

III.

X

R. P. FRANCISCI
SUAREZ
GRANATENSIS è Societate JESU,
Doctoris Eximii,

DE
INCARNATIONE
PARS SECUNDA.

Mysteria Vitæ Christi, & utriusque adventus ejus accurata Disputatione ita complectens; ut & Scholasticæ Doctrinæ studiosis, & divini verbi concionatoribus usui esse possit.

OPERUM TOMUS DECIMUS SEPTIMUS.

VENETIIS,
APUD SEBASTIANUM COLETI.
MDCCXLVI.

Superiorum Permissu, ac Privilegiis.

RODERICO VASQUEZ
DE ARCE SUPREMI SENATUS REGII
IN HISPANIA PRÆSIDI
DIGNISSIMO

FRANCISCUS SUAREZ
E SOCIETATE JESU.

UM volumen alterum commentariorum in tertiam partem D. Thomæ in manibus edendum haberem, ecce mihi, Præses amplissime, Hispaniæque universæ optatus illuxit dies, quo tua te virtus, egregiusque animi candor, ac singularis eruditio cum generis nobilitate conjuncta, non sine divino numine ad tale, tantumque munus evexerunt, quale jam dudum tua merita postulabant. Quare non fuit mihi diu ambigua deliberatione cunctandum, cui potissimum principio opus hoc, qualecunque est, offerendum esset. Tibi enim multis nominibus debebatur: scilicet, cui ego deberem plurimum & meo nomine, & Societatis nostræ, quam non solum summo studio, animique benevolentia complexus es, verumetiam eximiis beneficiis tibi in perpetuum devinxisti. Ex quo maxima quidem, ac pene certa spe ducor, fore, ut nostrum hoc opus tibi gratum, atque acceptum futurum sit. Tum quod ex nostra Societate profectum, tum maxime, quod in eo arcana æterni judicis, mediatorisque Dei, & hominum, vitæ, mortisque mysteria, inauditaque, ac pene divina intemeratæ Deiparæ gesta moresque continentur: & ex ditissima sacrorum voluminum supellectili, deque sanctorum Patrum pellucidissimis fontibus depromuntur, atque non exiguo labore nostro, industriaque tenui illa quidem, si rei magnitudinem spectes, magna, si diligentiam, ad rigorem scholasticum rediguntur. Quis igitur mihi jure succenseat, si æterni Præsidis vitam, tamquam exemplaria verorum, Præsidi supremo totius Castellanæ Reipublicæ ante oculos proponam? Aut quis dubitare audeat laborem hunc nostrum tibi fore gratissimum, cui tanti filii, tantæque matris augustissima est memoria, & jucundissima recordatio? Etenim cum tot sint occupationum æstus, tot negotiorum fluctus in dignitate hac, cujus personam geris, tam gravem, tam severam, non dubito, quin generosus iste tuus animus terrenorum mole oppressus soleat interdum respirare memoria, præsentiaque illius supremi principis, quem Pater constituit hominum mediatorem, ut ima summis, terrena superis conciliaret. In eo enim ejusque intemeratæ matris interventu sitas spes tuas, & collocatas habes: ad quos in frequenti negotiorum labyrintho, tamquam ad sacram anchoram confugere solitus. Quod si in hujus operis nuncupatione ejus potissimum ratio habenda fuit, qui posset illud & vellet patrocinio defendere, & splendore nominis illustrare, hoc etiam nomine dignitas, & amplitudo tua, & in nostrum ordinem benevolentia primum sibi locum non injuria vindicarunt. Ea enim es authoritate apud omnes, ut nihil sit tam abjectum, nihil tam obscurum, quod clarum, & illustre non sit sub tuo nomine constitutum: eademque erga nos voluntate, ut nemo sanus ambigere possit, te summo studio opus hoc, si res postulaverit, defensurum. Accipe

igitur Præses clarissime, hos mearum lucubrationum fructus, eosque ad communem utilitatem exhibitos, tuo favore commenda, ac de nostra Societate, exigua illa quidem; sed tibi addictissima, ut hactenus fecisti, bene mereri perge. Nostrarum vero partium erit, assidue precari Deum, ut vitam tuam universæ Hispaniæ diu servet incolumen, omniumque consiliorum, ac rerum tuarum cursum jubeat esse felicem, Vale.

Franciscus Suarez.

TO-

TOTIUS OPERIS ARGUMENTUM
AD LECTOREM.

EC multa, nec nova sunt (candide Lector) quæ præmittenda duximus his nostris secundis lucubrationibus de Verbi incarnati mysteriis, cum disputandi methodum, scribendique modum, quem in priori opere continenter servavimus, in hoc etiam posteriori studiose persequuti simus. Quamvis (ingenue fatear) longius disputatione mea progressus sum, quam videretur consuetudo Scholastica postulare, quod ut facerem vel invitus, rationes me gravissimæ compulerunt. Ecquis enim tam erit in dicendo jejunus, vel in scribendo inops, ut de amplissima dignitate, de moribus excellentissimis, de admirabili vita, & gratia Beatissimæ Virginis dicturus, brevi id, & compendioso sermone percurrat? Mihi profecto hoc in genere sæpe visa est Theologia nostra (ut modeste dicam) brevis admodum, & concisa: cum materiæ dignitas, & amplitudo cum summa voluptate, eruditione, atque utilitate conjuncta, longe aliud a viro Theologo postulare suo veluti jure possit. De B. ergo Virgine egimus uberius, nec ratio ipsa permisit, nos esse breviores in aperiendis opulentissimis thesauris mysteriorum vitæ, mortisque Jesu Christi Domini nostri, seu negligentiores in colligendis divitiis, quas in hisce mysteriis divina Bonitas velut effudit. Quo fortasse illud assequemur, ut & qui in sacris templis abdita mysteriorum arcana pro concione explicant, animisque audientium defigunt, & qui in scholis acriori disputatione eadem perscrutantur, id efficiant diligentius, veritatis rigore observato; ita ut & pietas a veritate fulciri, & veritas possit pietatis dulcedine utilius investigari. Est enim sine veritate pietas imbecilla, & sine pietate veritas sterilis, & jejuna. Adjecimus præterea disputationem de B. Josepho, & de divino Joanne Baptista, ut cognitio de Christo Domino, & de ejus præcursore, de B. Virgine, & de ejus dilectissimo sponso a nobis integra, & perfecta daretur: utque labor hic noster splendore illustrissimarum virtutum appareret illustrior. Visum deinde nobis est, mysteriis Christi Domini jam patratis, quæ peragenda speramus, adjungere, ut qui primum ejus adventum in carne passibili pro viribus expliuimus, secundum in impassibili studio non minore poneremus ob oculos. Tum ut perfectam de Christo Domino disputationem exhiberemus, tum etiam quia sic nobis est in animo, totam hanc tertiam D. Thom. partem commentationibus illustrare, ut omissa de quatuor novissimis tractatione, explicationem nostram in septem Sacramentis Ecclesiæ terminemus. Quæ nos eadem causa movit, ut hoc etiam opere complexi simus universalem omnium hominum resurrectionem: tum propter conjunctionem, quam habet cum Christi Domini resurrectione: tum etiam quia necessario præcedit ultimum & universale judicium. Hæc sunt, studiose Lector, quæ universo hoc opere pertractantur, ex quibus factum est, ut & opinionem meam, & forte aliorum expectationem sua longitudine superarit. Verum hoc concedendum est amplitudini, & majestati mysteriorum: quod tot ac tanta mysteria vel attingenda non essent, vel certe essent pro dignitate tractanda. Nunc vero illud unum est nobis maxime in optatis, ut labor hic noster, qualis qualis ille fuerit, quoquo modo juvet, ut Christus Dominus, sanctissimaque ejus mater eo loco a nobis habeantur, eo diligantur amore, quo vel ipsi digni sunt, vel nos credere arctissime tenemur obstricti, utque hæc sacrosancta mysteria summa veneratione colantur ab omnibus, pro quibus illa eadem operatus est Dominus noster Jesus Christus: a quo tanquam a perenni bonorum omnium fonte, si quid occurret laude dignum, intelliges emanasse: si quid vero minus considerate dictum offenderis, solita benignitate condonabis. Vale.

INDEX

QUÆSTIONUM, & ARTICULORUM D. THOMÆ,

Quæ in hoc Tomo exponuntur.

Prior numerus paginam indicat : poſterior columnam.

QUÆST. XXVII.

DE B. Virginis Mariæ ſanctificatione. 12. col. 1
1 Vtr. B. Virgo ſanctificata fuerit ante nativitatem ex utero. ibid. 2
2 V. fuerit ſanctificata ante animationem. 13.2
3 V. per ſanctificationem fuerit ei fomes totaliter ſublatus. 26.2
4 V. per hujuſmodi ſanctificationem fuerit conſecuta, ut nunquam peccaret. 28.1
5 V. per hujuſmodi ſanctificationem adepta fuerit plenitudinem omnium gratiarum. ib. 2
6 V. ſic ſanctificari, fuerit proprium B. V. 29.2

QUÆST. XXVIII.

De Virginitate B. Mariæ. 39.2
1 V. B. Maria fuerit Virgo in concipiendo. ibid.
2 V. fuerit Virgo in partu. 40.2
3 V. permanſerit Virgo poſt partum. 41.1
4 V. Virginitatem voverit. 52.1

QUÆST. XXIX.

De matris Dei deſponſatione. 58.1
1 V. Chriſtus naſci debuerit de Virgine deſponſata. ibid.
2 V. inter Mariam, & Joſeph, fuerit verum matrimonium. 59.2

QUÆST. XXX.

De B. Mariæ Virginis Annuntiatione. 68.1
1 V. neceſſarium fuerit annuntiari B. Virgini, quod in ea erat generandum. ibid. 2
2 V. Annuntiatio fieri debuerit per Angelum. 69.2
3 V. Angelus annuntians debuerit viſioni corporali apparere. 70.2
4 V. Annuntiatio fuerit convenienti ordine perfecta. 71.1

QUÆST. XXXI.

De Conceptione Salvatoris, quoad materiam de qua corpus ejus conceptum eſt. 76.2
1 V. caro Chriſti fuerit ſumpta de Adam. ibid.
2 V. caro Chriſti fuerit ſumpta de David. 77.2
3 V. convenienter Genealogia Chriſti ab Evangeliſtis texatur. 78.1
4 V. decuerit Chriſtum naſci de fœmina. 79.2
5 V. corpus Chriſti de puriſſimis ſanguinibus Virginis formatum fuerit. 80.1
6 V. corpus Chriſti in antiquis Patribus fuerit ſecundom aliquid ſignatum. 80.2
7 V. caro Chriſti in Patribus fuerit peccato obnoxia. 82.1
8 V. Chriſtus in lumbis Abrahæ fuerit decimatus. 83.1

QUÆST. XXXII.

De Conceptione Chriſti quoad activum principium. 84.1
1 V. Spiritus Sanctus fuerit activum principium Conceptionis Chriſti. ibid.
2 V. Chriſtus debeat dici conceptus de Spiritu Sancto. 85.2
3 V. Spiritus Sanctus debeat dici pater Chriſti ſecundum carnem. 86.1
4 V. B. Virgo aliquid active egerit in conceptione corporis Chriſti. ibid. 2

QUÆST. XXXIII.

De modo, & ordine conceptionis Chriſti. 91.2
1 V. corpus Chriſti fuerit formatum in primo inſtanti conceptionis. 92.1
2 V. fuerit animatum in primo inſtanti ſuæ conceptionis. 93.1
3 V. in primo inſtanti conceptionis fuerit a verbo aſſumptum. ibid. 2
4 V. conceptio Chriſti fuerit naturalis, ut miraculoſa. 94.1

QUÆST. XXXIV.

De perfectione prolis conceptæ. 98.1
1 V. Chriſtus in primo inſtanti ſuæ conceptionis fuerit ſanctificatus per gratiam. ibid.
2 V. in inſtanti habuerit uſum liberi arbitrii. 99.1
3 V. in inſtanti mereri potuerit. ibid. 2
4 V. fuerit perfectus comprehenſor in illo inſtanti. 100.2

QUÆST. XXXV.

De Nativitate Chriſti. 100.2
1 V. nativitas ſit naturæ, vel perſonæ. 101.1
2 V. attribuenda ſit Chriſto aliqua nativitas temporalis. 102.1
3 V. ſecundum temporalem Chriſti Nativitatem B. Virgo poſſit dici mater ejus. 103.1
4 V. B. Virgo debeat dici mater Dei. ibid. 2
5 V. in Chriſto ſint duæ filiationes. 104.1
6 V. Chriſtus fuerit natus ſine dolore matris. 109.2
7 V. Chriſtus debuerit in Bethleem naſci. 110.1
8 V. Chriſtus fuerit tempore congruo natus. ib. 2

QUÆST. XXXVI.

De manifeſtatione Chriſti nati. 117.1
1 V. nativitas Chriſti debuerit eſſe omnibus manifeſta. ibid.
2 V. debuerit aliquibus manifeſtari. 118.1
3 V. ſint convenienter electi illi, quibus eſt manifeſtata. 119.1
4 V. Chriſtus per ſe ipſum illam manifeſtare debuerit. ibid. 2
5 V. debuerit per Angelos, & ſtellam manifeſtari. ibid.
6 V. ordine convenienti fuerit manifeſtata. 120.2
7 V. ſtella quæ Magis apparuit fuerit una de cœleſtibus ſtellis. 121.1
8 V. Magi convenienter ad Chriſtum adorandum venerint. ibid. 2

QUÆST. XXXVII.

De legalibus circa puerum Jeſum obſervatis. 130.1
1 V. Chriſtus debuerit circumcidi. ibid. 2
2 V. convenienter fuerit Chriſto nomen impoſitum. 131.1
3 V. Chriſtus convenienter fuerit in templo oblatus. 136.1

4 V.

4 V. mater Dei convenienter ad templum purganda acceſſerit, *ibid.* 2

QUÆST. XXXVIII.

De Baptiſmo Joannis 177.1
1 V. conveniens fuerit baptizare, 190.2
2 V. Baptiſmus Joannis fuerit a Deo. 191.2
3 V. in Baptiſmo Joannis gratia daretur. 192.2
4 V. alii præter Chriſtum Baptiſmo Joannis baptizari debuerint. 193.1
5 V. Baptiſmus Joannis debuerit ceſſare Chriſto baptizato. *ibid.* 2
6 V. Baptizati Baptiſmo Joannis eſſent poſtea Baptiſmo Chriſti baptizandi. 194.1

QUÆST. XXXIX.

De Baptizatione Chriſti. 200.1
1 V. fuerit neceſſe Chriſtum baptizari. *ibid.* 2
2 V. Baptiſmo Joannis debuerit baptizari. *ibid.*
3 V. convenienti tempore fuerit baptizatus. 202.1
4 V. debuerit in Jordane baptizari. *ibid.* 2
5 V. Chriſto baptizato cœli debuerint aperiri, 207.2
6 V. convenienter Spiritus Sanctus ſuper Chriſtum baptizatum deſcenderit in ſpecie columbæ, 208.2
7 V. illa columba fuerit verum animal. 209.1
8 V. convenienter Chriſto baptizato fuerit vox Patris audita filium proteſtantis. 210.1

QUÆST. XL.

De modo converſationis Chriſti. 214.1
1 V. conveniens fuerit Chriſtum inter homines converſari. *ibid.* 2
2 V. auſteram vitam in hoc mundo ducere debuerit. 215.1
3 V. in hoc mundo debuerit pauperem vitam ducere. *ibid.* 2
4 V. in hac vita ſecundum legem converſatus fuerit. 224.2

QUÆST. XLI.

De tentatione Chriſti. 225.1
1 V. conveniens fuerit Chriſtum tentari. *ibid.* 2
2 V. Chriſtus in deſerto tentari debuerit. 227.1
3 V. tentatio debuerit eſſe poſt jejunium. *ibid.* 2
4 V. fuerit conveniens ordo, & modus tentationis, 228.1

QUÆST. XLII.

De doctrina Chriſti. 235.1
1 V. conveniens fuerit Chriſtum Judæis, & non Gentilibus prædicare. *ibid.*
2 V. debuerit Judæis ſine eorum offenſione prædicare, 236.1
3 V. omnia publice docere debuerit. *ibid.* 2
4 V. debuerit ſuam doctrinam ſcripto tradere, 237.2

QUÆST. XLIII.

De miraculis a Chriſto factis in generali, 243.2
1 V. Chriſtus debuerit facere miracula. *ibid.*
2 V. fecerit miracula divina virtute, 244.2
3 V. inceperit facere miracula in nuptiis. 245.1
4 V. miracula per Chriſtum facta ſufficienter ejus divinitatem oſtenderint, *ibid.* 2

QUÆST. XLIV.

De ſingulis miraculorum ſpeciebus. 246.1
1 V. miracula facta per Chriſtum circa ſpirituales ſubſtantias fuerint convenientia, *ibid.* 2
2 V. convenienter fecerit miracula circa cœleſtia corpora. 247.1
3 V. convenienter circa homines miracula fecerit. 248.2
4 V. convenienter fecerit miracula circa creaturas irrationales, 250.1

QUÆST. XLV.

De transfiguratione Chriſti. 260.1
1 V. conveniens fuerit Chriſtum transfigurari, *ibid.*
2 V. claritas Chriſti in transfiguratione fuerit glorioſa. 261.2
3 V. teſtes transfigurationis convenienter fuerint inducti. 263.1
4 V. convenienter auditum fuerit teſtimonium paternæ vocis in transfiguratione. 264.1

QUÆST. XLVI.

De paſſione Chriſti. 268.2
1 V. fuerit neceſſarium Chriſtum pati pro liberatione humani generis. 269.1
2 V. fuerit poſſibilis alius modus liberationis humanæ, quam paſſio Chriſti. *ibid.* 2
3 V. fuerit aliquis convenientior ad liberationem humani generis. 270.1
4 V. Chriſtus pati debuerit in Cruce. *ibid.* 2
5 V. Chriſtus omnes paſſiones ſuſtinuerit. 273.1
6 V. dolor paſſionis Chriſti fuerit major omnibus doloribus. *ibid.* 2
7 V. Chriſtus paſſus fuerit ſecundum totam animam. 274.2
8 V. tota anima Chriſti in paſſione frueretur fruitione beata. 275.2
9 V. Chriſtus fuerit convenienti tempore paſſus. 296.2
10 V. fuerit convenienti loco paſſus. 297.2
11 V. conveniens fuerit, Chriſtum cum latronibus crucifigi. 299.2
12 V. paſſio Chriſti ſit ejus divinitati attribuenda. 303.1

QUÆST. XLVII.

De cauſa efficienti paſſionis Chriſti. 309.2
1 V. Chriſtus fuerit ab alio occiſus ac a ſeipſo. *ib.*
2 V. fuerit ex obedientia mortuus. 310.2
3 V. Deus tradiderit Chriſtum paſſioni. 311.1
4 V. fuerit conveniens, Chriſtum pati a Gentilibus. 312.1
5 V. Chriſti perſecutores eum cognoverint. 313.1
6 V. peccatum Chriſtum crucifigentium fuerit graviſſimum. *ibid.* 2

QUÆST. XLVIII.

De modo paſſionis Chriſti, quantum ad effectum. 315.2
1 V. paſſio Chriſti cauſaverit noſtram ſalutem per modum meriti. *ibid.*
2 V. per modum ſatisfactionis. 316.1
3 V. per modum ſacrificii. *ibid.* 2
4 V. per modum redemptionis. 317.2
5 V. eſſe Redemptorem ſit proprium Chriſti. 318.1
6 V. paſſio Chriſti operata ſit noſtram ſalutem per modum efficientiæ. 319.1

QUÆST. XLIX.

De effectibus paſſionis Chriſti. 319.2
1 V. per paſſionem Chriſti ſimus liberati a peccato. *ibid.*
2 V. ſimus liberati e poteſtate Diaboli. 320.1
3 V. ſimus liberati a pœna peccati. 321.1
4 V. per paſſionem Chriſti ſimus Deo reconciliati. *ibid.*
5 V. Chriſtus ſua paſſione aperuerit nobis januam cœli. 322.1
6 V. Chriſtus per ſuam paſſionem meruerit exaltari. *ibid.* 2

INDEX QUÆST. & ARTIC.

QUÆST. L.

De morte Christi. 323.a

1 V. conveniens fuerit Christum mori. *ibid.*
2 V. in morte Christi fuerit separata divinitas a carne. 324.1
3 V. fuerit facta separatio divinitatis ab anima. *ibid.* 2
4 V. Christus in triduo mortis fuerit homo. 325.2
5 V. Fuerit idem corpus Christi viventis, & mortui. 326.1
6 V. mors Christi aliquid operata sit ad nostram salutem. 327.1

QUÆST. LI.

De sepultura Christi. 353.2

1 V. conveniens fuerit Christi sepulchrum. *ibid.*
2 V. convenienti modo fuerit sepultus. 354.1
3 V. corpus Christi fuerit in sepulchro incineratum. 355.1
4 V. Christus fuerit in sepulchro solum una die, & duabus noctibus. 361.2

QUÆST. LII.

De descensu Christi ad inferos. 362.2

1 V. fuerit conveniens Christum ad infernum descendere. 367.2
2 V. descenderit ad infernum damnatorum. 368.2
3 V. fuerit totus in inferno. 370.1
4 V. aliquam moram traxerit in inferno. *ibid.*
5 V. descendens ad inferos Sanctos Patres inde liberaverit. 371.1
6 V. aliquos damnatos ab inferno liberaverit. 372.1
7 V. pueri qui in originali peccato decesserant fuerint a Christo liberati. 373.1
8 V. Christus suo descensu liberaverit animas a purgatorio. 374.1

QUÆST. LIII.

De resurrectione Christi. 386.2

1 V. fuerit necessarium Christum resurgere. 400.1
2 V. fuerit conveniens tertia die resurgere. 406.2
3 V. Christus primo resurrexit. 415.2
4 V. Christus fuerit causa suæ resurrectionis. 419.2

QUÆST. LIV.

De qualitate Christi resurgentis. 420.1

1 V. Christus post resurrectionem habuerit verum corpus. *ibid.*
2 V. Christi corpus resurrexit integrum. 422.1
3 V. resurrexit gloriosum. *ibid.* 2
4 V. debuerit cum cicatricibus resurgere. 424.1

QUÆST. LV.

De manifestatione resurrectionis. 452.2

1 V. resurrectio Christi debuerit omnibus manifestari. *ibid.*
2 V. fuerit conveniens, quod discipuli viderent Christum resurgere. 453.1
3 V. Christus post resurrectionem debuerit continue, cum discipulis conversari. 454.1
4 V. debuerit discipulis in alia effigie apparere. 455.1
5 V. veritatem resurrectionis debuerit argumentis declarare. 471.1
6 V. argumenta, quæ Christus induxit, sufficienter manifestaverint resurrectionem. 472.1

QUÆST. LVI.

De resurrectionis Christi causalitate. 473.2

1 V. resurrectio Christi sit causa resurrectionis corporis. *ibid.*
2 V. resurrectio Christi sit causa resurrectionis animarum. 474.2

QUÆST. LVII.

De Ascensione Christi. 496.2

1 V. fuerit conveniens Christum ascendere. *ibid.*
2 V. conveniat Christo ascendere in cœlum secundum divinam naturam. 498.1
3 V. Christus ascenderit propria virtute. 499.1
4 V. ascenderit super omnes cœlos. *ibid.* 2
5 V. corpus Christi ascenderit super omnem creaturam spiritualem. 500.1
6 V. ascensio Christi sit causa nostræ salutis. 501.2

QUÆST. LVIII.

De sessione Christi ad dexteram Patris. 502.1

1 V. Christo conveniat sedere ad dexteram Dei Patris. *ibid.*
2 V. sedere ad dexteram Patris conveniat Christo secundum quod Deus est. *ibid.* 2
3 V. sedere ad dexteram Patris conveniat Christo secundum quod homo est. 503.1
4 V. sit proprium Christi. *ibid.* 2

QUÆST. LIX.

De judiciaria potestate Christi. 514.1

1 V. judiciaria potestas sit specialiter Christo attribuenda. *ibid.*
2 V. conveniat Christo secundum quod est homo. 516.1
3 V. Christus ex meritis adeptus fuerit judiciariam potestatem. 517.2
4 V. Christo conveniat judiciaria potestas quantum ad omnes res humanas. 518.1
5 V. post judicium quod agitur in præsenti tempore restet aliud judicium. *ibid.* 2
6 V. judiciaria potestas Christi se extendat ad Angelos. 519.2

FINIS.

IN-

INDEX

DISPUTATIONUM, & SECTIONUM,

Quæ in hoc Tomo continentur.

Prior numerus paginam; posterior columnam designat.

DISPUTATIO PRIMA.

DE matris Dei dignitate in communi. 2.colum.1

1 *V. Beata Virgo vere, & proprie fuerit mater Dei, & hominis.* ibid.

2 *Quanta sit hæc dignitas matris Dei, & quomodo alia dona gratiæ illam comitentur.* 4.2

3 *Quomodo fuerit B. Virgo ad hanc matris Dei dignitatem prædestinata.* 6.1

DISPUT. II.

De naturali perfectione, & origine B.V. 7.1

1 *V. B. Virgo fuerit naturali modo concepta, & ex quibus parentibus.* ibid.

2 *In qua naturali perfectione concepta fuerit B. Virgo.* 8.1

3 *V. B. Virgo ex tribu Juda, & stirpe David originem duxerit.* ibid. 2

DISPUT. III.

De tempore quo primum B. Virgo sanctificata fuit. 14.2

1 *An B. Virgo fuerit sanctificata in utero matris.* 15.1

2 *V. peccaverit in Adamo, & ideo ex vi suæ conceptionis fuerit peccato originali obnoxia.* ib.2

3 *V. potuerit ante animationem sanctificari.* 17.1

4 *An potuerit in ipso momento conceptionis sanctificari.* ibid. 2

5 *An fuerit ab originali peccato præservata, & in primo suæ conceptionis instanti sanctificata.* 18.2

6 *Qua certitudine tenendum sit B. Virginem fuisse sine peccato conceptam.* 25.2

DISPUT. IV.

De perfectione primæ sanctificationis B.V. 30.1

1 *V. B. Virgo in prima sanctificatione acceperit consummatam gratiam, aut in quo perfectionis gradu.* ibid.

2 *V. omnes habitus virtutum, & donorum acceperit.* 31.1

3 *V. per primam sanctificationem donum perseverantiæ, & confirmationem in gratiam acceperit.* 31.2

4 *V. in prima sanctificatione ita fuerit confirmata, ut nec venialiter peccare potuerit.* 33.1

5 *V. in prima sanctificatione fomes originalis peccati fuerit in B. V. extinctus.* 35.1

6 *V. B. Virgo, in prima sanctificatione originalem justitiam acceperit.* 37.1

7 *V. habuerit usum rationis a suæ conceptionis, & sanctificationis initio.* ibid. 2

8 *V. sanctificata fuerit per propriam dispensationem.* 39.1

DISPUT. V.

De integritate seu corporali Virginitate Deiparæ. 42.1

1 *V. B. Virgo Christum concipiendo Virginitatem seu corporis integritatem amiserit.* ibid.

2 *V. filium pariendo Virginitatem amiserit.* 44.2

3 *V. post partum semper virginitatem servavit.* 47.1

4 *Quomodo Christus legitur habere fratres, si mater ejus semper Virgo permansit.* 48.1

DISPUT. VI.

De Virginitate Mariæ, quantum ad virtutem animi spectat. 52.2

1 *V. B. Virgo semper habuerit propositum Virginitatis servandæ.* ibid.

2 *An propositum Virginitatis servandæ voto firmaverit, & quo tempore.* 54.2

3 *An in servanda, & vovenda Virginitate prima fuerit.* 57.1

DISPUT. VII.

De Virginis matrimonio, cum sponso suo Joseph. 60.1

1 *V. inter Mariam, & Joseph, verum matrimonium intercesserit.* ibid. 2

2 *Quo tempore fuerit matrimonium perfectum inter Mariam, & Joseph.* 62.2

3 *In qua ætate Joseph, & Maria matrimonium contraxerit.* 63.2

DISPUT. VIII.

De S. Joseph sponso B. Virginis. 64.2

1 *Qualis fuit dignitas, in qua Joseph ex divina electione fuit constitutus.* ibid.

2 *Quam sanctitatis perfectionem S. Joseph fuerit consecutus.* 66.2

DISPUT. IX.

De modo, & circumstantiis annuntiationis Angelicæ. 72.2

1 *Quis fuerit Gabriel Angelus divinæ Incarnationis nuntius.* ibid.

2 *V. Angelus apparuerit Virgini in specie visibili, atque humana, & de perfectione revelationis Virgini factæ.* 73.1

3 *Qualis fuerit perturbatio ex locutione Angeli in Virgine facta, undeve orta.* 74.2

4 *V. B. Virgo in Angelica annuntiatione statim Christum conceperit.* 75.1

5 *Quo loco, & tempore facta sit hæc annuntiatio.* 76.1

DISPUT. X.

De causis, quæ humanam Christi conceptionem ex Virgine operatæ sunt. 87.2

1 *Quomodo B. Virgo materiam ministraverit conceptioni Christi.* ibid.

2 *V. solum Spiritus Sanctus fuerit causa efficiens conceptionis Christi.* 89.2

3 *V. potuerit B. Virgo Christum ex viro concipere.* 91.1

DISPUT. XI.

De tempore, & modo conceptionis Christi. 94.2

1 *V. potuerit conceptio Christi fieri in instanti.* ib.

2 *V. facta sit in instanti.* 95.2

DISPUT. XII.

De relationibus, quæ ex Christi Nativitate inter eum, & matrem consequuntur. 104.2

1 *V. in B.V. sit relatio realis matris ad filium.* 105.1

2 *V. in Christo sit relatio realis creata filii ad matrem.* ibid. 2

3 *V. perseverent nunc in Christo, & Virgine relationes matris, & filii.* 109.1

DI-

DISPUT. XIII.

De Nativitate Christi ex utero matris. 111.1
1 *V. vere ac proprie Christus natus fuerit ex Virgine.* ibid. 2
2 *V. Christi Nativitas absque dolore matris, & sordibus puerperii perfecta sit.* 111.1
3 *Quo in locu natus sit Christus,* 113.2
4 *Quo tempore.* 115.2

DISPUT. XIV.

De prodigiis, quibus Christi Nativitas demonstrata est, præsertim Magis. 122.1
1 *Quibus signis, quibusque personis Christi Nativitas manifestata sit.* ibid. 2
2 *Quot, & cujus conditionis Magi fuerint.* 123.2
3 *Ex qua regione venerint.* 124.2
4 *Quo loco, & tempore Christum adoraverint.* 126.2
5 *De stella, quæ Magis apparuit.* 127.2
6 *Quomodo visa stella Magi cognoverint Christi Nativitatem.* 129.1

DISPUT. XV.

De mysterio Circumcisionis. 132.1
1 *V. licuerit, vel decuerit Christum circumcidere.* ib.
2 *De nomine Jesu, Christo imposito.* 133.2

DISPUT. XVI.

De Christi præsentatione, & Virginis purificatione. 137.1
1 *V. debuerit B. Virgo Christum in templo præsentare, ac redimere, & pro eo sacrificium offerre.* ib. 2
2 *V. ex obligatione legis B. Virgo ad templum purganda venerit.* 140.1

DISPUT. XVII.

De reliquis mysteriis vitæ Christi, usque ad annum ætatis trigesimum. 141.1
1 *Cur Christus in Ægyptum fugere voluerit.* ibid.
2 *Quando, & ad quem locum Christus ex Ægypto redierit.* 143.2
3 *Quid egerit Christus, quamque vivendi rationem cum parentibus tenuerit.* 145.1

DISPUT. XVIII.

De perfectione meritorum, & gratia B.V. 146.2
1 *V. B. Virgo tempore vitæ suæ potuerit in gratia crescere per propria merita.* 147.1
2 *V. in singulis actibus, & momentis quasi continuo meruerit.* 148.2
3 *V. aliquod augmentum gratiæ obtinuerit ex opere operato, & quibus modis.* 150.2
4 *Quantam gratiæ perfectionem, ac intensionem fuerit consecuta.* 152.1

DISPUT. XIX.

De scientia Virginis in statu viæ. 155.2
1 *V. B. Virgo habuerit in hac vita perfectam divinarum rerum cognitionem.* ibid.
2 *Quibus modis in ea profecerit.* 156.2
3 *V. habuerit scientiam divinorum mysteriorum per se infusam.* 158.1
4 *V. per speciales revelationes nonnulla cognoverit.* 159.2
5 *V. habuerit humanam scientiam rerum naturalium.* 160.2
6 *V. in ea aliqua fuerit ignorantia,* 161.2

DISPUT. XX.

De gratiis gratis datis B. Virgini, 162.1
1 *V. habuerit B. Virgo gratias datas ad cognitionem pertinentes.* ibid.
2 *V. habuerit gratias, quæ circa sermonem versantur,* 163.1
3 *V. habuerit gratias ad operationem pertinentes.* ibid. 2

DISPUT. XXI.

De gloriosa morte, & Assumptione B. V. 164.1
1 *V. corporalem mortem passa fuerit.* ibid. 2
2 *V. paulo post mortem gloriosa surrexerit, & in cœlum assumpta fuerit.* 165.2
3 *De perfectione essentiali beatitudinis.* 167.2
4 *V. habeat omnes perfectiones gloriæ accidentalis corporis, & animæ.* 169.1

DISPUT. XXII.

De adoratione B. Virgini debita. 169.2
1 *V. cultu religioso adoranda sit.* 170.1
2 *Ob quam potissimum rationem.* 171.1
3 *Cujus speciei, & virtutis actus sit hæc virginis adoratio.* 172.1

DISPUT. XXIII.

De B. V. intercessione, atque invocatione. 173.1
1 *V. B. Virgo ante statum beatitudinis fuerit aliquo modo nostræ salutis causa.* ibid.
2 *V. nunc etiam pro nobis intercedat.* 174.2
3 *V. B. Virgo sit a nobis oranda,* 176.2

DISPUT. XXIV.

De Joanne Christi præcursore. 177.1
1 *V. Joannes Baptista fuerit præcursor Messiæ in lege promissus.* ibid.
2 *Quodnam fuerit munus præcursoris.* 178.1
3 *Quanta fuerit ejus sanctitas.* 180.1
4 *V. malo culpæ, & defectibus, qui ex illo fluerent, subjectus fuerit,* 184.2
5 *Quæ gratiæ gratis datæ, & singularia privilegia in Joanne fuerint.* 188.1
6 *Quæ sit excellentia gloriæ S. Joannis,* 189.2

DISPUT. XXV.

De Baptismo Joannis. 194.2
1 *An constiterit ex aliqua materia, & forma.* ibid.
2 *V. ad dandam gratiam fuerit institutus, vel cujus rei gratia.* 196.1
3 *Quando fuerit datus, quamdiuque duraverit.* 197.1
4 *V. fuerit Sacramentum alicujus legis.* 198.2

DISPUT. XXVI.

De tempore, & ætate, in qua Christus baptizatus est. 203.2
1 *Quo die ac mense baptizatus sit Christus.* ibid.
2 *Quo ætatis anno,* 205.1

DISPUT. XXVII.

De his, quæ in Baptismo Christi acciderunt. 210.2
1 *V. Baptizato Christo vere fuerit cœlum apertum.* ibid.
2 *V. Spiritus Sanctus vere in specie columbæ descenderit, ita ut externis oculis cerni posset.* 211.2
3 *V. Baptizato Christo vox Patris vere audita fuerit, & ob quam causam.* 213.1

DISPUT. XXVIII.

De ratione, seu statu vitæ, quem Christus in hoc mundo habuit. 216.1
1 *Cur non instituerit Christus vitam eremiticam.* ib. 2
2 *V. religiosæ vitæ statum coluerit.* 217.1
3 *V. vitam austeram agere debuerit,* 221.1

DISPUT. XXIX.

De recessu Christi in desertum, & de his quæ ibi acciderunt. 229.1
1 *Cur Christus in desertum recesserit.* ibid.

2 Quo-

2 *Quomodo quadraginta diebus sine sensu famis jejunaverit.* 230.2
3 *Quo loco, & tempore jejunavit, & a Demone tentatus est.* 232.1
4 *Quibus in rebus, quove ordine ac modo tentatus fuerit.* 234.1

DISPUT. XXX.

De Christo Doctore ejusque doctrina. 239.1
1 *V. Christus ad docendos homines venerit, & perfecte munus illud obierit.* ibid.
2 *V. docuerit Christum cum offensione, & scandalo Judaeorum docere.* 240.1
3 *Quanto tempore Christus prædicaverit.* 241.1

DISPUT. XXXI.

De efficacia miraculorum Christi ad doctrinam ejus suadendam. 251.1
1 *V. miracula Christi fuerint simpliciter necessaria ad suadendam, & confirmandam ejus doctrinam.* ibid.
2 *V. miracula Christi doctrinam ita confirmarent, ut ad credendum cogerent.* 252.2
3 *V. miracula Christi coegerint Angelos ad credendum Christo prædicanti se esse Messiam ac Deum.* 254.2
4 *V. ex Christi miraculis cognoverint Judæi Jesum fuisse Messiam promissum, verumque Deum.* 257.2

DISPUT. XXXII.

De his, quæ in transfiguratione Domini acciderunt. 264.2
1 *V. transfiguratio facta sit per novam claritatem corpori vel faciei Christi inhærentem.* ib.
2 *V. Moyses, & Elias, vere cum Christo apparuerint in ejus transfiguratione.* 266.2
3 *Quibus circumstantiis quove ordine facta sit transfiguratio.* 268.1

DISPUT. XXXIII.

De passione Christi in genere. 276.1
1 *Quæ passionum genera Christus sustinuerit.* ibid.
2 *Quam graves, & acerbi fuerint dolores passionis Christi.* 277.1

DISPUT. XXXIV.

De his, quæ Christus Dominus usque ad comprehensionem passus est. 280.1
1 *Quam ob causam, & quo pretio Judas Christum vendiderit.* ibid.
2 *V. sudor sanguineus Christi in horto verus ac naturalis fuerit.* 282.2
3 *Quæ mirabilia acciderint in Christi comprehensione.* 284.1

DISPUT. XXXV.

De his, quæ Christus Dominus usque ad latam mortis sententiam passus est. 286.1
1 *Quoties Petrus Christum negaverit, & quomodo.* ibid. 2
2 *Quoties, & quam acerbe flagellatus sit Christus.* 289.2
3 *Quæ & quanta passus fuerit Christus, quando spinis fuit coronatus.* 291.1

DISPUT. XXXVI.

De crucifixione Christi. 292.2
1 *Quam inique fuerit Christus ad crucis supplicium damnatus.* ibid.
2 *V. Christus crucem in qua suspensus est propriis humeris gestaverit.* 293.1
3 *An vere Christus fuerit cruci affixus.* 294.1
4 *V. omnino nudus, & spinis coronatus fuerit crucifixus.* 295.2

DISPUT. XXXVII.

De his, quæ Christus in cruce pendens ante mortem, passus, & operatus est. 302.2
1 *Quomodo milites vestimenta Christi inter se diviserint, & quod genus peccati, & injuria hoc fuerit.* ibid.
2 *Cur fuerit titulus super crucem Christi impositus.* 303.2
3 *Quando, & quomodo vinum, & acetum felle mixtum fuerint Christo ad bibendum data.* 304.2
4 *V. Christus verbis, quæ in cruce protulit, testamentum condiderit.* 306.2

DISPUT. XXXVIII.

De morte Christi quoad substantiam & causas ejus. 327.1
1 *V. Christus vere, ac naturaliter mortuus fuerit.* ibid. 2
2 *Quænam substantialis unio in Christi morte dissoluta sit.* 329.1
3 *V. in morte Christi aliqua nova generatio, vel hypostatica unio intercesserit.* 330.1

DISPUT. XXXIX.

De prodigiis, quæ in morte Christi Domini acciderunt. 331.2
1 *V. in morte Christi tenebræ factæ sint in universo orbe, & quæ earum causa fuerit.* 332.1
2 *Quæ prodigia, & quomodo mortuo Christo, & in cruce pendente.* 333.1

DISPUT. XL.

De tempore passionis, & morte Domini. 334.2
1 *Quo anno ætatis Christus diem obierit.* ibid.
2 *Quid fuerit pascha Judæorum, & quo tempore celebraretur, & ab Azymorum festo quomodo differret.* 336.2
3 *V. Christus cœnam celebraverit lege præscripto tempore, & decimaquarta luna.* 340.2
4 *V. Christus mortuus fuerit primo die solemni, ac festive Azymorum.* 343.2
5 *Qua die hebdomada, & mensis fuerit mortuus.* 348.1
6 *Qua hora passus sit ac mortuus,* 349.1

DISPUT. XLI.

De his, quæ post mortem circa Christi corpus facta sunt. 356.1
1 *V. Christi corpus in cruce pendens post mortem fuerit ita lancea vulneratum, ut ex latere ejus sanguis & aqua manaverit.* ibid. 2
2 *Quomodo fuerit de cruce depositum, & ad sepulturam præparatum, quidve tunc B. Virgo passa fuerit.* 358.2
3 *V. expediens fuerit Christum sepeliri.* 360.2

DISPUT. XLII.

De loco, ac statu animarum sanctarum ante Christi mortem. 362.2
1 *V. fuerint gloriosæ.* ibid.
2 *In quo loco fuerint.* 365.2

DISPUT. XLIII.

De statu animæ Christi a corpore separata. 375.1
1 *An statim fuerit impassibilis.* ibid.
2 *V. vere ac proprie descenderit ad inferos.* 378.1
3 *Quid Christus ibi operatus sit.* 381.1
4 *Ad quæ loca inferni descenderit, quantumque ibi moratus sit.* 385.1

DISPUT. XLIV.

De Resurrectione secundum se. 386.2
1 *Quid sit resurrectio.* ibid.
2 *V. quod resurgit, eandem numero animam, & materiam habere debeat.* 387.2
3 *V. requirat eadem accidentia.* 391.1
4 *V. Resurrectio sit mutatio instantanea.* 392.2
5 *V. sit supernaturalis mutatio a physica generatione essentialiter distincta.* 393.2
6 *V. sit possibilis.* 395.1
7 *V. sit natura debita a Deo ejus auctore.* 397.2
8 *V. possit naturali ratione ostendi.* 399.2

DISPUT. XLV.

De Christi resurrectione, & causis ejus. 402.1
1 *V. Christus vere resurrexerit.* ibid.
2 *Quæ fuerint causa resurrectionis Christi,* 404.2

DISPUT. XLVI.

De tempore resurrectionis Christi. 407.2
1 *V. tertia post mortem die, eaque dominica resurrexerit,* 408.1
2 *Qua hora resurrexerit.* 410.1
3 *Quot fuerint transacta hora a morte Christi usque ad Resurrectionem.* 413.2

DISPUT. XLVII.

De perfectione naturali Christi resurgentis. 424.2
1 *V. corpus Christi gloriosum habuerit omnes partes solidas corporis humani.* ibid.
2 *Quomodo in eo vulnerum cicatrices permanserint.* 425.2
3 *V. in eo fint sanguis, & alii humores.* 428.1
4 *V. sit perfecta magnitudinis ac pulchritudinis,* 430.1
5 *V. sint in eo facultates animæ vegetantis.* 431.2
6 *V. in eo sint omnes sensus, & actiones eorum.* 432.2

DISPUT. XLVIII.

De supernaturali perfectione corporis Christi post resurrectionem. 436.1
1 *V. aliquam supernaturalem perfectionem habeat.* ibid.
2 *Quæ & qualis sit claritas ejus.* 439.2
3 *Quomodo sit factum impassibile.* 442.2
4 *Quæ sit agilitas ejus, & ad quid.* 446.1
5 *V. possit simul esse in eodem loco, cum quolibet alio corpore, & quomodo.* 449.2

DISPUT. XLIX.

De apparitionibus Christi resurgentis. 455.2
1 *V. Matri suæ prius quam cæteris apparuerit.* ibid.
2 *Quæ & quot fuerint mulieres quibus apparuit.* 456.2
3 *Quo ordine eis apparuit.* 460.1
4 *Quoties apparuit ipso resurrectionis die.* 465.1
5 *Quoties post diem illum.* 468.1

DISPUT. L.

De resurrectione generali mortuorum. 475.1
1 *V. futura sit generalis hominum resurrectio.* ib.
2 *V. omnes homines justi resurrecturi sint.* 479.1
3 *V. homines damnati resurrecturi sint.* 481.1
4 *V. Christus effecturus sit per se, vel angelos.* 482.2
5 *V. Christus sit causa exemplaris nostræ resurrectionis quantum ad terminum ad quem.* 486.1
6 *V. etiam quoad terminum a quo.* 488.2
7 *De loco resurrectionis.* 490.2
8 *V. omnium resurrectio futura sit in die judicii.* 491.2
9 *V. simul tempore futura sit.* 494.1
10 *V. diurno, vel nocturno tempore.* 495.2

DISPUT. LI.

De Ascensione Christi. 504.1
1 *V. Christus vere, ac proprie in cœlum ascenderit.* ibid.
2 *Quibus circumstantiis,* 506.2
3 *V. Christus per ascensionem consecutus sit, ut sedeat ad dexteram Patris.* 508.2
4 *V. post ascensionem aliquando Christus descenderit,* 512.1

DISPUT. LII.

De judiciaria Christi potestate. 520.1
1 *Quæ sit potestas judicandi Christo data.* ibid.
2 *De actibus ejus in particulari judicio.* 522.2

DISPUT. LIII.

De secundo Christi adventu ad universale judicium. 526.1.
1 *An sit futurum universale judicium.* ibid.
2 *An Christus secundo venturus sit ad universale judicium peragendum.* 528.1
3 *Quo in loco futurum est judicium.* 531.1
4 *Quo tempore futurum sit.* 532.2

DISPUT. LIV.

De Antichristo. 534.2
1 *V. sit aliquis singularis homo.* ibid.
2 *V. jam venerit, & futurus sit, & ex quo genere.* 536.2
3 *Qui sint futuri mores ejus.* 538.2
4 *Quæ sit futura ejus doctrina.* 539.2
5 *Quale sit futurum ejus regnum.* 541.2
6 *De ejus persecutione, & fine illius.* 543.2

DISPUT. LV.

De bonis præcursoribus secundi adventus Christi. 545.1
1 *V. Elias, & Henoch nunc vivant.* ibid.
2 *Quid acturi, vel passuri sub Antichristo.* 548.1
3 *V. Joannes Evangelista, vel aliquis alius futurus sit præcursor secundi adventus.* 550.1

DISPUT. LVI.

De signis secundi adventus. 552.1
1 *V. ante judicium prædicandum sit Evangelium in universo mundo.* ibid. 2
2 *V. proxime ante judicium urbs, & Romanum imperium extinguenda sunt.* 555.2
3 *Quæ sunt futura signa in cœlis.* 558.1
4 *Quæ in cæteris rebus sensibilibus.* 561.1

DISPUT. LVII.

De adventu judicis, & forma judicii. 562.1
1 *An ignis præcedet Christum ad judicium venientem.* ibid.
2 *V. etiam signum crucis præcedet.* 565.2
3 *Qua gloria, & majestate Christus veniet.* 567.1
4 *V. aliqui sessuri sint cum Christo ad judicandum.* 568.1
5 *V. omnes homines iniqui sint judicandi.* 570.2
6 *V. parvuli judicandi sint.* 571.2
7 *V. omnes homines justi judicandi sint.* 573.1
8 *V. omnes Angeli judicandi sint.* 574.2
9 *Quomodo sint omnia opera in judicio manifestanda.* 575.2
10 *Quomodo sit proferenda sententia, & judicium consummandum.* 577.2

DISPUT. LVIII.

De statu Christi, & totius universi post judicium peractum. 578.2
1 *V. Post reditum Christi in cœlum statim mundus renovandus sit.* ibid.
2 *Qualis futura sit mundi renovatio.* 579.2
3 *Quo ordine perficienda sit.* 585.1
4 *V. Christus post mundi instaurationem perpetuo sit in cœlis regnaturus.* 587.1

COM-

COMMENTARII, ET DISPUTATIONES P. FRANCISCI SUAREZ E SOCIETATE JESU

In Tertiam Partem D. Thomæ. A quæstione vigesimaseptima ad quinquagesimam nonam.

PRÆFATIO.

OSTQUAM D. Thom. priorem hujus doctrinæ partem absolvit, in qua divinum Incarnationis mysterium diligenter, & accurate perscrutatus est, posteriorem aggreditur, in qua de Christi Domini Vita, Morte, Resurrectione, atque æterna felicitate non minus copiose, & erudite disputat. Cujus disputationis initium a Deiparę cognitione non immerito auspicatur. Erat enim hæc tractatio ad hujus materiæ complementum maxime necessaria. Nam sicut æterna Christi processio absque æterni Patris fide credi non potest, ita temporalis ejus generatio, quæ ex matre sine patre initium habuit, sine prævia ejusdem Deiparæ cognitione comparari non poterat. Cognitio enim effectus cognitionem causæ supponit: cum autem B. Virgo Christum ut hominem genuerit, sub hac ratione causam illius esse necesse est. Recte igitur ad scientiam de filio consequendam per matris cognitionem paratur via: neque enim poterant, qui & sanguine, & dilectione adeo conjuncti sunt, disputatione sejungi, nec par erat in tam longo de Christo sermone, de Virgine tacere. Quamquam vero in hoc, sicut in præcedenti tomo omnes D. Thom. quęstiones suo sint ordine a nobis elucidandæ, quia tamen in animo est integram, ac copiosam de Beata Virgine tractationem instituere, ab ejus dignitate, & prædestinatione usque ad ultimam exaltationem rem totam arcessendo, & omnia mysteria, quæ in illa Deus operatus est, & omnes gratias, merita, scientiam, omnemque illius perfectionem diligenter perscrutando, ideo posteriorem hanc de Christo tractationem in duas præcipuas partes distribuam, in quarum priori de B. Virgine, & vita Salvatoris usque ad trigesimum ætatis annum (quoniam hæc duo inter se connexa sunt,) simul disputabo, & quæstiones Divi Thomæ a 27. usque ad 37. exponam; in alia vero parte de reliquo tempore vitæ Christi, ac de illius prædicatione, morte, Resurrectione, Ascensione, & secundo ejus adventu, secundoque in cœlum reditu disserendum erit.

Scientia de Christo cum Deiparæ cognitione conjuncta.

Neque existimandum est, præsentis disputationis materiam, ex ea præsertim parte, quæ ad B. Virginem spectat, esse ab instituto scholastico alienam, vel quia Doctores scholastici brevissime illam attingunt, vel quia certis Theologię principiis fundari non potest, sed solum probabilibus rationibus, aut piis conjecturis. Ego enim post ipsius Dei, ac Christi cognitionem, nullam, aut utiliorem, aut viro Theologo digniorem esse existimo. Neque intelligo, cur de gratia angelorum, deque illorum meritis, ac statu viæ, ac denique de eorum gloria, cæterisque scientiæ, & gratiæ donis, & ministeriis, seu officiis, tam accurate Theologi disputent, de Angelorum vero regina, ejusque dignitate, gratia, scientia, meritis, ac singulari felicitate longe majori diligentia disserendum non sit. Cum hæc doctrina, & per se dignior, ac jucundior, & ad pietatem magis sit accommodata, & (ut Aristot. dixit) melius sit de rebus altioribus, vel pauca conjectare, quam inferiores certitudine etiam mathematica cognoscere, eo vel maxime, quod major, ac certior cognitio potest de gratia, & gloria B. Virginis, quam Angelorum, ex principiis fidei ratiocinando, colligi. Quocirca ne quis existimet doctrinam hanc non habere firmum in Theologia fundamentum, quoniam de illa in divinis literis pauca videntur scripta, breviter designabo loca, ex quibus argumenta petenda, & controversiæ omnes sunt definiendæ.

Principio ergo in testamento veteri frequens est Beatę Virginis mentio prophetica, vel aperta, vel figurata, nam ut Bernardus ait in sermone, *Signum magnum. Longe ante patribus est cœlitus repromissa, mysticis præfigurata miraculis, oraculis annunciata propheticis*; & Epist. 174. dicit, *Patriarchis, & Prophetis fuisse præcognitam*; & Homil. 2. in *Missus est*, dicit, *a patribus esse præfiguratam, & a Prophetis promissam.* Et Ildefonsus serm. 2. de assumptione, dicit a *Prophetis esse prædictam, & Philosophis sanctis præfatam*; & Augustinus lib. de assumptione, in initio, *Sola*, inquit, *meruit Deum, & hominem paritura suscipere, facta thronus Dei, & aula Regis æterni, secundum quod nos docuisti per sanctos tuos Patriarchas, Prophetas, & Apostolos, figuris, & sermonibus, quibus credimus, & certi sumus, quia nunquam fefellisti.* Propter quod Hieron. Mich. 6. illam vocat *Vaticinium Prophetarum*. Andreas vero Cretens. serm. de assumptione *Summam divinorum oraculorum* appellat. Quinimo addere possumus, sicut Paulus de Christo dicit, in capite libri de illo esse scriptum: ita de Beata virgine in sacræ scripturæ initio scriptum esse, *inimicitias ponam inter te, & mulierem, ipsa conteret caput tuum.* His enim verbis Deum ipsum Mariam Virginem prędixisse, communis est antiquorum Patrum sententia, ut infra tractantes de sanctificatione B. Virginis commodiori loco trademus. Totum præterea Canticorum librum, non solum per accommodationem, sed etiam in sensu aliquo ab Spiritu sancto intento, Virginem præcinere, omnes fere patres, qui illum interpretantur, intelligunt. Præsertim Bernard. & Rupert. ibi, & lib 7. de Processione Spiritus sancti, c. 13. Unde Apponius in fine Canticor. infelicem esse dicit, qui hoc non credit. Sunt præterea in Scriptura veteri Virginis proprietates, & perfectiones, in variis personis, & rebus præfiguratæ, quas hoc loco congerere non oportet, tum quia vulgares fere sunt, & in sanctis Patribus facile reperiuntur; tum etiam quia in singulis quæstionibus, ubi oportuerit, præcipuas earum commodius attingemus. Nonnulla etiam ex libris Psalmorum, & Sapientialibus Ecclesia ad Virginem accommodat, ex quibus interdum non leve argumentum sumi potest.

In veteri testamento ubi mentio de B. Virg.

Secundo, in novo testamento pauca quidem verba de virgine scripta sunt, quoniam tota Evangelistarum, & Apostolorum intentio ad Christum referebatur, quia illo cognito, ejusque fide satis fundata, non poterat matris ejus excellentia, aut ignorari, aut occultari; in illis vero paucis verbis, eisque gravissimis, quædam præcipua capita indicata sunt, quæ omnia, quæ de Virgine dici possunt, virtute continent. Quod in cæteris fere rebus, etiam in gestis a Christo, quæ ab Evangelistis narrantur, observare licet. Est enim totum Evangelium breve, ac concisum: *Quoniam verbum abbreviatum fecit Dominus super terram*, ad Rom. 9. ut notavit Euseb. l. 2. de Demonst. c. 40. & Tert. l. 4. contra Marci. c. 16. cum enim non possent Evangelistæ singula persequi, ea, quę maxime necessaria erant, attigerunt, ut ex eis reliqua intelligeremus.

Percontabitur autem fortasse aliquis, cur Christus dominus, qui fidem Centurionis, Magdalenæ charitatem,

Dubium

Respondeo

Cur Christus in Evangelio nihil de sua matre prædicaverit.

& Joannis laudes interdum prædicavit, nunquam de matre suæ quidpiam simile locutus sit. Respondetur primo ad temperantiam quandam, & modestiam id spectare potuisse: quidquid enim de Virgine diceret, ad seipsum referri & pertinere videretur. Deinde, tunc præcipue studuit divinam suam originem homines docere, qua cognita, facile erat excellentiam humanæ conceptionis, matrisque suæ dignitatem percipere. Denique ubi res ipsæ, & opera, quibus Christus matrem honoravit, clamabant, verba non erant necessaria.

Tertio, propterea, quæ in scripturis canonicis continentur, sunt alia multa de B. Virgine per traditionem, quæ ab ipsis Apostolis manavit, & per manus Patrum ad nos usque pervenit, communi sensu Ecclesiæ, & definitione recepta, ut constat ex Dionys. c. 3. de divin. nominib. & epist. 4. ad Cajum, Ignat. epist. 1. & 2. ad Joan. ad Trallianos, & 8. ad Phyl. Iren. Epiph. Hieronym. Aug. & aliis antiquissimis patribus, quorum testimonia in sequentibus indicabimus. Illud vero observatione dignum censeo, videlicet ex quatuor primis cōciliis generalibus, quę Gregorius, ut quatuor Evangelia veneratur, primum Nicęnum honorem Filii, & consequenter honorem etiam Patris contra Arium defendisse: secundum, scilicet Constantinopolitanum primum divinitatem Spiritus Sancti statuisse contra Macedonium: tertium vero, scilicet Ephesinum, ad tuendam matris Dei dignitatem contra Nestorium, esse congregatum. In quo tam multa dicta sunt de laudibus Virginis, ut vix aliquid addi posse videatur, quæ postea in quarto Concilio Chalcedonensi, & in 5. & 6. Synod. & in cæteris, usque ad Trid. confirmata sunt, & amplius explicata.

Conc. Ephesinum ad tuendā Virginis dignitatē congregatum.

Quarto tandem, non sine singulari Spiritus Sancti consilio factum est, ut nonnulla Virginis mysteria, & privilegia, nec scripta sint, nec certa traditione recepta, ut occasio daretur fidelibus, amplius meditandi, & recogitandi hæc mysteria, loquendique, ac scribendi de Virgine, ex principiis traditis plura ratiocinando, & colligendo. Quocirca rationibus etiam in hac materia utendum est, quæ vel in dictis principiis, vel in ipsa rerum natura, & decentia fundatę, multum ponderis, & efficacitatis in Theologia habent, ut recte Canus notavit l. 12. de locis c. 14. & ex usu sanctorum patrum satis constat, ut videre licet apud Aug. l. 83. q. q. 49. & 50. & Cyril. lib. 5. Thes. c. 7. Ansel. li. 2. cur Deus homo c. 5. & in aliis, quos priori tomo disp. 1. & fere in discursu totius materiæ retuli, ubicunque enim de mysteriis, & perfectionibus Christi tractant, rationibus & conjecturis ex decentia rei sumptis utuntur. Reliquum est, ut institutum nostrum aggrediamur. Prius vero quam D. Thom. quæstiones explicare incipiam, unam vel alteram disputationem, quę totius materiæ fundamenta contineat, præmittendam duxi.

DISPUTATIO I.

In tres sectiones distributa: de matris Dei dignitate in communi.

Sicut initio hujus doctrinæ de Christo, & Incarnatione primum statuimus, ac demonstravimus Christum esse Deum, ac incarnationem esse factam, quoniam hoc erat fundamentum omnium, quæ de hoc mysterio dicenda erant, ita in his disputationibus de B. Virgine præmittere oportet illam esse matrem Dei, & explicare, qualis & quanta fuerit hæc dignitas, & quomodo ad illam fuerit Beata Virgo prædestinata: quoniam ex hoc fundamento ratio omnium, quæ de Virgine dicemus, sumenda est. Hæc igitur in præsenti disputatione trademus.

SECTIO I.

Utrum Beata Virgo vere, ac proprie fuerit mater Dei & hominis.

HÆc quæstio potissimum versari cœpit in Ecclesia post annum quadringentesimum, tempore Concilii Ephesini, quia licet ante illa tempora, hæretici, qui negarunt Christum esse verum Deum, aut verum hominem vera humana carne constantem, consequenter negarent Virginem fuisse veram matrem Dei, aut hominis, ex iis tamen, qui Christum Deum, & hominem confessi sunt, primus fuit Nestorius, qui negare ausus est, Mariam Virginem vere, ac proprie fuisse matrem Dei, ut constat ex historia Concilii Ephesini, & ex Vincentio Lirinensi libro contra profanas vocum novitates, & Cassiano l. 1. & 2. de incarnatione, & Theophylact. Jo. 9. in fine, in quo errore versari etiam hoc tempore nonnullos hæreticos refert Canis. l. 3. de B. Virgine c. 22. Fundamentum hujus erroris fuit, vel quia unionem veram humanæ naturæ cum verbo divino negavit, & consequenter veram, ac propriam communicationem idiomatum, vel quia saltem negavit hanc unionem factam esse in utero Virginis. Hinc enim consequens esse videtur, licet B. Virgo fuerit mater Christi, non tamen Dei, quia nec concepit, nec peperit Deum.

Veritas tamen est, B. Virginem vere, ac proprie fuisse matrem Dei, ut definitum est in Concilio Ephes. & Chalced. & in 6. Synod. act. 4. & 11. & habetur etiam in 7. Synod. act. 4. & 7. in Conc. Lateran. sub Martino 1. can. 3. & in aliis frequenter. Ut autem veritatem hanc ex propriis principiis probemus, oportet nonnulla supponere.

Primum est, B. Virginem proprie esse matrem hujus hominis, scilicet Christi. Ita enim expresse dicitur Jo. 2. *& erat mater Jesu ibi*, & Luc. 1. *unde hoc mihi, ut veniat mater Domini mei ad me*: & capite secundo: *Simeon dixit ad Mariam matrem ejus*. Matthęi 1. & 2. *accipe puerum, & matrem ejus*. Dices, similibus testimoniis probaretur Josephum fuisse patrem Christi. Respondetur, hoc ipsum explicare veritatem; tum quia propterea Luc. 3. additum est, *ut putabatur filius Joseph*, quod de Virgine nunquam est dictum: tum etiam, quia de Josepho nunquam dicitur in Evangelio genuisse Christum: de Virgine autem dicitur concepisse, & peperisse filium. Hoc etiam confirmat illa frequens appellatio, qua Christus in Evangelio, *filius hominis* vocatur, ut notavit Iren. lib. 3. contra hæres. ca. 32. & eandem efficaciam habet quod dicitur, *filius David*, vel *Abraham*, media enim generatione ex Virgine matre ab illis descendit. Unde Isai. 11. dicitur: *Egredietur virga de radice Jesse, & flos de radice ejus ascendet*. Sicut ergo flos vere producitur ex arbore, ita Christus ex Virgine, ut notavit Hieronym. ibi, & Leo Pap. serm. 4. de nativit. Ambros. lib. de benediction. Patriarchar. cap. 4. & lib. 1. de Spirit. Sanct. cap. 5. & de institut. Virg. cap. 9. August. serm. 3. de temp. Chrysost. in Psal. 21. Origen. hom. 12. in Levit. Tert. l. 5. contra Marcion. cap. 8. lib. contra Judæos c. 9. Rupert. Abbas lib. 2. in Isai. cap. 6. & l. 11. de victoria Verbi cap. 28. 52. Atque eandem vim habet hoc testimonium, etiamsi per virgam Christum intelligamus, ut intellexit Clemens Alexand. l. 1. Pædagogiæ, cap. 9. & Chrysost. homil. 30. in Matth. Origen. homil. 9. in Num. Hilar. Psalm. 2. circa illa verba, *Reges eos in virga ferrea*. Ambros. serm. 54. & Cyrill. in Isaiam: eandem (inquam) vim habet, quia Christus non fuit de radice Jesse, nisi mediante Virgine.

Virgo Maria vera Christi mater.

Secundo hoc confirmatur. Nam Christus in Cruce moriens, se esse filium Virginis professus est, cum dixit Virgini, *Ecce filius tuus*. Joan. 19. illo enim exemplo, ut August. tract. 119. Chrysost. hom. 84. & Cyril. lib. 12. c. 34. notarunt, parentes honorandos, & illorum curam a nobis gerendam esse docuit. Recognovit igitur, & honoravit Virginem ut matrem, & ideo in extrema angustia positus tantam illius curam habuit, ut notarunt etiam Cyprianus libro de cardinalibus Christi operib. capite, seu concione, de resurrect. Christi, dicens: *Nunc materno moveris affectu, & thalamum humanitatis tuæ cubiculariæ dilectæ commendas, & provides sedulo benedicta inter mulieres, Apostolicam clientelam, & obsequium Virginis discipulo tradis*; & Ambr. l. 10. Epist. 82. in fine: *testabatur*, inquit, *de Cruce Christus, & inter matrem, atque discipulum dividebat pietatis officia*. Denique Hieronymus tom. 1. Epist. 47. de vitando suspecto contubernio, agens de subjectione Christi ad Virginem: *venerabatur*, inquit, *matrem, cujus ipse erat pater: colebat nutritiam, quem nutriverat, gestatumque se meminerat alterius utero, alterius brachiis: unde & in Cruce pendens commendat parentem discipulo, quam nunquam ante Crucem dimiserat*: eandem veritatem eleganter docuit Nazianz. or. 51. seu Epist. 1. ad Cledon. prope initium.

Dices. Quid igitur tam illo loco, quam Jo. 2. & aliis locis, Virginem mulierem vocat, nunquam vero matrem? & quod difficilius est, cur Matth. 12. matrem ne-

gate

Responsio.

gare visus est, dicens, *quæ est mater mea?* Ad priorem partem respondetur, Christum illo modo fuisse locutum, quia ita decebat: tum propter Christi modestiam, & gravitatem: tum etiam (ait Augustinus) *propter exemplum nostrum*, dixerat enim ipse Matth. 23. *nolite vocare vobis patrem super terram.* Fortasse etiam in illo loco Joann. 19. matris appellationem vitavit, ne Virginem amplius commoveret, ut ibi notavit Lyran. In alio vero loco Joan. 2. id fecit, ut indicaret, illud opus, & miraculum, quod Beata Virgo postulabat, esse divinæ virtutis, non humanitatis proprium, quam solam a matre susceperat, ut August. notat tractat. 8. in Joan. & lib. de fide, & symbolo, cap 4. vel certe, sicut se vocabat *filium hominis*, ita virginem per antonomasiam mulierem appellabat, ut eam esse indicaret mulierem illam, per quam damna primæ mulieris instauranda forent.

Virginem cur mulierem nō matrem Christus appellas.

Ad aliam vero partem respondetur non negasse Christum matrem suam, sed illis verbis reprehendisse eos, qui se concionantem importune interpellabant: secundo, docuisse, propter consanguineos non esse opus Dei omittendum: tertio quorundam jactantiam frænare voluisse, qui de Christi consanguinitate gloriabantur, significando eam sine spirituali conjunctione nihil prodesse: hanc vero per se multum valere. Ita fere Chrysost. hom. 45. in Matth. & August. lib. de S. virginit. cap. 3. & lib. de fide contra Manichæos, & Tertull. lib. de carne Christi c. 7. ubi optime locum hunc contra hæreticos ad fidei veritatem confirmandam retorquet.

Quarto addunt Hilar. can. 12. in Matth. & Greg. hom. 3. in Evangelia, & Ambros. lib. 6. in Lucam, hoc facto significasse Christum, Ecclesiam, quæ credidit, synagogæ fore præferendam, ex qua ipse erat secundum carnem.

Secundo supponendum est humanitatem Christi eodem temporis momento, quo perfecte formata fuit in utero Virginis, & existere incepit in rerum natura, fuisse assumptam, & unitam Deo hypostatice. Hoc clare demonstratum est super. tomo disp. 56. sect. 1. unde concludimus, hunc hominem Christum semper a primo instanti conceptionis suæ fuisse Deum hominem, nunquāque purum hominem extitisse. Quæ quoniam eo loco satis confirmata sunt, plura hic addere non oportebit.

B. Virgo vere, ac propria mater Dei

Tertio hinc facile concluditur intenta veritas, Beatam scilicet Virginem vere, ac proprie esse matrem Dei. Probatur ex dictis, quia Virgo concepit, & peperit Deum, ergo est mater ejus. Antecedens constat ex dictis. Quia concepit hunc hominem, & hic homo in ipsa conceptione fuit Deus; concepit ergo Deum. Unde & Scriptura sacra sic aperte loquitur, nam ad Galat. 4. filius Dei hoc sensu dicitur, *factus ex muliere*; & ad Rom. 1. dicitur, *factus ex semine David secundum carnem*; & Luc. 1. *quod ex te nascetur sanctum, vocabitur filius Dei. Vocabitur*, inquit, non falsa appellatione, sed vera, & non solum post nativitatem ex utero, sed in ipsamet conceptione in utero, de qua Angelus loquebatur rationem reddens, quare Spiritus S. virtute esset efficienda, quia nimirum ipse Deus concipiendus erat, ut notavit Cyrill. Alexand. lib. de fide ad Reg. citans Athan. lib. de Incarn. Christi. Et hoc etiam confirmat locus Isai. c. 7. *Ecce Virgo concipiet, & pariet Filium, & vocabitur nomen ejus Emmanuel, quod est interpretatum nobiscum Deus*, ut dicitur Matth. 1. Hanc denique veritatem confitetur Elisabeth Luc. 1. dicens, *unde hoc mihi, ut veniat mater Domini mei ad me*: illa enim vox, *Domini*, divinam indicat personam, ut Damasc inquit, l. 3. de fide, c. 12. & Greg. l. 9. reg. Ep. 61. *eadem*, inquit, *Virgo & ancilla Domini dicitur, & mater: ancilla enim Domini, quia Verbum ante secula unigenitus æqualis est Patri; mater vero, quia in ejus visceribus & sancto spiritu, ejusque carne factus est homo*; & infra subdit rationem tactam, *quia non prius in utero Virginis caro concepta, & postmodum divinitas venit in carnem, sed statim Verbum factum est caro*: similia docet l. 18. moral. c. 27. post med. aliàs, c. 35. & eodem modo loquuntur omnes alii antiqui Patres. In Liturgiis Jacobi, Basilii, & Chrysost. sæpe vocatur *incontaminata mater Dei nostri*. Greg. Nazianz. or. 51. quæ est Epist. 1. ad Cledonium, *si quis*, inquit, *sanctam Mariam Deiparam non credit, extra divinitatem est*. Athanas. scripsit librum seu concionem de sancta Deipara. Iren. l. 3. c. 27. & 32. Epiphan. l. 3. hær. 78. Cyril. hom. 6. contra Nestor. August. serm. 2. de Annunciatione, & sæpe aliàs. Leo Pap. Ep. 83. & 97. & hac ratione vocant etiam Virginem *thronum, thalamum, tabernaculum, & templum Dei*, & similibus titulis, qui passim in sanctis Patribus reperientur. Confirmatur tandem ex dictis supra de communicatione idiomatum. Nam Deus est mortuus, quia hic homo est mortuus; ergo Deus est conceptus, & natus, atque adeo filius Virginis: quia hic homo est filius ejus: ergo & e contrario virgo, sicut est mater hujus hominis, ita Dei. Ultimo addi potest conjectura, seu congruentia. Quia nimirum voluit Deus, sese omnibus modis hominibus communicare, & (ut ita dicam) omnes cognationis, & affinitatis modos perfectionem importantes cum illis contrahere: unus autem, & valde perfectus est, ut Deus non tantum sit homo, sed etiam filius hominis, & ut quędam humana persona creata sit conjuncta Deo, quantum esse potest in ratione personæ. Unde etiam factum est, ut non solum humana in Christo natura, sed etiam persona creata in virgine super omnes Angelorum choros fuerit exaltata.

Circa veritatem autem hanc multæ occurrebant difficultates, quarum intelligentia pendet ex modo, quo B. Virgo Christum Dominum concepit, quod in quæstionibus sequentibus D. Thomas copiosissime differit, & ideo in eum locum eas remittemus. Ad fundamentum vero contrarii erroris ex dictis patet responsio. Supponit enim falsum fundamentum, scilicet Christum prius conceptum fuisse purum hominem, quam ejus humanitas fuerit a Verbo assumpta.

Responsio ad argumenta opposita

Non vero desunt, qui respondeant hos hæreticos etiam in illatione errare, quia etiam si illud ita fuissent, existimant Verbum & Deum vere dici posse filium Mariæ, quia assumere naturam ab alio genitam, sufficit, ut aliquis dicatur filius ejus, a quo fuit talis natura. Probatur, tum quia formalis terminus generationis est ipsa natura: tum etiam quia ille homo semper est idem manente eadem natura, etiam si subsistentiam mutet: tum denique quia semper retineret eandem relationem filiationis, quæ per humanitatem inest supposito.

Dubium.

Nihilominus hæc sententia mihi non probatur. Censeo enim non potuisse proprie Verbum, aut Deum dici filium Virginis, si in ipsomet instanti conceptionis non terminasset humanitatem in utero Virginis. Quod bene docuit D. Th. infra q. 35. a. 4. & aperte colligitur ex omnibus Patribus supra citatis; omnes enim ad convincendum Nestorium supponunt tanquam principium necessarium unionem factam esse in eodem humanæ conceptionis momento & disertis verbis Nazian. or. 51. *Si quis formatum hominem fuisse, Deumque postea subiisse dicat, damnationi obnoxius est, hoc enim non Dei generatio fuerit, sed generationis fuga*; & exemplis declaratur, quia si humanitas Christi non esset tempore mortis unita Verbo, licet post resurrectionem uniretur, non posset vere dici, Deum fuisse mortuum. Et similiter, si prius tempore esset purus homo, & peccaret, & postea illa humanitas assumeretur a Verbo, non posset vere dici Deus peccavisse; ergo simile erit in præsenti. Ratio autem est, quia hæc communicatio idiomatum fundatur in unione hypostatica, & ideo in iis, quæ tempore antecedunt unionem, & in alio supposito sunt, non potest esse communicatio idiomatum, cum hæc non sit inter personas diversas, sed in eadem.

Respond. Verbum non potuisset dici proprie filius Virginis, nisi in instanti conceptionis humanitatem terminasset in utero Virginis.

Secundo, quia in eo casu Verbum nullo modo terminasset conceptionem, seu generationem ex Virgine; non ergo posset dici conceptus, vel natus ex illa; ergo nec posset dici filius, neque Virgo mater Dei. Negatur ergo ad hanc denominationem, seu communicationem sufficere assumptionem naturæ ab alio productæ, sed necessarium esse hanc assumptionem fieri, ita ut persona assumens terminet aliquo modo ipsam conceptionem, & generationem, ita ut illam assumat eo modo, quo assumptibilis est, quod fieri non posset, nisi eodem instanti conceptionis fieret assumptio. Et ideo non est satis, quod semper maneat eadem humanitas, vel idē homo, formaliter loquendo, quia generatio terminatur ad suppositū, & ad humanitatem ut hic, & nunc subsistentem: & per hęc patet respōsio ad fundamentum contrariæ sententiæ. De relatione autem filiationis, an maneat in assumpta natura, necne, infra dicam. Nunc dicere sufficiat, vel non manere, vel in eo casu, de quo agimus, non ita manere, ut possit Deum, aut Verbum denominare, quia nec manet omnino inte-

gra, ficut antea erat, nec ratin fundandi illam, quæ fuit generatio paffiva, ullo modo fuit terminata, vel affumpta a Verbo.

Dubium.

Sed hinc oritur gravis difficultas, hujus loci propria. Quia tota actio Virginis termioata fuit in humanitate prius natura, quam affumeretur a Verbo, & ex vi actionis ejus non fuit fecuta affumptio: fed folum ex voluntate, & efficientia Dei; ergo non poteft propter hoc dici mater Dei. Patet confequentia. Tum quia ipfa nullo modo effecit, ut Deus fit homo; ficut, fi quis efficeret calorem, & non uniret illum ligno, non poffet dici efficere lignum calidum: tum etiam, quia quoad hoc idem valere videtur ordo naturæ, quod temporis: fi autem Deus poft totam illam actionem Virginis, affumptionem per aliquod tempus distuliffet, non poffet dici Virgo mater Dei, licet poftea fieret affumptio, ut oftenfum eft; ergo idem eft de ordine naturæ, quia hæc denominatio non tam pendet ex tempore, quam ex naturali connexione actionum. Tertio denique, quia alias poffet Verbum denominari mutatum a mutatione, quæ prius natura præceffit in humanitate, poffet etiam dici caufatum, & effectum.

Propter principalem difficultatem refponderi poteft, B. Virginem attigiffe per veram, ac Phyficam efficientiam uoionem humanitatis cum Verbo. Sed hæc refponfio & minus probabili fundamento nititur, ut in 1. tomo difp. 8. fect. 1. oftenfum eft, & non fatisfacit. Quia, efto, B. Virgo effeciffet hanc unionem; id folum fuiffet inftrumentaliter, & non per modum matris generantis; ergo hoc genus efficientiæ nihil refert ad explicandum, quomodo Beata Virgo fit mater Dei.

Refpōfio.

Beata Virgo qu modo vaix ne edacptiouir fit vere, ac proprie ma ter D. i.

Aliter ergo refpondetur, ut B. Virgo proprie, ac vere dicatur mater Dei, fatis effe, quod in eodem inftanti temporis, in quo anima Chrifti unita eft corpori, concurrente B. Virgine concurfu materno, (five ille activus fit, five paffivus, hoc enim nunc non difputo) in eodem (inquam) momento anima, corpus & humanitas unita fint Verbo; ficut e contrario Judæi dicuntur interfeciffe Deum, quia per actionem eorum diffoluta eft unio animæ cum corpore, & confequenter humanitas ut fic feparata eft a Verbo. Et utriufque ratio eft, quam D. Thomas attigit infra quæft. 35. art. 1. quia ficut agere, ita & nafci, feu generari, eft proprium fuppofitorum. Hoc autem optime declaratur fupponendo, quod 1. tom. difp. 17. fect. 1. & 2. tractatum eft, fcilicet animam, & carnem Chrifti prius natura effe unita Verbo, quam inter fe. Hinc enim fit, animam, & carnem Dei ex vi actionis, feu concurfus B. Virginis fuiffe inter fe unita ad componendum non tantum humanitatem, fed etiam hunc hominem, atque adeo Beatam Virginem effe matrem hujus hominis, & confequenter Dei per communicationem idiomatum. Sicut in generationibus aliorum hominum, prius natura creatur anima fubfiftens, & ftatim per actionem generantis unitur corpori fubfiftenti, & ita generatur non proprie hæc humanitas, fed hic homo. Et fimiliter in Refurrectione Chrifti, tota actio verfata eft in unione animæ ad corpus, & tamen per illam dicitur refurrexiffe Deus, quia per illam actionem inter fe unita fuerunt corpus, & anima fubfiftentia per fubfiftentiam Dei, & confequenter ex vi illius factum eft, ut Deus effet homo.

Et per hæc facile patet ad omnia, quæ in illa difficultate attinguntur, præterquam ad ultimam illationem. Ad quam breviter refpondetur, Deum quidem recte dici genitum, vel conceptum ex Virgine, quia generatio (ut dictum eft) vel conceptio terminatur ad fuppofitum non dici autem mutatum, ut in primo tomo fæpe dictum eft, tum quia mutatio proprie denominat fubjectum, non terminum: tum etiam, quia illa mutatio, per quam humanitas unitur Verbo, antecedit ordine naturæ ipfam unionem. Deinde non denominatur Deus caufatus, vel effectus, quia fimpliciter non eft factus, fed eft factus homo. Et eadem ratione non eft dicenda Beata Virgo abfolute caufa Dei, quia nomen caufæ non determinat productionem, neque effectionem: at vero, cum dicitur mater Dei, in ipfo nomine matris determinatur humana generatio, per quam Deus factus homo ex Virgine proceffit. Videantur, quæ fupra dicta funt de idiomatum communicatione.

Maris Virgo caufa Dei non poff. dici.

SECTIO II.

Quanta fit hæc dignitas matris Dei, & quomodo alia dona gratiæ illam comitentur.

DUplici modo poteft ratio hujus dignitatis a nobis concipi, & explicari: primo abfolute, & fimpliciter confiderando quid ipfa in fe fit: fecundo per comparationem ad alias gratias, feu dignitates fupernaturales, & utrunque modum breviter profequemur.

Dignitas matris Dei a foluta, & in fe fumpta, qualis, & quanta fit.

Primo igitur hæc matris dignitas abfolute fumpta moraliter potius, quam phyfice confideranda videtur. Phyfice enim folum hæc interveniunt in hoc munere matris. Primum, quod B. Virgo vere ac proprie concurrit ad fabricandum corpus Deo. Secundo hinc factum eft, ut aliqua fubftantia virginei corporis, ex qua fuit Chrifti corpus & in principio conftitutum, & poftea auctum, quandiu fanguine, vel lacte matris nutritum fuit, unita fit hypoftatice Verbo Dei. Propterea dixit Petrus Damianus ferm. de nativitate Mariæ, *Cum Deus in aliis rebus fit tribus modis, in Virgine fuit quarto fpeciali modo, fcilicet per identitatem, quia idem eft, quod ipfa. Hinc taceat, & contremifcat omnis creatura, & quis audeat afpicere tantæ dignitatis immenfitatem?* & Auguft. ferm. de Affumpt. Virgin. c. 5. *Caro*, inquit, *Chrifti, caro eft Maria*: & infra: *caro Chrifti, quamvis gloria refurrectionis fuerit magnificata, eadem tamen manfit, quæ fufcepta eft de Maria.* Ex quo poteft facile credi, illam fubftantiam carnis, quam Chriftus affumpfit ex Virgine, nunquam fuiffe omnino dimiffam, aut continua caloris naturalis actione refolutam, fed eandem omnino fuiffe femper confervatam Verbo Dei unitam. Quod partim phyfica ratione, partim probabili conjectura fit verifimile. Illa enim fubftantia carnis ex puriffimis Virginis fanguinibus defumpta fuit, & optime difpofita, & in mediocri quantitate. Rurfus in tempore infantiæ, quia alimentum eft facile, & fere fine refiftentia convertitur, parum illius fubftantiæ per ejus actionem refolvitur, præfertim in Chrifto, qui temperatiffimo, & convenientiffimo cibo alebatur, fcilicet, *ubere de cælo pleno*, ut Ecclefia canit. De reliquo autem tempore vitæ Chrifti fit non diffimilis conjectura. Quia totum illud fuit tempus augmenti, aut ftatus, in quo humidum radicale fere integrum perfeverat, nulla illius refolutione facta. Probabile denique eft, ex fpeciali providentia, & voluntate ipfius Chrifti hoc fieri potuiffe. Tertio præter hoc genus caufæ, feu concurfus, nihil aliud reale, ac phyficum ex vi hujus dignitatis in Virgine refultat, præter relationem realem matris ad Chriftum hominem Deum, nihil enim aliud fingi, aut excogitari poteft. Quarto vero hinc efficitur, ut moraliter, & fecundum prudentem exiftimationem, virgo retineat fupremum quendam, & excellentem dignitatis gradum, propter fingularem, quam cum Deo habet conjunctionem, & propinquitatem. Unde etiam fit, ut fingulare jus habeat ad bona Dei filii fui, ut in fequentibus explicabimus. Ut vero, quanta fit hæc dignitas, melius declaremus, accedamus ad alteram partem, & illam cum dignitate gratiæ, & filii adoptivi conferamus. Nam cum aliis, nullam comparationem facere neceffe eft, nam per fe notum eft, & effe inferiorem unione hypoftatica, & effe fupra omnem aliam dignitatem, quæ gratiam, feu amicitiam Dei formaliter non includat.

Subftantia carnis a Chrifto affumpta ex Virgine numquam a Verbo dimiffa.

Dignitas matris quid Phyfice dicat in perfona Virginis.

Dubium.

De hac vero dignitate gratiæ eft difficultas. Sancti enim videntur illam præferre dignitati matris Dei. Auguftinus lib. de S. virgin. cap. 3. *Beatior*, inquit, *fuit Maria, concipiendo mente, quam ventre*: & infra: *Felicius geftavit corde, quam carne*. Et epift. 38. dicit: *maternum nomen, etiam in virgine effe terrenum in comparatione cæleftis propinquitatis, quam illi contrahunt, qui voluntatem Dei faciunt*: nimirum per gratiam. Et Juftinus q. 136. ad orthod. dicit, B. Virginem beatiorem effe prædicandam ob virtutem, quam habuit, propter quam meruit effe mater Dei, quam ob ipfam matris dignitatem. Quod videtur fenfiffe Chriftus Dominus Lucæ 10. cum mulieri dicenti, *Beatus venter, qui te portavit*, refpondit, *quinimo beati, qui audiunt Verbum Dei, & cuftodiunt illud*. Ac fi aperte diceret, beatitudinem hanc illi effe præferendam. Et fimilia funt illa verba Matt. 12. *quæ eft mater mea, & qui funt fratres mei? Quicunque enim fecerit voluntatem*

pa-

patris &c. quæ verba tractans Cyprianus, ser. de passione Domini, dicit, *prætulisse Christum matri auditores verbi, & pauperes spiritu.* Quod non de personis, sed de muneribus, & officiis necessario intelligendum est. Ratio denique adjungi potest ex dictis. Quia dignitas matris solum addit personæ Virginis relationem quandam ad Deum, vel hominem: dignitas vero filii adoptivi addit gratiam, gloriam, virtutes omnes, ac veram sanctitatem, & reddit hominem Deo amicum, & innocentem, quatenus peccatum excludit, & inde consequitur relatio filii adoptivi, quæ est ad Deum, ut Deus est: ergo.

In contrarium vero est. Quia hæc dignitas matris est altioris ordinis, pertinet enim quodammodo ad ordinem unionis hypostaticæ, illam enim intrinsece respicit, & cum illa necessariam conjunctionem habet. Propter quod Augustinus initio libri de assumpt. inquit: *Hujus dignitatis, & gratiæ effectum nec cor concipere, nec lingua valet exprimere.* Et Bernard. serm. de assumpt. & de nativit. Virg. & super illa verba, *signum magnum*, &c. & hom. 2. in *Missus est*, variis modis hanc dignitatem exaggerat, indicans infinite superare, quidquid sub Deo homine excogitari potest. Et Laurent. Justinian. ser. de purificatione, & serm. de assumptione, *tanto*, inquit, *dignitate cæteris est effecta excellentior, quanto propinquior erat Verbo.* Et ad eundem modum loquitur Ansel. lib. de excellentia B. Mariæ, præsertim in initio his verbis, *Supereminentem omni, quod post hominem Deum creatum est, excellentiam Beatæ matris Dei, quomodocunque, & saltem lippienti oculo cordis contemplari anhelans, horreo, et valde timeo;* & c. 2. *quamvis hoc solum de sancta Virgine prædicari, quod Dei mater est, excedat omnem altitudinem, quæ post Deum dici, vel cogitari potest.* Et similia habent Cyril. lib. de fide ad Reginas. Et Orig. hom. 1. ex variis. Et confir. quia ex hac matris dignitate colligunt Patres omnes B. Virginem, non solum excellentem gratiam accepisse, sed etiam omnes gratias, & virtutes, & omnia dona, & Privilegia gratiæ inter alios sanctos divisa, ac distributa, in una Virgine fuisse simul congregata. Unde Bern. Epist. 174. *quod vel paucis*, inquit, *mortalium constat esse collatum, non est fas suspicari tantæ Virgini fuisse negatum.* Et antiquus quidam scriptor, qui propter modestiam *Idiota* nomen sibi imposuit, lib. de contemplatione B. Mariæ cap. 2. t. 3. Bibliot. sanct. propter hanc causam docet omnia spiritualia charismata, perfectissima in B. Virgine fuisse; & Bonav. in speculo Mariæ c. 5. 6. & 7. ad hoc confirmandum accommodat illud Eccles. 1. *Omnia flumina intrant in mare, & mare non redundat.* Quia omnes hujusmodi gratiæ, Mariæ capacitatem, matrisque dignitatem non excedunt. Et in hanc sententiam refert August. & Bernar. qui multa ad rem præsentem tractat in quodam ser. de Nativit. Domini, qui inter opera ejus dubia ponitur, & in alio simili serm. de B. Mar. Huic etiam sententiæ favet Aug. serm. 17. de Nati. Dom, qui est 21. de tempore, & eodem principio utitur Damasc. or. 1. de dormitione Virginis & Athanas. serm. de sanctissima Deipara, dicit B. Virginem esse plenam gratia, quia *omnibus gratiis abundavit*, & causam explicans inquit: *Ex te prodiit Deus noster, omnem tibi largiens gratiam.* Sic Cypr. serm. de Nativ. Christi: *Matri*, inquit, *plenitudo gratiæ debebatur.* Et etiam Sophr. ser. de assumpt. (qui inter opera Hieron. habetur) *cæteris*, inquit, *per partes, Maria autem se totam infundit gratiæ plenitudo.* Quæ verba usurpavit etiam Petrus Chrysologus serm. 143. & Laurent. Justin. serm. de Assumpt. Virginis. Et Petrus Damia. in simili concione, ubi tractans illa verba, *quæ est ista, quæ progreditur, quasi virgula fumi ex aromatibus myrrhæ, & thuris, & universi pulveris pigmentarii?* inquit: *Universus pulvis pigmentarius in Virgine projectus est, quando in ea virtutum conventus reverendum sibi thalamum consecravit, & si cæteris per partes spiritus adfuit, Maria tamen tota plenitudo gratiæ supervenit.* Similiter Ambros. quem Bon. refert (& colligi potest ex lib. de instit. Virg. c. 13. & 14.) hoc dicit esse proprium Virginis, *ut omnibus fœcunda sit gratiis;* sic etiam Hieronym. t. 3. epist. 104. ad Principiam de expositione Ps. 44. circa illa verba, *Et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo*, inquit; *nam & sancta Maria, quia conceperat eum, in quo omnis plenitudo divinitatis habitat corporaliter, plena gratia salutatur.* Optime Methodius or. de Purificatione: *Euge, euge*, inquit, *quæ debitorem illum habes, qui omnibus mutuatur, Deo enim universi debemus. tibi autem etiam ille debet, proinde qui dixit, honora patrem tuum, & matrem tuam, ut is decretum a se promulgatum observaret, & alios excederet, omnem matri & gratiam, & honorem impendit.* Unde Alb. Mag. lib. de B. Mar. c. 69. 70. & 71. dicit principium ex terminis per se notum esse, Virgini perfectius collatas esse omnium sanctorum gratias. Quod ego intelligo ex terminis matris, & filii, qui Deus sit, & principium omnis gratiæ: & hoc denique supponunt omnes Theologi, D. Th. & cum eo Cajet. q. 27. ar. 5. & 6. Antonin. 4. p. tit. 15. Durand. in 3. d. q. 2. & alii. Comparatur ergo hæc dignitas matris Dei ad alias gratias creatas tanquam prima forma ad suas proprietates, & e converso, aliæ gratiæ comparantur ad ipsam, sicut dispositiones ad formam: est ergo hæc dignitas matris excellentior, sicut forma perfectior est suis proprietatibus, & dispositionibus. Alias non recte ex minori dignitate colligerent Sancti aliam multo majorem, & excellentiorem.

Ut respondeamus huic quæstioni, advertendum est primo, considerari posse in Virgine conjunctionem maternam, quam habet cum Christo, ut homo est, præscindendo in illo dignitatem personæ increatæ, solamque excellentiam gratiæ, & sanctitatis contemplando: & hoc modo certum est, non habere virginem dignitatem aliquam, quæ cum dignitate gratiæ valeat comparari, quia ut sic non consideratur ut mater Dei. Quo modo possent non male exponi verba illa sanctorum, quibus spiritualis conceptio Christi corporali præferri videtur. Et similiter verba illa Christi, *Quinimo beati, qui audiunt verbum Dei, & custodiunt illud*, mulier enim illa, quæ Virginis uterum beatum dixerat, nihil de Christi divinitate cogitabat. Alio ergo modo consideranda est hæc dignitas, quatenus est singularis quædam conjunctio cum Deo, quam egregie D. Th. & Cajet. *affinitatem cum Deo* vocarunt. 2. 2. q. 103. a. 4. ad 2. & hoc modo, via possunt hæc Dei maternitas, & filiatio adoptiva comparari, sunt enim diversorum ordinum, & mutuo sese quodammodo excedunt.

Dici tamen potest primo, si præcise conferantur ita, ut una ab alia omnino separetur, præferendam esse dignitatem filii adoptivi, ut convincunt, quæ ad hanc partem confirmandam adducta sunt, & hac consideratione merito dicitur, si dignitas matris absque gratia, & filiatione adoptiva futura esset, multo melius esse & eligibilius, filium Dei esse, quam matrem. Quo sensu recte etiam exponitur dictum August. & alia, quæ supra adducta sunt. *Dignitas filii adoptivi dignitati matris Dei præferri quodammodo potest.*

Secundo vero addi potest dignitatem matris Dei moraliter consideratam, & prout includit omnia, quæ quodammodo ex natura rei, & secundum ordinem divinæ sapientiæ illi debentur, altiorem esse dignitate filii adoptivi. Hanc sententiam satis confirmant, quæ ad demonstrandam posteriorem partem adduximus. Et illi favet etiam D. Th. 1. p. q. 25. ar. 6. ad 4. dicens hanc dignitatem esse suo genere infinitam, quia est suprema quædam conjunctio cum persona infinita. Nec potest dici tantum conjunctio carnalis, sed etiam spiritualis, quia licet media conceptione carnis facta sit, tamen ad Deum ipsum aliquo modo terminatur. Unde idem D. Th. 2. 2. q. 103. ar. 4. ad 2. dixit, ratione hujus dignitatis deberi Virgini excellentiorem adorationem, quam aliis sanctis. *Quia sua operatione fines divinitatis propinquius attigit*: ita D. Th. loquitur, & ratione declaratur ex dictis, quia sicut ratione unionis debetur humanitati Christi summa gratia, & gloria: ita ratione divinæ maternitatis debetur Virgini suo modo magna quædam plenitudo gratiæ, ut exposuit D. Th. supra qu. 7. art. 10. dicens: *In Virgine fuisse plenitudinem gratiæ tali dignitati proportionatam.* Quomodo etiam dixit August. lib. de nat. & grat. ca. 36. *Inde novimus tantam gratiam illi esse collatam, quia Deum concipere meruit, ac parere.* Et Sophron. serm. de assumpt. *Talibus decebat Virginem oppignorari muneribus, ut esset gratia plena, quæ dedit cælis gloriam, terris Deum.* Et ad eundem modum loquitur Ansel. lib. de conceptu virg. c. 18. Ildefonsus li. de vir. Mar. c. 2. & Rich. de S. Victor. l. 2. de Emmanuel, c. 26. & omnes alii supra adducti. Et plura alia testimonia sanctorum congeremus infra, de excellentia gratiæ Virginis disputantes. *Dignitas matris Dei excedit dignitatem filii adoptivi.* Et ratione confirmatur, quia dona gratiæ, quamvis in se perfectissima sint, dantur tamen a Deo, ut perfectiones necessariæ ad exercenda munera, quæ ad Deum pertinent, & tunc maxime Deus illa *Gratia muneri proportionatur.*

diversa gratiæ privilegia Deus confert.

confert, quando ipsemet hominem aliquem in tali munere, vel dignitate cōstituit: hac enim ratione Joanni Baptistæ tot gratiæ privilegia contulit propter munus Præcursoris, juxta illud Luc. 1. *præibis enim ante faciem Domini parare vias ejus*. Et Apostoli propter similem rationem abundantiam gratiæ acceperunt, ad Rom. 1. *Per quē accepimus gratiam, & Apostolatum*. Et Nu. 11. dictum est Moysi. *Auferam de spiritu tuo, & tradam eis*, scilicet septuaginta viris. Quia communicato eis eis munere, oportuit etiam spiritum, et divinum auxilium eum eisdem communicari. Tandem hanc totam excellentiam debitam esse quodāmodo huic dignitati ita potest explicari. Quia decet matrē honorari a filio: imo ratione maternæ dignitatis habet singulare jus ad bona filii; ergo hac ratione dignitas matris est quodammodo ratio, & principium dignitatis gratię, quam quodammodo eminenter continet, secundum ordinem divinæ sapientiæ: ergo sub hac ratione dignitas hæc excellentior est, & simpliciter majus Dei beneficium existimari debet eligi Virginem in matrem Dei, quam eligi v.g. Petrum ad gloriam, quia illa electio hanc in virtute, & eminentiori modo continet.

SECTIO III.

Quomodo fuerit B. Virgo ad hanc matris dignitatem prædestinata.

IN hoc dubio servata proportione tractari possunt omnia, quæ tom. 1. circa art. 3. q. 1. de Christi prædestinatione disputata sunt, & multa, quæ de prædestinatione aliorum hominum disputari solent; ut tamen quæ ad præsentem locum pertinent, breviter complectamur, supponamus generalia principia, vel certa, vel quæ in superioribus probabiliora judicavimus.

Virgo ab æterno in matrem Dei electa.

Primo ergo certum est B. Virginem fuisse ab ęterno electam, & prædestinatam, tum ad gratiam, & gloriam, tum etiam ad dignitatem matris Dei ante omnia illius merita prævisa. Hoc constat partim ex certa sententia, qua constat omnes homines prædestinatos eligi absque propriis meritis; partim ex iis, quæ tom. 1. disp 8. diximus, ubi ostendimus B. Virginem nullo modo meruisse, ut in matrem Dei eligeretur. Et hanc veritatem docere intendunt sancti Patres, cum dicunt Verbum divinum elegisse sibi matrem, eamque sola sua voluntate ab æterno præordinasse. Ita sentit August. lib. 2. de peccator. merit. & remis. cap. 25. & Bernard. hom. 2. in *Missus est*. Et Cyprian. in serm. de Nativ. Christi in hoc sensu per antonomasiam vocat Virginem *vas electionis*.

B. Virgo ideo in tantam gratiam, & gloriā prædestinata, quia in matrē Dei electa.

Secundo dicitur B. Virginem nostro modo intelligendi prius secundum rationem prædestinatam esse, & electam, ut esset mater Dei, quam ad tantam gratiam, & gloriam. Hæc conclusio etiam est clara, suppositis iis, quæ in præcedenti sectione dicta sunt, & quæ de hujusmodi signis rationis in dicto ar. 3. explicabimus. Ideo enim B. Virgo prædestinata est ad tantam gratiam, & gloriam, quia electa est in matrem Dei. Ordo enim executionis manifestat ordinem intentionis. Sed in re ipsa talis gratia, & gloria data est B. Virgini, ut esset ita disposita, sicut matrem Dei decebat; ergo ideo fuit electa ad tantam gratiam, & gloriam, quia in Dei matrem erat prælecta.

Tertio hinc colligo B. Virginem electam esse tam ad maternitatem, quam ad talem gloriam per se, & absolutę ante prævisum originale peccatum. Ita docet omnes, qui de prædestinatione Christi proportionali ratione opinantur, præsertim Galatinus lib. 3. c. 1. Et probatur ex dictis in illo art. 3. Primo, quia verisimilius est omnes prædestinatos esse electos ad gratiam, & gloriam ante

Virgo per se ante prævisum originalis peccati ad gloriā, & maternitatem electa.

prævisum originale peccatum: ergo multo certius est B. Virginem fuisse eodem modo electam ad gloriam; ergo & ad maternitatem divinam. Secunda consequentia patet, quia electio ad maternitatem in ordine finis antecessit, ut ostensum est. Prima vero probatur, quia vel inter electos non est ordo, sed omnes simul in eodem signo rationis electi sunt; vel si aliqua ratio ordinis considerari potest, potius electio B. Virginis antecessit, quam subsecuta sit aliorum electionem, quia est altior & excellentior, & ad majorem Dei gloriam spectans. Unde S. Bernardinus Senensis serm. 51. de B. Virg. c. 4. *Tu*, inquit, *ante omnem creaturam in mente Dei prædestinata fuisti, ut Deum ipsum hominem procreares*. Quam sententiam ex Anselmo refert, & eandem significat Rupert. l. 2. in Cantica. Secundo probatur, quia Christus Deus homo prædestinatus est, seu electus ante prævisum originale peccatum; ergo & ejus mater. Probatur consequentia, quia non tantum per se prædestinatus est ut homo, sed etiam ut filius hominis; hic enim incarnationis modus, scilicet, ut fieret in utero Virginis, & ut Deus haberet matrem in terris, non includit imperfectionem ex peccato manantem; per se ergo intendi potuit, sicut ipsa incarnatio, atque adeo sub illam intentionem, seu electionem cecidit, prout intelligitur antecedere præscientiam originalis peccati. Unde Ecclesia sancta ad Virginem accommodat testimonium illud, quod in supra dicto loco de Christo exposuimus, *Dominus possedit me in initio viarum suarum*, & illud, *ab initio, & ante secula creata sum, &c.* Quia videlicet mater non fuit a filio disjuncta, etiam in electione divina. Quod videtur insinuasse Andreas Cretens. in serm. de assumpt. dicens de B. Virgine. *Hæc est declaratio profundorum divinæ incomprehensibilitatis, hic est scopus, qui excogitatus est ante secula*. Deinde addi possunt conjecturæ. Prima, quia si gratia Angelorum, & gloria, per se est intenta a Deo ante provisionem omnis peccati, cur non magis excellentissima gratia, & gloria Virginis Beatæ, & consequenter dignitas matris? Secunda, quia hæc dignitas singularis est, & ab omni alia creata distincta; ergo per se pertinet ad consummatam perfectionem operum Dei; fuit ergo per se intenta. Tertia, quia hoc modo illustrior fit divina gratia erga humanum genus, quia non est contentus Deus naturam humanam assumere, sed etiam honorare voluit personam creatam humanam, quantum in ratione personę capax fuit. Et ideo utrumque per se Deus intendit. Quarta, quia si aliorum hominum generatio per se intenta fuit, ut cum Augustino & D. Thom. supra docuimus, cur non magis humana Christi generatio ex matre? Quinta denique, quia sicut mulier ex solo viro facta fuit, & per se a Deo intenta ante peccatum: ita generatio viri ex sola muliere, quæ non minus mirabilis futura erat, per se debuit intendi propter perfectionem divinorum operum, quæ ex mirabili quadam varietate consurgit. Quæ ratio fundamentum habet in Leone Papa, & aliis Patribus, quos tomo 1. disp. 3. sect. 1. citavi, quibus addi possunt Damascen. lib. 4. de fide c. 15. & Cyril. Jerosol. catechesi 12. August. serm. 7. de Nativit.

Sed contra, quia sicut de Christo, ita & de B. Virgine, sæpe sancti indicant, fuisse prædestinatam matrem Dei occasione peccati. Unde August. serm. 1. de Nativ. postquam multa in laudem B. Virginis dixerat, ita concludit. *Ideo omnes istos cursus natura Virgo Maria in Domino nostro Jesu Christo suscepit, ut omnibus ad se confugientibus fœminis subveniret, & sic restauraret omne genus fœminarum, sicut omne genus virorum Adam novus reccperat Dominus Jesus Christus*. Et clarius in expositione super Canticum *Magnificat*, quæ habetur in fine 9. tom. *Eva propter superbiam*, inquit, *abjecta est, Maria vero propter humilitatem est electa*. Et Justin. Martyr. dialogo cum Tryphone satis post med. *Homo*, inquit, *natus de Virgine, ut per quam viam fraude serpentis intravit inobedientia, per eandem sequeretur venia*. Confirmatur, quia sequitur, ante prævisum originale peccatum prædefinisse Deum totam seriem generationum ab Adamo usque ad Virginem, quia non potuit B. Virgo per seminalem rationem, & naturali modo ab Adamo descendere, nisi ex his parentibus, & progenitoribus. Consequens autem videtur creditu difficile. Objectio.

Ad Patres respondeo, in illis & similibus locis, non explicare primam rationem, neque ordinem hujus prædestinationis: sed proximum finem, quem Deus intendit in modo executionis ejus, ut plane constat ex verbis Justini, & ex priori testimonio Augustini, ubi non de electione, sed de illius executione loquuntur. Augustinus vero in posteriori loco, quamvis nomine electionis utatur, tamen solum de illa loquitur quoad effectum ejus, quod evidenter constat, quia dicit, Mariam esse electam, *Quia factori suo humiliter se subdens ancillam se nominavit*. Certum est autem, si loquamur de prima electione ordine intentionis, non ideo Mariam fuisse electā, quia futura erat humilis, sed potius, quia electa est, ideo illi datum esse, ut esset humilis: in re tamen effectum illius electionis consecuta est, quia per humilitatem con- Respond.

grue

grue se disposuit. Ad confirmationem, quamvis illatio illa pendeat ex quæstione Physica, scilicet, an hoc individuum possit ex aliis parentibus naturaliter generari, quidquid tamen de hoc sit, concedo sequelam. Est enim illud consequens verum, & facile supposita divina præscientia, & efficacia divinæ voluntatis, ut facile constare potest ex iis, quæ dicto art. 3. diximus.

Si homo non peccasset, quomodo Virgo futura esset mater Dei.

Quarto ex dictis colligitur, quid respondendum sit interroganti, an si homo non peccasset, B. Virgo futura esset mater Dei? Dicendum est enim, si solum habeatur ratio illius primæ electionis, quia B. Virgo per se electa est, ex vi illius futuram fuisse, etiam si homo non peccasset, sicut futuri fuissent alii homines, illorumque generationes. Quia illa electio, & motivum ejus, nihil involvit necessario pendens a peccato, & hoc suadent omnes conjecturæ primo adductæ: si autem huic electioni conjungatur tota ratio divinæ providentiæ, & præscientia futuri peccati, saltem conditionata, sic vere dici potest necessarium fuisse peccatum, ut Beata Virgo esset mater Dei. Quæ doctrina constat ex iis, quæ in simili quæstione de Christo Domino diximus; est enim eadem proportionalis ratio.

Dubium.

Superest tamen difficultas circa priorem partem. Quia si homo non peccaret, & Verbum fieret homo, non assumeret carnem ex materno utero; ergo nec Beata Virgo futura esset mater Dei, nec potuit per se eligi in matrem, nisi occasione peccati. Antecedens probatur, quia si Deus fieret homo absque occasione peccati, assumeret corpus a principio perfectum, & gloriosum, cui perfectioni repugnat conceptio in utero matris.

Respon.

Respondetur primum, subjectum illius electionis per se, & intrinsece non cecidisse illud, quod in argumento sumitur, nec ex tali electione hoc necessario inferri; potuisset enim Deus fieri homo immortalis, non in statu gloriæ, sed in eo statu, quem haberent homines viatores Adamo non peccante: per se enim decere potuit, Christum esse viatorem cum conditione corporis statui hominum accommodata, ut & illis mereretur, & suo exemplo viam ad beatitudinem demonstraret. Addo Augustinum lib. 1. de peccat. merit. c. 27. & 28. dubitare, an homine non peccante, homines concipiendi essent in parvis, & debilibus corporibus, ita ut nec lingua, nec membris uti possent. *Quia non obstante*, inquit, *exigua uteri capacitate, posset omnipotentia creatoris, filios nondum editos, grandes statim facere.*

Si Deus fieret homo absque occasione peccati, quomodo assumeret corpus gloriosum ex utero virginis.

Si igitur de omnibus hominibus ita Augustinus existimavit, non improbabiliter posset aliquis dicere, etiam si Christus concipiendus esset gloriosus, & perfectus, hoc nihil obstare, quominus ex materno utero progrederetur. Præsertim quia durante illa vita immortali, in qua homines post certum, ac definitum a Deo tempus, essent ad beatitudinē transferendi, potuisset facile B. Virgo statim post filij conceptionem, & animo, & corpore simul cum filio fieri gloriosa. Itaque non est, cur dicamus dignitatem matris Dei per se, aut necessario a peccato pendere.

DISPUTATIO II.

In tres Sectiones distributa.

De naturali perfectione, & origine Beatæ Virginis.

EXplicata dignitate matris, ad quam B. Virgo prædestinata fuit, consequens est, ut tempus, & modum, quo dignitatem hanc consecuta est, & perfectiones omnes, quibus ratione illius nobilitata est, explicemus. Quia vero gratia naturam supponit, ideo in disputatione hac, omnia, quæ ad naturalem ejus perfectionem, & originem pertinent, præmittemus, dicturi postea de supernaturali perfectione.

SECTIO I.

Utrum Beata Virgo fuerit naturali modo concepta, & ex quibus parentibus.

Virgo ex copula carnali viri, ac fœminæ, ut alii homines, nata.

PRimum omnium tanquam certum statuendum est, B. Virginem procreatam esse ex viri, & fœminæ commixtione carnali, ad modum aliorum hominum. Quanquam enim hoc neque in sacra Scriptura legatur, neque in Conciliis exprese definitum sit, habetur tamen certa traditione, & communi consensu totius Ecclesiæ. Est enim singulare privilegium Christi, quod ex fœmina sine opera viri conceptus sit. Unde Luc. 1. dicit Angelus ad Virginem: *Spiritus sanctus superveniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi.* Et causam subdit, dicens. *Quod enim ex te nascetur sanctum, vocabitur filius Dei.* Fuit ergo hæc propria prærogativa Filii Dei, & ad ejus singularem honorem spectat, ut alteri communicata non fuerit. Præterea sequitur hæc veritas ex alio principio fidei, quo constat indiguisse Virginem redemptione, quia nimirum descendebat ex Adamo per seminalem generationem. Adde in gravissimis etiam historiis mentionem fieri parentum Virginis, sub propriis eorum nominibus, scilicet Joachin, & Annæ, ut constat ex Nicephor. lib. 1. cap. 7. & l. 2. c. 3. ubi ex Hippolyto Portuensi hanc historiam refert. Idem Epiphan. hæres. 78. & in fine, & 79. circa medium, ubi expresse inquit: *Tametsi historia Mariæ, & traditio habens dictum esse patri ipsius Joachin in deserto, uxor tua concepit, non tamen, quod sine conjugio neque sine semine viri hoc factum sit*; & ibi damnat hæresim Collyridianam, quæ ajebat, Mariam humanæ naturæ prorsus fuisse expertem. Plura habet Epiph. orat. de laudibus Virg. in tom. 7. Biblioth. Damascenus lib. 4 c. 15 & orationibus de B. Virg. & Andreas Jerosolymit. oratione de Dormitione Deiparæ, & German. Constantinopolitanus oratione de oblatione Mariæ in templum, Gregorius Nyssenus oratione de sancta Christi Nativitate, Simeon Metaphr. & alii, qui historiam de Beata Virgine scripserunt.

Neque obstat quod August. lib. 23. contra Faust. cap. 9 historiam hanc de parentibus Virginis apocrypham reputet: tum quia solum dicit, non habere auctoritatem canonicæ scripturæ, quod & nos fatemur: tum etiam, quia solum illam rejicit, quatenus Faustus asserebat, Joachimum fuisse Sacerdotem ex tribu Levi, quod citatæ historiæ non dicunt, neque verum est, ut infra videbimus. Quo loco obiter advertendum est omnes prædictos authores honorifice loqui de his parentibus Virginis, sentientes, illos nobiles, & honestæ conditionis, ac status fuisse. Parentes Virginis nobiles. Quod notandum est contra hæreticos hujus temporis, qui injuriose de Virgine, & ejus parentibus loquuntur, contra quos videri potest Canis. lib. 1. de B. Maria cap. 4. & lib. 4. cap. 7. Notat etiam Damasc. nomina horum parentum non vacare mysterio, quia *Anna, gratiam*, seu *misericordiam*: *Joachin* vero, *Dominus firmabit*, seu *suscitabit*, interpretari possumus. Quo indicatum est eos genituros fuisse filiam, per quam Deus & misericordiam suscitaret, & gratiam confirmaret.

Conceptio Virginis miraculosa.

Dico secundo. Hæc B. Virginis conceptio non sine aliquo miraculo, & supernaturali virtute perfecta est. Ex dictis patet. Referunt enim Annam fuisse sterilem, & vitam sine prole usque ad senectutem produxisse, & orationibus conceptionem Virginis impetrasse. Ita referunt Nicephor. Epiphan. Damascen. & Gregor. Nyss. locis supra citatis, & auctor libri de ortu Virginis, qui nomine Hieron. inter opera ejus habetur. Unde concluditur ratio, nam sterilem, senem, & ex sene concipere, non fit sine miraculo; sed B. Virgo hoc modo concepta fuit; ergo. Confirmatur primo ex Damasceno orat. 1. de nativ. Mar. quia decuit, ut ad summum miraculum via per miracula sterneretur, & ut in fabricanda Virgine gratia naturam juvaret, ac præveniret, & ut parentes Virginis ad talem fructum suscipiendum se se desideriis, & orationibus disponerent.

Obiectio.

Dices. Majus miraculum videtur concipi ex sene sterili, quam ex sola muliere juvene, & fœcunda. Nam in priori opere deest tam efficiens, quam materia sufficiens, & utrumque supplet Deus: in posteriori vero, materia proportionata supponitur, Deusque solum vices causæ efficientis assumit.

Responsio.

Respondetur negando antecedens, quia in priori opere non omnino deest virtus efficiens, & materialis causa, sed utraque concurrit licet imperfecta, ideoque divina virtute juvantur, quanquam conceptio in reliquis omnibus fiat naturali modo, & per carnis concupiscentiam: at vero posterior conceptio, quæ ex sola fœmina fit virtute Spiritus sancti, longe altiori modo fit. Quod a posteriori declaratur, primo quidem, quia qui concipitur virtute Spiritus sancti, ex vi conceptionis suæ non est obnuxius originali peccato, qui vero concipitur ex virili semine quantumvis senili, & sterili, ex vi

conceptionis debitum habet contrahendi originale peccatum, ut August. notavit lib. 3. contra Julian. cap. 13. Deinde, quia modus conceptionis ex Spiritu sancto proprius est Christi (ut diximus); alia vero conceptio ex parente sterili, & sene multis aliis sanctis communicata est, ut Joanni Baptistæ, Isaac, &c. Unde etiam sumitur conjectura hunc saltem posteriorem modum miraculosę conceptionis B. Virginem decuisse.

Ex quo etiam verisimile est, hanc Virginis conceptionem fuisse parentibus divinitus prænuntiatam, ut aperte refertur in dict. lib de Nativit. Mariæ, nomine Hieronymi, & Epiph. hær. 70. & satis Indicat Greg. Nyssen. supra dicens, *Annam, cum prolem a Deo postularet, nutu divino fuisse confirmatam*. Cujus verba Nicephorus usurpavit. Et quidem si conceptio Isaac, & Joannis Baptistæ, parentibus divinitus nuntiata fuit, verisimile admodum est parentes Virginis hoc beneficio non fuisse privatos. Unde Damasc. supra de beatissima Anna loquens, inquit: *Quemadmodam prisca illa Anna, cum sterilitatis morbo laboraret, per orationem, ac promissionem Samuelem procreavit: eodem modo hæc etiam per obsecrationem et promissionem, Dei genitricem a Deo accepit, at ne hæc quoque cuiquam ex illustribus matronis cederet.*

Cõceptio Virginis parentibus prænunciata,

Ultimo verisimile ex dictis fit (quod in eodem li. Hieron. dicitur) divinitus revelatum esse parentibus nomen Mariæ, sicut nomen Isaac revelatum fuit Abrahæ, Gen. 17. & nomen Joannis Baptistæ, Zachariæ, Luc. 1. Ubi etiam Elisabeth indicatur fuisse revelatum, ut ibidem notavit Ambrosius: non est autem verisimile singulare hoc divinæ providentiæ genus, & amoris indicium aliis concessum, virgini fuisse denegatum, quod indicavit Ambr. lib. de institut. Virginis c. 5. dicens: *Unde et speciale Maria Domini hoc nomen invenit, quod significat, Deus ex genere meo.* Quam nominis etymologiam, non invenio, unde Ambrosius sumpserit. Nam juxta proprietatem linguę Hebraicæ aut Syriacæ, *Maria* potius *stella maris* seu *Domina* interpretatur, ut constat ex Hieron. lib. de nominibus Hebraicis, & Damasc. l. 4. c. 15. & aliis patribus, quos Canis. congerit l. 1. de B. Virgin. c. 1. ubi de hoc venerando nomine copiose, & eleganter disputat.

Nomen Mariæ divinitus revelatũ parẽtibus.

SECTIO II.

In qua naturali perfectione concepta fuerit B. Virgo.

INquiri hoc loco consequenter poterat, quo tempore B. Virgo concepta sit. Sed in hac quæstione explicanda nihil est quod immoremur, supponimus enim ex Nicephor. lib. 2. c. 3. quartodecimo, vel decimo quinto ætatis anno (quod infra suo loco definiendum est) filium suum concepisse; unde, si quæ in superioribus dicta sunt de tempore, quo incarnatio facta est, considerentur, facile erit tempus conceptionis, seu nativitatis Virginis, ad veram chronologiæ rationem reducere, saltem quod ad numerum annorum pertinet. Nam quod ad mensem attinet, ecclesiastica traditione habemus, octavo Septembris die natam fuisse, atque adeo octavo Decembris die fuisse conceptam. Quo autem die hebdomadæ nata, vel concepta fuerit, incertum est.

Tempus nativitatis Virginis,

Omissa ergo chronologica quæstione, de naturali perfectione Virginis breviter dicendum est, corpus beatissimæ Virginis fuisse in sua specie, & sexu maxime perfectum. Ita docent omnes patres, qui de B. Virgine scribunt. Nec potest sine temeritate negari, cum nulla auctoritas, vel ratio obstet, & per sese decens, ac mysterio Incarnationis maxime consentaneum sit. Primo, quia ex illo corpore Christi corpus formandum erat: ad divinam ergo providentiam pertinuit accommodare medium fini, & materiam effectui aptam præparare, præsertim cum divina virtus, quæ in hoc opere singulari modo operabatur, facillime hoc posset perficere. Secundo, quia decuit Christum, & Virginem esse inter se simillimos, non solum moribus, sed etiam & corporis perfectione, & affectibus. Hæc enim similitudo, & ad conciliandum amorem, & ad majorem perfectionem pertinet: unde hoc fuisse beatæ Brigittæ revelatum, legitur in 1. lib. 50, & 51. revelationum ejus.

Corpus B. Virginis, in sua specie maxime perfectum,

Unde colligunt multi, B Virginem propter optimam corporis complexionem cum magna moderatione animi conjunctam, nunquam in verum, ac proprium morbum incidisse; & Sophr. in Ep. Synodica, quæ habetur in 6. Synod. Act. 11. dicit, corpus Virginis ab omni contagione fuisse liberum, & ejus carnem, *Immaculatam, & purissimam* vocat, quæ *sancta & immaculata* dicitur in eadem 6. Synodo act. 18. in edicto Constantini. Et conjecturę adductę de Virginis perfectione, & cum Christo similitudine, hoc satis confirmant, ut recte Cajet. docuit opusculo de spasmo Virg. & Galatinus l. 7. cap. 10. quanquam Abulens. q. 13. in c. 12. Levit. contrarium ex parte sentiat, sine fundamento tamen, ut latius tractavimus infra de Christi conceptione disputantes.

Cõplexio Virginis qualis,

Secundo colligitur B. Virginem præditam fuisse honestissima corporis pulchritudine, ut late docuit Anton. 4. par. theologali tit. 15. cap. 10. §. 2. & colligitur ex Richardo Victorin. c. 26. in Cantica, ubi dicit fuisse, *vultu Angelico, tam corpore, quam mente*, accommodans illud, *Tota pulchra es amica mea*. Unde Gregor. Naz. in Christo patien. ante med. sic inquit: *O Virgo, forma quæ nitore cæteras prais*; & Andreas Jerosl. serm. de assumptione sic ad Virginem loquitur: *Eximia pulchritudo, a Deo sculpta statua, recte descripta.* Unde pulchritudo Rachel, & similium mulierum veteris testamenti figura fuit pulchritudinis Virginis. Huic denique veritati consentanea sunt, quæ de forma Virginis refert Niceph. l. 2. c. 23. Ratio præterea sumpta ex similitudine cum Christo, quem priori tom. ostendimus etiam in corpore fuisse pulcherrimum, hoc ipsum confirmat. Denique ratione naturali hoc colligi potest ex principio posito. Nam corporis pulchritudo ex optima complexione, & porportione membrorum nascitur; corpus autem Virginis fuit optime temperatum, omnia etiam ejus membra perfectam proportionem habuerunt; ergo. Addunt vero gravissimi Theologi talem fuisse Virginis pulchritudinem, ut eam intuentes non nisi ad castitatem, & pudicitiam excitaret. Ita docuit D. Th. in 3. d. 3. q. 1. ar. 2. quæstiunc. 1. ad 4. qui merito adjungit, hunc fuisse singularis gratiæ effectum, quia sola naturalis forma, aut virtus, vel modestia ad illum non sufficeret. Præsertim cum addat Alen. 3. par. q. 9 m. 3. ar. 1. B. Virginem suo aspectu concupiscentiæ motus extinxisse. Quod videtur prius docuisse Ambr. lib. de insti. Virg. c. 7 ubi sic inquit: *Tanta erat ejus gratia, ut non solum in se virginitatem servaret, sed etiam, si quos inviseret, integritatis insigne conferret.* Idem docuit S. Bonavent. in 3. dist. 3. 1. p. ar. 2. q 3. Gab. q. 2. ar. 3. dub. 1.

Pulchritudo Virginis corporis qualis,

Pulchritudo Virginis castitatis incentivũ

Ultimo addendum est B. Virginem animam perfectissimam fuisse sortitam. Hæc conclusio fortius persuaderi potest omnibus testimoniis, & rationibus, quibus perfectionem corporis confirmavimus. Primo quidem, quia perfectio animæ magis necessaria est, quam corporis. Secundo quia similitudo in perfectione animæ nobilior est, quam corporis. Tertio quia anima accommodari debet corpori, & e contrario. Quarto denique, ut perfectissima gratia haberet proportionatum naturæ fundamentum. Quanta vero fuerit tota hæc perfectio, & an cum perfectione Adæ, aut Evæ, conferri possit, nec multum refert, neque in hoc certum aliquid definiri potest.

Anima Virginis perfectissima,

SECTIO III.

Utrum B. Virgo ex tribu Juda, & ex stirpe David originem duxerit.

DE genealogia Christi tractat D. Thom. infra, q. 31. art. 1. 2. & 3. disputans enim de Christi conceptione, consequenter disserit de illius genealogia, & origine secundum carnem. Quia tamen genealogia Christi, & Virginis eadem est, quoniam Christus non habet humanam originem, nisi per matrem, ideo breviter hoc loco rem totam expediemus. Faustus igitur hæreticus (ut est apud August. lib. 23. contra illum cap. 3. & 4.) asseruit Christum, si non fuit genitus ex Joseph, non potuisse esse ex familia David, quia B. Virgo non erat ex illa tribu, sed ex Levitica, cum esset cognata Elisabeth, Luc. 1. Gnostici autem hæretici de stirpe Mariæ portentosum librum scripserunt, quem confutat Epipha. hær. 26.

Dicendum vero primo est B. Virginem duxisse originem ab Abraham, & Jacob ex tribu Juda per familiam David. Est res certa de fide. Quia ex scriptura constat Christum fuisse promissum Abrahæ. Gen. 18. & 22. & Jacob Gen. 28. constat etiam fuisse de tribu Juda. Gen. 29.

B. Virgo de tribu Juda.

& ad

& ad Hebr. 7. & filium David, Matth. 1. ad Rom. 1. & ex variis locis Evangeliorum constat, communem sensum omnium Hebræorum fuisse, Messiam futurum fuisse filium David, Matth. 21. Marci 12. Luc. 20. Joan. 7. Quod etiam satis convincitur ex promissionibus factis David 2. Reg. 7. & Ps. 131. quas in Christo fuisse impletas testatur Angelus Luc. 1. Denique etiam inter gentes adeo hæc fama percrebuit, ut Vespasianus, & Domitianus, omnes, qui erant de stirpe David, interficere tentaverint, eo quod ex illa progenie Regem nasciturum audiissent, qui omnibus dominaretur. Eus. l. 3. hist. c. 11. & 15. Hæc autem omnia non possunt in Christum convenire nisi ratione matris, cum secundũ carnem patrem non habuerit.

Objectio. Dices: Christus dicitur in Evangelio filius Joseph; ergo ut dicatur, filius David, aut Judæ, satis est, quod Joseph fuerit ex tribu Juda, & familia David, etiam si B. Virgo non esset ex illa tribu, quia Christus fuit veluti adoptatus filius Joseph jure conjugii inter Mariam, & Joseph; hoc autem satis esse indicaot Origenes lib. 1. super Epist. ad Rom. & August. lib. 2. de consensu Evang. c. 2. Respondetur, certum esse debere Christum non tantum hac ratione, sed quia vere carnem sumpsit ex filia David, dici, ac vere esse ex familia David, ut bene docuit August. lib. 23. contra Faus. cap. 8. 9 & 10. & Euseb. lib. 7. de Demonstr. Evangelic. c. 5. & 6. & indicat Athanas. lib. 1. de humana natur. suscepta non longe a fine. Et probatur, quia alias sicut Christus, non vere fuit, sed existimabatur filius Joseph, ita non vere esset de tribu Juda, quod est contra Paulum, nec secundum veram successionem, & originem a David descenderet, contra illud Ps. 131. *De fructu ventris tui ponam super sedem tuam.* Quod testimonium de Christo interpretans Petrus Actor. 2. citat: *De fructu lumbi ejus sedere super sedem ejus*, & Tertull. lib. de carne Christi cap. 21. similiter legit, *De lumbis David.* Constat igitur B. Virginem contentam fuisse in lumbis David, & propterea Christum dici, *Fructum lumborum ejus.* Quod exposuit Isai. c. 11. dicens: *Egredietur virga de radice Jesse, & flos de radice ejus ascendet.* Supra enim ex Hieron. & aliis patribus interpretati sumus, hanc virgam esse Virginem, florem autem, Christum, qui propterea dicitur, *Leo de tribu Juda, radix David.* Apocal. 5. Ac denique Paul. ad Roman. 1. *Qui factus est* (inquit) *ei ex semine David secundum carnem.* Nec interpretatio Origenis admittenda ulla ratione est, quia sola adoptio, vel potius existimatio, non satis est, ut dicatur; *Factus secundum carnem ex semine David*, sicut non posset ullo modo dici *factus ex semine Joseph* Augustinus vero in priori loco solum dicit, si non esset alius modus explicandi locum Matthæi, illum posse sufficere. Consideratis tamen aliis scripturæ locis, certum est, quod diximus.

Objectio. Sed hinc insurgit gravis difficultas: sequitur enim Matthæum non recte narrasse genealogiam Christi, deducendo illam usque ad Joseph, quandoquidem hoc non satis est, ut Christus ostendatur esse ex familia David. Neque enim satisfacit vulgaris responsio, nimirum Matthæum hoc fecisse, ut consuetudinem scripturæ servaret, narrandi genealogiam per paternam lineam. Cur enim oportuit morem hunc in Christi genealogia servare, cum mos naturæ in illius conceptione servatus non fuerit, qui ex matre sine patre procreatus est? Quod vero quidam ajunt, cum Matthæus Hebræis scriberet, recens conversis ad fidem, non fuisse expediens, ut statim in initio Evangelii tantum mysterium illis proponeret, ne illos a fide deterreret, hoc, inquam, frivolum est. Nam statim in eodem capite primo Evangelii, clarissime idem mysterium proponit, dicens: *Quod enim in ea natum est, de Spiritu Sancto est.* Responsio communis patrum est, non

Responsio. oportuisse usitatum scripturæ veteris morem in initio novi testamenti statim immutari. Quia explicata origine Joseph, consequenter constabat Virginem esse ex eadem tribu, quia lege lata Numer ultimo, fœminas necessarium erat viris ex eadem tribu in matrimonium dari: ita Chrysost. hom. 2. in Matth. Hier. Anselm. Theophyl. Euthy. & alii in 1. cap. Matth.

Objectio. Sed instabit aliquis, quia hæc lex nec fuit universalis, nec semper servabatur; constat enim David duxisse Michol ex tribu Beniamin, lib. 1. Reg. c. 18. & Judicum 21. filii Israel jurarunt, se non daturos filias suas filiis Beniamin in uxores, propter quoddam crimen, quod est signum id facere antea licuisse tam in illa tribu, quam in aliis. Ac denique certum est, inter tribum regiam, & leviticam, sæpe esse contracta matrimonia, ut constat Exod. 6. ubi Aaron accepit uxorem Elisabeth ex tribu Juda, & 2. Paralip. 2. Jojada Pontifex habuit uxorem Josabeth filiam regis Joran. Unde non video, cur Philo Judæus lib. 2. de monarchia versus finem dixerit, aliis quidem sacerdotibus licuisse ex aliis tribubus uxores ducere, eo quod non expediret plebem in totũ submoveri a sacerdotum affinitatibus, Pontifici autem non permitti nisi ex sacerdotali genere uxorem accipere. Nisi fortasse regiam tribum non excludat, quia regales fœminæ aliqua ex parte ex sacerdotali genere descendebant. Et augetur difficultas, quia illa lex citata ad summum præcipit conjuges esse contribules, non vero ex eadẽ familia; sic enim habet: *Nubant, quibus volunt, tantum ut suæ tribus hominibus*; ergo ex narratione Matthæi non potest colligi Virginem fuisse ex familia David, etiã concedamus esse ex tribu Juda.

Responsio communis. Responsio communis est, eam legem habuisse locum in fœminis succedentibus in hæreditate paterna, ut plane colligitur ex citato capite ultimo Numeror. si occasio ferendi legem illam, & illius ratio consideretur, unde Septuaginta, & Chaldaica paraphrasis, clarius dixerunt, *omnis filia hæres.* Idemque colligitur ex Tobiæ 7. Tunc autem oportuisse hanc filiam hæredem, seu unigenitam dari propinquiori, ut familia servaretur, ut indicatur in eodem cap. ultimo Numer. in verbo illo: *Ducent uxores de tribu & cognatione sua;* & infra, *ut hæreditas permaneat in familiis*, & a simili colligitur ex Deuteronomii 25. & Ruth 3. & 4. Virgo autem Maria erat filia unigenita, & hæres Joachim, unde concluditur fuisse propinquissimam Joseph, atque adeo ex tribu Juda, & familia David. Hanc responsionem late, & eleganter declarat Eusebius Emissenus hom. de nativitate Mariæ. Sed adhuc non est evacuata difficultas, hæc enim responsio supponere videtur, quod probandum erat. Faustus enim,

Objectio. vel quivis alius, qui negaret Virginem esse de tribu Juda, sed sacerdotali, ex patre sacerdote, consequens est, ut negaret illam esse filiam hæredem, quia in tribu Levitica non erant hæreditates: ergo ex Matthæo nullum argumentum contra eum, qui hoc modo contenderet, sumi potest. Respondeo igitur Matthæum non intendisse eo

Responsio. loco probare Christum esse ex tribu David, sed simpliciter narrare historiam: supposuit autem id, quod eo tempore erat inter Judæos notissimum, Mariam scilicet fuisse filiam unigenitam, & hæredem, & ex eadem tribu, & familia, ex qua erat Joseph. Et quia Judæi, ad quos scribebat, in hoc repugnaturi non erant, sufficiens esse duxit familiam, & lineam Josephi describere, & ex motione Spiritus Sancti, cujus nutu scribebat, usitatiorem Scripturæ morem servare voluit. Primo ut Scripturarum consensio, & convenientia in ipso statim novi testamenti exordio appareret. Secundo, ut inter Mariam, & Joseph verum intercessisse matrimonium vel eo constaret, quod Josepho ut capiti describebatur. Ad de Spiritum Sanctum, præcipuum sacræ Scripturæ auctorem, non tantum Matthæo, sed etiam Luca ad scribendam Christi genealogiam usum fuisse, voluisseque omnibus modis declarare Christum esse ex David, ut in sequentibus amplius declarabitur. Et hoc confirmat, quod Lucas c. 2. refert, ascendisse B. Virginem cum Joseph in Bethlehem civitatem David, ut describerentur, tanquam de eadem stirpe generati, ut Hieron. notavit, & tanquam habentes propriam facultatem, & hæreditatem in illa tribu & familia. Ut enim colligitur ex Iosepho li. 18. antiq. c. 1. illa descriptio magis fiebat intuitu facultatum, seu hæreditatum, quam personarum.

Origo Virginis ex Juda & David, per lineã paternam. Secundo dicitur, B. Virginem descendisse ex Juda, & David per lineam paternam, & non tantum maternam. Hanc assertionem constituo propter Aug. qui dicto loco l. 23. contra Faust. videtur sentire, ad veritatem sacræ Scripturæ dicentis Christum esse ex Iuda, & David, retinendam satis esse, si B. Virgo saltem per maternam lineam ab illis descendisse credatur. Quod non displicet D. Th. q. 3. art. 1. ad 2 in fine. Conclusio tamen posita est D. Th. in 4. d. 30. q. 2. art. 1. q. 3. ad 4. & diserte asseritur ab Ambros. lib. 3. in Lucam & Damasc. lib. 4. c. 15. & ab aliis Patribus, quos statim referam, & videtur satis probari ex promissionibus citatis. Nam, si Christus per masculinam lineam descendisset ex Levi, potius ad illum, quã

ad

ad Judam; vel David pertinuisset promissio. Sed præterea probatur ex Paulo ad Hebr. 7. ubi affirmat Christum esse de tribu Juda, & negat esse de tribu Levi: ergo & B. Virgo fuit de tribu Juda, & non de tribu Levi, absolute, & simpliciter loquendo, quia (ut dictum est) Christus non sortitur tribum, nisi per Virginem: ergo descendit B. Virgo per lineam paternam ex tribu Juda, & non ex tribu Levi: patet consequentia. Primo, quia absolute magis denominatur aliquis ex paterno, quam ex materno genere. Secundo, quia saltem non potest vere de aliquo negari, quod sit ex illa tribu, seu origine, ex qua est pater ejus. Christus autem, & consequenter Virgo simpliciter negatur esse ex stirpe sacerdotali, ut notavit etiam D. Tho. supra q. 22. art. 1. ad 2. Tertio quia distinctio tribuum in paterna linea conservabatur, ut indicavit D. Thom. super ad Heb. 7. & clarius notavit Jansen. in concord cap. 6. & potest facile ostendi. Quia filiæ Levi dabantur in matrimonium filiis Juda, & e contrario, ut ostensum est; ergo, ut tribus non confunderentur, per lineas masculinas necessario distingui debuerunt. Quarto denique confirmatur ex supradictis. Quia, si B. Virgo fuisset filia sacerdotis, etiamsi haberet matrem ex tribu Juda, non habuisset hæreditatem paternam, quod est contra omnia supra dicta; ergo Joachin pater Virginis non fuit ex tribu Levi; fuit ergo ex tribu Juda, nam solum inter has tribus potest esse controversia. Neque Augustinus in citato loco contrarium dicit, quamvis confutando Faustum, ut illum convincat, varios modos explicet, quibus B. Virgo potuit ex David originem trahere. Divus Thomas autem in priori loco citato nihil aliud fecit, quam Augustini verba referre. Advertendum vero est, testimonio Pauli, & rationibus factis recte convinci, Virginem per lineam paternam descendisse ex tribu Juda. Quod vero eandem lineam traxerit ex familia David, non satis potest illo testimonio probari. Suaderi autem potest aliis testimoniis, quibus prædicatur Christus filius David, ejusq; regni successor. Reliquæ etiã cõjecturæ adductæ, servata proportione, hoc satis demõstrãt.

Dico tertio: B. Virgo per lineam paternam descendit ex David per Nathan, & filios ejus, quamvis verisimile sit aliqua alia via habuisse originem ex Salomone. Prior pars hujus conclusionis non est certa, sed probabilis. Docuit illam Damasc. l. 4. c. 15. ubi etiam genealogiam describit, juxta quam, si vera est, genealogia Virginis est eadem, quam descripsit Luc. c. 3. exceptis tribus primis generationibus, scilicet a Levi usque ad Virginem: tamen a Levi usque ad Adam est omnino eadem: eam vero complevit Damasc. dicens, Levi genuisse Pantheram, hic Barpantheram, hic Joachin Patrem Virginis, unde juxta eandem descriptionem, Joseph, & Maria erunt in quarto gradu consanguinitatis, non naturali, sed legali: quia Joseph dicitur fuisse legalis filius Heli, & pronepos Levi, qui erat atavus B. Virginis, sed hæc deductio Damasc. habet difficultates infra attingendas. Melius ergo confirmabitur conc ex Luc. 3. simulq; deserviet ad conciliandam genealogiam Christi, quam ibi describit Lucas, cum ea, quam Matthæus c. 2. descripsit. Primo ergo probatur conclusio ex dicto c. 3. Lucæ, ubi sic dicitur. *Et ipse Jesus erat incipiens, quasi annorum triginta, ut putabatur, filius Joseph, qui fuit Heli, &c.* ubi Evangelista deducit lineam usque ad Nathan filium David, & deinde usque ad Adam; sed verisimile est ibi narrare genealogiam Virginis, & non Joseph; ergo. Probatur minor primo, quia ita exponunt illum locum graves, quamvis recentiores auctores, Cajet. Jansen. Dionys. Carth. Arias Montanus, Gagnejus, Palatius, & alii expositores Matth. 1. & Luc. 3. Galatin. lib. 7. cap. 12. Joa. Dried. lib. 3. de dogmat. c. 5 Par 4 in fine, & Joannes Lucidus lib. 7. de emendat. temporum c. 1. Cano. 11. de locis c. 5. Soto in 4. d. 30. q. 2. art. 1. & idem sentit Canis. lib. 1. de Deipara. c. 3. ubi hanc sententiam ex Hosiandro refert lib. 1. Harmon. Evan. c. 16. & probare videtur idem Erasmus annot in c 3. Lucæ. Citari autem solent in hanc sententiam Hieron. vel auctor lib. de ortu Virg. & Aug. lib. 2. de quæstion Evang. q. 5. sed in his locis nullum est verbum de hac re. In libro autem primo quæstion. veteris, & novi testamenti q. 56. & lib. 2. q. 6. qui nomine Aug in tit. 4 continentur, indicatur hæc expositio, quatenus ibi dicitur, cum Lucas ait, *qui fuit Heli*, non de Joseph, sed de Christo loqui. Quod statim exponemus. Citatur etiam pro hac sententia Damasc. l. 4. c. 15. Sed immerito: illius enim sententia jam explicata est.

Secundo hæc expositio facile accommodatur textui. Cum enim Lucas ait: *Et ipse Jesus erat incipiens quasi annorum triginta, ut putabatur filius Joseph, qui fuit Heli*, optime intelligitur illud relativum, qui, non referre Josephum, sed Christum, qui dicitur fuisse Heli, non filius, sed nepos. Cum enim Evangelista ex professo sermonem de Christo haberet, & solum per occasionem nominasset Joseph, non est credibile totam sequentem genealogiam ad Joseph, & non potius ad ipsum Jesum retulisse, ita ut verbum illud, *qui putabatur filius Joseph*, per parenthesim legatur, quæ constructio vere quadrat cum textu Græco, ubi non fit assertio, seu narratio per relativa, sed solum per genitivos hoc modo, *& ipse Jesus erat ut putabatur filius Joseph*, τοῦ Ἠλί. Quia vero Evangelista præmiserat Jesum non habere Patrem nisi existimatum, & matris nollet mentionem facere, immediate transcendit ad avum. Unde nihil obstat, quod in aliis generationibus ibi numeratis proximus parens referatur, id enim in Christo fieri non potuit, quia ascendendo non habebat patrem verum, neque hominem progenitorem propinquiorem avo; neque hoc est novum in Evangelio, quia Matthæus c. 1. eisdem verbis numerans varias generationes, interdum transit immediate ad nepotem, quia non decuit interjacentes numerare. Deinde etiamsi exponamus illud relativum, *qui*, referre Joseph, non est necesse, ut dicatur esse Heli, quia fuerit filius ejus naturalis, sed quia erat quasi legalis filius ratione conjugii cum B. Virgine, cujus naturalis pater erat Heli; sic enim interdum gener socerum suum patrem vocare consuevit. Est itaque verisimile, cum Matthæus narrasset naturalem genealogiam Joseph, quæ ad Christum comparata, legalis quodammodo dici potest, Lucam e contrario veluti legalem originem Joseph, naturalem autem Christi descripsisse. Cum enim præmisisset Lucas, Joseph non esse verum patrem Christi, sed tantum existimatum, non erat, cur illius naturalem genealogiam statim subjungeret, sed potius genealogiam Virginis, & Christi secundum carnem. Et confirmari potest hæc expositio. Quia fere omnes interpretes fatentur Joseph non fuisse naturalem filium Heli, quia Matthæus dicit fuisse genitum ex Jacob, & ideo alii dicunt esse adoptatum, vel legalem; multo ergo facilius exponi potest, quod sit filius, ut ita dicam, conjugalis, & quodammodo naturalis jure matrimonii, nisi quis velit priorem illam Augustini sententiam hic applicare, dicendo fuisse etiam adoptivum filium Heli patris naturalis Virginis. Nec committitur æquivocatio, etiamsi in aliis, qui in illa linea describuntur, intelligendi sint parentes naturales, quia non sine causa Evangelista usus est illo communi, & præciso termino, *qui fuit Heli, qui fuit Matthat, &c.* & a verbo *generandi*, & alio simili abstinuit. Unde deveniendo ad Adam dixit, *qui fuit Dei*, cum tamen non fuerit proprie filius Dei, quod in omni sententia necessario dicendum est, ut notavit D. Th. q. 31. a. 3. ad 3.

Ultimo tandem suadetur hæc expositio. Quia non est verisimile, Evangelistas omnino prætermisisse propriam, ac naturalem Christi genealogiam, quæ per Virginem seu ejus patrem texenda erat, præsertim cum non sit in scriptura inusitatum, originem fœminarum describere, quando singularis ratio occurrit. Sic enim Judith, illius fœminæ prosapia describitur propter singularem excellentiam illius, & ad extollendam victoriam, quam de Holoferne reportavit, quæ sicut in aliis, ita & in hoc B. Virginis figura fuisse videtur. Solet tandem conclusio posita confirmari ex verbis Jerem. 22. ubi de Jechonia dicitur. *Non sedebit de semine ejus vir super solium David.* Unde videtur colligi Christum, qui super solium David sedit, non fuisse de semine Jechoniæ, atque adeo nec Salomonis per masculinam lineam. Sed hoc testimonium non admodum urget, quia satis commode exponi potest de regno temporali Judæorum, in quo nec Christus Dominus Jechoniæ successit, ut cum Ambrosio l. 3. in Luc. notavit D. Thom. q. 31. a. 2. ad 3.

Sed occurrunt in hac sententia, & in expositione posita graves difficultates: prima est, quia videtur pugnare cum tota antiquitate, & communi Patrum sententia, 1. Object.
tractantes enim loca Matth. 1. & Luc. 3, omnes supponũt utrumq; Evangelistam narrare Joseph originem, & ideo

in

in his conciliandis admodum laboranti & quamvis diversas expositiones assignent, nullus tamen ante Joannem Annium dixit, illum Heli, cujus Lucas meminit, fuisse patrem naturalem B. Virginis. Unde illa tandem a Patribus recepta sententia, quæ dicit, Joseph fuisse naturalem filium Jacob, legalem autem Heli. Fuisse enim dicuntur Jacob, & Heli, uterini fratres, & Heli duxisse uxorem, & mortuum esse sine liberis, Jacob autem accepisse uxorem ejus, ut suscitaret semen fratri suo, juxta legem Deut. 25. & ex illa genuisse Joseph, qui propterea dicitur filius Jacob naturalis, Heli autem legalis. Nec obstat, quod Joseph non vocaretur eodem nomine, quo pater ejus legalis, scilicet Heli, quod objicit Aug l. 2. qu. Evang. q. 5. hoc enim non erat necessarium, ut ipsemet respondet li. quæst. in Deut. qu. 46.

Quia vero Jacob, & Heli diversos patres habuerunt, ideo distinctæ illorum genealogiæ ab Evangelistis narrantur. Cujus sententiæ primus auctor dicitur fuisse Julius African. in epist. ad Aristidem, cujus meminit Hier. de viris illustribus, qui dixit, accepisse se hanc historiam ab his, qui Salvatori propinqui fuerunt secundum carnem. Sed eam prius docuit Justi. q. 131. ad gentes, sequitur Hieronym. Matth. 1. Ambros. Luc. 3. Ansel. Beda, & alii fere antiqui in eisdem locis, Damascen. lib. 4. c. 15. Nazian. in carmine de genealogia Salvatoris, Euseb. lib. 1. hist. c. 6. Niceph. l. 1. c. 11. & August. cum in illa sæpe hæsitasset, ut lib. 2. de cons. Evang. cap. 4. & l. 3. contra Faust. c. 3. & l. 28. c. 3. & locis supra citatis, tandem vero l. 2. retract. c. 7. 12. & 55. illam probat, & retractat aliam, quam prius docuerat, scilicet, Heli fuisse patrem Joseph solum ratione adoptionis, vel fuisse avum ex parte matris, quod hæc revera nullo nitebantur fundamento. Prędictos denique Patres secutus est D. Th. q. 31. a. 3. ad 2. & vehemens conjectura est, eos Patres, qui prope Christi tępora vixerunt, historiã hanc diligentissime inquisivisse.

Secunda objectio. Secunda difficultas est, quia hæc sententia supponit Heli fuisse patrem B. Virginis, cum tamen omnes Patres dicant illum fuisse Joachin, ut supra vidimus.

Tertia objectio. Tertia est, quia juxta supra dictam sententiam B. Virgo non descendisset ex Zorobabel, & Salathiel, quia hi fuerunt ex domo David per Salomonem in recta, & masculina linea: consequens est contra Lucam, qui in genealogia, quam describit, hos duos constituit.

Quarta objectio. Quarta & ultima est, quia sequitur ex hac sententia, B. Virginem non fuisse ex genere David per regalem lineam: consequens autem videtur parum consentaneum Patribus, & Scripturæ. Ambr. enim l. 3. in Lucam contrarium aperte affirmat. Et Hieron. Jerem. 22. in fine expresse dicit, Christum fuisse de semine Sedechiæ per Salathiel, Zorobabel, & reliquos, & idem habet Zachar. 4. & Jerem. 38. aperte sentit Christum descendisse ex Salomone, & Exechia: & Theodor. Jerem. 22. in fine. Unde Bernard. in serm. *signum magnum*, loquens de Virgine: *Ex regibus*, inquit, *orta, generosa ex stirpe David*.

Et confirmari potest ex illo Ps. 131. *De fructu ventris tui ponam super sedem tuam*, ubi ad literam sermo est de Salomone, & de Christo in persona ejus. Et hoc sensu videtur Christus dici in Scriptura esse ex semine, seu ex domo David. Luc. 1. *Et erexit cornu salutis nobis, in domo David pueri sui*. Proprie enim *domus David* significat regalem prosapiam juxta communem phrasim Scripturæ, 2. Reg. 7. 3 Reg. 12 & 13. & sępe alias, & hoc modo dicitur, *Joseph de domo David*. Luc. 1. & 2. & similiter *semen David*, absolute dici videtur stirps regia, quæ per Salomonem descendit.

Responsio, ad primam objectionem. Ad primam difficultatem respondetur, illam Patrum interpretationem esse quidem probabilem, non tamen certam, neque ab eis simpliciter affirmari: sed eo modo, quo ab Africano tradita est, qui his verbis suam expositionem concludit: *Sive res ita se habeat, sive alio modo, ita existimandum est, quamvis certum desit testimonium, ob id, quod clarior ac verior expositio proferri non potest*: itaque non sunt fundati in certa aliqua historia vel traditione. Imo historia, quam Euseb. & Damascen. referunt, non consonat cum Evangelio Lucæ; ipsi enim dicunt Melchi genuisse *Heli*, Lucas vero inter *Melchi*, & Heli ponit Levi, & Matthat, ita ut Melchi genuerit Levi, Levi Matthat, hic Heli; ergo illa historia stare non potest, nisi fortasse mendosi sint codices, & Melchi posuerint loco Matthat. Imo in codice Damasc. alius est apertus error. Ibi enim dicitur Melchi filio, Levi, cum tamen Lucas e contrario Levi dicat esse filium Melchi. Melius ergo secundo hanc sententiam dixit Euthy. in Lucam c. 6. Matthat duxisse uxorem, & ex ea genuisse Heli, illo autem mortuo alium Matthat duxisse eandem, & ex ea genuisse Jacob, & ita Heli fuisse majorem natu, & prius duxisse uxorem, quo mortuo sine liberis, Jacob frater ejus eandem duxit ad suscitandum semen fratris, & genuit Joseph, & hoc modo nihil video posse objici contra hanc sententiam, quo falsa esse convincatur. Redditur autem dubia, & incerta: tum quia probabile est oportuisse fratres esse germanos, & ejusdem patris familiæ, ac hæreditatis, ut unus posset alteri semen suscitare, ut recte ponderat Corneli. Jansen. tum etiam quia ipsimet illius defensores inter se non consentiunt in explicanda illo modo genealogia Joseph. Nam præter dicta, plures illum faciunt naturalem filium Jacob, legalem autem ipsius Heli. Ambrosius vero e contrario facit illum naturalem filium Heli, & legalem Jacob. Refert etiam Hieron. super ad Tit. 3. suo tempore hanc quæstionem fuisse valdę controversam, & quendam Judæum, qui se Christianum simulabat, solutiones quasdam, quasi ex adytis, & oraculo detulisse, ut corda simplicium perverteret: ipse autem Hieronymus rem ut dubiam, & controversam relinquit. Solum ergo videtur illa responsio probabiliter tradita, nihil autem obstat, ut aliqua expositio a posterioribus inventa, si facilior, & expeditior appareat, præferatur. Addo conclusionem positam non pendere ex hac expositione recentiorum. Damascenus enim, qui antiquiorem sequitur, nihilominus nostram sententiam docet, cujus auctoritas gravissima est.

Ad secundam respondetur, eundem fuisse Heli, qui Joachin. sive quia binomius fuit, sive quia in Scriptura, & usu Hebræorum, nomina Joachin, & Eliachin, ut synonyma usurpantur 4. Reg. 23. 2. Paralipo. 36. Eliachin autem brevitatis causa dici potuit Heli. Ita Joannes Annius in commentariis Breviarii temporum, falso Philoni adscripti, quem alii secuti sunt.

Ad tertiam, Annius eo loco existimans cum Euthymio, Salathiel, & Zorobabel, de quibus Lucas, & Matthæus scribunt, esse eosdem, multa falsa, & improbabilia de his genealogiis docet, quæ, quia Scripturæ repugnant, & a Jansenio, & aliis satis refutantur, omittenda censui. Dicendum est ergo generationes illas, & personas omnes, quas numerant Matthæus a Salomone usque ad Jacob, & Lucas a Nathan usque ad Heli, esse diversas, ut constat ex numero generationum, & ex magna nominum diversitate, & ex Patrum interpretatione. Et ita licet in nominibus interdum conveniant, non oportet personas esse easdem. Quocirca Salathiel, & Zorobabel, quorum meminit Lucas, non sunt iidem, quos Matthæus recensuit, ut recte docuit August. lib. 5 q. in Deut. q. 46. & ita non procedit difficultas posita.

Ad quartam respondetur, ea omnia, quæ in illa adducuntur, confirmare posteriorem nostrę assertionis partem, nimirum B. Virginem descendisse etiam ex Salomone, & ex aliis Regibus Juda, per aliquam maternam lineam, ut recte D. Thomas docuit q. 31. art. 3. ad 2. Ubi si attente legatur, totam nostram conclusionem astruit: approbat enim sententiam Damasceni asserentis B. Virginem, & Joachin patrem ejus descendisse ex Melchi, qui a Nathan genus duxit; subjungit vero D. Thom. *Tamen credendum est, quod etiam ex Salomone originem duxerit, secundum aliquem modum per illos Patres, quos enumerat Matthæus, qui carnalem Christi generationem dicitur enarrare*. Hæc D. Thom. Et est facilis conjectura. Nam illæ familiæ, cum essent propinquæ, sæpe matrimonio jungebantur, ut Damascen. & alii citati Patres significant. Ex his colligo, licet certum sit, Mariam, & Joseph fuisse ex eadem tribu & familia, non tamen satis constare, in quo gradu consanguinitatis propinqui fuerint. Quidam vero prædictas duas sententias conjungentes dicunt fuisse consobrinos filios duorum fratrum. Admittunt enim Jacob, & Heli vere fratres fuisse, eo prorsus modo, quo affirmat communis opinio: sumunt vero ex nostra sententia Heli non fuisse legalem patrem Joseph, nec habuisse eandem uxorem quam Jacob, sed fuisse Patrem Virginis, & ita recte quidem concludunt, tamen rem incertam affirmant, quia sine fundamento has opiniones componunt.

Quar-

B. Virgo ex tribu Levi quomodo.

Quarto & ultimo dicendum est in hac dubitatione, B. Virginem aliqua ex parte duxisse etiam originem ex tribu sacerdotali, seu Levitica. Ita sentit D. Th. infra q. 29. a. 1. ad 4. clarius q. 31. a. 3. ad 3. Bonav. in 4. d. 30. a. 1. q. 2. in fine. Anton. 4. p. tit. 15. c. 3. §. 3. & est sententia Nazianz. carmine de genealogia Salvat. Epiph. hær. 78. post med. Hilar. can. 1. in Matth. Ambros. l. 3. in Luc. & l. de bened. Patriarch. c. 3 & 4. August. l. 83. q. 61. Probatur autem a nonnullis ex dictis Patribus, ex eo, quod Lucas narrat generationem Christi per Nathan, judicantibus illum fuisse sacerdotem. Unde Nazian. cum dixisset David dedisse regnum Salomoni, de Nathan subdit: *a patre sacrificum duxit genus alter eodem*. Et quod magis mirandum est, August. dixit hunc Nathan fuisse illum Prophetam, qui David reprehendit. Quod etiam asseruit Origenes hom. 28. in Luc. Lyra, Burgen. Matt. 1. idem Lyra, & Albert. Luc. 3. Sed hoc ultimum merito retractatum est ab Aug. 1. c. 26. quia hic Nathan fuit filius David ex Betsabee genitus, ut constat 2. Regum 3. 1. Paralip. 3. & 14. non ergo potuit esse ille Propheta, qui reprehendit David propter adulterium cum eadem Bethsabee, ex qua etiam natus est Salomon, qui nihilominus dicitur, *Unigenitus matris suæ*. Proverb. 4. quia fortasse fuit primogenitus, ut colligi potest ex 1. Reg. 12. & interdum primogenitus motu Hebræorum dicitur unigenitus, præsertim tempore infantiæ, de quo Salomon in Proverbiis loquebatur. Vel certe dicitur unigenitus amore, & affectu, quia ita diligebatur, ac si esset unicus, quamvis re vera habuerit fratres, non solum Nathan, sed etiam alios Ex quo etiam aperte concluditur hunc Nathan, non fuisse sacerdotem, cum non fuerit de tribu Levi. Unde recte D. Th. dicta q. 31. a. 3. ad 3. vidit hoc argumentum non esse efficax ad probandum Christum, aut Virginem esse aliquo modo de genere sacerdotali, & recurrit ad symbolicam argumentationem, scilicet, quod Lucas narrans genealogiam, per eum, qui habebat nomen illius Prophetæ, per quem Deus expiavit peccatum David, indicavit sacerdotalem dignitatem Christi, & aliqualem originē. Et ita tacite exponit Aug. l. 2. de cons. Evang. c. 4.

Unigenitus in Scriptura quis dicatur.

Secundo probari potest conclusio ex Luc. 1. ubi Elisabeth dicitur cognata B. Virginis, quę tamen erat ex filiabus Aaron. Sed neque hoc argumentum videtur omnino efficax, variis enim modis hoc potuit contingere. Primu, quod mater Elisabeth fuerit de tribu David, & hoc modo potuerunt Elisabeth, & Maria esse cognatæ, etiamsi Deipara nullo modo descenderet ex tribu Levi, & hunc modum indicat Ambr. l. 3. in Luc. & Theophyl. Matth. 1. & sequitur Dried. dicto l. 3. de dogm. tract. 3. c. 5. p. 4. ad finem, Jansen c. 3. concor. Secundo vero modo fieri potuit, ut Joachin pater Virginis acceperit Annam ex tribu Levi cognatam Elisabeth. Quem modum ex Hippolyto refert Niceph. lib. 2. hist. c. 3. ubi dicit, Annam fuisse filiam Matthan sacerdotis, & si hoc verum est, satis constat conclusio posita. Tertio hoc esse potuit, etiamsi Anna haberet patrem ex tribu Juda. Nam potuit habere matrem ex tribu Levi, imo idem in Joachin accidere potuit. Quia (ut supra diximus) hæ tribus facile matrimonio jungebantur. Et hinc etiam vix fieri potuit, quin aliqua ex parte B. Virgo ex Levitica tribu descenderet. Accedit conjectura SS. Patrum ex significatione sumpta. Decuit enim ut Christus, qui futurus erat Rex & sacerdos, ex utraq; tribu regia, & sacerdotali descenderet. Neq; obstat, quod Paul ad Heb. 7. negat esse ex tribu Levi, intelligit enim absolute, & simpliciter, id est, per masculinam lineam, ita ut posset esse Sacerdos legalis. Sic enim inquit: *Ex Juda ortus esse Dominus, ex qua nullus altari præsto fuit*. Quod intelligi necessario debet de linea masculina, nam multi Sacerdotes habuerunt matrem ex tribu Juda, ut de filiis Aaron constat, & eodem modo exponendus est D. Th. ne sibi contrarius sit supra q. 22. a. 1. ad 2. Et hæc satis sint de præambulis disputationibus. Jam ad D. Th. literam accedamus.

QUÆSTIO XXVII.

De Beatæ Virginis Mariæ sanctificatione, in sex articulus divisa.

In q. prec.

POst prædicta in quibus de unione Dei, & hominis, & de his, quæ unionem consequuntur, tractatum est, restat considerandum de his, quæ filius Dei incarnatus in natura humana sibi unita gessit, vel passus est. Quæ quidē consideratio quadripartita erit. Nā primo cōsiderabimus de his, quæ pertinēt ad ingressū ejus in mundum. Secundo, de his quæ pertinet ad progressum vitæ ipsius in hoc mundo. Tertio, de exitu ipsius ab hoc mundo. Quarto, de his quæ pertinent ad exaltationem ipsius post hanc vitam.

Circa primum quatuor consideranda occurrunt. 1. quidem de Conceptione Christi. 2. de ejus Nativitate. 3. de ejus Circumcisione. 4. de ejus Baptismo.

Circa Conceptionem autem ejus oportet primo aliqua considerare quantum ad matrem concipientem: secundo, quantum ad modum Conceptionis: tertio, quantum ad perfectionem prolis conceptæ.

Ex parte autem Matris occurrunt, quinque consideranda. Primo, quidem de Sanctificatione ejus: secundo, de Virginitate ejus: tertio, de Desponsatione ejusdem: quarto, de Annunciatione ipsius: quinto de præparatione ipsius ad concipiendum.

Circa primum quæruntur sex.

Primo, utrum B. Virgo mater Dei fuerit sanctificata ante nativitatem ex utero. Secundo, utrum fuerit sanctificata ante animationem. Tertio, utrum per hujusmodi sanctificationē fuerit sibi totaliter sublatus fomes peccati. Quarto, utrum per hujusmodi sanctificationem fuerit consecuta, ut nunquam peccaret. Quinto, utrum per hujusmodi sanctificationem adepta fuerit plenitudinem gratiarum. Sexto, utrum sic sanctificari fuerit proprium sibi.

ARTICULUS I.

Utrum Beata Virgo mater Dei, fuerit sanctificata ante Nativitatem ex utero.

AD primum sic proceditur. Videtur, quod B. Virgo non fuerit sanctificata ante Nativitatem ex utero. Dicit enim Apostolus 1. ad Corinth. 15. Non prius, quod spirituale est, sed prius, quod est animale, deinde quod est spirituale. Sed per gratiam sanctificantem nascitur homo spiritualiter in Filium Dei, secundum illud Joann. 1. Ex Deo nati sunt. Nativitas autem ex utero est nativitas animalis. Non ergo B. Virgo fuit prius sanctificata, quam ex utero nasceretur. q. 5. ar. 1. 1. Cor. 15. Ex Ps. 45.

2. Præterea, August. dicit in Epistola ad Dardanum. Sanctificatio, qua efficimur templum Dei, non nisi renatorum est. Nemo autem renascitur, nisi prius nascatur. Ergo B. Virgo non fuit prius sanctificata, quam ex utero nasceretur. In ep. 57. a med. Q. 10. 2.

3. Præterea Quicunque est sanctificatus per gratiam, est mundatus a peccato originali & actuali. Si ergo B. Virgo fuit sanctificata ante nativitatem ex utero, consequens est, quod tunc fuerit emundata ab originali peccato. Sed solum originale peccatum poterat eam impedire ab introitu regni cælestis. Si ergo tunc mortua fuisset, videtur, quod januam regni cælestis introisset. Quod tamen fieri non potuit ante passionem Christi: habemus enim fiduciam in introitum Sanctorum per sanguinem ejus: ut dicitur Hebræor. 10. Videtur ergo, quod B. Virgo non fuerit sanctificata antequam ex utero nasceretur.

4. Præterea Peccatum originale contrahitur ex origine, sicut peccatum actuale ex actu. Sed quamdiu aliquis est in actu peccandi, non potest a peccato actuali mundari. Ergo etiam nec B. Virgo a peccatu originali mundari potuit, dum esset adhuc in ipso actu originis, in materno utero existens.

Sed contra est, quod Ecclesia celebrat nativitatem B. Virginis, non autem celebratur festum in Ecclesia, nisi pro aliquo sancto. Ergo B. Virgo in ipsa sua nativitate fuit sancta. Fuit ergo in utero sanctificata.

Respondeo dicendum, quod de sanctificatione B. Mariæ, quod scilicet fuerit sanctificata in utero, nihil in scriptura canonica traditur: quæ etiam nec de ejus nativitate mentionem facit. Sicut tamen August. in sermone de Assumptione ipsius Virginis, rationabiliter argumentatur, quod cum corpore sit assumpta in cælum (quod tamen Scriptura non tradit), ita etiam rationabiliter argumentari possumus, quod fuerit sanctificata in utero. Rationabiliter enim creditur, quod illa, quæ genuit Unigenitum a Patre, plenum gratia & veritatis, præ omnibus aliis majora privilegia gratiæ acceperit Unde, ut legitur Luc. 1. Angelus ei dixit. Ave Maria gratia plena. In lib. de assumptione B. Mariæ c. 6. prope 16.

In-

Invenimus autem quibusdam aliis hoc privilegialiter esse concessum, ut in utero sanctificarentur, sicut Hieremias, cui dictum est Hierem. 1. Antequam exires de volva, sanctificavi te; & sicut Joannes Baptista, de quo dictum est Luca 1. Spiritu sancto replebitur adhuc ex utero matris sua. Unde rationabiliter creditur, quod beata Virgo sanctificata fuerit, antequam ex utero nasceretur.

Ad primum ergo dicendum, quod etiam in beata Virgine prius fuit id quod est animale, & post id quod est spirituale, quia prius fuit secundum carnem concepta, & postea secundum Spiritum sanctificata.

Ad secundum dicendum, quod August. loquitur secundum legem communem, secundum quam per sacramenta non regenerantur aliqui, nisi prius nati. Sed Deus huic legi sacramentorum potentiam suam non alligavit, quin aliquibus ex speciali privilegio gratiam suam conferre possit, antequam nascantur ex utero.

Ad tertium dicendum, quod beata Virgo sanctificata fuit in utero a peccato originali, quantum ad maculam personalem, non tamen fuit liberata a reatu, quo tota natura tenebatur obnoxia, ut scilicet non intraret in paradisum nisi per Christi hostiam, sicut & de sanctis Patribus dicitur, qui fuerunt ante Christum.

Ad quartum dicendum, quod peccatum originale trahitur ex origine in quantum per eam communicatur humana natura, quam proprie respicit peccatum originale: quod quidem fit, quando proles concepta animatur. Unde post animationem nihil prohibet prolem conceptam sanctificari: postea enim non manet in materno ad accipiendam humanam naturam, sed ad aliqualem perfectionem ejus, quod jam accepit.

COMMENTARIUS.

Doctrina D. Thom. in hoc artic. clara est, & expositione non indiget. Solum pro iis, quæ de conceptione Virginis a nobis dicenda sunt, duo occurrunt notanda. Alterum est circa corpus articuli, in quo D. Thomas propter rationabilem argumentationem concludit excipiendam esse beatam Virginem a lege communi nascendi in peccato, quamvis talis exceptio in sacra Scriptura non sit expressa, ne privilegium seu donum gratiæ alicui concessum, Deiparæ credatur esse negatum. Alterum est in solutionibus argumentorum. Si enim recte argumenta considerentur, non minus, imo magis procedunt contra sanctificationem Virginis in ipsamet conceptione, quam in reliquo tempore ante nativitatem ejus, & ideo oportet solutiones ita accommodare, ut utrique quæstioni satisfaciant. Quod breviter faciam per singula discurrendo.

Primum ergo argumentum est. Quia prius est id, quod animale, quam quod spirituale. 1. ad Corinth. 15. ergo beata Virgo prius est animaliter (ut ita dicam) ex hominibus concepta, vel nata, quam spiritualiter ex Deo. Respondet D. Tho. concedendo totum argumentum, quantum ad Virginis conceptionem. Sed addendum est, quod est animale, seu naturale, non oportere esse prius tempore, quam id, quod est spirituale: sed satis esse, si supponatur ordine naturæ tanquam subjectum suæ formæ. Sicut in Adamo, cum primum a Deo creatus fuit, prius fuit id, quod animale, quam id, quod spirituale est, id est, natura quam gratia, non tempore, sed ordine naturæ; id ergo satis est.

Secundum argumentum fundatur in testimonio August. ep. 57. dicentis, neminem renasci, nisi prius nascatur. Responsio vero D. Thom. est hoc esse verum de lege communi, quæ singularia privilegia non excludit. Quæ responsio optime etiam conceptioni accommodatur. Quamvis addi possit neminem omnino renasci, nisi prius in utero nascatur, seu concipiatur, prius (inquam) non tempore, sed naturæ ordine, ut dictum est, quanquam (ut opinor) non fuerit hæc August. intentio.

Tertium argumentum est. Quia si B. Virgo fuisset sanctificata in utero, & ab originali peccato liberata, potuisset tunc gloriam consequi, si mortua esset ante Christum. Responsio vero est negando consequentiam, quia licet ejus persona fuerit liberata a culpa, non tamen a reatu, quo tota natura erat obnoxia, donec pro illa exhiberetur satisfactio. Quæ solutio optima est, & eadem omnino ratione locum habet, etiam si B. Virgo fuerit ab originali peccato præservata, ut iterum in sequentibus dicemus.

Quartum argumentum est. Quia peccatum originale contrahitur ex origine, sicut peccatum actuale ex actu; ergo non potest remitti in ipsa origine, sicut nec peccatum actuale, cum actu committitur. Responsio vero D. Th. est argumentum concludere peccatum originale non fuisse remissum Virgini in ipsa conceptione, & animatione, quæ est propria origo prolis, non vero procedere de reliquo tempore ante nativitatem ex utero, quia in illo proles non accipit naturam humanam a parentibus, sed in illa perficitur.

Respondendum tamen est, neutrum probari posse illo argumento, alias, non solum dicendum esset, beatam virginem fuisse conceptam in peccato originali, sed etiam impossibile fuisse aliter fieri, supposita origine ex Adamo per seminalem generationem; consequens autem improbabile esse infra ostendam. Dicendum est ergo cum August. lib. 6 contra Julian. c. 4. non posse originale peccatum cum actuali in omnibus comparari, ut patet. Quia manente voluntate in peccato impossibile est, ut remittatur peccatum eidem supposito, vel in voluntate, vel in illo membro, per quod peccatum committit; & tamen, licet peccatum non fuisset remissum Adæ, potuisset filiis remitti: non est ergo exacta similitudo, & differentia est, quia peccatum originale, quod filius Adæ contrahit, est numero distinctum a peccato, quod personæ Adæ inhæsit, & ideo tolli potest, vel impediri sine illo: at vero in eodem supposito peccatum, quod est in voluntate, vel in actu externo ab illa manante, idem numero est, nam actus exterior formaliter constituitur in esse peccati ab interiori actu. (Diff. remittir inter peccatum original. & actuale quo ad remissionē.)

Ad argumentum ergo in forma, negatur similitudo, quia non est exacta, sed aliqualis ad rem explicandam. Unde non necesse est, ut in omnibus teneat. Et ratio differentiæ clara est ex dictis. Quia actus interior in se est unus, & idem, & ideo, dum est, non potest non esse, facta compositione. Quod si comparetur ad actum exteriorem ab illo manantem, est veluti forma ejus in esse peccati, & ideo etiam fieri non potest, quin actus exterior, dum ita fit ab interiori, non sit peccatum: at vero proles concepta ex Adamo solum comparatur ad illum, ut subjectum recipiens influxum culpæ a radice infecta, tanquã a causa suo modo efficiente. Unde sicut potest Deus impedire influxum causæ efficiẽtis, vel actum, ne influat in habitum: ita potest per influxum gratiæ impedire, ne Adam influat originalem culpam in prolem conceptam. Præcipue, quia peccatum Adæ jam revera non existit, & quamvis existeret, peccatum originale denuo esset in prolem transfundendum, numero distinctum a peccato capitis; potest ergo impediri, & præveniri, ne illud transfundat. Sicut, dum homo actualiter peccat, impediri potest, ne internum peccatum voluntatis transfundat in membra externa, præveniendo, & impediendo, ne illa ad peccatum moveat. (Peccatum actuale, ne fit cum remitti non posse dum fit.)

ARTICULUS II.

Utrum Beata Virgo fuerit sanctificata ante animationẽ.

Ad secundum sic proceditur. Videtur, quod B. Virgo sanctificata fuerit ante animationem. Quia (ut dictum est) plus gratia est collatum Virgini matri Dei, quã alicui Sanctorum. Sed quibusdam videtur esse concessum, quod sanctificarentur ante animationem: quia ut dicitur Hier. 1. Priusquam te formarem in utero, novi te. Non autem infunditur anima ante corporis formationem. Similiter etiam de Joanne Baptista dicit Ambros. super Luc. quod nondum inerat ei spiritus vita, & jam inerat ei Spiritus gratia. Ergo multo magis B. Virgo ante animationem sanctificari potuit. (113. 3. d. 3. q. 1. a. 1. & q. 4. Cor. & opusc. 3. c. 215. art. præced.) (Lib. 1. in Luc. in tit. de turbat. Zacha.)

2. Præterea, Conveniens fuit (sicut Anselm. dicit in lib. de conceptu Virginali) ut illa Virgo ea puritate niteret, qua major sub Deo nequit intelligi. Unde, & Cant. 4. dicitur. Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te. Sed major puritas fuisset beata Virginis, si nunquam anima ejus fuisset inquinata contagie originalis peccati. Ergo hoc ei præstitum fuit, ut antequam animaretur caro ejus, sanctificaretur. (confirm. porum solo, medium, tor c. 18 parum a principio.)

3. Præterea: Si, ut dictum est, non celebratur festum, nisi de aliquo Sancto. Sed quidam celebrant festum conceptionis B. Virginis. Ergo videtur quod in ipsa sua conceptione (c. 1. hoj. q. argi. sio. contra.)

fue-

fuerit sancta, & ita quod ante animationem fuerit sanctificata.

4. Præterea: Apostolus dicit Rom. 11. Si radix sancta, & rami: radix autem filiorum sunt parentes eorum. Potuit ergo beata Virgo sanctificari, etiam in suis parentibus ante animationem.

Sed contra est, quod ea, quæ fuerunt in veteri Testamento, sunt figura novi, secundum illud 1. ad Corinth. Omnia in figura contingebant illis. Sed per sanctificationem Tabernaculi, de qua dicitur in Ps. 45. Sanctificavit tabernaculum suum Altissimus, videtur significari sanctificatio matris Dei, quæ tabernaculum Dei dicitur: secundum illud Ps. 18. In sole posuit tabernaculum suum. De tabernaculo autem dicitur Exod. ult. Postquam cuncta perfecta sunt, operuit nubes tabernaculum testimonii, & gloria Domini implevit illud. Ergo etiam B. Virgo non fuit sanctificata, nisi postquam cuncta ejus perfecta sunt scilicet, & corpus & anima.

Respondeo dicendum, quod sanctificatio B. Virginis non potest intelligi ante ejus animationem, duplici ratione. Primo quidem, quia sanctificatio, de qua loquimur, non est nisi emundatio a peccato originali: sanctitas enim est Cap. 12. parum a principio *perfecta munditia, ut Dion. dicit in 12. cap. de div. nom. Culpa autem non potest emundari nisi per gratiam, cujus subjectum est sola creatura rationalis. Et ideo ante infusionem animæ rationalis B. Virgo sanctificata non fuit. Secundo, quia cum sola creatura rationalis sit susceptiva culpæ, ante infusionem animæ rationalis proles concepta non est culpæ obnoxia. Et sic quocunque modo ante animationem B. Virgo sanctificata fuisset, nunquam incurrisset maculam originalis culpæ: & ita non indiguisset redemptione & salute, quæ est per Christum: de quo dicitur Matth. 1. Ipse salvum faciet populum suum a peccatis eorum. Hoc autem inconveniens est, quod Christus non sit salvator omnium hominum, ut dicitur 1. ad Timoth. 4. Unde relinquitur, quod sanctificatio B. Virginis fuerit post ejus animationem.*

Ad primum ergo dicendum, quod Dominus dicit, ante formationem in utero se Hieremiam novisse, notitia scilicet prædestinationis: sed sanctificasse dicit eum non ante formationem, sed antequam exiret de ventre. Quod au- Loc. cit. in argum. *tem Ambros. dicit, quod Joanni Baptistæ nondum inerat spiritus vitæ, cum jam haberet Spiritum gratiæ, non est intelligendum, secundum quod spiritus vitæ dicitur anima vivificans: sed secundum quod spiritus vitæ dicitur aer exterius respiratus. Vel potest dici, quod nondum inerat ei spiritus vitæ, id est, anima, quantum ad manifestas & completas operationes ipsius.*

Ad secundum dicendum, quod si nunquam anima beatæ Virginis fuisset contagio originalis peccati inquinata, hoc derogaret dignitati Christi, secundum quam est universalis omnium salvator. Et ideo sub Christo, qui salvari non indiguit, tanquam universalis salvator, maxima fuit B. Virginis puritas. Nam Christus nullo modo contraxit originale peccatum, sed in ipsa sui conceptione fuit sanctus, secundum illud Luc. 1. Quod ex te nascetur sanctum vocabitur Filius Dei. Sed B. Virgo contraxit quidem originale peccatum, sed ab eo fuit mundata antequam ex utero nasceretur. Et hoc significatur Job. 3. ubi de nocte originalis peccati dicitur: Expectet lucem, id est, Christum, & non videat (quia nihil inquinatum incurrit in illam ut dicitur Sap. 7.) nec ortum surgentis auroræ, id est, B. Virginis, quæ in suo ortu a peccato originali fuit immunis.

Ad tertium idem dicendum, quod licet Romana Ecclesia conceptionem B. Virginis non celebret, tolerat tamen consuetudinem aliquarum Ecclesiarum illud festum celebrantium. Unde talis celebritas non est totaliter reprobanda. Nec tamen per hoc, quod festum conceptionis celebratur, datur intelligi, quod in sua conceptione fuerit sancta: sed quia quo tempore sanctificata fuerit, ignoratur, celebratur festum sanctificationis ejus potius quam conceptionis in die conceptionis ipsius.

Ad quartum dicendum, quod duplex est sanctificatio. Una quidem totius naturæ, in quantum scilicet tota natura humana ab omni corruptione culpæ, & pœnæ liberatur: & hæc erit in resurrectione. Alia vero est sanctificatio personalis, quæ non transit in prolem carnaliter genitam: quia talis sanctificatio non respicit carnem, sed mentem. Et ideo si parentes B. Virginis fuerant mundati a peccato originali, nihilominus B. Virgo peccatum originale contraxit, cum fuerit concepta secundum carnis concupiscentiam ex commixtione maris, & fœminæ; dicit enim Augustin. in libr. de nuptiis, & concupiscentia, c. 12. circa princ. t. 7. *omnem, quæ de concubitu nascitur, carnem esse peccati.*

COMMENTARIUS.

Titulus hujus articuli attente notandus est. Quærit enim D. Thomas de tempore ante animationem, & in responsione transilit ad tempus animatione posterius, omittens momentum ipsum, in quo animatio perficitur, in quo tota difficultas sita est. Cujus occasio videtur sane fuisse, quia supponit D. Thom. necesse esse prolem non sanctificatam ante animationem in se, neque in radice sua, in ipsa animatione esse peccato obnoxiam. Et propterea in corpore articuli respondet, B. Virginem sanctificatam esse post animationem. Et si quidem illa particula, *post*, solum naturæ ordinem significaret, nulla esset controversia. Et revera argumentum Symbolicum, quo D. Thomas utitur in argumento, *sed contra*, nihil aliud requirebat, ita enim concludit Virginem non esse sanctificatam, donec ejus corpus, & anima perfecta sunt, & unita. At vero in corpore articuli manifeste intendit, loqui de ordine temporis. Nam pro inconvenienti infert, quod aliàs B. Virgo nunquam incurrisset maculam originalis culpæ. Ratio autem ejus difficile deduci potest. Omissa enim prima ratione, quæ clara est, & recte concludit, B. Virginem non potuisse in se, ac proprie sanctificari ante animationem, in secunda idem colligit ex eo, quod aliàs B. Virgo nunquam fuisset obnoxia peccato, quia ante animationem non erat capax peccati, unde ulterius infert: ergo quacunque ratione fuisset sanctificata ante animationem, non fuisset obnoxia peccato; ergo nunquam incurrisset originale peccatum; ergo non indiguisset redemptione, quod est inconveniens, unde tandem concludit sanctificatam fuisse post animationem. Quæ ultima illatio videtur supponere, non posse aliquam personam in eodem momento esse obnoxiam culpæ & esse sanctam, atque adeo idem esse prolem aliquam esse obnoxiam peccato originali, & esse in peccato originali. Nam si hæc duo distincta sunt, ratio non procedit. Potuit ergo B. Virgo ex vi suæ originis esse obnoxia culpæ, & ideo indigere redemptione, & nihilominus in eodem momento, in quo erat obnoxia, præveniri, ne illam contraheret. Sed de hoc latius in disput. sequ. Ex qua etiam pendent, quæ D. Tho. in solutionibus argumentorum docet, præsertim in solutione ad 2. & 3. in qua ultima satis indicat, si præsentem Ecclesiæ faciem vidisset, aliter de immaculata Virginis conceptione docturum fuisse.

DISPUTATIO III.

In sex Sectiones distributa.

De tempore, quo primum B. Virgo sanctificata fuit.

Dicturi de donis gratiæ B. Virgini collatis, triplicem ejus sanctificationem distinguere possumus. Prima tunc facta est, quando primum in justitia, & gratia est constituta. Secunda specialiter tribui solet illi tempori, in quo Deum in utero suo concepit. Sed nos latius secundam ejus sanctificationem vocamus, totum tempus vitæ, in quo incredibile gratiæ, & meritorum augmentum comparavit. Tertiam sanctificationem voco eam, quæ est per gratiam in beatitudine consummatam. De prima agit potissimum D. Thom. in hac quæstione, quam hic etiam nos explicabimus. De secunda vero, & tertia in fine harum disputationum de B. Virgine, dicemus. Circa primam autem sanctificationem, duo occurrunt consideranda, scilicet, quando facta sit, & qua perfectione (an enim facta sit, non est quod quæratur, quia nihil est certius, magisque extra controversiam.) De primo ergo dicemus in hac disputatione. De secundo in sequenti. Quia vero per primam sanctificationem hominis ex Adamo communi modo concepti peccatum originale tollitur, ideo simul videndum erit, an & quomodo B. Virgo huic peccato subjecta fuerit,

SE-

SECTIO II.

An B. Virgo fuerit sanctificata in utero matris.

IN hoc dubio nihil fere addendum occurrit iis, quæ D. Thom. docuit in art. 1. Veritas enim certa est B. Virginem fuisse sanctificatam, prius quam ex utero matris nasceretur, In qua consentiunt omnes Theologi cum D. Th. hic, & Magistro in 3. d. 3. Alens. 3. p. q. 8. Marsi. in 3. q. 4. & in ejus confirmationem multa congerit Canisius l. 1. c. 5. & sequentibus, & Anton. Cordub. l. 1. q. 44. conclus. 4. unde Rupert. Abbas l. 6. in Cant. c. 1. tractans illa verba, *Quæ est ista, quæ ascendis quasi aurora? Quando nata est*, inquit, *Virgo Beata, tunc vera nobis surrexit aurora*; & Niceph. l. 1. c. 1. *inventa est*, inquit, *Beata Virgo Maria dignum, Deumque decens Verbi domicilium, etiam ante Nativitatem Deo consecrata*. Omnia demque tam testimonia, quam rationes, quibus infra demonstrabimus Virginem in sua conceptione fuisse sanctificatam, veritatem hanc fortius probabunt. Nunc sufficiat ratio D. Thom. quam breviter roborare oportet. Fundatur enim in illo principio, quia privilegium gratiæ, & sanctitatis ad majorem puritatem, & gratiæ excellentiam pertinens, quod quibusdam hominum concessum est, non est negatum B. Virgini; sed sanctificari in utero concessum est aliquibus: ergo. Majorem satis supra tractavimus disputatione prima sectione secunda. Minorem probat D. Thomas ex sanctificatione Jeremiæ, & Joannis Baptistæ. Nec desunt, qui privilegium hoc ad alios extendunt. Sed sine probabilitate, ac fundamento. Imo & de Jeremia sunt, qui dubitent. Nam licet Jeremię primo dicatur: *Antequam te formarem in utero, novi te, & antequam exires de vulva, sanctificavi te, & prophetam in gentibus dedi te*: existimant tamen posse hoc explicari secundum divinam electionem, & prædestinationem. Ita sentit Abulens. Judic. 13. q. 17. quia ibi etiam Samson dicitur, *Nazaræus ex utero matris*, id est, sanctificatus. Et Paul. ad Galat. 1. de se dicit fuisse *segregatum ex utero matris*. Quod secundum prædestinationem necessario intelligendum est, & tamen Hieronymus Jeremiæ 1. videtur inter se conferre, & æquiparare illa duo loca Pauli, & Jeremiæ, quod etiam facit Irenæus lib. 5. c. 15. unde Bernard. Ep. 174. dictam expositionem probabilem esse existimat. Cui multum favet Aug. epist. 57. q. 2. & Anastas. Nicænus in quæstionibus sacræ Scripturæ q. 59. tom. 6. Bibliot. & suaderi potest. Nam eodem modo dicitur Jeremias sanctificatus in utero, & effectus propheta; certum est autem non accepisse donum prophetiæ in utero matris, sed ex illo fuisse deputatum, & electum in prophetam; ergo eodem modo potest dici sanctificatus in utero.

B. Virgo in utero matris sanctificata.

Dubium.

Sed in primis de Joanne Baptista nulla potest esse dubitandi ratio, quanquam Augustinus nonnihil dubitare videatur: tamen verba Evangelii sunt adeo expressa, ut nullam aliam commodam expositionem admittant. Dicit enim Angelus Luc. 1. *& Spiritu Sancto replebitur adhuc ex utero matris suæ*. Et ita docent omnes patres ibi. Ambros. Theophyl. Origen. homil. 4. Chrys. serm. 2. de Jo. Bapt. Hieron. Bernard. & alii statim referendi. Deinde quamvis hoc satis esset ad præsentem rationem firmandam, tamen etiam de Jeremia, verius, ac fere certum est fuisse in utero sanctificatum, ut D. Thomas hic, & infra art. 6. docet, ac fere Theologi in 3. d. 3. Bonavent. art. 1. q. 3. Richard. art. 1. q. 1. Durand. q. 2. & placet etiam Bernard. in dicta epist. & Hieronym. qui Jeremiæ 1. comparat sanctificationem Jeremiæ cum sanctificatione Joannis Baptistæ, & Origenes homil. in Jerem. Dicit enim eam sanctificationem datam esse Jeremiæ in utero matris, quæ data est Abrahæ, quando Deo credidit. Idem Athanasius oratio 4. contra Arian. circa med. Nazianzen. oratio. 1. post med. §. *Sed ne omnium voces*, Ambr. Luc. 1. D. Joannes Maxentius dialogo 1. contra Nestor. tom. 5. Biblioth. & Leo pap. sermon. 10. de Nativitat. propter hanc fortasse causam Nativitatem Jeremiæ ponit inter eas, quæ non sine aliquo miraculo factæ sunt, & Tertul. lib. de anima c. 26. in fine idem indicat, Et hæc sententia est magis consentanea textui Scripturæ, quia (ut recte D. Thomas, hic notavit art. 2. ad 2.) illud primum verbum, *Antequam te formarem in utero, novi te*, prædestinationem significat, & ideo dicitur esse ante formationem in utero: secundum autem verbum significat executionem, seu justitiæ infusionem, ut patet tum ex proprietate verbi: tum ne idem iterum repetatur; tum denique quia propterea dicitur facta, non ante formationem, sed ante nativitatem ex utero. Tertium autem illud, *Et prophetam in gentibus dedi te*, cum ibi non signetur tempus, potest satis commode referri ad illud, in quo factum est: vel (si intelligatur factum in utero) dicendum est donum prophetiæ non esse habituale, & permanens, & ideo non dici aliquem constitui Prophetam per hujusmodi donum, nec per actuale, aliàs non diceretur Propheta, nisi cum actu prophetat: dicetur ergo constitui per specialem Dei deputationem, & fortasse per aliquam sanctificationem ad hoc ordinatam, cum parato Dei auxilio pro tempore opportuno.

Responsio, Joan. Baptista in utero matris sanctificatus.

Jeremias sanctificatus in utero matris.

Sed quæret aliquis, quam sit certa hæc assertio. Quidam enim solum piam & probabilem illam appellant, ut Cajet. tom. 2. opusc tract. 1. c. 4. Alii vero hoc reprehendunt, & existimant simpliciter esse de fide, ut Catharin. l. 4. contra Cajet. & Cordub. supra. Sed media via videtur incedendum. Est itaque ut minimum temeraria contraria sententia, cum sit contra omnium catholicorum sensum, nullo contradicente, & non possit habere ullum probabile fundamentum, nisi fortasse, quod non habetur in Scriptura, ac si sola illa essent credenda, quæ in Scriptura habentur, quod est hæreticum dogma. Deinde quamvis non sit aperta hæresis hoc negare, quia hæc veritas non est expresse definita, aut tradita tanquam de fide, esse tamen censeo erroneum, vel errori proximum. Quia est contra communem sensum sanctorum, & quia Ecclesia celebrat festum Nativitatis Mariæ, ut patet ex Concil. Lugd. in c. 1. de consecrat. d. 3. non celebrat autem, nisi quod sanctum est. Qua ratione utuntur D. Th. hic, Bernard. Ildefons. & alii. Est autem hujus festi celebritas antiquissima, nam Petrus Damianus, & Germanus Constantinopolit. ante mille annos conciones in hoc festo habuerunt.

Dubium.

Respond.

SECTIO II.

Utrum B. Virgo peccaverit in Adamo, & ideo ex vi suæ conceptionis fuerit originali peccato obnoxia.

PRimum omnium statuendum est B. Virginem fuisse a Christo redemptam, quia Christus fuit universalis redemptor totius generis humani, & pro omnibus hominibus mortuus est, ad Rom. 5. 2. ad Cor. 5. 1. ad Tim. 2. & sæpe aliàs. Ab hac autem generali Scripturæ regula aliquem excipere, contra fidem esse, censet Aug. lib. 1. de peccat. merit. & remis. c. 27. & 28. & l. 3. c. 3. & lib. 6. contra Julian. c. 8. Et videtur plane communis Ecclesiæ sensus, Nam scriptura docet totam humanam naturam collapsam esse in Adamo, & per Christum esse instauratam, & ideo simpliciter *mediator Dei, et hominum* appellatur. Deniq; ab hac redemptione virginem eximere, esset aliquomodo dignitati Christi derogare. Hoc posito difficultas est, an B. virgo indiguerit hac redemptione, quia peccavit in Adamo, & de se fuit obnoxia originali culpæ, an vero sine his possit stare vera redemptio?

Beata Virgo a Christo redempta.

Prima sententia negat Virginem peccasse in Adamo. Ita tenet Catharinus lib. de peccato orig. cap. ult. & lib. de conceptione ad synod. Triden. p. 1. c. 1. & Galat. l. 7. c. 10. & Viguerius in institut. ca. 18. §. 5. Ad quam sententiam intelligendam, supponendum est ex materia de peccato originali, ut omnes posteri Adę dicantur in illo peccasse, non satis esse, ut omnes fuerint in illo contenti tanquam in primo parente, & naturali principio hominum futurorum omnium. Quia hæc sola ratio per se sumpta non satis est, ut peccatum parentis derivetur ad filium, neque ut filius in parentes peccare dicatur. Oportuit ergo, ut Deus speciali lege, & pacto voluerit constituere Adam quodammodo, ut caput cæterorum, & in ejus voluntate posterorum voluntates ponere, ut veluti omnium nomine præceptum impositum aut servaret, aut transgrederetur, ita ut eo in divina obedientia perseverante omnes posteri quasi hæreditario jure justitiam, & gratiam Dei obtinerent: illo autem peccante omnes essent Deo invisi, & inimici. Potest ergo intelligi, Deum in hoc ipso pacto B. Virginem excepisse, propter merita Christi prævisa, quia nullam involvit repugnantiam, quo minus hoc Deus facere potuerit; quia sicut libere

Cur homines peccaverint in Adamo.

vo-

voluit, pactum illud cum Adamo inire: ita eadem libertate potuit matrem suam jam prævisam illa lege liberare. Quod si hoc potuit, verisimile est fecisse. Quia (ut supra tractatum est) prædestinatio Christi, & matris ejus præscientiam originalis culpæ antecessit, & totum hoc privilegium, dignitasque consentanea est dignitati matris. Ex hoc autem principio sequitur dictorum auctorum sententia (quamquam illud non satis explicent) scilicet B. Virginem non peccasse in Adamo. Quia, licet illo fuerit contenta tanquam in naturali parente, non tamen fuit in eo pacto comprehensa: at sine hoc pacto nullus peccasset in Adamo: ergo. Et confirmatur primo, quia sentiendo hoc modo de Virgine, & Christi & matris ejus dignitas illustratur: quia & ipsa purior esse intelligitur, magisque a peccato aliena & majori gratiæ privilegio præventa, & Christi meritum ostenditur efficacius, quia non solum post lapsum, vel in se, vel in parente matrem liberare, sed etiam prævenire potuit, ne in ipso parente caderet. Unde non fit, ut non sit ejus redemptor: sed potius, ut altiori modo illam redemerit. Sicut si quis, cum mulier aliqua in servam venditur, in ipso contractu quempiam ejus filium exciperet, ne servus nasceretur, merito diceretur illum a servitute liberasse. Sic igitur dicetur Virgo a Christo redempta, etiam si in Adamo non peccaverit, quoniam ea meritis ejus prævisis ita exempta est, ut in illo peccare non potuerit. Et hinc ulterius sequitur in hac sententia, B. Virginem in re ipsa, & de facto revera non fuisse obnoxiam originali peccato, id est, non habuisse debitum contrahendi illud ex vi conceptionis suæ: quia nullus habet hoc debitum, nisi in quantum in Adam peccavit: in hoc autem sensu potest dici obnoxia, quia nisi propter Christum fuisset exempta in illo pacto, ex vi modi, quo concepta est, peccatum originale contraheret. Hæc sententia, licet speciem quandam pietatis præ se ferat, tamen nec Scripturis sanctis, nec patribus videtur consentanea.

Virgo peccavit in Adamo. Dicendum ergo censeo primo, absolute, & simpliciter fatendum esse B. Virginem in Adam peccasse. Probatur primo, quia Paul. ad Roman. 3. & 5. absolute dicit omnes peccavisse in Adam, & ideo indiguisse redemptione; ergo non potest magis Beata Virgo ab una, quam ab alia generali clausula excipi. Et ita utramque exceptionem æque falsam reputat Augustin. lib. 2. de peccator. merit. cap. 20. 21. & 35. Et hoc plane convincit locus Paul. 2. ad Corint. 5. ubi sic argumentatur: *Si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt*. Ubi necesse est utramque partem distributionis æque universalem esse. Sicut ergo certum est Christum mortuum esse pro B. Virgine (aliàs non redemisset illam, quia per mortem nos redemit) ita certum est B. Virginem fuisse mortuam saltem in Adamo. Et eandem vim habent verba Pauli 1. ad Corinth. 15. *Sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes vivificabuntur*. Sicut ergo B. Virgo in Christo vitam habuit, ita & in Adam fuit mortua. Et similia sunt illa ad Roman. 5. *Sicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem, sic et per unius justitiam, in omnes homines in justificationem vitæ*. Quæ testimonia in hunc sensum sæpe tractat Augustinus de natura & grat. cap. 4. & lib. 6. contra Julian. ca. 1. & 8. & lib. 2. de peccat. meri. c. 20. 29. & 35. & Epist. 28. ad Hieronym. Et confirmatur, quia aliàs sequitur, B. Virginem non fuisse redemptam a Christo, neque eum fuisse pro illa mortuum. Si enim B. Virgo fuit illo modo exempta in pacto, & in ipso Adamo, etiam si Deus noluisset Christum mori, nec redimere homines, nihilominus non esset in peccato concepta, nec indigeret redemptione, quia non peccaverat in Adamo. Ergo signum est, si ita fuisset exempta de facto, non fuisse redemptam, neque Christum pro illa mortuum. Confirmatur tandem. Quia aliàs B. Virgo non contraxisset mortem, aliasve corporis pœnalitates ex Adamo: consequens est omnino falsum, & contra Paul. ad Rom. 5. *Mors ex peccato manavit.* dicentem, *mortem in omnes homines per peccatum introiisse*. Unde colligunt sancti, neminem pati mortem, nisi vel ratione peccati, quod ad ipsum pertineat, vel ut pro aliorum peccatis satisfaciat, quod est proprium Christi. Unde Augustinus lib. 4. contra duas epistolas Pelagianor. c. 4. *Pati, inquit, mortem sine meritis mortis, de uno solo mediatore Catholica fides novit*. Habuit ergo B. Virgo meritum mortis saltem in Adamo. Idem confirmat lib. 1. de peccat. merit. c. 4. & sæpe aliàs. Quare tam ipse, quam alii sancti (quos infra referemus) vocant carnem virginis, *carnem peccati*, carnem autem Christi, tantum *in similitudinem carnis peccati*. Quia illa vere habuit mortem carnis ex peccato Adami contractam, hic vero voluntarie assumptam, *ut fratribus assimilaretur*.

Beata Virgo originali peccato obnoxia. Dico secundo; Beatissima Virgo ex vi suæ conceptionis fuit obnoxia originali peccato, seu debitum habuit contrahendi illud, nisi divina gratia fuisset impeditum, de quo infra dicetur. Hæc conclusio sequitur tam ex fundamento in principio posito, quam ex præcedenti conclusione. Et probatur primo a priori ex dictis, quia B. Virgo peccavit in Adamo, ex quo tanquam ex radice infecta per seminalem rationem est orta; sed hæc est tota ratio contrahendi originale peccatum, quod est ex vi conceptionis, nisi gratia Dei præveniat: ergo. Secundo a posteriori, quia aliàs non esset magis redempta, quam Angeli. Quia (ut ex Zozimo Papa docet Augustinus epist. 157. & lib. 3. contra Julian. c. 3.) *Nullus redimitur, nisi is, qui sub peccato servit*: ergo ad veram redemptionem necesse est vel esse in peccato, vel saltem esse ita subditum necessitati contrahendi peccatum, ut sine gratia singulari redemptoris vitari non possit. Confirmatur, & explicatur exemplo supra posito de muliere, quæ serva efficitur excipiendo in ipso contractu aliquem ex filiis, ne servus nasci possit. Hoc n. posito, qui postea mulierem illam a servitute redimeret, revera non redimeret filium, quia non erat obnoxius servituti, sed de se liber erat nasciturus: sic ergo, si B. Virgo non fuisset (ut ita dicam) vendita in Adamo, & de se servituti peccati obnoxia, non fuisset vere redempta. Christus enim illos solos redemit, quos Adam vendidit, & quantum in ipso erat, fecit captivos. Quid autem proprie sit hoc debitum contrahendi peccatum, & quo modo in Virginem convenire potuerit, explicabimus in sectionibus proxime sequentibus.

Dubium. Quæret aliquis, quam sit certa sententia his conclusionibus explicata. Nonnulli existimant esse hæreticum, vel saltem erroneum illam negare, quod tenet Cordub. citans D. Thom. & Gerson. lib. 1. suarum quæst. quæst. 44 conf. 5. propter testimonia adducta. Aliis videtur esse tantum probabilior opinio, & contraria nulla censura esse digna, sed esse probabilis, quia Concilium Trident. sess. 5. post traditam totam doctrinam de peccato originali, in fine, declarat non esse mentis suæ in illa virginem comprehendere: ergo non est erroneum a tota illa doctrina virginem excipere, & tamen inter alia ibi docuerat Concilium omnes peccasse in Adam. *Respon.* Mihi videtur dicendum non posse sine errore negari B. Virginem ex vi peccati Adæ ita fuisse obnoxiam maculæ, & peccato contrahendo, ut si per Christum non esset vere, ac proprie redempta, illud contraheret, hoc enim probant aperte testimonia adducta. Nec Concil. Trident. facultatem concedit illa detorquendi ad falsos & improprios sensus; solum agit de præservatione virginis a reali contractione originalis peccati, de qua sola loquitur Sixtus 4. in sua extravaganti, ad quam se Concilium remittit. Si quis autem contendat potuisse virginem esse obnoxiam peccato Adæ contrahendo, atque adeo proprie redemptam per Christum, & nihilominus non peccasse in Adamo, sed habuisse solum debitum peccandi in illo, fuisse autem propter Christum præservatam, non solum ne peccatum Adæ contraheret, verum etiam ne in ipso peccaret: talis opinio non posset censura notari, quia utcunque salvat scripturarum locutiones. Mihi tamen nullo modo probanda videtur, quia nec consequenter loquitur, neque omnibus testimoniis adductis potest plene satisfacere, neque ad tuendam Virginis dignitatem est necessaria.

Responsio ad fundamentum contrariæ sententiæ. Ad fundamentum contrariæ sententiæ, primum dicitur, illud solum esse conjecturam habentem quandam pietatis speciem, quæ satis esse non debet, ut tantum auctoritatis pondus relinquamus. Deinde illa conjectura nullam vim habet: quia ut Augustinus docuit l. 6. contra Julian. c. 4. *Peccatum originale quatenus consideratur in actione alterius, alienum est, fit autem proprium tantum contagione propaginis*. Sicut ergo alienum peccatum non derogat propriæ innocentiæ, & puritati, ita nec peccatū Adæ, quamdiu in eo consideratur, & re ipsa aliqua macula ex illo contracta non est. Sic igitur, quod B. Virgo

de se

de se fuerit obnoxia peccato (si illud revera nunquam habuit) non derogat perfectæ ejus sanctitati, & puritati: sed tantum ostendit naturæ originem, & infirmitatem, quæ ita per gratiam sanari potest, ut nullus in ipsa persona defectus appareat, ut infra videbimus. Aliunde vero convenientissima ratione divinæ providentiæ factum est, ut B. Virgo simul cum tota natura in voluntate Adæ fuerit constituta, ut perfecta, & universalis dignitas redemptoris, & efficacia gratiæ ejus redderetur illustrior, & in matre sua perfectius eluceret, ut in sequentibus magis explicabitur.

SECTIO III.

Utrum potuerit Beata Virgo ante animationem sanctificari.

SErmo est de duratione temporis, nam de naturæ ordine postea dicendum. Dupliciter autem potest intelligi sanctificatio ante animationem; primo formaliter per propriam infusionem formalis sanctitaris, secundo in radice, scilicet in parentibus, aut in semine, ita illa disponendo, ut non possent esse organa, per quæ originale peccatum in Virginem transfunderetur.

Dico jam primo, impossibile fuit Beatam Virginem ante animationem formaliter sanctificari. Probatur aperte ratione D. Thom. hic. Quia proprium subjectum formalis sanctitaris est persona, seu anima rationalis; ergo ante animationem per rationalem animam, non est subjectum capax formalis sanctitatis; ergo eo tempore non potuit fieri formalis sanctificatio.

Dico secundo. Neque in ipso semine, vel in fœtu inanimi, potuit B. Virgo sanctificari radicaliter, si proprie loquamur. Probatur. & explicatur. Quia in semine non est aliqua qualitas nec privatio physicæ qualitatis, ratione cujus sit veluti instrumentum ad peccatum originale introducendum, ut hac ratione intelligi possit veluti mundari semen, & ita prolem in illu tanquam in radice sanctificari. Quia in semine nulla qualitas est præter connaturales illi, & si quid aliud fingitur, plane commentitium est: & merito ab omnibus Theologis rejectum, ut frivolum, & carens fundamento. Quia originale peccatum non inducitur per actionem Physicam, sed morali quodam modo, ut ex propria materia suppono; nulla ergo actio Physica intelligi potest, qua munderur semen, ut in radice fiat hæc sanctificatio. Solum posset intelligi quædam intrinseca lex Dei, qua statuat depurare hoc semen, ut per illud proles sancta, & sine peccato concipiatur. Sed hæc non est propria sanctificatio in radice, sed solum est decretum Dei de sanctificanda hujusmodi prole in ipso conceptionis momento. Et eodem modo posset intelligi in ipsis parentibus proximis, vel remotis excipere Deum prolem aliquam a lapsu culpæ, ut v. g. si statueret ex talibus parentibus concipi filios, vel nepotes sine originali culpa. Et hoc fortasse modo dixit D. Thom. in 3 d. 3. q. 1. art 1 potuisse B. Virginem in parentibus sanctificari ante animationem: quanquam hæc revera nō sit proprie sāctificatio. Quia supposito lapsu in primo parente, semper naturalis conceptio de se est inefficax, ut ex vi illius indicatur gratia, vel justitia; & ideo ex vi conceptionis semper concipitur proles carens gratia, & justitia, atque adeo in peccato. Quod autem Deus decreverit illam conferre alicui, vel omnibus filiis talium parentū, extrinsecum certe est, nullamq; propriam sanctificationem in parentibus efficit: nisi fortasse fingamus ipsis parentibus talem modum gratiæ, aut divinæ benevolentiæ fieri, ut per illam quasi debeatur iis præservatio, & sanctificatio prolis. Nam si hoc fieret, revera esset quidam modus sanctificationis, seu præservationis in ipsis parentibus, & fortasse non implicat contradictionem talis modus, ut D. Thom. in genere dixit, vanum tamen esset, & sine fundamento dicere B. Virginem esse hoc modo sanctificatam ante animationem. Quamquam enim Deus habuerit æternum decretum præservandi prolem talium parentum, tamen sola illa prædestinatio non sanctificat, donec executioni mandetur; mandatur autem in ipso instanti animationis prolis, & non in parentibus, quia in illis nullum habuit effectum, neque iis data est aliqua specialis gratia, ex qua necessario consequeretur sanctificatio prolis, quod ... proprie in parentibus, vel in radice sanctificari. Certum

Beata Virgo in parentum semine sanctificari non potuit.

ergo est non potuisse Virginem proprie sanctificari ante animationem. & multo certius, non fuisse prius tempore sanctificatam, quam in rerum natura extiterit.

SECTIO IV.

An Beata Virgo potuerit in ipso momento conceptionis sanctificari.

CErtum est absolute, & simpliciter loquendo, ac nulla facta suppositione posse Deum sanctificare animam rationalem in eodem instanti, quo illam creat, infundirque corpori. sicut sanctificavit Adamum, & sanctificaret omnes ejus posteros, si is non peccaret. Difficultas ergo oritur ex suppositione facta, quod B. Virgo contenta fuit sub lege Adamo posita, & in eo peccavit. Videtur enim cum hac suppositione pugnare, ut sine peccato concepta sit. Primo quidem, quia divinum decretum est immutabile; sed divina lex, & decretum fuit, ut Adamo peccante omnes posteri privarentur justitia, atque adeo inimici Dei conciperentur; ergo huic decreto repugnat, ut aliquis sub illo contentus sine peccato concipiatur: ostensum autem est, B. Virginem sub illo esse comprehensam; ergo. Et explicatur a contrario. Nam, si Adam non peccasset, impossibile esset aliquem ejus filium sine justitia concipi, quia hoc repugnaret divino decreto, quo promisit justitiam omnibus posteris, si Adam in illa perseveraret; ergo similiter e converso. Secundo, quia B. Virgo fuit obnoxia peccato originali (ut dictum est); ergo saltem in primo instanti suæ conceptionis fuit obnoxia: quia, antequam existeret, non potuit habere debitum contrahendi peccatum; ergo facta hac suppositione, non potuit in illo primo instanti habere gratiam: quia repugnat, simul esse in gratia, & esse obnoxium peccato, aliàs etiam post sanctificationem mansisset B. Virgo toto tempore vitæ peccato obnoxia; ergo facta illa suppositione necessario consequens fuit, ut saltem in primo instanti in peccato conciperetur. Et hanc sententiam existimant multi esse juxta mentem D. Th. hac enim ratione, ex hoc quod B. Virgo ex vi suæ conceptionis fuit obnoxia originali peccato, intulit fuisse sanctificatam post animationem. Quæ consequentia, ut bona sit, supponit non potuisse simul esse obnoxiam, & in ipsa conceptione sanctificari. Eadem est sententia Alexand. Alens. 3. p. q. 9. n. 2. art. 2. Et idem sentit Richard. in 3. d. 3. art. 1. q. 1. & omnes, qui existimant, non potuisse B. Virginem vere, ac proprie esse a Christo redemptam, nisi fuisset in peccato originali concepta, ut etiam D. Th. indicat, tam hic, quam 1. 2. q. 81. art. 3. & qui ejus sententiam sequuntur, ut Capr. Ferr. 4. contra Gent. c. 50. & alii.

Nihilominus dicendum est, potuisse B. Virginem præservari ab originali peccato, & in primo suæ conceptionis instanti sanctificari. Præter omnes auctores, qui affirmant ita factum esse (quos sequenti sectione referam) docet hoc expresse Palud. in 3. d. 3. q. 1. art. 1. & idem sentit Bonav. p. 1. illius dist. art. 1. q. 1. Anton. 1. p. Theol. tit. 8. cap. 2. Et probatur ostendendo nullam esse repugnantiam: quia, licet Deus contulerit Adæ originalem justitiam ea lege, ut si mandatum transgrederetur, totam posteritatem suam, (quod in ea erat), illa privaret, nihilominus post prævisum peccatum Adæ potuit Deus velle, ut peccatum nō re ipsa transfunderetur in Virginem, sed prævenire, & impedire illud per gratiam ei infusam in primo conceptionis ejus instanti, quia hæc voluntas non repugnat cum priori lege, & pacto: quia illa prior lex non includit absolutam, ac definitam Dei voluntatem, ut peccante Adamo omnes ejus filii sine gratia conciperentur, sed ut perderent jus ad gratiam, & ideo, quantum esset ex vi conceptionis, sine illa conciperentur; non tamen privavit se Deus jure, & libertate miserendi, cujus vellet, & quando vellet: sicut etiam ex vi prioris pacti, & peccati Adæ omnes homines incurrunt pœnam mortis, a qua tamen potest Deus, quos voluerit, præservare, ut constat ex D. Thom. 1. 2. q. 82. art. 3. ad 1. Et similiter, omnes ex vi ejusdem peccati, etiam extra uterum nascuntur sine gratia, & in peccato, & tamen potuit Deus privilegium aliquibus concedere. Ac denique, si Rex legem ferat sub pœna mortis, non ideo absolute vult omnes transgressores re ipsa pati ejusmodi pœnam, sed vult esse reos mortis; ipse tamen potest illam dispensare, seu remittere.

In primo conceptionis instanti sanctificari B. Virgo potuit.

Non est ergo repugnantia ulla, quod B. Virgo fuerit sub illa lege contenta, & ideo in Adam peccaverit, & nihilominus potuerit Deus privilegium illi concedere, ne re ipsa peccatum contraheret.

Unde ad primam difficultatem neganda est consequentia. Clare enim ex dictis constat inter illas Dei voluntates non esse repugnantiam, quia altera est generalis, & veluti antecedens; altera particularis, & consequens. Quin potius addo, etiam si dicamus (ut probabile est) Deum ante prævisum originale peccatum prædestinasse Virginem, sicut ad divinam maternitatem, ita & ad perpetuam sanctitatem, & innocentiam, quæ illam decebat, potuisse nihilominus illam sub lege Adæ posita comprehendere, & rursum prævisa Adæ peccato, ut suum primum propositum erga Virginem firmum maneret, velle propter Christum, illam ab omni labe præservare, nihil enim hæc inter se pugnant, sed potius sunt valde cohærentia, rationique consentanea.

Responsio ad argumenta in oppositum.

Unde etiam obiter intelligitur potuisse B. Virginem in mente Dei semper, & in omni signo rationis esse prædinatam ad perpetuam sanctitatem, omnique ex parte perfectam, quamvis in radice, & in alio permissa fuerit justitiam amittere. Quia nihilominus potuit in se nunquam illa carere, amittere autem in alio, non derogat perfectæ puritati & sanctitati, ut dictum est.

Ad confirmationem vero illius difficultatis respondetur, exemplum non esse simile (quidquid sit de illius veritate); & ratio est, quia Deus non potest esse auctor culpæ, sicut potest esse justitiæ, & ideo Adam non peccante, non posset Deus facere, ut vel unus posterorum ejus in peccato conciperetur, potest autem facere, ut non obstante illius peccato, filius in justitia concipiatur. Dices, posset saltem Deus facere, ut Adam non peccante, filius nihilominus sine justitia conciperetur, quamvis non in peccato. Respondetur probabile esse promissionem justitiæ fuisse absolutam & fuisse efficacem: & ideo illa stante, & Adamo perseverante, non potuisse non impleri. Quia in bonis conferendis Deus est liberalior, & non privat illis, præsertim spiritualibus, sine causa ex parte nostra: & ideo *dona Dei*, dicuntur esse *sine pœnitentia*. Item quia illa privatio justitiæ non est per se amabilis, atque adeo nec per se intenta: at vero, quod filii Adæ ipso peccante careant gratia, ad vindicativam justitiam pertinet, cujus remissio interdum per se amabilis est, ac divinæ misericordiæ consentanea, & ad aliquem finem conveniens.

Objectio.

Respon.

Et ex hoc facile respondetur ad secundam difficultatem, quæ duobus modis explicari potest: primo, si dicamus non oportere, ut B. Virgo in propria persona fuerit obnoxia peccato, sed solum in radice, idest, in parentibus, seu in semine, & formatione fœtus toto tempore generationis usque ad animationem, ita ut in primo instanti animationis non fuerit obnoxia, si fuit præventa per gratiam, sed in toto anteriori tempore. Ita opinantur Catharin. & Cordub. sect. 2. citati, quia hoc (inquiunt) satis est, ut B. Virgo fuerit proprie redempta, sicut Dominus arboris habet sibi obligatos fructus, antequam nascantur, & ideo potest illos vendere, vel redimere. Et juxta hunc modum facile intelligitur, quomodo B. Virgo potuerit simul esse obnoxia peccato, & nunquam esse in peccato, quia scilicet fuit obnoxia in alio, & antequam existeret, caruit autem peccato in se, simul ac esse incepit.

Secundo & verius (mea sententia) explicatur hæc difficultas, si dicamus, B. Virginem in propria persona fuisse peccato obnoxiam in primo instanti suæ Conceptionis, & nihilominus in eodem potuisse carere peccato, & præveniri gratia Dei. Quod facile patebit, si semel intelligatur, quid sit, obnoxium esse peccato originali. Ad quod explicandum advertendum primo est, hominem prius natura esse hominem, quam sit sanctus, vel peccator, quia esse naturale tam ad gratiam, quam ad culpam per modum subjecti ad accidentariam formam comparatur; & ideo prius etiam natura intelligitur homo esse filius Adæ, quã intelligatur actu esse in statu gratiæ, vel peccati, quia hic ordo naturæ solum est ordo causæ, quo intelligitur hæc proles ab hoc naturali principio Physice manare, prius quam intelligatur aliquid aliud illi superaddi.

B. Virgo in propria persona peccato originali obnoxia in primo instanti suæ conceptionis.

Secundo addendum est in natura lapsa ex hac naturali origine statim consequi influxum originalis culpæ, nisi Deus per gratiam præveniat, & impediat illud. Unde fit in illo primo instanti, quo proles concipitur, causas ejus propriās ita esse dispositas, ut omnino necessario veluti influxuræ sint originale peccatum, nisi a Deo præveniantur. Et hoc est esse obnoxium peccato originali, & quia hanc necessitatem, & veluti propriarum causarum debilitatem habet proles, non solum antequam animetur, sed etiam in ipsomet instanti animationis, ut intelligitur natura antecedere omnem gratiæ infusionem; ideo verissime dicitur in primo instanti, & in propria persona esse obnoxia peccato.

Obnoxia esse peccato originali quid sit.

Tertio hinc facile intelligitur hoc nihil obstare, quo minus Deus in eodem instanti possit gratiam infundere. Quia hæc duo non repugnant, scilicet effectum procedere a causis, a quibus habiturus esset aliquam imperfectionem, si non impedirentur, & nihilominus causas de facto impediri. Et hanc sententiam bene docuit Cajet. opusc. de Concept. cap. 3. dicens, hoc modo melius intelligi B. Virginem potuisse esse proprie redemptam in propria persona, etiam si in illa non habuerit originale peccatum. Quia illamet gratia, qua præventa est, fuit gratia redemptionis, & impedivit culpam necessario emanaturam ex causis proximis, Deo non impediente.

Quarto denique addendum est, inde non fieri hominem sic justificatum, semper, aut post primum instans conceptionis manere peccato obnoxium; in primo enim instanti homo est quasi in dispositione proxima, & causæ possunt tunc influere originale peccatum, postquam vero per gratiam prævenientem impeditæ sunt, prorsus evanescunt, ut amplius hominem maculare non possint; & ideo omnis homo, qui ab originali liberatur, hoc ipso amplius non manet illi peccato obnoxius. Unde intelligitur esse obnoxium peccato originali, prout natura antecedit ipsum peccatum, non esse culpam, cum illam naturæ ordine antecedat, nec reatum pœnæ, cum hic culpam consequatur, sed solum esse necessitatem quandam incurrendi culpam, & veluti ordinem ad causas deficientes, quæ necessitate quadam illam influunt, vel denique impotentiam quandam vitandi hujusmodi culpam, nisi Deus eam impediat.

Obnoxium esse peccato originali, ut sic, non importat culpam.

SECTIO V.

An B. Virgo fuerit ab originali peccato præservata, & in primo suæ conceptionis instanti sanctificata.

PRima sententia affirmat fuisse conceptam in originali peccato, & nihilominus in primo instanti suæ conceptionis fuisse sanctificatam. Ita sentit ex parte Henric. quodlib. 13. q. 13. Sed est improbabilis sententia. Quia gratia, & peccatum originale privative opponuntur, ut constat ex propria materia, & late tractat Duran. 3. d. 3. q. 2. Respondet autem Henricus, licet non potuerit B. Virgo in primo instanti esse in peccato originali, & recipere gratiam, ex parte tamen agentis, scilicet Dei, in eodem primo instanti fuisse infusionem gratiæ, manente peccato originali pro illo instanti. Sed rogo, quid sit Deũ infundere gratiam in illo instanti? nam si est vere illam efficere, & producere intrinsece, necesse est in illo instanti gratiam esse; & consequenter inesse Virgini, quia non fit extra subjectum. Aut non est efficere gratiam, & sic nihil aliud est, quam Deum esse veluti paratum ad infundendam gratiam immediate post illud instans, quod forte non fuit impossibile, non tamen hoc loquimur.

Est ergo secunda sententia, quæ ait Virginem fuisse conceptam in originali, & paulo post fuisse sanctificatã. Hanc tenuerunt fere antiqui scholastici ante Scotum D. Thom. hic, & in 3. d. 3. ubi Bonaven. Albertus Magn. Richard. Durand. Paludan. Capreol. Alens. & Henr. locis citatis, Gregor. in 2. d. 30. q. 2. Antonin. 1. p. tit. 8. c. 2. Turrecrem. opusc. de hac re, Cajet. etiam proprio opusc. & hic, Ferrar. 4. contra Gent. c. 10. Fundamenta hujus sententiæ ad quatuor capita revocantur. Primum sumitur ex Scriptura, ubi sunt locutiones generales, ut *Omnes in Adam peccaverunt*, ad Rom. 5. & alibi, a quibus regulis neminem licet excipere sine Patrum, aut Ecclesiæ traditione, quæ in proposito nulla est. Propter quod Albert. Magn. videtur erroris damnare contrariam sententiam, & D. Thom. q. 4. de malo art. 6. dicit esse erroneum, aliquos ex Adamo genitos per seminalem generationem, immunes facere ab originali. Secundum caput est ex similibus definitionibus, Concil. Arausic. Milevit. & Florent,

Potest

Poteſt confirmari, quia Pius V. abſtulit proprium officium conceptionis, quia in eo dicebatur Beata Virgo *immaculata, & præſervata*. Tertium caput ſumitur ex Patribus. Capreol. numerat quadraginta. Cajetan. videns non eſſe ad rem reduxit ad quindecim. Cano lib. 7. cap. 1. addit quædam alia teſtimonia dicens, nullum Sanctorum docuiſſe contrarium, ſed de hoc poſtea.

Ex Patribus quatuor modis poſſum argumentari; primo ex generalibus locutionibus, quas omitto, quia communes: illæ tantum habent aliquam vim, quæ ſimul omnes includunt in peccato, & excipiunt ſolum Chriſtum. Leo Papa ſerm. 1. de Nativit. *Sicut nullum a reatu, &c.* Cyril. lib. 16. in Levit. a principio multa habet. Inter alia, *Solus Jeſus eſt, qui nunquam invenitur extra ſancta, ſolus, qui peccatum non fecit*; ſimilia habet Dialog. 1. de Trin. poſt med. Ambr. lib. 2. in Lucam c. de Circumc. *Solus per omnia ex natis de fœmina ſanctus Dominus Jeſus*. Quæ verba commendat multum Aug. 2. contra Julian. in princ. & de Perfect. juſtitiæ circa med. dicit alium præter Chriſtum excipere eſſe contra Paulum. Idem primo de peccat. merit. cap. 29. & ſæpe aliàs. Et tract. 4. in Joan. dicit ſingulare fuiſſe Chriſto non habere carnem peccati, quia non fuit ſemine viri conceptus: *Quis*, inquit, *innocens? omnes ex illa traduce veniunt, de qua David: In iniquitatibus conceptus ſum; ſolus ille agnus, qui non ſic venit*. Idem Fulgent. de fide ad Petr. cap. 2. expreſſe Gregor. lib. 11. Moral. in fine, & lib. 18. cap. 27. alias 35. circa illud, *Non adæquabitur ei aurum de Æthiopia*, ubi tamen etiam de Nativitate loquitur.

Secundo ex illis Patribus, qui in particulari loquuntur de Virgine, ſed non ſatis aperte. Primo, Auguſt. lib. 2. de peccat. merit. c. 24. dicit de Chriſto, *non ſumpſit carnem peccati, licet de materna carne peccati*. Secundo, idem Auguſt. in id Pſal. 34. *Ego autem, cum mihi moleſti eſſent*, dicit, *Mariam ex Adam conceptam, fuiſſe mortuam propter peccatum*. Tertio, Ambr. ſerm. 6. in Pſal. 118. dicit: *Carnem Chriſti in matre fuiſſe obnoxiam peccato*. Quarto, Euſeb. Emiſſ. ſerm. 2. de Chriſti Nativit. dicit: *A originali nexu immunis neque ipſa Dei genitrix fuit*. Quinto, Anſel. lib. 2. cur Deus hom. c. 16. *Virgo*, inquit, *in iniquitatibus concepta, & in originali peccato nata eſt, quia & ipſa in Adam peccavit*. Sexto, Bernard. Senen. ſer. 51. art. 1. c. 4. dicit per ſanctificationem Virginis remotum eſſe ab illa originale peccatum, & ablatam promptitudinem ad malum. Septimo, Vincen. Ferr. ſer. 1. de Nativit. Mariæ, dicit Chriſtum in primo inſtanti Conceptionis, Virginem vero eadem die, vel hora fuiſſe ſanctificatam.

Tertio ex Patribus, qui dicunt B. Virginem *eſſe mundatam*. Nam hæ locutiones ſupponunt culpam. Ita loquitur Nazian. orat. 38. & 42. fere circa med. S. Maxi. ſerm. de Aſſumpt. Rhemig. Pſal. 21. Bed. Luc. 1. & citatur in Gloſ. ordinaria, & Fulg. ſerm. de Laud. Virg. ait: *Cum dixit Angelus gratia plena, oſtendit ex integro iram excluſam primæ ſententiæ, & plenam benedictionis gratiam reſtitutam*. Difficilius loquitur Chryſip. presbyt. Jeroſolym. ſerm. de B. Virg. tom. 7. Bibliot. *Cum omnibus*, inquit, *ſurgat de lapſu, in quo illam conſtituit vel Evæ cognatio*. Et applicat illud Pſalm. 44. *Obliviſcere populum tuum, &c.* & Richar de S. Vict. lib. 2. de Emmanuele c. 26.

Ultimo ſunt Patres, qui manifeſte docent hanc ſententiam, e quibus duos reperio, Bernar. Epiſt. 174. & Rupert. lib. 1. in Cantic. circa princip. Referuntur alii duo, Anton. Padua. ſerm. de Nativit. Mar. & Erardus, vel Gerardus Epiſcopus, & martyr, ſerm. de Nativit. Mariæ.

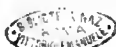
Quarto ſunt rationes. Primo eſt illa vulgaris, quia aliàs Virgo non fuiſſet a Chriſto redempta. Secundo, ex Paul. 2. ad Corinth. c. 5. *Si unus pro omnibus mortuus eſt; ergo omnes mortui ſunt*. Et aperte loquitur de morte ſpirituali; ſed Chriſtus eſt mortuus pro Virgine; ergo. Tertio, quia in B. Virgine non fuit radix originalis peccati, ſcilicet libidinoſa conceptio. Quarto, fuerunt in illa fructus, & pœnæ originalis peccati, ſcilicet, mors, & ſimilia. Quinto, quia aliàs ſi virgo mortua fuiſſet ante Chriſtum, vidiſſet Deum ſtatim, quia non habuerat impedimentũ originale: conſequens eſt falſum: aliàs Chriſtus non patefeciſſet Virgini per mortem ſuam januam Regni cęleſtis. Sexto, quia aliàs tollitur Chriſto ſingulare privilegiũ ejus indicatũ ab Angelo illis verbis. *Quod ex te naſcetur S.*

Dicendum nihilominus eſt, B. Virginem in ipſo primo inſtanti conceptionis ſuæ fuiſſe ſanctificatam, & ab originali peccato præſervatam. Hanc ſententiam docuerunt graves Theologi in 3. d. 3. Scot. Aureol. apud Capr. Gabr. Thomas de Argentina, Almai. Dionyſ. Carthuſ. Joan. Bacon. Fran. Maironis, qui referunt Alexan. Alenſ. in fine vitæ mutaſſe ſententiam, idem Scot. in 3. d. 18. q. unica §. hoc viſo. Marſil. in 2. q. 20. & in 3. q. 4. Abul. Parad. 1. c. 21. & in prol. Bibliæ. c. 6. Exod. 34. q. 8. Gerſon. opuſc. de Concept. Lipom. in Cathagen. 15. Dried. 3. de Dogm. tract. 2. c. 4. p. 1. circa fin. fol. 127. Roffenſ. diſp. 2. contra Luther. Clicthoveus opuſc. de purit. Virg. c. 5. & 8. Galatin. lib. 7. c. 5. Nicol. Cuſſan. lib. 5. exercit. circa id, *Cælum & terra tranſibunt, &c.* & 8. circa illud, *ſicut lilium inter ſpinas*. Jacobus de Valentia in Pſal. 13. Viguer. c. 18. §. 5. Caſtr. verbo, peccatum, hær. 9. Vega lib. 2. in Trident. c. 6. Cordub. l. 1. q. 44. Catharin. opuſc. de hac re, & ex Canoniſtis referunt aliquos, & ſequuntur Covar. c. Alma mat. p. 2. §. 5. n. 2. & Navar. præl. 8. n. 9. Probatur concluſio illis quatuor fundamentis contrariæ ſententiæ, ut poſſint ſingula ſingulis conferri, & in omnibus appareat manifeſtus exceſſus. Primo ergo ex Scriptura petendum non eſt clarum teſtimonium, ubi hoc aſſeratur: eſſet enim temerarium hoc poſtulare, cum alia privilegia Virginis, quæ tanquam certa tenet Eccleſia, non requirant hujuſmodi Scripturæ teſtimonium.

Poſſumus ergo primo argumentari ab auctoritate negativa. Quia Scriptura non negat datum eſſe Virgini hoc privilegium; ergo ſaltem ex hoc capite non eſt negandum, & ſi aliunde ſit ſufficiens ratio, & fundamentum, erit aſſerendum. Antecedens patet. Quia neque negat in particulari de Virgine, neque in univerſalibus locutionibus, ut ſumitur ex Trid. ſeſſ. 5. ubi declarat Virginem non comprehendi ſub definitione ſua generali de peccato originali, & conſequenter idem declarat, vel certe dat declarandi facultatem, de locutionibus Scripturæ, quia Concilium id definit, quod cenſet in ſacra Scriptura doceri. Idem argumentum ſumitur ex Sixto IV definiente non eſſe contra fidem dicere Virginem eſſe conceptã ſine peccato; ergo neque contra Scripturam; non ergo negatur hoc in generalibus illis locutionibus Scripturæ. Secundo patet a ſimili, quia tam ſunt generales locutiones illæ de actuali peccato: *Non eſt homo, qui non peccet*, 2. Paral. 6. *& in multis offendimus omnes*, Jacob. 3. Idem de Nativitate in peccato, *Grave jugum ſuper filios Adam a die exitus eorum de ventre matris eorum*, Eccleſ. 40. ita exponente Auguſt. Epiſt. 57. Et Job. c. 14. de hoc etiam loquitur, *nemo mundus a ſorde*. Et Auguſt. lib. 3. de peccat. merit. cap. 6. in quibus omnibus non intelligitur excludi Virginis privilegium; pari ergo modo in propoſito, ſi aliàs ſit ſufficiens ratio, vel auctoritas. Tertio, illa teſtimonia, quibus B. Virgo dicitur, *plena gratia*, juxta omnium (etiam D. Thom.) expoſitionem, omnia privilegia, & dona gratiæ complectuntur, quæ ſecundum rectam rationem decent matrẽ Dei. Unde ex illis ſufficienter colligunt Patres & Theologi, ſanctificationem in utero, innocentiam ab omni peccato actuali: pari ergo ratione in illis locis cenſetur contineri hoc privilegium. Oſtendemus enim infra non minus decere, nec minus congruentem cõnexionem habere cum dignitate matris. Sic etiam applicari poteſt illud, *Benedicta tu in mulieribus, & benedictus fructus vẽtris tui*, id eſt, quia benedictus fructus tuus, ideo & tu benedicta; tali ergo benedictione benedicta intelligitur, qualis decebat talem fructum. Sic etiam verbum illud: *Quia fecit mihi magna, &c.* hoc totum virtute continet. Menſura enim privilegiorum Virginis potentia Dei dicitur, quæ parcendo maxime, & miſerendo manifeſtatur, & decuit ſingulari modo manifeſtari in matre. Quarto, licet ex ſenſu ſpirituali non ſumatur efficax argumentum, tamen ſuppoſito ſenſu, & explicatione Eccleſiæ, multum confert. Et ita favet in Cant. 2. *Sicut lilium inter ſpinas, ſic amica mea, &c.* & c. 4. *Tota pulchra es*; & inf. *Hortus concluſus fons ſignatus*, & c. 6. *Quæ eſt iſta, quæ aſcendit, quaſi aurora*; & Job. 3. *Expectet lucem, & non videat, neque ortum ſurgentis auroræ*. Quod D. Thom. hic art. 1. explicat de nocte culpæ originalis, & applicat Nativitati Virginis ex utero. Sed poteſt æque bene accommodari Nativitati in utero. Sic etiam Pſal. 45. *Sanctificavit tabernaculum ſuum altiſſimus*. Quod D. Thom. hic intelligit de Virgine, & Method. ſer. de Purific. Indicatur autẽ ibi ſingularis ſanctificatio, cõgrua tabernaculo Dei, de quo Pſal. 88. *Thronus ejus, ſicut Sol, &c.* Quod de Vir-

Primum fundamentum ex Scriptura ſacra.

Menſura privilegiorum Virginis potentia Dei.

gine exponit Dam. lib. 4. c. 15. & Petr. Damia. ser. de Assumpt. dicens, ideo Virginẽ comparari Soli, quia ita lucet inter Sanctos, sicut sol inter stellas. Præterea totus Ps. 84. 86. & 92. facile ad hoc mysteriũ applicari possunt. Quinto uti possumus loco illo Gen. 3. *Inimicitias ponam inter te & mulierem*. Quam mulierem esse B. Virginem Patres omnes statim citandi intelligunt, inter quam, & dæmonem perpetuum dissidium ibi prædicitur, & additur: *Ipsa conteret caput tuum*; ita enim legimus in Vulgata, & legit August. 13. Gen. ad liter. c. 39. & lib. 2. de Gen. contra Manich. c. 18. Ambr. de Fuga sæc. c. 7. Gregor. 1. Moral. c. 1n. aliàs 38. Bernard. ser. 6. in *Missus est*, & ser. *signum magnũ*. Eucher. Beda, & alii in Genes. per caput autem dæmonis recte intelligitur vel peccatum originale, quod fuit omnium origo, & radix, & propter quod principaliter fuit ordinata Christi redemptio; vel certe intelligitur omnis dæmonis potestas. Cum qua prophetia non recte consonat, quod aliquando fuerit virgo dæmoni subjecta. Et licet aliqui Patres legant, *ipse conteret*, referendo ad Christum, ut Iren. lib. 4. c. 78. Cypr. lib. 2. ad Quir. c. 9. Petrus Chrys. ser. 173. & Hier. in quæst. Hebr. sensus tamen in idem redit. Quia B. Virgo a Christo, & per Christum intelligitur hoc totum privilegium habuisse. Et hinc relinquitur expeditum primum fundamentum secundæ sententiæ. Illa enim omnia testimonia non excludunt privilegium speciale, quando sufficienti fundamento asseritur.

Inter Virginem, & dæmonem pugna quatis.

Secundum fundamentum ex Ecclesiæ auctoritate.

Secundum fundamentum ex Ecclesiæ auctoritate sumendum est, & primum omnium magni ponderis est totius Ecclesiæ fere universalis consensus, in quo consideratione dignum est antiquos Patres pauca de hoc Virginis privilegio esse locutos. Quod mirum esse non debet, tum quia Spiritus Sanctus paulatim suam Ecclesiam docet (ut Gregor. hom. 26. in Ezechiel.) tum etiam, quia aliis fidei mysteriis gravioribus, magisque necessariis explicandis, ac defendendis distinebantur. Postquam vero ante quingentos annos veritas hæc clarius cœpit doceri, ita insedit fidelium animis, crevitque paulatim ejus fides, ut jam fere omnium consensione recepta sit. Et præsertim ab hinc ducentis annis ferme omnes Ecclesiastici scriptores, Episcopi, universæ fere religiones, & Academiæ subscripserunt, adeo ut in Academiis Parisiensi, Valentina, & aliis, nulli ad Doctoratus Theologiæ gradum aditus pateat, qui prius sub juramento non promiserit, nunquam se veritatem hanc oppugnaturum: non est autem verisimile, permissurum fuisse Spiritum sanctum universam Ecclesiam in re tanti momenti graviter errare, imo credendum est, ex illius inspiratione, hunc universorum fidelium sensum, affectumque manasse.

Communis totius Ecclesiæ confessio de privilegio Virginis.

Hunc accedit ab Ecclesia festum Conceptionis celebrari, qui mos in Ecclesia Græca ante mille annos est ortus, ut Galatin. refert lib. 7. cap. 4. & in Kalendario Græcorum signatur hoc festum die nona Decembris, ut videre licet in 4. tom. Bibliot. Sanc. in Latina vero introduci cœpit ante quingentos fere annos, ut ex epistolis Bernardi constat. Et ex quadam epistola D. Anselmi ad Episcopos Angliæ, in qua (ut fertur) scribit non esse verum amatorem Virginis, qui hoc festum non celebrat. Tandem vero Ecclesia Romana ante ducentos annos celebritatem hanc generaliter amplexa, cultoribus ejus singulares indulgentias impertit. Unde quodammodo videtur, Conceptionem Virginis canonizasse. Non est ergo pium credere Ecclesiam in re tam gravi decipi, aut falso fundamento niti.

Objectio.

Dicetur fortasse non celebrari hanc Conceptionem, eo quod sancta sit, sed quia fuit magnum Dei beneficium, initiumque majorum. Sed hoc nulla ratione probandum est, quia (ut ex sensu fidelium constat) Ecclesia non celebrat hoc festum, tantum in gratiarum actionem respectu Dei, sed etiam in honorem Virginis: non esset autem Virgo honore digna propter Conceptionem suam, nisi in illa sancta fuisset. Deinde D. Thom. Bernard. & Ildefons. putant satis probari Virginem tempore Nativitatis suæ fuisse sanctam, quia Ecclesia Nativitatem celebrat; ergo idem judicium ferrent de Conceptione, si festum celebrari conspicerent. Denique Galatin lib. 7. cap. 5. dicit, in quibusdam martyrologiis expresse poni festum Conceptionis, propter summam puritatem, & sanctitatem illius, & ex dicendis hoc fiet evidentius.

Respon.

Jam vero dicunt alii non celebrari festum Conceptionis, sed sanctificationis, quocunque tempore sit facta, vel certe, (si celebretur dies Conceptionis) non ideo esse, quia in primo instanti, sed quia illo fortasse die sanctificata fuit. Sed hoc etiam est contra Ecclesiæ mentem, quæ semper intendit speciale Virginis privilegium, & immunitatem, hoc festo die celebrare, cujus rei manifesta sunt signa. Primo, quia Bernardus dicta epist. 174. hoc sensu intellexit mentem Ecclesiarum, quæ hoc festum colere incipiebant. Nam si solam sanctificationem celebrarent, non esset, cur illas reprehenderet. Deinde Concil. Basil. sess. 36. diserte dicit antiquam esse Ecclesiæ consuetudinem celebrandi hoc festum in honorem immaculatæ Virginis Conceptionis. Tertio, in quodam officio Romano de hoc festo, quod Sixti IV. auctoritate confirmatum est, sæpe hoc expresse dicitur, & intentio hujus festi declaratur. Et eodem modo loquitur Sixtus IV. in extravag. Cum præexcelsa, & extravag. Grave nimis, de reliquiis, & veneratione Sanctorum, vocans *Conceptionem puram, & immaculatam*, & concedens indulgentias hoc pie credentibus, & colentibus. Et ita etiam intellexit hæc decreta Concil. Trident. sess. 5. ubi illa confirmat. Unde idemmet Sixtus IV. dicit, non peccare eos, qui sentiunt B. Virginem fuisse conceptam sine peccato, & propterea festum ejus celebrant; est ergo hæc sine dubio intentio, & ratio hujus festivitatis. Adde eodem modo dicere aliquem posse, cum Ecclesia celebrat Nativitatem Virginis, non iden esse, quia in ipsamet Nativitate sancta fuerit: sed quia intra illum diem fuit sanctificata: at hoc plane falsum est, & absurdum, ut ex dictis constat; ergo idem est in præsenti. Et ratio generalis est, Quia Ecclesia proprie colit, & celebrat ipsa mysteria, & privilegia sanctæ Conceptionis, & Nativitatis.

Objectio.

Respon.

Tertio, augetur vis hujus fundamenti. Quia hæc celebritas, & persuasio initium sumpsisse dicitur ex divina revelatione, cujus famam percrebuisse suo tempore Bernardus refert: nec relinquit ut falsam, sed ut dubiam, Bonaventura autem, & Henricus illam admittunt, nescio tamen, quo sensu interpretantur. Marsilius tres revelationes refert, quas dicit fuisse graves, & miraculis confirmatas. Habetur etiam revelatio de hoc mysterio facta S. Brigittæ lib. 1. cap. 9. & lib. 6. cap. 49. & 55. Ad quam extenuandam Cajet. ex Anton. 1. part. Theolog. tit. 8. cap. 2 ait contrarium fuisse revelatum S. Catherinæ Senensi. Sed neque Anton. neque alii, dum scripserunt vitam B. Catherinæ, hujus revelationis meminerunt, sed tunc inventa videtur, quando necessaria visa est ad minuendam auctoritatem aliarum. Quarto, maxime hoc confirmat esse in Ecclesia religionem institutam, & approbatam in honorem immaculatæ Conceptionis, in cujus regula c. 3. dicitur, *animam Virginis a primo instanti creationis fuisse Sanctam*. Quam regulam, & institutum probarunt Julius II. Leo X. & Alexand. VI. concedendo privilegia, ut patet ex compendio Mendic. verbo, communicatio. §. 18. & Conceptio. §. 10. 12. & 13. Quinto, favet decretum Basilien. Concil. sess. 13. ubi non simpliciter definit hoc de fide, sed esse pium, consonum fidei, & Scripturæ, vetatque docere contrarium. Et licet illud Concilium non sit legitimum (ut constat ex actis ejus, & ex Concil. Lateranen. sub Leone X. sess. 10.) non propter aliquam hæresim, sed propter schisma, quia sub obedientia Papæ non processit, in his tamen, quæ ad Pontificem non spectant, magnam habet auctoritatem, & saltem magnum, circa hanc veritatem, Ecclesiarum Episcoporum consensum ostendit. Sexto, tandem favet Concil. Trident. sess. 5. quatenus a generali decreto de originali peccato B. Virginem excepit, eamque *immaculatam* vocat, & decretum Sixti IV. confirmat.

Religio instituta in honorẽ immaculatæ Conceptionis B. Virg.

Ex quibus expeditum relinquitur secundum fundamentum sententiæ præcedentis. Sicut enim Concil. Trident. decretum suum interpretatur, ita significavit antiquorum Conciliorum decreta esse intelligenda, eadem enim est omnium fides. Quæ expositio per se erat necessaria, quia illa Concilia non solum de Conceptione, sed etiam de Nativitate loquuntur, ut patet in Conc. Milevit. can. 2. & 4. Illa vero officii mutatio a Pio V. facta nihil obstat. Neque enim id fecisse credendum est, quia aliquid falsum in illo officio contineretur, sed quia omnia voluit ad antiquum morem revocari: sicut etiam Beatam Annam, & S. Rochum e Kalendario expunxit, quo nihil eorum sanctitati derogatum est. In eo vero, quod festum Conceptionis, & Nativitatis eodem officio

cele-

celebrari voluit, utriusque solennitatis propria ratione retenta, huic nostræ sententiæ non parum favit. ¶ Tertium principale fundamentum hujus sententiæ ex Patrũ auctoritate petendum est, quorum testimonia in varios distingui ordines possunt. Primus ea continet, quæ in specie de Virgine, & originali peccato loquuntur. Primo Damasc. orat. 1. de Nat. Mar. Virg. de illius Conceptione agens sic loquitur. *Natura gratiam antevertere ausa non est, sed tantisper expectavit, dum gratia fructum suũ produxisset;* & infra: *O beatos Joachimi lumbos, e quibus immaculatum semen effluxit, o præclaram Annæ vulvã, in qua tacitis incrementis formatus fuit sanctissimus fœtus;* & infra: *forte illud excelsi brachium obtusum naturæ ligonem Spiritu S. tanquam digito suo, exacuens, vivam scalam sibi ipsi condidit;* & infra: *O sanctissima, quæ principatus & potestates fefellisti, immaculata conservata in Dei sponsam.* Quibus verbis satis aperte, & eleganter, & mysterium explicat, & rationem, & modum illius indicat. Multaque similia habet orat. 2. & inter alia dicit, ventrem Annæ fuisse, *locum, in quo Deus sanctificationis arcam condidit;* & orat. 3. dicit: *Conceptionẽ in Virginis fuisse collapsi generis nostri excitationem, & integram restitutionem.* Et orat. 1. de Assumptione *gratia* (inquit) *abyssum invenit, quæ animam non minus, quam corpus Virginum custodiret.* Et orat. 2. *Ad hunc,* inquit, *paradisum serpens aditum non habuit;* & infra vocat eam, *immaculatam, quæ cum terrenis affectibus nihil habet commune,* & introducit Virginem hoc modo ad filium loquentem, *animam meam tibi charam accipe, quam a peccati labe puram servasti;* & ideo lib. 3. de fide c. 2. Virginem vocat, *semper sanctã:* quia nimirũ nunquã in statu peccati fuit.

Tertium fundamentum ex Patribus.

Secundo, Laurent. Justinian. serm. de Annunciat. *Ab ipsa,* inquit, *Conceptione in benedictionibus est præventa dulcedinis, & a damnationis aliena chirographo prius est sanctificata, quam nata.* Clarius in lib. de casto connub. Verbi, & animæ c. 7. circa med. ait. *Quotquot ex ipsa nati sunt propagine, exceptis dumtaxat mediatore Christo Jesu, & ejus matre sub hac peccati lege sunt conditi.* Idem in fasciculo amoris c. 7. circa finem. Et lib. de gradib. perfect. c. 1. post medium, *discite,* inquit; *ab originali delicto nullus excipitur, præter illam, quæ genuit mundi Salvatorem.* Solent vero nonnulla loca hujus sancti in contrarium citari, quæ omisi, quia nullam omnino difficultatem habent. Et de illis videri potest Epistola Philippi Stanchari, quæ in fine operum ejus habetur. Tertio quidam antiquus Pater (qui ob humilitatem Idiotæ nomen sibi imposuit, & ante octingentos annos scripsit librum de contemplatione Virginis) in cap. 2. & 6. veritatem hanc ex professo tractat, & definit, & ideo verba ejus omitto. Quarto, referri solet Cyrill. Alexand. lib. 6. in Joan. c. 15. ubi sic inquit: *excepto solo Christo, & Beatissima ejus matre etiam excepta, omnes in peccato nascimur:* ipsum autem de Nativitate in utero loqui patet tum ex contextu: tum quia si de Nativitate extra uterum loqueretur, plures deberet excipere. Notavit quidem hunc locum Fevard. in lib. 3. Iren. c. 23. ne quemquam tamen minus doctum deciperet, adnotare debuisset, illum librum non esse Cyrilli, sed Chlycthovei. Potest tamen hic locus Cyrilli, utcumque resarciri ex hom. 6. in Conc. Ephes. habita, & habetur 6. tom. illius c. 6. ubi de laudibus Virginis mire loquitur, & inter alia sunt hęc verba, quę ad pręsentem causam facere possunt; *Salve sancta Deipara pretiosum totius orbis thesaurum, lampas inextinguibilis, per per quam diabolus cœlo decidit, & prolapsum plasma in cœlum recipitur;* & infrã; *Quis unquam de architecto audivit, quod suum ipsius templum constraxerit, & in eo habitare prohibitus sit.* Quinto, Sedulius lib. 2. Paschalis de miraculis Christi in princ. (habetur tom. 8. Bibliot.) qui ante mille centum annos scripsit, postquam lapsum primi hominis, & totius humani generis descripsit, inquit, fecisse Deum: *Unde culpa dedit mortem, pietas daret inde salutem,* & subjungit.

Et velut in spinis mollis rosa surgit acutis,
Nil, quod lædat habens, matremq; obscurat honore:
Sic Evæ de stirpe, sacra veniente Maria,
Virginis antiqua facinus, nova Virgo piaret.

Hujus autem Doctoris tanta est auctoritas, ut nonnulla carmina, quibus Ecclesia in laudem Virginis utitur, ex hoc ejus libro desumpta sint. Sexto addere possumus S. Vincentium Ferrerium, qui licet interdum subobscurius loquatur, tamen in hanc sententiam plane inclinat, in serm. 1. de Nativit. dicit enim, Virginem eadem die, & eadem hora Conceptionis sine dilatione fuisse sanctificatam, & subdit. *Quando corpus B. Virginis fuit perfecte organizatum, & anima illi conjuncta per creationem, tunc altissimus sanctificavit tabernaculum suum;* & serm. 2. de Nativit. Virg. ad illius Conceptionem accommodat verba illa, *fiat lux,* & addit: *non credatis, quia fuerit sicut in nobis, qui in peccatis concipimur: sed statim, ac anima fuit creata, fuit sanctificata, & statim Angeli in cœlo celebraverunt festum Conceptionis.*

In secundo ordine numerabimus Patres, qui de Virgine loquentes generaliter, & absolute docent eam fuisse omni culpa liberam, & immunem. Quorum princeps sit August. in illo loco celebri de Nat. & Gra. c. 36. *Excepta Virgine matre, de qua, cum de peccatis agimus, nullam prorsus habere volo quæstionem, inde enim scimus, quod plus gratiæ ei collatum est ad vincendum omni ex parte peccatum, quia eum concipere meruit, & parere, quem scimus nullum habuisse peccatum.* Quæ quidem verba (quidquid alii contendant) non possunt ad actualia peccata coarctari. Primo quidem, quia toto illo libro generatim tractat de peccato, ut contra Pelagianos concludat neminem esse sine peccato, etiam infantes. Quod non potest de actuali, sed de originali peccato verum esse. Cum ergo ab hac generali clausula Virginem excipiat, eodem sensu loqui necesse est: quia si originale peccatum habuisset, illam excipere non oporteret. Secundo, quia e converso, si de solis actualibus loqueretur, non oportuisset solam Virginem excipere; multi enim sunt, qui tantum habuerunt originale peccatum, ut innocentes, neque enim illo loco de solis adultis tractabat. Tertio ex ipsis verbis, quę sigillatim ponderãda sunt, dicit enim, *cum de peccatis agitur, nullam de Virgine se velle habere quæstionem,* ergo neque hanc, in qua versamur. Dicit deinde, *omni ex parte vicisse peccatum;* ergo ex parte originalis: & actualis, ut nomine Bernardi exponitur in quodam sermone super Canticum, *Salve Regina,* qui inter opera ejus habetur. Tandem rationem subdit: *quia concepit Deum, qui nullum habuit peccatum;* sicut ergo hic non solum actuale, sed omne omnino peccatum de Christo negatur, ita & in prioribus verbis negatur de Virgine, ut (sicut idem August. dixit, ser. 20. ad fratres in eremo) *talis suo modo sit mater, qualis & filius.* Quarto conjungo hunc locum cum alio ejusdem August. quinto contra Julian. c. 9. ubi generalem regulam constituit: Eum, qui in adulta ætate peccatum non fecit, in infantili ætate peccatum non contraxisse: sed B. Virgo in adulta ætate peccatum non fecit, ut ex priori testimonio ut minimum constat; ergo ex principiis Augustini necessario concluditur B. Virginem in infantili ætate non contraxisse peccatum. Nisi quis fortasse subterfugiat, & posterius illud testimonium de eo tantum exponat, qui sua vi, & natura vitare potuit omne peccatum, seu potius impeccabilis fuit. Sed hæc evasio gratis, & præter vim verborum confingitur, & servata proportione integrum manet argumentum. Sicut enim is, qui natura sua est impeccabilis, ex vi suæ conceptionis immunis est ab originali peccato, ita quæ per virtutem gratiæ nunquam peccavit, eadem ab originali culpa pręservata fuit. Secundus testis sit Cyprian. lib. de Cardinal. Christ. operib. cap. de Nativit. Christi, ubi de B. Virgine sic loquitur. *Non sustinebat justitia, ut illud vas electionis communibus lacesseretur injuriis, quoniam plurimum a cæteris differens, natura communicabat, non culpa;* & infra; *matri plenitudo gratiæ debebatur, & Virgini abundantior gloria, quæ carnis, & mentis integritate esset insignis.* Tertio, Ambr. ser. 22. in Psal. 118. circa illa verba, *Quare servum tuum, Domine,* inquit: *suscipe me, non ex Eva, sed ex Maria, ut incorrupta sit Virgo, sed Virgo per gratiam, ab omni integra labe peccati.* Et lib. de instit. Virg. c. 5. *Non de terra, sed de cœlo vas sibi hoc per quod descenderet Christus elegit, & sacravit templum pudoris.* Quarto Hier. circa illud Psal. 77. *Eduxit eos in nube diei, per nubem,* Virginem allegorice interpretatur, quam dicit, diei vocari, quia semper fuit in luce, & nunquam in tenebris. Et quamquam non certo constet hoc opus esse Hieronymi, non est tamẽ dubium, quin antiquum habeat gravem auctorem. Favet etiam idem Hier. super Ecclesiast. 10. ubi conferens Virginem cum Patriarchis, & Prophetis, dicit illam fuisse *liberam omni peccato, & cortice peccati.* Quinto, So-

phronius Epist.Synod. in 6.Synod.act.11. dicit B.Virginem *ab omni contagione corporis, animæ, & mentis fuisse liberatam*; & in Codice Vaticano habetur; *ab omni corporis, animæ, & mentis labe fuisse liberam*; & ita vertit Turrian.in panopl. Sexto, sic etiam S.Brun.in Psal.105. vocat eam *ab omni peccato liberam*. Septimo, eodem modo loquitur Richard.Victorin.c.26.& 42.in Cant.& lib.1.de Emmanuele cap.ult. Octavo, Petr.Damian.serm.de Nativ.Virg.ait. *Quid vitii in ejus corpore, aut mente vindicare sibi potuit locum, quæ totius divinitatis meruit esse sacrarium*. Et serm.de Annunc.habet hæc verba notanda. *Cum fecerit Deus omnia sua opera valde bona, hoc melius fecit, consecrans sibi in ea reconciliatorium aureum, in quo se post tumultus Angelorum, & hominum inclinaret, & requiem inveniret*. Tandem Arator lib.1. in Act. Apostol. in prin.to.8.Biblio.ante mille annos sic scripsit.

A Nato formata suo, mala criminis Eva
Virgo secunda fugat: nulla est injuria sexus.
Restituis, quod prima tulit.

Tertio principaliter sunt testimonia, quibus Virgo dicitur *immaculata, incontaminata, purior Angelis*. Nam cum hæc spiritualis puritas consistat non solum in positiva perfectione gratiæ, sed etiam in carentia culpæ, necesse est ad veritatem harum locutionum, quod Virgo caruerit omni culpa, non minus, quam Angeli Beati. Ita vero loquuntur, Jacobus in Liturgia, quam sexta Synod. Can.32. veneratur, ibi autem sæpe repetit. *Commemorantes sanctissimam, immaculatam, & gloriosissimam Dominam nostram matrem Dei*. Circa finem vero addit: *dignum est, ut te vere Beatam dicamus, & omnibus modis irreprehensam, honorabiliorem, quam Cherubim, tibi, o plena gratia, universa creatura gratulatur, quæ es templum sanctificatum, &c.*

Secundo, Andreas Apostolus (ut in ejus gestis refert Abdias l.4.hist.) dixit: *sicut primus Adam formatus fuit ex terra, antequam esset maledicta, ita secundus Adam formatus est ex terra Virginea nunquam maledicta*. Tertio, in VII.Synod.act.3. vocatur *immaculata, & omni sensibili, & intellectuali natura purior*. Quarto, Conc.Francfor.Ep.ad Episcopos Hispaniæ vocat, *immaculatam, prorsusque puram*. Quinto, Ephrem, in lamentatione Virginis,& in orat.ad Virginem sic incipit: *Immaculata, prorsusque pura Virgo Deipara*. Sexto Origen.hom.1.ex variis vocat eam, *immaculatam & dignam matrem digni & immaculati filii*. Septimo, Andreas Creten.ser.de Assũpt. multa habet similia, & Euthym.serm.de Zona Virginis, Octavo pręcipue notari solent verba Anselmi, lib.de Cõceptu Virgin.c.18. *decuit Virginem ea puritate nitere, qua major sub Deo nequit intelligi*: cũ ergo major sit puritas, quę carentiam peccati originalis includit, & hæc merito dici possit esse sub Deo, quandoquidem non ex propria vi, & natura, sed per gratiam Christi habetur, hæc puritas sine dubio decuit Dei matrem. Unde D.Thom.in 1.d.44. q.unica art.3.ad 3. exponens hoc Anselmi testimonium, dicit B.Virginem habuisse tantam puritatem, ut ab actuali, & originali peccato fuerit immunis. Nono Theod. lib.3.in Can.circa illa verba: *sexaginta sunt Reginæ, sanctissimam, & immaculatissimam Dei genetricem Mariã*, appellat, & infra inquit: *inter tot animas omnium hominum, qui salvantur, ut electa columba, est una illa sola, quæ Christum genuit virgo mater, puella Maria, quæ puritate profecto Cherubim, & Seraphim antecellit*. Decimo Fulbertus Carnot.(ut Canis.refert lib.1.c.7.) sic Virginem salutat; *Ave Maria electa, quæ immaculata semper extitisti ab exordio tuæ creationis, quia paritura eras creatorem totius sanctitatis*. Citatur etiam S. Dominic. tract.de corp. Christi, qui eodem modo de perpetua sanctitate, & puritate Virginis loquitur, & Greg.Neocæsar. in expositione salut.Angel.dicens, *solam Virginem fuisse sanctam, & prorsus impollutam corpore & spiritu*. Et Ansel.in lib.de Exord.humanę salutis, & Richar.Victor. ser.de immacul.Virginis Concept.item in sermonibus de Assumpt.quæ sub nominibus.Hieron.& Aug.feruntur, & frequẽtissime apud Patres hujusmodi locutiones reperiũtur. Denique Chrysip.Jerosol.presbyter in serm.de S.Maria: *Ave*, inquit, *solis ortus, qui nullũ fert opus occasum*.

Quarto principaliter uti possumus illis Patrum testimoniis, quibus docent omne gratiæ beneficium aliis collatum, perfectiori modo datum esse Virgini, ut supra late retulimus. Unum enim ex pręcipuis beneficiis divinis est creatio in gratia, & perpetua innocentia. De qua ratione plura infra dicam. Nunc notanda sunt verba Hippol. orat.de sanctificat. *Qui dixit, honora patrem, & matrem, ut decretum a se promulgatum observaret, omnem gratiam matri, & honorem impendit*.

Quinto, confirmari hoc non immerito potest ex Patribus asserentibus, per B. Virginem destructum esse originale peccatum, & dæmonis imperium. Neque enim originali culpæ subdi oportuit illam, per quam peccatum ipsum expellendum erat. Id autem multis docet Cyril.illa hom.6.in Conc.Ephes.& Iren.lib.3.contra hæres.c.33. ubi dicit B.Virginem, *sibi, & universo generi humano factam esse salutis causam*; & Aug.ser.35.de Sanctis; *Hæc prima*, inquit, *matris dãna resolvit, auctrix peccati Eva, auctrix meriti Maria*. Et ad eundem modum loquitur Epiphan.hæres.78.Et Andreas Creten.orat.de dormitione Deipar. *sola*, inquit, *præter naturam fuit electa ad naturam renovandam, sola deservit opifici universæ naturæ*. Laurentius etiam Justin.de Connub.Verbi,& animæ c.9. propter hanc causam vocat Virginem, *interemptricem peccati*. Similia habet Innoc.3.ser.2.de Assumpt.& S.Brun.ser.de Nativ.Mariæ accommodans illud Job 40. *Nunquid illudes ei, aut ligabis eum ancillis tuis*, dicit Virginem esse, *cui Dominus ligavit Leviatan*. Denique Hesychius conc.2.de B.Virg.tom.7.Bibliot.Sanct inter alia vocat eam, *præclarum nostræ naturæ ornamentum, gloriam luti nostri, quæ Evam pudore, Adamum comminatione liberavit, audaciam dæmonis contrivit, quam concupiscentiæ fumus non attigit, neque vermis voluptatis læsit*. Optima etiam sunt verba Anselm.lib.de Excellent. Virg.cap.9.quæ infra iterum referemus.

Responsio ad testimonia Patrum in oppositum.

Sexto, quæ citantur in contrarium, partim nobis favent, partim facile exponi possunt, pauca vero contradicunt. Primo enim generales Sanctorum locutiones eundem sensum habent, quem similes Scripturę, & Conciliorum, eandem enim fidem docent. Unde non excludunt Virginis privilegia, cum vero solum Christum excipiunt, intelligunt solum eum ex vi suæ conceptionis fuisse sanctum ad eum modum, quo sacra Scriptura de Deo dicit, *solus habet immortalitatem: nemo bonus, nisi solus Deus*, scilicet a se, & de se. Illis enim loquendi modis non excluditur omnis accidentalis participatio, seu communicatio per gratiam, ut recte dixit Ambr. lib.3. de fide ad Gratian. c.2. Hanc vero interpretationem prædictis Patrum locutionibus necessario adhibendam esse constat, Quia non solum de originali, sed etiam de actuali peccato loquuntur, ut patet apud August.lib.5. contra Julian. c.9.& eodem modo dixit Clem.Alexand.lib.1.Pedag.c.2 *proprium esse Dei, nihil omnino peccare*. Et Nazian.orat, 4.§. viri simul, dicit, *eum vita statum, qui omni prorsus peccato vacat, Deum supra humanæ naturæ modum constituisse*; & in multis ex supra citatis idem facile animadverti potest.

In secundo ordine citatur primo August.qui solum dicit carnem Virginis fuisse *carnem peccati*. Quod verum est, non quia illa caro aliquando fuit subdita peccato, aut informata anima carente gratia: sed quia fuit mortalis, & passibilis ex debito peccati, cui de se erat obnoxia, si per Christi gratiam non fuisset pręservata, Christi autem caro solum fuit *in similitudinem carnis peccati*, quia has pœnalitates non contraxit ex peccato, sed illas assumpsit, ut nos peccato liberaret. Et idem fere sensus est secundi testimonii ejusdem Augustini: quamquam ibi non dicit simpliciter Virginem mortuam fuisse propter peccatum, ut in argumento citatur, sed cum addito, scilicet, propter peccatum Adæ. Ambrosius vero, qui tertio loco ponitur, eundem sensum patitur, quamquam revera non dicat, prout refertur, carnem Christi in matre fuisse obnoxiam peccato, sed in parentibus, v.g. in Adamo, & aliis. Observandum vero est carnem Christi, quæ proprie significat corpus, vel humanitatem ejus, non posse dici obnoxiam peccato, neque in se, neque in matre, neque in parentibus: quia ab illis non per seminalem rationem descendit, sed altiori modo. Unde solum materialiter, vel (ut August. loquitur) *secundum corpulentam substantiam in illis continebatur*: solum ergo dixit Ambrosius carnem Christi, prout fuit in parentibus, seu potius ipsam carnem parentum, in qua caro Christi aliquo modo continebatur, fuisse peccato obnoxiam. Quarto vero, Euseb.Emiss.nõ magis fideliter refertur. Non enim abso-

lutę

lute dicit oeminem camisse originali peccato, neque etiam Virginem. Sed verba ejus sunt, *per se neque ipsa Deipara immunis fuit*. Quod est verissimum, solus enim Christus per se, & vi sua immunis fuit. Dum vero hic auctor addit particulam, *per se*, satis indicat per Christum Virginem fuisse immunem. Quintus qui adducitur, est Anselmus, qui non solum de conceptione, sed etiam de nativitate loquitur, & ideo ejus verba in omni sententia expositione indigent. Deinde illa verba non sunt Anselmi, sed Bosii, qui ad Anselmum velut aliquid objiciens loquitur. Cui Anselmus nihil respondet, præterquam Virginem, *ab omni labe fuisse mundatam*, id est, præservatam, ut commode exponi potest ex doctrina ejusdem Anselm. lib. de conceptu Virgin. c. 7. ubi dicit eum, qui ex semine, & cum libine conceptus est, hoc ipso dici posse in peccatis conceptum, quia inde habet necessitatem contrahendi peccatum, & quia ipse per se non potest habere justitiam, quam deseruit in Adamo. Non ergo requirit ex vi illius locutionis peccatum re ipsa contractum, aut carentiam justitiæ, sed necessitatem contrahendi peccatum, & indigentiam gratiæ Christi, ut c. 8. explicat. Quid autem ipse de Virgine senserit, aliis locis satis explicuit, quæ in superioribus retuli. Sextus erat Bernard. Senen. qui aperte præmittit se velle ab hac quæstione abstinere, & ideo nihil in particulari dicit, sed generalibus utitur verbis. S. autem Vincentius, qui septimo loco ponitur, nostram potius confirmat sententiam, ut ostensum est.

Alia testimonia, quę in tertio ordine referuntur, optime & proprie de præservatione intelliguntur, ut ipse etiam Cajetanus fassus est. Oportet enim in hominis generatione duo distinguere; primum est ipsa conceptio seminis, quæ merito *immunda* vocatur a Patribus, *& subdita peccatis*, quia fit cum libidine, & concupiscentia, & aliis imperfectionibus ex peccato contractis, & quia de se est veluti origo originalis culpæ. Alterum est corporis animatio, quæ est propria conceptio, de qua nunc agimus: & hæc, quamquam de se possit dici peccato obnoxia, tamen, si conjunctam habeat sanctificationem, non proprie dicitur immunda, quia per ipsam sanctificationem mundatur: dicitur autem hæc sanctificatio proprie, *mundatio, & purgatio*, (quamvis sit etiam præservatio) quia non solum habet pro termino a quo, simplicem negationem sanctitatis: sed etiam culpam, non quæ præcessit, sed quæ futura necessario esset, nisi gratia præveniret. Propter hanc ergo causam dicunt Sancti Virginem fuisse *purgatam, & mundatam*, quamquam Nazianz. non sine mysterio, *prępurgatam* dixerit.

Ex Patribus, qui ultimo loco referuntur, Gerardum videre non potui, neque Antonium Paduanum, nam in concionibus ejus, quæ circumferuntur, nihil hujusmodi reperitur. Rupertum vero fateor illius fuisse sententiæ, & ejus æqualem Bernardum, cujus ætate cœpit festum conceptionis celebrari: privatim tamen, & sine Pontificia auctoritate, propter quod (ut ipse expresse dicit) timuit ad illam sententiam accedere. Unde si nunc viveret, & præsentis Ecclesiæ faciem videret, & Romanorum Pontificum auctoritatem impense faventem huic sententię, dubium non est, quin illam veneraretur. Idemque existimandum est de D. Thom. qui tantum Ecclesiæ auctoritati, & consuetudini, ubique defert, ut præferendam dicat cujuscunque Doctoris sancti auctoritati, ut videre est 2. 2. q. 10. art. 12. & hac 3. p. q. 68. art. 10.

Quartum fundamentum ex ratione. Prima ratio.

Ultimo loco rationibus confirmanda est nostra sententia ex rei decentia, & sapientissima Dei providentia sumptis. Ut enim dixit August. lib. 3. de liber. arbit. c. 5. *quidquid tibi vera ratione melius occurrerit, id scias fecisse Deum*. Quod tunc maxime verum est, quando contrarium aliquo modo incongruum, aut Deum minime decens apparet. Prima ergo ratio sumitur ex parte Christi Dei hominis, quatenus verus est filius Virginis. Decebat enim Deum puritatis, & sanctitatis amatorem talem sibi formare matrem, quę omnino esset pura & sancta, & ab omni peccato aliena. Ad quod maxime confirmandum valent omnia, quibus D. Thom. art. 4. probat in Virgine nullum fuisse actuale peccatum, & quæ citat ex secunda ad Corinth. 6. *quæ conventio lucis ad tenebras?* & Proverb. 17. *Gloria filiorum patres eorum*, & Sapient. 1. *in malevolam animam non introibit sapientia, neque habitabit in corpore subdito peccatis*, & Cant. 4. *tota pulchra es amica mea, & macula non est in te*. Major enim macula est originale peccatum, quam aliquod actuale, & magis facit subditum dæmoni. Confirmatur, si quis nobilitatis avidus, & honoris posset sibi condere, & eligere parentes, sine dubio eligeret quantum posset omni ex parte nobiles: ergo. Dices forte, hoc tantum probare de eo tempore, quo B. Virgo concepit filium, quia tunc oportuit, ut esset omnino pura. Tamen hoc falsum est, ut ex supra dictis constat. Aliàs ex hoc principio non posset probari, toto tempore vitæ ante conceptionem filii, fuisse præservatam ab omni peccato veniali, & motu concupiscentiæ: & habuisse alia privilegia gratiæ. Ad dignitatem ergo filii non tantum pertinet puritas matris eo tẽpore quo illum concepit: sed simpliciter toto vitæ tempore. Quod ita declaratur. Nam eo tempore, quo B. Virgo concepta fuit, jam existebat persona illa, quæ eam sibi condebat, & præparabat in matrem: ergo ad providentiam ejus & sapientiam pertinuit, ex tunc illam prævenire, & purissimam custodire. Ut si filius Regis aliquam fœminam in suam sponsam educaret, omnem adhiberet curam, ut summa semper honestate, & nobilitate viveret. Et confirmatur tandem hæc ratio ex similitudine, quam esse oportuit inter filium, & matrem, præsertim in moribus & gratia, & animæ, ac corporis puritate. Decuit ergo, ut in carentia originalis peccati essent similes, licet non æquales, est enim originale peccatum, *habitus dissimilitudinis ad Deum, homini ingenitus*, ut Dion. loquitur c. 2. de Eccles. Hierarch. hujusmodi habitum per Baptismum expelli dicens, & per gratiæ infusionem, quæ hominem facit similem Deo; non ergo decuit hujusmodi habitum, vel uno momento esse in Virgine, quam oportuit filio esse simillimam, cum illi data sit veluti *in adjutorium simile sibi*. Unde August. lib. de Assumpt. Virg. c. 5. simili conjectura utitur, ut ostendat carnem Virginis nõ vidisse corruptionem, quia nec illam Christi caro vidit.

Objectio.

Respon.

2. Ratio.

Dici potest, totam hanc rationem præcise consideratam recte procedere, si aliunde privilegium hoc non esset contra dignitatem Christi, ut est universalis Redemptor. Propter hoc adjungitur secunda ratio, nam hoc ipsum privilegium Virgini concessum maxime redundat in gloriam Christi, ut Redemptor est, & hanc eandem dignitatem non parum illustrat; ergo ex parte ipsius Christi nihil est, quod ad hanc veritatem credendam non inducat. Antecedens patet, quia ut supra dictum est ex Dion. cap. 8. de Divin. nom. circa finem, & August. circa id Psalm. 85. *eruisti animam meam ex inferno inferiori*, duplex est redimendi modus, unus erigendo lapsum, alter præveniendo jamjam lapsurum, ne cadat, juxta illud Psalm. 143. *Redemisti servum tuum de gladio maligno*, id est, custodisti, ne interficeretur. Ex his autem posterior modus est sine dubio opus majoris gratię, & benevolentię, & cæteris paribus majoris efficaciæ, ac potestatis; ergo decuit, ut Christus matrem suam nobilissimo modo redimeret. Præsertim, quia ad gloriam Christi pertinuit uterque redemptionis modus. Neque enim aliquis ita erit impius, ut neget, merita ejus potuisse ad utrumque sufficere, cum sint infinita, & multo efficaciora ad influendam gratiam, quam peccatum Adæ ad culpam. Si autem fuerunt illa merita efficacia ad hunc effectum, oportuit sane in aliquo manifestari; ergo maxime in matre ejus, & unice ac singulariter in illa, tum propter singularem cum Christo conjunctionem, tum quia proprio, ac singulari modo ad redemptionem cooperata est, illius pretium de sanguinibus suis quodammodo conferendo, quatenus ex illis caro Christi formata est. Propter quod, quamvis Christus hominum sit salus, tamen B. Virgo singulari modo eũ vocat *salutare suum*, Luc. 1. Quod bene confirmant verba S. Bern. Senen. ser. 51. c. 3. dicentis Christum Dominũ magis venisse in carne mortali pro B. Virgine redimẽda, quam pro omnibus hominibus, etiam si omnes simul cum illa conferantur, & propter hanc causam illam vocat *primogenitam Redemptoris*, & in hanc sententiam refert glossã in illud Cãt. 4. *Vulnerasti cor meũ soror mea spõsa*.

Duplex modus redemptionis.

Merita Christi in Virg. ne redimẽda quę liter duxerint.

3. Ratio.

Tertia ratio ex muneribus Virginis colligi potest. Dat enim Deus unicuique gratiam eo tempore, modo, & perfectione, quo secundum rectam & prudentem rationem maxime congruit fini, dignitati, & officio, in quo ab ipso Deo constituitur, ut disput. 1. sect. 2. explicatum est: sed prima dignitas Virginis fuit esse matrem Dei, quo titulo illi debetur maximus amor, & honor, & cum hanc conjuncta est alia, scilicet singulari modo cooperari re-

Dignitas matris Dei quanta.

demptioni: cui fini nihil potest magis esse contrarium, quam peccatum. Et ex his sequitur tertia scil. ut singulari modo sit domina omnium, & Regina Angelorum. Nam (ut recte dixit Ansel.) *sicut Deus omnia creando Pater est, & Dominus omnium: ita Beata Virgo suis meritis cuncta reparando Mater est, & Domina rerum*, non decebat autem dominam esse inferiorem servis, scil. sanctis Angelis in perpetua sanctitate, & vitæ innocentia, ac puritate.

Quarta ratio. Et hinc concluditur quarta ratio in quodam principio supra posito fundata. Quia nullum gratię beneficium alicui puræ creaturæ collatum Virgini negatum est: sed creari in gratia est magnum gratię beneficium, quod Adę & Evæ collatum est, & perfecta innocentia excludens omnem culpam communicata est Angelis; ergo utrumque multo perfectius concessum est Virgini. Nec refert, quod gratia præservans a peccato statim contrahendo nulli concessa sit; tum quia hinc fit Virginem magis indiguisse hoc beneficio, quam cæteros, ideoque potiori jure, atque ratione illi fuisse tribuendum: tum etiam, quia nihil mirum est, quod aliquid majus matri, quā cæteris concedat.

Quinta ratio. Quinta ratio sit. Quia Christus dispensavit cum matre in aliis legibus, ut in lege fomitis, in illa: *In dolore paries filios*, & in illa, *in pulverem reverteris*; ergo multo magis oportuit, ut in hac lege cum illa dispensaret, qua omnes nascimur *filii iræ*. Quia non est minus potens ad dispensandum in hac, quam in cæteris, neque erat minor causa dispensandi, sed major, cum ad honorem matris, & filii hoc magis necessarium sit, quam reliqua. Unde non est mirum, quod dispensatio singularis sit, quandoquidem causa unica est, & singularis, sicut etiam caruisse dolore in partu, & paulo post mortem resurgere ad perpetuam gloriam corporis, ac denique carere omni inordinato motu fomitis, propria, & singularia privilegia sunt ipsius Virginis, ut etiam Bernard. notavit dicta Epist. 174. Ex quibus etiam veluti inductione quadam concluditur, mysteria gratiæ, quæ Deus in Virgine operatus est, non esse ordinariis legibus metienda, sed divina omnipotentia, supposita rei decentia, absque ulla Scripturarum contradictione, aut repugnantia.

Privilegia Virginis singularia.

Sexta ratio. Sexta ratio confirmat præcedentem. Quia sicut majus malum est originale peccatum, quam corruptio carnis, vel similes defectus: ita præservatio ab hac culpa erat bonum magis necessarium, magisque decens matrem Dei, quam cætera omnia; cur ergo Deus, qui alia concessit, hoc negaret, cum neque ad Christi dignitatem pertineat, neque expediat? sic enim August. lib. de Assumptione cap. 4. & 10. quamquam auctoritate non cogeretur, propter solam vim rationum dixit, sentire se non posse carnem Virginis vermibus, & corruptioni fuisse traditā. Et si doctores Catholici, qui de perpetua Virginitate B. Virginis disputant, prudenter dicunt, quamquam nulla esset auctoritas, rationibus satis posse convinci, cur non simili ratione sentiemus animam Virginis nunquam fuisse aut dæmoni subjectam, aut peccati macula infectam? Quę ratio ita commode explicari, & ponderari potest. Nam si B. Virgini daretur optio, quid potius vellet, carere a principio originali culpa, an corpus suum post mortem illæsum servari, sine dubio illud primum eligeret. Imo addit Cordub. lib. 1. q. Theol. q. 49. ad finem, potius eligere debuisse carere originali peccato, quam esse matrem Dei. Quia si hæc præcise comparentur, magis est detestanda culpa, quam quodlibet aliud malum, seu quam carentia cujuscumque boni: ergo eadem ratione sapientissimus Deus, & filius Virginis, multo magis existimandus est, hoc malo illam liberasse, quam reliquis. Nec verisimile est sublevando Virginē ad tam excellens bonū, tantum tamq; indecens malum in illa permisisse.

Septima ratio. Septima ratio præcedentem declarat, & confirmat. Quia Deus nō permittit aliquod malum, nisi propter aliquod majus bonum, ut docet Dion. c. 4. de Divin. Nomin. & August. sæpe, qui ex infinita Dei bonitate, sapientia, & potentia, id evidenter colligit; sed permittere in Virgine hunc lapsum, nec per se amabile est, nec ullum afferet bonum, sed potius multa bona jam explicata impediret. Dicet fortasse aliquis non esse hanc novam permissionem præter eam, qua Deus permisit lapsum Adæ. Sed hoc non recte dicitur. Quia divina providentia, quæ ad omnia particularia descendit, non tantum generatim, & confuse, sed etiam in individuo, & sigillatim omnia disponit, vel permittit, & in singulis momentis omnium curam habet, & præsertim eā scilicet, de qua agendum est, providentiam valde specialem habuisse erga matrem suam, seu in illa condenda, & disponenda: non ergo est verisimile, absque magna causa, & necessitate permisisse, ut peccatum originale contraheret. Dicet aliquis potuisse hoc permitti ad majorem Virginis humilitatem. Sed si hæc ratio esset valida, potius veniale, quam originale peccatum permittendum fuisset. Quia vero illud magis voluntarium est, eo magis ad humilitatem conferre potest. Deinde illa ratio ad utrumque est inefficax. Quia perfectior modus obtinendi, seu exercendi humilitatem est, quando id fit ex perfecto lumine, & cognitione, quam si fiat ex alicujus mali experientia. Quod humilitatis genus perfectissimum in Christo fuit, & illum B. Virgo imitata est: & ideo non indiguit peccato, propter humilitatis perfectionem.

Objectio. Respon.

Octava ratio. Octava ratio potest ex effectibus colligi: duplices enim sunt effectus originalis peccati, alii culpam includunt, vel ad illam inclinant, vel indecentiam quandam ex illa contractam continent, alii sunt mere pœnales absque ulla indecentia. Priores non fuerunt in Virgine; & ideo caruit omni culpa actuali, inordinatoque motu etiam primo, & corpus ejus propter eandem causam non fuit in cineres redactum. Si ergo hi effectus propter solam indecentiam, seu habitudinem ad culpam non fuerunt in Virgine, multo minus fuit ipsa culpa. Et ideo dixit August. supra, hos effectus præsertim fomitis, & actualis culpæ habere infallibilem connexionem cum originali culpa. Alii vero effectus, cum nihil indecens, sed solam pœnam afferant, permanserunt in Virgine, quia & ad conservandam fidem, & ad meriti augmentum, & ad majorem cum Christo similitudinem conferunt, ut late Damascenus tractat duabus orationibus de Assumpt. Neque ex his effectibus colligi potest originalis culpa, quæ actu præcesserit. Quia sicut remisso nobis originali peccato relinquuntur hæ pœnæ propter supra dictas causas, ita præservata Virgine ab originali culpa, non fuit necessarium hos effectus impediri, nec decuit, ut dictum est.

Quinam effectus originalis culpæ fuerunt in Virgine.

Nona ratio. Nona sumitur ex simili, nam Joannes Baptista propter munus præcursoris, Christique præsentiam fuit sanctificatus in utero matris: sed matris dignitas infinite superat dignitatem præcursoris, & conjunctio Virginis cum Christo, & præsentia Christi in Virgine est longe altioris ordinis, & rationis, ut indicavit Angelus illo singulari verbo, *Dominus tecum*; ergo debuit Beata Virgo sanctificari non solum in utero matris, sed etiam a principio suæ conceptionis, ut non solum in quantitate gratiæ, vel aliquali temporis acceleratione, sed etiam in privilegio veluti alterius rationis, superaret.

Decima ratio. Decima ex aliis divinæ gratiæ effectibus, quos Deus in ordine ad Incarnationem divini Verbi operatus est. Nam ut pararet viam Christo, ante multa tempora quosdam homines singulariter elegit, eisque abundantem gratiam contulit, vel ut essent, quasi ex primariis Christi progenitoribus, quibus fieret peculiaris Christi promissio, vel ut Christi mysterium singulari revelatione cognitum aliis prædicarent, & propter hanc etiam causam peculiarem populum elegit, & sanctificavit, magnisque donis, & beneficiis affecit, ut ex illo Christus nasceretur. Qui ergo credibile est, moram aliquam prætendisse Deum in sanctificanda, & præparanda ipsamet matre, ex qua proxime, & immediate carnem erat sumpturus, & non potius statim a principio conceptionis domum suam sanctificasse? Præsertim cum adversarii fateantur, vel eadem die, vel eadem hora, vel etiam immediate post primum instans hoc factum esse, & Spiritus Sanctus eadem facilitate potuerit in ipso primo momento gratiam infundere, & hoc sit magis consentaneum fini hujus operis, ut declaratum est.

Undecima ratio. Undecimam rationem addere possumus ex parte aliorum hominum sumptam. Multum enim ad gloriam hominum, & ad complementum beneficiorum Dei erga illos spectat, ut non solum quædam natura humana in Christo, sed etiam aliqua creata persona humana fuerit perpetuo innocens, & nunquam subdita dæmoni. Addo etiam, ad quandam consummatam divinorum operum, ac Regni cœlestis perfectionem hoc pertinere: tum ob majestatem, & dignitatem Reginæ; tum etiam, ut omnes modi gratiarum, & misericordię Dei in illo resplendeant.

Duodecima ratio. Duodecimo ita concludere possumus. Quia Theologi ad persuadendum fuisse in Virgine alias perfectiones,

non

non utuntur efficacioribus rationibus, quam hujusmodi, quæ in decentia rei nituntur, & eas putant esse efficaces, quia debuit B. Virgo esse idonea Dei mater. Cur ergo in præsenti materia non existimabimus eas efficaces, aut certe efficaciores? cum carentia peccati originalis, quæ suo modo substantiam vitæ spiritualis attingit, magis ad idoneam dispositionem matris Dei pertineat, quam aliæ perfectiones, quæ licet decentes sint, per se tamen, & formaliter sanctitatem non augent, nec minuunt, ut sunt Virginitatis integritas in partu, carnis incorruptio, carentia omnis inordinati motus, &c. Et augetur vis hujus rationis, quia, si eis non obstantibus negatur hoc privilegium esse Virgini concessum, debilitantur plane rationes omnes, quibus similes gratias aut de Virgine, aut de ipso Christo persuadere solemus. Quod si dicatur alias gratias semper niti majori aliqua auctoritate: in primis existimamus non ita esse, si attente, quæ diximus, ponderentur, & maxime si tempora distinguantur, consideretur que ætas illa, in qua, v.g. resurrectio, & assumptio B. Virginis prędicari cępit. Deinde (quidquid de auctoritate sit) nunc de illa non agimus, sed de rationum pondere, & efficacia.

29. Ratio. Ultimo prudentem, & quasi practicam rationem ita conficio. Nam Ecclesia sua auctoritate nobis concedit facultatem ita interpretandi scripturas, ut Virginem sub peccato re ipsa contracto non comprehendant, & non solum dat nobis licentiam bene, & digne sentiendi de puritate, & sanctitate Virginis, sed etiam nos invitat, & concessis indulgentiis inducit: quis ergo potest recta ratione aliter de Virgine sentire? cum præsertim recta ratio, & pietas postulet, ut quam possimus, optimam existimationem de illa habeamus. Et unusquisque ita esse debeat erga illam animatus, & affectus, ut si in ejus arbitrio, & potestate situm esset, hanc gratiam, & privilegium illi concedere non dubitaret. Ergo saltem in judicio ferendo, quod nobis concessum est, evidenti ratione convincimur, ut in illius favorem inclinemur.

Responsio, ad argumenta in oppositum. Virgo nõ est simpliciter in se spiritualiter mortua.

Tandem hoc idem suadent solutiones rationum contrariæ sententiæ, quæ ex dictis colligi facile possunt. Prima enim, quæ in redemptione fundatur, potius contrariũ probat, ut vidimus. Secunda vero fundata in testimonio Pauli, solum probat Virginem fuisse mortuam in Adamo, non vero in se propter speciale privilegium, loquendo de spirituali morte. Neque enim Cajetano concedimus (quidquid ipse contendat) absolute, & simpliciter ita loquendum esse, Virginem fuisse spiritualiter mortuam, cum absolute nunquam caruerit spirituali vita, nec in se peccatum, & spiritualem mortem contraxerit, cujus contrarium propositione illa, de individua persona prolata, significatur. Secus vero est, si sit sermo cum illo addito, *in Adamo*, sic enim est vera locutio, quia solum significat secundum quid, & in alio fuisse mortuam. Neque refert Paulum simpliciter conclusisse: *Ergo omnes mortui sunt*: in generali enim locutione facilius hoc permittitur: tum, quia est locus privilegio: tum etiam, quia ex cõtextu, & ex aliis locis facilis erat sensus, ut ad Rom. 5. *sicut in Adam omnes moriuntur, &c.* Ad tertiam rationem jam dictum est, Christi meritum efficacius esse ad præservandam matrem, quam fuerit radix infecta ad influendũ peccatum. Quarta item ratio ex effectibus sumpta contrarium probat, ut vidimus. Sexta, quæ fundatur in singulari Christi privilegio, ex præcedentibus sectionibus expedita est, singulare enim privilegium Christi est, sanctum esse ex vi conceptionis suæ; hoc autem non communicatur Virgini, sed quædam ejus participatio, ut declaratum est. Quo loco optime quadrant verba Ulpiani in lege Princeps. ff. de legib. dicentis. *Princeps legibus subditus non est: Augusta vero licet sit subdita princeps, tamen eadem privilegia illi concedit, quæ ipse habet.*

Si virgo ante Christum esset defuncta, in sinum descendisset Abrahæ.

Ad quintam vero rationem, quæ aliam quæstiunculam indicat, scilicet, si B. Virgo fuisset mortua ante Christum, quid futurum esset. In primis dicitur eamdem interrogationem habere locum in omni sententia. Quia ad quæstionem hanc parum refert, quod B. Virgo fuerit a peccato præservata, vel statim post conceptionem mundata. Secundo vero dicitur, data hypothesi, probabilius videri, in eo eventu descensuram fuisse in sinum Abrahæ, nec visuram fuisse Deum, donec Christus morte sua regni januam aperiret, juxta legem Dei ordinariam. Ita docent D. Th. hic a. 1. ad 3. & Alens. 3. p. q. 9. m. 3. a. 2. §. 3. alii Doctores in 3. d. 3. Cordub. lib. 1. q. 47. & probatur ex generalibus scripturæ sacræ regulis adjuncta ratione, quia Adam peccando sibi, & universo generi humano regni cælestis januam occlusit, & ideo, donec satisfactũ esset pro tota natura, nulli omnino patere potuit. Hæc autem ratio secundũ legem communem, & ordinariã procedit.

Dubium. Dubitari autem posset, an in illo eventu dispensaturus esset Deus cum virgine: est enim hoc verisimile, ne Dei mater omnino sancta, & innocens post absolutam viam, in aliquo inferni loco detineretur, ne statim ad patriam evolaret. In quam sententiam videtur inclinare Scot. d. 3. q. 1. & Gers. sermone quodam de Incarnatione, & in Parisiensi schola dicitur esse communis. Aliunde vero non videtur decere, ut anima aliqua foret perfecte beata, & in statu omnino impassibili, antequam Christus pateretur, & anima ejus ad illum statum perveniret. Deinde, quia cum illa dilatio sit tantum quædam pœna, quæ sanctitatis, & amicitiæ divinæ perfectionem nihil minueret, neque indecens est, neque incongruum, ut anima Virginis illam sustineret, veluti patienter expectans Christi animam, nolens perfecte beati, donec illa passiones suas finiret. Et hæc posterior sententia sicut communior est, ita & verisimilior, quamquam dicere possimus, sapienter providisse Deum, ne similis eventus accideret, ut omnia incommoda cessarent. Respõsio.

SECTIO VI.

Qua certitudine tenendum sit B. Virginem fuisse sine peccato conceptam.

Ratio dubitandi est, quia Ecclesia celebrando festum Conceptionis videtur canonizasse, seu auctoritate sua declarasse B. Virginem fuisse sanctam in ipso conceptionis momento; ergo vel jam hoc de fide, vel saltem tam certum, quam indubitatum est, Summum Pontificem in canonizatione Sanctorum errare non posse.

Propter hanc fortasse causam Hæretici hujus temporis dicunt esse gravem culpam, & errorem contra fidem, festum Conceptionis celebrare, ut refert Canis. lib. 1. c. 8. & Parva lib. 5 defensionis fidei, circa finem. Aliqui vero catholici judicio prorsus contrario putant esse de fide sententiam a nobis supra definitam. Ita sentit Almain. de potestate Ecclesiæ c. 16. Clicthovæus autem super Damasc. lib. 3. cap. 2. dicit contrariam sententiam esse impiam, & contra Ecclesiæ definitionem. Titelman. vero Jo. 2. ait non sine impietate pertinaciter defendi. Denique Parisienses in eadem dicuntur esse sententia propter Concilii Basil. auctoritatem.

Tertia opinio est, hanc sententiam de immaculata Virginis conceptione, specie tantum esse piam, & probabilem, re tamen vera falsam, & ita incertam, ut nulla ratione possit Ecclesia illam definire. Ita Cajet. Opusc. cit. c. 5. & Canus. l. 4. de locis c. 4. & l. 7. c. 3. & l. 13. c. 11. Fundamentum est, quia Ecclesia sine Dei revelatione non potest aliquid definire contra generales canones scripturæ, & communiorem Patrum sententiam, & expositionem.

Dico tamen primo veritatem hanc, scilicet, Virginem esse conceptam sine peccato originali, posse definiri ab Ecclesia, quando id expedire judicaverit. Probatur, nam imprimis, Ecclesiam posse controversiam hanc in alterutram partem decidere, aperte supponunt Sixtus IV. & Pius V. in sua decretis, & idem senserunt omnes Patres Concilii Basiliens. & docuit expresse Abulens. supra, & tandem Cajetanus in fine opusculi negare non audet: sed non potest terminare hanc litem definiendo contrariam sententiam, cum falsa sit: poterit ergo hanc nostram definire. Secundo hoc ita declaratur. Quia hæc veritas est supernaturalis, multum referens ad Ecclesiæ utilitatem, & pietatem, & pervenire res potest ad eum statum, in quo absque nova, & explicata revelatione habeat Ecclesia sufficientia motiva ad veritatem hanc definiendam, ex implicita, & tacita Dei revelatione sibi sufficienter proposita: ergo. Antecedens declaratur, quia sæpe Ecclesia sua auctoritate, assistente sibi Spiritu sancto, similes controversias definivit, absque nova revelatione expressa, ut potest manifestis exemplis ostendi, in quæstione de habitibus infusis, de canonica auctoritate aliquorum librorum sacræ scripturæ, de carentia omnis peccati venialis in ipsamet Virgine. Addi etiam potest exemplum de resurre-

ſurrectione ejus, de glorioſa aſſumptione, & de ſanctitate nativitatis ejus: ex his enim aliqua jam ſunt de fide, alia vero ſunt fidei proxima, & nullus dubitat, quin tandem poſſint definiri. Ad hanc definitionem ſatis eſt, ut aliqua ſupernaturalis veritas in traditione, vel ſcriptura implicite contenta ſit, ut creſcente communi conſenſu Eccleſiæ, per quam ſæpe Spiritus ſanctus traditiones explicat, vel ſcripturam declarat, tandem poſſit Eccleſia definitionem ſuam adhibere, quæ vim habet cujuſdam revelationis, reſpectu noſtri, propter infallibilem Spiritus ſancti aſſiſtentiam. Quod autem hæc veritas hujus ordinis ſit, facile hoc modo declaratur. Quia ſæpe in ſcriptura indicata eſt, ut vidimus: deinde ab antiquiſſimis Patribus, & (ut creditur) etiam ab Apoſtolis eſt tradita. Ad hæc univerſali Eccleſiæ conſenſione paulatim recipitur non ſine magno animarum fructu, nec ſine motione (ut creditur) Spiritus ſancti, qui plenitudinem gratiæ Virginis ita eſſe intelligendam, ſenſim Eccleſiam docet. Poteſt igitur hic Eccleſiæ conſenſus ita creſcere, ut tandem poſſit Eccleſia abſolute, & ſimpliciter rem definire, neque contraria ſententia habet probabile fundamentum.

Quidnam neceſſarium ſit, ut quippiam ab Eccleſia definiri poſſit.

Dico, ſecundo hactenus nihil eſſe in hac controverſia ab Eccleſia definitum, ideoque ſententiam noſtram non eſſe de fide. Hæc concluſio colligitur ex Concil. Trident. Et ex decretis Sixti IV. & Pii V. conſtat, quia nulla extat talis definitio. Nam Concilium Baſilienſe nec propriam & expreſſam definitionem edidit, neque illud concilium habet certam, & infallibilem auctoritatem. Addo, neque ex feſti celebritate colligi poſſe tantam certitudinem, quanta in alicujus ſancti canonizatione eſſe ſolet, quia ipſemet Pontifex, qui hoc feſtum approbat, declarat ſe ſolum probare ſententiam illam ut piam, magiſque probabilem. Quod ſatis eſt, ut pie, & ſine ullo periculo poſſit hoc feſtum celebrari, quia primario fundatur in ſanctitate Virginis, conſequenter vero reſpicit circumſtantiam temporis, ut pie creditam. Et idem dicendum eſt, de approbatione Religionis, quæ in honorem conceptionis facta eſt. Aliæ vero revelationes ſupra relatæ non ſatis ſunt certæ, nec ſufficienter propoſitæ, ut ad certam fidem faciendam ſufficiant.

Dico tertio non poſſe vere dici impium, aut temerarium aſſerere, Virginem fuiſſe conceptam in peccato originali: tum quia Pontifices declararunt, non eſſe peccatum grave illam opinionem defendere, & tenere, ut patet extravag. Sixti IV. & ex motu proprio Pii V. anni 1570. Si autem illa ſententia eſſet temeraria, vel impia, cum materia ſit valde gravis, peccatum grave eſſet eam defendere, tum etiam quia ſententia illa habet graves auctores, & fundamenta, propter quæ ſaltem ſuperioribus temporibus fuit ſatis probabilis, & nunc etiam utcumque tolerabilis eſt & probabilis. Ubi obſervandum eſt, falſo Medinam hoc loco docere, Eccleſiam, vel Pontifices tradere hanc opinionem eſſe probabilem; nunquam enim hoc dicunt, ſed ſolum non eſſe erroneam, neque eſſe peccatum mortale illam aſſerere. Quod valde diverſum eſt. Adde, quod in uno tempore eſt probabile, diſcurſu temporis poſſe improbabile fieri.

Aſſerere Virginem fuiſſe in originali peccato conceptã non eſt temerarium.

Dico quarto ſententiam aſſerentem B. Virginem fuiſſe immunem ab originali culpa, conſentaneam magis eſſe non ſolum rationi, ſed etiam ſanctorum Patrum doctrinæ, & Eccleſiæ auctoritati, ut ex ſupra tractatis ſatis conſtat. Quocirca jam hoc tempore exiſtimo ſententiam hanc, tam eſſe probabilem, quam intra latitudinem opinionis eſſe poteſt. Quia revera Sixtus IV. plurimum illi favet, cujus decretum Concilium Tridentinum approbat, & tota Eccleſia in illam vehementer inclinat, quo fit, ut contraria ſententia nullo vel firmo, vel ſatis apparenti fundamento jam niti poſſit.

Quanto probabilius ſit opinio de immaculata conceptione Virginis.

Ultimo tandem adverto, ex præcepto Pii V. non licere, vulgari ſermone ad populum de hac controverſia diſputare, quia lege non prohibemur veritatem hanc ſimpliciter docere, confirmare, ac perſuadere, ſed interdicitur ſolum diſputatio, controverſia, & contentio. Prohibitum etiam eſt ſub pœna excommunicationis latæ ſententiæ, ne quis alterutram illarum opinionum damnet, ut errorem in fide, aut ejus aſſertores dicat mortaliter peccare: quod intelligendum puto per ſe, ſeu ex vi talis aſſertionis. Nam ratione ſcandali poſſet quis interdum peccare, intempeſtive tragœdias excitando, ex quibus facile generantur odia, contentiones, & ſimilia incommoda, quæ juxta debitum charitatis ordinem vitanda ſunt.

Ex hac vero Eccleſiæ prohibitione colligit Caſt. l. 1. de juſt. hær. pun. c. 8. Hæreticum eſſe eum, qui pertinaciter aſſerit alteram ex his ſententiis eſſe de fide, quia hujuſmodi homo in fide errat, aſſerendo eſſe certum, quod Eccleſia declarat eſſe incertum. Sed hæc ſententia non placet. Quia is non errat in iis, quæ Deus revelavit, nec Eccleſia dicit eſſe revelatum a Deo, aut eſſe de fide, hoc eſſe incertum. Sed ſolum docet ita eſſe ex ipſa rerũ evidentia, præcipitque ita doceri ad ſcandala atque ſchiſmata vitanda: eſſet ergo ille temerarius, & inobediens, non tamen hæreticus.

ARTICULUS III.

Utrum per ſanctificationem fuerit beatæ Virgini fomes totaliter ſublatus.

AD tertium ſic proceditur. Videtur, quod B. Virgo non fuerit emundata ab infectione fomitis. Sicut enim pœna originalis peccati eſt fomes, qui conſiſtit in inferiorum virium rebellione ad rationem, ita etiam pœna originalis peccati eſt mors, & cætera pœnalitates corporales. Sed B. Virgo fuit ſubjecta hujuſmodi pœnalitatibus. Ergo etiam fomes ab ea totaliter remotus non fuit.

154. 3. d. 3 q. 1. ar. 2. ibid. in expoſitione primæ partis textus. Et op 3. c. 231.

2 *Præterea, ſecunda ad Corinth. 12. dicitur: Virtus in infirmitate perficitur: & loquitur ibi de infirmitate fomitis, ſecundum quam patiebatur ſtimulum carnis. Sed nihil, quod pertinet ad perfectionem virtutis, fuit B. Virgini ſubtrahendum. Ergo non fuit B. Virgini totaliter ſubtrahendus fomes.*

3 *Præterea. Damaſcen. dicit, quod in B. Virginem ſupervenit Spiritus ſanctus purgans eam ante conceptionem filii Dei. Quod non poteſt intelligi niſi de purgatione a fomite: nam peccatum non fecit, ut Auguſtin. dicit in libro de Natura, & gratia. Ergo per ſanctificationem in utero non fuit libere mundata a fomite.*

Lib. 4. orth. fi. cap. 15.

c. 36. to. 7.

Sed contra eſt, quod dicitur Cantic. 4. Tota pulchra es amica mea, & macula non eſt in te. Fomes autem ad maculam pertinet, ſaltem carnis: ergo in B. Virgine fomes non fuit.

Reſpondeo dicendum, quod circa hoc ſunt diverſæ opiniones. Quidam enim dixerunt, quod in ipſa ſanctificatione B. Virginis, qua fuit ſanctificata in utero, totaliter fuit ei fomes ſubtractus. Quidam vero dicunt, quod remanſit fomes quantum ad hoc, quod facit difficultatem ad bonum, ſublatus tamen fuit quantum ad hoc, quod facit pronitatem ad malum. Alii vero dixerunt, quod ſublatus fuit fomes, in quantum pertinet ad corruptionem perſonæ, prout impellit ad malum, & difficultatem facit ad bonum, remanſit tamen in quantum pertinet ad corruptionem naturæ, prout ſcilicet, eſt cauſa traducendi originale peccatum in prolem. Alii vero dicunt, quod in prima ſanctificatione remanſit fomes ſecundum eſſentiam, ſed ligatus, in ipſa autem conceptione filii Dei fuit totaliter ſublatus. Ad horum autem intellectum oportet conſiderare, quod fomes nihil eſt aliud, quam inordinata concupiſcentia ſenſibilis appetitus: habitualis tamen, quia actualis concupiſcentia eſt motus peccatis. Dicitur autem concupiſcentia ſenſualitatis eſſe inordinata, in quantum repugnat rationi, quod fit in quantum inclinat ad malum, vel difficultatem facit in bono. Et ideo ad ipſam rationem fomitis pertinet, quod inclinet ad malum, vel difficultatem faciat in bono. Unde ponere quod remanſerit fomes in B. Virgine non inclinans ad malum, eſt ponere duo oppoſita ſimul. Similiter etiam videtur oppoſitionem implicare, quod remanſerit fomes, in quantum pertinet ad corruptionem naturæ, non autem in quantum pertinet ad corruptionem perſonæ. Nam ſecundum Auguſtin. in lib. de Nupt. & concupiſcentia libido eſt, quæ peccatum originale tranſmittit in prolem. Libido autem importat inordinatam concupiſcentiam, quæ non totaliter ſubditur rationi. Et ideo ſi totaliter fomes ſubtraheretur, in quantum pertinet ad corruptionem perſonæ, non poſſet remanere, in quantum pertinet ad corruptionem naturæ.

c. 24. to. 7.

Reſtat ergo, ut dicamus, quod vel totaliter fomes fuerit ab ea ſublatus per primam ſanctificationem, vel quod ſi remanſerit, quod fuerit ligatus. Poſſet enim intelligi, quod totaliter fuerit ſublatus fomes hoc modo, quod præſtitum fuerit B. Virgini ex abundantia gratiæ deſcenden-

tis

tis in ipsam, ut talis esset dispositio virium animæ in ipsa, quod inferiores vires nunquam moverentur sine arbitrio q.4.art.2 *rationis, sicut dictum est, fuisse in Christo, quem constat peccati fomitem non habuisse, & sicut fuit in Adam ante peccatum per originalem justitiam. Ita quod quantum ad hoc gratia sanctificationis in Virgine habuit vim originalis justitiæ. Et quamvis hæc positio ad dignitatem Virginis matris pertinere videatur, derogat tamen in aliquo dignitati Christi, absque cujus virtute nullus a prima damnatione liberatur. Et quamvis per fidem Christi, aliqui ante Christi incarnationem sint secundum spiritum ab illa damnatione liberati: tamen quod secundum carnem aliquis ab illa damnatione liberetur, non videtur fieri debuisse: nisi post incarnationem ejus, in qua primo debuit immunitas damnationis apparere. Et ideo sicut ante immortalitatem carnis Christi resurgentis, nullus adeptus fuit carnis immortalitatem: ita inconveniens esse videtur dicere, quod ante Christi carnem, in qua nullum fuit peccatum, caro Virginis matris ejus, vel cujuscumque alterius, fuerit absque fomite, qui dicitur lex carnis, sive membrorum. Et ideo videtur melius dicendum, quod per sanctificationem in utero non fuerit sublatus B. Virgini fomes secundum essentiam, sed remanserit ligatus, non quidem per actum rationis suæ, sicut in viris sanctis, quia non statim habuit usum liberi arbitrii, adhuc in ventre matris existens, hoc enim est speciale privilegium Christi: sed per abundantiam gratiæ, quam in sanctificatione recepit, & etiam perfectius per divinam providentiam sensualitatem ejus ab omni inordinato motu prohibentem. Postmodum vero in ipsa conceptione carnis Christi, in qua primo debuit refulgere peccati immunitas, credendum est, quod ex prole redundaverit in matrem, totaliter fomite subtracto. Et hoc figuratur Ezech. 43. ubi dicitur: Ecce gloria Dei Israel ingrediebatur per viam orientalem, id est, per B. Virginem, & terra, id est, caro ipsius, splendebat a majestate ejus, scilicet Christi.*

Ad primum ergo dicendum, quod mors, & hujusmodi pœnalitates, de se non inclinant ad peccatum. Unde etiam Christus, licet assumpserit hujusmodi pœnalitates, fomitem tamen non assumpsit. Unde etiam in B. Virgine, ut filio conformaretur (de cujus plenitudine gratiam accipiebat) primo quidem fuit ligatus fomes, & postea sublatus, non autem liberata fuit a morte, & aliis hujusmodi pœnalitatibus.

Ad secundum dicendum, quod infirmitas carnis ad fomitem pertinens, est quidem in sanctis viris perfectæ virtutis occasio, non tamen causa, sine qua perfectio haberi non possit. Sufficit autem in B. Virgine ponere perfectam virtutem ex abundantia gratiæ, nec oportet in ea ponere omnem occasionem perfectionis.

Ad tertium dicendum, quod Spiritus Sanctus in B. Virgine duplicem purgationem fecit. Unam quidem quasi præparatoriam ad Christi conceptionem, quæ non fuit ab aliqua impuritate culpæ vel fomitis: sed mentem ejus magis in unum colligens, & a multitudine sustollens. Nam & Angeli purgari dicuntur, in quibus nulla impuritas in- c.6. par. 3. a medio. *venitur: ut Dionys. dicit 6. c. Eccles. hierar. Aliam vero purgationem operatus est in ea Spiritus Sanctus mediante conceptione Christi, quæ est Spiritus Sancti opus. Et secundum hoc potest dici, quod purgavit eam totaliter a fomite.*

COMMENTARIUS.

Refert D. Thomas quatuor sententias, quarum postremam eligit, & alias refutat. Prima est, B. Virgini fuisse sublatum fomitem a principio, quatenus ad malum inclinat, non vero quatenus operationem boni Objectio. difficilem reddit. Quam sententiam ait D. Thom. repugnantia dicere, quia propria ratio fomitis in hoc consistit, ut inclinet ad malum, & inde est, ut difficultatem faciat in bono. Sed responderi posset, non esse de ratione fomitis, ut utrumque illorum effectuum efficiat, sed habere veluti extensionem quandam in objectis, vel effectibus suis, & ideo posse tolli quoad unum effectum, & non quoad alium: præsertim quia non semper difficultas in bono oritur ex propensione ad malum, sed ex natura talis objecti, vel materiæ, vel ex inclinatione ad aliud connaturale bonum, ut difficultas jejunii oritur ex naturali appetitu cibi, non inordinata, sed bona. Et sæpe opus virtutis fit difficile propter corruptibile corpus, quod lassa- Respons. tur absque inclinatione ad malum. Respondetur distinguendam esse difficultatem in actu virtutis, quam habet ex se, & ex objecto, ab illa, quam habere potest ex repugnantia appetituum, vel habituum operantis: prior non spectat ad fomitem, etiam si interdum oriatur ex mortali corpore, vel ex natura appetitus, cujus actio, vel passio est materia virtutis: ut difficile est pati mortem acerbam, sustinere gravem dolorem, potum amarissimum degustare, quæ difficultas etiam in Christo fuit: posterior autem difficultas dupliciter inveniri potest, primo ex deliberatione, & consensu operantis, qui permittit inferiorem appetitum explicare naturalem propensionem in aliquo motu, & hoc etiam non pertinet ad fomitem: cum non sit præter rationis ordinem, neque difficultatem augeat, quæ in re ipsa est, sed tantum ostendat illam. Quomodo se gessit Christus, quando orabat: *Pater si possibile est.* Peccati fomes quid sit. Alio modo potest contingere hæc difficultas ex inordinato motu, & repugnantia appetitus, & hæc proprie pertinet ad fomitem. Quia ut supra (cum de Christo disputarem) dixi, fomes nihil aliud est, quam quædam inordinatio appetitus veluti proxime dispositi ad operandum præter rationis ordinem. Et quamquam imperfectio fomitis maxime appareat in motibus, quibus ad malum inclinat: tamen etiam si versentur circa bonum naturæ conveniens, hoc ipso, quod rationem præveniunt, & inordinate fiunt, ad fomitem pertinent.

Quapropter potentia, quæ hujusmodi motus patitur, de se indifferens est, ut tam ad malum, quam ad bonum inclinet, quia non movetur ab aliquo principio, quod inter bonum, & malum discernat, sed ab objecto sensibili, quod de se æque movet, etiam si rationi contrarium sit, & ideo recte D. Thom. dixit non posse auferri fomitem, ut difficultatem efficit in bono operando, nisi etiam auferatur, ut inclinat ad malum. Quod potissime verum est, si intrinsecam appetitus dispositionem consideremus, extrinsece enim posset Deus impedire omnem motum fomitis circa mala objecta, permittendo illum circa bona, id vero solum esset per extrinsecam providentiam, vel negando concursum. Sed hic modus est imperfectus, & in Virgine locum non habuit.

Secunda sententia, quam D. Thom. refert, asserebat Virgini sublatum esse fomitem, ut ad personam pertinet: non vero, ut spectat ad corruptionem naturæ, & est causa traducendi originale peccatum. Quam sententiam ex parte docuit Alen. 3. p. q. 9. art. 1. qui hoc modo opinatur de tempore ante incarnationem; D. Thom. vero Per libidinem peccatum originale traducitur. existimat esse in illis dictis repugnantiam, quia per libidinem traducitur originale peccatum, teste Augustino lib. 1. de nuptiis c. 24. extincto autem fomite quoad personam, tollitur inordinata libido: ergo tollitur ratio traducendi originale peccatum; ergo necessario extinguitur fomes etiam quoad corruptionem naturæ. Unde sentit. D Thom. utroque modo extinctum fuisse fomitem in Virgine, quando illi ablatus est. Sed difficilis est hæc ratio, & sententia D. Thomæ, quia fomitem extingui quoad corruptionem naturæ nihil aliud esse videtur, quam personam esse ita dispositam, ut licet filium generet, vel concipiat, in illum non transfundat originale peccatum. Sed hoc modo non necessario tollitur fomes quoad naturam, licet tollatur quoad personam. Nam licet demus ita fuisse extinctum fomitem in Virgine, ut sine ullo inordinato libidinis motu posset etiam naturali modo concipere, sicut fieret in statu innocentiæ, & est probabile, ut docuit Abulens. parad. 1. cap. 40. & 41. & Cordu. dicto lib. 1. q. 45. quamquam (inquam) hoc demus, nihilominus proles sic concepta per seminalem generationem ex vi conceptionis esset obnoxia originali peccato: tum quia hoc potissimum transfunditur ex vi paterni seminis: tum etiam quia simpliciter trahitur ex peccato Adæ per naturalem originem ab illo ductam.

Non vero pendet ex sanctitate, aut perfectione proximi parentis, ut late docet Augustinus lib. de peccato origin. c. 33. & lib. 1. de nuptiis c. 26. & lib. 2. c. 27. & ideo non video, quomodo proprie auferri possit fomes in ordine ad naturæ corruptionem, quantumvis extinguatur in ordine ad personam. Quod satis probabiliter docuit Albert. in 3. d. 3. q. 6. negans fuisse extinctum fomitem in Virgine, respectu corruptionis naturæ. Quod verum esse existimo quantum ad communem legem generandi filium in originali peccato, si ex humano semine illum conciperet, quamquam, quoad proprium sensum inordi-

natæ

natæ concupiſcentiæ, quæ proprie nomen fomitis meretur, omnino illi fuerit ſublatus, ut dicemus.

Tertia ſententia a D. Thom. relata eſt, in prima ſanctificatione fuiſſe Virgini fomitem extinctum, quæ illi etiam non placet. Quarta, quam eligit, eſt, in prima ſanctificatione fuiſſe ligatum, in ſecunda vero, id eſt, in conceptione filii fuiſſe extinctum. Sed hæc D. Th. ſententia habet magnam difficultatem, quam ſtatim diſputabimus. Solutiones argumentorum non indigent expoſitione.

ARTICULUS IV.

Utrum per hujuſmodi ſanctificationem fuit conſecuta, ut nunquam peccaret.

153. 3.d.3.q.1. ar.3 & d. 13.q.1.a.2 q.1.cor. Et 3.d.6.q.1. ar.1.q.1. cor. Et ep. 3.c.228.& 231. Et opuſc.7.c. 6. princ. col.1. Et opuſc 60. c.5. Art. proced. c. 1. Et 10.1. In q. ex novi teſt. q.73. circa med. tom. 4. Hom.45. in Matt. tom. 2. Hom.20. in Joan. circa med. illius to.9.

AD quartum ſic proceditur. Videtur, quod per ſanctificationem in utero non fuerit B. Virgo præſervata ab omni peccato actuali. Quia, ut dictum eſt, poſt primam ſanctificationem fomes peccati remanſit in Virgine. Motus autem fomitis, etiamſi rationem præveniat, eſt peccatum veniale, licet leviſſimum: ut Auguſt. dicit in lib. de Trinit. Ergo in B. Virgine fuit aliquod peccatum veniale.

2 Præterea. Super illud Luc. 2. Tuam ipſius animam pertranſibit gladius, dicit Auguſt. in q. veteris & novi Teſtamenti, quod B. Virgo in morte Domini ſtupore quodam dubitavit. Sed dubitare de fide peccatum eſt. Ergo B. Virgo non fuit præſervata immunis ab omni peccato.

3 Præterea Chryſoſt. ſuper Matth. exponens illud: Ecce, mater tua, & fratres tui foris ſtant, quærentes te, dicit. Manifeſtum eſt, quod ſolum ex vana gloria hoc faciebant. Et Joan. 2. ſuper illud, Vinum non habent, dicit idem Chry. quod volebat illis ponere gratiam, & ſeipſam clariorem facere per Filium: & fortaſſis quid humanum patiebatur, quemadmodum & fratres ejus dicentes: Manifeſta teipſum mundo. Et poſt pauca ſubdit: Nondum enim, quam oportebat, de eo opinionem habebat. Quod totum conſtat eſſe peccatum. Ergo B. Virgo non fuit præſervata immunis ab omni peccato.

c.18 ante med. to.7.

Sed contra eſt, quod Auguſt. dicit in lib. de nat. & grat. de ſancta Virgine Maria propter honorem Chriſti, nullam prorſus, cum de peccatis agitur, habere volo quæſtionem. Inde enim ſcimus, quod ei plus gratiæ collatum fuerit ad vincendum ex omni parte peccatum, quod concipere ac parere meruit eum, quem conſtat nullum habuiſſe peccatum.

Reſpondeo dicendum, quod illos, quos Deus ad aliquid eligit, ita præparat & diſponit, ut ad id, ad quod eliguntur, inveniantur idonei, ſecundum illud ſecunda ad Corinth. 3. Idoneos nos fecit miniſtros novi Teſtamenti. Beata autem Virgo fuit electa divinitus, ut eſſet mater Dei: & ideo non eſt dubitandum, quin Deus per ſuam gratiam eam ad hoc idoneam reddiderit, ſecundum quod Angelus ad eam dicit: Inveniſti gratiam apud Deum, ecce concipies, &c. Non autem fuiſſet idonea mater Dei, ſi peccaſſet aliquando: tum quia honor parentum redundat in prolem, ſecundum illud Proverb. 17. Gloria filiorum, patres eorum: unde & per oppoſitum, ignominia matris ad filium redundaſſet: tum etiam, quia ſingularem affinitatem habuit ad Chriſtum, qui ab ea carnem accepit, dicitur autem ſecundo ad Cor. 6. Quæ conventio Chriſti ad Belial? tum etiam, quia ſingulari modo Dei filius, qui eſt Dei ſapientia, in ipſa habitavit: non ſolum in anima, ſed etiam in utero. Dicitur autem Sap. 1. In malevolam animam non introibit ſapientia, nec habitabit in corpore ſubdito peccatis. Et ideo ſimpliciter fatendum eſt, quod B. Virgo nullum actuale peccatum commiſit, nec mortale, nec veniale: ut ſic in ea impleatur, quod dicitur Cant. 4. Tota pulchra es amica mea, & macula non eſt in te.

Ad primum ergo dicendum, quod in B. Virgine poſt ſanctificationem in utero remanſit quidem fomes peccati, ſed ligatus: ne ſcilicet prorumperet in aliquem motum inordinatum, qui rationem præveniret. Et licet ad hoc operaretur gratia ſanctificationis: non tamen ad hoc ſufficiebat: alioquin virtute illius gratiæ hoc ei fuiſſet præſtitum, ut nullus motus poſſet eſſe in ſenſualitate ejus, niſi ratione præventus: & ſic fomitem non habuiſſet, quod eſt contra ſupra dicta. Unde oportet dicere, quod complementum

In corp. & in ſolu. 1.

eſtius ligationis fuit ex divina providentia, quæ non permittebat aliquem motum inordinatum ex fomite provenire.

Hom. 18. in Luc. in medio, & deinceps, tom. 5. Amb. l. 2. in Luc. in c. cujus tit. eſt de Simeone, & Anna tom. 5.

Ad ſecundum dicendum, quod illud verbum Simeonis, Origenes, & quidam alii doctores exponunt de dolore, quem paſſa eſt in Chriſti paſſione. Ambroſ. autem per gladium dicit ſignificari prudentiam Mariæ, non ignaram myſterii cæleſtis. vivum eſt enim verbum Dei & validum, & acutius omni gladio acutiſſimo. Quidã vero per gladium dubitationem intelligunt. Quæ tamen non eſt intelligenda dubitatio infidelitatis, ſed admirationis & diſcuſſionis. Dicit enim Baſilius in Epiſtola ad Optimum, quod B. Virgo aſſiſtens cruci, & aſpiciens ſingula poſt teſtimonium Gabrielis, poſt ineffabilem divinæ conceptionis notitiam, poſt ingentem miraculorum oſtenſionem animo fluctuabat, ex una ſcilicet parte videns eum pati abjecta, & ex alia parte conſiderans ejus mirifica.

Ad tertium dicendum, quod in verbis illis Chryſoſtomus exceſſit. Poſſunt tamen exponi, ut intelligatur in ea Dominum cohibuiſſe non inordinatum inanis gloriæ motum quantum ad ipſam, ſed id, quod ab aliis poſſet æſtimari.

COMMENTARIUS.

RESpondet D. Thom. affirmative. Quam concluſionem efficaciſſime probat in corpore articuli, & adeo clare, ut nulla expoſitione indigeat. De quibuſdam vero ſanctorum teſtimoniis, quæ in ſolutionibus argumentorum explicat, dicemus latius in diſput. ſequenti.

ARTICULUS V.

Utrum B. Virgo per hujuſmodi ſanctificationem adepta fuerit plenitudinem omnium gratiarum.

156. 3.d.3.q.1. a.1. q. 3. c. & diſp. 13. q.1. a.2.q. 1. c. Et opuſ.8. Et opuſc. 60. c.3.co.2. Et Joan. 16.co 3. Et Ro.8. lo.5.co.10 fi.

AD quintum ſic proceditur. Videtur, quod B. Virgo per ſanctificationem in utero, non obtinuerit gratiæ plenitudinem, ſive perfectionem. Hoc enim videtur pertinere ad privilegium Chriſti, ſecundum illud Joan. 1. Vidimus eum quaſi unigenitum a Patre, plenum gratia & veritatis. Sed ea, quæ ſunt propria Chriſti, non ſunt alteri attribuenda; ergo B. Virgo plenitudinem gratiarum non accepit in ſanctificatione.

li 3. tex. 63. & 64. tom. 2.

2 Præterea. Ei quod eſt plenum & perfectum non reſtat aliquid addendum: quia perfectum eſt, cui nihil deeſt. ut dicitur in tertio Phyſ. Sed B. Virgo poſtmodum additionem gratiæ ſuſcepit, & quando Chriſtum concepit (dictum eſt enim Luc. 1. Spiritus ſanctus ſuperveniet in te) & iterum quando in gloria eſt aſſumpta, fuit perfecta. Ergo videtur, quod non habuerit in ſua prima ſanctificatione plenitudinem gratiarum.

lib. 1. tex. 32. & lib 2 tex. 59. tom. 2.

3 Præterea. Deus non facit aliquid fruſtra, ut dicitur in 1. de cœlo. Fruſtra autem habuiſſet quaſdam gratias, cum earum uſum nunquam exercuit: non enim legitur aut docuiſſe, quod eſt actus ſapientiæ: aut miracula feciſſe, quod eſt actus gratiæ gratis datæ; non igitur habuit plenitudinem gratiarum.

In ſol. 2. ꝑ prine. ſermon. 2.

Sed contra eſt, quod Angelus ad eam dixit Lucæ 1. Ave gratia plena. Quod exponens Hieron. in ſermon. de Aſſumptione dicit: Bene gratia plena: quia cæteris per partes præſtatur, Mariæ vero ſe totam ſimul infudit gratiæ plenitudo.

cap. 4. ante medit.

Reſpondeo dicendum, quod quanto aliquid magis appropinquat principio in quolibet genere, tanto magis participat effectum illius principii: unde Dionyſ. dicit 4. c. Cœl. hierar. quod Angeli, qui ſunt Deo propinquiores, magis participant de bonitatibus divinis, quam homines. Chriſtus autem eſt principium gratiæ, ſecundum divinitatem quidem auctoritatem ve, ſecundum humanitatem vero inſtrumentaliter: unde & Joan. 1. dicitur: Gratia & veritas per Jeſum Chriſtum facta eſt. Beata autem virgo Maria propinquiſſima Chriſto fuit ſecundum humanitatem: quia ex ea accepit humanam naturam. Et ideo præ cæteris majorem debuit a Chriſto gratiæ plenitudinem obtinere.

Ad primum ergo dicendum, quod unicuique a Deo datur gratia ſecundum hoc, ad quod eligitur. Et quia Chriſtus, in quantum eſt homo, ad hoc fuit prædeſtinatus & electus, ut eſſet filius Dei, in virtute ſanctificandi, hoc fuit ſibi proprium, ut haberet talem plenitudinem gratiæ, quod redundaret in omnes: ſecundum quod dicitur. Joan. 1. De plenitudine ejus nos omnes accepimus. Sed

B. Vir-

B. Virgo Maria tantam gratiæ obtinuit plenitudinem, ut esset propinquissima auctori gratiæ, ita quod eum, qui est plenus omni gratia, in se reciperet, & eum pariendo, quodammodo gratiam ad omnes derivaret.

Ad secundum dicendum, quod in rebus naturalibus, primo quidem est perfectio dispositionis, puta cum materia est perfecte ad formam disposita. Secundum autem est perfectio formæ, quæ est potior, nam & ipse calor est perfectior, qui provenit ex forma ignis, quam ille, qui ad formam ignis disponebat. Tertio autem est perfectio finis: sicut ignis perfectissime habet proprias qualitates, cum ad locum suum pervenerit. Et similiter in B. Virgine fuit triplex perfectio gratiæ. Prima quidem quasi dispositiva, per quam reddebatur idonea ad hoc, quod esset mater Christi: & hæc fuit perfectio sanctificationis. Secunda autem perfectio gratiæ fuit in B. Virgine ex præsentia filii Dei in ejus utero incarnati. Tertia autem est perfectio finis, quam habet in gloria. Quod autem secunda perfectio sit potior quam prima, & tertia quam secunda, patet quidem uno modo per liberationem a malo. Nam primo in sua sanctificatione fuit liberata a culpa originali: secundo in conceptione filii Dei fuit totaliter a fomite mundata: tertio vero in sui glorificatione fuit liberata etiam ab omni miseria. Alio modo per ordinem ad bonum. Nam primo, in sua sanctificatione adepta est gratiam inclinantem eam ad bonum: in conceptione autem filii Dei consummata est ejus gratia confirmans eam in bono, in sui vero glorificatione consummata est ejus gratia perficiens eam in fruitione omnis boni.

Ad tertium dicendum, quod non est dubitandum, quin B. Virgo acceperit excellenter donum sapientiæ, & gratiam virtutum, & etiam gratiam Prophetiæ: non tamen accepit ut haberet omnes usus harum, & similium gratiarum, sicut habuit Christus, sed secundum quod conveniebat conditioni ipsius. Sapientiæ enim usum habuit in contemplando, secundum illud Luc. 2. Maria autem conservabat omnia verba hæc, conferens in corde suo. Non autem habuit usum sapientiæ quantum ad docendum: quia hoc non conveniebat sexui muliebri: secundum illud 1. ad Timot. 2. Docere autem mulieri non permitto. Miraculorum autem usus sibi non competebat dum viveret: quia tunc temporis confirmanda erat doctrina Christi miraculis, & ideo soli Christo & ejus discipulis, qui erant bajuli doctrinæ Christi, conveniebat miracula facere, propter quod etiam de Joanne Baptista dicitur Joannis 10. quod signum fecit nullum, ut scilicet omnes Christo intenderent. Usum autem prophetiæ habuit, ut patet in Cantico, quod fecit, Magnificat anima mea Dominum, &c.

COMMENTARIUS.

IN titulo articuli observare oportet, sermonem esse de prima Virginis sanctificatione. De qua in tota quæstione est sermo, & in superioribus articulis, in quibus eisdem verbis quæstionem proponit. Unde huic sensui accommodanda est responsio articuli. Respondet enim D. Thom. præ cæteris habuisse Virginem majorem gratiæ plenitudinem, quia est Christo conjunctior, quam cæteris. Non explicat autem D. Thom. de qua plenitudine loquatur, intensiva scilicet, vel extensiva, unde videtur sentire de utraque esse intelligendum, & de omni gratiarum genere, quod a Christo, ut a primo gratiæ fonte manat. Non est autem intelligendum, habuisse Virginem totam hanc plenitudinem in prima sua sanctificatione, quia neque tunc habuit perfectam cum Verbo conjunctionem, sed quia tunc sanctificabatur ad hanc conjunctionem, tunc habuit plenitudinem primæ sanctificationi accommodatam, & quasi in radice, seu in semine, habuit totam plenitudinem gratiæ, quam postea consecuta est.

Solutio ad primum facilis est. In solutione vero ad 2. & 3. extendit D. Thom sermonem ad secundam, & tertiam Virginis sanctificationem, & ad alias gratias, quas in discursu vitæ accepit; nonnulla tamen docet difficilia, quæ in sequenti disputatione examinanda erunt.

ARTICULUS VI.

Utrum sic sanctificari fuerit proprium B. Virginis.

117. 3.d.3.q.10 2.2. q.3.4.

AD sextum sic proceditur. Videtur, quod sanctificari in utero post Christum proprium fuerit B. Virgini. Dictum est enim, quod propter hoc B. Virgo fuit sanctificata in utero, ut redderetur idonea ad hoc, ut esset mater Dei. Sed hoc est proprium sibi: ergo fuit sanctificata in utero.

Et quol. 6 q. 7. art. 1. cor. in 6. Et opusc. 3. ca 131. Et Ps. 45. co. 1. Ex a. 3. & 4 hujus quæst.

2 Præterea. Aliqui videntur propinquius accessisse ad Christum, quam Hieremias, & Joannes Baptista, qui dicuntur sanctificati in utero, nam Christus specialiter dicitur filius David, & Abraham propter promissionem eis specialiter factam de Christo. Isaias etiam expressissime deco prophetavit; Apostoli etiam cum ipso Christo conversati sunt: nec tamen leguntur sanctificati in utero: ergo neque etiam Hieremiæ, & Joanni Baptistæ convenit sanctificari in utero.

3 Præterea. Job de se dicit Job 31. Ab infantia crevit mecum miseratio, & de utero egressa est mecum. Nec tamen propter hoc dicimus eum sanctificatum in utero: ergo neque etiam Joannem Baptistam, & Hieremiam cogimur dicere sanctificatos in utero.

Sed contra est, quod dicitur de Hieremia, Hiere. 1. Antequam exires de ventre, sanctificavi te. Et de Joanne Baptista dicitur Luc. 1. Spiritu sancto replebitur adhuc ex utero matris suæ.

Respondeo dicendum, quod Aug. in Epist. ad Dardanum, dubie videtur loqui de horum sanctificatione in utero. Potuit enim exultatio Joannis in utero (ut ipse dicit) esse significatio rei tantæ (scilicet quod mulier esset mater Dei) a majoribus cognoscendæ, non a parvulo cognitæ: unde in Evangelio non dicitur, credidit infans in utero, sed exultavit. Videmus autem exultationem non solum parvulorum, sed etiam pecorum esse: sed hæc insolita exstitit, quia in utero, & ideo, sicut solent miracula fieri, facta est divinitus in infante, non humanitus ab infante. Quamquam etiamsi usque adeo est in illo puero acceleratus usus rationis, & voluntatis, ut intra viscera materna jam posset agnoscere, credere, consentire (ad quod in aliis parvulis ætas exspectatur, ut possint) & hoc in miraculis habendum puto divinæ potentiæ. Sed quia expresse in Evangelio dicitur, quod Spiritu Sancto replebitur adhuc ex utero matris suæ, & de Hieremia expresse dicitur: Antequam exires de vulva, sanctificavi te: asserendum videtur eos sanctificatos in utero, quamvis in utrumsum liberi arbitrii non habuerint (de quo Augustin. quæstionem movet) sicut etiam pueri, qui sanctificantur per Baptismum non statim habent usum liberi arbitrii. Nec est credendum aliquos alios sanctificatos esse in utero, de quibus Scriptura mentionem non facit, quia hujusmodi privilegia gratiæ, quæ dantur aliquibus præter legem communem, ordinantur ad utilitatem aliorum (secundum illud 1. Cor. 12. Unicuique datur manifestatio Spiritus ad utilitatem) quæ nulla proveniret ex sanctificatione aliquorum in utero, nisi Ecclesiæ innotesceret. Et quamvis judiciorum Dei non possit ratio assignari, quare, scilicet, huic & non alii hoc munus gratiæ conferat: conveniens tamen videtur utrumque dictorum sanctificari in utero ad præfigurandam sanctificationem per Christum faciendam. Primo quidem per ejus passionem, secundum illud Hebr. Ultim. Jesus, ut sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est: quam quidem passionem Hieremias & verbis, & mysteriis apertissime prænunciavit, & suis passionibus expressissime præfiguravit. Secundo per Baptismum 1. ad Cor. 6. Sed abluti estis, sed sanctificati estis. Ad quem quidem baptismum Joannes suo Baptismo homines præparavit.

Ep. Epist. 57. circ. med. & deinceps t. m. 2.

Ead. epi. dicto su.

Ad primum ergo dicendum, quod B. Virgo, quæ fuit a Deo electa in matrem, ampliorem sanctificationis gratiam obtinuit, quam Joannes Baptista, & Hieremias, qui sunt electi ut speciales præfiguratores sanctificantis Christi. Cujus signum est, quod B. Virgini præstitum est, ut de cætero non peccaret, nec mortaliter, nec venialiter: aliis autem sanctificatis creditur præstitum esse, ut de cætero mortaliter non peccarent, divina eos gratia protegente.

Ad secundum dicendum, quod quantum ad alia potuerunt Sancti esse Christo conjunctiores, quam Hieremias, & Joannes Baptista, qui tamen fuerunt conjunctissimi quantum ad expressam figuram sanctificationis ipsius, ut dictum est.

Ad tertium dicendum, quod miseratio, de qua ibi Job loquitur, non significat virtutem infusam, sed quandam inclinationem naturalem ad actum hujus virtutis. In corp. art.

COM-

COMMENTARIUS.

INtentio D. Th. in hoc articulo fuit disputare, an Joannes Baptista, & Hieremias fuerint sanctificati in utero. De qua re disput. præced. ad demonstrandam Virginis sanctificationem satis diximus. Addit vero, & merito D. Thom. de nullo alio eredendum esse fuisse in utero sanctificatum. Est enim præter generalem regulam sacræ Scripturæ, a qua nullus excipiendus est sine ejusdem Scripturæ, vel Ecclesiæ sufficienti auctoritate. Quod vero hic attigit D. Th. de Joanne Baptista, an in utero matrix usum rationis habuerit, in sequenti disput. differendum erit.

DISPUTATIO IV.

In octo Sectiones distributa.

De perfectione primæ sanctificationis B. Virginis.

NOn agimus de perfectione essentiali; constat enim gratiam sanctificantem Virginis, ejusdem rationis fuisse cum gratia, quæ aliis communicatur, ut per se notum est, & ex iis, quæ de gratia Christi supra dicta sunt, facile ostendi potest. Disputamus ergo de perfectione veluti accidentaria hujus sanctificationis, quæ consistere potest, vel in intensione, vel in statu talis gratiæ, vel in extensione, seu multitudine gratiarum, & virtutum, vel in effectibus, quos per talem gratiam perficere potuit, vel denique in modo obtinendi talem gratiam per proprium actum, vel dispositionem. De quibus omnibus sigillatim dicemus. Et quamvis hoc loco præcipue de prima sanctificatione sermo sit, siquid tamen occurrerit, quod ad reliquum vitæ tempus pertineat, & breviter expediri possit, breviter erit quasi per transennam expendendum.

SECTIO I.

Utrum B. Virgo in prima sanctificatione acceperit consummatam gratiam, aut in quo perfectionis gradu.

Gratia Virginis in prima sanctificatione non fuit consummata.

PRimum omnium certum existimo gratiam Virginis in prima sanctificatione non fuisse consummatam. Probatur, quia gratia dicitur esse consummata in statu gloriæ: B. autem Virgo a principio fuit in statu viatoris, non comprehensoris. Hoc enim fuit singulare privilegium animæ Christi, ut omnes Theologi docent, & merito. Quia illi soli fuit gloria connaturalis ratione unionis, statum autem viatoris non propter se, sed propter nos habuit: Virgo autem per se, & propter se fuit viatrix, ut sibi gloriam mereretur, quam connaturalem non habebat, & ideo, dum fuit in via, non comprehendit. Et confirmatur, quia B. Virgo per fidem ambulavit juxta illud: *Beata quæ credidisti*, Luc. 1. non ergo fuit in termino. Et hæ rationes probant non solum de prima sanctificatione, seu de primo instanti, sed etiam de toto tempore vitæ mortalis. Primum ante filii conceptionem. Quia non decuit aliquam animam videre Deum ante animam Christi. Deinde ante mortem ejusdem Christi, quia non decuit aliquam animam præter animam Christi videre Deum, ante oblatam satisfactionem pro tota natura. De reliquo vero tempore solum probari potest ex ratione viatoris. Probant autem dictæ rationes, B. Virginem non fuisse simpliciter in termino, quandiu in corpore mortali vixit. An vero interdum in raptu, sed ad breve tempus viderit Deum, dicemus infra.

Secundo hinc sequitur Virginem non accepisse in prima sanctificatione gratiam summe intensam, quam habitura erat, quia accepit gratiam viatoris, de cujus ratione est, ut possit augeri. Est enim principium merendi, meritum autem est causa augmenti. *Justorum enim semita, quasi lux splendens procedit, & crescit usque ad perfectum diem*. Proverb. 4. Quæ ratio procedit non solum de primo instanti, sed de quolibet alio tempore vitæ mortalis, quamquam nonnulli negare hoc tentaverint de tempore post conceptionem filii, sed sine ulla probabilitate, ut infra ostendam.

Tertio addo in prima sanctificatione fuisse datam Virgini intensiorem gratiam, quam ulli hominum, vel Angelorum in sua prima sanctificatione. Si hæc comparatio fieret cum sola prima sanctificatione aliorum infantium, esset clarissima, existimo enim, etiam Joannem Baptistam, perfectiorem gratiam, seu intensiorem accepisse in utero matris, quam omnes parvulos, cum sanctificantur, etiamsi innocentes martyres includamus. Tum quia de illo dictum est; *Spiritu Sancto replebitur*, &c. & alibi, *non surrexit major Joanne Baptista*, quod de prima sanctificatione a multis exponitur: tum etiam quia singulari modo, & privilegio, & ad munus altissimum fuit sanctificatus: certum est autem tanto excellentius fuisse sanctificatam Virginem, quam Joannem, quanto ejus dignitas fuit major, ut D. Thomas art. 6. ad 1. loquitur. Comparatio autem facta generalior est respectu omnium hominum & Angelorum. Et hanc existimo esse mentem D. Thom. hic art. 5. tractat enim ibi (ut notavi) de prima sanctificatione Virginis, & docet in ea datam illi esse plenitudinem gratiæ, quam plenitudinem per comparationem ad alios explicat, quia scilicet, post Christum sanctior præ cæteris effecta est. Ratio etiam ejus hoc convincit, quia scilicet præ cæteris conjunctior fuit Verbo, & Christo, qui est fons gratiæ. Nec refert, quod in primo instanti nondum haberet illam conjunctionem, satis est enim habuisse ordinem ad illam ex divina prædestinatione. Unde propter hunc finem sanctificata est, & veluti ad hanc formam paulatim disposita, & ideo tanto perfectius initium habuit, quanto terminus, & finis altior futurus erat: tantoque melius disposita est, quanto propter meliorem formam: tanto denique meliora jacta sunt fundamenta, quanto ædificium altius erigendum erat. Et confirmatur quodam principio supra posito, nullum donum gratiæ collatum esse puræ creaturæ, quod simili, vel perfectiori modo non fuerit datum Virgini: sed sanctificari a principio cum tanta gratiæ intensione, vel perfectione est magnum beneficium, & gratiæ donum; ergo perfectius datum est Virgini, quam cæteris omnibus. Secundo ab effectu declarari hoc potest, quia ex vi hujus primæ gratiæ, B. Virgo confirmata est in bono, & caruit omni propensione ad malum, (ut infra dicemus); hic autem effectus, ut perfecto & connaturali modo fiat, magnam gratiæ intensionem, & perfectionem requirit. Unde ex hoc effectu, perfectissimo modo fuisse Virginem sanctificatam colligunt Bernar. epist. 174. & Laurent. Justinia. ser. de Nativit.

Gratia Virginis in prima sanctificatione quam intensa fuerit.

Gratia Virginis in prima sanctificatione intensior, quam suprema, & consummata gratia Angelorum, & hominum.

Quarto addo, pium & verisimile esse credere, gratiam Virginis in prima sanctificatione intensiorem fuisse, quam supremam gratiam, in qua consummantur Angeli, & homines. Solet ad hanc veritatem accommodari illud Psal. 86. *Fundamenta ejus in montibus sanctis*, quia fundamenta sanctitatis Virginis posita fuerunt, ubi alii sancti consummantur. *Quia diligit Dominus portas Sion, super omnia tabernacula Jacob*, neque mirum, *quia altissimus, qui illam fundavit, in ea factus est homo*. Licet enim in mystico sensu argumentari, præsertim cum ecclesia hujusmodi scripturas Virgini accommodet. Et in eumdem sensum videtur Gregor. lib. 1. Reg. c. 1. explicare illud Isa. 2. *Et erit præparatus mons domini in vertice montium. Potest*, inquit, *hujus montis nomine B. Virgo designari*, &c. in vertice autem montium fuisse intelligi potest, quia gratia, quæ in aliis fuit finis & terminus, illi initium, ac fundamentum fuisse videtur. Ratio vero propria hujus conclusionis sumenda est ex D. Thom. hic, quia scilicet B. Virgo conjunctissima fuit Verbo. Quam rationem Cajetanus existimat non procedere respectu Angelorum, quia illi (inquit) erant conjunctiores Deo ratione beatitudinis: sed immerito, nam D. Thom. loquitur de conjunctione alterius ordinis, secundum dignitatem matris, & ex hac infert majorem conjunctionem in genere gratiæ. Potest autem amplius hæc ratio explicari ex Laurentio Justin. dicto serm. de Nativit. Virg. Quia B. Virgo in instanti suæ sanctificationis plus amabatur a Verbo, quam ullus Angelus vel homo; sed gratia respondet amori, & est quasi objectum ejus; ergo major gratia illi data fuit, quam haberent Angeli, etiam beati. Major patet, quia ex illo instanti amabat illam Verbum, ut futuram sui matrem. Totus autem hic amor debetur matri, & tota hæc perfectio gratiæ optime quadrat cum tanta dignitate. Unde eleganter Petrus Damiani serm. de Annunciat. dixit: *Attende Seraphin, & videbis, quidquid*

major

majus est minus Virgine, solumque opificem opus istud supergredi. Et S. Vincent. Ferrer. serm. 1. de Nativit. Mat. aperte idem sentit, dicens, fuisse sanctificatam Virginem in utero matris, supra omnes sanctos, & supra omnes Angelos, accommodans illud Psal. 41. *Fluminis impetus laetificat Civitatem Dei*. D. Bernard. serm. de Nativit. Mariae, & clarius Damascenus solum dicunt B. Virginem, etiam ante filii conceptionem fuisse Angelis praestantiorem. Quia licet nondum in re ipsa esset mater effecta, tamen jam erat ad hanc dignitatem destinata, & ipsamet persona Verbi illam amabat, & sanctificabat, ut personam ad se valde pertinentem, & futuram matrem suam. Quae ratio etiam de prima sanctificatione procedit.

Objectio.

Sed contra, quia gratia viatoris nunquam potest in intensione aequari gratiae comprehensoris. Propter hoc fortasse principium Cajet. hic art. 5. negat hanc conclusionem. Sed existimo illud esse valde falsum (ut latius in materia de gratia, & charitate disputatur); aliàs dicendum esset B. Virginem, etiam in fine vitae suae, non habuisse intensiorem gratiam, quam infans haberet in coelo, quod est incredibile, & plane falsum.

Responsio.

Quin potius probabilissimum est, habitualem gratiam praesertim quae est in essentia animae, intrinsece non mutari in patria, quia idem numero habitus charitatis, & gratiae manet, atque adeo eadem intensio quantum ad gradus in hac vita receptos, qui fortasse in uno, & eodem non augentur ultra terminum in via acquisitum, praesertim si homo in via accepit omne augmentum suis meritis debitum. Quod si fortasse respectu ejusdem, gratia sit intensior in patria, quam in via, illud tamen, quod additur, non potest esse semper major intensionis gradus, quam sit in viatore habente perfectissima, & intensissima merita, cui ex vi illius gratiae, quam habet in via, debetur major gloria, quam sit in multis beatis; & hoc sensu negari non potest, quin gratia viatoris sit interdum intensior, licet perfectio status beatifici alia ratione sit excellentior. Et eodem sensu dicimus primam gratiam B. Virginis fuisse intensiorem, quia ea vi ejus, si cum illa sola transiret ad patriam, majorem, quam ullus Angelorum, gloriam fuisset habitura, & in hoc dubio nobiscum sentit Medina hic art. 5. qui pie & docte D. Thomam interpretatur.

SECTIO II.

Utrum B. Virgo in prima sanctificatione omnes habitus virtutum, & donorum acceperit.

Quaestio haec solum propter doctrinae complementum est proposita, est enim facillima, & ideo brevissime expedienda. Primo ergo certum est, datas esse Virgini simul cum gratia omnes virtutes per se infusas, & omnia Spiritus sancti dona. Hoc constat, quia haec omnia veluti ex natura rei gratiam consequuntur. Unde Athanas. serm. de sanctissima Deipara, ad Virginem applicans illud: *Sanctificavit tabernaculum suum altissimus*, dicit descendisse in eam Spiritum sanctum cum omnibus suis virtutibus essentialibus. Bernard. vero serm. quodam de assumptione ad eamdem Virginis sanctificationem accommodat illud Proverb. 9. *Sapientia aedificavit sibi domum, excidit columnas septem*, quas dicit esse septem Spiritus sancti dona.

Omnes virtutes morales per se infusae datae Virgini in prima sanctificatione.

Neque oportet ab hac universali propositione excipere virtutes illas, quas propter imperfectionem beatitudini repugnantem, quam includunt, in anima Christi fuisse negavimus, ut sunt fides, & spes. Nam cum B. Virgo fuerit sanctificata ut viatrix, fide, & spe indiguit, quamquam in gradu perfectissimo suae gratiae proportionato illas habuerit. Et si vera sunt principia supra posita (ut re vera sunt), ex eis colligitur habuisse B. Virginem perfectiorem fidem, quam Adam, vel ullus hominum, aut angelorum habuit in via. De qua redicam plura in sect. ult. hujus disput. Et infra in disp. de cognitione, & scientia B. Virginis.

De quibusdam autem virtutibus, quae dicunt imperfectionem contrariam vel virtuti heroicae, & perfectae, ut est continentia, vel perfectae innocentiae, ut est poenitentia, dubitari potest, an fuerint in Virgine. Sed hujus dubioli resolutio ex iis, quae de Christo diximus, petenda est. Continentia enim significat virtutem in statu imperfecto, & sub hac significatione non fuit in Virgine, quamquam propterea nulla virtute caruerit, quia continentia non significat virtutem re, & essentia a caeteris distinctam.

Virtus continentiae, & poenitentiae in Virgine quomodo fuerit.

De poenitentia vero dubium etiam non est, quin B. Virgo habuerit virtutem illam, quae in nobis poenitentia vocatur, sive sit eadem, quae religio, vel charitas, sive distincta a reliquis. De nomine autem erit quaestio, an sub hoc nomine illi tribuenda sit? Nam quia poenitentia in rigore significat retractationem, vel detestationem alicujus actionis propriae, ideo videri potest negandum esse Virginem habuisse poenitentiam, quia certissimum est nunquam habuisse talem actum, neque egisse aliquid retractatione dignum. Quia vero poenitentiae virtus non actum, sed habitum significat, ideo fere omnes simpliciter docent fuisse Virginem capacem hujus virtutis, quia de se capax erat peccati, quamvis divina gratia praeventa fuerit, ne illud committeret, ut dicemus.

Omnes virtutes morales suo genere acquisitae Virgini in prima sanctificatione infusae.

Secundo addimus, datas esse Virgini in prima sua sanctificatione omnes virtutes morales, etiam per accidens infusas. Haec conclusio est tantum probabilis; suadetur tamen, quia hae virtutes infusae sunt Adamo, & similiter Evae in sua prima sanctificatione; ergo multo magis Virgini, cui nullum gratiae donum negatum est, quod aliis est datum. Quia altiori modo fuit mater viventium, quam Eva: imo & mater omnis gratiae, & virtutis. Secundo, quia (ut infra dicemus) appetitus Virginis per suam primam sanctificationem fuit perfectissime ordinatus, & temperatus, ita ut nullum fomitis, vel concupiscentiae motum senserit; sed hic effectus accommodatissime fit per virtutes suo genere acquisitas, & connaturales: illae enim sunt, quae nostros affectus moderantur. Nam virtutes per se infusae, cum sint altioris ordinis, secum facile compatiuntur effraenatas passiones; ergo. Tertio denique, quia valde decuit, ut B. Virgo fuerit in hac perfectione simillima Christo, neque est ulla auctoritas, ratio, vel conjectura, propter quam hoc gratiae privilegium illi negetur; ergo.

SECTIO III.

Utrum B. Virgo per primam sanctificationem donum perseverantiae, & confirmationem in gratia acceperit.

Quaestio haec superflua videri posset, nisi Haeretici hujus temporis impio, & sathanico spiritu, gravissima Virgini imponerent crimina, quibus respondere cogimur, & cum Ambros. ep. 79. dicere: *Claudat ora sua perfidia, nec matrē Domini aliquo audeat temerare convitio.*

B. Virgo in prima sanctificatione in gratia confirmata.

Sit ergo conclusio de fide certa, B. Virginem nunquam amisisse gratiam, quam in prima sanctificatione accepit, atque adeo in illa fuisse confirmatam, & infallibile perseverandi donum accepisse. Fundamentum sumitur ex consensu, & traditione Ecclesiae, quae hoc modo intelligit plenitudinem gratiae Virginis. Neque ad hoc probandum possum plura ex scriptura, & Patribus afferre, quam disp. praeced. sect. 5. attuli, & omnes rationes ibi adductae hoc fortius convincunt. Confirmari autem potest. Primo quia hoc privilegium datum est aliis sanctis. Athanasius serm. 4. contra Arian. circa med. dicit, plures sanctos fuisse *puros, & omnis criminis expertes*, & specialiter nominat Jeremiam, & Joannem Baptistam. Idem August. in Enchirid. c. 64. dicit, hominibus interdum per gratiam concedi, *ut hanc vitam sine crimine transigant, licet non sine peccato*, ex quo constat nomine *criminis* mortale peccatum Patres intelligere. Idem docet l. de nat. & grat. c. 36. Confirmatur secundo, nam Ecclesia celebrans nativitatem Virginis, hoc ipso sentit, jam tunc habuisse inamissibilem sanctitatem, quia Ecclesia non veneratur publico solenni ritu, nisi eam sanctitatem, quae perpetuo duratura est. Plura dicemus sect. sequenti.

Objectio 1.

Primo vero objiciunt, quod in fide dubitavit, cum Angelo respondit: *Quomodo fiet istud?* Unde Chrysost. hom. 49. in Genes. introducit Gabrielem ita dicentem, atque respondentem Virgini. *Ne quaeras naturae modum, quoniam supra naturam sunt quae fiunt. Atqui propter hoc ipsum fies, quoniam virum non cognoscis. Itaque, quamobrem dubitas, eam ob rem crede.* Et infra dicit, ea de causa Gabrielem adduxisse conceptionem Elisabeth sterilis, & senis, ut Virginem ad suscipiendam fidem, quam non

satis

fatis capiebat, mano doceret, & eodem fere modo loquitur August. lib. q. novi, & veter. testam. q. 51. Respondetur,

Respons.

B. Virginem in eo facto tantam fidei perfectionem ostendisse, ut fidem etiam Abrahæ superarit, teste Ambros. lib. 2. de Abraham cap. 8. tantum enim abest, ut illo verbo, *quomodo fiet istud?* dubitaret, ut potius rem certo faciendam supponeret, modum autem, quo perficienda

Fides virginis in incarnationis mysterio quanta.

erat, inquisierit. Nam quia filii conceptio castitatis voto videbatur contraria, ad se pertinere putavit, quis esset futurus modus talis conceptionis, interrogare, & discere, quid officii in eo negotio ipsa esset præstitura. Ita fere Ambrof. & alii in Lucam, Bernard. hom. 4. in *Missus est*. Hanc vero fuisse mentem, & fidem Virginis satis probant verba Elisabeth Luc. 1. *Beata, quæ credidisti*. Propter quod Irenæus l. 3. c. 33. audet dicere, *quod Eva alligavit per incredulitatem, hoc Mariam solvisse per fidem, qua & altissima mysteria statim credidit, & sine mora obediendo consensit*. Quod confirmari potest ex facto Zachariæ; ille enim reprehensus est ab Angelo, pœnaque affectus propter aliqualem dubitationem, & incredulitatem: B. autem Virgo non ita, sed de iis, quæ interrogavit, instructa, & statim summo Dei beneficio est affecta: nullam ergo culpam, neque imprudentem moram habuit in credendo, sicut Zacharias. Quam differentiam utriusque verba satis ostendunt, ille enim respondit, *unde hoc sciam?* Virgo autem minime, sed, *quomodo fiet istud*, quod recte ponderavit Ambrof. lib. 1. de officiis c. 18. Chrysostomus ergo in citato loco pie explicandus est,

De quo Virgo dubitaverit in mysterio Annunciationis.

dubitationem enim vocat, prudentem interrogationem & aliqualem fortasse moram in credendo, non culpabilem, sed cordatam: vel certe, non loquitur de dubitatione circa rem revelatam, sed circa modum, quem Virgo cupiebat ediscere, ut in simili dixit August. lib. 16. de Civit. c. 24. Quod autem dicit, Angelum abduxisse exemplum Elisabeth, non intelligit adduxisse ad confirmandam illam in fide, sed solum ad explicandum mysterium, ut Augustinus etiam notavit proximo loco citato, quod ex ipso facto constat. Nam si exemplum Elisabeth esset Virgini propositum, ut ex uno signo aliud crederet, oportuisset non statim utrumque credere, sed alterum prius experiri. B. autem Virgo non ita fecit, sed statim utrique fidem adhibuit & postquam Dei voluntatem, & dispositionem probe intellexit, sine mora consensit. Unde idem Chrysost. hom. 1. in Lucam Virginem in toto hoc negotio valde laudat, *& fidam sermonis Angelici* appellat. Ad locum August. respondeo lib. illum non esse Augustini: D. Th. autem infra q. 30. a. 4. ad 2. pie verba illa exponit de dubitatione admirationis, non incredulitatis.

Object. 2.

Secundo accusant B. Virginem gravissimi peccati, & negligentiæ, quod filium perdidit. Quod peccatum ita exaggerant impudentissimi Hæretici, ut cum peccato Evæ illud conferant. Ita refert Fevardent. in scholiis super Irenæum lib. 3. c. 33. Sed facile convincitur horum impietas. Nam ipsum Evangelium Virginem excusat

Respons.

dicens: *Et non cognoverunt parentes ejus*: ut enim notat Beda, uterque parens existimavit, alterum secum filium adduxisse. Quod si hæc causa non probatur, quia non satis constat solere uxores separatas a viris in domum redire, certe non est difficile intelligere, facile fuisse puero Jesu, sine culpa, & negligentia parentum a via deflectere. Credibile enim est Mariam, & Joseph rediisse simul cum aliis cognatis, & comitatu, & potuisse puerum simul cum aliis, vel parum antecedere, aut detineri, & occulte ab eis divertere. Quod eo facilius accidere potuit sine culpa parentum, quod ipsi minus erant soliciti, quia filii virtutem & sapientiam agnoscebant, nihilque sine illius voluntate evenire posse certo sciebant, & ideo B. Virgo illi dixit: *Fili, quid fecisti nobis sic?* Significans illud non potuisse, nisi ex Christi voluntate evenire. At dicent, in hoc ipso verbo quoddam impatientiæ, vel superbiæ genus latere. Sed impie, ac temere judicant, illa enim verba non nisi insignem fidem, & charitatem redolent, quibus propterea Christus simili charitate respondet: *Quid est, quod me quærebatis?* Quasi diceret, ob nullam aliam causam potuisse se matrem relinquere, nisi ob gloriam patris. Sed dicunt tandem, non posse Virginem excusari,

Objectio.

quod nimia solicitudine, inter cognatos, & notos illum quæsierit, hoc enim non nisi ex vili quadam, & valde hu-

Respons.

mana de Christo existimatione oriri potuit. Sed facile hoc etiam ex communi Patrum sententia rejicitur, qui in hoc etiam perpendunt magnam Virginis prudentiam; quæ licet in se culpam non agnosceret, quia tamen ignorabat, quid jam Christus agere disponeret, an scilicet vellet ipsam relinquere, & negotium humanæ salutis publice aggredi, merito erat solicita: & quod in se erat studebat facere, ne a filio separaretur. Præsertim cum ea Simeonis verba persæpe mente revolveret: *Tuam ipsius animam pertransibit gladius*.

Object. 3.

Tertio objiciunt, quod in morte filii in fide defecerit, & de filii divinitate dubitaverit, sicut illi prædixerat Simeon: *Et tuam ipsius animam, &c.* Id enim de gladio infidelitatis, & dubitationis intelligit Origen. Homil. 17. in Luc. insinuat Hilar. in id Psal. 118. *Concupivit anima mea desiderare justificationes tuas*. Et auctor. lib. quæst. nov. & veter. testament. qui est inter opera Augustin. q. 73. Basilius citatus a D. Thom. hic art. 4. ad 2. in epist. ad Optimum, Theophylact. Luc. 2. licet subdubitans, citantur etiam a quibusdam Chrysost. enarrat. in Psal. 13. Euthym. Luc. 2. & Tertul. lib. de carne Christi c. 7. quod dicant matrem incredulam fuisse, sicut & fratres, & apud Surium in homiliis Chrysost. & Amphilochii de Purificatione legimus, B. Virginem dubitasse de filii sui resurrectione, quamvis ibidem Chrysostomus eam nihil un-

Respons.

quam peccasse fateatur. Respondetur primum temere, & sine fundamento verba illa Simeonis in falsum illum sensum detorqueri. Nam gladius Christi, mors Christi dicitur juxta communem scripturæ phrasim, quæ animam Virginis pertransisse dicitur, quia eam summo dolore affecit. Ita Ambr. Bed. Oecum. Euthym. Luc. 2. Damasc. lib. 4. c. 15. Cassiod. in Psalm. 104. Paulinus ad Augustin. & Augustinus ad ipsum epist. 58. & 59. inter epistolas August. Gregor. Nyss. orat. 2. de resurrectione, Bernard. serm. *Signum magnum*, dicit amorem Virginis fuisse morte fortiorem, quia Christi mortem suam fecit, idem fere Sophr. vel Hierony. serm. de assumpt. Ephrem, in lamentat. Virginis, Ruper. 13. in Joan. dicens tunc sensisse Virginem dolores, quos in filii partu non senserat, tuncque singulari modo matrem nostram effectam esse, quia nos spiritualiter peperit.

Nec desunt qui putent tantum fuisse dolorem Mariæ, ut re vera eam interfecerit ita, ut cum Christo mortua vere fuerit, licet postea resurrexit: quod tamen sine fundamento confictum est, & contra omnes Patres statim citandos. Et licet Epiphanius hæres. 78. dicat, id posse intelligi de morte corporali: addit tamen Virginem non esse passam eam mortem tempore passionis Christi. Alii ergo dixerunt gladium Christi pertransisse Virginis animam, quia ita illam affecit, ut extra se ferri, & spasmum pati eam coegerit, ut S. Bernard. loqui videtur opusculo de hac re, id est, de lamentatione Virginis (si tamen illius est author) & Laurent. Justin. de Triump. Christi agone circa finem. Bonaventur. lib. de vita Christi c. 77. 79. & 80. Lodulphus de vita Christi part. 2. cap. 64. & 70. Dionys. Chartul. Joann. 19. Vide etiam Sixtum Senens. lib. 6. annotat. 126. Sed si sermo sit de proprio spasmo, ut significat corporalem defectum cum perturbatione sensuum, languore, & contractione membrorum, &c. nullo modo ponendus est in Virgine, ut ostendit Cajetanus opusculo de hac re. Quia illa fuisset magna imperfectio derogans multum excellenti gratiæ Virginis, & dominio, quod habebat in omnes suos motus, actus, & potentias. Unde Joan. Evangelista refert eo tempore, quo Christus vehementius patiebatur, Virginem stantem permansisse, & nec animo, nec corpore concidisse. Unde Ambr. de obitu Valentiniani, nec flevisse illam affirmare audet: *stantem*, inquit, *lego*, *flentem non lego*. Ansel.

Constantia Virginis in morte Christi quanta.

de excellentia Virginis cap. 5. gladium mortis Christi animam Virginis penetrasse dicit, quia tanto dolore illam affecit, ut nisi speciali Dei gratia, & favore confortaretur, viribus prorsus deficeret. Unde potius colligitur ex magna fide, quam tunc habuit, profectam esse magnam fortitudinem, & constantiam, quam tunc ostendit. Quod etiam habet Bernardus in conc. super illud: *Stabat autem juxta crucem*. Optime Ambrof. de instit. Virginis c. 7. & Ep. 28. Addunt etiam interdum Patres, eo tempore exercuisse Virginem actum summæ obedientiæ, & charitatis erga homines, voluntarie offerendo filium pro illis, *quo actu*, ait Bonavent. in d. 48. q. ultim. *& Deum, & homines sibi maxime devinxisse*. De qua etiam bene Abulens. q. 14. prologi Matth. & Gerson

tra-

tractat. 2. de Cantico decachordo. Quando ergo aliqui graves authores videntur ita exaggerare Virginis dolorem, ut spasmum, vel aliquid simile illi tribuere videantur, non intendunt imperfectionem aliquam illi tribuere, ut privationem sensuum, contractionem membrorum, vel quid simile, sed solum vehementem dolorem, cum ingenti admiratione & quasi stupore, de qua re infra q. 51. forte plura. Addo præterea, per se esse incredibile Virginem Spiritu Sancto plenissimam, & quæ tot viderat mysteria, passionemque filii, omnes circumstantias, & rationes ejus jam habebat præcognitas, tam facile dubitasse. Denique cura, quam Christus in cruce de matre sua habuit, sufficiens testimonium esse debet, fidem, & charitatem nunquam in matre defecisse.

Ad Patres ergo, qui in objectione citantur, verba Origenis (si illius sunt) nullam patiuntur expositionem: verisimile tamen est, ab aliquo indocto vel Hæretico fuisse inserta. Ipse enim homil. 1. ex variis, egregie sentit de Virginis innocentia, & sanctitate. Et D. Thom. hic art. 4. ad 2. refert Origenem exposuisse verba Simeonis de gladio doloris, non dubitationis. Basilii locum videre non potui, quia illa epistola non extat. D. Thomas autem illum pie exponit de admiratione quadam, & stupore, quo ita interdum suspenditur animus visa re nova, ut quasi dubitare videatur. Et eodem modo exponitur Augustinus, quamquam liber ille (ut dixi) incerti sit Authoris. Ad Chrysostomum respondeo, inter ejus opera nullam esse enarrationem in Psalm. 13. si tamen fortasse alicubi reperiatur, eodem modo exponendus est. Euthymius falso citatur, imo expresse docet contrarium. Theophylactus vero nihil satis affirmat. Tertullianus denique aut intellectus non est, aut infideliter citatur. Verba enim ejus sunt: *fratres domini non crediderunt in illum, mater vero non demonstratur adhæsisse illi*. Ubi non loquitur de fide ejus, sed de consuetudine sequendi, seu comitandi Christum, ut patet ex verbis, quæ subjungit, *cum Martha, & Maria alia, in commercio ejus frequententur*.

Responsio ad testimonia Patrum.

SECTIO IV.

Utrum B. Virgo in prima sanctificatione, ita fuerit in bono confirmata, ut nec venialiter peccare potuerit.

OMissis Hæreticis, inter Scholasticos Gregor. in 2. dist. 30. q. 2. art. 1. ausus est dicere Virginem interdum venialiter peccasse, nec illam fateretur fuisse a peccato originali immunem, quia juxta Augustini regulam, nullus est in peccato originali conceptus, qui non interdum venialiter peccaverit. Cui sententiæ nonnullæ Patrum locutiones interdum favere videntur. Sed nihilominus hæc sententia ab Ecclesia rejecta, & damnata est.

B. Virgo nunquam venialiter peccavit.

Dicendum est ergo, B. Virginem in prima sanctificatione fuisse in bono confirmatam, & donum gratiæ ac singulare Dei auxilium accepisse, ut nec levissimam culpam unquam committeret. Hæc veritas, quoad rem, quæ in illa intenditur, scilicet Virginem nunquam peccasse venialiter, de fide est, & definita esse fertur in Concilio Claramontano sub Urbano II. (ut refert Vega lib. 14. in Tridentin. cap. 18.) Concilium etiam Tridentin. sess. 6. Canon. 23. licet directe hoc non definiat, id tamen supponit, dum docet Ecclesiam tenere, B. Virginem ex speciali Dei privilegio omnia venialia peccata vitasse. Et hanc esse antiquorum Patrum traditionem, & consensum, constat ex iis, quæ disputatione præcedenti sect. 5. adduximus. Præsertim ex illo celebri loco August. lib. de Nativitat. & Grat. cap. 36. *Cum de peccatis agimus, nullam de Virgine matre haberi volo quæstionem, & cæt.* & ex Bernard. epist. 174. & serm. 2. de assumpt. *Absit* (inquit) *ut proprii quidquam inquinamenti hæc aliquando habuisse dicatur*. Et ex Ruperto lib. 7. de glorificatione Trinitatis cap. 13. & lib. 6. in Cant. circa principium, Richard. de S. Victor. lib. 2. de Emmanuele cap. 30. & lib. super Cantica cap. 39. ubi inquit: *Omnes virgines esse species Christi, B. autem Virginem esse specialem ejus speciem, quæ speciem suam nunquam per aliquod peccatum mortale, vel veniale maculavit*. Denique constat hæc traditio ex communi consensu Theologorum in 3. dist. 3. qui variis rationibus, & conjecturis hanc veritatem confirmant. Nobis vero sufficere videntur, quæ disput. præced. sect. 5. adductæ sunt, & quas D. Thom. in hoc art. 4. & opusc. 6. art. 3. & quodlib. 6. art. 7. docuit.

Dubium.

Quamquam vero certum sit B. Virginem nunquam peccasse. Dubitant tamen Theologi, an ab exordio suæ sanctificationis facta fuerit impeccabilis. Quidam enim simpliciter affirmant, ut Gabriel, in 3. dist. 3. qu. 2. art. 3. sequens OKam, & Almainus dist. 12. q. 2. Alii absolute negant toto tempore vitæ mortalis fuisse impeccabilem, sed potius potuisse peccare, quamvis auxilium gratiæ receperit, ut nunquam peccaret, ita Durand. dist. 3. q. 4. Alii vero distinctione utuntur dicentes in prima sanctificatione datum esse Virgini solum, ut nunquam peccaret, in secunda vero, id est, in filii conceptione additum esse, ut nec peccare etiam posset. Ita sentit D. Thom. hic art. 4. ad 1. clarius in 3. d. 3. q. 1. art. 2. Bonaventur. art. 2. q. 1. Alens. 3. part. q. 9. m. 3. art. 2. §. 2. & fuit hæc sententia Richard. Victor. lib. super Cantic. c. 26.

Sed via intelligo supposita fidei doctrina, quæ possit esse diversitas inter has opiniones, quæ ad rem pertineat. Primo enim certum est B. Virginem in hac vita nunquam fuisse impeccabilem ab intrinsecu ad modum beatorum, quia fuit tantum viatrix, ut supra dictum est. Deinde certum etiam est a prima sanctificatione habuisse talia gratiæ dona, & auxilia, ut infallibiliter nunquam peccaret, quia talis gratia necessaria est ad nunquam venialiter peccandum, & hoc est speciale privilegium, quod juxta Concilium Trident. illi concessum est. Unde fit simpliciter concedendum esse in prima sanctificatione fuisse confirmatam in bono, ut nunquam peccaret, quia hæc confirmatio idem est cum prædicto privilegio, seu gratia speciali: ex quo etiam fit, ut in sensu composito peccare non potuerit, aperte enim repugnat cum tali dono gratiæ peccatum existere, seu componi, ut per se constat. Tertio addo, hoc donum non constitisse in solis habitibus infusis, vel in sola aliqua inhærente qualitate, quia seclusa visione beata, & Dei amore necessario, qui illam consequitur, nulla qualitas inhærens per se sola potest efficere, ut infallibiliter homo nunquam peccet, nisi adjungatur singularis Dei providentia, & protectio per actualia & specialia Dei auxilia, ut expresse docuit D. Thomas q. 24. de verit. art. 9. & constat ex iis, quæ supra diximus de Christi impeccabilitate, & de carentia fomitis, quæ iterum section. sequenti attingemus.

Respons.

B. Virgo quomodo fuerit impeccabilis.

Addo tamen quarto accepisse Virginem in prima sanctificatione perfectionem gratiæ habitualis, & virtutum omnium huic insigni effectui confirmationis in bono proportionatam. Quia licet posset Deus cum minima gratia habituali per auxilia actualia ita custodire Virginem, vel alium hominem, ut infallibiliter nunquam peccaret, suavis tamen ratio divinæ providentiæ postulat, ut is, cui tale donum confertur, intrinsece disponatur per habitus virtutum perfectissimos, & heroico modo, prout necessarium est, ut homo facile, & jucunde omnia virtutum opera in quacumque opportunitate operetur, quod valde necessarium est ad vitandum omne peccatum, etiam veniale. Quod magis ex iis, quæ section. sequenti dicemus, constabit. Ex quo sequitur confirmationem hanc in bono datam Virgini in prima, vel secunda sanctificatione formaliter seu in essentiali modo non fuisse diversam, sed solum potuisse differre secundum magis, & minus, quatenus majora dona gratiæ habuit B. Virgo in secunda sanctificatione, quam in prima. Ut si Deus confirmavit in gratia beatum Joannem Baptistam, & S. Thomam, v. g. modus confirmationis formaliter idem est, quamvis Joannes in majori gratia fuerit confirmatus. Et ratio est, quia utraque confirmatio fit per dona ejusdem rationis, & habet effectus, & relinquit libertatem ejusdem rationis. Sicut enim B. Virgo post primam sanctificationem in sensu composito peccare non poterat, & nihilominus libere implebat præcepta: ita & post secundam; non est ergo inter eas formalis differentia.

Ex quo tandem concludo, simpliciter ac formaliter loquendo, non magis fuisse impeccabilem B. Virginem post secundam sanctificationem, quam post primam. Quia post utramque ex vi intrinsecæ dispositionis peccare poterat, unde in sensu diviso, atque simpliciter dici potest habuisse semper potentiam peccandi, habuit

Virgo nõ magis impeccabilis post secundam sanctificationem quã post primam.

enim libertatem, qua *potuit transgredi, & non est transgressa*, quamvis in sensu composito in nullo tempore, vel statu, potuerit peccare, ut dictum est. Potest autem nonnulla differentia assignari inter statum, quem B. Virgo habuit ante, vel post Conceptionem filii. Nam ante conceptionem, licet esset præordinata in matrem Dei, tamen nondum in se receperat dignitatem aliquam, cui hæc confirmatio in bono deberetur, licet Deus perfectioni suæ sapientiæ, & providentiæ deberet, ut illam conferret Virgini, quam in matrem suam prædestinaverat: at vero post Conceptionem filii habuit B. Virgo in se singularem matris dignitatem, cui veluti ex natura rei debita erat hæc gratia confirmationis in bono. Et hac ratione dici potest magis impeccabilis post secundam, quam post primam sanctificationem; ut si decrevisset Deus naturam aliquam prius in se existentem postea sibi hypostatice unire, decuisset certe, ut illam a peccato præservaret, etiam eo tempore, quo ante unionem existeret, nihilominus tamen longe aliter esset impeccabilis post unionem, quam ante illam. Ita igitur suo modo dici potest in præsenti materia, quamquam exemplum non sit omnino simile, sed proportionale.

Confirmatio in bono unde Virgini debita.

Circa doctrinam hanc occurrebant difficultates de concordia hujus confirmationis in bono cum libertate arbitrii, sed hæ & communes sunt omnibus confirmatis in gratia, & cum his fere coincidunt, quæ supra circa Christi impeccabilitatem tractatæ sunt. Illic ergo petatur earum resolutio. Objectiones vero nonnullæ contra conclusionem fidei hoc loco solvendæ sunt. Prima est, quia sæpe Scriptura dicit, neminem esse qui non peccet, & eodem modo loquuntur Sancti, & Concilia, ut videre est in Milevit. can. c. 6 & 8. ubi etiam definit propterea omnes vere posse dicere, & orare, *dimitte nobis debita nostra*. Quam orationem, utpote a Christo traditam, B. Virginem frequenter fudisse nullus negabit. Respondetur, hos generales sermones, speciale Virginis privilegium non excludere, ut Concilium Tridentinum declaravit; imo Augustinus lib. de Spirit. & Lit. c. 2. dicit. *Si quis de aliquo sancto affirmet nunquam peccasse, non propriis viribus, sed gratia, & dono Dei, non multum esse cum illo contendendum, sed potius, si id sufficienter ostendat, illi esse gratulandum*. Hæc Augustinus. Quia vero de nullo alio præter quam de Virgine privilegium hoc satis ostendi potest, ideo ad nullum alium extendendum est, ut in materia de gratia latius traditur. Ad illud vero de oratione Dominica dicunt quidam, licet B. Virgo nunquam peccaverit, non tamen semper, & in omni actu suo hoc certo cognovisse, sed interdum dubitasse, & ideo potuisse dicere: *Dimitte nobis debita nostra*. Sed hoc existimo falsum, & contra excellentem Virginis perfectionem. Dominabatur enim suis omnibus actibus perfectissime, & in omni opere suo perfecte cognoscebat, & considerabat, quid secundum rectam rationem fieri posset, & oporteret. Et ideo perspicue, & clare videbat, quale unumquodque opus suum existeret, neque aliquid operata unquam est, quod non prius certo existimaret Deo gratum, acceptumque fore. Alioquin, si vel inconsiderate, vel cum aliqua practica dubitatione operaretur, non posset ab omni culpa, vel imperfectione fomitis excusari. Dicendum est ergo, potuisse Virginem pro aliis, seu pro universa Ecclesia illa verba proferre: *Dimitte nobis debita nostra*. Pro se vero gratias potius de acceptis beneficiis agebat, eorumque perpetuam durationem postulabat.

Object. 1.

Responsio.

Secundo objicitur B. Virgini, quod humana ambitione miraculum a filio postulaverit, eamque ob rem ab ipso fuerit reprehensa Joann. 2. ut Chrysost. homil. 20. & Theophyl. ac Euthym. videntur exponere, & videtur favere Athanas. serm. 4. contra Arian. quatenus dicit fuisse matrem a Christo increpatam, & Irenæus lib. 3. contra hæres. c. 18. dum inquit, Dominum repellendo ejus intempestivam festinationem dixisse: *Quid mihi, & tibi est mulier*. Respondetur nullum ambitionis signum, sed potius eximiæ fidei, & charitatis in ea Virginis petitione fuisse, ut effectus probavit, exaudivit enim Christus matris orationem, quare nulla ratio permittit credere ex inani gloria fuisse profectam. Unde Cyril. lib. 2. in Joan. cap. 22. fidem Virginis in hac petitione ostendi dicit, quia omnia credidit filio possibilia, quamvis nondum Christus miracula edidisset; & c. 24. *Magnam*, inquit, *authoritatem, & dignitatem deferri sibi a Domino mater non ignoravit, quæ persuaso, ut par erat, filio, ministros præparat*. Et Euseb. Emiss. sermon. in Dominicam secundam post Epiphan. Virginem, ait, Spiritu Sancto plenam illud miraculum prævidisse, quod filius facturus erat. Et Bernardus sermo 46. super Cantic. prudentiam verborum Mariæ ponderat. *Quia non precatur, non imperat, sed tantum defectum vini nunciat, quia cum beneficis, & ad liberalitatem propensis non gratia violenter exprimenda, sed solum est occasio proponenda*. Constat igitur verba illa Christi, *quid mihi & tibi est mulier?* nullam reprehensionem continere. Ut enim recte dixit Justin. martyr. q. 136. ad Gent. *Non verbo matrem objurgavit, qui facto honoravit*: & Cyril. dicto lib. 2. c. 23. *Quantus*, inquit, *honor parentibus debeatur, facile ostendit, cum statim ad actum propter matrem accedat*.

Objectio.

Respons.

Sensus autem illorum verborum Christi varie a Sanctis exponitur. Primo Justin. martyr supra dicit, sensum Christi solum fuisse dicere, matri, neque ad illam, neque ad sese pertinuisse, vinum providere. Unde ait, *quid mihi, & tibi?* id est, quid ad nos attinet? quod si ex magna charitate tua vis, ut miraculose illis subveniam, dic ministris, ut faciant, quæ ego præcepero, &c. quam expositionem habet etiam Epiph. hæres. 51. & 79. & Euthym. ibi. Et est probabilis expositio, cum qua ita connectenda sunt verba sequentia: *Nondum venit hora mea*, id est, si ex charitate cupis, ut illis subveniam, priusquam vini defectus omnibus invitatis manifestus sit, non hoc ad nos pertinet, sed potius oportet, ut omnes prius intelligant vinum defecisse, ut miraculum evidentius fiat, & ideo nondum venit hora illud faciendi. Quæ expositio quoad hoc ultimum verbum, videtur fuisse Irenæi lib. 3. contra Valen. c. 1. est etiam Chrysost. homil. 21. in Joan, & Augustin. serm. 41. de tempore, & Euthymii c. 1. in Joa. Solum obstat huic expositioni, quia verba illa. *Quid mihi, & tibi?* juxta phrasim Hebraicam non significant, quid ad nos? Sed, quid mihi tecum est? ut Joel. 3. *Quid mihi, & vobis Tyrus, & Sydon?* Luc. 8. *Quid mihi, & tibi Jesu filii Dei?* Et eodem sensu Matthæi 27. dixit uxor Pilati ad illum: *Nihil tibi, & justo illi*, id est, tibi cum illo sit, vel noli quidquam negotii habere cum illo.

Posita ergo hac verborum significatione est secunda expositio Augustin. tract. 8. in Joann. Christum illa verba ad suam divinitatem retulisse; virtus enim faciendi miracula convenit Christo ratione divinitatis, ad quem etiam ostendendam miracula ordinanda erant, non ad demonstrandam generationem ex matre. Propter hanc ergo causam dicit, quid mihi tecum est? quod scilicet ad miraculum perficiendum pertineat: non enim ex te divinitatem, sed humanitatem habeo. Quam expositionem habet idem August. tract. 19. in Joan. & lib. de fide & sym. c. 4. & lib. 2. de symbolo ad catechumenos c. 5. Greg. lib. 8. Epist. 42. Bed. D. Th. Glos. & alii in Joann. & fere idem sensit Gregor. Nys. orat. in illud dictum Apostoli, *tunc erit & ipse subjectus &c.* cum inquit Christum his verbis quasi repulisse matrem, eo quod veluti jure materno miraculum postularet. Quod etiam indicavit Athanas. serm. 4. contra Arianos, & August. supra. Sed non est intelligendum hos sanctos docere, Virginem opus illud quasi jure materno sibi debitum præcepisse, aut postulasse (id enim de fide, & humilitate B. Virginis sentire, indignum est) præsertim cum verba ejus tantam erga Christum reverentiam præseferant, ut nec expresse rogare, sed solum indigentiam, & occasionem bene faciendi proponere ausa fuerit, ut Bernardus supra notavit. Intelligendum ergo est, propter circumstantes illo modo Christum matri respondisse, ne opus illud ex naturali affectu, aut potestate profectum putarent, ut in simili dixit Christus Joann. 11. & 12. & hoc modo est etiam hæc expositio subtilis, & probabilis.

Tertia vero expositio addi potest, ut Christus de se ut homine loquatur, & sensus sit: *Quid mihi & tibi?* id est, quid mihi tecum est? quod non simpliciter, & absolute est intelligendum, sed in ordine ad negotium, de quo agebatur, seu respectu miraculi perficiendi, ac si diceret, non est hoc opus tale, ut ex humano respectu, vel consanguinitate pendeat, sed ex divino obsequio, & voluntate. Ita fere Grego. Nys. supra, & Maximus serm. 2. Epiphan. & Bernard. serm. 1. & 2. Domin. 1. post Epiphan. In quo sensu non sunt hæc verba reprehensionis, sed instructio-

nis

nis propter circumstantes, ut circa expositionem Augustini diximus, nam hæ duæ expositiones fere in idem recidunt.

Responsio ad testimonia Patrum.

Ad testimonia ergo in principio citata respondetur, Chrysostomum, & qui eum secuti sunt, excessisse, (ut D. Th. inquit). Unde eorum sententia jam erronea est, ut diximus: pie autem exponi possunt, eos non sensisse in virgine fuisse ambitionis, aut vanæ gloriæ motum, sed solum judicari suspiciose ab iis, qui præsentes aderant, potuisse, & ideo Christum Dominum eo modo respondisse. Ad Athanas. dicendum est, Christum re vera non reprehendisse Virginem, quia vera, & rationabilis reprehensio culpam aliquam supponit, sed fortasse Athanas. increpationem vocavit illam admonitionem, seu instructionem potius, quam Christus illis verbis insinuavit non tam propter Virginem, quam propter alios circumstantes, ut declaratum est. Et idem dicendum est ad Irenæum. Non enim potest vere dici B. Virgo passa fuisse repulsam, cum & quod petiit impetraverit, & Christus non propter aliquem defectum Virginis, sed quia nondum erat tempus opportunum ad patrandum miraculum, illud aliquantulum differre voluerit, ut ex illis verbis patet, *nondum venit hora mea*, quod quidem Virginem latere potuit sine illius culpa. Non enim tenetur, qui orat, scire, quando sit opportunum tempus obtinendi, quod postulat, præsertim cum B. Virgo non importune petierit, ut statim miraculum fieret, sed solum aliorum indigentiam, suamque intercessionem insinuaverit. Unde factum est, ut non solum non fuerit a Christo repulsa, sed potius ut propter amorem ejus Christus aliquantulum miraculum prævenerit, ut Cyril. dicto li. 2. in Joan. c. 23. & Ambros. serm. 16. in Ps. 118. circa finem, adnotarunt.

Tertio objicitur Virgini, quod Matth. 12. Marc. 3. Luc 8. Christum publice prædicantem, ex humana quadam ambitione interpellaverit. Propter quod videtur a Christo acerbe reprehensa, illis verbis: *Quæ est mater mea?* Ita fere Chrysostom. hom. 45. in Matth. Sed respondetur facile. Primo in toto illo facto nullum esse imprudentiæ, aut ambitionis indicium, quo possit ad culpam imputari, non solum Virgini, verum nec aliis fratribus Christi, qui ipsum quærebant. Fieri enim potuit, ut bono animo, & convenienti modo illum quærerent: casu autem accideret, ut alii astantes, & audientes, Christum importune alloquerentur. Unde nulla est prorsus ratio irrogandi aliquam culpam Virgini, cum Evangelistæ non dicant ipsam vocasse, vel interpellasse Christum, sed turbam, vel fratres Domini, quos sicut accusare non oportet, ita nec excusare necesse est, ut Augustin. notavit tract. 28. in Joan. Quocirca, quamvis demus, illa verba Christi reprehensionem aliquam continere, non tamen propterea existimandum est illa ad Virginem esse directa, sed ad turbam, vel fratres, si illa digni fuerunt; non est autem necesse dicere illa verba reprehensionis fuisse, sed solum instructionis, ut circumstantibus indicaret, propter carnaliter conjunctos non esse Dei opus intermittendum, ut Augustin. lib. de fide contra Manich. & Bernard. serm. 2. dominicæ 1. Epiph. notarunt. Vel docere etiam voluit conjunctionem sanguinis cum Christo sine spirituali non prodesse, hanc vero per sese multum valere. Ita Augustin. lib. seu serm. de Virgin. c. 3. & Tertul. lib. de carne Christi c. 7. & indicat Hilar. Canone 12. in Matth. circa finem, dum ait. *Christum non fastidiose de matre sua sensisse, sed docere voluisse, propinquitatis jus, atque nomen, non jam de conditione nascendi, sed de Ecclesiæ communione retinendum.* Addit etiam eo facto significatam esse Synagogæ repulsam. Quod etiam dixit Greg. hom. 3. in Evang. Quæ omnia mire complexus est Ambrosius lib. 6. in Lucam ante medium.

SECTIO V.

Utrum in prima sanctificatione fomes originalis peccati fuerit in B. Virgine extinctus.

Fomes peccati quid sit.

QUid fomes peccati sit, supra q. 15. cum de Christo ageremus, explicatum reliquimus. Supponimus ergo esse ipsam naturalem inclinationem appetitus sentientis, quatenus inordinate, & absque rationis consensu, sensibilia interdum potest appetere, quæ imperfectio originalis peccati effectus est, quamvis non semper auferatur ablata originali culpa, ut in renatis constat. Quia vero hic fomes principium est, & origo fere omnis peccati actualis, quod in lapsis hominibus reperitur, ideo illi, qui in B. Virgine actuale peccatum admittunt, fomitem etiam necessario ei tribuunt: at vero catholici omnes, sicut negant B. Virginem aliquando venialiter peccasse, ita consequenter negant habuisse unquam vel in appetitu, vel in voluntate motum aliquem indeliberatum prævenientem rationem, & consensum liberum voluntatis.

B. Virgo actum fomitis nunquam habuit.

Primum ergo sit veluti fundamentum certum hujus quæstionis, B. Virginem nunquam habuisse actum fomitis, seu (ut ita loquar) fomitem in actu secundo. Ita docet D. Thom. hic art. 4. ad 1. Cajet. in opusc. de spasmo Virginis, & alii Theologi statim citandi, & hic videtur esse consensus omnium Patrum, quos disp. præced. sect. 5. retuli, generatim enim docent nihil indecens, nihilve inordinatum in B. Virgine fuisse. Unde Bernar. in serm. circa illa verba *signum magnum: Nihil*, inquit, *in ea non dico tenebrosum, sed obscurum saltem, vel minus lucidum, sed nec tepidum quidem aliquid, aut non ferventissimum liceat suspicari.* Et idem est, quod Richard. de S. Victor. lib. 1. de Emmanuel. c. 28. dicit. *Virgini omnem ociositatem fuisse sublatam, solam pœnam fuisse relictam*; & c. 29 Virgini accommodat illud Psal. 45. *auferens bella usque ad finem terræ*, quia in Virgine nullum internum bellum, sed summa pax fuit. Unde concludit illam solam inter puros homines implevisse in hac vita omni ex parte præceptum illud: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde, mente, & animo.* Quia non tantum rem præceptam, sed quodammodo etiam finem, & modum præcepti, assecuta est; & c. 31. *in cæteris Sanctis magnificum fuisse*, inquit, *quod a vitiis non sunt expugnati, in Virgine autem quod nec impugnata fuit.* Et hoc sensu Damas. orat. de assumpt. Virginem vocat *immaculatam, quæ cum terrenis affectionibus nihil habuit commune.* Et eodem fere modo loquitur Sophro. in Ep. sæpe citata, quæ in 6. Synod. Act. 11. refertur. Denique si Ambr. lib. instit. Virg. c. 7. dixit, Virgini datum esse, *ut præsentia sua integritatis insigne aliis conferret*, quid mirum, quod in se nunquam inordinatum motum senserit? Ratione vero hoc ipsum demonstratur; primo quia *decuit Virginem ea puritate nitere, qua major sub Deo nequeat intelligi.* Secundo, quia hic est quidam effectus originalis peccati, magnam indecentiam, & cum culpa magnam habens affinitatem, isti enim motus de se mali sunt, & culpabiles, nisi ignorantia, vel impotentia illos vitandi, excuset. Unde argumentor tertio ex principio supra posito, quod B. Virgo nunquam venialiter peccaverit. Nam licet posset Deus non obstante fomite, & motibus ejus, impedire omnem culpam in B. Virgine, tamen cum sapientissime, & suavissime omnia provideat, accommodat fini media, & causam disponit, prout expedit, ad intentum effectum. Quia ergo B. Virginem ab omni culpa præservaturus erat, eamdem fecit ab omni inordinato motu liberam, quia moraliter difficillimum est pati inordinatos motus, & venialiter saltem nunquam delinquere. Unde fit nullam mentis distractionem, vel variarum cogitationum intellectus, aut phantasiæ involuntarias immutationes passam unquam fuisse. Hæc enim omnia imperfectionem magnam continent, & ad fomitis inordinationem pertinent.

Objectio.

Dices: hujusmodi motus, si rationem culpæ non attingant, non sunt contra perfectionem sanctitatis, sed potius ad illius augmentum conferre possunt; non est ergo cur negamus in B. Virgine fuisse permissos. Respondeo, sanctitatem perfectam omni ex parte excludere omnem motum divinæ legi contrarium, & ideo Christus hanc perfectionem assumpsit, & participationem ejus cum matre communicavit, quæ ad crescendum in gratia hac occasione non indiguit, hoc enim ad statum incipientium pertinet, ipsa vero inde incepit, ubi alii post longam pugnam consummationis statum acquirunt.

Respons.

Hac ergo certissima veritate supposita, in qua potissimum res in hac quæstione intenta consistit, in modo vel loquendi, vel explicandi hanc rem Theologi dissentiunt. Quidam enim dicunt fomitem fuisse quidem in Virgine ligatum a prima sanctificatione, non tamen fuisse prorsus extinctum usque ad secundum. Alii vero a prima sanctificatione dicunt fuisse fomitem omnino illi

sublatum. Priorem sententiam docet D. Thomas hic, quem Cajet. & alii sequuntur, & fuit sententia Albert, in 3. dist. 3. ubi Bonav. 1. par. dist. art. 2. q. 2. eamdem tenet, & Richar. art. 1. q. 3. & 4. Durand. q. 3. inclinat etiam Richard. de S. Victor. lib. 2. de Emmanuel. c. 26. & 27. Fundamentum D. Thom. est, quia non decuit carnem aliquam omnino liberari a lege fomitis, & peccati, donec filius Dei assumeret carnem sanctam, & a fomite liberam, Sicut non decuit corpus aliquod humanum ante Christi corpus gloria & immortalitate donari. Possunt autem in hujus sententiæ confirmationem citari Cyprian. lib. de cardinalibus Christi operibus cap. de nativitate Christi, ubi dicit, *in Christi conceptione Spiritu Sancto obumbrante, originale incendium extinctum fuisse*. Et Cyril. Jerosol. Catech. 17. dicens: *Spiritum Sanctum in Virginem veniendo, & eam obumbrando, sanctificasse eam, quo posset eum, per quem sunt omnia, suscipere*. & Nazianz. orat. 38. & 42. qui ait, Spiritum Sanctum in anima, & corpore purgasse Virginem, ut Christum conciperet; & Arnob. Psalm. 14. in princip. clarius dicit: *Jesus immaculatus virgineam aulam ingressus, ipsum tabernaculum a maculis carnalibus liberavit, & dedit sanctificationem potius, quam accepit*.

Secundam vero sententiam docet aperte Alens. 3. par. q. 9. in 2. art. 1. idem Scot. Gabr. Almai. Ma. dist. 3. & fere reliqui authores, qui docent B. Virginem ab originali culpa fuisse præservatam. Cui sententiæ favent Patres in primo puncto hujus Sect. citati. Et ratio adjungi potest, quia a prima sanctificatione Virginis statuit Deus nullum motum fomitis in illa permittere: ergo non solum ligavit, sed etiam extinxit in ea fomitem. Quorsum enim fomitem in actu primo (ut ita dicam) in ea relinqueret, cum omnem actum secundum esset impediturus? maxime cum hujusmodi fomes imperfectum quid sit, & de se ad malum inclinet.

Ut differentiam harum opinionum, remque totam aperiam, operæ pretium erit exponere, quid sit ligare, vel extinguere fomitem, & qua ratione duo hæc inter se differant. Conveniunt enim, quia utroque modo infallibiliter fit, ut appetitus nullum inordinatum motum habere possit in sensu composito, id est, posita illa gratia, vel privilegio, quo fomes ligari, vel extingui dicitur. Cum enim appetitus, seu fomes sit potentia de se naturaliter operans, præsertim in iis motibus, qui libertatem antevertunt, non potest infallibiliter impediri, ne hoc modo operetur, nisi careat aliquo principio ad operandum requisito, videlicet objecto, concursu Dei, aliove simili. Quia si haberet omnia requisita ad operandum, cum sit potentia naturalis, statim operaretur. In quo multum differt a potentia libera, & ideo necessario fit, ut sive fomes extinctus sit, sive ligatus, infallibile sit nunquam habiturum actum fomitis, atque adeo ut facta illa suppositione non possit illum habere.

Ligari, extinguive fomitem quid sit.

Cum ergo hic effectus communis sit, ut explicemus, quæ differentia esse possit inter ligatum fomitem, & extinctum, advertendum secundo est tribus modis intelligi posse fieri hunc effectum; primo per solos habitus, vel qualitate inhærentes, ita perfectas, ut per solam intrinsecam informationem contineant appetitum, ita ut ex vi illatum nullo modo moveri possit contra rationem. Et si hic modus possibilis est, per illum proprie dicetur auferri fomes, quia per eum tolletur intrinsece privatio justitiæ, & inordinatio appetitus. Et ita videntur sentire Cajetanus, Durandus & multi alii. Fateor tamen me nunquam potuisse intelligere, quomodo per solos habitus inhærentes possit hic effectus fieri sine alia actuali, & extrinseca providentia Dei, vel clara ejus visione, quia illæ qualitates, quæ solum sunt per modum actus primi, non possunt efficere, ut existens objectum, & applicatum appetitui, illum non moveat. Quia appetitus de se naturaliter operatur circa objectum applicatum, nisi per actualem motionem a superiori potentia contineatur, quam naturalem inclinationem, & efficaciam non videntur soli habitus posse impedire. Nam sicut vitia non sufficiunt ad tollendam inclinationem ad bonum: ita nec virtutes, licet perfectissimæ sint, possunt tollere naturalem inclinationem appetitus ad sensibilia, quæ interdum rationi repugnant, & ad illa nonnunquam movebitur, nisi aliunde præveniatur, ut latius dicitur in Prima parte, tractando de statu innocentiæ, & de originali justitia.

Per solos habitus inhærentes auferri fomes cur non possit?

Secundo modo intelligi potest fieri hic effectus per solam extrinsecam Dei providentiam, vel impediente objecta, quæ possem hujusmodi motus excitare, vel negantem concursum suum ad eosdem, & hic modus sine dubio fuit possibilis, & posset merito dici ligatio fomitis. Tertio modo potest intelligi hic effectus fieri, partim per habitus, & virtutes perfectas, partim per divinam gratiam excitantem, prævenientem, & adjuvantem. Et hic modus possibilis est, & ex suo genere in homine puro viatore maxime perfectus. Quia includit gratiam, & heroicas virtutes, & divinum auxilium necessarium. Nam quia homo non videns Deum, neque ipsum semper actualiter amat, nec per rationem superiorem de omnibus agendis semper considerat, nec potest per seso omnes occasiones prævenire, ne appetitus excitetur prius, quam ratio vigilet, ideo necessarium est hoc divinum auxilium, quod hominem custodiat. Et hic modus, si perfectas virtutes includat, merito dici potest extinctio fomitis, cum per illum, & appetitus inferior intrinsece perficiatur, & subordinetur superiori, & ipsa superior ratio ex divino auxilio semper, cum oportet, attendat, & præveniat, ne ab inferiori præveniatur.

Ex his igitur facile est de supra dictis sententiis judicium ferre. Simpliciter enim dicendum censeo in B. Virgine a prima sanctificatione fomitem extinctum fuisse, quamvis hic effectus in secunda sanctificatione auctus fuerit, & perfectus. Probatur quia in primis dici non potest in Virgine solum fuisse impeditos hujusmodi motus per solam extrinsecam providentiam, ut ea ratione dicatur tantum fuisse ligatus, tum quia ille modus est valde imperfectus, & ideo non est, cur Virgini tribuatur: præsertim cum non sit consentaneus ordinario modo providentiæ Dei, qui causis secundis principia tribuit intrinseca ad hujusmodi effectus, & ipse solum supplet ea, quæ per intrinseca principia fieri a causis secundis convenienter non possunt: tum etiam quia B. Virgo a principio habuit gratiam, & virtutes omnes per se, & per accidens infusas valde perfectas, quibus conjunctum est illud divinum auxilium.

A prima sanctificationis instanti in Virgine, peccati fomes extinctus.

Quod si forte dicatur, non fuisse illi a principio datas virtutes in gradu adeo perfecto, ut ad extinguendum fomitem censeri possit sufficiens, vel saltem non esse illi datam quandam aliam qualitatem, quæ intrinsece ac proprie perficit hunc effectum: respondetur primum. Hoc, quod dicitur de quadam alia qualitate commentitium est, & intelligi certe non potest, ut ex supra dictis constat, & ex iis, quæ supra de extincto fomite in Christo, & alibi de justitia originali Adæ dicta sunt. Deinde sive per hujusmodi qualitatem, sive per virtutes infusas in gradu perfecto, vel solas, vel (quod verius est) conjunctas divinæ custodiæ dicatur extingui fomes, sine causa negatur datum fuisse Virgini in prima sanctificatione perfectæ virtutis gradum ad hunc effectum necessarium. Quia Adæ, & Evæ in prima sanctificatione datæ sunt gratia, & virtutes in gradu heroico ad hunc effectum sufficiente; sed copiosior gratia, & perfectiores virtutes datæ sunt Virgini in prima sua sanctificatione, ut ex principiis supra positis constat. Unde Bernard. Epist. 174. *ego*, inquit, *puto, quod copiosior sanctificationis benedictio in eam descenderit, quæ ipsius non solum sanctificaverit ortum, sed & vitam ab omni peccato deinceps custodierit immunem*; ubi loquitur de intrinseca perfectione gratiæ sanctificantis: quæ (ut supra dicebamus) non posset sufficienti modo disponere ad superandum perfecte omne peccatum, nisi esset etiam sufficiens in suo genere ad fomitem extinguendum. Et confirmatur tum ratione facta pro secunda sententia, tum etiam alia ratione supra indicata, quia Deus, qui suaviter omnia disponit, tribuit causis secundis virtutes intrinsecas effectibus accommodatas: tum denique, quia B. Virgo ante conceptionem filii dicta est *plena gratia*, quam plenitudinem proportionaliter habuit a prima sanctificatione: includit autem hæc plenitudo omnem effectum decentem eam, quæ futura erat mater Dei; tota autem hæc perfectio illam maxime decet, ut ostensum est.

Objectio.

Respons.

Neque in contrarium obstat fundamentum primæ sententiæ; nihil enim Christi dignitati derogat, quod hanc perfectionem matri communicaverit inferiori modo, quam in ipso fuit: ipse enim per se habuit omnem &

Responsio ad argumenta in oppositum.

ani-

animæ, & corporis sanctitatem, Virgo autem per ipsum: ille ut Deus homo habuit in sua voluntate humana perfectum dominium in omnes actiones suas, & in omnia objecta, quæ illas poterant excitare, & ut beatus semper actu considerabat omnia, unde etiam per intrinsecam providentiam, & virtutem omnia poterat prævenire: B. autem Virgo pro statu viæ non fuit tantæ perfectionis capax. Sicut autem non derogat sanctitati animæ Christi, quod antequam illa extiterit, ex merito ejus multæ animæ fuerint sanctificatæ, etiam in gradu valde perfecto, & eximio, ita non derogat puritati, & sanctitati carnis Christi, quod ante formationem ejus caro matris fuerit perfecte sanctificata usque ad extinctionem fomitis, sed hoc potius commendat providentiam, charitatem, & efficaciam meriti ipsius. Nec est simile de perfectione gloriæ, illa enim est perfectio pertinens ad terminum, in quo nullus hominum constitui debuit, nec in anima, nec in corpore ante Christum, hæc autem est perfectio accommodata, & communicabilis viatori.

Responsio ad testimonia Patrum.

Ad Patres respondetur potius a nobis stare. Cyprianus enim, non de fomite peccati, sed de sensibili voluptate loquitur, quam B. Virgo in conceptione filii, Spiritu Sancto obumbrante, non sensit. Et similiter Arnobius non tractat de fomite, sed de æstu libidinis, & sordibus puerperii, & has vocat carnales maculas, a quibus B. Virgo in conceptione, & partu præservata fuit. Et idem fere est sensus Cyrill. Nazianz. & aliorum docentium Virginem in conceptione filii ab omni carnis immunditia, & indecentia fuisse immunem. Addi etiam potest ex D. Thom. hic art. 3. ad 3. Virginem in filii conceptione ampliori sanctificatione fuisse donatam, cum majori mentis illuminatione, & totius animæ ad Deum collectione. Et hæc solet a Sanctis vocari, *purgatorio*, non a culpa, sed ab externis impedimentis, a remissione animi, ab ignorantia negativa, seu nescientia, ut Dion. loquitur c. 6. de cæl. hierar. p. 3. post medium.

SECTIO VI.

Utrum B. Virgo in prima sanctificatione originalem justitiam acceperit.

Ratio dubitandi oritur ex præcedenti dubio, quia scilicet, extinctio fomitis est effectus formalis originalis justitiæ. Difficultatem hanc tractat late Cordub. lib. 1. sui quæstionar. q. 46. ubi refert quosdam authores simpliciter asserentes, B. Virginem habuisse originalem justitiam. Quod etiam sensit Carthus. lib. de præconio, & dignitate Mariæ, & Canisius lib. 1. de Deipara. c. 9. referens Cardinalem Cusanum lib. 8. suorum operum circa illud: *Sicut lilium inter spinas*. Indicat etiam Durand. in 3. d. 3. q. 3. & Cajet. 1. 2. q. 109. art. 2. dum inquit in B. Virgine fuisse, *donum integritatis naturæ*, quod sola ratione a justitia originali distinguit, & favet Ansel. lib. de Conceptu Virg. c. 20. ubi de Christo loquens ait a sua origine justitiam originalem habuisse. Quod non potuit alia ratione dicere, nisi quia fomite caruit; ergo idem proportione servata dicendum est de Virgine, cum etiam fomite caruerit, ut sicut justitia originalis, quæ communicata est Adæ ut primo naturæ principio, communicata fuit Evæ, quæ in adjutorium simile sibi data est, ita suo modo Christo, & B. Virgini sit data.

Justitia originalis quid sit.

Ad explicandam exacte hanc difficultatem oporteret diligenter inquirere, quid justitia originalis sit, quos effectus habeat, & quomodo, sed quoniam hoc est a præsenti instituto alienum, suppono justitiam originalem fuisse quoddam donum sanans naturam constituendo perfectum ordinem inter Deum, & hominem, & inter partes seu appetitus hominis inter se, ita ut inferiora superioribus, & omnia Deo essent perfecte subjecta. Hoc autem donum (ut opinor) nihil intrinsecum erat in homine, præter gratiam in essentia animæ existentem, & virtutes omnes per se, & per accidens infusas in gradu heroico, quibus adjungebatur specialis Dei providentia, & custodia, ut latius in 1. p. q. 95. ostendi.

Ex quo colligitur primo, fuisse in Virgine potissimos effectus originalis justitiæ, non tamen omnes, qui ad statum innocentiæ, seu originalis justitiæ pertinebant.

Primum constat, quia habuit superiorem rationem

seu portionem perfectissime subjectam Deo, & inferiorem rationem, & appetitum superiori, absque ulla discordia, ut ostensum est. Et ideo recte dicitur habuisse integritatem naturæ in ordine ad humanas operationes. Secundum etiam est evidens, quia fuit capax tristitiæ, timoris, & similium affectionum, quæ in statu originalis justitiæ non erant. Et similiter habuit corpus passibile, quod defatigabatur, & morti fuit subjectum, a quibus omnibus præservabatur homo in illo statu.

Donum originalis justitiæ quomodo fuerit in Virgine.

Secundo hinc concluditur, si justitia originalis sumatur pro collectione omnium horum effectuum, seu pro dono, quod omnium illorum principium sit, in B. Virgine non fuisse originalem justitiam, quia non habuit totam collectionem effectuum, nec principium ejus. Nihilominus tamen verissime dici potest habuisse donum originalis justitiæ, quoad præcipuos, & quasi formales effectus ejus: constat enim hos effectus, qui consistunt in subjectione ad Deum, & rationem superiorem, & perfecta subordinatione potentiarum, esse præcipuos: constat etiam illud donum, quo hi effectus fiebant in Virgine, fuisse ejusdem rationis cum dono collato Adæ ad similes effectus præstandos. Quia (ut dictum est) non fuit aliud præter gratiam, & virtutes perfectas sub divina providentia, & custodia; & hoc sensu multi Doctores in 2. d. 29. & 30. dicunt, fomitem non excludi nisi per originalem justitiam. Et eodem modo possumus loqui de Virgine (quidquid Corduba supra contendat) quamquam, quia B. Virgo non habuit hoc donum ex vi suæ originis, neque cum omnibus effectibus originalis justitiæ (ut dictum est), ideo magis expedit non simpliciter ita loqui, sed cum limitatione, & declaratione sufficienti, quæ ex dictis facile constat.

SECTIO VII.

Utrum B. Virgo habuerit usum rationis a suo Conceptionis, & sanctificationis initio.

Hactenus explicuimus, quanta fuerit perfectio, multitudoque donorum gratiæ sanctificantis, quæ in prima sanctificatione B. Virgini sunt data, de aliis vero donis seu gratiis gratis datis, quia non in prima sanctificatione, sed posterius datas esse censemus, inferius suo loco dicendum est. Solum igitur superest explicandum id, quod ultimo loco supra proposuimus, quo modo scilicet B. Virgo fuerit sanctificata, utrum sine propria dispositione (ut ordinarie infantibus contingit) an vero altiori modo, & per propriam dispositionem more adultorum. Hujus autem decisio pendet ex quæstione, quam in hac sectione præmittimus. In qua indicantur multa. Primum, an in primo instanti habuerit usum rationis, & actum ejus, cum perfecta cognitione, & judicio. Secundum, quid per illum actum cognoverit, aut cognoscere potuerit. Tertium, qualis fuerit illa cognitio. Quartum, an hic usus rationis, vel facultas illa utendi perseveraverit in Virgine tota infantiæ ætate.

Virgo ab instante conceptionis actualem rationis usum habuit.

Dico ergo primo, B. Virgo habuit actualem usum rationis in primo instanti conceptionis, & sanctificationis suæ. Ita docet expresse Bernardinus Senens. serm. 51. de B. Virgine c. 2. art. 1. & Cajet. hic art. 3. & Viguer. in institut. cap. 5. §. 3. vers. 9. Probatur autem ex principio supra posito, quia privilegium gratiæ alicui puro homini concessum, non est verisimile B. Virgini fuisse negatum: sed usus rationis tempore suæ sanctificationis datum est Joanni Baptistæ, ut patet ex illo verbo Luc. 1. *exultavit infans præ gaudio in utero meo*, ubi advertere oportet, verbum, *exultandi*, interdum analogice, seu metaphorice sumi in Scriptura, & tribui rebus etiam inanimatis, juxta illud Ps. 113. *montes exultaverunt ut arietes*. Propter quod Jansen. cap. 4. concord. censet hanc exultationem Joannis non fuisse cum cognitione, nec ibi gaudium significare proprium gaudii affectum, sed motum aliquem externum, seu gesticulationem, quæ gaudii effectus esse solet. Nam vox Græca Ἀγαλλίασις hoc proprie significat. Sed non est cur ubi proprietas verborum stare potest, ad metaphoras confugiamus: certum est autem vocem *exultationis*, & *gaudii*, proprie significare actum vitæ, qui cognitionem supponit, quam propriam significationem etiam vox Græca

commodius admittit, & juxta illam, perfectior, magisque accommodatus sensus redditur. Præsertim quia (ut notavit Origen. homil. 7. in Lucam) licet verbum *exultandi*, simpliciter dictum, metaphorice interdum in Scriptura sumatur: tamen *exultare in gaudio*, nunquam invenietur secundum metaphoram dictum. Quo factum est, ut fere omnes Patres tam Græci, quam Latini in hac expositione consentiant. Ambros. lib. 1. in Luc. *Habebat intelligendi sensum, qui exultandi habebat effectum.* Idem de institut. Virg. c. 13. lib. 2. de Virginib. in princip. & lib. 4. de fide ad Gratian. c. 4. Leo Pap. serm. 10. de nativit. *Præcursor*, inquit, *Christi spiritum Prophetiæ intra viscera matris accepit, & nondum genitus, genitrici domini signa exultationis ostendit*; clarius Hier. Ep. 7. ad Lætam: *Audiebat* (inquit de Joanne) *verba domini per os Virginis personantis*: & Bed. Luc. 1. *Prior*, inquit, *Elizabeth vocem audivit, sed Joannes prius gratiam sensit, illa Maria, iste domini sensit adventum.* Idem Petr. Chrysolog. serm. 88. August. lib. 2. de consens. Evang. c. 15. & (si illius sunt opera) in orat. de quinque hæresib. c. 14. & lib. 3. de mirabilib. sacræ Scripturæ c. 1. Origenes hom. 4. in Lucam dicit Joannem in utero cognovisse Christum, quem Judæi post multa facta miracula ignorarunt. Idem docet hom. 7. & hom. 2. ex variis, in hunc sensum exponens illud verbum Joannis Baptistæ, quod Joan. 1. habetur. *Qui post me venit, ante me*, idest, *ante conspectum meum factus est*, unde sic inquit: *Qui ordine temporum post nativitatem meam factus est in carne, ante conspectum meum, dum adhuc essem in visceribus matris, prophetico spiritu vidi illum coram me conceptum in utero Virginis.* Idem sentit Chrys. hom. 1. in Lucam, & Theophylact. Luc. 1. qui ita exponit, Joannem Baptistam fuisse plus quam Prophetam, quia ex utero matris habuit Propheticam cognitionem: in eadem sententia est Cyril. Jerosol. catech. 3. & Nicephor. lib. 1. histor. c. 8. & Simeon Metaphrast. orat. de vita, & dormitione Deiparæ, apud Surium tom. 5. Ac denique in Concil. Basil. sess. 43. dicitur, Joannem in utero matris Christum cognovisse. Unde Ecclesia in ejus officio canit: *Senseras regem thalamo manentem.* Solus Aug. Ep. 57. ad Dardan. (quem D. Th. hic a. 6. imitatur) videtur hoc in dubium revocasse. Sed Augustinus eo loco non tantum de usu rationis, sed de tota Joannis Baptistæ sanctificatione quæstionem movet, & nihil ibi negat, sed inquirendo procedit; D. autem Thom. a Cajet. exponitur non *assertive*, sed *adversative* fuisse locutus, scilicet, quamvis Joannes Baptista non habuisset usum rationis in utero matris, non propterea esse negandum fuisse sanctificatum.

Joannes Baptista usum rationis in utero matris habuit.

Mirum est autem non defuisse, qui cum admitterent hoc privilegium Joanni fuisse concessum, nihilominus negaverint datum Virgini, quia hæc non est perfectio ad majorem sanctitatem pertinens, sicut breviori, aut longiori vita vivere. Hæc autem sententia improbabilis mihi videtur. Quamquam enim rationis usus absolute sumptus non necessario pertineat ad majorem sanctitatem, tamen si ille usus sit per actum fidei, seu cognitionis divinæ, & sic fundamentum sanctificationis, & meriti, multum ad perfectionem gratiæ, & sanctificationis pertinet. Deinde, licet diutius in via, seu mortali vita durare, per se ad perfectionem non pertineat (præsertim si post illam finitam, ad statum, & terminum beatitudinis a Deo præfixum statim transeundum sit), quamdiu tamen in hac vita vivimus, frequentius, & diuturnius in Dei contemplatione, & actuali amore versari, sine dubio est magna perfectio sanctificantis gratiæ. Sicut in beatis summa quædam perfectio est, nunquam hujusmodi actus interrumpere, nam quo magis in via illius similes efficimur, eo magis ad perfectionem accedimus.

Dico secundo. Hæc rationalis cognitio, quam B. Virgo in eo momento habuit, potissimum circa Deum, & Christum dominum versata est. Hoc fere non indiget probatione. Patet enim, tum ex adducto exemplo de Joanne Baptista, qui Christum in utero matris cognovit: tum etiam, quia hæc cognitio est ad sanctificationem pertinens: alia vero non erat eo tempore necessaria.

Dico tertio. Hæc cognitio fuit per actum perfectum fidei. Hæc conclusio non est certa, quia potuit Deus dare B. Virgini in eo instanti scientiam aliquam infusam supernaturalem mysteriorum, & non est improbabile hoc fecisse, de quo infra disputabimus, cum de scientia Virginis ex professo agemus: est autem certum, & consequens ad ea, quæ dicta sunt, cognitionem, quam tunc Virgo habuit, fuisse supernaturalem, & verisimilius est fuisse fidem, quam constat habuisse Virginem aliquando juxta illud: *Beata, quæ credidisti*, hæc enim est sufficiens, & accommodata viatori, & ad perfectionem sanctificationis illa sola est necessaria. Quam vero expressa, & distincta fuerit hæc fides Virginis, & quæ mysteria per illam cognoverit, in prædicta disput. commodius tractabimus.

Dices; Joannis cognitio vocatur Prophetica a citatis Patribus, quæ tamen videtur perfectior, quam cognitio fidei. *Objectio.* Respondetur non semper esse perfectiorem, neque aliam in substantia a cognitione fidei, ut latius in 2. 2. tractatur. *Respons.* Dices rursus, cum fidei cognitio a sensibus pendeat, quomodo potuit B. Virgo habere actum fidei, antequam posset phantasmatibus uti? *Objectio.* Respondetur, potuisse Deum, vel ita elevare intellectum Virginis, ut sine dependentia a sensibus per lumen fidei, & species aliquas per se infusas operaretur, sicut in perfecto quodam gradu Prophetiæ interdum fit, vel etiam potuisse interiorem sensum, seu phantasiam ita confortare, ut intellectui cooperari valeret. *Respons.*

Dico quarto. Probabile est facultatem utendi ratione datam Virgini in primo instanti in ea semper durasse. Hæc conclusio est contra Cajet. hic art. 4. qui ita interpretatur D. Thomam dicentem, esse speciale privilegium Christi habere usum liberi arbitrii in utero matris, intelligendum enim dicit de usu rationis permanente. Conclusionem tamen positam tenet Bernardinus Senensis citato loco, qui argumentum sumit a Joanne Baptista, de quo idem sentit Jacobus Christopolitanus super Canticum *magnificat*, & potest fieri verisimile. Primo ex illo principio, quod ita videntur sancti de Joanne Baptista sentire, multo ergo magis est nobis ita de Virgine sentiendum. Antecedens patet ex Ambr. lib. 2. in Luc. c. de mora Mariæ cum Elizabeth, ubi dicit Joannem crevisse in gratia illis tribus mensibus ex præsentia Virginis; & cap. sequent. dicit: *Tempus siletur infantiæ, quia præsentia Domini matris in utero roboraretur, qui infantiæ impedimenta nescivit*; & infra cap. de prophetia Zachariæ ait; *Zachariam ideo locutum esse ad filium, Et tu puer, &c. quia eum audire poterat, qui salutationem Mariæ audierat.* Quæ omnia sumpsit ex Orig. homilia 8. & 9. in Lucam. Secundo confirmari hoc potest ex fide digna historia, qua fertur, B. Virginem tertiæ suæ ætatis anno intelligentem quidem, ac consentientem fuisse in templum a parentibus oblatam. Ita tradit Greg. Nyss. oratione de Christi nativit. & Damascen. lib. 4. fidei cap. 15. Evodius & alii, quos infra referam. Verum est tamen, non omnes Patres diserte affirmare B. Virginem eo tempore rationis usum habuisse, satis tamen indicant, & expressius habetur in illa historia, quæ nomini Hieronymi circumfertur, & Antonin. 1. p. historiali titul. 4. cap. 6. §. 10. dicit: *nihil illi tunc defuisse ad perfectam ætatem, & jam tunc ascendisse mente ad quindecim gradus perfectionis, in quindecim Psalmis cantici graduum significatos*, & idem sentit Dionysius Carthus. in 1. p. vitæ Christi §. 2. ergo fuit acceleratus usus rationis Virgini in ea ætate; ordinaria enim lege naturæ, non poterat tunc ratione uti. Quod, usitato exemplo Joannis Baptistæ, confirmare possumus. Ille enim (sicut virum decebat) a tenera ætate, quando juxta naturæ leges, nondum ratiocinari poterat ab Spiritu Sancto motus, & illuminatus, in eremum abiit, ut divinæ contemplationi vacaret, ut Chrysostomus indicat homil. 38. in Matth. & Orig. homil. 9. in Lucam, & clarius Nicephorus lib. 1. histor. c. 14. Sic ergo B. Virgo (sicut decebat Virginem) templum adiit, ubi continua fere Dei contemplatione frui posset. Ergo verisimile est, hunc rationis usum, quem sæpius in infantia Virginem habuisse conspicimus, constantem, ac perpetuum in ea fuisse. Tertio accedit, quod Dei opera perfecta sunt, ejusque dona sine pœnitentia, neque auferuntur sine culpa, præsertim quando dantur in utilitatem, & perfectiorem sanctificationem suscipientium: unde fit, ut sit etiam hæc major perfectio Virginis, ejus statui, & dignitati valde consentanea, nihilque derogat Christo: est enim illi proprium habuisse in utero matris usum rationis in clara Dei visione, & in facultate utendi omni scientia, & in

Facultas utendi ratione data Virgini in conceptione qualis.

omni

omni materia pro suo arbitrio, atque adeo in tali usu rationis, quo posset perpetuo vigilare, & omnem inferiorum potentiarum motum prævenire, de quo usu videtur D.Thom. art.4. loqui; B. autem Virgo tantum habuit facultatem utendi rationem in iis, quæ ad Dei, & Christi cognitionem pertinebant.

Objectio. Sed objici potest, quia Sancti supra citati loquentes de accelerato usu rationis Joannis Baptistæ, dicunt fuisse per modum propheticæ revelationis, quæ non solet dari permanenter & per modum habitus, sed actualis motionis. Et confirmatur, quia videmur multiplicare miracula sine necessitate. Oportebit enim consequenter dicere B.Virginem potuisse in infantia intelligere, sine conversione ad phantasmata, vel certe Deum miraculose disposuisse, aut confortasse sensus ejus, ut perfecte possint rationi cooperari. Satis ergo esse videtur, quod per actualem & transeuntem revelationem rationis usum habuerit, tum in primo instanti sanctificationis: tum etiam fortasse postea pro alicujus temporis, seu occasionis opportunitate.

Respons. Respondetur hunc modum dicendi etiam esse probabilem, & juxta illum posse non difficile accommodari omnia, quæ ex Patribus, & historiis attulimus. prior tamen, quem elegimus, verisimilior videtur, & divinæ bonitati, atque providentiæ magis consentaneus; & certe saltem ea eo tempore, quo B.Virgo fuit in templo præsentata, non videtur dubitandum, quin facultatem habuerit perfecte intelligendi, ac divina mysteria contemplandi. Hoc enim munus semper in templo exercuisse, Patres omnes docent: nec enim ob alium finem illuc oblata est: non potuit autem etiam eo tempore ratione uti absque speciali gratia, & privilegio. Eadem ergo ratione dicere possumus similem gratiam anteriori tempore accepisse. Præsertim cum Antoninus dicat, eo tempore jam Virginem mente ascendisse ad supremum gradum perfectionis.

SECTIO VIII.

Utrum B. Virgo sanctificata fuerit per propriam dispositionem.

HÆc quæstio ex præcedenti definita est. Dicendum est enim B.Virginem fuisse sanctificatam per propriam dispositionem. Ita docet S.Bernardinus loco supra citato. Et probatur ex dictis. Primo, quia in illo instanti B.Virgo habuit cognitionem Dei; non est autem verisimile habuisse illam ociosam, & quasi emortuam. Habuit ergo simul actum liberi arbitrii in Deum, quo illum super omnia dilexit: nam in hunc potissimum finem data est ei hæc cognitio: & omnes conjecturæ, quibus ad cognitionem probandam usi sumus, efficacius de spe, & amore procedunt: ergo. Secundo, quia sanctificari per proprium actum est perfectior modus (ut D.Thom. infra probat q.34.art.3.) Ergo credendum est hoc modo fuisse sanctificatam Virginem. Et confirmatur, quia nullus sanctificatur sine proprio libero consensu, nisi veluti per accidens propter impotentiam utendi ratione, ratio enim perfecta, ac propria ineundi amicitiam divinam, & veluti spiritualem desponsationem, quæ in prima sanctificatione fit, utriusque partis consensum requirit: sed in Virgine non erat hæc impotentia, nam (ut ostensum est) ratione uti poterat; ergo. Tertio, quia propter has rationes tam Angeli, quam Adam sanctificati fuerunt per propriam dispositionem, & idem dicendum est de Jo: Baptista, nam gaudium illud, quo exultavit, signũ amoris fuit: multo ergo magis asserendum hoc erit de Virgine Beata.

Virgo per propriam dispositionem primo sanctificata.

Objectio. Dices; ergo non est operata B.Virgo in illo instanti per habitus gratiæ, & charitatis; dispositio enim ad infusionem gratiæ, & donorum, non procedit ab habitibus (ut suppono); consequens autem non videtur verum, quia ille est imperfectus modus operandi.

Respons. Respondetur. Dupliciter intelligi potest hæc sanctificatio per propriam dispositionem; uno modo, ut sit hæc dispositio præparans subjectum ad receptionem habitus, & tunc verum est talem dispositionem non effici ab habitu, nam potius habitus infunditur, quia dispositio effecta est, non ut efficiatur: alio modo potest hæc dispositio intelligi, non ut præparans, sed ut perficiens, & ut sanctificationem consumans, & quando dispositio talis est, ab habitu seu principio intrinseco procedit. Potest ergo dici, B.Virginem fuisse sanctificatam per propriam dispositionem hoc posteriori modo, & ita facile expeditur difficultas posita. Mihi tamen verisimilius est fuisse priori modo sanctificatam. Ille enim est magis accommodatus viatoribus ratione utentibus, & omnibus pensatis ad majorem perfectionem pertinet, nam qui se ad gratiam disponit, quodammodo se sanctificat, & cum divino auxilio est sibi aliquo modo causa gratiæ, quod majoris perfectionis est, quã ex habitu primum actum elicere, vel solum ex auxilio.

Qualis dispositio fuerit in Virgine ad gratiã in sua Cõceptione.

Ex hac doctrina infertur, meruisse Virginem in prima sanctificatione sua de condigno non gratiam, sed gloriam. Hoc constat ex generali principio, quod in materia de gratia traditur, nimirum ultimam dispositionem ad gratiam esse meritoriam, quod cum ad perfectionem spectet, etiam in Virgine locum habet; imo etiam Christum Dominum in primo instanti Conceptionis meruisse, simili argumento probat D.Th. infra q.34.a.3. Certum est autem non potuisse B.Virginem per eam dispositionem gratiam mereri, quia principium meriti non cadit sub meritum: gloriam autem mereri potuit, quia illa caruit, qua privatione supposita majoris perfectionis est obtinere illam ex merito, quam sine illo. Et confirmatur argumento sæpe facto, quia Angeli, & Adam meruerunt primam gloriam per eum actum, quo se ad gratiam disposuerunt; & idem de Joanne Baptista credibile est, de quo sancti ajunt, *suo merito patri loquelam restituisse*, ut Greg. Naz. orat. 12. quæ est prima de pace, & Ambr. ser. 64. & super Luc ubi Beda, & alii. Et Ecclesia canit: *Hinc parens nati meritis, uterque abdita pandit*; ergo multo magis credendum est, Virginem meruisse gloriam a prima sua sanctificatione. De qua hæc dicta sufficiant. Nam de merito Virginis & augmento gratiæ, aliisque donis, & gratiis illi collatis, infra commodiori loco disputabimus.

In prima sanctificatione Virgo meruit de condigno gloriam.

QUÆSTIO XXVIII.

De Virginitate B. Mariæ, in quatuor articulos divisa.

DEinde considerandum est de Virginitate matris Dei. Et circa hoc quæruntur quatuor.
Primo, utrum fuerit Virgo in concipiendo.
Secundo, utrum fuerit Virgo in partu.
Tertio, utrum permanserit Virgo post partum.
Quarto, utrum votum Virginitatis emiserit.

ARTICULUS I.

Utrum B. Maria fuerit virgo in concipiendo.

AD tertium sic proceditur. Videtur, quod mater Dei non fuerit virgo in concipiendo Christum. Nulla enim proles, quæ habet patrem & matrem, ex virgine matre concipitur. Sed Christus non solum dicitur habere matrem, sed etiam patrem, dicitur enim Luc. 2. erant pater ejus, & mater mirantes super his, quæ dicebantur de illo; & infra eadem mater dicit, Ecce enim pater tuus, & ego, dolentes quærebamus te. Ergo Christus non est conceptus ex Virgine matre. 118. 4. con. c. 41. Et opusc. 2. 231. Et opusc. 60. cap 4.

2 Præterea. Matt. 1. probatur, quod Christus fuerit filius Abrahæ, & David, per hoc quod Joseph ex David descendit. Quæ quidem probatio nulla esset, si Joseph pater Christi non fuisset. Ergo videtur, quod Mater Christi eum ex semine Joseph conceperit, & ita non videtur fuisse Virgo in concipiendo.

3 Præterea. Galat. 4. dicitur, Misit Deus filium suum factum ex muliere. Mulier autem consueto modo loquendo dicitur, quæ est viro cognita; ergo Christus non fuit conceptus ex Virgine matre.

4 Præterea: eorum, quæ sunt ejusdem speciei, est idem modus generationis, quia generatio recipit speciem a termino, sicut & cæteri motus; sed Christus fuit ejusdem speciei cum aliis hominibus, secundum illud Phil. 2. In similitudinem hominum factus, & habitu inventus ut homo. Cum ergo alii homines generentur ex commixtione maris, & fœminæ, videtur, quod etiam Christus simili modo fuerit generatus, & ita non videtur fuisse conceptus ex virgine matre.

5 Præterea. Qualibet forma naturalis habet materiam sibi determinatam extra quam esse non potest. Materia autem formæ humanæ videtur esse semen maris, & fœminæ. Si ergo corpus Christi non fuerit conceptum ex

semine maris & fœmina, non vero fuit corpus humanum; quod est inconveniens; videtur igitur non fuisse conceptus ex virgine matre.

Objectio.

Sed cōtra est, quod dicitur Isaia. 7. Ecce virgo cōcipiet.

Responsio. Lis patet ex Aug. lib de hæresi. 8 & 10. tom. 6.

Respondeo dicendum, quod simpliciter confitendum est matrem Christi virginem concepisse, contrarium enim pertinet ad hæresim Hebionitarum, & Cherinti qui Christum purum hominem arbitrabantur, & de utroque sexu eum natum putaverunt. Quod enim Christus sit conceptus ex virgine, conveniens est propter quatuor. Primo propter mittentis Patris dignitatem conservandam: cum enim Christus sit verus, & naturalis Dei filius, non fuit conveniens, quod alium patrem haberet, quam Deum, ne dignitas Dei patris transferretur ad alium. Secundo, hoc fuit conveniens proprietati ipsius Filii, qui mittitur, qui quidem est Verbum Dei: Verbum autem absque omni corruptione cordis concipitur: quinimo corruptio perfecti Verbi conceptionem non patitur. Quia ergo caro sic fuit a Verbo Dei assumpta, ut esset caro Verbi Dei, conveniens fuit quod etiam ipsa sine corruptione matris conciperetur. Tertio, hoc fuit conveniens dignitati humanitatis Christi, in qua locum peccatum habere non debuit, per quam peccatum mundi tollebatur, secundum illud Joann. 1. Ecce agnus Dei (scilicet innocens) qui tollit peccatum mundi; non poterat autem esse, quod in natura jam corrupta, ex concubitu caro nasceretur sine infectione originalis peccati.

cap. 12. in princ. t. 7.

Unde August. dicit in lib. de Nuptiis & concupiscentia. Solus nuptialis concubitus ibi non fuit, scilicet in matrimonio Mariæ & Joseph: quia in carne peccati fieri non poterat sine illa carnis concupiscentia, quæ accidit ex peccato: sine qua concipi voluit, qui futurus erat sine peccato. Quarto, propter ipsum finem incarnationis Christi: quæ ad hoc fuit, ut homines renascerentur in filios Dei, non ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo, id est, ex ipsa Dei virtute. Cujus rei exemplar apparere debuit in ipsa conceptione Christi. Unde August. dicit in lib. de sancta Virginitate. Oportebat caput nostrum insigni miraculo, secundum carnem nasci de Virgine, ut significaret membra sua de Virgine Ecclesia secundum spiritum nascitura.

Cap. 6. ante med. tom. 6.

Lib. 1. in Luc. 2. secundum ejus ordinem à med. to. 2. Lib. 1. de Nuptiis & conc. c. 11. potom à princ. tom. 7.

Ad primum ergo dicendum, quod sicut Beda dicit super Lucam, pater Salvatoris appellatur Joseph, non quod vere juxta Photinianus pater fuerit ei: sed quod ad famam Mariæ conservandam pater sit ab omnibus æstimatus. Unde & Luc. 3. dicitur. Ut putabatur filius Joseph. Vel sicut Aug. dicit in lib. de Bono conjugali. Eo modo pater Christi dicitur Joseph, quo & vir Mariæ intelligitur, sine commixtione carnis, ipsa copulatione conjugii: multis videlicet conjunctius quam si esset aliunde adoptatus. Neque enim propterea non erat appellandus Joseph pater Christi, quia non eum genuerat concubendo: quandoquidem pater esset etiam ei, quem non ex sua conjuge procreatum aliunde adoptasset.

Mat. c. 1. super illud Christi generatio sic erat to. 9.

Ad secundum dicendum, quod sicut Hieronym. dicit super Matt. cum Joseph non sit pater Domini salvatoris, ordo generationis ejus usque ad Joseph deducitur. Primo quidem, quia non est consuetudinis Scripturarum, ut mulierum in generationibus ordo texatur. Deinde ex una tribu fuit Joseph, & Maria, unde & ex lege eam accipere cogebatur ut propinquam. Et ut Augustin. dicit in lib. de Nuptiis & concupiscentia fuit generationum series usque ad Joseph perducenda, ne in illo conjugio virili sexui utique potiori, fieret injuria, cum veritati nihil deperiret, quia ex semine David & Joseph erat, & Maria.

Cap. 1. non longe a fin. tom. 7.

Est Aug. l. 2. contra Faustum c. 7. in medio tom. 6.

Ad tertium dicendum, quod sicut Gloss. dicit ibidem, mulierem pro femina posuit, more locutionis Hebræorum: usus enim Hebraælocutionis mulieres dicit, non virginitate corruptas, sed fœminas.

Ad quartum dicendum, quod ratio illa habet locum in his, quæ procedunt in esse per viam naturæ: eo quod natura sicut est determinata ad unum effectum, ita etiam est determinata ad unum modum producendi illum. Sed virtus supernaturalis divina cum sit infinita, sicut non est determinata ad unum effectum, ita non est determinata ad modum producendi quemcumque effectum. Et ideo sicut virtute divina fieri potuit, ut primus homo de limo terræ formaretur: ita etiam fieri potuit, ut divina virtute corpus Christi formaretur de Virgine absque virili semine.

lib. 1. c. 2. & 19. & 4

Ad quintum dicendum, quod secundum Philosophum in lib. de generatione animalium, semen maris non est sicut materia in conceptione animalis, sed solum sicut agēs: sola autem fœmina materiam subministrat concepti. Unde per hoc quod semen maris defuit in conceptione corporis Christi, non sequitur, quod defuerit ei debita materia. Si tamen semen maris esset materia fœtus concepti in animalibus, manifestum est, quod non est materia permanens in eadem forma, sed materia transmutata. Et quamvis virtus naturalis non possit transmutare ad certam formam, nisi determinatam materiam, virtus tamen divina, quæ est infinita, potest transmutare omnem materiam in quamcumque formam. Unde sicut transmutavit limum terræ in corpus Adæ, ita in corpus Christi transmutare potuit materiam a matre ministratam, etiam si non esset sufficiens materia ad naturalem conceptum.

ARTICULUS II.

Utrum mater Dei fuerit virgo in partu.

AD secundum sic proceditur. Videtur, quod mater Christi non fuerit virgo in partu. Dicit enim Ambr. super Lucam. Qui vulvam sanctificavit alienam, ut nasceretur Propheta, hic est, qui aperuit matris suæ vulvam, ut immaculatus exiret. Sed apertio vulvæ virginitatem excludit: ergo mater Christi non fuit Virgo in partu.

119. Opusc. 9. c. 252. l. 2. in Luc. in c. nomine tit. est de circum. salvatoris infinito 5.

2 Præterea: nihil in mysterio Christi esse debuit, per quod corpus ejus phantasticum appareret. Sed hoc non videtur vero corpori, sed phantastico convenire, ut possit per clausa transire eo quod duo corpora simul esse non possunt. Non igitur debuit ex matris utero clauso corpus Christi prodire, & ita non deducit, quod esset virgo in partu.

3 Præterea: sicut Greg. dicit in homil. Octavarum Paschæ per hoc quod januis clausis ad discipulos post resurrectionem intravit Dominus, ostendit corpus suum esse ejusdem naturæ, & alterius gloriæ. Et sic per clausa transire, videtur ad gloriam corporis pertinere. Sed corpus Christi in sua conceptione non fuit gloriosum, sed passibile, habens similitudinem carnis peccati: ut Apostolus dicit Rom. 8. Non ergo exivit per Virginis uterum clausum.

Est hom. 26. in Ev. paulo a princ.

Sed contra est, quod in quodam sermone Ephesini Concilii dicitur: Natura post partum nescit ulterius virginem: gratia vero, & parientem ostendit, & matrem facit, & virginitati non nocuit. Fuit ergo mater Christi virgo in partu.

Respondeo dicendum, quod absque omni dubio asserendum est, matrem Christi etiam in partu Virginem fuisse. Nam Propheta non solum dicit: Ecce Virgo concipiet: sed etiam addit: Et pariet filium. Et hoc quidem conveniens fuit propter tria. Primo quidem, quia hoc competebat proprietati ejus, qui nascebatur, qui est Verbum Dei. Nam Verbum non solum in corde absque corruptione concipitur, sed etiam absque corruptione ex corde procedit. Unde ut ostenderetur, quod illud esset corpus ipsius verbi Dei, conveniens fuit, ut de incorrupta Virginis utero nasceretur. Unde in sermone quodam Ephesini Concilii legitur. Quæ parit carnem puram a virginitate cessat: sed quia natum est in carne Verbum, Deus custodit virginitatem, seipsum ostendens per hoc verbum. Neque enim nostrum verbum cum paritur, corrumpit mentem: neque Deus Verbum, substantialem partum eligens peremit virginitatem. Secundo, hoc est conveniens quantum ad effectum Incarnationis Christi. Nam ad hoc venit, ut nostram corruptionem tolleret. Unde non fuit conveniens, ut virginitatem matris nascendo corrumperet. Unde August. dicit in quodam sermone de Nativitate Domini: Fas non erat, ut per ejus adventum violaretur integritas, qui venerat sanare corrupta. Tertio fuit conveniens, ne matris honorem nascendo diminueret, qui parentes præceperat honorandos.

In serm. 6. à med. t. 5.

Ad primum ergo dicendum, quod Ambros. dicit hoc, exponens illud, quod Evangelista de lege induxit. Omne masculinum adaperiens vulvam, sanctum Domino vocabitur. Quod quidem, ut Beda dicit, consueta nativitatis more loquitur: non quod Dominus sacri ventris hospitium, quod ingressus sanctificaverat, egressus devirginasse credendus sit. Unde illa adapertio non significat reserationem communem claustri pudoris virginei: sed solum exitum prolis de utero matris.

lib. 1. in Luc. c. 7. secundum ejus ordinem to. 2.

Ad secundum dicendum, quod ita Christus voluit veritatem sui corporis demonstrare, quod etiam simul ejus divi-

divinitas declararetur: & ideo permiscuit mira humilibus. Unde ut corpus ejus verum ostenderetur, nascitur ex fœmina; sed ut ostenderetur ejus Deitas, nascitur ex Virgine: talis enim partus decet Deum: ut Ambr. dicit in hymno Nativitatis.

In hymn. qui canitur in vesperis natalis Domini.

Ad tertium dicendum, quod quidam dixerunt Christum in sua nativitate dotem subtilitatis assumpsisse, sicut quando ambulavit siccis pedibus super mare, dicunt eum assumpsisse dotem agilitatis: sed hoc non convenit his, quæ supra determinata sunt: hujusmodi enim dotes corporis gloriosi proveniunt ex redundantia gloriæ animæ ad corpus, ut infra dicetur, cum tractabitur de corporibus gloriosis. Dictum est autem supra, quod Christus ante passionem permittebat carni suæ agere, & pati quæ propria: nec fiebat talis redundantia gloriæ ab anima ad corpus. Et ideo dicendum est, quod omnia ista facta sunt miraculose per virtutem divinam. Unde Aug. dicit super Joan. Moli corporis, ubi divinitas erat, ostia clausa non obstiterunt: ille quippe non eis apertis intrare potuit, quo nascente virginitas matris inviolata permansit. Et Dion. dicit in quadam Epistola, quod Christus super hominem operabatur ea, quæ sunt hominis, & hoc monstrat Virgo supernaturaliter concipiens, & aqua instabilis, terrenorum pedum sustinens gravitatem.

q. 14.

Non complevit. q. 14. ar. 1. ad 2.

Tra. cui. a med. 10.9.

In Epist. ad Caium monac. incipit. Quoris in quidem.

ARTICULUS III.

Utrum mater Dei permanserit virgo post partum.

160. Opusc. 1. cap. 130.

AD tertium sic proceditur. Videtur, quod mater Christi non permanserit virgo post partum. Dicitur enim Matth. 1. Antequam convenirent Joseph & Maria, inventa est in utero habens de Spiritu S. Non autem Evangelista diceret: antequam convenirent, nisi de conventuris: quia nemo dicit de non pransuro, antequam pranderet. Ergo videtur, quod B. Virgo quandoque convenerit carnali copula cum Joseph, & ita non permanserit Virgo post partum.

2. Præterea, ibidem subditur ex verbis Angeli loquentis ad Joseph: Noli timere accipere Mariam conjugem tuam. Conjugium autem consummatur per carnalem copulam. Ergo videtur, quod quandoque carnalis copula intervenerit inter Mariam, & Joseph, & ita videtur, quod non permanserit virgo post partum.

3. Præterea, ibidem post pauca subditur. Et accepit conjugem suam, & non cognoscebat eam, donec peperit filium suum primogenitum. Hoc autem adverbium, donec, consuevit determinatum tempus signare, quo impleto fiat id, quod usque ad illud tempus non fiebat. Verbum autem cognoscendi ibi ad coitum refertur, sicut & Gen. 4. dicitur, quod Adam cognovit uxorem suam. Ergo videtur, quod post partum B. Virgo fuerit carnaliter a Joseph cognita: ergo videtur, quod non permanserit virgo post partum.

4. Præterea, Primogenitus non potest dici, nisi qui habet fratres subsequentes: unde & Rom. 8. dicitur. Quos præscivit, & prædestinavit conformes fieri imaginis filii sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus. Sed Evangelista nominat Christum primogenitum matris ejus. Ergo habuit alios filios post Christum: & ita videtur, quod mater Christi non manserit virgo post partum.

5. Præterea, Joan. 2. dicitur: Post hæc descendit Capharnaum ipse scil. Christus, & mater ejus, & fratres ejus. Sed fratres dicuntur qui ex eodem parente geniti sunt. Ergo videtur, quod B. Virgo habuerit alios filios post Christum.

6. Præterea, Matth. 27. dicitur, erant ibi, scilicet juxta crucem Christi, mulieres multæ a longe, quæ secutæ erant Jesum a Galilæa, ministrantes ei: inter quas erat Maria Magdalene, & Maria Jacobi, & Joseph mater, & mater filiorum Zebedæi. Videtur autem hæc Maria, quæ hic dicitur Jacobi & Joseph mater, esse etiam mater Christi: dicitur enim Joan. 19. quod stabat juxta crucem Jesu Maria mater ejus. Ergo videtur, quod mater Christi non permanserit virgo post partum.

Sed contra est, quod dicitur Ezec. 44. Porta hæc clausa erit, & non aperietur, & vir non transibit per eam, quoniam Dominus Deus Israel ingressus est per eam. Quod exponens Aug. in quodam sermone dicit. Quid est porta in domo Domini clausa, nisi quod Maria semper erit intacta? Et quid est, homo non transibit per eam, nisi quod Joseph non cognoscet eam. Et quid est, Dominus solus intrat, & egreditur per eam, nisi quod Spiritus S impregnavit eam, & Angelorum Dominus nascetur per eam? Et quid est, clausa erit in æternum, nisi quod Maria virgo est ante partum, & virgo in partu, & virgo post partum?

Infer. 14. de occell. Dom. oi qui est 18. de temp. et alia no a princip. sum. 10.

Respondeo dicendum, quod absq; omni dubio detestandus est error Helvidii, qui dicere præsumpsit, matrem Christi post partum a Joseph esse carnaliter cognitam, & alios filios genuisse. Hoc enim primo derogat Christi perfectioni, qui sicut secundum divinam naturam unigenitus est Patris, tanquam perfectus per omnia filius ejus, ita decuit, ut esset unigenitus matris tanquam perfectissimum germen ejus. Secundo, hic error injuriam facit Spiritui S. cujus sacrarium fuit uterus virginalis, in quo carnem Christi formavit, unde non decebat, quod de cætero violaretur per commixtionem virilem. Tertio, derogat dignitati, & sanctitati matris Dei, quæ ingratissima videretur, si tanto filio contenta non esset, & si virginitatem, quæ in ea miraculose conservata fuerat, sponte perdere vellet per carnis concubitum. Quarto etiam ipsi Joseph esset ad maximam præsumptionem imputandum, si eam, quam revelante Angelo de Spiritu S. Deum concepisse cognoverat, polluere attentaret. Et ideo simpliciter est asserendum, quod mater Dei sicut virgo concepit, & virgo peperit, ita etiam & virgo post partum in sempiternum permansit.

Ad primum ergo dicendum, quod (sicut Hieron. dicit in l. contra Helvidium) intelligendum est, quod hæc præpositio ante, licet sæpe consequentia indicet, tamen nonnunquam ea tantum, quæ prius cogitabantur, ostendit: nec necesse est, ut cogitata fiant, cum ideo aliud intervenerit, ne ea, quæ cogitata sunt, fierent. Sicut si aliquis dicat, antequam in portu pranderem, navigavi: non intelligitur, quod in portu prandeat postquam navigaverit: sed quia cogitabatur in portu pransurus. Et similiter Evangelista dicit, antequam convenirent, inventa est in utero habens de Spiritu S. non quia postea convenerint: sed dum viderentur conventuri, prævenit conceptio per Spiritum Sanctum, ex quo factum est, ut ulterius non convenirent.

Tit. hujus lib. est de perpetua Virg. Mariæ non procul a princip. lib. tom. 3.

Ad secundum dicendum, quod sicut Aug. dicit in l. de Nupt. & concupiscentia. Conjux Joseph vocatur mater Dei ex prima desponsationis fide, quam per concubitum non cognoverat, nec fuerat cogniturus. Ut enim Ambr. dicit super Lucam nõ virginitatis ereptio, sed conjugii testificatio & nuptiarum celebratio declaratur.

Cap. 11. & ad Jungo e prin. t 7 Lib. 2. in Luc. c. 1. a med. to. 5.

Ad tertium dicendum, quod quidam dixerunt hoc non esse intelligendum de cognitione coitus, sed de cognitione notitiæ. Dicit enim Chrys. quod non cognovit eam Joseph antequam pareret, cujus fuerit dignitatis, sed postquam peperit, tunc cognovit eam: quia per ipsius prolem speciosior, & dignior facta fuerat quam totus mundus: quia quem totus mundus capere non poterat, in angusto cubiculo uteri sui sola suscepit. Quidam vero hoc referunt ad notitiam visus: sicut enim Moysi cum Deo colloquentis glorificata est facies, ut non possent intendere in eum filii Israel: sic Maria claritate virtutis Altissimi obumbrata, cognosci non poterat a Joseph, donec pareret: post partum autem a Joseph agnita invenitur specie faciei, non tactu libidinis. Hieronymus autem concedit hoc esse intelligendum de cognitione coitus: sed dicit, quod usque, vel donec, in Scripturis dupliciter potest intelligi. Quandoque enim designat certum tempus, secundum illud Galat. 3. Propter transgressionem lex posita est, donec veniret semen, cui promiserat. Quandoque vero signat infinitum tempus, secundum illud Psal. 122. Oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec misereatur nostri: ex quo non est intelligendum, quod post impetratam misericordiam, oculi avertantur a Deo. Et secundum hunc modum loquendi significantur ea, de quibus posset dubitari, si scripta non fuissent: cætera vero nostræ intelligentiæ derelinquuntur. Et secundum hoc Evangelista dicit matrem Dei non esse cognitam a viro usque ad partum: ut multo magis intelligamus cognitam non fuisse post partum.

Hom. 1. in Matth. in oper. imp. super illud, & non cognovit eam donec tom. 6.

In fin. commen. ad 1. c. Matt. tom. 9.

Ad quartum dicendum, quod mos divinarum Scripturarum est, ut primogenitum vocent non solum eum, quem fratres sequuntur, sed eum, qui primus natus sit. Alioquin si non est primogenitus, nisi quem sequuntur fratres, tamdiu secundum legem primogenita non debentur, quamdiu & alia non fuerint procreata. Quod patet esse falsum, cum intra unum mensem primogenita redimi mandentur secundum legem.

Ad quintum dicendum, quod quidam, sicut Hieron. dicit super Matth. fratres Domini de alia uxore, Joseph filios

Circa fin. commen. ad 12. cap. Matt. to. 9.

lios suspicantur. Nos autem fratres Domini, non filios Joseph, sed consobrinos Salvatoris, Mariæ materteræ Domini filios intelligimus. Quatuor enim modis in Scripturis fratres dicuntur, scilicet natura, gente, cognatione, & affectu. Unde fratres Domini dicti sunt, non secundum naturam, quasi ab eadem matre nati, sed secundum cognationem quasi consanguinei ejus existentes. Joseph autem sicut Hieron. dicit contra Elvidium, magis credendus est Virgo permansisse, quia aliam uxorem habuisse non scribitur, & fornicatio in sanctum virum non cadit.

Contra Elvidium in ult. fol. cntu fin. lib. to. 3.

Ad sextum dicendum, quod Maria, quæ dicitur Jacobi & Joseph mater, non intelligitur esse mater Domini, quæ in Evangelio non consuevit nominari, nisi cum cognominatione hujus dignitatis, quod sit mater Jesu. Hæc autem Maria esse intelligitur uxor Alphæi, cujus filius est Jacobus minor, qui dictus est frater Domini.

COMMENTARIUS.

HI articuli io sequenti disputatione explicabuntur. Nihil enim circa literam D. Thom. dicendum occurrit præter ea, quæ de re ipsa tractanda erunt.

DISPUTATIO V.

In quatuor Sectiooes distributa.

De integritate, seu corporali virginitate Deiparæ.

POst tractatum de Conceptione, & sanctificatione B. Virginis cooveoienti ordine dicendum sequitur de statu, seu ratione vivendi, quem in hac vita elegit, vel ad quem potius electa est. Quod in hac, & sequenti quæstione effecisse videtur D. Thom. de statu matrimonii, & virginitatis ejus disputans, simul parans viam ad tractandum de conceptione filii, ad quam hæc aliquo modo ordinata sunt. Quia vero virginitas, & perfectior, & prior est matrimonio; ideo prius etiam de illa disputatio occurrit. In qua duo distinguenda sunt: alterum quasi materiale, quod io corporis integritate cõsistit absque ulla experientia libidinis ex commistione, aut voluntaria seminis resolutione provenientis: alterum est veluti formale, quod est propositum servandi virginitatem, & prædictam libidinem nunquam experiendi. De priori parte hic agimus, dicturi de altera in disputatione sequenti.

SECTIO I.

Utrum B. Virgo Christum concipiendo virginitatem, seu corporis integritatem amiserit.

HÆc quæstio supponit in primis B. Virginem vere, ac realiter concepisse Christum Deum hominem in utero suo. Quod ex principio supra posito, quo ipsam veram Dei, & Christi matrem esse ostendimus, aperte sequitur, & inferius latius discutiendum est. Secundo suppono, B. Mariam usque ad Conceptionem filii Virginem permansisse, quod est de fide certum ex verbis illis Luc. 1. *Missus est Gabriel Angelus ad Virginem desponsatam viro.* Ex quo constat fuisse Virginem cum tradita fuit Joseph in sponsam. Quod ex alio principio supra posito probari potest, scilicet quia nunquam peccavit. Et ex iis, quæ Patres doceot de vitæ genere, quod B. Virgo ante matrimonium instituit; tertio enim ætatis anno in templum oblata est, ibique undecim annis inter virgines vixit; erat enim in templo, (ut Cedrenus in Compêdio hist. refert) secretus locus ara vicinus, in quo virgines solæ versari solebant, inter quas Deipara usque ad matrimonium mansit, & angelicam potius, quam humanam vitam egit, ut Ambr. lib. 1. & 2. de Virginibus late disserit, Gregor. Nyss. orat. de ortu Salvatoris, & Gregor. Nicomediens. orat. de oblatiooe Virginis in templo, Damasc. lib. 4. cap. 15. Andreas Cretens. & alii supra citati. De qua re iterum inferius redibit sermo. Quod autem, postquam desponsata est Joseph, usque ad Angeli adventum Virgo permanserit, ex citatis verbis Angeli evidenter constat.

Locus in templo Salomonis dicatus Virginibus.

His positis, hæretici quidam dixerunt Virginem concepisse Christum ex Joseph, atque ita in conceptione virginitatem amisisse. Ita dixerunt Ebionitæ, ut Clemens refert lib. 6. constit. c. 6. ubi hos Judæos fuisse significat: nam (ut Epiphan. refert heres. 30.) Moysi legem observabant, ubi eundem errorem illis tribuit, quamvis addat, in iis, quæ de Christo docuerunt, varios, & inconstantes fuisse. Quæ fuit fortasse causa, ut Iren. lib. 1. c. 26. de istis tractans, hunc tacuerit errorem, dicens, Ebionem non similiter ac Cherintum de Christo sensisse, unde c. 25. Cherintum, & Carpocratem auctores facit hujus erroris. Quod sensit etiam Tertul. lib. de præscrip. hæret c. 48. & lib. de carne Christi c. 18. & lib. de velandis virg. c. 6. Euseb. lib. 3. hist. c. 21. Epiph. hær. 27. & 26. Aug. Damasc. & Isidor. in Catalogis hæresum, Theodor. lib. 2. hæret. fabul. & Niceph. lib. 3. hist. c. 3. qui duo postremi Ebionem, alios præcessisse significant. Quod parum refert, constat enim hos hæreticos æquales fere fuisse. Hunc errorem secutus est postea Theodor. ut constat ex Epiph. hær. 54. Fundamentum ejus fere nullum est, ut videbimus.

Dicendum est ergo primo, B. Virginem non ex viri semine, sed sola Spiritus S. virtute, & operatione Christum Dominum concepisse. Est articulus fidei. Et probatur primo ex Evangelio Matth. 1. *Inventa est habens de Spiritu S.* & infra, *quod in ea natum est, de Spiritu S. est*; & infra; *& non cognoscebat eam, donec peperit filium suum primogenitum*; & Luc. 1. *Spiritus S. superveniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi.* Quod testimonium Ariani quidam male ioterpretantes, (ut August. refert lib. 3. contra Maxim. c. 17.) *Spiritum S. & virtutem altissimi*, tanquam duo diversa distinguebant, ajebantque Spiritum S. disposuisse materiam mundando, & sanctificando Virginem, virtutem autem altissimi, id est, divinam sapientiam, formasse Christi corpus: quæ expositio, quãvis præsenti intentioni nihil obstet, & in aliquo sensu sit probabilis, (ut videbimus inferius q. 32. art. 1.) tamen in sensu ab illo hæretico intento, scilicet, ut opera Trinitatis divideret, & Spiritum S. negaret Christi corpus fabricasse, hæretica est, quia & ex errore circa mysterium Trinitatis procedit, & testimonio Matthæi repugnat.

Virginitas Mariæ in Scripturis manifeste significata.

Secundo, probatur conclusio ex veteri testamento, in quo locus illustrior est illo Isai. 7. *Ecce Virgo concipiet*, quem in sequenti sect. fusius tractabimus, nunc aliis utemur minus quidem apertis, ad veritatem tameo confirmandam sufficientibus, adjuncta præsertim Patrum expositione. Primus sit Genes. 3. ubi Christus dicitur, *semen mulieris*, nulla viri meotione facta, quod ponderavit Iren. lib. 4. c. 78. Cypr. lib. 2. ad Quirin. c. 9. sic etiam Tertul lib. 3. contra Marcion. c. 10. & August. exponens promissionem illam Psalm. 131. *de fructu ventris tui ponam super sedem tuam*, ponderant, dictum esse *de ventre & non de femore*, quia Christi conceptio ex fœmina, & non ex viro futura erat. Quod etiam indicavit Iren. lib. 3. c. 18. Secundus sit ex lege lata Levit. 12. *Mulier, quæ suscepto semine, &c.* nam quia futura erat mulier, quæ absque semine conciperet, ne sub illa lege comprehenderetur, addita est illa particula, *quæ suscepto semine*, ut notarunt Origen. hom. 8. in Levit. Basil. Isai. 7. Theophyl. & Bed. Luc. 2. Euseb. Emiss. Bernar. & Laurent. Justin. concionib. de Purificatione. Tertius sit ex Isai. 53. *Ascendet sicut virgultum coram eo, & sicut radix de terra sitienti*, utraque enim similitudine hoc mysterium explicatum est. Nam sicut virgultum, seu ramus ex sola arbore oritur, absque alterius seminis commistione: ita Christus ex Virgine, ut notavit Origen. hom. 17. in Genes. dicitur etiam virgineus uterus, *terra sitiens*, quia, *nullo humano semine fœdatus, aut humectatus est*, ut exposuit Hieron. qui notat, Aquilam vertisse *de terra invia*, ut mirabilem Virginis Conceptionem apertius exprimeret; quamquam alii exponant, Christum comparari virgulto ex sitienti terra ascendenti, ad significandum Christi ortum pauperem & in externa specie vilem, & miserum. Qui sensus sumi potest ex Tertul. lib. contra Judæos cap. 14. & lib. 3. contra Marcionem c. 7. & 17. & non est contemnendus, est enim egregius, & illi favet multum trãslatio Septuag. interpret. quæ in nova editione sic habet: *Annunciavimus, quasi parvulum in conspectu ejus, & quasi radicem in terra sitienti.* Prior tameo pulchra etiam est, & optime literæ quadrat. Quartus sit ex Isai. 19. *Ascendet Dominus super nubem levem*, id est, *nulla humano semine prægravatam*, ut Cyril. & Hieron. inquiunt, quamvis tropologicum esse sensum fateantur, eum tamen maxime probat Ambr. de instit. Virginis c. 13. & Ansel. Matth. 2. Quinto, addere possumus illud Jerem. 31. *Novum creavit Dominus super terram, fœmina circumdabit virum.* Utitur enim *creationis* nomine, ut solum Deum ostendat esse auctorem Conceptionis, quam vocat quiddam *novum*,

quia

quia non usitato modo,& opera viri futura erat. Sic Hieronymus ibi,& Cyprianus serm. de Nativ. August. serm. 9. de temp. Bernard. hom. 2. in *Missus est*. Sexto Danielis 2. dicitur Christus, *lapis abscissus de monte sine manibus*, id est, de virgine sine hominis opera. Ita Iren. lib. 3. c. 28. August. tract. 9. in Joan. & tract. 1. in 2. Canonicam Joannis, Hieron. ibi, & Epist. 22. de custodia virginitatis, ubi advertit, *manus accipi pro opere nuptiarum*, juxta illud Cantic. 2. *laeva ejus sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me*; & Epist. 75. contra Vigilantium refert horrendam blasphemiam illius Haeretici, qui montem illum interpretabatur esse daemonem, cui humana natura per vitia adhaeserat. Sed hoc non potest in humanitatem Christi cadere; & ideo dici non potest ex diabolo abscissa, sed ex Virgine sumpta, quae metico montis nomine significata est, propter suam excellentiam, ut eleganter tractat Gregor. lib. 1. Reg. cap. 1. Denique hanc expositionem indicat Justin. Dialog. contra Tryphon. prope med. ubi refert, aliquos Gentiles prophetiam illam ad suorum Deorum fabulas accommodasse. Ultimo, tandem non praetermittimus locum Proverb. 30. *Tria sunt difficilia mihi, & quartum penitus ignoro*: quod explicans subdit, *& viam viri in adolescentula*, nam licet in vulgata frequentius legatur, *in adolescentia*, tamen prior lectio interdum in vulgata reperitur, & in Hebraeo est vox, *Alma*, quae Virginem significat. Et ita esse legendum dicit Nicol. Lyran. qui locum hunc de Christi Conceptione intellexit, quem Jansen. sequitur, & Galatin. lib. 7. eundem sensum ex Hebraeis referens. Adde Ambr. lib. de Salomone, totum hunc locum de Christo intelligentem, etiam in illo Verbo, *viam aquile in caelo*, mysterium Conceptionis Christi pie admodum contemplatum esse.

Virginitas Mariae in Scripturis praefigurata.

Tertium Scripturarum argumentum ex hujus mysterii figuris confici potest. Prima dicitur fuisse Adam ex terra virginea, solius Dei opera formatus. Ita Cyril. Jerosol. Catech. 12. post med. August. serm. 5. de Nativit. Ambros. serm. 37. *Adam*, inquit, *de terra virginea natus est, Christus de matre virgine procreatus, illius maternum solum nondum scissum fuerat, istius maternum secretum, nunquam est concupiscentia violatum, Adam Dei manibus plasmatur e limo, Christus Dei spiritu formatur in utero*. Idem Maxim. hom. 3. de Nativit. Iren. lib. 3. c. 31. Basil. Isai. 7. Secunda fuit Melchisedech, *sine patre, & sine matre*, ut notatur ad Hebr. 7. quia Christus ut Deus non habet matrem, & ut homo patre caruit. Ita Lactant. lib. 4. c. 12. 13. 14. & supra q. 22. plura in hanc rem adduxi. Tertia est virga Aaron, quae floruit, Numer. 17. Ita August. serm. 18. de tempore, Bernar. hom. 2. in *Missus est*. Quarta est lex digito Dei scripta in tabulis, Deuter. 9. Ita August. supra. Quinta ex eodem est, *panis, quem in eremo terra produxit, cujus semen in terram arator nullus induxit*. Exod. 16. Sexta vellus Gedeonis plenum rore coelesti universam terram irrigans, Judic. 6. unde Psal. 71. *descendet sicut pluvia in vellus*. Ita Ambr. serm. 13. Bernar. hom. 2. in *Missus est*. Septima, Rubus ardens incombustus Exod. 3. ut bene Gregor. Nyss. in vita Moysis fol. 7. & late Bernard. in serm. *Signum magnum*, & optime Origen. hom. 1. in varia loca, ubi alia congerit. Octava, omnes mulieres steriles, quae miraculose conceperunt, mysterium hoc adumbrasse affirmat Chrysost. hom. 39. in Genes.

Quartum argumentum est ab Ecclesiae auctoritate, & traditione. Omnia enim concilia, quae de Incarnatione differunt, hoc in primis supponunt, & definiunt, ut in Concil. Ephes. Chalced. V. & VI. Synod. Concil. Toletan. I. VI. & XI. & in aliis passim videre licet. Ex Patribus vero, quae adduximus, satis esse possent: sed praeterea designabimus, nonnulla praeclariora loca, ut est ille Nazian. orat. 51. quae est Epist. 1. ad Cledonium, dicentis: *Si quis Christum per Virginem tanquam per canalem fluxisse, non autem in ea divino modo, quia absque opera viri, humano, quia juxta pariendi consuetudinem, formatum esse dixerit, atheus est*, & August. Epist. 3. ad quam ipse lectorem mittit in Enchir. c. 34. Fulgent. lib. de Incar. & Grat. c. 6. Ignat. Epist. ad Magnesianos, & Smyrnenses. Clemen. lib. 7. constit. c. 36. Ambros. de instit. Virg. cap. 14. Hilar. lib. 10. de Trinitat. ubi dicit, vocari Christum, primae ad Corinth. 15. *hominem caelestem*, propter Conceptionem ex Spiritu Sancto; optime Tertull. in Apolog. c. 21.

Quinto, ut hoc mysterium suadeant, & credibilem faciant, utuntur Sancti variis exemplis ab ipsis naturalibus rebus petitis. Evodius Epist. 3. ad August. quae habetur in fine 2. tom. operum August. utitur exemplo vermis, qui ex ligno, ex quo coalescit sine sexus commistione generatur, & accommodat illud Psal. *Ego sum vermis, & non homo*. Et similia exempla animalium, quae sine commistione generantur, congerit Lactan. lib. 4. c. 12. & Ambr. lib. 5. Hexam. c. 20. specialiter utitur vulturis exemplo, dicens. *Quid ajunt, qui nostra solent ridere mysteria, cum audiunt, quod Virgo generavit? nunc advertimus, quod Dominus ex ipsa natura plurima exempla ante praemisit, quibus susceptae Incarnationis decorem probaret, & astrueret veritatem?* & similia fere verba habet Basil. hom. 8. Hexameron satis post med. circa illa verba, *educant aquae reptile*, & in c. 7. Isai. August. lib. de bono conjugali c. 2. & lib. 3. de mirabilib. sacrae Scripturae c. 2.

Sexto, adducuntur rationes, & conjecturae: potissima autem ratio, & a priori est Dei voluntas, & omnipotentia, cui *non erit impossibile omne verbum*, ut Angelus dixit: & ostendi facile potest tum ex aliis Dei operibus: tum quia nulla in hoc apparere potest contradictio, aut repugnantia. Congruentiae autem sunt. Prima, ne Christus, vel ejus humanitas ex vi Conceptionis esset originali culpae obnoxia. Id enim praeter dignitatem personae suae, parumque consentaneum Redemptionis muneri fuisset. Ita August. lib. 3. de peccat. merit. c. 12. Fulgent. de Incarn. & Grat. c. 4. D. Thom. hic. Dixit autem (Christus, vel ejus humanitas) quia (ut tractat Ansel. lib. 2. cur Deus homo cap. 16.) quatenus Christus significat Deum hominem, quacumque ratione conciperetur, non potuisset originale peccatum contrahere, quia hoc ipso, quod conceptio terminaretur ad divinam personam, ab illa sanctificaretur, omnisque macula peccati excluderetur: Hoc tamen esset ratione unionis, qua non obstante si Conceptio esset ex semine viri, considerata vi ipsius, & conditione illius humanitatis, ut intelligitur prius natura formata, quam unita Verbo, de se esset obnoxia originali culpae; & ideo non decuit humanitatem a Verbo assumendam per hujusmodi Conceptionem existere, sed per aliam, que ab influxu originalis culpae prorsus esset aliena, ut eleganter Anselmus prosequitur lib. de conceptu Virgin. a cap. 11. usque ad 18. Secundo, quia decuit Dei filium non humano, sed quasi divino semine, id est, Spiritu sancto concipi. Ita S. Maximus serm. 3. de Nativ. Domini, & Tertul. lib. de carne Christi cap. 12. Damascen. etiam lib. 3. c. 2. & Chrysost. hom. 1. imperfecti in Matth. dicunt Spiritum Sanctum in Conceptione Christi fuisse loco seminis: & D. Thom. infra q. 32. art. 2. Qui tamen modus loquendi non placet Hieron. Epist. 17. ad Damascum de explanatione symb. tom. 9. (si tamen illius est,) cujus sententia vera est, loquendo de semine proprie, vel ut est quid decisum ex substantia personae operantis, vel ut habere potest rationem causae materialis. Alii vero Patres loquuntur de semine tantum quoad vim effectivam, quam dicunt in hac Conceptione per Spiritum Sanctum suppleri debuisse. Tertiam conjecturam posuit auctor imperfecti in Matth. homil. 1. in verbis. *Neque enim dignum erat, ut unigenitus Dei, non propter se, sed propter hominem nascens, more nasceretur humano: homo enim in carne nascitur, ut corruptioni subjaceat: Christus autem natus est, ut sanet corruptionem. Sicut ergo non est consequens, ut corruptibilis homo ex incorruptibilitate virginitatis nascatur, sic non erat consequens, ut filius Dei, qui ideo nascebatur, ut corruptibilitatem sanaret, ex corruptione conjugii nasceretur*. Quarta esse potest, quia decuit ut sicut mulier ex solo viro facta erat, ita vir aliquis ex sola muliere procrearetur. Ita Cyril. Jerosol. catech. 2. prope finem, & Damascen. lib. 4. cap. 15. Alias rationes proposuit hic D. Thom. satis congruentes, & probabiles, quae in eo legi possunt, & quae ab eodem afferuntur infra quaest. 31. art. 4.

Contra hanc conclusionem, (praeter primum & secundum argumentum D. Thom. in art. 1. quae contra illam directe procedunt, & ab illo sufficientissime solvuntur) nihil video ex Scripturis objici posse: ex ratione vero objici, quia sequitur Conceptionem Christi non fuisse naturalem, sed supernaturalem; consequens autem, praeter quam quod repugnat Ambros. lib. de Incarnat. Dom. Sacramen. c. 6. videtur plane falsum, quia alias Christus non fuisset vere conceptus humana conceptione. Respondetur, potius Ambrosium in illo loco aperte docere supra natu-

Objectio.

Respon.

naturam fuisse, Virginem concipere sine semine viri, & cæteri sancti hoc ponunt inter magna Dei miracula. Præsertim Eutych. Pap. Epist. 1. & Ansel. dicto lib. de conceptu Virgin. & Isai. 7. ut singulare ac divinum signum ponitur: *Ecce Virgo concipiet*: & Angelus Luc. 1. ut notaret hoc esse divinæ omnipotentiæ opus, dixit, *quia non erit impossibile apud Deum omne Verbum*. Et ratio est manifesta, quia principium, & modus illius Conceptionis supra naturam fuerunt, quanquam terminus illius Conceptionis, & materia, ex qua perfecta fuit, naturalia fuerint. Et hoc modo ait Ambr. multa in illa Conceptione fuisse secundum naturam, quia scilicet corpus per illam formatum naturale fuit, & dispositiones habuit humano corpori connaturales, & in utero matris naturali modo incepit esse, & nutriri, & eodem sensu vere fuit Christus conceptus humana conceptione quoad materiam, & terminum, non quoad modum, & principium efficiens, ut dictum est, & ex iis magis explicata manent, quæ D. Thom. docet ad quartum, & quintum ejusdem articul. primi, quæ ad hanc etiam conclusionem pertinent.

Ex his dico secundo, B. Virginem concipiendo filium non amisisse virginitatem suam, nec ullam libidinis voluptatem sensisse: hæc conclusio est etiam articulus fidei, & continetur in symbolo, & in Scripturis, ac patribus supra citatis. Et sequitur ex præcedenti: non enim erat Spiritui Sancto necessarium Virginale claustrum rumpere, ut opus suum posset perficere; quia non operatur corporeo organo, & substantia, ac virtus ejus intime est, ubique præsens, ut ibi operari possit sine ulla interjacentis corporis divisione. Deinde, non decebat Spiritum Sanctum hujusmodi effectum sine ulla causa, vel utilitate operari, nec motum aliquem indecentem, aut concupiscentiam excitare, quin potius ipso *obumbrante, originalis peccati incendium extinctum est*; ut Cyprian. dixit serm. de Nativit. & Bernard. late in sermonib. super *Missus est*.

Solent vero occasione hac scholastici interrogare, utrum naturaliter possit Virgo concipere. De qua re videri potest D. Thom. quodlib. 6. art. 18. Richard. in 2. d. 20. & Marsil. q. 13. Abulens. opusc circa illa verba Isai. 7. *Ecce Virgo concipiet*. Mihi enim non est in animo rem ab instituto alienam disputare. Illud enim certissimum est, sine virili semine, non posse naturaliter humanam perfici Conceptionem, quia fœmina, vel nullam, vel insufficientem habet vim humanæ generationis effectricẽ.

Ex hac vero conclusione simul cum præcedenti, colligo cum Bernar in serm *Signum magnum. Illud molestissimum tædium, quo omnes gravidæ laborare noscuntur, solam illam non sensisse, quæ sola sine voluptate concepit.* Quod eleganter prius docuerat Aug. serm. 11. de Nativ. dicens: *plena sunt viscera, & nullum novit virginis conscientia, cum esset gravida, salubri levitate plaudebat, tamen enim, quod inter se habebat, pondus habere nõ poterat.* Quæ verba usurpavit etiam Fulgen. serm. de Laud. Virg.

Objectio. Contra hanc vero secundam conclusionem procedit tertium argumentum D. Thom. fundatum in verbis Pauli ad Galat. 4. *misit Deus filium suum factum ex muliere: factum* enim perinde dictum est ac conceptum, ut notavit Tertul. lib. de velandis virginib. c. 6. & Ambros. lib. 1. de fide c. 6. dicens, *esse factum ex muliere per carnis susceptionem*. Idem serm 5. in Psal. 118. August. lib. 23. contra Faust. c. 7. Alii vero Patres legunt *natum de muliere*, ut Cyprian. lib. 2. ad Quirin. c. 8. & Iren. lib. 3. c. 18. quod tantundem valet, præsertim si ad Nativitatem in utero referatur: quanquam eadem difficultas sit de Nativitate ex utero, quia (ut dicemus) etiam illa fuit ex virgine. Respondetur cum D. Thom. nomen *mulieris* non esse nomen corruptionis, sed sexus. Unde Angelus Luc. 1. ad Mariam ingressus, antequam conciperet, eam tacite mulierem vocat, dicens, *Benedicta tu in mulieribus*, seu *inter mulieres*, ut legit, & notat Tertul. supra, & idem notari potest in similibus verbis Elisabeth, Luc. 1. sic etiam Luc. 10. de Martha, quam virginem fuisse Ecclesia tradit, dicitur, *mulier quædam Martha nomine excepit illum in domum suam*, imo eandem esse mulierem illam, quam Dominus a fluxu sanguinis sanavit, opinatur Ambr. lib. de Salomone c. 5. ita etiam Genes. 2. & 3. Eva statim ac formata est, cum adhuc virgo esset, *mulier* appellatur, ut notavit August. lib. de fide contra Manich. c. 22. & serm. 65. de verbis Domini. Hieron. contra Elvidium. Optime Orig. hom. 8. in Levit. Ubi præterea advertit, nomen *mulieris* esse posse nomen ætatis, sicut *vir* non solum significat masculinum sexum, sed interdum connotat maturiorem ætatem, quæ pubertatis annos excedat: *sic*, inquit, *mulier significat fœminam profectæ ætatis, jam ad matrimonium habilem*. Quod notavit etiam Cyril. libr. 8. in Levit. in princ. & patet ex Genes. 24. *Si noluerit mulier sequi me, &c.* cum tamen illa sine dubio virgo futura esset, apta vero ad nuptias. Et hoc modo intelligi potest, quod Tertull. supra dicit, Mariam vocari *mulierem*, propter desponsationem cum Joseph, & quod ait August. vocari *mulierem*, propter filii Conceptionem. Addo denique fortasse allusisse Paulum ad locum Genes. 3. *Inimicitias ponam inter te, & mulierem*, ut significaret B. Virginem esse illam expectatam mulierem, quæ salutem mundo erat allatura: ac propterea singulariter, & per antonomasiam mulier appellari potest, ut supra etiam disput. 1. sect. 1. notatum est.

SECTIO II.

Utrum B. Maria filium pariendo, virginitatem amiserit.

PRimus error in hac quæstione fuit B. Virginem, quamvis in Conceptione filii virgo permanserit, in partu tamen virginitatem amisisse. Ita sensit Jovinian. Quanquam enim Hieron. libris contra illum, hunc ejus lapsum tacuerit; August. tamen illius meminit lib. de hæresibus cap. 82. & lib. 1. contra Julian. fere in principio, ubi dicit hunc hæreticum ita sensisse: *Ne Christum cum Manichæis phantasma crederemus, si matris incorrupta virginitate diceremus exortum*. Et ejusdem erroris, tacito nomine Joviniani, meminit Ambros. Epist. 81. ex Epistola tamen 80. quæ est Syricii ad Ambros. & ex Ildefonso lib. de Virgin. Mar. c. 1. satis colligitur eundem Jovinianum fuisse hujus hæresis auctorem. Quem postea secuti sunt in Germania hæretici dicti Lolhardi, quorum dux fuit Gualterus, ut Trithemius refert in chronico, anno 1310. Et Sander. lib. 7. de visib. monar. hæres. 163. ubi dicit, Protestantes hoc tempore idem sentire. Unde hæres. 87. & 219. refert Buccerum, & Molinæum in eandem incidisse. Possunt in hujus hæresis favorem citari quædam dicta Patrum, quæ in sequentibus exponemus.

Secunda sententia hic referri potest ex Durando, qui cum recte de Virginitate Mariæ sentit, quia tamen putat fieri non posse, ut duo corpora sese in uno loco penetrent, dicit, fieri potuisse in corpore sanctissimæ Virginis, ut parere posset, partium, & naturalium viarum dilatione sine ruptione tamen aliqua, vel divisione, sicut August. lib. 4. de Civit. cap. 26. & D. Thom. 1. p. q. 98. art. 2. ad 4. existimarunt, futuram fuisse hominum nativitatem in statu innocentiæ, si duraret. Et hanc Durand. opinionem Palud. d. 44. q. 3. art. 3. probabilem existimat, licet contrariam, ut tutiorem amplectatur. Ut veritatem definiamus supponendum est B. Virginem vere, ac proprie peperisse Christum, quod infra q. 53. constituendum est.

Dicendum igitur est primo; B. Virgo pariendo filium Virginitatem non perdidit, sed integerrima, prorsusque incontaminata permansit. Probatur primo, unico Scripturæ testimonio, aliud enim in sequentem sectionem omittimus. Isaiæ igitur 7. dicitur, *Ecce Virgo concipiet, & pariet*. Ex quibus verbis mysterium hoc confirmant Patres omnes Græci & Latini. Iren. lib. 3. contra hæres. c. 9. 18. 21. 24. 26. & lib. 4. c. 40. Justin. in Dialog. contra Tryphon. longe post initium. Euseb. lib. 7. de demonst. c. 2. & lib. 5. hist. c. 8. Epiph. hær. 30. prope finem, & hær. 77. in Epistola Athanasii ad Epict. quam ibi refert. Gregor. Nyss. orat. in S. Christ. Nativit. circa princ. Basil. hom. 25 de humana Christi gener. & 107. c. Isai. Tertul. lib. contra Judæos c. 9. & l. de carne Christi c. 23. in fine, & l. 3. contra Marcio. c. 3. Cyprian. lib. 2. contra Judæos c. 9. Ruffinus in exposit. symb. Optime Hieron. Isai. 7. & lib. 1. contra Jovin. circa med. Ambr. d. Ep. 81. Aug. ser. 2. & 4. de Nativ. — Maria in partu Virgo permansit.

Duobus tamen modis eludi potest hoc testimonium, primo negando cum Hebræis prophetiam illam dictam esse de Christo: tum, quia neq; Emmanuel appellatus est: tum etiam, quia neque infans pugnavit contra Regem Assyriorum, nec accepit virtutem Damasci, aut spolia Samariæ, quæ omnia ibi prædicuntur. Quod si illis objicias, quia nullus alius natus est de Virgine. Respondent concedendo: negant tamen ibi esse legendum virginem — Objectio. Respon.

parituram

parituram, sed puellam, sive adolescentulam, quam significare dicunt Hebraicam vocem *Alma*, ibi positam. Unde ipsi ad Ezechiam, & matrem ejus prophetiam accommodant. Sed primo, evidenter constat accommodationem hanc stare non posse, quia Ezechias ut minimum novem annis prius natus erat, quam hoc Isaias prædiceret, ut ibi Hieron. ostendit. Secundo, vox, *Alma*, in aliis locis Scripturæ virginem significat: nam Genes. 24. Rebecca, *Alma*, dicitur ante desponsationem, ubi Latinus interpres recte vertit virginem, neque altera significatio in Scriptura invenitur. Imo ait Hieronymus significare hanc vocem specialiter *virginem jam nuptui aptam*, id est, quæ ad convenientem ætatem jam pervenit. Dicitur etiam significare *virginem absconditam*. Sunt quoque, qui dicant vocem, *Alma*, absque aspiratione scriptam, *virginem nubilem* significare, tamen cum aspiratione, prout hoc loco est in Hebræo, eam, quæ *virgo semper manet* significare. Adde Septuaginta interpretes, & Chaldaicam paraphrasim, *virginem*, vertisse. Tertio, nisi ita exponatur, frivolum est, & nullius momenti signum, quod attulit Propheta. Quale enim signum, aut quam admirabile prodigium est, quod adolescentula corrupta filium pariat? Quarto, Hebræorum conjecturæ illos potius convincunt, quis enim unquam fuit Emmanuel præter Christum? qui vere fuit, & appellatus est, *Nobiscum Deus*. Prophetæ enim rem potius, & sensum, quam materialem vocis appellationem contemplabatur. Quis etiam infans Damascum, & Syriam debellavit præter Christum? non quidem juxta corticem literæ, quæ sine spiritu occidit, & in nullo homine reperietur impleta, (ut bene Tertullianus notat) sed metaphorico sensu, quamvis literam intento, mundum, infernum, & universam dæmonis potestatem, in verbis illis intelligendo.

Objectio. Secunda evasio est Hæreticorum (quibus Erasmus favet), dicunt enim, cum virgo paritura dicitur, non oportet intelligi componendo, sed dividendo, nam, quæ fuit virgo, pariet, non quod virginitatem partu retineat. Propterquod etiam Jansen. in concordia Evangelica cap. 5. dicit, ex solis verbis Isaiæ convinci satis Virginem parituram permanendo virginem. Sed in primis (si hæc verba, quoad partum in sensu diviso interpretantur) etiam quoad Conceptionem erunt eodem sensu intelligenda, quia eodem contextu dicitur, *Ecce Virgo concipiet, & pariet*: consequens est absurdum, (ut argumentum supra indicatum convincit.) Nam quale signum, vel prodigium esset, ut, quæ fuit Virgo, conciperet, & pareret? quo argumento sæpe utuntur Sancti supra citati. Secundo, ita exposuit hunc locum Matth. cap. 1. dicens. *Hoc autem totum factum est, ut adimpleretur, quod dictum est a Domino per Prophetam dicentem, ecce virgo in utero habebit, & pariet filium*, ubi aperte significat prædictum esse ab Isaia, Virginem permanentem integram, concepturam, & parituram. Affert enim hoc testimonium Isaiæ, ut Conceptionem Christi ex Spiritu Sancto confirmet. Unde multi intelligunt illa non esse verba solius Evangelistæ, sed Angeli loquentis ad Joseph, & persuadentis miram Virginis Conceptionem. Ita Chrysost. Theophyl. Euthym. Iren. lib. 4. contra hæres. cap. 40. Optime Ambr. epist. 81. & August. serm. 14. de Nativit. quanquam Hieronym. & Anselmus indicent esse verba solius Evangelistæ, quod ad præsentem quæstionem non multum refert.

Secundo, adduci possunt in conclusionis confirmationem nonnullæ ex figuris, & aliis obscuris indiciis, quibus supra diximus virginitatem Mariæ fuisse adumbratam in veteri testamento. Multa enim non solum de Conceptione, sed etiam de partus tempore procedunt. Accommodari etiam solent verba Psal. 21. *Tu es, qui extraxisti me de ventre*; significatur enim (inquit Cyril. Jerosl. Catech. 12.) mirabili modo & divina virtute de utero exivisse. Unde Aug. ep. 130. c. 12. *Quid est*, inquit, *tu es, qui extraxisti me de ventre, si ad ipsum Jesum de Virgine procreatū refertur? an inde significare voluit partū Virginis servata virginitate mirabili? ut cum Deus fecisse dicitur, quod illic mirabiliter factum est, nemini incredibile videatur*.

Tertio, traditur hæc veritas a Patribus, & ab Ecclesia definita est. Loca sunt eadem, quæ in præcedenti sectione indicata sunt. Et specialiter videri possunt Leo Pap. Epist. 10. c. 21. & serm. 4. & 5. de Nativ. Hormisd. Pap. in Ep. 1. ad Justin. Aug. c. 3. Agapetus Pap. Ep. ad Antimum *sine Verbi potentia*, inquit, *nec cōciperet Virgo, nec pareret, & sine veritate carnis obvoluta pannis infantia nō jaceret*. Idem Damas. lib. 4. c. 14. Theodor. ser. 10. de providentia.

Hic etiam addi possunt Patres, qui dicunt fuisse in templo locum, in quo virgines separatæ a nuptis orare solebant, & ad eum solitam esse accedere B. Virginem etiam post partum, ut videre licet in Basil. homil. de humana Christi genera. Gregor. Nyss. in simili homil. Orig. tract. 26. in Matth. Cyril. Alex. lib. contra Anthropomorphit. c. 27. Theophyl. Matt. 23. qui dicunt, Zachariam fuisse interfectum a Judæis, quod Mariæ integritatem defenderet.

Quarto, ad gentilium persuasionem, utuntur Patres testimoniis etiam ex Sybillarum prædictionibus, & historiis Gentium desumptis, ut videre licet in Lactantio lib. 4. divinar. institut. cap. 6. & 18. Euseb. lib. 4. de vita Constantini, August. lib. 1. de consensu Evangelist. c. 20. lib. 18. de Civit. c. 23. & oratione contra Judæos, Paganos, & Arianos, quæ inter opera illius habetur in tom. 6. Multa etiam congerit late Canisius lib. 2. de B. Maria cap. 7. Sed specialiter refert Epiphanius in vita Jeremiæ, Ægyptios ab illo Propheta didicisse, omnia illorum simulachra fuisse casura eo tempore, quo in Ægyptum ingressura erat cum suo infante Virgo enixa, Deo similis. Nota etiam est historia de lamina aurea tempore Constantini inventa, in qua scriptum erat: *Christus nascetur ex Virgine*, cujus D. Thom. etiam meminit 2. 2. q. 2. art. 7. ad 3. & alia etiam prodigia, quæ ad eandem veritatem confirmandam Deus operatus est, attigit infra q. 36. & Bonav. tom. 2. opusc. tractatu de quinque festivitatibus pueri Jesu c. 2. D. Anton. 1. p. histor. tit. 5. Abulens. prol. in Gen. c. 7.

Quinto, ratio præcipua est divina voluntas, quæ supponit hoc non implicare contradictionem, nec censeo expedire nunc argumenta Durandi dissolvere, quibus impossibile esse existimat, ut duo corpora locum occupantia in eodem spatio penetrative existant: tum quod difficilia non sint: tum, quod aliis locis tractantur, & inferius, cum de Christi resurrectione disputabimus, ea breviter attingemus. Possumus autem hujus divinæ dispositionis congruentes rationes afferre. Prima, quia non decebat Dei Verbum privare matrem integritate, quam facile servare poterat, perficere, & consecrare, cum esset Deus. Unde Ignatius Epist. 13. ad Heronem. *decebat*, inquit, *creatorem non consueto, sed peregrino, & admirando uti partu, utpote omnium opificem*; & fere similia verba habet Cyril. lib. 8. contra Julian. non longe a fine, & August. serm. 7. de Nativitate dicit hoc modo fuisse natum, *ut eum hominem testaretur partus humanus, & Deum probaret æterna virginitas*. Propter quod Proclus Cyzicenus homilia de Christi Nativit. in Conc. Ephes. tom. 6 cap. 7. sic argumentatur. *Si ea, quæ genuit, Virgo non permansit, neque is, qui natus est, aliud, quam purus homo extitit*. Et eodem modo argumentatur Theodorus Ancyranus in eodem Concilio & tom. cap. 10. & in append. 5. cap. 2. denique Leo Papa serm. 1. de Nativ. propter hanc causam dixit: *Nec damnum credit pudoris, Dei genitrix mox futura*; & infra: *Merito Virgineæ integritati nihil corruptionis intulit partus salutis, quia custodia fuit pudoris editio veritatis*; & serm. 2. *Nova*, inquit, *nativitate genitus est natus ex Virgine, sine materna integritatis injuria, quia futurum hominum Salvatorem talis ortus decebat, qui & in se haberet humanæ substantiæ naturam, & humanæ carnis inquinamenta nesciret*; & infra: *Non attitetur parientis conditio, sed nascentis arbitrium, quia sic homo natus est, ut volebat, & poterat*; & infra: *Oportuit*, inquit, *ut primam genitricis integritatem nascens incorruptio custodiret, & complacitum sibi claustrum pudoris, & sanctitatis hospitium divini Spiritus virtus infusa servaret, qua statuerat dejecta erigere, confracta solidare, & superandis carnis illecebris multiplicatam pudicitiam donare virtutis, ut virginitas, quæ in aliis salva non poterat esse generando, fieret in aliis imitabilis confitendo, renascendo*. Quibus ultimis verbis aliam conjecturam indicat, quam attigit etiam Gregor. Nazianz. orat. 38. de Nativit. in princ. dicens: *Christus ex Virgine, mulieres virginitatem colite, ut matres Christi esse possitis*. Et infra satis post medium similem aliam rationem innuit his paucis verbis: *Et procreationem honore affici, & Virginitatem præferri oportebat*. Sic etiam Ambros. Epist. 81. *Speciale sibi donum virginitatis Christus elegit, & integritatis munus exhibuit, atque ipse repræsentavit, quod elegit in matre*. Et Cyril. Jerosolym.

Catech.

Catech. 124. *Nascebatur, ut virgines faceret: Multo ergo magis debuit virgineum conservare corpus.* August. serm. 51. de temp. *diligamus præ omnibus castitatem, quia ut placere hanc sibi Christus ostenderet, pudicitiam uteri virginalis elegit.* Et lib. de Sancta Virginitate c. 4. *Christus nascendo de Virgine approbare virginitatem maluit, quam imperare.* Eandem rationem attigit Damascen. lib. 4. de fide cap. 25. Ultima tandem addi potest ex Irenæo libr. 3. cap. 33. & Fulgentio sermo de duplici Christi Nativitate, quia sicut ex Virgine initium sumpsit humanæ naturæ ruina, ita decuit, ut per Virginem salus hominibus adveniret.

Sed objici potest quorundam Patrum doctrina, qui dicunt Christum nascendo vulvam matris aperuisse, quod putant singulare fuisse in Virgine, quia aliis mulieribus aperitur vulva in Conceptione, Virgini in partu. Et ita interpretantur legem Exod. 13. & Num 8. latam: *Omne masculinum adaperiens vulvam, sanctum Domino vocabitur,* intelligendam esse singulariter de Christo. Ita Epiphan. Hæres. 78. circa finem: *Hic est,* inquit, *qui vere aperuit uterum matris.* Chrysost. Gregor. Nyss. & Amphilochius homiliis de Purificatione, seu de occursu Domini. Origen. hom. 14. in Luc. Theophy. Luc. 2. Ambros. lib. 2. in Luc. cap. de Circumcisione, & oblatione Salvatoris. Obscurissime ac durissime Tertull. lib. de carne Christi cap. 23. ubi addit, ideo Paulum dixisse, *factum de muliere,* non de Virgine, quia *agnovit aperta vulva nuptialem passionem.* Quæ testimonia, ita ut in cortice sonant, intellexisse, & credidisse videtur Erasmus Luc. 2. & ideo male de hoc mysterio sensisse.

Dicendum vero est, in Scriptura sacra, *claudere vulvam* proprie significare infœcundam, & sterilem reddere, vel relinquere aliquam fœminam, ut constat Gen. 20. 29. & 30. & 1. Reg. 1. Igitur *aperire vulvam* e contrario significabit conferre alicui fœcunditatem. In hoc ergo sensu exponendi sunt Sancti Patres, cum dicunt *Christum aperuisse vulvam matris*, id est, dedisse illi fœcunditatem, quam nullus alius filius matri suæ conferre potuit.

Quomodo Christus dicatur matris aperuisse vulvam.

Utuntur autem illa metaphora, ut declarent partum Virginis, & Christi Nativitatem veram, & realem fuisse, & non tantum phantasticam, & apparentem, quam expositionem sumo ex Hieronymo, Dial. 2. contra Pelagianos, in princ. ubi sic inquit. *Solus Christus clausas portas vulvæ virginalis aperuit, quæ tamen clausa jugiter permanserunt.* Quibus verbis nemo (credo) sanæ mentis intelliget, voluisse dicere Hieronymum, Christum prius rupisse claustrum Virginis, ut egrederetur, postea vero illud quasi assuisse, & in statum pristinum restituisse. Hæc enim intelligentia valde obtusa est, & a mente tanti Doctoris aliena, & decori Virginis, ac integritati, & Christi potentiæ, ac majestati contraria, aperuit igitur portas relinquendo clausas, quia fœcunditatem, vimque pariendi dedit conservata integritate. Ac si quis diceret, aperuisse Christum sepulchrum suum, clausum relinquendo, quia ita illo clauso usus est, ac si esset apertum, ut eleganter exposuit Amphilochius homilia de Purificatione. Sic etiam dixit Eutym. Luc. 2. *Solus Christus nondum apertam, supernaturaliter aperuit, & clausam naturaliter conservavit.* Sic etiam Ambros. Epist. 81. ita dicit Christum exivisse de utero Virginis, *sicut aqua exivit de petra* Ex quo loco satis constare potest mens Ambrosii. Et eodem fere modo exposuit Gregorium Nyssenum D. Thom. infra q. 37. art. 3. ad 1. Et eadem est ratio de aliis. Nam licet Tertull. obscurius sit, tamen ex lib. de carne Christi cap. 20. satis constat illum de virgineo partu recte sensisse. Addo vero primum illum modum loquendi non esse nobis usurpandum sine sufficienti, & aperta expositione, quia & metaphoricus est, & facile potest falsum sensum generare. Deinde illam expositionem prædictæ legis non esse literalem, sed mysticam, proprie enim *filius adaperiens vulvam*, dicitur omnis primogenitus communi modo natus, quia licet vulva aperiri incipiat in conceptione, tamen in primo partu, claustri ruptio quasi perficitur, & consummatur. Unde lex illa de omnibus primogenitis, non solum hominum, sed etiam jumentorum intelligebatur.

Nulla in utero Virginis Christum pariendo facta mutatio.

Dico secundo, Christum exivisse de utero matris sine ulla virginei corporis dilatatione, immutatione, aut injuria ad eum modum, quo exivit de sepulchro, vel ingressus est ad discipulos januis clausis, non transiliendo, nec dilatando, aut immutando, sed simpliciter penetrando interiacentia corpora, simulque cum illis in eodem loco existendo. Hanc conclusionem existimo certam. Primo, ex communi consensu reliquorum Theologorum (uno excepto Durando), qui revera explicarunt communem Ecclesiæ sensum, hanc enim existimationem, & fidem de hoc mysterio fideles omnes concipiunt. Secundo, Patres omnes valde exaggerant hoc miraculum Virginei partus: at vero si per solam partium dilatationem accidisset, neque excessisset modum nativitatis, qui in statu innocentiæ futurus erat, parvum sane, aut fere nullum miraculum fuisset. Antecedens constat ex August. Epist. 3. & Concil. Tolet. XI. in princ. de hoc speciali miraculo dicentibus. *Si haberet exemplum, non esset singulare: fateamur erga Deum aliquid posse, quod nos fateamur investigare non posse.* Idem August. lib. contra Felicianum Arian. c. 8. *Hoc fides credat, intelligentia non requirat, neque aut nõ inventum putet incredibile, aut nõ repertum, non credat singulare.* Et Ambros. lib. de institut. Virginis c. 5. præfert miraculum nativitatis ex Virgine, miraculo resurrectionis Christi, & Cyrill. homil. contra Nestorium dicta in Concil. Ephes. *O rem,* inquit, *admirandam, miraculum hoc me stupidum reddit.* Sophr. etiam in illa Epist. actionis 11. VI. Synod. hoc dicit esse unum ex maximis miraculis divinæ virtutis. Qui omnes id explicant exẽplis illis de Christi exitu de sepulchro lapide obserato, & de ingressu ad discipulos januis clausis. Quo etiam utitur Gregor. hom. 26. in Evang. August. serm. 18. 156. & 160. de tempore, Chrysost. hom. 2. de symbolo, Proclus Cyzic. supra citata hom. circa finem, D. Thom. quodlib. 6. art. 8. & in 4. d. 44. q. 2. art. 3. Tertio, sententia Durandi multum derogat Virgineæ puritati, & integritati, cum tamen Patres non solum imminutam negent, sed etiam auctam esse affirment in filii nativitate. Unde Gregor. Nyssen. in vita Moysi: *A Virgine,* inquit, *Deitatis lux assumpta carne illuxit hominibus, eamque omnino incorruptam servavit, virginitatis viriditate nullo pacto commutata.* Amplius August. serm. 15. de temp. *Crevit,* inquit, *in ejus partu integritas corporis potius, quam decrevit, & virginitas ampliata est potius quam fugata.* Et eleganter Petrus Chrysol. serm. 142. *Qui ingreditur, & egreditur, & introitus sui, & exitus nulla vestigia relinquit, divinus habitator est, non humanus;* & infra: *In tuo conceptu, in tuo partu, crevit pudor, aucta est castitas, integritas roborata.* Apertius Guarricus hom. 2. de laudib. Virg. *nequaquam Rex gloriæ vincula laxavit, aut dilatavit.* Et Nicephor. Constantinop. in Epist. ad Leonem quæ habetur in Concil. Ephes. tom. 5. c. 22. circa medium, sic inquit. *Virginem, quæ supernaturaliter & ineffabiliter pepererat, post partum Virginem conservavit, virginitate illius secundum naturam, nulla ex parte demutata, aut labefactata;* & Proclus Cyzicen. supra: *Naturæ,* inquit, *portas reseravit Emmanuel, ut homo, sed virginitatis claustra non violavit, neque perrupit ut Deus, ita enim ex utero est egressus, sicut per aurem ingressus, ita natus sicut conceptus, qui impassibiliter fuerat illapsus, impassibiliter est elapsus.* Quarto denique, hic modus fuit decentissimus, & facilis divinæ omnipotentiæ, quo posito facile intelligitur, B. Virginem potuisse suum fœtum emittere sine ulla resistentia partium interiacentium, quia divina virtute factum est, ut non impedirent, quo minus corpus Christi posset in eundem locum subintrare, atque pertransire non immutando illas, neque ex propriis locis removendo.

Dices: naturales viæ strictiores sunt, quam ut intra se possint capere corpus pueri, nisi vel ipsæ dilatentur, vel corpus quasi comprimatur, aut propriarum partium penetrationem subeat. Sed hoc argumentum magis videtur contra Durandum urgere, quia difficilius intellectu est, & corpus solidum, & grandioris quantitatis transire per poros alterius interiacentis corporis propter dilatationem absque ulla divisione, vel penetratione. Respondetur ergo potuisse fortasse Christum superiori aliquo, & miraculoso modo nobis ignoto, sui corporis partes intra illas angustas vias collocare sine dilatatione. Secundo, si fortasse intercessit aliquis modus penetrationis propriarum partium inter se, id intelligendum est factum esse absque ulla imperfectione, nec exterioris figuræ immutatione; vel si hoc visum fuerit difficile, dici potest cum Abulensi Parad. c. 56. sequentibus, & q. 49. in 1. c. Matth.

Obiectio.

Respon.

corpus Christi per se, & quasi directe exivisse per naturales meatus. Quod si necessarium fuit secundum aliquas partes sui corporis, quasdam alias partes virginei corporis penetrare, ita factum esse, quia hoc neque imperfectionem includit, neque veritati partus, & nativitatis derogat, sed in hoc mysterio securius, magisque consentaneum Christianæ modestiæ est, fateri ineffabili, & incomprehensibili modo Christum exivisse de utero matris, quam talem modum in particulari curiosius inquirere.

SECTIO III.

Utrum Virgo post partum semper virginitatem servaverit.

SUpponendum est, licet virginitas ut ad mores, & virtutem pertinet, non amittatur, nisi per voluntariam claustri virginalis ruptionem, aut seminis resolutionem, ut constat ex D. Thom. 2. 2. q. 152. art. 1. & quodlib. 6. art. 18. tamen ut solum dicit corporalem virginitatem, seu integritatem, amitti per quamcumque ruptionem claustri virginalis, sive voluntarie fiat, sive licite, sive illicite, quia hæc virginitas de qua modo agimus, in sola ipsa naturali perfectione, & corporis integritate consistit.

Suppono deinde B. Virginem non amisisse hanc corporalem virginitatem per aliquam vim, & involuntariam coactionem, nec per concubitum illicitum, nec per aliquem alium extraordinarium modum, ut solet interdum hæc integritas auferri per instrumenta artis Medicæ, necessitatis causa. Hæc enim omnia sunt indecentissima, quæ nullus etiam hæreticus unquam virgini attribuit, & supra etiam ostendimus nunquam in Virgine fuisse actum turpem. Ostendimus etiam nunquam ægrotasse, ac denique certum est, non fuisse permissorum Deum, ut B. Virgo hanc vim, vel necessitatem subiret. Tota ergo quæstio ad hoc revocatur, an B. Virgo voluntarie, & per actum honestum, qualis est actus matrimonii, amiserit virginitatem. Hæretici dicti Antidicomarianitæ, id est, Mariæ contrarii, affirmarunt B. Virginem post partum Christi, filios alios ex Josepho concepisse. Cujus hæresis auctorem fuisse Elvidium testatur Hieron. libr. contra illum, indicat Ildefonsus lib. de Virginitate Mariæ c. 2. & August. hæres. 84. Origen. hom. 7. in Lucam, & Hilarius can. 1. in Matth. Elvidio antiquiores, hujus hæresis mentionem fecerunt. Hieronymus etiam contra Elvid. fatetur Tertullianum in hunc errorem ante Elvidium lapsum esse, & indicat ille vehementer lib. de Monoga. c. 8. lib. de carn. Christi c. 23. & sæpe aliàs. Hunc vero errorem pene jam extinctum ante annos viginti quinque excitavit Lucas Sternberger, eumque multi ex Novatoribus secuti sunt, ut referunt Prateol. verbo Lucas Sternberger, & Canisius lib. 2. de B. Maria.

Dicendum vero est B. Virginem perpetuam virginitatem coluisse, neque virum unquam cognovisse. Est de fide. Et primo probatur unico testimonio veteris testamenti Ezech. 44. *Porta hæc clausa erit, & vir non transibit per eam, quoniam Dominus Deus Israel ingressus est per eam.* Quo loco licet sub metaphora, ad literam sermo est de Virgine sanctissima, ut ibi testatur Hieronymus, & sentiunt alii Patres, qui ad hanc veritatem confirmandam hoc utuntur testimonio, scilicet idem Hieronymus Dialogo 2. contra Pelagian. August. serm. 2. & 14. de Nativit. Ambros. dicta Epist. 81. Chrys. homil. de Joanne Baptist. tom. 3. Damascen. lib. 4. c. 15. & alii. Et cum ipso contextu, & ratione ejus optime quadrat hic sensus, dicitur enim illa porta semper clausa permansura, *quia Dominus ingressus est per eam.* Unde additur illa particula, *erit clausa Principi*, id est, in illius honorem, & reverentiam. Et potest confirmari ex illo verbo Virginis Luc. 1. *Quomodo fiet istud*, quod propositum perpetuæ virginitatis ostendit, ut sequenti disputatione latius ponderabimus. Adducunt etiam nonnulli ex Patribus argumentum ex eo; quod Christus in cruce pendens matrem Joanni commendavit dicens: *Ecce Mater tua*, & e converso, Joannem matri dicens: *Ecce filius tuus*. Ex hoc enim facto, & verbis, non obscure colligitur, non habuisse alios filios ex Josepho, aliàs illis potius, quam Joanni commendanda videretur, & ideo Christus singulariter dixit: *Ecce filius tuus*, id est, quem loco unici filii tui habeas. Hoc argumentum accipi potest ex Ambros. Luc. 1. & Epist. 79. Epiphan. Hæres. 78. & Hieron. contra Helvidium.

Maria post partum virgo permansit.

Secundo præsertim habetur hæc veritas traditione, consensu, & definitione Ecclesiæ, nam in conciliis sæpe dicitur Deipara: *Semper Virgo immaculata*, ut in V. Synod. can. 6. & VI. Synod. Act. 11. dicitur: *Maria virginitas ante partum, in partu, & post partum incemerabilis.* Item VII. Synod. Act. 3. in confessione Tarasii. Concil. Lateran. sub Martin. 1. can. 3. Idem tradit Siricius Pap. cum Conc. Rom. in Epist. decretali, quæ habetur tom. 1. Concil. & inter Epist. Ambrosii est 80. Idem Ambrosius cum Concil. Medinl. in rescripto seu Epist. 81. Idem de institutione virginis c. 7. Confirmatur hæc traditio, quia in universa Ecclesia *Virginis* nomen absolute dictum, & quasi per Antonomasiam Deiparæ attribui consuevit, ut August. notavit in Enchirid. c. 34. Unde Epiphan supra sic inquit. *Quis unquam, aut quo seculo ausus est proferre Mariæ nomen, & interrogatus non statim intulit Virginis vocem: ex ipsis enim nominibus, etiam virtutis signa elucent.* Et hoc modo dicitur in symbolo Apostolorum, *natus ex Maria Virgine*. Sic etiam loquuntur frequenter patres Conc. Ephesini, & Chalcedonensis. Athanas. serm. de SS. Deipara. Hilar. in can. 1. in Matth. Maximus hom. de cruce, & sepultura Domini, optime, & ex professo Hieron. Epist. 22. ad Eustoch. de custodia virginitatis, ubi de modestia, & pudicitia Virginia elegantur loquitur. Item Gregor. Nyss. orat. de S. Christi Nativit. circa med, qui cum Basil. hom. 25. de humana Christi generatione dicit, Mariam dispensatione divina fuisse matrimonio conjunctam Josepho, ut ille custos esset famæ, & virginitatis ejus, non ut ex illa filios procrearet. Notanda tamen sunt verba, quæ inferius Basil. subdit. Cum enim retulisset sententiam eorum, qui sentiunt, Mariam post Christi Nativitatem nuptialia opera viro non negasse, inquit. *Nos vero, licet nihil hoc doctrina pietatis officeret, nam donec dispensabatur Christi generatio, necessaria erat virginitas, quid vero postea sit factum, ad mysterii hujus doctrinam, non anxie conjungendum est: Verumtamen, ne hoc eorum, qui Christum amant, ferre cogantur aures, quod genitrix Dei aliquando desierit esse virgo, has rationes sufficere putamus.* Quibus verbis indicare videtur Basilius veritatem hanc ad fidei certitudinem non pertinere. Sed quia existimo hoc semper fuisse certissima fide creditum, exponenda censeo hæc verba solum de Incarnationis mysterio, cui, & miraculosæ conceptioni, & Nativitati Christi non est directe contrarius ille error, quanquam revera aliàs sit contra fidem, & Ecclesiæ traditionem. Unde August. in lib. de Eccles. dogmat. cap. 69. *firma*, inquit, *fide credendum est, nec blasphemiæ Helvidii acquiescendum.*

Tertio afferri possunt congruentes rationes; quatuor optimas attigit D. Thom. hic artic. 3. Prima est ex parte Christi, nam sicut est unigenitus patris, ita decuit, ut esset & matris. Nec refert, quod Matth. 1. dicatur, *primogenitus Virginis*. Nam (ut notarunt Damasc. D. Thom. & alii) in Scriptura sacra hæc appellatio non dicit semper relationem ad secundogenitum, sed solum negationem prioris, sicut quando in lege præcipiebatur offerri primogenitus, sine dubio intelligebatur etiam unigenitus. Notat vero Cyrill. libr. 2. de fide ad reginas in probatione, quod Christus unus sit Dei filius, ex Evangelio Lucæ, Christum Dominum, ideo interdum dici primogenitum, quia inter multos fratres primatum sortitus est, licet ex semper virgine natus fuerit. Secunda ratio ex parte Spiritus Sancti est, quia non decuit sacrarium Spiritus Sancti humano semine fœdari. Tertia, ex parte Virginis: *incontinentis enim, & ingrati animi signum fuisset, divinitus conservatam virginitatem prodere, & thalamum conceptionis Christi polluere*, ut Siricius Papa loquitur. Quarta huic similis est ex parte Josephi, qui (ut Evangelium indicat) erat singulariter justus, & omnia mysteria probe noverat. Unde non est verisimile ausum fuisse B. Virginem attingere. Unde Bernard ait castitatem ejus fuisse in Patriarcha Joseph præfiguratam. Quinta sit, quia decuit consilium virginitatis non tantum a Christo, sed etiam ab ejus matre perfectissime custodiri, ut omnibus virginibus Evangelii ipsa esset perfectum virginitatis exemplum. Propter quod a sanctis Patribus, *dux, magistra, & virga Virginum* appellatur.

Christus cur dicatur in Evangelio primogenitus.

Sed urgebat contra hanc veritatem Helvidius ex Matth.

Objectio.

Matth. 1. *Cum esset desponsata mater Jesu, Maria, Joseph, antequam convenirent, inventa est in utero habens de Spiritu Sancto*; & infra: *Non cognoscebat eam, donec peperit filium*, nam prior particula indicat habuisse animum conveniendi, & propter hanc causam fuisse matrimonio conjunctos: posterior vero particula, *donec*, significat post partum Christi cognovisse illam.

Respon.

Respondent Patres utraque particula solum negari, quod eo tempore factum non erat, nihil vero affirmari, quod posteriori efficiendum esset, vel factum sit. Sensus ergo prioris particulæ est, *antequam convenirent*, id est, sine eorum conjunctione, ut si vulgari sermone quis dicat, *antequam sacrum audirem, discessi*. Non indicat postea audisse, nec habuisse animum audiendi. Sic Matth. 6. dicitur: *Scit pater vester, quid opus sit vobis, antequam petatis*, id est, vobis etiam non petentibus. Ita D. Thom. hic, ex Hieron. contra Helvid. Idem est sensus alterius particulæ, *donec*, tantum enim negat id fuisse factum usque ad illud tempus, ut late tractat August. lib. 83. quæst. q. 69. id comprobans ex illo Psal. 109. *donec ponam inimicos tuos*, & aliis similibus. In quibus illud observatione dignum est, solere præcipue hac particola indicari tempus illud, in quo potissimum existimari posset id evenisse, quod factum esse negatur, ut Genes. 8. dicitur: *misit corvum, qui non revertebatur, donec siccarentur aquæ*.

Particula donec, in scriptura quomodo usurpetur,

Si enim aliquo tempore esset reversurus, maxime illo, quo aquæ terram operiebant, nam post illam exsiccatam non erat cur reverteretur; dum ergo negatur rediisse, donec terra exsiccaretur, non affirmatur postea rediisse, sed potius tanquam per se notum, & clarum relinquitur, multo minus postea esse reversum. Sic ergo in præsenti testimonio negatur conjunctio cum marito usque ad filii partum, quia eo tempore videri poterat necessaria: de sequenti vero tempore non affirmatur, imo ut clarum supponitur, multo minus eo tempore intervenisse. Ita notarunt (præter Hieron. Basil. Damasc. Epiphan. & alios supra citatos) Ambros. lib. de Noe, & Arca c. 17. & Gregor. 8. Moral. c. 40. significat, etiam August. lib. 1. de Trinit. c. 8. Bernard. homil. 72. in Cantic. Chrysost. hom. 5. in Matth. quem Theoph. & Euthym. ibi imitantur, Anselm. 1. ad Corinth. 15. & hanc esse censeo literalem expositionem. Quidam vero aliter exponunt, scilicet, *antequam convenissent*, non quoad totum, in quo nunquam convenerunt, sed quoad cohabitationem in eadem domo, quomodo postea convenerunt. Similiter, quod dicitur, *non cognovit eam*, non ad carnis, sed ad mentis cognitionem refertur, quia antequam Virgo filium pareret, Ioseph non satis ejus dignitatem, & excellentiam agnoscebat, in qua cognitione postea maxime profecit, ut Epiphan. supra indicat, & Chrysost hom. 5. imperfecti. Sed non placet hæc. Prior quidem pars verbi *convenissent*, plus significat, quam cohabitationem in eadem domo, præsertim, quia existimo eo tempore jam cohabitasse Mariam & Joseph. Posterior vero pars, quia non satis quadrat contextui. Multo autem minus verisimile est, quod D. Thom. in catena refert ex Hilario, quod in eo invenire non potui, hoc esse referendum ad sensum visus: ut sicut Moyses videri non poterat præ claritate vultus sui, ita nec B. Virgo, quamdiu filium in ventre portavit.

SECTIO IV.

Quomodo Christus legitur habuisse fratres, si mater ejus semper virgo permansit.

UNum ex præcipuis fundamentis, quo Helvidius nitebatur, erat, quia in Evangelio sæpe fit mentio quorundam fratrum Christi, quos ipse dicebat fuisse filios Virginis ex Josepho: & ideo oportet diligenter explicare, qui isti fuerint, & cur fratres Christi dicantur. Quod D. Thom tetigit in hoc art. 3. ad 5. & 6.

Prima igitur sententia in præsenti quæstione fuit Helvidii asserentis, hos *fratres Domini* fuisse filios Beatæ Virginis, quoniam cum Christus ut homo non habuerit patrem, necessarium putavit eos fuisse filios matris ejus, ut possent ejus fratres appellari.

Secunda sententia, & gravissimorum Patrum fuit, hos fuisse filios sancti Joseph, non ex Beata Virgine, sed ex alia uxore, quam ante Virginem duxerat. Unde fit ita fuisse hos dictos *fratres Domini*, sicut Joseph dictus est pater ejus, scil. appellatione, & existimatione, & *veluti quadam adoptione*, ut aliquando dixit Augustin. contra Faust. Asserunt autem qui ita sentiunt, Joseph priusquam Mariam Virginem duceret, habuisse unam, vel forte plures uxores, ex quibus genuit Jacobum fratrem domini, & fratres ejus. Cujus rei probabile argumentum est, quia Joseph jam erat senex, cum duxit Virginem, ut videtur esse communis traditio Ecclesiæ, quam frequens, ac vulgaris pictura ostendit; ergo non est verisimile toto illo tempore abstinuisse a nuptiis, cum in lege veteri continentia non esset in æstimatione, & dignitate: duxit ergo uxorem illa ætate, ex qua verisimile etiam est habuisse filios, nam sterilitas tunc quoddam genus opprobrii erat. Unde credi potest, Deum non privasse illum hoc beneficio. Hæc fuit communis sententia Græcorum, quam docuit Epiphan. hæres. 51. ante med. & hær. 78. & in Anchorato, Theophyl. Matth. 13. & 27. & Joan. 19. & ad Galat. 1. & 1. ad Corin. 9. sequitur Euthym. Matth. 12 & 27. & Joan. 19. Oecumen. super Acta Apostolor. in princ. & c. 1. Idem Euseb. lib. 2. hist. c. 1. Nicephor. lib. 1. c. 7. cum 21. & lib. 2. cap. 3. ubi in hanc sententiam refert Hippolyt. Portuensem, & lib. 3. c. 10. Origen. Matth. 13. ubi dicit, hanc sententiam inventam esse ad perpetuam B. Mariæ virginitatem tuendam. Idem Gregor. Nyssen. orat. 2. de Resurrect. Christi. Ex Latinis docuit hoc etiam Hilar. can. 1. in Matth. & Ambr. ad Galat. 1. & de institutione virginis c. 6. Nec contradicit August. in expositione ejusdem epistolæ, ubi sub disjunctione inquit, Jacobum domini fratrem, vel ex filiis Joseph de alia uxore, vel ex cognatione Mariæ matris ejus, intelligi debere. Eandem sententiam secutus est Platina in vita D. Petri, quanquam sub disjunctione, ut infra dicam. Addit vero Origen. opinionem hanc ortam fuisse ex quodam Evangelio Hebræorum, Petro adscripto, aut Jacobo, quod a Seleucio hæretico scriptum esse, testatur Innoc. 1. Ep. 3. ad Exsuper. c. 7. August. lib. de fid. cont. Mani. c. 38.

Tertia sententia hic referri poterat asserens, hos dici *fratres Domini*, quia erant filii sororum Virginis, & nepotes S. Annæ. Sed infra occurret commodior locus illam tractandi.

Dicendum ergo primo est, hos fratres Domini non fuisse filios B. Virginis, idque non solum certa fide, & traditione haberi, sed etiam ex Evangeliis colligi posse. Prior pars hujus assertionis ex præcedenti sectione constat, cum ostensum sit Deiparam perpetuo virginem permansisse. Posterior pars probatur, quia ex Evangeliis colligi potest, hos, qui dicuntur *fratres*, habuisse aliam matrem præter Virginem. Quod ita probatur. Nam Joan. 19. legimus fuisse juxta crucem tres mulieres, matrem Domini, sororemque ejus Mariam Cleophæ, & Mariam Magdalen. Matth. autem 27. & Marc. 15. numerantur *Maria Magdalena, Maria Jacobi, & Joseph mater, & mater filiorum Zebedæi*, seu *Salome* (ut Marcus inquit) illâ vero matrem Jacobi, & Joseph (qui aliis locis dicuntur *fratres Domini*) non fuisse Deiparam, certum esse videtur. Primo, quia ubicumque fit mentio Deiparæ cum aliis mulieribus, ipsa primo loco numeratur, prout dignitatem ejus decebat, ut patet Joan. 9. vel certe ultimo loco, & singulariter separata ab aliis, ut Actor. 1. *cum mulieribus, & Maria matre Jesu*. Et confirmatur secundo, quia Matth. c. 28. agens de Resurrectione Christi sic inquit: *Vespere autem Sabbathi, quæ lucescit in prima Sabbathi, venit Maria Magdalena, & altera Maria videre sepulchrum*. Ubi constat illam alteram Mariam fuisse, quam c. 27. vocaverat *Mariam Jacobi, & Joseph matrem*, de qua ibidem subdiderat: *Erat autem ibi Maria Magdalena, & altera Maria sedentes contra sepulchrum*, quod ex Marc. 16. apertius colligitur, & Luc. 24. illa ergo *Maria Jacobi* non erat B. Virgo. Probatur consequentia argumento facto, quia inter illas duas Marias de Magdalena fit mentio præcipua, & indicatur fuisse ferventiorem in fide, & charitate, & in privilegio, quod a Christo suscepit videndi illum ante alios in die Resurrectionis, ut patet ex Marc. 15. At vero, si Maria Jacobi fuisset B. Virgo, in nulla istarum rerum fuisset Magdalenæ postposita. Unde est tertium argumentum, quia incredibile est B. Virginem fuisse aliquam ex mulieribus, quæ ad ungendum corpus Christi mortuum tanta solicitudine iverunt in die resurrectionis, quia (ut ex ipso facto, & Evangeliis colligitur) quamvis illæ mulieres pie agerent, imperfectam tamen habebant fidem, magnaque ignorantia circa Christi mysteria laborabant. Adde Luc. 24.

delira-

deliramenta visa esse Apostolis, quæ hęc Maria Jacobi cũ aliis narravit. Quis antẽ credat tam fuisse stupidos, ut nõ majorẽ fidem, & reverentiam illi deferrent, si mater Domini fuisset? Unde Bern. tractans de passione Domini c.2. dicit, Deiparam nõ fuisse officiosam circa corpus Domini defunctũ, quia de fide Resurrectionis ejus erat certissima, & in omnibus mysteriis ab Spiritu S. edocta, & instructa. Et cõmunis Ecclesiæ sensus esse videtur B. Virginẽ domi, gloriosum expectasse advẽtum filii, ejusque ibidem, ante omnes alios conspectu meruisse frui. Quarto, est optima conjectura D. Th. hic a.3. ad 6. B. Virginem in Evangelio non cognominari, nisi a filio. Appellatur enim *Mater Jesu, vel de qua natus est Jesus*. Unde Lucas, qui in Evang. c.24. alteram *Mariam Jacobi* nominaverat, Act. 1. Virginẽ vocat *Mariam matrem Jesu*, propter quod ab Ignatio appellatur *Maria Jesu*, quia hęc erat maxima ejus dignitas. Cur enim prętermisso Christo vocaretur *mater Jacobi & Joseph*, si illa eadẽ esset *mater Jesu*? Quinto tandẽ hoc docent Patres, Hier. Matt. 12. & 27. & contra Helv. & lib. de viris illustribus in Jacobo, Beda lib.4. in Marcũ c.44. D. Th. lect.4. in c.11. Joan. Euthym. suo cap.68. in Matth. 27. ubi contrariam sententiam *absurdam* vocat.

Ex his ergo aperte concluditur, quod intendimus, scilicet, Jacobum, & Josephum non fuisse filios B. Virginis, sed alterius Marię, & tamẽ isti dicuntur, *fratres Domini*; ergo hæc appellatio non inde sumpta est, quod ex eodem utero fuerint nati. Eadem autem ratio est de omnibus aliis, quibus hæc appellatio in Scripturis tribuitur.

Secundo, colligo lapsos fuisse nõnullos antiquos ex Gręcis, qui existimarunt B. Virginem fuisse illam Mariam, quę cum Magdalena venit ad ungendum Christum in die Resurrectionis. In qua sententia fuerunt Gregor. Nyss. & Theoph. locis supra citatis, & Niceph. l.1. hist. c.33. & indicat Sedul. l.5. Paschalis circa finem, dicit enim, Virginem in die Resurrectionis ivisse summo mane ad corpus Domini ungendum. Est enim hæc sententia ab omni ratione aliena, ut ostendi. Intelligendum est autem, hos auctores non sensisse cũ Helvidio, quia nõ dicunt. B. Virginẽ vocari *matrẽ Jacobi & Joseph*, quia illos genuisset, sed quia erat sponsa Joseph, cujus ipsi erant filii. Unde incõstanter loquitur Niceph. qui illã Mariã Jacobi dicit fuisse uxorẽ Judæ Apostoli, sentiens illã Mariã, quę ivit cum Magdalena ad sepulchrũ, non fuisse Mariã Jacobi, quod repugnat Evangelio, sed de his mulieribus multa ibi commentatur Niceph. quę nec auctoritatem, nec fundamẽtum habent.

Tertio, pro infra tractandis, probabiliter ex dictis colligo, Mariam Cleophę sororem Virginis, cujus Jo. meminit c.19. esse eandem, quæ ab aliis dicitur, *Maria Jacobi & Joseph*, quæ sententia Hier. contra Helv. quam tenet etiã D. Th. lect.5. super ad Gal. 1. & Chrys. hom.19. in Matt. ubi dicit Mariã Jacobi fuisse sororem matris Domini. Cõstat autem in Jo. 19. Mariam Cleophę vocari *sororem Domini*, & probatur. Quia in Evangeliis pręter B. Virginẽ, & Mariam Magdalenam, non fit mentio alterius mulieris sectatricis Christi, quę Maria vocaretur, nisi unius tantũ. Nam mater filiorum Zebedęi nunquam vocatur *Maria*, sed *mater* tantum *filiorum Zebedæi*. Quod etiam ex Evãgelio Matthæi non obscure colligitur, cum ita loquitur, *Maria Magdalena, & altera Maria*: indicat enim in toto illo negotio passionis, & Resurrectionis Christi, non intervenisse, nisi alteram Mariam præter Magdalenã, quia de B. Virgine ibi non erat mentio, nec esse poterat, ut dixi: ergo illa Maria, cujus Matth. & Joan. meminerunt, erat eadem; igitur Maria Jacobi est eadẽ quæ alio nomine appellatur *Maria Cleophæ*. In Scriptura n. fęminę interdũ a filiis, interdum a maritis cognominantur. Hęc ergo, quę *Mater Jacobi & Joseph* dicitur, dicitur etiam *Maria Cleophæ*, quę fortasse illius erat uxor (ut infra dicã). Hunc autẽ Cleopham fuisse fratrem Josephi sponsi Virginis Euseb. ex Hegesip. tradit lib.3. hist. c.10. aliàs 11. & Niceph. l.1. c.33. & l.3. cap.9. idemque multi ex antiquis auctoribus sequuntur. Quod pro iis, quæ dicemus, annotandum est.

Dico secundo. Hi, qui in Evangelio dicuntur fratres Domini, non fuerunt a Josepho sponso Virginis geniti, neque hac de causa illo nomine appellantur. Hanc conclusionẽ docuit Beda Jo.2. Mar.6. & Luc.9. Theod. ad Gal.1. Ansel. Matt.12. & probatur primo, testimonio omnium illorum Patrum, qui docent B. Josephum fuisse Virginem. Hieron. in Matt. & lib. cõtra Helv. in fine: *relinquitur*, inquit, *virginem permansisse cum Maria, qui Pater Domini meruit appellari*. Aug. ser.14. de Nativ. introducit Angelum ita loquentẽ cum Joseph. *Habe ergo, Joseph, cum Maria conjuge tua communem virginitatẽ membrorum, quia de virgineis membris virtus nascitur Angelorum. Sit Maria sponsa Christi in carne sua virginitate servata, sit autem & tu Pater Christi cura castitatis, & honorificẽtia*; & inf. *gaude Joseph virginitati Mariæ, qui solus meruisti virginalẽ affectum possidere conjugii, quia per meritum virginitatis ita separatus es a cõcubitu uxoris, ut pater dicaris Salvatoris*. In quibus verbis nõ solum veritatem docet, sed etiam congruentissimas rationes indicat. Idẽ Rupert l.1. de glor. & hon. filii hominis in Matt. quod confirmat: tum quia decuit virginem permãsisse eum, qui *Pater Domini meruit appellari*: tum etiam, quia custos futurus erat virginitatis Mariæ. Quam congruentiam ita confirmat D. Th. lect.5. in Ep. ad Galat. quia si Dominus noluit matrem virginem, nisi virgini commendare, quomodo sustinuisset sponsum ejus non fuisse, & perstitisse virginem? & eandem sententiam indicat Bern. ser.2. in *Missus est* circa fin. Clarius eam docet Hugo de S. Vict. q.5. in Epist. ad Gal. Pet. Dam. Ep.11. c.4. dicit hanc esse *Ecclesiæ fidem*, id est, universalem ac piam credulitatem. Eam denique communiter secuti sunt scholastici in 4. d.30. ubi Palud. q.2. a.2. Major. q.4. & alii, quos referemus art. seq. ubi D. Th. dicit, Joseph simul cum Maria virginitatem vovisse. Sequitur etiam Gers. ser. de Nat. Mariæ cons.3. Lipom. in vita S. Joseph. Secundo probatur conclusio, quia ex dictis in 1. conclusione constat, matrem Jacobi, & Joseph fratrum Domini, simul vixisse cum B. Virgine; ergo non est verisimile fuisse uxorem Josephi, neque illum habuisse simul duas viventes uxores. Primo, quia licet in lege veteri interdum licuerit duas simul habere uxores, tamẽ neque constat illam consuetudinem usque ad Christi tẽpora durasse, nec probabile est Joseph ea fuisse usum, prętertim cum pauper esset, nec facile posset tantam alere familiam. 2. quia non decebat B. Virginem secum habere sociam ejusdem mariti conjugem, neque habere virũ, qui affectum suum, & officium cum alia communicaret, sed illud maxime indecens erat, quod eodem nimirum tẽpore, quo cum Virgine habitabat, mulierẽ aliam cognosceret. 3. maximum impedimentum illi fuisset ad ministerium, & officiũ, ad quod assumebatur. Oportebat enim esse expeditum, & liberum omnibus aliis curis, & obligationibus, ut posset Virgini, & puero Jesu deservire, & cum eis itinera agere; & c.4. satis videtur hoc colligi ex verbo Angeli Matth.2. *Joseph fili David, noli timere accipere Mariam conjugem tuam*, ubi indicatur unam tãtum habuisse conjugem, & præsertim vocatam Mariam; illa ergo Maria Jacobi non erat uxor S. Josephi; ergo nec ejus filii erant geniti a Joseph. Supponimus enim, & illos fuisse legitime natos, & Josephum virum justum non fuisse fornicarium. Tertio probatur, quia in Evangelio habemus alios parentes horum fratrum Domini præter Joseph, nã Jacobus Minor, & *frater Domini* dicitur *Jacobus Alphæi*, Matt.10. Marc.3. Luc.6. Act.1. in quibus locis alter Jacobus Major dicitur *Jacobus Zebedæi*, constat autem sic esse dictum, quia erat filius ejus, ut patet Matth.27. Est enim hæc phrasis Scripturæ, ut filius a patre cognominetur 1. Machab.1. *Alexander Philippi*; ergo *Jacobus Alphæi* dicitur, quia erat filius ejus, non ergo erat filius S. Joseph. Quis enim audeat dicere eundem esse Alphæum, qui Joseph? aut sponsum Virginis fuisse binominem, vel aliter appellari in Evangelio, quam Joseph?

Joseph Mariæ sponsus Virgo semper fuit.

Dicet aliquis hanc rationem supponere Jacobũ Alphæi esse eundem, qui *frater Domini* dicitur, quod tamen non omnes fortasse concedent. Respondetur hic inculcari difficultatem infra tractandam, & ideo breviter nunc dicitur, illud suppositum esse verissimum, ut cõstabit aperte conferendo inter se loca Matt.10. 12. & Act.1. ubi *Jacobus Alphæi* numeratur inter Apostolos, & unus Jacobus Apostolus *frater Domini* dicitur, quem constat non esse alium quam *Jacobum Alphæi*, nã de Jacobo Zebedæi omnes consentiunt, non esse vocatum fratrem Domini. Similis ratio hic addi potest, quia Simon unus ex fratribus Domini fuit filius Cleophæ, ut ex Hegesippo antiquo, & gravi auctore refert Euseb. l.3. hist. c.10. & 16. aliàs c.11. & 32. Niceph. l.3. c.2. & 9. Constat autem Cleophã fuisse distinctum a Joseph, & (ut ferunt) fuisse fratrem ejus. Respondere solet illum fuisse filium naturalem Joseph, vocari autem filium legalem Cleophæ, cujus uxorem Joseph duxe-

Objectio.

Respon.

duxerat, ut semen ejus excitaret, juxta legem Deut. 25. Sed hæc responsio aperte repugnat menti Hegesippi, & Eusebii, qui sine dubio loquuntur de filio naturali, & deinde est conficta sine fundamento. Adde non omnes filios genitos a fratre, appellatos esse secundum legem filios alterius fratris defuncti, sed solum primogenitum, ut patet ex Deuter. cap. 25. cum expositione August. q. 46. super Deut. Alia, quæ in 2. sententia dicuntur de ætate S. Joseph, infra q. 29. examinabuntur.

Dico tertio: hi fratres Domini, solum ita appellati sunt propter aliquam consanguinitatẽ veram vel existimatã, quã cum Christo Domino secundum carnem habuerunt. Hæc est sententia D. Hier. contra Helv. & Aug. l. 22. contra Faust. c. 35. & tract. 10. & 28. in Jo. Bedę l. 2. in Marc. suo c. 23. & l. 3. in Luc. suo c. 30. & aliorum, quos infra referam. Et sequitur necessario ex dictis, quia (ut Hier. ait) quatuor modis solent in Scriptura fratres appellari. Primo, proprie, & in rigore, quia vere sunt naturales fratres, ut Jacob & Esau, & hunc modũ jam exclusimus. Secundo, latissime, scilicet affectu, & amore, quomodo Christus Jo: 20. Apostolos *fratres* suos vocat. Tertio etiã late, gente, seu natione, quomodo Deut. 17. omnes Israelitæ *fratres* dicuntur; & hi duo modi non sufficiunt in pręsenti, ut per se constat, quia his modis omnes Judæi possent fratres Christi vocari; superest ergo quartus, & medius modus, scil. ut propter aliquam specialem propinquitatem carnis *fratres* dicti fuerint. Est enim hæc phrasis frequens in Scriptura, ut constat ex Gen. 13. ubi Loth & Abraham dicuntur *fratres*, cũ tamẽ constet ex c. 11. Loth fuisse nepotẽ Abrahã. Similiter c. 29. Jacob & Laban dicuntur *fratres*, & similia facile occurrent. Et videri possunt apud Hier. d. lib. contra Helv. & Aug. l. 16. de Civ. c. 19. & Epiph. hær. 39.

Declarandum vero breviter superest, quænã fuerit propinquitas horum, qui *fratres* Christi dicuntur, cum ipso Christo. Fuit enim vulgaris quædam sentẽtia hos fratres Domini fuisse consobrinos Christi filios sororum Virginis. Dicunt enim Annam matrem Virginis post mortem Joachim nupsisse alteri viro, qui Cleophas nominaretur, & ex illo peperisse Mariam Cleophæ matrem Jacobi, & aliorũ ex fratribus Domini. Rursus vero, defuncto Cleopha Annam nupsisse alteri, scil. Salome, & ex eo tertiam peperisse filiam, quam in Evangelio dicunt vocari *Mariam Salome*, & matrem filiorum Zebedæi, Joannis scil. Evangelistę, Jacobique majoris. Hanc sententiam docuit Glossa ordin. super c. 1 Ep. ad Gal. & Hugo de S. Vict. ibid. in q. supra cit. quam sequitur Echius in ser. de festiv. S. Annæ & favet Beda Act. 1. dicens Mariam Jacobi fuisse *materteram Christi*, atque adeo naturalem sororẽ Virginis, & idem habet Glossa interlinealis Act. 1. Denique Jo. 19. expresse vocatur Maria Cleophę *soror Mariæ* Virginis. Diximus autem supra, hanc eandem esse Mariam Jacobi. Unde Hier. contra Helv. aperte docet hanc Mariã Jacobi fuisse sororẽ Virginis. Idẽ habet Matt. 12. & 27. idẽ in l. de Script. Eccl. in Jacob. & Isid. in l. de vita & mor. SS. Patrũ.

Sed hæc sententia nec verisimilis est, neque ullo nititur probabili fundamẽto. Primum, quia (ut ex antiqua Patrũ traditione ostendimus) Anna usque ad senilẽ ętatem sterilis fuit, posteaque divino dono Virginem concepit; qui ergo credibile est post partum Virginis, & mortem Joachim, ad secundas, & tertias transisse nuptias? Secundo, quia supra ex Evangeliis ostendimus, præter B. Virg. & Mariam Magd. non fieri mentionem, nisi alterius Marię; ergo sine fundamento duæ aliæ introducuntur. Et quamvis alia ratione probabiliter admitti possent, distinguendo Mariam Jacobi a Maria Cleophę (ut facit Greg. Nyss. or. 2. de Res. quem alii sequuntur) tamen quod hęc opinio dicit de Maria Salome, omnino est improbabile, & non satis consideratum. Quia in Evang. nunquam hæc vocatur Maria, sed simpliciter *Salome*, ut patet Marc. 15. quod non est nomen viri, sed fœminæ, ut recte Hier. notavit, & ex Josepho, & Heges. & aliis historiographis constat. Nã sicut a Joanne *Joanna*, ita a Salomone *Salome* dicta est. Et verisimile est (quod notavit Origen. tract. 35. in Matt. sub fin.) hanc Salome fuisse matrem filiorum Zebedæi. Nam Matt. c. 27. & Marc. c. 15. earundem trium mulierum videntur facere mentionem, & alter vocat tertiam illarum *matrem filiorum Zebedæi*, alter vero *Salome*. Quod autẽ hæc fuerit filia B. Annæ, & quod filii Zebedæi fuerint cõsobrini Christi, gratis confictum est sine testimonio Scripturæ, vel alicujus antiquę historię. Tertio docuit B. Virginem unigenitam esse matri suę, ut certius constaret miraculose fuisse in senectute, & ex sterili conceptam, & ita observatum videmus in illustrioribus personis, quæ hoc modo conceptę sunt, ut in Isaac, Joanne Bap. & similibus. Quarto, nec D. Hier. nec ullus ex antiquis Patribus historiam hanc de triplici Maria, tribusque filiabus Annæ docuit. Nam Hieron. cum aliis antiquis supra citatis solum Mariam Cleophę dicunt esse sororem Virginis, quod etiã dicit Evangelium: alterius autem sororis non meminerunt, sicut neque Evangelium. Quomodo autem illa fuerit soror, non explicant: non est autem necesse fuisse sororem naturalem in primo gradu. Nam sicut supra dicebamus consobrinos, vel consanguineos vocari *fratres* in Scriptura: ita fœminæ vocantur *sorores* propter aliquem consanguinitatis gradum. Addo præterea, quamvis admitteremus Annam habuisse aliquam aliam filiam præter Virginem, convenientius foret consequenter asserere illam fuisse filiam Joachim, quã illas secundas, & tertias nuptias Annę confingere, gravitati, ac temperantię illius parum consentaneas, & amori, quem erga B. Virginem habuisse credendum est. Quanquam neque hoc verum esse existimem, nam fere omnes antiqui Patres explicantes primum caput Matthæi, & genealogiam Christi, docent, vel supponunt B. Virginem fuisse unigenitam, & hæredẽ parentis sui Joachim. Quod sane dignitatem ejus maxime decebat. Addo denique, si ætatum, ac temporum ratio diligenter supputetur, facile intelligi posse, Simonem, qui fuit unus ex fratribus Domini, & postea successit Jacobo in Episcopatu Jerosol. & tandem (teste Euseb. l. 3. hist. c. 10. & 26.) martyrio affectus est 10. Trajani anno, cum ad 120 ætatis suæ annum pervenisset, constare inquam posse, hunc Simonem pluribus annis fuisse ætate grandiorẽ Christo, quod aperte repugnat cum prædicta opinione. Quia cum B. Virgo conceperit Christum, statim ac fuit apta ad concipiendum, si Simõ erat filius minoris sororis Virginis, necesse est, ut post Christum fuerit conceptus. Et fere idem argumentum de Jacobo fieri potest, qui 7. Neronis anno, hoc est 63. a nativitate Christi mortuus est, si tamen verum est, quod Epiph. addit hær. 78. illum, cum 96. ætatis annum ageret, martyrio fuisse coronatum. Et fere eodem argumento concludi potest, Jo: Evang. non fuisse filiũ tertię sororis virginis, quia oportuisset aliquot annos natum fuisse post Christum: cum tamen constet in principio imperii Trajani, ab ortu Christi 100. anno, cum ipse jam 99. ętatis annum ageret, defunctum esse. Propter quæ merito D. Th. lect. 5. super ad Gal. 1. historiam hanc de tribus filiabus Annæ rejicit. Et ejusdem sententiæ videntur esse Euthym. & Theophyl. Joan. 9. Jansen. c. 143. concordiæ, Canisius lib. 1. de B. Maria c. 4. circa finem, & indicat Canus lib. 12. de locis cap. 5 ad 2.

Virgo unigenita Joachim, & Annæ.

Quarto ergo dicendum est, incertum esse, propter quem gradum consanguinitatis, vel propinquitatis hi fuerint dicti fratres Christi, imo neque an vere consanguinei fuerint, vel tantum putati. Et si humanę historię fides habẽda est, ex illa solum colligitur, hos fuisse existimatos consobrinos Christi ex parte Josephi existimati Patris ejus. Hoc ita declaratur. Nam (ut supra ex Euseb. l. 3. hist. c. 12 & Hegesip. retulimus) Cleophas erat frater Josephi sponsi Virginis, & Simeon frater Domini erat filius Cleophę (ut ex eisdem auctoribus retulimus) & Maria mater Jacobi, & Josephi est eadem cum Maria Cleophæ, sic dicta, quia erat uxor ejus; ergo qua ratione Joseph existimatus est pater Christi, eadẽ Cleophas haberi potuit Patruus Christi, & filii ejus consobrini Christi, hac ergo ratione appellari potuerunt *fratres Christi*. Hæc sententia sic explicata sumitur ex pluribus auctoribus citatis, & ex Chrys. Act. 1. & hom. 5. in Matt. dicit Jacobũ fratrẽ Domini ita esse vocatum, *fratrem Domini*, sicut Joseph appellatus est pater ejus. Miror tamen, cur ibi Chrys. numeret Joannem inter *fratres Domini*, cum in Evangel. nunquam hoc nomine nuncupetur. Approbat etiã hanc expositionem Aug. l. q. super Matt. q. ult. Et hinc etiã intelligi potest, cur Maria Jacobi dicta fuerit *soror* virginis, quia nimirũ ambę erãt uxores duorũ fratrum, & ideo inter se *sorores* dicebantur.

Quinam in Evangelio fratres Christi dicantur, & quomodo.

Una tantum superest difficultas circa dicta, quæ hoc loco prętermittenda non est. Nam in Evangelio Jacobus Minor frater Domini dicitur *Jacobus Alphæi*, ex quo supra docuimus fuisse filium ejus. Quomodo ergo nunc dicimus fuisse filium Cleophæ? quo loco sese insinuat gravis illa quæstio, an Jacobus Alphæi fuerit idem, qui

Dubium.

qui Jacobus frater Domini, *Justus* appellatus, & primus Jerosolymitanus Episcopus ab Apostolis constitutus. Est enim gravissimorum virorum opinio, qui hos distinctos fuisse sentiunt, atque adeo non duos tantum, sed tres fuisse Jacobi nomine appellatos, duos ex numero duodecim Apostolorum, scilicet Jacobum Alphæi, & Zebedæi, & tertium cognominatum, *justum, & fratrem Domini*. Hæc sententia sumpta est ex Clemente in libris recognitionũ, in quibus sæpe videtur distinguere Jacobum fratrem Domini a duobus Apostolis Jacobi nomine appellatis. Sed quia illi libri apocryphi censentur, apertius, & probabilius fundatur hæc opinio in auctoritate ejusdem Clementis lib. 2. constit. Apostol. c. 59. ubi hunc Jacobum videtur inter septuaginta duos discipulos numerare, dicens: *Nos qui digni facti sumus, ut essemus testes adventus ipsius, cum Jacobo fratre Domini, & aliis septuaginta duobus, & septem diaconis*. Sed hic locus etiam exponi posset. Clarius ergo in lib. 6. c. 12. & 14. sigillatim numerat duodecim Apostolos, & inter eos Jacobum Zebedæi, & Jacobum Alphæi, & postea addit, *Jacobum fratrem Domini, & Paulum*. Idem fit expresse in Missa, qua utuntur Æthiopes in quadam deprecatione per Apostolos, & alios sanctos. Et hanc sententiam secutus est Epiphan. hæres. 76. & Dorotheus in synopsi, & Niceph. 2. lib. hist. c. 44. Et insinuat Cyri. Jeroso. catech. 14. eandem secutus fuit Hieron. Isai. 57. & ad Galat. 1. & in eam videtur inclinare omnes, qui dicunt, Jacobum Minorem fuisse filium Alphæi, Jacobum autem fratrem Domini filium vel Josephi, vel Cleophæ, ut Chrysost. Theodor. Theophyl. & alii supra citati. Favet etiam huic sententiæ Anacletus Papa in Epist. 2. decretali, ubi primum ait Jacobum fratrem Domini fuisse ordinatum Episcopum Jerosolymitanum a Petro, Joanne, & Jacobo Apostolis: indicat ergo illum non fuisse Apostolum, quia infra ipse subdit omnes Apostolos a Christo accepisse parem potestatem. Unde communis sententia est omnes fuisse immediate a Christo, vel Spiritu Sancto Episcopos ordinatos, ergo Jacobus, qui ordinatus fuit ab Apostolis, fuit extra Apostolorum numerum. Favet præterea Nicol. 1. ad rescripta Bulgarorum c. 92. quem refert Turria. in schol. ad Clementem lib. 6. c. 10. pag. 81. ubi dicit eas Ecclesias habendas esse patriarchales, in quibus Apostolos sedisse constat, scilicet *Romanam, Alexandrinam, & Antiochenam*; & infra dicit: *Jerosolymitanam Ecclesiam etiam esse in honore habendam*; sentit ergo Jacobum, qui in illa sedit, non fuisse Apostolum. Tandem videtur posse colligi hæc sententia ex 1. ad Cor. 15. ubi Paul. de Christo post Resurrectionem loquens, inquit: *Visus est Cephæ, & post hoc undecim, deinde plusquam quingẽtis fratribus, deinde visus est Jacobo, deinde Apostolis omnibus, deinde tanquam abortivo visus est mihi*. Quibus verbis videtur ab Apostolis Jacobum distinguere. Quod si vera est hæc sententia, facile expeditur difficultas tacta, nam cum hæ personæ distinctæ fuerunt, quamvis eodem nomine appellatæ, nil mirum est, si diversos patres habuerint, Alphæum scilicet & Cleopham.

Altera vero opinio est, tantum fuisse duos Jacobos discipulos, & Apostolos Domini, atque ita eundem fuisse Jacobum Minorem, & Alphæi, cognominatum *justum, & fratrem Domini*, Apostolum, & primum Jerosolymorum Episcopum. Quæ sententia est sine dubio verior, & solidior, ut late probat Hieron. contra Helvid. & tenet Euseb. Cæsarien. lib. 2. hist. c. 1. cum Clemen. Alexan. lib. 6. stromat. idem Isidor. lib. de vita, & obitu SS. Patrum, & sentit Chrysost. hom. 47. in Joan. ubi dicit Jacobum fratrem Domini fuisse Apostolum, & hom. 42. in Matth. ubi dicit, Jacobum Alphæi fuisse lapidatum a Judæis, & hom. 33. dicit Jacobum Alphæi, & Judam Thadæum fuisse fratres. Et colligi potest primo hæc sententia ex Paul. ad Galat. 1. ubi Jacobum fratrem Domini Apostolum vocat: *Alium autem Apostolorum vidi neminem nisi Jacobum fratrem Domini*: cum tamen in Scriptura nullus vocetur Apostolus præter duodecim, & Paulum, & c. 2. hunc Jacobum columnam Ecclesię vocat cum Petro & Joanne, significans fuisse ejusdem dignitatis & auctoritatis. Unde Act. 15 in Conc. Apostolorum Jacobus Apostolica auctoritate sententiam dicit. Præterea, Canonica epistola, quam a Jacobo scriptam habemus, scripta sine dubio fuit a Jacobo Jerosolymorum Episcopo, ut est omnium communis sententia, ut patet ex Hieron. lib. de Scriptor. Eccles. in Jacobo, & Euseb. lib. 2. hist. c. 22. Unde & ad Judæos dispersos ex Jerusalem scripta est, & tamen, & in titulo ejus, & in Conc. Trid. sess. 4. scripta a Jacobo Apostolo dicitur. Quod etiam affirmat idem Hieron. lib. 2. contra Pelagian. & Epiphan. in Epist. ad Joan. Hierosol. Tertio, maxime urget Ecclesiæ auctoritas, tantum enim celebrat unius Jacobi Minoris festum, & illum dicit fuisse Jacobum Alphæi Apostolum fratrem Domini, & a Judæis fusta fullonis occisum. Quarto, est argumentum Hieron. quia in Evangelio vocantur *Jacobus Minor, & Major*, ut distinguantur, & cognoscantur. Hęc autem relatio tantum est inter duos, & si plures essent, nõ satis illo modo distinguerentur. Denique de cęteris Apostolis legimus in historiis, in quibus Provinciis prædicaverint, & ubi mortui, vel martyrio coronati fuerint, de Jacobo autem Alphæi nihil legimus. Nam quæ Niceph. lib. 2. c. 40. commentatur, nullum fundamentum, nec auctoritatem habent. Signum ergo est hunc esse Jacobum, cui Jerosolymitana Ecclesia commissa est, & in ea usque ad martyrium permansit; est ergo idem, qui frater Domini. Quod non obscure colligitur ex historia Hegesippi, quam refert Niceph. lib 2. hist. c. 22. Quæ conjecturæ si recte ponderentur, majoris sunt ponderis, quam quæ in contrarium afferebantur, nam locus Pauli 1. ad Corinth. 15. nihil ad causam facit, quia potuit Christus post Resurrectionem interdum apparere soli Jacobo, interdum vero omnibus Apostolis simul, & hoc narrat Paulus. Ex quo non potest inferri Jacobum non fuisse Apostolum, sicut etiam dicit apparuisse Petro singulariter, & postea dicit apparuisse Apostolis. Cyril. autem Jerosol. ibi citatus eodem modo loquitur, Hieronymus vero suam sententiam emendavit. Locus autem Clementis fortasse corruptus est, nam illi libri non censentur in rebus omnibus esse integri, & incorrupti. Alii vero auctores Greci ibi citati in iis rebus, quæ ad historiam pertinent, non sunt magnæ auctoritatis. Quod vero de ordinatione Jacobi Anacletus dicit, intelligendum est, non quoad consecrationem, seu potestatem ordinis, sed quoad specialem institutionem, & designationem; per quam Jerosolymitana Ecclesia commissa est speciali curæ Jacobi Apostoli, ita ut ille esset proprius, & specialis illius Episcopus. Quod non habuit immediate a Christo, sed a Petro (ut dicit Chrysost. hom. 87. in Joan.) Denique locus Nicolai primi potius favet nostræ sententiæ, nam concedit Jerosol. Ecclesiam esse patriarchalem, licet propter Petri auctoritatem Antiochenam Ecclesiam illi præferat.

Responsio ad argumenta opposita sententiæ.

Respon.

Hac ergo supposita sententia ad difficultatem positam variis modis responderi potest. Primo enim Hieronymus (quem Beda sequitur) dicit probabile esse Mariam matrem Jacobi non esse dictam *Mariam Cleophæ*, quia esset uxor ejus, sed a patre vel familia fuisse sic nominatam. Sed hoc non admodum placet, quia non habet fundamentum in historiis, imo neque est consentaneum illis, ut supra ex Hegesippo, & Euseb. citatum est. Alii, ut Cæsar Baronius, dicunt quatuor fratres Domini, qui in Evangelio numerantur, non fuisse inter se fratres, sed Jacobum, & Joseph fuisse fratres, & filios Alphæi, & Mariæ, Simonem vero, & Judam fuisse filios alterius Mariæ, & Cleophæ. Sed hoc etiam displicet: tum quia non habet fundamentum, & sine causa distinguit duplicem illam Mariam: tum quia Judas frater Domini censetur idem, qui Judas Apostolus canonicę cujusdam epistolę scriptor, ubi se *fratrem Jacobi* appellat. Unde Luc. 6. Judas Apostolus vocatur *Judas Jacobi*. Respondendum ergo videtur altero ex duobus modis. Primus est, si dicamus eundem hominem fuisse Alphæum, & Cleopham, illum tamẽ vel fuisse binomium, ut frequenter in Scriptura sacra contingit, vel certe nomen ejus fuisse Alphæum, cognomen autem fuisse Cleopham, a *gentilitate, vel familia* (ut Hier. dixit) & hanc sententiam videntur insinuasse Chrysost. Theod. & Theoph. ad Gal. 1. cum dicunt Jacobum fuisse filiũ Cleophæ, & vocari in Evangelio Jacobum Cleophę. Quod enim ad voces attinet, nunquam hoc nomine vocatur, sed in re ita appellatur, quando *Jacobus Alphæi* dicitur. Secundus modus est illam Mariam prius nupsisse Alphęo, & ex illo genuisse Jacobũ, & Joseph, postea vero, mortuo Alphæo, nupsisse Cleophæ, & ex illo habuisse Simonẽ, & Judam inde vero factum esse, ut omnes dicerentur filii Cleophę, & consequenter fratres Domini, quamvis Jacobus vere fuerit filius naturalis Alphęi. Qui modus

dicendi non displicet D.Thom.ad Galat.1. lect.5. & est probabilis, quamvis incertus, Utcumque tamen in hoc dicatur, non refert ad præcipuam intentionem nostram, quia quomodocumque in hoc sentiatur, dicendum est hos fratres Domini non fuisse filios neque Mariæ, neque Joseph, sed solum consanguineos Christi, aut veros, aut existimatos.

ARTICULUS IV.

Utrum mater Dei virginitatem voverit.

261; 4.d.3. q.2. art.1. q.2. & 3. & Matth.1.

AD quartum sic proceditur. Videtur, quod mater Dei virginitatem non voverit. Dicitur enim Deuter.7. Non erit apud te sterilis utriusque sexus. Sterilitas autem sequitur virginitatem. Ergo servatio virginitatis erat contra præceptum veteris legis. Sed adhuc lex vetus habebat statum, antequam Christus nasceretur; ergo non potuit licite B.Virgo vovere virginitatē pro tempore illo.

2. Præterea, Apostolus 1.ad Corinth.7.dicit. De virginibus autem præceptum Domini non habeo, consiliū autem do. Sed perfectio consilii a Christo debuit inchoari, qui est finis legis, ut Apostolus dicit Rom.10. Non ergo cōveniens fuit, quod B.Virgo votum virginitatis emitteret.

q.27.art.4

3. Præterea, Apostolus dicit 1. ad Timoth. 5. quod voventibus castitatem, non solum nubere, sed etiam velle nubere, damnabile est. Sed mater Christi nullum peccatum damnabile commisit, ut supra habitum est. Cum ergo desponsata fuerit (ut habetur Luc.1.) videtur, quod ipsa virginitatis votum non emiserit.

cap.4. cir. prin.10. 6

Sed contra est, quod August.dicit in libro de sancta Virginitate: Annuntianti Angelo Maria respondit: Quomodo fiet istud quoniam virum non cognosco? Quod profecto non diceret, nisi prius se virginem Deo vovisset.

2.2. qu.88 art.6. Art.1.hujus quæst.

Respondeo dicendum, quod sicut in secunda parte habitum est, perfectionis opera magis sunt laudabilia, si ex voto celebrentur. Virginitas autem in matre Dei præcipue debuit pollere, ut ex supra dictis rationibus patet, & ideo conveniens fuit, ut virginitas ejus ex voto esset Deo consecrata. Verum, quia tempore Legis oportebat generationi insistere tam mulieres, quam viros (quia secundum carnis originem, cultus Dei propagabatur, antequam ex illo populo Christus nasceretur) mater Dei non creditur antequam desponsaretur Joseph, absolute virginitatem vovisse: sed licet eam in desiderio habuerit, super hoc tamen voluntatem suam divino commisit arbitrio. Postmodum vero accepto sponso, secundum quod mores illius temporis exigebant, simul cum eo votum virginitatis emisit.

Ad primum ergo dicendum, quod quia videbatur esse lege prohibitum, non dare operam ad relinquendum semen super terram, ideo non simpliciter virginitatem vovit Dei genitrix, ea sub conditione, si Deo placeret. Postquam autem innotuit hoc esse Deo acceptum, absolute vovit, antequam ab Angelo annunciaretur.

Ad secundum dicendum, quod sicut gratia plenitudo perfecte quidem fuit in Christo, & tamen aliqua ejus inchoatio præcessit in matre: ita etiam observatio consiliorum, quæ per gratiam Dei fit, perfecte quidem incepit in Christo, sed aliquo modo fuit inchoata in Virgine matre ejus.

Ad tertium dicendum, quod verbum illud Apostoli est intelligendum de illis, qui absolute castitatem vovent. Quod quidem mater Dei non fecit, antequam Joseph desponsaretur: sed post desponsationem ex communi voluntate simul cum sponso suo votum virginitatis emisit.

COMMENTARIUS.

DUo respondet D.Tho. Primum affirmat Deiparam virginitatem vovisse, quia modus operandi ex voto perfectior est: deinde explicat quo tempore hoc votum emiserit, & conjungendo solutionem ad primum cum corpore articuli, dicit ante contractum matrimonium non vovisse absolute virginitatem, sed solum sub conditione, si Deo placeret. Quia hoc videbatur lege prohibitum Deuter.7.eo, quod tempore legis, quoniam divinus cultus per carnalem originem propagabatur, oportebat generationi insistere. Post matrimonium vero contractum, ante Angeli annunciationem, inquit, agnovisse hoc esse beneplacitum Deo, & tunc simul cum sponso absolute votum virginitatis emisisse. Quæ doctrina difficultatem habet non parvam, in seq.disput. tractandam. Ex illa vero infert D. Thom. in solut. ad 3. licuisse Virgini matrimonium contrahere, quia non absolute, sed sub cōditione tantum virginitatem voverat. In solutione vero ad 2. indicat, perfectionem castitatis voto consecratæ Deo, in B.Virgine initium sumpsisse. Quod quomodo intelligendum sit, jam explicavimus. In argumen.3. citat D.Thom. ex Paul.1.ad Corinth.5. verba illa: *Voventibus castitatem, nō solum nubere, sed etiam velle nubere damnabile est.* Quæ non intelligit D.Thom. dicta esse a Paulo, sed ex illo loco esse desumpta, quatenus ibi dicit, viduas illas, quæ, *primam fidem*, id est, castitatis promissionem, irritam fecerunt, & nubere volunt, habere damnationem: citantur autem ex Hieron. verba illa in cap. voventi. 17. q.1. quæ apud ipsum formaliter non reperiuntur. Quamvis eandem rem doceat lib. 1. contra Jovin. col.4. ubi dicit: *Virginibus consecratis Deo non licere quod antea licebat*, scilicet nubere. Reperitur vero illa sententia apud August.lib.de bono viduitatis cap.9.

DISPUTATIO VI.
In tres sectiones distributa.

De virginitate Mariæ, quantum ad virtutem animi spectat.

QUamvis id, quod est in virginitate veluti materiale, ad corpus pertineat, forma tamen, & perfectio ejus in animo residet, & in voluntate servandi integritatem, castitatemque consistit, ut late D.Th.docet 2.2.q.152.Et licet verum sit virginitatem simpliciter non amitti per solum internum propositum coeundi, seu experiendi libidinem ex resolutione seminis provenientem, donec in hujusmodi externum actum prodeat: multum tamen per ejusmodi propositum remittitur de perfectione, & integritate virtutis virginitatis, quæ in animo residet, & ideo ad hanc perfectionem pertinet quædam perpetuitas, & quasi immobilitas in hujusmodi voluntate servandi virginitatem. Inquirendum ergo superest, an sicut in corpore, ita etiam in anima habuerit Deipara summam, & integerrimam virginitatis perfectionem.

SECTIO I.
Utrum B. Virgo semper habuerit propositum virginitatis servandæ.

SUppono, non esse quæstionem de proposito illicito castitati contrario, nam fides, quæ docet nullum in Virgine fuisse peccatum, evidentissime docet per hujusmodi propositum, aut desiderium, nunquam sui animi virginitatem violasse, aut minuisse. Est ergo quæstio de voluntate honesta, & licita, qualis in Virgine aliqua esse potest voluntas contrahendi, & consummandi matrimonium. Hæretici enim hujus temporis dicunt B.Virginem ante filii conceptionem habuisse animum consummandi matrimonium, & ideo illud contraxisse, quamquam postea ex Dei revelatione voluntatem mutaverit. Fundamentum eorum est, quia hujusmodi propositum nunquam coeundi, seclusa Dei dispensatione, esset contra illam legem naturæ: *Crescite, & multiplicamini.* Sed hoc fundamentum hæreticum est, perfectioni. & consilio virginitatis contrarium, quod docuit Paulus 1.ad Corinth.7 & contra naturalem rationem, quia lex illa neminem obligat ad contrahendum matrimonium, nisi in communis necessitatis articulo, extra quem, per se loquendo, consilium est, ut castitas conjugio præferatur.

Igitur omissa hæresi, apparens ratio dubitandi esse potest. Primo, quia B.Virgo habuit voluntatem contrahendi matrimonium, & consequenter tradendi alteri dominium corporis sui; ergo necesse est, ut habuerit etiam animum reddendi debitum conjugi petenti. Hoc enim, servata justitiæ lege, illud necessario consequitur. Secundo, quia propositum Virginis semper esse debuit non solum licitum, sed etiam de meliori bono, quia semper, quod magis beneplacitum Deo esse intellexit, id optavit, ac proposuit; sed propositum virginitatis in ea lege non fuisset de meliori bono, quia eo tempore meliores erant nuptiæ, quam continentia, ut D.Thom.hic dicit. Quod præcipue verum videtur in illis fœminis, quæ erant de tribu Juda propter spem Messiæ, quod indicat Augustin. tom.6.lib.de bono conjugali cap.9.dicens, in illis primis temporibus debuisse sanctos viros uti conjugio propter Dei populum propagandum, ex quo Christus nasciturus erat.

erat. Idem lib. 14. contra Faust. c. 53. tractans hæc verba ex Deuter. 25. *Maledictus, qui non suscitaverit semen in Israel*, quæ tamen in vulgata editione non habentur. Unde videtur etiam, nec licitum futurum fuisse tale propositum, quia fœminæ illius temporis habebant speciale præceptum generationi vacandi, ut patet Exod. 23. *Non erit infœcunda, nec sterilis in terra tua*; & Deut. 7. *non erit apud te sterilis utriusque sexus*.

Dicendum nihilominus est, B. Virginem a principio usus rationis habuisse absolutum, & firmum propositum servandi perpetuam virginitatem. Hanc conclusionem insinuat D. Thom. hic dum ait, B. Virginem, *semper habuisse virginitatem in desiderio*, non enim loquitur de imperfecto desiderio, quod *velleitas* dici solet (hic enim actus non satis est ad perfectam virginitatem, cum de se non excludat contrariam voluntatem, neque est, cur attribuatur Virgini cum hac imperfectione); est ergo sermo de voluntate deliberata, & efficaci amore castitatis, quod ex parte Virginis erat. Eandem sententiam docet Magist. in 4. d. 30. & ibi Bonav. art. 1. q. 2. Scot. q. 2. art. 2. suppl. Gabr. q. 1. art. 2. post 6. conclus. Richard. art. 2. q. 1. Mai. q. 4. Durand. q. 2. Sotus quæst. 2. art. 2. ad 1. Abulens. Matth. 1. q. 30. Henric. quodlib. 9. q. 51. Albert. Magn. lib. de B. Maria. Hug. de S. Victor. lib. de perpetua virginitate Mariæ c. 1 quam ex Scriptura, & Patribus sequenti sectione ostendam. Nunc ratione utor. Primo, quia B. Virgini tribuendus est perfectissimus virtutis castitatis & virginitatis gradus; hic enim Dei matrem decebat, ut universa Ecclesia, ejusque sancti Doctores sentiunt, præsertim, quia post Christum futura erat perfectissimum exterioris, & interioris castitatis exemplar (ut elegantissime tractat Ambros. lib. 2. de virgin.); sed ad hanc perfectionem pertinet perpetuum propositum servandi virginitatem; ergo. Secundo, B. Virgo ab infantia mota est ab Spiritu Sancto, ut quod melius, ac gratius Deo esset, id amaret, & quantum in ipsa est, perficeret, ut in superioribus visum est. Sed virginitas de se melior est, ac Deo gratior, teste Paulo primæ ad Corinth. 7. ubi rationes affert, quia in Beatam Virginem aptissime cadunt, scilicet, ut virgo semper cogitet, quæ domini sunt, ut tota sit Deo dicata, corpore, & spiritu, neque habeat cor divisum, &c. Ergo credendum est, ex prædicta Spiritus Sancti motione semper Virginem hunc statum amavisse, & proposuisse.

Virgo semper habuit propositũ virginitatis servandæ.

Objectio. Dicetur fortasse tum temporis non fuisse melius virginitatem servare, quia licet secundum se melior sit virginitas, tamen eo tempore erat prohibita.

Propter hanc rationem quidam existimant B. Virginem, antequam speciali revelatione cognosceret beneplacitum esse Deo, ut perpetuam virginitatem servaret, nunquam concepisse absolutum propositum omnino abstinendi ab opere conjugali, sed solum habuisse desiderium conditionatum virginitatem servandi, si Deo placitam esse cognosceret, & hanc esse putant mentem D. Thom. hic. Quod si interroges, quando incepit B. Virgo cognoscere gratam esse Deo Virginitatem suam, nihil sane certum, aut fundatum respondere possunt. Quocirca quamvis admitteremus, non potuisse virginem habere hoc absolutum propositum absque revelatione divina, qua intelligeret, vel Deum cum illa dispensasse, ne obligaretur lege, quæ tunc omnes obligabat ad procreandum filios, vel ob alias causas se non teneri illa lege: nihilominus dicendum esset B. Virginẽ a principio habuisse hanc revelationem, cum primum scilicet potuit de suo statu, & castitate deliberare: Quia certum est ante annunciationem Angeli habuisse hoc absolutum propositum virginitatis, ut verba illa ostendunt: *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco?* quæ infra ponderabimus; ergo consequenter dicendum est, ante annunciationem Angeli habuisse illam revelationem, si ad habendum licite illud propositum erat necessaria; ergo cum non sit major ratio de uno tempore, quam de alio, magis etiam consequenter dicitur habuisse illam a principio, quam aliquo alio posteriori tempore, quia hoc spectat ad majorem virginis perfectionem, nullaque est ratio, cur dubitemus, ita esse factum. Et confirmatur, quoniam aliàs, si lata erat lex ad generationem obligans, & Virgo aliquo tempore existimavit se obligari illa lege, oportuit, ut habuerit propositum servandi illam legem, sicut alias, & ita potius habuisset eo tempore animum generandi filios, quam servandi virginitatem. Unde etiã dici posset, ex hac voluntate, & intentione contraxisse matrimonium, & in ea permansisse, donec postea voluntatem Dei intellexit. Hæc autem omnia multum derogant perfectioni virginitatis ejus.

Respon.

Dicendum vero ulterius est, in lege veteri nullum fuisse præceptum, quod omnes, ac singulos obligaret ad generandum filios, quodve castitatem prohiberet. Quæ sententia aperte colligitur ex Hieron. lib. 1. contra Jovinianum, & ex aliis Patribus, quos statim referam. Et eam docuit Abulens. in Levit. cap. 30. q. 32. & Sotus supra, & Medina hic. Et probatur primo, quia vel tale præceptum erat naturale, & hoc non, quia jam tunc erat genus humanum satis propagatum, & quamvis multi virginitatem servarent, posset per alios tam genus humanum, quam Dei populus sufficienter conservari, & augeri; vel erat hoc præceptum positivum divinum illius legis proprium, & hoc non, quia nullum tale præceptum in tota lege invenitur. Illa enim testimonia Exod. 23. & Deuter. 7. non continent præceptum, sed promissionem. Nam sicut Deus promittebat illi populo carnali, si legem servaret, pluviam temporibus suis, & fructus terræ, ita & filiorum procreationem spondebat. Unde Deuter. 7. post illa verba: *Non erit in te sterilis utriusque sexus*, additur, *neque in hominibus, neque in gregibus tuis*; non poterat autem præceptum pecoribus imponi. Omnia etiam præcedentia verba promissiones temporales continent. Denique in ipsismet verbis hoc contemplari licet; aliud enim est, non esse sterilem, aliud non abstinere a conjugio. Hoc posterius potest esse materia præcepti, quia est in hominis potestate: illud autem prius præcipi non poterat, cum non sit in hominis voluntate, sed sit vel naturale, vel speciale Dei beneficium. Unde Exod. 23. post illa verba: *Non erit in te infœcunda, nec sterilis*, subdit Deus, *Numerum dierum tuorum implebo*, ut intelligamus utrumque esse divini muneris promissionem. Et hinc etiam contraria ratione sterilitatem comminabatur Deus legis prævaricatoribus. Unde quod interdum Patres citant dictum esse in veteri lege: *Maledictus sterilis, qui non facit semen in Israel*, ut videri potest in Hieron. Isai. 56. & August. 14 contra Faust. cap. ultimo, intelligendum est, vel a contrario sensu, vel quia Deuter. 25. frater, qui nolebat uxorem fratris sui defuncti ducere ad suscitandum semen ejus, quadam veluti infamia notabatur; nullum ergo est fundamentum ad asserendum hujusmodi præceptum. Et confirmatur, nam Isai. 56. *spadonibus*, id est, virginibus, & servãtibus castitatem, simulque alia divina præcepta custodientibus, promittit Deus, *nomen æternum, & locum insignem in domo sua*, ut Aug. & Hieron. supra exponunt. Et Cyrill. lib. 5. in Isai. tom. 3. ergo virginitas non erat contra Dei præceptum, & voluntatem. Significatur etiam illo loco, (ut notavit Bernard. hom. 3. in *Missus est*,) sterilitatem non esse ignominiosam apud Deum, quamquam inter homines illius populi, veluti in quoddam opprobrium haberetur. Nec D. Thom. hoc loco aperte docuit fuisse in lege veteri hoc præceptum, quamvis in solutione ad primum habeat illa verba: *videbatur esse lege prohibitum non dare operam ad relinquendum semen super terram*. In quibus nihil simpliciter affirmat, sed dicit, ita apparere potuisse, quia hoc aliquo modo insinuabatur, & statui illius legis, & promissionibus ejus videbatur consentaneum. Unde idem D. Th. licet in 4. d. 30. q. 2. art. 1. ad 1. eodem fere modo loquatur, quo in præsenti, dist. tamen 33. art. 2. ad 2. aperte docet, post factam sufficientem humani generis propagationem, vel populi colentis Deum, non fuisse peccaturum, qui in lege Moysi virginitatem servaret, quia non ageret contra, sed supra præceptum.

In lege veteri nullum præceptũ fuit castitatẽ prohibens.

Ex quibus ulterius infero, non solum licuisse B. Virgini absque speciali revelatione habere firmum propositum, & absolutum servandi virginitatem, sed etiam hoc fuisse melius, & consultius. Probatur, quia quamvis forcasse in statu integræ naturæ status continentiæ non esset melior, quia tunc actiones (ut ita dicam) animales, & onera matrimonii, & filiorum nihil impediret spiritus perfectionem, (ut sentit D. Thom. 1. p. q. 98. art. 2. ad 3.) tamen in statu naturæ lapsæ, virginitas est ex suo genere melior, & appetibilior secundum honestam rationem, quia magis abstrahit hominem a sensibili amore, & delectatione, & a terrenis curis, & solicitudinibus; ergo etiam in lege veteri, cum non esset specialis prohibi-

tio, hoc erat suo genere melius, & consultius, præsertim post illius populi sufficientem propagationem: ergo etiã in B. Virgine hoc fuit melius, & perfectius. Non enim refert, quod ipsa erat veluti in statu integræ naturæ, & ideo absque impedimento spiritus videtur potuisse generationi carnali incumbere, hoc (inquam) non obstat, quo minus melius ei fuerit virginitatem servare: tum quia hoc ex se, & ex objecto suo est melius, quamvis fortasse Virgini propter speciale auxilium gratiæ non esset necessarium. Sicut etiam non indigebat B. Virgo afflictione, & maceratione carnis suæ, ad castitatem servandam, & nihilominus certum est, usam fuisse his corporis afflictionibus, utpote de se melioribus cæteris paribus, & statui naturæ lapsæ magis consentaneis: tum etiam, quia quamvis fomite careret, tamen corpus habebat corruptibile, quod gravari poterat, & onerari corporis laboribus, & solicitudinibus. Et ex hac parte melius illi erat, etiam ad perfectionem spiritus, status virginitatis. Ac denique, quia licet ipsa frueretur illo speciali privilegio: tamen fortasse non semper agnovit habere sese illud, & ideo id semper statuit, quod per se melius est homini fragili, & lapsæ naturæ subjecto. Et maxime respectu aliorum oportuit, ut eam iniret vivendi rationem, quæ secundum se melior est, sicut etiam in Christo Domino, qui multo magis omni fomite carebat, usu venisse conspicimus. Unde confirmatur hæc veritas, quia multi viri sanctissimi in illa lege virginitatem ut meliorem coluerunt, ut de Jeremia, Elia, & aliis testatur Ignatius epist. ad Philadephienses, & de Elia Ambr. lib. 1. de virgin. in princip. Quibus adjungit tres pueros Damasc. lib. 4. c. 25. ubi eleganter de Danielis corpore dicit, ita fuisse, *virginitate solidatum, ut bestiarum dentes illi infigi nequiverint*. Quod etiam notavit Hieron. lib. 1. contra Jovinian. qui in Prolog. super Jerem. illum virginibus annumerat, & de Jo: Baptista cõstat virginitatem servasse: & tamen vir eximiæ sanctitatis, & perfectionis a Judæis est habitus. Quod etiam de Jacobo fratre Domini notat Epiph. hæres. 30. dicens illo tempore, *etiam Judæos virginitatem magnificasse*. Adde ex Josepho lib. 13. antiq. cap. 8. & lib. 2. de bello Judaico, Essenos in magna sanctitatis æstimatione inter Judæos fuisse, inter alia, eo quod perpetuam castitatem servarent. Neque August. unquam hoc negavit, sed in lib. de bono conjug. c. 9. & lib. 14. contra Faust. cap. ult. dicit, illis primis temporibus generis humani debuisse *sanctos viros necessario usu nuptiarum, propter Dei populum propagandum, per quem & Salvator nasceretur*; nunquam tamen dixit, non potuisse esse consultius multis virginitatem servare, præsertim eo tempore, quo lex vetus jam senuerat, & Dei populus satis propagatus erat; lib. autem 32. contra Faust. cap. 10. & lib. de bono conjug. c. 22. indicat, fuisse tunc præceptum, ut frater excitaret semen fratris defuncti, tamẽ non necesse est intelligi de proprio præcepto, cum nullum sit in lege, neque ita, ut esset prohibitum a nuptiis abstinere, sed in eo casu, si frater ducere volebat, consultius fortasse erat uxorem fratris accipere. Simpliciter ergo nihil obstare potuit B. Virgini, quo minus semper efficacius virginitatem amaverit, & servare proposuerit, quam ullus hominum, solo Christo excepto.

Quinam in lege veteri Virginitatis studiosi fuerint.

Sed dicet tandem aliquis, potuisse Virginem formidare, ne virginitate sua adventus Messiæ impediretur, si fortasse mater ejus ex ipsa generanda erat. Sed non est, quod hoc timore a suo virginitatis proposito arceretur: tum quia erat prudentissima & sapientissima: unde non ignorabat sui muneris esse id amare, & eligere, quod perfectius est, nec propterea divinam providentiam, & promissionem impediri posse, quia si aliquid aliud divinitus ordinatum esset, facile erat Deo voluntatem ejus mutare, & aliud propositum inspirare: tum etiam, quia experiebatur sese speciali Spiritus Sancti providentia gubernari, in iis præsertim rebus, quæ ad perfectionem, & sanctitatem pertinent, unde non dubitabat, quin ille virginitatis amor, quo flagrabat, ab Spiritu Sancto esset, & si quid aliud Deo magis placitum foret, sperabat se ab illo fore instruendam & regendam, sicut toto vitæ suæ tempore experta erat. Denique, cum esset in Scripturis versata, probe sciebat Christum ex virgine esse nasciturum; ergo etiam poterat formidare, ne amittendo virginitatem, Christi originem impediret. Cum igitur esset humilis, & prudens, nihil horum spectabat, sed in majorem perfectionem, quæ in virginitate posita est, incumbebat.

Objectio.

Respon.

Nihil ergo fingi, invenirive potest, quod eam a virginitatis proposito retardaret.

Et per hæc satis responsum est ad secundam rationem dubitandi in principio positam. Prima vero solvetur commodius sectione sequenti, nunc solum dicitur, propositum consummandi matrimonium non esse de substantia illius, ut notum est ex cap. sufficiat 27. q. 1. August. lib. de bono conjugal. cap. 25. quomodo autem non sit contra justitiam, carere illo, dicetur sect. & disput. sequent.

SECTIO II.

An B. Virgo propositum virginitatis servandæ voto firmaverit, & quo tempore.

HÆretici, qui propositum negant, multo magis rejiciunt omne votum, sed non est, quod cum illis amplius contendamus. Ex catholicis vero tribui solet hæc sententia Martino de Magistris in lib. de temperantia q. 5. de virgin. Sed hic auctor eo loco solum dicit Mariam decrevisse apud se, sive voto, sive simplici mentis definitione, se perpetuo virginitatem servaturam, ubi quamvis alterum non definiat, neutrum tamen negat. Et in sequentibus tam pie & docte loquitur de virginitate Mariæ, ut potius affirmare videatur. Itaque inter catholicos concertatio non est, quin B. Maria virginitatem voverit. Quod, quia statim probandum est agendo de tempore, in quo votum emisit, nunc ut certum supponatur. Tota ergo controversia est, quando emiserit hoc votum.

Prima sententia est emisisse illud post contractum matrimonium cum Joseph, simulque cum illo, & non antea. Ita opinatur Sot. in 4. d. 30. q. 2. art. 2. ad 1. & ibi Durand. q. 2. rem dubiam relinquit. Citatur etiam Abulen. Matt. 1. q. 30. Fundamentum est. Primum, quia tale votum ante matrimonium emissum impediret illud saltem, ne licite contrahi posset, quia ut dicitur 27. quæ 1. *Voventibus virginitatem, non solum nubere, sed etiam velle nubere damnabile est*. Unde Hieron. lib. de scriptorib. Ecclesiast. in Tiberiano eum reprehendit, quod, *ut canis reversus ad vomitum, filiam devotam Christi virginem, matrimonio copulavit*. Confirmari potest, quia illud votum eo tempore non fuisset de meliori bono. Sed hæc confirmatio nullam vim habet, ut ex dictis sect. præced. patebit.

Secunda sententia distinguit inter absolutum, & conditionale votum, & affirmat ante contractum matrimonium, atque adeo a principio suæ deliberationis B. Virginem emisisse votum virginitatis sub conditione, nisi Deus aliud de se statueret, absolutum autem votum fecisse solum post desponsationem cum Joseph. Hanc sententiam tenet D. Thom. hic, & in 4. d. 30. q. 2. art. 1. quam ibi sequuntur Capreol. q. 1. Palud. q. 2. Richard. art. 1. q. 2. Major. q. 4. Et Sotus profitetur se eandem sequi sententiam, ita tamen illam explicat, ut prorsus evertat, & in alium sensum mutet intelligendo per votum conditionatum desiderium vovendi. Nonnulli vero ex aliis auctoribus e contrario ita illam explicant, ut in re fateantur votum illud a principio fuisse absolutum. Citatur vero tam pro hac, quam pro præcedenti sententia Augustin. in cap. B. Maria 27. q. 2. sed caput illud apud Augustinum non reperitur, & tam obscure loquitur, ut ad omnem sententiam accommodari possit.

Ut ergo tam sententia D. Thom. quam res ipsa explanetur, advertendum est, dupliciter posse intelligi conditionale votum, sub ea scilicet conditione, *si Deo placuerit*. Primo ut conditio suspendat voti obligationem, donec impleta sit, id est, ut B. Virgo voverit servare virginitatẽ, statim, ac Deus sibi revelaret hoc illi esse beneplacitum. Ita videtur Sotus intellexisse hanc conditionem, quia tale votum parum differt a desiderio vovendi. Et quamvis revera aliquid addat, tamen per se loquendo, non esset prudens vovendi modus, sub conditione dependente, & quasi expectante futuram Dei revelationem. Quare non est verisimile hunc fuisse sensum D. Thomæ, nec prudenter posse hoc de Virgine sentiri. Nam revera talis modus vovendi videtur esse quoddam genus tentandi Deum, & nimis curiose inquirendi voluntatem ejus. Et præsertim, si verum esset materiam talis voti eo tempore fuisse prohibitam, esset enim, ac si quis nunc voveret se occidere, si Deus revelaret hoc sibi placere. Quod si fortasse dicant B. Virginẽ vovisse illo modo ex speciali Spiritus

Votum conditionale quotuplex, & quale.

Sancti

Sancti instinctu, seu revelatione, & quia ex magna familiaritate cum Deo assueta erat his revelationibus divinis, & se a Deo singulariter regi fere in rebus omnibus experiebatur: si hoc (inquam) dicatur, cum nullo firmo fundamento, sed conjectura tantum dici possit, convenientius sane diceretur ab eodem Spiritu Sancto didicisse virginem a principio, suam virginitatem illi placere; & ideo statim voto illam consecrasse. Secundo ergo modo intelligi potest conditio, non quæ voti obligationem suspendat, sed quæ illi veluti terminum ponat, donec de contraria Dei voluntate constet, ita ut sensus sit, Ego voveo, & me obligo ad servandam virginitatem, quamdiu mihi Deus non revelaverit aliud sibi placere. Qui modus vovendi per se bonus est, & si explicite declaretur conditio, indicat animum perfecte subditum Deo. Et ex hac parte aliquid fortasse perfectionis addit, (ut Paludanus docet) nimirum quemdam specialem actum obedientiæ, tamen quamvis non addatur, in omni voto ex natura sua implicite includitur. Quo fit, ut votum hoc modo conditionatum in re ipsa parum differat a voto absoluto. His positis, ut a certioribus initium sumamus,

Dicendum primo est, B. Virginem ante filii sui conceptionem absolutum, & perfectum votum castitatis emisisse. Hanc assertionem posuit D. Thom. hic solutione ad 1. & in ea consentiunt cæteri Theologi præcedenti sectione commemorati, & statim referendi. Et colligitur ex cap. sufficiat, & cap. B. Maria 27. q. 2. & ex sanctis Patribus, quos statim referam. Et fundatur primo in ejusdem Virginis verbis Luc. 1. ubi Angelo annuncianti filii conceptionem respondit: *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco?* quæ verba non indicant dubitationem, (ut contra Hæreticos supra late tractavimus;) sed indicant aperte, non solum habuisse Virginem propositum non cognoscendi virum, sed etiam ita esse ligatam, seu impeditam, ut licite non posset illum cognoscere. Nam licet usque ad illud tempus non cognovisset virum: imo etiam si propositum haberet non cognoscendi, si tamen sibi esset integrum suo arbitrio licite illum cognoscere, non esset, cur tam solicite quæreret, *Quomodo fiet istud?* Quia posset illi facile responderi, liberam habere facultatem cognoscendi virum, ut filium conciperet; ergo sensus illorum verborum est, *Virum non cognosco*, id est, mihi non licet illum cognoscere, nec est jam positum in voluntate mea. Unde ex his verbis ita intellectis colligit votum hoc August. lib de S. Virgin. c. & indicat serm. 14. de Nativit. Bernard. serm. 4. de Assumpt. circa finem, dicens verbis illis indicasse virginem, *immobile propositum castitatis*. Et hom 4. in *Missus est*, in princip. dicens, virginem non dubitasse, sed inquisivisse modum, qui non esset suæ virginitati contrarius. Quod prius indicaverat Ambros. lib 2. in Lucam, quamvis, non tam aperte, sicut & Anselm. hom. in illud Evang. *Intravit Jesus in quoddam castellum*. Luc. 10. hæc verba ponderans dicit, B. Virginem fuisse miratam, quia *certissime sciebat nunquam virum cognituram*. Ubi significat habuisse divinam revelationem, & in lib. de excellentia virginis c. 4. apertius indicavit votum dicens: *Deiparam virginitatem suam Deo consecrasse*. Idem sentit Bed. lib. 1. in Lucam c. 1. dicens, B. Virginem, *ostendisse illo verbo suæ mentis propositum, quia prima fæminarum tanta se virtuti*, id est, virginitati, *manciparat*, in quo ultimo verbo votum indicat. Clarissime, & elegantissime Gregorius Nyssenus homil. de S. Christi Nativ. cujus verba statim attingam. Hunc locum, contemptis sanctis Patribus, varie eludunt Hæretici, negantes Virginem interrogasse, de modo conceptionis, sed vel dubitasse, vel quasi attonitam, & extra se positam non satis, quid diceret, animadvertisse. Sed horum impietatem satis refutavimus supra. Et ipsa Angeli responsio satis clare docet, B. Virginem simpliciter, ac prudenter de modo interrogasse. Aliqui vero Catholici objiciunt potuisse B. Virginem intelligere, statim in illo eodem momento esse concepturam; & ideo absque voto interrogare potuisse, *Quomodo fiet istud?* Sed hoc etiam frivolum est, nam Angelus absolute annunciavit: *Ecce concipies, & paries filium*, & non dixit, *subito nunc concipies*. Sicut aliis sæpe in Scriptura revelata est filiorum procreatio, ut Zachariæ Lucæ 1. Abrahæ Genes. 18. & tamen nullus intellexit, statim, ac subito, nec alio, quam naturali modo, prolem esse procreandam. Et ideo nullus de modo interrogavit, sicut B. Virgo, quia illis licitum

Ante filii conceptionem absolutè virgo castitatis emisit votum.

Objectio.

Respon.

erat naturali modo generare filios. Zacharias vero dubitavit propter impotentiam senectutis. Unde inter illius verba, & verba B. Virginis, & responsiones Gabrielis ad ipsos magnum est discrimen, ut supra ponderavimus. Adde, quod, si ex verbis Angeli Virgo intellexisset, vel suspicata esset, subito se & statim esse concepturam, eadem ratione existimasset eodem momento esse parituram. Nam Angelus simul dixit: *Ecce concipies & paries*: at hoc posterius est plane falsum, & absurdum: ergo & illud prius sine fundamento confingitur.

Alii dicunt potuisse virginem statim intelligere sibi annunciari Messiæ conceptionem, quia majestas verborum Angeli hoc satis præseferebat, & ideo cum alias esset in Scripturis doctissima, statim intellexisse, esse se Virginem concepturam, quia jam ante credebat ex Isaiæ 7. Messiam ex virgine esse nasciturum. Quæ objectio revera est difficilis, videtur enim enervare vim dictorum verborum, quia si Virgo jam mysterium intellexerat, non erat cur de virginitate esset solicita; ergo non ex prædicto effectu protulit illa verba, sed solum ut modum inquireret. Responderi tamen potest. Primo B. Virginem, quando illa verba protulit, nondum intellexisse sibi nunciari Messiæ conceptionem, quia Angelus non videtur satis aperte docuisse filii divinitatem, usque ad illa verba: *Spiritus Sanctus superveniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi, quod enim ex te nascetur sanctum, vocabitur filius Dei*. Nam in his disserte explicuit mysterium, in prioribus vero magis obscure: quia in aliis etiam revelationibus, quibus vel Abrahæ, vel Manuæ filius promittebatur, dicebatur illum fore magnum, & insignem virum, &c. Accedit, quod cum B. Virgo esset humillima, non statim fortasse cogitatione ascendit ad tam excellentem dignitatem suam. Unde August. serm. 2. de annunc. post illa verba facit Angelum loquetem ad virginem in hunc modum. *Recole Maria in libro Esaiæ Prophetæ virginē, quam parituram legisti, & gaude, atque exulta, quia tu esse meruisti. Tu tibi præfigurata es virgo, tu ecce concipies in utero, non de viro, sed de Spiritu Sancto*. Et statim concludit Virginem respondisse: *Ecce ancilla*. Præterea, quia si jam Virgo scivisset sine opera viri esse concepturam, nihil erat, quod amplius interrogasset, quia jam consequens erat, ut crederet divina virtute filium esse concipiendū, & amplius inquirere, nihil aliud erat, quam curiose nimis divina mysteria scrutari. Vel certe si interrogare volebat, num aliquid ipsa in eo mirabili opere præstitura esset, nō diceret, *quomodo fiet*, sed quid me oportet facere, nec causam reddere, *quia virum non cognosco*, sed potius diceret, cum necesse non sit virum cognoscere. Nec Angelus responderet eam instruendo filium illum fore concipiendum sine opera viri: at non solum docet, sed etiam rationem reddit, nimirum, quia ille homo futurus erat per se sanctus, & verus filius Dei. Superest igitur, ut dicamus ad illam primam Angeli vocem, statim (quod naturale, & per se obvium erat) cogitasse virginem de naturali modo concipiendi, & quia hic propter votum non licebat, interrogasse: *Quomodo fiet istud?* atque ita exponit hunc locum Athan. serm. de sanctiss. Deipara. Sed in hac responsione, illud in primis displicet, B. Virginem non intellexisse in illis verbis: *Ecce concipies*, &c. sibi annuntiari conceptionem Messiæ, ac filii Dei, quia (ut infra q. 30. art. 4. dicemus) verba Angeli satis aperte hoc significabant; ergo non est verisimile, Virginem ea non intellexisse, tum quia jam erat animo pacatissimo, præsertim postquam Angelus dixit, *Ne timeas Maria* tum etiam, quia præterquam quod magno ingenio pollebat, erat illuminatissima in rebus divinis, & tota in se collecta attentissime audiebat, unde cum respondit, *quomodo fiet istud?* jam crediderat; non autem credidisset, nisi prius percepisset, quod sibi dicebatur. Propter quod dicunt aliqui, non oportere B. Virginem antea cognovisse Messiam concipiendum ex virgine. Sed hoc valde displicet: est enim & contra doctrinam sanctorum, & contra perfectionem B. Virginis. Habebat enim perfectam fidem hujus mysterii, & intelligebat Isaiam, quem legebat. Verisimilius sane diceretur, quamvis id antea sciret, non tamen statim ad omnia attendisse, & hoc indicat August. supra, & fit verisimile conjecturis adductis, & sufficienter expedit difficultatem. Tamen D. Ambros. lib. 2. in Luc. c. de Mariæ interrogatione, aperte sentit, quando Maria hoc interrogavit, jam intellexisse, & credidisse, se Virginem

Objectio.

Respon.

nem concepturam, & parituram; *legerat enim*, inquit, *hoc Maria Isai. 7. ideo credidit futurum, sed quomodo fieret, ante non legerat*. Quod si hoc asserere velimus, dici adhuc potest, eam ignorasse modum, & an nihilominus cõceptio futura esset opera viri, poterat enim Deus utrumque conjungere, sicut nonnulli dicunt futurum fuisse in statu innocentiæ, scilicet, ut absque læsione claustri virginalis, mulieres ex viris conciperent, ac parerent. Quia ergo ignorabat modum, solicita esse potuit, & de complexu virili cogitare, quia quomodocumque fieret, suo voto, & proposito repugnabat. Vel tandem dici potest; licet Virgo privatim mysterium intelligeret, se tamen gessisse ac si id nesciret: tum ut ipsa suum immobile propositum ostenderet: tum ut Angelus suæ conceptionis modum divina auctoritate testaretur, sicut infra dicemus de Joanne, quando misit ad interrogandum Christum, *Tu qui es?*

Præterea pie tantum, ac probabiliter ponderari solent in confirmationem hujus veritatis verba illa: *Missus est Angelus Gabriel ad Virginem desponsatam viro*. Illa enim absoluta *virginis* appellatio, præsertim cum desponsatione conjuncta, non quamcunque integritatem, sed immobilem, Deoque consecratam virginitatem indicant, cujus rei nonnullum etiam indicium est, quod cũ ante aliquot menses esset desponsata, virgo adhuc permaneret. Ratio vero ad confirmandam hanc veritatem, quod ad votum attinet, non est alia, nisi quam D. Th. tetigit, scilicet, quia virginitas voto firmata eo gratior est Deo, quo perfectior est, sacratior, & immutabilior. Quod vero attinet ad circumstantiam temporis, illa est, *quia nescit tarda molimina Spiritus S. gratia*, ut jam latius dicã.

Dico ergo secundo, B. Virginem emisisse hoc votum ante contractum matrimonium cum Josepho. Ita sentiunt communiter Theologi in 4. d. 30. Richar. art 2. q. 1. Bonav. q. 2. Mai. q. 4. Scot. q. 2. Albert. Magn. Henr. ac fere cæteri scholastici sect. præced. citati. Et eandem habet Hugo Victor. lib. de perpetua virginitate Mariæ c. 1. & videtur esse sententia D. August. lib. de sancta virgin. c. 4. ubi ex responsione Mariæ ad Angelum colligit ejus virginitatis votum, & subdit. *Sed quia hoc Israelitarum mores adhuc recusabant, desponsata est viro justo, non violenter ablaturo, sed potius custodituro, quod ipsa jam voverat*. Ubi licet expresse nõ dicat fuisse votum absolutum, satis tamen significat fuisse idem votum, quod in adventu Angeli, & post matrimonium habuit. Et idem significat Gregor. Nyss. hom. de Nativit. ubi primum dicit virginem traditam esse Josepho, non ut virginitatem ejus auferret, sed ut conservaret potius, & custodiret, & rationem subdit. *Quoniam Deo dicatam, & consecratam carnem, veluti sanctum quoddam donarium intactam servari oportebat*. Reliqui Patres supra citati, licet indefinite loquantur, sentiunt tamen votum castitatis in virgine non minus antiquum fuisse, quam propositum. Et revera est par utriusque ratio, quia sicut votum debuit esse de meliori bono, ita etiam fuit propositum, ut ostensum est. Quod si admittamus, leges & mores illius ætatis non permisisse virginitatem, vel saltem non existimasse illam meliorem, vel negandum erit Virginem habuisse, & propositum, & votum, non solum ante, sed etiam post contractum matrimonium, quod falsissimum est, vel certe dicendum est in ea sententia, divino nutu, & consilio virginitatem appetiisse & vovisse. Quo posito, probabilius, & magis consequenter dicetur habuisse hanc divinam revelationem ante matrimonium contractum, quam post illud. Deinde sicut votum per se, & natura sua repugnare videtur fidelitati, & justitiæ matrimonii: ita & propositum non reddendi debitum natura sua pugnat cum eisdem virtutibus. Quid enim injustius, quam fieri debitorem, animo, & intentione non solvendi debitum? Ergo si B. Virgo habuit a principio propositum immobile virginitatis, non potuit revera contrahere non mutando propositum, nisi ex divino instinctu, & revelatione, qua sibi constitit Josephum nunquam petiturum debitum, sed potius in idem virginitatis propositum consensurum. Qua revelatione posita, nec matrimonium repugnat proposito, neque voto: habuisse autem B. Virginem hanc revelationem, antequam matrimonium contraheret, aperte docent Gregor. Nyssen. supra, & Bonav. in lib. meditationum vitæ Christi c. 3. & fere alii Patres; ergo pari ratione potuisset ex eadem revelatione matrimonium contrahere, etiam si votum antea emisisset; ergo nihil est, cur dubitetur, quod illud emiserit. Primo, quia summo affectu semper amavit castitatem; ergo verisimile est effecisse, quantum in se erat, ut hoc propositum esset immutabile, ut propria voluntate retractari non posset. Studuit enim semper puritatem angelicam imitari, & quam illi per naturam, voluit ipsa per voluntariam promissionem habere immutabilem. Secundo, quia hoc modo virginitas Mariæ fuit semper perfectior, & gratior Deo. Tertio, quia multæ virgines fere ab incunabulis per castitatis votum se Deo consecrarunt; ergo multo magis hoc credendum est de principe omnium virginum, quæ illarum est dux, & perfectissimum exemplar.

Unde Anselm. lib. de excellentia Virginis c. 4. *Sic*, inquit, *Virgo tenera, & delicata, regali stirpe progenita, & speciosissima totam intentionem suam, totum amorem suum, totum studium suum ad hoc intendit, ut corpus, & animam suam Deo virginitate perpetua cõsecraret. Sciebat enim, quod quanto sanctius eam servaret, tanto sublimius ei, qui omnium castissimus, imo ipsa castitas est, appropinquaret. Amplectendo itaque, quod acceptabilius Deo esse cognovit, legem superavit*. Neque existimo necessarium esse, morose disputare de conditione illa, *nisi aliud Deo placuerit*, prout paulo ante a me explicata est, quia (ut recte notarunt Paludan. Scot. & alii) illa conditio, etiam si expresse addatur, non tollit vim, & perfectionem voti absoluti, quia in omni voto intime includitur: imo in omni promissione imbibitur hujusmodi ordo ad voluntatem ejus, cui fit, nam si ipse non acceptat, vel si remittit, aut non vult rem promissam, obligatio cessat. Quod non solum hac ratione in Deo locum habet, sed etiam quia est supremus legislator, & dominus, qui potest omnem hujusmodi obligationem dispensare, & irritare. An vero, cum B. Virgo votum emisit, contenta non fuerit hac conditione, prout in ipso voto includitur, sed in corde suo illam distincte explicaverit, res incerta est, & quæ non multum referre videtur. Quare si D. Tho. (ut Palud. illum explicat) solum hoc docere voluit, facile illi consentiam, quia fortasse hoc aliquid perfectionis addit, præsertim, si non fuit a principio B. Virgini revelatum quid Deus de corpore ejus disposuisset. Nam si de hac divina voluntate a principio certior facta est per Spiritus Sancti revelationem (ut est probabile) jam nõ erat illa conditio necessaria, quia de divino beneplacito jam illi constabat.

Ad fundamenta contrariarum opinionum nihil est quod respondeamus, nam ex dictis soluta sunt. Dicunt vero aliqui, cum B. Virgo ante matrimonium esset sub potestate parentum, non potuisse, vel saltem non debuisse votum emittere, præsertim, cum ab illis posset statim irritari: est autem verisimile parentes non consensisse in hujusmodi voto: tum quia erat unigenita (ut creditur); tum etiam quia eo tempore virginitas in opprobrium, & & ignominiam vertebatur. Respondetur tamen, primũ, (Respon.) parentes Virginis fuisse sanctissimos, ut Ecclesiastica habet traditio, quam Gregor. Nyss. & alii referunt. Quare nihil est, quod de eorum consensu, etiam si necessarius esset, dubitetur, quia nec de temporali hæreditate nimium erant soliciti, nec ab hominum æstimatione, & judicio pendebant. Unde Bernar. hom. 3. in *Missus est*, ita Virginem facit loquentem, & verba possunt ad parentes etiam accommodari. *Melius est mihi maledictum incurrere, quam castitatem violare, nam licet video maledictum, sed non peccatum, hæc enim maledictio, quid est, nisi hominum exprobratio?* Addo denique, licet sterilitas in iis, qui generationi vacabant, in aliquod opprobrium tunc cederet: fortasse tamen voluntariam castitatem in simili existimatione non fuisse, ut ex iis, quæ supra retulimus, colligi potest. Deinde verisimile est, quod ex B. Augustino refertur in dicto cap. B. Maria, vigesima septima, quæst. secunda, illam in corde votum emisisse, non tamen expressisse ore, donec jam desponsata simul cum viro suum votum expressit. Quare non erat, quod parentes consuleret, cum ab Spiritu Sancto regeretur, & certa esset gratius esse Deo quod vovebat. Neque etiam erat, quod irritationem timeret: tum quia parentes illius votum ignorabant: tum etiam, quia licet illud agnoscerent, non fuissent ausi filiæ voluntatem, cujus sanctitatem, & divini spiritus singulare regimen probe noverant, immutare.

SECTIO III.

Utrum B. Virgo in servanda, & vovenda virginitate prima fuerit.

QUæstio intelligi potest, vel de ordine temporis, vel de digoitate, & perfectione castitatis, & in utroque sensu breviter expediri potest. Primum enim (quod ad ordinem temporis attinet) licet multi ante Virginem castitatem servaverint (ut supra vidimus), nullus tamen ante illam creditur hoc votum emisisse. Ita sentit Bernardinus hom. 2. & 3. in *Missus est*, & in sermone *Signum magnum*, accommodans illum Psalmi 44. *Adducentur regi Virgines post eam. Nam primatum*, inquit, *sola vendicat sibi.* Et Rupertus lib. 3. in Cantica circa finem: *Votum virginitatis*, inquit, *prima vovisti*; & Beda, Lucæ 1. *Prima*, inquit, *fœminarum tantæ se virtuti mancipare curavit.* Et prius hoc indicavit Ambrosius lib. de instit. Virginis cap. 5. dicens: *egregia Maria, quæ signum sacræ virginitatis extulit, & intemeratæ virginitatis pium Christo vexillum levavit.* Et Hieronymus epist. 2. ad Eustoch. longe a princip. *Mihi*, inqoit, *virginitas in Maria dedicatur, & Christo.* Facit etiam, quod Epiph. hær. 78. dicit, fuisse consuetudinem antiquæ Ecclesiæ vovere Deo Virginitatem *in honorem, & imitationem B. Mariæ.* Docuit etiam hanc sententiam Abulens. 4. Reg. 18. q. 19. Chartusian. in vita Christi p. 1. c. 2. Waldens. citans Bedam tomo 2. de sacramentis c. 130. Rationes ad hanc sententiam confirmandam nullæ fere possunt adduci, cum res potissimum pendeat ex historia. Solum potest esse conjectura, (quam hic indicavit D. Thomas ad 2.) Quia cum votum virginitatis ad statum perfectionis pertineat, decuit, ut in lege gratiæ haberet initium in Christo, & in matre ejus.

Virgo in vovenda virginitate prima fuit.

Dubium. Illud vero est in hac sententia difficile, quia cum constet plures & viros, & fœminas ante Deiparam, virginitatem servasse, unde constare potest, nullum illorum virgioitatem promisisse? Et primo est difficultas de Elia, Daniele, & aliis, quos supra ex Ignatio, Damasceno, & aliis Patribus retulimus. Secundo, de Maria sorore Moysis, quam fuisse virginem sentit Ambrosius lib. 1. de virginibus in princ. & in exhort. ad virgines, & Gregorius Nyssenus lib. de virgin. c. 9. qui ex Scriptura sacra id conatur elicere, quia nunquam a marito, sed a fratribus semper nominatur. Tertio objici potest, de filia Jephte, quam nonnulli existimant voto fuisse consecratam Deo. Ita enim exponunt locum Judicum 12. Vatablus, & alii. Non enim intelligunt, patrem sacrificasse filiam Deo, occidendo illam, sed consecrando virginitatem Deo. Quarto objici etiam possunt inter Judæos Esseni, qui (ut supra diximus) virgioitatem servabant, & cum religiosorum more viverent, verisimile est illam vovisse. Et inter Gentiles virgines Vestales, quæ falsæ Deæ virginitatem vovebant. Cur ergo negabimus, nonnullos fideles virginitatis amatores vero Deo virginitatem vovisse? Adde, hoc non pugnare cum imperfectione status veteris, & naturalis legis. Quia licet rariores essent, non tamen defuerunt in illis statibus aliqui Sancti viri, qui opera perfectionis, & consilii custodirent.

Respons. Ad has objectiones nihil aliud habeo, quod respondeam, nisi rem hanc esse incertam, & non admodum ad Deiparæ laudes pertinere. Quod enim ipsa perfectum votum virginitatis emiserit, ad perfectionem ejus pertinet: quod vero ante ipsam nullus hoc fecerit, ad ejus commendationem non admodum refert. Illud vero certum est ex sacra Scriptura, de nullo alio colligi posse ante Virginem hoc votum emisisse. Et hoc sensu, ut minimum, erit etiam certum, ipsam esse primam in virginitate vovenda. Deinde dici etiam potest prima, quæ proposita est tanquam dux, & exemplar hujusmodi voti, & hunc existimo esse sensum sanctorum Patrum. Addo tamen fortasse etiam in re ipsa fuisse primam, quia omnia, quæ in contrarium proponuntur, facile expediri possunt. De illis enim Prophetis fatemur id esse incertum, & nesciri: tamen quia id scriptum non est, & illis temporibus hoc non erat in usu, ideo verisimile existimatur, eos non vovisse.

Ad secundum de Maria sorore Moysis, licet verum esset virginem permansisse, tamen non potest inde inferri virginitatem vovisse. Deinde (quod de virginitate ejus dicitur) incertum est. Nam Josephus l. 3. Antiq. c. 2. & 6. refert, Hur fuisse maritum illius Mariæ, & Beseleel fuisse filium ejus. Unde ad conjecturam Gregorii Nyss. facile dicitur, eam potius a fratribus, quam a marito in Scriptura nominari, non quia marito caruerit, sed propter eximiam fratrum dignitatem, & authoritatem.

Ad tertium de filia Jephte (& si illam expositionem admittamus) nihil efficitur. Quia illa nec vovit virginitatem, nec eam voluntarie servavit: sed *deplorando* (ut ipsa dixit) *virginitatem suam.* Nec pater etiam vovit virginitatem filiæ, sed vovit immolare Deo, quod sibi domum venienti primum occurreret, & quia filia, prima fuit, quæ egressa est in occursum ejus, voluit in ea servare votum, immolando illam (ut dicit hæc expositio) non ut pecudem, sed modo personæ humanæ accommodato, dicando illam cultui divino, unde factum est, ut innupta permanserit. Secundo vero dicitur, veriorem esse communem Patrum expositionem, Jephte immolasse filiam interficiendo illam, sive hoc temere fecerit, sive instinctu Spiritus Sancti motus, quod non est hujus loci fusius tractare. Sed videri potest Chrysostomus tomo 1. hom. de Jephte, Athanasius in divinæ Scripturæ Synopsi, Augustin. lib. quæstionum in Judicum quæst. 49. & lib. quæstion. novi, & veteris testamenti quæst. 43. Hieronym. 1. contra Jovinian. Epiph. hæres. 55. Ambrosius lib. 3. de officiis. Videri etiam possunt Philo, & Josephus, qui hoc affirmant, ille in libro Antiquitatum Biblicarum: hic vero lib. 5. Antiquit. cap. 12. Denique idem sensit Concil. Francford. in secunda parte ejus.

Jephte qualiter se erga filiam habuerit.

Ad quartum de Essenis, referuntur quidem castitatem servasse: non tamen vovisse, neque eam ut perpetuam, & immobilem custodiisse. Lege Josephum lib. 2. de bello Judaico cap. 7. & Epiphan. hæres. 16. Et idem dicitur ad virginibus Vestalibus. Nam post certum ætatis tempus nuptui dabantur, ut refert Alexander ab Alexandro lib. 5. dierum genialium, & indicavit Ambrosius lib. 1. de virginib. Ad aliam denique conjecturam dicitur, probare quidem id non repugnasse, non tamen factum esse.

Secundo (quod ad dignitatem, & perfectionem attinet) dicendum est absque ulla dubitatione, in virginitatis perfectione, inter omnes puras creaturas Deiparam primatum tenuisse. Hæc conclusio constat ex communi doctrina Patrum, & ex omnibus dictis. Ratione vero declaratur, quia virginitas Mariæ, quo ad propositum, & animum fuit tanto efficacior, & vehementior, quanto ex majori charitate, & gratia procedebat, quo ad immobilitatem habuit hoc propositum perfecto voto confirmatum, quo ad intentionem ex perfectissimo Dei, & puritatis amore hoc fecit, quo ad executionem vero, tam perfecte illud servavit, ut omni prorsus motu contrario, aut repugnante caruerit; imo alios etiam ad castitatem provocaverit, ut supra ex Sanctis Patribus diximus; ergo. Deinde caruit omni contrario, quod virginitatis perfectionem posset minuere: nam & ipsum conjugium, quod in aliis ad virgioitatem tollendam ordinari solet, in illa fuit ad ejus custodiam, testimonium, & honorem institutum. Habuit deinde comitantes omnes virtutes, temperantiam, humilitatem, & alias, quæ illius perfectionem possent augere. Fuit denique ejus virginitas propter altissimum finem a Deo ordinata. Nam & ad filii generationem ordinata est (quod est admiratione dignissimum) & ad consecrandum Deo thalamum, ex quo factus homo nasceretur, quo nihil potest perfectius, ac excellentius intelligi.

Maria inter omnes creaturas purissima.

Dices. Perfectior est virginitas voto solenni consecrata Deo, quam simplici; B. autem Virgo non habuit votum solenne continentiæ: tum quia per illud non est facta inhabilitas ad contrahendum matrimonium: tum etiam quia hæc solennitas post Christum, imo authoritate Ecclesiæ introducta est, ut pontifices docuerunt. Respondetur hanc solennitatem non esse per se loquendo ad perfectionem virginitatis necessariam. Fuit quidem valde utilis, & conveniens imperfectis hominibus, qui ad perfectionem tendere student, & facile mutari possunt: at vero in B. Virgine, quæ semper fuit in statu perfectionis, & animum virtute immobilem habuit, illa extrinseca solennitas non fuit necessaria: imo nec conveniens, quia (ut jam diximus) oportebat illam matrimonium contrahere, quod non solum virginitatis perfectionem non impediret, verum potius juvaret.

Objectio.

Respons.

Solemnitas in voto quomodo sit necessaria.

QUÆ-

QUÆSTIO XXIX.

De matris Dei desponsatione, in duos articulos divisa.

DEinde considerandum est de desponsatione matris Dei. Et circa hoc quæruntur duo.

Primo, utrum Christus deboerit de desponsata nasci.

Secundo, utrum fuerit verum matrimonium inter Mariam matrem Domini, & Joseph.

ARTICULUS I.

Utrum Christus nasci debuerit de Virgine desponsata.

162. 4. d. 30. q. 2. art. 1. q. 2. & 1. & Matth. 1. & 23.

AD primum sic proceditur. Videtur, quod Christus non deboerit de Virgine desponsata nasci. Desponsatio enim ad carnalem copulam ordinatur. Sed mater Domini nunquam voluit carnali copulanti: quia hoc derogaret virginitati mentis ipsius. Ergo non debuit esse desponsata.

Epist. 3. a med. ad illius c. 2.

2 Præterea: quod Christus ex Virgine nasceretur, miraculum fuit, unde Aug. dicit in Epist. ad Volusianum, ipsa Dei virtus per inviolate matris virginea viscera, membra infantis eduxit, quæ postea per clausa ostia, membra juvenis introduxit hic si ratio quæritur, non erit mirabile: si exemplum poscitur, non erit singulare. Sed miracula fiunt ad confirmationem fidei: unde debent esse manifesta. Cum igitur per desponsationem hoc miraculum fuerit obumbratum, videtur non fuisse conveniens, quod Christus de desponsata nasceretur.

Lib. 1. in Matt. super illud. Cum esset desponsata, tom. 9.

3 Præterea, Ignatius martyr, ut Hierony. dicit super Mat. hanc causam assignavit desponsationis matris Dei, ut partus ejus diabolo celaretur, dum eum putat non de virgine, sed de uxore generatum. Quæ quidem causa nulla esse videtur: tum quia diabolus ea, quæ corporaliter fiunt, perspicacitate sui sensus cognoscit: tum etiam quia postmodum per multa evidentia signa dæmones aliqualiter Christum cognoverunt, unde dicitur Marc. 1. quod homo in spiritu immundo exclamavit dicens. Quid nobis & tibi Jesu Nazarene, venisti ante tempus perdere nos: scio quod sis sanctus Dei. Non ergo videtur conveniens fuisse, quod mater Dei esset desponsata.

Super illud Matt. 1. Cum esset desponsata, tom. 9.

4 Præterea. Aliam rationem assignat Hiero. ne lapidaretur mater Dei a Judæis, sicut adultera. Hæc autem ratio nulla esse videtur: si enim non esset desponsata, non posset de adulterio condemnari. Et ita non videtur rationabile fuisse, quod Christus de desponsata virgine nasceretur.

Sed contra est, quod dicitur Matth. 1. Cum esset desponsata mater ejus Maria Joseph, & Luc. 1. Missus est Gabriel Angelus ad Mariam virginem desponsatam viro, cui nomen erat Joseph.

Respondeo dicendum, quod conveniens fuit Christum de desponsata virgine nasci tum propter ipsum, tum propter matrem, tum etiam propter nos. Propter ipsum quidem Christum, quadruplici ratione. Primo quidem, ne ab infidelibus tanquam illegitime natus abjiceretur. Unde Ambrosius dicit super Luc. Quid Judæis, quid Herodi posset adscribi, si natum viderentur ex adulterio persequuti: Secundo, ut consueto modo ejus genealogia per virum describeretur. Unde dicit Ambros. super Luc. Qui in seculum venit, seculi debuit more describi, viri autem persona quæritur, qui in senatu & reliquis curiis civitatum generis asserit dignitatem. Consuetudo etiam nos instruit Scripturarum, quæ semper viri originem quærit. Tertio, ad tutelam pueri nati, ne diabolus contra eum vehementius nocumenta procuraret. Et ideo Ignatius dicit ipsam fuisse desponsatam, ut partus ejus diabolo celaretur. Quarto, ut a Joseph nutriretur: unde & pater ejus dictus est, quasi nutritius. Fuit etiam conveniens ex parte Virginis. Primo quidem, quia per hoc reddebatur immunis a pœna, ne scilicet lapidaretur a Judæis tanquam adultera: ut Hieron. dicit. Secundo, ut per hoc ab infamia liberaretur. Unde dicit Ambros. super Luc. quod desponsata est ne temeratæ virginitatis aduereretur infamia, cui gravis alvus corruptelæ videretur insigne præferre. Tertio, ut ei a Joseph ministerium exhiberetur: ut Hierony. dicit.

L. 2. in Luc. a. 1. inter prin. & med. om. 20. 5. Li. 3. in Luc. ad prope. pe. illius tom. 3.

Ut refert Hier. 1. c. Mat. 10. q. & Beda super. 1. c. Luc. in 20.

Super illud Mat. 1. Cum esset desponsata, tom. 6. Lib. 2. in Luc. non procul a prin. L. 2. Loco quæ tra dicta, & contra Helvidiu. de perpetua virg.

Ex parte etiam nostra hoc fuit conveniens. Primo quidem, quia testimonio Joseph comprobatum est, Christum virgine natum. Unde Ambros. dicit super Luc. Locupletior testis pudoris maritus adhibetur, qui posset & dolere injuriam, & vindicare opprobrium, si non agnosceret sacramentum. Secundo, quia ipsa verba Virginis matris magis credibilia redduntur, suam virginitatem asserentis. Unde Ambrosius dicit super Luc. Fides Mariæ verbis magis adsciscitur, & mendacii causa removetur. Videretur enim culpa obumbrare voluisse innupta mendacio prægnans: causam autem mentiendi desponsata non habuit, cum conjugii præmium & gratia nuptiarum partus sit fœminarum. Quæ quidem duo pertinent ad firmitatem fidei nostræ. Tertio, ut tolleretur excusatio virginibus, quæ propter suam incautelam non vitant infamiam. Unde Ambros. dicit. Non decuit virginibus sinistra opinione viventibus, velamen excusationis relinqui, quod infamata mater quoque Domini videretur. Quarto, quia per hoc significatur universa Ecclesia: quæ cum virgo sit, desponsata tamen est uni viro Christo, ut August. dicit in lib. de sancta Virginitate. Potest etiam, & quinta ratio esse, quod mater Domini fuit desponsata, & virgo: quia in persona ipsius & virginitas & matrimonium honoratur, contra hæreticos alteri horum detrahentes.

virginitatem Mariæ t. 3 Lib. 2. in Luc. u. 1. ante medium to. 5

L. 2. in Luc. non procul a prin. 3. c. 5.

cap. 12. ante med. tom. 6.

Ad primum ergo dicendum, quod B. Virgo mater Dei ex familiari instinctu Spiritus Sancti credenda est, desponsari voluisse, confidens de divino auxilio, quod nunquam ad carnalem copulam perveniret. Hoc tamen divino commisit arbitrio, unde in nullo detrimentum passa est virginitas.

Ad secundum dicendum, quod sicut Ambros. dicit super Lucam, maluit Dominus aliquos de suo ortu, quam de matris pudore dubitare. Sciebat enim teneram esse virginis verecundiam, & lubricam famam pudoris: nec putavit ortus sui fidem matris injuriis astruendam. Sciendum tamen, quod miraculorum Dei quædam sunt, de quibus est fides: sicut miraculum virginei partus, & resurrectionis Domini, & etiam Sacramenti altaris, & ideo Dominus voluit ista occultiora esse, ut fides eorum magis meritoria esset. Quædam vero miracula sunt ad fidei comprobationem, & ista debent esse manifesta.

Lib. 2. in Luc. non procul a princ. lib. tom. 5.

Ad tertium dicendum, quod sicut August. dicit in 2. de Trinit. diabolus multa potest virtute suæ naturæ, a quibus tamen prohibetur virtute divina. Et hoc modo potest dici, quod virtute naturæ suæ diabolus cognoscere poterat matrem Dei non fuisse corruptam, sed virginem prohibebatur tamen a Deo cognoscere modum partus divini. Quod autem postmodum eum aliqualiter cognovit diabolus esse filium Dei, non obstat: quia jam tempus erat, ut Christus suam virtutem contra diabolum ostenderet, & persecutionem ab eo concitatam pateretur. Sed in infantia oportebat impediri malitiam diaboli, ne eum acrius persequeretur, quando Christus nec pati disposuerat, nec virtutem suam ostendere: sed in omnibus, aliis infantibus se similem exhibebat. Unde Leo Papa in sermone de Epiphania dicit, quod Magi viderunt, & adoraverunt puerum Jesum quantitate parvulum, alienæ opis indigum, fandi impotem, & in nullo ab humana infantia generalitate dissimilem. Ambros. tamen super Luc. videtur hoc magis referre ad membra diaboli. Præmissa enim hac ratione, scilicet de fallendo principem mundi, subdit. Sed tamen magis fefellit principes seculi, dæmonum enim malitia, facile etiam occulta deprehendit, at vero qui secularibus vanitatibus occupantur, scire divina non possunt.

Li. 3. c. 7. & 8. colligit. 3.

In serm. 4 de epiphania in medio incipit hic serm. Justum & rationabile, lib. 2. in Luc. 2. circa medium. t. 5.

Ad quartum dicendum, quod judicio adulterarum lapidabatur secundum legem non solum illa, quæ jam erat desponsata, vel nupta, sed etiam illa, quæ in domo patris custodiebatur, ut virgo quandoque nuptura. Unde dicitur Deuteron. 22. Si non est in puella inventa virginitas, lapidibus obruent eam viri civitatis illius, & morietur, quia fecit nefas in Israel, ut fornicaretur in domo patris sui. Vel potest dici secundum quosdam, quod B. Virgo erat de stirpe Aaron: unde erat cognata Elisabeth, ut dicitur Lucæ 1. Virgo autem de genere sacerdotali, propter stuprum occidebatur: legitur enim Levit. 21. Sacerdotis filia, si deprehensa fuerit in stupro, & violaverit nomen patris sui flammis exuretur. Quidam referunt verbum Hierony. ad lapidationem infamiæ.

COMMENTARIUS.

UNdecim rationes congerit D. Th. ut ostendat oportuisse matrem Dei, quamvis ex sponso conceptura non esset, illius tamen societate, & vinculo non carere, ex parte Dei, seu Christi, ipsius Virginis & nostra desumptas, quas optimis Patrum testimoniis confirmat, & omnes sunt optimæ, & perspicuæ: solum duæ peti difficultates possunt, quas ipsemet D. Th. tetigit in argum. 3. & 4.

Omis-

Omissis ergo clarioribus: prima, quæ difficultatem patitur, est, (quam D. Th. in 1. membro tertio loco posuit) Deiparam scilicet fuisse nuptam, ut partus ejus celaretur diabolo, dum Christum putat non ex virgine, sed ex Josepho generatum. Quam ex Ignatio retulit Hieron Matth. 1. & ea utuntur alii Patres, ut Ambros. lib. 2. in Lucam in princ. & Damascenus l. 4. de fide c. 15. Basil. hom. de humana Christi gener. Bernardus hom. 3. in *Missus est*, & hom. 4. in vigil. nativit. Rupertus lib. 11. de Victoria Verbi c. 19. Non tamen desunt Theologi, qui propter 3. argumentum D. Th. hic eam contemnant, ut Scotus in 4. dist. 30. q. 2. & Abulens. q. 31. in 1. c. Matth. Quia generatio, & integritas virginalis sunt res corporeæ, quas Angelus evidenter potest intueri; ergo non obstante matrimonio, potuit dæmon evidenter cognoscere Virginem nunquam cum Josepho convenisse, & non solum absque opera viri, sed etiam absque naturali mora filium concepisse, & post illius partum, virginale claustrum ejus integrum permansisse. Quod si cum D. Th. respondeas, dæmonem non semper omnia actu intueri, & divina providentia potuisse fieri, ut hæc omnia nunquam adverteret. Instat Scotus, nam hoc ipsum fieri potuit sine conjugio. Et sicut nunc existimavit dæmon Virginem concepisse ex Josepho: ita tunc ex alieno viro concepisse putaret. Sed non videtur assecutus Scotus piissimam sanctorum Patrum mentem, tantam enim habuerunt de puritate, & castitate Virginis existimationem, ut non crediderint potuisse in pravam suspicionem venire, etiam apud dæmonem. Unde, si non potuisset existimare, illam concepisse ex proprio marito, potius suspicaretur, sine opera viri, quam ex pravo concubitu concepisse. Diuturna enim experientia, & observatione probe cognoscebat Virginis sanctitatem, & puritatem. Expertus etiam erat, nunquam se potuisse vel minimum pravuum motum in ea excitare: cum tamen aliàs non ignoret nullam fere fornicationem fieri, nisi ipso authore, & incitatore. Denique expertus erat nunquam Virginem vel otiosum verbum esse locutam, nedum cum homine aliquo sermonem turpem miscuisse. Et ideo omnibus pensatis, vel nullo modo, vel ægerrime posset induci, ut B. Virginem turpiter concepisse sentiret. Ut ergo saltem commodius illi occultaretur mysterium, ipseque facilius, & securius a curiosa observatione, & inquisitione abstraheretur, aptissimum medium fuit, Virginem esse desponsatam viro.

Unde Damascenus lib. 4. cap. 15. & Theophyl. Matthæi 1. dicunt, Dæmonem propter Isaiæ Prophetiam, solicite observasse Virginem, ideoque Mariam nuptam fuisse, ut facilius ille decipi potuisset.

Sed occurrit Abulensis, quia non erat necessarium hoc mysterium occultari dæmoni magis, quam alia Christi miracula. Illi vero etiam D. Thomas respondit, id oportuisse, ne statim a principio dæmon agnosceret Christum esse Messiam in lege promissum. Quod facile conjectaret, si intelligeret eum sine opera viri de Virgine esse conceptum. Non enim ignorabat vaticinium Isaiæ cap. 7. in Messia promisso esse implendum. Deinde, quia cognito hoc mysterio, scilicet hunc hominem, solius Dei singulari virtute & opera esse formatum, consequenter vel intelligeret, vel suspicaretur illum non esse instar aliorum, nec in peccatis conceptum, & alia similia, quæ ante passionem oportuit latere dæmonem, ne Christi mortem, nostramque redemptionem impediret. Et ita factum esse docent citati Sancti Patres, & eleganter Leo Pap. ser. 2. de nativi; & alii plerique, quibus immerito, & sine fundamento contradicit Abulensis.

Secunda ratio, quæ nonnullam difficultatem habet, est quinta apud D. Th. seu prima in secundo membro, scilicet oportuisse Deiparam esse desponsatam, ne lapidaretur, ut adultera. Quæ ratio est Hieronymi Matth. 1. In qua statim occurrit difficultas, quam D. Thomas argumento quarto attigit. Videtur enim involvere repugnantiam quandam; quomodo enim posset esse adultera, si non esset desponsata? Responsio vero est, sensum Hieronymi non esse, potuisse illam, si non esset desponsata, puniri propter existimatum peccatum adulterii, sed potuisse puniri eadem pœna, qua adulteræ puniebantur. Quia virgo, quæ in domo parentum fornicabatur, lapidibus obruebatur, Deut. 22. & si erat filia sacerdotis, flammis exurebatur, Levitici 21. Sed hoc posterius (quamvis ex aliorum opinione hic a D. Th. referatur) re tamen vera in Deipara non habet locum, ut constat ex superius tractatis. Cætera clara sunt in articulo. Solum responsio ad primum indiget majori explicatione, quam in sequ. disp. commodius trademus.

Objectio. (margin, beside "tur, ut adultera")

Responsio. (margin, beside "ronymi non esse")

ARTICULUS II.

Utrum inter Mariam & Joseph fuerit verum matrimonium.

AD secundum sic proceditur. Videtur, quod inter Mariam & Joseph non fuerit verum matrimonium. Dicit enim Hieronym. contra Helvidium, quod Joseph Mariæ custos fuit potius, quam maritus ejus. Sed si fuisset verum matrimonium, vere Joseph maritus ejus fuisset. Ergo videtur quod non fuerit verum matrimonium inter Mariam & Joseph.

2 Præterea, super illud Matth. 1. Jacob genuit Joseph virum Mariæ, dicit Hierony. Cum virum audieris, suspicio tibi non subeat nuptiarum, sed recordare consuetudinis Scripturarum, quod sponsi viri, & sponsæ uxores vocantur. Sed verum matrimonium non efficiunt ex sponsalibus, sed ex nuptiis. Ergo non fuit verum matrimonium inter B. Virginem & Joseph.

3 Præterea. Matth. 1. dicitur. Joseph vir ejus cum esset justus, & vellet eam traducere, scilicet in domum suam ad cohabitationem assiduã, voluit eam occulte dimittere, id est, tempus nuptiarum mutare, ut Remigius exponit. Ergo videtur quod nondum nuptiis celebratis, nondum esset verum matrimonium: præsertim cum post matrimonium contractum non liceat alicui sponsam dimittere.

Sed contra est, quod Augustin. dicit in libro de consensu Evangelistarum. Non erat fas, ut Joseph ob hoc a conjugio Mariæ separandum Evangelista putaret, quod non ex ejus concubitu, sed Virgo peperit Christum. Hoc enim exemplo magnifice insinuatur fidelibus conjugatis, etiam servata pari consensu continentia, posse permanere, vocarique conjugium, non permixto corporis sexu.

Respondeo dicendum, quod matrimonium sive conjugium dicitur verum ex hoc, quod suam perfectionem attingit. Duplex est autem rei perfectio, prima, & secunda. Prima quidem rei perfectio consistit in ipsa forma, ex qua speciem sortitur: secunda vero perfectio consistit in operatione rei, per quam res aliqualiter suum finem attingit. Forma autem matrimonii consistit in quadam indivisibili conjunctione animorum, per quam unus conjugum indivisibiliter alteri fidem servare tenetur. Finis autem matrimonii est proles generanda, & educanda. Ad quorum primum pervenitur per concubitum conjugalem: ad secundum per alia opera viri & uxoris, quibus sibi invicem obsequuntur ad prolem nutriendam. Sic igitur dicendum est, quod quantum ad primam perfectionem, omnino verum fuit matrimonium Virginis matris Dei, & Joseph, quia uterque consensit in copulam conjugalem: non autem expresse in copulam carnalem, nisi sub conditione, si Deo placeret. Unde & Angelus vocat Mariam conjugem Joseph, dicens ad Joseph, Matt. 1. Noli timere accipere Mariam conjugem tuam.

Quod exponens Augustin. in libro de Nuptiis, & concupiscentia dicit. Conjux vocatur ex prima desponsationis fide, quam concubitu nec cognoverat, nec fuerat cogniturus. Quantum vero ad secundam perfectionem, quæ est per actum matrimonii, si hoc referatur ad carnalem concubitum, per quem proles generatur, non fuit illud matrimonium consummatum. Unde Ambros. dicit super Lucam. Non te moveat, quod frequenter Mariam Scriptura vocat conjugem, non enim virginitatis ereptio, sed conjugii testificatio, & nuptiarum celebratio declaratur. Habuit tamen illud matrimonium etiam secundam perfectionem quantum ad prolis educationem. Unde August. dicit in lib. de Nuptiis, & concupiscentia. Omne nuptiarum bonum impletum est in illis parentibus Christi, proles, fides, & sacramentum. Prolem cognoscimus ipsum Dominum Jesum: fidem, quia nullum adulterium: sacramentum, quia nullum divortium; solus ibi nuptialis concubitus non fuit.

Ad primum ergo dicendum, quod Hier. accipit ibi maritum ab actu matrimonii consummati.

Ad secundum dicendum, quod nuptias Hieron. vocat nuptialem concubitum.

Margin notes (right column):
- beside Article II objections: 1 sit. 4 d. 30. q. 2 a. 2. & q. 1. a. & opu. 60. a. 2. & 1. 3. & Matt. 1 col. 0. ad H. T. 1. lib. c. de sanctis virginitate B. Mariæ aliquanto solum a prin to. 6. 1. 9. cap. Mat. 10. 9.
- beside *Sed contra*: Lib. 2. c. 1. ante medium co. 4. Idem habet Aug. lib. 23. contra Faustum c. 8. in fine.
- beside *Quod exponens Augustin.*: Cap. 11. circa princ. to. 7.
- beside *Unde Ambros. … super Lucam*: L. 2. in Luc. c. 2. a med. tom. 5.
- beside *Unde August. dicit*: cap. 11. in fi. tom. 6.

Ad

Homil. 1. in Matth. in oper. imperfecto in fo. 3. ante fi. tom. 2.

Ad tertium dicendum, quod sicut Chrysostomus dicit super Matthaeum, B. Virgo sic fuit desponsata Joseph, quod etiam esset domi habita. Nam sicut in ea, quæ in domo viri concipit, intelligitur conceptio maritalis: sic in ea, quæ extra domum concipit, est suspecta conceptio. Et ita non esset sufficienter provisum famæ B. Virginis per hoc, quod fuit desponsata, nisi etiam fuisset domi habita. Unde quod dicitur, & nollet eam traducere, melius intelligitur, id est, nollet eam diffamare in publicum, quam quod intelligatur de traductione in domum. Unde & Evangelista subdit, quod voluit occulte dimittere eam. Quamvis tamen esset domi habita propter primam desponsationis fidem, nondum tamen intervenerat solennis celebratio nuptiarum, propter quod etiam nondum carnaliter convenerant.

Homil. 4. in Matt. super illud antequam convenirent tom. 2.

Unde sicut Chrysostomus dicit. Non dicit Evangelista, antequam duceretur in domum sponsi, etenim intus jam erat, Consuetudo enim fuit veteribus, ut sponsa in sponsorum domibus haberentur. Et ideo etiam Angelus dicit Joseph: Ne timeas accipere Mariam conjugem tuam, id est, non timeas nuptias ejus solenniter celebrare. Licet alii dicant, quod nondum erat in domum inducta, sed solum desponsata. Primum tamen magis consonat Evangelio.

Hic articulus non indiget alia expositione, præter sequentem disputationem.

DISPUTATIO VII.

in tres Sectiones distributa.

De Virginis matrimonio cum sponso suo Joseph.

Ut disputationem hanc commodius tractemus, & seriem, ac ordinem rerum, quæ ad vitam, & statum virginis pertinent, in his disputationibus, quoad fieri possit, teneamus, supponendum hoc loco breviter est, quomodo B. Virgo vitam transegerit ab ortu usque ad desponsationem suam. Referunt enim gravissimi, & antiquissimi Patres tribus tantum annis in domo parentum mansisse, tertio vero ætatis anno fuisse in templo præsentatam, cujus præsentationis festum Ecclesia celebrat, ut suo loco dicemus agentes de cultu Virgini debito. Dicunt præterea, B. Virginem mansisse in templo, ibique in divinis laudibus, & altissima contemplatione vitam transegisse, usque ad desponsationem suam.

Puerilis virginis qualis.

Cum enim in lege veteri filii primogeniti Deo offerrentur, quamvis a parcotibus redimi possent (Leu. 27.) non tamen ad hoc tenebantur, sed poterant eos ad templi ministerium, seu divinum cultum ibi relinquere, Deoque dicare, sicut legimus fecisse Annam matrem Samuelis 1. Reg. 1. cum qua confert Annam Virginis matrem Greg. Nys. orat. de Christi nativit. Quamquam vero lex de offerendis primogenitis ad offerendas filias non obligaret, poterant tamen parentes voluntarie eas offerre, ac divino muneri consecrare. Unde intelligimus fuisse in templo locum aliquem accommodatum, in quo possent virgines Deo dicatæ tute habitare, ut ea pressius, quam alii, indicavit Ambros. lib. 2. de virginibus, & colligi potest ex 2. Machab. 3. in verbis illis: *Sed & virgines, quæ conclusæ erant, procurrebant ad Oniam.* Et Exod. 38. fit mentio mulierum, quæ *excubabant in ostio tabernaculi*. Facit etiam, quod 4. Reg. 11. dicitur, Josaba filiam Regis Joram furatam esse Joas filium Ochoziæ, quem sex annis secum habuit clam in domo Domini. Denique Luc. 2. dicitur de Anna Prophetissa, quod *non discedebat de templo jejuniis & orationibus serviens nocte & die*; erat ergo in templo locus, ubi hujusmodi personæ possent habitare.

Locus in templo Salomonis depu-tatus virginibus.

Unde etiam Josephus lib. 8. antiq. c. 3 refert fuisse in templo varias cellulas, quæ ad hujusmodi habitationem poterant esse accommodatissimæ. Ubi licet de templo Salomonis loquatur, idem tamen proportionaliter intelligi potest de templo postea reædificato. Plura de hoc loco legi possunt in Canis. lib. 1. de Deipara c. 12.

Habitatio & exercitia Virginis in templo, qua lia.

In hoc ergo loco Deipara Virgo permansit usque ad nubiles annos: *Soli Deo vacans, & forma virtutis effecta*, ut Ambrosius dicit l. 2. de virg. Quos enim Deus singulariter sibi consecrat, ab infantia separat a cura sensibilium rerum, ut sibi liberius vacare possint. Quod in multis & præsertim in Joanne Bapt. cernimus, & multo perfectius credendum est hoc esse concessum Virgini. Unde etiam referunt authores graves, toto illo tempore accepisse Virginem cibum ministerio Angelorum. Quod ex Hieronymo refert Bonav. in l. meditat. vitæ Christi c. 3. & Greg. Nicomed. hom. de oblatione virg. in templo, & Cedrenus in compendio historiæ. Et facile credi potest, nam simile privilegium concessum legimus Paulo I. Eremitæ longo vitæ tempore. Quid ergo mirum, quod fuerit concessum B. Virgini, eo præsertim tempore, quo vitam tantum contemplativam profitebatur, ne vel minimum de illius cura remitteret, ut corpori necessaria curaret? Denique, indubitatum est toto illo tempore B. Virgloem ardentissimis desideriis, ac frequentissimis orationibus incarnationem filii Dei postulasse, tanto majori amore, merito, atque efficacia, quam omnes superiores Sancti, ac Prophetæ, quanto eos perfectione gratiæ, & sanctitatis superabat, ut in superiori tomo in fine disp. 8. fusius diaimus.

Addunt denique Patres, consuetudinem illius populi fuisse, ut hujusmodi virgines, quæ in templo manebant, cum primum convenientem explessent ætatem, a sacerdotibus ad paternas domos remitterentur, ut nuptui traderentur: parentes autem B. Virginis fuisse mortuos post annos 11. quibus B. Virgo in templo vixerat. Sacerdotes vero iniisse consilium, quid de sacro illo corpore statuerent, quia nec decebat, nec usitatum erat, ut mulier jam adulta in templo versaretur, & aliunde timebant alicui viro jus, & potestatem in corpus illud facere; tandem vero divina inspiratione, & instinctu decrevisse, eam tradere nomine desponsationis cuidam viro ad custodiendam ejus virginitatem idoneo, qualis Joseph ex eadem familia, & tribu inventus, & existimatus est. Ita fere Greg. Nys. hom. de Christi nativit. Damascen. lib. 4. de fide c. 15. Nicephor. ex Evodio lib. 1. c. 7. & lib. 2. cap. 3. Andreas Cretens. orat. de dormitione Virginis, & Simeon Metaphras. orat. de ortu Virginis. Indicant etiam Orig. tract. 26. in Matth. & Theophylact. Matth. 13. & alii authores supra citati. Ut ergo hoc ultimum explicetur, tractandum superest, qualis fuerit desponsatio Virginis cum Joseph, & quo tempore, modove facta.

SECTIO I.

Utrum inter Mariam, & Joseph verum matrimonium intercesserit.

Ratio dubitandi sumi potest ex historia nuper relata, qua significatur illud nou fuisse verum matrimonium, sed veluti quoddam pactum ad mutuam tantum cohabitationem ordinatum, & ut Joseph B. Virgini ministraret, ejusque virginitatis custos, & testis existeret. Unde Hieronym. Matth. 1. dicit Joseph fuisse *nutricium, non maritum*; & Bernard. hom. 2. in *Missus est*: *Virum*, inquit, *nominat, quia homo virtutis erat, non quia maritus.* Sic Petrus Chrysol. ser. 157. *Joseph*, inquit, *maritus solo nomine, conscientia sponsus.* Et fere eodem modo Hilar. can. 1. Matth. dicit Virginem fuisse *sponsam, non vere conjugem.* Et Chrysost. hom. 4. in Matth. *Conjugis*, inquit, *nomine sponsum intelligit.* Eodem modo loquitur Gregor. Nyssen. dicta hom. de nativit. Gregor. Magn. hom. 26. 27. in Evangelia Epiphan. hær. 78. obscurius vero loquitur Cyrill. Jerosol. catech. 12. circa finem dicens: *Meminimus Jacob, qui prius, quam Rachel acciperet, dicebat ad Laban, da mihi uxorem meam; sicut enim illic ante nuptiarum constitutionem, cum tantum promissio intercessisset, uxor Jacob nominabatur, sic & Maria propter solam desponsationem uxor Joseph vocabatur.* Indicat ergo non fuisse verum matrimonium. Confirmatur primo ex Cyprian. serm. de passione domini, Ambros. epist. 79. & lib. 2. in Lucam, in princip. & lib. de instit. Virginis c. 6. & 7. dicentibus Christum in cruce separasse matrem a Joseph, eamque Joanni tradidisse, ut indicaret inter eos verum conjugium nou intercessisse. Quod etiam indicavit Chrysost. hom. 5. in Matth. post med. Confirmatur secundo, quia votum castitatis repugnat cum vero matrimonio; imo & propositum nunquam accedendi ad virum: quia matrimonium intrinsece includit consensum in copulam conjugalem: diximus autem supra habuisse Virginem propositum, & votum absolutum virginitatis; ergo.

Verum matrimonium ratum inter Mariam, & Joseph.

Dicendum vero est, B. Virginem verum, ac proprium matrimonium ratum cum Joseph contraxisse. Hanc veritatem esse de fide docent omnes Theologi in 4. d. 29. & 30. & sentit D. Thom. hic, & probatur. Primo ex Luc. 1.

Mis-

Missus est Angelus Gabriel ad Virginem desponsatam viro, cui nomen erat Joseph; & cap. 2. *Ascendit Joseph in Bethlehem, ut profiteretur cum Maria desponsata sibi uxore.* Matth. 1. *Cum esset desponsata mater Jesu Maria Joseph.* Ubi verbum illud, *desponsata*, matrimonium ratum significat, ut constat ex verbis sequentibus, primo, ex illo: *Antequam convenirent.* Quo verbo significatur, quantum erat ea parte vinculi, potuisse honeste convenire. Deinde ex illo: *Joseph autem vir ejus*, nam in rigore hæc vox vinculum matrimonii significat. Præterea hoc confirmat illa solicitudo Josephi propter Mariæ conceptionem, quam propterea *voluit occulte dimittere.* Non enim dicitur proprie dimitti, nisi vera uxor. Unde Angelus tandem diserte dixit: *Joseph fili David, noli timere accipere Mariam conjugem tuam. Conjux enim vocatur*, inquit August. lib. 1. de nupt. & concup. c. 11. *ex prima fide desponsationis*, quam ibidem vocat *vinculum conjugale, & fidele conjugium.* Et eandem fere sententiam habet Hieronymus contra Helvid. Secunda ratio in Scriptura fundata est, quia in Evangelio Josephus vocatur *pater Christi*, nimirum, quia talis putabatur, non alia certe ratione, nisi quia Virginem matrem Christi uxorem duxerat. Neque enim cogitandum est, fuisse Christum existimatum filium Josephi spurium, aut illegitime natum, hæc enim cogitatio erronea esset: nam potius ad hanc suspicionem tollendam hoc matrimonium institutum fuit, ut Patres docent.

Objectio. Nisi quis fortasse dicat, sicut fuit Joseph existimatus pater Christi, ita fuisse existimatum maritum Virginis, non quia revera talis fuerit, sed quia exterius talis apparebat cohabitando cum Virgine, & alia exteriora onera matrimonii cum illa sustinendo, ut v. g. suis laboribus familiam sustentans, & Virginem ac Christum in Ægyptum ducens, ac reducens, &c. Sed hæc evasio est contra vim verborum Scripturæ, & sine ullo fundamento in traditione, vel scriptura, & ideo erronea est, præsertim cum nulla sit causa ad veritatem hujus matrimonii negandam. Quin potius, cum B. Virgo indiguerit viro aliquo, qui sibi esset in peregrinationibus comes, & in rebus ad hanc vitam transigendam sibi, & filio puero necessariis fidelis minister, multo magis decuit illum fuisse verum maritum: id enim ad decentiam & bonum utriusque nomen maxime pertinebat. Et confirmatur hæc ratio, quia propter hanc causam Matthæus c. 1. Christi genealogiam usque ad Josephum traxit. Et sicut Lucas narrat Gabrielem prædixisse Virgini nomen, Jesus, Christo imponendum: ita Matthæus refert idem nomen nuntiatum fuisse Josepho, tanquam proprio viro, & veluti capiti, & gubernatori illius familiæ. Tertio probatur eadem veritas ex traditione Patrum, ex quibus nonnulla referuntur in decretis 27. q. 2. & videndus est etiam August. supra, & lib. 23. contra Faust. c. 8. & lib. 2. de consensu Evangelist. c. 1. Ambros. de institut. Virginis c. 6. & Luc. 1. ubi illa ratione utitur. *Quia maluit*, inquit, *Dominus quosdam de sua generatione, quam de matris pudore dubitare*, indicans hoc matrimonium fuisse necessarium ad vitandam Virginis infamiam. Qua ratione utuntur etiam Basil. hom. 25. de humana Christi generatione, Origen. hom. 6. in Lucam, Bernard. hom. 2. in *Missus est*, Chrysost. Hierony. & cæteris expositores Græci, & Latini, Matt. 1. Quarta ratio hoc loco solum esse potest, quia hoc matrimonium vere, & essentialiter perfici potuit absque ullo detrimento virginitatis, & alias fuit valde conveniens; ergo. Majorem ostendemus respondendo ad rationem dubitandi in principio positam: Minorem vero satis ostendit D. Th. hic a. 1. cujus rationibus nihil fere addi potest. Confirmatur tandem, quia sicut virginitas, & fœcunditas in Virgine conjuncta fuerunt, ita decuit statum virginitatis, & conjugii summa perfectione in eadē Virgine copulari. Nam ex virginitate habuit summam corporis, & spiritus puritatem, & integritatem, ex matrimonio vero, societatis & unitatis vinculum, & subjectionem, ac obedientiam, quam uxor marito debet. Quo factum est, ut & utrumque statum non ignoraverit, & tam virginum, quam conjugum fuerit exemplar.

Objectio. Sed dicet aliquis, omnes rationes, quas D. Th. affert, sumptas esse ex parte Dei, & divinæ providentiæ, quæ hoc matrimonium specialiter ordinavit, oportere tamen rationem aliquam reddere ex parte Virginis, quæ ipsam ad matrimonium cōtrahendum inclinaverit. Cum enim ipsa virginitatem vovisset, certum est non contraxisse matrimonium propter filiorum procreationem, qui solet esse veluti proprius & intrinsecus matrimonii finis; nec etiam potuit illis rationibus moveri, quæ ex parte divinæ providentiæ afferuntur, cum illæ omnes mysterium Incarnationis respiciant, & futuram prolis conceptionem mirabilem, de qua ipsa ante Gabrielis annunciationem nihil potuit cogitare. Nisi fortasse quis dicat ex Cedreno in compendio historiæ, Mariam anno 12. ætatis suæ revelatione divina cognovisse futuram se matrem Dei, & hominis. Quod est prorsus falsum, & absurdissimum, & plane repugnans iis, quæ de Angelica Annunciatione Lucas narrat. Turbatio enim Virginis, ejusque cogitatio, ac interrogatio plane indicant eam fuisse antea prorsus tanti ignaram mysterii, quod tunc per Angelum didicit, ut omnes Patres intelligunt. Respondetur ergo primo ex August. lib. de S. virginit. c. 4. sic scribente: *Respons.* *Licet virginem se antea Deo vovisset, quia hoc Israelitarum mores adhuc recusabant, desponsata est viro, non violenter ablaturo, sed potius contra violentos custodituro, quod illa jam voverat.* Itaque nubere voluit, ut in externo statu, & vitæ genere suæ genti sese accommodaret, & morem gereret, & fortasse etiam, ut sacerdotibus, & parentibus, si vivebant (hoc enim incertum est) obediret. Secundo vero addendum est, hoc fecisse ex divina revelatione, seu speciali instinctu. Unde potissima ratio nubendi illi fuit, quia intellexit, hanc fuisse divinam voluntatem, quamvis rationem ejus eo tempore non cognosceret, neque amplius inquireret, quam divinum beneplacitum.

Responsio ad argumenta opposita sententiæ. Ad rationem dubitandi in principio factam ut respondeamus, distinguenda sunt tria, quæ in matrimonio possunt intervenire. Primum est vinculum matrimonii, quod perficitur mutuo consensu, quo conjuges ad invicem sibi tradunt jus, & potestatem in sua corpora, ut constat ex Nicolao Pap. in c. sufficiat 27. q. 2. Secundum est mutua cohabitatio in eadem domo, cum mutuis obsequiis, &c. quæ neque ad matrimonium sufficit, ut de se constat, quia sine vinculo reperiri potest inter fratrem, & sororem, nec est necessaria, ut etiam per se notum est, quia est quid posterius, & valde extrinsecum. Tertium est usus matrimonii per carnalem copulam, & hanc etiam constat non esse de essentia veri matrimonii, ut tradunt omnes Theologi in 4. dist. 30. & recte tractat Waldens. 2. tom. de sacramentis c. 130. & colligitur aperte ex dicto capite sufficiat, & ex Florentino Concil. in decreto Eugenii, ubi definit matrimonium perfici mutuo consensu, qui sine dubio copulam antecedit, & Tridentin. session. 24. ubi distinguit matrimonium ratum a consummato, & supponit illud esse verum matrimonium. Eandem habet communis traditio, & consensus Ecclesiæ, imo a principio fuit verum matrimonium inter Adam, & Evam in Paradiso terrestri, in quo carnalem copulam non habuerunt. Sicut ergo in rebus, quæ usu non consumuntur, dominium distinguitur ab usu, & absque illo haberi potest, ita in matrimonio potest dari potestas, & dominium in corpus conjugis absque usu copulæ carnalis, & in traditione illius dominii, vel potestatis consistit vera ratio matrimonii, ut ex Paulo 1. ad Cor. 7. colligitur dicente: *Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir, &c.*

Cur tam in matrimonio intervenigant. *Carnalis copula non est de essentia matrimonio.*

Ad Sanctos ergo in principio citatos respondetur verbis Ambrosii: *Virgo desponsata viro conjugis nomen accepit. Non enim defloratio virginitatis facit conjugium, sed pactio conjugalis.* Quocirca nomine *sponsalium* citati Patres matrimonium ratum, non consummatum intelligunt. Quod si interdum matrimonii, aut mariti nomen fugere videntur, solum hoc faciunt, ut significent non pervenisse ad dictum statum copulæ conjugalis. Unde (ut Hierony. notat) in Scriptura sacra *sponsa* dici solet, quæ nupta est, & interdum dicitur *accipi in conjugem*, quando matrimonium consummatur, ut de Rebecca, Lia, & Rachel constat Genes. 24. & 29. quamquam hic usus vocum non semper sit idem, ut patet ex illo exemplo, quo Cyril. Jerosolym. utebatur, quod est prudenter interpretandum. Non enim affertur, quia in omnibus sit simile, sed quia a fortiori concludit. Nam, si Rachel propter solam promissionem vocata est *conjux*, multo magis B. Virgo propter sponsalia, quamvis nulla copula intercesserit.

Ad primam confirmationem respondetur, Patres ibi cita-

citatos eodem sensu esse intelligendos. Unde Chrysost. solum inde concludit B. Virginem non habuisse alios filios præter Christum, ut scilicet excludat matrimonii consummationem, non veritatem. Quod autem Ambrosius, & Cyprianus in illa conjectura supponere videntur, scil. tempore mortis Christi Josephum superstitem fuisse, incertum est, & non admodum verisimile. Quin potius ex eo, quod Christus matrem suam Joanni commendavit, inferri certius posset, eo tempore Joseph fuisse mortuum. Nam illo vivente, non quæsivisset Christus fideliorem alium Virginis socium, ac ministrum. Nisi forte dicatur, fuisse adeo senem, ut alterius ope indigeret. Sed credibilius est fuisse jam mortuum, ut docent Epiphanius hær. 78. Vincentius ser. de S. Joseph Petrus Comestor. c. 38. suæ hist. Et probabile est ante 30. annum ætatis Christi obiisse. In Evangelio enim, usque ad duodecimum ætatis annum Christi Domini, fit ejus mentio, & non amplius; neque in nuptiis Canæ Galileæ, neque in historia passionis, neque aliis in locis, ubi fit mentio matris, & fratrum Domini, quod est signum illum fuisse jam mortuum. Nam cum vivebat, fere semper simul cum Virgine conjungebatur, & nominabatur.

Mors Joseph.

Ad secundam confirmationem, quidam dicunt, ante sponsalia convenisse inter Joseph, & Mariam, neutrum ab altero petiturum fore debitum, & ita veluti sub hac cõditione contraxisse, ut neuter peteret, aut redderet debitum. Hanc enim conditionem non esse contra substantiam matrimonii, defendit Palud. in 4. d. 30. q. 2. & Carthus. in vita Christi p. 1. c. 3. Abulens. c. 30. numer. p. 3 a. Gerson serm. de nativ. Mar. & creditur fuisse opinio Hugonis de S. Victore, sed falso. Et ratio esse potest, quia cum dominium (ut dictum est) distinguatur ab usu, conferre illud poterat sub conditione nunquam utendi tali re, quia hæc conditio non est contraria traditioni dominii. Quod patet, quia potest habere aliquem effectum, ut in præsenti materia, si quis contrahat cum hac conditione, manet inhabilis ad contrahendum cum alio. Item si postea vellint conjungi, & non uti illa conditione, non erunt fornicarii. Item, quia si in hujusmodi casu maritus inferat vim uxori, licet peccet contra justitiam, & pactum initum, non tamen erit fornicarius. Sed quidquid sit, an hæc conditio sit contra substantiam matrimonii, ut D. Th. & ejus discipoli communius opinantur, & indicatur in cap. ult. de conditionibus appositis, de quo infra suo loco dicendum est, non censeo tamen fuisse in præsenti matrimonio necessarium. Primo, quia D. Thom. hic, & præcedenti quæstione contrarium aperte sentit, scilicet inter Mariam, & Joseph nihil esse actum de servanda virginitate, nisi post matrimonium contractum. Secundo, quia illa conditio non est consentanea matrimonio, etiĩ non esset contra substantiam ejus. Tertio, quia sola non sufficit ad perfectionem voti castitatis. Nam, qui absolutum votum virginitatis emisit, non posset sua authoritate contrahere matrimonium etiam sub illa conditione, vel intentione, præsertim animo perseverandi in illo statu. Nam si id faceret animo transeundi ad religionem, non esset intrinsece malum, ut Sotus, & alii docuerunt, & colligitur ex c. commissum, de sponsal.

Dicendum ergo est, cum Hugone Victor. lib. de Virg. Mariæ, quem S. Tho. Albert. Magn. & cæteri scholastici secuti sunt, & fuit etiam sententia antiquorum Patrum (ut supra vidimus) B. Virginem ex divina revelatione contraxisse matrimonium. In omnibus enim rebus speciali Spiritus Sancti directione regebatur, præsertim in re gravissima, & quæ ad statum totius vitæ pertinebat, & ad mysterium Incarnationis proxime ordinabatur. Eadem autem revelatione intellexit B. Virgo suum sponsum libenter in perpetuam virginitatem fuisse consensurum, nullumque detrimentum perfectioni suæ virginitatis allaturum. Et hinc etiam intelligitur, potuisse B. Virginem consentire in verum matrimonium, non consentiendo actualiter, & explicite in carnalem copulam neque absolute, neque sub illa conditione, si Joseph debitum petiisset, Quia jam erat certa, illum nunquam petiturum, unde supervacaneus, & otiosus fuisset talis actus. Dico autem actualiter, & expresse. quia in radice, & in causa, videtur habuisse hunc consensum, consentiendo in matrimonium, quod de se ad talem copulam ordinatur, & ita videtur loqui Cajetanus, & Angul. in citato capitulo B. Maria 27. q. 1. sed velle hoc modo in radice, non est proprie velle, & maxime quando per contrariam voluntatem directe quis proponit vitare actum, & hoc modo consensus in conjugale vinculum nihil omnino derogat virginitati, & propositum virginitatis non pugnat cum consensu contrahendi vinculum conjugale. Sicut non repugnat voluntas tradendi, vel accipiendi dominium, & non utendi.

SECTIO II.

Quo tempore fuerit matrimonium perfectum, inter Mariam, & Joseph.

Duplex perfectio matrimonii potest hoc loco considerari. Prima est essentialis, quæ consistit in ipso contractu: altera est accidentalis consistens in aliqua solennitate, seu publica cæremonia, & in cohabitatione viri, & uxoris in eadem domo. Omitto enim carnalem copulam, quam jam exclusimus.

Primo ergo certum est, matrimonium inter Mariam, & Joseph quoad essentiam, & contractum, ante filii Dei Incarnationem perfectum esse. Hæc est communis sententia Patrum, & Theologorum, quos supra citavi, eamque optime confirmat Orig. hom. 6. in Lucam. Colligitur enim aperte ex illo verbo Luc. 1. *Missus est Angelus Gabriel a Deo ad Virginem desponsatam viro*, jam enim ostendimus illam desponsationem, verum matrimonium fuisse. Ratio etiam hoc suadet, ex fine illius matrimonii sumpta. Illud enim Deus ordinavit, ne aliqua infamia ex parte filii Virgini accresceret: oportuit ergo, ut eo tempore, quo cõcepit, jam haberet sponsum, ex quo posset existimari honeste, & absque turpitudine cõcepisse.

Matrimonialis contractus inter Mariam, & Joseph ante incarnationem factus.

Difficultas ergo superest de perfectione accidentali quoad cohabitationem, vel solennitatem aliquam. In quo est prima sententia Cajet. hic, qui negat fuisse eo tempore nuptiarum solennitatem celebratam, fundatur in illis verbis Angeli: *Joseph fili David, noli timere accipere Mariam conjugem tuam*, nondum ergo illam acceperat. Quod non potest intelligi, nisi de modo accipiendi, quando cum solennitate nuptiali, & sacerdotali benedictione sponsa viro tradebatur. Ex quo ulterius infert, quod eo tempore nondum Joseph acceperat Virginem in domesticum consortium. Unde etiam negat fuisse perfectum matrimonium quoad cohabitationem in eadem domo. Quod confirmare conatur ex Luc. 1. ubi dicitur B. Virgo rediisse ex domo Zachariæ, non in domum Joseph, sed in *domum suam*. Idem tenet Abulens. Matth. 2. post quæst. 33. & favet Ansel. Matth. 1. exponens verbum illud: *Noli timere accipere Mariam*, hoc modo, scilicet nuptiali conventu, & assidua cohabitatione. Et exponens verbum illud *cum nollet eam traducere*, inquit, *in domum suam, & assiduam cohabitationem*.

Secunda sententia media esse potest, scilicet tempore annunciationis Angelicæ, Mariam & Joseph, jam cohabitasse in eadem domo, nondũ tamen intervenisse solennem celebrationem nuptiarum. Et conjectura est, quia propter hanc causam, nondum carnaliter convenerant.

Mariæ & Joseph in eadem domo tempore conceptionis Christi cohabitant.

Dico secundo, probabilius est, Mariam & Joseph cohabitasse in eadem domo, tempore conceptionis Verbi divini, quę est expressa sententia Chrys. hom. 4. in Matth. quam etiam indicant Greg. Nyssenus in orat. de Christi Nativ. & Epiphan. hær. 78. & eam sequuntur Jansen. Titelm. & alii Matt. 1. c. & D. Th. hic ait, esse *magis consonum Evangelio*. Quod fortasse dixit propter verbum illud Matth. 1. *voluit occulte dimittere eam*, quo indicatur jam antea fuisse ad cohabitandum admissam. Ut enim Ambrosius dicit lib. 2. in Luc. in principio: *Quam non accepit, nemo dimittit, & ideo, qui volebat dimittere, fatebatur acceptam*. Et ratio S. Thom. est optima, quia alias non esset satis provisum famæ Virginis, Nam quando sponsa concipit in domo sponsi, merito reputatur conceptio maritalis; si vero ante cohabitationem concipiat, semper est dubia, vel suspecta conceptio. Respondet Cajetanus, licet non cohabitarent, talem tamen, ac tantam potuisse inter eos intercedere familiaritatem, ut omnis vitaretur infamia, præsertim, quia verisimile est Joseph ascendisse cum Maria in domum Elisabeth, ibique habitasse mensibus tribus. Sed certe, si nondum cohabitabant, non est admodum verisimile Joseph ivisse cum Maria, & habitasse cum illa in domo Zachariæ. Cur enim in aliena domo simul habitarent, qui nondum habitabant

in

in propria? Ac deinde quamvis hæc, & similia sufficere possent, ut multi bonam existimationem haberent, aut non temere judicarent, non tamen sufficerent ad vitandam suspicionem, & dubitationem aliquam, & nonnullum incontinentiæ, ac levitatis indicium. Deinde verbum illud, *Noli timere accipere Mariam*, non significat denuo fuisse in domû Josephi tradocendã, sed (ut Chrys. & Ambros. expresse exponunt) monetur Joseph, ut sponsam, quam domi habebat, & proposito, & animo dimiserat, domi retineat; ita ut sensus sit: *Noli timere accipere*, id est, tecum illam habitare, & cum illa simul vivere, & cohabitare, omnemque timorem, & suspicionem abjicere, & propositum mutare. Quam expositionem etiam Theophyl. & Euthym. amplexi sunt. Præterea, verbum illud, *& nollet eam traducere*, non significat, id est, in domum suam adducere, sed significat infamare, & ut adulteram accusare, ut communiter expositores intelligunt. Ex Origenes hom. 1. in diversos, & D. Th. hic, & est certa expositio, si via Græci verbi consideretur, est enim, παραδειγματίσαι, quod hoc significat. Quod etiam patet ex verbis illis: *Cum nollet traducere, sed occulte dimittere*, unum enim alteri contraponitur. Denique hoc etiam patet ex causa, quæ redditur, scilicet: *Cum esset justus*. Hæc enim non erat ratio, propter quam nollet eam in domum accipere, quamquam enim id facere posset, si esset adultera, non taman esset ad hoc necessaria magna justitia. Recte ergo intelligitur, quia erat justus, noluisse eam traducere, quod a Patribus dupliciter exponitur. Primo, quod revera, viso evidenti effectu conceptionis, sibi persuaserit adulterium commissum, & injuriam sibi esse illatam, fuisse autem magnæ justitiæ opus, patienter illam ferre absque revelatione, accusatione, vel infamia: voluisse tamen illam occulte dimittere, ne peccato consentire videretur. Ita fere Chrysost. supra, Greg. hom. 26. in Evangelia, August. ep. 54. & ser. 16. de verbis Domini, & sermon. 14. nativit. Justinus dialog. contra Tryphon. satis post med. Ambro. de inst. Virgin. c. 5.

Joseph ante Angeli revelationem, nihil turpe de Maria prægnante suspicatur.

Altera expositio est, Josephum nihil mali potuisse judicare aut suspicari de Virgine, sed hinc adductum rei, quam cernebat, evidentia, inde vero eximia, quam expertus erat, Virginis sanctitate permotum, in quendam veluti stuporem, & admirationem raptum, omne judicium sustinuisse. Quod sane fuit magnum justitiæ opus, scilicet in tam gravi negotio non commoveri, nec nimia aliqua passione, aut affectione obcæcari, sibique persuasisse, fieri id sine peccato potuisse, & ideo noluisse eam traducere, quamvis, quia de hac re nihil illi satis constabat, ad opus justitiæ pertinere putavit, a tali muliere separari, eamque occulte dimittere. Quam expositionem docuit Author imperfecti in Matth. hom. 1. his verbis. *O inæstimabilis Mariæ laus, magis credebat castitati ejus, quam utero ejus, plus gratiæ, quam naturæ, conceptionem manifeste videbat, & fornicationem suspicari non poterat: possibilius esse credidit mulierem sine viro posse concipere, quam Mariam posse peccare.* Hieronymus ibi. *Hoc testimonium Mariæ est, quod Joseph sciens Mariæ castitatem, & admirans, quod evenerat, celat silentio, cujus mysterium nesciebat.* Quæ fuit etiam expositio Origen. hom. 1. ex variis & Bernard. hom. 2. in *Missus est*. Indicant etiam Basil. hom. de humana Christi generatione, Theophylact. Matth. 1. qui sentiunt Joseph ante adventum Angeli non solum se continuisse, ne pravum aliquid de Virgine sentiret, sed etiam cognovisse eam concepisse de Spiritu Sancto, juxta illud: *Inventa est in utero habens de Spiritu Sancto*. Sed hoc & per se est difficile creditu, cum non habuerit revelationem, nec aliquod sufficiens principium, ex quo id cognosceret, & non est consentaneum illis verbis Angeli: *Joseph fili David, noli timere accipere Mariam conjugem tuam, quod enim in ea natum est, de Spiritu Sancto est.* Hæc enim ratio non fuisset conveniens, si antea Joseph hoc agnovisset, & ea de causa cum Virgine permanere, & cohabitare timuisset. Neque illa verba: *Inventa est in utero habens de Spiritu Sancto*, ita intelligenda sunt, ut Joseph invenerit, & intellexerit ipsam concepisse de Spiritu Sancto, sed ita, ut invenerit, & cognoverit Mariam, quæ ex Spiritu Sancto conceperat, esse prægnantem. Ultimo tandem nihil favet Cajetano verbum illud: *Reversa est in domum sum*, quia illud verbum tantum significat rediisse in propriam domum, in qua habitabat, quæ non dicitur *sua*, quia ipsa sola

separata a Josepho in ea habitaret (hoc enim nec fundamentum habet, nec est hæc proprietas verbi); sed dicitur sua, ut distinguitur ab aliena, sive fuerit paterna domus, sive domus sponsi, seu utrique communis, in qua ambo habitabant. Sicut paulo inferius, dicuntur Maria, & Joseph rediisse *in civitatem suam*, scilicet, in qua habebant proprium domicilium.

Matrimonium inter Virginem, & Joseph ante Christi conceptionem omni ex parte perfectum.

Tertio, verisimilius existimo ante conceptionem filii Dei, fuisse illud matrimonium perfectum, etiam quoad omnem solennitatem accidentalem, & sacerdotalem benedictionẽ, si fortasse intervenire solebat. Hæc conclusio (ut ingenue id fatear) non potest satis ex Scriptura probari. Ad illam vero persuadendam satis esse videtur, quod in Evangelio nullum omnino sit fundamentum ad hoc negandum. Nam verbum illud: *Noli timere accipere Mariam conjugem tuam*, non oportet intelligi de solenni traditione, seu acceptione, quia phrasis illa, *accipere uxorem*, multiplex est in Scriptura. Interdum enim significat, *uxorem ducere*, ut patet Genes. 4. & 6. interdum eam cognoscere, ut exponit Lyra locum Deuteron. 20. *Quis est homo, qui despondit uxorem, & non accepit eam?* quamvis possit etiam hic locus intelligi de receptione ad cohabitandum, quæ est alia illius vocis significatio, sicut Genes. 12. dicitur, *accipe eam, & vade*. Hoc ergo ultimo modo sumi in citato loco Matthæi Chrysostomus, & Ambrosius supra exposuerunt. Nam quia Joseph decreverat illam dimittere, monetur, ne timeat cum illa cohabitare, ut supra dictum est. Supposito ergo, Scripturam nullo modo repugnare, sine dubio est magis consequens, & rationi consentaneum, ut nulla solennitas huic matrimonio defuerit ante conceptionem filii Dei. Primum quidem, quia non est verisimile sponsam solitam esse traduci ad cohabitandum cum sponso ante expletam omnem matrimonii cæremoniam, & solennitatem, sicut nunc fieri videmus in familiis bene institutis & ordinatis. Deinde vero, quia cujusdam incontinentiæ excessus est, quod sponsi copulentur ante perfectam omnem matrimonii cæremoniam: fuit ergo fini hujus matrimonii consentaneum, & ad vitandam omnem suspicionem valde conveniens, ut ante filii conceptionem fuerit matrimonium omni ex parte perfectum. Quocirca supposita historia, quam in capite hujus disputationis præmisimus, verisimile mihi est, B. Virginem non rediisse a templo in domum parentum, qui fortasse jam mortui erant, ut Cedrenus refert in compendio historiæ: sed post expletam omnem matrimonii solennitatem, ab ipsis sacerdotibus immediate datam esse Josepho, ut Gregor. Nyssenus, & alii Patres ibi citati indicant.

SECTIO III.

In qua ætate Joseph, & Maria matrimonium contraxerint.

QUod ad B. Virginem attinet, Joannes Annius recens Chronographus dixit B. Virginem peperisse Christum ante espletum 14. annum, unde necessario fit consequens fuisse nuptam 13. ætatis anno nondum peracto; Nam (ut antiqua historia, & Patres citati in initio hujus disputat. referunt) B. Virgo concepit filium quarto mense a desponsatione sua. Quam sententiam sequitur Driedo lib. 3. de dogm. tract. 3. c. 5. p. 4. in fine. Alia vero extrema sententia est Cajet. Luc. 1. qui probabile credit fuisse Virginem 24. annorum, & certum putat, ut minimum habuisse 19. annos, quando filium peperit. Ex quo, eodem argumento, colligitur, uno anno, & paulo amplius ante illam ætatem fuisse nuptam. Movetur autem Cajet. sola conjectura, scilicet, ut esset firmo, & perfecto corpore ad concipiendum filium.

Virgo 14. ætatis inchoato anno Josepho nupta.

Communis tamen, probabiliorque sententia est, Virginem fuisse nuptam paulo post inchoatum 14. annum, 11. enim fere annis in templo mansit, & tunc tradita fuit Josepho, & post quatuor menses Angelicum nuncium habuit, agens vero 15. annum filium peperit. Ita refert ex Evodio Nicephor lib. 2. histor. cap. 3. & ejusdem sunt sententiæ Gregorius Nysseo. Damascenus & alii supra citati, quorum authoritas majorem fidem facit, quam conjectura Cajetani. Ætas enim 14. annorum sufficiens est, & aptissima in fœmina ad concipiendum filium. Præsertim si habeat corpus optime dispositum, quale erat

cor-

corpus sanctissimæ Virginis, & ita ex recentioribus sequuntur hanc sententiam, Abulens. Matth. 2. q. 101. Joannes Lucidus, tractatu de vero die passionis Christi, & alii, qui annales, vel chronologias scripserunt.

Secundo, de ætate S. Joseph fuit sententia Epiphanii hæres. 78. eum fuisse ut minimum octogenarium, quando Virginem duxit. Sequitur Niceph. lib. 1. hist. cap. 7. & Abulens. super c. 7. Isai. & paradoxa 5. c. 8. & 10 a. c. 73. & Matt. 1. q. 32. Numer. 30. q. 31. & Joan. Gerson. serm. de Nativit. Mar. consider. 3. Vigneriua in institut. c. 2. §. 9. Cedrenus in compendio historiæ. Huic sententiæ favet antiqua pictura, quæ non contemnendam authoritatem habere solet. Et confirmari potest, nam B. Joseph mortuus est fere 12. anno ætatis Christi: ergo verisimile est eum fuisse valde senem, quando Christus natus est, & similiter, quando Virginem duxit. Sed hæc sententia probari certe nullo modo potest. Primo, quia decuit, ut in matrimonio illo servaretur ea proportio inter virum, & uxorem, quæ communi usu, & consuetudine servari solet. Secundo, quia oportuit, ut Joseph esset in ætate ad generandum idonea, quia alias non posset sub illius umbra, fama, & æstimatio Virginis illæsa servari. Tertio, oportuit ipsum esse viribus valentiorem, ut posset tot peregrinationes sustinere, & ad familiam suam alendam, & sustentandam laborare; ad hos ergo fines ætas octogenaria erat valde improportionata. Quarto, quando Sancti, & Doctores dicunt S. Joseph simul cum B. Virgine post matrimonium contractum virginitatem vovisse, certe supponunt illum non fuisse senem, neque ad actum matrimonii ineptum. Et augetur hæc conjectura ex eo, quod docent Joseph permansisse virginem, & in cœlibatu usque ad desponsationem cum Virgine. Nam cum juxta consuetudinem illius populi fere omnes uxores ducerent, non est admodum verisimile ea pectasse Joseph tam longum ætatis tempus ad uxorem ducendam. Quinto, etiam Scriptura nonnihil favet, nam Luc. 1. dicitur: *Angelus missus ad Virginem desponsatam viro*, non seni; & c. 3. *ut putabatur filius Joseph*. Profecto, si ille octogenarius fuisset, vel non tam facile hæc fama percrebuisset, aut certe Virgo in suspicionem aliquam venisset. Unde Isai. 62. de tempore adventus Messiæ dicitur, *habitabit juvenis cum Virgine*, quod non incommode ad hoc mysterium applicant Glos. ordinar. & Nicol. Lyra. Tandem, nullum est fundamentum, ut contrarium credatur, quia nulla est historia, nullaque ratio decentiæ, aut castitatis hoc requirit. Quia quod ad exteriorem speciem attinet, nullam indecentiam habet, quod virgo habitet cum juvene, aut saltem viro mediocris, & maturæ ætatis, sponso, ac marito suo, præsertim, cum ipsum matrimonium ad hoc fuerat ordinatum, ut talis virgo existimari posset ex viro suo concepisse. Quod vero spectat ad rem ipsam, id est ad observandam castitatem utriusque conjugis, non erat necessaria senilis ætas: sed Spiritus Sancti robur, ac virtus: alioquin non tam fuisset virtutis opus, & voluntatis, quam impotentia quædam. Quocirca, sicut Patriarcha Joseph, qui (teste Bernardo) figura fuit sponsi Virginis, in juvenili ætate perfectissime castitatem servavit, & fidelitatem domino suo: ita multo majori ratione, de nostro sancto Joseph existimandum est.

Joseph nō erat senex, quādo Mariā duxit uxorem.

Certum ergo videtur Joseph non fuisse octogenarium, & verisimilius est, non fuisse senem: qua vero ætate fuerit, juvenis ne, vel vir triginta, quadragintave annorum, definiri non potest, cum ex historiis nihil habeamus. Solum ergo dici potest aptissimæ fuisse, convenientissimæque ætatis: hoc enim ad Spiritus Sancti providentiam spectabat. Unde potius verisimile est fuisse maturæ ætatis, quam juvenilis, quia (ut Sancti, & Historiæ referunt) B. Virgo illi data est magno consilio, & providentia sacerdotum, potius ut illius virginitatem custodiret, quam ut violaret, & ideo verisimile est quæsivisse virum maturæ ætatis, prudentiæ, ac virtutis.

Ætas Joseph quādo Virginem in matrimonium accepit.

Et hinc facile respondetur ad conjecturas contrariæ sententiæ. Illa enim consuetudo picturæ, propter quandam decentiam, & ad vitandam vulgi opinionem introduci potuit. Vel fortasse, cum Joseph esset maturæ ætatis, & vir justus, partim laboribus, partim corporis afflictionibus effecerat, ut provectioris, quam revera esset, ætatis appareret. Ad aliam conjecturam de morte ejus, quamvis verisimile sit (ut supra dicebam) ante trigesimum ætatis Christi annum fuisse vita functum, non tamen existimo statim post 12. annum obiisse. Dum enim Lucas c. 2. ait, descendisse Christum post 12. ætatis suæ annum cum parentibus suis in Nazareth, & fuisse *subditum illis*, satis significat aliquot annis cum utroque vixisse, & non est incredibile, vixisse Joseph fere usque ad annos prædicationis Christi, ut illum simul cum Virgine suis laboribus sustentaret. Nullum ergo ex hac conjectura pro contraria sententia sumi potest argumentum, præsertim, cum tam in minori, quam in grandiori ætate homines mori contingat.

Responsio ad argumenta in oppositum.

DISPUTATIO VIII.
in duas Sectiones distributa.

De sancto Joseph Beatæ Virginis sponso.

QUamvis in præcedenti disputatione nonnulla de hoc sancto viro dixerimus, quæ cum disputatione de desponsatione Virginis videbantur esse conjuncta, tamen & perfectio doctrinæ, & reverentia ac devotio illi debita, exactiorque ipsius mysterii expositio postulare videntur, ut explicemus, quis, & qualis fuerit sanctus hic Virginis sponsus, cujus genealogiam tam accurate scripsit Matthæus, ut nihil de illa dicendum nobis supersit, præter ea, quæ supra tractando de genealogia Christi, & Virginis attigimus. Quocirca de iis, quæ ad corpus ejus, seu naturalem conditionem pertinent, nihil dicemus: nam de ætate, virginitate, statu, ac morte ejus satis in superioribus diximus. De arte vero, seu corporali munere, qua ad hanc vitam transigendam usus est, nihil dicere possumus præter id, quod in Evangelio indicatur, scilicet illum fuisse fabrum. An vero fuerit faber lignarius, vel ferrarius, incertum esse dixit Cajet. Mat. 13. in fine. Nam Sancti ambigue loquuntur, ut videre licet in Ambr. lib. 3. in Luc. in princip. qui utrumque indicat, Hilar. Can. 14. in Matt. Ansel. Matt. 13. Bed. l. 2. in Marc. suo c. 23. qui indicant fuisse fabrum *Ferrumigne vincentem*, Justino Dialog. cum Tryphone longe a medio, qui indicat fuisse fabrum lignarium, & Christum illum interdum juvisse. Sed expressius id docet D. Th. Matth. 13. & ibi Lyran. Carthusi. Bonav. lib. meditat. vitæ Christi ad finem c. 15. Abulens. Matth. 13. q. 83. & alii. Quod licet ab eis non satis probetur: videtur tamen per se magis credibile, magisque consentaneum, ac decens. Propter quod hæc opinio, veluti communis quædam conceptio omnium fere animis insedit. Omissis ergo his, quæ ad corpus, & externas actiones, seu fortunæ bona pertinent, solum dicemus de iis, quæ ad animam spectant, & de dignitate, ac munere, ad quod divinitus electus est.

SECTIO I.

Qualis fuerit dignitas, in qua ex divina electione Joseph fuit constitutus.

DUobus modis possumus Josephi dignitatem explicare. Primo ratione absoluta declarando proprietates, actus, & nomina hujus dignitatis. Secundo ratione comparata, conferendo scilicet hanc dignitatem cum munere Apostolico, cum dignitate præcursoris, & similibus, quæ ad status hominum, vel ad gratias gratis datas pertinent. Nolumus enim comparationem facere cum gratia gratum faciente, seu cum dignitate filii Dei adoptivi: supponimus enim sine ulla controversia, hanc infinita quadam ratione superare, ut a fortiori constat ex his, quæ de dignitate matris Dei supra disputavimus.

Prima igitur dignitas B. Joseph est, vere, ac proprie fuisse Virginis sponsum, & excepto usu carnalis copulæ habuisse omnia jura, & munera veri sponsi. Quam dignitatem inquit Damasc. orat. 3. de Nativit. Virgin. concessam esse Joseph *singulari Dei dono, & per dispensationem omni sermone præstantiorem*. Atque in ea virtute continentur, quæ de hoc sancto viro dici possunt. Etenim si Gregorio Nazianzeno, ad laudandum uno verbo Gorgoniæ sororis suæ maritum, scribere licuit orat. 11. in hæc verba: *Vultis uno verbo virum describam? Vir illius, nec enim scio, quid amplius dicere necesse sit:* quomodo ad laudem sancti Joseph, non multo magis nobis sufficiet, dicere. *Vir Mariæ?* hæc ergo fuit prima ejus prærogativa.

Joseph verus Mariæ sponsus.

Secundo hinc factum est, ut patris Christi nomen, &

exi-

existimationem obtinuerit, ut constat ex Luc. 3. *ut putabatur, filius Joseph*, Matth. 13. *Nonne hic est fabri filius?* & Joa. 6. *Nonne hic est filius Joseph?* Advertit autem August. lib. 2. de consensu Evangelist. c. 1. licet opinionem parentis solum apud eos habuerit, qui Christi divinitatem, & admirabilem conceptionem ignorabant, appellationem vero non ab illis solum, sed etiam ab Evangelista, & ab ipsa etiam B. Virgine accepisse. Lucæ enim 2. dicit B. Virgo: *Pater tuus, & ego, dolentes quærebamus te.* Et Evangelista dicit: *Cum inducerent Jesum parentes ejus*; & iterum: *Erant pater & mater ejus mirantes super iis, quæ dicebantur.* Ex quo intelligi potest, non sine singulari Dei ordinatione nomen hoc illi esse impositum, quia nec B. Virgo, nec S. Lucas absque speciali Spiritus Sancti instinctu locuti sunt. Propter quod Bernard. hom. 2. in *Missus est*, ex hac patris Christi appellatione conjiciendum existimavit, quis, & qualis fuerit B. Joseph. Solent enim nomina sapienter imposita rei dignitatem, naturam, vel conditionem, in qua fundantur, indicare. Cum ergo æternus Pater summa sapientia, & providentia hoc nomen sibi proprium cum hoc viro communicaverit, satis significavit, ad quantam dignitatem eum evexerit, cum nomine simul officium, & curam paternam, magna ex parte tribuendo. Quod recte confirmatur, & explicatur exemplo. Christus enim Dominus, cum morti esset propinquus, de Joanne Evangelista dixit Virgini: *Mulier, ecce filius tuus.* Ex qua appellatione colligunt omnes sancti singularem amorem, quem Christus ad Joannem habuit, quem tanto honore affecit, ut nomen sibi proprium cum illo communicaverit, non vacuum nomen imponendo (quia opera Dei perfecta sunt) sed eum quodammodo in locum suum substituendo, & erga matrem suam singularem amorem, & curam tribuendo. Multo autem excellentior est parentis Christi, quam filii Virginis appellatio, non solum, quia patris appellatio majorem authoritatem præ se fert, sed etiam, quia dignitas Christi dignitatem Virginis infinite excedit.

Joseph Christi pater putativus.

Nomen patris Christi quã gloriosum.

Tertio, igitur hinc fit, B. Joseph non solum patris Christi nomen, sed etiam rem, quæ huic nomini subest, participasse, quantum, excepta carnali generatione, ab homine participari potest. Itaque habuit affectum, sollicitudinem, & (ut ita dicam) patris authoritatem. Hinc Damascenus dicta orat. 3. non longe a fine dicit, Josephũ loco patris fuisse assumptum; & Bernard. hom. 3. circa finem dicit, eum fuisse, *servum fidelem, & prudentem, quem constituit Dominus suæ matris solatium, suæ carnis nutritium, solum denique in terris magni consilii coadjutorem fidelissimum, ut non immerito illi accommodari possit, quod de alio Joseph scriptum est, constituit eum Dominum domus suæ, & principem omnis possessionis suæ.* Hinc etiam Iren. l. 4. contra hær. c. 40. dicit, postquam monitu Angeli sine ulla hæsitatione Joseph credidit Spiritus Sancti mysterium, & Mariam accepit, *in reliqua*, inquit, *universa Christi educatione gaudens, obsequium præstitit, usque in Ægyptum suscipiens profectionem, & inde regressum, & in Nazareth transmigrationem.* Hinc denique Rupert. l. 3. de Divin. offic. c. 18. & l. 1. de gloria & hon. filii hominis in Matt. circa illa verba: *Jacob autem genuit Joseph*, comparans totam illam generationum seriem scalæ Jacob, inquit, *supremum scalæ gradum, cui Dominus innixus est, fuisse Josephum. Sed quomodo*, interrogat, *Deus, & Dominus huic homini innixus est?* respondet: *Utique tanquam tutori pupillus, quippe qui in hoc mundo sine patre natus est, ita innixus est huic B. Joseph, ut ipse fuerit infantulo pater optimus, cujus solatio paterno puer cum Virgine puerpera sustentaretur.* Et eadem fere consideratione Andreas Jerosolym. serm. de annuntiat. B. Joseph, *tutorem Virginis* appellat. Addit tandem Aug. l. 2. de consen. Evangel. c. 1. aliam hujus nominis rationem, his verbis. *Neque enim propterea non erat appellandus Joseph pater Christi, quia illum non genuerat, quandoquidem recte pater etiam esse potuit ejus, quem non ex sua conjuge procreatum, aliunde adoptasset.* Per adoptionem enim, etiam is, qui omnino extraneus est, filius efficitur, & qui adoptat, pater vocatur, & suo modo existit: Joseph vero eum, quem sibi conjux, sine ipsius opera, per Spiritus Sancti virtutem genuerat, tanquam dilectissimum filium a Deo datum acceptavit, & quodammodo adoptavit, ut propterea nobiliori quadam ratione, quæ imperfectionẽ excludat, quodammodo filius ejus effectus sit. Nisi velimus dicere Christum elegisse sibi Joseph in patrem, seque quodammodo filium ejus constituisse. Quod alia etiam ratione explicari potest. Per verum etiam matrimonium cum Virgine contractum, quodammodo corporis ejus Dominus effectus est, quia (Paulus inquit) *mulier corporis sui potestatem non habet, sed vir.* Hinc ergo factum est, ut fructus corporis virginei quodammodo ad Josephum pertinuerit. Ut enim dicitur Institut. de rerum divisione §. cũ in suo solo versiculo, ex diverso, *quod in alieno solo nascitur, vel ædificatur, sub illius dominium cadit, cujus est solum.* Unde etiam, si miraculose in horto alicujus fons nasceretur, illius esset, cujus est hortus. Quia ergo terra virginea de benedictione Domini concepit, ad Joseph, cujus erat terra, fructus illius benedictionis pertinuit, ut Deut. 33. in benedictionibus Patriarchæ Joseph præfiguratum erat. Addo tandem, virum, & uxorem per matrimonii vinculum effici quodammodo unum. Nam licet per carnalem copulam efficiantur una caro, tamen per vinculum ipsum efficiuntur unum cor, una voluntas. Unde fit, ut bona habeant quodammodo communia, ita ut quod est sub unius dominio, & potestate, ad alterum ex consequenti aliquo modo pertineat. Quia ergo B. Virgo vera fuit mater Christi, non potuit Joseph verus ejus sponsus rationem parentis non participare, carnali semper generatione excepta.

Opera Joseph erga Christum vere paterna.

Joseph tutor Christi, & Virginis.

Quarto tandem ex prædicta radice ortum est, ut B. Joseph aliquo modo fuerit caput, & superior Virginis, & Christi, ut hominis. Primum patet, quia teste Apostolo 1. ad Cor. 11. *Caput mulieris vir.* Propter quod Petr. 1. Can. c. 3. præcipit, ut *mulieres subditæ sint viris suis*, afferens exemplum Saræ, quæ Abrahæ obediebat, eumque dominum suum vocabat, Genes. 18. ergo & B. Virgo agnoscebat, & reverebatur sponsum suum, tanquam virum, & caput suum. Neque obstat, quod August. opusc. de Assumpt. Virginis c. 4. dicit B. Virginem fuisse exemptam ab illa lege: *Sub viri potestate eris*: ipse enim se statim explicuit dicens, *non fuisse sub potestate viri*, id est, *mariti, quæ integerrimis visceribus de Spiritu Sancto Christum suscepit.* Ac si diceret, quantum ad usum carnalis copulæ non fuisse sub viri potestate. Addo etiam ex D. Th. infra q. 30. art. 2. ad 2. in iis, quæ pertinent ad mysteriorum Dei cognitionem, & ad privilegia gratiæ suscipienda, non debuisse pendere a viro, nec sub ejus esse potestate: at vero in externis, & domesticis rebus, potuit suo modo esse subjecta viro, ad illum enim familiæ gubernatio pertinebat. Unde quando aliquid hujusmodi agendũ erat ex divino instinctu, illi fiebat revelatio, ut patet de fuga in Ægyptum, & de reditu ex Ægypto, unde etiam impositio nominis Jesu illi injuncta est, Matt. 1. *& vocabis nomen ejus Jesum.* Altera pars, quæ ad Christum pertinet, constat ex Luc. 2. *& erat subditus illis.* Quamquam enim hoc magis significet usum, quam debitum, quia revera Christus, propter dignitatem suæ personæ, nulli hominum proprie subjectus fuit, tamen ad dignitatem Joseph declarandam satis est, quod præcise considerata humana conditione, & origine, Christus futurus erat jure subditus Joseph, & quod, licet ratione divinitatis esset exemptus, non tamen de facto, voluit illi esse subjectus, eique tanquam patri, ac superiori, obedientiam, honoremque deferre.

Joseph caput, & superior Virginis quomodo fuerit.

Christus Josepho quomodo subditus.

Ex quibus etiam licet intelligere, intercessisse inter Mariam, & Joseph, & inter Jesum, & Joseph singulare vinculum mutui amoris, ac perfectissimæ amicitiæ, quæ intrinsece oriebatur ex dignitate, & statu, ad quem hic vir assumptus est; pertinet enim ad virtutem, & sanctitatem uxoris, ut virum suum diligat, & omne bonum præsertim animæ illi exoptet, & procuret. Sed Beatiss. Virgo in omnibus fuit perfectissima; ergo etiam in hoc amore excelluit. Accedit ratio gratitudinis, quæ benefactoribus debetur, & nulla alia re, magis quam amore persolvitur. B. autem Joseph multa passus est, multosque labores propter Virginem sustinuit, & quidem amore, ac voluntate, ut par erat, singulari, & maxima; ergo. Tandem accedit morum similitudo, frequens, ac diuturna familiaritas, & cohabitatio, absque ulla occasione dissidii, vel rixæ, quæ non potest non parere summum quendam amorem, ac benevolentiam mutuam. Quæ rationes eadem fere proportione in Christo Domino procedunt, tantoque fortius, quanto ille perfectius, quam Virgo omnia operabatur. Unde Rupert. lib. 2. in Cant. post med. expo-

Amoris vinculum inter Mariam, & Joseph, quale.

exponens verba illa c.2. *Dilectus meus mihi, & ego illi qui pascitur inter lilia.* Quæ inquit, *sunt lilia, nisi dilectus sponso Josepho, & ego dilecta, vere ambo illa, videlicet pro virginalibus nuptiis, & cohabitatione castissima.*

Ex his ergo satis constat, quanta fuerit hujus sancti dignitas, & quam excellens ministerium ejus, & officium per se & absolute consideratum.

Objectio.

Jam vero officium hoc cum aliis conferendo dubitari potest, an hæc dignitas major sit, quam dignitas Præcursoris, vel Apostolorum, aut Evangelistarum, quod ad munus, & officium attinet, ut gratiam, & sanctitatem omittamus, de qua statim. Ratio dubitandi esse potest, quia hoc ministerium Josephi videtur fuisse proxime conjunctum cum ipsamet Christi persona. Item videtur maxime accessisse ad dignitatem matris Dei. Item videtur fuisse aptissimum ad perfectius exercendas omnes actiones vitæ activæ, & contemplativæ, quam ullum aliud munus puræ creaturæ, sola Dei matre excepta. De quo enim tam proprie, sicut de Joseph potest dicere Christus, *esurivi, & dedistis mihi manducare?* &c. Itaque illud fuit excellens in munere hujus Sancti viri, quod omnes fere labores, & actiones suas proxime circa Christi personam exercebat. Unde, sicut peccatum crucifigentium Christum, maximum in suo genere fuit propter personæ dignitatem: ita opera pietatis, & beneficentiæ circa personam Christi, in hoc viro fuerunt eximii cujusdam valoris, tanto majori ratione, quanto ipse ex perfecta cognitione, & amore illius personæ operabatur. Aliunde vero simul cum hac parte vitæ activæ, habuit statum accommodatissimum ad fruendum meliori parte vitæ contemplativæ. Nam in primis in matrimonio virginitatem vovit (ut supra vidimus) & talem duxit uxorem, ut sola ejus societas, & frequens familiaritas satis esset ad virtutem omnem, & præsertim religionem, & pietatem erga Deum addiscendam. Cui si adjungatur diuturna Christi conversatio, frequens, & intima, & quasi continua occasio audiendi divina mysteria ex ore ejus, & orandi ad illum, & cum illo, nihil certe magis ad perfectionem vitæ contemplativæ desiderari potest. Cum ergo ille status perfectior sit, qui has duas vitas perfectius conjungit, videtur sane status sancti Joseph, & consequenter dignitas ejus, & officium omnibus aliis præferendum.

Dignitas Joseph quanta.

Dignitas Apostolorum quanta.

In contrarium vero esse videtur, quia Apostolica dignitas videtur a SS. Patribus omnibus præferri. Unde Anselm. Matth. 3. de Joanne Baptista dicit, *officio ministerii fuisse minorem Apostolis; Majus enim ministerium,* inquit, *non fuit, quam Apostolatus.* Et idem docet D. Th. eodem loco Matth. 3. Quomodo interpretantur aliqui verba illa Pauli ad Rom. 8. *Nos autem primitias spiritus habentes*, nimirum in ministerio, & officio, juxta illud ad Ephes. 5. *Secundum divitias gratiæ ejus, quæ superabundavit in nobis, in omni sapientia, & prudentia, &c.* Et potest explicari, quia ministerium Apostolicum videtur esse altioris rationis, magisque spirituale. Ordinatum enim fuit quasi ad generandum Christum in mentibus fidelium, & ad procreationem filiorum Dei, qui finis videtur esse altior, & elevatior. Unde actiones etiam Apostolici muneris, quatenus ad vitam activam pertinere poterant, altioris ordinis sunt. Quia actiones sancti Joseph pertinebant ad opera misericordiæ corporalia, actiones vero Apostolicæ ad spiritualia. Quod vero spectat ad partem vitæ contemplativæ, necesse est in Apostolis fuisse perfectissimam, quia constituti fuerunt in summo perfectionis gradu, & abundantiam spiritus omnibus modis acceperunt. Denique, certum videtur ministeria legis gratiæ attigisse supremum gradum perfectionis, & dignitatis; sed in hac lege primus, & dignissimus gradus, quem Christus instituit, fuit Apostolicus, juxta illud primæ ad Cor. 12. *Posuit Deus in Ecclesia, primum Apostolos*, qui propterea, *fundamenta Ecclesiæ* dicuntur, Apocaly. 21. & ad Ephes. 2. ergo.

Responsio.

In hac comparatione, quam a nemine video satis esse discussam, ac declaratam, nihil temere affirmare volo. Probabiliter tamen dici posset, hæc munera esse quodammodo diversorum ordinum, & ideo non posse tam proprie comparari, habere tamen se mutuo sicut excedens, & excessum. Sentio equidem Apostolicum munus esse supremum omnium eorum, quæ in Ecclesia Christi, prout ab eo in lege gratiæ instituta est, inveniuntur, ut Anselm. supra, & D. Th. Matth. 3. expresse docuerunt, & testimonia & rationes factæ probant. Nihilominus tamen non existimo improbabile munus, seu ministerium S. Joseph, quatenus quodammodo est altioris ordinis, posse dici perfectius. Intelligo enim, quædam esse ministeria præcise pertinentia ad ordinem gratiæ gratum facientis, & in hoc ordine intelligo Apostolos habuisse supremum dignitatis fastigium, & indiguisse fortasse pluribus gratiæ, præsertim gratis datæ, & sapientiæ donis, quam reliquos. Alia vero sunt ministeria, quæ attingunt ordinem unionis hypostaticæ, qui ex suo genere perfectior est, ut de dignitate matris Dei supra diximus, & in hoc ordine intelligo institutum esse ministerium S. Joseph, & esse veluti in infimo gradu illius, & ex hac parte excedere reliqua, tanquam in superiori ordine existens. Unde D. Thom. supra attente dixit, Apostolos esse majores officio novi Testamenti: officium autem Joseph non pertinuit ad novum Testamentum, neque proprie ad vetus, sed ad utriusque authorem, *& lapidem angularem, qui fecit utraque unum.* Quid vero sentiendum sit de munere præcursoris comparato ad Apostolicum munus, ex hoc fere discursu intelligi potest, & infra id latius attingemus.

Comparatio inter munus Joseph, & Apostolicum.

SECTIO II.

Quam sanctitatis perfectionem sanctus Joseph fuerit consecutus.

Sanctitas Joseph quanta.

HÆc quæstio eisdem modis, quibus præcedens tractari potest, scilicet absolute, & comparate. Priori quidem modo solum affirmare possumus, Joseph fuisse perfectissimum, ac eximiæ sanctitatis virum. Quod facile probari potest. Primo, quia Deus unicuique confert sanctitatem, & gratiam ei muneri accommodatam, in quo illum constituit, ut recte docuit D. Th. super ad Rom. 8. lect. 5. & nos supra diximus, cum de prima Virginis sanctificatione ageremus. Sed Deus contulit huic Sancto altissimum quoddam munus, ad quod digne exercendum summa puritate, & sanctitate indigebat. Et Secundo ita explicatur, quia ante matrimonium cum Virgine contractum, jam erat vir justus, & perfectus, ut constat: tum ex verbo illo Mat. 1. *Joseph autem vir ejus cum esset justus*: tum ex eo, quod Sancti, & historiæ supra citatæ referunt, propter summam sanctitatis opinionem judicatum esse idoneum, cui B. Virgo committeretur, idque non absque singulari Spiritus Sancti inspiratione: tum denique ex eo, quod usque ad illud tempus integram servavit virginitatẽ, & castitatem, quam postea simul cum Virgine Deo consecravit: at vero dubitari non potest, quin post matrimonium cum Virgine, mirum in modum in sanctitate, & virtute creverit, cœlestem vitam in terris agens. Unde elegantissime Rupert. Abbas l. 1. de gloria, & hon. filii hominis in Matth. circa id: *Joseph fili David.* sic inquit: *O conjugium verum, & sanctum, conjugium cæleste, non terrenum. Quomodo enim & in quo conjugati fuerunt? nimirum in eo, quod unus spiritus, & una fides erat in eis.* Et infra dicit, ideo Christum fuisse *de cælo celestem, quia tota conjugum vita, sive conjunctio fuit cælestis, & Spiritus Sanctus amborum conjugalis amor, quorum utique conversatio erat in cælis, in ambobus præsidens, conjugem viri hujus fidei commiserit, & de carne Virginis hominem formans, paternum viro huic, qui nascebatur infantis amorem penitus infuderit.* Unde ulterius intelligitur post Christum natum, longe majus fuisse in Josepho sanctitatis augmentum: tum, quia cum Christum probe cognosceret, illius frequenti conversatione, & continua præsentia, ad frequentissimos, & ferventissimos charitatis actus excitabatur: tum etiam quia verbis, & exemplis Christi plurimum moveri poterat. Nec dubitare licet, quin ab eodem fuerit toto illo tempore singulariter præventus, & adjutus. Nam si Christus ipse promisit eum, qui propter nomen ipsius *dederit potum aquæ frigidæ, non perditurum mercedem suam*, quomodo dubitari potest, quin tot charitatis opera, non modo in nomine suo, sed etiam sibi ipsi a Josepho facta, absque compensatione abire non permiserit? Accedit, verisimile esse, B. Virginem eximiæ gratiæ dona, & auxilia, sponso suo, quem singulariter diligebat, exoptasse, suisque orationibus impetrasse. Nam si verum est (ut revera est) unum ex efficacissimis mediis ad obtinenda a Deo gratiæ dona, esse devotionem erga Virginem, ejusque intercessionem, qui credi potest, Sanctissimum Joseph Virgini dilectissimum, ac devotissimum, per illam non obtinuisse eximiam sanctitatis

Ex conversatione Virginis, & Jesu, sanctitas Joseph multum aucta.

perfe-

perfectionem? Refert Nazian. orat. 11. de sorore Gorgonia, eam unū hoc ad omnia accedere cupiisse, *ut maritus quoque perficeretur, ut sic toto corpore consecraretur, ac non dimidia tantum ex parte initiata discederet, ipsiusq; aliquid imperfectum relinqueretur*, atque hoc precibus ab eo impetrasse, qui voluntatem timentium se facit. Si ergo hoc fuit insigne charitatis in Gorgonia, quod viri imperfectionem, suā quodammodo existimavit, quodq; perfectionē ejus desideravit, & obtinuit, multo altiori ratione, ac modo hujusmodi amor Virgini est attribuēdus.

Tertio habemus in Evangelio non obscura hujus sanctitatis signa. Primum enim in facto illo Matt. 1. cum sponsam concepisse intellexit, summam animi moderationem, & prudentiam ostendit, quod eleganter ponderat Chry. hom. 4. in Matt. ubi inter alia dicit, quod sicut Christus existens in utero per matrem Joannem sanctificavit: ita per eamdem summam quandam gratiam Josepho communicavit, quia illius difficillimi negotii pondus, tam forti, ac prudenti animo sustineret, *ac propterea*, inquit, *tantā philosophiam mentis ostendit*. De qua re eleganter etiam loquitur Petrus Chrysol. serm. 145. & alii quos disput. præced. sect. 2. retuli. Deinde, in revelationibus per Gabrielem Archangelum illi factis: tum ejus excellentia, & dignitas ostēditur: tum maxime fides, & obediētia declaratur. Nam Angelo prius Incarnationis mysterium revelanti, & postea fugam in Ægyptum præcipienti, quamquam mysterium esset altissimum, & externa specie res ipsę inter se non multum cohęrere viderentur, promptissime, & sine ulla hęsitatione credidit, & obedivit, propter quod Ropert. lib. 1. de gloria, & hon. filii hominis in Matth. illius fidem cum fide David, & Abrahæ comparat, & addit, fuisse Joseph usque ad illud tempus *justum virum*, ex tunc vero, *justissimum*. Bernar. etiam hom. 2. *in Missus est*, addit comparationem cum patriarcha Joseph, cujus nostrum Joseph dicit *non tantum nomē sortitum esse, sed & castimoniam adeptum, innocentiam assecutum, & gratiam*. Elegantissime vero Chrys. hom. 5. in Matt. *Vidisti*, inquit, *obedientiam. vidisti animum facile sacris sermonibus fidem accommodantem, vidisti mentem omnino vigilem, & nulla prorsus corruptione violatam*: & hom. 8. plurimum ejus obedientiam exaggerat, quod in re obscura, & perplexa nihil prorsus loquatur, neque interroget, sed ad nutum obediat, tentationes omnes cum gaudio sustinens. Constat ergo sine ulla dubitatione, hunc virum, excellentissimum quendam attigisse sanctitatis gradum. Quantus vero, vel qualis ille sit, cum nobis non sit revelatum, non potest distinctius dici, aut explicari.

Dubium.

Superest vero ut de quęstione comparata nonnihil dicamus. Nam licet hæc etiam revelata non sit, & ideo incerta sit, & soli Deo, ac beatis cognita: possumus tamen nonnihil probabilibus rationibus, aut indiciis conjectare, quod his præsertim temporibus, cum omni rigore explicare oportet. Aliqui enim, pia fortasse devotione moti, nimium asseveranter sanctū Joseph supra omnes Apostolos, & Angelorum choros constituuntur, ut videlicet eo ordine, quo a Matt. c. 1. nominantur, *Jesus, Maria, Joseph*, eodem in cœlesti gloria sedeant, & perfectione beatitudinis fruantur, quia officio, & dignitate, & amore fuerunt conjunctissimi. Sicut enim humanitas Christi eo abundantiorem gratiam obtinuit, quo propinquior fuit Verbo, & statim B. Virgo, quæ proxima fuit filio: ita existimatur S. Joseph, quasi tertium locum in abundanti gratia obtinuisse, quia post Virginem propinquissime attigit Christum, familiariusque tractavit, & singularem conjunctionem cum illo habuit. Alii vero nimium fortasse timidi, temerarium, aut etiam erroneum existimant, illum Apostolis æquare, nisi fortasse D. Th. authoritate, qui exponens verba illa Pauli ad Ephes. 1. *secundum divitias gratia ejus, quæ superabundavit in nobis*, ita exponit, id est, *abundantius fuit, quam in aliis*, & subdit: *Ex quo apparet temeritas illorum (ut non dicam) error, qui aliquos sanctos præsumant comparare Apostolis in gratia, & gloria, manifeste enim patet ex verbis istis, quod Apostoli habent gratiam majorem, quam aliqui alii sancti, post Christum, & Virginem matrem*. Et intra hoc cōfirmat ex Apost. ad Rom. 8. dicente: *Nos ipsi primitias spiritus habentes*, cum Glos. addente, *Tempore prius & cæteris abūdantius*. Unde iterum concludit. *Temerarium est ergo aliquem sanctum Apostolis comparare*; & idem sentit super ad Rom. 8. lect. 5. quamvis ibi nullam notam, seu censuram adhibeat. Et potest confirmari hæc sententia. Primo, quia gratia novi testamenti major est, quam gratia veteris, & ideo maximum cum maximo comparando, videntur certe Sancti novi Testamenti, antiquos excedere; sed Apostoli sunt principes inter Sanctos novi Testamenti; excedunt ergo perfectione Sanctos legis veteris, vel naturæ, & ideo expresse D. Th illos anteponit Moysi q. 12. de verit. a. 14. ad 5. & Abrahæ, Isaac, & Jacob. lect. 3. super ad Rom. 11. ubi inquit, propter hanc causam comparare Paulum, Patriarchas radici, Apostolos vero pinguedini olivæ; sed S. Joseph pertinet ad vetus testamentum, cum ante Christum mortuus fuerit. Confirmatur tandem, quia si Joseph fuisset tam excellens in sanctitate, non permisisset Spiritus Sanctus tanto tempore ignotum esse Ecclesiæ, nec minori religione coli, quam Apostolos, & alios insigniores viros.

Sed in primis videndum est, an hæc sententia, ita absolute intellecta fundamētum habeat in citatis locis Pauli. Verba enim illa ad Ephes. 1. nihil nos cogunt: tum quia verbum illud, *superabundavit in nobis*, perinde est, ac si diceretur, quam copiose in nos effusa est, ut Adamus exponit. Hieronymus vero, qui legit, *quæ abundavit in nobis*, non solū in Apostolis, sed in omni Ecclesia de Gentibus congregata interpretatur. Chrys. vero ser. 1. utramq; expositionem conjungens: *ubertim*, inquit, *nobis gratiam impertivit. Nequit enim sermone comprehendi, quibus beneficiis amati, & honorati sumus*. Et eodem fere modo exponunt Theophy. Theodoret. & reliqui. Ac denique quamvis de solis Apostolis, & per propriissimam comparationē locum exponamus, non oportet intelligi de gratia quoad dona, quę dicuntur gratię gratum facientes sed de gratiis gratis datis quæ ad Apostolicum munus necessariæ fuerunt. Quam expositionem juvant sequentia verba, *Quæ superabundavit in nobis, in omni sapientia, & prudentia*, ut D. Ansel. exponere videtur. Alia autem verba ad Rom. 8. *Nos autem primitias spiritus habentes*, a multis exponuntur cum Ambr. & Anselm. & Chrysost. qui eleganter hoc tractat serm. 14. ad Rom. de omnibus Christianis, qui dicuntur habere *primitias spiritus*, quia habent primos fructus, & pinguedinem Spiritus, scilicet veram Dei cognitionem & amorem, ac veræ felicitatis spem. Imo Gręci videntur exponere de omnibus hominibus, qui dicuntur habere *primitias spiritus*, quia habent spiritum rationalem, & ad æternam hæreditatem sunt procreati. Locutus enim Paulus antea fuerat, de irrationali creatura *qui ingemiscit, & parturit usque adhuc*, & statim subdit: *Non solum autem illa, sed & nos ipsi primitias spiritus habentes, &c.* Quod si velimus de solis Apostolis verba exponere, illi dicuntur habere *primitias spiritus*, quia ipsi receperunt prima dona, & quasi primos fructus spiritus in lege gratiæ, itaque quasi ordine temporis primitias acceperunt. Quod si etiam intelligantur de majori spiritus abundantia, (ut Glossa dicit) comparatio intelligi potest fieri cum illis solis, qui eo tēpore fuerunt, & post illos futuri erant, ut ita acceperint abundantius, sicut prius, & respectu eorundem. Itaque ex his locis nullum firmum argumentum sumi posse video contra eos, qui Sanctum aliquem Apostolis faciunt æqualem.

Joan. Baptista sanctior an Apostolis fuerit.

Deinde censura illa D. Th. universaliter, & sine ulla exceptione intellecta, neque in se, neque in ejusdem S. Doctoris doctrina potest consistere. Ipse enim super 3. c. Matth. exponens illa verba: *Cujus non sum dignus &c.* interrogat; *Numquid ergo majores Apostoli Joanne?* respondet; *non merito, sed officio novi Testamenti*. Et sumpsit ex Anselmo eodem loco, qui expresse dicit, in cœlo non esse minorem Joannem, quam Apostolos, imo esse illis majorem. Confirmat Chrys. hom. 17. in c. 11. Matt. & August. ser. 21. de Sanctis, qui est secūdus de Nativ. Joan. & Ambros. ser. 64. ubi habet illa verba; *Præcellit cunctis, eminet universis, antecedit Prophetas, supergreditur Patriarchas, & quisquis de muliere est, inferior est Joanne*: ergo non potest doctrina D. Th. ita universaliter intelligi, ut nullam liceat exceptionem facere. Quod si aliqua admittitur, non est, cur temerarium, aut improbabile censeatur, S. Joseph excipere, eumque Apostolis comparare, vel etiam præferre. Quia probabile est Josephum perfectiorem gratiam assecutum, quam Joannem Baptist. quia excellētius munus habuisse videtur, & majorem opportunitatē, pluresque occasiones crescendi in gratia, &

charitate. Et hinc sumitur confirmatio, quia Deus confert gratiam ministerio, & dignitati accommodatam, ut eisdem locis citatis D. Th. dicit: sed ostendimus probabile esse Josephi munus eo fuisse excellentius quo ad altiorem ordinem pertinuit. Quid ergo mirum, quod majorem gratiam acceperit? Et confirmatur tandem, nam l.8. constit. Apost. c.46. alias c.52. dicunt omnes Apost. se elegisse sept. Diacones, *ex quibus*, dicunt, *est B. Martyr Stephanus, qui non minus, quam nos, Deum dilexit*; faciunt ergo Stephanum sibi æqualem in vera sanctitate, quæ in Dei dilectione consistit: ergo non esset temeritas Stephanum alicui Apostolorum æquare, sed non esset præter rationem existimare S. Joseph æqualem Stephano, vel superiorem in sanctitate; ergo.

Josepho cum Apostolis in sanctitate conferri non est temerarium.

In hac igitur comparatione non existimo esse temerarium, neque improbabile, sed pium potius, & verisimile, si quis fortasse opinetur, sanctum hunc reliquos omnes in gratia, ac beatitudine antecellere, quia ex Scriptura nihil est, quod repugnet, neque in Patribus aliquid reperio. Et si quæ sunt generales locutiones, quibus Apostolos præferre videantur, intelligi possunt facere comparationem regulariter cum aliis Sanctis, & non excludere speciale aliquod privilegium, & præsertim loqui de posterioribus Sanctis: non vero de iis omnibus, qui cum Christo vixerunt, & ipsis Apostolis contemporanei fuerunt. Deinde ex usu Ecclesiæ, & authoritate, nullum potest sumi argumentum: alias concludendum esset, sanctum Josephum esse inferiorem Laurentio: imo & Doctoribus, & omnibus Sanctis, quos Ecclesia majori solennitate colit, quod falsum esset, & sine fundamento. Quia Ecclesia non semper nititur majori sanctitate, in modo colendi aliquẽ sanctum, aliàs esset Laurentius existimandus sanctior multis Apostolis; considerat ergo alias rationes, & circumstantias, ministerium videlicet, quod in Ecclesia habuit, singularem aliquam utilitatem, vel Ecclesiæ ædificationẽ majorem, denique notitiam, & cognitionem, & alia hujusmodi. Adde etiam eos præsertim colere, qui ad novum Testamentum pertinent. Itaque ex cultu Ecclesiæ non potest efficax argumentum sumi. Aliunde vero conjectura, & rationes factæ piæ sunt, & non parum urgentes, quapropter in hac pia existimatione nullum est periculum, nulla temeritas. Nihilominus tamen cordati, ac prudentis hominis esse existimo, nihil temere, aut nimium asseveranter affirmare, quia revera ubi deest Scripturæ authoritas, aut Ecclesiæ traditio, nulla potest esse sufficiens certitudo, in re præsertim ex divina electione, ac prædestinatione pendente, cujus consilia inscrutabilia sunt, & abditissima mysteria.

Respons.

Multo autem minus censeo esse asserenda, vel credenda quædam privilegia, quæ nonnulli huic Sancto tribuunt, ut fuisse sanctificatum in utero matris, caruisse fomite, vel omni actuali peccato, ut videre licet in Gersone ser. quodam de Nativ. Mariæ, & Jacobo Christopol. exponente canticum Virginis. Hæc enim, & similia, quæ sunt præter generales canones Scripturæ, non sunt sine convincente ratione, & magna authoritate Ecclesiæ, vel SS. Patrum approbanda. Denique quæ dona scientiæ, aut sapientiæ, aut quæ gratiæ gratis datæ huic Sancto donatæ fuerint, incertum nobis est: illud solum ex Evangelio habemus, recepisse interdum Angelicas illustrationes, & Propheticas revelationes. De aliis vero solum dicere possumus, ea ut minimum accepisse, quæ suo muneri convenienter obeundo fuerunt opportuna, reliqua vero ignota nobis esse. Unde in his donis, & gratiis facile credi potest superatum fuisse hunc sanctum non solum ab Apostolis, sed etiam ab aliis, quibus ad utilitatem Ecclesiæ magis erat necessaria.

Notabile.

Illud vero advertere non prætermittam, ex quadam satis recepta sententia, probabile fieri, sanctum hunc corpore, & animo glorioso cum Christo regnare, quia cum ante Christum mortuus fuerit, verisimile est fuisse unum ex illis, qui tempore mortis, vel Resurrectionis Christi surrexerunt, quos multi sentiunt ad immortalem vitam animi, & corporis transiisse, ut suo loco dicemus.

QUÆSTIO XXX.

De B. Mariæ Virginis annuntiatione in quatuor articulos divisa.

Deinde considerandum est de annuntiatione B. Mariæ Virginis. Et circa hoc quæruntur quatuor.

Primo, utrum conveniens fuerit ei annuntiari, quod in ea generandum erat.

Secundo, per quem erat ei hoc annuntiandum.

Tertio, per quem modum ei annuntiari debebat.

Quarto, de ordine annuntiationis.

ARTICULUS I.

Utrum necessarium fuerit annuntiari B. Virgini, quod in ea erat generandum.

Ad primum sic proceditur. Videtur, quod non fuerit necessarium B. Virgini annuntiari, quod in ea fiendum erat. Annuntiatio enim ad hoc solum necessaria esse videbatur, ut Virginis consensus haberetur. Sed consensus ejus non videtur necessarius fuisse: quia conceptus Virginis prænuntiatus fuit prophetia prædestinationis, quæ sine nostro completur arbitrio, ut dicit quadam glos. Matt. 1. Non ergo necessarium fuit, quod talis annuntiatio fieret. 164. 1. dist. 3. q. 1. art. 3 q. 3 & d. 8. 30. art 4.

Gloss. ordin. super Matt. 1. c. super illud, ut adimpleretur.

2 Præterea. B. Virgo Incarnationis fidem habebat, sine qua nullus esse poterat in statu salutis: quia ut dicitur Rom. 3. Justitia Dei per fidem Jesu Christi in omnes. Sed de eo, quod aliquis per certitudinem credit, non indiget ulterius instrui. Ergo B. Virgini non fuit necessarium, ut ei Incarnatio filii Dei annuntiaretur.

3 Præterea: sicut B. Virgo corporaliter Christum concepit, ita & qualibet sancta anima concipit ipsum spiritualiter. Unde Apostol. dicit Galat. 3. Filioli mei quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis. Sed illis, qui spiritualiter debent Christum concipere, talis conceptio non annuntiatur. Ergo nec B. Virgini fuit annuntiandum, quod esset in utero conceptura filium Dei.

Sed contra est, quod habetur Luc. 1. quod Angelus dixit ei, Ecce concipies in utero, & paries filium.

Respondeo dicendum, quod congruum fuit B. Virgini annuntiari, quod esset Christum conceptura. Primo quidem, ut servaretur congruus ordo conjunctionis filii Dei ad Virginem, ut scilicet prius mens ejus de ipso instrueretur, quam carne eum conciperet. Unde August. dicit in lib. de virginitate: Beatior est Maria percipiendo fidem Christi, quam concipiendo carnem Christi. Et postea subdit: Materna propinquitas nihil Mariæ profuisset, nisi felicius Christum corde, quam carne gestasset. Secundo, ut posset esse certior testis hujus sacramenti, quando super hoc divinitus erat instructa. Tertio, ut voluntaria sui obsequii munera Deo offerret, ad quod se promptam obtulit dicens: Ecce ancilla Domini. Quarto, ut ostenderetur esse quoddam spirituale matrimonium inter filium Dei, & humanam naturam, & ideo per annuntiationem expectabatur consensus Virginis, loco totius humanæ naturæ.

c. 3. a med. tom. 6. c. 3. in 3. tom. 6.

Ad primum ergo dicendum, quod Prophetia prædestinationis completur sine nostro arbitrio causante: non tamen sine nostro arbitrio consentiente.

Ad secundum dicendum, quod B. Virgo expressam fidem habebat Incarnationis futuræ: sed cum esset humilis, non tam alta de se sapiebat: & ideo super hoc erat instruenda.

Ad tertium dicendum, quod spiritualem conceptionem Christi, quæ est per fidem, præcedit annuntiatio, quæ est ex auditu: ut dicitur Rom. 10. Nec tamen propter hoc aliquis pro certo scit se gratiam habere, sed scit veram fidem esse, quam accepit.

COMMENTARIUS.

Licet D. Thomas de necessitate interroget, respondet tamen fuisse conveniens, seu congruum, quia sine ullo dubio non fuit hæc annuntiatio simpliciter necessaria. Potuisset enim Deus sacramentum conceptionis Christi in Virgine perficere nulla revelatione præmissa, ejusque consensu non expectato, cur enim hoc repugnat? Multo tamen convenientius fuit, eam prius admoneri. Quod quatuor optimis rationibus probat D. Th. Primam attigit Leo Papa serm. 1. de Nativit. dicens. *Virgo regia Davidicæ stirpis eligitur, quæ sacro gravidanda fœtu, divinam, humanamque prolem prius conciperet mente, quam corpore.* Nam licet B. Virgo expressam, ac distinctam fidẽ de mysterio Incarnationis habuisset, non tamen cognoverat in ipsa, per ipsam, & cum ipsa fuisse perficiendum, donec per Angelum instructa est, ut supra diximus, & docuit Ambrosius lib. 2. in Luc. c. de interrog. Mariæ, & August. lib. de S. virginit. c. 4. Et colligitur ex colloquio inter Mariam, & Angelum, præsertim ex Maria interrogatio-

Annuntiatio de Christi conceptione cur virgini facta.

gatione, & ex verbo illo Elisabeth: *Beata, quæ credidisti.* Itaque tunc primum credidit illud mysterium, ut ad se pertinens, & ut ex ipsa perficiendum. Oportuit enim, ut hoc modo Verbum prius mente conciperet, quam carne, cujus propriam, & maxime literalem rationem attingit Leo Papa in prædicto sermone, subdens: *Et ne superni ignara consilii ad insusitatos paveret effectus* (ita enim legendum est juxta emendatiores codices, quamvis alii habeant, *affatus*) *quod in ea operandum erat, colloquio discit Angelico:* etenim, si B. Virgo conceptionem filii prius in se fuisset corporaliter experta, quam quid illud esset, unde, a quo, vel cujus rei gratia fieret, intelligeret, merito conturbari posset, & pavere.

Secunda ratio D. Thom. ex parte nostra assumpta est, factam scilicet esse Virgini hanc revelationem, ut posset esse nobis testis, & magistra tanti mysterii. Cui addi potest, per hanc revelationem factum esse, ut præcipuum testimonium virginitatis ejus, & modi admirabilis, quo filium suum concepit, habeamus.

Tertia ratio sumpta est ex parte ipsius Virginis, & accommodari etiam potest ex parte ipsius mysterii. Primum enim decuit tantum beneficium summa reverentia, ac religione suscipi, & ideo oportuit prius, *tam mire fuisse creditum, quam provisum*, ut Leo Papa inquit ser. 6. de Nativ. Deinde, ipsi Virgini utilissimum fuit ad tantam dignitatem propriis actibus præparati, eamque quoad fieri poterat, promereri. Quod in hac angelica annuntiatione præstitit exercendo fidem eximiam, obedientiam, humilitatem, magnanimitatem, singularem prudentiam, suæ virginitatis solicitudinem, ac erga Deum summam quandam pietatem, & amorem. Hi enim & similes actus in illo virgineo colloquio mirabiliter elucent.

Qaurta ratio D. Th. in suavi ordine divinæ providentiæ fundatur. Sicut enim Deus per gratiam suam tametsi efficacissimam, nullam personam ratione utentem ad amicitiam suam sine consensu illius pertrahit: ita cum per hoc mysterium B. Virgo ad singularem cum Deo conjunctionem ineundam levaretur (futura enim erat, velut Spiritus Sancti sponsa) ad suavem divinæ providentiæ dispositionem pertinuit, voluntarium ejus expectare consensum. Imo addit D. Th. B. Virginem in eo facto totius humanæ naturæ gessisse personam, & in admirabile matrimonium, quod inter Deum, & homines perficiendum erat, consensisse. Unde de hoc mysterio non incongrue intelligitur illud Canticorum 3. *Egredimini, & videte filiæ Sion Regem Salomonem in diademate, quo coronavit illum mater sua, in die desponsationis illius, & in die lætitiæ cordis ejus.* Et Petrus Chrysol. serm. 140. sic inquit: *Ad Virginem Deus aligerum portitorem misit. Nam dat arrham, dotem suscipit. qui fert gratiam, fidem refert, & tradit munera virtutis, qui mox virginis resolvit sponsionem.*

In solutione primi argumenti notanda est illa propositio: *Prophetia prædestinationis sine nostro impletur arbitrio.* Quę supponit celebrem illam divisionem prophetiæ in prophetiam præscientiæ, prædestinationis, & comminationis, quam tradit idem D. Th. 2. 2. q. 174. art. 1. & q. 12. de veritate art. 10. Quæ solet ita explicari, ut prophetia præscientiæ per nostrum arbitrium, prædestinationis autem sine illo compleatur. Hoc vero limitat, & explicat D. Th in hac solutione, dicens, prophetiam prædestinationis impleri sine nostro arbitrio causante, non tamen sine illo consentiente. Quæ distinctio data est a D. Th ut breviter argumentum expediret. Secundum vero est, prophetiam prædestinationis generaliter dici posse omnem illam, quæ est de effecto a Deo prædefinito, quæ certitudinem accipit ex prædefinitione divina, quæ interdum versari potest circa effectum, qui non pendet ex libero arbitrio, nec consentiente, nec operante. Ut, v. g. si Deus prædestinasset infantem justificare absque illius, vel alterius operatione. Interdum vero cadere potest in effectum exequendum per liberum arbitrium cōsentiens, non vero operans, seu causans, quale est præsens mysterium: nonnunquam vero esse potest de effectu exequendo per liberum arbitrium consentiens, & operans, ut sunt actus liberi arbitrii prædefiniti a Deo, vel effectus supernaturales, quos causa libera, ut instrumentum, vel minister Dei operatur, qui etiam possunt esse prædefiniti. Cum ergo D. Th. dicit, prophetiam prædestinationis compleri sine nostro arbitrio causante, non vero sine illo consentiente, permissive utrumque intelligēdum est. Hoc enim ad argumentum solvendum sufficit, nisi velimus dicere cum eodem D. Th. dicto loco de veritate ad 6. omnem prophetiam alicujus effectus pendentis a libero arbitrio, ut sic esse prophetiam præscientiæ: at vero sit a Deo, esse prædestinationis: aut effectus supernaturales, quia non pendent ex naturali virtute liberi arbitrii, nunquam dici proprie esse ab illo operante, sed consentiente motioni Dei. Prior vero doctrina solidior videtur, magisque satisfacere, & clarior est, quam ea, quam Cajetanus hic notat, quæ non mihi videtur admodum necessaria.

Prophetia prædestinationis quomodo sine nostro impleri arbitrio possit.

Solutio ad secundum, & quæ Cajetan. ibi advertit supra, tractata sunt. In solutione ad 3 notetur illa propositio. *Qui credit, licet non sciat se esse in gratia scit tamen esse veram fidem, quam accepit:* ubi si verbum scire proprie cognitionem evidentem significet, ad rei credibilitatem, non ad veritatem referendum est; si tamen solum significet cognitionem certam, (ut D. Th. revera intendit) ponderanda sunt verba ejus. Solum enim dicit eum, qui credit, scire veram esse fidem, quam accepit, hoc enim necessarium est credere, quia alias non crederetur objectum esse infallibiliter verum. non tamen dixit D. Th. eum, qui credit, scire se habere supernaturalem fidem. Quia cum hoc non solum pendeat ex veritate objecti, sed etiam ex modo, quo homo assentitur, non potest sub certitudinem fidei cadere. Unde cum D. Th. ait, *nec tamen propter hoc aliquis pro certo scit, se gratiam habere*, non videtur intelligere de sola gratia justificante, sed etiam de ipsa gratia, quæ datur ad supernaturaliter credendum, per habitum vel actum infusum, hoc enim potius ad argumentum pertinebat, quam illud aliud.

ARTICULUS II.

Utrum annuntiatio B. Virginis fieri debuerit per Angelum.

AD secundum sic proceditur. Videtur, quod B. Virgini non debuerit annuntiatio fieri per Angelum. Supremis enim Angelis fit revelatio immediate a Deo: ut Dionys. dicit 7. cap. Cœlest. hierar. Sed mater Dei est super omnes Angelos exaltata. Ergo videtur, quod immediate a Deo debuerit sibi annuntiari Incarnationis mysterium, & non per Angelum. 163. 1. d. 1. 3. q. 3. art. 1. q. 1. & 2. c. 7. post a med.

2 *Præterea. Si in hoc oportebat servari communem ordinem, secundum quem divina hominibus per Angelos revelantur, similiter divina ad mulierem per virum deferuntur, unde & Apostolus dicit 1. ad Corinth. 14. Mulieres in Ecclesiis taceant: si quid autem volunt discere, domi viros suos interrogent. Ergo videtur, quod B. Virgini debuerit annuntiari mysterium Incarnationis per aliquem virum. præsertim quia Joseph vir ejus super hoc fuit ab Angelo instructus: ut legitur Matth. 1.*

3 *Præterea. Nullus potest congrue annuntiare quod ignorat. Sed etiam supremi Angeli non plene cognoverunt Incarnationis mysterium, unde dicit Dionys. 7. Cœlest. hier. ex eorum persona esse intelligendam quæstionem, quæ ponitur. Isa. c. 63. Quis est iste qui venit de Edom? Ergo videtur, quod per nullum Angelum potuit convenienter annuntiatio Incarnationis fieri.* c. 7. a med.

4 *Præterea. Majora sunt per majores nuntios annuntianda. Sed mysterium Incarnationis est maximum inter omnia, quæ per Angelos sunt hominibus annuntiata. Ergo videtur, quod si per aliquem Angelum debuit annuntiari, quod ille debuerit esse de supremo ordine. Sed Gabriel non est de supremo ordine, cum sit de ordine Archangelorum, qui est penultimus: unde Ecclesia cantat, Gabrielem Archangelum scimus divinitus te esse affatum. Non ergo hujusmodi annuntiatio per Gabrielem Archangelum convenienter facta est.*

Sed contra est, quod dicitur Luc. 1. Missus est Gabriel Angelus a Deo, &c.

Respondeo dicendum, quod conveniens fuit matri Dei annuntiari per Angelum divinæ Incarnationis mysterium, propter tria. Primo quidem, ut in hoc etiam servaretur divina ordinatio, secūdum quam mediantibus Angelis divina ad homines perveniunt. Unde Dion. dicit c. 4. Cœlest. hier. quod divinum Jesu benignitatis mysterium Angeli primo edocti sunt: postea per ipsos ad nos cognitionis gratia transivit. Sic ergo divinissimus Gabriel Zachariam quidem docuit, Prophetam Joannem ex ipso na- c. 4. a med.

felicium: Mariam autem quomodo in ipsa fieret theatrichicum ineffabilis Dei formationis mysterium. Secundo, hoc fuit conveniens reparationi humanæ, quæ futura erat per Christum. Unde Beda dicit in homil. Aptum humanæ restaurationis principium, ut Angelus a Deo mitteretur ad Virginem partu consecrandam divino: quia prima perditionis humanæ fuit causa, cum serpens a diabolo mittebatur ad mulierem spiritu superbiæ decipiendam. Tertio, quia hoc congruebat virginitati matris Dei. Unde Hieron. dicit in serm. Assumpt. Bene Angelus ad Virginem mittitur quia semper est Angelis cognata virginitas. Profecto in carne præter carnem vivere, non terrena vita est, sed cælestis.

Gloss. ordin. super Luc. c. 1.

In 1. fol. a princ. ser. tom. 9.

Ad primum ergo dicendum, quod mater Dei superior erat Angelis, quantum ad dignitatem, ad quam divinitus eligebatur: sed quantum ad statum præsentis vitæ, inferior erat Angelis. Quia & ipse Christus ratione passibilis vitæ, modico ab Angelis minoratus est: ut dicitur Hebr. 2. Sed tamen quia Christus simul fuit viator & comprehensor, quantum ad cognitionem divinorum non indigebat ab Angelis instrui. Sed mater Dei nondum erat in statu comprehensorum, & ideo de divino conceptu per Angelos instruenda erat.

Ad secundum dicendum, quod (sicut Aug. dicit in ser. de assumptione) B. Virgo Maria vere æstimatione a quibusdam generalibus excipitur: quia nec conceptus multiplicavit, nec sub viri, id est mariti, potestate fuit, quæ integerrimis visceribus de Spiritu Sancto Christum suscepit, & ideo non debuit mediante viro instrui de mysterio Incarnationis, sed mediante Angelo. Propter quod etiam ipsa est prius instructa quam Joseph: nam ipsa instructa est ante conceptum, Joseph autem post ejus conceptum.

In libello de Assum. B. Mariæ c. 4. a med. tom. 9.

Circa princ. corp. art.

Ad tertium dicendum, quod sicut patet ex authoritate Dionysii inducta, Angeli Incarnationis mysterium cognoverunt, sed tamen interrogabant, perfectius scire cupientes a Christo hujus mysterii rationes, quæ sunt incomprehensibiles omni creato intellectui. Unde Maximus dicit: Quod Angeli noverint futuram Incarnationem, ambigere non oportet. Latuit autem eos investigabilis Domini conceptio, atque modus, qualiter totus in genitore, totus manebat in omnibus, nec non & in virginea cellula.

Ad quartum dicendum, quod quidam dicunt Gabrielem fuisse de supremo ordine Angelorum: propter quod Gregorius dicit, summum Angelum venire dignum fuerat, qui summum omnium nuntiabat. Sed ex hoc non habetur, quod fuerit summus inter omnes ordines, sed respectu Angelorum: fuit enim de ordine Archangelorum. Unde & Ecclesia eum Archangelum nominat, & Gregorius ipse dicit in homilia de centum ovibus, quod Archangeli dicuntur, qui summa annuntiant. Satis est ergo credibile, quod sit summus in ordine Archangelorum. Et sicut Gregorius dicit, hoc nomen officio suo congruit, Gabriel enim Dei fortitudo nominatur. Per Dei ergo fortitudinem nuntiandus erat, qui virtutum dominus, & potens in prælio, ad debellandas potestates aereas veniebat.

Hom. 34. ante medium illius.

Hom. 34 in Evang. ante med. ejus.

COMMENTARIUS.

TRibus modis fieri poterat hæc revelatio, vel proxime ab ipso Deo, vel per Angelum, vel per hominem; inferior enim creatura non erat apta ad tantum ministerium; neque etiam expediebat fieri per hominem, cum B. Virgo, tam perfectione naturæ, quam gratiæ, cæteris esset superior, & ideo decuit fieri per Angelum, ut suavis divinæ providentiæ ordo servaretur, ut D. Th. in 1. ratione tetigit. Neque oportuit excipi Virginem ab hoc ordine generalis providentiæ, quia licet dignitate esset superior, tamen conditione naturæ, & statu viatricis erat inferior, ut in solutione ad 1. dicitur. Ad quod etiam confirmandum optime est secunda conjectura D. Th. quam sumpsit ex Beda homil. de Incarn. quæ est ultima de Sanctis, tempore hyemali. Et eam attigit Fulgent. serm. de duplici Christi nativ. sub finem. *Venit*, inquit, *ad Evam diabolus, ut vitam malignus auferret, venit ad Mariam Gabriel, ut vitam reddendam hominibus nuntiaret*; & ser. de Laud. Mariæ; *Quoniam diabolus*, inquit, *per serpentem Evæ locutus, per Evæ aures mundo intulit mortem, Deus per Angelum ad Mariam pertulit verbum, & cunctis seculis vitam effudit*: & Petrus Chrysol. serm. 142. sic inquit. *Audistis agi, ut homo corsibus eisdem, quibus dilapsus fuerat ad mortem, rediret ad vitam. Agit cum Maria Angelus de salute, quia cum Eva angelus egerat de ruina, ut nostræ perditionis initio conveniens nostræ reparationis principium responderet*; & paulo interius aliam rationem indicat his verbis: *Audistis fragilem nostræ carnis naturam ad portandam totam Deitatis gloriam, angelica exhortatione roborari: sicut enim Christus interdum per Angelum confortari voluit Luc. 22. ita decuit Virginem per Angelum animari.* Differt tamen, quia licet Christus confortatus fuerit, non tamen illuminatus, neque instructus, propter eminentem ejus gloriam, & scientiam: B. autem Virgo, cum esset pure viatrix, potuit etiam instrui.

Tertia conjectura D. Th. & solutio ad 1. clara sunt. In solutione vero ad 2. indicat D. Th. ex singulari privilegio Virginis factum esse, ut immediate, & non per virum, imo prius, quam vir, de mysterio Incarnationis fuerit instructa. Sed fortasse etiam sine speciali privilegio hoc intelligi potest, quia nulla videtur esse lex universalis, quod omnis revelatio mysteriorum Dei ad mulierem per virum descendat. Quod enim Paulus 1. ad Cor. 14. dicit: *Mulieres in Ecclesia taceant, si quid vero volunt discere, domi viros suos interrogent*, intelligitur, in iis, quæ ad communem Ecclesiæ doctrinam, & cognitionem pertinent, quæ vir scire potest, & debet: tamen in divinis revelationibus, & extraordinariis Dei donis nulla est generalis, vel ordinaria lex, ut mulier non nisi per virum a Deo, vel Angelis illuminetur. Ut in Rebecca videre licet Gen. 25. & ex 27. etiam colligitur, & in Scriptura multa exempla similia facile reperientur.

De solutione ad tertium, quomodo Angeli ante hanc annuntiationem mysterium Incarnationis cognoverint, in 1. parte q. 57. copiose disseritur. De solutione autem ad 4. dicemus disputatione sequenti.

ARTICULUS III.

Utrum Angelus annuntians debuerit B. Virgini visione corporali apparere.

AD tertium sic proceditur. Videtur, quod Angelus annuntians non debuerit Virgini apparere visione corporali. Dignior enim est intellectualis visio, quam corporalis, ut August. dicit 12. super Genes. ad literam. Et præcipue ipsi Angelo est magis conveniens: nam visione intellectuali videtur Angelus in sua substantia, visione autem corporali videtur in assumpta figura corporea. Sed sicut ad annuntiandum conceptum divinum decebat venire summum nuntium, ita etiam videtur, quod debuerit esse summum genus visionis. Ergo videtur, quod Angelus annuntians apparuit Virgini visione intellectuali.

186. 3. d. 3. q. 3. a. 1. q. 2.

Li. 12. c. 24. & 10. & 14. tom. 3.

2 Præterea. Visio imaginaria videtur etiam esse nobilior, quam visio corporalis: sicut imaginatio est altior potentia, quam sensus. Sed Angelus apparuit Joseph in somnis secundum imaginariam visionem ut patet Matt. 1. & 2. Ergo videtur, quod etiam apparere debuerit B. Virgini imaginaria visione, & non corporali.

3 Præterea. Corporalis visio spiritualis substantiæ videntes stupefacit: unde & de ipsa Virgine cantatur. Expavescit Virgo de lumine. Sed melius fuisset, quod a tali turbatione mens ejus esset præservata. Non ergo fuit conveniens, quod hujusmodi annuntiatio fieret per visionem corporalem.

Sed contra est, quod Augustinus in quodam sermone inducit B. Virginem sic dicentem: Venit ad me Gabriel Archangelus, facie rutilans, veste coruscans, incessu mirabilis. Sed hæc non possunt pertinere nisi ad corpoream visionem. Ergo corporea visione Angelus annuntians B. Virgini apparuit.

In ser. 14. de natali Domini ante med. tom. 10.

Respondeo dicendum, quod Angelus annuntians apparuit matri Dei corporea visione: & hoc conveniens fuit. Primo quidem, quantum ad id, quod annuntiabatur, venerat enim Angelus annuntiare Incarnationem invisibilis Dei, per quam visibilis fieret. Unde etiam conveniens fuit, ut ad hujus rei declarationem, invisibilis creatura formam assumeret, in qua visibiliter appareret, cum etiam omnes apparitiones veteris Testamenti ad hanc apparitionem præordinentur, qua filius Dei in carne apparuit. Secundo, fuit congruum dignitati matris Dei, quæ non solum in mente, sed in corpore conventura erat Dei filium receptura, & ideo non solum mens ejus, sed etiam sensus corporei erant visione Angelica refovendi. Tertio, congruit certitudini ejus, quod annuntiabatur: ea enim, quæ sunt oculis subjecta, certius apprehendimus, quam ea, quæ imaginamur. Unde Chrys. dicit super Matth. quod Angelus non in

Hom. 4 in Matth. parum ante med. tom. 2.

somnis,

somnis, imo visibiliter Virgini astitit: nam quia magnam valde revelationem accipiebat ab Angelo, egebat ante tantæ rei eventum visione solemni.

Ad primum ergo dicendum, quod intellectualis visio est potior, quam visio imaginaria, vel corporalis, si sit sola: sed ipse Augustinus dicit, quod excellentior est prophetia, quæ habet simul intellectualem, & imaginariam visionem, quam illa, quæ habet alteram tantum. B. autem Virgo non solum percepit visionem corporalem, sed etiam intellectualem illuminationem, unde talis apparitio nobilior fuit. Fuisset tamen nobilior si ipsum Angelum intellectuali visione in substantia vidisset, sed hoc non patiebatur status hominis viatoris, quod Angelum per essentiam videret.

lib. 12. super Gen. c. 9. circa med. to. 3.

Ad secundum dicendum, quod imaginatio est quidem altior potentia, quam sensus exterior: quia tamen principium humanæ cognitionis est sensus, ideo in eo consistit maxima certitudo, quia semper oportet, quod principia cognitionis sint certiora. Et ideo Joseph, cui Angelus in somnis apparuit, non ita excellentem apparitionem habuit, sicut B. Virgo.

Ad tertium dicendum, quod sicut Ambrosius dicit super Lucam, perturbamur, & a nostro alienamur affectu, quando perstringimur alicujus superioris potestatis occursu. Et hoc contigit non solum in visione corporali, sed etiam in visione imaginaria. Unde Genes. 15. dicitur, quod cum sol occubuisset, sopor irruit super Abraham, & horror magnus, & tenebrosus invasit eum. Talis tamen perturbatio hominis, non tantum homini nocet, ut propter eam debeat angelica apparitio prætermitti. Primo quidem, quia ex hoc ipso, quod homo supra seipsum elevatur (quod ad ejus pertinet dignitatem) pars ejus inferior debilitatur, ex quo provenit perturbatio prædicta: sicut etiam calore naturali ad interiora reducto exteriora tremunt. Secundo, quia sicut Origenes dicit super Luc. Angelus apparens sciens hanc esse humanam naturam, primum perturbationi medetur, unde tam Zachariæ, quam Mariæ post turbationem dixit, Ne timeas. Et propter hoc, ut legitur in vita Antonii, non difficilis est beatorum spirituum, malorumque discretio. Si enim post timorem successerit gaudium, a Domino venisse sciamus auxilium: quia securitas animæ, præsentis majestatis indicium est. Si autem incussa formido permanserit, hostis est qui videtur. Ipsa etiam turbatio Virginis conveniens fuit verecundiæ virginali, quia ut Ambrosius dicit super Lucam, trepidare virginum est & ad omnes viri ingressus pavere, omnes viri affatus vereri.

lib. 2. in Luc. in tit. de Ange. appa. circa med. illius tom. 5.

Homil. 4. in Luc. in prin. to. 3.

lib. 2. in Luc. c. 1. cujus titulus est De salut. Mariæ t. 5

Quidam tamen dicunt, quod cum B. Virgo assueta esset visionibus Angelorum, non turbata fuit in visione Angeli, sed in admiratione eorum, quæ ei ab Angelo dicebantur, quia de se tam magnifica non cogitabat. Unde & Evangelista non dicit, quod turbata fuerit in visione Angeli, sed in sermone ejus.

COMMENTARIUS.

QUamvis D. Th. de visione corporali in titulo loquatur: tamen revera intendit interrogare de apparitione in specie corporis humani. Interdum enim apparet Angelus sub specie corporea non tamen humana, ut malus Angelus apparuit Evæ in specie serpentis: tamen in præsenti mysterio pro comperto habuit D. Th. si Angelus apparuit in specie visibili, illam humanam esse debuisse: tum quia omnis inferior forma fuisset tam Virginis conspectu, quam tanto mysterio indigna: tum etiam, quia ad colloquendum modo humano, & docendum aliquem vel instruendum, omnis alia forma est improportionata, & quodammodo monstrosa. Unde nunquam me legisse memini, bonum Angelum apparuisse unquam ad loquendum, vel instruendum hominem in alia forma visibili, quam humana, nam licet interdum soleant imaginarie tantum loqui absque ulla specie exterioribus sensibus objecta, ut cum Gabriel locutus est in somnis cum Joseph. Matt. 1. & 2. & sæpe aliàs tamen cum in externa specie apparent, & loquuntur docentque homines, id potissimum faciunt in specie humana. Docet ergo D. Th. Angelũ in hac specie Virgini apparuisse, de qua re, quoniam longiorẽ tractationẽ requirit, dicemus in seq. disp.

ARTICULUS IV.

Utrum annuntiatio fuerit conveienti ordine perfecta.

AD *quartum sic proceditur. Videtur, quod annuntiatio ejus non fuerit convenienti ordine perfecta. Dignitas enim matris Dei dependet ex prole concepta. Sed causa prius debet manifestari, quam effectus: ergo primo debuit Angelus Virgini annuntiare conceptum prolis, quam ejus dignitatem exponere, eam salutando.*

2 Præterea. Probatio aut prætermitti debet in his, quæ dubia non sunt, aut prætermitti in his, quæ dubia esse possunt: sed Angelus primo videtur annuntiasse id, de quo Virgo dubitaret, & dubitando quæreret, dicens: Quomodo fiet istud? & postea probationem adjunxit: tum ex exemplo Elisabeth, tum ex Dei omnipotentia: ergo inconvenienti ordine annuntiatio per Angelum est effecta.

3 Præterea. Majus non potest probari sufficienter per minus. Sed majus fuit virginem parere, quam vetulam. Ergo non fuit sufficiens probatio Angeli, probantis conceptum virginis ex conceptu senis.

Sed contra est, quod dicitur Rom. 13. Quæ a Deo sunt, ordinata sunt. Angelus autem missus est a Deo ad hoc, quod Virgini annuntiaret, ut dicitur Luc. 1. ergo ordinatissime fuit annuntiatio per Angelum completa.

Respondeo dicendum, quod annuntiatio congruo ordine per Angelum est perfecta. Tria enim Angelus intendebat circa Virginem. Primo quidem, reddere mentem ejus attentam ad tantæ rei considerationem: quod quidem fecit, nam salutando quadam nova, & insolita salutatione. Unde Origen. dicit super Lucam, quod si scivisset ad alium quempiam similem esse factum sermonem (ut pote quæ habebat legis scientiam) nunquam eam quasi peregrina talis salutatio terruisset. In qua quidem salutatione præmisit idoneitatem ejus ad conceptum in hoc, quod dixit, Gratia plena: expressit conceptum, in hoc quod dixit, Dominus tecum: & prænuntiavit honorem consequentem, cum dixit, Benedicta tu in mulieribus. Secundo autem intendebat eam instruere de mysterio Incarnationis, quod in ea erat implendum. Quod quidem fecit in prænunciando conceptum, & partum, dicens: Ecce concipies in utero, &c. & ostendendo dignitatem prolis conceptæ, cum dixit: Hic erit magnus: & etiam demonstrando modum conceptionis, cum dixit: Spiritus Sanctus superveniet in te. Tertio, intendebat animum ejus inducere ad consensum, quod quidem fecit exemplo Elizabeth, & ratione ex divina omnipotentia sumpta.

Hom. 6. in Luc. in med. illius to. 2.

Ad primum ergo dicendum, quod animo humili nihil est mirabilius, quam auditus suæ excellentiæ: admiratio autem maxime attentionem animi facit. Et ideo Angelus volens mentem Virginis attentam reddere ad auditum tanti mysterii ab ejus laude incepit.

Ad secundum dicendum, quod Ambrosius expresse dicit super Lucam, quod B. Virgo de verbis Angeli non dubitavit. Dicit enim. Quanto temperantior est Mariæ responsio, quam verba sacerdotis? Hæc ait. Quomodo fiet istud? ille respondit. Unde hoc sciam? Negat ille se credere, qui negat se scire, ista se facere profitetur, nec dubitat esse faciendum, quod quomodo fieri possit, inquirit, Augustinus tamen videtur dicere, quod dubitaverit. Dicitur enim in lib. Quæstionum veteris & novi Testamenti: Ambigenti Mariæ de conceptu, possibilitatem angelus prædicat. Sed talis dubitatio magis est admirationis, quam incredulitatis. Et ideo probationem Angelus inducit non ad auferendam infidelitatem, sed magis ad removendam ejus admirationem.

l. 2. in Luc. c. 1. cujus tit. est De Mar. interrogatione, &c. tom. 5.

in lib. q. ex novo test. q. 51. in princ. c. t. to 4.

Ad tertium dicendum, quod sicut Ambr. dicit in Hexameron, ob hoc multæ steriles præveneru nt, ut partus credatur Virginis. Et ideo conceptus Elisabeth sterilis inducitur, non quasi sufficiens argumentum, sed quasi quoddam figurale exemplum. Et ideo ad confirmationem hujus exempli subditur argumentum efficax ex omnipotentia divina.

COMMENTARIUS.

IN hoc articulo eleganter explicat D. Th. colloquium inter Virginem, & Angelum, & in corpore articuli Angelica Verba, in solutione vero ad secundum verborum Virginis sensum explicat. Ter enim locutus est Angelus, bis autem B. Virgo, & in singulis aliquid notatione dignum est.

Primum Angeli verbum salutationem continet, qua & debitam reverentiam Angelus Virgini exhibuit, & illam attentam reddidit. Dicit autem D. Th. in illo verbo: *Dominus tecum*, expressisse Angelum *conceptum*, id est, Dominum ex Virgine concipiendum. Non enim existimandum est Angelum tunc nuntiasse, Dominum

Verba salutationis Angelicæ quali.

jam fuisse conceptum ex Virgine, nondum enim facta erat conceptio, quamquam nonnulli antiqui contrarium dixerint, ut disp. seq. tractabimus. Posuit ergo D. Th. participium illud, *conceptum*, loco nominis, ac si diceret, nuntiasse illi filium, & significasse illi, esse electam, ut singulari modo Dominus in ipsa esset. Quæ expositio est Aug. ser. 14. de nativit. & aliorum. Fortasse tamen simplicior, & planior sensus est: *Dominus tecum*, id est, Dominus te singulari favore, & amore prosequitur, quamvis fere in idem recidat. Quia licet non expresse, & in particulari: tamen generatim, & quasi confuse indicavit Angelus singularem inhabitationem Dei in ipsa, quæ per conceptionem futura erat.

In secundo verbo, seu locutione explicat Angelus mysterium. Ubi statim occurrit illa difficultas supra tacta. An in illis verbis satis Angelus expresserit, prolem conci-
Dubium. piendam futuram esse Messiam, ac verum Deum. Et sane D. Th. hic aperte docet in illa secunda locutione, instruxisse Angelum Virginem de mysterio Incarnationis, & non solum conceptionem, & partum, sed etiam dignitatem prolis concipiendę ei declarasse, quamquam modum conceptionis non explicuerit usque ad illud tertium verbum: *Spiritus Sanctus superveniet in te*, &c. Et quidem
Respons. si verba singula ponderentur, videtur hoc satis verisimile: sed præsertim urget illud, *& filius altissimi vocabitur*, quo satis aperte filius ex Maria concipiendus prædicatur filius Dei, & in fine illorum verborum dicit, *regnum ejus fore æternum*; & ita omnes Patres ex his verbis colligunt, esse Christum verum Messiam, & verum Deum, ut videre licet in concilio Ephes. t. 1. c. 5. in probationibus, quod *Christus sit Deus* ex Evang. Lucæ, & ex opus. Cyrill. l. 2. de fid. ad reg. & in Ambr. l. 2. in Luc. c. de Mariæ turbatæ consolatione: & ita omnino sentiendum existimo, Angelum his verbis satis mysterium explicuisse. An vero B. Virgo totum illud statim plene intellexerit, dubitationem habet ex interrogatione ejus exortam. De qua jam supra diximus.

Tertio loquitur Angelus proponens modum conceptionis, & exemplo declarans, ac confirmans illum. Dicit autem D. Th. hoc fecisse Angelum, ut Virginem ad consensum induceret, non dicit ad fidem (quia jam Virgo plene crediderat, ut recte ad secundum explicat) sed ad consensum, id est, ut mater fieri vellet. Quod non ideo factum est, quia de obedientia Virginis Angelus formidaret, sed ut magis eam animaret, ac totam rem faciliorem redderet, & modo hominibus accommodato ac sensibili exemplo illam veluti manuduceret.

Quarto, circa primum verbum Virginis, quo interro-
Verba Mariæ ad Angelum qualia. gavit: *Quomodo fiet istud?* recte explicat D. Th. non fuisse verbum dubitantis, sed jam credentis, vel admirantis. De qua re satis multa diximus supra in q. 27. tractando de innocentia Virginis. Unde non probo, quod Medina hoc loco dicit B. Virgin. voluisse illa interrogatione probare, atque discernere, an ille spiritus, qui sibi apparebat, Dei esset, an dæmonis. Est enim hoc non solum contra D. Th. & Amb. (quem citat) sed etiam contra sinceram Virginis fidem, hoc enim est dicere, ipsam dubitasse, cum dixit: *Quomodo*, an illa esset revelatio divina, necne: cum tamen Sancti dicant eam jam credidisse, & modum inquisivisse. Unde in Concil. Francof. in lib. sacrosyll. sic dicitur. *Jam credula Angelicis dictis, cum ordinem tantæ novitatis inquireret, quomodo sine viro fieri posset, mox Angelus addidit, Spiritus Sanctus superveniet in te, &c.* Dicendum est ergo statim, ac B. Virgo audivit ab Angelo: *Ne timeas Maria, invenisti enim gratiam apud Deum, &c.* ita fuisse interius illuminatam, vel (ut Ambr. ait) *ita recognovisse Angelum*, ut illum esse bonum verumque Dei nuntium non dubitaverit. Et ideo statim, ac audivit: *Ecce concipies in utero, &c.* fidem adhibuit, ac credidit, ut idem Ambr. super Lucam, & Sancti supra citati affirmant. Reliqua, quæ ad hanc interrogationem pertinent, supra explicata sunt.

Quinto, circa illud verbum Virginis, quo suum præbuit consensum, nihil D. Thom. notat, quia nihil dubitationis habet, sed admirationis quam plurimum. In singulis enim verbis latet mysterium: summamque Virginis prudentiam, & virtutem singula ostendunt: non tamen est nostri instituti hæc latius ponderare, sed ad sacrarum Scripturarum expositores hoc spectat, qui legendi sunt, præsertim Ambros. lib. 2. Luc. Bern. in hom. super *Missus est*. August. & alii Patres in Concion. de annunt.

DISPUTATIO IX.
In quinque Sectiones distributa.

De modo, & circumstantiis Annuntiationis Angelicæ.

QUæ hactenus de B. Virgine disputavimus tempus illud potissimum comprehendunt, quod filii conceptionem antecessit, nunc vero dicere incipimus de iis, quæ illi acciderunt ab eo tempore, quo Dei est mater effecta. Et ideo quasi communis jam erit, & conjuncta de matre, ac filio disputatio, simulque explicandus erit modus, quem in exequendo incarnationis mysterio divina sapientia, omnipotentiaque servavit. Habemus autem ex Evangelio initium perficiendi hoc mysterium proxime ab annuntiatione Angeli sumptum esse, cujus rei causas, ac rationes in commentario primi, & secundi articuli explicatas reliquimus. Multa etiam, quæ ad intelligentiam illius admirabilis colloquii pertinent, partim in commentario articuli quarti, partim superius disputando de innocentia, & Virginitate Mariæ tradita sunt, & in sequentibus alia dicenda erunt, explicando effectum hujus Annuntiationis, & quando, quomodove peractus sit. Igitur solum superest, ut de modo, ac circumstantiis hujus Annuntiationis, & de iis, quæ in ea Virgini acciderunt, pauca dicamus.

SECTIO I.
Quis fuerit Gabriel Angelus divinæ incarnationis nuntius.

EX qua hierarchia, aut ordine hic Angelus fuerit, Scriptura non exprimit, & Patres varie sentire videntur, unde res videtur esse incerta, & ambigua. Primum enim Bern. hom. 1. de Annunt. dicit, non fuisse ex minoribus Angelis, qui frequenter mittuntur, postea vero addit, propterea dici, *Missum esse a Deo*, quia ab eo immediate intellexit mysterium, quod nulli præterquam ipsi ante Virginem declaratum est, & quia ab eodem immediate est missus, nullo excellentiori Spiritu inter Deum, & ipsum interveniente. Ex quibus verbis colligi videtur, illum, vel fuisse supremum Angelorum, ut per nullum superiorem mitti, vel illuminari potuerit, vel saltem esse ex supremis ordinibus, qui a Deo immediate illuminantur. Et sane videtur consonum dignitati mysterii, ut supremus omnium fuerit, quandoquidem suprema legatio illi commissa est: tum etiam quia missus est ad instruendam Virginem, quæ dignitate, & gratia erat omnibus ordinibus Angelorum superior; ergo decuit, ut per supremum Angelum instrueretur. Alii vero Sancti interdum *Angelum*, interdum *Archangelum*, eum appellant. Iren. l. 5. contra hær. c. 25. *Archangelum* vocat. Idem Ambr. l. 1. de Spir. Sanct. c. 7. Aug. ser. 14. de nativ. Hæsich. hom. 1. de S. Deipara, hom. tamen. 2. vocat *Angelorum principem*, sicut Greg. hom. 34. in Evangelia, & *Archangelum*, & *summum Angelorum* vocat, & Andræas Jer. hom. de Annunt. *Archangelum* vocat, & *unum ex præcipuis Angelorum*. Unde ex his appellationibus nullum firmum argumentum colligi potest. Nam etiam Ecclesia Michaelem nunc *Angelum*, nunc *Archangelum*, nunc *principem Angelorum* vocat. Quia sicut nomen *Angeli*, & commune est omnibus cœlestibus spiritibus, & infimo ordini accommodatur: ita etiam nomen *Archangeli*, quamquam una significatione proprium sit secundi ordinis infimæ hierarchiæ: tamen alia ratione universaliori omnis Angelus, qui primatum aliquem habeat inter cœlestes spiritus, Archangelus vocari potest. Non constat autem certo sub qua significatione Gabrieli tribuatur.

In re tamen incerta D. Th. sententia verisimilior est, Gabriel divinæ nuntius incarnationis, ex qua nam hierarchia fuerit Angelorum. eum scil. fuisse ex ultima hierarchia, & caput, ac principem secundi ordinis Archangelorum. Conjectura est, quia teste Dion. de cœl. hier. c. 3. Angelorum ordines, & hierarchię officiis, ac ministeriis distinguuntur, *neque aliud* (inquit) *fas est superari, nisi quod officii sui divina sanxit institutio*: ex omnibus autem ordinibus duo ultimi infimæ hierarchiæ, ad custodiendos homines, vel res, quæ ad illos pertinent, annuntiandas destinati, ita tamen, ut infimus Angelorum ordo ad res inferioris ordinis, Archangelorum autem ordo ad altiora mysteria nuntianda destinetur; ergo Gabriel, qui ad annuntian-

dum

dum missus est, ex his ordinibus fuit. Non enim oportuit hierarchicum illum ordinem immutari, aut Deum dispensatione aliqua uti, cum necessarium non sit. Quia vero ad annuntiandum supremum omnium mysteriorum mittebatur, decuit, ut supremus esset in utroque illo ordine; fuit ergo Archangelorum primus. Quæ tota ratio in Dionysii, & Gregorii doctrina in locis citatis fundata est. Et confirmari potest, quia verisimilius est Gabrielem nō fuisse supremum omnium Angelorum, quia Michael Angelus superior est illo, ut ex Dan. 8. colligitur, & ibi Hier. notavit, & clarius Rup. lib. 5. in Apoc. in prin. & significat Ecclesia tam in officio S. Michaelis, quam in quotidianis precationibus, seu litaniis; ergo signum est, solum fuisse summum eorum Angelorū, qui nuntiorum munere funguntur. Quia si propter altitudinē mysterii missus fuisset aliquis alterius ordinis vel hierarchiæ, certe eadē ratione mittendus fuisset omnium supremus, ut supremum mysterium nuntiaret; nō ergo est habita ratio magnitudinis mysterii secundū se, sed ut annūtiatur, seu annuntiationis ejus, & ideo missus est supremus in officio annuntiandi.

Sed ex prædicta ratione, & assertione nascitur dubium;
Dubium. An idem fuerit Gabriel Angelus, qui Danieli apparuit c. 8. & 9. & Zach. Luc. 1. & qui hoc mysteriū Mariæ annuntiavit. Nam quod idem fuerit, primum ex eodem nomine colligitur. Deinde hoc affirmant Hieron. Dan. 8. Iren. supra, Ambr. ser. 63. & Andr. Jer. loc. citat. In contrarium vero est. Primo, quia si hic fuit supremus Archangelus, quia ad supremum mysterium nuntiandum mittebatur, non videtur decuisse, ut ad inferiores legationes mitteretur. Cur enim ejusdem dignitatis nuntius ad Christi, & Joannis Baptistæ conceptionem nuntiandam mitteretur? Deinde, ex identitate nominis non potest judicari, quod fuerit eadem persona: interdum enim diversæ personæ Angelicæ eodem nomine vocantur, ut notavit Abul. in 23. c. Exod. q. 81. & in 13. c. Judic. q. 35. Et ratio est, quia nomina Angelorum ex officiis, seu ministeriis sumuntur: unde licet personæ divinæ sint, propter officii similitudinem eodem nomine appellari cōtingit. Eo vel maxime, quod idem nomen juxta varias etymologias potest diversa mysteria, seu diversas proprietates indicare, ideoque & diversis personis attribui, ut in præsenti nomine videre licet. Proclus enim Cyzicenus in quadam homilia, quæ habetur in Conc. Ephes. tom. 6. c. 7. Gabrielis nomen interpretatum dicit idem sonare, quod *Deus, & homo*, quæ etymologia (si vera est) accommodatissima est ad hujus mysterii nuntium nominandum. Theoph. vero Luc. 1. interpretatur, id est, *Homo Dei*, seu *Vir Dei*, quomodo accommodari potest ad eum Angelum, qui cum Daniele loquebatur. Hieronymus autem Dan. 8. & lib. de nominibus Hebraicis in Lucam, & Bernard. hom. 3. in *Missus est*, & Euseb. Emiss. hom. in idem Evangel. interpretantur, *fortitudo Dei*, seu *robustus Dei*. Quæ interpretatio huic etiam mysterio maxime quadrat.

Respon. Res sane videtur incerta; non oportet tamen a communiori Patrum sensu discedere, nec in Scriptura sacra ambiguitatem illam, seu diversitatem personarum Angelicarum sub eodem nomine, sine sufficienti fundamento introducere. Quamvis ergo hic Gabriel supremus sit Archangelorum omnium, & ideo ad supremum Dei opus nuntiandum missus fuerit, non est aliquod inconveniens, quod aliquid aliud aliquando nuntiaverit. Præsertim, quia omnes aliæ legationes, quæ de hoc Angelo loquuntur, ad hoc mysterium specialiter ordinabantur. Nam Daniel nuntiavit tempus adventus Christi, & præclarum illud signum septuaginta hebdomadarum dedit: Zachariæ vero dixit illa verba: *Ipse præcedet ante illum*, id est, ante Christum, *in Spiritu, & virtute Eliæ*. In quibus significavit, jam proxime instare Christi adventum. Ex quo etiam verisimile est, quod Bern. supra indicat, eundem fuisse Angelum, quia Matth. 1. & 2. Josepho apparuit, & qui Virginini filium nuntiaverit. Quia totum illud erat veluti unum ministerium, ad eundem proximum finem ordinatum.

SECTIO II.

Utrum Angelus Virgini apparuerit in specie visibili, atque humana, & de perfectione revelationis Virgini factæ.

Ratio dubitandi est, quia verisimile est factam fuisse Virgini revelationem perfectissimam, tum propter mysterii altitudinem: tum propter ipsius Virginis perfectionem, maximamque capacitatem: sed revelatio eo est perfectior, quo intellectualior, purior, & abstractior ab omni sensu, imaginariaque visione, ut docet D. Th. 2. 2. q. 174. artic. 2. & 3. unde inter revelationes, quæ aliquo modo concernunt sensum, seu per illum fiunt, illa erit perfectior, quæ abstrahit a sensu exteriori, & in ipso interiori fit, quia hæc magis ad intellectualem accedit; ergo hæc revelatio Virgini facta vel fuit pure intellectualis, vel saltem ab exteriori sensu abstracta; ergo non fuit necesse, ut Angelus illius revelationis nuntius externo sensui in humana specie apparuerit.

Nihilominus certum arbitror esse, Gabrielem in specie humana, exteriusque sensibili apparuisse Virgini. Quod primo fundari potest in illis verbis Luc. 1. *Ingressus Angelus ad eam dixit*, & postea, *dixit autem Maria*, ac tandem concludit, *discessit Angelus ab ea*. Ille enim ingressus, & discessus corporalem motum indicat. Illa etiam mutua collocutio sensibilis sine dubio erat. Quis enim dubitet, B. Virginem sensibili voce esse locutam? loquebatur ergo ad eum, qui sensibiliter audire apparebat, quique eodem modo loquebatur. Secundo, est hæc sententia SS. Ambr. lib. 1. de offic. cap. 8. & lib. 1. in Luc. Orig. hom. 4. in Luc. Euseb. Emiss. dicta hom. in *Missus est*, & Petr. Chrys. ser. 140. Hier. tom. 1. epist. 7. ad Lætam de institut. filiæ, & epist. 22. ad Eustoch. de custodia virgin. circa finem. Optime August. serm. 14. de nativit. cujus verba hic retulit D. Thom. in argumento, *sed contra*. Tertio, ratio potissima est, quia ita placuit Deo, qui Angelum mittebat; congruentiæ vero, & conjecturæ sunt optimæ, quas D. Thom. affert. Summa earum est, quia hic erat modus suavior, & humanæ naturæ accommodatior. Sic enim Angelus præsentia sua quodam modo repræsentabat eum, quem nuntiare veniebat. Virginemque non solum in mente, sed etiam in corporeis sensibus poterat recreare, & confortare. Ac denique hic revelationis modus non impediebat, sed potius ad perfectionem Virginis cognitionem, & fidem juvare poterat.

Angelus in specie visibili apparuit Virgini.

Secundo probabiliter credi potest, Angelum non tantum in externa specie, sed etiam in sua substantia apparuisse, ac visum esse a B. Virgine. D. Thom. hic art. 3. ad 1. non putat esse consentaneum statui viatoris, quod B. Virgo Angelum per essentiam viderit: sed licet verum sit hoc esse supra ordinarias leges hominum viatorum: tamen non est dubium, quin viatori homini hæc visio communicari possit, cum etiam ipsius Dei intuitio ex privilegio singulari interdū tribui possit, ut de Paulo, & Moyse idem D. Th. sentit. Quod si hæc clara Angeli cognitio potuit facile B. Virgini tribui, cur non erit verisimile illi esse datam? legimus enim aliquibus aliis sanctis, seu virginibus datum esse interdum, ut Angelos, vel animas clare, & in substantia sua intueantur; ergo valde probabile est sæpius hoc esse communicatum B. Virgini eo tempore, quo viatrix fuit; ergo si aliquando, certe maxime in Annunciatione hujus mysterii, ad hanc cognitionem elevatam esse credibile est. Deinde hoc expresse affirmat Athan. (si tamen liber est ejus) in lib. quæst. ad Antioch. q. 32. Quod non aliter confirmat, nisi quia decuit, B. Virginem perfectius videre Angelum, quam antiquos Prophetas, cum illis apparebant.

Virgo Angelum in sua essentia vidit.

Dices: si B. Virgo clare Angelum vidisset, non fuisset turbata, nec cogitasset, *qualis esset ejus salutatio*. Quia clare vidisset esse Angelum sanctum, & vere Dei nuntiū. Respondetur illius turbationis varias causas assignari a Patribus, ut sectione sequenti videbimus. Nunc vero dicitur, si turbatio illa solum fuit admiratio, ex summa humilitate proveniens, eo quod præter existimationem, quam de se habebat, tam honorifice salutabatur, potuisse eam admirationem simul esse cum clara visione Angelica: si tamen (quod probabilius videtur, & textui Evangelico, ac expositioni Patrum magis consentaneum) turbatio illa, & cogitatio fuit, quia non statim cognovit, an salutatio illa a bono spiritu proficisceretur: dicendum consequenter est, Angelum in principio tantum in specie visibili se ostendisse: postea vero, & fortasse quando dixit illa verba, *Ne timeas Maria*, divina virtute factum esse, ut usque ad intuendam substantiam Angeli fuerit evecta. Quo factum est, ut statim omnino sedata fuerit turbatio, & intentissimo animo illum audierit.

Ad difficultatem ergo in principio tactam respondet

hic

hic D. Th. ad 1. & 2. visionem intellectualem esse perfectiorem, quam imaginariam, si hæc sola sit, si autem cum imaginaria intellectualis concurrat, perfectius hoc esse. Et eadem ratione dicit perfectiorem esse revelationem, quæ fit per externos sensus, quam quæ fit sola imaginaria visione, quia cum sensibus externis concurrit, & operatur simul imaginatio, multumque ab illis juvatur, ut rem certius, & distinctius apprehendat. Quam doctrinam cōfirmat ea August. 12. Genes. ad lit. c. 9. & eandem indicat Chrys. homil. 4. Matth. Ubi hac ratione ostendit, perfectiorem fuisse revelationē factam Virgini, quam Joseph, cum ei Angelus in somniis apparuit. Ne tamen doctrina hæc pugnare videatur cum eodem D. Th. in citato loco ea 2. 2. advertere oportet, revelationem intellectualem proprie dici, quæ non habet ortum a sensu, vel imaginatione, sed immediate fit ipsi intellectui per lumen infusum, & species intellectuales, vel denuo infusas, vel præexistentes, & divina virtute ad supernaturalem aliquam apprehensionem, seu conceptionem faciendam applicatas: & hoc genus revelationis dupliciter fieri potest. Primo, elevando intellectum ad cognoscendum sine operatione phantasiæ, & hic modus est valde extraordinarius, quia non est accommodatus animæ unitæ corpori passibili, & ideo raro, & tantum ex singulari privilegio conceditur. Aliter igitur fit hæc revelatio modo magis humano, & cooperante phantasia ipsi intellectui, non tam quia motus fit ab ipsa, quam quia ipsam movet, & applicat, ut secum operetur. At vero imaginaria, seu sensibilis revelatio dicitur, non quia ad intellectum non pertingat (illa enim est valde imperfecta, & vix meretur propheticæ revelationis nomen) sed quia primario fit per sensibilem aliquam, vel imaginariam repræsentationem, ex qua oritur mentis conceptio, illique quodammodo commensuratur. Prior ergo intellectualis revelatio ex suo genere perfectior est, quia est abstractior, & spiritualior: & hoc modo locutus est D. Thom. in 2. 2. si tamen simul cum illa cognitione sensus etiam concurrant, & ad hoc etiam divinitus juventur, nihil de perfectione minuetur, sed potius augebitur, & hoc est, quod D. Thom. hic docet. Unde sentit ita factum esse in hac revelatione Virgini facta, quod explicandum superest.

Revelationum varia genera.

Advertendum ergo secundo est, in hac revelatione distinguendam esse personam loquentem a mysterio revelato. De persona, scilicet, de Angelo Gabriele jam dictum est, cum qua intellectuali perfectione Virgini patefactus est. De mysterio autem ipso. Primo, non oportuit, ut taltem antequam esset, peractum clare & prout in se est Virgini demonstraretur: imo nec necessarium fuit, ut ei revelaretur illo intellectuali modo, qui omnino abstrahit a cooperatione phantasiæ, quia oportuit, ut prius illud per fidem crederet, modo accommodato homini viatori. Secundo, non est illi revelatum hoc mysterium revelatione imaginaria proprie dicta, sed revera intellectuali. Quia nulla sensibilis imago sensibus, vel imaginationi ejus objecta est, per quam mysterium conciperet, sed nuda veritas est menti proposita, quamvis medio auditu, verboque sensibili, quod non repugnat intellectuali revelationi. Qui auditus est sensus disciplinæ, unde per illum excitari potest intellectus, ut sub lumine divino interius cooperante, tam perfecte apprehendat objectum, ac si immediate illi proponeretur (agimus enim de apprehensione seu conceptione abstractiva, quæ per species alienas fit, & est fidei accommodata); hæc igitur conceptio perfectissime fit per auditum, quia verba sunt expressa signa intelligibilis veritatis, quibus optime mens instruitur, & mediantibus illis facile potest ad intellectualem cognitionem abstractivam perfecte elevari. Hoc igitur modo propositum fuit hoc mysterium Virgini per verba Angeli, quibus excitata mens ejus, & divina virtute, & lumine interius elevata, & adjuta, perfectissime concepit mysterium ipsum, quantum per fidei cognitionem fieri poterat, & ita habuit quidquid perfectionis est in intellectuali revelatione, & præterea sensus ejus, & imaginatio per sensibilia verba adjuta fuerant, ut facilius, ac melius possent ad intellectualem cōceptionem cooperari. Tertio dixi hæc intelligenda esse de revelatione hujus mysterii, quatenus Virgini facta est, antequam in ipsa perficeretur, quia si loquamur de illo tempore, seu momento, in quo post plenam fidem, & cōsensum Virginis, Verbum in ea factum est caro, non est incredibile elevatam esse mentem ejus, ut statum viatoris quodammodo transcenderet, & mysterium, atque adeo Deum, prout in se est, & prout est humanitati conjunctum, clare videret. Hoc enim beneficium, ac privilegium sæpius in hac vita mortali esse Virgini concessum, auctores graves docuerunt, ut infra in proprio loco commodius dicemus. Si quod autem tempus in hac vita potuit esse opportunum ad suscipiendum hoc beneficium, videtur sane illud fuisse, in quo post eximiam fidem, admirabilem obedientiam, & humilitatem, mater Dei fieri meruit. Est ergo hoc pium, & probabile, quamvis incertū.

Mysterii incarnationis quomodo fuerit ab Angelo propositum.

SECTIO III.

Qualis fuerit perturbatio ex locutione Angeli in Virgine facta, undeve orta.

UT explicemus, quis, & qualis motus hic perturbationis fuerit, a causa, & radice ejus initium sumamus. Traduntur autem a Patribus variæ causæ, quas D. Th. hic solut. ad 3. art. 3. tetigit. Prima est quasi naturalis quia cum mens hominis elevatur ad videndam rem insolitam, & præsertim superioris ordinis, pars inferior quodammodo debilitatur, & inde oritur hujusmodi perturbatio. Quæ sane causa nonnihil adjuvat, considerata humanæ naturæ fragilitate: non tamen satis est ad rem præsentem explicandam. Quia perturbatio Virginis non fuit posita in debilitate, aut defectu virium corporis, sed in aliquo animi affectu, timoris, pudoris, aut admirationis. Vox enim, *Turbata est*, hoc proprie significat, & verba Evangelii proprie intelligenda sunt, cum commode possint. Unde Angelus respondit, *Ne timeas Maria*, quæ verba proprie timorem significant. Responderi potest ex doctrina Cajet. hic artic. 3. verum esse turbationem fuisse in animo, ortam tamen fuisse ex necessitate materiæ, id est, ex infirmitate corporis, quod debilitatur, dum anima multum ad superna intendit. Sed hæc doctrina (ut mihi quidem videtur) non potest ad Virginis turbationem commode applicari. Quia quando perturbatio oritur ex hac debilitate, & necessitate, non fit sine aliqua motione indeliberata præveniente rationem, vel sine falsa aliqua apprehensione, & imaginatione; hæc autem imperfectio nullo modo est Virgini tribuenda. Assumptum declaratur, quia cum perturbatio oritur ex necessitate materiæ, non est in potestate hominis illam prævenire, imo vir est sui compos, ut libere possit cogitare, & discurrere. Et cōfirmatur ex diverso modo, quo hæc perturbatio Virginis, & alia Zachariæ narratur eod. cap. Luc. 1. vel de Daniele, Dan. 10. De illo enim non dixit Evangelista turbatum fuisse: sed addidit, *timor irruit super eum*, id est prævenit, & præoccupavit ipsum: de se vero dicit Daniel: *Non remansit in me fortitudo: sed species mea mutata est in me, & emarcui, neque habui quidquam virium*. At vero B. Virgini nihil hujusmodi accidisse dicitur, sed potius tanta animi moderatione, & constantia fuisse turbatam, ut simul *cogitaret, qualis esset ista salutatio*. Unde eleganter Bernar. hom. 3. *Turbata est, sed non perturbata, turbata est, & non est locuta sed cogitabat, qualis esset ista salutatio. Quod turbata est, verecundiæ fuit virginalis: quod nō perturbata, fortitudinis, quod tacuit, & cogitavit, prudētiæ.* Non fuit ergo illa turbatio motus aliquis indeliberatus ex motione corporis, seu inferioris appetitus proveniens, sed fuit rationabilis quædam admiratio, & prudens timor, ortus ex attentissima cogitatione, & ponderatione eorum, quæ audiebat, & videbat. Et confirmatur a signo, nam statim ac Angelus dixit, *Ne timeas Maria*, deposuit omnem timorem, totamque illius legationem quieto animo audivit & prudenter respondit, *Quomodo fiet istud?* signum est ergo non fuisse conturbatam, nec involuntaria aliqua affectione commotam.

Perturbatio Virginis in annuntiatione qualis.

Ex quibus præterea colligitur, non corporis imperfectionem, sed animi potius virtutem, & perfectionem fuisse hujus turbationis radicem, & causam, quæ duplex assignatur a Patribus. Prima est, quam D. Th. secundo loco posuit, verecundia virginalis, ut Bernar. etiam paulo antea citatus dixit. Hæc vero causa dupliciter explicatur: primo, ut hæc turbatio orta sit solum ex visione Angeli in viri, & juvenis specie. Ita indicat Ambr. 1. lib. in Luc. *Trepidare virginum est, & ad omnes viri ingressus pavere*, & latius lib. 1 de offic. c. 18. *salutata*, inquit, *ab Angelo tacet*,

Perturbationis virginea in

annuntiatione Angelica turbatio, & causa. *sacrà & mota est ad introitum ejus, quia ad virilis sexus speciem peregrinam turbatur aspectus virginis*; & lib. 2. de Virg. in princ. indicans objectionem, cur B. Virgo Angelicis visitationibus assueta, viso Angelo turbata fuerit: sic tacite respondet; *Gabriel eam, ubi revisere solebat, invenit, & Angelum Maria, quasi viri specie mota, trepidavit, quasi non incognitum audito nomine recognovit, ita peregrinata est in viro, qua non est peregrinata in Angelo.* Quibus verbis significat, solitam quidem fuisse Virginem habere Angelicas revelationes: non vero externas, & in sensibili specia viri. Quod etiam sensit Hier. ep. 7. ad Lætam, dicens. *Ideo forsitan timore perterrita est, quia virũ, quem non solebat, aspexit*; & epist. 22. ad Eustoch. *Quæ hominem formidabat, cum Angelo loquebatur intrepida*; & huic rationi sic explicatæ favet lectio Græca, quæ habet verbum, *vidisset*, ubi Latina legit, *audisset*, scil. *Quæ cum vidisset, turbata est*. Alio vero modo explicatur hæc ratio, quod scil. ex pudore virgineo, & castissimo turbata sit: non tamen propter visionem solam Angeli, sed in sermone ejus, & salutatione, quæ blanda, suavis, & insolita apparebat, & ideo, *cogitabat, qualis esset ista salutatio*. Ita explicat Euseb. Emiss. hom. in *Missus est*, in fer. 4. quatuor temp. advent. vel certe utrumque jungi potest, nam videndo juvenem fortasse turbari cœpit: magis autem audiendo. Quod Bernar. supra indicavit, & magis Damasc. orat. 1. de Nativ. Virg. circa fin. dicens: *Ita comparata eras, ut ad te nullus viri accessus pateret. Testis est metus ille, in quem ex insolito Angeli eloquio incidisti.*

Secunda causa hujus turbationis fuit humilitas. Cum enim B. Virgo esset summe humilis, & nihil magnificum de se cogitaret, audiens insolitam, & honorificentissimam salutationem, in magnam admirationem rapta, *cogitabat qualis esset salutatio*. Et hanc etiam causam indicat Ambr. supra dicens: *salutationis novam formam mirabatur, nusquam enim erat lecta, vel audita*; & sumpsit ex Orig. hom. 6. in Luc. qui addit, *salutationem novam, & peregrinam eam terruisse*. Indicat etiam Hier. seu Sophr. ser. de assumpt. & Petr. Chrys. ser. 140. Et hanc causam maxime videtur probare D. Th. qui duo notatione digna consideravit. Primum in art. 4. ad 1. Angelum annuntiationem suam ab hujusmodi salutatione inchoasse, ut Virginem attentissimam redderet. Nihil enim magis ad attentionem movet, quam admiratio: nihil vero personam humilem magis in admirationem rapit, quam propria laudatio. Alterum est in art. 3. hujusmodi turbationem non semper vitari, sed merito interdum permitti in divinis revelationibus, propter altiores causas, quia eadem divina revelatio statim reddit animum pacatum, & confortatum, sicut hic fecisse Angelum legimus, illis verbis, *Ne timeas Maria*. Quod notavit etiam Orig. hom. 4. in Luc. & Ambr. lib. 1. in Luc. c. de apparitione Angeli, in ultimis verbis. Unde obiter colligit D. Th. prudens documentum, ad revelationes boni, vel mali spiritus discernendas. Nam quæ sunt a bono spiritu, licet in principio turbent, statim vero pacem, & quietem pariunt, quæ vero sunt a malo spiritu, & perturbant animum, & inquietum relinquunt.

SECTIO IV.

Utrum B. Virgo in Angelica annuntiatione statim Christum conceperit.

QUamvis de modo hujus conceptionis in sequentibus dicturi simus, non tamen potuit hæc quæstio hoc loco prætermitti, quia ad intelligendam exacte annuntiationem Angelicam, omnino videtur necessaria. Unum ergo inter Catholicos certum est, scil. B. Virginem concepisse Verbum divinum, antequam Angelus ab ea discederet: hæc est enim communis sententia Sanctorum, quos statim referam. Unde Greg. l. 18. moral. c. 36. *Nuntiante*, Virgo ante discessum annuntiantis Angeli Christum concepit. inquit, *Angelo, & adveniente Spiritu, mox Verbum in utero, & intra uterum Verbum caro*; & propter hanc causam dixit Damasc. lib. 4. c. 15. conceptionem *per aurem* contigisse. Et nonnulla conjectura hujus rei habetur in Evangelio, statim enim ac finita est annuntiatio Angeli, B. Virgo cum festinatione ivit ad visitandam Elisabeth; & tamen jam erat mater Domini, ut testantur illa verba: *Unde mihi, ut veniat mater Domini mei ad me?* jam ergo conceperat Christum, & Deum; ergo signum est, statim in ipsa annuntiatione Angelica concepisse. Ratio vero est, quia illa conceptio simul inchoata est, & perfecta, (ut infra dicemus) fuit autem statim incepta, quia ad hoc mittebatur Angelus, & Spiritus Sanctus erat causa efficax, & paratissima, & ideo statim illam perfecit.

Difficultas vero est, quo tempore, vel post quæ verba facta sit hæc conceptio. Fuit enim multorum Patrum sententia factam esse, vel illis verbis salutationis Angelicæ: *Ave gratia plena Dominus tecum*, vel ante illa. Ita dicit Pet. Alexan in lib. de Deitate, ut refertur Conc. Ephes. to. 2. c. 7. & in Conc. Chalced. act. 1. sub hoc titulo, *Nicenæ synodi fide*, ubi sic ait: *& verbum caro factum est, & habitavit in nobis, tum videlicet, cum Angelus sacram Virginem ejusmodi oratione salutavit, Ave gratia plena, Dominus tecum. Hoc est Dei Verbum, nunc tecum est*: nam illa Gabrielis salutatio Deum Verbum in utero virgineo natum, & carnem factum insinuat. Unde Chrys. in Liturgia, circa medium, sic inquit. *Gabriele dicente tibi, Virgo Ave, cum voce incarnatus est omnium Deus in te, sacrosancta arca*; & eodem modo loquitur Nicephor. l. 1. hist. c. 8. & in eandem sententiam scribit Aug. ser. 14. de nativ. ubi introducit B. Virginem sic loquentem de Gabriele Archangelo; *Visitavit, & perturbavit me, salutavit, & gravidavit, dixitque mihi, Ave gratia plena, Dominus tecum, Dominus*, inquit, *tecum, sed plus quam mecum, in me autem, licet sit Dominus, memetipsum creavit Dominus. Ita est Dominus tecum, ut sit in corde tuo, sit in utero tuo, adimpleat mentem tuam, adimpleat carnem tuam.* Sentit ergo statim factum fuisse mysterium, quando Angelus dixit illa verba. Et idem sentiunt omnes, qui verba illa exponunt de existentia Domini in virgine per verbi cōceptionem, ut sentit Bern. hom. 3. in *Missus est*, dicens, *Dominus tecum, non solum mente, sed etiam ventre*. Et Laurent. Just. ser. de annunt. & August. ser. 2. de annunt. Petr. Damian. serm. 1. de Nativ. Virginis.

Certa tamen sententia est B. Virginem non concepisse divinum Verbum, donec suum præbuit consensum, illumque illis verbis explicuit: *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum*. Itaque in eo momento, in quo finita sunt illa verba, perfecta fuit conceptio, & non antea. Et quidem, quod non fuerit dilata conceptio ultra illud instans, constat satis in principio hujus sectionis. Nam statim subdit Lucas, *Et discessit ab illa Angelus.* Quo temporis puncto Christum Virgo concepit. Diximus autem, prius quam discessisset, conceptionem fuisse perfectam. Deinde, quia jam nihil deerat, ut Spiritus Sanctus suum opus inchoaret, propter quod Angelum miserat; statim ergo illud inchoavit, simul autem, ac inchoavit, perfecit, ut nunc suppono ex statim dicendis. Quod vero ante illud momentum non fuerit facta conceptio, ex discursu Evangelii constat. Et in primis, non fuisse factam per prima verba salutationis Angelicæ, patet ex verbis, quæ postea c. 2. dicit Lucas narrans mysterium circumcisionis, *& vocatum est nomen ejus Jesus, quod vocatum est ab Angelo, prius quam in utero conciperetur.* Hinc enim evidenter constat, quando Angelus dixit illa verba, *Et vocabis nomen ejus Jesum*, nondum Christum fuisse conceptum. Quod satis ostendunt ipsa verba Angeli, quia post verba salutationis subdidit, *Ecce concipies in utero, & paries*, utrumque de futuro, quia revera tam non erat facta conceptio, quam partus; postea vero interrogante Virgine, *Quomodo fiet istud?* iterum de futuro inquit Angelus, *Spiritus Sanctus superveniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi, Quod enim ex te nascetur Sanctum*, usque ad illud, *Quia non erit impossibile apud Deum omne verbum*, ergo in toto illo tempore nondum erat perfectum, sed expectabatur mysterium. Statim vero prorupit Deipara in illa verba, *Ecce ancilla Domini*; ergo ante illa non est peractum mysterium.

Dices: saltem fuisse perfectum, antequam B. Virgo hæc verba perficeret, vel inchoaret, quia jam prius interius Objectio. consenserat, nam ex interiori consensu, & obedientia illa verba manarunt, sed non expectabatur, nisi ejus consensus; ergo statim ante prolationem verborum perfectum est mysterium. Quod enim voluntatis consensus expectaretur, conveniens fuit propter rationes, quæ in art. 1. explicatæ sunt. Quod autem usque ad externam consensus expressionem mysterium differretur, non videtur necessarium, quia Spiritus S. qui futurus erat auctor hujus operis, mentem Virginis intuebatur. Respondetur, licet ve- Respon. rum sit, interiorem consensum dicto modo præcessisse, nihilominus tamen oportuisse exterius sensibiliter exprimi, ut Angelo, cum quo B. Virgo more humano loque-

batur,

batur, innotesceret. Sicut enim voluit Deus hoc mysterium perfici, petendo consensum Virginis per Angelum, ita etiam decuit, ut nō perficeratur, donec B. Virgo suum consensum Angelo declararet. Et hæc sententia est communis Patrum, ut videre licet in Damas. lib. 3. de fide c. 2. August. ser. 2. de Annunt, optime Rupert. Abbas lib. 1. de operib. Spirit. S. c. 9. Euth. Luc. 1. *Discessit*, inquit, *Angelus ab ea, simul ac jam per verbum suum conceperat*. Et hæc est communis Patrum expositio eo loco. Citantur etiam quædam verba Anastasii P. in fragmento cujusdam epistolę, quæ habetur 2. tom. concil. post Breviarium Liberati, ante Conc. Arvernense, quibus expresse dicit, statim post illa verba, *Ecce ancilla Domini, Verbum ædificasse sibi templum, & univisse*.

Nec credendum puto, Patres in priori expositione citatos contra hanc veritatem sensisse, ac docuisse, quia nō est verisimile in re tam clara, tamque aperte Evangelio contraria esse deceptos. Sed primum intendunt docere, conceptionem esse perfectam in toto illo colloquio salutationis Angelicæ, & totum illud comprehendunt in primis illis verbis salutationis. Deinde ad summum volunt, Angelū in illis verbis *Dominus tecum*, indicasse cōceptum eo sensu, quo cū D. Th. supra art. 4. explicuimus. Explicant autem illa verba de præterito, ac si mysterium jam tunc esset factum, vel quia loquuntur de toto illo colloquio, ac de uno momento, vel quia jam ita res instabat, ut quasi facta censeretur. Præsertim, quia more prophetico potest recte intelligi dixisse Angelus rem, quam certo sciebat statim futuram, ac si jam esset facta.

SECTIO V.

Quo loco, & tempore facta sit hæc Annuntiatio.

Incarnationis Christi dies. PRincipio, de anno, in quo perfectum est hoc mysteriū, nihil fere dicendum superest: satis enim diffuse in præced. tom. circa q. 4. D. Th. art. 4. tractavimus, quo anno ab orbe condito facta sit incarnatio; de mense autem, & die, Ecclesiastica traditio habet factam esse 8. Kalendas Aprilis, eodem nimirum die, quo primus homo formatus est, ut ibidem diximus, & Patres retulimus, & videri potest Athan. lib. q. ad Antioch. q. 17. Chrys. hom. 1. in Luc. August. ser. 18. de Nativ. & lib. 83. q. q. 56. Quibus addi potest Conc. Flor. in decreto Eug. IV. ubi præscribit Armenis, ut illo die festum Annuntiationis celebrent. De hora vero, in qua hæc annuntiatio Virgini facta est, nihil in sanctis Patribus, vel antiquis auctoribus dictum invenio. Nonnulli tamen ex recentioribus scribunt venisse Angelum ad Virginem in principio noctis, sumentes argumentum ex consuetudine Ecclesiæ, quę illa hora signum præbet ad Virginem salutandam. Nam in vita S. Bonaven. refertur, eum hac de causa motum, hoc a Pontifice obtinuisse. Sed hæc levis est conjectura, nam etiam summo mane datur signum ad Virginem salutandam, qua hora Albertus Magnus super Missus est, dixit, Angelum ingressum esse ad Virginem, nescio tamen quo fundamento, nam etiam in meridie in multis Ecclesiis datur signum ad salutandam Virginem. Unde si hoc signum datur in memoriam incarnationis Dominicæ, vel id fit diversis horis, quia de hora certa non constat, vel certe, quia non esset alia hora commoda, ut hujusmodi signum posset omnibus fidelibus præberi. Igitur si conjectura uti licet, verisimile est, eadem annuntiationem factam fuisse, qua Christus fuit natus, ut novem integris mensibus in utero matris habitaverit: hoc enim ad perfectionem conceptionis spectare videtur, & est magis consentaneum traditioni Patrum, & Ecclesiæ, quam infra videbimus, tractando de Christi nativitate, ubi etiam dicemus, media noctis hora Christum fuisse natum, propter quod Ecclesia accommodat illa verba Sap. 18. *Dum medium silentium tenerent omnia, &c.* Unde videtur con-

Incarnationis hora. cludi eadem hora fuisse annuntiationem factam, ad quā non minus, imo magis accommodari possunt sequentia verba: *Dum nox in suo cursu medium iter haberet, omnipotens sermo tuus de cœlo a regalibus sedibus venit*. Prius enim dicitur Verbum descendisse de cœlo per incarnationem, quam per nativitatem suam. Nec vero est, cur existimetur intempestiva illa hora noctis, ut in ea Angelus Virgini appareret. Nam verisimile potius est solitam fuisse Virginem in secretiori loco domus suæ, majorem noctis partem in divina contemplatione transigere, & aliunde, propter quietem, silentium, ac secretum noctis, fuisse illud tempus aptissimum, ut in eo hoc mysterium fieret.

Secundo, nihil superest, quod de loco dicamus, contemnenda enim est Hæreticorum imprudentia, dicentium nō invenisse Angelum domi Virginem, sed per plateas vagantem. Quod sine fundamento temerarie fingunt, solum ut Virgini detrahant, cum tamen Luc. expresse dicat, *& ingressus Angelus ad eam*. Unde omnes Patres supra citati sentiunt locum illum fuisse domum, & cubiculum Virginis, ubi orationi vacans, & fortasse adventum Messiæ desiderans, ac postulans, inventa est. Refert autem Beda lib. de locis SS. c. 16. in illo loco, ubi hæc annuntiatio facta est, ædificatam fuisse Ecclesiam. Imo certa traditione constat, domicilium illud, seu cubiculum B. Virginis, post Christi in cœlos ascensum, ab Apostolis, & Christianis omnibus fuisse in summa religione habitum, & in tēplum ad sacra facienda fuisse consecratum, propter multa, & ingentia mysteria in eo perfecta. Fuit enim (ut creditur) domus illa domicilium B. Annæ, & in eo B. Virgo nata est, Christusque conceptus, & saltem usque ad fugam in Ægyptum educatus. Nam de tempore post reditum ex Ægypto, licet Canisius cum Baptista Mantuano censeat, in eadem domo Virginem, & Christum habitasse: mihi tamen dubia res est, quia Beda in citato loco refert fuisse in Nazareth ædificatam aliam Ecclesiam in illa domo, in qua Christus post reditum ex Ægypto usque ad grandiorem ætatem educatus est. Sed illa prior fuit semper sanctior, ac celebrior habita, & nunc etiam est in Ecclesia celeberrima. Nam eadem illa domus, in qua hæc annuntiatio facta est, ministerio Angelorum primum in Illyricum, postea in Italiam translata est, & usque ad præsentem diem perseverat, & *Lauretana Ecclesia* appellatur, & in summa religione habetur, ut ex variis Historiographis erudite tractat Canis. lib. 5. de B. Maria c. 25. Denique illud non omittam, domum hanc fuisse sitam in civitate Nazareth (ut ex Evangelio constat) & inde fuisse Christum *Nazaræum* vocatum, ut notat Hier. lib. de locis Hebr. in Nazareth. Neque obstat, quod illa civitas erat in Galilæa, quæ ad Tribum Juda non pertinebat. Quia, ut notavit Abulen. Matth. 2. q. 88. post decem Tribuum dispersionem, Judęi, qui ex captivitate Babylonica redierant, totam illam terram occuparunt, & ita multi ex Tribu Juda, ex qua erat major pars eorum, qui redierunt, extra Judæam domicilia & possessiones habebant.

Locus, ubi facta est annuntiatio.

Lauretana domus.

Objectio. Respon.

QUÆSTIO XXXI.

De conceptione Salvatoris quoad materiam, de qua corpus ejus conceptum est, in octo articulos divisa.

DEinde considerandum est de ipsa conceptione Salvatoris. Primo, quantum ad materiam, de qua ejus corpus conceptum est. Secundo, quantum ad conceptionis auctorem. Tertio, quantum ad modum, & ordinem conceptionis.

Circa primum quæruntur octo.

Primo, utrum caro Christi fuerit sumpta de Adam.

Secundo, utrum fuerit sumpta de David.

Tertio de genealogia Christi, quæ in Evāgeliis ponitur.

Quarto, utrum decuerit Christum nasci de fœmina.

Quinto, utrum fuerit de purissimis sanguinibus Virginis corpus ejus formatum.

Sexto, utrum caro Christi fuerit in antiquis Patribus, secundum aliquid signatum.

Septimo, utrum caro Christi in Patribus fuerit peccato obnoxia.

Octavo, utrum fuerit decimata in lumbis Abrahæ.

ARTICULUS I.

Utrum caro Christi fuerit sumpta de Adam.

AD primum sic proceditur. Videtur, quod caro Christi non fuerit sumpta ex Adam. Dicit enim Apostolus 1. ad Corin. 15. Primus homo de terra terrenus, secundus homo de cœlo cœlestis. Primus autem homo est Adam, secundus est Christus. Ergo Christus non est ex Adam, sed habet ab eo distinctam originem. 167.

2. Præterea. Conceptio Christi debuit esse maxime mira-

miraculosa. Sed majus est miraculum, formare corpus hominis ex limo terræ, quam ex materia humana, quæ de Adam trahitur. Ergo videtur, quod nõ fuerit conveniens Christum ab Adam carnem sumpsisse. Ergo videtur, quod corpus Christi non debuerit formari de massa humani generis derivata ab Adam, sed de aliqua alia materia.

3. *Præterea, Peccatum in hunc mundum intravit per unum hominem scil. per Adam, quia omnes in eo originaliter existentes peccaverunt: ut patet Rom. 5. Sed si corpus Christi fuisset ab Adam sumptum, ipse etiam in Adã originaliter fuisset, quando peccavit. Ergo peccatũ originale contraxisset, quod non decebat Christi puritatẽ. Non ergo corpus Christi est formatum de materia sumpta ab Adã.*

Sed contra est, quod Apostolus dicit ad Hebræos 2. Nusquam Angelos apprehendit, scilicet filius Dei: sed semen Abrahæ apprehendit. Semen autem Abrahæ sumptum est ex Adam: ergo corpus Christi fuit formatum de materia ex Adam sumpta.

Respondeo dicendum, quod Christus humanam naturam assumpsit, ut eam a corruptione purgaret. Non autem purgatione indigebat natura humana, nisi secundum quod infecta erat per originem vitiatam, quæ ex Adam descendebat. Et ideo conveniens fuit, ut carnem sumeret ex materia ab Adam derivata, ut ipsa natura per assumptionem curaretur.

Ad primum ergo dicendum, quod secundus homo, id est, Christus, dicitur esse de cœlo, non quidem quantum ad materiam corporis: sed vel quantum ad virtutem formativam corporis ejus, vel etiam quantum ad ipsam ejus divinitatem. Secundum autem materiam corpus Christi fuit terrenum, sicut & corpus Adæ.

Ad secundum dicendum, quod sicut supradictum, mysterium Incarnationis Christi est quiddam miraculosum; non sicut ordinatum ad confirmationem fidei, sed sicut articulus fidei. Et ideo in mysterio Incarnationis non requiritur, quod sit majus miraculum, sicut in miraculis, quæ sunt ad confirmationẽ fidei: sed quod sit divinæ sapientiæ convenientius, & magis expediens humanæ saluti, quod requiritur in omnibus, quæ fidei sunt. Vel potest dici, quod in mysterio Incarnationis non solum attenditur miraculum ex materia conceptus: sed magis ex modo conceptionis & partus: quia scilicet Virgo concepit, & peperit.

Ad tertium dicendum, quod sicut supra dictum est, corpus Christi fuit in Adam secundum corpulentam substantiam: quia scilicet ipsa materia corporis Christi derivata est ab Adam. Non autem fuit ibi secundum seminalem rationem: quia non est concepta ex virili semine. Et ideo non contraxit originale peccatum, sicut cæteri, qui ab Adam per viam virilis seminis derivantur.

COMMENTARIUS.

IN hoc, & sequentibus articulis multa tractat D. Th. de quibus in superioribus, vel alia occasione, vel sub aliis titulis, & rationibus disputavi. Et quia in eis locis exposita sunt, curabo diligenter inutilem repetitionem vitare, signando loca, in quibus de unaquaque re dictum sit, & ea solum addendo, quæ ad præsentis textus expositionem fuerint necessaria. In hoc ergo articulo rationem reddit D. Th. ob quam decuit Verbum assumere humanam naturam, non ex nova materia, seu ex nihilo creatam, sed ex Adami posteritate formatam. Quam rem attigit etiam supra q. 4. art. 6. & a nobis tractata est disput. 15. sect. 1. prioris Tomi. Hic solum adde, ex doctrina hujus articuli colligi Christum Dominum, sicut dicitur *filius Abrahæ*, vel *David*; ita in rigore posse dici *filium Adæ*, quia sicut per humanam generationem formatus est ex filia Abrahæ, ita etiam ex filia Adæ. Quia vero Christus non est conceptus per seminalem generationem; ideo non est filius ejus quoad culpam, nec quoad originis defectum, & propterea non solet, nec debet simpliciter appellari *filius Adæ*, quia hæc appellatio solet in malam partem accipi, ad denotandum defectum ex infecta origine participatum.

Christus per dici non debeat filius Adæ.

In solutione ad primum tractat D. Thom. illum locum primæ ad Corinth. 15. *Primus homo de terra terrenus, secundus homo de cœlo cœlestis*. De quo dixit etiam supra q. 5. art. 1. ad 1. & nos dicta disput. 15. sect. 3. Reliqua in hoc articulo clara sunt.

ARTICULUS II.

Utrum caro Christi fuerit sumpta de David.

169. AD secundum sic proceditur. *Videtur quod Christus nõ sumpserit carnem de semine David. Matthæus enim genealogiam Christi texens, eam ad Joseph perducit; Joseph autem non fuit pater Christi: ut supra dictum est. Non ergo videtur, quod Christus de genere David descenderit.*

q. 28. art. 1. & q. 26. art. 1. ad 2.

2. *Præterea, Aaron fuit de tribu Levi, ut patet Exod. 6. Maria autem mater Christi cognata dicitur Elisabeth, quæ est filia Aaron: ut patet Luc. 1. Cum ergo David fuerit de tribu Juda (ut patet Matth. 1.) videtur, quod Christus de semine David non descenderit.*

3. *Præterea, Jerem. 22. dicitur de Jechonia: Scribe istum virum sterilem, nec enim erit de semine ejus vir, qui sedeat super solium David. Sed de Christo dicitur Isai. 9 Super solium David sedebit. Ergo Christus non fuit de semine Jechoniæ, & per consequens, nec de genere David, quia Matth. a David per Jechoniam seriem generationum perducit.*

Sed contra est, quod dicitur Rom. 1. Qui factus est ei ex semine David secundum carnem.

Respondeo dicendum, quod Christus specialiter duorũ antiquorum patrum filius dicitur esse, Abrahæ scilicet, & David: ut patet Matt. 1. Cujus est multiplex ratio. Prima quidem, quia ad hos specialiter de Christo promissio facta est: dictum est enim Abrahæ Gen. 22. Benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ. Quod Apostol. de Christo exponit, dicens Gal. 3. Abrahæ dictæ sunt promissiones, & semini ejus: non dicit & seminibus, quasi in multis, sed quasi in uno, & semini tuo, qui est Christus. Ad David autẽ dictum est. De fructu ventris tui ponam super sedem tuam. Unde & populus Judæorum, ut Regem honorifice suscipientes, dicebant Matt. 21. Hosanna filio David. Secunda ratio est, quod Christus futurus erat Rex, Propheta, & sacerdos: Abraham autem sacerdos fuit: ut patet ex hoc, quod Dominus dixit ad eum Gen. 15. Sume tibi vaccam triennem, &c. Fuit etiam Propheta, secundum illud quod dicitur Gen. 20. Propheta est, & orabit pro te. David autem, Rex fuit, & Propheta. Tertia ratio est, quia in Abraham primo incepit circumcisio: in David autẽ maxime manifestata est Dei electio: secundum illud quod dicitur. 1. Reg. 13. Quæsivit Dominus sibi virum juxta cor suum. Et ideo utriusq; filius Christus specialissime dicitur: ut ostendatur esse in salutem, & circumcisioni, & electioni Gentilium.

Ad primum ergo dicendum, quod hæc objectio fuit Fausti Manichæi, volentis probare Christum non esse filium David, quia non est conceptus ex Joseph, usque ad quem seriem generationis Matthæus perducit. Contra quem August. respondet 23. lib. contra Faustum, quod cum idem Evangelista dicat, & virum Mariæ esse Joseph & Christi matrem Virginem esse, & Christum esse ex semine David, quid restat, nisi credere. Mariam non fuisse extraneam a cognatione David, & eam Joseph conjugem non frustra appellatam, propter animorum confœderationem, quamvis ei non fuerit carne commixtus & quod potius propter dignitatem virilem ordo generationum usque ad Joseph perducitur. Si ergo nos credimus etiam Mariam fuisse de cognatione David: quia Scripturis credimus, quæ utrumque dicunt, & Christum ex semine David secundum carnem, & ejus matrem Mariam, non cum viro concumbendo, sed virginem. Ut enim dicit Hieron. super Matth. Ex una tribu fuit Joseph, & Maria. Unde ex lege eam accipere cogebatur ut propinquam: propter quod & simul censentur in Bethleem, quasi simul de una stirpe generati.

lib. 23 c. 8. post med. tom. 6.

Glos. ord. super 1. c. Matth. & 3. Luc. Aug. lib. 10 initio c. 9.

Matth. c. super illud Christi generatio sic erat 10. 9.

Ad secundum dicendum, quod huic objectioni Gregor. Nazian. respondet dicens, quod hoc nutu superno contigit, ut regium genus sacerdotali stirpi jungeretur, ut Christus, qui rex est, & sacerdos, ab utrisque nasceretur secundum carnem. Unde & Aaron, qui fuit primus sacerdos, secundum legem, duxit ex tribu Juda conjugem, Elisabeth filiam Aminadab. Sic ergo potuit fieri, ut pater Elisabeth aliquam uxorem habuerit de stirpe David: ratione cujus B. Virgo Maria, quæ fuit de stirpe David, esset Elisabeth cognata. Vel potius e converso, quod pater B. Mariæ de stirpe David existens, uxorem habuerit de stirpe Aaron. Vel sicut August. dicit 23. contra Faustum. Si Joachim pater Mariæ de stirpe Aaron fuit (ut Faustus hæreticus

lib. 23. c. 9 a med. ad fin. tom. 6.

per.

per quasdam scripturas apocryphas asserebat) credendum est, quod mater Joachim fuerit de stirpe David, vel etiam uxor ejus: ita ut per aliquem modum Mariam dicamus fuisse de stirpe David.

Ad tertium dicendum, quod per illam auctoritatem propheticam (sicut Ambrosius dicit super Lucam) non negatur ex semine Jechoniæ posteros nascituros; & ideo de semine ejus Christus est. Et quod regnavit Christus, non contra prophetiam est, non enim sæculari honore regnavit. Ipse enim dixit, Regnum meum non est de hoc mundo.

Lib. 3. in Luc. circa fin. 2. Jo. naie fin. ¬ libr. 10. 5.

ARTICULUS III.

Utrum convenienter genealogia Christi ab Evangelistis texatur.

Infra. Matth. 1. Luc. 1. art. 3. & 4.

AD tertium sic proceditur. Videtur, quod genealogia Christi inconvenienter ab Evangelistis texatur: Dicitur enim Isai. 53. de Christo, Generationem ejus quis enarrabit? Ergo nō fuit generatio Christi enarrāda.

2. Præterea, Impossibile est unum hominem duos patres habere. Sed Matth. dicit, quod Jacob genuit Joseph virum Mariæ. Lucas autem dicit Joseph fuisse filium Heli; ergo contraria sibi invicem scribunt.

3. Præterea, Videntur in quibusdam a se invicem diversificari. Matth. enim in principio libri incipiens ab Abraham, descendendo usque ad Joseph, quadraginta duas generationes enumerat: Lucas autem post Baptismum Christi generationem Christi ponit incipiens a Christo, & perducens generationum numerum usque ad Deum, ponens generationes septuaginta septem utroque extremo computato. Videtur igitur, quod inconvenienter generationem Christi describant.

4. Reg. c. 8. ibi sup. c. 12. ibi sup. c. 14. ibi. sup. c. 15.

4. Præterea, Quarto Reg. 8. legitur, quod Joram genuit Ochoziam: cui successit Joas filius ejus: huic autem successit filius ejus Amasias, postea regnavit filius ejus Azarias, qui appellatur Ozias, cui successit Joatham filius ejus. Matthæus autem dicit: quod Joram genuit Oziam: ergo videtur inconvenienter generationem Christi describere, tres Reges in medio prætermittens.

5. Præterea, Omnes, qui in Christi generatione describuntur, patres habuerunt, & matres, & plurimi etiam ex eis fratres habuerunt: Matthæus autem in generatione Christi tres tantum enumerat matres, scilicet Thamar, Ruth, & uxorē Uriæ: fratres autem nominat Judæ, & Jechoniæ, & iterum Phares & Zaram. Quorum nihil posuit Lucas. Ergo videntur Evangelistæ inconvenienter genealogiam Christi descripsisse.

Sed contra est auctoritas Scripturæ.

Respondeo dicendum, quod sicut dicitur 2. ad Timot. 3. Omnis Scriptura sacra est divinitus inspirata. Quæ autem divinitus fiunt, ordinatissime fiunt: secundum illud Rom. 13. quæ a Deo sunt, ordinata sunt. Unde convenienti ordine genealogia Christi est ab Evangelistis scripta.

Glos. ind. ex Hier. in cap. 1. Matth. in prin. to. 9.

Ad primum ergo dicendum, quod sicut Hieron. dicit super Matth. Isai. loquitur de generatione divinitatis Christi: Matth. autem enarrat generationem Christi secundum humanitatem. Non quidem explicans modum Incarnationis, quia hoc etiam est ineffabile: sed enumerans patres, ex quibus Christus secundum carnē processit.

Ad secundum dicendum, quod ad hanc objectionem, quam movit Julianus Apostata diversimode ab aliquibus respondetur. Quidam enim (ut Gregor. Nazian. dicit) dicunt eosdem esse, quos uterque Evangelista enumerat: sed sub diversis nominibus, quasi binomios. Sed hoc stare non potest, quia Matthæus ponit unum filiorum David scilicet Salomonem: Lucas autem ponit alium, scilicet Nathan: quos secundum historiam libri Regum cōstat fratres fuisse. Unde alii dixerunt, quod Matthæus veram genealogiam Christi tradidit: Lucas autem putativam, unde incepit, ut putabatur filius Joseph. Erant enim aliqui ex Judæis, qui propter peccata Regum Juda, credebant Christum ex David non per reges, sed per aliam ejus stirpem hominum privatorum, esse nasciturum. Alii vero dixerunt, quod Matthæus posuit patres carnales, Lucas vero posuit patres spirituales, scilicet justos viros, qui dicuntur patres, propter similitudinem honestatis. In lib. vero de Quæstionibus veteris, & novi testamenti respondetur, quod non est intelligendum, quod Joseph a Luca dicatur esse filius Heli, sed quod Heli, & Joseph fuerunt patres Christi, diversimode a David descendentes. Unde de Christo dicitur, quod putabatur filius Joseph, & quod ipse etiā Christus fuit Heli filius: quasi diceret, quod Christus ea

Aug. in li. q. ex novo test. qui incip. Deus certe perfectus est & in alio lib. qui incip.

ratione, qua dicitur filius Joseph, potest dici filius Heli, & omnium eorum, qui ex stirpe David descenderunt: sicut Apost. dicit Roman. 9. Ex quibus, scilicet Judæis, Christus est secundum carnem. Aug. vero in lib. de Quæst. Evang. tripliciter solvit dicens. Tres causæ occurrunt, quarum aliquam Evangelista secutus est. Aut enim unus Evangelista patrem Joseph, a quo genitus est, nominavit: alter vero vel avum maternum, vel aliquem de cognatis majoribus posuit. Aut unus erat huic Joseph naturalis pater, & alter eum adoptaverat. Aut more Judæorum, cum sine filiis unus decessisset, ejus uxorem propinquus accipiens, filium, quem genuit, propinquo mortuo deputavit. Quod etiā quoddam genus adoptionis legalis est, ut ipse Aug. dicit in 2. de consensu Evang. Et hæc ultima causa est verior, quā & Hieron. super Matth. ponit: & Euseb. Cæsariensis in Ecclesiastica historia ab Aphricano Historiographo traditam asserit. Dicunt enim quod Nathan, & Melchi diversis temporibus de una eademque uxore Jesca nomine, singulos filios procreaverunt: quia Nathan, qui per Salomonem descendit, uxorem eam primum ceperat, & relicto filio uno Jacob nomine, defunctus est: post cujus obitum (quoniam lex viduam alii viro non vetat nubere) Melchi qui per Nathan genus ducit, cum esset ex eadem tribu, sed non ex eodem genere, relictam Nathan accepit uxorem, ex qua etiam ipse suscepit filium nomine Heli. Et sic ex diverso patrum genere efficiuntur Jacob, & Heli uterini fratres: quorum alter, id est, Jacob fratris sui Heli sine liberis defuncti, ex mandato legis accipiens uxorem, genuit Joseph: natura quidem generis suum filium, secundum vero legis præceptum Heli efficitur filius. Et ideo Matth. dicit: Jacob genuit Joseph: sed Lucas, quia legalem generationem describit, nullum nominat aliquem genuisse. Et quamvis Damasc. dicat, quod B. Virgo Maria Joseph attingebat secundum illam originem, qua pater ejus dicitur Heli, quia dicit eam ex Melchi descendisse: tamen credendum est, quod etiam ex Salomone originem duxerit, secundum aliquem modum per illos Patres, quos enumerat Matthæus, qui carnalem Christi generationem dicitur enarrare, præsertim cum Ambr. dicat Christum de semine Jechoniæ descendisse.

Cur facte & dicta q. 6. co. 4. lib. 2. c. 5. ante med. to. 4.

lib. 2. c. 3. circa prin. to. 4. Euseb. l. 1. hist. Eccl. c. 6. in fin. & c. 7. parum ante medium, idem habet etiam Ambr. in Luc lib. 3. & inter princ. in med. 5.

Li. 4. orth. fidei c. 15. ante med.

Ad tertium dicendum, quod sicut dicit August. in lib. de consensu Evang. Matthæum regiam in Christo instituerat insinuare personam; Luc. autem sacerdotalem. Unde in generationibus Matthæi significatur nostrorum susceptio peccatorum a Domino Jesu Christo: in quantum scilicet per carnis originem similitudinem carnis peccati assumpsit. In generationibus autem Lucæ signatur nostrorum abolitio peccatorum a Christo Domino. Et ideo generationes Matthæus descendens enumerat. Lucas autem ascendens. Inde etiam est, quod Matthæus ab ipso David per Salomonem descendit, in cujus matre ille peccavit. Lucas vero ad ipsum David per Nathan ascendit per cujus nominis Prophetam Deus peccatum illius expiavit. Et inde est etiam, quod quia Matthæus ad mortalitatem nostram Christum descendentem voluit signare, ipsas generationes ab Abraham usque ad Joseph, & usque ad ipsius Christi nativitatem descendendo, commemoravit ab initio Evangelii sui: Lucas autem non ab initio, sed a Baptismo Christi generationem narrat, nec descendendo, sed ascendendo, tanquam sacerdotem in expiandis peccatis magis assignans, ubi testimonium Joannes perhibuit, dicens, Ecce qui tollit peccatum mundi. Ascendendo autem transit ad Abraham, & pervenit ad Deum, cui mundati, & expiati reconciliamur. Merito etiam adoptionis originem ipse suscepit: quia per adoptionem efficimur filii Dei: per carnalem vero generationem filius Dei filius hominis factus est. Satis autem demonstravit non se ideo dixisse Joseph filium Heli, quod de illo sit genitus: sed quod ab illo fuerit adoptatus, cum & ipsum Adam filium Dei dixerit, cum sit factus a Deo. Numerus etiam quadragenarius ad tempus præsentis vitæ pertinet, propter quatuor partes mundi: in qua mortalem vitam ducimus sub Christo regnante. Quadraginta autem quater habent decem, & ipsa decem ab uno usque ad quatuor progrediente numero consummantur. Posset etiam denarius ad decalogum referri, & quaternarius ad præsentem vitam, vel etiam ad 4. Evangelia, secundum quæ Christus regnat in nobis. Et ideo Matth. regiam personam Christi commendans, quadraginta personas posuit, excepto ipso. Sed hoc intelligendum est, si sit idem Jechonias, qui ponitur in fine secundæ

Lib. 3. in Luc declinando ad fin. tom. 5. lib. 2. c. 4. in prin. & post med. simul to. 4.

quæ-

quaternarii, & in principiu tertii, ut Aug. vult: quod dicit factum esse ad significandum, quod in Jechonia facta est quedam deflexio ad extraneas gentes, quando in Babyloniam transmigratum est quod præfigurabat Christum circumcisione ad præputium migraturum. Hieron. autem dicit duos fuisse Joachim, id est, Jechoniam patrem scilicet, & filium, quorum uterque in generatione Christi assumitur, ut constet distinctio generationum, quas Evangelista per tres quaterdenarios distinguit, quod ascendit ad quadraginta duas personas. Qui etiam numerus sancta convenit Ecclesia. Hic enim numerus consurgit ex senario, qui significat laborem præsentis vita, & septenariu, qui significat quietem vita futura. Sexies enim septem sunt quadraginta duo. Ipse etiam quaterdenarius, quia ex denario, & quaternario constituitur per aggregationem, ad eandem significationem pertinere potest, quam attributa est quadragenario, qui consurgit ex eisdem numeris secundum multiplicationem. Numerus autem, quos Lucas utitur in generationibus Christi significat universitatē peccatorum. Denarius enim tanquam justitia numerus in decem præceptis legis ostenditur. Peccatum autem est legis transgressio. Denarii vero numeri transgressio est undenarius. Septenarius autem significat universitatem, quia universum tempus septenariu dierum numero volvitur, septies autem undecim sunt septuaginta septem, & ita per hoc significatur universitas peccatorum, que per Christum tolluntur.

Lib. 2. de consensu Evang. c. 4. tom. 4. — Matth. 1. super illud, & post transmigrationem Babylonis, tom. 9. idem habet Ambr. in Luc. l. 3 non multum procul a fine, tom. 3.

Ad quartum dicendum, quod sicut Hieron super Matt. dicit, quia Joram Rex generi se miscuerat impiissima Jezabelis: idcirco usque ad tertiam generationem, ejus memoria tollitur, ne in sancta nativitatis ordine poneretur. Et ita ut Chrysost. dicit, quanta benedictio facta est super Jehu, qui vindictam fecerat super domum Achab, & Jezabel, tanta est maledictio super domum Joram propter filiam iniqui Achab, & Jezabel, ut usque ad quartam generationem præcidantur filii ejus de numero Regum sicut scriptum est Exod. 20. Reddam peccatum parentum in filios usque ad tertiam & quartam generationem. Est etiam attendendum, quod alii Reges fuerunt peccatores, qui in genealogia Christi ponuntur: sed non fuit eorum continua impietas. Nam ut dicitur in libro Quæstionum veteris, & novi Testamenti, Salomon merito patris sui dimissus in regno est, Roboam merito Asa filii sui: horum autem trium continuavit impietas.

Matth. 1. sup. illud, Joram genuit Oziā tom. 9. — Hom. 1. in opere imperfecto tom. 2. — August. in lib. q. vet. novi Test. q. 85. tom. 4.

Ad quintum dicendum, quod sicut dicit Hieron. super Matth. In genealogia Salvatoris nulla sanctarum mulierum assumitur, sed eas, quas Scriptura reprehendit: ut qui propter peccatores venerat de peccatoribus nascens omnium peccata deleret. Unde ponitur Thamar, qua reprehenditur de socerino concubitu: & Raab, quæ fuit meretrix: & Ruth, qua fuit alienigena: & Bethsabee uxor Uria, qua fuit adultera. Que tamen proprio nomine non ponitur, sed ex nomine viri designatur: tum propter peccatum ipsius, quæ fuit adulterii, & homicidii conscia: tum etiam ut nominato viro peccatum David ad memoriam revocetur. Et quia Lucas Christum designare intendit, ut peccatorum expiatorem, talium mulierum mentionem non facit. Fratres autem Juda commemorat, ut ostendat eos ad Dei populum pertinere: cum tamen Ismael frater Isaac, & Esau frater Jacob a populo Dei fuerint separati: propter quod in generatione Christi non commemorantur, & etiam ut superbiam de nobilitate excludat. Multi enim fratrum Juda ex ancillis nati fuerunt: sed omnes simul erant Patriarcha, & tribuum principes. Phares autem, & Zaram simul nominantur, (ut Ambr. dicit super Lucam) quia per eos gemina describitur vita populorum una secundum legem, quæ significatur per Zaram; altera secundum fidem, quæ significatur per Phares. Fratres autem Jechoniæ ponit, quia omnes regnaverant diversis temporibus, quod in aliis Regibus non acciderat, vel quia eorum similis fuit, & iniquitas, & miseria.

Matth. 1. sup. illud, Judas genuit Phares tom. 9. — Lib. 3. in Luc. aliquanto ante med. tom. 3.

DE hac re late diximus supra disputat. 2. hujus tomi sect. 3. ubi propter loci opportunitatem genealogiam B. Virginis texere necessarium fuit, qua explicata, nihil est, quod de Christi genealogia dicamus, nec circa literam D. Thom. novum aliquid explicandum occurrit.

ARTICULUS IV.

Utrum decuerit Christum nasci de fœmina.

AD quartum sic proceditur. Videtur, quod materia corporis Christi non debuerit esse assumpta de fœmina. Sexus enim masculinus est nobilior, quam sexus fœmineus. Sed maxime decuit, ut Christus assumeret id, quod est perfectum in humana natura. Ergo videtur, quod non debuerit de fœmina carnem assumere, sed magis de viro: sicut & Eva de costa viri formata est. 171.

3. d. 12. q. 3. art. 1. q. 2. & opusc. 3. c. 218.

2. Præterea. Quicunque ex fœmina concipitur, utero fœmina concluditur. Sed Deo, qui cœlum & terram implet (ut dicitur Jerem. 23.) non competit, quod parvo fœmina utero includatur. Ergo videtur, quod non debuerit concipi de fœmina.

3. Præterea, illi, qui concipiuntur ex fœmina, quandam immunditiam patiuntur. Unde dicitur Job 25. Nunquid justificari potest homo comparatus Deo, aut apparere mundus natus de muliere? Sed in Christo nulla immunditia esse debuit: ipse enim est Dei sapientia: de qua dicitur Sapien. 7. Nihil inquinatum in illam incurrit. Ergo non videtur, quod debuerit carnem assumere de fœmina.

Sed contra est, quod dicitur Galat. 4. Misit Deus filium suum factum ex muliere.

Respondeo dicendum, quod licet filius Dei carnem humanam assumere potuerit, de quacunque materia voluisset: convenientissimum tamen fuit, ut de fœmina carnem acciperet. Primo quidem, quia per hoc tota humana natura nobilitata est. Unde August. dicit lib. 83. quæstionum: Hominis liberatio in utroque sexu debuit apparere. Ergo, quia virum oportebat suscipere, qui sexus honorabilior est, conveniens erat, ut fœminei sexus liberatio hinc appareret, quod ille vir de fœmina natus est. Secundo, quia per hoc veritas Incarnationis astruitur. Unde Ambr. dicit in libro de Incarn. Multa in Christo secundum naturam invenies, & ultra naturam: secundum conditionem etenim natura in utero fœminei corporis fuit; sed supra conditionem virgo concepit, virgo generavit: ut crederes, quia Deus erat, qui innovabat naturam, & homo erat, qui secundum naturam nascebatur ex homine. Et Aug. dicit epistola ad Volusian. Si omnipotens Deus hominem ubicumque formatum, non ex materno utero crearet, sed repentinum inferret aspectibus, nonne opinionem confirmaret erroris, nec hominem verum suscepisse, ullo modo crederetur? & dum omnia mirabiliter facit, auferret quod misericorditer fecit. Nunc vero ita inter Deum, & hominem mediator apparuit, ut in unitate personæ copulans utramque naturam, & solita sublimaret insolitis, & insolita solitis temperaret. Tertio, quia per hunc modum completur omnis diversitas generationis humana. Nam primus homo productus est ex limo terra sine viro, & fœmina. Eva vero producta est ex viro sine fœmina: alii vero homines nascuntur ex viro, & fœmina. Unde hoc quartum quasi Christo proprium relinquebatur, ut produceretur ex femina sine viro.

q. 11. in med. to. 4. — c. 6. circa med. to. 2. — Est ep. 3. note med. tom. 2.

Ad primum ergo dicendum, quod quia sexus masculinus est nobilior, quam fœmineus, ideo humanam naturam in masculino sexu assumpsit: ne tamen sexus fœmineus contemneretur, congruum fuit, ut carnem assumeret de fœmina. Unde August. dicit in libr. de Agone Christiano: Nolite vosipsos contemnere viri, filius Dei virum suscepit: nolite vosipsas contemnere fœmina, filius Dei natus ex fœmina est.

c. 11. circa med. to 3.

Ad secundum dicendum, quod sicut August. dicit 23. libr. contra Faustum (qui hac objectione utebatur): Non plane, inquit, catholica fides, quæ Christum Dei filium, natum secundum carnem credit ex virgine, ullo modo eundē Dei filium sic in utero mulieris includit, quasi extra non sit, quasi cœli, & terra administrationem deseruerit, quasi a Patre recesserit, sed vos Manichæi corde illo, quo nihil potestis nisi corporalia phantasmata cogitare, ista omnino non capitis. Ut enim dicit epistola ad Volusian. Hominum iste sensus est, nihil, nisi corpora valentium cogitare: quorum nullum potest esse ubique totum: quoniam per innumerabiles partes aliud alibi habeat necesse est. Longe alia est anima natura, quam corporis: quanto magis Dei, qui creator est, & anima & corporis, & novit ubique totus esse, & nullo contineri loco: novit venire, non recedendo ubi erat: novit abire, non deserendo quo venerat.

Lib. 23. c. 10. unum med. to. 6. — Est ep. 3. aliq. circulum a prin. to. 2.

Ad

Ad tertium dicendum, quod in conceptione viri ex fœmina non est aliquid immundum, in quantum est opus Dei: unde dicitur Act. 10. Quod Deus creavit, tu ne commune dixeris, id est, immundum. Est ibi tamen aliqua immunditia ex peccato proveniens, prout cum libidine quis concipitur ex commixtione maris, & fœmina, quod tamen in Christo non fuit, ut supra ostensum est. Si tamen aliqua esset ibi immunditia, ex ea non inquinaretur Dei Verbum,
q.19. ar.1. *quod nullo modo est immutabile, vel alterabile. Unde August. dicit in lib. contra quinque hæreses. Dicit tibi Deus creator hominis, filius hominis: Quid est, quod te permovet in mea nativitate? non sum libidinis conceptus cupiditate: ego matrem, de qua nascerer, feci. Si soli radius cloacarum sordes siccare novit, eis inquinari non novit: quanto magis splendor lucis æternæ, quocunque radiaverit, mundare potest, & ipse pollui non potest.*

Litera hujus articuli tam perspicua est, ut non indigeat expositione. De re autem ipsa propter ea, quæ in 1. tom. disput. 3. attigi tractando de convenientia Incarnationis, disputavi supra in hoc tomo disput. 5. sect. 1. & & in sequentibus nonnulla addemus.

ARTICULUS V.

Utrum corpus Christi de purissimis sanguinibus Virginis formatum fuerit.

772. 3 d. 3. q. 1. art. 5. *AD quintum sic proceditur. Videtur, quod caro Christi non fuerit concepta ex purissimis sanguinibus Virginis. Dicitur enim in Collecta, quod Deus Verbum suum de Virgine carnem sumere voluit. Sed caro differt a sanguine Virginis. Ergo corpus Christi non est sumptum de sanguine Virginis.*

2. Præterea. Sicut mulier formata est miraculose de viro, sic corpus Christi miraculose formatū est de Virgine. Sed mulier non dicitur esse formata de sanguine viri, sed magis de carne, & ossibus ejus, secūdum illud, quod dicitur Gen. 2. Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea. Ergo videtur, quod nec etiam corpus Christi formari debuerit de sanguine Virginis, sed de carnibus, & ossibus ejus.

3. Præterea: corpus Christi fuit ejusdem speciei cum corporibus aliorum hominum: sed corpora aliorum hominum non formantur ex purissimo sanguine, sed ex semine & sanguine menstruo. Ergo videtur, quod nec etiam corpus Christi fuerit conceptum ex purissimis sanguinibus Virginis.

Sed contra est, quod Damasc. dicit in libr. quod filius Dei construxit sibi ipsi ex castissimis, & purissimis san-
Lib. 3. orth. fidei c. 2. in med. Art. præc. *guinibus Virginis carnem animatam anima rationali.*

Respondeo dicendum, quod sicut supra dictum est, in conceptione Christi fuit secundum conditionem naturæ, quod est natus ex fœmina, sed supra conditionem naturæ, est natus ex Virgine. Habet autem hoc naturalis conditio, quod in generatione animalis fœmina materiam ministret, ex parte autem maris sit principium activum in generatione sicut probat Philosophus in libr. de Generatione animalium. Fœmina autem, quæ ex mare concepit, non
Lib. 1. c. 19 in fin præcipue, & lib. 2. c. 4. & 5. to. 4. *est virgo, & ideo ad supernaturalem modum generationis Christi pertinet, quod activum principium in generatione illa fuerit virtus supernaturalis divina. Sed ad naturalem modum generationis ejus pertinet, quod ejus materia, de qua corpus ejus cōceptum est, sit conformis materiæ, quā aliæ fœminæ subministrant ad conceptionem prolis. Hæc autem materia secundum Philosophum in libr. de generatione animalium, est sanguis mulieris non quicunque, sed*
lib. 1. ex c. 19. & 19. tom. 4. *perductus ad quandam ampliorem digestionem per virtutem generativam matris, ut sit materia apta ad conceptū, & ideo ex tali materia fuit corpus Christi conceptum.*

Ad primum ergo dicendum, quod cum B. Virgo fuerit ejusdem naturæ cum aliis fœminis, consequens est, quod habuerit carnem, & ossa ejusdem naturæ. Carnes autem, & ossa in aliis fœminis sunt actuales corporis partes, ex quibus constituitur integritas corporis, & ideo subtrahi nō possunt sine corruptione corporis, vel diminutione. Christus autem, qui venerat corrupta reparare, nullam corruptionem, aut diminutionē integritatis matris ejus inferre debuit, ut supra dictum est. Et ideo non debuit corpus Christi formari de carne, vel ossibus Virginis, sed de sanguine, qui nondum est actu pars, sed est potentia tota, ut dicitur
q. 28. art. 1. & 2. *in libro de generatione animalium. Et ideo dicitur, carnem de virgine sumpsisse: non quod materia corporis ejus fuerit actu caro, sed sanguis, qui est potentia caro.*

Ad secundum dicendum, quod sicut in prima parte dictum est, Adā, quia institutus erat, ut principium quoddā Part. 1. q. 92. art. 3. ad 2. arg.
humanæ naturæ, habebat in suo corpore aliquid carnis, & ossis, quod non pertinebat ad integritatem personalem ipsius, sed solum in quantum erat naturæ humanæ principiū: & de tali carne formata est mulier absque viri detrimēto. Sed nihil tale fuit in corpore Virginis: ex quo corpus Christi posset formari sine corruptione materni corporis.

Ad tertium dicendum, quod semen fœminæ non est generationi aptum, sed est quiddam imperfectum in genere seminis, quod non potuit perduci ad perfectum seminis cōplementum propter imperfectionem virtutis fœmineæ. Et ideo tale semen non est materia, quæ de necessitate requiratur ad conceptum: sicut Philosophus dicit in lib. de Generat. animal. Et ideo in conceptione corporis Christi non fuit: præsertim quia licet sit imperfectum in genere seminis, tamen cum quadam concupiscentia resolvitur, sicut & semen maris. In illo autem conceptu virginali, concupiscentia locum habere non potuit, & ideo Damasc. dicit, quod corpus Christi non seminaliter conceptum est. San- Lib. 3. orth. fid. c. 1. 4. 6 & 7.
guis autem menstruus, quem fœminæ per singulos menses emittunt, impuritatem quandam naturalem habet corruptionis: sicut & cæteræ superfluitates, quibus natura non indiget, sed eas expellit. Ex tali autem menstruo corruptionem habente, quod natura repudiat, non formatur conceptus: sed hoc est purgamentum quoddam illius puri sanguinis, qui digestione quadam est præparatus ad conceptum, quasi purior, & perfectior alio sanguine. Habet tamen impuritatem libidinis in conceptione aliorum hominum: in quantum ex ipsa commixtione maris, & fœminæ, talis sanguis ad locum generationi congruum attrahitur. Sed hoc in conceptione Christi non fuit: quia operatione Spiritus Sancti talis sanguis in utero Virginis adunatus est, & formatus in prolem. Et ideo dicitur corpus Christi ex castissimis, & purissimis sanguinibus Virginis formatum.

COMMENTARIUS.

NOtanda est hoc loco ratio D. Thom. Iode enim probat Christi corpus fuisse formatum ex sanguine Virginis, quia formatus est Christus ex Virgine tanquam verus filius ejus; ad hoc autem necessarium fuit, ut B. Virgo in illa conceptiooe præstiterit, quod aliæ fœminæ in conceptione filiorum præstare solent, ut matres possint appellari; illud autem præcipuum est, quod sanguinem suum subministrat, ex quo fœtus possit formari; hoc ergo ut minimum necessarium fuit in Virgine, ut mater possit appellari. Non enim satis esset, quod Christus acciperet corpus ex Virgine formando illud ex costa, v. g. aut alio simili modo, quia non magis posset filius ejus appellari quam Eva dici possit filia Adæ; & ideo formatus est, B. Virgine verissime, ac propriissime sanguinem suum subministrante, tanquam vere matre. Dicitur autem ille sanguis fuisse purissimus, quia ut hic D. Thom. ex Aristot. refert, & indicat Augustin. lib. 83. quæst. q. 56. etiam in aliis matribus humanum corpus ex puro sanguine, magisque digesto fabricatur, in B. autem Virgine fuit purissimus, tum ob singularem ejus temperantiam; tum etiam ob singularem Spiritus S. curam, & providentiam. Et hæc ratio D. Thom. tam efficax est, & evidens supposito principio fidei, ut conclusionem faciat omnino certam, & ita recepta est communi consensu. & traditione totius Ecclesiæ. Et habetur in VI. Synod. act. 11. in Epist. Sophronii, & in Damasceno, quem hic D. Thom. citat. & in aliis Patribus communiter. Occurrebant autem difficultates circa veritatem hanc, quæ, quia modum conceptionis attingunt, tractabuntur commodius in disputatione sequenti. Cætera sunt clara in articulo. Nam illa quæstio, an sanguis informetur anima, quam D. Thom. hic attigit in argum. 1. in 1. tom. circa q. 4. latissime disputata est.

ARTICULUS VI.

Utrum corpus Christi in antiquis Patribus fuerit secundum aliquid signatum.

AD sextum sic proceditur. Videtur, quod corpus Christi 773. 3. d. 3. q. 4. art. 2.
fuerit secundum aliquid signatum in Adam, & in aliis Patribus. Dicit enim August. 10 super Genes. ad literam, quod caro Christi fuit in Adam, & Abraham se- Lib. 10. c. 19 & 20. tom. 3.
cundum corpulentam substantiam. Sed substantia corpu-

lenta

lenta est quiddam signatum. Ergo caro Christi fuit in Adam, & Abraham, & aliis Patribus secundum aliquid signatum.

2. *Praterea Roman. 1. dicitur, quod Christus factus est ex semine David secundum carnem. Sed semen David fuit aliquid signatum in ipso. Ergo Christus fuit in David secundum aliquid signatum, & eadem ratione in aliis Patribus.*

3. *Praterea, Christus ad humanum genus affinitatem habet, in quantum ex humano genere carnem assumpsit. Sed si caro illa non fuit secundum aliquid signatum in Adam, nullam videtur habere affinitatem ad humanum genus, quod ex Adam derivatur: sed magis ad alias res, unde materia carnis ejus assumpta est. Videtur ergo, quod caro Christi fuerit in Adam, & in aliis Patribus secundum aliquid signatum.*

Sed contra est, quod Augustin. dicit 10. super Genes. ad literam: Quocunque modo Christus fuit in Adam, & Abraham, & aliis Patribus: alii homines etiam ibi fuerunt, sed non convertitur. Alii autem homines non fuerunt in Adam, & Abraham, secundum aliquam materiam signatam, sed solum secundum originem, ut in prima parte habitum est: ergo neque Christus fuit in Adam, & Abraham secundum aliquid signatum, & eadem ratione nec in aliis Patribus.

Respondeo dicendum, quod sicut supra dictum est, materia corporis Christi non fuit caro, & os B. Virginis, nec aliquid, quod fuerit actu pars corporis ejus, sed sanguis, qui est potentia caro. Quicquid autem fuit in B. Virgine a parentibus acceptum, fuit actu pars corporis B. Virginis. Unde illud, quod fuit in B. Virgine a parentibus acceptũ, non fuit materia corporis Christi, & ideo dicendum est, quod corpus Christi non fuit in Adam, & aliis patribus secundum aliquid signatum, ita scilicet quod aliqua pars corporis Adæ, vel alicujus alterius posset designari determinate, ut diceretur, quod ex hac materia determinate formabitur corpus Christi: sed fuit ibi secundum originem, sicut & caro aliorum hominum. Corpus enim Christi habet relationem ad Adam, & alios Patres mediante corpore matris ejus. Unde nullo alio modo fuit in Patribus corpus Christi, quam corpus matris ejus, quod non fuit in Patribus secundum materiam signatam, sicut nec corpora aliorum hominum ut in 1. part. dictum est.

Ad primum ergo dicendum, quod cum dicitur Christus fuisse in Adam secundum corpulentam substantiam, non est intelligendum hoc modo, quod corpus Christi in Adam fuerit quadam corpulenta substantia: sed quia corpulenta substantia corporis Christi, id est, materia, quam sumpsit ex Virgine, fuit in Adam, sicut in principio activo, non autem sicut in materiali principio. quia scilicet per virtutem generativam Adæ, & aliorum ab Adam descendentium usque ad B. Virginem factum est, ut illa materia prepararetur ad conceptum corporis Christi. Non autem fuit materia illa formata in corpus Christi per virtutem seminis ab Adam derivatam. Et ideo Christus dicitur fuisse in Adam originaliter, secundum corpulentam substantiam: non autem secundum seminalem rationem.

Ad secundum dicendum, quod quamvis corpus Christi non fuerit in Adam, & in aliis Patribus secundum seminalem rationem: corpus tamen B. Virginis, quod ex semine matris est conceptum, fuit in Adam, & in aliis Patribus secundum rationem seminalem. Et ideo mediante B. Virgine, Christus secundum carnem dicitur esse ex semine David per modum originis.

Ad tertium dicendum, quod Christus habet affinitatem ad humanum genus secundum similitudinem speciei. Similitudo autem speciei attenditur, non secundum materiam remotam, sed secundum materiam proximam, & secundum principium activum, quod generat sibi simile in specie. Sic igitur affinitas Christi ad humanum genus sufficienter conservatur per hoc, quod corpus Christi formatum est ex sanguinibus Virginis derivatis secundum originem ab Adam, & aliis Patribus. Nec refert ad hanc affinitatem, undecunque materia illorum sanguinum sumpta fuerit: sicut nec hoc refert in generatione aliorum hominum, sicut in prima parte dictum est.

COMMENTARIUS.

RECte advertit Cajetanus, D. Thomam hanc movisse quæstionem occasione cujusdam antiquę opinionis, quæ ut carnem Christi tam in se, quam in suis parentibus omnino faceret a peccato, debitoque peccati liberam, asseruit Deum in Adamo particulam quandam substantiæ ejus designasse, & quasi separasse, ut omnino esset a lege peccati præservata, eamque usque ad B. Virginem, per omnes sibi succedentes progenitores ejus, integram fuisse transfusam, ut ex illa purissima Christi caro formaretur. Quam sententiam inter recentiores defendit Galatin. lib. 7. cap. 4. D. autem Thomas merito hanc sententiam rejicit; est enim revera merum figmentum. Indicat autem D. Thomas duplicem rationem. Prima est, quia Christi caro non fuit formata ex aliqua materia, quæ fuerit actu pars corporis Virginei; non ergo fuit formata ex illa particula signata, quæ in prioribus parentibus præcesserit, & Virgini communicata fuerit. Patet consequentia, quia Christi corpus non fuit formatum ex prioribus parentibus, nisi mediante B. Virgine: B. autem Virgo non habuit a suis parentibus, nisi ea, quæ fuerunt actu partes corporis ejus.

Dices: filius non solum habet a matre actu partes, sed etiam humores, & sanguinem, qui est pars in potentia. Objectio.
Respondetur; esto ita sit eo tempore, quo fœtus concipitur, nihilominus tamen eo tempore, quo B. Virgo filium concepit, non potuit in suo corpore habere aliquid a parentibus acceptum, quod non esset actu pars ejus, quia si aliquid sanguinis in prima conceptione suscepit a matre, non potuit toto illo tempore conservari sub forma sanguinis, quia cum esset potentia caro, & agens propinquum, necesse est, ut tandem fuerit in carnem, vel ossa conversum. Unde confirmari potest hæc ratio; nam vel illa particula substantiæ, ex qua formatum fingitur Christi corpus, erat incorruptibilis, & hoc asserere hæreticum est; aut corruptibilis, & mutabilis in hominis substantiã, & ita nõ potuit perpetuo immutata conservari, & transfundi. Nisi forte dicatur miraculose fuisse conservatam, quod voluntarium, & sine fundamento est, & oportebit præterea aliud miraculum adjungere, quo illa particula substantiæ perpetuo fuerit a parentibus in filios transfusa. Non enim transfundi poterat ex vi seminalis generationis naturalis: tum quia non transfundebatur, ut ex ea formaretur proles, neque ut informaretur anima ejus, neque ut concurreret ad generationem ejus, sed solum, ut deferretur usque ad Christum; tum etiam, quia illa particula solum derivabatur, juxta hanc sententiam, ad eos filios, ex quibus venturus erat Christus, & non ad alios, etiam si fortasse prius tempore ab eodem parente, per eandem seminalem virtutem, & facultatem generarentur. Sequitur ergo illam transfusionem, & propagationem prout ad Virginem, vel Christum pertinebat, nunquam fuisse naturalem, sed miraculosam, & potius divina, quã humana actione, ac voluntate factum esse, ut illa particula transfunderetur, quod per se absurdissimum est. Et præterea ex illo sequitur Christum non fuisse filium David, neque Abrahæ, quod est contra Scripturam; sequela patet, quia omnes illi antiqui Patres, revera non fuerunt juxta hanc sententiam viri progenitores Christi, sed solũ quasi deferentes illam particulam, quæ divino arbitrio, & motione comitabatur alicujus filii generationem. Respon.

Secunda ratio, quam tacite indicat D. Thomas, est, quia corpus Christi non fuit in parentibus aliter, quam corpus Virginis, quia non fuit in illis, nisi mediante Virgine; sed corpus B. Virginis non fuit in Patribus secundum materiam signatam, quia non fuit in illis aliter, quam alii filii sint in suis parentibus. Quod D. Th. non probat, est autem certissimum, quia B. Virgo fuit naturali modo concepta per veram seminalem propagationẽ, aliàs non fuisset ex vi suæ conceptionis peccato obnoxia; quod Galatinus consequenter admittit: graviter tamen errat, ut supra ostensum est. Aliter tamen respondere posset, & vitare hujus rationis vim, negando majorem, & dicendo, Virginem quidem fuisse conceptam ex communi, & infecta materia, sicut progenitores ejus, tamen in illam fuisse transfusam illam particulam, ex qua corpus Christi formandum erat, sicut in omnibus præcedentibus progenitoribus factum fuerat. Sed licet hoc ita sit, non obstat, quia ratio D. Thom. procedit contra eos, qui asserebant, corpus Virginis ex illa particula fuisse formatum; tamen contra alium modum explicandi illam sententiam sufficienter concludunt, quæ in prima ratione adducta sunt. Et addi præterea potest, quod juxta illum modũ nõ fuisset formatũ Christi corpus ex sanguine Vir-

gions, neque de substantia ejus magis, seu proximius, quã de substantia Adæ, vel Abrahæ. Patet consequentia, quia solum fuisset formatum ex materia illius particulæ, quæ eadem numero fuerat in Adamo, Abraham, &c. solumque fuisset differentia, quod tempore formationis Christi illa particula inventa est in corpore Virginis, & non in aliis. Hæc autem omnia sunt absurda, & a doctrina fidei aliena, & ideo hæc sententia antiquata prorsus est, & ab omnibus rejecta. Ad fundamentum vero ejus respondet D. Thom. duobus articulis sequentibus. In argumentis vero, quæ in hoc articulo proponit, & in solutionibus eorum, nihil explicandum occurrit.

ARTICULUS VII.

Utrum caro Christi in Patribus fuerit peccato obnoxia.

174. 3. d. 3. q. 4. art. 1. *AD septimum sic proceditur. Videtur, quod caro Christi in antiquis Patribus peccato infecta non fuerit. Dicitur enim Sapien. 7. quod in divinam sapientiam nihil inquinatum incurrit: Christus autem est Dei sapientia, ut dicitur 1. ad Corinth. 1. Ergo caro ejus nunquam peccato inquinata fuit.*

lib. 3. c. 6. & 7. non longe a princ. & c. 2. a med. *2. Præterea Damasc. dicit in 3. libr. quod Christus primitias nostræ naturæ assumpsit. Sed in primo statu caro humana non erat peccato infecta. Ergo caro Christi non infecta, nec in Adam, nec in aliis Patribus.*

li. 10. c. 20 a med. tom. 3. *3. Præterea, August. dicit 10. super Gen. ad literam, quod natura humana semper habuit cum vulnere vulneris medicinam. Sed id, quod est infectum, non potest esse vulneris medicina, sed magis ipsum indiget medicina. Ergo semper in natura humana fuit aliquid non infectum, ex quo postmodum est corpus Christi formatum.*

Sed contra est, quod corpus Christi non refertur ad Adam, & ad alios Patres, nisi mediante corpore B. Virginis, de qua carnem assumpsit. Sed corpus B. Virginis totum fuit in originali peccato conceptum, ut supra dictum est: & ita etiam secundum quod fuit in Patribus, fuit q. 27 art. 2 & q. 14 art. 3. ad 2 *peccato obnoxium. Ergo caro Christi, secundum quod fuit in Patribus, fuit peccato obnoxia.*

Respondeo dicendum, quod cum dicimus Christum, vel carnem ejus fuisse in Adam & in aliis Patribus, comparamus ipsum, vel carnem ejus ad Adam, & ad alios Patres. Manifestum autem est, quod alia fuit conditio Patrum, & alia Christi. Nam Patres fuerunt subjecti peccato, Christus autem fuit omnino a peccato immunis. Dupliciter ergo in hac comparatione errare contingit. Uno modo, ut attribuamus Christo, vel carni ejus conditionem, quæ fuit in Patribus: puta, si dicamus, quod Christus in Adã peccavit: quia in eo aliquo modo fuit, quod est falsum: quia nõ eo modo in eo fuit, ut ad Christum peccatũ Adæ perveniret: quia non derivatur ab eo secundum concupiscentiæ legem, sive secundum rationem seminalem, ut supra dictum est. Alio modo contingit errare, si attribuamus ei, Art. præc. ad 1. & q. 15. art. 1. ad 2. *quod actu fuit in Patribus, conditionem Christi, vel carnis ejus, ut scilicet, quia caro Christi, secundum quod in Christo fuit, non fuit peccato obnoxia: ita etiam in Adã, & in aliis Patribus fuerit aliqua pars corporis ejus, quæ non fuit peccato obnoxia, ex qua postmodum corpus Christi formaretur: sicut quidam posuerunt. Quod quidem esse non potest. Primo, quia caro Christi non fuit secundum aliquid signatum in Adam, & in aliis Patribus, quod posset distingui a reliqua ejus carne, sicut purum ab impuro: sicut jam supra dictum est. Secundo, quia cum caro humana peccato inficiatur ex hoc, quod est per concupiscentiam concepta: sicut tota caro alicujus hominis per concupiscentiam concipitur, ita etiam tota peccato inquinatur. Et ideo dicendum est, quod tota caro antiquorum Patrum fuit peccato obnoxia, nec fuit in eis aliquid a peccato immune, de quo postmodum corpus Christi formaretur.*

Ad primum ergo dicendum, quod Christus non assumpsit carnem humani generis subjectam peccato, sed ab omni infectione peccati mundatam. Et ideo in Dei sapientiam nihil inquinatum incurrit.

Ad secundum dicendum, quod Christus dicitur primitias nostræ naturæ assumpsisse, quantum ad similitudinẽ conditionis: quia scil. assumpsit carnem peccato non infectam, sicut fuerat caro hominis ante peccatum. Non autem hoc intelligitur secundum continuationem puritatis: ita scil. quod illa caro puri hominis conservaretur a peccato immunis, usque ad formationem corporis Christi.

Ad tertium dicendum, quod in humana natura ante Christum erat vulnus, id est, infectio originalis peccati in actu: medicina autem vulneris non erat ibi actu, sed solum secundum virtutem originis: prout ab illis Patribus propaganda erat caro Christi.

COMMENTARIUS.

HUnc articulum proposuit D. Th. ut illam signatam particulam, de qua in præcedenti articulo dictum est, ostenderet necessariam non esse, ut caro Christi ab omni peccato, ac debito peccati immunis fuerit ex vi suę originis. Primum ergo supponit Christum omnino fuisse a peccato liberum, & debito, ac origine peccati, quia non peccavit in Adamo, cum in illo non fuerit contentus secundum seminalem rationem, quoniam non erat ex illo formandus, & concipiendus per seminalem originem. Ex quo fit, non esse necessarium ad hanc Christi immunitatem, & innocentiam, ut præcesserit in parentibus illa signata particula immunis peccati, quia caro Christi non fuit in parentibus in actu secundum aliquid signatũ, sed tantum in potentia materiali proxime, vel remote. Imo addit D. Th. non esse possibilem illam particulam, quia tota caro hominis peccato inquinatur, cum tota per concupiscentiam concipiatur, quæ conceptio est proxima radix, & origo talis infectionis. Quæ ratio optime concludit, si particula illa propagari, seu communicari dicatur ex vi seminalis conceptionis: si vero hoc negetur, vel fingantur alia insolita miracula, procedunt rationes superius factæ. Et hactenus D. Thom. in corpore articuli.

Ex quibus, si quis attente consideret, intelliget, D. Thom. non respondisse directe quæstioni propositæ. Solum enim concludit, totam carnem antiquorum Patrum fuisse peccato obnoxiam, nec fuisse in eis aliquid a peccato immune, de quo postmodum Christi corpus formaretur, unde, licet res satis constet, tamen de modo loquendi dubitari potest, an simpliciter concedi possit, carnem Christi in Patribus fuisse peccato obnoxiam. Cajetanus enim hoc loco existimat posse concedi, carnem Christi in Patribus fuisse peccato obnoxiam. Nam licet prius reduplicationem, & quasi limitationem posuisset, dicens, *caro Christi in Patribus, ut in Patribus*: postea tamen simpliciter illud concedit; imo Magister Sent. in 3. d. 3. concedit, carnem Christi prius, quam conciperetur, fuisse peccato obligatam, seu obnoxiam, & videtur favere D. Th. artic. seq. argum. 3. cum solutione. Sed quamvis res constet, in modo loquendi oportet cautionem adhibere. Unde in primis nullo modo dicendum est absolute, carnem Christi fuisse peccato obnoxiam: tum quia neque in se fuit unquam subjecta debito peccati, neque ex parentibus habuit originem, propter quam futura esset peccato obnoxia. Deinde illa propositio, caro Christi in parentibus fuit peccato obnoxia, non est admittenda. Ratio est, quia caro Christi non continebatur actu in parentibus; ut autem erat in potentia, non erat in illis secundum seminalem virtutem, & ideo non poterat ex vi talium parentum, seu causarum maculari, seu peccato subjici, quia illi parentes solum poterant inficere carnem, quam in seminali virtute continebant; ergo non potest caro Christi dici obnoxia peccato in suis causis, & parentibus, quia hoc nihil aliud significat, quam ita contineri in illis, ut ab illis possit infici, seu maculari per propagationem. Tertio dicere possumus, carnem antiquorum Patrum, quæ in potentia carnem Christi continebat, fuisse peccato subjectam, vel obnoxiam. Hoc patet ex præced. artic. Quia caro Christi non fuit formata ex aliqua signata particula, quæ in ejus parentibus fuerit ab infectione peccati omnino immunis: sed tota caro precedentium Patrum de se legi peccati subjecta fuit, & hoc modo vere dicitur Christus natus ex peccatoribus, *ut ex peccatoribus nascens, omnium peccata deleret*, ut Orig. dixit hom. 28. in Luc. & Hieron. Matth. 1. qui notat, ad indicandam hanc Dei benignitatem, in genealogia salvatoris, potius peccatricum mulierum mentionem fieri, quam sanctarum. Et Cajet sine dubio nihil aliud intendit, & ideo addit reduplicationem illam, *ut in parentibus*; & D. Th. dixit, *secundum qualitatem, quam habuit in suis parentibus*, quod est dicere, non ipsam, sed carnẽ suorum parentũ fuisse obnoxiã peccato. Et sine dubio melius est ita loqui, ut in corpore hujus art. D. Th. est locutus. In quo ulterius adverto,

aliud

aliud esse loqui de parentibus remotis Christi, aliud de parente proximo, quæ fuit sola mater ejus. In illis enim fuit caro non solum obnoxia, sed etiam subjecta peccato: in hac vero subjecta non fuit, potest vero dici fuisse obnoxia, juxta supra tradita de conceptione Virginis.

ARTICULUS VIII.

Utrum Christus in lumbis Abrahæ fuerit decimatus.

371. 3.d.3.q.4. art.3.q.2. & 4.d.1.q. 2.art.2.q. 3.ad 2.

AD octavum sic proceditur. Videtur, quod Christus fuerit in lumbis Abrahæ decimatus. Dicit enim Apostolus ad Hebr.7. quod Levi, pronepos Abrahæ, decimatus fuit in Abraham, quia eo decimas dante Melchisedech, adhuc Levi erat in lumbis ejus. Sed similiter Christus erat in lumbis Abrahæ, quando decimas dedit. Ergo ipse etiam Christus fuit decimatus in Abraham.

2. Præterea, Christus est ex semine Abrahæ secundum carnem, quam de matre accepit. Sed mater ejus fuit decimata in Abraham. Ergo pari ratione Christus.

l.10.c.20. post med. tom.3.

3. Præterea illud in Abraham decimabatur, quod curatione indigebat, ut August. dicit 10. super Gen. ad literam. Curatione autem indiget omnis caro peccato obnoxia. Cum igitur caro Christi fuerit peccato obnoxia (sicut dictum est) videtur, quod caro Christi in Abraham fuerit decimata.

Art.prim. in fin.corp.

4. Præterea. Hoc non videtur aliquo modo derogare dignitati Christi: nihil enim prohibet patre alicujus Pontificis decimas dante alicui sacerdoti, filium ejus Pontificem majorem esse simplici sacerdote. Licet ergo dicatur Christus decimatus, Abraham decimas dante Melchisedech, non tamen propter hoc excluditur, quin Christus sit major, quam Melchisedech.

l.10.c.20. post med. tom.3.

Sed contra est, quod August. dicit 10 super Genes. ad literam, quod Christus ibi, scilicet in Abraham, decimatus non est: cujus caro inde non fervorem vulneris, sed materiam medicaminis traxit.

Respondeo dicendum, quod secundum intentionem Apostoli oportet dicere, quod Christus in lumbis Abrahæ non fuerit decimatus. Probat enim Apostolus, majus esse sacerdotium, quod est secundum ordinem Melchisedech, sacerdotio Levitico, per hoc quod Abraham decimas dedit Melchisedech, adhuc Levi existente in lumbis ejus, ad quem pertinet legale sacerdotium. Si autem Christus etiam in Abraham decimatus esset, ejus sacerdotium non esset secundum ordinem Melchisedech, sed minus sacerdotio Melchisedech. Et ideo dicendum est, quod Christus non est decimatus in lumbis Abrahæ, sicut Levi. Quia enim ille, qui decimas dat, novem sibi retinet, & decimam alii tribuit, quod est perfectionis signum (in quantum est quodammodo terminus omnium numerorum, qui procedunt usque ad decem) inde est, quod ille, qui decimas dat, protestatur se imperfectum, & perfectionem alii tribuere. Imperfectio autem humani generis est propter peccatum, quod indiget perfectione ejus, qui a peccato curat. Curare autem a peccato est solius Christi: ipse enim est agnus, qui tollit peccata mundi, ut dicitur Joan.1. Figuram autem ejus gerebat Melchisedech, ut Apost. probat Hebr.7. Per hoc ergo, quod Abraham Melchisedech decimas dedit, præfiguravit, se velut in peccato conceptum: & omnes, qui ab eo descensuri erant, ea ratione, ut peccatum originale contraherent, indigere curatione, quæ est per Christum. Isaac autem, & Jacob, & Levi, & omnes alii sic fuerunt in Abraham, ut ex eo derivarentur, non solum secundum corpulentam substantiam, sed etiam secundum rationem seminalem, per quam originale peccatum contrahitur. Et ideo omnes in Abraham sunt decimati, id est, præfigurati indigere curatione, quæ est per Christum. Solus autem Christus sic fuit in Abraham, ut ab eo derivaretur, non secundum rationem seminalem, sed secundum corpulentam substantiam, & ideo non fuit in Abraham sicut curatione indigens, sed magis sicut vulneris medicina, & ideo non fuit in lumbis Abrahæ decimatus. Et per hoc patet responsio ad primum.

Ad secundum dicendum, quod quia B. Virgo fuit in originali peccato concepta, fuit in Abraham sicut curatione indigens: & ideo fuit ibi decimata, velut inde descendens secundum seminalem rationem. De corpore autem Christi non est sic, ut dictum est.

Ad tertium dicendum, quod caro Christi dicitur fuisse in antiquis Patribus peccato obnoxia, secundum qualitatem, quam habuit in ipsis Patribus, qui fuerunt decimati: non autem secundum qualitatem, quam habet, prout est actu in Christo, qui non est decimatus.

Ad quartum dicendum: quod sacerdotium Leviticum secundum carnis originem derivabatur: unde non minus fuit in Abraham, quam in Levi. Unde per hoc, quod Abraham decimas dedit Melchisedech, tanquam majori, ostenditur sacerdotium Melchisedech, in quantum gerit figuram Christi, esse majus sacerdotio Levitico. Sacerdotium autem Christi non sequitur carnis originem, sed gratiam spiritualem. Et ideo potest esse quod pater det decimas alicui sacerdoti tanquam minor majori: & tamen filius ejus, si sit Pontifex, est major illo sacerdote, non propter carnis originem, sed propter gratiam spiritualem, quam habet a Christo.

COMMENTARIUS.

HIc articulus positus est ad explicandum locum Pauli ad Hebr.7. quem Augustinus tractat, & in hunc modum exponit lib.10. Genes. ad lit. cap.12. Probat enim ibi Paulus sacerdotium Leviticum fuisse minus perfectum sacerdotio Melchisedech, quia in Abraham est decimatus Levi. Abraham enim decimas solvit Melchisedech, quando in lumbis suis Leviticam prolem continebat. Quo facto mystice, & in figura professus est sacerdotium Leviticum inferius fore sacerdotio Melchisedech. Ex quo statim oriebatur difficultas, nam eodem argumento posset probari sacerdotium Christi esse inferius Melchisedech, quia etiam ipse in lumbis Abrahæ continebatur. Unde etiam in persona ejus intelligi potest Abraham solvisse decimas, & professus esse illum fore inferiorem, & hoc est Christum esse decimatum in lumbis Abrahæ. Respondet vero Augustinus non esse eandem rationem de Christo, & de Levi. Quia Christus non continebatur in lumbis Abrahæ *secundum seminalem rationem*, sicut ille, sed tantum *secundum corpulentam substantiam*, & ideo non intelligitur decimatus, sicut ille, quia solum intelligitur decimatus in parente filius in illo contentus secundum seminalem virtutem: & hoc sensu doctrina Augustini, & D. Thom. est certissima, & de fide, & intenta a Paulo in dicto loco.

Christus in lumbis Abrahæ non decimatus.

Objectio:

Dices: cur tantum intelligitur decimatus filius contentus secundum seminalem rationem, & non ille, qui secundum corpulentam substantiam in illo continetur.

Respons.

Respondetur, sicut in Adam non peccarunt, nisi qui secundum seminalem rationem in eo continebantur, ita nec in Abraham sunt decimati, nisi qui eo modo in lumbis ejus existebant. Et ratio proxima est, quam hic reddit D. Thom. quia Abraham solvendo decimas imperfectionem suam professus est, & defectum suæ conceptionis, & originis, ratione cujus curatione, quæ per Christum est, indigebat. Quia sicut numerus denarius perfectionem, & consummationem significat: ita solutio decimarum fuit quædam confessio propriæ imperfectionis, & indigentiæ, quam Abraham exhibuit, repræsentans omnes suos posteros, qui ex vi illius, seu ex vi originis, ab illo, eum eodem defectu & imperfectione dimanaturi erant; hujusmodi autem erant illi tantum, qui secundum seminalem rationem in eo continebantur. Ratio vero radicalis est, quia filii contenti in seminali virtute parentis, sunt proprie in virtute, & quasi in naturali potestate ejus, & ideo operari potest parens ut caput, & principium eorum. At vero filius contentus solum secundum corpulentam substantiam, est in illo tantum secundum potentiam passivam, & quasi obedientialem, saltem quoad modum generationis, & propagationis, & ideo non operatur proprie hujusmodi pater ut caput, & principium talis filii, ita ut operationes ejus ad filium aliquo modo pertinere censeantur.

B. Virgo in lumbis Abrahæ decimata.

Et ex his (ut hoc circa solutionem ad secundum D. Thomæ adnotetur) colligitur differentia inter Christum & Virginem, quia illa decimata fuit in Abraham, quia in eo secundum seminalem rationem continebatur: ad hoc autem non est necesse, ut fuerit in peccato concepta, sed satis est, ex vi suæ originis fuisse peccato obnoxiam, & indiguisse redemptione Christi, per quam fuit ab illo peccato præservata.

QUÆSTIO XXXII.

De conceptione Christi, quoad activum principium, in quatuor articulos divisa.

De qua disputant Theologi in 3. distin. 4.

DEinde considerandum est de principio activo in conceptione Christi. Et circa hoc quæruntur quatuor.

Primo, utrum Spiritus Sanctus fuerit principium activum conceptionis Christi.

Secundo, utrum possit dici, quod Christus sit conceptus de Spiritu Sancto.

Tertio, utrum possit dici, quod Spiritus Sanctus sit pater Christi secundum carnem.

Quarto, utrum B. Virgo aliquid active egerit in conceptione Christi.

ARTICULUS I.

Utrum Spiritus Sanctus fuerit principium activum conceptionis Christi.

196. 3.d.1.ar.1 q.2. & 4. col.c.45. & 46. & op.3. cap. 226.& Jo. 42.lit.4. col.2. fin. e.1.lib.1. c.4. in fin. & 5. in prin.20.3. L.1.4.c.20 parum ante med. 20.3.1.p. q.43. ar.1.

AD primum sic proceditur. Videtur, quod efficere conceptionem Christi, non debeat attribui Spiritui S. Quia ut August. dicit in 1. de Trin. Indivisa sunt opera Trinitatis sicut & indivisa est Trinitatis essentia. Sed efficere conceptionem Christi, est quoddam opus divinum. Ergo videtur, quod non magis sit attribuendum Spiritui Sancto, quam Patri, vel Filio.

2. Præterea, Apost. dicit Gal. 4. Cum venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum factum ex muliere. Quod exponens August. in 4. de Trinit. dicit: Eo utique missum, quo factum ex muliere. Sed missio Filii attribuitur præcipue Patri, ut in 1. p. habitum est. Ergo, & conceptio, secundum quam factus est ex muliere, debet præcipue Patri attribui.

3. Præterea, Proverb. 9. dicitur Sapientia ædificavit sibi domum. Est autem sapientia Dei ipse Christus: secundum illud 1. ad Cor. 1. Christum Dei virtutem, & Dei sapientiam. Domus autem hujus sapientiæ est corpus Christi, quod etiam dicitur templum ejus, secundum illud Jo. 2. Hoc autem dicebat de templo corporis sui: ergo videtur, quod efficere conceptionem corporis Christi, debet præcipue attribui Filio, non ergo Spiritui Sancto.

Sed contra est, quod dicitur Luc. 1. Spiritus Sanctus superveniet in te, &c.

Respondeo dicendum, quod conceptionem corporis Christi tota Trinitas est operata: attribuitur tamen hoc Spiritui Sancto triplici ratione. Primo quidem, quia hoc congruit causæ Incarnationis, quæ consideratur ex parte Dei, (1.p.q.37. art.1.) *Spiritus enim Sanctus est amor Patris, & Filii, ut in prima parte habitum est. Hoc autem ex maximo Dei amore provenit, ut filius Dei carnem sibi assumeret in utero virginali. Unde dicitur Joan. 3. Sic Deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret. Secundo, quia hoc congruit causæ Incarnationis ex parte naturæ assumptæ. Per hoc enim datur intelligi, quod humana natura assumpta est a filio Dei in unitatem personæ, non ex aliquibus meritis, sed ex sola gratia, quæ Spiritui Sancto attribuitur, secundum illud 1. ad Cor. 12. Divisiones gratiarum sunt, idem autem Spiritus. Unde Aug. dicit in Ench. Iste modus,* (Ench. c. 40. non longe a prin. to. 3) *quo est natus Christus de Spiritu Sancto, insinuat nobis gratiam Dei, qua homo nullis præcedentibus meritis, in ipso primo exordio naturæ suæ, quo esse cœpit, Verbo Dei copularetur in tantam personæ unitatem, ut idem ipse esset filius Dei, qui filius hominis, & filius hominis, qui filius Dei. Tertio, quia hoc congruit termino Incarnationis. Ad hoc enim terminata est Incarnatio, ut homo ille, qui concipiebatur, esset sanctus, & filius Dei. Utrumque autem horum attribuitur Spiritui Sancto: Nam per ipsum efficiuntur homines filii Dei, secundum illud Galat. 4. Quoniam estis filii Dei, misit Deus Spiritum filii sui in corda vestra, clamantem Abba, pater. Ipse est etiam Spiritus sanctificationis, ut dicitur Rom. 1. Sicut ergo alii per Spiritum Sanctum sanctificantur spiritualiter, ut sint filii* (Ex gloss. ordin. & Origen.) *Dei adoptivi: ita Christus per Spiritum Sanctum est in sanctitate conceptus, ut esset filius Dei naturalis. Unde Roman. 1. secundum unam glos. quod præmittitur, scilicet. Qui prædestinatus est filius Dei in virtute manifestatur per id, quod immediate sequitur. Secundum Spiritum sanctificationis, id est, per hoc quod est conceptus de Spiritu Sancto, & Angelus annuntians, ex hoc quod præmiserat, Spiritus Sanctus superveniet in te, concludit, ideoque & quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei.*

Ad primum ergo dicendum, quod opus conceptionis commune quidem est toti Trinitati, secundum tamen modum aliquem attribuitur singulis personis. Nam Patri attribuitur auctoritas respectu personæ filii, qui per hujusmodi conceptionem sibi assumpsit humanam naturam. Filio autem attribuitur ipsa carnis assumptio. Sed Spiritui S. attribuitur formatio corporis, quod assumitur a Filio. Nam ipse Spiritus S. est Spiritus Filii, secundum illud Gal. 4. Misit Deus Spiritum filii sui. Sicut autem virtus animæ, quæ est in semine per spiritum, qui in semine includitur, format corpus in generatione aliorum hominum: ita virtus Dei, quæ est ipse filius (secundum illud 1. ad Corin. 1. Christum Dei virtutem) per Spiritum S. corpus formavit, quod assumpsit. Et hoc etiam verba Angeli demonstrant, dicentis, Spiritus S. superveniet in te, quasi ad præparandam, & formandam materiam corporis Christi, & virtus (Glos. ord. super illa verba Luc. 1.) *Altissimi, id est, Christus obumbrabit tibi, id est, corpus in te humanitatis accipiet incorporeum lumen divinitatis. Umbra enim a lumine formatur, & corpore: ut Gregor. dicit 18. Mor. Altissimus autem intelligitur Pater, cujus virtus est Filius.*

Ad secundum dicendum, quod missio refertur ad personam assumentem, quæ a Patre mittitur: sed conceptio refertur ad corpus assumptum, quod operatione Spiritus S. (Lib. 8. c. 19 in prin.) *formatur. Et idea licet missio, & conceptio sint idem subjecto, quia tamen differunt ratio, missio attribuitur Patri, efficere autem conceptionem Spiritui S. sed carnem assumere attribuitur Filio.*

Ad tertium dicendum, quod sicut August. dicit in libro de Quæstionibus veteris & novi Testamenti, quæstio ista gemina ratione potest intelligi. Primum enim domus (In 2. parte q. ex novo Test. q. 52. in princ. tom. 4.) *Christi Ecclesia est, quam ædificavit sibi sanguine suo. Deinde potest & corpus ejus dici ipsius, sicut dicitur templum ejus. Factum autem Spiritus Sancti factum filii Dei est, propter naturæ, & voluntatis unitatem.*

COMMENTARIUS.

DUo intendit docere D. Thom. in hoc artic. Alterum est ad rem pertinens, scilicet conceptionem Christi, solius Dei efficacia fuisse perfectam, & hoc simpliciter affirmat, dicens totam Trinitatē conceptionis illius fuisse principium. Et nullam adjunxit probationem, præter testimonium Luc. 1. quia hęc res est in fide notissima, & in superioribus satis tractata, de qua diximus in superiori tomo, cum de causis unionis hypostaticæ, & in hoc, cum de virginitate Deiparæ disputaremus. Alterum vero, quod D. Thom. docet, ad modum loquendi spectat, nimirum, hanc operationem attribui, & appropriari Spiritui Sancto. Cujus modi loquendi optimas rationes adducit, & adeo perspicue, ut nihil addere oporteat, solum notandæ videntur expositiones aliquorum locorum Scripturæ, quas in hoc art. tradit.

Expositio in locum Pauli Galat. 4.

Prima est in corpore art. circa illa verba Paul ad Gal. 4. *Quoniam estis filii Dei, misit Deus spiritum filii sui in corda vestra clamantem Abba, pater.* Ex quibus verbis D. Th. colligit, Spiritum S. esse, qui filios Dei constituit, cum tamen Paulus solum dicere videatur, Spiritum S. esse, qui filios Dei clamare facit, *Abba, pater*, Et potius indicet supponi prius filios Dei constitutos, & ideo dari illis Spiritum S. qui hunc effectum in eis efficiat: ut insinuant verba illa, *Quoniam estis filii Dei*, & Chys. illa exponens indicavit. Respondet Cajet. hic D. Th. sumpsisse argumentum a posteriori ex illo loco. Nam in hac spirituali generatione idem est principium, quo efficimur filii, & quo proprium affectum filiorum concipimus. Quia ergo Paulus affirmat Spiritum S. esse, qui in nobis affectū illum operatur, ex quo clamamus, *Abba, Pater*, ideo ex hoc testimonio colligit D. Thom. illum esse, qui nos filios adoptivos efficit. Quem sensum indicavit Anselm. circa hunc locum dicens. *Effectus ergo probat utrosque Dei filios esse, dum in cordibus utrorumque clamat Spiritum S. ad Deum, Abba pater. Et quid est spiritualis ille clamor, nisi pius affectus electorum erga Deū.* Quæ expositio probabilis est. D. autem Thom. sine dubio allusit ad illius loci intelligentiam, quam ipse tradidit lect. 3. in illud cap. ubi sic exponit. *Quoniam estis filii Dei, modus adipiscendi hoc donum, non est per conjunctionem cum Christo secundum carnem: sed per missionem spiritus filii*

in

in corda vestra, per quem estis Christo conjuncti, & adoptati in filios, & in illo clamatis, Abba pater. Qui sensus est consentaneus eidem Paulo ad Rom. 8. dicenti: *Accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus Abba, pater: ipse enim spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filii Dei.* Itaque ideo ille spiritus facit nos clamare, *Abba pater*, quia facit nos filios Dei: est enim spiritus verax, & efficax: neque ob aliam causam illi attribuitur ille affectus, & operatio clamandi, *Abba pater*, nisi quia gratia, & adoptio, a qua procedit, eidem Spiritui Sancto accommodatur.

Expositio in locum Pauli ad Rom. 1.

Secunda est in eodem corpor. circa illa verba ad Rom. 1. *Qui prædestinatus est filius Dei in virtute secundum Spiritum sanctificationis.* In quo ultimo verbo vult D. Thom. significatam esse conceptionem Christi ex Spiritu Sancto. Quod duobus modis potest accommodari, scilicet, inde constare Christum esse filium Dei, quia in virtute Spiritus Sancti, qui est Spiritus sanctificationis, conceptus est. Vel certe, quia prædestinatus est filius Dei, ideo etiam esse prædestinatum, ut in virtute per spiritum sanctificationis conciperetur. Fateor tamen utramque expositionem esse duriusculam. Sed locum hunc satis fuse tractavimus supra q. 24.

Expositio in locum Luc. 1.

Tertia est in sol. ad 1. circa illa verba Angeli Luc. 1. *Spiritus Sanctus superveniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi.* Ubi nomine Spiritus Sancti tertiam Trinitatis personam intelligit, cui Christi conceptio attribuitur: per virtutem autem Altissimi intelligit filium, qui est, *virtus altissimi*, id est, æterni Patris, & obumbraturus dicitur Virginem, quatenus in ea corpos humanitatis erat assumpturus, quo suæ divinitatis lumen quodammodo tegens, posset ab illa verus Deus, & homo concipi. Quam expositionem indicavit Gregor. lib. 18. Mor. cap. 12. Bero. hom. 4. in *Missus est*, & Gregor. Nyss. oratione de sancta Christi nativitate, post medium, & Theoph. Luc. 1. ubi per *virtutem altissimi*, Verbum etiã divinum intelligit; verbum autem *obumbrandi* aliter interpretatur, nimirum ut idem sit, quod *contegere, & undique circumdare, & apprehendere Virginem Sicut gallina*, inquit, *contegens pullos suos, eos obumbrare dici potest.* Et hæc expositio probabilis est hoc modo intellecta. Ut autem in superioribus annotavi ex Augustin. lib. 3. contra Maxim. in cap. 17. Ariani illa abutebantur, ut Spiritum Sanctum minorem filio facerent, illique solum materiæ præparationem, huic vero propriam corporis formationem attribuerent, non solum per appropriationem, sed per proprietatem, inter personas opera distribuentes. Qui sensus hæreticus est. Alii ergo per *virtutem altissimi*, omnipotentiam Dei Patris potius intelligunt, ut in hac conceptione pater appropriatione quadam intelligatur habere locum generantis, & obumbrantis, & quasi contegentis Virginem, & loco semini Spiritum Sanctum in eam immittentis, cujus opera conciperet. Quam expositionem & probat, & latius exponit Jansenius. Mihi vero verisimilius est totum illum sermonem esse de Spiritu Sancto, posterioremque particulam nihil aliud, quam prioris expositionem continere, ac si clarius diceret Angelus, Spiritus Sanctus superveniet in te, suaque omnipotenti virtute te proteget, & confortabit, vimque tribuet, ut sine virginitatis tuæ detrimento possis concipere. Ita exponit Euthym. & indicat Damasc. lib. 3. de fide cap. 1. Neque ab illa Spiritus Sancti obumbratione excluditur, quod idem Spiritus Sanctus mentem Virginis recreaverit, cœleste refrigerium illi conferens, ut Gregor. loco citato exposuit Neque etiam excluditur, quod omnis concupiscentiæ motum, ac fomitis incendium extinxerit, ut Cypr. exponit ser. de nativ. Ambr. lib. de mysteriis c. 3. & Beda ibi. Verbum enim *obumbrandi* simpliciter explicatum nihil aliud, quam protegere significat, juxta illud. *Scapulis suis obumbrabit tibi.* Unde omnes prædictos effectus optime in significatione sua complectitur.

Quarta est in sol. ad 3. circa illa verba Proverb. 9. *sapientia ædificavit sibi domum*, quæ dicit tam de Ecclesia, quam de hoc mysterio intelligi posse. Et utraque expositio est frequens apud Sanctos, ut videre licet in Cypriano epist. 63. & August. 17. de Civit. cap. 20. & aliis, quæ in in prooemio totius materiæ adduximus. Qui sensus, licet fortasse mystici sint, sublimes tamen sunt, ac veneratione suscipiendi maxima.

ARTICULUS II.

Utrum Christus debeat dici conceptus de Spiritu S.

AD secundum sic proceditur. Videtur, quod Christus non debeat dici conceptus de Spiritu S. Quia super illud Rom. 2. Ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia, dicit glos. August. Attendendum, quod non ait de ipso, sed ex ipso: ex ipso enim cæli sunt, & terra, quia ipse fecit ea: non autem de ipso, quia non de substantia sua. Sed Spiritus S. non formavit corpus Christi de substantia sua. Ergo Christus non debet dici conceptus de Spiritu S. 177. 3. d. 4. q. 4. art. 1. q. 4. & 4. cont. cap. 46. & op. 3 c. 186 Aug. lib. de natura boni, c. 27 30. 6.

2 *Præterea. Principium activum, de quo aliquid concipitur, se habet sicut semen in generatione. Sed Spiritus S. non se habuit sicut semen in conceptione Christi. Dicit enim Hieron. in expositione Catholicæ fidei: non sicut quidam sceleratissimi opinantur, Spiritum S. dicimus fuisse pro semine, sed potentia, ac virtute creatoris dicimus esse operatum, id est, formatum corpus Christi. Non ergo debet dici, quod Christus sit conceptus de Spiritu S.* Auctor. l. illius en. 2.

3. *Præterea. Nihil unum de duobus formatur, nisi aliquo modo commixtis. Sed corpus Christi formatum est de virgine Maria. Si ergo Christus dicatur conceptus de Spiritu S. videtur, quod facta sit commixtio quædam Spiritus S. & materia, quam Virgo ministravit, quod patet esse falsum. Non ergo Christus debet dici conceptus de Spiritu Sancto.*

Sed contra est, quod dicitur Matth. 1. Antequam convenirent, inventa est in utero habens de Spiritu S.

Respondeo dicendum, quod conceptio non attribuitur soli corpori Christi, sed etiam ipsi Christo, ratione ipsius corporis. In Spiritu autem Sancto duplex habitudo consideratur respectu Christi. Nam ad ipsum filium Dei, qui dicitur esse conceptus, habet habitudinem consubstantialitatis: ad corpus autem ejus habet habitudinem causæ efficientis. Hæc autem præpositio, De, utramque habitudinem designat, sicut cum dicimus hominem aliquem esse de suo patre. Et ideo convenienter dicere possumus Christum esse conceptum de Spiritu S. hoc modo, quod efficientia Spiritus S. referatur ad corpus assumptum: consubstantialitas vero ad personam assumentem.

Ad primum ergo dicendum, quod corpus Christi, quia non est consubstantiale Spiritui S. non proprie potest dici de Spiritu S. conceptum, sed magis ex Spiritu S. Sicut Ambros. dicit in libro de Spiritu S. quod ex aliquo est, aut ex substantia, aut ex potestate ejus est. Ex substantia, sicut filius, qui a patre est: ex potestate, sicut ex Deo omnia: quomodo & in utero habuit Maria ex Spiritu S. Lib. 2. c. 5. nunc procul a fine, tom. 3.

Ad secundum dicendum, quod super hoc videtur esse quædam diversitas Hieron. ad quosdam alios doctores, qui asserunt Spiritum S. in conceptione Christi fuisse pro semine. Dicit enim Chrysost. super Matth. Unigenito Dei in Virginem ingressuro præcessit Spiritus S. ut præcedente Spiritu S. in sanctificationem, nasceatur scilicet Christus secundum corpus, divinitate ingrediente pro semine. Et Damasc. dicit in 3. libro. Obumbravit super ipsam Dei sapientia, & virtus, velut divinum semen. Sed hoc facile solvitur: quia secundum quod in semine intelligitur virtus activa, sic Chrysost. & Damasc. comparant semini Spiritum S. vel etiam Filium, qui est virtus Altissimi. Secundum autem, quod in semine intelligitur substantia corporalis, quæ in conceptione transmutatur, negat Hieronymus Spiritum S fuisse pro semine. Hom. 1 in Matth. in opere imperfecto in alt. fol. ante fin. Damasc. c. 2. p. in. Loc. nunc proxime dicto.

Ad tertium dicendum, quod sicut August. dicit in Enchir. non eodem modo dicitur Christus conceptus, aut natus de Spiritu S. & de Maria Virgine, nam de Maria Virgine materialiter, de Spiritu S. vero effective. Et ideo non habuit hic locum commixtio. Hieron. in loc. s. citat. in argo n. cap. 38. 39 & 40.

COMMENTARIUS.

HIc solum voluit D. Tho. proprietatem loquutionis explicare, propter illam particulam, *de*, quæ (ut Theologi volunt) consubstantialitatem indicat, in quo differt ab illa particula, *ex*, quæ latiorem habet significationem, solumque ordinem seu habitudinem unius ab alio significat, ut eleganter tractat August lib. de natura boni contra Manichæos cap. 26. & 27. & D. Th. hic, & aliis locis frequenter. Unde videtur fieri, Christum recte dici ex Spiritu S. conceptum, non tamen de Spiritu S. quia quatenus Spiritus Sancti opera conceptus est, non est illi consubstantialis. In contrarium vero est, quia Christus vere dicitur de Spiritu S. conceptus.

Matt. 1. habentur illa verba Angeli. *Quod enim in ea natum est, de Spiritu S est*, quibus responderi posset in Græco baberi particulam, ιx, quę optime verti posset per particulam, *ex*, ut vertit, & ioterpretatur Ambr. lib. 2. de Spiritu S. c. 5. Tamen quia vulgata lectio babet, *de Spiritu S.* & Ecclesia in symbolo confitetur, *conceptum de Spiritu S.* ideo D. Thom. (quem cæteri Theologi in 3. d. 4 imitantur) defendit propositionem illam in rigore esse veram. Quia Christus simpliciter dictus suppositum includit, & pro illo supponit, quod est consubstantiale Spiritui S. & hoc satis est, ut possit dici Christus *de Spiritu S. conceptus*: neque oportet, ut secundum eam naturam, in qua conceptus est, sit consubstantialis. Unde in solutionibus argumentorum recte D. Thom. colligit corpus Christi non proprie dici *de Spiritu Sancto*, sed *ex Spiritu Sancto*. Quia illud est quidem ab Spiritu Sancto, ut ab efficiente causa: non tamen est illi consubstantiale, nec pro supposito ejusdem substantiæ supponit.

Circa solutionem ad 2. de locutione illa, Spiritum Sanctum in hac conceptione fuisse *loco feminis*, videantur supra notata disp. 5. sect. 1. in sexta probatione 1. conclus.

ARTICULUS III.

Utrum Spiritus Sanctus dici debeat pater Christi secundum carnem.

178. 3. d. 4. q. 1. art. 2. q. 1. & q. 2. ad 1. ad 4. & in expos. lit. ad 2. & 4. contra op. 47. & op. 3. c. 210 lib. 2. c. 3. & 4. 10. 4.

AD tertium sic proceditur. Videtur, quod Spiritus S. debeat dici pater Christi secundum humanitatem. Quia secundum Philos. in lib. de Generatione animaliũ, pater dat principium activum in generatione, mater vero ministrat materiam. Sed B. Virgo dicitur mater Christi propter materiam, quam in conceptione ejus ministravit. Ergo videtur, quod etiam Spiritus Sanctus possit dici pater ejus, propter hoc, quod fuit principium activum in conceptione ipsius.

2. *Præterea. Sicut mentes aliorum Sanctorum formantur per Spiritum Sanctum, ita etiam corpus Christi est per Spiritum Sanctum formatum. Sed alii Sancti propter prædictam formationem dicuntur filii totius Trinitatis, & per consequens Spiritus Sancti. Videtur ergo, quod Christus debeat dici filius Spiritus Sancti, in quantum corpus ejus est a Spiritu Sancto formatum.*

3. *Præterea. Deus dicitur Pater noster secundum hoc quod nos fecit, secundum illud Deut. 32. Nonne ipse est pater tuus, qui possedit te, & fecit, & creavit te? Sed Spir. S. fecit corpus Christi, ut dictum est. Ergo Spiritus S. debet dici pater Christi secundum corpus ab ipso formatum.* (a. 2. hujus quæst.)

Sed contra est, quod August. dicit in Enchir. Natus est Christus de Spiritu Sancto non sicut filius, & de Maria Virgine sicut filius. (Enah. c. 40. in princ. to. 3.)

Respondeo dicendum, quod nomina paternitatis, & maternitatis, & filiationis generationem consequuntur, non tamen quamlibet, sed proprie generationem viventium, & præcipue animalium. Non enim dicimus, quod ignis generatus sit filius ignis generantis, nisi forte secundum metaphoram, sed hoc solum dicimus in animalibus, quorum generatio est magis perfecta. Nec tamen omne, quod in animalibus generatur, filiationis accipit nomen, sed solum illud quod generatur in similitudinem generantis. Unde sicut August. dicit, non dicimus, quod capillus, qui nascitur ex homine, sit filius hominis: nec etiã dicimus, quod homo, qui nascitur, sit filius seminis, quia nec capillus habet similitudinem hominis, nec homo, qui nascitur ex semine, habet similitudinem seminis, sed hominis generantis. Et si quidem perfecta sit similitudo, erit perfecta filiatio, tã in divinis, quam in humanis. Si autem sit similitudo imperfecta, erit etiam filiatio imperfecta. Sicut in homine est quædam similitudo Dei imperfecta, & in quantũ creatus est ad imaginem Dei, & in quantum creatus est secundum similitudinem gratiæ. Et ideo utroque modo potest homo dici filius Dei, & quia scilicet est creatus ad imaginẽ ejus: & quia est ei assimilatus per gratiam. Est autem considerandum quod illud, quod de aliquo dicitur secundum perfectam rationem, non est dicendum de eo secundum rationem imperfectã: sicut quia Socrates dicitur naturaliter homo secundum propriam rationem hominis, nunquã dicitur homo secundum illam significationem, qua pictura hominis dicitur homo, licet forte ipse assimiletur alteri homini: Christus autem est filius Dei secundum perfectam rationem filiationis: unde quamvis secundum humanam naturam sit creatus, & justificatus: non tamen debet dici filius Dei, neque ratione justificationis, sed solum ratione generationis æternæ, secundum quam est filius patris solius. Et ideo nullo modo debet dici Christus filius Spiritus S. nec etiam totius Trinitatis. (Enah. c. 36 circa princ. to.)

Ad primum ergo dicendum, quod Christus conceptus est de Maria Virgine materiam ministrante in similitudinem speciei. & ideo dicitur filius ejus. Christus autem secundum quod homo conceptus est de Spiritu Sancto sicut de activo principio, non tamen secundum similitudinem speciei, sicut homo nascitur de patre suo, & ideo Christus non dicitur filius Spiritus Sancti.

Ad secundum dicendum, quod homines, qui spiritualiter formantur a Spiritu S. non possunt dici filii Dei secundum perfectam rationem filiationis. Et ideo dicuntur filii Dei secundum filiationem imperfectam, quæ est a tota Trinitate. Sed de Christo est alia ratio, ut dictum est. Et similiter dicendum est ad tertium. (In corp. a.)

COMMENTARIUS.

PLus docet D. Thom. in art. quam proponat in titulo. Cum enim quæsierit, an Christus ratione humanæ conceptionis possit dici Spiritus S. filius, respondet nec ratione conceptionis, nec ratione creationis, nec ratione justificationis posse Christum dici filium vel Spiritus S. vel totius Trinitatis. Et de primo quidem membro, quod ad hunc articulum proprie spectat, res est certissima, & omni carens difficultate, Christum ut hominem non posse dici filium Spiritus S. propterea quod per efficientiam ejus sit conceptus. Unde Conc. Tol. 11. *Spiritus S.* inquit, *non est pater filii incarnati, ne duos filios introducamus*; & Chrys. hom. 2. in symb. Apost. tom. 5. *Non intelligat*, inquit, *patrem Christi secundum carnem Spiritum Sanctum esse*. Idem optime docuit August. in Enchrid. cap. 38. & 39. Rupert. lib. 1. de operibus Spiritus Sancti cap. 10. ubi proprie rationem tetigit, quam etiam adduxit D. Thom. in sol. ad 1. scilicet, quia Christus ut homo non procedit ab Spiritu Sancto secundum similitudinem speciei: pater autem non dicitur, nisi qui producit sibi simile in natura viventis ex vi productionis. (Christus etiam ut homo nõ potest dici Spiritus Sancti filius.)

Alia vero duo membra, quæ tractant de relatione fundata in creatione, vel justificatione secundum humanitatem, ad hunc locum non spectant, & quod D. Th. hic dixit sine controversia verum est, sc. Christum non esse his nominibus, seu titulis filium appellandum, cum nobilior filiatio illi conveniat. Quod præsertim est certum, si de Christo simpliciter & absque additione ulla loquamur. Cum enim simpliciter non possit appellari creatura, nec vocari poterit absolute filius ratione creationis. Et eadẽ ratione non erit filius dicendus propter justificationem creatam, quia simpliciter non est sanctus per participationem, sed per essentiam. An vero Christus in quantum homo possit dici creatura, & consequenter an habeat relationem creaturæ ad Deum, quæ per metaphoram, & lato modo, filiatio vocatur, supra q. 16. tractatum est. Et de re quidem non dubium, quin talis relatio in Christum ut hominem conveniat, consultius tamen est non appellare illam filiationem, ad tollendam omnem æquivocationem, & occasionem erroris, cum talis relatio, vera filiatio non sit. De alia vero relatione Christi, vel hominis, fundata in gratia sanctificante, vel unionis, vel habituali, supra q. 23. fuse satis disputatum est.

ARTICULUS IV.

Utrum B. Virgo aliquid active egerit in conceptione corporis Christi.

179. Infra q. 32 art. 4 ad 2 & 3. dis. 3. q. 2. art. 1. 3. b. 3. c. c. prium ante med.

AD quartum sic proceditur. Videtur, quod B. Virgo aliquid active egerit in conceptione corporis Christi. Dicit enim Damasc. in 3. lib. quod Spiritus S. supervenit Virgini, purgans ipsam, & virtutem susceptivam Verbi Dei tribuens, simul autem & generativam. Sed virtutem generativam passivam habebat a natura sicut & quælibet fœmina. Ergo dedit ei virtutem generativam activã, & sic aliquid active egit in conceptione Christi.

2. *Præterea. Omnes virtutes animæ vegetabilis sunt virtutes activæ: sicut Commen. dicit in 2. de Anima. Sed potentia generativa, tam in mare, quam in fœmina pertinet ad animam vegetabilem: ergo tam in mare, quam in fœmina active operatur ad conceptionem prolis.*

3. Præ-

5. Praeterea. Fœmina ad conceptionem prolis materiam ministrat, ex qua naturaliter corpus prolis formatur. Sed natura est principium motus intrinsecum; ergo videtur, quod in ipsa materia, quam B. Virgo ministravit ad conceptum Christi, fuerit aliquod principium activum.

Sed contra est, quod principium activum in generatione dicitur ratio seminalis. Sed sicut August. dicit 10. super Genes. ad literam corpus Christi in sola materia corporali per divinam conceptionis, formationisque rationem de Virgine assumptum est, non autem secundum aliquam rationem seminalem humanam. Ergo B. Virgo nihil active fecit in conceptione corporis Christi.

Lib. 10. c. 20. tom. 3.

Respondeo dicendum, quod quidam dicunt B. Virginem aliquid active operatam esse in conceptione Christi, & naturali virtute, & supernaturali. Naturali quidem virtute, quia ponunt, quod in qualibet materia naturali est aliquod activum principium: alioquin credunt, quod non esset transmutatio naturalis. In quo decipiuntur: quia transmutatio dicitur naturalis propter principium intrinsecum, non solum activum, sed etiam passivum. Expresse enim dicit Philos. in 8. Phys. quod in gravibus, & levibus est principium passivum motus naturalis, & non activum. Nec est possibile, quod materia agat ad sui formationem: quia non est actu. Nec est etiam possibile, quod aliquid moveat seipsum, nisi dividatur in duas partes, quarum una sit movens, & alia sit mota: quod in solis animalis contingit: ut probatur 8. Physic. Supernaturali autem virtute: quia dicunt ad matrem requiri, quod non solum materiam ministret (quæ est sanguis menstruus) sed etiam semen, quod commixtum virili semini habet virtutem activam in generatione. Et quia in B. Virgine nulla fuit facta resolutio seminis propter integerrimam ejus virginitatem, dicunt, quod Spiritus S. supernaturaliter ei tribuit virtutem activam in conceptione corporis Christi, quam aliæ matres habent per semen resolutum. Sed hoc non potest stare, quia tam qualibet res sit propter suam operationem (ut dicitur secundo de cœlo) natura non distingueret ad opus generationis sexum maris, & fœminæ, nisi esset distincta operatio maris ab operatione fœminæ. In generatione autem distinguitur operatio agentis, & patientis. Unde relinquitur quod tota virtus activa sit ex parte maris: passio autem ex parte fœminæ. Propter quod in plantis, in quibus utraque vis commiscetur, non est distinctio maris, & fœminæ. Quia igitur B. Virgo non hoc accepit, ut esset Pater Christi, sed mater, consequens est quod non acceperit potentiã activam in conceptione Christi, sive aliquid egerit: ex quo sequitur ipsam fuisse patrem Christi: sive nihil egerit, (ut quidam dicunt) ex quo sequitur hujusmodi potentiam activam sibi frustra fuisse collatam. Et ideo dicendũ est quod in ipsa conceptione Christi, B. Virgo nihil active operata est, sed solam materiam ministravit. Operata tamẽ est ante conceptionem aliquid active, præparando materiam, ut esset apta conceptui.

Lib. 8. tex. 29. 30. 31. 32. & c. tom. 2.

Lib. 8. tex. 30. tom. 2.

Lib. 2. tex. 27. tom. 2.

Ad primum ergo dicendum, quod illa conceptio tria privilegia habuit. scil. quod esset sine peccato originali: quod esset non puri hominis, sed Dei, & hominis: item quod esset conceptio Virginis. Et hæc tria habuit a Spiritu S. Et ideo dicit Damasc. quantum ad primum, quod Spiritus S. supervenit Virgini purgans ipsam, id est, præservans, ne cum peccato originali conciperet. Quantum ad secundum dicit, & virtutem susceptivam Verbi Dei tribuens, id est, ut conciperet Verbum Dei. Quantum autem ad tertium dicit, simul autem, & generativam, ut scilicet manens virgo posset generare, non quidem active, sed passive. sicut aliæ matres hoc consequuntur ex semine viri.

Loc. citat. in argum.

Ad secundum dicendum, quod potentia generativa in fœmina est imperfecta respectu potentiæ generativæ, quæ est in mare. Et ideo sicut in artibus, ars inferior disponit materiam, ars autem superior inducit formam, ut dicitur in 2. Phys. Ita etiam virtus generativa fœminæ præparat materiam, virtus autem activa maris format materiam præparatam.

Di 2. Phys. tex. 25. tom. 2.

Ad tertium dicendum, quod ad hoc, quod transmutatio sit naturalis, non requiritur, quod in materia sit principium activum, sed solum passivum, ut dictum est.

In cor. ar.

COMMENTARIUS.

HUic articulo non existimavi addendum esse commentarium. Nam multa philosophica, quæ D. Thom. in eo attingit, si discutienda essent, longam requirerent disputationem a nostro instituto satis alienam. Quæ vero ad mysterium conceptionis Christi explicandum necessaria fuerint, in sequenti disputatione attingemus commodius.

DISPUTATIO X.

In tres sectiones distributa.

De causis, quæ humanam Christi conceptionem ex Virgine operata sunt.

QUod fuerit in Christo humana conceptio, disputari non oportet, cum in superioribus tractando de ipso Incarnationis mysterio, & de dignitate matris Dei, ejusque virginitate satis ex principiis fidei probatum sit. Quid etiam sit hæc conceptio, disputationem non requirit, cum hæc quæstio cæteris hominibus communis sit: id vero, quod in Christi conceptione fuit proprium, explicatis causis, & modo ejus constabit. Hoc igitur in hac, & in sequenti disputatione præstandum est. Ex quatuor autem causis, quæ ad naturales effectus concurrere solent, finalis in præsenti disputatione clara est. Proximus enim finis hujus conceptionis fuit, ut gigneretur homo Deus. Unde omne id, quod fuit incarnationis finis, potest dici finalis causa hujus conceptionis, de qua re in 1. q. hujus 3. p. satis dictum est. Causa formalis propria, & intrinseca conceptionis hujus fuit vera anima rationalis vero corpori humano unita: unde hoc ipsum corpus, seu materia ejus fuit intrinseca materialis causa ejusdem conceptionis, de quibus in q. 4. 5. & 6. hujus 3. p. fuse disseruimus; nõ est ergo, quod sine utilitate eadem repetamus. Idem enim est dicere Verbum assumpsisse verum corpus humanum, veramque animam rationalem, & dicere hæc intrinseca humanæ conceptionis ejus fuisse principia. Superest igitur tantum, ut de causa ministrante materiam, & per modum matris concurrente ac de efficiente causa dicamus.

Tom. 1. disput. 5. sect. 1. & disp. 1. per totam.

SECTIO I.

Quomodo B. Virgo materiam ministraverit, ex qua conceptus fuit Christus.

INquiro potius, quomodo hoc factum sit, quam an sit factum, quia suppono B. Virginem veram Christi, ac Dei fuisse matrem, hoc enim tanquam primum fundamentũ hujus materiæ in disp. 1. hujus tomi tactum, probatumque est. Ex quo nunc infero id, quod de fide etiam certum est, Christum ex substantia Virginis fuisse conceptum: hoc enim necessarium est, ut ipsa fuerit vera ejus mater, & propterea dixit Paul. ad Gal. 4. *Misisse Deum filium suum factum ex muliere*, id est, substantia ejus. Et eandem vim habet verbum illud ad Rom. 1. *Qui factus est ex semine David secundum carnem*, & illud Angeli, Luc. 1. *Quod enim ex te nascetur sanctũ.* Ut enim inquit Athan. serm. contra omnes hæreses, *si dixisset, per te, verisimile aliquid haberet impudentia eorum, qui dixerunt Verbum transiisse per Virginem tanquam per canalem; cæterum cũ dicat, ex te, clare demonstrat: Verbum assumpsisse ex ea humanum templum.* Quod fere eodem modo ponderaverat Ambr. lib. de Incar. Dom. sacram. c. 6. & optime Aug. afferens prædicta tria testimonia, ser. 193. de tempore. Et ad hoc confirmandum valent omnia, quæ supra adduximus, & ad probandum Deiparã esse veram matrem Christi, & ad ostendendum Christum, & Virginem ducere genealogiam ex David. Nam recte dixit Theod. Dial. 2. *si Christus non sumpsit substantiam corpoream ex Virgine, vanæ sunt omnes promissiones antiquis Patribus factæ.* Nam multo minus sumpsisset ea illis, quia non nisi media Virgine aliquid ab eis accipere potuit. Et hac etiã ratione dicitur Christus *contentus in antiquis parentibus* seu *in lumbis eorum*, ut citato loco tractavimus. Unde Aug. l. 2. de gratia Christi, seu peccato originali c. 27. notat, ideo Abraham jussisse servum suum ponere manum *sub femore suo* ad jurandum Gen. 24. quia caro Christi de illo femore propaganda erat, quod etiam notavit Chrys. orat. quadam super illum locum, quę inter quasdam nondum Latinas factas circumfertur. Denique veritas hæc definita est in omnibus Conciliis, quæ de hac materia tractant. Eph. Chalced. V. Synod. act. 8. can. 2. VI. Synod. act. 11. & act. 13. c. 2. Lateran. sub Martino I. & aliis, quę in citatis locis late adduximus: tradunt etiam frequenter Patres; præsertim videri possunt Damasc. lib. 3. c. 2. & 3. lib. 4. c. 15. & Ambr. dicto lib. de Incarn. Dominicæ sacram. c. 9. Aug. contra Epist. fundam. c. 7. Ratio autem a

Christus ex substantia Virginis conceptus.

priori est divina voluntas, quæ statuit Christi conceptionem, & incarnationem hoc modo fieri. A posteriori vero optima ratio est. Nam si nihil de Virgine erat sumpturus, quorsum per illam transiret, & nasceretur, nisi fortasse, ut nos deciperemur? Nam si B. Virgo nihil de suo in eum transtulit, revera non peperit filium suum, sed protulit effectum alienum. Conjecturæ autem, seu congruentiæ sunt omnes, quibus supra ostendimus decuisse Deum nasci ex fœmina, & fieri filium ejus: itemque ad vincendum dœmonem oportuisse assumere naturam ex eadem massa, quæ in primo homine lapsa fuerat, ut hoc modo medicina esset magis accommodata vulneri, & satisfactio quadam ratione magis propria exhiberetur in ea natura, per quam Deus fuerat offensus. Propter quod ad Hebr. 2. dicitur, *qui sanctificat, & sanctificantur, ex uno omnes*: & infra: *Quia pueri communicaverunt carni, & sanguini, & filius Dei participavit eisdem*.

In conceptione Christi suum sanguinem Virgo ministravit.

Secundo ex eodem principio infertur Christum conceptum esse ex purissimis sanguinibus Beatissimæ Virginis, ipsa suum sanguinem ministrante eo modo, quo veram humanam generationem ex parte matris fieri necesse est, ut explicando art. 5. D. Thom. in q. 31. dictum est, & eleganter explicat Soph. in sua epistola.

Objectio.

Difficultas igitur tantum superest, quomodo potuerit B. Virgo ita ministrare materiam ad Christi conceptionem, ut vere, ac proprie maternum concursum hac in parte præstiterit. Et ratio difficultatis est. Primo, ex parte ipsius materiæ, nam aliæ matres partim ministrant sanguinem, partim etiam semen. Nam juxta Galeni sententiam lib. 1. de semine, fœtus non tantum formatur ex sanguine tanquam ex materia, sed etiam ex semine fœmineo, & virili, quoad partes solidiores, quales sunt venæ, arteriæ, nervi, & similes, quæ facilius ex re crassa, & viscosa, cujusmodi semen est, quam ex sanguine formantur. Quam sententiam Medici, & Philosophi frequentius sequuntur: at B. Virgo non ministravit semen; ergo non habuit plenum concursum maternum in ea conceptione. Et ex parte etiam ipsius sanguinis est difficultas, quia aliæ fœminæ ministrant sanguinem menstruum ad formationem fœtus. B. autem Virgo ex purissimis sanguinibus Christum concepit. Denique in modo ministrandi est difficultas, quia aliæ fœminæ ministrant modo, & facultate vitali, quia generare, & concipere est actus vitæ vegetativæ, qui requirit tempus, successionem, & modum a natura præscriptum: quæ omnia in hac conceptione servata non sunt, quia (ut disput. sequenti dicemus) Spiritus Sanctus infinita sua virtute subito formavit prolem. Nec satisfaciet, si quis respondeat, ut B. Virgo dicatur concepisse Christum ex sua substantia, satis esse, quod ex ipsius sanguine Christi corpus fuerit formatum, quacunque ratione id factum sit. Hoc enim revera non est satis ad veram conceptionem humanam, neque ut B. Virgo sit vere mater: sicut neque Adam dici potuit pater, aut mater, eo quod Eva fuerit de costa ejus formata, nec B. Virgo diceretur vere peperisse filium, nisi per naturales vias illum emisisset, neque etiam fuisset vera conceptio, si (ut quidam dixerunt) Christi corpus non in utero, sed in corde, aliave parte corporis formatum esset. Necessarium ergo est, ut conceptio facta fuerit ea materia a natura determinata ad formationem humanæ prolis, & modo vitali, ac humano, aliàs revera non fuisset vera conceptio, nec B. Virgo vera mater evasisset.

Respondetur, difficultatem hanc multum ex principiis philosophicis pendere, quæ hoc in loco examinanda non sunt, sed supponenda. Solum oportet, ut Theologus advertat, Philosophiam subditam esse debere, & subordinatam Theologiæ; hujus enim veritas certior est, & quodammodo regula philosophicæ veritatis, ita ut nihil possit esse in philosophia verum, quod Theologicis principiis sit contrarium. Duo igitur principia hic certa esse oportet. Alterum est B. Virginem concepisse, integerrima, prorsusque illibata manente illius virginitate. Alterum ita concepisse, ut proprie, ac vere mater effecta sit: quæ duo in superioribus demonstrata sunt.

B. Virgo Christum in utero concepit.

Ex his infertur primo, B. Virginem concepisse filium in utero, & in loco fœminei corporis ad concipiendum fœtum a natura destinato. Quod optime convincit Cajetan. hic q. 31. art. 5. contra quosdam, quos suo tempore dixisse refert factam esse conceptionem in corde; hoc enim est contra verba Evangelii, *Ecce concipies in utero*, Luc. 1. & contra illa verba ejusdem Luc. 2. *cum Maria desponsata sibi uxore prægnante*. Nam esse prægnantem, uterum gravidam manifeste indicat. Quod clarius dixit Matt. 1. *Inventa est in utero habens de Spiritu S.* Repugnat etiam rationi, & veritati conceptionis, partus, & maternitatis, ut objiciendo tactum est. Secundo infertur concurrisse in ea conceptione omnia, quæ necessaria sunt ad humanam seu maternam filii generationem: si enim aliquid ex necessariis defuisset, non fuisset vera conceptio.

Responsio ad objectionem oppositam.

Ad primam ergo partem difficultatis propositæ respondeo, si semen maternum simpliciter necessarium est ad concipiendum filium, consequenter dicendum esse B. Virginem per naturalem facultatem partem sanguinis in semen convertisse, idque ad debitum locum conceptionis transmisisse. Quod inter Scholasticos absque formidine concedit Rich. in 3. d. 4. art. 2. q. 1. citatur etiam Mantuanus *tractatu de conceptione Christi*. Qui tamen ita senserit, consequenter dicere debet, illam seminis transmissionem factam esse sine ulla inordinatione, & voluptate, aut aliquo motu concupiscentiæ, vel Spiritu Sancto obumbrante, vel quia subito, & absque ulla commotione, naturalium membrorum facta est. Et inde fit, ut non magis deroget integritati, & puritati virginitatis, quam solius sanguinis transmissio. Unde etiam dicendum est, quando sancti dicunt formatum esse Christi corpus ex purissimis sanguinibus, vel a majori, potiori, & certiori parte materiam hanc nominasse, vel certe sub illa necessariam seminis partem comprehendisse, quia semen quodammodo sub sanguine comprehenditur, quia ex sanguine decocto, & depurato conficitur.

Et hæc sententia probabilis est, incerta tamen, neque *frequenter in ore versanda*, ut Bonavent. dixit in 3. d. 4. art. 2. q. 1. Unde satis pium, & probabile etiam est, si quis velit sentire cum D. Thom. hic q. 31. art. 5. ad 3. conceptionem hanc absque ulla seminis transmissione perfectam esse, si proprie, & rigorose de semine loquamur. Hoc enim dictis Sanctorum, & perfectioni virginitatis magis est consentaneum, & philosophicæ doctrinæ non repugnat, & si repugnaret, potius esset Theologiæ accommodanda, quam e contrario. Primum enim Arist. 1. de Generat. Animal. c. 20. & lib. 2. c. 4. in universum negat fœminam emittere semen, aut ex illo formari fœtum: sed solum ex sanguine. Deinde, quamvis totum hoc Aristoteli nō concedamus, est enim creditu difficile, propter rationes, & experimenta, quæ Medici afferunt, licet (inquam) fateamur posse fœminam conficere semen, & illud esse posse partem materiæ, ex qua formatur fœtus: nihil est tamen, quod nos cogat ad dicendum illud esse simpliciter necessarium ad formationem prolis. Quia cum sanguis, & semen parum in substantia differant, & ex sanguine facile possit elaborari semen, cur non poterit etiam naturali modo fieri, ut quamvis interdum fœmina non emittat semen, si sufficientem sanguinis copiam ministret, & virile semen sit efficax, ac etiam copiosum, hoc ad naturalem generationem sufficiat? Præterea Galenus ait non solum semen fœmineum, sed etiam virile materialiter concurrere ad formationem fœtus: non est autem dubium, quin possit interdum unum esse in majori quantitate, quam aliud, & e converso; ergo eadem ratione, etiam si alterutrum desit quoad materialem partem, vel etiamsi sit sterile, vel ita indispositum, ut sit ineptum ad formationem prolis, si tamen ille defectus ex alia parte, vel ex abundantia, & optima qualitate sanguinis suppleatur, id satis, superque erit ad humanam generationē. Denique cum hæc materia sanguinis & seminis respectu prolis sit veluti remota, non est cur applicatio ejus in tali dispositione sit simpliciter necessaria. Quia si aliunde ministretur sufficiens materia, per vim formativam poterit ea dispositio, quæ necessaria fuerit, effici, ac suppleri. Cum ergo hæc materia necessaria simpliciter non videatur, satis consentaneum est credere, in B. atiss. Virgine nō fuisse assumptam, sed solum sanguinem, ex quo, sicut Spiritus S. supplevit id, quod defuit virilis seminis, ita etiam formavit, quidquid ex fœmineo semine formari potest.

Semen fœminæ non est simpliciter necessarium ad prolis formationem, sed sufficit sanguinis ministratio.

B. Virgo in Christi conceptione [illegible]

Objici tamen possunt verba Bedæ libr. 4. in Luc. cap. 49. ubi ex professo videtur probare Christum fuisse conceptum ex semine Virginis. *Quæ enim consequentia*, inquit, *ejus lacte credatur nutritus, cujus semine negatur esse conceptus, cum ex unius ejusdemque fontis origine secundum Physicos, uterque*

liquor

liquor emanet. Respondetur ibi solum agere contra hæreticos, ut probet Christum esse conceptum de substantia Virginis, & illam vocat *fœmineam materiam*, ut ex verbis antecedentibus constat, & sequentibus, sic enim ait: *Nisi forte putanda est Virgo, fœmineam suæ carnis materiam nutriendo incarnato Dei filio suggerere potuisse, incarnando autem quasi majori, & insistato miraculo minime potuisse*: ubi constat per *fœmineam materiam* non intelligere semen propriè dictum: non enim illud est, quo nutritur fœtus, sed sanguis. Utraque harum sententiarum est probabilis: dicamus ergo materiam hujus conceptionis fuisse sanguinem, nec contendamus, an sanguis ille, quem B. Virgo ad conceptionem Christi ministravit, fuerit tantum sanguis rubeus, vel jam ita decoctus, ut albus effectus sit, vel in utraque dispositione. Sive enim uno, sive altero modo dicatur, nihil virginitati, & puritati Deiparæ derogatur: & sine dubio asserendum est in ea dispositione illum ministrasse, in qua juxta debitum naturæ ordinem, ministrari a matribus solet: quæ autem sit illa dispositio ex naturali Philosophia petendum est: & tractat prolixe Cajet. 22. q. 134. art. 12.

Ad alteram partem de sanguine menstruo, quidam concedunt, etiam corpus Christi formatum esse ex sanguine menstruo Virginis, Abulens. Matt. 1. q. 45. & Levit. 12. q. 5. Alii vero negant, quia is sanguis imperfectus est, & quodammodo ad corruptionem tendens, de quo legi potest Cajet. 22. q. 154. ar. 12. Tamen hæc quæstio potest esse de nomine. Certum est enim juxta veriorem Philosophorum, & Medicorum sententiam, sanguinem, ex quo formatur fœtus, non esse sanguinem corruptum, sed purum, perfectiusque decoctum, ut D. Th. supra q. 31. art. 3. docuit, & ibi ex Arist. Aug. & aliis diximus: quia tamen natura providit, ut fœminæ propter necessitatem generationis hoc sanguine abundarent, quando illi necessarius non est ad formationem, vel nutritionem fœtus, providit etiam modo, quo certis, definitisque temporibus expelleretur, & fortasse quando est in eo statu, ut expellendus sit, jam est imperfectus, & ad corruptionem tendens, & quasi excrementum quoddam, & tunc consuevit appellari *Sanguis menstruus*. Et hoc sensu non formatur fœtus ex sanguine menstruo, ut sic, id est in eo statu constituto, formatur tamen ex illomet sanguine, qui nisi formando fœtui deserviret, menstruus esset.

Christus ex sanguine menstruo Virginis non est formatus.

Ad tertiam difficultatis partem de modo hujus conceptionis, dicendum est quæstione sequenti. Et quod ad vim effectricem pertinet, dicemus in sectione sequenti: nunc breviter respondeo, in conceptione tres actiones distingui posse. Prima est congregatio sanguinis materni in utero. Secunda, formatio fœtus remota. Tertia, ultima dispositio, & informatio fœtus. Quod si comprehendamus etiam nutritionem prolis, qua usque ad perfectionem, & quasi maturitatem perducitur, id est, usque ad nativitatem (nam hæc est veluti perfectio, & consummatio conceptionis) in illa distingui poterunt illæ tres actiones proportione servata, quia necesse est, & ministrari nutrimentum, seu materiam nutritionis, & disponi, ac tandem converti, & animari: tamen in hac posteriori parte nulla est difficultas: tum quia est veluti extrinseca conceptioni: tum etiam quia post Christum conceptum, reliqua naturali modo perfecta sunt, Virgo enim alimentum præstabat purissimum & perfectissimum eodem genere actionis, & motus, quo aliæ matres, quia nihil erat quod impediret: neque est ulla ratio, & fundamentum ad miracula non necessaria confingenda. Quod autem pertinet ad tres priores actiones, duæ postremæ non pertinent propriè ad ministrationem materiæ, sed ad formationem, de qua sect. sequenti dicendum est: tantum ergo superest prima actio, quæ naturaliter fit per naturalem facultatem ipsius uteri, qui suscepto virili semine, vel ab illo quasi excitatus, aut fortasse etiam adjutus, statim attrahit ex venis sanguinem formando fœtui convenientem. Hanc ergo actionem etiam habere potuit B. Virgo, ut vitali modo hunc sanguinem ministraret: solum duplici ratione fuit illa actio miraculosa. Primo, quia absque susceptione virilis seminis, sacer illius venter sanguinem attraxit supplente Spiritu S. vim illam, quam virile semen confert ad hujusmodi actionem, vel certe altiori modo excitando illam facultatem activam, ut suam actionem exerceret. Secundo, quia illa attractio multo breviori tempore, quam naturaliter posset, effecta est. Hæc autem duplex ratio miraculose operandi non est contra rationem veræ generationis, quia non mutavit essentialem rationem illius actionis, nec vitalem modum, sed accidentaliter potius illum perfecit. Et eadem ratione addendum est, si fortasse sanguis Virginis prius non erat satis dispositus ad formationem prolis, ea nimirum dispositione, quæ proxime antecedit efficaciam seminis, divinitus fuisse Virginem confortatam, ut subito illam dispositionem efficeret, impediendo materiæ repugnantiam, vel alio simili modo. Potest autem facile hoc miraculum evitari, si dicamus divina providentia factum esse, ut B. Virginis corpus ita nutriretur, & gubernaretur, ut in eo momento haberet sanguinem recte præparatum, & aptissimum ad Christi conceptionem.

SECTIO II.

Utrum solus Spiritus Sanctus fuerit causa efficiens conceptionis humanæ Christi ex Virgine.

NOn intendimus excludere duas alias Trinitatis personas, supponimus enim opera Trinitatis ad extra esse indivisa quo ad effectionem: & ita quamquam appropriate hoc opus tribuatur Spiritui Sancto, commune tamen esse totius Trinitatis. Sensus ergo quæstionis est, an sit excludenda omnis alia causa creata proxime efficiens, & solum potest propriè esse quæstio de persona humana, patre scilic. aut matre, quia nulla est alia causa per se, ac propria generationis humanæ.

Supponimus autem secundo, in hac conceptione nullum hominem habuisse efficientiam ullam, quia non est opera viri effecta, & quoad hoc certum est, Spiritum sanctum adhibuisse omnem vim activam, quam virile semen solet in conceptione exercere. Quod totum de fide certum est, & supra probatum, cum de virginitate Deiparæ ageremus. Tota ergo quæstio ad Virginem revocatur, an scilic. ipsa operata fuerit effective cum Spiritu Sancto, vel solus Spiritus Sanctus sine ipsa.

Suppono autem tertio, in Christi conceptione intervenisse duo, nimirum formationem corporis, usque ad unionem illius cum anima (quam suppono a solo Deo creari) & unionem totius humanitatis cum Verbo. Hic non agimus de efficientia hujus unionis, quia hæc intrinsece non spectat ad humanam generationem, & quia de causis ejus superius q. 2. dictum est; agimus ergo de actione illa, quæ versatur circa corpus usque ad perfectam dispositionem, & unionem cum anima.

Suppono quarto, B. Virginem habuisse omnem efficientiam, quam necesse est habere fœminam, ut vera mater sit, ut ex dictis in præcedenti sectione manifestum est. Unde præter actionem illam antecedentem, qua mater disponit remote, ministratque materiam (de qua jam diximus) certum videtur habuisse Virginem aliquam actionem quasi concomitantem, quam sine dubio omnes matres habent, quamdiu in utero formatur corpus, ut recte docuit D. Th. in 3. d. q. 2. art. 1. Quia ipse maternus uterus calore suo naturali, & spiritibus vitalibus fovet, & conservat semen, & multum juvat ad bonam dispositionem, & complexionem corporis. Quæ actio in aliis fœminis durat per quadraginta, vel octoginta dies usque ad perfectam conceptionem; B. autem Virgo, quia in ea conceptio subito perfecta est, non ideo privari debuit hac efficientia, & ideo ei datum est, ut subito efficeret totam illam dispositionem, quam hoc modo, & per has qualitates in naturali tempore effectura erat. Igitur quæstio solum superest de principali illa actione, quæ propriè dicitur formatio fœtus, quæ consistit in organizatione corporis usque ad ultimam dispositionem.

De qua duplex est Theologorum opinio. Prima affirmat, quidquid est efficientiæ in illa actione, tribuendum esse soli Spiritui Sancto, & B. Virginem materiam ministrasse dumtaxat. Ita D. Th. hic & quæst. seq. a. 4. ad 2. & Cajet. hic, & in 22. q. 154. a. 12. Richar. in 3. dist. 3. a. 2. q. 2. Capreol. d. 4. & ibi Palud. q. 2. in fine, & Marsil. q. 5. a. 2. Fundamentum Philosophicum est, quia putant hi Doctores cum Aristot. 1. de gener. animal. c. 20. & lib. 2. c. 4. in omni humana generatione matrem non concurrere active, sed solum ministrare materiam. Theologicum autem fundamentum D. Th. fuit, ne concederet Virginem in hac conceptione emisisse semen, quia hoc purita-

ti, & virginitati ejus derogare videtur. Quod tamen necessarium fuisset, si B. Virgo aliquid effectura erat, nam tota vis activa in humana generatione est medio semine. Neque enim satisfacit, si quis dicat, quamvis aliæ matres efficiant per semen, Virgini supernaturaliter datum esse, ut sine semine haberet totam illam efficientiam, quam aliæ matres habere solent. Hoc (inquam) non satisfacit, quia si hæc efficientia fœminæ necessaria est ad generationem humanam, & in ea fundatur ratio, & relatio matris, ut B. Virgo genuerit tanquam vera mater, necesse est, ut per facultatem hanc animæ vegetantis, & per vitalem actum ejus genuerit; hæc autem facultas non est nisi vel ad formandum semen, vel in virtute, quæ in illo residet; ergo, si ab his non processit actio, non fuit vera generatio; ergo, ut dicamus Virginem non emisisse semen, & nihilominus vere genuisse, dicendum est, ex parte matris generationem humanam non consistere in actione seminis, sed solum in ministratione materiæ.

Secunda sententia est, B. Virginem effective operatam esse cum Spiritu Sancto ad Christi conceptionem. Hanc sequuntur plures Theologi in 3. dist. 4. Bonavent. a. 2. q. 1. Scot. & Gabr. q. unica, & Major. q. 3. Fundamentum eorum est, quia sentiunt cum Galen. 14. lib. de usu partium, & lib. 2. de semine, fœminas concurrere effective ad generationem prolis emittendo semen debile quidem, & imperfectum, & ideo per se insufficiens, ut ipsum solum formet fœtum, non tamen carens omni vi agendi, conjunctum enim cum semine viri unum integrum generationis instrumentum componit. Quam sententiam Galenus variis experimentis, & rationibus probat. Ea vero supposita concludunt prædicti Theologi, B. Virginem in conceptione Christi adhibuisse eamdem vim, quam aliæ matres adhibere solent. Tum quia Spiritus Sanctus solum supplevit defectum patris. Tum quia alias ipsa non fuisset vera, ac perfecta mater Christi.

Non spectat ad præsentem locum, ut controversiam inter Aristotelem, & Galenum dirimamus: est enim valde difficilis, & ambigua, & non potest hoc loco pro dignitate tractari, neque hujus materiæ gravitas id patitur, obiter autem, & sine sufficienti examine illã definiendo, injuria tantis Philosophis fieret: præsertim quia si cum Aristotele sentiamus, recte sequitur B. Virginem non habuisse in conceptione Christi efficientiam: Si vero cum Galeno teneamus fœminas habere vim ad ministrandum semen efficax, & operativum simul cum semine viri, non ideo necessario cogimur fateri B. Virginem transfudisse hoc semen in matricem, & per illud cooperatam fuisse conceptioni. Quia quamvis fœmina possit tale semen præstare, non inde fit, illud esse simpliciter necessarium ad generationem, sicut supra de materiali semine dicebamus. Quia virtus activa hujus seminis ejusdem rationis erit cum semine virili, & solum concurrent ut partes unius agentis integri; ergo posset tam efficax, & copiosum esse semen virile, ut etiam si maternum deficiat, si aliunde ministretur sufficiens materia, illud solum sufficiat ad efficiendam conceptionem. Patet consequentia, quia vis activa, quæ completur ax quantitate, seu partibus integralibus ejusdem rationis, ablata una parte potest per aliam similem suppleri. Nihil enim refert, quod semen sit a viro, vel a fœmina decisum, si alioqui sit ejusdem rationis & in sufficienti quantitate. Eo vel maxime, quod semen fœminæ dicitur debila, & parum activum, unde fit, ut ejus vis facile suppleri possit per nonnullum augmentum virilis seminis, vel in quantitate, vel in qualitate illius, quamvis e converso solum fœmineum semen non possit supplere actionem viri, propter remissam virtutem, quam habet. Quod si hoc verum est, ut certe est probabile, dicendum erit, quamvis mater possit concurrere active, tamen hoc non esse de ratione matris, & ita non oportuisse Virginem habuisse hanc efficientiam, ut vera mater esset, & decuisse, ut illam non haberet, ut ejus virginitas omnino pura & illibata permaneret.

Objectio.

Sed adhuc facta illa hypothesi, objici potest contra hunc dicendi modum. Primo, quia licet necesse non sit, ut fœmina concurrat active, quando est impedita, vel infœcunda ad formandum semen, tamen si fœcunda sit, & nihil obstet, naturalis ordo postulat, ut ipsa concurrat; sed B. Virgo propter optimam complexionem, & ætatem, fœcunda erat, & ad perfectum generationis modum apta; ergo, ut ex parte sua naturali modo conciperet, debuit efficere. Secundo, quia esto posset esse mater sine hac efficientia, dubitari tamen non potest, quin perfectiori modo mater sit, quæ non solum effective ministrat materiam, sed etiam format fœtum: & consequenter perfectior matris relatio inde consequetur; cur ergo privabimus Virginem perfectissima ratione, & relatione matris? Tertio addere possumus, propter hanc causam virginitatis perfectionem in nullo diminui: quia in primis, quod B. Virgo per naturalem facultatem generativam semen efficeret, non est contra virginitatem, & castitatem, quia illud est merum opus naturæ, sicut est naturalis digestio, vel concoctio cibi. Quod vero semen illud postea transmiserit ad locum, in quo formatur proles, non magis videtur contra virginitatem, quam transmissio sanguinis, quia illa transmissio fieri potuit obumbrante Spiritu Sancto sine ulla concupiscentia, titillatione, aut impudico motu, qui posset sensibilem delectationem parere: materia autem virginitatis non est nisi delectatio sensualis, & talis seminis resolutio, quæ nata sit illam causare, ut D. Thom. docuit 2. 2. q. 152. art. 1. ergo virginitatis perfectio huic efficientiæ nihil obstat.

Respons.

Hæ rationes faciunt sane valde probabilem posteriorem sententiam, & explicando illam eo modo, quo in objectionibus insinuatur, & supposita Galeni sententia, est multum verisimilis, & non aliena a modo loquendi Sanctorum Patrum. Damascenus lib. 3. cap. 2. dicit, Spiritum Sanctum in Virginem supervenientem, vim ei tum ad suscipiendum Verbi Deitatem, tum ad gignendum suppeditasse. Clarius Anselmus lib. de conceptu virginali c. 13. & 14. dicit corpus Christi formatum esse de semine Virginis. Et objiciens sibi, quia conceptio ex fœmina est immunda, respondet, hoc intelligendum esse de illo semine, quod cum consensu seminatur voluptatis, semen autem de Virgine sumptum fuit absque ulla voluptate, & ideo purissimum fuit. Ex quo constat Anselmum de proprio, & effectivo semine loqui.

Virginem in Christi conceptione non active concurrisse per seminis effusionem, probabilissimum est.

Nihilominus tamen opinio S. Thomæ satis probabiliter defendi potest modo supra dicto. Negare enim simpliciter, & in universum matrem habere vim agendi in conceptione, aut posse emittere effectivum semen, difficile existimo esse consideratis omnibus sensibilibus signis, quæ partim ex anatomia, partim ex aliis effectibus conspiciuntur. Quod vero semen activum fœminæ non sit simpliciter necessarium, mihi valde probabile est, qua opinione posita dici consequenter potest, etiamsi fœmina fœcunda sit, & semine abundet, non propterea illud esse simpliciter necessarium ad generationem. Quamquam, si talis fœmina naturali modo concipiat, consequutione quadam naturali necessario illud emittet, sive hic, & nunc necessarium simpliciter sit, sive non, quia per se ordinatum est ad generationem, & per talem motionem, & actum necessario emittitur; hæc autem necessitas non habuit locum in Virgine, quia modo naturali non concepit, nec cum illis motibus imperfectis, qui seminis effusionem excitant. Neque propterea aliquid de perfectione matris demitur Virgini: tum quia ad perfectam matris rationem satis est, quod ea omnia præstiterit, quæ ad veram generationem humanam necessaria sunt: tum etiam, quia si quid fortasse illi defuit de activitate seminis, tamen in ministratione materiæ alias matres excessit: aliorum enim filiorum corpora (ut est probabilis sententia Galeni) partim ax virili semine, partim ex sanguine matris materialiter formantur, corporis autem Christi materia ex sola matre sumpta est. Deinde atiam excessit in illa actione, quia materiam præparavit, fovit, ac disposuit, quæ non parum confert ad humanam generationem, præsertim cum tota efficientia causæ proximæ circa dispositionem materiæ, & corporis organizationem versetur, neque enim potest animam efficere, neque illam aliter corpori unire, quam illud perfecte disponendo. Quod si absque hac seminis transmissione possumus veritatem, proprietatem, ac perfectionem matris tueri, non videtur posse negari, quin hoc virginitatis puritatem aliquo modo augeat, quia in Deipara non tantum id, quod formale, & quasi morale, & studiosum est in virginitate, sed etiam id, quod est quasi materiale, debuit esse omni ex parte perfectum, & ideo integerrima in corpore servata est, & ab omni illecebra voluptatis naturali, & involuntaria præservata. Effusio autem seminis, etiamsi sine voluptate fiat, est pars hujus materiæ,

Virgo sine ulla etiam seminis activitate, perfectissime Christum concepit, & genuit.

tiæ, & ideo omnis carentia illius ad perfectionem virginitatis pertinere potuit saltem ex parte materiæ.

Neque Damascenus contrarium diait, absolute enim loqoitur de vi generandi, quam non negamus io Virgine fuisse, atque per vim Spiritus Sancti elevatam esse, & confortatam, ut effieacius, ac velocius operaretur, quam naturaliter posset. Anselmus vero magis videtur loqui de materiali, quam de efficiente semine, & explicari potest ao modo, quo verba Bedæ præcedenti sectione explicuimus; omnis enim materia generationis humanæ solet interdum seminis nomine significari.

SECTIO III.

Utrum potuerit B. Virgo Christum Deum, & hominem ex viro concipere.

QUæstio hæc non potest intelligi de potentia ordinaria, quia in his præsertim rebus, quæ a sola divina voluntate, & potentia peodent, illud solum potest dici possibila de potentia ordinaria, quod Deus facere decrevit, quodque divinis mysteriis magis est consentaneum, & hoc sensu constat non potuisse Deiparam ea viro concipere. Intelligenda ergo quæstio est de potentia absoluta, quam non movissem, nisi in quodam D. Thomæ interprete legissem, hic q. 31. art. 4. esse impossibile Christum Dominum potuisse habere patrem naturalem in terris. Et fundamentum est, quia generatio activa non terminatur ad humanitatem, sed ad personam; ergo actio virilis seminis terminatur ad esse personale hominis; ergo implicat contradictionem hominem Deum generari per actionem virilis seminis; oporteret enim illam actionem terminari ad esse personale talis hominis, & consequenter ex vi talis actionis uniri humanitatem personæ divinæ, quod implicat contradictionem. Nulla enim creatura potest concurrere efficienter ad hoc, ut persona divina communicet suam subsistentiam personæ creatæ, quia illud esse, est supra omnem ordinem creaturæ, & iden contineri noo potest in ejus virtute, & potestate. Confirmari potest hæc senteotia, quia non potuit Deus homo ita concipi, ut ex vi suæ originis esset obnoxius originali culpæ, hoc enim repugnat dignitati Verbi Dei; sed si conciperetur ex viro, peccato originali fuisset obnoxius; ergo.

Dicendum vero est absque ulla dubitatione, potuisse Deum hominem concipi, & generari ex muliere opera viri. Hanc assertionem censeo adeo certam, ut contraria nec probabilis, nec verisimilis sit. Probatur primo, quia non implicat contradictionem, ut patebit statim facile solvendo objectiones factas. Et præterea declaratur, quia Deus potest assumere in unitatem persooæ naturam hominis geniti ab alio homine (ut supra ostensum est q 4.) ergo potest assumere illam naturam in primo instanti, quo perficitur generatio. Nam si in posteriori tempore assumi potest ablata subsistentia, quam jam habebat, cur non poterit in primo instanti assumi, & præveniri, ne fluat subsistentia propria? Secundo ita declaratur, quia vel unio hypostatica humanitatis ordine naturæ supponit unionem partium, & compositionem humanitatis, vel e contrario prius natura partes assumuntur, & postea inter se uniuntur, & ipsis mediantibus assumitur tota humanitas. Si primum dicatur; ergo fieri recte potuit, ut actio virilis seminis versaretur circa corpus formandum usque ad ultimum instans generationis inclusive, animamque illi uniendam, totamque humanitatem componendam, & quod io posteriori signo naturæ assumeretur illa humanitas, priusquam iotelligeretur subsistens. Si autem dicatur secundum (quod verius est), certe cum anima prius natura creetur, quam uniatur corpori, posset prius natura assumi a Verbo, etiam si corpus, cui erat uoienda, virili semine organizatum esset: & eadem ratione posset idem corpus in eodem instanti prius natura assumi, & posterius natura in eodem instaoti possent illæ partes uniri ex vi illarum dispositionum, quæ virtute ejusdem seminis in tali corpore fierent. In his enim omoibus non solum non est contradictio, sed nec difficultas ulla: quin potius si verum est (or est probabile) B. Virgioem concurrisse effective, alterutro ex his modis necessario philosophandum est. Denique, quamvis de facto conceptio Christi non fuerit facta opera viri, tamen in ipsa effectioue Spiritus S. distinguenda est duplex actio,

B. Virgo Christum Deum hominem ex viro potuit concipere.

altera est conceptio activa, altera unitio hypostatica, nam hæ duæ sunt valde distinctæ: per priorem enim supplevit defectum, & efficaciam virilis seminis, & id effecit, quod homo effecturus erat, licet altiori modo, quo etiam posset Spiritus Sanctus formare purum hominem sine hypostatica unione; ergo etiam potuisset totam hanc actionem permittere homini, & virili semini, quamvis in eodem instanti ipse esset aliam actionem, seu unionem hypostaticam operaturus. Quocirca valde absurdum, & ridiculum existimo sentire, potuisse Deum facere ut homo sit Deus, & Deus homo, & ut aliqua fœmina sit mater Dei, & tamen facere non potuisse, ut aliquis vir pater Dei existeret.

Ad fundamentum ergo respondetur, actionem virilis seminis terminari quidem ad personam subsistentem in natura, ut ad ultimum terminum, qui genitus, vel natus denominatur, versari autem proxime circa naturam uniendo partes, ex quibus componitur, ex qua compositione resultat suppositum. Et ideo, si pater generaret filium, cujus naturam Deus assumeret in instanti generationis ejus, ut ille pater diceretur vere genuisse talem filium hominem Deum, non esset necessarium, ut effective attingeret unionem hypostaticam in ipsa humanitate cum Deo, sed satis esset, ut in eodem instanti uniret inter se animam, & corpus Dei unita. Sicut homo generat hominem subsistentem, quia unit inter se animam, & corpus subsistentia, quamvis illas partiales subsistentias ipse non effecerit. Exempla sunt evidentia, hoc enim modo Christus nutriebat se, effective attingendo illam generationem partialem, quæ in nutritione fit, quamvis effective non faceret hypostaticam unionem illius partis materiæ. Sic etiam vere dicuntur Judæi interfecisse Deum, quia disjunxerunt animam a corpore, & e contrario, si Deus usus esset creatura ad suscitandum Christum, illa diceretur vere suscitasse Deum, & effecisse hunc hominem, quamvis unionem hypostaticam non effecisset. Addo præterea, quamvis contradictionem implicet, hominem per illam actionem seminis, quæ ad generandum necessaria est, unire effective humanitatem Verbo, quia illa est actio naturalis, & a virtute naturali tantum procedens, quod ad vim argumenti pertinebat, cui jam responsum est: non tamen implicare contradictionem creaturam assumi a Deo, ut instrumentum ad illam unionem faciendam, ut probavi late supra quæst. 2. Quia tota illa actio versatur circa humanitatem, & id, quod per illam formaliter fit, est quid creatum, & finitum, quamvis terminetur ad subsistentiam Verbi infinitam, quod non refert, quia non oportet, ut illa subsistentia contineatur in virtute, & poteotia instrumenti.

Responsio ad argumenta in oppositum.

Tom. 1. disp. 10. sect. 1.

Ad confirmationem respondetur, concipi opera viri latius patere, quam generari ab homine lapso, & descendente ab Adamo, posset enim denuo creari homo, a quo Christus generaretur, & hoc satis esset ad intentionem nostram, loquimur enim simpliciter de absoluta potentia. Secundo dicitur, nec in homine lapso habere efficaciam argumentum, quia licet humanitas talis hominis, si sibi ipsi relinqueretur, ut in propria persona subsisteret, ex vi suæ conceptionis obnoxia esset originali peccato, tamen supposita unione hypostatica, ex vi illius fiet immunis ab originali culpa, ut dixi latius io 1. tom. q. 15. disp. 33. sect. 2. conclus. 2.

QUÆSTIO XXXIII.

De modo, & ordine conceptionis Christi, in quatuor articulos divisa.

De qua disputant Doctores in 3. senteot. d. 3.

DEinde considerandum est de modo, & ordine conceptionis Christi. Et circa hoc quæruntur quatuor.

Primo, utrum corpus Christi in primo instanti conceptionis fuerit formatum.

Secundo, utrum in primo instanti conceptionis fuerit animatum.

Tertio, utrum in primo istanti conceptionis fuerit a Verbo assumptum.

Quarto, utrum conceptio illa fuerit naturalis, vel miraculosa.

AR-

ARTICULUS I.

Utrum corpus Christi fuerit formatum in primo instanti conceptionis.

180. 3 d 3. q. 5. ar. 2. & 4. contra c. 44. Lib. 4. de Trin. c. 5. Io pan. c. 4. 5. 1. 03. qu. q. 56. n. fin. 50. 4.

AD primum sic proceditur. Videtur, quod corpus Christi non fuerit formatum in primo instanti suæ conceptionis. Dicitur enim Joan. 2. Quadraginta & sex annis ædificatum est templum hoc, quod exponens August. in 4. de Trinit. dicit. Hic numerus perfectioni Dominici corporis aperte congruit. Et in lib. 38. Quæstionum dicit, Non absurde quadraginta & sex annis dicitur fabricatum esse templum, quod corpus ejus figurabat, ut quot anni fuerunt in fabricatione templi, tot dies fuerint in corporis Dominici perfectione. Non ergo in primo instanti conceptionis corpus Christi fuit perfecte formatum.

2 Præterea. Ad formationem corporis Christi requirebatur motus localis, quo purissimi sanguines de corpore Virginis ad locum generationi congruum pervenirent. Nullum autem corpus potest moveri localiter in instanti: eo quod temporis motus dividitur secundum divisionem mobilis: ut probatur in 6. Physi. Ergo corpus Christi non fuit in instanti formatum.

l. 6. phys. tex. 37. 38. & 39. 40. 2

3 Præterea. Corpus Christi formatum est ex purissimis sanguinibus Virginis, ut supra habitum est. Non autem potuit esse materia illa in eodem instanti sanguis, & caro: quia sic materia simul fuisset sub duabus formis. Ergo aliud fuit instans, in quo ultimo fuit sanguis, & aliud in quo primo fuit caro formata. Sed inter qualibet duo instantia est tempus medium; ergo corpus Christi non fuit in instanti formatum, sed per aliquod tempus.

Q. 31 ar. 5.

4 Præterea. Sicut potentia augmentativa requirit determinatum tempus in suo actu, ita etiam & virtus generativa: utraque enim est potentia naturalis, ad vegetativam animam pertinens. Sed corpus Christi fuit determinato tempore augmentatum, sicut & aliorum hominum corpora: dicitur enim Luc. 2. quod proficiebat sapientia, & ætate: ergo videtur, quod pari ratione formatio corporis ejus, quæ pertinet ad vim generativam, non fuerit in instanti, sed determinato tempore, quo aliorum hominum corpora formantur.

Sed contra est, quod Gregor. dicit 18. Moralium, Angelo nuntiante, & Spiritu sancto adveniente, mox Verbum in utero, mox intra uterum Verbum caro.

li. 18. c. 30. in 57 ne.

Respondeo dicendum, quod in conceptione corporis Christi tria est considerare. Primo quidem motum localem sanguinis ad locum generationis: secundo, formationem corporis ex tali materia: tertio autem augmentum, quo perducitur ad quantitatem perfectam. In quorum medio ratio conceptionis consistit, nam primum est conceptioni præambulum, tertium autem conceptionem consequitur. Primum autem non potuit esse in instanti: quia hoc est cōtra ipsam rationem motus localis corporis cujuscumque, cujus partes successive subintrant locum. Similiter, & tertium oportet esse successivum: tum quia augmentum non est sine motu locali: tum etiam quia procedit ex virtute animæ jam in corpore formato operantis, quæ non operatur nisi in tempore. Sed ipsa formatio corporis, in qua principaliter ratio conceptionis consistit, fuit in instanti, duplici ratione. Primo quidem propter virtutem agentis infinitam, scilicet Spiritus S. per quem corpus Christi est formatum, ut supra dictum est. Tanto enim aliquod agens citius potest materiam disponere, quanto majoris virtutis est. Unde agens infinitæ virtutis potest in instanti materiam disponere ad debitam formam. Secundo, ex parte personæ Filii, cujus corpus formabatur non erat congruum, ut corpus humanum assumeret nisi formatum. Si autem ante formationem perfectam aliquod tempus conceptionis præcessisset, non posset tota conceptio attribui filio Dei quæ non attribuitur ei nisi ratione assumptionis. Et ideo in primo instanti, quo materia adunata pervenit ad locum generationis, fuit perfecte formatum corpus Christi, & assumptum. Et per hoc dicitur ipse filius Dei conceptus: quod aliter dici non posset.

Q. pan. a. 1. 2

Ad primum ergo dicendum, quod verbum Augustini utrobique non refertur ad solam formationem corporis Christi, sed ad formationem simul cum determinato augmento usque ad tempus partus: unde secundum rationem illius numeri dicit perfici tempus novem mensium, quo Christus fuit in utero Viginis.

Ad secundum dicendum, quod motus ille localis non comprehenditur infra ipsam conceptionem, sed est conceptioni præambulans.

Ad tertium dicendum, quod non est assignare ultimum instans, in quo materia illa fuit sanguis, sed est assignare ultimum tempus, quod continuatur nullo interveniente medio ad primum instans, in quo fuit caro Christi formata. Et hoc instans fuit terminus temporis motus localis materiæ ad locum generationis.

Ad quartum dicendum, quod augmentum fit per potentiam augmentativam ipsius quod augetur. Sed formatio corporis fit per potentiam generativam, non ejus qui generatur, sed ipsius generantis ex semine, in quo operatur vis formativa ab anima patris derivata. Corpus autem Christi non fuit formatum ex semine viri (sicut supra dictum est) sed ex operatione Spiritus sancti, & ideo talis debuit esse formatio, ut Spiritum sanctum deceret. Sed augmentum Corporis Christi fuit factum secundum potentiam augmentativam animæ Christi, quæ cum sit speciæ conformis animæ nostræ, eodem modo debuit corpus illud augmentari, sicut & alia hominum corpora augmentantur, ut ex hoc ostenderetur veritas humanæ naturæ. q. pr. 2. ar. 2

COMMENTARIUS.

DIstinguit D. Thomas tria, quæ in conceptione Christi intervenerunt, scilicet, congregationem sanguinis ad locum conceptionis, formationem corporis, & ejus augmentum. Primum dicit factum esse in tempore, quia fit per motum localem: & in solutione ad secundum advertit, hunc motum non pertinere ad conceptionem, sed esse quid extrinsecum applicans illi materiam, & ideo nihil referre ad perfectionem conceptionis, quod hæc sanguinis congregatio in tempore sit facta. Illud vero in hac assertione difficile est explicatu, quid sub hoc locali motu comprehendatur, quod sequenti disputatione explanabimus.

Jam vero corporis formationem ait D. Th. factam esse in momento, quod duplici ratione confirmat. Prima est, quia virtus Spiritus sancti est infinita. Quæ ratio immediate solum probat hoc esse possibile. subintelligit autem D. Th. decuisse Spiritum sanctum in medio faciendi hoc opus ostendere omnipotentiam suam, modo perfectissimo illud perficiendo, quandoquidem ad Verbi incarnationem ordinabatur. Secunda ratio indiget majori expositione, sic enim D. Th. colligit; Deus conceptus est ex Virgine; ergo oportuit, ut in primo momento, in quo facta est, vel inchoata conceptio, facta etiam fuerit unio hypostatica carnis ad Verbum, aliàs non tota conceptio ad Deum esset terminata; ergo oportuit, ut simul fuerit cōceptio inchoata, & consummata, usque ad conjunctionem carnis cum anima rationali, quia non decuit Verbum assumere carnem, antequam anima informaretur.

Sed dicet aliquis, non sequi inconveniens, etiamsi dicamus corpus illud fuisse humano more, quadraginta, & amplius diebus perfectum, & tamen non esse assumptum usque ad rationalis animæ introductionem, quia usque ad illud instans nondum est corpus humanum, neque actio, quæ antecedit instans generationis, est revera humana conceptio, nisi remote, & habitudine quadam: sicut dicitur generatio inchoari in alteratione, quæ antecedit. Conceptio enim humana generationem substantialem in tali specie significat, unde licet præcedens alteratio successive facta esset, nihilominus vere, ac proprie diceretur Deus conceptus ex Virgine. Respondetur, nomine conceptionis totum illud includi, & valde decuisse, ut divinum Verbum totam humanam conceptionem assumeret, ac quodammodo deificaret, nec decuisse, ut Spiritus sanctus aliquid ex sanguine Virginia fabricaret, quod non esset Deus, seu Deo hypostatice unitum, & ipsam etiam Virginem decuit, nihil unquam concipere nisi Deum, unde Luc. 1. dicitur: *Spiritus sanctus superveniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi. Quod enim ex te nascetur sanctum, vocabitur filius Dei.*

Objectio. / Respond.

Dices fortasse non esse inconveniens, ut caro fuerit a principio assumpta priusquam esset animata, sicut post mortem mansit unita Verbo sine anima. Nam sicut eo tempore solum erat caro humana per habitudinem ad animam, quam habuerat, ita ab initio conceptionis potest dici caro humana, quia ad suscipiendam rationalem animam præparatur. Respondetur non esse similem rationem. Nun enim decuit Verbum divinum prius tempore assumere corpus, quam rationalem animam, aut

Respōso.

prius

prius fieri embrionem, aut aliquid simile, quam hominem, ut latius supra diximus q. 6.

Tertium, scilicet augmentum corporis, dicit D. Tho. factum esse in tempore, per successivum augmentum. Quod per se constat, est enim hoc extra rationem conceptionis, & naturali modo, ac virtute animæ fit.

Juxta hanc assertionem explicat D. Th. in sol. ad. 1. loca August. in 4. de Trinit. & in l. 83. quæst. ubi sentit corpus Christi successu temporis fuisse perfectum in utero matris, & est sine dubio verus sensus ejus. Dicit enim quadraginta sex senarus dierum fuisse corpus Christi perfectum, qui dierum numerus novem menses conficit. Quomodo autem tot dies fuerint requisiti ad perfectum augmentum corporis Christi intra viscera matris, cum in uno instanti habuerit corpus tam perfectum, quam alii habere solent quadraginta diebus, hoc non exposuit Augustinus, attigit tamen D. Th. art. seq. argum. 2. & dicemus disp. seq.

ARTICULUS II.

Utrum corpus Christi fuerit animatum in primo instanti suæ conceptionis.

181. 3. d. 3. q. 5. a. 2. ad 3. & 4. contra c. 44. & 43. ad 2 & op. 3. c. 213. & 224 & in 1. l. 15 co. 2. & c. 3. l. 3. ad 3. *AD secundum sic proceditur. Videtur, quod corpus Christi non fuerit animatum in primo instanti suæ conceptionis. Dicit enim Leo Papa in Epistola ad Julianum: Non alterius naturæ erat caro Christi quam nostra, nec alia illi, quam cæteris hominibus anima est inspirata principio. Sed aliis hominibus non infunditur anima in primo instanti suæ conceptionis; ergo nec corpori Christi anima debuit infundi in primo instanti suæ conceptionis.*

Ep. 11. ad Julianum Epis. Cui silens non somnoe a fine illius. *2 Præterea. Anima sicut qualibet forma naturalis requirit determinatam quantitatem in sua materia Sed in primo instanti conceptionis corpus Christi non habuit tantam quantitatem, quantam habent corpora aliorum hominum, quando animantur: alioquin si continue fuisset postmodum augmentatum vel citius fuisset natum, vel in sua nativitate fuisset majoris quantitatis, quam alii infan-*

l. 4. c. 5. 2. 3 *tes. Quorum primum est contra August. 4. de Trin. ubi probat cum spatio novem mensium in utero Virginis fuisse; secundum autem est contra Leonem P. qui in serm. Epiph.*

In serm 4. circa medi illius inst. hic serm. justum & rationabile lib. 1. ca. 4. 30. 4. *dicit, quod Magi viderunt, & adoraverunt puerum Jesum, in nullo ab humana infantia generalitate dissimilem. Non ergo corpus Christi fuit animatum in primo instanti suæ conceptionis.*

3 Præterea. Ubicumque est prius, & posterius, oportet esse plura instantia. Sed secundum Philosophum in lib. de Generatione animalium, in generatione hominis requiritur prius, & posterius: prius enim est vivum, & postea animal, & postea homo: Ergo non potuit animatio Christi perfici in primo instanti suæ conceptionis.

lib. 3. ca. 3 a med. *Sed contra est, quod Damasc. dicit in 3. libro. Simul caro simul Dei Verbi caro, simul caro animata anima rationali, & intellectuali.*

In Symb. Aposto. *Respondeo dicendum, quod ad hoc quod conceptio ipsi filio Dei attribuatur (ut in Symbolo confitemur, dicentes; Qui conceptus est de Spiritu sancto) necesse est dicere, quod ipsum corpus Christi, dum conciperetur, esset a Verbo*

q. 6. art. *Dei assumptum. Ostensum est autem supra, quod Verbum Dei assumpsit corpus mediante anima, & animam mediante spiritu, id est intellectu. Unde oportuit, quod in primo instanti conceptionis corpus Christi esset animatum anima rationali.*

Ad primum ergo dicendum, quod principium inspirationis animæ potest considerari dupliciter. Uno modo secundum dispositionem corporis: & sic non ab alio principio inspirata est anima corpori Christi, & corporibus aliorum hominum: sicut enim statim formato corpore alterius hominis, infunditur anima, ita fuit in Christo. Alio modo potest considerari dictum principium solum secundum tempus: & sic quia prius tempore formatum fuit perfecte corpus Christi, prius tempore fuit etiam animatum.

Ad secundum dicendum, quod anima requirit debitam quantitatem in materia, cui infunditur, sed ista quantitas quandam latitudinem habet, quia & in majori, & in minori quantitate salvatur. Quantitas autem corporis, quam habet, cum primo sibi infunditur anima, proportionatur quantitati perfectæ, ad quam per augmentum pervenit: ita scilicet quod majorum hominum majorem quantitatem corpora habent in prima animatione. Christus autem in perfecta ætate habuit decentem & mediocrem quantitatem, cui proportionabatur quantitas, quam corpus ejus habuit in tempore, quo aliorum hominum corpora animantur: minorem tamen habuit in principio suæ conceptionis. Sed tamen illa parva quantitas non erat tam parva, ut in ea non posset ratio animati corporis conservari, cum in tali quantitate quorundam parvorum hominum corpora animentur.

Ad tertium dicendum, quod in generatione aliorum hominum locum habet, quod dicit Philosophus propter hoc quod successive corpus formatur, & disponitur ad animam. Unde primo tanquam imperfecte dispositum recipit animam imperfectam: & postmodum quando perfecte est dispositum, recipit animam perfectam. Sed corpus Christi propter infinitam virtutem agentis fuit perfecte dispositum in instanti, unde statim in primo instanti recepit formam perfectam, id est animam rationalem.

HIc articulus non indiget commentario, non enim est in illo nova difficultas præter tractatam in articulo præcedenti. Supposito enim priori miraculo de perfecta formatione corporis Christi in momento, absque novo miraculo quasi naturali lege consequebatur, ut corpus illud in eodem instanti anima rationali formaretur. Quia materiæ perfecte dispositæ proportionata forma naturali lege debita est.

ARTICULUS III.

Utrum corpus Christi in primo instanti suæ conceptionis fuerit a Verbo assumptum.

AD tertium sic proceditur. Videtur, quod caro Christi prius fuerit concepta, & postmodum assumpta. Quod enim non est, non potest assumi. Sed caro Christi per conceptionem esse incepit. Ergo videtur, quod fuerit assumpta a Verbo Dei, postquam fuit concepta. 188. 3. d. 2. q. 2 a. 3. & d. 3 q. 5. a. 2. & 4. contra c. 44. & 45

2 Præterea, caro Christi fuit assumpta a Verbo Dei mediante anima rationali. Sed in termino conceptionis accepit animam rationalem. Ergo in termino conceptionis fuit assumpta; sed in termino conceptionis dicitur jam concepta: ergo prius fuit concepta, & postmodū assumpta.

3 Præterea. In omni generato prius tempore est id, quod est imperfectum eo, quod est perfectum: ut patet per Philosophum in 9. Metaphys. Sed corpus Christi est quoddam generatum. Ergo ad ultimam perfectionem, quæ consistit in unione ad Verbum Dei, non statim in primo instanti conceptionis pervenit, sed primo fuit caro concepta, & postmodum assumpta. l. 9. tex. 13 tomo 3.

Sed contra est, quod August. dicit in lib. de fide ad Petrum: Firmissime tene, & nullatenus dubites, carnem Christi non fuisse conceptam in utero Virginis, priusquam susciperetur a Verbo. cap. 18. in princ. to. 1.

Respondeo dicendum (sicut supra dictum est) proprie dicimus Deum factum esse hominem, non autem proprie dicimus, quod homo factus sit Deus: quia scilicet Deus assumpsit sibi id quod est hominis, non autem præextitit id quod est hominis quasi per se subsistens antequam susciperetur a Verbo. Si autem caro Christi fuisset concepta, antequam susciperetur a Verbo, habuisset aliquando aliquam hypostasim præter hypostasim Verbi Dei, quod est contra rationem Incarnationis: secundum quam ponimus Verbum Dei esse unitum humanæ naturæ, & omnibus partibus ejus in unitate hypostasis. Nec fuit conveniens quod hypostasim præexistentem humanæ naturæ vel alicujus partis ejus, Verbum Dei sua assumptione destrueret. Et ideo contra fidem est dicere, quod caro Christi prius fuerit concepta, & postmodum assumpta a Verbo Dei. q. 16. art. 6 & 7.

Ad primum ergo dicendum, quod si caro Christi non fuisset in instanti formata, seu concepta, sed per temporis successionem, oporteret alterum duorum sequi, vel quod assumpta nondum esset caro, vel quod prius esset conceptio carnis, quam ejus assumptio. Sed quia ponimus conceptionem in instanti esse perfectam, consequens est, quod in illa carne simul fuit concipi, & conceptum esse. Et sicut August. dicit in lib. de fide ad Petrum: dicimus ipsum Dei Verbum sua carnis acceptione conceptum, ipsamque carnem, Verbi incarnatione conceptam. Et per hoc patet etiam responsio ad secundum. Nam simul dum caro illa concipitur, concepta est, & animatur.

Ad tertium dicendum, quod in mysterio Incarnationis, non consideratur ascensus quasi alicujus præexistētis proficientis usque ad unionis dignitatē: sicut posuit Photinus

hære-

hæreticus, sed potius consideratur ibi descensus secundum quod perfectam Dei verbum, imperfectionē naturæ nostræ sibi assumpsit, secundum illud Joan. 6. Descendit de cœlo.

TExtus D. Thomæ est perspicuus, res autem ipsa tractata est in superiori tomo, circa quæstionem 6. ubi ostendimus simul tempore fuisse corpus Christi animatum, ac Verbo unitum.

ARTICULUS IV.

Utrum conceptio Christi fuerit naturalis, vel miraculosa.

083. 3. d. q. 2. a. 2. & 4. contra g. 41. & quo. 6. q. 10. & opu. 3. ca. 221. usque ad 232. & Isai. 7. le. 2 co. 1. prin.

AD quartum sic proceditur. Videtur, quod conceptio Christi fuerit naturalis. Secundum enim conceptionem carnis, Christus dicitur filius hominis. Est autem verus, & naturalis filius hominis sicut verus & naturalis Dei filius: ergo ejus conceptio fuit naturalis.

2 Præterea. Nulla creatura producit operationem miraculosam. Sed conceptio Christi attribuitur B. Virgini, quæ est pura creatura: dicitur enim, quod Virgo Christum concepit. Ergo videtur, quod non sit miraculosa conceptio, sed naturalis.

3 Præterea: ad hoc quod aliqua transmutatio sit naturalis, sufficit, quod principium passivum sit naturale: ut supra habitum est. Sed principium passivum ex parte matris in conceptione Christi fuit naturale: ut ex dictis patet: Ergo conceptio Christi fuit naturalis.

q. pru. a. 4.

Sed contra est, quod Dionysius dicit in Epistola ad Cajum monachum: Super hominem operabatur Christus ea, quæ sunt hominis: & hoc monstrat Virgo supernaturaliter concipiens.

q. 32 ar. 4. In ep. ... Quæritis quidem, circa med. ... c. 6. circa med. ...

Respondeo dicendum, quod sicut Ambr. dicit in lib. de Incarnatione, multa in hoc mysterio, & secundum naturam invenies, & ultra naturam. Si enim consideremus id, quod est ex parte materiæ conceptus, quam mater ministravit, totum est naturale. Si vero consideremus id, quod est ex parte virtutis activæ, totum est miraculosum. Sed quia unumquodque magis judicatur secundum formam, quam secundum materiam, & similiter secundum agens, quam secundum patiens: inde est, quod conceptio Christi debet dici simpliciter miraculosa, & supernaturalis, sed secundum aliquid naturalis.

Ad primum ergo dicendum, quod Christus dicitur naturalis filius hominis, in quantum habet naturam humanam veram, per quam est filius hominis: licet eam miraculose habuerit. Sicut cæcus illuminatus videt naturaliter per potentiam visivam, quam miraculose accepit.

Ad secundum dicendum, quod conceptio attribuitur Virgini Beatæ, non tanquam principio activo: sed quia ministravit materiam conceptui, & in ejus utero est conceptio celebrata.

Ad tertium dicendum, quod principium passivum naturale sufficit ad transmutationem naturalem, quando naturali, & consueto modo movetur a principio activo proprio. Sed hoc in proposito non habet locum. Et ideo conceptio illa non potest dici simpliciter naturalis.

COMMENTARIUS.

QUæstio hujus articuli solum spectat ad modum loquendi, nam res satis constat ex iis, quæ supra dicta sunt de hac conceptione, & quæ de illius modo statim dicemus. Unde nihil in textu D. Thom. occurrit explicandum præter solutionem ad 1. in qua D. Thom. ait Christum dici naturalem filium hominis, in quantum habet veram naturam humanam, per quam est filius hominis, licet eam miraculose habuerit.

Objectio.

Statim enim occurrit objectio; aliud est enim esse naturalem hominem: aliud vero esse naturalem filium hominis; ut ergo Christus sit verus, ac naturalis homo, satis est, quod habeat veram naturam hominis, non tamen hoc sufficit, ut sit naturalis filius hominis. Homo enim dicitur a natura, filius autem ab origine, & ideo, sicut ut sit homo, requirit humanam naturam, ita ut sit naturalis filius, naturalis origo necessaria est; aliàs si humana ejus natura formata esset ex costa Virginis, vel alio simili modo, nihilominus fuisset naturalis filius hominis quod est plane falsum. Respondetur verum esse, quod objectio sumit, ad humanam filiationem præter humanam naturam necessarium esse originem, & hoc ipsum D. Thomas insinuavit, cum addidit, *in quantum habet naturam humanam, per quam est filius hominis*. Ut vero mens ejus radicitus intelligatur considerare oportet, aliud esse generationem, vel conceptionem esse veram: aliud esse naturalem: rursus recolere oportet, opus interdum dici miraculosum ratione termini, interdum vero tantum ratione modi. Conceptio ergo Christi ex Virgine, vera conceptio, ac generatio humana fuit, quantum ex parte matris esse oportet (ut superius explicatum est); modus autem fuit aliquo modo supernaturalis in velocitate, & similibus circumstantiis, quæ veritatem conceptionis non tollunt. Rursus ex parte causæ efficientis fuit illa conceptio supernaturalis, terminus autem ejus omnino naturalis, agimus enim præcise de conceptione, non de hypostatica unione. Quia ergo conceptio actionem significat, & habitudinem dicit ad efficientem causam, ideo sicut supernaturali virtute facta est, ita supernaturalis simpliciter dicitur, licet ex parte materiæ, & termini naturalis quodammodò sit, hoc tamen satis est, ut Christus dicatur simpliciter naturalis filius hominis. Quia ut sit filius, sat est, quod veram humanam originem habeat ex matre, ut vero dicatur naturalis filius, satis est, ut ex vi illius originis eandem naturam habeat cum matre. Non enim dicitur naturalis filius propter modum, sed propter terminum originis, & hoc significavit D. Thomas, cum dixit esse filium naturalem, *in quantum habet naturam humanam*, scilicet communicatam per veram conceptionem naturalem ex parte materiæ, & termini. Et in hoc sensu recte utitur exemplo cæci illuminati. Nam in eo opere, quamvis modus sit supernaturalis, terminus tamen naturalis existit.

Respons. Christus quomodo dicatur naturalis filius hominis.

DISPUTATIO XI.

in duas Sectiones distributa.

De tempore, & modo, quo Christi conceptio ex Virgine perfecta est.

DE tempore hujus conceptionis, id est de anno, mense, die, & hora, quibus facta est, nihil est, quod dicamus. Supra enim ostendimus factam esse tempore annuntiationis Angelicæ, de qua ea omnia ibi tractavimus. Solum igitur restat agendum de tempore, quatenus respicit modum conceptionis, & est mensura ejus, quod est quærere, an hæc conceptio fuerit successiva actio, vel instantanea, nec enim aliusmodus inquirendus, aut explicandus superest: cætera enim omnia, quæ desiderari possunt, explicando causas conceptionis, exposita sunt. Duo ergo breviter de hoc modo dicemus, scilicet quis fuerit possibilis, vel qualis re ipsa servatus sit.

SECTIO I.

Utrum fuerit possibile conceptionem Christi fieri in instanti.

SUppono non esse sermonem de tota actione, seu augmento post creationem, & informationem animæ subsequutam, quia extra conceptionem est. Suppono secundo non esse quæstionem de unione animæ ad corpus: nam etiam extra controversiam est, in initio factam esse in instanti, hoc enim est proprium initium rerum permanentium. Tertio nullam oportet esse quæstionem de productione, seu intensione quarumcumque qualitatum, quibus humanum corpus disponitur. Quia hujusmodi actio ex vi sui intrinseci termini non requirit successionem, sed solum ex contrariarum qualitatum resistentia, seu ex indispositione subjecti, virtuti autem infinitæ Spiritus Sancti nullum contrarium resistere potest, quominus effectum suum possit in instanti producere. Difficultas ergo in duobus consistit. Primo, in sanguinis congregatione, quæ corporis formationem antecessit. Secundo in formatione corporis, id est organizatione, ac distinctione membrorum diversas figuras, densitatem, vel raritatem habentium.

Circa primum D. Thomas hic indicare videtur illam congregationem non potuisse fieri in instanti, sed tantum in tempore. Quia necessario requirit motum localem, & ita videntur intelligere D. Thomæ interpretes.

Congregatio sanguinis ad conceptionem

Dicendum autem videtur primo, non implicasse contradictionem, totum sanguinem ad formandum corpus Christi necessarium in unico instanti constitui in loco con-

Christi necessaria constitui in utero Virginis in instanti potuit.

conceptioni destinato. Probatur, quia non est necessarium fieri per motum localem continuum, potuit enim fieri per mutationem indivisibilem, qua corpus nunc primo acquirat hunc locum, & primo relinquat, seu desinat esse in loco, in quo tempore proxime antecedenti quieverat, nulla enim est in hoc repugnantia, vel implicatio contradictionis. Neque enim obstat locum illum esse extensum, & consequenter vel secundum se totum, vel secundum partem esse distantem a priori loco. Quia loquendo de absoluta potentia, non est necessarium, ut sanguis pertransierit omnia loca media; potuit enim fieri divina virtute, ut pertransiret de extremo in extremum non existendo in medio. Nulla enim in hoc ostendi potest repugnantia, & ex aliis effectibus fit facile creditu. Nam de Angelis multi opinantur posse naturaliter hoc facere: probabilius etiam est idem corpus posse a Deo constitui in locis distantibus, quamvis non existat in medio; facilius igitur poterit mutare de loco in locum non pertranseundo medium. Nunc etiam constituitur Christi corpus præsens in Eucharistia, & multi censent illam esse tantum actionem adductivam, quod est probabile, & certum est esse possibile. Si ergo potest Deus adducere huc corpus ex loco distanti non solum non transeundo media, sed nec relinquendo quidem alium locum, facilius poterit transmutare prædicto modo de loco ad locum. Neque enim ad vim hujus rationis refert, quod in Eucharistia non sit Christus locali modo; satis est enim, quod ibi acquirat præsentiam realem, modus enim præsentiæ difficultatem non auget, nec specialem aliquam repugnantiæ, vel implicationis rationem importat. Denique, potest Deus movere unum corpus per aliud, non dividendo, sed penetrando illud; cur ergo facere non potest, ut transiliat de loco in locum non existendo in medio? Quin potius Durand. 4. d. 44. q. 6. & Palud q. 3. ad 3. multo facilius existimant hoc posterius fieri posse, quam prius. Hoc ergo modo fieri potuit in instanti hæc sanguinis congregatio ad conceptionem Christi necessaria.

Transitus de extremo in extremum sine transitu per medium non est impossibilis.

Addo vero ulterius hanc sanguinis congregationem fieri non potuisse hoc modo in instanti concurrente active B. Virgine, & adhibente aliquam naturalem vim ad illam mutationem. Potuit quidem Deus uti ad hunc effectum naturalibus Virginis facultatibus, tanquam instrumento operante per potentiam obedientialem activam modo supernaturali, ea scilicet ratione, qua posset Deus per quamcumque creaturam eam mutationem efficere: non potuit autem fieri, ut B. Virgo per facultatem naturalem propriis viribus naturaliter operantem aliquid circa mutationem illam operaretur. Quia illa mutatio omnino est extra ordinem naturalium motuum & actionum vitæ vegetativæ. Differt enim essentialiter illa mutatio ab attractione, vel impulsu, quibus tantum duobus modis potest naturalis potentia aliquod extrinsecum corpus movere.

Circa secundum de organizatione, seu formatione corporis, difficultas oritur ex superiori puncto. Quia si motus localis non potest fieri nisi in tempore, omnis mutatio, quæ intrinsece, vel concomitanter requirit mutationem loci, non magis poterit fieri in instanti, quam motus localis. Unde D. Thomas probat, augmentationem corporis Christi factam esse in tempore, quia necessario conjunctam habet loci mutationem; sed idem omnino est de corporis delineatione, nam hæc etiam includit mutationem loci secundum diversas partes. Quod ita facile declaratur: constituamus enim in loco conceptionis totum necessarium sanguinem, qui homogeneus est, ejusdem figuræ, raritatis, & similium dispositionum, intelligi ergo non potest, hunc sanguinem coagulari, condensari, & in diversis partibus variis figuris formari, nisi necessario intelligantur partes ejus mutare locum. Quia pars densior facta minorem locum occupat, quam antea, diversa etiam figura diversum situm in loco requirit, suppono enim corpus illud in principio, & termino actionis esse naturali modo in loco: ergo non magis hæc formatio potuit in instanti fieri, quam localis motus.

Formatio corporis Christi in instanti fieri quomodo potuit.

Difficultas vero in contrarium est, quia D. Thom. magnam differentiam inter hæc constituit. Ego autem ingenue fateor nescire me satisfacere difficultati positæ. Unde convincor ad dicendum non potuisse hanc formationem fieri in instanti, secundum se totam, nisi simul efficiendo, ut partes sanguinis mutarent sua loca sine transitu per medium. Quia alias non posset intelligi illa locorum mutatio sine successione. Supponimus enim in eo instanti, quo facta est conceptio, singulas partes corporis fuisse tantum in locis sibi propriis, & adæquatis, & nullam earum fuisse in pluribus locis, aut in majori loco, quam naturaliter posset occupare, ne novum miraculum sine fundamento, aut necessitate fingamus. Prædicto autem modo possibile fuit hujusmodi corporis formationem in instanti fieri, efficiendo scilicet, ut totus sanguis, qui toto tempore præcedenti hunc locum occupavit, habens hanc partem in hoc loco, & illam in illo, & sic de aliis, subito in instanti conceptionis aliter secundum partes suas se habuerit ad totum locum. Sicut posset Deus in uno momento ita mutare sphæram solis intra suum spatium, ut pars, quæ immediate antea erat in Occidente, nunc sit in Oriente, & e contrario ad quod necessarium est, ut secundum partes mutata fuerit ab extremo in extremum sine medio: neque in hoc est major repugnantia, quam in eo, quod circa priorem partem diximus. Quid vero ad D. Th. dici possit, explicabimus sectione sequenti. Ex hoc vero consequenter sequitur, si formatio corporis hoc modo facta est in instanti, non potuisse Virginem ad illam concurrere per facultatem vitalem operantem vi naturali, ut talis est. Quia hic modus formationis includit mutationem, quæ omnino est extra latitudinem naturalium, & vitalium actionum talis facultatis, ut ostensum est.

SECTIO II.

Utrum formatio corporis Christi facta sit in instanti.

SUppositis, quæ dicta sunt, solum potest versari quæstio de illa duplici actione, scilicet de congregatione sanguinis, quæ antecedit conceptionem, & de ipsa corporis formatione.

Congregatio sanguinis ad Christi conceptionem necessaria, in tempore facta.

Quoad priorem, veram existimo sententiam D. Thomæ illam mutationem factam esse in tempore per verum localem motum, non quia aliter fieri repugnaverit (ut diximus), sed quia non omnia miracula asserenda sunt, sed quæ fundamentum habent, & probari possunt, vel quia necessaria, vel quia mysterio admodum consentanea: nihil autem horum hic intercedit. Nulla enim est authoritas, quæ nos cogat ad credendum hic illud magnum miraculum transferendi unum corpus de loco ad distantem locum, sine transitu per medium. Nulla est etiam necessitas. Quia cum illa sanguinis congregatio ad conceptionem intrinsece non pertineat, necessarium non est, ut Deo, seu Verbo possit tribui; potuit ergo fieri in sanguine nondum unito Verbo, atque adeo in tempore conceptionem, & unionem hypostaticam antecedentem. Denique nihil aliud est magis consentaneum mysterio, quia oportuit, ut servata in omnibus, quæ necessaria essent, conceptionis hujus dignitate, in aliis servaretur naturalis modus quoad fieri posset, & ideo decuit, ut B. Virgo (ut supra dicebamus) naturali, ac vitali facultate sua vim adhiberet ad attrahendum, congregandumque sanguinem, ita ut motus ille quoad substantiam naturalis esset, & vitalis, & solum in velocitate, ac subtilitate supernaturalis. Unde verisimile est, cum primum B. Virgo cœpit præstare consensum illo verbo, *Ecce*, cœpisse simul quasi exhibere, & collocare sanguinem in loco ad conceptionem Christi accommodato, Spiritu Sancto eam movente, & vim, ac efficaciam præstante, ut supra dictum est. Neque circa hoc occurrit alia difficultas notatu digna.

Quoad posteriorem vero actionem, quidam Hæretici hac nostra tempestate (ut Canisius refert lib. 3. de B. Virgine c. 22.) negarunt Christi corpus formatum esse in instanti. Quod non invenio, quo fundamento alio asserere potuerint, nisi quia rei difficultate vincebantur, & Scripturæ authoritate non convincebantur.

Conceptio Christi in instanti facta.

Dicendum vero est, conceptionem Christi Domini quoad ea, quæ sunt de intrinseca ratione ejus, facta esse in instanti. Hæc conclusio præcipue nititur testimonio Ecclesiæ, & Sanctorum. Probatur autem prius aliquo modo ex Scriptura, Luc. enim 1. dixit Angelus ad Virginem: *Ecce concipies in utero, & paries filium, &c.* quem infra dicit fore, *magnum, & filium altissimi*; dixit ergo, ipsum Dei filium fore concipiendum ex Virgine; tota ergo conceptio ad filium terminata est: sed non fuit terminata donec perfecta, quia non fuit caro prius assum-

ta,

ta, quam animata: ergo tota conceptio simul est facta. Unde inferius subjungit Angelus: *Quod enim ex te nascetur sanctum, vocabitur filius Dei;* sicut ergo solus Spiritus Sanctus a principio conceptionem operatus est, ita etiam filius Dei a principio illam assumpsit, seu terminavit. Et ideo (ut ex Basilio statim dicam) illam conceptionem *Nativitatem* vocat Angelus, quia non fuit prius initium conceptionis, quam nativitas in utero, quæ
Disp. 16. sect. 3. in substantiali generatione perficitur. Secundo probatur ea 6. Synod. Act. 11. ubi Sophronius in sua epist. dicit simul fuisse carnem *conceptam, animatam, & unitam Verbo.* Quem locum priori Tom. late tractavimus circa q. 6. D. Thomæ. Et confirmatur ex Basil. hom. 25. de humana Christi generat. ubi tractans illud Angelicum verbum: *Quod in ea natum est. Hinc*, inquit, *deprehendere licet, quod non secundum modum carnis, constitutio domini fuit, conceptum namque illico perfectum, non per intervalla paulatim formatum, ut plane verba declarant, non enim dicit, quod in ea conceptum est, sed quod in ea natum est.* Eamdem veritatem docet optime Damasc. lib. 3. de fide c. 2. cujus verba statim perpendam. Euthy. etiam Mat. 1. tractans illa eadem verba, *Quod in ea natum est: Formatum*, inquit, *genitum dixit, ut discamus non paulatim modo seminis formatum esse, sed repente quoad formationem perfectum esse.* Unde quod paulo antea id, quod formatum est in utero Virgininis, embrionem vocat, improprie & late usus est illa voce, ut significaret prolem recens genitam. Ratio ad hanc veritatem confirmandam satis explicata est circa art. 5. D. Th. quia scilicet tota conceptio Christi ad Verbum est terminata. Unde omnes Sancti, qui docent carnem Christi simul esse conceptam, & unitam, plurimum favent eidem veritati. Optima sunt verba Fulgentii de fide ad Petrum c. 18. *Firmissime tene, & nullatenus dubites non carnē Christi sine divinitate conceptam, prius quam assumeretur:* alia retuli in citato loco 1. tom. Confirmari potest hæc ratio: quia si Christi corpus paulatim perfectum esset, consequens fieret, ut priusquam omnibus suis menbris constaret, rationali anima informaretur, quia juxta communem Philosophorum doctrinam in aliis hominibus, in quibus corpus paulatim formatur, anima introducitur post principalium partium formationem, ut sunt jecur, cor, ac cerebrum, antequam corpus omni ex parte perfectum sit; necessarium igitur fuisset animam Christi hoc pacto introduci. Unde sequeretur, vel corpus illud prius esse animatum, quam assumptum, quod est hæreticum, vel certe prius assumptum, quam perfecte formatum, quod non decebat.

Ex quibus omnibus intelligitur, veritatem hanc, esse conclusionem theologicam omnino certam, quam negare non solum temerarium, sed etiam erroneum esset, non dico autem simpliciter esse de fide, & contrariam hæresim, quia neque ex Scriptura sacra aperte colligitur, nec expressam Conciliorum definitionem invenio: habet tamen prædictam certitudinem, quia ex principiis fidei, adjuncta Sanctorum expositione, & authoritate, necessario colligitur. Adde præterea, Ecclesiam celebrare festum Incarnationis in eodem die, quo annunciatio Angelica facta est, sentiens eodem die Deum factum esse hominem. Unde hoc ut minimum videtur certum de fide, & consequenter conceptionem Christi non esse factam per ea intervalla temporum, quibus aliæ conceptiones fiunt. Quin etiam supra ostendimus, antequam Angelus Gabriel e cubiculo Virginis discederet, Verbum factum esse hominem; huic autem valde affine est, ut illa conceptio subito fuerit perfecta; est igitur hæc veritas certissima. Quapropter observandus est locus Theophy. Luc. 1. ubi tractans illa verba, *Virtus altissimi obumbrabit tibi*, sic inquit: *Sunt, qui dicunt, quod ubi Dominus obumbravit uterum Virginis, statim perfectus fuerit infans; alii autem hoc non recipiunt. Audi enim, quod dicat*, ideo, & quod nascetur sanctum, *hoc est, quod particulatim in utero crescit, & non statim perfectum existit.* Quæ verba exponi possent de perfectione augmenti, ut sensus sit, corpus Christi non statim in conceptione fuisse perfectum, id est, ex quantitate, quam alii tempore nativitatis habent. Sed si considerentur superiora verba, non habet locum hæc expositio, aperte enim loquutus fuerat de prima carnis delineatione, & formatione ex sanguinibus Virginis, & dubium relinquit, an paulatim fuerit delineata, & figurata: sed (ut dixi) assertio proposita omnino certa est: an vero dubitatio illa Theophylacti in aliquo sensu locum habeat, statim dicam.

Sed occurrunt nonnullæ difficultates. Prima est, quomodo potuerit B. Virgo simul ministrare tantam sanguinis copiam, ut ex eo subito infantis corpus formaretur. Oportuisset enim, ut vel antea B. Virgo nimio sanguine abundaret, vel postea necessario sanguine, ac proprio corpori proportionato, caruerit. Respondetur, sine aliquo ex hisce incommodis potuisse B. Virginem prædictum ministrare sanguinem. Quia quantitas sanguinis, cum qua potest corpus sanum, & optime proportionatum conservari, magnam habet latitudinem, & ideo potuit B. Virgo abundare purissimo sanguine absque ullo incommodo, vel ægritudine corporis. Imo hoc erat quasi connaturale: tum quia fœminis datum est a natura, ut non solum ad individui conservationem, sed etiam ad speciei propagationem, magnam vim sanguinis efficiant, præsertim in juvenili & accommodata ætate, qualis erat in Virgine. Ad quod etiam juvabat optima corporis ejus temperies; nec existimo illi defuisse singularem Spiritus Sancti providentiam, qua factum est, ut tali modo corpus suum gubernaverit, ac nutrierit, quo posset facile, & sine detrimento sui corporis, Christi corpori ministrare. Dici etiam posset, sicut ex parva materia costæ Adæ formavit Deus corpus Evæ, ita ex perpauco sanguine Virginis potuisse formari corpus infantis, quod multo minoris quantitatis fuit, quam corpus Evæ.

Objectio. | Respons.

Secunda difficultas est, quia si corpus Christi integrum formatum fuit tam brevi mora, necessarium fuisset exire de utero matris ante novem menses, quoniam alii infantes egrediuntur ante octavum mensem post perfectam conceptionem, alioqui oportuisset Christi corpus existere in utero matris in majori quantitate, & mole, quam naturaliter esse posset. Hæc difficultas tribus modis solvi potest, supponendo ut certum, Christum extitisse in utero matris novem mensibus, quod infra probabimus agentes de nativitate. Primus modus est concedendo supposito primo miraculo conceptionis, naturaliter debuisse nasci ante novem menses: divinitus tamen factum esse, ut non antea nasceretur, tum ut occultaretur mysterium: tum ne monstrosa, & præternaturalis nativitas videretur. Nec censebitur inconveniens, ut quantitatem aliquando majorem in utero matris habuerit. Quadraginta quippe diebus non potuit adeo magnum esse illud augmentum, ut sensibus perciperetur, aut præternaturale videri posset. Hæc vero responsio non quadrat: quia multiplicat miracula sine fundamento, & necessitate, nec sibi admodum constat, ut patebit.

Objectio.

Secundo ergo dici potest, licet corpus Christi in principio fuerit perfectum, postea tamen augmentum ejus fuisse ita temperatum, & paulatim factum, ut non nisi novem mensibus perveneriit ad debitam nascendi quantitatem. Cæterum & hæc responsio displicet, quia illa retardatio augmenti non potuit esse naturalis, unde oporteret intervenire quasi perpetuum miraculum in toto illo 9. mensium augmento.

Tertia igitur, & vera responsio est, quam D. Th. supra tetigit, maximam, & minimam quantitatem corpori humano accommodatam non consistere in indivisibili, sed nonnullam habere latitudinem: fieri ergo potuit, ut corpus Christi formaretur integrum in minima quadā quantitate, non quidem monstrosa, & præternaturali (ut quidam dixisse feruntur) sed in minima, quę tali corpori poterat esse naturalis considerata ejus cōplexione, & dispositione. Postea vero per nutritionem novem mensium pervenisse naturaliter, non solum ad minimam quantitatem accretionis, quam tale corpus posset naturaliter in utero matris (hanc enim ante expletum octavum mēsem adipisci potuit) sed etiam ad maximam suæ complexioni accommodatam. Et hæc est sine dubio mens D. Th. & ad eam possunt accommodari, quæ Cajet. dicit, licet non satis rem explicet. Addi etiam potest, partum, qui decimo mense contingit, non esse præter naturam, sed (ut Medici volunt) esse satis accommodatum naturæ. Unde Sapientiæ 7. ait sapiens: *Decem mensium tempore coagulatus sum in sanguine.* Potuit ergo Christi corporis perfecta formatio, licet novem mensibus consummata fuerit, in aliquo esse similis decem mensium formationi propter primæ conceptionis celeritatem.

Ter-

3. Object. Tertia, & obscurior difficultas est. Quia hæc corporis formatio, & conceptio includit organorum distinctionem, condensationem, & figurarum varietatem: hæc autem omnia non possunt fieri in instanti. Nam (ut supra dictum est) habent mutationem localem adjunctam. Respondent aliqui organizationem esse dispositionem ultimam, quæ simul, & in eodem instanti fit, cum introducitur forma, non solum miraculose, sed etiam ex natura rei, est enim quasi effectus formalis ejus, & veluti impressio cujusdam figuræ.

Organizatio corporis non potest in instanti fieri.

Sed hoc plane repugnat: demonstratum enim est, hanc formationem corporis organici, & membrorum ejus, non posse naturaliter fieri totam simul, cum necessario includat mutationem partium in ordine ad locum, tum in partibus ipsius sanguinis, tum etiam in corpore circumstante. Nam si sanguis ex una parte contrahitur, & condensatur, ut fiant ossa, & aliæ partes, necesse est relinquere aliquod spatium, & aerem subintrare ad replendum illud, quod plane non fit sine motu locali, & ex alia parte accidere potest, ut membra longiora occupent aliquod spatium, quod sanguis non occupabat, & consequenter inde expellant corpus præexistens, quod sine motu non fit. Denique organizatio proprie non est effectus formalis animæ, sed dispositio materiæ, quæ in ultimo, & perfecto gradu, qui ad generationem requiritur, in instanti ejusdem generationis consummatur, naturaliter autem loquendo prius tempore inchoatur, & per quadraginta, & amplius dies paulatim fit. Videtur ergo necessario respondendum, hanc corporis Christi formationem factam esse in aliquo tempore, quamvis brevissimo, ita ut (exempli gratia) intelligamus eo brevi tempore, quo B. Virgo protulit illa verba: *Ecce ancilla Domini*, congregatum esse sanguinem in utero, & non statim ac illuc pervenit, in uno instanti fuisse totum corpus formatum: sed alia brevissima morula, v. g. dum dicebat Virgo: *Fiat mihi secundum verbum tuum*, fuisse organizationem perfectam, & in instanti terminativo verborum Virginis consummatam, introductam animam, & unionem hypostaticam perfectam. Ad quam expositionem videtur posse accommodari doctrina D. Th. ar. 1. Cum enim dicit, motum localem sanguinis ad locum generationis factum esse in tempore, sub illo motu includi potest omnis mutatio, per quam tam sanguis totus, quam singulæ partes ejus, constitutæ sunt in eo situ, & loco, quo in instanti generationis esse oportebat. Est enim eadem ratio de utraque mutatione, nec majus inconveniens videtur successionem in una mutatione admittere, quam in alia. Et explicari potest exemplo formationis corporis Adæ, quod licet a Deo ex terra formatum fuerit, tamen propter prædictam loci mutationem, in tempore formatum fuisse videtur, ut colligi potest ex D. Th. 1. p. q. 91. ar. 2. ad 1. quatenus dicit, Angelos potuisse aliquid prævium operari ad illam formationem, per localem motum, atque idem est de formatione corporum resurgentium.

Hæc responsio videtur præ se ferre quandam claritatem, & philosophicæ difficultati satisfacere. Tamen in Theologia mihi videtur admodum difficilis. Primo, quia ex illa sequitur conceptionem corporis Christi factam esse in tempore, & quoad hoc solum differre a nostra, quod breviori tempore sit facta. Sicut enim conceptio nostra incipit, quando virtute seminis incipit sanguis coagulari, & ad figuras & dispositiones diversorum membrorum coaptari, ita conceptio Christi incepit, quando virtute Spiritus S. similis actio circa sanguinem Virginis inchoata est. Differentia autem erit, quod illa actio in conceptione nostra protenditur per quadraginta dies, in Christi autem conceptione per brevissimam moram accelerata est. Addi etiam posset alia differentia, quod in naturali conceptione partes ipsæ præcipuæ inter se successive formantur, una post aliam: in Christi autem conceptione dici potest, omnes fuisse simul inchoatas, ac brevi tempore perfectas: hoc tamen non obstat, quominus conceptio Christi, sicut & nostra, simpliciter, & absolute successive facta sit. Hoc autem videtur improbari omnibus testimoniis, & rationibus supra adductis. Primo, quia necessario sequitur, aut Verbum assumpsisse corpus illo brevi tempore, priusquam informaretur anima, quod est Hæreticum, vel certe non totam conceptionem Christi terminatam esse ad Verbum, quod repugnat Scripturæ, & Patribus supra citatis. Secundo sequitur materiam sanguinis Virginis, ex qua conceptum est corpus Christi, non transisse immediate a forma sanguinis ad suscipiendam animam rationalem Christi. Consequens primo est aperte contra D. Th. hic art. 1. ad 3. deinde repugnat supradictis. Inde enim fieret prius B. Virginem ex suo sanguine, & in suis visceribus concepisse aliquam aliam substantiam, & suppositum creatum, quam Deum. Prima sequela patet, quia si sanguis ille successive condensatus est, ut formaretur os ex illo, immediate antequam absolveretur condensatio requisita in ea parte corporis humani, jam non poterat in illa materia conservari forma sanguinis, præsertim, quia cum tali condensatione necessario conjuncta est alteratio nimia, v. g. siccitatis, & frigiditatis; ergo necessarium fuit prius expelli formam sanguinis, sic enim in naturali nutritione propter hanc causam non transit sanguis immediate in os, sed prius transmutatur in medullam, ut sic paulatim magis, ac magis accedat ad dispositionem ossis. Et idem argumentum fieri potest de toto illo corpore, quod successive formabatur ad introductionem animæ. Nam immediate ante animationem necesse est, ut habuerit eam dispositionem, quam habere solent alia corpora humana in eodem statu: Quia solum indivisibilis terminus deesse poterat in eo instanti. Nam si deesset aliquid divisibile in condensatione, & figuratione, eadem difficultas rediret: at vero corpus sic dispositum est aptũ ad formam sanguinis, ut in aliis hominibus constat. Quod si dicas miraculose factum esse, ut vel illa partium condensatio sine alteratione proportionata fieret, vel ut forma sanguinis permaneret in materia, in qua naturaliter esse non posset, magis consentaneum rationi erit aliud miraculum excogitare, quo tota illa conceptio subito, & sine ulla successione facta sit. Denique obstant huic modo dicendi testimonia sanctorum Patrum supra citata, quæ omnem prorsus successionem excludunt. Sed inter omnia apertissima sunt verba Damasc. l. 3. c. 2. dicentis *Dei filium per Spiritum Sanctũ procreationis modo sibi ipsi corpus condidisse, non ita ut paulatim, tacitisque incrementis figura corporis absolveretur: sed uno, eodemque momento perficeretur*. At juxta prædictam responsionem figura non est tota uno momento perfecta, sed in tempore, quamvis brevi delineata. Obstat etiam D. Th. qui in illo art. 1. & in art. 2. ad 3. docet, statim ac sanguis Virginis congregatus fuit in utero ejus, in uno instanti terminativo illius motus localis fuisse Christi corpus formatum. Obstat denique communis sententia Theologorum in 3. d. 3. dicentium, formationem corporis Christi in instanti fuisse perfectam absque successione, & hoc dicunt fuisse maximum miraculum hujus conceptionis, quod in solo instanti fuerit perfecta. Si autem successio, quamvis exigua intervenisset, nullum fere fuisset miraculum, quod in instanti fuerit terminata conceptio: sed solum, quod velociori mutatione, & breviori tẽpore esset perfecta. Ita Bonav. ibi q. ultima totius distinct. Gab. d. 4. q. unica a. 2. cno. 2. qui etiam de antecedenti motu concedit factum fuisse in instanti, Palud. d. 3. q. 3. Alexan. Alens. 3. p. q. 8. memb. 2. & q. 9. m. 4. & 4. p. q. 34. m. 3. aliàs q. 10. memb. 4. a. 2. §. 6. Richar. d. 3. a. 2. q. 2.

Vera resolutio. Quocirca dicendum censeo, totam hanc cõceptionem factam esse in instanti, & consequenter divina virtute factum esse, ut tota illa materia, vel secundum se totam, vel secundum partes occuparet locum alium, quem immediate ante habebat, eo modo, quo supra explicavimus hoc esse possibile. Cum enim hoc non repugnet, & authoritati Sanctorum, & rationi, ac dignitati mysterii consentaneum sit, non est, cur id asserere formidemus, aut magnitudine miraculi terreamur. Præsertim cum Chrysost. hom. 13. in Genes. indicet, formationem corporis Adæ hoc modo momentaneo fuisse factam, dicens. *Pulverem terræ suo præcepto in corporis naturam vertit. Nam sicut substantiam terræ, cum non esset, produxit, ita & nunc cum vellet, pulverem terræ in corpus vertit.* Juxta hunc vero dicendi modum consequenter asserendum est B. Virginem non habuisse efficientiam, quasi connaturalem & (ut ita dicam) feminalem circa hanc corporis formationem, quatenus hanc momentaneam loci mutationem includit, ut ex dictis in præcedenti sectione constat. Neque hoc est contra veritatem conceptionis humanæ Christi, quæ ex parte principii efficientis omnino fuit miraculosa, & ex parte matris satis est, ut in administratione materiæ, & aliqua alteratione, seu dispositione

Objectio. stione fuerit naturalis. Dices, nullo modo potuisse concurrere active B. Virginem in eo instanti virtute naturali, cum tota actio fuerit miraculosa. Respondetur. Respondetur, licet fuerit miracolosa quoad modum, tamen quoad substantiam, & terminum fuit naturalis, & ideo potuit aliquo modo concurrere B. Virgo ad aliquam alterationem, ut fovendo calore suo materiam illam, & calefaciendo, vel quid simile, quod satis est.

Dubium. Quod si quæras, si tantum miraculum necessarium fuit in momentanea formatione corporis, sicut in momentanea congregatione sanguinis, cur D. Thom. unum potius negavit, quam aliud? Respondetur, merito id fecisse, quia, ut tota conceptio terminaretur ad Deum, fuit hoc miraculum in ipsa formatione necessarium, & aliunde non obstabat, quominus B. Virgo posset in eo instanti præstare, quod ex parte matris necessarium est: at vero in utroque horum contrarium accidit in sanguinis congregatione, ut in principio hujus sectionis explicatum reliquimus.

QUÆSTIO XXXIV.

De perfectione prolis conceptæ, in quatuor articulos divisa.

DEinde considerandum est de perfectione prolis conceptæ. Et circa hoc quæruntur quatuor.

Primo, utrum in primo instanti conceptionis Christus fuerit sanctificatus per gratiam. Secundo, utrum in eodem instanti habuerit usum liberi arbitrii. Tertio, utrum in eodem instanti potuerit mereri. Quarto, utrum in eodem instanti fuerit plene comprehensor.

DOctrina hujus quæstionis fuse tractata est in primo tomo hujus materiæ. Nam in q. 7. ubi D. Th. agit de gratia Christi, omnia diximus, quæ ad 1. art. hujus quæstionis spectant, in qu. autem 9. agendo de scientia Christi in communi, explicuimus, quando & quomodo ratione, & libero arbitrio uti inceperit: in q. vero 10. de scientia beata, quando primam illam susceperit, diximus, quod D. Thom. hic art. 4. tetigit. Denique de merito ejus, de quo D. Thom. disserit art. 3. in q. 19. latissime dictum est. Omissa igitur inutili, & permolesta earundem rerum repetitione, solum ea, quæ ad intelligendum D. Thom. necessaria fuerint, annotabimus.

ARTICULUS I.

Utrum Christus in primo instanti suæ conceptionis fuerit sanctificatus per gratiam.

184. 3. d. 3. q. 10. art. 3. *AD primum sic proceditur. Videtur, quod Christus non fuerit sanctificatus in primo instanti suæ conceptionis. Dicitur enim 1. ad Corin. 15. Non prius quod spirituale est, sed quod animale, deinde quod spirituale. Sed sanctificatio gratiæ pertinet ad spiritualitatem. Non ergo statim a principio suæ conceptionis Christus percepit gratiam sanctificationis, sed post aliquod spatiũ temporis.*

2 Præterea: sanctificatio videtur esse a peccato, secundum illud 1. ad Corinth. 6. Et hoc quidem fuistis aliquando, scilicet peccatores, sed abluti estis, sed sanctificati estis: sed in Christo nunquam fuit peccatum: ergo non convenit sibi sanctificari per gratiam.

3 Præterea. Sicut per verbum Dei omnia facta sunt, ita per Verbum incarnatum sunt omnes homines sanctificati, L. 1. c. 6. non procul a princ. tom. 3. *qui sanctificantur, Hebr. 2. Qui sanctificat, & qui sanctificantur, ex uno omnes. Sed verbum Dei, per quod facta sunt omnia, non est factum, ut August. dicit in 1. de Trin. ergo Christus, per quem sanctificantur omnes, non est sanctificatus.*

Sed contra est, quod dicitur Luc. 1. Quod ex te nascetur sanctum, vocabitur filius Dei. Et Joan. 10. Quem pater sanctificavit, & misit in mundum.

Respondeo dicendum, quod (sicut supra dictum est) q. 7. art. 1. *abundantia gratiæ sanctificantis animam Christi derivatur ex ipsa Verbi unione, secundum illud Joan. 1. Vidimus gloriam ejus quasi Unigeniti a Patre, plenum gratiæ,* q. 6. art. 4. 1. *& veritatis. Ostensum est autem supra, quod in primo instanti suæ conceptionis corpus Christi animatum fuit, & a Verbo Dei assumptum, unde consequens est, quod in primo instanti suæ conceptionis Christus habuerit plenitudinem gratiæ sanctificantis animam, & corpus ejus.*

Ad primum ergo dicendum, quod ille ordo, quem ponit ibi Apostolus, pertinet ad eos, qui per profectum ad spiritualem statum perveniunt. In mysterio autem incarnationis magis consideratur descensus divinæ plenitudinis in naturam humanam, quam profectus humanæ naturæ, quasi præexistentis in Deum: & ideo in homine Christo a principio fuit perfecta spiritualitas.

Ad secundum dicendum, quod sanctificari est aliquid fieri sanctum. Fit autem aliquid non solum ex contrario, L. 18. c. 14. circa medium & Beda super illud ve ba Luc. 10. 2. *sed etiam ex negative, vel privative opposito, sicut album fit ex nigro, & etiam ex non albo. Nos autem ex peccatoribus sancti efficimur, & ita sanctificatio nostra est ex peccato. Sed Christus quidem secundum hominem factus est sanctus, quia hanc gratiæ sanctitatem non semper habuit: non tamen factus est sanctus ex peccatore: quia peccatum nunquam habuit, sed factus est sanctus ex non sancto secundum hominem, non quidem privative, ut scilicet aliquando fuerit homo, & non fuerit sanctus: sed negative, quia scilicet quando non fuit homo, non habuit sanctitatem humanam. & ideo simul factus fuit homo, & sanctus homo. Propter quod Angelus dicit Luc. 1. Quod nascetur ex te sanctum. Quod exponens Gregor. 18. Moral. dicit. Ad distinctionem nostræ sanctitatis Jesus sanctus nasciturus asseritur: nos quippe si sancti efficimur, non tamen nascimur: quia ipsa naturæ corruptibilis conditione constringimur: ille autem solus veraciter sanctus natus est, qui ex commixtione carnalis copulæ conceptus non est.*

Ad tertium dicendum, quod aliter operatur Pater creationem rerum per Filium, aliter tota Trinitas sanctificationem hominum per hominem Christum. Nam verbum Dei est ejusdem virtutis, & operationis cum Deo Patre: unde Pater non operatur per Filium sicut per instrumentum quod movet motum. Humanitas autem Christi est sicut instrumentum divinitatis: ut supra dictum est, & ideo humanitas Christi est sanctificans, & sanctificata.

COMMENTARIUS.

NOn explicat satis D. Thomas, an solum loquatur de sanctificatione per gratiam habitualem, indicat tamen in articulo de ea facere se sermonem, quatenus dicit hanc gratiam ab unione Verbi derivari. Aliunde vero obstare videtur, quod solutione ad secundum significat, Christum absque hac gratia non intelligi sanctum, & per eam factum esse sanctum ex non sancto, quæ non possent esse vera, si de habituali gratia sermo esset: ostendimus enim in superioribus per gratiam unionis, quæ prior est, sanctificari. Quapropter intelligi posset hic articulus absolute de gratia sanctificante, non limitando doctrinam ad hanc, vel illam gratiam: sed utrique, servata proportione, eam accommodando. Unde, si de sanctificatione per gratiam unionis interpretemur, quamvis secundum rem idem sit Verbum, cui humanitas unitur, & per quod sanctificatur: tamen secundum rationem distinguuntur, Per gratiam habitualem & unionis quomodo Christus sanctificatus. quia aliud est assumi ad subsistendum, aliud sanctificari per ipsum Verbum, ad quod fit assumptio. Et hoc sensu dici potest hæc sanctificatio derivari ab unione, sicut unum attributum divinum dicitur ratio alterius. Et cum hac expositione optime quadrat, quod D. Th. ad 2. dicit. Christum factum esse sanctum ex non sancto homine, quatenus factus est homo ex non homine. Quod dicendi modo indicat, Christum non solum non fuisse prius tempore hominem, quam sanctum: verum etiam nec prius natura, quia per ipsam unionem sanctificatus est, loquimur autem de Christo homine, qui proprie sanctificari dicitur. Nam, si loquamur de humanitate, illa revera prius natura extitit, quam sanctificaretur, sicut prius natura extitit, quam assumeretur. Et hoc modo terminus a quo illius sanctificationis fuit negatio substantialis sanctitatis in hac humanitate, non quæ duratione præcederet, sed quæ existeret, si statim in eodem instanti non assumeretur illa humanitas, ut hic Deus homo constitueretur. At vero intelligendo hunc articulum de gratia habituali (ut fortasse D. Thom. intellexit, quia hæc revera est, quæ proprie dicitur ab unione derivari) solutio ad secundum sano modo exponenda est. Quia licet temporis duratione, simul Christus fuerit homo & sanctus sanctitate accidentali: tamen prius natura fuit factus homo, & sanctus per gratiam unionis. Quapropter non intelligitur sanctificatus per gratiam habitualem ex non sancto simpliciter: sed ex non sancto tali modo, id est, sanctitate accidentaria, seu (ut D. Th. loquutus est) sanctitate humana: illa enim sanctificatio, quæ est per gratiam unionis, multo magis est divina. Cætera perspicua sunt

in

in litera. Quæ Cajetanus autem notat, superius suo loco tractata sunt; nec oportebat hoc loco iterum contra Scotum invehi, cum de comparatione inter gratiam unionis, & habitualem, seu visionem beatam, satis superque supra dictum sit.

ARTICULUS II.

Utrum Christus in primo instanti suæ conceptionis habuerit usum liberi arbitrii.

185. Ver. q. 29. art. 8. c.

AD secundum sic proceditur. Videtur, quod Christus secundum hominem non habuerit usum liberi arbitrii in primo instanti suæ conceptionis. Prius est enim esse rei, quam agere vel operari. Usus autem liberi arbitrii est quædam operatio. Cum ergo anima Christi esse inceperit in primo instanti suæ conceptionis (ut ex prædictis patet), videtur esse impossibile, quod in primo instanti conceptionis habuerit usum liberi arbitrii.

Ar. primo. & loco ibi cit.

2 Præterea. Usus liberi arbitrii est electio: Electio autem præsupponit deliberationem consilii: dicit enim Philosophus in 3. Ethicor. quod electio est appetitus præconsiliati. Ergo videtur impossibile, quod in primo instanti suæ conceptionis Christus habuerit usum liberi arbitrii.

l. 3. Eth. c. 3. et. 6. & 5

3 Præterea. Liberum arbitrium est facultas voluntatis, & rationis, ut in prima parte habitum est, & ita usus liberi arbitrii est actus voluntatis, & rationis, sive intellectus; sed actus intellectus præsupponit actum sensus, qui esse non potest sine convenientia organorum, quæ non videtur fuisse in primo instanti conceptionis Christi. Ergo videtur, quod Christus non potuerit habere usum liberi arbitrii in primo instanti suæ conceptionis.

1. p. q. 83.

Sed contra est, quod August. dicit in lib. de Trin. Mox ut Verbum venit in uterum, servata veritate propriæ naturæ, factum est caro, & perfectus homo. Sed perfectus homo habet usum liberi arbitrii. Ergo Christus habuit in primo instanti suæ conceptionis usum liberi arbitrii.

Id habet Gre. l. 9. a sagistr. c. 61. o medio, & Augustin. 13. de Tri. c. 9. 10. 17. 19. tom 3.

Respondeo dicendum, quod (sicut supra dictum est) humanæ naturæ, quam Christus assumpsit, convenit spiritualis perfectio, in qua non profecit, sed eam statim a principio habuit. Perfectio autem ultima non consistit in potentia, vel in habitu, sed in operatione: unde in 2. de Anima dicitur; quod operatio est actus secundus. Et ideo dicendum est, quod Christus in primo instanti suæ conceptionis habuit illam operationem animæ, quæ potest in instanti haberi. Talis autem est operatio voluntatis, & intellectus, in qua consistit usus liberi arbitrii. Subito enim, & in instanti perficitur operatio intellectus, & voluntatis, magis quam visio corporalis, eo quod intelligere, velle, & sentire, non est motus, qui sit actus imperfecti (quod successive perficitur) sed est actus jam perfecti: ut dicitur in 3. de anima. Et ideo dicendum est quod Christus in primo instanti suæ conceptionis habuit usum liberi arbitrii.

q. 7. ar. 12. & q. 19. ar. 3. & q. 33. art. 3. l. 2. de anima tex. 3. & 2.

l. 3. de anima tex. 28. 40. 2.

Ad primum ergo dicendum, quod esse est prius natura quam agere: non tamen est prius tempore, sed simul cum agens habet esse perfectum, incipit agere, nisi sit aliquid impediens, sicut ignis simul dum generatur, incipit calefacere & illuminare: sed calefactio non terminatur in instanti, sed per temporis successionem, illuminatio autem perficitur in instanti. Et talis operatio est usus liberi arbitrii, ut dictum est.

In corp. art.

Ad secundum dicendum, quod simul cum terminatur consilium, vel deliberatio, potest esse electio. Illi autem qui deliberatione consilii indigent, in ipsa terminatione consilii primo habent certitudinem de eligendis, & ideo non statim eligunt. Ex quo patet, quod deliberatio consilii non præexigitur ad electionem, nisi propter inquisitionem incerti. Christus autem in primo instanti suæ conceptionis, sicut habuit plenitudinem gratiæ sanctificantis, ita habuit plenitudinem veritatis cognitæ, secundum illud, Plenum gratiæ, & veritatis. Unde quasi habens omnium certitudinem, potuit statim in instanti eligere.

Ad tertium dicendum, quod intellectus Christi secundum scientiam infusam poterat intelligere, etiam non convertendo se ad phantasmata: ut supra habitum est. Unde poterat in eo esse operatio voluntatis, & intellectus absque operatione sensus. Sed tamen potuit in eo esse etiam operatio sensus, in primo instanti suæ conceptionis, maxime quantum ad sensum tactus, quo sensu proles concepta sentit in matre, etiam antequam animam rationalem obtineat, ut dicitur in libro de Generatione animalium. Unde cum Christus in primo instanti suæ conceptionis habuerit animam rationalem, formato, & organizato corpore ejus, multo magis in eodem instanti poterat habere operationem sensus tactus.

q. 11. ar. 2

l. 2. c. 4. & 5. et. 5 ... 4.

COMMENTARIUS.

IN hoc articulo solum est notanda solutio ad 3. in qua D.Thom. dicit potuisse Christum in primo instanti conceptionis suæ sensibili phantasmate uti media tactus operatione, non propter speciale aliquod miraculum: sed quia proles concepta naturaliter sentit in utero matris, prius etiam tempore, quam anima rationali informetur. Unde fit multo magis posse sentire in illo instanti, quo informatur anima rationali; cum ergo Christus in primo instanti suæ conceptionis habuerit corpus perfectum, & anima rationali informatum, naturaliter sentire potuit sensu tactus. Hoc tamen alicui videri poterit difficile: tum quia immutatio hujus sensus non fit sine physica, & reali alteratione: quæ non fit in instanti: tum etiam quia sensus tactus non percipit qualitates sibi congenitas, & proportionatas, nisi secundum aliquem excessum, vel intentionem: quæ in eo instanti esse non potuit. Respondetur D.Thom. aperte hoc loco sentire sensum tactus posse immutari pure intentionaliter in instanti, ad sentiendum non qualitates suo organo inhærentes, sed in corpore circumstante, quæ sunt veluti objectum illius sensationis, & juxta hanc doctrinam non habent locum difficultates positæ, quam rem diligentius & ex professo expendimus in libro de anima. Addendum etiam est in hac solutione, sicut in intellectu habuit Christus in primo instanti species, tum per se, tum per accidens infusas, ita potuisse habere in sensu phantasmata divinitus infusa, quibus cooperari potuit intellectui per scientiam per accidens infusam operanti. De qua re diximus in q. 12. Quæ vero hic Cajet. inculcat in q. 9. & 11. diligenter inquisita sunt.

Objectio.

Respons.

ARTICULUS III.

Utrum Christus in primo instanti suæ conceptionis mereri potuerit.

186. 3. d. 13. q. 2. art. 2. q. 3. & d. 18. q. art. 3. q. 6. & d. 18. 18. art. 3. & 5. & V. ar. q. 29. ar. 8. & opu. 3. c. 213. & 228. q. 3. q. 63. art. 3.

AD tertium sic proceditur. Videtur, quod Christus in primo instanti suæ conceptionis mereri non potuerit. Sicut enim se habet liberum arbitrium ad merendum, ita ad demerendum. Sed diabolus in primo instanti suæ creationis non potuit peccare, ut in prima parte habitum est: ergo neque anima Christi in primo instanti suæ creationis (quod fuit primum instans conceptionis Christi) potuit mereri.

2 Præterea. Illud, quod homo habet in primo instanti suæ conceptionis, videtur ei esse naturale: quia hoc est ad quod terminatur sua generatio naturalis. Sed naturalibus non meremur, ut patet ex his, quæ dicta sunt in secunda parte. Ergo videtur, quod usus liberi arbitrii, quem Christus habuit secundum hominem in primo instanti suæ conceptionis, non fuerit meritorius.

3 Præterea. Id, quod semel aliquis meruit, jam fecit quodammodo suum: & ita non videtur quod iterum possit illud idem mereri, quia nullus meretur quod suum est. Si ergo Christus in primo instanti suæ conceptionis meruit, sequitur quod postea nihil meruerit, quod patet esse falsum. Non ergo Christus in primo instanti suæ conceptionis meruit.

Sed contra est, quod August. dicit super Exod. Non habuit omnino Christus juxta animæ meritum, quo potuisset proficere. Potuisset autem proficere in merito, si in primo instanti suæ conceptionis non meruisset; ergo in primo instanti suæ conceptionis meruit Christus. Respondeo dicendum, quod (sicut supra dictum est) Christus in primo instanti suæ conceptionis sanctificatus fuit per gratiam. Est autem duplex sanctificatio: una quidem adultorum, qui secundum proprium actum sanctificantur: alia autem puerorum, qui non sanctificantur secundum proprium actum fidei, sed secundum fidem parentum vel Ecclesiæ. Prima autem sanctificatio est perfectior quam secunda: sicut actus est perfectior quam habitus, & quod est per se eo, quod est per aliud. Cum ergo sanctificatio Christi fuerit perfectissima (quia sic sanctificatus, ut esset aliorum sanctificator) consequens est, quod ipse secundum proprium motum liberi arbitrii in Deum fuerit sanctificatus, qui quidem motus liberi arbitrii est meritorius. Unde consequens est, quod in primo instanti suæ conceptionis Christus meruerit.

Art. 1. hujus quæst.

Ad primum ergo dicendum, quod liberum arbitrium non eodem modo se habet ad bonum, & ad malum. Nam L.3.art.18 tom. 2. *ad bonum se habet per se, & naturaliter, ad malum autem se habet per modum defectus, & prater naturam. Sicut autem Philosophus dicit in secundo de Cœlo, Posterius est, quod est prater naturam, eo, quod est secundum naturam: quia id, quod est prater naturam, est quadam excisio ab eo, quod est secundum naturam. Et ideo liberum arbitrium* art.40. 2 med. 30.3. *creatura in primo instanti creationis potest moveri ad bonum merendo, non autem ad malum peccando, si tamen natura sit integra.*

Ad secundum dicendum, quod illud, quod homo habet in principio sua creationis secundum communem natura cursum, est homini naturale: nihil tamen prohibet, quin aliqua creatura in principio sua creationis aliquod beneficium gratia a Deo consequatur. Et hoc modo anima Christi in principio sua creationis consecuta est gratiam, qua posset mereri: & ea ratione gratia illa, secundum quam similitudinem dicitur fuisse illi homini naturalis: ut patet per August. in Enchirid.

Ad tertium dicendum, quod nihil prohibet idem esse alicujus ex diversis causis. Et secundum hoc Christus gloriam immortalitatis, quam meruit in primo instanti sua conceptionis, potuit etiam posterioribus actibus, & passionibus mereri, non ut esset sibi magis debita, sed ut sibi ex pluribus causis deberetur.

COMMENTARIUS.

QUæstionem hujus articuli sub eisdem terminis tractavi supra citatu loco: discursum autem D.Th. specialiter eaposui tractando, an Christus meruerit gloriam animæ suæ. Unde circa hunc teatum animadvertendum tantummodo occurrit verbum D.Th. notatione dignum in sol. ad 1. Cum enim docuisset (quod in ejus schola frequens est, & satis verisimile) liberum arbitrium creaturæ, licet in primo instanti suæ creationis possit libere operari bene merendo: non tamen peccando: cum hoc, inquam, docuisset, addidit limitationem dicens, *si tamen natura sit integra*. Quod verbum nec Cajet. nec alii interpretes ponderarunt, & quamvis multum de illo cogitaverim, nihil inveni, quod sensum ac mentem D.Th. attingere videtur. Primo ergo, si natura integra contra lapsam (ut solet) distinguatur, non habet locum illa limitatio in Angelica natura, illa enim non potest non esse integra in primo instanti suæ creationis; quia nec est capax originalis peccati (ut per se constat) neque actualis pro illo instanti, secundum D.Th. Nec etiam accommodari potest ad humanam naturam, primum quia etiam homo lapsus non potest in primo instanti suæ creationis peccare, cum naturaliter tunc non possit ratione uti. Quod si divinitus illuminetur, non poterit etiam in eo instanti, quo a Deo illuminatur, peccare tum quia illuminatio illa esset a Deo, & non esset libera, unde non posset esse talis, quæ ad peccandum induceret, tum etiam, quia non minus tale peccatum tribueretur authori naturæ, quam peccatum commissum ab Angelo in primo instanti. Quid enim refert, quod natura sit lapsa, si in primo instanti operatur quasi naturaliter ducta, & gubernata ab authore naturæ? Et hæc ratio in universum probat de homine miraculose creato a Deo cum usu rationis, ut quocumque statu crectur, sive in gratia, sive in natura integra, sive in puris naturalibus.

Creatura rationalis in instanti suæ creationis, sub ratione divisionis, in primo peccare non potest.

Dici fortasse posset D.Th. sub primo instanti creationis comprehendisse primum instans, quo homo pervenit ad usum rationis, in quo homo lapsus peccare potest, quia jam a se, & non tantum ab authore naturæ moveri censetur. Sed esto hoc verum sit (quod non est hoc loco examinandum) non satisfacit, quia eadem ratione dici posset, hominem natum, & educatum in natura integra potuisse peccare in primo instanti, quo pervenit ad usum rationis. Quare dicere quis posset non fuisse D.Th. usum ea voce, *natura integra*, in illa usitata significatione, qua a natura lapsa, vel pura separatur, sed dicere voluisse, liberum arbitrium non posse peccare in primo instanti, *si natura sit integra*, id est si habeat a suo authore auxilium, & providentiam sibi pro illo instanti debitam. Sed neque hoc mihi satisfacit. Tum quia est inusitata illa significatio vocis. Tum etiam, quia nunquam D.Th. poneret sub conditione, quod existimabat nulla ratione posse deesse. Unde suspicor illam vocem vel casu excidisse, vel fortasse aliunde v.g. ex marginali notatione alicujus, aliorum errore in textum irrepsisse. Cujus indicium esse potest, quod cum pluribus aliis locis idem argumentum cum eadem solutione pertractaverit, simpliciter, & absque ulla limitatione ubique responderit, ut videre licet 1.p. q.63.art.5. ad 3. & in 3.d.18.q. unica art.3.ad 4.& q.29. de veritate art.8. ad 2.

Ultimo cavenda est notatiuncula Cajet. quod Sacramenta non conferant gratiam eis, qui absque actuali attentione, & devotione illa suscipiunt. Est enim hæc falsa doctrina, ut suo loco latius dicemus.

ARTICULUS IV.

Utrum Christus fuerit perfectus comprehensor in primo instanti sua conceptionis.

AD quartum sic proceditur. Videtur, quod Christus non fuerit perfectus comprehensor in primo instanti sua conceptionis. Meritum enim pracedit pramium, sicut & culpa pœnam. Sed Christus in primo instanti sua conceptionis meruit, sicut dictum est. Cum ergo status comprehensoris sit principale pramium, videtur quod Christus in primo instanti sua conceptionis non fuerit comprehensor.* 187 Locis sup. art.3. adductis. Art.3 ...

2 Praterea. Dominus dicit Luc. ultim. Hac oportuit Christum pati, & ita intrare in gloriam suam. Sed gloria pertinet ad statum comprehensoris. Ergo Christus non fuit in statu comprehensoris in primo instanti sua conceptionis, quando adhuc nullam sustinuerat passionem.

3 Praterea. Illud quod non convenit nec homini nec Angelo, videtur esse proprium Deo, & ita non convenit Christo secundum quod homo. Sed semper esse beatum, non convenit nec homini nec Angelo: si enim fuissent conditi beati, postmodum non peccassent. Ergo Christus secundum quod homo, non fuit beatus in primo instanti sua conceptionis.

Sed contra est, quod dicitur in Psalm.64. Beatus quem elegisti & assumpsisti, quod secundum Glos. refertur ad humanam naturam Christi, qua assumpta est a Verbo Dei in unitatem persona. Sed in primo instanti conceptionis fuit assumpta humana natura a Verbo Dei in unitatem persona. Ergo in primo instanti sua conceptionis Christus, secundum quod homo, fuit beatus, quod est esse comprehensorem. Aug. hoc loco Psal. 64. tom.8.

Respondeo dicendum, quod (sicut ex dictis patet) non fuit conveniens, ut Christus in sua conceptione acciperet gratiam habitualem tantum absque actu. accepit enim gratiam non ad mensuram, ut supra habitum est. Gratia autem viatoris cum sit deficiens a gratia comprehensoris, habet mensuram minorem respectu gratia comprehensoris. Unde manifestum est, quod Christus in primo instanti sua conceptionis, accepit non solum tantam gratiam, quantam comprehensores habent, sed etiam omnibus comprehensoribus majorem. Et quia gratia illa non fuit sine actu, consequens est, quod actu fuerit comprehensor, videndo Deum per essentiam clarius cateris creaturis. Art. prae. q.7. art.9. 10. & 10.

Ad primum ergo dicendum, quod (sicut supra dictum est) Christus non meruit gloriam anima, secundum quam dicitur comprehensor, sed gloriam corporis, ad quam per suam passionem pervenit. q.19. ar.3.

Unde patet responsio ad secundum.

Ad tertium dicendum, quod Christus ex hoc, quod fuit Deus & homo, etiam in sua humanitate habuit aliquid pra cateris creaturis: ut scilicet statim a principio esset beatus.

D. Th. litera nulla indiget expositione, solum notatiuncula Cajet. corrigenda est. Docet enim gratiam viatoris semper esse intensiorem gratia comprehensoris, de qua re diximus supra, cum de prima sanctificatione Virginis ageremus, & in materia de charitate latius disputatur.

QUÆSTIO XXXV.

De nativitate Christi, in octo articulos divisa.

COnsequenter post Christi conceptionem agendum est de ejus nativitate. Et primo, quantum ad ipsam nativitatem. Secundo, quantum ad nativitatis manifestationem.

Circa primum quaruntur octo.

Primo, utrum nativitas sit natura vel persona.

Secundo, utrum Christo sit attribuenda alia nativitas prater aternam.

Ter-

Tertio, utrum secundum nativitatem temporalem B. Virgo sit mater ejus.

Quarto, utrum debeat dici mater Dei.

Quinto, utrum Christus, secundum duas filiationes sit filius Dei Patris, & Virginis matris.

Sexto, de modo nativitatis.

Septimo, de loco.

Octavo, de tempore nativitatis.

CIrca titulum hujus quæstionis adnotare oportet, duplicem posse distingui hominis nativitatem, aliam in utero, de qua Matth. 1. dicitur: *Quod in ea natum est, de Spiritu Sancto est*; aliam extra uterum, de qua ibidem cap. 2. dicitur: *Cum natus esset Jesus in Bethlehem Juda.* Inter quas magna differentia intercedere videtur. Quia nativitas in utero consistit in substantiali hominis generatione: at vero nativitas extra uterum solum in quodam motu locali vitali modo effecto, quo mater a se filium separat, & quasi per se constituit. D.Th. ergo in hac quæstione (ut recte Cajet. advertit) de utraque nativitate disputat: in quinque prioribus articulis de illa præsertim, Objectio. quæ fit extra uterum. Dices, jam D.Th. egisse de conceptione, quæ nihil aliud esse videtur, quam nativitas in Respons. utero. Respondet Cajet. hæc duo inter se differre, nam conceptio in hoc consistit, quod mater intra se capit, quod generandum est, nativitas vero est via ad naturam. Quæ differentia magis vocum etymologiam, quam rerum diversitatem explicat. Propria ergo differentia est, quod conceptio complectitur totam illam actionem, qua corpus prolis formatur, & usque ad instans generationis organizatur, ac disponitur: nativitas vero in utero proprie significat substantialem actionem, qua animus unitur corpori, ut generetur homo, quæ dum licet in Christo Domino simul duratione effecta sint: tamen secundum se diversam rationem habent, & conceptio nativitatem antecedit. Ideo D.Th. convenienti ordine, postquam de conceptione disseruit, de nativitate dicere aggreditur, & prius de nativitate in utero, quia alteram antecedit. Omnia vero disputat sub communi voce nativitatis, quia multa sunt utrique nativitati communia, & servata utriusque ratione eis possunt accommodari.

ARTICULUS I.

Utrum nativitas sit naturæ, vel personæ.

188. 3.d.8.ar.2 Cap.40.in med. to.3. *AD primum sic proceditur. Videtur, quod nativitas naturæ conveniat magis, quam personæ. Dicit enim August. in lib. de fide ad Petrum: Natura æterna, atque divina non posset concipi, & nasci ex humana natura, nisi secundum veritatem humanæ naturæ. Si igitur divinæ naturæ convenit concipi, & nasci ratione humanæ naturæ, multo magis convenit humanæ naturæ.*

lib. 5. Metaph. tex.5.10.3 *2 Præterea. Secundum Philosophum 5. Metaph. nomen naturæ a nascendo sumptum est. Sed determinationes fiunt secundum similitudinis convenientiam, ergo videtur, quod nativitas magis pertineat ad naturam, quam ad personam.*

3 Præterea. Illud proprie nascitur, quod per nativitatem incipit esse. Sed per nativitatem Christi non incipit esse persona Christi, sed ejus humana natura. Ergo videtur, quod nativitas proprie pertineat ad naturam, non ad personam.

Sed contra est, quod Damas. dicit in 3. lib. Nativitas hypostasis est, non naturæ.

1. p. q. 6. paulo a princip. *Respondeo dicendum, quod nativitas potest attribui alicui dupliciter, uno modo sicut subjecto: alio modo sicut termino. Sicut subjecto quidem attribuitur ei, quod nascitur, hoc autem proprie est hypostasis, non natura. Cum enim nasci sit quoddam generari, sicut generatur aliquid ad hoc quod sit, ita nascitur aliquid ad hoc quod sit. Esse autem proprie est rei subsistentis: nam forma, quæ non subsistit, dicitur esse solum, quia ea aliquid est; persona autem, vel hypostasis significatur per modum subsistentis: natura autem significatur per modum formæ, in qua aliquid subsistit. Et ideo nativitas tanquam subjecto nascenti, proprie attribuitur personæ, vel hypostasi, non naturæ. Sed sicut termino attribuitur nativitas naturæ: terminus enim generationis, & cujuslibet nativitatis est forma: natura autem per modum formæ significatur. Unde nativitas dicitur* Li.2.Phy. tex 14.1.2 *esse via in naturam, ut patet per Philosophum 2. Phys. terminatur enim naturæ intentio ad formam, seu naturam speciei.*

Ad primum ergo dicendum, quod propter identitatem, quæ in divinis est inter naturam, & hypostasim, quandoque natura ponitur pro persona, vel hypostasi. Et secundum hoc dicit Aug. naturam divinam esse conceptam, & Loco cit. in argum. *natam: quia scilicet persona Filii est concepta, & nata, secundum humanam naturam.*

Ad secundum dicendum, quod nullus motus, seu mutatio denominatur a subjecto, quod movetur, sed a termino motus, a quo speciem habet. Et propter hoc nativitas non denominatur a persona, quæ nascitur, sed a natura, ad quam nativitas terminatur.

Ad tertium dicendum, quod natura proprie loquendo, In corp. art. *non incipit esse, sed magis persona incipit esse in aliqua natura: quia (sicut dictum est) natura significatur, ut quo aliquid est: persona autem significatur, ut quæ habet esse subsistens.*

COMMENTARIUS.

QUæstio hæc Philosophica potius est, quam Theologica, cum non solum ad Christi, sed etiam ad omnium hominum, imo ad rerum omnium generationem pertineat, merito tamen a D.Thom. præmissa est, quoniam verus: ac proprius modus loquendi de Christi nativitate ex illa plurimum pendet. Respondet ergo D. Thom. dupliciter nativitatem alicui tribui, ut subjecto scilicet, vel termino. Priori modo dicit nativitatem pertinere ad hypostasim, quia illa est, quæ & generatur, & nascitur; posteriori autem modo (inquit) nativitatem tribui naturæ, quia est veluti forma integra suppositi.

Objectio. Sed occurrit duplex difficultas. Altera communis, quia potius integer terminus nativitatis est homo, sicut terminus calefactionis potius est calidum; subjectum autem solum est quædam pars naturæ, scilicet materia prima: illa enim est subjectum generationis, ut constat ex 1. & 5. Phys. Altera est propria Christi domini, in quo persona non potuit esse subjectum nativitatis creatæ, quia cum hæc nativitas sit mutatio quædam, non potest inesse in persona immutabili; inest ergo in sola natura; ergo illi tribuenda est tanquam nativitatis subjecto. Ad Responsio. priorem difficultatem nonnulli recentiores contentiose negant materiam primam esse subjectum, in quo nativitas inhæret, sed personam, vel hypostasim. Sed hæc sententia neque apta est ad explicandam Theologicam difficultatem, quia (ut supra argumentabamur) in Christo Subjectum nativitatis seu generationis materia prima. Domino necesse est nativitatem inhærere in natura, sive ratione materiæ, sive ratione totius naturæ, quod ad præsentem D.Th. quæstionem nihil refert: neque etiam est in Philosophia admodum verisimilis. Nam repugnat Arist. citatis locis, & 1. de generat. c. 13. ac 12. Meta. c. 2. ac D. Th. & omnibus antiquis expositoribus. Ac denique repugnat rationi, nam sicut in mutatione accidentaria subjectum, cui inhæret mutatio, est illud, quod utrique termino subjicitur, ita in substantiali mutatione, qualis est generatio seu nativitas, subjectum, cui mutatio inhæret, est id, quod sub utraque forma manet: hoc autem est materia, a qua altera forma expellitur, & in quam altera inducitur, vel, si materialis sit, ex ea educitur. In ea enim actione, quæ in materia, vel circa materiam versatur, inducendo, vel educendo substantialem formam, tota generatio consistit.

Melius ergo Cajetanus distinguit, aliud esse subjectum Cajetan. In generat. one aliud subjectum denominationis, aliud inhæsionis. denominationis, aliud inhæsionis, atque generationem inhærere materiæ, denominare vero suppositum: quæ doctrina in philosophia satis vulgaris est. Addere vero oportet aliam etiam vulgarem distinctionem duplicis termini mutationis, seu generationis, nimirum integri, seu *ut quod*, & formalis, sive *ut quo*; prior est suppositum, seu compositum, posterior vero est forma, si Physice, vel natura, si metaphysice loquamur. D. Th. igitur in hoc textu per terminum aperte intelligit formalem terminum *ut quo*, terminum autem completum, seu *ut quod*, vocavit nativitatis subjectum. Dicit enim esse subjectum, quod nascitur, & hoc vere dicit esse ipsum suppositum, ut in ea natura subsistit, quæ est talis nativitatis terminus formalis: quia generatio est via quædam, & tendentia ad esse, & ideo proprie denominat id, quod per se est, seu quod habet esse: hujusmodi autem est homo, non humanitas, & ita manet expedita utraque difficultas, quæ de subjecto inhæsionis procedebat.

Constat etiam ex iis totam hanc quæstionem magis ad modum loquendi, quam ad rem spectare. Nam in re satis con-

constat, in quo recipiatur generatio, & quid per illam fiat; modus autem loquendi D.Th. est sine dubio verus ac proprius, & non solum Philosophiæ consentaneus, sed & in Theologia necessarius. Propter hanc enim causam confitemur hominem, & Deum natum esse de Virgine, & æternum filium a Patre: negamus tameo divinitatem esse natam. Unde Gabriel, & alii, qui humanitatem, vel partes ejus dicunt natas esse de Virgine, impropriissime loquuntur, & vix possunt rationem reddere, cur divinitus etiam genita, vel nata dici non possit. De qua re diximus plura in superioribus circa q. 1. & a. D. Thomæ.

Hæc, quæ dicta suot, ad nativitatem in utero proprie pertinent; accommodari vero possunt ad eam, quæ est extra uterum, observando nonnulla, in quibus differunt. Primum eoim, cum hæc nativitas locali motu perficiatur, iode fit, ut subjectum, cui inhæret, sit totum compositum, quod nascitur. Supponit enim hæc nativitas suppositum jam constitutum, ac genitum, quod per se primo expellitur, seu ex utero matris egreditur. Solum est circa hoc notanda differentia inter Christum, & reliquos homines: hi enim cum nascuntur, omnioo tam in supposito, quam in natura de loco ad locum transferuntur: at vero in Christo, quia suppositum secundum se obiqoe est, & immutabile, licet oasci, sicut ambulare dicatur ratione naturæ, tamen secundum se revera non transit de loco in locum, sed tantum secundum assumptam naturam. Unde fit, ut in aliis hominibus hæc nativitas adæquate inhæreat in toto supposito, seu composito ex natura, & subsistentia, io Christo vero solum in humanitate insit. Et hoc sensu etiam de hac nativitate in Christo verum est, suppositum esse subjectum denominationis ejus, non vero iohæsionis, nisi eo modo, quo ea, quæ iohærent naturæ, possunt dici inhærere supposito media natura. Denominat autem hæc nativitas solum suppositum, quamvis aliàs motus localis soleat etiam partem denominare, quia licet nativitas hæc motu locali perficitur, consideratur tamen ut complementum quoddam generationis substantialis, & quasi via quædam ad constitoendum individuum quoddam per se distinctum, & a matre separatum, & eadem de causa noo consideratur locus, aut ubi, tanquam formalis terminus ejus, sed ipsa natura (a qoa nativitas dicta est) quatenus est distincta a matre, seu ab utero ejus, & ut sic est quid constituens hominem omnino, ac per se a sua causa distinctum, qui ut sic est integer terminus ejusdem nativitatis, & denominationis subjectum, ut diximus.

In primo argumento attingit D.Thom. materiam de communicatione idiomatum, quærens, an divinitas possit dici nata, vel concepta ex Virgine, propter quædam verba Aug. seu potius Fulgentii lib. de fide ad Petr. c. 2. & merito dicit illam locutionem esse impropriam, & pie explicandam, ubi fuerit inventa, de qua re diximus plura q. 16. Hinc vero inferunt aliqui etiam hanc esse impropriam: *Divinitas est incarnata.* Sed errant, est enim illa locutio frequenter a Patribus usurpata, & in variis Conciliis probata, quia incarnari proprie significat carni uniri, & divinitas, quamvis non sit ex fœmina nata, vere tamen, ac proprie est carni unita in Verbi persona. De qua re plura in cit. loco.

ARTICULUS II.

Utrum attribuenda sit Christo aliqua nativitas temporalis.

189.
3. d. 14. q. 1
ar. 1. ad 4.
& 5. d. 8. a.
4. q. 1. &
de unio.
ar. 3. ad 6.

AD secundum sic proceditur. Videtur, quod Christo non sit attribuenda aliqua nativitas temporalis. Nasci enim est velut quidam motus rei non existentis, antequam nascatur, id agens beneficio nativitatis, ut sit. Sed Christus ab æterno fuit. Ergo non potuit temporaliter nasci.

2 *Præterea. Illud quod est in se perfectum, nativitate non indiget. Sed persona filii Dei ab æterno fuit perfecta. Non ergo indiget temporali nativitate. Et ita videtur, quod non sit temporaliter natus.*

3 *Præterea. Nativitas proprie personæ convenit. Sed in Christo est una tantum persona. Ergo in Christo est tantum una nativitas.*

4 *Præterea. Quod duabus nativitatibus nascitur, bis nascitur. Sed hæc videtur esse falsa, Christus est bis natus, quia nativitas ejus, qua de Patre est natus, interruptionem non patitur, cum sit æterna, quod tamen requiritur ad hoc adverbium, bis. Ille enim dicitur bis currere, qui cum interruptione currit. Ergo videtur, quod in Christo non sit ponenda duplex nativitas.*

Sed contra est, quod Damasc. dicit in 3. lib. Confitemur duas Christi nativitates: unam, quæ est ex Patre, æternam, & unam, quæ est in ultimis temporibus propter nos.

l. 3. orth. fi.
c. 7. in
med.

Respondeo dicendum, quod (sicut dictum est) natura comparatur ad nativitatem, sicut terminus ad motum, vel mutationem. Motus autem diversificatur secundum diversitatem terminorum: ut patet per Philosophum in 5. Phys. In Christo autem sunt duæ naturæ, divina scil. & humana, quarum unam accepit ab æterno a Patre, alteram accepit temporaliter a matre. Et ideo necesse est attribuere Christo duas nativitates, unam, qua æternaliter natus est a Patre, aliam, qua temporaliter natus est a matre.

Art. prec.

t. 5. Phys.
te. 41. &
seq. to. 2.

Ad primum ergo dicendum, quod hæc fuit objectio cujusdam Feliciani heretici, quam Aug. in lib. contra Felician. sic solvit. Fingamus, inquit, sicut plerique volunt, esse in mundo animam generalem, quæ sic ineffabili motu semina cuncta vivificet, ut non sit concreta cum genitis, sed vitam præstet ipsa gignendis. Nempe cum hæc in uterum, passibilem materiam ad usus suos formatura, pervenerit, unam facit secum esse personam ejus rei, quam non eamdem constat habere substantiam: & fit operante anima, & patiente materia, ex duabus substantiis unus homo. Sicque animam nasci fatemur ex utero, non quia antequam nasceretur, quantum ad se attinet, ipsa penitus non fuisset. Sic ergo, imo sublimius natus est de matre filius Dei, secundum hominem eo pacto, quo cum corpore nasci docetur & animus: non quia utriusque sit una substantia: sed quia ex utraque fit una persona. Non tamen ab initio carnis incepisse dicimus Dei filium, ne temporalem credat aliquis Deitatem: non ab æterno filii Dei novimus carnem, ne non veritatem humani corporis, sed quandam eum suscepisse putemus imaginem.

c. 11. paul.
post prin.
tom. 6.

Ad secundum dicendum, quod hæc fuit ratio Nestorii, quam solvit Cyrillus in quadam epistola, dicens. Non dicimus, quod filius Dei indiguerit necessario propter se secunda nativitate post eam, quæ ex Patre est, est enim fatuum, & indoctum, existentem ante omnia secula, & consempiternum Patri indigere dicere initio, ut sit secundo. Quoniam autem propter nos, & propter nostram salutem uniens sibi secundum subsistentiam, quod est humanum, processit ex muliere, ob hoc dicitur nasci carnaliter.

In Concil.
Chalced.
actione 1.
in epist.
ad Nestorium circ.
med. & in
term.
Conc.
Ephesin.

Ad tertium dicendum, quod nativitas est personæ ut subjecti, natura autem ut termini. Possibile est autem uni subjecto plures transmutationes inesse, quas tamen necesse est secundum terminos variari. Quod tamen non dicimus, quasi æterna nativitas sit transmutatio, aut motus, sed quia significatur per modum mutationis, aut motus.

Ad quartum dicendum, quod Christus potest dici bis natus secundum duas nativitates. Sicut enim dicitur bis currere, qui currit duobus temporibus, ita potest dici bis nasci, qui semel nascitur in æternitate, & semel in tempore: quia æternitas, & tempus multo magis differunt, quam duo tempora, cum tamen utrumque designet mensuram durationis.

COMMENTARIUS.

VEritas fidei, quam hoc articulo D.Th. docet, in superioribus variis testimoniis scripturæ sacræ, Conciliorum, & sanctorum confirmata est, ubi ostendimus Beatissimam Virginem esse veram Dei matrem, Deumque, & hominem vere concepisse, ac genuisse. Nihil enim aliud est Christo attriboi nativitatem temporalem (si de nativitate in utero agamus), quam ipsum esse factum, seu genitum hominem ex Maria vera matre sua: de nativitate autem extra uterum dicendum est statim post sequentem disputationem.

Unum igitur tantum adnotandum hoc loco superest circa solutionem ad 4. in qua D. Thom. movet dubium, an Christus possit dici bis natus. In quo Durand. in 3. d. 8. q. 2. negat eam loquutionem esse veram. Quia ille terminus, *bis*, solum numerat actiones, quæ in eadem mensura successive fiunt, & per interruptionem multiplicantur: at vero æterna Christi nativitas, & temporalis non sunt in eadem mensura, nec illa interrupta est: sed semper durat, sicut non dicitur aliquis bis legisse librum, etiamsi simul duos libros legat, nec bis vidisse Deum, etiam si duobus actibus videat. Nihilominus tameo dicendum est cum D. Thom. hic, vere ac proprie dici Christum bis natum. Quod etiam sensit Magister d. 8. &

Christus
vere, ac
proprie
bis natus
dicitur.

ibi

ibi Bonav. 2.2.q.1. ac fere cæteri, & ita expresse loquitur Lactan. l.4. divin. Inst. c.8. Fulgent. vero de fide ad Pet. c. 3. *Natus est*, inquit, *semel ex patre, & semel ex matre*, perinde autem est dicere, *semel & semel*, quod *bis*, aut *semel, & iterum*. Unde confirmari hoc potest ex Paul. ad Heb. 1. dicente, *& cum iterum introduxit primogenitum in orbem terrarum*. Per nativitatem enim temporalem dicitur filius Dei, *iterum introductus in orbem terrarum*. Ratio est, quia in illo termino, *bis*, tantum numeratur duplex Christi nativitas. Quatenus enim in ratione saltem analoga nativitatis conveniunt, & inter se distinguuntur, numerari illo modo possunt: nec necesse est, ut sub eadem mensura comprehendantur, neque ut altera interrupta sit, seu cessaverit, hæc enim accidentaria sunt: per se vero sufficit, ut re ipsa origines distinctæ sunt, & earum etiam durationes. Ut recte diceretur, hic aer bis illuminatus, si postquam ab uno agente lumen in illo productum est, aliud lumen ab alio introduceretur, priori illuminatione non interrupta, sed durante.

Objectio. Dices; ergo etiam dici poterit Christus bis filius, quia duplicem nativitatem duplex filiatio consequitur. Responsio. Respondetur primum, Christum non esse duos filios, quia hic numerus requirit multitudinem suppositorum. Deinde, propter similitudinem loquutionum, ne sub una videatur altera introduci, cavendus videtur ille loquendi modus: maxime cum multis videatur filiatio respicere suppositum, magis quam nativitas: qua propter censent illam posteriorem loquutionem esse falsam. Alii addunt illum terminum, *bis*, magis numerare actiones, quam formas. Quod non video, quam sit firmum, proprie enim dicimus aliquem esse bis canonicum, vel doctorem; videtur ergo illa loquutio in rigore vera, sed cavenda est, vel explicanda propter prædictum errorem.

ARTICULUS III.

Utrum secundum temporalem Christi nativitatem, B. Virgo possit dici mater ejus.

190. *AD tertium sic proceditur. Videtur, quod secundum temporalem nativitatem Christi, B. Virgo non possit dici mater ejus. Ut enim supra dictum est, B. Virgo Maria nihil active in generatione Christi operata est, sed solam materiam ministravit. Sed hoc non videtur sufficere ad rationem matris, alioquin lignum diceretur esse mater lecti aut scamni. Ergo videtur, quod B. Virgo non possit dici mater Christi.*

[3.d.3.p.2. a.2. & 2. & dist.4.q.2. art.2. & 4. cont. c.32. §.4. & q. 3. 4. & 44. & op. 3. c. 219. & 230. & op.60. c.3. col.4. q.32. ar.4.]

2 Præterea. Christus ex B. Virg. miraculose natus est. Sed miraculosa generatio non sufficit ad rationem maternitatis: non enim dicimus Evam fuisse filiam Adæ. Ergo videtur quod nec Christus debeat dici filius B. Virginis.

3 Præterea: ad matrem pertinere videtur decisio seminis. Sed sicut Damasc. dicit in 3. lib. corpus Christi non seminaliter sed conditive a Spiritu Sancto formatum est. Ergo videtur, quod B. Virgo non debeat dici mater Christi. [l.b.3. c.2. 4. & 7.]

Sed contra est, quod dicitur Mat. 1. Christi generatio sic erat. Cum esset desponsata mater Jesu Maria, Joseph &c.

[q.31.ar.2.] *Respondeo dicendum, quod B. Virgo est vera & naturalis mater Christi. Sicut enim supra dictum est, corpus Christi non est de cœlo allatum sicut Valentinus hæreticus posuit: sed de Virgine matre sumptum, & ex purissimis sanguinibus ejus formatum. Et hoc solum requiritur ad rationem matris: ut ex supra dictis patet. Unde B. Virgo vere est mater Christi.* [q.31.ar.]

Ad primum ergo dicendum, quod (sicut supra dictum est) paternitas, sive maternitas, & filiatio, non competunt in quacumque generatione, sed in sola generatione viventium. Et ideo si aliqua inanimata ex aliqua materia fiant, non propter hoc consequitur in eis relatio maternitatis, & filiationis: sed solum in generatione viventium, quæ proprie nativitas dicitur. [q.32. ar.3.]

Ad secundum dicendum, quod sicut Damasc. dicit in 3. lib. nativitas temporalis, qua Christus est natus propter nostrum salutem est quodammodo secundum nos: quoniam natus est homo ex muliere, & tempore conceptionis debito. Super nos autem. quoniam non ex semine, sed ex Spiritu Sancto, & sancta Virgine supra legem conceptionis. Sic igitur ex parte matris nativitas illa fuit naturalis, sed ex parte operationis Spiritus Sancti fuit miraculosa, unde B. Virgo est vera, & naturalis mater Christi. [l.3. ca.7. cir. med.]

Ad tertium dicendum, quod (sicut supra dictum est) resolutio seminis fœmina non pertinet ad necessitatem conceptus, & ideo resolutio seminis non ex necessitate requiritur ad matrem. [q.32.ar.4.]

Hi duo articuli explicati sunt in prima disputatione hujus tomi.

ARTICULUS IV.

Utrum B. Virgo debeat dici mater Dei.

191. *AD quartum sic proceditur. Videtur, quod B. Virgo non debeat dici mater Dei. Non enim dicendum est circa divina mysteria, nisi quod ex sacra Scriptura habetur. Sed nunquam in sacra Scriptura legitur, quod sit mater aut genitrix Dei: sed quod sit mater Christi, vel mater pueri: ut patet Mat. 1. Ergo non est dicendum quod B. Virgo sit mater Dei.*

[3.d.4. q.2. art.3. & 4. contr. ca. 14. 43. & 45. fin. & op.3. cap. 219.]

2 Præterea. Christus dicitur Deus secundum divinam naturam. Sed divina natura non accepit initium essendi ex Virgine, ergo B. Virgo non est dicenda mater Dei.

3 Præterea. Hoc nomen Deus, communiter prædicatur de Patre, & Filio, & Spiritu Sancto. Si ergo B. Virgo est mater Dei, videtur sequi, quod B. Virgo sit mater Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, quod est inconveniens. Non ergo B. Virgo debet dici mater Dei.

Sed contra est, quod in capitulis Cyrilli approbatis in Ephesina synodo legitur. Si quis non confitetur Deum esse secundum veritatem Emmanuel, & propter hoc Dei genitricem, sanctam Virginem (genuit enim carnaliter carnem factum Dei Verbum) anathema sit. [Con. 1. ctc. Eph. c. tom. 1. conc. & habetur inter opera Cyrill. ep.4 tom.4.]

Respondeo dicendum, quod (sicut supra dictum est) omne nomen significans in concreto naturam aliquã, potest supponere pro qualibet hypostasi illius naturæ. Cum autẽ unio Incarnationis sit facta in hypostasi (sicut supra dictũ est) manifestum est quod hoc nomen Deus potest supponere pro hypostasi habente humanã naturam, & divinam. Et ideo quicquid cõvenit divinæ naturæ, vel humanæ, potest attribui illi personæ, sive secundum quod pro ea supponit nomen significans divinam naturam, sive secundum quod pro ea supponit nomen significans humanam naturam. Concipi autem & nasci personæ attribuitur, & hypostasi, secundũ naturam illam, in qua concipitur, & nascitur. Cum igitur in ipso principio cõceptionis fuerit humana natura assumpta a divina persona (sicut prædictum est) consequens est, quod vere possit dici, Deum esse conceptũ, & natum de Virgine. Ex hoc autem dicitur aliqua mulier alicujus mater, quod eum concepit, & genuit: unde consequens est, quod B. Virgo vere dicatur mater Dei: solũ enim sic negari posset, B. Virginem esse matrem Dei, si vel humanitas prius fuisset subjecta conceptioni, & nativitati, quã homo ille fuisset filius Dei (sicut Photinus posuit) vel humanitas nõ fuisset assumpta in unitatẽ personæ, vel hypostasis Verbi Dei, sicut posuit Nestorius. Utrumque autem horũ est erroneum, unde hæreticum est negare B. Virginem esse matrem Dei. [q.16 a.11.] [q.33. ar.3.]

Ad primum ergo dicendum, quod hæc fuit objectio Nestorii. Quæ quidem solvitur ex hoc, quod licet non inveniatur expresse in Scriptura dictum, quod B. Virgo sit mater Dei: invenitur tamen expresse in Scriptura, quod Jesus Christus est verus Deus, ut patet 1. Joan. ult. & quod B. Virgo est mater Jesu Christi, ut patet Mat. 1 Unde sequitur ex necessitate ex verbis Scripturæ, quod sit mater Dei. Dicitur etiam Rom. 9. quod ex Judæis est secundum carnem Christus, qui est super omnia Deus benedictus in secula. Non autem est ex Judæis nisi mediante B. Virgine. Unde ille, qui est super omnia Deus benedictus in secula, est vere natus ex B. Virgine, sicut ex sua matre. [Invenitur in epist. 1. quæ habetur inter opera Cyrill. to.4.]

Ad secundum dicendum, quod illa est objectio Nestorii, sed Cyrillus in quadã epist. contra Nestor. eam solvit, sic dicens. Sicut hominis anima cum proprio corpore nascitur, & tanquam unum reputatur: & si voluerit quispiam dicere, quod est genitrix carnis, non tamen & animæ genitrix, nimis superflue loquitur. Tale aliquid gestũ percipimus in generatione Christi: natum est enim ex Dei Patris substãtia Dei Verbum: quia vero carnem assumpsit, necessarium est confiteri, quod natum est secundum carnem ex muliere. Dicendum est ergo, quod B. Virgo dicitur mater Dei, non quia sit mater Divinitatis, sed quia personæ habentis divinitatẽ & humanitatẽ, est mater secundum humanitatẽ.

Ad tertium dicendum, quod hoc nomen Deus, quamvis sit commune tribus personis: tamen supponit quandoque pro sola persona Patris, quandoque pro sola persona Filii, vel Spiritus Sancti: ut supra habitum est. Et ita cum dicitur, B. Virgo est mater Dei, hoc nomen Deus supponit pro sola persona Filii incarnata. [P. p. q.3. art. 7.]

ARTICULUS V.

Utrum in Christo sint duæ filiationes.

193. 3. dist. 8. q. 1. 5. Et quodl. 9. a. 2. Et qu. dl. 9. q. & 1. a. 3. & opusc. 3. cap. 219.

AD quintum sic proceditur. Videtur, quod in Christo sint duæ filiationes. Nativitas enim est causa filiationis. Sed in Christo sunt duæ nativitates; ergo etiam in Christo sunt duæ filiationes.

2 Præterea. Filiatio, qua quis dicitur filius alicujus, ut matris, vel patris, dependet aliqualiter ab ipso, quia esse relationis est ad aliud aliqualiter se habere, unde & interempto uno relativorum, interimitur aliud. Sed filiatio æterna, qua Christus est filius Dei Patris, non dependet a matre, quia nullum æternum dependet a temporali; ergo Christus non est filius matris filiatione æterna. Aut ergo nullo modo est filius ejus, (quod est contra prædicta) aut oportet quod sit filius ejus quadam alia filiatione temporali. Sunt ergo in Christo duæ filiationes.

art. prae.

3 Præterea. Unum relativorum ponitur in definitione alterius, ex quo patet, quod unum relativorum specificatur ex alio. Sed unum, & idem non potest esse in diversis speciebus; ergo impossibile videtur, quod una, & eadem relatio terminetur ad extrema omnino diversa. Sed Christus dicitur filius Patris æterni, & matris temporalis, qui sunt termini omnino diversi; ergo videtur, quod non possit eadem relatione Christus dici filius Patris, & matris. Sunt ergo in Christo duæ filiationes.

l. 3. orth. fid. c. 13. in med.

Sed contra est, quod sicut Damasc. dicit in lib. 3. Ea quæ sunt naturæ, multiplicantur in Christo, & non ea quæ sunt personæ. Sed filiatio maxime pertinet ad personam: est enim proprietas personalis, ut patet ex his, quæ in 1. parte dicta sunt. Ergo in Christo est una tantum filiatio.

P. p. q. 40. art. 3. & 4.

Respondeo dicendum, quod circa hoc sunt diversæ opiniones. Quidam enim attendentes ad causam filiationis, quæ est nativitas, ponunt in Christo duas filiationes, sicut & duas nativitates. Alii vero attendentes ad subjectum filiationis, quod est persona, vel hypostasis filii, ponunt in Christo unam tantum filiationem, sicut & unam hypostasim, vel personam. Unitas enim relationis, vel ejus pluralitas, non attenditur secundum terminos, sed secundum causam vel subjectum. Si enim secundum terminos attenderetur, oporteret, quod quilibet homo in se duas filiationes haberet: unam, quæ referretur ad Patrem, & aliam quæ referretur ad matrem. Sed recte consideranti apparet eadem relatione referri unumquemque ad suum Patrem, & matrem propter unitatem causæ: eadem enim nativitate homo nascitur ex Patre, & matre, unde eadem relatione ad utrumque refertur. Et eadem relatio est de magistro, qui docet multos discipulos eadem doctrina: & de domino, qui gubernat diversos subjectos eadem potestate. Si vero sint causæ diversæ specie differentes, ex consequenti videntur etiam relationes specie differre, unde nihil prohibet, plures tales relationes eidem inesse: sicut si aliquis est aliquorum magister in Grammatica, & aliorum in Logica, alia est ratio magisterii utriusque, & ideo relationibus diversis unus & idem homo potest esse magister, vel diversorum, vel eorundem secundum diversas doctrinas. Contingit autem quandoque, quod aliquis habet relationem ad plures secundum diversas causas, ejusdem tamen speciei: sicut cum aliquis est pater diversorum filiorum secundum diversos generationis actus: unde paternitas non potest specie differre, cum actus generationum sint iidem specie. Et quia plures formæ ejusdem speciei non possunt simul inesse eidem subjecto, non est possibile, quod sint plures paternitates in eo, qui est pater plurium filiorum generatione naturali. Secus autem esset, si esset pater unius generatione naturali, & alterius per adoptionem. Manifestum autem est, quod non una, & eadem nativitate Christus est natus ex Patre ab æterno, & ex matre ex tempore, nec nativitas est unius speciei, unde quantum ad hoc, oporteret dicere in Christo esse diversas filiationes, unam temporalem, & aliam æternam. Sed quia subjectum filiationis non est natura, aut pars naturæ, sed solum persona, vel hypostasis: in Christo autem non est hypostasis, vel persona nisi æterna: non potest in Christo esse aliqua filiatio, nisi quæ sit in hypostasi æterna. Omnis autem relatio, quæ ex tempore de Deo dicitur, non ponit in ipso Deo æterno aliquid secundum rem, sed secundum rationem tantum: sicut in prima parte habitum est. Et ideo filiatio, qua Christus refertur ad matrem, non potest esse realis relatio, sed solum secundum rationem. Et sic quantum ad aliquid, utraque opinio verum dicit: nam si attendamus ad perfectas rationes filiationis, oportet dicere duas filiationes, secundum dualitatem nativitatum. Si autem attendamus ad subjectum filiationis, quod non potest esse nisi suppositum æternum, non potest in Christo esse realiter nisi filiatio æterna. Dicitur tamen relative filius ad matrem relatione, quæ cointelligitur relationi maternitatis ad Christum. Sicut etiam Deus dicitur dominus relatione, quæ cointelligitur reali relationi, qua creatura subjicitur Deo. Et quamvis relatio dominii non sit realis in Deo, dicitur tamen realiter dominus ex reali subjectione creaturæ ad ipsum. Et similiter Christus dicitur realiter filius Virginis matris ex relatione reali maternitatis ad Christum.

P. p. q. 13. art. 7.

Ad primum ergo dicitur, quod nativitas temporalis causaret in Christo temporalem filiationem realem, si esset ibi subjectum hujusmodi filiationis capax. Quod quidem esse non potest, ipsum enim suppositum æternum non potest esse susceptivum creationis temporalis: ut dictum est. Nec potest dici, quod sit susceptivum filiationis temporalis ratione humanæ naturæ, sicut etiam & temporalis nativitatis: quia oporteret naturam humanam aliqualiter esse subjectam filiationi, sicut est aliqualiter subjecta nativitati: cum enim Æthiops dicitur albus ratione dentis, oportet, quod Æthiopis dens sit albedinis subjectum. Natura autem humana nullo modo potest esse subjectum filiationis, quia hæc relatio directe respicit personam. In cor. art.

Ad secundum dicendum, quod filiatio æterna non dependet a matre temporali: sed huic filiationi æternæ cointelligitur quidam respectus temporalis dependens a matre, secundum quem Christus dicitur filius matris.

Ad tertium dicendum, quod unum, & ens se consequuntur, ut dicitur in 4. Met. ideo sicut contingit, quod in uno extremorum relatio sit quoddam ens, in alio autem non sit ens, sed ratio tantum (sicut de scibili, & scientia Philosophus dicit in 5. Met.) ita etiam contingit, quod ex parte unius extremi est una relatio, ex parte autem alterius extremi sunt multæ relationes. Sicut in hominibus ex parte parentum invenitur duplex relatio, una paternitatis, & alia maternitatis, quæ sunt specie differentes, propter hoc, quod alia ratione pater, & alia ratione mater est generationis principium. Si vero essent plures eadem ratione principium unius actionis, (puta cum multi simul trahunt navem) in omnibus esset una & eadem relatio. Ex parte autem prolis est una sola filiatio secundum rem, sed duplex secundum rationem, in quantum correspondet utrique relationi parentum, secundum duos respectus intellectus. Et sic etiam quantum ad aliquid in Christo est una tantum filiatio realis, quæ respicit Patrem æternum; est tamen ibi alius respectus, qui respicit matrem temporalem.

l. 4. text. 3. sum. 3.

Lib. 5. Met. text. 10. 20. 3.

COMMENTARIUS.

SEntentia D. Thom. in hoc art. est, duas esse in Christo Domino relationes filiationis, quia nativitates, quas consequuntur, diversarum rationum sunt. Negat tamen utramque esse realem: sed solum æternam, qua refertur ad Patrem: temporalem vero, qua refertur ad matrem, solum dicit esse relationem rationis, quamquam Christus dicatur realiter filius ex relatione matris ad ipsum. Fundamentum ejus est, quia filiatio est proprietas personæ, & in illa recipitur; persona autem Christi non est capax relationis novæ, ac temporalis, est enim persona divina, cui nulla res ex tempore advenire potest. Responderi posset, filiationem esse in supposito, tamen media natura. Quod tacite refellit D. Th. in sol. ad 1. quia natura humana, inquit, nullo modo potest esse subjectum hujus relationis, quia filiatio directe respicit personam. Quod D. Th. amplius non probat, sed ut per se notum assumit, multaque alia dicit in articulo, quæ magnas possent excitare quæstiones, dialecticas tamen, ac metaphysicas, ideoque ab hujus loci gravitate alienas. Prætermittendæ igitur sunt, & solum de iis, quæ ad Christum, & matrem ejus spectant, differendum.

DISPUTATIO XII.

In tres Sectiones distributa.

De relationibus, quæ ex Christi nativitate inter eum, & matrem consequuntur.

DE nativitate Christi in utero, an sit, quid sit, & quæ fuerint illius causæ, dum de conceptione ejus tractaretur, necessario dicendum fuit; sunt enim hæc duo reipsa inter se conjuncta, ut disputatione disjungi non potuerint. Solum igitur superest, & ordo etiam doctrinæ postu-

postulat, ut de relationibus hanc nativitatem consequentibus disseramus. Cum enim hæc nativitas (ut diximus) sit ipsa generatio substantialis viventis ex vivente, si quæ sunt inter ipsa relationes, hanc nativitatem consequi necesse est. Nec vero nunc est universaliter disputandum de his relationibus, quales sint, & quæ habeant fundamenta, sed his suppositis, quæ cæteris hominibus communia sunt, dicendum est, quid Christo, & ejus matri sit tribuendum.

SECTIO I.

Utrum in B. Virgine sit relatio realis matris ad filium.

RAtio dubitandi esse potest, quia non existente termino, non existit relatio; sed in Christo non est proprius terminus ad relationem matris necessarius: quia relatio matris respicit personam ab ipsa procreatam, unde talis relatio necessario requirere videtur in termino personam creatam; persona autem Christi est increata.

In Virgine relatio realis maternitatis ad filium.

Dicendum vero est primo in B. Virgine esse relationem realem maternitatis. Hanc conclusionem supponit D. Thom. hic, & a nemine Theologorum (quem ego viderim) in dubium revocatur. Unde non posset sine temeritate negari, supponendo hanc relationem in aliis matribus esse realem. Non assero esse de fide, quia licet fides doceat B. Virginem vere, ac realiter genuisse, & hoc sensu de fide sit vere ac realiter esse matrem, si quis tamen negaret inde esse consecutam relationem realem, sed appellari realiter matrem tantum a munere generandi, nihil diceret contra dogmata fidei: illis tamen suppositis non consentanee philosopharetur, quia in B. Virgine sunt omnia, ex quibus hæc relatio resultare solet. Habuit enim (ut supra ostendimus) in Christi conceptione, & nativitate eundem concursum, quem aliæ matres in interna, ac substantiali filiorum conceptione, ac generatione habere solent: relatio autem matris ex hoc concursu, seu generatione resultat. Nec potest esse sufficiens terminus ad talem relationem, ubi non deest talis generatio, quia necesse est ipsam generationem ad aliquem terminum per eam productum terminari; idem autem, qui est terminus per generationem productus, est etiam terminus, quem respicit relatio matris: hæc enim est relatio causæ: relatio autem causæ terminatur ad effectum: effectus autem est terminus per actionem productus; ergo de primo ad ultimum, idem est terminus generationis, & relationis maternæ; ergo sicut Christus est sufficiens terminus realis generationis ex matre, ita etiam est sufficiens terminus realis relationis maternitatis; nihil ergo hic deest, ut hæc relatio realis sit.

Relatio maternitatis in Virgine ejusdem rationis cum relationibus aliarum matrum.

Dico secundo. Hæc relatio matris in B. Virgine est ejusdem speciei cum relationibus aliarum matrum. Hæc assertio, licet distincte etiam non asseratur a Theologis, supponitur tamen, & ex eorum principiis aperte colligitur, quia hæc relatio in Virgine habet fundamentum, & terminum ejusdem rationis. Primum patet, quia Deipara vere genuit Christum Deum hominem, & nativitas temporalis Christi est vera nativitas humana ejusdem rationis cum nativitate aliorum hominum, ut certa hoc constat ex omnibus supra adductis: hæc autem nativitas, & generatio est proximum fundamentum seu ratio fundandi hanc relationem. Secundum probatur, scilicet habere terminum ejusdem rationis, quia hic terminus est idem, qui est terminus nativitatis; sed illa nativitas habet terminum ejusdem rationis cum nostra; ergo. Et confirmatur, quia Christus, ut homo, est ejusdem rationis nobiscum, licet supposito differat, relatio autem illa, sicut & nativitas, terminatur ad Christum, ut hominem. Confirmatur secundo, quia sicut calefactio habet eundem terminum, sive recipiatur in homine, sive in ligno, & in calefaciente eadem relatio consequitur, quia forma inducta, & actio, per quam inducitur, ejusdem actionis est, quamvis subjecta differant, ita dicendum est in præsenti, servata proportione. Nam licet suppositum Christi, & nostrum secundum se diversa sint: tamen quia natura humana, quæ tali supposito conjungitur, est ejusdem rationis cum nostra, & actio, qua B. Virgo concurrit, ejusdem etiam rationis existit, ideo etiam relatio ejusdem speciei in ea consurget. Tandem confirmatur, quoniam aliàs Deipara non esset univoce mater cum reliquis, quod est contra mentem Conciliorum, & Sanctorum de hac materia loquentium, quos supra retulimus.

Objectio.

Objicies etiam, B. Virgo miraculose Christum concepit, miraculose etiam ad humanam ejus generationem operata est; ergo est mater miraculosa; ergo relatio matris est supernaturalis proportionata fundamento, quod proxime consequitur. *Respon.* Respondetur cum D. Thom. hic artic. 3. B. Virginem simpliciter dicendam esse veram, & naturalem matrem Christi, sicut cum eodem D. Thom. supra q. 33. art. 4. explicuimus Christum esse naturalem filium hominis, hæc enim duo correlativa sunt; relatio ergo matris, vera, ac naturalis relatio est, atque adeo ejusdem speciei cum reliquis. Ad objectionem autem respondetur ex eodem D. Th. quamvis conceptio Christi fuerit miraculosa, tum propter unionem hypostaticam: tum ratione causæ efficientis humanam generationem, præterea ex parte modi, tamen ex parte matris quoad substantiam, & essentiam fuisse conceptionem naturalem (ut recte dixit Ambr. lib. de Incarn. domin. sacram. c. 5. & 6. & in superioribus satis declaratum est); relatio autem consequitur eam conceptionem, ut est a matre secundum substantiam, & essentiam illius. Unde fit, licet proprie possit dici, B. Virginem miraculose concepisse (ut D. Th. supra docet), quia conceptio includit modum, & habitudinem ad causam efficientem: non tamen tam proprie dici matrem miraculosam, & supernaturalem, quia mater vocatur a relatione, in qua proprie nihil est supernaturale, quamvis aliqui interdum pie hoc modo loquantur ad explicandam dignitatem, & excellentiam conceptionis, & personę in illa conceptę. Bonav in 3. d. 4. art. 3. ult. q. 2. & Rich. a. a. q. 3. Gab. q. 1. a. a. Mars. q. 5. ar. dub. 2.

Conceptio Christi in utero Virginis, quomodo miraculosa, & quo modo naturalis.

Ad rationem dubitandi in principio positam responsio facilis est ex dictis. Nam terminus hujus relationis est persona Christi non secundum se; sed ut cum humanitate componit hunc hominem: hoc autem modo nihil obstat, quod sicut persona æterna temporaliter genita est, ita etiam sit terminus relationis realis. Dices. Ergo non poterit B. Virgo dici mater Dei, aut Verbi, sed solum Christi, aut hujus hominis, quia relatio solum respicit suum terminum, quatenus talis est. Sed neganda est consequutio: quia relatio, quæ per se primo, & formaliter respicit aliquem terminum, consequenter & quasi materialiter respicit subjectum remotum, seu suppositum illius termini. Ut licet homo albus sit similis rei albæ, ut sic, tamen etiam dicitur similis Petro, qui est suppositum illius albedinis, quod fere in omnibus formis, quæ habitudinem dicunt ad aliud, videre licet. *Objectio.* *Respon.*

SECTIO II.

Utrum in Christo sit relatio realis, & creata filii ad matrem.

PRima sententia est Christum referri ad matrem relatione reali, sed increata. Ita sentit Henr. 4. q 3. fundamentum ejus est, quia in uno supposito una est relatio ejusdem rationis, sicut in uno patre plures filios generante una est paternitas. Et confirmari potest, quia filiatio æterna terminat humanam naturam, & inde resultat hic homo; ergo illa eadem relatio, ut terminans talem naturam, refert hunc hominem ad Virginē: & hoc modo propriissime dicetur Virgo mater Dei, seu Verbi. Hanc sententiam videtur amplecti Alex. Alens. 3. p. q. 10. m. 3. ad arg.

Secunda sententia est, Christum referri ad Virginem sola relatione rationis filiationis temporalis. Ita D. Th. hic, & in 3. d. 8. art. 5. & ibi late Capreol. & S. Bonav. art. 2. q. 2. Fundamentum D. Th. jam supra explicatum est, nimirum relationem filiationis respicere personam, quod a Cajetano & aliis Thomistis non probatur, nisi ex denominatione, quoniam videlicet humanitas non potest denominari filia: sed solum suppositum, si autem relatio filiationis inhæreret immediate soli naturæ, & e supposito, vel supposito non nisi ratione naturæ, denominaret illa relatio aliquo modo naturam ipsam. Sed hæc ratio (si nihil amplius addatur) videtur evidenter infirmari: simili enim argumento probari posset, nativitatem humanam Christi non esse realem, aut non inhærere in humanitate. Probatur, quia non denominat illam natam, sed solum suppositum: quod ergo ipsi responderint de nativitate, idem dici poterit de relatione filiationis. Addendum

dum

dum igitur est, ut hæc ratio vim aliquam habeat, adæquatum subjectum, cui inhæret hæc relatio, esse totum suppositum, ut constat ex natura, & subsistentia. Et hujus ratio est, quia illud est subjectum hujus relationis, quod est adæquatus terminus, qui nascitur, seu generatur; sed hic terminus est totum ipsum suppositum, quia donec illud perfectum sit, non est consummata generatio; ergo adæquatus terminus, cui inhæret hæc relatio, est ipsum suppositum, ita ut saltem inhæreat in composito ex natura, & subsistentia ut sic, & hoc satis est, ut non possit in Christo hæc relatio esse realis, cum inhærere non possit in composito ex Verbo, & humana natura. Et hinc potest constitui nonnulla differentia inter nativitatem, & filiationem. Nativitas enim est veluti via, quæ quasi præcedit in materia, introducendo formam, & ideo, licet in natura inhæreat, denominat terminum, ad quem dicit habitudinem; at vero filiatio est veluti proprietas consequens ultimum terminum generationis, ac tantummodo se habet, ut forma inhærens, ideoque solum denominat subjectum, cui inhæret. Et confirmari potest primo, quia in divinis relatio filiationis nullo modo est in natura, nec illā denominat, sed est solum proprietas personalis. Secundo, quia propter hanc causam Christus non est capax relationis realis adoptivæ. Tertio, nam si Christus per humanitatem assumptam genuisset, non haberet relationem paternitatis: & si assumpsisset duas naturas, & in eis fuisset genitus a duabus matribus, & per eas genuisset duos filios, nō haberet nisi unicam relationem paternitatis, aut filiationis etiam secundum rationem. Quarto, quia aliàs sequitur, si Christus nunc dimitteret humanitatem, illum hominem fore filium Virginis, quia maneret in humanitate eadem relatio filiationis: consequens autem falsum est, quia B. Virgo non genuit illum hominem.

Tertia sententia est, esse in Christo relationem filiationis realem, ac temporalem ad matrem. Hæc est communior sententia Theolog. in 3. d. 8. Richar. art. 2. q. 2. in fine, Scot. q. unic. Duran. q. 3. quamvis utatur distinctione non necessaria. Dicit enim, filiationem, ut est proprietas personalis, id est, constituens personam, tantum esse unā in Christo, quod est certissimum, quia in Christo tantum est una relatio substantialis, & subsistens, quæ est personalitas Verbi Dei: at vero de filiatione, ut est tantum forma referens ad aliud, concedit esse duas in Christo filiationes reales. Eandem sententiam tenet Gabr. ibi concl. 3. licet in aliis conclusionibus doceat, quomodo loquendum sit posita sententia Nominalium, qui putant has relationes non esse formas reales, & eodem fere modo procedit Marsil. q. 7. art. 2. Fundamenta, ac rationes hujus sententiæ, postea referemus.

Christus non denominatus filius Virginis per increatā relationē filiationis.

Dico igitur primo, Christum Dominum non referri ad B. Virginem, nec denominari filium ejus per increatam filiationis relationem. Hæc assertio videtur mihi certa, primo quia illa relatio nullo modo convenit Christo propter generationem ejus ex matre; ergo non potest denominare illum filium Virginis, nec ad illam eum referre. Patet consequentia, quia Christus solum dicitur filius Virginis propter humanam generationem, & quæ per illam ipsi conveniunt. Antecedens vero patet, quia illa relatio convenit Christo secundum se propter æternam generationem, eidem vero ut subsistenti in humana natura convenit ratione unionis hypostaticæ, quæ est actio distincta ab humana generatione.

Secundo, generatio æterna, & temporalis sunt omnino diversæ rationis, solumque analogice in ratione generationis conveniunt, ergo & relationes filiationis sunt eodem modo diversæ, nam relationes accommodantur fundamentis, seu rationibus, ex quibus aliquo modo oriuntur. Ut in eodem homine relatio discipuli, & relatio filii diversæ sunt, quia & ex diversis principiis resultant, & diversos terminos respiciunt: multo autem magis differunt nativitas æterna, & temporalis, quam generatio, & doctrina, majorque differentia est inter patrem æternum, & Beatissimam Virginem, ut matrem, quam inter humanum Patrem, & præceptorem. Neque oportet decipi propter convenientiam in nomine filiationis, illa enim (ut dixi) est analoga, & non impedit distantiam inter rem creatam, & increatam, explicarique optime potest, si fingamus Spiritus Sancti personam assumpsisse carnem ex Virgine, tam proprie enim esset filius Virginis, sicut nunc est Verbum, de illo tamen nec verisimiliter cogitari posset referri ad matrem per increatam relationem processionis, cum in illam ratio filiationis nequaquam conveniat; idem autem judicium est de persona Verbi, quia licet ejus proprietas sit filiatio, est tamen altioris ordinis.

Tertio illa relatio convenit Christo, ut Deus est, seu ut est talis persona prorsus increata: sed sub hac ratione non refertur ad matrem, sed solum in quantum homo est, aliquo modo creatus, seu productus ex matre; ergo illa relatione non refertur ad matrem. Denique respectus realis est aliquid pendens aliquo modo a termino, quem respicit, præsertim quando respectus est temporalis, & terminus creatus; si ergo Christus ut homo habet respectum realem ad Virginem per ipsam relationem æternam, necesse est, ut ille respectus sit aliquid reale in ipsa relatione dependens a suo termino, ita ut si B. Virgo non existat, necesse sit Christum illo respectu carere: hoc autem repugnat perfectioni, & immutabilitati increatæ relationis. Quod si dicas illum respectum nihil secundum rem addere, sed solum secundum rationem, jam incides in secundam opinionem, quia ille respectus erit relatio rationis formaliter diversæ rationis a relatione æterna, cum diversum habeat terminum, & fundamentum, etiamsi quasi inesse in eodem supposito concipiatur. Si autem dicas hunc respectum esse realem, & poni posito termino, & auferri illo ablato, & tamen nihil omnino esse præter ipsam relationem increatam, id plane intelligi non potest; quia si nihil est præter relationem æternam, ergo posito tali fundamento, & termino nihil ponitur, nec aufertur, quia relatio æterna, & quicquid est omnino idem formaliter cum ipsa, nec denuo ponitur, nec aufertur; ergo ille respectus nihil est, quomodo ergo est respectus realis? Quod præterea declaratur, quia aliàs eodem modo posset dici Deus referri ex tempore ad creaturas respectu reali, sine additione ulla, vel dependentia, quod quia intelligi non potest, merito negant Theologi hujusmodi relationes seu respectus in Deo: & eadem ratione inter homines, cum pater habens unum filium, alium generat, necesse est, ut vel illi adveniat nova relatio a priori distincta, vel certe, ut præexistens aliquo modo augeatur, seu extendatur, & ut secundum aliquid sui habeat dependentiam a novo termino, ad quem habet novam habitudinem, seu respectum.

In Christo relatio realis filiationis ad matrē.

Dico secundo. Probabilius videtur esse in Christo Domino, ut homine, relationem realem filiationis ad matrem ejusdem speciei cum aliis filiationibus humanis. Probatur primo, quia in Christi humanitate potuit inhærere relatio aliqua realis respiciens Virginem, ut terminum, & causam, & habens pro fundamento actionem, vel passionem, seu generationem, & nativitatem, hæc autem relatio, quamvis humanitati inhæreat, proprie suppositum, seu hunc hominem denominat; ergo non est nisi relatio vera filiationis. Majorem concedit Cajetanus hic veritate convictus, dum in fine fere totius commentarii dicit, Christum referri ad matrem reali relatione causati ad causam, quam relationem humanitati inhærere necesse est, ut ipse etiam fatetur. Ratione etiam convinci potest, quia B. Virgo est causa realis, a qua humanitas illa aliquo modo effecta est, & illa est subjectum capax relationis; ergo resultat in illa relatio ex vi talis effectionis. Quod variis modis explicatur. Nam cum lignum, verbi gratia, fit calidum ab igne, licet illud suppositum non habeat simpliciter suum esse ab igne, nihilominus tamen calor in illo factus respicit ignem, ut effectus causam; ergo similiter quamvis humanitas fiat in Verbo, licet Verbum ipsum non fiat a Virgine, nihilominus in humanitate poterit esse relatio effectus ad causam, cum non minus, quam calor sit capax illius. Alio modo explicatur, si fingamus humanitatem solam, & ab omni supposito, proprio, & alieno separatam fieri, & concipi ex Virgine, ut sic esset capax relationis realis effectus ad causam; ergo, quod nunc fiat in Verbo, non impedit hanc relationem. Denique illa humanitas est capax relationum realium, similitudinis, æqualitatis, & aliarum, quarum fundamenta possunt inesse ipsi humanitati: sed etiā fundamentum hujus relationis causati inest (ut ostensum est) humanitati, & non habet aliunde specialem repugnantiam, quia causari commune est naturis, & formis.

Minor propositio in primo argumento assumpta, scilicet, relationem hanc proprie denominare hunc hominem, & non naturam, probatur primo, Quia relatio

eum

eum proprie denominat, quem denominat ejus fundamentum, ut inductione in omnibus relationibus videre licet. Ille enim dicitur pater, qui generare dicitur, & ille similis, vel æqualis, qui quantus, aut albus, vel aliquid hujusmodi. Ratio est, quia cum relatio conveniat alicui medio fundamento, seu ratione illius, necesse est, ut ei convenire dicatur, cui convenit fundamentum; fundamentum autem relationis (de qua agimus) non est aliud, quam generatio, vel nativitas ex Virgine, quia B. Virgo non habuit alium influxum, vel causalitatem, in qua hæc relatio fundari possit; ergo, quem denominat hoc fundamentum, eundem denominat hæc relatio; sed nativitas non denominat humanitatem, sed hunc hominem; ergo similiter hæc relatio. Confirmatur, & explicatur supra posito exemplo. Nam cum lignum fit calidum ab igne, sicut quod fit per se est calidum, seu compositum, & non solus calor, ita quod per se primo refertur, ut effectus ad causam, est calidum ut sic, quamvis relatio illi conveniat medio calore; sic ergo intelligi potest in præsenti. Quod in aliis relationibus Christi, quæ non negantur esse reales, videre licet, dicitur enim Christus similis, vel dissimilis, æqualis, vel inæqualis, quamvis hæ relationes in sola humanitate inhæreant.

Relatio eum proprie denominat, quem denominat ejus fundamentum.

Objectio. Dices: quamvis hæ relationes denominent suppositum, vel hunc hominem, possunt tamen denominare naturam, vel partes ejus, potest enim humanitas dici similis, vel corpus æquale; at vero hæc relatio non potest denominare naturam, non enim dicitur proprie causata, seu producta, sed concausata, aut comproducta.

Respons. Respondetur, hoc ipsum nos intendere, & ex aliis relationibus solum sumimus similitudinem in hoc, quod inhærendo naturæ possunt denominare personam, quamvis in alio non sit similitudo, id enim provenit ex diversitate fundamenti, ut prior ratio supra tacta declarat. Adde, esse in Christo alias proprietates in hoc etiam similes huic relationi. Nam operatio, vel amor inest naturæ, & non proprie denominat operantem, vel amantem, nisi personam, & hinc consequuntur relationes reales operantis, seu amantis, vel amici. Cur enim negabimus has esse reales in Christo, quamvis naturam non denominent, sed personam, quia suis fundamentis accommodantur?

Jam vero prima consequentia, & conclusio intenta multipliciter probatur. Primo; quia hæc relatio non est causati ad causam in genere, sed in specie; est ergo relatio geniti ad genitricem, quia non habuit Virgo respectu Christi, vel humanitatis ejus aliud causalitatis genus: ergo est relatio filiationis. Primum antecedens videtur per se evidens: tum quia illa relatio consequitur ex causalitate, ut in re fit, non fit autem in genere, sed in tali specie: tum etiam, quia ex parte Virginis non est alia relatio matris, alia causæ: sed est una, & eadem nomine generico, vel specifico significata, quia B. Virgo non est aliter causa, quam generando. Secundo, quia in aliis hominum filiis non est duplex relatio, altera in humanitate causati ad causam, altera in supposito filii ad Patrem; sed sicut est una generatio, qua per se primo fit homo, & cum producitur humanitas, ita est una relatio, quia per se primo refertur hic homo, & (ut ita dicam) correfertur humanitas; ergo illa relatio causati in aliis hominibus est relatio filiationis, ergo & in Christo. Probatur consequentia, quia habet fundamentum proximum, & terminum ejusdem rationis, scilicet generationem humanam, & veram matrem, & ab his sumit relatio suam specificam rationem. Tertio argumentor explicando amplius rationes factas, & evertendo fundamentum contrariæ sententiæ: quia non magis requirit relatio filiationis, ut inhæreat supposito secundum se, quam hæc relatio causati; ergo ex hoc capite non possunt distingui hæ relationes, & cum ex nullo alio possint, (ut probatum est) relinquitur non esse distinctas. Antecedens patet, quia sicut denominatio filii cadit in suppositum, & non in naturam, ita & denominatio propria hujus relationis (ut ostensum est); ergo non est major ratio, cur una harum relationum inhæreat supposito secundum se, quam altera. Et idem argumentum sumi potest ab operationibus, aliisque proprietatibus, vel relativis, vel absolutis, quæ licent denominent solum suppositum, non potest inde colligi necesse esse, ut illi inhæreant. Et idem argumentum fieri potest de ipsa nativitate. Neque solutio, aut differentia supra indicata satisfacit, scilicet quod generatio sit veluti via, & relatio veluti proprietas consequens: tum quia hoc nihil refert, quia operatio est etiam proprietas totius suppositi jam constituti: & nihilominus denominant suppositum, & non naturam, licet huic inhæreat, quia est ab illo tanquam adæquato, & integro principio. Tum etiam, quia relatio accommodatur fundamento in denominando.

Quarto, argumentor explicando rationem a priori, quia actio, seu causalitas matris non versatur per se circa subsistentiam filii causandam, vel efficiendam, sed solum circa unionem formæ, cum materia mediis dispositionibus, quæ causalitas tam integra, & perfecta fuit in B. Virgine, sicut in aliis matribus, ejusdemque rationis, & ad illam nihil prorsus refert, quod subsistentia filii sit creata, vel increata, & hac ratione relatio matris in Virgine est realis, perfecta, & ejusdem rationis cum aliis; ergo eadem ratione ex parte filii ad realem relationem filiationis impertinens est subsistentiam esse creatam, vel increatam, dummodo subsistens in hac humanitate vere sit productus a matre per supra dictum causalitatis modum. Primum antecedens ita declaro, nam in humana generatione cujusvis hominis supponitur materia subsistens, & similiter anima prius natura creatur subsistens, tota autem actio, seu causalitas matris versatur circa materiam ministrandam, vel disponendam, & formæ conjungendam, qua unione facta necessario consequitur, ut adæquatus terminus illius sit res subsistens: ergo ad hanc matris causalitatem non refert, quod materia, & forma supponantur prius natura subsistentes, subsistentia propria magis, quam aliena, aut creata potius, quã increata. Eodemq; modo erit productus a matre talis filius, sive hac subsistẽtia subsistat, sive illa; ergo cadẽ similiter relatione ad matrem referetur, quia relatio in effectu consequitur ex causalitate, vel actione, secundum id, quod per se, ac formaliter ex vi illius fit: non vero secundum id, quod aliunde supponitur. Sicut eadem relatio calidi sequitur ex actione ignis, sive fiat circa lignum, sive circa aquam, vel aliquid aliud.

Quinto, relatio matris in Virgine est realis, & per eam refertur ad Christum, ut a se causatum; ergo relatio causati, quæ respondet in Christo, est relatio filiationis. Patet consequentia: tum quia huic relationi matris nulla alia relatio respondere potest: tum etiam, quia per illud idem potest Christus in se suscipere relationem filii ad matrem per quod terminat relationem matris ad ipsum. Nam in his relationibus mutuis, vel formalis terminus unius est alia relatio (ut aliqui volunt), atque ita necesse est, utramque esse realem, quia non potest relatio esse sine suo formali termino, vel certe, si formalis terminus est aliquid absolutum, illud est proximum subjectum, seu fundamentum oppositæ relationis, ut in relatione similitudinis in albedine formalis terminus unius, si non est alia similitudo, saltem est albedo, in qua alia similitudo fundatur. Ostensum autem est terminum formalem relationis matris esse humanitatem, quatenus est terminus etiam formalis generationis ex matre; ergo illa etiam erit sufficiens subjectum, seu ratio recipiendi relationem filii ad matrem. Sextam rationem ex reali denominatione filii sumptam addemus solvendo argumenta.

Dico tertio, quamvis in Christo sit duplex relatio realis filiationis, non tamen est duo filii, sed unus tantum. Probatur facile, quia ad multiplicationem illius concreti (sive adjective, sive substantive sumatur) non sufficit multiplicatio formæ sine suppositorum multitudine: qua de causa licet in Christo sint multæ operationes, vel nativitates, vel artes, aut scientiæ, non est plures operantes, &c. sed unus operans, unus natus, unus artifex, unus sciens; sic ergo in proposito.

Responsio ad argumenta in opposit.

Superest, ut secundæ opinionis argumentis satisfaciamus; nam de prima nihil novi est, quod dicamus. Igitur ad præcipuum fundamentum recte ibi dictum est, integrum & completum subjectum, quod relatio denominat, esse suppositum, quod generatur, non tamen necessarium esse, ut relatio illi adæquate, ac per se primo inhæreat, sicut de nativitate, & operationibus dicendum est. Nec differentia ibi posita satisfacit, ut probando conclusionem ostendimus. Unde ad probationem, scilicet illud esse subjectum filiationis, quod est terminus adæquatus generationis, respondetur, esse quidem subjectum denominationis, non tamen inhæsionis. Nam sicut illud suppositum,

positum, seu compositum est terminus adæquatus generationis, quamvis tota generatio formaliter versetur circa naturam, illique inhæreat, ita hæc relatio filiationis potest denominare idem suppositum, quamvis insit soli humanitati.

Objectio.

Sed urgebis, quia alii homines geniti plus habent a suis matribus, quam Christus a Virgine, habent enim ab illis humanitatem, & subsistentiam, atque adeo ipsum suppositum: Christus autem a Virgine tantum habuit humanitatem; ergo aliam relationem causati vel producti habent alii filii ad matres, quam Christus ad Virginem. Hoc ductus argumento dicere solebam, relationem filii ad matrem in Christo, & aliis hominibus esse quidem ejusdem speciei, ut probatum est, in Christo tamen non esse ita completam, vel (ut sic dicam) ita extensam sicut in reliquis hominibus. Ut, si intelligeremus ignem producere in uno subjecto calorem ut octo cum suo intrinseco termino: in alio vero minorem calorem, seu absque tali termino, consequenter diceremus relationem effectus in utroque calido esse ejusdem rationis: tamen in uno esse magis completam, & perfectam, quam in alio. Juxta quam doctrinam dicendum ulterius erat, in aliis hominibus filiationem, secundum suum esse completũ, inhærere in toto supposito, ut constat ex humanitate, & subsistentia: in Christo vero inhærere tantum in humanitate. Quia alii filii generantur a matribus tam secundum naturam, quam secundum subsistentiam, quæ denuo fit ex vi talis generationis; Christus autem solum habuit a matre humanitatem, secundum quam ab illa genitus est, quod formaliter, & essentialiter sufficit ad rationem filiationis. Quia formalis ratio talis generationis non sumitur ex subsistentia, sed ex natura. Nam sicut Christus est homo ejusdem rationis, & speciei nobiscum, quia ratio hominis sumitur a natura, non a persona, ita generatio, & relatio ejus est ejusdem rationis, quia per se, & formaliter terminatur ad hominem ratione humanitatis, non ratione subsistentiæ. Hæc doctrina probabilis est: nunc vero non admodum placet, ex ea enim sequitur relationem matris non esse in B. Virgine tam completam, & integram, sicut est in aliis matribus. Deinde, quia (si res attente consideretur) nihil minus habet Christus a matre, quam quilibet alius filius. Subsistentia enim creata, quæ est in aliis filiis, secundum se non fit a matre, sed partim in anima, & materia supponitur, facta autem unione formæ cum materia absque nova matris causalitate, resultat integra subsistentia totius, constans ex partialibus subsistentiis partium, ita ut impossibile sit illam impedire, suppositis in corpore, & anima propriis partialibus subsistentiis. Simili autem modo in generatione Christi ex Virgine, ordine naturæ supponuntur anima, & corpus unita Verbo, & subsistentia in illo, & hæc inter se per generationem uniuntur: qua unione facta, absque alia matris causalitate necessario sequitur, ut tota humanitas illa subsistentia subsistat, atque adeo, ut hic homo sic subsistens productus sit: tantam ergo causalitatem habet B. Virgo ad productionem hujus hominis, sicut aliæ matres, nec plus habent alii filii a matribus, quam Christus a Virgine; ergo relatio filiationis in Christo, & matris in Virgine æque completæ, ac perfectæ sunt, sicut inter alios homines. Ad instantiam ergo factam negatur assumptum, est enim falsum, ut plane constat ex dictis.

Respõsio. Relatio filiationis in Christo, & maternitatis in Virgine æque cõpleta, ac perfecta, sicut inter alios homines.

Filiationis divinæ, & creatæ in Christo differentia.

Ad confirmationes ejusdem opinionis. Ad primam de filiatione divina negatur similitudo, quia illa est relatio per se subsistens, constituens personam in ratione personæ; & ideo non potest recipi in natura, sed terminare illam: hæc vero relatio supponit personam constitutam, & inhæret media natura. Est etiam aliud discrimen: quia in Divinis Filius non distinguitur natura a Patre, sed sola relatione, quare necesse est, ut per se constituat personam, & non inhæreat ratione naturæ: at vero hæ relationes creatæ supponunt personas matris, & filii constitutas in propriis naturis, per quas possunt illis inhærere.

Ad secundam confirmationem de filiatione adoptiva, respondetur, in Christo, ut sanctificato per gratiam creatam, esse quidem relationem realem ad Deum, ut sanctificantem, illam vero non esse filiationem adoptivam, non propter illud principium, quod filiatio debeat inhærere supposito, sed quia illa relatio in Christo non sequitur ex adoptione, sed ex gratia connaturali, ut supra q. 23. latius dictum est.

Ad tertiam confirmationem respondetur omnia esse falsa, quæ assumuntur, & potius retorqueri posse argumentum. Nam si Christus per humanitatem generaret filium, resultaret vere in eo relatio realis paternitatis, quia sicut actio, ita & relatio ex illa resultans convenit supposito, medio principio agendi, quod est forma, seu natura. Et eadem ratione, si Verbum assumeret plures naturas, plures haberet relationes filiationis, & si per eas generaret, haberet plures relationes paternitatis. Ac denique si fingeremus humanitatem B. Virginis esse unitam hypostatice Deo, & genuisse Christum, sicut modo genuit, non minus haberet relationem realem matris, quam modo habet, & in eo casu magis ostenditur efficacia cujusdam vulgaris argumenti in hac materia, sumpti ex denominatione reali filii, & matris. Nam quia Christus vere, & realiter est filius Virginis, videtur recte colligi, habere relationem realem. Responderi autem solet cum D. Th. hic, Christum dici realiter filium Virginis ex relatione reali matris ad ipsum. Hæc vero responsio non haberet locum in casu posito, quia non magis esset Virgo capax relationis realis maternitatis, quã Christus filiationis: vel certe, si B. Virgo, quãvis esset persona increata, esset capax relationis realis maternitatis, non est, cur negemus Christũ esse capacẽ relationis realis filiationis. Nisi forte quis dicat, in eo casu posse realiter dici matrem, aut filium propter originem, non vero propter relationem. Sed si hoc licet gratis dicere, pari ratione posset aliquis negare omnem relationem realem inter matrem, & filium, dicendo ita denominari ab origine, non a relatione.

Ad quartam confirmationem, concedo, si Verbum dimitteret humanitatem, permansuram in illo homine, seu in humanitate illa subsistente in proprio supposito eandem relationem filiationis, quam nunc habet, ut recte videtur probare argumentum factum, quia manet subjectum, & fundamentum, & terminus: ergo non est, quod corrumpatur relatio. Ex quo ulterius sequitur illum hominem esse filium Virginis, quandoquidem habet in natura humana relationem realem filiationis ad ipsam. Addit vero Gabr. in 3. d. 4. q. unic. art. 3. dub. 1. illum non esse eundem filium Virginis, qui antea erat, unde concedit consequenter posse Virginem habere duos filios ex vi ejusdem generationis, & alia similia infert non minus impropria, & falsa, quam fundamentum, unde colliguntur. Dico ergo ulterius, illum hominem in eo casu non solum fore filium Virginis, sed eundem filium. Quia habet eandem numero filiationem, & in eadem numero natura, & ex vi ejusdem generationis: nec obstat, quod suppositum sit diversum, quia (ut supra dixi) etiamsi duæ personæ eandem humanitatem assumant, essent unus homo: ergo in eo casu esset idem homo, licet esset diversum suppositum; ergo pari ratione esset idem filius. Quapropter non consequenter loquuntur nonnulli recentiores Thomistæ, qui negant, in eo casu posse illum hominem dici filium Virginis, cum aliàs cum D. Thoma fateantur esse unum, & eundem hominem, si sit una, & eadem natura, quamvis supposita sint diversa. Neque enim refert, quod simul, aut successive eadem humanitas in uno, vel diversis suppositis subsistat: quandoquidem sola unitas naturæ ad hanc unitatem sufficere censetur, sicut patet a simili, nam quemadmodum est unus artifex, qui simul habet plures artes, ita etiam qui successive.

Sed instabis; ergo si Verbum divinum nunc dimitteret humanitatem, ut subsisteret, non in proprio, & creato supposito, sed in persona Patris, Pater esset filius Virginis, quia esset idem homo, & in humanitate haberet eandem relationem filiationis; consequens est falsum, diximus enim supra, quod si humanitas Christi prius in proprio supposito extitisset, licet postea assumpta esset a Verbo, Verbum non esset filius Virginis. Respondetur negando simpliciter consequentiam: concedi quidem posset hunc hominem formaliter, quatenus hic homo est, esse filium Virginis, quia hic homo solum dicit subsistens in hac humana natura, & hoc vere fuit genitum ex Virgine, quamvis hoc suppositum, seu hoc subsistens non fuerit ab illa genitum, & ideo non sequitur Patrem fuisse genitum ex Virgine, quia Pater jam dicit definite, & quasi materialiter hoc suppositum, quod nec terminavit generationem ex Virgine, nec est de ratione hujus hominis ut sic. Et ratio a priori est, quia quę hic homo facit, vel pa-

Objectio.

Respon.

titur,

titur, non dicuntur de Patre, aut Verbo, nisi per communicationem idiomatum: hæc autem communicatio non est nisi ratione unionis: & ideo solum habet locum in iis, quæ antecedunt. Unde etiam si Deus assumeret humanitatem hominis peccatoris, non diceretur Deus peccasse, eo quod suppositum proprium illius humanitatis prius per illam peccasset; & similiter si Verbum nunc dimitteret humanitatem, & Pater eam assumeret, non diceretur Pater redemisse homines, neque mortuus pro illis. Eadem ergo ratione non diceretur filius Virginis, quia hæc denominatio dicit ordinem ad præteritā actionem, seu passionem, quę nullo modo facta fuit in persona Patris. Nec est omnino eadem ratio, si humanitas dimissa n Verbo in propria persona subsistere incipiat: duplex enim differentia intercedit. Prima, quia quando natura creata subsistit in proprio supposito, non potest hoc suppositum condistingui ab ipsa natura, & ideo non aliter possumus loqui de hoc supposito, quam de hoc homine formaliter, ac propterea simpliciter dicimus hunc hominem esse genitum, vel esse filium Virginis: at vero quando natura assumitur ab alia persona, suppositum illud secundum se condistinguitur a natura; & ideo non fit communicatio idiomatum talis naturæ sub nominibus propriis illius suppositi, vel propriæ naturæ ejus, nisi supposita unione ejusdem cum alia natura. Secunda differentia est, quia subsistentia propria convenit naturæ ab intrinseco, & ideo, quamvis a principio fuerit divinitus impedita, si postea suę naturę relinquatur, censetur habere eam subsistentiam ex vi illius actionis, & productionis, qua incepit esse; & ideo totum id potest tribui & referri in causam propriam, & principium illius naturæ. At vero subsistentia alterius personæ nullum habet fundamentum in natura, neque in actione, qua recepit esse, & ideo, si illa persona non terminavit talem naturam in ipso generationis instanti, nulla ratione potest genita, vel filius denominari.

SECTIO III.

Utrum perseverent nunc in Christo, & Virgine relationes matris, & filii.

RAtio dubitandi esse potest, nam in Christi morte extincta utraque relatio est. Quia sicut post illam mortem non mansit hic homo, ut sic, neque humanitas, ita neque relatio filiationis, neque filius Virginis, ut sic: ablato autem uno extremo, necesse est tolli relationem in alio; sed resurgente Christo non videntur ex natura rei posse redire tales relationes, quia jam non habebat Christus esse hominis ex vi maternæ generationis, illa enim causalitas jam habuit suum effectum, qui postea destructus est, & deinde per aliam actionem redit idem secundum rem, non tamen formaliter ut terminus, vel effectus prioris actionis; relatio autem filiationis fundari videtur in hujusmodi esse, ut causato per maternum concursum, seu operationem; ergo per resurrectionem non redit talis relatio, sicut nec fundamentum ejus, quod fuit generatio. Et confirmatur, quoniam aliàs fieri non posset, quin inter personas, quarum una semel aliam generavit, esset relatio realis, etiam si postea sæpius esse desinerent, & aliis modis iterum producerentur.

Respondetur quæstionem hanc communem videri omnibus aliis filiis, & matribus, quia nihil potest hic dici factum ex speciali miraculo, sed natura rei attendenda est, quia relatio habet talem modum existendi, & incipiendi, ut positis fundamento, & termino, necessario omnino resultet, illis autem non positis, fieri non potest relatio etiam de potentia absoluta: totum autem fundamentum harum relationum est, quod Christus homo semel fuit genitus ex Virgine; si ergo hoc fundamentum sufficiens est, ut illæ relationes non solum durent durante illo esse hominis, sed etiam ut iterum, atque iterum pullulent, etiamsi illud esse hominis interruptum sit (ut ita dicam) si postea alia via sit instauratum: si hoc, inquam, sufficit in Christo, & Virgine, sufficiet in omni alia filiatione, & maternitate. Si autem in aliis non sufficit, nec in Christo sufficiet, & consequenter nec miraculose potuissent tales relationes redire, quia fierent sine sufficienti fundamento, quod illis repugnat.

Videtur autem verisimile, illud fundamentum satis esse, ut hæ relationes semper resultent. Quia semper est verum dicere hunc hominem fuisse genitum ab illa muliere: ex hoc autem intrinsece sequuntur dictę relationes. Item quia si Christus, & B. Virgo nunquam fuissent mortui, sed translati ad gloriam, non esset dubium, quin in eis perseverarent dictæ relationes: solum quia semel Virgo genuit Christum. Sed hoc æque verum est, etiamsi extrema, inter quæ versantur illæ relationes, interdum defuerint, & postea redierint, sicut duæ albedines, quæ nunc sunt similes, retinent easdem numero relationes similitudinis, sive perpetuo durent, sive aliquando corrumpantur, & iterum producantur. Unde non est, cur dicamus de ratione filiationis esse, ut subjectum ejus proxima, seu ultima productione habuerit esse per generationem ex matre, sed satis est, quod aliquando traxerit originem ex matre & ita, sicut res facta, seu præterita, non potest jam non fuisse facta, seu præteriisse, ita non est inconveniens, ut relatio filiationis semel habita amitti non possit, existentibus ejus subjecto, & termino. Quod tandem ex modo loquendi confirmatur: quia ita nunc absolute loquimur de Christo, & Virgine, matrem, & filium eos appellando, prout nunc sunt in statu gloriæ. Quo circa addendum est ultimo (quidquid sit de metaphysica quæstione relationum) quod attinet ad matris dignitatem morali modo consideratam, certissimum esse, eam perseverare in Deipara: imo nunquam fuisse imminutam etiam in triduo mortis Christi: quia licet tunc non esset hic homo, quem B. Virgo genuerat, vere tamen erat ille, quem genuit Virgo habens unitas sibi partes illius humanitatis, quas ex Virgine accepit, quod satis est ad hanc matris dignitatem conservandam, quæ (ut supra dixi) magis moraliter, quam physice explicanda est.

Maternitas, & filiatio in Virgine, & Christo semper durant.

ARTICULUS VI.

Utrum Christus fuerit natus sine dolore matris.

AD sextum sic proceditur. Videtur, quod Christus non fuerit natus sine dolore matris. Sicut enim mors hominum subsecuta est ex peccato primorum parentum (secundum illud Genes. 2. Quacunque die comederis ex eo, morte morieris) ita etiam dolor partus, secundum illud Genes. 3. In dolore paries filios. Sed Christus mortem subire voluit; ergo videtur, quod pari ratione ejus partus esse debuerit cum dolore. 1. 2. q. 164. art. 1. ad 4

2. *Præterea. Finis proportionatur principio. Sed finis vitæ Christi fuit cum dolore, secundum illud Isai. 53. Vere dolores nostros ipse tulit. Ergo videtur, quod etiam in sua nativitate fuerit dolor partus.*

3. *Præterea in lib. de ortu Salvatoris narratur, quod ad Christi nativitatem obstetrices occurrerunt, quæ videntur esse necessaria parienti propter dolorem: ergo videtur, quod B. Virgo peperit cum dolore.*

Sed contra est, quod Augustinus dicit in sermone de Nativitate, alloquens Virginem matrem. Nec in conceptione, inquit, inventa es sine pudore, nec in partu inventa es cum dolore. In ser. 14. paulo a princ. to. 10

Respondeo dicendum, quod dolor parientis causatur ex apertione meatuum, per quos proles egreditur. Dictum est autem supra, quod Christus est egressus ex clauso utero matris: & sic nulla violentia apertionis meatuum ibi fuit, & propter hoc in illo partu nullus fuit dolor, sicut nec aliqua corruptio. Sed fuit ibi maxima jucunditas, ex hoc, quod homo Deus est natus in mundum secundum illud Isaiæ 35. Germinans germinabis sicut lilium, & exultabit lætabunda, & laudans. q. 28. art. 2

Ad primum ergo dicendum, quod dolor partus consequitur in muliere commixtionem virilem: unde Genes. 3. postquam dictum est, in dolore paries, sequitur, & sub viri potestate eris. Sed sicut dicit August. in serm. de Assumpt. B. Virginis, ab hac sententia excipitur Virgo mater Dei, quæ quia sine peccati colluvione, & sine virilis admistionis detrimento Christum suscepit, & sine dolore genuit: & sine integritatis violatione, pudore virginitatis integro permansit. Christus autem mortem suscepit spontanea voluntate, ut pro nobis satisfaceret, non quasi ex necessitate illius sententiæ: quia in se mortis debitor non erat. c. 4. paulo ante princ. Incipit hic serm. Ad interrogata; & habetur tom. 9.

Ad secundum dicendum, quod sicut Christus moriendo destruxit mortem nostram, ita suo dolore nos a doloribus liberavit; & ideo mori voluit cum dolore. Sed dolor parientis matris non pertinebat ad Christum, qui pro peccatis

tis

pis nostris satisfacere veniebat; & ideo non oportuit, quod mater ejus pareret cum dolore.

Ad tertium dicendum, quod Luc. 2. dicitur, quod B. Virgo ipsum puerum, quem pepererat, pannis involvit, & posuit in præsepio. Et ex hoc ostenditur narratio illius libri (qui est apocryphus) esse falsa. Unde Hieronymus dicit contra Helvid. Nulla ibi obstetrix, nulla muliercularum sedulitas intercessit, & mater, & obstetrix fuit, pannis (inquit) involvit infantem, & posuit in præsepio. Quæ sententia apocryphorum deliramenta convincit.

ARTICULUS VII.

Utrum Christus debuerit in Bethlehem nasci.

194. Iufr. q. 46. art. 10. & Matth. 2. col. 6. & opusc. 6a. 64. col. 3.

AD septimum sic proceditur. Videtur, quod Christus non debuerit in Bethlehem nasci. Dicitur enim Isaiæ 2. De Sion exhibit lex, & Verbum Domini de Jerusalem: sed Christus est vere Verbum Dei: ergo de Jerusalem debuit prodire in mundum.

2. Præterea, Matt. 2. dicitur scriptum esse de Christo, quod Nazarenus vocabitur, quod sumitur ex eo, quod scribitur Isai. 11. Flos de radice ejus ascendet: Nazareth enim, flos interpretatur. Sed maxime aliquis denominatur a loco suæ nativitatis: ergo videtur, quod in Nazareth nasci debuerit, ubi etiam fuit conceptus, & nutritus.

3. Præterea. Ad hoc Dominus natus est in mundo, ut veritatis fidem annunciaret: secundum illud Joan. 18. In hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati. Sed hoc facilius fieri potuisset in civitate Romana, quæ tunc dominatum orbis habebat. Unde & Paulus Romanis scribens dicit, Rom. 1. Fides vestra annunciatur in universo mundo. Ergo videtur, quod non debuerit in Bethlehem nasci.

Sed contra est, quod dicitur Michææ 5. Et tu Bethlehem Ephrata, parvulus es in millibus Juda: ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israel.

Respondeo dicendum, quod Christus in Bethlehem nasci voluit duplici ratione. Primo quidem, quia factus est ex semine David secundum carnem, ut dicitur Rom. 1. Cui etiam facta fuerat repromissio specialis de Christo, secundum illud 2. Reg. 23. Dixit vir, cui constitutum est de Christo Dei Jacob. Et ideo in Bethlehem, de qua natus fuit David, nasci voluit, ut ex ipso loco nativitatis promissio ei facta impleta ostenderetur. Et hoc designat Evangelista dicens; Eo quod esset de domo, & familia David. Secundo, quia (ut Gregor. dicit in homil.) Bethlehem domus panis interpretatur: ipse autem Christus est, qui ait: Ego sum panis vivus, qui de cœlo descendi.

Hom. 8. in Evang. ab princip. a princ. & Beda in a. 1. super Luc. c. 2.

Ad primum ergo dicendum, quod sicut David in Bethlehem natus est, ita etiam Jerusalem elegit, ut in ea sedem Regni constitueret, & templum Dei ibi ædificaret, & sic Jerusalem elegit, ut esset civitas regalis, & sacerdotalis. Sacerdotium autem Christi, & ejus regnum præcipue consummatum est in ejus passione; & ideo convenienter Bethlehem elegit nativitati, Jerusalem vero passioni. Similiter etiam per hoc hominum gloriam confutavit, qui gloriantur de hoc, quod ex civitatibus nobilibus originem ducunt, in quibus etiam præcipue volunt honorari. Christus autem e converso in Civitate ignobili nasci voluit, & in Civitate nobili pati opprobrium.

Hom. 8. in Evang. a b. remote a princ. c. 2. in Lucam super 7. Ind, Reclinavit illum in præsepio.

Ad secundum dicendum, quod Christus florere voluit secundum virtuosam conversationem, non secundum carnis originem: & ideo in Nazareth voluit educari, & nutriri, & in Jerusalem quasi peregre nasci. Quia (ut Gregorius dicit) per humanitatem, quam assumpserat, quasi in alieno nascebatur, non secundum potestatem, sed secundum naturam. Et etiam (ut Beda dicit) in diversorio loco egebat, ut nobis multas mansiones in domo Patris præpararet.

Est cap. 1. secundum ordinem, Beda to. 9

Ad tertium dicendum, quod sicut dicitur in quodam sermone Ephesini Concilii, si maximam Romam elegisset civitatem, propter potentiam civium mutationem orbis terrarum putarent. Si filius fuisset Imperatoris, potestati utilitatem ascriberent. Sed, ut divinitas cognosceretur, orbem transformasse terrarum, paupercalam elegit matrem & pauperiorem patriam. Elegit autem Deus infirma mundi, ut confundat fortia, sicut dicitur 1. ad Corinth. 1. Et ideo ut suam potestatem magis ostenderet, in ipsa Roma, quæ caput mundi erat, etiam caput Ecclesiæ suæ statuit, in signum perfectæ victoriæ: ut exinde fides derivaretur in universum mundum, secundum i. ad Isai. 26. Civitatem sublimem humiliabit, & conculcabit eam pes pauperis (scilicet Christi) gressus egenorum, id est Apostolorum Petri & Pauli.

COMMENTARIUS.

IN hoc etiam articulo nihil explicandum occurrit in D. Thom. litera. Quæ vero pertinent ad testimonium Michææ 5. fusius disputatione sequenti explicabuntur, ubi & examinanda sunt ea, quæ Cajetanus notat in solutione ad 2. Quæ vero scribit in solutione ad 3. de sede Romana, quod jure divino illius Episcopus sit universalis Ecclesiæ Pastor, ita ut ex præcepto Christi hæc duo conjuncta esse necesse sit, ad hunc locum non spectant, & majori ac diligentiori examinatione indigent. Nam licet constet de jure divino esse, ut summus Pontifex sit caput totius Ecclesiæ, & Petri successor in Episcopatu orbis: non tamen ita constat esse de jure divino, ut ille idem sit Episcopus urbis. Sed de de hoc alias. Testimonium autem, quod D. Thom. affert ex Conc. Ephesino, habetur in tom. 6. illius, appendice 5. cap. 2. in oratione Theodoti Ancyrorum Episcopi, de Nativitate Salvatoris.

ARTICULUS VIII.

Utrum Christus fuerit tempore congruo natus.

AD octavum sic proceditur. Videtur, quod Christus non fuerit congruo tempore natus. Ad hoc enim Christus venerat, ut suos in libertatem revocaret. Natus est autem tempore servitutis, quo scilicet totus orbis tempore Augusti describitur, quasi tributarius factus, ut habetur Lucæ 2. Ergo videtur, quod non congruo tempore Christus fuerit natus.

2. Præterea, Promissiones de Christo nascituro gentibus non fuerant factæ, secundum illud Roman. 9. Quorum sunt promissa. Sed Christus natus est tempore, quo Rex alienigena dominabatur: sicut patet Matth. 2. Cum natus esset Jesus in diebus Herodis Regis. Ergo videtur, quod non fuerit congruo tempore natus.

3. Præterea. Tempus præsentiæ Christi in mundo, diei comparatur, propter id, quod ipse est lux mundi unde ipse dicit Joan. 9. Me oportet operari opera ejus, qui misit me, donec dies est. Sed in æstate sunt dies longiores, quam in hyeme: ergo cum natus fuerit in profundo hyemis octavo Kalendas Januarii, videtur, quod non fuerit convenienti tempore natus.

Sed contra est, quod dicitur Galat. 4. Cum venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege.

Respondeo dicendum, quod hæc est differentia inter Christum, & alios homines, quod alii homines nascuntur subjecti necessitati temporis: Christus autem tanquam Dominus, & conditor omnium temporum elegit sibi tempus, in quo nasceretur, sicut & matrem, & locum. Et quia quæ a Deo sunt, ordinata sunt, & convenienter disposita: consequens est, quod convenientissimo tempore Christus nasceretur.

Ad primum ergo dicendum, quod Christus venerat nos in statum libertatis reducere de statu servitutis. Et ideo sicut mortalitatem nostram suscepit, ut nos ad vitam reduceret: ita (ut Beda dicit) eo tempore dignatus est incarnari, quo mox natus censui Cæsaris ascriberetur, atque ob nostræ liberationem ipse servitio subderetur. Tempore etiam illo, quo totus orbis sub uno principe vivebat, maxima pax fuit in mundo, & ideo decebat, ut illo tempore Christus nasceretur, qui est pax nostra faciens utraque unum, ut dicitur Ephes. 2. Unde Hieron. dicit super Isai. Veteres revolvamus historias, & inveniemus usque ad vigesimum octavum annum Cæsaris Augusti, in toto orbe terrarum fuisse discordiam: orto autem Domino, omnia bella cessaverunt, secundum illud Isai. 2. Non levabit gens contra gentem gladium. Congruebat etiam, ut in illo tempore, quo unus princeps dominabatur in mundo, Christus nasceretur, qui venerat congregare suos in unum, ut esset unum ovile, & unus pastor, ut dicitur Joan. 10.

Super illud Luc. 2. Ut profiteretur cum Maria. ast a 3. secundum ordinem Bedæ tom. 2.

Super illud Isai. 2. Non levabit gens contra gentem tom. 3.

Ad secundum dicendum, quod ideo Christus, Regis alienigenæ tempore nasci voluit, ut impleretur prophetia Jacob dicentis, Genes. penultim. Non auferetur sceptrum de Juda, & dux de femore ejus, donec veniat, qui mittendus est. Quia ut Chrysost. dicit super Matth. quamdiu Judaica

Hom. 2. in Matth. in op. imperf. nō lōge a princ. c. 2.

daica gens sub Judaicis Regibus, quamvis peccatoribus, tenebatur, Propheta mittebantur ad remedium ejus: nunc autem quando lex Dei, sub potestate Regis iniqui tenebatur, nascitur Christus, quia magna, & desperabilis infirmitas medicum artificiosiorem quærebat.

Ad tertium dicendum, quod sicut dicitur in libr. de quæst. veter. & novi Testam. tunc Christus nasci voluit, quando lux diei incrementum incipit accipere: ut ostenderetur, quod ipse venerat, ut homines crescerent in lucem divinam, secundum illud Luc. 1. Illuminare his qui in tenebris, & in umbra mortis sedent. Similiter etiam asperitatem hyemis elegit ad nativitatem, ut ex tunc carnis afflictionem pateretur pro nobis.

In lib. q. ex nov. Test. q. 51 tom. 4. inter opera August.

COMMENTARIUS.

COnstituit D. Thom. differentiam inter Christum, & alios homines, quod alii subdantur necessitati temporis, ut nascantur: Christus vero sibi nascendi tempus elegit. Unde concludit fuisse convenienti tempore natũ, quia, quæ a Deo sunt, ordinata sunt. Videtur autem nulla prorsus intercedere differentia. Quia Christus non ut homo, sed ut Deus elegit sibi tempus nascendi, unde ut homo etiam fuit subditus necessitati nascendi tali tempore a Deo præordinato: idem autem est in aliis hominibus, qui nonnisi ex divina providentia certis temporibus nascuntur. Quare si de Jo. Baptista v.g. quæreremus, an convenienti tempore natus fuerit, eadem ratio esset reddenda, scilicet tempore a Deo prædefinito fuisse natum; & ideo tempus illud non potuisse non esse conveniens. Respondetur in primis non esse hoc loco disputandum, an Deus eodem modo omnium hominum nativitates, & tempora prædefiniat, certum autem est tempus nativitatis Christi singulari modo esse prædefinitum ex ratione divinæ bonitatis, & sapientiæ. Nec dubito, quin aliorum etiam hominum, præsertim singulariter electorum, nativitates, ac tempora eodem prædefiniantur modo. Itaque solum est differentia, quod in Christo eadem persona sibi ipsi prædefinivit tempus nascendi in assumpta natura: & ideo absolute, & simpliciter hæc persona, seu hic homo per communicationem idiomatum, dicitur sibi prædefinisse tempus nascendi. Nisi fortasse quis dicat, quamvis Christus ut homo non potuerit sibi eligere tempus nascendi in utero matris, quia necessario supponitur homo, & consequenter natus in utero: potuisse tamen sibi eligere tempus, & horam nativitatis extra uterum, quod profecto est probabile, quamvis non sit D. Thom. sensus, neque ad rem admodum pertineos. Tum, quia illud tempus non tam fuit prædefinitum a Christo, ut homine, quam voluntarie susceptum ex prædefinitione divina. Tum maxime, quia supposita priori nativitate in utero, ex illa necessario ordine naturæ definitum fuit tempus nascendi extra uterum: supposito tali corporis temperamento, & aliis circumstantiis, quæ in illa nativitate fuerunt.

Tempus nativitatis Christi singulariter a Deo prædefinitum.

In solutione ad 2. attigit D. Th. expositionem illius loci Genes. 49. *Non auferetur sceptrum de Juda, &c.* de quo in 1. disputatione tomi superioris fuse dictum est.

DISPUTATIO XIII.

In quatuor Sectiones distributa.

De nativitate Christi, ex utero matris.

POstquam de conceptione, & nativitate Christi in utero matris dictum est, sequitur, ut de mysterio Virginei partus, quo Christus in lucem est editus, disseramus. Quoniam autem (ut in superioribus diximus) in his disputationibus eam dicendi rationem tenere conamus, qua universam simul vitæ Virginis seriem texamus, ac explicemus, ratio temporis postulabat, ut si quid notatu dignum in illis novem mensibus, quibus Christus in visceribus matris latuit, actum est, illud adnotaremus: sed de illo tempore nihil in scripturis, vel monumentis fide dignis habemus, nisi quod Lucas narrat de visitatione Elisabeth. Statim enim post illii conceptionem eadem fortasse die (ut Evangelista innuit) comite sancto Joseph (ut decentius, ac verisimilius ab omnibus prudenter indicatum est) in montana perrexit Virgo, non ut in fide confirmaretur, *neque quasi incredula de oraculo* (ut Hæretici calumniantur), *sed quasi læta pro voto, religiosa pro officio, & festinans præ gaudio* (ut dixit Bernar. hom. 4. super *Missus est*, & Ambros. & alii expositores Luc. 1.) Ait autem Evangelista ibi permansisse, *quasi mensibus tribus*. An vero tempore nativitatis Baptistæ præsens affuerit, dicemus infra, cum de Joanne Baptista disputabimus. Post illud ergo tempus reversa est in domum suam, scilicet, in civitatem Nazareth: & postea accidit, quod Matthæus narrat de suspicione, ac turbatione sancti Josephi, deque Angeli apparitione. Qua de re supra, cum de matrimonio Virginis, & de sancto Josepho disputaremus, nonnulla diximus. Appropinquante itaque partus tempore, profecti sunt Bethlehem, ubi Christus natus est. De hac igitur nativitate primum videndum est, qualis fuerit, deinde de circumstantiis loci, ac temporis: de signis vero, ac prodigiis, quæ in illa contigerunt, dicemus commodius in disputatione sequenti.

Maria cur visitat Elisabeth.

SECTIO I.

Utrum vere, ac proprie Christus fuerit natus ex Virgine.

NOn defuerunt, qui negarint Christum proprie natum esse ex Virgine, quia non naturali, & ordinaria via: sed alia nescio qua ex Virgine prodiit, quod fortasse dixerunt, ut ejus Virginitati, & integritati consulerent. Ad quem errorem accessit Gotfredus quodlib. 7. q. 6. dicens Christum non fuisse natum transeundo per medium: sed ab extremo in extremum immediate transiliendo. Hoc enim facilius ei visum est, quam quod interjacentia corpora penetravit absque ruptione. Quam sententiam inter alias refert Durand. in 4. d. 44. q. 6. & illi non admodum displicet.

Dicendum vero est B. Virginem vere, ac proprie peperisse Christum, ipsumque vere, ac proprie natum esse ex Virgine. Est conclusio certa de fide. Probatur prior pars apertissimis Scripturis, Isai. 7. *Ecce Virgo concipiet, & pariet*; tam vere ergo peperit, quam concepit; Matt. 1. *Pariet filium*; & infra: *Non cognovit eam, donec peperit filium*. Si ergo est verus, ac proprius filius, etiam est verus, ac proprius partus, vel si alterum improprie exponimus, cur non etiam alterum? Et Luc. 2. *Completi sunt dies, ut pareret, & peperit filium suum primogenitum*. Secundo probatur ex definitione & traditione Ecclesiæ; in Conc. Lateran. sub Martino I. consul. 5. can. 3. definitur B. Virginem vere & proprie fuisse Dei genitricem, *quia veraciter ipsum Deum concepit, & incorruptibiliter genuit*. Idem traditur in Conc. Chalced. act. 5. in confessione fidei, ubi etiam approbatur Ep. 11. Leonis Pap. ad Flavianum, in cujus cap. 1. ita ad rem præsentem loquitur: *Non ita intelligenda est illa generatio singulariter mirabilis, & mirabiliter singularis, ut per novitatem creationis, proprietas remota sit generis?* Quæ verba tam ad conceptionem, quam ad partum accommodari possunt. Et eandem veritatem docent omnia Concilia, & Patres, quos statim referam, & rationem assignabo. Ex hac vero priori parte necessario sequitur posterior. Nam illa duo, scilicet, partus & nativitas correlativa sunt. Unde aliis Scripturæ locis Christus natus dicitur; Joan. 18. *Ego in hoc natus sum*, & Isai. 9. *Parvulus natus est nobis*. Et dicto Conc. Lateran. can. 4. definitur, *proprie, & secundum veritatem duas esse in Christo nativitates*. Idem in V. Synod. collat. 8. can. 3. & in VI. Synod. act. 11. in Epist. Sophronii, & in 1. Ep. Cyril. ad Nestor. quæ in Conc. Ephes. habetur, *Verbum Dei sustinuisse*, dicitur, *generationem carnalem, carnis suæ nativitatem, suam faciens, & ideo vere prodiisse ex Virgine, & natum esse carnaliter*: & similia habentur in Epistola Cyrilli cum Concil. Alexan. ad eundem Nestor. quæ in Ephesino recipitur, & approbatur. Idem docet egregie Damasc. lib. 3. de fide cap. 7. Fulgentius lib. de fide ad Petrum cap. 2.

Virgo vere, ac proprie Christum peperit.

Nativitas Christi ex Virgine vera, & propria.

Ex hac conclusione sequitur primo Christum exivisse de utero Virginis per naturalem viam, qua reliqui homines nasci solent. Quod Damasc. lib. 4. c. 15. his verbis docuit. *Conceptio quidem per aurem contingit, procreatio autem per eam partem, qua fœtus in lucem oriri consuevit*. Ratio est, quia hoc est de ratione veri partus, veræque nativitatis. Congruentia vero tam conclusionis, quam hujus consectarii est, quia Deus non tantum voluit fieri homo, sed etiam filius hominis, & fœminam quandam voluit esse veram Dei matrem: non essent autem vera mater, & verus filius, nisi esset verus partus, & vera nativitas:

unde

unde eleganter dixit Nazian. orat. 51. quæ est epist. 3. ad Chelidon. *Christum divino modo genitum esse, quia sine opera viri, & humano, quia juxta pariendi consuetudinẽ.* Et non minus sapienter idem Nazian. orat. 16. de amore pauperum, non longe a principio dixit, *voluisse Deum, nõ tantum naturam, sed etiam nativitatem nostram honorare, & ideo utramque assumpsisse, cum omni proprietate, absque macula tamen, vel indecentia, prout Deum decebat.* Et confirmatur, quia quidquid aliud dicatur, sine fundamento, & necessitate dicitur: & præsertim quia asserere transitum ab extremo in extremum sine medio, majus fortasse miraculum est, remque obscuriorem, & difficiliorem reddit. Video tamen posse aliquem multa ex his, quæ adduximus, de nativitate in utero interpretari: dicendum vero est multa ex illis necessario intelligi de nativitate extra uterum: alia vero ad illam etiam extendi, quatenus ad quoddam complementum, & perfectionem matris hæc nativitas pertinet.

Virgo activo impulsu Christum emisit ex utero.

Secundo colligitur ex eadem conclusione B. Virginem ad partum Christi, non mere passive, sed aliquo modo agendo, & quasi impellendo concurrisse ad fœtum emittendum. Hoc enim ad partus, & nativitatis veritatem pertinet, quoniam alias non ipsa Virgo peperisset Christum, sed vel ab aliqua extrinseca causa eductus esset ex utero, vel certe ipse virtute sua ex utero exivisset, sicut egressus est de sepulcro. B. igitur Virgo, ut vera sit mater, eum impulsum, vel efficaciam, quam aliæ matres solent, in suo partu ad emittendam prolem adhibuit. Unde Ecclesia canit, *Enixa est puerpera Regem.* Et confirmari hoc potest, quia in hoc nulla est difficultas, neque indecentia. Nam efficere per se potius ad perfectionem pertinet, & potuit fieri sine ullo labore, aut violentia: præsertim cum divina virtute factum sit, ut sine ulla resistentia, vel repugnantia id fieret, sicut supra cum de Virginitate Mariæ ageremus, declaratum est, ubi fundamentum contrarii erroris dissolvimus, latius de illo dicturi infra, agentes de Christi resurrectione. Quo in loco ostendemus posse unũ corpus simul cum alio in eodem loco existere. Quod (ut August. inquit lib. 22. de Civit. c. 8.) *illi soli non credunt, qui etiam Dominum Jesum per integra virginalia matris enixũ, & ad discipulos ostiis clausis ingressum nõ credunt.*

SECTIO II.

Utrum Christi nativitas absque dolore matris, & sordibus puerperii perfecta sit.

NEminem ex iis, qui Deiparam, Virginem in partu permansisse crediderunt, inveni, qui asseruerit cum dolore peperisse: hæc enim duo consentanea esse non possunt: non defuerunt tamen, qui sordibus puerperii eam putarint obnoxiam. In quam sententiam inclinavit Abulen. super c. 12. Levit. q. 2. 3. 4. & 13. & clarius in 20. Idem asseruit Erasmus Luc. 2. Cajet. vero hic art. 6. circa ad 3. partim descendit in hanc sententiam, partim eam corrigit. Dicit enim, intercessisse in illo partu omnia, quæ non ex peccato, sed ex natura sunt, quæque in statu innocentiæ extitissent: addit vero, Angelorum ministerio provisum fuisse, ut nulla necessaria esset ablutio: *ut & manus Virgineæ* (inquit) *ab hujusmodi obscuris servarentur mundæ, & mens ipsius ad tanti gaudii fructus magis unita esset.* Ratio hujus sententiæ esse potest, quia ut constat ex Aristot. 2. de Gener. Animal. cap. 4 & Galeno lib. de formatione fœtus, quando homo concipitur, membranæ quædam in utero matris formantur, in quibus fœtus involvitur, & intra illas usque ad tempus nativitatis continetur, quæ licet varia habeant nomina & officia (quorum explicatio non est huic loco necessaria) vulgari tamen appellatione *secundinæ* dicuntur, & hæ rumpuntur tempore nativitatis, ut proles exeat: post cujus nativitatem mater secundinas emittit, & copiam sanguinis, qui ad nutrimentum prolis illic fuerat congregatus. Certum igitur videtur Christi corpusculum, intra hujusmodi membranas fuisse conceptum, alias nec naturalem statum habuisset in utero matris, nec naturali modo potuisset alimentum exsugere, nec excrementa emittere, neque ab externis alterationibus tueri, ad quæ munera hujusmodi membranæ a natura sunt datæ: si igitur Christi corpus, quamdiu fuit in utero matris, his est secundinis involutum, necesse fuit tempore nativitatis rumpi, vel alio modo illis expoliari, ut aliis hominibus accidit; ergo necessarium etiam fuit B. Virginem extra corpus suum illas emittere (erant enim jam superfluæ & quasi excrementa quædam); cum hac autem emissione, sanguinis etiam emissio conjuncta est.

Secundinæ quid.

Partus Virginis sine dolore.

Dicendum vero est primo, B. Virginem peperisse absque ullo dolore. Probatur primo, ex patribus Gregor. Nazian. in Tragœdia de Christo patiente circa princ. Virginem introducit de se dicentem: *Pariens expers laboris, & doloris.* Gregor. Nyss. orat. 1. de resurrect. idem docet, & Damasc. lib. 4. de fid. c. 15. qui accommodant illud Isai. 66. *Antequam parturiret, peperit, & antequam perveniret partus ejus, peperit masculum;* ubi Septuaginta legunt, *antequam veniat dolor parturientium, effugit, & peperit masculum.* Idem docet August. ser. 14. de Nativ. & ser. 1. de Assumpt. Fulgent. serm. de laudib. Virgin. Bernar. homil. 3. in *Missus est,* & serm. 4. in vigilia Nativitatis, ubi eleganter tractat, quomodo Virgo tam a pœna pariendi cum dolore, quam a sterilitatis maledictione fuerit immunis. Denique Ecclesia, in officio nativitatis canit: *Nesciens Virgo virum, peperit sine dolore Salvatorem sæculorum.* Ultimo probatur rationibus. Prima est (qua sancti Patres utuntur,) quia dolor partus respondet libidini, & voluptati conceptionis. Unde Damasc. supra. *Quam voluptas,* inquit, *a on anteivit, nec dolor quidem in partu secutus est.* Secundo, quia maxime decebat Christum, ut ortu suo nullum prorsus incommodum etiam temporale matri afferret, præsertim cum facillime posset hujusmodi nocumentum vitare. Tertia, & propria ratio philosophica est illa D. Thom. quia dolor oritur ea divisione, aut violenta compressione, vel relaxatione partium, ostensum autem est nihil horum passam fuisse B. Virginem.

In partu Virgo secundinas non emisit.

Dico secundo: B. Virgo in partu suo non emisit secundinas. Hæc conclusio asserta est a Patribus in Trullo congregatis Can. 79. his verbis: *Absque ullis secundinis ex Virgine partum esse confitentes, ut qui sine semine constitutus sit, idque toti gregi annuntiantes eos, qui propter ignorantiam aliquid faciunt, quod non decet, correctioni subjicimus;* & infra subdit: *non licere ex communibus, & iis, quæ in nobis fiunt, inenarrabilem Virginis partum, quæ supra mentem, & sermonem Verbum peperit, definire, metiri, ac describere.* Quæ definitio magnam habet auctoritatem, quoniam illi canones, præterquam quod plusquam a ducentis viginti Patribus editi sunt, in VII. Synod. act. 7. can. 1. approbati videntur, ut Surius adnotavit. Qui etiam advertit eandem Synodum, & Florentinam, & Adrianum, ac Michaelem summos Pontifices horum canonum auctoritate usos fuisse. Et quamvis quorundam Græcorum temeritate aliqui eorum depravati esse dicantur, hic tamen (de quo agimus) nunquam in dubium revocatus est. Illud tamen valde hujus canonis vim, atque efficaciam minuit, quod aliqui codices non legunt, *absque secundinis,* sed, *absque ullo dolore,* & ita vertit Joverius in suis sanctionibus Ecclesiasticis. Ego vero, cum originale Græcum consulere non potuerim, quod illo caream, non possum de alterutra versione certum ferre judicium: si tamen intentionem illius decreti spectemus, verisimile est mentem illorum Patrum fuisse, quam Surius explicuit. Reprehendunt enim ibi quorundam consuetudinem, qui in honorem secundinarum impollutæ Virginis, quasdam observabant cæremonias, & rationem reddunt, quia non est honor Virginis illi attribuere, quæ cæteris parientibus communia sunt. Intendunt ergo negare hujusmodi secundinas in partu virgineo. Et hanc conclusionem confirmabunt, quæ in seq. afferemus.

Nativitas Christi sine sordibus facta.

Dico ergo tertio, Virginis partum, Christique nativitatem purissime sine ullis sordibus fuisse perfectam. Probatur primo ex Patribus in VI. Synod. act. 11. Sophron. in sua Epistola partum Virginis vocat *incorruptibilem,* quia scilicet, *sine fluxu sanguinis, aut simili passione perfectus est;* & simili ratione Epiph. lib. 3. cont. hæres. in fine: *Natus est,* inquit, *per genitales meatus citra pudefactionem, impollute, absque inquinamentis.* In eandem sententiam conspirant Nazianz. in Tragœdia Christus patiens, col. 10. & 11. Cyprian. in serm de Nativit. Christi; *Maria,* inquit, *genitrix, & obstetrix, nullus dolor, nulla naturæ contumelia in puerperio:* ubi alia multa habet ad idem propositum. Item August. 29. cont. Faustum c. 3. & 4. & lib. de quinque hæresib. c. 5. *Stulte,* inquit, *unde sordes in Virgine matre, ubi non est concubitus cum homine patre?* Denique D. Th. hic art. 6. ad 3. in eadem est sententia. Negat enim, & merito cum Hieron. lib. cont. Helvid. interfuisse in partu Virginis obstetricum ministerium,

aut

aut mulierum sedulitatem, quæ non parum fuisset necessaria, si B. Virgo sordibus puerperii fuisset obnoxia. Et quamvis Cajet. propter hanc causam adhibendum putaverit Angelicum ministerium: non videtur tamen necessarium, nec expediens in hoc negotio alterius creaturæ, præterquam ipsius Virginis operam interpositam fuisse. Et cõfirmatur. Nam propter hanc causam docent SS. Patres infra referendi, B. Virginẽ non indiguisse purificatione, quia *germinãs germinavit sicut liliũ*, si licet verba Isa. 35. accõmodare. Unde Cypr. supra elegãter dicit prodiisse Christum ex Virgine, *sicut fructum ex arbore, aut sicut radium ex sole*, quibus, & aliis exemplis explicant SS. Patres summam puritatem, & munditiam illius partus. Ratione tandem declaratur: nam hæc conclusio ex præced. sequitur. Sunt autem, qui existiment posse interdum naturaliter fieri, ut mulier sine hujusmodi secundinis, aut sordibus pariat. Quod indicare visus est Corn. Jansen. in concord. c. 10. citans Aristot. tamen neque Aristot. id asserit, neque videtur naturaliter possibile. Tractat quidem hac de re Arist. lib. 7. de Hist. Anim. & c. 9. dicit, interdum emittere fœminam parientem saniem pallidam, interdũ cruentam, & subdit nonnullis neutrum accidere: non tamen dicit alicui accidere partum sine emissione secundinarum, aut sanguinis, & aliorum excrementorum, ut ex seq. cap. manifeste constat. Et ratio id convincit, quia ille modus conceptionis est a natura præscriptus, & fieri non potest, quin novem illis mensibus, quibus puer alitur in utero, aliqua excrementa, & sanguinis copia congregata sint, quæ in partu necessitate quadam naturali expelluntur. Non oportet igitur in naturali actione fundari: sed operæ pretium est fateri miraculum aliquod fuisse necessariũ, ut Christi nativitas dicto modo fieret: sed illud miraculum maxime decebat, & tãti filii dignitatem, & Virginis puritatem. Et sicut expediens fuit, ut Christus nascẽdo non esset matri alicujus doloris causa, ita quoque, ut nullam ei corporalem immunditiam, aut indecentiã afferret. Unde, licet hoc miraculũ non sit in Evangelio expressum: ex ipsa tamẽ rei decentia piissime creditur, accedẽte præsertim Patrum, quos attulimus auctoritate. Et in Evangelio nonnullum habemus indicium, dicente Luca c. 2. *peperit filiũ suum primogenitũ, & pannis eũ involvit: & reclinavit eum in præsepio*. Quibus verbis insinuatur nullam aliam actionem, mundationemve in eo negotio intercessisse, aut fuisse necessariã, ut Hieron. ponderavit contra Helvidiũ, & D. Th. hic art. 6. ad 3. & bene Cajet.

Partus fœminarum naturaliter non est sine sordibus.

Dupliciter autem explicari potest hoc miraculum. Primo, ut Christi conceptio facta fuerit absque illis membranis, & secundinis. Quod fieri potest verisimile: tum quia miraculose Spiritus S. virtute conceptus est: tum etiam, quia videtur cessasse illarum necessitas. In naturali enim conceptione incipit secundina formari, ut genituram cõplectatur, in qua vis seminis inest, ut ita paulatim formetur fœtus. Hæc autem ratio in Christi cõceptione cessavit, quia momento perfecta est absque semine, & absque impuro sanguine matris, ex quorum concursu, & actione unius, & alterius dispositione generatur hæc membrana crassa, sicca, & duriuscula. Si autem Christus in utero matris nõ fuit involutus his membranis, absque novo miraculo factum est, ut in nativitate inventæ non sint, ablatis autem secundinis facile intelligitur ratio, ob quam nullæ aliæ sordes inventæ fuerint, nec sanguinis emissio, quia hæc omnia potissimum eveniunt in aliorum partu ex divisione secundinarum, in quibus illa omnia cõgregantur. Hic vero dicendi modus, quamvis fieri potuerit, necesse tamẽ est, ut multa miracula congerat fere continua illis novẽ mensibus, ut in principio hujus sect. argumentabamur. Duo tamen sunt præcipua. Alterum pertinet ad alimentum fœtus, quia fœtus per umbilicum secundinis copulatur, per quas sugit sanguinem a matre; & ideo secundinæ plenæ sunt venis. Unde si Christi corpusculum his membranis caruisset, non potuisset naturaliter ali. Nisi fortasse verum sit, (quod aliqui dicunt) præter has membranas prodire ex venis matricis fœminæ quosdam veluti funiculos, quibus fœtus conjungitur matri in umbilico, ut nutriatur. Nam si hoc verum est, facile intelligitur fieri potuisse, ut Virgo non haberet tempore partus superfluum sanguinem, quem evacuaret, sed solum sanguinem purissimum, qui & ad sui corporis, & filii nutritionem sufficeret. Alterum miraculum est, quia non poterat naturaliter corpus Christi in utero Virginis non haberet aliqua

excrementa; oportuisset ergo vel illa injicere in matricem Virginis, quod nec decebat, neque est ordini naturæ consentaneum, vel certe fieri miraculose debuit, ut alia via resolverentur.

Alius modus explicandi hoc miraculum facilior esse videtur, si dicamus Christum quidem fuisse conceptum membranis involutum, & ita habuisse in utero matris statum omnino naturalem: tempore autem nativitatis, sicut prodiit per naturales vias sine ruptione claustri virginalis, ita etiam exuisse illas membranas eas penetrando absque ruptione, atque hac ratione purum, ac nudum ex utero matris elapsum fuisse. Membranas autem illas, cum omni sanguine, & excrementis in illis conclusis non fuit necesse in lucem hanc prodire post Christum natum: sed divina virtute fieri potuit, ut vel in aliam materiam resolverentur, vel alio miraculoso modo in alium convenientem locum transferrentur. Primum quidem, ut partus Virginis omni ex parte esset purissimus, ejusque integritas, ac virginitas ex illius modo, manifestaretur. Deinde, quia cum secundinæ sint corpus densum ac durum, nõ poterant ex utero Virginis exire absque ruptione claustri virginalis sine miraculo penetrationis, vel transitus ab extremo in extremum sine medio. Cum ergo necessariũ fuerit aliquod miraculum, credendum est Deum illud elegisse, quod & dignitati mysterii accommodatius esset, & facilius, ut omnia possent optime expediri. Nam (ut docte dixit Cajetan.) hæc secreta miracula, quæ aliena sunt ab omni suspicione, maxime decuerunt Christum, etiam in tempore infantiæ propter matris obsequium, & ut suavius omnia disponerentur, & citius expedirentur. Addit præterea & recte, hæc omnia conduxisse ad confirmationem, & augmentum fidei Joseph, qui cum matre adorabat natum mundi Dominum.

Denique circa hanc rem observatione dignus est locus Hieron. lib. contra Elvid. ubi ad illum loquens, sic inquit: *Junge si libet, nostras contumelias, novem mensibus uterũ intumescentem, fastidia, partum, sanguinem, pannos, non erubescimus.* Hæc enim verba per exaggerationem intelligi possunt, sensu quasi conditionato, ut quando alteri respondendo dicimus, etiam si totum, quod assumit, concedatur, non sequi, quod intendit. Sic inquit Hieron. licet necessarium esset concedere adversario illa, quæ in humana conditione vilia, & abjecta esse videntur, non propterea negandum fuisse Christum natum esse ex Virgine, & illam Virginem permansisse. Quo fit, ut si necessarium non sit omnia illa concedere, magis convincatur hæreticus, quod sine occasione, vel causa in illam sententiam inciderit. Et quia revera illa concedere non erat necessarium, quasi se corrigens subdit Hieron. *Sed ut hæc, quæ scripta sunt, non negamus, ita illa, quæ non sunt scripta, renuimus.* Quæ responsio, satisfacere posset huic loco, nisi idem Hieron. in epist. 22. ad Eustoch. de custodia Virginitatis, mentem suam amplius explicuisset, dicens: *Novem mensibus in utero ut nascatur expectat, fastidia sustinet, cruentus egreditur.* Quorum verborum nullam commodam expositionem invenio, nihilominus sententia a nobis explicata magis probanda videtur.

SECTIO III.

Quo in loco natus sit Christus.

TRia loca hujus gloriosæ nativitatis possumus ex Evangelistis colligere, Bethlehem, diversorium, ac præsepe, ut unus sit veluti proprius, alius communis, tertius communior, quique pluribus pateret. De singulis aliquid breviter adnotandum.

Primum itaque Christum natum esse in Bethlehem Judæ, fide constat ex Matthæo, & Luca, & æqua certitudine constat fuisse prædictum a Michæa c. 5. Messiam nasciturum fuisse in Bethlehem, ita enim Matt. c. 2. & Joan. c. 7. illum locum interpretantur. Nam quamvis dici possit, eos non interpretari, sed referre, quod sacerdotes, & scribæ, aliique dicebant: tamẽ revera eam interpretationem approbant, imo ideo referunt, ut doceant impletum fuisse in Christo illud signum Messiæ, quod inter Judæos communi omnium erat consensione acceptum, eo quod in Scriptura esset expressum. Neque ad alium applicari possunt illa verba, *ex te enim exiet dux, qui regat populum meum Israel.* Non enim possunt attribui David, cum multo ante hanc prophetiam, quæ de futuro loquitur, natus sit: neque Zorobabeli, qui natus est Babylone: neque alicui alteri, nullus enim alius dux Israel, post il-

Christus nascitur in Bethlehem Judæ.

Iam prophetiam ortus est ex Bethlehem.

Objectio. Respon.

Sed dicent Hebræi, etiam Christum nunquam fuisse ducem, aut Dominum populi Israel. Respondemus, vel non esse sermonem de Israel secundum carnem, nec de principatu, aut dominio temporali, sed de Israel, & duce, ac pastore spirituali, de quo dictum est Oseæ 1. *Congregabuntur filii Juda, & filii Israel pariter, & ponent sibimet caput unum*; & Jerem. 31. *Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Israel, & domui Juda fœdus novum*; & infra: *Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam.* Vel etiam addere possumus Christum esse ducem popoli Israel. Multi enim a principio Evangelicæ prędicationis illi nomina dederunt, & plures quotidie convertuntur, & in fine seculi omnes tandem illi subjicientur. Illud vero in prædictis testimoniis observandum est, Michæam prædixisse Christum nasciturum in Bethlehem Ephrata, Matthæum tamen referre, illum natum esse in Bethlehem Judæ. Hæc tamen nulla est differentia, quæ ad rem pertineat: eadem enim urbs Bethlehem olim dicta est *Ephrata*, ut patet Genes. 35. & 48. & Psalm. 131. quem ad hoc mysterium accommodat eleganter Hieron. epist. 27. dicens, Davidem in verbis illis: *Si introiero in tabernaculum domus meæ, &c. donec inveniam locum Domino*, explicasse desiderium, quo tenebatur cognoscendi hoc mysterium, & statim oculis prophetalibus illud agnovisse, dicens: *Ecce audivimus eum in Ephrata, invenimus eum in campis sylvæ.* Hæc autem Bethlehem erat in sorte Judæ non procul ab Jerusalem, (ut ait Euseb. lib. 7. de Dem. c. 2.) id est, vel a 5. stadiis, ut ait Justinus Apolog. 2. vel sex milliariis, ut scribit Hieron. de locis Hebr. & ideo dicta etiam est Bethlehem Judæ, ut distingueretur ab alia Bethlehem, quæ erat in tribu Zabulon, ut constat Josue 19. & notavit Hieron. in Matth. & lib. de locis Hebr. Qui etiam animadvertit utrumque nomen mysterio nativitatis Christi recte adaptari. Bethlehem enim *domus panis* interpretatur, Ephrata autem *fructifera*, Christus autem & panis est vitæ, & præcipuus universi fructus. Quamquam enim hæc nomina non fuerint ab hominibus propter hoc mysterium imposita: sed vel propter illius terræ pinguedinem, ac fœcunditatem, vel (ut alii volunt) appellatione sumpta ab aliquibus priscis hominibus, de quibus mentio fit 1. Paral. 4. divina autem providentia fieri potuit, ut mysterio a se prædefinito nomina congruerent. Unde etiam ratio colligitur, ob quam Christum eo loco nasci oportuit, scilicet, ut in eo, quod per Prophetam dictum fuerat, impleretur. Prædictum autem fuit, ut hoc esset nobis unum ex certis signis adventus Messiæ.

Objectio. Respon.

Dices. Sed cur prædefinivit Deus, ut in hoc loco potius, quam in alio nasceretur. Respondetur si geocratim loquamur, & consideremus Bethlehem, ut erat patria David, non alia ratione elegit eam, quam ipsum David, scilicet, sua voluntate, & beneplacito: postquam autem elegit nasci ex David, decoit in patria illius nasci, ut locus ipse nativitatis originem demonstraret. Si vero consideretur Bethlehem, ut erat exigua, & humilis civitas, eadem ratione electa est, qua Christus humilem, ac pauperem nascendi modum elegit. Unde serm. 1. de Epiph. inquit Leo: *Sed qui servi susceperat formam, Bethlehem prælegit nativitati, Jerosolymam passioni.*

Bethlehē in nativitatem Christi cur electa.

Dubium.

Sed hinc oritur gravis difficultas ex loco Michææ 5. prout ab ipso scribitur, & a Matth. refertur c. 2. ille enim Bethlehem civitatem minimam, ac parvam appellat, dicens, *& tu Bethlehem Ephrata minimus es in millibus Juda*, Matthæus autem, *Nequaquam minima es.* Quæ videtur aperta contradictio, in qua dissolvenda tam Hieronymus, quam alii desudarunt. Sed quoniam & ad nostrū institutum non multum refert, & ab aliis diligenter tractata est, præsertim a Corn. Jansen. c. 9. Conc. & a Francisco Ribera Michææ 5. ideo breviter tantum adnotabo, nonnullos ex Patribus antiquis tam Græcis, quam Latinis citare hoc testimonium Michææ cum negatione, ut videre licet in Justino in Dial. contr. Tryph. Cyril. Alex. l. 2. de fide ad Reginas, sub titulo, quod Christus sit Deus, Orig. l. 1. contra Cels. satis post med. Tertull. l. contra Judæos c. 12. Cypr. l. 2. testimon. c. 12. & Aug. 18. de Civit. c. 30. Chrys. l. in demonstratione, quod Christus sit Deus, imo & Hieron. ep. 27. eodem modo legit, & Euseb. l. 6. de Demon. c. 13. quamvis l. b. 2. demon. 5 t. & l. 7. demon. 4. negationem non adhibeat. Unde conjici potest, aliqua exemplaria Græca habuisse illam negationem (ut indicatur in nova editione Septuaginta interpretum jussu Sixti V. edita); aut fortasse (quod verisimilius est) interdum Patres citasse verba Prophetæ, prout ab Evangelista relata sunt, quod ex Ambr. lib. 5. ep. 18. non obscure colligitur. Prius enim refert verba Prophetę cum negatione, & tamen paulo inferius dubium movet de apparenti contradictione inter Evangelistam, & Prophetam, quam dicit esse verborum, non tamen sensuum, ut ipse explicat.

Testimonium Michææ, & Matthæi concordia.

Breviter tamen sensus Prophetæ fuisse videtur, Bethlehem exiguum oppidum fuisse, civium scil. numero, & murorum ambitu: non tamen dignitate, & nobilitate, quandoquidē ex illo nasciturus erat Messias. Quod enim, cum *parvulum* eum vocat, de quantitate (ut ita dicam) situs, seu loci, loquatur, nullus est qui dubitet. Nam & proprietas verborum id postulat, & ex re ipsa constat Bethlehem parvum fuisse oppidum. Unde Joan. 6. *Castellum* appellatur. Quod autem docere voluerit Propheta dignitate, & nobilitate fore magnum, constat ex sequentibus verbis: *Ex te mihi egredietur dominator in Israel*: imo ideo præmisit, & ante oculos posuit localem exiguitatem ejus, ut amplitudo ejus, & dignitas mirabilior videretur. Evangelista autem Matthæus, quia prior pars de loci quantitate nihil ad mysterium pertinebat, partem aliam de illius dignitate disertis verbis explicare studuit, dicens: *Nequaquam minima es in Principibus Juda.* Et ut explicaret se loqui de loci dignitate subdit: *Ex te enim exiet Dux*: addens particulam, enim, quæ etiam non est in Propheta. Nam causa, ob quam Bethlehem non est minima dignitate, ea est, quia in illa natus est Christus. Quæ tamen ratio ad loci magnitudinem accommodari non posset. Et ita nulla est contradictio, qui Evangelista non tam exteriorem verborum sonum, quam sensum respexit. Nec existimo necessarium ut legantur in Propheta per interrogationem verba illa: *Minimus es in millibus Juda*: tum, quia nec in Hebręo, neque etiam in Gręco Codice est nota interrogationis, neque ullus Patrum illam adhibuit: tum etiam, quia si ita legatur, ex vi horum verborum non habebitur ex hoc loco Bethlehem fuisse exiguum oppidum, quod sine dubio intendit affirmare Propheta. Denique, quia hoc modo affirmative legendo, melius consistit sensus: tacite enim indicata seu subintellecta latet ibi conjunctio adversativa, ut sensus sit: *Tu Bethlehem parvulus quidem es, sed ex te egredietur dominator in Israel*; ac si diceret, sed virtute, & dignitate magnua existis. Unde Gregor. Naz. orat. 19. Fun. in Patr. suum *Nulla* (inquit) *res prohibuit, quo minus Bethlehem simul & parva civitas esset, & totius terræ Metropolis, utpote Christi parens, atque nutrix.*

Secundo dicitur Christus natus in diversorio, ut constat Luc. 2. Quid autem hoc diversorium fuerit, & ubi fuerit situm, non satis cōstat, & quidem Hieron. in epit. Paulæ, seu ep. 27. significat fuisse domum aliquam in Bethlehem sitam, ad quam advenæ tanquam ad hospitium cōmune divertebant: sic enim de Paula scribit: *Bethlehem ingressa, & in specum Salvatoris introiens, postquam vidit sacrum Virginis diversorium, & stabulū, in quo agnovit bos possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui.* Favere etiam videtur Cypr. ser. de Nativ. Christi, ubi de pastorib. loquēs inquit: *Veniunt in Bethlehem, quem prædixit Gabriel, invenitur Emmanuel, civitas parva, domus paupercula, supellex exigua.* Beda de locis S. c. 8. dicit, diversoriū fuisse, *quasi naturale semiantrū, in Orientali angulo Bethlehē situm*, ubi significat fuisse intra muros Bethlehē.

Aliorum vero sententia est diversorium illud fuisse speluncam quandam in suburbiis Bethlehemiticis positam. Ita indicat Hieron. in ep. 17. & 18. ubi locum illum appellat speluncam Salvatoris, & parvum terræ foramen. Orig. etiam 1. contra Cels. satis post med. Euseb. lib. 7. de demonst. c. 1. demonst. 4. ubi dicit, nunc ostendi agrum, in quo Virgo enixa infantem deposuit. Clarius Nice. lib. 1. Hist. c. 13. affirmat locum illum fuisse speluncam extra oppidum positam. Et potest afferri probabilis conjectura, quia cum eo tempore magna hominum multitudo in Bethlehem conflueret, ut describeretur juxta Cæsaris edictum, accidere facile potuit, ut Joseph, & B. Virgo intra Bethlehem hospitium non invenirent, & ideo ad prędictam speluncam extra muros divertere cogerentur. Dicitur enim fuisse locus ille quasi publicum & commune receptaculū, ad quod pauperes, peregrini, vel pasto-

Diversorium in quo nascitur Christus quale.

res

res confugere solebant. Ratio vero, ob quam Christus hujusmodi locum, in quo nasceretur, elegit, moralis quidem est, ut reprobaret gloriam mundi, & damnaret seculi vanitatem, ut Bernar. dicit orat. 3. de Nativ. Quæ ratio optima est, si locus ille, ut pauper, & abjectus consideretur: si autem spectemus illum, ut hospitium quoddam, & Christum velut in via nascentem, conveniens etiam fuit (ut inqoit Petr. Chrysol. ser. 175.) *Ut viator in via nasceretur, ut omnis aditus excluderetur erroris, & viator tandẽ cælum peteret, qui terreni itineris in casum diu sudores pertulerat, & labores.* Vel certe (ut Gregor. ait hom. 8. in Evang.) *propterea non in parentum domo, sed in via nascitur, ut ostenderet, quod per humanitatem suam, quam assumpserat, quasi in alieno nascebatur.* Addit vero Cajet. hic literalem rationem hujus mysterii fuisse, quia ad occultandam hujus Nativitatis excellentiam, & matris Virginitatem, oportuit, ut remotis arbitris, proculque ab amicis, & cognatis, atque adeo extra domicilium propriũ B. Virgo pareret. Eademque ratione potuit esse conveniens, ut in loco remoto, & extra urbem posito partus accideret, alioquin vel oporteret obstetricem vocari, & alia, quæ in partu necessaria esse solent, adhiberi, vel necessarium esset mysterium Virginei partus omnibus patere. Præsertim quia oportebat, Pastorum ac Magorum adorationem absque tumultu, & publica manifestatione, ac multorum admiratione fieri. Cum ergo divina Sapientia suaviter omnia disponat, locum ad hæc omnia accommodatum elegit: & ideo credibile est locum hunc extra urbem positum fuisse. Neque obstat, quod dicitur Christus in Bethlehem natus, quia alicujus oppidi seu civitatis nomine etiam suburbia comprehenduntur.

In præsepio reclinatur Christus.

Tertius locus hujus nativitatis dicitur præsepe, de quo Hieron. epist. 18. Præsepe (inquit) in quo Infantulus vagit, silentio magis, quam infirmo sermone honorandum est. Observandum vero est, præsepe non fuisse proprium locum nativitatis Christi, idest, quem Christus exiens ex utero matris primo attigit, seu occupavit: prius enim B. Virgo, ut Evangelista dicit, *Peperit filium suum*, & postea, *reclinavit illum in præsepio.* Unde non immerito scire aliquis cupiet, quis fuerit locus, quem nascens Christus suo sacratissimo corpore primo tetigit. Videri enim potest fuisse terra, seu pavimentum illius speluncæ, quia ibi nulla fuit obstetrix, quę prolem reciperet. Quod si ita fortasse fuit, non exiguum in eo facto Christus humilitatis exemplum præstitit. Verisimilius autem est manus, & brachia B. Virginis fuisse primum locum, quem Christus extra uterum occupavit, ut Cajet. hic art. 6. docere videtur. Et quia vix poterat decenti modo fieri, ut ipsamet Virgo nascentem ex se Infantem susciperet, verisimile est Angelorum ministerio fuisse susceptum, & in manibus Virginis positum. Hoc enim totum Christi dignitatẽ decebat, & B. Virgini tale gaudium, & amoris significatio debebatur. Unde eleganter Cypr. ser. de Nat. Christi, Genitrix (inquit) est. & obstetrix, & devotam dilectæ soboli exhibet clientelam, attrectat, amplectitur, jungit oscula, porrigit mammam: totum negotium plenum gaudii.

Christus ex utero matris prodiens Angelorũ manibus suscipitur.

Sed rogas cur B. Virgo filium postea reclinaverit in præsepio. Respondeo si literalem & humanam rationem sequamur, id necessitate quadam factum esse, quia nec semper poterat brachiis Virginis aut Josephi sustineri, neque ibi commodior inveniebatur locus. Si autem contemplemur divinam providentiam, cujus admirabili cõsilio omnia fiebant, tradunt Patres rationes varias, tum morales, tum allegoricas, ut videre licet in homiliis, & orationibus de Nativitate Christi. Illa hoc loco notanda videtur, quam Chrys. hom 1. in Lucam attigit, dicens: *Quare in præsepio? ut impleretur vaticinium Isaiæ Prophetæ, cognovit bos possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui. Scriptum est in alio loco homines, & jumenta salvabis Domine. Si homo es, panem comede: si animal es, ad præsepe accede.* Et eandem rationem latius prosequitur, alias simul insinuans Greg. Nyssen. orat. de S. Christi Nativ. *Porro præsepe rationis, atque sermonis expertium animalium domicilium est: in quo Verbum nascitur, ut bos cognosceret possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui, bos subditus legi, asinus oneribus portandis destinatũ animal, quod peccato simulachrorum cultus oneratum atque gravatum est. At brutis quidem conveniens cibus, & victus gramen, ac fænum est. Qui producit enim gramen, & fænum pecoribus (inquit Propheta), rationale autem*

Christus in præsepio cur r clinatus.

animal pane nutritur. Quamobrem præsepio, quod est habitaculum brutorum is, qui de cælo descendit panis vitæ proponitur, ut etiam bruta rationali invicem sumpto cibo, rationem adipiscantur. Medius igitur inter bovem & asinum in præsepio utrinque Dominus est, ut soluto interstitio sepis ambos in seso creet unum novum hominem, & ab hoc grave legis jugum auferat, & illum simulachrorũ cultus onere levet. Ex quibus verbis intelligimus Christũ non solum jacuisse in præsepio, verum etiam inter animalia bruta, bovem scilicet, & asinum, & tunc ad literam impletum esse, quod juxta septuaginta interpretes Abac. c. 3. prædixit: *Consideravi opera tua, & expavi, in medio duorum animalium cognosceris.* Quam lectionem & interpretationem videtur amplecti Ecclesia in officio Nat. Domini, dicens. *O magnum mysterium & admirabile sacramentum, ut animalia viderent Dominum natum jacentem in præsepio.* Et in officio de Circumc. Domini, inquit: *Domine audivi auditum tuum & timui: consideravi opera tua, & expavi, in medio duorum animalium jacebat in præsepio, & fulgebat in cælo.* Atque hæc fuit sententia antiquorum Patrum, Greg. Nyss. nuper citati, Nazianz. orat. in Christi nativ. Cyri. Jerosl. Catech. 12. August. orat. cont. Judæos, & Paga. c. 13. Hieron. epist. 27. ad Eustoch. Paulin. epist. 10. ad Severum.

Inter bovem & asinum nascitur Christus.

Ultimo circa præsepis locum notandum est, Chrys. citata homilia indicare fuisse lapideum seu luteum: *o si mihi liceret*, inquit, *videre illud præsepe, in quo Dominus jacuit, nunc nos Christiani, quasi pro honore, tulimus luteũ, & posuimus argenteum, sed mihi pretiosius est, quod ablatum est.* Alii vero dicunt fuisse ligneum, & hæc videtur esse communior Ecclesiæ Romanæ traditio, in qua præsepe illud usque in hodiernum diem summa reverentiâ servatur in D. Mariæ templo, quod *Majoris* nomen obtinuit. Denique refert Hieron epist. 48. in loco illius speluncæ insignem Ecclesiam extructam esse, & præsepe loco altaris collocatum. Ejusdem quoque Ecclesiæ meminit Beda lib. de locis sanctis c. 8.

SECTIO IV.

Quo tempore Christi nativitas acciderit.

OMnia fere, quæ de circumstantiis hujus temporis inquiri possunt, in superioribus sunt definita. Supponenda ergo sunt hoc loco, quæ in 1. tom. disp. 6. sect. 1. de tempore, quo facta est Incarnatio, scripsimus, ubi conclusimus factã fuisse fere quater millesimo anno a creatione mundi, anno secundo Olympiadis 194. qui juxta computationem Romanorum fuit annus 42. imperii Augusti. Huic autem fundamento addendum est ab Incarnatione usque ad Nativitatem Christi novem integros menses fuisse translactos. Refert enim Epiph. hær. 51. quosdam dixisse Christum septimo a sua conceptione mense fuisse natum, alios vero, fuisse gestatum in utero novem mensibus, & fere decem & septem diebus. Utrumque vero est omnino falsum, ut constat ex Ecclesiastica traditione, quam notavit August. lib. 4. de Trinit. c. 5. & lib. 83. q. in 56. & Chrysost. hom. 1 in Lucam, & hoc idem intelligit Sophronius in epist. synodali, quæ refertur VI. Synod. act. 11. cum inquit: *In utero Virgineo deportatum, tempus explevisse legitimi puerperii.* Damasc. vero lib. 4. c. 15. *Novem*, inquit, *menses expleverat, ac decimum jam ingressus erat, cum in lucem prolatus est*, & Theorianus, in legatione ad Armenos, dicit novem mensibus, & quinque diebus Christum fuisse in utero matris, sed nihil docet a superioribus Patribus diversum. Nam Augustin. etiam dicit 9. menses & 6. dies inter conceptionem & nativitatem intercessisse: loquitur autem de mensibus æqualibus, & 30. diebus constantibus, numerando autem menses inæquales, prout sunt in communi usu hominum, solum novem integri menses interfuerunt, qui omnes ducentos septuaginta sex dies complectuntur, ut etiam August. animadvertit, & facile potest dignosci computando dies, qui sunt inter festa Annuntiationis, & Nativitatis Christi, prout io Romana Ecclesia celebrantur. Ratio autem hujus tẽporis non est alia (ut notarunt Sophronius, & Damasc.) nisi quia, hoc est legitimum tempus, & maxime connaturale ad perfectam hominis nativitatem; in iis autem, quæ ad perfectionem naturæ pertinent, & indecentiam non habent, voluit Christus naturali modo nasci. Tertio tamen supponendum est ex dictis supra citato loco tom. 1. & ex hoc ipso disp. 9. sect. 5. Christum conceptum esse 25. die Martii, ut ex Athanasio, Chrysost. & Augustin.

Quo tempore Christi nativitas evenerit.

Clemente Alexand. & Niceph. ibi citatis, & ex Ecclesiastica traditione constat.

Ex his igitur sequitur primo, Christi nativitatem contigisse juxta Græcorum computationem anno tertio Olympiadis centesimæ nonagesimæ quartæ, juxta modum autem computandi Romanorum anno quadragesimo secundo imperii Augusti, ut ex Eusebio, Epiphanio, Clemente Alexand. & Beda citato loco notavimus: & in eandem sententiam Tertullianum, & Irenæum interpretati sumus. Una vero difficultas superest hoc loco explicanda: nam Lucas Evangelista refert Christum natum eo fere tempore, quo facta est prima descriptio sub Quirino.

Dubium.

At teste Josepho lib. 18. antiquit. cap. 13. ille census, seu descriptio sub Quirino incidit in annum trigesimum septimum post victoriam Actiacam, qui fuit quadragesimus nonus imperii Augusti, illud ab initio consulatus, seu triumviratus numerando.

Respon.

Respondetur, vel Josephum non loqui de censu, & descriptione, cujus Evangelista Lucas meminit, vel certe annorum computatione lapsum esse. Priorem respondendi modum amplexus est scholiastes Eusebii Dadræus lib. 1. Hist. c. 5. quamquam Eusebius ibi illo testimonio Josephi in confirmationem historiæ Evangelicæ utatur, nulla hujus discordiæ mentione facta. Itaque ex ipsis verbis Lucæ constat non semel tantũ, sed sæpius exactum fuisse hoc tributum sub Quirino, sic enim, inquit: *Hæc descriptio prima facta est sub præside Siriæ Cyrino*.

Descriptio sub Cyrino Præside quo anno facta.

Nam quod dicit *primam* non simpliciter intelligit, sed sub illo præside, nã sub aliis prius sæpe fuerat tributum Judæis a Romanis impositum, & imperatum. Dicit ergo prædictus auctor, Josephum non fuisse loquutum de primo censu, cujus Lucas mentionem fecit: sed de secunda, vel tertia descriptione (illæ enim per lustra fiebant) quæ post Herodis mortem, & Archelao jam in exilium misso, facta est. Posteriorem vero respondendi modum constantissime defendit vir eruditus Baronius in apparatu suorum annalium, quia revera (si attente legatur idem Josephus in ultimis verbis lib. 17. & cap. 1. & 3. lib. 18.) aperte loqui videtur de primo censu sub hoc præside exacto: latissime ergo probat hic auctor lapsum fuisse Josephum, referentem hanc descriptionem ad tempora Archelai post defunctum Herodem, quem sæpius in eadem historia lapsum esse demonstrat, ne præsens error incredibilis videatur. Indicat etiam causam erroris, nimirum, quod in rebus ad Herodianum regnum pertinentibus, novem annos prætermiserit. Ac denique ostẽdit, præter divinam auctoritatem, licet humana conjectura agẽdum esset, majorem fidem Lucæ adhibendam esse, quam Josepho: tum quod fuerit illis temporibus vicinior: tum etiam, quod res Christianorum, & melius noverit, & sincerius ubique tractet, ac referat: tum denique, quia hæc historia Lucæ a nullo ethnicorum, & antiquorum hostium fidei in hac parte reprehensa est. Quin potius Julianus apostata apud Cyrill. lib. 6. contra illum, hoc Lucæ testimonio comprobat Christum cum patre, & matre fuisse descriptum sub Cyrino. Igitur quicquid sit de Josephi testimonio, certum est hanc descriptionem factam fuisse eodem anno, quo natus est Christus. Id enim diserte affirmat Evangelista. Quod autem Euseb. in Chronico descriptionem hanc videtur ponere in secundo anno Olympiadis centesimæ nonagesimæ quartæ, nativitatem autem Christi in tertio, intelligendum est, Quirinum superiori anno fuisse Roma missum, ut censum faceret, descriptionem autem factã esse sequenti anno, quo natus est Christus. Unde etiam certum est illam descriptionem factam esse regnante Herode, ante Archelaum, atque adeo vigesimo nono, vel ad summum trigesimo anno ab Actiaca victoria, qui fuit quadragesimus secundus imperii Augusti. Sub quibus autem consulibus Romanis, & quo anno Herodiani regni nativitas Christi contigerit, prætermitto dicere: tum quod neque ad scholasticum institutum, neque ad fidei confirmationem, vel defensionem pertinere censeo: tum etiam, quia res mihi est incerta, de qua nihil affirmare, sed aliorum tantum sententias possem referre. Quod satis diligenter præstitit Cæsar Baronius supra, & Benedictus Pererius lib. 13. in Daniel. q. 5.

Secundo ex dictis principiis colligitur, quo mense, & die natus est Christus. Clemens enim Alex. lib. 1. stromat. versus finem refert quosdam hæreticos asseruisse Christũ Dominum natum esse 20. vel 21. die Aprilis: alios vero 25. die Maji; Epiphan. autem hæres. 51. dicit natum fuisse sexto die Januarii, quam sententiam tacito auctoris nomine refert, ac rejicit Hieronym. Ezech. 1. in principio, dicens eo die manifestatum fuisse Christum, non natum, quamquam ipse non de sexto, sed de quinto die Januarii loquatur. De quo infra dicemus agentes de baptismo Christi, & Ægyptios eo die solitos fuisse celebrare natalem Domini diem refert Cassian. coll. c. 1. & habetur etiã in præfatione ad Ep. Theoph. Alexan. to. 1. Bibl. & apud Isid. lib. 1. Eccl. off. & insinuat Origen. hom. in diversos.

Vera ergo sententia est Christum natum esse vigesimo quinto die mensis Decembris, quæ satis probatur ex Ecclesiastica traditione, & festi celebritate, quam a temporibus Apostolorum eo die observatam esse constat ex Clemente lib. 5. const. Apostol. c. 12. aliàs 13. & ex Orosio lib. 7. c. 2. Eadem est sententia antiquorum Patrum, Evodii apud Niceph. lib. 2. Hist. c. 3. Chrysost. hom. 1. in Lucam, August. 4. de Trinit. c. 5. & in enarr. Psalm. 132. paulo ante finem, Anastasii Episcopi Nicæni lib. quæst. in Script. q. 92.

Nativitatis Christi mensis, & dies.

Ratio autem, ob quam Christus elegit eo mensis tempore nasci, moralis quidem, ac mystica multiplex assignatur a Patribus, qui notant natum esse asperiori tempore hyemis id statim amplectens, quod carni laboriosius erat, & molestius. Bernard. hom. 3. de Nativ. Domini natum etiam esse ait, quando dies crescere incipiunt, quia Dei dispensatio in ipso crescebat, & August. in dicto Psal. 132. & ser. 28. de Nativ. Domini. Propria vero ratio est, quia facta conceptione 25. die Martii, naturalis ordo postulabat, ut nativitas in prædictum diem incideret.

Sed quæres fortasse, quænam dies hebdomadæ illa fuerit.

Dubium, Respon.

Respondetur rem esse incertam. Quidam enim (ut Baronius supra refert) dixerunt natum esse feria sexta. Cæterum probabilius est natus fuisse die dominica. Id enim affirmat VI. Synod. c. 8. Idem tradit Niceph. 1. lib. Hist. c. 12. ubi de die Circumcisionis loquitur, sed in idem incidit. In eadem sententia est Sophronius orat. de natali Christi, & Anton. 1. p. Hist. tr. 5. c. 1. §. 2. sequitur Guliermus Duran. lib. 6. rationalis c. 13. & Dadræus in lib. de emendatione temporum, & in scholio super Euseb. lib. 1. Hist. c. 5. Et quidem, si Christus conceptus est feria sexta hebdomadæ, necessario consequitur, ut die Dominica fuerit natus. Cuivis enim recte computanti, facile patebit, si 25. dies Martii incidit in feriam sextam, necesse esse, ut dies 25. sequentis mensis Decembris sit dies dominica. Quod autem Christus incarnatus fuerit feria sexta hebdomadæ, verisimile sit sententiis Patrum dicentium eodem die fuisse incarnatum & mortuum, ut videre licet in Augustino, & aliis supra citatis, & in Athanasio q. 17. ad Antiochum, ubi dicit Christum eodem die fuisse conceptum, quo Adam fuit creatus. Constat autem illum fuisse creatum feria sexta (ut notat Gaudentius tract. 1. in Exodum) quia creatus est sexta die pridie ante Sabbathum.

Objectio.

Dices. Sancti patres numerantes res admirandas, quæ die dominica acciderunt, ponunt in illa resurrectionem Domini, non tamen Nativitatem, ut videre licet in Leone epist. 81. ad Dioscorum, & Aug. ser. 154. de temp.

Respon.

Respondeo ex auctoritate negativa non sumi efficax argumentum; potuerunt igitur sancti hoc omittere, vel quia erat incertum, vel quia illis in mentem non venit.

Ultimo tandem inquiri potest de hora hujus nativitatis. Anast. enim Nicæn. loco citato dixit natum esse hora septima diei; Anast. vero Sinaita lib 7. Hexamer. dicit natum fuisse ad vesperam, Isichius autem (ut refert Baronius) scripsit natum fuisse hora tertia diei. Non citat autem locum, neque explicat, de qua hora tertia intelligat, quia si loquatur de hora tertia vespertina fere coincidit cum præcedenti, & est improbabilis sententia: si autem de matutina (licet incerta sit) tamen propinquior est veritati. Dicendum est ergo Christum natum esse post duodecimam horam noctis illius, quæ fuit naturalis diei initium, antequam artificialis dies inchoaretur. Hoc colligitur ex Evangelio adjuncta Ecclesiæ traditione: ex Lucæ enim 2. cap. non obscure colligitur Christum noctu natũ esse in illis verbis, *peperit filium suum primogenitũ*, si adjungantur alia: *Et pastores erant in regione eadem vigilantes, & custodientes vigilias noctis super gregem suum.* Et hinc orta est Ecclesiastica traditio celebrandi sacram noctem illam, & sacrificium in ea offerendi ex decreto Thelesphori Papæ in sua epist. decretali c. 2. Quod notavit etiam Damasus P. in Pontificali, in vita Thelesphori. Quod vero post mediã noctẽ Christus natus sit, necessario dicen-

dicendum est (ut recte Cajetan. Luc. 2. notavit) ut Christi nativitas ad diem sequentem pertineat. Nam si natus esset ante mediam noctem, potius dicendus esset natus vigesima quarta, quam vigesima quinta Decembris die. Neque enim dici potest, quod fuerit natus nocte sequenti, in qua vigesimus quintus dies terminatur, nam Ecclesiastica traditio docet contrarium: illa enim nox, in qua dies vigesimus quintus inchoatur, sacra, & solemnis in universa Ecclesia habetur. Et confirmari hoc potest a contrario. Nam quamvis Christus Dominus Eucharistiæ Sacramentum instituerit in ea parte noctis feriæ quintæ, quæ ad exitum, & finem illius diei tendebat: tamen quia ante mediam noctem illud mysterium perfecit, ejus celebritas in feriam quintam, non vero in sextam refertur. At festum Resurrectionis diei Dominicæ tribuitur, quia licet Resurrectio fortasse noctu facta sit, tamen post mediam noctem, inchoante jam naturali die Dominica perfecta est. Idem ergo judicium est de die, & hora Nativitatis. De illis autem horis, quæ sunt a media nocte usque ad initium lucis, nihil certi affirmari potest: quo autem aliquis crediderit nativitatem hanc immediatius mediæ nocti jam elapsæ contigisse, eo (ut ea istimo) minus a vero aberrabit. Ita enim sentire videtur Ecclesia, quæ ad hanc nativitatem accommodat verba illa Sap. 18. *Cum quietum silentium contineret omnia, & nox in suo cursu medium iter haberet, omnipotens sermo tuus exiliens a cælo a regalibus sedibus venit*. Et Platina in vita Telesphori, refert ex institutione ipsius primam missam natalis Domini circa mediam noctem celebrandam esse: quod etiam nunc servat consuetudo.

QUÆSTIO XXXVI.

De manifestatione Christi nati, in octo articulos divisa. De qua te Doctores tractant, Matth. 2. & Luc. 2.

DEinde considerandum est de manifestatione Christi nati. Et circa hoc quæruntur octo.

Primo utrum nativitas Christi debuerit esse omnibus manifesta.

Secundo, utrum debuerit aliquibus manifestari.

Tertio, quibus manifestari debuerit.

Quarto, utrum debuerit ipse se manifestare, vel potius manifestari per alios.

Quinto, per qua alia manifestari debuerit.

Sexto, de ordine manifestationum.

Septimo, de stella, per quam manifestata fuit ejus nativitas.

Octavo, de veneratione Magorum, qui per stellam Christi nativitatem cognoverunt.

ARTICULUS I.

Utrum nativitas Christi debuerit esse omnibus manifesta.

199. Iofe, q. 37. art. 8. 1. *AD primum sic proceditur. Videtur, quod Christi nativitas debuerit esse omnibus manifesta. Impletio enim promissioni debet respondere. Sed de promissione adventus Christi dicitur in Psal. 49. Deus manifeste veniet. Venit autem per carnis nativitatem: ergo videtur, quod ejus nativitas debuerit esse toti mundo manifesta.*

2. *Præterea. Prima ad Timoth. 1. dicitur, Christus in hunc mundum venit peccatores salvos facere. Sed hoc non fit, nisi in quantum eis gratia Christi manifestatur, secundum illud Tit. 2. Apparuit gratia Dei, & Salvatoris nostri omnibus hominibus erudiens nos, ut abnegantes impietatem, & secularia desideria, sobrie, & pie, & juste vivamus in hoc seculo. Ergo videtur, quod Christi nativitas debuerit esse omnibus manifesta.*

3. *Præterea. Deus super omnia pronior est ad miserendum, secundum illud Psal. 144. Miserationes ejus super omnia opera ejus. Sed in secundo adventu, quo injustitias judicat, veniet omnibus manifestus; secundum illud Mat. 24. Sicut fulgor exit ab Oriente, & paret usque in Occidentem, ita erit adventus filii hominis. Ergo multo magis primus adventus, quo natus est in mundo secundum carnem, debuit esse omnibus manifestus.*

Sed contra est, quod dicitur Isai. 45. Vere tu es Deus absconditus, sanctus Israel salvator. Et Isai. 53. Quasi absconditus est vultus ejus, & despectus.

Respondeo dicendum, quod nativitas Christi non debuit esse communiter omnibus manifesta. Primo quidem, quia per hoc impedita fuisset humana redemptio, quæ per crucem ejus peracta est. Quia ut dicitur 1. ad Corin. 3. Si cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent.

Secundo, quia hoc diminuisset meritum fidei, per quam venerat homines justificare: secundum illud Rom. 3. Justitia Dei, per fidem Jesu Christi. Si enim manifestis indiciis Christo nascente, ejus nativitas omnibus appareret, jam tolleretur ratio fidei: quæ est argumentum non apparentium, ut dicitur Hebr. 11. Tertio quia per hoc venisset in dubium veritas humanitatis ipsius. Unde August. dicit in Epistola ad Volusianum. Si nullas ex parvulo in juventutem mutaret ætates, nullos cibos, nullos caperet somnos: nonne opinionem confirmaret erroris, nec hominem verum ullo modo suscepisse crederetur, & dum omnia mirabiliter facit, auferret, quod misericorditer fecit. Est Ep. 3. non multum in more ante med. to. 2.

Ad primum ergo dicendum, quod auctoritas illa intelligitur de adventu Christi ad judicium, secundum quod glossa ibidem exponit.

Ad secundum dicendum, quod de gratia Dei salvatoris erudiendi erant omnes homines ad salutem, non in principio nativitatis ejus: sed postea tempore procedente, post quam operatus est salutem in medio terræ. Unde post passionem, & resurrectionem suam dicit discipulis suis, Matth. ultimo. Euntes docete omnes Gentes.

Ad tertium dicendum, quod ad judicium requiritur, quod auctoritas judicis cognoscatur: & propter hoc oportet, quod adventus Christi ad judicium sit manifestus. Sed primus adventus fuit ad omnium salutem, quæ est per fidem, quæ quidem est de non apparentibus; & ideo primus Christi adventus debuit esse occultus.

COMMENTARIUS.

NOn est facile explicare, quo sensu de manifestatione Christi D. Th. interroget: variis enim modis potuit Christi nativitas manifestari: tum in modo, tum etiam in objecto. In modo quidẽ, quia potuit manifestari vel clare & secundum se, aut per intellectualem visionem, aut etiam per corporalem, vel solum per prædicationem, & testimonium, & signa externa, aut evidentia, quæ intellectum convincerent, vel solum sufficientia ad certam rei fidem faciendam. In objecto autẽ, quia poterat prædicari vel sola nativitas illius hominis, vel salus etiã futura per ipsum, aut etiam ejus divinitas. Quod ergo ad objectum attinet, seu ad rem manifestam, sine dubio sermo est de Christo Deo, & homine, hominumque redemptore, prout ejus cognitio ad salutem necessaria est. Manifestare enim illum tantum, ut hominem recens natum, parum & ad ejus honorem, & ad nostram salutẽ referebat. Quod vero pertinet ad modum manifestationis, Cajet. D. Tho. intelligit de ultimo modo, qui est per signa, quę evidenter facerent rem fide dignam, & omnes homines ad illã credendam inducerent, & efficaciter attraherent. Quę expositio videtur sane consentanea rationi: quia hujusmodi manifestatio est accommodata viatoribus, & ad eorum salutem, & ad Christi honorem pertinere maxime videri poterat: & ideo de illa videtur movisse quæstionẽ D. Th. ut ea secunda ratione hujus art. & ex art. seq. ad 2. non obscure colligitur. Vult tamen D. Th. his locis, ut indicia talia sint, quæ omnino rem manifestent, non quod oporteat, ut rem clare & prout in se est, ostẽdant; sed solum, ut sint tam efficacia, ut ad subjiciendum, & convincendum intellectum bene dispositum sufficiant, qualia fuerunt ostensa pastoribus, aut Magis quamvis necesse nõ sit, semper esse externa, poterat enim etiam interius similis manifestatio fieri. Itaque de eodem genere manifestationis videtur D. Th. in hoc art. loqui, & in seq. ubi concludit debuisse nativitatem Christi aliquibus manifestari, certum est autem solum prædicto modo fuisse manifestatã.

Supposita vero hac tituli expositione, difficiles sunt rationes, quibus D. Tho. responsionem suam confirmat. Negat enim debuisse Christi nativitatem omnibus statim manifestari triplici ratione. Primo, quia impedita fuisset humana redemptio, quæ per crucem perficienda erat. Secundo, quia impediretur meritum fidei. Tertio, quia posset de veritate humanitatis Christi dubitari. Hęc autem incommoda, & præsertim secundum, & tertium minime sequuntur ex sola manifestatione prædicta. Nã imprimis quamvis omnibus statim prædicata esset nativitas, & sufficientibus signis demonstrata: non tamen Objectio.

omnes necessario crederent; posset ergo nihilominus non impediri mors Christi. Et confirmatur, nam Herodi fuit quodammodo manifestata nativitas, qui nihilominus non credidit, sed Christi mortem meditatus est. Respon-
Respon. deri vero potest, supposito modo redemptionis nostræ a Deo prædefinito, non fuisse conveniens nativitatem Christi manifestari statim omnibus v.g. Judæis, eo modo, quo fuit manifestata pastoribus, vel alio simili, quia licet non omnino necessario sequatur, valde tamen verisimile est potuisse inde sequi, ut omnino, vel magna ex parte impediretur modus redemptionis nostræ a Deo præordinatus. Et credibile est Deum in æterno suo consilio prævidisse hoc fore, si illud fieret.

Objectio. Secunda vero ratio D.Thom. videtur difficilior. Cur enim si nativitas Christi omnibus prædicaretur, meritum fidei tolleretur, & non potius fundaretur? Respondet Cajetan. non omnino auferendum, sed minuendum saltem fuisse meritum fidei. Sed imprimis D.Th. non minuendum, sed tollendum fuisse concludit, sic enim loquitur, *Jam tolleretur ratio fidei*. Et idem repetit art. seq. ad 1. Deinde, cur etiam minueretur? certe in pastoribus, & Ma-
Respons. gis non fuit diminutum: nam potius eorum fides laudatur, & exaggeratur a Patribus. Responderi potest, licet D. Th. loquatur de manifestatione, quæ per prædicationem, seu signa interna, vel externa incipiat, tamen simul includere terminum illius manifestationis, quæ tendat usque ad claram, & corpoream visionem Christi nati; talis enim fuit manifestatio facta pastoribus, Simeoni, & Annæ, ut magis ex art. 6. constabit: hæc autem manifestatio partim minueret, partim tolleret meritum fidei. Nam circa ea, quæ clare viderentur, tolleret fidem, & ita minueret meritum ejus. Nec refert nunc metaphysice disputare, an circa mysteria sic visa posset fides exerceri; præsenti enim instituto, & rationi satis est, quod moraliter, & ut in plurimum, nullus fere fide crederet, quæ clare esset intuitus. Unde, secundo dici potest, si Christi nativitas tam evidentibus signis omnibus esset manifestata, quamvis non sequatur in omnibus, & singulis hominibus tollendam esse rationem fidei, valde tamen probabiliter sequi, quam plures esse credituros magis propter indicia, & signa, quæ exterius apparebant, quam propter divinum testimonium, & ita potuisset vera ratio fidei, & meritum ejus impediri.

Tertia denique ratio subobscura est. Cur enim, si vera Christi nativitas omnibus manifestaretur, revocanda esset in dubium veritas humanitatis ejus? Nam potius fa-
Objectio. cilius ab omnibus crederetur, sicut a Magis, & pastoribus est credita, præsertim quia ea manifestatio ex virtute divinitatis crederetur profecta. Respondetur, non opor-
Respon. tere, ut singulæ rationes omnia probent: sed satis esse, si unaquæque aliquid concludat. Hæc ergo ratio potissimum probare videtur, non decuisse Christum nasci in ea ætate, in qua posset per seipsum omnibus manifestari, & ita videtur illam exponere D.Th. art. 4. & testimonium Augustini, quo hic utitur, hoc maxime indicat. Deinde addi potest, licet non omnes homines, plures tamen potuisse inde sumere occasionem, negandi veram Christi humanitatem, & præsertim homines posterioribus temporibus futuri, quibus illa manifestatio tam clara facta non fuerat. Divina ergo sapientia, quæ suaviter omnia disponit, & omnibus hominibus, ac temporibus providet, non in principio nativitatis Christi, sed postea convenienti tempore Salvatoris adventum omnibus manifestare disposuit, ut recte hic D. Thom. ad 2. concludit, & art. sequenti magis explicat.

In solutione ad primum explicat D.Thom. verba illa Psalm. 49. *Deus manifeste veniet*, intelligenda esse de posteriori Christi adventu, qui erit ad judicandum, & indicat generalem regulam interpretandi eodem modo omnia similia sacræ Scripturæ loca, in quibus publicus, ac manifestus Christi adventus prædicatur. Et in solutione ad 3. optimam rationem reddit, ob quam Christus in priori adventu occulte venit, in posteriori vero publice venturus est. Quæ sunt notanda pro his, quæ in ultima parte hujus operis dicenda sunt, ubi de secundo adventu, & judicio latius disseremus.

ARTICULUS II.

Utrum nativitas Christi debuerit aliquibus manifestari.

197. *AD secundum sic proceditur. Videtur, quod nativitas Christi nulli debuerit manifestari. Quia, ut dictum est, hoc erat congruum humanæ saluti, ut primus Christi adventus esset occultus. Sed Christus venerat, ut omnes salvaret, secundum illud 1. ad Timoth. 4. Qui est Salvator omnium hominum, maxime fidelium. Ergo nativitas Christi nulli debuit manifestari.*

2. Præterea. Ante nativitatem Christi, manifestata erat B. Virgini, & Joseph futura Christi nativitas. Non ergo erat necessarium Christo nato, eandem aliis manifestari.

3. Præterea, nullus sapiens manifestat id, ex quo turbatio nascitur, & detrimentum aliorum. Sed manifestata Christi nativitate, subsecuta est turbatio: dicitur enim Matth. 2. quod audiens Herodes Christi nativitatē, turbatus est, & omnis Hierosolyma cum illo. Cessit etiam hoc in detrimentum aliorum, quia ex hac occasione Herodes occidit pueros in Bethlehem, & in omnibus finibus ejus, a bimatu, & infra. Ergo videtur, quod non fuerit conveniens Christi nativitatem aliquibus manifestari.

Sed contra est, quod Christi nativitas nulli fuisset proficua, si omnibus esset occulta. Sed oportebat Christi nativitatem esse proficuam: alioquin frustra natus fuisset. Ergo videtur, quod aliquibus manifestari debuerit Christi nativitas.

Respondeo dicendum, quod, sicut Apostolus dicit Rom. 13. Quæ a Deo sunt, ordinata sunt. Pertinet autem ad divinæ sapientiæ ordinem, ut Dei dona, & secreta sapientiæ ejus non æqualiter ad omnes, sed immediate ad quosdam perveniant, & per eos ad alios deriventur. Unde, & quantum ad resurrectionis mysterium dicitur Actor. 10. quod Deus dedit Christum resurgentem manifestum fieri non omni populo, sed testibus præordinatis a Deo. Unde & hoc etiam debuit circa ipsius nativitatem observari, ut non omnibus Christus manifestaretur, sed quibusdam, per quos posset ad alios devenire.

Ad primum ergo dicendum, quod sicut fuisset in præjudicium salutis humanæ, si omnibus hominibus Dei nativitas innotuisset, ita etiā si nulli nota fuisset. Utroque enim modo tollitur fides: tam scilicet per hoc, quod aliquid est totaliter manifestum, quam etiam per hoc, quod a nullo cognoscitur, a quo possit testimonium audiri. Fides enim est ex auditu, ut dicitur Roman. 10.

Ad secundum dicendum, quod Maria, & Joseph instruendi erant de Christi nativitate antequam nasceretur: quia ad eos pertinebat reverentiam exhibere proli conceptæ in utero, & etiam obsequi nascituræ. Eorum autem testimonium propter hoc, quod erat domesticum, fuisset habitum suspectum circa magnificentiam Christi, & ideo oportuit, ut aliis manifestaretur extraneis, quorum testimonium suspectum esse non posset.

Ad tertium dicendum, quod ipsa turbatio subsequuta ex nativitate Christi manifestata congruebat Christi nativitati. Primo quidem, quia per hoc manifestatur cœlestis Christi dignitas. Unde Gregor. dicit Homil. Cœli Rege nato, Rex terræ turbatus est: quia nimirum terrena altitudo confunditur, cum celsitudo cœlestis aperitur. Secundo quia per hoc figurabatur judiciaria Christi potestas. Unde August. dicit in quodam serm. Epiph. Quid erit tribunal judicantis, quando superbos Reges cunabula terrebant infantis? Tertio, quia per hoc figurabatur dejectio regni diaboli, quia, ut Leo Papa dicit in serm. de Epiph. non tantum Herodes in semetipso turbabatur, quantum diabolus in Herode: Herodes enim terrenum hominem æstimabat, sed diabolus Deum cognoscebat, & uterque regni sui successorem timebat, diabolus cœlestem, sed Herodes terrenum. Superflue tamen, quia Christus non venerat regnum in terra habere. Unde Leo Papa dicit Herodi loquens, non capit Christum regia tua: nec mundi Dominus, potestatis tui sceptri est contentus angustiis.

Hom. 10. in Evang. in princ.

Id format inter homil. Chryf. hom. 2. in Matt. ante med. in op. imper. tom. 2. Infer. 4. de Epiph. inter princ. & med.

Quod autem Judæi turbabantur, qui tamen magis gaudere debuerant, aut hoc est, quia, ut Chrys. dicit, de adventu justi non poterant gaudere iniqui, aut volentes favere Herodi quem timebant: populus enim plus justo favet eis, quos crudeles sustinet. Quod autem pueri ab Herode sunt interfecti, non cessit in eorum detrimentum, sed in eorum profectum. Dicit enim August. in serm. quodam de Epiph. Absit ut ad liberandos homines Christus veniens, de illorum præmio, qui pro eo interficerentur, nihil egerit, qui pendens in ligno, pro eis, a quibus interficiebatur, oravit.

Hom. 2. in Matth. in op. imperf. sup. illud audiens Herodes turbatus est, tom. 2. ter. 33. de Epiphan. Ex mille loq. titul. Magus.

Hic art. ex dictis in præcedenti expositus relinquitur. Quod vero in sol. ad 3. de cæde innocentum attingitur, dicetur commodius infra disput. 17.

ARTICULUS III.

Utrum sint convenienter electi illi, quibus est Christi nativitas manifestata.

AD tertium sic proceditur. Videtur, quod non sint convenienter electi illi, quibus est Christi nativitas manifestata. Dominus enim Matth. 10. mandavit discipulis: In viam Gentium ne abieritis, ut scil. prius manifestaretur Judæis, quam Gentibus. Ergo videtur, quod multo minus a principio fuerit revelanda Christi nativitas Gentilibus, qui ab Oriente venerunt, ut habetur Matth. 2.

2. *Præterea. Manifestatio divinæ veritatis præcipue debet fieri ad Dei amicos: secundum illud Job 36. Annuntiat de ea amico suo. Sed Magi videntur esse Dei inimici: dicitur enim Levit. 19. Non declinetis ad Magos, nec ab Ariolis aliquid sciscitemini. Non ergo debuit Christi nativitas Magis manifestari.*

3. *Præterea. Christus venerat totum mundum a potestate diaboli liberare: unde dicitur Mal. 1. Ab ortu solis usque ad Occasum, magnum est nomen meum in Gentibus. Non ergo solum in Oriente positis debuit manifestari, sed etiam ubique terrarum debuit aliquibus manifestari.*

4. *Præterea. Omnia sacramenta veteris legis erant Christi figura. Sed sacramenta veteris legis dispensabantur per ministerium sacerdotum legalium. Ergo videtur, quod magis debuerit Christi nativitas manifestari sacerdotibus in templo, quam pastoribus in agro.*

5. *Præterea. Christus ex Virgine matre natus est, & ætate parvulus erat. Convenientius igitur videtur fuisse, quod Christus manifestaretur juvenibus, & virginibus, quam senibus, & conjugatis, vel viduis, sicut Simeoni, & Annæ.*

Sed contra est, quod dicitur Joan. 13. Ego scio quos elegerim. Quæ autem fiunt secundum Dei sapientiam, convenienter fiunt. Ergo convenienter sunt electi illi, quibus est manifestata Christi nativitas.

Respondeo dicendum, quod salus, quæ erat futura per Christum, ad omnem diversitatem hominum pertinebat, quia sicut dicitur Coloss. 3. In Christo Jesu non est masculus, & fœmina, Gentilis, & Judæus, servus, & liber, & sic de aliis hujusmodi. Et ut hoc in ipsa Christi nativitate præfiguraretur, omnibus conditionibus hominum est manifestatus: quia, ut Augustin. dicit in serm. de Epiph. Pastores fuerunt Israelitæ, Magi Gentiles, illi prope, isti longe: utrique tamen ad angularem lapidem concurrerunt. Fuit etiam inter eos alia diversitas: nam Magi fuerunt sapientes, & potentes, pastores autem simplices, & viles. Manifestatus etiam est justis, Simeoni, & Annæ, & peccatoribus, scilicet Magis. Manifestatus est etiam, & viris, & mulieribus, scilicet Simeoni, & Annæ, ne per hoc ostenderetur, nullam conditionem hominum excludi a Christi salute.

In serm. 4. qui est 32. in ord. non procul a princ. tom. 10.

Ad primum ergo dicendum, quod illa manifestatio nativitatis Christi fuit quædam prælibatio plenæ manifestationis, quæ erat futura. Et sicut in secunda manifestatione primo annuntiata est gratia Christi per Christum, & ejus Apostolos, Judæis, & postea Gentilibus: ita ad Christum primo pervenerunt Pastores, qui erant primitiæ Judæorum, tanquam prope existentes: & postea venerunt Magi a remotis, qui fuerunt primitiæ Gentium: ut Augustinus dicit.

Ad secundum dicendum, quod (sicut August. dicit in serm. de Epiph.) Sicut prævalet imperitia in rusticitate Pastorum, ita prævalet impietas in sacrilegiis Magorũ: utrosque tamen sibi lapis ille angularis applicuit, quippe qui venit stulta eligere, ut confunderet sapientes: & non vocare justos, sed peccatores: ut nullus magnus superbiret, nullus infirmus desperaret. Quidam tamen dicunt, quod isti magi non fuerunt malefici, sed sapientes Astrologi: qui apud Persas, vel Chaldæos Magi vocantur.

Serm. 2 de Epipha. qui est 30. in u dine cuca princ. tom. 10. & ser. 3. Epiph. a med. in 10.

Ad tertium dicendum, quod sicut Chrys. dicit: Ab Oriente venerunt Magi quia unde dies nascitur, inde initium fidei processit, quia fides lumen est animarum. Vel quia omnes, qui ad Christum veniunt, ab ipso, & per ipsum veniunt. Unde dicitur Zachar. 6. Ecce vir, Oriens nomen ejus. Dicuntur autem ab Oriente, ad literam, venisse, vel quia de ultimis Orientis partibus venerunt, secundum quosdam, vel quia de aliquibus vicinis partibus Judææ venerunt, quæ tamen sunt regioni Judæorum ad Orientem. Credibile tamen est, etiam in aliis partibus mundi aliqua indicia nativitatis Christi apparuisse, sicut Romæ fluxit oleum, & in Hispania apparuerunt tres Soles, paulatim in unum coeuntes.

Homil. 2. in Matth. in oper. imper. sup. illud, Ecce Magi ab Oriente, tom. 2.

Ad quartum dicendum, quod sicut Chrys. dicit, Angelus manifestans Christi nativitatem, non ivit Hierosolymam, non requisivit Scribas, & Pharisæos, erant enim corrupti & præ invidia cruciabantur. Sed pastores, qui erant sinceri, antiquam conversationem Patriarcharum, & Moysi colentes. Per hos etiam pastores significabantur Doctores Ecclesiæ, quibus Christi mysteria revelantur, quæ latebant Judæos.

Ad quintum dicendum, quod sicut Ambros. dicit: generatio Domini non solum a juvenibus, sed etiam a senioribus & justis accipere testimonium debuit, quorum etiam testimonio propter justitiam magis credebatur.

Lib. 2. in Luc. cujus initium est de Simeone & Anna to. 5

ARTICULUS IV.

Utrum Christus per seipsum nativitatem suam manifestare debuerit.

AD quartum sic proceditur. Videtur, quod Christus per seipsum, nativitatem suam manifestare debuerit. Causa enim, quæ est per se, semper est potior ea, quæ est per aliud: ut dicitur in octavo Physicorum. Sed Christus suam nativitatem manifestavit per alios, puta, pastoribus per Angelos & Magis per stellam. Ergo multo magis per seipsum debuit suam nativitatem manifestare.

Lib. 8. Phys. text. 39. tom. 2.

Præterea. Eccles. 20. dicitur, Sapientia abscondita, & thesaurus invisus, quæ utilitas in utrisque? Sed Christus a principio suæ conceptionis plene habuit sapientiæ & gratiæ thesaurum. Nisi ergo hanc plenitudinem manifestasset per opera, & verba, fuisset frustra data sapientia, & gratia: quod est inconveniens, quia Deus, & natura nihil frustra faciunt: ut dicitur in 1. de Cœlo.

Lib. 1. de Cœlo tex. 32. tom. 2.

3. *Præterea, in libro de infantia Salvatoris legitur, quod Christus in sua pueritia multa miracula fecit. Et ita videtur, quod suam nativitatem per seipsum manifestaverit.*

Sed contra est, quod Leo Papa dicit, quod Magi viderunt, & adoraverunt puerum Jesum in nullo ab humana infantia generalitate dissimilem. Sed alii infantes non seipsos manifestant. Ergo neque decuit, quod Christus per seipsum suam nativitatem manifestaret.

In serm. 4. de Epiph. in med. incipit hic serm. Justum & rationabile.

Respondeo dicendum, quod nativitas Christi ad humanam salutem ordinabatur, quæ quidem est per fidem. Fides autem salutaris divinitatem, & humanitatem Christi confitetur. Oportebat igitur ita manifestari nativitatem Christi, ut demonstratio divinitatis ejus, fidei humanitatis ipsius non præjudicaret. Hoc autem factum est, dum Christus in seipso nativitatem similem infirmitati humanæ exhibuit, & tamen per Dei creaturas divinitatis virtutem in se monstravit. Et ideo Christus non per seipsum suam nativitatem manifestavit, sed per quasdam alias creaturas.

Ad primum ergo dicendum, quod in via generationis, & motus, oportet per imperfecta ad perfectum pervenire. Et ideo Christus primo manifestatus est per alias creaturas, & postea manifestavit se per seipsum manifestatione perfecta.

Ad secundum dicendum, quod licet sapientia abscondita sit inutilis, non tamen ad sapientem pertinet, ut quolibet tempore manifestet seipsum, sed tempore congruo. Dicitur enim Eccles. 20. Est tacens non habens sensum loquelæ, & est tacens sciens tempus apti temporis. Sic ergo sapientia Christo data non fuit inutilis, quia seipsum tempore congruo manifestavit, & hoc ipsum, quod tempore congruo abscondebatur, est sapientiæ indicium.

Ad tertium dicendum, quod liber ille de infantia Salvatoris est apocryphus. Et Chrys. dicit super Joan. quod Christus non fecit miracula antequam aquam converteret in vinum, secundum illud, quod dicitur Joan. 2. Hoc fecit initium signorum Jesus. Si enim secundum primam ætatẽ miracula fecisset, non indiguissent Israelitæ alio manifestante eum: cum tamen Jo: Baptista dicat Jo. 1. Ut manifestetur in Israel, propterea veni in aqua baptizans. Decenter autem non incepit facere signa in prima ætate, existimassent enim phantasma esse Incarnationẽ, & ante opportunum tempus cruci eum tradidissent, livore liquefacti.

Hom. 22. in Joan. non longe a princ. tom. 32.

ARTICULUS V.

Utrum nativitas Christi debuerit per Angelos, & stellam manifestari.

AD quintum sic proceditur. Videtur, quod non debuerit manifestari per Angelos Christi nativitas. Angeli

enim sunt spirituales substantiæ, secundũ illud Psal. 103. Qui facit Angelos suos spiritus. Sed Christi nativitas erat secundum carnem, non autem secundum spiritualem ejus substantiã. Ergo nõ debuit per Angelos manifestari.

2. Præterea. Major est affinitas justorum ad Angelos, quam ad quoscunque alios, secundum illud Psal. 33. immittit Angelus Domini in circuitu timentium eum, & eripiet eos. Sed justis, scilicet Simeoni, & Annæ, non est manifestata Christi nativitas per Angelos. Ergo nec pastoribus per Angelos manifestari debuit.

3. Præterea. Videtur, quod nec magis debuerit manifestari per stellam. Hoc enim videtur esse erroris occasio, quantum ad illos, qui æstimant sydera nativitatibus hominum dominari. Sed occasiones peccandi sunt hominibus auferendæ. Non ergo fuit conveniens, quod per stellam Christi nativitas manifestaretur.

4. Præterea. Signum oportet esse certum ad hoc, quod per ipsum aliquid manifestaretur. Sed stella non videtur esse signum certum nativitatis Christi; ergo inconvenienter fuit Christi nativitas per stellam manifestata.

Sed contra est, quod dicitur Deuter. 32. Dei perfecta sunt opera. Sed talis manifestatio fuit opus divinum. Ergo per convenientia signa fuit effecta.

Respondeo dicendum, quod sicut manifestatio syllogistica fit per ea, quæ sunt magis nota ei, cui est aliquid manifestandum: ita manifestatio, quæ fit per signa, debet fieri per ea, quæ sunt familiaria illis, quibus manifestatur. Manifestum est autem, quod viris justis est familiare, & consuetum interiori Spiritus S. instinctu doceri, absque signorum sensibilium demonstratione, scil. per Spiritum prophetiæ. Alii vero corporalibus rebus dediti, per sensibilia ad intelligibilia adducuntur. Judæi autem consueti erant divina responsa per Angelos accipere, per quos etiã legem acceperant: secundum illud Act. 7. Accepistis legem in dispositione Angelorum. Gentiles vero, & maxime Astrologi consueti sunt stellarum cursus inspicere. Et ideo justis, scil. Simeoni, & Annæ manifestata est Christi nativitas per interiorem instinctum Spiritus S. secundum illud Luc. 2. Responsum accepit a Spiritu S. non visurum se mortem, nisi prius videret Christum Domini. Pastoribus autem, & Magis tanquam rebus corporalibus deditis manifestata est Christi nativitas per visibiles apparitiones. Et quia nativitas non erat pure terrena, sed quodammodo cœlestis; ideo per signa cœlestia utrisque Christi nativitas revelatur. Ut enim Aug. dicit in serm. de Epiph. Cœlos Angeli habitant, & sydera ornant, utrisque ergo cœli enarrant gloriam Dei. Rationabiliter autem pastoribus tanquam Judæis, apud quos frequenter factæ sunt apparitiones Angelorũ, revelata est nativitas Christi per Angelos. Magis autem assuetis in consideratione cœlestium corporum, manifestata est per signum stellæ: quia (ut Chrys. dicit) per consueta eos Dominus vocare voluit, eis condescendens. Est autem & alia ratio: quia, ut Greg. dicit, Judæis tanquam ratione utentibus rationale animal, id est, Angelus, prædicare debuit. Gentiles vero, quia uti ratione nesciebant, ad cognoscendum Dominum, non per vocem, sed per signa perducuntur. Et sicut Dominũ jam loquentem annuntiaverunt Gentilibus prædicatores loquentes, ita cum nondum loquentem elementa muta prædicaverunt. Est etiam & alia ratio quia ut Aug. dicit in sermone Epiphaniæ, Abrahæ innumerabilis fuerat promissa successio non carnis semine, sed fidei fœcunditate generanda. Et ideo stellarum multitudini est comparata, ut cœlestis progenies speraretur. Et ideo Gentiles in syderibus designati, ortu novi syderis excitantur, ut perveniant ad Christum, per quem efficiuntur semen Abrahæ.

Glos. ord. sup. 2. cap. Matt. sup. id, Vidimus stellam.

Hom. 6. in Matt. sup. illud, Ecce stella quam viderant in Or. eg. hom. 10. in Evang. circa prin.

Ad primum ergo dicendum, quod illud manifestatione indiget, quod de se est occultum nõ autem illud, quod de se est manifestum. Caro autem ejus, qui nascebatur, erat manifesta, sed Divinitas erat occulta. Et ideo convenienter manifestata est illa nativitas per Angelos, qui sunt Dei ministri. Unde & cum claritate Angelus apparuit, ut ostenderetur, quod ille qui nascebatur, erat splendor paternæ gloriæ.

Ad secundum dicendum, quod justi non indigebant visibili apparitione Angelorum: sed eis sufficiebat interior instinctus Spiritus S. propter eorum perfectionem.

Ad tertium dicendum, quod stella nativitatem Christi manifestans, omnem occasionem erroris subtraxit. Ut enim Aug. dicit contra Faustum. Qui tandem astrologi ita constituerunt nascentium hominum fata sub stellis, ut aliquam stellarum hominem nato, eo nato circuitus sui ordinem reliquisse, & ad eum qui natus est, perrexisse asseverent? sicut accidit circa stellam, quæ demonstravit nativitatem Christi. Et ideo per hoc non confirmatur error eorũ, qui fortem nascentium hominum astrorum ordini colligari arbitrantur, non autem credunt astrorum ordinem ad hominis nativitatẽ posse mutari. Similiter etiã, ut Chrys. dicit, Non est hoc astronomiæ opus, a stellis scire eos, qui nascuntur: sed ab hora nativitatis futura prædicere. Magi autem tempus nativitatis non cognoverunt: ut hinc sumentes initium, a stellarum motu futura cognoscerent, sed potius e converso.

Lib. 2. c. 5. a med. tom. 6.

Hom. 6. in Matt. non p. o. a pr. inm. o.

Ad quartum dicendum, quod sicut Chrys. refert, in quibusdam Scripturis apocryphis legitur: quod quædam gens in extremis Orientis juxta Oceanum, Scripturam quandam habebat ex nomine Seth, de apparitura hac stella & muneribus hujusmodi offerendis: quæ gens diligẽter observabat hujus stellæ exortum, positis exploratoribus duodecim, qui certis temporibus de nocte ascendebant in montẽ, in quo postmodum eam viderunt, habentem in se quasi parvuli formam, & super se similitudinem crucis. Vel dicendum, quod sicut dicitur in lib. de Quæstionibus veteris & novi Testamenti. Magi illi traditionem Balaam sequebantur, qui dixit, Orietur stella ex Jacob. Unde videntes stellam extra ordinẽ mundi, hanc esse intellexerunt, quã Balaam futuram indicem Regis Judæorũ prophetaverat. Vel dicendum, sicut Aug. dicit in serm. de Epiph. quod ab Angelis aliqua admonitione revelationis audierunt Magi, quod stella Christum natum significaret: & probabile videtur quod a bonis, quando in Christo adorando salus eorum jam quærebatur. Vel sicut Leo Papa dicit in serm. de Epiph. præter illam speciem, quæ corporeum incitavit obtutum, fulgentior veritatis radius eorum corda perdocuit, quod ad illuminationem fidei pertinebat.

Hom. 6. in Matth. in op. imp. sup. illud. Vidimus stellam ejus &c. a.

In l. q. ex nov. test. q. 39. in 4. op. Aug.

In serm. 7. qui est 35. ... ad. ... med.

In serm. 4. ... circum ... me 1.

ARTICULUS VI.

Utrum nativitas Christi ordine convenienti fuerit manifestata.

AD sextum sic proceditur. Videtur, quod inconvenien- 201.
ti ordine Christi nativitas fuerit manifestata. Illis enim debuit primo manifestari Christi nativitas, qui Christo propinquiores fuerunt, & qui magis Christum desiderabant secundum illud Sap. 6. Præoccupat eos, qui se concupiscunt, ut se priorem illis ostendat. Sed justi propinquissimi erant Christo per fidem, & maxime ejus adventum desiderabant: unde dicitur Luc. 2. de Simeone, quod erat homo justus, & timoratus expectans redemptionem Israel. Ergo prius debuit manifestari Christi nativitas Simeoni, quam pastoribus, vel Magis.

2. Præterea. Secundum August. Magi fuerunt primitiæ Gentium Christo crediturarum. Sed primo plenitudo Gentium intrat ad fidem & postmodum omnis Israel salvus fiet, ut dicitur Rom. 11. Ergo prius debuit manifestari Christi nativitas Magis, quam pastoribus.

3. Præterea. Matth. 2. dicitur, quod Herodes occidit omnes pueros, qui erant in Bethlehem, & in omnibus finibus ejus, a bimatu, & infra, secundum tempus, quod exquisierat a Magis. Et sic videtur, quod per duos annos post Christi nativitatem Magi ad Christum pervenerint. Inconvenienter igitur post tantum tempus fuit Gentilibus Christi nativitas manifestata.

In serm. 2. de Epiph. tom. 10.

Sed contra est, quod dicitur Dan. 2. Ipse mutat tempora, & ætates. Et ita tempus manifestationis nativitatis Christi videtur congruo ordine esse dispositum.

Respondeo dicendum, quod Christi nativitas primo quidem manifestata est pastoribus ipso die nativitatis Christi. Ut enim dicitur Luc. 2. Pastores erant in regione eadem vigilantes, & custodientes vigilias noctis super gregem suum: & ut discesserunt ab eis Angeli in cœlum, loquebantur ad invicem, transeamus usque Bethlehem, & venerunt festinantes. Secundo autem Magi pervenerunt ad Christum decimatertia die nativitatis ejus: quo die festum Epiphaniæ celebratur. Si enim revoluto anno, vel etiam duobus annis venissent, non invenissent eum in Bethlehem: cum scriptum sit Luc. 2. quod postquam perfecerunt omnia secundum legem Domini (offerentes scilicet puerum Jesum in templum) reversi sunt in Galilæam in civitatem suam Nazareth. Tertio autem manifestata est justis in templo quadragesimo die a nativitate Christi, ut habetur Luc. 2. Et hujus ordinis ratio est: quia

per

per pastores significantur Apostoli, & alii credentes ex Judæis, quibus primo manifestata est fides Christi: inter quos non fuerunt multi potentes, nec multi nobiles ut dicitur 1. ad Corinth. 1. Secundo autem fides Christi pervenit ad plenitudinem Gentium, quæ est præfigurata per Magos. Tertio autem pervenit ad plenitudinem Judæorum, quæ est præfigurata per justos: unde & in templo Judæorum est eis Christus manifestatus.

Ad primum ergo dicendum, quod sicut Apostol. dicit Roman. 9. Israel, sectando legem justitiæ, in legem justitiæ non pervenit: sed Gentiles, qui non quærebant justitiam, Judæos communiter in justitia fidei prævenerant. Et in hujus figuram Simeon, qui expectabat consolationem Israel, ultimo Christum natum cognovit, & præcesserunt eum Magi, & pastores, qui Christi nativitatem non ita solicite expectabant.

Ad secundum dicendum, quod licet plenitudo Gentium prius intraverit ad fidem, quam plenitudo Judæorum: tamen primitiæ Judæorum prævenerunt in fide primitias Gentium, & ideo pastoribus prius manifestata est Christi nativitas, quam Magis.

Chrysost. hom. 10. o Matt. anno med. 1. Aug. 10 ser 7. aute med. & in olio serm. de Epiph. post serm. 48 fin in ereno sum. 10.

Ad tertium dicendum, quod de apparitione stellæ, quæ apparuit Magis, est duplex opinio. Chrys. enim supra Matth. & Aug. in serm. Epiph. dicunt, quod stella Magis apparuit per biennium ante Christi nativitatem: & tunc præmeditantes, & se ad iter præparantes, a remotissimis partibus Orientis pervenerunt ad Christum tertia decima die a sua nativitate. Unde & Herodes statim post recessum Magorum, videns se ab eis illusum mandavit occidi pueros a bimatu, & infra, dubitans ne tunc Christus natus esset, quando stella apparuit, secundum quod a Magis audierat. Alii vero dicunt stellam apparuisse primo, cum Christus natus est, & statim Magi visa stella iter arripientes, longissimum iter in tredecim diebus peregerunt partim quidem adjuti divina virtute, partim autem dromedariorum velocitate. Et hoc dico, si venerunt ex extremis partibus Orientis. Quidam tamen dicunt eos venisse de regione propinqua, unde fuerat Balaam, cujus doctrinæ sectatores fuerunt. Dicuntur autem ab Oriente venisse: quia terra illa est ad Orientalem partem terræ Judæorum. Et secundum hoc Herodes non statim recedentibus Magis, sed post biennium pueros interfecit. Vel quia dicitur interim accusatus Romam ivisse, vel aliquorum periculorum terroribus agitatus, a cura interficiendi puerum interim destitisse. Vel quia potuit credere Magos fallacis stellæ visione deceptos, postquam non invenerunt, quem natum putaverant, erubuisse ad se redire; ut Aug. dicit in lib. de Consensu Evangelistarum. Ideo autem non solum bimos pueros interfecit, sed etiam infra: quia (ut Augustinus dicit in quodam sermone Innocentum) timebat ne puer, cui sydera famulantur, speciem suam paulo supra ætatem, vel infra transformaret.

lib. 2. c. 11. inter med. & fin cu. 4 gl. ord. sup. illa verba Matth. 2. a bimatu.

ARTICULUS VII.

Utrum stella, quæ Magis apparuit, fuerit una de cælestibus stellis.

102. op. 60. a. 7 Et Matt. 2 tom. 4.

AD septimum sic proceditur. Videtur, quod stella, quæ magis apparuit fuerit una de cælestibus stellis. Dicit enim Aug. in quodam serm. Epiph. Dum pendet ad ubera, & vilium patitur Deus involumenta pannorum, repente novum de cælo sydus effulsit. Fuit igitur stella cælestis, quæ Magis apparuit.

In serm. 2. Epiphan. qui est 30. in ord. & ter. 4. ejusdem festi tom. 10.

2. Præterea. Augustin. dicit in sermone quodam Epiphaniæ: Pastoribus Angeli, Magis stella Christum demonstrat, utrisque loquitur lingua cælorum, quia lingua cessavit Prophetarum. Sed Angeli pastoribus apparentes, fuerunt vere de cælestibus Angelis. Ergo & stella Magis apparens, fuit vere de cælestibus stellis.

3. Præterea. Stella, quæ non sunt in cælo, sed in aere, dicuntur stellæ cometæ, quæ non apparent in nativitatibus Regum, sed magis sunt indicia mortis eorum. Sed illa stella designabat Regis nativitatem: unde Magi dicunt Matth. 2. Ubi est, qui natus est Rex Judæorum? vidimus enim stellam ejus in Oriente. Ergo videtur, quod fuerit de cælestibus stellis.

lib. 2. c. 5. a med. to. 2.

Sed contra est, quod Aug. dicit in lib. 2. contra Faustum. Non ex illis erat hæc stellis, quæ ab initio creaturæ itinerum suorum ordinem sub creatoris lege custodiunt, sed novo Virginis partu novum sydus apparuit.

Homil. 6. post med. primi fol. a princip. hom. 10. 2.

Respondeo dicendum, quod sicut Chrys. dicit super Matt. quod illa stella, quæ Magis apparuit, nõ fuerit una cælestium stellarum, multipliciter manifestum est. Primo quidem, quia nulla alia stellarum hac via incedit: hæc enim stella ferebatur a Septentrione in Meridiem, ita enim Judæa jacet ad Persidem, unde Magi venerunt. Secundo apparet hoc ex tempore: non enim solum apparebat in nocte, sed etiam in media die, quod non est virtutis stellæ, sed nec etiam Lunæ. Tertio, quia quandoque apparebat, & quandoque occultabatur. Cum enim intraverunt Hierosolymam, occultavit seipsam: deinde ubi Herodem reliquerunt, seipsam monstravit. Quarto, quia non habebat continuum motum, sed cum oportebat ire Magos, ibat, cum oportebat stare, stabat, sicut & de columna nubis erat in deserto. Quinto, quia non sursum manens partum Virginis demonstrabat, sed deorsum descendens, hoc faciebat. Dicitur enim Matt. 2. quod stella, quam viderant Magi in Oriente, antecedebat eos, usque dum veniens staret supra, ubi erat puer. Ex quo patet, quod verbum Magorum dicentium, Vidimus stellam ejus in Oriente, non est sic intelligendum, quasi ipsis in Oriente positis stella apparuerit existens in terra Juda, sed quia viderunt eam in Oriente existentem, & præcessit eos usque in Judæam, quamvis hoc a quibusdam sub dubio relinquatur. Non autem potuisset distincte domum demonstrare, nisi esset terræ vicina. Et sicut ipse dicit, hoc non videtur proprium esse stellæ, sed virtutis rationalis cujusdam. Unde videtur hæc stella virtutis invisibilis fuisse in talem apparentiam transformata. Unde quidam dicunt, quod sicut Spiritus Sanctus descendit super baptizatum Dominum in specie columbæ: ita apparuit Magis in specie stellæ. Alii vero dicunt, quod Angelus qui apparuit pastoribus in humana specie, apparuit Magis in specie stellæ. Probabilius tamen videtur, quod fuerit stella de novo creata non in cælo, sed in aere vicino terræ, quæ secundum divinam voluntatem movebatur. Unde Leo Papa dicit in sermone Epiphaniæ. Tribus Magis in regione Orientis, stella novæ claritatis apparuit, quæ illustrior cæteris, pulchriorque syderibus, in se intuentium oculos, animosque converteret, ut confestim adverteretur, non esse otiosum, quod tam insolitum videbatur.

In serm. 1. non longe a prin.

Ad primum ergo dicendum, quod cælum in sacra Scriptura quandoque dicitur aer: secundum illud, Volucres cæli, & pisces maris.

Ad secundum dicendum, quod ipsi Angeli cælestes ex suo officio habent, ut ad nos descendant in ministerium missi: sed stellæ cælestes suum situm non mutant. Unde non est similis ratio.

Ad tertium dicendum, quod sicut stella illa non est sequuta motum stellarum cælestium, ita nec etiam, stellarum cometarum: quæ nec de die apparent, nec cursum suum ordinatum mutant. Et tamen non omnino aberat significatio cometarum, quia cæleste Regnum Christi comminuit, & consumit universa Regna terræ, & ipsum stabit in æternum: ut dicitur Daniel. 2.

ARTICULUS VIII.

Utrum Magi convenienter ad Christum adorandum venerint.

103. Mat. h. 8. prin.

AD octavum sic proceditur. Videtur, quod Magi non convenienter ad Christum venerandum venerint. Unicuique enim Regi reverentia debetur a suis subjectis: Magi autem non erant de Regno Judæorum. Ergo cum ex visione stellæ cognoverunt natum esse Regem Judæorum, videtur, quod inconvenienter venerint ad eum adorandum.

2. Præterea. Stultum est vivente Rege aliquo, extraneum Regem annuntiare. Sed in Regno Judææ regnabat Herodes. Ergo stulte fecerunt Magi, alterius Regis nativitatem annuntiantes.

3. Præterea, certius est cæleste indicium, quam indicium humanum. Sed Magi ducatu cælestis indicii ab Oriente venerant in Judæam. Stulte ergo egerunt, præter ducatum stellæ humanum indicium requirendo, dicentes, Ubi est, qui natus est Rex Judæorum?

4. Præterea. Munerum oblatio, & adorationis reverentia, non debetur nisi Regibus jam regnantibus. Sed Magi non invenerunt Christum regia dignitate fulgentem. Ergo inconvenienter ei munera, & reverentiam regiam exhibuerunt.

Sed contra est, quod dicitur Isai. 60. Ambulabunt Gentes in lumine tuo, & Reges in splendore ortus tui. Sed qui

Divino

Divino lumine ducuntur, non errant. Ergo Magi, absque errore, Christo reverentiam exhibuerunt.

art. 4. hujus q. arg. 4

Respondeo dicendum, quod sicut dictum est, Magi sunt primitiæ Gentium in Christum credentium: in quibus apparuit, sicut in quodam præsagio fides, & devotio Gentium venientium a remotis ad Christum. Et ideo sicut devotio, & fides Gentium est absque errore per inspirationem Spiritus sancti: ita etiam credendum est Magos a Spiritu S. inspiratos sapienter Christo reverentiam exhibuisse.

In ser. 2. qui est 30. in ord. ante medium illius ser.

Ad primum ergo dicendum, quod sicut August. dicit in sermone Epiphania, cum multi Reges Judæorum nati fuissent, atque defuncti nullum eorum Magi adorandum quæsierunt. Non itaque Regi Judæorum quales illic esse solebant, hunc tam magnum honorem longinqui alienigenæ, & ab eodem regno prorsus extranei a se deberi arbitrantur. sed talem natum esse didicerunt, in quo adorando, se salutem, quæ secundum Deum est, consecuturos minime dubitaverunt.

Hom. 2. in Matth. in ope. imper. super il. lud, Vidimus stellam 10. a. In ser. 6. & est 34. in or. de med. 2. 10.

Ad secundum dicendum, quod per illam annunciationem Magorum præsignabatur constantia Gentium, Christum usque ad mortem confitentium. Unde Chrys. dicit super Matth. quod dum considerabant Regem futurum, non timebant Regem præsentem: adhuc non viderant Christum, & jam parati erant pro eo mori.

In ser. 4. de Epiph. ante prin. & med.

Ad tertium dicendum, quod sicut August. dicit in serm. Epiph. Stella, quæ Magos perduxit ad locum, ubi erat cum matre Virgine Deus Infans, poterat eos ad ipsam perducere civitatem Bethlehem, in qua natus est Christus: sed tamen subtraxit se, donec de civitate, in qua Christus nasceretur, etiam Judæi testimonium perhiberent: ut sic geminato testimonio confirmati (sicut Leo Papa dicit) attentiori fide expeterent, quem & stellæ claritas, & prophetiæ manifestabat authoritas. Et ita ipsi annuntiant Judæis Christi nativitatem, & interrogant locum, credunt & quærunt, tanquam significantes eos, qui ambulant per fidem, & desiderant speciem: ut August. dicit in serm.

In ser. 6. qui est 34. in or. de temp. paulo post prin. 2. 10.

Epiphania. Judæi autem indicantes eis locum nativitatis Christi, similes facti sunt fabris arcæ Noe, qui aliis, ubi evaderent, præstiterunt, & ipsi diluvio perierunt. Audierunt, & abierunt inquisitores, dixerunt, & remanserunt doctores similes lapidibus milliariis, qui viam ostendunt, nec ambulant. Divino etiam nutu factum est, ut aspectu stellæ subtracto, Magi humano sensu in Jerusalem irent quærentes in civitate regia Regem natum, ut in Jerusalem primo Christi nativitas publice annuntiaretur (secundum illud Isa. 2. De Sion exibit lex, & verbum Domini de Jerusalem) & ut etiam studio Magorum de longe venientium damnaretur Judæorum pigritia prope existentium.

Homil. 2. in Matt. in ope. imp. super illud & inter du. som. n.

Ad 4. dicendum, quod sicut Chrysost. dicit super Matt. si Magi terrenum regem quærentes, venissent, fuissent confusi: quia tanti itineris laborem sine causa suscepissent, unde nec adorassent, nec munera obtulissent. Nunc autem quia cælestem regem quærebant, etsi nihil regalis excellentiæ in eo viderent, tamen solius stellæ testimonio contenti eum adoraverunt: vident enim hominem, & agnoscunt Deum. Et offerunt munera dignitati Christi congruentia: aurum quidem, quasi Regi magno: thus, quod in Dei sacrificio ponitur, immolatur ut Deo: myrrha, qua mortuorum corpora condiuntur, præbetur, tanquam pro salute omnium morituro. In quo etiam, ut Gregor. dicit, instruimur, ut nato Regi aurum (per quod significatur sapientia) offeramus, in conspectu ejus, sapientia lumine splendentes. Thus autem, per quod exprimitur orationis devotio, offerimus Deo, si per orationum studia Deo redolere valeamus. Myrrham autem, quæ significat mortificationem carnis, offerimus, si carnis vitia per abstinentiam mortificemus.

Hom. 10. in Evang. post med. illius.

DISPUTATIO XIV.
In sex sectiones distributa.

De signis, & prodigiis, quibus Christi nativitas manifestata est præsertim Magis.

DIvus Thomas in tota hac quæst. non disputat solum de illa manifestatione Christi nati, quæ eadem die, seu nocte nativitatis ejus facta est: sed simpliciter de omnibus manifestationibus, quæ illis diebus Nativitati proximis in Scriptura factæ esse leguntur, & eas ad quatuor revocat. Prima facta dicitur Mariæ, & Josepho, quam attigit art. 2. ad 2. de qua nihil aliud dicit, quam eam esse factam ante nativitatem Christi, quia ad eos pertinebat reverentiam exhibere proli conceptæ in utero, & etiam obsequi nasciturae, & hoc quidem indubitatum est, quantum ad revelationem fidei, quam Virgo, & Josephus habuerunt de Divinitate & dignitate Christi nascituri, & de modo etiam (ut existimo) nascendi salva matris integritate, & virginitate, quamquam hoc posterius non sit tam certum, sicut prius, quod in Evangelio expressius habetur, de qua re plura dicam inferius tractando de perfectione fidei B. Virginis. An vero circumstantiæ hujus nativitatis, scilicet locus, tempus, & reliquæ revelatæ fuerint B. Mariæ, & Josepho ante Christi ortum, incertum est, pie tamen ita credi potest. Ratio enim D. Th. hoc etiam probabiliter persuadet, oportuisse scilic. hæc etiam illis prius manifestari, ut convenientius, & opportunius nasciturae proli deservirent. Et de hac manifestatione nihil aliud dicendum occurrit. Secunda ergo manifestatio facta est pastoribus, tertia Magis, quarta Simeoni, & Annæ, de quibus promiscue D. Thom. agit in omnibus his articulis. Quia vero de prima, & tertia pauca dicenda occurrunt præter ea, quæ in Evangelio continentur, quæ ad illas pertinent, quæque omnibus his manifestationibus, & aliis signis, vel prodigiis in hac nativitate factis communia sunt, in sequenti sectione expediemus: in reliquis vero, quæ ad Magorum adventum, & adorationem pertinent, & longiore indigent expositione, persequemur.

SECTIO I.

Quibus signis, quibusque personis Christi nativitas manifestata sit.

DE materia hujus dubii nihil fere certum invenio præter ea, quæ Evangelistæ referunt, & ideo brevissime dicendum est, quamvis non oportuerit Christi nativitatem universo orbi statim manifestari (ut circa art. 1. D. Th. explicatum reliquimus) oportuisse tamen aliquo modo disponi, seu præparari mundum, ut venientem Salvatorem susciperet. Ut enim ait Leo Pap. serm. 1. de Epiphan. *Ad omnium hominum spectabat salutem, ut jam universo declararetur mundo, cum adhuc exiguo detineretur oppidulo.* Quocirca eo tempore adimpletum videtur, quod Aggæus Propheta c. 2. prædixerat. *Adhuc unum modicum est, & ego commovebo cælum, & terram, & mare, & aridam, & movebo omnes gentes, & veniet desideratus cunctis gentibus.* Varia enim legimus in historiis eo tempore accidisse prodigia, ut videre licet in Orosio lib. 6. c. 22. & sequentibus, & in Julio Obsequente lib. de prodigiis cap. 128. & sequent. quæ licet non omnia in die natalis Domini facta fuerint, universa tamen ad Christi ortum illustrandum divinitus ordinata fuisse, omnes Scriptores, ac Catholici annotarunt.

Prodigia in adventu Christi quæ sint.

Primum prodigium fit de templo pacis, quod a Romanis æternum existimabatur, quod ea suis oraculis habeeent, donec Virgo pareret, duraturum: corruisse autem dicitur ea nocte, qua Deipara Christum peperit. Ita refert Bonavent. opusc. de quinque festivitatibus pueri Jesu c. 2. & habetur etiam in quadam homilia de nativitate Christi, quæ sub nomine Petri Damiani habetur in Lipomano tom. 8. & Surio tom. 6. Cæsar tamen Baronius, in principio suorum annalium diligenter observavit homiliam illam non esse Petri Damiani, quod in ea mentio fiat Bernardi, qui (ut ipse dicit) quinquaginta annis, vel (ut ex Trithemio colligitur) nonaginta posterior fuit, & erudite ostendit historiam illam non solum incertam, sed etiam falsam esse, quia ante Vespasianum, qui templum pacis Romæ ædificavit (teste Josepho lib. 7. de bello Judaico) nullum aliud templum pacis Romæ fuisse legitur, quod in natali Christi corruere potuerit.

Templum pacis, Romæ quando fuerit.

Secundum prodigium refertur de fonte olei, qui Romæ in toto quodam die sine intermissione fluxit. Hujus meminit D. Th. hic art. 3. ad 3. & multi existimant hoc accidisse eadem die, seu nocte, qua Christus natus est. Orosius tamen, qui dicto lib. 6. c. 19. hujus prodigii meminit, illud tertio anno Triumviratus, hoc est viginti septem annis ante Christi nativitatem accidisse confirmat, quamquam illo significatum fuisse dicat Christum (qui *unctus* interpretatur) regnante Augusto fuisse nasciturum. Idemque dicit de multis aliis prodigiis, quæ eodem tempore refert accidisse: quale etiam tertium illud prodigium

digium

digium est, quod D.Th. eodem supra citato loco ponit, de tribus solibus, qui in Hispania apparuerunt, in unumque paulatim coierunt. Cujus etiam meminit Julius Obsequens supra. Plinius vero lib. 2. histor. c. 31. sæpius refert apparuisse tres soles: non dicit tamen in unum coivisse, quamvis hoc tempore Augusti Imperatoris accidisse commemoret prope initium Triumviratus, ut ex Consulibus, quos ibi refert colligi potest.

Quarto refert S.Bonav. citato loco, in nocte nativitatis omnes nefando peccato inquinatos subito interiisse, additque alia, quæ incerta sunt. Quintum prodigium esse potest, dæmonum oracula eo tempore conticuisse, & interdum vel invitum dæmonem hanc causam, seu rationem sui silentii reddidisse, ut Niceph. post alios refert lib. 1. hist. c. 17. Cum enim Augustus nullum in templo Apollinis responsum acciperet, causamque interrogaret, tandem respondit in hunc modum.

Me puer Hebræus, divos Deus ipse gubernans
Cedere sede jubet, tristemque redire sub Orcum:
Aris ergo dehinc tacitis abscedito nostris.

Sexto ac postremo loco prodigii ponere possumus generalem pacem in universo Imperio Romano sub uno Principe factam, ut Christus Princeps pacis nasceretur, sicut prædictum fuerat Isa. 9. & 11. Habitabit lupus cum agno, &c.

Nativitatis Christi manifestatio necessaria.

Secundo dicendum est oportuisse Christi nativitatem aliquibus personis peculiariter manifestari. Hoc recte declarat D.Th. hic art. 2. quoniam sicut posset in detrimentum fidei cedere, si Christus omnibus absque delectu manifestaretur: ita etiam si omnes lateret. Nam *sapientia absconsa, & thesaurus invisus, quæ utilitas in utrisque?* Eccl. 20. Item propter hanc causam resurrectio Christi, quamvis non fuerit omnibus patefacta, demonstrata tamen est *testibus præordinatis a Deo*, ut dicitur Act. 10. Denique ex Evangelio hoc constat, in quo tres narrantur hujus mysterii manifestationes. Prima facta pastoribus, circa quam solum occurrit notandum ex Beda de locis S. cap. 8. illos pastores fuisse tres, & in loco, ubi eis apparuit Angelus, fuisse Ecclesiam ædificatam: illum autem locum fuisse prope Bethlehem juxta turrim Ader, id est *gregis*, juxta quam Jacob pavit greges suos (ut refert Hiero. in epitaphio Paulæ, seu ep. 27.) Secunda est facta Simeoni, & Annæ: quam inquit D.Th. art. 6 factam eis esse in templo. Intelligendus autem videtur quoad visibilem, seu corpoream manifestationem Christi nati, simul cum interna illius cognitione. Nam quo ad aliquam interiorem revelationem ante præcessisse videtur. Nam de Simeone inquit Luc. c. 2. quod *responsum acceperat a Spiritu Sancto, non visurum se mortem, nisi prius videret Christum Domini, & venit in Spiritu in templum.* De hac revelatione præter Ambr. & expositores Luc 2. legi possunt homiliæ sanctorum Patrum de festo Purificationis, & de Simeone legi potest Epiphan. lib. de Vitis Prophetarum juxta finem, & Timotheus presbyter Jerosol. serm. de S. Simeone: de Anna vero legi potest Ambr. in lib. de viduis parum a principio, & Cyrillus Jerosol. catech. 10. & de utroque Gregor. Nyssen. & Amphilochius, & Chrys. hom. de occursu Domini.

Tertia revelatio facta est Magis, de qua in sequentibus sectionibus fuse dicendum est. Nunc solum est observandum, duas priores revelationes factas esse Judæis: tertiam vero Gentibus. Hoc tamen ordine, ut prius Christus natus visus sit a pastoribus Judæis, deinde adoratus a Magis gentilibus: postea in templo cognitus a Simeone, & Anna Judæis. Quibus significatum est, Christum esse Salvatorem Judæorum, & gentium, & ab utrisque esse cognoscendum, & adorandum: ita tamen, ut agnitionis Christi initium a Judæis sumeretur, ab eis vero ad gentes transiret, in eisque propageretur, & conservaretur usque ad finem seculi, quando Judæorum vocatio iterum consummanda est. Indicavit hoc August. serm. 2. de Epiph. dicens: *Nunc ergo charissimi gratiæ filii, & hæredes, videte vocationem vestram in manifestato Judæis & Gentibus Christo, tanquam angulari lapide, perseverantissima dilectione cohærere. Manifestatus etenim est in ipsis cunabulis infantiæ suæ iis qui prope, & iis qui longe erant, Judæis, in pastorum propinquitate, gentibus, in Magorum longinquitate:* Et serm. 4. *Illi Magi, quidnam fuerunt, nisi primitiæ Gentium? Israelitæ Pastores, Magi gentiles: illi prope, isti longe, utrique tamen ad angularem lapidem concurrerunt: veniens quippe, sicut Apostolus dicit, evangelizavit pacem nobis, qui eramus longe, & pacem his qui prope: ipse est enim pax nostra, qui fecit utraque unum.* Addit vero Chrysost. hom. 6. super Matthæum, voluisse Christum ab ipso statim initio: *Ostium gentibus reserare, at Judæorum amentiam reprehenderet, & domesticos cultores suos per externos erudiret.* Cõsiderat etiã Rupertus lib. 2. in Matthæum prope initium, in Magorum adoratione gentium perfectionem præsignificatam esse. Pastores enim Judæi, & ab Angelo instructi, non adeo sunt eruditi, ut procidentes adorarent, aut munera offerrent, sed tantummodo, *venerunt, & cognoverunt de verbo, quod dictum erat illis*: Magi vero primitiæ gentium, & venerunt, *& procidentes adoraverunt, & munera obtulerunt*, quibus interiorem fidem, magnamque mysteriorum Christi cognitionem protestati sunt.

SECTIO II.

Quot, & cujus conditionis viri, Magi fuerint.

TAm de numero, quam de Magorum statu, & conditione varia est Scriptorum opinio. Glossa enim Matthæi 2. eos in magna multitudine fuisse existimat. De illorum vero statu, & conditione, quidam existimant illos fuisse Reges: alii vero negant, quibus magis assentit Jansenius cap. 9. concordiæ. Fundamentum est, quoniam neque Evangelista eos Reges vocat: quod tamen non tacuisset, quippe cum ad gloriam Christi non parum pertineret, quod non quilibet homines, sed Reges, ac Principes illi submitterentur. Præterea hoc explicare fuisset necessarium ad perfectam historiæ narrationem. Erat enim hæc circumstantia valde necessaria: tum ad intelligendas prophetias in hoc mysterio impletas: tum etiam, ut Sacramentum futuræ conversionis gentium expressius indicaretur. Ad hæc, si Magi Reges fuissent, Herodes certe regio honore & apparatu eos excepisset, quod tamen non fecit, quantum ex Evangelio colligi potest. Denique hoc plurimum suadet, quod nullus veterum Patrum eos *Reges* appellat. Quamquam, quia erant potentes viri, & propter magiam, seu sapientiam Regi adstarent, quia sine eorum consilio nihil in regno fieret, *Reges* appellari possint. Hujusmodi autẽ fuisse sapientes, & magos in Perside ex libr. Esther colligi potest: ex qua Regione Magos venisse, postea ostendemus. Et in hanc sententiam videtur inclinare Hieron. Daniel. 2. qui dicit apud Chaldæos philosophos, & sapientes *Magos* appellari, & juxta eorum sententiam Reges, & Principes ejusdem gentis omnia facere, & subdit, *unde & in nativitate Domini, ipsi primum ortum ejus intellexerunt.* De eorum denique scientia varia etiam est opinio. Quidam enim existimant illos vere fuisse sapientes, alii vero fuisse maleficos, & ariolos. Ita sensit Augustinus serm. 2. de Epiph. dicens. *Prævalet imperitia in rusticitate pastorum, & impietas in sacrilegiis Magorum.* Idem sentit Origenes lib. 1. contra Cellum, circa finem, ubi Magos interpretatur, *qui cum dæmonibus habent commercium, eosque ad artes suas, & operationes invocare solent.* Et subdit viso in cœlis prodigio, usos fuisse hos Magos suis incantationibus, ut quid significaret, intelligerent: dæmones autem jam a Christo superatos conticuisse, indeque conjectasse hominem, qui per stellam significabatur, potentiorem esse dæmoniis, ideoque eum adorare decrevisse. Idem fere hom. 13. in Num. Inclinat in eamdem sententiam Basilius, hom. de humana Christi generat. & Justinus Martyr contra Triphonẽ circa medium in illis verbis: *Magi enim, quos dæmon sibi vendicarat ad omnia maleficia, postquam venerunt, ut adorarent Christum, videntur ab illo defecisse redacti in hujus potestatem.* Idem sentit Ignatius epist. 14. ad Ephesios circa finem, ubi agens de stella, quæ apparuit Magis, inquit: *Hinc evanuit mundi sapientia: præstigia facta sunt nugæ, magia risus, omnes ritus malitiæ aboliti.* Et ab hac sententia non abhorret D.Thomas hic art. 3. ad 2. Fundamentum horum authorum solum in Magorum nomine positum est, quia Magiæ nomine hujusmodi artes maleficæ significari solent, ut sumitur ex Philone lib. 30. hist. c. 1. & Tertullianus lib. de idololatria, ubi hac ratione dicit magiam Romanis legibus puniri.

Dicendum vero est primo, hos Magos tres tantum numero fuisse. Hæc est communis sententia Sanctorum, Leonis Pap. serm. 1. de Epiphania. *Tribus igitur Magis, & cæt.* & serm. 4. *Tres itaque viri, & cæt.* & serm. 5. *Tres Magos prævia stella perduxit*: & in reliquis sermonibus Magi tres.

sem-

semper illos tres fuisse testatur August. serm. 1. Epiphaniæ, ubi dicit significatum esse Trinitatis mysterium in tribus muneribus, & tribus personis, singulis singula munera offerentibus. Rupertus lib. 2. in Matth. *Tres homines*, inquit, *tribus partibus orbis Asia, Africa, & Europa, fidei confessionis, & adorationis exempla existere meruerunt.* Eadem est sententia Anselmi, & fere reliquorum expositorum Matth. 2. Et conjectura ex tribus muneribus desumi potest, si verum est (quod Augustinus dixit) singulos singula munera obtulisse, quod etiam probat Beda infra citandus. Quamquam Anselmus supra, & Abulens. q. 18. in Matth. 2. c. potius existiment singulos tria munera obtulisse, quia hoc magis congruit mysterio, quoniam singuli agnoscebant, & profitebantur Christum esse Deum, Regem, & mortalem hominem: hæc itaque conjectura incerta est. Majus argumentum sumi potest ex communi sensu Ecclesiæ, & vulgari, ac antiquissima pictura. Denique Beda in collectaneis, non longe a principio, horum virorum nomina, vultusque describit.

Magorum nomina & vultus.

Prius, inquit, *dicitur fuisse Melchior senex, & canus, barba prolixa, & capillis, aurum obtulit Regi Domino. Secundus nomine Gaspar, juvenis imberbis, rubicundus, thure, quasi Deo oblatione digna, Deum honorabat. Tertius fuscus integre barbatus, Balthasar nomine per myrrham filium hominis moriturum professus est.*

Dico secundo, hos non fuisse maleficos, sed verisimile est, fuisse sapientes Astrologos. Docet expresse Anselmus Matth. 2. dicens: *Non malefici, sed sapientes Astrologi fuerunt.* Quæ verba sumpsit ex opere imperfecto hom. 2. Rupertus etiam vocat *sapientes gentiles*; & indicat Leo Papa ser. 4. de Epiph. his verbis. *Gens, quæ spectandorum syderum arte pollebat*; clarius Cyprianus, serm. de stella, & Magis: *Arte*, inquit, *mathematica vim, & discursum noverant planetarum, & elementorum naturam, & astrorum ministeria certis experimentis observabant.* Inclinat in eamdem sententiam Isidorus lib. de passione Domini cap. 14. Fundamentum hujus sententiæ esse potest,

Tres Magi astrologi, non malefici.

quia nomen *Magorum* non semper in malam sumitur partem: sed interdum veros sapientes significare solet; ergo non est, cur propter solum Magorum nomen eos maleficos esse judicemus. Nam ex illo solo nomine hoc non probatur: qui autem non probatur malus, bonus præsumi debet. Assumptum patet, primo ex Isidoro lib. 8. Etymolog. c. 8. ubi dicit primum stellarum interpretes Magos fuisse vocatos, & subdit hujusmodi fuisse, qui ad Christum adorandum venerunt. Quamquam ibidem etiam dicat maleficos vulgo *Magos* appellari. Deinde ex Hieronymo Daniel. 2. ubi sic inquit: *Videntur mihi incantatores esse, qui verbis rem peragunt, Magi, qui de signis philosophantur, malefici, qui sanguine utuntur, & victimis.* Et infra. *Consuetudo, & sermo communis Magos pro maleficis accipit, qui aliter habentur apud gentem suam, eo quod sint philosophi Chaldæorum*; & hujusmodi significat fuisse hos Magos, qui Christum adoraverunt. Et similia fere habet Isai. 47. ubi tamen indicat hos magos fuisse *ex iis, qui ex Astrorum cursu, lapsuque syderum res humanas regi arbitrantur.* Tertio idem Hieronym. tom. 9. in regula monachorum, capite de abstinentia Philosophorum, refert apud Persas tria fuisse genera Magorum, & quosdam eorum fuisse doctissimos, & eloquentissimos, qui præter farinam, & oleum, nihil aliud in cibum sumebant; non est ergo incredibile, ex horum genere fuisse Magos Christi adoratores.

Magi quinam dicantur.

Persarum Magi.

Adoratores Christi Magi Reges fuerunt.

Dico tertio: Quamquam incertum sit, an isti Magi Reges fuerint; verisimile tamen, ac probabile est, eos Reges fuisse. Prior pars ex dictis inter referendam contrariã sententiam satis constat. Posterior vero probatur testimoniis antiquorum Patrum. Augustin. seu Author operis de mirabilibus S. Scripturæ l. 3. c. 4. hoc sentit in verbo illo: *Reges alacres pergunt.* Idem serm. 43. ad fratres in eremo: *Audistis*, inquit, *fratres mei charissimi, sanctissimos Reges Dominum diligenter quæsivisse.* Tertullianus lib. 3. contra Judæos c. 9. de hoc mysterio interpretãs verba Isai. 8. *Antequam sciat puer vocare patrem suum, & matrem suam, auferetur fortitudo Damasci*: & illud Ps. 72. *Dabitur illi de auro Arabiæ, & Reges Arabum, & Saba dona adducent*, inquit: *Nam & Magos Reges fere habuit Oriens, & Damascus Arabiæ retro deputabatur, antequam transcripta esset in Syrophœnicem ex distinctione Syriarum, cujus tunc virtutem Christus accepit, accipiendo insignia ejus, aurum scilicet, & odores.* Unde Isidor. lib. de passione Domini c. 15. idem sentiens, inquit: *Nam & Magos Reges habuit Oriens.* Et uterque videtur alludere ad locum Plinii supra citatum ex lib. 30. c. 1. Cicer. etiam refert lib. de Divinat. neminem esse potuisse Regem Persarum, qui non prius Magicam scientiam didicisset, quod etiam retulit Philo lib. de specialibus legibus. Theophyl. præterea Matth. 2. eos *Reges Persicos* appellat, similiter & Anselm. ibi *Reges* vocat. Quam sententiam multi alii expositores sequuntur, & eandem docet Arnoldus Carnotensis, in opusc. de laudibus Virginis. *Reges*, inquit, *Arabum, & Saba, ab Oriente egressi sequuti stellam insoliti luminis, genibus curvatis, & humi purpura defluente, Jesum nostrum pannosum adorantes donis Sacramentalibus venerati sunt*: Et confirmatur, nam Patres dicunt, & Ecclesia in officio festi Epiphaniæ indicat, in hac Magorum adoratione impletam esse prophetiam David Psal. 71. *Reges Tharsis, & insulæ munera offerent, Reges Arabum, & Saba dona adducent*; cui concinit Isaias c. 60. dicens: *Et ambulabunt gentes in lumine tuo, & Reges in splendore ortus tui.* Recte enim stella, quæ Magis apparuit, *splendor ortus* Christi, & *lumen* illum indicans interpretari potest, quam sequentes ambularunt gentes, & Reges Magi, ut Christum natum colerent. Unde infra subdit. *Omnes de Saba venient, aurum, & thus deferentes, &c.* Ita exposuit D. Prosper. de promiss. & prædict. Dei part. 3. promiss. 6. Chrysostomus hom. 1. ex variis in Matth. & Eucherius in Isaiam, & Julianus Archiepiscopus Toletanus lib. 1. contra Judæos a medio, & Arnoldus Carnotensis supra. Nec dissentit commentarius Hierony. Psal. 71. dicens, *in Magorum muneribus inchoatum esse, quod ibi fuerat a Propheta prædictum*: subdit tamen: *Ipsi enim gentium, Regumque typum tenuisse monstrantur.* Quibus verbis contrariæ sententiæ, & Jansenii expositioni favere videtur: tamen sicut dicens Hieronymus, hos Magos fuisse *typum gentium*, non excludit, quin vere gentiles fuerit, ita dicens fuisse *typum Regum*, non excludit, quin vere Reges fuerint, dicuntur ergo *typus*, tanquam primitiæ gentium, earumque Regum, ac Imperatorum. Et quamvis hæc sententia non possit in Evangelio satis fundari; tamen dona, quæ Magi obtulerunt, non videntur Regibus indigna, & verbum illud *Apertis thesauris suis*, apparatum regium indicat. Evangelista vero Magorum nomine, potius quam Regum usus est, forsasse, quia sapientiæ nomen dignius, quam potentiæ existimavit. Vel (ut Canus dixit lib. 11. de locis c. 5. ad 4.) non existimavit Evangelii testimonium regio apparatu cumulandum. Quod vero Herodes Magos parum honorifice exceperit, Herodianæ superbiæ tribuendum existimavit idem Canus. Ego vero ex Evangelio non video colligi posse, quo apparatu, vel honore Magos exceperit. Itaque Evangelii historia ab hac sententia non abhorret, & antiqui Patres (quicquid Jansenius dicat) ita simpliciter loquuntur; & alioqui sententia hæc plausibilis est: eamque Christianus populus jam olim imbuit, non est ergo, cur sine alio fundamento, aut utilitate deseratur: pie igitur ac probabilissime creditur Magos fuisse Reges.

SECTIO III.

Ex qua regione venerint Magi ad adorandum Dominum.

DUæ circumstantiæ hujus mysterii diligenter inquirendæ sunt, locus scilicet, & tempus, quoniam ex earum cognitione historiæ veritas multum pendet. In utraque autem duo loca & tempora explicanda sunt, nimirum locus unde discesserunt, & ad quem venerunt, seu in quo Christum adorarunt: & similiter tempus, in quo stella eis primum apparuit, ut in eo a patria sua discessisse credantur: & tempus, in quo Christum venerati sunt.

Principio igitur de regione, ex qua Magi venerunt, Evangelium solum dicit eos *ab Oriente* venisse. Unde hoc solum certum est, nimirum patriam Magorum respectu Bethlehem Orientalem fuisse. Animadvertendum est enim, particulam illam: *Ecce Magi ab Oriente venerunt*, dupliciter posse exponi, primo tantum respective, habita ratione utriusque loci, ex quo, & ad quem tendebant: quo sensu, qui Roma Hispaniam veniret, posset dici ab Oriente venire, id est a regione, quæ respectu

Regio Magorum Orientalis.

Hispa-

Hispaniæ Orientalis est. Quod exemplum declarat hunc sensum, licet quiddam verum contineat; non tamen esse proprium, nec satis explicare sensum dictorum verborum. Alio ergo modo explicari potest absolute *ab Oriente*; id est, a regione aliqua in Orientali plaga sita: quem sensum magis etiam explicant sequentia verba: *Vidimus stellam ejus in Oriente.* Hic enim modus loquendi (ut ex usu etiam Latinorum constat) proprie indicat illam mundi partem, quæ Orientalem plagam occupat, sicut *Occidens* dicitur hæc pars, quam nos habitamus, in qua licet respective possint distingui pars Occidentalis, & Orientalis: tamen simpliciter non appellatur hæc regio *Oriens*, sed *Occidens*. Quoniam autem ipsum Oriens vastissimum est, cui Palestina confinis est, & quasi terminus ejus, quamquam isti Magi dicantur ab Oriente venisse, intelligi potest (ut hic D. Thomas art. 3. ad 3. notavit, & dubium reliquit) venisse a vicino aliquo Orientali loco, vel a remotis Orientis partibus: hoc vero posterius magis indicant verba Evangelii: *Vidimus stellam ejus in Oriente*; & illud: *Reversi sunt in regionem suam*. Et ita hoc sæpe repetit Leo P. in sermonibus de Epiph. in quorum secundo inquiens. *Hunc principem natum longinqua Orientalium gentium nationes insolito novi syderis splẽdore didicerunt*; & in tertio vocat Magos *remotioris Orientis habitatores*; & ser. 4. *gens in longinqua Orientalis plagæ regione consistens*; & ser. 5. *Hoc autem signum, quod Magos in longinquo positos efficaciter movit, &c.* & *ser 6. a remotissima Orientis parte venerunt*. Et eodem modo loquitur Chrysost. hom. 6. in Mat. Ambros. lib. 2. in Luc. c. de Magis, & alii Patres infra citandi. Quorum sententia aptior etiam est ad exaggerandum, & amplificandum mysterium. Et hæc est sufficiens ratio, seu congruentia, propter quam creditur Christus, potius ex remotis, quam ex vicinis regionibus Magos ad se colendum, & adorandum adduxisse.

Quæ autem fuerit illa Magorum regio, incertum est, quia ex Scriptura nihil habemus, & sancti Patres vario loquuntur. Quidam enim ex Persia eos venisse dixerunt, fortasse quia Magorum authoritas inter Persas maxima fuit, ut ex Plinio, & Cicerone supra retulimus. Ita Basilius hom. de humana Christi gener. & Juveneus lib. 2. Hist. Evang. Chrysost. (quem sequuntur Theophylactus & Euthymius) hom. 6. in Matth. Qui insuper addit eos ex Septemtrione venisse. Nam & Hieron. Mich. 5. dicit Persidem Occidentalem esse respectu Jerusalem. Sed non video, quo modo hæc duo cum Evangelio cohæreant; nisi forrasse intelligat Chrysostomus Magos quidem venisse ex Oriente, non tamen linea recta, sed declinando ad Septemtrionalem plagam, simplicirer tamen certius est Persiam esse Orientalem. Eadem sententia habetur in imperfecto hom. 2. Tribuitur etiam Cyrillo Alexand. sed de illius sententia statim dicam. Certant etiam Hieronymus Daniel. 2. & Theodoretus lib. 5. Hist. c. 38. Sed hi solum dicunt Magorum scientiam, & authoritatem plurimum in Perside viguisse.

Secunda sententia affirmat eos venisse ex Mesopotamia, seu Chaldæa; vel quia Magorum scientia inter Chaldæos maxime floruit: vel certe, quia Balaam, cujus successores Magi fuisse dicuntur, Chaldæus fuit. Ita indicat Origenes hom. 13. in Numer. versus finem, & Hieron. Isai. 47. Daniel. 2. & Ambros. lib. 2. in Lucam c. de Magis, & Theodotus Ancyr. orat. de Nativ. Christi: & hanc sententiam defendit Jansenius c. 9. Concor. qui existimat Patres pro priori sententia citatos ab hac non dissidere: sed sub nomine Persarum Chaldæos comprehendisse, quod aliquando unum fuerit Persarum, & Chaldæorum regnum.

Patria Magorum Arabia Felix.

Verisimilius tamen est hos Magos ex Arabia Felice venisse. Triplex enim est Arabia. Prima dicitur *Deserta*, quæ in controversiam non cadit, quia non habitatur. Altera dicitur *Petrea*, quæ minus quidem distat a Palæstina, non tamen Orientalis est: sed meridionalis maxime respectu Judææ. Solum ergo relinquitur *Arabia Felix*, ut si verum est Magos ex aliqua Arabia fuisse, consequenter credatur ex hac Arabia, & non ex aliis advenisse. Illud autem fit verisimile primum testimoniis Scripturarum, quæ de hoc mysterio ab Ecclesia, & sanctis Patribus intelliguntur, Psalm. 71. *Reges Arabum, & Saba dona adducent*, & inferius: *Dabitur ei de auro Arabiæ*. Quamquam enim Hieronymus, Augustinus, Basilius, Theodoretus, & alii intelligant ibi generaliter esse prædictum Gentes, Reges, ac Principes adoraturos Christum, eique ut vero Deo munera oblaturos, eaque expositio rejicienda non sit: non tamen propterea excluditur, quin ibi etiã prædictum sit hujus adorationis initium ab Arabicis Regibus, & aurum Arabiæ offerentibus sumendum fuisse. Quod Ecclesia sentire videtur, cum Psalm. illum huic festivitati accommodat, & alii Patres supra citati, qui de hoc mysterio exponunt, & præterea Cyrillus Alexand. l. 4. in Isai. orat. 4. Tertullianus lib. contra Judæos c. 9. & lib. 3. contra Marcion. c. 13. Aymo, & Incognitus, Hugo Cardinalis, Lyranus, & alii in expositione illius Psalmi. Et consonat prophetia Isaiæ c. 60. *Inundatio camelorum operiet te, dromedarii Madian, & Epha, omnes de Saba venient, aurum, & thus deferentes, & laudem Domino annuntiantes*; ubi Hieronymus: *Madian*, inquit, *& Epha regiones sunt trans Arabiam, fertiles camelorum, omnisque provincia appellatur Saba, unde fuit & Saba Regina, quæ venit sapientiam audire Salomonis*. Idem vero Hieronymus lib. quæst. in Genesim, circa illa verba c. 10. *filii autem Chus, Saba*, & circa illa *filii Regina Saba*, dicit a primo Saba, qui per *Samech* scribitur, appellatos esse Sabæos, & regionem Saba, *quæ nunc*, inquit, *interpretatur Arabia*: de qua dicit intelligendum esse illud Psalm. 71. *Reges Arabum, & Saba.* Alii vero existimant eam regionem traxisse nomen a nepote Abrahæ, de quo fit mentio Genes. 25. nam & ibi nominantur Madian, & Epha, & deinde subditur Abraham separasse eos ab Isaac ad plagam Orientalem, & ibi Hieronymus in quæst. Hebraicis ait, juxta historicos Hebræorum eos occupasse Arabiam, quod etiam sentit Epiphanius in compendio doctrinæ, quod habetur lib. 3. adversus hæreses in fine, qui tamen Arabicam illam regionem, unde Magi venerunt, *Magodiam* appellat, indicans ab ea fuisse Magos sic appellatos. Denique Plinius lib. 6. c. 28. Sabæos Arabes esse dicit: quod latius tractat lib. 12. c. 14. Juxta prædictas ergo prophetias recte intelligitur Magos Arabes fuisse.

Regio Madian, & Epha.

Secundo in hac sententia sunt antiqui Patres, Justinus Martyr. dialog. cum Tryphone: *Quam primum*, inquit, *natus est, Magi ex Arabia profecti adorarunt eum*: & ut ad hoc mysterium accommodet prophetiam Isai. 8. *Priusquam sciat pervocare patrem, & matrẽ, auferetur fortitudo Damasci*, subdit, Damascum sitam esse in terra Arabica, quamvis nunc contributa sit Syrophœnicæ. Et idem dixit expresse Tertullianus dicto lib. 3. contra Marcion. c. 13. Cyprianus etiam serm. de stella & Magis: *Nec multo post*, inquit, *Arabum fines hujus rei notitia penetravit, & incolis Saba præclari stella luminis cæleste nomen novis splendoribus indicavit*. Præterea Cyrillus Alexandrinus lib. 4. in Isai. orat. 4. exponens verba illa c. 49. *Ecce isti de longe venient, & ecce illi ab Aquilone, & Mari, & isti de terra Australi*, ipse legit *de terra Persarum*, & exponit de adventu Magorum, & subdit interdum Persiam Arabiam nominari, vel e converso. Et fortasse eodem sensu Isidorus lib. de passione Domini cap. 14. dicit Magos venisse *de gente Persarum, & de Arabia, & Saba*. Nam quia Arabia Felix sic est Persiæ vicina, ut ab ea solo Persico sinu separetur, interdum sub *Persia* appellatione comprehenditur. Et hoc modo possent ad hanc sententiam accommodari sancti in prima citati.

Quomodo Magi venisse dicantur e Perside.

Tertio sumitur conjectura ex qualitate donorum, quæ Magi Christo obtulerunt: Arabia enim Felix ferax est auri, & aromatum, unde Regina Saba magnam vim auri, & aromatum Salomoni attulit, quando ad illius gloriam videndam venit. 3. Regum 10. Unde Tertullian. in Apologet. c. 42. ad hanc Arabiæ abundantiam alludens, inquit. *Thura plane non eminus, si Arabia queruntur. sciãt Sabæi pluris, & carioris suas merces Christianis sepeliendis prostigari, quam Diis fumigandis*: & c. 30. grana thuris vocat *Arabica arboris lacrymas*. Et Plinius lib. 12. cap. 14. Regionem Saba *thuriferam* vocat, & solam fere Arabiam esse *feracem thuris*, De auro vero sufficiens testimonium est illud Ps. *Dabitur ei de auro Arabia* Unde obiter colligimus literalem rationem, ob quam Magi hæc dona obtulerunt, fuisse, quia illorum regio illis rebus maxime abundabat, & in majori æstimatione, ac pretio inter ipsos habebantur. Mysticas autem rationes tradunt sancti Patres supra citati, quæ in eis videri possunt, præsertim in Irenæo lib. 3. contra Hæres. c. 10. Hilario canon. 1. in Matthæo ubi sic inquit: *In auro Regem, in thure*

Arabia felix aromatum ferax, & auri.

Deum,

Deum, in myrrha hominem. Atque ita Sacramenti omnis est consummata cognitio, in homine mortis, in Deo resurrectionis, in Rege judicii, Similia vere leguntur in Leone, Cypriano, & Chrysostomo, & Gregorio Nysseno orat. de S. Christi Nativ. Isidoro lib. de allegoriis novi testam. in principio, & Ruperto lib. 2. in Matth. in principio, qui sentiunt eas rationes mysticas fuisse ab ipsis Magis intellectas, & intentas ad profitendam veram fidem, quam de Christi divinitate, ac humanitate habebant. Quod expressius docuit Theodorus Ancyranus orat. de Nativit. Christi, habita in Concilio Ephes. tom. 6. append. 5. c. 2. Addi potest in confirmationem conclusionis, ex Hieron. Isai. 15. quod licet Balaam oriundus fuerit ex Mesopotamia: illud tamen vaticinium, *orietur stella ex Jacob*, non in Mesopotamia, sed in Arabia protulit. Illuc enim à Rege Moab vocatus fuerat, ut constat ex Num. 23. Moab autem, inquit Hieron. provincia est in Arabia. Fateor tamen Hier. non explicare illam esse Arabiam Felicem.

Objectio. Sed objici potest, quia in illo eodem Psal. 71. dicitur, *coram illo procident Æthiopes, & inimici ejus terram lingent, Reges Tharsis, & Insulæ munera offerent*: & Ps. 67. dicitur: *Æthiopia præveniet manus ejus Deo.* Sed Tharsis est in India Orientali: Æthiopia vero longe ab Arabia distat. Et confirmatur, nam ob id in illo Psal. 71. dicitur: *Reges Arabum, & Saba*, illud *Saba* in Hebræo per *Samech* scribitur, quomodo regionem Æthiopiæ significat, ut ex Isai. 43. & 45. colligitur, & ibi Hieronymus indicat in posteriori capite. Confirmatur secundo, quia Arabia potius est meridionalis, quam Orientalis, unde Regina Saba: *Regina Austri* appellatur.

Responsio. Ad primum de nomine *Tharsis*, respondetur ex Hieron. 3. tom. Ep. 133. ad Marcel. & Isai. 2. illud nomen æquivocum esse, & interdum significare Indiæ regionem: interdum vero ipsum mare: & hoc posteriori modo sumitur in prædicto Psal. ut *Reges Tharsis* dicantur, qui regnant in insulis maris, sive hoc generatim intelligatur, sive specialiter de insulis maris, seu sinus Persici, cui fortasse aliquis horum Magorum dominabatur. *Regio Tharsis quæ.* De nomine autem *Æthiopiæ* omnes Sancti intelligunt ea voce per metaphoram significari omnem Ecclesiam ex gentibus congregandam, quia peccatis deformis, ac nigra erat, sed per Christum erat pulchritudinem consequutura, & Israeliticum populum præventura. Ita exponunt Theodoretus, Ruffinus, Augustinus, Incognitus, & alii dicto Ps. 67. & 71. & Origen. hom. 1. in Cantica, Chrysostomus hom. 1. ex variis in Matth. Neque obstat, quod illud verbum gentium conversionem generatim significet, quia (ut supra dixi) hæc expositio alteram non excludit præsertim quod potuit prius prædici universalis conversio gentium, & postea in particulari initium, & primitiæ illius conversionis designari, ut prædicti Sancti etiam exponunt.

Ad primum confirmationem, incertum est illud, quod assumitur: nam Hieronymus quæst. Hebr. in Genes. & Isai. 43. indicat *Saba* per *Samech* scriptum Arabiæ regionem significare: *Saba regio quæ.* Unde fortasse scriptum per unam literam, scilicet, *Schin*, significat universam Arabiam, scriptum vero per aliam literam *Samech*, specialem aliquam provinciam, vel regionem ejus. Unde in hoc Ps. 71. ubi nos legimus: *Reges Arabum, & Saba*, Hebræi legunt *Reges Saba, & Saba*, primum per *Schin*, & secundum per *Samech*. Quod si fortasse est aliud Saba in Æthiopia, cujus nomen ibi positum est, respondetur, non omnia quæ ibi prædicta sunt, ad Magorum adventum pertinere: neque oportere, ut omnia statim initio nativitatis Christi fuerint impleta. Quod vero potius Reges Arabiæ, quam Æthiopiæ initium huic conversioni daturi essent, & prophetia Isaiæ confirmavit, apud quẽ nullus dubitat, quin *Saba* Arabiam significet, & eventus ipse probavit.

Unde ad secundam confirmationem respondetur, eam recte concludere hos Magos non fuisse Æthiopes, Nam Æthiopia omnino est Australis: propterquod aliqui existimant, & indicat Origen. supra, Reginam Austri ex Saba Æthiopia venisse. At vero Arabia, quamvis nonnihil ad Austrum declinet, Orienti tamen vicinior est. Unde Tacitus lib. 5. Histor. Judæam a parte Orientali dicit spectare Arabiam, quod maxime verum esse cenletur, si hiemalis solstitii ratio habeatur.

SECTIO IV.

Quo loco, & tempore, Magi Christum adoraverint.

PRimo de loco, in quo Magi Christum invenerunt, omnes fere Patres conveniunt illum fuisse Bethlehem. Quia Matth. 2. satis aperte indicatur, in illis verbis. *Et mittens eos in Bethlehem dixit, Ite, &c.* adjuncta illis: *Qui cum audissent Regem, abierunt*, utique Bethlehem stella duce, *Et ecce stella, quam viderant in Oriente, antecedebat eos, usque dum veniens staret supra ubi erat puer.* Dissensio tamen est, in quo loco Bethlemitico, & invenerint, & adoraverint Magi Christum. Nonnulli enim existimant, locum illum non fuisse speluncam, seu stabulum, in quo Christus natus fuerat: sed domum aliquam oppidi Bethlehem, fundati fortasse in verbo illo Matth. 2. *Et intrantes domum, invenerunt puerum.* Ita docet Epiphan. l. 2. contra hær. in 55. *Ingressi*, inquit, *in domum, invenerunt puerum cum Maria, non amplius in præsepi, non amplius in spelunca, sed in domo.* Existimat enim Epiphanius Magos non post decimum tertium a nativitate diem: sed post duos annos Christum adorasse, & ideo consequenter recte opinatur, non in spelunca, sed in aliqua alia domo eum invenisse.

Verior tamen, ac communior sententia est, eodem loco fuisse Christum adoratum a Magis, quo fuit natus. *Christus in præsepi adoratus a Magis.* Ita docet Hieronymus Epist. 18. & 27. *Hic demonstratus a stella, hic adoratus a Magis.* Chrysostomus hom. 6. in Matth. *In præsepi*, inquit, *& tugurio.* Idem significat hom. 1. ex variis in Matth. & orat. de S. Philogonio paulo post medium. *Accurrunt*, inquit, *ut illum videant in præsepi jacentem.* Gregor. Nys. orat. de S. Christi nativitate. *Regem in spelunca latentem non ignoraverunt.* Cyprian. de stella, & Magis. *In loco humili, & supellectile vili Rex Regum, & Dominus dominantium invenitur, cognoscitur, adoratur.* Idem indicat Theodotus Ancyranus, supra dicta oratione de nativitate, & optime Euthym. Matth. 2. dicens de Evangelista. *Tugurium hic domum appellat, quod Lucas diversorium dixit, domus enim erat, quod utcumque inhabitaretur.* Et eadem sententia frequens est apud SS. Patres, Leonẽ, Augustinum, Fulgentium, & Eusebium Emissenum, Bernardum, & reliquos in concionibus de Epiphania. Unde Nicephor. lib. 1. Historiæ c. 53. hanc sententiam certiorem esse dicit. Et constat, quia B. Virgo non discessit a loco partus usque ad Purificationem: ostendemus autem hoc mysterium ante purificationem contigisse. Deinde qua ratione negat Epiphanius inventum esse Christum in præsepi, posset negare inventum esse in Bethlehem, ut statim commodius argumentabimur, quia hæc quæstio ex alia de tempore pendet.

Secundo ergo de tempore adorationis Magorum quod ad mensem, & diem attinet, suppono accidisse sexta die Januarii, de qua re commodior disputandi locus incidet infra quæst. 38. Tota ergo hoc loco disputatio est de anno, quo post Christi nativitatem hoc mysterium peractũ fuit. Nam idem Epiphanius loco supra citato, & lib. 1. hæresi 30. versus finem, docet Christum adoratum fuisse a Magis biennio post suam Nativitatem. Fundatur, quoniam Herodes jussit interfici infantes *a bimatu, & infra secundum tempus, quod exquisierat a Magis.* Signum igitur est eos pervenisse Jerusalem, biennio postquam stellã Christum natum ostendentem inspexerant. Quod si objicias, quia juxta hanc sententiam, non invenissent Magi Christum in Bethlehem, nam Evangelista dicit, statim post Virginis Purificationem reversos esse parentes Christi in Nazareth civitatem suam. *Objectio.* Respondet Epiphanius, ob venerationem Nativitatis Christi solitos fuisse Deiparam, & Joseph redire singulis annis Bethlehem, & ita contigisse, ut ibi inveniretur a Magis, non quidem in spelunca, sed in domo aliqua (ut Evãgelista significat.) *Responsio.* Quia in aliis annis non concurrebat tanta hominum frequentia, venientium, ut describerentur juxta Cæsaris edictum, quæ fuit occasio, ut in nocte Nativitatis Virgo & Joseph non ad domum aliquam, sed ad speluncam diverterent. Hujus sententiæ videtur etiam esse Eusebius in Chronico. Nam eodem anno videtur ponere, & adventum Magorum, & occisionem Innocentium: quod videtur potissimum hujus sententiæ fundamentum. Quia verisimile est Herodem non distulisse tanto tempore Innocentium cædem: sed statim, ac intellexit se fuisse illusum a Magis, illam executioni mandasse.

Nihilominus communior sententia, ac verisimilior est, Magos pervenisse Bethlehem decimo tertio die post Christum natum. Quod aliquantulum indicat Matth. dicens: *Cum natus esset Jesus in Bethlehem Juda, ecce Magi ab Oriente venerunt.* Deinde hæc videtur esse communis traditio, & sensus Ecclesiæ, quam supponunt omnes Patres supra citati: qui dicunt Christum inventum esse a

Magis

Magis in diversorio, quod non fuisset credibile, si post duos annos Magi advenissent. Ita scribit Ammonius Alexand. in harmonia quatuor Evangeliorum. Niceph. lib. 1. c. 13. & Albinus de divinis officiis c. de Epiphania, & Anselm. Matth. 2. Unde eleganter August. serm. 2. de Epiphania. *In præsepi tunc jacebat, & Magos ab Oriente ducebat, abscondebatur in stabulo, & agnoscebatur in cœlo, ut agnitus in cœlo manifestaretur in stabulo.* Tertio, quia, ut venirent ex Arabia usque Bethlehem, non indigebant tanto temporis spatio: distat enim trecentis ad summum leucis, quas decem diebus perficere potuerunt. Præsertim cum Isai. 60. indicetur, eos in dromedariis fuisse venturos. Quod obiter confirmat hos Magos venisse ex Arabia, in qua hi cameli procreantur, qui dromedarii dicuntur: hoc autem animal velocissimum est, teste Arist. l. 9. de hist. anim. c. ultimo, & Philostratus in vita Apollonii ait, conficere uno die *mille stadia*, id est, 40. leucas.

Prima responsio ad Fundamentum.

Ad fundamentum Epiphanii respondent aliqui stellam apparuisse Magis biennio ante Nativitatem Christi. Ita docet Augustinus, & ex eodem fundamento id colligit serm. 7. de Epiph. cum enim dixisset Magos venisse paucis diebus a Nativitate Christi transactis, subdit in cœlo vidisse stellam, *non ante paucos dies, sed ante ferme biennium, sicut inquirenti Herodi patefecerunt. Unde a bimatu, & infra, secundum tempus, ut scriptum est, quod inquisierat a Magis.* In eadem sententia est Chrysost. hom. 7. in Matt. quamvis non dicat ante biennium, sed ante multum tempus stellam apparuisse. In imperfecto autem Matth. hom. 2. dicitur, Magos iter egisse per biennium præcedente stella: non explicatur autem, an illud biennium præcesserit, vel subsequutum fuerit Christi Nativitatem, ex iis vero, quæ inferius dicuntur, colligi potest præcessisse, cum asseratur Magos invenisse Christum *in* præsepi; atque idem plane sensit Theophylact. Matth. 2. & Nicephor. lib. 1. Hist. c. 13.

Stella Magis non apparuit ante Christi nativitatem.

Ceterum hæc sententia difficilis creditu est. Primo, quia (ut contra Epiphanium argumentabamur) non potuerunt Magi tantum tempus in via conficere: nec verisimile est eos post visam stellam profectionem distulisse: nec oportuit illis stellam apparere ante tempus ad illud iter agendum necessarium, præsertim quia *Spiritus Sancti gratia nescit tarda molimina*. Deinde cum pervenerunt Jerusalem, non inquirebant de Rege nascituro, sed jam nato, dicentes. *Ubi est, qui natus est rex Judæorum*, & addunt: *Vidimus enim stellam ejus*, id est, regis nati: ergo stella statim, ac illis apparuit, indicavit illis non nasciturum, sed natum. Unde Aug. ser. 4. de Epiph. *Eo*, inquit, *die, quo natus est Christus, illi stellam in Oriente viderũt, & quem natum indicabat, agnoverunt, & ex illo die ad hunc diem occurrerunt.* Idem indicat Leo Papa ser. 1. de Epiph. in illis verbis: *Mox ab omnibus voluit agnosci, qui dignatus est omnibus nasci. Tribus igitur Magis in regione Orientis stella novæ claritatis apparuit*; & ser. 2. dicens; *simul Magos per stellam, & Pastores per Angelos ortum Domini didicisse*; & Fulgentius ser. de Epiphania sic loquitur: *Hæc stella nunquam ante apparuit, quia nunc eam puer iste creavit, & a Magis ad se venientibus præviam deputavit.* Atque ad eundem modum loquuntur cæteri Patres, qui de Epiphania scribunt. Et hanc sententiam magis videtur probare D. Th. hic art. 6. ad 3.

Secunda Responsio.

Ad fundamentum ergo Epiphanii responsio vulgaris est (quam ibidem D. Th. refert) Herodem non occidisse infantes ante biennium transactum, quia Romam eo tempore vocatus fuit, eo quod a filiis suis apud Cæsarem fuerat accusatus: neque eo anno usque ad sequentem redire potuit. Sed hoc non solum est incertum: verum etiam antiquis historiis parum consentaneum. Eusebius enim lib. 1. histor. cap. 8. post Innocentium mortem, indicat Herodem domesticis calamitatibus, ac seditionibus fuisse afflictum.

Aliter respondet Aug. 2. lib. de consensu Evangelist. c. 11. his verbis. *Omitto dicere, quot, & quantis occupationibus regia cura distendi potuerit, & per plurimos dies ab illa intentione, vel averti omnino, vel impediri.* Et in illo toto capite varias hujus dilationis causas, & occasiones excogitat, quæ sine dubio accidere potuerunt. Non tamen existimo necessarium concedere Herodem per biennium distulisse Innocentium cædem: habemus quidem ex Luca non occidisse illos intra primum, vel fortasse etiam intra secundum mensem. Nam prius Virgo præsentavit filium in templo, & deinde descendit cum Joseph Nazareth, & verisimile est ibi aliquo tempore habitasse, priusquam admoniti ab Angelo in Ægyptum discederẽt, post quem discessum teste Matthæo mors Innocentium sequuta est. Intercessit ergo aliquod tempus a reditu Magorum, usque ad mortẽ Innocentium, & fortasse non fuit tantum duorum mensium, sed plurium: tum propter cõjecturas Augustini: tum etiam quia verisimile est, priusquam tam immane facinus Herodes aggrederetur, omnẽ adhibuisse diligentiam, ut conquisitos Magos ad se revocaret. Quamquam autem statim intra paucos menses infantes occidi jusserit, fecit tamen ut interficerẽtur omnes a bimatu, & infra, non quia existimaret stellam ante duos annos apparuisse Magis, sed præ nimio timore, & ob majorem certitudinem, & securitatem. Quod recte docuit Chrys. hom 7. his verbis: *Quod a biennio, & infra interfecit, ne miremur, siquidem pavor, & furor, majoris securitatis, & certitudinis causa etiam tempus profert, ne quisquam ejus ætatis & forte is potissimum, propter quem alii interimuntur, effugiat.* Addi etiam potest (quod hic D. Th. ex Aug. refert) timuisse Herodem, *ne cui sydera famulabantur, speciem suam paulo supra, vel infra ætatem transformaret.* Addo denique, quamquam Herodes a Magis didicisset tempus apparitionis stellæ, non tamẽ potuisse ab eis discere, an eodem die, quo stella apparuit, natus fuerit puer, nec ne, & ideo, ut quod intendebat, certius assequeretur, interficiendos curavisse infantes, etiam natos aliquo tempore ante apparitionem stellæ, cujus signum est, quia etiam alios necandos jussit, quos post ortã stellam natos esse certo comperiebat. Et hoc modo interpretor verbum illud Evangelistæ, *a bimatu & infra, secundum tempus, quod exquisierat a Magis*: quia scilicet considerato tempore ortus stellæ, humana quadã astutia arbitratus est intra tempus illud Redemptoris nativitatẽ contigisse. Ex dictis in hac sectione obiter colligitur (si vera sunt, quæ supra de die Nativitatis Christi diximus) hanc adorationem Magorum die veneris contigisse, quia Christus ortus fuit die dominica, & a Magis adoratus fuit eodem anno post 13. dies. Neque obstat, quod in quibusdam decretis, quæ post 6. Synodum habentur in 3. tom. Con. & illi tribuuntur, in 8. eorum significatur, hanc diem fuisse dominicam. Nam (si attente legatur) non dicit die dominica Christum adoratum fuisse a Magis, sed illis stellam refulsisse, quod verum est. Quia (ut diximus) illis apparuit in die Nativitatis Christi. Aliud vero ibi dicitur, ex quo posset nonnullum sumi argumentum, scilicet baptismum Christi accidisse die dominica: dicemus autem infra, hoc & illud mysterium in eadem die facta fuisse. Sed est facilis responsio. Fuerunt enim in eodem die mensis, id est, sexto Januarii, qui non semper est idem hebdomadæ dies, ut per se constat.

Infantes innocentes quo tempore ab Herode interempti.

Adoratio Magorum die veneris contigit.

Objectio.

Respons.

SECTIO V.

Quæ fuerit stella, quæ Magis apparuit, & quomodo moveretur, ac eos duceret.

Stella, quæ Magis apparuit, non fuit ex cœlestibus.

De stella, quæ Magis apparuit, concors est omnium sententia, non fuisse aliquam ex cœlestibus. Ita docet D. Th. hic art. 7. Ubi plures rationes adducit sumptas ex Chrysost. hom. 6. in Mat. quas Damascen. lib. 2. c. 7. his brevioribus verbis complectitur. *Sydus, quod Magis apparuit, non ex illis erat, quæ in ipso mundi ortu condita sunt. Id quod ex eo liquido perspicitur, quod ea nunc ab Ortu ad Occasum, nunc a Septentrione ad Austrum progrediebatur, nunc delitescebat, nunc sese rursus aperiebat, id quod a syderum ordine, & natura discrepat.* Et easdem prius docuerat Basilius hom. de humana Christi generatione. Et eadem est sententia Origenis lib. 1. contra Celsum non longe a fine. Quam optime confirmat Augustin. lib. 2. cont. Faust. c. 5. & ser. 3. de Epiphania, Fulgentius in serm. de Epiphania: Leo item Papa serm. 3. de Epiphania *novum sydus* illud appellat. Quæ sententia (ut August. docte indicavit) solum probabilior est, non certa. Nam rationes illæ ex motu ejus desumptæ non omnino cogunt. Nam licet illa esset ex stellis cœlestibus, juberi poterat nato Christo relinquere, quod agebat, & ad Christum manifestandum descendere, novoque modo, & inusitato moveri. Sed licet hoc divina potentia facere potuerit, id tamen, quod facilius est, & pauciora miracula, minoremque immutationem ordinis

dinis universi requirit, fecisse credendum est: multo autem facilius fuit novam stellam condere, quam e cœlo divellere, & vacuum illum locum relinquere, aut cœlum ad illum replendum rarefacere, aut novo, & inusitato corpore illum replere, ac rursus stellam, suo peracto ministerio illuc reducere. Adde stellam hanc, quæ Magis apparuit (ut Leo Papa inquit ser. 1. & 3. de Epiphania) illustriorem, ac pulchriorem cæteris syderibus fuisse. Quod etiam docuit Ignatius epist. 14. ad Ephes. & Chrysost. supra, qui probat eluxisse plusquam solem, quia lucebat in die, hoc autem (ut ipse recte argumentatur) non poterat stellis cœlestibus naturaliter convenire, cum ab ipso sole lumen accipiant; oportuit ergo, ut Deus illi lumen adderet: eadem autem facilitate potuit novam stellam creare.

Stella a Magis visa cæteris illustrior syderibus.

Difficultas vero superest, cujus naturæ fuerit illa stella. In qua in primis certum existimo illam fuisse naturæ corporeæ, id est, verum corpus lucidum, & illuminans. Itaque neque fuit aliquid specie tantum apparens, seu phantasticum, quia Evangelium aperte significat fuisse stellam exterioribus sensibus objectam, atque lucentem: neque etiam fuit lux aliqua quasi subsistens, & per se separata: tum quia non est necesse hoc novum miraculum sine necessitate fingere: tũ etiam, quia stella significat corpus aliquod, & non tantum accidens. Et hinc fit illam stellã, ex materia, & forma substantiali fuisse compositam: hoc enim (ut supponimus) connaturale est omni corpori: & habuisse præterea lucẽ, quæ accidens est corporis illuminantis, quale illud fuisse, & nomen ipsum stellæ probat, & munus: quomodo enim dux viæ esse posset, nisi illuminando? Ex qua autem materia constiterit, qualis etiam ejus forma fuerit, & quale lumen, valde incertum est.

Stella a Magis visa vere corporea, & lucida.

Dubium. 1

Primum enim inquiri potest, an illa materia fuerit cęlestis, vel inferioris ordinis. Primum enim videtur nomen *stella* suadere, quod significat corpus aliquid cęleste: Scriptura autem proprie intelligenda est, si commode potest. Unde fere omnes sancti supra citati hoc vocant *cœleste signum*, seu *a cœlo datũ*. In contrariũ vero est, quia non fuit necessariũ aliquid novum ex nihilo creari. Itẽ quia oportuisset post illud breve tempus, vel stellam illam annihilari, vel e cœlo postea affigi; utrumque autem absurdum est.

Responsio. Materia stellæ a Magis visæ qualis.

Quare verisimilius videtur fuisse ex materia aerea seu elementari procreatam, ut sentit Abul. Matt. 2. D. Th. hic art. 7. ad 1. & hoc significant Patres, quando dicunt illam non fuisse *cœlestem stellam*. Non enim solum intelligunt non fuisse ex numero cœlestium astrorum: sed etiã non fuisse illius ordinis, & naturæ. Et hoc ipsum significare voluit Origenes dicto lib. 1. contra Celsum, cum dixit illam esse *ad similitudinem Cometæ*. Non enim intelligit fuisse ejusdem rationis, quoad splendorem, & motum, sed solum quoad materiam, ea qua facta est. Nec nomen *stella* obstat: tum quia sæpe in Scriptura nominatur res, prout exterius apparet, seu prout vulgo nominatur: tum etiam, quia interdum nomen *stella* in Scriptura cometas significat, seu corpora lucida in aere apparentia, sicut & ipse aer interdum *cœlum* appellatur.

Dubium. 2

Deinde inquiri potest, qualis fuerit forma, & species hujus stellæ, an fuerit forma alicujus corporis simplicis, vel mixti, atque ita perfecta, ut ei fuerit connaturalis totus ille splendor, & lux. In quibus, si divinare licet, dicendum est in primis fuisse tale illud corpus, ut ei fuerit connaturalis illa lux. Quia hoc non repugnat: imo tam facile fieri poterat virtute divina, sicut in præternaturali subjecto, & alias prior effectus perfectior est, magisque divinã sapientiam & Christi majestatem demonstrans. Hinc vero probabile fit, corpus illud fuisse mixtum aliquod perfectum, quia non fuit corpus cœleste (ut diximus), neque aliquod ex elementis, sunt enim valde imperfecta corpora, & nulli eorum tantum lumen connaturale est: præter hæc autem non dantur alia corpora simplicia.

Respõsio.

Rursus de ipsa luce talis stellæ inquiri potest, quanta fuerit. Nam (quod ad essentiam spectat) verisimile est fuisse ejusdem rationis cum reliquis: de intensione vero Patres citati significant fuisse sole splendidiorem, ut patet ex Ignatio, Chrysost. Damasc. & aliis supra citatis, qui omnes inde argumentum sumunt, quod in meridie lucere, Ecclesia in hymnis Epiphaniæ canit: *Quem stella, quæ solis radium vincit, decore, ac lumine.*

Dubium. 3

Nihilominus tamen non existimo necessarium, ut habuerit lucem intensiorem & majorem luce solis, quia difficile creditu est perfectiorem lucem esse connaturalẽ alicui inferiori corpori, aut datam esse a Deo sine necessitate. Ut enim in meridie luceret, & videri posset, satis erat, quod esset terræ propinqua, & haberet lucem valde perfectam, & materiam admodum densam, hoc enim plurimum confert ad lucendum magis. Ex quo etiam obiter responderi potest ad curiosam interrogationem, si stella illa tam pulchra & lucida fuit, & in meridie lucebat, quomodo ab aliis hominibus præterquam a Magis visa non fuit, non solum in propinquis, sed etiã in remotis regionibus? Vel si visa fuit, quomodo non omnes in sui admirationem rapuit, & per totum orbem ejus fama percrebuit? Ratio enim forsasse est, quia cum esset terræ vicina, tantum in locis propinquis lucebat præsertim in die: nocte vero fortasse elevabatur, ita ut solum ab iis, qui syderibus cognoscendis vacabant, discerni posset, ut Niceph. inquit lib. 1. Hist. cap. 13.

Responsio. Lux stellæ a Magis visa quanta.

Dubium. 4

Ultimo tandem inquiri potest de motu, & motore hujus stellæ. Quod enim stella illa moveretur ad ducendos Magos, verisimile est. Duplex enim est opinio in hac re. Altera dicit Magos non semper vidisse stellam, sed semel tantum in principio, postea disparuisse, donec iterum eis apparuit, quando egrediebantur Jerusalem, ut Bethlehẽ pergerent. Cui sententiæ videntur favere illa verba Mat. *Et ecce stella, quam viderant in Oriente, antecedebat eos.* Tantum ergo visa fuit in Oriente, & postea non fuit dux itineris, nisi ab Jerusalem usque Bethlehem. Idem videntur indicasse Magi illis verbis: *Vidimus stellam ejus in Oriente.* Et hanc sententiam amplexi sunt Cajet. Mat. 2. & Jansenius c. 9. Concor. & tribui solet Basilio hom. de humana Christi generatione, & Augu. serm. 2. Epiphaniæ: sed hi sancti nihil clare dicunt. Unde contraria sententia, scilicet stellam fuisse ducem Magorum, semperque eos fuisse comitatam, & ab eis visam, communis est antiquorum, Chrys. hom. 6. in Matt. & 2. imperfecti, quem Theophylactus, Euthymius & alii sequuntur Mat. 2. ubi Hieron. idem indicat, & clarius Beda, & Leo Papa ser. 4. Epiphan. & favet hymnus Ecclesiasticus. *Ibant Magi, quam viderant, stellam sequentes præviam.* Et hæc sententia est satis verisimilis: oportebat enim homines ignorantes, & novos in fide sensibili signo duci, & ita D. Th. hic hanc amplectitur sententiam. Neque Evangelium repugnat, quia non oportuit omnia explicate dici. Sed est ulterius animadvertendum ex eodem D. Th. dupliciter posse intelligi Magos vidisse stellam, & illius ductu in Judæam venisse. Primo, quod ipsa non fuerit localiter præsens in Oriente: sed tantum in Judæa, seu supra Bethlehem, fuerit autem visa a Magis in Oriente existentibus, qui illam respicientes, & quasi ante oculos semper habentes in Judæam venerint. Secundo, quod ipsa stella visa fuerit existens in Oriente, & semper comitata fuerit Magos venientes per viam, illisque iter demonstrans, sicut ducebat Deus populum Israel per desertum in columna nubis, & ignis. Et hic posterior modus est sine dubio verus, & ab omnibus citatis Patribus explicatus, & consentaneus illis verbis Evang. *Vidimus enim stellam ejus in Oriente*, & evidentius illis, *& ecce stella, quam viderant Magi in Oriente, antecedebant eos usque dum veniens staret supra ubi erat puer.* Mota ergo fuit illa stella usque ad locum nativitatis Christi.

Ex quo facile intelligitur motum illum non fuisse naturalem, & ab intrinseco: sed ab aliquo intellectuali motore, erat enim motus quasi progressivus, & (ut Chrysostom. & alii notant) interdum erat uniformis: interdum vero per modum descensus, & aliquando quiete interrũpebatur ex libertate motoris absque ulla alia Physica causa, ut videre licet, cum pervenit Bethlehẽ; tunc enim & stetit stella, & descendit prope ipsum locum nativitatis Christi, ut illum evidentius designaret, quę omnia non poterant, nisi ab intellectuali motore proficisci. Quis autem ille motor fuerit, non constat: verisimile autem est non fuisse motam immediate a Deo, seu Spiritu Sancto, ut videtur indicari in hom. 2. imperfecti, sed media aliqua virtute Angelica, quia Deus cum commode fieri potest, operatur per causas secundas, & quantum ex Scripturis colligi potest, regulariter loquendo hujusmodi motus per Angelos operatur, atque in hac sententia est Abulen. supra, & hoc modo interpretari possumus Chrysost. hom. 6. in Matth. & Theophylact. ac Euthym. qui eum sequuntur, & Augusti author est operis de mirab. S. Script.

in

in lib. 3. c. 4. qui dicunt illam stellam non fuisse veram, sed invisibilem aliquam virtutem in speciem syderis transfiguratam; intelligunt enim non fuisse veram stellam coelestem, non tamen non fuisse verum corpus lucidum: quia vero invisibilis virtus illam movebat, & quasi per illam loquebatur, ideo dicitur fuisse invisibilis virtus in speciem stellæ transfigurata, seu quasi assumens, & movens corpus in figuram stellæ apparens.

Dubium. Unum vero superest dubium, si Magi ab stella dirigebantur, quomodo diverterunt a via, & necessarium fuit
Respons. illis inquirere, ubi Christus natus esset. Respondetur: hoc confirmat, quod nuper dicebamus, stellam illam motam fuisse ab aliqua intelligentia, cujus arbitrio, & divina in primis voluntate factum est, ut aliquando sese occultaret, vel radios luci continendo, suspendente Deo concursum suum: vel ita sese elevando, ut videri non posset. Verisimile autem est (quod Chrysost. inquit) duxisse Magos usque Jerusalem, & ibi se occultasse, unde factum est, ut ipsi putaverint ibi esse terminum itineris, & (ut Leo P. inquit) *Regem natum in civitate regia fuisse requirendum*. Cur autem voluerit Deus occultari stellam Magis, ut ipsi Christum in Jerusalem requirerent. Cur etiam consequenter voluerit permittere turbationem Herodis, & Innocentium cædem, eleganter disputatur a sanctis Patribus in citatis locis, qui varias rationes reddunt, quas D.Th. attigit supra art. 2. ad 3. summa earum est. Primo voluisse Deum Christi nativitatem publice annuntiari Judæis per gentes, tum ut eorum ignorantia, & excæcatio indicaretur: tum ut ipsi verum proferrent testimonium de loco nativitatis Messiæ, quo convincerentur, ut scribit Leo ser. 2. de Epiphan. tum denique, ut Magi, qui erant primitiæ gentium, fidem suam, & animi constantiam manifestarent, & omnibus, quorum duces futuri erant, exemplo essent. Secundo, voluisse Deum permittere Herodis turbationem, tum ut illius tyranni crudelitas, & astutia ostenderetur: tum etiam, ut exemplo illo constaret nihil posse humana consilia adversus divina, neque Christum fuisse interficiendum quando Reges terræ volebant, sed quando ipse voluit, ut eleganter tradit Fulgentius ser. de Epiphan. Tum denique, ut manifestaretur prava Judæorum dispositio, qui simul cum Herode turbati, & Christi necem machinati fuerunt, ut notat
Innocentium cædes cur a Deo permissa. Hier. Matt. 3. Tertio, voluisse Deum cædem Innocentium permittere, tum propter eorum commodum, & gloriam, ut veri martyres efficerentur, ut est constans totius Ecclesiæ, & Patrum omnium sententia, ut agentes de baptismo latius dicturi sumus: tum etiam, ut Christus omnibus modis a martyribus testimonium acciperet, & quædam futurorum martyrum semina ac initia statim jacerentur, & ut in infantibus, in quibus nullum meritum, aut dispositio inveniri poterat, gratia Christi, & singularis prærogativa martyrii evidentius commendaretur, ut Bernardus inquit ser. de Innocentibus. Præterea, ut opere ipso infantes infanti Christo deservirent, ejusque nativitatis testes essent, vel quia dum in eis completur prophetia illa: *Rachel plorans filios suos*, signum nativitatis Messiæ datum est, vel quia dum propter Christum natum occiduntur, certissimum illi testimonium præbent. Unde etiam factum, ut non solum testes, sed etiam præcones ejusdem nativitatis extiterint. Nam ut eleganter inquit Leo M. ser. 2. de Epiph. *Et sævitia Herodis volens primordia suspecti sibi regis extinguere, huic dispensationi nesciens serviebat, dum atroci intentus facinori, ignotum sibi puerum indiscreta infantium cæde persequitur, annuntiatum cælitus dominatoris ortum insignior ubique fama loqueretur, quam promptiorem ad narrandum, diligentioremque faciebat & superna significationis novitas & cruentissimi persecutoris impietas.*

SECTIO VI.

Quomodo visa stella Magi cognoverint Christi Nativitatem.

Fuit quondam sententia Christi Nativitatem potuisse a Magis per Astrologiæ scientiam, & stellarum constellationem agnosci. Ita docuit Petrus de Aliaco q. 30. in Genes. ut latius tractat Sixtus Senen. l. 6. Bibl. annot. 10. Cui sententiæ videtur favere Hieronymus in 47. c. Isai. circa finem, dicens: *Magi de Oriente venerunt Domini stellam se vidisse dicentes, vel ex artis scientia, vel ex vaticinio Balaam prophetæ sui*. Et similia verba reperiuntur nomine Aug. l. 3. de mirabil. Script. c. 4. Sed est sententia prorsus falsa, nec potest habere nisi hæreticum fundamentum: nimirum generationes hominum fatali quadam necessitate ex stellarum constellationibus provenire: quod est hæreticum, humanamque libertatem destruens. Et multo absurdius, ac intolerabilius est id sentire de divinis operibus, ac supernaturalibus mysteriis, in quo ordine Christi conceptio, & Nativitas existunt. Legatur contra hunc errorem generaliter Leo Papa epist. 91. vel juxta alios codices 93. ad Turibium, & in speciali tractando de hoc mysterio Gregorius Nyssenus Oratione de Nativitate Christi, Chrysostomus, & cæteri Græci in Matthæum, Greg. Papa hom. 10. in Evang. August. ser. 6. Epiph. & 2. lib. cont. Faust. c. 5. & seqq. qui tamen præcipue disputant de stella, quæ Magis apparuit, & recte dicunt non potuisse illam esse fatum pueri, sed (si ita loqui licet) potius puerum stellæ fatum appellandum esse. Quia non puer propter stellam, sed stella propter puerum demonstrandum exorta est. Unde eleganter Petrus Chrys. ser. 156. circa illud verbum *Stellam ejus: Habere*, inquit, *cœpit stellam unam, totam, qui fecit, habet, & continet creaturam: qui habet stellam, non habetur a stella, neque ipse agitur cursu stellæ: sed ipse stellæ agit cursum, cujus per cælum sic cursum dirigit, sic moderatur incessum, sic viam temperat, ut Magorum serviat, & mittatur ad egressum*. Quocirca verbum supra citatum ex Hieronymo, obiter tantum dictum esse videtur, & non affirmando, sed sub disjunctione quadam. Potest præterea ita exponi, ut non sit sensus, potuisse Magos visa stella ex illa per artis scientiam cognoscere Christi Nativitatem: sed quod arte juvari potuerint ad intelligendum eam stellam fuisse novam, & inusitatam. Eadem expositio adhiberi potest verbis Augustini, quæ obscuriora sunt, quamquam ille liber incertæ est authoritatis.

Secunda sententia est, Magos, qui successores erant Balaam, ex vaticinio illius fuisse edoctos orituram aliquando stellam, quæ Nativitatem Regis cujusdam Judæorum indicaret, juxta verbum illud Num. 24. *Orietur stella ex Jacob, & consurget virga de Israel*, ac propterea summa cura, ac solicitudine observasse, & exspectasse ortum illius stellæ, & ideo illa visa statim fuisse motos ad quærendum Regem per eam indicatum. Hæc est communis antiquorum Patrum sententia, Orig. hom. 13. 15. & 18. in Num. & l. 1. cont. Celsum, Basil. dicta hom. de humana Christi generatione. Qui addunt, forsan per adventum Domini sensisse Magos suorum Deorum, seu potius dæmonum potestatem debilitatam, indeque cœpisse cognoscere magnæ virtutis esse Regem natum, & per stellam indicatum. In eadē sententia sunt fere omnes expositores Matt. 2. Hieron. Theoph. Euthym. Anselm. Chrys. in imperfecto hom. 2. Idem fere omnes Patres in homiliis de Epiph. Leo P. præsertim ser. de stella, & Magis, & bene Petrus Chrys. ser. 156. *Non curiositate*, inquit, *Chaldea, non arte magica, sed Judaica prophetia*: & ser. 157. *Non Chaldaa arte, sed de prisca sanctorum traditione majorum. Erant isti de genere Noe, de filiis Abrahe, qui Christum nasci per Deum didicerant, non per artem, eumque hominem Deum Regem moriturum alto cognoverant Sacramento*. Quibus verbis indicat hic author non ex sola prophetia Balaam, sed etiam ex majorum traditione habuisse Magos fidem de adventu Christi, & ex illa motos fuisse, ut ad Christum adorandum festinarent. Eamdem sententiam de prophetia Balaam docuit Isidorus lib. de Pass. Dom. c. 13. & idem sentiunt. Hieron. Isai. 47. August. lib. 3. de mirabil. S. Scripturæ & Gregor. Nyssenus orat. de S. Christi Nativ. Denique Ambros. lib. 2. in Lucam c. de Magis. Accedit, etiam prophanos authores tradidisse per totum Orientem famam percrebuisse, Regem quendam nasciturum in Judæa fuisse, qui rebus omnibus potiretur, Ita colligitur ex Cicerone lib. 2. de divinat. & Svetonio in vita Vespasiani: & tradunt ex nostris Orosius lib. 6. c. 6. & Egesippus lib. 5. & alii.

Dicendum tamen est, Magos simul cum externo signo stellæ habuisse internum lumen, ac divinam illustrationem. Ita docet D. Th. hic art. ult. & videtur mihi constans, ac certa sententia, quam iis verbis docuit Leo P. ser. 1. de Epiph. *Dedit ergo aspicientibus intellectum, qui præstitit signum, & quod fecit intelligi, fecit inquiri, & se inveniendum obtulit requisitus*: & ser. 3. *Magnitudinem* — Visa stella interius illuminati Magi.

significationis intelligunt, agente hoc sine dubio in eorum cordibus inspiratione divina, ut eos tantæ visionis mysterium non lateret, & quod oculis ostendebatur insolitum, animis non esset obscurum; & ser. 4. *Præerat huic miraculo gratia Dei, &c.* & inferius, quasi exponens secundam sententiam supra citatam, inquit. *Quamvis autem divinæ dignationis esset hoc munus, ut cognoscibilis gentibus fieret Nativitas Salvatoris, ad intelligendum tamen miraculum signi potuerunt Magi etiam de antiquis Balaam prænunciationibus commoneri.* Idem sensit Fulgentius ser. de Epiph. & late Chrys. serm. 156. & seqq. de eodem mysterio, & August. ser. 7. *Hanc stellam*, inquit, *(sicut intelligitur) admirati, cujus etiam esset, consequenti revelatione nosse meruerunt, Regis videlicet Judæorum, eoque nato, cum & hoc ejus gratia cognovissent, ad eum adorandum hodie occurrere potuerunt:* & optime etiam Chrys. hom. 6. in Mat. qui hoc confirmat, simul cum Augustino supra, quia Magi non venerunt ad Christum sola cogitatione, & spe regni temporalis: tum quia non sperarent illum futurum temporalem Regem suum, sed gentis alienæ: tum etiam, quia magno periculo se exposuerunt, novum Regem in alieno Regno, & in civitate regia, & coram Rege, qui tunc regnabat, futurum successorem quærentes. Præterea, quia infantulum adorarunt nulla Regis videntes insignia, cujus gratiam tunc captare non poterant, si tantum homo, & Rex temporalis futurus crederetur, quandoquidem eorum obsequium non agnoscebat, neque etiam apud illius parentes humanam aucupari benevolentiam, seu adulationem potuerunt, cum eos pauperes, & inopes esse prospicerent. Denique quia ad patriam redeunt nullo spectato temporali præmio. Cognoverunt igitur Christum esse plus quam hominem, & Regem plus quam temporalem: atqui hujusmodi cognitionem sine gratia Spiritus S. habere nequiverunt. Eo vel maxime, quod suis muneribus insignem quandam de Christo cognitionem declararunt, ut supra ex SS. Patribus citavimus, & uno verbo dixit eleganter Fulgentius supra. *Attende, quid obtulerunt, & agnosce, quid crediderunt.* Deinde in toto itinere, ac diligentia quærendi Christum, & in illa animi constantia, qua de illo Jerosolymis interrogarunt, & in illo *gaudio valde magno*, quo gavisi sunt, visa iterum stella, ac denique in eo obsequio, quo coram puero in præsepi invento prociderunt, eumque adorarunt, insignem animi virtutem, fidem, religionem, atque charitatem ostenderunt. Ergo non est dubium, quin singulari, & excellenti gratia ab Spiritu Sancto fuerint interius præventi, & adjuti. Postremo in Evangelio legimus post adoratum Christum accepisse Magos in somnis responsum, *ne redirent ad Herodem*, quid ergo mirum, quod existentes in Oriente divinum responsum acceperint, ut Christum adorandum adirent? cognoverunt ergo stellæ significationem divino lumine. Voluit autem Deus non tantum interius eos illuminare, sed etiam sensibili stellæ signo ducere: tum quia erant imperfecti, & quasi parvuli in fide: tum etiam, quia hæc est suavis divinæ providentiæ dispositio, ut per ea, quæ unicuique familiaria sunt, unumquemque ad se trahat, & moveat. Quia ergo Magi in rerum cœlestium, ac stellarum consideratione versabantur, ideo eis per novi syderis illustrationem demonstrari voluit, ut recte D. Th. a. 5. declarat & a. 3. ad 3. ubi dicit ideo ab Oriente fuisse vocatos, ut significaretur a Christo, cujus nomen *Oriens* est Zachar. 6. attractos fuisse. Denique Chrys. hom. 11. in c. 1. Jo Magos dicit fuisse factos a Christo magistros Judæorum, & hom. 16. & variis in Matt. ad Christum loquens, inquit; *Ipse adventu tuo Magos ab Oriente vocasti, & Evangelistas eos ad sua remisisti.*

Fides, & religio Magorũ insignis.

QUÆSTIO XXXVII.

De legibus circa puerum Jesum observatis, in quatuor articulos divisa.

D*Einde considerandum est de circumcisione Christi. Et quia circumcisio est quædam professio legis observandæ (secundum illud Gal. 5. Testificor omni homini circumcidenti se, quoniam debitor est universæ legis faciendæ;) simul cum hoc quærendum est de aliis legalibus circa puerum Jesum observatis. Unde quæruntur quatuor. Primo, de ejus circumcisione. Secundo, de nominis*

impositione. Tertio, de ejus oblatione. Quarto, de matris purgatione.

ARTICULUS I.

Utrum Christus debuerit circumcidi.

A*D primum sic proceditur. Videtur, quod Christus non debuerit circumcidi. Veniente enim veritate, cessat figura. Sed circumcisio fuit Abrahæ præcepta, in signum fœderis, quod erat de semine nascituro, ut patet Gen. 17. Hoc autem fœdus fuit in Christi nativitate completum. Ergo circumcisio statim cessare debuit.*

104. Inf. q. 47. v. art. 4. co. Et 4. d. 1. c. 0. 2. art. 1. 2. q. 3 & opusc. 60. cap. 1.

2 *Præterea. Omnis Christi actio nostra est instructio: unde dicitur Jo. 13. Exemplum dedi vobis, ut quemadmodum ego feci, ita & vos faciatis. Sed nos non debemus circũcidi: secundum illud Gal. 5. Si circũcidimini, Christus vobis nihil proderit. Ergo videtur, quod nec Christus debuerit circumcidi.*

3 *Præterea circumcisio est ordinata in remedium originalis peccati. Sed Christus non contraxit originale peccatum: ut ex supra dictis patet. Ergo Christus non debuit circumcidi.*

Sed contra est, quod dicitur Lucæ 2. Postquam consummati sunt dies octo, ut circumcideretur puer.

Respondeo dicendum, quod pluribus de causis Christus debuit circumcidi. 1. quidem, ut ostendat veritatem carnis humanæ, contra Manichæum, qui dixit eum habuisse corpus phantasticum, & contra Apollinarium, qui dixit corpus Christi esse divinitati consubstantiale: & contra Valentinum, qui dixit Christum de cælo corpus attulisse. 2. ut approbaret circumcisionem, quam olim Deus instituerat. 3. ut comprobaret se esse de genere Abrahæ, qui circumcisionis mandatum acceperat in signum fidei, quam de ipso habuerat. 4. ut Judæis excusationem tolleret ne eum reciperent, si esset incircumcisus. 5. ut obediendi virtutem nobis suo commendaret exemplo. Unde & octava die circumcisus est, sicut in lege erat præceptum. 6. ut quia in similitudinem carnis peccati advenerat, remedium, quo caro peccati consueverat mundari, non respiceret. 7. ut legis onus in se sustinens, alios a legis onere liberaret, secundum illud Gal. 4. Misit Deus filium suum factum sub lege, ut eos qui sub lege erant, redimeret.

Ad primum ergo dicendum, quod circumcisio per remotionem carnalis pelliculæ in membro generationis facta significat spoliationem vetustæ generationis, a qua quidem vetustate liberamur per passionem Christi. Et ideo veritas hujus figuræ non fuit plene impleta in Christi nativitate, sed in ejus passione, antequam circumcisio suam virtutem & statum habebat. Et ideo decuit Christum ante suam passionem tanquam filium Abrahæ circumcidi.

Ad secundum dicendum, quod Christus circumcisionem suscepit eo tempore, quo erat sub præcepto. Et ideo sua actio in hoc est nobis imitanda, ut observemus ea, quæ sunt nostro tempore in præcepto: quia unicuique negotio est tempus, & opportunitas, ut dicitur Eccles. 8. Et præterea, ut Origen. dicit, sicut mortui sumus cum illo moriente, & consurreximus Christo resurgenti: ita circumcisi sumus spirituali circumcisione per Christum, & ideo carnali circumcisione non indigemus. Et hoc est, quod Apostolus dicit Coloss. 2. In quo scilicet Christo, circumcisi estis circumcisione non manu facta, in expoliatione corporis carnis, sed in circumcisione Domini nostri Jesu Christi.

Ad tertium dicendum, quod sicut Christus propria voluntate mortem nostram suscepit, quæ est effectus peccati (nullum in se habens peccatum) ut nos a morte liberaret, & spiritualiter nos faceret mori peccato, ita etiam, & circumcisionem, quæ est remedium originalis peccati, suscepit absque hoc, quod haberet originale peccatum, ut nos a legis jugo liberaret, & ut in nobis spiritualem circumcisionem efficeret: ut scilicet suscipiendo figuram impleret veritatẽ.

COMMENTARIUS.

NOn inquirit D. Thom. de debito præcepti, seu de morali debito ad morum honestatem necessario, sed solum de debito decentiæ, aut congruitatis. Et hoc sensu respondet debuisse, seu decuisse Christum circumcidi. Cujus rei septem rationes affert, non quidem necessarias: sufficientes tamen, supposito mysterio jam facto. Solum in quinta, quæ fundatur in exemplo obedientiæ, observandum est, non esse sensum Christum obediisse præ-

præcepto circumcisionis, quo obligaretur, & hoc modo dedisse nobis exemplum obedientiæ, sed potius ob reverentiam illius legis se illi subdidisse, cum ea non teneretur, & hoc modo exemplum obedientiæ præbuisse.

Usus circumcisionis nunc illicitus hoc tempore. Argumenta D. Th. facilia sunt, eorumque doctrina in sequenti disputatione explananda amplius est. Id vero quod Cajet. notat circa solutionem ad secundum, quamquam alienum est ab hoc loco, corrigendum tamen breviter est. Tractat enim, an liceat nunc uti circumcisione, non ut legali cæremonia, neque ad observandam legem antiquam, neque in remedium originalis peccati: sed solum propter conformitatem ad Christum: & licet dubitando tantum procedere videatur, in eam vero sententiam inclinat, ut ablato scandalo hoc per se malum non sit, sed potius bonum, quia objectum est indifferens, & finis, ad quem ordinatur, bonus. Hæc sententia sine dubio falsa est (ut D. Thom. docuit in 4. d. 1. q. 2. art. 5. q. 3. ad 3.) Ratio est, quia Christus non assumpsit circumcisionem, nisi ut cæremoniam legalem; velle ergo conformari Christo in usu circumcisionis, est re ipsa velle conformari illi in usu cæremoniæ legalis, quod non magis licet in circumcisione, quam in omnibus aliis cæremoniis legis, quas Christus servavit. Quod si quis in ea actione, vel passione consideret solum id, quod materiale, & corporale est, vanum est & superstitiosum velle in hoc conformari Christo; si vero respiciat dolorem, & carnis afflictionem, non licet homini in hoc conformari Christo abscindendo vel minimam corporis sui partem, sicut nemini licet, vel manum sibi perforare, & spineam coronam capiti infigere, ut Christo conformetur.

ARTICULUS II.

Utrum convenienter fuerit Christo nomen impositum.

AD secundum sic proceditur. Videtur, quod inconvenienter fuerit Christo nomen impositum. Veritas enim Evangelica debet prænuntiationi propheticæ respondere. Sed Prophetæ aliud nomen de Christo prænuntiaverunt: dicitur enim Esaiæ 7. Ecce Virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen ejus Emmanuel. Et 8. Voca nomen ejus, accelera, spolia detrahe, festina prædari. Et nono: Vocabitur nomen ejus, Admirabilis, Consiliarius, Deus, fortis, pater futuri sæculi, Princeps pacis: & Zach. 6. dicitur: Ecce vir, Oriens nomen ejus. Ergo inconvenienter vocatum est nomen ejus Jesus.

2 Præterea. Isaiæ 62. dicitur, Vocabitur tibi nomen novum, quod os Domini nominavit. Sed hoc nomen Jesus non est nomen novum, sed pluribus fuit in veteri Testam. impositum: ut patet etiam ex ipsa genealogia Christi, Lucæ 3. ergo videtur, quod inconvenienter vocatum est nomen ejus Jesus.

3 Præterea: hoc nomen, Jesus salutem significat, ut patet per id, quod dicitur Matthæi 1. Pariet filium, & vocabit nomen ejus Jesum, ipse enim salvum faciet populum a peccatis eorum. Sed salus per Christum non est facta solum in circumcisione, sed etiam in præputio: ut patet per Apost. Rom. 4. inconvenienter ergo hoc nomen fuit Christo impositum in sua circumcisione.

Sed contra est authoritas Scripturæ, in qua dicitur Lucæ 2. quod postquam consummati sunt dies octo, ut circumcideretur puer, vocatum est nomen ejus Jesus.

Respondeo dicendum, quod nomina debent proprietatibus rerum respondere. Et hoc patet in nominibus generum, & specierum: quia, ut dicitur 4. Metaph. ratio, quam significat nomen, est definitio, quæ designat propriam rei naturam. Nomina autem singularium hominum semper imponuntur ab aliqua proprietate ejus, cui nomen imponitur. Vel a tempore, sicut imponuntur nomina aliquorum Sanctorum his, qui in eorum festis nascuntur. Vel a cognatione: sicut cum filio imponitur nomen patris. Vel alicujus de cognatione ejus: sicut propinqui Joannis Baptistæ volebant eum vocare nomine patris sui Zachariam, non autem Joannem: quia nullus erat in cognatione ejus, qui vocaretur hoc nomine, ut dicitur Lucæ 1. Vel etiam ab eventu, sicut Joseph vocavit primogenitum suum Manassem, dicens, Oblivisci fecit me Deus omnium laborum meorum, Gen. 41. Vel etiam ex aliqua qualitate ejus, cui nomen imponitur, sicut Genes. 25. dicitur, quod qui primus egressus est de utero matris, rufus erat, & totus (in morem pellis) hispidus, vocatum est nomen ejus Esau, quod interpretatur rubeus. Nomina autem quæ imponuntur aliquibus divinitus, semper significant aliquod gratuitum donum eis divinitus datum: sicut Genes. 17. dictum est Abrahæ, appellaberis Abraham, quia patrem multarum gentium constitui te. Et Matth. 16. dictum est Petro, Tu es Petrus, & super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam. Quia igitur Christo hoc munus gratiæ collatum erat, ut per ipsum omnes salvarentur, ideo convenienter vocatum est nomen ejus Jesus, id est, Salvator, Angelo hoc nomen prænuntiante, non solum matri, sed etiam Joseph, qui erat futurus ejus nutritius.

Ad primum ergo dicendum, quod in omnibus illis nominibus quodammodo significatur hoc nomen Jesus, quod est significativum salutis. Nam in hoc quod dicitur, Emmanuel, quod interpretatur, nobiscum Deus, designatur causa salutis, quæ est unio divinæ, & humanæ naturæ in persona Filii Dei, per quam factum est, ut Deus esset nobiscum, quasi particeps nostræ naturæ. Per hoc autem quod dicitur: Voca nomen ejus, Accelera, spolia detrahe, & cæt. designatur, a quo nos salvavit, quia a diabolo, cujus spolia abstulit secundum illud Coloss. Expolians principatus, & potestates, traduxit confidenter. In hoc autem quod dicitur, Vocabitur nomen ejus admirabilis, & cæt. designatur via, & terminus nostræ salutis, in quantum, scilicet, admirabili divinitatis consilio, & virtute, ad hæreditatem futuri sæculi perducimur, in quo erit pax perfecta filiorum Dei, sub ipso principe Deo. Quod vero dicitur, Ecce vir, Oriens nomen ejus, ad idem refertur, ad quod primum, scilicet ad incarnationis mysterium, secundum quod exortum est in tenebris lumen rectis corde.

Ad secundum dicendum, quod his, qui fuerunt ante Christum, potuit convenire hoc nomen Jesus, secundum aliquam aliam rationem, puta, quia aliquam particularem, & temporalem salutem attulerunt. Sed secundum rationem spiritualis, & universalis salutis, hoc nomen proprium est Christo, & secundum hoc dicitur esse nomen novum.

Ad tertium dicendum, quod sicut Genes. 17. legitur, simul Abraham suscepit nominis impositionem a Deo & circumcisionis mandatum. Et ideo apud Judæos consuetum erat, ut ipso die circumcisionis nomina pueris imponerentur, quasi ante circumcisionem perfectum esse non habuerint. Sicut etiam nunc pueris in baptismo nomina imponuntur. Unde super illud Proverb. 4. Ego filius fui patris mei, tenellus, & unigenitus coram matre mea, dicit Glos. Quare Salomon se unigenitum coram matre nominat, quem fratrem uterinum præcessisse Scriptura testatur, nisi quia ille mox natus sine nomine, quasi nunquam esset, de vita decessit. Et ideo Christus simul cum fuit circumcisus, nominis impositionem accepit.

COMMENTARIUS.

QUatuor breviter, & eleganter explicat D. Th. in hoc art. Primum hoc nomen Jesus fuisse Christo accommodatissimum, fuit enim divinitus impositum: nomina autem, quæ divinitus imponuntur, sumi solent ex aliquo munere gratiæ divinitus collato, Christo autem hoc munus gratiæ datum est, ut scilicet fuerit omnium Salvator. Nomen Jesu convenienter Christo impositum. Secundum est in solutione ad primum: in hoc nomine cætera Christi nomina, quæ in scripturis inveniuntur, mirabiliter contineri, de qua re plura in disputatione sequenti dicenda sunt. Tertium est in solut. ad 2. hoc nomen, prout Christo impositum est, fuisse novum, nunquam antea alteri impositum, quia licet ipso materiali nomine nonnulli antea insigniti fuerint, ratio autem, & etymologia nominis nova, ac singularis in Christo fuit. Alii enim dicti sunt, *Jesus*, vel propter aliquod temporale commodum, quod hominibus attulerunt, vel propter eorum imitationem, & cognationem, solus autem Christus dictus est *Jesus*, eo quod futurus erat author spiritualis vitæ, ac salutis. Juxta quam doctrinam explicat D. Th. locum Isai. 62. *Vocabitur tibi nomen novum, quod os Domini nominavit.* Quæ doctrina, & expositio consentanea est Cyril. l. 5. de Trin. dicenti nomen *Jesus*, esse nomen novum Verbo impositum, carnis nativitatem indicans, & Isaiæ vaticinium implens. Idem expressius docet idem Cyril. lib. de fide ad Theodos. prope medium. Sed licet hæc expositio probabilis sit, idem tamen Cyril. & Hieron. non ad Christum, sed ad Ecclesiam, & spiritualem populum Israel, locum illum Prophetæ referendum putant. Et quidem planus contextus literæ hoc

requirit, sic enim inquit: *Propter Sion non tacebo, & propter Jerusalem non quiescam, donec egrediatur, ut splendor justus ejus, & Salvator ejus, ut lampas accendatur. Et videbunt gentes justum tuum, & cuncti Reges inclytum tuum, & vocabitur tibi nomen novum, quod os Domini nominavit.* Illud enim pronomen, *tibi*, ad Ecclesiam manifeste refert prophetiam; illi ergo nova ex ore ipsius Dei nomenclatura promittitur. Quod dicit Hier. impletum fuisse, quando Christus dixit Petro; *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.* Unde Euseb. l. 2. de Demonst. Evang. Demonst. 49. dicit hoc nomen novum esse nomen Christianorum, *quod a Salvatoris nostri Jesu Christi appellatione deductum in toto orbe terrarum laudibus, & favore celebratur.* De quo legi potest Chrys. hom. 18, in 1. cap. Joan.

Quartum est in solut. ad 3. convenienter fuisse Christo nomen impositum in die circumcisionis, cujus literalem rationem reddit. Quia inter Judæos ita erat in more positum, quem morem ortum esse dicit, tum ex eo, quod Abraham simul cum circumcisionis mandato novum nomen a Deo accepit: tum etiam, quod ante circumcisionem, cum infantes non essent Deo reconciliati, non censebantur habere esse perfectum, neque nomine digni. Quæ ratio est optima, & accommodari potest impositioni nominis, quæ nunc fit in baptismo. In Christo tamen Domino locum non habet: nam secundum se ab initio conceptionis meruit, & habuit tale nomen: imo, illud *vocatum est ab angelo, priusquam in utero conciperetur*, servari tamen in se voluit populi sui consuetudinem. De qua re nonnulla addemus disput. sequ.

DISPUTATIO XV.
In duas Sectiones distributa.

De mysterio circumcisionis.

QUæ ad materiam de circumcisione spectant, non sunt hoc loco tractanda, cum de hac re ex professo disputet D. Th. q. 70. quam divina ope in sequ. tomo explicabimus. Solum ergo supponenda est historia Gen. 17. ubi Deus præceptum tradidit Abrahæ, ejusque posteris de circumcidendis octavo die infantibus. Quod præceptum non poterat obligare infantes, donec ad ætatem adultam pervenirent: obligabat tamen parentes, ut in filiis suis illud observarent. De hoc ergo præcepto videndum est, qua ratione, vel obligatione in Christo fuerit impletum, ac deinde nonnihil de nomine ei imposito dicemus. Quã disputationem, & duas proxime sequentes breviter expediemus, quia res faciles sunt: eas tamen non omnino prætermittendas duximus, ut integra, ac completa doctrina traderetur.

SECTIO I.
Utrum licuerit, vel decuerit Christum circumcidere.

SUppono in primis Christum non fuisse subjectum præcepto circumcisionis, seu quod idem est, parentes ejus non fuisse obligatos ad circumcidendum illum, non solum, quia Deus erat, sed etiam quia non fuerat ea semine virili, communi aliorum modo genitus (ut latius probavi tom. præc. disp. 43. sect. 2.) Quod tamen per se, & ex vi illius præcepti intelligendum est; an vero propter scandalum vitandum nonnulla fuerit obligatio, dicã inferius.

Duplex ergo hinc oritur dubitandi ratio. Prior est, quia secluso præcepto Dei non liceret Judæis filios suos circumcidere: tum quia vulnus illud in tenerrima ætate mortis periculum afferre poterat: tum etiam, quia nullius membri abscissio, vel mutilatio per se licita est, secluso Dei præcepto, vel urgente necessitate; sed in Christo cessavit divinum præceptum; ergo non licuit hominibus divinam ejus carnem attingere, & sacratissimum sanguinem fundere.

Secunda ratio dubitandi est, quia circumcisio præcipue instituta fuit, ut esset signum fœderis inter semen Abrahæ, & Deum, Genes. 17. significabat autem, vel Christum venturum erat enim quædam protestatio, & signaculum fidei Christi venturi, ut indicatur ad Rom. 4. vel spiritualem circumcisionem per fidem Christi conferendam. Hac enim ratione dabatur in membro generationis, quia Christus ex semine Abrahæ erat nasciturus, & quia futurus erat remedium peccati originalis, quod per circumcisionem traducitur; ergo tale signum non poterat vere applicari Christo jam nato, & natura sua a peccato immuni. Et hæc ratio efficacius probat non decuisse Christum circumcidi, & signum peccatoris assumere.

Christus octavo die circumcisus.

Dicendum vero est, primo sanctum, & honestum fuisse Christum circumcidi. Est conclusio de fide: nam in primis de fide certum est, Christum fuisse circumcisum. Ita enim universa Ecclesia intellexit verbum illud Luc. 2. *Postquã consummati sunt dies octo, ut circumcideretur puer, vocatum est nomen ejus Jesus.* Nam licet Evangelista, facta mentione diei ad circumcisionem instituti, transitum facere ad nominis impositionem, nec affirmare expresse videatur Christum fuisse circumcisum: tamen verus sensus illius loci est: *Postquam consummati sunt dies octo*, id est, postquam advenit dies octavus circumcisioni puerorum indictus, & postquam in eo circumcisus est puer, illi Jesu nomen impositum est. Ita Ammonius Alexand. in harmonia quatuor Evangel. Ambros. hic, & alii expositores. Nam quia consuetum erat, & lege præscriptum, ut infantes circumciderentur, ideo Evangelista potius id tanquã indubitatum, manifestumque supponere, quam discrte narrare visus est. Quia vero impositio nominis propria & peculiaris fuit, & ideo de illa distinctius scripsit. Quamquam si textum Græcum attendamus, in eo apertius hoc indicatur, additur enim conjunctio, &, hoc modo. *Postquam consummati sunt dies octo, ut circumcideretur puer, & vocatum est nomen ejus Jesu*; illa enim dictio copulativa manifeste supponit illum circumcisum esse, & præterea illi fuisse impositum nomen Jesu.

Deinde certum etiam de fide est, licite, ac sancte egisse eos, qui Christum circumciderunt. Primum enim B. Virgo, quæ peccare non poterat, in eum actum consensit, justus etiam Joseph, tanquam nutritius, quasi pædagogus Christi, suam in eo facto voluntatem interposuit, imo (ut aliqui volunt) circumcisionis etiam ipse minister fuit. Præterea totum id factum est voluntate ejusdem Christi, & æterni Patris, qui *ipsum misit factum sub lege, ut eos, qui sub lege erant, redimeret.*

Objectio.

Dices, etiam voluntarie passus est Christus, & nihilominus actio, a qua proveniebat illa passio, non erat bona; ergo idem posset quis dicere in præsenti. Respondetur esse valde diversam rationem, illa enim actio erat injuriosa, & intrinsece mala: hæc autem minime, & ideo non solum, ut passio, sed etiam ut actio fuit Christo voluntaria, & non solum permissa, sed etiam ordinata ab æterno Patre. Quod dupliciter explicari potest: primo, quia verisimile est non esse factam a Joseph, & B. Virgine absque speciali Dei revelatione. Et fortasse quando Angelus docuit Joseph nomen, quod puero erat imponendum, simul significavit, ut illud imponeret die circumcisionis, more consueto. Unde Epiphanius lib. 1. hæresi 30. sub finem alios pueros, inquit, non esse authores circumcisionis, sed parentes ipsorum. Christum autem sicut incarnationem, & conceptionem, ac nominis impositionem, ita & circumcisionem sibi ipsi disposuisse. Secundo, seclusa etiam revelatione, illa circumcisio tunc erat actio sacra, & religiosa, & authoritate divina ad divinum cultum instituta; & ut illius usus esset licitus, non oportebat, ut obligatione legis fieret, poterat enim voluntarie assumi ab his, qui lege Moysis non obligabantur, quamquam post illam assumptam servandæ legi obnoxii manerent, teste Paulo ad Galat. 5. Ergo, & si Christus non esset subjectus legi circumcisionis, juste tamen & sancte potuit a parentibus circumcidi.

Respõsio. Circumcisio Christi sancta.

Neque obstat circumcisionis significatio; est enim hæc differentia inter voces, & res, seu facta, quod vocum usus primarius est significatio: at vero res, seu facta habere possunt alium primarium usum. Deinde voces expressius significant, quam facta, ac denique in eodem facto potest multiplex significatio fundari, ita ut una possit ab alia separari. Prima ergo ratio instituendi circumcisionem fuit ad consignandum populum Dei, & homines divino cultui quodammodo destinandos, juxta illud Gen. 17. *Statuam pactum meum inter me, & te, ut sim Deus tuus, & seminis tui post te*; & infra; *Circumcidetis carnem præputii vestri, ut sit in signum fœderis inter me, & vos:* hic ergo usus, & significatio optime potuit in Christum Dominum cadere. Aliæ vero significationes, cum non essent expressæ, non erant necessario conjunctæ cum illo

Primaria circumcisionis significatio quæ.

opere,

opere, & ita poterant separari, & vitari omne mendacium; sicut constat, quia non solum post Christum natum, sed etiam post mortem ejus multo tempore licita fuit circumcisio, & Paulus licite circumcidit Timotheum absque ullo mendacio, vel falsa significatione.

Ex quibus fere expeditæ relinquuntur rationes dubitandi initio positæ. Quibus addo, quamvis per se non fuerit necessarium parentibus Christi, puerum circumcidere: per accidens tamen ad vitandum scandalum, merito existimari potuisse necessarium. Quia cum partus esset manifestus omnibus, miraculum autem conceptionis esset occultissimum, non potuisset non generari grave scandalum, si circumcisio fuisset prætermissa. Et quamquam hæc necessitas fortasse non tanta fuerit, ut obligationem simpliciter induceret, quia non erat necessarium, ut cæteris constaret, si fortasse circumcisio omitteretur, nihilominus tamen demonstrat ratio facta hunc fuisse convenientissimum modum non solum ad vitandum scandalum: sed etiam ad significandam promptissimam voluntatem parendi legi, eique reverentiam exhibendi, eam nimirum exequendo etiam cum non obligaret.

Dico secundo, decuisse maxime Christum circumcidi. Est conclusio æque certa, ac præcedens. Quam optimis rationibus confirmat D.Th. in art. quæ omnes fere ad literam desumptæ sunt ex Epiph. loco supercit. ubi sic inquit; *Propter multas causas circumcisus est, & primum, ut ostenderet seipsum in veritate carnem assumpsisse, propter Manichæum, & eos, qui dicunt, eum in specie apparuisse*; & postea eamdem rationem applicat contra Apollinarem, & Valentinum. Secundo. *Ut non haberent Judæi excusationem, si enim non fuisset circumcisus, poterant dicere, non potuimus Christum suscipere*. Quam rationem eleganter tetigit Chrys. similem causam agens hom. 34. in acta Apost. & rationem reddens, cur Paulus Timotheum circumciderit, inquit; *Hæc est causa circumcidendi, non enim ferebant audire verbum ab incircumciso, unde opus circumcidi, ut circumcisionem tollat*. Tertio addit Epiph. *Oportebat ipsum, qui præceperat Abraham, ut circumcideretur, signaculi apparentis gratia dati vero ad figuram veri, ac invisibilis, nunc circumcidi & hoc signaculum confirmare*. Sic Eus. Emis. hom. in octava nativit. Dom. *Ideo ipse circumcisus est, ut legem compleret, & bonum ostenderet*. Et Cyprianus ser. de hoc mysterio. *Neque hoc sacramentum*, inquit, *consuetudini antiquæ subtrahere voluit Christus, & licet non esset in hoc tempore necessarium, tamen ne antiqua religio prorsus reproba videretur, in se voluit circumcisionis aptari signaculum*. Quarto pergit Epiph. *Duravit hæc usque ad Christum & hac de causa etiam ipse circumcidi voluit*: sic Euseb. Emis. supra; *Circumcisio in Christo completa est, in quo & aliæ legis ceremoniæ consummatæ sunt, finis enim legis Christus*. Unde eleganter August. ser. 13. de temp. *Dominus quidem suscepit circumcisionem, ablaturus ipsam circumcisionem, suscepit umbram, daturus lucem, suscepit figurã, impleturus veritatem*. Apertius idem Aug. l. q. novi Testam. q. 22. *Circumcisio*, inquit, *usque ad Christum ducta est*; & infra *Ideo debuit circumcidi, ut ipse probaretur esse, qui promissus Abrahæ esset, ita ut de cætero circumcisio cessaret impleta promissione*. In quibus verbis quintam rationem indicat August. videlicet oportuisse Christum circumcidi, ne a semine Abrahæ existimaretur alienus, & consequenter non crederetur esse ille, de quo Abrahæ prædictum fuerat. *In semine tuo benedicentur omnes gentes*. Sexto subjungit Epiphan. *Ut circumcisus rationabiliter, circumcisionem dissolveret, & aliam majorem ostẽderet, non velut qui non haberet, & sibi ipsi constitueret, sed qui haberet quidem, ostenderet autem, quod hac non amplius esset opus, sed majori*. Quam rationem eisdem fere verbis tradit Euseb. Emis. supra dicens. *Ideo circumcisus, ut ejus nobis significationem commendaret*. Et infra; *& Judæi quidem in uno membro circumciduntur, quare autem circũcidantur, non intelligunt: Christiani vero quid circumcisio significet intelligentes, non unum tantum, sed omnia membra circumcidunt, non pellis incisione, sed totius superfluitatis abjectione*. Septima ratio sumi potest ex verbis ipsius Christi ad Jo. Bapt. Mat. 3. *Sine modo, sic enim decet nos implere omnẽ justitiam*. Sicut enim Christus baptizari volens summum dedit exemplum humilitatis, ita circumcisionem suscipiens: *Manifestum* (inquit Bernardus) *dedit humilitatis exemplum, quia nec vestigium quidem ullum vulneris habens, alligaturam non refugit vulneris*. Dedit etiam exemplum obedientiæ, patientiæ, charitatis, cæterarumque virtutum, quæ omnes justitię nomine comprehenduntur. Octavam denique rationem addere possumus, voluisse statim post nativitatẽ circumcidi, ut pro nobis Deo Patri satisfacere inciperet, & redemptionis nostræ initium, quod non minoris valoris esset, quam totum pretiũ, Patri offerret. *Nobis enim*, inquit Euseb. Emiss. *circumciditur Dominus, sicut enim pro nobis est baptizatus, & passus, ita & pro nobis est circũcisus*. Unde Paulus ad Gal. 5. *Factus*, inquit, *sub lege, ut eos qui sub lege erant, redimeret*; & 2. ad Cor. 5. *Eum, qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur justitia Dei in ipso*. Itaque sicut non fuit indecens, Christum assumere carnem in similitudinem carnis peccati, ita nec fuit indecens, sed multis rationibus convenientissimum circumcisionem assumere, quæ licet in aliis carnem peccati significaret: in ipso vero solum veritatem carnis, similitudinem autem carnis peccati, & totius peccati remedium indicaret, ac polliceretur.

Circumcisio Christi multis modis decentissima.

Bernard. ser. 1. de circumcis.

Cætera, quæ de hoc mysterio desiderari poterant, vel facilia sunt, vel ex communi ratione circumcisionis petenda, quale est illud de circumstantia temporis, seu octavi diei. De qua videri potest Bernard. ser. 3. de hoc mysterio. De circumstantia autem loci cavendus est lapsus Niceph. lib. 1. Hist. c. 12. dicentis Christum fuisse circumcisum in domo Joseph, in quo nec sibi constat, cum statim cap. sequenti dicat, Christum inventum esse a Magis in spelunca, & præsepi: nec verum dicit, quia certum est, B. Virginem usque ad diem purificationis a loco nativitatis Christi non discessisse: fuit ergo in eodem diversorio circumcisus, ut recte notavit Epiphan. lib. 1. contra Hæreses tom. 1. cap. ultimo post Hæresim 20.

Locus circumcisionis Christi.

Ultimo tandem inquirere aliquis posset, quid de præputio Christi factum sit. In qua re solum dicere possumus in præsenti loco, præputium illud summa diligentia, ac veneratione servatum esse a B. Virgine, hinc enim per se verisimile est, & pietati, ac charitati Virginis consentaneum. An vero in resurrectione iterum particula illa fuerit corpori Christi conjuncta, infra agentes de Christi Resurrectione dicemus.

Dubium. Præputium Christi.

SECTIO II.

Cur nomen Jesus fuerit Christo Domino in circumcisione impositum.

D. Cyprianus l. de cardinal. Christi operibus c. de ratione circumcis. indicat, sicut præceptum fuit Israelitis, ut octavo die parvulos circumciderent, ita etiam fuisse mandatum, ut eodem die nomina eis imponerent. Sic enim inquit. *Hoc cum octava die jussum sit celebrari, & nomen circumciso aptari, intimatum est iis, qui digni Sanctorum consortio censebantur, quod eorum nomina scriberentur in Cælis, & æternæ beatitudinis, quam post vitã hujus septimanam octava consequitur, heredes fierent, & consortes, quicumque vitæ innocentia sese Domino consecrassent*. Non est autem intelligendum, utrũque fuisse a Deo distincte, & proprie præceptum, Gen. enim 17. ubi lex circumcisionis traditur, nulla de nomine imponendo fit mentio: sed consuetudinem imponendi nomen octavo die, veluti necessaria quadam consequutione supposita hominum conditione ex lege circumcisionis ortam fuisse. Est enim necessarium hominibus, ut filiis suis propria imponant nomina, ut eos distinguere, vocare, ac de iis loqui possint, & propter easdem causas necesse est hanc impositionem non differri, sed a principio nativitatis fieri. Quia vero oportet eam publice, & cum aliqua solemnitate fieri, ideo omnibus nationibus in more fuit, ut post aliquot nativitatis dies solemni aliquo ritu hæc nomina imponerentur. Unde Athenienses apud Suidam, decimo nativitatis die convocatis cognatis, & amicis, & oblatis Diis sacrificiis nomina filiis imponebant. Romani vero (ut author est Festus) octavo die puellis, pueris autem nono imponebant nomina, eos prius lustrando Diis, & ideo dies illi *lustrici* vocabantur. Cum ergo ritus circumcisionis inter Judæos fuerit celeberrimus, & per illum infantes suos paucis diebus post nativitatem Deo consecrarent, consequens fuit, ut eodem die, quo eos circumcidebant, eis inderent nomina. Unde hanc fuisse Judæorum consuetudinem, aperte colligitur ex Luca 1. & 2. & docent omnes Patres explicantes hoc mysterium. Ex quo Theophyl. & Euthym. Luc. 1. recte conjectant,

jectant, circumcisionem fuisse solitam præcedere nominis impositionem. Tum quia decebat, ut prius signaculum Dei imprimeretur, quam imponeretur humanum. Tum etiam, quia non censebatur inter homines dignus nomine, qui nondum fuerat Deo consecratus.

Hunc igitur morem, & quasi politicam legem observare voluit Christus: tum ut in omnibus rebus honestis, ac decentibus suæ genti assimilaret sese: tum etiam, ut in omnibus se verum hominem ostenderet, ut late tractat August. ser. 40. de tempore. Christus enim verus Deus cum sit, & homo, sicut proprium nomen habet, quod divinam ejus personam, & naturam exprimit, quale est nomen Verbi, filii, sapientiæ genitæ, imaginis, ac similia, ita oportuit, ut secundum humanam naturam proprium nomen haberet, quo inter veros homines censeretur, & ideo inter alias causas, quando per circumcisionem vera ejus caro, & sanguis comprobata sunt, tunc illi proprium hominis nomen imponitur.

Ex iis ergo primo concluditur decuisse, ut Christo recens nato in die Circumcisionis proprium hominis nomen imponeretur. Secundo vero addendum est, oportuisse ut hoc nomen divina quidem authoritate, ministerio tamē angelorum, & hominum imponeretur. Quod enim divina authoritas, & angeli ministerium intercesserit ex Mat. 1. & Luc. 1. & 2. aperte constat, ubi angelus prius ad Mariam missus; *Ecce*, inquit, *concipies in utero, & paries filium, & vocabis nomen ejus Jesum*: certum est autē angelum non nunciasse Virgini, nisi quod a Deo acceperat. Unde Cyril. l. de fide ad Theodos. prope medium, hæc angeli verba tractans: *Nomen*, inquit, *hoc novum a Patre opinor per angeli vocem impositum est*; & infra: *Quando ergo unigenitus filius, qui patri coæternus ante omnia secula existit, novissimis temporibus homo factus, & ex muliere natus, & filius declaratus, & primogenitus appellatus, & inter multos fratres numeratus est, tunc ille quoque qui secundum naturam pater est, patris leges (ut ita loquar) sequutus, nomen hoc præfinivit*. Et ideo (ut notavit Bernard. ser. 2. de circumc.) de hoc nomine loquens c. 2. idem Evang. Lucas, *vocatum*, dicit *esse ab angelo*. *Vocatum plane*, ait Bernar. *non impositum, neque hoc ei nomen est ab æterno, a natura propria habet, ut sit Salvator, innatum ei est nomen hoc non inditum ab humana, vel angelica creatura*. Ratio vero est: primo, quia nomen imponere munus est habentis authoritatem in eum, cui imponitur; nullus autem proprium jus, & authoritatem habuit in Christum hominem, nisi Deus ipse. Secundo, quia perfecta nominis impositio ex perfecta rei cognitione procedit; nullus autem dignitatem Christi perfecte cognoscebat, nisi solus Deus. Tertio, hæc nominis impositio, quando a Deo fit, est signum specialis benevolentiæ divinæ, & singularis dignitatis ejus, cui imponitur, ut in Abraham, Isaac, Joanne Bapt. & Petro videre licet. Denique privilegium hoc accipiendi nomen a Deo in veteri, ac novo testamento paucis quidem, aliquibus tamen insignibus personis cōcessum fuit; non debuit igitur Christo denegari. Ubi obiter observandum est, in Scripturis sacris interdum inveniri nomina aliquorum virorum, post ætatis progressum mutata, interdum a principio imposita, vel ante conceptionem revelata. Quando enim vel in Dei cognitione, aut meritis, aut in munere aliquo, & dignitate progressu temporis erant specialiter profuturi, non a principio, sed post aliquod tempus ætatis nomen a Deo suscipiebant, ut nominis mutatio mutationem in persona factam indicaret, ut in Abraham, & Petro constat, & notarunt Origenes in præf. Epist. ad Rom. & Hieron. in princ. epist. ad Rom. & l. 4. in Jerem. in fine. At vero, qui a principio insigne munus, vel donum aliquod gratiæ acceperunt, simul habuere nomina divinitus indita, quibus eorum prærogativa indicaretur, ut videre licet in Isaac, in quo spes Messiæ ea singulari Dei promissione posita fuit, & in Joanne Baptista, qui in utero matris gratiam suscepit. Christus igitur, quia a principio in omni munere, & gratia fuit perfectissimus, merito a suo ortu proprium, ac perfectissimum nomen a Deo sortitus est.

Christo divinitus nomen inditum.

Nomina in scripturis qualiter imposita.

Deinde, quod hæc impositio per homines facta sit, constat, quia tam Mariæ, quam Joseph dictum est ab angelo, *& Vocabis nomen ejus Jesum*. Et merito. Primum quidē, quia suavis divinæ providentiæ dispositio hoc postulabat. Deinde, quia B. Virgo quasi jure materno hanc sibi potestatem vendicabat. Pertinet enim ad parentes, ut filiis nomina imponant: & quamvis hoc jus patri potissimum debitum sit, tanquam capiti primariam potestatem habenti, in cujus signum legimus, Abraham filio Isaac nomen imposuisse Genes. 18. non tamen omnino mater excluditur, ut ea Gen. 29. & ex aliis locis facile colligi potest. Quod tunc maxime locum habet, quando vel filius patre destituitur, vel ipse exsequi hoc munus non potest, qua de causa Lucæ 1. cum Zacharias loqui non posset, Elisabeth quasi suo jure utens, dixit: *Nequaquā sed vocabitur Joannes*. Cum ergo B. Virgo esset vera Christi mater, ipsa debuit filio suo nomen imponere, imo cum revera sola ipsa fuerat parens ejus, ad eam solā hoc munus pertinere videbatur. Noluit autem Deus sanctissimum Joseph, utpote verum sponsum, & maritum Virginis hac dignitate, & authoritate privari. Unde recte Chrys. hom. 4. in Mat. ita introducit Angelum loquentem ad Joseph: *Non quia ex Spiritu S. est, idcirco te a ministerio tantæ existimes dispensationis extraneum. Nam & si nihil habeas in hoc generatione commune, tamen quod est propriū patris, quodque nihil lædit Virginis dignitatem, hoc tibi facile concedo, ut scilicet nato nomen imponas. Quāquam enim non sit filius tuus, tu tamen curam ergo illum, & sollicitudinem ostendes parentis, & propterea te illi ab ipsa statim nominis impositione approprio, familiaremque facio nato infanti*. Denique cum Christus futurus esset subditus illis, scilicet Mariæ, & Joseph, mirum non est quod eorum voluntate, & mutuo consensu nomen receperit.

Christo per homines nomē imponitur.

Tertio dicendum est, nomen Jesus aptissimum & convenientissimum fuisse, ut Christo domino imponeretur. Ad hanc conclusionem confirmandam sufficit quod in præcedenti dictum est, hoc nomen a divina sapientia fuisse excogitatum, ejusque voluntate, & authoritate sapienter inditum. Ut autem ejus impositionis causam explicemus, primo statuendum est hoc nomen Hebræum esse, cujus etymologiam nonnulli sequuti Osiandrum hæreticum a nomine ineffabili, & tetragrammaton Jehova deducendam putant, addita, seu interposita una, vel altera litera, quæ Hebraicum nomen Johosua compleat, quo mysterium Incarnationis significari dicunt. Sed hæc, quæ in Scriptura, & Patribus fundata non sunt, omittamus. Certum igitur est *Jesu* nomen a verbo salvandi originem ducere, teste angelo Matt. 1. *Vocabis nomen ejus Jesum, ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum*. Ubi Hieron. *Jesus Hebræo sermone salvator dicitur, etymologiam ergo nominis ejus Evangelista signavit, dicens, Vocabis nomen ejus Jesum, quia ipse salvum faciet populum suum*. Unde ubicumque in veteri testamento sub hoc nomine Messias promittitur, septuaginta σωτῆρα vertunt, & Hieron. seu vulgata *salvatorem, Isai. 62. Propter Sion non tacebo, & propter Jerusalem non quiescam, donec egrediatur ut splendor justus ejus, & salvator ejus, ut lampas accendatur*; & Mich. 7. *Ego autem ad Dominum aspiciam & expectabo Deum salvatorem meum*, quod Abac. 3. Jesu nomine retento dicitur. *Ego autem in Domino gaudebo, & exultabo in Deo Jesu meo*. Ubi in Hebræo non est nomen integrum Jesu, sed nomen *Jesu*, quod salutem significat: & potest intelligi abstractum positum pro concreto activo, ad denotandam salvatoris perfectionem, & ita septuaginta verterunt *in Deo salvatore meo*.

Nomen Jesu, Christo convenienter inditum.

Jesus a salvando dictus.

Secundo observandū est, hoc nomen fuisse Christo impositū tanquam proprium ejus. Potest autem dici propriū, Primo ut distinguitur contra metaphoricū. Cum enim in Scrip. sacra Christus dominus variis nominibus metaphoricis appelletur, dicitur enim *pastor, ostium, via*, & aliis plusquā triginta, quę numerat Hieron. Ezech. 46. & multa congerit Cypr. l. 2. ad Quirinum, a principio, & Cyril. Jerol. cat. 10. omnia tamē sub hoc nomine *Jesu*, & propria ejus significatione comprehenduntur. Secundo potest hoc nomen *Jesu* dici propriū, ut a communi, seu appellativo distinguitur, ut enim notavit Hieron. Mat. 16. Redēptor noster, & *Christus* dicitur, & *Jesus*, sed nomen *Christi*, nomen est dignitatis, nomen autē *Jesu* solum est proprium. Nomē enim *Christi* ex vi suę significationis cōmune est, reges & sacerdotes significans, qui oleo ungebātur, & inde deductū est ad significandos justos, & sanctos, quia gratia Dei unguntur, & inde tandem derivatū ad Messiam per antonomasiam significandum, quod Rex futurus esset, & sacerdos, ac Deus, & homo oleo divinitatis unctus, ut late Eusebius lib. 4. de demonst. Evang. c. 15. & Nicephor. lib. 1. Hist. cap. 4. At vero nomen *Jesu* proprium fuit

Jesu nomen Christo proprium.

ad

ad hanc personam in hac natura significandã impositum. Tertio potest hoc nomen dici proprium Redemptoris, quia nulli alteri tributum est, & hoc sensu contendunt aliqui hoc nomen, ut ita dicam, materialiter sumptum ita esse proprium Christi, ut nulli alteri antea fuerit impositum. Ita tradidit Galatinus lib. 3. de arcanis c. 20. & Sanctes Pagninus in interpretatione nominum Hebraicorum, quos sequutus est Jansenius c 7. conc. Nam etiam si aliqui sunt in testamẽto veteri simili nomine appellati, ut *Jesus Nave, Jesus Syrach,* & *Jesus Josedech*, respondent hi scriptores, eorum nomen non fuisse eisdem omnino literis conscriptum, nomen enim eorum erat Jehosua, Christi autem Jesua, quod neque est idem, neque eamdem habet interpretationem. Nam *Jehosua* significat *Deus salvabit*, seu *Deus salvat, Jesus* vero (ut dictum est) significat *Salvatorem*. Sed majorem fidem existimo adhibendam esse antiquis Patribus, & in linguarum cognitione peritissimis, qui docuerunt nomen hoc quoad materialem literarum sonum multis antea fuisse impositum, quamquam vis, & efficacia illius nominis nova, & singularis fuerit in Christo. *Ipse enim solus* (ut Cyril. Jerosl. supra dixit) *Jesus appellatur vero nomine, a salutari medicina habens appellationem*. Propter quod excellentiores viri, quibus hoc nomen prius impositum est, typi ac figuræ Christi extitisse censentur. Quod abunde probat locus ille Zach. 3. *Ostendit mihi Dominus Jesum sacerdotem magnum*. Quo loco, verum ac proprium Jesu nomen positum esse, omnes Patres docuerunt, adeo, ut quidam eorũ de solo Christo verba illa ad literam interpretentur, ut Tertul. l. cont. Judæos c. ult. ubi inquit, delineatũ esse ibi summũ Christum sacerdotẽ, *& in persona sua, & in ipsius nominis sacramento*. Idem Lactan. l. 4. c. 14. Origen. hom. 9. in Levit. Ambros. l. 3. de fide c. 4. Alii vero licet in sensu histor. de Jesu filio Josedech interpretentur: allegorice tamen intelligi de Christo non negant, & omnes consentiunt typum fuisse ob similitudinem nominis, officii, &c. ut late eo loco Hieron. tractat, & Euseb. 4. l. de Demonst. Evang. c. 29. ubi sic inquit. *Magnus sacerdos, qui dicitur Jesus, apertissimam imaginem, & notam evidentissimam servare mihi videtur Salvatoris nostri Jesu Christi, quãdo & illius nomine decoratur, & populi de Babylone redeuntis, qui captivus illic fuerat, ductor existit*. Eadem est sentẽtia August. 12. cont. Faust. c. 36. Theodoreti, & aliorum interpretum Zach. 3. Deinde, quod Josue eodem nomine in Christi figuram donatus fuerit, sępius testatur Justin. Martyr in dial. contra Tryphonem, ubi inter alia considerat, Moysen, cum Josue mitteret in terrã promissionis, illi nomen mutasse, & ablato nomine Auses, vel Oseæ Jesum vocasse, quoniam introducturus erat populũ in eam, ut sicut in hoc munere, ita & in nomine typum Christi gereret. Et idem sensit Tertullianus li. contra Judæos c. 9. & lib. 3. contra Marcionem c. 16 & August. lib. 16. cont. Faustum c. 18. & sequentibus, & lib. 2. quæstionũ in Exodum q. 103. & Ambros. in Ps. 47. in fine. & Hieron. lib. 1. cont. Jovinianum, latissime omnium Origen. hom. 2. in Exod. 22 in Num. & 1. Josue, & optime Theodoretus in principio lib Josue. Denique Philo lib. de humanitate, & Josephus lib. 5. antiquit. cum sæpius Josue nominant, *Jesum* illum appellant. Et Euseb. l. 4. de Demonst. in ultimis fere verbis id confirmat, ipsius vocis interpretationem exacte explicans. Non est igitur hoc nomen in sono verborum proprium solius Christi domini: neque hoc refert ad dignitatem, vel excellentiam ejus, quæ magis ex impositione, & ratione ejus, quam ex sono petenda est.

Vide Leonem Castrum in 7. c. Isai.

Nomen Jesu cur Christo sit impositum.

Tertio igitur loco observandæ sunt causæ, ob quas Christo Domino hoc nomen impositum est, quas Patres citati late persequuntur, & ideo breviter illas indicabo. Prima est (quam hic tetigit D. Th. in corp. art.) Quia nomina propria imponuntur ex rerum, seu personarum proprietatibus: est autem Christo maxime proprium esse Salvatorem non solum corporum, sed etiam animorum: nec tantum a temporalibus damnis, sed maxime ab ęternis, nec solum auferendo summum peccati malum, sed conferendo etiam perfectam gratiæ sanitatem. Cum enim perfecta sanitas in proportione consistat, Christus veluti universis rebus debitam tribuens proportionem, salvatoris nomen perfectissime adimplevit, *pacificans per sanguinem suum qua in cœlis, & qua in terra sunt*, ad Colos. 1. Unde obiter intelligimus hujus nominis impositionem, aptissime infantis circumcisionem fuisse subsequutam. Non enim prius Salvatoris nomine insigniri voluit, quam sanguinem suum pro hominibus funderet: quia vero quælibet gutta illius sanguinis ad omnium hominum salutem sufficere poterat, ideo oblato nostræ redemptionis pretiosissimo symbolo Salvatoris nomen dignissime est meritus. Et hinc colligitur secunda ratio hujus impositionis, quia hoc nomen ad Christi Domini dignitatem, & honorem maxime pertinet, non solum quia Divinam ejus vim, & efficaciam indicat, quæ ad salutem hominum perficiendam illi necessaria fuit: sed etiam quia suis operibus, & victoriis illud promeruit. Est namque illud nomen unicuique gloriosius, quod non solum a natura, seu ab origine manat: sed etiam propriis, ac egregiis factis comparatum est. Unde Paulus ad Philip. 2. *Humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem Crucis, propter quod, & Deus exaltavit illum, & dedit illi nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur, &c.*

Tertiam rationem insinuat D. Th. hic ad primum, & eam late persequitur Bernard. ser. 2. de Circumcisione, videlicet, quia in hoc nomine omnia alia Christi nomina, tam propria, quam metaphorica comprehenduntur. In primis enim in hac voce divinitas Christi exprimitur, quia nullus alius, nisi verus Deus nos salvare poterat, ut Patres citati docent, & explicando hoc nomen dixit Epiphan. hæres. 29. In quo illud specialiter perpendendum est, quod Matt. c. 1. cum dixisset, *& vocabis nomen ejus Jesum*, statim subdidit, hoc factum esse ut impleretur, quod Isaias prædixerat: *Et vocabitur nomen ejus Emmanuel*. Solent enim Patres interrogare, & late tractare, quomodo, cum de Messia fuerit prædictum, vocandum esse Emmanuel, non illud, sed Jesu nomen acceperit. Et quamvis diversi diversa respondeant, ut videre licet in Chrysost. Theophyl. Euthym. ibi Lactan. lib. 4. c. 12. Tertullian. l. 3. contra Marcionem c. 8. & 9. August. serm. 8. de Nativitate. Matthæus tamen potius dixit per hujus nominis impositionem, prophetiam illam impletam esse: non enim erat sensus illius, Messiam nominandũ esse hac materiali voce Emmanuel, sed rem illa voce significatam ei esse tribuendam; quia tunc vere, ac singulari modo Deus nobiscum esse incepit, quando Verbum caro factum est. Quod mysterium apertissime nobis declarat nomen *Jesus*, quo non solum Verbi majestas, sed etiam humanitatis veritas indicatur, sine qua Salvatoris munus Deus exequi non posset. Significatur autem illa humanitas, tanquam principium, & radix bonorum omnium, quæ sub nomine *salutis* comprehenduntur.

In nomine Jesu quomodo reliqua Christi continentur nomina.

Emmanuelis nomen Christo cur non inditum.

Unde tanquam quarta ratio colligi potest, quæ ad nos homines pertinet. Voluit enim Deus hoc nomine miseros homines consolari, eorumque spem erigere. Prædixerat enim Deus Isaiæ 62. *Propter Sion non tacebo, & propter Jerusalem non quiescam, donec egrediatur ut splendor justus ejus & Salvator ejus ut lampas accendatur*. Et quoniam hic Salvator futurus erat hominibus omnium bonorum fons, & origo in toto illo capite hæc describit Isaias, & tandem concludit. *Ecce Dominus auditum fecit in extremis terræ, dicite filiæ Sion, Ecce Salvator tuus venit*. Et aliis sæpe locis volens prædicto Christi adventu homines consolari, & ad fiduciam excitare, sub nomine Salvatoris illum proponit, ut potissimum videre licet c. 12. *Confiteor tibi Domine, quoniam iratus es mihi, conversus est furor tuus, & consolatus es me. Ecce Deus Salvator meus, fiducialiter agam, & non timebo, quia fortitudo mea & laus mea Dominus, & factus est mihi in salutem: haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris*. Unde etiam Angeli pręedicantes Christi Nativitatem Luc. 2. *Salvatorem* statim nominant, dicentes: *Quia natus est vobis hodie Salvator*. Propterea ergo *Jesu* nomen Christus elegit, ut vel ipso nomine audito hominum animi erigerentur: tum etiam ut benevolentiam erga homines commendaret. Cum enim posset ab aliis innumeris perfectionibus appellari, eam potissimum elegit, quæ summum ejus erga homines amorem indicaret. Denique sicut inter omnia Dei attributa, misericordia est, quæ potissimũ prædicatur, & extollitur, ita illud maxime nomen elegit, quod misericordiam commendaret, maxime cui potissimum convenit illud Canticor. 1. *Oleum effusum nomen tuum*, ut late & eleganter persequitur Bernard. serm. 15. in Cantica. Et ideo de hoc nomine dicitur Actor. 4. *Non esse aliud sub cœlo, in quo oporteat nos salvos fieri*.

Salvatoris nomen solatium, ac spes hominũ.

ARTICULUS III.

Utrum Christus convenienter fuerit in templo oblatus.

360. AD tertium sic proceditur. Videtur, quod inconvenienter fuerit Christus in templo oblatus. Dicitur enim Exod. 13. Sanctifica mihi omne primogenitum, quod aperit vulvam in filiis Israel. Sed Christus exivit de clauso Virginis utero, & ita matris vulvam non aperuit. Ergo Christus ex hac lege non debuit in templo offerri.

2 Præterea. Illud, quod est semper præsens alicui, non potest ei præsentari. Sed Christi humanitas semper fuit Deo maxime præsens, utpote semper ei conjuncta in unitate personæ. Ergo non oportuit quod corā Domino sisteretur.

3 Præterea. Christus est hostia principalis, ad quam omnes hostiæ veteris legis referuntur, sicut figura ad veritatem. Sed hostia non debet esse alia hostia. Ergo non fuit conveniens, ut pro Christo alia hostia offerretur.

4 Præterea. Inter legales hostias præcipua fuit agnus, qui erat juge sacrificium: ut habetur Num. 28. unde etiam Christus dicitur agnus, Joann. 1. Ecce agnus Dei. Magis ergo fuit conveniens, quod pro Christo offerretur agnus, quam par turturum, vel duo pulli columbarum.

Sed contrarium est authoritas Scripturæ, quæ hoc factum esse testatur Luc. 2.

[Art. 2. hujus quæ. in corp. & ad 3.] Respondeo dicendum, quod sicut dictum est, Christus voluit sub lege fieri, ut eos, qui sub lege erant, redimeret, & ut justificatio legis in suis membris spiritualiter impleretur. De prole autem nata duplex præceptum in lege traditur. Unum quidem generale, quoad omnes: ut scilicet, completis diebus purificationis matris offerretur sacrificium pro filio, sive pro filia: ut habetur Levit. 12. Et hoc quidem sacrificium erat, & ad expiationem peccati, in quo proles erat concepta, & nata, & etiam ad consecrationem quandam ipsius: quia tunc primo præsentabatur in templo, & ideo aliquid offerebatur in holocaustum, & aliquid pro peccato. Aliud autem præceptum erat speciale in lege de primogenitis, tam in hominibus, quam in jumentis. Sibi enim Dominus deputaverat omne primogenitum filiorum in Israel, pro eo, quod ad liberationem populi Israel percusserat primogenita Ægypti, ab homine usque ad pecus, primogenitis filiorum Israel reservatis. Et hoc mandatum ponitur Exod. 13. in quo etiam præfigurabatur Christus, qui est primogenitus in multis fratribus, ut dicitur Rom. 8. Quia igitur Christus ex muliere natus erat quasi primogenitus, & voluit fieri sub lege, hæc duo Evang. Lucas circa eum fuisse observata, ostendit, primo quidem id quod pertinet ad primogenitos, cum dicit. Tulerunt illum in Jerusalem, ut sisterent eum Domino, sicut scriptum est in lege Domini: Quia omne masculinum adaperiens vulvam, sanctum Domino vocabitur. Secundo, illud, quod pertinet communiter ad omnes, cum dicit: Ut darent hostiam, secundum quod dictum erat in lege Domini, par turturum, aut duos pullos columbarum.

Ad primum ergo dicendum, quod, sicut Greg. Nyssen. dicit, illud legis præceptum in solo incarnato Deo singulariter, & ab aliis differenter impleri videtur. Ipse nāque solus ineffabiliter conceptus, ac incōprehensibiliter editus, virginalem uterum aperuit non antea connubio reseratum, servans & post partum inviolabiliter signaculum castitatis. Unde quod dicit, adaperiens vulvam, designat, quod nihil antea inde intraverat, vel exiverat. Et per hoc etiam specialiter dicitur masculinus, quia nihil de fœminitate culpæ portavit. Singulariter etiam sanctus, quia terrena contagia corruptela immaculati partus novitate non sensit.

Ad secundum dicendum, quod sicut filius Dei non propter seipsum factus est homo, & circumcisus in carne, sed ut nos per gratiam faceret deos, & ut spiritualiter circumcidamur: sic propter nos sistitur Domino, ut discamus Deo præsentare nosmetipsos. Et hoc post circumcisionem eius factum est, ut ostendas neminem nisi circumcisum vitiis, dignum esse divinis conspectibus.

Ad 3. dicendum, quod propter hoc ipsum voluit hostias legales pro se offerri, qui erat vera hostia, ut figura veritati conjungeretur, & per veritatem figura approbaretur, contra illos, qui Deum legis negant a Christo fuisse in Evang. prædicatum. Non enim putandum est (ut Origen. [Hom. 14. in Luc. [illegible]] dicit) quod filium suum bonus Deus sub lege fecerit, quam ipse non dederat.

Ad 4. dicendum, quod Levit. 12. præcipitur, ut qui possent, agnum pro filio, aut filia, simul & turturem, sive columbam offerrent: qui vero non sufficerent ad offerendum agnum, duos turtures, vel duos columbarum pullos offerrent. Dominus ergo qui cum dives esset, propter nos egenus factus est, ut illius inopia divites essemus: ut dicitur 2. ad Cor. 8. pro se pauperum hostiam voluit offerri: sicut & ipsa nativitate pannis involvitur, & reclinatur in præsepio. Nihilominus tamen hujusmodi aves figuræ congruunt: turtur enim quia est avis loquax, prædicationem, & confessionem fidei significat: quia vero est animal castum significat castitatem: quia vero est animal solitarium, significat contemplationem. Columba vero est animal mansuetum, & simplex, mansuetudinem, & simplicitatem significans. Est etiam animal gregale unde significat vitam activam. Et ideo hujusmodi hostia figurabat perfectionem Christi, & membrorum ejus. [Glos. ord. super illa verba Luc. 2. Par turturum.] Utrumque etiam animal propter consuetudinem gemendi, præsentes Sanctorum luctus designat: sed turtur, quæ est solitaria, significat secretas orationum lacrymas. Columba vero, quæ est gregalis, significat publicas orationes Ecclesiæ. Utrumque vero animal duplicatum offertur, ut sanctitas sit non solum in anima, sed etiam in corpore.

COMMENTARIUS.

DUo præstat D. Thom. in corpore art. Primum enim declarat duo præcepta in veteri lege data, aliud generaliter ad omnes filios, aliud specialiter ad primogenitos pertinens, & utrumque ostendit in Christo fuisse servatum ex Evangelio Lucæ. De qua re in sequenti disputatione fusius dicturi sumus. Secundo rationem reddit, ob quam hæc legalia præcepta in Christo servata sint: & nullam aliam reddit, nisi *quia voluit fieri sub lege*, subintelligit autem sub his brevibus verbis fere omnes rationes supra tractatas art. 1. nam fere omnes hic accommodari possunt, ut idem D. Thom. art. sequenti significavit.

In solutione ad primum refert D. Th. ex Greg. Nysseni expositionem illius præcepti de sanctificando primogenito, quod aperit vulvam matris, quod videlicet in Christum maxime conveniat: quam D. Th. non rejicit, sed ex illa potius solvit argumentum. De hac tamen re quid sentiendum sit, diximus supra, cum de virginitate B. Mariæ ageremus, ubi alia etiam testimonia Ambr. Orig. & aliorum Patrum tractavimus, ac ostendimus hanc non esse literalem expositionem, sed allegoricam, illamque locutionem, quod Christus aperuerit vulvam matris, quamvis in sensu, quo ab his Patribus asseritur, vera sit, quia ipse dedit matri suæ fœcunditatem; quia tamen non est propria, sed metaphorica, non esse absque sufficienti declaratione usurpandam. Quo circa ad literam intelligendo legis præceptum, concedi posset argumento, legem illam ad Christum non pertinuisse, ipsum tamen se illi voluntarie subdidisse. Præsertim quia licet revera illum non comprehenderet, tamen specie, & existimatione hominum sub illa continebatur, & propterea cum nollet miraculum conceptionis suæ tunc omnibus manifestari, voluit omne offendiculum, & scandali occasionem auferre. Aliæ solutiones argumentorum doctrinam moralem continent observatione dignam.

ARTICULUS IV.

Utrum mater Dei convenienter ad templum purganda accesserit.

AD quartum sic proceditur. Videtur, quod inconvenienter mater Dei purganda ad templum accesserit. [3:7.] Purgatio enim non videtur esse nisi ab immunditia. Sed in B. Virgine nulla fuit immunditia, ut ex supra dictis patet. [art. [illegible] ad 3.] Ergo non debuit, ut purganda ad templum accedere.

2 Præterea. Lev. 12. dicitur: Mulier, quæ suscepto semine peperit masculum, immunda erit septem diebus: & ideo ei præcipitur, quod non ingrediatur Sanctuarium, donec impleantur dies purgationis ejus. Sed B. Virgo peperit masculum sine virili semine. Non ergo debuit ad templum venire purganda.

3 Præterea. Purgatio ab immunditia non fit nisi per gratiam. Sed sacramenta veteris legis gratiam non conferebant, sed ipsa potius secum gratiæ authorem habebat. Non ergo conveniens fuit, ut ad templa purganda veniret.

Sed contra est authoritas Scripturæ, quæ dicitur Lucæ

2. quod

2. quod impleti sunt dies purgationis Mariæ secundum legem Moysi.

Respondeo dicendum, quod sicut plenitudo gratiæ a Christo derivatur in matrem, ita decuit ut mater humilitati filii conformaretur, humilibus enim Deus dat gratiam, ut dicitur Jacobi 4. Et ideo sicut Christus licet non esset legi obnoxius, voluit tamen circumcisionem, & alia legis onera subire, ad demonstrandum humilitatis, & obedientiæ exemplum, & ut approbaret legem, & ut calumniæ occasionem Judæis tolleret: propter easdem rationes voluit & matrem suam implere legis observantias, quibus tamen non erat obnoxia.

Ad primum ergo dicendum, quod licet B. Virgo nullam haberet immunditiam, voluit tamen purgationis observantiam implere, non propter indigentiam, sed propter legis præceptum. Et ideo signanter Evangelista dicit, quod impleti sunt dies purgationis ejus secundum legem: ipsa enim secundum se purgatione non indigebat.

Ad secundum dicendum, quod signanter Moyses videtur fuisse locutus ad excipiendam ab immunditia matrem Io sot.at. *Dei, quæ non peperit suscepto semine. Et ideo patet, quod non obligabatur ad impletionem illius præcepti, sed voluntarie purgationis observantiam adimplevit, ut dictum est.*

Ad 3. dicendum, quod legalia sacramenta non purgabant ab immunditia culpæ, quod fit per gratiam, sed hanc P.2.q.101, art. 2. *purgationem præfigurabant. Purgabant autem purgatione quadam carnali ab immunditia irregularitatis cujusdam: sicut in secunda parte dictum est. Neutram tamen immunditiam B. Virgo contraxerat: & ideo non indigebat purgari.*

COMMENTARIUS.

AFfirmat D. Thom. convenientissime id fecisse B. Virginem, non quod lege teneretur, sed ut filio in humilitate conformaretur. Ubi duo breviter observanda sunt; primo cum D. Thomas dicit, B. Virginem non fuisse obnoxiam legis observantiis, non esse intelligendum absolute, & in universum: nulla est enim ratio, ob quam dicamus B. Virginem omnino fuisse liberam, & exemptam ab omni legis obligatione, etiam post filii conceptionem, & partum, quia nec ex dignitate matris Dei hoc necessario sequebatur, nec ad dignitatem Virginis pertinebat, nec specialem aliquam decentiam, vel convenientiam habebat, præsertim cum lex illa esset divina, & omnibus generaliter esset proposita. Sensus ergo D. Thomæ est, decuisse B. Virginem implere legis observantias, etiam illas, quibus revera non erat obnoxia, ut in hac cæremonia specialiter accidit, propter singularem rationem, quam in sol. ad secundum explicat, scilicet, quia in ipsis verbis legis B. Virgo fuerat exempta, quam rationem statim fusius explicaturi sumus.

Secundo observandum est, quamvis D. Th. prius solum dixerit, propter humilitatem debuisse Virginem legem purificationis servare, postea vero tacite tres alias causas insinuare, scilicet, ut obedientiæ exemplum præberet, ut approbaret legem, & ut calumniæ occasionem tolleret, quæ omnes facile possunt ad unam humilitatem revocari, nam qui vere est humilis, & perfecte obedit legi, & optime de illa sentit, ac sentire se ostendit, & potius vult existimari abjectus & impurus, quam scandalum fratribus, aut offensionis occasionem tribuere.

DISPUTATIO XVI.

In duas Sectiones distributa.

De Christi præsentatione, & Virginis Purificatione.

SUpponenda in primis est fides historiæ, ex Luc. 2. cap. ubi sic habetur: *Et postquam impleti sunt dies purgationis ejus secundum legem Moysi, tulerunt illum in Jerusalem, ut sisterent eum Domino*, &c. Ex quibus verbis, adjunctis legibus Exod. 13. & Levit. 12. constat hoc factum esse quadragesimo die a nativitate Domini, ut Ecclesiastica etiam traditio habet. Usque ad illum ergo diem permansit B. Virgo in Bethlehem: quid autem eo tempore, præsertim post adventum Magorum, factum fuerit, scriptum non est: sed unius cujusque considerationi, contemplationique relinquitur. Igitur prætermisso illo tempore ad declarandum mysterium præsentationis, & purificationis accedimus.

SECTIO I.

Utrum debuerit B. Virgo Christum in templo præsentare, ac redimere, & pro eo sacrificium offerre.

PRincipio præ oculis habenda sunt verba duarum legum, quæ ad mysterium præsens spectant. Prior est de primogenitis, Exod. 13. *Sacrifica mihi omne primogenitum, quod aperit vulvam in filiis Israel*; & infra; *Cumque introduxerit te Dominus in terrã Chananæi, sicut juravit tibi, & patribus tuis, & dederit tibi eam, separabis omne, quod aperit vulvam Domino*; & infra; *Omne primogenitum hominis de filiis tuis pretio redimes*. Illud autem pretium quantum futurum esset explicatur Num. 18. illis verbis: *Redemptio erit post unum mensem siclis argenti quinque pondere sanctuarii*. Posterior, quæ ad omnes filios pertinebat, Lev. 12. *Mulier, si suscepto semine peperit masculum, immunda erit septem diebus, juxta dies separationis menstruæ, & die octavo circumcidetur infantulus: ipsa vero triginta tribus diebus manebit in sanguine purificationis suæ*; & infra. *Cumque expleti fuerint dies purificationis suæ pro filio, sive pro filia, deferet agnum anniculum in holocaustum, & pullum columbæ, sive turturem pro peccato*; & infra: *Quod si non invenerit manus ejus, nec potuerit offerre agnum, sumet duos turtures, vel duos pullos columbarum, unum in holocaustum, & alterum pro peccato, orabitque pro ea sacerdos, & sic mundabitur.*

Circa has igitur leges primo omnium observandum est, in prima earum designari quidem locum, scilicet templum, quod solum erat oblationi sacræ accommodatum, non vero præfigi certum diem, quo illa oblatio primogeniti facienda erat. Verisimile tamen est solitam fuisse fieri eam oblationem eodem die, quo mater purificanda templum adibat, quia neque ante illum poterat commode filius offerri, cum mater non posset templum adire, nec erat ulla ratio, cur amplius differretur, cum opportune posset utraque lex eadem opera impleri. E contrario vero in altera lege definitur tempus, ac dies, quo illud sacrificium offerendum erat: non tamen in ea præscribitur, ut filius in templum & ad locum sacrificii adduceretur, vel Deo, & Sacerdoti præsentaretur. Unde, quando filius non erat primogenitus, non erat necessarium ex vi alicujus legis, ut in templo præsentaretur: cum vero erat primogenitus, quia ratione prioris legis offerendus erat in templo, simul & præsentabatur, & sacrificium offerebatur. Quapropter cum Lucas dicit. *Postquam impleti sunt dies purgationis ejus, secundum legem Moysi, tulerunt illum in Jerusalem, ut sisterent eum Domino, sicut scriptum est in lege Domini*: in prima parte tacit mentionem secundæ legis, in posteriori vero primæ, & postea ad secundam legem regreditur, cum inquit: *Et ut darent hostiam, secundum quod dictum est in lege Domini.* Itaq; ex concursu (ut ita dicam) seu conjunctione legum evenit, ut hæc omnia eodem loco & tẽpore peragerentur.

Secundo observandum est, certum esse priorem legem latam esse ratione filii; non vero ratione matris. Nam licet non obligaret filium, sed parentes ad ipsum filium offerendum, tamen per se præcipiebatur oblatio, & sanctificatio filii, non propter sanctificationem, seu purificationem matris: sed per se in memoriam accepti beneficii, quando Deus primogenitos Ægypti interfecit, ut in manu forti populum suum ex Ægypto educeret. Dicebatur autem, tunc sanctificari primogenitus, non quia ab aliqua immunditia etiam legali purificaretur: sed quia speciali ritu Deo consecrabatur, & a rebus prophanis separabatur. Ex qua explicatione satis perspicuum est, nulla ratione fuisse indecens, aut incongruum, Christum in templo præsentari, & offerri, & multis titulis, ac rationibus fuisse convenientissimum. Primo enim hic applicari possunt rationes omnes, quæ supra de circumcisione factæ sunt, quæ in præsenti mysterio quodammodo magis urgent, quia in eo nulla est umbra, vel significatio peccati: sed potius ex illo intelligitur Christum esse verum hominem ex muliere procreatum, ac vere sanctum, quia statim ab initio Domino fuit consecratus, & oblatus, quod in hoc mysterio specialiter significatum esse, inquit Amb. in Luc. in hunc modum: *Verbis legis promittebatur Virginis partus, & vere sanctus, quia immaculatus.* Quæ verba, & alia, quæ ibi subjicit, tractavi supra disputatione de virginitate. Deinde fuit hoc specialiter expediens: tum ut Christus omnibus modis sese pro nobis in sacrificium offer-

Christum in templo præsentari, & offerri, convenientissimum.

offerret: tum etiam, ut non solum nos redimeret: sed etiam pro nobis redimeretur: primogenitus enim in templo oblatus non ibi manebat, sed pretio redimebatur: ut eodem c. 13. dicitur: illud autem pretium erant quinque sicli Num. 18. Tum etiam, ut statim ab infantia templum illud honoraret, & impleret prophetiam Aggæi. 2. *Venit desideratus cunctis gentibus, & implebo domum istam gloria, dixit Dominus exercituum, magna erit gloria domus istius novissima, plusquam prima*: & illud Malach. 3. *Et statim veniet ad templum sanctum suum Dominator, quē vos quæritis, & Angelus testamenti, quem vos vultis.*

Dubium. Difficultas vero est, an hæc oblatio Christi in templo etiam secundum legem Moysi facienda fuerit. Ubi non est dubium, an hæc lex Christum obligaverit. Diximus enim supra, eo quod esset Deus, & absque virili semine de Spiritu Sancto conceptus, exemptum fuisse a totius legis Mosaicæ obligatione. Solum igitur potest dubitari, an verba illius legis juxta formam præcipiendi, quam pre se ferunt, in Christum conveniant, quamquam eum propter alias causas non obligent. Et ratio dubii oritur ea illo verbo: *Quod aperit vulvam in filiis Israel*. Videtur enim Christus Dominus non aperuisse vulvam matris, cum natus sit integra manente ejus virginitate, & ideo ex hoc capite verba legis nullo modo videntur posse Christo adaptari. In contrarium vero est, quia Lucas dixit: *Tulerunt eum in Jerusalem, ut sisterent eum Domino, sicut scriptum est in lege Domini. Quia omne masculinum adaperiens vulvam, sanctum Domino vocabitur.* indicat ergo Christum fuisse ex primogenitis, qui aperiunt vulvam matris. quin potius Chrys. Ambr. Origen. Greg. Nyssenus, & alii Patres disput. 5. sect. 2. citati, sentiunt Christum singulari modo aperuisse vulvam matris, & ideo hanc legem singulariter illum indicasse.

Circa hoc, prætermissa illa sententia antiquorum, quæ magis mystica est, & spiritualis (ut supra dixi) duplex potest esse dicendi modus. Primus est, verbum illud: *Qui aperit vulvam*, ab Spiritu sancto additum esse propter Christum, ut verbis hujus legis nullo modo comprehenderetur, quia aperire vulvam proprie, & in rigore significat, more consueto, & ordinario nasci, vias, & meatus generationis perfecte aperiendo. Quomodo dixit Hormisda P. ep. 1. c. 3. Christum non aperuisse vulvam matris: & hanc expositionem videtur indicare Beda Luc. 2. licet subobscure: & Cyrillus Jeros. hom. de occursu Dom. dicens. *Samuel quidem, & Isaac, & simul etiam Jacob, & Joseph, & alii multi, qui præter spem nati sunt ex sterilibus, & aperuerunt infertiles vulvas matrum, Sancti Domino vocati sunt: Christus autem solus ex solo unigenitus, cum virginales portas non aperuisset, non est sanctus Domino: sed Sanctus sanctorum, & Dominus dominorum, & Deus Deorum, & primogenitus primogenitorum, Rex regnantium, & vocabitur, & credetur, & nunc in templo a Simeone prædicabitur.* Et hæc sententia est probabilis, quia verba legis in proprietate sermonis intelligenda sunt. Item quia ex vi illius verbi filius masculus, qui post fœminam nasceretur, quamvis inter masculos esset primus, non comprehendebatur hac lege, nec erat offerendus in templo, quia non aperiebat vulvam matris: sed inveniebat apertam ex priori partu fœminæ, ut Cajet. Lippomanus, & Oleaster, & alii exposuerunt; ergo majori ratione Christus, licet fuerit primogenitus, cum non aperuerit vulvam matris, nullo modo fuit verbis legis comprehensus. Neque huic expositioni obstant verba Lucæ. Solum enim significare voluit Christum fuisse oblatum in templo, ut in eo servaretur, quod de primogenitis aperientibus vulvam in lege statutum erat, non quia hæc verba ad ipsum pertinerent: sed quia cum revera esset primogenitus, & mysterium nativitatis ejus ignoraretur, decuit illam legem in eo observari.

Respon. 1. vera.

Christus lege de præsentatione non comprehensus.

Respon. 2. probabilis. Alter dicendi modus esse potest, ut verbum illud: *Qui aperit vulvam*, non in ea proprietate, & quasi materiali significatione sumatur, videlicet ut necessarium fuerit ad obligationem illius præcepti apertionem vulvæ fieri ex filii nativitate: sed ut nihil aliud sit aperire vulvam, quā primo exire per vulvam. Quamquam enim ab illo effectu, qui naturaliter fieri solet a filiis, qui primo exeunt ab utero matris, eo nomine appellentur *primogeniti*: tamen id, ad quod significandum translata videtur illa vox, solū est ipse filius, qui absolute est primogenitus, seu qui primo exit ex utero, sive materialiter rūpat claustrum matris, sive non. Et juxta hanc exponendi rationem Christus erit primogenitus adaperiens vulvam, & ita verbis quidem legis comprehendetur, quamvis lege non obligetur. Et hunc dicendi modum indicat Rupertus l. 2. de Trin. & oper. ejus in Exod. c. 24. & Abulens. c. 13. Exodi in princ. & eum sequutus est Jansen. c. 10. Concor. Et est probabilis: prior tamen sicut simplicior, ita & altior, & proprietati literæ magis consentaneus videtur.

Dub. 2. Tertio principaliter circa posteriorem legem observandum est, ambiguum esse verbum illud, *pro peccato*, simpliciter enim ponitur, & non explicatur, an ad matrē, vel ad filium referendum sit. Unde consequenter manet ambiguum, an hæc lex saltem quantum ad sacrificium offerendum pro peccato, filium, vel matrem respiciat, id est, an posita sit propter aliquam matris, vel potius propter filii sanctificationem. In qua re duplex etiam potest esse dicendi modus. Primus, verbum illud referendum esse ad matrem, pro cujus peccato hoc sacrificium offerebatur, atque ita legem hanc nullo modo ad Christum pertinuisse: sed ad Virginis purificationem, de qua in sequenti sectione dicendum est. Hujus sententiæ est Lyra Levit. 12. quam ibidem sequutus est Abulensis q. 23. & 30. & Cajet. ibi, & Jansen. c. 10. Concor. Et potest fundari primo in sequentibus verbis: *Et tradet sacerdoti, qui offeret illa coram Domino, & orabit pro ea*: quæ verba non obscure indicare videntur fœminam esse, pro qua sacerdos offerebat hoc sacrificium, sicut pro ea orabat, ut mundaretur. Secundo, quia (ut ait Cajetanus) regulare est, ut offerens pro peccato intelligatur offerre pro peccato suo. Tertio, quia filius non habebat peccatum, pro quo offerretur: originale enim jam supponebatur per circumcisionem deletum, vel in fœminis per aliud remedium illis accommodatum. Quod si ab iis authoribus inquiras, quod sit hoc peccatum fœminæ, pro quo hoc sacrificium offerebatur? Abulensis, & Cajetanus, respondent nullum in particulari, sed in communi pro peccatis, a quibus nemo est immunis. Sed hoc duriusculum est: nam hæc specialia sacrificia semper ad specialem maculam delendam instituebantur. Lyranus respondet, offerri pro peccato libidinis, quod in coitu, quantumvis licito regulariter admittitur, saltem secundum aliquam venialem inordinationem. Sed neque hoc placet: tum, quia hoc peccatum non necessario, neque semper committitur: tum etiam, quia eadem ratione instituendum esset sacrificium pro simili peccato viri: tum denique quia si quod est hujusmodi peccatum, non in partu, sed in conceptione committitur, prius ergo expiandum esset, nec oportuisset partum expectare. Burgensis ergo, & Jansenius respondent, hoc non esse peccatum aliquod, quod sit vera culpa: sed esse legalem immunditiam, vel irregularitatem ex sordibus puerperii, & fluxu sanguinis contractam. Sed licet hæc expositio recte explicata probabilis sit, interrogare ab his authoribus possumus, cur non possit similiter explicari de peccato filii? id est, pro immunditia legali, & irregularitate contracta ex immunda nativitate.

Aliter modus exponendi verbum illud, *pro peccato*, est ut ad prolem referatur, ita, ut illud sacrificium esset propter aliquod peccatum prolis expiandum; ita docuit Augustinus lib. quæst. in Leviticum qu. 40. quem art. 3. D. Thom. & Cajetanus sequutus est, & Glossa ordinaria Levit. 12. & ibi Hugo Cardinalis, Rupertus lib. 2. in Leviticum c. 16. Beda, & Euthymius Lucæ 2. S. Eligius hom. de Purificatione. Augustinus fundatus videtur in verbo illo Levitici: *Cumque expleti fuerint dies Purificationis suæ, pro filio sive pro filia, deferet agnum anniculum, &c.* Non ignoravit tamen Augustinus posse facile responderi, verbum illud, *pro filio, sive pro filia*, non esse construendum cum sequenti verbo: *Deferet agnum, &c.* sed cum antecedenti scilicet: *Cum expleti fuerint dies Purificationis*, ita ut sensus sit, cum expleti fuerint purgationis dies designati pro filio, sive pro filia, deferet agnum in holocaustum. Cum hanc igitur expositionem, quæ plane literalis est, Augustinus videret, adjunxit verba Lucæ c. 2. *Cum inducerent puerum Jesum parentes ejus, ut facerent secundum consuetudinem legis pro eo*: quibus indicatur pro eo oblatum fuisse sacrificium. Sed hæc etiam verba per se sumpta non admodum cogunt, quia referri possunt non ad hanc legem, sed ad alteram supra expositam. Induxerunt enim eum in templum, ut pro eo facerent secundum consuetudinem legis, id est, ut illum præsentarent,

rent, & offerrent Deo. Sed obstat huic expositioni, quod Ecclesia in officio Purificationis, Responsorio a. & 3. primi nocturni, aliter videtur exponere, dicens: *Obtulerunt pro eo Domino par turturum, aut duos columbarum.* Quæ verba torqueri quidem possunt ad improprios sensus, ut *pro eo* dicatur oblatum sacrificium, id est, propter Nativitatem ejus, seu occasione illius: tamen in rigore multum favent huic sententiæ: quæ (quidquid nimis licenter dicat Jansenius) valde probabilis est, præsertim cum sit gravissimorum Patrum. Oportet tamen illam convenienter exponere: nunquam enim ii sancti dixerunt offerri hoc sacrificium pro peccato originali prolis. Nam licet August. dicat hic indicari vitiatam originem ex Adamo, & prolem in iniquitatibus esse conceptam, propter quod D. Th. dixit hoc sacrificium fuisse *ad expiationem peccati, in quo proles erat concepta, & nata:* nihilominus non existimo loquutos fuisse de peccato originali quoad culpam ejus, quam ubique docent solitam fuisse auferri per circumcisionem; loqui ergo videntur de immunditia contracta ex vi conceptionis impuræ, ac libidinosæ, & nativitatis sordidæ, & (ut ita dicam) sanguinolentæ. Nam quia tota hæc corruptio ex infectione peccati orta est, ideo sacrificium illud dicitur esse pro peccato.

Responsio probabilis.

Quocirca quasi tenendo mediam viam inter has sententias, vel alias conciliando, probabiliter censeo illud verbum, *pro peccato*, neque ad solam matrem, neque ad solum filium, sed ad utrumque esse referendum. Quod sane videtur August. indicasse his verbis. *Cur ergo non illud, quod natum est, purgari dicit Scriptura per hoc sacrificium, sed ipsam quæ peperit? an ad ipsam quidem, unde illa origo trahebatur, relata purgatio est propter sanguinis fontem? non poterat tamen sine ipsius fœtus purgatione, qui ex ipso sanguine exortus est.* Et eamdem sententiam indicat Origenes hom. 14. in Lucam. Ubi enim nos legimus: *Cum impleti essent dies purgationis ejus*, ipse legit, *dies purgationis eorum*, ut habent nonnulli codices Græci, & ad utrumque, matrem scilicet, & prolem purgationem refert. Ad quod magis explicandum, conferre potest doctrina, quam Jansenius affert: cum in Scriptura dicitur offerendum esse aliquod sacrificium *pro peccato*, non semper intelligi illud sacrificium offerendum esse in satisfactionem, ac remissionem alicujus culpæ: sed illam vocem esse compositam ad significandum quoddam genus sacrificii instituti ad quamcumque expiationem, ut ex Levit. 14. & 15. & ex aliis locis constat. In hac ergo lege præcipiebatur fœminæ, ut tam pro se, quam pro filio offerret holocaustum in gratiarum actionem, & sacrificium pro peccato, ad suam purgationem, & satisfactionem filii, qui speciali modo tunc Deo dicabatur. Nam licet per circumcisionem masculi sanctificarentur: tamen neque illa cæremonia fuerat peculiariter in lege Moysi instituta: sed antiquior, nec erat generalis omni proli, & habuit aliam propriam ac specialem rationem institutionis, & ideo conveniens fuit, ut per speciale legis sacrificium statim filii sanctificarentur legali sanctificatione, ac Deo consecrarentur, vel certe, ut magis, ac magis mundarentur, ac liberarentur a reliquiis originalis peccati, ut Hugo Card. adnotavit, & indicavit Euthymius supra dicens: *Jussit lex, ut darent par turturum, propter pueri temperantiam. Est enim turtur animal castissimum, aut duos pullos columbarum, propter ejus fœcunditatem.* Ex quibus omnibus intelligere licet, hanc legem observatam esse a Virgine, non solum propter se, sed etiam propter filium. Itaque non solum mater, sed etiam filius huic legi se subjecit: quamquam multis nominibus ab illa esset liber, & specialiter, quia nulla indigebat sanctificatione, nec propria, nec legali. Potuit tamen holocaustum, quod erat in gratiarum actionem, proprie pro illo offerri, sacrificium autem pro peccato non ita proprie, si secundum specialem rationem, & intentionem suam consideretur. Nam quatenus omne sacrificium continet cultum Dei, & potest in gratiarum actionem offerri, sic poterat etiam tale sacrificium pro Christo offerri: imo ab ipsomet offerebatur, etiam in satisfactionem pro totius naturæ peccato.

Responsio vera.

Quarto & ultimo observandum est, in lege præceptum esse, ut in hoc holocausto agnus offerretur: pauperibus tamen fuisse permissum, ut loco agni offerrent unum pullum columbæ, seu turturem in holocaustum: alterum vero pro peccato. Lucas ergo Evangelista, ut denotaret parentes Christi obtulisse sacrificium pauperum, nulla agni mentione facta, inquit: *ut darent hostiam, secundum quod scriptū est in lege Moysi, par turturū, aut duos pullos columbarum.* Est autem observatione dignum, cur Evangelista non definite, sed sub disjunctione eorum oblationem retulerit; lex enim sub disjunctione fuit lata, quia voluit hoc offerentium voluntati relinquere, tamen in effectu non servabatur, nisi definite alterum eorum offerendo: cum ergo Lucas non legislatoris, sed historiographi munus exerceat, cur non definite retulit, quid Virgo obtulerit? Revera nulla alia est ratio, nisi quia solum voluit significare Virginis paupertatem, quod nobis esse poterat utile. Nam quod obtulerit turturem, aut pullum columbæ, nihil ad nostram institutionem referebat. Addit vero Abulens. Levit. 13. q. 29. B. Virginem non propter paupertatem, quam revera pateretur, id est, quia esset impotens ad offerendum agnum: sed propter paupertatem, id est, ut affectum paupertatis demonstraret, & ut filium, quem offerebat, paupertatis amatorem esse significaret, ideo non agnum, sed turturem obtulisse. Et addunt aliqui mysterium aliud; scilicet, quia cum verum agnum offerret, non oportebat figurativum agnum offerre. Confirmat autem Abulensis suam sententiam, quia B. Virgo habuit quinque siclos, quibus Christum redimeret; ergo etiam potuisset agnum emere, si voluisset. Præterea confirmatur, quia paucis ante diebus dono acceperat a Magis aurum, & alia, quæ erant sufficientis valoris ad emendum agnum.

Turturē Virgo cur obtulerit, & non agnū.

Sed hæ conjecturæ, & mysticæ rationes ita sunt accipiendæ, ut literalis sensus non corrumpatur. Certum est itaque B. Mariam implevisse legem vere, ac proprie, ac si ea obligaretur: verba autem legis erant: *Quod si non invenerit manus ejus, nec potuerit offerre agnum, sumet duos turtures, &c.* oportet ergo, ut hæc verba ad literam vera sint in virgine: alioqin non observasset legem. Verba autem illa moraliter intelligenda sunt, si non posset cōmode, & juxta statum suum, & hoc sensu fatendum est Virginem non potuisse, habebat enim tenuem substantiam, & extra patriam multis diebus peregrinabatur, & ideo licet absolute posset, non tamen moraliter juxta statum suum, & ideo non tenebatur in rigore offerre agnū, etiamsi aliàs fingamus lege obligari. Hoc autem posito, sunt optimæ duæ rationes adductæ, ob quas elegit potius offerre pauperum oblationem, quam divitum. Tum etiā propter humilitatem, quia libenter se pauperem ostendebat, ac profitebatur. Conjectura autem illa de quinque siclis non cogit, nam potius, quia oportuit expendere quinque siclos in redemptionem filii, prout absolute, & sine ulla remissione in lege statuebatur, ideo non erat ei tanta facultas, ut simul posset commode agnum offerre. Ad alteram vero conjecturam de oblatione facta a Magis dicitur, vel dona Magorum non fuisse magni valoris, & quantitatis, vel magna ex parte Virginem, & Joseph aliis pauperibus ex eis subvenisse. Ac denique (quidquid de hoc sit) non mutavit statum Virginis, ac pauperem conditionem, quod eo tempore aliquam majorem pecuniæ copiam haberet, poterat enim prudenter eam in futuros usus reservare.

Non prætermittam in fine hujus sectionis advertere singularem quandam sententiam Origenis, ne fortasse aliquis in eam offendat. Ille enim de hac Virginis oblatione sermonem habens hom. 14. in Luc. sic inquit: *Turturum par, & duos pullos columbarum pro Salvatore vidimus oblatos, ego & aves istas beatas puto, quæ pro ortu Domini oblatæ sunt. Et quomodo asinam Balaam miror, & felicitate accumulo, quia digna fuerit non solum videre angelum Dei, sed etiam ore reserato in humanum sermonem erumpere: sic multo amplius has volucres prædico easque sustollo, quod pro Domino nostro, & Salvatore oblatæ sunt. Ut offerrent pro eo par turturum, aut duos pullos columbarum. Novum quid forsitan videar inferre: sed pro majestate rei parum dignum. Sicut nova fuit generatio Salvatoris non ex viro, & muliere, sed ex sola tantum Virgine, sic & par turturum, & duo pulli columbarum non fuerunt tales, quales oculis carnis aspicimus: sed qualis Spiritus S. in specie columbæ descendit, & venit super Salvatorem, quando in Jordane baptizatus, tale fuit & par turturum. Non erant volucres istæ, ut istæ quæ per aerē volitant, sed divinum quiddam, & humana contemplatione augustius, sub specie columbæ, & turturis apparebat, ut* non

Origenis sententia singularis.

non talibus victimis, qualibus omnes homines, ille, qui pro toto mundo nascebatur, & pati habebat, coram Domino mundaretur: sed ut dispensatio ejus nova omnia, ita etiã novas haberet hostias secundum voluntatem omnipotentis Dei. Hæc fortasse ab Origene dicta fuerunt in aliquo sensu metaphorico ad innuendum hoc sacrificium, quatenus a Virgine, & pro Christo oblatum est, singularem habuisse excellentiam, ac speciali Spiritus S. providentia fuisse ordinatum: alioqui tamen de fide certum est, aves illas fuisse veras, quales ab aliis offerri solebant. Hoc enim veritas, & proprietas Scripturæ requirit, & Origenes in hac parte suspectus est, facile enim, literali sensu Scripturæ relicto, ad metaphoricum divertit.

SECTIO II.

Utrum ex necessitate, vel obligatione legis B. Virgo ad templum purganda venerit.

NOn est quod in controversiam vertamus, an B. Virgo sancte ac convenienter egerit, legem Purificationis observans. Quoniam (ut eleganter Bernardus dixit ser. 3. de Purificat.) non est dissimilis ratio Purificationis matris, & filii Circumcisionis. Sicut enim decuit, ut filius, etiamsi impurus, ac peccator esset existimandus, legem servaret, ut humilitatem, ac obedientiam profiteretur; omnemque scandali occasionem vitaret; ita ob easdẽ causas oportuit Virginem purificari. *Esto itaque* (inquit Bernard.) *o B. Virgo, inter mulieres tanquam una earum, nam & filius tuus sic est in numero puerorum.*

Cum ergo constet hoc fuisse conveniens, quærimus an etiam fuerit necessarium. In qua quæstione duæ includuntur: prima, an causa, seu ratio hujus legis in B. Virgine inventa fuerit, ut propterea censenda sit sub lege comprehensa: altera est, an verba legis ad ipsam pertineant, solent enim leges obligare, etiamsi ratio earum in particulari cesset. Priorem quæstionem late tractat Abulens. Levit. 12. q. 2. & seq. & opinatur rationem, propter quam lex illa introducta est, in B. Virgine inventam fuisse. Nam illa lex lata fuit propter immunditiam corporalem parturientium ex fluxu sanguinis provenientem, ut patet ex illis verbis: *Orabit pro ea sacerdos, & sic mundabitur a profluvio sanguinis sui.* Sed licet B. Virgo in suo partu mundior fuerit aliis fœminis, non tamen omnino caruit fluxu sanguinis; ergo ratio legis in ea viguit. Sed hæc ipsamet ratio oppositam sententiam veram esse demonstrat: ostendimus enim supra disput. 13. sect. 3. partum Virginis fuisse purissimum, omnisque sordis immunem, & a fluxu sanguinis liberum. Quam esse communem Patrum sententiam, & rationi valde consentaneam ostendi supra cit. loco. Unde eleganter Bernardus dicto serm: *Nihil in hoc conceptu, nihil in partu impurum fuit, nihil illicitum, nihil purgandum. Nimirum cum proles ista fons puritatis sit, & purgationem venerit facere delictorũ, quid in me legalis purificet observatio, quæ purissima facta sum, ipso partu immaculato?* Et Eusebius Emiss. ser. de Purific. *Quamvis*, inquit, *purgationis dies ad B. Mariam Virginem non pertinerent: expectavit tamen ipsa, donec omnes purgationis dies complerentur, quos non sibi, sed aliis mulieribus lex constituerat. Non enim de ea dictum fuerat, omne sanctum non tanget, quæ ipsum sanctũ sanctorum in gremio tenebat, in sinu fovebat, & virgineo lacte nutriebat.* Et S. Eligius. *Nequaquam immunda judicatur, quæ S. Spiritu obumbrante totius munditiæ, & sanctitatis authorem genuisse probatur*; & similia habet Anselmus in hoc Lucæ Evang. Sed omnium gravissime Cyrillus Alex. l. 2. de fide ad Reg. parum a pr. ubi ex sua, & cujusdam antiqui Episcopi, cujus nomen non refert, sententia, hæc profert verba. *Quod si is, qui Deus secundum naturam est, utpote unigenitus Dei Filius, servili forma indutus, sacræque Virginis primogenitus appellari non dedignatus, semetipsum redemptionem pro omnibus tradidit. clare patet, in quantam impietatem prolabantur Ariani, qui Deiparam Mariam iis sacrificiis, quæ pro puerperiis ex lege offerri mos erat, opus habuisse asserunt.* Sit igitur constans, ac certum, B. Virginem nullam habuisse maculam, propter quam purificatione indigeret.

Macula in Virgine nulla Purificatione indigens.

Reliquum est explicemus, an verbis legis fuerit comprehensa. Fuit enim fere omnium Patrum, qui hanc legem explicarunt, concors sententia, non absque mysterio, & singulari Spiritus sancti providentia additum esse in ea verbum illud: *Mulier, si suscepto semine pepererit masculum.* ut indicaretur, hac lege non esse comprehensam illam mulierem, quæ absque suscepto semine masculum pareret. Ita ponderavit Origenes hom. 8. in Levit. Rupertus l. 2. in Levit. c. 16. Eusebius Emissenus, S. Eligius, Bernardus, & Laurentius Justin. in citatis concionibus de Purificatione, & Theophylactus Lucæ 2. *Bene*, inquit, *dixit secundum legem Moysi, nam secundum veritatem nulla necessitate adstringebatur, dictum enim est in lege, mulier, quæ suscepto semine conceperit, &c.* Similia fere verba habent Euthymius, & Beda ibi, quos sequutus est Cajetanus ibi. At vero Abulensis in c. 12. Levit. q. 2. hanc sententiam rejicit conjecturis quibusdam, & rationibus parum urgentibus. Summa earum est, quia sine causa legislator intenderet illo verbo excipere B. Virginem, cum illa exceptio nullius futura esset utilitatis, quia nec B. Virgo illa usura erat, nec aliis constare poterat eam absque semine concepisse. Hanc vero sententiam amplexi sunt moderni expositores, qui Hebraicarum literarum peritiores sibi videntur. Oleaster in Levit. Jansenius c. 10. Concordiæ, & inclinat etiam Cajetanus super Leviticum. Me autem conjectura Abulensis nihil movet, valde enim utile esse potuit, quod admiranda Virginis Conceptio tanto antea tempore fuerit a Moyse prophetice indicata. Quod vero ad phrasim Hebraicam pertinet, licet fortasse verum sit, *semen*, sæpe non significare principium generationis; sed prolem ipsam, & ideo, *facere semen*, idem esse quod *generare*: tamen, si consideremus nullum verbum esse in Scriptura sine mysterio, & legislatorem utrũque verbum posuisse, verisimile est non sine causa id fecisse: sed ad indicandum aliquod mysterium, præsertim cum septuaginta interpretes non vertant: *Mulier, quæ fecerit*, sed, *quæ susceperit semen*, quod proprie ad principium generationis refertur. Et Hieronymus hanc retinens interpretationem, ita sentire visus est. Nec factum existimo absque speciali Dei providentia, quod vulgata editio tam aperte hoc mysterium indicaverit, quodque tot annis in Ecclesia fuerit receptum; non igitur est a viris Catholicis, ac piis tam facile contemnendum. Addo, quamvis phrasis illa Hebraica idem significet, quod *prolem concipere, vel emittere*, vel (ut alii ad rem explicandam dicunt) idem sit, quod *seminificare*: nihilominus si verbi, & locutionis vim, & etymologiam consideremus, proprie significare, prolem emittere ex concepto semine; ergo quacumque ratione exponatur, est locus prædicto mysterio. Denique omnes fatentur, B. Virginem non fuisse obligatam hac lege, ut videre licet in citatis Patribus, & in Chrysostomo hom. de occursu Domini. solus enim Abulensis hoc in dubium revocare ausus est, dicens obligatam quidem fuisse ex vi verborum legis: an vero re ipsa fuerit obligata, vel alia via, aut ratione fuerit exempta, incertum esse, & ex divino arbitrio, & dispensatione pendere. Jansenius autem videns hoc adversari communi sensui Ecclesiæ, & Sanctorum, prudentius quidem, fortasse tamen minus consequenter dixit, licet verba legis Virginem comprehendere possent, ac ligare, nihilominus tamen illam non obligasse. tum quia in ea cessavit ratio legis, non solum quia sordibus puerperii caruit; sed etiam, quia ipsum auctorem sanctitatis, & munditiæ peperit: tum etiam, quia peperit Deum, qui supra omnem legem erat. Hæ tamen rationes (si recte expendantur) non sufficiebant, ut B. Virgo non obligaretur lege, si verbis legis comprehenderetur. Nam cessante fine legis in particulari, non cessat obligatio legis, & quod filius fuerit omni lege superior, quia Deus erat, non ostendit idem esse matri attribuendum, alioqui totius veteris legis obligatione Virgo libera fuisset, quod nulla ratione nititur. Ut ergo firmo, ac constanti fundamento dicamus B. Virginem non fuisse hac lege obligatam, asseramus necesse est verbis legis non fuisse comprehensam.

Virgo lege de Purificatione lata non fuit comprehensa.

Circa quæ de hoc mysterio desiderari possunt, legantur in homiliis sanctorum Patrum, & in expositoribus Evangeliorum, & specialiter de revelatione facta Simeoni, & Annæ nonnulla tetigimus supra disp. 14. sect. 1. ubi sanctos Patres, qui de hac re scripserunt, indicavimus præsertim Chrysostomum, Gregorium Nyssenum, Cyrillum Jerosol. ex quibus colligere licet, quam antiqua in Ecclesia hujus mysterii celebratio, ac festivitas, & unde duxerit Originem cæremonia benedicendi, ac accendendi cereos in hac festivitate, quæ tempore etiam Cyrilli Jerosol. erat in usu; *Læti*, inquit, *hodie lampades ornemus, jamque filii lucis vera luci Christo offeramus. Quoniam lumen ad*

Mos benedicendi & accendendi cereos in die Purificationis unde ortus.

reve-

revelationem gentium mundo apparuit, ideo lumina ex lumine resplendeamus. Legatur Albinus Flaccus lib. de Divinis officiis cap. de Purific. ubi dicit, Ecclesiam inter alias causas introduxisse hanc ceremoniam ad mutandam lustrandi consuetudinem, quam Gentes observabant, dicantes hunc mensem Deo Februo, ut Augustinus etiam retulit lib. 7. de civit. c. 7. & eamdem rationem habet Beda in lib. de ratione temp. & latius Innocent. 3. serm. de Purific. & plures alias rationes affert Eligius dicta hom. 2. de eadem festivitate.

Ultimo observari hoc loco potest, legem hanc de Purificatione, sicut alias cæremoniales omnes veteris legis, jam cessasse; permissum tamen esse ab Ecclesia, ut si fœminæ velint post partum abstinere aliquamdiu ab ingressu Ecclesiæ, & postea deferre prolem, ut pro ea ad Dominum preces fundantur, possint id facere, ut patet ex cap. unico de Purificatione post partum. Oportet tamen, ut omnis superstitio servandi legem veterem absit, solumque fiat causa religionis, & ob reverentiam loci sacri, & in hunc sensum pie interpretanda sunt quædam verba, quæ in Missa Æthiopum leguntur in benedictione puerperæ, in hunc modum: *Tu Domine instituisti Moysem servum tuum in lege tua, & docuisti eum constitutionem mundam, quæ convenit omni fœminæ, quæ peperit;* & infra; *Quæsumus pro ancilla tua, quæ servavit constitutionem tuam, & optat ingredi in sanctum tabernaculum tuum, &c.* Intelliguntur enim servasse constitutionem, quantum ad similitudinem quamdam externæ ceremoniæ, non quoad propriam rationem, & obligationẽ legis.

Lex vetus de Purificatione puerperæ jam cessavit.

DISPUTATIO XVII.

In tres Sectiones distributa.

De reliquis mysteriis vitæ Christi usque ad annum ætatis ejus trigesimum.

EXplicato purificationis mysterio, ac reliquo tempore vitæ Christi prætermisso, disputationem de baptismo ejus statim aggreditur D. Th. nos vero, priusquam ad illius mysterii explicationem accedamus, duo præstanda duximus. Primum enim, ut historiæ seriem melius texendo, nihil, quoad fieri potest, intactum relinquamus, de Salvatoris infantia, deque reliquo vitæ tempore ab Evangelistis prætermisso, pauca dicemus. Deinde, quoniã reliqua mysteria vitæ Christi minus conjuncta sunt cum disputatione de B. Virgine, absolvemus omnia, quæ ad illius excellentiam, & dignitatem spectare videbuntur. Quibus finitis reliqua vitæ Christi mysteria, & cæterarum quæstionum D. Th. explicationem persequemur.

SECTIO I.

Cur Christus in Ægyptum fugere voluerit.

MAtthæus Evangelista c. 2. post narratam trium Magorum historiam, statim subjungit. *Qui cum recessissent, ecce Angelus Domini apparuit in somnis Joseph, dicens, Surge, & accipe puerum, & matrem ejus, & fuge in Ægyptum, & esto ibi, usque dum dicam tibi. Futurum est enim, ut Herodes quærat puerum ad perdendum eum.* In quibus verbis significari videtur statim post discessum Magorum, nullaque mora temporis interposita Christum in Ægyptum fugisse. Si tamen, quæ supra dicta sunt, recolamus, necesse est, ut multi dies intercesserint. Diximus enim supra Magos adorasse Christum 13. die ab ejus nativitate: ex Luca autem c. 2. constat 40. die fuisse Christum in templo oblatum, & postea reversos esse parentes ejus in Galilæam, in civitatem Nazareth: & verisimile est aliquo tempore ibi habitasse; constat igitur plures dies, & fortasse aliquot menses præcessisse, antequam B. Virgo discederet in Ægyptum, quamvis incertum sit, quantum illud tempus fuerit. Verbum ergo illud Matthæi. *Qui cum recessissent, ecce Angelus Domini, &c.* positum est ad historiam continuandam, non ad indicandum statim post reditum Magorum hanc revelationem fuisse subsequutam. Dicere vero posset aliquis, revelationem quidem esse factam Josepho statim post discessum Magorum, ante purificationem: illum vero expectasse conveniens tempus fugiendi. Quod videtur insinuare Anselmus Mat. 2. dicens: *Quamvis timerent Herodem, tamen non sunt ausi transgredi legem, quin ad templum puerum deferrent, ubi Simeon accepit eum in ulnas suas, & Anna de eo multa prophetavit.* Sed hoc nullo modo dici potest, repugnat enim consequentibus verbis Evangelii. Matth.

Quo tempore Christus in Ægyptum secesserit.

Objectio.

Qui consurgens accepit puerum, & matrem ejus nocte, & secessit in Ægyptum. Ubi omnes sancti contemplantur summam diligentiam, & obedientiam S. Josephi, quia subito, & absque ulla mora Angelicæ monitioni paruit, & ita omnes expositores hanc revelationem ponunt factã, ut minimum post purificationem. Et quamvis Jansenius in Concordia indicet factam esse antequam redirent Nazareth, post præsentationem templi, & expressius Cajet. id affirmet Matth. 2. motus conjectura probabili, non tamen efficaci, ut videbimus: tamen (si attente Evangelium Lucæ consideretur) contrarium verius apparet, ut Euthymius ibi adnotat, & senserunt Tatianus, & Ammonius Alexand. in harmoniis Evangeliorum, & colligi potest ex Origene hom. 28 in Lucam, & Anselmus (si recte perpendatur) in eadem est sententia. Nam post verba supra citata subjungit. *Quo facto secesserunt in Nazareth, & cum rumor de puero jam inciperet dilatari, mittitur Angelus Gabriel, qui in Ægyptum faciat puerum deportari.* Ubi indicat (quod Ammonius etiam supra notavit) ante præsentationem in templo Herodem non fuisse commotum, nec cœpisse quærere Christum ad interficiendum, postea vero, cum ex iis, quæ in templo Simeon & Anna publice de Christo prædicaverant, adjunctis aliis, quæ præcesserant, rumor de illo percrebuisset, cœpisse illum magis pertimescere, & contra Christum ira incitari, ideoque missum esse Angelum, qui Josephum admoneret. Quod ergo Anselmus dixerat parentes Christi timuisse Herodem etiam ante Purificationem, non est intelligendum, ac si timor ille ex revelatione ab Angelo facta ortus esset: sed quia ex humana conjectura, & prudentia, cum ardenti amore ad Christum conjuncta, & diligenti cura custodiendi illum, suspicionem aliquam, vel timorem concipere potuerunt.

Respons.

His ergo positis inquirendum occurrit, quæ fuerit necessitas fugiendi in Ægyptum. Et est ratio dubii, quia Herodes non jussit interfici omnes infantes Regni sui, sed solum in Bethlehem, & in omnibus finibus ejus, Christus autem, & parentes non habitabant Bethlehem, sed Nazareth: ergo nullum erat periculum, quod esset Christus interficiendus: non ergo erat, quod hac occasione arrepta, fugerent in Ægyptum. Eo vel maxime, quod Deus, a quo illa revelatio profecta est, jam prævideral quo in loco innocentium cædes futuræ essent, & præsciebat non fuisse futuras in Nazareth. Et confirmatur, quia quando Joseph rediit ex Ægypto propter timorem Archelai filii Herodis divertit a Judæa ad civitatem Nazareth, existimans ibi se futurum omni periculo liberum, ac securum; ergo eadem ratione potuisset ibi manere ante discessum. Adducunt infideles, si Christus verus Deus fuit, quid oportuit fuga vitæ consulere? Imo quid potest esse iniquius (ajebant Nestoriani apud Maxentium dial. 1.) quam ut credatur Deus propter hominem fugisse in Ægyptum?

Christus in Ægyptum cur fugit.

Dicendum vero est primo, proximam, & litteralem causam, seu rationem hujus itineris fuisse ad vitandum periculum mortis, quod ex insidiis Herodis Christo Domino imminebat. Erat enim a Deo prædefinitum, ut non in infantia, sed in adulta ætate post prædicatum Evangelium pro hominibus moreretur, & ideo (ait Fulgentius ser. de Epiph.) *Dignatus est in Ægyptum fugere, ut postea crucem dignaretur ascendere: faciet enim* (ut subdit infra) *eum mori benignitas propria, non malignitas aliena.* Neque huic rationi obstat objectio facta: quia in primis, licet potuisset Christus potentia, ac majestate sua non solum Herodis insidias impedire, sed etiam regno illum, vitaque privare: noluit tamen potestate uti, sed dignatione. Ut enim notavit Euseb. l. 9. de demonst. Evang. dem. 4. *Non decebat Salvatorem adhuc puerum miracula exordiri, atque ante tempus divinam ostentare virtutem.* Unde recte Fulgen. *fugit,* inquit, *non formidine humana, sed dispensatione Divina, fugit non necessitate, sed potestate.* Et eleganter Petr. Chrys. ser. 150. *Quid est,* inquit, *quod sic cælestis causa tristatur, ut humanus se confundat auditus, lassetur animus, laboret intelligentia, sensus hebetetur, fides nutet, spes titubet, credulitas ipsa succumbat; persequente homine Deus fugit, sæviente terra cœlum trepidat, & pavor patris filio fugiente monstratur, David persequente Saul ad Judæam confugit, recepit vicinia, domus unius vidua Heliæ sufficit ad latebras, Christo fugiente locus deest, provincia deficit, non subvenit patria,* & quæ sequuntur usque illud: *Evangelista igitur referendo*

do talia videtur excitasse hæreticorum latratus. Causam vero, & mysterium eaplicans subjungit inferius. *Bellicosus quod in bello fugit, artis est, non timoris; Deus quando fugit hominem, Sacramenti est, non pavoris, potens, quando se subducit infirmo, insequentem non pavet, sed foris prodocit, vult enim in aperto vincere, qui publicam referre cupit ex hoste victoriam, hinc est quod Christus fugit, ut cedat tempori, non Herodi:* &c. quæ eleganter persequitur. Deinde licet Divina providentia posset in civitate Nazareth eum custodire immunem, tamen si providentiam humanam spectemus, non satis existimari poterat ibi esse securus, quia cum Herodes tunc esset utriusque provinciæ Rex, facile poterat inquirere, & perscrutari diligenter, donec intelligeret fœminam quandam peregrinam, & advenam Bethlehem peperisse, ac postea discessisse, ac ita paulatim poterat Salvatorem invenire. Præsertim cum (ut notat Hieron. circa illa verba Mat. 2. *Mortui sunt enim, qui quærebant animam pueri:*) non solum Herodes, sed etiam Scribæ, & Pharisæi, ut illi morem gererent, Christi necem procurarent. Nec refert, quod Deus præsciverit Herodē non fuisse interfecturum infantes Nazareth, sed Bethlehem: tum quia noluit Deus negotium hoc gubernari juxta præscientiam suam, sed juxta periculi gravitatem, prout modo hominibus accommodato vitari poterat: tum etiam, quia licet tantum constet interfectos fuisse Bethlehemiticos infantes, non tamen inde sequitur non adhibuisse Herodem omnem aliam diligentiam in toto Regno suo, si fortasse alicubi vestigium aliquod novi Regis nati inveniret. Denique (si conjectura Cajetani vera esset) facilius videretur hoc expediri; putat enim ille Virginem, & Joseph post purificationem non rediisse Nazareth, sed potius voluisse habitare in Judæa, Jerosolymis, aut Bethlehem. Tamen huic conjecturæ non assentior: tum quia non habet fundamentum, neque est consentanea Lucæ: tum quia etiam oportet rationem reddere, cur non redierint Nazareth, vel saltem cur de hoc non fuerunt admoniti, si satis ibi erant securi, & necesse erit tunc uti rationibus adductis.

Secundam vero & principalem causam addidit Evangelista, scilicet, fugam hanc *non de periculi metu, sed de prophetia venisse mysterio*, ut Petrus Chrys. supra dicit. *Ut adimpleretur*, inquit, *quod dictum est a Domino per prophetam dicentem, ex Ægypto vocavi filium meum. Si enim in Ægyptum non fugisses, ex Ægypto vocari non potuisset*, ut Euseb. Emissenus loquitur. Hoc autem loco cavenda est nimis libera (ne dicam temeraria) interpretatio Jansenii c. 11. Concordiæ, ubi negare ausus est, verba illa (ut sunt apud Oseam) continere ullo modo de Christo prophetiam, sed solum per accommodationem quandam ab Evangelista citari. Ut si quis de patre nimium amante filium dicat in illo impleri illud poetæ: *Omnis in Ascanio cari stat cura parentis.* Et (quod gravius est) licentiam præbet ita interpretandi similia Evangelistarū loca, cum dicūt: *Ut adimpleretur, quod dictum est per prophetam.* Sed (ut quemadmodum sentio, loquar) sententia hæc gravem errorem, & Evangelicæ veritati valde perniciosum continet. Primo, quia pugnat cum verbis Evangelistæ dicentis: *Ut adimpleretur, quod dictum est a Domino per prophetam.* Non enim potuit clarius dicere, Dominum per prophetam loquutum fuisse in illis verbis de hoc mysterio, quod in Christo impletum est. Deinde pugnat cum intentione Evangelistæ. Ut enim ostēdat Christum esse, quem prophetiæ respiciebant, & in quo omnes implentur, adducit prophetiam, & ostendit concordiam inter prædictionem, & effectum, & hanc vim habet illud verbum: *Ut adimpleretur*, illud enim proprie adimpleri dicitur, quod prædictum erat. Tertio pugnat cum communi sententia sanctorum: omnes enim exponentes, tam locum Matth. quam Oseæ, intelligunt ibi contineri de Christo prophetiam, ut videre licet in Hieron. utroque loco & ep. 150. ad Algasiam. q. a. & Chrysost. Theoph. Euthy. Ansel. Beda, D. Th. Gloss. ordinaria & aliis expositionibus Matth. 2. Unde Euseb. Emissenus supra sic inquit: *Impleta est prophetia, & utilitas prophetiæ.* Et Petrus Chrys. supra dixit, verba illa allata esse ab Evangelio, ut causam redderet ea mysterio prophetiæ. Hanc etiam sententiam indicavit Gregor. Nazianz. orat. 24. dicens. *De quo*, id est de Christo, *nunc mihi quoque patrem audire videor dicentem, ex Ægypto vocavi filium meum*, ubi Elias Cretensis adnotat, ex Evangelistæ testimonio constare hanc fuisse de Christo prophetiam. Et eodem modo exponit Athanas. tom. 1. lib. de Incarn. Verbi Dei longe a medio, clarius Prosper de promission. & prædict. Dei par. 3. c. 8. & Anastasius Sinaita l. 12. commentariorum in Hexam. Eusebius, & alii, quos statim referam.

Fuga Christi in Ægyptum ab Osea Propheta pronunciata.

Dubitari autem solet, utrum verba illa, prout a Propheta sunt dicta ad prædicendum hoc mysterium, in sensu literali, vel spirituali sint dicta. Eusebius enim dict. lib. de Demonst. dem 4. non solum sentit illam prophetiam ad literam esse de Christo, sed etiam nullum alium pati literalem sensum. Quæ sententia verisimilis non est, & ideo alii concedunt, illa verba ad literam esse dicta de populo Israel, nihilominus tamen etiam in sensu literali dicta esse de Christo ita Lyranus, & Carthusianus, Matt. 2. Dubium.

Communior tamen sententia est, illa verba in sensu literali esse dicta de populo Israel, qui solet filius Dei in Scriptura appellari, ut patet Exod. 4. *Filius meus primogenitus Israel*, & ideo sub ea ratione interdum gerere figuram Christi: atque ita consequenter dicta esse de Christo in sensu spirituali. Ita exponunt Chrys. hom. 8. in Matth. quem Theophylact. & fere alii Græci sequuntur. Origenes hom. 17. in Num. tractans verba illa: *Deus eduxit illum de Ægypto, cujus fortitudo similis est Rhinocerotis*, probabile existimat hæc verba eodem modo intelligi Christo, quod etiam notavit Hieron. Matth. 2. clarius vero eandem sententiam docuit idem Hieron. Oseæ 11. & alii, quos congerit Franciscus Ribera in illum locum, ubi copiose, ac docte hanc sententiam suadet. Et est sine dubio vera, nisi fortasse in modo loquendi sit controversia. Concedimus enim omnes hunc sensum fuisse ab Spiritu S. intentum, ut Evangelista Matthæus explicuit. Quamquam enim sensus sit spiritalis: si tamen in alio loco Scripturæ explicatus sit, ab eo sumitur firmum argumentum, cum jam constet esse ab Spiritu S. intentum. Præterea nullus negare poterit, quin illa verba immediate significaverit populum Israel educendum de Ægypto, & rem illam fuisse figuram Christi vocati ex Ægypto. Unde fit verba illa mediante re proxime significata hoc mysterium expressisse, quæ est definitio spiritalis sensus. Quia tamen illa verba immediate relata ad hoc mysterium illud etiam in omni proprietate sermonis aperte continent, & declarant: ideo addiderunt alii authores, non solum in sensu spiritali, sed etiam in literali illud significare. Nam illa verborum proprietas non absque singulari Spiritus S. providentia servata est: quod quidem pie, & non inerudite animadversum est. Quia tamen propria ratio sensus literalis requirit, ut non solum oratio nude sumpta illum sensum in proprietate sermonis referre possit, sed etiam ut in eo sensu possit cum antecedentibus, & consequentibus textu, & unum integrum historicum, seu literalem sensum conficere, quod prædictis verbis in dicto sensu non potest convenire, ideo non potest in rigore, & proprie dici sensus literalis. Respons.

In confirmationem hujus rationis Evangelistę addere possumus factum etiam id esse, ut adimpleretur, quod dictum est per Isaiam c. 19. *Ecce Dominus ascendet super nubem levem, & ingredietur Ægyptum, & commovebuntur simulachra Ægypti a facie ejus.* Ita confirmavit hanc rationem Evangelistæ Chrysost. hom. 2. imperfecti. Et Eusebius lib. 6. de Demonstrat. c. 20. late locum hunc de hoc mysterio declarat, & Athanas. loco supra citato de Incarnatione Verbi, & Procopius in Isaiam, qui per *nubem levem*, sacram Virginem intelligit, cujus ulnis in Ægyptum Salvator invectus est. Quæ *nubes* dicitur, quia per eam Deus pluit in terras gratiam Christi (ut dixit Ambrosius de institut. Virginis) *levis* vero, quia *virili semine prægravata non est*, ut ibidem dixit Ambrosius & in exhortatione ad Virgines, & Hierony. super Isaiam, vel quia nullum habuit pondus peccati nec passionis, aut fomitis, vel quia *super res omnes terrenas volabat*, ut dixit Procopius. Quamquam per *nubem levem* etiam caro Christi ex Spiritu S. concepta intelligi possit, ut iidem Patres interpretantur, & Augustinus tract. 34. in Joannem, & Prosper de prædictionibus Dei p. 3. c. 2. Addit præterea Eusebius tunc etiam impletum illud esse: *Commovebuntur simulachra Ægypti a facie ejus. Nam Dæmones*, inquit, *qui animas Ægyptiorum subjectas habebant, cum sensissent novam, divinamque virtutem ad se accessisse, illico commoti sunt, & fluctuationem, ac perturbatiōnem in seipsis pertulerunt, corque ipsorum, & vis intelligendi*

Fuga Christi in Ægyptum ab Isaia propheta prædicitur.

intrin-

intrinsecus in ipsis convicta sunt, cessaruntque, ac fugata sunt. Indicat autem Eusebius simulachra tunc non fuisse sensibiliter commota, subdit enim: *Et tunc quidem invisibiliter Dæmones talia passi sunt*; Nicephorus vero lib. 10. Hist. c. 31. significat, etiam ipsa corporea simulachra corruisse, ubi miraculum quoddam refert de arbore, quæ in civitate Hermipoli ad Christi ingressum sese ad terram usque reverenter inflexit, ut ipsum adoraret; idem refert Sozomenus lib. 5. Histor. c. 20. Et in Historia Lausiaca in vita S. Apollinis Abbatis c. 52. memoriæ prodidit Palladius, in eadem civitate Hermipoli extare templum, in quod ingresso Salvatore, omnia idola prostrata, comminutaque sunt. Procopius etiam super dictum locum Isaiæ hoc indicat, dicens: *Cum Dominus in puerili ætate in Ægyptum devectus est, ineffabili potentia confregit idola.* Citari etiam solent in hanc sententiam Athanasius lib. de Incarnatione Verbi, & Origenes hom. 3. in diversos. Tamen revera ii Patres solum dicunt per Christum confracta esse Ægypti idola, quando gens illa per Evangelii prædicationem ad ipsum conversa est, cujus veluti indicium, ac præsagium fuit introitus pueri Jesu in Ægyptum, & ita aperte se exponit Eusebius. Illud ergo, quod de eversione idolorum dicitur, incertum est. Et quidem quod in tota Ægypto acciderit, non est admodum verisimile; quod vero in aliqua civitate, in qua Christus habitavit, divina ejus virtus idola confregerit, non est incredibile, quamquam in dicto loco Isaiæ non habeat fundamentum, sed in quadam humana historia satis incerta. Et idem judicium sit de aliis miraculis, quæ circumferuntur a puero Jesu in Ægypto facta, de quibus videri potest Burchardus in descriptione terræ S. p. a. c. 4. & Cæsar Baronius in Annalibus anno 1.

Christus puer Ægyptum ingressus idola destruit.

Exilii Christi in Ægyptum rationes & causæ.

Ultimo his duabus causis migrationis Christi in Ægyptum, quas Evangelista attigit, & veluti literales sunt, addere possumus alias mysticas, & morales. Prima est, quam attigit Leo P. ser. 2. de Epiph. his verbis. *Tunc autem etiam Ægypto Salvator illatus est, ut gens antiquis erroribus dedita, jam ad vicinam salutem per occultam gratiam signaretur, & quæ nondum ejecerat ab animo superstitionem, jam hospitio reciperet veritatem.* Quam rationem magis explicans Eusebius supra, inquit in Ægypto initium accepisse idololatriam, eamque gentem fuisse omnium superstitiosissimam, & inimicam populi Dei, & longissime a Prophetis absuisse, & ideo apud illos Dei virtutem primo commoratam esse. Ex quo dicit factum esse, ut plus apud Ægyptios, quam apud alios homines Evangelicæ doctrinæ verbum invaluerit. Quibus adde, propter hanc causam Ægypti nomine sæpe in Scriptura significari gentes universas, ut notavit Hieronymus dicto loco Isaiæ 19. qui hoc modo illum tropologice interpretatur, ut scilicet ibi prædictum sit, Dominum in humana carne venturum in mundum, & universam Ægyptum, id est, gentilitatem subjugaturum. Ad hoc ergo significandum voluit Christus statim in infantia in veram ac propriam Ægyptum deferri, & Ægyptiorum errores profligare, (ut ait Gregorius Nazianzen. orat. 35.) Et hanc rationem eleganter persequitur Origen. dicta hom. 3. in diversos. Eam vero auget, & confirmat Leo P. serm. 3. de Epiph. his verbis: *Ægypto se parentum ministerio subvectus intulerat, repetens scilicet Hebrææ gentis antiqua cunabula, & principatum veri Joseph majoris providentia potestate disponens, ut illam diriorem omni inedia famem, qua Ægyptiorum mentes veritatis inopia laborabant, veniens de cœlo panis vitæ, & cibus rationis auferret: ne sine illa regione pararetur singularis hostiæ sacramentum, in qua primum occisione agni salutiferum crucis signum, & Pascha Domini fuerat præformatum.*

Altera ratio moralis est, quam Origenes supra tetigit his verbis Christum alloquens: *Fuge in Ægyptum, ut ii, qui nomine Christi persecutionem patiuntur, qui tribulationes tolerant, qui injurias perferunt, fortiter stent, viriliter prælientur, Ecclesiam non deserant: sed semper meminerint, quia Dominus a peccatoribus persecutionem perpessus est:* Et infra: *Fugit enim Dominus de loco in locum, non mortem timens, neque interfectionem formidans: sed mysterium, & consummationem passionis expectans.* Unde ulterius colligunt sancti, voluisse Christum docere exemplo suo sectatores suos, licere in persecutionibus fugere. *Nam quisquis in Christo manens interim cedit, non fidem denegat, sed tempus expectat*, ut dixit Cyprianus in l. de lapsis, parum a princ. Et Athan. apolog. de fuga, qui addit, *decuisse Christum, sicut esuriendo, sitiendo, patiendo, ita quoque ipsa ratione fugiendo ostendere se carnem gestare, & hominem factum esse.* Et statim adducit in exemplum mysterium, quod explicamus: eamdemque rationem tetigit Tertullianus l. de fuga in persecut. c. 8. & August. tract. 15. in Jo. & ep. 180. Addit Eusebius Emissenus ser. de Innocentibus, Christum fugiendo Herodem, nos docuisse, Diabolum, & membra ejus fugere, nec itineris difficultate terreri, quia melius est duro labore fatigari, quam ab hostibus necari. Et eleganter Petrus Chrys. ser. 150. *Christus fugit nobis, non sibi: Christus fugit, ut dispensata temporibus sacramenta servaret; Christus fugit, ut futuris virtutibus & perfidis materiam tolleret excusandi, & credituris fidei fiduciam largiretur, quia in persecutione melius est fugere, quam negare*; & ser. 151. acute ponderat non dixisse Angelum Josepho, vade in Ægyptum, sed *fuge in Ægyptum*, ut aperte fuga ipsa & mandari & honorari videretur; infra vero subdit: *Christum fugisse, ut fugas nostras in persecutionibus temperaret*; ubi rationes alias eleganter affert, quæ ibi videri possunt.

SECTIO II.

Quando, & ad quem locum Christus ex Ægypto redierit.

NOn est quod de ratione, & causa, ob quam Christus ex Ægypto redit, quæstionem moveamus. Redut enim, quoniam Jerusalem elegerat passioni, & ut in Judæa doctrinam suam disseminaret. Definitum quippe erat, ut *de Sion exiret lex, & Verbum Domini de Jerusalem.* Solum ergo videntur posse desiderari in hoc reditu duæ illæ circumstantiæ temporis, & loci, in titulo propositæ, quoniam ad Evangelicæ historiæ intelligentiam earum cognitio conferre potest.

De tempore igitur hujus reditus illa quæstio tractanda occurrit, quo anno ætatis suæ Christus ex Ægypto redierit, hoc enim cognito, & stabilito tempore, quo a Galilæa egressus est, facile erit colligere, quot annis Ægyptum incoluerit. Prima ergo sententia est Epiphanii dicentis, Christum quarto ætatis suæ anno ex Ægypto rediisse. Ita docet lib. 1. Panarii tom. 1. in fine, post hæres. 20. & lib. 3. hæres. 78. unde colligit Christum tantum duobus annis habitasse in Ægypto, existimat enim illo expleto biennio a nativitate fuisse adoratum a Magis, & deinde in Ægyptum profectum. Hæc sententia tribui etiam potest Severo Sulpitio lib. 2. Sacræ historiæ, quatenus opinatur, sicut Epiphanius, Christum natum esse 33. anno regni Herodis, & Herodem regnasse 37. annos. Inde enim fit Christum rediisse quarto ætatis anno, rediit enim statim post obitum Herodis, ut ex Evangelio colligitur.

Secunda sententia est Niceph. l. 5. c. 14. qui dicit rediisse 3. anno ætatis, atque adeo fere eisdem tribus annis mansisse in Ægypto. Docuerat enim c. 13. fugam Christi in Ægyptum accidisse statim post ejus præsentationem.

Tertia opinio est, Christum eodem, vel initio sequenti anni, quo ivit in Ægyptum, inde rediisse. Ita refert Cæsar Baronius in Annalibus anno 8. & tribuit Onuphrio Panuinio in Fastis, atque idem sentit in Chronico Ecclesiastico, ubi ponit hunc reditum Christi ex Ægypto in 3. anno ætatis Christi: cum tamen alibi in eodem anno videatur ponere fugam. Nam in Fastis lib. 2. Comment. dicit Christum natum esse anno 752. ab urbe condita in fine ejus, circumcisum autem, adoratum a Magis, & oblatum in templo initio anni 753. Postea vero anno 754. subdit hæc verba: *Hoc anno Herodes Judæorum Rex pueros interfecit, Joseph, & Maria Christum Dominum in Ægyptum transportarunt.* Harum sententiarum nullum reperio probabile fundamentum.

Quarta opinio esse potest Christum venisse ex Ægypto, vel in fine quinti, vel initio sexti anni ætatis suæ. Ita Jansenius c. 21. Concordiæ. Cujus fundamentum est, quia Christus natus est anno 32. regni Herodis (ut colligitur ex Eusebio in Chronico:) Ponit enim initium regni Herodis anno 3. Olympiadis 186. nativitatem autem Christi Olympiade 194. anno 3. regnavit autem Herodes 37. annis, ut est omnium sententia, Eusebii ibi, & Joseph 14. antiquitatum c. 26. & lib. 17. c. 10. & aliorum, quos referam.

ram. Relinquitur ergo Christum agentem fere sextum ætatis annum ea Ægypto rediisse. Et pro eadem sententia afferri potest Beda lib. de sex ætatibus. Licet enim dicat regnum Herodis 36. annis finitum fuisse: asserit tamen Christum natum esse in 31. anno regni ejus.

Quinta sententia est Christum rediisse ex Ægypto in fine septimi, vel initio octavi anni ætatis suæ. Ita sentit Ammonius Alexandr. in harmonia Evangeliorum; dicit enim Christum continuum septennium egisse in Ægypto, & in eadem sententia est Anselmus Matth. 2. dicens, Dominum latuisse septem annis, & habitasse in quadam civitate Ægypti, quæ vocata est Heliopolis, & inferius significat fugam Christi in Ægyptum contigisse fere post annum a nativitate. Dicit enim innocentes fuisse occisos post annum, & dies quatuor ab ortu Christi: colligitur autem ea Evangelio Christum paulo ante Innocentium necem aufugisse, unde fit, juxta sententiam Anselmi, fieri etiam potuisse, ut Christus in Ægypto octavum ætatis annum expleverit. Quod vero Anselmus dicit de tempore cædis Innocentium, non video, quo fundamento nitatur, nisi quod fortasse existimavit, Innocentes eo die fuisse interfectos, quo eorum solemnitas ab Ecclesia celebratur, nimirum 28. die Decembr. cumque hoc non potuerit fieri eodem anno, quo Christus est natus, cum nondum fuisset circumcisus, adoratus a Magis, oblatus in templo, & in Ægyptum delatus, quæ omnia ante Innocentium necem facta esse compertum est, conjectavit Anselmus eam cædem sequenti anno a Nativitate Christi accidisse. Illud vero fundamentum, quod Anselmus supponit, infirmũ est, & incertum, non enim necesse est Innocentes eo die interfectos esse, quo Ecclesia eos colit; imo fortasse, neque uno die interfecta est tanta Innocentiũ multitudo.

Ultima opinio est Cæsaris Baronii, qui in Annalibus anno 8. existimat Christum rediisse ea Ægypto, inchoato nono anno ætatis suæ, & nititur discursu quodam satis probabili. Primum enim supponit Herodem supervixisse usque ad octavum annum ætatis Christi: mortuum autem (ut omnes cum Josepho testantur) post Paschale tempus. Deinde sumit hunc reditum Christi ex Ægypto accidisse septimo die Januarii, ut habetur in omnibus martyrologiis, Romano, Bedæ, Adonis, Usuardi, & aliorum. Unde concludit non rediisse Christum usque ad initium anni noni ætatis suæ, quod est aperte consequens. Quod enim cum mortuus fuit Herodes Christus ageret octavum annum, probat Cæsar, quia natus est vigesimo nono anno regni Herodis, qui (ut est omnium sententia) triginta septem annis regnavit. Assumptum probat idem Author late in apparatu, ostendens initium regni Herodis sumendum esse ab anno secundo 187. Olympiadis, quo anno Augustus Antonium, & Cleopatram bello superavit Actiaco. Nam licet prius ante aliquot annos Herodes fuisset Rex institutus; anni tamen regni illius (ut ipse conjectat) non sunt numerandi nisi a victoria Actiaca, postquam fuit ab Augusto in regno confirmatus, & stabilitus. Nam in superioribus annis partim non fuerat potitus regno propter Antigonum, qui illud occupaverat, partim videbatur excidisse a dignitate Regia, quod Antonii partes esset sequutus, ut constat ex Josepho lib. 15. Antiq. c. 10. Et confirmat hanc sententiam, quia cum Augustus omnia Antonii acta rescidisset, & Herodes prius ope Antonii regnum suscepisset, non est verisimile, Herodem ab eo tempore regnum suum numerasse, sed a tempore, quo ab Augusto illud accepit. Quod vero ab eo tempore 37. anni transierint colligit ex aliis locis Josephi l. 14. antiqu. c. 17. & l. 17. c. 8. & lib. 1. de bello Judaico c. 25. in quibus scribit Herodem 15. egisse ætatis annum, quando Antipater pater ejus administrationem Judææ suscepit a Julio Cæsare in Consulatu Caleni, & Vatinii, & supervixisse usque ad septuagesimum ætatis annum. Quibus annis computatis, plane colligitur regnasse 37. annis sumpto initio a monarchia Augusti, usque ad octavum Christi annum.

Reditus Christi ex Ægypto quando.

In hac re nihil certum ac firmum definiri potest, pendet enim ea re valde incerta, unde scilic. sumendum sit initium regni Herodis, quam etiam Benedictus Pererius, vir alioqui in his chronologiis valde versatus, insolutam reliquit lib. 11. in Dan. q. 5. Si tamen conjectura utendum est, certe non displicet diligens Baronii observatio. Illud ergo in primis probabilius fit, Christum Dominum intra paucos menses, a nativitate Ægyptum petiisse, supra enim verisimilius existimavimus Herodem non plus temporis Innocentium necem distulisse. Deinde verisimilius etiam est statim post obitum Herodis ea Ægypto rediisse, ut ex Matth. c. 2. colligitur. Nec refert, quod Herodes obiisse dicatur initio Veris, & Christi reditus ex Ægypto Januario mense in Kalendariis annumeretur. Existimo enim non numerari diem, quo ex Ægypto discessit, sed quo in patriam pervenit. Et non oportuit, ut statim eodem die aut mense, quo mortuus est Herodes, Josepho Angelus apparuerit, ut reditum pararet. Denique certum est rediisse Christum aliquot annis ante duodecimum suæ ætatis, ut colligitur ex illo verbo Luc. 2. *Et ibant parentes ejus per omnes annos in Jerusalem in die solemni Paschæ*, ubi loquitur de eo tempore, quo habitabant Nazareth simul cum puero Jesu; habitarunt ergo ibi aliquot annis, priusquam Jesus factus esset duodecim annorum. An vero illi fuerint tres, aut plures anni, incertum est, parumque ad fidei mysteria explicanda refert, sicut etiam abscondita sunt, & occulta, quæ a Christo, & ejus matre illis annis peracta sunt.

Superest, ut de altera Sectionis parte breviter disseramus, de loco scilicet, ad quem parentes Christi ex Ægypto redierunt, quem Matthæus dicit fuisse Nazareth, & ita de hoc nulla est controversia: quod vero Evangelista subdit Josephum ob timorem Archelai illuc migrasse, duplicem quæstionem habet. Prior est, cur dicatur illuc divertisse ob timorem, & non potius, quia illa erat propria patria, unde discesserat. Posterior est, quomodo existimaverit se ibi fore securiorem, cum sicut Archelaus in Judæa, ita in Galilæa regnaret Herodes Tetrarcha pro Herode patre suo. Propter priorem difficultatem existimavit Cajet. Mat. 2. parentes Christi, post illius præsentationem non rediisse Nazareth, neque intendisse ibi amplius habitare, & ideo in reditu in eadem intentione perseverantes in Judæa habitare voluisse. *Dubium.*

Sed hæc responsio neque habet sufficiens fundamentum, nec nobis visa est verbis Lucæ satis consentanea, ut supra diximus. Aug. igitur lib. 2. de consensu Evang. c. 9. respondet, cum primum Angelus apparuit Josepho in Ægypto, illum intellexisse *jussum se esse pergere in Judæam, ipsa enim primitus intelligi potuit terra Israel*; postea vero cum audisset regnare Archelaum, noluisse se tali periculo objicere, sed cogitasse Galilæam etiam potuisse sub terra Israel comprehendi. Quæ responsio neque ipsi Augustino satisfecit, quia non est verisimile Josephum existimasse aliquid sibi esse præceptum ab Angelo, quod revera non erat, nisi cum Hilario dicamus revera prius fuisse Josephum monitum ab Angelo, ut in Judæam rediret, postea vero, ut iret in Galilæam. Quod tamen neque ex verbis Evangelii colligi potest, nec videtur admodum verisimile. Nam (ut idem Hilarius objicit) cur per Angelum fieret admonitio, quæ statim mutanda erat? Et ideo Augustinus subdit aliam responsionem, quæ videtur nonnihil Cajetano favere. Dicit enim, *videri potuisse parentibus Christi cum puero, de quo talia per Angelica responsa didicerant, non esse habitandum nisi in Jerusalem, ubi erat templum Domini; postea vero ob timorem Archelai mutasse voluntatem, quia non jubebantur divinitus ibi habitare*. Quæ responsio est verisimilis; nec tamen favet sententiæ Cajetani, quia non dicit parentes Christi a principio concepisse eam voluntatem; sed post Angelicas apparitiones. Solum occurrunt duo addenda; primum indicare Augustinum in ultimis verbis, Josephum concepto timore Archelai suo arbitratu mutasse voluntatem, & decrevisse ire in Galilæam, quia aliud non erat divinitus præceptum: ex verbis tamen Matthæi colligitur illum ex divina revelatione id fecisse, ut patet ea illo verbo: *Et admonitus in somniis*: Unde Hilarius canone 2. in Matthæum illud explicans, inquit, *per Angelum monetur, ut in Galilaam transeat, & in regionis ejus civitate Nazareth inhabitet*. Alterum est, satis probabile videri (quod Jansenius dicit) Josephum voluisse ire in Judæam, non ut ibi habitaret, sed ut gratias Deo ageret, & sacrificium in templo Deo offerret; postea vero timuisse, ne in templo agnitus Christus Archelao manifestaretur. *Respons.*

Sed quæret aliquis, quomodo ergo singulis annis regnante eodem Archelao ibant parentes Christi in templum Jerosolymitanum? (ut Lucas narrat.) Non est enim dubium, quin ultra 12. ætatis Christi annum Ar- *Dubium.*

chelaus regnaverit, licet Augustinus hoc vertat in dubium, omnes enim historiæ novem annos illum regnasse
Responsio. referunt. Dici ergo potest cum eodem August. lib. 2. de consensu Evangel. c. 10. *fieri potuisse, ut per diem festum inter tam ingentem hominū turbam latenter ascenderent, mox reversuri: ibi tamen aliis diebus habitare metuerent.*

Ad secundam dubitationem respondet Augustinus dicto lib. 2. c. 8. eo tempore, quo Archelaus regnabat, nondum Herodem patrem ejus habuisse tetrachiam Galilææ, sed illam postea suscepisse, quando missus est Archelaus in exilium. Sed hoc non consonat historiis, quibus narratur, Herodem distribuisse regnum inter tres filios, & Cæsarem testamentum illius confirmasse, ut author est Josephus lib. 17. antiqu. c. 17. alias 13. Respondetur ergo, Josephum minus timuisse Herodem Antipam, quam Archelaum, vel quia Archelaus proprie successerat in regno Judææ, & quamvis nondum Regis nomen a Romanis obtinuerat, affectabat tamen illud, & Jerosolymis imperabat, ad quam Magi accesserant, quærentes novum Regem Judæorum, & ideo verisimilius erat eum simul cum regno alterius successoris odium a patre hæreditasse. Vel certe, quia Antipas juste, ac pacifice provinciam suam moderabatur; Archelaus vero crudelior erat, ac tyrannice gubernabat, propter quod etiam regno privatus est, & missus in exilium, ut videre est in Josepho, dicto lib. Antiq. c. ult. & lib. 2. de bello Judaic. cap. 6.

SECTIO III.

Quid egerit Christus, quamque vivendi rationem cum parentibus tenuerit, usque ad trigesimum ætatis annum.

De toto hoc tempore vitæ Christi Domini nihil certi habemus præter nonnulla valde generalia capita, quæ ex Scripturis colliguntur. Primum est, Christum hoc tempore habitasse in Nazareth cum parentibus suis. Hoc colligitur ex Luc. 2. ubi expresse hoc asseritur de tempore usque ad duodecimū ætatis annum, de reliquo vero solum dicitur: *Et descendit cum eis, & venit Nazareth.* Et infra; *Et Jesus proficiebat sapientia, & ætate, & gratia apud Deum & homines.* Si autem his conjungantur, quæ statim c. 3. idem Evangelista scribit: *Anno autem quinto decimo imperii Tiberii Cæsaris, &c.* Satis indicatur, usque ad illum annū permansisse in Nazareth, rationemque vivendi in superiori capite descriptam tenuisse, hoc est, non solitariam, nec ab hominum convictu remotam: sed veluti communem & ordinariam in exterioribus. Ita Abul. Matthæi 13. q. 79. qui advertit Christum vocatum esse Nazaræum, quod majorem vitæ partem Nazareth transegisset; cur autem hoc vitæ genus in ea ætate elegerit, dicemus infra, quæstionem 40. explicantes.

Hinc intelligimus eo tempore pauperem vitam Christum duxisse, quia parentes ejus pauperes fuerunt, ut ex Evangelio colligitur. tum ex iis, quæ de Nativitate Christi narrantur: tum ex iis, quæ dicuntur de Purificatione Virginis, & de oblatione ab ipsa facta, quæ pauperum propria fuit (ut ibi notavimus): tum etiam ex iis, quæ dicuntur de fabrili arte, quam Josephus exercebat, quæ accommodata est homini pauperi. Unde Chrysost. hom. 67. in Matth. *Regulas,* inquit, *nobis præbuit, ne majora, quam necessarius usus exigat, requiramus. Itaque quando nascebatur, non magnificas ædes, non locupletem matrem, sed pauperrimam, & fabro desponsatam elegit.* Et similia habet Basilius lib. de constitutionibus monasticis c. 5. cujus verba paulo inferius commodius referemus. Ac denique Origenes hom. 8. in Levitic. agens de oblatione Virginis in templo: *In hoc,* inquit, *ostenditur, verum esse illud, quod scriptum est, quia Christus Jesus, cum dives esset, pauper factus est, ideo & matrem, de qua nasceretur, eligit pauperem.*

Secundo hinc colligo, quamquam Christus hac ætate
Pauperē victum Christus egit. pauperem egerit vitam, non tamen adeo inopem, ut e mendicato viveret; an vero hunc modum vivendi postea sponte assumpserit, quando ad prædicandum progressus est, infra dicemus. Ratio vero, cur de illo tempore id asseramus, in promptu est. Quia eo tempore in domo parentum, & ex eorum bonis, vel laboribus alebatur. unde Hieronymus ep. 22. ad Eustochium de custodia virginitatis: *Usque ad triginta,* inquit, *annos parentum paupertate contentus est* Non ergo opus fuit victum mendicare: neque enim putandum est parentes Christi adeo inopes fuisse, ut aliorum eleemosynis viverent, ut hæretici hujus temporis non in laudem, sed in Virginis contemptum falso, & sine ullo fundamento confingunt. Nam in primis ex Scriptura sacra habemus Josephum fabrilem artem exercuisse; non solent autem hujusmodi artifices mendicare, neque eleemosynas exhibere. Deinde supra disp. 2. sect. 1. & 3. Sanctos Patres retulimus asserentes parentes Virginis honestæ fuisse conditionis, & B. Virginem fuisse unigenitam, & hæredem, & ideo nupsisse viro ejusdem tribus, & familiæ, quin potius annotat Nicephorus l. 1. Hist. c. 3. parentes Domini rediisse Nazareth e Bethlehem, post Christi nativitatem, *propter eam, quæ tum ibi eis erat, substantiam, & possessionem. Utrobique enim,* inquit, *habitabant, quod utroque loco proventum aliquem, (ut conjicere licet) haberent.* Denique Eusebius Emiss. hom. in Nativ. Virgin. Mar. *Manifestum,* inquit, *est, Beatissimam Virginem Mariam, quæ nobilissima hæres parentibus suis in hæreditatem successerat (si quidem neque fratres habuit, neque habuisse legitur) neminem de alia tribu conjugem accipere potuisse. Sed fortasse dicis eam non habuisse hæreditatem. Lege ergo in Levitico, & invenies, quod nemo hæreditatem suam ex toto vendere poterat, etsi usum ejus vendere potuisset. Veniente namque jubilæo omnis hæreditas ad proprium Dominum revertebatur, quomodo ergo sine hæreditate esse poterat, quæ ex tam nobilissimis parentibus orta fuerat?* Itaque licet non essent divites Maria, & Joseph, non tamen adeo inopes existimandi sunt, ut sine aliorum subsidio parvam familiam suam alere non possent. Neque decebat Sanctissimam Virginem talis egestatis modus, ac vivendi ratio. Neque etiam ad virtutis, ac Sanctitatis perfectionem fuit necessaria, neque conveniens, saltem pro eo tempore, quo in statu matrimonii vitam privatam, & in exterioribus rebus communem agebat. Et eadem ratione non oportuisset, Christum, saltem pro illo tempore hunc paupertatis modum assumere.

Hæc vero generatim intelligenda sunt, ut casus speciales excipiamus. Nam de tribus illis diebus, quibus Christus annum agens duodecimum a parentibus abfuit. Bern. Bonav. & alii, qui de illo mysterio scribunt, probabiliter credunt, Christum e mendicato vixisse. Et idem aliqui contemplantur de tempore, quo in Ægypto peregrinabatur, quod accidere fortasse interdum potuit; incertum tamen est, an factum fuerit.

Secundum caput est, Christum duodecimo ætatis anno in die solenni Paschæ venisse cum parentibus ad Jerosolym. templum, consummatisque diebus festivitatis, parentibus id ignorantibus, Jerosolymis remansisse, post triduum vero inventum fuisse in templo, *sedentem in medio Doctorum, audientem illos, & interrogantem eos, ita ut omnes stuperent super prudentia. & responsis ejus.* De quo mysterio, quia quæ ad scholasticum institutum pertinent, supra dicta sunt disp. 3. sect. 3. ideo hoc loco solum adjiciam: primo ex hac historia colligi, quod Lucas Evang. c. 2. dicit: *Et ibant parentes per singulos annos* Et templū Salomonis quotannis Christus ascendit.
in Jerusalem in die solemni Paschæ, etiam de Christo intelligendum esse. Nam statim de anno duodecimo subdit; *Ascendentibus illis, consummatisque diebus, cum redirent, remansit puer Jesus.* Ubi dicit puerum remansisse, quem antea non dixerat aperte cum parentibus venisse. Vult ergo intelligi, filium nunquam separari a parentibus solere, præsertim in operibus religionis, & pietatis, & ideo sub verbo illo, *Ascendentibus illis* filium etiam fuisse comprehensum; ergo similiter in prioribus verbis, cum dicuntur parentes solitii esse ascendere per singulos annos, de Christo etiam dictum esse, intelligendum est. Secundo observandum est, voluisse Christum (ut Ambros. notat lib. 2. in Lucam) a duodecimo ætatis anno sumere suæ disputationis exordium, suæque eximiæ sapientiæ indicium dare, & quasi radium quendam sui splendoris emittere, ut ab ea ætate, in qua perfectum rationis judicium incipere solet, sese paratum ostenderet ad jussa Patris implenda, & ut Judæorum animos aliquo modo excitaret, ac disponeret, ut postea doctrina ejus non omnino nova videretur, neque ipse repente omnino Doctor prodiret; sed recordari possent eum a tenera ætate, magnum sapientiæ suæ specimen illis exhibuisse. Cætera videri possunt in expositoribus Evangelii, legi etiam potest Baronius in Annalibus anno 12. nam quæ adducit, historiam illustrare possunt.

Tertium est, quod Lucas subdit c. 2. *Et descendit cum eis,*

eis, & venit Nazareth, & erat subditus illis. Ex quo verbo colligunt SS. Patres, Christum Dominum toto hoc tempore coluisse, & obedivisse parentibus suis, ut eleganter notat Hieronymus ep 47. de vitando suspecto contubernio, cujus verba supra retuli agens de dignitate S. Joseph. Addunt etiam, eos in rebus domesticis juvisse, & præsertim S. Josephum, quamdiu vixit in arte fabrili. Unde Basilius in const. Monast. c. 5. *cum prima*, inquit, *sua atate, parentum suorum imperio esset subjectus, & labores corporis omnes aquo una cum ipsis animo illis obedient toleravit. Verisimile est enim cum homines illi essent & justitia, & pietatis cultores: tenues tamen, solitos eos in assiduis corporis laboribus versari, & hac ratione quotidianum sibi victum quaritare. Porro Jesus cum his (ut divina litera pradicant) esset subjectus, sine dubio in perferendis etiam una cum ipsis laboribus, morigeram declarabat suam obedientiam* & similia fere habet Justious dial. cootra Tryph. & revelatum fertur S. Brigittæ lib. 6. revel. c. 18. Ex quo verisimile est etiam post mortem Josephi (diximus enim supra probabile esse eum, ante trigesimum Christi annum mortuum fuisse) Christum Dominum per se solum in ea ætate fabrilem artem exercuisse, ut se, ac B. matrem suam aleret. Unde Marc. 6. dicebant de illo Judæi: *Nonne hic est faber, filius Mariæ? &c.* Quod verbum licet convincat, potuit enim sic appellati, vel ob vulgi existimationem, vel quia erat filius fabri, ut putabatur, sicut ibi Carthus. & Jansenius notant: nihilominus adjuncta ratione, sumitur inde verisimile argumentum, nam ut ibi Cajet. notat, cum eo tempore literis non vacaret, (ut patet ex aliorum verbis & admiratione, *quomodo literas scit, cum non didicerit?*) credendum esse, arti fabrili operam dedisse, ne vagus, & otiosus videretur. Et idem consideravit idem Cajet. infra q. 40. in pt. & aote illum S. Bonav. in lib. med. vitæ Christi c. 15. ac fere omnes, qui vitam Christi Domini describunt, uno excepto Simone de Cas. l. 4. de vita Dom, c. a. qui oppositum indicat sine fundamento.

Obedientia Christi erga parentes.

Febrilem artē Christus exercet.

Quartum est, verbum illud ejusdem Evangelistæ Luc. c. 2. *Et Jesus proficiebat sapientia, & ætate, & gratia apud Deum, & homines.* Quæ verba in 1. tomo hujus materiæ, agens de gratia, & scientia Christi fuse tractavi, & ex positionibus ibi datis iotelligi potest his verbis descripsisse Evangelistam summam perfectionem omnium, ac singularum actionum, quas Christus toto hoc tempore exercuit. Apud Deum enim erant excellentis meriti, & coram hominibus etiam summa prudentia, & honestas in eis elucebant. Nec prætermittendum existimo, quod cum Evangelista in eo capite bis indicet hunc Christi profectum, diversis tamen verbis illum describit. Prius enim agens de ætate Christi ante 12. annum; *Puer*, inquit, *crescebat, & confortabatur, plenus sapientia, & gratia Dei erat in illo.* Ubi nullam mentionem facit de profectu, nisi quoad ætatem; de sapientia autem, & gratia solom dicit, fuisse illis plenum. Nam cum in his nunquam creverit in se, sed solum quoad ostensionem, & manifestationem per operationes, quas in ea ætate coram hominibus oon ita demonstrabat, ideo tunc non dicitur in his crevisse, sed his fuisse plenus. At postea agens de illo in grandiori ætate; *Proficiebat*, inquit, *sapientia, atate, & gratia apud Deum, & homines*, quia toto eo tempore maxima virtutis, ac sapientiæ opera perficiebat, & io eis quodammodo augebatur, vel in multitudine & excellentia operum vel in demonstratione, ac ostensione suæ virtutis. Scio priora verba a multis accipi in eodem sensu, quo posteriora. Quia in Græco dicitur, *& confortabatur spiritu*, quam particulam *spiritu* fere omnia exemplaria Græca habent, licet in vulgata Latina desit: & ita legunt Theophylactus & Euthymius, & ioterpretantur de augmeoto in extensione spiritus, & virtutis, & in robore ad vincendam omnem malitiam. Illud autem verbum: *Plenus sapientia*, si ad verbum e Græco reddatur, idem significat, quod implebatur sapientia: Participium enim πληρούμενον de præsenti est, & prædictam propriam significationem habet. ut iidem authores interpretantur, & Cyrillus, ac Origenes statim citandi: quæ lectio, & interpretatio probabilis quidem est; prior tamen, quam adduximus, non est omnino rejicienda. Nam in primis illa particula, *spiritu*, etiam ab antiquioribus Patribus Græcis videtur prætermissa, ut aperte colligitur ex Origene hom. 18. & 19. in Lucam, & clarius ex Cyrillo Alex. lib. 2. de fide ad Reg. ante medium, ubi illud verbum *& confortabatur*, ad corpus refert, his verbis: *exinanitioni quidem vere convenire asserimus, cum corpore incrementi susceptionem, tum corpulentarum quoque partium consolidationem, & confortationem.* Et eodem modo legit, & exponit hunc locum S. Vigilius l. 4. contra Eutychem, circa finem, & Gaudentius Brixiensis in responsione ad Paulum Diac. de his verbis: *Pater major me est.* Aliud autem verbum, *plenus sapientia*, licet juxta vim verbi Græci, supra dicto modo verti posset; tamen etiam admittit vulgatam lectionem, & significationem. Unde B. Vigilius lib. 3. contra Eutychem, versus finem ita citat hunc locum, *puer autem crescebat, & confortabatur repletus sapientia.* Deoique (uteumque legatur) res, de qua agimus, satis constat, voluisse scilicet Evangelistam docere Christum, in quo gratia, & sapientia Dei singulari modo semper habitavit, toto illo tempore eximia gratiæ, & sapientiæ opera exercuisse, & una cum corporis incremento (ut Cyrillus supra dixit) sapientiam illius, & gratiam quotidie magis, magisque foris sese prodidisse.

Quinto & ultimo addere possumus, verbum illud Joannis 2. *Hoc fecit initium signorum Jesus in Cana Galilææ, & manifestavit gloriam suam.* Nam ex hoc loco colligunt Patres. Christum toto hoc ætatis suæ tempore miracula non edidisse. Quidam enim exponere voluerunt illud fuisse primum signum factum a Christo in Cana Galilææ: non vero primum simpliciter. Quam expositionem refert Chrysost. hom. 22. in Joan. & licet noo probet, non tamen rejicit. Tamen revera non est verisimilis, quia Evangelista non dicit hoc esse primum miraculum factum in Cana Galilææ, sed simpliciter dicit hoc fuisse initium signorum Jesu, & hoc initium dicit factum esse in Cana Galilææ, deinde subdit, *& manifestavit gloriam suam*, iodicans antea non illam manifestasse per signa, & miracula. Denique quid referebat, quod illud miraculum esset primum in illa civitate? vel cur potius adnotatum esset ab Evangelista primum miraculum in Cana factum, quã io aliis civitatibus? Sensus ergo planus est, illud miraculum fuisse initium signorum, quibus Christus cœpit suam gloriam manifestare, & discipulorum fidem sibi conciliare. Propter quod dixit de Christo Tertull. lib. de baptis. c. 9. *Prima rudimenta potestatis sua vocatus ad nuptias aqua auspicatur.* Eamdem sententiam late probat Epiph. hær. 51. Ita etiam exponunt Ambros. ser. 19. D. Th. infra q. 43. art. 3. Theophyl. & Euthym. ibi, & inclinat magis Chrysost. qui tanquam certius affirmat Christum ante baptismum miracula non edidisse; quod latius confirmat hom. 16. in Joan. dicens, signa illa, & miracula, quæ de Christi infantia referuntur, vera noo esse, & optimas congruentias adducit, ob quas non decuit Christum in ea ætate miracula facere. Primo, quia cum nondum doceret, nec discipulos haberet, non indigebat miraculis, miracula enim sunt ad doctrinam confirmandam. Deinde, quia si ante ætatem convenientem miracula ederet, vel phantasma putaretur, vel ante conveniens tempus morti traderetur. Denique quia oportuit prius manifestari a Joanne Bapt. sicut ipse dixit Joan. 1. *Ut manifestetur in Israel, ego veni in aqua baptizans*: ergo signum est antea non fuisse miraculis manifestatum. Quod tamen intelligeodum est, de miraculis ab ipso Christo factis in sui manifestationem, ita ut ipse ostenderet se esse authorem eorum: quod ideo dico, ut excludam mira illa opera, quæ in Christi infantia patrata sunt. Nam in illis ex modo, quo fiebant, noo ostendebatur ipsum puerum esse authorem eorum, sed a Deo fieri singulari amore, & benevolentia erga illum. Relinquitur ergo Christum ea ætate privatam vitam egisse, & reliqua omnia, quæ ab eo tunc temporis gesta dicuntur, incerta esse, & apocrypha, ut Gelasius P. docuit in capitul. S. Romana 15. dist. de quibus videri etiam potest Irenæus l. 1. contra Hæreses c. 17. & quæ ibi Fevardentius notat. Et hæc de infantia, & privata vita Salvatoris sufficiant, quæ hoc loco intermittenda est, ut quæ de B. Virgioe dicenda supersunt, antequam ab illa separemur, compleamus.

Initium miraculorum Christi quãdo.

Miracula in infantia de Christo cur non edita.

DISPUTATIO XVIII.

In quatuor Sectiones distributa.

De perfectione meritorum, & gratia B. Virginis.

Distinximus io principio hujus materiæ triplicem Virginis sanctificationem, & solum primam explicuimus (quoniam de illa fere sola D. Thom. qu. 27,

dis-

differuit) fupereſt igitur, ut de ſecunda, quæ per totum illius vitæ tempus duravit, ac demum de tertia, quæ in fine vitæ illi in præmium data eſt, ſermonem inſtituamus. Quoniam vero ſecunda ſanctificatio per propria merita potiſſimum facta eſt, & cum illa conjuncta fuit aliorum donorum gratiæ, ſcientiæ, ac ſapientiæ perfectio, de his omnibus hoc in loco diſputabimus eodem fere ordine, quo in priori tomo de hujuſmodi donis animæ Chriſti collatis diſſeruimus. In præſenti autem diſputatione ſolum de meritis, ac perfectione gratiæ ſanctificantis, quam B. Virgo obtinuit, in ſequenti vero de donis ſcientiæ, & ſapientiæ, poſtea de gratiis gratis datis dicemus.

SECTIO I.

Utrum B. Virgo toto tempore vitæ ſuæ potuerit in gratia creſcere per propria merita.

POſt primam ſanctificationem, B. Virginem ſuis meritis, ac operibus magnum gratiæ augmentum conſequutam eſſe, compertum eſt. Diximus enim ſupra non fuiſſe a principio B. ſed viatricem: gratia autem viatoris augeri poteſt per bona opera (ut fides docet) quanto ergo Virginis opera fuerunt meliora, tanto uberius gratiæ augmentum per ea mereri potuit, quod evidentius ex dicendis conſtabit. Solum igitur diſputari poteſt, an hæc poteſtas merendi, & augendi gratiam duraverit in B. Virgine toto tempore mortalis vitæ. In qua re neminem invenio, qui negaverit potuiſſe Virginem creſcere in gratia uſque ad filii conceptionem; quia eo tempore potuit ſemper ad majorem perfectionem tendere, & ex fide & charitate magis, ac magis operari, & nunquam ultimam perfectionem gratiæ conſequuta eſt, quamdiu filium non concepit. Unde Gabriel Angelus, qui eam *gratia plenam* appellaverat, deinde ſubjunxit, *Spiritus S. ſuperveniet in te*, ut nimirum *ſuperimpleret eam* (ut Bernard. dixit) id eſt, ut abundantiori gratia, & ſanctitate cumularet, ut cæteri Patres exponunt. Videantur, quos in 1. tomo citavi diſput. 8. ſect. 7. & 8. dum tractarem, quomodo B. Virgo meruerit eſſe mater Dei, condignam illi dignitati diſpoſitionem merendo: totum enim illud meritum incarnationem filii anteceſſit.

De tempore autem ab incarnatione filii uſque ad mortem fuit quorundam opinio, B. Virginem non potuiſſe amplius mereri, neque in gratia creſcere. In hanc ſententiam quamvis cum timore inclinat Scotus in 4. diſt. 4. q. 6. ad 5. Almain. in 3. diſt. 3. q. 3. Poſſunt etiam citari Richardus ibi art. 1. q. 4. & Alenſis 3. p. q. 9. memb. 3. art. 2. §. 2. ad 1. quatenus dicunt B. Virginem poſt conceptionem filii non potuiſſe peccare, quia erat in ſtatu plenæ gratiæ, & perfectæ charitatis. Et D. Thomas ſupra q. 27. art. 5. ad 2. quatenus dicit *gratiam Virginis fuiſſe conſummatam in conceptione filii*, & D. Bernardinus ſer. 51. de concept. qui dicit Virginem in filii conceptione accepiſſe tantam gratiam, quantam accipere poteſt viatrix creatura, ac denique Damaſcenus orat. 1. de dorm. Deiparæ, ubi ita loquitur: *Mors enim eos*, id eſt alios ſanctos, *perficit, beatoſque oſtendit, id videlicet ipſis afferens, ut in eorum virtutem nulla jam mutatio cadat: minime tamen hoc in te uſurpabimus, neque enim mors tibi beatitudinem attulit, neque migratio perfectionem conciliavit. Omnium etenim bonorum initium, medium, & finis, ſecuritas etiam, ac vera confirmatio in illa ſeminis experte conceptione poſita fuit.* Fundamentum hujus ſententiæ ſolum eſſe poteſt, quia decuit B. Virginem ad concipiendum filium perfectiſſime præparari, ac diſponi; ergo veriſimile eſt accepiſſe tunc gratiam, quantam pura creatura capere poteſt, non igitur habuit poſtea, quo ultra progrederetur.

Hæc vero ſententia mihi probabilis non eſt, quare ſine ulla dubitatione dicendum exiſtimo, potuiſſe Virginem poſt filii incarnationem creſcere in gratia. Ita ſumo ex D. Thoma, dicta q. 27. art. 5. ad 2. ubi triplicem perfectionem gratiæ Virginis diſtinguit: primam, qua diſpoſita fuit, ut eſſet idonea mater Chriſti: ſecundam, quam accepit in conceptione Chriſti: tertiam, quam habet in gloria. Et quamvis expreſſe non dicat, hanc ultimam, & conſummatam gratiam in intenſione fuiſſe majorem cæteris: tamen revera hoc etiam intendit, ita enim præfert tertium ſtatum ſecundo, ſicut ſecundum primo: & ſimilia habet opuſc. 60. art. 3. Et eandem doctrinam aliis verbis inſinuavit Rupertus lib. 6. in Cant. non longe a princ. dicens Virginem *in ſua prima ſanctificatione fuiſſe ut auroram, in filii conceptione ut lunam, in morte ut ſolem*, quia ſemper perfectiorem gratiam habuit. Et ſub hac ipſa metaphora *Auroræ* explicavit optime eandem doctrinam Bonaventura in ſpeculo Mariæ c. 9. & 11. expreſſius docuit hanc concluſionem Durand. in 3. diſt. 3. q. 4. dicens, licet B. Virgo poſt filii conceptionem non potuerit peccare, potuiſſe tamen mereri, quia erat pure viatrix. Idem Gabriel. ibi q. 2. art. 3. dub. 1. inde enim probat Virginem habuiſſe libertatem ad actus præceptos, etiam poſt filii conceptionem; quia alias non potuiſſet mereri, nec de facto meruiſſet eliciendo actum bonum, quod reputat omnino falſum, idemque tenet Ocham, quem ibi citat. Eandem ſententiam docuit Vega lib. 10. in Tridentinum c. 2. cujus verba, quia probabiles rationes continent, referam. *Quis enim*, inquit, *neget ipſam ſanctiorem, & gratiorem Deo fuiſſe, poſtquam filium Dei concepit, peperit, nutrivit, & pro nobis patienter tulit in cruce mori? ſi fieri poteſt, ut gratior ſit aliquis apud Deum uno tempore, quam alio, neſcio, quemadmodum poſſit quis credere, tam parvi apud Deum fuiſſe tanta illa, ac præcellentia obſequia, ut non eam, poſt ipſa, multo habuerit cariorem, & gratiorem? Nam quod quidam exiſtimant, datam ei eſſe in conceptione filii Dei totam gratiam, quam poſtea meritura erat, ſomnium eſt abſque ullo fundamento, contra legem Dei effictum, quod eadem facilitate, qua dicitur, merito eſt contemnendum.* Item docuit Sotus in 4. d. 3. art. 2. eiſdem fere verbis. *Quis ambigat, quin, cum merita præmium præcedant, per tam egregia omnium virtutum officia, quæ poſt ſacratiſſimum partum accumulavit, cumulatior etiam in dies, & excellentior illi accreſceret gratia? fuit quidem gratia plena ante conceptionem filii, quantum par erat, ut fieret Chriſti mater: attamen gratia illa non fuit eo modo ſumma, ut non poſſet deinceps meritis augeri.* Eandem denique ſententiam cæteri Theologi in 3. diſt. 3. ſupponere videntur ut certam, & Patres ubicumque diſputant de obſequiis B. Virginis in Chriſtum, & de doloribus, ac cruciatibus, quos in ejus nece ſuſtinuit. Tandem ratione probatur primo, quia (ut benedicti auctores dicunt) per ſe incredibile eſt, tot labores, & dolores ex perfectiſſimo amore, & charitate pro Chriſto ſuſceptos nullius fuiſſe meriti apud Deum, aut perſonam Virginis illi gratiorem, & cariorem non reddidiſſe.

Objectio. Dicet aliquis, etiam Angeli exhibent Deo multa miniſteria, & obſequia, & ex perfecto amore: & tamen neque merentur, neque fiunt illi gratiores. Chriſtus quoque per ſua opera non reddebatur gratior Deo. Sed differentia inter hos ſanctos, & Virginem, veritatem hanc illuſtrat, & rationem ejus a priori oſtendit. Primo enim B. Virgo, quamdiu in corpore mortali vixit, non fuit beata, neque in ſtatu comprehenſoris ſecundum animam (ut in ſuperioribus probatum eſt) ergo per fidem ſemper ambulavit; ergo erat in ſtatu merendi; ergo poterat mereri augmentum gratiæ. Quia ex parte gratiæ nullum erat impedimentum, cum nondum eſſet in termino, & ipſa de ſe augeri poſſit in infinitum, neque alia conditio ad hoc meritum neceſſaria deerat. Niſi quis fingat ſingularem legem in Virgine, vel potius exceptionem a lege communi, de poteſtate merendi in ſtatu viæ. quæ conficta eſſet, & ſine fundamento, & in Virginis potius detrimentum poneret, quam utilitatem. Melius eſt enim cuilibet viatori poſſe mereri, quam ſine fructu operari: ſed hæc poteſtas conceſſa eſt omnibus viatoribus; cur ergo dicemus negatam eſſe Virgini, eo præſertim tempore, quo perfectius operata eſt? Exemplum ergo de ſanctis Angelis adductum non eſt accommodatum, cum illi in termino ſint. Neque etiam exemplum de Chriſto Domino eſt ad rem: tum quia ob dignitatem ſuæ perſonæ erat infinite gratus: tum præterea, quia etiam ille ſecundum animam fruebatur Deo, & ut ſic non erat viator: tum etiam, quia, ut viator fuit, mereri potuit & aliis, & ſibi, quatenus capax erat alicujus præmii; ergo negandum non eſt B. Virginem mereri potuiſſe, ſed non potuit mereri aliis de condigno; ergo ſibi: ergo potuit per merita in gratia creſcere: quia nec ratione dignitatis ſuæ perſonæ, nec ratione ſtatus erat incapax hujus augmenti.

Poſt Chriſti incarnationem creſcere in gratia Virgo potuit.

Objectio. Sed dici poteſt, B. Virginem potuiſſe quidem toto vitæ ſuo tempore mereri non augmentum gratiæ de novo obti-

obtinendo, sed jam obtentum. Potuit enim Deus eo momento, quo filium concepit, dare illi omnem gratiam, quam toto tempore vitæ suæ meritura erat: jam enim Deus omnia illa merita prævidebat, & poterat illorum præmium statim conferre, decuisse autem videtur, saltem gratiæ augmentum illi statim præbere, ut B. Virgo, simul ac mater Dei effecta est, fieret illi gratissima, atque

Respōsio. charissima. Sed hæc evasio in primis sine fundamento conficta est, præter ordinariam legem, exactamque, ac propriam merendi rationem, quæ postulat, ut meritum antecedat præmium, & principium meriti ipsum meritum, præsertim in eadem persona. Præterea principium meriti nunquam cadit sub meritum: si autem tota gratiæ, quæ futura erat præmium meritorum Virginis, antecessisset tempore eadem merita, necessario fuisset principium illorum. Nam gratia, quæ antecedit in operante exequutionem operum, est principium eorum, quatenus apud Deum grata, & meritoria sunt: meruisset ergo B. Virgo ipsum principium meriti: quod neque in Christo Domino concedimus. Rursus vix potest intelligi ille modus meriti, & præmii nisi omnino immutando omnes leges, ac conditiones merendi. Quod ita declaro, quia si B. Virgo a principio incarnationis habuit omnem gratiæ intensionem, quam perpetuo esset habitura; ergo ex illo tempore potuit elicere actus charitatis æquales in intensione ipsi gratiæ. Quia gratia de se non est otiosa: sed efficax ad operandum juxta totam perfectionis suę latitudinem: & si in aliquo puro viatore ita unquam operari potuit, maxime in Virgine, quæ nunquam divinæ gratiæ restitit, neque obstaculum ejus efficaciæ opposuit, operabatur ergo ex tota intensione habitus gratiæ, & charitatis, sed per unum actum charitatis ita intensum meretur homo æqualem intensionem habitus (ut ex materia de gratia, & de charitate suppono) ergo B. Virgo vel post unum actum suæ gratiæ adæquatum nihil per sequentes meruit (quod improbatum est) vel ampliorem, quam receperat, meruit gratiam. Nisi quis fortasse dicat, tam singulis actibus æqualibus, quam omnibus simul eandem omnino gratiam veluti pluribus titulis meruisse, sicut de Christo Domino dici solet. Sed hoc non recte dicitur; Christi enim meritum fuit infinitum, & ideo non potuit esse intensive majus in multis actibus, quam in uno, in Virgine autem meritum singulorum actuum erat finitum, & unumquodque capax novi præmii. non ergo poterat omnibus ex æquo satisfieri uno, & eodem finito præmio, seu gratiæ augmento. Denique aliorum hominum merita non ita remunerantur (ut suppono) cur ergo dicemus, B. Virginem in hoc deterioris fuisse conditionis?

Responsio ad argumenta in oppositum. Superest respondeamus testimoniis initio positis. D. Thomas, cum dicit B. Virginem in conceptione filii fuisse in gratia consummatam, non intelligit de consummatione simpliciter, quæ solum futura est in gloria; sed de consummatione per quam ita confirmata est in bono, ut amplius peccare non posset. Unde sic inquit, *in conceptione filii consummata est in gratia confirmante eam in bono*. Et idem est reliquorum Scholasticorum sensus, uno, vel alio excepto. Ad testimonium S. Bernardini respondetur, verisimile esse B. Virginem in conceptione filii habuisse majorem gratiam, quam ullus viator in statu viæ unquam habuerit: non tamen inde fit, habuisse tunc tantam gratiam, quantā ipsamet in statu viæ habitura erat.

Ad Damascenum (cujus verba difficilia sunt, & per exaggerationem dicta) respondeo intelligendum esse de perfectione gratiæ, quoad omnis mali remotionem, & perfectam securitatem, & confirmationem in bono: non vero quoad omnem intensionem, seu perfectionis modum, alias ex eisdem verbis colligi posset B. Virginem ab eo tempore, quo filium concepit, fuisse plene, ac perfecte Beatam.

Ad ultimam conjecturam respondetur plenitudinem gratiæ Virginis non repugnare augmento, semper enim ab initio conceptionis plena fuit: quia semper habuit, quidquid pro temporis opportunitate conveniens fuit, & dignitatem ejus decuit: semper tamen magis, ac magis impleri potuit, quia hoc ipsum eidem dignitati, ac meritis ejus debitum erat. Quocirca, sicut dignitati matris non fuit debitum, ut ad statum gloriæ subito tunc elevaretur, ita neque, ut omne gratiæ augmentum illi conferretur: sed quod viatoris statui esset proportionatum, sufficiensque principium perveniendi ad statum gratię consummatæ, seu gloriæ Deiparæ consentaneum. Et hoc sensu etiam dici potest accepisse in conceptione filii omnem gratiæ perfectionem, & non formaliter, sed quasi in radice. Quo sensu explicari etiam Bernardinus, & Damascenus possent. Sit ergo certum, B. Virginem, quamdiu hic vixit, potuisse mereri.

SECTIO II.

Utrum B. Virgo in singulis actibus, singulisque momentis vitæ suæ perfecte, & quasi continue meruerit.

EXposita potestate merendi, quam B. Virgo toto tempore vitæ habuit, sequitur, ut actum, seu perfectum exercitium hujus potestatis explanemus. In qua re illud solum in genere certum est, B. Virginem meruisse suis actibus, perfectumque gratię augmentum consequutam esse, quoniam illa potestas non fuit otiosa, sed in actum prodiit multo perfectius, quam in cæteris justis. Unde Augustinus de bono conjug. cap. 25. *Quæ sint*, inquit, *Mariæ merita, quis ignorat?* & Damascenus lib. 4. c. 15. crevisse dicit sicut *olivam fructiferam*. A nobis vero specialius explicandum est, qualis fuerit perfectio hujus meriti, tam in multitudine actuum, quam in perfectione (ut ita dicam) intensiva, & extensiva, ejusque continuatione.

Dico ergo primo, B. Virginem per omnes ac singulos actus humanos, quos in mortali vita post primam sanctificationem exercuit, augmentum charitatis, gratiæ, & gloriæ meruisse. Dixi *post primam sanctificationem*, quia per actum, quo se ad illam disposuit, licet primam gloriam meruerit, non tamen gratiam, & augmentum ejus, ut in superioribus docui. Probatur ergo, quia in primis B. Virgo nullos habuit actus indeliberatos, neque inter deliberatos habuit aliquem malum (ut in superioribus demonstratum est) ergo omnes actus ejus fuerunt moraliter boni (quia non datur actus indifferens in individuo, in eo præsertim, qui perfecto modo operatur) ergo omnes fuerunt meritorii, quia (ut per se credibile est) omnes actus suos frequenter referebat in Deum magna charitate dilectum, quia nullum habebat inordinatorum affectuum impedimentum. Unde verisimile est frequentissime, ac fere sine intermissione, quamdiu vigilabat, de Divinis rebus cogitasse, mentemque suam in Deo fixam habuisse. Cum enim plenum dominium suorum actuum haberet, nunquam præter voluntatem suam distrahebatur, voluntarie autem non avertebat mentem a Divina contemplatione, nisi fortasse corporis imbecillitas, aut necessitas eam compelleret, quod raro accidere poterat. Ad externas enim actiones peragendas satis erat interiorem mentis attentionem remittere, quamquam non omnino suspenderetur: ut autem corruptibile corpus id ferre posset, in causa erat, quod summa facilitate, & jucunditate in Divinis meditationibus versabatur. Testis est Ambrosius lib. 2. de Virginibus in princ. qui eleganter virtutum officia, quibus B. Virgo apud Deum promerebatur, describit. Inter alia, *Intenta*, inquit, *operi, verecunda sermone, arbitrum mentis solita non hominem, sed Deum quærere*, & infra. *Ut ipsa corporis species simulacrum fuerit mentis, figura probitatis*, & iterum, *Hæc ad ipsos ingressus Angeli inventa domi in penetralibus sine comite, ne quis intentionem abrumperet, ne quis obstreperet. Neque enim comites fœminas desiderabat, quæ bonas comites cogitationes habebat.* Nihil ergo in singulis operationibus B. Virginis ad rationem meriti de condigno deesse poterat.

Per singula opera Virgo augmentum gratiæ merebatur, & gloriæ.

Dico secundo. Ita meruit per singulos actus, ut statim augmentum gratiæ, quod promerebatur, obtineret. Hæc conclusio probari potest juxta varias Theologorum sententias, de augmento gratiæ, & charitatis per nostra merita. Quidam enim existimant omne gratiæ augmentum, quod justus meretur (sive per intensos, sive per remissos actus illud mereatur) statim conferri. Quæ sententia valde probabilis semper mihi visa est, quia meritum est sufficiens causa præmii, & ideo, si ratione status non repugnat, statim confertur. Et in hac sententia conclusio posita evidens est. Alii vero censent, non dari statim augmentum gratiæ, nisi meritum ejus in actu intensiori, ac ferventiori fundetur: & in hac sen-

Augmentum gratiæ, quod Virgo merebatur, statim obtinuit.

tentia probanda est conclusio sumpto alio principio, scilicet B. Virginem semper respondisse Divinæ gratiæ vocanti, tantumque cooperatam fuisse, quantum poterat juxta mensuram Divinæ gratiæ, quæ illi conferebatur. Quod probo primo, quia quidquid perfectionis in genere gratiæ sanctificantis alicui puræ creaturæ concessum est, non est B. Virgini denegatum (ut initio hujus materiæ ostendimus); sed illa gratiæ perfectio data in primis est Angelis sanctis (ut constat ex 1. p. q. 62. art. 6.) & nonnullis hominibus saltem aliquo tempore vitæ, ut B. Francisco post vocationem suam, usque ad mortem. quod facilius credi potest de Paulo, ac reliquis Apostolis: & per se probabile est, in tanta multitudine, ac varietate donorum gratiæ, hoc etiam fuisse aliquibus hominibus divinitus datum; maxime igitur B. Virgini. Secundo ita explicatur, quia in B. Virgine nihil fuit, quod eam impediret, ac retardaret quominus Divinæ gratiæ cooperaretur quantum posset, quia nec habebat fomitem, neque ullam potentiarum deordinationem: ergo sicut sancti Angeli propter hanc causam omnino cooperati sunt Divinæ gratiæ, ita etiam B. Virgo. Præsertim quia licet in conditione naturæ esset inferior, in divinis donis erat superior, & ab Spiritu Sancto facile poterat tam accommodate, tamque suaviter semper moveri, ut pro mensura vocationis responderet. Ex hoc ergo principio ita concludo: B. Virgo quando amabat Deum, semper operabatur ex tota efficacia charitatis, & gratiæ, tam habitualis, quam actualis, seu moventis: ergo semper ita operabatur, ut mereretur augmentum gratiæ, & se disponeret ad illud statim obtinendum. Probatur consequentia, quia verisimile est actū sic elicitum a charitate esse intensiorem habitu, a quo procedit, quia habitus de se est sufficiēs principium actus æqualis, quod si accedat specialis Dei motio, facile elicit intensiorem. Quod si quis contendat, B. Virginem non semper habuisse motionem, qua intensius operaretur, in hoc non multum contendam, quia res incerta est, quamvis pietati magis consentaneum sit, altius, & excellentius de Virgine sentire. Ad probandam vero consequentiam illatam satis esse existimo, quod B. Virgo (ut dixit etiam S. Bernardinus dicto ser. 51. c. 3.) *nihil unquam elegit, nisi quod ei sapientia divina demonstrabat, tantumque semper dilexit Deum, quantum a se diligendum existimavit*. Quid enim amplius in homine viatore desiderari potest, quo se ad recipiendum gratiæ augmentum disponat, quam quod cum divina, & ex divina gratia operetur, quantum juxta mensuram divinæ motionis potest? Si enim Deus non denegat suam gratiam facienti ex priori gratia quod in se est, quomodo negabit præmium augmenti gratiæ facienti quantum ex divina gratia potest ad illud merendum? Certe qui plus requirit, impossibilem constituit hujus augmenti consequutionem in hac vita, idque sine fundamento, & præter divinæ gratiæ liberalitatem, vel potius præter divinæ justitiæ in remunerandis meritis æquitatem, & præter infirmorum hominum necessitatem, & utilitatem. Ex qua ratione, cum proportione applicata, idem concludi potest de omni merito B. Virginis fundato in quibuscumque actibus, quarumcumque virtutum, & de quacumque latitudine, ac multitudine meritorum, vel ex multitudine actuum, vel ex continuatione, ac perseverantia proveniente. Nam cum B. Virgo omnibus iis modis meruerit operando perfecte, & ex tota efficacitate suæ gratiæ, & auxilii, statim obtinebat quidquid gratiæ merebatur: quia faciebat, quod in se erat ad id obtinendum: nihil autem aliud desiderari potest, ut dictum est.

Dico tertio; B. Virgo meruit per actus perfectissimos tam vitæ activæ, quam contemplativæ. Hanc conclusionem pono ad explicandam amplius perfectionem hujus meriti, simulque declarandam eximiam, ac perfectissimam rationem vivendi, & aptissimam ad sanctitatem agendam, quam B. Virgo in hac vita habuit. Et primum in genere probari potest, quia perfectissimus status hominis utramque vitam activam, & contemplativam, complecti debet, ut D. Thomas docet 2. 2. q. 188. art. 6. & infra q. 40. art. 1. ad 2. Ubi hanc vivendi rationem dicit Christum assumpsisse: maxime autem decuit Virginem imitari filium, & post illum, perfectissimum vivendi modum habere. Secundo declaratur brevi discursu facto de vita Deiparæ, quam in tria potissima tempora partiri possumus. Primum protenditur usque ad filii conceptionem,

Maria per actus perfectissimos vitæ activæ & contemplativæ meruit.

de quo supra initio disputationis septimæ ex antiquorum Patrum scriptis ostendimus, B. Virginem in templo habitasse, ibique divinæ contemplationi potissimum vacasse, & ardentissimis desideriis, ac orationibus Messiæ adventum impetrasse, ac promeruisse. Addit vero Ambrosius lib. 2. de virginibus in principio, non caruisse tunc Virginem perfectissimo exercitio virtutum ad vitam activam pertinentium; inter alia: *Quid ergo*, inquit, *exequar ciborum parsimoniam, officiorum redundantiam, alterum ultra naturam superfuisse, alterum pene ipsi naturæ defuisse? illic nulla intermissa tempora, hinc congeminatos jejunio dies, & si quando reficiendi successisset voluntas, cibus plerumque obvius, qui mortem arceret, non delicias ministraret.* Ubi quamquam Ambrosius non loquatur in particulari de hoc tempore, sed generatim de tota vita Virginis; tamen, quæ dicit, ad illam maxime ætatem sunt accommodatissima. Refert præterea Sabellicus lib. 2. exemplorum cap. 4. & 9. & lib. 8. c. 4. ex quadam antiqua traditione, solitam fuisse Virginem tota hac ætate a prima luce ad tertiam diei horam contemplationi, ac rebus sacris vacare: deinde vero usque ad meridiem operi alicui incumbere: reliquam vero diei partem sacræ lectioni, & orationi impendere. Quod etiam ita fuisse revelatum sanctæ Brigittæ refert Canisius, qui de hac ætate Virginis late disputat. l. de B. Mar. c. 12. & 13.

Modus vivendi Virginis usque ad filii conceptionem.

Secundum tempus duravit ab Incarnatione usque ad Ascensionem Domini, in quo excellentiora opera utriusque vitæ exercuit: tum quia majori semper gratia, & sanctitate pollebat: tum etiam quia majorem opportunitatem perfectius operandi nata est. Primo enim ad hoc tempus spectat singulare illud meritum fidei, charitatis, obedientiæ, & humilitatis, quod in ipsa filii conceptione enituit, quando suum consensum præstitit, ut mirum in modum ponderat, & exaggerat Bernardinus Senensis ser. 51. Ponderant etiam Ambrosius lib. 2. in Lucam, Bernardus in homiliis in *Missus est*, & Laurentius Justinianus ser. de Annunciatione. Deinde quod ad vitam contemplativam pertinet, plurimum ad perfectionem ejus contulit præsentia filii, qua semper fruebatur, & ad illum amandum nontantum gratiæ, sed etiam naturæ impetu ferebatur, ut recte notavit Anselmus lib. de excellentia Virginis c. 5. Accedit, quod *sedens secus pedes filii audiebat verbum illius*, nunquam enim fere a filio discedebat, propter quod Epiphanius hær. 78. eam vocat: *Perpetuam Jesu sectatricem*. Quod si audiendo verba Simeonis, vel aliorum, custodiebat ea, *conferens in corde suo*, quid audiendo verba filii existimandum est effecisse? Denique quod ad vitam activam spectat, in hac ætate exercuit summa pietatis officia erga filium: sponso etiam suo ministravit, ac familiæ curam gessit. Et (quod caput est) maximos labores, & dolores simul cum filio sustinuit, ut recte consideravit Anselmus lib. de excellentia Virginis c. 5. & eleganter Rupertus 3. lib. in Cantica, in fine: item Petrus Damianus serm. 1. de nativitate B. Mariæ.

Modus vivendi Mariæ ab incarnatione usque ad Ascensionem Domini.

Tertium tempus duravit usque ad B. Virginis obitum, quo tempore cœlestem quandam vitam egisse nemo pius dubitare potest. Unde (ut est apud Sabellicum supra, & Nicephorum lib. 2. Histor. c. 3.) post Christi mortem in Joannis domo habitavit, privatamque, & ab hominum consortio remotam vitam egit, ubi filii absentiam perpetua illius consideratione, & charitate compensabat. Unde Laurentius Justin. ser. de Assumptione, de hac ætate Deiparæ loquens, inquit: *Nullus ardorem Virginis sufficit explicare, quanto desideriorum cremabatur incendio, quam crebris suspiriis angebatur*, & alia, quæ eleganter persequitur, & Rupertus lib. 5. in Cantica, cujus magnam partem in explicanda altissima Virginis contemplatione posuit. Nec vero huic tempori exercitium activæ vitæ defuit: quin potius, cum aliis temporibus activam vitam circa corporales actus exercuisset, in hoc tempore illam in spiritualibus actibus, qui ex suo genere perfectiores sunt, exhibuit. Nam (ut sub nomine Hieron. refertur ser. de Assumptione, & sequ. disputat. latius dicemus) Apostolos docuit, & Lucam Evangelistam de mysteriis fidei instruxit. Et credibile est in consolandis, ac spiritualiter juvandis aliis fidelibus sæpe occupatam fuisse: Unde B. Ignatius epist. 3. ad Mariam, eam deprecatur, ut se confortare, & consolari dignetur, ad quem B. Virgo rescripsit, eum confirmans in fide, & ad persequutiones sustinendas erigens, eique adventum suum cum

Modus vivendi Mariæ in ultimo vitæ tempore.

Joanne Evangelista ad Antiochenam Ecclesiam invisendam pollicetur. Et Epiphanius hær.78. dubitat, an B. Virgo cum Joanne in Asiam profecta sit: Patres autem Concilii Ephesini c.27. tom.2. affirmant ipsam cum Joanne Evangel. Ephesiorum civitatem incoluisse. Quod si ita factum est, propter proximorum salutem, & Ecclesiæ augmentum sine dubio peractum est. Constat igitur B. Virginem in toto vitæ suæ progressu perfectissimas operationes activæ, ac contemplativæ vitæ exercuisse, quas eleganter describit Ignatius epist. 1. ad Joannem Evangelistam, ubi post multa ita concludit. *Sicut nobis a fide dignis narratur, in Maria matre Jesu humanæ naturæ natura sanctitatis Angelica copulatur, & hæc talia excitaverunt viscera nostra, & cogunt valde desiderare aspectum hujus, si fas est fari, cælestis prodigii, & sacratissimi spectaculi.* Cujus epistolæ meminit etiam Bernardus serm.7. in Psal.90.

Dico quarto. Verisimile est, B.Virginem toto tempore vitæ suæ continue meruisse, & in gratia crevisse. Hæc conclusio duplicem potest habere sensum, & in utroque est pia, & probabilis, in altero autem certior. Docet illam Albertus Magnus lib de B.Virgine c.1.6.& 177.& 197. Ubi dicit novum privilegium Virginis fuisse, quia quolibet tempore meruit. Quod dictum refert & approbat Antoninus 4.p.tit.15.c.20.§.6. Idem tenet Bernardinus de Bustis 4.part.ser.9.8.ult. dicens non esse dubitandum, quin a primo instanti usus liberi arbitrii usque ad suum felicissimum transitum semper fuerit in actu merendi. Indicat Canisius lib.5.c.5. in illo verbo: *Cujus vita jugis, & continua quædam fuit contemplatio*; & alios statim referemus. Potest autem hæc conclusio intelligi, vel de tempore, quo vigilabat, & hoc sensu non solum est verisimilis, sed etiam certa, quia quamdiu ratione usa sit, sine ulla intermissione semper est bene operata, ut recte dixit Ambrosius lib.2.de virginibus in principio. Et patet, quia cum haberet perfectum dominium suorum actuum, nunquam est indeliberate operata; nec vero cessare omnino poterat ab omni actu externo, & interno: tum quia hoc fere est humano modo impossibile: tum etiam quia in homine utente ratione, & potente advertere, nonnulla culpa esset, sic otiosum manere. semper ergo ex quo permanentem usum rationis habuit, aliquem actum liberum exercuit, vel internum tantum, vel simul externum: ergo continue bene operata est: ergo continue meruit: utraque consequentia constat ex principiis positis. Alio ergo modo intelligi potest conclusio etiam de tempore, quod somno tribuebat, & hoc sensu est incerta, sed quod sit verisimilis probari potest. Primo testimonio Bernardini Senensis dicto ser. 51. art. 1. Ubi ex sua, & aliorum sententia dicit, non fuisse somno impeditam, quominus libere in Deum converti posset, & affert conjecturam, quia hoc privilegium aliquibus sanctis pro aliquo vitæ tempore concessum est. Accommodat etiam illud Jerem. 1. *Virgam vigilantem ego video.* Idem habet in 3.opere sermonum tractatu de B.Virgine serm.4. art.1.c.2. ubi dicit, etiam cum dormiebat, fuisse Virginem in altiori contemplatione, quam fuerit aliquis alius dum vigilaret. Unde illi attribuit verba illa Cant. 5. *Ego dormio, sed cor meum vigilat.* Quæ eleganter de Virgine exponit Rupertus lib.5. in Cantic. initio, ubi inter alia inquit. *Multarum quoque animarum fuit, & est, non solum secundum similitudinem otio sancto dormire, id est, a terrenis curis vacare, & in cælestibus per contemplationem corde vigilare: verum etiam eodem modo, quo & Jacob dormivit, secundum corpus dormire, & secundum animam, cælestia videre; sed tu, o Cælum Dei, unica sedes Domini, in utroque vigilandi modo cunctis mortalibus, sive terrenis hominibus longe eminentior extitisti, longe studiosior ad contemplandum eum in quem desiderant angeli prospicere, atque aptior fuisti.* Favet huic sententiæ Ambrosius lib.2. de Virgin. in principio dicens; *Dormire non prius cupiditas, quam necessitas fuit: & tamen, cum quiesceret corpus, vigilaret animus, qui frequenter in somniis aut lecta repetit, aut somno interrupta continuat, aut disposita gerit, aut gerenda pranunciat.* Quæ verba tractans Canisius lib.1.c.13. in hanc sententiam inclinat, quam etiam tenet Bernardinus Bustis in Mariali 3.p. serm. 1. p. 3. & Dionys. Richelius in illud Cantic.5. *Ego dormio, & cor meum vigilat* art.18. Et confirmari potest ex August. 5. contra Julian.c.9. Ubi de hominibus in statu innocentiæ inquit: *Tam felicia erant somnia dormientium, quam vita vigilantium.* Ergo majori ratione possumus de B. Virgine dicere, tam felicem fuisse dormiendo, quam vigilando. Quidquid enim perfectionis gratiæ in illo statu communicatum est, illi non est denegatum. Ex quo aliam sumo confirmationem, quia angelis sanctis datum est, ut ex quo in primo instanti suæ creationis conversi sunt in Deum, nunquam ab illius actuali amore cessaverint; sed hoc donum maxime pertinet ad perfectionem charitatis, & sanctitatis; ergo credi potest communicatum esse B.Virgini. Præterea, si verum est B. Virgini datam esse aliquam scientiam, seu cognitionem per se infusam, qua uti posset sine conversione ad phantasmata, facile intelligimus etiam in somno potuisse illa scientia uti, & consequenter meritorie per voluntatem operari, quia hæc non pendet a corpore, si intellectus expeditus sit ad cogitandum, & proponendum objectum: est autem probabile B.Virginem præditam fuisse hac scientia, vel toto, vel majori tempore vitæ suæ. Est ergo verisimilis hæc sententia, quamquam in re adeo incerta, ut nihil constanter affirmare possimus.

Addo tamen, licet demus hoc meritum propter somnum, & corporis imbecillitatem interdum interruptum esse: nihilominus tam brevem fuisse illam moram, totque divinis cogitationibus fuisse interceptam, ut morali quodam modo possit hoc meritum appellari continuum. B. enim Virgo partim propter optimam corporis temperiem, partim propter moderatissimam vivendi rationem exigui temporis somno indigebat, & ex virtute perfecta, qua corpus suum affligebat, magnam etiam illius temporis partem vigiliis, & orationi tribuebat. Unde Bernardinus, ac Bonaventura, & Canisius supra, varias revelationes referunt, quibus nonnullis hominibus parefactum fuit, solitam fuisse B. Virginem fere integras noctes insomnes meditando, ac orando traducere, & ipso eo tempore, quo dormiebat, credi potest solitam fuisse, præ nimia charitate, qua Deum diligebat, frequenter excitari a somno, ac statim animum suum in Deum elevare. Hoc enim experimento constat accidere, & ex divina gratia concedi multis, qui divina charitate flagrant, præsertim eo tempore, quo de rebus divinis frequentius cogitant, & in actibus divini amoris sæpius, ac ferventius exercentur: hæc enim animi promptitudo, atque facilitas ad ejiciendos hujusmodi motus in Deum major fuit, ac perfectior in B. Virgine a principio vitæ, quam fuerit in quocumque alio sancto eo tempore, quo majorem perfectionem, & devotionem consequutus est, ut ex supra dictis de perfectione primæ sanctificationis Virginis satis constat.

SECTIO III.

An B. Virgo aliquod augmentum gratiæ obtinuerit ex opere operato, & quibus modis.

QUod B.Virgo magnum gratiæ augmentum ex opere operato fuerit consequuta, dubitari non potest, quia non fuit pejoris conditionis, quam alii justi: nec sacramenta fuerunt in illa minus efficacia; imo eo quidem magis, quo meliori dispositione illis utebatur. Solum ergo necesse est, ut modos, seu tempora hujus augmenti distinctius aperiamus, & explicemus. Possunt autem ad tria capita revocari. Primum est sacramentum illud, quod in remedium originalis peccati fœminis applicari solitum erat; in illo enim gratia dabatur non proprie ex opere operato, sed ad modum ejus, id est præter omne meritum suscipientis, sicut dabatur in circumcisione, & in remedio legis naturæ: præsertim quando infantibus applicabantur, ut infra dicemus agentes de sacramentis in genere. Certum est autem B.Virgini paulo post ejus nativitatem applicatum esse hoc sacramentum, sicut Joannes Baptista circumcisus fuit, etiamsi in utero matris fuisset sanctificatus. Extraordinaria enim Dei sanctificatio non obstat, quominus ordinaria remedia contra peccata applicari debeant, præsertim cum hæc supernaturalia, & divina mysteria non sint hominibus nota: ergo in hoc sacramento datum est Virgini aliquod augmentum gratiæ ad modum operis operati. Quia hæc gratia infallibili lege dabatur per tale sacramentum, & B.Virgo eo potissimum tempore capax erat augmenti gratiæ, & prior sanctificatio non reddiderat illam incapacem hujus sacramentalis gratiæ.

Sacramentum pro remedio originalis peccati [illegible] Mariæ est augmento gratiæ susceptio.

tiæ.

tiæ. Notavit hoc Paludan. in 3.d.3. q.2. paulo ante solutiones principalium argumentorum.

Alterum caput continet usum sacramentorum novæ legis, & fructum eorum, de quibus similiter certum est, non caruisse Virginem fructu illorum, quibus est usa, quamquam Sotus in 1. sect. citatus in hoc dubitaverit, cujus sententiam Sotus, & alii ibidem citati, merito rejiciunt. Est enim certum principium fidei, hæc sacramenta conferre gratiam non ponentibus obicem. Solum ergo superest, ut dicamus, quibus sacramentis novæ legis Deipara usa fuerit; & quidem de tribus constat non fuisse Virgini collata. Primum est Ordo, cujus non erat capax propter fœmineum sexum. Secundum est Pœnitentia, cujus materiam non habuit, & ideo illud suscipere non potuit. Tertium fuit Matrimonium, quod a Virgine contractum non est, postquam in sacramentum novæ legis est institutum. De duobus vero certum est, illa suscepisse: primum est sacramentum Baptismi, ut omnes Theologi docent, & Euth. Joan. 3. *Scribunt*, inquit, *quidam Apostolorum temporibus proximi, quod Christus Petrum, & Virginem matrem baptizaverit: Petrus vero reliquos Apostolos*: quibus verbis videtur explicari historia, quam ex Evodio refert Nicephorus lib. 2. c. 3. Ubi dicit Christum manibus suis Petrum *tantummodo* baptizasse, explicandum autem videtur, ut illa dictio exclusiva non excludat Virginem Christo conjunctissimam, quæ non est eisdem legibus, quibus cæteri, comprehendenda. Ratio vero est, quia præceptum Baptismi omnibus generatim propositum est, & verbum illud: *Nisi quis renatus fuerit*, neminem excipit; neque oportet, ut nos B. Virginem ex aliquo speciali privilegio excipiamus, cum nec fundamentum habeat, neque ad ejus perfectionem pertineat. Secundo, quia hoc decuit ad exemplum aliorum fidelium. Tertio, quia per Baptismum constituuntur, & signantur membra Ecclesiæ, prout a Christo institutæ, cujus perfectissimum membrum debuit esse B. Virgo. Tandem quia per Baptismum datur potestas utendi sacramentis novæ legis, sacratissima autem Virgo eis uti debuit, præsertim Eucharistia.

Sacramentum ordinis, pœnitentiæ, & Matrimonii Virgo non suscepit.

Maria Virgo Christi manibus baptizata.

Alterum ergo sacramentum, quod certum est B. Virginem frequenter accepisse, est Eucharistia. Primo, quia usus hujus sacramēti est in præcepto divino, quod eadem ratione, qua præceptum Baptismi, Virginem comprehendebat. Secundo, frequentia ejus est in consilio, & per sese honestissima, & utilissima, & valde conformis eximiæ charitati Virginis erga filium. Tertio, quia legimus Act. 2. in Primitiva Ecclesia fideles omnes vel quotidie, vel frequenter usos esse hoc sacramento; ergo multo magis B. Virgo hanc consuetudinem observavit.

Eucharistiæ sacramentum frequenter Virgo suscepit.

His duobus adjungi potest tertium Confirmationis sacramentum, nam licet reveta illud non receperit quoad signum visibile, in quo ratio sacramenti consistit, recepit tamen characterem, gratiam, & abundantiam Spiritus Sancti, quæ sunt effectus illius sacramenti. Sicut enim Apostoli in die Pentecostes præter omne meritum suum receperunt quasi ex opere operato Spiritum Sanctum, & perfectissimum confirmationis effectum, & ideo postea sacramentum ipsum non susceperunt, quia iterari non potest, ita majori ratione B. Virgo eodem die similem effectum, & donum perfectius, ac copiosius accepit.

Sacramentum confirmationis aliquo modo Virgo recepit.

Solum igitur de sacramento Extremæ Unctionis potest esse controversia. Multis enim indecens, ac indecorum videtur, quod B. Virgo illo munita fuerit. Ita sentit Palud. in 4. dist. 23. q. 3. art. 2. Supplementum Gabrielis q. 1. dub. 3. & Victoria in sum. n. 222. Fundamentum esse potest, vel quia B. Virgo erat incapax hujus sacramenti, quoniam institutum est pro iis tantum, qui aliquando actualiter peccaverunt, ut constat ex forma illius, in qua dicitur: *Remittat tibi Deus, quidquid peccasti per visum, auditum, &c.* B. autem Virgo nunquam actualiter peccavit: sicut ergo, quia hoc sacramentum institutum est pro infirmis ægritudine corporali, ideo dari non potest sanis, ita quia institutum est pro iis, qui actuali labe peccati aliquando infecti fuerunt, ideo dari non potest iis, qui nunquam peccaverunt. Vel secundo, licet admittamus B. Virginem fuisse capacem hujus sacramenti, videtur tamen indecens, ut ungeretur: tum quia non decuit deprecari illi remissionem actualium peccatorum: tum etiam propter honestatem, præsertim cum illo non indigeret, nec ratione effectus, nec ratione alicujus præcepti divini, quod nullum esse creditur de tali sacramento.

Alii vero existimant B. Virginem ante mortem unctam fuisse. Ita docuit Albert. Magn. in Mariali c. 72. & 74. cujus sententiam referens Antonin. 3. p. tit. 14. c. 8. §. 3. *Ponit*, inquit, *Albertus, quod B. Maria in morte se fecerit inungi, sicut etiam communicavit, & hoc non quia indigeret, cum nullum peccatum etiam veniale, nec reliquiæ peccati essent in ea, sed ut præberet fidelibus in omnibus exemplum humilitatis, & vitæ Christianæ*. Et hanc sententiam sequutus est Sylvester in Rosa aurea tract. 3. de quæst. impertinentibus casu 53. & Bernardinus de Busto. 4. parte principali ser. 11. part. 3. Canisius etiam lib. 1. de B. Maria c. 9. in hac est sententia, dum laudat Albertum supra c. 81. dicentem B. Virginem omnia sacramenta novæ legis suscepisse *præter Ordinem*, quod verbum, vel correctione, vel pia aliqua interpretatione indiget, ut ex dictis patet, debuisset enim matrimonium, & pœnitentiam excipere. Supponit vero hæc sententia non esse de necessitate hujus sacramenti, ut persona, cui tribuitur, aliquando peccaverit actualiter: sed satis esse, ut habeat usum rationis, & consequenter, quod in se est, peccare possit, & a dæmone tentari, ut graves Theologi docent in 4. d. 23. Bonavent. Richard. Gulielmus de Rubio, Major, & alii. Quia hoc satis est ad primarium effectum, propter quem per se primo hoc sacramentum est institutum, scilicet ad consortandum hominem in ultima pugna, præbendo auxilium adversus insidias inimici, quæ eo tempore solent esse vehementiores, simulque spiritualem sanitatem præstandam, si homo illa indiguerit, atque etiam corporalem, si illi expedierit. Ita enim graves Theologi hunc effectum explicant, ut suo loco uberius dicemus, & interim videri possunt Petrus Sotus lect. 2. de hoc sacramento, & Palatius in 4. d. 23. disputat. 2. conclus. 1. homo autem adultus, quamvis nunquam peccaverit, ex se capax est hujus effectus, & verba formæ circa illum vera erunt in sensu conditionali, scilicet, *si quid peccasti*. Hoc enim modo ordinatum est hoc sacramentum ad peccata, vel eorum reliquias delendas, ut ex verbis Jacobi c. 5. colligitur, *si in peccatis est, dimittentur ei*. Ergo licet B. Virgo nunquam peccaverit, capax fuit effectus hujus sacramenti, quia capax fuit gratiæ, & spiritualis auxilii, quo adversus insidias inimici in ultima pugna ita muniretur, ac si illi objiciendæ essent, nam simpliciter libertatem habuit, quamvis divinitus esset in bono confirmata.

Judicium inter has sententias pendet ex principiis pertinentibus ad sacramentum extremæ unctionis, scilicet, quod sit subjectum capax illius, quis effectus, & quæ forma. Ne igitur hoc loco hæc omnia sine sufficienti probatione, & examine definiamus, respondeamus tantum sub conditione, si ut homo sit capax hujus sacramenti, necessarium non est, quod actualiter peccaverit, B. Virginem fuisse capacem illius, si autem fuit capax illius, verisimilius esse illud suscepisse, tum propter fructum ejus, tum propter fidei, ac fidelium ædificationem, & humilitatis exemplum. Neque enim ex parte formæ est ulla indecentia, tum quia facile intelligi potest, concessum esse in hoc peculiari casu aliquod speciale privilegium. Tum maxime, quia sensus illius est conditionalis, vel (ut ita dicam) potentialis, id est: *Remittat tibi Deus, si quid peccasti*, vel conferat Deus tibi gratiam sufficientem ad delendam omnem maculam, quæ per sensus contrahi solet. Neque etiam ex parte materiæ erat hoc indecens, quia semper applicatur cum summa honestate.

Tertium caput hujus augmenti constitui potest in aliquibus temporibus, vel opportunitatibus, in quibus B. Virgo immediate a Deo suscepit singularem sanctificationem, seu augmentum ejus. Hujusmodi intelligimus fuisse instans illud, in quo filium concepit, ut omnes Theologi in 3. d. 3. sentire videntur. Qui dicunt, sicut in conceptione sua accepit primam sanctificationem, præter omne meritum, & præter omnem sacramentalem sanctificationem, sed ex singulari privilegio: ita in conceptione filii accepisse præter omne meritum singularem perfectionem sanctificationis, ob novam, & admirabilem præsentiam divini Verbi, juxta verbum Angeli dicentis: *Spiritus sanctus superveniet in te*. Et hoc modo sensit aperte D. Th. supra q. 27. art. 3. tunc fuisse illi sublatum fomitem peccati, qui juxta illius sententiam, antea tamen fuerat ligatus, & art. 4. docet gratiam Virginis

In conceptione filii Virgo singulariter ornata.

in filii conceptione fuisse quodammodo consummatam. Idem late Durand. supr. q. 3. Scotus etiam, & reliqui, quos sect. 1. retuli, dum ajunt, tam perfectam fuisse in eo instanti gratiam Virginis, ut amplius crescere non potuit, hoc necessario supponunt. Idem aperte docent Damasc. Rupertus, ac Bernardinus ibi citati, Bernardus sæpe in homiliis super *Missus est*, Laur. Justin. serm. de Annunt. Denique Athan. serm. de SS. Deipara inquit: *Tunc descendisse Spiritum S. in Virginem cum omnibus suis virtutibus essentialibus, imbuentem eam gratia, & virtute*; & infra excludit errorem, *putantium tantum vim quandam, & energiam illi datam esse Spiritus, ut incarnatio perficeretur.* Et paulo post subdit; *secundum orthodoxorum dogmatum rectitudinem virtute, & spiritu esse impletam Virginem, tum ut corpus ejus sanctificaretur, tum ut salutarem illum fœtum concipere posset.* Unde Euseb. Emi. hom. super *Missus est*, in feriam 4. Domin. 4. Adventus. *Cum gratia*, inquit, *plena sit priusquam concipiat, post conceptionem quanta abundavit?* Et Albertus M. in Mariali c. 69. quem imitatur D. Th. opusc. 60. art. 3. triplicem distinguit plenitudinem gratiæ Virginis; aliam vocat *sufficientiæ*, quam habuit a principio; aliam *abundantiæ*, quam dicit habuisse in filii conceptione: aliam *singularis excellentiæ*, quam in toto vitæ decursu consecuta est. Denique afferri potest conjectura, quia quando B. Virgo visitavit Elisabeth, propter Christi præsentiam & Joannes fuit sanctificatus, & Elisabeth gratia impleta: quid ergo mirum, quod divinum Verbum ingrediens uterum Virgini singulari modo illam sanctificaverit. De hoc ergo augmento nullus sine temeritate dubitare potest. Alia vero sunt tempora, de quibus simile quidpiam probabiliter conjectare possumus, quamvis sit res minus certa, hujusmodi sunt dies nativitatis Christi, dies mortis, vel resurrectionis ejus: de die vero Pentecostes jam diximus.

SECTIO IV.

Quantam gratiæ perfectionem, ac intensionem fuerit B. Virgo consequuta.

HActenus varios modos explicuimus, quibus B. Virgo toto tempore vitæ suæ in gratia, & sanctitate crevit, reliquum est, ut tandem concludamus, & explicemus cumulum gratiæ, quem toto illo tempore congregavit, id est, in quo gradu, & intensione gratiam habuit in instanti mortis suæ. In qua re unum tantum est certum, scilicet, eam gratiam fuisse intensiorem, quam sit in supremis Angelis, vel hominibus sanctis. Sicut enim de fide est, Deiparam in perfectione beatitudinis esse omnibus superiorem, ita etiam certum est in intensione gratiæ, omnes antecellere, quia perfectio beatitudinis perfectioni gratiæ respondet. Et hoc etiam facile ostendi potest ex his, quæ de prima sanctificatione, & meritis B. Virginis hactenus tractata sunt. Solum ergo desiderari potest, ut explicemus, quanta fuerit hæc excellentia, vel quis excessus hujus gratiæ Virginis respectu gratiæ cullate reliquis sanctis, vel singulis, vel omnibus simul sumptis. Quæ res cum nec revelatione manifesta sit, nec certa ratione ostendi possit, vix tractari potest, nedum a nobis definiri, quia non possumus vere dicere B. Virginem tot habuisse gradus gratiæ, neque plures, neque pauciores. Nihilominus tamen conandum nobis est, vel sub ratione aliqua communi, & universali, vel per comparationem ad alios sanctos, perfectionem, & excellentiam hujus gratiæ, quoad fieri possit, explicare.

Dico ergo primo, B. Virginem in fine vitæ pervenisse ad summam, & (ut ita dicam) pene immensam gratiæ perfectionem, & intensionem. Probatur primo ex modo loquendi sanctorum Patrum. Damascenus enim orat. 2. de Assumpt. *gratiæ abyssum*, Virginem vocat; Epiphanius orat. de laudibus Virg. *Gratia*, inquit, *sanctæ Virginis est immensa.* Et infra vocat eam, *mare spirituale habens gemmam cœlestem Christum*, & infra; *solo Deo excepto cunctis superior existis, cui prædicanda, neque hominum, neque Angelorum, lingua sufficit.* Sic etiam Anselmus de excellentia Virg. c. 3. inquit; *Nullus hominum, vel Angelorum penetrare potest immensitatem divini amoris erga Virginem.* Et infra; *Ineffabilis est, & stupenda omni seculo hujus mulieris gratia, & exaltatio.* Et cap. 8. post multa concludit; *Quid amplius dicere possum, Domina, immensitatem quippe gratiæ, & gloriæ, & felicitatis tuæ considerare incipienti, & sensus deficit, & lingua fatiscit.* Sic etiam Bernardus serm. 4. de Assumptione, *ineffabile* vocat privilegium meritorum sanctissimæ Virginis, & Bernardin. dicto serm. 51. tantam dicit esse perfectionem Virginis, *ut soli Deo cognoscenda reservetur.* Multa similia habet Andreas Cretensis orat. de dormitione Virginis, ubi inter alia vocat eam *omnis sanctitatis sanctissimum thesaurum.* Ephrem quoque in orat. de laudibus Virginis inter alia inquit: *Sanctior Cherubin, sanctior Seraphin, & nulla comparatione cæteris omnibus superis exercitibus gloriosior.* Bonaventura in speculo Mariæ cap. 5. *Immensa certe fuit gratia, qua ipsa fuit plena.* Denique verba illa, quæ supra ex Ignatio citavimus, quibus in epistola 1. ad Joannem eam vocat *cœleste prodigium, & sacratissimum spectaculum*, satis indicant hanc gratiæ immensitatem.

Gratia virginis in hac vita immensa prope.

Secundo, explicatur conclusio rationibus. Prima, quia supremus inter sanctos Angelos valde intensam habet gratiam, ita ut verisimile sit nullum sanctorum hominum ad eam gratiæ perfectionem pervenisse, solis Christo & Virgine exceptis: pervenit autem ille supremus Angelus ad eam gratiæ perfectionem, per unum, vel ad summum, duos actus fidei, spei, charitatis, religionis, obedientiæ, humilitatis, & aliarum virtutum, si fortasse illos in brevissimo illo intervallo, quo fuit viator, exercere potuit. Est enim communis Theologorum doctrina angelum in primo instanti per aliquem actum se disposuisse ad primam gratiam recipiendam, & in secundo perfecte, & ex toto conatu operando, illam consummasse. Ex hoc ergo concluditur ratio. Nam B. Virgo in primo instanti suæ sanctificationis perfectiorem gratiam assequuta est, quam supremus Angelus in sua prima sanctificatione, sed B. Virgo non duobus, aut tribus, sed pene infinitis actibus perfectis, & ex toto conatu, atque tota efficacia suæ gratiæ, & charitatis elicitis, ejusdem gratiæ augmentum, & perfectionem promeruit; ergo est pene immensum hoc augmentum. Utraque assumptio in superioribus probata est; consequentia vero solum consideratione indiget, & (ut ita dicam) enumeratione frequentissimorum actuum charitatis, & aliarum virtutum, quos B. Virgo sexaginta annorum spatio exercuit.

Secundo ut hoc amplius explicetur, suppono actus amoris Dei elicitos a charitate esse meritorios augmenti ejusdem charitatis, & consequenter gratiæ, & gloriæ secundum totam latitudinem graduum, eorumque æqualitatem, & adæquationem, ita ut si actus sit ut quatuor, mereatur quatuor gradus augmenti gratiæ, & sic de reliquis. Et quidem quod ii actus meritorii sint secundum totam latitudinem suam augmenti habitus, certum esse censeo, quia si solum essent meritorii secundum excessum actus remissi, vel æqualis, nullius essent valoris, ac meriti, quod plusquam falsum esse censeo, & repugnans doctrinæ Concilii Trident. Sess. 6. ut latius in prima secundæ docetur. Quod vero hoc augmentum fit cum prædicta æqualitate, & proportione, non de omnibus actibus meritoriis, sed de solis perfectissimis actibus charitatis asseritur, non ut certum, sed ut verisimilius, quia sicut in prima sanctificatione si quis dispositus per actum charitatis ut quatuor, habitum æqualem suscipit ex vi talis dispositionis, ita etiam pari, vel majori ratione, qui post justificationem primam similem actum operatur, totidem gradus augmenti, & perfectionis habitus consequitur: quia in hoc actu intercedit meritum de condigno, quod non invenitur in prima dispositione. Præterea sicut hi actus charitatis sunt nobilissimi, ita etiam sunt efficacissimi ad meritum, & augmentum ejusdem charitatis; ergo rationi consentaneum est, ut tot gradus mereantur, quot in se habent. Ex hoc ergo principio concluditur, gratiam sæpissime fuisse effectam duplo majorem quam antea erat, quia (ut supra ostendi) operabatur ex tota virtute gratiæ, & motionis divinæ, igitur eliciebat actus æquales, vel majoris intensionis, quam esset habitus: ergo per singulos actus hujusmodi ita crescebat illa gratia, ut fieret duplo major, quam in principio erat: sed hi actus numero, & multitudine fuerunt pene infiniti, ut ex dictis etiam patet; ergo.

Tertio considerandum ulterius est posteriores actus hoc modo, & cum hac perfectione elicitos semper extitisse duplo majoris meriti, quam priores, quia semper procede-

cedebant ex habitu facto intensiori per priorem actum secundum totam latitudinem ejus. Unde si prior gratia Virginis fuit, v.g. ut centum, & per illam operata fuit, ut centum, gratia effecta est ducentorum graduum; si ergo postea gratia illa operabatur secundum totam activitatem suam, efficiebat actum habitui proportionatum, vel intensiorem: ergo ulterius talis gratia per talem actū in duplo augebatur: ergo si hoc modo iterum, atque iterum, ac sæpissime, & gratia augeatur per actus, & aucta eliciat meliores actus, & a melioribus melius augeatur, in fine augmenti tanta erit perfectio, ut vix possit humano ingenio comprehendi. Hic autem discursus præter principium positum de merito actus secundum totam latitudinem, supponit aliud, scilicet statim dari homini totum augmentum, quod per hujusmodi actus meretur. Sed hoc quam sit verum, & rationi consentaneum ex dictis in secunda sectione constat. Nam licet de merito fundato in actibus, in quibus homo non operatur, quantum potest, nec facit totum, quod in se est, magis sit controversum, ac dubium, an statim detur augmentum illi respondens: tamen de merito illorum actuum, in quibus homo facit totum quod in se est, nulla videtur esse posse ratio dubitandi. Præsertim quia etiam de merito actuum remissorum verisimilius est statim habere effectum augmenti gratiæ sibi respondentis, quia meritum de se est sufficiens causa præmii.

Quarto ex eisdem principiis potest amplius explicari hæc perfectio: nam ex illis manifeste sequitur B. Virginē in fine vitæ suæ potuisse tot gradus gratiæ uno actu mereri, quot in toto tempore superioris vitæ, per omnes actus, & modo sanctificationis, & augmenti ejus, fuerat consecuta. Quia ille actus eliciebatur ab actu sic intenso, ex tota virtute, & efficacia sua, & ex toto conatu, & auxilio sibi proportionato; ergo merebatur per talem actum tot gradus gratiæ, & charitatis, quot antea habebat, vel certe plures; ergo multiplicando hujusmodi actus, pene immensum, & incomprehensibile erit tale augmentum.

Objectio. Contra hanc assertionem nihil invenio, quod possit difficultatem parere, nisi fortasse quod aliquibus videri poterit incredibile tale, ac tantum augmentum, quia excellentiam, ac magnitudinem ejus capere non possunt.

Responsio. Si tamen quis consideret Deiparæ dignitatem pene infinitam, & initium sanctificationis ejus, quod fundamentum habuit in montibus sanctis, seu in culmine sanctitatis, & progressum vitæ ejus admirabilis, ac divinæ, non hæsitabit ob admirationem: sed facile (ut existimo) intelliget totam hanc gratiæ perfectionem optime in B. Virgine convenire.

Objectio. Dices: hinc sequi videtur, quemlibet justum, vel sanctum, si aliquo tempore merendo perseveret, præsertim postquam ad perfectionem pervenit, brevi tempore posse consequi ingens gratiæ augmentum: nam principia posita eadem fere proportione applicari possunt.

Responsio. Respondetur non esse similem rationem, primo, quia reliqui semper habent impedimentum fomitis, & raro operantur secundum totam latitudinem habituum, præsertim si sint valde intensi. Deinde quia etiam, cum ad eam perfectionem deveniunt, vix attingunt primam gratiam, quam vel B. Virgo, vel primus Angelus in sua prima sanctificatione obtinuerunt.

Augmentum charitatis, & gratiæ Virginis in fine vitæ quantum.

Dico secundo: Probabiliter credi potest B. Virginem consequutam esse plures gradus gratię & charitatis, quam sint in omnibus sanctis hominibus, & Angelis, etiam collective sumptis: itaque si mente concipiamus ex multitudine gratiarum sanctorum omnium unam intensissimā gratiam consurgere (quod solum explicandæ rei gratia dictum sit) non adæquaret intensionem gratiæ Virginis. Conclusio hæc ab Scholasticis, antiquisque scriptoribus non disputatur, & ideo fortasse in terminis a nemine reperietur asserta, sicut etiam neque negata est, neque improbata: fit tamen probabilis, & verisimilis, tum testimoniis, & conjecturis adductis in prima conclusione, tum etiam iis quas nunc adjiciemus. Primum enim sancti Patres, ubicumque loquuntur de gratia Virginis, & gloria, (perinde namque est) tam magnifice de ea sentiunt, & loquuntur, ut non solum prædictam perfectionem, sed majorem etiam illi tribuere videantur. Ildephonsus ser. 2. de Assumpt. *Sicut est incomparabile quod gessit, & ineffabile, quod percepit, ita est incomprehensibile præmium gloriæ, quod meruit.* Andreas Cretensis serm. de dormit. Deiparæ talem, ac tantum dicit esse statum glorię Virginis, *ut quia nec discerni possit, honoretur silentio.* Et infra. *Quæ habes cum aliis non comparabilem appellationē, quæ excepto Deo solo es omnibus altior.* Ac denique concludit; *O sancta, & sanctis sanctior, & omnis sanctitatis sanctissime thesaure.* Petrus Damianus serm. de Assumpt. *Virgo*, inquit, *inter animas sanctorum, & Angelorum choros supereminens, & evecta, merita singulorum, & omnium titulos antecedit*; ubi illæ duæ particulæ, *singulorum*, & *omnium*, energiam aliquam habere videntur; & ibidem, ita dicit superare Virginem alios sanctos in gratia, sicut Sol in luce, & claritate stellas excedit, ac tandem de eadem Virgine sic loquitur; *In illa inaccessibili luce perlucens, sic utrorumque spirituum habebat dignitatem, ut sint quasi non sint, & comparatione illius nec possint nec debeant apparere.* Et serm. de nat. Virg. *Quid grandius Virgine Maria, quæ magnitudinem summæ divinitatis intra sui ventris conclusit arcanum? Attende Seraphim, & videbis quidquid majus est, minus Virgine, solumque opificem opus istud supergredi.* & infra; *gloria, quæ eam ex hoc mundo transeuntem excepit, principium ignorat, nescit finem, de qua nihil aliud possumus dicere, nisi quia gloriosa dicta sunt de te gloria Dei.* Et serm. de Annunt. *Hæc est, in quam dulcis Dominus cum omni sua dulcedine supervenit. Cum enim fecerit Deus omnia opera sua valde bona, hoc melius fecit, consecrans sibi in ea reconciliatorium aureum.* Damascenus orat. 1. de dormit. Virg. satis post medium: *Dei matris*, inquit, *& servorum Dei infinitum est discrimen.* Chrysostomus in liturgia primum negat aliquid esse in tota rerum universitate, quod cum B. Virgine comparari queat. Deinde eam vocat *incomparabiliter gloriosiorem, quam Seraphim.* Et in ser. quem Ecclesia refert in festo nativ. B. Virg. *Magnum revera miraculum, fratres dilectissimi, fuit semper B. Virgo Maria. Quid namque illa majus, aut illustrius ullo unquam tempore inventum est, seu aliquando inveniri poterit? hæc sola cœlum, ac terram amplitudine superavit. Quidnam illa sanctius? non Prophetæ, non Apostoli, non Martyres, non Patriarchæ, non Angeli, non Throni, non Dominationes, non Seraphim, non Cherubim, non denique aliud quidpiam inter creatas res visibiles, aut invisibiles majus, aut excellentius inveniri potest.* Nihil ergo Chrysost. excipit, sive B. Virgo cum singulis, sive cum omnibus sanctis comparetur. Unde Ephrem orat. de laudibus Virg. *Nulla*, inquit, *comparatione omnibus superis exercitibus gloriosior, præstantissimum orbis terræ miraculum, omnium sanctorum corona ob fulgorem inaccessa.* Lauren. Justin. in ser. de Assumpt. apertius inquit: *Merito quidquid honoris, quidquid felicitatis habebatur in singulis, totum abundabat in Virgine. Hinc sanctorum admiratio de Maria.* Anselmus de laudibus Virg. c. 9. *Pura sanctitas, & sanctissima puritas piissimi pectoris ejus omnem omnis creaturæ puritatem sive sanctitatem transcendens, incomparabili sublimitate hoc promeruit, ut reparatrix perditi orbis dignissime fieret*, &c. quæ subjungit, quæ ad eamdem rem confirmandam plurimum valent. Et hoc ipsum confirmat, quod Bonaventura opusc. de laudibus Virginis cap. 7. ex sententiis Patrum docet, Dei gloriam magis in sola Virgine, quam in cæteris Dei operibus pure creatis relucere, atque adeo perfectiones omnes in cæteris rebus divisas, ac distributas in Virgine beata excellentiori modo esse congregatas. Et accommodat verba illa: *Omnia flumina intrant in mare & mare non redundat.* Quia omnia flumina gratiarum intrant in Mariam, & dignitatem ejus non excedunt. Unde *sicut in mari*, inquit, *aquarum, ita in Maria sunt congregationes gratiarum.* Quod Hieron. verbis confirmat, dicentis; *Cæteris per partes præstatur, Mariæ vero simul se tota infudit gratiæ plenitudo.* Affert etiam id Eccl. 24. *in plenitudine sanctorum detentio mea*, & cum Bernardo sic explicat: *Ideo in plenitudine sanctorum Maria detentio fuit, quia in mirifica perfectione sua, plenitudo perfectionis omniū sanctorum illi non defuit.* Quod postea declarat discurrendo per singulas virtutes, & gratiarum genera: possumus autem eadem ratione per omnes gradus gratiæ sanctificantis discurrere: horum enim collectio, & congregatio multo magis ad illius perfectionem pertinet. Et ad hoc confirmandum conferre possunt, quibus supra disp. 3. ostendimus, quidquid donorum gratiæ divisum est in reliquis sanctis, totum fuisse collectum in Virgine. Quamobrem Hierony. eam vocat, *hortum deliciarum, in quo*

condi-

condita sunt omnia florum genera, & aduramenta virtutum; & Petrus Damianus supra *locum voluptatis* appellat, *quem Deus omnibus gratiæ divitiis cumulavit*.

Secundo principaliter fit verisimilis conclusio variis conjecturis. Prima sumitur ex dignitate matris Dei, quæ in suo genere est infinita. Nam Deus unicuique dat gratiam accommodatam statui, ac muneri suo, ut in principio hujus materiæ explicuimus: sed tota hæc gratiæ intensio, ac plenitudo optime convenit cum dignitate matris Dei. Primo, quia illa dignitas est altioris ordinis, & suo modo infinita: unde etiamsi in infinitum illa gratia intenderetur, nunquam excederet terminos, aut debitam proportionem illius dignitatis. Propter quod Euthyro. ser. de Zona Virg. & Andreas Cretensis ser. de dormit. Deiparæ, dixerunt; *Si quid, quod nos superat, in ea divina operata est gratia, nemo miretur intuens ad novum, & ineffabile, quod in ea peractum est mysterium ab omni infinitate infinities infinite exemptum.* Ergo, cum ex divina sapientia ad certum gradum definita fuerit illa gratia, verisimile est eam esse talem, tāque perfectam, ut omnes inferiores in se quodammodo complectatur. Sicut enim Anselmus dixit, *decuisse Virginem ea puritate nitere, qua major sub Deo nequeat intelligi*, ita dicere possumus decuisse ea sanctitate, & gratia perfici, qua nulla major in ulla pura creatura, neque in omnibus simul intelligatur. Et confirmatur, quia major est dignitas matris Dei, quam munera sanctorum omnium, & dignitates, etiamsi in unum congregentur; ergo optime huic dignitati respondet gratia, quæ omnium aliorum gratias superet. Propter quod S. Bernardin. ser. 15. de festivitatibus Virg dicit plus meruisse Mariam eo actu fidei, & obedientiæ, quo Angelo annuntianti filii conceptionem assentita est, & assentiendo sese condigne disposuit, ac de congruo meruit, ut esset mater Dei, quam meruerint omnes sancti omnibus actibus, ac meritis suis, quia videlicet eo actu meruit saltem de congruo eam dignitatem, cui excellentior gratia, & gloria quodammodo debetur. Et ad hoc accommodat verba illa Sapientis: *Multæ filiæ congregaverunt sibi divitias, tu supergressa es universas*. Ac tandem concludit tantam esse perfectionem Virginis, ut soli Deo cognoscenda reservetur. Dices: hac ratione probaretur, B. Virginem habuisse hanc gratiæ plenitudinem ab eo saltem instanti, in quo incepit esse mater Dei. Respondetur negando consequentiam: satis est enim, quod tunc habuerit totam hanc perfectionem quasi in radice, quia nondum pervenerat ad ultimum terminum perfectionis suæ: quamquam, si quis illud consequens concederet, fortasse non admodum erraret.

Objectio.

Respons.

Secunda ratio esse potest, quia Deus plus amat Virginem, quam reliquos sanctos omnes; ergo plus gratiæ illi confert, gratia enim respondet amori Dei erga personam, quam perfecte amat. Antecedens probatur, quia talis amor videtur debitus matri. Unde Augustinus (prout refert Bonaventura in speculo Mariæ c. 6.) ad Virginem sic loquitur: *Te ipse Rex Regum, ut matrem veram, & decoram sponsam præ omnibus diligens amoris amplexu sibi associat*. Et Anselmus lib. de excellentia Virginis c. 4. inde concludit amorem Dei erga Virginem esse majorem, quam erga alias creaturas, quia, quod carius amavit, illi servavit. *Ostendit ergo*, inquit, *amorem erga matrem, quo nullum putemus esse posse majorem*; & infra: *Quid ergo hic dicemus, est ne, putatis, ulla mens hominis, quæ modum hujus dilectionis, quam Deus ad hanc Virginē habuit, queat penetrare?* & infra: *Potestne, quæso, ullus hominum, aut Angelorum istius amoris immensitatem penetrare, vel dignitati honoris illius quidquam cogitatu percipere comparabile?* Hinc etiam Bernardinus dicto ser. c. 3. Christum potius venisse pro sola Virgine redimenda, quam pro cæteris omnibus hominibus, quod refert ex Glossa in id Canticorum 4. *Vulnerasti cor meum, soror mea, sponsa*, &c. Hinc etiam Methodius ser. de Purificatione Virginis ad eam sic loquitur; *Euge, quia debitorem illum habes, qui omnibus mutuatur, Deo enim universi debemus, tibi autem etiam ille debet*. Quocirca quod Abulensis t. Prologo in Matth. q. 59. simpliciter dixit, Christum plus diligere Ecclesiam, quam matrem suam, si sub Ecclesia matrem cōprehendat, indubitatum est, quia hoc modo comparatur totum cum parte, & hoc tantum recte probant, quæ adducit Christum maxime diligere Ecclesiam suam, quam *suo sanguine redemit* ad Ephesios 5. Si vero per Ecclesiam intelligit reliquum corpus Ecclesiæ excludendo Virginem (quomodo sumi debet, ut recte fiat comparatio) in hoc sensu falsum est, quod inquit, amorem Christi ad Ecclesiam esse incomparabiliter majorem, quam ad matrē suam, & Ecclesiam incomparabiliter majoris æstimationis esse apud Christum, quam matrem suam. Ratio autem illius est, quia Deipara est quædam pars Ecclesiæ, & redempta, sicut unus de Ecclesia. Quæ ratio in prædicto sensu nullius est momenti, quia etiam reliquum corpus absque Virgine non est tota Ecclesia, sed pars ejus, quæ licet multitudine, & extensione major sit, tamen B. Virgo intensive, & in valore, ac pretio est longe excellentior: & illius redemptio (ut cum Bernardino diximus) magis fuit a Deo intenta, quam reliquorum hominum. Potest vero confirmari hæc ratio, quia verisimile est, B. Virginem plus amare Deum, quam cæteros sanctos simul. Nam (ut recte dixit Bonaventura in speculo Mariæ c. 6. circa finem.) *Quid mirum, si præ omnibus diligat, quæ præ omnibus est dilecta?* Decuit enim inter matrem, & filium amorem mutuum esse perfectissimum, præsertim, quia tali filio a tali matre talis amor debebatur, habuit autem B. Virgo omnem perfectionem, quam habere debuit. Denique verisimile est B. Virginem hunc amorem & optasse, & petiisse; cur ergo dubitabimus illum impetrasse? Ponderat, & exaggerat hunc amorem eleganter Anselmus 5. lib. de excellentia Virginis c. 4. & inter alia sic Virginem alloquitur: *Et tu, o beatissima fœminarum, in quam fluxit tam copiosa, & supereminens gratia omnium gratiarum, quid animi quæso, gerebas ad eum, qui tibi hæc magna fecit?* quasi dicat, habuisse amorem divino amori consentaneum.

Maria magis Christo dilecta, quam Ecclesia.

Amor Virginis erga Deū quantus.

Tertia ratio iis non dissimilis colligi potest ex similitudine, ac proportione inter Christum, & Virginem. Diximus enim in priori tomo, gratiam creatā animæ Christi infusam, cum non fuerit infinita, (quia esse non potuit) fuisse tamen, quantum esse potuit, proportionatam dignitati capitis, & majestati Verbi Dei, & ideo in intensione superasse omnes aliorum hominum, & Angelorum gratias etiam simul sumptas; decuit autem Virginem esse Christo simillimam, & conjunctissimam; ergo in hac etiam perfectione, & intensione gratiæ debuit ad illius perfectionem cum debita proportione accedere.

Similitudo inter gratiam Christi & Virginis.

Dices: cum hæc excellentia conveniat Christo ratione suæ dignitatis, potius fit illi injuria, si Virginem ei faciamus æqualem. Respondetur, ideo diximus cum debita proportione, non cum æqualitate: Christi enim gratia tam ipsius Virginis, quam reliquorum sanctorum Angelorum & hominum gratias etiam simul collectas plurimū superat: gratia autem Virginis solum cum aliorum sanctorum gratiis confertur, & illas superare dicitur, & in hoc dicimus servari optimam proportionem, & similitudinem. Primo quidem quia (ut Bernardus dixit ser. de Nativitate B. Mariæ) Christus in Ecclesia est tanquam fons gratiæ: B. autem Virgo, ut aquæ ductus, reliqui vero sancti, ut rivuli; ergo in Christo ut in fonte congregantur omnes gradus gratiæ, qui tam ad aquæ ductum, quam ad rivulos fluunt; in Virgine vero, ut in aquæ ductu congregantur omnes, qui ad rivulos derivantur. Hoc enim modo, & in toto corpore Ecclesiæ est optima proportio, & inter Christum, & Virginem conveniens similitudo, & conjunctio.

Objectio.

Responsio.

Maria ut aquæ ductus gratiæ.

Deinde hinc potest quarta ratio formari. Nam quia gratia Christi respectu omnium est gratia capitis, ideo habet illam excellentiam; sed B. Virgo participat illam dignitatem, decet ergo, ut & gratia ejus illam perfectionem participet. Explicatur secunda propositio assumpta ex Sanctis Patribus, Irenæo lib 3. contra Hær. c. 33. *Sicut Eva inobediens facta, & sibi & universo generi humano causa facta est mortis, sic & Maria habens prædestinatū virū: tamen Virgo obediens, & sibi, & universo generi humano causa facta est salutis*; & infra; *Evæ inobedientiæ nodus solutionem accepit per obedientiam Mariæ, quod enim alligavit Virgo Eva per incredulitatem, hoc Virgo Maria solvit per fidem.* Quomodo dixit etiam Hieronymus in Ep. ad Eustochium de custodia Virginitatis; *Mors per Evam, vita per Mariam.* Latius Augustinus ser. 35. de sanctis: *Altior cælo est, de qua loquimur, abysso profundior, cui laudes dicere conamur. Hæc est enim, quæ sola meruit mater, & sponsa vocari, hæc primæ matris damna resolvit, hæc homini perdito redemptionem adduxit. Mater*

Ter enim generis nostri pœnam intulit mundo, genitrix Domini nostri salutem edidit mūdo, auctrix peccati Eva, auctrix meriti Maria: Eva occidendo obfuit, Maria vivificando profuit, illa percussit, ista sanavit. Ex quo principio inferius ita concludit. *Quid dicam pauper ingenio, cum de te quidquid dixero, minor laus est, quam dignitas tua meretur? Si cœlum te vocem, altior es. Si matrem gentium dicam, præcedis, si formam Dei appellem, digna existis, si dominam Angelorum vocitem, per omnia te esse probaris.* Similia multa habet ser. 51. & 17. de Nativ. Eleganter vero & copiose Petrus Chrys. ser. 140. *Quantus sit Deus, satis ignorat ille, qui hujus Virginis mentem non stupet, animum non miratur. Pavet Cœlum, tremunt Angeli, creatura non sustinet, natura non sufficit, & una puella sic Deum in sui pectoris capit, recipit, oblectat hospitio, ut pacem terris, Cœlis gloriam, salutem perditis, vitam mortuis, terrenis cum Cœlestibus parentelam, ipsius Dei cum carne commercium, pro ipsa domus exigat pensione;* & ser. 142. *ipse*, inquit, *Angelus miratur, omnes homines vitam meruisse per fœminam*. Hinc Bernardus ser. 2. de Assumpt. *Per te*, inquit, *accessum habemus ad filium, o benedicta, inventrix gratiæ, genitrix vitæ*; & ser. 2. Pentecostes; *Tunc*, inquit, *operabatur salutem nostram in media terra, in utero videlicet Virginis, qui mirabili proprietate terræ medium appellatur. Ad illam enim, sicut ad medium, sicut ad arcam Dei, sicut ad rerum causam, sicut ad negotium sæculorum respiciunt, & qui in cœlo habitant, & qui in inferno, & qui nos præcesserunt, & nos qui sumus, & qui sequentur: & nati natorum, & qui nascentur ab illis*; & infra; *In te Angeli lætitiam, justi gratiam, peccatores veniam invenerunt in æternum: Merito in te respiciunt oculi totius creaturæ, quia in te, & per te, & de te benigna manus omnipotentis, quidquid creavit, recreavit*: & similia multa habet in ser. *Signum magnum*, & in ser. de Nativit. Mariæ, quibus in locis indicat nullum gratiæ donum communicari hominibus nisi per Mariam, & inter alia inquit; *Maria omnibus facta est, sapientibus, & insipientibus copiosissima charitate se debitricem effecit, omnibus misericordiæ sinum aperuit, ut de plenitudine ejus accipiant universi, captivus redemptionem, æger curationem, tristis consolationem, peccator veniam, justus gratiam, Angelus lætitiam, tota Trinitas gloriam, denique filii persona humana carnis substantiam, ut nemo sit, qui se abscondat a calore ejus.* Subscribunt eidem sententiæ S. Ephrem. orat. ad SS. Virginem, ubi *mediatricem, & reconciliatricem* appellat; & S. Germanus ser. de Cœna Domini, latissime Petrus Damianus ser. de Annunt. & ser. de Assumpt. & ser. 1. de Nativ. Mariæ, quorum nonnulla verba infra afferemus tractantes de intercessione Virginis, & cultu illi debito. Si ergo omnia gratiæ dona per Virginem cæteris communicantur, rationi consentaneum est, ut in ipsa prius recipiantur. Quod si de gratiis, vel donis, aut virtutibus (ut ita dicam) diversarum rationum, nemo hoc negabit, propter dictam causam, & alias, quas in principio hujus materiæ adduximus, videtur sane, neque de gradibus, & intensione gratiæ id esse negandum, cum ad perfectionem sanctitatis hoc maxime pertineat. Unde recte dixit Bonav. supra; *Quid mirum, si omnis gratia ad Mariam confluxit, per quā tanta gratia ad cæteros diffluxit?* Et Laur. Justin. ser. de Annunt. *Magna*, inquit, *profecto fuit Mariæ gratia, exuberans atque completa, quæ cœlis dedit gloriam, terris præbuit Deum, gaudium præstitit Angelis, sæculoque pacem refudit, fide docuit gentes, vitiisque finem imposuit: humanæ vitæ instituit ordinem, atque spiritualem edidit moribus disciplinam. Quomodo non est Maria, juxta Gabrielis oraculum, plena gratia, quæ effecta est mater Dei, paradisi scala, cœli janua, interventrix mundi, dæmonum fuga, peccatorum spes, Dei & hominum verissima mediatrix?*

Maria omnibus solamen, & auxil.

Quinta & ultima ratio formari potest ex præcedentibus, quia actus perfectæ charitatis, quos B. Virgo habuit in hac vita innumerabiles fuerunt, ita ut eorum multitudo possit fortasse cum numero Sanctorū omnium conferri, quia (ut ostendimus) fere totam vitam in perpetua contemplatione transegit, in qua ferventissime Deum amabat, & hunc amoris actum frequentissime repetebat. Præterea ostendimus, non minus meruisse B. Virginem quolibet horum actuum, quam meruit supremus Angelus illo actu perfecte libero, quo meritum suum consummavit. Unde fit consequens sæpissime singulis actibus plus meruisse B. Virginem, quam singulos homines sanctos omnibus actibus vitæ suæ, quia meritum supremi Angeli non fuit minus perfectum, quam totum meritum cujuslibet hominis, saltem regulariter loquendo (ut abstineamus a quæstione non necessaria, an scilicet aliquis homo præter Virginem, majorem gratiam consequutus fuerit, quā supremus Angelus); igitur, si hujusmodi actus meritorii B. Virginis adæquant numerum omnium beatorum, plane consequitur, etiam gratiam ejus superare gratiā omnium illorum. Si vero numerus actuum est inferior numero sanctorum (ut credi facile potest) compensari potest hæc inæqualitas. Primo gratia ipsa, quæ data fuit Virgini ex opere operato. Secundo perfectione, & valore singulorum actuum, nam etiam meritum primi Angeli excedit merita multorum inferiorum simul sumpta. Tertio augmento, & majore intensione ipsorum actuum, non enim fuerunt omnes inter se æquales, sed quo gratia fiebat auctior, eo actus ab illa procedentes erant intensiores, & majoris meriti, ut supra fuse declaratum est. Quę omnia si exacte computentur, fit revera valde verisimile, quod asserimus: in re enim adeo obscura, & non aperte revelata, non est quærenda major certitudo. Nec video, quid possit contra hanc sententiam objici, nisi fortasse, quod nova, inusitata, ac præter hominum opinionem esse videatur. Sed non est, cur novum censendum sit, quod doctrinę priscorum Patrum, non solum non adversatur, verum etiam ita ab eis insinuatur, ut merito illis attribui possit: vel saltem existimari, hanc esse accommodatam explicationem eorum, quæ ipsi magno verborum pondere virtute docuerunt. Accedit, quod cum ante viginti annos in Academia Salmanticensi rogatus a gravibus viris, quæstionem hanc disputare, atque definire fuerim aggressus, cumque in hanc sententiam valde propenderem, rei novitate detentus, eam proprio judicio, ac sententia definire ausus non fui, donec doctores sapientissimos, & in rebus Theologicis valde versatus consului, quibus omnibus pia, atque probabilis hæc sententia visa est.

Objectio.

Respons.

Poterat hoc loco disputari: quid amplius præter gratiæ perfectionem B. Virgo sibi meruerit; sed si generalia principia de merito observentur, & commode applicentur, non est quod in hac re amplius immoremur. Nam singularis illa quæstio, an B. Virgo aut Incarnationem, aut dignitatem matris Dei meruerit, in priori tomo disp. 10. sect. 7. diligenter tractata est, de gloria vero, quam sibi Virgo promeruit, infra est dicendum. Præter gratiam autem, & gloriam nihil est, quod per se cadat sub meritum, nisi quod ad illas per se ordinatur, aut per se est cum illis conjunctum. Denique de merito B. Virginis respectu aliorum, an scilicet aliis etiam meruerit, nonnihil in hac sectione attigimus, & superius tractantes de merito Incarnationis. Constat enim de condigno nihil meruisse nobis B. Virginem, quia est proprium privilegium Christi; de congruo vero merendo Incarnationem magnum bonum nobis promeruit, & dum vixit, potuit etiam multa bona aliquibus hominibus mereri. An vero aliquid amplius nobis meruerit, dum hic viveret, aut nunc etiam nobis mereatur, vel saltem impetret, infra disputandum est, Disputatione 23. Sect. 1. & 2.

DISPUTATIO XIX.

In sex Sectione distributa.

De scientia, & sapientia, quam B. Virgo in statu viæ consequuta est.

QUæ diximus de gratia sanctificante Virginis B. communia sunt omnibus virtutibus Theologicis, & moralibus, & Spiritus Sancti donis, quæ cum eadem gratia connexa sunt, unde explicando perfectionē hujus gratiæ, & meritorum Deiparæ excellentiam, quam in his omnibus virtutibus habuit, explicatam reliquimus: & obiter nonnulla adduximus de frequentissimo usu, ac fere continua eorumdem exercitatione. Qua propter nihil amplius de illis dicendum occurrit. Solum ergo superest, ut de intellectualibus perfectionibus, atque gratiis gratis datis sermonem instituamus: de prioribus in hac disputatione, de posterioribus vero in sequenti differendo.

SECTIO I.

Utrum B. Virgo habuerit in hac vita perfectam divinarum rerum cognitionem.

PRincipio ponendum est, quamdiu Deipara vixit in corpore mortali, non fuisse Beatam secundum animam

mam (ut ostendimus supra disput. 4. sect. 1.) utor autem beatitudinis nomine, ut indicem, non habuisse stabilem, ac permanentem visionem, an vero habuerit interdum illam in raptu, dicemus disput. sequenti.

Ex hoc autem principio necessario sequitur, habuisse in hac vita fidem mysteriorum Dei (ut eadem disputat. 4. sect. 7. dixi) quia fundamentum sanctitatis, & justitiæ in viatore est fides; sed B. Virgo, quamdiu fuit in corpore mortali, fuit viatrix, & sancta: ergo per fidem semper ambulavit, quia sine fide non potuisset placere Deo, & ideo Lucæ 2. Beata prædicatur, quia credidit.

Virginis fides perfectissima.

Ex quo ulterius manifestum est, hanc fidem in Virgine fuisse perfectissimam, tum ex parte subjecti, in quo fuit valde intensa, & prorsus certa, omnem motum etiam primo primum dubitationis excludens: tum ex parte objecti, quia per illam distinctissime credidit mysteria Trinitatis, & Incarnationis, & reliqua omnia, quæ ad divinitatem, & humanitatem pertinent. Ita docent Patres, Ambrosius lib. 2. de Virginibus, & lib. 2. in Lucam, Epiphan. ser. de laudibus Virginis, Augustinus ser. de assumptione, Bernardus ser. 35. in Cantica, circa finem, & in lib. de passione Domini, qui inter ejus opera habetur c. 2. Rupertus fere toto lib. in Cantica. Unde Abulensis parad. 1. c. 31. dicit propter hanc fidei perfectionem vocari Virginem ab Augustino, & Bernardo *matrem credentium*. Ratio autem sumenda est ex principiis supra positis. Ostendimus enim B. Virginem habuisse omne donum, omnemque perfectionem gratiæ sanctificantis, quæ Angelis, vel hominibus communicata est, imo & excellentiori modo: tota autem hæc perfectio fidei ad dona gratiæ sanctificantis pertinet. Deinde ostendimus in B. Virgine fuisse in omni genere virtutis eximiam sanctitatem: sed fides est fundamentum justitiæ: ergo debuit infundi in perfectione proportionata tantæ sanctitati, & justitiæ. Præterea ostendimus in B. Virgine nullum fuisse inordinatum motum in aliqua potentia ipsius: ergo nullum dubitationis impulsum, aut motum passa est. Denique agentes de ejus innocentia, eximiam fidem, quam in filii conceptione, passione, ac morte habuit, aperte demonstravimus. Blasphemat igitur Lutherus, qui fidem Centurionis Mariæ fidei præfert, eo quod Matth. 8. de Centurione dixit Christus: *Non inveni tantā fidem in Israel.*

Objectio.

Respons. Dubium. 1

Eo tamen loco non comparat Christus Centurionem cum omnibus, ac singulis, qui ex populo in ipsum crediderunt, hoc enim modo, non solum fides Virginis, sed etiam Simeonis, & Annæ, Josephi, & Joannis Baptistæ, & Magorum, atque aliorum plurimorum fuit major, quam fides Centurionis. Comparat ergo cum his, quibus ipse prædicaverat, & coram quibus miracula fecerat, quique fidem in Christum inde conceperant, inter quos hic Centurio excelluisse dicitur, vel simpliciter, vel solum proportione quadam; quia ille cum esset gentilis, & neque ex Scriptura, neque ex majorum traditione esset instructus, facilius, constantius, atque admirabilius credidit.

Sed quæret aliquis, an B. Virgo fuerit consecuta totam hanc fidei perfectionem a principio suæ sanctificationis, vel postea temporis decursu. Ubi non potest esse difficultas de perfectione intensiva. Nam certum est, non habuisse totam illam a principio, sed in illa crevisse, sicut in gratia, aliisque virtutibus; habuit tamen a principio, & singulis temporibus eam fidei intensionem, quæ intensioni gratiæ proportionate responderet. Deinde nulla etiam est difficultas de illa perfectione, quæ omnem dubitationis motum excludit. Quia constat hanc habuisse principio, ex quo caruit fomite. igitur solum potest inquiri de perfectione ex parte objecti crediti, præsertim an a principio distincte cognoverit mysteria Trinitatis, & Incarnationis. Erasmus enim sensit, B. Virginem non adorasse filium suum statim ac illum peperit, quia non constat tunc cognovisse illum esse Deum. Sed est impia, & hæretica sententia, contra universæ Ecclesiæ sensum, ac traditionem, ut constat ex iis, quæ in superioribus de Annuntiatione Angelica, & de Christi Nativitate tractavimus, & ex iis, quæ sancti Patres tradunt explicantes hæc mysteria, præsertim Cyprianus ser. de Nativitate, Augustinus ser. 9. de Nativitate, Bernard. hom. super *Missus est*, Ambrosius super Lucam & lib. de Joseph Patriarcha c. 2. ubi Mariæ, & Josephi meminit, & D. Thomas supra quæst. 30. art. 1. ad 2. Item ex Lucæ 1. colligitur S. Elisabeth cognovisse, & credidisse eum, quem B. Virgo conceperat, esse Deum, ut patet ex illis verbis: *Unde hoc mihi, ut veniat mater Domini mei ad me?* Quomodo igitur potuit hoc ignorare S. Virgo? Dicendum est igitur, B. Virginem a principio suæ sanctificationis habuisse fidem explicitam Trinitatis, quia hujus objecti cognitio maxime spectat ad primariam fidei perfectionem, quam Angeli, & Adam habuerunt in sua prima sanctificatione; ergo multo magis B. Virgo. Deinde cognovit explicite mysterium Incarnationis, quoad substantiam illius, id est, Verbum divinum secundam Trinitatis personam carnem suisse assumpturum. Quod eodem argumento probari potest, quia etiam hæc est maxima fidei perfectio, quę aliquibus in prima sanctificatione est communicata, & superius ostendimus etiam Joannem Baptistam, cum in utero sanctificatus est, Christum Deum, & hominem cognovisse. Non oportuit autem, ut a principio cognosceret B. Virgo omnes circumstantias hujus mysterii. Certum est enim non agnovisse, ex qua fœmina Deus esset assumpturus carnem, neque quo loco, & tempore; in horum igitur cognitione proficere potuit, prius legendo, & intelligendo vetus testamentum, postea per Annuntiationem Angelicam, Christi doctrinam, ac multarum rerum experimentum.

Qualem fidei perfectionem in initio suæ sanctificationis Virgo habuerit.

Dubium.

Ex hac vero responsione alia dubitatio oritur. Quantum B. Virgo in hac Dei cognitione profecerit, an scilicet Apostolos, & Theologos omnes, qui in Ecclesia Dei fuerunt, superaverit. Respondetur sine ulla dubitatione ita de B. Virgine sentiendum esse. Primo enim ita sentiunt Patres, Ansel. lib. de excellentia Virg. c. 7. *Licet ipsi*, scil. Apostoli, *per revelationem Spiritus S. edocti fuerint in omnem veritatem: incomparabiliter tamen eminentius, ac manifestius ipsa per eum Spiritum veritatis, illius veritatis profunditatem intelligebat, & per hoc multa eis per hanc revelabantur, quæ in se non solum simplici scientia, sed ipso effectu, ipso experimento didicerat.* Unde Sancti eam sæpe vocant *Apostolorum Magistram*, Ignat. epist. 1. vocat *nostræ religionis magistram*. Ac propterea Rupert. l. 2. de gloria, & hon. filii hominis circa princ. inter alia dicit, habuisse Virginem tempus tacendi, & tempus loquendi, priusque durasse quamdiu Christus in hoc mundo vixit, *eum conservabat, & conferebat in corde suo omnia divina verba, & erat hortus vere conclusus, & fons signatus*: posterius vero tempus a Christi Domini Ascensione inchoasse, in quo *erant emissiones ejus paradisus, & favus distillans labia ejus*. Denique eadem ratione Bern. ser. 4. in *Missus est* dicit Mariam Evangelistas illuminasse *juxta sui nominis*, inquit, *etymologiam*. Nam Maria inter alias interpretationes *illuminatrix* exponitur a D. Hier. lib. de nominibus Hebr. in Exodum. Denique Ambros. lib. 1. de institut. Virg. c. 7. de Joanne Evang. dicit, *mirum non esse præ cæteris fuisse loquutum mysteria, cum ei præsto esset aula cœlestium sacramentorum.* Euseb. Emiss. ser. de Assumpt. Virg. *Ipsa*, inquit, *non solum secundum humanitatem, sed etiam secundum divinitatem, & contemplari, & plus omnibus cognoscere meruit.* Et confirmatur, quia B. Virgo a sanctis Patribus esse dicitur, *omnium hæresum interemptrix*, ut patet ex Athanas. ser. de SS. Deipara, Hieronym. vel Sophron. in ser. de Assumpt. Bern. in serm. *signum magnum*, & super *Salve Regina*, prout habetur inter opera ejus; & Rupert. lib. 1. in Cant. *Quia sicut ante nos*, inquit, *dictum est, Tu es sola Virgo, quæ universam hæreticam pravitatem interemisti.* Unde canit Ecclesia: *Gaude Maria Virgo, cunctas hæreses interemisti in universo mundo.* Potest autem hoc specialiter attribui B. Virgini, vel quia generando eum, qui est *lux vera, quæ illuminat omnem hominem*, omnes errorum tenebras fugaverit: vel quia singulari modo cunctis fidei defensoribus, ac doctoribus opitulatur: vel (quod ad rem præsentem pertinet) quia singulari modo fuerit fidei magistra; & quia ipsos etiam Apostolos docuerit, quorum doctrina omnes hæreses interimuntur. Denique confirmatur ratione, quia tota hæc perfectio fidei, & cognitionis divinæ erat proportionata sanctitati, & dignitati B. Virginis: tum etiam, quia in ea fuerunt causæ potiores, & efficaciores ad hanc divinam sapientiam consequendam, ut in sequenti Sectione docebimus.

Respons. Apostolos & Theologos omnes fidei cognitione Virgo superavit.

Virgo Apostolorum Evangelistarumque magistra.

Maria hæresium interemptrix quomodo dicatur.

SECTIO II.

Quibus modis B. Virgo in Dei cognitione profecerit, dum in humanis fuit.

Spiritus sanctus primus Mariæ in fide & cognitione magister.

VAriis modis solet rerum cognitio comparari. doctrina, ad quam librorum continua lectio revocatur, & in-

& inventione, ad quam pertinet effectinum experimentum, & observatio ad ipsorum causas cognoscendas conducens. Primum igitur certum est B. Virginis sapientiam, omnesque progressus, quos in ea fecit, primum ab Spiritu Sancto, ut a primo, & principali Doctore manasse, ab illo enim accepit per revelationem, & infusionem primam cognitionem divinorum mysteriorum, & dona scientiæ, sapientiæ, & intellectus, quibus hæc cognitio maxime juvatur. Deinde per sanctos Angelos, præsertim per Gabrielem ante filii conceptionem, sæpe fuit instructa, & edocta, ut Cedrenus refert in Compendio historiæ, & Gregorius Nicomediensis hom. de oblatione Virginis, & Bernardus hom. 4. in *Missus est*, cujus verba statim referam, de qua re multa etiam supra diximus agentes de Anountiatione Angelica. Rursus post Christi incarnationem, dubium non est, quin ab illo fuerit singulariter instructa, atque illuminata, ut late prosequitur Rupertus lib. 1. in Cantica. Unde Ambrosius lib. de instit. Virginis c. 14. ab eo tempore, quo filium gestabat in utero, sentit, illius opera, & auxilio in hac sapientia profecisse, sic enim inquit, *Vere autem alvus ille Mariæ crater tornatilis, in quo erat sapientia, quæ miscuit in cratere vinum suum indeficientem pia cognitionis gratiam, divinitatis suæ plenitudinem subministrans.* Hinc etiam sic colligit Anselmus in hom. super Evang. Lucæ 10. *Intravit Jesus in quoddam castellum. Christus, ut dicit Apostolus 1. ad Cor. & ad Colossenses 2. est Dei virtus, & Dei sapientia, & in eo sunt omnes thesauri sapientiæ, & scientiæ Dei, & Christus est in Maria; ergo omnes thesauri sapientiæ, & scientiæ Dei sunt in Maria.*

Dubium. Quæri vero non immerito potest, an ab aliis hominibus aliquid B. Virgo didicerit in hac divinarum rerum cognitione. Bernardus enim hom. 4. in *Missus est*, partē negantem indicare videtur, dum inquit Gabrielem nuntiasse Virgini conceptionem Elisabeth, *quia decuit, ut ab Angelo potius quam ab homine mysterium disceret, ne mater a consiliis filii aliena videretur. Et ut ipsa rerum tempus, & ordinem melius tenens, scriptoribus, & prædicatoribus Evangelii referet veritatem, quę & plene de omnibus a principio cœlitus fuerit instructa mysteriis.* Anselmus etiam l. de excellentia Virg. c. 7. dicit, per spiritum veritatis fuisse altius, ac profundius edoctam, quam Apostolos. Sicut ergo ipsi non ab hominibus, neque per hominem (scilic. purum) sed per revelationem Spiritus Sancti, & Christi domini instructi sunt, ita multo potius B. Virgo.

Quidnam ab hominibus de divinis mysteriis Virgo cognoverit.

Objectio. Quod si quis objiciat, quia Lucę 2. Simeon docuit Virginem dicens, *Ecce hic positus est in ruinam, &c.* & ibidem subjungitur, quod & etiam 1. dictum fuerat, *Maria autem conservabat omnia verba hæc conferens in corde suo.* Quibus verbis indicatur B. Virginem multa didicisse ex iis, quæ alii de Christo loquebantur.

Respons. Responderi potest, Simeonem non propter Virginem instruendam, sed propter alios, & propter Ecclesiam illa prophetica verba protulisse. loquutum autem esse singulariter ad Virginem, quia illa mysteria specialiter ad eam pertinebant. Quæ expositio suaderi præterea potest, quia Simeon in illis verbis allusisse videtur ad locum Isaiæ 8. *Et erit vobis in sanctificationem: in lapidem autem offensionis: & in petram scandali duabus domibus Israel, in laqueum, & in ruinam habitantibus Jerusalem, &c.* Quem locum de Christo exponunt Petrus prima Canonica c. 2. & Paulus ad Rom. 9. qui etiam ad Hebr. 2. de Christo exponit sequentia verba Isaiæ; *Ecce ego, & pueri mei, quos dedit mihi Dominus: in signum, & in portentum Israel, a Domino exercituum, qui habitat in monte Sion.* Indicavit ergo S. Simeon hoc signum, & hunc lapidem esse Christum: sed B. Virgo erat versatissima in Scripturis, & eas optime norat: ergo nihil docuit eam Simeon, quod ignoraret, sed in memoriam adduxit, quod sæpe legerat, & intellexerat. Quod autem B. Virgo observaret verba, quæ audiebat, & in corde suo ea recogitaret, nullum argumentum est, quod propterea ab hominibus aliquid disceret, sed solum quod audiendo hujusmodi verba occasionem sumeret, magis, ac magis divina mysteria contemplandi. Et hunc esse Evangelii sensum constat, tum quia hujusmodi verba dicuntur de rebus, ac mysteriis notioribus, & pertinentibus ad ipsam substantiam incarnationis, & redemptionis humanæ, quæ non est verisimile Virginem ignorasse; tum etiam, quia de eisdem rebus sæpius illa eadem verba dicuntur. Est ergo hæc sententia satis verisimilis, & non parum confirmari potest ex iis, quæ multi Theologi docent de eximia sapientia B. Virgini infusa, quæ partim jam attigimus, partim attingemus sectione sequenti. Et quidem si sermo sit de substantia mysteriorum fidei, & perfecta eorum intelligentia, nihil existimo Virginem a puro homine didicisse, quia nec decuit, nec oportuit, cum singulariter fuerit a Spiritu Sancto præventa. Si tamen sit sermo de aliquibus circumstantiis, vel de alicujus rei futuræ prædictione, vel fortasse etiam alicujus loci Scripturæ intelligentia, & similibus, non est inconveniens, quod ministerio hominum ea interdum didicerit: quia non simul habuit a principio horū omnium exactam cognitionem. Respons.

Secundo crevit B. Virgo in cognitione, & sapientia, ex assidua lectione, ac meditatione sanctarum scripturarum, ac divinorum mysteriorum contēplatione. Ita docet Augustinus ser. 5. de Nativitate, dum Virginem alloquitur; *Recole Maria propheticam lectionem, neque enim te sciētia potest divinorum præterire librorum, quæ ipsam plenitudinem paritura es Prophetarum.* Ambrosius lib. 2. de Virginibus; *Tunc minus sola esse videbatur, cum sola esset. Nam quomodo sola, cum tot libri adessent, tot Archangeli, tot Prophetæ?* Origenes hom. 6. in Lucam dicit *Mariam fuisse turbatam* in salutatione Angeli, quia nunquam legerat ad alium quempiam similem factum esse sermonem; *Habebat*, inquit *legis scientiam, & Prophetarum vaticinia quotidiana meditatione cognoverat.* Unde Greg. Nys. ser. de Nativ. & Sophron. ser. de Assumpt. dicunt, B. Virginem a tenera ætate didicisse sanctam linguam, & quamdiu in templo vixit, lectioni sacrarum Scripturarum, & meditationi vacasse. Et Andreas Jerosolymitanus ser. in salutationem Deiparæ, *Verisimile*, inquit, *est ipsam & de clara stirpe natam, & Davidis filiam, haud ignaram divinorum, quæ in divinis literis habentur, oraculorum fuisse.* Ratio vero est, quia (ut supra ostendimus) B. Virgo optimam partem vitæ contemplativæ sibi elegit, munera autem hujus vitæ sunt divinarum rerum, ac scripturarum lectio, meditatio, & contemplatio, ergo in iis maxime B. Virgo se exercuit. Quod autem hoc exercitio plurimum in divina cognitione profecerit, per se notum est; nihil enim est, quod ad hujus cognitionis perfectionem magis juvet, ut ipsa etiam experientia docere potest. Præsertim, cum B. Virgo perfectissimo ingenio, ac intellectu polleret, & animum haberet pacatissimum, & ab omni mentis perturbatione semotum, cumque earum rerum, quas legebat, intelligentiam orationibus suis a Deo deprecaretur, nemo enim (ut existimo) audebit hoc in dubium revocare aut negare, quin fuerit tam justa deprecatio a Deo exaudita; ergo singulari etiam Spiritus Sancti gratia, & lumine continue adjuvabatur, ut legendo, meditando, ac contemplando in hac divina sapientia mirabiles progressus faceret.

Maria sacrarum literarum scientissima.

Tertio dicendum est, B. Virginem, multorum effectuum experimento, & observatione, ita in aliquorum mysteriorum cognitione profecisse, ut evidentia quadam naturali, seu morali illa vera esse dijudicaverit. Quomodo dixit Bernardus hom. 4. in *Missus est*. *Soli datum est nosse, cui datum est experiri.* Et Anselmus de excellent. Virginis c. 7. *Multa in se non solum simplici scientia: sed ipso effectu, ipso experimento didiceras mysteriis Domini nostri Jesu Christi.* Et Bernardinus dicto ser. 51. *non solum per divinam revelationem, sed ipso experimento;* & Antoninus 4. p. tit. 15. c. 17. §. 1. *Vidit*, inquit, *& experta est se concepisse non opere humano, & se peperisse parvulū cū virginitatis honore.* Et infra ex hoc principio colligit cum Alberto, B. Virginem habuisse de Incarnatione, & de Verbo incarnato cognitionem, quæ est supra fidem. Denique August. in lib. de Assumptione Virginis c. 7. inter alia dicit, ex iis, quæ acciderunt in conceptione, nativitate, & aliis mysteriis Christi, liquido potuisse Virginem cognoscere, quod talia obsequia non nisi Deum decerent. Et Athan. ser. de SS. Deipara dicit, per signa & effectus vidisse Virginem Verbum incarnatum non in seipso, & facie ad faciem, sed eo modo, quo nos per actiones vitæ cognoscimus evidenter animam nostram. Et declaratur breviter, quia quędam opera miraculosa evidenter experta est in se, ut conceptionem sine viro, subitam, ac momentaneam prolis animationem in utero exultantem, melius quam Joannes exultaverit, partum sine dolore,

lore, Angelorum ministeria, Magorum, ac pastorum adventum. Deinde in mente, ac voluntate experiebatur mirificos ardentissimi amoris effectus, singularis gaudii omnino spiritualis, ac divini, admirabilis intelligentiæ cum profundissima humilitate. Quæ omnia non obscure testabantur, Deum esse illorum operum authorem. Ad hæc adjungebat prophetias, easque evidenter impleri intuebatur. Ex his ergo, & similibus evidenter inferebat, Gabrielem Angelum fuisse nuntium a Deo missum, & consequenter sibi vera narrasse, seque verum Deum in utero concepisse, ac denique omnia, quæ ipse postea edocuit, vera esse.

Dubium. Respons. Dices. Qualis fuit hæc Virginis cognitio, naturalisne, an supernaturalis: scientiæ, an fidei? Respondeo respectu aliquarum rerum, quas evidenti experimento immediate cognoscebat B. Virgo, fuisse cognitionem naturalem non scientiæ proprie dictæ, sed evidentis experientiæ, ut v. g. quod concepit sine viro, quod peperit sine dolore, & similia. Aliarum vero rerum cognitio, quam ex hac evidenti experientia eliciebat, naturalis etiam erat, cum ex naturali cognitione profecta, & in illa omnino fundata esset. Unde non erat fides; sed dici potest scientia, quia, quatenus ex effectibus naturalibusque signis oriebatur: & quoad multa erat cognitio evidens in testificante, ut quando sola evidentia signorum, & effectuum, absque aliquo adjuncto testimonio, non erat sufficiens ad colligendam alicujus veritatis evidentem cognitionem. Et hujus generis sunt mysteria ad divinitatem pertinentia, nam quæ ad humanitatem pertinent, priori modo cognosci poterat.

Objectio. Respons. Dices. Si B. Virgo consequuta est evidentem cognitionem mysteriorum fidei; ergo neque indiguit fide, neque illam habuit. Respondetur, negando consequentiam, nam in primis ante hujusmodi veluti experimentalem cognitionem necessaria illi fuit fides, nisi enim credidisset, nunquam intellexisset, neque supernaturales effectus in se experta esset. Deinde cognitio evidens postea acquisita non potuit expellere fidem, est enim inferioris rationis, & minus certa, quam supernaturalis fides, & ideo non potest certitudinem ejus excludere, neque illius actum omnino impedire. Unde etiam fit, ut ad judicandum de supernaturalibus mysteriis juxta eorum dignitatem, modo, ac lumine supernaturali, necessaria Virgini fuerit fides infusa, quæ licet obscuritate videatur inferior, tamen in objecto formali, atque adeo in essentia sua simpliciter est superior.

SECTIO III.

Utrum habuerit B. Virgo scientiam aliquam divinorum mysteriorum per se infusam.

PRima sententia esse potest, habuisse Virginem ab instanti conceptionis supernaturalem scientiam per se infusam divinorum mysteriorum. Ita sentit S. Bernardinus tract. de B. Virgine ser. 4 art. 1. c. 4. dicens; *In prima sanctificatione quantum ad rationem, & intellectum, tanta ei sapientiæ claritas a Deo superinfusa est, quod perfecte intelligebat creaturas, & creatorem, & spiritus, & omnia bona amplectenda, & mala fugienda.* In eadem sententia videtur esse Albertus Magnus lib. de B. Virgine c. 71. ubi inquit, Virginem habuisse cognitionem supra fidem, & super cognitionem puræ creaturæ existentis in via: & c. 96. dicit simul cum habitu fidei habuisse habitum, quo perfectius, quam Adam in sopore, & quam Joannes super pectus Domini recumbens, & quam Paulus in raptu cognovit mysteria supernaturalia: & c. 132. & 149. inter alia Virginis privilegia ponit, quod Trinitatem sine medio per specialissimam gratiam in via cognovit, & idem fere dicit de mysterio Incarnationis. Addit etiam habuisse Virginem per gratiam *cognitionem matutinam, & vespertinam. Vespertinam* intelligere videtur fuisse fidem, *matutinam* autem scientiam infusam, Quam doctrinam fere amplectitur Antoninus 4. par. tit. 15. cap. 17. § 1. ubi inter alia dicit habuisse B. Virginem in habitu, & in actu perfectiorem cognitionem, quam Paulum in raptu. Quamquam non a principio sanctificationis, sed ex quo Deum concepit, hanc divinam cognitionem illi tribuat. Et c. 18 § 2. distinctius refert, & approbat Alberti doctrinam Preterea Dionysius Richelius Cantic. 5. dicit ab initio habuisse *splendidissimam, & exuberantissimam sapientiam sibi infusam*, Idem Bernardinus de Busto in Mariali ser. 2. & 9. Fundamentum solum est, quia Deus potuit hanc perfectionem matri suæ tribuere, & est consentanea dignitati, & statui ejus. Quæ sententia & pia est, & probabilis, præsertim de tempore post filii conceptionem, nam de anteriori tempore non videtur adeo verisimilis.

Mihi tamen distinctione utendum videtur; possumus enim loqui proprie, & in rigore de scientia per se infusa, ut includit, & lumen intellectuale clarum ac evidens, & species repræsentantes res supernaturales creatas, prout in se sunt, increatas vero, quantum ex creatis supernaturali evidentia cognosci possunt. Alio modo loqui possumus de cognitione per se infusa in communi, comprehendendo fidem, ita tamen, ut non solum ratione luminis, sed etiam ratione specierum intelligibilium, quæ ad usum illius luminis necessariæ sunt, intelligatur esse per se infusa, & apta, ut anima conjuncta corpori mortali possit illa uti sine conversione ad phantasmata. Lumen enim fidei per se infusum est, & de se non requirit consortium phantasmatum, cum Angelis etiam commune sit. Unde proprius etiam actus ejus, qui est assensus veritatis revelatæ, de se non requirit phantasmata. Nam & Angeli viatores actum habuerunt ejusdem rationis (ut opinor) cum nostra fide. Per accidens ergo ratione subjecti, usus fidei, prout in nobis est, fieri non potest sine conversione ad phantasmata, quia objectum illi proponitur modo connaturali homini per species sensibus acquisitas. Unde in Angelis, quia propositio objecti fit altiori modo illis connaturalis, ideo usus ejusdem fidei in eis nullo modo a sensibus pendet.

Dico ergo primo, verisimilius esse, habuisse B. Virginem cognitionem supernaturalem per se infusam, quoad lumen, & species, ita ut objecta fidei modo Angelico per altiores species illi fuerint divinitus proposita independenter a phantasmatibus. Et in hoc sensu explicato sententia principio adducta est revera probabilissima, & multi ex citatis authoribus possunt facile in hunc sensum adduci. Et probatur primo, quia totus hic modus cognitionis est non solum possibilis, sed etiam facilis, & multum conferre potuit ad majorem, ac perfectiorem usum gratiæ sanctificantis, & non excedit limites viatoris, quin potius in viatoribus Angelis inventus est; ergo valde credibile est concessum fuisse B. Virgini. Secundo multa privilegia concessa creduntur B. Virgini, quæ vel hunc modum cognitionis requirunt, vel certe illo posito, facilius, & commodius intelliguntur, ut v. g. quod in primo instanti suæ conceptionis fuerit per propriam dispositionem, & conversionem in Deum sanctificata. Item quod toto tempore infantiæ habuerit usum rationis circa res divinas. Item quod tempore somni, in Dei contemplatione, & amore occupari posset, quæ omnia, & si quæ sunt alia id genus, facile intelliguntur posito prædicto modo cognitionis per se infusæ, & sine illo intelligi nequeunt, absque aliis permultis miraculis. Tertio, hoc modo recte etiam intelligitur, potuisse Virginem in statu viæ nunquam desistere ab actuali aliqua divinarum rerum consideratione, absque corporis impedimento, aut defatigatione: corpus enim non defatigatur contemplatione intellectus, nisi propter necessariam ejus cooperationem, & phantasmatum concomitantiam: decuit autem (ut supra diximus) animam B. Virginis, ex quo creata est, nunquam a Dei cognitione, & amore cessare. Nam si hoc Angelis datum est, quomodo credemus B. Virgini fuisse negatum?

Scientiam divinorum mysteriorum per se infusam Virgo quomodo habuerit.

Quarto, hoc etiam modo intelligimus potuisse Virginem altius, & perfectius ex vi cognitionis, & amoris Divini, quem perpetuo habebat, prævenire in se, & cohibere omnem inordinatum motum. Unde S. Bernardinus supra ser. 4. art. 1 c. 3. & ser. 8. art. 3. c. 4. & Gerson tract. 5. super *Magnificat*, Alph. 86. lit. C. requirunt, ut potissimam causam intrinsecam hujus perfectionis, independentiam mentis Virginis a corpore in Divina cognitione, & sapientia. Ex quibus rationibus colligitur, Virginem habuisse hoc genus cognitionis, ab initio suæ sanctificationis: Hoc enim consequenter probant rationes factæ, si alicujus sunt momenti.

Dico secundo, verisimile est, B. Virginem non solum habuisse infusam simplicem fidem, sed etiam Theologicam sapientiam, qua distinctius cognoscuntur mysteria fidei, & veritates, seu conclusiones, quæ in eis continentur. Juxta hanc etiam conclusionem possunt intelligi

mul-

multi ex authoribus in prioc. bujus Sectionis citatis, & illi favet Bernardus dicta hom.4. io *Missus est*, dicens, *a principio fuisse cœlitus, ac plene de omnibus mysteriis instructam*: & Aoselmus supra dicens. *Licet Apostoli per revelationem Spiritus Sancti edocti fuerint in omnem veritatem incomparabiliter tamen eminentius, ac manifestius ipsa per eum Spiritum Sanctum, veritatis illius profunditatem intelligebat.* Quem imitatur Bonaventura in lib. de laudibus Virginis c.8. Præterea favent Sancti supra citati, dicentes, Mariam fuisse Apostolorum magistram·ergo decuit eam esse sapientissimam in omnibus mysteriis nostræ religionis, multo magis quam Apostoli fuerunt: constat autem Apostolos noo solum habuisse habitum fidei infusum, sed etiam habitum scientiæ Theologiæ, qui ad explicandam, & defendendam fidem utilissimus est. Hoc autem fiet verisimilius, si supponamus huoc habitum Theologiæ, si sit perfectus, & inclinans ad assentiendum, cum majori certitudine, quam sit omois certitudo naturalis, esse superoatutalem, & ex natura sua per se infusum, sicut est prudentia infusa, quod est valde probabile, ut nunc suppono ex iis, quæ in principio primę partis, & in materia de gratia tradi solent. Quo supposito, rationi valde consentaneum est, B. Virgioem habuisse hunc habitum per se infusum, quia decuit illam esse perfectam omni supernaturali virtute tam morali, quam intellectuali, statui viatorum accommodata. Præsertim cum & ad propriam perfectionem, & ad divinarum rerum cootemplationem, & ad aliorum utilitatem, multum potuerit ei talis scientia deservire.

Dubium. Sed quæres, utrum habuerit hanc scientiam a principio suæ conceptionis, vel a filii incarnatione, vel aliquo alio tempore, ut in die Pentecostes: de his enim tribus temporibus dubitati potest, & conjecturæ in utramque partem facile afferri.

Respons. Mihi tamen videtur, omni tēpore habuisse hanc scientiam, non tamen semper cum eadem perfectione, sed in siogulis ætatibus per eam iotellexisse omnia, quæ illo tempore opportuna, & pro ratione status decebant. Itaque in principio existimo habuisse perfectam scientiam Theologicam earum rerum, quę ad cogoitionem Divinitatis, & Trinitatis spectant, quia hæc cognitio per se est valde expetenda, & quasi necessaria ad perfectionem viatoris. Habuit etiam perfectam scientiam de promissione Messiæ, & consequenter de mysterio Incarnationis secundum substantiam ejus, quia aliqua illius cognitio in omni stato per se fuit necessaria. Unde perfectio ejus pertinebat ad perfectionem status viatoris. Habuit denique eam scientiam infusam, quæ ad intelligendum vetus testamentum sufficeret, quia hæc etiam perfectio decebat Virginem in omni statu vitæ suæ, ut ex supra dictis satis constare potest. Nihilominus tamen potuit ille habitus discursu temporis perfici, cum in intensione, tum etiam fortasse in extensione quadam, & in majori usu, & exercitio, cum acquisitione plurium specierum intelligibilium, per quas homo redditur habilior ad ipsius scientiæ operationes. Sed specialiter credi potest aliquibus temporibus accepisse Virginem singulare augmentum hujus scientiæ a Deo infusum, ut in Incarnatione, vel nativitate Christi circa ea, quæ ad Christum ipsum, & ad mysterium redemptionis humanæ pertinebant. Quia statui illius temporis consentaneum erat, ut major cognitio daretur Virgini de mysterio, quod in ipsa, & per ipsam perficiebatur. Et eadem ratione in die Pentecostes accepit ampliorem scientiam de rebus omoibus, quæ ad statum Ecclesiæ Christi pertinent, ut de sacramentis omnibus, de vocatione Gentium. & reprobatione Judæorum, de cessatioοe legalium, & similibus.

Dubium. Quæres; si ita edocta fuit B. Virgo io omnibus mysteriis fidei, cur io controversia illa de cessatiooe legalium, cum tanta fieret inquisitio, non fuit ipsa ab Apostolis vocata, ut rem totam doceret, & illustraret? Quod enim quidam dicūt eo tempore jam obiisse, falsum esse inferius ostendemus. Respondet Rupertus lib. 1. in Cantica, circa medium, Virginem interfuisse Concilio, & omnem solvisse quæstionem. Sed hoc neque io Scriptura legitur, neque consentaoeum est his, quæ io actibus Apostolorum narrantur, neque est verisimile, quia munus illud in Ecclesia ad statum, & sexum fœmineum non pertinet.

Respons. Neque oportuit B. Virgioem ex singulari aliqua dispensatione illud exercere. tum quia hoc nihil ad ejus perfectionem pertinebat: tum maxime, quia eo tempore veluti indicabatur forma futurorum Conciliorum, & docebatur Ecclesiæ modus, qui in definiendis fidei quæstionibus observandus esset. Quapropter licet quilibet Apostolus per se posset quæstiooem definire, maluerunt tamen publico Coocilio rem totam statuere, & ob eamdem causam non oportuit, ut Virgo in Concilio adesset, vel loqueretur, quamquam fieri potuerit, ut Apostoli privatim Virginem coosuluerint, & ab illa fuerint instructi.

B. Virgo in hac vita interdum vidit divinam essentiam. Dico tertio: Verisimilius est B. Virginem non habuisse scientiam evidentem, & per se infusam supernaturalium mysteriorum. Hęc conclusio videtur contraria nonnullis ex authoribus supra recitatis, sed nihilominus est consentanea antiquioribus Theologis, qui, licet quæstionem hanc ex professo noo exagitent, tamen, dum omnino de illa tacent, & hanc scieotiam Christo singulariter tribuunt, eam satis indicare videntur. Et idem argumentum sumi potest ex Patribus antiquis, apud quos nullam hujus scientiæ mentionem invenio, sed solum perfectæ fidei, & illius scientiæ, & sapientiæ, quæ cum perfecta fide conjuncta esse potest. Præterea (ut non disputemus, ao cum tali scientia potuisset simul esse fides) tamen vel otiosa esset, vel saltem parum necessaria. Nam, cum illa scientia sit supernaturalis, & per se infusa, esset ejusdem ordinis cum fide, & non minus certa: ergo superflua esset fides, vel deoique multum minui posset meritum, & exercitium ejus. Unde sumitur alia conjectura, quia hæc scientia non erat necessaria ad perfectionem sanctitatis, & meriti, neque status viatorum est accommodata; non est ergo sine sufficienti ratione, aut aliquo majori fundamento ponenda.

SECTIO IV.

Utrum per speciales revelationes nonnulla cognoverit Beata Virgo.

IN superioribus Sectionibus egimus de cognitione rerum supernaturalium permanente, & per modum habitus, nunc dicendum superest de revelationibus, seu illustrationibus, quæ fieri solent transeunter, & per modum actus. Quæ (ut generatim loquamur) ad duo capita revocari possunt, scilicet in Verbo, & extra Verbum, seu per visionem Dei claram, aut per aliquod aliud genus abstractivæ cognitionis.

Dico ergo primo, pie, ac probabiliter credi posse, B. Virginem in hac vita interdum elevatam fuisse ad videndum clare divinam essentiam brevi tempore. Hæc est sententia gravium authorum D. Antonini 4. par. tit. 15. c. 17. par. 1. *forte*, inquit, *in ipso conceptu, vel partu illi datum est ad horam, ut videret mysterium hujusmodi, ut in patria, sicut Paulus vidit Deum in raptu.* Et affert io hujus rei confirmationem verba illa Bernardi hom.4. in *Missus est. Illi soli datum est nosse, cui datum est experiri*: & illa. *Ut qui soli Patri notus est, sic & illi*: & io eamdem sententiam citat Albertum. Quam esse certam dixit Dionysius Richelius super Dionysium de cœlesti hierarchia art. 18. & Gerson Alph. 15. tit. 8. Alph. 86. tit. 9. & Ubertinus Cassalius lib. 5. arboris vitæ crucifixi c. 9. circa finem, & Villanova Archiepiscopus Valentinus io ser. de resurrectione, & Medina supra q. 27. art. 5. in fine. Et insinuat D. Cyprianus ser. de nativitate, his verbis. *Unde & matri plenitudo gratiæ debebatur, & Virgini abundantior gloria, quæ carnis, & mentis integritate insignis, spirituali, & corporali intus, & extra Christi præsentia fruebatur.* Ubi agit de die nativitatis, in quo dicit fuisse datam Virgioi abundaotiorem gloriam, qua Christi præsentia intus, & extra frueretur. Rupertus etiam lib. 3. in Canticis in ea verba, *Oculi tui columbarum*, dicit Virginem *raptam esse in tertium Cœlum: & vidisse arcana mysteria, quæ non licet homini loqui, perfectius, & excellentius, quam Paulum.* Ex quo verbo sumi potest prima conjectura. Quia probabilis sententia est Paulum, & Moysem vidisse aliquando Divinam essentiam viventes in corpore mortali ergo idem de Virgine sentire non solum probabile, sed & probabilius, magisque rationi consentaneum existimandum est, quia omnia privilegia gratiæ reliquis concessa, perfectiori, & abundantiori modo Virgini fuere collata.

Objectio. Dicunt aliqui, illud priocipium esse verum in iis bonis,

nis, quæ ad propriam sanctificationem spectant: privilegium autem illud videndi interdum Deum in via, non referre ad majorem hominis sanctificationem, sed solum esse quoddam donum gratis datum; & ideo licet probabile sit, illud esse concessum Paulo, & Moysi, quia scriptura sacra id indicat, & nonnulli sancti ita eam exponunt, non propterea fieri verisimile de B. Virgine, de qua nec Scriptura sacra quidquam indicat, neque antiqui Patres aliquid docent, cum tamen alioqui sit universalis Scripturæ lex: *Non videbit me homo, & vivet*. Exodi 33. & apud Joannem cap. 1. *Deum nemo vidit unquam*; & apud Paulum priori ad Timotheum 6. *Quem nullus hominum vidit, sed nec videre potest*. Sed inprimis, sine causa negatur hoc donum inter ea, quæ ad propriam sanctificationem hominis pertinent, esse annumerandum. Non enim per se ad aliorum tantum utilitatem, sed potissimum ad suscipientis bonum, ac perfectionem confert. Magnum enim spirituale bonum secum affert non solum, quia pro eo tempore, quo durat, totam animam Deo unit, & singulari ejus amore, & charitate inflammat, (quod per se satis esset) sed etiam, quia transacta illa visione, memoria, & vestigium eis manens in homine plurimum potest excitare ad eumdem Dei amorem, & ad majorem cum eo familiaritatem, cordisque puritatem. Quocirca, si privilegium hoc aliquibus hominibus datum esse creditur, immerito Virgini negatur; non enim oportet aliud speciale testimonium, vel rationem magis propriam spectare ad credenda hujusmodi privilegia, & singularia beneficia divinitus Deiparæ esse data. Nam in ipsamet dignitate matris tanquam in radice, & fonte omnia continentur, ut supra late declaravimus, agentes de prima ejus sanctificatione, præsertim cum non desint authores graves, & sancti, qui ita sentiant.

Addo denique, simpliciter loquendo probabilius forte esse, neque Paulum, neque Moysem donatos fuisse, dum adhoc vitam mortalem agerent, claro conspectu Divinæ essentiæ. Quia revera Scriptura sacra hoc non affirmat, si recte intelligatur, ut frequentius a sanctis Patribus intelligitur, & ablato Scripturæ testimonio, nullum est fundamentum, neque sufficiens ratio, ut illos a generali regula Scripturæ excipiamus. Hoc vero non obstante de B. Virgine piefatis, ac probabiliter creditor interdum vidisse in hac vita Deum, vel in die Incarnationis, aut Nativitatis Christi, propter singularem matris dignitatem, ad quam tunc evecta est, vel in die Resurrectionis, propter incredibilem dolorem, quem in Christi passione sustinuit, vel aliis temporibus opportunis juxta divinæ sapientiæ dispositionem.

Objectio. Contra hanc vero conclusionem objici potest Athanasius serm. de sanctissima Deipara, ubi negat, vidisse B. Virginem in die Incarnationis Verbum, seu Incarnatio-

Respons. nis mysterium, prout in se est. Et in quæstionibus ad Antiochum q. 12. generalius negare id videtur de toto tempore vitæ. Sed hoc posterius testimonium incertum est. Ad utrumque vero, licet fateamur Athanasium fuisse illius sententiæ, id non obstat, quominus contraria sententia probabiliter defendi possit.

Dico secundo, extra Verbum, seu per cognitionem abstractivam etiam habuit B. Virgo in hac vita varias, ac

Multas in vita revelationes Virgo habuit. multiplices revelationes. Conclusio est certa, & probatur primo generali ratione, quia hoc beneficium, & significatio divini amoris, & familiaritatis fere omnibus hominibus, qui singulari dono sanctitatis excelluerunt, concessum est, & præsertim virginibus, & statum contemplativæ vitæ profitentibus, ut ex historiis, quæ gesta sanctorum continent, satis constat; ergo multo magis hoc beneficium concedendum est Virgini. Deinde ante filii conceptionem, dum in templo habitaret, frequentes habuisse divinas illustrationes, & Angelorum conspectus docent Ambrosius, Hieronymus, Gregorius Nicomediensis, & alii Patres, quos supra retuli disp. 7. in initio, & disp. 9. Sect. 3. In filii autem conceptione, primum accepit insignem illam revelationem, quam per Angelum Gabrielem factam Lucas narrat c. 1. Addit præterea Anselmus lib. de excellentia Virginis c. 7. *Accepisse Virginem ea hora, qua filium concepit, suæ prædestinationis, & super omnes choros Angelorum exaltationis, certam, atque indubitatam revelationem*. Quod etiam sentit Damascenus orat. 1. de dormitione Deiparæ. Post Incarnationem vero inter divinas revelationes computari potest, quod Christus post resurrectionem suam illi ante cæteros apparuit, suamque gloriam evidenter ostendit, ut infra suo loco tractabimus. Huc etiam spectat, quod post Ascensionem suam, Christus illam frequenter visitasse, ac docuisse creditur, ut affirmat Rupertus lib. 3. in Cantica, & eleganter Laurentius Justin. ser. de Assumpt. dicens; *Neque Angelica tantum, verum etiam filii jugiter visione, ac colloquio exultavit, illi enim cælestis visio debebatur, cui incomparabilis gratia inerat plenitudo*. Hinc denique Andreas Cretensis ser. de Assumpt. Virginem vocat, *fontem, qui non possit exhauriri divinarum revelationum*.

Sed quæret aliquis, qualis esset cognitio, quæ per has Dubium.

revelationes Virgini communicabatur? Respondetur, Respons.

non posse aliquid certum, quodque omnibus revelationibus commune sit, affirmari; sed pro diversitate objectorum, ac rerum, vel opportunitatum credendum est fuisse qualitatem cognitionis. Itaque sæpe erat cognitio fidei, ut patet in revelatione, quæ de conceptione filii Dei, & hominis per Gabrielem facta est. Et idem est credibile de revelatione propriæ salutis, & prædestinationis: (si verum est, illam habuisse) interdum vero fortasse elevabatur, ut clare videret, ac intueretur rem, quæ sibi revelabatur, vel personam, per quam fiebat revelatio, ut supra cum Athanas. q. 12. ad Antiochum diximus, vidisse clare, & in se Gabrielem Angelum sibi incarnationem Christi nuntiantem. Denique nonnulla mysteria potuit cognoscere per evidentiam in attestante, sicut Prophetæ interdum illa cognoscebant. Nam, quod ipsa verum ac perfectum Prophetiæ donum habuerit, in sequenti disput. probandum est.

SECTIO V.

Utrum habuerit B. Virgo humanam scientiam rerum naturalium.

Quæstio hæc intelligi potest de scientia acquisita, & infusa, rursus de infusa, tam per accidens, quam per se (suppono enim de rebus etiam, & objectis naturalibus posse homini communicari scientiam per se infusam: ut in priori tomo agentes de scientiis animæ Christi, latius diximus.) Quidam ergo existimant habuisse Virginem scientias omnes naturales, & humanas, per accidens infusas. Ita sentit Antoninus 3. p. tit. 15. c. 19. §. 2. & in eamdem sententiam refert Albertum. Et suaderi potest primo, quia Adam habuit has scientias infusas. Secundo, quia hæ scientiæ sunt necessariæ primum ad perfectionem scientiæ Theologicæ, in qua diximus B. Virginem fuisse instructissimam: deinde ad exactam Scripturarum intelligentiam, denique ad scientiam morum, & prudentiam, quam supra diximus habuisse Viginem ab initio infusam, non tantum per accidens. Alii vero addunt, habuisse Virginem harum rerum scientiam etiam per se infusam, ut posset spirituales substantias, Angelos, & animas, prout in se sunt, perfecte cognoscere, ac contemplari. Quæ sententia tribui solet Jacobo Christopolitano, in tractatu quodam super Canticum *Magnificat*.

Mihi tamen videtur, primo esse verisimilius, non fuisse communicatam Virgini in hac vita scientiam rerum naturalium, naturalem capacitatem intellectus humani superantem, & ita hoc sensu non fuisse illi datam scientiam per se infusam hujusmodi rerum. Hæc conclusio non aliter probatur, nisi, quia de hac scientia Virginis nulla est mentio apud Doctores sanctos, & antiquos Theologos, & alioqui nec necessaria illi fuit ad propriam sanctitatem, & perfectionem, neque ad munus, & officium, ad quod assumpta fuit, non enim futura erat magistra scientiarum, aut veritatum naturalium. Præterea scientia hujusmodi non est debita statui viatoris, neque ad perfectionem fidei necessaria. Ad hæc, scientia hæc de se universalis est, & primario circa res supernaturales versatur, diximus autem, de rebus supernaturalibus non habuisse Virginem hujusmodi scientiam; cur ergo existimabimus, habuisse illam de rebus naturalibus, quarum cognitio minus est necessaria? Quod denique B. Virgo habuerit cognitionem propriam substantiarum spiritualium, prout in se sunt, nullum est argumentum, quod habuerit hanc scientiam per se infusam, de qua in hac conclusione loquuti sumus. Primum quidem, quia non fuit necesse, ut habuerit illam cognitionem permanenter, ac per modū habitus, ita ut arbitrio suo posset, cum vellet, spirituales

sub-

substantias intueri, hoc enim nulla sufficienti ratione, vel authoritate constat, sed solum quod aliquando Divina revelatione ad hujusmodi cognitionem fuerit elevata. Deinde, quia licet concedamus habuisse illam cognitionem habitualem, potuisset fieri per species proportionatas animæ separatæ, confortando solum intellectum Virginis, ut posset illis uti independenter a corpore mortali; nulla ergo ratione videtur hæc scientia per se infusa necessaria Virgini, nec sine aliquo majori fundamento asserenda.

Qualiter Virgini scientia rerum naturalium fit infusa.

Dico secundo verisimile esse habuisse B. Virginem per accidens infusam eam cognitionem rerum naturalium, vel moralium, quæ ad perfectam scripturarum intelligentiam, & ad perfectionem Theologicæ doctrinæ, item ad penetranda, explicanda, ac suadenda fidei mysteria, denique ad consummatam prudentiam, & cognitionem rerum agendarum, illi fuit necessaria, aut expediens. Hæc conclusio ex ipsis terminis videtur per se probabilis. Nam hujusmodi scientia naturalis ex se, non est admodum necessaria Virgini, neque ita accommodata statui, & conditioni ejus, ut propter se esset expetenda, aut inquirenda. Et ita (ut mea fert opinio) in harum scientiarum usu parum se exercuit: libentius enim, ac utilius supernaturalium rerum cognitioni, & contemplationi vacabat. Nihilominus tamen hæc naturalium veritatum cognitio, ad eos fines, quos in conclusione explicuimus, valde utilis est, ac necessaria. Ostendimus autem, decuisse B. Virginem habere omnem illam supernaturalis cognitionis perfectionem: ergo credendum est habuisse eam naturalem cognitionem, quæ ad supernaturalem necessaria est: non est autem verisimile proprio labore, ac industria paulatim illam acquisivisse, quia (ut diximus) non decuit eam in hujusmodi actionibus occupari: ergo verisimile est habuisse hanc cognitionem, vel omnino, vel majori ex parte dono datam a Deo. Quamquam potuerit etiam ex principiis cognitis, plurium veritatum cognitionem elicere: plurimum enim valebat ingenio, & pacatissimum habebat animum, ut facillime posset quasdam veritates ex aliis indagare.

Dubium.

Quod si quis inquirat quando fuerit illi infusa hæc cognitio, & an simul habuerit totam ejus perfectionem, vel per discursum, aut intervalla temporis.

Respons.

Respondetur rem esse incertam; solumque dici posse eo tempore, & modo illam habuisse, quo secundum ordinem Divinæ sapientiæ, & juxta conditionem, & statum vitæ ejus conveniens fuit.

SECTIO VI.

Utrum in B. Virgine aliqua fuerit ignorantia.

Duplex a Dialecticis distinguitur ignorantia, alia positiva consistens in errore, quæ dicitur *pravæ dispositionis*. Alia est privativa consistens in carentia scientiæ, quæ dicitur *ignorantia negationis*, quæ a Theologis distingui solet in propriam ignorantiam privativam, quæ dicit carentiam scientiæ debitæ, aut convenientis alicui juxta illius statum, & conditionem, & hæc proprie meretur *ignorantiæ* nomen: alia est per solam negationem scientiæ possibilis, non tamen debitæ, aut pertinentis ad hominis statum, & hæc non proprie dicitur ignorantia, sed negatio scientiæ.

Ignorantia quotuplex.

Prima ergo sententia esse potest, B. Virginem interdum habuisse in intellectu errorem, & in phantasia fallas imaginationes. Ita sentit Gerson Alph. 15. liter. S. qui solum loquitur de eo tempore, quo Virgo dormiebat, in quo dicit potuisse habere falsa somnia. Generalius tamen etiam de tempore vigiliæ, & de proprio judicio erroneo hoc docuit Cordub. lib. 1. Theologicar. quæst. qu. 46. fundatus in verbis illis Lucæ 2. *Existimantes autem illum esse in comitatu*.

Secunda sententia esse potest, fuisse in Virgine ignorantiam privativam: quia (ut constat ex Evangelio Luc. 1. & 2.) multa non intelligebat, & ideo interdum admirabatur, & conservabat verba quæ [illegible] bat, eaque in corde suo conferebat, interdum interrogabat *Quomodo fiet istud?* denique de illa, & Josepho [illegible] *Et ipsi non intellexerunt*, nimirum Christi Domini [illegible]

Dicendum vero est primo, in intellectu B. Virginis nunquam fuisse errorem, neque ignorantiam pravæ dispositionis. Hæc conclusio apud me certa est, & contraria pias aures offendere videtur, eamque supponere videntur omnes authores, qui tribuunt Virgini donum justitiæ originalis ab initio sanctificationis suæ: expresse vero id docuit Bartholomæus Medina supra q. 30. a. 1. Probatur autem primo, quia in statu innocentiæ non fuisset illa imperfectio erroris: B. autem Virgini communicata est omnis perfectio illius status, iis exceptis, quæ corpori mortali, & passibili repugnant: omnis enim hujusmodi perfectio statum, ac dignitatem Virginis decebat. Secundo, quia error vel deceptio pœna est per peccatum introducta, ut ex prima ratione constat, & ex D. Th. 1. 2. q. 85. art. 3. ergo sicut B. Virgo non contraxit culpam, ita neque hanc pœnam. Diximus enim in superioribus, sicut B. Virgo fuit præservata a culpa, ita fuisse præservatam ab illis pœnis, quæ magnam aliquam indecentiam, & spiritualem imperfectionem continent, inter quas sine dubio annumeranda est pœna erroris, & deceptionis, non minus quam quælibet alia inordinatio virium animæ. Unde oritur tertia ratio, quia B. Virgo habuit plenum dominium suarum potentiarum, summamque prudentiam, absque ullo inordinato motu; ergo poterat facile nunquam definite judicare de rebus incertis: sed vel suspendere judicium, vel judicare hoc esse probabile, aut verisimile, vel apparens, vel aliquid hujusmodi. Hæc enim existimatio sufficit ad operandum prudenter, & qui non vult se exponere periculo errandi, si perfecte dominatur suis actibus, cum hac moderatione judicat, adeo ut ipsi etiam Beati de his rebus, quas certo non norunt, non aliter judicium ferant, nisi Divina revelatione instruantur: quos in hac perfectione imitatam esse B. Virginem credibile est, cum & facile potuerit, & melius, ac perfectius hoc fit.

Nullus error ignorantia vel pravæ dispositionis in intellectu Virginis.

Et hinc facile exponi possunt verba illa *existimantes illum esse in comitatu*. Primo per Synecdochen, ut scilicet pluraliter dicatur de multis, quod in aliquo tantum accidit, sicut dicuntur latrones blasphemasse Christum, quamvis alter tantum blasphemaret. Sic enim dici potuerunt parentes Christi existimasse illum esse in comitatu, quia Joseph ita existimabat. Unde Rupertus lib. 1. in Cantica docet, Virginem optime tunc temporis cognovisse, ubi filius esset, sed quia erat tempus tacendi, dissimulasse, atque ita se gessisse, ac si id ignorasset, & existimasset filium esse in comitatu. Quod tamen absolute, & simpliciter non placet. Patres enim simpliciter intelligunt Evangelicam historiam, prout sonat, atque sentiunt: B. Virginem ignorasse, ubi Christus tunc esset, quia hoc nullam imperfectionem importat, quæ Virginem non deceat, & propter mysterium expedire potuit, ut tunc se Christus matri occultaret, quod etiam illi ad meritum, & nobis ad exemplum prodesse poterat. Secundo ergo exponi possunt illa verba, parentes Christi existimasse eum esse in comitatu, non simpliciter judicando ita esse, judicio falso, ac erroneo, sed solum judicando id accidere potuisse, & ex signis, & circumstantiis occurrentibus id fuisse verisimilius, quod judicium verum erat, & sufficiens ad illa omnia, quæ ab Evangelista narrantur. Et eodem sensu pie exponendos censeo expositores sacros, si alicubi fallam existimationem Virgini tribuere videantur, ut circa eamdem historiam, quod perdiderit filium existimando rediisse cum Josepho, & si quæ sunt similia.

Dico secundo, B. Virginem non omnia semper scivisse, sed pro temporum varietate nonnulla ignorasse negative: nihilominus tamen nunquam habuisse proprie ignorantiam privativam. Prior pars nota est ex Evangelio Lucæ 1. & 2. ut inter referendum secundam sententiam dictum est. Ratio vero solum est, quia sicut non oportuit, illam semper esse Beatam, ita etiam neque fuit necessarium, neque consentaneum statui ejus, ut omnia sciret, & ideo neque ante Angelicam annuntiationem scivit se futuram matrem Dei, neque modum conceptionis, & similiter post Incarnationem non omnia futura semper cognovit, neque quæ in loco distanti fiebant, neque omnes circumstantias mysteriorum Christi. Quo sensu pie exponendus est Origenes hom. 20. in Lucam, dum negat habuisse Virginem eo tempore fidem plenam omnium mysteriorum scilicet quoad distinctam cognitionem rationum omnium, ac circumstantiarum illorum. Altera pars explicatur, quia B. Virgo omni tempore vitæ suæ eam omnium rerum cognitionem habuit, quæ

In intellectu Virginis ignorantia nulla fuit.

pro ratione sui status illi maxime expediebat: hoc enim illius dignitatem, & perfectionem decebat; ergo non habuit proprie ignorantiam privativam, quę huic cognitioni opponitur, ut in principio Sectionis expositum est.

Objectio. Contra hanc vero posteriorem partem solum video objici posse verbum illud Lucæ 2. Et *ipsi non intellexerunt*. Cum enim Christus de Patre suo æterno loquutus esset, & B. Virgo illius verba non intellexerit, videtur illa ignorantia fuisse valde moralis, ac propria, & de re ad statum ejus valde pertinente. **Respons.** Respondetur. Si verba illa ad Virginem referantur (non enim desunt qui vel propter circumstantes, vel per Synecdochen propter Joseph dicta esse existiment) si (inquam) de Virgine intelligantur, non potest esse sensus eam non intellexisse Christum, cum dixit: *Nesciebatis, quia in his, quæ Patris mei sunt, oportet me esse*, de suo æterno Patre fuisse loquutum. Tam clarum enim hoc erat, ut neque Joseph in hoc hæsitare potuerit. Sciebant enim Christum non habere Patrem alium in terris. Et licet verisimile sit, Christum interdum Josephum ipsum patris nomine appellasse: tamen evidens erat, Christum non dixisse illa verba propter Joseph, tum quia numero multitudinis loquutus est: *Nesciebatis, quia in his quæ Patris mei sunt, &c.* Patrem suum ab utroque distinguens. Tum etiam, quia manifestum erat Christum illis diebus non tractasse negotia, quæ ad Josephum pertinerent. Quamvis ergo B. Virgo recte intellexerit Christum loqui de Patre suo cælesti, dicitur tamen non intellexisse Christi verba, quia non satis comprehendit, quænam essent res illæ ad æternum Patrem pertinentes, in quibus Christum occupari, & propter eas parentes suos relinquere oportuerat: vel etiam quia non intellexit, an significare voluerit Christus appropinquasse jam tempus manifestandi seipsum mundo, & inchoandi humanam redemptionem, ut notavit Jansenius c. 11. Concord. Et hoc modo explicatis illis verbis non attribuitur Virgini aliqua ignorantia privativa, sed solum carentia scientiæ alicujus rei, quę ad ipsam illo tempore minime spectaret.

Et ex iis facile intelligitur, quomodo in B. Virgine potuerit esse vera, ac propria admiratio: tum, quia in ea fuit nova rerum cognitio, quæ admirationem parere solet: tum etiam, quia de rebus antea cognitis, si nova quadam attentione considerentur, aut novo modo proponantur, potest etiam admiratio oriri, ut latius in priori tomo diximus agentes de Christi admiratione in comment. a. 8. q. 8.

DISPUTATIO XX.

In tres Sectiones distributa.

De gratiis gratis datis Beatæ Virgini.

HÆc sola superest disputatio de donis supernaturalibus Deiparæ collatis in statu viæ, quam pro materiæ dignitate brevissime expediemus, has gratias datas ad tria capita revocantes. Quædam enim ad cognitionem, quædam ad sermonem, quædam denique ad operationem spectant, de quibus sigillatim dicendum est.

SECTIO I.

Utrum habuerit B. Virgo gratias gratis datas ad cognitionem pertinentes.

PRæcipua harum gratiarum est prophetia, ad quam spirituum discretio revocatur, interpretatio item sermonum in quodam sensu sub hoc capite comprehendi potest. Dico ergo primo B. Virginem vere ac proprie fuisse prophetissam, atque adeo habuisse gratiam prophetiæ. Conclusio est certa, & communis Sanctorum, quam colligunt, ex Lucæ 1. ubi B. Virgo, cum dixit *Magnificat anima mea Dominum, &c.* prophetico spiritu loquuta est. Unde Ambrosius ibi. *Quo major*, inquit, *est persona, completior est prophetia*. Quamobrem Basilius exponens illa verba Isai. 8. *Accessi ad prophetissam, & in utero concepit*, de B. Virgine illa interpretatur, dicens *Quod Mariam prophetissa fuerit, ad quam proxime per spiritus prænotionem accesserit Isaias, nemo contra dixerit, qui sit memor verborum Mariæ, quæ prophetico afflata spiritu eloquuta est, Magnificat anima mea Dominum.* Et inferius: *Quod si animum ad universa ejus verba accommodaveris, non utique affirmare negaveris, quod fuerit prophetissa.* Eodem modo exposuit illa verba Isaiæ Cyrillus

Virgo veram habet gratiam prophetiæ.

lib. 1. in Isaiam orat. 5. dicens: *Sanctam Virginem prophetissam vocat*: & eamdem amplectuntur Nazian. orat. 42. quæ est secunda in Pascha, Epiphanius hær. 78. sub finem Gregorius Nyssenus lib. de testimonio ex veteri Testam. contra Judæos cap. de Nativ. Christi ex Virgine, Euseb. lib. 7. de Demonstr. c. 6. Hieronymus vero in Isaiam (licet aliam sequatur expositionem) subdit tamen. *Quidam prophetissam sanctam Mariam interpretantur, quam prophetam fuisse non dubium est. Ipsa enim loquitur in Evangelio: Ecce enim amodo beatam me dicent omnes generationes.* Augustinus etiam 17. de Civit. c. ult. *Istorum*, inquit, *quinque prophetatio scilicet, Zachariæ, Elisabeth, Simeonis, Annæ, & Joannis Baptistæ, ex Evangelio nobis nota est, ubi & ipsa Virgo mater Domini, ante Joannem prophetasse invenitur.* Præterea Rupertus lib. 1. in Cantica, eam vocat *Prophetissam Prophetarum, quia & prophetas docuit, & de ipsa omnes Prophetæ prophetarunt.* Idem lib. 1. de Trinitate, & ejus operibus in Isaiam c. 34. D. Thomas supra q. 26. art. 5. ad 3. Adamus Isaiæ 8. Galatinus lib. 7. de Arcanis c. 4. 5. & 12. & ad hoc confirmandum valent, quæ supra diximus de revelationibus B. Virgini factis. Nam fere illæ omnes revelationes Prophetiæ dici possunt. Ratio vero generalis, tam huic gratiæ, quam cæteris omnibus communis est, quia B. Virgo ita fuit plena gratiæ, ut quidquid aliis per partes datum est, totum simul in ea fuerit cumulate perfectum, sicut dignitatem ejus decebat.

Et ex hac conclusione infertur obiter, accepisse Virginem aliquo modo donum illud, & singulare Spiritus sancti auxilium, quod solet dari Scriptori sacro ad canonicam scripturam scribendam. Nam sicut scriptori canonico Spiritus S. dictat singula verba, ita B. Virgini dictavit singula verba, quæ in illo celebri cantico: *Magnificat anima mea Dominum*, protulit, quæ omnia, sicut ab ipsa prolata sunt, Lucas Evangelista scripsit (hoc enim, & ad fidem historiæ, & ad reverentiam debitam Virginis verbis pertinet); canticum autem illud canonica est scriptura non solum quasi materialiter, id est, quia Evangelista refert B. Virginem illud protulisse: sed etiam formaliter, ac per se, ut ab ipsa Virgine prolatum est, & ut tale recipitur ab universa Ecclesia: fuerunt ergo singula verba illius a Spiritu S. dictata. Habuit ergo tunc donum, & gratiam, de qua loquimur. Nam quod hæc detur ad loquendum, vel scribendum, non variat rationem doni, quod ad gratiam prophetiæ revocari potest, vel (ut alii volunt) ad interpretationem sermonum An vero B. Virgo aliquid scripserit, non constat. Nam epistola quædam ad Ignatium, quę nomine ejus circumfertur, incertæ authoritatis est, si tamen Ecclesiæ constaret, illam vel aliquam aliam fuisse a B. Virgine scriptam, nemo (ut existimo) dubitaret, quin inter canonicas scripturas esset annumeranda.

Dico secundo, datam fuisse Virgini gratiam interpretationis sermonum. Probatur conclusio, quia si hæc gratia exponatur in sensu superius tractato, jam constat fuisse in Virgine: si autem intelligatur esse speciale donum, & auxilium Dei ad veram Scripturæ sacræ intelligentiam assequendam, in præcedenti disputatione ostendimus, quantum B. Virgo in hac cognitione excelluerit, quam certum est non tantum proprio labore, & ingenio fuisse assequutam, sed multo magis ope ac inspiratione divina. Confirmatur, & declaratur, quia hæc gratia quamvis propter utilitatem aliorum potissimum dari soleat, multum tamen ad propriam suscipientis perfectionem confert, non solum quatenus intellectum illustrat: sed etiam quatenus ad excitandam, & movendam voluntatem adjuvare potest: utraque autem ratione oportuit dari Virgini scilicet, & propter ejus perfectionem, & propter aliorum utilitatem, quia futura erat magistra Apostolorum, & Evangelistarum, quibus hoc donum datum est, quia futuri erant lux mundi: ergo multo magis debuit dari B. Virgini, quæ ipsorum lux futura erat, cujusque *vita inclyta* (ut Ecclesia canit) *cunctas illustrat Ecclesias.*

Dico tertio, datam præterea esse B. Virgini gratiam illam, quæ dicitur *discretio spirituum*. Potest autem hæc gratia duobus modis explicari, primo ut sit internum lumen, seu revelatio, per quam homo intuetur interiores cogitationes cordium, quæ cognitio per modum scientiæ habitualis infusæ soli Christo communicata creditur. Unde non existimamus Virgini tribuendam, juxta ea quæ præcedenti disputatione diximus non est tamen

incre-

incredibile, interdum per specialem revelationem Spiritus sancti datum esse Virgini, ut aliorum cogitationes posset intueri, prout expedire aliquando potuit, vel ad res agendas, vel ad aliorum utilitatem. Hæc enim gratia sic explicata pars est prophetiæ, & aliis sanctis interdum communicata est, præsertim initio nascentis Ecclesiæ, quoniam plurimum conferre poterat ad persuadendam fidem, & confirmandos eos, qui credere incipiebant, ut colligitur ex 1. ad Cor. 14. Alio modo exponi potest hæc gratia, ut significet speciale donum Spiritus sancti ad discernendum, a quo spiritu bono, vel malo interiores cogitationes, ac desideria proveniant, tam in ipsomet, qui donum hoc recipit, quam in aliis. Quod ergo pertinet ad proprius interiores motus ipsius Virginis, certum est in omni ætate, ac vitæ suæ tempore habuisse singulare Spiritus sancti auxilium, ut certissime judicaret omnes suos motus, & affectus ab Spiritu S. esse profectos: quia singulari modo ab Spiritu sancto regebatur, & nullam mentis cogitationem, aut motionem habere potuit veluti ab extrinseco motore inspiratam, quę non esset a bono spiritu, quia caruit fomite, & omni interna deordinatione potentiarum, ut in superioribus ostensum est. Quocirca licet exterius tentari potuerit, sicut tentatus fuit Christus: non tamen interius per inordinatum aliquem affectum, vel motum. In exterioribus vero tentationibus, vel apparentibus revelationibus (si fortasse interdum eas passa est, in hoc enim potuit Christo assimilari, quamvis interdum id fit) in iis, inquam, occasionibus credendum est, ita fuisse ab Spiritu S. illuminatam, partim per infusam prudentiam, partim per hanc gratiam discernendi spiritus, ut certitudine quadam infallibili posset inter bonum, & malum spiritum dijudicare. Cujus sufficiens argumentum est divinum illud colloquium, quod cum Angelo Gabriele habuit, in quo tanta prudentia fuit, *ut omnia verba ejus a sapientia thesauro profecta, & a Spiritu sancto dictata* esse videantur, sicut Damascenus dixit orat. 2. de Assumptione. Denique (quod attinet ad discernendos spiritus aliorum) credendum est B. Virginem etiam in hoc habuisse gratiam singularem, non solum propter summam experientiam, quam de rebus spiritualibus habuit, sed etiam per speciale Spiritus sancti donum, quo maxime indiguit post Christi Domini Ascensionem. Erat enim tunc omnium magistra, ad quam consilii caussa fideles undique confluebant, ut ex Epistolis Ignatii, & ex aliis Patribus supra citatis constat. Addit D. Antoninus, hanc gratiam discernendi spiritus fuisse quodammodo debitam summæ Virginis humilitati. Cum enim B. Antoninus universum mundum videns plenũ laqueis inter se connexis, exclamaret: *Quis evadet laqueos istos?* responsum ei est: *Sola humilitas.* Summæ igitur humilitati Virginis datum est, ut omnes Dæmonum deceptiones posset agnoscere, atque ita spiritus discernere.

Gratia discernendi spiritus Virgini data.

SECTIO II.

Utrum habuerit B. Virgo gratias illas, quæ circa sermonem versantur.

GRatiæ hæ quatuor sunt, sermo fidei, scientiæ, sapientiæ, ac donum linguarum. Primo igitur gratia fidei dupliciter exponitur, primo ut non tantum ad sermonem, sed etiam ad interiorem mentis actum referatur, & importet singularem, & extraordinarium modum certitudinis in rebus fidei credendis, vel absolute, & per se, seu quasi speculative, vel practice in ordine ad aliquid operandum. Et hoc sensu nemo dubitare potest, quin B. Virgo gratiam fidei habuerit, quia omnibus modis habuit perfectissimam mentis fidem, ut sæpe in superioribus ostensum est. Alio modo refertur hæc gratia fidei ad sermonem, & nihil aliud est, quam speciale donum Spiritus sancti ad proponendas, & explicandas res fidei modo accommodato hominibus simplicioribus, & rudioribus, præsertim cum primum ad fidem veniunt. Et hoc etiam sensu per se satis credibile est habuisse Virginem hujusmodi donum, seu auxilium, quia (ut diximus) omnium magistra fuit, & omnibus omnia fieri oportuit.

Gratia fidei Virgini data.

Secundo ex eodem principio constat habuisse gratiam sermonis scientię, & sapientię, quę nihil aliud sunt, quam vires, & facultates quædam, seu auxilia ad explicandas facile & confirmandas res fidei per causas, & rationes, vel superiores, vel inferiores. Cum enim B. Virgo de rebus fidei cum simplicioribus, & cum sapientioribus tractaret, omnibus modis oportuit in eis tum intelligendis, tum explicandis esse instructam. De quibus gratiis plura videre possunt in D. Anton. 4. p. tit. 15. c. 19. §. 1. & 2.

Objici vero potest D. Thomas qu. 27. art. 5. ad 3. Ubi negare videtur habuisse Virginem usum sapientiæ quantum ad docendum, quia hoc non conveniebat sexui muliebri, secundum illud 1. ad Timoth. 2. *Docere autem mulierem non permitto*. Respondetur tamen cum Cajetano ibi, illud esse intelligendum de usu docendi publice, & pro concione: privatim enim docere, vel instruere aliquem de rebus fidei, interdum decet etiam fœminas, & in superioribus ostendimus, B. Virginem Apostolos etiam docuisse. Quin potius Rupertus lib. 5. in Cantic. contendit, interdum etiam publice docuisse. Nam ob singularem aliquam rationem aliquando concessum est hoc fœminis, ut de Maria Magdalena legimus. Sed hoc dictum Ruperti incertum est.

Objectio.

Respons.

Tertio hinc oritur ratio dubitandi de dono linguarum, quia videtur dari ad publicas functiones, & conciones, & ideo videri potest hæc gratia non fuisse Virgini necessaria. Et ita Cajetanus dicta q. 27. art. 5. negare videtur B. Virginem habuisse usum hujus gratiæ, quod est negare illi hanc gratiam, quia hæ gratiæ gratis datæ in usu consistunt, non in aliquo habitu. Sed nihilominus verisimilius creditur non defuisse Virgini hanc gratiam, ut docent Albertus in Mariali, & Antonin. supra §. 8. qui existimat in die Pentecostes simul cum Apostolis hoc donum accepisse, ut nihil spiritualis gratiæ illi deesset. Quod etiam potest colligi ex Athanasio ser. de Deipara, dicente: *Virginem omnibus gratiis abundasse*. Et confirmatur, quia initio Ecclesiæ, frequenter dabatur hoc donum fidelibus non solum illis, qui futuri erant prædicatores Evangelii, sed etiam aliis fere communiter, ut constat Actor. 8. & 19. quid ergo mirum, quod fuerit B. Virgini concessum? Eo vel maxime, quod licet B. Virgo non esset ad varias nationes, ac gentes migratura, ut eas doceret: verisimile tamen est, & ex patribus, ac historiis colligitur, fideles ex variis nationibus ad illam confluxisse, tum pietatis causa, tum ut ab ipsa magis instruerentur, ac in fide confirmarentur; oportuit ergo, ut & illos intelligeret, & ab illis intelligi posset, quæ duo sunt hujus gratiæ munera. Denique mihi est probabile etiam ante illa tempora habuisse usum hujus gratiæ (si fortasse necessitas, vel occasio illum postulavit) ut, verbi gratia, quando Christus adoratus fuit a Magis, credibile est illos intellexisse, vel cum peregrinata est in Ægyptum, Ægyptiorum lingua uti potuisse.

Donum linguarum Virgini datum.

SECTIO III.

Utrum B. Virgo habuerit gratias ad operationem pertinentes.

DUæ sunt hujusmodi gratiæ, scilicet, gratia miraculorum, & gratia sanitatum, quæ ad unam revocari possunt quia sanitatis restitutio, prout per hujusmodi gratiam fit, præter naturam, & extraordinariam legem est, & ideo inter miracula computari potest. De gratia ergo miraculorum generatim dicta, ut has duas gratias comprehendunt. D. Thom. q. 27. art. 5. ad 3. negat B. Virginem in vita mortali habuisse usum hujus gratiæ, quod est dicere non habuisse illam, quia hæc etiam gratia in usu consistit. Fundamentum est, *quia tunc temporis confirmanda erat doctrina Christi miraculis, & ideo soli Christo, & discipulis ejus, qui erant bajuli doctrinæ Christi, conveniebat miracula facere.* Et hanc sententiam sequens Cajetan. ibi, addit aliud fundamentum, quia solida Theologia fundatur in sacra Scriptura: ex sacra autem Scriptura non habemus, B. Virginem, dum vixit in vita mortali, fecisse miracula.

Contrariam vero sententiam docent Albertus in Mariali, & D. Antoninus supra §. 5. & 6. & Rupertus. lib. 3. in Cantica, dum in universum docet B. Virginem habuisse omnes gratias gratis datas, & eodem modo citari potest pro hac sententia Athanas. dicto serm. de SS. Deipara. Et hæc sententia simpliciter videtur vera: ut tamen eam explicemus, oportet, & varia tempora, & varia miraculorum genera, seu varios modos illa operandi distinguere.

Primo igitur de tempore, seu ætate Virginis, antequam filium conciperet, nec constat, nec aliqua verisimili ratione affirmare possumus, eam aliqua miracula edidisse, nec videtur illud tempus fuisse adeo opportunum ad hujusmodi gratiam exercendam. Quia neque ad doctrinam confirmandam erant necessaria, nec merita, & sanctitatem Virginis oportebat tunc per miracula manifestari.

Secundo, de tempore a conceptione Christi Domini usque ad ejus Ascensionem, etiam est verisimile nulla per se edidisse miracula præsertim publica Et hoc fortasse præcipue intendit D. Thomas, probabiliterque suadet ejus ratio, & exemplum, quo utitur de Joanne Baptista, qui propter hanc causam *signum fecit nullum*, ut dicitur Joann. 10. Dico autem per se, quia per filium dici potest Virgo interdum operata esse miracula fide, ac impetratione sua. Hic enim est unus modus concurrendi ad miracula, scilicet, impetrando, & hac ratione operatio virtutum fidei attribui solet. Quia talis oratio requirit peculiarem fidei perfectionem, & singularem Spiritus sancti motionem ad petendum miraculum tanta fide & fiducia, ut infallibiliter obtineatur, juxta illud: *Si habueritis fidem, sicut granum sinapis, dicetis monti huic, Transi hinc illuc, & transibit.* Matthæi 17. Et hoc modo dicere possumus B. Virginem habuisse fidem miraculorum, & per illam operatam esse, obtinendo a filio miraculorum operationem. Cujus signum habemus in miraculo nuptiarum, quod fide sua mater a filio obtinuit, suamque fidem ostendit (ut Sancti notant) tum in eo quod primum miraculum publicum a filio postulavit: tum etiam in eo, quod Christi responsione conturbata non fuerit, quamvis exteriori specie videri posset passa fuisse repulsam. Quin potius confidenter dixit ministris: *Quidquid dixerit vobis, facite.* Dixi præterea, præsertim publica, quia de secretis miraculis incertum est, an aliqua fecerit, præsertim tempore infantiæ Salvatoris, vel in Ægypto, vel aliis temporibus, si fortasse aliqua opportunitas vel necessitas occurrerit.

Gratiam miraculorum, & sanitatum quo tempore Virgo exercuit.

Tertio, de tempore post Christi Ascensionem, verisimile est B. Virginem multa miracula perpetrasse, vel præbuisse multis sanitatem. Quia licet ad eam non pertineret, publice concionari, vel persuadere fidem, tamen ad magnum Ecclesiæ bonum, & profectum pertinebat, quod agnosceretur, & coleretur ut Dei mater. Quod totum in Christi Domini manifestationem redundabat, & fidem in ipsum confirmabat: ergo non fuit præter statum, & conditionem Virginis, ut eo tempore miracula faceret, & insignia beneficia hominibus conferret, quibus eorum fides, & devotio augeretur. Quamobrem Damascenus ser. 1. de Nativ. Virginis, eam vocat *miraculorum abyssum.* Et Andreas Creten. ser. de Assump. eam vocat *miraculorum effectricem, potestatem habentem, quæ nequeat labefactari.* Et confirmatur, nam (ut ibidem refert hic author, & Damas. ser. 1. de Assumpt. & Simeon Metaph. de vita, & dormit. Deiparæ) corpus B. Virginis, statim post obitum ejus, multa miracula operatum est, & sepulcrum ejus solum, quia corpus illud aliquo tempore habuit, effectione miraculorum illustre fuit. Quid ergo mirum, quod etiam, dum vitam ageret, similia opera interdum effecerit? Nec ratio D. Th. contra hoc concludit: quia etiam B. Virgo fuit illo tempore suo modo magistra fidei, & miracula ejus in gloriam filii & fidei confirmationem cedebant. Ratio vero Cajet. inefficax valde est, ab authoritate enim negativa scripturæ nullum argumentum in Theologia sumitur, ut constat ex iis, quæ de aliis mysteriis supra tractata sunt, & quæ generatim de traditionibus Eccles. contra hæreticos Theologi docent.

DISPUTATIO XXI.

In quatuor Sectiones distributa.

De gloriosa morte & Assumptione B. Virginis.

DIsputavimus hactenus de donis gratiæ & scientiæ, quæ B. Virgo in statu vitæ consequuta est, simulque (quantum scholastica ratio patitur) mysteria vitæ ejus percurrimus. Reliquum est, ut de felici statu gloriæ ejus differamus. Quoniam vero mors terminus est vitæ, ac transitus ad beatitudinem, prius de morte ejus, postea de Resurrectione, Assumptione, ac denique de eximia ejus gloria, & beatitudine dicemus.

SECTIO I.

Utrum B. Virgo corporalem mortem passa fuerit.

EPiphanius hær. 78. hanc quæstionem attingens insolutam relinquere visus est. *Quærant*, inquit, *vestigia scripturarum, & invenerint utique neque mortem Mariæ, neque an mortua sit, aut non mortua, neque an sepulta sit, aut non sepulta.* Et inferius. *Ego enim non audeo dicere, sed silentium mihi impero, fortassis enim alicubi etiam vestigia invenerimus sanctæ illius, ac beatæ, sic nec invenire datur mortem ipsius.* Et paulo post. *Non autem omnino definio hoc, & non dico, quod immortalis mansit, sed neque affirmo, an mortua sit.* Fundamentum ejus est supra tactum, quod iterum repetit, dicens. *Excessit enim scripturæ mentem humanam, & in suspenso reliquit propter vas pretiosum ac excellentissimum.* Cui fundamento addi potest, quod nec ex historiis humanis aliquid certi habemus de morte ejus. Libellus enim, qui de transitu Virginis inscribitur, & a Trithemio Melitoni Sardicensi tribuitur, & apocryphus est, teste Gelasio P. in c. 5. Romana dist. 15. & falso Melitoni imponitur, ut ex Hieronymo de scriptoribus Eccles. colligi potest. Referens enim Melitonis scripta, hujus non meminit. Et ex Beda in retract. Actorum c. 8. ubi & opus ipsum refutat, quod multa historiæ Lucæ de Actis Apostolorum repugnantia contineat, & non dicit esse Melitonis, sed illi imponi. Præterea alius liber, qui de eodem transitu, seu Assumptione Virginis inter opera Hieronymi refertur, omnium sententia non est Hieronymi, quia in eo fit mentio hæresum Nestorii & Eutychetis, quæ post Hieronymum exortæ sunt. Quæ conjectura eodem modo probat non esse Sophronii, ut aliqui existimant, quia Sophronius æqualis est Hieronymo, ut ex libro ejusdem Hieronymi de Scriptoribus Ecclesiasticis constat. Nihil ergo est scriptum, unde aliquid certi de Virginis obitu definiri possit.

Nihilominus sine ulla dubitatione dicendum est, B. Virginem mortem obiisse. Ita sentit hoc tempore universa Ecclesia, & ad id confirmandum sufficit generalis regula scripturarum. Nam omnes filii Adæ corporali morti obnoxii sunt, a qua regula neque authoritas ulla, neque ratio suadet excipiendam esse Virginem. Quin potius gravissimi, & antiquissimi Patres eam mortuam esse testantur, ut constat ex Damasceno, Epiphanio Presbytero Constantinopolitano, Andrea Cretensi ser. de dormitione Deiparæ, & Juvenali Jerosolymitano apud Nicephorum lib. 5. Hist. c. 4. & Simeone Metaphraste de vita, & dormitione Deiparæ, die 15. Augusti, qui omnes referunt Dionysium Areopagitam loco statim citando, & ex aliis recentioribus, quos statim commemorabo. Ratio etiam hoc suadet, quia in primis decuit B. Virginem esse similem Christo: cum ergo Christus mortem susceperit, non oportuit B. Virginem ab hac lege excipi. Deinde ut per mortem Virginis constaret evidentius, & indiguisse Christi morte, qua fuit redempta, & habuisse carnem passibilem, a qua Christus similem sumpsit, & ita excluderetur error eorum, qui finxerunt, B. Virginem fuisse cujusdam cœlestis, seu angelicæ naturæ, ut Epiph. supra refert, & D. Th. in 3. dist. 4. q. 2. a. 1. Tandem quia mors nullam imperfectionem includit, quæ Virginem non deceat: quin potius est pœna, quæ propter Deum suscepta magnum gratiæ augmentum promereri potest: propter quod *mors Sanctorum pretiosa in conspectu Domini* esse dicitur: ergo nulla est causa, ob quam a morte corporis fuerit præservata. Neque Epiphan. hanc veritatem negat citato loco: sed solum asserit in scriptura nihil de illius morte referri.

Virginis mors.

Sed quæret aliquis primo. Quæ fuerit causa, vel occasio mortis Deiparæ, an scilicet morbo aliquo, seu ægritudine usque ad mortem laboravit, vel absque aliqua naturali causa, sola Dei voluntate, & arbitrio defuncta sit, sicut mortuus videtur Moyses, cui dixit Deus: *Ascende in montem, & morere ibi.* Deuteron. 32. Unde c. 34. subditur: *Mortuusque est ibi Moyses servus Domini in terra Moab, jubente Domino;* & sicut mortuus videtur Joannes Evangelista, si vera est historia, quam Nicephorus refert lib. 2. c. 42. qui propter hanc fortasse causam dixerat lib. 1. c. 35. Joannem mortuum fuisse eo modo, quo Dei genitrix. Ex quibus exemplis hæc pars posterior verisimilis fieri videtur, quia hic mortis modus videtur excellentior, & innocentiæ ac puritati Virginis quodammodo debi-

Dubium 1

debitus. Item quia mortua creditur sine ullo dolore, (ut Damascenus sentit orat. 2. de dormit. Virginis.) Tum, quia sine libidine concepit, omnique inordinata concupiscentia semper caruit. Tum etiam, quia in morte filii majores dolores, quam in morte sentiantur, degustavit.

B. Virgo vi amoris mortua.

Addere tamen possumus, quamvis B. Virgo mortua non fuerit, vi alicujus morbi corporalis: vi tamen amoris, & ardentissimi desiderii, & intentissimæ contemplationis obiisse. Fieri enim potest, ut mens tanta efficacia, & intensione in his actibus occupetur, ut veluti destituat corpus, ita ut paulatim ejus dispositiones remittantur, ac deficiant, ac tandem, ob earum defectum, non possit anima in corpore conservari.

Non defuerunt tamen, qui dicerent, eam fuisse martyrio coronatam, ut videre licet apud Isidorum lib. de vita, & morte Sanctorum c. 68. & apud Ambrosium, & Bedam Lucæ 2. sed (ut idem authores dicunt) hoc nullo probabili fundamento nititur, quia nulla historia, nulla traditio, nullaque probabilis authoritas hoc confirmat. Verba autem illa Simeonis, *tuam ipsius animam pertransibit gladius*, ex quibus falsa suspicio orta videtur, non esse de corporali ejus morte intelligenda, in superioribus ostensum est.

Dubium. 2

Quæres secundo, quo ætatis anno mortua fuerit. Respondetur rem esse incertam. Ex his enim, quæ in superioribus dicta sunt de Christi conceptione, & in sequentibus de morte ejus dicemus, constat B. Virginem egisse annum 49. quando Christus Dominus mortuus est. Quia quando illum peperit, jam 15. annum expleverat, & Christus 34. anno ætatis inchoato mortuus est: expleverat ergo tunc temporis B. Virgo 48. ætatis annos, & agebat 49. Post Christi autem mortem quidam dixerunt vixisse tantum annum integrum, & aliquot menses. Quæ tamen sententia, inter omnes improbabilissima est, & solum in quadam incerta, & apocrypha revelatione fundata.

Responsio.

Alii ergo existimarunt vixisse Virginem usque ad secundum annum imperii Claudii, qui fuit undecimus a Christi morte, quo primum Petrus profectus fuit Romam, teste Eusebio in Chronicis, & Hieronymo de Scriptoribus Ecclesiasticis. Unde fit conjectura, Petrum permansisse in Judæa, quandiu Deipara vixit: statim vero post mortem ejus discessisse, ut Romam pergeret. Quocirca juxta hanc sententiam B. Virgo obiit anno ætatis quinquagesimo nono, vel jam expleto, vel prope. Quæ fuit sententia Evodii apud Nicephorum lib. 2. Histor. c. 3. quam ipse videtur sequi, tam ibi, quam c. 21. ubi dicit, B. Virginem obiisse cum annum ageret sexagesimum. Unde sentit, quod Evodius dixit, intelligendum esse de annis quinquaginta novem expletis: non tamen sibi constat Nicephorus, dum dicit B. Virginem mortuam esse quinto anno imperii Claudii, qui est decimus quartus a morte Christi, ut aperte constat ex dictis, & ex Chronico Eusebii. In eandem sententiam de quinquaginta novem annis refertur Hippolytus Thebanus ab Epiphanio Presbytero Constantinopolitano in ser. de Deipara, ut refert Turrianus lib. 3. pro Epistolis Pontificiis cap. 26. Quamquam (ut Cæsar refert in Annalibus anno quadragesimo octavo) ille author potius asseruit B. Virginem tantum quinquaginta septem annos vixisse: & ibidem refert alios asseruisse, quinquagesimo octavo ætatis anno diem humanæ vitæ clausisse. Quæ fortasse varietas ex eo orta est, quod circa annum conceptionis, vel mortis Christi, aliter, quam nos supponimus, opinabantur. Ab hac sententia parum discrepat Driedo lib. 3. de dogmatibus S. Scripturæ tract. 3. c. 4. ubi dicit, B. Mariam obdormisse anno duodecimo post Christi mortem, secundum Chronologiam Eusebii. Sed apud Eusebium hoc ego non reperio, quin potius in Chronico ejus Assumptio B. Virginis annotatur in anno sexto imperii Claudii, qui est decimus quintus a morte Christi, ut dixi, quamquam illa adnotatio videatur potius ab aliquo addita, quam ab Eusebio scripta. Sic enim habet. *Maria Virgo, Jesu Christi mater, ad filium in Cœlum assumitur, ut quidam fuisse sibi revelatum, scribunt.* Nunquam enim Eusebius hujusmodi incertis revelationibus uti solet, neque ante ipsum aliquid de hujusmodi revelatione scriptum invenimus.

Hinc autem orta est aliorum opinio dicentium, B. Virginem obiisse annum agentem sexagesimum tertium, quam esse vulgi opinionem dicit Turrianus supra. Cæsar autem Baronius scribit opinionem hanc fundari

in traditione quadam, eamque distinguit ab opinione, quæ colligitur ex dicto loco Eusebii. Sed si juxta principia posita fiat computatio, nulla est diversitas.

Respons.

Ultima vero sententia, quæ in re ambigua verisimilior videtur, est, B. Virginem mortuam fuisse anno ætatis septuagesimo secundo. Ita sentit dictus Epiphanius Presbyter, & Cedrenus in compendio historiæ, & insinuat Andreas Cretensis ser. de dormitione Deiparæ, dum inquit pervenisse Virginem *ad summam ætatem*. Et hanc sententiam confirmat eleganter Cæsar ex testimonio Dionysii c. 3. de divinis nominibus, ubi sic inquit. *Nam, & apud ipsos divino spiritu plenos Pontifices nostros, cum & nos (ut nosti) & plerique ex sanctis fratribus nostris ad contuendum corpus illud, quod authorem vitæ, Deumque ceperat, convenissemus, aderat autem & frater Domini Jacobus, & Petrus supremum decus, & antiquissimum Theologorum columen, ubi post contuitum placuit, ut infinite potentem, divinæ infinitatis bonitatem Pontifices laudarent omnes, quisque pro captu suo.*

Quo ætatis suæ anno Virgo sit mortua.

Quæ verba de sancto corpore B. Virginis, & non de sepulchro Christi, aut de domo Joannis, in qua Christus cœnaverat, esse intelligenda, & ipsa verba per se sumpta satis suadent, & est communis sententia Sanctorum, qui ex hoc loco colligunt, divina providentia factum esse, ut omnes Apostoli, qui tunc temporis vivebant, & præcipue ex eorum discipulis ac Pontificibus Ecclesiæ ad transitum, ac funus B. Virginis convenirent. Ita Maxim. D. Th. & Albert. M. illum locum exponentes. Damasc. & And. Cretensis orationibus de dormit. & Assumpt. Virginis, Epiphan. Presbyter, & Simeon Metaphrastes scribentes de vita, & eductione Deiparæ, Nicephorus, & Juvenalis Jerosol. apud eundem l. 2. hist. c. 21. 22. & 23. Ubi hanc historiam de transitu, & glorioso funere virginei corporis late describit. Et inter alia affirmat etiam Christum Dominum magna Angelorum multitudine comitatum dormitioni ejus interfuisse. Quod etiam affirmarunt Damasc. And. Cret. & alii. Indicant etiam Atha. de sanctissima Deipara, & Bernard. ser. 1. de Assumptione. Igitur (ut quod intendimus concludamus) scribit Dionys. citato loco transitum Virginis, & Apostolorum conventum illius causa coactum: at vero Dionysius (ut ex historia Actuum Apostolicorum colligitur) non venit ad fidem, usque ad decimum octavum annum a nece Christi, qui fuit quinquagesimus secundus a nativitate ejus, quia non antea Paulus pervenit Athenas: ergo, ut posset adesse morti Virginis, necesse est, ut B. Virgo ultra sexaginta sex annos vixerit, & ita evertuntur omnes superiores sententiæ. Verisimile autem est a conversione Dionysii usque ad adventum ejus in Jerusalem, aliquot annos fluxisse, præsertim si (ut Turrianus, & Baronius citatis locis indicant) conventus ille Apostolicus absque miraculo, suavi dispositione divinæ providentiæ factus. Quia & Petrus eo tempore Roma Jerosolymam rediisse creditur, & Paulus etiam circa illa tempora Jerosolymam reversus fuit post conversionem Dionysii, & alia ab eo gesta, quæ in Actibus Apostolorum narrantur a c. 18. ad 21. est ergo in re incerta verisimilis hæc conjectura.

SECTIO II.

Utrum B. Virgo paulo post mortem gloriosa surrexerit, & in Cœlum assumpta fuerit.

Sepulchr. Virginis multis miraculis clarum.

De statu, quem corpus, & anima B. Virginis post mortem ejus habuerunt, antequam iterum conjungerentur, nihil fere dicendum occurrit. Nam de corpore ejus constat ex omnibus historiis supra citatis, statim post mortem fuisse in sepulchro repositum, quod Dama. And. Cret. & Simeon Metaphrast. magnis miraculis fuisse a Deo illustratum referunt. Unde admiratione dignum videri potest, Hieronymum, Eusebium, Sozomenum & Theodoretum, numerantes celebriora sepulchra, aut loca sancta Jerosolymitana, sepulchri hujus non meminisse. Beda tamen lib. de locis sanctis cap. 6. hujus sepulchri mentionem facit, & in illius loco Ecclesiam extructam esse dicit. Unde verisimile est, (quod dicit Burchard. in descript. terræ Sanctæ 1. p. c. 7. §. 47.) post cladem Jerosolymitanam sepulchrum hoc multo tempore latuisse: postea que fuisse repertum. Nam nunc etiam, qui sacra Jerosolymorum loca invisunt, hunc locum sepulchri Virginis cernere se dicunt. Et in lib. de Assumptione Virginis,

nis, (qui nomine Hieronymi circumfertur) dicitur monstrari sepulchrum ejus in valle Josaphat in mõte Sion & Oliveti: additque Beda prope illud conspici sepulchrum sancti Joseph. In illo ergo sepulchro repositum fuit corpus B. Virginis, & integrum, atque prorsus incorruptum usque ad gloriosam ejus resurrectionem perduravit, ut omnes citati Patres docent, & per se manifestum est, considerata dignitate, puritate, ac innocentia Virginis Beatissimæ, & ex dicendis hoc amplius constabit.

Anima Virginis a corpore separata statim vidit Deum.

De anima autem Virginis a corpore separata, certum est statim vidisse Deum, atque in cœlum fuisse sublatam. Hoc constat est ex certissimis principiis fidei. Est enim mors terminus viæ hominibus a Deo præscriptæ ad præmium promerendum, quod animæ perfecte purgatæ, & mundæ statim ac discedunt e corporibus, consequuntur, postquam Christus Dominus per mortem suam pro toto humano genere satisfecit: sed anima B. Virginis absque ulla macula, aut debito pœnæ, & perpetuo vixit, & a corpore discessit; ergo statim beata fuit, & ad locum beatorum evecta.

In transitu a via ad patriam Virgo amorem Dei non interrupit.

Unde obiter conjectare licet, in transitu a via ad patriam non interrupisse, aut intermisisse B. Virginem divinæ charitatis, & amoris actum, sed vel eundem, quem usque ad mortem in terra vivens libere exercuit, in termino viæ majori quadam perfectione, & necessitate continuasse (si tamen verum est, ut fortasse est, actum divini amoris in via, & in patria esse posse ejusdem rationis) vel certe si quis sentiat esse diversos, saltem sequitur B. Virginem ab actu amoris viæ immediate transisse ad actum amoris patriæ absque intermissione. Verisimile enim est animam B. Virginis eo præsertim tempore, quo morti appropinquabat, nunquam ab actu divini amoris cessasse, quia neque corporis dolore, neque sensuum perturbatione impediebatur. Quin potius, quia ex divina revelatione horam, & momentum sui discessus præsciebat, (ut Patres omnes superius allegati docent) quo ad exoptatum illum terminum magis, ac magis accedebat, eo vehementius divina charitate & amore flagrabat, atque sic disposita usque ad instans mortis, quod dicitur *primum non esse hominis*, pervenit, in quo, & videre Deum, & illum beatifica charitate diligere incepit; nulla ergo facta fuit interruptio. Ad quantam vero perfectionem anima Virginis tunc assumpta fuerit, dicemus Sect. 4.

Paulo post mortem Virgo in corpore gloriosa resurrexit.

Addendum est ultimo, B. Virginem paulo post mortem ad gloriam, & immortalem vitam corporis, & animæ resurrexisse, atque in cœlum gloriosam ascendisse. Ita sentit universa Ecclesia: & hic ejus consensus ex antiquorum Patrum traditione manavit, ut constat ex Athanasio in serm. de sanctissima Deipara. Quod tamen opus plerique viri eruditi dubitant, an sit Athanasii, quia videtur post tempora concilii Ephesini editum, cum in eo refellatur error Nestorii, & Cyrillus, ac alii Patres concilii Ephesini nunquam illius operis meminerint, cum tamen authoritate Athanasii sæpius utantur. Alii tamen probabile existimant esse Athanasii, quia sub ejus nomine est ab Ecclesia receptum ante multos annos, & nullus dubitat authorem illius fuisse virum aliquem valde illustrem in Ecclesia, pietate, doctrina, & antiquitate præstantem. Et idem judicium est de libris de assumptione, qui sub nomine Augustini, Hieronymi, vel Sophronii referuntur, ex quibus hæc veritas confirmari potest. Præterea ex Damasceno, & Andrea Cretensi orationibus de dormitione Deiparæ. Item ex Juvenali Jerosol. apud Nicephorum l. 2. hist. c. 23. Ubi refert non sine divino consilio factum esse, ut funeri Virginis Apostolus Thomas defuerit, cumque paulo post Jerosolymam venisset, sacrum tumulum, ubi corpus Virginis positum fuerat, reseratum fuisse, ut a S. Apostolo, & videri posset, & adorari, non tamẽ fuisse repertum, sed sola sepulchralia linteamina, apte loco commodo composita: *Quæ & ipse* (inquit Nicephorus) *& qui cum eo aderant, cum veneratione exosculati incredibilique voluptate, odorisque suavitate repleti, sepulchrum quidem ad pristinum conformant modum, miraculum autem ipsum quasi per manus posteris traditum, ad nos quoque transmiserunt*.

Unde omnes posteriores Sancti, & Doctores traditionem hanc amplexi sunt, Bernardus, & Laurentius Justinianus in sermonibus de Assumptione, Anselmus de excellentia Virginis cap. 8. Rupertus lib. 6. in Cantica, tractans illa verba. *Quæ est ista, quæ progreditur, tanquam aurora consurgens?* Richard. Victorinus in Cant. cap. 42. Hugo item [illegible] ionis Theolog. c. 125. ubi inter B. Virginis privilegia ponit, *quod sine dolore mortis obiit, quodque cum corpore in Cælo vivit, & ad dexteram filii singulariter sedet, Psalmista testante: Astitit Regina a dextris tuis in vestitu deaurato, circumdata varietate.* Item D. Th. supra q. 27. art. 1, & Opusc. 8. Bonavent. in speculo Mariæ c. 2. Antoninus 1. part. Histor. tit. 6. c. 3. Gerson Alph. 14. & consentiunt Scholastici, in 3. dist. 3. Et confirmatur ex celebritate festi Assumptionis B. Virginis, quod valde antiquum est in Ecclesia.

Festum Assumptionis Mariæ quam sit antiquum.

Nam licet Niceph. lib. 17. cap. 28. dicat tempore Mauritii Imperatoris institutum fuisse: tamen ex Athanasio, Andrea Cretensi, Sophronio, & aliis constat fuisse antiquius. Dicit etiam Nicephorus, tunc fuisse institutum festum dormitionis Virginis. Unde Usuardus, & Ado in suis Martyrologiis dicunt, Ecclesiam celebrare dormitionem Virginis. Nam *ubi ejus sanctissimum corpus collocatum sit, plus*, inquiunt, *elegit sobrietas Ecclesiæ, cum pietate nescire, quam quid frivolum, & apocryphum inde tenendo docere.* Sed hoc aperte pugnat cum communi sensu Ecclesiæ, ut constat ex omnium fidelium, tam simplicium, quam sapientum mente, & sermone, & ex inscriptione Romani Martyrologii, ac Missalis, ex officio illius diei in introitu Missæ, & aliis antiphonis, & versiculis, in quibus sæpe repetit B. Virginem assumptam fuisse in cælum. Neque est verisimile, intelligere de Assumptione solius animæ: tum, quia Assumptio localis proprie, & in rigore refertur ad corpus: tum, quia etiam animæ aliorum Sanctorum deferuntur in cœlum: & tamen Ecclesia nullius Assumptionem confitetur, aut celebrat, sed solum transitum, migrationem, aut natalem diem.

Rationes seu congruentiæ ad hanc veritatem persuadendam accurate indicantur a citatis Patribus, præsertim Augustino, & Damasceno, & obiter attinguntur nonnullæ Scripturæ, quæ ad hoc mysterium pie accommodantur. Summa earum est. Prima, quia cum corpus Christi ex corpore Virginis sumptum sit, dici possunt quodammodo esse una caro. Quare sicut Adam dixit: *Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea*, ita e contrario Christus dicere potest: *Hæc nunc caro, de qua est caro mea*. Sicut ergo decuit carnem Christi omni ex parte esse beatam, & incorruptam, ita etiam, & carnem matris, cujus gloria in illius honorem redundat. Unde hic merito accommodatur illud Psal. 131. *Surge in requiem tuam tu, & arca sanctificationis tuæ.* Hæc enim arca videtur esse illa, de qua Ecclesia canit. *Veneris sub arca clausus est.* Unde a Patribus Græcis frequenter appellatur Virgo, *arca sacrosancta*. Ad quam merito accommodari possunt verba illa Apoc. 11. *Apertum est templum Dei in [illegible], & visa est arca testamenti ejus in templo ejus*. Sicut Bonavent. supra c. 9. accommodat etiam illud 3. Reg. 8. *Intulerunt sacerdotes arcam fœderis Domini in locum suum*.

Secunda, quia Christus Joannis 12. promisit: *Ubi ego sum, illic & minister meus erit*: B. autem Virgo singulariter ministravit Christo, quia ex proprio sanguine propriũ illi corpus præbuit, ac ministravit, & proprio lacte illum aluit; ergo singulariter etiam in illa completa est hæc Christi promissio; ergo ubi ipse est, jam ipsa cum eo regnat corpore, & anima gloriosa. Tertia, quia incredibile est (ut Augustinus inquit) corpus illud, ex quo Deus indutus est carne, & in quo primum ab homine Deus visus est, corruptum, & in cinerem redactum esse. Unde Augustinus, *corpus Virginis escam vermibus traditum, quia sentire non valeo, dicere perhorresco*. Rursus si corpus Virginis integrum, & incorruptum in terra persisteret, incredibile est permissurum fuisse Deum, ut tanto tẽpore Ecclesiam lateret, & absque honore, & veneratione in occulto aliquo, & invio loco jaceret. Variis enim exemplis cõstat, cum corpora aliquorum Sanctorum in obscuris, ac minus decentibus locis laterent, divina providentia factum esse, ut Ecclesiæ revelarentur, atque honorifice conderentur: quid ergo facturum fuisse credendum est cum corpore B. Virginis, si adhuc in terris permaneret? Quarta, corpus Virginis fuit quodammodo initium humanæ salutis, quia ex illius sanguine, corpus, sanguisque Christi sumptus est, quod fuit nostræ salutis pretium; ergo rationi consentaneum est, ut idem Virginis corpus singulari modo redemptionem participaret,

atque

atque adeo ut gloriam, & immortalitatem statim fuerit consequutum.

Quinta, quia hunc honorem quodammodo debebat filius matri, & sponsus sponsæ: sicut ergo Salomon 3. Reg. 2. in speciali throno matrem ad dexteram collocavit, ita & Christus in Cœlo regnans: unde multi de Christo, & Virgine intelligunt verba illa Luc. 22. *Exierunt obviam sponsa, & sponso.* Sexta, aliqui probabiliter existimant, Joannem Evangelistam jam surrexisse cum corpore glorioso: probabilis etiam sententia est, eos, qui cum Christo surrexerunt, corpore, & animo glorioso cum Christo regnare; ergo de corpore B. Viginis non solum erit hoc probabile, sed certum. Septima, quia animæ beatorum appetunt gloriam corporum, & illam petunt. Unde quatenus ex hac parte non habent expletum omnem appetitum, quædam accidentalis beatitudinis perfectio illis deest; ergo etiam anima B. Virginis a corpore separata hunc habuit appetitum, ac desiderium: ergo decuit statim expleri, ut omni ea parte esset perfecta: & si hoc postulavit, sine dilatione exaudita est propter singularem dignitatem, & quasi jure materno. Tandem hoc privilegium Virginis ad gloriam Dei spectat, Christique Domini, & dignitatem Virginis, summamque innocentiam, puritatem, & charitatem maxime decet, quæ enim universæ carnis maculas non contraxit, & ab omnibus sordibus, quam longissime abfuit, non debuit, ut cæteri, carnis resurrectionem expectare. Cui veritati nihil est, quod repugnet; ergo sicut alia privilegia proportionata matris Dei creduntur Virgini esse concessa, ita est sine ulla dubitatione de hoc judicandum.

Dubium. 1 Sed quæres, qua certitudine hæc veritas tenenda sit. Author enim libri de Assumptione nomine Hieronymi, eam dubiam relinquere visus est, quamquam ita pie posse existimari non neget. Et fere cum eadem formidine hoc asseruit Augustinus (si author est libri de Assumptione, qui inter ejus opera refertur tom. 9.) & serm. 34. de Sanctis, Abulensis etiam Matth. 22. q. 230. solum dicit esse probabiliorem opinionem. Cajetan. autem opusc. de Conceptione dicit esse piam sententiam, & fere idem docet Sotus in 4. d. 43. Canus vero lib. 12. de locis c. 11. addit esse petulantem temeritatem hoc negare, quem sequutus est Corduba lib. 1. qu. Theologicarum q. 17. Catharinus autem lib. 4. contra Cajetan. & in opusc. de Con-

Respons. ceptione contendit esse de fide. Sed revera non est, quia neque est ab Ecclesia definita, nec est testimonium scripturæ, aut sufficiens traditio, quæ infallibilem faciat fidem. Est igitur jam nunc tam recepta hæc sententia, ut a nullo pio, & catholico possit in dubium revocari, aut sine temeritate negari, atque adeo videtur habere eum gradum certitudinis, quem habet alia veritas supra tractata de sanctificatione Virginis in utero matris.

Dubium. 2 Ex iis colligere licet, incertum esse quanto tempore post mortem Virgo resurrexit, in Cœlumque assumpta fuit. Quidam enim asseruerunt resurrexisse, & assumptam esse quadraginta diebus post mortem suam, id est 23. Septemb. Nam mors creditur accidisse die decima quinta Augusti, quando Ecclesia celebrat festum Assumptionis. Cui sententiæ favet Beda, qui in Martyrologio, nono Kalend. Octobris ponit secundam Assumptionem S. Mariæ Virginis, & priorem posuerat decimo octavo

Respons. Kalend Septemb. Unde necesse est hanc intelligi de Assumptione in sola anima: illam vero de Assumptione in anima, & corpore. Alii existimant eodem die mortem, resurrectionem, & Assumptionem accidisse, quia Ecclesia eodem die omnia celebrat. Quæ tamen conjectura debilis est, ut assertionem parum verisimilem confirmet, aliquam vero probabilitatem habet ad præcedentem sententiam refellendam; Ecclesia enim duplicem illam festivitatem non agnoscit.

Quanto post mortem tempore Virgo resurrexit. Probabilior ergo conjectura est post triduum resurrexisse, hoc enim magis consentaneum est historiis dictis. Dicit enim Nicephorus Apostolos totum triduum ad monumentum Virginis perseverasse, hymnorum carmina audientes: post diem autem tertium advenisse Thomam, & quod supra narratum est, accidisse; deinde quandam congruitatem habet, quod in hoc etiam B. Virgo fuerit filium imitata. Eodem autem die, quo resurrexit, in cœlum assumpta est, quia nulla erat ratio, vel occasio alicujus dilationis, sicut in Christi Domini Ascensione fuit. Quo autem honore, & Angelico comitatu perducta in paradisum fuerit, tractant eleganter Sancti Patres supra citati, & pia potius consideratione, quam scholastica discussione indiget. Præcipue videri possunt Athanas. ser. de sanctissima Deipara, & Sophronius epist. de Assump. Virg. & Damasc. orat. 1. de dormit. Virginis in fine, & orat. 2. per totum, & D. Anselmus de excellentia Virginis c. 8. qui Patres pie credunt non solum omnes Angelorum, & Sanctorum choros, verum etiam ipsummet Christum Dominum in Virginis occursum venisse, & cum ingenti gloria, & gaudio secum eam in thronum deduxisse: quos Patres secutus est D. Anton. 1. p. Hist. titul. 6. c. 2. §. 1. & videri etiam potest Canisius lib. 5. de Deipara c. 3. & sequentibus. Illud denique in hoc mysterio advertendum est, propter Assumptionis nomen, & propter vulgarem picturam, qua depingitur Virgo quasi Angelico ministerio, & virtute in cœlum elevata; videlicet non esse hoc ita intelligendum, ac si B. Virgo illorum opera ad ascendendum indigeret, propria enim virtute, quæ omnibus gloriosis corporibus communia est, ascendere poterat. Dicitur ergo assumpta ab Angelis, quia honoris causa eam comitabantur, & magis dicitur assumi, quam ascendere, quia illa virtus simpliciter non erat connaturalis talis personæ, sicut fuit Christo, ac propterea etiam (ut supra dicebam) magis proprie dicitur assumpta de corpore, quam de solo spiritu, qui spiritua non tantum gloriosa, sed etiam propria, & naturali virtute ascendere potest. — Cur Virgo ab Angelis in cœlum dicatur assumpta.

SECTIO III.

Ad quantam perfectionem essentialis beatitudinis fuerit Virgo assumpta.

PRimum omnium certum est, B. Virginem superare in perfectione beatitudinis, omnium hominum, & Angelorum hierarchias. Hæc est veritas fidei, quam Ecclesia confitetur illis verbis: *Exaltata est sancta Dei genitrix super choros Angelorum ad cœlestia regna.* Et eam ut certissimam universa Ecclesia amplexa est. Unde Ansel. de excellentia Virg. c. 4. *Tota*, inquit, *Christianitas novit, quæ illam super omnes cœlos exaltatam, & Angelicis choris prælatam certissime credit.* Quod infra c. 8. eleganter confirmat. Et eadem est omnium antiquorum Patrum traditio, quos magna ex parte supra retuli disp. 18. sect. 4. de eximia Virginis sanctitate sermonem habens, ubi attuli Chrysost. Damasc. Ephrem, Andream Cretensem, Petrum Damian. & alios. Quibus adjungi potest Jacobus, qui in liturgia Virginem appellat *gloriosiorem, quam Cherubim, & Seraphim.* Et Athanas. de SS. Deipara, ubi eam inquit, *vere esse Reginam & dominam omnium a dextris filii assistentem, & ubique regnantem.* Et Bernardus ser. 1. & 2. de Assumpt. *Quantum gratia in terris adepta est præ cæteris, tantum obtinuit in cælo gloria singularis.* Et Guarricus ser. de assumpt. sic introducit Christum loquentem; *Nullus mihi plus ministravit in humilitate mea, nulli abundantius administrare volo in gloria mea, nec satis glorificatus videor, donec tu glorificeris.* Et Damasc. orat. 1. de dormit. Deiparæ: *Omnes*, inquit, *res creatas superat, omnibus dominatur operibus, super cælos cælorum extollitur incomparabiliter.* Et Naxian in invocat. ad Virginem. *Præstantior ò exercitibus cælestibus vocat.* Rationes vero non sunt necessariæ, quia ex iis, quæ de gratia, & merito B. Virg. diximus, sunt satis manifestæ. — Virgo in perfectione beatitudinis omnium hominum & Angelorum hierarchias superat.

Reliquum est, ut ad explicandam hanc beatitudinis virgineæ perfectionem, quid in Verbo singulariter videat, doceamus. Dico autem *singulariter*, quia suppono videre ea omnia, quæ communia sunt omnibus beatis, ut sunt mysteria fidei: & rerum naturalium genera, & species, & si quæ sunt similia. Suppono etiam hæc omnia videre majori intensione, & claritate, quam ullum Angelorum, aut hominum; hoc enim necessario consequitur ex perfectiore beatitudine, ut per se notum est. Solum ergo desiderari potest, ut explicemus perfectionem quasi extensivam in ordine ad res creatas, seu effectus in Deo visos, ac denique ut visionem B. Mariæ cum aliorum beatorum visionibus comparemus.

Secundo ergo probabiliter dicitur B. Virginem videre in Verbo quidquid omnes Angeli, & puri homines vident. Explicatur conclusio; contingit enim aliquem, qui est minus perfecte beatus, aliquid videre in Verbo, quod non videatur a perfectiori beato, quia perfectio beatitu- — Virgo videt in Verbo quicquid Angeli, & homines videant.

dinis non sumitur ex iis objectis secundariis, sed ex perfectiore visione Dei. Et inter ipsa objecta secundaria, quamvis unum lateat perfectiorem beatum, possunt alia ab ipso videri, ratione quorum non solum compensetur perfectio visionis, sed etiam superetur. Hoc igitur modo, quamvis Deipara beatitudinis perfectione omnes superet, posset aliquis videre in Verbo aliqoid, quod ipsa non videat. Dicimus ergo, quamvis ex sola majore perfectione iotensiva beatitudinis non sequatur B. Virginem videre omnia, quæ omnes, ac singuli Beati vident, nihilominus verum esse B. Virginem etiam in hac perfectione extensiva superare omnes beatos. Quod ut probem, rursus adverto, tripliciter posse in hoc genere unum Beatum excedere alium. Primo, quia unum, & idem supernaturale opus, seu mysterium perfectius cognoscit, quam alius, plures v.g. rationes, circumstantias, seu causas illius cognoscendo. Secundo, quia unus cognoscit aliquas rerum species, quas non cognoscit alius. Tertio, quia cognoscit aliqua individua. De primo, & secundo membro fere nulla est difficultas in præsenti conclusione, quia de supernaturalibus mysteriis certum est omnia perfectius videri a B. Virgine in Verbo, quam ab ullo beato. Hæc enim mysteria ad duo præcipue referuntur, Trinitatis, scilicet, & Incarnationis, omnes enim alii effectus supernaturales, & gratiæ, ad incarnationem aliquo modo ordinantur, vel ab illa manant. Mysterium autem Incarnationis magis ad Virginem pertinet, quam ad ullum alium beatorum, & ideo nullus esse potest infra ipsam, qui plura de hoc mysteriu cognoscat, quam illa, præsertim cum conjunctio, quam B. Virgo habet cum tali opere, & fructus gratiæ, ac meritorum, quos per ipsum obtinuit, omnium aliorum beatorum statum, ac dignitatem excedat. Mysterium vero Trioitatis, cum nihil aliud sit, quam Deus ipse, eo ab onoquoque beato perfectius videtur, quo in essentiali perfectione beatitudinis magis reliquos superat, quia essentialis perfectio beatitudinis penes hoc potissimum objectum atteodenda est. In quo non sunt aliæ rationes præter essentiales, & notionales, quas omnes universi beati necessario vident, quamvis unus majori claritate, & intensione, quam alius, in quo B. Virgo omnes antecedit, ut in principio hujus sectionis dictum est. Rursus (quod ad species rerum pertinet) vident omnes beati universas, quæ vel in aliqua temporis differentia futuræ sunt, vel in virtute causarum naturalium continentur. De speciebus vero absolute possibilibus incertum est, an aliquis beatus aliquid in hoc genere videat. Si tamen nonnulli vident aliquas, solum est, quatenus ex perfectione visionis necessario consequitur: quidquid autem est perfectionis in visione beatifica aliorum beatorum, visioni B. Virginis deesse non potest: quia & dignitas ejus, & merita, & gratia, pene infinite dignitatem, gratiam, ac merita reliquorum beatorum excedunt; ergo si quæ species possibiles a Beatis videntur in Verbo, omnes illas videt B. Virgo, & tum has, tum cæteras omnes perfectius videt, ac comprehendit, quam cæteri.

In tertio autem membro, idest, in individuorum cognitione, solet esse major differentia ioter beatos. Fieri enim potest ut inferiores beati plura ex iis videãt, quia ad corũ statum pertinent. Sed de his etiam rebus vera est doctrina tradita, B. scilicet Viginem videre omnia singularia, & individua, quæ omnes, ac singuli beati vident. Nam (ut suppono ex 1.p.q 12.) videt uousquisque beatus in Verbo a principio beatitudinis omnes effectus singulares ad suum statum pertinentes, mensurando statum illum non per momenta, & successiones nostri temporis: sed per instans æternitatis, in qua ipsi, ut beati sunt, vivunt: sed omnia, quæ ad statum omnium, & singulorum beatorum pertinent, altiori quadam ratione spectant ad Virginis statum; ergo videt ipsa quidquid singuli videot. Explicatur minor, quia omnes isti effectus, vel res singulares, quæ dicuntur ad statum beatorum pertinere, pertinent aliquo modo ad effectus gratiæ, & ad salutem prædestinatorum ordinantur. Nam qui hujusmodi non sunt, nec de illis beati soliciti sunt, nec per se pertioent ad beatificam eorum perfectionem: sed B. Virgo singulari modo cooperata est Christo ad omnium hominum ac prædestinatorum salutem, ut superius disp. 18. sect. 4. ex Patrum sententiis ostendimus. Et nunc sufficiunt verba Andreæ Cret. serm. de dormit. Virginis. *Sola præter naturam fuit electa ad naturam renovandam, sola deservit opifici universæ naturæ.* Et confirmatur. nam B. Virgo propter hanc cooperationem, & propter matris dignitatem vocatur a Patribus *Mater viventium, domina rerum, regina beatorum*, ut videre est in August. serm. de nativit. & ser. 35. de Sanctis, Athan. de S. Deipara, Damasc. lib. 4. c. 15. Anselm. lib. de excell. Virginis c. 9. ergo ad statum ejus pertinent omnia, quæ ad singulos subditos, servos, ac spirituales ejus filios specialiter pertinent. Denique ut exemplis rem explicemus, quidquid S. Bernardus in sua religione operatus est, adjutricem habuit B. Virginem, & hoc idem de B. Dominico, ac singulis aliis merito affirmare possumus: comparatur ergo ad omnes B. Virgo taoqoam universalis causa, ad quam referuntur omnia, quæ ad singulos pertinent. Complectitur ergo eminenti dignitate, & statu suo omnia, quæ ad inferiores status singulorum pertinent: ergo io omni rerum genere videt io Verbo, quidquid omnes, ac singuli beati vident.

Tertio, ex his pie, & probabiliter colligo, videre B. Virginem io Verbo, quidquid Deus videt scientia visionis, iis solum exceptis, quæ singulariter ad Christum, & ad ioteriores animæ ejus cogitationes pertinent. De hac exceptione nullus (ut opinor) dubitabit. Quia cum B. Virgo longe sit Christo inferior tam dignitate, quam beatitudine, oon decet, ut sine manifestatione, & consensu ejus omnes illius cogitationes, & interiores actus intueri possit. Nec enim pertinet ad statum inferioris, ut omnes cogitationes superioris videat, neque ullum est probabile fundamentum ad hoc asserendum, præsertim cum B. Virgo non omnino comprehendat excellentiam gratiæ, & gloriæ Christi Domini. Hac igitur relicta exceptione, de reliquis probatur conclusio. Primo ex iis, quæ Patres docent de excellentia gloriæ, ac beatitudinis Deiparæ; Bernard. enim in serm. *signum magnum*, tractans illa Apocalyp. 12. *Et mulier amicta sole*, & per illam Virginem intelligens cum Augustino lib. 4. de Symbolo ad Catechumenos c. 1. *Jure*, inquit, *sole perhibetur amicta, quæ profundissimum Divinæ sapientiæ, ultra quam dici potest, penetravit abyssum, ut quantum creaturæ conditio patitur, luci illi inaccessibili videatur unita*. Quæ verba, ne nimium probare videantur, non de absoluta capacitate obedientiali intelligenda sunt: sed secundum legem ordinatam, & juxta congruentem, ac deceotem rationem, considerata conditione personæ ac dignitate, cum qua aptissime quadrat hæc perfectio visionis, de qua loquimur. Unde Germanus serm. de Assumpt. *Spiritus tuus, o Maria, vivit in æternum, omnia observas, omnia intueris, & inspectio tua ad omnes se porrigit*. Et plures statim referam. Secundo ita hoc confirmo, quia verisimile est, totam multitudinem beatorum inferiorum Virgine videre omnia, quæ habitura sunt esse in aliqua differentia temporis, his exceptis, quæ ad personas Christi, & Virginis spectant. Non quod singuli omnia videant, sed quod, dum hi quædam vident, alii alia, tota beatorum collectio totam rerum collectionem exhauriat, quia revera omnia sunt propter electos, ita ut peccatorum, & reproborum permissio ad bonum prædestinatorum ordinetur. Cum ergo unusquisque videat, quæ ad se spectant, & omnia sint propter illos, omnes videbunt omnia. Sed B. Virgo videt omnia, quæ omnes, & singuli vident (ut probatum est) & præterea videt omnia, quæ sibi sunt propria; ergo. Tertio, ratio in præcedenti assertione facta ad hanc potest accommodari, quia omnia supernaturalia, quodammodo per Virginem, & propter Virginem facta sunt, ut sancti loquuntur. Quia per illam facta est iocarnatio, per quam, seu propter quam facta sunt cætera omnia bona: mala enim sunt horum defectus, quæ sicut privationes per habitus cognoscuntur: est ergo B. Virgo sub Christo veluti universalis causa illi coojunctissima; ergo ad illius statum pertinet totum universum, & statum beatorum omnium, ac damnatorum in Verbo comprehendere. Quę tota perfectio maximam congruentiam habet cum dignitate matris Dei, Dominę, ac reginę rerum omnium, nihilque est quod illi obstare possit; ergo.

Videre Virgo in Verbo quicquid Deus per scientiam visionis, exceptis iis, quæ ad Christum singulariter pertinent.

Objectio.

Dices. Videmur æquare matrem filio in perfectione gloriæ, atque essentialis beatitudinis. Respondetur minime id sequi, primum, quia simpliciter non videt anima Virginis omnia, quæ cadunt sub scientiam visionis, sicut videt anima Christi. Deinde licet videret omnia: nihilominus multum excederet Christus in visione Dei, quia perfectiori lumine, & claritate videt Deum, &

Respons.

ex

ex rebus possibilibus multo fortasse plura intuetur.

Perfectio Virginem beatitudinis qualis.

Quarto addo, probabiliter credi posse superare Virginem in perfectione visionis beatæ non solum singulos sanctos Angelos, vel puros homines, sed etiam universas omnium perfectiones in unum collectas. Sensus hujus assertionis, ejusque fundamentum ex supra dictis de gratia, & meritis B. Virginis petenda sunt. Nam (ut Ildephonsus loquitur serm. 2. de Assumptione) *sicut est incomparabile quod gessit, & inestimabile quod accepit, ita est incomprehensibile præmium gloriæ, quod promeruit.* Quæ verba cum aliis multis sanctorum Patrum testimoniis retuli supra disput. 18. sect. 4. quæ hoc loco repetere molestum, & supervacaneum esset. Addi vero potest, quod Bonavent. lib. de laudibus Virginis, ea Patrum sententiis dicit, Dei gloriam magis in sola Virgine, quam in cæteris Dei operibus (Christum semper excipio) enitere. Quod verum non esset, nisi omnium bona, & perfectiones gloriæ in Virgine essent congregatæ. Unde concludit, *gloriosum gloriæ Mariæ privilegium est, quod post Deum major nostra gloria, & majus nostrum gaudium ex Maria est.* Cætera quæ hic desiderari possunt, in prædicto loco videantur.

SECTIO IV.

Utrum habeat omnes perfectiones gloriæ accidentalis, corporis, & animæ.

EX iis, quæ de essentiali gloria Virginis dicta sunt, facile intelligi potest, quid de accidentali ejus gloria sit sentiendum. Hæc enim gloriam essentialem consequitur, illique proportionatur, ac commensuratur. Primum igitur (quod ad animam pertinet,) quædam sunt perfectiones gloriæ accidentalis omnibus beatis communes, quamvis non sint æquales in omnibus, ut sunt variæ revelationes, quæ fiunt extra Verbum, gaudia, impetrationes aliquorum effectuum, & si quæ alia sunt hujusmodi. De quibus nullum est dubium, quin B. Virgo perfectius, & cumulatius abundet hujusmodi præmiis accidentalibus, quam omnes alii beati, ut per se constat ex hactenus dictis. Aliæ vero sunt perfectiones singulariter, & proprie pertinentes ad quasdam personas, seu munera, & status earum. In quo ordine poni possunt aureolæ, quæ tribus statibus hominum attribui censentur, scilicet, Virginibus, Doctoribus, & martyribus. Et de aureola quidem virginitatis constat, tanto esse excellentiorem in Virgine, quanto ipsa perfectius cæteris virginitatem coluit; quod enim absque pugna carnis perfectissimam castitatem servaverit, nec illius meritum, nec coronam diminuit, ut docte, ac pie, & copiose ad hoc propositum disseruit Supplem. Gab. 4. d. 49. q. 4. a. 3. dub. 2. Rursus existimo non caruisse propria aureola Doctoris, quia (ut supra ex SS. Patribus ostendimus) singulari, & excellentiori modo fuit fidei magistra, & Doctorum doctrix. Neque enim ad hanc aureolam promerendam necesse est publice docere, aut pro concione prædicare: sed satis est, veritatem fidei in alios diffundere, ut D. Thom. docet in 4. d. 49. q. 5. art. 5.

Aureola doctoris in cælo Virgo fruitur.

Dubium.

Dubitatio nonnulla est de aureola martyrii, quia B. Virgo violentam mortem passa non est, ut supra diximus; non ergo fuit vere martyr: ergo neque habet aureolam martyrii. Neque enim satis est, quod in morte filii valde de illius passionibus doluerit: alioqui qui meditando Christi passionem vehementer dolent, hanc aureolam consequerentur, quod est aperte falsum. Et hanc sententiam tenet Abulen. Mat. 13. q. 20. & Sotus in 4. d. 49. q. 5. a. 2. Aliis simpliciter videtur B. Virginem vere, ac proprie habere aureolam martyrii. Ita docuit Supplem. Gab. supra, & Viguerius in instit. Theolog. c. 14. §. 3. vers. 2. & potest fundari, quia sancti absolute eam vocant *martyrem & plusquam martyrem*, ut colligitur ex Bernardo, in ser. *signum magnum* Hieron. ser. de Assump. Ildephons. ser. 2. de Assump. Anselm. lib. de excell. Virg. c. 5. qui hoc epithetum præcipue Mariæ attribuunt propter dolorem, quem in filii morte passa est. De quo Simeon dixit: *Tuam ipsius animam pertransibit gladius. Qui* (inquit Anselmus) *major fuit omnibus doloribus. Quicquid enim crudelitatis inflictum est corporibus martyrum leve fuit aut potius nihil comparatione tuæ passionis. Quæ nimirum sua immensitate transfixit cuncta penetralia tua tuique benignissimi cordis intima. Et atique pia domina non crediderim te potuisse ullo pacto stimulos tanti cruciatus, quin vitam amitteres, sustinere, nisi ipse spiritus vitæ dulcissimi filii tui, pro quo moriente conquerebaris, & tantopere torquebaris, te confortaret.* Ex quibus verbis potest hæc sententia in hunc modum explicari. Christus Dominus vere, ac proprie martyr fuit. Nam propter veritatem morum, & doctrinæ violenter interfectus est, ut docet D. Th. loco cit. ex 4. Sentent. B. autem Virgo, tum propter summam cum Christo conjunctionem, tum quia simul cum filio constanter perseverabat in suæ fidei, & amoris testimonio, simul cum ipso patiebatur. Et (ut inquit Lauren. Just. l. de triumph. Christi agone c. 21.) *cor ejus clarissimum passionis Christi speculum, & perfecta mortis imago effectum erat.* Ergo simul cum Christo martyr effecta est. Nam licet Christi interfectores directe non intenderent illam propter Christum affligere, tamen re ipsa persequendo Christum, ipsam persequebantur, & occidendo Christum quantum in ipsis erat, eam interficiebant. Qui modus passionis, & persequutionis sufficiens est ad martyrium, ut in Innocentibus constat, qui vere fuerunt martyres, quamvis persequutores non intenderent occidere eos propter Christum, sed solum interficere Christum; ergo ex hac parte sufficienter B. Virgo passa est propter fidem, & propter Christum. Aliunde vero sustinuit dolorem sufficientem ad inferendam mortem corporis, nisi peculiari Dei auxilio fuisset suffulta; ergo potest dici martyr, vel (ut Ephr. eam vocat orat. ad Virginem) *martyrum honor ac decus*: ergo hoc satis est ad aureolam martyrii comparandam.

Aureolam martyrii [illegible] V[illegible]go habeat.

Hæc controversia parvi momenti esse videtur, nam in gloria essentiali constat habere Virginem, quidquid respondere potest perfectissimo martyrio, tum propter discursum factum: tum, quia animo, & voluntate paratissima fuit ad mortem pro Christo sustinendam. Quod vero pertinet ad accidentalem ornatum, seu decorem, qui *aureola* dicitur, etiam videtur certum aliquid peculiare habere B. Virginem in hoc genere, quod est veluti insigne quoddam excellentissimæ fortitudinis, & charitatis ejus, sive hoc dicatur aureola martyrii, sive aliquid eminentius illa, quod videtur proprius, ac verius dici. Quemadmodum etiam verisimile est, ob dignitatem matris Dei, & egregium pietatis opus, quod B. Virgo in Christum exercuit, habere ipsam singularem aliquem splendorem, ac decorem, qui perfectior sit, quam omnis aureola, qui tamen inter aureolas non connumeratur: sed perfectio quædam est altioris rationis. Et ex iis facile est intelligere, quid de gloria corporis Virginis sentiendum sit. Habet enim omnes illas dotes, quæ omnibus beatis communes sunt, tantoque excellentius, quanto perfectiori animæ beatitudine fruitur. Rursus ob singularem filii generationem, castissimam, atque purissimam, existimo habere in corpore singularem aliquem, & admirabilem splendorem, vel aliquid aliud, quod sit veluti insigne Regiæ dignitatis, ac divinæ maternitatis ac principatus, & dominii in omnes beatos. Bonav. in spec. B. Virg. c. 6.

Dotes Virginis corporis in cælo quales.

Singularem in cælo chorum sub Christo Virgo constituit.

Ex quibus omnibus tandem sequitur B. Virginem ita in omnibus excedere alios beatos, ut sub Christo ipsa sola specialem sedem, & singularem chorum in beatitudine constituat. In ordinibus enim Angelorum sanctorum novem chori distinguuntur ministeriis, & operationibus distincti: sancti vero homines, vel sub illius ordinibus collocantur, vel certe in illis ordinantur, & constituuntur. Nam (ut Theologi docent in 2. d. 9.), ad singulos ordines Angelorum aliqui homines assumuntur: at vero B. Virgo, quoniam habuit superiorem dignitatem, quæ altioris est ordinis, & ministrorum statum excedit, ideo per se singularem chorum constituit. Et hoc modo dicitur ab Ecclesia *exaltata super omnes chorus Angelorum*, tanquam omnium domina, ac regina. De qua melius, quam de Esther verum est, quod scribitur Esther 2. *Ducta est ad cubiculum regis, & habuit gratiam, & misericordiam coram eo super omnes mulieres, & posuit diadema regni in capite ejus.*

DISPUTATIO XXII.

In tres Sectiones distributa.

De adoratione Beatæ Virginis.

POstquam de omnibus Deiparæ perfectionibus actum est, superest, ut de cultu, ac veneratione, qua illam prosequi tenemur, sermonem instituamus. Hic autem

cul-

cultus ad duo præcipua capita revocari potest. Alterum est honor, seu adoratio, de quo in disputatione præsenti. Alterum est oratio, de quo in sequenti dicemus. Quoniam vero de adoratione, tum in genere, tum de illa, quæ sanctis hominibus, & Angelis debetur, in priori tomo copiose satis disputatum est, ideo ea solum, quæ sunt Virginis propria, hoc loco adjungemus.

SECTIO I.

Utrum B. Virgo cultu religioso adoranda sit.

HÆretici, qui sanctos homines adorandos negant, nullam Virginis exceptionem faciunt. Sed quoniam nihil speciale afferunt ad cultum Virginis evertendum, & quæ generalia sunt, prædicto loco satis sunt pertractata, eos missos faciamus. Alia hæresis extreme contraria fuit Collyridianorum, qui Virginem adorabant ut Deam, & illi sacrificia offerebant. Ita refert Damascen. lib. de hæresib. & Epiphan. hæres. 78. Ecclesia vero, & Catholica veritas media via incedit.

Collyridianorum hæresis.

Dicendum est ergo primo, B. Virginem esse adorandam. Est de fide ex supra dictis de Sanctis in communi. Nam si reliqui sunt adorandi, multo magis B. Virgo. Unde in 7. Synodo Act. 4. 6. & 7. & in Tridentino Sess. 25. in decreto de reliquiis, & veneratione Sanctorum, primo loco docetur Deiparæ adoratio. Sanctorum testimonia ex citato loco peti possunt, & statim plura afferemus explicando rationem hujus adorationis. Ex qua etiam constabit a priori ratio hujus conclusionis. Contra quam nihil video, quod objici possit nisi fortasse Epiphanius dicta hæres. 78. ubi negare videtur Virginem esse adorandam. Sed mens ejus ex hæresi, quam impugnat, colligenda est; nomen ergo adorationis pro latria usurpavit, unde ibidem postea docet B. Virginem honore, ac veneratione prosequendam esse.

Objectio.

Respons.

Secundo, pie addi potest B. Virginem ab initio seculi, tam in Ecclesia triumphante, quam in militante aliquo modo adoratam esse. Explicatur, quia in primis Angeli, a principio suæ creationis Christum fide cognoverunt, & a principio beatitudinis eumdem in Verbo intuiti sunt. Tum, quia fidei visio respondet. Tum etiam, quia ad eorum statum maxime spectabat suum caput, ac Regem agnoscere. De qua re in priori tom. super q. 18 & 19. D. Thomæ plura attulimus, & in 1. p. q. 57. & 6x. fusius tradi solet. Hinc ergo verisimile est cognitam etiam fuisse a Sanctis Angelis ab initio Deiparam, vel communi, conceptu, ut in statu viæ, credendo Deum ex fœmina sumpturum carnem, vel proprio, & particulari, ut in beatitudine intuendo fœminam illam, ex qua Verbum incarnandum erat. Cum enim illa visio sit perfectissima, & clarissima, verisimile est, ita esse terminatam ad mysterium Incarnationis, ut clare etiam visa sit ea, quæ futura erat mater Dei: præsertim quia etiam B. Virginis cognitio multum ad eorum statum pertinebat, cum ipsa perpetuo futura esset eorum Domina, ac Regina. Item, quia incredibile est tam perfectum Dei opus, quale est B. Virgo, non videri ab aliquo beato in Verbo. At si ab aliquo videtur, maxime a Sanctis Angelis. Quod si nunc ab ejs videtur in Verbo, etiam ab initio visum est, quia visio beata non recipit mutationem, & augmentum. Et hoc indicavit D. Thomas sup. q. 30. art. x. ad 3. si recte ponderetur solutio, & cum argumento conferatur. Et ex doctrina, quam ibi tradit, interpretari possumus nonnullos Patres, qui interdum significari videntur, Angelos non cognovisse matrem Dei, ut videre licet in Bernardo hom. 1. in *Missus est*, & ser. 4. & 5. de Assumptione, ubi Angelis accommodat verba illa: *Quæ est ista, quæ progreditur?* quasi inquirentibus de persona sibi ignota: quod etiam habet Lau. Justin. serm. de Annun. Tamen ex D. Th. citato loco interpretamur hæc intelligenda esse de cognitione quoad omnes circumstantias, non vero quoad substantiam, & personam ipsam. Ex hoc ergo ulterius concluditur, sicut Christus, vel fide creditus, vel clare in Verbo visus statim adoratus est ab Angelis, quomodo multi interpretantur illud ad Hebr. 1. *Et cum iterum introducit primogenitum in orbem terræ, dicit. Et adorent eum omnes Angeli ejus*: semel enim præceptus est adorari ab Angelis, cum primum illis per fidem propositus est, & iterum cum reipsa fuit incarnatus, Sic igitur etiam Beatissima ejus mater, cum primum sanctis Angelis est cognita, fuit ab eis adorata, cum ab eis sit cognita, ut Dei mater, ac Domina omnium, atque adeo, vel adoratione digna. *Decet enim*, (ut Damascenus inquit orat. 1. de Nativitate B. Mariæ & 2. de Assumptione.) *Dei matrem ea quæ filii sunt, possidere, & ab omnibus adorari.*

Adoratio Virginis perpetua.

Rursus eodem fere discursu explicari potest semper Virginem fuisse in Ecclesia ex hominibus constante cognitam, & in veneratione habitam. Ante adventum Christi, non quidem ab universa plebe, quæ valde implicite, & confuse, ac imperfecte Christum cognoscebat, sed a Sapientibus, Patriarchis, ac Prophetis, a quibus & præcognita fuit, & prædicta, ut ex Hieronymo, Bernardo, & aliis Patribus in principio hujus libri ostendimus: post Christi autem adventum, dum in vita mortali extitit, a fidelibus omnibus, qui illam cognoscebant, in summo honore est habita, ut ex antiquis historiis constat, & ex Epistolis Ignatii ad Joannem Evangelistam. Postquam vero in cælum translata est, singulari cultu est ab universa Christi Ecclesia celebrata. Cujus rei certam fidem faciunt: primo universalis consensus, & traditio Ecclesiæ, cujus initium ignoratur, quod teste August. lib. 4. de Bap. c. 24. certum indicium est hujusmodi traditionem usque ad Apostolorum tempora esse revocandam. Secundo ex antiquorum Patrum certis testimoniis, quæ partim in superioribus attulimus, agentes de dignitate, gratia, & gloria B. Virginis, partim in sequentibus sectionibus afferemus. Tertio ex diebus festis, quos Deo in memoriam, & honorem Virginis Ecclesia dicavit. Cujusmodi sunt, in primis festum Annuntiationis, in quo ante mille annos, conciones habuere Augustin Andreas Jerosol. & alii. Et multo antiquius esse constat ex Athana. de sanctiss. ma Deipara, & ex Leone P. ep. 4. c. x. & ex Concilio Tolet. 10. c. 1. quibus locis significatur festivitatem hanc esse ab Apostolis institutam. Aliud festum est Purificationis Virginis, quod nonnulli existimarunt tempore Justiniani Imperatoris fuisse institutum ex Nicephor. lib. 17. hist. c. 28. & Paulo Diac. lib. 10. rerum Romanarum. Sed licet fortasse eo tempore fuerit speciali precepto sancitum, seu renovatum: solennitatem autem ipsam antiquiorem fuisse, constat ex Gregorio Nyssen. Chrysost. Cyril. Alexand. concionibus de Purificatione, quæ apud Surium leguntur, & ex Leone Papa, supr. Et de hoc videri possunt, quæ tradit Albin. Flaccus lib. de divin. offi. c. de Purificatione. Tertium est festum Assumption. de quo in superioribus dictum est, & hujus, ac præcedentis meminit Concilium Maguntiacum sub Carolo Magno cap. 36. Conc. Lugdun. c. 1. de consec. dist. in. 3. Quartum est festum Nativit. Virginis, de cujus antiquitate diximus sup. agentes de prima sanctificatione Virginis. His quatuor festivitatibus, quæ celebriores & antiquiores sunt, additæ sunt aliæ in Ecclesia Roma. Quinta ergo est festivitas S. Mariæ ad nives, ante mille ducentos annos, tempore Liberii Papæ instituta ob divinam revelationem, ut constat ex ejus gestis, & ex antiquissima traditione, & ex insigni monumento, quod Romæ adhuc extat. Sexta est visitationis, quæ in Ecclesia Græca antiquior est, ut constat ex Græcorum Calendar. In Latina vero ab Urbano 6. ante ducentos annos fuit instituta: postea vero in Concilio Basilien. confirmata, ut constat ex Sess. 43. hujus Concilii. Septima est Conceptionis ejusdem Virginis, de qua supra disp. 3. sect. 5. late dictum est. Octava est Præsentationis B. Virginis in Templo, quæ ante multos annos in Ecclesia Latina inchoata est. Nam in constitutionibus Manuelis Imperatoris, quas in Latinum vertit Joannes Cleondagus, quædam extat tit. de feriis, constitut. 1. qua præcipitur hoc festum servari, ac celebrari die 21. Novemb. quæ constitutio facta est ante quadringentos quinquaginta annos tempore Cœlestini secundi. Et quamvis non fuerit in universali Ecclesia jam inde introducta: a multis tamen Ecclesiis celebrata est, præsertim in Hispania, ac tandem a Sixto V. universali Ecclesiæ proposita. Unde nunc recte quadrat (quod ab Anton. par 4. tit. 15. c. 24. §. 3. animadversum est) cum in Ecclesia octo sint solennitates Deo in solum ipsius cultum dicatæ, scilicet Trinitatis, Pentecostes, Nativitatis, Circumcisionis, Epiphaniæ, Resurrectionis, Ascensionis, & corporis Christi, tot esse universales festivitates in Virginis honorem eidem Deo consecratas. Quibus addi possunt singulares festivitates Virginis, quæ in diversis provinciis celebrantur.

Cultus Virginis in Ecclesia, qualis, & quam antiquus.

Dies festi in honorem Virginis dicati.

Qua-

Quales sunt in Hispania festum Expectationis Virginis, ante nongentos annos institutum, ut ex Concilio X. Toletano constat, & festum Descensionis ejusdem, quod in Ecclesia præsertim Toletana antiqua traditione colitur, & utraque festivitas a Gregorio XIII. nuper confirmata est. Tandem in universa Ecclesia dies Sabbathi in peculiarem Virginis memoriam, & honorem destinatus est. Cujus rei certum initium reperire non potui: dicitur autem inchoata fuisse in Concilio Claramontano, sub Urbano II. ante quingentos annos, quod tamen Concilium nunc non extat.

Templa in honorem Virginis consecrata.

Quarto principaliter testantur eamdem traditionem antiquissima templa Deo in honorem B. Virginis consecrata, quorum tam frequens est in historiis mentio, tamque evidens experientia, cum majoram traditione conjuncta, ut supervacaneum sit in eis numerandis immorari. Quod maxime illud confirmat, quia in hujus cultus confirmationem magna, & frequentia miracula in hujusmodi templis Virgineis Deus operatur. Legantur, quæ erudite congerit Canisius l. 5. de B. Maria c. 23. 24. 25. & quæ c. 22. refert de imaginibus Virginis, & veneratione earum eamdem veritatem confirmare possunt. De qua re multa attigimus præcedenti tomo agentes de imaginum adoratione.

Ex quibus omnibus constat adorationem hanc, quæ Virgini debetur, eique ab Ecclesia tribuitur, cultum religiosum continere, quia & in Dei honorem redundat, & ad pietatem, & spirituale bonum animarum conducit. Quod maxime confirmant ea, quæ de simili cultu religioso Sanctorum in genere diximus, & in sequentibus sectionibus amplius explicabitur.

SECTIO II.

Ob quam potissimam rationem B. Virgo sit adoranda.

Expedita quæstione, an sit hæc adoratio, ut explicemus qualis, seu cujus rationis illa sit, oportet objectum ejus explicare. Et quoniam de materiali objecto constat, cum de B. Virgine sermo sit, solum superest, ut formalem rationem hujus adorationis explicemus. Triplex enim potest ratio adorationis in Virgine intelligi.

Prima ratio adorationis Virginis.

Prima igitur ratio, propter quam potest Virgo adorari, extrinseca est, qualis in reliquiis, ut in cruce, vel clavis Christi reperitur. Sicut enim crux, & Christum tetigit, & instrumentum fuit nostræ redemptionis, ita multo perfectius Beatissima Virgo, & Christum tetigit, & ad nostram redemptionem est cooperata. Hoc igitur modo adorabilis est B. Virgo ratione extrinseca, id est, quatenus Christum tetigit, ita ut tota ratio hujus adorationis sit Christus. Ita sentit D. Th. sup. q. 25. art. 5. Ubi Cajet. id clarius exponit. Est tamen ex eisdem authoribus, & aliis Theologis in 3. dist. 9. observandum, quamquam hæc ratio speculative considerata sufficiens sit, ut propter eam Virgo sit adorabilis: practice tamen, seu in usu non esse hoc modo adorandam, præsertim communi, ac publica Ecclesiæ adoratione, non quia hoc sit intrinsece malum, nam revera non est. Nam si quis idoneus sit ad discernendas rationes adorationis, & cavendum omne periculum, & ad scandalum vitandum, nulla est in hujusmodi adoratione deordinatio, aut malitia. Sed tamen illius communis usus vitandus dicitur. Primo, propter periculum, quod esse potest in adoranda creatura rationali propter divinam excellentiam, licet extrinsece applicatam. Cum enim creatura rationalis per se sit capax absolutæ adorationis, propter aliquam intrinsecam excellentiam, fieri potest, ut homines, præsertim ignorantes, in errorem labantur divinam illi tribuentes excellentiam. Propter quam causam superiori libr. diximus, neque hominem, ut est ad imaginem Dei, neque Sanctos, ut singulari modo sunt templa Dei, esse latria adorandos propter divinam excellentiam. Secundo, quia major honor personæ adoratæ est, quod propter intrinsecam, & propriam excellentiam colatur, quam propter intrinsecam habitudinem contactus, v. g. aut repræsentationis: quia hujusmodi honor potius est testimonium excellentiæ illius personæ, propter quam fit adoratio, quam ejus, in quam materialiter terminatur adoratio.

Secunda ratio adorationis Virginis.

Secundo adorari potest B. Virgo propter intrinsecam sanctitatem, quam habet: quod est per se notum ex his, quæ in genere de adoratione sanctorum dicta sunt. Quia in B. Virgine est sanctitas ejusdem rationis, & majoris perfectionis, ut supra probatum est.

Tertia ratio adorationis Virginis.

Tertia ratio, propter quam est adorabilis B. Virgo, assignari potest dignitas matris Dei. Hoc sumo ex D. Th. in 2. 2. q. 103. art. 4. ad 2. & ita declaratur. Quia hæc dignitas distincta est a dignitate gratiæ & altioris quodammodo rationis, quam illa, ut in principio hujus materiæ ostendimus. Rursus non est extrinseca, sed propria, & intrinseca ipsius Virginis, sive in ea intelligatur esse physice, propter relationem realem ad Christum, quæ est in Virgine, sive moraliter, ut eodem supra citato explicui, sicut dignitas Regis est in Rege, quod satis est ad absolutam, & propriam adorationem. Est ergo adorabilis Virgo propter hanc dignitatem, sicut ipsa dixit, Lucæ 1. *Quia fecit mihi magna qui potens est. Et quia respexit humilitatem ancillæ suæ, ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes*: ut illi non incommode applicare possimus verba apostoli ad Philip. 2. *Humiliavit semetipsam propter quod & Deus exaltavit illam, & dedit illi nomen quod sub Deo est super omne nomen*, scilicet, nomen matris Dei, ut in hoc nomine omne genu flectatur congruenti, & accommodata adoratione. Ut enim supra ex Damasceno dicebamus orat. 2. de Assump. Virginis: *Decet matrem ea quæ filii sunt possidere, & ab omnibus rebus adorari.* Ex quibus verbis confirmatur, & magis explicatur hic titulus adorationis.

Dominium Virginis in creaturas omnes unde ortum.

Nam B. Virgo eo quod mater Dei est, habet speciale quoddam jus, & dominium in omnes creaturas, sed unicuique jure dominii debetur ab inferioribus adoratio: ergo. Major patet ex SS. Patribus, qui primo fundant hoc dominium in conjunctione, & affinitate inter Deum, & Virginem. Athanas. ser. de SS. Deipara. *Quia ipse Rex est, & Dominus, mater qua eum genuit, & Regina, & Domina vere censetur.* Et infra quasi explicans, vel limitans hoc dominium dicit *esse secundum sexum fœmineum* ac si deceret esse tale, quale esse solet in uxore, vel matre, propter conjunctionem ad Regem. Quamquam enim non soleat habere supremum dominium: suam tamen potestatem impetrandi habet, & omnes illi, tanquam dominæ, ac superiori deferunt. Unde Damasc. lib. 4. de fide c. 15. *Vere enim*, inquit, *rerum omnium conditarum domina effecta est, cum creatoris mater extitit.* Et August. ser. 35. de SS. agens de hac matris dignitate; *Quid*, inquit, *dicam pauper ingenio, cum de te quidquid dixero, minor laus sit quam dignitas tua meretur?* & infra; *Si dominam Angelorum vocitem, per omnia te esse probaris.* Et Rup. l. 3. in Can. circa id Can. 4. *Veni coronaberis; ita* (inquit) *coronaberis, ut in cœlis Regina sanctorum, & in terris Regina sis regnorum.* Et Ansel de excell. Vir. c. 8. *Deus eam cuncta secum creatura perenni jure dominaturam in throno gloriæ suæ collocavit.* Et eodem modo loquuntur Bern. ser. 1. de Assum. Petrus Dam. ser. 1. de Nat. Mariæ. Ac denique VII. Synodus act. 4. citans Gregorium, eam specialiter vocat, *omnium Christianorum dominam*, indicans alium titulum hujus dominii, scilicet, quia ad nostram redemptionem singulari modo cooperata est. Sicut enim Christus eo quod nos redemit, speciali titulo Dominus est, ac Rex noster, ita & B. Virgo propter singularem modum, quo ad nostram redemptionem concurrit, & substantiam suam ministrando, & illum pro nobis voluntarie offerendo, nostramque salutem singulariter desiderando, petendo, procurando. Propter quod *mater* etiam *omnium hominum* dicitur, ut inquit Rupert. lib. 13. in Joan. *Quæ nimirum, salutis omnium causam, tunc sine dolore peperit, quando Deum hominem factum de carne sua genuit. Et tunc magno dolore parturiebat, quando juxta crucem ejus stabat.* Ergo titulus hic maternitatis, ac dominii est sufficientissima adorationis ratio. In quo magna est differentia inter Virginem, & alios sanctos, quidquid Durand. dicat in 3. d. 9. q. 3.

Objectio.

Sed dicet aliquis hanc rationem adorationis non esse a prima distinctam, quia B. Virgo non aliter effecta est mater Dei, quam concipiendo ipsum, contingendo, & in utero suo portando.

Respons.

Respondeo esse magnam, & apertam differentiam, quia in prima ratione solum consideratur præcisa ratio contactus, vel repræsentationis, quæ, ut sic, non dicit moralem dignitatem propriam creaturæ rationalis, sed solum habitudinem quandam, quæ in rebus etiam inanimatis reperitur. Item illa prima ratio non requirit causalitatem aliquam nec propriam conjunctionem ad Christum & Deum: sed reperiri potest in qualibet alia

per-

persona, quæ Christum tetigisset. At vero in hac ultima ratione consideratur dignitas omnino propria creaturæ rationalis, fundata in vera causalitate matris, & singulari ad Christũ conjunctione: sunt ergo hi tituli valde diversi.

Objectio. Rursus tamen objici potest, quia hæc dignitas sic explicata, & præcise sumpta, non est sufficiens ratio absolutæ adorationis. Nam si a gratia sanctificante separetur, non constituit personam per se adorabilem; ergo hic titulus separatus a secundo non est sufficiens ratio adorationis.

Respons. Respondeo primo fieri non posse secundum potentiam ordinariam, & juxta legem quasi connaturalem dignitati matris, quin dignitas gratiæ conjuncta sit, & veluti consequatur dignitatem matris, ut in superioribus ostendi: & hoc satis est, ut hæc matris dignitas per se, & vi sua intelligatur esse sufficiens ratio adorationis. Secundo admisso illo casu, dupliciter posset fingi: primo, ut ea persona, quamvis esset sine gratia, non tamen esset in peccato mortali, sed veluti in puris naturalibus adjuncta solum dignitate matris Dei, absque ulla alia gratia, vel beatitudine supernaturali, vel ordinatione, vel acceptatione ad illam: & in eo casu dico eam personam fore adorabilem propter dignitatem matris, quia est sufficiens ratio, & non esset impedita. Secundo potest fingi talis persona in statu peccati, & inimicitiæ divinæ, & in eo statu non posset adorari cultu saltem religioso, quia peccatum existens redderet illam indignam tali adoratione, & impediret rationem aliam propter personæ indignitatem.

SECTIO III.

Cujus speciei & virtutis actus sit hæc Virginis adoratio.

Virgo non potest proprie adorari latria adorari. EXplicato formali objecto hujus adorationis, facile erit exponere, & cujus naturæ sit, & ad quam virtutem pertineat. Primo enim de fide certum est, B. Virginem non posse adorari propria, ac perfecta latria. Hæc enim soli Deo debetur propter excellentiam infinitam, & increatã, quam Virgini attribuere idololatria esset, & hoc sensu Epi. & Damas. damnant ut hæreticos Collyridianos, qui Virginem latria colebant, & eodem dixit Ambros. l. 3. de Spiritu sancto c. 12. adorationem Christi propriam non esse cum ejus matre communicandam.

Objectio. Sed contra, nam Ecclesia videtur hanc adorationem Virgini tribuere, dum eam vocat spem nostram, matrem gratiæ, & similibus titulis eam honorat, ac si ipsa esset author gratiæ, & salutis, quod pertinet ad cultum latriæ. Et similia reperiuntur in SS. Patribus, Aug. ser. 2. de Annunciatione, qui vocat eam *spem unicam peccatorum*. Similia habet Bernardin. ser. de Nativitate B. Mariæ, Ephrem orat. de laudib. Virginis, ubi vocat, *gaudium, salutem, & pacem mundi*, & pleraque id genus in superioribus allata sunt.

Respons. Respondetur in his omnibus non verba, sed verborum sensum esse attendendum. Quamquam enim etiam inter homines eodem verbo petamus a Rege, & ab amico Regis, ut nostri misereatur, vel nos adjuvet: tamen non idem respectu utriusque significamus, neque idem ab utroque postulamus: sed alterum ut faciat, alterum vero ut intercedat, rogamus. Sic igitur Ecclesia, & Patres loquuntur ad Virginem, quam etiam (ut supra vidimus) interdum vocant *reparatricem*, ac *mediatricem*, non immediate, & per se, sed per Christum, quia redemptorem nobis genuit, & apud illum plurimum valet, ut in disp. seq. latius dicemus. Quæ mens, & sensus Ecclesiæ tam est per se perspicuus, & omnibus notus, ut propterea Sancti nihil formident illis modis securissime loqui.

Secundo licet supra diximus B. Virginem publico, & communi cultu non esse adorandam propter extrinsecam excellentiam Christi, seu propter contactum ad illum: tamen si ita aliquando ab aliquo adoretur, certum est illud adorationis genus ad religionem pertinere, atque dici posse secundariam latriam, quatenus ab eadem virtute latriæ proficiscitur, quamvis revera sit actus distinctus ab adoratione latriæ proprie, & simpliciter dicta. Quia illa adoratio, ut terminatur præcise ad Virginem, non est summa adoratio, neque absoluta, neque propter intrinsecam excellentiam increatam sed est similis illi, qua reliquiæ Christi adorantur. Quæ omnia constant ex dictis supra de reliquiis, est enim prorsus eadem ratio; itaque hæc conclusio juxta ibi dicta explicanda est, & amplificanda.

Adoratio hyperduliæ. Tertio, si B. Virgo propter sanctitatem gratiæ, & gloriæ adoretur, talis adoratio essentialiter ejusdem speciei est cum adoratione aliorum Sanctorum, & ab eadem virtute proficiscitur, quia excellentia, in qua nititur, ejusdem speciei est, & eodem modo essentiali Virginem perfecit. *Hyperdulia Virgini debita ob sanctitatem gratiæ, quam habet.* Quamquam quia hæc dignitas excellentior est in Virgine, quam in aliis sanctis, adoratio etiam illi respondens perfectior in eadem specie, magisque illi debita est. Ad quam excellentiam explicandam Theologi hanc Virginis adorationem non simpliciter *duliam*, sed *hyperduliam* vocarunt: quę vox excellentem duliam significat. Circa quam vocem solum observandum est, interdum solere usurpari ad significandam omnem adorationem, quę aliquo modo excedit communem duliam, & inferior est, quam perfecta latria. Et hoc modo non solum dicitur de adoratione fundata in sanctitate gratiæ, sed etiam de aliis, ut in superioribus dictum est, & in sequenti assertione dicam. *Hyperdulia quotuplex.* Alio autem modo, & magis proprio, vox *hyperdulia*, significat adorationem, quæ propter gratiam creatam datur, eminens tamen est, ac perfectissima in illa ratione, & hoc modo in præsenti sumitur: sed habet etiam hic usus quandam latitudinem. Est enim in hoc genere quædam hyperdulia non simpliciter, sed respectu quorundam, quo modo sicut Joannes Baptista, & Apostoli dicuntur habere excellentem gratiam, & gloriam, ita dici possunt adorari hyperdulia. Et ita loquitur Felicianus contra secundam confessionem Augustanam art. 2. q. 4. Alia vero est hyperdulia non respectu hujus vel illius, sed simpliciter in tali genere, & hoc modo dicitur B. Virgo adoranda hyperdulia, quia habet summam excellentiam gratiæ, quæ moraliter, & in usu Ecclesiæ sit fundamentum, & ratio hujus adorationis. Quod propterea dico, quia in Christo Domino est gratia creata, multo perfectior, quam in Virgine, propter quam posset excellentiori hyperdulia adorari, quam B. Virgo, tamen hic modus adorationis in Christo non est usitatus, quia in Christo est excellentior dignitas gratiæ unionis.

Dubium. Sed quæret aliquis in quo consistat hic excessus, seu major perfectio hyperduliæ ultra communem duliam. Quia neque externi actus sunt diversi, ut per se constat, neque interni, cum dictum sit actus voluntatis ejusdem rationis esse, nec per se possint in intensione differre, quia interdum inferior sanctus potest intensiori affectu coli, quam B. Virgo.

Respons. Respondetur primum esse differentiam in existimatione, a qua hæc adoratio procedit, quæ de Virgine altior est, & excellentior. Secundo in actibus voluntatis potest assignari differentia non intensionis (hæc enim est impertinens, ut recte argumentum probat) sed veluti objectiva, & appretiativa, quatenus aliquis vult, majora honoris signa Virgini exhibere, & (quantum in se est) honorem Virginis aliorum honori præferre, ita ut si necessarium esset alterutrum prætermittere, potius aliorum sanctorum, quam Virginis cultum omitteret. Tertio hinc potest assignari differentia in actibus externis, possunt enim aliqui destinari ad singularem Virginis excellentiam significandam, qui aliis sanctis accommodari non possunt, ut in verborum usu conspicitur, & ad alias actiones facile accommodari potest.

Qualis Virgini debeatur adoratio ob dignitatem matris Dei. Quarto adoratio illa, quæ tribuitur Virgini propter specialem matris Dei dignitatem, quamvis lato modo supra exposito *hyperdulia* vocetur: videtur tamen esse diversæ naturæ, ac speciei a dulia, seu hyperdulia, quæ in dignitate gratiæ fundatur, & precedenti assertione explicata est. Hæc videtur esse sententia D. Th. 2. 2. q. 103. art. 4. ad 2. Ubi dicit, hyperduliam, quæ debetur Virgini propter affinitatem ad Deum, esse potissimam speciem duliæ communiter sumptæ. Ubi Cajetanus advertit Virginem habere consanguinitatem cum Christo, ut Deo: & ideo illi deberi specialem adorationem, *quia propria*, inquit, *operatione attigit fines divinitatis*, id est, quia concepit, peperit, ac nutrivit Deum. Ratione probatur, quia dignitas, in qua fundatur hæc adoratio, est specie distincta a dignitate gratiæ habitualis, & ad alium ordinem spectat, scilicet ad ordinem unionis hypostaticæ; ergo adoratio in illa fundata est diversæ rationis, quia habet objectum formale diversum.

Objectio. Dices: ergo adoratio S. Petri propter dignitatem Apostolicam, vel S. Joannis propter dignitatem præcursoris, erit etiam diversæ speciei ab adoratione propter sanctitatem.

Respons. Respondetur non esse eamdem rationem: tum, quia hæ non sunt dignitates, quæ præcise sumptæ sint sufficiens ratio religiosi cultus, de quo nunc loquimur, sed sunt ministeria quædam, quæ

con-

conjuncta cum gratia conferre possunt ad majorem quendam honorem, & venerationem. Tum etiam, quia illa omnia ministeria immediate ordinantur ad gratiam sanctificantem, & ita in eodem ordine constituuntur, ac propterea tota illa adoratio ad duliam pertinet: dignitas autem matris Dei in utroque excellit.

Dubium. 2 Sed quæres, an hæc adoratio sit perfectior altera, quæ in gratia fundatur. Nam dignitas gratiæ (ut supra vidimus) multis excellentior videtur, quam dignitas matris Dei præcise considerata; ergo etiam adoratio in ea fundata erit perfectior, quia licet altera videatur ad altiorem ordinem pertinere, quia aliquo modo respicit hypostaticam unionem: tamen fieri potest, ut supremum inferioris excedat infimum superioris.

Respons. In contrarium vero est, quia dignitas matris considerando omnia, quæ formaliter, & in virtute, vel quasi in radice includit, excellentior est (ut supra ostendimus), ergo etiam adoratio, quæ in illa nititur, perfectior est. Et confirmatur, nam propter hanc causam Ecclesia potissimum veneratur Virginem, & matrem Dei, & hanc rationem maxime prædicat, & omnibus præponit; ergo intelligit ob hanc causam illi deberi potissimum cultum. Adde hanc dignitatem matris requirere gratiam tanquam congruentem, & veluti connaturalem dispositionem, & ideo illa una adoratione, qua adoratur mater Dei, ut sic, etiam coadoratur ejus sanctitas, & omnis ejus perfectio sub altiori quadam ratione, quatenus scilicet omnia manent ea maternitate Dei, & ad illam ordinantur. Et hic videtur perfectissimus modus adorationis Virginis, & maxime proprius, & accommodatus dignitati ejus.

Ultimo inquiri potest a quo habitu oriatur hæc ado-

Dubium. 3 ratio. Ad quod tribus modis responderi potest. Primo, ut oriatur a virtute duliæ, a quo oritur adoratio aliorum Sanctorum, quia hæc virtus inclinat ad honorandam personam creatam, propter quamcumque dignitatem creatam supernaturalem, vel supernaturali regulæ conformem. Sed hic modus non videtur admodum probabilis, neque consentaneus iis, quæ dicta sunt. Quia ratio formalis hujus adorationis est valde diversa, & licet sit supernaturalis, tamen est in diverso ordine, & constituit actum valde diversum; non ergo est cur dicamus habitum esse eumdem. Secundo ergo dicitur proficisci ab eodem habitu Religionis, a quo oritur Dei, & Christi adoratio. Primo, quia licet hæc dignitas matris creata sit, tamen respicit excellentiam increatam, & inde sumit valorem suum, quod videtur sufficere ad unitatem habitus. Unde in humanis idem habitus, qui inclinat ad honorandum Regem, inclinat etiam ad honorandum matrem Regis ut sic. Videntur enim hæc esse quasi correlativa, & ideo consequutionem quandam inter se habere, quæ satis est, ut in eodem habitu, seu principio radicentur. Et huc spectare videtur, quod sæpe Patres dicunt, *totum honorem matris ad filium referri*. Tandem, quia hæc dignitas (ut dixi) pertinet ad ordinem unionis hypostaticæ; ergo adoratio, quæ in illa nititur, pertinet ad illam virtutem, quæ unionem hypostaticam veneratur. Sicut enim dulia, quæ respicit gratiam creatam, complectitur omnia, quæ sunt illius ordinis, ita religio, quæ respicit excellentiam increatam, & consequenter gratiam unionis, comprehendet omnia, quæ in eodem sunt ordine. Hic dicendi modus videtur satis probabilis.

Respons. Tertio vero dici posset hoc genus adorationis constituere propriam virtutem, & habitum distinctum a cæteris, quia fundatur in singulari quadam dignitate propria, & intrinseca creaturæ. Quod satis esse videtur, ut distinguatur a virtute religionis, ut significare visus est D. Th. in citato loco ex 2. 2. revocans hanc adorationem potius ad duliam in communi, quam ad religionem. Quia licet ultimate totus hic honor matris cedat in honorem filii: proxima tamen & immediata ratio ejus diversa est, & non consideratur ut respectiva, sed ut absolute constituit hanc personam excellentem, & veneratione dignam: cum vero hæc dignitas singularis sit inter omnes creaturas, mirum non est, quod singularem, ac propriam virtutem requirat. Quapropter hic etiam dicendi modus probabilis censendus est. Quid autem simpliciter verius sit, aliis judicandum relinquo.

DISPUTATIO XXIII.
In sex Sectiones distributa.

De B. Virginis intercessione, atque invocatione.

MAteria hujus disp. reliquis Sanctis communis est. Et quoniam de illa nihil in superioribus diximus, non omnino generalia principia prætermittemus, præsertim cum hæretici, qui hanc Virginis intercessionem detestantur, nihil singulare afferant, quod in reliquos Sanctos majori ratione non conveniat. Curabimus tamen in ea præsertim incumbere, quæ B. Virgini sunt propria. Quoniam vero invocatio intercessionem supponit (si enim B. Virgo pro nobis non intercederet, supervacanea esset ejus invocatio) idcirco prius de illius intercessione, ac deinde de invocatione disseremus.

SECTIO I.

Utrum B. Virgo ante statum beatitudinis fuerit aliquo modo nostræ salutis causa.

NOn defuerunt hæretici, qui dicerent B. Virginem esse præcipuam salutis nostræ causam, vel per modum efficientiæ, vel per modum meriti, & redemptionis. In quem errorem videntur incidisse hæretici, quos refert Epiphanius hær. 78. & 79. Et eamdem Ecclesiæ Catholicæ tribuunt hujus temporis hæretici. Quoniam Catholici Virginem oramus, ut nostri misereatur, eamque nuncupamus *matrem gratiæ, & misericordiæ, reparatricem sæculi, & mediatricem generis humani*. Addunt etiam nos dicere Virginem, non tantum orare Christum, sed etiam ei imperare. Hic tamen error nullum habet fundamentum. Quod vero sit falsa calumnia, quam Novatores imponunt Catholicis, ex dicendis constabit.

Dicendum ergo est primo B. Virginem non fuisse per modum causæ efficientis propriam, aut principalem causam nostræ salutis. Hæc conclusio est certissima, & in primis si intelligatur de causa prima, vel etiam de causa principali, ac per se nostræ salutis, est certa de fide. Quia B. Virgo, nec Deus est, ut sit causa prima alicujus effectus, nec virtutem habet justificandi, aut dandi gratiam, vel gloriam: cum etiam hoc sit proprium solius Dei, juxta illud Ps. 83. *gratiam & gloriam dabit Dominus*. Ubi nomine *gratiæ*, omne supernaturale donum comprehenditur, juxta illud Jacobi 1. *Omne datum optimum, & omne donum perfectum, desursum est descendens a patre luminum*. Quod si hæc conclusio intelligatur de causa efficiente quacumque ratione, vel principali, vel instrumentali, non est expresse de fide. Quia neque est expressa in Scriptura, neque tradita, aut definita ab Ecclesia, neque ex principiis fidei evidenter colligitur. tamen est certa, ita ut oppositum asserere, plus sit quam temerarium. Quia est præter omnium Theologorum doctrinam, & sine fundamento. Neque enim B. Virgo habet de se hanc efficientiam instrumentariam, neque ulla probabili authoritate, vel ratione dici potest, Deum illam elevare ad hujusmodi actionem: quin potius solam Christi humanitatem sentit Ecclesia esse instrumentum Deo conjunctum ad efficiendam gratiam: sacramenta vero esse instrumenta ipsius humanitatis. Quod autem B. Virgo sit etiam instrumentum Christi inauditum est, alias etiam posset dici esse instrumentum ad consecrandum (quod esset hæreticum); nullo igitur modo est causa efficiens gratiæ, præsertim si ex lege ordinaria, ac regulariter loquamur. Nam si quis dicat per modum miraculi interdum assumptam fuisse, ut instrumentum ad alicujus sanctificationem, verbi gratia, Joannis Baptistæ, vel alterius, id esset quidem incertum: non tamen aliqua censura dignum.

Virgo nō fuit propriè causa nostræ salutis.

Unde ulterius, si eadem conclusio generalius intelligatur de omnibus beneficiis, non solum supernaturalibus, sed etiam naturalibus, ut sunt salus corporis, bona temporalia, &c. proportione servata eamdem habet veritatem. Quia B. Virgo, nec causa prima potest esse horum bonorum, nec causa secunda principalis, nec ordinarie potest illa efficere, etiam instrumentaliter, nisi per modum miraculi, quando Deus ei virtutem præstat. An vero ex Dei dono concessum sit B. Virgini, & positum in ejus voluntate, ut hæc bona, vel omnia, vel aliqua possit in hominibus operari miraculose, & instrumentaliter, in

hoc

hoc nihil invenio certa fide esse definiendum: probabilius tamen existimo hoc esse proprium animæ Christi, cui potentia faciendi miracula per modum habitus, seu permanentis facultatis data est, & ideo non tantum rogando Deum, sed etiam volendo, & imperando creaturis, operatur.

Quomodo Virgo salutis nostræ causa fuerit.

Dico secundo, quamvis B. Virgo, nec nos redemerit, nec aliquid de condigno nobis meruerit: tamen impetrando, merendo de congruo, & ad Incarnationem Christi suo modo cooperando, ad nostram salutem aliquo modo cooperata est. Prior pars est certa de fide, quia esse mediatorem Dei, ac hominum proprie, ac perfecte solius est Christi, ut in præced. tomo in q. 26. probatum, & explicatum reliquimus. Posterior vero etiam est clara, scilicet quod B. Virgo tribus modis ad salutem nostram operata fuerit. Primo merendo de congruo Incarnationem. Secundo orando, & petendo, & quamdiu fuit in via, de congruo merendo nobis salutem. Tertio concipiendo Christum nostræ salutis authorem. Quę omnia ex dictis in superioribus satis patent. Et eisdem modis sæpissime SS. Patres B. Virgini attribuunt, quod nostræ fuerit salutis causa, quos late supra retuli disp. 18. sect. 4. agens de excellentia gratiæ Virginis, & disp. 3. sect. 5. explicando locum illum Gen. 3. *Ipsa conteret caput tuum.* Præter quos videri possunt Irenæus l. 3. c. 33. Anselm. l. de Laud. Virg. c. 9. Fulgent. ser. de Laudib. Mariæ ex partu Salvatoris, ubi egregie opponit Mariam Evæ, ut sicut hæc fuit humani casus principium, ita illa fuerit nostræ reparationis exordium, & causa. Unde Aug. ser. 17. de Nat. *Auctrix peccati Eva, auctrix meriti Maria.* Et Innocen. 3. ser. 2. de Assumpt. *Quod damnavit Eva, salvavit Maria.* Quæ comparatio prædictum Sanctorum sensum exponit. Eva enim non fuit propria, ac directa causa humani casus, quia in ea non peccavimus, dicitur autem causa nostræ ruinæ, quia Adamum ad peccandum induxit: ita igitur B. Virgo non fuit per se causa nostrę salutis, nec nos redemit, nec de condigno nobis meruit: dicitur ergo causa, quia nobis Christum genuit, & aliquo modo ipsum nobis promeruit, & obtinuit. Quo sensu dicit etiam Bernard. ser. 98. *Per te Virgo sancta, cœlum repletum est, infernus evacuatus est, & ruina cœlestis Jerusalem instaurata.* Et infra; *Maria omnibus facta est, sapientibus, & insipientibus copiosissima charitate debitricem se fecit, omnibus misericordiæ sinum aperuit, ut de plenitudine ejus accipiant universi, captivus redemptionem, æger curationem, tristis consolationem, peccator veniam, justus gratiam, Angelus lætitiam, tota Trinitas gloriam, denique filii persona carnis humanæ substantiam, ut non sit, qui se abscondat a calore ejus.* Et Germanus ser. de Zona Dom. sic Virginem alloquitur. *Non est alia satietas tuæ defensionis, non est numerus tuorum beneficiorum. Nullus enim est, qui salvus fiat, nisi per te Virgo sanctissima, nemo est qui liberetur a malis, nisi per te o purissima: nemo est cui donum concedatur, nisi per te o castissima, nemo est cui misereatur gratia, nisi per te o honestissima.* Quæ omnia per Christum, quem ipsa genuit, veritatem habere intelligenda sunt. Quomodo etiam dixit Andreas Jerosol. orat. de dormit. Virg. *Sola præter naturam fuit electa ad naturam renovandam: sola deservit opifici universa natura.* Quod infra explicans sic loquitur ad Virginem; *Rex desideravit gloriam tuæ pulcritudinis & adamavit divitias tuæ Virginitatis. & in te habitavit, & inter nos fixit tabernacula, & per te Deo, & Patri nos reconciliavit.* Similiter Ephrem. orat. ad Virg. inquit: *Per te reconciliati sumus Christo, Deo meo, Filio tuo: tu captivorum redemptio, & omnium salus, Ave pax, gaudium & salus mundi: ave mediatrix gloriosissima, ave universi terrarum orbis conciliatrix.* Deinde Petrus Dam. ser. de Annunc. *Evocatur cœlestis ille conventus, init Deus consilium, cogit concilium, facit Deus sermonem cum Angelis de restauratione eorum, & de redemptione hominum, ac statim de thesauro divinitatis Mariæ nomen evolvitur, ac per ipsam, cum ipsa, & in ipsa totum hoc faciendum decernitur, ut sicut sine ipso nihil factum est, ita sine illa nihil refectum sit;* & multa similia habet ser. de Assumpt. ubi post multa concludit: *In Virgine virga, & baculo crucę, peccatorum spes, & consolatio sita est, quemadmodum Propheta clara voce declarat, dicens. Virga tua, & baculus tuus ipsa me consolata sunt.* Et ser. 1. de Nativ. Virginis. *Hodie,* inquit, *nata est illa, per quam renascimur omnes,* quod tum illa, tum in duabus sequentibus concionibus eleganter prosequitur. Denique Richard. Victor. c. 26. in Cant. *Talis,* inquit, *fuit in virtutibus, tantaque fuit ejus charitas, ut non solum ad ejus gentem: Judæos videlicet, extenderetur: sed ad ignotos, & notos, ad omnes denique homines dilatata fuerit, pro his indesinenter oravit, pro his solicita fuit, pro his orando exaudita fuit, dicente ad eam Angelo Gabriele, Invenisti gratiam apud Deum, scilicet quem quærebas. Omnium salutem desideravit, quæsivit & obtinuit: imo & salus omnium per ipsam facta est, unde & mundi salus dicta est.*

SECTIO II.

Utrum B. Virgo nunc etiam in cœlo existens ad nostram salutem cooperetur, pro nobis intercedendo.

NOn inveni aliquem in particulari negasse B. Virginis intercessionem potius, quam aliorum Sanctorum, neque potuit hos in alicujus mentem cadere, servos nimirum posse rogare pro nobis Deum: non vero matrē. Illi vero hæretici, qui generaliter, & in universum negarunt Sanctos intercedere pro nobis, idem de B. Virgine docuerunt. Horum author Vigilantius fuit, ut testis est Hieronymus lib. contra illum, quem sequuti sunt Henriciani, ut tradit Bernardus ser. 66. in Cantica: & Waldensis, ut refert Antonin. 4. p. tit. 11. c. 7. §. 1. Cathari, ut refert Turrecremata in summa de Ecclesia l. 4. p. 2. c. 35. & Joannes Wicleph apud Waldensem tom. 3. de sacramentalib. c. 108. Fundamentum horum esse potuit, vel quia inutile putarunt, quod B. Virgo intercedat pro nobis, cum Deus sit paratissimus ad benefaciendum nobis: vel secundo, quia putant hoc esse injuriosum Christo, quia hoc est ponere alium mediatorem præter ipsum, ac si ejus intercessio non esset sufficiens; vel denique quia existimant sanctos ignorare res nostras, & ideo non posse excitari, ut nobis quicquam postulent.

Ex quo tertio fundamento videtur ortus secundus error, quem Lutherani sectantur, B. Virginem, & alios Sanctos in genere, & in universali intercedere pro nobis, quia in communi cognoscunt indigentiam nostram, labores, pericula, &c. Quæ cognitio sufficit, ut ex charitate moveantur ad optanda, & petenda nobis Divina beneficia: at vero in particulari negant Sanctos intercedere, hoc, vel illud beneficiū huic, vel illi personæ petendo, quia ignorant, quid unusquisque desideret, vel qua re indigeat.

Dicendum vero est primo B. Virginem pro nobis in cœlo orare, ac intercedere. Est de fide ex communi sensu Ecclesiæ, & traditione. Et probari in primis potest testimoniis, & rationibus, quibus probari solet in genere Sanctos orare pro nobis. Nam si alii pro nobis intercedunt, multo magis id præstabit B. Virgo, quæ & gratia apud Deum, & charitate erga homines reliquos omnes superat. Antecedens vero de Sanctis Angelis constat frequentibus scripturæ locis. Tobię 12. *Ego obtuli orationem tuā Domino.* Daniel. 10. *Princeps regni Persarum restitit mihi.* Apoc. 8. *Ascendit fumus incensorum de orationibus Sanctorum, de manu Angeli coram Deo.* De Sanctis vero hominibus sunt egregia verba illa Petr. 1. canon. c. 1. *Dabo autem operam frequenter habere vos post obitum meum, ut horum memoriam faciatis,* idest, habere vos in memoriam, vosque juvare, ut hæc adimpleatis. Apoc. etiam c. 5. *Viginti quatuor seniores ceciderunt coram agno habentes singuli phialas aureas plenas adoramētorum, quæ sunt orationes Sanctorum.* Et hic est communis sensus Ecclesiæ, & SS. Patrum, quorum egregia testimonia congerunt Alanus toto Dial. 3. & Bellarm. l. 1. de SS. beatitudine c. 18. Hic vero afferre possumus propria testimonia de B. Virgine. August. ser. 35. de Sanctis, postquam de felicitate Virginis multa dixerat, ita ipsam alloquitur. *Has ergo tuas felicitates possidens, convertere ad nostrarum miseriarum salutem. Inter hæc igitur fratres cum toto mentis affectu B. Virginis nos intercessionibus committamus, ut ipsa nos sedula prece commendare dignetur in cœlis. Neque enim dubium, quæ meruit pro liberandis proferre pretium, posse plus omnibus liberatis impendere suffragium.* Et multa similia habet ser. 2. de Annunc. Germanus Constantinop. ser. de Zona Virg. *Quis,* inquit, *post tuum filiū, curam gerit generis humani sicut tu? quis ita nos defendit in nostris afflictionibus? quis in supplicationibus adeo pugnat pro peccatoribus? Tu enim, cum habeas maternā apud tuum filium fiduciam, & potentiam, nos tuis interpellationibus, & intercessionibus tu efficis familiares, & das salutem,*

tem, & ab æterno liberas supplicio: omnia tua admirabilia sunt, o Deipara, omnia ingentia, & aliorum vires superantia: propterea, & patrocinium tuum majus est, quam intelligentia apprehendi possit. Et inferius concludit. *Potens ergo est tuum auxilium, o Deipara, ad salutem, & non indiget aliquo alio ad Deum intercessore.* Quo ultimo verbo non excludit Christum, quem nomine Dei merito complectitur, nec aliorum Sanctorum intercessionem excludit: sed solum docet Virginem non uti aliis sanctis, ut intercessoribus ad Deum, sed alios potius ad Virginis intercessionem confugere. Similiter Andreas Cret. in ser. de Assumpt. Virg. sic illam affatur: *Abi in pace, placa Dominum pro communi figmento. Nam, quandiu versabaris in terra, te habuit parva terræ portio: ex quo tamen translata es e terra, te universus mundus continet commune propitiatorium. O vita suppeditatrix, & vita viventium, & causa vitæ.* Nec dissimiliter Ephrem in orat. cit. eam vocat: *Peccatorum, & auxilio indigentium apud Deum adjutricem.* Ex his verbis illam salutat: *Ave vallum fidelium, & mundi salus. Ave tranquillus portus. Ave refugium peccatorum, & hospitium. Ave propitiatorium laborantium. Ave anima mea spes bona. Ave Christianorum omnium firma salus.* Præterea S. Bernardus multis in locis hanc B. Virginis intercessionem eleganter commendat, & exaggerat, ut videre licet hom. 2. in *Missus est*, ex qua nonnulla verba sequ. sect. referam, & in ser. *Signum magnum. Quod si vero est plena pietatis, & gratiæ, plena mansuetudinis, & misericordiæ, age gratias ei, qui talem tibi mediatricem benignissima miseratione providit, in qua nihil possit esse suspectum. Denique omnibus omnia facta est*, & quæ supra retuli. Multa similia habet in ser. de Nativ. Mariæ, de aquæ ductu, & ser. 2. Dominicæ 1. post Epiph. *Si pie a nobis pulsata fueris, non deerit necessitati nostræ, quoniam misericors est, & mater misericordiæ.* Præterea S. Bonaventura in spec. Mariæ sæpius veritatem hanc docet, & nonnulla ex Scriptura, & ex SS. Patribus colligit præsertim c. 8. *quia Dominus*, inquit, *potentissimus tecum est, ideo & tu es potentissima secum, potentissima es per ipsum, potentissima apud ipsum, ita ut vere dicere possis illud Ecclesiast. 24. in Jerusalem potestas mea.* Et infra refert Anselmum dicentem: *Exaudi pia, adesto propitia, adjuva potentissima*; & infra: *Qui mirum*, inquit, *si Maria in filio suo permaneat in æternum, cum etiam beneficia Mariæ in servis suis permaneant in æternum?* Et infra, accommodans illud Ruth. 2. *Benedicta es a Domino filia, quæ priorem misericordiam posteriore superasti*; *Magna*, inquit, *erga miseros fuit misericordia Mariæ adhuc exulantis in mundo, sed multo major erga miseros est misericordia ejus jam regnantis in Cœlo. Unde præ splendore prioris misericordiæ fuit pulchra ut Luna, præ splendore vero posterioris misericordiæ est electa ut Sol; & sicut Sol Lunam superat magnitudine splendoris, sic priorem Mariæ misericordiam superat magnitudo posterioris.* Similia repetit c. 12. citans Bernardum dicentem: *Quis misericordiæ tuæ, o benedicta, longitudinem, & latitudinem, & sublimitatem, & profundum queat investigare?* Et in toto illo libro multa congerit similia, & c. 5. accommodat Virgini verba illa Psal. *Abyssus abyssum invocat*, exponens, id est, *mater filium pro nobis*, & refert Augustinum de Virgine dicentem; *Sicut apud Deum est potentior, ita & præ omnibus Sanctis est pro nobis solicitior.* Hinc Gregorius Nicomediens. *omnipotentem* vocat Virginem, oratione sua. Et Anselm. de laudibus Virg. c. 2. inquit; *Te sic Deus exaltavit, ut omnia tecum possibilia esse donaverit.* Et infra: *Tu velis, & nequaquam fieri non poterit.* Ac denique Petr. Damian. ser. 1. de Nat. Mariæ: *Fecit*, inquit, *tibi magna, qui potens est, & data est tibi omnis potestas in Cœlo, & in terra, & nihil tibi impossibile, cui possibile est desperatos in spem beatitudinis relevare. Quomodo enim illa potestas potentiæ tuæ poterit obviare, quæ de carne tua, carnis suscepit originem? accedis enim ad illud aureum reconciliationis humanæ altare, non solum rogans, sed etiam imperans, Domina, non ancilla.* Quæ posteriora verba calumniantur, valdeque reprehendunt hæretici hujus temporis, ut refert Canisius l. 5. c. 11. ubi similia verba refert ex Bonaventura, & propter hanc causam nobis imponunt, quod rogemus Virginem, ut jubeat filium facere, quod petimus. Sed nullus Christianorum hoc modo orat. Quod enim per metaphoram dictum est ad exaggerandam efficaciam intercessionis Virginis, non est proprie usurpandum, sicut Josue dicitur: *Obediente Deo voci hominis.* Unde non fit, nos, cum rogamus Deum, imperare illi.

Rationes ad hanc veritatem confirmandam colliguntur ex prædictis verbis Sanctorum. Prima, quia B. Virgo, dum in mortali corpore vixit, orabat pro hominibus: ergo multo magis in patria. Antecedens neque ab hæreticis negatur, quia constat ex Scriptura sacra in hac vita fideles, & justos orare pro aliis, & Lucæ 2. B. Virgo rogavit filium, ut indigentibus subveniret. Consequentia vero probatur, quia orare pro hominibus est opus charitatis, misericordiæ, ac religionis: sed B. Virgo in statu beatitudinis nec minore charitate nos prosequitur, nostrique miseretur, nec minus Deum colit, ac reveretur, quam in via; ergo ex hac parte non minus excitatur in patria ad orandum Deum pro nobis, quam in via. Aliunde vero in superioribus ostensum est B. Virginem intueri in Verbo, quæ hic geruntur apud nos: ergo hinc etiam potentior erit ad orandum in patria, quam in via: quia in via neque omnes nostras miserias cognoscebat, & quas cognoscebat, non semper considerabat, sicut nunc eas semper in Verbo contemplatur. Præterea ex parte Dei nihil est, quod huic intercessioni magis in patria obstet, quam in via. Quia quamvis sit paratissimus ad benefaciendum nobis: nihilominus vult rogari a nobis tam pro nobis, quam pro aliis, quia ita vult nobis benefacere, ut tamen velit per media, charitati & religioni magis consentanea, nobisque utiliora, sua bona nobis elargiri: ergo eadem ratione vult rogari a Virgine pro nobis ad majorem sui gloriam, & charitatis Virginis ostensionem, & ut secundum ipsum B. Virgo a nobis honoretur, ut par est, ut statim dicemus. Denique nulla fit in hoc injuria Christo: sed totũ potius in illius gloriam cedit, quia (ut in fine superioris tomi q. 26. art. 1. diximus) quamvis solus Christus sit per se mediator præcipuus inter nos, & Deum, nihilominus sancti homines, & Angeli quodam modo sunt mediatores, tamen per ipsum Christum. Nam ad ipsum, & per ipsum intercedunt pro nobis, & ita etiam B. Virgo in nomine ejus petit, cum pro nobis orat, & per ipsum impetrat, quidquid impetrat. Quia quidquid omnes homines, & ipsa etiam Virgo a Deo obtinent, per merita Christi obtinent, ut in eodem priori tomo, quæstione decima nona latissime probatum est. Sic igitur per Virginis intercessionem non obscuratur, sed illustratur potius Christi gloria, quandoquidem tota illa oratio Virginis Christo nititur, & non adhibetur eo quod merita & orationes Christi per se sufficere non possint; sed quia ipse voluit, ut convenienti modo, & ordine nobis applicarentur, ut eadem applicatio in majorem nostram utilitatem, & suorum sanctorum, ac præsertim B. matris suæ honorem cederet. Ex quibus rationibus colligitur B. Virginem non solum in generali, sed etiam in particulari pro nobis orare. Quia omnia, quæ adduximus, hoc probant, & si quod obstaret, maxime quod res nostras ignoraret. Atqui certissimum est illas agnoscere (ut in superioribus ostensum est.) Nam licet de modo cognoscendi, & de multitudine rerum cognitarum disputatio sit inter Theologos: tamen quod res nostras aliquo modo cognoscat, quantum ad statum suæ beatitudinis, & ad Ecclesiæ utilitatem necessarium est, nullus catholicus dubitat. Id enim non solum de B. Virgine, sed etiam de cæteris Sanctis proportione servata universalis Ecclesia sentit. De qua re in materia de beatitudine disputatur latius in 1. par. qu. 12. & in 1. 2. q. 3. & 2. 2. q. 83. & videri potest Aug. lib. de cura pro mortuis agenda c. 15. & Greg. 12. Moral. cap. 13.

Ultimo colligitur ex dictis, non solum intercedere pro nobis B. Virginem, sed etiam ejus intercessionem esse omnium efficacissimam, ut omnes Sancti citati docent, & rationes factæ convincunt. Quin potius, si vera sunt quæ de charitate, & gratia B. Virginis in superioribus docuimus, existimo a B. Virgine in hac potestate, & efficacia, non solum Sanctos singulos, sed omnem etiam cælestem curiam superari. Itaque si cogitatione fingamus B. Virginem aliquid postulare, totamque curiam cælestem illi resistere (sicut apud Danielem unus Angelus alteri resistebat) potentior esset, majorisque efficaciæ, & valoris apud Deum Virginis, quam reliquorum Sanctorum omnium oratio. Et ita quidem sentiunt S. Patres paulo ante citati, estque dignitati matris maxime consentaneum, & perfectissimæ gratiæ, & charitati B. Virginis

Efficacia Virginis intercessionis quanta.

quo-

quodammodo debitum. Et ideo Ecclesia & frequentius, & altiori quodam modo orat ad Virginem, quam ad reliquos Sanctos, ut jamjam dicemus.

SECTIO III.

Utrum B. Virgo sit a nobis adoranda.

HÆretici, qui negant Virginem orare pro nobis, consequenter negaturi sunt ipsam esse a nobis orandam. Quia neque petere ab illa possumus, ut nobis bona elargiatur tanquam eorum author, neque etiam ut a Deo vel Christo ea nobis obtineat, si pro nobis non orat. In quo errore versantur omnes hæretici citati Sectione præcedenti, & præterea omnes hujus temporis Novatores, qui generaliter dicunt inutile esse interpellare sanctos, quia nos non audiunt: & illicitum, quia est contra gloriam Christi unici mediatoris nostri: nullus tamen hæreticus fuit, qui admittens aliquem Sanctorum posse a nobis orari, hoc specialiter B. Virgini denegaverit.

Quapropter dicendum est, B. Virginem invocandam esse, & orandam ab hominibus. Conclusio est de fide ex communi usu, & consensu totius Ecclesiæ, ac perpetua traditione Sanctorum, quæ colligitur ex omnibus supra adductis. Ubicumque enim dicunt B. Virginem orare pro nobis, & ipsam orant, & a nobis orandam esse docent. Præterea in canone Missæ, & in liturgiis Jacobi, Basilii, & Chrysostomi, sæpe fit invocatio, & oratio ad SS. Virginem, ex quo evidenter colligitur hanc esse Apostolicam traditionem. Accedunt præterea SS. Patres, Augustinus ser. 18. de Sanctis. *Accipe itaque quascumque exiles, quascumque meritis tuis impares gratiarum actiones, & cum susceperis vota, culpas nostras orando excusa, admitte nostras preces intra sacrarium exauditionis, & reporta nobis antidotum reconciliationis, &c.* & similia habet ser. 35. de Sanctis, & Anselmus de Laudibus Virg. c. 12. *Rogamus te Domina, per ipsam gratiam, qua te pius & omnipotens Deus sic exaltavit, & omnia secum possibilia esse donavit, quatenus id apud ipsum impetres, nec sis obsecratu difficilis, quia proculdubio ideo unigenitus filius tuus Dominus noster Jesus Christus erit ad concedendum promptissimus.* Optima etiam sunt verba illa Germani Constantinop. in ser. de Zona Virg. *Quæso nos in adventu filii tui, cum assistemus omnes judicandi, tunc maternam habens fiduciam, & maximam potentiam, valida illa manu tua ab æterno igne nos eripias.* Illustris etiam est, quãvis vulgaris, locus ille Bernardi hom. 2. in *Missus est: Si insurgant venti tentationum, si incurras scopulos tribulationum, respice stellam, voca Mariam. In periculis in angustiis, in rebus dubiis Mariam cogita, Mariam invoca. Non recedat ab ore, non recedat a corde, & ut impetres ejus orationis suffragium, non deseras conversationis exemplum.* Et in ser. *Signum magnum. Quid ad Mariam accedere trepidet humana fragilitas?* Et infra. *Amplectamur vestigia Mariæ, fratres mei, & devotissima supplicatione beatis illius pedibus provolvamur, teneamus eam nec dimittamus, donec benedixerit nobis. Potens est enim, nempe vellus est medium inter rorem & aream, mulier inter Solem, & Lunam, Maria inter Christum, & Ecclesiã constituta.* Et in ser. de Nat. Mariæ. *Ad patrem verebaris accedere, Jesum tibi dedit mediatorem, sed forsitan & in ipso majestatem vereare divinam, advocatum habere vis, & ad ipsum, ad Mariam recurre, &c.* quæ late, & eleganter prosequitur Athanas. in ser. de SS. Deipara sub finem, sic inquit. *Ad te clamamus, recordare nostri SS. Virgo, & retribue nobis pro exiguis istis eloquiis magna dona ex divitiis tuarum gratiarum, tu quæ gratia plena es. Nam ideo his vocibus, ut ex re ipsa desumptis, & natura laudatoriis, præcipue in tuum encomium utimur, si quando hymnus, si quando laus tibi, sive a nobis, sive ab universa Ecclesia offertur.* Gregor. Nazian. orat. 18. de laud. S. Cypriani, de eodem sancto hæc refert. *Virginemque Mariã supplex obsecrans, ut periclitanti suppetias ferret, jejuniis, & chamæuniæ pharmaco sese communit.* Et Gregor. Nyss. similia refert in orat. de Gregorio Thaumat. cui Virginem invocatam apparuisse significat. Neque est dissimile, quod de se ipso refert Rupertus Abbas initio Cantic. Itidem in concilio Ephes. frequentes sunt homiliæ Cyrilli, & aliorum Patrum in quibus B. Virginis auxilium, & opem implorant. Et in 6. Synodo act. 10. Constantinus Imp. fidei subscribens ait, *Sperare, o salutem eos, qui a [illegible] Deo ante [illegible] sanctam Deiparam* [illegible] 7. Synodo act. 6. t. 6. cum relatus esset canon. 15. Conciliabuli Constantinop. ubi anathema fertur in eum, qui Deiparæ intercessiones sincera fide non postulaverit: respondet Epiphanius totius sacrosanctæ synodi nomine: *In his firmata, & stabilita catholica Ecclesia, ab iis, qui aliter, quam dogmata, & traditiones ejus habent, sentiunt, non vult confirmari.* Et Concil. Basileense sess. 34. *Inter omnes*, inquit, *qui cœlestem Regem pro nobis interpellant, præcipue ad gloriosissimam illam, & omni laude dignissimam Dei genitricem Mariam est recurrendum, quæ quanto altior existit, tanto humilius ad nos respicit, omnes ad se trahere cupiens, pro quibus in utero gestavit Salvatorem.* Denique Trident. sess. 25. generatim definit sanctorum invocationem. Unde his addi possunt omnia testimonia, quæ invocationi Sanctorum communia sunt, quæ tanto efficacius convincunt de Virgine, quanto ipsa excellentior est ipsis.

Præterea adjungi potest ratio similis illis, quæ sectione præcedenti facta est. Quia B. Virgo orat, & intercedit pro nobis, & hoc modo nos adjuvat, cur ergo non expediet illam orare, ut hoc ipsum beneficium nobis præstet? Inter homines enim non solum rogamus eum, qui rẽ optatam præstare potest: sed etiam eum, qui apud eum intercedere potest: quid ergo obstare potest, quin simili modo ad Virginem oremus? Neque enim timendum est, ne nostras orationes non agnoscat, quia (ut probavimus, & universa Ecclesia sentit) res nostras cognoscit, & præcipue orationes, quæ maxime ad illius honorem, & statum beatificum, & ad nostram utilitatem pertinent. Deinde non obstat Christi honor, quia sicut ipsa Virgo per Christum orat, & sicut nos, cum Deum oramus, per Christum petimus, ita cum oramus Virginẽ, non aliud petimus, quã ut Christum ipsum pro nobis oret, vel Deum per Christũ: & ut nostram indignitatem & infirmitatem suppleat, & ita totum redundat in gloriam Christi. Atque eadem ratione totum cedit in divinam gloriam: quia hæc oratio ad Virginem prædicto modo, & sensu facta non ad cultũ latriæ, sed ad cultum duliæ, vel hyperduliæ pertinet.

Dices. Nonne major esset fiducia, majorque Dei gloria, si immediate ad Deum accederemus? Respondetur, interdum hoc facere, bonum esse, ac expediens: tamen quod aliquando per Virginem accedamus, etiam est illi placitum, & per se conveniens. Primo ob majorem reverentiam Divinæ majestatis, ut significavit Bernardus locis supra citatis. Secundo, propter matris honorem. Ut enim Deus amicos suos honoret, interdum per eos facit, quod sine illorum intercessione non concedit, sicut legimus fecisse eum Abraham, & Abimelech, Genesis 20. & clarius cum Job & amicis ejus Job. 42. *Job autem servus meus orabit pro vobis, faciem ejus suscipiam.* Tertio, ut dignitas intercessoris suppleat inopiam nostram, unde Virginem interpellare non est de divina misericordia diffidere: sed de propria indignitate, & indispositione timere. Unde Bernardus dicta hom. in *Missus est: Si* (inquit) *criminum immanitate jactatur, &c.* & eodem sensu dixit in serm. de Nativitate Mariæ: *Hæc peccatorum scala, hæc tota ratio spei meæ.* Et similia multa habent Petrus Damianus, Andreas Creten. & alii supra citati, & optime Richardus Victorinus c. 23. in Cant.

Objectio.

Respons.

Ex his sequitur, non solum esse a nobis Virginem orãdam: sed etiam præ omnibus sanctis. Primo, ejus oratio dignior est, & efficacior (ut ostendimus) & ipsa quo nos magis amat, humiliorque est, promptior, & solicitior pro nobis. Secundo, quia ejus oratio universalior est, nam quidquid alii impetrant, aliquo modo per Virginem impetrant, quia, ut Bernardus dixit, illa est mediatrix ad mediatorem, & veluti collum, per quod influentiæ capitis ad corpus descendunt, & ideo ep. 174. monet Bernardus, ut quidquid Deo offerre volumus, per Mariã offeramus: *Ut eodem alveo ad largitorem gratiæ gratia redeat, quo fluxit;* & serm. *Signum magnum. Totum*, inquit, *nos habere voluit per Mariam.* Et Germanus ser. de Zona; *Nemo est, cui donum concedatur, nisi per te.* Et ideo vocant illam, *refugium nostrum, naufragantium portum*, & similibus encomiis, quæ passim in citatis sanctis reperientur. Et hinc ortum est, ut inter alios sanctos non utamur uno ut intercessore ad alium, quia omnes sunt ejusdem ordinis: ad Virginem autem tanquam ad Reginam, & Dominam, alii adhibentur intercessores. Quo sensu Angelicam salutationem cum aliis sanctis recitamus, ut nimirum eam pro nobis Virginis repræsentent. Rursus, hinc etiam fit interdum,

B. Virgo invocanda & orãda.

dum, ut nonnullos sanctos ad hæc, vel illa specialia beneficia obtinenda singulares advocatos habeamus, ut constat ex usu Ecclesiæ, & indicavit Augustinus epistola 137. Virginem autem ad omnia habemus universalem advocatam, quia in omnibus est potentior, quam cæteri in singulis. Hinc denique ortum est, ut Ecclesia sancta, & præstantioribus modis Virginem oret, eam vocando, *spem nostram, vitam, dulcedinem, matrem misericordia, &c.* & frequentius, ac instantius ad illam, quam ad reliquos sanctos oret. Nullus enim est dies, in quo non illi publicas orationes offerat, vel in horis canonicis, vel in Missæ sacrificio, vel signo publice dato semel, aut bis, aut ter in die, ut universus populus Virginem deprecetur. De qua consuetudine nihil omnino certum reperire potui, quamvis in vita D. Bonaventuræ referatur, ejus authoritate, & diligentia cœpisse introduci consuetudinem præbendi signum in occasu Solis ad Virginem salutandam, quod in superioribus etiam tactum est. Præterea in concionibus etiam publicis orationem ad Virginem præmittit: de qua consuetudine legi potest Arboreus 4. Theosoph. c. 6. & Castro verbo Oratio hær. 4. Deinde ad eam invocandam plures dies festos illi habet dicatos, ut supra late explicuimus. Sentit ergo Ecclesia Virginis intercessionem, & orationem præ omnibus aliis sibi esse utilem ac necessariam; est ergo B. Virgo a nobis præ omnibus oranda. Ut autem Bernardus dixit, ne oratio inefficax sit, post Deum est a nobis amanda, & imitanda.

QUÆSTIO XXXVIII.

De Baptismo Joannis in sex articulos divisa.

De qua re disputant Doctores in 4. dist. 2. & expositores sanctarum Scripturarum Matt. 3.

Deinde considerandum est de Baptismo, quo Christus baptizatus est baptismo Joannis: primo considerandum est de baptismo Joannis in communi: secundo, de baptizatione Christi.

Circa primum quæruntur sex. Primo, utrum conveniens fuerit, quod Joannes baptizaret.

Secundo, utrum ille baptismus fuerit a Deo.

Tertio, utrum contulerit gratiam.

Quarto, utrum alii præter Christum illo baptismo debuerint baptizari.

Quinto, utrum baptismus ille cessare debuerit Christo baptizato.

Sexto, utrum baptizati baptismo Joannis erant postea baptizandi baptismo Christi.

DISPUTATIO XXIV.

In sex Sectiones distributa.

De Joanne Christi præcursore.

Quoniam ab hac disputatione præcipuam jam nunc hujus materiæ partem exordimur, in qua de mysteriis vitæ ac mortis Christi Domini, ac de eo præsertim tempore, quo sese hominibus publice manifestavit, ac prodidit, tractandum est, operæ pretium duximus a Joanne Christi præcursore initium sumere, quoniam & ad hoc præcipue est missus, ut de Christi adventu publicum testimonium prædicaret, & ab illius baptismate Christus cognosci, ac manifestari cœpit. Dicemus ergo primo de ipso Joanne, quis, qualisve fuerit, & ad quod munus a Deo assumptus, quibusque gratiæ donis, ac privilegiis ornatus sit, deinde de baptismo ejus in genere, ac tandem de Christo a Joanne baptizato, & ab æterno patre inter Jordania fluenta manifestato disseremus.

SECTIO I.

Utrum Joannes Baptista fuerit præcursor Messiæ in lege promissus.

Duo sunt præcipua in scripturis vaticinia, quibus futurus Messiæ præcursor prædictus est. Primum est apud Isai. c. 60. *Vox clamantis in deserto, parate viam Domini, rectas facite in solitudine semitas Dei nostri.* Alterum est apud Malach. c. 3. *Ecce ego mitto Angelum meum, & præparabit viam ante faciem meam.* Quæ testimonia (ut indicavit Justinus Mart. dial. cum Trypbone, enarrans præsertim prius testimonium) si ante rem impletam considerentur, obscuram prophetiam, & ambiguum continere sensum videri possunt: postquam tamen manifestata veritas est, ac Joannes Christum prædicavit, & post prædicationem ejus lex, Prophetæque cessarunt, & in Christo impleta sunt omnia, quæ de Messia prædicta olim fuerant, satis aperte monstratum est prænunciari hisce in locis Messiæ præcursorem. Unde Euseb. l. 9. de

Præcursor Christi a Prophetis prædictus.

Demonstr. c. 5. & Prosper de prædict. & promissioo. Deipar. 3. c. 5. & Justinus supra significant, inter alia signa, quæ dicta sunt Judæis ad cognoscendum Messiæ adventum, id unum fuisse, quod ante illum præcursor quidam, tanquam publicus præco antecessurus esset, qui & hominum reseraret aures, & oculos illuminaret, ut venientem Messiam, & audire possent, & cognoscere. Quapropter merito hujus præcursoris munus sub duplici metaphora in illis testimoniis significatur. Primo enim appellatur *Vox.* Quia (ut inquit Epiph. hær. 69. circa med.) *vox est præparativa auditus hominum, primum enim inarticulatam vocem sonantem reddere solent, clamantes e longinquo vocantes eos, qui ab ipsis aliquid audire debent. Et ubi illi vocem solam audierint, & mentem ad audiendum converterint, auresque præparaverint, tunc is, qui sonantem vocem emisit, ac cæteru distinguit sermonem, quem dicere voluit. Sic etiam Joannes vox fuit, aures hominum præparans, non enim ipse verbum, sed post ipsum venit verbum.* Deinde appellatur *Angelus,* non natura (ut sentit Origenes t. 5. in Jo. & ejus tacito nomine Cyril. refert l. 5. in Jo. c. 7. & Beda Marc. 1.) sed munere & officio, ut iidem Patres tradunt. Quia nimirum præcursor Domini futurus erat nuncius a Deo missus, qui clamaret, & adventum Messiæ hominibus nuntiaret, sicque viam Domino præpararet. Unde quasi ad evertendum illum errorem dixit Jo. c. 1. *Fuit homo missus a Deo, homo,* inquit, propter oaturam, sed *missus a Deo,* & ideo Angelus ministerio. Ut autem notavit Chrysost. in imperfecto in Mat. hom. 27. singolariter vocatus est *Angelus,* præcursor Domini, ut sanctitas ejus, ac vitæ puritas, quæ tanto muneri necessaria erant, judicarentur. *Puto,* inquit, *quod gloriosior est Joannes, quia homo fuit, & propter virtutis meritum, Angelus est vocatus, quam si nomine Angelus, & natura fuisset. Angelus enim hoc ipso, quod Angelus, non est virtutis præmium, sed naturæ proprietas. Iste autē mirabilis est, qui in humana natura Angelicam sanctitatē transgressus est, & obtinuit quod non habuit natura, per gratiam.*

Primum igitur omnium constat ex his testimoniis, promissum fuisse a prophetis quendam hominem Messiæ præcursorem, cujus id esset futurum munus; Præparare scilicet viam ante faciem Messiæ non solum nuntiando adventum ejus, (quod aliis quoque Prophetis commune fuit) sed etiam ostendendo illum præsentem, & quasi digito monstrando, & prædicatione sua homines disponendo, ut illum susciperēt. Unde Chrysost. supra *Omnes Prophetæ venturum testati sunt, ille solus jam venisse monstravit. Deinde alii Prophetæ missi sunt ut adventum ejus annuntiarent: iste autem ut præpararet viam ipsius: aliud autem est adventum ejus annuntiare: aliud est viam præparare. Nuntiantibus adventum ejus prædicationis sermo commissus est: præparanti autem vias, humana correctionis opus injunctum est.* Secundo constare ex his facile potest, has prophetias impletas esse in Joanne, atque adeo illum fuisse præcursorem Messiæ a Deo promissum. Primo quidem, quia priorem prophetiam exposuit idem Joannes de seipso Jo. 1. ubi interrogatus a Judæis, quisnam esset, cum negasset se Christum esse, Eliam, aut Prophetam, & ipsi urgerent, dicentes: *Quis es, & responsum demus iis, qui miserunt nos: quid dicis de te ipso: ait: Ego vox clamantis in deserto dirigite viam Domini, sicut dixit Isaias Propheta.* Ubi clare affirmat esse se præcursorem Messiæ, illum, quem sub nomine *vocis* Isaias ante prædixerat, & ita etiā exposuerunt Matthæus & Lucas c. 3. & Marcus c. 1. Posterius autem testimonium de ipsomet Jo. exposuit Christus Matt. 11. dicens: *Hic est de quo scriptū est, Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam.* Secundo hoc patet ex consensione verborum utriusque prophetiæ cum rebus a Joanne gestis, & in Joanne. Primum enim vere is dicitur *vox clamantis in deserto.* Quia, ut Lucas dicit c. 3. *factum est verbum Domini super Joannem Zachariæ filium in deserto, & venit in omnem regionem Jordanis prædicans baptismum pœnitentiæ.* Quin potius universa ejus vita appellari potest perpetua quædam *vox clamantis in deserto,* quia ab utero matris cœpit Christum in montanis Judææ prædicare, ac divulgare; & statim ac natus est, per patrem suum cœpit de Christo prophetare, ac prædicare. Nam (ut dicit Ecclesia in hymno sancti Joannis) per ipsum fuit vox Zachariæ restituta, & gratia prophetiæ communicata, qua Christi adventum prædicavit, dicens: *Benedictus Dominus Deus Israel,*

Joannes Baptista hic illum præcursor a Deo promissus.

Tota Joannis vita vere vox clamantis in deserto.

Israel, quia visitavit & fecit redemptionem plebis suæ. Deinde statim ab infantia eremum inhabitare orsus (ut infra dicemus) quamvis non verbis, factis tamen ac exemplo Christum virtutisque viam prædicare cœpit. Inde tandem postea egressus, proprie, & vere fuit *vox clamantis*, seu, *vox clamantis in deserto*. Quod ad literam (ut inquit Cyrillus in Esai. & Eusebius supra) intelligitur de deserto prope Jordanem, in quo pœnitentiam prædicare exorsus est. Per metaphoram vero (ut inquit Hieron.) *intelligitur Ecclesiæ solitudo*, de qua Isaiæ 35. dicitur. *Lætare deserta sitiens, exultet solitudo, & floreat quasi lilium*. Hæc enim deserta erat notitia Dei, & ab idolis tenebatur. Verba item alterius prophetiæ optime in Joannem conveniunt, qui & nuntius Dei fuit, & Angelicam in terris vitam agens, missus a Deo Patre est *ante faciem suam*, idest ante Verbum incarnatum, quod *facies Patris* dicitur, juxta illud Ps. 79. *Domine Deus virtutum converte nos & ostende faciem tuam, & salvi erimus*. Vel certe missus est ab ipsomet Verbo, *ante faciem suam*, id est, ante seipsum, juxta communem phrasim Scripturæ. Unde Zacharias Luc. 1. intelligens completam esse in filio suo hanc prophetiam, inquit; *Tu puer propheta altissimi vocaberis, præibis enim ante faciem Domini, parare vias ejus*. Paravit autem viam Domini (ut in utraque prophetia prædictum erat) prædicando Christum jam venisse,

Joannes Christi lucerna.

& Regnum cœlorum prope esse, & hortando omnes ad pœnitentiam, ut sese ad Christum, & spirituales ejus fructus suscipiendos compararent. Est igitur manifeste in Joanne impleta utraque de præcursore Messiæ prophetia: ipse ergo fuit præcursor a Deo promissus. De quo nonnulli patres etiam interpretantur illud Ps. 131. *Paravi lucernã Christo meo*. Ita Cyrillus l. 1. in Jo. c. 7. & Tertullianus lib. cont. Judæos c. 9. ubi sic inquit: *Nec novum est Spiritui S. Angelos appellare eos, quos ministros suæ virtutis Deus præfecit. Idem enim Joannes non tantum Angelus Christi vocatus est, sed & lucerna lucens, ante Christum; Paravi enim*, inquit, *lucernam Christo meo, ut David prædicat. Quare ipse Christus veniens adimplere Prophetas, dixit ad Judæos. Ille fuit lucerna ardens, & lucens, utpote qui non tantum vias ejus præparabat in eremo, sed & agnum Dei demonstrando, illuminabat mentes hominum præconio suo*. Eamdem expositionem habent Idacius Clarus lib. 1. contra Varimadum Arianum non longe a princ. Aug. & Hieronym. eumdem Psalmum exponentes.

SECTIO II.

Quodnam fuerit munus præcursoris.

IN hoc munere explicando hæretici hujus temporis mire hallucinantur, & infinita mẽdacia confingunt. Dicunt enim Baptistæ ministerium fuisse abrogare Mosaicam legem, sicut de facto, inquiunt, & jure abrogavit, & cæremonias Mosaicas abstulit, totumque statum religionis mutavit. Hinc præterea addunt ipsum novum testamentum inchoasse, & baptismum in illo permansurum instituisse, gentesque ad illum, & ad Ecclesiæ societatem manifeste recepisse, & alia similia, quæ late refert Canisius lib. de S. Joanne c. 6. Ad hæc autem portenta asserenda solum nituntur verbis illis Christi Lucæ 16. *Lex, & Prophetæ usque ad Joannem*. Propter quæ nonnulli etiam Patres asseruerunt Joannem fuisse antiquæ legis finem, & novæ principium. Unde Cyril. Jerosol. cat. 3. *Veteris*, inquit, *Testamenti finis, & novi principium est baptismus. Joannes erat dux ejus, quo major inter natus mulierum nullus, qui finis erat Prophetarum. Omnes enim Prophetæ & lex usque ad Joannem, & idem erat rerum Evangelicarum principium, initium enim Evangelii Jesu Christi erat Joannes baptizans*. Et infra vocat Joannẽ hujus gratiæ ducẽ. Et S. Paulinus in natali 9. de S. Felice, sic inquit:

Hic est præcursor Domini, & Baptista Joannes,
Idem Evangelii sacra janua, metaque legis.

Insuper Petrus Chrys. ser. 95. de S. Joanne in hunc modum loquitur: *Christi præco, arcanum Patris, filii nuntius, signifer superni Regis, peccatorum venia, Judæorum correctio, vocatio gentium, & (ut proprie dicam) legis, & gratiæ fibula*.

Sed horum hæreticorum sententia, & in Christum injuriosa est, & nullo nititur apparenti fundamento. Di-

Præcursoris munus quod.

cendum igitur est, præcursoris munus illud dumtaxat fuisse, quod in prædictis Prophetarum testimoniis continetur, quodque Zacharias Luc. 1. illis verbis complexus est. *Tu puer Propheta Altissimi vocaberis, præibis enim ante faciem Domini parare vias ejus, ad dandam scientiam salutis plebi ejus*. Hanc vero *scientiam salutis*, præcursorisque ministerium apertius explanat Jo. c. 1. dicens. *Fuit homo missus a Deo, cui nomen erat Joannes. Hic venit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine, ut omnes crederent per illum. Non erat ille lux, sed ut testimonium perhiberet de lumine*. Primum ergo, ac præcipuum munus præcursoris fuit, ut testimonium de Christo perhiberet, prædicando ipsum esse Messiam in lege promissum, & ut populum præpararet, ac disponeret ad hoc testimonium de Christo suscipiendum. Quod partim fecit exemplo vitæ innocentissimæ, & integerrimæ, partim prædicando pœnitentiam, & ad hunc eumdem finem (ut infra dicemus) ordinatus est baptismus ejus, quo mediante multitudinem hominum congregabat, quibus Christum, ac Messiam annunciabat. Et ita exponunt hoc munus præcursoris Patres omnes exponentes prædicta Joannis, & Lucæ testimonia, præsertim Augustinus Ambr. Chrysost. Cyrill. & alii, quos statim referam. Confirmatur ex rationibus, quas sancti assignant, ob quas fuit necessarium hoc præcursoris munus: nimirum quoniam Christi adventus futurus erat occultus, & in humilitate, ac paupertate, ideoque conveniens fuit, ut præter alia signa de Messia exhibita præcederet etiam quidam testis omni exceptione major, qui illum veluti digito demonstraret, ut recte dicit Augustinus tract. 25. in Jo. Accedebat præterea, homines propter innumera peccata fuisse veluti obcæcatos ad videndum lumen Christi, quare expediens idcirco erat, ut prædicatio Joannis præcederet, qua homines ad pœnitentiam provocaret, ut ablatis densissimis delictorum tenebris, splendidissimum justitiæ solem intueri possent, ut August. late prosequitur hom. 20, & 21. de SS. & Origen. t. 5. & Chrys. hom. 5. in Jo. præcursoris ergo munus nullum aliud fuit, quam testimonium reddere Messiæ, & præparare homines ad illud testimonium suscipiendum.

Ex quo infero, & dico secundo, non pertinuisse ad munus præcursoris ferre legem gratiæ, aut novum condere testamentum. Est de fide, & probatur primo, quia id non esset ante Christum præcurrere, sed munus potius ac dignitatem Christo præripere. De illo enim solo scriptum erat Isaiæ 33. *Dominus Rex vester, Dominus legifer noster*, & Joel. 2. *Filii Sion exultate, & lætamini in Domino Deo vestro, quia dedit vobis Doctorem justitiæ*. Quæ testimonia, aliaque similia fuse explicuimus, & confirmavimus in præcedenti tomo disp. 47. sect. 2. sed omnia clarius explicuit Joannes c. 1. dicens: *Non erat ille lux, sed ut testimonium perhiberet de lumine*. Et infra refert testimonium ejusdem præcursoris dicentis. *De plenitudine ejus nos omnes accepimus, & gratiam pro gratia, quia lex per Moysem data est, gratia & veritas per Jesum Christum facta est*. Sub gratia autem, quæ a veteri lege

Novam legem, aut testamentum condere non fuit munus præcursoris.

distinguitur, universa lex gratiæ comprehenditur, in qua potissimum est gratia ipsa, & efficacia, quam ad illam conferendam habet. Propter quam ad Romanos 8. vocatur a Paulo, *lex spiritus vitæ in Christo Jesu*. Et confirmatur, quia nunquam æternus Pater jussit nobis, ut obediamus præceptis Joannis, sed filii sui dicens: *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, ipsum audite* Matth. & Luc. 9. & 2. Pet. 1. Neque Christus ipse præcepit nobis servare mandata Joannis, sed sua, Jo. 13. *Mandatum novum do vobis*; & cap. 14. *Mandata mea servate*. Et cap. 15. *Si præcepta mea servaveritis, manebitis in dilectione mea*. Et Matth. ult. dicit Apostolis. *Docete omnes gentes, docentes eos servare omnia quæcumque mandavi vobis*. In tota autem Scriptura nullum est verbum, in quo insinuetur Joannem fuisse legislatorem: ergo hæretici hoc asserentes & sibi ipsis contrarii sunt, qui nihil credendum existimant, nisi quod in Scriptura habetur, & ipsi Scripturæ repugnant, quæ solum Christum facit legis gratiæ authorem. Et confirmatur secundo, nam præceptum de suscipiendo baptismo (quod videtur esse veluti janua totius legis gratiæ, & in quo ipsi hæretici multum ponunt) non est a Joanne latum, sed a Christo. Tum quia (ut infra probabo) baptismus Christi valde diversus est a baptismo Joannis, & præceptum de baptismo Christi durat, de baptismo autem Joannis nullum est, imo nec fuisse unquam etiam quando Joannes baptizabat, verisimile est, ut

infra

infra dicemus. Et quidem tametsi fuerit, ad legem gratiæ non pertinuisse certum profecto est, cum in illa non obliget, neque obligaverit unquam. Tum etiam, quia Joan. 3. legimus Christũ dixisse: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu S.* de Joanne vero nec scriptum, nec traditum habemus, quod similia verba, quæ præceptum indicare possunt, protulerit. Nec sine causa dixit Christus: *Ex aqua, & Spiritu S.* ut significaret se non præcipere baptismum Joannis, qui erat in sola aqua: sed suum, qui futurus erat etiam *in Spiritu S.* ut dicitur Jo. 1. Tandem lex nova, vel est idem quod novum Testamentum, vel in illo continetur: sed non est testator novi Testamenti Joannes, sed Christus: non enim Joannes morte sua, sed Christus illud confirmavit, teste Paul. ad Hebr. 9. non ergo Joannes est author legis novæ, sed Christus. Neque enim a Joanne factæ sunt promissiones novi Testamenti, sed a Christo, neque in Joannis meritis fundantur, sed Christi, nec Joannes fundavit Ecclesiam, instituit Sacramenta, summusve illius est Pontifex, sed Christus, ut prædicta disp. 47. sup. tomi latius tractatum est.

Lex vetus non est a Joanne abrogata.

Hinc dico tertio Joannem non immutasse, neque abrogasse legem veterem, neque hoc ad munus illius pertinuisse. Hæc assertio de fide est, & necessario sequitur ex præcedenti. Quia lex vetus non est abrogata, nisi per novam. Neque authoritas abrogandi legem est, nisi apud eum, qui authoritatem habet illam condendi. Unde utraque authoritas æque soli Christo in Script. tribuitur, ad Galat. 3. *Christus nos redemit de maledicto legis factus pro nobis maledictum*, & infra: *Quid igitur lex, propter transgressionem posita est, donec veniret semen, cui promiserat*; & infra: *Priusquam veniret fides, sub lege custodiebamur conclusi, in eam fidem, quæ revelanda erat. Itaque lex pædagogus noster fuit in Christo, at ubi venit fides jam non sumus sub pædagogo.* Per fidem autem intelligit Paulus vivam fidem Christi & gratiam novi Testamenti, sicuti aperte explicuit subjungens. *Omnes enim filii Dei estis per fidem in Christo Jesu. Quicumque enim in Christo baptizati estis Christum induistis*, & cap. 4. *Cum essemus parvuli, sub elementis mundi eramus servientes: at ubi venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant, redimeret, ut adoptionem filiorum reciperemus.* Et deinde postquam veritatẽ hanc variis modis, ac testimoniis Script. confirmasset, concludit. *Itaque fratres non sumus ancillæ filii, sed liberæ, qua libertate Christus nos liberavit.* Non ergo Joannes, sed Christus legem veterem abrogavit, nosque ab illius jugo, & servitute liberavit. Quapropter in Scriptura ubicumque excluditur lex, statim gratia Christi subjungitur, Act. 15. *Quid tentatis Deum imponere jugum super cervices discipulorũ, quod neque Patres nostri, neque nos portare potuimus, sed per gratiam Domini Jesu Christi credimus salvari.* Et hæc veritas ut manifesta supponitur ab omnibus Patribus, & Theologis, ubicumque de cessatione legalium disputant, ut videre licet præsertim in Augustino, & Hieron. in epist. quas inter se mutuo de hac materia scripserunt. Adjungi etiam potest in hujus, & præcedentis assertionis confirmationem locus ille Deut. 18 *Prophetam de gente tua, & de fratribus tuis, sicut me suscitabit tibi Dominus Deus tuus, ipsum audies*; & infra. *Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorũ similem tui, & ponam verba mea in ore ejus, loqueturque ad eos omnia, quæ præcepero illi. Qui autem verba ejus, quæ loquetur in nomine meo audire noluerit, ego ultor existam.* Quod testimonium de Messia esse intelligendum in super. tom. disp. 2. fusius ostendi. Prædicitur autem in illo Messiam futurum alterum legislatorem divinæ legis: & insinuatur non obscure Moysi legem fuisse observandam, donec ipse veniret, & nova, divinaque præcepta ferret. Ille ergo divinus Propheta fuit author novæ legis, & abrogator veteris, & non Joannes qui interogatus a Judæis, an esset Propheta, vere, ac fideliter respondit *Non*. Ut enim notavit Cyrill. l. 1. in Jo. c. 24. non sciscitabantur illum, an esset qualiscumque Propheta (hoc enim modo non inficiaretur esse se Prophetam) sed an esset ὁ προφήτης, id est, ille Propheta, cujus præcepto, & leges audituri essent. Et ideo merito respondit, se non esse Prophetam illum, sed esse vocem præparantem homines, ut essent dispositi ad audiendum illum Prophetam, ejusque fidem, & Evangelium suscipiendum. Et hoc sensu dixit recte August. ser. 20. de SS. Joannem sub lege existentem Christũ

Lex vetus per Christum abrogata.

proclamasse, & prædicasse, & hoc modo legem ad Evangelium transmisisse. *Quod enim*, inquit, *nondum natus de secreto materni uteri prophetavit, & expers lucis jam testis est veritatis, hoc est intelligendum, quod latens sub velamine & carne litera, & Redemptorem mundi spiritu prædicavit, & nobis Dominum nostrum de quodam legis utero proclamavit*, & infra: *Quod autem Joannes in carcere constitutus ad Christum discipulos suos ordinat, legem ad Evangelium transmittit*, & infra: *Præmittitur ante Jesum Christum Joannes, quasi Testamentum vetus ante novum.* Similiter Hilar. can. 14. in Mat. *Joannes*, inquit, *formam prætulit legis, quia lex Christum prædicavit, & Joannes profectus ex lege est, Christũ ex lege prænuncians.* Elegantius, & apertius Chrys. hom. 3. imperf. tractans illa verba: *Vox clamantis in deserto. Vox*, inquit, *est sonus confusus, nullum secretum cordis ostendens.* & infra: *Verbum autem est sermo rationabilis mysterium cordis aperiens.* & infra: *Ideo ergo Joannes dictus est vox, non verbum quia per Joannem neque misericordias suas Deus, neque justitias, neque ante constitutionem mundi præparata consilia, demonstravit, sed hoc tantummodo, quia aliquid magni facere Deus in hominibus meditabatur: postea autem per filium suum plenissimũ mysterium suæ voluntatis aperuit*; & infra allegorice exponens locustas, quas manducabat Joannes: *Quod docebat*, inquit, *idem manducabat, volatilia quidem erant, non autem magna, nec satis in altum volantia, quia Judæi, quibus a Joanne pœnitentia sola injungebatur, secundum justitiam legis, metu pœnæ vivebant, non secundum spiritualia, & altissima Christi præcepta*; & infra: *Ideo Joannes mel agreste edebat, quoniam adhuc ante Christum, ante Spiritum S. constitutus sub lege, legis utebatur eloquiis, insipidis, insuavibus, & agrestibus*; & infra: *Filius Dei sub lege factus est, ut eos, qui sub lege erant, redimeret, & educeret Joannes autem sub lege natus est, non ut eos, qui sub lege erant educeret, sed ut esset sub lege, & secundum legem, & viverent, & docerent, propterea nihil extra legem aut fecit, aut docuit: sed tantum pœnitentiam prædicavit.*

Præterea ex re ipsa & ex processu Evangelicæ historiæ facile convinci potest, Joannem, neque factis suis legis opera neglexisse, neque verbis illam non esse observandam docuisse. Si enim Judæi frequenter Christo objiciebant, quod (ipsorum existimatione) legem transgrederetur, quomodo crimen hoc non observassent in Joanne, aut cur illud dissimulassent? Deinde in Actib. Apost. sæpe legimus, præsertim c. 21. usque ad 26. quam acriter Judæi Paulum prosequerentur, quod gentibus communicare, legem transgredi, & templum violare videretur, ac docere non esse necessarium legẽ Moysis observare: quid igitur facturi essent, si Joannes ante Christi, & Apostolorum prædicationem ac miracula legem abrogare ausus esset? Ad hæc, cum baptismus Joan. non esset legi contrarius: sed potius quodam modo consentaneus, eo quod aquæ baptismata, ac lavacra frequentissima essent in illa lege: nihilominus tamen quoniam novum baptizandi ritum introducebat, ab illo interrogant: *Quid ergo baptizas si tu non es Christus, neque Elias, neque Propheta?* ergo si aliquid contra legem aut faceret, aut doceret, multo magis illud objicerent, ejusque rationem postularent: ergo id asserere alienum est ab Evangelica historia, voluntarieque confictum. Sed hæreticorum respondendum objectionibus, qui præcipue nituntur verbis illis; *Lex, & Prophetæ usque ad Joannem.* In quibus duo sunt explicanda, alterũ de duratione Prophetiæ, alterum de duratione legis: quorum primum licet ad præsentem controversiam pertinere non videatur, per se tamen difficultatem habet, quia non solum ipse Joannes Propheta fuit, sed etiam multi post ipsum prophetaverunt, præsertim Joannes Evang. & alii de quibus in Actib. Apost. fit mentio, & in epistolis Pauli, & aliis, & præsertim in Apoc. multa spiritu prophetico dicta continentur. Imo & in antiquis Prophetis multa sunt, quæ usque ad Joannem non sunt impleta, sed tempora legis gratiæ respiciunt. Dicendum vero est cum Hieron. Mat. 11. sermonem esse de Prophetis, qui de Christo venturo scripserunt. Nam quia Joannes non solum illum venturum esse dixit, sed jam venisse ostendit, & digito demonstravit, ideo usque ad illum dicuntur esse prophetiæ. Nam licet in eis multa contineantur posterioribus impleta temporibus, tamen quia præcipuus omnium prophetiarum scopus erat Christus, ideo abso-

Objectio hæreticorum.

Respons.

Prophetias usque ad Joannem durasse quomodo intelligendum.

lute dicuntur prophetiæ esse usque ad illud tempus, in quo Christus præsens manifestari cœptus est. Aliam interpretationem statim tradcmus.

Legem durasse usque ad Joannem quomodo intelligendum.

Altera pars de lege, primo potest in eumdem sensum exponi ex verbis Matth. c. 11. *Propheta, & lex usque ad Joannem prophetaverunt*. Ubi non dicitur Lex, usque ad Joannē durasse, sed prophetasse. Universa enim lex quædam erat prophetia, mysteria Christi repræsentans: quæ dicitur prophetasse usque ad Joannem, quia ex eo tempore cœpit impleri. Antea enim erat veluti gravida, & sub velaminibus ac figuris Christum continebat: a temporibus autem Joannis parturire est orsa, quando jam non in figuris, sed aperte Regnum cœlorum prædicare, & Christus cepit ostendi. Et hanc expositionem indicavit Euth. c. 58. in Lucam, & c. 20. in Mat. qui aliam expositionem addit, dicens omnes Prophetas, & legem usque ad Joannē Judæis prophetasse, eumque fuisse ultimum prophetarū: deinceps vero nullum alium ejus prophetasse. Vel aliter dicamus sensum esse, legem durasse usque ad Joannem (ut philosophicis terminis utamur) intelligendum esse intrinsece durasse usque ad illum, quia toto ipsius tempore duravit, & jam inde abrogari cepit, quasi extrinsece, quia tunc cœpit Evangelium prædicari, & homines præparari ad deserendam illam legem, altioremque amplectendā. Unde Ambros. l. 8. in Luc. in princ. *Lex & Propheta usque ad Joannem, non quia lex deficit, sed quia incipit Evangelii prædicatio. Videntur enim minora compleri, cum potiora succedunt*. Et ad eūdem fere modum exponit August. l. 83. q. in 58. aliam partē de prophetia, ubi dicit Joannē prophetiæ gestasse personam: Christum autem, qui per prophetiam prænuntiabatur, Evangelii duxisse personā, & ideo prophetiam cœpisse minui, postquam id, quod prænuntiabat, advenit. Itaque sentit ideo dictum esse: *Lex, & Propheta usque ad Joannem*, quia ex tunc antiqua prophetia minui cepit. Unde inferius inquit: *Postquam ergo prophetia ipsa in Jo constituta digito ostendit præsentem, quem venturum ab exordio generis humani cecinerat, incipit minui, atque inde crescere prædicatio regni Dei*. Et in eodem sensu Hier. ep. 151. ad Algas. q. 1. *Lex, inquit, & Prophetæ usq; ad Jo. prophetaverūt, non quod Jo. prophetarū sit finis, & legis: sed ille qui Jo. testimonio prædicatus est*.

Joannes initium legis novæ, & finis veteris quomodo.

Ex his constat, quis sit SS. Patrum sensus, quorum authoritate hæretici abutuntur. Vocant enim Joanē principium legis novæ, & finem veteris in eodem sensu, quia ab illo prædicari cœpit, & promitti regnum Cœlorum, & demonstrari Christus novi testamenti conditor: & ita dici potest Joannes quasi extrinsecum principium novæ legis, sicut lucifer dicitur esse initium diei, & finis noctis. Unde Tertul. l. 4. in Marcion. c. 33. *Agnoscamus*, inquit, *Joannem constitutum inter vetera, & nova, ad quem desineret Judaismus, & a quo inciperet Christianismus*; quod infra explicans subdit: *Joannes antecursor, & præparator ostenditur viarum Domini Evangelium superducturi, & regnum Dei promulgaturi*. Sic etiam Greg. Naz. orat. 21. in laudem Athan. Joannem vocat, *lucernam ante lucem, vocem ante sermonem, mediatorem*, & subdit; *mediatorē, inquam, veteris, & novi testamenti*; & orat. 20. Basilium cum Jo. conferens, inter alia inquit; *Ipse quoque inter duo testamenta medius, illius videlicet literam evertens, hujus autem spiritum in publicum efferens, ac per externa & visibilis legis eversionem, occultam legem implens*. Quæ verba per accommodationem de Basilio dicuntur: nomine autem *visibilis legis* intelligi videtur lex carnis: nomine autem *legis occultæ* lex spiritus, & rationis: proprie vero pertinent ad Joann. Bapt. Non sunt autem ita intelligenda, ac si Joannes directe evertisset legem veterē, aut contra illam prædicasset, sed quod regnum Cœlorum, & spiritum legis novæ, & ejus authorē paulatim ostendens, ac prædicans, quoddā fuerit legis veteris evertendæ principium. Hinc denique Aug. l. quæst. veteris, & novi testamenti, in 69. simul dicit prædicante Jo. cessasse legem veterem, & illam nihilominus durasse usque ad Christū, per quem abrogata est, & simul etiam dici legem & prophetas fuisse usque ad Joannem, & fuisse usque ad Christum. Quia utrumque juxta distinctionem positam verum est.

SECTIO III.

Quam sanctitatis, & gratiæ perfectionem, fuerit Joannes Baptista consequutus.

IN hac sectione sermo est de gratia sanctificante, nam de gratiis gratis datis in sect. 5. dicendum. Duplex autem perfectio gratiæ distingui potest: altera quæ consistit in collatione boni; altera, quæ ad removendum malum pertinet. De priori dicemus in sectione hac, de posteriori vero in sequenti.

Dico ergo primo perfectionem gratiæ, & sanctitatis, quam B. Joannes est consequutus, fuisse eximiam. Hæc assertio dupliciter explicari potest, primo absolute, ita ut sensus sit Joannem dignioribus, atque excellentioribus sanctis, & Dei amicis esse annumerandum, & hoc sensu est de fide, ut est universalis Ecclesiæ sensus, ac traditio, quæ satis probatur testimonio Angeli, Luc. 1. *erit magnus coram Domino* & infra: *Ipse præcedet ante ipsum in spiritu, & virtute Eliæ*. Ubi Ambros. *Non corporis*, inquit, *sed animi magnitudinem declaravit, est coram Domino magnitudo animi magnitudo virtutis. Ætatem enim animæ numeramus non pro ratione temporis, sed pro qualitate virtutis*: & infra: *Ideo fortasse in spiritu, & virtute Eliæ, quia sanctus Elias, & virtutem habuit magnam, & gratiam*. Similiter & Procopius ibidem docet more Scripturæ sacræ solum eum magnum prædicari, qui virtute & sanctitate, vere magnus, & singularis existit. Quod etiam optime declaravit Angelus verbo illo, *coram Domino*. Homines enim ea vident & in existimatione habent, quę apparent, Deus autem intuetur cor. Et hoc saltem convincit sermo Christi Matthæi 11. *Inter natos mulierum non surrexit major Joanne Baptista*. Ex quibus verbis licet colligere alteram rationem explicandi hanc Joannis sanctitatem, eum cum aliis conferendo. In ea vero exponenda sunt duo extrema vitanda.

Unum est eorum, qui propter prædicta Christi verba existimare possent, Joannem in perfectione sanctitatis, & gratiæ omnibus hominibus testimonio Christi anteponi. Alterum est hæreticorum hujus temporis, qui vel ad vitandum extremum errorem, vel certe, quia ipsi neque inæqualis sanctitatis gradus, neque veram aliquam in hominibus sanctitatem agnoscunt, sed solam imputationē justitiæ Christi, negant verba illa esse de perfectione sanctitatis intelligenda: sed solum de excellentia muneris, & officii præcursoris. Sed in primis quod Christus de perfectione vitę, ac sanctimonię loquutus sit, tum ex ipsis verbis, tum ex SS. Patrū expositione evidenter constat. *Quid*, inquit, *existis in desertum videre, arundinem vento agitatam*? Hic certe non officium, sed animi virtutem, constantiamque commendat. *Quid existis videre, hominem mollibus vestitum*? Quibus sane verbis vitæ austeritatem, ac severitatem perfectamque mundi abnegationem declarat. *Sed quid existis videre? Prophetam? etiā dico vobis plusquam Prophetam*: iis quidem verbis muneris magnitudinem, ac dignitatem exaggerat, non tamen ut in ea persistat: sed ut lex illa ad explicandam excellentiam sanctitatis ascendat. Unde sequentibus verbis satis indicat eum sicut munere, ita & sanctitate, & innocentia Angelum fuisse. Ac tandem jure jurando confirmat, *inter natos mulierum non surrexisse majorem Joanne Bapt*. Eo vel maxime quod nomine prophetæ Judæi in communi, ac vulgari sermone intelligebant hominem, qui non solum futura prædiceret: sed etiam singulari quadam virtutis laude, & Dei familiaritate polleret. Unde Jo. 9. cum Pharisæi cæcum interrogassent, quid de Christo sentiret, ille respondit, *quia Propheta est*, illo verbo significans illum esse eximium, ac sanctissimum virum. Similiter turbæ Christi sanctitatem confiteri, & laudare volentes, sæpe dicebant eum esse Prophetam, aut prophetam magnum surrexisse, & Deum visitasse plebem suam: cum ergo Christus interrogat: *Quid existis videre? Prophetam?* communi & consueta significatione, Prophetæ nomine usus videtur. Unde cum subjungit esse *plusquam Prophetam*, plane indicat non solum munere, sed etiam sanctitatis gloria inter cæteros Prophetas excelluisse, quod statim apertius declarans dixit: *Inter natos mulierum, &c.*

Joannis sanctitas eximia.

Prophetæ nomen apud Judæos excellens.

Accedunt SS. Patrum testimonia, & expositiones Chrysost. hom. 37. in Matt. hæc verba Salvatoris de magnitudine sanctitatis intelligens ex rebus ipsis ita confirmat; *Veniat tibi in mentem mensa illius, educatioque, & mentis altitudo, ita enim in terris, quasi in cælis versabatur, &c.* & hom. 27. operis imperf. *Quāto vox proximior verbo, non tamen verbum, tanto Joannes propinquior Christo, non tamen Christus*; & iterum: *Vide ergo, quia omnibus sanctis est major, cui solus Christus est prior*. Hæc autem Chrysostomi verba supra tactam difficultatem

incul-

inculcant, quoniam in alium extremum inclinant. Ita enim videtur Chrysost. sanctitatem Joannis extollere, ut solum Christum ei anteponere videatur, quod commune ei est cum reliquis Patribus, ut videre licet in Theophyl. Euthymio, & aliis expositoribus, Ambros. lib. 5. in Luc. prope finem, qui dicunt Christum comparare Joannem cum natis ex mulieribus humano, & communi nativitatis modo, non vero cum nato ex Virgine. Unde Ambrosius: *Hunc* (id est Joannem) *omnibus dico esse majorem, sed inter mulieris, non virginis natos. Major enim fuit iis, quibus aequalis esse poterat sorte nascendi. Alia ista natura est, nec cum humanis generationibus comparanda.* Sentiunt igitur hi Patres Joannem, omnibus sanctis testimonio Christi esse prælatum Christo ipso duntaxat excepto. Quin etiam juxta expositionem Augustini lib. 2. contra adversar. leg. & Prophet. c. 5. & tractat. 13. in Jo. & Epiphan. hær. 26. & Chrysost. in imperfecto, quem Theophylact. & Euthym. imitantur, ipsemet Christus fecit hanc exceptionem, cum dixit: *Qui autem minor est in regno Cœlorum, major est illo,* seipsum vocans minorem in Regno Cœlorum, quia & minor erat ætate, & apud homines in Ecclesia militante (quam Regnum Cœlorum appellat) in minori æstimatione habebatur. Quæ expositio propter authoritatem dictorum sanctorum valde probabilis est, quamquam Cyrillus l. 2. Thes. c. 4. eo quod illa abuteretur Eunomius, ut Christum purum hominem faceret, eam rejiciat. At vero (ut Jurisperiti dicunt) *exceptio firmat regulam:* ergo Christus se solum excipiens affirmat Joannem esse omnibus aliis, sine ulla exceptione majorem. Quapropter Ambros. ser. 94. hæc eadem verba tractans. *Præcellit,* inquit, *cunctis, eminet universis, antecellit Prophetas, supergreditur Patriarchas, & quisquis ex muliere est, inferior est Joanne.* Et Cyrillus Jeros. cat. 3. ad illuminatos. *Etiamsi Eliam Tesbitem dixerit esse in Cælum assumptum, attamen non est major Joanne. Moyses maximus legislator, & omnes Propheta, sed non majores Joanne. Non ego prophetas prophetis audeo comparare, sed ipse Dominus noster, & illorum Dominus Jesus pronuntiavit. Major inter natos mulierum Joanne non surrexit: non inter natos Virginum, sed mulierum. Magna servi ad conservos comparatio: filii vero ad servos minime comparanda est gratia, & excellentia.* Augustinus ser. 32. de sanctis: *Si in natis mulierum, hoc est in hominibus, nemo exurrexit major Joanne Bapt. quisquis Joanne plus est, non tantum homo, sed & Deus est:* & præfat. in 2. enarrat. in Ps. 29. tractans verba illa Ps. 44. *Unxit te Deus Deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis,* colligit Christum non esse unctum eo modo, quo cæteri homines justi, Patriarchæ, Prophetæ, Apostoli, Martyres, & quidquid magnum est in genere humano. Quandoquidem, inquit, nihil majus *extitit in genere humano quam Joannes Bapt. nec in natis mulierum exurrexit. Si quæris excellentiam hominis, Joannes Bapt. est. Cujus autem Joannes se dicit non esse dignum corrigiam calceamenti solvere, quid erat ille nisi amplius quam cæteri homines.* Interpretatur ergo hanc gratiæ magnitudinem de excellentia gratiæ sanctificantis, quam in nullo pro homine sensit esse majorem, quam in Jo. Bapt. Eodem fere modo loquuntur alii Patres in concionibus de Joanne Bapt. Maximus, Honorius, Eusebius Emiss. Petrus Chrys. Bernardus, Laurentius Justin. & alii. Sed inter omnes excedere videtur Cyrillus lib. 2. thes. c. 4. ubi prædicta verba tractans, inquit; *Non major inter natos mulierum tempore dicitur, sed virtutis sublimitate, qua ad eos pervenit terminos, quo natura humana pervenire potest.*

Nihilominus hujusmodi SS. Patrum dicta prudenti moderatione explicanda sunt, & ad verba Salvatoris, & ad rem, de qua agimus, applicanda. In primis enim certū est in hujusmodi sanctorum comparationibus non posse B. Virginem comprehendi. Etenim in gratiæ, & sanctitatis perfectione B. Virginem superiorem Joanne extitisse, indubitatum est, atque etiam eo tempore, cum Christus prædicta verba protulit, ut ex tractatis in superioribus satis constat. Neque quoad hoc verba Christi difficultatē habent, ut ex dicendis facile constabit, præsertim cum dici possit non cum fœminis, sed cum viris tantum illum contulisse. Nonnulla autem Patrum verba præsertim Chrysostomi, Ambrosii, & Augustini, quæ videntur universaliora, & veluti per quandam exaggerationem dicta, pie interpretanda sunt, & vel ad sensum verborum Christi accommodanda: vel saltem dicendum, B. Virginem ita esse cum Christo conjunctam, ut cum illo excipi intelligatur. Nam sicut Theologi dicunt, dictionem exclusivam non excludere concomitantia, ita dici potest, cum nonnulli Patres asserunt solum Christum esse majorem Joanne, non excludi Virginem, sed potius cum Christo copulari, & comprahendi. Cujus manifestum argumentū est, quia aliis locis anteponunt Virginē non modo omnibus sanctis hominibus, sed etiam omnibus Angelis, quorum testimonia superius attulimus. Joannem vero nunquam præferunt omnibus Angelis, ut videre licet citatis locis, & Petrus Chrys. ser. 127. ad summum vocat illum *Angelis parem,* & eodem modo loquutus fuit August. ser. 22 de SS. Quin potius August. l. 2. contra advers. legis, & Proph. c. 5. & lib. quæst. veteris testam. q. 28. dicit alios Prophetas esse æquales Joanni, licet non majores, quæ est etiam sententia Hieron. Matth. 11.

(Margin note: Joannes minor Virgine.)

Deinde ex vi verborum Salvatoris non constat Joannem esse sanctiorem omnibus sanctis novi testamenti, præsertim Apostolis, non quod hoc affirmare dignum aliqua censura sit, sed quod sit incertum, & Christi testimonio probari non possit: Christus enim de præterito tempore usque ad illud, in quo ea verba protulit, loquutus est, dicens: *Inter natos mulierum non surrexit major.* Unde non sequitur majorem unquam postea fuisse resurrecturum neminem. Quod in verbis Lucæ evidentius apparet, ubi non simpliciter *major,* sed inter Prophetas *major,* dicitur: ergo inde non colligitur esse majorem Apostolis, præsertim cum prophetarum nomine sancti præcipue veteris testamenti intelligi soleant. Adde Anselmi & S. Thomæ judicio Matth. 3. Apostolos munere & officio superiores fuisse Joanne, quia fuerunt Ecclesiæ fundamenta, universalesque pastores, ac principes, & in universo orbe testimonium Christo reddiderunt, quod Joannes in uno populo Judæorum præstitit. Cum ergo Deus det gratiam, & sanctitatem muneri accommodatam, fieri potest, ut sicut Apostoli ministerio superiores fuerunt Joanne, ita fuerint & gratia; igitur Christi verba non possunt de Apostolis intelligi.

(Margin note: Inter Joannem, & Apostolos comparatio.)

Non tamen ideo assero Apostolos fuisse sanctiores Joanne, nam Anselmus, & D. Th. qui affirmant eos ministerio antecellere Joannem, negant meritis, & sanctitate esse illo superiores. Et ratio adhiberi potest, quia licet simpliciter munus Apostolicum fuerit majus potestate, dignitate, & rerum agendarum magnitudine, ac difficultate, fieri tamen potuit, ut ministerium Joannis considerata Judæorum dispositione, & temporis opportunitate, quando neque Christus ulla miracula ediderat, neque gratia Spiritus S. adhuc effusa fuerat, abundantiorem quandam gratiam, & vitæ innocentiam postulaverit, ut ejus testimonium, quod nullis miraculis, aut signis, sed solius vitæ authoritate confirmabat, idoneum, & omni fide dignissimum prudenter existimari posset. Unde egregie Cyril. l. 1. in Jo. c. 7. *Quomodo,* inquit, *authoritati ejus credendum non erat, qui tanto cumulo virtutis præfulsit, ut lux ipsa a nonnullis crederetur?* Et in eamdem sententiā Euseb. l. 6. de Demonst. c. 5. quæstionem proponit, quid esset in Jo. *quo capta multitudo illa admiraretur hominem & prædicanti baptisma pœnitentiæ fidem haberet, cum præsertim nulla illius gesta memoria prodita sint. Neque enim quod aut mortuos excitaverit, aut alia miracula fecerit, scriptum extat.* Et respondet, *nihil aliud, quam novum, & admirabile vitæ genus* cumque late illius mores descripsisset, tādem concludit. *Hæc igitur arbitror ipsum Joannem intuentibus, admirationem, ac stuporem erga hominem attulisse.* Addo denique, quamquam Deus nunquam deneget omnem gratiam necessariam ad obeundum munus, in quo ipse hominem constituit: non tamen solam illam necessario præbere, sed interdum longe majorem. Sicut quibusdam Apostolorum majora impertiit dona gratiæ, quam aliis, licet in Apostolico munere omnes fuerint æquales. Et e contrario, quamvis B. Petrus fuerit aliis potestate, ac dignitate superior, non propterea necesse est, ut sanctitate omnes superaverit. Sic igitur quamvis ministerium Joannis inferius fuerit, & propter illud præcise consideratum, non indiguerit tanta gratia, quanta Apostoli: nihilominus fieri potuit, ut ex singulari Dei benevolentia, & propter conjunctionem, & spiritualem, quandam familiaritatem ad Christum, cumulatiorem gratiam susceperit. Ergo hæc comparatio

(Margin note: Inter Joannem & Apostolos comparatio.)

incerta est. nihilque videtur in ea temere affirmandum.

Joannes B. prius major ne sanctis omnibus fuerit.

Præterea, etiamsi comparationem hanc a Christo factam ad Prophetas veteris testamenti limitemus, necesse non est, ut propter verba Christi stricte, ac rigorose intellecta cum omnibus sanctis Christo antiquioribus anteponamus. Primo quidem, quia (ut ex verbis Lucæ colligitur) non cum omnibus sanctis, qui eum antecesserunt, sed cum solis prophetis comparatus est. Nisi dicamus perinde esse comparare Joannem cum Prophetis, ac cum omnibus antiquioribus justis. Nam ante Joannem nulli sancti fuerunt majores Prophetis. Omnes enim Patriarchæ, & celebriores veteris testamenti homines prophetiæ gratia claruerunt. Præsertim (ut paulo ante diximus) propter hanc causam derivatum est hoc nomen in illo populo ad significandum quemlibet virum vitæ moribus, & sanctitate conspicuum.

Secundo esto hoc ita sit, in prædictis verbis non asseritur Joannem esse majorem superioribus justis, seu Prophetis, sed alios non esse majores illo. Unde fieri potuit (ut Augustinus & Hieronymus notarunt) ut aliqui fuerint Joanni pares. Quamquam ad hoc etiam responderi possit, licet verba illa nude, atque præcise sumpta ita possint exponi: cum antecedentibus tamen sequentibusque conjuncta & juxta usitatum loquendi modum, non solum negativum, sed etiam positivum, & affirmativum sensum continere. Primo quidem, quia præmiserat Christus Joannem esse plusquam Prophetam, & in hujus confirmationem, ac declarationem subdidit, nullum ex muliere natum esse majorem illo. Deinde quia in communi modo loquendi eo dicendi genere significamus aliquem esse sanctiorem, doctiorem ve aliis.

Tertio addi potest, Christum non dixisse simpliciter Joannem fuisse sanctiorem omnibus Prophetis, sed nullum surrexisse majorem illo. Quod multi existimant referri posse ad primam sanctificationem Joannis, ita ut sensus sit, nullum Prophetam surrexisse a peccato originis cum abundantiori gratia, ac pluribus privilegiis, & Spiritus S. donis. Quo non obstante fieri potuit, ut in progressu vitæ alii fuerint majorem sanctitatem consequuti. Sed & hoc etiam facile rejici potest. Tum quia ille sensus de prima sanctificatione non videtur literalis, sed valde metaphoricus. Numquam enim verbum *Surrexit* in Scriptura in ea significatione ad literam sumitur, & in Evangelio Luca non est verbum, *surgo*, sed verbum substantivum, *est*, unde idem significat aliud verbum absolute dictum: sicut quando Christo populus acclamabat: *Propheta magnus surrexit in nobis*, id est, apparuit, seu missus est a Deo: & Deuter. 9. *Non surrexit ultra Propheta in Israel sicut Moyses*. Tum etiam, quia (ut statim dicam) ex prima Joannis sanctificatione adjuncta perfectione vitæ ejus satis verisimiliter colligitur, non minus Joannem reliquos Sanctos in augmento sanctitatis gratiæ, quam in prima sanctificatione antecelluisse.

Quarto dici posset ex Cyrillo l. 2. Thes. c. 4. Joannem dictum esse majorem, *propter humanam virtutem, in cujus usu, & exercitio mirabilis fuit, propter asperrimam vitam, & quia eremum semper coluit, & robore animi carnem rationi subjecit. Nihilominus tamen mirabiliores Jo. esse, qui per spiritum renati sunt, cujus donum Regnum Cælorum dicitur juxta illud, Regnum Cælorum intra vos est*, Luc. 17. In quibus verbis non est intelligendũ, docere Cyrillum Joannem habuisse virtutem humanam sine gratia Spiritus: sed præcise alteram cum altera comparare, & significare voluisse meliorem esse vel minimam gratiam, quam maximam virtutem humanam per se considerata. Quæ expositio est quidem subtilis: non tamen admodum literalis, præsertim cum perfectio virtutis Joannis, non nisi ex abundanti gratia spiritus profecta sit, & illius augmentum, perfectionemque meruerit.

Quinto tandem exponi possunt prædicta verba, Joannem non dici majorem propter solam sanctitatis excellentiam ac perfectionem: sed propter singularem modum, majoresque prærogativas, ac privilegia sanctitatis, in quibus sine dubio excelluit, ac singularis fuit. Sed hoc etiam non satisfacit, tum quia declaratum est, Christum præcipue locutum esse de vitæ sanctitate, quæ revera sola est, quæ facit simpliciter majorem apud Deum: tum etiam, quia ex illis prærogativis recte perpensis fit consequens in perfectione etiam sanctitatis Joannem excelluisse, ut statim explicabitur. Quocirca quamvis propter hos varios exponendi modos, nec certum nec constans sit, in quo gradu sanctitatis Joannes inter omnes Sanctos, & Prophetas collocandus sit: est tamen verisimile superare omnes antiquos Patriarchas ac Prophetas, & absque injuria posse cum Apostolis, ac reliquis Sanctis novi testamenti conferri.

Secundo ac principaliter explicari potest assertio supra posita ex progressu vitæ S. Joannis, quæ in Evangelio describitur (quod inter singularia ejus privilegia non immerito annumerandum est.) Primo enim conceptio ejus ab Angelo est annuntiata, quod de nullo alio, nisi de Christo in novo testamento legitur; in veteri autem de uno tantum, aut altero, iisque præstantissimis viris, nimirum Isaac, & Samsone, qui præter insignem sanctitatem, Christi Domini typi fuerunt. Et in hoc privilegio singulare præterea fuit in Joanne, quod ejus conceptio ab eodẽ Gabriele Angelo, a quo Christi Incarnatio annuntiata est, & quidem in templo: imo & in sacratiori parte templi, nimirum in Sancta sanctorum, ut putant Bernard. ser. de privil. Joannis Bapt. Ambros. Beda, Euthym. Luc. 1. & Augustin. tract. 49. in Jo. qui hac de causa censent Zachariam patrem Joannis fuisse summum sacerdotem. Verius tamen est, Zachariam non fuisse summum sacerdotem. Lucas enim non vocat eum principem Sacerdotum, vel sacerdotem summum, sed simpliciter *Sacerdotem*, qui alios habebat æquales, atque ejusdem ordinis, ut colligitur ex illo verbo Lucæ 1. *Fuit Sacerdos quidam nomine Zacharias*; & infra. *Factum est autẽ, cum sacerdotio fungeretur Zacharias in ordine vicis suæ*, id est, suæ classis, seu familiæ, de qua prius dictum fuerat, *de vice Abia*. Ut enim constat ex 1. Par. 24. sacerdotũ multitudo in viginti quatuor ordines, seu classes erat distincta, quæ *vices* dicebantur, seu *turmæ* 2. Par. 20. Unus ergo ex his sacerdotibus erat Zacharias. Unde non est ingressus in sancta sanctorũ, in quæ solus Summus sacerdos semel in anno ingrediebatur. sed in aliam templi partem, quæ vocabatur *primum tabernaculum*, seu *sancta* ad Heb. 9. quod erat post primũ velum, & in eo erat altare thymiamatis, & panes propositionis atque illuc soli sacerdotes functionis suæ tempore ingrediebantur. In hoc ergo loco facta est conceptionis Jo. annuntiatio, & quidem gravissimis verbis, magnificisque de Jo. prædictionibus, nomenque illi impositum, quod gratiam significat, quæ omnia excellentem Jo. sanctitatem futuram manifeste indicant.

Zacharias Joannis pater non fuit summus sacerdos.

Lege Frãciscum Toletum Luc. 18. Jansen. & Barradium in apparatu.

Secundo post conceptionem in utero matris, repletus est Spiritu S. & donum gratiæ sanctificantis, & prophetiæ ac liberi arbitrii usum, & perfectam quandam Christi cognitionem accepit, quæ omnia late in superioribus tractata sunt, cum de prima Virginis sanctificatione ageremus. Et videri præterea potest Ambros. ser. 63. Ubi ad Joannem accommodat illud Jer. 1. *Priusquam te formarem in utero, novi te, & antequam exires de vulva, sanctificavi te, & prophetam in gentibus dedi te.* Quæ ibidem Hieron. de Joanne interpretatur. Unde eleganter Petrus Chrys. ser. 88. *Beatus*, inquit, *Joannes, qui ante Dei spiritu meruit intonare, quam hominis vagiret in fletu. Beatus, qui ante divina possidere meruit, quam sortiretur humana. Beatus, qui ante meruit Cœlum scire, quam terram. Beatus, qui antequam videret præsentia, futura meruit nuntiare. Beatus, qui ante Deum capere potuit, quam suo ipse caperetur a corpore. Beatus, & singulariter est Beatus, qui antequam saperet quærere, meritum conquisivit. Beatus qui non pervenit ad gratiam per laborem, sed ad labores ipsius gratiæ dignatione descendit.* Et similia habet ser. 91. *Videtis, quemadmodum Joannes ante pervenit ad cælum, quam tangeret terram, ante accepit divinum spiritũ, quam haberet humanũ, ante suscepit divina munera, quam corporis membra, ante cœpit vivere Deo, quam sibi, ante rapuit arma, quam membra, & ut vinceret mundũ, vicit ante naturam, antequam Christum præcederet, se præcessit.*

Joannes in utero matris gratia repletus.

Tertio, post primam sanctificationem in utero usque ad nativitatem suam plurimum in divina gratia, & sanctitate crevit. Quia (ut Orig. Ambros. & alii Patres sentiunt) non solum in ipso sanctificationis instanti usum rationis habuit: sed etiã postea in illa permansit. Quod si verum est, dubitari non potest, quin actus fidei, charitatis, ac religionis sæpius exercuerit, & quod B. Virginis, & Christi præsentia, singulariter fuerit illis tribus mensibus ad eos exercendos excitatus, & adjutus. Ac denique in ejus nativitate tot signa, & mirabilia facta sunt, ut homi-

hominis stupore repleti dicerent. *Quis putas puer iste erit? etenim* (subdit Evang.) *manus Domini erat cum illo.* Unde licet hæc per se se sanctitatem, aut gratiam sanctificantem non augerent, sunt tamen honorifica eximię benevolentiæ divinæ, ac conspicua Joannis sanctitatis indicia.

Joannes ab infantia eremi incola.

Quarto paulo post nativitatem statim ab infantia in eremum se abdidit, & admirabilem vitæ rationem instituit, iis verbis indicavit Lucas c. 1. *Puer autem crescebat, & confortabatur spiritu, & erat in deserto usque in diem ostensionis suæ ad Israel.* Quod explicans c. 3. dicit fuisse ibi, donec factum est super eum verbum Domini, & ad concionandum, & baptizandum exivit. Ex quibus locis, (quidquid hæretici hujus temporis nugentur) intellexit semper Ecclesia, Joannem a prima ætate consortia hominum vitasse, vitamque solitariam in eremo duxisse, unde in ejus hymno canitur.

Antra deserti teneris sub annis,
Civium turmas fugiens petisti.

Unde Simeon Metaph. Jo. vitam describens dixit, *vix a fasciis solutum solitudinem habitasse, vitamque egisse angelicam.* Et Chrys. hom. 10. in Mat. *Ab ipsis incunabulis in eremo semper inhabitavit, & angelicam quandā vitam mortali in carne præ se tulit;* & hom. 38. *Ita in terris, quasi in cælo versabatur;* & infra: *Nulli hominum, antequam ad baptizandum accederet, Deo autem soli sua semper offerebat colloquia, neminem vidit unquam conservorum, neque ab aliquo horum visus fuit, non lacte nutritus, non lecto susceptus, non tecto, non foro, non alia re humana usus erat:* & hom. 15. *in Jo. Vita, & asperitate, & omnium hominum contemptu erat insignis, si quidem veste, mensa, domo, & ipso victu contempto eremum ab ineunte ætate coluit;* & Hieron. adversus Lucifer. parum a princ. *Quid mihi necesse est in talis viri laudibus immorari, cum a Deo Patre etiam angelus nuncupetur? Plane Angelum, qui post materni ventris hospitium eremi deserta sectatus, parvulus de serpentibus lusit, qui oculis spectantibus Christum, nihil aliud est dignatus aspicere, quia eloquiis Domini, quæ melle, & favo dulciora sunt, dignam Deo vocem erudivit, & ne quæstionem morer, sic decebat crescere præcursorem Domini;* & ep. 4. ad Rust. *Joannes Bap. S. matrem habuit, Pontificisque filius erat: & tamen nec matris affectu, nec patris opibus vincebatur, ut in domo parentum cum periculo viveret castitatis. Vivebat in eremo, & oculis desiderantibus Christum, nihil aliud dignabatur aspicere. Vestis aspera, zona pellicea, cibus locusta, melque sylvestre omnia virtuti, continentiæque præparata.* Et ep. 7. ad Lætam. *Samuel nutritur in templo, Joannes in solitudine præparatur, hic fugit urbes, zona pellicea cingitur, locustis alitur, ac melle sylvestri, & in typum pœnitentiæ prædicandæ tortuosissimi animalis vestitur exuviis.* Similia habet Orig. hom. 11. in Lu. *Digne qui sic conceptus fuerat, & natus, non expectavit, ut aperte nutriretur, sed recessit, & abiit in deserta, ubi purior aer erat, & cælum apertius, & familiarior Deus, ut vacaret orationibus, & cum Angelis conversaretur, appellaretque Dominum, illumque audiret respondentem, & dicentem: Ecce adsum. Sicut enim Moyses loquebatur, & Deus respondebat ei, sic puto, quod Joannes loquutus fuerit in deserto, & Dominus responderit ei.* Eadem fere repetit hom. 16. Unde de augmento gratiæ illius sic loco superiori loquitur, tractans illud; *Puer autem crescebat & confortabatur spiritu. Non in eadem permanebat mēsura, qua cœperat: sed semper crescebat in eo spiritus, & per singulas horas, & momenta spiritu succrescente anima quoque sua incrementa capiebat, & non solum anima, sed etiam sensus. & mens augmenta spiritus sequebatur.* Eodem modo de Joanne loquuntur, & vitæ illius rationem exponunt Epiphan. hær. 63. in fine Euseb. l. 9. de Dem. c. 5. Theophyl. Euthym. & alii exponentes loca Matth & Lucæ, August. Bern. Beda, Euseb. Emissen. & reliqui Patres concionibus de Joanne Bapt. Huic etiam rei fidem faciunt Historiographi, qui referunt Joannem Bapt. annum cum dimidio ætatis agentem ductum esse in eremū a matre sua, Herodianam fugiente fortasse iram, ut scribit Niceph. l. 1. Hist. c. 14 & Cedren. in compendio hist. qui addit delituisse in spelunca quadam, ibique matrem obiisse, Angelum autem curam pueri suscepisse. Cujus speluncæ ad Jordanem sitæ fit mentio in Prato spirit. c. 1. & ibi dicitur Ecclesia ædificata, cujus etiam meminit Beda lib. de locis SS. c. 13. Errant ergo Hæretici, qui negant Joannem eremum inhabitasse, & solitariam egisse vitā, nihil aliud deserti nomine interpretantes, quam domum parentum in montanis sitam. Quod & alienum est a proprietate verborum Scripturæ, & a sanctorum Patrum expositione, & sensu Ecclesiæ. Eo vel maxime, quod domus Zachariæ non erat in deserto, sed intra quandam civitatem in montanis sitam, ut colligitur ex illis verbis Luc. 1. *Exurgens Maria abiit in montana cum festinatione in civitatem Juda, & intravit domum Zachariæ.* Ex his ergo omnibus constat, cum B. Joannes a principio plenitudinem Spiritus S. fuerit consequutus, & postea tanto tempore, adeo continue, constanter ac intense per illam meruerit, magnam perfectionem fuisse sanctitatis adeptum.

Ultimo perfectionem gratiæ, & meriti Joannis inde explicare possumus, quod perfectissimum statum vitæ activæ, & contemplativæ assequutus est: primum enim ad perfectionem vitæ contemplativæ duo potissimum pertinere videntur: alterum quasi disponens, & præparans, scilicet corporis mortificatio, & carnis afflictio: alterum, in quo proprie hujusce vitæ ratio consistit, scilicet unio mentis ad Deum, & charitatis, ac contemplationis perfectio. Primum horum explicatur in Evangelio variis in locis. Nam de ejus abstinentia dixit Christus Mat. 11. *Venit Joannes, neque manducans, neque bibens.* Propter quod dixit Basilius conc. 1. de jejun. *Joannis baptistæ vita quid aliud erat, quam unicum, ac perpetuum jejunium?* At Ambr. lib. de Elia & jejun. c. 3. *Qui a vita,* inquit, *humanæ possibilitatem continentia supergressus fuerat, non homo, sed Angelus appellatus est.* Dicitur ergo Joannes venisse *non manducans, neque bibens,* non quia omnino nihil manducaret: sed quia vix humano cibo, & qui ad hominem alendum sufficeret, uteretur. Unde Mat. 3. dicitur. *Esca autem ejus erat locustæ, & mel sylvestre.* In quo cibo exponendo licet Sancti varii sint: omnes tamen conveniunt, fuisse cibum austerum & vilem, insuavem, & amarum, ut notat Aug. ser. 65. de tempore, Chrysost. Euthym. & Ambros. in Mat. & Luc. 3. c. & Chrysost. etiam in hom. 2. in Marcum, Orig. hom. 11. in Lucam. Rursus dicitur de vestitu ejus ejusdem locis Evangelii, fuisse *de pilis camelorum, & zonam pelliceam circa lumbos suos.* Quod vestimentum cilicium fuisse significat Paulinus ep. 10. ad Severum dicens: *Joannem pilis camelorum hirto tegmine vestiebant.* Et in carmine de Joanne baptista.

Joannis abstinentia.

Vestis erat curvi setis contexta Cameli:
Contra luxuriam, molles duraret ut artus:
Arceretque graves compuncto corpore somnos.

Apertius D. Ansel. Matt. 3. *Gerebat,* inquit, *habitum pœnitentiæ, dū cilicio camelino indutus esset, & cibos sylvestres comederet.* Alii vero Patres, quāvis non aperte dicant fuisse cilicium: omnes tamen docent fuisse asperum, ac pœnitentis indumentum. Id etiam colligunt ex aliis verbis Christi Matt. 11. *Quid existis videre? hominem mollibus vestitum?* ut videre licet in Ambros. ser. 65. Gregor. hom. 6. in Evang. & Chrysostomo hom. 3. imperfecti, ubi de Zona pellicea specialiter dicit fuisse morem Judæorum, zonis laneis præcingi: Joannem vero ob majorem carnis macerationem Zona pellicea usum fuisse. Unde Gaudentius Brixiens. tract. 2. in Exo. *Zona,* inquit, *pellicea circa lumbos mortificationem significat vitiorum: pellis enim, qua aptatur in eso, non nisi mortui animantis est.* Et eodem fere modo loquuntur Hieron. Theophyl. & alii in Matth. aliique Patres supra citati, ac denique Nazian. qui hæc omnia his versibus complectitur in carmine de præceptis ad Virgines.

Melle famem agresti repulit vilique locusta
Zacharias genitore satus, texitque cameli
Membra pilis, habuitque domum versatile cœlum,
Atque in humo dura corpus dabat ipse sopori.

Alterum, quod ad perfectionem vitæ contemplativæ præsertim spectat, insinuatum est a Luca c. 1. his verbis: *Puer autem crescebat, & confortabatur spiritu.* Et ex dictis de vita ejus solitaria, austera, & pœnitenti per se fit credibile non nisi in divinis cogitationibus, colloquiis, & affectibus potuisse toto illo tempore versari, ut docent Patres locis supra citatis, & optime Bernard. ser. de privil. Jo. Bapt. *Relinquit Jo. mundum, homines fugit, patriam nescit, parentes aspernatur, & in solius divinitatis apicem defigit obtutus. Mira rerum conversio, hominem vix mundum ingressum, mundi fugere gloriam, & seculi cupi-*

Joannis contemplatio quanta.

ditates non solum oblivisci, sed nescire perpetuumque cum divinitate habere consertium. Et Chrysost. hom. 1. in Marc. *Felix ista conversatio, despicere homines, angelos quærere, urbes deserere, & in solitudine invenire Christũ.* Hinc docet Bern. ser. de nativ. Bapt. Joannem in rebus divinis magisterio spiritus intrinsecus edoctum fuisse; *Joannes in spiritu, tanquam Angelus eruditur, nimirum tanto propinquior Verbo, quanto vox verbo vicina, cui nulla voce alia media, quod foris sonet, oportet intimari. Neque enim Joannem prædicatio, sed inspiratio docuit, quem replevit spiritus in utero matris suæ vere ardens & vehementer accensus, qua sic præoccupavit flamma cælestis*; & infra: *Ardens erat in seipso vehementi austeritate conversationis erga Christum intimo quodam & pleno fervore devotionis.* Nec dissimilia sunt verba Chrysost. hom. 12. in Jo. *Ita igitur Joannes cum omnibus se sensibilibus exuisset, aliis magistris non indiguit, sed e cælitus eruditus est.* Et eodem modo loquitur Gregor. lib. 1. dial. c. 1. Huc accedit, quod hac de causa frequenter SS. Patres Joannem vocant *Principem, & quasi exemplar vitæ monasticæ*, quæ tota in contemplatione posita est. Unde Bernard. supradicto ser. de privil. Bapt. *Joannes ætatis supergressus infantiam, & nobilioris generis generositatem oblitus, soli vacat divinitati, factus forma vitæ, monachorum propositum, Anachoretarum principium, totius religionis assertio.* Et Chrysost. hom. 1. in Marc. *Monachorum principem* vocat. Hieronymus vero ep. 22. ad Eustoch. de custodia Virg. *principem anachoretarum* appellat. Et eadem est sententia Isidor. l. de div. officiis c. de monachis, Cassiani collat. 18. c. 6. Euthym. & Theophyl. in Matth. Nicepb. l. 8. Hist. c. 38. & Sozomeni l. 1. c. 12. Constat igitur beatissimum Joannem vitæ contemplativæ summum apicem attigisse.

Quod vero activæ vitæ partem summa cum laude, ac virtutis exemplo exercuerit: *Non est* (ut Bernard. inquit) *currentis linguæ volubilitate differendum, sed Evangelicæ dignitatis comprobandum eloquio.* In illo enim legimus perfectissima munera vitæ activæ, in quibus S. Joannes divino jussu, & inspiratione se exercuit. Primo enim (ut Luc. ait c. 3.) *Factum est super eum verbum Domini, & venit in omnem regionem Jordanis prædicans baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum.* Et ut Patres animadvertunt, illi singulariter datum est, ut primus omnium regnum cœlorum clare, ac distincte hominibus annuntiaret. Deinde missus est ad baptizandos homines, eosque ad Christi baptisma præparandos, & (quod maximæ dignitatis indicium est) ipsiusmet Christi baptizator efficitur dicente Christo: *Sine modo, sic enim decet nos implere omnem justitiam.* Tertio, Christo testimonium perhibet, eumque præsentem demonstrat, dicens: *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.* Denique summa animi constantia, veritatem docens, vitia, ac hominum peccata reprehendit, & usque ad mortem, quam pro tuenda veritate sustinuit, in hoc admirabilis vitæ genere perseveravit. Concludamus igitur cum Ambros. præf. in Luc. Joannem Bapt. humilitate, abstinentia, fide, vestimento, cibo, nuntio ad summum quendam sanctitatis gradum pervenisse.

SECTIO IV.

Utrum Joannes malo culpæ, & defectibus, qui ex illo fluunt, subjectus fuerit.

TRia sunt culparum genera, originale, mortale, ac veniale, defectusque duo, qui ex illis nascuntur, ignorantia, & fomes peccati, de quibus in præsenti quæstione aliquid considerari potest. Nam de cæteris malis pœnæ, quæ licet ex peccato oriantur, per se tamen nec indecentia sunt, & inter maxima mala annumerantur (ut sunt mors, dolor & hujusmodi) nihil est quod dicamus, cum ex Evangelio constet Joannem his incommodis fuisse subjectum, & ad illius profectum, maximumque bonum pertinuerit ea pati, ac propter Deum ac virtutem constanter sustinere. Primo igitur certum sit Joannem in peccato originali fuisse conceptum, & usque ad sextum a conceptione sua mensem in culpa, ac Dei inimicitia extitisse. Hoc existimo esse omnino certum. Licet enim in Scriptura non sit in particulari expressum, & explicatum, continetur tamen illis regulis generalibus, quibus significatur omnes homines, qui ex Adamo per seminalem rationem originem ducunt, originalem ab eo maculam contrahere. Constat autem ex Luc. 1. Joannem hoc naturali modo fuisse conceptum. Quod autem ab illa generali regula non fuerit speciali privilegio exemptus, totius Ecclesiæ consensu, & SS. Patrum traditione constat, & insinuatum est ab *Angelo* Luc. 1. *Et Spiritu S. replebitur adhuc ex utero matris suæ.* Sensus enim esse videtur, quamvis non in ipso conceptionis momento, adhuc tamen in matris utero existentem eximio quodam fuisse sanctificationis genere sanctificandum. Unde inferius subditur, cum post sex menses a conceptione Joannis audisset vocem Mariæ Elisabeth, Joannem in utero exultasse, & repletam esse a Spiritu Sancto Elisabeth. Ubi Patres omnes in superioribus citati intelligunt, tunc primum Joannem sanctificatum, & originale peccatum illi fuisse dimissum. Ratio vero, præter communem legem, solum est, quia non oportuit privilegium hoc alteri quam Deiparæ communicari, neque ad munus præcursoris necessarium erat.

Joannes in originali peccato conceptus.

Secundo ex hoc principio colligo, Joannem Bapt. fuisse subjectum fomiti, & effrænatis motibus sentientis appetitus, quibus *sentiebat aliam legem in membris suis repugnantem legi mentis suæ, & captivum ipsum ducentem in legem peccati.* Hæc assertio eisdem modis, quibus præcedens probanda est. Nam hic fomes intrinsece sequitur ex originali culpa, atque carentia originalis justitiæ; hujusmodi autem fomes secundum ordinariam legem non tollitur, quando originale peccatum remittitur, ut in baptismo constat, & experientia ipsa satis ostendit, & colligitur ex iis, quæ Concil. Trid. tradit Sess. 5. can. 5. & Augustinus 1. retra. c. 26. & sæpe alias; ergo quamvis Joanni fuerit remissa originalis macula, nihilominus in illo fomes permansit. Quia nullum est fundamentum, quo illũ hac in parte a generali regula excipiamus, & singulare ei privilegium fuisse concessum affirmemus: cum ex Scriptura sacra colligi possit, neque ab aliquo Sanctorum Patrum asseratur: imo neque in dubium revocetur. Quin potius omnibus in locis supra citatis (in quibus de pœnitentia Joannis disputant) aperte supponunt eum passum esse carnis pugnam, & contradictionem, & ad eam moderandam, ac superandam, jejuniis, vigiliis, ac diuturna carnis maceratione indiguisse. Denique neque ex munere præcursoris, vel ex alia Joannis dignitate, probabilis conjectura fieri potest, ut fomite caruisse dicatur. Neque enim Paulus postquam a Deo vocatus, & gentium Apostolus effectus est, inferior fuit dignitate, & officio, neque charitate in Christum neque divina contemplatione, & tamen interdum vehementibus fomitis motibus premebatur. Quin potius (si occasiones, aut ministri necessitatem spectemus) multo magis indigebant hoc dono Apostoli, quam Joannes; hic enim fere solitariam vitam egit, ita ut etiam eo tempore, quo concionabatur, & baptizabat, in desertis versaretur: Apostoli vero per universum orbem peregrinabantur, varias provincias peragrando. Unde necesse erat inter homines, hoc est, inter occasiones, & pericula sæpe versati, & nihilominus tali dono caruerunt, & cuidam eorum (ut de omnibus intelligatur) dictum est: *Sufficit tibi gratia mea, virtus in infirmitate perficitur.* Idem ergo eadem vel majori ratione de Joanne intelligendum est. Contra hoc vero objici potest Origen. hom. 9. in Levit. dicens, Zonam pelliceam circa lumbos Joannis significasse partem illam corporis ejus ita emortuam, ut neque levis motus, neque alius quidquã in lumbis ejus fuisse credatur: sed sola castitas, & pura pudicitia. Respondeo, idem de Jeremia affirmat, unde sano modo intelligendus est de motu voluntario, aut quod rarissime & levius quam cæteri homines hos motus passus fuerit.

Joannes Baptista fomiti peccati subjectus.

Objectio.

Responsio.

Tertio ex his probabilius colligo, Joannem Baptistam non caruisse omni culpa veniali. Hæc consequutio nititur doctrina Augustini lib. 5. contra Julian. c. 8. ubi existimat recte inferri eum, qui caruit actuali culpa, carere etiam originali; ergo si Joannes habuit originale, habuit etiam actuale. Unde idem Augustinus lib. de natura, & gratia c. 36. cum ostendisset in universum omnes homines conclusos esse sub peccato tam originali, quam actuali, solam B. Virginem excepit, de qua nullam vult, cum de peccatis agitur, haberi controversiam. Quæ exceptio satis indicat ex sententia Augustini neminem alium esse excipiendum, & merito. Sunt enim in Scriptura generales regulæ, *neminem esse qui non peccet, si dixerimus quo-*

niam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus. Propter quas Augustinus lib. de bono persever. c. 2. inter tria dogmata, quæ dicit Ecclesiam adversus Pelagianos defendere. *Unum est, in quantacumque justitia sine qualibuscumque peccatis in hoc corruptibili corpore neminem vivere.* Et in eam sententiam refert Cyprian. in expositione orationis domin. Qui lib. de opere, & eleemosynis ita loquitur; *Agnoscamus divina indulgentia munus salubre, & emendandis, purgandisque peccatis nostris, qui sine aliquo conscientia vulnere esse non possumus, insistamus.* Et infra: *Si autem nemo sine peccato esse potest, quisquis se inculpatum dixerit, aut superbas, aut stultus est.* Similia habet lib. 3. ad Quirinum n. 56. Et eadem generalis locutio passim in Patribus reperietur, præsertim apud Hieron. in dialogis contra Pelagianos, Gregor. lib. 17. Moral. c. 10. aliàs 8. & lib. 8r. c. 5. alias 4. ubi quædam dicit esse peccata, quę a justis vitari possunt, quædam, quæ non possunt, & lib. 23. c. 4. aliàs 2. & Bernard. lib. de præcepto & dispensatione. Ubi absolute dicit esse impossibile cujuis mortalium, quin interdum saltem venialiter peccet. Non est ergo, cur ab hac generali regula Joannem Baptistam sine alia authoritate, aut rationis fundamento excipiamus. Addo Apostolos etiam post Apostolatum & confirmationem in gratia, ac plenitudinem Spiritus sancti, interdum venialiter deliquisse: Paulus enim ad Galat. 2. affirmat Petrum reprehensibilem fuisse. Dixi tamen assertionem hanc solum esse probabiliorem, quia non defuerunt Catholici quidam, qui hoc privilegium Joanni tribuerint, ut Galatin. lib. 7. de Arcanis c. 9. & Catharinus opusc. 2. de eximia Christi prædestin. quoniam de illo canit Ecclesia,

Antra deserti teneris sub annis,
Civium turmas fugiens petisti,
Ne leve saltem maculare vitam
Crimine posses, Et rursus,
O nimis felix, meritique celsi
Nesciens labem nivei pudoris.

Quibus adjungi possunt nonnulla Patrum testimonia, quę in assertione sequenti declarabimus. Propter quę horum authorum sententia nulla censura digna est, ut notavit Driedo l. 1. de grat. & liber. arbit, c. 5. p. 2. Præsertim cum D. August. qui constantius, ac frequentius docet, nullum hominem posse vitare omnia peccata, interdum dicat: *Si quis doceat aliquem fuisse, qui non ex viribus liberi arbitrii, sed singulari gratiæ privilegio illa vitaverit, nec temere, nec perniciose errare,* ut videre licet lib. de spiritu, & litera c. 2. & epist. 95. quam ipse cum aliis quatuor Episcopis Africanis ad Innocentium I. scripsit. Unde Concil. Trident. sess. 6. can. 23. negat quidem posse hominem sine speciali privilegio vivere absque peccato veniali, & affirmat hoc privilegium datum esse B. Virgini. An vero alteri concessum fuerit, nec affirmat, nec negat. Est ergo res hęc, quę sub opinionem cadere potest: tamen quia nullum est sufficiens fundamentum ad hoc privilegium asserendum, & generales regulę sunt in contrarium, ideo assertionem positam longe probabiliorem judicamus. Prædicta autem Ecclesiæ verba ita exponi possunt, quod priorum sensus sit, Joannem fugisse hominum consortia, ut (quoad fieri posset) venialia peccata vitaret, & ne sermone offenderet, quod frequentissimum est: non tamen inde fit assequutum fuisse, ne unquam venialiter caderet. In posterioribus autem verbis, nomine *labis* intelligi potest mortalis culpa, pręsertim castitati opposita, propter cujus insignem perfectionem merito appellari potest *nivei pudoris*. Addere denique possumus duplex esse genus venialium peccatorum: aliud quod plena libertate, & deliberatione committitur: aliud quod ex surreptione contrahitur. De hoc posteriori genere evidentior est assertio posita, quia vix, & non sine magno miraculo fieri potest, ut homo, qui inordinationi fomitis subditus est, interdum hoc peccati genere non inficiatur. At vero de priori genere peccati non est improbabile, Joannem nūquam venialiter peccasse, & ita exponi posse prædictum Ecclesię hymnum. Nec de Apostolis post Spiritus S. adventum id est incredibile, quia hoc genus peccati, in modo peccandi, simile est mortali, solumq; in gravitate, & materia differt. Sed in hac re nihil certi statuendū censeo.

Joannes baptista ab utero matris confirmatus in gratia.

Quarto dicendum est, Joannem Baptistam nunquam mortaliter peccasse, atque adeo in prima sua sanctificatione confirmatum in gratia fuisse. Hanc assertionem existimo ita certam, ut sine magna temeritate, ac errore negari non possit. Probari primum potest ex verbis Angeli ad Zachariam: *Spiritu S. replebitur adhuc ex utero matris suæ.* Luc. 1. in quo testimonio ponderandum inprimis est adverbium illud, *adhuc*, & illa propositio, *ex*, Nam vis illorum verborum est, non solum replendū fuisse in utero Spiritu Sancto, sed ex utero, quia ex eo tempore deinceps semper futurus erat Spiritu S. repletus. Quod recte perpendit Jansenius c. 2. Concor. Deinde verbum ipsum *replebitur Spiritu Sancto*, perfectam quādam sanctificationem, firmam, ac stabilē indicat. Quod si antecedentia, & subsequentia verba ponderentur, hoc plurimū confirmabunt. Præmisit enim Angelus; *Erit magnus coram Domino, & vinum, & siceram non bibet*: quibus verbis indicavit fore perpetuo consecrandū divino obsequio, & postea subjungit: *Et multos filios Israel convertet ad Dominum Deum ipsorum, & ipse præcedet ante illum in Spiritu, & virtute Eliæ.* Ac denique in fine capitis concluditur: *Puer autem crescebat & confortabatur, spiritu*: nunquam ergo amisit Spiritum Sanctum, quem in prima sanctificatione recepit, sed in illo semper crevit. Et hoc etiam maxime confirmant omnia, quę de ejus pręedicatione, & vita narrat idem Luc. c. 3. Matth. c. 3. & 11. Propter quæ dixit Greg. Nyss. lib. 6. de beatitud. in 3. *Quod parvum aut magnum in vita illorum* (agit enim etiam de Elia) *historia novit delictum.* Quæ verba, & alia, quæ ibidem adjungit, juxta hanc assertionem temperanda sunt. Secundo, universa Ecclesia, & Patres omnes hoc modo scripturam intelligentes, ita plane sentiunt de innocentia, & prima sanctificatione Joannis. Etenim nisi Ecclesia sentiret Joannem ab eo tempore perpetuo fuisse sanctum, Deique amicum, nunquam nativitatem ejus tanta veneratione coleret. Unde Ambros. l. 2. in Lucam dicit, *Joannem cœpisse a mensura perfectæ ætatis plenitudinis Christi.* Clarius Athan. ser. 4. contra Arian. ad medium dicit, *quosdam fuisse puros omni crimine, siquidem Jeremias ex utero sanctificatus, & Joannes dum adhuc a gravida matre gestaretur, exultavit in gaudio ad vocē Deiparæ Virginis.* Quibus verbis aliam egregiam conjecturam indicat: valde enim verisimile est non fuisse Deum largiturum alicui tam singulare, ac miraculosum sanctificationis modum, quem permissurus esset in gravia peccata labi, ac tanto beneficio privari. Quapropter Beda serm. in vigil. Jo. Baptist. sic colligit. *Quid viventi, & conversanti inter homines poterat deesse virtutis, qui etsi ut homo in iniquitatibus conceptus est, contra morem tamē humanæ conditionis non in delictis eum prævaricationis, sed in gratia remissionis mater sua peperit. Neque enim dubitandum est, quin Spirit. S. qui eum replevit, etiā peccatis omnibus absolvit.* Ubi *Absolvere* aperte vocat, prævenire, ne in ea laberetur. Hinc etiam Cyprian. l. 1. ep. 6. aliàs ep. 76. inquit, ut certum esset Joannem, quando baptizavit Christum, habuisse Spiritum S. accepisse illum, adhuc in utero matris constitutum. Quæ collectio nullius esset momenti, nisi Cypr. ut manifestum supponeret, non potuisse Joannem Spiritum S. amittere, a quo tam mature fuerat præventus. Præterea Greg. l. 3. Moral. c. 5. de carcere, & morte Joan. sermonem habens. *Nunquid credimus,* inquit, *aliquid fuisse, quod in ejus vita illa sic despecta mors tergeret? Sed quando ille, vel in cibo peccavit, qui locustas solummodo, & mel silvestre edit? quid Deo, vel de qualitate sui tegminis deliquit, qui camelorū pilis corpus operuit? quid de conversatione sua offendere potuit, qui de eremo non recessit:* Apertius loquitur Beda, hom. de decollatione Jo. Baptist. dicens. *Quis nostrum dicere audeat B. Joannem actu vel dicto, vel habitu, vel motu peccasse? Quis in ejus præcordiis peccato poterat esse locus, quem & ante nativitatem Spiritus S. consecravit adventus?* Quæ verba tam generalia sunt, ut peccatum etiā veniale excludere videantur: sed temperanda sunt, ut solum de mortalibus, quæ simpliciter peccata sunt, intelligantur. Et eodem modo exponendus est Euseb. Emiss. ser. 1. de Jo. Bap. cum in hæc verba loquitur. *Sicut vas plenum balsamo admixtionem liquoris alterius respuit, & penitus excludit, ita in eum nihil secularis maculæ introire poterat, in quo sanctificationis plenitudo regnabat.* Deinde hoc confirmari potest ex supra citatis Sanctorum testimoniis, in quibus agentes de acerbissima Joannis pœnitentia, ex eo potissimum capite illam exaggerant, quod cum esset a peccato immunis, tam asperam vitę rationem

Joannes Baptista e Ipæ a or alis expers.

am-

amplexus sit. In cujus rei confirmationem egregia sunt Bernardi verba, ser. in Nativ. Baptist. *Joannes sanctus homo missus a Deo; imo Angelus Dei, quo nullus major in natis mulierum, innocentissimum illud corpus sic castigat, sic affligit.* Denique afferri possunt ad hoc ostendendum varia epitheta, quibus S. Patres Joannem ornant, dum illum vocant *virtutis scholam, magisterium vitæ, sanctitatis formam, normam justitiæ, orbis exemplum, correctionem Judæorũ.* Quæ omnia, & similia videri possunt in August. ser. 22. de SS. Petro Chrys. ser. 127. Bernard. ser. de Excellent. Joannis, & Andrea Jeros. de amputatione capitis Jo. Bapt. & Isidor. lib. de vita, & morte SS. c. 67. Sed in illis omnibus titulis, & nominibus, vel supponitur, vel aperte continetur Joannis innocentia, simulque Indicatur multiplex ratio, propter quam expediens fuit, ut hoc donum Christus suo præcursori, testi, ac eximio concionatori cõcederet, quem ad corripiendos Judæos, ac justitiæ parandã viam præmittebat. Sit ergo constans, atque certissimum, Joannem a prima sanctificatione fuisse in gratia confirmatum. In qua re, nec dissentientem aliquem Catholicum, nec difficultatem ex Scriptura, aut ex rationibus desumptam invenio. Quid vero hæreticorũ ineptiis respondendum sit, post sequentem assertionem subjiciemus.

Joannes qualem habuerit scientiã.

Quinto igitur, quod ad ignorantiam pertinet, quamvis negandum non sit, Joannem multa ignorasse, & ut hominem interdum decipi, aut errare potuisse: tamen in rebus ad bonum animæ pertinentibus, certum est nihil ignorasse, quod ad perfectionem sanctitatis necessarium sit. Prior pars constat primo ex ipsa naturali hominis conditione, & imbecillitate. Deinde ex radice originalis peccati. Tertio, quia si Joannes fuit subjectus fomiti, cur non etiã ignorantiæ, ac humanæ deceptioni? Denique quia nullo probabili fundamento affirmari potest, datum esse Joanni peculiare aliquod privilegium, quo hæc imperfectio tolleretur, cum nonnulli dubitent, an id ipsi Deiparæ sit datum. Occurrebat vero hoc loco statim inquirendum, quarum rerum scientiam Joannes habuerit, & utrum aliqua vel per se, vel per accidens infusa, illi data fuerit: sed non existimo oportere de re prorsus incerta prolixius disputare. Præsertim cum nihil aliud probabiliter dici possit, neque amplius necessarium sit, quam quod in posteriori parte assertionis continetur, quæ ex dictis in hac, & præc. Sectione probata relinquitur. Ostendimus enim Joannem ab initio suæ sanctificationis perfectam quandam gratiam, & perfecto modo, id est, cum Dei, & Christi cognitione, amore, & exultatione suscepisse, atque in ea in dies singulos debita proportione crescendo, ad sanctitatis fastigium tandem pervenisse; ergo necesse est, ut semper habuerit spiritualium, ac divinarum rerum cognitionem huic perfectioni sanctitatis accommodatam. Deinde Joannes Propheta fuit, & plusquam Propheta missus a Deo, ut de Christo testimonium perhiberet; ergo habuit quidquid necessarium est, ut aliquis testis fide dignus habeatur: ad hoc autem non tantum innocentia, & vitæ probitas, sed etiam scientia earum rerum necessaria est, quarum ferendum est testimonium: ergo cum B. Joannes de Christo, de Regno Cœlorum, de Spiritus S. gratia in homines effundenda testimonium esset redditurus, & rectas ad Deum vias ostensurus, oportuit de his omnibus perfectam habuisse notitiam. Quod refellendo hæreticorum errores amplius confirmabimus.

Hæreticorum errores circa sanctitatẽ Joannis.

Contra doctrinam enim in hac, & præcedenti assertione contentam Brentius, & alii hæretici hujus temporis (ut Canisius refert lib. de S. Joann. c. 9.) varia mendacia ex falsa sacrarum literarum intelligentia, confingunt. Primo enim docent, imprudenter egisse Joannem, ac graviter peccasse, quando Christum recusavit baptizare, dicens: *Ego a te debeo baptizari, & tu venis ad me?* Matt. 3. Quia eo facto judicium, consiliumque suum judicio & consilio Christi videtur prætulisse. Secundo, ex verbo illo: *Et ego nesciebam eum.* Joan. 1. Colligunt ante baptismum habuisse Joannem solum humanam quandam opinionem de Christo, donec in baptismo assequutus fuit perfectam cognitionem per divinam revelationem. Tertio, hic referri potest antiqua sententia quorundam, qui dixerunt etiam post baptismum dubitasse Joannem, an Jesus esset Messias promissus, quando in vinculis constitutus misit ad illum discipulos, qui eum interrogarent: *Tu es qui venturus es, an alium expectamus?* Matth. 11. & Luc. 7. Ita sentit Tertull. lib. de præscript. Hær. c. 8. his verbis. *Cum adhuc dubitaretur apud omnes, an esset Christus, cum etiam Joannes certus esse desiisset;* & lib. de baptis. c. 10. *Ipsum, quod cæleste donum in Joanne fuerat spiritus prophetiæ, post totius spiritus in Dominum translationem, usque adeo defecit, ut quem prædicaverat, quem advenientem designaverat, postmodum an ipse esset, miserit sciscitatum.* Idem repetit lib. 4. contra Marc. c. 18. ubi inquit Joannem auditis virtutibus Christi, scandalũ passum fuisse, & ideo dubitasse, an Christus esset, qui expectabatur, & causa Joannis Christum dixisse: *Beatus qui non fuerit scandalizatus in me.* Quem errorem de Joannis scandalo fuisse Marcionis, colligitur ex Epiphanio hæres. 42. confut. 8. ubi dicit, verba illa: *Beatus qui non fuerit scandalizatus in me,* Marcionem ad Joannem retulisse. Quin etiam Justinus Martyr q. 38. ad Orthod. significat Joannem hanc interrogationem per discipulos fecisse, ut disceret: & Christum miracula coram discipulis Joannis fecisse, ut & illis, & per illos Joanni persuaderet, se esse eum, de quo idem Joannes testatus fuerat.

Ad primam objectionem facilis est responsio. Patres enim omnes factum illud Joannis explicantes illius fidẽ, humilitatem, modestiam, ac moderationem maxime commendant. Inter peccatores enim Dominum, ac Redemptorem suum agnovit, & quasi stupore quodam in admiratione raptus expavit, eumque attingere, & ut peccatorem baptizare veritus est. Ut tamẽ Chrys. notat, nec pertinax fuit, nec contentiosus: sed Christo præcipienti statim obsequutus est. Ita exponunt Ambr. lib. 2. in Lucam, Chrysost. hom. 12. in Matth. Cyprian. lib. de cardinalib. Christi operibus c. de baptis. Christi, August. ser. 29. & 37. de tempore, & alii Patres, quorum testimonia, & sententias Canisius refert suo loco superius citato.

Ad secundam objectionem. Occasio errandi hæreticis fuit, quod de tota infantia, & de Joannis educatione sinistre, & contra Evangelicam historiam sentiunt. Putant enim in domo parentum vixisse, & cum Christo Domino omni tempore ætatis suæ familiariter, & amice conversatum esse. Unde fit, ut non potuerint interpretari verba illa: *Et ego nesciebam eum,* quod Christus de facie ignotus fuerit Joanni, & ideo exponunt de ignorantia personæ, quod scilicet ejus divinitatem, & dignitatem certa fide, ac revelatione nondum agnosceret. At vero SS. Patres sicut aliter de Joanne sentiunt, ita longe aliter locum hunc interpretantur. In primis enim docent, Joannem a visceribus matris Christum verum Deum esse, verũque Messiam cognovisse. Ita docent Ambrosius & alii multi, quos retulimus agentes de prima sanctificatione Joannis, & de usu rationis illi accelerato. Docent præterea reliquo vitæ tempore usque ad baptisma solitariam vitam egisse, & Spiritus S. instinctu, ac illustratione magis, ac magis edoctum esse, ut præcedenti Sectione retulimus. Et ita conciliari possunt Hilarius, & Bernardus. Ille enim lib. 6. de Trin. versus medium tractans verbum illud Patris: *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui; Hoc,* inquit, *Joannes licet non ignarus audivit, tamẽ ad doctrinam nostram paternæ vocis testimonium mittitur;* & infra; *Joannes enim jam ab utero prophetans non eguit hac voce. Hunc audite.* At vero Bernard. in ser. de excellentia Jo. inter ejus privilegia ponit, quod illi in baptismate prima facta sit Trinitatis revelatio. Intelligendum enim hoc est de revelatione externa clariori, & expressiori, quam antea facta esset alicui. Etenim si loquamur absolute de quacumque revelatione, neque ipsi Joanni tunc primum facta est, cum prius Christum filium Dei esse, eumque in Spiritu S. baptizaturum cognovisset, neque ipse Joannes fuit primus, cui Trinitas revelata est.

Joannes ab utero matris Christum verum Deum, & Messiam esse cognovit.

Ex his ergo principiis necessario colligunt Patres, cum dixit Joannes: *Et ego nesciebam eum,* non ignorasse, eum esse verum Messiam, verumque Deum, quamquam in illo verbo exponendo varii sint, ut late tractat, ac diligenter Franciscus Toletus c. 1. Joan. ann. 72. & Jansen. c. 14. Vera tamen expositio est, Joannem quamdiu in deserto fuit, de facie Christum ignorasse, quia nunquam cum illo conversatus fuerat, neque familiariter egerat, quod non absque divina providentia factum est, ut testimoniũ ejus de Christo apud homines, omni suspicione careret. De illo ergo tempore dixit Joannes; *Et ego nesciebam eum,* & ideo subdidit. *Sed qui misit me baptizare, ille mihi dixit, super quem videris Spiritum S. descendentem, & manentem, ille est qui baptizat in Spiritu Sancto.* Hæc expositio

Joannes de facie Christum ignorabat.

col-

colligitur ex Chrys. Theophyl. Ruper. Euthym. & aliis.

Solum potest obstare, quia priusquam Joannes vidisset *Objectio.* Spiritum S. in specie columbæ descendentem in Christũ, eum agnoverat, eique testimonium reddiderat dicens: *Ecce agnus Dei*, nam illa visibilis ostensio facta est post baptismum Christi; Joannes vero ante baptismum protulit illa verba, cum videret Jesum venientem ad se, & postea timuit illum baptizare propter reverentiã, & humilitatem. *Respons.* Responsio communis ex Chrysost. Euthym. & aliis super 1. c. Joannis est, Joannem non uno modo cognovisse Christum, sed prius prophetice, & interiori revelatione, postea externa, & signum datum Joanni illis verbis, *Super quem videris Spiritum S. descendentem, & manentem*, non fuisse solum ad ipsius cognitionem, id est, ut ipse in particulari Christum agnosceret, sed ut agnosceret ad testimonium de eo reddendum, & populo manifestandum, ut etiam significavit ipse Joannes dicens statim post illa verba: *Et ego vidi, & testimonium perhibui, quia hic est filius Dei.* Ita respondet Jansenius c. 14. & 16. euncor. Addendum vero est in objectione facta aliquid assumi incertum, scilicet id quod narrat Joannes c. 1. *Altero die vidit Joannes Jesum venientem ad se, &c.* contigisse ante Christum baptizatum. Quamquam enim interdum hoc indicet Gregor. hom. 6 in Evang. & hom. 1. in Ezech. probabilius tamen est, postea contigisse. Nam statim subditur: *& testimonium perhibuit Joannes dicens, quia vidit Spiritum S. quasi columbam descendentem.* Quod constat in Christi baptismate factum esse: igitur ex hac parte objectio nullam difficultatẽ habet. Quomodo autem Joannes cognoverit Christum accedentem ad baptismum, priusquam columba super eum apparuisset: dici potest, ante publicam ostensionem columbæ Joannem vidisse descendentem ipsam columbam & manentem super Christum, quia non sine causa singulariter illi dictum fuit, *Super quem videris Spiritum descendentem, & manentem*, sed hoc non satis quadrat cõtextui Matth. & aliorum Evangelist. ut latius dicemus Disput. sequ. Addi ergo potest communi responsioni supra positæ, Joannem habuisse eo tempore revelationem de Christo, & per eam illum cognovisse, quem antea non agnoverat; tamen hãc revelationem prius incepisse interius, ac tãdem consummatam esse in illo externo signo columbæ descendentis, & vocis Patris personantis, ac tunc revelationem perfectam, & aptam non solum ad privatam Joannis cognitionem; sed etiam ad reddendum publicum de Christo testimonium, & ideo merito dixisse Joannem illud signum sibi esse datum, quo Christum cognosceret, & agnitum demonstraret, ac de illo testimonium præberet.

Joannes ad Christũ discipulos cur miserit cũ interrogatione. Ad tertiam objectionem dicitur, Joannem non misisse discipulos ad Christum eo, quod dubitaret eum esse verũ Messiam & Redemptorem mundi, sed potius, ut ipsi discipuli, & occasione interrogationis eorum, reliqua plebs, visis miris operibus Christi, ejusque verbis auditis, magis in fide ejus confirmarentur. Unde eleganter Hieron. ep. 151. ad Algasiam q. 1. *Joannes mittebat discipulos suos in vinculis constitutus, ut sibi quærens illis disceret, & capite truncandus illum deceret esse sectandum, quem interrogatione sua magistrum omnium fatebatur. Neque enim poterat ignorare, quem ignorantibus antea monstraverat, de quo Patrem intonantem audierat: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui.* Et hæc est sine dubio literalis expositio illius interrogationis. Subjungit vero statim Hieron. aliam his verbis. *Quid autem dicit, Tu es qui venturus es? hunc quoque sensum habere potest. Scio, quod ipse sis, qui tollere venisti peccata mundi. Sed quia ad inferos descensurus sum, etiam interrogo, utrum & illuc ipse descendas, ut qui te in terris hominibus nuntiavi, etiam inferis nuntiem, si forte venturus es?* Quam posteriorem expositionem sequutus Gregor. hom. 6. in Evang. & 1. in Ezech. & illam post priorem subjunxit Beda lib. 3. in Luc. c. 27. Tamen revera potius est allegorica, quam literalis, ut patet tum ex illo verbo: *Qui venturus es*, nam absolute dictum, significat venturum in hũc mundum, non in infernum, præsertim cum tunc Joannes in mundo esset, & nondum ad sinum Abrahæ descendisset: tum ex illo verbo, *alium expectamus*. Plane enim loquutus est de Messia expectato a Judæis, nam quod descẽsurus esset in infernum, neque omnibus erat notum, neque ita expectatum: tum denique ex responsione Christi, in qua solum ostendit se esse Christum, & per eum impleri signa Messiæ a Prophetis prædicta: de descensu autem ad inferos nihil respondit. Addo interrogationem illam in hoc sensu vix fuisse utilem futuram, quia quod Christus jam venisset, verisimile est, jam tunc fuisse notum Patribus in limbo existentibus, vel per divinam revelationem, vel certe testimoniũ justorum, qui post Christum natum illuc descenderant, Simeonis, Josephi, & aliorum, & non erat cur Joannes dubitaret, quin descendens in limbum hoc ipsum testificari posset. Quod vero Christus descensurus esset in infernum si Joannes antea ignorabat, certe ex illa interrogatione, & responsione addiscere non poterat. Verisimilius autem est, mysterium illud & ipsi Joanni, & veteribus justis fuisse ex antiquis prophetis notũ. Licet enim de illo mysterio non sint admodum frequẽtes, nec sine obscuritate; tamen a sapientibus prophetis, & a Joanne, qui plusquam propheta erat, non ignorabantur.

Et propter easdem rationes mihi etiam non placet alia expositio, quam in commentariis super Matth. adjungit Hieronymus his verbis: *An non conveniat filio Dei, ut gustet mortem, & alium ad hæc Sacramenta missurus es?* Quomodo enim dubitare potuit Joannes Christũ fuisse moriturum pro hominibus, quem mundi redemptorem esse credebat? Aut quomodo suscitari poterat, an alterius mors ad hæc Sacramenta perficienda futura erat sufficiens? Ad hęc in Scripturis, pręsertim Isaię, clarissime erat prędictum, Messiam moriturum esse pro hominibus; quis autem existimet Joannem, aut non legisse Isaiam, aut legendo non intellexisse? Denique veteres Patres animadvertunt, Joannem demonstrasse Christum sub metaphora agni, ut indicaret illum per mortem fuisse offerendum in sacrificium pro peccatis hominum. Sola ergo prima expositio vera est, & literalis, quam elegantissime cõfirmat Chrysost. hom. 37. in Matt. ostendens nullo modo potuisse cadere dubitationem, vel formidinem in Joannem, qui tot, ac tantis testimoniis Christum agnoverat, neque rationem ullam habebat, quę se ad dubitandum induceret, & hom. 38. id recte confirmat ex verbis, quibus constantiam Joannis Christus prædicavit. *Quid existis videre? arundinem vento agitatam? Excusat*, inquit, *Joannem ostendens non ipsum mutatum a priori sua sententia, neque esse levem hominem, qui huc, atque illuc jactetur: sed stabilem, atque constantem.* Nec minus elegãter Hilarius canon. 11. in Mat. *Joannes detentus in carcere Dominum ignorat? & propheta tantus Deum suum nescit? atque venturum ne præcursor nuntiavit, consistentem ut propheta agnovit, advenientem ut confessor veneratus est, unde tam vario, & tam abundanti ejus scientiæ error obrepsit? Sed cõsequens de eo Domini testimonium sentire hoc ita non sinit, neque sane credi potest Spiritus S. gloriam in carcere posito defuisse.* Et infra. *Tali igitur Joannes exemplo non suæ, sed discipulorum ignorantiæ consulit.* Et eamdem expositionem habet Ambr. lib. 5. in Luc. circa finem, Ansel. Theophyl. & Euthym. in Matt. eamque egregie explicat Rupert. lib. 9. de gloria, & hon. filii hominis in Matth. in principio, prius demonstrans, nihil aliud interrogasse Joannem a Christo per Discipulos, nisi an esset verus Messias in lege promissus, ac deinde ostendẽs hoc fecisse Joannem, ut ii discipuli ab ipsomet Christo audirent, & operibus ejus comprobatum viderent, ipsum esse Christum. Addit denique Chrysost. dicta hom. 37. de hoc fuisse solicitum Joannem, cum esset in vinculis, & mortem sibi esse propinquam agnosceret: *Deum timeret, ne perniciosę materiam opinionis relinqueret, si discipuli majorẽ se Christo putantes, nullo pacto illi conjungerentur, & ideo hoc modo Christo ipsos offerre curavit.* Nulla ergo in fide Joanni dubitatio, nulla in hoc ejus facto culpa fuit, nullum denique scandalum passus est. Non igitur propter Joannẽ dixit Christus: *Beatus est qui non fuerit scandalizatus in me*; sed propter discipulos Joannis, qui invidiæ motibus in Christum insurgebant, & ita illius operibus scandalizabantur, ut exponit Hieronymus supra, & cæteri Patres. Addit vero Hilarius, Christum statim subjunxisse Joannis encomium, ne existimare quisquã posset propter Joannem illa verba dixisse. Aliter tamen Epiphan. inquit dicta hær. 42. quoniam Christus ajebat nullum esse majorem Joanne inter natos mulierum, ideo dixisse beatum esse, qui in ipso non scandalizaretur, existimans Joannem se etiam majorem esse. Quæ tamen expositio aliquantulum videtur esse violenta, quia Christus nondum encomium illud de Joanne protulerat, quando hanc edixit sen-

sententiam. Potius ergo accommodanda est hæc expositio ad animum discipulorum Joannis, qui affectu quodam humano cupiebant Joannem esse majorem, & ideo in Christo scandalizabantur, cujus opinionem & existimationem in dies augeri cernebant. Quo sane modo expositio hæc cum superiori coincidit.

SECTIO V.

Quæ gratia gratis data, & singularia privilegia in Joanne fuerint.

Diximus de gratia sanctificante, meritis, & innocentia sanctissimi Joannis, & obiter fidem, & cognitionem supernaturalē ejus attigimus. Ex quibus facile colligere licet, fuisse in illo omnes virtutes per se infusas, & omnia Spiritus Sancti dona; hæc enim ex natura sua gratiam sanctificantem comitantur, earumque perfectio gratiæ perfectioni proportionatæ respondet. Reliquum ergo est, ut de gratiis gratis datis nonnulla dicamus, ac tandem singularia ejus privilegia breviter enumeremus.

Primo igitur ex omnibus gratiis gratis datis solum videtur certum, fuisse in Joanne gratiam prophetiæ. Pars negativa hujus assertionis ex sequentibus constabit, quia reliquæ gratiæ nulla certa authoritate ostendi possunt, quod secus est in gratia prophetiæ. De hac enim prædixit Zacharias Luc. 1. *Et tu puer propheta Altissimi vocaberis.* Et ex ipso usu id confirmari potest. statim enim c. 3. dicit idem Evangelista: *Factū est verbum Domini super Joannē Zachariæ filium in deserto*; qui dicendi modus spiritum propheticum indicat. Unde statim describit actum prophetandi. *Veniet fortior me, ipse vos baptizabit in Spiritu S. & igne, cujus ventilabrum in manu ejus, & purgabit aream suam.* Et ad eumdem spiritum prophetiæ spectat, quod refert Joannes c. 1. *Qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit, &c.* Est ergo secundum fidem certum, Joannem fuisse vere ac proprie prophetam. Quo circa, cum Christus dixit Matth. 11. *Quid existis videre? Prophetam? Amen dico vobis, & plusquam prophetam*; non ita intelligendum est, ac si affirmare voluerit Joannem quidem esse aliquid majus propheta, & negare esse verum prophetam, sed potius, quod utrumque affirmaverit, scilicet & esse prophetam, & aliquid amplius. Et in hunc sensum exponunt locum illum SS. Patres. Unde Hierony. dicta ep.

Joannes quomodo plus quã propheta.

ad Algas. qu. 1. *Plus, inquit, quam Propheta, quod ad privilegium prophetale etiam Baptistæ accessit præmium, ut Dominum suum baptizaret.* Rursus idem Hieron. Matth. 11. & super ad Ephes. 3. *Plus, inquit, quam propheta, quod quem alii prædicaverant, ipse digito demonstrat*, ut etiam tradit August. lib. 2. contra literas Petiliani c. 37. & tract. 4. in Joan. & Hilarius can. 11. in Matth. *Gloriam, inquit, omnem Joannis Dominus ostendit dicens esse eum ultra prophetam, quia soli ipsi licuerit, & prophetare Christum, & videre.* Addit præterea Hieron. ad Galat. 1. in princ. esse plus, quam prophetam: *Quia non tantum propheta, sed etiam Apostolus fuit.* Quam Apostoli dignitatem eidē Joanni tribuunt Chrys. hom. 15 ex variis in Matt. Dam. l. 4. de fide c. 16. Cyril. l. 2. in Joan. c. 3. Origenes tom. 32. in Joan. circa illa verba *Amen amen dico vobis, qui recipit eum, quem ego misero, me recipit.* Qui Patres, ut Joannē Apostolum vocent, nituntur verbis illis Joan. 1. *Fuit homo missus a Deo*, quia *Apostolus* idem est quod *missus*. Unde non loquuntur de dignitate Apostolica proprie sumpta, ut ad legem Evangelicam pertinet, & includit universalem quandam potestatem, & jurisdictionem in universum orbem; sed large, ut significat Christi prædicatorem, ac testē specialı modo a Deo missum. Propter quod etiam *Angelus* in Scriptura dictus est, *missus ad viam Domino præparandam*, qua etiam appellatione, & munere superior cæteris prophetis fuit, ut eodem loco Christus significavit. Eodem modo interpretatur Ambros. 4. de fide c. 4. Joannem esse plus quam prophetam, quamquam diversam rationem adjungat, scilicet, quia nondum editus prophetavit. Quam rationem habet etiam Isidorus lib. de vita & obitu SS. novi testamenti, & Bernardus ser. de nativ. Jo. Bapt. Deinde Chrysostomus hom. 27. imperfecti eamdem expositionem indicās, rationem illam magis exaggerat his verbis: *Qui propheta non cum esset propheta prophetam facere potuit? Elias quidem unxit Eliseum in prophetam: non autem prophetiæ gratiam illi donavit. Iste autem in utero matris existens divini introitus scientiam matri donavit, & os illius in verbo confessionis aperuit, ut cujus non videbat personam, cognosceret dignitatem*; & infra; *Statim exultans puer prophetavit non voce, sed motu.* Præter has vero addi potest alia ratio ex eodem Chrysost. ibi. *Quia omnes Prophetæ prophetaverunt de Christo: de illis autem non prophetatum est: ipse autem non solum prophetavit de Christo: sed etiam alii prophetæ prophetaverunt de ipso.* Tandem dici potest ex Chrysost. hom. 15. ex variis in Matth. *Quia Joannes non solum propheta fuit: sed etiam silentium prophetarū*, quoniam sicut ipse Christus ibidem dixit, *Lex, & prophetæ usque ad Joannem.* Quæ ratio fundatur in altera supra posita, quod Joannes non prophetavit Christum futurum; sed præsentem monstravit, & ideo in illo reliqui Prophetę siluerunt. Unde recte August. lib. 17. de Civit. c. 24. *Novissimus propheta, inquit, fuit Joannes, qui inveniens jam juvenem Christum non quidem futurum prædixit, sed tamen incognitum* (scilicet de facie) *prophetica cognitione monstravit, propter quod ipse Dominus ait: Lex & prophetæ usque ad Joannem.* Fuit ergo Joannes verus propheta, licet omnibus dictis modis plusquam propheta fuerit. Et eodem sensu accipiendum est, quod de illo Christus dixit Luc 7. *Major inter natos mulierum propheta Joanne Baptista nemo est.* Nam his verbis aperte affirmat, vel potius supponit eum esse prophetam: imo & majorem cæteris. Congruentia denique adjungi potest, quia hoc donum maxime necessarium erat Joanni, ut fidem, & authoritatem testimonio suo conciliaret: prima enim conditio in fideli teste necessaria est certa rerum cognitio, quæ de rebus divinis, & occultis ab homine viatore maxime per prophetiam comparatur.

Joannes silentium prophetarum.

Objectio.

Solum potest contra hanc veritatem objici ejusdem Joannis testimonium, qui interrogatus, *Propheta es tu? respondit: Non sum* Jo. 1. & difficultatem auxit interpretatio August. tract. 4. in Jo. dicentis: *Et non erat propheta Joannes major erat, quam propheta.* Ubi etiam Christi testimonium supra tractatum, aliter quam nos, interpretari videtur. Quod acute confirmat a simili. Nam illę interrogationes Christi, *Quid existis videre, arundinem vento agitatam? hominem mollibus vestitum?* sensum reddūt negativum; ergo & illa: *Quid existis videre? prophetam?* similem quoque sortitur intelligentiam.

Respons.

Respondetur primum cum Cyrillo & Chrysost. Origen. Theopyl. & Euthym. Jo. 1. hanc interrogationem intelligi non de quocumque propheta in communi; sed in particulari de illo, quem Moyses Deuter. 18. prædixerat: Judæi enim non intelligebant illum prophetam futurum esse Messiam, & ideo postquam sciscitati sunt a Joanne, an esset Messias, Elias vè, quem ante Messiam expectabant, rursus interrogant an sit insignis ille propheta: & hoc sensu merito negavit Joannes esse se illum prophetam, quamvis alioqui verus esset propheta. Quam expositionem tanquam improbabilem rejicit Jansenius c. 16. conc. sed excessit valde, sufficiens enim erat tantorum Patrum authoritas, ut eam faceret probabilem, & ratio, quia (ut Euthymius inquit) illi aut vix, aut nullo modo dubitare poterant, quin Joannes esset Propheta, quem frequenter prophetantem audierant; igitur interrogabat de aliquo singulari Propheta. Cui etiam favet articulus Græcus, quia non propheta simpliciter, sed *ille propheta* dicitur. Secundo respondeo cum Augustino, quem Gregorius sequitur hom. 3. in Evang. Judæos in cōmuni interrogasse, an esset propheta, eos tamen de propheta aliquo ex iis, qui jam antea præcesserant, vel certe illis simili in gratia, & munere prædicandi futura intellexisse. Et in hoc sensu negavit Joannes se esse prophetam, non quod negaverit se habere spiritum prædicendi futura: sed quod negaverit hoc esse suum præcipuum munus, aut se esse ordinarium prophetam, qui quasi in obscuro, & de longinquo futura tantum prædiceret, & non potius præsentem demonstraret eum, in quem prophetiæ tendebant universæ, quo sensu dictum est: *Lex & prophetæ usque ad Joannem.* Et ad eumdem modum intelligi recte potest, Christum negasse Joannem esse prophetam, quamquam juxta sensum magis litteræ consonum revera non neget, sed affirmet potius, cum subjungat, *etiam dico vobis plusquam prophetam.*

Gratia interpretationis sermonum Joanni data.

Secundo de alia gratia gratis data, quę ad cognitionem etiam pertinet, *& interpretatio sermonis dicitur*, verisimile est datam esse Joanni, sive hæc gratia significet speciale auxilium ad Scripturam sacram interpretandam, sive ad scribendum, vel loquendum more canonici scriptoris. Et quidem in priori sensu est res facilior, & magis

pro-

propria. Oportebat enim tam insignem prophetam, Christi præconem, ac nuntium, eo Scripturas intelligere spiritu, quo essent divinitus conditæ. Et ut uno exemplo rem totam eaponamus, quando Joannes de seipso interpretatus est prophetiam Isaiæ, *Vox clamantis in deserto*, sine dubio ejus interpretatio infallibilem habuit authoritatem, quia non solum ex humanis conjecturis, sed e a singulari Spiritus S. instinctu orta est. Hanc ergo vocamus gratiam interpretationis sermonum. At vero in posteriori sensu certum est, Joannem Bapt. non fuisse scriptorem canonicum, atque ita ad hoc munus non accepisse specialem gratiam: tamen quia verbo multa dixit, & prophetavit, quę in Evangelio narrantur, & canonicam authoritatem habere videntur, non tamen quasi materialiter, ut ab Evangelista referuntur; sed etiam formaliter, prout ab ipso Joanne sunt dicta, ideo quoad hæc dicimus aliquomodo hanc gratiam participasse.

Gratia discernendi spiritus Joanni quomodo data.

Tertio est alia gratia ad cognitionem pertinens, quæ *discretio spirituum* appellatur, quæ in uno sensu, sed in maxima sua perfectione significat divinam quandam vim ad cognoscendas cordium cogitationes. Quo sensu probabilius existimo, Joannem non habuisse hanc gratiam, quia qua ratione non fuit expediens ut signa, vel miracula faceret (sicut infra dicemus) eadem non oportuit, ut posset hominum cogitationes revelare, quia hoc est unum ex maximis miraculis, quod in Scriptura sacra poni solet, ut maximum divinæ omnipotentiæ signum.

Objectio. Respons.

Dices. Potuit cognoscere etiamsi non esset aliis revelaturus. Sed contra, quia hujusmodi gratia non datur propter propriam perfectionem, sed ad utilitatem aliorum, & maxime ad confirmandam fidem, quæ utilitas non obtinetur, nisi aliis de hujusmodi gratia, seu cognitione constet. Sicut in Christo Domino videmus sæpe verbis, & factis ostendisse se cognoscere aliorum corda, & cogitationes, ut hoc modo fidem sibi conciliaret, doctrinamque suam confirmaret. Sicut ergo eo tempore cætera signa Christo reservata sunt, & ideo *Joannes signum fecit nullum*, ita de hac gratia videtur existimandum. Alio vero sensu significat hæc gratia speciale donum ad discernendos motus a bono vel malo spiritu provenientes. Et hoc sensu non dubito, quin Joannes hanc gratiam habuerit. Maxime enim pertinet ad perfectionem spiritualis viri, & præsertim cum Joannes fuerit publicus concionator, & doctor ad quem consilii causa homines confugiebant, ut etiam ex Evang. colligitur Luc. 3. ubi eum interrogabant: *Quid ergo faciemus?*

Gratia sermonis quomodo Joanni communicata.

Quarto de gratiis pertinentibus ad sermonem non videtur dubium, quin Joannes habuerit gratiam fidei, scientiæ, & sapientiæ. Quoniam hæ in tanto concinnatore valde fuerunt necessariæ. Gratiam autem, seu donum linguarum probabilius videtur non habuisse: tum quia prædicaturus non erat, nisi in regione Judæorum: tum quia hoc etiam fuisset quoddam miraculosum signum, quod non minus homines in admirationem raperet, quam cætera miracula, ut in Apostolis experientia docuit Act. 2. ergo nec necessarium, nec conveniens fuit hoc donum communicari Joanni.

Joannes miracula non patravit.

Quinto de aliis duabus gratiis ad operationem pertinentibus expresse dicitur Jo. 10. *Quia Joannes quidem signum facit nullum*. Ubi ponderanda sunt Evangelistę verba. Non enim videtur ipse hoc affirmare, sed ex aliorum ore referre. Sic enim ait loquens de Christo: *Quærebant igitur eum apprehendere, & exivit de manibus eorum, & abiit iterum trans Jordanem in eum locum, ubi erat Joannes baptizans primum, & mansit illic, & multi veniebant ad eum, & dicebant, quia Joannes quidem signum fecit nullum*. Ex quibus constat alios hoc asseruisse & Evangelistam solum referre, quod illi dixerunt. Unde non videtur esse de fide, quia ipse non affirmat eos vera dixisse, neque Spiritus S. instinctu loquutos, neque fuisse homines singularis sanctitatis: sed de media plebe, qui nondum in Christum credebant, sed illis sese rationibus & conjecturis ad credendum excitabant. Nihilominus non videtur in dubium revocandum, quin ea sententia sit vera, & certa. Tum quia licet Evangelista id non expresse affirmet, sed referat, tacite confirmat tamen. Commemorat quippe credidisse in Christum permultos, & explicat, qua ratione fuerint ad credendum permoti, conferendo scilicet facta Joannis cum factis Christi, & verba Joannis, quibus testimonium Christo reddiderat, cum iis, quæ in ipso Christo esse ot experti. Sicut ergo mens Evangelistæ fuit, eos recte fecisse credendo, ita etiam tacite affirmavit prudenti, veraque ratione fuisse adductos. Hoc ergo modo, & refert, & affirmat simul Joannem signum fecisse nullum. Et ita intelligit hunc locum Chrys. hom. 60. in Jo. quem Theophyl. & Euthym. imitantur, & eadem est sententia Aug. tract. 48. Ex quo ulterius addendum est, omnine signorum comprendi opera utriusque gratiæ, sic enim ait: *Nullum miraculum ostendit Joannes, non dæmonia fugavit, non expulit febrem, non cæcos illuminavit, non mortuos suscitavit, &c.* Et eadem est sententia aliorum expositorum, & ex ipsa voce *signi* constat. Usurpatur enim ad significanda extraordinaria & singularia opera, atque adeo miraculosa, quibus annumeratur sanitatū effectio, quando præter ordinem naturæ fit. Ratio autem, seu congruentia, ob quam ita divinitus ordinatum est, redditur a D. Th. in hac q. ar. 2. ad 2. Quia Joannis doctrina, & operatio ad Christum ordinabatur, & ideo ut homines principaliter in Christum intenderent, & differentiam inter ipsum, & Joannem agnoscerent, expediens erat ut Joannes miracula non faceret, sed ut vitæ exemplo, & Scripturæ testimonio doctrinam confirmaret suam.

Ultimo ex dictis in hac, & præcedentibus Sectionibus constat, quot, & quanta fuerint privilegia sancti Joannis. Omnia enim revocari possunt vel ad gratiam sanctificantem, & virtutes, quæ illam comitantur, vel ad gratias gratis datas, vel statum vitæ activæ, & contemplativæ, vel ad ministerium, in quo est a Deo constitutus, de quibus omnibus in superioribus dictum est. Quocirca nihil hoc loco addendum superest iis, quæ in sequenti Sectione de illius gloria, & aureolis dicemus.

SECTIO VI.

Quæ sit excellentia gloriæ S. Joannis.

HActenus diximus de donis, ac ministeriis gratiæ, quæ in hac vita Joannes est consequutus, reliquum est, ut de donis gloriæ dicamus, quod facile erit ex præcedentibus colligere, cum gloria gratiæ, operibusque respondeat. Primo igitur certum est, in essentiali gloria B. Joannem summum quendam gradum, & excellens præmium fuisse consequutum. Gratia enim, & merita, quibus in hac vita Joannes inter alios excelluit, non fuerunt inania, vel humana tantum; sed digna singularis coronæ, ac præmii apud Deum. Unde eleganter Bernar. dicto ser. de Excellent. S. Joannis: *Considera*, inquit, *mansiones regni, & universum ordinem humanæ generationis circumvola, solumque Joannem tam veteris, quam novi testamenti Patribus videbis esse præpositum, vel æquatum*; & inferius in Seraphinorum ordine illum constituit.

Gloria Joannis quanta.

Hic vero addendum est, gloriosam B. Joannis animam non statim, ac separata est a corpore, hanc gloriam fuisse consequutam. Quia (ut ex Evangelio constat) ante Christum Dominum mortuus est, quo tempore janua regni nondum erat hominibus patefacta. Unde ęquali quoque certitudine constat fuisse Joannem eo tempore in eo loco, in quo justorum animæ recipiebantur, ejusque instantem jamjam sui exilii terminum annuntiasse.

Dubium.

Hinc vero dubitatio oritur, utrum Joannes dicendus sit ad novum, an potius ad vetus testamentum spectare? Videtur enim ex hoc sequi pertinere ad testamentum vetus: tum quia in eo videntur distingui Sancti novi ac veteris testamenti, quod illi in termino viæ statim ad gloriam admissi sunt, si nullum habuissent personalem obicem: hi vero minime, donec totius naturæ impedimentum auferretur: tum etiam, quia Joannes mortuus est, priusquam novum testamentum esset confirmatum, sanguine enim, & morte Christi (ut Paulus inquit) confirmatum est. Tum denique quia vetus testamentum observavit, illiusque pręceptis, & legibus obnoxius fuit, non autem præceptis, & legibus novi testamenti. Unde Epiphan. lib. de vitis Prophetarum, Joannem ultimo loco ponit, indicans fuisse ultimum prophetam veteris testamenti. Nihilominus D. Th. 2. 2. q. 174. art. 4. ad 3. simpliciter dicit Joannem pertinere ad novum testamentum. Et hoc modo explicat, quomodo Joannes potuerit esse major propheta, quam Moyses, de quo scriptum erat Deuter. ultimo: *Non surrexit ultra in Israel Propheta sicut Moyses. Nam hoc loco*, inquit, *comparatio fit cum prophetis veteris testamenti: Joannes autem ad novum testamentum pertinet, cujus ministri proferuntur etiā ipsi Moysi,*

quasi

quasi magis clare speculantes, ut habetur 2. ad Cor. 3. Quo ultimo verbo rationem hujus rei indicat, quia Joannes aperte Christum cognovit, & in eum non jam venturum, sed præsentem credidit. Quæ videtur prima, & quasi fundamentalis differentia inter Patres veteris, & novi testamenti. Deinde probabile est, Joannem a Christo fuisse baptizatum, ut D. Th. hic art. 6. ad 3. existimat cum Chryf. hom. 4. imperfecti. Quod etiam sentit Nazian. orat. 39. versus finem, dicens de Christo: *Sciebat enim paulo post futurum, ut ipse Baptistam baptizaret.* Baptismus autem janua est novi testamenti. Quamobrem Isidor. lib. de vita, & morte sanctorum, Joannem ponit inter sanctos novi testamenti. Hæc vero disceptatio videtur esse posse de modo loquendi. Quia non potest certa aliqua ratione definiri quid omnino requiratur, ut quispiam ex Sanctis ad novum testamentum proprie pertinere dicatur. Nam si aliquis contendat necessarium esse, ut vivat is aliquo tempore post confirmatum hujusmodi testamentum per mortem Christi, non poterit (ut existimo) ab opinione sua efficaci aliqua ratione adduci, & idem fere erit, si quis e contrario contendat sufficere baptismum, vel fidem Messiæ jam incarnati, ut aliquis de novo testamento esse censeatur.

Respons. Joannes Baptista non ad vetus, sed ad novum testamentum pertinet. Hic vero posterior modus loquendi cum D. Th. mihi magis probatur. Quia cum præcipua ratio veteris testamenti consistat in promissione, & expectatione Messiæ, qui jam illum non expectabat, sed præsentem intuebatur, sub ea ratione non ad vetus, sed ad novum testamentum pertinere merito censebitur. Confirmatur ac declaratur in Joanne, nam promissio, ac prædicatio expresse Regni cœlorum, propria est novi testamenti: hæc autem initium habuit a Joanne Baptista: ergo ille etiam ad novum testamentum pertinuit. Posset tamen aliquis distinctione fortasse non improbabili uti. Potest enim Joannes considerari, vel ut membrum Ecclesiæ, vel ut Propheta, & præcursor Christi. Priori modo non pertinuit Joannes ad novum testamentum, quia non fuit proprie membrū Ecclesiæ, ut a Christo institutæ, prius enim mortuus est, quam Christus Ecclesiam suam perfecte fundaret: posteriori autem ratione merito dicitur pertinere ad novum testamentum, quia præsentem Christum annuntiabat, non futurum, sicut veteres Prophetæ. Et hoc modo locutus est D. Th. cit. loco, & simili modo in præsenti qu. art. 1. ad 1. dicit, baptismum Joannis aliqua ratione pertinuisse ad legem Christi, quia fuit quasi Sacramentale quoddam disponens ad baptismum Christi.

Joannes virgo perpetuus. Secundo dicendum est habere Joannem in beatitudine, præter communem gloriam accidentalem, quæ ex essentiali manat, tres aureolas, Virginis, Doctoris, & Martyris: probantur singulæ partes. Nam in primis Joannem fuisse perpetuo Virginem, communis est totius Ecclesiæ vox, & consensus, cumque inter virgines numerant Ignatius ep. 9. ad Philadelphienses, Epiphanius hær. 63. Ambrosius ser. 65. Cassianus lib. 6. de cœnobiorum institutis c. 4. Et idem colligitur ex omnibus Patribus, qui eum *Angelum* appellatum esse dicunt, quod Angelicam vitam in corpore duxerit (quos supra late retulimus) sed præcipue videri potest Chrysostomus hom. 10. & 38. in Matth. Ratio præterea ex dictis est manifesta, quia ostendimus Joannem nunquam mortaliter peccasse: rursus ex Evangelio, & ex iis, quæ supra de instituto, & ratione ejus disseruimus, constat eum uxorem non duxisse, cum solitariam & eremiticam vitam egerit: ergo necesse est, ut virgo permanserit. Nam sine gravi peccato, aut illicita copula virginitas a cœlibe omitti non potest. Unde recte Petrus Chryf. *Merito in natis mulierum cunctis major est hic Joannes, qui non solum adulteras arguit, sed & licita mulierum consortia virginitatis amore calcavit*; & rursus: *Quid peteret luxuria, nisi castitatis interitum, pudicitiæ necem?* Idem ser. 127. Joannem vocat *virginitatis speculum, pudicitiæ titulum, castitatis exemplum.*

Quæret vero fortasse aliquis, an Joannes non solum virgo fuerit, sed etiam virginitatem suam Deo voto consecraverit. De hoc nihil invenio a veteribus scriptum: satis tamen pie, & probabiliter id affirmare possumus, quoniam ab infantia se totum Deo consecravit, viamque cœlibem, ac solitariam perpetuo agere decrevit; ergo verisimile est, hoc suum propositum voto firmasse: ut & immobilius esset, & Deo gratius. Neque id omnino intactū Patres reliquerunt, sed indicant potius, cum dicunt Joannem monasticam vitam egisse, ac monachorum principem fuisse, sicut antea retulimus. Ex his ergo satis constat habere Joannem in gloria virginis aureolam. Nam si virginitatem coluit, non carebit propria virginum corona. Atque eadem ratione probari breviter potest, habere aureolam Doctoris, quia teste Christo *lucerna fuit ardens & lucens.* Quibus verbis munus Doctoris, seu Evangelici prædicatoris indicatur, quemadmodum Christus Apostolis dixit: *Vos estis Lux mundi, & sic luceat lux vestra coram hominibus* Mat. 5. Denique ex Evangelica historia, & ex iis, quæ in superioribus diximus de munere Joannis satis constat, ipsum Doctoris munus obiisse. Aureolā virginis, & Doctoris in cœlo Joannes habet.

Aureolā Martyrii in cœlis Joannes habet ut verus Martyr. Postremo martyrem fuisse Joannem, atque adeo martyrii aureolam habuisse, etiam colligitur ex Evangelio, in quo legimus interfectum fuisse ab Herode, eo quod de adulterio ab ipso reprehenderetur. Interfectus ergo est, quia testimonium perhiberet veritati, seu quod virtutis actum exerceret, quod ad rationem martyrii satis est, ut D. Th. ostendit 2. 2. qu. 124. a. 5. ubi hoc exemplo Joannes probat id sufficere ad rationem martyrii. *Nam in Ecclesia*, inquit *B. Joannis Bapt. martyrium celebratur, qui non pro neganda fide, sed pro reprehensione adulterii mortem sustinuit.* Quam rationem scripsit Augustinus Ps. 140. in fine his verbis: *Pro lege veritatis, pro æqualitate pro justitia, ideo sanctus, & ideo martyr.* Et eamdem appellationem illi tribuit Ambrosius dicto ser. 65. & cæteri Patres exponentes historiam decollationis ejus, vel in concionibus de eadem re. Unde obiter notandus est, & cavendus error Josephi lib. 18. antiqu. c. 7. dicentis, Joannem fuisse interfectum ab Herode, quoniam veritus est, ne tanta hominis authoritas defectionem aliquam pareret. Quæ ratio (si vera esset) per se sola satis non esset, ut ea mortem rationem martyrii haberet. Vera ergo ratio est, quam Evāgelista protulit, quæ absque ulla prorsus dubitatione ad martyrium satis fuit, ut bene confirmat Nicephorus lib. 1. Hist. c. 19. Qui rursus addit eum passum esse martyrium anno 32. ætatis cum dimidio, quod etiam dixit Algerus lib. 2. de Euchar. c. 7. Addunt denique Hieronym. Ep. 27. & Isidor. de vita, & morte Sanctorum, corpus ejus apud Sebastem fuisse sepultum: & notat Hieron. (quem Nicephorus imitatur) truncum corpus fuisse sepulturæ traditum. Nam *Herodiades* (ait Nicephorus) *Joannis reprehensionem quodam modo etiam post capitis resectionē verita, conjungereque id rursus reliquo corpori timens, apud se remotis arbitris in abstrusiori regiæ loco sepeliendum duxit.*

Corpus Joannis ubi sepultum, & quomodo. Hoc vero loco offerebat sese quæstio de reliquiis, & corpore Joannis, an credendæ sint esse in terris, & quo in loco esse probabiliter existimentur, & qua rursum veneratione habendæ. Sed hoc postremum commune est Joanni cum cæteris sanctis, & disputatum in superiori tomo: de aliis vero, quæ ad historiam pertinent, legi potest Can. de S. Joan. c. 14. & nonnihil attingemus inferius, cum de his, qui cum Christo surrexerunt, disputabimus.

Hic vero adnotare non omittam, locum Gregor. lib. 9. ep. 39. dicentis. *Corpus præcursoris post mortem a persecutoribus fuisse incensum, sicut* (inquit) *historia mortis ejus testatur.* Quæ verba ut admiranda notavit Adrianus P. supra in Rescripto de imag. ad Carolum M. c. 23. eo quod in Evangelio legimus, corpus Joannis post mortem a discipulis ejus sepultum esse. Marc. 6. Fieri tamen potuit, ut post illa tempora ossa Joannis fuerint igni tradita, & hoc fuisse memoriæ proditum in historia, quam Greg. allegat.

ARTICULUS I.

Utrum fuerit conveniens Joannem baptizare.

AD primum sic proceditur. Videtur, quod non fuerit conveniens Joannem baptizare. Omnis enim ritus Sacramentalis ad aliquam pertinet legem. Sed Joannes non introduxit novam legem. Ergo inconveniens fuit, quod novum ritum baptizandi introduceret. 4. d. q. 2. art. 2. 4.

2 *Præterea. Joannes fuit missus a Deo in testimonium tanquam Propheta: secundum illud Luc. 1. Tu puer Propheta Altissimi vocaberis. Sed Prophetæ qui fuerunt ante Christum, non introduxerunt novum ritum, sed ad observantiam legalium rituum inducebant, ut patet Malac. ultim. Mementote legis Moysi servi mei. Ergo nec Joannes novum ritum baptizandi introducere debuit.*

3 *Præterea. Ubi est alicujus rei superfluitas, non est ad illud*

illud aliquid addendum. Sed Judæi excedebant in superfluitate baptismatum, dicitur enim Marci 7. quod Pharisæi, & omnes Judæi nisi crebro laverint manus, non manducant, & a foro venientes nisi baptizentur, non comedũt, & alia multa sunt, quæ tradita sunt illis servare, baptismata calicum, & urceorum & æramentorum, & lectorum. Ergo inconveniens fuit, quod Joannes baptizaret.

Sed contra est authoritas Scripturæ Matth. 3. ubi præmissa sanctitate Joannis, subditur. Quod exibant ad eum multi, & baptizabantur in Jordane.

Habetur in serm. 1. de Epiph. tom. 10. *Respondeo dicendum, quod conveniens fuit Joannem baptizare, propter quatuor. Primo quidem, quia oportebat Christum a Joanne baptizari, ut baptismum consecraret, ut Augustinus dicit super Joannem. Secundo, ut Christus manifestaretur. Unde ipse Joannes Baptista dicit Joannis primo, ut manifestetur, scilicet Christus in Israel, propterea veni ego in aqua baptizans: concurrentibus enim turbis ad baptismum, annuntiabat Christum, quod quidem facilius sic factum est: quam si per singulos discurrisset, ut Chrysost. dicit super Joan. Tertio, ut suo baptismo assuefaceret homines ad baptismum Christi. Unde Gregorius dicit in quadam homil. quod ideo Joannes baptizavit, ut præcursionis suæ ordinem servans, qui nasciturum Dominum nascendo prævenerat, baptizando quoque baptizaturum Dominum præveniret. Quarto, ut ad pœnitentiam homines inducens, homines præpararet ad digne suscipiendum baptismum Christi. Unde ibidem Beda dicit, quod quantum catechumenis nondum baptizatis prodest doctrina fidei, tantum profuit baptisma Joannis ante baptisma Christi, Quia sicut ille prædicabat pœnitentiam, & baptismum Christi prænuntiabat, & in cognitionem veritatis, quæ mundo apparuit attrahebat: sic ministri Ecclesiæ primo erudiunt, post peccata eorum redarguunt, demum in baptismo Christi remissionem peccatorum promittunt.*

Chrys. ho. 10. in Joan. circa medium 10. 3. Homil. 7 in Evan. parum ante med.

Ad 1. ergo dicendum, quod baptismus Joannis non erat per se Sacramentum: sed quasi quoddam Sacramentale disponens ad baptismum Christi. Et ideo aliqualiter pertinebat ad legem Christi, non autem ad legem Moysi.

Ad 2. dicendum, quod Joannes non solum fuit Propheta, sed plus quam Propheta, ut dicitur Matth. 11. fuit enim terminus legis, & initium Evangelii. Et ideo magis pertinebat ad eum, verbo & opere inducere homines ad legem Christi, quam ad observantiam veteris legis.

Ad 3. dicendum, quod baptismata illa Pharisæorum erant inania, utpote ad solam munditiam carnis ordinata. Sed baptismus Joannis ordinabatur ad munditiam spiritualem, inducebat enim homines ad pœnitentiam; ut dictum est.

Quæstio hujus art. per se facilis est, & litera D. Thom. adeo perspicua, ut non indigeat commentario, præter dicta Disp. præc. & ea quæ in sequenti addemus.

ARTICULUS II.

Utrum baptismus fuerit a Deo.

Inf. 4. d. 2. q. 3. art. 1. q. 1. Baptismus hic non fuit Sacramentum sed Sacramentale. *A D secundum sic proceditur. Videtur, quod baptismus Joannis non fuerit a Deo. Nihil enim Sacramẽtale, quod est a Deo, denominatur ab homine puro, sicut baptismus novæ legis non dicitur Petri, vel Pauli, sed Christi. Sed ille baptismus denominatur a Joanne, secundum illud Matthæi 21. Baptismus Joannis unde erat? e cœlo, an ex hominibus? ergo baptismus Joannis non fuit a Deo.*

2 Præterea. Omnis doctrina de novo a Deo procedens, aliquibus signis confirmatur, unde & Dominus Exod. 4. dedit Moysi potestatem signa faciendi. Et Hebr. 2. dicitur, Cum fides nostra principium accepisset enarrari a Deo ab eis qui audierunt, in nos confirmata est, contestante Deo signis, & portentis. Sed de Joanne Baptista dicitur Joan. 1. Joannes signum fecit nullum. Ergo videtur, quod baptismus quo baptizavit, non esset a Deo.

3 Præterea. Sacramenta, quæ sunt divinitus instituta, aliquibus sacræ Scripturæ præceptis continentur. Sed baptismus Joannis non præcipitur aliquo præcepto sacræ Scripturæ. Ergo videtur, quod non fuerit a Deo.

Sed contra est quod dicitur Jo. 1. Qui me misit baptizare in aqua, ille mihi dixit, Super quem videris spiritũ, &c.

Respondeo dicendum, quod in baptismo Joannis duo possunt considerari, scilicet ipse ritus baptizandi, & effectus baptismi, Ritus quidem baptizandi non fuit ex hominibus, sed a Deo qui familiari Spiritus Sancti revelatione Joannem ad baptizandum misit. Effectus autem illius baptismi fuit ab homine: quia nihil in illo baptismo efficiebatur quod homo facere non posset. Unde non fuit a solo Deo, nisi in quantum Deus in homine operatur.

Ad 1. ergo dicendum, quod per baptismum novæ legis homines interius per Spiritum Sanctum baptizantur, quod facit solus Deus. Per baptismum autem Joannis, solum corpus mundabatur aqua. Unde dicitur Matth. 3. Ego baptizo vos in aqua. ille vos baptizabit in Spiritu Sancto. Et ideo baptismus Joannis denominatur ab ipso: quia scilicet nihil in eo agebatur quod ipse non ageret. Baptismus autem novæ legis non denominatur a ministro, qui principalem baptismi effectum non agit, scilicet, interiorem emundationem.

Ad 2. dicendum, quod tota doctrina, & operatio Joannis ordinabatur ad Christum, qui multitudine signorum, & suam, & Joannis doctrinam confirmavit. Si autem Joannes signa fecisset, homines ex æquo Joanni, & Christo attendissent. Et ideo ut homines principaliter Christo intenderent, non est datum Joanni ut faceret signum. Judæis tamen quærentibus quare baptizaret, confirmavit suum officium authoritate Scripturæ, dicens, Ego vox clamantis in deserto, & ut dicitur Joann. 1. Ipsa etiam austeritas vitæ ejus officium commendabat, quia ut Chrysostomus dicit super Matth. mirabile erat, in humano corpore tantam patientiam videre.

Ad 3. dicendum, quod baptismus Joannis non fuit ordinatus a Deo nisi ut modico tempore duraret, propter causas prædictas. Et ideo non fuit commendatus aliquo præcepto communiter edito in sacra Scriptura, sed familiari quadam revelatione Spiritus Sancti, ut dictum est.

COMMENTARIUS.

PRoprius sensus hujus articoli est: an baptismus Joannis quoad ritum, & modum baptizandi fuerit a Deo institutus, & Joanni traditus, ac inspiratus, an vero fuerit humanum inventum? Ad majorem autem doctrinæ explicationem, distinguit D. Th. inter ritum, & effectum baptismi, & quoad ritum dicit baptismum illum fuisse a Deo, juxta illud Joan. 1. *Qui misit me baptizare in aqua.* Ex quo verbo constat, ex peculiari Spiritus S. inspiratione fuisse Joannem ad baptizandum missum, atque ita a Deo accepisse baptismum. Sed posset aliquis respondere, accepisse quidem Joannem a Deo revelationem, seu preceptum baptizandi, non tamen modum, ritumve baptismi. Sed cum Evangelista dicat: *Qui misit me baptizare in aqua,* illo verbo satis totum illius baptismi ritum expressit, quia (ut infra videbimus) nihil aliud erat de necessitate illius baptismi quam exterior aquę ablutio. Quamquam, etiam si aliquid aliud ad ritum illius baptismi pertinuisset, totum id foret intelligendum sub illo verbo esse comprehensum, sicut cum dicimus Christum misisse Apostolos ad baptizandum, illa voce complectimur, totum id, quod ad baptismum Christi perficiendum necessarium est. Quia licet nomen illud ab exteriori lotione sumptum sit, significat tamen totam illam actionem, vel cæremoniam, quæ ad baptismum perficiendum est necessaria. Quoad effectum vero illius baptismi ait D. Th. fuisse ab homine. Quod nihil aliud dictum est, quam baptismum illum non habuisse effectum ullum supernaturalem sed in sola externa lotione, quæ ab homine fit, constitisse: Quod (ut infra videbimus) certum est de effectu ex opere operato, & propria efficacia ipsius baptismi. Nam ad effectum gratiæ ex opere, seu dispositione operantis consequendum, poterat ille baptismus aliquo modo concurrere, excitando, & movendo homines ad pœnitentiam: quo sensu, inter alios (dictus est ille) *baptismus pœnitentiæ.* In solut. ad 1. notandum est verbum illud. *Baptismus novæ legis non denominatur a ministro, qui principalem baptismi effectum non agit, scilicet interiorem emundationem.* Exponendum namque est juxta communem doctrinam D. Th. scilicet in baptismo novæ legis ministrum non agere effectum gratiæ sua virtute, neque suo nomine: sed in virtute Christi, & ideo merito vocari *baptismum Christi.* In baptismo autem Jo. nihil fiebat, nisi illud sensibile, & externum, quod ab homine virtute propria fieri potest. De solut. ad 2. & 3. dicemus in prox. disp. seq. Joannis baptismus a Deo.

ARTICULUS III.

Utrum in baptismo Joannis gratia daretur.

Inf. q.d.a.q.1. p.1.q.1.co.

AD tertium sic proceditur. Videtur, quod in baptismo Joannis gratia daretur. Dicitur enim Marci primo: Fuit Joannes in deserto baptizans, & prædicans baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum. Sed pœnitentia, & remissio peccatorum est per gratiam. Ergo baptismus Joannis gratiam conferebat.

2 Præterea, Baptizandi a Joanne confitebantur peccata sua, ut habetur Matth. 3. & Marc. 1. Sed confessio peccatorum ordinatur ad peccatorum remissionem, quæ fit per gratiam. Ergo in baptismo Joannis, gratia conferebatur.

Beda in hom. circumcisionis inter dicta & med. Eum hu... in ho. potius anni.

3 Præterea, Baptismus Joannis, propinquior erat baptismo Christi, quam circumcisio. Sed per circumcisionem remittebatur peccatum originale: quia, ut Beda dicit, idem salutiferæ curationis auxilium circumcisio in lege contra originalis peccati vulnus agebat, quod nunc baptismus agere revelata gratia tempore consuevit. Ergo multo magis baptismus Joannis remissionem peccatorum operabatur, quod sine gratia fieri non potest.

Ho. 7. in Ev. parum ante med.

Sed contra est, quod Matth. 3. dicitur. Ego quidem baptizo vos in aqua in pœnitentiam. Quod exponens Greg. in quadam Hom. dicit, Joannes non in Spiritu, sed in aqua baptizat, quia peccata solvere non valet. Sed gratia est a Spiritu Sancto, & per eam peccata tolluntur. Ergo baptismus Joannis gratiam non conferebat.

Respondeo dicendum, quod sicut dictum est, tota doctrina, & operatio Jo. præparatoria erat ad Christum sicut ministri, & inferioris artificis est præparare materiam ad formam, quam inducit principalis artifex. Gratia autem conferenda erat hominibus per Christum, & secundum illud Jo. 1. Gratia, & veritas per Jesum facta est. Et ideo baptismus Joannis gratiam non conferebat, sed solum ad gratiam præparabat tripliciter. Uno quidem modo per doctrinam Joan. inducentem homines ad fidem Christi. Alio modo assuefaciendo homines ad ritum baptismi Christi. Tertio modo per pœnitentiam, præparando homines ad suscipiendum effectum baptismi Christi.

Super illud Marc. 1. Fuit Joannes in deserto baptizans et c. secundum eundem Bedam.

Ad 1. ergo dicendum, quod in illis verbis (ut Beda dicit) potest intelligi duplex baptismus. Unus quidem, quem Joannes baptizando conferebat, qui dicitur baptismus pœnitentiæ, quia scilicet ille baptismus erat quoddam inductivum ad pœnitentiam: & quasi quædam protestatio qua profitebantur homines se pœnitentiam acturos. Alius autem est baptismus Christi, per quem peccata remittuntur, quem Joannes dare non poterat: sed solum prædicabat, dicens. Ille vos baptizabit in Spiritu S. Vel potest dici quod prædicabat baptismum pœnitentiæ, id est, inducentem ad pœnitentiam: quæ quidem pœnitentia ducit homines in remissionem peccatorum. Vel potest dici quod per baptismum Christi (ut Hieron. dicit) gratia datur, qua peccata gratis dimittuntur: quod autem consummatur per sponsum, initiatur per paranymphum, scilicet Joannem. Unde dicitur, quod baptizabat, & prædicabat baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum: non ideo, quia hoc ipse perficeret, sed quia præparando, ad hoc homines disponebat.

Super illud Mar. 1. Prædicans baptism. pœn. 10. 9.

Ad 2. dicendum, quod illa confessio peccatorum, non fiebat ad remissionem peccatorum statim per baptismum Joannis exhibendam, sed consequendam per pœnitentiam consequentem, & per baptismum Christi, ad quem pœnitentia illa præparabat.

Ad 3. dicendum, quod circumcisio instituta erat ad remedium originalis peccati. Sed baptismus Joannis ad hoc non erat institutus, sed solum erat præparatorius ad baptismum Christi: ut dictum est. Sacramenta autem ex vi institutionis, suum habent effectum.

COMMENTARIUS.

IN corpore articuli nihil occurrit explicandum, quia tam assertio negativa D. Th. quæ posita etiam erat in articulo præcedenti, quam ratio, seu congruentia, quam adjungit, satis in ipso contextu perspicua sunt, de re vero ipsa disputabimus statim disputat. 25. Sect. 2.

Baptismus Joannis cur pœnitentiæ dicatur.

In solut. ad 1. explicat D. Th. locum Marc. 1. *Fuit in deserto Joannes baptizans, & prædicans baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum.* Quia in eo obscurum esse videtur, quomodo Joannes dicatur baptizasse in remissionem peccatorum, cum per baptismum ejus gratia non daretur, per quam peccata remittuntur. Et ideo est prima expositio in illis verbis non unum: sed duo baptismata indicari. Aliud enim, est baptizare, aliud baptismum prædicare. Joannes ergo unum baptismum dabat, & alium prædicabat, non ergo baptismus a Joanne datus: sed prædicatus dicitur esse in remissionem peccatorum, dabat enim baptismum suum, prædicabat autem baptismum Christi, qui dicitur dari *in remissionem peccatorum.* Quæ expositio confirmari potest testimonio ejusdem Joannis Bapt. sic loquentis apud Jo. cap. 1. *Ego baptizo in aqua, medius autem vestrum stetit, quem vos nescitis, ipse est. qui post me venturus est, qui ante me factus est,* & infra: *Qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit, super quem videritis Spiritum descendentem, & manentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu S.* Ecce duplex baptisma, aliud datum a Joanne, aliud prædicatum. Et hanc expositionem attigit Gregor. hom. 20. super Evang. Beda super Marc. nec videtur valde dissimilis expositio Hier. in Marc. dicentis: *Quod consummatur per sponsum, initiatur per paranymphum.* Dicitur enim Joannes præparasse, & disposuisse homines ad baptismum Christi: tum baptizando: tum perfectiorem Christi baptismum prædicando. Hæc vero expositio non videtur probanda, nam certum est, ipsummet baptismum Joannis dici in Scriptura baptismum pœnitentiæ, ut constat ex verbis Pauli Act. 19 *Joannes baptizavit baptismo pœnitentiæ populum.* Cum ergo dicitur Joannes prædicasse baptismum pœnitentiæ, non est sensus prædicasse baptismum Christi, sed suum, prius enim quam illum daret, oportebat prædicando homines ad eum suscipiendum invitare. Unde Mat. c. 3. *Venit, inquit, Joannes prædicans, & dicens, pœnitentiam agite.* Lucas vero c. 3. addit. *Venit prædicans baptismum pœnitentiæ.* Unde Ambros. *aliud, inquit, fuit baptisma pœnitentiæ, aliud vero gratiæ est.* Secunda ergo expositio, & facilis est, Joannem prædicasse pœnitentiã, & baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum, non ut hæc per ipsum baptismum obtineretur: sed per pœnitentiam, in cujus quasi testimonium baptismus ille dabatur, & ideo dictus est *baptismus pœnitentiæ.* Et hanc expositionem magis videtur probare D. Th. hic, & Cajet. & ad illam magis accommodat verba Hier. supra citata. Quia enim Joannes prædicatione, & baptismo suo invitabat homines ad pœnitentiam, & remissionem peccatorum, quæ per Christum consummantur, ideo dicit Hieronymus, initiari per Joannem, quod consummatur per Christum.

In solutione ad 2. insinuat D. Th. confessionem illam peccatorum, quam faciebant Judæi ad Joannis baptismum accedentes, fuisse propriam, & vocalem manifestationem peccatorum, quæ unusquisque commiserat. Et quidem, quod fuerit actio distincta a susceptione illius baptismi, dubitari non potest, quidquid Cajet. super Evan. dicat, quia verba Evangelistarum sunt satis aperta. Quod vero illa non tantum fuerit confessio peccatorum in genere, (ut quidam putant) sed in specie (ut hic D. Th. insinuat) sententia est Basil. l. 1. de bapt. p. 2. aliquantulum a princ. & in regulis brevior. reg. 288. & Chrys. hom. 3. imperf. & Tertul. l. de bapt. c. 20. quem sequitur Jansen. c. 13. conc. & Canis. l. 1. de corrup. ver. Dei c. 8. quia aliud est, se agnoscere peccatorem, quod omnes homines habent, aliud peccata sua confiteri, quod difficilius est. Illa vero confessio nec Sacramentalis erat, ut per se notum est, nec a Joanne exigebatur, sed vel ex quodam fervore vere pœnitentis animi, vel ex quadam consuetudine, quæ in illa lege erat hujusmodi confessiones faciendi, proficiscebatur, ut late ac bene explicat Jans. supra.

In sol. ad 3. significat D. Th. circumcisionem ex vi suæ institutionis habuisse effectum remittendi originale peccatum. Dicit enim fuisse institutam in remedium originalis peccati, & subdit, Sacramẽta habere effectum ex vi suæ institutionis. Sed hæc intelligenda sunt accommodate, juxta ea quæ D. Th. in proprio loco de Circumcisione docet. Non enim fuit Circumcisio propria causa gratiæ, sed signum, & conditio, ad cujus præsentiam Deus gratiã conferebat, peccatumque originale remittebat, non ex virtute ipsius Circumcisionis, neque ex speciali, ac propria ratione institutionis ejus, sed ex providentia, ac promissione Divina, qua propter Christum venturum, statuit justificare infantes, cum primum ritu aliquo religioso Deo consecrarentur. Sed de hoc latius in seq. tomo.

ARTICULUS IV.

Utrum alii præter Christum, baptismo Joannis baptizari debuerint.

AD quartum sic proceditur. Videtur, quod baptismo Joannis solus Christus debuerit baptizari. Quia sicut dictum est, ad hoc Joannes baptizavit, ut Christus baptizaretur: sicut August. dicit super Joannem. Sed quod est proprium Christo, non debet aliis convenire. Ergo nulli debuerunt illo baptismo baptizari.

Artic. 2. Tract. 13. in Joan. inter princ. & med. to. 9.

2 *Præterea. Quicumque baptizatur, aut accipit aliquid a baptismo, aut baptismo aliquid confert. Sed a baptismo Joannis nullus aliquid accipere poterat, (quia in eo gratia non conferebatur, ut dictũ est) nec aliquis baptismo aliquid conferre poterat, nisi Christus, qui tactu mundissimæ suæ carnis aquas sanctificavit. Ergo videtur, quod solus Christus baptismo Joannis debuerit baptizari.*

3 *Præterea. Si alii illo baptismo baptizabantur, hoc non erat nisi ut præpararentur ad baptismum Christi: & sic conveniens videbatur, quod sicut baptismus Christi omnibus confertur, & magnis, & parvis, & Gentilibus, & Judæis, ita etiam & baptismus Joannis conferretur. Sed non legitur quod ab eo pueri baptizarentur, nec etiam Gentiles: dicitur enim Mar. 1. quod egrediebantur ad illum Israelitæ universi, & baptizabantur ab illo. Ergo videtur, quod solus Christus a Joanne debuerit baptizari.*

ars. præc.

Sed contra est quod dicitur Luc. 3. Factum est, cum baptizaretur omnis populus, & Jesu baptizato, & orante aperti sunt cœli.

Respondeo dicendum, quod duplici de causa oportuit alios a Christo baptizari baptismo Joannis. Primo quidem: (ut Aug. dicit super Joan.) quia si solus Christus baptismo Joannis baptizatus esset, non deessent, qui dicerent baptismum Joannis, quo Christus est baptizatus, digniorem esse baptismo Christi, quo alii baptizantur. Secundo, quia oportebat per baptismum Joannis alios ad baptismum Christi præparari: sicut dictum est.

Tra. 4. in Jo. a med. & tr. 5. inter pr. & med. to. 9. ar. 1. & 3. hui q.

Ad 1. ergo dicendum, quod non propter hoc solum fuit Joannis baptismus institutus, ut Christus baptizaretur, sed etiam propter alias causas, ut dictum est. Et tamen si ad hoc solum esset institutus, ut Christus eo baptizaretur, oportebat prædictum inconveniens vitari, aliis hoc baptismo baptizatis.

ar. 1. hujus q.

Ad 2. dicendum, quod alii, qui ad baptismum Joannis accedebant, non poterant quidem baptismo aliquid conferre, nec tamen a baptismo gratiam accipiebant, sed solum pœnitentiæ signum.

Ad 3. dicendum, quod quia ille baptismus erat pœnitentiæ, quæ pueris non convenit, ideo baptismo illo pueri non baptizabantur. Conferre autem Gentibus viam salutis, soli Christo reservabatur, qui est expectatio Gentium, ut dicitur Gen. pen. Sed & ipse Christus Apostolis inhibuit Gentilibus Evangelium prædicare, ante passionem, & resurrectionem: unde multo minus conveniebat per Joannem Gentiles ad baptismum admitti.

COMMENTARIUS.

QUæstio hujus articuli est facillima, & nulla indiget expositione, nec fere habet dubitandi rationem. Nam cum ille esset baptismus pœnitentiæ, & ad hoc præcipue daretur, ut omnes ad illam excitarentur, & ad baptisma Christi præpararentur, perspicuum est, debuisse generatim omnibus hominibus conferri. Hinc vero colligit D. Th. in solut. ad 3. baptismum illum non esse datum infantibus, qui non sunt capaces pœnitentiæ, in cujus significationem, vel excitationem baptismus ille dabatur. Baptismus enim Christi, quia virtute sua prodesse potest, datur infantibus: ille autem baptismus, cum per se non prodesset, & alioqui non posset excitare infantes ad pœnitentiam, non erat cur ipsis tribueretur. Quod non obscure colligitur ex Matth. & Luc. 3. ubi ii, qui baptizabantur a Joanne, dicuntur confiteri peccata sua, & corripi a Joanne, & similia, quæ non nisi in adultos conveniunt. Addit denique D. Th. baptismum illum non fuisse datum Gentilibus, quod ex eisdem Evangelistis, & ex Marco, & Jo. haud obscure colligitur. Nam ratio D. Th. est optima. Et ante Christi prædicationem non expediebat viam salutis publice gentibus prædicari. Unde Luc. 1. inquit Zacharias ad Joannem *Tu puer propheta Altissimi vocaberis, præibis enim ante faciem Domini parare vias ejus, ad dandam scientiam salutis plebi ejus*: non ergo missus est ad prædicandum gentibus, sed Judæis tantum: Joannes autem illos solos baptizabat, quibus baptismum, & pœnitentiam prædicabat. Denique ad munus præcursoris ita fieri oportebat, quia magnum fuisset Judæis scandalum, si Joannes ad baptismum suum homines gentiles, & incircumcisos vocaret.

ARTICULUS V.

Utrum baptismus Joannis debuerit cessare Christo baptizato.

AD quintum sic proceditur. Videtur, quod baptismus Joannis cessare debuerit, postquam Christus fuit baptizatus. Dicitur enim Joan. 1. ut manifestetur in Israel, propterea veni in aqua baptizans, sed Christo baptizato sufficienter fuit manifestatus, tum per testimonium Joannis, tum per descensum columbæ, tum etiam testimonio paternæ vocis. Ergo videtur, quod debuerit postea baptismus Joannis durare.

2 *Præterea. Aug. dicit super Joan. Baptizatus est Christus, & cessavit Joannis baptismus. Ergo videtur, quod Joannes post Christum baptizatum, non debuerit baptizare.*

tra. 4. in Jo. inter med. & fin. tom 9.

3 *Præterea. Baptismus Joannis erat præparatorius ad baptismum Christi. Sed baptismus Christi incepit statim Christo baptizato, quia tactu suæ mundissimæ carnis vim regenerativam contulit aquis, ut Beda dicit. Ergo videtur, quod baptismus Joannis cessaverit Christo baptizato.*

Sup. 3. c. Luc. super illa verba, factũ est autem, & gl. or. super illa verba Luc. Et Jesu baptizato.

Sed contra est, quod dicitur Joan. 3. quod venit Jesus in Judæam terram, & baptizabat, erat autem & Joannes baptizans. Sed Christus non baptizavit, nisi postquam fuit baptizatus. Ergo videtur, quod postquam Christus fuit baptizatus, adhuc Joannes baptizabat.

Respondeo dicendum, quod baptismus Joannis cessare non debuit Christo baptizato. 1. quidem, quia (ut Chrys. dicit) si cessasset Joannes baptizare, Christo baptizato, existimaretur, quod zelo, vel ira hoc faceret. 2. quia si cessasset a baptizando, Christo baptizante, discipulos suos in majorem zelum immisisset. 3. quia persistens in baptizando suos auditores mittebat ad Christum. 4. quia (ut Beda dicit) adhuc permanebat umbra veteris legis, nec debuit præcursor cessare, donec veritas manifestaretur.

Ho. 28. in Jo. non multum remote a pr. tom 2.

Ad 1. ergo dicendum, quod nondum Christus erat plene manifestatus eo baptizato: & ideo adhuc necessarium erat, quod Joannes baptizaret.

Habetur in gl. or. sup. 3. c. Jo. sup. illa verba, Erat autẽ & Joannes.

Ad 2. dicendum, quod baptizato Christo cessavit baptismus Joannis: non tamen statim, sed eo incarcerato. Unde Chrys. dicit super Joannem. Æstimo propter hoc permissam esse mortem Joannis, & eo sublato de medio, Christum maxime prædicare cœpisse, ut omnis multitudinis affectio ad Christum transiret, & non ultra his, quæ de utroque erant, sententiis scinderetur.

Ho. 30. in Jo. non remote a princ. to 3.

Ad 3. dicendum, quod baptismus Joannis præparatorius erat, non solum ad hoc, quod Christus baptizaretur, sed etiam ad hoc, quod alii ad Christi baptismum accederent: Quod nondum fuit impletum Christo baptizato.

COMMENTARIUS.

IN hoc art. explicatur tempus, quo duravit Joannis baptismus, & in corpore art. solum dicit D. Th. durasse post Christi baptismum. Quod recte colligit ex Jo. 3. ubi dicitur. *Post hæc venit Jesus, & discipuli ejus in Judæam terram, & illic demorabatur cum eis, & baptizabat. Erat autem & Joannes baptizans in Ænon, juxta Salim* & c. 4. inquit. *Ut ergo cognovit Jesus, quia audierunt Pharisæi, quod Jesus plures discipulos facit, & baptizat, quam Joannes, &c.* certum est autem, Christum non habuisse discipulos, nec baptizasse per illos, donec baptizatus fuit a Joanne. Duravit ergo baptismus Joannis aliquo tempore, postquam baptizatus est Christus. In sol. vero ad 2. addit D. Th. durasse usque ad incarcerationem Joannis, quod non obscure etiam indicatur Jo. 3. cum dicitur: *Erat autem Joannes baptizans in Ænon juxta Salim, quia aquæ multæ erant illic, & veniebant, & baptizabantur, nondum enim missus fuerat Joannes in carcerem*; indicat ergo Evangelista, Joanne conjecto in vincula cessasse ejus baptismum. Unde Chrys. hom. 28. exponens illud verbum Joannis, inquit· *In eum usque diem eum baptizasse significat*, ubi optimas etiam congruentias adducit; Joannes enim postquam in carcerem conjectus fuit, per se baptizare non potuit, (ut constat) nullibi autem legimus per discipulos suos baptizasse. Quod non sine mysterio, & ratione

tione actum est, tum quia baptismus illius duraturus non erat, tum etiam quia præcipue baptizabat, ut occasionem haberet prædicandi Christum, & disponendi homines ad cognitionem illius, quod munus fuit proprium ejus, nec poterat per discipulos exerceri. Antequam vero conjectus esset in vincula, sicut non fuit expediens, ut a prædicando Christo cessaret, ita neque a collatione baptismi, quia nondum erat Christus perfecte manifestatus.

Observandum vero hic est, D. Th. solum egisse de fine, aut termino hujus baptismi, nihil autem de initio dixisse, fortasse quoniam ex Luca c. 3. habemus, cœpisse Joannem baptizare anno 15. imperii Tiberii Cæsaris, & multos ante Christum baptizasse. Observandum denique est, D. Th. explicasse terminum baptismi Joannis ex circumstantia conjectionis ejus in vincula, quo autem anno utrumque acciderit, scil. Joannem conjectum esse in vincula, & cessasse baptismum ejus, D. Th. non explicat. Unde etiam obscurum relinquitur, quanto tempore, seu quotannis baptismus Joannis duraverit. De qua re dicemus agentes de tempore, quo Christus fuit baptizatus.

ARTICULUS VI.

Utrum baptizati baptismo Joannis, essent postea baptismo Christi baptizandi.

213. Infr. q. 66. a. 9. a. 2. & 4 d. 2. q. 2. a. 10. 4.

AD sextum sic proceditur. Videtur, quod baptizati baptismo Joannis non fuerint baptizandi baptismo Christi. Joannes enim non fuit minor Apostolis cum de eo scriptum sit Matt. 11. Inter natos mulierum non surrexit major Joanne Baptista. Sed illi, qui baptizabantur ab Apostolis, non iterum baptizabantur, sed solummodo addebatur eis impositio manuum. Dicitur enim Actor. 8, quod aliqui baptizati tantum erant a Philippo in nomine Domini Jesu: tunc Apostoli, scilicet Petrus, & Joannes, imponebant manus super illos, & accipiebant Spiritum Sanctum. Ergo videtur, quod baptizati a Joanne, non debuerint baptizari baptismo Christi.

Tr. 4 in Jo. inter med. & fin. to. 9.

2 Præterea. Apostoli fuerunt baptizati baptismo Joannis: fuerunt enim quidam eorum discipuli Joannis, ut patet Joan. 1. Sed Apostoli non videntur esse baptizati baptismo Christi: dicitur enim Joan. 4. quod Jesus non baptizabat, sed discipuli ejus. Ergo videtur, quod baptizati baptismo Joannis non erant baptizandi baptismo Christi.

3 Præterea. Minor est, qui baptizatur, quam qui baptizat. Sed ipse Joannes non legitur baptizatus baptismo Christi. Ergo multo minus illi, qui a Joanne baptizabantur, indigebant baptismo Christi.

4 Præterea. Actor. 19. dicitur, quod Paulus invenit quosdam de discipulis, dixitque ad eos. Si Spiritum Sanctum accepistis credentes. At illi dixerunt ad eum. Sed neque si Spiritus Sanctus est, audivimus. Ille vero ait: in quo ergo baptizati estis? Qui dixerunt, in Joannis baptismate. Et sequitur, quod baptizati sunt iterum in nomine Domini nostri Jesu Christi. Sic ergo videtur, quod quia esse Spiritum Sanctum nesciebant, oportuit eos iterum baptizari: sicut Hieronymus dicit super Joelem, & in epistola de viro unius uxoris, & Ambrosius in libro de Spiritu Sancto. Sed quidam fuerunt baptizati baptismo Joannis, qui habebant plenam notitiam Trinitatis. Ergo non erant baptizandi iterum baptismo Christi.

c. 2. Joel non mul tum remote a fi. & 6. Ambr. lib. 1. c. 3. circa pe. 5. 1.

5 Præterea. Rom. 10. super illud, Hoc est verbum fidei, quod prædicamus, dicit gloss. Augustinus: Unde est ista tanta virtus aquæ, ut corpus tangat, & cor abluat, nisi faciente verbo, non quia dicitur, sed quia creditur? Ex quo patet, quod virtus baptismi dependet ex fide. Sed forma baptismi Joannis significavit fidem Christi, in qua nos baptizamur: dicit enim Paulus Actuum. 19. Joannes baptizabat baptismo pœnitentiæ populum, dicens, in eum qui venturus est post ipsum, ut crederent, hoc est in Jesum. Ergo videtur, quod non oportebat baptizatus baptismo Joannis, iterum baptizari baptismo Christi.

Et gl. Aug. tr. 40 in Jo. a me. illius c. 9.

Sed contra est, quod Aug. dicit super Joann. Qui baptizati sunt baptismate Joannis, oportebat ut baptizarentur baptismate Christi.

Tr. 5. in Jo. inter prin. & med. to. 9.

Respondeo dicendum, quod secundum opinionem Magistri in 2. distinct. 4. Sentent. illi, qui baptizati sunt a Joanne, nescientes Spiritum Sanctum esse, ac spem ponentes in illius baptismo, postea baptizati sunt baptismo Christi. Illi vero, qui spem non posuerunt in baptismo Joannis, & Patrem, & filium, & Spiritum Sanctum credebant, non fuerunt postea baptizati, sed impositione manuum ab Apostolis super eos facta, Spiritum Sanctum receperunt. Et hoc quidem verum est, quantum ad primam partem, quod multis authoritatibus confirmatur.

Sed quantum ad secundam partem est penitus irrationabile quod dicitur. Primo quidem, quia baptismus Joannis neque gratiam conferebat, neque characterem imprimebat, sed erat solum in aqua, ut ipsemet dicit Matth. 3. Unde baptizatis fides vel spes, quam habebant in Christum, non poterat hunc defectum supplere. Secundo: quia quando in sacramento omittitur, quod est de necessitate sacramenti, non solum oportet suppleri, quod fuerat omissum, sed oportet totaliter innovari. Est autem de necessitate Baptismi Christi, quod fiat non solum in aqua, sed etiam in Spiritu Sancto: secundum illud Joannis tertio. Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei. Unde illis qui tantum in aqua baptizati erant baptismo Joannis, non solum erat supplendum quod deerat (ut scilicet daretur eis Spiritus Sanctus per impositionem manuum) sed erant iterato totaliter baptizandi in aqua, & Spiritu.

Ad 1. ergo dicendum, quod sicut Augustinus dicit super Joannem, ideo post Joannem baptizatum est, quia non dabat baptismum Christi, sed suum: quod autem dabatur a Petro, & si quod datum est a Juda, Christi erat. Et ideo si quos baptizavit Judas, non sunt iterum baptizandi: baptisma enim tale est, qualis est ille, in cujus potestate datur, non qualis ille, cujus ministerio datur. Et inde est etiam quod baptizati a Philippo diacono, qui baptismum Christi dabat, non sunt iterum baptizati: sed acceperunt manus impositionem per Apostolos, sicut baptizati per sacerdotes confirmantur per Episcopos.

Tr. 5. in Jo. inter prin. & med. t. 9.

Ad 2. dicendum, quod sicut August. dicit ad Seleucianum, intelligimus discipulos Christi fuisse baptizatos, sive baptismo Joannis (sicut nonnulli arbitrantur) sive quod magis credibile est, baptismo Christi, neque enim ministerio baptizandi defuit, ut haberet baptizatos servos, per quos cæteros baptizaret, qui non defuit memorabilis illius humilitatis ministerio, quando eis pedes lavit.

Epist. 108. a med. p'np.a.2.

Ad 3. dicendum, quod sicut Chrys. dicit super Matth. per hoc quod Christus Joanni dicenti: Ego a te debeo baptizari, respondit, Sine modo ostenditur, quod postea Christus baptizavit Joannem. Et hoc dicit in quibusdam libris apocryphis manifeste scriptum esse. Certum tamen est, ut Hieron. dicit super Matth. quod sicut Christus fuit baptizatus in aqua a Joanne, ita Joannes a Christo erat in Spiritu baptizandus.

Ho. 4. in Mat. in op. imper. lop. illup. hoc modo t. 6.

Ad 4. dicendum, quod non est tota causa, quare illi fuerunt baptizati post baptismum Joannis, quia Spiritum Sanctum non cognoverant, sed quia non erant baptismo Christi baptizati.

Ad 5. dicendum, quod sicut dicit Augustinus contra Faustum, Sacramenta nostra sunt signa præsentis gratiæ: sacramenta vero veteris legis fuerunt signa gratiæ futuræ. Unde ex hoc ipso, quod Joannes baptizavit in nomine venturi, datur intelligi, quod non dabat baptismum Christi, qui est sacramentum novæ legis.

DISPUTATIO XXV.
In quinque Sectiones distributa.

De baptismo Joannis.

DIsputatio hæc posset in materiam de sacramento baptismi rejici, quoniam collato inter se Christi, Joannisque baptismo, utriusque ratio melius dignosci posset: tamen tum propter D. Th. tum propter rationem, quæ ipsum movit, scilicet ut commodius mysterium baptismatis Christi explicemus, hoc loco expedienda est. Primum igitur naturam, causas, effectusque hujus baptismi explicabimus: deinde cum Christi baptismate illud breviter conferemus.

SECTIO I.
An baptismus Joannis essentialiter constiterit ex aliqua materia, & forma.

QUoniam ex omnibus Evangeliis constat Joannem baptizasse, & in actis Apostolorũ sæpe etiã fit men-

tio

tio baptismatis Joannis, ideo suppono illud revera extitisse, & inquiro, quid fuerit? Potest autem ejus essentia dupliciter explicari. Primo per partes physicas, illis ve similis, materiam scilicet, & formam, vel per principia metaphysica, genus scilicet & differentiam: hoc posteriori modo explicabitur postea declarando, an ille baptismus sacramentum fuerit, quod nunc intelligi non potest, donec effectus, & institutio illius baptismatis intelligatur. Priori igitur modo nunc tractanda res est.

Materia remota baptismi Joannis aqua naturalis.

Principio igitur certa fide constat, quasi materiam remotam baptismatis Joannis fuisse aquam naturalem. Nam, ut constat Matth. 3. & Mar. 1. Joannes in Jordane baptizabat aqua ipsius fluminis, quæ naturalis erat, & Jo. 3. dicitur: *Erat Joannes in Ænon baptizans juxta Salim, quia aquæ multæ erant ibi.* Aquæ autem simpliciter dictæ naturales aquas significant. Unde Act. 1. dixit Christus: *Joannes quidem baptizavit aqua*, quod ipsemet Joannes testatus fuerat Matt. & Luc. 3. & Marc. ac Joan. 1. dicens. *Ego baptizo in aqua.* Secundo certum item est, quasi materiam proximam, vel essentiam illius baptismatis constitisse in ipso, ut nomen ipsum baptismi præsefert, & in his duobus absque ulla controversia habuit similitudinem ille baptismus cum baptismo a Christo instituto, & hoc sensu dixit Tertull. lib. de bapt. c. 4. *Nec quicquam refert inter eos, quos Joannes in Jordane, & Petrus in Tyberi tinxit*, scil. quoad similitudinem materiæ. Tractat enim ibi de similitudine, quæ est inter naturales aquas propter quam quælibet ad baptismum conficiendum sufficit. Difficultas ergo superest, an totus ritus, & essentia illius cæremoniæ posita fuerit in sola externa ablutione aquæ, vel illa sola fuerit materia, & aliquid aliud adjunctum per modum formæ.

Prima sententia affirmat, habuisse baptismum illum, eamdem formam, quam habet noster baptismus: ita necesse est sentiant hæretici, qui affirmant baptismum Joannis, & Christi omnino ejusdem rationis fuisse. Quem errorem Donatistis tribuit Aug. l. 2. contra literas Petiliani c. 32. quamquam Donatistæ revera non affirmabant Joannem baptizasse sub forma Trinitatis, ut ex August. constat. Unde necesse est eos negasse, hanc formam esse de essentia baptismi Christi, vel certe imperite secum pugnasse. Et in eodem errore versantur hujus temporis hæretici, ut referunt Canis. l. de S. Jo. c. 9. Et Bellar. l. 1. de sacram. bapt. c. 19.

Secunda sententia est, Joannem baptizasse sub aliqua forma, non quidem invocando Trinitatem, sed Christum venturum, ut, v. g. dicendo. *Ego te baptizo in nomine Christi venturi*, vel alio simil modo. Ita sentit D. Th. hic ar. 6. ad 5. ubi Caje. id supponit, ac sent. Idem tenet Magist. in 4. d. 2. & Bonav. ibi explicans literam Magist. Palud. q. 2. ar. 1. Mars. q. 2. ar. 2. Alens. 4. p. q. 9. mem. 3. ar. 1. Hug. Victor. l. 2. de sacr. p. 6. c. 6. Cui sententiæ videtur favere Hieron. circa illa verba Joel. 2. *Effundam de spiritu meo super omnem carnem*, ubi sic inquit, *Unde & in actibus Apostolorum, qui baptizati erant baptismate Joannis, in eum, qui venturus erat, hoc est in nomine Domini Jesu, quia responderunt Paulo interroganti, sed nec si sit Spiritus S. novimus: iterum baptizantur, imo verum baptisma accipiunt, quia sine Spiritu S. & mysterio Trinitatis quidquid in una vel altera persona accipitur, imperfectum est.* Ambr. item 1. de Sp. S. c. 7. *Joannes quidem in advenientis Jesu, non in suo baptizabat nomine, & ideo spiritum nesciebant* (loquitur de illis, de quib. est ser. Act. 19.) *quia nec baptismum in Christi nomine, sicut Joannes baptizare solebat, acceperant.* Denique Aug. in l. q. novi test. q. 29. dicit baptismum Joannis non fuisse *sine Salvatoris mentione*. Fundari potest hæc opinio in verbis Act. 19. *Joannes baptizavit baptismo pœnitentiæ populum dicens in eum, qui venturus esset post ipsum, ut crederent*, hoc est, in Jesu, ubi Beda in eadem est sententia. Tertia sententia negat, Joannem baptizasse sub aliqua forma verborum. Hanc tenent in 4. dist. 2. Dur. q. 3. Gabr. q. 2. Sotus q. 2. art. 1. Scotus vero q. 2. utramque censet probabilem. Fundamentum hujus sententiæ est, quia ea scriptura hoc non colligitur, & alioqui non erat necessaria hæc forma ad finem illius baptismatis.

Dico breviter primo certum esse, Joannem non baptizasse sub illa forma; *ego te baptizo in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti.* Hoc colligitur ex Actor. 19. ubi baptizati baptismo Joannis negāt se nomen Spiritus sancti audivisse; ergo signum est in illo baptismo non fuisse solitam fieri Trinitatis invocationem. Quod testimoniū esset evidens, si certum esset illis hominibus datum fuisse integrum baptismum Joannis, sed quia hoc Ambrosius supra negare visus est, ideo non videtur omnino concludere, quamquam (ut verum fatear) non video qua ratione, aut fundamento id negetur. Quia absolute ibi dicuntur illi homines baptizati baptismo Joannis, quod simpliciter non ita esset, nisi baptismum illum integrum accepissent. Deinde, idem Paulus, explicavit illis, quomodo Joannes baptizaret, ut eos doceret, qua ratione fieri poterat, ut baptizati essent Baptismo Joannis, & nihil de Spiritu S. audivissent: ergo supponit, potuisse illos accipere integrum, Joannis baptismum, sine Spiritus S. invocatione. Et ita intellexit hunc locum Hieron. loco supra citato, & idem indicat in ep. 150. ad Hedibiam q. 2. Præterea constat hæc veritas, quia Christus fuit, qui hanc formam instituit, ut constat ex verbis illis: *Baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus S.* Matth. ult. Ac merito, quia expressa fides Trinitatis non est omnibus publice prædicata, nisi per Christum & Apostolos, non per Joannem. Rursus (ut infra dicemus) baptismus Joannis non dabat Spiritum S. neque ergo necesse erat in illo invocari. Unde quod Joannes ipse dixit. *Ego vos baptizo in aqua, alius veniet qui fortior me est, ipse vos baptizabit in Spiritu S.* Exponi potest tum dando, tum etiam invocando Spiritum S. Unde apud Augustin. lib. 2. contra literas Petil. c. 32. habentur hæc verba; *Joannes dedit aquam sine nomine Trinitatis, sicut ipse professus est dicens, ego baptizo vos in aqua, &c.* Fateor tamen hæc verba esse Petiliani, non Augustini, cæterum quia Augustinus illa admittit, sententiam approbare visus est.

Baptismus Joannis non fuit sub ulla forma verborum.

Dico secundo, ex scripturis colligi non posse an Joannes baptizaverit sub certa forma verborum, nec ne: illis tamen, & rationi magis consentaneum videtur, Joannem in suo baptismo nulla forma usum fuisse. Prior pars constat, quia in Evangelio, ubi præcipue narratur hujus baptismi historia, nulla talis formæ fit mentio, neque etiam in loco illo Actuum, quia ibi non dicitur, Joannem baptizasse, *ut crederent in eum, qui venturus esset post ipsum.* Quorum verborum sensus apertus est Joannem docuisse, & monuisse eos, quos baptizabat, ut in Christum crederent, ex quo non fit, ut formam illam suo baptismati adhiberet, quia non est sermo de forma, sed de doctrina, ut late Chrys. hom. 10. in Matt. quamquam eo loco nihil dicat de prædicto Pauli testimonio, sed solum prædicationem, & baptismum Joannis explicet.

Posterior pars declaratur primo, quia ubique in Scriptura tantum dicitur Joannis baptisma fuisse in *aqua*, non est ergo unde asseramus fuisse etiam in verbo, seu habuisse formam aliquam. Deinde est conjectura, quia postquam Joannes aliquo tempore baptizavit, miserunt ad eum Pharisæi interrogantes, an esset Christus; ergo signum illum non fuisse solitū baptizare in nomine Christi venturi. Præterea, vel intelligitur baptizasse in nomine Christi venturi, solum eo sensu, quo Judæi credebant, Christum esse venturum, & hoc non est verisimile: tum qui Christus tunc non erat venturus hoc sensu; sed jam venerat, neque ad Joannis munus pertinebat prædicare hoc modo Christum venturum, sed præsentem; vel baptizabat in nomine Christi venturi, id est, quia jam jam manifestandus erat hominibus, & baptizaturus eos in spiritu. Quomodo intelligendum videtur, quod dicit Paulus prædicto loco, Joannem docuisse homines, ut crederent in eum, qui post ipsum venturus erat: at, si Joannes baptizasset hoc sensu explicato, ante baptismum exigeret ab hominibus fidem illius, in cujus nomine baptizandi erant, hoc autem non esse verisimile non obscure colligitur ex Marc. 3. & Luc. 7. Ad hæc est alia conjectura, quia si Joannes baptizaret sub illa forma, etiam Christum sub eadem baptizasset, consequens autem videtur absurdum. Dices, in Christo non servasse illam formam, ut respondent Paludanus & Marsilius. Sed contra, quia sequitur revera Christum non recepisse baptismum Joannis, sicut non recipit nunc Sacramentum Baptismi, qui abluitur sine forma. Deinde, cum ille baptismus fuerit potissimum institutus, ut esset occasio parandi viam Christo, ut ipse baptizaretur ad sanctificandas aquas, credendum est eo modo fuisse institutum, quo expediebat ut Christo commode applicaretur. Tandem in Sacramentis novæ legis,

formæ verborum institutæ sunt, quia sunt aptæ ad expressius significandos spirituales effectus gratiæ horum sacramentorum, & ad invocandam, seu applicandam virtutem Divinam, quæ in eis principaliter operatur: sed in baptismate Joannis non dabantur gratia, aut spirituales aliqui effectus (ut jam dicemus) nec virtus Divina specialiter in eo operabatur; ergo non fuerunt in eo verba necessaria: sicut neque in Sacramentis veteris legis adjungebantur verba propter eorum imperfectionem, & propter prædictam causam.

Baptismus Joannis in exteriore aquæ ablutione positus. Ultimo igitur ex iis concluditur, totam substantiam, & essentiam illius baptismi positam fuisse in exteriori aquæ ablutione. Patet tam ex dictis testimoniis Scripturæ, quam a sufficienti enumeratione, quæ exclusis verbis nihil aliud esse videtur, quod de necessitate, vel de essentia illius baptismi dici possit. Objectio. Dices, si ille baptismus tantum erat ablutio quædam exterior, nihil ergo habebat sacri, nihilque a communi, & vulgari ablutione differebat. Responsio. Respondetur negando consequentiam, nam illa cæremonia ex intentione, & speciali deputatione, seu impositione, & modo quo fiebat, habebat rationem quandam signi, & cæremoniæ sacræ. Baptizabat enim Joannes *baptismo pœnitentiæ in remissionem peccatorum.* Unde ille baptismus erat signum quoddam subjectionis, & humilitatis, quo homines sese peccatores profitebantur, & indigere interna ablutione, atque remissione peccatorum. Erat enim ille baptismus ad significandum perfectiorem baptismum Christi futurum: & ita licet materialiter non esset nisi ablutio aquæ: tamen in ratione talis cæremoniæ, & signi a communi ablutione differebat.

SECTIO II.

Utrum baptismus Joannis, ad dandam gratiam fuerit institutus, vel cujus rei gratia.

Explicata essentia & natura hujus baptismi, sequitur ut aperiamus causas ejus. Et quoniam intrinsecæ causæ cum rei substantia coincidunt, supersunt tantum extrinsecæ explicandæ, dicemus ergo primo de finali, quoniam hæc quodammodo prior est, & rei naturam maxime declarat, præsertim in rebus arte, seu usu hominum factis, simul vero dicemus de effectu, quoniam finis, & effectus in eamdem rem incidunt. Heretici ergo hujus temporis contendunt baptismum Joannis non minus contulisse gratiam, quam nostrum, qui sane consequenter videntur loqui. De nostro enim baptismo dicunt, non conferre gratiam nisi excitando fidem, quis autem neget etiam baptismum Joannis potuisse excitare fidem? Et hæc videtur esse antiquior hæresis Donatistarum, ut colligitur ex citato loco Aug. lib. 2. contra Petilianum cap. 23.

Dicendum vero est primo, baptismum Joannis non habuisse virtutem conferendi gratiam, neque ad hunc finem fuisse institutum. Baptismus Joannis non contulit gratiam. Hæc assertio est de fide, Et probatur primo ex Scriptura, Sanctorum expositionibus adjunctis. Nam Matt. & Luc. 3. Marc. & Jo. 1. differentiam cõstituit ipsemet Joannes inter suum, & Christi baptisma, dicens. *Ego baptizo vos in aqua, qui autem post me venturus est, ipse vos baptizabit in Spiritu S.* Quæ differentia ita sumenda necessario est, ut intelligatur baptismus Joannis non contulisse gratiã, & spiritum. Nam cum uterque baptismus Joannis, & Christi sint in aqua, certe cum inter eos constituitur differentia, & Joannis baptisma esse in aqua dicitur, necessario intelligendum est esse tantũ in aqua: baptismum antẽ Christi habere utrumque, aquam scilicet, & spiritum, ut dicitur Jo. 3. Unde eleganter Richar. Vict. tract. de baptis. Christ. *Joãnes baptizat in aqua solum, sicut homo, Jesus in aqua, & Spiritu S. sicut homo Deus. Baptizare in aqua, & spiritu est omne sorde peccati mundare, insuper gratiam infundere.* Idem docent Orig. ho. 8. in Jo. Cyr. lib. 1, in Jo. c. 26. & lib. 2. c. 57. Chrys. ho. 10. 55. & 12 in Matth. Ubi expresse dicit in Christi baptismo dari Spiritus S. gratiam: Joannis autem baptismũ hoc dono caruisse, & hom. 16. in Jo. id confirmat illis verbis, quæ dixerunt quidam baptizati baptismo Joannis A. 19. *Sed neque si Spiritus S. est, audivimus.* Idem ho. 40. in acta Apost. Nazian. orat. 39. in sancta lumina, prope finem dicit, baptismum Joannis non fuisse omnino similẽ Judæorum baptismatibus, quia ad pœnitentiam dabatur, neq; etiam fuisse æqualẽ baptismo Christi, quia spiritũ non dabat. Cujus sententiæ sensus esse videtur, Joannis baptismum non fuisse, vel solum signum, aut figuram futurorũ, sicut fuit transitus maris rubri, vel ad tollendos aliquos legales defectus, vel immunditias, sicut erant Judæorum lavacra, sed fuisse ad excitandos homines ad pœnitentiã, eosque ad Christi baptisma disponendos, & in hoc legalia baptismata superasse: fuisse tamen inferiorem baptismo Christi, quia gratiam ex opere operato non conferebat. Eodem modo Basil. loquitur hom. 13. & lib. 1. de baptis. non longe a princ. *Quantum discriminis est inter spiritum, & aquam, tantundem videlicet est inter eum qui baptizat in Spiritu S. & eum qui baptizat in aqua.* Unde Damasc. lib. 4. c. 10. propter hanc causam baptismum Joannis *rudimentarium*, appellat. Eamdem sententiam late docet Hieron. dial. contra Luciferianos, ubi contrariũ errorem vocat *dogma perversum*. Eamdem sententiam tradunt Ambr. præf. in Psal. 37. Greg. hom. 7. in Evang. August. frequenter contra Donatistas l. 2. contra literas Petiliani c. 32. & l. 3. c. 56. & l. de unico bapt. c. 7. & lib. 5. de Bapt. c. 9. & 10. & ep. 48. ad finem, & præterea in Enchirid. c. 49. & lib. quæst. novi testam. q. 29. optime Leo Pap. epist. 4. c. 6. Denique videtur hæc veritas definita in Concilio Trid. ses. 7. canon. 1. de baptismo, ubi anathemate ferit qui dixerit baptismum Joannis habuisse eamdem vim, quam habuit baptismus Christi. Nam licet posset aliquis tergiversari dicens, hinc solum colligi baptismum Joannis non contulisse tantam gratiam, vel eosdem spirituales effectus omnes, quos Christi baptismus, non vero nullum omnino contulisse, aut peccatum non remisisse. Quæ interpretatio, si nuda verba consideremus, non potest ex illis satis confutari: si tamen attendamus mentem Concilii, quæ non est alia, quam Scripturæ, & sanctorum, quibus nititur, intelligemus aperte non fuisse intentionem ejus comparare hæc baptismata in quantitate virtutis; sed in specie (ut ita dicam) quia unum habet vim conferendi gratiam, qua caruit aliud. Ratio vero seu congruentia est, quia Joannes neque erat author gratiæ, nec redemptor peccatorum, sed præcursor redemptoris; ergo neque oportuit, nec decuit, ut ante Christum institueret baptismum, quo gratiam daret, vel ex opere operato peccata remitteret, hoc enim ad illius munus non pertinuit: sed solum, ut sua prædicatione homines ad gratiam Christi suscipiendam præpararet. Et ideo de Christo dictum est. *Gratia & veritas per Jesum Christum facta est*, Joan. 1. de Joanne vero solum dicitur: *Praibis ante Dominum parare vias ejus.* Luc. 1. Hanc rationem attigit, & eleganter explicuit Tertul. lib. de bap. c. 10.

Dico secundo Joannis baptismus solum fuit institutus, ut Christi manifestationi, ac ostensioni deserviret, atque viam ac baptismum Christi pararet. Baptismus Joannis cur institutus. Ita docuit ipsemet Joannes illis verbis, *sed ut manifestetur in Israel, propterea veni ego in aqua baptizans.* Joann. 1. Quomodo autem baptismus ille ad manifestandum Christum contulerit, variis rationibus explicuit D. Th. hic art. 1. Nam in primis, sicut prædictum erat, venturum esse Messiam, ita de illo fuerat scriptum effusurum super homines aquam mundam, qua ab omnibus inquinamentis mundarentur, Ezech. 36. & aliis locis, quæ congerit eleganter Cyprian. ep. 63. & ideo, ut admonerentur homines, Messiam, ejusque baptismum jam jam adesse, decuit (ut Gregor. inquit hom. 7. in Evang.) ut sicut Joannes prædicatione sua, ita baptismo, homines ad Christum, & baptismum ejus excitaret. Deinde, in ipso baptismo Joannis manifestatus est Christus a Patre coram universa multitudine, quæ ad baptismum Joannis confluebat, & ipse Joannes commodius hoc modo potuit Christum prædicare omnibus, qui ad baptismum accedebant, ut Chrys. notavit hom. 16. in Joan. & latius hom. 10. in Matth. & Cyrill. in Joan. c. 26. & Aug. tract. 4. in Joan. qui alias rationes adducunt, quæ in D. Th. legi possunt. Solum notanda est alia, quam tetigit Aug. tractatu 5. in Joan. his verbis. *Quare missus est Joannes baptizans, quia oportebat baptizari Christum.* Quæ potest ad illam de manifestatione revocari, oportuit enim ut Christus in baptismo a Patre manifestaretur.

Superest vero hæreticorum objectio, quia Matt. 3. dicitur Joannes dedisse *Baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum.* Quæ verba explicans Basil. l. de bapt. excellentiam baptismi Joannis ex illis colligit, dicens: *Simul atque accesserat quis, & peccata sua, quantacumque & qualiacumque fuissent, confessus fuerat, in Jordanis fluminis baptizabatur, & confestim peccatorum remissionem accipiebat*: & Cyrillus Jeros. cat. 3. *Baptizabantur*, inquit,

quit,

quit, *ab illo confitentes peccata sua, primum ostendebant vulnera, deinde ille medicamenta ponebat, & credentes liberabat ab igne æterno;* & Aug. lib. 5. de bapt. c. 9. dicit, baptizare in aqua pœnitentiæ in remissionem peccatorum, nulli hominum nisi Joanni fuisse concessum; & in illo lib. q. novi testam. qui ejus nomine circumfertur, in q. 29. indicatur, baptismum Joannis remisisse peccata, quamvis gratiam non contulerit.

Respons.

Respondetur ad locum Matth. illum baptismum dictum esse *pœnitentiæ*, quia introductus est ad excitandos homines ad pœnitentiam, quam propterea Joannes cœpit prædicare, dicens, *pœnitentiam agite*.

Baptismus Joannis baptismus pœnitentiæ, cur dictus.

Et quia per pœnitentiam remittuntur peccata, dicitur etiam fuisse *in remissionem peccatorum*, non quam ipse per se daret, sed ad quam per pœnitentiam comparandam, homines excitaret. Unde eleganter Chrysologus ser. 137. *Erat*, inquit, *penes Joannem venia, sed non sine pœnitentia, erat remissio, sed luctibus comparata:* & infra; *Per baptismum Jo. purificabatur homo ad pœnitentiam, non promovebatur ad gratiam: at vero Christi baptisma sic regenerat, sic immutat, sic hominem reddit ex utero novum, ut præterita nesciat, &c.* Aug. ser. 27. de temp. *Prædicabat in deserto Joannes baptismum pœnitētiæ in remissionem peccatorum, non quo crimina commissa deleret, sed quo emendaret errantes. Nam remissio peccatorum Christi gratiæ servabatur.* Et hinc est, quod in Scriptura baptismus Christi sæpe dicitur *mundare, regenerare, & salvare*, ad Ephes. 5. ad Titum 3. nunquam vero hoc dicitur de baptismo Jo. Item quamvis ad baptismum Christi requiratur pœnitentia Act. 2. non tamen ipse appellatur *baptismus pœnitentiæ*, sicut baptismus Joan. Quia non est solum ad excitandos homines ad pœnitentiam, sicut erat ille, sed potius supponere debet pœnitentiam. Denique baptismo Christi tribuitur remissio peccatorū tanquam proximæ causæ, ut Act. 2. & aliis locis citatis: at vero Joannis baptisma solum media pœnitentia dicitur fuisse propter remissionem peccatorum. Et idem est sine dubio sensus Cyrill. & Basil. locis supra citatis. Augustinus vero expresse negat baptismum Joannis dedisse remissionem peccatorum, quin potius lib. 5. de baptism. c. 10. aliam expositionem illorum verborum Matth. indicat, quam supra tractavimus in comment. a. 1. D. Th. dicens, Joannem baptizasse *in remissionem peccatorum*, quia dando baptismum aquæ, prædicabat alium baptismum, in quo erant remittenda peccata, & hoc modo dicit Joannem, vel baptismum ejus dedisse remissionem peccatorum, non *in re*, sed *in spe*. Quod ex Gregor. & Beda ibidem retulimus.

SECTIO III.

Quando fuerit institutus, & datus baptismus Joannis, quamdiuque duraverit.

DUplex distingui solet causa efficiens sacramentorum, instituens, & ministrans, & utraque inquirenda est in baptismo Joannis. Quia licet proprie sacramentum non sit (ut infra dicam) modum tamen sacramentorum imitatur.

Baptismus Joannis a Deo.

Primo igitur de institutione Baptismi Joannis certum est, illum a Deo duxisse primam originem. Hoc constat ex Luca c. 3. dicente: *Factum est verbum Domini super Joannem Zachariæ filium in deserto, & venit in omnem regionem Jordanis prædicans baptismum pœnitentiæ.* Quibus verbis satis indicatur, hoc fuisse verbum Domini factum super Joannem, scilicet ut ad baptizandum, & baptismum prædicandum exiret. Quod clarius explicuit ipsemet Joannes dicens Jo. 1. *Qui misit me baptizare, ille mihi dixit, &c.* ex præcepto ergo Dei baptizavit; hoc ergo modo baptismus ille a Deo traxit originem. Nam qui Joanni dixit *Super quem videris spiritum descendentem, & manentem, hic est, qui baptizat in Spiritu S.* non fuit alius nisi Deus (fuit enim illa divina revelatio), idem ergo Deus illum ad baptizandum misit, ut recte exponit Cyril. lib. 2. in Jo. c. 2. & 3. dicens hæc dixisse Joannem, *ne sua sponte præcurrere videretur, qui non suæ voluntatis, sed divinæ dispensationis minister fuit.* Et August. lib. 4. de bap. c. 22. dicit, eumdem Dominum Joanni dedisse munus baptizandi, qui ab eodem baptizatus est, quod per communicationem tantum idiomatum intelligendum est (ut ipse diserte explicuit tract. 5. in Jo.) baptizatus enim fuit Dominus in humanitate; non est autem verisimile per humanitatem misisse Joannem ad baptizandum, sicut Apostolos postea misit, ut ex verbis Evangelii satis constat. Et confirmatur primo conclusio posita ex verbis Christi Matth. 21. ubi Christus interrogat: *Baptismus Joannis unde erat, e cælo, an ex hominibus?* quod ideo interrogavit, quia intelligebat Pharisæos non fore negaturos baptismum Joannis fuisse a cælo, & a Deo duxisse originem. Ex quo tanquam ex vero principio eos convincere volebat, quod male agerent non credentes Joanni, qui de ipso testimonium præbuerat, ut Chrys. & cæteri exponunt. Rursus confirmatur, quia non fuisset ausus Joannes propria authoritate novum, & inusitatum ritum introducere, quin potius ipsi etiam Judæi intelligebant id sine divino mandato, & authoritate non licuisse. Unde, cum Joannes negasset se esse Messiam, Eliam, aut Prophetam, ab eo sciscitantur. *Quid ergo baptizas, si tu non es Christus, neque Elias, neque Propheta?* Ac si dicerent; si non es Propheta, ergo non habes divinā revelationem, & mandatum baptizandi, quomodo ergo audes propria authoritate baptizare? Ipse autem Joannes respondit tacite, se non propria, sed divina authoritate baptizare quia plus erat, quam propheta, scilicet Præcursor Domini, unde inquit: *Ego vos baptizo in aqua, medius autem vestrum stetit, quem vos nescitis.*

Difficultas vero superest, utrum ille baptismus ita duxerit a Deo originem, ut ab illo fuerit immediate institutus, an solum quia ipse misit Joannem ad baptizandum, illi committens, ut suo arbitrio baptismum institueret. Hæretici enim hujus temporis priori modo explicant institutionem hujus baptismi, ut illum nostro baptismo similiorem efficiant. Nonnulli vero Catholici, ut ab illis omnino dissideant, docent, proximum institutorem hujus baptismi fuisse Joannem, cujus arbitrio, & voluntati ritus illius baptismi a Deo commissus est. Quod confirmant ex appellatione, quia in Scriptura ille baptismus frequenter vocatur *baptismus Joannis*; fuit ergo Joannes non minister solum, sed institutor illius baptismi, illa enim denominatio non solet ministris attribui. Hac enim ratione baptismus Christi nunquam appellatur baptismus Petri, aut Pauli. Quam differentiam inter baptismum Christi, & Joannis indicavit Aug. lib. 5. de bap. c. 13. & hanc sententiam tradit Bellarmin. lib. 2. de bap. c. 20. & Medina hic.

Baptismus Joannis a Deo institutus.

Nihilominus dico secundo, ritum hujus baptismi immediate esse a Deo institutum, & Joanni traditum. Hæc est expressa sententia D. Th. hic, art. 2. quem sequitur Sotus in 4. d. 2. q. 2. art. 1. Et in eamdem sententiam inclinat Canis. lib. de B. Joanne c. 7. Et satis probata videtur in commentario ar. D. Th. ex verbis illis Joannis: *Qui misit me baptizare in aqua*, ex iis enim habemus totum ritum illius baptismi: ergo Joannes non tantum in genere præceptum baptizandi, sed etiam in particulari accepit ritum quo baptizaturus esset, quia ille ritus (ut probatum est) non erat alius, nisi ut in aqua fieret baptismus. Et declaratur amplius, nam in ritu illius baptismi duo possunt spectari, alterum (ut ita dicam) positivum, alterum negativum. Positivum appello, quod fiebat per ablutionem naturalis aquæ, & quoad hoc negari non potest, fuisse in particulari ex institutione divina, ut verba citata videntur convincere. Negativum autem voco, quod non habuit alias essentiales cæremonias, neque aliquam formam, &c. Et quoad hoc contendere posset aliquis, quamvis Deus præscripserit Joanni, ut in aqua baptizaret, illius tamen arbitrio commisisse, ut modum, & ritum talis baptismi institueret, ut v. g. quod cum forma, vel sine illa fieret, vel alio ritu. Sed hoc mihi non probatur, & variis modis rejici potest. Primo quia de facto probabilius credimus, in illo baptismo non fuisse alium ritum præter ablutionem aquæ: ergo saltem de facto totus ille ritus non fuit alius, nisi quem Deus præscripsit; ergo gratis, & sine fundamento dicitur, fuisse liberum Joanni adjungere alium ritum, si voluisset. Deinde, quia Christus dicit Apostolis: *Baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus S.* non solum positive colligimus hunc ritum esse essentialem huic baptismo, sed etiam negative, nihil illi adjungi posse, quod essentiale sit; ergo si Deus præcise dixit Joanni, *baptiza in aqua*, non solum positive colligendum est, illum fuisse ritum essentialem, sed etiam negative nihil adjungi potuisse, quod esset essentiale. Unde licet fateremur, potuisse Joannem suo arbitrio adjungere aliquas cæremonias: non tamen propterea dicendum esset, eas esse potuisse de essentia illius baptismi. Et confirmatur,

matur, quia ubicumque in Scriptura dicitur Joannem baptizasse *in aqua*, intelligitur exclusive in sola aqua, ut supra notavimus; ergo si Deus præcise revelavit Joanni ut baptizaret in aqua, recte intelligitur, præscripsisse ritum illius baptismi in sola aqua. Et confirmatur præterea: quia aliàs potuisset Joannes instituere suum baptismum sub illa forma: *Ego te baptizo in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti*, quod non apparet verisimile. Sed dicunt aliqui hæc recte conjungere, illum baptismum datum esse Joanni ex instinctu Spiritus sancti, nihilominus Joannem illum ritum instituisse. Sed non video quomodo hæc cohæreant. Aliàs eodem modo possent dici sacramenta vetera instituta a Moyse. Quia licet ea acceperit ex revelatione divina: ipse tamen fuit primus eorum promulgator. Deinde quæro, quid sit baptismum institui a Deo, nisi quod Deus ipse tradat, & præcipiat ritum talis baptismi, quod enim tradat per hominem, non tollit, quin institutio divina sit. Quocirca si aliquando vocatur Joannes institutor illius baptismi, intelligendum est, quia fuit primus promulgator. Ita loquitur D. Th. 4. d. 2. q. 2. art. 1. Tandem conjectura alterius opinionis parum efficax est, eam enim dissolvit D. Th. hic art. 2. ad 1. dicens baptismum Joannis denominatum fuisse ab ipso Joanne. Quia cum spiritualem non conferret effectum, nihil in eo agebatur quod ipse non faceret, & ideo quamvis ipse non esset institutor illius baptismi, tamen quia in exequutione non solum erat minister, sed veluti causa principalis, ideo ab ipso Joanne denominabatur. Et nihil aliud significavit Augustinus citato loco, cum enim dicit Joanni datam esse potestatem baptizandi, non est sensus, illi datam esse potestatem instituendi baptismum: sed conferendi illum propria virtute, & per modum principalis causæ. Quo etiam sensu dixit Tertul. lib. de baptismo c. 10. *Joannis baptismum divinum fuisse, mandato tamen, non & potestate, quod & Joannem a Domino missum legimus in hoc munus, cæterum humana conditione*. Quibus verbis idem, quod D. Th. hic, docet, scilicet baptismũ illum fuisse divinum quoad ritum, & institutionem: non vero quoad effectum, ideoque *humanum* denominari, quod idem est, ac denominari baptismum Joannis. Addi etiam potest, sicut lex vetus dicta est *lex Moysi*, non quia ejus ille author fuerit (hoc enim sensu lex illa divina fuit, quia solum Deum habuit authorem) sed quia per Moysem primum est promulgata, & quia spiritum non dabat, neque alium effectum supernaturalem secundum se habebat: sic nimirum dici de baptismo Joan. posse.

Ex his dico tertio proximam causam illius baptismi effectivam fuisse sanctum Joannem. Hoc per se notum est ex Evangelio, & ex paulo ante dictis explicatum relinquitur, Joannem non tam fuisse ministrum, quam principalem causam illius baptismi, quamvis utroque modo denominari possit. Nam in genere causæ moralis dici potest minister Dei, quia missus ab illo ejusque jussu illud ministerium exercebat, tamen in genere causæ physicæ dici causa propria, & principalis potest, ut ex D. Th. hic colligitur. Quia quidquid erat in illa actione, vel effectu ejus, humana poterat virtute fieri.

Dubium.

Sed quæret aliquis, utrum Joannes solum per se ipsum baptizaverit, an vero etiam discipulis illud munus commiserit. Cum enim ille baptismus tantum fuerit quædam ablutio exterior, videtur verisimile potuisse facile per alios exerceri. Nihilominus Joannem solum per se ipsum baptizasse, est expressa sententia Cyril. lib. 2. in Joan. c. 57. & fortasse aliter fieri non potuisse, probabilius est. Et primum quidem colligi potest ex Joan. 3. & 4. nam in priori loco sic dicitur. *Erat autem & Joannes baptizans in Ænon juxta Salim, quia aquæ multæ erant illic, & veniebant, & baptizabantur, nondum enim missus fuerat Joannes in carcerem.* Ubi ponderanda est illa particula, *enim*, redditur enim causa, quod Joannes baptizaret, quia nondum erat missus in carcerem, ex quo colligitur non per discipulos, sed per seipsum baptizasse. Nam si per discipulos baptizasset, potuisset utique baptismus ejus durare etiam ipso conjecto in vincula. Unde in posteriori loco de Christo explicatur, quod non baptizaret ipse, sed discipuli ejus, quod de Joanne non dicitur, sed solum baptizasse. Denique hoc colligi potest ex illis verbis ejusdem Joannis: *Qui misit me baptizare, ille mihi dixit*, Jo. 1, soli ergo Joanni datum est præceptum baptizandi, nec legimus datam esse ei potestatem communicandi munus illud cum aliis hominibus. Præterea ex fine illius baptismi hoc colligi potest. Ordinabatur enim ad Christi manifestationem (ut diximus) & ad munus præcursoris pertinebat; sicut ergo Joannes non poterat per alios exercere munus præcursoris, ita neque baptizare. Quocirca quamvis ille baptismus esset tantum in aqua: tamen quatenus erat cæremonia quædam sacra, una ex circumstantiis illius erat, ut a Joanne solo ministraretur. Et hinc sumi potest alia ratio ob quam ille dictus est baptismus Joannis, quam significavit etiam August. lib. 5. de baptis. c. 13. & tract. 5. in Jon.

Responsio.

Joannes non per discipulos, sed per se ipsum baptizat.

Contra hoc vero objici potest, quia Act. 19. dicitur, cum Paulus pervenisset Ephesum, pervenisse ibi quosdam discipulos Joannis baptismate baptizatos, qui non videntur ab ipso Joanne potuisse immediate baptizari, cum ille nunquam Ephesi baptizaverit. Respondetur potius credendum illos fuisse Judæos aliquos, qui eo tempore, quo Joannes baptizabat, Jerosolymis inventi fuerant, & ab illo tunc fuisse baptizatos. Quod ipsemet Paulus sequentibus verbis indicavit, dicens: *Joannes baptizavit baptismo pœnitentiæ populum, &c.*

Ex quo ultimo colligitur, qua ratione baptismus ille durare non potuerit ultra vincula Joannis, & cum vita illius simul fuerit extinctus, ut late docet August. tract. 4. in Joann. Quia nimirum solo illius ministerio nitebatur: & sicut Joanni nullus successit in munere præcursoris, ita neque in ministerio baptizandi illo baptismo. Quod autem usque ad incarcerationem Joannis duraverit, in commentario art. 5. explicatum est,

SECTIO IV.

Utrum baptismus Joannis fuerit sacramentum veteris, aut novæ, aut alterius legis.

PRimo hæretici supra citati, qui hunc baptismum eumdem esse existimant cum baptismo Christi, consequenter dicent esse sacramentum novæ legis, non enim negant nostrum baptismum esse verum sacramentum. Quamquam fortasse Donatistæ non dicerent, illum baptismum, prout a Joanne inchoatum, pertinuisse ad novam legem, sed fuisse etiam ante illam. Heretici vero hujus temporis, qui dicunt Joannem inchoasse novam legem, consequenter dicunt, illum esse sacramentum novæ legis, ut referunt Lindan. lib. 4. Panopl. c. 19. Canis. lib. de B. Joanne, Bellarmin. lib. 1. de bap. c. 16. Et hi consequenter etiam docent, baptizatos baptismo Joannis non fuisse iterum baptismo Christi baptizandos. Sed horum hæreticorum nullum est fundamentum, ut ex hactenus tractatis de ritu, & effectu illius baptismi constare potest.

Secundo fuit multorum Catholicorum sententia, baptismum illum fuisse verum sacramentum specie, ac natura diversum a nostro baptismo, quia tam in ritu, quam in significatione, & efficacia ab illo differebat, distinctum etiam a sacramentis veteris legis, quia talis baptismi modus in tota illa lege non continebatur: simile tamen sacramentis veteribus, quia erat egenum elementum, quoniam gratiam non conferebat. Ita opinatus est Hugo Victorin. lib. 2. de sacram. p. 6. c. 6. Magister in 4. d. 2. quem ibi D. Th. q. 2. art. 1. q. 1. sequutus est, & Bonav. art. 2. q. 2. Duran. q. 3. Palu. q. 2. art. 2. Richar. art. 2. q. 1. Alexand. 4. p. q. 3. mem. 3. Marsil. q. 2. art. 2. Fundamentum est, quia ille baptismus erat quædam sancta cæremonia ordinata ad aliqualem hominum sanctificationem, & significans gratiam, & spiritualem ablutionem per Christum dandam; nihil ergo illi deerat ad veram rationem sacramenti, quin potius Marsilius existimat fuisse perfectius sacramentum, quam legalia, quia non solum significabat gratiam, sed etiam proxime ad illam disponebat,

Dicendum vero est primo, illum baptismum non fuisse sacramentum novæ legis. Hoc est de fide. Et probatur primo, quia sacramenta novæ legis tantum sunt septem a Christo instituta, ille autem baptismus nullum ex his sacramentis fuit, maxime enim fuisset baptismus Christi: quod dici non potest secundum fidem, ut ex dictis constat. Quia differebant, primo in ritu ex parte formæ, quæ rei essentiam constituit, Secundo in efficacia, ut ostensum est. Tertio consequenter in significatione, quia baptismus Christi significat gratiam præsentem, quæ per ipsum datur: baptismus autem Joannis, vel non significabat gratiam, vel non ut a se conferendam. Baptismus Joannis non fuit sacramentum novæ legis.

Quar-

Quarto in origine, quia noster baptismus institutus est a Christo Deo homine, ille autem a Deo, ut sic inspiratus est. Quinto hinc fit, ut ille baptismus non potuerit esse professio, neque omnino Sacramentum novæ legis, sicut est noster baptismus, quia neque fuit institutus ab authore hujus legis, ut sic, neque etiam tempore hujus legis. Nam antequam hæc esset inchoata, ille incepit, & extinctus est antequam illa fuerit tradita. Hinc fit tertio, quod per illum baptismum non imprimebatur character indelebilis, sicut imprimitur per nostrum. Quia per illum non regenerabantur homines, neque profitebantur aliquam legem, neque efficiebantur membra alicujus Ecclesiæ, nec denique fiebant capaces aliorum sacramentorum magis, quam antea essent. Et ita hæc est omnium Sanctorum Patrum sententia, quos late retulimus sect. 1. & 2. & omnium Theologorum, quos paulo ante citavi.

Joannis baptismo baptizati baptismo Christi tenebantur suscipere.

Ex quo inferunt omnes (uno excepto Magistro, qui in hoc graviter erravit) illum baptismum Joannis non fuisse ita ad salutem sufficientem, quin post institutum, & præceptum Christi baptismum obligati fuerint omnes ad suscipiendum illum, etiamsi baptismo Joannis essent baptizati, sicut D. Thomas hic docet art. ultim. & sine ulla dubitatione est de fide certum. Quod manifeste probatur primo ex illa historia Act. 19. Ubi baptizati baptismo Joannis jussi sunt iterum baptizari baptismo Christi, ut evidenter constat ex plano literæ contextu, & proprietate verborum, quæ hæretici hujus temporis variis modis conantur ad falsos, & metaphoricos sensus detorquere, tam improbabiliter, atque impudenter, ut supervacaneum censeam eos referre. Præsertim cum legi possint apud Canisium lib. sæpe citato c. 7. & Bellarminum lib. 1. de bap. c. 22. Prædicto autem modo intelligunt eam historiam Chrys. Beda, & omnes expositores. Innocentius Pap. ep. 22. c. 5. Orig. tom. 6. in Joannem Hier. Joelis 2. & Dialog. contr. Luciferianos Ambros. ad Galat. 3. Augu. lib. 2. contra literas Petiliani c. 37. & lib. 5 de bapt. c. 9. & 10. Unde tract. 5. in Joan. *Qui baptizati sunt a Joanne, non eis suffecit, baptizati sunt enim baptismo Christi, quia non baptismus Christi erat baptismus Joannis, qui receperunt baptismum Christi, baptismum Joannis non quærunt, qui acceperunt baptismum Joannis, baptismum Christi quæsierunt.* Et confirmatur, quia verisimile est aliquos ex Apostolis Christi fuisse baptizatos a Joanne, præsertim Andream, qui discipulus ejus fuerat: quin potius de omnibus, id affirmant Chrys. hom. 1. in Acta Apost. & Tertul. l. de baptis. c. 12. & tamen constat omnes Apostolos fuisse baptizatos baptismo Christi, ut videre licet in August. ep. 108. ad Seleucianum. Quin etiam est verisimile, multos ex iis Judæis, qui initio Apostolicæ prædicationis Jerosolymis convertebantur ad fidem Christi, fuisse ante a Joanne baptizatos. Dicit enim Marcus c. 1. quod *egrediebatur ad Joannem omnis Judææ regio, & Jerosolymitæ universi, & baptizabantur ab eo,* & tamen omnes sine discrimine, cum convertebantur, statim baptizabantur baptismo Christi, ut constat ex Actibus Apost. ubi c. 2. quærentibus Judæis a Petro & reliquis Apostolis: *Quid faciemus viri fratres?* respondit Petrus: *Pœnitentiam agite, & baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu Christi, &c.* Quibus verbis baptismum Christi proponit omnibus ut necessarium, quamquam dubitari non possit, quin multi ex illis essent baptismo Joannis abluti. Tandem simile argumentum sumi potest ex verbis Christi Matth. ultimo. *Baptizantes eos in nomine Patris & filii & Spiritus Sancti.* Ex quo præcepto sumenda est ratio a priori hujus veritatis, quia baptismus Christi omnibus hominibus est in præcepto, ut necessarius ad salutem: sed per solum baptismum Joannis non impletur hoc præceptum. Tum quia baptismus Joannis longe alius erat a baptismo Christi. Tum etiam quia ille baptismus non imprimebat characterem Christi; ergo. Quocirca sine fundamento distinxit Magister inter baptizatos baptismo Joannis. Nam si non habebant, inquit, notitiam Trinitatis seu Spiritus Sancti, indigebant baptismo Christi propter locum Act. 19. si autem jam habebant notitiam Trinitatis, non oportebat iterum baptizari. In quo graviter, & valde inconstanter lapsus est. Quia necessitas baptismi Christi non est propter notitiam Trinitatis comparandam (ad id enim satis est instructio, & doctrina) sed ex præcepto Christi oritur, quod non minus obligabat eos, qui fidem Trinitatis habebant, quam qui illius ignari erant. Item cum baptisma Christi non solum sit præceptum, sed etiam medium necessarium ad salutem, ejus necessitas etiam est propter effectum ejus, quem non dabat baptismus Joannis, etiamsi homines illum suscipientes, cognitione Trinitatis pollerent.

Joannis baptisma non necessarium.

Ex his ergo colligitur alia differentia inter baptismum Joannis, & nostrum, quod hic est ad salutem necessarius, non vero ille. Unde etiam fit, ut oportuerit hunc durare usque ad finem mundi, non tamen illum. Fit etiam, hunc universo mundo fuisse propositum & prædicatum: illum vero tantum uni regioni Judæorum. Denique hinc consequentes necessarium fuit, ut hic ministrari potuerit non solum a Christo, vel Apostolis, sed ab aliis etiam hominibus: illi vero satis fuit solius Joannis ministerium, quia solum pro illo brevi tempore institutus est.

Dubium.

Quæri vero hic obiter potest: an pro illo tempore, quo ille baptismus duravit, fuerit necessarius Judæis, non quidem necessitate medii, nam hoc modo satis ex dictis constat non fuisse necessarium, cum nihil contulerit necessarium ad salutem, sed necessitate saltem præcepti. Elias Cretensis super orat. 5. Nazian. §. *Idcirco Jesus baptismi aqua tingitur,* significat de hoc fuisse eo tempore Divinum præceptum, sicut erant alia legalia.

Respons.

Verius tamen contrarium apparet, & ideo dicendum est, neque hoc modo fuit necessarium, ut bene docuit Paludan. in 4. dist. 2. qu. 2. a. 2. Quia hujusmodi præceptum non continetur in præceptis legis novæ, nec veteris, ut per se notum est. Neque sine certa ratione, aut authoritate affirmandum est, cum ex voluntate Dei pendeat. Et confirmatur ex Luca 7. ubi sic dicitur: *Pharisæi, & legis periti consilium Dei spreverunt in semetipsos non baptizati ab eo:* fuit ergo ille baptismus in consilio, non sub præcepto. Unde statim, & inferius capite vigesimo, reprehendit Christus Pharisæos, quod Joanni fidem non adhiberent, quodque in eum essent blasphemi: quod autem baptizari ab eo noluerint, nunquam eos reprehendit tanquam alicujus præcepti transgressores; signum ergo est non fuisse in præcepto. Congruentia vero esse potest, quia ille baptismus non erat res adeo utilis, & necessaria, ut oporteret stricte mandari.

Baptismus Joannis in consilio Judæis fuit, non in præcepto.

Baptismus Joannis non fuit sacramentum legis antiquæ.

Dico secundo, baptismum illum non fuisse sacramentum legis veteris. Ita docent fere omnes Theologi relati, & referendi, & Justin. Martyr. q. 36. ad Orthodoxos: *Baptisma,* (inquit) *Joannis prævium erat legi gratiæ, & ideo supra legem erat,* id est, præter obligationem legis, vel etiam aliquo modo perfectior veteribus umbris, quia propinquius ad Christum disponebat. Et hoc modo dixit Naz. orat. 36. in sancta lumina, Joannem non baptizasse *Judaico more,* & Aug. lib. 5. de bap. c. 9. nulli hominum concessum esse ante Joannem illo baptismi genere baptizare. Quia non in aqua solum, sed ad pœnitentiam, & aliquo modo ad remissionem peccatorum comparandam dabatur, quod non habebant vetera baptismata. Ratio vero est, quia sacramenta legis veteris sunt illa, quæ in veteri lege continentur, & per Moysem a Deo data fuerunt. Unde etiam circumcisio, quæ non est ex Moyse, sed ex Patribus, a multis non censetur sacramentum veteris legis, quamquam de illa major quædam sit ratio. Quia licet non fuerit primum in illa lege data, fuit tamen veluti acceptata, & ejus præceptum in ea lege obligavit, & veluti janua ac fundamentum illius extitit: baptismus autem Joannis nullo modo contentus fuit sub lege veteri, nec per Moysem traditus, nec præceptus aut observatus. Unde ipsimet Judæi cum viderent illum ritum esse præter legem Moysis, interrogabant: *Quid ergo baptizas, si tu non es Christus?* Corrigendus ergo est Orig. lib. 5. in ad Rom. c. 6. ubi dicit, Christum fuisse baptizatum, *non eo baptismate quod in Christo est, sed eo quod in lege est.* Ubi baptismum Joannis vocat baptismum in lege. Et infra subdit: *Baptismus Joannis expletio erat veterum, non inchoatio novorum.* Sed re vera ille baptismus non fuit proprie in lege veteri, (ut ostensum est) potuit tamen hoc modo appellari, propter quandam similitudinem, quia erat baptismus inefficax, & in aqua solum.

Objectio.

Dices. Cur magis dicitur *expletio veterum, quam inchoatio novorum?* Quia sicut fuit quodammodo terminus legis veteris, ita fuit initium novæ, extrinsecus tamen utrique, quia ad neutram pertinuit.

Respons.

Respondetur. Quia durante lege veteri, & antequam nova promulgata esset, & institutus est, & cessavit.

Baptismus Joannis non fuit proprie sacramentum.

Dico tertio, baptismus Joannis non fuit proprie sacramentum. Ita D. Thom. hic art. 1. & Alber in 4. d. 2. art. 6. Sot. q. 2 art. 1. & recentiores omnes. Ratio tamen non ab omnibus efficax redditur. Prima esse solet, quia omnia sacramenta spectant ad veterem vel novam legem. Necesse enim est, sacramentum ad legem aliquam divinam pertinere, quia a solo Deo institui potest saltem secundum potentiam ordinariam: lex autem divina positiva nulla est præter veterem, aut novam. Baptismus autem Joannis non fuit sacramentum veteris legis, nec novæ. Quæ ratio efficax esset, si probaretur de ratione sacramenti esse, ut sub aliqua lege comprehendatur, quod prædicta ratione non fit, nec videtur necessarium: quia non est de ratione sacramenti, ut ejus usus præcipiatur, sicut multi de Confirmatione, & Extrema unctione putant. Et quia præceptum est quid extrinsecum, & posterius ratione Sacramenti.

Alia ratio est, quia ille baptismus non fuit per se institutus ad significandum, sed ad disponendos homines ad pœnitentiam. Verum hoc in primis videtur gratis dictum. Cur enim ille baptismus non fuit propter aliquam significationem, sicut alia sacramenta vetera? Deinde non posset ille baptismus deservire ad excitandos, & præparandos homines, nisi haberet aliquam significationem, quia non poterat excitare, nisi tanquam signum: sicut vox non posset hominem excitare, si non significaret. Denique omnes sancti dicunt, Joannem baptismo suo Christi baptismum prænunciasse. Et D. Thom. dixit fuisse sacramentale quoddam, quod intelligi absque ratione signi sacri non potest.

Tertia ergo ratio sit, quia de ratione sacramenti est, ut sit cæremonia stabilis ad sanctificandum hominem aliquo modo instituta, & gratiam sanctificantem modo practico significans. Quam definitionem nunc suppono, latius in materia de Sacramentis in genere explanandam: sed in hoc baptismo fere nihil horum reperitur, quia ille baptismus nec conferebat per se aliquam sanctificationem internam, & spiritualem, nec legalem, seu cæremonialem, quia non auferebat irregularitatem aliquam, ut immunditiam legalem: nullo ergo modo per se sanctificabat, sed solum excitabat homines, ut se peccatores recognoscerent, & aliquod humilitatis opus exercerent. Deinde non fuit ille baptismus cæremonia stabilis, quæ pro statu alicujus legis permaneret. Quo sane sensu intellecta prima ratio rejicienda non est. Quia licet de ratione sacramenti non sit, ut singulis sit in præcepto: est tamen, ut permanentem habeat institutionem, atque ut hoc modo ad aliquam legem, seu statutum alicujus legis pertineat. At Baptismus Joannis non fuit institutus, ut cum aliqua lege duraret, sed solum ut præambulum quoddam, & dispositio remota ad introductionem legis novæ. Rursus non videtur ille baptismus habuisse practicam significationem gratiæ, quæ per illum baptismum, tanquam per signum quoddam practicum promitteretur, sed primo, & per se introductus fuit, ad excitandos homines ad pœnitentiam, & humilitatem, & hinc quasi ex naturali similitudine habuit, ut aliqualiter Baptismum Christi futurum significaret eo modo, quo unus actus virtutis ex natura rei significat alium similem, vel actus exterior interiorem. Et hoc modo admitti etiã potest secunda ratio supra tacta. Non ergo fuit ille baptismus Sacramentum.

Dubium. Respons. Baptismus Joannis quid.

Quod si inquiras, quid tandem sit, Justinus q. 37. vocat illum *præludium*, seu *proœmium evangelicæ gratiæ*. Rabbanus lib. 2. de inst. cleric. c. 26. vocat: *Veluti catechismum ad Baptismum Christi*. Indicat etiam Hieron. Mar. 1. Cyr. 2. in Joan. c. 57. appellat: *Introductorium ad perfectionem*. D. Th. art. 1. vocat *quasi quoddam sacramentale disponens ad Baptismum Christi*. Denique (ut sæpe dixi) solum fuit cæremonia quædam externa ad provocandos homines ad virtutem, quod non satis est ad rationem Sacramenti, nisi latissime ea voce uti velimus.

QUÆSTIO XXXIX.

De baptizatione Christi, in octo articulos divisa.

DEinde considerandum est de baptizatione Christi. Et circa hoc quæruntur octo.

Primo, utrum debuerit baptizari. Secundo, utrum debuerit baptizari baptismo Joannis. Tertio, de tempore baptismi. Quarto, de loco. Quinto, de his quæ ei sunt cœli aperti. Sexto, de Spiritu Sancto apparente in specie columba. Septimo, utrum illa columba fuerit verum animal. Octavo, de voce paternæ testimonii.

ARTICULUS I.

Utrum fuerit conveniens Christum baptizari.

AD primum sic proceditur. Videtur, quod non fuerit conveniens Christum baptizari. Baptizari enim est ablui. Sed Christo non convenit ablui, in quo nulla fuit impuritas. Ergo videtur quod Christum non decuerit baptizari. 3. 4. d. 2. q. 2. a. 3. q. 3. & q. 1. 0. 1. corp. & Matt. 3. col. 39. op. 60. c. 9.

2 Præterea. Christus circumcisionem suscepit, ut impleret legem. Sed Baptismus non pertinebat ad legem. Ergo non debebat baptizari.

3 Præterea. Primum movens in quolibet genere est immobile secundum illum motum: sicut cœlum quod est primum alterans, non est alterabile. Sed Christus est primum baptizans, secundum illud Joannis 1. Super quem videris Spiritum descendentem, & manentem, hic est qui baptizat. Ergo ipsum non decuit baptizari.

Sed contra est, quod dicitur Matt. 3. quod venit Jesus a Galilæa in Jordanem ad Joannem, ut baptizaretur ab eo.

Respondeo dicendum, quod conveniens fuit, Christum baptizari. Primo quidem, quia ut Ambros. dicit super Lucam: Baptizatus est Dominus, non mundari volens, sed mundare aquas, ut abluta carnem Christi, quæ peccatum non cognovit, baptismatis vim haberent: & ut sanctificatas aquas relinqueret postmodum baptizandis, sicut Chrysost. dicit super Matth. Secundo, quia sicut Chrysost. dicit super Matth. quamvis ipse non esset peccator, tamen naturam suscepit peccatricem, & similitudinem carnis peccati propterea, etsi pro se baptismate non indigebat, tamen in aliis, carnalis natura opus habebat. Et sicut Greg. Nazian. dicit; Baptizatus est Christus, ut totum veteranum Adam immergat aqua. Tertio baptizari voluit, sicut Aug. dicit in serm. de Epiphania: quia voluit facere quod faciendum omnibus imperavit. Et hoc est quod ipse dicit: Sic decet nos implere omnem justitiam. Ut enim Ambros. dixit super Luc. Hæc est justitia, ut quod alterum facere velis, prior ipse incipias, & tuo alios horteris exemplo. Lib. 2. in Luc. c. ult. in prin. tom. 5. Hom. 4. in oper. imperfecto non remote a princ. to. 6. In orat. in Sancta Lumina a med. to. 5. Lib. 2. in Luc. ant. a med. to. 5.

Ad 1. ergo dicendum, quod Christus non fuit baptizatus, ut ablueretur, sed ut ablueret, sicut dictum est. In corp.

Ad 2. dicendum, quod Christus non solum debebat implere ea, quæ erant veteris legis, sed etiam inchoare ea, quæ sunt novæ legis. Et ideo non solum voluit circumcidi, sed etiam baptizari.

Ad 3. dicendum, quod Christus est primum baptizans spiritualiter: & sic non est baptizatus, sed solum in aqua.

Titulus hujus art. generatim de baptismo intelligendus est, abstrahendo a baptismo Christi, vel Joannis. Nam in art. sequ. inquirit D. Thomas, qua specie baptismi oportuerit baptizari Christum. Et ideo ut rationes, propter quas id fuit expediens, melius explicemus, commodius erit utrumque simul Articulum interpretari.

ARTICULUS II.

Utrum Christus baptismo Joannis debuerit baptizari.

AD secundum sic proceditur. Videtur, quod Christus non debuerit baptizari baptismo Joannis. Baptismus enim Joannis fuit baptismus pœnitentiæ. Sed pœnitentia Christo non convenit, quia nullum habuit peccatum. Ergo videtur, quod non debuerit baptizari baptismo Joannis.

2 Præterea. Baptismus Joannis, sicut dicit Chrysost. medium fuit inter baptismum Judæorum, & Christi baptismum. Sed medium sapit naturam extremorum. Cum ergo Christus non fuerit baptizatus baptismate legali, nec etiam baptismate suo videtur, quod pari ratione baptismate Joannis baptizari non debuerit. Hom. 12. in Matt. non longe a med. tom.

3 Præterea. Omne quod in rebus humanis est optimum, debet attribui Christo. Sed baptismus Joannis non tenet supremum locum inter baptismata. Ergo non convenit Christum baptizari baptismo Joannis.

Sed contra est, quod dicitur Matth. 3. quod venit Jesus in Jordanem, ut baptizaretur a Joanne.

Re-

Tract. 13. in Joan. aliquantulum a prin. co. 9.

Respondeo dicendum, quod sicut dicit Aug. super Joan. baptizatus Dominus baptizabat, non eo baptismate, quo baptizatus est. Unde cum ipse baptizaret baptismo proprio, consequens est, quod non fuerit baptizatus suo baptismate, sed baptismate Joannis. Et hoc fuit conveniens, primo quidem propter conditionem baptismi Joannis, qui non baptizavit in Spiritu, sed solum in aqua: Christus autem spirituali baptismate non indigebat, qui a principio suae conceptionis gratia Spiritus Sancti repletus fuit, ut patet ex dictis, & haec est ratio Chrysost. Secundo, ut Beda dicit, baptizatus est baptismo Joannis, ut baptismo suo baptismum Joannis comprobaret. Tertio, sicut Greg. Nazian. dicit: Accedit Christus ad baptismum Joannis, sanctificaturus baptismum.

Beda Mar. c. 1. circa prin. c. 4. com. 1. Nazian. in ora. in sanct. lumina a med. ant. prae. Cajetan.

Ad 1. ergo dicendum, quod sicut supra dictum est, Christus baptizari voluit, ut nos suo exemplo induceret ad baptismum. Et ideo ad hoc, quod esset efficacior ejus inductio, voluit baptizari baptismo, quo manifeste non indigebat, ut homines ad baptismum accederent, quo indigebant. Unde Ambrosius dicit super Luc. Nemo refugiat lavacrum gratiae, quando Christus lavacrum poenitentiae non refugit.

lib. 2. in Luc. c. ult. a med. to. 5.

Ad 2. dicendum, quod baptismus Judaeorum in lege praeceptus, erat solum figuralis: baptismus autem Joannis aliqualiter erat realis, in quantum inducebat homines ad abstinendum a peccatis: baptismus autem Christi habet efficaciam mundandi a peccato, & gratiam conferendi. Christus autem neque indigebat percipere remissionem peccatorum, quae in eo non erant: neque recipere gratiam qua plenus erat: similiter etiam cum ipse sit veritas, non competebat ei, id quod in sola figura gerebatur. Et ideo magis congruum fuit, quod baptizaretur baptismo medio, quam aliquo extremorum.

Ad 3. dicendum, quod baptismus est quoddam spirituale remedium. Quanto autem aliquid est magis perfectum, tanto minori remedio indiget. Unde ex hoc ipso, quod Christus est maxime perfectus, conveniens fuit, quod non baptizaretur perfectissimo baptismo: sicut ille, qui est sanus, non indiget efficaci medicina.

COMMENTARIUS.

QUamvis D. Thomas simplicem, seu affirmativam tantum quaestionem proponat, mens tamen ipsius fuit exclusivam tractare quaestionem an scilicet debuerit solo baptismate Joannis baptizari. Unde ea his duobus articulis tres assertiones colligi possunt.

Prima est, conveniens fuit Christum baptizari baptismate Joannis. In qua alia generalis conclusio continetur, scilicet fuisse conveniens aliquo baptismo baptizari. Hujus assertionis varias adducit rationes D. Thom. Prima, ut suo baptismo mundaret, & sanctificaret aquas, vimque regenerandi illis conferret. Haec est 1. in 1. art. & 3. in 2. quam eisdem fere terminis habent Gregor. Nazian. orat. in sancta lumina, quae est 39. Hilarius canone 2. in Matt. Chrysost. hom. 10. in Matth. Ambr. ser. 4. Epiphan. & lib. 2. in Luc. c. ult. Hieronym. Mat. 3. Aug. ser. 1. Epiphan. & ser. 1. dominicae infra Oct. Epiph. & ser. 2. addit. *Ut novi baptismatis constitueret sacramentum.* Ubi indicat, Christum recipiendo baptismum Joannis, instituisse suum. Quia (ut suo loco latius dicendum) tunc veluti destinavit aquas ad sacramentale ministerium. Et eodem modo intelligendum est *sanctificasse illas*, aut dedisse eis virtutem, non imprimendo qualitatem aliquam, sed per extrinsecam denominationem, seu deputationem. Eodem modo explicanda est illa vox *mundaret*, quae metaphorice hic usurpatur, eamque magis explicans Aug. lib. 3. de mirabil. script. c. 5. *Ad baptismum* (inquit) *descendit, ut aquas, quas in delicto Adae Deus non maledixerat, terra tamen, qua continebatur, maledictione infectas purgaret.*

Baptismo Joannis baptizari cur Christus debuit.

Secunda ratio in primo art. est, ut suo baptismo nobis proficeret: ipse enim baptismate non indigebat, quod Nazian. sup. dixit, quem Damascen. imitatur lib. 4. c. 10. *ut veterem Adam in aquis sepeliret*, quod potest exponi, vel secundum repraesentationem, quia illo baptismate significatum est, totam humanam naturam in Christo, & per Christum a peccatis abluendam: vel secundum valorem, & meritum, quia per illum humilitatis actum, meruit Christus, ut hominis peccatum deleretur, in aquisque sepeliretur. Vel secundum institutionem, quia suo baptismate dedit Christus aquis virtutem ad lavandum, atque mundandum veterem Adam. Et hoc ultimo sensu haec ratio prima coincidit.

Tertia ratio in primo art. est. Quia decuit Christus prius exequi quod faciendum omnibus imperabat. Quam rationem refert D. Th. ex Aug. ser. de epiph. Nam in primo sic ait: *Quod facere nos voluit, prior ipse fecit*; videtur tamen difficilis, quia si quid probat, illud est, oportuisse scilicet baptizari Christum suo baptismo, non Joannis, quia non hunc, sed illum praecepit. Hanc vero difficultatem veluti explicans August. tra. 5. in Jo. sic ait: *Authoritatem dare baptismo suo hinc dignatus est, ut cognoscerent servi sui, quanta alacritate deberent currere ad baptismum Domini, quando ipse dignatus est, accipere baptismum servi*, & infra; *accipiens ut, quod inferius erat ab inferiori ad id, quod superius erat, hortaretur inferiorem*; similia habet lib. 4. de baptis. c. 22. & lib. 3. de mirabilibus Script. c. 3. & eodem modo dicit Ambros. lib. 2. in Luc. propone finem. *Quid enim tam divinum ad populos provocandos, quam ut nemo refugiat lavacrum gratiae, quando Christus lavacrum poenitentiae non refugit: nemo se dicat exortem esse peccati, quando Christus venit ad remedium peccatorum.* Ad hunc etiam modum accipiendum est, quod ait Nazian. orat. 40. tres scilicet esse hominis nativitates, per generationem, per baptismum, per resurrectionem, quas Christus honoravit nascendo, resurgendo, & baptismum recipiendo. Hoc enim necesse est intelligi de baptismo secundum externam ablutionem, non vero secundum propriam rationem, & ritum nostri baptismi. Et eodem modo exponenda sunt verba August. l. qu. novi Testam q. 49. *Dignum erat, ut ipse exemplo esset futuris filiis Dei, qui per baptismum filios Dei fieri debebat, & qui credentibus Spiritum sanctum a Deo dari promittebat, debuit istud in semetipso visibiliter demonstrare.* Et infra; *Hominis causam suscipiens, & per regenerationem filios Dei fieri docens baptizari debuit, ut in se hoc ostenderet ratum.*

Quarta ratio ex art. 2. est, Christum fuisse baptizatum, ut Joannis baptismum comprobaret, sicut circumcisus est, ut circumcisionem bonam esse exemplo suo ostenderet. Quam rationem attigit Chrys. hom. 4. Impert. & Beda Mar. 1. & explicari amplius potest. Nam cum Christus esset statim baptismum suum instituturus, ne videretur baptismum Joannis, tanquam malum abjicere, alium loco ejus introducendo, decuit illum prius accipere.

Quinta ratio adjungi potest ea August. in Enchir. cap. 49. dicente: *In qua voluit baptizari a Joanne, non ut iniquitas ejus dilueretur, sed ut magna commendaretur humilitas*; & ser. 63. de verbis Dom. *Hoc fecit ad humilitatis exemplum, in ipsa quippe humilitate ostendit impleri justitiam.* Alludens ad verba Christi Mat. 3. *Sine modo, sic enim decet nos implere omnē justitiā.* Similia habet tract. 5. & 13. in Jo. & l. 4. de bapt. c. 22. & Bern. ser. 4. de Epiph.

Sexta, quae praecedentem magis explicat, sumitur ex Nazian. orat. 39. dicente; *Christus baptizatus est ante suae praedicationis initium, ne ea res nobis documento esset, purgationem, animique submissionem prius adhibendam esse, nec concionandi provinciam ante suscipi debere, quam ad spiritualis, & corporeae aetatis perfectionem ventum fuerit.* Septima addi potest ea eodem Nazian. ibi, baptizatum esse Christum, *ut suum baptizatorem sanctificaret*, id est, ut ampliori sanctitate illuminaret. Octava adjungi potest ea Aug. lib. 3. de mirabilib. scripturae c. 5. ubi inquit, Christum esse baptizatum, ut se daemoni occultaret existimanti illum ad baptismum accessisse tanquam lavacri, & purgationis indigum. Dices id non potuisse fieri sine mendacio, quia illud erat signum peccatoris, & indigentis poenitentia. Respondetur saepe in superioribus expeditam esse objectionem similem. Nam opera, quae per se bona sunt, fieri possunt propter suam honestatem sine animo significandi aliquid falsum, quamvis futurum forte sit, ut alii occasionem deceptionis inde accipiant. Addi vero potest, Christum propter se non indiguisse poenitentia: tamē propter nos debuisse satisfacere, & humilitatis opera exercere, & hoc potuisse illo facto significari.

Objectio.

Respons.

Secunda assertio D. Th. est, non oportuisse Christum baptizari suo baptismate. Quam conclusionem notandam censeo propter hujus temporis haereticos. Qui ea potissimum ratione probant, Joannis baptismum eumdem fuisse cum baptismo Christi, quoniam Christus solo uno baptismo baptizatus fuit, constat autem illum fuisse baptismum Joannis. Decuit autem (inquiunt) ut suum baptismum ipse reciperet. Tum propter magnum fidelium

Christum suo baptizari baptismate non decuit.

sola-

solatium. Tum etiam, quia per baptismum efficimur unum corpus (ut dicitur 1. ad Cor. 12.) D. Th. igitur veluti his hæreticis occurrens negat, decuisse Christum proprium baptisma suscipere: cujus rei nonnullas reddit rationes. Primam insinuat art. 1. ad 3. *Quia Christus fuit primum baptizans spiritualiter*; ac si diceret, Christum esse principium nostri baptismi in superiori ordine existens, & ideo ad hoc significandum decuisse, ut ipse non subderetur baptismo, quod instituebat. Quæ ratio explicanda est ex iis, quæ tradit D. Th. supra q. 63. art. 5. & 6. ubi probat, in Christo non esse characterem, quia in eo est plenitudo potestatis, & sacerdotii, cujus character solum est participatio quædam. Sic enim in præsenti, cum per baptismum Christi imprimatur character baptismalis, qui est proprium inferiorum militum insigne, non oportuit illo insigniri supremum ducem. Secunda ratio ex 2. art. est, quia baptismus Christi est non tantum *in aqua*, sed etiam *in spiritu* (est enim regeneratio spiritualis): ne igitur videretur Christus indigere tali regeneratione, non oportuit illum baptismum suscipere. Quæ ratio non habuit locum in baptismo Joannis, qui tantum erat *in aqua*. Tertia ratio ex solut. ad 2. & 3. in eodem artic. est quia baptismus Christi est spirituale remedium: Christus autem, cum esset perfectissimus, remedio non indiguit. Ut hoc igitur significaretur, non oportuit suo lavari baptismate. De qua re commode dicemus infra in fine totius quæstion. disputat. 27. sectione 3.

Baptismo legali Christum baptizari cur non decuit.

Tertia assertio D. Th. est, non oportuisse Christum baptizari aliquo baptismo legali, seu veteris legis. Hanc habet art. 2. ad 2. & solum eam probat, quia ille baptismus erat tantum figura: cum autem Christus esset veritas, non competebat ei (inquit) quod in sola figura gerebatur. Quæ ratio videtur nimium probare, alioquin neque circumcisionem debuisset Christus assumere, neque alias cæremonias legales exercere, quia *omnia in figura contingebant illis*. Quocirca hæc ratio D. Th. solum probat in illis baptismatibus veteribus secundum se consideratis non fuisse sufficientem rationem, propter quam eis Christus uteretur, & ideo, cum in illis non inveniatur peculiaris ratio, quæ in circumcisione, & aliis similibus reperta est, verisimile esse Christum non fuisse illis usum. Addo præterea baptismata illa legalia non potuisse ab omnibus proprio arbitrio exerceri, sed ad aliquam purificationem ab immunditiis legalibus. Quia ergo Christus nulla purificatione indiguit, neque immunditiam legalē contraxit, idcirco necesse non fuit, illis baptismatib. uti.

ARTICULUS III.

Utrum Christus convenienti tempore fuerit baptizatus.

In 4. d. 4. q. 3. a. 1. q. 2. 3. & d. 44. in expos. textus.

AD tertium sic proceditur. Videtur, quod non convenienti tempore Christus fuerit baptizatus. Ad hoc enim Christus baptizatus est, ut suo exemplo alios ad baptismum provocaret. Sed fideles Christi laudabiliter baptizantur, non solum ante trigesimum annum, sed in infantili ætate. Ergo videtur, quod Christus non debuerit baptizari in ætate triginta annorum.

2 Præterea Christus non legitur docuisse, vel miracula fecisse ante baptismum. Sed utilius fuisset mundo, si priori tempore docuisset, incipiens a vicesimo anno, vel etiam prius. Ergo videtur, quod Christus, qui pro utilitate hominum venerat, ante trigesimum annum debuerit baptizari.

3 Præterea Judicium sapientiæ divinitus infusæ, maxime debuit manifestari in Christo. Est autem manifestatum in Daniele tempore suæ pueritiæ: secundum illud Daniel. 13. Suscitavit Dominus spiritum pueri junioris, cujus nomen Daniel; ergo multo magis Christus in sua pueritia debuit baptizari, & docere.

4 Præterea. Baptismus Joannis ordinatur ad baptismum Christi, sicut ad finem. Sed finis est prior in intentione, & posterior in executione; ergo vel Christus debuit primus a Joanne baptizari, vel ultimus.

Sed contra est, quod dicitur Luc. 3. Factum est, cum baptizaretur omnis populus, & Jesu baptizato, & orante: & infra. Et ipse Jesus erat incipiens quasi annorum 30.

Respondeo dicendum, quod Christus convenienter fuit in 30. anno baptizatus. Primo quidem, quia Christus baptizabatur quasi tunc incipiens docere, & prædicare. Ad quod requiritur perfecta ætas: qualis est 30. annorum. Unde legitur Genes. 41. quod 30. annorum erat Joseph, quando accepit regimen Ægypti. Similiter etiam 2. Reg. legitur de David, quod 30. annorum erat, cum regnare cœpisset. Ezechiel etiam in 30. anno cœpit prophetizare, ut habetur Ezech. 1. Secundo, quia sicut Chrysost. dicit super Matth. futurum erat, ut post baptismum Christi lex cessare inciperet. Et ideo hac ætate Christus ad baptismū venit, quæ potest omnia peccata suscipere, ut lege servata nullus dicat, quod ideo eam solvit, quia implere non potuit. Tertio, quia per hoc, quod Christus in ætate perfecta baptizatur, datur intelligi, quod baptismus parit viros perfectos, secundum illud Ephes. 4. donec occurramus omnes in unitatem fidei, & agnitionis filii Dei, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi. Unde & ipsa proprietas numeri ad hoc pertinere videtur: consurgit enim trigenarius numerus ex ductu ternarii in denarium. Per ternarium autem intelligitur fides Trinitatis, per denarium autem impletio mandatorum legis, & in his duobus perfectio vitæ Christianæ consistit.

Hom. 10. non longe a princip. tom. 2.

Ad 1. ergo dicendum, quod sicut Gregor. Nazianz. dicit, Christus non est baptizatus, quasi indigeret purgatione, nec quod aliquod illi immineret periculum differendo baptismum, sed cuivis alii non in parvum redūdat periculum, si exeat ex hac vita non indutus veste incorruptionis, scilicet gratia. Et licet bonum sit post baptismum baptismi munditiam custodire, potius tamen est (ut ipse dicit) interdum paulisper maculari, quam gratia omnino carere.

In orat. in Epiphan. Lumina post med.

Eodem loco.

Ad 2. dicendum, quod utilitas, quæ a Christo provenit hominibus, præcipue est per fidem, & humilitatem, ad quorum utrumque valet, quod Christus in pueritia, vel adolescentia non cœpit docere, sed in perfecta ætate: ad fidem quidem, quia per hoc apparet in eo vera natura humanitatis, quod per temporum incrementa corporaliter profecit: & ne hujusmodi profectus putaretur esse phantasticus, noluit sapientiam suam, vel virtutem manifestare ante perfectam corporis ætatem; ad humilitatem vero, ne ante perfectam ætatem aliquis præsumptuose prælationis gradum, & docendi officium assumat.

Ad 3. dicendum, quod Christus proponebatur hominibus in exemplum omnium, & ideo oportuit in eo ostendi id, quod competit omnibus secundum legem communem: ut scil. in ætate perfecta doceret. Sed sicut Greg. Nazianz. dicit, non est lex communis, quod raro contingit, sicut nec una hirundo ver facit. Aliquibus enim ex quadam speciali dispensatione secundum Divinæ sapientiæ ordinem, & rationem, concessum est præter legem communem, ut ante perfectam ætatem officium vel præsidendi, vel docendi haberent: sicut Salomon, Daniel, & Hieremias.

Loco cit. ad arg. 1.

Ad 4. dicendum, quod Christus nec primus, nec ultimus debuit a Joanne baptizari: quia ut Chrysost. dicit super Matth. Christus ad hoc baptizabatur, ut confirmaret prædicationem, & baptismum Joannis: & ut testimonium acciperet a Joanne. Non autem creditum fuisset testimonio Joannis, nisi postquam fuerunt multi baptizati ab ipso. Et ideo non debuit primus a Joanne baptizari. Similiter etiam nec ultimus: quia (sicut ipse ibidem subdit) sicut lux Solis non expectat occasum Luciferi: sed eo procedente egreditur, & suo lumine obscurat illius candorem: sic & Christus non expectavit, ut cursum suum Joannes impleret, sed adhuc eo docente, & baptizante, apparuit.

Hom. 4. in opere imperf. circa princ. illius tom. 2.

ARTICULUS IV.

Utrum Christus debuerit in Jordane baptizari.

AD quartum sic proceditur. Videtur, quod Christus non debuerit baptizari in Jordane. Veritas enim debet respondere figuræ. Sed figura baptismi præcessit in transitu maris Rubri, ubi Ægyptii sunt submersi, sicut peccata delentur in baptismo. Ergo videtur, quod Christus magis debuerit baptizari in mari Rubro, quam in flumine Jordanis.

217. Matt. 3. in 4. fin.

2 Præterea. Jordanis interpretatur descensus. Sed per baptismum aliquis ascendit magis, quam descendat, unde etiam Matth. 3. dicitur, quod baptizatus Jesus confestim ascendit de aqua. Ergo videtur inconveniens fuisse, quod Christus in Jordane baptizaretur.

3 Præterea. Transeuntibus filiis Israel, aqua Jordanis conversa sunt retrorsum, ut legitur Josu. 4. & sicut etiam in Psal. 113. dicitur. Sed illi, qui baptizantur, non retrorsum, sed in antea progrediuntur. Non ergo

fuit

fuit conveniens, quod Christus in Jordane baptizaretur.

Sed contra est, quod dicitur Marc. 1. quod baptizatus est Jesus a Joanne in Jordane.

Respondeo dicendum, quod fluvius Jordanis fuit, per quem filii Israel in terram promissionis intraverunt. Hoc autem habet baptismus Christi speciale præ omnibus baptismatibus, quod introducit in regnum Dei, quod per terram promissionis significatur. Unde dicitur Jo. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu S. non potest introire in regnum Dei. Ad quod etiam pertinet, quod Helias divisit aquas Jordanis, quando erat in curru igneo rapiendus in cælum, ut dicitur 4. Reg. 2. quia scilicet transeuntibus per aquam baptismi, per ignem Spiritus Sancti patet aditus in cælum. Et ideo conveniens fuit, ut Christus in Jordane baptizaretur.

Ad 1. ergo dicendum, quod transitus maris Rubri præfiguravit baptismum, quantum ad hoc, quod baptismus delet peccata, sed transitus Jordanis, quantum ad hoc, quod aperit januam regni cælestis, qui est principalior effectus baptismi, & per solum Christum impletur. Et ideo convenientius fuit, quod Christus in Jordane, quam in mari baptizaretur.

Ad 2. dicendum, quod baptismo est ascensus per profectum gratiæ, qui requirit descensum humilitatis: secundum illud Jacob. 4. Humilibus autem dat gratiam. Et ad talem descensum referendum est nomen Jordanis.

Ad 3. dicendum, quod sicut August. dicit in ser. de Epiphan. Sicut antea aquæ Jordanis retrorsum conversæ fuerant, ita modo Christo baptizato retrorsum peccata conversa sunt. Vel etiam per hoc significatur, quod contra descensum aquarum, benedictionum fluvius sursum ferebatur.

DISPUTATIO XXVI.

In duas Sectiones distributa.

De tempore, & ætate, in qua Christus baptizatus est.

DE Christi baptismo, quoad substantiam, & causas ejus nihil addendum occurrit iis, quæ in superioribus dicta sunt, quoniam ex Evangelio constat baptizatum fuisse Christum baptismo Joan. de quo quid fuerit, jam dictum est: causæ vero, seu rationes, ob quas Christus baptizatus est, satis sunt in commentario art. 2. explicatæ. Superest igitur, ut de circumstantiis illius baptismi, ac de iis, quæ in ipso acciderunt, disseramus. Tractat autem D. Th. in his duobus articulis de circumstantiis temporis, & loci baptismi Christi, & quidem de circumstantia loci nihil dicendum occurrit. Tum quia non videtur esse res magni momenti. Tum etiam, quia rationes omnes, quas D. Thom. affert, allegoricæ sunt, ac morales. Literalis enim fortasse ratio, ob quam Christus in Jordane baptizatus fuit, solum est, quia ille erat aptus, & accommodatus locus, ut ad illum major hominum multitudo conflueret, ut coram eis Christus a Patre, & a Joanne manifestaretur. De circumstantia vero temporis accurate disputandum est, quoniam hic jaciendum est fundamentum ad ea, quæ de tempore prædicationis, & mortis Christi, tractanda postea sunt.

SECTIO I.

Quo die, ac mense baptizatus sit Christus.

PRima sententia est Epiphanii hæres. 51. non longe a fine asserentis Christum baptizatum esse sexto idus Novembris. Quæ sententia nullo testimonio ab ipso probatur, nec video, quo niti fundamento possit. Quid vero de ea sentiendum sit, dicam postea.

Secunda ergo sententia est, illum fuisse baptizatum sexto die Januarii. Hanc tenent Onuphrius in fastis l. 2. Canus l. 11. de locis c. 5. ad 6. & Cæsar Baronius in apparatu suorum Annal. ubi dicit Romanam Ecclesiam semper ab Epiphanii sententia abhorruisse, & antiquos Patres, ac ipsammet Ecclesiam hanc sententiam profiteri. Quod quam constanter ab ipso dictum sit, ex dicendis constabit. Nititur ergo hæc opinio in quadam Ecclesiastica traditione, quæ docet Epiphaniam, seu apparitionem Domini factam Magis, sexta die Januarii accidisse (ut supra de illo mysterio agentes indicavimus.) Sed eadem Ecclesiastica traditio docet eodem mense, eodemque die Christum fuisse baptizatum. Quod patet primo ex officio Epiphaniæ, ubi sæpe hoc Ecclesia repetit. Unde in 1. responsorio inquit: *Hodie in Jordane baptizato Domino, aperti sunt cæli*, & in quadam antiphona: *Hodie cælesti sponso juncta est Ecclesia, quoniam in Jordane lavit Christus ejus crimina* & rursus in alia, *Tribus miraculis ornatum diem sanctum colimus, hodie in Jordane a Joanne Christus baptizari voluit.* Ac denique in hymno, *Lavacra puri gurgitis cælestis agnus attigit, peccata, quæ non detulit, nos abluendo sustulit.* Secundo videtur hæc antiquorum Patrum sententia. Aug. ser. 37. de temp. sic inquit: *Quamquam nonnulli hodie Dominum a Magis æstiment adoratum, alii aquam in vino mutasse, quidam vero baptizatum illum a Joanne confirment, in omnibus tamen filius Dei creditur, in omnibus est vera festivitas*; & eodem sensu dixerat ser. 29. *In hac die, sive quod stella ortus sui nuntium præbuit, sive quod aquam in vinum convertit, sive quod in Jordanis undis aquas ad reparationem humani generis suo baptismo consecravit, in quolibet horum salutis nostræ mysteria continentur.* Et eodem fere modo loquitur Ambr. 18. 21. & 22. Sed (si recte prædicta verba ponderentur) hi duo Patres non multum favent huic sententiæ. Nam fatentur quidem alterum ex iis mysteriis hoc die factum esse, incertum tamen relinquunt omniane, an unum tantum, & quod illorum fuerit. Et quamvis Ambr. in postremo loco addat hæc verba: *Licet a diversis alterutrum factum esse credatur, ego vero utrumque factū esse confirmo*: tamen mystice hoc esse intelligendum statim declarat, dicens unum mysterium in alio contineri. Neque aliter videtur sentire S. Maximus, cui potissimum solet hæc sententia tribui in ser. enim Epiph. sic loquitur: *In hac, dilectissimi, celebritate, sicut relatu paternæ traditionis instruimur, multiplici nobis est festivitate lætandum. Ferunt enim hodie Christum Dominum vel stella duce a gentibus adoratum, vel invitatū ad nuptias aquas in vina vertisse, vel suscepto a Joanne baptismo consecrasse fluenta Jordanis.* Ubi sub disjunctione loquens indicat quidem aliquod ex iis mysteriis illo die contigisse, non tamen omnia. Et ad eumdem modum loquitur Orig. hom. 8. in diversos, & Cassian. col. 10. c. 2. ubi refert Ægyptios solitos esse una die celebrare Epiphaniorum festum, & natalis, ac baptismi Domini, *quoniam sacerdotes illius provinciæ* (inquit) *vel dominici baptismi, vel secundum carnem nativitatis eumdem diem esse definiunt.* Ubi etiam sub disjunctione loquitur, & occasionem præbet eodem fere modo interpretandi Latinæ Ecclesiæ consuetudinem, dum nimirum eodem die celebrat illa tria mysteria. Quia certum existimat aliquod ex illis eo die esse factum, & incertum est, quod illorum sit. Quocirca cum in ea festivitate dicitur: *Hodie baptizatus est*, vel *Magis apparuit*, juxta hanc sententiam non intendit affirmare, revera omnia hæc facta esse illo die, sed omnia illo die repræsentari, atque in memoriam revocari: sicut quando Christi Domini resurrectionem, aut mortem colit, etiam dicit eo die Christum esse mortuum, aut ex mortuis surrexisse, cum tamen secundum veram anni computationem, sæpe non sit idem dies, in quo hæc mysteria sunt gesta. Et in aliquibus annuis festivitatibus sæpe hoc accidit, quandocumque Ecclesia ad recolendum aliquod mysterium, vel memoriam alicujus sancti faciendam propter speciales causas eligit diem aliquem præter eum, in quo revera res ipsæ contigerunt: & nihilominus ita Ecclesia loquitur, ac si illo die facta essent.

Propter hæc est tertia opinio, quæ negat quidem baptismum Christi accidisse sexto die Januarii: non tamen affirmat, quo die contigerit: sed incertum relinquit. Ita opinatur Jansenius c. 14. Concor. ubi negat intercessisse annum inter baptismum, & nuptias: & tamen c. 18. affirmat nuptiarum miraculum sexta die Januarii factum esse. Eodem modo opinatus est Benedictus Pererius lib. 11. in Danielem p. 1. Nam q. 6. affirmat Christum sexto Januarii convertisse aquam in vinum: & tamen qu. 7. verisimilius credit non annum integrum, sed paucos menses fluxisse a die baptismi usque ad nuptiarum diem. Præterea Franciscus Toletus super Joan. c. 2. annot. 15. credit esse probabilius, magisque traditioni Ecclesiæ consentaneum, tria illa mysteria non accidisse uno, eodemque die: non tamen docet, quod ex his mysteriis sexto Januarii die cōtingerit. Rursus Cæsar Baronius in Annalibus anno 31. negat etiam supradicta tria mysteria facta esse eodem die.

Fun-

Fundamentum est, quia Patres supra relati non copulative, sed subdisjunctive loquuntur: sentiunt ergo non omnia, sed solum aliquod ex iis mysteriis illo die factum esse. Accedit, quod si baptismus, & nuptiæ eodem die acciderunt, necesse est inter illa annum integrum fuisse transactum: quia certissimum est non fuisse facta eodem numero die. Nam ut constat ex Evangelio Matt. 3. & 4. Jo. 1. & 2. postquam Christus baptizatus est, jejunavit quadraginta diebus, deinde vero discipulos vocavit, priusquam nuptiarum miraculum patraret; ergo, ut eodem die factum sit, necesse est, ut integer annus revolveretur: hoc autem creditu difficile est. Primo, quia D. Petrus Act. 1. dicit Christum cœpisse docere, & congregare discipulos a baptismate Joannis; ergo non est verisimile integrum annum transegisse nullo signo, seu miraculo facto. Secundo, quia in baptismo Christus declaratus est a Patre doctor, & magister hominum; ergo statim cœpit eo fungi munere, non ergo per annum distulit. Tertio est urgens locus apud August. 154. de temp. ubi affirmat baptismum Christi, & miraculum nuptiarū die Dominico accidisse, quod esset impossibile, si post annum eodem die mensis utrumque esset factum. Addi præterea possent hoc loco difficultates, quæ ex opposita sententia sequuntur circa ætatem Christi, & tempus mortis ejus. Sed de his postea opportunius.

Inter has sententias difficile est ferre judicium, quoniam pendent ex historia valde incerta: existimo tamen (ut consequenter, & cum aliquo fundamento loquamur) alterutrum e duobus esse dicendum, scilicet vel omnia illa tria mysteria eodem die esse facta, vel de nullo illorum definite constare, an illo die fuerit factum, nec ne? Unde miror Jansenium, Pereium, & Baronium, quomodo, cum illud primum negent, potuerint de aliquo illorum determinare tam constanter affirmare illo die factum esse, ut dicant esse vetustissimam traditionem, usum, & observationem Ecclesiæ, communemque Doctorum sententiam, cum nullum sit majus fundamentum ad hoc asserendum de uno, quam de alio, neque ipsi ullum afferant: sed unusquisque id eligat, quod aliis opinionibus unicuique propriis videtur magis consentaneum. Unde fit, ut inter se etiam non conveniant, dum alius de baptismo, alius de nuptiarum miraculo, id affirmet. Quocirca, ne cogamur omnia in dubium vocare, sentiendum existimo baptismum Christi, & alia etiam duo mysteria sexto die Januarii facta esse. Primo, quia id negare de facto Epiphaniæ videtur sane communi fidelium consensui reluctari, & iis testimoniis, quæ de tempore adventus Magorum supra retulimus; non est autem major ratio certitudinis (ut dixi) de hoc mysterio, quam de reliquis. Secundo, quia revera Ecclesia in officio Epiphaniæ multum huic sententiæ favet. Quod vero quidam dicunt elegisse Ecclesiam illam opinionem, ut probabilem ad suam instituendam festivitatem, nos omnino juvat. Non enim contendimus nostram sententiam esse certam: sed ut probabiliorem asse eligendam, quandoquidem Ecclesia illam eligit. Tertio, licet fateamur Augustinū, & Ambrosium locis citatis non affirmare omnia illa eodem die esse facta: sed solum referre quosdam ita de uno mysterio sensisse: quosdam vero de alio; non tamen referunt quemquam negasse, aliquod ex iis mysteriis eo die esse trāsactum. Unde sine causa illis imponitur, quod insinuent non omnia, sed unum tantum illo die accidisse, sed solum præseferunt dubitationem aliquam, vel incertitudinem. Ita tamen ut in eam sententiam magis propendeant, & juxta illam simpliciter loquantur, ut videre licet in eodem Augustino ser. 36. de temp. & Ambrosio d. ser. 18. & 20. S. vero Maximus licet utatur conjunctione disjungente *vel*, videtur tamen eam pro copulante posuisse, quod Latinis frequens est. Et colligi potest ex verbis, quæ subjungit: *Et quam recte nobis tria hæc mysteria uno acta die prædicantur, qui ineffabile Trinitatis arcanum uno Dei sub nomine confitemur.* Et eodem sensu videntur loquuti Paulinus in natali 9. S. Felicis, & Isidorus lib. 1. de officiis Eccles. cap. de Epiph qui simili modo loquendi utuntur. Quod evidens est, præsertim apud Isidorum, qui sic inquit: *siquidem eodem die idem Jesus etiam Jordanis lavacro tingitur, divisoque cælo Spiritus S. descendentis testimonio Dei filius esse declaratur, cujus dies nomen ex eo, quod apparuit gentibus, Epiphania nuncupatur*: dixerat autem eodem die Magis apparuisse. Deinde non est contemnenda authoritas Bernardi, qui ser. 1. de Epiph. expresse id affirmat, dicens: *Nec sola hæc apparitio, sed altera quædam (sicut a Patribus nostris accepimus) hodie celebratur, quæ etsi longe post tempore, facta creditur hoc ipso die.* Unde ser. 2. sic exorditur: *Tres apparitiones Domini legimus uno quidem die: sed non uno tempore factas.* Idem repetit ser. 3. Et Petrus Chrys. ser. 57. ubi post multa in fine ita concludit: *Christus diverso tempore, uno, eodemque die Magorum munere, aqua mutatione, atque Patris voce Deus trino testimonio noscitur, fitque de trina ostensione Christi Epiphania una, & sacrata solemnitas.* Et similiter ser. 160. postquam multis verbis idem docuerat, concludit: *Tribus autem modis hodie Christi Deitas est probata, Magorum munere, Patris testimonio, aqua mutatione in vinum, quia tribus stare omne verbum Scripturæ firmavit authoritas.* Ad hæc Hieron. Ezech. 1. exponens illa verba: *In quinta mensis*, dicit mensem illum fuisse Januarium, & in illa die significatum esse baptisma (in quo aperti sunt Christo cæli,) & Epiphaniorum diem hucusque venerabilem. Quibus verbis indicat Christum apparuisse, & baptizatum esse quinta die Januarii. Sed fortasse propter propinquitatem dierum non existimavit hoc ad figuram, seu metaphoram referre. Insinuat ergo Hieronymus hanc sententiam, & satis aperte significat baptismum, adventumque Magorum in eumdem incidisse diem. Huc accedit Albinus li. de Eccles. officiis. c. de baptismo Domini, qui memoriæ prodidit jejunium Christi absolutum esse 15. Kalen. Mart. quem diem constat esse quadragesimum a die sexto Januarii. Deinde vero subdit post anni revolutionem inchoasse miracula, aquas in vinum convertendo. Tandem disertis verbis docet, illa tria mysteria eodem die esse facta. Denique in hanc sententiam propendet Leo Papa ep. 4. ubi dum reprehendit eos, qui in die Epiphaniæ solemni rito catechumenos baptizabant, cum juxta Ecclesiæ Romanæ ritum in die Paschatis, & Pentecostes baptizandi sint, subdit in hunc modum. *Si quis autem Epiphaniæ festivitatem, quæ in suo ordine debito honore veneranda est, ob hoc existimat privilegium habere baptismatis, quia hoc quidam putant, quod in ea die Dominus ad baptismum sancti Joannis accesserit, sciat illius baptismi aliam gratiam, aliam fuisse rationem, neque ad eamdem pertinuisse virtutem, qua ex Spiritu S. renascuntur, qui ex Deo nati sunt.* Ubi quamvis eam sententiam non referat, ut certam, eam tamen probabiliorem esse sentiens non rejicit, ut aliorum rationem excludat: sed illam potius, ut veram, amplecti videtur, & aliam causam Ecclesiasticæ consuetudinis præbet.

Baptismus Christi quando contigerit.

Neque contra hanc sententiam urgent conjecturæ, quibus tertia opinio fulciebatur, quin potius prima, & secunda possunt hanc sententiam comprobare. Nam verisimilius est inter baptismum, & nuptias annum intercessisse, ut Cajetan. etiam sensit q. 43. art. 3. & patet. Quia Christus post baptismum recessit in eremum, & jejunavit quadraginta diebus, post jejunium vero statim rediit Nazareth, ibique aliquo tēpore commoratus est (si Epiphanio loco commemorato credimus, ex Evang. enim probari id non potest.) Quia etsi Luc. c. 4. statim post historiam jejunii, & tentationis subdat: *Et regressus est Jesus in virtute spiritus in Galilæam, & fama exiit per universam regionem de illo, & ipse docebat in synagogis eorum, & magnificabatur ab omnibus, & venit Nazareth, ubi erat nutritus.* Tamen hoc (quod Lucas narrat) non accidit statim post jejunium, & tentationem: sed postquam jam Christus aliquo tempore prædicaverat, & multa ediderat miracula, ut ex ipsis verbis Evangelistæ, & ex Mat. 13 & Marc. 6. colligitur. Unde August. l. 2. de consensu Evang. c. 17. hunc reditum Christi in Galilæam (quem Lucas memorat) post conjectum in vincula Joannem accidisse testatur. Nihilominus tamen verisimile est, etiam post jejunium rediisse Nazareth, & nonnunquam inter suos fuisse versatum, interdum vero venisse, ubi baptizabat Joannes, ut illi esset occasio sæpius de ipso reddendi testimonium. Quod valde conveniens, ac necessarium fuit, ut Christi fama, & prædicatio, ac testimonium Joannis de ipso, per omnium aures vulgaretur, & ora. Et aliquo modo indicatur c. 1. Joan. ubi narratur, Christum semel, & iterum venisse ad Joannem, qui statim viso Christo illum demonstrabat, dicens: *Ecce agnus Dei*, & tamen ex contextu historiæ Evangelicæ, & ex iis, quæ supra diximus, constat illa omnia accidisse post baptismum,

Responsio ad argumenta in oppositum.

ptismum,& consequenter post jejunium,& tentationem, quę immediate baptismo successerunt. Deinde postquam satis fuerat Christus Joannis prædicatione manifestatus, antequam miraculum in nuptiis edidisset, cœpit prædicare,& discipulos vocare,ac congregare,ut constat ex Jo. 2. Ubi legimus Christum habuisse discipulos, qui nuptiis & miraculo præsentes affuerunt, & c. 1. Andream, & alterum discipulum Joannis adhæsisse Christo, eumque interrogasse: *Magister ubi habitas?* Qua interrogatione satis indicarunt (ut ibi Cajetanus notat) jam tunc habitum fuisse Christum publicum magistrum, & doctorem. Quod certe nomen breviori tempore, quam uno anno, sibi comparare non poterat, igitur nihil mirum est (imo id congruit quidem) quod annus integer inter baptismum,& nuptias intercesserit. In quo non desiit Christus doctoris munere fungi, quãvis non statim cœperit patrare miracula. Quia (ut Chrysost. ait hom. 22. in Jo.) *prius debuerunt congregari discipuli, qui devoti attenderent miraculis, quæ fieri incipiebant, iisque in fide, quam conceperant, confirmarentur.*

Ad tertiam vero conjecturam negatur utrumque mysterium baptismi,& conversionis aquæ in vinum die Dominico accidisse. Nec est ulla ratio probabilis, qua id persuadeatur. Illud autem Augustini testimonium non omnino cogit, ut huic rei fidem faciamus, præsertim cum inter illos sermones falso nonnulli sint Augustino adscripti, ex quibus ille existimari unus potest. Quia neque Augustini stylum redolet, neque aliquid habet Augustino dignum. Unde in quibusdam decretis, quæ sextæ synodo tribuuntur, in octavo ubi narrantur mira opera, quę Deus die Dominico patravit, inter alia ponitur baptismus Christi, non tamen nuptiarum miraculum.

SECTIO II.

Quo ætatis suæ anno Christus Dominus fuerit baptizatus.

Circa annum 15. Tiberii imperantis baptizatus Christus.

DUo sunt hac in re certa. Primum est, Christum fuisse baptizatum circa annum decimum quintum Imperii Tiberii Cæsaris. Hoc ex Evangelio aliquo modo colligi potest. Nam Lucæ 3. asseritur anno decimo quinto Tiberii, factum esse verbum Domini super Joannem, ut ad prædicandum, & baptizandum exiret. Ex quo necessario sequitur ante illum decimum quintum annum Christum non fuisse baptizatum, ut per se constat. Additur vero ibidem, cum baptizaretur omnis populus, Jesum etiam baptizatum fuisse: non tamen expresse eodem anno baptizatus dicitur. Non vero id est probare difficile. Primo, quia (ut hic notavit D. Thom. ar. 3. ad 4. ex Chrysostomo hom. 4. imperfecti) Christus, neque primus neque ultimus fuit a Joanne baptizatus. Quia ut convenienter posset Joannes testimonium de Christo reddere, oportuit, ut prius ad baptismum populi multitudo conflueret. Neque etiam usque in finem differre baptismum suum decebat Christum, quia oportuit, ut adhuc Joanne docete, ac baptizante, manifestaretur,& inciperet docere, ac baptizare Christus, ut nulla inter eos videretur esse contentio, discipulosque suos ad Christum mittere,& reliquos omnes in fide ejus confirmare Joannes posset, ut latius docuit D. Thomas qu. præç. ar. 5. Et utramque partem insinuavit Lucas illo verbo: *Cum baptizaretur omnis populus, Jesu baptizato, &c.* Nam in hoc verbo continetur, una cum aliis accessisse Christum ad baptismum, atque adeo venisse ante ipsum alios, alios post ipsum. Baptismus autem Joannis non duravit nisi per annum, & paulo amplius, quod ex historia Evangelica,& ex iis, quæ supra diximus de ætate, in qua obiit Joannes, manifeste datur intelligi: necesse est ergo, Christum fuisse baptizatum eodem anno, quo Joannes baptizare primum cœpit, & ante impletum illum. Baptizatus ergo est ipso anno decimo quinto Imperii Tiberii, vel certe non multo post illum impletum. Neque enim affirmare simpliciter possum, evenisse id intra ipsum annum decimum quintum. Quia non mihi constat, quo mense illius anni Joannes baptismum inchoarit: quamquam verisimile sit, ex quo Joannes baptizare cœpit, Christum non per plures menses distulisse baptismum. Tum quia oportebat in operibus pietatis, & humilitatis promptum se, & paratum ostendere, atque aliis exemplo esse. Tum etiam, quia sciebat tempus prædicationis Joannis futurum esse perbreve, & ideo expediens esse non differri manifestationem suam. Et confirmari potest, nam (ut colligitur ex 1. & 2. c. Joannis) quando Christus fecit miraculum in Cana Galileæ, nondum erat Joannes conjectus in vincula; ergo (si vera sunt, quæ sect. præcedenti docuimus) baptizavit Joannes toto illo anno a Christi baptismate, usque ad nuptias; ergo cum ejus baptismus paulo amplius duraverit, necesse est, dicamus, Christum prope initium baptismatis Joannis, statim ac populi multitudo cœpit ad illum concurrere, fuisse baptizatum: ergo baptizatus fuit eodem decimo quinto Imperii Tiberii. Et addi potest conjectura. Quia Lucas non tam propter Joannem Baptistam, quam propter Christum texuit historiam, designavitque tempus, & annum, in quo Joannes cœpit baptizare; ergo non solum voluit indicare initium baptismi Joannis, sed multo magis initium baptismi Christi: credendum est ergo eodem anno utrumque factum esse. Et ita sentiunt Patres omnes, & expositores Evangeliorum, & Eusebius in Chronico.

Differre baptismum suum Christus cur non debuit.

Hinc colligitur gravem esse errorem, qui apud Tertullianum legitur l. contra Marcion. c. 15. nimirum cœpisse Christum Dominum sese hominibus manifestare anno 12. Imperii Tiberii. Sive enim hoc ex propria sententia asserat, sive ex Marcione referat, nulla ratione potest consistere. Tum quia Christus nec docere cœpit, nec miracula edere, nec alio modo se publice manifestare ante baptismum, ut omnes docent, & ex Evangelio non obscure colligitur, & manifeste testatur Petrus Actor. 1. illis verbis. *Incipiens a Baptismate Joannis.* Denique quia Præcursor præire debuit ante Dominum, sed Joannes non cœpit sese populo ostendere, nec baptizare ante decimumquintum annum Tiberii; ergo nec Christus.

Trigesimum circiter ætatis annũ agens baptizatur Christus.

Secundo est certum, ac de fide, Christum baptizatum fuisse circa 30. ætatis suæ annum. Id enim testatur Lucas eodem loco iis verbis: *Et ipse Jesus erat incipiens quasi annorum* 30. Quæ verba sine dubio referuntur ad ea, quæ immediate præcesserant. *Factum est, cum baptizaretur omnis populus, Jesu baptizato, & orante apertum est cælum*: dicitur ergo Christus fuisse quasi 30. annorum, quando hoc accidit. Et hæc est communis omnium Patrum, scriptorumque sententia. Quam vero ob causam usque ad tantam ætatem baptismum Christus distulerit, variæ rationes redduntur a Patribus (ut hic D. Th. ar. 3. notavit) quæ partim morales sunt, partim allegoricæ. Quas fere Greg. Naz. or. 39. his verbis complexus est: *Quæ res nobis documento esse debet, purgationem, animique submissionem prius adhibendam esse, nec concionandi provinciam ante suscipi debere, quam ad spiritualis, & corporeæ ætatis perfectionem ventum fuerit*; latius orat. 40. *At dices, Christus 30. anno baptizatur, idque cum Deus esset, tu me baptismum urgere jubes? Cum Deum dixisti, quæstio abs te soluta est.* Primo; *nam ille purgatio ipsamet erat, nec purgatione indigebat.* Secundo; *Nec vero ei quicquam periculi metuendum erat baptismi prorogandi.* Tertio: *Ille 30. anno, ac non prius sese indicavit, ne ostentationis cujusdam opinionem præberet.* Quarto; *Quia hæc ætas plenum virtutis argumentum, docendique maturitatem habet.* Quinto; *Quoniam ei salutiferum mundo supplicium subeundum erat, omnia, quæ ad passionem spectabant, ad passionem concurrere oportebat, nimirum ostensionem, baptismum cæleste testimonium, prædicationem, multitudinis concursum, miracula, & velut corpus unum fieri non divulsum, nec temporum intervallis disjunctum, & interruptum.* Addi vero potest (si literalem, ut ita dicam, rationem spectemus) Christum non fuisse antea baptizatum, quia Joannes antea baptizare non cœperat: ideo autem Joannes ante illud tempus baptizare non cœperat, quia, cum esset illius baptismi primus institutor, non poterat ante maturam, & perfectam ætatem tantum, tamque grave munus inchoare. Præsertim cum oporteret prius prædicare pœnitentiam,& per eam homines ad baptizandi ritum omnes in admirationem rapere, ac deinde in ipso baptismo testimonium de Christo præbere. Quæ omnia in minori ætate, nec graviter, nec convenienter fieri poterant. His ergo positis, gravis, & difficilis controversia superest, quomodo intelligendum sit, Christum baptizatum esse agentem quasi annum 30. Cujus decisio pendet ex vero sensu illorum verborum Lucæ. *Et erat Jesus incipiens quasi annorum 30.*

Baptismi Christi prorogandi causæ quæ fuerint.

In qua re prima sententia est, Christum Dominum venisse ad baptismum, anno 29. ætatis suæ, in fine ejus antequam illum expleret, & trigesimum inchoaret, ut sensus sit, erat Jesus quasi incipiens annum 30. ætatis, nondum enim inceperat: sed jamjam prope ad illum accedebat. Ita Cajetanus Lucæ 3. Cui sane non multum repugnant verba Evangelistæ. Nam licet multi dicant (& probabile sit) nec participium illud: *Incipiens*, ad ætatem, sed ad manifestationem, & prædicationem Christi, esse referendum: nec adverbium illud, *quasi*, referri ad participium *Incipiens*, nec diminuere illud: sed pertinere ad ætatem 30. annorum. Quia Lucas non dicit: *Quasi incipiens annorum triginta, sed incipiens quasi annorum* 30, Ita ut sensus planus sit, erat Jesus, quando baptizatus est, & cœpit manifestari quasi annorum 30. Licet hoc (inquam) ita sit: nihilominus posset litera commode admittere illum sensum. Recte enim dici potest quasi triginta annorum ille, qui fere jam complevit vigesimumnonum annum, quamvis trigesimum nondum attigerit, quia hanc vim habet illud adverbium *quasi*.

Et hæc sententia probanda necessario est illis authoribus, qui existimarunt, Christum trigesimo ætatis anno passum esse, quamquam eorum sit opinio improbabilis, ut infra dicam. Item posset facile defendi hæc opinio Cajetani, si vera esset sententia Epiphanii asserentis Christum baptizatum esse mense Novembri. At vero positis iis, quæ diximus, & ipse etiam Cajetanus admittit, nempe Christum baptizatum esse sexto Januarii, nullo modo potest hæc opinio defendi. Quia Christus explebat ætatis annum vigesimoquinto die Decembris; ergo si nondum expleverat 29. ætatis annum, attigisset quidem ille tantummodo vigesimumoctavum, & tredecim dies; ergo non potuit dici quasi triginta annorum, eo quod fere 29. ætatis annum implesset. Accedit, quod nullus veterum hunc dicendi modum sequutus est.

Secunda sententia extreme contraria est Christum 30. annos natum, attingentemque jam 31. per aliquot menses, aut saltem dies ad baptismum venisse. Primus author, qui disertis verbis hanc scripsit sententiam fuit Beda l. de ratione temp. c. 45. quem ex recentioribus multi, & graves scriptores sequuntur, & ex antiquis Patribus in illius confirmationem adducuntur multi. Quorum præcipuus est Ignatius ep. 5. ad Trallianos ubi sic inquit. *Et expletis tribus annorum decadibus vere baptizatus est a Joanne*. Quibus verbis (ut multis placet) expresse dicit explevisse jam trigesimum annum. Quod confirmare videtur Chrysostomus hom. 10. in Matth. dicens, *post triginta annos Jesum venisse ad baptisma*, eodemque modo loquitur Euthymius Matth. 3. in princ. & Bernardus serm. 1. Epiphaniæ dicit. *Cum trigesimum annum exegisset in carne*. Sed hæc Patrum testimonia (si exacte considerentur) parum favent huic sententiæ. Nam iis locis non tractant, an omnino completus esset trigesimus annus ætatis Christi, quando ad baptismum pervenit, sed loquuntur communi, & vulgari modo: in communi autem sermone vere, ac proprie dicitur aliquid factum esse expletis 30. annis, etiamsi durante anno 30. factum sit. Sicut Lucæ 2. dicitur. *Postquam consummati sunt dies octo, ut circumcideretur puer*, cum tamen durante octavo die sit circumcisus. Et Christus dixit Marc. 8. *Post tres dies resurgam*, cum tamen in ipsa die tertia resurrecturus esset. Est præterea ad hanc expositionem confirmandam optimum testimonium desumptum ex canonibus collectis ex Græcis Synodis per Martinum Bracarensem Episcopum, ubi can. 20. sic dicitur. *Si quis 30. ætatis suæ non impleverit annos, nullo modo presbyter ordinetur, etiamsi valde sit dignus, quia & ipse Dominus trigesimo anno baptizatus est, & sic cœpit docere*; constat autem non fuisse necessarium integrum complere 30. ætatis annum, ut quis posset ordinari. Ex antiquis ergo Patribus non potest hæc sententia satis suaderi: ex Scriptura autem probari etiam nequit hunc esse sensum Lucæ, persuaderi vero potest, verba Lucæ commode, & sine ulla vi hunc sensum pati. Quia adverbium illud *Quasi*, non semper diminutionem: sed interdum excessum, licet exiguum significat. Ut cum dicimus: *Hic sunt quasi mille homines*, significare possumus, vel pauciores esse, quam mille, vel paulo plures. Exemplum est in Evangelio Marc. 8. *Erant, qui manducaverant, quasi quatuor millia*, & similiter Jo. 6. dicuntur [illegible] *quasi quinque millia*, & tamen Matth. 14. dicitur fuisse numerus *quinque millia virorum, exceptis parvulis, & mulieribus*. Quocirca, si hic modus dicendi magis convenit cum humana historia, & chronologia, sustineri potest non repugnare Scripturæ. Ex Scriptura vero, aut alia Ecclesiastica authoritate probari satis non potest.

Tertia opinio est, Christum post expletum vigesimum nonum annum, & incboatum trigesimum, ad baptismum venisse. Hæc est communis sententia, ut Abulens. 3. & Lyranus Luc. 3. adnotarunt. Videturque esse expressa D. Th. ar. 3. dicentis, Christum fuisse in trigesimo anno baptizatum. Nam in omni sermonis proprietate illud dicitur fieri tali anno, quod fit illo durante, antequam ad finem deveniat. Et eodem fere modo loquuntur Patres antiqui, Nazianzenus or. 39. & 49. *Trigesimo* (inquit) *anno baptizatur*. Hier. Ezechiel. 1. *Triginta annos natus venit ad baptismum, qua in homine perfecta ætas est*. Et utitur exemplo Num. 4. ubi sacerdotes dicuntur ministrare a tricesimo anno, & supra, ubi sine dubio requiritur, quod attigerint 33. annum, non quod expleverint. Sic etiam August. lib. 3. de mirabil. sacræ Script. c. 5. dicit, Christum trigesimum annum agentem venisse ad baptismum. Orig. hom. 1. in Ezechielem fere nihil aliud dicit, quam Evangelista & eodem fere modo Justinus Martyr in dial. cum Triphone ait; *Christus per annos ferme triginta expectavit, donec Joan. præiret baptismum prædicando*, Theoph. Luc. 3. solum dicit, *cum triginta annorum esset Dominus, baptizatus est*. & eodem fere modo loquitur Ambros. Luc. 3. Quin etiam Iren. lib. 2. c. 39. dicit Christum incepisse annum tricesimum, & Euseb. lib. 1. Historiæ c. 10. *Incipiebat* (inquit) *tunc tricesimum annum*. Denique Epiphanius ex professo hoc suadet hær. 51. Et hæc sententia optime verbis Lucæ consonat. Quia adverbium illud *quasi*, & proprius, & frequentius ad diminuendum ponitur, quam ad augendum: ergo, cum dicitur Christus fuisse *quasi annorum triginta*, recte exponitur nondum illos explevisse.

Trigesimo anno in inchoato baptizatus est Christus.

Potest etiam hæc sententia humana historia, seu chronologia confirmari, quamquam & illa etiam tam incerta sit, ut facile ad alias detorqueri quoque sententias possit: si tamen nonnulla statuamus probabiliora, magisque recepta principia, videbitur fortasse opinio hæc verisimilior. Primum est, Christum natum esse quadragesimo secundo anno Imperii Augusti, ut ex sententia Clementis Alexandrini, Eusebii, Epiphanii, ac Bedæ ostendimus in priori tomo disput. 6. sect. 1. in fine. Alterum est, Augustum imperasse annos 46. integros, numerando imperium ejus ab initio consulatus. Nam eodem fere die, quo mense Augusti consul renuntiatus est, post quinquaginta sex annos, qui fuit ætatis ejus septuagesimus sextus, defunctus est. Unde, si imperium ab initio Triumviratus arcessamus, idem est annorum numerus, duobus tamen exceptis mensibus, qui soli a consulatu ad Triumviratum usque fluxerunt. Hæc chronologiæ ratio sumpta est ex Dione lib. 48. & 56. histor. Rom. Eutropio lib. 7. ejusdem historiæ, Svetonio c. 5. 8. & sequentibus. Quam amplecti videtur Eusebius In chronicis, tribuens Augusto prædictos quinquaginta sex annos imperii. Et idem colligitur ex Tertulliano libro contra Judæos c. 8. Dicit enim, Christum natum esse quadragesimo primo anno imperii Augusti, & illo imperante quindecim annis vixisse, ex quo aperte efficiuntur dicti quinquaginta sex anni, quicquid sit, an ea, quæ assumit, vera sint. Idem sentit Nicephorus lib. 1. c. 17. quatenus dicit, Augustum vixisse supra 75. annos, id est, fere 76. Constat enim ex prædictis historiis eum accepisse consulatum pridie, quam vigesimum ætatis annum impleret, supersunt ergo 56. anni imperii. Quod ergo ibidem ait Nicephorus imperasse quadraginta tribus annis intelligendum est de tempore monarchiæ, quod fere quadraginta quatuor annorum fuit juxta veriorem sententiam. Denique hanc computationem sequitur Onuphrius lib. 2. fastorum. & fere reliqui recentiores. At vero Epiphanius in Anchor. & Beda lib. de sex ætatibus, sex menses addunt huic imperio Augusti. Quia fortasse non ab initio consulatus, seu triumviratus illud numerant: sed ab eo tempore, quo missus est a Senatu cum exercitu contra Antonium, quod sex menses duravit ante consulatum, ut constat ex Svetonio, & illo etiam tempore dici potest imperasse. Quod ergo Josephus lib. 18. Antiquit. c. 7. tribuit imperio Augusti quinquaginta septem annos cum dimidio, ab omnibus rejicitur. Nisi Augusti imperium computetur a morte Julii Cæsaris, quæ duobus

Anni imperii Augusti quot.

fere

fere annis antecessit primum Augusti consulatum teste Appiano lib. 4. de bello civili. Quamvis alii unum tantum annum intercessisse contendant, ut late Baronius in apparatu annalium. Ex his ergo constat vixisse Christum, imperante Augusto 14. annos integros, & præterea octo menses, qui sunt a fine Decembris, quando natus est Christus, usque ad finem Augusti, quando Augustus mortuus est; si ergo iis quindecim addamus Tiberii imperantis annos, in cujus decimo quinto anno diximus Christum fuisse baptizatum, efficiuntur prædicti triginta anni inchoati, & nondum expleti.

Sed ut hæc collectio clarior sit, oportebit tertium principium adjungere, scilicet Tiberium statim post mortem Augusti absque ulla intermissione, seu alicujus interregni interpositione, imperii gubernacula suscepisse. Memoriæ enim proditum est, eodem fere die, quo Augustus obiit, Tiberium tanquam filium hæredem adoptatum ab Augusto, regnare cœpisse, ut videre licet in Onuphrio supra, & aliis. Ex quo etiam intelligitur Tiberium cœpisse imperare mense Augusto, vel (ut alii volunt) Septembri, quia eo tempore mortuus est Augustus. Ut hinc etiam concludamus (supposita sententia, quam præcedenti sectione elegimus) Christum fuisse baptizatum quinto mense anni decimi quinti Imperii Tiberii (tot enim mēses fluxerunt a fine Augusti usque ad sextum diem Januarii); vixit ergo Christus imperante Tiberio quatuordecim annos, & menses fere quinque, qui additi supra quatuordecim annos, & menses octo, quos sub Augusto vixerat, efficiuntur viginti novem anni integri, & aliquot dies. Ultimo tandem confirmari potest hæc sententia ex Olympiadibus Eusebii, quarum computatio ad texendas chronologias, & temporum series, omnium probabilissima existimatur, & tamen ille ponit baptismum Christi anno 4. Olympiadis 201. cum nativitatem ejus posuisset anno 3. Olympiadis 194. quæ si recte computētur, aperte colliguntur 30. anni non integri, sed inchoati.

Hinc etiam explicatum relinquitur, quot menses, aut dies agerentur anni tricesimi Christi Domini, quando baptizatus est. Epiphanius enim supra consequenter dicit, attigisse tunc Christum decimum mensem tricesimi anni. Sed hoc non potest consistere cum iis, quæ de die baptismatis sunt dicta, neque cum Romana chronologia, ut a nobis est explicata. Nam si Christus fuisset baptizatus mense Novembri post expletum vigesimum nonum ætatis annum, non potuisset baptizari intra decimum quintum annum Imperii Tiberii. Sed oportebat illum expleri, & inchoari decimum sextum, saltem per tres menses, qui inter Augustum, & Novembrem intercedunt, quod facile supputari potest ex iis, quæ diximus. Dicendum est ergo, tantum per tredecim dies inchoasse annum tricesimum. Totidem enim, & non plures fluxerant a 25. die decembris, quando juxta Ecclesiasticam traditionem natus est, & vigesimum nonum ætatis annum impleverat, usque ad sextam Januarii, quando illum baptizatum diximus. Ex quo etiam obiter colligitur baptizatum a Joanne Christum post tres, vel ad summum, post quatuor menses, ex quo baptizare cœperat. Quia id ortus est facere inchoato jam 15. anno Imperii Tiberii, Christus autem baptizatus est quinto mense illius anni. Unde etiam verisimile fit Joannem incepisse prædicationem suam fere in initio anni decimi quinti Imperii Tiberii, & ita esse Lucæ narrationem intelligendam.

Objectio. Una vero superest objectio, quia juxta hanc sententiam non videntur commode exponi illa verba: *Erat Jesus, incipiens quasi annorum triginta.* Non enim recte dicitur esse aliquis, *quasi triginta annorum*, eo quod solum per 13. dies, tricesimum annum inchoaverit: sed potius cum ad complementum fere tricesimi anni pervenerit.

Respons. Respondetur quacumque ratione hæc verba exponamus, in omni rigore, & proprietate prædictum sensum admittere. Nam si participium illud *Incipiens*, referatur, non ad Christi ætatem, sed ad manifestationem, seu prædicationem (ut supra dicebam) nihilominus recte dicitur Christus fuisse, *quasi 30. annorum*, quando prædicare cœpit. Quia jam annum agebat 30. Nam illud *Quasi*, præcise sumptum non indicat multum vel parum defuisse temporis illius 30. anni; sed solum annum fuisse inchoatum, & nondum impletum. Et ita videtur exponere Origenes hom. 28. in Luc. & clarius Euthymius Luc. 3. Si vero participium illud, *Incipiens*, referatur ad ætatem Christi, adhuc est clarior, & evidentior expositio. Si enim simpliciter dixisset fuisse *quasi annorum* 30. ambiguum relinqueretur, esset ne in initio, vel fine, aut medio illius anni. Additum ergo est participium, *Incipiens*, ad indicandum ita fuisse, *quasi 30. annorum*, ut trigesimum inchoaret.

Dices: hoc sensu superflua est illa particula: *Quasi*, satis enim fuisset dicere: *Erat incipiens annorum* 30. Objectio.

Respondetur, si ita esset simpliciter scriptum, existimari posset, vel saltem dubitari, an inciperet habere triginta annos completos, & ideo ad rem magis explicandam utraque vox addita est. Ita videtur intellexisse Theoph. apud quem ita legimus: *Et ipse Jesus incipiebat esse ferme annorum triginta.* Respons.

ARTICULUS V.

Utrum Christo baptizato, cæli debuerint aperiri.

AD quintum sic proceditur. Videtur, quod Christo baptizato non debuerint cæli aperiri. Illi enim aperiendi sunt cæli, qui indiget intrare in cælum, quasi extra cælum existens. Sed Christus semper erat in cælo: secundum illud Joann. 3. Filius hominis, qui est in cælo. Ergo videtur, quod non debuerint cæli aperiri. 318. Inf. q. 49. a. 5. 1 & 2. d. 8. a. 6. q. 5. a. & 4. 20. q. 3 a. 4. & op. 60 cap. 9.

2 *Præterea. Apertio cælorum aut intelligitur spiritualiter, aut corporaliter. Sed non potest intelligi corporaliter: quia corpora cælestia sunt impassibilia, & infrangibilia: secundum illud Job. 37. Tu forsitan cum eo fabricatus es cælos, qui solidissimi, quasi ære fusi sunt. Similiter etiam nec potest intelligi spiritualiter, quia ante oculos filii cæli antea clausi non fuerant. Ergo videtur inconvenienter dici, quod baptizato Christo, aperti fuerint ei cæli.*

3 *Præterea. Fidelibus cælum apertum est per Christi passionem, secundum illud Hebr. 10. Habemus fiduciam in introitu Sanctorum in sanguine Christi. Unde etiam nec Christi baptismo baptizati, si qui ante ejus passionem decesserint, cælos intrare potuerunt. Ergo magis debuerunt aperiri cæli Christo patiente, quam eo baptizato.*

Sed contra est, quod dicitur Luc. 3. Jesu baptizato, & orante, apertum est cælum.

Respondeo dicendum, quod sicut dictum est, Christus baptizari voluit, ut suo baptismo consecraret baptismum, quo nos baptizaremur. Et ideo in baptismo Christi ea demonstrari debuerunt, quæ pertinent ad efficaciam nostri baptismi. Circa quam tria sunt consideranda. Primo quidem principalis virtus, ex qua baptismus habet efficaciam: quæ quidem est virtus cælestis. Et ideo baptizato Christo, apertum est cælum, ut ostenderetur, quod de cætero cælestis virtus baptismum sanctificaret. a. 1. hujus q.

Secundo operatur ad efficaciam baptismi fides Ecclesiæ, & ejus qui baptizatur, unde & baptizati fidem profitentur: & baptismus, fidei dicitur sacramentum. Per fidem autem inspicimus cælestia, quæ sensum, & rationem humanam excedunt. Et ad hoc significandum Christo baptizato aperti sunt cæli.

Tertio, quia per baptismum Christi specialiter aperitur nobis introitus regni cælestis, qui primo homini præclusus fuerat per peccatum. Unde baptizato Christo, aperti sunt cæli, ut ostenderetur, quod baptizatis patet via in cælum. Post baptismum autem necessaria est homini jugis oratio, ad hoc quod cælum introeat. Licet enim per baptismum remittantur peccata, remanet tamen fomes peccati, nos impugnans interius, & mundus, & dæmones, qui impugnant exterius. Et ideo signanter dicitur Luc. 3. quod Jesu baptizato, & orante, apertum est cælum, quia scilicet fidelibus necessaria est oratio post baptismum. Vel ut detur intelligi, quod hoc ipsum quod per baptismum cælum aperitur credentibus, est ex virtute orationis Christi. Unde signanter Mat. 3. dicitur, quod apertum est ei cælum, id est, omnibus propter eum, sicut si Imperator alicui pro alio petenti dicat: Ecce, hoc beneficium non illi do, sed tibi, id est, propter te illi: ut Chrys. dicit super Matth. Bed. c. 10. super Luc. Hom. 4. in Matth. a med. illius in oper. imper. lib. 2.

Ad 1. ergo dicendum, quod sicut Chrys. dicit super Matth. sicut Christus secundum dispensationem humanam baptizatus est, quamvis ipse propter se baptismo non indigeret, sic etiam secundum humanam dispensationem aperti sunt ei cæli, secundum autem naturam divinam semper erat in cælis. Hom. 4. in Mat. in oper. imper. ∙ med. illius 10. 2.

Ad 2. dicendum, quod sicut Hier. dicit super Mat. cæli aperti sunt Christo baptizato, non reseratione elementorum, Circa finem com. in 3. c.

Matt.10.9 Hom.4. in Matth. in op. imp. circa me. illius t. a.

rum, sed spiritualibus oculis, sicut & Ezechiel in principio voluminis sui cœlos apertos esse commemorat. Et hoc probat Chrys. super Matt. dicens. Quod si ipsa creatura scilicet cęlorum rupta fuisset, non dixisset, aperti sunt ei: quia quod corporaliter aperitur, omnibus est apertum. Unde etiam *Marc. 1. expresse dicitur, quod Jesus statim ascendens de aqua vidit apertos cęlos: quasi ipsa apertio cęlorum ad visionem Christi referatur. Quod quidem aliqui referunt ad visionem, dicentes, quod circa Christum baptizatum tantus splendor fulsit in baptismo, ut viderentur cęli aperti. Potest etiam referri ad imaginariam visionem, per quem modum Ezechiel vidit cęlos apertos. Formabatur enim ex virtute divina & voluntate rationis talis visio in imaginatione Christi: ad designandum, quod per baptismum cęlis aditus hominibus aperitur. Potest etiam & ad visionem intellectualem referri, prout scil. Christus vidit jam baptismo sanctificato apertum cęlum hominibus: quod tamen etiam ante viderat fiendum.*

Ad 3. dicendum, quod per passionem Christi aperitur cęlum omnibus, sicut per causam communem apertionis cęlorum. Oportet tamen hanc causam communem apertionis cęlorum, singulis applicari ad hoc, quod cęlum introeant, quod quidem fit per baptismum, secundum illud Roman. 6. Quicumque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus. Et ideo potius fit mentio de apertione cęlorum in baptismo, quam in passione Christi.

Hom.4. in Mat. in oper. imp. a med. il. Jauect.

Vel sicut Chrys. dicit super Matt. baptizato Christo, cęli tantum sunt ei aperti: postquam vero tyrannum vicit per crucem, quia non erant necessaria porta cœlo, nunquam claudendo, non dicunt Angeli, Aperite portas, jam enim erant aperta, sed, Tollite portas. Per quod dat intelligere Chrys. quod obstacula, quibus prius obsistentibus anima defunctorum introire non poterant cœlos, sunt totaliter per passionem Christi ablata: sed in baptismo Christi sunt aperta, quasi manifestata jam via, per quam homines erant in cœlum intraturi.

COMMENTARIUS.

Baptizato Christo cur cœli aperti sint.

DUo præcipue tractat D. Th. in hoc art. 1. cujus causa hoc signum factum sit: alterum quomodo factum sit. Primum explicat in corpore art. ubi tres rationes affert, ob quas Christo baptizato aperti sunt cœli. Prima est. Prima est, ut significaretur, virtutem cœlestem datam esse baptismo. Unde Cyprianus ser. de bapt. Christi: *Adesse se tantis mysteriis, & præsentiam suam dignosci dignata est sempiterna divinitas, cœlisque apertis in specie columbæ Spiritus S. & intelligi voluit, & videri.* Secunda, ut significaretur, fidem, quæ humana transcendat, & cœlestia attingat, necessariam esse, ut baptismus in nobis efficax sit: & præsertim indicatum est, debere eos, qui in Christo baptizantur, oculis fidei videre cœlos sibi aperiri, & Spiritum S. ad eos mitti, si ipsi non resistant, vel obicem ponant. Addit præterea Chrys. hom. 12. in Matt. hoc factum esse, ut baptizati intelligant, se ad cœlestia quærenda vocatos, nihilque jam cum rebus terrenis habere commune.

Tertia ratio, & vulgarissima est, ut significaretur per Christi baptismum januam regni cœlorum, quæ prius clausa erat hominibus, reclusam esse, & apertam. Ita Chrysost. supra, & hom. 4. imperfecti, & Anselm. Mat. 3. & ibidem Beda, & Luc. 3. *Jesu* (inquit) *baptizato apertum est cœlum, quia dum corporis humilitate Dominus undas Jordanis subiit, divinitatis sua potentia cœli nobis januas pandit.* Quæ omnes rationes partim morales, partim allegoricæ convenientissimæ sunt. Tamen ad literam, dici potest, quia Spiritus S. visibiliter descensurus erat in specie columbæ, oportuisse visibiliter demonstrari columbam illam e cœlo descendere singulari, atque extraordinario modo. Ad hoc ergo cęlum aperiri visum est, ac præterea, ut vox Patris inde proficisci videretur. Addi etiam potest ex Chrysostomo supra oportuisse tunc majestatem Christi ostendi, nam multi existimare poterant Joannem esse majorem illo. Tum propter admirandam vitæ rationem, & insignem Joannis famam, ac nomen. Tum etiam, quod Christum viderent ab ipso baptizatum. Ut ergo non deciperentur, sed intelligere possent Christum esse majorem Joanne, & quodammodo cœlestem hominem, imo & plusquam hominem, ideo illo baptizato aperti sunt cœli, & reliqua signa facta. Hæc enim ratio æque de conctis procedit, & efficacius de omnibus simul sumptis, quam de singulis. Un Cyril. Jerosol. cat. 17. *Spiritus S. descendit, cum Dominus baptizaretur, ne baptizati dignitas lateat,* & infra, *Aperti sunt cœli, propter dignitatem descendentis Verbi.*

Secundum, quomodo hoc factum sit explicat D. Th. in sol. ad 2. ubi varias opiniones refert, nec satis aperte sententiam definit suam qua de re postea differemus: cætera argumenta non indigent expositione.

ARTICULUS VI.

Utrum convenienter Spiritus Sanctus super Christum baptizatum descenderit in specie columbæ.

AD sextum sic proceditur. Videtur, quod inconvenienter Spiritus Sanctus super Christum baptizatum tum dicatur descendisse in specie columbæ. Spiritus enim Sanctus habitat in homine per gratiam. Sed in homine Christi fuit plenitudo gratiæ a principio suæ conceptionis, quia fuit unigenitus a Patre: ut ex supra dictis patet. Non ergo debuit Spiritus Sanctus ad eum mitti in baptismo.

2 *Præterea Christus dicitur in mundum descendisse per mysterium Incarnationis, quando exinanivit semetipsum, formam servi accipiens. Sed Spiritus Sanctus non est incarnatus. Ergo inconvenienter dicitur, quod Spiritus Sanctus descenderit super eum.*

3 *Præterea. In baptismo Christi ostendi debuit, sicut in quodam exemplari, id quod fit in nostro baptismo. Sed in nostro baptismo non fit aliqua missio visibilis Spiritus sancti. Ergo nec in baptismo Christi debuit fieri visibilis missio Spiritus Sancti.*

4 *Præterea. Spiritus S. a Christo in omnes alios derivatur: secundum illud Jo. 1. De plenitudine ejus nos omnes accepimus. Sed super Apostolos Spiritus S. descendit, non in specie columbæ, sed in specie ignis. Ergo nec super Christum debuisset descendere in specie columbæ, sed in specie ignis.*

Sed contra est, quod dicitur Luc. 3. Descendit Spiritus Sanctus corporali specie, sicut columba in ipsum.

Respondeo dicendum, quod hoc, quod circa Christum factum est in ejus baptismo (sicut Chrys. dicit super Mat.) pertinet ad mysterium omnium, qui postmodum fuerant baptizandi. Omnes autem, qui baptismo Christi baptizantur, Spiritum S. recipiunt, nisi ficte accedant, secundum illud Matth. 3. Ipse vos baptizabit in Spiritu Sancto. Et ideo conveniens fuit, ut super Christum baptizatum Spiritus Sanctus descenderet. Hom.4. in Mat. in oper. imp. a med. prac. 10. 3.

Ad 1. ergo dicendum, quod sicut August. dicit 15. de Trinit. absurdissimum est dicere, quod Christus cum jam triginta esset annorum, acceperit Spiritum Sanctum. Sed venit ad baptismum, sicut sine peccato, ita non sine Spiritu Sancto. Si enim de Joanne scriptum est, quod Spiritu Sancto replebitur ab utero matris suæ, quid de homine Christo dicendum est cujus ipsa conceptio non carnalis, sed spiritualis fuit? Tunc ergo, id est, in baptismo, corpus suum, id est, Ecclesiam præfigurare dignatus est, in qua baptizati præcipue accipiunt Spiritum Sanctum. l. 15. c. 26. a med. t. 3.

Ad 2. dicendum, quod sicut Aug. dicit in 2. de Trinit. Spiritus S. descendisse dicitur super Christum corporali specie, sicut columba: non quia ipsa substantia Spiritus S. videretur, quæ est invisibilis, neque ita quod illa visibilis creatura in unitatem personæ divinæ assumeretur: neque enim dicitur, quod Spiritus S. sit columba, sicut dicitur quod filius Dei est homo ratione unionis. Neque etiam hoc modo Spiritus S. visus est in specie columbæ sicut Joannes vidit agnum occisum in Apocalipsi: ut habetur in Apocal. 2. Illa enim visio facta fuit in Spiritu per spirituales imagines corporum: de illa vero columba nullus unquam dubitavit, quin oculis visa sit. Nec etiam hoc modo in specie columbæ Spiritus S. apparuit, sicut dicitur 1. ad Cor. 10. Petra autem erat Christus. Illa enim petra jam erat in creatura & per actionis modum nuncupata est nomine Christi, quem significabat: illa autem columba ad hoc tantum significandum repente extitit, & postea cessavit, sicut flamma, quæ in rubo apparuit Moysi. Dicitur ergo Spiritus S. descendisse super Christum, non ratione unionis ad columbam, sed vel ratione ipsius columbæ significantis Spiritum S. quæ descendendo super Christum venit. Vel etiam ratione spiritualis gratiæ, quæ a Deo per modum cujusdam descensus in creaturam derivatur: secundum illud Jacob 1. Omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est descendens a Patre luminum. l. 2. c. 6. t. 3

Ad 3. dicendum, quod sicut Chrysostom. dicit super Matth. in principiis Spiritualium rerum semper sensibiles Hom. 12. in Mat. antemed. tom. 2.

les apparent visiones, propter eos qui nullam intelligentiam incorporalis natura suscipere possunt: ut si postea non fiant, ex his, qua semel facta sunt, recipiant fidem. Et ideo circa Christum baptizatum corporali specie Spiritus S. visibiliter descendit, ut super omnes baptizatos invisibiliter postea credatur descendere.

Ad 4. dicendum, quod Spiritus S. in specie columba apparuit super Christum baptizatum propter tria. Primo, quidem propter dispositionem, qua requiritur in baptizato, ut scilicet non fictus accedat: quia dicitur Sapient. 1. Spiritus S. disciplina effugiet fictum. Columba autem est animal simplex, astutia, & dolo carens: unde dicitur Mat. 10. Estote simplices sicut columba. Secundo ad designandum septem dona Spiritus S. qua columba suis proprietatibus significat. Columba enim secus fluenta habitat, ut inde viso accipitre, mergat se, ut evadat: quod pertinet ad donum sapientia, per quam sancti secus Scriptura divina fluenta resident, ut incursum diaboli evadant. Item columba meliora grana eligit: quod pertinet ad donum scientia, qua sancti sententias sanas, quibus pascantur, eligunt. Item columba alienos pullos nutrit, quod pertinet ad donum consilii, quo Sancti homines, qui fuerunt pulli, i. e. imitatores diaboli, doctrina nutriunt, & exemplo. Item columba non lacerat rostro: quod pertinet ad donum intellectus, quo sancti bonas sententias lacerando non pervertunt hareticorum more. Item columba felle caret: quod pertinet ad donum pietatis, per quam sancti ira irrationabili carent. Item columba in cavernis petra nidificat, quod pertinet ad donum fortitudinis, qua Sancti in plagis mortis Christi, qui est petra firma, nidum ponunt, i. e. suum refugium, & spem. Item columba gemitum pro cantu habet: quod pertinet ad donum timoris, quo sancti delectantur in gemitu pro peccatis. Tertio

Hom. 12. in Mat. post unum med. t. 2.

apparuit Spiritus S. in specie columba propter effectum proprium baptismi, qui est remissio peccatorum, & reconciliatio ad Deum, columba enim est animal mansuetum. Et ideo sicut Chrysost. dicit super Mat in diluvio apparuit hoc animal, ramum ferens oliva, & communem orbis terrarum tranquillitatem annuntians, & nunc etiam columba apparet in baptismo, liberatorem nobis demonstrans. Quarto apparuit Spiritus S. in specie columba super Dominum baptizatum, ad designandum communem effectum baptismi: qui est conjunctio Ecclesiastica unitatis, unde dicitur Eph. 5. quod Christus tradidit semetipsum, ut exhiberet sibi gloriosam Ecclesiam non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid hujusmodi lavans eam lavacro aqua in verbo vita. Et ideo convenienter Spiritus S. in baptismo demonstratus est in specie columba, qua est animal amicabile, & gregale: unde & Cant. 5. dicitur de Ecclesia. Una est columba mea. Super Apostolos autem in specie ignis Spiritus S. descendit propter duo. Primo quidem ad ostendendum fervorem,

Tr. 6. in Jo. aliquantulum a princ. to. 9.

qua corda eorum erant commovenda, ad hoc quod Christum ubique inter pressuras pradicarent: & ideo etiam in igneis linguis apparuit. Unde August. dicit super Jo: Duobus modis ostendit visibiliter Dominus Spiritum S. scilicet per columbam super Dominum baptizatum & per ignem super discipulos congregatos: ibi simplicitas, hic fervor ostenditur. Ergo ne Spiritu sanctificati dolum habeant, in columba demonstratus est: & ne simplicitas frigida remaneat, in igne demonstratus est. Nec te moveat, quod lingua divisa sunt, unitatem in columba cognosce. Secundo, quia sicut Chrysost. dicit, cum oportebat delictis ignoscere (quod fit in baptismo) mansuetudo necessaria erat, qua demonstratur in columba: sed ubi adepti sumus gratiam, restat judicii tempus, quod significatur per ignem.

ARTICULUS VII.

Utrum illa columba, in qua apparuit Spiritus Sanctus, fuerit verum animal.

a. d. Jo. 1. t. 20. c. 2. & opusc. 4. 9.

AD septimum sic proceditur. Videtur, quod illa columba, in qua Spiritus S. apparuit, non fuerit verum animal. Illud enim videtur specietenus apparere, quod secundum similitudinem apparet. Sed Luc. 3. dicitur quod descendit Spiritus Sanctus corporali specie, sicut columba in ipsum. Non ergo fuit vera columba, sed quadam similitudo columba.

2. de caelo tc. 51. l. 2. 1. de Trin. c. 6. in fin. tom. 3

2. Praterea: Sicut natura nihil facit frustra, ita nec Deus, ut dicitur in 1. de Caelo. Sed cum columba illa non advenerit, nisi ut aliquid significaret, atque praterierit (ut Aug. dicit 2. de Trin.) frustra fuisset vera columba: quia hoc ipsum fieri poterat per columba similitudinem. Non ergo illa columba fuit verum animal.

3. Praterea: Proprietates cujuslibet rei ducunt in cognitionem natura illius rei. Si ergo fuisset illa columba verum animal, proprietates columba significassent naturam veri animalis, non autem effectus Spiritus Sancti. Non ergo videtur, quod illa columba fuerit verum animal.

Sed contra est, quod Aug dicit in lib. de agone Christiano. Neque hoc ita dicimus, ut Dominum Jesum Christum dicamus solum verum corpus habuisse. Spiritum autem Sanctum fallaciter apparuisse oculis hominum, sed ambo illa corpora vera esse credimus.

Respondeo dicendum, quod (sicut supra dictum est) non decebat ut filius Dei, qui est veritas Patris, aliqua fictione uteretur: & ideo non phantasticum, sed verum corpus accepit. Et quia Spiritus S. dicitur spiritus veritatis, ut patet Joan. 16. ideo etiam ipse veram columbam formavit, in qua appareret, licet non assumeret ipsam in unitatem persona. Unde post pradicta verba Aug. subdit. Sicut non oportebat, ut homines falleret filius Dei, sic etiam non oportebat ut falleret Spiritus S. sed omnipotenti Deo, qui universam creaturam ex nihilo fabricavit, non erat difficile, verum corpus columba sine aliarum columbarum ministerio figurare, sicut non fuit ei difficile verum corpus in utero Maria sine virili semine fabricare, cum creatura corporea, & in visceribus famina ad formandum hominem, & in ipso mundo ad formandam columbam, imperio Domini, voluntatique serviret.

c. 22. a med. to 3. q. 5. ar. 1

End. 1. de ag. Christiano c. 22. p. ã med. tom. 3.

Ad 1. ergo dicendum quod Spiritus Sanctus dicitur descendisse in specie, vel similitudine columba, non ad excludendam veritatem columba, sed ad ostendendum, quod ipse non apparuit in specie sua substantia.

Ad 2. dicendum, quod non fuit superfluum formare veram columbam, ut in ea Spiritus Sanctus appareret: quia per ipsam veritatem columba significatur veritas Spiritus Sancti, & effectuum ejus.

Ad 3. dicendum, quod proprietates columba eodem modo ducunt ad significandum naturam columba, & ad significandos effectus Spiritus Sancti. Per hoc enim quod columba habet tales proprietates, ostenditur quod columba significet Spiritum Sanctum.

COMMENTARIUS.

In Christum baptizatum cur Sp. S. descendit.

IN his articulis tria tractat D. Th. Primum, cur baptizato Christo Spiritus S. visus est in eum descendere: scilicet ad significandum Spiritum S. dandum esse per Christi baptismum, juxta illud: *Ipse vos baptizabit in Spiritu Sancto.* Joan. 1. & illud: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu S.* c. 3. Quod amplius explicans D. Th. in solut. ad 1. dicit cum Aug. lib. 15. de Trinitat. c. 26. non descendisse Spiritum S. in Christum baptizatum, quod eum tunc primo repleverit. Ab instanti enim conceptionis sua ita fuit omni gratia refertus, ut crescere non potuerit. Descendit ergo ad significandum donum, quod dandum erat baptizandis in Christo, & praeterea ad indicandum donum illud plenissime, ac perfectissime in Christo habitare, de cujus plenitudine omnes alii erant accepturi. Quod significatum est Joanni Baptistae, quando illi dictum est, Jo. 1. *Super quem videris Spiritum S. descendentem, & manentem, ipse est, qui baptizat in Spiritu S.* ut latissime exponit Aug. tract. 5. in Joann. Ex quo intelligitur aliter descendisse visibiliter Spiritum Sanctum in Christum & in Apostolos, aliosve sanctos: ad Christum enim facta est missio visibilis solum quoad externam speciem, & significationem, non vero quoad internum effectum, & invisibilem missionem. Unde Spiritum Sanctum visibiliter mitti ad Christum, nihil aliud fuit, quam Spiritus Sancti donum, quod a principio conceptionis in Christo erat, ac permanebat, novo signo visibili manifestari. At vero in aliis simul cum novo visibili signo facta est interior Spiritus Sancti missio per nova dona gratiae aut specialem eorum perfectionem. Et ad hunc modum exponendi sunt Patres, cum interdum videntur docere Christum in baptismate Spiritu Sancto fuisse unctum, impletumque illud Psalm. 44. *Unxit te Deus, Deus tuus oleo laetitiae:* ut Athanas. orat. 2. contra Arianos & Cyril. Jerosol. cat. 17. illuminat. & 3. mystagogica, & Optatus Milevitan. lib. 4. contra Parmen. Hieron. Isa. 61. & Hilar. lib. 11. de Trinit. intelligendi (inquam) sunt, quoad externam manifestationem illius unctionis. Nam alioqui certum

Missio visibilis Sp. S. qualiter ad Christum sit facta.

est, Christum in conceptione sua fuisse perfectissime Spiritu Sancto unctum perpetua, atque inamissibili unctione, ut docuit Damasc. lib. 4. de fid. c. 6. Ambr. lib. de Noe, & arca c. 3. & l. 2. in Lucam, in fine, ex quo id mutuatus est Beda lib. 1. in Lucam c. 10. & Greg. l. 9. registri, epist. 61. De qua re latissime egimus, multaque alia congessimus ex Patrib. in priori tomo disp. 18. Sect. 1. 2. & 3.

Supra Christum baptizatũ in specie columbæ cur Sp. S. apparuit.

Secundum declarat D. Th. in sol. ad 4. cur apparuerit Spiritus S. in specie columbæ. Cujus rei varias adhibet rationes, quæ ab ipso enucleate satis exponuntur. Summa omnium est, ut in columbæ proprietatibus tum effectus baptismi, tum dispositio suscipientis significentur. Quas breviter attigit Tertul. lib. de bapt. c. 8. dicens: *Tunc ille sanctissimus Spiritus super emundata & benedicta corpora libens a Patre descendit super baptismi aquas, tanquam pristinam sedem recognoscens conquiescit columba figura delapsus in Dominum, ut natura Spiritus S. declararetur per animal simplicitatis, & innocentiæ, quod etiam corporaliter ipso felle careat columba*; lege Isidorum lib. 12. Origin. c. 7. Unde quod D. Th. hic dixit per simplicitatem columbæ significari dispositionem, quam accedentes ad baptismum habituri sunt, ut exposuerunt etiam Ambr. & Beda in Lucam. Tertull. refert ad effectum baptismi, seu donum Spiritus S. quod per illum datur. Subjungit deinde Tertull. rationem aliam, quæ hic apud D. Th. est tertia, quam paucioribus verbis ille complexus est lib. contra Valentinum c. 2. dicens: *Columba a principio divinæ pacis est præco.* Quem imitatus Hieron. dial. adversus Lucif. *Emittitur* (inquit) *de arca corvus, & non redit, & postea pacem terræ columba nuntiat. Ita & in baptismate Ecclesiæ teterrimo alite expulso, id est, diabolo, pacem terræ nostræ columba Spiritus S. nuntiat.* Similia habet ep. 83. ad Ocean. & Chrysost. hom. 12. in Matt. & egregie Cyril. Jeros. dicta cat. 17 ubi latius figuram hanc, & utramque rationem persequitur, & Beda Matt. 3. ubi aliam significat rationem his verbis: *Ideo Spiritus S. super Salvatorem in specie columbæ apparuit, quia non veniebat, ut per zelum peccata puniret, sed ut per mansuetudinem toleraret.* Et inde colligit rationem, ob quam Spiritus S. in baptismo descendit in specie columbæ, in die vero Pentecostes in specie ignis, dicens: *In igne vero super simplices homines apparuit, ut eos ad puniendã in se peccata spiritalis fervor accenderet quæ Deus per mansuetudinem vindicari parceret.* Quibus verbis comprehendit utramque rationem D. Th. hic in eadem solut. ad 4. Tertio declarat D. Th. ar. 6. ad 2. & toto ar. 7. qualis illa columba fuerit, & quomodo apparuerit. Quæ res diligentiorem examinationem requirit in disput. sequ. tractandam.

ARTICULUS VIII.

Utrum convenienter Christo baptizato, fuerit vox Patris audita filium protestantis.

331. Inf. q. 45. a. 4. & qu. 66. a. 6. cor. & op. 60. c. 22.

AD *octavum sic proceditur. Videtur, quod inconvenienter Christo baptizato, fuerit vox Patris audita, Filium protestantis; Filius enim, & Spiritus S. secundum hoc, quod sensibiliter apparuerunt, dicuntur visibiliter esse missi. Sed patri non convenit mitti, ut patet per Aug. in 2. de Trin. Ergo etiam nec apparere.*

l. 6. de Trin. c. 2. in fin. 1. 9.

2. Præterea: Vox est significativa verbi in corde concepti. Sed Pater non est verbum; ergo inconvenienter manifestatur in voce.

3. Præterea: Homo Christus non incepit esse filius Dei in baptismo, sicut quidam hæretici putaverunt, sed a principio suæ conceptionis fuit filius Dei, magis ergo in nativitate debuit vox Patris protestari Christi divinitatem, quam in ejus baptismo.

Sed contra est, quod Matt. 3. dicitur. Ecce vox de cælis dicens: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui.

q. 6. hujus a.

Respondeo dicendum, quod (sicut supra dictum est) in baptismo Christi, qui fuit exemplar nostri baptismi, demonstrari debuit, quod in nostro baptismo perficitur. Baptismus autem, quo baptizantur fideles, consecratur in invocatione, & virtute Trinitatis, secundum illud Mat. ult. Euntes docete omnes Gentes baptizantes eos in nomine Patris, & filii, & Spiritus S. Et ideo in baptismo Christi (ut Hier. dicit) mysterium Trin. demonstratur. Dominus enim in natura humana baptizatur, Spiritus S. descendit in specie columbæ. Patris vox testimonium filio perhibentis auditur.

In c. mm. 3. : hic circa fin. 10. 9.

Et ideo conveniens fuit, ut in illo baptismo Pater declaretur in voce.

Ad 1. ergo dicendum, quod missio visibilis addit aliquid super apparitionem, scilicet auctoritatem mittẽtis. Et ideo filius, & Spiritus S. qui sunt ab alio, dicũtur mitti visibiliter, & non solũ apparere: Pater autem, qui non est ab alio, apparere quidem potest, visibiliter autem mitti non potest.

Ad 2. dicendum, quod Pater non demonstratur in voce, nisi sicut auctor vocis, vel loquens per vocem. Et quia proprium est Patri producere verbũ, quod est dicere, vel loqui: ideo convenientissime Pater per vocẽ manifestatus est, quæ significat verbum. Unde & ipsa vox a Patre emissa filiationem Verbi protestatur. Et sicut species columbæ, in qua demonstratus est Spiritus S. non est ipsa natura Spiritus S. nec species hominis, in qua demonstratus est ipse filius, est ipsa natura filii Dei: ita etiam ipsa vox non pertinet ad naturam Verbi, vel Patris loquentis. Unde Jo. 5. Dominus dicit, neq; vocem ejus, i. e. Patris unquam audistis, neq; speciem ejus vidistis. Per quod (sicut Chrys. dicit super Joa.) paulatim eos in philosophicum dogma inducens, ostendit, quoniam neq; vox circa Deum est, neq; species, sed superior est & figuris, & loquelis talibus. Et sicut columbam, & etiam humanam naturam a Christo assumptã tota Trinitas operata est, ita etiã & formationẽ vocis. Sed tamen in voce declaratur solus Pater, ut loquens, sicut naturam humanã solus Filius assumpsit, & sic columba solus Spiritus S. demonstratus est, ut patet per Aug. in lib. de Fide ad Petrum.

Ho. 39. in Jo. a med. 10. 3.

cap. 9. circa princ. 10. 3.

Ad 3. dicendum, quod Divinitas Christi non debuit omnibus in ejus nativitate manifestari: sed magis occultari in defectibus infantilis ætatis. Sed quando jam pervenit ad perfectam ætatem, in qua oportebat eum docere, & miracula facere, & homines ad se convertere, tunc testimonio Patris erat ejus divinitas manifestanda, ut ejus doctrina credibilior fieret: unde & ipse dicit Jo. 5. Qui misit me Pater, ipse testimonium perhibet de me. Et hoc præcipue in baptismo, per quem homines renascuntur in filios Dei adoptivos. Filii autem Dei adoptivi instituuntur ad similitudinẽ filii naturalis: secundum illud Rom. 9. Quos præscivit, hos & prædestinavit cõformes fieri imaginis filii sui. Unde Hilarius dicit super Mat. quod super Jesum baptizatum descendit Spiritus S. & vox Patris audita est, dicentis: Hic est filius meus dilectus: ut ex his, quæ consummabantur in Christo cognosceremus per aquæ lavacrum, & de cælestibus portis sanctum in nos Spiritum involare, & paternæ vocis adoptione, Dei filios fieri.

can. 2. in Matth. circa fin.

COMMENTARIUS.

Vox Patris in baptismo Christi audita cur.

RAtio, quam D. Th. reddit, vocem Patris auditam idcirco esse, ut expressa repræsentatio Trinitatis, illiusque professio in baptismo Christi futura indicaretur, communis est sanctorum omnium, ut videre licet in Aug. ser. 63. de verbis Domini. Hier. Beda, Ansel. & Chrys. & aliis Græcis, & Latinis Matth. 3. & Luc. item 3. Ubi recte Ambr. *Vidimus* (inquit) *Spiritum, sed in specie corporali, videamus & Patrem, sed quia videre non possumus, audiamus.* Alia vero ratio addi potest ex Cypr. l. 1. ad Quirinum c. 10. auditam esse vocem Patris dicentis: *Ipsum audite*, eo quod tunc lex gratiæ inchoari videretur. Tertia addi potest ex Hilario can. 2. in Matt. illius paternæ vocis testimonio indicatum esse, nos per adoptionem filios Dei fieri, cum per baptismum regeneramur. Reliqua, quæ in solutionibus argumentorum traduntur, licet observatione digna sint, expositione non indigent.

DISPUTATIO XXVII.

In tres Sectiones distributa.

De iis, quæ in baptismo Christi acciderunt.

TRia narrantur ab Evangelistis, cœlorum apertio, columbæ descensus, & vox Patris. De quibus sigillatim dicemus, ac tandem ordinem eorum, quidque ab baptismum Christi contulerint, vel an naturam ejus mutaverint, explanabimus.

SECTIO I.

Utrum baptizato Christo vere fuerit cælum apertum, ita ut externis sensibus percipi potuerit.

Baptizato Christo non est in se, ș fe. cælũ divisũ.

PRimo Doctores omnes sine controversia, ac fere sine disputatione docent cælum, quod elementis imminet, non fuisse reipsa divisum, non quia id fuerit Deo impossibile:

bile: sed quia tam inusitatum miraculum nec fuit tunc necessarium, nec verba Scripturæ cogunt, ut id fingamus. Primum declaratur quia in primis cœlum incorruptibile dividi miraculum est. Deinde illo diviso, vel oportuisset spatium interjectum vacuum relinqui, vel elementa ad illud replendum ascendere. Ad hæc, si illa divisio fieret in cœlo, & non in aere, non posset certe oculis percipi sine novo miraculo; si vero facta est simul in aere, hoc sufficit ad repræsentationem mysterii, nec oportuit divisionem ad cœlos usque pervadere, quo vix possunt humani sensus attingere. Denique etiam Ezechiel. cap. 1. dicuntur cœli fuisse aperti, & Genes. 7. & Act. 7. & sæpe alias reperitur idem modus loquendi Scripturę, & non propterea fit, ut passim cœli divisi fuerint. Quomodo autem cœli dicantur aperti Christo baptizato, non eodem modo ab omnibus explicatur.

Quidam enim dicunt, in externis corporibus nullam divisionem, vel mutationem, quæ oculis cerni posset, factam esse, sed solum interius in mente, seu in imaginatione cœlum, ac si apertum esset, apparuisse. Ita videtur sensisse Hieron. Matt. 3. & Ezech. 1. Quæ sententia dupliciter explicari potest, primo, ut solum per metaphoram dicatur *cœlum apertum*, non quia vel visui, vel imaginationi sic apparuerit, sed solum, quia visus est sensibilis effectus columbæ, quasi descendentis e cœlo, sicut Gen. 7. dicuntur *apertæ cataractæ cœli*, propter abundantem aquarum fluxum: non vero propter aliquam cœli vel aeris divisionem. Quæ metaphora est frequens in Scriptura. *Aperiatur terra, & germinet salvatorem*, vel quia apparuerunt, & quodammodo visa sunt cęlestia mysteria sicut Act. 7. dixit Stephanus, *ecce video cœlos apertos*, non quia visu, aut imaginatione cœlum tanquam divisum aspiceret: sed quia videbat Christum in cœlo existentem. Similiter quoque dicitur Ezech. 2. *Aperti sunt cœli, & vidi visiones Dei*, ubi Hier. hunc dicendi modum indicans ait, *apertos cœlos non divisione firmamenti, sed fide credentis intelligi, eo quod cœlestia sint illi reserata mysteria. Unde & in baptismate Salvatoris, quando Spiritus S. in specie columbæ descendit super eum, apertos cœlos legimus.* Eundem sensum indicat Matt. 3. cum inquit: *Aperiuntur cœli. non reseratione elementorum, sed spiritalibus oculis, quibus & Ezech. &c.* Idem Beda Marc. 1. & Chrys. in imperfecto hom. 4.

Secundo modo explicari potest hæc sententia, quod ipsum cęlum divisum apparuerit, quasi sensibili divisione, ita tamen, ut hæc apparitio non oculis, sed solum imaginariæ visioni sit facta. In hunc modum explicant aliqui sententiam Hieron. Bedæ, & Chrys. jam expositam, & D. Th. hic ita interpretatur Ezechielem vidisse cœlos apertos, & licet utrumque modum probabilem existimet, in hunc tamen maxime videtur propensus. Nam eum secũdo loco ponit, & ex duobus modis explicandi, priorem, qui est omnino per metaphoram, intellectualemq; visionem significat, ultimo loco constituit, & ita videtur eum præferre aliis (ut etiam Cajet. notavit) rationemque indicavit, quia visio intellectualis perfectior est. Solet autem hæc sententia fundari præcipue in verbo Matth. 3. *Et ecce aperti sunt ei cœli.* Nam illo pronomine *ei*, indicatur soli Christo ostensam esse illam cœlorum apertionem. Unde Marcus: *Et statim ascendens de aqua vidit cœlos apertos.* Solus ergo ipse vidit, ergo non est facta mutatio, neque ostensio aliqua in objectis sensibilibus, quæ aliorum etiam oculis patebant: ergo fuit solum imaginaria in Christo, vel certe intellectualis.

Cœlos in Jordane sensibiliter apertos alii ora- peer Christum vi- dent quo- modo.

Sed retorquendo hoc idem fundamentum, reiicienda videtur hæc sententia, quia illa apertio cœlorum non soli Christo, sed cæteris etiam, qui præsentes aderant, ostensa est: ergo signum est factam esse per aliquam externam mutationem, & visionem sensibilem. Patet consequentia, quia licet potuerit fieri in singulorum imaginationibus, tamen alius modus erat facilior, & hominum multitudini accommodatior. Antecedens vero constat ex omnibus conjecturis, quas supra adduximus, ob quas fuit expediens cœlos aperiri in Christi baptismate. Nam omnes fundantur in significatione mysterii, quæ illo sensibili signo facta est: illa autem significatio sensibilis, non erat Christo necessaria, sed nobis: ergo oportuit, ut talis esset, quæ ab aliis perciperetur. Unde sancti omnes, qui eas rationes afferunt, non obscure hoc supponunt. Et hinc etiam fit, illam apertionem non debere omnino metaphorice exponi, quia sic exposita non significat aliquod sensibile signum distinctum a descensu columbæ, sed solam intelligentiam mysterii cęlestis, & spiritualis ibi recondiri: ergo cum illa apertio censeatur facta propter specialem significationem, non solam metaphoram continet, sed veram mutationem in re factam, & sensibus objectam significat. Et augeri potest via hujus rationis, quia Evangelistæ tria illa distincte enumerant, cęlum apertum, columbam descendentem, & vocem de cęlo factam: ac duo posteriora intelliguntur aliquo modo proprie facta, & sensibus objecta, inter sese distincta; ergo eodem modo interpretandum est primum, quod sit signum aliquod sensibile distinctum ab aliis duobus. Confirmatur præterea ex Marco, qui sub eodem verbo inquit: *Vidit cœlos apertos, & spiritum tanquam columbam*: sicut ergo intelligit sensibili, & externa visione vidisse columbam, ita & vidisse cęlos apertos intelligendum est. Unde sicut dicens Marcus Christum vidisse columbam, non excludit quin alii viderint, ita etiam dum dicit vidisse cęlos apertos, non propterea solum ipsum vidisse putandum est. Neque etiam ex verbo Matthæi hoc colligi potest. Tum quia verbum illud: *Aperti sunt ei*, ex Græco verbo verti potest, aperti sunt *super eum*, ἐπ' αὐτόν. Quod dici potest, non quia ipse viderit, sed quia circa eum facta est illa ostensio, & explicari potuisset illo modo, etiamsi ipse eam non vidisset, sed solum alii, qui aderant. Vel si ad cognitionem referatur, ita ut sensus sit Christum vidisse cęlum sibi apertum, non propterea excluduntur alii (ut dixi) quin idem viderint, sed explicatum est ab Evangelista illo speciali modo, ad indicandum mysterium, cęlos scilicet singulariter aperiri ei, qui baptizatur.

Cœlorum apertio sensibiliter in Jordane facta, aspecta omnium oculis visa.

Secundo igitur probabilius fit, illam cęlorum apertionem externis oculis visam esse omnibus, qui aderant, & consequenter factam esse per externam aliquam mutationem in objecto sensibili. Nam licet interdum fieri possit, ut etiam oculus aliquid videre videatur, non per mutationem objecti, sed per solam impressionem speciei factam in oculo: tamen in præsenti non ita factum est. Quia quando ita fit visio, ut eodem modo objectum ab omnibus videatur, signum est, non fieri visionem per hujusmodi impressionem solam in vidente factam, sed per mutationem objecti, ut D. Th. docuit (quamvis de re alia disputans) infra quæstio. 76. art. 8. Ratio vero est (quam etiam supra tetigi de visione imaginaria) quia hic modus est facilior, & magis proportionatus, tum ad sensibilem repræsentationem, tum ad visionem, quæ omnibus præsentibus communis est. Ita ergo verisimile est factam esse illam cęlorum apertionem, ut Jansen. & alii recentiores docent, & prius significaverat Euthym. Matth. 3. & D. Th. hic non repugnat.

Cœlos in Jordane apertos in- sit secun- dum quem modo.

Quod si tandem inquiras, quænam mutatio in objecto facta, & in quo objecto, seu corpore facta sit. Dicendum est factam esse in aere, qui in Scriptura nomine *cœli* frequentissime appellatur. Nullum enim erat corpus propinquius, & aptius ad eam immutationem recipiendam. Modus autem esse potuit. Primo, quod revera ipse aer divisus sit, & in partes separatus: sed hoc difficultatem involvit, an spacium illud, quod erat inter partes divisas interjectum, esset vacuum, vel quodnam aliud corpus illud occuparet. Secundo, formari potuit in aere species, seu similitudo aliqua apertionis, seu hiatus sensibilis, faciendo scilicet ut partes aeris ita oculos immutarent, ut apparerent divisæ, & distantes. Quod intelligi potest, si partes illæ, quæ separari videntur, densiores fiant, & lucidiora, ita ut ad illas possit visus terminari: aer autem interjectus maneat rarior. Tunc enim videbuntur partes illæ inter se disiungi, atque ita cœlum aperiri.

SECTIO II.

Utrum Spiritus Sanctus vere specie columbæ descenderit, ita ut externis oculis cerni posset.

NOn hinc inquirimus id, quod ad ipsam personam Spiritus S. spectat, quia supponimus illam nec per sui mutationem descendere potuisse, sed solum, quia novo modo repræsentata est in ordine ad specialem gratię effectũ, (ut latius 1. p. q. 43.) nec ipsam secundum se oculis videri posse corporeis: sed solum in figura, vel signo sensibili (ut tractatur ex professo 1. p. q. 12.) Agitatur ergo hæc quæstio de ipso signo seu columba, sub cujus

specie Spiritus S. apparuit. Qua in re primo certum est, columbam illā exterioribus oculis visam esse super Christum descendere, & in hoc omnes conveniunt. Primo, propter proprietatem verbi *videndi*, quod non oportet metaphorice exponi de intellectuali, vel imaginaria visione. Unde Augustinus l. 2. de Trinit. c. 6. sic scribit. *De illa columba nullus unquam dubitavit, quod oculis visa sit.* Secundo, quia non solum Christus, sed etiam Joannes illam vidit, ut dicitur Jo. 1. Tertio, quia verisimilius est ita descendisse, ut ab omnibus qui aderant conspecta sit, ut indicat Augustinus supra, & docent expositores omnes super Evangelia, præsertim Chrysost. hom. 16. in Joan. & probari potest omnibus rationibus superiori sect. adductis, & sequ. sect. latius tractabitur, & confirmabitur.

Columba in Jordane apparens oculis visa.

Secundo certum est, sive illa columba verum fuerit animal, sive specie tenus duntaxat, non fuisse hypostatice unitam Spiritui S. ut hic docet D. Thom. ad 2 cum Augustino loco citato, & Chrysost. hom. 11 in Matt. & est omnino certum. Non enim dicitur Deus factus columba, sicut dicitur factus caro aut homo, neque ad finem missionis, seu apparitionis Spiritus S. necessaria erat hypostatica unio, sicut fuit ad finem Incarnationis, ut recte notavit D. Th. 1. p. q. 43. art. 7. ad 4. Quia non apparuit Spiritus S. sub specie columbæ, ut per illam aliquid operaretur merendo, aut satisfaciendo, sicut verbum per humanam naturam. Denique licet hujusmodi natura irrationalis non sit hujus hypostaticæ unionis omnino incapax, non tamen divinam majestatem decet illi uniri. De qua relatius in superiori tomo dictum est. Circa hoc vero obscurus est locus Tertul. lib. de carne Christi c. 3. ubi dicit: *Spiritum columbæ corpori illapsum descendisse super Dominum, qui Spiritus* (ait) *cum hoc esset, tam vere erat columba, quam Spiritus, nec interfecerat substantiam propriam assumpta substantia extranea.* Sed hæc verba vel corrigenda sunt, quia Evangelium non dicit Spiritum fuisse vere columbam, sed apparuisse quasi columbam: vel exponenda sunt juxta ea, quæ statim dicemus.

His ergo positis controversia est, utrum illa columba fuerit verum animal, nec ne. Prima sententia est, fuisse verum animal de novo a Deo creatum ad illud munus. Ita sentit Aug. lib. de agone Christiano c. 22. solet etiam tribui Chrysost. hom. 12. in Matth. & 4. in acta, sed iis locis revera neutrum affirmat, sed solum docet Spiritum S. non dici apparere in specie colūbæ, vel ignis, quia naturam columbæ vel ignis assumat, sed quia in his repræsentatur. An vero sub illa specie vera fuerit natura columbæ, nec ne, non explicat. Ad hanc vero sententiam accommodari possunt verba Tertul. supra citata, ut non sit sensus Spiritum vere factum esse columbam, sed veram columbam assumpsisse, non hypostatice, sed ut in ea repræsentaretur. Augustinum sequutus est Anselm. Matth. 8. & Hugo Cardinalis Joann. 1. & nonnulli ex Scholasticis in 1. dist. 16. ac denique D. Th. hic ar. 7. qui utitur ratione sumpta ex Augustino. Quia decuit, ut Spiritus veritatis nec fictione uteretur, nec homines falleret; hoc enim argumento concludimus Verbum assumpsisse veram hominis naturam, quoniam alias nos decepisset. Sed (quidquid sit de assertione) certum est rationem hanc non concludere. Eam enim in re simili dissolvit idem D. Th. 3. p. q. 76. art. 8. ex doctrina ejusdem Aug. lib. 2. quæst. in Evangelia, quæst. ultim. dicens; quando species aliqua divinitus formatur, & ad veritatem aliquam significandam refertur, nullam esse deceptionem, sed veritatis significationem. Ut cum Christus apparuit discipulis euntibus in Emaus in specie peregrini, nulla fuit deceptio, etiamsi ob eam causam cōtigerit alios decipi. Quia aliorum deceptio tribui non potest illi, qui verbis, vel factis vera significat sine intentione fallendi. Neque est eadem ratio de humana natura a verbo assumpta. Quia assumpta est non tantum ad repræsentandum, sed ad existendum, & operandum, & ideo non solum dicitur Verbum apparuisse in specie hominis, sed factum homo quod nequit esse verum sine vera natura hominis.

Columba in baptismo super Christum descendens non fuit vera, sed apparens.

Secunda ergo sententia est, columbam illam non fuisse veram, sed tantum apparentem. Hanc docet Aug. epist. 102. Ubi late probat non oportuisse illam speciem columbæ vera informari anima, sicut nec vocem Patris, quæ in eodem baptismate audita est, per organa vitæ formari. Idem lib. 3. de mirabil. Script. c. 5. his verbis. *Quamvis corporali specie Spiritus S. super Dominum descendere dicitur, non tamen de avibus sumpsisse columbam, sed ex aere minime dubitatur.* Quæ verba non possunt exponi solum de assumptione ad unionem hypostaticam: alioqui posterior pars falsa esset, quia hoc modo nec veram nec apparentem columbam Spiritus S. assumpsit. Videri tamen potest Augustin. his verbis solum negare illam columbam sumptam esse ex avibus, quæ antea existebant, non tamen fuisse verum animal de novo ex aere procreatum. Sed huic sensui repugnat ratio, quam Augustin. subjungit, dicens: *Nequaquam enim ex avibus Spiritus S. necesse fuit corpus assumere, dum aves in nullo transgressæ sunt legem naturæ, sed & si in aliquo transgrederentur, non debuit a Spiritu assumi, ut ei delicti vincula solverentur, cum neque rationalis sit, neque æterna.* Quæ ratio directe solum probat, naturam columbæ non esse assumptam a Spiritu in unitatem personæ; hinc tamen consequenter voluit concludere non oportuisse, ut esset vera, sed tantum apparens, ut etiam in principio capitis dixerat, & insinuat lib. 2. de Trinit. c. 5. dum ait; *Facta est quædam creaturæ species ex tempore, in qua visibiliter ostenderetur Spiritus S. sive cum in ipsum Dominum corporali specie velut columba descendit sive cum die Pentecostes, &c.* Ubi etiam perpendendum est eodem modo loqui August. de columba, & de igne Pentecostes, quem & ipse Aug. dicta ep. 102. & omnes docent non fuisse verum ignem. Clarius videtur hoc docere Ambr. l. 1. de Sacram. c. 5. dicens: *Non columba descendit, sed quasi columba: Christus carnem suscepit, non sicut carnem, sed carnis veritatem: Spiritus autem S. in specie columbæ, non in veritate columbæ.* Huc accedit Optatus Milev. l. 4. contra Parmenian. *spiritale* (inquit) *oleum in imagine columbæ descendit.* Nazian. vero orat. 39. solum dicit: *Descendit ut columba corporeo modo conspecta.* Et hoc ipsum videntur sentire Chrysost. Theophyl. & Euthym. Matt. 3. qui semper vocant *speciem columbæ*, seu *quasi columbam* expressius vero id docent recentiores expositores, Cajetan. Jansen. post Glossam Matt. 3. Lyra. Mar. 1. Abulens. qu. 84. & 85. in 3. c. Matt. & Procopius Genes. 18. & hanc sententiam sequutus fuerat D. Th. in 1. d. 16. a. 3. q. unica. Quæ videtur verisimilior: cui in primis favent verba Scripturæ, quæ non appellat simpliciter columbam, sed *tanquam*, vel *sicut columbam*. Quod licet referri possit ad ipsam personam Spiritus S. qui non potest dici simpliciter columba, etiamsi illa esset verum animal, cum non eam hypostatice assumpserit, ideoque dicatur *quasi columba*, commodius tamen intelligitur de tota illa re, quæ apparuit: sicut enim Actor. 2. dicitur apparuisse *tanquam ignis*, non solum intelligitur de Spiritu S. sed & de specie externa. Conjecturæ vero sunt, prima, quia Deus nihil facit frustra, ad finem autem illius apparitionis satis superque erat imago columbæ, cum solum esset ad repræsentandum: & (ut Augustin. dixit dicta ep. 102.) non minus declaretur, omnipotentia & sapientia Dei in hoc, quod ita illi creatura obtemperet, ut sine animæ vivificantis ministerio figura, motusque volucris eadem potentia creatoris ingeratur aspectibus, quam creando verum animal. Secundo quia post factam illam repræsentationem, vel illud animal erat corrumpendum, & destruendum (ut Tertul. & alii auctores primæ sententiæ factum esse fatentur,) & ita supervacanea fuisset illa creatio; præsertim cum Deus non soleat destruere ea, quæ condidit, quando alioqui ex propriis principiis, & causis corruptio non sequitur. Vel permansura erat illa columba, ut peracto ministerio avolaret, sicut reliquæ aves, & hoc non erat ita decens, neque ad confirmandum miraculum necessarium vel admodum utile. Tertio omnes aliæ apparitiones, quæ ministerio Angelorum in corporibus assumptis factæ sunt, ita explicantur, ut res non sint veræ, quæ apparent, nisi fortasse quando res apparentes sunt ita simplices, seu imperfectæ, ut non possint facilius repræsentari, quam fieri, ut nubes, & aliæ res hujusmodi, non vero res aliæ perfectæ, ac viventes. Neque enim tres viri, qui Abrahæ apparuerunt, fuerunt veri homines, & sic de cæteris. Non est ergo, quod in hac apparitione aliquid singulare, & inusitatum sine novo fundamento fingamus.

Dubium.

Sed inquiret tandem aliquis. Utrum hæc columba apparuerit super Christum ante, an post baptismum ejus, aut utroq; tempore. Quæ difficultas orta est ex verbo Joannis: *Super quem videris Spiritum S. descendentem, & manentem, ipse est, qui baptizat.* Hinc enim videtur se-

qui,

qui, antequam Joannes Christum baptizaret, vidisse Spiritum descendentem, & manentem super Christum, quia antea illum cognovit: unde fit ante baptismum descendisse columbam, & ita opinatur Cajetan. Mat. 3. & alii, quos audacter loquutos esse merito dixit Franciscus Toletus Joan. 1. annotat. 72. quia sine ullo scripturæ fundamento id confingunt. Certum ergo sit columbam apparuisse, Jesu baptizato, ut dixit Lucas c. 3. imo expresse Matt. c. 3. dicit post baptismum Christum ascendisse de aqua, & statim vidisse cœlos apertos, & Spiritum descendentem, quasi columbam; tunc igitur solum credendum est, columbam apparuisse. Nam si antea etiam ascendisset, vidisset utique illam Christus, & Evangelistæ aliquam illius mentionem fecissent, quod non solum non faciunt: imo in ipso narrationis modo indicant apparitionem illam fuisse novam & insolitam. Ad difficultatem autem positam jam supra declaratum est, quomodo Joannes prius de facie ignoraverit Christum, & postea ante baptismum privata revelatione illum cognoverit absque signo externo: postea vero, publica revelatione & aptiori ad testimonium de Christo reddendum.

Respons. Post Christum baptizatum columba apparet.

SECTIO III.

Utrum baptizato Christo vox Patris vere audita fuerit? & ob quam causam.

Quæstio hæc intelligi primum potest de ipso signo externo, an verum fuerit, id est, an fuerit vera vox, quæ percipi auribus posset: & hoc modo exiguam, aut fere nullam difficultatem habet. Nam certum est illam non fuisse vocem in ea veritate, ac proprietate, qua vox dicitur sonus formatus, per organa vitæ informata anima, ut August. notavit ep. 102. & est per se clarum. Æque tamen certum videtur illum fuisse verum sonum realem, ac sensibilem, qui & sensum immutare, & menti non minus significare posset, quam si esset vox ab homine prolata, ut eodem loco August. advertit, qui propterea dicit sonum illum talem fuisse, qualis edi potest ex corpore animato. Et patet ex verbis Evangelistarum dicentium factam esse vocem de cœlo. Nam, ut hoc verum sit, necesse est, ut saltem fuerit sonus articulatus admodum vocis, quia non poterat aliquid aliud, seu imago, aut similitudo vocis illis verbis significari. Quod confirmari potest ex aliis locis Evangeliorum, in quibus voces similes auditæ esse dicuntur, quæ statim commemorabimus.

Vox in Jordane cœlitus delapsa verus sonus realis, & sensibilis.

Hinc necessario sequitur eam vocem auditam esse non solum a Christo, & Joanne, sed etiam a reliquis hominibus, qui præsentes aderant. Probatur ex dictis, quia erat verus sonus sensibilis, nec poterat sine novo miraculo pervenire ad aures Joannis, quin ad alios etiam deferretur. Deinde ex fine illius vocis, non enim propter Christum, & Joannem solum necessaria erat illa vox. Sicut Jo. 12. cum venisset de cœlo vox, & audita esset a turba, dixit Christus: *Non propter me hæc vox venit, sed propter vos.* Tertio ex communi omnium interpretatione: Chrysost. hom. 12. in Matth. Theophyl. Euthym. & aliorum.

Vox super Christum baptizatum de cœlo lapsa ob adstantibus audita.

Objectio.

Verum est, Hilarium l. 9. de Trinit. ante medium significare illam vocem non esse auditam, nisi a solo Joanne præter Christum. Et potest suaderi, quia si omnis populus illam audisset de cœlo delatam, omnes credidissent, nec fuisset testimonium Joannis necessarium: cum tamen ille post baptismum non cessaverit testimonium Christo reddere, quod se major esset. Sed hæc sententia revera non est verisimilis, neque Hilarius eam docet. Ibi enim obiter interpretatur verba illa Jo. 5. *Nec vocem ejus audistis, neque speciem ejus vidistis.* Quæ ipse refert ad hanc vocem Patris in baptismo auditam, & interrogat, quomodo illam non audierint Judæi? & respondet: *Sed forte in Jerosolymis manentes non audierant, quia in desertis Joan. solus audierat.* Ex qua ratione potius colligitur eos, qui non manserant Jerosolymis, sed in deserto cum Jo. fuerant, audivisse vocem illam. Etenim si illi non audierunt, quia Jerosolymis manserunt, certe, si cum Joanne fuissent, audivissent: cum ergo dicit *solus Joannes*, non excludit eos, qui comitabantur eum: sed eos, qui Jerosolymis manserant. Et hoc quo ad mentem Hilarii. Nam quod attinet ad verba illa Jo. 5. *Vocem ejus non audistis*, fortasse alium habent literalem sensum, de quo legi possunt expositores.

Respons.

Ad conjecturam vero responderi potest ex Alberto Matt. 3. eos qui aderant, audiisse quidem confusum sonum illius vocis, non tamen distincte significationem ejus percepisse. Sicut Jo. 12. quando audita est vox illa: *Et clarificavi, & iterum clarificabo, turba, quæ stabat, & audierat, dicebat tonitruum esse factum: alii dicebant, Angelus ei loquutus est.* Sed hoc & dicitur gratis sine fundamento, & licet credi posset de aliquibus, qui fortasse longe aberant, vel de rudi plebe, tamen verisimile non est, verba illa nõ esse clare, ac distincte percepta, & audita a multis, sicut in die transfigurationis Apostoli distincte audierunt simile Patris testimonium, ut Petrus inquit 2. Canonica c. 1. Respondetur ergo, mirum non esse, quod Judæi, quamvis vocem audierint, non statim illi fidem adhibuerint, neque enim erat illis evidens eam vocem esse a Deo. Nam evidentiora signa postea habuerunt: quibus tamen non crediderunt.

Ex iis colligitur ac confirmatur, quod supra dicebamus necessarium esse, ut tria hæc signa ab omnibus, qui aderant, perciperentur. Quia (ut eleganter notat Chrysost. hom. 12. in Matt.) si omnes audissent vocem illam: *Hic est filius meus dilectus*, & nullum vidissent speciale signũ, quod indicaret eum, de quo verba illa dicebantur, potius crederent de Joanne, quam de Christo proferri. Quia non est dictum: *Hic qui, baptizatur*, sed simpliciter *hic*. Unde, cum majorem haberent de Joanne, quam de Christo existimationem, potius illum designari putarent quam Christum. Propterea ergo descendit Spiritus S. in specie columbæ, & super Christum mansit, vel ut Optatus Milevit. ait loco citato, *capiti ejus insedit. & vocem* (ait Chrysost.) *traxit ad filium, cunctisque fecit esse perspicuum, quod illa vox de baptizato deberet intelligi*; quam sententiam eisdem fere verbis habet Damasc. orat. de transfig. *Paterna*, inquit, *voce cœlitus intonante, dilectus filius esse asserebatur, is qui baptizabatur, columba autem tanquã a spiritu, veluti digito indicabatur is, cui testimonium dicebatur.* Necessarium ergo fuit, ut columba ab omnibus conspici posset, quemadmodum vox potuit audiri: & quia cœlorum apertio ad descensum columbæ fiebat, & omnia in eundem finem, Christi scilicet manifestationem tendebant, consequens est, ut omnia æque fuerint cunctorum sensibus objecta.

Secundo potest intelligi quæstio proposita de veritate illius vocis quoad ejus significationem, id est, an vera fuerit illa vox de Christo prolata. Cum qua quæstione conjuncta est alia, scilicet quo sensu illa vox prolata sit. Sed hujusmodi quæstiones partim ad materiam de Trinitate spectant, partim in priori tomo a nobis explicatæ sunt: tum disputatione 2. dum divinitatem Christi monstraremus: tum proprius disputat. 49. dum de Christi filiatione diceremus, ubi Adrianum Papam, Concil. Francoford. & alios Patres retuli ex hoc loco probantes Christum esse filium Dei naturalem, & non adoptivum, quod illi proprium est, ac singulare, & ideo singulariter vocatur a Patre *Filius meus*, id est, proprius, ac naturalis, ac singulariter dilectus, id est, non filius, quia dilectus, quod proprium adoptivorum est: sed dilectus, quia filius.

Et hinc colligitur primo, verba illa, ut vera sint, singulariter tribuenda esse personæ Patris, quia Christus non est filius totius Trinitatis, sed solius primæ personę. Quod si quæras, quomodo possit illa vox soli Patri tribui, cum a tota Trinitate sit effecta. Respondet D. Th. hic ad 2. cum Fulgentio lib. de fide ad Petrum c. 9. licet efficientia vocis communis sit toti Trinitati, sicut columba specialiter est ad repræsentandam personam Spiritus S. ita illa vox ad declarandum solum Patrem, ut loquentem, & ideo vox illa ei singulariter tribuitur, & ejus significatio de sola illius persona vera existit. Unde eleganter Cyprianus ser. de bapt. sic ait. *Huc usque, Domine sancte Pater, non audivimus te ita loquentem, ut personaliter tibi assignetur loquutio, quam proferres, hanc vocem a paternitate tua delatam, nemo est, qui ambigat, non est, qui sibi hoc verbum audeat arrogare*; & infra; *Hoc testimonium auditum est, quia filius Dei est, quem Joannes tenet in manibus, verus homo, verus Deus, unicus Patris, dilectus a Patre, immeritos nos dilexit. Duo grata vocabula, filius, & dilectus, ipso Deo dictante nostris sensibus imprimuntur, ut communio nominũ nos associet collegio munerũ, & tanta dulcedinis nomina nostrum emolliant animum, accendantque devotionis affectũ. Per omnia sibi Pater in filio cõplacuit.*

Secundum: ex prædicta verborum veritate, & testimo-

monio Cypriani colliguntur varię rationes,propter quas hoc paternum signum datum est in Christi baptismate, quas etiam in commentario at. 8.explicatas reliquimus. Intelligitur denique, quomodo in Christi baptismo facta est expressa Trinitatis repręsentatio,ac manifestatio. Quia in Christo baptizato persona filii erat, in columba autem,& voce,personæ Patris,& Spiritus S.repræsentatæ fuot, simulque indicatum est Christi baptismum in Trinitatis professione,ac invocatione perficiendum fore.

In Christi baptismo expressa Trinitatis manifestatio fuit.

Ex hac autem veritate sumpserunt aliqui occasionem asserendi illum baptismum, quo Christus baptizatus est, non tantum fuisse baptismum Joannis,& aquæ;sed & gratię,ejusdemq.rationis cum baptismo a Christo iostituto. Cui opinioni videtur favere Damasc. l.4.de fide c. 10. ubi distinguens varia genera baptismatum: *Quartum* inquit, *Joannis fuit, quintum Domini baptisma, quo ipse tinctus est.* Ubi Clichtoveus ita exponit Damasceni sententiam, ut simpliciter sonat,& mordicus illum defendit. Sed licet fortasse hæc sententia potius ad loquendi modum, quam ad rem pertineat, vitanda tamen est: tum quia favet hujus temporis Hæreticis:tum etiam quia repugnat Patribus dicentibus Christum baptizatum esse baptismo Joannis, ut illum approbaret,& ut magnam ostenderet humilitatem assumendo imperfectum baptismum pœnitentiæ, cum ipse pœnitentia non egeret;tum denique quia in rigore est falsa. Primo, quia quando Christus baptizatus est, nondum erat baptismus illius institutus, quanquam tunc aliquo modo inceperit ejus institutio. Secundo,quia Joannes, qui fuit minister illius baptismi, non habuit intentionem baptizandi baptismo Christi, sed suo, quia tunc potestatem aliam non acceperat. Tertio, quia de ratione baptismi Christi est, ut minister, qui baptizat, Trinitatem invocet propriis verbis, quod Joannes tunc non fecit: quin potius (si verba Evangelistarum attente considerentur) illamet Trinitatis repræsentatio, quæ illo baptismo facta est, non fuit ad perficiendum, consecrandumque baptismum. Sed potius peracto jam baptismate,& postquam Christus jam ex aquis ascenderat, facta est; ergo nec propter illam repræsentationem, nec propter aliam causam potest dici Christus baptizatus suo baptismo, sed Joannis. Damascenus autem lato quodam, & improprio modo loquutus est,dicens Christum baptizatum esse suo baptismo,quia cum baptizatus est a Joanne, suum baptismum pręfiguravit,& quodammodo instituit,ut ex Augustino sumi potest libr. 15. de Trinit.c.26. Hieron. & Chrysost. Ambr. Beda, aliisque expositoribus in Matth.& Luc. c.3.

Christus baptismo Joannis baptizatus, non suo.

QUÆSTIO XL.

De modo conversationis Christi, in quatuor articulos divisa.

CONsequenter post ea,quæ pertinent ad ingressum Christi in mundum, vel ad ejus principium,considerandum restat de his,quæ pertinent ad progressus ipsius. Et primo considerandum est de modo conversationis ipsius: secundo, de tentatione ejus; tertio, de doctrina: quarto, de miraculis.

Circa primum quæruntur quatuor.

Primo; Utrum Christus debuerit solitariam vitam ducere, an inter homines conversari.

Secundo, utrum debuerit austeram vitam ducere in cibo & potu, & in situ, an cum aliis communem.

Tertio, utrum debuerit abjecte vivere in hoc mundo, an in divitiis, & honore.

Quarto, utrum debuerit secundum legem vivere.

COMMENTARIUS.

QUamquam in ordine Evangelicæ narrationis baptismum proxime sequatur Christi jejunium,& tentatio,D.Thom.autem,ut servato doctrinę ordine ab universalibus ad singularia descendat: explicato Christi baptismo,qui fuit quasi initium ostensionis,& manifestationis Christi,quæstionem hanc interponit, in qua explicat rationem,modumque vivendi, quem Christus in hac vita elegit. Et quæ in tribus primis articulis docet, sunt quidem egregia, & ad mores hominum componendos notanda: adeo tamen perspicua, ut expositione non egeant. Quare nullum illis adjicienus commentarium: sed una brevi disputatione complectamur omnia.

ARTICULUS I.

Utrum conveniens fuerit Christum inter homines conversari.

AD primum sic proceditur. Videtur, quod Christus non debuerit inter homines conversari, sed solitariam vitam agere. Oportebat enim quod Christus sua conversatione non solum se hominem ostenderet esse, sed etiam Deum. Sed Deum non convenit cum hominibus conversari: dicitur enim Dan.2. Exceptis diis, quorum non est cum hominibus conversatio. Et Philosophus dicit in 1. Polit. quod ille, qui solitarius vivit, aut est bestia, si scilicet propter sævitiam hoc faciat: aut est Deus, si hoc faciat propter contemplandam veritatem. Ergo videtur, quod non fuerit conveniens Christum inter homines conversari.

22. Inf.a.2.c.& ad 5 & 10 ... 6 co 5 Prov 30 1.3 q. ... mo d.10.5

2. Præterea, Christus dum in carne mortali vixit, debuit perfectissimam vitam ducere. Perfectissima autem vita est contemplativa: ut in secunda parte habitum est. Ad vitam autem contemplativam maxime competit solitudo: secundum illud Osea. 2. Ducam eum in solitudinem, & loquar ad cor ejus: ergo videtur, quod Christus debuerit solitariam vitam ducere. 22. q.182 a.1.4.

3. Præterea, conversatio Christi debuit esse uniformis, quia semper in eo debuit apparere id, quod optimum est. Sed quandoque Christus solitaria loca quærebat turbas declinans. Unde Remigius dicit super Mat. Tria refugia legitur Dominus habuisse, navim, montem & desertum: ad quorum alterum quotiescunque turbis comprimebatur, conscendebat. Ergo & semper debuit solitariam vitam agere.

Sed contra est, quod dicitur Baruch.3. Post hæc in terris visus est & cum hominibus conversatus est.

Respondeo dicendum, quod conversatio Christi talis debuit esse, ut conveniret fini Incarnationis, secundum quam venit in mundum. Venit autem in mundum, primo quidem ad manifestandum veritatem: sicut ipse dicit Jo. 18. In hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati. Et ideo non debebat se occultare vitam solitariā agens: sed in publicum procedere publice prædicando. Unde Luca 4. dixit illis, qui volebant eum detinere. Quia & aliis civitatibus oportet me evangelizare regnum Dei,quia ideo missus sum. Secundo venit ad hoc,ut homines a peccato liberaret; secundum illud 1. ad Tim.1. Christus Jesus venit in hunc mundum, peccatores salvos facere. Et ideo ut Chrys. dicit, licet in eodem loco manendo posset Christus ad se omnes attrahere, ut ejus prædicationem audirent: non tamen hoc fecit, præbens nobis exemplum,ut perambulemus & requiramus pereuntem: sicut pastor ovem perditam,& medicus accedit ad infirmum. Tertio venit,ut per ipsum habeamus accessum ad Deum,ut dicitur Rom.5. & ideo familiariter cum hominibus conversando, conveniens fuit,ut omnibus fiduciam daret ad se accedendi. Unde dicitur Mat. 9. Factum est discumbente eo in domo, ecce multi publicani, & peccatores venientes,discumbebant cum Jesu & discipulis ejus. Quod exponens Hieron. dicit, videbant publicanum a peccatis ad meliora conversum, locum invenisse pœnitentiæ, & ob id etiam ipsi non desperant salutem.

Ad 1. ergo dicendum, quod Christus per humanitatem suam, voluit manifestare divinitatem. Et ideo conversando cum hominibus (quod est proprium hominis) manifestavit omnibus suam divinitatem, prædicando, & miracula faciendo, & innocenter, & juste inter homines conversando.

Ad 2. dicendum, quod (sicut in secunda parte dictum) vita contemplativa simpliciter est melior, quam activa, quæ occupatur circa corporales actus Sed vita activa, secundum quam aliquis prædicando, & docendo contemplata aliis tradit, est perfectior, quam vita, quæ solum contemplatur: quia talis vita præsupponit abundantiam contemplationis. Et ideo Christus talem vitam elegit. 2.2.q.182 a.4.& q.188 ar.6

Ad 3. dicendum, quod actio Christi fuit nostra instructio. Et ideo ut daret exemplum prædicatoribus, quod non semper se darent in publicum, ideo quandoque Dominus se a turbis retraxit. Quod quidem legitur fecisse propter tria Quandoq; quidem propter corporalem quietem. Unde Marc.6. dicitur, quod Dominus dixit discipulis. Venite seorsum in desertum locum, & requiescite pusillum: erant

enim,

enim, qui veniebant, & redibant multi, & nec spatium manducandi habebant. Quandoque vero causa orationis. Unde dicitur Luc. 6. Factum est in illis diebus, exiit in montem orare, & erat pernoctans in oratione Dei. Ubi ait Ambros. quod ad præcepta virtutis suo nos informat exemplo. Quandoque vero, ut doceret favorem humanum vitare: unde super illud Mat. 5. Videns Jesus turbas, ascendit in montem, dicit Chrysost. Per hoc quod non in civitate, & foro, sed in monte, & solitudine sedit, erudivit eos, nihil ad ostentationem facere, a tumultibus abscedere, & maxime cum de necessariis disputare oportuit.

l.5. in Luc. c. cujus titulus est. De oratione Jesu in monte omnium med. to. 5. Hom. 15. in Matth. circa princ. tom. 2.

ARTICULUS II.

Utrum Christus austeram vitam in hoc mundo ducere debuerit.

Inf. q. 41. ar. 3. ad 3.

AD secundum sic proceditur. Videtur, quod Christus debuerit austeram vitam ducere in hoc mundo. Christus enim multo magis prædicavit perfectionem vitæ, quã Joannes. Sed Joannes austeram vitam duxit ut suo exemplo homines ad perfectionem vitæ provocaret: dicitur enim Matth. quod ipse Joannes habebat vestimentum de pilis camelorum, & Zonam pelliceam circa lumbos suos, esca autem ejus erat locusta, & mel sylvestre. Quod exponens Chrys. dicit. Erat mirabile in humano corpore, tantam patientiam videre: quod & Judæos magis attrahebat. Ergo videtur quod multo magis Christum decuerit austeritas vitæ.

Hom. 10. in Matth. ante med. to. 2.

2. Præterea Abstinentia ad continentiam ordinatur: dicitur enim Oseæ 4. Comedent, & non saturabuntur, fornicati sunt, & non cessaverunt. Sed Christus continentiam in se servavit, & aliis servandam proposuit, cum dixit Matt 19. Sunt eunuchi, qui se castraverunt propter regnum cælorum: qui potest capere capiat. Ergo videtur, quod Christus in se & in suis discipulis austeritatem vitæ servare debuerit.

3. Præterea, Ridiculum videtur, ut aliquis districtiorem vitam incipiat, & ab ea in laxiorem revertatur: potest enim dici contra eum quod habetur Luc. 14. Hic homo cœpit ædificare, & non potuit consummare. Christus autem districtissimam vitam incepit post baptismum, manens in deserto: & jejunans quadraginta diebus, & quadraginta noctibus. Ergo videtur non fuisse congruum quod post tantam vitæ districtionem ad communem vitam rediret.

Sed contra est, quod dicitur Matt. 11. Venit Filius hominis manducans, & bibens.

Ar. præc.

Respondeo dicendum, quod (sicut dictum est) congruum erat incarnationis fini, ut Christus non ageret solitariam vitam, sed cum hominibus conversaretur. Qui autem cum aliquibus conversatur, convenientissimum est, ut se eis in conversatione conformet, secundum illud Apostoli prima ad Cor. 9. Omnibus omnia factus sum. Et ideo convenientissimum fuit, ut Christus in cibo, & potu communiter se, sicut alii, haberet. Unde August. dicit contra Faustum, quod Joannes dictus est, non manducans, neque bibens, quia illo victu quo Judæi utebantur, non utebatur. Hoc ergo nisi Dominus uteretur, non in ejus comparatione, manducans, bibensque diceretur.

L. 16. c. 31. ante med. to. 6.

Ad 1. ergo dicendum, quod Dominus in sua conversatione exemplum perfectionis dedit in omnibus, quæ per se pertinent ad salutem. Ipsa autem abstinentia cibi, & potus, non per se pertinet ad salutem: secundum illud Roman. 14. Non est Regnum Dei esca & potus, & August. dicit in l. de Quæst. Evang exponens illud Matt. 11. Justificata est sapientia a filiis suis: quia scilicet sancti Apostoli intellexerunt Regnum Dei non esse in esca, & potu, sed in æquanimitate tolerandi: quos nec copia sublevat, nec deprimit egestas. Et in 3. de doctrina Christ. dicit, quod in omnibus talibus non usus rerum, sed libido utentis in culpa est. Utraque autem vita est licita, & laudabilis: ut scilicet aliquis a communi consortio hominum segregatus, abstinentiam servet, & ut in societate aliorum positus, communi vita utatur. Et ideo Dominus voluit utriusque vitæ exemplum dare hominibus. Joannes autem (sicut Chrys. dicit super Mat.) nihil plus ostendit præter vitam, & justitiam: Christus autem & a miraculis testimonium habebat: dimittens ergo Joann. jejunio fulgere, ipse contrariam incessit via, ad mensam intrans Publicanorũ, & manducans & bibens.

l. 2. c. 11. ante med. to. 4.

l. 3. c. 12. parum a princ. tom. 3.

Ad 2. dicendum, quod sicut alii homines, per abstinentiam consequuntur virtutem continendi, ita etiam Christus in se, & in suis discipulis per virtutem suæ Divinitatis, carnem comprimebat. Unde sicut Mat. 9. dicitur: Pharisæi, & discipuli Joannis jejunabant, non autem discipuli Christi. Quod exponens Beda dicit, quod Joannes vinum & siceram non bibit: quia illi abstinentia meritum auget, cui potentia nulla inerat naturæ. Dominus autem, cui naturaliter suppetebat delicta donare, cur eos declinaret, quos abstinentibus poterat reddere puriores.

super illud Mat. 2. Quare discipuli tui non jejunant.

Ad 3. dicendum, quod sicut Chrys. dicit super Matt. Ut discas quam magnum bonum est jejunium, & quale scutum est adversus diabolum, & quoniam post baptismum non lasciviæ, sed jejunio intendere oportet, & ipse jejunavit, non eo indigens, sed nos instruens. Non autem ultra processit jejunando, quam Moyses, & Helias, ne incredibilis videretur carnis assumptio. Secundum mysterium autem, ut Greg. dicit, quadragenarius numerus exemplo Christi in jejunio custoditur: quia virtus decalogi per libros quatuor S. Evangelii impletur: denarius enim quater ductus, in quadragenarium surgit. Vel quia in hoc mortali corpore ex quatuor elementis subsistimus: per cujus voluptates, præceptis dominicis contraimus, quæ per decalogum sunt accepta. Vel secundum August. l. 83. Qu. omnis sapientiæ disciplina est Creatorem, creaturamque cognoscere. Creator est Trinitas, Pater, & Filius, & Spiritus S. Creatura vero partim est invisibilis, sicut anima, cui ternarius numerus attribuitur: diligere enim Deum tripliciter jubemur, ex toto corde, & ex tota anima, & ex tota mente. Partim visibilis, sicut corpus, cui quaternarius debetur, propter calidum, humidum, frigidum, & siccum. Denarius ergo numerus, qui totam insinuat disciplinam, quater ductus, id est, numero, qui corpori tribuitur, multiplicatus, quadragenarium conficit numerum, & ideo tempus quo ingemiscimus, & dolemus, quadragenario numero celebratur. Nec tamen incongruum fuit, ut Christus post jejunium, & desertum, ad communem vitam rediret: hoc enim convenit vitæ secundum quam aliquis contemplata aliis tradit, quam Christus dicitur assumpsisse, ut primo contemplationi vacet, & postea ad publicum actionis descendat, aliis convivendo. Unde & Beda dicit super Marc. Jejunavit Christus, ne præceptum declinares, manducavit cum peccatoribus, ut gratiam cernens, agnosceres potestatem.

Hom. 13. in Matth. circa princip. to. 2.

Hom. 16. in Evang. paulo post medium illius

l. 83. q. 81. in princ. to. 4.

Id habet formaliter Ambr. l. 5 in Luc. in c. de Maria [illegible] [illegible] non remote a princ. to. 5

ARTICULUS III.

Utrum Christus in hoc mundo debuerit pauperem vitam ducere.

AD tertium sic proceditur. Videtur, quod Christus in hoc mundo non debuerit pauperem vitam ducere, Christus enim debuit eligibilissimam vitam assumere. Sed eligibilissima vita est, quæ est mediocris inter divitias & paupertatem: dicitur enim Proverbiorum, 30. Mendicitatem, & divitias ne dederis mihi, tribue tantum victui meo necessaria. Ergo Christus non debuit pauperem vitam ducere, sed moderatam.

2. Præterea. Exteriores divitiæ ad usum corporis ordinantur, quantum ad victum, & vestitum. Sed Christus in victu, & vestitu communem vitam duxit, secundum modum aliorum, quibus convivebat. Ergo videtur, quod in divitiis & paupertate communem modum vivendi servare debuerit, & non uti maxima paupertate.

4 cont. c. 55 ... & opusc. 18 ... & opusc. 20 l. 1. c. 5

3. Præterea, Christus maxime homines invitavit ad exemplum humilitatis: secundum illud Mat. 11. Discite a me, quia mitis sum, & humilis corde. Sed humilitas maxime commendatur in divitibus: unde dicitur 1. Tim. ult. Divitibus hujus sæculi præcipe, non altum sapere. Ergo videtur quod Christus non debuerit ducere pauperem vitam.

Sed contra est, quod dicitur Mat. 8. Filius hominis non habet ubi caput reclinet, quasi dicat, secundum Hieronym. Cur me propter divitias, & sæculi lucra cupis sequi, cum tanta sim paupertatis, ut nec hospitiolum quidem habeam, & tecto utar non meo. Et super illud Matth. 17. ut non scandalizemus eos, vade ad mare, dicit Hieronym. Hoc simpliciter intellectum ædificat auditorem, dum audit tantæ Dominum fuisse paupertatis, ut unde tributa pro se, & Apostolo redderet, non habuerit.

In illud Mat. 8. accedens unus scriba, & in illud ... 60. com. ment. ad c. 17. Mat. ...

Respondeo dicendum, quod Christum decuit in hoc mundo pauperem vitam ducere. Primo quidẽ, quia hoc erat congruum

grum prædicationis officio, propter quod venisse se dicit Marc. 1. Eamus in proximos vicos, & civitates, ut & ibi prædicem: ad hoc enim veni. Oportet autem prædicatores verbi Dei, ut omnino vacent prædicationi, omnino a secularium rerum cura esse absolutos, quod facere non possunt, qui divitias possident. Unde & ipse Dominus Apostolos ad prædicandum mittens, dicit eis Mat. 10. Nolite possidere aurum, neque argentum. Et ipsi Apostoli dicunt, Act. 6. Non est æquum nos relinquere verbum Dei, & ministrare mensis. 2. Quia sicut mortem corporalem assumpsit, ut nobis vitam largiretur spiritualem: ita corporalem paupertatem sustinuit, ut nobis divitias spirituales largiretur. Secundum illud 2. ad Cor. 8. Scitis gratiam Domini nostri Jesu Christi, quoniam propter vos egenus factus est, ut illius inopia vos divites essetis. 3. Ne si divitias haberet, cupiditati ejus prædicatio adscriberetur. Unde Hier. dicit super Mat. Quod si discipuli ejus divitias habuissent videntur non causa salutis hominum, sed causa lucri prædicare, & eadem ratio est de Christo. 4. Ut tanto major virtus divinitatis ejus ostenderetur, quanto per paupertatem videbatur abjectior. Unde dicitur in quodam ser. Ephesini Concilii: Omnia paupera, & vilia elegit, omnia mediocria, & pluribus obscura, ut divinitas cognosceretur orbem transformasse terrarum, propterea pauperculam elegit matrem, pauperiorem patriam, egens fuit pecuniis: & hoc tibi exponit præsepe.

In illud Mat. 10 nolite possidere aurum etc.

Ad 1. ergo dicendum, quod superabundantia divitiarum, & mendicitas, vitanda videntur ab his, qui volunt vivere secundum virtutem, in quantum occasiones peccandi. Abundantia namque divitiarum est superbiendi occasio: mendicitas autem est occasio furandi, & mentiendi, aut etiam perjurandi. Quia vero Christus peccati capax non erat, propter hanc causam, ex qua Salomon hoc vitabat, Christo vitanda non erant. Neque tamen qualibet mendicitas est furandi, & perjurandi occasio, ut ibidem Salomon subdere videtur, sed sola illa, quæ est contraria voluntati, ad quam vitandam homo furatur, & perjurat. Sed paupertas voluntaria hoc periculum non habet: & talem paupertatem Christus elegit.

Ad 2. dicendum, quod communi vitanti, quantum ad victum, & vestitum, potest aliquis non solum divitias possidendo, sed etiam a mulieribus, & divitibus necessaria accipiendo. Quod etiam circa Christum factum est: dicitur enim Luc. 8. quod mulieres quædam sequebantur Christum, quæ ministrabant ei de facultatibus suis. Ut enim Hier. dicit contra Vigilantium, consuetudinis Judaicæ fuit, nec ducebatur in culpam more gentis antiquo, ut mulieres de substantia sua victum, atque vestitum præceptoribus suis ministrarent. Sed quia hoc scandalum facere poterat in nationibus, Paulus se abscidisse commemorat. Sic ergo communis victus poterat esse sine sollicitudine impediente prædicationis officium: non autem divitiarum possessio.

Hoc habes fortasse super c. 19. Mat. Item ex [illegible] mulieres, t. 9

Ad 3. dicendum, quod in eo, qui ex necessitate pauper est, humilitas non multum commendatur: sed in eo qui voluntarie pauper est (sicut fuit Christus) ipsa paupertas est maxime humilitatis indicium.

DISPUTATIO XXVIII.
In tres Sectiones distributa.

De ratione, seu statu vitæ, quem Christus in hoc mundum habuit.

IN hac disputatione solum tractandum est de tempore a baptismo Christi, quod dici potest tempus prædicationis, ac manifestationis ejus. Nam de tempore quod baptismum antecessit, in superioribus dictum sat est: hic vero pauca quædam addemus, prout loci, & materiæ opportunitas postulaverit. Supponendum igitur in primis est, in modo seu ratione vitæ CHRISTI Domini duo posse considerari. Unum est id quod ad proprios mores, alterum quod pertinet ad munus, seu officium, quod ad aliorum utilitatem exercuit. Quę duo complexus est Lucas illis verbis Actorum. 1. *Cœpit Jesus facere, & docere*: & de illis eodem ordine tractat D. Thom. disputabiturque a nobis. Hic enim de priori parte solum agemus, de posteriori vero qu. 42. & seqq. Deinde supponenda sunt ea generalia principia, quæ in priori tomo satis probata sunt, scilicet Christum Dominum non potuisse non instituere vitam irreprehensibilem, atque honestissimam: imo operatum semper esse quod gratius erat Deo, cujus voluntatem cognoscebat, summaque, ac perfectissima charitate diligebat. Quocirca de interiori animi ejus perfectione, & virtutum exercitio nihil fere est quod loco addamus. Quia ex dictis locis, & ex iis quæ de gratia, & scientia beata, & infusa animæ Christi diximus, constat fuisse veluti in continuo actu, seu exercitatione virtutum, actibus earum semper sine otio, vel interruptione, sibi invicem succedentibus, prout ordini charitatis Dei, & proximorum magis erat consentaneum. Solum ergo dicendum superest de ratione vivendi, quam instituit in his rebus externis, quæ ad corporis moderationem, & convictum humanum pertinent. Nam licet ex prædictis generalibus principiis aperte inferatur in his omnibus elegisse, quod pensatis omnibus foret honestius, Deoque gratius, explicandum vero a nobis est, quid illud fuerit, quamve ob causam ita sit factum.

SECTIO I.

Cur non instituerit Christus vitam eremiticam, & ab hominum consortio sejunctam.

RAtio dubitandi esse potest, quia hoc genus vitæ est perfectissimum, & aptissimum ad nobiliores actus charitatis exercendos, & familiarius cum Deo agendum, juxta illud *Ducam eam in solitudinem, & loquar ad cor ejus*, Oseæ. 2. Propter quod de hoc vitę genere videtur Christus dixisse: *Optimam partem elegit sibi Maria*; debuit ergo Christus eandem eligere. Dicet fortasse aliquis, hæc habere locum in puris hominibus, qui externis actionibus, vel hominum conversatione impediri possunt, ne se Divinis rebus ferventer impendant, & interdum etiam exponi periculo minus honeste operandi; non vero in Christo, cui nihil poterat ad perfectam virtutis rationem officere. Sed hoc non satisfacit: tum quia Christus Dominus in modo vitæ suæ non solum quid sibi necessarium, sed quid etiam nobis futurum esset exemplo, observare debuit. Tum etiam quia licet omnia Christi opera ex dignitate personæ haberent infinitam quandam perfectionem, ex se tamen, & ex objectis unum præstabat aliis, cumque non posset omnia simul efficere (neque enim miracula non necessaria fingenda sunt) debuit ea, quæ meliora essent, præstare: hujusmodi autem sunt quæ in vita solitaria exerceri possunt, ergo,

Dicendum vero est convenientius fuisse, ut Christus Dominus inter homines versaretur, & cum illis vitam communem ageret. Hoc est certum, quia ita factum esse constat ex Evangelio: certum est autem Christum id egisse quod magis decebat. Rationem autem reddit D. Thom. Quia hoc vitæ genus maxime necessarium, vel utile fuit ad finem Incarnationis, exercendumque munus, ad quod a Patre fuit missus in mundum. Non enim venit solum, ut esset redemptor hominum, sed etiam doctor, & magister, tum veritatem docendo, tum etiam exemplo, ac doctrina hominum mores componendo. Quam rationem eleganter, ac perspicue D. Thom. declarat & in tria capita distinguit. Solum potest objici, quia hæc ratio ad summum videtur probare de eo tempore, quo Christus prædicavit in mundo. Tunc enim necesse fuit peregrinari inter homines, & facilem se tractabilemque præbere, ut eos ad sui cognitionem, & amorem alliceret: at vero de toto tempore vitæ ante baptismum non concludit hæc ratio. Quia tunc privatam vitam egit, & neque docebat, neque populo concionabatur; ergo non oportuit tunc communem vitam agere. Potuisset quippe more Joannis Baptistæ prius solitariam, & eremiticam vitam degere: postea vero opportuno tempore homines docere, & ad eum finem cum ipsis una convivere. Nec dici potest, propter exemplum mansisse etiam illis prioribus annis inter homines: tum quia opera illo tempore facta ita privata fuerunt, & paucis hominibus cognita, ut nemini fere exemplo esse potuerint. Tum quia licet solitariam vitam ageret, plurimum posset exemplo suo homines ad similem vitæ rationem, quæ omnium est perfectissima permovere. Respondetur primo ad ipsummet doctoris munus, quo postea fungendum ei fuit, conduxisse quam plurimum, ut totum prioris vitæ tempus in conspectu, & communi hominum convictu traduceret, ut compertum esset omnibus nihil ab hominibus didicisse unquam neque po-

Vita Christo eremitica cur non decens.

Objectio.

potuisse nisi divinitus edoctum admirandam rerum divinarum scientiam ostendere. Unde Hinc postea mirabantur dicentes: *Quomodo hic literas scit, cum non didicerit?* Joan.7. Mar.6. *Admirabantur in doctrina ejus dicentes, Unde huic hæc omnia, & quæ est sapientia, quæ data est illi, & virtutes tales, quæ per manus ejus efficiuntur. Nonne hic est faber, filius Mariæ? &c.* Itaque ipsemet convictus, & quasi familiaris communicatio, & vulgaris officii, ac vitæ ratio occasio fuit, ut ejus doctrina majorem haberet splendorem, & admirationem. Secundo, non oportuit exordiri solitariam vitam, & ab hominum frequentia, consortioque semotam, cum oporteret cum iis postea valde familiariter agere, etiam cum publicanis, & peccatoribus, eorum fragilitati quodammodo (in iis, quæ prava non erant) sese accommodando: tum ut eos ipse a peccatis abduceret: tum ut ipsi majori cum fiducia ad eum accederent, hæc autem tanta mutatio posset, aut levitatem indicare animi, aut suspicionem afferre, quod de priori vitæ perfectione aliquantulum remisisset. Tertio magnum, & admirabile eo tempore datum est hominibus humilitatis exemplum, quod majoris esse momenti Christus existimavit, quam omnem aliam vitæ rationem instituere, quæ hominibus sanctior, & excellentior appareret. Addo etiam decuisse, ut Christus exemplo suo doceret homines temperate, & sine reprehensione inter homines degere.

Ad rationem ergo dubitandi in principio positam respondet D.Th. hic ad secundum, perfectius esse illud vitæ genus, quod cum divina contemplatione conjunctam habet eam actionem, qua aliquis contemplando, & docendo, quę meditatus est, aliis tradit. Et hujusmodi vitę ratio a Christo est inita, quia licet non semper prædicaverit: semper tamen vitę suę modũ ad eum finẽ retulit, & quãdo munus prędicatoris exercuit, divinam contemplationem non omisit, non solum interius (ubi nunquam illa caruit) sed etiam exterius, vacando scilicet ab externis functionibus, & ab hominum frequentia sese abducendo. Et hinc patet responsio ad alteram difficultatis partem. Nam in hoc vitæ genere instituendo perfectissimum virtutum exemplar hominibus Christus præbuit. Nec tamen oportuit exercere semper actus ex objecto perfectissimos: tum quia debuit humano modo vivere, & operari, perfectio autem humanæ vitæ varietatem quandam actionum necessario requirit: tum etiam quia non semper est melius operari actum secundum se, seu ex objectio meliorem, sed eum, qui fini charitatis magis est consentaneus; tum denique quia cum Christus sit velut exemplar universale omnibus hominibus propositum, operæpretium fuit, ut omnium virtutum opera in eo eluceret, & (quoad fieri posset) omnes hominum conditiones, ætates, & status complecteretur eminentiori quadam ratione, ut omnes in eo haberent quod imitarentur. Quam certe ob causam oportuit, ut & activam, & contemplativã vitam, ita conjungeret, ut interdum eam actionem exerceret, quæ posita est in corporalibus rebus, interdum vero spiritualem, item aliquãdo vitam ageret in exterioribus vulgarem, & communem: aliquando rursum cœlestem, ut jejunando quadraginta dies, pernoctando in oratione Dei.

Hanc denique D.Th. doctrinam confirmare possumus eleganti Gregorii Nazian. testimonio, quod ipse quidem Basilio præstitit orat.20. multo tamen verius, ac perfectius Christo quadrat. *Cum solitaria* (inquit ille) *vita, & quæ societate gaudet, at plurimum inter se dissiderent, ac pugnarent, ne utraque omnino, vel commoda, vel incommoda sua, puta, & immixta haberet: præclare eas inter se reconciliavit, ac permiscuit, ut nec contemplatia communicationis, expers esset, nec actio contemplatione careret, sed quemadmodum terra, & mare, ita etiam hæ duæ vitæ commoda sua inter se communicantes ad unicam Dei gloriam concurrerent.* Multaque similia in eamdem sententiam edisserit orat. 21. in Athanas. ubi inter alia sic scribit. *Sic enim hæc duo, hoc est, tranquillã actionem, & actuosam tranquillitatem, consociavit, & copulavit, ut persuasum omnibus redderet, monasticæ vitæ professionem, morum potius gravitate & constantia, quam corporis sessione exprimi, atque insigniri.*

SECTIO II.

Utrum Christus Dominus religiosæ vitæ statum coluerit.

SI nomine vitæ religiosæ intelligamus vitam sanctam, & honestam, eo generalis locutionis genere, quo dixit Jacobus cap. 1. *Religio munda, & immaculata apud Deum, & Patrem hæc est, visitare pupillos & viduas in tribulatione eorum, & immaculatum se custodire ab hoc seculo:* hoc inquam, loquendi modo non est locus quæstionis, satis enim constat, Christum sanctissimam duxisse vitam. Si vero ea voce peculiarem illam vivendi rationem, & statum intelligamus, in quo homines ab affectibus terrenarum rerum abstracti Divino muneri consecrantur, paupertatem, castitatem, & obedientiam colentes, hoc sensu pauca possunt certo affirmari, dubitari vero, & inquiri permulta.

Primo igitur de obedientiæ voto, aut professione certum est non habuisse locum in Christo. Quia propter dignitatem personæ nulli hominum jure subditus erat, ut priori tomo ostensum est. Et quamvis prioribus annis subditus fuerit parentibus; postea vero nullum habuit cui specialiter obediret, nec jure, nec facto, quamvis sacerdotibus, & Principibus Rempublicam gubernantibus juxta communem legem, & morem obedierit. Secundo certum est, Christum Dominum perpetuam virginitatem servasse. Hoc est de fide certum, quia licet in Evangelio in propriis terminis non sit expressum; tamen ex tota illius serie satis constat, & universa Ecclesia semper intellexit, & omnes Patres passim prædicant, neque oportet rem satis perspicuam ac manifestam, quam ne hæretici quidem in dubium unquam vocarunt, latius comprobare. Congruẽtiæ autem sunt etiam per se notæ, primo quia hæc vitæ ratio est per se excellentior, & ad omnem finem incarnationis, & vitę Christi magis accommodata, & officio Doctoris, ac sacerdotis summi aptissime conveniens. Secundo quia Evangelica puritas maxime decebat Divinam personam. Tertio propter exemplum. Prędicaturus enim erat hominibus virginitatis consilium, ideoque operæ prætium fuit, ut eos ad amplectendam illam suo exemplo permoveret. Quo loco adduci possunt omnia, quæ supra agentes de virginitate B. Mariæ ex Patribus congessimus, illa enim multo magis in Christo locum habent.

Perpetua in Christo virginitas.

Inquiri tamen consequenter potest, utrum Christus Dominus Deo virginitatem suam, & perpetuam castitatem voto consecrarit. Sed de hac re nihil vel in Scriptura sacra, vel in veteribus Patribus scriptum invenio: D.Th. quidem 2.2. q.88. art.4. ad 3. in genere attigit quæstionem, an Christus aliquid voverit, & id simpliciter negare videtur, quamquam solum dicat, quod Christo secundum se non competebat vovere, duasque hujus rei reddit rationes. Prima, quia erat Deus. Secunda, quia voluntatem habebat firmatam, & immobilem in bono: (finis enim voti esse videtur stabilire voluntatem in ea re, quæ Deo promittitur) sed natura harum rationum concludit. Nam quamquis Deus esset, erat etiam homo.

Dubium.

Quapropter mihi non est dubium, quin non obstante Divinitate personæ suæ fuerit capax voti, & obligationis ex illo ortæ. Probatur, quia ratione naturæ, & voluntatis humanæ erat capax proprii dominii, propriique juris, & obligationis. Item hac ratione poterat sese obligare homini per veram promissionem, cur non etiam Deo? Nam unitas personæ Divinæ in utraque natura Divina, & humana non obstabat, quia ea non obstante poterat intercedere vera ratio justitiæ, & satisfactionis Christi hominis ad Deum (ut in superioribus ostensum est) ergo poterat etiam intervenire promissio, & obligatio ejus. Non enim hæc est magis ad alterum, quam justitia. Præterea fuit Christus capax præcepti; ergo & voti: Patet consequentia, tum quia votum habet vim cujusdam particularis legis, tum etiam quia non minus videtur repugnare Deo recipere legem a superiore, quam se obligare superiori; ergo si primum habet locum in Deo propter assumptam naturam, secundum non repugnabit illi. Et hæ quidem rationes non solum videntur probare non repugnasse simpliciter votum Christo, eo quod Deus esset; sed etiam non fuisse indecens, neque minus conveniens, sicut non fuit indecens habere præceptum, neque orare, sacrificium offerre, aliosve actus religionis exercere; ergo neque actus vovendi, & voti observatio, qui sunt ex perfectioribus actibus religionis. Et hinc etiam videtur enervari altera D. Thomæ ratio. Quia votum nec solum, nec præcipue est propter firmandam voluntatem: sed propter offerendum Deo obsequium, consecrandamque & ad nobiliorem ordinem elevandam ipsam voti materiam. Ac denique, ut actus ex voto factus perfectior sit,

Christus voti capax fuit & præcepti.

quam

quam sine voto. Et hic etiam locum habet argumentum factum de præcepto, quod positum fuit Christo, etiamsi haberet voluntatem firmatam in bono idemque facturus esset, etiamsi non interveniret præceptum. Quia præceptum non semper ponitur propter inducendam, seu firmandam voluntatem, sed per se propter majus obedientiæ bonum.

Ex quo aliqui probabiliter opinantur, sicut Christus habuit præceptum moriendi pro hominibus, ita etiam de eadem re votum emisisse. Atque ad hoc accommodant illud Ps. 21. *Vota mea Domino reddam*. Nam Psalmum illum de Christo omnes interpretantur. In eo enim habentur verba illa, quibus Christus in Cruce usus est: *Deus Deus meus, quare me dereliquisti*, & ita Glossa ibi verba illa de Christo interpretatur. Et quamvis D. Th. probabiliter dicat Christum ibi esse loquutum in persona suorum membrorum, si tamen proprie & sine incommodo potest de Christo intelligi, cur non ita interpretabimur? Nam & Hieronymus ibi inter alia inquit: *Vota Christi sunt Nativitas, vel passio, vel mysterium corporis, ac sanguinis ejus*. Quæ non possunt vota dici, nisi quatenus voto oblata sunt. Eodem fere modo exponit Augustinus ibi. Basilius vero, & Theodoretus addunt, *votum*, ibi proprie significare promissionem. Est ergo probabile Christum in primo instanti conceptionis suæ, se voto consecrasse Deo ad redimendos homines, & in hunc finem omnes actiones, ac passiones vitæ suæ voto obtulisse; erit igitur etiam probabile perpetuæ virginitatis votum Deo nuncupasse. Et confirmatur tandem, quia virginitas per se est amabilis, & digna Christo: ergo & ejus perfectio ac consecratio. Huc accedit quod hac ratione voluit Christus, matrem suam virginitatem vovere: nobis etiam consuluit ut idem faciamus; quid ergo obstare potest quo minus in hoc ipse præierit eacmplo, cum ad perfectionem hoc spectet & nullam imperfectionē includat, quæ Christum dedeceat? Certe videtur hic dicendi modus habere plurimum pietatis ac probabilitatis. Neque videtur adversari D. Thomæ, quia ipse solum videtur docuisse, non fuisse eamdem rationem vovendi in Christo, quæ in nobis est: atque esse in eo peculiarem causam, ob quam voto non indiguerit, quod recte probant rationes ejus. An vero de facto voverit, nec ne, videtur consulto prætermisisse propter rei incertitudinem: quod sane consilium eligendum nobis est ne rem novam & incertam simpliciter affirmare videamur. Nobis ergo sufficiat Christum a principio castitatem coluisse eamque firma, ac stabili voluntate sibi proposuisse, & in divinum honorem, & gloriam retulisse. Unde fit, ut eminenter habuerit, quidquid perfectionis est in castitate Deo consecrata per votum, sive proprium, ac formale votum emiserit, sive non.

Respont. Christum perpetuæ virginitatis votum Deo nuncupasse probabile est.

Tertio certum est, Christum Dominum paupertatem servasse, atque coluisse. Hoc constat ea historia Evangelica. Nam Matth. 8. dicitur: *Filius hominis non habet ubi caput suum reclinet*. Idem notat Hierooy. Matt. 17. in illo facto, quando Christus misit Petrum ad mare, ut afferret unde solveret tributum unde 2. ad Corin. 8. ait Paulus: *Scitis gratiam Domini nostri Jesu Christi, quoniam propter vos egenus factus est*. Deinde Christus consilium dabat Apostolis suis Matth. 10. *Nolite possidere aurum, neque argentum*; ergo maxime decebat ut quod prædicabat verbo, doceret exemplo. Unde Matth. 19. dicebat: *Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & sequere me*, id est, imitare me, & statim subjunxit divitem difficile posse salvari, & ideo Petrus respondit: *Ecce nos reliquimus omnia, & sequuti sumus te*; ergo dabat Christus discipulis suis exemplum paupertatis. Quocirca hæc veritas in genere, & absolute sumpta de fide est, & tradita in decretis Pontificum, quos statim referam.

Christus paupertatem servavit, & coluit.

In modo autem explicandi hanc paupertatem magna controversia est, quæ (ut multi existimant) inter summos quoque Pontifices versatur. Ut vero intelligatur, ponendum est primo, non esse sermonem de paupertate, quæ excludat excellens illud, & quasi divinum dominium, quod Christus habuit in omnes creaturas ratione hypostaticæ unionis, de quo in priori tom. disp. 48. Sect. 2. latius disservimus: est igitur sermo de paupertate, ut est in usu hominum, & dicit carentiam humani dominii, aut usus liberi earum rerum quæ corpori necessaria sunt. Secundo ponendum est, non esse quæstionem de tempore vitæ Christi ante baptismum. Nam de illo jam superius satis diximus, victitasse scilicet ex bonis parentum. & fortasse etiam aliquid suo labore, & fabrili peperisse. Nec affirmari satis potest, utrum aliquid eo tempore, ut proprium possederit, quamquam de bonis immobilibus satis certum videatur, eorum non habuisse dominium, quia neque parentum fuit hæres, neque illis emendis, aut acquirendis navavit operam. Quod si B. Joseph bona aliqua immobilia reliquit, verisimilius est dono illa dedisse Virgini, si iis ad vitam transigendam indigebat. Cæterarum autem rerum mobilium potuit fortasse Christus habere dominium aliquod, seu proprietatem, licet etiam fieri potuerit, ut solo usu contentus sibi a parentibus dato, dominium illis proprietatemque permiserit. Vel credi etiam potest in illa sanctissima Familia Jesu, Mariæ, & Joseph omnia fuisse communia, servato tamen ordine. Nam Josepho commissum erat, ut esset veluti dispensator illius domus, & verisimile est, Christum semper sese ut subditum, inferioremque gessisse: atque adeo nihil ut proprium toto illo tempore possedisse, ac dispensasse, sed juxta parentum arbitratum.

Quod genus paupertatis ante baptismum professus sit Christus.

Omisso ergo hoc tempore, de reliquo est controversia, quod genus paupertatis professus tunc fuerit. Et primo est dubitatio de modo, seu objecto hujus paupertatis, utrum scilicet omnium rerum dominium a se abdicaverit, solo usu retento, an proprietatem aliquarum rerum habuerit, vel in particulari, vel in communi & est quæstio de rebus mobilibus, nam de immobilibus eadem, vel major ratio est de hoc tempore, quæ de tota vita superiori, & ita de his bonis nulla est controversia, sed de mobilibus & usu consumptibilibus. Ratio vero difficultatis est, quia Nicolaus IV. in c. *exiit*, de verb. signif. in sexto, tradit Christum exemplo suo docuisse eam paupertatem, quæ omnium rerum paupertate, tam in communi, quam in particulari privat. Unde sentire videtur, eo tempore non habuisse Christum dominium, neque in particulari, neque in communi etiam earum rerum quæ usu consumuntur. At vero Joannes XXII. in extravagantibus: *Ad conditorem*, & *Cum inter nonnullos*, & *Quia quorundam*, de verborum significatione, videtur damnare ut hæreticum, dicere, Christum nullius rei proprium dominium habuisse. De quorum Pontificum dissensione videri possunt Turrecremat lib. 2. summ. c. 112. & Bellarmin. lib. 4. de summo Pontifice c. 14. & Soto lib. 4. de just. quæst. 1. a. 1. Sed exponamus breviter primo, quid res habeat: inde vero constabit, quid ad prædicta jura respondendum sit. De re igitur ipsa quatuor mihi videntur partim certa, partim verisimilia.

Primum est in aliqua parte illius temporis habuisse Christum aliquarum rerum dominium, saltem in communi, id est, simul cum discipulis. Hoc ut minimum docet Joannes 22. & colligi potest ex Jo. 4. ubi dicitur, *discipulos abiisse in civitatem, ut cibos emerent*. Et cap. 6. dixit Christus ad Philippum: *Unde ememus panem, ut manducent hi?* & Matth. 14. dixit: *Non habent necesse ire, date illis vos manducare*: & Joan. 12. dicitur: *Judam habuisse loculos, & ea quæ mittebantur portasse*, & additur ibidem Judam fuisse *furem & latronem* eo, quod aliquid ex illis bonis usurparet. Agebat ergo contra justitiam, & dominium, quod in ea bona Christus, & alii Apostoli habebant: & c. 13. cum Christus dixisset Judæ: *Quod facis fac citius*, putarunt discipuli, *quia loculos habebat Judas quod dixisset ei Jesus, Eme ea, quæ opus sunt nobis ad diem festum, aut ut egenis aliquid daret*. Quæ omnia supponunt fuisse aliquarum rerum dominium in collegio Apostolico, cui Christus præerat. Unde Gregorius Nazianz. orat. 16. in fine, ut exemplo Christi homines ad erogandam eleemosynam inducat, inquit: *Quin me movet Christi crumena, quæ nos ad pauperes alendos exhortatur*. Et August. l. de mendacio c. 15. *Videmus & ipsum Dominum habuisse loculos, quo ea, quæ dabantur, mittebantur, ut servari possent ad usus pro tempore necessarios*. Similia habet de opere monach. c. 24. & concione tertia in Psal. 103. & ratio probatur. Quia non poterat Christus non habere usum aliquarum rerum, & illum habebat liberum, & independentem ab alio, qui omnino esset extra collegium Apostolicum, ergo necesse est, ut vel Christus ipse, vel saltem totum illud collegium haberet talium rerum dominium. Patet consequentia, tum quia dominium nihil aliud est, quam facultas libera utendi re in omnem usum. Tum etiam quia illæ res non habebant alium dominum.

Aliquo tempore post baptismum Christus aliquarum rerum dominium in communi habuit.

Nisi

Nisi quis fortasse dicat voluisse Christum, ut vel soli Apostoli haberent illud dominium, vel certe, ut maneret apud eos, a quibus eleemosynas accipiebant, ipsis solum usum recipientibus, quæ tamen & valde frivola sunt, & sine fundamento conficta. Quia hoc neque ad perfectionem spectabat, neque ad moralem usum aliquid referebat. Et hæc est fundamentalis ratio hujus veritatis. Quia hujusmodi dominium in communi neque perfectioni, neque ejus statui repugnat.

Proprium particulare rerũ dominiũ post baptismum quando Christus habuit.

Secundo verisimilius mihi est in aliqua etiam parte illius temporis habuisse Christum dominium aliquarum rerum proprium, & in particulari. Hoc probatur, quia non statim, ac baptizatus fuit, habuit discipulos, quibus cum in communi viveret, ut eis statim essent omnia communia: sed aliquo tempore saltem brevi solus degebat, & quando cœpit habere sectatores, non statim habuit illos stabiles, & perfectionem profitentes. Unde legimus semel, atque iterum Apostolos vocasse, quia non statim a principio cum eo permanserunt, nec effecerunt unum veluti corpus politicum, quod esset capax dominii communis; ergo necesse erat, ut eo tempore eorum, quæ Christus possidebat, & ad victum, & vestitum ei donabantur, propium, ac peculiare haberet dominium, ut eisdem rationibus ostendi potest. Quia tunc habebat liberum usum illarum rerum, nec potest fingi, apud quem alium earum dominium resideret. Præterea hoc nihil perfectioni derogat, quia pro temporis, & status opportunitate non poterat esse alia conveniens vivendi ratio. Denique hoc ipsum insinuat Joannes 22. dicens, cum hoc non sit per se malum, etiam decuisse, ut in hoc genere paupertatis, & moderati dominii Christus esset hominibus exemplo. Cum enim Christus esset commune omnium exemplar, & doctor, decuit ut omnibus præberet exemplum, & iis, qui perfectam, & iis, qui minus rigidam paupertatem profiterentur.

Tertio certum esse debet Christum Dominum aliqua parte illius temporis, nihil proprium in particulari habuisse sed ad summum in communi. Hoc sentit uterque Pontifex supra citatus. Et colligitur satis ex locis Evangelii, & aliis conjecturis, & rationibus adductis.

Christus aliquando rerum omnium dominio omnino caruit.

Quarto, an aliquando Christus tam in speciali, quam in communi omnium rerum proprietate caruerit, dubium, & incertum est. In hoc enim Pontifices dissidere videntur: possumus autem hac uti distinctione. Nam aliud est actu carere hujusmodi rerum dominio: aliud vero etiam professione, seu proposito, vel (ut ita dicam) etiam aptitudine. Priori modo dubitari non potest, quin Christus Dominus aliquando caruerit dominio rerum omnium tam in communi, quam in particulari, ut fortasse cum dicebat: *Filius hominis non habet ubi caput suum reclinet*: vel quando: *Mulieres eum sequebantur ministrantes ei ex facultatibus suis*. Lucæ 8. Quod si dicas tunc saltem habuisse vestes, quibus operiebatur, quarum dominium non erat apud alium, sed apud ipsum, vel saltem apud collegium Apostolicum, dicam certe, saltem eo tempore, quo in Cruce pependit, omnium rerum temporalium, & usu & dominio caruisse. Nam libenter cessit iis, qui proprias vestes eripuerant. Alii vero ab hac generali propositione excipiunt vestes, quibus utebatur, quod mihi non displicet. Nam licet in Cruce vi privari potuerit usu illarum, non tamen dominio, quod antea habebat, qualecumque illud fuerit. Unde scriptum est: *Diviserunt sibi vestimenta mea, & supra vestem meam miserunt sortem*. Psal. 21. ubi vox illa *mea* dominium indicat. Et hoc satis fuisse videtur, ut Nicolaus dicere potuerit Christum dedisse nobis perfectissimæ paupertatis exemplum, tam in communi, quam in particulari. Nam & Chrysost. hom. 17. in 2 epist. ad Cor. explicans illa verba: *Propter nos egenus factus est*, & inquirens, quæ fuerit illa Christi paupertas, respondet fuisse eam, quam in sua passione monstravit. Posteriori modo non reperio, quod aliquo tempore Christus Dominus hoc genus paupertatis professus sit ita, ut neque in communi, neque in particulari aliquid proprium habere decreverit. Quod ut declaretur, fingamus Christum paupertatem voto firmasse, & Apostolos votum paupertatis emisisse. Dico ergo nunquam instituisse eam vitæ rationem, & statum, in quo nihil essent habituri neque in communi, neque in particulari, nec hanc paupertatem vovisse. Probatur quia in nocte cœnæ Christus habebat loculos; ergo in communi habebat dominium aliquarum rerum (ut Nicolaus fatetur); ergo signum est nunquam antea professum esse illum vitæ statũ, qui hoc dominium in communi non admitteret. Nam si aliquando eam rationem vivendi Christus instituisset, ab ea nunquam recessisset. Fuisset enim quodammodo ab inchoato majoris, ac strictioris paupertatis statu decidere; & juxta hæc possunt intelligi, quæ Joan. 22. de Christi paupertate docet, quamquam fundamentum ejus nobis probare non sit necesse. Existimat enim usum, & dominium non distingui in his rebus quæ usu consumuntur, & inde concludit, si Christus habuit usum, habuisse etiam dominium. Quæ collectio, si bona esset, non solum concluderet de dominio in communi, sed etiam in speciali. Illud ergo, quod Joannes assumit, non pertinet ad doctrinam fidei, unde non est ab eo, ut Pontifice definitum, sed ut a privato doctore probabiliter existimatum, atque idcirco necesse non est, ut illi assentiamus. Verius enim est etiam in his rebus inveniri posse facultatem utendi, quæ vere dominium non sit, & quod definita sit ad determinatum usum, semperque a voluntate alterius pendeat. Non igitur hac ratione negamus Christum caruisse hoc dominio in communi: sed quia ex Evangelio colligi potest, nunquam eum professum esse hujusmodi paupertatis genus.

In rebus usu consumptibilibus dominium ab usu quomodo distinguitur.

Objectio. Responsio.

Dices. Hoc est perfectius ergo oportuit, ut aliquo tempore illud profiteretur. Respondeo primum satis esse, ut interdum eam paupertatem exercuerit. Quia licet profiteri hanc paupertatem ad statum perfectionis pertinere possit, non tamen necesse est, ut ad majorem pertineat. Nam pro diversitate personarum, & statuum, interdum ita esse potest, interdum minime. Unde Joan. 22. in hoc sensu definit, non esse statui perfectionis contrarium aliquid in communi possidere. Et quidam dicti Fratricelli (qui oppositum docuerunt) ut hæretici damnati fuerunt. Quapropter, cum Nicolaus indicat quod habere loculos aliquid de perfectione diminuit, dicens Christum, cum loculos habuit, sese infirmioribus, minusque perfectis accommodasse, ut omnibus exemplo esset, quidam dicunt non hoc definiisse sed aliud agendo, ut particularẽ doctorem tradidisse: quod insinuavit Bened. 12. ut colligitur ex directorio inquisitorum q. 12. & 18. Melius vero dicitur, Nicolaum solum asseruisse in genere paupertatis minorem, minusque rigidam esse illam, quæ loculos habere permittit: non vero inde fit, quod semper pertineat ad majorem perfectionem simpliciter. Adde quamvis in particulari persona, vel Ecclesiæ congregatione ad perfectionis statum pertineat, profiteri paupertatem in communi, vel in particulari: tamen respectu totius Ecclesiæ, non pertinere ad perfectionem ejus, ut non habeat bona communia, id est, ut ea bona, quibus aluntur membra ejus, non sint sub dominio saltem ipsius corporis Ecclesiæ. Unde primitiva Ecclesia, quæ videtur professa statum perfectionis, habebat dominium bonorum in communi. Quia ergo Christus cum Apostolis Ecclesiam inchoabant, necesse fuit, ut ea bona, quæ habebant, essent sub dominio illius corporis. Et ad hunc modum posset exponi Nicolaus Papa. Nam ibi ait Apostolos abdicasse dominium rerum in particulari, & in communi. Quod nequit intelligi de abdicatione communi respectu totius Ecclesiæ. Neque enim negari potest, quin eo tempore, quo fidelibus omnia erant communia, ea bona, quibus utebantur Apostoli, essent sub dominio totius Ecclesiæ; ergo solum possunt abdicasse dominium in communi, communitate aliqua particulari, quæ fuerit specialis congregatio, & pars Ecclesiæ. Sicque dici potest, vivente Christo nihil proprii habuisse collegium Apostolicum, etiam in communi. Quia quidquid habebant, commune erat ipsis, & omnibus fidelibus, seu Christi sectatoribus, & discipulis. Et ita verissimum est Christum dedisse exemplum omnis perfectæ paupertatis, quæ in Ecclesia esse potest convenienter.

Inter Nicolaum, & Joannem 22. Pontifices nullum de Christi paupertate dissidium.

Ex his constat, quid dicendum sit ad dictorum Pontificum decreta. Ut enim alia omittamus, quæ præsentis disputationis non sunt; quod ad nos pertinet, nulla est inter eos contradictio, quod etiam Joannes 22. in ultima extravaganti declaravit. Joannes enim docuit Christum aliquando habuisse rerum dominium, vel in particulari, vel in communi, & contrarium ut hæreticum damnat: hoc autem Nicolaus non negat, sed potius expresse id admittit, dum declarat Christum habuisse loculos. Non definit autem Joannes, semper Christum habuisse hoc dominium,

minium, quia ex Evangelio colligi non potest, & ipse solum docet, quod in Evangelio continetur; fieri ergo potuit quod Joannes non negat, ut aliquando neque in communi, neque in speciali quicquam Christus habuerit, quamquam hoc multo minus sit certum, quod a Nicolao non expresse asseritur, & explicandum est juxta superius

Dubium. dicta. Sed roget quis, utrum Christus votum prędictę paupertatis nuncupaverit, sicut D. Th. de Apostolis probabiliter colligit ex illis verbis: *Ecce nos reliquimus omnia & sequuti sumus te*. Nam inde videtur haberi, Apostolos hac in re fuisse Christum imitatos, atque adeo illum ut ipsis foret exemplo, idem propositum ostendisse, votoque firmasse. Sed hac in re nihil addendum occurrit iis, quæ in

Respons. simili de castitate antea diximus. Nam licet Medina hic definiat ut certum, Christum hujusmodi votum non emisisse: nihil tamen novi affert quod id ostendat, nec D. Th. cujus sola authoritate, & rationibus ipse nititur, id ut certum definit, ut supra satis explicatum reliquimus.

Illud sane certius est, sive Christus paupertatem hanc voverit, sive non, libera tamen & spontanea voluntate illam assumpsisse, ut nostram salutem operaretur, nobisque perfectionis exemplo esset. In quo graviter erravit Armachanus ser. 4. qui dixit, Christum nullius rei dominium, vel proprietatem habuisse, non voluntate sua, sed quia ea conditione accepit a Deo usum rerum, ut nullam sibi posset appropriare. Tale enim, inquit, accepit dominium, quale Adam in statu innocentiæ: Adam vero hac conditione usum rerum accepit. Quæ omnia vana sunt, & sine fundamento, & contra Paul. 2. ad Cor. 8. dicentem, esse gratiam & beneficium Christi, quod egenus fuerit propter nos. Ad hæc Christus voluntarie pro nobis dolores, passionesque sustinuit; ergo simili voluntate pro nobis pauper factus est. Item Joan. 6. cum turbę illum creare vellent Regem, voluntarie fugit. Denique illud, quod de Adamo dicitur, incertum est, & fortasse non verum; tamen (quamvis ita esset) Christus non erat subditus illis legibus, & præterea cum secundum corpus factus fuerit in similitudinem carnis peccati, & quoad hoc non assumpserit perfectiones justitiæ originalis, consequenter fuit capax dominii, & proprietatis, quę introducta est, & accommodata statui naturæ lapsæ, & carnis passibilis. Quod ergo Christus non assumpserit hoc dominium politicum & humanum, non ideo fuit, quia esset incapax illius, sed quia voluntarie illud a se abdicavit, seu usurpare noluit.

Dubium. Tandem solet circa hanc Christi paupertatem inquiri, an interdum tanta fuerit, ut mendicare compulsus sit. Cajet. Matt. 5 negat, Christum aliquando mendicasse: cujus sententiam sequitur Medina hic, & Castrus lib. 10. adversus hæres. verbo, mendicitas. Fundamentum horum authorum solum est, quia non legimus Christum mendicasse. Quamquam enim Joan. 4. legamus Christum petiisse a Samaritana potum aquæ, illud vero non fuit proprie mendicare, nam illud etiam divitibus, & nobilioribus interdum evenit. Quin potius legimus, Christum mendicis, & egenis eleemosynam erogasse: legimus etiam mulieres quasdam Christi sectatrices, suis eum facultatibus aluisse. Addi solet in hujus sententiæ confirmationẽ, quod in veteri lege videtur prohibitum mẽdicare. Deut. 15. *Omnino indigens, & mendicus non erit inter vos.*

Contrariam sententiam constantissime defendit Waldensis l. 4. doctrin. fidei antiq. c. 3. & 4. ubi priorẽ sententiam appellat nimis hæreticam, & Scripturæ, ac veterum doctorum assertioni contrariam. Sed in hac censura excessit, nisi loquatur juxta mentem eorum hæreticorum, quos impugnat. Illi enim negabant licere religiosis mendicare, & ideo negabant Christum mendicasse ut mendicitatem damnarent. Et hoc modo hæreticum est dicere, Christum mendicitatem vitasse ut malam, quod vero re ipsa mendicaverit, nec ne, ad dogmata fidei non spectat. Eamdem sententiam scilicet Christum mendicasse tenuit Cathar. l. 2. contra Cajet. & Sixtus Sen. l. 6. Biblioth. anno 118. & 137. & Albertus Pighius lib. 5. contra Erasmum. Probari autem potest, primo quia conjecturæ alterius sententiæ nullius momenti esse videntur. Ut enim omittam interdum August. interpretatum esse, actum illum petendi potum a Samaritana fuisse actum mendicandi. Item, quod aliis placet verbum illud Christi Lu. 19. *Zachæe in domo tua oportet me manere*, fuisse quoddam mendicandi genus: etiam si demus, scriptum non esse Christum interdum mendicasse, non propterea sequitur nunquam mendicasse. Quia neque hoc etiam legitur, neque omnia, quæ Christus fecit, vel non fecit, scriptis mandata sunt: deinde ex iis quæ scripta sunt, conjicimus quæ scripta non sunt. Ut ex eo quod Christus duodecimo ætatis anno relictis parentibus Jerosolymis mansit, pie colligunt Bernard. & Bonavent. illis diebus e mendicato vixisse. Sic igitur legimus, eo tempore quo Christus prædicavit, aliquando indiguisse ut alienis facultatibus alteretur, ut videre est Luc. 8. non constat autem, neque est admodum verisimile semper fuisse illi ultro oblatas res omnes necessarias ipso nihil petente; ergo verisimile est interdum sibi necessaria postulasse, quod est mendicare. Explicatur minor, primo quia licet legamus aliquando mulieres sequentes ipsum, cum suis facultatibus sustentasse: non tamen semper habuit mulieres sectatrices. Nam in principio suæ prædicationis, quando discipulorum delectum habere cœpit, non est verisimile, statim adhæsisse ei comites fœminas, in ejusque obsequium suas facultates erogasse. Deinde quia Matt. 21. legimus Christum aliquando venientem Bethania Jerosolymam in itinere esurivisse, & ad arborem fici accessisse, ut inde reficeretur; non ergo tunc aderant fœminæ, quæ ex facultatibus suis illum alerent. Quid ergo prohibet, quo minus similem persæpe passus inopiam, e mendicato sibi subvenerit? Præterea verisimilius videtur Apostolos interdum mendicasse, ut quando missi sunt sine pecuniis, & cæteris rebus apud Matth. & Luc. utrobique c. 10. ut prædicarent, & ab iis, quos docebant, victum haberent, juxta illud: *Dignus est operarius mercede sua*; cur ergo non crederemus illud etiam interdum fecisse Christum ut Apostolos suo inflammaret exemplo, & quia actus ille est bonus, & humilitatem præfert. Neque enim verum est, fuisse inter Judæos mendicare prohibitum. Verbum enim illud Deuteron. 15. non prohibitionem continet, sed promissionẽ; promittit enim Deus illis tantam rerum abundantiam, ut nemini mendicare futurum necesse sit. Quæ promissio sub conditione facta est, quę ibi statim subjungitur: *Si audieris vocem Domini Dei tui*: & ideo non est impleta, quia conditio non est apposita. Vel certe (ut exponit D. Th. 2. 2. q. 189. ar. 5. ad 3.) licet illa sit prohibitio, non tamen fit egenis ne mendicent: sed divitibus, ne in subveniendis pauperibus ita sint avari, ut eos cogant mendicare. Quæ expositio videtur magis consentanea textui: tum quia ibi non tradebantur promissiones: sed potius præcepta, vel admonitiones quædam ad misericordiam pertinentes. Tum quia statim subjungitur in vulgata: *Non erit mendicus inter vos, ut benedicat tibi Dominus*. Intelligendum autem puto illud non tam fuisse rigorosum præceptum, quam exhortationem ad elargiendas copiose eleemosynas: tamen, quia id reipsa futurum non erat, subjungitur ibidem. *Non deerunt pauperes in terra habitationis tuæ, & ideo ego præcipio tibi, ut aperias manum fratri tuo, &c.* ubi nomen *pauperis* mendicum significat, ut constat ex Hebræo, quia eadem vox est utrobique. Et quia præceptũ eleemosynæ (quod statim subjungitur) raro obligat, nisi quando is, qui indiget, petit; non ergo prohibiti erant mendici, qui ibidem futuri esse prædicuntur. Unde in Evangelio legimus multos inter Judæos mendicasse, ut de duobus cæcis Joan. 9. Luc. 18. & de alio claudo Act. 3. & de Lazaro Luc. 16. Et hinc facile constat nullius momenti esse conjecturam illam, quod Christus interdum aliis eleemosynam dabat. Hoc enim etiam de Apostolis dici posset, & de omnibus fere, qui paupertatem voluntariam profitentur, quibus frequenter accidit, ut nonnulla, quæ mendicando quæsierunt, pauperibus elargiantur. Tandem de Christo recte intelligitur illud Ps. 39. *Ego autem mendicus sum & pauper*. Nam psalmum illum de Christo intelligit Paul. ad Hebr. 9. item illud Ps. 108. *Persecutus est hominem inopem, & mendicum*. Petrus enim Actor. 1. exponit persequutorem illum esse Judam, atque adeo mendicum fuisse Christum. Et ita etiam ibi interpretatur Hieronymus, Augustinus, Theodoretus, & Arnobius; Basilius etiam in regulis breviorib. regul. 262. ita legit locum illum Paul. 2. ad Corinth. 8. *Propter nos mendicus factus est*. Quia verbum Græcum, πτωχεύω, proprie mendicare significat, quamquam interpretetur, eum posse dici mendicum, quia ex divite egenus factus est, & similiter alii Patres sentiunt posse *mendicum* exponi, id est, *pauperem, & egenum*, tamen nihil etiam vetat, quod proprie, & in omni rigore intelligatur, &

idem

idem est de aliis testimoniis, quæ Waldensis congerit.

Respons. Christum aliquid de mendicasse probabile.

Quocirca (si in re incerta judicium ferendum est) hæc posterior sententia videtur magis probanda, quia supposita Christi paupertate, & variis itineribus, vix fieri potuit, ut non interdum illi occurrerit necessitas mendicandi: præsertim *cum tantæ paupertatis fuerit* (ut notat Hieron. Matth. 21.) *& ita nulli adulatus sit, ut interdum in urbe maxima nullum hospitem nullam invenerit mansionem, & oportuerit eum redire Bethaniam, ut in domo Lazari hospitio reciperetur*, quod certe quoddam genus mendicitatis erat. Atque hactenus de Christi paupertate.

Ultimo loco ex his omnibus facile colligi potest, quid propositæ quæstioni respondendum sit. Nam si loquamur de statu religionis, qui per tria vota essentialia constituitur, manifeste constat Christum Dominum hoc sensu religiosam vitam professum non esse. Quia neque illa tria vota emisit, nec satis constat, an aliquod eorum nuncupaverint. Si vero consideremus id, quod perfectionis est in statu religionis, & religiosum vocemus eum, qui se totum ab affectu humanarum rerum abstraxit, ac divino cultui perpetuo, & immobiliter consecravit, sic certum est Christum instituisse vitam habentem excellentiori modo quidquid perfectionis est in vita religiosa seclusis imperfectionibus. Nam status religionis solum est via ad perfectionem, Christus autem nunquam fuit in via perfectionis, sed semper in termino. Rursus alii indigent voto, quo eorum vitæ ratio stabilis, ac firma censeatur: Christo autem Domino sufficiens ad hoc erat deliberata voluntas, firmumque propositum, quia de se erat ita confirmatus in bono, ut semper, quod esset perfectius, facillime posset operari. His autem, aliisque ablatis imperfectionibus, in Christo fuit summa perfectio paupertatis, castitatis, & obedientiæ, ad Deum quidem jure, & facto, ad homines vero saltem usu, & facto. Nam homini jure subdi non debuit, non propter defectum, sed potius propter personæ majestatem, & excellentiam. Denique summam habuit perfectionem charitatis, ad quam hæc omnia ordinantur: habuit ergo eminentissimo modo quidquid perfectionis in religiosorum conventibus, & in quolibet alio perfectionis statu esse potest.

Christus religiosus quo modo fuerit.

SECTIO III.

Utrum Christus vitam austeram agere debuerit, an moderatam.

QUæstio intelligitur de vitæ severitate in victu, & vestitu, rebusque aliis, quæ ad corporis castigationem pertinent. Ratio dubitandi est, quia multis de causis videtur decuisse, ut Christus magis, quam alii homines, hoc vitæ genus institueret. Primo, quia ejusmodi vitæ severitas maxime est ad hominis perfectionem in statu naturæ lapsæ propter vincendas cupiditates, exercendamque patientiam necessaria; ergo quamvis Christus propter seipsum non egeret hoc medio ad perfectionem acquirendam, tamen ut homines ad illud amplectendum alliceret, oportuit ut eo uteretur. Secundo, quia hujusmodi corporis afflictiones sunt ad satisfaciendum Deo pro peccatis aptissimæ; quamvis autẽ Christus non haberet peccata, pro quibus satisfaceret: tamen tota mortalis ejus vita ordinata est ad satisfaciendum pro nostris, ergo, ut non solum ex dignitate personæ, sed etiam ex ipsorum operum proportione, & qualitate magis satisfaceret, decuit ut hanc vitæ rationem assumeret. Tertio, multum confert hoc severæ vitæ institutum ad commovendos homines, & persuadendum, quia magnam conciliat sanctitatis opinionem. Et licet non debeat propter hunc finem præcipue fieri: tamen quando simul sperari hic fructus potest, non est malum, sed potius bonum simul intendere. Sed incarnatio, & vita Christi ordinabatur ad docendos, excitandosque homines ad virtutem, & pœnitentiam; ergo propter hunc etiam finem maxime decuit, ut vitæ severitatem servaret Christus, & ostenderet. Quæ omnia in Joanne Baptista confirmari possunt, qui eximia vitæ austeritate est usus, non quidem propter peccata, quæ commiserat, quæ vel nulla, vel exigua fuerunt: sed ne illa committeret, & ut hominibus pœnitentiæ præberet exemplum, sicque sanctitatis exemplo, & opinione, apud homines plurimum valeret, & testimonium de Christo redderet. Quarto, potest hæc pars suaderi ex facto ipso nam vita austera nihil aliud esse videtur, quam vita laboribus, & doloribus plena, & perpetuæ cuidam abjectioni seu corporis mortificationi & cruci subjecta: constat autem ex historia Evangelica, hujusmodi fuisse Christi Domini vitam: ergo.

Vita Christi austera non decuit.

Dicendum vero est primo, non oportuisse, ut Christus austerum vitæ genus profiteretur. Conclusio hæc est certa, quæ satis probatur, primo ex factis, & verbis ipsiusmet Christi Matth enim 11. dicit. *Venit Joannes non manducans, neque bibens, & dicunt dæmonium habet. Venit filius hominis manducans, & bibens, & dicunt, ecce homo vorax, & potator vini*, ex quo loco colligunt SS. Patres, consulto Christum instituisse vitam minus severam, ac rigidam, quam Joannem, *ut facilius omnes lucrifaceret*, ut dixit Chrys. hom. 38. in Matt. qui subdit. *Illam autem vivendi viam, quæ jejunio claros efficit, Joanni omnino possica dimisit, ipse vero publicanorum, atque peccatorum mensas elegit, ut publicanos & peccatores salvaret*. Dicit autem *postea*, quia, ut paulo antea dixerat, aliquando Christus *illam quoque viam confecit, cum quadraginta diebus jejunavit*. Quod brevi tempore fecit ut daret exemplum: communis autem modus vitæ fuit alius, ut commodius munus suum impleret. Et ex eodem etiam loco colligit Irenæus lib. 4 contra Hær. c. 51. *Christum ita conversatum esse cum hominibus, ut eorum communibus cibis uteretur, & vinum biberet*. Sed latius hoc persequitur Augustinus lib. 16. contra Faust. c. 31. animadvertens non ideo dictum esse, Joannem nec manducasse, nec bibisse, quia omnino non manducaret, nec biberet: sed quia vinum, & siceram non biberet, sed aquam, nec communibus cibis hominum uteretur, sed locusta, & melle sylvestri. Unde recte concludit de Christo dici, *venit filius hominis manducans, & bibens, eo quod & vino, & illo victu, quo Judæi utebantur, uteretur*. Apertius D. Th. Matt. 11. *dupliciter* (inquit) *homines attrahuntur ad bonam vitam, quidam enim per speciem sanctitatis, alii per viam familiaritatis. Dominus & Joannes diviserunt sibi duas vias: Joannes, immo Dominus per Joannem elegit sibi viam austeritatis: per se elegit viam lenitatis*. Et infra quærit cur ita se gesserit Christus, & tres reddit rationes sumptas ex fine redemptionis, quæ ibi legi possunt. Idem in Catena Matth. 11. ubi Chrysostomum, & Hieronymum citat, & Lucæ 7. ibi affert Augustinum l. 2. qu. Evang. in 11. dicentem, Christum utendo cum cæteris cibo & potu, lætitiam regni significasse. Multa similia habent alii Patres, & expositores his locis, Ambros. l. 2. in Luc. c. 1. Abulens. Matt. 11. qu. 43. quinque rationibus confirmat, non decuisse Christum austeram vitam agere. Idem Theophylactus, Euthymius, Cajetanus, Gagneius, Titelmanus, & alii Matth. 11. ubi Palacios refert Druthmarum dicentem, Dominus sumens a publicanis corporalem cibum, ut ejus spiritualem traderet, ideo laxius vivebat: idem Albertus M. Lucæ 7. Jansenius in concor. c. 47. De vestitu autem constat ex Evangelio non fuisse usum veste contexta ex pilis camelorum, aut zona pellicea, sicut Joannem: sed aliis, quæ in more essent apud Judæos. Tum quia si in hoc aliquid singulare Christus egisset, non omnes Evangelistæ id prætermisissent. Tum etiam quia vestis aspera, & rigida, ac mensa vulgaris, & communis non recte inter se cohærent. Tum etiam, quia sæpe in Evangelio fit mentio vestimentorum Christi, & indicatur non fuisse unum, & simplex. quin etiam fuisse ex materia communi, qua reliqui homines utebantur. Hoc patet ex Jo. 13. *Surgit a cœna, & ponit vestimenta sua*, non quidem omnia (ut per se constat) neque enim nudum manere decebat; pluribus ergo vestibus induebatur. Quod etiam ex iis, quæ in passione narrantur, evidenter constat. Nam Joan. 19. milite quædam vestimenta inter se diviserunt, super tunicam vero inconsutilem sortem miserunt; ergo necesse est fuisse vestes diversas. Imo Euthy. his locis, & super Matt. ex prædictis verbis colligit Christum, ut minimum tribus vestibus usum fuisse, nimirum interiori tunica, sive subucula & alio vestimento, quod super indusium gestari solet, & pallio, quod est externum operimentum aliarum vestium. In quo (ut idem author meminit) non agebat Christus contra consilium, quod Apostolis dederat Matth. 10. *Neque duas tunicas, &c.* Quia ibi non agit de pluribus vestibus diversarum rationum, quæ veluti unum integrum indumentum constituunt, sed de vestibus mutatoriis ejusdem rationis. Sicut Joann. Bapt. cum

Victus Christi qualis.

Vestitus Christi qualis.

Luc.

Luc.3.dicebat: *Qui habet duas tunicas, det non habenti*, non loquebatur de vestibus diversarum rationum, quæ singulæ ad munus suum necessariæ sunt, ut homo integre, & decenter vestiatur: sed agebat de vestibus superfluis, & ad eumdem finem confectis. Rursus ex eisdem locis colligere licet, quamquam vestes Christi pretiosæ non fuerint (quod aliqui de veste inconsutili opinati sunt, non tamen recte, quia id non decet Christum, qui dixerat: *Qui mollibus vestiuntur, in domibus regum sunt.*) Licet (inquam) pretiosæ non fuerint, non fuisse tamen omnino viles, sed mediocres, & communes. Alioquin non tantam diligentiam adhibuissent milites, ut eas partirentur inter sese, sortem mittentes, ut nec fieret ulli iojuria, nec inter se contenderent, cui pars melior esset tribuenda. Nam (ut recte notavit Jansen. c. 143. concord. & insinuatunt Theophyl. in Marcum & Ambros. in Lucam) super omnia vestimenta sortem miserunt (ut ex verbis eorundem Evangelistarum non obscure colligitur) sed specialiter super tunicam, quam nullo modo scindere voluerunt, ne tota dissolveretur, & omnino periret. Erat ergo vestis illa lanea, & juxta communem morem illius populi contexta. Unde notat Isidorus Pelusiota lib. 1. Epist. 74. ad Cratonem, fuisse communem vestem, qua utebantur pauperes Galilæorum. fuit ergo victus, & vestitus Christi communis, & vulgaris. Quod si hoc verum est de illo tempore, quo mundo prædicavit, potiore id jure credendum de priori tempore, quo privatam degebat vitam. Præsertim cum tum temporis vulgarem exerceret artem, & more aliorum exterius viveret. Ratio autem omnium est quã supra tetigit Chrysost. & hic explicuit D. Th. art. 2. quia ad finem incarnationis, ita fuit expediens, ut prædicatione sua, familiarique usu posset homines ad se allicere. Quam rationem ipsemet Christus reddidit Pharisæis, quando eis calumniantibus, quod cum publicanis, & peccatoribus manducaret, respondit. *Non veni vocare justos, sed peccatores.* Matth. 9. Præterea, quia ut dixit Nicolaus IV. in c. *Exiit qui seminat*, de verborum significat. cum Christus omnibus sit propositus in exemplar virtutis, oportuit, ut omnes & fortes, & infirmi in eo haberẽt quod imitarentur, atque in illum intuentium nullus posset de virtute consequẽda desperare. Et ideo summæ charitatis, atque adeo & perfectionis in eo fuit, quod *omnibus omnia fieri voluit, & fratribus assimilari, ut misericors fieret.*

Vestimentorum Christi qualitas.

Dico secundo, quamvis Christus non egerit exteriorem vitam nimis severam, & rigidam: egit tamen moderatissimam, quæ ad severam potius & austeram, quam ad blandam, ac suavem propius videretur accedere. Hanc conclusionem probant rationes dubitandi in principio positæ, & per se videtur satis clara, & certa. Quia hoc vitæ genus decebat Christi personam, & gravitatem, præsertim cum vitam perfectam prædicaret, omnesque delicias aspernandas doceret. Quod sacera expediebat & verbo, & exemplo, ut ex his, quæ de paupertate ejus dicta sunt, & de mysteriis infantiæ, & juventutis ejus liquido constare potest. Denique hæc assertio solvendo difficultates in principio positas explicabitur, & confirmabitur melius.

Ad primam ergo rationem respondetur ex D. Th. hic ad 1. abstinentiam cibi, & potus, (& idem est de cæteris corporis afflictionibus) per se non pertinere ad salutem, neque ad perfectionem virtutis: *Quia regnum Dei non esca, & potus*, ad Rom. 8. *Sed in æquanimitate tolerandi, quos nec copia sublevat, nec deprimit egestas*, ut dixit August. quem D. Th. citat. Quod ut magis explicetur, advertẽdum est, moderationem in cibo, & potu, & reliquis, quę ad corporis cultum spectant, quatenus per eam servatur medium rationis, pertinere, ac necessariam esse ad virtutem. Quia hoc est temperantiæ objectum: quæ virtus per se, & in omni statu homini est necessaria, præsertim in animali corpore viventi: hujusmodi autem virtutis observatio non potest dici severitas vitæ, sed moderatio, & temperatio. Alia vero est abstinentia cibi, & potus, & aliarum deliciarum corporis, quæ non solum superflua moderatur, sed etiam ex iis, quæ temperata censentur, multa respuit, & hæc in tota sua latitudine dici potest pœnitentia: quæ si aliquo modo sit excellens, vel supra communem hominum virtutem potest dici austeritas, seu severitas vitę, in qua varii possunt esse gradus, ut per se constat. Hæc ergo vitæ austeritas, seu pœnitentia per se non est necessaria ad salutem, neque in statu innocentiæ esset necessaria ad perfectionem virtutis, in statu tamen naturæ lapsæ est valde utilis, & necessaria ad perfectionem virtutis non propter se, sed propter aliud. Primo ad satisfaciendum pro peccatis. Secundo ad frænandam carnis concupiscentiam. Tertio ad abstrahendum animum ab affectu terrenarum rerum, ut deliciis corporis carens, propriis, ac spiritualibus oblectetur. Quarto ad humilitatis, patientiæ, fortitudinis, & similium virtutum exercitationem. Christus ergo Dominus in primis dedit nobis exemplum moderationis, & temperantiæ, quatenus per se est ad virtutem necessaria, quia cum hæc sit propter se amanda, & observanda, non potuit in Christo non esse perfecta. At vero austeritatis, & severitatis vitæ non fuit ita necessarium, ut nobis daret exemplum, quia in eo non erat eadem ratio, & necessitas hujus austeritatis, quæ in nobis est, sicut in statu innocentiæ non esset necessaria. Quia quantum pertinet ad animi rectitudinem & perfectum potentiarum omnium ordinem, atque integram subjectionem partis inferioris ad superiorem, Christus habuit plusquam donum originalis justitiæ, & impeccabilis fuit & connaturaliter in omni virtute perfectus, & ideo non indiguit vitæ severitate, aut pœnitentia propter supra dictos fines: & ideo ex hoc capite non fuit ita necessarium, ut exemplum summæ austeritatis, vel severitatis hominibus pręstaret. At vero, quia non solum propter se, sed magna ex parte propter nos plurimos virtutum actus exercuit, & quia erat doctor, & exemplar hominum, idcirco non omnino prætermisit hujus austeritatis opera, sed tempore opportuno quædam perfectissima, & eximia illius præbuit exempla: ut cum quadraginta diebus jejunavit, & cũ circumiit ita docẽs, ut non haberet ubi caput reclinaret, ut Chrys. supra advertit. Quæ tamen exempla ita cum ordinaria, & communi vitę moderatione conjunxit, ut & pœnitentiæ, ac severitatis utilitatem nobis ostenderet, & suo muneri prædicandi, ac leniter, & familiariter cõversandi cum hominibus, ut eos ad se traheret, non deesset. Ex quo prȩterea intelligi voluit (ut etiam August. & D. Th. parum antea citati adnotarunt) quamquam austeritas vitę multum ad perfectionem conferat, & quodam modo necessaria sit, non tamen ab illa sumendam esse regulam perfectionis, ita ut ratio aliqua, seu institutum vitæ religiosæ eo perfectius censendum sit, quo majorem vitæ austeritatem profitetur. Quod præter exemplum Christi, & August. & Th. authoritatem ratio etiam convincit, quia hæc austeritas non est necessaria ad perfectionem propter se, sed ut medium ad virtutem comparandam, præsertim charitatem Dei, & proximi, ut per se constat, & tradit D. Th. 2. 2. q. 184. a. 3. & Cassian. quem ipse refert collat. 1. c. 7. ergo si de hoc medio aliquid remittatur, vel quia charitas Dei, & proximi id postulat, ut accidit Christo, vel quia adhibentur alia media, quę judicantur magis necessaria, & opportuniora in aliquo statu, considerato fine, & actionibus ejus, quæ non possunt omnia cum summa illa severitate conjungi, hominum fragilitate spectata, hæc (inquam) austeritatis diminutio nihil remittet de perfectione status, sed ea non obstante tanto poterit esse major perfectio, quanto & finis vitæ perfectior, & media ad eum obtinendum magis sunt proportionata. Nam ut Paulus inquit 1. ad Tim. 4. *Exercitatio corporalis ad modicum utilis est, pietas autem ad omnia.* Quem locum, licet Chrys. & Græci aliter interpretentur, tamen Ambr. Anselm. D. Th. Cajet. & alii intelligunt in eo loqui Paulum de corporis afflictione, & castigatione, & non quidem eam rejicere inutilem, sed eam conferre cum pietate, quæ in Dei cultu, & proximorum benevolentia, & misericordia posita est, & hanc illi præferre, ut meliorem, & utiliorẽ. Unde Anselmus. *Corporalis* (inquit) *exercitatio quæ est jejuniis, vigiliis, labore manuum, ac multimoda corporis afflictione, parum utilitatis habet respectu magnæ utilitatis, quam habet pietas religiosa mentis*; & infra: *Exerce te ad pietatem, id est, cõpassionem proximorum, & ad opera misericordiæ.* Quod magis explicans D. Th. inquit: *Exercitatio jejunii, & hujusmodi in sua natura non sunt bona, sed pœnalia, & si homo non peccasset, nihil horum fuisset, sed sunt bona medicinalia. Sicut enim rhabarbarum est bonum, in quantum relevat a cholera, sic & ista, in quantum comprimunt concupiscentiam: ergo ad istud medicum sunt utilia*; & infra: *Quia tantum ad morbum peccati carnalis, non spiritualis, quia aliquando propter abstinentiam homo in iracundiam,*

Responsio ad argumenta in oppositũ.

Austeritas vitę a statu naturæ lapsæ utilis & necessaria quomodo.

Austeritas vitæ non fuit Christo necessaria.

Vitæ sanctitas, & regula perfectionis non est ex vitæ austeritate pẽsanda.

Perfectio status religiosi major, minorve unde sumendus.

illam, inanem gloriam, & hujusmodi incurrit, prefert ergo abstinentia pietatem, & accipitur hic utroque modo pro cultu Dei, & misericordia. Quod adbuc amplius exponens Cajetanus ait: *Secundum genus proprium corporalis exercitatio in jejuniis, abstinentiis, peregrinationibus, ciliciis & hujusmodi ad modicum utilis est, quia tantum valet ad domandum corpus proprium, pietas autem utilis est, id est, officia pietatis erga Ecclesia membra, & cultus erga Patrem familias domus, qua est Ecclesia, sunt utilia ad omnia tam spiritualia, quam temporalia.* Ad eumdem modum intellexit hunc locum D. Bernardus in Apol. ad Guliel. Abbatem, ubi postquam prædicto modo Paulum exposuerat, subjungit. *Siccine illa spiritualia persuades, ut etiā hæc, quæ ex regula habemus, corporalia damnes? Nequaquam, sed illa oportet agere, & ista non omittere: alioquin cum aut ista omitti necesse est, aut illa, ista potius amittenda sunt, quam illa. Quanto enim spiritus corpore melior est, tanto spiritualis, quam corporalis exercitatio fructuosior. Tu ergo cum de horum observatione elatus, aliis eadem non observantibus derogas, non te magis transgressorem regula indicas, cujus licet minima quadam tenens, meliora devitas? De quibus Paulus: Æmulamini, ait, charismata meliora. Detrahendo quippe fratribus, in quo temetipsum extollis, perdis humilitatem, in quo alios deprimis, & charitatē, quæ sunt charismata meliora. Tu, si tuum corpus multis, ac nimiis laboribus atteris, ac regularibus asperitatibus mortificas membra tua, quæ sunt super terram, bene facis. Sed quid si ille, quem similiter non laborantem dijudicas, modicum quidem habeat de hac, quæ ad modicum est utilis, corporali videlicet exercitatione, amplius autem, quam tu, de illa, quæ ad omnia valet, id est, pietate.* Non potest ergo ex sola vitę austeritate perfectio mensurari, sed omnia consideranda sunt, præsertim finis, mediaque omnia, quatenus tali fini sunt magis accommodata, ita ut non unum tantum, aut alterum medium per se consideretur, & cum alio conferatur, sed universa mediorum, & videndi ratio. Nam interdum, quod de corporali austeritate remittitur, aliis laboribus compensatur, & præsertim omnium spiritualium affectuum diligenti, ac continua moderatione, & omnium humanarum dignitatum, & honorum abdicatione, ac denique integra voluntatis renuntiatione, quæ ad perfectionem obtinendam maxime confert. Nam ut eleganter dixit Joannes 22. in Extrav. *Quorundam*, de verb. signif. *Magna quidem paupertas, sed integritas majus bonum est, sed obedientia maximum, si custodiatur illæsa. Nam prima rebus, secunda carni, tertia vero menti donatur, & animo.* Unde fit, cum corporis castigatio ad castitatem per se, & vi sua referatur, non posse inter maxima bona ad perfectionem conducentia annumerari: sed medium locum tenere. Ac propterea Christus Dominus prima, ac præcipua exempla vitæ suæ in virtute obedientiæ constituit: deinde in operibus pietatis, & hominum conversione, & iis omnibus adjunxit aliquam vitæ severitatem, docens hanc etiam esse necessariam, sed in ea mensura, quæ suo muneri expediret.

Unde ad secundam rationem in principio positam respondetur, Christum munus redemptoris cum munere doctoris conjunxisse, & utrique omni ex parte satisfecisse, & ideo assumpsisse omnes dolores, & afflictiones corporis, quæ secundum perfectam æqualitatem, & proportionem ad satisfaciendū pro nobis, satis, superque essent, eam autem vitæ severitatem, quæ ad perficiendum prædicatoris munus accommodata non erat, omisisse. Addere præterea possumus austeritatem vitæ, & castigationem corporis non consistere solum iis in rebus, quæ manifeste, & in hominum conspectu fiunt. Multa enim occulte, ac secreto fieri solent, quibus corpus castigatur, & affligitur, ut secreta verberatio, cilicium, humique cubatio & alia id genus: quis autem scire potest utrum Christus Dominus sæpe his modis carnem suam occulte afflixerit, ut magis ac magis pro nostris sceleribus satisfaceret? Ego quidem non dubito, quin sæpe cum in oratione Dei dies, noctesque consumeret, peccata nostra defleret, pro eisque contristaretur. Quia charitas Dei, & hominum illum urgebat. An vero aliis supradictis usus fuerit ad affligendam carnem suam, & satisfaciendum pro nobis, quia neque scriptum invenio, neque admodum necessarium apparet, affirmare non audeo, quamquam neque indecens neque incredibile mihi esse videatur.

Corpus suum quomodo Christ. afflixerat.

Ad tertium & simul ad exemplum de Joanne Bapt. respondetur cum Chrys. hom. 38. in Mat. ubi de hoc argumento multa eleganter disputat, & primum inquit. *Joannes præter vitæ sanctimoniam nihil aliud magni ostendit, quia nullum fecit signum, Christus vero signorum, atque miraculorum testimonio claruit, & ideo aliam vivendi viam Joanni dimittens, ipse publicanorum, atque peccatorum mensas elegit, ut publicanos, atque peccatores salvaret.* Secundo ait Joannem, & Christum venatorum more diversis, & quasi contrariis viis incessisse, ut homines caperent. *Nam quoniam universum pene genus humanum maxime jejunantes solet admirari, & duritiam vivendi nimium approbare, ideo a teneris unguiculis dispensatione divina duriter vixit Joannes, ut ad credendum verbis suis populi ducerentur; Christus vero licet hanc viam ipse confecerit, cum quadraginta diebus jejunavit, & cum circumiit, ita docens, ut non haberet, ubi caput reclinaret, sed tamen etiam alteram præparavit, ut facilius omnes lucrifaceret, & ut Judæi nullam haberent excusationem, si severitas Joannis tristis, & gravis videbatur, cur Jesum edentem, & bibentem repulerint.* Unde concludit eadem fuisse utriusque studia, & si specie tenus contraria videantur. Nam a summa concordia diversas iniere vias, quæ tamen ad unum exitum omnino perducerent. Hæc in sententia, & fere ad verbum Chrys. quæ valde notanda sunt iis, qui diversa studia virtutis, ac religionis profitentur, ut intelligant ad eumdem terminum tendere omnia, & quamvis in exteriori cultu diversa, & quasi contraria sint, re tamen vera summam inter se habere, & posse, & debere concordiam.

Christus, & Joannes in eligendo vitæ statu cur tam diversi.

Ad quartum respondetur, cum de vitæ austeritate agitur, non esse sermonem de his laboribus, qui in actionibus misericordiæ circa proximos inveniuntur: neque de ea difficultate aut labore, quem in diuturna oratione, aut contemplatione corpus pati solet: neque etiam de injuriis & doloribus, quos ab aliis Christus passus est, neque de paupertate vitæ, & aliis hujusmodi, quæ proprias habent considerationes. Sed est sermo de dura & rigida vivendi ratione, in modo tractandi corpus proprium, ejusque necessitatibus subveniendi, vel illud moderandi, aut castigandi. Unde si hæc omnia, quæ commemoravimus, simul in Christo Domino considerentur, non est dubium, quin ejus vita fuerit asperrima, quia ex illis omnibus simul sumptis non coalescit (ut ita dicam) vita austera, sed vita sanctissima & studiosissima, & in se complectens perfectum exemplar omnium virtutum. Austeritas autem vitæ non hæc complectitur, sed quandam partem, ut diximus, pertinentem ad voluntariam corporis castigationem, & illam non omnem, sed quæ in exteriori vivendi ratione ac modo tractandi proprium corpus posita est. Et hoc modo dicimus, estque omnino certum, non passum fuisse Christum summam austeritatem, sed eum ea moderatione, quæ ad munus Redemptoris, & Doctoris maxime congruebat.

Ex iis vero, quæ in hac sectione disputavimus, facile expediri potest brevis quædam dubitatio, huic sane loco non importuna. Utrum scilicet Christus Dominus nudis pedibus incesserit. Nonnulli enim ita existimarunt, Bonav. opusc. seu ep. hac de re, quæ habetur tom. 1. opusc. Lyranus Jo. 1. & Replicator Mar. 1. Abu. q. 68. in 3. c. Mat. & q. 49. in 20. c. Exod. & videtur esse sententia Hier. ep. 72. ad Eustoch. de custodia virg. ubi sic habet: *Moyses, & Jesus Nave nudis in sanctam terram pedibus jubentur incedere, & discipuli sine calceamentorum onere, & vinculis pellium ad prædicationem novi Evangelii destinantur, & milites vestimentis Jesu sorte divisis, caligas non habuere, quas tollerent, nec enim habere poterat Dominus quod prohibuerat servis.* Quibus verbis etiam fundamenta hujus sententiæ indicat. Primum est, quod Christus mittens discipulos ad prædicandum consuluit, vel jussit, ne calceamenta portarent Luc. 9. & Matth. 10. Quod interpretans Chrysost. hom. 9. super Epist. ad Philip. ad literam intelligit fuisse præceptum, quod Christus eo tempore discipulis suis imposuit, quamquam illud postea in nocte cœnæ revocaverit, quando dixit Apostolis. *Quando misi vos sine sacculo & pera, & calceamentis, nunquid aliquid defuit vobis? sed nunc qui habet sacculum, tollat similiter & peram,* Luc. 22. quod eodem modo intelligit August. 21. cont. Faust. c. 67. Secundum, quia quando Christus est crucifixus, nudatus est vestibus, non calceis.

Dubium.

Replicas.

Ter-

Tertium addi potest, quia Magdalena lavit pedes Jesu in domo Pharisæi Luc. 7. quod non potuisset commode fieri, nisi Christus nudis pedibus esset.

Resolvit, Christum calceatos incessisse.

Cæterum contraria sententia probabilior est, quam amplectuntur Burgensis Marc. 1. addit. 1. Cajet. Luc. 3. Jansenius in conc. c. 55. & Franciscus Toletus Jo. 1. annot. 65. & est sententia D. August. ser. 42. de sanctis, ubi metaphorice exponens illud verbum Christi: *Neque calceamenta*, de mortuis operibus, subdit; *Nam de iis calceamentis, quibus calceati ambulamus, consolatur me idem Dominus meus Si enim ipse calceatus non esset, nec de illo Joannes diceret: Non sum dignus solvere corrigiam calceamentorum*. Quibus verbis unum fundamentum hujus sententiæ indicat sumptum ex dictis verbis Joannis, quæ videntur supponere Christum usum fuisse calceis, quamquam hæc verba multi existimant dicta fuisse per modum proverbii, quo voluit Joannes dicere se esse indignum, ut vel in ministerio vilissimo Christo famularetur. Quæ quidem interpretatio probabilis est, sed non satis facit, quia licet verum sit Joannem, id significare voluisse, probabilius tamen est usum fuisse verbis, & modo dicendi, quæ in omni veritate, & proprietate Christo possent adaptari. Deinde si id erat proverbium illius gentis, signum est omnibus commune, ac vulgam fuisse, uti calceis, ergo verisimilius est Christum etiam illis fuisse usum. Dici præterea potest verbis Joannis, tunc Christum incessisse calceatum, quod nemo certe negare potest, quia illo tempore neque muneri neque modo vivendi Christi aliud expediebat, credi tamen posse, postquam prædicare incepit, calceos abjecisse. Contra hoc tamen est potissima conjectura hujus opinionis, quia ostensum est, Christum etiam tempore prædicationis suæ usum fuisse communi modo vivendi in victu, & vestitu ergo etiam in calceorum usu reliquis similis fuit; patet consequentia, quia est eadem ratio, vel fortasse major. Quia nudis pedibus ambulare magna pars est austeritatis vitæ, & præsertim in terra aspera, & calidiori, qualis est Judæa, per quam assidue discurrebat, & peregrinabatur. Et confirmatur, nam prophetæ non incedebant nudis pedibus, ut colligi potest ex Isa. 20. ubi ad commovendum populum, & aliquod supplicium indicandum dixit Deus ad Isaiam *Vade, & tolle calceamenta tua de pedibus tuis*; ergo cum hoc non fuerit moris apud Judæos, & Christus studuerit sese in exterioribus communi modo accommodare, non est credibile in hoc solo fuisse singularem, præsertim cum Evangelistæ nullum hujus rigoris mentionem faciant, quæ non videretur omittenda, eo quod esset insolita, notatuque dignissima.

Responsio ad argumenta in oppositũ.

Neque obstant alterius sententiæ fundamenta. Ad 1. enim (ut omittamus metaphoricas expositiones August. supra dicto ser. & lib. 2. de consensu Evang. c. 30. quas etiam attigit Hieron. Ep. 24.) dicendum est, sive illud fuerit consilium, sive præceptum, sive temporale, sive perpetuum, non fuisse sensum verborum Christi instruere discipulos, ut nudis omnino pedibus incederent, sed vel, ut secum non ferrent duplicia calceamenta & mutatoria, sicut supra explicuimus prohibuisse duas tunicas, & ita exponunt Burgens. & Cajet. Matt. 10. in idem fere incidit, quod alii dicunt solum esse illo modo dicendi prohibitam nimiam curam, & solicitudinem earum rerum, quæ corporis commoditati inserviunt. Sicut cum ibidem dicitur: *Neminem salutaveritis in via*, non significatur id, quod litera præseferre videtur, sed illo modo dicendi significata est diligentia, & solicitudo, quam in suo exercendo munere prædicatores Evangelici adhibere debent. Vel certe melius intelligitur, Christum dixisse discipulis, ut sine calceis illud iter agerent: tum quia (si proprietas literæ retineri potest) non est cur ad alios sensus divertamus. Tum etiam, quia Luc. 22. iterum dixit illis: *Quando misi vos sine sacculo, & pera, & calceamentis*. At vero licet eos miserit sine calceis, non inde fit, ut nudis pedibus ambulaverint, sed (ut Marcus c. 6. expresse dicit) *calceati sandaliis*, quæ hoc differunt a calceis, quod non cooperiunt totum pedem. Sed superiorem partem relinquunt apertam. Quod significat August. lib. 2. de consensu Evang. cap. 30.

Discipuli Christi cur sandaliis calceari jussi.

Quod si quæras, cur Christo curæ fuerit, ut discipuli potius sandaliis calceati incederent, quam calceis: Augustinus varias rationes affert allegoricas, & inter alias hæc reddi potest. Christum significare voluisse solum necessaria ferenda esse, sandalia autem cum plantam pedis muniant, humanæ necessitati præcise subveniunt, quod autem superior pedis pars tecta sit, potius commoditatis cujusdam, quam necessitatis esse videtur. Sed fortasse literalis ratio est, quia Judææ incolæ præsertim pauperes sandaliis frequentius uterentur: ad iter vero agendum sandalia cum calceis commutarent. Voluit autem Christus discipulos suos etiam in via uti sandaliis, ut significaret nullo ipsis apparatu, vel sumptu opus esse, neque aliter in via, quam in urbe, cum se comitarentur, instructos ire oportere. Ita respondet Jansenius. Sed quia hæc tantum est conjectura, potuit etiam e contrario accidere, ut iter agentes sandaliis uterentur propter majorem facilitatem, & agilitatem, sicut nostrates homines, vulgares nimirum, ac plebei, in itinere quidem sculponeis, in oppidis autem, & urbibus calceis uti cernimus. Voluit ergo Christus, ut nullum aliud calceamentum præter id, quo in itinere usuri essent, secum adferrent, & hoc modo hæc responsio incidit in expositionem Cajetani, eamque magis explicat.

Ex hac vero doctrina, colligunt multi Christum tempore prædicationis usum fuisse sandaliis, & non calceis. Ita sentiunt Jansenius, & Toletus supra. Tum propter hoc consilium, quod Apostolis dedit, & eorum usum, quẽ Marcus refert. Tum ex illo facto Magdalenæ. Nam si Christi pedes non erant superius cooperti, facile poterant a Magdalena lacrymis irrigari. Præterea quia Apostoli post Christi Ascensionem dicuntur usi fuisse sandaliis. Quod juxta lectionem Græcam colligi potest ex Act. 12. ubi dixit Angelus Petro, *calcea te caligas tuas*. Græce enim legimus *sandalia*, ubi Chrysost. & alii Græci ita exponunt, & glossa ordinaria. Unde fertur Romæ servari quoddam Petri sandalium, & aliud B. Andreæ fertur esse in Hispania in civitate Ovetensi, & ita de Apostolis opinantur Abulen. Mat. 10. q. 60. & 83. & Dionys. Carthus. ibidem. Et eumdem fuisse usum priscorum Christianorum colligi potest ex Tert. l. de pallio. c. 5. & clarius ex Clemen. Alexand. l. 2. pædagogi c. 11. ergo verisimile est, Christum illis etiam fuisse usum. Quæ conjecturæ probant quidem fieri potuisse, ut Christus interdum sandaliis uteretur, præsertim si illorum usus erat in more Judæorum, quod vero nunquam usus fuerit calceis, non satis probant. Nam si illi quoque erant in usu, cur non etiam fieri potuit, ut illis interdum uteretur, cum communi usui se accommodaverit, sicut diximus. Nihil ergo de hoc affirmari certo potest.

Ad 2. ergo conjecturam Hieronymi respondetur, vel milites crucifigentes Christum contempsisse calceos vel sandalia, quod nullius essent valoris, vel certe nomine vestimentorum comprehendi potuisse, ita enim vulgari more loquimur. Ad 3. de Magdalena, jam responsum est, si verum est Christum usum fuisse sandaliis. Alii vero respondent morem fuisse veteribus, (quoniam in stragulis accombebant in conviviis) discalceari ut discumberent, ne forte calceorum sordibus pretiosa lectorum stragula inquinarentur. De quo multa congerit Dion. Lambinus in Schol. Horatii Sat. ult. l. 2. & Guilicl. Philiander super Vitruv. l. 6. c. 5. Et fortasse hac de causa dictum est Judæis Exod. 12. ut manducaturi agnum calceamenta haberent in pedibus, quia nimirum in conviviis sine calceis accumbere solerent; sed de hac re hactenus.

Accubitus veterum in mensa qualis.

ARTICULUS IV.

Utrum Christus in hac vita secundum legem conversatus fuerit,

AD quartum sic proceditur. Videtur, quod Christus non fuerit conversatus secundum legem. Lex enim præcipiebat ut nihil operis in sabbatho fieret: sicut Deus die septimo requievit ab omni opere, quod patrarat. Sed ipse in sabbatho curavit hominem, & ei mandavit, ut tolleret lectum suum; ergo videtur, quod non fuerit secundum legem conversatus.

2 *Præterea. Eadem Christus fecit, & docuit, secundum illud Actor. 1. Cœpit Jesus facere, & docere. Sed ipse Mat. 15. docuit, quod omne quod intrat in os, non coinquinat hominem, quod est contra præceptum legis, quæ per esum, & contactum quorundam animalium dicebat hominem immundum fieri, ut patet Levit. 11. Ergo videtur,*

tur,

tur, quod ipse non fuerit secundum legem conversatus.

3 Præterea: idem judicium videtur esse facientis, & consentientis: secundum illud Rom. 1. Non solum illi qui faciunt, sed & qui consentiunt facientibus. Sed Christus consensit discipulis suis solventibus legem, in hoc quod sabbatho spicas vellebant, excusando eos: ut habetur Matth. 12. Ergo videtur quod Christus non conversatus fuerit secundum legem.

Hom. 16. in Matth. 4. p. a pr. illius 1. c.

Sed contra est, quod dicitur Matth. 5. Nolite putare quoniam veni solvere legem aut prophetas. Quod exponens Chrysost. dicit Legem implevit, primo quidem nihil transgrediendo legalium, secundo justificando per fidem, quod lex per literam facere non valebat.

Respondeo: dicendum, quod Christus in omnibus secundum legis præcepta conversatus est. In cujus signum etiam voluit circumcidi: circumcisio enim est quædam protestatio legis implendæ: secundum illud Galat. 5. Testificor omni homini circumcidenti se, quoniam debitor est universæ legis faciendæ. Voluit autem Christus secundum legem conversari: 1. quidem, ut legem veterem approbaret: 2. ut eam observando, in seipso consummaret, & terminaret, ostendens, quod ad ipsum erat ordinata: 3. ut Judæis occasionem calumniandi subtraheret: 4. ut homines a servitute legis liberaret: secundum illud Gal. 4. Misit Deus filium suum factum sub lege, ut eos, qui sub lege erant, redimeret.

Ad 1. ergo dicendum, quod Dominus super hoc se excusat a transgressione legis tripliciter. Uno quidem modo, quia per præceptum de sanctificatione sabbathi, non interdicitur opus divinum, sed opus humanum: quamvis enim Deus die septimo cessaverit a novis creaturis condendis, semper tamen operatur in rerum conservatione, & gubernatione. Quod autem Christus miracula faciebat erat operis divini. Unde ipse dicit Jo. 5. Pater meus usque modo operatur, & ego operor. Secundo excusat se per hoc, quod illo præcepto non prohibentur opera, quæ sunt de necessitate salutis etiam corporalis. Unde ipse dicit Luc. 13. Unusquisque vestrum sabbatho non solvit bovem suum, aut asinum a præsepio, & ducit adaquare? Et infra 14. Cujus vestrum asinus, aut bos in puteum cadet, & non continuo extrahet illum die sabbathi? Manifestum est autem, quod opera miraculorum, quæ Christus faciebat, ad salutem corporis, & animæ pertinebant. Tertio, quia illo præcepto non prohibentur opera, quæ pertinent ad Dei cultum. Unde dicitur Mat. 12. An non legistis in lege, quia sabbathum violant, & sine crimine sunt? & Jo. 7. dicitur, quod circumcisionem accipit homo in sabbatho. Quod autem Christus paralytico mandavit, ut lectum suum sabbatho portaret, ad cultum Dei pertinebat, id est, ad laudem virtutis divinæ. Et sic patet, quod sabbathum non solvebat, quamvis hoc ei Judæi falso objicerent, dicentes Jo. 9. Non est hic homo a Deo, qui sabbathum non custodit.

Ad 2. dicendum, quod Christus voluit ostendere per illa verba, quod homo non redditur immundus secundum animam ex usu ciborum quorumcumque secundum suam naturam, sed solum secundum quandam significationem: quod autem in lege quidam cibi dicantur immundi, hoc est, per quandam significationem. Unde August. dicit contra Faustum, si de porco & agno requiratur, utrum natura mundus est, dicimus, quia omnis creatura Dei bona est, quadam vero significatione agnus mundus, porcus immundus est.

Li. 6. c. 7. non longe a pr. to. 6.

Ad 3. dicendum, quod etiam discipuli quando esurientes, spicas sabbatho vellebant, a transgressione legis excusantur, propter necessitatem famis. Sicut & David non fuit transgressor legis, quando propter famis necessitatem comedit sanctos panes, quos ei edere non licebat.

Hic articulus diligenter expositus est superiori tom. disp. 43. sect. 2. dum quæritur: Utrum Christus subjectus fuerit alicui legi. Quapropter earundem rerum inutili repetitione lectori molesti non erimus. Quod in sequentibus semper observabimus.

QUÆSTIO XLI.

De tentatione Christi, in quatuor articulos divisa.

De qua Doctores super Matth. cap. 4.

DEinde considerandum est de tentatione Christi. Circa hoc quæruntur quatuor. Primo, utrum fuerit conveniens Christum tentari. Secundo, de loco tentationis. Tertio, de tempore. Quarto, de modo, & ordine tentationis.

ARTICULUS I.

Utrum conveniens fuerit Christum tentari.

AD primum sic proceditur. Videtur, quod Christo tentari non conveniebat. Tentare enim est experimentum sumere, quod quidem non fit nisi de re ignota. Sed virtus Christi erat nota etiam dæmonibus: dicitur enim Lucæ 4. quod non sinebat dæmones loqui, quia sciebant eum esse Christum. Ergo videtur, quod non decuerit Christum tentari. Opusc. 60. c. 14. prin.

2 Præterea. Christus ad hoc venerat, ut opera diaboli dissolveret: secundum illud Joan. 3. In hoc apparuit filius Dei, ut dissolvat opera diaboli. Sed non est ejusdem dissolvere opera alicujus, & ea pati. Et ita videtur inconveniens fuisse, quod Christus pateretur se tentari a diabolo.

3 Præterea. Triplex est tentatio, scilicet a carne, a mundo, & a diabolo. Sed Christus non fuit tentatus nec a carne, nec a mundo. Ergo nec etiã debuit tentari a diabolo.

Sed contra est, quod dicitur Matthæi 4. Ductus est Jesus a spiritu in desertum ut tentaretur a diabolo.

Respondeo dicendum, quod Christus tentari voluit. Primo quidem, ut nobis contra tentationes auxilium ferret. Unde Gregor. dicit in hom. Non erat indignum redemptori nostro, quod tentari voluit, qui venerat occidi. Justum quippe erat, ut sic tentationes nostras suis tentationibus vinceret, sicut mortem nostram venerat sua morte superare. Secundo propter nostram cautelam, ut nullus quantumcumque sanctus se æstimet securum, & immunem a tentatione. Unde & post baptismum tentari voluit: quia sicut Hilarius dicit super Matth. in sanctificatis nobis maxime diaboli tentamenta grassantur: quia victoria magis est ei exoptata de sanctis. Unde & Eccles. 2. dicitur. Fili, accedens ad servitutem Dei sta in justitia, & timore, & præpara animam tuam ad tentationem.

Hom. 16. in Evang. non longe a prin.

Canon. 3. in Matth. non longe a prin.

Tertio: propter exemplum, ut scilicet nos instrueret qualiter diaboli tentationes vincamus. Unde Augustinus dicit in 4. de Trin. quod Christus diabolo se tentandum præbuit: ut ad superandas tentationes ejus mediator esset, non solum per adjutorium, verum etiam per exemplum.

lib. 4. c. 13. aliquantulum a princ. c. 3.

Quarto: ut nobis fiduciam de sua misericordia largiretur. Unde dicitur Heb. 4. Non habemus Pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris, tentatum autem per omnia pro similitudine absque peccato.

Ad 1. ergo dicendum, quod sicut August. dicit in 9. de Civit. Dei, Christus tantum innotuit dæmonibus, quantum voluit: non per id quod est vita æterna, sed per quædam temporalia suæ virtutis effecta: ex quibus quandam conjecturam habebant Christum esse filium Dei. Sed quia rursus in eo quædam signa humanæ infirmitatis videbant, non pro certo cognoscebant, eum esse filium Dei, & ideo eum tentare voluit. Et hoc significatur Matth. 4. ubi dicitur, quod postquam esuriit, accessit tentator ad eum: quia ut Hilar. dicit. Tentare Christum diabolus non fuisset ausus, nisi in eo per esuritionis infirmitatem quæ sunt hominis, recognosceret. Et hoc etiam patet ex ipso modo tentandi, cum dixit, Si filius Dei es. Quod exponens Amb. dicit. Quid sibi vult talis sermonis exorsus, nisi quia cognoverat Dei filium esse venturum, sed venisse per hanc infirmitatem corporis non putabat.

lib. 9. c. 21. a prin. t. 5.

Canone 3 in Matth. non remote a prin.

Amb. l. 4. in Luc. c. 24. in ord. in vit. de tentatione Christi to. 2.

Ad 2. dicendum, quod Christus venerat dissolvere opera diaboli, non potestative agendo, sed magis ab eo, & ejus membris patiendo, ut sic diabolum vinceret justitia, non potestate, sicut Aug. dicit 13. de Trinit. quod diabolus non potentia Dei, sed justitia superandus fuit. Et ideo circa tentationem Christi considerandum est, quid propria voluntate fecit, & quid a diabolo passus fuit. Quod enim tentatori se offerret, fuit propriæ voluntatis. Unde dicitur Matth. 4. Ductus est Jesus in desertum a Spiritu, ut tentaretur a diabolo. Quod Greg. intelligendum dicit de Spiritu S. ut scilicet illuc eum Spiritus suus duceret, ubi eum ad tentãdum spiritus malignus inveniret. Sed a diabolo passus est, ut assumeretur, vel supra pinnaculum templi, vel etiam in montem excelsum valde. Nec est mirum (ut Gregor. dicit) si se ab illo permisit in montem duci, qui se pertulit etiam a membris ipsius crucifigi. Intelligitur autem a diabolo assumptus non quasi ex necessitate: sed quia (ut

lib. 13. c. 13. in pri. tom. 3.

Hom. 16. Evang. non longe a prin.

Hom. 16. Evang. non longe a prin.

Hom. 11. in Luc. in prin. to. 3.

Origen. dicit super Lucam) sequebatur eum ad tentationem, quasi athleta sponte procedens.

Ad 3. dicendum, quod, sicut Apost. dicit, Christum in omnibus tentari voluit absque peccato. Tentatio autem, quæ est ab hoste, potest esse sine peccato: quia fit per solam exteriorem suggestionem. Tentatio autem, quæ est a carne, non potest esse sine peccato: quia hujusmodi tentatio fit per delectationem, & concupiscentiam. Et sicut Aug. dicit nonnullum peccatum est quando caro concupiscit adversus spiritum. Et ideo Christus tentari voluit ab hoste, sed non a carne.

COMMENTARIUS.

Lib. 19. de civit. Dei c. 4. a med. to. 5.

Tentari cur Christus debuit.

RAtiones D. Th. optimæ, & perspicuæ sunt, atque ex SS. patribus desumptæ, quos ipse refert. quibus addi potest Cyprianus ser. de jejun. & tent. Christi, ubi inter alia inquit: *Voluit sapientia Dei erudiendos informare exemplo, & contra tentamenta proponere documenta, ut videret, & sentiret humana ratio, quam insuperabilis sit, victrixque peccati si libero moderamine dirigatur.* Addit Chrysost. hom. 13. in Mat. ideo post baptismum tentatum fuisse. *Ut unusquisque baptizatorum, si post baptisma majoribus tentationibus urgeatur, non turbetur, quasi insperatum sibi aliquid obviaverit.* In hom. vero 5. imperf. dicit ideo tentatum esse Christum, postquam testimonio Patris declaratus est filius Dei, ut significaret nobis, quando abrenuntiamus diabolo, & filii Dei per baptismum efficimur, tunc totis nos, & viribus, & impetu agitari a dæmone, quasi a se alienos, & jam Christi milites designatos. Significatum etiam est, inquit Tertul. lib. de bap. c. ult. neminem intentatum regnum Dei consequuturum, simul vero declaratum est, ait idem Tertul. de orat. c. 8, quis sit artifex, & præses tentationum omnium, dataque nobis est virtus ad eum superandum, ut docuit Damas. l. 3. c. 20. & in idem redit quod ait Athanas. l. de passione, & cruce Domini non longe a fine, tentatoris vires esse confractas, ita ut a sectatoribus Christi conculcari, & ludibrio haberi possit. Quod recte exposuit Aug. l. 3. de mirabil. S. Script. c. 6. dicens. *Cum inimicus damnatur, & vincitur, humano generi libertas, & redemptio præparatur. In hoc namque conflictu, dum Satanas supra auctorem se elevare voluit, homo, qui sub eo illuc usque fuerit, per Domini victoris auxilium ultra ipsum excrevit, & dum contra se fortiorem pugnare nititur, interim ille, qui erat infirmior, adversus eum roboratur.* Ac denique eleganter Amb. li. 4. in Luc. *ductus est, ut diabolum provocaret, nam nisi ille certasset, non mihi iste vicisset. Mysterio, ut illum Adam de exilio liberaret. Exēplo, ut ostenderet nobis diabolum ad meliora tendentibus invidere, & tunc magis esse cavēdum, ne mysterii gratiam deserat mentis infirmitas.*

Sed est hoc loco observandum (ut simul solutionem ad 1. D. Th. explicemus) alias esse causas, ob quas Christus se tentari permisit, quas citati patres explicarunt: alias vero, ob quas Dæmon Christum tentare ausus est. Alios enim homines potissimum tentat Dæmon, ut ad peccandum inducat. Christum vero nec solum, nec præcipue eam ob causam aggressus est, sed potissimum, ut exploraret, utrum vere filius Dei esset. Variis enim modis

Dæmon Christum cur tentavit.

& suspicatus fuerat, & audierat (inquit Chrys. dicta hom. 5. imperfecti) Christum esse filium Dei, & Salvatorem mundi, ab Angelis in die nativitatis, a Joanne, & a Patre in baptismo, aliunde vero signa, & infirmitates veri, ac passibilis corporis in eo conspiciebat, & ideo accessit exploraturus, an esset vere filius Dei. Quod satis indicavit prima interrogatione, *si filius Dei es*, quod omnes expositores intelligunt de filio Dei vero, ac naturali. Nam quod Christus esset filius Dei per gratiam, id est, bonus ac sanctus, dubitare non poterat, cum peccatum nullum, opera autem virtutis innumera in eo conspexisset. Quin etiam declaravit hoc in eo signo, quod ab eo postulavit: *Dic, ut lapides isti panes fiant.* Nam a puro homine, licet sancto non erat cur hujusmodi signum exigeret, quia certus erat opus illud, nec potuisse fieri humana virtute, imo neque Angelica, neque ignorabat, homini justo ex eo, quod sit filius Dei adoptivus, non statim dari virtutem ad similia opera facienda: de filio autem Dei naturali non dubitat, quin tale miraculum edere posset. Voluit ergo explorare, an esset filius Dei naturalis: & ita exponunt Chrys. Cyprianus, & reliqui patres supra citati.

Ex quo intelligimus primo, dæmonem usque ad illud tempus nondum agnovisse, Christum esse verum Deum, an vero illum postea cognovit, infra disputabimus. Hoc vero facile credi potest: tum ex hac ipsa tentatione, nam si persuasus esset, Christum esse verum Deum, ac naturalem, illum aggredi ausus non esset. Tum etiam quia usque ad id tempus nondum Christus fecerat miracula in suæ divinitatis testimonium, & quamvis multa mirabilia in ejus conceptione, & nativitate contigerant, nonnulla creduntur fuisse dæmoni occultata virtute divina, ut conceptio ex virgine sine viro, & fortasse alia similia. Præterea cum oportuerit Deus illa omnia efficere in puro homine, dubitare potuit dæmon, factum ne ita fuisset. Quando vero audiebat Christum vocari filium Dei, etiam potuit decipi, & existimare solum propter singularem sanctitatem, & benevolentiam Dei erga illum ita appellari.

Dubium.

Quocirca potius potest aliquis inquirere, quomodo potuerit dæmon dubitare, an Christus esset filius Dei naturalis, cum non dubitaret eum esse verum hominem, & de mysterio unionis hypostaticæ nihil posset suspicari.

Respons.

Respondetur (ut omittamus quæstionem illam: an ex carentia subsistentiæ potuerit in hanc suspicionem venire, de qua in priori tomo satis dictum est) cum Ambr. l. 4. Luc. & Th. hic cognovisse dæmonem Dei filium esse venturum, quod intelligere potuit, vel per illam revelationem, quam de Dei Incarnatione habuit, statim ac creatus fuit, cujus occasione, & invidia peccavit, per quam licet nec tempus, nec modum, nec causam humanæ redemptionis agnovit, habuit tamen notitiam aliquam hypostaticæ unionis, quam non solum possibilem, sed & futuram esse credidit, & ideo perspectis indiciis, quæ in Christo jam viderat, merito in suspicionem divinitatis ejus venire potuit. Vel certe cognoscere potuit Deū esse venturum per Scripturas, & oracula Prophetarum, quibus satis aperte prædictum erat Messiam venturum, & futurum esse verum Deum, & hominem, ut in princip. prioris tomi probatum est. Eas ergo cum intelligeret dæmon, dubitare potuit, an Jesus esset Messias, & consequenter an esset verus Deus.

De Christi divinitate dubitare dæmon quomodo potuit.

Objectio.

Dices, si ex Scripturis cognitionem accepisset, non esset verum, quod statim addunt Ambr. & D. Th. *Sed venire per hanc infirmitatem corporis non putabat.* Quia iisdem Scripturis satis manifestum erat, Messiam quidem (quamvis verus Deus futurus esset) venturum tamen mortalem, atque passibilem. ergo dæmon, eo quod videret Christum passibilem, non dubitaret an esset verus Deus, ut dicti Patres dicunt, sed potius conjungendo signa infirmitatis cum signis majestatis adduci profecto posset, ut eum Messiam, ac verum Deum esse crederet.

Respons.

Respondetur hoc argumento concludi dæmonem non satis intellexisse Scripturas omnes: neque omnia illarum mysteria inter se contulisse, ut Christum agnosceret. Quia quamvis dæmon magna vi naturali ad intelligendum polleat, tamen Scripturæ altiori, quo sunt condito Spiritu, intelligendæ sunt præsertim propheticæ prædictiones, quæ antequam omnino compleantur, obscurissimæ sunt. Accedit quod dæmon pravo superbiæ, & invidiæ affectu impediri multum poterat, nec sincerum Scripturæ sensum percalleret; sed de hac re iterum postea redibit sermo.

Secundo ex dictis intelligitur, hanc tentationem a dæmone fuisse instructam, & ad explorandum, & ad inducēdum ad malum. Quod eleganter dixit supra Ambros. *Artificem diaboli disce versutiam, sic tentat ut exploret, sic explorat, ut tentet.*

Tentare quid sit.

Usus enim est Ambros. verbo *tentandi* in ea significatione magis vulgari, qua in malam partem accipitur, idemque est, quod ad malum inducere, quamvis primaria significatione idem tentare sit, quod rem incognitam explorare, ut D. Th. etiam notavit 1. p. q. 114. ar. 2. Unde in Scriptura sacra tentatio utroque modo sumitur, ut vulgare est. Ex iis denique fortasse ortum est, quod Aug. existimavit l. 9. de civit. c. 21. diabolum, qui ad tentandum Christum accessit, fuisse principem dæmonum, eo quod ad rem gravissimam explorandam venerat.

In solut. ad 2. responsio in forma notanda est, argumētum enim erat: *Christus apparuit, ut dissolvat, opera diaboli*: atqui tentatio est opus diaboli: ergo non debuit illi subjici, sed eam impedire potius, ac dissolvere. Dicendum vero est, tentationem posse dici opus diaboli active (ut sic dicam) id est, ut ab illo progreditur, non tamen passive, ut in homine recipitur. Quia tentari, & pati non est malum, si homo tentationibus resistat, si vero consentiat, malum id est, atque peccatum, quod licet per se, ac pro-

Tentari quomodo non sit malum.

xime

xime fit opus hominis, etiam est opus diaboli, ut consulentis, & inducentis; Christus ergo præcipue venit ad dissolvendum illud opus diaboli, quod est peccatum, non tamen ad tentationes ita dissolvendas, ut omnino non sint, sed ut a nobis vinci possint, & ideo non fuit contrarium fini ejus, ut se tentari permiserit, sed potius valde consentaneum, ut victoriam nobis contra tentationes dæmonum reportaret, non solum magnitudine potentiæ, sed etiam, merito justitiæ, ut recte D. Th. declaravit in hac solutione ad secundum.

Solutio ad tertium existimari solet difficilis, quoniam in eo D. Th. ait Christum non potuisse tentari per delectationem, & concupiscentiam carnis, quia hæc non potest esse sine peccato. Quod non videtur verum, quia hæc concupiscentia sæpe est omnino naturalis, & præveniens omnem usum rationis, & libertatis. Sed hæc difficultas expedita fuit in superiori tomo disp. 34. sect. 2. ubi diximus in nobis posse esse hujusmodi motus sine ulla culpa, etiam veniali, ut aperte probat ratio facta, & tradit Conc. Triden. ses. 6. Quæ res tam clare est, ut D. Th. de illa dubitare non potuerit. Cũ ergo dicit in Christo esse non potuisse hujusmodi tentationis genus, quia non potest esse sine peccato, intelligi potest non simpliciter, sed sub ea conditione, si ab homine præveniri potest, & evitari, & quia a Christo semper vitari poterat, ideo non potuit admitti sine aliqua culpa. Vel secundo potest exponi, ut non sit sensus non posse esse sine peccato, id est, quin ipsa sit peccatum, sed non posse esse sine aliquo peccato, quod sit veluti origo, & radix ejus. Quia hæc tentatio, seu concupiscentia ad fomitem pertinet, qui tantum ex originali peccato originem ducit, & ideo interdum quasi per denominationem extrinsecam peccatum appellatur, ut Conc. Trid. supra dixit. Addo etiam hujusmodi motus per sese esse indecentes, & ideo, quamvis vi sua ac formaliter culpæ non sint, si nulla voluntas intercedat, habent tamen quodammodo materialem turpitudinem culpæ, & idcirco nullo modo decebat esse in Christo: & sic intelligendus etiam est B. Cyprian. qui ser. de tent. Christi hæc scribit: *Honestius cum spiritu, quam cum carne luctamur, quia carnis fœdus complexus exhalat nebulas, eum qui sibi adhæserit aliqua ex parte contaminat, nec libidinum morsus quisquam evasit illæsus.*

Concupiscentia carnis quomodo non est sine peccato.

ARTICULUS II.

Utrum Christus in deserto tentari debuerit.

227. art. prim.

AD secũdum sic proceditur. Videtur, quod Christus non debuerit tentari in deserto. Christus enim tentari voluit propter exemplum nostrum ut dictum est. Sed exemplum debet manifeste proponi illis, qui sunt per exemplum informandi. Non ergo debuit in deserto tentari.

Hom. 13. in Mat. paulo post prin. tom. 5.

2 Præterea, Chrysost. dicit super Matth. quod tunc maxime instat diabolus ad tentãdum, cum viderit solitarios: unde & in principio mulierem tentavit, sine viro eam inveniens. Et sic videtur per hoc, quod in desertum ivit, ut tentaretur, quod tentationi se exposuit. Cum ergo ejus tentatio sit nostrum exemplum, videtur quod etiam alii debeant se ingerere ad tentationes suscipiendas: quod tamen videtur esse periculosum, cum magis tentationum occasiones vitare debeamus.

3 Præterea. Mat. 4. ponitur secunda Christi tentatio, quia diabolus Christum assumpsit in sanctam civitatem, & statuit eum super pinnaculum templi. Quod quidem non erat in deserto. Non ergo tentatus est solum in deserto.

Sed contra est, quod dicitur Matt. 1. quod erat Jesus in deserto quadraginta diebus, & quadraginta noctibus, & tentabatur a Satana.

art. prec. 3.

Respondeo dicendum, quod (sicut dictum est) Christus propria voluntate se diabolo exhibuit ad tentandum, sicut etiam propria voluntate membris ejus se exhibuit ad occidendum, alioquin diabolus venire ad eum non auderet. Diabolus autem magis attentat aliquem, cum est solitarius, quia ut dicitur Ecclesi. 4. si quispiam prævaluerit contra unum, duo resistunt ei. Et inde est, quod Christus in desertum exivit, quasi ad campum certaminis, ut ibi a diabolo tentaretur. Unde Ambr. dicit super Luc. quod Christus agebatur in desertum consilio, ut diabolum provocaret. nam nisi ille certasset, scilicet diabolus, non iste mihi vicisset, id est, Christus. Addit autẽ & alias rationes, dicens hoc Christũ fecisse mysterio ut Adã de exilio liberaret, qui scil. de Paradiso in desertũ ejectus est: & exẽplo, ut ostenderet nobis diabolũ ad meliora tẽdentibus invidere.

li. 4. in Lucam in tit. du da... Jesu in desertum non longe a fine tom. 5.

Ad 1. ergo dicendum, quod Christus proponitur omnibus in exemplum per fidem, secundum illud Heb. 12. Aspicientes in Authorem fidei, & consummatorem Jesum. Fides autem (ut dicitur Rom. 10.) est ex auditu: non autem ex visu. Quinimo Jo. 20. dicitur: Beati, qui non viderunt, & crediderunt. Et ideo ad hoc, quod tentatio Christi esset nobis in exemplum non oportuit, quod ab hominibus videretur, sed sufficiens fuit quod hominibus narraretur.

Ad 2. dicendum, quod duplex est tentationis occasio. Una quidem ex parte hominis puta cum aliquis se peccato propinquum facit, occasiones peccandi non evitans. Et talis occasio tentationis est vitanda, sicut dictum est Lot Gen. 16. Ne steteris in omni regione circa Sodomam. Alia vero tentationis occasio est ex parte diaboli, qui semper invidet ad meliora tendentibus: ut Ambr. dicit. Et talis tentationis occasio non est vitanda. Unde dicit Chrys. supra Mat. quod non solum Christus ductus est in desertum a Spiritu, sed omnes filii Dei habentes Spiritum S. Non enim sunt contenti sedere otiosi, sed spiritus urget aliquod magnũ apprehendere opus. Quod esse in desertu, quantũ ad diabolum: quia non est ibi injustitia, in qua diabolus delectatur. Omne etiam bonum opus est desertum quantum ad carnem, & mundum: quia non est secundum voluntatem carnis, & mundi. Talem autem occasionem tentationis dare diabolo, non est periculosum quia magis est auxilium Spiritus S. qui est perfecti operis actor, quam impugnatio diaboli invidentis.

Art. prec. ad 3. & 2. 2. q. 88. a. 5 a. 2.
Amb. l. 4. in Luc. de ducta Jesu in desertũ non procul a fine tom. 5.
Hom. in opere imperfecto in 4. par. a prin. tom. 2.

Ad 3. dicendũ, quod quidam dicunt omnes tentationes factas fuisse in deserto. Quorum quidam dicunt, quod Christus ductus est in sanctam civitatem, non realiter, sed secundum imaginariam visionem. Quidam autem dicunt, quod etiam ipsa civitas sancta, id est, Hierusalem, desertum dicitur, quia erat derelicta a Deo. Sed hoc non est necessarium quia Marcus dicit, quod in deserto tentabatur a diabolo, non autem dicit, quod solum in deserto.

In hoc art. & duobus sequentibus explicat D. Th. circumstantias, ordinemque, ac modum tentationis Christi, obiter attingit aliqua de jejunio ejus. Quæ omnia in sequ. disp. commodius explicabuntur, contextus enim D. Th. satis perspicuus est, nec alia indiget expositione.

ARTICULUS III.

Utrum Christi tentatio debuerit esse post jejunium.

228. q. prim. a. 2.

AD tertium sic proceditur. Videtur, quod Christi tentatio non debuerit esse post jejunium. Dictum est enim supra, quod Christum non decebat conversationis austeritas. Sed maxime austeritatis fuisse videtur, quod quadraginta diebus, & quadraginta noctibus nihil comederit: sic enim intelligitur quadraginta diebus & noctibus jejunasse, quia scilicet in illis diebus nullum omnino cibum sumpsit, ut Greg. dicit. Ergo non videtur, quod debuerit hujusmodi jejunium tentationi præmittere.

Hom. 16. in Evang. circa medium.

2 Præterea. Marci 1. dicitur, quod erat in deserto quadraginta diebus, & quadraginta noctibus, & tentabatur a Satana. Sed quadraginta diebus, & quadraginta noctibus jejunavit; ergo videtur, quod non post jejunium, sed simul dum jejunaret, sit tentatus a diabolo.

3 Præterea, Christus non legitur nisi semel jejunasse. Sed non solum semel fuit tentatus a diabolo. dicitur enim Luc. 4. quod consummata omni tentatione, diabolus recessit ab illo usque ad tempus. Sicut ergo secundæ tentationĩ non præmisit jejunium. ita nec primæ præmittere debuit.

Sed contra est, quod dicitur Matt. 4. Cum jejunasset quadraginta diebus, & quadraginta noctibus, postea esuriit, & tunc accessit ad eum Tentator.

Respondeo dicendum, quod convenienter Christus post jejunium tentari voluit. Primo quidem propter exemplum: quia cum omnibus (sicut dictum est) immineat se contra tentationes tueri, per hoc, quod ipse ante tentationem futuram jejunavit, docuit quod per jejunium nos oportet contra tentationes armari: unde inter arma justitiæ Apostolus jejunia connumerat. 2. ad Cor. 6. Secundo, ut ostenderet, quod etiam jejunãtes diabolus aggreditur ad tentandum sicut alios qui bonis operibus vacant, & ideo sicut post baptismum, ita post jejunium Christus tentatur. Unde Chrys. dicit super Mat. ut discas, quam magnum bonum est jejunium, & qualiter scutum est adversus diabolum, & quoniam post baptismum non lascivia, sed jejunio intendere oportet: & ideo Christus jejunavit, non jejunio indigens, sed nos instruens. Tertio, quia post jejunium sequuta est esuries, quæ dedit diabolo audaciam eum aggrediendi:

art. 1. hujus quæst.

Hom. 13. in Matt. paulo post prin. tom. 2.

sicut dictum est. Cum autem esuriit Dominus (ut Hilar. dicit super Matth.) non fuit ex surreptione inediæ, sed natura suæ hominem dereliquit: non enim erat a Deo diabolus, sed a carne vincendus. Unde etiam ut Chrys. dicit, non ultra processit in jejunando, quam Moyses & Helias, ne incredibilis videretur carnis assumptio.

Art. 1. ad 3. arg. Can. 3. in Mat. non longe a princ. Hom. 5. in Mat. in opere imperfecto ante me. dium. 3. & hom. 5. in Gen. ante me. n. 3.

Ad 1. ergo dicendum, quod Christum non decuit conversatio austerioris vitæ ut se communem exhiberet illis, quibus prædicavit. Nullus autem debet assumere prædicationis officium, nisi prius fuerit purgatus, & in virtute perfectus, sicut & de Christo dicitur Act. 1. quod cœpit Jesus facere, & docere. Et ideo Christus statim post baptismum austeritatem vitæ assumpsit, ut doceret post carnem edomitam, oportere alios ad prædicationis officium transire: secundum illud Apostoli: Castigo corpus meum, & in servitutem redigo, nec forte cum aliis prædicavero, ipse reprobus efficiar.

Ad 2. dicendum, quod verbum illud Marci, potest sic intelligi, quod erat in deserto 40. diebus & 40. noctibus, quibus scilicet jejunavit. Quod autem dicitur, Et tentabatur a Satana, intelligendum est, non in illis 40. diebus, & 40. noctibus, quibus jejunavit, sed post illos, eo quod Mat. dicit. Quod cum jejunasset 40. diebus, & 40. noctibus postea esuriit: ex quo sumpsit tentator occasionem accedendi ad ipsum, unde & quod subditur, Et Angeli ministrabant ei, consecutive intelligendum esse ostenditur ex hoc, quod Mat. 4. dicitur. Tunc reliquit eum diabolus, scilicet post tentationem, & ecce angeli accesserunt, & ministrabant ei. Quod vero interponit Mat. Eratque cum bestiis, inducitur, secundum Chrys. ad ostendendum quale erat desertum, quia scilicet erat invium hominibus, & bestiis plenum. Tamen secundum expositionem Bedæ, Dominus tentabatur 40. diebus, & 40. noctibus Sed hoc intelligendum est non de illis tentationibus visibilibus: quas narrant Mat. & Lucas, quæ manifesta sunt post jejunium, sed de quibusdam aliis impugnationibus, quas forte illo jejunii tempore Christus est a diabolo passus.

Hom. 13. in Mat. paulo post pr. t. 2. e. 1 Mar. in c. 9. secundo ejus tra. p. 2.

Ad 3. dicendum, quod sicut Ambros. dicit super Luc. recessit diabolus a Christo usque ad tempus, quia postea non tentaturus, sed aperte pugnaturus advenit: tempore scilicet passionis. Et tamen per illam impugnationem videbatur Christum tentare de tristitia & odio proximorum, sicut in deserto de delectatione gulæ, & contemptu Dei per idololatriam.

Li. 4. in Lucam c. de recess. diaboli a Christo ante me. to. 5.

ARTICULUS IV.

Utrum fuerit conveniens ordo, & modus tentationis Christi.

226.

AD quartum sic proceditur. Videtur, quod Christi non fuerit conveniens tentationis modus & ordo. Tentatio enim diaboli ad peccandum inducit. Sed si Christus subvenisset corporali fami, convertendo lapides in panem, non peccasset: sicut non peccavit, cum panes multiplicavit (quod non fuit minus miraculum) ut turbæ esurienti subveniret. Ergo videtur, quod nulla fuerit illa tentatio.

Opusc. 60. c. 1. circa medium.

2 Præterea. Nullus persuasor convenienter suadet contrarium ejus, quod intendit. Sed diabolus statuens Christum supra pinnaculum templi, intendebat eum de superbia seu vana gloria tentare. Ergo inconvenienter persuadet ei, ut se mittat deorsum: quod est contrarium superbiæ, vel vanæ gloriæ, quæ semper quærit ascendere.

3 Præterea. Una tentatio conveniens est, ut sit de uno peccato. Sed in tentatione, quæ fuit in monte, duo peccata persuasit, scilicet cupiditatem, & idololatriam. Non ergo conveniens videtur fuisse tentationis modus.

4 Præterea. Tentationes ad peccata ordinantur. Sed septem sunt vitia capitalia, ut in secunda parte habitum est. Non autem tentavit nisi de tribus, scilicet gula, vana gloria, & cupiditate; non ergo videtur sufficiens tentationis modus fuisse.

5 Præterea. Post victoriam omnium vitiorum, remanet homini tentatio superbiæ, vel vanæ gloriæ: quia superbia etiam bonis operibus insidiatur, ut pereant, sicut dicit August. Inconvenienter ergo Mat. ultimam ponit tentationem cupiditatis in monte, mediam autem inanis gloriæ in templo, præsertim cum Lucas ordinet e converso.

6 Præterea. Hieronym. dicit super Mat. quod propositum Christi fuit diabolum humilitate vincere, non potestate. Ergo non imperiose, & objurgando, eum repellere debuit, dicens, Vade retro Satana.

Super illud Matt. [illegible] poten. to. 9.

7 Præterea. Narratio Evangelii videtur falsum continere. Non enim videtur possibile, quod Christus supra pinnaculum templi statui potuerit, quin ab aliis videretur: neque aliquis mons tam altus invenitur, ut inde totus mundus inspici possit, ut sic ex eo potuerint Christo omnia regna mundi ostendi. Inconvenienter ergo videtur descripta Christi tentatio.

Sed contra est scriptura sacra authoritas.

Respondeo dicendum, quod tentatio, quæ est ab hoste, fit per modum suggestionis, ut Greg. dicit. Non autem eodem modo potest aliquid omnibus suggeri, sed unicuique suggeritur aliquid ex his, circa quæ est affectus. Et ideo diabolus hominem spiritualem non statim tentat de gravibus peccatis: sed paulatim a levioribus incipit ut postmodum ad graviora perducat. Unde Greg. exponens illud Job. 39. Procul odoratur bellum, exhortationem ducum, & ululatum exercitus, dicit. Bene duces exhortari dicti sunt: exercitus ululare, quia prima vitia deceptæ menti quasi sub quadam ratione se ingerunt, sed innumera quæ sequuntur, dum hanc ad omnem insaniam pertrahunt, quasi bestiali clamore confundunt. Et hoc idem diabolus observavit in tentatione primi hominis: nam 1. solicitavit mentem primi hominis de ligni vetiti esu, dicens Gen. 3. Cur præcepit vobis Deus, ut non comederetis de omni ligno paradisi? 2. de inani gloria cum dixit. Aperientur oculi vestri. 3. perduxit tentationem ad extremam superbiam, cum dixit: Eritis sicut dii, scientes bonum, & malum. Et hunc etiam tentandi ordinem servavit in Christo Nam 1. tentavit ipsum de eo quod appetunt quantumcumque spirituales viri, scilicet de sustentatione corporalis naturæ per cibum: 2. processit ad id, in quo spirituales viri quandoque deficiunt, ut scilicet aliqua ad ostentationem operentur, quod pertinet ad inanem gloriam: 3. perduxit tentationem ad id, quod jam non est spiritualium virorum, sed carnalium, scilicet ut divitias, & gloriam mundi concupiscant usque ad contemptum Dei. Et ideo in primis duabus tentationibus dixit: Si filius Dei es, non autem in tertia, quæ non potest convenire spiritualibus viris (quæ sunt per adoptionem filii Dei) sicut duæ primæ. His autem tentationibus Christus restitit testimoniis legis, non potestate virtutis: ut hoc ipso, & plus hominem honoraret, & adversarium plus puniret, cum hostis generis humani non quasi a Deo, sed quasi ab homine vinceretur, sicut dicit Leo Papa.

Hom. 16. in Evang. paulo post pri.

li. 31. Moral c. 12. in princip.

Ad 1. ergo dicendum, quod uti necessariis ad sustentationem, non est peccatum gulæ, sed quod ex desiderio hujus sustentationis homo aliquid inordinatum faciat, ad vitium gulæ pertinere potest. Est autem inordinatum, quod aliquis, ubi potest recursus haberi ad humana subsidia, pro solo corpore sustentando, miraculose sibi cibum quærere velit. Unde & Dominus filiis Israel miraculose manna præbuit in deserto, ubi aliunde cibus haberi non poterat, similiter & Christus in deserto turbas pavit miraculose, ubi aliter cibi haberi non poterant. Sed Christus ad subveniendum fami, poterat aliter sibi providere, quam miracula faciendo, sicut & Joannes Bap. fecit (ut legitur Mat. 3.) vel etiam ad loca proxima properando. Et ideo reputabat diabolus, quod Christus peccaret, si ad subveniendum fami miracula facere attentaret, si esset purus homo.

In serm. 1. de quadrag. paulo ante medium.

Ad 2. dicendum, quod per humiliationem exteriorem, frequenter quærit aliquis gloriam, qua exaltetur circa spiritualia bona. Unde August. dicit in libro de sermone Domini in monte. Animadvertendum est, non in solo rerum corporearum nitore atque pompa, sed etiam in ipsis sordibus luctuosis esse posse jactantiam. Et ad hoc significandum diabolus Christo suasit, ut ad quærendum gloriam spiritualem, corporaliter mitteret se deorsum.

L. 2. c. 19. in med. to. 4.

Ad 3. dicendum, quod divitias, & honores mundi appetere peccatum est, quando hujusmodi inordinate appetuntur Hoc autem præcipue manifestatur ex hoc, quod pro hujusmodi adipiscendis homo aliquid inhonestum facit. Et ideo non fuit contentus diabolus persuadere cupiditatem divitiarum, & honorum, sed induxit ad hoc, quod propter hujusmodi adipiscenda Christus eum adoraret, quod est maximum scelus, & contra Deum. Nec solum dixit, Si adoraveris me: sed addidit: Si cadens: quia, ut dicit Ambros. habet ambitio domesticum periculum: ut enim dominetur aliis prius, servit, & curvatur obsequio, ut honore donetur: & dum vult esse sublimior, fit remissior.

lib. 4. in Lucam in. c. de tentat. Christi, a med. to. 5.

sior. Et similiter etiam in precedentibus tentationibus, ex appetitu unius peccati in aliud peccatum inducere est conatus, sicut ex desiderio cibi, conatus est inducere in vanitatem, sine causa miracula faciendi, & ex cupiditate gloria, conatus est inducere ad tentandum Deum per pracipitium.

Li.4. de recessu diaboli a Christo post prim. in. 5.

Ad 4. dicendum, quod (sicut dicit Ambros. super Lucam) non dixisset Scriptura, quod consummata omni tentatione, diabolus recessit ab illo, nisi in tribus pramissis esset omnium materia delictorum: quia causa tentationum causa sunt cupiditatum, scilicet carnis oblectatio, spes gloria & aviditas potentia.

t.3 c.16. circa m d. to. 4.

Ad 5. dicendum, quod sicut August. dicit in lib. de consensu Evangel. incertum est quid prius factum sit, utrum regna terra prius demonstrata sint ei, & postea in pinnaculum templi locatus sit, an hoc prius, illud postea: nihil tamen ad rem, dum omnia facta esse manifestum sit. Videntur autem Evangelista diversum ordinem tenuisse, quia quandoque ex inani glori a venitur ad cupiditatem, quandoque e diverso.

Ad 6. dicendum, quod Christus cum passus fuisset tentationis injuriam, dicente sibi diabolo: Si filius Dei es, mitte te deorsum, non est turbatus, nec diabolum increpavit. Quando vero diabolus Dei sibi usurpavit honorem, dicens: Hec omnia tibi dabo, si cadens adoraveris me, exasperatus est, & repulit eum dicens: Vade Satana. Ut nos illius discamus exemplo nostras quidem injurias equanimiter sustinere, Dei autem injurias nec usque ad auditum sufferre.

Hom. 5. in Matt. circa medit. in ope e Imperfecto. tom. 6

Ad 7. dicendum, quod sicut Chrys. dicit, forsitan diabolus, quantum ad se, sic Christum assumebat in pinnaculum templi, ut ab omnibus videretur, ipse autem nesciente diabolo sic agebat, ut a nemine videretur. Quod autem dicit, & ostendit ei omnia regna mundi, & gloriam eorum, non est intelligendum, quod videret ipsa regna, vel civitates eorum, vel populos, vel aurum vel argentum. Sed partes terra, in quibus unumquodque regnum vel civitas posita est, diabolus Christo digito demonstrabat: & uniuscujusque regni honores, & statum verbis exponebat. Vel secundum Origen. ostendit ei, quomodo ipse per diversa vitia regnabat in mundo.

Hom. 13. in Luc. paulo e pri tom. 3.

DISPUTATIO XXIX.

In duas Sectiones distributa.

De recessu Christi in desertum, & iis, que ibi acciderunt.

NArrant Evangelistæ Matthæus & Luc. 4. Marc. vero c. 1. Christum statim post baptismum, ductum esse in desertum, & jejunasse quadraginta dies, & noctes, posteaque esuriisse, ac tentatum esse. Quæ omnia eo quo sunt ordine proposita, explananda a nobis sunt.

SECTIO I.

Quid causa fuerit cur Christus in desertum secesserit.

DUæ causæ hujus mysterii explicandæ nobis sunt, efficiens & finalis. De efficiente dicit Matthæus. *Ductus est Jesus in desertum ab spiritu.* Marcus: *Expulit eum spiritus.* Lucas vero *Agebatur in spiritu.* Quo loco omnes Patres intelligunt Spiritum S. significari, Hieron. in Matth. Ambr. l. 4. in Luc. Chrysostom. hom. 13. in Matt. & 6. Imperf. Origenes 29. in Luc. *Quia quotquot Spiritu Dei ducuntur, filii sunt Dei: hic autem extra omnes, proprie filius Dei erat, ideo & ipsum oportebat spiritu S. duci.* Idem Cyprian. ser. de tentat. Athanas. in ep. ad Serapionem, spiritum S. non esse creaturam. Greg. hom. 16. in Evang. Chrysolog. ser. 11. Et primo hoc colligit Athanas. ex absoluta, *Spiritus*, appellatione, antequam proxime præcesserat, Spiritum S. tanquam columbam descendisse in Christum. Unde aperte constat eumdem spiritum indicare, cum subjungitur *Ductus est a Spiritu.* Quod clarius est apud Lucam dicentem *Jesus autem plenus Spiritu S. regressus est a Jordane, & agebatur in Spiritu. Nam cum sermo est* (inquit Athanas.) *de iis, apud quos est Spiritus S. & aliquid dicitur de spiritu in illis operante, sine additamento Dei, aut alterius nota, ambiguum esse non potest, quin Spiritus S. intelligendus sit, maxime si adsit, To,* quem hoc loco reperies in omnibus Evangelistis. Præterea hoc satis probari potest ex verbis Matth. *Ductus est a spiritu, ut tentaretur a diabolo.* Nam si spiritus malus eum duxisset, dicturus potius erat Evangelista: *Duxit eum spiritus ut tentaret eum.* Illa ergo distinctio & contrapositio *spiritus*, & *diaboli*, satis declarat ductum esse ab Spiritu Sancto.

Christus in desertum ab Spiritu Sancto ducitur.

Ex quo intelligimus primo, non fuisse Christum ductum ab spiritu, motu corporali, externo & quasi violento, sed interno instinctu, & spirituali motione, cui Christus voluntarie consentiens seipsum agebat, & ita intelligendum est naturali motu, & progressu ivisse in desertum. Atque hac ratione exponenda sunt illa verba Matt. *Ductus est a spiritu*, id est, *Spiritu S. duce & comite*, ut Cyprianus inquit. Quod magis explicuit Lucas dicens: *Agebatur in spiritu.* Quod ita intelligendum est, sicut illud Pauli ad Rom. 8. *Qui spiritu Dei aguntur, hi sunt filii Dei*, id est, qui ejus interno cientur impulsu, de quo impulsu intelligendum est illud Marci: *Expulit eum in desertum.* Unde eleganter Cyril. l. 2 ad Regin. §. de Christi sanctit. *Virtute* (inquit) *spiritus in desertum agi dicitur, non quod vi aliqua eo abreptus, adductusve sit: sed quod vitam ad tempus ibi traduxerit, moratusque sit spiritus virtute armatus supra humanæ naturæ conditionem.*

Sine violentia ab Spiritu Christus in desertum adductus

Colligitur secundo, non potuisse Christum non recta intentione, & propter honestissimas causas in desertum duci, quandoquidem & Spiritus S. motione, proprioque consensu, & voluntate, quæ non poterat non esse sancta, & honesta, ductus est. Sed oritur circa hoc difficultas ex verbis Evangelistæ dicentis: *Ductus est ut tentaretur a diabolo.* Ubi hanc unicam ponit causam, quæ non videtur rationi consentanea. Quia licet tentari non sit malum, quærere tamen tentationum occasiones, & hominem aliquid eo fine operari, ut tentetur, non videtur honestum, qui enim hoc intendit, virtute vult aliquid mali fieri, nam tentatio, ut a dæmone proficiscitur, mala est. Sicut si homo quippiam faceret, ut alteri daret occasionem peccandi, ipse sine dubio peccaret; ergo idem est de eo; qui operatur, ut dæmoni occasionem præbeat male operandi. Quia licet illa prava actio dæmoni non imputetur ad novam pœnam ratione status: tamen revera ipsa vi sua est prava, quare non potest honesta voluntate intendi. Nec refert, quod dæmon sit paratissimus ad tentandum, quia quamvis propter honestum finem liceat uti malitia ejus qui paratus est directe tamen intendere, ut is malum illud exequatur, quod facere paratus est, & hac intentione aliquid efficere, id est, ad exercitandum, seu provocandum illum, non licet, quia hoc est malum ipsum intendere, ac velle. Et augetur difficultas, quia *omnis Christi actio nostra est instructio.* licebit ergo nobis occasiones quærere, ut a dæmone tentemur, quod plane videtur absurdum. Hoc enim esset tentare Deum, & occasionibus ac periculis peccandi sese exponere.

Dubium.

Ex hac difficultate oritur alia, quia non videtur decuisse, ut Christus in desertum recederet, & quasi eremiticam vitam institueret. Tum quia nec propter se indiguit, nec propter nos: quia non oportuit, ut illius vivendi modi nobis exemplum præberet, qui hominibus non expedit, cum sit charitati, beneficentiæ, & humanæ communicationi contrarius, innumerisque periculis expositus. Tum maxime, quia non decebat solitariam, ac severissimam vitam aggredi, quadraginta tantum dies duraturam, ne videretur manum ad aratrum misisse, & postea retro respexisse, atque inde sumerent homines occasionem ab instituta vitæ severitate recedendi, quod ipsemet Christus damnavit, Luc. 9. Dicendum vero est primo Christum Dominum ob multas, easque justissimas causas, statim post baptismum in eremum secessisse. Nam licet Evangelistæ unam tantum commemorent: non tamen excludunt alias, quæ a SS. Patribus excogitatæ sunt. Et in primis, si proximam, & quasi intrinsecam causam contemplemur, sine dubio Christus reliquit hominum consortia, & recessit in locum omnino solitarium, & incultum, ubi tantum bestiæ versabantur (ut Marcus notavit,) ut illis diebus cælestem, & quasi Angelicam vitam ageret, *non quidem humanam & corpoream*, ait supra Cyrill. *sed supra humanæ naturæ conditionem*, ut ab omni corporis cura, & actionibus liber, soli divinæ contemplationi vacaret. Hoc enim vitæ genus intelligere debemus Christum egisse illis diebus, nec enim otiosus

In desertum Christus cur secedit.

esse poterat, cujus animus Deo erat conjunctissimus, nec somno indigebat, qui cibo, & potu non utebatur. Cumque ille recessus in desertum quasi de se, & natura sua ad hunc finem tendat, non videtur dubitandum, quin propter hunc finem a Christo & S. Spiritu institutus sit, & in hunc modum possunt exponi illa verba Lucæ *agebatur in spiritu diebus* 40. ut significet omnibus illis diebus actum esse a spiritu, id est vitam omnino spiritualem, ac pene divinam omnibus illis diebus egisse: & ad hoc illuc esse ductum, ut hujusmodi vitam ageret. Verumtamen hęc expositio violenta esse videtur, tum quia Græce non dicitur *in deserto*, sed *in desertum*, quod significat terminum localis motus, qui non duravit 40. diebus: tum etiam quia ut ex testibus Græcis emendatioribus constat, illud 40. *diebus* non conjungitur cum verbo agebatur quod præcesserat, sed cum sequentibus, vel si cum illo construatur, aliquid subintelligendum est, scilicet agebatur in desertum ut ibi esset 40. diebus. Docuit tamen hanc sententiam Cypr. dicto ser. de tentat. *Eligitur* (inquit) *solitudo, ut soli Deo vacans, anima, cum in se per continentiam mactaverit, voluptatis purgatis affectibus ad cælestia evolet*: loquitur de Christo ac si indigeret purgatione, & carnis maceratione, quia propter exemplum nostrum ita operatus est, ac si hæc illi essent necessaria.

Objectio. Et hinc solvi potest objectio, si quis dicat ut Christus hujusmodi duceret vitam, non indigebat solitudine, nec cessatione a cæteris humanis actionibus. Quia nihil illi impedimento esse poterat, quominus semper & Deo frueretur per visionem beatam, & per inferiorem aliquam scientiam in perpetua contemplatione perseveraret.

Respons. Ad vacandum Deo quomodo solitudine Christus indiguit. Respondetur quamvis per scientiam per se infusam potuerit Christus sine dependentia a sensibus contemplari divina, tamen per cognitionem omnino naturalem non poterat sine speciali miraculo multa simul perfecte considerare, neque etiam per operationem phantasiæ simul comitari operationem intellectus, si circa res varias, omninoque diversas versaretur. Ut igitur Christus Dominus secundum omnes animi vires tam naturales, quam supernaturales, tam intellectus & voluntatis quam phantasiæ, & appetitus, totum sese in res divinas immergeret, longe perfectiori modo, quam ea natura rei posset, dum alia sensibilia tractaret, & cum hominibus conversaretur, potuit illis diebus in desertum recedere. Quo etiam modo intelligi possunt Evangelistæ, cum aliis in locis dicunt, solitum esse Christum in desertum secedere, ut oraret, ut Luc. 5. *Ipse secedebat in desertum, & orabat.* Præterea quamvis recessus in eremum non esset Christo necessarius propter hunc finem: tamen oportuit, ut suo exemplo nobis ostenderet solitariam vitam esse ad contemplationem aptissimam, & ad eam, ut ad finem potissimum ordinari, ut late disserit Cassian. collat. 19. Et hinc oritur secunda causa, & quasi finis extrinsecus hujus recessus Christi in eremum, scilicet, ut hominibus daret exemplum. Primo quidem iis, qui solitariam vitam amant, jam suo exemplo approbando, & suadendo: ut eleganter notavit Basilius opusc. de laudibus eremi, ubi

Solitaria vita quam utilis. post multa, quę de illo argumento dixerat, concludit. *Et quid amplius memorem? quandoquidem ipse salvator omnium in exordio suæ manifestationis invisere, ac propria te dignatus est habitatione consecrare. Postquam enim baptismatis aquam, qua lotus est, lavit (ut Evangelista testatur) statim spiritus expulit eum in desertum.* Similia fere habet in epist. ad Chelidon. Deinde hoc etiam facto dedit Christus exemplum hominibus communem vitam degentibus, nimirum eos debere interdum ab hominum consortio recedere, & soli Deo vacare, ut sine offensione, & periculo possint ad actionem descendere, & cum hominibus agere. Quod (ut D. Th. notavit) ad eos spectat maxime, qui profitentur munus docendi, & instruendi alios: quos prius oportet contemplationi se dare, ut postea securius, majorique cum fructu possint in proximorum salutem incumbere. Nam quia Christus hoc erat genus vitæ professurus, idcirco a divina contemplatione exorsus est. Unde obiter expeditur ultima difficultas supra tacta. Non enim erat Christo domino, & muneri ejus conveniens, ut illa solitudo per totam vitam duraret, sed solum ut esset dispositio, & præparatio ad suum munus exercendum: & hac intentione inita est, ideoque non fuit præter animi constantiam, & robur, quod quadraginta tantum diebus in ea permanserit.

Quomodo desertum Christus cum diabolo pugnaturus aggreditur. Ultimo dicendum est, Christum etiam ductum esse in desertum, ut cum dæmone pugnaret, cumque superaret. Hanc causam tacuit Evangelista, eo quod aptior erat ad explicandam tentationem, quam statim erat narraturus. Potest autem (ut ad primam difficultatem respondeamus) hoc explicari, primo ut illa particula, *ut*, dicat consequutionem, non vero propriam causam, & rationem, quod est in Evangeliis frequentissimum. Itaque primario ac per se recessit in eremum Christus propter honestatem, & exercitium virtutis, quod in eo objecto reperitur, præsciens autem fore, ut ibi tentaretur a Satana, voluit id permittere propter causas art. 1. commemoratas. Et hunc sensum indicavit Petrus Chrys. ser. 11. dicens. *Jesus ductus est in desertum a spiritu non a diabolo, ut esset divinus cursus, non humanus incursus, ut esset spiritus præscientiæ, inscitia non esset humana.* Secundo potest illa particula, *ut*, causaliter explicari, ita tamen, ut non tentatio, sed permissio tentationis, & fructus ejus intelligantur intenta. Quod quidem ad Spiritum sanctum propriissime referri potest, atque ita facilis est. Nam Deus sapientissime, ac rectissime facit permittendo tentationes peccatorum, & aliquid operando, ut facilius tentationi locus sit, si dæmon illam exercere voluerit. Nam per hoc ipse neque inducit dæmonem, nec positive provocat, sed solum permittit propter majus bonum. Tamen quia hæc permissio Dei cum præscientia illius conjuncta, tam certa, & infallibilis est, ac si esset efficax voluntas, ideo interdum in scriptura sacra dicitur Deus facere, quæ permittit, vel operari, acsi illud intenderet, cum solam intendat permissionem, & hoc etiam modo loquuntur sancti Patres in præsenti tentatione, ut videre licet in Ambrosio lib. 4. in Luc. Chrys. hom. 13. in Matth. & aliis supra citatis. Sic ergo Spiritus S. hac intentione duxit Christum in desertum, ut eum a Dæmone tentari permitteret propter effectum, & fructum tentationis, quem præsciebat. Quod non solum cum Christo, sed etiam cum aliis hominibus præstat Deus, interdum cum justis propter majus illorum bonum, interdum cum peccatoribus in pœnam, & supplicium. Potest etiam hæc intentio humanæ Christi voluntati tribui, ita ut non solum Spiritus S. eum hac intentione duxerit, sed etiam ipse hac intentione incesserit. Et hoc etiam Christo domino licuit: tum quia illi constabat hanc esse divini spiritus voluntatem, & intentionem: tum maxime quia præsciebat nullum sibi ex ea tentatione periculum imminere, sed potius in magnam Dei gloriam, hominum utilitatem, ac dæmonis confusionem redundaturam. Quamobrem non sequitur, posse alios homines temere velle a dæmonibus tentari, aut sese eorum tentationibus objicere. Quia illis, nec de suo periculo, nec de Spiritus S. voluntate, & speciali auxilio ita constat: quamquam (ut recte hic D. Th. dixit art. 2. ad 2.) omnibus liceat virtutis perfectionem profiteri, tametsi intelligant, vehementius esse se a dæmonibus agitandos. Quia hoc non est Deum tentare, sed de illius potius auxilio, & virtute sperare, quæ efficacior est, quam omnis Dæmonum tentatio. Et eadem ratione licet solitariam vitam aggredi, si quis a Spiritu S. excitetur, licet illic vehementius soleat Dæmon homines vexare, ut idem notavit D. Th. ex Chrys. hom. 13. in Matth. Cavendum tamen est, ne temere id fiat, quia secluso extraordinario Spiritus S. instinctu secundum ordinariam legem, vita prorsus solitaria non est incipientibus accommodata, sed iis, qui diu se in virtute exercuerunt, & perfectionis apicem attigerunt, ut docuerunt antiqui Patres, Benedictus in sua reg. c. 1. Hieron. ep. 1. ad Rustic. August. l. de morib. Eccl. c. 3. Qua de re eleganter loquitur Abbas Jo. apud Cassian. collat. 19. c. 3. Et his sit satis difficultatibus supra positis. Quærere vero potest aliquis, quare remotus, ac solitarius sit locus electus ad congrediendum cum Dæmone; sed hac de re opportunius erit sermo sect. 2. & 3.

SECTIO II.

Quomodo potuerit Christus quadraginta diebus sine sensu famis jejunare.

PRimo Christum quadraginta diebus jejunasse, manifeste testantur Evangelistæ: causæ vero cur jejunare voluerit,

luerit, facile ex dictis in præc. sect. colligi possunt. Scilicet ut exemplo nobis esset. *Ne putet homo* (inquit Cyprian.) *se jam evasisse periculum, & maceratione carnis non indigere, cum in eremum venit*; & rursus: *Elegit desertum, ac jejunium, ut solitudine fugiens mundum, & jejunio macerans carnem, cum solo Dæmone dimicetur.* Sic Bas. hom. 1. de jejunio. *Dominus noster non prius in carne, quam pro nobis assumpserat, diaboli insultus excepit, quam eam jejunio communisset.* Deinde, ut jejunii necessitatem, ac præstantiam commendaret. Unde Tertull. lib. adversus Psychicos c. 8. *Ipse Dominus baptisma suum, & in suo omniũ, jejuniis dedicavit, imo novum hominem in veteris fugillationem virtute fastidiendi cibi initiabat: ut eum diabolo rursus per escam tentare quærenti, fortiorem fame ostẽtaret. Præstitit deinde jejunii legem sine tristitia transigendis: cur enim triste, quod salutare? Docuit etiam adversus diriora Dæmonia jejuniis proeliandum. Quid enim mirum, si eadem operatione spiritus iniquus educitur, qua sanctus inducitur?* Denique ostendere suo exemplo voluit ad orationem, & contemplationem jejunium esse instar alarum, quibus anima sursum ferri, & cœlestia contemplari valet, ut dixit Chrysost. hom. 1. in Genes.

Christus cur jejunavit.

Dubium. Jejunium Christi in deserto quale.

Secundo constat ex Evangelio, Christum ita jejunasse illis 40. diebus, ut nullum omnino cibum, potumve sumpserit. Expresse enim Lucas dicit: *Et nihil manducavit in diebus illis.* Ubi licet expressa mentio non fiat abstinentiæ a potu: nomine tamen manducationis comprehenditur. Quia manducatio seu refectio integra potum, ac cibum comprehendit. Atque in hunc modum jejuniũ hoc Christi semper universa intellexit Ecclesia. Unde Cyril. l. 2. ad Regin. *Absque cibo, & potu* (inquit) *rebus utique humani corporis necessariis ibi degebat.* Et Ignat. ep. 8. ad Philip. *Quadraginta dies, & noctes perduravit sine humano alimento*; & August. l. 3. de mirab. scrip. c. 6. *Nullo humani pastus suffragio fultus.*

Statim vero sese offert inquirendum, qua virtute potuerit Christus tot dies, noctesque sine cibo, potuque transigere, solane divina & miraculosa, an aliquo modo naturali? Quibusdam enim videtur potuisse hoc fieri modo quodammodo naturali, supposita supernaturali perfectione animæ Christi, per quam ita fuit illis diebus divinæ contemplationi intentus, & quasi continua raptus ecstasi, ut operationes animæ vegetantis omnino fuerint impeditæ: ad eum modum, quo Paulus in raptu sine cibo, & potu, ac famis sensu permansit. Quia cum eadem anima sit harum operationum principium, dum ejus virtus circa superiores actiones veluti absorpta est, impeditur profecto, ne alias inferiores actiones exerceat. Quare tanta potest esse animæ in illas operationes intentio, ut hæ omnino impediantur. Unde experimur ex nimia animi attentione in rerum meditatione, & contemplatione fieri, ut cibus concoqui, ac digeri nequeat; ergo eadem ratione, & proportione fieri poterit, ut omnino impediatur, impedita autem actione naturalis caloris, necessario, ac sine novo miraculo fit, ut homo sine cibo, & potu conservari possit, quamdiu illa animi attentio duraverit.

Sed hæc sententia non potest satisfacere. Quia licet demus inter actiones vitales, in quibus anima propria virtute, & suo intrinseco, ac speciali modo operatur, esse connexionem supra dictam, actiones tamen mere naturales, quæ per solam alterationem qualitatum naturalium fiunt, impediri non possunt propter animi attentionem ad alias superiores actiones, quia illæ qualitates in actione sua mere naturali non pendent ab actuali animæ operatione, & influxu. At vero sola actio harum qualitatum sufficiens est, ut homo non possit naturaliter conservari quadraginta diebus sine cibo, & potu. Quia tanto tempore necessario fieret alteratio a calore naturali & partibus dissimilibus inter se, & a medio, seu corpore circumstante, & ab aliis causis externis, quæ naturale hominis temperamentum ad vitam conservandam necessarium dissolverent. Quapropter dicendum est, Christum Dominum supernaturali virtute, & miraculorum effectrice usum esse, qua hujusmodi actionem, & alterationem impedivit. In quo Moysem, & Eliam superavit, qui simili quidem modo quadraginta diebus sine cibo potuque manserunt Exod. 34. & 3. Reg. c. 19. sed illi extrinseca virtute Divina: Christus vero propria, & intrinseca virtute, qua plenum dominium habebat supra corpus suum, ut ea tantum agere, & pati posset, quæ vellet. Atque hæc est concors Patrum sententia, præsertim Cyril. & August. locis statim citandis.

Respons.

Quo Christus virtute quadraginta diebus jejunus in deserto permansit.

Et hinc facile expeditur dubitatio alia, quæ propter singularem Cajetani sententiam prætermitti hoc loco non potest. Dubitat enim ille Matth. 4. utrum Christus 40. illis diebus, quibus jejunavit, esurierit, an vero expletis omnibus diebus. Et respondet omnibus illis diebus famem sensisse, quia superfluum est (inquit) multiplicare miracula sine necessitate: imo alias quoque frustra jejunasset, si nihil sensisset. Nihil enim tale jejunium, vel ad meritum, vel ad corporis afflictionem, vel ad nostrum exemplum contulisset. Quam sententiam hoc loco referens Medina probabilem existimat. Mihi tamen & improbabilis, & temeraria ut minimum videtur. Primum, quia fere aperte repugnat verbis Evangeliorum. Nam Matth. dicit: *Cum jejunasset 40. diebus, & 40. noctibus, postea esuriit.* Dices, non tamen dicit antea non esuriisse. Respondeo nisi velimus vim literæ inferre, satis hoc significat illa vox, *postea*, præsertim cum Lucas addiderit: *Et consummatis illis esuriit.* Nam si quis narret expleto tali tempore aliquid esse factum, plane significat antea non esse factum, ut patet ex similibus locutionibus ejusdem Lucæ. *Postquam consummati sunt dies octo* cap. 2. *Et cum complerentur dies Pentecostes.* Act. 2. Adde hanc esse communem veterum Patrum, & expositorum intelligẽtiam, ut videre licet in Hilario, Origene, Hier. Chrys. Ambros. aliis denique Græcis & Latinis super Matth. & Lucam. Unde Bas. dicta hom. 1. de jejunio. *Et vide* (inquit) *quam mirabiliter ille tentatori per esuritionem præbuit ansam, alioqui propter Divinæ naturæ sublimitatem non patebat ad illum aditus diabolo, nisi se per esuritionem ad humanam imbecillitatem submisisset*: & Gregorius Nys. lib. de Beatitud. in 4. *Cum 40. dies* (inquit) *jejunus permansisset, postea esuriit. Dedit enim quando volebat occasionem naturæ officio suo fungendi, sed tentationum inventor, cum intellexit affectum famis etiam illum invasisse, consuluit ut lapidibus expleret appetitum*, & cætera quæ persequitur hoc tentationis genus egregie ad mores accommodans. & Cyril. dicto l. ad Reg. *Cum quantum satis erat, jam jejunasset, divinaque virtute absque cibo, & potu incorruptam carnem conservasset, vix tandem, quæ propria illius sunt pati eam sivit: esuriisse enim dicitur. Sed quam ob causam, quæso esuriit? Ob eam nimirum, quo ipse per utrũque Deum simul, & hominem se esse declararet.* Præterea August. l. 3. de Mirab. scrip. c. 6. *Quare consummatis 40. diebus esurire Dominus Jesus describitur, cum Moyses, & Elias tanta temporis spatio per jejunium famem pati non memorentur? Famem vero, & laborem Redemptor noster consummato tanto dierum numero sustinet, quatenus & tentatori occasionem tentandi inferret, & nosceretur, quam veram humanæ carnis substantiam gestaret.* Tandem Petrus Chrys. dicto ser. 11. *Postea* (inquit) *esuriit. Hoc non est infirmitatis signum, sed insigne virtutis, quia cum dicit, postea esuriit, 40. diebus, & 40. noctibus probat in illo esuriem non fuisse. Esuriem sentire, & vincere est laboris humani, divinæ virtutis est esuriem non habere.* Deinde vero subjungit rationes, ob quas postea esurire voluit, a superioribus Patribus tactas. Quas etiam non obscure significavit Ignatius dicta epistola & Cyprianus ser. de jejunio, & tentat. Domini, & Irenæus lib. 5. contra hæres. c. 21. Ratione præterea hoc declaratur, refellendo simul conjecturas Cajetani. Quia uno, eodemque miraculo fieri potuit, ut Christus sine cibo, & potu quadraginta dies, noctesque transigeret, & ut famem, ac sitim non sentiret: nimirum impediendo ac suspendendo actionem caloris naturalis, aliorũque contrariorum agentium; ergo in hoc nulla multiplicantur miracula, quin potius majus esset miraculum, quod fame premeretur tot diebus, nec tandem consumeretur. Nam vel illa esuries augebatur indies, vel in eodem statu permanebat. Si primum; ergo naturaliter mortem induceret, & majus esset miraculum in tanta corporis alteratione, ac debilitate vivum, ac vegetum conservari. Si secundum, illud certe ut minimum esset æquale miraculum: quia in agentibus naturalibus ejusdem rationis est, postquam applicata sunt, & non impedita, inchoare actionem, & in ea ad finem usque progredi. Et similiter ejusdem miraculi est eorum actionem, vel in principio, vel in progressu suspendere; ergo (si alterutrum hic dicendum est) melius dicitur, actionem esse suspensam in principio: & ideo illis diebus omnino

Dubium.

Cajetani sententia.

Respons.

Post 40. dies noctesq. jejunii Christus esuriit.

fuisse appetitum cibi, & potus impeditum. Præterea dicunt Patres supra citati non sine mysterio factum esse, ut prius Christus tot diebus famis motum non sentiret, & postea esuriret, nimirum ut cum prius aliquod dedisset suæ divinitatis indicium, veram postea humanitatem ostenderet, atque ita dæmonem dubium, ancipitemque relinqueret. Denique Christus illis diebus non tantũ jejunavit, ut per carnis afflictionem pro nobis satis faceret, nobisque exemplo esset, sed etiam ut doceremur propter spirituales delectationes, corporales contemnere. Item, per divinam contemplationem, & gaudium, quod ea ea nascitur, quodammodo rerum sensibilium appetitum extingui, & memoriam cibi, ac potus auferri. Sicut de Jo. Abbate refert Cassian. collat. 19. c. 4. quod deliciis spiritualibus occupatus, non recordabatur, an pridem comedisset, nec ne. Unde etiam sumi potest confirmatio, quia non sentire famem, sine magno miraculo provenire interdum potest ex nimia rerum divinarum attentione, quæ omnes vires tum intellectus, tum etiam imaginationis absorbeat. Ergo vel hac de causa potuit Christus non esurire illis diebus: postea vero de illa attentione remittens, & calori naturali, aliisque agentibus veluti facultatem agendi præbens, famem sensit, eamque sustinuit toto tempore, quo tentationes durarunt. In quo opportunum satis nobis exemplum præbuit patienter, & æquo animo ferendi corporis molestias, quæ ex jejuniis, & tentationibus oriuntur.

SECTIO III.

Quo loco & tempore Christus jejunavit, & a dæmone tentatus est.

De causis ob quas Christus tentari se permisit, satis in commen. art. 1. dictum est, de circumstantiis vero illius tentationis pauca dicenda supersunt.

Principio igitur de tempore, quo tentatus fuit, sic scribit Matth. *Cum jejunasset quadraginta diebus, & quadraginta noctibus, postea esuriit, & accedens tentator dixit ei, si filius Dei es, &c.* Ex quibus verbis colligunt omnes Patres, & docet expresse hic D. Thomas art. 3. Christum fuisse tentatum illis tentationibus (quas Evangelistæ narrant) post quadraginta dies jejunii. Ita supponunt aperte omnes allegati in superiori Sectione, qui dicunt Dæmonem accepisse causam tentandi Christum, quod eum esurientem vidisset.

Quo tempore Christus tentatus sit.

Dubium. Circa quod dubitare potest aliquis, quia Matthæus non affirmat tentatorem accessisse, postquam vidit Christum esurientem: sed solum unum post aliud narrat, ex ordine autem literæ non recte colligitur, eodem ordine res gestas esse, quo recensentur, præsertim cum alii Evangelistæ simpliciter narrent, Christum tentatum fuisse illis diebus; imo Lucas prius narrat fuisse tentatum, postea jejunasse. Est autem advertendum, D. Thomam hic art. 3. in argument. sed contra, in hunc modum citare verba Matth. *Cum jejunasset quadraginta diebus, & quadraginta noctibus, postea esuriit, & tunc accessit ad eum tentator,*

Respons. Sed in textu Evangelii non est illa particula, *Tunc*, nec in Græcis, Latinisve codicibus, cum tamen in ea tota vis testimonii sita esse videatur. Deinde refertur totus ille contextus, tanquam una periodus, cum tamen duplex sit, quarum prior ibi finitur, *postea esuriit*: posterior vero subsequitur, *Et accedens tentator*, & ita locum habet difficultas proposita. Ad quam dicendum videtur, non ex solo ordine literæ, sed ex tota narratione hoc sufficienter colligi, præsertim cum in fine illius concludant Matthæus, & Lucas *Et consummata omni tentatione reliquit eum diabolus. & ecce Angeli accesserunt, & ministrabant ei.* Ex quo recte intelligimus post finitam tentationem Christum solvisse jejunium, quod quadraginta diebus duraverat; ergo signum est, tentationem fuisse factam finitis illis diebus, vel certe in ultimo eorum. Quid enim horum duorum verius sit, non satis certum est. Nam cum Lucas dicat: *Consummatis diebus postea esuriit*, & tentatio post famem intelligatur subsequuta, videtur accidisse die quadragesimo primo ab inchoato jejunio: & hoc sentit D. Thom. hic art. 3. Aliunde vero obstat, quod Patres dicunt, non sine mysterio factum esse, ut Christus non minus, quam quadraginta diebus jejunaverit, ne minor esse, quam Moyses, & Elias videretur: & ut jejunium in Ecclesia servandum præsignificaret. Nec etiam quadraginta dies jejunii excesserit, ne existimaretur non esse verus homo, & propter multa mysteria, quæ de quadragenario numero frequenter ipsi commentantur. At vero si post integros quadraginta dies Christus fuisset tentatus, oportuisset eum ultra quadraginta dies jejunare, quia non poterant tentationes illæ una hora, imo neque fortasse minori tempore, quam unius diei absolvi. Adde, argumentum illud sumptum ex eo verbo, *consummatis diebus*, non esse efficax, quia hic loquendi modus etiam locum habet, quando ultimus dies inchoatus est, ut supra diximus, exemplo ejusdem Lucæ c. 1. *Postquam consummati sunt dies octo.*

Quadraginta diebus tantum Christus jejunavit.

Nihilominus facile potest prior sententia defendi, dicendo tentationes brevi tempore fuisse consummatas, & ideo non posse dici Christum ultra quadraginta dies jejunasse, quamvis non statim in initio, sed post aliquot horas diei 41. cibum sumpserit.

Sed quamquam ratio facta satis concludat finem totius tentationis fuisse vel post 40. dies, vel in fine illorum: tamen non satis probat initium, seu primam illarum tentationum antea non fuisse. Quod quidem ex eo pendet, utrum illæ tentationes quasi continue factæ fuerint, prout narrantur, an vero interpositis aliquot diebus. Intelligi enim potest Dæmonem cœpisse tentare Christum prima tentatione decimo aut 20. die, postea vero nonnullis diebus interjectis addidisse secundam, ac denique in fine tertio, ac vehementius incubuisse. Quæ explicatio Matthæo non repugnat, ut dixit, Marco autem, & Lucæ consentanea est dicentibus: *Erat in deserto 40. diebus, & tentabatur a Satana.*

Christus tentari quando cœperit.

Sed nihilominus omnes Patres, & expositores intelligunt tentationes expressas ab Evangelistis continenter esse factas: quia Matthæus & Lucas narratione sua hoc magis indicant. Item quia & ex modo primæ tentationis, & ex verbis Evangelistarum non obscure colligitur, illam tentationem factam esse, postquam Christus esurire cœpit. Hac enim occasione sumpta instigabat illum Dæmon, ut lapides in panem converteret; ergo omnes illæ tentationes factæ sunt post 40. dies. Deinde finitis tentationibus addit Lucas: *Et consummata omni tentatione diabolus recessit ab illo usque ad tempus*; ergo significat, postquam illum tentare cœpit non destitisse unquam, donec omnes tentationes consummaret. Sine dubio ergo asserendum est sine dierum interpolatione factas fuisse, atque adeo post quadraginta dies jejunii, & inchoatas, & perfectas fuisse.

Dubium. Sed adhuc explicanda supersunt verba illa Lucæ, & Marc. *& tentabatur a Satana.* Propter quæ graves aliqui authores dixerunt, quamvis illæ tentationes, quas in specie Evangelistæ exprimunt, factæ sint post jejunium, aliis tamen modis, qui in Evangelio non explicantur, Christum tentatum a Dæmone fuisse illis 40. diebus. Ita sentit Beda l. 1. in Marc. c. 5. dicens: *Tentatur 40. diebus, & 40. noctibus, ut indicet, quod quamdiu hic viventes Domino servimus, adest adversarius, qui iter nostrum tentando impedire non cessat.* Clarius Origenes hom 29. in Luc. *Quadraginta* (inquit) *diebus tentatur Jesus, & quæ fuerint tentamenta, nescimus, quæ ideo forsitan prætermissa sunt, quia majora erant, quam ut literis crederentur. Et si sic oportet dicere, sicut mundus capere non poterat omnes libros, si scripta fuissent, quæ fecit, & docuit Jesus: sic 40. dierum tentationes, quibus tentatus est Dominus a diabolo, mundus ferre non poterat, si scriptura docuisset.* Idem sentit Eusebius l. 9. de Demonst. c. 7. ubi dicit diebus, & noctibus tentatum esse, & ad hunc sensum accommodat verba illa Ps. 90 *Non timebis a timore nocturno, a sagitta volante in die, a negotio perambulante in tenebris, ab incursu, & Dæmonio meridiano.* Et ibidem ait magnam Dæmonum catervam omnibus illis diebus Christum circumdedisse ad eum invadendum. Euthym. vero Mat. 4. ita explicat hanc sententiam, ut dicat illis diebus Dæmonem tentasse Christum, *e longinquo per somnium, per tristitiam, per ignaviam, & similia.* Nec D. Th. hic art. 3. ad 2. ab hac sententia est alienus, sed intelligendam esse dicit non de illis tentationibus visibilibus, quas Evangelistæ narrant: sed de quibusdam aliis impugnationibus, quas forte illo jejunii tempore Christus est a diabolo passus. Et Cajetanus addit probabile videre illis diebus Dæmones formasse corporeas similitudines varias ad ten-

tentandum Christum, sicut de B. Antonio, aliisque Patribus anachoretis legimus. Denique hanc sententiam sequitur Jansenius c. 15. Concord. Est igitur hæc opinio satis probabilis. Nam & per se credibila est Dęmonem fuisse valde propensum ad tentandum Christum, & nisi fortasse speciali Dei providentia fuit impeditus, magna solicitudine ac diligentia id peregisse. Præterea verba Evangelii favere videntur. Nam licet verba Marci non ita urgeant, quia ille, rem breviter, & concise narrat, & simul dicit: *Tentabatur a Satana, & Angeli ministrabant illi*. Unde sicut ex hoc colligi non potest, sæpius Angelos ei ministrasse illis diebus, sed solum post jejunium, & tentationes, ita non potest colligi sæpius fuisse tentatum ante 40. diem: sensus ergo erit in illis 40. diebus, vel immediate post illos hæc omnia accidisse. Cæterum verba Lucæ magis videntur favere, quæ ita habent: *Agebatur a spiritu in deserto*, vel, *in desertum diebus 40. & tentabatur a diabolo*, ubi in Græco deest illa particula, *&*, unde ille numerus dierum conjungi videtur cum verbo *tentabatur*, seu cum participio *tentatus*, quod est in Græco, scilicet 40. *diebus tentatus a diabolo*.

Respons. Quot dies, & quando tentatus a Dæmone Christus sit.

Sed revera sensus Lucæ non est alius e sensu Marci. Nam in Græco utrobique est participium, idemque contextus. Unde recte intelligi potest primum illud verbum dictum esse a Luca per recapitulationem, seu anticipationem; postea vero distincte, suoque ordine esse narrata, quæ breviter anticipata fuerant, quod frequens est in Scriptura juxta sextam regulam Tychonii apud August. l. 3. de doct. Christ. c. 36. Quocirca nullum video in Evangeliis sufficiens fundamentum, ut asseramus illis diebus fuisse Christum a Dæmone tentatum. Deinde probabilius videtur Dæmonem non tentasse illis diebus Christum in forma visibili, & quasi humana persuasione, sicut postea fecit, quod recte docuit hic D. Th. & est clara sententia omnium Patrum, quos sect. præced. retuli, Ignatii, Hilarii, Hieronymi, Chrysost. Ambr. Cypriani, & aliorum, qui dicunt Dæmonem non fuisse ausum aggredi Christum, donec eum conspexit esurientem, & humana patientem, Valde enim timebat, ne fortasse esset plusquam homo, propter ea quæ de illo audierat, & viderat. Et ideo quamdiu in deserto illum vidit vitam agentem supra humanæ naturæ conditionem, & nihil sentientem, nec occasionem invenit, nec ausus est aperte cum illo congredi. Rursus secluso hoc tentationis genere, cum ipse non potuerit Christum tentare interna tentatione, sed tantum externa per suggestionem, vix apparet, quibus aliis modis tentare eum illis diebus potuerit, nisi fortasse objecta aliqua sensibilia exterius proponendo, quibus vel terreretur, vel perturbaretur, vel excitando strepitum vehementem, aut proponendo monstrosas figuras & imagines. Qui sane modus possibilis quidem fuit, sed tam puerilis mihi videtur, ut vix credam Dæmonem iis modis aggressum esse Christum, cujus insignem virtutem, & perfectionem, vel invitus agnoverat, & dignitatem Divinam suspicabatur, ac reverebatur. Quocirca illæ Origenis exaggerationes nimię sunt, & sine aliquo fundamento scriptę: verba autem Euthymii minus caute dicta. Quia dæmon non poterat torporem, vel segnitiem in Christum immittere, quia hęc pertinent ad intrinsecum tentandi modum, & ad imperfectionem fomitis, cum hæc sine aliquo affectu sensibili minime fiant: quem non potuit Dæmon in Christo excitare: sed externa solum objecta proponere, ac repræsentare. Atque de tentationis tempore hactenus.

In deserto non Christus tentatus.

Secundo de loco tentationis docent Evangelistę Christum ductum esse in desertum, ibique tentatum esse, quare dubium non est, quin Christi tentatio in deserto aliquo modo sit facta. Cujus rei variæ rationes morales traduntur a Patribus locis citatis, quas hic articul. 2. attigit D. Th. Quibus addi possunt duæ, quas indicavit Cyprian. alteram iis verbis: *Locus secretus eligitur, quia solius Dei judicio jejunia sunt agenda*. Quam late prosequitur, docens voluisse Christum hoc exemplo docere in hujusmodi externis operibus virtutum in primis humanas esse laudes fugiendas. Quæ ratio licet a Cypriano in jejunio explicetur, eandem, majoremque vim habet in insigni victoria de Dæmone reportata. Quod infra declarat dicens recessisse in desertum, ut fugiendo mundum, expeditior esset ad Dæmonem superandum. Unde alteram rationem his verbis adjungit: *Ut anima expedita liberius obviet impugnanti, securior est congressus, ubi singula non vellicant dimicantem, nec inebriant animam lenocinia voluptatum*.

Dubium.

Difficultas vero communis hoc loco est, an tota illa tentatio peracta fuerit in deserto. Ratio dubitandi est, quia quamvis Matthæus, & Lucas referant, primam tentationem factam esse in eodem deserto, in quo Christus jejunavit: secundam tamen in pinnaculo templi: tertiam vero in monte excelso narrant esse factam. Circa hoc quidam dicunt reipsa omnes tentationes fuisse in deserto factas, & Christum non vere, sed imaginarie tantum ductum esse in Jerusalem super pinnaculum templi. Ita refert hic D. Th. & videtur insinuare, licet subobscure, Cyprianus dicto ser. dum ait: *Localiter quidem in deserto prima fuit tentatio: sed cæteras eo modo circumduxit tentatoris astutia, quomodo Ezechiel, cum super fluvium Chobar sederet Jerosolymam raptus in spiritu, civitatem ædificat, & metitur, & muros & templum instaurat, hoc modo super culmen templi Christus erat in spiritu*. Et potest hoc suaderi, quia in Evangelio dicitur, Dæmonem ostendisse Christo super excelsum montem posito omnia regna orbis terræ: quod nequit intelligi secundum veram, ac realem præsentiam. Quia non poterant simul omnia regna mundi ita objici oculis, ac fieri localiter propinqua, ut vere, & in seipsis cernerentur; ergo necesse est id secundum imaginariam præsentiam intelligi: ergo eadem ratione cætera quoque possunt intelligi.

Respons.

Nihilominus vera sententia est, Christum Dominum vere, & corporaliter ductum esse Jerosolymam, & super pinnaculum templi collocatum. Ita sentit D. Th. hic, & Cajet. contrariam sententiam *figmentum* vocat, quia verba Evangeliorum sunt satis expressa. Matthæus enim sic ait. *Tunc assumpsit eum diabolus in sanctam civitatem*, seu, *in Jerusalem* (ut ait Lucas) *& statuit eum supra pinnaculum templi*. Quæ verba sunt historica, & proprie possunt intelligi. Deinde subjungit Evangelista, dixisse Dæmonem: *Mitte te hinc deorsum*, quæ verba necessario supponunt Christum revera fuisse in loco illo eminenti positum, quia (nisi ita esset) non posset inde se præcipitem agere.

Tentationes Christi non in deserto omnes sunt factæ.

Præterea, quia Dæmon non poterat interius immutare Christi phantasiam (hoc enim non decebat) sed externa solum objecta proponere, non poterat ergo efficere, ut Christus imaginaria apprehensione supra pinnaculum templi ferri videretur. Denique in hoc nullum est incommodum, nulla indecentia, ut videbimus. Quapropter Patres omnes ita hunc locum ad literam intelligunt, ut verba sonant, ut ex omnibus supra citatis patet, & statim etiam nonnullos indicabimus. Nec conjectura ex tertia tentatione sumpta quicquam contrariæ sententię confert. Quia etiam in illa reipsa Christus fuit ductus super montem excelsum, eique demonstravit Dæmon omnia regna mundi, non solum imaginaria cognitione, sed (ut recte dixit Euthymius) *digito ei demonstrans partes orbis, in quibus mundi regna sita erant, dicens: In hac parte est regnum Romanorum, in illa Persarum, in illa Syriorum, & sic de aliis, & hoc gloriam habet in iis rebus, illud in aliis, &c.* Hoc ergo modo in momento, id est, in brevi tempore, (ut Lucas ait) *ostendit ei omnia regna mundi, & gloriam eorum*. Quæ omnia sumpsit Euthym. ex Chrys. in Imperf. hom. 5. Theophyl. vero addit, *sensibiliter ei monstrasse in monte omnia regna, ante oculos ea apparere faciens*. Sed hoc quomodo fieri potuerit, vix intelligi potest, nisi fortasse velut describendo imagines quasdam urbium, quod non videtur necessarium.

Sed quæres rursus: quomodo Christus a Dæmone in hęc loca sit ductus. Cyprianus supra inconveniens ait esse credere diabolum eum tulisse, aut quod Christus ei ferendum se commiserit, cujus insidias agnoscebat. Unde concludit, proprio spiritu, id est, virtute animæ suæ Christum ad hęc loca deductum Dæmonis sequentem vestigia. In eamdem sententiam propendent Anselm. Matth. 4. & Origenes hom. 31. in Lucam: D. autem Gregorius hom. 16. in Evang. sentit, Christum Dominum ab ipso Dæmone fuisse in templum, & in montem excelsum transportatum. *Nec mirum* (inquit) *est, si se ab illo permisit in montem duci, qui se pertulit etiam ab illius membris crucifigi*. In eadem sententia est Chrysostom. hom. 5. imperfecti, & fere reliqui expositores, & D. Th. hic a. 4. ad 7. Et hæc sententia videtur magis consentanea verbis Evangeliorum. Primum, illud verbum *Assumpsit*, proprie hoc significat. Deinde etiam verbum illud *statuit eum super pinnaculum*

Christus in templum & montem excelsum a dæmone transportatus.

tem-

templi, supponit quod ab ipso vehebatur. Et addi potest conjectura, quia hic modus erat facilis Dæmoni. Nam si humano gressu totum illud iter esset agendum, non nisi longo tempore, & magna Christi defatigatione confici posset. Recte vero annotat D. Th. cum Chrys. quamvis Christus per aera vectus sit, non permisisse tamen, ut ab aliis cerneretur, ne aut scandalum, & admirationem eis ingeneraret, aut magus videretur.

Ex his ergo necessario concluditur, non omnes tentationes factas esse in deserto: sed primam tantum: secundã vero in templo Jerosolymitano in pinnaculo, id est, in fastigio seu in summitate ædificii: tertiam vero in alio mõte excelso. Quod autem fuerit illud desertum, & quis hic mons; quantumque inter se, & a Jerosolymis distaverint, affirmare non possum. Quia quamvis nonnulla in expositoribus legantur, mihi valde incerta sunt, & ambigua, fuerunt autem hæc loca singulis tentationibus accommodata. Nam locus desertus, ubi cibus humanus inveniri non poterat, aptus erat, ut homo famelicus cibum sibi miraculose fieri optaret; locus eminens, & altus, atque in medio regiæ civitatis situs vanitati commodus: denique mons excelsus, opportunus apparebat, ut oculus multa conspiceret, quæ animus appeteret, & ideo ad tentandum de avaritia merito electus est. Neque huic sententiæ Evangelistæ repugnant, cum ex eis potius deprompta sit. Nec enim affirmant omnem tentationem factam esse in deserto, sed solum Christum tentatum esse in deserto, quod verum est, quia ibi primo tentatus est, indeque sumptum omnis tentationis initium. Neque est incredibile, statim post ultimam tentationem Christum inventum esse in deserto, propter verba Marc. 1. dicentis. *Et erat in deserto 40. diebus, & 40. noctibus, & tentabatur a Satana, eratque cum bestiis, & Angeli ministrabant illi.* Ex quo loco videtur colligi hæc omnia peracta esse in deserto. Refert autẽ Matt. illud Angelorum ministerium fuisse post ultimam tentationem, & omnes expositores intelligunt cibum illi, ac potum in eodem deserto, in quo jejunaverat, ministrasse; ergo credibile est reductum esse in desertum e monte, in quo tentatus fuerat. Quod si hoc verum est, non est credendum, vectum esse a Dæmone, cum jam a tentando destitisset, & Matth. & Lucas narrent statim ab eo recessisse, sed vel eorundem sanctorum Angelorum ministerio, qui jam in deserto mensam illi paraverant, vel sua certe propria virtute, ut erat ei facillimum.

Loca tentationum opportuna.

Post ultimam tentationem Christus in desertum reducitur.

SECTIO IV.

Quibus in rebus, quove ordine, ac modo Christus tentatus fuerit.

TRia in titulo proponuntur, quæ ad complementum hujus disputationis necessaria videri possunt, & ideo breviter expedienda sunt. Primo igitur (quod ad res, seu materias harum tentationum attinet) omnes affirmant unam fuisse gulæ, alteram superbiæ, seu gloriæ vanæ, avaritiæ alteram. In quo nulla fere est difficultas, solum est circa primam advertendum, illam vocari tentationem gulæ, quia in materia cibi versabatur, & quia inducebat Christum ad subveniendum fami modo indebito, in quo includitur nimius cibi appetitus, & inordinatus, non ex parte materiæ, seu quantitatis, quæ revera non excessisset medium temperantiæ in homine sic esuriente, cui nec manducatio, neç talis speçies cibi prohibita erat, sed in modo jam explicato. Qui etiam vanitatem quandam continebat petendo miraculum, quod neque ad Dei gloriam pertinebat, neque ad alium finem tunc erat necessarium, sed solum cujusdam ostentationis causa. Idem fere in tertia tentatione adnotandum est. Nam licet promissio regnorum ad avaritiam pertineat: in ea tamen continentur ambitio, superbia, & similia vitia. Etenim appetitus regnandi, dominandiq; libido hæc omnia complectitur, & ita in omnibus his tentationibus fuit præcipue intentata superbia, & vanitas, quamvis sub diversis (ut ita dicam) coloribus, & ad diversas materias applicata. Illud præterea considerandum est, licet hæc ultima tentatio, ratione promissionis a Dęmone factæ, ad avaritiam pertinere dicatur: tamen ratione materiæ, seu actus, ad quem inducebat Christum, pertinuisse potius ad sacrilegium, & idolatriam. Tamen sicut Aristoteles dixit, qui furatur propter mæchiam potius est mæchus, quam fur,

Quæ de re in deserto tentatus sit Christus.

ita Dæmon inducens ad sui adorationem propter avaritiam, simpliciter dicitur de avaritia tentasse, & hoc ipsũ in aliis tentationibus notandum est, quamvis in eis videatur paulatim processisse. Nam in prima videtur respexisse ad aliquod de se non malum, nempe esurientis corporis refectionem, per medium tamen malum, & inordinatum. In secunda, respexit ad aliquid turpe quidem, & malum, sed quod de se videri posset non admodum grave, ut est vana apud homines existimatio, per medium tamen magis, atque evidentius inordinatum. In tertia vero manifestius prodidit malitiam suam, & ad summum malum contra Deum induxit, propter infirmum quoddam motivum, quod radix, & occasio vitiorum omnium esse solet.

Recte etiam advertit Cajetanus hoc loco, ita voluisse Dæmonem inducere Christum ad hæc vitia, ut in singulis divinitatem ejus explorare studuerit, ideoque in prima ab illo requisivit opus divinitati proprium, nempe ut rem unam in aliam solo imperii sui nutu, verboque converteret: quod non nisi a Deo, vel saltem virtute divina fieri potest. Unde si Christus in testimonium, & probationem, quod esset filius Dei, prout a Dæmone exigebatur, opus illud patrasset, evidenter agnovisset Dæmon, quod optabat. Christus autem Dominus (ut notavit Irenęus l. 5 contra hær. c. 21.) ita illum elusit: *Ut ad illud, si filius Dei es, tacuerit, & hominis confessione eum excæcaverit, dicens: Non in solo pane vivit homo.* Et hæc fere omnia in secunda tentatione observari possunt, in qua etiam opus supernaturale in testimonium divinitatis Dæmon postulavit. Cui tamen ita Christus respondit, ut de sua divinitate silens, & humanitatem recognoscens, ac secundum illam subjectionem ad Deum diceret: *Non tentabis Dominum Deum tuum.* At vero in tertia tentatione Dęmon nullum supernaturale opus exegit, quod de illo obtinendo jam desperasset: sed flagitavit potius opus omnino divinitati contrarium, & injuriosum, ut si verus Deus esset, tanta blasphemia, & illata sibi provocatus injuria, se Dęmoni potius adorandum imperaret, atq; hoc modo suam divinitatem proderet. Christus autem summa sapientia, & eximia authoritate (qualis hominem justum deceret) & Dæmonis temeritatem, audaciãmque perfringit dicens: *Vade Sathana*, & suam divinitatem abscondit adjungens: *Dominum Deum tuum adorabis.*

Ex quibus etiam relinquitur, quomodo Christus exemplo suo docuerit, qua ratione sint a nobis Dæmonis tentationes superandę. Primo, verbo Dei & Scripturis sanctis utendo. Secundo, divina mandata in memoriam revocando. Tertio divinis promissionibus confitendo. Quarto, tentatoris insidias percallendo, & nulla in re eorum, quas intendit, ei cooperando: sed magna fiducia in Deum, & authoritate etiam, si opus fuerit, illum repellendo.

Secundo (quod ad ordinem pertinet) nonnulla est diversitas inter Evangelistas, quoad secundam, & tertiam tentationem. Quia Lucas secundo loco tentationem de avaritia, seu idololatria in excelso monte factam commemorat. Matthæus vero hanc ponit tertio loco, in secundo vero tentationem factam in templo, quam Luc. tertio loco recenset. Quapropter August. l. 2. de consens. Evang. c. 16. dubium relinquit, quid horum factum sit prius, quem D. Th. hic imitatur a. 4. ad 5. Cajetanus autem ibidem miratur, cur Augustinus hoc in dubium vocaverit, & certum existimat eum ordinem servatum fuisse, quem præscribit Matthæus. Quia in Luca nulla est vox, quæ ordinem indicet, sed simplex narratio unius rei post aliam, ex qua serie narrationis non satis colligitur ordo rerum, at vero apud Matthæum multa sunt, quæ ordinem indicant. Nam finita prima tentatione, dicitur. *Tunc assumpsit &c.* quæ particula consequutionem unius post aliud indicat, & similiter post secundam subjungitur *Iterum assumpsit eum, &c.* Quibus verbis item ordo indicatur, & tandem absoluta ultima tentatione, concluditur: *Tunc reliquit eum diabolus.* Et hanc sententiam sequuntur communiter expositores omnes & veteres Patres, Hieron. Hilar. Chrysost. & alii supra citati, quibus addi potest Pacianus in paręnesi de pœnit. in ult. parte, quæ est de baptismo, & expressius Cassian. collat. 5. c. 6. Qui ordo tentationum est etiam ipsis rebus magis accommodatus, ut ex dictis, & ex iis quę D. Th. tradit plane colligitur.

Ordo tentationum Christi.

Ter-

Sub specie visibili Christi diabolus tentator apparet.

Tertio de modo harum tentationum omnes dicunt apparuisse Dæmonem in specie visibili, ut ipsa verba Scripturæ insinuant, *Accedens tentator*, nam illud verbum motum corporalem indicat. Deinde ipsa mutua colloquutio etiam iodicat corporalia organa. Io qua autem specie apparuerit Dæmon, non satis coostat, omnes tamen existimant, in humana specie apparuisse, quia hæc ad loquendum, & audiendum est aptior. Et Carthus. addit apparuisse sub specie viri sancti. Denique credendum est apparuisse sub illa forma, quæ aptior ei ad persuadeodum visa est: modus autem solum fuit per exteriorem sermonem, quia Dæmoo non poterat Christi affectum, vel ioteriores sensus aliter e aciture, ut in superioribus diximus, & notavit Damasc. lib. 3. de fide c. 20. Ubi id confirmat, quia Dæmoo non potuit alio modo Adamum teotare; ergo multo mious Christum. Unde bene conjectat Cajet. hic, quamquam paucissimis verbis rei summa ab Evangelistis referatur, tamen verisimile esse Dæmonem longa oratione fuisse usum, ut Christum flecteret, quanquam verisimilius sit a Christo solo uno, aut altero verbo Dæmonem fuisse superatum, ac repulsum.

QUÆSTIO XLII.

De Doctrina Christi, io quatuor articulos divisa.

DEinde considerandum est de doctrina Christi. Et circa hoc quæruntur quatuor.

Primo, utrum Christus debuerit prædicare solum Judæis, an etiam Gentilibus. Secundo, utrum in sua prædicatione debuerit turbationem Judæorum vitare. Tertio, utrum debuerit prædicare publice, vel occulte. Quarto, utrum debuerit docere solum verbo, vel etiam scripto. De tempore autem, quo docere incepit, supra dictum est, cum de baptismo ejus ageretur.

ARTICULUS I.

Utrum conveniens fuerit, Christum Judæis, & non Gentilibus prædicare.

AD primum sic proceditur. Videtur, quod Christus non solum Judæis, sed etiam Gentilibus debuerit prædicare. Dicitur enim Isaiæ 49. Parum est, ut sis mihi servus ad suscitandas tribus Israel, & fæces Jacob convertendas, dedi te in lucem Gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terræ. Sed lumen, & salutem Christus præbuit per suam doctrinam: ergo videtur parum fuisse, si solum Judæis & non Gentilibus prædicavit.

2. Præterea Sicut dicitur Matthæi 7. Erat docens eos, sicut potestatem habens. Sed major potestas doctrinæ ostenditur in instructione illorum, qui penitus nihil audierunt quales erant Gentiles, unde Apostol. dicit ad Romanos 15. Sic prædicavi Evangelium hoc, non ubi nominatus est Christus, ne super alienum fundamentum ædificarem. Ergo multo magis Christus prædicare debuit Gentibus, quam Judæis.

3. Præterea: Utilior est instructio multorum, quam unius. Sed Christus aliquos Gentilium instruxit, sicut mulierem Samaritanam Joannis quarto, & Chananæam Matth. 15. Ergo videtur, quod multo fortius Christus debuerit multitudini Gentium prædicare.

Sed contra est, quod Dominus dicit Matth. 15. Non sum missus, nisi ad oves, quæ perierunt domus Israel. Sed Rom. 10: dicitur. Quomodo prædicabunt, nisi mittantur? ergo Christus non debuit prædicare nisi Judæis.

Respondeo dicendum, quod conveniens fuit prædicationem Christi, tam per ipsum, quam per Apostolos a principio, solis Judæis exhiberi. Primo quidem, ut ostenderet per suum adventum impleri promissiones antiquitus factas Judæis, non autem Gentilibus. Unde Apostol. dicit Roman. 15. Dico Christum Jesum ministrum fuisse circumcisionis (id est Apostolum, & prædicatorem Judæorum) propter veritatem Dei, ad confirmandas promissiones Patrum. Secundo, ut ejus adventus ostenderetur esse a Deo. Quæ enim a Deo sunt, ordinata sunt: ut dicitur Roman. 13. Hoc autem debitus ordo exigebat, ut Judæis, qui Deo erant propinquiores per fidem, & cultum unius Dei, prius doctrina Christi proponeretur, & per eos transmitteretur ad Gentes. Sicut etiam in cælesti hierarchia per superiores Angelos ad inferiores, divinæ illuminationes deveniunt. Unde super illud Matt. 15. Non sum missus, nisi ad oves, quæ perierunt domus Israel, dicit Hieron. Non hoc dixit, quin & ad gentes missus sit: sed quod primum ad Israel missus est. Unde & Isa. ult. dicitur. Mittam ex eis qui salvati fuerint (scilicet ex Judæis) ad Gentes, & annuntiabunt gloriam meam Gentibus. Tertio, ut Judæis auferret calumniandi materiam, unde super illud Mat. 10 in via Gentium ne abieritis: dicit Hier. Oportebat primum adventum Christi nuntiari Judæis, ne justam haberent excusationem, dicentes, ideo se Dominum rejecisse, quia ad Gentes, & Samaritanos Apostolos miserit. Quarto, quia Christus per crucis victoriam, meruit potestatem & dominium super Gentes. Unde dicitur Apoc. 2. Qui vicerit dabo illi potestatem super Gentes, sicut & ego accepi a Patre meo. Phil. 2. dicitur, quod quia factus est obediens usque ad mortem crucis Deus exaltavit illum, ut in nomine Jesu omne genuflectatur, & omnis lingua ei confiteatur. Et ideo ante passionem suam noluit Gentibus prædicari suam doctrinam; sed post passionem dixit discipulis Matth. ult. Euntes docete omnes Gentes, propter quod, ut legitur Jo. 12. cum imminente passione quidam Gentiles vellent Jesum videre, respondit. Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet: si autem mortuum fuerit, multum fructum affert. Et sicut August. dicit ibidem, se dicebat granum mortificandum in infidelitate Judæorum, & multiplicandum in fide omnium populorum.

In illud verbum Matth. 15 Non sum missus n. 9.

In illud Matth. 10 in viam gentium nom. 9.

Tract. 51. in Joann. a ca medium illi. n. 9.

Ad 1. ergo dicendum, quod Christus fuit in lumen, & salutem Gentium per discipulos suos, quos ad prædicandum Gentibus misit.

Ad 2. dicendum, quod non est minoris potestatis, sed majoris facere aliquid per alios, quam per seipsum. Et ideo in hoc maxime potestas divina in Christo monstrata est, quod discipulis suis tantam virtutem contulit in docendo, ut Gentes, quæ nihil de Christo audierant, converterent ad ipsum. Potestas autem Christi in docendo attenditur, & quantum ad miracula, per quæ doctrinam suam confirmabat, & quantum ad efficaciam persuadendi, & quantum ad authoritatem loquentis: quia loquebatur quasi dominium habens super legem, cum diceret: Ego autem dico vobis: & etiam quantum ad virtutem rectitudinis, quam in sua conversatione monstrabat, sine peccato vivendo.

Ad 3 dicendum, quod sicut Christus non debuit a principio indifferenter Gentilibus suam doctrinam communicare, ut Judæis tanquam primogenito populo deditus observaretur: ita etiam non debuit Gentiles omnino repellere, ne spes salutis eis præcluderetur. Et propter hoc aliqui Gentilium particulariter sunt admissi, propter excellentiam fidei, & devotionis eorum.

COMMENTARIUS.

Christus doctor gentium quomodo

SEntentia D. Th. in hoc articulo est, conveniens fuisse ut Christus per se Judæis tantum prædicaret, gentibus autem per Apostolos, & discipulos suos. Cujus rei optimas & perspicuas coogruentias affert. Iotelligendum est autem (ut ex eodem colligitur in sol. ad 3.) oon fuisse simpliciter Christo prohibitum ne geotes doceret, cum interdum legamus id fecisse: sed missum esse dumtaxat, ut publice, & ex instituto Judæis prædicaret, non vero gentibus, utque hoc convenienti tempore reservaret per Apostolos exequendum. Ex quo recte colligit D. Th. in sol. ad 3. Christum non solum fuisse doctorem Judæorum, sed etiam Gentium, modo nimirum quodam modo excellentiori, quippe virtutem ejus, & potestatem excellentiæ valde commendat. Habuit quippe authoritatem ad creandos doctores gentium longe aliter, quam homioes possint: etiamsi utantur potestate ab eodem Christo data. Nam licet vicarius Christi possit mittere ad prædicandū & dare jus docendi, non tameo facultatem, seu sufficientiam ad docendum, & multo minus potest tribuere vim, & efficaciam verbo. At vero Christus utrumque præbuit Apostolis, quos totius orbis doctores instituit, juxta illud: *Ego dabo vobis os & sapientiam, cui non poterunt contradicere omnes adversarii vestri.* Luc. 21. Et ideo Paulus ad Gal. 1. gloriatur se esse constitutum Apostolum gentium *non ab hominibus, neque per hominem, sed per* Jesum *Christum;* & 1. ad Timoth. 2. *In quo positus sum ego prædicator, & Apostolus (veritatem dico, & non mentior) doctor gentium in fide, & veritate,* quod nimirum Doctores ab ipso Christo immediate creati excellentiores fuerint, & sapientia, virtuteque majores.

Sed

Sed potest quis circa rationem quartam D.Th. objicere. Probat enim ideo noluisse Christum doctrinam suam gentibus ante mortem prædicare, quia eadem morte potestatem, & dominium super gentes meruit. Quæ ratio eodem modo in Judæis procedit, quia etiam illos singulare dominium, & potestatem per mortem comparavit: nam & pro illis mortuus est, sicut & pro gentibus. Resp. recte concludi, hoc solo titolo non fuisse prædicandum Judæis ante mortem: fuerunt tamen aliæ causæ, propter quas illis prædicare Christus debuit, scil. quia illis fuerat specialiter promissus ac missus: & quia illis credita erant eloquia Dei, ac denique quia omnino oportebat, ut Christus per seipsum aliquibus prædicaret: non poterat autem ab aliis convenientius ordiri, quam a Judæis.

Respons.

ARTICULUS II.

Utrum Christus debuerit Judæis sine eorum offensione prædicare.

432.

AD secundum sic proceditur. Videtur, quod Christus debuerit Judæis sine eorum offensione prædicare. Quia ut Augustinus dicit in libr. de Agone Christia. in homine Jesu Christo se nobis ad exemplum vitæ præbuit filius Dei. Sed nos debemus vitare offensionem non solum fidelium, sed etiam infidelium: secundum illud 1. Cor. 10. Sine offensione estote Judæis, & Gentibus, & Ecclesiæ Dei. Ergo videtur quod etiam Christus in sua doctrina offensionem Judæorum vitare debuerit.

2. Præterea: Nullus sapiens debet facere unde effectum sui operis impediat. Sed per hoc, quod sua doctrina Christus Judæos turbavit, impediebatur effectus ejus doctrinæ: dicitur enim Lucæ 11. quod cum Dominus Pharisæos, & Scribas reprehenderet, cœperunt graviter insistere, & os ejus opprimere de multis, insidiantes ei & quærentes aliquid capere ex ore ejus, ut accusarent eum. Non ergo videtur conveniens fuisse, quod eos in sua doctrina offenderet.

3. Præterea, Apostolus dicit 1. ad Timotheum 5. Seniorem ne increpaveris, sed obsecra ut patrem. Sed sacerdotes & principes Judæorum erant illius populi seniores. Ergo videtur, quod non fuerint duris increpationibus arguendi.

Sed contra est, quod Isaiæ 8. fuerat prophetizatum, quod Christus esset in lapidem offensionis & petram scandali duabus domibus Israel.

Respondeo dicendum, quod salus multitudinis est præferenda paci, quorumcunque singularium hominum. Et ideo quando aliqui sua perversitate multitudinis salutem impediunt, non est timenda eorum offensio a prædicatore vel doctore, ad hoc quod multitudinis saluti provideat. Scribæ autem & Pharisæi, & principes Judæorum sua malitia plurimum impediebant populi salutem: tum quia repugnabant Christi doctrinæ, per quam solam poterat esse salus: tum etiam quia pravis suis moribus vitam populi corrumpebant. Et ideo Dominus non obstante offensione eorum, publice veritatem docebat, quam illi oderant, & eorum vitia arguebat. Et ideo dicitur Matt. 15. quod discipulis Domino dicentibus, Scis quia Judæi audito hoc verbo, scandalizati sunt? respondit, Sinite illos, cæci sunt, duces que cæcorum. cæcus autem si cæco ducatum præstet, ambo in foveam cadunt.

Ad 1. ergo dicendum, quod homo sic debet esse sine offensione omnibus, ut nulli det suo facto vel dicto minus recto occasionem ruinæ. Sed cum veritate scandalum oritur, magis est sustinendum scandalum, quam veritas relinquatur, ut Gregor. dicit.

Hom. 7. in Ezech. aliquanto longe a pr.

Ad 2. dicendum, quod per hoc, quod Christus publice Scribas & Pharisæos arguebat, non impedivit, sed magis promovit effectum suæ doctrinæ quia cum eorum vitia populo innotescebant, minus avertebatur a Christo propter verba Scribarum, & Pharisæorum, qui semper doctrinæ Christi obsistebant.

Ad 3. dicendum, quod illud verbum Apostoli est intelligendum de illis senioribus qui non solum ætate vel authoritate, sed etiam honestate sunt senes, secundum illud Numer. 11. Congrega mihi 70. viros de senioribus Israel, quos tu nosti quod senes populi sint. Si autem auctoritatem senectutis in instrumentum malitiæ vertant publice peccando, sunt manifeste & acriter arguendi, sicut & Daniel dixit Dan. 13. Inveterate dierum malorum, &c.

Doctrina hujus articuli moralis est, & concionatoribus utilis, ut & prudenter, & fideliter suo munere fungi sciant, & ideo in seq. disputatione latius tractabimus.

ARTICULUS III.

Utrum Christus omnia publice docere debuerit.

AD tertium sic proceditur. Videtur, quod Christus non omnia publice docere debuerit. Legitur enim multa seorsum discipulis dixisse, sicut patet in sermone Cœnæ, unde & Matth. 10. dixit. Quod in aure audistis in cubilibus prædicabitur in tectis. Non ergo omnia publice docuit. 431. Opusc. 60. c. 14.

2. Præterea: profunda sapientiæ non sunt nisi perfectis exponenda; secundum illud 1. ad Cor. 2. Sapientiam loquimur inter perfectos. Sed doctrina Christi continebat profundissimam sapientiam. Non ergo erat imperfectæ multitudini communicanda.

3. Præterea: Idem est, veritatem aliquam occultare silentio, & obscuritate verborum. Sed Christus veritatem, quam prædicabat, occultabat turbis obscuritate verborum, quia sine parabolis non loquebatur ad eos; ut dicitur Mat. 13. ergo pari ratione poterat occultare silentio.

Sed contra est, quod ipse dicit Joannis 18. In occulto locutus sum nihil. Respondeo dicendum, quod doctrina alicujus potest esse in occulto tripliciter. Uno modo quantum ad intentionem docentis, qui intendit suam doctrinam non manifestare multis: sed magis occultare. Quod quidem contingit dupliciter, quandoque ex invidia docentis, qui vult per suam scientiam excellere, & ideo scientiam suam non vult aliis communicare. Quod in Christo locum non habuit: ex cujus persona dicitur Sap. 7. Quam sine fictione didici, & sine invidia communico, & honestatem illius non abscondo. Quandoque vero hoc contingit propter inhonestatem eorum, quæ docentur: sicut Aug. dicit super Jo: quod quædam sunt mala, quæ portare non potest qualiscunque pudor humanus, unde de doctrina hæreticorum dicitur Prov. 9. Aquæ furtivæ dulciores sunt. Doctrina autem Christi non est neque de errore neque de immunditia, & ideo Dominus dicit Mar. 4. Nunquid venit lucerna, i. e. vera & honesta doctrina, ut sub modio ponatur? Alio modo aliqua doctrina est in occulto, quia paucis proponitur, & sic Christus etiam nihil docuit in occulto: quia Christus omnem doctrinam suam vel turbæ toti proposuit, vel omnibus suis discipulis in communi. Unde Aug. dicit super Jo: Quis in occulto loquitur qui coram tot hominibus loquitur, præsertim si hoc loquitur paucis, quod per eos vult innotescere multis? Tertio modo aliqua doctrina est in occulto quantum ad modum docendi. Et sic Christus quædam turbis loquebatur in occulto, parabolis utens ad annuntianda spiritualia mysteria, ad quæ capienda non erant idonei, vel digni. Et tamen melius erat eis, vel sic sub tegumento parabolarum, spiritualium doctrinam audire, quam omnino ea privari. Harum tamen parabolarum apertam, & nudam veritatem Dominus discipulis exponebat, per quos deveniret ad alios, qui essent idonei: secundum illud 2. ad Timot. 2. Quæ audisti a me per multos testes, hæc commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt, & alios docere. Et hoc signatum est Num. 4. ubi mandatur, quod filii Aaron involverent vasa Sanctuarii, quæ Levitæ involuta portarent. Tr. 98. circa fin. to. 9. — Tr. 113. in Joan. in med. tom. 9.

Ad 1. ergo dicendum, quod (sicut Hilarius dicit super Mat. exponens illud verbum inductum) non legimus Dominum solitum fuisse noctibus sermocinari, & doctrinam tradidisse in tenebris: sed hoc dicit, quia omnis sermo ejus carnalibus tenebræ sunt, & verbum ejus infidelibus nox est. Itaque quod a se dictum est, cum libertate fidei, & confessionis vult esse loquendum. Vel secundum Hier. comparative loquitur, quia videlicet erudiebat eos in parvo Judææ loco respectu totius mundi, in quo erat per Apostolorum prædicationem doctrina Christi publicanda. Can. 10 in Mat. parum a med. — Super verbum Matth. citatum in tom. 9.

Ad 2. dicendum, quod Dominus non omnia profunda suæ sapientiæ sua doctrina manifestavit, non solum turbis, sed nec etiam discipulis, quibus dixit Jo. 16. Adhuc multa habeo vobis dicere, quæ non potestis portare modo. Sed tamen quodcunque dignum duxit aliis tradere de sua sapientia, non in occulto, sed palam proposuit, licet non ab omnibus intelligeretur. Unde Augustinus dicit super Jo. Intelligendum est ita dixisse Dominum, Palam locutus sum mundo: ac si dixisset: Multi me audierunt, & rursus non erat palam, quia non intelligebant. Tr. 113. in Joan. in med. tom. 9.

Ad

Ad 3. dicendum, quod turbis Dominus in parabolis loquebatur (sicut dictum est) quia non erant digni, nec idonei nudam veritatem accipere, quam discipulis exponebat. Quod autem dicitur, quod sine parabolis non loquebatur eis, secundum Chrysost. intelligendum est quantum ad illum sermonem: quamvis alias sine parabolis multa turbis loquutus fuerit. Vel secundum August in lib. de Quæst. Evangelist. hoc dicitur, non quia nihil proprie loquutus est, sed quia nullum fere sermonem explicavit, ubi non per parabolam aliquid significaverit, quamvis in eo aliqua proprie dixerit.

In cor. 21.

Hom 48. in Mat. circa pr. illi⁊ v3.10.& lo lib. c. ex Ma. c. 15.2.4.10 ptio.

COMMENTARIUS.

Christus omnia publice, nihil in occulto docuit.

RESponsio D. Th. simpliciter, & absolute est, Christum omnia publice, nihilque in occulto tradidisse. Quæ assertio sub his terminis de fide est, nam eisdem illam Christus asseruit Jo: 18. *Ego palam loquutus sum mundo, & in occulto loquutus sum nihil.* Circa quæ verba omnes fere expositores, præsertim Augustinus, Chrysost. & Cyrill. dubitant, quomodo Christus nihil in occulto docuerit, cum sæpe cum discipulis suis de divinis rebus secreto egerit. Matt. 20. *Assumpsit duodecim discipulos suos secreto, &c.* & c. 15. *Accesserunt discipuli ad Jesum secreto, & dixerunt: Quare non potuimus ejicere illum?* & statim ipse docuit eos. Et similiter c. 24. *Accesserunt ad eum secreto dicentes: Quando hæc erunt:* & similiter eos solos instruxit de signis diei judicii. Præterea in die Transfigurationis, cum opere ipso gloriam suam tribus tantum Apostolis ostendisset, dixit eis: *Nemini dixeritis visionem, donec filius hominis a mortuis resurgat.* Mat. 17. Ac denique in nocte cœnæ solis Apostolis multa, magnaque mysteria declaravit, & illis specialiter dixit: *Jam non dicam vos servos, sed amicos, quia omnia, quæ audivi a Patre meo, nota feci vobis.* Nam licet interdum Christus publice coram multis loqueretur: ita tamen sub figuris, & parabolis loquebatur, ut a paucis intelligeretur, videlicet ab Apostolis, quibus interdum doctrinam suam privatim declarabat, & dicebat. *Vobis datum est nosse mysteria Regni Dei; ceteris in parabolis, ut audientes non intelligant.*

Respons.

Ad has igitur difficultates solvendas, usus est D. Th. distinctione trimembri, quam sumpsit ex Aug. tract. 113. in Joa. & possumus eam ad bimembrem revocare. Dupliciter enim potest aliquis dici occulte loqui. Primo ex parte eorũ, quibus loquitur, & ex modo, ac intentione, qua loquitur: quia videlicet & paucis loquitur, & secrete, ita ut intendat doctrinã suã occultare. Secundo ex parte modi, quia loquitur verbis obscuris, & sub ænigmate, quãvis coram multis loquitur. Prior sensus est proprius, quia hęc est significatio propria illius verbi, *in occulto loqui.* Et hoc sẽsu loquutus est Christus in citato loco. Unde id explicuit, quia non in locis abditis, sed in synagoga, in templo coram omnibus semper docuerat. Quo verbo non excludit, quin interdum in deserto, interdum in navi, nonnũquam domi loquutus sit: sed quod publica loca ad docendum non fugerit, neque aliud publice, aliud occulte prędicarit. Denique quod nunquam ita docuit, ut voluerit doctrinam suam tanquam mendacem, & fraudulentam in angulo latere. Unde si interdum solos discipulos docebat, eos tamẽ jam antea instruxerat: *Quod in aure auditis prædicate super tecta, & quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine,* Mat. 10. Ut autem acute dicit Aug. qui ita loquitur, ut velit dici publice quæ docuit, non potest dici occulte loqui, etiamsi paucis loquatur. Et ita facile expediuntur omnia, quæ in prima ratione dubitandi proponebantur. Quibus solum addenda sunt duo. Unum est, licet Christus aliqua dixerit, vel ostenderit Apostolis, quæ voluit secreto teneri, quamdiu ipse viveret, hoc non repugnare supra dictis verbis ejus. Quia illa omnia non adversabantur iis, quæ publice docebat, neque erant talia, quæ publice dici non possent eo quod essent mala, aut suspecta (de quo genere doctrinæ Judæi arguere Christum volebant) sed erant ejusdem rationis cum iis, quæ publice docebat, & ad ea magis stabilienda, & declaranda referebantur, utque opportuno tempore publice vulgarentur. Alterum est, multa Christum docuisse Apostolos, quæ non erant in vulgus imperitæ plebi propalanda: nec propterea dicendus est ea occulte docuisse. Quia (ut notavit Greg. lib. 2. Pastor. c. 4. & latius Clemens Rom. ep. 3.) ad sapientiam doctoris pertinet, non omnia in vulgus effundere, sed ea dumtaxat quæ necessaria sunt, & quæ capere vulgus potest: altiora vero mysteria doctoribus solum ac magistris populi tradendo. Quæ satis docentur publice, quando iis, qui sunt capaces, & ad quorum munus pertinet eorum cognitio, proponuntur.

Doctrina a Christo in occulto quomodo tradita.

Quænam & quibus publice proponenda.

Vide Can. in medatagis d. 11. 43

Ex his facile expediri potest secunda objectio, quæ procedit juxta aliam acceptionem occultæ doctrinę ex parte modi, quæ ad veritatem verborum Christi non referebat. Quia (ut Augustin. etiam notavit) quando dixit, *palam loquutus sum*, non fuit sensus, id est, perspicue, & clare: sed coram multis. Potest tamen etiam hoc modo explicari Christi sententia: ut etiam volunt Cyril. lib. 11. in Jo. c. 44. Chrysost. hom. 82. Theophyl. Jo: 18. qui tamen non eodem modo exponunt verba Christi. Chrysostom. enim, & Theophyl. dicunt Christum respondisse ad mentem interrogantis, ut negare se aliquid seditiosum, aut falsum docuisse, quale ipsi Pharisæi, & Pontifices existimabant, & hoc modo dicit se palam semper docuisse, Quia nunquam propter eam causam quicquam occulte, & sub ęnigmate dixerat: sed si quid interdum hoc modo docuisset, solum fuit, quia mysteria erant altiora, quam a multitudine capi possent. Aliter vero ait August. Christum dicere omnia se loquutum esse palam, nam (quod in ipso erat) paratus profecto erat in palam docere omnia, ut a cunctis posset intelligi: quia vero non omnes ad intelligendum erant, credendumque dispositi, idcirco non omnibus ita loquebatur. Tertio potest dici ex Cyrillo, & ex paulo antea notatis, pietatis viam non ænigmatice, sed dilucide Christum mundo prædicasse, quoad omnia, quæ necessaria sunt, id est, quoad præcepta, doctrinamque moralem, & cognitionem fidei, quoad mysteriorum substantiam, altiora tamen mysteria pro temporum & personarum opportunitate obscurius tradidisse.

ARTICULUS IV.

Utrum Christus debuerit doctrinam suam scripto tradere.

Ad Heb. 8 l. c. in fin.

AD quartam sic proceditur. Videtur, quod Christus doctrinam suam debuerit scripto tradere. Scriptura enim inventa est ad hoc, quod doctrina commendetur memoriæ in futurum. Sed doctrina Christi duratura erat in æternum: secundum illud Luc. 21. Cœlum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt: Ergo videtur, quod Christus debuerit suam doctrinam scripto mandare.

2. Præterea, Lex vetus in figura Christi præcessit: secundum illud Hebr. 10. Umbram habens lex futurorum bonorum. Sed lex vetus a Deo fuit descripta: secundum illud Exod. 24. Dabo tibi duas tabulas lapideas, & legem ac mandata quæ scripsi. Ergo videtur, quod etiam Christus doctrinam suam scribere debuerit.

3. Præterea: Ad Christum, qui venerat illuminare hic, qui in tenebris, & umbra mortis sedent (ut dicitur Lucæ primo) pertinebat erroris occasiones excludere, & viam fidei aperire. Sed hoc fecisset doctrinam suam scribendo: dicit enim August. in primo de consensu Evangel. quod solet nonnullos movere, cur ipse Dominus nihil scripserit, ut aliis de illo scribentibus necesse sit credere. Hoc enim illi & maxime Pagani quærunt, qui Christum culpare aut blasphemare non audent, eique tribuunt excellentissimam sapientiam, sed tamen tanquam homini. Discipulos vero ejus dicunt magistro suo amplius tribuisse, quam erat, ut eum filium Dei dicerent, & Verbum Dei, per quod facta sunt omnia. Et postea subdit. Videntur parati fuisse hoc de illo credere, quod de se ipse scripsisset, non quod alii de illo pro suo arbitrio prædicassent. Ergo videtur quod Christus ipse doctrinam suam scripto tradere debuerit.

Li. 1. c. 7. ante medium 10. 4.

Eod. lib. c. de consen. su Evang. c. 7. circa med. tom.

Sed contra est, quod nulli libri ab eo scripti habentur, in canone Scripturæ.

Respondeo dicendum, conveniens fuisse Christum doctrinam suam non scripsisse. Primo quidem, propter dignitatem ipsius. Excellentiori enim doctori excellentior modus doctrinæ debetur, & ideo Christo tanquam excellentissimo doctori hic modus competebat, ut doctrinam suam auditorum cordibus imprimeret. Propter quod dicitur Mat. 7. quod erat docens eos sicut potestatem habens. Unde etiam apud Gentiles Pythagoras & Socrates, qui fuerunt excellentissimi doctores, nihil scribere voluerunt. Scriptura enim ordinatur ad impressionem doctrinæ in cordibus auditorum, sicut ad finem. Secundo, propter excellentiam doctrinæ Christi, quæ literis comprehendi non potest;

se-

secundum illud Jo. ult. Sunt & alia multa quæ fecit Jesus, quæ si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos, qui scribendi sunt, libros. Quos sicut Augustin. dicit, non spatio locorum credendum est mundum capere non posse: sed capacitate legentium comprehendi fortasse non posse. Si autem Christus scripto doctrinam suā mandasset, nihil altius de ejus doctrina homines æstimarent, quam quod Scriptura contineret. Tertio, ut ordine quodam ab ipso doctrina ad omnes perveniret, dum ipse scilicet discipulos suos immediate docuit, qui postmodum alios verbo, & scripto docuerūt. Si autem ipsemet scripsisset, ejus doctrina immediate ad omnes pervenisset. Unde & de sapientia Dei dicitur Prov. 9. quod misit ancillas suas vocare ad arcem. Sciendum tamen est (sicut August. dicit in 1. de consensu Evang.) aliquos Gētiles existimasse Christum quosdam libros scripsisse, continentes quadam magica, quibus miracula faciebat, quæ disciplina Christiana condemnat. Et illi tamen, qui Christi libros tales se legisse affirmant, nulla talia faciunt, qualia illum libris talibus fecisse mirantur. Divino enim judicio sic errant, ut eosdem libros ad Petrum & Paulum dicant tanquam epistolari titulo prænotatos, eo quod in pluribus locis simul eos cum Christo pictos viderunt. Nec mirum, si a pingentibus fingentes decepti sunt, toto enim tempore quo Christus in carne mortali cum suis discipulis vixit, nondum erat Paulus discipulus ejus.

Tr. ult. in Ev. Jo. nō procul a fine.

lib. 1. c. 6. & 10. & 4.

Ad 1. ergo dicendum, quod (sicut August. dicit in eodem lib.) omnibus discipulis suis tanquam membris sui corporis Christus caput est. Itaque cum illi scripserunt quod ille ostendit, & dixit, nequaquam dicendum est, quod ipse non scripserit: quandoquidem membra ejus id operata sunt, quod dictante capite cognoverunt. Quicquid enim ille de suis factis & dictis nos legere voluit, hoc scribendum illis tanquam suis manibus imperavit.

Ad 2. dicendum, quod quia lex vetus in sensibilibus figuris dabatur, ideo etiam convenienter sensibilibus signis scripta fuit. Sed doctrina Christi, quæ est lex Spiritus vitæ, scribi debuit non atramento, sed Spiritu Dei vivi, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus, ut Apostolus dicit. 2. ad Cor. 3.

Ad 3. dicendum, quod illi, qui Scriptura Apostolorum de Christo credere noluerunt, nec ipsi Christo scribenti credidissent: de quo opinabantur, quod magicis artibus fecisset miracula.

COMMENTARIUS.

Objectio contra rationes D. Th.

PRobat D. Th. 3. rationibus non fuisse conveniens, ut Christus doctrinam suam scripto traderet. Et prima quidem ratio recte probat, magis oportuisse ut Christus verbo doceret, quia ille est perfectior docendi modus. Præsertim quando doctrina non tantum ad illuminādum intellectum, sed etiam & maxime ad excitandum affectum ordinatur. Non videtur autem probare illa ratio non fuisse conveniens, ut præter illum modum scripto quoque Christus doceret, cum hic modus neque imperfectus sit, neque quidpiam includat, quod Christum non deceat, & melius videatur pluribus modis, quam uno duntaxat docere: eo vel maxime, quod modus docendi in scripto habet aliquam perfectionem, qua alius modus caret, scilicet durationem stabilem. Quo fit ut non modo præsentibus, sed prodesse etiam posteris queat. Et hinc enervatur etiā tertia ratio. Cur enim non decuit, imo & melius fuit, ut Christus omnes nos immediate doceret, si non verbo, saltem scripto? Certe si fieri potuisset, ut omnes eum loquentem audiremus, melius id existimaretur, ac convenientius: ergo cum id potuerit saltem scripto fieri, cur negabimus id fuisse conveniens? Nam revera magna fuisset consolatio fidelium, si haberemus doctrinam ab ipsomet Christo scriptam. Et hinc tandem obscurior redditur secunda ratio D. Th. scilicet quod altitudo doctrinæ Christi non poterat literis comprehendi. Quidquid enim verbo profertur, potest literis significari. Verba enim vel scripta, vel voce prolata idem significant. Si ergo doctrina Christi quantumvis excellens, & alta potuit verbo doceri, cur non etiam scripto? Deinde doctrina Dei, & Spiritus S. scriptis continetur, nec propterea putant homines in divina scientia nihil aliud esse, quam in Scriptura contineatur, non est autem altior, quam Spiritus S. doctrina Christi.

Potissima quidem ratio, quæ convincit fuisse conveniens, ut Christus nihil nobis in scriptis traderet, est ita fecisse eum, quem constat nihil potuisse facere, vel omittere quod non fuerit conveniens. Dixi tamen super art. 1. hujus 3. part. interdum dici conveniens, quod non est malum: sed recta aliqua ratione fieri potest. Quidquid enim bonum est, ea ratione conveniens dici potest, & hoc sensu nulla est hic difficultas. Quod enim Christus Dominus per se ipsum doctrinam suam scriberet, vel non scriberet, ex se indifferens est, & sine dubio potuit propter aliquam honestam rationem, vel fieri, vel omitti. Unde, cum de facto omissum sit, non est dubium quin consulto, & non casu fuerit a Christo factum, & consequenter quod propter honestum finem effectum sit, atque adeo, quod in hoc sensu fuerit conveniens. Alio vero modo dicitur conveniens, quod consideratis omnibus magis eligendum judicatur, vel quia propter se est amabilius, vel quia ad res alias est utilius: & in hoc sensu non est facile rationem reddere, cur fuerit conveniens, ut Christus doctrinam suam scriptam non reliquerit. Neque fortasse id dicere est admodū necessarium, nam si aliquid scripsisset, non deessent rationes plures, propter quas id convenientius crederetur, vel saltem erat res æque indifferens, quia & scribendo, & non scribendo æque commode, ac sufficienter potuit Christus finem suum assequi, & nostræ saluti, ac instructioni providere. Si tamen hoc verum est (ut revera esse videtur) hinc, satis probabiliter concludi potest, convenientius fuisse, ut Christus in sua doctrina scribenda nullam operam poneret. Quia scriptioni intendere, per se non est expetibile neque Christo ad aliquam ejus perfectionem, dignitatemve necessarium. Si ergo ad commodum nostrum, neque erat necessarium, neque utilius; impertinens fuit Christo hujusmodi actio. Quod autem nobis necessaria non fuerit, notum est. Quod autem nec utilior, patet, quia quidquid Christus per seipsum scribere potuit, potuit etiam per alios, & cum eodem fructu, & æquali certitudine, & authoritate. In quo differt multum Scriptura a voce viva. Nam Scriptura a quocunque manet, non magis movet, neque illuminat, dummodo omnino eandem doctrinam, & eisdem verbis contineat, & eadem veritatis authoritate munita sit. Quæ omnia potuit habere Scriptura facta a Christo per ministros suos, & non per seipsum: at vero viva vox tam ad docendum, quam ad movendum, & delectandum magnam vim & energiam habet a persona loquentis, & ideo maxime oportuit, ut hoc saltem modo Christus nos doceret.

Doctrina in scriptis a Christo tradi, conveniens fuerit.

Ex his facile est intelligere vim rationum D. Th. Nam prima fundatur non solum in hoc, quod modus docendi voce melior est ac perfectior sed etiam quia illo posito, aliud nihil ad Christi perfectionem, vel ad nostram utilitatem referebat. Secunda vero solum est congruentia quædam, quia videtur magis consentaneum excellentiæ tantæ doctrinæ, ut in ipso modo docendi primi, ac supremi doctoris ejus, indicatum sit illam literis comprehendi non posse. Tertia etiam est optima, quia supposito, Scripturam illam non fuisse necessariam, convenientius fuit servare ordinem suavis providentiæ Dei, ut homines per homines doceantur. Ex his etiam facile intelliguntur, quæ de hac quæst. disserit Aug. l. 1. de consensu Evang. c. 7. & seqq. Ex quo etiam intelligere licet ad Christi authoritatem pertinuisse, ut scriptoribus ejus tanta fides haberetur, ac si ipse per se ipsum scripsisset.

Responsio ad objectionem.

Hic vero optabit scire quispiam, quæ fides adhibenda sit iis, qui dicunt Christum aliquid scriptitasse. Nam Eusebius 1. li. Hist. c. 13. refert se vidisse epistolam a Christo domino scriptam, & ad Regem Abgarum missam. Joannis etiam 8. legimus Christum digito scripsisse in terra. Respondetur, certissimum esse Christum nihil scripsisse ad docendum, seu quod doctrinam contineret, ita enim docet universæ Ecclesiæ traditio. Nec enim verisimile est Christum scripsisse aliquid ad docendum, idque in Ecclesia nunquam fuisse receptum. De illa vero epistola, & res incerta est, nam inter apocryphas ponitur a Gelasio, & ignoratur (si forte talis extitit epistola) utrum a Christo per seipsum, an per aliquem discipulum sit scripta. Ac denique illa non fuit ad doctrinam tradendam, sed urbanitatis, & salutandi causa.

Dubium.

Respon. Nihil ad doct. inā in scriptis a Christo relictum.

Christus digito scripsit in terra cur.

Aliud vero quod ex Jo. 8. affertur non est ad rem. Primo, quia illa non erat Scriptura permanens & durabilis, de qua nunc loquimur. Secundo, quia non erat ad docendum, sed ad significandum iis, qui adulteram accusabant, dignos esse qui in terra scriberentur, juxta illud Jer. 17.

Re-

Recedentes, a te in terra scribentur, ut indicavit Hier. l. 2. cont. Pelag. & Rabanus in Jo. & Ambros. epist. 76. dum ait: *Peccatores in terra scribuntur, justi in cœlo.*

DISPUTATIO XXX.

In tres Sectiones distributa.

De Christo Doctore, ejusque doctrina.

IN superiori tomo disp. 46. in initio adnotavi, pertinnisse ad Christum, quatenus sacerdos est, & summus Ecclesiæ Pontifex, munus docendi, ac prædicaodi hominibus: hujus vero rei tractationem, quamvis cum disputatione de sacerdotio Christi conjuncta videretur, in hunc tamen locum distulimos: tum ut servaremus D. Th. ordinem: tum etiam qnia Christus in mortali vita hoc prę cipue munus exercuit, postquam se hominibus manifestare cœpit. Possent autem de hac re multa disputari, quę vel in superioribus sunt dicta, vel ad alia Theologiæ loca spectaot, & ideo, ne eadem repetamus, neque ad peregrinas quæstiones divertamus, indicabo breviter omnia, & ea seligam, quæ ad præsens institutum spectant. Primo ergo inquiri posset, an in Christo Domino fuerint omnia, quæ ad perfectum doctorem necessaria sunt. Sed circa hanc rem videantur, quæ diximus de scientia, gratia, innocentia, ac perfecta vita ejus, nam hæ sunt, quæ perfectum aliquem doctorem constitoont: hic ergo solum dicendum, qua ratione conveniat Christo hoc munus, seu jus docendi homines. Secundo, inquiri posset, quibus, & ubi prædicaverit, de qua re satis dictum est in commentariis a. 1. & 3. Tertio, quid, seu quam doctrinam docuerit, & hæc res pertinet ad materiam de Fide, & de Sacramentis, docuit enim doctrinam fidei, & Sacramentorum: hic satis est supponamus docuisse semper veritatem, non solum quia Deus erat, sed etiam quia vir summe sapiens, ac summe justus non potuit aliud docere. Quia neque falli potuit propter summam sapientiam, neque fallere propter bonitatem, & innocentiam. Unde etiam constat non quamcunque veritatem, sed ad bonum animi spectantem docuisse, de quo nonnihil postea dicemus.

Quarto tractari potest, quomodn docuerit. In quo multa continentur, scilicet, an verbo, vel scripto, clare, vel obscure, publice, vel secreto, de quibus jam egimus. Rursus an sufficienter doctrinam suam tradiderit, & veram esse, ac fide dignam ostenderit, & hoc ad materiam fidei spectat, ubi de credibilitate Christianæ fidei latissime disseritur, & in sequenti disputatione agentes de miraculis Christi nonnulla insinuabimus. Deinde ad hoc etiam pertinet, quanta authoritate, efficacique virtute verborum atque adeo quo fructu, vel scandalo prædicaverit, de quibus nonnulla dicemus. Ultimo dicendum est, quanto tempore prædicavit. Nam de initio prædicationis ejus jam diximus fuisse post baptismum, seu tentationem ejus. Quot vero annis duraverit, hoc loco dicendum erit.

SECTIO I.

Utrum Christus ad docendos homines venerit, & perfecte munus illud obierit.

Christus mundi doctor, & magister divinitus datus.

DIco primo, Christum Dominum esse missum a Patre in mundum, ut esset doctor hominum: est de fide. Quæ satis probatur Isai. 30. *Et erunt oculi tui videntes præceptorem tuum, & non faciet avolare a te ultra doctorem tuum.* Quia ex quo Christus Ecclesiam docere cœpit, non illam deseruit, sed eam semper docet per se, aut per discipulos suos. Et ideo nomen hoc *doctoris*, seu *magistri*, sibi specialiter reservari voluit idem Dominus Mat. 23. dicens: *Nec vocemini magistri, quia magister vester unus est Christus*, de quo propterea dicit ęternus Pater per eundem Isajam c. 55. *Ecce testem populis dedi eum, ducem, ac præceptorem gentibus*; & c. 49. *Parum est, ut sis mihi servus ad suscitandas tribus Israel, & feces Jacob convertendas. Dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terræ*; & c. 61. *Spiritus Domini super me, ad annuntiandum mansuetis misit me, ut mederer contritis corde, & prædicarem captivis indulgentiam, & clausis apertionem.* Et Joel. 2. *Filii Sion exultate, & lætamini in Domino Deo vestro, quia dedit vobis Doctorem justitiæ.* Quem locum de Christo esse intelligendum nullus, qui Judęus non sit, negare poterit. Præsertim cum paulo inferius subjungatur. *Et erit post hæc, effundam de spiritu meo super omnem carnem.* Quæ verba de Spiritus S. adventu interpretatus est Pet. Act. 2. Præterea ipsemet Christus testatus est de se Jo. 18. *Ego in hoc natus sum & ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati*, & Luc. 4. *ad evangelizandum pauperibus misit me.* Et ideo Matt. 11. ut se Christus ostenderet verum Messiam, inter alia signa hoc præbuit: *Pauperes evangelizantur.* Ac denique Jo. 13 *Vos*, (inquit) *vocatis me magister, & Domine, & bene dicitis, sum etenim* Et ideo æternus Pater semel in baptismo, & iterum in transfiguratione eum ut proprium doctorem nobis proposuit, dicens; *Hic est filius meus dilectus, in quo bene complacui, ipsum audite.* Unde August. orat. de 5. hæresibus ad finem; *Gratias* (inquit) *tibi Deus, æterna virtus, gratias tibi Deus Pater omnipotens, qui & filium tuum ostendisti, & mihi in doctorem dedisti.* Ratio vero, seu congruentia est. Quia ad salutem nostram, non tantum necessarium erat, ut Christus redemptionem nostram perficeret, sed etiam ut viam salutis opere, & verbo nobis ostenderet, alinqui non esset nobis sufficienter provisum, quia sin. fidei, & mediorum cognitione, quæ ad salutem necessaria sunt, nullus posset salvari. Et ideo (ut Gregor. inquit 1. p. pastor. c. 3.) *Ita Deus in carne apparuit, ut non solum nos per passionem redimeret, sed etiam conversatione doceret.* Et ipse Dominus propter hanc causam seipsum appellat *bonum pastorem*, quod & verbo, & doctrina oves suas pascat, & pro eis animam suam ponat. Unde in priori tomo disput. 3. sect. 3. inter rationes quas adduximus, propter quas fuit per se conveniens Deum fieri hominem, una fuit ut ipsa Dei sapientia, quæ est *lux vera*, hominem doceret, ac viam salutis ostenderet.

Potestas docendi in Christo unde sit.

Dico secundo. Potestas docendi per se convenit Christo ratione hypostaticæ unionis, unde non solum homines, sed etiam Angelos docere, & illuminare potest. Conclusio est certa, quia Christus ratione unionis habet, quod sit caput omnium, & consequenter ut possit in omnes influere, modo omnibus accommodato. Deinde ratione unioois est summus Sacerdos, ac supremus Ecclesiæ pastor, est autem de ratione summi Pontificis, ut possit docere, & illuminare sibi subditos. Habet etiam Christus, quia Deus homo est, quasi jus quoddam ad salvandos & redimendos homines, & hoc etiam titulo habet, ut possit eos docere, quatenus hoc medium necessarium est ad salutem hominum. Et hinc fit potuisse Christum obligare omnes homines ad suam doctrinam audiendam, quam ipse per se, vel per discipulos suos prædicabat, quod ad potestatem excellentiæ Christi pertinet, de qua superiori tom. disputatione 47. dictum est.

Virtus docendi in Christo quam excellens.

Dico tertio. Facultas, seu virtus dicendi fuit major in Christo, quam in ulla creatura esse possit. Hoc constat primo, quia in Christo major est scientia, & altiori modo, quam sit in ulla pura creatura, quam a principio habuit summe perfectam & connaturalem. Unde hoc illi singulare est, quod ita docet, ut nunquam discat, & ita sit magister, ut nunquam fuerit discipulus. Nam licet anima ejus in primo instanti suæ creationis a Verbo scientiam acceperit, & ea ratione dici possit tunc didicisse, & habuisse magistrum Deum ipsum; quomodo intelligi possunt verba illa Jo. 7. *Doctrina mea, non est mea, sed ejus, qui misit me*, ut intelligit etiam Augustinus l. 1. de Trin. c. 12. & Ambros. l. 2. de fide c. 4. & l. 5. c. 2. tamen quia unā & eandem personam cum Verbo componit, dicitur Christus hanc scientiam a se habere, ut sibi connaturalem, & ideo non tam didicisse, quam perfectam scientiam simul accepisse. Discere enim videtur quendam motum, seu progressum ab imperfecto ad perfectum significare. Sicut etiam Christus ut Deus per æternam generationem habet scientiam a Patre, de qua etiam intelligi possunt verba illa; *Doctrina mea non est mea, sed ejus, qui me misit*, ut exponunt August. 2. de Trin. c. 2. & tract. 17. in Jo. & Cyrillus l. 4. in Jo. c. 42. & Chrysost. hom. 58. in Jo. & nihilominus non potest proprie, aut vere dici Verbum discere a Patre, quia per naturalem generationem ab illo habet scientiam perfectam. Ad hunc ergo modum loqui possumus de scientia humanitatis, quamvis nec tam perfecta illa sit, neque eodem modo connaturalis. Intelligendum ergo hoc est secundum quandam imitationem: non vero secun-

Excellentia doctrinæ Christi unde.

cundum æqualitatem. Et huic modo loquendi favet Ambros. priori loco supra citato. Nam cum prius dixisset Christum ut hominem protulisse illa verba, *Mea doctrina non est mea*, subdit: *Judæi cum doctrinam ejus secundum hominem quærerent, & dicerent, quomodo hic literas scit, cum non didicerit? Respondit Jesus, Mea doctrina non est mea. Nam cum sine eruditione literarum doceat, non quasi homo, sed ut Deus videtur docere, qui doctrinam non didicerit, sed invenerit. Adinvenit enim omnem viam disciplinæ, & post hæc in terris visus est, & cum hominibus conversatus est*, Baruc. 3. Hæc est ergo prima causa, ob quam Christus in ratione doctoris super omnes eminet. Nam ut de eo testatus est Baptista Jn. 3. *Qui de cœlo venit, super omnes est, & quod vidit, & audivit, hoc testatur.* Secunda ratio est, quia in Christo est major sanctitas, & vitæ puritas, quæ ad excellentiam doctoris maxime pertinet. Propter quod ipse dixit Jo. 9. *Quis ex vobis arguet me de peccato?* & subjunxit, *si veritatem dico vobis, quare non creditis mihi?* Tertia esse potest, quia Christus non solum habebat vim ad docendum exterius, proponendo veritatem (quod alii homines habere possunt) sed etiam interius illuminando, & virtutem dando ad intelligendum, & credendum altissima mysteria, quæ ratio non attingit. Denique quia ita docet, ut etiam rudes, & *quodammodo* ad scientiam capessendam ineptos interdum subito sapientes reddat, & divinorum capaces mysteriorum. Quarta excellentia est, quia docendo non solum illustrat intellectum, sed etiam cor penetrat, ut Paul. ait ad Hebr. 4. Propter quod merito dicebant discipuli Jn. 6. *Quo ibimus? verba vitæ æternæ habes.* Et ideo, quando volebat, unico verbo ita excitabat hominem, ut suæ voluntati, & vocationi statim obediret, quod divinæ virtuti, & efficaciæ verbi tribuendum est.

In modo docendi Christus præter omnes excelluit.

Ex quibus preterea intelligitur, excelluisse etiam Christum in modo docendi, ut a. 1. ad 2. D. Th. notavit, ubi ex quatuor conditionibus hoc declarat. Prima, quod suam doctrinam miraculis confirmabat. Secunda, quia loquebatur in virtute, & efficacia ad persuadendum. Tertia, quia magna auctoritate suam doctrinam proponebat. Quarta, quia quod docebat probitate vitæ confirmabat. Ubi Cajet. addit conditiones alias, quæ magis sunt proprietates doctrinæ, quam modi docendi, scilicet excellentia doctrinæ, utilitas, rectitudo, integritas & consummata perfectio in rebus omnibus, quæ ad mores pertinent. Sed hæc (ut dixi) in materia de fide latius explicanda sunt.

SECTIO II.

Utrum decuerit Christum cum offensione, & scandalo Judæorum docere.

Ratio difficultatis est, quia ipsemet Christus Dominus Matt. 7. monet. *Nolite dare sanctum canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos.* Et Prov. 9. commonefacit Sapiens: *Noli arguere derisorem, ne oderit te.* Et Eccl. 8. *Non incendas carbones peccatorum, arguens eos, & ne incendaris flamma ignis peccatorum illorum.* Cum ergo Christum non lateret doctrinam suam non profuturam Judæis, sed potius futuram eis occasionem perpetrandi majora mala, non par erat, ut eos doceret, aut corriperet. Nam & ratio charitatis hoc postulat, quæ prohibet dari proximis occasionem peccandi: & ratio etiam ipsius doctrinæ, ne otiose, & sine fructu projiciatur, atque omnino contemnatur. Quamobrem dixit Aug. l. 5. hom. in 41. *Si scirem non tibi prodesse, non te admonerem, non te terrerem;* & ser. 36. de Sanctis. *Solent,* (inquit) *aliquoties doctores Ecclesiæ non pro negligentia peccantium, ab increpatione cessare, sed quia eos timent ex ipsa castigatione ad pejora mala prorumpere.* Quam rationem docendi tanquam prudentem laudat, & commendat. & 1. l. de Civit. c. 9. *Si propterea,* (inquit) *quisque objurgandis, & corrigendis male agentibus parcit, quia opportunius tempus inquirit, vel eisdem ipsis metuit, ne deteriores ex hoc efficiantur, vel ad bonam vitam, & piam erudiendos impediant infirmos alios, & premant, atque avertant a fide, non videtur esse cupiditatis occasio, sed consilium charitatis.* Eadem autem est ratio de doctrina, & de correptione, & hæc omnia, quæ Aug. describit, in Christi prædicatione, & doctrina, usu venerunt: fuisset ergo charitatis consilium Judæos ita dispositos non docere. Unde Hier. super Amos 5. in hanc sententiam videtur interpretari verba illa. *Ideo prudens in tempore illo tacebit, quia tempus malum est. Quando* (inquit) *vir Ecclesiasticus, & prudens in domo Dei multas impietates esse cognoverit, & non solum multas, sed & fortes, quæ apprimere possint justitiam, taceat in illo tempore, nec det sanctum canibus.* Ac denique Gregor. l. 6. in 1. Regum c. 2. prope finem. *Quandoq;* (inquit) *mala Regum, & terra magnorum toleranda sunt, ne exasperati ad pejora diabantur.* Unde tandem augetur difficultas, quia prædicatio Christi exemplum esse debuit futuris Evangelii prædicatoribus; sed ii prædicare aut docere non debent, quando majus timetur damnum, quam fructus speretur; ergo nec docere Christus debuit cum tanta Judæorum offensione.

Hæc difficultas fere communis est in materia de correptione fraterna, & de scandalo. Nam de illa interrogari solet (ut videre est 2. 2. q. 33. a. 7.) an interdum sit facienda publice, etiamsi is, qui corrigitur, non sit emendandus: de scandalo vero tractari etiam solet, an propter aliquorum scandalum correptio sit omittenda, atque eadem est ratio de doctrina. Et ad utramque quæstionem definiendam regula generalis est, quam hic statuit D. Th. salutem multitudinis præferendam esse bono privato cujuscunque personæ. Unde si doctrina per se bona sit, & ad salutem populi necessaria, aut valde utilis, vel ad bonum promovendum vel ad vitanda mala & peccata, omittenda non est, quanquam aliqui perturbandi sint, & pejores efficiendi. Quia illud scandalum non est datum, sed acceptum, nec factum, sed permissum, ordo autem charitatis non obligat ad vitandum hujusmodi scandalum cum aliorum detrimento, vel incommodo. Et eadem ratio est de correptione, si enim consideretur correptio, ut ad emendationem delinquentis dirigitur, sub hac ratione facienda non est, ubi desperatur fructus, nedum si majus detrimentum timeatur. At si reprehensio unius consideretur ut medium ad coercendos alios, vel saltem ad impediendum, ne scelera quorundam alios ad similia peccata inducant (quod solum habet locum in peccatis publicis) sæpe non est omittenda, non solum, si non speretur emendatio privatæ personæ, sed neque etiam si majora mala, & peccata ipsius timeantur. Quia tunc reprehensio non est inutilis, cum communitati profutura speretur. Neque est injusta, cum sit quædam innocentum hominum, & ipsius virtutis, ac divini honoris justa defensio, & pœna quædam ipsius peccatoris de se medicinalis, ad quam infligendam jus habet Evangelicus prædicator, ac doctor, quatenus ad commune bonum necessaria est. Neque etiam est contra ordinem charitatis, quandoquidem minus malum permittitur propter majus bonum, & scandalum illud non est activum sed passivum, ut explicatum est. Et hæc regula sic explicata, & generatim sumpta, omnino certa est, & indubitata.

Peccatum publice etiam cum proximorum offensione quando corrigendum.

Hoc enim sensu in Scriptura reprehenduntur Prophetæ, & pastores, qui peccata populi non corrigunt, sed dissimulant. Isai. 55. *Clama, ne cesses;* & c. 56. *Canes multi non valentes latrare.* Thren. 2. *Neque aperiebant iniquitatem tuam,* & latissime Ezech. 3. 13. & 33. quibus locis videndus est Hieron. qui hoc recte declarat, & confirmat. Et Greg. 2. p. Past. c. 4. Optime Chrysost. in illud ad Tim. 5. *Peccantem coram omnibus argue. Quid* (inquit) *nonne majus scandalum facis coram omnibus arguere? Minime id quidem. Magis enim scandalizantur, si peccata non ignorantes nullum inferri videant cruciatum; sicut enim si impune peccatur, plurimi delinquunt, ita si peccata puniantur complures virtuti student:* loquitur autem de peccatis publicis. de quibus Paulus fuerat loquutus, ut omnes exponunt, & per se clarum est. Nam de occultis Christus dixerat. *Corripe illum inter te, & ipsum solum.* De qua re Bernar. ep. 78. eleganter dixit. *Cum carpuntur vitia, & inde scandalum oritur, ipse sibi scandali causa est, qui fecit quod argui debet, non ille qui arguit. Denique, nec cautior sum in verbo, nec circumspectior in sensu illo qui ait: Melius est ut scandalum oriatur, quam ut veritas relinquatur. Quanquam nescio quid prosit, si quod mundus clamat, ego tacuero, omniumque passim naribus intellecto fœtore solus dissimulo pestem,* & Greg. l. 7. ep. 1. quæ refertur in c. Paulus 2. q. 7. exponens illud. *Seniorem ne increpaveris. Hæc regula tunc servanda est, cum culpa senioris exemplo suo non trahit ad interitum corda juniorum, ubi autem senior ad interitum juvenibus exemplum præbet, ibi districta increpatione feriendus est.* Atque multa similia de hoc

ar-

argumento facile reperiuntur tam in dictis, quam in factis, & exemplis tum Prophetarum, cum Apostolorum, & aliorum SS. Patrum. Quanquam vero hæc generalis doctrina indubitata sit, eam tamen ad praxim reducere, circumstantias omnes prudenter perpendere, ut doctor Evangelicus, neque in tacendo segnis, neque in loquendo imprudens sit, valde est difficile, & ideo & constanti animo, & maturo judicio pollere necesse est eum, qui hoc munere fungitur.

Prudentis Christi in instruendis, corripiendisq; Judæis.

Ex hac vero regula optime colligitur, prudentissime egisse Christum Dominum constanter docendo, & corripiendo Judæos, etiamsi multorum offensionem, & scandalũ inde oriturum esse præsciret. Hoc constat primo ex ipsius Christi authoritate, qui nihil potuit imprudenter, aut præter charitatis ordinem operari: sed legimus ita fecisse, & discipulis interdum ipsum monentibus, quod Judæi scandalizarentur, respondisse: *Sinite illos: cæci sunt, & duces cæcorum.* Secundo id patet ex re ipsa. Nam doctrina Christi erat universo mundo necessaria, majorisque momenti erat, quod vel pauci illam reciperent, qui erant futuri veluti semen disseminandum, & multiplicandum in universo orbe, quam quod Judæi offensionis, ac scandali occasionem acciperent. Deinde Judæorum principes, Scribæ, & Pharisæi publice corrumpebant populum, ejusque salutem impediebant tum pravis moribus, tum etiam resistendo veritati, & doctrinæ Christi, quæ sufficienter illis proponebatur, reprehendendo, & ideo non obstante qualibet eorum offensione, publice a Christo objurgandi fuerunt. Denique quamvis ex doctrina, & reprehensione Christi Judæi sumpturi erant occasionem occidendi ipsum, quod gravius peccatum fuit, quam cætera omnia, quæ antea ipsi commiserant, tamen hoc eorum malo bene usurus erat Deus ad maximum bonum, qualis est redemptio, & totius mundi salus. Non ergo debuit Christus doctrinam suam celare, ne illud malum fieret, sed potius debuit, neque a docendo, neque increpando desistere, ne tantum bonum impediretur.

Responsio ad argumenta in opposita.

Rationes autem dubitandi in initio positæ solum procedunt in illis casibus, quando ex doctrina, aut reprehensione, vel privata, vel publica nullum speratur commodum, sed solum detrimentum. Vel certe quando tantum est malum, quod timetur, tamque exiguum bonum, quod speratur, ut hoc potius prætermitti debere, quam illud permitti, prudenter judicetur. Sæpe enim hujusmodi casus morales evenire possunt; cumque hæc res neque intrinsece mala sit, neque necessario bona, sed juxta diversas circumstantias interdum unum expediat, interdum aliud, ideo Scriptura, & sancti nunc uno modo loquuntur, nunc alio, ubique tamen idem intendunt, nimirum ut id semper fiat, quod ordini charitatis magis fuerit consentaneum.

SECTIO III.

Quanto tempore Christus prædicaverit.

HÆc quæstio necessaria est, ut intelligatur, qua ætate Christus mortuus est, & ideo diligenter est hoc loco discutienda. Prima ergo sententia est quorundam Patrum, qui solum unum annum Christi prædicationi adscribunt. Ita dicit Clemens Alex. l. 1. strom. non longe a fine, asserens illud Isa. 61. *Spiritus Domini super me, eo quod unxit me Dominus*; & infra. *Ut prædicarem annum placabilem Domino*: & in hanc sententiam merito citari possunt Lactantius, Julius Africanus, & alii, qui asserũt, Christum trigesimo ætatis anno obiisse, quos infra suo loco referemus. Tribui etiam solet hæc opinio Tertulliano, qui l. cont. Judæos c. 8. dicit Christum mortuum esse anno 15. Imperii Tiberii. Sed hic author potius videtur errasse ponens initium prædicationis Christi anno 12. Tiberii, ut supra ex l. cont. Marcion. annotavimus.

Secunda sententia est, Christum Dominum duobus annis prædicasse. Hæc videtur fuisse sententia Apollinaris Laodic. apud Hier. Dan. 9. & eam sequitur Cyrill. Alexandr. in 29. c. Isaiæ in princ. Tertia sententia & communis est Christum prædicasse tribus annis, & nonnullis mensibus, cujus auctores postea referam.

Quarta sententia esse potest, posuisse in prædicatione super quatuor annos, menses quoque aliquot. Ut autem de his tribus sententiis ultimis feramus judicium (prima enim in omni sensu est improbabilis) est animadvertendum, initium prædicationis Christi posse computari vel a baptismo, vel a miraculo nuptiarum. Quæ differentia in nostra sententia multum ad præsentem quæstionem refert. Existimamus enim annum integrum inter illa duo mysteria intercessisse: qui vero hoc negant, tantumque aliquot menses intercessisse asserunt, nihil referre putant, quod a baptismo, vel nuptiis prædicationis sumatur exordium.

Primo igitur certum existimo a miraculo nuptiarum posuisse in prædicatione Christum ut minimum duos annos, & aliquot menses aut dies, in quo fere omnes SS. Patres conveniunt, idque ex discursu Evangelii Joan. manifeste colligunt. Nam c. 2. statim post miraculum nuptiarum commemorat unum pascha, quod Christus Jerosolymis celebravit, deinde c. 6. aliud memorat, quod sine ulla dubitatione est distinctum a superiori (ut aperte constat ex historia illorum capitum) atque ita numeratur unus annus, qui ut minimum inter illa Paschata interpositus est. Rursus c. 11. & 13. mentionem facit alterius paschatis, in quo Christus interfectus est, quod esse distinctum a reliquis eodem modo ex eadem historia constat; ergo necesse est, ut prædicatio Christi duraverit saltem duobus annis, quia tria paschata non possunt minori tempore numerari. Quibus insuper addendum est tempus illud, quod a miraculo nuptiarum usque ad proximum pascha fluxit, quod juxta sententiam supra a nobis approbatam fuit a 6. die Januarii usque ad finem Martii. Et ex eadem sententia sequitur, si numeremus annos prædicationis Christi a baptismate, non posse a nobis pauciores, quam tres numerari, & hinc etiam evidenter confutatur prima sententia. Quia sive initium prædicationis sumatur a baptismo sive a miraculo nuptiarum, non potest prædicationis tempus uno anno coarctari. Aliæ vero tres sententiæ omnes habent aliquid probabilitatis, vel statuendo diversum prædicationis initium, vel juxta diversas sententias probabiles circa annum, qui a baptismo ad nuptias usque fluxit, diversimode sentiendo.

Jam vero inquirendum superest, an ex historia Evangelica colligi possit alius hujusce prædicationis annus, petito ipsius principio a miraculo nuptiarum, atque adeo utrum ab eo die numerandi sint tres anni, an tantum duo. Nam quod ultra triennium non extendatur, ex eadem historia Evangelica Joan. fere omnes auctores colligunt. Quia Joannes late describit, & per diversa paschata indicat annos prædicationis Christi, saltem a miraculo nuptiarum. Et ideo vanum esset, & sine fundamento, aliquem annum addere, qui ex hac Evangelica historia non colligatur, ut dicemus latius agentes de morte Christi. Tota igitur controversia posita est in expositione illorum verborum Jo. 5. *Post hæc erat dies festus Judæorum, & ascendit Jesus Jerosolymam.* Dubium est enim quod fuerit illud festum. Si enim fuit pascha, cum illud sit distinctum ab iis, quæ c. 2. & 6. memorantur, atque illis interjectum, necesse erit addere alium annum: si autem fuit festum Pentecostes, vel aliquod aliud, nulla erit necessitas addendi alium annum. Prima ergo expositio, & satis frequens est, illud festum non fuisse pascha. Primo quia non est verisimile Joannem c. 5. mentionem facere unius paschatis, & statim c. 6. transitum ad aliud facere unius integri anni historia prætermissa.

Testimonium Jo. 5 de die festo Judæorum, expositio.

Secundo, quia Joan. diligens fuit in designandis festis paschæ, ut seriem, & veluti chronologiam prædicationis Christi notaret, & ideo distincte semper illa nominat, & non communi, vulgarique voce *diei festi*. Denique, quia alias necessarium erit nobis admittere quatuor annos integros prædicationis Christi, numerando a baptismate, quod inauditum est, & cum humana historia, & chronologia non potest cohærere. Quod si inquiras quodnam fuerit illud festum, de quo fit mentio Jo. 5. Chrys. ho. 35. in Jo (quem Theophyl. & Euthy. sequuntur) sine probatione dicit; *Ut mihi videtur Pentecostes*; Cyrillus vero l. 2. c. 123. eandem tenens sententiam probationem adjungit, quia hoc festum videtur immediate sequutum post pascha, at vero Judæi nullum festum immediate post pascha celebrant, nisi Pentecostes. Assumptum vero solum probatur a Cyrillo ex ordine historiæ, quia postquam c. 2. Joannes mentionem fecerat paschatis, usque ad c. 5 non fecit mentionem alterius diei festi. Quæ tamen probatio non est efficax, sæpe enim Evangelica historia facit transitum

situm ab uno festo ad aliud remotum. Hanc sententiam docuit etiam Apollinaris, apud Hier. Daniel. 9. D. Th. Albert Magn Lyran. & alii super Joan. & Petrus Comestor in histor. Evang. c. 81.

2. expositio. Secunda expositio est illud festum fuisse pascha. Ita sensit Iren. l. 2. advers. Hæres. c. 39. & optime Rupert. l. 5. in Jo. in initio. Atque idem sentiunt alii antiqui Patres, infra citandi, & ex recentioribus Jaos. & Fran. Tolet. ibi, & Benedic. Pererius l. 11. in Dan. quæst. 7. Suaderi potest primo ex absoluta appellatione *diei festi*. Quia neque in veteri, neque in novo testamento, alia solemnitas absoluta *diei festi* appellatione nominatur, pascha vero quasi per antonomasiam sæpe ita vocatur, præsertim a Joanne, ut c. 4. *Cum venisset in Galilaam exceperunt illum Galilæi, cum omnia vidissent, quæ fecerat Jerosolymis in die festo, & ipsi enim venerant ad diem festum*. Ubi per diem festum necesse est Pascha intelligi, alludit enim ad historiam, quam c. 2. narraverat, quomodo scilicet in die Paschæ, ejecisset Christus ementes, & vendentes e templo. Et videtur hic locus non parum urgere, quia paucis interpositis subdit Jo. in c. 5. *Post hæc erat dies festus Judæorum*; ergo verisimile est in eadem significatione usum esse illa voce; præsertim quia statim c. 7. agens de alia solemnitate sub nomine *diei festi*, non simpliciter ita vocavit, sed cum addito *diem festum Scenopegiæ*; cap. vero 11. & sequentibus sæpe Pascha, *diem festum*, simpliciter appellat. Et similiter Matth. c. 26. *Non in die festo*, & Luc. c. 2. *secundum consuetudinem diei festi*, quem paulo antea *Pascha* vocaverat. Secundo est vehemens conjectura, quia illa omnia, quæ a Joanne narrantur dicta, & facta a Christo, a c. 2. (ubi in die Paschæ dicitur ejecisse ementes & vendentes e templo, usque ad c. 5. (ubi fit mentio hujus diei festi) non videntur potuisse fieri solis quinquaginta diebus, imo neque breviori tempore, quam integro anno.

Testimonium Jo. de die festo in c. 5. Jo. eodem de Pasch. hæc pe.

Tempus mansionis in Judæa quando. Quod ita declaratur: nam c. 3. narrat colloquium Christi cum Nicodemo, & postea dicit venisse Jesum cum discipulis in Judæam, & ibi moratum esse, & baptizasse. Quo loquendi modo significat non paucis diebus illic habitasse. Deinde (quod magis urget) c. 4. narrat rediisse Christum a Judæa in Galilæam, & transiisse per Samariam, & post colloquium cum Samaritana inter alia dixisse discipulis: *Nonne vos dicitis, quod adhuc quatuor menses sunt, & messis venit?* Quæ verba perpendens Rupert. supra inquit: *Constat quod ubi non plus, quam quatuor menses ad messem intersunt, paschalis festivitas non plus, quam duobus mensibus longe abest, quo utique spatio temporis nulla alia festivitas occurrit, in qua secundum præceptum legis omne masculum deberet apparere ante conspectum Domini*. Et ex eisdem verbis colligunt S. Th. Hugo Card Claud. Cajet. & Jansen. illud tempus, in quo Christus Samariam pertransiit, fuisse hyemale, inter Novembrẽ, & Januarium. Quia tempus messis in Judæa erat mensis Martii, vel Aprilis, ut colligi potest ex Josue 4. Ubi dicitur populus Israel pertransisse Jordanem decimo die mensis primi, (qui erat Martius) & tamen c. 3. dictum erat, illud fuisse tempus messis his verbis: *Jordanis ripas alvei sui tempore messis impleverat*.

Dicere vero aliquis posset in c. 4. per mensem primum non intelligi Martium, qui solum erat primus in ordine ad festivitates celebrandas, sed Septembrem, qui erat primus in computatione anni communis Hebræorum. Sed hæc fuga excluditur c. 5. ubi dicitur *transmisso Jordane fecisse populum Phase decima quarta die mensis ad vesperam in campestribus Jericho*; non autem est dubium, quin de eodem mense intelligatur: quia non permanserunt ibi sex menses, ut facerent pascha, sed post quatuor dies illud celebrarunt ut notavit Theod. quæ. 2. in Josue, & indicavit Hier. l. 1. contra Jovinian. circa med. Aliter eludi posset hic locus, dicendo verbis illis c. 3. non affirmari illud fuisse tempus messis, sed comparari inundationem illam cum ea, quæ tempore messis fieri solebat. Nam Septuaginta legunt, *sicut in tempore messis*. Sed huic expositioni obstat vulgata lectio, quę non habet, *sicut in tempore*, sed simpliciter, *tempore messis*. Secundo, quia statim c. 5. post narratam paschæ celebrationem additur, *& comederunt de frugibus terræ die altero* (scilicet die 14. mensis primi) *azymos panes, & polentam ejusdem anni, defecitque manna, postquam comederunt de frugibus terræ, neque usi sunt ultra cibo illo filii Israel, sed comederunt de frugibus præsentis anni terræ Canaan*. Ergo negari non potest, quin eo tempore fructus terræ jam ad maturitatem pervenissent, atque adeo, quod tempus messis jam instaret. Atque ita exponunt hunc locum Lyranus Hugo, & Abulens. qu. 35. in c. 3. qui advertunt primum mensem Judæorum interdum coincidere cum nostro Aprili, & ita potuisse accidere illo anno, cumque illa regio calidior sit, & prope Jordanem esset, & humidior, atque magis disposita, ut citius fructus maturescerent, fieri potuisse, ut eo jam tẽpore aliqua ex parte messis inciperet. Et confirmari potest hæc sententia ex Levitic. 23. ubi pręcipitur in paschate offerri manipulum primitiarum coram Domino, quod est signum eo tempore segetes fuisse jam aptas ad messem. Unde Joseph 3. Antiq. c. 10. refert, tempore paschatis solita esse omnia sata habere jam culmum, spicam, & grana, & quamvis non essent omnino perfecta, fuisse tamen vicina maturitati, saltem in aliquibus locis, ita ut meti possent, ut manipulus spicarum offerretur Deo, utque possent grana torreri, & in sacrificium offerri. Quod etiam notavit Lyranus supra, & Levit ac Exod. 23. ubi propter hanc causam primus mensis vocatur, *Mensis novorum*, & apertius c. 23. *Mensis novarum frugum*. Relinquitur ergo, tempus illud, in quo Christus pertransiit Samariam, non potuisse esse paulo ante pentecosten. Illud namque tempus non distabat a tempore messis per menses quatuor, maxime cum Christus non de fine, sed de initio messis loquatur. Sic enim ait: *Adhuc quatuor menses sunt, & messis venit*: ergo illud festum, de quo Joannes loquitur c. 5. non potuit esse festum Pentecostes, quia illud proxime sequutum est post transitum Jesu per Samariam. Et eadem ratione concluditur, non posse etiam explicari locum illum de festo tabernaculorum proximo Septembri celebrato post illud Pascha, cujus facta fuerat mentio c. 2. Quia in illo temporis intervallo nunquam deerant quatuor menses, usque ad tempus messis, ergo festum illud non fuit festum tabernaculorum. Nec etiam esse potuit festum Encæniorum, ut Cajet. finxit Jo. 5. quem Canus sequitur l. 10. de locis ca. 5. ad 6. Tum quia illud festum non erat adeo solenne, ut simpliciter *dies festus*, quasi per antonomasiam diceretur. Quæ ratio generaliter probat de reliquis festis minoribus, quæ hyeme celebrabantur. Tum etiam, quia illo modo non possunt commode verba Christi explicari. Oportuisset enim, ut ante mensem Novembris, in quem festum illud incidebat, Christus transisset per Samariam; ergo tunc dicere non posset: *Adhuc quatuor menses sunt, & messis venit*. Eo vel maxime, quod solum in tribus solemnioribus festis Paschæ, Pentecostes, & Tabernaculorum tenebantur omnes Judęi, qui terram promissionis incolebant, Jerosolymam ad sacrificandum ascendere, ut constat Exod. 23. Illud autem festum, de quo Ioannes loquitur c. 5. videtur fuisse aliquod ex iis tribus, ut omnes graviores expositores intelligunt. Nam verba illa: *Erat dies festus Judæorum, & ascendit Jesus Jerosolymam*, vim habent causalis propositionis, scilicet ascendisse Christum, quia erat dies festus, nimirum in quo omnibus ascendendum erat. Cum ergo ostensum sit non fuisse festum Pentecostes, neque Tabernaculorum, nihil sane verisimilius dici potest, quam quod fuerit festum Paschæ.

Contra hoc vero aliqui contendunt, tempus messis apud Judæos fuisse eodem tempore, quo est apud nos Nam Levit. 23. & Exod. 23. indicatur finem messis in fine Augusti accidere solitum esse, atque ita colligunt festum Paschæ incidere solitum in principium veris, ut Hieron. notat Aggæi 2. Unde fit eodem tempore paulo post pascha potuisse Christum dicere: *Adhuc quatuor menses sunt, & messis venit*, ut sensit Cyrill. l. 2. in Io c. 106. Cui sententiæ favet Chrysost. tom. 2. serm. quodam de Joanne Bap. ubi dicit, Junium fuisse initium messis frumentaceæ. Juxta quam sententiam recte intelligi potest locus Joannis de festo Pentecostes. Sed præterquam quod illa expositio de festo Paschæ non solum prædicta ratione, sed etiam aliis, & quidem efficacibus nititur, hæc, quæ ad refellendam prædictam rationem afferuntur, nullo modo nobis suaderi possunt. Tum quia loca Scripturæ in contrarium adducta, tam aperta sunt, ut vix possint explicari. Tum etiam, quia id quod dicitur, repugnat & principiis geographiæ & omni historiæ, ac experientiæ. Tum etiam quia ex citatis locis Levit. & Exod. 3. constat in festo Pentecostes solitas esse offerri primitias frugum,

gum, & duos panes ex primitiis tritici. Unde fit eo tempore nō solum inchoatum, sed fere finitū fuisse tempus messis: in fine autem Augusti non solum messis, sed etiam vindemia finita erat, ut eisdem locis Lyran. notat, & Deut. 26. Quod etiam est signum multo antea finitū fuisse tempus messis. Nullo ergo modo a Paschate ad initium messis poterant quatuor menses superesse; non ergo potuerunt illa verba a Christo dici tempore veris, statim post pascha, sed tempore hyemis ante pascha; ergo locus ille Jo. 5. non potest de Pentecoste, sed solum de pascha intelligi. Ex hac ergo hujus loci expositione (quam veriorem existimamus) concluditur, quatuor paschata numerari a Joanne post miraculum nuptiarum, & consequenter numerando prędicationem Christi ab eo miraculo, tribus annis, & tribus mensibus durasse, atque adeo (si sumamus initium a tempore baptismi) numerandos esse quatuor annos, & tres menses.

Tempus prædicationis Christi quantum.

1. Object.

Sed supersunt nonnullæ difficultates circa hanc sententiam. Prima est, quia nullus author gravis tot annos tribuit prædicationi Christi, sed ad summum tres, & aliquot menses, ut videre licet in Euseb. l. 8. de Demonst. demon. 2. circa finem, ubi tamē non declarat, ex quo tempore illorum annorum seriem ordiatur; in chronico tamen aperte videtur illos a baptismate Christi repetere ut patet computando, quæ narrat in Olympiade 201. & 202. sed apertissime id docet l. 1. hist. c. 10. Eusebium autem secutus est Hier. Daniel. 9. ubi Theodoret. idem sensit, & clarius Ignat. ep. 5. ad Trallianos. *Triennium prædicavit Evangelium, signa, & prodigia patravit.* Et videtur initium sumere a baptismate, cujus proxime mentionem fecerat. Eandem sententiam videtur tenuisse Beda lib. de ratione temp. c. 45. & Aymo Apoc. 12. & Nicephorus l. 1. c. 29. Ad hanc difficultatem nihil aliud habeo quod respondeam, nisi hos Patres non satis distinxisse inter initium prædicationis Christi sumptum a baptismo, vel a miraculo nuptiarum, solumque docere voluisse ex Evangelio Joannis tres tantum annos colligi posse, quod nos etiam fatemur. Cæterum, quia ex traditione Ecclesiastica alium integrum annum credimus intercessisse a baptismo usque ad nuptias, ideo annum alium annumerandum censemus, sive ille annumeretur inter annos prædicationis (quia ex tunc cœpit docere, & discipulos congregare, ut supra diximus) sive dicatur initium potius esse sumendum a nuptiis, quia tunc cœpit Christus Dominus manifestare gloriam suam hominibus, & doctrinam miraculis confirmare, quod ad modum loquendi spectat. Quamvis prior, qui initium doctrinæ sumit a baptismate, videatur magis usitatus, magisque historiæ, & rationi conformis.

Respons.

2. object.

Secunda difficultas sumitur ex Luca c. 3. dicente: *Anno quinto decimo imperii Tiberii Cæsaris, sub principibus sacerdotum Anna, & Caipha factum est verbum Domini super Joannem.* Ex quibus verbis colligi videtur totum tempus prædicationis Christi comprehensum esse sub pontificatibus Annæ, & Caiphę, id est, baptizatum esse eo anno, quo Annas pontificatum gerebat, mortuum autem in pontificatu Caiphæ. Nam hoc posterius manifesto constat ex omnibus Evangeliis, illud vero prius ex hoc loco Lucæ deducitur. Et ita interpretatur Euseb. l. 1. Hist. c. 10. Rursus addendum est ex Josepho l. 8. antiqu. c. 3. inter Annam, & Caipham tres Pontifices intercessisse Ismaelem, Eleazarum, & Simeonem, qui eo tempore annui erant, ut aperte colligitur ex verbis illis Jo. c. 11. *Cum esset pontifex anni illius*, & Josephus idem testatur; ergo tota Christi prædicatio a baptismo usque ad mortem non potuit integrum quadriennium efficere. Quo argumento usus est Eusebius supra, eumque imitatur Nicephorus. Sed est valde inefficax argumentum multis de causis. Primo quia etiam si concedantur omnia, quæ in argumento sumuntur, consequentia non est efficax. Quia cum non constet, quando inciperet, vel finiretur annus Pontificatus illorum pontificum, fieri recte potuit, ut sub illis quinque pontificibus Christus prædicaverit quatuor annis integris, & aliquot mensibus, ut facile constabit intuenti, & considerantı. Secundo, quia non satis constat Annam fuisse Pontificem eo anno, quo Christus est baptizatus. Quia verba illa Lucæ, *Sub principibus Anna, & Caipha*, valde ambigua sunt & obscura. Quia nude, ac simpliciter accepta potius indicare videntur, utrumque fuisse Pontificem eo anno, & per vices ministrasse, ut sentit August. tract. 49. in Joa. Alii existimant Caipham tunc fuisse Pontificem, & durasse usque ad Christi mortem. Nam illum accepisse pontificatum quarto, vel 5. anno imperii Tiberii, & in eo perdurasse usque ad finem imperii ejus, non obscure colligitur ex Joseph. l. 18. antiq. c. 3. & 7. quod vero ipse solus summus Pontifex esset, satis constat ex Mat. 26. *Duxerunt eū ad Caipham principem sacerdotum*, & Jo. 11. & 18. *Duxerunt eum ad Annam primum, erat enim socer Caiphæ, qui erat Pontifex anni illius*; ergo etiam ille solus erat Pontifex anno baptismi Christi. Cum illo autem numeratus est Annas a Luca: tum quia Pontificatum paulo ante gesserat, & idcirco nomen principis sacerdotum nondum amiserat: tum etiam quia erat socer Caiphæ, ac propterea eximia authoritate pollebat, atque hanc ob causam in passione Domini ad illum primum ductus est Christus. Quidam etiam arbitrantur illum fuisse summum præsidem concilii Sanhedrin, ad quod veræ, vel falsæ doctrinæ judicium pertinebat. Nam Act. 4. in illo Concilio, quod adversus Apostolos coactum est, Annas vocatur princeps sacerdotum, Caiphas vero deinde cum reliquis annumeratur, cum tamen eodem anno, quo mortuus est Christus, durante adhuc Caiphæ Pontificatu concilium illud congregatum sit. Alii denique arbitrantur Annam, & Caipham alternis annis pontificalem dignitatem obtinuisse, & ideo dictum esse, *sub Anna, & Caipha.* Quia licet eo anno, quo Joannes Bapt. prædicare cœpit, alter eorum tantummodo esset Pontifex, tamen sub utriusque pontificatu prædicavit, & uterque dicebatur princeps sacerdotum, quia alternis sibi annis mutuo succedebant. Quæ res sicut probari non potest, ita neque alia efficaciori ratione refelli. Addo præterea contra Eusebium non potuisse dici *factum esse verbum Domini sub Anna, & Caipha*, solum quia Caiphas futurus erat pontifex post triennium, vel quadriennium, quando Christus mortuus est, præsertim cum eo anno defunctus jam esset Joannes; nullo ergo modo consistere potest Eusebii computatio. Quod præterea evidenter convincitur, quia historia Josephi, qua Euse. utitur, antecessit fere per quatuordecim annos Christi baptismum, & prædicationem: accidit enim in initio imperii Tiberii, ut dictum est, & evidenter constat ex Josepho. Ex quo etiam facile intelligitur, non fuisse perpetuo observatum eo tempore, ut summi pontifices annui essent. Sed hoc pendebat ex Romanorum imperio, qui interdum breviori tempore, interdum diuturniori, aliquem pontificem patiebantur esse. Unde etiam evenire poterat, ut idem sæpe pontifex fieret. Ex historia ergo, & successione horum pontificum nihil certi de tempore prædicationis Christi haberi potest.

Anna & Caiphe pontificatus qualis.

3. Object. Respons.

Tertia, & gravis difficultas sumitur ex chronologia Romana Evangelicæ conjuncta. Nam ex Luca habemus Christum baptizatum esse anno 15. imperii Tiberii; sed historiæ graves anno ejusdem imperii 18. Christum defunctum memorant; ergo non potuit prædicatio Christi a baptismate inchoata, quatuor integris annis durare. Sed hæc difficultas commodiorem locum habebit infra, cum agemus de anno, quo defunctus est Christus, ubi docebimus evenisse id quidem anno decimo nono imperii Tiberii, ex quo etiam confirmabitur amplius sententia, quam hic defendimus.

QUÆSTIO XLIII.

De miraculis a Christo factis in generali, in quatuor articulos divisa.

D*Einde considerandum est de miraculis a Christo factis: & primo in generali, secundo in speciali de singulis miraculorum generibus: tertio in particulari de transfiguratione ipsius. Circa primum quæruntur quatuor. Primo, utrum Christus debuerit miracula facere. Secundo, utrum fecerit ea virtute divina. Tertio, in quo tempore inceperit miracula facere. Quarto, utrum per miracula fuerit sufficienter ostensa ejus divinitas.*

ARTICULUS I.

Utrum Christus debuerit facere miracula.

334. Op. 2. c. 7. & op. 3 c. 135 & op. 11. c. 37 & op. 60. c. 32. 90.

A*D primum sic proceditur. Videtur, quod Christus miracula facere non debuerit. Factum enim Christi*

verbu ipsius debuit concordare Sed ipse dicit Mat. 16. Generatio mala, & adultera signum quærit, & signum non dabitur ei, nisi signum Jona Prophetæ. Non ergo debuit miracula facere.

2. *Præterea. Sicut Christus in secundo adventu venturus est in virtute magna & majestate (ut dicitur Mat. 24.) ita in primo adventu venit in infirmitate: secundum illud Isa. 53. Virum dolorum, & scientem infirmitatem. Sed operatio miraculorum magis pertinet ad virtutem, quam ad infirmitatem Ergo non fuit conveniens, quod in primo adventu miracula faceret.*

3. *Præterea, Christus venit ad hoc ut homines salvaret per fidem secundum illud Heb. 12. Aspicientes in authorem fidei, & consummatorem Jesum. Sed miracula diminuunt meritum fidei, unde Dominus Joan. 4. dicit, Nisi, & signa, & prodigia videritis, non creditis. Ergo non videtur quod Christus debuerit miracula facere.*

Sed contra est. quod ex persona adversariorum Dei dicitur Jo. 11. Quid facimus, quia hic homo multa signa facit?

Respondeo dicendum, quod divinitus conceditur homini miracula facere propter duo. Primo quidem & principaliter ad confirmandam veritatem, quam aliquis docet; quia enim ea, quæ sunt fidei, humanam rationem excedunt, non possunt per rationes humanas probari sed oportet, quod probentur per argumentum divinæ virtutis, ut dum aliquis facit opera, quæ solus Deus facere potest, credantur ea, quæ dicuntur esse a Deo sicut cum aliquis defert literas annulo Regis signatas, creditur ex voluntate Regis processisse, quod in illis continetur. Secundo, ad ostendendam præsentiam Dei in homine per gratiam Spiritus S. ut dum se homo facit opera Dei, credatur Deus habitare in eo per gratiam. Unde dicitur Galat 3 Qui tribuit vobis Spiritum, operatur virtutes in vobis. Utrumque autem circa Christum erat hominibus manifestandum, scilicet quod Deus esset in eo per gratiam non adoptionis, sed unionis, & quod ejus supernaturalis doctrina esset a Deo. Et ideo convenientissimum fuit, ut miracula faceret. Unde ipse dicit Jo: 10. Si mihi non vultis credere, operibus credite. Et Jo. 5. Opera quæ dedit mihi pater ut faciam, ipsa sunt, quæ testimonium perhibent de me.

Hom. 14. in Mat. operis imperf. *Ad primum ergo dicendum, quod hoc, quod dicit, Signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ Prophetæ, intelligendum est, ut Chrys. dicit, quod tunc non acceperunt tale signum, quale petebant, scil. de cœlo: non quod nullum signum eis dederit, vel quia signa faciebat, non propter eos, quos sciebat lapideos esse, sed ut alios emendaret: & ideo non eis, sed aliis illa signa dabantur.*

Ad 2. dicendum, quod licet Christus venerit in infirmitate carnis, quod manifestatur per passiones: venit tamen in virtute Dei, quod erat manifestandum per miracula.

Ad 3. dicendum, quod miracula in tantum diminuunt meritum fidei, in quantum per hoc ostenditur duritia eorum, qui nolũt credere ea, quæ scripturis divinis probantur, nisi per miracula. Et tamen melius est eis, ut vel per miracula convertantur ad fidem, quã quod omnino in infidelitate permaneant, dicitur enim prima ad Cor. 14. quod signa data sunt infidelibus, ut scilicet convertantur ad fidem.

COMMENTARIUS.

Respondet D. Th. convenientissimum fuisse, ut Christus miracula faceret. Quod evidenter probat ex fine prædicationis Christi, & excellentia ejus, ad quam confirmandam, & demonstrandam Christi divinitatem utilia erant miracula. Non tamen declarat, utrum ad hunc finem fuerint simpliciter necessaria: cum tamen ex verbis Christi Domini interdum necessitas, interdum utilitas colligi videatur. Quam rem inferius disputabimus, ubi etiam exponemus, quod in sol. ad 3. tetigit D. Thom. quomodo miracula conferant ad fidem, & augeant, vel minuant meritum ejus.

In sol. ad 1. explicat D. Th. locum illum Matth. 12. & 16. *Generatio prava, & adultera signum quærit, & signum non dabitur ei nisi signum Jonæ Prophetæ.* In quo primum observandum est, Pharisæos petentes a Christo signum de cœlo dupliciter peccare potuisse. Primo, ex prava intentione, quia non petebant illud signum, ut crederent, sed ut occasionem haberent calumniandi Christum ut ariolum, seu incantatorẽ. Hanc enim fuisse illorum mentem indicavit Christus, tũ eos appellans hypocritas, (ut Græca habent, nonnullaq; latina) tum acriter increpans illis verbis, *Generatio prava, & adultera.* Secundo peccabant per duritiam, & infidelitatem contẽnendo cætera miracula, quæ Christus faciebat. & novũ atq; inusitatum signũ exigentes, ut Christi potentiam explorarent. Propter quod dicuntur accessisse ad tentandum eum, & hanc eorum mentem indicavit Christus, cum illos arguit, quod ex signis aeris faciem cœli dijudicare nossent: Messiæ autem adventum ex propriis ejus operibus, & signis nollent agnoscere, & ideo sine necessitate novum signum postularent. Propter hanc ergo duplicem causam Christus eos acriter repulit, & omnino negavit signum eis se esse daturum. Quod dupliciter D. Th. exponit. Primo quod Christus non negaverit absolute se daturum unum signum, quandoquidem postea multa edidit miracula, sed non daturum tale signum, quale illi volebant. Ita exponit Chrysost. hom. 44. Juxta quam expositionem, illud *Nisi signum Jonæ Prophetæ*, non habet vim excipiendi proprie (nam exceptio proprie fit ex rebus comprehensis sub clausula universali, a qua fit exceptio, resurrectio autem non erat tale signum, quale petebant Judæi) habet ergo vim adversativæ, ita ut sit sensus, non dabitur eis signum, quale petunt, sed aliud longe dissimile, quod omnes eorum calumnias possit superare. Alia expositio est: *Non dabitur eis*, id est, propter eos, ita ut non negaverit Christus se facturum signa, quæ aliis prodessent, sed negat se facturum, ut consulat eorum utilitati, vel ut annuat eorum petitioni, quia lapidei erant, imo ferrei, ideoque talia signa poscebant. Ita etiam exponit Chrys. & sequitur Euthym. in Matth. suo ca. 23. & Theoph. Matth. 26.

Signum de cœlo quomodo Judæis Christus negat.

Quod si objicias. Etiam illud signum Jonæ non esse datum istis, qui signum petebant, id est, propter ipsos, aut ipsorum petitionem. Respõdent Theophylact. & Euthym. signa de cœlo, quæ facta sunt in morte Christi, & in ejus resurrectione. ipsis Judæis, & induratis specialiter data esse, ut vel converterentur, vel inexcusabiles fierent, eorumque cœcitas omnibus nota foret. Vide Jans. c. 49. Con. & Tolet. Joan. 2. annot. 23.

Objectio Resp. ejus.

Signum de cœlo in duo quomodo petit.

ARTICULUS II.

Utrum Christus fecerit miracula divina virtute.

3. d. 13. q. 1. a. 3. q. 4. & d. 15. q. 1. a. 3. cor. & ad 4. & d. 5. q. 1. art. 1. & op. 114. 17

Ad secundum sic proceditur. Videtur, quod Christus non fecerit miracula divina virtute. Virtus enim divina est omnipotens. Sed videtur, quod Christus non fuerit omnipotens in miraculis faciendis dicitur enim Marc. 9. quod non poterat ibi, scilicet in patria sua virtutem ullam facere. Ergo videtur, quod non fecerit miracula virtute divina.

2. *Præterea Dei non est orare. Sed Christus aliquando in miraculis faciendis orabat, ut patet in suscitatione Lazari Jo. 11. & in multiplicatione panum ut patet Mat. 13. Ergo videtur, quod non fecerit miracula virtute divina.*

3. *Præterea, ea quæ virtute divina fiunt, non possunt virtute alicujus creaturæ fieri Sed ea, quæ Christus faciebat, poterant etiam fieri in virtute alicujus creaturæ: unde & Pharisæi ei dicebant, quod in Beelzebub principe dæmoniorum ejiciebat dæmonia Ergo videtur, quod Christus non fecerit miracula virtute divina.*

Sed contra est, quod Dominus dicit Joan. 14. Pater in me manens, ipse facit opera.

p. 1. q. 110 a. 4. *Respond. dicendũ, quod sicut in prima parte habitum est, vera miracula sola virtute divina fieri possunt: quia solus Deus potest mutare naturæ ordinem, quod pertinet ad rationem miraculi. Unde Leo P. dicit in ep. ad Flavianum,* Ep. 10. c. 4 parum a prin. *quod cum in Christo sint duæ naturæ, una earum est divina quæ fulget miraculis: altera scilicet humana, quæ succumbit injuriis. Et tamẽ una earum agit cum communicatione alterius, in quantum scilicet humana natura est instrumentum divinæ actionis, & actio humana virtutem accipit a natura divina, sicut supra habitum est.*

q. 13. a. 1. *Ad 1. ergo dicendum, quod hoc, quod dicitur, non poterat ibi ullam virtutem facere, non est referendum ad potentiã absolutam: sed ad id, quod potest fieri congruenter, non enim congruum erat, ut inter incredulos operaretur miracula. Unde subditur: Et mirabatur propter incredulitatem eorum secundum quem modum dicitur Gen. 28. Non celare potero Abraham quæ gesturus sum & 19. Non potero facere quicquam, donec ingrediaris illuc.*

hom. 50. in Mat. parũ a princ. 10. 2.

Ad 2. dicendum, quod (sicut Chrys. dicit super illud Mat. 14. Acceptis quinque panibus, & duobus piscibus,

ejiciebat

aspiciens in cœlum, benedixit & fregit) oportebat credi de Christo, quoniam a Patre est, quod ei aquale est. Et ideo ut utrumque ostendat, nunc quidem cum potestate, nunc autem orans miracula facit: & in minoribus quidem respicit in cælum, puta in multiplicatione panum: in majoribus autem, quæ sunt solius Dei, cum potestate a seipso agit: puta quando peccata dimisit, mortuos suscitavit. Quod autem dicitur Jo. 11. quod in suscitatione Lazari oculos sursum levavit, non propter necessitatem suffragii, sed propter exemplum hoc fecit. Unde dicit, propter populum, qui circumstat, dixi, ut credant, quia tu misisti.

Ad 3. dicendum, quod Christus alio modo expellebat dæmones, quam virtute dæmonum expellantur. Nam virtute superiorum dæmonum ita dæmones a corporibus hominum expelluntur, quod tamen remanet dominium eorum quantum ad animam: non enim contra regnum suum diabolus agit. Sed Christus dæmones expellebat non solum a corpore, sed multo magis ab anima. Et ideo Dominus blasphemiam Pharisæorum dicentium eum in virtute dæmoniorum dæmonia ejicere, reprobavit, primo quidem per hoc, quod Satanas contra seipsum non dividitur: secundo, exemplo aliorum, qui dæmonia ejiciebant per Spiritum Dei: Tertio, quia dæmonium expellere non posset, nisi ipsum vicisset virtute divina. Quarto quia nulla convenientia in operibus nec in effectu erat sibi, & Satanæ, cum Satanas dispergere cuperet, quos Christus colligebat.

De hoc articulo legantur, quæ scripsimus priori tomo disput. 31. sect. 1. & 2.

ARTICULUS III.

Utrum Christus inceperit facere miracula in nuptiis.

236 q. d. 44 in expositione lit. & op. 11 u. 18 & Jo. a. lc. 21. eo. c & q. 2. l. 1. 5. & o. 15. l. 5. fin.

AD tertium sic proceditur. Videtur, quod Christus non inceperit miracula facere in nuptiis mutando aquam in vinum. Legitur enim in libro de infantia Salvatoris, quod Christus in sua pueritia multa miracula fecit. Sed miraculum de conversione aquæ in vinum fecit in nuptiis tricesimo, vel tricesimo primo anno suæ ætatis. Ergo videtur, quod non inceperit tunc miracula facere.

2. Præterea, Christus faciebat miracula secundum virtutem divinam. Sed virtus divina in eo a principio suæ conceptionis erat: ex tunc enim fuit Deus, & homo. Ergo videtur, quod a principio miracula fecerit.

3. Præterea, Christus post baptismum, & tentationem cœpit discipulos congregare: ut legitur Matt. 4. & Jo. 1. Sed discipuli præcipue congregati sunt ad ipsum propter miracula, sicut dicitur Luc. 4. quod Petrum vocavit obstupescentem propter miraculum, quod fecerat in captura piscium. Ergo videtur, quod ante miraculum, quod fecit in nuptiis, fecerit alia miracula.

Sed contra est, quod dicitur Joa. 3. Hoc fecit initium signorum Jesus in Cana Galilææ.

Respondeo dicendum, quod miracula facta sunt a Christo propter confirmationem doctrinæ ejus, & ad ostendendā virtutem divinam in ipso. Et ideo quantum ad primum, nō debuit ante miracula facere, quam docere inciperet. (q. 36. ar. 3) Non autem debuit incipere docere ante perfectam ætatem, ut supra habitum est, cum de baptismo ejus ageretur. Quātum autem ad secundum sic debuit per miracula deitatē ostendere, ut crederetur veritas humanitatis ipsius. Et ideo sicut dicit Chrys. super Jo. decenter non incœpit signa facere in prima ætate: existimassent enim phantasma esse incarnationē, & ante opportunū tempus cruci eum tradidissent. (Ho. 20. in Jo. parum ante me. illius t. 3.)

Ad 1. ergo dicendum, quod sicut Chrysost. dicit super Jo: ex verbo Joannis Baptistæ dicentis: Ut manifestetur in Israel, propterea veni ego in aqua baptizans, manifestum est, quod illa signa, quæ quidam dicunt in pueritia a Christo facta, mendacia & fictiones sunt. Si enim a prima ætate miracula fecisset Christus, nequaquam Joannes eum ignorasset, neque reliqua multitudo indiguisset magistro ad manifestandum eum. (ho. 16. in Jo circa ma. illius tom. 3)

Ad 2. dicendum, quod Dei virtus operabatur in Christo secundum quod erat necessarium ad salutem humanam, propter quam carnem assumpserat. Et ideo sic miracula fecit virtute divina, ut fides de veritate carnis ejus præjudicium non fieret.

Ad 3. dicendum, quod hoc ipsum ad laudem discipulorū pertinet, quod Christum secuti sunt, cum nulla cum miracula facere vidissent, sicut Greg. dicit in quadam hom. Et (Greg. ho. 5 in Evāg. in pr. Chrys.)

Chrys. dicit, tunc signa maxime necessarium erat facere, quando discipuli jam congregati erant, & devoti, & attendentes his, quæ fiebant. Unde subditur: Et crediderunt in eum discipuli ejus: non quia tunc primum crediderunt: sed quia tunc diligentius, & perfectius crediderunt. Vel discipulos vocat eos, qui futuri erant discipuli, sicut exponit Aug. in lib. de consensu Evangelistarum. (ho. 20. in Jo. paulo a princ. tom. 3; lib. 2. c. 17. a med. tom. 4)

Circa hunc articulum videantur dicta supra hoc tomo, disputatione 17. sect. 3.

ARTICULUS IV.

Utrum miracula per Christum facta sufficienter ejus divinitatem ostenderint.

1037 3. d. 15. q. 1. a. 1. & d. 16. q. 1. a. 3 20. & 1. co. c. 6. & l. 4. c. 35. ad 8. & quod. 2. ar. 6. ad 4. & Jo. 15 l. 5 col. 2

AD quartum sic proceditur. Videtur, quod miracula, quæ Christus fecit, non fuerint sufficientia ad ostendendam divinitatem ipsius. Esse enim Deum & hominem, proprium est Christo. Sed miracula, quæ Christus fecit, etiam ab aliis sunt facta: ergo videtur, quod non fuerint sufficientia ad ostendendam divinitatem ipsius.

2. Præterea Virtute divina nihil est majus. Sed aliqui fecerunt majora miracula, quam Christus, dicitur enim Jo. 14. Qui credit in me, opera, quæ ego facio, & ipse faciet, & majora horum faciet. Ergo videtur, quod miracula, quæ Christus fecit, non fuerint sufficientia ad ostendendam divinitatem ipsius.

3. Præterea. Ex particulari non sufficienter ostenditur universale. Sed quodlibet miraculorum Christi fuit quoddam particulare opus. Ergo ex nullo eorum potuit manifestari sufficienter divinitas Christi, ad quam pertinet universalem virtutem habere de omnibus.

Sed contra est, quod Dominus dicit. Jo: 5. Opera quæ dedit mihi Pater ut faciā, ipsa testimonium perhibent de me.

Respondeo dicendum, quod miracula, quæ Christus fecit, sufficientia erant ad manifestandam divinitatem ipsius, secundum tria. Primo quidem, secundum ipsam speciem operum, quæ transcendebant omnem potestatem creatæ virtutis: & ideo non poterant fieri nisi virtute divina. Et propter hoc cæcus illuminatus dicebat Jo. 9. A sæculo non est auditum, quia aperuit quis oculos cæci nati: nisi esset hic a Deo non poterat facere quicquam. Secundo, propter modum miracula faciendi: quia scilicet quasi ex propria potestate miracula faciebat, non autem orādo, sicut alii. Unde dicitur Luc. 6. quod virtus de illo exibat, & sanabat ōnes. Per quod ostenditur (sicut Cyril. dicit) quod nō accipiebat alienam virtutem, sed cum esset naturaliter Deus, propriā virtutem super infirmos ostendebat, & propter hoc innumerabilia miracula faciebat. Unde super illud Mat. 8. Ejiciebat spiritus verbo, & omnes male habentes curavit, dicit Chrys. Intende quantam multitudinem hominum curatam transcurrunt Evangelistæ, non unumquemq; curatum enarrantes, sed uno verbo pelagus ineffabile miraculorum inducentes. Et ex hoc ostendebatur, quod haberet virtutē coæqualem Deo patri, secundū illud Jo: 5. Quæcunq; Pater facit, hæc & filius similiter facit. Et ibid. Sicut Pater suscitat mortuos, & vivificat, sic & Filius hominis, quos vult vivificat. Tertio ex ipsa doctrina, qua se Deū dicebat, quæ nisi vera esset, non cōfirmaretur miraculis divina virtute factis. Et ideo dicitur Mar. 1. Quænā doctrina hæc nova? quia in potestate spiritib. immundis imperat, & obediūt ei. (Hom. 28. in Matt. paulo a prin. to. 2)

Ad 1. ergo dicendum, quod hæc erat objectio Gentilium. Unde Aug. dicit in Ep. ad Volus. Nulla, inquiunt, competentibus signis tanta majestatis indicia claruerunt: quia larvalis illa purgatio, qua scilicet dæmones effugabat, debilium cura, reddita vita defunctis, si & alia considerentur, Deo parva sunt. Et ad hoc respondet Aug. Fatemur & nos talia quædam fecisse Prophetas, sed & ipse Moyses, & cæteri Prophetæ Dominum Jesum prophetaverunt, & ei gloriam magnam dederunt. Qui propterea talia & ipse facere voluit; ne esset absurdū quod per illos faceret, si ipse etiam non faceret. Sed tamen, & aliquid proprium facere debuit, nasci de virgine, resurgere a mortuis, cœlum ascendere: hoc Deo qui parum putat, quid plus expectet ignoro. Nū homine assumpto alium mundum facere debuit, ut eum esse crederemus, per quē factus est mundus. Sed nec major mundus nec isti æqualis in hoc mundo fieri posset. Si autem minorem faceret infra istum, similiter hoc quoque parum putaretur. Quæ tamen alii fecerunt, Christus excellētius fecit. Unde super illud Jo. 15. Si opera nō fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, &c. dicit Aug. Nulla in operibus Christi vi- (Ep. 3. post me. illius to. 2; Ep. 3. a me. illius tom. 2)

videntur esse majora, quam suscitatio mortuorum : quod scimus etiam antiquos fecisse Prophetas. Fecit tamen aliqua Christus, quæ nemo alius fecit. Sed respondetur nobis, & alios fecisse, quæ nec ipse nec alius fecit. Sed qui tam multa vitia, & malas valetudines, vexationesque mortalium tanta potestate sanaret, nullus omnino legitur antiquorum. Ut enim taceam quos jubendo, sicut occurrebant, salvos singulos fecit: Marcus dicit, quod quocunque loco introibat in vicos, aut in villas, aut in civitates, in plateis ponebant infirmos, & deprecabantur eum, ut vel fimbriam vestimenti ejus tangerent, & quotquot tangebant eum salvi fiebant. Hæc nemo alius fecit in eis. Sic enim intelligendum est quod ait in eis, non inter eos, aut coram eis, sed prorsus in eis, quia sanavit eos. Nec tamen alius quicunque in eis talia opera fecit, quoniam quisquis alius homo aliquid eorum fecit, ipso faciente fecit: hoc autem ipse non illis facientibus fecit.

Joan. tract. 71. in Jo. Ante et ob majora et monstrabit illi, Jo. 9. *Ad 2. dicendum, quod Aug. exponens illud verbum Jo: inquirit, quæ sunt ista opera majora, quæ credentes in eum erant facturi: an forte, quod ægros ipsis transeuntibus etiam eorum umbra sanabat, majus est enim quod sanet umbra quam fimbria. Verumtamen quando ista Christus dicebat, verborum suorum facta, & opera commendabat. Cum enim dixit, Pater in me manens ipse facit opera: quæ opera tunc dicebat, nisi verba quæ loquebatur? Et eorundem verborum fructus erat fides illorum. Veruntamen evangelizantibus discipulis non tam pauci, quam illi erant, sed Gentes etiam crediderunt. Nonne ab ore ipsius dives ille tristis abscessit? & tamen postea, quod ab illo auditum non fecit unus, fecerunt multi, cum per discipulos loqueretur. Ecce majora fecit prædicatus a credentibus, quam loquutus est audientibus. Verum hoc adhuc movet, quod hæc majora per Apostolos fecit: non autem ipsos tantum significans ait: Qui credit in me, opera, quæ ego facio, & ipse faciet. Audi ergo, & intellige. Qui credit in me, opera, quæ ego facio, & ipse faciet. Prius ego facio, deinde & ipse faciet: quia facio, ut faciat. Quæ opera, nisi ut ex impio justus fiat? Quod utique in illo, sed non sine illo, Christus operatur. Prorsus majus hoc esse dixerim, quam creare cælum & terram, cælum enim & terra transibunt, prædestinatorum autem salus, & justificatio permanebit. Sed & in cælis Angeli sunt opera Christi, nunquid etiam his operibus majora facit qui cooperatur Christo ad suam justificationem? Judicet qui potest, utrum majus sit justos creare, quam impios justificare. Certe si æqualis est utrumque potentia, hoc majoris est misericordiæ. Sed omnia opera Christi intelligere, ubi ait, Majora horum faciet, nulla nos necessitas cogit; horum enim forsitan dixit, quæ illa hora faciebat. Tunc autem verba fidei faciebat: & utique minus est verba justitiæ prædicare (quod fecit propter nos) quam impios justificare, quod ita facit in nobis, ut faciamus & nos.*

Ad 3. dicendum, quod quando aliquod particulare opus proprium est alicujus agentis, tunc per illud particulare opus probatur tota virtus agentis, sicut cum ratiocinari sit proprium hominis, ostenditur aliquis esse homo ex hoc ipso, quod ratiocinatur circa quodcunque particulare propositum. Et similiter cum propria virtute miracula facere sit solius Dei, sufficienter ostensum est Christum esse Deum ex quocunque miraculo, quod propria virtute fecit.

De quæstione hujus articuli integra disputatio nobis est statim instituenda, & ideo solum est circa literam adnotandum, tria illa, quæ D. Th. in ar. ponit, non esse divisim, sed conjunctim accipienda, & præsertim tertium non esse separandum a reliquis. Nisi enim Christus affirmasset, se esse Deum, & in hujus veritatis confirmationem miracula edidisset, sola ipsa miracula per se sumpta non satis ostenderent, ipsum esse verum Deum, at vero facta in confirmationem doctrinæ, efficacissima fuerunt ad illam roborandam, ut statim ostendemus. Oportet autem, antequam disputationem instituamus, sequentem quæstionem D. Th. percurrere, quoniam eandem continet materiam, & si quid est in ea difficultatis, eadem disputatione aptius comprehendetur.

QUÆSTIO XLIV.

De singulis miraculorum speciebus, in quatuor articulos divisa.

Deinde considerandum est de singulis miraculorum speciebus. Et primo, de miraculis, quæ fecit circa spirituales substantias. Secundo, de miraculis quæ fecit circa cælestia corpora. Tertio, de miraculis quæ fecit circa homines. Quarto, de miraculis quæ fecit circa creaturas irrationales.

ARTICULUS I.

Utrum miracula facta per Christum circa spirituales substantias fuerint convenientia.

Ad primum sic proceditur. Videtur, quod miracula, quæ fecit Christus circa spirituales substantias, non fuerint convenientia. Inter spirituales enim substantias sancti Angeli præpollent dæmonibus, quia ut Aug. dicit in 3. de Trinit. spiritus vitæ rationalis desertor, atque peccator, regitur per spiritum vitæ rationalem pium, & justum. Sed Christus non legitur aliqua miracula fecisse circa Angelos bonos. Ergo nec etiam circa dæmones aliqua miracula facere debuit. lib. 3. c. 4. non procul a princ. 3.

2. Præterea, Miracula Christi ordinabantur ad manifestandam divinitatem ipsius. Sed divinitas Christi non erat dæmonibus manifestanda, quia per hoc impeditum fuisset mysterium passionis ejus secundum illud 1. Cor. 2. Si cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent. Ergo non debuit circa dæmones aliqua miracula facere.

3. Præterea Miracula Christi ad gloriam Dei ordinabantur, unde dicitur Mat. 9. quod videntes turbæ paralyticum sanatum a Christo, timuerunt, & glorificaverunt Deum, qui dedit potestatē talem hominibus. Sed ad dæmones non pertinet glorificare Deum, quia non est speciosa laus in ore peccatoris, ut dicitur Eccl. 15. Unde & sicut dicitur Marc. 1. & Luc. 4. non sinebat dæmonia loqui ea, quæ ad gloriam ipsius pertinebant. Ergo videtur non fuisse conveniens, quod circa dæmones aliqua miracula faceret.

4. Præterea, Miracula a Christo facta ad salutem hominum ordinantur. Sed quædam dæmonia ab hominibus ejecta fuerunt cum hominum detrimento quandoque quidem corporale, sicut dicitur Mar. 9. quod dæmon ad præceptum Christi exclamans, & multum discerpens hominem, exiit ab eo, & factus est sicut mortuus: ita ut multi dicerent, quia mortuus est. Quandoque etiam cum damno rerum: sicut quando dæmones ad eorum preces misit in porcos, quos præcipitaverunt in mare. Unde cives illius regionis rogaverunt eum, ut transiret a finibus eorum, ut legitur Mat. 7. Ergo videtur inconvenienter fecisse hujusmodi miracula.

Sed contra est, quod Zach. 13. hoc pronunciatum fuerat ubi dicitur, Spiritum immundum auferam de terra.

Respondeo dicendum, quod miracula, quæ Christus fecit, argumenta quædam fuerunt fidei, quam ipse docebat. Futurum autem erat, ut per virtutem divinitatis ejus excluderet dæmonum potestatem ab omnibus credituris in eum: secundum illud Jo. 12. Nunc princeps hujus mundi ejicietur foras. Et ideo conveniens fuit, quod inter alia miracula etiam obsessos a dæmonibus liberaret.

Ad 1. ergo dicendum, quod homines sicut per Christum erant a potestate dæmonum liberandi, ita per eum erant Angelis consociandi: secundum illud Col. 1. Pacificans per sanguinem crucis ejus, quæ in cælis, & quæ in terris sunt. Et ideo circa Angelos alia miracula hominibus demonstrare non cōveniebat, nisi ut Angeli hominibus apparerent; quod quidem factum est in nativitate ipsius, & in resurrectione, & ascensione ejus.

Ad 2. dicendum, quod sicut Aug. dicit 9. de Civit. Dei, Christus tantum innotuit dæmonibus, quantum voluit, tantum autem voluit, quantum oportuit. Sed innotuit eis, non sicut Angelis sanctis per id, quod est vita æterna: sed per quædam temporalia suæ virtutis effecta. Et primo quidem videntes Christum esurire post jejunium, æstimaverunt eū non esse filium Dei. Unde super illud Luc. 4. Si filius Dei es &c. dicit Ambr. Quid sibi vult talis sermonis exorsus, nisi quia cognoverat Dei filiū esse venturū, sed venisse per infirmitatem corporis non putavit. Sed postmodū visis miraculis, ex quadam suspicione conjecturavit, eum esse filiū Dei. Unde super illud Mar. 1. Scio quod sis sanctus Dei, dicit Chrys. quod non certam, aut firmam adventus Dei habebat notitiam, sciebat tamen ipsum esse Christum in lege promissū. Unde dicitur Luc. 4. Quia sciebant ipsum esse Christum. Quod autem ipsum confitebantur esse filiū Dei, magis erat ex quadam suspicione, quam ex certitudine. Unde Beda dicit super Luc. Et dæmonia filium Dei confitebātur,

l. 9. c. 21. parum a princ. c. 5.
l. 4. in Luc. c. 14. initio expositionis Christi, non procul a princ. 3.
Sup. illud Luc. 4. Sciebant ipsum esse Christum. l. 6. c. 14. fe... Beda 1. n.

Et ficut postea dicitur. Sciebant eum esse Christum: quia cũ jejunio fatigatum eum diabolus videret, verum hominem intellexit; sed quia tentando non praevaluit, utrum filius Dei esset, dubitabat. Nunc autem per signorum potentiam, vel intellexit, vel potius suspicatus est esse filium Dei. Non ideo igitur Judaeis eum crucifigere persuasit, quia Christum Dei filium non esse putavit: sed quia se morte illius non praevidit esse damnandum. De hoc enim mysterio a seculis abscondito, dicit Apostolus, quod nemo principum hujus seculi cognovit: si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriae crucifixissent.

Ad 3. dicendum, quod miracula in expulsione daemonum non fecit Christus propter utilitatem daemonum, sed propter utilitatem hominum, ut ipsi eum glorificarent. Et ideo prohibuit eos loqui ea, quae ad laudem ipsius pertinebant, primo quidem propter exemplum: quia, ut dicit Athanas. compescebat diaboli sermonem, quamvis vera fateretur: ut nos etiam assuefaciat, ne curemus de talibus, etiamsi vera loqui videatur. Nefas est enim, ut cum adsit nobis Scriptura divina, instruamur a diabolo: est enim hoc periculosum, quia veritati frequenter daemones immiscent mendacia. Secundo quia (sicut Chrysost. dicit) non oportebat eas surripere officii Apostolici gloriam: nec decebat Christi mysterium lingua foetida publicari, quia non est speciosa laus in ore peccatorum. Tertio, quia (ut Beda dicit) nolebat ex hoc invidiam accendere Judaeorum. Unde etiam ipsi Apostoli jubentur reticere de ipso, ne divina majestate praedicata passionis dispensatio differretur.

Id habet Chr. concione 2. de Lazaro ante med. t. 5. & Tho. p. Luc. 4. & Marc. 1.

c. 4. in Luc. & in c. 14 sec. ut. Bed. e reo similiter ...

Ad 4. dicendum quod Christus specialiter venerat docere, & miracula facere propter utilitatem hominum principaliter quantum ad animae salutem. Et ideo permisit daemones, quos ejiciebat, hominibus aliquod nocumentum inferre vel in corpore, vel in rebus propter animae humanae salutem ad hominum scilicet instructionem. Unde Chrys. dicit super Matth. quod Christus permisit daemonibus in porcos ire, non quasi a daemonibus persuasus: sed primo quidem, ut instruat magnitudinem nocumenti daemonum, qui hominibus insidiantur. Secundo, ut omnes discerent quoniam nec adversus porcos audeant aliquid facere, nisi ipse consentiat. Tertio, ut ostenderet, quod graviora in illos homines operati essent, quam in illos porcos, nisi essent divina providentia adjuti. Et propter easdem etiam causas permisit eum, qui a daemonibus liberabatur, ad horam graviter affligi, a qua tamen assistente eum continuo liberavit. Per hoc etiam ostenditur (ut Beda dicit) quod saepe dum converti ad Deum post peccata conamur, majoribus, novisque antiqui hostis pulsamur insidiis. Quod facit, vel ut odium virtutis incutiat, vel expulsionis suae vindicet injuriam. Factus est etiam homo sanatus velut mortuus (ut Hier. dicit) quia sanatis dicitur, Mortui estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo.

Hom. 29. in Matth. circa med. to. 2.

Marc. 9. sup. verba ... 20. ar. 2. t. 6. to. 9.

In hoc articulo sola solutio ad 2. singularem difficultatem tangit, an daemones agnoverint Jesum esse Messiam, & Deum, quam statim discutiemus.

ARTICULUS II.

Utrum convenienter facta fuerint miracula per Christum circa coelestia corpora.

AD *secundum sic proceditur. Videtur, quod inconvenienter fuerint a Christo facta miracula circa coelestia corpora, ut enim Dionys. dicit 4. capit. de Divin. nom: divinae providentiae non est, naturam corrumpere, sed salvare. Corpora autem coelestia secundum suam naturam sunt incorruptibilia, & inalterabilia, ut probatur in primo de coelo. Ergo non fuit conveniens, ut per Christum fieret aliqua immutatio circa ordinem coelestium corporum.*

2. Praeterea: Secundum motum coelestium corporum, temporum cursus designantur, secundum illud Gen. 1. Fiant luminaria in firmamento coeli, & sint in signa, & tempora, & dies & annos. Sic ergo mutato cursu coelestium corporum, mutatur temporum distinctio, & ordo; sed non legitur hoc esse perceptum ab Astrologis, qui contemplantur sydera, & computant menses: ut dicitur Isaiae 47. Ergo videtur, quod per Christum non fuerit aliqua mutatio facta circa cursum coelestium corporum.

3. Praeterea: Magis competebat Christo facere miracula vivens & docens quam moriens: tum quia, ut dicitur secunda ad Cor. ult. Crucifixus est ex infirmitate, sed vivit ex virtute Dei, secundum quam miracula faciebat: tum etiam quia ejus miracula confirmativa erant doctrinae ipsius. Sed in vita sua non legitur, Christum aliquod miraculum circa coelestia corpora fecisse: quinimo Pharisaeis petentibus ab eo signum de coelo, eis dare renuit: ut habetur Matth. 12. & 16. Ergo videtur, quod nec in morte circa coelestia corpora aliquod miraculum facere debuerit.

Sed contra est, quod dicitur Lucae 23. Tenebrae factae sunt in universa terra usque ad horam nonam: & obscuratus est Sol.

Respondeo dicendum, (quod sicut supra dictum est) miracula Christi talia esse debebant, ut sufficienter esse Deũ ostenderent. Hoc autem non ita evidenter ostenditur per transmutationes corporum inferiorum, quae etiam ab aliis causis moveri possunt, sicut per transmutationem cursus coelestium corporum, quae a solo Deo sunt immobiliter ordinata. Et hoc est quod Dionysius dicit in Epist. ad Polycarpum. Cognoscere oportet non aliter aliquando posse aliquid perverti coelestis ordinationis, & motus, nisi causam haberet ad hoc moventem, quae facit omnia, & mutat secundum suum sermonem. Et ideo conveniens fuit, ut Christus miracula fecerit etiam circa coelestia corpora.

ar. 4. q. praec.

Parum ant. med. epist.

Ad 1. ergo dicendum, quod sicut inferioribus corporibus naturale est moveri a coelestibus corporibus (quae sunt superiora secundum naturae ordinem) ita etiam naturale est cuilibet creaturae, ut transmutetur a Deo secundum ejus voluntatem. Unde August. dicit 26. contra Faustum, & habetur in gloss. Rom. 11. super illud, Contra naturam insertus es, &c. Deus creator, & conditor omnium naturarum nihil contra naturam fecit, quia id est cuique rei natura, quod Deus facit. Et ita non corrumpitur natura coelestium corporum, cum eorum cursus immutatur a Deo, corrumperetur autem si ab aliqua alia causa immutaretur.

l. 26. c. 3. ante med. to. 6.

Ad 2. dicendum, quod per miraculum a Christo factum non est perversus ordo temporum. Nam secundum quosdã illae tenebrae vel Solis obscuratio, quae in passione Christi accidit, fuit propter hoc, quod sol suos radios retraxit, nulla immutatione facta circa motum coelestium corporum, secundum quem tempora mensurantur. Unde Hieron. dicit super Matth. Videtur luminare majus retraxisse radios suos, ne aut pendentem videret Dominum, aut impii blasphemantes sua luce fruerentur. Talis autem retractio radiorum non est sic intelligenda, quasi sol in sua potestate habeat radios emittere, vel retrahere: non enim ex electione, sed ex natura radios emittit: ut dicit Dionys. 4. c. de Divin. nomin. sed sol dicitur retraxisse radios, in quantum divina virtute factum est, ut solis radii ad terram non pervenirent. Origenes autem dicit hoc accidisse per interpositionem nubium. Unde super Matth. dicit. Consequens est intelligere, quasdam tenebrosissimas nubes multas, & magnas concurrisse super Hierusalem, terramque Judaeae, & ideo factae sunt tenebrae profundae a sexta hora usque ad nonam. Arbitror enim sicut caetera signa, quae facta sunt in passione, scilicet quod velum templi est scissum, quod terra tremuit, &c. in Hierusalem tantummodo facta sunt, ita & hoc. Aut si latius voluerit quis extendere ad terram Judaeae, propter hoc quod dicitur, Tenebrae factae sunt in universa terra; quod intelligitur de terra Judaeae sicut in 3. lib. Regum dicit Abdias ad Eliam. Vivit Dominus Deus tuus, quia non est gens aut regnum, ubi non miserit Dominus meus quaerere te, ostendens quod eum quaesierat in gentibus, quae sunt circa Judaeam Sed circa hoc magis credendum est Dionys. qui oculata fide inspexit hoc accidisse per interpositionem lunae inter nos, & solem. Dicit enim in Ep. ad Polycarpum. Inopinabiliter soli lunam incidentem videbamus, in Aegypto scilicet existentes: ut ibidem dicitur. Et designat ibi quatuor miracula.

Luc. 23. super illud. Ab hora 6. tenebrae factae sunt & c. Hom. 35. in Matt. in 5. f. ante fi. t. 3.

In ep. ad Polycarp. post med. illius.

Quorum primum est, quod naturalis eclipsis solis per interpositionem lunae, nunquam accidit, nisi tempore conjunctionis solis, & lunae: tunc autem erat luna in oppositione ad solem, decima quinta existens, quia erat Pascha Judaeorum. Unde dicit: Non enim erat conjunctionis tempus. Secundum miraculum est, quod cum circa horam sextam luna visa fuisset simul cum sole in medio coeli, in vespere apparuit suo loco, i. e. in Oriente opposita soli Unde dicit. Rursus ipsam vidimus, scilicet lunam, a nona hora (in qua scilicet recessit a sole cessantibus tenebris) usque ad vesperam supernaturaliter constitutam ad diametrum solis, id est

Loco citato.

In praedic. ep. ad Polycarpum ...

est ut diametraliter esset soli opposita; & sic patet, quod non est turbatus consuetus temporum cursus, quia divina virtute factum est, & quod ad solem supernaturaliter accederet præter tempus debitum, & quod a sole recedens, in locum proprium restitueretur tempore debito. Tertium miraculum est, quod naturalis eclipsis semper incipit ab Occidentali parte solis, & pervenit usque ad Orientalem. Et hoc ideo quia luna secundum proprium motum, quo movetur ab Occidente in Orientem, est velocior sole in suo proprio motu, & ideo luna ab Occidente veniens attingit solem, & pertransit ipsum, ad Orientem tendens. Sed tunc luna jam pertransiverat solem, & distabat ab eo quasi per medietatem circuli, in oppositione existens, unde oportuit, quod reverteretur ad Orientem versus solem, & attingeret ipsum primo ex parte Orientali, procedens versus Occidentem. Et hoc est quod dicit. Eclipsim etiam ipsam ex Oriente vidimus inchoatam, & usque ad solarem terminum venientem (quia totum solem eclipsavit) postea regredientem. Quartum miraculum fuit, quod in naturali eclipsi ex eadem parte incipit sol prius reapparere, ex qua parte incepit prius obscurari: quia scilicet luna se soli subjiciens naturali suo motu solem pertransit versus Orientem, & ita partem Occidentalem solis, quam primo occupat, primo etiam derelinquit. Sed tunc luna miraculose ab Oriente versus Occidentem rediens, non pertransivit solem, ut esset eo Orientalior: sed postquam pervenit ad terminum solis, reversa est versus Orientem: & ita partem solis, quam ultimo occupavit, primo etiam dereliquit. Et sic ex parte Orientali inchoata fuit eclipsis, sed in parte Occidentali prius incepit claritas apparere. Et hoc est quod dicit. Et rursus vidimus non ex eadem, i. e. non ex eadem parte solis & defectum & purgationem, sed e converso secundum diametrum factam. Quintum miraculum addit Chrysost. super Mat. dicens. quod tribus horis tunc tenebræ permanserũt, cum eclipsis solis in momento pertranseat, non enim habet moram, ut sciunt illi qui consideraverunt. Unde datur intelligi quod luna quieverit sub sole, nisi forte velimus dicere, quod tempus tenebrarum computatur ab instanti, quo sol incepit obscurari, usque ad instans, in quo totaliter fuit repurgatus. Sed sicut Orig. dicit super Mat. adversus hoc filii sæculi hujus dicunt. Quomodo hoc factum tam mirabile nemo Græcorum aut Barbarorum scripsit? Et dicit, quod quidam nomine Phlegon in Chronicis suis scripsit hoc in principatu Tiberii Cæsaris factum, sed non signavit, quod fuerit in luna plena. Potuit ergo hoc contingere: quia Astrologi ubique terrarum tunc temporis existentes non solicitabantur de observando eclipsi, quia tunc tempus non erat: sed illam obscuritatem ex aliqua passione aeris accidere putaverunt. Sed in Ægypto, ubi raro nubes apparent propter aeris serenitatem, permotus est Dionys. & socii ejus, ut prædicta circa illam obscuritatem observarent.

Hom. 89. in Matth. non mul- tum longe a pr. & hom. 31. in Matth. sol. q. 3 & 9. in fin. ante fin. hom. 5[…]

Ad 3. dicendum, quod tunc præcipue oportebat in Christo divinitatem per miracula ostendere, quando in eo maxime apparebat infirmitas secundum humanam naturam. Et ideo in Christi nativitate stella nova in cœlo apparuit. Unde Maximus dicit in ser. Nativ. Si præsepe despicis, erige paulumper oculos & novam in cœlo stellam, protestantem mundo nativitatem Dominicam contuere. In passione autem adhuc major infirmitas circa humanitatem Christi apparuit, & ideo oportuit ut majora miracula ostenderentur circa principalia mundi luminaria. Et sicut Chrys. dicit super Mat. hoc est signum quod petentibus promittebat dare dicens. Generatio prava & adultera signum quærit, & signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ prophetæ, crucem significans, & resurrectionem. Etenim multo mirabilius est in eo qui crucifixus erat hoc fieri, quam in eo ambulante super terram.

Chrys. 89 in Matth. circa pr. [...]

COMMENTARIUS.

IN hoc art. D. Th. totus est explicandis signis cœlestibus quæ in morte Christi contigerunt. De qua re inferius suo loco disputandum a nobis est: sicut suo etiam loco supra disseruimus de signo cœlestis syderis, quod tempore nativitatis Christi Magis apparuit (quod hic D. Th. in sol. ad 3 attigit) ideoque hoc loco non est nobis amplius immorandum.

Verba Augus. de pot. natu creatura eum che dient ali qu[…] in telli- g[…]da.

Solum in solut. ad. 1. sano modo intelligenda sunt verba illa quæ D. Th. ex Aug. affert, id esse cujusque rei naturam, quod Deus facit, & ideo nihil posse Deum facere in creatura, quod sit contra naturam ejus, nec corrumpi aliquo modo cœlum, si a suo naturali motu a Deo immutetur, corrumpendum autem fore, si ab aliqua creatura immutaretur. Nam per hæc verba solum indicata est potentia obedientialis, quam omnis creatura habet, ut Deo obediat, ratione cujus dicitur habere quandam universalem propensionem ad omnia, quæ Deus in ea operari voluerit. Non est autem negandum, quin unaquæque res habeat suam propriam, particularemque naturam, & connaturales proprietates, quæ tales sunt, non solum, quia a Deo donantur, sed quia ipsa res ex se illas postulat. Unde si iis privetur, a quocumque privetur, sive a Deo, sive a creatura, aliquid præter naturam patietur, & ex parte corrumpetur, ac imperfecta manebit.

ARTICULUS III.

Utrum convenienter Christus circa homines miracula fecerit.

AD tertium sic proceditur. Videtur, quod inconvenienter Christus circa homines miracula fecerit. In homine enim potior est anima: quam corpus. Sed circa corpora, multa miracula Christus fecit, circa animas vero nulla miracula legitur fecisse: nam neque aliquos incredulos ad fidem virtuose convertit; sed admonendo, & exteriora miracula ostendendo, neque etiam aliquos fatuos sapientes legitur fecisse. Ergo videtur quod non convenienter sit circa homines miracula operatus. 3.40.

2. Præterea. Sicut supra dictum est, Christus faciebat miracula virtute divina, cujus proprium est subito operari & perfecte absque adminiculo alicuius. Sed Christus non semper subito homines curavit quantum ad corpus: dicitur enim Marc. 8. quod apprehensa manu cæci, eduxit eum extra vicum, & exspuens in oculos ejus, impositis manibus, interrogavit eum si quid videret, & aspiciens ait. Video homines velut arbores ambulantes. Deinde iterum imposuit manus super oculos ejus & cœpit videre, & restitutus est ei visus, ita ut clare videret omnia. Et sic patet, quod non subito eum curavit: sed primo quidem imperfecte, & per sputum. Ergo videtur, non convenienter circa homines miracula fecisse. q. prec. art. 2.

3. Præterea. Quæ se invicem non consequuntur, non oportet quod simul tollantur. Sed ægritudo corporalis non semper ex peccato causatur, ut patet per illud, quod Dominus dicit Joan. 6. Neque hic peccavit, neque parentes ejus, ut cæcus nasceretur. Non ergo oportuit, ut hominibus corporum curationem quærentibus peccata dimitteret, sicut legitur fecisse circa paralyticum Matt. 9. Præsertim quia sanatio corporalis cum sit minus, quam remissio peccatorum, non videtur esse sufficiens argumentum, quod possit peccata dimittere.

4. Præterea, Miracula Christi facta sunt ad confirmationem doctrinæ ipsius, & testimonium divinitatis ejus: ut supra dictum est. Sed nullus debet impedire finem operis sui. Ergo videtur inconvenienter Christus quibusdam miraculose curatis præcepisse, ut nemini dicerent: ut patet Matth. 9. & Matth. 8. præsertim quia quibusdam aliis mandavit, ut miracula circa se facta publicarent, sicut Marc. 5. legitur, quod dixit ei, quem a dæmonibus liberaverat. Vade in domum tuam ad tuos, & annuntia eis quanta tibi Dominus fecerit. q. prec. art. 4.

Sed contra est, quod dicitur Marc. 7. Bene omnia fecit, & surdos fecit audire, & mutos loqui.

Respondeo dicendum, quod ea, quæ sunt ad finem, debent fini esse proportionata. Christus autem ad hoc in mundum venerat, & docebat, ut homines salvos faceret: secundum illud Jo. 3. Non enim misit Deus filium suum in mundum, ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum. Et ideo conveniens fuit, ut Christus particulariter homines miraculose curando ostenderet se esse universalem & spiritualem hominum salvatorem.

Ad 1. ergo dicendum, quod ea, quæ sunt ad finem, distinguuntur ab ipso fine. Miracula autem a Christo facta ordinabantur, sicut ad finem, ad rationalis partis salutem, quæ consistit in sapientiæ illustratione, & hominum justificatione; quorum primum præsupponit secundum quia ut dicitur Sap. 1. in malevolam animam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis. Justificare autem homines, non conveniebat nisi eis volentibus, hoc enim esset & contra rationem justitiæ, quæ rectitudinem voluntatis importat, & etiam contra rationẽ humanæ naturæ, quæ libero

ar-

arbitrio ad bonum ducenda est, non autem per coactionem. Christus ergo virtute divina interius homines justificavit, non tamen eis invitis: nec hoc ad miracula pertinet, sed ad miraculorum finem. Et similiter etiam virtute divina simplicibus discipulis divinam sapientiam infudit. Unde dicit eis Luc. 21. Ego dabo vobis os, & sapientiam, cui non poterunt resistere, & contradicere omnes adversarii vestri. Quod quidem quantum ad interiorem illuminationem inter visibilia miracula non numeratur, sed solum quantum ad exteriorem actum, in quantum scilicet videbant homines eos, qui fuerant illiterati & simplices, tam sapienter, & constanter loqui. Unde dicitur Act. 4. Videntes Judæi Petri constantiam, & Joannis, comperto quod homines essent sine literis & idiotæ, admirabantur. Et tamen hujusmodi spirituales effectus, & si a miraculis visibilibus distinguantur, sunt tamen quædam testimonia doctrinæ, & virtutis Christi, secundum illud Heb. 2. Contestante Deo signis & portentis, & variis virtutibus, & Spiritus S. distributionibus. Sed tamen circa animas hominum, & maxime quantum ad immutandas inferiores vires, Christus aliqua miracula fecit. Unde Hier. super illud Mat. 9. Surgens secutus est eum, dicit: Fulgor ipse, & majestas divinitatis occulta, quæ etiam in facie relucebat humana, videntes ad se trahere poterat ex primo aspectu: & super illud Mat. 21. Ejiciebat omnes vendentes, & ementes, &c. dicit idem Hier. Mihi inter omnia signa, quæ fecit Dominus, hoc videtur esse mirabilius, quod unus homo, & illo tempore contemptibilis, potuerit ad unius flagelli verbera tantam ejicere multitudinem. Igneum enim quiddam, atque sydereum radiabat ex oculis ejus, & divinitatis majestas lucebat in facie ejus. Et Orig. dicit super Jo. hoc esse majus miraculum eo, quo aqua conversa est in vinum, eo quod illic inanimata subsistit materia, hic vero tot millium hominum domantur ingenia. Et super illud Jo. 18. Abierunt retrorsum, & ceciderunt in terram dicit Aug. Una vox tantam turbam odiis ferocem, armisque terribilem sine telo ullo percussit, repulit, stravit: Deus enim latebat in carne. Et ad idem pertinet quod dicitur Lu. 4. quod Jesus transiens per medium illorum ibat. Ubi dicit Chrys. quod stare in medio insidiantium & non apprehendi, divinitatis eminentiam ostendebat. Et quod dicitur Jo. 8. Jesus abscondit se, & exivit de templo: ubi August. dicit; Non abscondit se in angulo templi quasi timens, vel post murum aut columnam divertens: sed divina potestate se invisibilem insidiantibus constituens, per medium illorum exivit. Ex quibus omnibus patet, quod Christus quando voluit virtute divina animas hominum immutavit: non solum justificando, & sapientiam infundendo, quod pertinet ad miraculorum finem, sed etiam exterius alliciendo, vel terrendo, vel stupefaciendo, quod pertinet ad ipsa miracula.

Super illud Mat. 9. Cum transires vidit hominem sedentem c. 9. Super illud Mat. 21. videntes Pr. & Scribæ mirabilia quæ fecit tom. 9. in fol. 118. quæ lib. 1. in lucem prodiit anno Domini. 1555. Parisiis apud Carolum Goillard Tr. 112. in Jo. post med. to. 9.

Ad 2. dicendum, quod Christus venerat salvare mundum non solum virtute divina, sed per mysterium incarnationis ipsius. Et ideo frequenter in sanatione infirmorum non sola potestate divina utebatur, curando per modum imperii, sed etiam aliquid ad humanitatem ipsius pertinens apponendo. Unde super illud Luc. 4. Singulis manus imponens curabat omnes, dicit Cyrill. Quamvis ut Deus potuisset omnes verbo pellere morbos: tangit tamen omnes, ostendens propriam carnem efficacem ad præstanda remedia. Et super illud Marc. 8. Expuens in oculos ejus impositis manibus, &c. dicit Chrys. Spuit quidem, & manus imponit cæco, volens ostendere quod verbum divinum operationi adjunctum miracula perficit: manus enim operationis est ostensiva, sputum sermonis ex ore prolati. Et super illud Jo. 9. Fecit lutum ex sputo, & linivit lutum super oculos cæci, dicit August. De saliva sua lutum fecit, quia verbum caro factum est. Vel etiam ad significandum, quod ipse erat qui ex limo terræ hominem formaverat: ut Chrys. dicit. Est autem circa miracula Christi considerandum, quod communiter perfectissima opera faciebat. Unde super illud Jo. 2. Omnis homo primum bonum vinum ponit, dicit Chrys. Talia sunt Christi miracula, ut multo his, quæ per naturam fiunt, speciosiora, & utiliora fiant. Et similiter in instanti infirmis perfectam sanitatem conferebat. Unde super illud Mat. 8. Et surrexit, & ministrabat illis, dicit Hier. Sanitas, quæ confertur a Domino, tota simul redit. Specialiter autem in illo cæco contrarium fuit propter infidelitatem ipsius: ut Chrys. dicit. Vel sicut Beda dicit. Quem uno verbo totum simul curare poterat, paulatim curat, ut magnitudinem humanæ cæcitatis ostendat, quæ vix, & quasi per gradus ad lucem redeat, & gratiam suam nobis indicet, per quam singula perfectionis incrementa adjuvat.

Chr. in Mat. circa med. t. 2.

Tr. 44. in Jo. non remote a prin. to. 9.

Ho. 21. in Jo. post med. illius to. 3. Super illud Mat. 8 Cum venisset Jesus in domum Petri c. 9. Ho. 9. in Matth. innuitur.

Beda Mat. 8. Est c. 34. secun. mn ejus or. t. a q. pra. a. a.

Ad 3. dicendum, quod sicut supra dictum est, Christus miracula faciebat virtute divina. Dei autem perfecta sunt opera, ut dicitur Deuter. 32. Non est autem aliquid perfectum, si finem non consequatur: finis autem exterioris curationis per Christum factæ, est curatio animæ, & ideo non conveniebat Christo, ut alicujus corpus curaret, nisi ejus curaret animam. Unde super illud Jo. 7. Totum hominem sanum fecit in sabbatho, dicit August. quod curatus est, ut sanus esset in corpore: & credidit, ut sanus esset in animo. Specialiter autem paralytico dicitur: Dimittuntur tibi peccata: quia ut Hier. dicit super Mat. datur ex hoc nobis intelligentia propter peccata plerasque evenire corporum debilitates: & ideo forsitan prius dimittuntur peccata, ut causis debilitatis ablatis, sanitas restituatur. Unde & Jo. 5. dicitur. Jam noli amplius peccare, ne deterius tibi aliquid contingat. Ubi dicit Chrys. Dicimus quod ex peccatis nata erat ei ægritudo. Quamvis autem ut Chrys. dicit super Mat. quanto anima est potior corpore, tanto peccatum dimittere majus sit, quam corpus sanare: quia tamen illud non est manifestum, fecit minus, quod est manifestius ut demonstraret majus, & non manifestum.

Tract. 30 in Jo. a me. to 9.

Mat. 9 super illud quod est facilius dicere t. 9.

Ho. 37. in Jo. t. H. 30. in Mat. a me. t. 2.

Ad 4. dicendum, quod super illud Matth. 9. Videte, ne quis sciat, dicit Chrys. Non est hoc contrarium, quod hic dicitur, ei quod alteri dicitur: Vade, & annuntia gloriam Dei. Erudit enim nos prohibere eos, qui volunt nos propter nos laudare: si autem ad Deum gloria refertur, non debemus prohibere, sed magis injungere, ut hoc fiat.

Hom. 33. non multum longe a prin. t. 2.

COMMENTARIUS.

Quæ D. Th. docet in art. perspicua sunt. In solutione vero ad 1. investigat, an, sicut Christus fecit miracula in corporibus hominum, ita fecerit in animabus. In qua re in primis dubitari potest, cur D. Th omnino prætermiserit mortuorum resurrectionem. Hujusmodi enim miraculum non minus circa animam, quam circa corpus fit. Tam supernaturale enim est animam semel a corpore separatam iterum illi uniri, sicut corpus animæ. Quando enim Christus dixit: *Lazare veni foras*, non minus miraculosum fuit animam obedire, & ab inferis illius vocis virtute revocari, & corpori copulari, quam corpus ipsum subito excitari, & extra monumentum prodire; hoc igitur miraculi genus circa animas versatur. Tamen D. Th. de illo non est loquutus, quia in argumento non considerat animam in ordine ad corpus, seu ut est forma corporis. Quoniam miracula, quæ circa illam sub hac ratione fiunt, cum terminentur ad totum compositum, sub miraculis (ut ita dicam) corporeis continentur. Consideravit ergo animã, ut est mens, seu spiritus, id est, ut intelligit, & amat, nam sub ea ratione quodãmodo abstrahit a corpore.

Dubium.

Respons.

In hac re est secundo considerandum, quod licet hominum justificatio potius sit finis miraculorum, quam inter miracula annumeranda, tamen quoad modum interdum est miraculosa, & tali modo facta, potuit etiam ad doctrinæ confirmationem, & testimonium divinitatis Christi adduci. Et hoc modo miraculosum fuit, quod Christus verbo, & imperio suo peccata dimitteret, quãquam quia talis modus non objiciebatur sensibus, interdum oportuerit eum alio sensibili signo confirmare, ac manifestare, sicut legimus factum Matth. 9. In hoc etiam genere numerari possunt subitæ conversiones hominum, qui diuturna consuetudine in peccatis volutabantur, sicut de Matthæo legimus. Sicut enim August. inter magna miracula Christi ponit, quod per paucos, & simplices homines mundum converterit, ita merito etiam inter miracula magna numerari potest, quod uno verbo Matthæum convertit. Mat. 9. uti ibidem notat Hier. quamquam ipse indicet aliquid sensibile reluxisse in facie Domini, quo videntes ad se trahere poterat primo aspectu, quod etiam hic D. Th. refert, & non videtur ei displicere. Mihi tamẽ incertum est: non enim videtur necessarium, quod in vultu Christi aliquid sensibile miraculose apparuerit, præter decentissimam vultus ejus gravitatem, ac venustatem, efficacia enim verbi ejus non erat in sensibili specie, sed in virtute, quamquam etiam aspectus ejus esset gratissimus, & ut sic posset aliquid deservire. Tertio est in ultima parte ejusdem solutionis observandum, duo genera miraculorum ibi numerari Primum est in virtute, quam Christus habebat in verbo ad terrendos homines, eosque solo

Cõversio peccatoris insignis miraculum.

Verbo Christus virtus, & energia.

etiam

etiam verbo in terram prosternendos, ut Jo. 18. fecit. Et hæc virtus esse poterat vel ex actione circa animam, quia timorem, ac terrorē illius incutiebat, vel etiam circa corpora, quia efficaciter illa movere poterat, atque dejicere.

Aliud erat genus miraculi, quod Christus hominum sensibus in eorum sese præsentia, & clara luce celabat, Quomodo exponit D. Th. cum August. quem ipse refert, & Euthym. Joan. 8. illud Joan. 8. *Jesus abscondit se, & exivit de templo*, & fortasse eodem modo accidit, quod dicitur Luc. 4. *Jesus transiens per medium illorum ibat*. Quamquam potuerit alio etiam modo id fieri, scilicet ut sua ita illos præsentia perterruerit, ut in eum quantumvis præsentem manus injicere non sint ausi. Illa vero sui occultatio fieri potuit absque actione miraculosa circa alios per solam suspensionem influxus sensibilium specierum, sicut D. Th. supra docuit, tenebras in die passionis fieri potuisse per solam suspensionem influxus radiorum solarium. Et si hoc modo facta est, non potest computari hoc miraculum inter ea, quæ facta sunt circa animas, sed potius videtur esse miraculum circa ipsum corpus Christi, in quo tale habebat dominium, ut posset etiam actionem naturalem seu emanationem specierum suspendere, sicut miraculum tenebrarum magis fuit circa solem, quam circa aerem. Alio vero modo potuit illud miraculum fieri, scilicet ut quamvis ipse Christus sui species effunderet, alii nihilominus vel illis uti, vel ad eum videndum attendere non possent, & si hoc modo factum est, magis proprie dici potest, miraculum illud circa animas extitisse; prior tamen modus videtur facilior, & consentaneus doctrinæ D. Th. inf. q. 54. art. 1. ad 2. & 3.

Miraculosa Christi pensensis occultatio Judæorum, quo sibus fecit.

In sol. ad 2. duo attigit D. Th. Alterum est, cur Christus miracula fecerit per actiones, & res sensibiles, quales sunt contactus, saliva, & alia id genus Et respondet id fecisse, ut doceret ipsam carnem suam habuisse vim effectricem horum miraculorum. de qua re videri possunt dicta superiori tomo disp. 31. Sect. 3. 5. 6. & 8. Alterum est, cur Christus quædam miracula non subito, sed paulatim perfecit. Et duplicem causam indicat. Prior est indispositio non physica sed moralis hominis suscipientis beneficium, quem paulatim volebat Christus ad perfecte credendum inflectere. posterior est significatio alicujus mysterii. Quod est notandum, ut Christi miracula non solum ut eximia opera, ac beneficia a nobis considerentur, sed etiam ut signa, per quæ interdum aliquid innuebat, seu loquebatur. Reliquæ solutiones non indigent aliqua notatione.

ARTICULUS IV.

Utrum convenienter Christus fecerit miracula circa creaturas irrationales.

AD quartum sic proceditur. Videtur, quod inconvenienter fecerit Christus miracula circa creaturas irrationales. Bruta enim animalia sunt nobiliora plantis. Sed Christus fecit aliquod miraculum circa plantas, puta cum ad verbum ejus est siccata ficulnea, ut dicitur Matth. 21. Ergo videtur, quod etiam circa animalia bruta miracula facere debuisset.

2 *Præterea. Pœna non juste infertur nisi pro culpa. Sed non fuit culpa ficulnea, quod in ea Christus fructum non invenit, quando non erat tempus fructuum. Ergo videtur, quod incovenienter eam siccaverit.*

3 *Præterea. Aqua, & aer sunt in medio cœli & terræ. Sed Christus aliqua miracula fecit in cælo (sicut supra dictum est) similiter etiam in terra, quando in ejus passione terra mota est. Ergo videtur, quod etiā in aere, & aqua aliqua miracula facere debuerit, ut mare dividere, sicut fecit Moyses, vel etiam flumen, sicut fecerunt Josue & Helias, & ut fierent in aere tonitrua, sicut factum est in monte Sinai, quando lex dabatur & sicut Helias fecit 3. Reg. 18.*

4 *Præterea. Opera miraculosa pertinent ad opus gubernationis mundi per divinam providentiam. Hoc autem opus præsupponit creationem. Inconveniens ergo videtur, quod Christus in suis miraculis usus est creatione, quādo sc. multiplicavit panes. Non ergo convenientia videntur fuisse ejus miracula circa irrationales creaturas.*

Sed contra est, quod Christus est Dei sapientia, de qua dicitur Sap. 8. quod disponit omnia suaviter.

Art. Prec. *Respondeo dicendum, quod (sicut supra dictum est) miracula Christi ad hoc ordinabantur, quod virtus divinitatis cognosceretur in ipso ad hominum salutem. Pertinet autem ad virtutem divinitatis, ut omnis creatura sit ei subjecta. Et ideo in omnibus creaturarum generibus miracula eum facere oportuit, & non solum in hominibus, sed etiam in irrationalibus creaturis.*

Ad 1. ergo dicendum, quod animalia bruta propinque se habent secundum genus ad hominem, unde & eodem die cum homine facta sunt. Et quia circa corpora humana multa miracula fecerat, non oportebat, quod circa corpora brutorum animalium aliqua miracula faceret: præsertim quia quantum ad naturam sensibilem, & corporalem, eadem ratio est de hominibus, & de aliis animalibus, præcipue terrestribus. Pisces autem cum vivant in aqua, magis a natura hominum differunt, unde & alio die sunt facti. In quibus miraculum Christus fecit in copiosa piscium captura: ut legitur Lu. 5. & Joan. ult. & etiam in pisce, quam Petrus cepit, & in eo invenit staterem. Quod autem porci in mare præcipitati sunt, non fuit operatio divini miraculi: sed operatio dæmonum ex permissione divina.

Ad 2. dicendum, quod sicut Chrys. super Mat. cum in plantis, vel brutis aliquid tale Dominus operatur, non quæras qualiter juste siccata est ficus, si tempus non erat. Hoc enim quærere est ultima dementia, quia scilicet in talibus non invenitur culpa, & pœna sed miraculum in specie, & admirare miraculi factorem. Nec facit creator injuriam possidenti, si creatura sua suo arbitrio utatur ad aliorum salutem: sed magis (ut Hilar. dicit super Matt.) in hoc bonitatis dominicæ argumentum reperimus. Nam ubi afferre voluit procuratæ per se salutis exemplum virtutis suæ potestatem in humanis corporibus exercuit: ubi vero in contumaces formam severitatis constituebat, futuri speciem damno arboris indicavit, & præcipue (ut Chrysost. dicit) in ficulnea, quæ est humidissima, ut miraculum majus appareat. Hom. 68. in Ma. ch. cum agit de hist. ficulneæ. Can. 21. in Mat. parum ante medium.

Ad 3. dicendum, quod Christus etiam in aqua, & in aere fecit miracula, quæ sibi conveniebant, quando scilicet, ut legitur Mat. 8. imperavit ventis, & mari, & facta est tranquillitas magna. Non autem conveniebat ei, qui omnia in statum pacis, & tranquillitatis revocare venerat, ut vel turbationem aeris, vel divisionem aquarum faceret. Unde Apostol. dicit Hebr. 12. Non accessistis ad tractabilem, & accessibilem ignem, & turbinem, & caliginē, & procellam Circa passionem tamen divisum est velum, ad ostendendum reserationem mysteriorum legis. Aperta sunt monumenta, ad ostendendum, quod per ejus mortem mortuis vita daretur. Terra mota est, & petræ scissæ sunt, ad ostendendum, quod lapidea hominum corda per ejus passionem emollirentur, & quod totus mundus virtute passionis ejus erat in melius commutandus. Loco jam dicto in pr. hujus solutionis

Ad 4. dicendum, quod multiplicatio panum non est facta per modum creationis, sed per additionem extraneæ materiæ in panes conversa. Unde Aug. super Jo. dicit. Unde multiplicat de paucis granis segetes, inde in manibus suis multiplicavit quinque panes. Manifestum est autem, quod per conversionem grana multiplicantur in segetes. Tr. 24. in Jo. non procul a prin. to. 9.

COMMENTARIUS.

LItera D. Th. est elegantissima, & perspicua. Solum ergo superest circa totam quæstionem animadvertendum, D. Th. mentionem fecisse omnium miraculorum, quæ circa res a se distinctas operatus est Christus, prætermisisse autem ea, quæ circa seipsum est operatus, cum tamen illa sint omnium excellentissima, & maxima, & ad doctrinam Christi confirmandam efficacissima, ex quibus alia facta sunt in Christi infantia, ut partus ex Virgine, alia tempore prædicationis, ut quod 40. diebus sine cibo, & potu jejunaverit, quod super aquas ambulaverit, &c. alia in ejus passione, & morte, ut quod aqua, & sanguis fluxerint e corpore jam emortuo, alia in ejus resurrectione. Hæc vero non sine causa prætermisit D. Th. Nam inter hæc quædam sunt, quæ ita pertinent ad corpus Christi, ut etiam fiant circa res alias, ut est occultari sensibus, ambulare super aquas, & hæc non sunt omissa, sed inter illa censentur miracula, quæ circa res alias sunt facta. Alia vero sunt miracula propria ipsius corporis Christi, quasi in ipso manentia, & hæc inter mysteria ipsius vitæ Christi merito numerantur, & declarantur, sicut in superioribus factum est de miraculis infantiæ, & jejunii, & inferius fiet de miraculis passionis, & resurrectionis, & ideo nullum ex his miraculis declarandum supererat, præter quam transfiguratio ejusdem. De qua propterea convenientissimo ordine D. Th. quæst. seq. instituit, eamque nos post sequ. itidem disput. explicabimus.

DISPUTATIO XXXI.

In quatuor Sectiones distributa.

De efficacia miraculorum Christi ad doctrinam ejus suadendam.

DE miraculis Christi secundum se, id est an vere facta sint, quave potestate, ac virtute, quaque actione, ac modo, nihil hoc loco addendum occurrit iis, quæ in priori tom. disp. 31. tractavimus. Quoniam vero ea miracula Christus edidit ad suam divinitatem manifestandam, confirmandamque doctrinam, illud videtur hujus loci proprium, ut ostendamus, quam fuerint ad hunc finem assequendum efficacia. In quo tria potissimum consideranda veniunt, scil. quam fuerint illa miracula ad prædictum effectum necessaria, vel utilia, rursus quam sufficientia, & efficacia, ac denique in quibus hunc effectum habuerint.

SECTIO I.

Utrum miracula Christi fuerint simpliciter necessaria ad suadendam, ac confirmendam ejus doctrinam

RAtio dubitandi est, quia ipsemet Christus Jo. 15. dicit; *Si opera non fecissem eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent*: ergo erant illa opera simpliciter necessaria, ut homines Christo credere teoerentur, quandoquidem sine illis non peccarent non credendo: certum est autem Christum de peccato infidelitatis fuisse locutum: ergo fuerunt illa miracula necessaria, ut Christi doctrinam satis credibilem redderent. Quia (ut constat ex materia de fide) obligatio ad credendum statim oritur, cum doctrina sufficienter prædicatur, ac proponitur. Unde Jo. 10. ait ipsemet Christus; *Opera, quæ ego facio in nomine Patris mei, hæc testimonium perhibent de me*; & infra; *Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi.* In quibus conditionatis loqutionibus necessitas talis medii virtute continetur. In contrarium vero est, quia præter miracula possunt esse alia testimonia, quæ ad doctrinam confirmandam sufficiant, ut sunt vitæ puritas cum sapientia conjuncta, unde Christus dicebat: *Quis ex vobis arguet me de peccato? Si veritatem dico vobis, quare non creditis mihi?* Jo. 8. Item, prophetia, quæ cum impleta ostenditur, sufficiens est veritatis testimonium: sic igitur Christus sine miraculis poterat ea prophetiis impletis ostendere se esse verum Messiam (ut sæpius fecit); hoc autem principium sufficiens erat, ut ostenderet se esse Deum, nam hoc etiam de vero Messia erat prædictum: ergo hoc etiam satis erat, ut suæ doctrinæ veritatem confirmaret. Et confirmatur, nam Joannes Bapt. nullis factis miraculis sola vitæ sanctitate satis comprobavit testimonium, quod de Christo reddebat, ita ut non possent Judæi prudenter non illi fidem adhibere: ergo, &c.

Suppono sermonem esse posse, vel de utilitate miraculorum ad confirmandam doctrinam, vel de necessitate simpliciter, quæ intelligi potest aut secundum legem Dei ordinatiam, aut etiam de potentia Dei absoluta: rursus, vel de necessitate absoluta, id est, nulla suppositione facta, vel de necessitate tantum ex hypothesi. Item tractari potest de necessitate, ut doctrina prudenter credi possit, vel non tantum ut possit, sed etiam debeat, nec possit homo sine infidelitate illi non assentiri. Denique sermo esse potest de necessitate vel in ordine ad fidem humanam, vel in ordine ad divinam, id est, certam & infallibilem, quæ divina authoritate nitatur. Advertendum ultimo est, non esse hic sermonem de quacumque doctrina in generali, sed in particulari de doctrina Christi, quæ est supra omnem sensum, & supra omnem creatum intellectũ.

Miracula ad suadendam Christi doctrinam convenientissima. Primo igitur certum est, ad suadendam hanc doctrinam aptissima media, & convenientissima fuisse opera miraculosa in ejus confirmationem facta. Hoc est certissimum, primo ex ipso usu Christi testimonio confirmato, Jo. 5. *Vos misistis ad Joannem, & testimonium perhibuit veritati*; & infra; *Ego autem habeo testimonium majus Joanne. Opera enim, quæ dedit Pater, ut perficiam ea, illa testimonium perhibent de me*; & c. 10. *Opera, quæ facio in nomine Patris mei, hæc testimonium perhibent de me*; & infra: *Si mihi non vultis credere, operibus credite*: & c. 14. *Alioquin propter opera ipsa credite.* Idem confirmat potestas data Apostolis ad facienda miracula, quia post Christum futuri erant primi hujus doctrinæ prædicatores. Unde Paul. ad Heb. 2. *Quomodo nos effugiemus, si tantam neglexerimus salutem, quæ cum initium accepisset enarrari per Dominum ab eis, qui audierunt, in nos confirmata est, contestante Deo signis & portentis.* Idem videri licet in lege veteri: Moysi enim, quia futurus erat primus illius legislator, magna virtus, & potestas in miraculis faciendis data est. Item apud omnes homines, qui Deo nolunt resistere, magnam vim semper habuerunt miracula ad cœlestem doctrinam cognoscendam. Unde Jo. 3. dicebat Nicodemus; *Scimus, quia a Deo venisti Magister. Nemo enim potest hæc signa facere, quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo*; & 3. Reg. 17. mulier illa videns resuscitatum filium, dicebat ad Eliam: *In isto cognovi, quod vir Dei es tu, & quod verbum Dei manet in ore tuo.* Ratio denique hoc confirmat, quia supernaturalis doctrina necesse est, ut Deum ipsum habeat principalem authorem, & assertorem: ergo opera propria ipsius Dei sunt etiam aptissima ad confirmandam talem doctrinam: quod nimirum a Deo ipso originem ducat. Quia evidens est talia opera non posse fieri nisi virtute divina: evidens rursum est non posse Deum sua authoritate, singularique virtute mendacium confirmare, & ideo hæc mira opera in veritatis confirmationem facta vocantur a Patribus; *Quasi sigillum Dei*, quo talem doctrinam consignat.

Miracula non fuerunt simpliciter necessaria ad credendam Christi doctrinam. Secundo certum est, talia miracula non fuisse simpliciter necessaria, ut doctrina Christi prudenter credi posset, & deberet, non solum fide humana, ac formidolosa, sed etiam infusa, ac certa. Hoc etiam existimo certum, & probatur primo exemplo adducto Joannis Bapt. cujus testimonium de Christo tale erat, ut omni fide dignum esset, ita ut qui sufficientem illius cognitionem haberet, graviter peccaret illi non assentiendo; sed ille non fecit miracula; ergo non sunt simpliciter necessaria ad hunc effectum, non solum de potentia absoluta, sed nec de ordinaria. Major patet ea illo Jo. 1. *Hic venit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine*: opera autem Dei sunt perfecta, & quando ad munus aliquod seu ministerium destinat quempiam, dat ei omnia necessaria ad illud obeundum; dedit ergo Joanni omnia necessaria, ut sufficiens testimonium de Christo redderet (alioqui quid opus erat insufficienti testimonio, & fide non digno?) & ideo Christus Jo. 5. tacite reprehendit Judæos, quod testimonio Joannis non habuissent fidem, ut ibi significarunt Chrys. hom. 39. & Cyrill. lib. 2. cap. 149.

Objectio. Dices, Joanni non fuisse necessaria miracula, quia non introducebat novam legem, novamve doctrinam supernaturalem, sed eamdem, quam habebant Judæi, stabiliebat, & confirmabat, solumque monstrabat Messiam, quẽ ipsi expectabant. Accedit, quod sanctitas, & asperitas vitę ejus, magnaque authoritas, quam apud populum habebat, poterant ad prædictum genus doctrinæ confirmandum sine miraculis sufficere.

Respons. Sed imprimis mysterium præcipuum, quod Christus, & Joannes prædicarunt, & ex quo tota veritas doctrinæ utriusque pẽdebat, idem omnino fuit, scilicet Jesum esse verum filium Dei, & Messiam in lege promissum, qui peccata mundi tolleret, & spiritum vitæ conferret: ergo ex parte doctrinæ eadem erat difficultas. *Innocentia Christi quanta.* Deinde quoad vitæ innocentiam, & sanctitatem major fuit in Christo; & licet in exteriori modo vivendi major esset asperitas in Joanne, tamen hæc non est simpliciter necessaria ad veritatis confirmationem, quando alioqui puritas, & innocentia vitæ omnibus nota est, quæ tanta in Christo fuit, ut coram adversariis ausus sit dicere; *Quis ex vobis arguet me de peccato*; ubi non solum criminis probationem, verum ne probabilem quidem, & apparentem objectionem extimuit. Tanta erat, tamque omnibus evidens ipsius innocentia. Aliunde etiam superabat Christus Joannem in virtute, sapientia verborum, & in authoritate, qua loquebatur *tanquam potestatem habens.* *Efficacia verborum Christi quanta.* Unde non dubito, quin seclusis miraculis, sola Christi prædicatio prout ab illo fiebat, esset sufficiens ad doctrinam ita suadendam, ut ad adhibendam sibi fidem prorsus obligaret. Quomodo intelligi potest, quod ipsemet Christus dixit Jo. 15. *Si non venissem, & locutus eis non fuissem, peccatum non haberent: nunc autem excusationem non habent de peccato suo.* Ubi nulla miraculorum mentione facta ineaculpabiles appellat eos, qui sibi loquenti non crediderant. Tanta erat vis, & efficacia verborum ejus. Unde Jo. 4. Samaritana absque miraculis propter solum Christi sermonem credidit & postea, *mul-*

ro plures crediderunt propter sermonem ejus, & mulieres dicebant. Quia jam non propter tuam loquelam credimus: ipsi enim audivimus, & scimus, quia hic est salvator mundi; & tamen Christus ibi nulla miracula fecisse legitur, sed efficacia verbi sui illos ita interius commovit, ut & credere possent, & tenerentur. Et hæc est ratio a priori hujus veritatis, quia Christi virtus non erat alligata miraculis, sed poterat aliis modis veritatem doctrinæ suæ ostendere & confirmare, atque ita eam prædicare, ut exterius sufficienter proponeretur, & interius etiam sufficienter excitaret, atque illuminaret hominem, ut si vellet, posset quidem divino fultus auxilio sibi præsentissimo credere.

Miracula ad firmandam Christi doctrinam quomodo necessaria.

Dico tertio. Miracula Christi Domini quodam modo dici possunt ad confirmandam sufficienterque proponendam Christi doctrinam fuisse necessaria. Declaratur primo, quia quod moraliter est valde utile, dici potest quodammodo necessarium: miracula autem Christi fuisse ad hunc effectum valde utilia jam ostensum est. Et præter dicta notant sancti Patres aliam utilitatem. Nam Christi opera simul erant & miracula, & magna beneficia, & misericordiæ opera hominibus collata, & ad illustrandum intellectum, & ad amorem conciliandũ aptissima. Quoniam vero ad suscipiendam doctrinam, quæ evidenter non cogit intellectum, necessaria est pia voluntatis affectio, ideo ex hoc etiam capite fuerunt illa opera quodammodo necessaria, ut ea doctrina ab animis audiẽtium benevole susciperetur. Secundo, quamvis miracula non sint necessaria singulis, ut possent credere, tamen respectu communitatis possunt dici quodammodo necessaria, quia sine illis pauci crederent. Cujus signum est, quia intervenientibus signis & miraculis, pauci in Christum crediderunt; quid ergo si miracula non extitissent? Et hæc ratio necessitatis maxime augetur, si Ecclesia non consideretur solum, prout erat in illis hominibus, qui Christum audierunt, sed ut erat perpetuo usque ad finem seculi duratura in eis, qui nec viderunt Christum, neque audierunt; & hoc sensu videtur dixisse Greg. l. 27. Moral. c. 6. *Sanctis prædicatoribus nequaquam ad persuadendum verba sufficiunt, nisi etiam miracula addantur*. Tertio potest hæc necessitas ita explicari, ut non sit absoluta, sed ex suppositione. Prædictum enim erat, Messiam patraturum magna miracula, ut constat Isa. 35. & aliis locis; ut ergo Christus persuaderet hominibus se esse verum Messiam, necessarium fuit, ut miracula faceret, quæ de Messia erant prædicta. Quia sicut necessarium fuit alia signa primi adventus Messiæ impleri, ita & hoc.

Responsio ad argumenta in oppositũ.

Testimonii Jo. 15. prima expositio.

Ex his ergo facilis est responsio ad rationes dubitandi initio positas. Nam, quæ secundo loco sunt positæ secundam assertionem confirmant: quæ priori loco juxta primam, & tertiam exponi possunt uno e tribus modis. Primus est, si Christus tam mira opera non fecisset, Judæos fore excusandos, ut saltem non eo genere peccati nec tam graviter delinquerent, sicut nunc peccarunt, non vero quod omnino culpa vacarent. Nam etiamsi absque tot miraculis non crederent, esset ignorantia crassa, & culpabilis, nunc autem non solum fuit ignorantia, sed & malitia, & blasphemia in Spiritum S. Ab hoc ergo peccato excusari possent, si non fuissent miracula, non tamen simpliciter ab omni peccato. Hanc responsionem indicat Toletus Jo 4 annot. 27. in fine. Sed difficultatem patitur, quia verba Christi absoluta sunt, & generalia, unde simpliciter negare videtur Judæos commissuros peccatum infidelitatis non credendo in Christum, si ipse miracula non fecisset. Ita videtur exponere Augustinus tract. 89.

2. expositio.

Alter modus est, si Christus miracula non fecisset, plurimos Judæorum excusari potuisse a peccato infidelitatis. Doctores enim, qui Scripturas intelligebant, Christique prædicationem facilius capere poterant, inexcusabiles essent non credendo, etiam sine miraculis, at vero plebei, qui difficilius mysteria capiunt, potuissent excusari a peccato, si nulla miracula vidissent, visis autem tot miris operibus, inexcusabiles facti sunt. Hanc expositionem habet Toletus c. 15. annot. 2. Sed non minorem difficultatem habet, quam præcedens. Qui etiam quoad hoc, verba Christi sunt generalia, imo (si recte series contextus consideretur) prædicta Christi verba potius ad Principes, quam ad plebem Judæorum referebantur. Sic enim inquit, *Si me persequuti sunt, & vos persequentur*, at vero potius Principes, quam turba, persequuti fuerant Christum. Addit; *Sed hæc omnia facient vobis propter nomen meum*; at Principes Judæorum persecuti sunt Apostolos potius, quam plebs. Subjungit; *Quia nesciunt eum, qui misit me, si non venissem, & locutus fuissem eis*; & infra; *Si opera non fecissem in eis*, &c. de persecutoribus ergo suis loquitur, & de eisdem utramque conditionalem propositionem profert.

3. expositio.

Si Christus miracula non fecisset Judæi in non credendo peccassent. Objectio. Respons.

Tertius ergo modus exponendi esse potest, ut Christus loquatur de necessitate ex suppositione. Nam cum se Messiam esse prædicaret, si mira opera non præstitisset, quæ de Messia prædicta erant, non esset dignus, cui fides haberetur; nam facta dictis repugnarent, & ideo dicere potuit; *Si opera non fecissem, peccatum non haberent*. Dices ergo antequam Christus efficeret omnia miracula, quæ de Christo prædicta erant, non tenebantur in eum credere. Respondetur, negando consequentiam. Sicut etiam, si Christus non resurrexisset, non peccaremus in illum non credendo. Nam si Christus non resurrexit, *inanis est prædicatio nostra, inanis est & fides vestra, invenimur autem & falsi testes Dei* 1. ad Cor. 15. & tamen non inde fit, antequam Christus resurgeret Judæos non fuisse obligatos ad credendum ei, Nam talis præcesserat prædicatio, quæ sufficiens erat ad credendum, illum esse Messiam promissum, & ad sperandum fore, ut implerentur, quæ deerant. Unde utrumque verum est scilicet non fuisse expectanda omnia dicta miracula ad credendum, & quod (si facta non fuissent) non peccarent, non credendo. Quia si Christus non fuisset facturus ea miracula, quæ de Messia erant prædicta, neque etiam posset ita proponere se esse Messiam, ut alios ad credendum obligaret, & in sensu composito impossibile fuit sic prædicare, & non facere prædicta miracula. Præter hos modos occurrit alius, nimirum, ut illis verbis; *Si opera non fecissem in eis*, non tantum miracula, sed tota Christi vita, & prædicatio contineantur, atque hoc modo nulla est difficultas. Quia sensus non est, si miracula non fecissem, sed absolute, nisi dictis & factis meam fidem satis confirmassem, *peccatum non haberent*, ex quo non sequitur quod si sola miracula deessent, etiam excusarentur. Et hic sensus videtur certe simplicior, eumque indicavit Cyrill. lib. 10. in Jo. c. 30.

Testimonii Jo. 10. expositio.

Denique circa aliud testimonium ex Jo. 10. *Si non facio opera Patris mei, nolite mihi credere*, addi potest alius, qui mihi videtur germanus, scilicet si opera, quæ facio, non sunt a Patre meo, id est, si non sunt virtute divina facta, sed Dæmonis præstigiis, non est quod mihi credatis: si autem ipsa opera sese manifestant, quod sint divina, vel illis saltem credite. Ex quo sensu nulla difficultas relinquitur præsenti quæstioni. Quia licet Christo non essent miracula simpliciter necessaria, ut dignus fide haberetur: tamen postquam mira opera fecisset, si non satis constaret illa esse vera, & non ficta, non posset illi fides adhiberi, & hoc modo veritas miraculorum necessaria erat ad Christi doctrinam confirmandam. Quæ etiam non est necessitas simpliciter, sed ex suppositione, scilicet supposito quod miracula fiant.

SECTIO II.

Utrum miracula Christi doctrinam ita confirmarent ut ad credendum cogerent.

PRincipio certum est, miracula Christi sufficientia fuisse ad doctrinam confirmandam, ita ut qui illa conspexerant, prudenter credere, & possent, & tenerentur. Quod evidenter probant verba Christi paulo ante tractata, & alia multa in superiori sectione adducta, & quæ dicemus, evidentius hoc confirmabunt. Quod ergo hic explicatione indiget, illud est, utrum illa miracula evidenter ostenderent, Christum esse Deum, atque hoc modo cogerent, seu necessitatem inferrent intellectui ad assentiendum. Ratio difficultatis est, quia illa miracula non solum ostendebant evidenter, Christi doctrinam esse credibilem, sed etiam esse veram, evidentia autem veritatis cogit intellectum. Antecedens probatur, quia evidens est talia opera, scilic. suscitationem mortui, illuminationem cæci, & sanitates tali modo factas scilicet per solum imperium, vel per contactum non posse fieri nisi divina virtute. Rursus est evidens illa opera esse facta a Christo in confirmationem doctrinæ suæ, propterea enim dicebat. *Ipsa testimonium perhibent de me, & operibus credite*. Denique etiam est evidens, Deum non posse mentiri, & ideo nec etiam posse virtute sua speciali mendacium

con-

confirmare; ergo ex his principiis evidens erat Christum esse Deum & vera dicere. In contrarium vero est, quia si miracula Christi evidenter intellectum convincerent, omnes necessario illum agnovissent, eique credidissent: atqui non ita accidit: ergo.

Ut controversiam hanc melius comprehendamus, revocanda tota Christi doctrina est ad duo principia, quæ ipse in ea persæpe inculcabat, quoniam ab illis, & totius doctrinę veritas, & cunctorum hominum salus pendebat. Unum est esse se verum Messiam. Alterum est, esse verum Deum. Quamquam enim hoc posterius ex priori necessario consequatur suppositis iis, quæ de Messia in veteri testamento prædicta erant (ut superiori tom. disp. 2. late tractatum est) tamen quia intelligentia, & cognitio scripturarum non omnibus inerat, voluit Christus utrumque distincte prædicare, & miraculis confirmare. Unde ulterius advertendum est miracula Christi dupliciter considerari posse, uno modo ut conjuncta cum scripturis, & prædictionibus, quæ de Messia erant, alio modo per se, sine conjunctione cum superioribus prophetiis, non aliter, quam si illę non præcessissent. Et sub hac posteriori ratione adhuc possunt dupliciter considerari, vel ut cadunt in assertionem Christi, qui affirmabat se esse Messiam, & Deum, & in ejus veritatis confirmationem talia miracula faciebat, vel per se sola, ut sunt veluti effectus divinitatis sub illa humanitate latētis absque ullo alio principio.

Miracula Christi per se solo non evidenter convincunt illum esse Messiam & Deum.

Dico primo, miracula Christi per se sola, & cum nullo alio principio conjuncta, etiam si evidenter vera esse cognoscerentur, non erant sufficientia ad cognoscendum Christum esse Messiam aut Deum: assertio est per se evidens, quia poterat Deus illa miracula facere per hominem purum, qui non esset Messias. Nam etiam Christus Dominus de discipulis suis dixit; *Majora horum facient* Jo. 14. de qua re dixi etiam priori tomo disp. 3. sect. 2. Quinimo nec miracula sola per se evidenter ostendunt hominem esse sanctum, atque adeo nec vera semper dicere. Quia potest Deus miracula per peccatores facere, gratiæ enim gratis datæ non sunt evidentia signa sanctitatis.

Ex miraculis Christi, cum Prophetarum testificatione conjunctis divinitas ejus quomodo evidenter agnoscitur.

Dico secundo, miracula Christi, ut conjuncta prophetiis, quę de Messia erant, absque alia Christi testificatione suæ divinitatis evidenter ostendebant ipsum esse Messiam, & Deum, dummodo & Prophetiæ intelligerentur, & crederentur, & veritas miraculorum evidenter cognosceretur. Ratio hujus posterioris partis est, quia cognitio conclusionis præsupponit cognitionem præmissarum. Quod autem ex illis principiis evidenter sequatur hæc conclusio, probatur. Quia in veteri testamento satis clare revelatum erat Messiam futurum esse verum Deum, ut dicto loco ostendimus. Deinde prædicta erant ejus miracula tanquam propria signa, quibus certo dignosci posset; ergo qui intuebatur illa opera & evidenter cognoscebat esse illa, quæ Isa. 35. erant prędicta, evidenti signo cognoscerę poterat Christum esse Messiam, & consequenter esse verum Deum. Et hoc argumento tacite usus est Christus Matt. 11. cum Joanni interroganti per discipulos, an ipse esset Messias, respondit quidem miracula ipsa quæ faciebat ostendens, alludens sine dubio ad locum Isaiæ, in quo eadem miracula eisdem pœne verbis prædicta fuerant, ut indicavit Chrysost. & ibi hom. 37. & optime, ac eleganter Lactantius lib. 4. de vera sapientia cap. 15. & Athanas. lib. de incarnat. Verbi, ejusque corporali adventu. *Evidentia* (inquit) *documenta intueantur. Ait enim Scriptura. Tunc aperientur oculi cæcorum, &c. Quomodo audent vel contra ista oculos attollere, siquidem prophetia Deum adventurum significet, & signa ejus præsentia tempus ostendunt?* & deinde notat, quamquam antiqui Prophetæ unum, vel aliud miraculum patraverint: tam multa vero miracula edere, proprium signum fuisse Messiæ. Quod etiam observavit Amb. lib. 5. in Luc. c. de missione discipulorum Joannis ad Jesum. Alia patrum testimonia videri possunt in priori tom. disp. 2. sect. 3.

Objectio.

Dicet aliquis hanc evidentiam solum esse consequentiæ, non consequentis: quia non solum fundatur in evidentia miraculorum, sed in testimoniis etiam veteris testamenti, quæ non erant evidenter vera, sed fide credita.

Respons.

Respondetur, quando testimonia continent prædictionem rerum futurarum, si res prædictæ jam videantur impletæ, evidenter tunc constarę illa fuisse vera. Quamvis ergo prophetiæ, in quibus hæc miracula, & signa Messiæ prædicta erant, antequam implerentur, sola fide crederentur: visis tamen effectibus, & evidenter agnitis, convincitur intellectus, ut credat illam prædictionem fuisse veram. Et in præsenti materia etiam convincitur, illam prædictionem esse a Deo: tum quia erat de re contingenti, & libera: tum etiam, quia erat de effectibus supernaturalibus, quia a Dei voluntate, & singulari influxu pendebant. Unum vero est, quod in tota hac cognitione videtur potius creditum quam evidens, scilicet an hæ prophetiæ dictæ sint de Messia, & in quo sensu: & quoad hoc fatemur non esse hic majorem evidentiam, quam esse possit in interpretatione cujusvis locutionis in propria, & simplici verborum significatione. Omnis enim evidentia, quæ est in testificante, necessario supponit verba, vel signa, quibus ille loquitur, & eorum nudam, atque apertam intelligentiam. Hic vero supponimus prædictas prophetias de Messia, & ejus divinitate, tam esse perspicuas, & claras, ut a nemine, qui non sit admodum pertinax, negari possint, maxime post earum eventum, ut prædictis disputationibus, prima, & secunda superioris tomi fuse disseruimus. Denique ad rem præsentem satis nobis est evidentia consequentiæ. Quia solum hoc intendimus, ex illis Prophetiis sic intellectis, & evidentia miraculorum, necessario ac evidenter inferri Christum esse Messiam, ac verum Deum.

Dico tertio. Miracula Christi evidenter cognita, & conjuncta testimonio ipsius Christi, qui affirmabat se esse Messiam, & verum Deum, & in ejus confirmationem talia miracula faciebat, convincere poterant Christum esse verum Deum evidentia morali in testificante. Hæc est sententia D. Th. hic, ut eum exponit Cajet. hic & infra q. 47. a. 5. & in eamdem inclinat D. Th. 3. dist. 16. q. 1. a. 3. & 1. contr. gen. c. 6. Scot. in prolog. sent. q. 4. & eamdem supponere videtur Athan. dicto lib. de Incarn. & Orig. lib. 8. cont. Celsum eamque probat prima ratio dubitandi in principio posita. Fundatur enim hæc evidentia in hac ratiocinatione. Quidquid Deus sua authoritate confirmat, est verum; sed id, quod Christus affirmabat, Deus sua authoritate confirmabat; ergo erat verum: atqui affirmabat se esse Messiam, & Deum; ergo vere ita erat. Omnes præmissæ sunt evidentes. Major primi syllogismi, quia evidens est, Deum non posse mentiri, ut nunc suppono. Minor, quia evidens est, vera miracula non posse fieri nisi virtute divina: suppono autem evidenter cognosci illa miracula esse vera, & in confirmationem eorum, quæ a Christo dicebantur, facta. Denique quod Christus hæc doceret evidens erat audientibus. Subterfugere posset aliquis, dicendo minime repugnare, ut Deus speciali auxilio, & gratia gratis data concurrat cum homine ad facienda miracula, quamvis ipse homo illa faciat in confirmationem falsitatis. Quia bine non sequitur, quod Deus mentiatur, & nullum aliud est principium hujus repugnantiæ, aut incommodum, quod inde sequatur. Antecedens declaratur. Nam primo. Deus dat sacerdoti supernaturalem facultatem consecrandi, & eam ipsius libertati committit, ut bene, vel male ea utatur & quando male utitur, Deus nihilominus speciali, ac supernaturali auxilio cum illo concurrit ad faciendum opus vi sua miraculosum, & nihilominus malitia hominis in Deum non redundat: ergo idem erit in præsenti proportione servata. Secundo, Deus potest conferre homini gratiam sanitatum, ut similiter ea bene, vel malę utatur: ergo sicut potest Deus concurrere cum tali homine ad conferendam miraculose sanitatem, etiamsi id faciat propter avaritiam, vel vanam gloriam, potest etiam concurrere, etiamsi id faciat ad decipiendos alios homines, atque adeo in confirmationem falsitatis. Tertio est ratio a priori, quia licet homo, qui facit miracula, dicat se id facere in confirmationem eorum, quæ loquitur, non inde fit Deum concurrere ad eamdem confirmationem. Sed concurret solum ex vi prioris donationis, seu legis, vel pacti, quo statuit dare illi homini talem virtutem, & concurrere cum illo, propter quemcumque finem ipse operetur; ergo etiamsi Deus concurrat, non sequitur ipsum mentiri, nec confirmare mendacium: sed solum permittere, ut alii putent, confirmare. Denique nunquam est evidens miracula, prout a Deo procedunt, fieri in confirmationē veritatis: sed solum, prout sunt ab homine. Quarto, amplius hoc exēplo illustratur difficultas: Fingamus Deum decrevisse crastina die miraculum aliquod facere propter finem sibi cognitum, & alicui homini hoc revelasse. In

Objectio.

eo casu posset hujusmodi homo errorem aliquem prædicare, ac dicere in ejus confirmationem facturum Deum tali die tale miraculum, nunquid propterea teneretur Deus cessare a perpetrando miraculo, ne mendacium cõfirmaretur? aut propterea confirmaret, quia homo dicit propter hanc causam fieri, cum revera Deus hoc non intendat, nec propter hanc causam faciat? Sicut ergo in hoc casu non obstante mendacio hominis, posset Deus miraculum facere, & non propterea mentiretur, licet homines deciperentur, nec confirmaret mendacium, quamvis homines id existimarent: ita quamvis propter alias causas daret alicui homini potestatem faciendi miracula, cum pleno dominio utendi illa in quemcumque usum bonum, vel malum, non propterea mentiretur concurrendo cum tali homine, nec revera mendacium sua authoritate confirmaret, quidquid homines sibi persuaderent.

Respons. Hæc argumenta (ut verum fatear) sunt apud me difficilia & vellem potius eorum solutiones ab aliis discere, quam docere. Unde Durand. q. 1. prologi illa breviter attingens, propterea negat miracula facta in testimonium veritatis efficere evidentiam ejus. Cujus sententia fortasse est vera de evidentia Mathematica, non tamen de evidentia morali, quæ sufficiat ad convincendum intellectum non admodum prave dispositum. Quod ita declaro, supponendo id, quod in materia de fide latius docetur, pertinere ad divinam providentiam, ut non permittat aliquid falsum suo sub nomine & authoritate ita proponi, atque exterius confirmari, ut secundum rectam rationem cogantur homines ad credendum illud esse dictum a Deo, & assentiendum ea certitudine, quæ omnem dubitationem expellat. Quia si Deus hoc permitteret, & cooperetur ad omnia signa, & opera, quibus mendacium confirmatur, quamvis revera proprie non mentiretur (ut argumẽta facta probant) quodammodo tamen abuteretur sua potestate in præjudicium suæ authoritatis, qua fide dignus existit. Nam si concurrentibus tot signis, & divinis operibus exterius factis in confirmationem veritatis adhuc posset subesse falsitas, nulla superesset via ad credendum Deo loquenti per homines, vel per signa, quod est contra divinam veritatem & authoritatem, quam ipsum oportet habere in dicendo. Propter hanc ergo causam existimo esse moraliter evidens, fieri non posse, ut Deus concurrat cum homine ad perficienda vera opera supernaturalia, quæ fieri non possunt nisi virtute divina, & quod illa faciat in confirmationem falsæ doctrinæ, quam ut divinam, & a Deo revelatam proponit.

Deus nõ dat a cõfirmare potest per opera supernaturalia in confirmationem falsæ doctrinæ fieri.

Objectio. Dices; ergo eadem ratione pertinet ad Dei providentiam non permittere apparentia miracula, quæ virtute dæmonum fieri solent, & ab Antichristo fient. Quia illa etiam moraliter sufficiunt ad decipiendos homines, qui vix possunt vera miracula a falsis internoscere; illa autẽ deceptio, cum fiat sub specie divinæ virtutis & authoritatis, etiam redundat in præjudicium ejusdem divinæ authoritatis, & merito potest diminuere fidem, quę Deo loquenti debetur. *Respons.* Respondetur non esse eamdem rationem, quia quando sunt falsa miracula, semper relinquitur aliquis modus, quo moraliter possint dijudicari, si homines, quod in se est, faciant ad cognoscendam veritatem. Primo bene considerando ipsamet opera, signaque & circumstantias eorum. Secundo, considerando personam, vitam, & mores ejus, qui sic loquitur, & operatur. Tertio, considerando doctrinam ipsam, an aliqua in parte rationi adversetur, vel aliis revelationibus divinis sufficienter propositis per Ecclesiam. Denique orando Deum, & consulendo scripturas, & prædicationes in ea factas, & signa data, ne in errorem inducamur. Itaque non pertinet ad providentiam Dei non permittere falsa signa, quæ ad probationem, & profectum electorum prosunt: sed pertinet ad providentiam Dei dare auxilium, ac modum, quo possint dijudicari, & cognosci, quia non est divinæ bonitatis, & sapientiæ, ut permittat hominem tentari ultra id quod potest. Ac propterea quando facta morali diligentia, & investigatione adhuc constat evidenter vera esse miracula, quæ fiunt in confirmationem doctrinæ, nulla relinquitur ratio dubitandi de talis doctrinæ veritate, præsertim si miracula sint frequentia & magna authoritate, ac potestate facta, & vitæ innocentia, ac sanctitate confirmata, & in ipsa doctrina nihil contra honestatem, nihil contra rationem rectam, nihil denique contra alias divinas revelationes appareat. Quæ omnia in doctrina, & miraculis Christi cumulatissime inventa sunt, & ideo ad moralem evidentiam præstandam satis fuisse creduntur. Ex his ergo ad difficultates positas dicendum est, quamvis demus posse Deum permittere aliquem efficere miraculum, seu opus supernaturale, affirmantem se id facere in confirmationem alicujus rei, quæ in se falsa est, quam tamen Deus neque affirmare, neque confirmare intendit: nihilominus semper posse hominem, si velit, omnia, quæ tale opus circumstant, attente considerare, ex eis conjicere, quo spiritu tale opus fiat, ita ut saltem dubitare possit, & ad Deum recurrere, & quantum in se est facere ad falsitatem vitandam; quod si ita se gerat, ad divinam providentiam spectabit non permittere eum decipi. Addo denique, quando Deus dat potestatem ad supernaturale opus faciendum, considerandum esse modum & finem ejus. Quando enim datur modo stabili, ac permanenti non ad confirmandam veritatem, sed ad aliquam publicam utilitatem, ut interdum datur gratia sanitatis, vel alia similis: tunc licet quis diceret se illa uti in confirmationem veritatis, non ideo statim esset illi fides adhibenda, sed utendum potius esset aliis regulis fidei certis, & infallibilibus. Si vero potestas hæc, & usus ejus datur singulari, & extraordinario modo, ita ut non appareat alius finis vel utilitas ejus, præter veritatis confirmationem: tunc certe maxime spectat ad divinam providentiam non concurrere specialiter ad tale opus: quando homo per illud intendit falsitatem persuadere, ac alios decipere propter rationes dictas.

SECTIO III.

Utrum miracula Christi coegerint Angelos ad credendum Christo prædicanti, se esse Messiam, ac Deum.

Quæstio hæc in malis Angelis tantum locum habet, quia beati semper Christum clare cognoverunt, ac in verbo viderunt: habere tamen posset locum in quolibet Angelo, secundum suam naturam solum considerato. Et specialis ratio dubitandi in illis est, quia ipsi evidentissime cognoscunt veritatem miraculorum, quia vident rerum substantias, & actiones prout in se sunt. Unde, si miraculum sit supernaturale quoad terminum, ut quod duo corpora sint penetrative in eodem loco, postquam factum est, evidenter illud vident. Idemque est, si miraculum sit in modo, ex parte subjecti, ut quando cæcus illuminatur, vel mortuus resurgit, vel ex parte actionis, seu agentis, ut quando subito, & sine applicatione naturalis agentis fit effectus sanitatis, vel alius similis. Rursus evidenter etiam sciunt hæc miracula non posse fieri nisi virtute divina, quia evidenter cognoscunt naturas rerum, & sciunt in tota natura non esse virtutem, quæ ad hoc se extendat, sed solum in authore naturæ; ergo visis hujusmodi miraculis convincuntur ad credendum Deum esse testem ejus doctrinæ, quæ per talia miracula confirmatur: ergo ad credendam ipsam doctrinam. Sed dæmones hoc modo videbant miracula Christi, videbant etiam ea facere in confirmationem doctrinæ suæ: audiebant enim eum dicentem: *Ut autem sciatis, quia filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, adolescens, tibi dico surge*, Matth. 9. & Joan. 11. *Ut credant, quia tu me misisti*, & Joan. 5. & 10. sæpe in sua prædicatione hoc Christus significabat. Et quod maxime urget, non solum Christi, sed etiam ipsius Dei testimonium bis audierunt: *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, ipsum audite*, & evidenter cognoscebant illud non fuisse pronunciatum opera alicujus dæmonis, sed Dei, vel per seipsum, vel (quod perinde est) per sanctos Angelos, ac ministros suos: ergo convicti fuerunt ad credendum, eo modo quo Jacobus ait; *Dæmones credunt, & contremiscunt*. In contrarium vero est illud Pauli. 1. Cor. 2. *Si cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent*. *D. Thom. 1. p. q. 64. art. 2.*

In hac difficultate idem est quærere, an dæmones de facto cognoverint, Christum esse verum Messiam ac Deum, & ad hoc credendum fuerunt convicti & necessitate compulsi. Quia ipsi vel non habent assensum opinativum, & cum formidine, vel (si illum habent) non habent piam voluntatis affectionem, qua propensi sint ad supernaturalem veritatem credendam, quando nullo modo coguntur, & convincuntur. Et ideo explicando, quid factum sit, simul explicabimus modum, seu necessitatem talis assensus.

Dico ergo primo, si dæmones speciali Dei providentia impediti non fuerunt, ne Christum cognoscerent, con-

convicti sunt ad credendum, & assentiendum, illum esse verum Messiam a Deo promissum. Propono conclusionem hanc sub conditione. Quia ut Aug. ait l.9. de Civ. c. 21. *Christus tantum innotuit dæmonibus, quantum voluit, tantum autem voluit, quantum oportuit.* Hæc igitur conclusio colligitur ex doctrina D. Th. & Sanctorum, ut statim ostendam, eamque docet Cajet. hic. Nunc solum ratione probatur. Quia (ut dixi) dæmones evidenter cognoscebant veritatem miraculorum Christi, & (quod magis est) a Deo non fuerunt impediti; cognoverunt evidenter fuisse conceptum sine opera viri, & natum ex virgine, matris integritate servata, & in ejus nativitate evidenter audire potuerunt Angelos annuntiantes natum esse Salvatorem, qui est Christus Dominus, quos evidenter sciebant non posse mentiri, cum sciant esse beatos. Rursus evidenter cognoscebant innocentiam, & puritatẽ vitæ Christi. Adhæc audiebant ipsum Christum expresse dicentem se esse Messiam promissum Jo.4. *Ego sum, qui loquor tecum*, & Mat. 15. cum Petrus confessus esset, *Tu es Christus filius Dei vivi*, ipse confessionem ejus approbavit dicens: *Beatus es, &c.* & c. 11. cum Joannes Bapt. misisset ad quærendum, an ipse esset Messias, satis clare affirmavit, ostendens miracula; & Jo. 11. cum Martha dixisset: *Ego credidi, quia tu es Christus*, ipse tacite probavit, & postea faciens miraculum, inquit: *Ut credant quia tu misisti*, intelligens se esse illum, qui quasi per antonomasiam mittendus expectabatur. Quod clarius dixit Jo. 17. *Ut cognoscant te solum Deum verũ, & quem misisti Jesum Christum.* Quæ verba tam clara sunt, & aperta, ut nullam amphibologiam, vel violentam, aut falsam interpretationẽ patiantur. Præterea clare intelligebant dæmones Christũ facere miracula in confirmationem hujus veritatis juxta illud: *Ut credant homines, quia tu me misisti.* Denique sciebant scripturas, & signa, ac miracula, quæ de Messia prædicta erant, & evidenter cernebant ea omnia compleri per Christum ergo vel inviti cogebantur fateri ipsum esse Christum, si a Deo non sunt impediti, ne ipsum agnoscerent. Neque vero dici potest dæmonem voluntarie non animadvertisse omnia signa, quibus Messias cognosci poterat, neque ea inter se, & cum operibus Christi contulisse, ut eum agnosceret. Quia (ut ex Evangelio colligitur, & notant patres explicantes Christi tentationem, ut supra vidimus) dæmon summo ardebat desiderio cognoscendi Christum, quis esset: ergo non est verisimile, voluntarie, & data opera prætermisisse aliquid, quo ipsum posset agnoscere: si ergo divina providentia impeditus non fuit, evidenter cognovit illum esse Messiam ex miraculis, & signis ejus, cum ejusdem ac scripturarum testimonio conjunctis, & inter se collatis.

Dæmones evidenter cognoscebant veritatem miraculorũ Christi.

Dubium.

Sed inquirendum superest, an fuerit dæmon impeditus a Deo, ne hoc agnosceret. Quidam affirmant toto tempore vitæ mortalis nunquam dæmonem cognovisse Jesum esse Messiam, ita ut definite, & indubitanter hoc judicaret, consequenterque impeditum esse a Deo, ne vel omnia Christi mysteria intueri, vel omnia verba ejus audire, vel omnes Prophetias, quæ de illo erant, considerare, & inter se conferre posset. Ita sentit Carthus. Luc. 4. & Marc. 1. & super ad Rom. 10. ar. 4. citantur etiam Cajet. Scot. Abulensis, sed falso. Potest vero suaderi hæc opinio: quia si dæmon agnovisset Jesum esse Messiam, agnovisset etiam filium Dei, ac verum Deum, quia ex scripturis notum erat, Messiam futurum fuisse verum filium Dei: consequens autem est falsum. Quia (ut Paulus citato loco dixit) si eum cognovissent esse Deum, non essent ausi ei passionem, ac mortem tam solicite moliri. Et ideo Hier. Matt. cum Ignatio dicit impeditum esse dæmonem, ne mysteria nativitatis, & conceptionis Christi cognosceret, ne si eum Deum esse sciret, mortem ejus impediret.

Responsio: Christum dæmon Messiam verã esse cognovit.

Sed contraria sententia mihi sine dubio vera videtur. Quia licet fortasse tempore infantiæ impeditus sit dæmon, ne Christum agnosceret (non ob eam profecto causam ne mortem ejus impediret; sed ob eam potius, ne illũ acrius insectaretur, & maturius quam divina providentia disposuerat, interficeret, ut D. Th. supra docuit. q. 29. a. 1. ad 3.) Nihilominus tamen, postquam Christus cœpit prædicare, antequam pateretur, permissus est dæmon, seu non impeditus cognoscere ipsum esse Christum. Ita docet eodem loco D. Th. & hic q. 44. ar. 1. ad 2. & inf. q. 47. ar. 5. Lyr. Mar. 1. & Luc. 4. & Abul. Matt. 4. q. 22. Idem sentit Amb. 1. ad Corin. 2. ubi expresse ait scivisse dæmones Jesum esse eum, qui in lege promissus erat. Et Aug. lib. q. novi, & vet. test. q. 66. Greg. Beda, & alii infra citandi. Qui Patres hoc colligunt ex Marc. 1. & Luc. 4. ubi dæmon sic Christum alloquebatur: *Quid nobis, & tibi Jesu Nazarene, venisti perdere nos? scio te, qui sis, sanctus Dei*; & Marc. c. 5. & Mat. ac Luc. 8. vocabant dæmones Christum *filiũ Dei altissimi.* Responderi vero potest, vel vocasse filium Dei per adoptionem, & eximiam sanctitatem, & eadem de causa vocasse, *Sanctum Dei*, vel certe mentitos esse, & adulandi, & tentandi causa cum vocasse *Filium Dei.* Sed quamquam verba dæmonis non faciant fidẽ, tamen verba Lucæ videntur convincere: subdit enim dicto c. 4. *Non sinebat ea loqui, quia sciebant ipsum esse Christum.* Quæ verba aliqui ita interpretantur, ut illud, *Quia sciebant*, non sumatur causaliter, neque Evãgelista reddat causam, ob quam Christus non sinebat dæmonia loqui: sed sumantur indefinite, seu ad explicandum, quid erat illud, quod ea loqui non sinebat, nẽpe quod scirent ipsum esse Christum. Nam hoc est quod dæmones dicebant *Scio, quod sis Sanctus Dei*: ita Jans. c. 28 Conc. & Eras. Marc. 1. Cui expositioni favet Græca lectio, quãquam alteram etiam expositionem admittat. Et juxta hanc interpretationẽ hoc testimonium non habet majorem vim, quam præcedentia. Tamen simplicior sensus videtur, ut illa sint verba Evangelistæ, & causaliter exponantur. Et ita exponit Beda l. 2. in Luc. c. 4. dicens: *Dæmonia filium Dei confitebantur, & attestante Evangelista sciebant ipsum esse Christũ.* Sive autem uno, sive alio modo interpretemur, SS. Patres dicunt dæmonẽ compulsum esse tacere, non quia falsum diceret, sed quia nolebat Christus dæmonis testimonio comprobari se esse filium Dei. Ita Tert. licet subobscure l. 4. contra Mar. c. 7. & 8. Hier. Mat. 1. *Sciens sanctum Dei obmutescere jubetur, quia sciens Deum, non sicut Deum glorificavit*; & Mat. 8. circa illa verba: *Quid tibi, & nobis Jesu fili Dei. Non voluntatis* (inquit) *ista confessio est, sed necessitatis extorsio* & infra; *Dæmones cernentes Dominum in terris repente versari, ad judicandos se venisse credebant.* Quæ verba ex Hier. mutuatus est Beda. Chrys. hom. 5. in Marc. *Cogit eorum tacere, tormenta cogunt, sed malitia vetat.* Et infra, explicans verbum illud Christi: *Obmutesce. Non me laudet vox tua, non veni, ut tuo testimonio comprobarer.* Clarius id dixit Euth. Mar. 1. & Theo. Luc. 4. *Non sinebat* (inquit) *dæmonia loqui: tum quod non indigebat immundorum testimoniis: tum quod nolebat accendi invidiam Hebræorũ videntium ab omnibus honorari.* Et Mar. 1. addit aliam rationem, sc. ut nos doceret, ne credamus dæmonibus, etiamsi vera dicant. Qui omnes Patres plane sentiunt verum pronunciasse dæmonem, cum ajebat se scire illum esse Christum. Ratio vero est, quia nullum est fundamentum, ut asseramus Deũ impedivisse dæmonem, ne hanc veritatem agnosceret: ergo cum alias constet ipsum habuisse sufficiens principium ad eam cognoscendam, & scriptura hoc magis significet, non est cur negetur. Antecedens probatur. Quia nec est authoritas ulla ad id asserendum, nec ratio, aut inconveniens, quod inde sequatur, ut ex sequẽti conclusione aperte constabit. Et confirmatur tandem expresso testimonio Aug. l. 9. de Civ. c. 21. *Ipsi* (inquit) *dæmones etiam hoc ita sciunt, ut eidem Domino infirmitate carnis induto dixerint: quid nobis, & tibi Jesu Nazarene, venisti huc ante tempus perdere nos? Clarum est in his verbis quod in eis & tanta scientia erat, & charitas non erat*: & inferius subdit, quamvis in principio dæmon dubitaret, & ideo in tẽtatione explorare voluerit, an esset Christus: postea vero illum cognovisse, *per quædam temporalia suæ veritatis effecta, & occultissima signa præsentiæ, quæ Angelicis sensibus, etiam malignorum spirituum potius, quam infirmitati hominum possent esse conspicua.*

Dæmones tacere de Christi divinitate cur ab eo compulsi.

Dico secundo, quamvis in principio dæmon de Christi divinitate dubitaverit, verisimile tamen est, antequam mortem ejus machinaretur, existimasse, ac judicasse illũ esse filium Dei naturalem. Hæc est sententia D. Th. locis citatis, quamvis dicat, dæmonem non habuisse firmum hac de re judicium, sed potius suspicionem, & formidolosum assensum. Et eodem modo intelligendum est, quod docet D. Th. a. p. q. 64. art. 1. ad 4. & eamdem sententiam tuetur Cajet. hic. Quæ probatur ex eisdem locis Evangelii supra adductis, adjunctis Patrum expositionibus, ac testimoniis. Hier. Mat. 8. in verbis supra citatis, non solum de Messia, sed de Deo, seu filio Dei loquitur, quamquam

Christi divinitatem dæmones ante ejus mortem agnoverant.

addat

addat hæc verba. *Tam dæmones, quam diabolus suspicari, magis filium Dei, quam nosse intelligendi sunt.* Sed verba, quæ postea subjungit, declarant vocare suspicionem, non quod non esset judiciũ definitum, sed quia non erat clara cognitio, seu per Dei revelationẽ, sed per signa. Sic enim inquit. *Nemo enim novit patrem, nisi filius, & cui voluerit filius revelare.* Et eodem modo intelligendus est Beda l. 2. in Luc. c. 14. cum ait de dæmone. *Per signorum potentiã vel intellexit, vel potius suspicatus est esse filium Dei.* Idẽ l. 1. in Marc. c. 8. & l. 2. in Mat. c. 8. Euthy. & Theoph. supra, & expresse Greg. 33. l. Moral. c. 7. alias 10. tractans illa verba: *In oculis ejus quasi hamo capiet eum. In hamo* (inquit) *Incarnationis captus est, quia dum in illa appetit escam corporis, transfixus est aculeo divinitatis;* & infra subdit: *Et quidem Behemoth iste filium Dei incarnatũ noverat, sed redemptionis nostræ ordinẽ nesciebat.* Et infra: *Unde bene dicitur: In oculis ejus quasi hamo capies eum, in oculis quippe habere dicimus, quod coram nobis positum videmus, Antiquus vero hostis humani generis redemptorẽ ante se positum vidit, quem cognoscẽdo confessus, confitendo pertimuit dicens. Quid nobis, & tibi fili Dei? In oculis itaque suis hamo captus, quia & novit, & momordit.* Idem fere sentit hom. 29. in Evang. quamvis nonnihil recedat a priori sententia. In eadem vero est Greg. Nys. orat. 1. de resur. ubi eodem modo locum Job interpretatur. Itẽ Aug. loc. cit. preced. conclusione. Chrys. etiam hom. 5. in Marc. prius videtur in hanc sententiam propensus, postea vero aut ab illa recedit, aut rem dubiam relinquit. Ponderat enim, cur dixerit dæmon; *Scio, qui sis, sanctus Dei.* Et non *Scio, qui sis sãctus Deus.* Inquit; *O perversitas mentis. Inter flagella & tormenta positus & scis verũ, & tamen confiteri non vult.* Subdit vero postea. *Fingis te scire, sed nescis, aut enim scis, & dolose taces, aut vere ignoras: non est enim sanctus Dei, sed sanctus Deus.* Notat autẽ circa hoc Euthy. non simpliciter dixisse; *Sanctus, sed cum adjectione articuli: Ille sanctus, si quidem & Prophetæ sancti sunt: sed per participationem, solus autem Deus proprie, & natura sanctus est. Ob id ergo dixit sanctus ille, hoc est, natura & proprie sanctus.* Et idẽ Chrys. hom. 29. in Mat. affirmat tunc accessisse dæmones divinitatẽ Christi prædicantes. Nec dissentit Amb. l. 4. in Luc. c. de confirmatione doctrinæ Christi per miracula, qui Judæorum improbitatem inde exaggerat, quod quem dæmones confitẽtur, & Deum agnoscunt, ipsi negarunt. Clarius Tertul. l. contra Praxeã c. 28. probans Christum esse naturalem filiũ Dei. *Hoc* (inquit) *& Sathanas eum in tentationibus novit, Si filius Dei es, hoc & exinde dæmonia confitentur, Scio, qui sis, filius Dei.* & l. 5. contra Marc. c. 6. eadem fere habet verba. Et eleganter Athanas. lib. de Incarn. Verbi Dei, ejusque corporali adventu satis post medium, ubi sic inquit: *Quod non est persuasum hominibus impiis, id dæmones suis oculis contuentur, Denique illum esse & sentiũt & credunt, ideoque fugitivi, & adorabundi in has voces erumpunt, quæ tunc loquebantur, cum ille adhuc in carne versaretur, novimus qui sis, tu es ille sanctus Dei. Rursumque clamabãt, quid tibi nobiscum fili Dei?* Idem sentit in epist. ad Marcel. de interpr. Psal. in fine. Et Greg. Naz. orat. 41. agens de Christi divinitate: *Deitate fidẽ abrogasti hoc ne Dæmones quidẽ ipsi fecerunt. Ita & judicii perversitate Judæos, & incredulitate dæmones superas. Illi enim filii vocabulum æqualitatis vocem esse censuerunt, hi autẽ eum, a quo fugabantur, Deum agnoverunt doloribus nimirum, quos sentiebant, fidem ipsis facientibus:* ubi Nicetas notat Gregor. alludere ad prædictum locum Marc. 1.

Secundo principaliter probatur ratione. Primo, quia in vet. testam. evidentissime prædictum erat Messiam futurum verum Deum, Deique filium (de quo in priori tom. disp. 2. testimonia multa congessimus) sed dæmon intelligebat eas scripturas, & cognoscebat Jesum esse Messiam; ergo & esse Deum. Secundo, audivit unum, & alterum testimonium Patris (ut supra diximus) audivit etiam sæpe ab ipsomet Christo se esse filium Dei, & unum cum Patre, Jo. 5. 8. 10. & sæpe, evidenterque cernebat miracula in ejus confirmationem facta. Sed ad hæc dici potest primo,

Evasio.

Deum impedivisse, ne dæmon intelligeret scripturas de divinitate Messiæ, aut certe, ne illas applicaret, & inter sese, & cum verbis, factis, & persona Christi conferret, impedivisse etiam, ne audiret testimonium Patris de Christo, aut ipsiusmet Christi de seipso. Sed hæc evasio (ut supra in simili dixi) nullo fundamento nititur. Quia licet

Respons.

aliquo tempore oportuerit Christum occultari dæmoni, tamen hoc non fuit necessarium toto tempore vitæ ad eum finem, scilicet ut nostra redemptio, & passio Christi non impediretur, ut statim ostendam; seclusa autem hac necessitate nulla est ratio, neque authoritas, quæ probet dæmonem impeditum esse a Deo, ne Jesum Deum esse agnosceret. Secundo responderi potest, dæmonẽ sæpe quidem audivisse, & legisse, Messiam esse Deum, Deique filium tamen non satis intellexisse, an diceretur filius Dei naturalis, vel per participationẽ, & verisimilius esse hoc posteriori modo ea intellexisse, cum non posset mysteriũ Incarnationis intelligere naturali cognitione, & aliunde haberet voluntatem prave affectã, ut propterea, ubi non omnino cogeretur, in deteriorem partem rem acciperet. Quæ quidẽ evasio conferre potest, ut intelligamus, quod aliqui sancti dicunt, dæmonem non tam habuisse certam cognitionem, quam suspicionem divinitatis Christi, quia semper habuit hanc qualemcumque occasionem nonnihil formidandi, vel timendi: tamen non fuit sufficiens vel ad judicandum contrarium, vel ad suspendendum assensum. Nam in primis dæmon non ignorat Deum habere naturalem filium (mysterium enim Trinitatis a principio creationis agnovit); similiter ante Incarnationis tẽpus cognovit filium Dei fore incarnandum, ut Ambros. Greg. ante citati, & probatiores Theologi sentiunt, & D. Th. in loc. cit. ex 1. p. docet etiam a principio creationis habuisse omnes Angelos hujus mysterii revelationẽ. Ex hoc ergo capite non fuit difficile dæmoni intelligere, ac credere aliquem hominem esse filium Dei naturalẽ. Quia hoc jam credebat esse possibile, & futurum: aliunde vero prædictiones scripturæ erant tam multæ, tamque perspicuæ, ut vix credi possit angelicum intellectum in eis perspiciendis hallucinatum fuisse; verba etiam Christi erant tam clara, ut ipsi quoque Judæi (sicut Nazian. supra notavit) intelligerent prædicare seipsum verũ Dei filiũ, & æqualem Patri. Quãquam ergo dæmon, quãdiu non satis intellexit Jesum esse Messiã, potuerit dubitare de sensu, in quo Christus in baptismo, v. g. dictus est filius Dei, tamen postquã sibi persuasit illum esse Messiam & tot testimonia divinitatis ejus vidit, & audivit, sine dubio id credidit, quamvis fortasse interdum, quando non omnia cõsiderabat, propter magnitudinem mysterii, & suam pravam dispositionem vel hæsitaret, vel etiam dubitaret.

Unde diabolus Christum agnovit esse filium Dei naturalem.

Ex his vero necessario concluditur, post Christi Resurrectionem multo evidentius cognovisse dæmonem Christi divinitatem, & si quam fortasse hæsitationem, vel formidinem patiebatur, eam abjecisse, & vel invitum credidisse: atque tunc maxime locum habuisse quod Jacob. ait c. 2. *Dæmones credunt, & contremiscunt,* quodque ait Paul. ad Philip. 2. *In nomine Jesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, & infernorũ, & omnis lingua confiteatur, &c.* Ratio vero est manifesta, quia in Christi morte, & resurrectione experti sunt dæmones evidẽtiora signa divinitatis Christi. Viderũt enim illum descendentẽ ad inferos cum dominio, & potestate, & justorũ animas ex Tartari faucibus eripientẽ, videbant præterea ab angelis sanctis adorari, & proclamari Deum ac Dominũ virtutum. Sic enim multi Patres interpretantur verba illa Ps. 23. *Attollite portas Principes vestras, & elevamini portæ æternales, & introibit Rex gloriæ. Quis est iste Rex gloriæ? Dominus virtutum ipse est Rex gloriæ.* Rursus ex tunc cœperũt evidentius intelligere, quo sensu Jesus prædicaretur Deus, Deique filius, non per participationem, vel adoptionem, sed per naturam. Ac denique intellexerunt eum esse, qui sibi ipsis cum primum creati sunt, per fidẽ est propositus, ut eum venerarentur, & tãquam suum caput, ac principẽ recognoscerent, quod ipsi facere detrectantes, ejusque divinitatem ambientes, *tanquam fulgur e cœlo ceciderunt.*

Post resurrectionem nullã de Christi divinitate dubitationem dæmon habuit.

Superest ut explicemus illa verba Paul. 1. ad Cor. 2. *Si cognovissent, nunquam Dominũ gloriæ crucifixissent.* Quæ a multis non de dæmonibus, sed de Judæorum principibus, vel in universum de principibus, seu de sapientibus, seu philosophis hujus sæculi intelliguntur. Quod patet ex Orig. hom. 2. in Cantica & Tertull. l. 5. contra Marc. 6. Chrys. Hier. Theoph. Anselm. ibi. Et est probabilis expositio, tamen habet difficultatem, quam attingam sect. seq. Præterea illa verba Pauli: *Sapientiam loquimur non hujus sæculi, neque principum hujus sæculi,* non videntur Judæorum principibus convenire. Tum quia non possunt dici *principes hujus sæculi.* Tum etiã quia Paul. universaliter lo-

Testimonii Paul. 1 ad Cor. 2. expositio.

loquitur dicens, neminem principum hujus seculi cognovisse mysterium Christi, quod propter solos Judæos dici non potuisset. Quod argumentum visum est Cajet. ibi insolubile. Sed responderi posset, quod si qui erant principes sæculi, qui Christum potuissent, & debuissent agnoscere, maxime erant principes Judæorum, ut Pilatus, ac alii, inter quos Christus versatus est, & ideo potuit Apostolus ex eo, quod Christus est crucifixus ab illis principibus hujus sæculi propter ignorantiam, generaliter concludere, non esse agnitum a principibus hujus sæculi.

2. expositio. Sed quidquid sit de hac expositione, alii verba illa de dæmonibus interpretantur, quæ etiam expositio est probabilis, & satis consentanea textui, eamque Hieron. amplectitur Dan. 10. Amb. 1. ad Cor. 2. & ibi Anselm. August. dicta q. 66. Novi testamenti, ubi propterea negat, dæmones cognovisse Jesum esse filium Dei, quamvis cognoverint esse Christum. Ille vero non est certæ authoritatis. Gregor. etiam locis supra citatis verba illa de dæmonibus intelligit, & propterea in posteriori loco dicit dæmones prius in miraculis Deum cognovisse: postea vero, dum viderent eum passibilem, de cognitione sua in dubitationē cecidisse. Sed melior est responsio, quæ ex priori ejus loco colligitur. Nimirum non dixisse Paulum, ignorasse dæmones Christi divinitatem: sed mysterium absconditum in Christi passione, & morte, scil. salutem, ac reparationem hominum, ac imperii dæmonum eversionem, maximamque Dei gloriam, & honorem in ea contineri. Ita exponit D. Th. hic dicens: *Non ideo dæmon Christum Judæis crucifigere persuasit, quia filium Dei non esse putavit, sed quia se morte illius non prævidit esse damnandum*. Quæ verba sumpsit D. Th. ex Beda locis supra citatis. Eamdem expositionem tradit Leo P. ser. 9. de pass. dicēs: *Neque ipse itaque diabolus intellexit, quod sæviendo in Christum, suum destrueret principatum, qui antiqua fraudis jura non perderet, si se a Domini Jesu sanguine contineret, sed malitia nocendi avidus dum irruit, ruit, dum capit, captus est, dum persequitur mortalem, incidit in Salvatorem*. Cajet. etiā 1. ad Cor. 2. quā hoc loco ingeniose declarat, quomodo dæmones, etiamsi divinam Majestatē in Christo cognoverint, non propterea a Christo persequēdo abstinuerint, quin potius ex odio, & ira, quam contra Deū & res omnes ejus inveteratam habent, vehemētius in eum exarserint. Quod ita potest āplius explicari. Nam dæmones ita Deū odio habēt, ut si possent in ipsam divinitatē irruere, eamque in nihilum redigere, id facere tentarent. Ergo etiam si cognoverint Christi humanitatem esse deificatam, & ipsius Dei singulari modo effectam, multo majori odio mortem, ignominiam, atque omnia illi machinarentur mala. Item etiamsi dæmon cognoverit personā Christi, non propterea contineri potuit ex amore, aut reverentia (ut per se constat) neque etiam ex timore servili, quia nullum certū damnum timebat, ut magis jam explicabo.

Objectio. Duæ vero difficultates supersunt in hac expositione. Prior est, quia non videtur potuisse dæmon cognoscere Jesum esse Messiam, ac verum Deum, & ignorare, per passionem, & mortem ejus esse homines redimendos, quia hoc etiam erat expresse prædictum in Prophetis, præsertim in Psalmis, & Isaia, quin etiā ipse Christus sæpe prædixerat se post triduum resurrecturum; ergo necessario hoc etiam credebat dæmon: ergo sciebat per mortem tēdere Christum ad gloriam, non tantum suam, sed etiam aliorum. Nam hoc etiam satis aperte prædixerat ipsemet Christus, ut cum dicebat, *Vado parare vobis locum, ut ubi ego sum, & vos sitis*. Posterior est, quia dæmō, ut Judæos ad necem Christi incitaret, præcipue movebatur ex odio Dei; ergo quamvis sciret futurum esse, ut per mortem Christi amitteret imperium in omnes, non propterea desisteret a procuranda morte Christi, quia intelligebat majorem fieri injuriam Deo, Christum occidendo, quam quolibet alio peccati genere. Hanc ergo injuriam præ nimio odio prætulisset cuicumque alteri incommodo.

Respons. Ad priorem difficultatem respondetur, eas prophetias, non fuisse adeo claras, ut necessarium fuerit dæmoni omnes intelligere, antequam implerentur, & ideo facile potuit, vel ignorare illas, vel certe non animadvertere. Præsertim cum ob nimiam superbiam, & invidiam totus esset positus in Christo expugnando, & superando. Considerandum est enim, sicut, cum homo vehementi passione ducitur adversus inimicum, non semper considerat incōmoda sibi imminentia, & licet interdum aliquo modo repræsententur, fidem non adhibet, sed seipsum excæcat, ita accidisse dæmoni ob pravum affectum, quem in Christū habebat. Multi vero existimant in ipsa met nocte passionis Christi, quando jam antiquæ prophetiæ ad exitum perducebantur, cœpisse dæmonem aliquid suspicari, & per uxorem Pilati voluisse Christi mortem impedire. Ita sentit Ant. Lyr. & Cajet. Mat. 27. & Petr. Com. in hist. Evangelica c. 166. & optime Bern. ser. 1. de resurrectione. Sed hoc valde incertum est, nam multi antiqui Patres existimant, non dæmonem, sed bonum aliquem Angelum immisisse somnum illum uxori Pilati, non ut impediretur mors Christi (sciebat enim Deus non fuisse impediendā) sed ut causam suam magis justificaret, & nullam excusationem peccati Pilato relinqueret, & fidem nostram magis confirmaret. Nam si dæmon voluisset impedire mortem Christi, potius per Judæos, quam per uxorem Pilati id facere aggrederetur. Ita sentiunt super Mat. c. 27. Orig. Hilar. Hieron. Chrys. Theoph. Euthy. Ambr. Luc. 23. Aug. serm. 121. de tempore, & Athan. serm. de passione, & cruce Domini, qui tamen fatetur, dæmonem in morte Christi fuisse sollicitum de perditione sua, & ideo incitasse Judæos, ut dicerent verba illa: *Si filius Dei est, descendat de cruce, & credimus ei. Qui Domini mortem*, inquit, *evitare cupiebat, ne aliis salus efficeretur*.

Ad posteriorem partem respondetur, quamquam peccatum interficientium Christum fuerit maximum: tamen multo majorem esse divinam gloriam, quæ ex Christi morte, & hominum reparatione resultat. Item multo majus malum esse, quod consurgit ex infidelitate, & idololatria fere totius orbis. Denique cum dæmon sit superbissimus, numquam committeret aliquid, ex quo futurum sciret, ut imperium in homines amitteret, & cultu, ac adoratione privaretur.

SECTIO IV.

Utrum ex Christi miraculis cognoverint Judæi, Jesum fuisse Messiam promissum, verumque Deum.

Diximus de Angelis, superest dicamus de hominibus, & tota quæstio revocatur ad Judæos. Illi enim & Messiam sperabant, & notitiam divinarum scripturarum habebant, & doctrinam Christi, ac miracula experti sunt. Agit autem ex professo de hac re D. Th. inf. q. 47. a. 5. non potuit tamen hoc loco prætermitti, ne res inter se connexas separaremus. Supponimus ergo ex hactenus dictis, potuisse Judæos præsertim qui scripturas noverant, & verba Christi audiebāt, ejusque miracula conspiciebant, cognoscere illum esse Messiam, & consequenter verum Deum. Probatur primo de cognitione per fidē infusam, quia illud objectum satis, superque proponebatur, ut expositum est. Secundo de cognitione per fidem humanam vehementer inducentem intellectum ad assentiendum propter motiva sensibus manifesta, supposita præsertim prædictione scripturarum, ad quas Christus semper illos provocabat dicens; *Scrutamini scripturas, quia illæ testimoniū perhibent de me. Et si Moysi crederetis, crederetis & mihi*. Neque hoc indiget majori probatione, & ex iis quę dicemus, evidentius cōstabit. Difficultas ergo superest, an de facto Judæi cōvicti fuerint ad hoc credendū. Ratio difficultatis est, quia supra diximus miracula Christi conjuncta scripturis, & testificationi ejus evidenter ostendisse ipsius divinitatem, evidentia autem cogit intellectū; ergo cogit etiam intellectus Judæorum. In cōtrarium vero est, quia etiā supra diximus hanc evidentiā non oriri nisi veritas miraculorum evidenter cognoscatur, & prophetiæ & testimonia perspicue intelligātur: at vero homines nec possunt evidenter cognoscere veritatē miraculorū, quia non intuētur naturas rerum, nec scripturas possunt adeo clare intelligere, præsertim prophetias. Adhæc quāvis nonnulla signa Messiæ in Jesu viderentur impleta: tamen multa alia implēda supererāt, præsertim ea, quæ de secūdo Christi adventu sunt: neq; vero erat illis evidens, quæ essent de primo, quæve de secundo adventu intelligenda. Denique hæc evidentia etsi aliqualis esse possit, consurgit tamen ex plena multarum rerum, & circumstantiarum consideratione: ingenium autem humanum vix potest ita omnia necessaria considerare, quin aliquid prætermittat, præsertim si aliquo pravo, & repugnante affectu ducatur.

In hac re prima sententia est, Judæos cognovisse Jesum esse Messiam, & verum Deum, & nihilominus ex ira, atque odio, quod contra eum animo conceperant, illum interfecisse. Ita sentiunt multi Patres exponentes parabolā

vineæ Mat. 21. ubi ait Christus: *Agricolæ autem videntes filium, dixerunt intra se, hic est hæres, venite occidamus eum.* Per quos agricolas Judæos significabat, ut ipsi etiam statim intellexerunt; significat ergo eos cognovisse Christum. Ita Orig. tract. 19. in Mat. ubi inquit Judæos cognovisse Christum filium Dei, eumque nihilominus occidisse, sicut Herodes credidit Christum nasciturum in Bethlehem, & nihilominus quæsivit illum, ut occideret, etiamsi esset Messias promissus, Deique filius. Chrys. quoque hom. 40. Imperf. aperte dicit: *Ex omnibus operibus ejus cognoverunt eum filium Dei esse, & hoc significant dicētes, hic est hæres.* Rursus Beda l. 3. in Mat. *Manifestissime* (inquit) *probat Dominus non per ignorantiam, sed per invidiam Principes Judæorum crucifixisse filium Dei. Intellexerunt hunc esse de quo dictum est: Postula a me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam*, quæ verba usurpavit Ans. eodem loco. Et confirmari hæc sententia potest ex verbis Christi Jo. 15. *Si non venissem, & loquutus eis non fuissē, peccatum non haberent, nunc autem excusationem non habent de peccato suo, quia & viderunt, & noverunt me, & patrem meum.* Et ideo c. 12. vocat eos Christus *obcæcatos & obduratos*, non ergo ex ignorantia, sed ex malitia Christum cognitum occiderunt.

Secunda sententia esse potest, Judæos cognovisse Jesum esse Messiam: non tamen esse verum Deum. Ita sentit Euth. in Mat. suo c. 50. Dicit enim Christum agnitū esse a Judæis Regem Israel a Prophetis prædictum, non tamē filium Dei. Idem insinuat Theoph. ibidem dicens agnovisse Christum, idem Burgens. Matt. 21. Sixtus l. 6. anno 98. Lyran. Mat 21. Et hæc opinio quoad partem negantē fundari potest in illis verbis 1. Cor. 2. *Quā nemo principum hujus seculi cognovit. Si enim cognovissent, nunquā Dominū gloriæ crucifixissent*, quæ (ut supra vidimus) a multis Patribus exponuntur de principibus Judæorum. Neq; hic habet locum expositio, quod ignoraverint fructum redēptionis, non autem Christi divinitatem. Quia Judæi non habebant tam pravum affectum, & odium in Deum, sicut Dæmones, ut verum Deum agnitū interficere auderent. Et confirmari potest. Nam sæpe voluerunt Judæi Christum interficere eo quod se Deo æqualem faceret, ut patet Jo. 8. & 10. *De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia quia tu, homo cum sis, facis te ipsum Deum.* Denique non videntur Pharisæi intellexisse Messiam futurū verum Dei filium naturalem: ergo licet cognoverint esse Messiam, non inde fit cognovisse etiā filium Dei. Antecedens colligi potest ex Mat. 22. ubi Christus Pharisæos interrogavit: *Quid vobis videtur de Christo, cujus filius est?* Ipsis autem respondentibus esse filium David (quoniam revera sentiebant futurum purum hominem) objecit rursus verba ejusdem Prophetæ; *Dixit Dominus Domino meo, &c.* ut concluderet esse plusquam hominem, & plusquam filium David.

Tertia sententia est, Judæos neutrum cognovisse, scil. neque esse Messiam, neque verum Deum. Ita sentit Abulensis Mat. 21. q. ult. Cajet. Luc. 23. circa illa verba, *Ignosce illis, quia nesciunt, quid faciunt* ubi ait ignorasse Judæos, quis esset ille, quem crucifigebant. Expressius id docet hic q. 47. a. 5. Quorum potissima ratio est, quā superius tetigimus. Quia ipsi sperabant Messiā futurum Regem tēporalem. Nihil enim spirituale in divinis promissionibus ac Prophetiis intelligere valebant; ut in priori tom. disp. 1. sect. 4 late declaravimus, ubi plures ex Patribus retulimus hoc docētes, & in Evangelio habemus nonnulla vestigia. Nam ipsi etiam Christi discipuli in principio nihil altius de regno Christi cogitabant. Unde dicebāt; *Domine si in tempore hoc restitues regnum Israel*: Act. 1. & Luc. 24. *Nos sperabamus, quod ipse esset redempturus Israel*, scil. a Romanorum Imperio. Denique filii Zebedæi (ut Patres notant) nihil aliud, quam regnum temporale cogitabant, quando præcipuas in illo sedes petebant, Mat. 20. Cum ergo Judæi de regno Christi temporali cogitarent, & in eo nullum signum, indiciumve ejusmodi regni cernerent, non videntur potuisse cognoscere eum esse Messiam.

Judæi in Christum credentes Messiam illum esse, verum Dei filium cognoverunt.

In hac quæstione primum oportet distinguere de iis Judæis, qui in Christum crediderunt, vel de iis qui eum interfecerunt: nam de his posterioribus præcipue est quæstio. De prioribus autem breviter dicendū est, eos cognovisse Jesum esse Messiam ac verum Deum, sicut cognovit Petrus, quando confessus est. *Tu es Christus filius Dei vivi.* Mat. 16. & Martha, cum dixit. *Ego credidi, quia tu es Christus filius Dei, qui in hunc mundū venisti.* Jo. 11. juxta interpretationem August. tract. 49. & Hilarii lib. 6 de Trinitat. Ea vero cognitio solum erat per fidem, ut aperte cōstat ex verbis citatis, & ex illis, quæ Christus dixit Petro: *Caro, & sanguis non revelavit tibi, sed pater meus.* Et fortasse in aliquibus, saltem in principio non fuit illa fides cum certitudine necessaria ad fidem infusam, sed solum fides quædam humana propter apparentia motiva. Rursus intelligendum est, eosmet, qui in Christum credebat, facilius credidisse illum esse Messiam, quam verum Deū. Quia hoc posterius continebat mysteriū altius & obscurius, quod (ut verisimile est) pauci distincte intellexerūt usque ad Christi resurrectionem & Apostolorum prædicationem: sed involute credebant, Christum esse filium Dei cum insigni quadam sanctitate, & excellentia. Quia vulgus non erat tunc capax majoris cognitionis, ut patet ex toto discursu Evangelii, & ex ignorantia, quæ in aliquibus Apostolis erat nocte cœnæ, ut merito Christus eis dixerit: *Tanto tempore vobiscum sum, & non cognovistis me?* Jo. 14. Unde Petro dictum est ex singulari Patris dono tantam, tamque distinctam de Christo cognitionem ei fuisse datam, & de Martha Chrysost. & alii probabilius existimant non cognovisse distincte Christum esse filium Dei naturalem. Ex his consequenter colligitur hos, qui in Christum crediderunt, non omnes habuisse evidentiam veritatis doctrinæ ejus, neque quod ipse esset Messias, aut Deus. Fuit quidem ipsis evidens, ipsum esse dignum fide, & prudenter fieri credendo illi (ut satis ex superioribus constat) non tamen fuit evidens, vera esse quæ diceret: tum quia fere omnes erant simplices, ac illiterati homines, qui non sciebant scripturas. Tum etiam quia non omnes videbant cuncta miracula, & multo minus eorum veritatem evidenter cernebant. Præterea; quia non omnes sciebant evidenter miracula illa fieri in confirmationem doctrinæ, aut non posse permittere Deum, ut falsitatis prædicator talia signa faceret.

Credentes in Christum quidem de ipso, & ejus doctrina notitiam habuerunt.

Non est autē incredibile, imo valde probabile, ac fortasse verum, nonnullos, qui miracula Christi viderunt, & in eum crediderunt, aliquando pervenisse ad evidentem cognitionem veritatis doctrinæ Christi, ac divinitatis ejus. Quod maxime credi potest de Apostolis saltem post Christi resurrectionē (ut omittam B. Virginem, quę multo antea hanc evidentiam habuit.) Ita docuit hoc loco Medina super q. 42. Et suadetur breviter. Quia (ut ostendemus) Christi opera cōjuncta cum ejus doctrina, & Prophetarum prædictionibus ad exitum jam productis, sufficientia erant ad præstādam hanc cognitionem evidentē in testificante: sed Apostoli hæc omnia considerabant, & intelligebant. Nam inprimis veritas miraculorum satis evidenter illis erat nota. Quid enim evidentius, quā Lazarum fuisse mortuum & postea vixisse? certe non erat minus evidens, quam quemlibet alium hominem vivere, & idem judicium est de illuminatione cæci nati, & similibus operibus, quæ ex diuturnitate, atque permanentia effectuum, & ex eorum frequentia satis sese ostendebant esse vera. Præterea cum is, qui ea faciebat, & homines ad bonos mores institueret, & ad illos sese perfecte formaret, nullamque temporalem utilitatem ab hominibus quæreret sed solum Dei honorem & gloriam, & bonorū morum instaurationem. Accedit, quod dum ipsimet Apostoli faciebant miracula, evidenter sciebant se non inisse fędus cum dæmone, sed potius hostile bellum: sciebant etiā talia opera esse, quæ non poterant fieri vi dæmonis, & tamen fieri videbant virtute Christi, & in confirmationem doctrinæ ejus. Pręterea evidenter conspexerant Christum a mortuis suscitatum (quantū humanis sensibus aliquid potest evidenter judicari) ergo omnibus consideratis evidens illis erat testimonium de Christi divinitate, ac ejus doctrinæ veritate. Neque contra hanc evidentem cognitionem aliquid afferri potest, quod difficultatem ingerat. Quia hæc evidentia non excludit fidem ab homine. quāquam enim assensus hic evidens ex signis, non sit assensus fidei infusæ, nec tam perfectus, aut certius, sicut ille, nec in substantia sua supernaturalis, sicut ille, quia nititur solo humano discursu, & principiis, quatenus per sensus, vel naturale lumen evidēter cognoscuntur, nihilominus tamen hujusmodi cognitio non excludit a subjecto fidem infusam, qua homo voluntarie certiori assensu credit, non humanis sensibus, sed divinę veritati tanquam rationi assentiendi innixus. De qua re latius in 2. 2. disseritur,

Se-

Plebs Judæorum non agnovit Christum esse Messiam ac Deum.

Secundo, de aliis Judæis, qui non sunt Christum sequuti, D. Th. distinguit communem plebem a Judæorum principibus, & Pharisæis, & de communi plebe docet non agnovisse Jesum esse Messiam, neque Deum: quæ sententia quoad hanc partem (si sano modo explicetur) mihi certa videtur. Quia isti (ut supponimus) non crediderunt in Christum fide voluntaria (agimus enim de illis, qui per voluntatem non ei adhæserunt) nec etiam fide coacta, quæ evidentiam aliquam supponit. Quia ii non erant tam capaces, ut possent ad evidentem cognitionem pervenire. Nesciebant enim scripturas, nec virtutem miraculorum, nec sensum verborum Christi, neque alia multa, quorum perfecta cognitio ad hujusmodi evidentiam est necessaria. Non potest tamen negari fuisse in illo populo rumorem sparsum, & vehementem suspicionem exortam, quod Jesus esset Messias. Unde Jo. 7. dicebant quidam: *Ecce palam loquitur, & nihil ei dicunt, numquid vere cognoverunt principes, quia hic est Christus?* statim vero subjungunt: *sed hunc scimus, unde sit, Christus autem cum venerit, nemo scit, unde sit.* Ex quo etiam dubitari non potest, quin præter eos, qui vera, ac infusa fide in Christum credebant, multi ex plebe interdum hoc crederent fide humana, sicut accidit in omnibus rebus, quæ in ore vulgi circumferuntur, & per conjecturas eliciuntur. Et tales fortasse fuerunt multi ex illis, qui Matth. 21. clamabant: *Osanna filio David*; & illi, de quibus apud Jo. c. 7. subditur. *De turba autem multi crediderunt in eum, & dicebant, Christus cum venerit numquid plura signa faciet, quam quæ hic facit?* & infra: *Alii dicebant, hic est vere propheta, alii, hic est Christus, alii numquid e Galilæa venit Christus? & facta est dissensio.* Itaque nullus ex his habebat evidentem cognitionem, sed fidem aliquam humanam cum formidine, vel tantum dubitationem, & suspicionem. Alii vero habebant repugnantem sententiam ortam, aut ex prava voluntate, aut ex levibus conjecturis, & nonnullis signis, quæ videbantur non esse in Christo impleta, vel ex consideratione, vel denique ex timore Principum, qui eos insectabantur, qui in Christum credebant. Nam (ut dicitur Jo. 9.) *Jam conspiraverant, ut si quis confiteretur eum esse Christum, extra Synagogam fieret.* Quæ tamen omnia ad eorum ignorantiam excusandam satis non erant. Quia motiva ad credendum erant de se sufficientissima, & urgentissima, & si quid habebant dubitationis, facta mediocri diligentia poterant facile ab ipso Christo, ejusque discipulis edoceri: timor autem humanus non poterat eos excusare, ut per se constat. Potuit autem illa ignorantia culpæ gravitatem minuere, & ex parte excusare, & impedimenta auferre, ut postea facilius eos posset tanti peccati pœnitere. Unde Justinus q. 108. ex iis, qui Christum non agnoverunt, existimat fuisse eos, qui post Christi mortem facile conversi sunt. Et eodem fortasse sensu dixit Beda lib. 6. in Luc. cap. 94. Christum orando in Cruce obtinuisse remissionem peccati eis, qui ex ignorantia peccaverant, non aliis.

Judæorum principes & Pharisæi divinitatem Christi ignorant.

Tertio, de principibus Judæorum, & Pharisæis, qui Christum persequuti sunt, verius videtur, eos non cognovisse, Christum esse filium Dei naturalem. Quod etiam D. Th. docet, & in eo conveniunt authores primæ & secundæ sententiæ, & ad id suadendum videntur efficacia ea, quæ in confirmationem secundæ sententiæ adducta sunt. Quia (quidquid sit, an cognoverint, illum esse Messiam) tamen (ut ego existimo) pauci, vel nulli ex principibus Judæorum, qui eo tempore vivebant, intelligebant Messiam futurum verum Deum, neque mysterium Incarnationis suspicabantur, & ideo in eo maxime scandalum patiebantur, quod Christus, cum esset homo, se prædicaret Deum: quod tamen nullum scandalum eis esset, si sperarent aliquem, qui simul esset verus homo, verusque Deus.

Objectio. Respons.

Dices; ergo non erat in tota Synagoga Judæorum, qui veram de Messia existimationem haberet. Respondetur veram existimationem habebant, qui spectabant illum verum hominem, Prophetam sanctum ac Deo conjunctissimum, in qua vera cognitione implicite credebant reliqua, quæ ad Christum pertinent, quod illis tunc ad salutem sufficiebat; pauci vero erant, qui distincte altiora mysteria de Messia cognoscerent, & si qui erant, fuerant a Deo singulariter illuminati, ut Simeon, Anna, Zacharias, Elizabeth, & alii, qui sine dubio Christo non repugnarunt, sed facile obtemperarunt. Fortasse etiã aliquis erat tam versatus in scripturis, tamque sincere, ac proprie eas intelligens, ut aliquid de divinitate Messiæ, vel suspicaretur, vel opinaretur: sed in hoc nihil certi affirmari potest. Quia illi Judæi nullum signum aut vestigium dederunt talis cognitionis, neque tempore, quo Christus prædicavit, neque postea, semper enim conati sunt scripturas evertere, & ad falsos sensus detorquere.

Quarto (quod attinet, an cognoverint Jesum esse Messiam) existimo illos fuisse ancipites, vel inconstantes, multum enim & signis & prophetiis urgebantur, & convincebantur. Unde quando actuali passione odii, iræ, aut invidiæ non erant commoti, & obcæcati, videbantque signa Christi, & considerabant verba prophetarum, existimo sæpe definito assensu, quamvis humano, & ex conjecturis, judicasse eum esse Messiam. Quia argumenta erant fortissima, quare ablato impedimento pravi effectus, vehementisque passionis non poterant non interdũ habere suum effectum. At vero (ut notavit Euthym. Luc. 23. & significat D. Th. super 21. c. Mat. & loco sup. cit.) suborta passione, vel timore humano, quidam facile ab hac persuasione cadebant, quia firmam fidem non habebant.

Pharisæi Christum non cognoverũt esse Messiam.

Nam (ut dicitur Jo. 12.) *Cum tanta signa fecisset coram eis, non credebant in eum, ut sermo Isaiæ Prophetæ impleretur, excæcavit oculos eorum &c.* Alii vero, quamvis in eadem opinione persisterent, non audebant eam profiteri propter hominum timorem. Sic Joan. eodẽ loco subjungit. *Verumtamen ex principibus multi crediderunt in eum, sed propter Pharisæos non confitebantur, ut a Synagoga non ejicerentur: Dilexerunt enim magis gloriam hominũ, quam Dei.* Quocirca tẽpore passionis Pharisæos, & Principes, qui Christum crucifixerunt, verisimilius est tunc non credidisse illum fuisse verum Messiam, quod satis significavit eis Christus, quando in concilio interrogatus, an esset Christus, respondit: *Si dixero vobis, non credetis mihi?* Luc. 22. & Jo. 10. cum Judæi dicerent: *Quousque animam nostram tollis?* ipse respondit: *Loquor vobis, & non creditis mihi*; & c. 12. habentur verba supra citata. Ad hæc Petrus Act. 3. *Scio, quod per ignorantiam fecistis, sicut & principes vestri.* Nam licet Cajet. hic neget posse illam similitudinem intelligi in facto, seu in cooperatione ejusdem peccati, non tamen in modo, seu origine culpæ: tamen verba ipsa plane intellecta satis indicant utrosque ex ignorãtia peccasse. Deinde Paulus in lege edoctus ad pedes Gamalielis dicit se misericordiam consequutũ esse, quod ex ignorãtia fecerit. Unde etiam colligi potest præceptorem ejus in lege doctũ eadem ignorantia laborasse, idem ergo credibile est de cæteris, saltẽ frequentius. Præterea hoc ipsum indicavit Christus affixus cruci. Mat. 23. illis verbis: *Ignosce illis, quia nesciunt, quid faciunt.* Denique cum Judæi magna Dei beneficia per Messiam sperarent, & hanc fidem, & expectationem Messiæ non mutassent, si sibi persuasissent hunc esse Messiam, & in hac persuasione durassent, non potuissent illi mortem, ac perniciem tanto studio machinari, ut hic etiam optime locum habeat, quod Paulus dixit. 1. ad Cor. 2. *Si cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent.*

Objectio. Respons.

Neque contra hanc sententiam sic explicatam video aliquid objici posse, quod difficultatem habeat, nisi fortasse illud Matth. 21. *Hic est hæres.* Ex quo (cum in parabola dictum sit) non potest colligi firmum argumentũ: tum quia non est necesse applicare singula verba parabolarũ: tum etiam, quia non omnia in proprietate & rigore dicuntur. Unde exponi potest eos dixisse. *Hic est hæres*, id est, hic se facit hæredem & Dei filium, sicut Sap. 2. de Judæis prædictum erat dicturos: *Filium Dei se nominat, morte turpissima condemnemus eum.* Deinde potest exponi. *Hic est hæres*, id est, qui primum locũ in populo tenet, quemque omnes sequuntur, & colunt. Præterea Cajet. inquit illo verbo Christũ sub parabola prædixisse, quod postea in Concilio Judæi propriis verbis dixerunt: *Omnes credẽt in eum.* Dicere ergo. *Hic est hæres*, non fuit dicere, hic est Messias, sed hic est, in quẽ omnes credent, & ita fiet Dominus, ac hæres populi Israel. Jansenius vero dicit illo verbo significatũ esse, vel quod multi ex populo credebant, vel quod ipsi principes facile cognoscere poterãt, & debebant: quæ responsio colligitur ex Just. q. 140. Deniq; id dici potuit, quia interdum convincebantur ad id credẽdum, quamvis postea propter humanum timorem aut avaritiam, aliosve affectus in sua cæcitate permanserint.

Ultimo vero addendum in hac quæstione est, Judæos vel omnes, vel fere omnes evidenter cognovisse Christũ

fuisse virum justum, & innocentem, & pœna mortis indignum. Hoc constat ex publica innocentia vitæ Christi, quæ tanta erat, ut eo interrogante; *Quis ex vobis arguet me de peccato?* Nullus sit ausus ei quicquam objicere, etiamsi maximo illum odio prosequerentur. Deinde ex operibus miraculosis, & doctrina ejus, id evidenter intelligere potuerunt. Denique etiam Judas coram Judæis professus est se tradidisse sanguinem justum, cui ipsi non contradixerunt.

QUÆSTIO XLV.

De transfiguratione Christi, in quatuor articulos divisa. De qua Doctores Matth. 17. Marc. 9. Luc. 9. & Doctores in 3. dist. 16.

DEinde considerandum est de Transfiguratione Christi. Et circa hoc quæruntur quatuor.

Primo, utrum conveniens fuerit Christum transfigurari. Secundo, utrum claritas transfigurationis fuerit claritas gloriosa. Tertio, de testibus transfigurationis. Quarto, de testimonio Paternæ vocis.

ARTICULUS I.

Utrum fuerit conveniens Christum transfigurari.

240. *AD primum sic proceditur. Videtur, quod non fuerit conveniens Christum transfigurari. Non enim competit vero corpori, ut in diversas figuras mutetur, sed corpori phantastico. Corpus autem Christi non fuit phantasticum, sed verum, ut supra habitum est. Ergo videtur quod transfigurari non debuerit.*

q. 5. art. 1. *2. Præterea. Figura est in quarta specie qualitatis, claritas autem est in tertia, cum sit sensibilis qualitas. Assumptio ergo claritatis a Christo, transfiguratio dici non debet.*

Non complevit morte præventus. *3. Præterea. Corporis gloriosi sunt quatuor dotes (ut infra dicitur) scilicet impassibilitas, agilitas, subtilitas, & claritas. Non ergo debuit transfigurari magis, secundum assumptionem claritatis, quam secundum assumptionem aliarum dotium.*

Sed contra est, quod dicitur Mat. 17. quod Jesus transfiguratus est ante tres discipulorum suorum.

Respondeo dicendum, quod Dominus discipulos suos prænuntiata sua passione, induxerat ad suæ passionis sequelam. Oportet autem ad hoc, quod aliquis directe procedat in via, quod finem aliqualiter præcognoscat: sicut sagittator non recte jaciet sagittam, nisi prius signum prospexerit in quod jaciendum est. Unde & Thomas dixit Jo. 14. Domine, nescimus quo vadis, & quomodo possumus viam scire? Et hoc præcipue necessarium est, quando via est difficilis & aspera, & iter laboriosum, finis vero jucundus. Christus autem per suam passionem ad hoc pervenit, ut gloriam obtineret non solum animæ, quam habuit a principio suæ conceptionis, sed etiam corporis, secundum illud Luc. ult. Hæc oportuit Christum pati, & ita intrare in gloriam suam. Ad quam etiam perducit eos, qui vestigia suæ passionis sequuntur, secundum illud Act. 14. Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum cælorum. Et ideo conveniens fuit, ut discipulis suis gloriam suæ claritatis ostenderet, quod est ipsum transfigurari, cui suos configurabit, secundum illud Philip. 3. Reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ. Unde Beda dicit super Mat. Pia provisione factum est, ut contemplatione semper manentis gaudii ad breve tempus delibata, fortius adversa tolerarent.

Mat. 9. ps. ra. i. p. 10. 1. Super illud Mat. 17. transfiguratus est ante eos. tom. 9.

Ad 1. ergo dicendum, quod sicut Hieron. dicit super Matth. nemo putet Christum per hoc quod transfiguratus dicitur, pristinam formam, & faciem perdidisse, vel amisisse corporis veritatem, & assumpsisse corpus spirituale, vel aereum. Sed quomodo transformatus sit, Evangelista demonstrat dicens. Resplenduit facies ejus sicut sol, vestimenta autem ejus facta sunt alba sicut nix. Ubi splendor faciei ostenditur, & candor describitur vestium, non substantia tollitur, sed gloria commutatur.

Ad 2. dicendum, quod figura circa extremitatem corporis consideratur: est enim figura, quæ termino vel terminis comprehenditur. Et ideo omnia illa, quæ circa extremitatem corporis considerantur, ad figuram quodammodo pertinere videntur. Sicut autem color, ita & claritas corporis non transparentis, in ejus superficie attenditur. Et ideo assumptio claritatis transfiguratio dicitur.

Ad 3. dicendum, quod inter prædictas quatuor dotes, sola claritas est qualitas ipsius personæ in seipsa: aliæ vero tres dotes non percipiuntur nisi in aliquo actu, vel motu, seu passione. Ostendit igitur Christus in seipso aliqua illarum trium dotium indicia, ut agilitatis, cum super undas maris ambulavit: subtilitatis, quando de clauso utero Virginis exivit: impassibilitatis, quando de manibus Judæorum vel præcipitare, vel lapidare eum volentium, illæsus evasit. Nec tamen propter illa transfiguratus dicitur, sed propter solam claritatem, quæ pertinet ad aspectum personæ ipsius.

COMMENTARIUS.

PRimum omnium in argumento primo & secundo, cum solut. explicat D. Th. quid nomen *Transfigurationis* significet, dicens non significare mutationem formæ, aut figuræ corporis Christi Domini. Quia talis mutatio fieri non poterat sine magna alteratione, & immutatione intrinseca corporis Christi, quam tunc fieri non decebat; solum ergo significat immutationem in vultus splendore, & candore vestium. Quod (ut D. Th. refert) optime colligit Hieronym. ex ipsis verbis Evangelistæ, *Transfiguratus est ante eos, & resplenduit facies ejus, sicut sol, vestimenta autem ejus facta sunt alba, sicut nix*. Quod ergo dixerat *Transfiguratus*, sequentibus verbis exposuit. Eadem autem erit vocis significatio, etiamsi juxta proprietatem Græci idiomatis *transformationem* vocemus. Quia forma, & figura ad idem significandum accipi solent: ut patet ex Arist. c. de qualitate, & ideo mutatio facta in hominis vultu, quoad omnia quæ in ejus superficie apparent, sive sit color, sive splendor, *transformatio*, vel *transfiguratio* dici potest. Unde recte Euth. suo c. 34. in Matt. *Transformatus* (inquit) *est, corpore quidem in propria figura manente, divino vero splendore modicum quiddam in eo detegente, ac faciem illustrante, speciemque illius ad majorem Dei similitudinem immutante*. Et eodem modo exponendum est verbum Luc. 9. dicentis: *Et facta est species vultus ejus altera*, scilicet quoad splendorem, non vero quoad figuram, vel alias quantitates.

Secundo in corp. ar. reddit D. Th. rationem, ob quam Christus transfigurari voluit, scilicet ut hominibus ostēderet finem, & terminum, quo per crucem, & passionem perventurus esset, discipulosque suos, atque in illis omnes homines ad vestigia crucis suæ, spe perveniendi ad eumdem terminum seu ejusdem gloriæ participationem excitaret, juxta illud ad Rom. 8. *Si filii, & hæredes, hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi, si autem compatimur, ut & conglorificemur.* Quam rationem ex Beda refert D. Th. eamdem vero late explicat Leo P. in ser. de transfig. & eam tetigit Damasc. orat. de transfig. dicens: *Nam qui laborum fructus perfectos habet, idem quoque intrepido animo in certamen descendit. Etenim lucri cupiditas homines eo adducere solet, ut corpori suo minime parcant.* Quod humanis exemplis fuse declarat, & tacitam objectionem dissolvit. Transfiguratus Christus voluit.

Objectio. Posset enim aliquis dicere, satis fuisse per fidem ostendi Apostolis Christi gloriam, & laborum terminum, ut possent viam crucis amplecti: non ergo necesse fuit etiam quoad externam speciem ostendi. Nam & ipsemet Petrus hujus mysterii testis de eodem sermonem habens ep. 2. c. 1. *Habemus* (inquit) *firmiorem propheticum sermonem, cui bene facitis attendentes tanquam lucernæ lucenti in caliginoso loco.*

Responsio. Cui respondendum est, potuisse quidem fidem sufficere, & ideo hanc ostensionem gloriæ Christi non fuisse simpliciter necessariam: fuisse tamen valde utilem, ac convenientem. Quia ut Damas. prædicto loco subjungit: *Spirituales Domini propugnatores non terrenorum quæstuum cupidi, nec fluxorum bonorum desiderio flagrantes, cum ea, quæ in spe posita sunt, ipsis etiam oculis cernuntur, eosque, qui prius labores pertulerunt, bonorum in spe positorum deliciis fruentes conspiciunt, majoribus animis ad certamina se comparant.* Secundam rationē significat eodē loco Damasc. Christum transfiguratū fuisse, suāque gloriam discipulis ostendisse, ut discrimē inter vetus, ac novum testamentū significaret. Olim enim Israeliticus populus in faciem Moysi intendere non poterat propter splendorem vultus, nunc autem Apostoli *revelata facie gloriam Domini speculantur*. Quod etiam significatum esse dicit in nube lucida, quæ in transfiguratione apparuit. Moyses enim caliginem subibat, umbram, & opacitatem legis subindicans: Christum autem, & Apostolos nubes lucida obumbrat, quia jam *mysterium sa-*

seculis absconditum detectum est, ac perpetua, & sempiterna gloria ostenditur. Tertiam rationem addere possumus ex Leone Papa ser. de transfigurat. Transfiguratum esse Dominum: *Ut de cordibus discipulorum crucis scandalum tolleretur, nec conturbaret eorum fidem voluntaria humilitas passionis, quibus revelata esset abscondita excellentia dignitatis.* Itaque hoc mysterio actum est, ut Apostoli in fide de Christi divinitate confirmarentur, & eum esse agnoscerent, quem prophetæ prædixerant, & lex præfiguraverat. Petrus enim Matth. 16. Christi divinitatem prius confessus est: postea vero cum Christus suam passionem, & mortem prædicaret, existimans rem illam Christo indignam: *Absit*, inquit, *a te Domine, non erit tibi hoc*, quem Christus acriter reprehendit. Ut vero ejus, & aliorum discipulorum infirmitati subveniret, statim c. 17. eis suam gloriam ostendit, ut neque propter infirmitatem passionis de ipsius divinitate dubitarent, neque propter magnitudinem divinitatis Crucis opprobrium exhorrescerent, cum illud talis haberet exitum gloriæ.
Corpus Christi gloriæ privatum in hac vita propter hominum salutem. Unde quartam rationem colligere possumus, voluisse Christum hoc mysterio hominibus ostendere, quid corpori suo esset debitum, quantaque illud privaret gloria propter eorum commodum ac reparationem. Et propter eamdem fortasse causam, quando transfiguratus est loquebatur *de excessu, quem completurus erat in Hierusalem*, id est de passione sua, quam ut pro hominibus posset assumere, gloriam corpori suo debitam intra sinus animæ miraculose represserat. Cujus rei signum ac testimonium in die illa hominibus ostendit. Nam (ut Damascenus supra dixit) *Non externa gloria illi corpori accessit, sed interna ex verbi deitate, modo quodam omnium sermonem excedente, ipsi personaliter unita.*

Tertio in sol. ad 3. incipit D. Th. amplius explicare, quid sit hæc transfiguratio, nempe quod sit assumptio seu communicatio illius claritatis, quæ est una ex quatuor dotibus gloriæ corporis. Quam rationem art. sequenti
Transfiguratio quid sit. magis explicat: hic vero rationem reddidit, cur potius assumptio hujus dotis dicatur *transfiguratio*, quam assumptio agilitatis, quando super mare ambulavit, vel subtilitatis, quando de clauso Virginis utero prodiit. Habet au-
Objectio. tem difficultatẽ ratio D. Th. quia indicat ex quatuor dotibus corporis gloriosi solam claritatẽ esse qualitatẽ inhærentẽ illi, quod certe non omnes admittũt. Multi enim existimant alias dotes esse qualitates, presertim agilitatẽ,
Respons. & impassibilitatem. Dici vero potest primum D. Th. non negare esse qualitates, sed esse qualitates sensibiles, quæ per se immutent sensum, sic enim ait; *Aliæ vero tres dotes non percipiuntur, nisi in aliquo actu, vel passione*; non ergo dicit non esse, sed non percipi. Et hoc sensu recte accommodatur ratio. Nam ratio, & perfectio claritatis tota consistit in informatione, seu actu formali, quem confert corpori, quod propterea facit apparere alterius formæ, & idcirco immutatio secundum hanc dotem recte vocatur, *transfiguratio, seu formatio*; at vero aliæ dotes vel non sunt qualitates, vel non sunt hujusmodi: sed ordinantur ad aliquem actum secundum efficiendum, vel impediendum, unde fit, ut non immutent corporis formam, prout sensibus objicitur, atque ita secundum illas non dicitur fieri *transfiguratio*, seu *transformatio*. Addo prætere-
Cur sola immutatio secundum dotẽ claritatis, dicatur in Christo transfiguratio. rea (quidquid sit, an proprie dotes corporis gloriosi omnes sint qualitates, necne) certum tamen esse ad effectus aliarum dotium, quos Christus in mortali corpore assumpsit, non fuisse necessarias inhærentes qualitates, quia quod ambulaverit super undas maris, id fecit per virtutem miraculorum effectricem, quæ non est aliqua qualitas corpori Christi superaddita (ut late disseruimus priori tom. disp. 31. sect. 3. & 5.) quod vero per aliud corpus penetraverit, non potest per qualitatem hærentem fieri, quia neque in corpore glorioso ille potest esse effectus qualitatis corporeæ, ut infra latius dicemus. Denique quod de manibus Judæorum interdum illæsus evaserit (quod D. Th. revocat ad dotem impassibilitatis) sine dubio non est factum per qualitatem, qua illud corpus in se fieret impassibile, sed solum, quia Judæis occultatus est (ut supra circa q. 44. in commentario ar. 3. explicuimus.) At vero claritas transfigurationis non potest intelligi absque inhærente qualitate, ut magis ex sequentibus patebit, & ideo optima est differentia a D. Thom. assignata.

ARTICULUS II.

Utrum claritas Christi in transfiguratione fuerit claritas gloriosa.

AD secundum sic proceditur. Videtur, quod illa claritas non fuerit claritas gloriosa. Dicit enim quædam gloss. Bedæ super illud Matth. 17. Transfiguratus est coram eis. In corpore, inquit, mortali ostendit non immortalitatem, sed claritatem similem futuræ immortalitati. Sed claritas gloriæ est claritas immortalitatis. Non ergo illa claritas, quam Christus discipulis ostendit, fuit claritas gloriæ. 3. d. 16. q. 2. a. 2.

2. Præterea. Super illud Luc. 9. Non gustabunt mortem donec videant regnum Dei, dicit gl. Bedæ, id est glorificationem corporis in imaginaria repræsentatione futuræ beatitudinis. Sed imago alicujus rei non est ipsa res. Ergo claritas illa non fuit claritas beatitudinis.

3. Præterea. Claritas gloriæ non est nisi in corpore humano. Sed claritas illa transfigurationis apparuit non solum in corpore Christi, sed etiam in vestimentis ejus & in nube lucida, quæ discipulos obumbravit. Ergo videtur, quod illa claritas non fuerit claritas gloriæ.

Sed contra est, quod super illud Matth. 17. Transfiguratus est ante eos, dicit Hieronym. Qualis futurus est tempore judicii, talis Apostolis apparuit. Et super illud Mat. 17. Donec videant Filium hominis venientem in regno suo, dicit Chrysostom. Volens monstrare quid esset illa gloria, in qua postea venturus est, eis in præsenti vita revelavit, sicut possibile erat eos discere, ut neque in Domini morte jam doleant. Super illud Matt. 17 transfiguratus est ante eos c. 6. Hom. 57. in Matth. circa princ. tom. 2.

Respondeo dicendum, quod claritas illa, quam Christus in transfiguratione assumpsit, fuit claritas gloriæ quantũ ad essentiam, non tamen quantum ad modum essendi: Claritas enim corporis gloriosi derivatur ab animæ claritate, sicut August. dicit in Ep. ad Dioscorum. Et similiter claritas corporis Christi in transfiguratione derivata est a divinitate ipsius (ut Damasc. dicit) & a gloria animæ ejus. Quod enim a principio conceptionis Christi, gloria animæ non redundaret ad corpus, ex quadam dispensatione divina factum est ut in corpore passibili nostræ redemptionis expleret mysteria, sicut supra dictum est. Non tamen per hoc adempta est Christo potestas derivandi animæ gloriam ad corpus. Et hoc quidem fecit quantum ad gloriæ claritatem in transfiguratione: aliter tamen quam in corpore glorificato: nam ad corpus glorificatum redundat claritas ab anima, sicut qualitas quædam permanens corpus afficiens, unde fulgere corporaliter, non est miraculosum in corpore glorioso. Sed ad corpus Christi in transfiguratione derivata est claritas a divinitate & anima ejus non per modum qualitatis immanentis, & afficientis ipsum corpus, sed magis per modum passionis transeuntis: sicut cum aer illuminatur a sole. Unde ille fulgor tunc in corpore Christi apparens miraculosus fuit, sicut & hoc ipsum quod ambulavit super undas maris. Unde Dionys. dicit in Ep. 4. ad Cajum. Super hominem operabatur Christus ea quæ sunt hominis: & hoc monstrat Virgo supernaturaliter concipiens, & aqua instabilis, materialium & terrenorum pedum sustinens gravitatem. Unde non est dicendum (sicut Hugo de S. Vict. dicit) quod Christus assumpsit quatuor dotes, claritatis in transfiguratione, agilitatis ambulando super mare, subtilitatis egrediendo de clauso utero Virginis, & impassibilitatis in cœna, quando dedit corpus suum ad edendum, sine hoc quod divideretur: quia dos nominat quandam qualitatem immanentem corpori glorioso. Sed miraculose habuit ea, quæ pertinent ad dotes. Et est simile quantum ad animam de visione, qua Paulus vidit Deum in raptu, ut in 2. p. dictum est. Epist. 56. ante med. tom. 2. q. 14. a. 1. ad 2. Incipit hæc ep. Quæris tu quonam modo illum.

Ad 1. ergo dicendum, quod ex illo verbo non ostenditur, quod claritas Christi non fuerit claritas gloriæ, sed quod non fuerit claritas corporis gloriosi, quia corpus Christi nondum erat immortale. Sicut enim dispensative factum est, ut in Christo gloria animæ non redundaret ad corpus, ita fieri potuit dispensative, ut redundaret quantum ad dotem claritatis, & non quantum ad dotem impassibilitatis.

Ad 2. dicendum, quod illa claritas dicitur imaginaria fuisse, non quia esset vera claritas gloriæ: sed quia erat quædam imago repræsentans illam gloriæ perfectionem, secundum quam corpus erit gloriosum.

Ad 3. dicendum, quod sicut claritas, quæ erat in corpore Christi, repræsentabat futuram claritatem corporis

ejus, ita claritas vestimentorum ejus designabat futuram claritatem sanctorum quæ superabitur a claritate Christi, sicut candor nivis superatur a splendore solis. Unde Greg. dicit 32. Moral. quod vestimenta Christi facta sunt splendentia, quia in superna claritatis culmine sancti omnes ei luce justitiæ fulgentes adhærebunt. Vestium enim nomine justos, quos sibi adjunget, significat: secundum illud Isai. 49. His omnibus velut ornamento vestieris. Nubes autem lucida significat Spiritus S. gloriã, vel virtutem paternam (ut Origen. dicit) *per quam sancti in futura gloria protegeantur. Quamvis etiam convenienter significare possit claritatem mundi innovati, quæ erit sanctorum tabernaculum. Unde Petro disponente tabernacula facere, nubes lucida discipulos obumbravit.*

lib. 32. c. 5. in fine.

lib. 3. in Mat. inter medium & fin. to. 3.

COMMENTARIUS.

RESponsio D. Th. est, illam fuisse claritatem gloriæ quantum ad essentiam, non tamen quantum ad modum essendi. Explicat autẽ diversitatem hujusmodi consistere in hoc, quod illa claritas non est data corpori Christi per modum qualitatis permanentis, sed passionis transeuntis: non explicat autem, utrum illa differentia fuerit essentialis, an accidentalis. Dicens enim fuisse claritatem gloriæ quoad essentiam, indicat fuisse ejusdem speciei, atque adeo solum accidentaliter distingui, nisi interpretemur, dici *claritatem gloriæ quoad essentiam*, non secundum speciem ultimam, sed secundum gradum, seu ordinem rerum, quæ expositio videtur violenta. Aliunde, cum D. Th. dicat differre, sicut lumen aeris a claritate solis, videtur constituere differentiam specificam. Nam ita censent multi Philosophi differre inter se lumen aeris, & lucem solis. Sed prior expositio videtur probabilior, & quoad mentem D. Th. (ut probatum est ex verbis ejus) & quoad rem ipsam. Quia major vel minor duratio qualitatis, quæ provenit ex sola causa extrinseca conservante, non est satis ad specificam distinctionem, neque illam indicat: sicut si Paulo in raptu data est visio Dei clara, & lumen gloriæ (hoc enim exemplo D. Th. hic utitur) lumen illud, & visio non erant specie diversa ab eis, quæ sunt in animabus beatis, quamvis brevi tempore duraverint. Quia hoc fuit ab extrinseco, solum ex voluntate causæ conservantis, sic ergo in præsenti. Item quia sancti citati dicunt Christum ostendisse tunc gloriam, quam prædicabat: ergo.

Ex hac vero conclusione infert duo D. Th. Primum est, fuisse miraculosum corpus Christi fulgere illa claritate. Potest autem hoc miraculum explicari aut ex parte corporis, quia in statu corruptibili, & (ut ita dicam) animali, non est capax illius splendoris; & ex parte ipsius claritatis. Nam præter naturam ejus est, quod fiat transeunter, & non permanenter, atque incorruptibiliter. Ubi solum est considerandum corpori humano secundum propriam & intrinsecam naturam semper esse supernaturalem claritatem gloriæ, sicut intellectui humano semper est supernaturale lumẽ gloriæ intellectuale. Ex hoc ergo capite non minus est miraculosa claritas corporis gloriosi, quam fuit claritas transfigurationis. Rursus corpori humano informato anima beata ratione beatitudinis animæ quodammodo naturalis, ac debita est propria gloria, & claritas. Unde quia corpus Christi anima beata informabatur, ex hoc capite non magis fuit miraculosa hæc claritas trasfigurationis, quam claritas corporis gloriosi. At vero quia non quidquid est supernaturale, miraculosum dicitur, sed quod præter legem, ordinariumque modum fit, ideo claritas transfigurationis data corpori mortali tali modo miraculosa dicitur, non ex parte principii, seu animæ, neque ex parte corporis secundum nudam essentiam ejus, sed ex parte status, & ex parte modi. Adde etiam, ex eo quod illa claritas data est ab aliis dotibus separata.

Claritas transfigurationis in Christi corpore miraculosa.

Secundo infert D. Th. illam claritatem non esse dicendam dotem corporis gloriosi, sed participationem ejus, aut aliquid ad illam pertinens. Quod magis ad modum loquendi, quam ad rem ipsam spectat, supposita sententia (quam duximus probabiliorem) has claritates non differre specie. Vult enim D. Th. dotem significare qualitatem habentem modum stabilem ac permanentem, seu inamissibilem, sicut beatitudo hunc etiam statum requirit: dos enim significat beatificam proprietatem ad accidentalem saltem beatitudinem pertinentem.

Claritas transfigurationis fuit non dos corporis gloriosi.

Circa rationem autem, qua D. Th. probat illam fuisse claritatem gloriosam, dubitat Cajet. Quia solum probat in anima Christi, eo, quod gloriosa esset, & divinitati conjuncta, fuisse potestatem communicandi gloriam illam, & claritatem corpori. Sed hoc (ut idem Cajet. vidit) facilem habet responsionem, quia probata ea potestate, D. Th. pro comperto habuit a nemine posse in dubium revocari, quin illa fuerit claritas gloriæ. Tum quia si aliqua claritas futura erat, potiori jure ac ratione futura illa, quæ a principio intrinseco dimanare poterat, quam alia, quæ extrinsecus adveniret. Tum etiam quia illa claritas erat magis accommodata fini transfigurationis, scilicet, ut homines aliquo modo suis oculis gloriam Christi conspicerent. Quia, si non fuisset illa gloriosa claritas, non vidissent homines gloriam Christi.

Dubium.

Respons.

Major difficultas esse poterat in principio (quod D. Th. assumit) claritatem corporis gloriosi derivari ex claritate animæ, ex August. epist. 56. ad Dioscorum, & in Christo derivari a divinitate illi corpori conjuncta, ex Damasc. dict. orat. de transfiguratione. Sed prior pars, cum communis sit omnibus hominibus, non est hoc loco late disputanda. Ego vero sic existimo, id non esse intelligendum de propria, ac physica dimanatione, quia claritas gloriosa animæ non est nisi aut lumen gloriæ, aut visio beata: lumen autem gloriæ est virtus quædam intellectualis, quæ ex natura sua solum est principium sui actus secundi seu operationis; operatio autem, quæ est ipsa visio beata, est quidam actus immanens, qui per se, & natura sua non est operativus extra suam potentiam. Deinde illud lumen, ac visio per se omnino abstrahunt a corpore, & communia sunt Angelis, atque illis omnino accidentarium est, quod anima uniatur corpori: non est ergo unde habeat naturalem virtutem effectricem claritatis in corpore, neque in anima gloriosa fingi, aut excogitari potest aliud principium, a quo physice manet claritas. Nam gratia, quæ est in essentia animæ, & quando consummata est, vocatur etiam *gloria*, non est principium physicum talis claritatis, ut per se constat. Illud ergo fundamentum, seu dictum August. intelligendum est, non secundum dimanationem physicam, sed secundum quandam rationem debiti fundatam vel in merito, vel in connaturali proportione inter animam, & corpus, & inter beatitudinem animæ, ac beatitudinem corporis. Et hoc satis est ad intentionem D. Th. ut ex dictis constat. Et eodem modo intelligenda est altera pars ex Damasc. sumpta. Nam si consideretur divina persona, quatenus subsistentia est unita illi corpori, ut sic non est principium alicujus physicæ actionis ad extra, sed solum quatenus habet voluntatem & omnipotentiam cum Patre, & Spiritu sancto communem; ergo ab illa ut unita non potuit physice manare hæc claritas. Sed, quia ratione illius est aliquo modo debita, & quia eadem persona, quæ illam efficiebat, erat persona illius naturæ, ideo dicitur ab ipsa divinitate manasse. Sicut etiam gratia habitualis, & aliæ virtutes infusæ dicuntur dimanare a gratia unionis, sicut explicuimus in priori tomo disp. 18. sect. 3. Hæc vero intelligenda sunt de emanatione connaturali per propriã, & connaturalem actionem. Nam si sit sermo de actione instrumentaria, facile intelligitur, animam Christi habere vim ad efficiendam gloriam in suo corpore; sed hanc vim non habet propter beatitudinem animæ, nec solum per illam, sed propter unionem ad Verbum, & per suam substantiam, vel voluntatem, vel per visionem, si voluerit. Hanc vero actionem instrumentariam concedere omnibus beatis, seu visionibus beatificis voluntarium est.

Claritas corporis gloriosi quomodo ex anima gloriosa dimanet.

Solutiones argumentorum claræ sunt. Solum in sol. ad 3. est animadvertendum, D. Th. explicare candorem vestium Christi in transfiguratione nihil aliud fuisse, quam claritatem, & splendorem; Cajet. addit splendorem vestium a corporis splendore redũdasse, quod etiam significavit Euthym. suo c. 34. in Matth. dicens *Vestimenta ejus facta esse candida, sicut lumen diffuso etiam in illa splendore.* Addit etiam Cajet. nubem lucidam splendore a corpore Christi & ejus vestibus resultante illuminatam esse. Quæ pie, ac probabiliter sunt considerata. Quia non est dubium, quin ipsamet virtus Christi fuerit proximum principium efficiens omnem illum splendorem. Et sic quidem fieri potuit, ut unus splendor ab alio resultaret. Et hic modus est magis connaturalis, magisque declarat vim, & energiam illius gloriosæ claritatis, qua corpora beata non solum in se lucida erunt, sed etiam *fulgebunt sicut sol*, & circumstantia corpora illustrare poterunt.

Candor in veste Christi & splendor in nube unde ortus.

A R-

ARTICULUS III.

Utrum testes transfigurationis convenienter fuerint inducti.

144. *AD tertium sic proceditur. Videtur, quod non convenienter inducti fuerint testes transfigurationis. Unusquisque enim maxime potest prohibere testimonium de notis. Sed qualis esset futura gloria, tempore transfigurationis Christi nulli homini per experimentum erat adhuc notum, sed solis Angelis. Ergo testes transfigurationis magis debuerunt esse Angeli, quam homines.*

2. Præterea. Testes veritatis non decet aliqua fictio, sed veritas: Moyses autem, & Helias non ibi vere affuerunt, sed imaginarie dicit enim quædam glos. super illud Luc. 9. Erant autem Moyses & Helias, &c. Sciendum est, inquit, non corpora vel animas Moysi & Heliæ ibi apparuisse, sed in subjecta creatura illa corpora fuisse formata. Potest etiam credi Angelico ministerio hoc factum esse, ut Angeli eorum personas assumerent. Non ergo videtur, quod fuerint convenientes testes.

3. Præterea. Act. 10. dicitur, quod Christo omnes Prophetæ testimonium perhibent. Ergo non soli Moyses, & Helias debuerunt adesse tanquam testes, sed etiam omnes Prophetæ.

4. Præterea: gloria Christi omnibus Christi fidelibus repromittitur, quos per suam transfigurationem ad illius gloriæ desiderium accendere voluit. Non ergo solos Petrum, Jacobum, & Joannem in testimonium suæ transfigurationis assumere debuit, sed omnes discipulos.

In contrarium est Evangelicæ Scripturæ authoritas.

Respondeo dicendum, quod Christus transfigurari voluit, ut gloriam suam hominibus ostenderet, & ad eam desiderandam homines provocaret: sicut supra dictum est.

art. 1. hujus quæst.

Ad gloriam autem æternæ beatitudinis adducuntur homines per Christum, non solum qui post eum fuerunt, sed etiam qui eum præcesserunt. Unde eo ad passionem properante, tam turba, quæ sequebantur, quam quæ præcedebant, ei clamabant, Hosanna: ut dicitur Matth. 21. quasi salutem ab eo petentes. Et ideo conveniens fuit, ut de præcedentibus ipsum testes adessent, scilicet Moyses, & Helias: & de sequentibus ipsum, scilicet Petrus, & Jacobus, & Joannes, ut in ore duorum, vel trium testium staret hoc verbum.

Ad 1. ergo dicendum, quod Christus per suam transfigurationem manifestavit discipulis corporis gloriam, quæ ad solos homines pertinet. Et ideo convenienter non Angeli, sed homines ad hoc pro testibus inducuntur.

Ad 2. dicendum, quod glos. illa dicitur esse sumpta ex libro, qui intitulatur de Mirabilibus sacræ Scripturæ, qui non est liber authenticus, sed falso adscribitur August. & ideo illi glossæ non est standum. Dicit enim expresse Hieron. super Matth. Considerandum est, quod Scribis & Pharisæis de cælo signa poscentibus dare noluit: hic vero ut Apostolorum augeat fidem, dat signum de cælo; Helia inde descendente, quo conscenderat, & Moyse ab inferis resurgente. Quod non est sic intelligendum quasi anima Moysi suum corpus resumpserit: sed quod anima ejus apparuerit per aliquod corpus assumptum, sicut Angeli apparent. Helias autem apparuit in proprio corpore, non quidem de cælo empyreo allato, sed de aliquo eminenti loco, quo fuerat in curru igneo raptus.

Super illud Matt. 17. & apparuis illis Moyses & Helias 10.9.

Ad 3. dicendum, quod (sicut Chrys. dicit super Mat.) Moyses & Helias in mediũ adducuntur propter multas rationes. Prima est hæc quia enim turbæ dicebant eum esse Heliam, vel Jeremiam, aut unum ex Prophetis, capita Prophetarum secum ducit, ut saltem hinc appareat differentia servorum, & domini. 2. ratio est, quia Moyses legem dedit. Helias pro gloria Domini æmulator fuit. Unde per hoc, quod simul cum Christo apparent, excluditur calumnia Judæorum accusantium Christum tanquam transgressorem legis, & blasphemum, Dei sibi gloriam usurpantem. 3. ratio est, ut ostendat se habere potestatem mortis, & vitæ, & esse judicem mortuorum, & vivorum, per hoc quod Moysem jam mortuum, & Heliam adhuc viventem secum ducit. 4. ratio est: quia sicut Luc. dicit, Loquebantur cum eo de excessu, quem completurus erat in Hierusalem, id est de passione, & morte sua. Et ideo ut super hoc discipulorum animos confirmaret, inducit eos in medium, qui se morti exposuerunt pro Deo. Nam cum Moyses periculo mortis se obtulit Pharaoni: Helias vero Regi Achab. 5. ratio est: quia volebat ut discipuli sui æmularentur Moysi mansuetudinem, & zelum Heliæ. 6. rationem addit Hilar. ut ostenderet scilicet se per legem, quam dedit Moyses, & per Prophetas, inter quos fuit Helias præcipuus, esse prædicatum.

Hom. 57. in Matt. super illud, Apparuerunt Moyses & Helias &c.

Canone 17. in Matt. non remote a prin.

Ad 4. dicendum, quod alta mysteria non sunt omnibus exponenda immediate: sed per majores suo tempore ad alios debent devenire. Et ideo, ut Chrys. dicit, assumpsit tres tanquam potiores. Nam Petrus excellens fuit in dilectione, quam habuit ad Christum, & iterum in potestate sibi commissa. Joannes vero in privilegio amoris, quo a Christo diligebatur propter suam virginitatem & iterum propter prærogativam Evangelicæ doctrinæ. Jacobus autem propter prærogativam martyrii. Et tamen hos ipsos noluit hoc quod viderant, aliis annuntiare ante resurrectionem, ne (ut Hier. dicit) & incredibile esset pro rei magnitudine, & post tantam gloriam apud rudes animos sequens crux scandalum faceret, vel etiam totaliter impediretur a populo, & ut cum essent Spiritu S. repleti, tunc gestorum spiritualium testes essent.

Hom. 57. in Matth. non procul a pr. tom. 2.

Super illud Matt. 17. Nemini d. xeritis visionem.

COMMENTARIUS.

Mysterii transfigurationis coram testibus fieri oportuit.

IN corpore art. probat D. Th. oportuisse mysterium hoc coram aliquibus testibus fieri. Quia (ut recte supra notavit Euthym.) non fiebat propter Christum, sed propter utilitatem nostram: si autem esset omnino occultum, quæ fuisset inde utilitas? Rursus optimam etiam congruentiam affert D. Th. ob quam decuit testes illos assumi, & ex hominibus, qui Christum præcesserant, & qui eum sequebantur, ut indicaretur omnes futuros esse participes illius gloriæ per eumdem Christum. Cui addi potest, (quod Damasc. ait) vocasse Christum testes utriusque testamenti, ut se utriusque Dominum declararet, & eorum conformitatem ostenderet. Denique recte etiam probat D. Th. fuisse convenientem illum numerum testium, ut in ore duorum, vel trium firmaretur hoc verbum. Quam rationem tetigit Leo P. dict. ser. de transf. Cui addi potest, accersitos esse tres ex iis, qui sequebantur Christum, cum ex iis, qui ipsum antecesserant, duo sint tantum vocati, vel ut significaretur major perfect. in lege gratiæ, pluresque esse gloriam consequuturos ex iis, qui Christum sequuntur, quam ex iis, qui præcesserunt: vel certe, quia testimonium de excellentia illius gloriæ magis necessarium erat iis, qui crucem Domini erant inspecturi, & imitaturi, quam iis, qui jam præcesserant. Cur autem hi potius homines, quam alii assumpti sint ad testimonium de hoc mysterio reddendum, explicat D. Th. in sol. arg.

In sol. ergo ad 1. rationem tradit, cur non sint vocati angeli, eamque esse dicit, *quia non spiritualis, sed corporalis gloria ostendebatur.* Ubi ponderandum est, si D. Th. censuisset, Angelos non habere gloriam per Christum, potuisse rationem reddere consentaneam iis, quæ in corp. art. docuerat, solum vocatos fuisse homines, qui soli illi per Christum ad gloriam adducuntur; tamen quia D. Th. est in ea sententia, (quæ vera est) Angelos etiam habere gloriam a Christo, ideo non est usus ea ratione, sed alia de gloria corporis, quæ sufficiens est.

In solut. vero ad 3. (omissa solut. ad 2. de qua postea disputandum) plures rationes adducit, ob quas Moyses, & Elias potius, quam alii e veteribus in transfiguratione apparuerunt, quæ sumptæ sunt ex Chrys. hom. 57. in Matt. & ex Hilario can. 17. in Matth. Eadem fere habet. Damasc. dicta orat. de transfig. & Leo Magnus loco citato. Qui aliam rationem indicat, scilicet apparuisse Moysem legislatorem, ut ostenderetur possibilia fieri mandata per gratiam, & Eliam insignem Prophetam, ut doceretur prophetiam veram fieri per Christi præsentiam. Adde ex Tertul. l. 4. contra Marc. c. 22. apparuisse Moysem, & Eliam, quando Pater dedit testimonium filio, eumque nos audire præcepit: *Ut intelligatur facta translatio auditionis a Moyse legislatore, & Elia æmulatore legis, a creatore in Christum ejus secundum decessionem veteris, & successionem novi Testamenti. Tradit igitur Pater filio discipulos novos, ostensis prius cum illo Moyse, & Elia in claritatis prærogativa, atque ita dimissis quasi jam officio, & honore perfunctis:* & hanc rationem tetigit etiam Epiph. hær. 42. confu. 17. Evangelii Marcionis dicens, Christum duxisse secum in gloria sua Moysem, & Eliam, ut sese ostenderet, non esse contrarium legi, & Prophetis.

Petrus, Jacobus, & Joannes testes assumpti transfigurationis cur.

In solut. ad 4. rationem reddit, quare potius Petrus, Joannes, & Jacobus hujus mysterii testes vocati sint, quam alii Apostoli. Et fere eamdem habet Damascen. dicta ora-

tioné, dicens, Petrum quidem vocatum esse, & quod esset caput Ecclesiæ, & quod Christo testimonium reddidisset, esse filium Dei vivi, & experimento cognosceret revelatione æterni Patris se tantum mysterium didicisse, Joannes vero quod esset virgo, quodque de Christi divinitate clarissimum illud esset testimonium redditurus. *In principio erat verbum*, usque ad illud, *& Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti a Patre.* Jo. 1. ut posset dicere: *Quod audivimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus: & manus nostræ contrectaverunt de verbo vitæ annuntiamus vobis,* 1. Jo. 1. Jacobum denique, quod Apostolorum primus martyrium esset pro Christo subiturus. Denique (ait Damasc.) *hi vocati sunt, quod summis virtutum ornamentis præditi essent, & singulariter a Christo diligerentur,*

ARTICULUS IV.

Utrum convenienter auditum fuerit testimonium paternæ vocis in transfiguratione.

245. In cat. ex Mat. 17. Jib. 2. & Mat 9. lib. 1.

AD quartum sic proceditur. Videtur, quod inconvenienter auditum fuerit testimonium paternæ vocis, dicentis: Hic est filius meus dilectus. Quia ut dicitur Job. 33 semel loquitur Deus, & secundo idipsum non repetit. Sed in baptismo hoc ipsum paterna vox fuerat protestata. Non ergo fuit conveniens, quod hoc iterum protestaretur in transfiguratione.

2. Præterea. In baptismo simul cum voce paterna affuit Spiritus Sanctus in specie columbæ, quod in transfiguratione factum non fuit. Non ergo conveniens videtur fuisse Patris protestatio.

3. Præterea. Christus docere incepit post baptismum, & tamen in baptismo vox Patris ad eum audiendum homines non induxerat: ergo nec in transfiguratione inducere debuit.

4. Præterea. Non debent aliquibus dici ea, quæ ferre non possunt, secundum illud Joann. 16. Adhuc habeo vobis multa dicere, quæ non potestis portare modo. Sed discipuli vocem Patris ferre non poterant, dicitur enim Matth. 17. quod audientes discipuli ciciderunt in faciem suam, & timuerunt valde, ergo non debuit vox paterna ad eos fieri.

In contrarium est authoritas Evangelica Scriptura.

Respondeo dicendum, quod adoptio filiorum Dei est per quandam conformitatem imaginis ad filium Dei naturalem. Quod quidem fit dupliciter. Primo quidem fit per gratiam viæ, quæ est conformitas imperfecta. Secundo, per gloriam patriæ, quæ erit conformitas perfecta, secundum illud 1. Joann. 3. Nunc filii Dei sumus, & nondum apparuit quid erimus: scimus quoniam cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum, sicuti est. Quia igitur gratiam per baptismum consequimur, in transfiguratione autem præmonstrata est claritas futuræ gloriæ, ideo tum in baptismo, quam in transfiguratione conveniens fuit manifestari naturalem Christi filiationem testimonio Patris, quia solus est perfecte conscius illius perfectæ generationis simul cum filio, & Spiritu S.

Ad 1. ergo dicendum, quod illud verbum referendum est ad æternam Dei locutionem, qua Deus Pater Verbum unicum protulit sibi coæternum. Et tamen potest dici, quod licet idem corporali voce Deus protulerit, non tamen propter idem, sed ad ostendendum diversum modum, quo homines participare possunt similitudinem filiationis æternæ.

Ad 2. dicendum, quod sicut in baptismo, ubi declaratum fuit mysterium primæ regenerationis, ostensa est operatio totius Trinitatis per hoc, quod fuit ibi filius Incarnatus, apparuit Spiritus Sanctus in specie columbæ, & Pater fuit ibi declaratus in voce: ita etiam in transfiguratione, quæ est Sacramentum secundæ regenerationis, tota Trinitas apparuit, Pater in voce, Filius in homine, Spiritus Sanctus in nube clara. Quia sicut in baptismo dat innocentiam, quæ per simplicitatem columbæ designatur: ita in resurrectione dabit electis suis claritatem gloriæ, & refrigerium ab omni malo, quæ designantur in nube lucida.

Ad 3. dicendum, quod Christus venerat gratiam actualiter dare, gloriam verò promittere verbo. Et ideo convenienter in transfiguratione inducuntur homines, ut ipsum audiant, non autem in baptismo.

Ad 4. dicendum, quod conveniens fuit discipulos voce paterna terreri & prosterni, ut ostenderetur, quod excellentia illius gloriæ, quæ tunc demonstrabatur, excedit omnem sensum, & facultatem mortalium, secundum illud Exodi 33. Non videbit me homo, & vivet. Et hoc est, quod Hieronymus dicit super Matth. quia humana fragilitas conspectum majoris gloriæ ferre non sustinet. Ab hac autem fragilitate sanantur homines per Christum, eos in gloriam adducendo: quod significatur per hoc quod dixit eis. Surgite, nolite timere.

Super illud Matt. 17. audientes discipuli ceciderunt in faciem suam.

Litera D. Th. est elegans, & perspicua, nihilque addendum occurrit iis, quæ supra diximus agentes de baptismo Christi, in quo Pater idem testimonium filio reddidit.

DISPUTATIO XXXII.

In tre sectiones distributa.

De iis, quæ in transfiguratione Domini acciderunt.

EX rebus omnibus a Christo in vita gestis ante passionem, solum mysterium transfigurationis superest explicandum, quod licet fuerit unum ex miraculis, quod ad confirmationem doctrinæ suæ perfecit: tamen quia in propria illius persona gestum est, & singularem habet excellentiam, dignitatem, atque utilitatem, ideo merito propria, & speciali disputatione tractatur. Tria vero sunt, quæ ad illius cognitionem desiderari possunt: nimirum quid sit transfiguratio, propter quid, & quibus circumstantiis sit facta. Quæstio enim, an facta sit, locum non habet, sed supponenda est ea historia Evangelica. Ex his autem tribus partibus, secunda sufficienter explicata est in commentario art. 1. D. Th. ubi rationes varias reddidimus, propter quas Christus transfiguratus est: de prima vero tertiaque parte multa etiam circa præcedentes art. dicta, pauca vero quædam addenda supersunt.

SECTIO I.

Utrum transfiguratio facta sit per novam claritatem gloriæ corpori, vel faciei Christi inhærentem.

IN hac re variæ possunt esse sententiæ. Prima est, transfigurationem Christi non esse factam per novam aliquam mutationem effectam in ipso objecto, sed solum per immutationem sensuum Apostolorum. Quæ sententia duobus adhuc modis fingi potest. Unus est, quod Apostoli revera nihil exterius viderint, sed solum imaginaria repræsentatione omnia, quæ ibi narrantur, transacta sint. Hanc sententiam tribuit Henrico Medina hic, non tamen designat locum neque ego reperire potui. Eamdem adscribunt aliqui Bedæ propter quædam verba, quæ D. Th. hic ar. 2. arg. 2. refert. Sed illa & a D. Th. satis explicantur, & in Beda non reperiuntur. Quin potius Luc. 9. docet expresse contrarium. In gloss. autem interlineali Luc. 9. inveniuntur verba similia: tamen sensus est quem D. Th. tradit. Igitur cujuscumque sit illa opinio, erronea est, contra veritatem, expressamque historiam Evangelii, quam ipse Beda satis apte, & convenienter exponit lib. 3. in Luc. c. 38. Itaque certum sit proprietatem verborum esse retinendam, prout fides historiæ requirit, atque ita vere, ac sensibiliter faciem Christi splenduisse, & idem judicium est de reliquis, quæ narrantur. Alter modus, seu secunda sententia est, faciem Christi affulsisse oculis discipulorum, non quia novum acquisierit, sed quia tunc datum est discipulis, ut videre possent lumen, quo caro Christi in se semper fulgebat. Sicut enim Aug. 22. de civ. c. 16. dicit in corpore Christi post resurrectionem claritatem non defuisse, sed oculis fuisse discipulorum absconditam, quia eam ferre non poterat humanus atque infirmus aspectus: ita existimare aliquis posset, hanc claritatem nunquam defuisse corpori Christi, oculis tamen hominum fuisse occultam, quia illam intueri non poterant, atque ita in transfiguratione solum fuisse confortatos oculos discipulorum, ut illam possent aspicere. Quem dicendi modum posset aliquis ex Damasc. colligere: sic enim scripsit in præd. orat. *Coram discipulis transfiguratur, qui semper, eodem modo glorificatus est, ac divinitatis fulgore collucet;* & infra, *Ac gloriam quidem caro, simulatque ex nihilo in ortu producta est, obtinuit, divinitatisque gloria corpori quoque gloriam communicavit;* & infra; *quamquam igitur nunquam sanctum illud corpus divina gloria expers fuerit: at cum ea gloria in*

tor-

corpore sub aspectum cadente obscura esset, ab iis, qui carnis vinculo constringebantur, cerni non poterat. Transfiguratur itaque non quod erat assumens, neque in id, quod non erat, migrans, verum id, quod erat, discipulis suis declarans, eorum nimirum oculos aperiens. Atque hæc sententia est horum verborum. Transfiguratus est ante eos. Idem enim ipse manens præter id, quod prius cernebatur, aliud nunc discipulis apparere videbatur. Ad hunc modum videtur loqui Epiph. l. 2. hæres. 69. in fin. Sed longe alia est mens Damasceni. Sententia enim illa nullo modo sustineri potest, est enim erronea contra veram corporis Christi passibilitatem. Dicere enim corpus Christi fuisse semper in se gloriosum licet non apparuerit, nihil aliud est, quam affirmare ipsum in se fuisse impassibile, quamvis pati videtur. Dices, habuisse semper in se dotem claritatis, absque dote impassibilitatis. Sed hoc est in primis contra universæ Ecclesiæ sensum, ac perpetuam traditionem, quæ docet Christi corpus caruisse corporis gloria, quamdiu vixit. Est præterea fingere sine fructu & fundamento quoddam perpetuum miraculum, nimirum ut corpus passibile, & mortale fuerit semper gloriosa claritate affectum, & quod splendor ille existens in corpore nullo modo sensibus obiiceretur, & quod corpus ipsum conspiceretur non aliter lucidum, aut coloratum, quam sint alia corpora humana. Damascen. ergo in citato loco, gloriam corporis Christi vocat non claritatem corpoream: sed ipsammet hypostaticam unionem, seu divinitatem ipsi carni Christi substantialiter unitam, & hoc sensu dicit corpus illud fuisse glorificatum statim, ac formatum est: hanc vero ejus gloriam propter carnis passibilitatem fuisse occultam, in transfiguratione autem fuisse manifestatam non in se, sed per radios gloriosæ claritatis ab illa manantes; nec quia ipsa tunc de novo facta fuerit, sed quia tunc quodam modo sit facta visibilis oculis discipulorum, qui hoc sensu dicuntur fuisse tunc aperti, non quia immutatio in solis illis facta sit, sed quia latens divinitas tunc quodammodo illis manifestata est. Hunc autem esse sensum Damas. constat. Tum ex ejus doctrina l. 3. de fide c. 17. & in aliis locis frequenter, ubi hoc modo explicat hanc carnis glorificationem, quam *deificationem* etiam appellat. Tunc etiam ex illamet oratione, ubi sæpe dicit claritatem transfigurationis manasse ex ipsa deitate, & discrimen constituit inter claritatem, qua facies Moysis splenduit, a Christi claritate, quod illa fuit ab extrinseco: hæc vero (inquit) *ex insita divina gloriæ claritate manabat.* Sentit ergo fuisse hanc claritatem novam, quamvis a divinitate manantem, & eodem modo exponendus est Epiph. Cum hac vero interpretatione optime consentit alter locus Greg. Naz. orat. 49. de fide, ubi de hoc mysterio sic loquitur. *Ut sol cum in nube tegitur, claritas ejus comprimitur, non caecutur, & lumen illud, quod toto orbe diffusum claro splendore cuncta perfundit, parvo admodum obstaculo nubis includitur, non aufertur: sic & homo ille, quem Dei filius induit, deitatem in illo non intercepit, sed abscondit. Denique cum se in monte paululum extra ipsum hominem extulisset, fulgore luminis ejus pene obcæcati Apostoli sunt;* & infra: *Ut claritas solis non usque ad nostros emicat visus, sed sibi salva est, quia quod non videtur, infirmitatis est nostra, quorum oculos nubium texit obscuritas, ita & majestas illa divina, quæ ut dixi, corpus induerat, probat se non suo detrimento proprio latuisse fulgore, sed carnis (ut dixi) beneficio, cujus causa filius Dei filius hominis esse sustinuit.*

Christi corpus ante resurrectionem non erat gloriosum.

Verba Damasceni quomodo intelligenda.

Tertius modus explicandi hoc mysterium est, quod severa nova quædam claritas circa Christum sit effecta, ratione cujus facies ejus splendescere visa sit, ipsa vero claritas revera non adhæserit ipsi corpori, seu faciei Christi, sed solum aeri: ad faciem autem Christi terminata fuerit extrinsece, seu per solam contiguitatem, sicut multi censent lucem solis terminari ad speculum, seu ad corporis opaci superficiem. Hic modus dicendi videtur insinuari ab Aug. lib. 3. de mirab. S. Script. c. 10. Ubi sic inquit; *Licet in hac ostensione Domini facies solari splendore fulserit, non ipsa caro splenduit, sed divinitas latens in corpore luminis sui portionculam conspiciendam foris videntibus, quantum poterant, concessit.* Sed hic etiam modus explicandi, licet non sit tam aperte erroneus, sicut præcedentes, est tamen sine dubio falsus. Primo, quia Mat. dicit, *resplenduisse faciem ejus sicut solem, & esse transfiguratum, seu transformatum,* & Luc. dicit, *Et facta est species vultus ejus altera.* Sed hæc omnia non possunt in proprietate sermonis esse vera propter solum extrinsecum corpus Christo adjacens de novo immutatum; necesse est ergo, ut in ipsamet facie, & carne Christi facta sit immutatio per aliquam qualitatem illi inhærentem, non quidem corrumpentem, neque alterantem naturalem dispositionem ejus, sed perficientem, & illustrantem illam.

Secundo, quia quod Christus paulo ante dixerat Matt. 17. *Sunt qui iam de hic astantibus qui non gustabunt mortem, donec videant filium hominis, venientem in regno suo,* id est, in gloria sua, multi sancti interpretantur esse impletum in Christi transfiguratione, ut Chrys. Damasc. Leo P. & alii supra citati, & Euseb. Emiss. serm. in sabbato post 2. Domin. Quadrag. qui omnes colligunt tunc esse visum corpus Christi in gloriosa claritate corporis sui; sed corpus gloriosum non erit splendens per claritatem alterius corporis ad ipsum extrinsece terminatam: ergo nec corpus Christi. Neque mens Augu. in verbis supra citatis fuit negare carnem Christi vere splenduisse, sed non proprio lumine, seu quod a se haberet, sed lumine a divinitate manante, ut verba statim subjuncta declarant. *Unde vestimenta candorem nivis habuerunt, dum neque de carne, neque de divinitate erant? Nisi forte ut per carnem divinitas foris illuxit, sic & caro illuminata de divinitate per vestimenta radiabat.*

Dicendum est igitur, Christum transfigurari nihil aliud fuisse, quam corpus ejus eximia gloriæ claritate sibi ipsi inhærente de novo affici, ac illustrari. Quod ex refutatione aliorum modorum, & ex dictis in comment art. 1. & 2. D. Thom satis est comprobatum.

Sed possunt circa hoc nonnulla dubia agitari. Primum est, an illa claritas fuerit ejusdem naturæ cum lumine, & claritate solis. Sed hæc dubitatio communis est omnibus beatis, suppositis iis, quæ diximus, scilicet claritatem corporis Christi fuisse ejusdem rationis cum claritate gloriæ, & ideo de illa plura dicemus infra de resurrectione disputantes. Nunc breviter videtur illam claritatem esse altioris rationis, quamvis contrarium doceat Durand. in 3. dist. 16. q. 2. sine efficaci probatione. Nostra vero sententia est D. Th. ibi. q. 2. a. 1. ad 4. & ad 2 & eandem videtur supponere in tota hac qu. tenet etiam Richar. in 4 d. 49 a. 4. q. 6. ubi dicit hanc claritatem esse supernaturalem. Idem sentit Scot. ibi. q. 15. & Sot. q. 4. a. 8. Quamvis nonnihil hæsitet. Et videtur hoc magis consentaneum modo, quo Scripturæ de hac claritate loquuntur. Quanquam enim interdum illam comparent cum luce solis, sicut hic dicitur; *Et splenduit facies ejus, sicut sol,* & Mat. 13. *Fulgebunt justi, sicut sol;* tamen hæ comparationes fiunt (ut Patres notãt) quia non est in sensibilib. aliud exemplum, quo intellectus noster possit manuduci ad concipiendam illam admirandam claritatem corporum gloriosorum. Quam alterius rationis esse indicant Scripturæ aliis locis, Apoc. 21. ubi cœlestem beatitudinem Jo. describit; *Civitas* (inquit) *illa non eget sole neq; luna, ut luceant in ea, nã claritas Dei illuminabit illam, & lucerna ejus est agnus,* & prius dixerat; *Vidi civitatem sanctam habentem claritatem Dei.* Solet enim Scriptura, quando excellentiam alicujus rei explicare vult, *Dei* cognomine insignire, ut *paradisus Dei, cedri Dei, montes Dei.* Sic ergo Joannes, ut significet claritatem illam esse alterius ordinis & excellentiæ, vocat *claritatem Dei.* Unde Paul. ad Phil. 3. *Reformabit* (inquit) *corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ,* non claritatis solis: sed alterius excellentioris claritatis, quæ propria est corporis Christi, & ab illo tanquã a primo fonte, & exemplari ad alia corpora beatorum manat. Deinde illa claritas habet principium, & radicem alterius ordinis, nempe supernaturalem gloriam animæ; ergo & ipsa esse debet supernaturalis. Nam si anima dotibus supernaturalib. perficitur, cur non etiam & corpus? Præsertim cũ aliæ tres dotes corporis supernaturales sint. Denique non repugnat intelligere claritatem corporalem in specie sua nobiliorem claritate solis: cur ergo negabimus Deum illam dedisse corporibus beatorum, cum hoc totum perfectioni illius beatitudinis sit consentaneũ.

Dubium.

Respons.

An vero illa claritas gloriæ naturaliter possit oculis corporis videri, alio loco disputandũ est. Mihi tamen videtur, illã non esse extra latitudinẽ objecti visibilis, quanquã corruptibilis oculus propter imbecillitatẽ non possit fortasse in illã intendere, ut ideo verisimile sit (quod Durand.

Claritas corporis gloriosi corporeis oculis an videri naturaliter possit.

rand. etiam supra notavit) confortatos fuisse discipulorum oculos, ut possent eam claritatem intueri. Nam quod eam oculis corporis viderint, certissimum est, ut notavit Aug. lib. cont. Adimant. Manich. c. 28. De quo legi potest D. Th. in 4. d. 44. q. 1. ar. 4. q. 2. & quæ dicemus in materia de resurrect.

Dubium. 2. Alterum dubium est, utrum hæc claritas transfigurationis fuerit tantum in superficie corporis Christi, an etiam in intimis partibus corporis: sicut erat in nube, & videtur etiam fuisse in vestibus, quia *divina lucis communicatione condecorata fuerunt*, ut Damasc. loquitur: insinuans id, quod cum Cajet. supra dicebamus, corpus ipsum fulgore suo illuminasse vestes; non potuissent autem vestes illuminari a corpore ita, ut in externa superficie candidæ apparerent, ac lucidæ, nisi lux totam substantiam vestium penetraret, ac si esset Chrystallus, vel aliud simile corpus. Nam si sola superficies ultima illustraretur, sola interior superficies, quæ erat carni conjuncta fuisset illuminata: exterius autem non appareret lux, sed potius contegeretur; si ergo lux vestes omnino penetravit, multo magis totum Christi corpus. Deinde hæc claritas dicitur manasse ab anima beata: ergo sicut anima beata totum corpus intime informat, ita videtur proportionatum, ac debitum illi esse, ut totum illud reddat fulgens, ac lucidum, atque ita videntur sentire Theologi de corporibus beatorum: sicut ignitus carbo totus fulget non solum in extima superficie, sed intus, quia intus habet conceptum lumen, qui per poros foras radios effundit, vel sicut sol non solū in ultima superficie, sed intime in tota sua substantia lucidus est; ergo idem dicendum est de corpore Christi. Quod sicut sol fulsisse dicitur, & in gloria sua apparuisse eo modo, quo a beatis conspicietur (ut Damasc. ait) vel sicut in die Judicii apparebit (ut inquit Hieron.) quantum ad claritatem scilicet corporis, non vero quantum ad visionem divinitatis, quam discipuli mortali carne circumdati intueri non poterant, ut Leo Papa dicit.

Nihilominus D. Th. a. 5. ad 2. sentit claritatem illam tantum fuisse in superficie externa corporis Christi, & idem habet in 3. d. 16. q. 2. a. 1. ad 3. & Durand. q. 2. n. 7. &

Claritas transfigurationis in superficie tantum extima corporis Christi fuit. D. Th. hoc colligit ex nomine transfigurationis. Nam sicut figura est in termino, seu superficie, ita color, seu claritas corporis opaci, & inde dicta est transfiguratio mutatio illa, quæ facta est in extremitate, seu superficie corporis Christi; ergo illa claritas tantum ibi fulsit. Deinde non potest esse claritas tam profundi corporis, quin illud reddat transparens & visu penetrabile, quia lux est actus diaphani, ut diaphanum est: corpus autem Christi non videtur factum fuisse transparens in transfiguratione, alioqui vidissent Apostoli interiores partes corporis ejus: cum tamen solum legantur vidisse faciem ejus splendescere. Quocirca nec vestimenta ejus facta sunt transparentia, quia sola ipsa sunt alba, & non per illa visa est caro Christi. Unde sicut candor in extrema superficie tantum videtur, ita ille candor seu splendor vestium.

Respons. Ex his sententiis quælibet potest facile defendi: hæc tamen posterior videtur probabilior. Tum propter authoritatem D. Th. Tum quia est magis consentanea verbis Evangelii. Tum quia ad finem, & utilitatem hujus miraculi hoc satis est, & ideo non est augendum miraculum sine necessitate: multo autem majus miraculum est mortale corpus totum intime lucere, quam in sola superficie extrema claritatem quantamcumque recipere. Quapropter licet probabile sit corpora gloriosa futura esse lucida omnino & transparentia, non est necesse, ut de corporis Christi transfiguratione hoc fateamur. Quia licet tunc assumpserit claritatem gloriæ, non tamen modo perfecto, & stabili, & ideo satis est, quod superficie tenus assumpserit.

Dubium. Tertium dubium esse potest, an hæc claritas fuerit tantum in facie Christi. Et ratio dubitandi esse potest, quia Mat. solum dicit: *Et resplenduit facies ejus, sicut sol.* Luc. vero: *Et facta est species vultus ejus altera*; indicant ergo solum in facie Christi fuisse claritatem illam. Deinde ad utilitatem miraculi hoc satis est, quia sola species faciei ab Apostolis conspiciebatur.

Responsio. Totum Christi corpus claritate gloriæ perfusum. Nihilominus verisimilius est, totum corpus fuisse claritate perfusum, quia totum dicitur *transfiguratū*, seu *trāsformatum*. Et quia totum informabatur anima beata, & quia tota hæc illustratio poterat miraculo deservire. Nam dum Evangelistæ dicunt splenduisse faciem ejus, non excludunt reliquas corporis partes. Nam sine dubio etiam splendebant manus cum cerni oculis possent, reliquæ autem intimæ partes, quæ vestibus tegebantur, quamvis in sese immediate non viderentur, in vestibus tamen quodammodo conspiciebantur, nempe per splendorem, qui in vestes ipsas redundabat. Unde Mar. nulla faciei facta mentione solum dixit; *Transfiguratus est, & vestimenta ejus facta sunt splendentia.* Ubi particula, *&*, consequutionem quandam videtur significare, ac si diceret, totus ipse est transfiguratus, & nova claritate perfusus: unde factum est, ut etiam vestimenta splenduerint; est ergo verisimile claritatem illam per totum Christi corpus fuisse diffusam. Quam sententiam expresse docuit Hieron. ep. 61. ad Pamach. adversus errores Joan. Jerosol. dicens: *Sic & Dominus noster in monte transfiguratus est in gloria, non ut manus ac pedes, cæteraque membra perderet, & subito in rotunditate, vel solis, vel sphera volveretur: sed eadem membra solis fulgore rutilantia Apostolorum oculos perstringerent. Unde & vestimenta ejus mutata sunt in candorem, non in aerem, ne forte & vestes ejus asseras spiritales. Et facies ejus* (inquit) *fulgebat sicut sol. Ubi autem facies nominatur, existimo, quod & cætera membra conspecta sint.* Quod ultimum verbum sic intelligendum existimo, esse conspecta per vestimentorum splendorem, qui ex corpore radiabat. Nam, quod vestes ipsæ factæ sint transparentes, & membra omnia in seipsis visa sint, nec necessarium est, nec verisimile, quamquam (si id asseratur) multo magis dicendum erit omnia illa perfusa fuisse lumine, & claritate. Sed illud prius (ut dixi) est verisimilius. Quod etiam Augustinus significavit illis verbis: *Caro illuminata per vestimenta radiabat*; & idem sentit Lyr. Luc. 9. dicens: *Vestimenta facta esse candida, ut essent conformia claritati corporis.*

SECTIO II.

Utrum Moyses, & Elias, vere cum Christo apparuerint in ejus transfiguratione.

PRincipio dicendum erit de Elia, de quo minor difficultas est. D. Th. igitur art. 3. refert Glossam super Luc. 9. dicentem Eliam vere non apparuisse, sed Angelico ministerio simulacrum Eliæ demonstratum esse, & in solutione ad 2. dicit illam Glossam sumptam fuisse ex lib. de mirabil. sacræ Script. Augustino falso adscripto, ac propterea nullius esse authoritatis. Sed in illis libris de mirabilibus sacræ Scripturæ eam invenire non potui. Nam licet referri soleat ex lib. 3. c. 13. tamen ibi nulla omnino fit mentio Eliæ, in c. autem 10. expresse contrarium docetur, nimirum vere ibi Eliam apparuisse. In Glossa vero ordinaria, & apud Hugonem Luc. 9. indicatur hæc sententia, & ut probabilis relinquitur, eamque tribuit Ambrosio Hugo Cardinalis, quam apud illum non reperio, neque alium invenio hujus sententiæ defensorem, neque rationē, qua nitatur, quapropter ut erronea rejicienda est.

Dicendum itaque Eliam in propria, ac vera persona corpore, & animo viventem ibi apparuisse. Hoc probatur ex historia Evang. Marc. enim sic inquit; *Et apparuit illis Elias cum Moyse*; Matth. vero; *Et apparuerunt Moyses, & Elias cum eo loquentes*; Lucas autem addit; *Et ecce duo viri loquebantur cum eo, erant autē Moyses, & Elias.* Elias vere in transfiguratione Christi apparuit. Quæ verba in sua proprietate, quam historia requirit, vera esse non possunt, nisi in prædicto sensu, & ideo omnes Patres ita illa intelligunt, & consentit universa Ecclesia. Præterea nulla in hoc est difficultas, quia Elias corpore, & animo vivus perseverat, ut est communis traditio Patrum, quos infra agentes de secundo Christi adventu cōmemorabimus, nunc duos tantum testes proferamus. Alter est Augustinus lib. 2. de peccat. meritis c. 3. dicens: *Neque enim Enoch, & Elias per tam longam ætatem senectute marcuerunt, neque tamen credo eos jam in illam spiritualem qualitatem corporum commutatos, qualis in resurrectione promittitur, quæ in Domino prima præcessit, nisi quia isti fortasse, neque iis cibis egent, qui sui consumptione reficiunt.* Alter est Tertul. l. de anima c. 35. *Elias* (inquit) *non ex decisione vitæ, sed ex translatione venturus est, neque corpori restituendus, de quo non est exemptus, sed mundo reddendus, de quo est translatus, non ex postlimio vitæ, sed ex supplemento prophetiæ.* Cum ergo Elias non esset ex mortuis revocandus, sed ex alio loco, in quo vivit, in montem Tabor transferendus, quod facili negotio fieri poterat, non est, quod ambigamus ita factum esse, cum Scriptura dicat ibi Eliam apparuisse, & cum Christo loquutum esse. Unde merito Epiph. hær. 64. ex Proclo, &

Me-

Methodio hæc verba refert, & approbat: *Nihil Dominus mentitus est, quare non spectrum aut visum ostendit discipulis in monte, Eliam, & Moysem, quo ipsos deciperet, sed id quod erant extra falsitatem.* Statim vero occurrebat quæstio, ex quo loco adductus sit: D. Th. enim hic solum dicit allatum esse non de cœlo empyreo, sed de aliquo eminenti loco, quo fuerat curru igneo raptus, sed quæstionem hanc in prædictum locum rejiciamus; ubi de Elia ex professo disputabimus.

Secundo ex dictis licet colligere veram Moysis animam alicui corpori conjunctam præsentem mysterio affuisse. Hoc enim, ut minimum probant verba Scripturæ, & communis omnium Patrum consensus, ut statim videbimus. Unde Aug. lib. de cura pro mortuis agenda c. 15. ubi probat animas mortuorum interdum apparere, cum induxisset Samuelis exemplum, quod in dubium revocari poterat, subdit: *Quid de Moyse dicturi sumus, qui & in Deuter. mortuus, & in Evangelio cum Elia, qui mortuus non est, legitur apparuisse viventibus?* Ubi aperte sentit hoc non posse in dubium revocari. Quapropter quod Hugo Cardinalis Luc. 9. ex Chrys. refert, nullam animam ex inferno exivisse, donec Christus illuc descendit, intelligendum est de exitu ad statum gloriæ, quamvis ipse Hugo non recte in hoc sentiat, sicut de Elia dictum est.

Dubium. Controversia autem est, in quo corpore Moyses apparuerit, & quomodo illi fuerit anima conjuncta. Quam ut explicemus supponendum est, ante illud mysterium animam Moysis mansisse a corpore separatam, & in sinu Abrahæ cum aliis Patribus quievisse. Quod præmisso ad excludendas duas falsas opiniones. Prior est quorundam, qui dixerunt, Moysem nondum esse mortuum, sed cum Elia usque ad judicii diem reservari, ut iidem fiant testes judicii, qui fuerunt transfigurationis. Ita sentit Hilar. can. 20. in Matth. Ambr. etiam l. 1. de Cain & Abel c. 2. sentit Moysem non fuisse mortuum, & ideo dicit: *Nemo scit sepulturam Moysi, quia vitam ejus omnes noverunt.* Idem insinuat Hieron. exponens verba illa Amos 9. *Qui ædificat in cælo ascensionem suam: Ascendit* (inquit) *Dominus in cælo cum Henoch, ascendit cum Elia, ascendit cum Moyse, cujus sepulturæ locus, quia in cælum ascenderat, in terra non potuit inveniri;* & Greg. Nyssen. l. de vita Moysis, sub finem, sic de illo scribit: *Virtuosa vita hujus sæculi finem affert verbo Dei consummatum, finem dico vivum, cui non succedat sepultura, cui non addatur tumulus, cui nullam oculis caliginem, nullam faciei corruptionem inducat.* Et ex recentioribus tenuit hanc sententiam Catharin. Gen. 1. & 2. Joan. Arboreus l. 11. Theol. c. 11. Qui authores nituntur quibusdam conjecturis, quas omitto, quia nihil habent difficultatis. Præsertim cum de morte

Moyses vere mortuus. Moysis expressa habeamus sacræ Scripturæ testimonia; Deut. 34. sic dicitur. *Ascendit Moyses super montem Nebo, mortuusque est ibi Moyses servus Domini in terra Moab, jubente Domino.* Quæ vulgata versio tollit ambiguitatem, quam habet versio Septuaginta interpretum, & Ambrosium decepit. Illi enim legunt: *Mortuus est ibi juxta verbum Domini*, ex quo Ambros. colligit, illam non fuisse veram mortem, nam verbum Domini non occidit, sed vivificat. Quæ levis est conjectura, nam verbum Dei interdum occidit. Verbum ergo illud nullum aliud fuit, nisi illud, quod c. 32. Dominus dixerat Moysi: *Ascende in montem Nebo: & morere in monte.* Quod esse intelligendum de vera morte, tam expresse ibi explicatur, ut non videatur, quomodo potuerit in dubium revocari. Additur

Sepulcrum Moysi occultum quare. enim: *Quem conscendens jungeris populis tuis, sicut mortuus est Aaron frater tuus in monte Hor, & appositus populis suis.* Quid clarius? Rursus additur: *Quia prævaricati estis contra me in medio filiorum Israel.* Ubi illa præmatura mors dicitur esse pœna illius culpæ. Denique post mortem dicitur traditus sepulturæ unde quod sepulcrum ejus occultum dicatur, tantum abest, ut inde conjiciendum sit fuisse mortis expertem, ut potius mortem ejus manifeste confirmet. Unde Epiph. l. 1. hær. 9. scribit, corpus Moysis fuisse ab Angelis sepultum, quod in honorem tanti viri factum esse dicit OEcumen. super ep. Judæ ex Philone lib. de vita Moysis, & late tractat Abulen. Deut. 34. q. 3. & sequentibus. Chrys. vero hom. 1. in Mat. dicit, factum id esse, ne Hebræi corpus ejus adorarent. Denique Josephus l. 4. Antiq. in fine, dicit consulto Moysem in sacris voluminibus scripsisse se mortuum, ne Judæi propter excellentem ejus virtutem a Deo raptum prædicarent.

Posterior sententia (quam etiam omnino falsam esse supponimus) dicit, Moysem quidem mortuum esse: statim tamen surrexisse, ac propterea sepulcrum ejus agnovisse neminem. Ita tradidit Rabbi Samuel l. de adv. Messiæ c. 13. Sed hæc sententia erronea est, & sine ullo fundamento, & contra omnium Patrum consensum, ut videbimus statim, & latius infra agentes de descensu Christi ad inferos.

Cum igitur animus Moysis tunc esset a corpore separatus, de corpore, in quo apparuit in transfiguratione, duplex est opinio. Prima apparuisse in corpore aereo, quod non informabat: sed solum ut motor illi conjungebatur, ad eum modum, quo Angeli solent assumere corpora. Hæc est opinio D. Th. hic art. 3. ad 2. quem Lyranus sequitur Matt. 17. Abul. q. 54. & 55. ibi. Ratio solum est, quia ad illam apparitionem id satis erat, neque oportebat tantum miraculum fieri, cum statim esset corpus relicturus.

Secunda sententia est, Moysem in suo vero corpore per veram Resurrectionem, & propriam animæ informationem apparuisse. Ita docet Hieron. c. 17. Mat. illis verbis: *Moyse ab inferis resurgente.* Idem expresse August. dicto l. 3. de mirabil. S. Script. c. 10. ubi in terminis quæstionem tractat, & utramque opinionem referens, hanc eligit, & eamdem indicat Damasc. dicta orat. dicens: *In hoc monte mortuorum resurrectionis fides astruitur, ac mortuorum, ac vivorum Dominus esse declaratur, ut qui scilicet ex mortuis Moysem assumpserit, vivum autem Eliam testem adhibuerit:* & hanc opinionem amplexus est Sotus in 4. d. 43. q. 2. art. 1. ad 2. Et licet prima sit probabilis, hæc mihi magis probatur. Primo, quia hoc modo sincerior est veritas Scripturæ. Dicit enim apparuisse Moysem, non esset autem Moyses in omni proprietate, nisi corpore constaret. Secundo, quia ibi apparuerunt Moyses, & Elias, ut essent testes gloriæ Christi, quapropter non ficte, sed vere apparere debuerunt; ergo eadem ratione debuit adesse Moyses in corpore proprio, quia adhibitus est, ut esset testis oculatus, qui propriis sensibus gloriam Domini conspiceret, quod esse non poterat, nisi in proprio corpore. Tertio, quia (ut est probabilior opinio) anima separata vi sua naturali non potest assumere corpus, neque movere illum; ergo ut anima Moysis assumeret aereum corpus, & per illud loqueretur, oportebat vim ei supernaturalem, & miraculosam imprimi: ergo, si oportet, ut fateamur aliquod supernaturale opus, melius est proprii corporis assumptionem, ac temporaneam resurrectionem fateri, cum & æque facile a Deo fieri potuerit, illaque posita scripturæ verba, ac totum mysterium proprius, ac verius intelligantur. Quin etiam consonum huic sententiæ est, quod aliqui ex antiquis Patribus docent in transfiguratione explevisse Deum, quod Moysi promiserat Exod. 33. Ubi Moysi petenti a Deo: *Ostende mihi gloriam tuam;* Dominus respondit; *cum transibit gloria mea, videbis posteriora mea*, ut exponit Tertul. l. 4. contra Marc. c. 22. & l. cont. Praxeam c. 14. quibus locis dicit etiam in hoc monte expletum esse illud Num. 12. *Os ad os loquar ad eum in specie, non in ænigmate*, id est, *in specie hominis quam erat gestaturus.* Eandem expositionem late tradidit Irenæus l. 4. contra hær. c. 37. & Cyrill. Jerosl. c. 10 & Orig. hom. 12. in Exod. quia omnes Patres sentiunt, Moysem non tantum visione intellectuali, sed etiam corporali vidisse gloriam Christi, & similiter esse cum eo locutum; sentiunt ergo in proprio corpore vivum apparuisse.

Moyses in proprio suo corpore in transfiguratione apparet.

Dubium. 1 Sed duo hinc oriuntur brevia dubia. Primum est, an corpora Moysi, & Eliæ apparuerint etiam splendentia, & gloriæ claritate rutilantia. Et ratio dubii esse potest, quia Lucas inquit: *Erant autem Moyses & Elias visi in majestate*, quod alii vertunt, *visi in gloria, juxta proprietatem vocis Græcæ δόξα.* Unde Tertul. lib. contra Marc. c. 22. dicit Moysem, & Eliam visos esse *In consortio claritatis, quod dignationis, & gratiæ exemplum est.* Et Origenes hom. 12. in Exod. *Apparuerunt* (ait) *Moyses, & Elias in gloria, hic non refertur, quia glorificatus est vultus ejus,* scilicet Moysis, *sed quia totus apparuerit in gloria;* & infra: *necessario gavisus est, quia jam non solum vultu glorificatus descendit de monte, sed totus glorificatus ascendit in montem.* Quin Damasc. dicta orat. de transfig. eamdem sententiam indicans, rationem adhibet dicens; *Oportebat siquidem ipsis* (id est, discipulis) *conservorum suorum, ac Dei famulorum gloria, animique fiducia conspecta,*

Do-

Domini benignitatem, atque indulgentiam admirari, atque zelum inde majorem concipere, & ad suscipienda certamina confirmari; & eamdem sententiam indicat Epiphan. hær. 42. dum inquit Christum duxisse secum in propria sua gloria, Moysem, & Eliam, & ostendisse discipulis, *quo ipsos coheredes sui regni ostenderet*. In contrarium vero est. Primo quia Evangelium de solo Christo dicit; *Resplenduit facies ejus, sicut sol*, & solum illum fuisse transfiguratum; at si Elias claritatem gloriæ accepisset, etiam ille esset transfiguratus. Deinde quia Moyses, & Elias non erant beati secundum animam; ergo non conveniebat illis, ut haberent corpora glorificata.

Respõsio. Corpora Moysis & Eliæ non apparuerũt cum claritate gloriosa.

In hac re probabilius videtur, eos aliquo modo fuisse factos participes gloriæ, & claritatis corporis Christi (ut Luc. significat) videtur autem verisimile, habuisse illam claritatem ex consortio, & redundantia corporis Christi, quod videtur significasse Tert. supra loquens de Moyse, dum ait, *stetisse cum Christo os ad os, & facie ad faciem, & in gloria ipsius nedum in conspectu. De qua* (inquit) *gloria non aliter illustratos discessit a Christo, quam solebat a creatore*.

Dubium 2.

Alterum dubium est. Quomodo cognoverit Petrus Moysem, & Eliam. Hoc tetigit Tertul. supra, & primum dicit, non potuisse eos cognoscere per imagines eorum, quia imaginum usus erat Hebræis prohibitus. Sed hæc ratio rem incertam assumit, ut late in priori tomo dixi disp. 54. sect. 1. & 2. est tamen ratio verisimilis. Quia (quantum ex historiis colligitur) imagines apud Hebræos non erant in usu. Deinde docet Petrum eos cognovisse, *in spiritu*, idest, interno instinctu, & revelatione, & est hoc verisimile. Quia cum illi apparerent ut testes majestatis, & gloriæ Christi, oportebat eos ab Apostolis cognosci. Tertio vero non est improbabile eos fuisse cognitos ex colloquio cum Christo, vel quia interdum sunt ab illo propriis nominibus appellati, vel quia talem sermonem ipsi habuerunt de passione Christi, ut ex illo agnosci potuerint, ut notavit, & latius explicuit Jansen. c. 67. concordiæ.

Respõsio. Quomodo Moysem, & Eliam in monte Thabor Petrus cognovit.

SECTIO III.

Quibus circumstantiis, quove ordine facta sit transfiguratio.

IN hac sect. breviter comprehendam pauca quædam, quæ ad completam hujus mysterii explicationem videntur necessaria. Primum igitur de tempore, in quo Christus transfiguratus est, scilicet quo mense, die, aut anno, nihil fere invenio ab authoribus scriptum. Illud solum ex serie Evang. historiæ verisimilius colligitur, Christum post mortem Joannis, cum jam 33. ætatis annum ageret, nec multum a passione abesset, quam paulo antea (Matth. 16.) ut jam imminentem, discipulis nuntiaverat, transfiguratum esse. Ita sentiunt Ammon. Alex. in harm. Evang. Jansen. in Concor. & Baronius in annal. In verbis autem Evangelistarum notari solet quædam diversitas. Nam Matth. Marc. & Lucas numerant diem transfigurationis ab eo die, in quo Christus sermonem habuerat cum discipulis, eosque ad crucem ferendam hortatus fuerat, concludens sermonem illis verbis: *sunt de hic stantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant filium hominis*, &c. Mat. & Marc. dicunt transfiguratum esse, *post dies sex*: Lucas vero *fere post dies octo*. Sed hanc varietatem facile Patres conciliant, quia Matt. & Mar. omiserunt dies extremos, quos Luc. numeravit. Ita Aug. de consensu Evangelist. c. 56. & omnes expositores, & Epiph. l. c. hær. 66. in fine, ac Damasc. in præd. orat. Qui addit Evangelistas utroque modo numerasse propter varia mysteria, quæ in utroque numero indicantur, ut latius ipse prosequitur.

Tempus transfigurationis Christi quod.

Secundo, de loco. Primum Evangelistæ dicunt, Christum transfiguratum esse in monte. Cujus rei sancti Patres varias rationes morales, & mysticas afferunt. Illæ nobis sufficiant, quas paucis verbis complexi sunt Damasc. dict. orat. & Euthy. super Mat. *subducit illos in montem excelsum, seorsim, ut a nullo alio conspici possit, nihil enim faciebat ad gloriam, sed omnia ad utilitatem*. Præterea, ut discamus oportere a terrena sublevari humilitate eum, qui divina contemplatione dignus habendus est. Item ut ostenderet tantum perfectis in charitate fore manifestandum. Denique quoniam solitudo mater est orationis. Addit Tertul. l. 4. contra Mar. c. 22. *In montem secedit, nam & pristinum populum apud montem, & visione, & voce sua Creator initiarat: oportebat in eo suggestu consignari novum testamentum, in quo conscriptum vetus fuerat, sub eodem etiam ambitu nubis, quam nemo dubitavit de aere creatoris conglobatam. Nec nunc muta nubes fuit, sed vox solita de cælo, & Patris novum testimonium super filium, de quo in Psal. 2. Filius meus es tu, ego hodie genui te, & in Isaia, quis Deum metuens audi vocem filii ejus?* Addunt præterea expositores evangeliorum, ex historia vel traditione recepta, illum fuisse montem Thabor, quem multi censent esse illum montem, in quem (ut dicitur Mat. 28.) discipuli jussu Domini congregati sunt, ut ipsum jam viventem, & a mortuis suscitatum, priusquam in cælum ascenderet, conspicerent. Qui propterea in magna veneratione a Christianis est habitus ut ex Hier. colligitur in Epit. Paulæ, ubi refert eam solitam esse montem illum, religionis ergo, conscendere, & ex Beda de locis SS c. 17. qui refert ibi fuisse tres Ecclesias ædificatas in memoriam hujus mysterii. Denique Damasc. supra dicta orat. intelligit tunc impletum esse illud. Ps. 88. *Thabor, & Hermon in nomine tuo exultabunt. Nam Hermon* (inquit) *prius exultavit, quando paterno testimonio Christo ad baptismum profecto filii nomen tributum est, nunc vero exultat, ac lætitia perfunditur Thabor, divinus, ac sanctus ille mons non minus gloria, quam altitudine sublimis*; & cætera, quæ ibidem eleganter prosequitur.

Locus transfigurationis Christi.

Transfiguratur in monte cur Christus voluit.

Ordo gestorum in transfiguratione Christi.

Tertio circa ordinem ex Matth. & Marc. colligitur, primo Christum fuisse transfiguratum, deinde apparuisse ei Moysem, & Eliam, postea dixisse Petrum; *Bonum est nos hic esse*, & statim factam esse nubem, quæ omnes illos complexa est, ac tunc auditam vocem; *Hic est filius meus dilectus*, qua territi discipuli ceciderunt in terram, posteaque a Christo confortati, levantes oculos *neminem viderunt nisi solum Jesum*. Ex Luca vero addendum est, antequam Christus transfiguraretur, orasse, & interim discipulos somno gravatos dormitasse, eisque dormientibus Christum transfiguratum esse, eique Moysem, & Eliam apparuisse, & postea Apostolos excitatos e somno vidisse gloriam Christi, & qui cum eo adstabant. Subdit autem Lucas Petrum non esse locutum donec Elias, & Moyses jam a Christo discedebant. Quod nonnullam difficultatem habet, quam tetigit Aug. lib. 2. de consensu Evang. c. 56. quia alii Evangelistæ significant multo antea Petrum loquutum, quam Moyses & Elias cum Christo loquerentur. Dicendum vero est Petrum non esse loquutum, donec Moyses, & Elias colloquium cum Christo finierunt, & signum aliquod discedendi præbuerunt. Hinc enim Petrus motus videtur ad ea verba proferenda, quasi dolens, quod gaudium illud tam brevi tempore duraret. Addunt denique Evangelistæ præcepisse Christum discipulis, ne quidquam de iis, quæ viderant, loquerentur. Cujus rei causas adducit hic D. Th. art. 3. ad 4. ex Hieron. quibus addi potest alia ex Damasc. supra, quæ mihi valde placet, hoc fecisse Christum, ne aliorum discipulorum pectora mæstitia perfunderentur. Adde etiam, ne invidiæ stimulis concitarentur, & præsertim (ait Damasc.) *ne proditorem invidiæ rabies in furorem ageret*.

Dubium. Responsio.

QUÆSTIO XLVI.

De passione Christi, in duodecim articulos divisa.

De qua Doctores in 3. d. 15. usque ad d. 2.

CONsequenter considerandum est de his, quæ pertinent ad exitum Christi de mundo. Et primo de passione ejus: secundo de morte: tertio de sepultura: quarto de descensu ad inferos.

Circa passionem occurrit triplex consideratio: prima de ipsa passione: secunda de causa efficiente passionis: tertia de fructu passionis. Circa primum quæruntur duodecim.

Primo, utrum necesse fuerit Christum pati pro liberatione hominum. 2. utrum fuerit alius modus possibilis liberationis humanæ. 3. utrum ille modus fuerit convenientior. 4. utrum fuerit conveniens, quod in cruce pateretur. 5. de generalitate passionis ejus. 6. utrum dolor, quem in passione sustinuit, fuerit maximus. 7. utrum tota anima ejus pateretur. 8. utrum passio ejus impediverit gaudium fruitionis. 9. de tempore passionis. 10. de loco. 11. utrum conveniens fuerit, ipsum cum latronibus crucifigi. 12. utrum passio ipsius Christi sit divinitati attribuenda.

QUoniam præcipua mysteria a Christo in ultima cæna peracta, in sequenti tomo in materia de Eucharistia explicãda sunt, ideo eis prætermissis incipit D. Th.

agere

agere passione. In quo tractatu multa repetit, quæ de Incarnatione, & actionibus Christi in genere dicta sunt, & ideo ut brevitati consulamus, ea semper ominemus, & loca designabimus, in quibus in priori tomo tractata fuerint.

ARTICULUS I.

Utrum fuerit necessarium Christum pati pro liberatione humani generis.

A D primum sic proceditur. Videtur, quod non fuerit necessarium Christum pati pro humani generis liberatione. Humanum enim genus liberari non poterat, nisi a Deo: secundum illud Isai. 45. Numquid non ego Dominus, & non est ultra Deus absque me? Deus justus, & salvans non est prater me. In Deum autem non cadit aliqua necessitas: quia hoc repugnaret omnipotentia ipsius. Ergo non fuit necessarium Christum pati. — 946. 3. dist. 20. a. 1. q. 5. & 4. q. 1. & op. 1. c. 7.

2. Praterea. Necessarium voluntario opponitur. Sed Christus propria voluntate est passus: dicitur enim Isai. 53. Oblatus est, quia ipse voluit, non ergo necessarium fuit eum pati.

3. Praterea sicut in Psal. 24. dicitur: Universa via Domini misericordia, & veritas. Sed non videtur necessarium, quod pateretur ex parte misericordia divina: qua sicut gratis dona tribuit, ita videtur, quod gratis debita relaxet absque satisfactione, neque etiam ex parte divina justitia secundum quam homo aternam damnationem meruerat. Ergo videtur, non fuisse necessarium, quod Christus pro liberatione hominum pateretur.

4. Praterea. Angelica natura est excellentior, quam humana, ut patet per Dionys. 4. c. de div. nom. Sed pro reparatione angelica natura, quo peccaverat, Christus non est passus. Ergo videtur, quod nec etiam fuerit necessarium eum pati pro salute humani generis.

Sed contra est, quod dicitur Jo. 3. Sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto: sic oportet exaltari Filium hominis ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam aternam. Quod quidem de exaltatione in cruce intelligitur, ergo videtur, quod Christum oportuerit pati. — cap. 4. contra Gent. in princ.

Respondeo dicendum, quod (sicut Philosophus dicit in 5. Metaph.) necessarium multipliciter dicitur. Uno quidem modo, quod secundum sui naturam impossibile est aliter se habere: & sic manifestum est, quod non fuit necessarium Christum pati, neque ex parte Dei, neque ex parte hominis. Alio modo dicitur aliquid necessarium ex aliquo exteriori. Quod quidem, si sit causa efficiens vel movens, facit necessitatem coactionis: ut puta cum aliquis non potest ire propter violentiam detinentis ipsum. Si vero illud exterius, quod necessitatem inducit, sit finis, dicetur aliquid necessarium ex suppositione finis, quando scilicet finis aliquis, aut nullo modo potest esse aut non potest esse convenienter, nisi tali fine prasupposito. Non ergo fuit necessarium Christum pati necessitate coactionis, neque ex parte Dei, qui Christum definivit pati, neque etiam ex parte ipsius Christi, qui voluntarie passus est. Fuit autem necessarium necessitate finis: qui quidem potest tripliciter intelligi. Primo quidem ex parte nostra, qui per ejus passionem liberati sumus; secundum illud Jo. 3. Oportet exaltari Filium hominis, ut omnis, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam aternam. Secundo, ex parte ipsius Christi, qui per humilitatem passionis meruit gloriam exaltationis. Et ad hoc pertinet, quod dicitur Luc. ult. Nonne oportuit Christum pati, & sic intrare in gloriam suam. Tertio ex parte Dei, cujus definitionem circa passionem Christi pranuntiatam in scripturis, & prafiguratam in observantia veteris Testamenti oportebat impleri. Et hoc est quod dicitur Luc. 22. Filius hominis, secundum quod definitum est, vadit. Et Luc. ult. Hac sunt verba, qua locutus sum ad vos, cum adhuc essem vobiscum, quoniam necesse est impleri omnia, qua scripta sunt in lege Moysi, & Prophetis, & Psalmis de me. Quoniam sic scriptum est, & sic oportebat Christum pati, & resurgere a mortuis. — lib. 5. text. 6. tom. 5.

Ad 1. ergo dicendum, quod ratio illa procedit de necessitate coactionis ex parte Dei.

Ad 2. dicendum, quod ratio illa procedit de necessitate coactionis ex parte hominis Christi.

Ad 3. dicendum, quod hominem liberare per passionem Christi, conveniens fuit & misericordia, & justitia ejus. Justitia quidem: quia per passionem suam Christus satisfecit pro peccato humani generis & ita homo per justitiam Christi liberatus est. Misericordia vero, quia cum homo per se satisfacere non posset pro peccato totius humana natura (ut supra habitum est) Deus ei satisfactorem dedit filium suum, secundum illud Rom. 3. Justificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem, qua est in Christo Jesu, quem proposuit Deus propitiatorem per fidem in sanguine ipsius. Et hoc fuit abundantioris misericordia, quam si peccata absque satisfactione dimisisset. Unde dicitur Eph. 2. Deus, qui dives est in misericordia, propter nimiam charitatem qua dilexit nos, cum essemus mortui peccatis, convivificavit nos in Christo. — q. 1. art. 2.

Ad 4. dicendum, quod peccatum Angeli non fuit remediabile, sicut peccatum hominis, ut ex supra dictis in prima parte patet. — P. p. q. 64. art. 2.

COMMENTARIUS.

TExtus D. Thomæ est perspicuus, si advertamus, eum non loqui de necessitate simpliciter, neque id melius esse, vel ex suppositione, sed abstracte, ac præcise, nam in sequentibus explicat modum hujus necessitatis. Tres vero quæstiones hic attigit D. Th. Prima, an Christus libere, vel necessario sese morti obtulerit, quam priori tomo disp. 37. late disputavimus. Secunda an ejus passio fuerit necessaria ad reparationem generis humani. Tertia, in sol. ad 3. cur Deus hominem lapsum reparaverit, & non Angelum, quas eodem tomo disp. 4. sect. 1. & 2. & 4. tractavimus, ubi etiam diximus, cur magis dicatur nos redemisse Christus per passionem, & mortem, quam per alia opera vitæ suæ.

ARTICULUS II.

Utrum fuerit possibilis alius modus liberationis humana, quam per passionem Christi.

A D secundum sic proceditur. Videtur, quod non fuerit possibilis alius modus liberationis humana, quam per passionem Christi. Dicit enim Dominus Joann. 12. Nisi granum frumenti, cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet, si autem mortuum fuerit, multum fructum affert, ubi dicit Augustinus quod seipsum granum dicebat. Nisi ergo mortem passus esset, aliter fructum nostra liberationis non fecisset. — 247. 3. dist. 20. q. 4. pr. & quol. 2. c. 7. — Tract. 51. in Joan. circa med. to. 9.

2. Praterea. Matth. 26. Dominus dicit ad Patrem, Pater mi, si non potest hic calix transire, nisi bibam illum, fiat voluntas tua. Loquitur autem ibi de calice passionis; ergo passio Christi praterire non poterat. Unde & Hilar. dicit: ideo calix transire non potest, nisi illum bibat, quia reparari, nisi ex ejus passione, non possumus. — Can. 31. in Mat. non multum remote a fine.

3. Praterea. Justitia Dei exigebat, ut homo a peccato liberaretur, Christo per passionem satisfaciente. Sed Christus suam justitiam non potest praterire dicitur enim 2. ad Tim. Si non credimus, ille fidelis permanet, negare seipsum non potest. Seipsum autem negaret, si justitiam suam negaret, cum ipse sit justitia; ergo videtur, quod non fuerit possibile alio modo hominem liberari, quam per passionem Christi.

4. Praterea. Fidei non potest subesse falsum. Sed antiqui Patres crediderunt Christum passurum ergo videtur, quod non potuerit esse, quin Christus pateretur.

Sed contra est, quod Augus. dicit 13. de Trin. Istum modum, quo nos per mediatorem Dei, & hominum, hominem Christum Jesum, Deus liberare dignatur, asserimus bonum, & divina congruum dignitati, verum etiam ostendamus, non alium modum possibilem Deo defuisse, cujus potestati cuncta aqualiter subjacent. — lib. 13. de Trin. c. 10. prin. to. 3.

Respondeo dicendum, quod aliquid potest dici possibile, vel impossibile dupliciter. Uno modo simpliciter, & absolute, alio modo ex suppositione. Simpliciter igitur absolute loquendo possibile fuit Deo alio modo hominem liberare, quam per passionem Christi: quia non est impossibile apud Deum omne verbum, ut dicitur Luc. 1. Sed ex aliqua suppositione facta, fuit impossibile quia enim impossibile est Dei prascientiam falli, & ejus voluntatem, sive dispositionem cassari, supposita prascientia, & praordinatione Dei de passione Christi, non erat simul possibile Christum non pati, vel hominem alio modo, quam per ejus passionem liberari. Et est eadem ratio de omnibus his, qua sunt prascita, & praordinata a Deo, ut in 1. par. habitum est.

Ad 1. ergo dicendum, quod Dominus ibi loquitur supposita prascientia, & praordinatione Dei, secundum — part. 1. q. 14. art. 3.

quam

quam erat ordinatum, ut fructus humanæ salutis non sequeretur, nisi Christo patiente. Et similiter intelligendum est, quod secundo objicitur. Si non potest hic calix transire, nisi bibam illum, scilicet propter hoc, quod tu ita disposuisti, unde subdit: Fiat voluntas tua.

Ad 3. dicendum, quod hæc etiã justitia dependet ex voluntate divina, ab humano genere satisfactionem exigẽte pro peccato, nam si voluisset absque omni satisfactione hominem a peccato liberare, contra justitiam non fecisset. Civilis enim Judex non potest salva justitia culpam sine pœna dimittere, qui habet punire culpam in alium cõmissam: puta, vel in alium hominem, vel in totam rempublicam, sive in superiorem principem. Sed Deus non habet aliquem superiorem, sed ipse est supremum, & commune bonum totius universi. Et ideo si dimittat peccatum, quod habet rationem culpæ ex eo, quod contra ipsum committitur, nulli facit injuriam: sicut quicunque homo remittit offensam in se commissam absque satisfactione, misericorditer, & non injuste agit. Et ideo David misericordiam petens, dicebat: Tibi soli peccavi: quasi dicat, potes sine injustitia mihi dimittere.

Ad 4. dicendum, quod fides humana, & etiam Scripturæ Divinæ, quib. fides instruitur, innituntur præscientiæ, & præordinationi Divinæ. Et ideo eadem ratio est de necessitate, quæ provenit ex suppositione earum, & de necessitate, quæ provenit ex præscientia, & voluntate Divina.

Huic art. nihil addendum occurrit, sed videnda sunt dicta in citatis locis.

ARTICULUS III.

Utrum fuerit aliquis modus convenientior ad liberationem humani generis, quam per passionem Christi.

3. q. 1. art. 2. 3. dist. 18. art. 6. qu. 3. cor. 3. dist. 20. art. 4. quæst. 2. & quod. 2. art. 1.

AD tertium sic proceditur. Videtur, quod alius modus convenientior fuisset liberationis humanæ, quam per passionem Christi. Natura enim in sua operatione imitatur opus divinum, utpote a Deo mota, & regulata. Sed natura non facit per duo, quod per unum potest facere. Cum ergo Deus potuerit hominem liberare sola propria voluntate, non videtur conveniens fuisse, quod ad liberationem humani generis Christi passio adderetur.

2. Præterea, Ea, quæ fiunt per naturam, convenientius fiunt, quam ea, quæ fiunt per violentiam: quia violentia est quædam excisio, seu casus ab eo, quod est secundum naturam, ut dicitur in lib. 2. de cælo. Sed passio Christi mortem violentam induxit; ergo convenientius fuisset, ut Christus naturali morte moriendo hominem liberaret, quam quod pateretur.

Ex lib. 2. text. 18. tom. 2.

3. Præterea convenientissimum videtur, quod ille, qui violenter, & injuste detinet aliquid, per superioris potentiã spolietur, unde Isaiæ 52. dicitur: Gratis venundati estis, & sine argento redimemini. Sed diabolus nullum jus in hominem habebat, quem per fraudem deceperat. & per quandã violentiam servituti subjectum detinebat. Ergo videtur convenientissimum fuisse, quod Christus diabolum per solam potentiam spoliaret, absque sua passione.

lib. 13. c. 10. paulo post prin. tom. 3.

Sed contra est, quod Augustinus dicit 13. de Trinit. Sanandæ nostræ miseriæ convenientior modus alius non fuit, quam per Christi passionem.

Respondeo dicendum, quod tanto aliquis modus convenientior est ad assequendum finem, quanto per ipsum plura concurrunt, quæ sunt expedientia fini. Per hoc autem, quod homo per Christi passionem est liberatus, multa concurrerunt ad salutem hominis pertinentia præter liberationem a peccato. Primo enim per hoc homo cognoscit, quantum Deus hominem diligat, & per hoc provocatur ad eum diligendum, in quo perfectio humanæ salutis consistit. Unde Apostol. dicit. Rom. 5. Commendat suam charitatem Deus in nobis, quoniam cum inimici essemus, Christus pro nobis mortuus est. Secundo, quia per hoc dedit nobis exemplum obedientiæ, humilitatis, constantiæ, justitiæ, & cæterarum virtutum in passione Christi ostensarum, quæ sunt necessariæ ad humanam salutem. Unde dicitur 1. Petr. 2. Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplũ, ut sequamini vestigia ejus. Tertio quia Christus per passionem suam nõ solum hominem a peccato liberavit, sed etiam gratiam justificantem, & gloriam beatitudinis ei promeruit, ut infra dicetur. Quarto, quia per hoc est homini inducta major necessitas, se immunem a peccato conservandi, qui se san-

quæst. 48.

guine Christi redemptum cogitat a peccato: secundum illud primæ Corinth. 6. Empti enim estis pretio magno: glorificate, & portate Deum in corpore vestro. Quinto, quia hoc ad majorem dignitatem hominis cessit: ut sicut homo victus fuerat, & deceptus a Diabolo, ita etiam homo esset, qui diabolum vinceret: & sicut homo mortem meruit, ita homo moriendo, mortem superaret: unde dicitur primæ ad Corinthios 15. Deo gratias, qui dedit nobis victoriam per Dominum nostrum Jesum Christum. Et ideo convenientius fuit, quod per passionem Christi liberaremur, quam per solam Dei voluntatem.

Ad 1. ergo dicendum, quod natura etiam ut aliquid convenientius faciat plura ad unum assumit, sicut duos oculos ad videndum. Et idem patet in aliis.

Ad 2. dicendum, quod sicut Chrysost. dicit, Christus non sui mortem, quam non habebat, cum sit vita, sed hominum mortem venerat consumpturus. Unde non propria morte corpus deposuit, sed ab hominibus illatam sustinuit. Sed etsi ægrotavisset corpus ejus, & in conspectu omnium solveretur, inconveniens erat, eum, qui sanaret aliorum languores, habere proprium corpus affectum languoribus. Sed & si absque morte corpus alicubi seorsum deposuisset, ac deinde se offerret, non crederetur ei de resurrectione disserenti. Quomodo enim pateret Christi in morte victoria, nisi coram omnibus eam patiens per incorruptionem corporis probasset extinctam.

Ad 3. dicendũ, quod licet diabolus injuste invaserit hominem tamen homo propter peccatum juste erat sub servitute diaboli derelictus a Deo. Et ideo conveniens fuit, ut per justitiam homo a servitute Diaboli liberaretur Christo satisfaciente pro ipso per suam passionem. Fuit etiam hoc conveniens ad vincendam superbiam diaboli, qui est desertor justitiæ, & amator potentiæ, ut Christus diabolum vinceret, & hominem liberaret, non per solam potentiam Deitatis, sed etiam per justitiam & humilitatem passionis, ut August. dicit 13. de Trinit.

l. 1. c. 2. 13. & 14. simul c. 3.

COMMENTARIUS.

HIc etiam articulus in supradictis locis est expositus. Solum circa rationes D. Th. & id, quod Cajetanus notat, advertendum est, duplicem hic fieri posse comparationem: una est, alterius modi redemptionis, quæ esset a persona creata, cum redemptione facta a persona divina, in quo sensu quæstio hæc magis est de incarnatione ipsa, quam de passione, quanquam rationes D. Th præsertim 1. 3. & 4. etiam in hoc sensu procedant. Potest vero fieri alia comparatio inter hunc modum redemptionis, & alium qui esset ab eadem persona divina, non per mortem, sed per aliud genus actionis & hæc videtur esse propria hujus loci, & de illa optime procedunt etiam rationes D. Th. cætera videantur locis citatis.

ARTICULUS IV.

Utrum Christus pati debuerit in cruce.

249. 3. dist. 15. art. 4. q. 2. ad 2. & 4. contra g. 56 ad 27. & 18. & 4. quod. 2. art. 10. & op. 3. c. 235.

AD quartum sic proceditur. Videtur, quod Christus non debuerit pati in cruce. Veritas enim debet respondere figuræ. Sed in figura Christi præcesserunt omnia sacrificia veteris Testamenti, in quibus animalia gladio necabãtur & postmodũ igni cremabantur. Ergo videtur, quod Christus nõ debuerit pati in cruce, sed magis gladio, vel igne.

2. Præterea, Damascenus dicit, quod Christus non debuerit assumere detestabiles passiones. Sed mors crucis videtur fuisse maxime detestabilis, & ignominiosa, ũde dicitur Sap. 2. Morte turpissima condemnemus eum. Ergo videtur, quod Christus non debuerit pati mortem crucis.

l. 3. orth. fid. c. 20.

3. Præterea, de Christo dicitur, Benedictus qui venit in nomine Domini, ut patet Mat. 21. Sed mors crucis erat mors maledictionis, secundum illud Deut. 21. Maledictus est a Deo, qui pendet in ligno. Ergo videtur, quod non fuerit conveniens Christum crucifigi.

Sed contra est, quod dicitur Phil. 2. Factus est obediens usque ad mortem, mortem autem crucis.

Respondeo dicendum, quod convenientissimum fuit Christum pati mortem crucis. Primo quidem, propter exẽplum virtutis. Dicit enim Aug. lib. 83. q. Sapientia Dei hominem ad exemplum, quod recte viveremus, suscepit. Pertinet autem ad vitam rectam, ea quæ non sunt metuenda, non metuere. Sunt autem homines, qui quamvis mortem ipsam non timeant, genus tamen mortis horrescunt. Ut ergo

l. 83. qq. q. 25. in prin. tom. 4.

go nullum genus mortis recte viventi homini metuendum esset, illius hominis cruce ostendendum fuit: nihil enim erat inter omnia genera mortis, illo genere execrabilius, & formidabilius. Secundo, quia hoc genus mortis maxime conveniens erat satisfactioni pro peccato primi parentis, quod fuit ex eo, quod contra mandatum Dei, pomum ligni vetiti sumpsit. Et ideo conveniens fuit, quod Christus ad satisfaciendum pro illo peccato seipsum pateretur ligno affigi, quasi restituens quod Adam sustulerat: secundum illud Ps. 64. Quæ non rapui, tunc exsolvebam. Unde Aug. dicit in quodam sermone de passione. Contempsit Adam præceptum, accipiens ex arbore pomum: sed quicquid Adam perdidit, Christus in cruce invenit. Tertia ratio est, quia (ut Chrysost. dicit in ser. de passione) in excelso ligno, & non sub tecto passus est, ut etiam ipsius aeris natura mundetur, sed & ipsa terra simile beneficium sentiebat, decurrentis de latere sanguinis stillatione mundata. Et super illud Jo. 3. Oportet exaltari filium hominis, dixit. Exaltari audiens, suspensionem intelligas in altum, ut sanctificaret aerem, qui sanctificaverat terram, ambulando in ea. Quarta ratio est: quia per hoc, quod in alto moritur, ascensum nobis parat in cælum, ut Chrysost. dicit. Et inde est, quod ipse dicit Jo. 12. Ego, si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum. Quinta ratio est, quia hoc competit universali salvationi totius mundi. Unde Gregorius Nyssen. dicit, quod figura crucis a medio contactu in quatuor extrema partita, significat virtutem & providentiam ejus, qui in ea pependit, ubique diffusam. Chrysost. etiam dicit, quod in cruce expansis manibus moritur, ut altera manu veterem populum, altera eos, qui ex Gentibus sunt, trahat. Sexta ratio est, quia per hoc genus mortis diversæ virtutes designantur. Unde August. dicit in lib. de grat. vet. & novi Testam. Non frustra tale genus mortis elegit, ut latitudinis, & altitudinis, & longitudinis, & profunditatis, de quibus Apost. loquitur, magister existeret. Nam latitudo, quæ est in eo ligno quod transversum desuper figitur, hoc ad bona opera pertinet: quia ibi extenduntur manus. Longitudo in eo, quod ab ipso ligno usque ad terram conspicuum est, ibi enim quodammodo statur, id est, persistitur & perseveratur, quod longanimitati tribuitur. Altitudo est in ea ligni parte, quæ ab illa, quæ transversum figitur, sursum versus relinquitur, hoc est, ad caput crucifixi: quia bene sperantium superna expectatio est. Jam vero illud ex ligno, quod fixum occultatur, unde totum illud exurgit, profunditatem significat gratuitæ gratiæ. Et sicut August. super Jo. dicit: Lignum in quo fixa erant membra patientis, etiam cathedra fuit magistri docentis. Septima ratio est, quia hoc genus mortis plurimis figuris respondet. Ut enim August. dicit in ser. de pass. de diluvio aquarum humanū genus arca lignea liberavit. De Ægypto Dei populo recedēte, Moses mare virga divisit, & Pharaonem prostravit, & populum Dei redemit. Idem Moyses lignum in aquam misit, & amaram aquam in dulcedinem commutavit. Ex lignea virga de spirituali petra salutaris unda profertur. Et ut Amalec vinceretur, circa virgam Moyses expansis manibus extenditur: & lex Dei, arcæ Testamenti creditur lignea, ut his omnibus ad lignum crucis, quasi per quosdam gradus veniatur.

In homil. de cruce & latrone, cujus principium, Hodierna die, non remote a princ. 10.

In ep. 120 cap. 26. e med. 10. a.

Tract. 119. in Jo. parum a pri. nom. 9.

Ad primum ergo dicendum, quod altare holocaustorum, in quo sacrificia animalium offerebantur, erat factum de lignis, ut habetur Exod. 26. & quantū ad hoc veritas respondit figuræ. Non autē oportet, quod quantum ad omnia: quia jam nō esset similitudo, sed veritas, ut Damasc. dicit in 3. lib. Specialiter tamen, ut Chrys. dicit, non caput ei amputatur, ut Joanni, neque sectus est, ut Isaias: ut corpus integrum & indivisibile morti servet, & non fiat occasio volentibus Ecclesiam dividere. Loco autem materialis ignis, fuit in holocausto Christi, ignis charitatis.

li. 3. orth. fid. cap. 26 non longo a fine.

Ad secundum dicendū, quod Christus detestabiles passiones assumere renuit, quæ pertinebant ad defectum scientiæ, vel gratiæ, aut etiā virtutis. Non autē illas, quæ pertinent ad injuriam ab exteriori illatam: quinimo, ut dicitur Hebræor. 12. sustinuit crucem, confusione contempta.

Ad tertium dicendum, quod sicut Aug. dicit. 14. contra Faustum peccatum maledictū est, & per consequens mors, & mortalitas ex peccato proveniens. Caro autem Christi mortalis fuit, similitudinem habens carnis peccati: & propter hoc Moyses eam nominat maledictum: sicut & Apostolus nominat eam peccatum: dicens secunda ad Corinth. 5. Eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum, fecit, scilicet propter pœnam peccati. Nec idcirco major invidia est: quia dixit, Maledictus est a Deo. nisi enim Deus peccatum odisset, non ad eam suscipiendam, atque tollendam filium suum mitteret. Confitere ergo maledictum suscepisse pro nobis, quem confiteris mortuum esse pro nobis. Unde ad Galat. 3. dicitur: Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum.

lib. 14. c. 3. & 4. 10. 6.

COMMENTARIUS.

Quoniam de materia hujus ar. integram disputationem instituturi sumus, nunc circa textum D. Th. solum annotabimus, ex septem rationibus, quibus probat, fuisse conveniens Christum in Cruce pati, non omnes, ac singulas per se sumptas probare assertionem: sed unaquæque ratio probat fuisse conveniens aliquid, quod in eo mortis genere reperitur, & consequenter omnes simul sumptæ recte concludunt illud mortis genus ad reparationem, & exemplum nostrum fuisse convenientissimum. Itaque prima ratio D. Th. probat decuisse Christum sustinere mortem valde execrabilem, ac formidabilem. Quæ duo verba videntur referri ad ignominiam, & dolorem, eo enim magis formidatur mors, quo majoribus cruciatibus ac doloribus sustinenda est, & eo magis eam execramur, quo eum majori ignominia, & dedecore conjuncta est. Ut ergo Christus exemplo suo nos doceret, non solum non timere mortem, sed nec genus mortis, etiamsi cum summo esset dolore, ignominiaque conjunctum, Crucem subire voluit, in qua & ingens dolor erat, & ignominia non minor. Unde Isidor. lib. 5. Orig. c. ult. circa finem. Majorem (inquit) esse pœnam Crucis, quā patibuli. Nam patibulum appēsus statim exanimat, Crux autem suffixos diu cruciat. Unde & in Evangelio latronibus, ut morerentur, & de ligno ante Sabbathum deponerentur crura confracta sunt, quia ligno suspensi, cito mori non poterant. Et Aug. tr. 31. in Jo. Supplicium ideo durius erat, quia diutius cruciabat, & omnes crucifixi longa morte necabantur. Et ideo cum Christus citius inventus fuerit mortuus, omnes admirati sunt. Et in eandem sententiam eleganter loquitur Aug. tr. 36. ubi dicit: Illa morte pejus nihil fuit inter omnia genera mortium, &c. Eadem luculentius repetit idem Aug. ser. 18. de verbis Dom. ubi inter alia, inquit: si genus mortis exhorrescit infirmitas, nihil eo tempore fuit ignominiosius, quam mors Crucis, non enim frustra commendans ejus obedientiam Apostolus addit, dicens, Factus est obediens usque ad mortem, mortem autem Crucis. Quod verbum ponderans etiam Chrys. ser. 7. in epist. ad Philippens. sic scribit. Papæ, quam magnum, & vehementer ineffabile est, quod servus factus est. Quod vero mortem sustinuit, multo plus est: sed est & aliud majus quiddam istu, & admirabilius, Quamobrem? Quoniam non quævis mors isti similis est, ista namque omnium videbatur probrosissima, ista plena dedecore, ista maledicta; Maledictus enim, inquit omnis, qui pependit in ligno: & D. Th. ibi dicit illo verbo, mortem, mortem autem crucis, notari Christum non fugisse ignominiam, quia mors erat ignominiosissima. Unde & Sap. 2. dicitur in persona Judæorum, Morte turpissima condemnemus eum. Illo enim supplicii genere solum mancipia, aut servi, non autem liberi solebant affici. Unde Lactant. lib. 4. divin. Instit. c. 26. Dicat, inquit, fortasse aliquis, cur si Deus fuit, & mori voluit, non saltem aliquo honesto mortis genere affectus est, cur potissimum cruce? cur infami genere supplicii? quod etiam homini libero, quamvis nocenti, videatur indignum. Cujus rei optimam rationem affert, veluti amplificans superiorem causam, ex nostro exemplo desumptam, his verbis: Ut is, qui humilis advenerat humilibus, & infirmis opem ferret, & in omnib. spem salutis ostenderet, eo genere afficiendus fuit, quo humiles, & infirmi solent, ne quis esset omnino, qui eum non posset imitari. Addendum vero ulterius est, non solum propter exemplum nostrum voluisse Deū tam acerbum, & ignominiosum mortis genus Christum exantlare, sed etiam ut Christi obedientia ad Deum, & charitas erga homines, & severitas divinæ justitiæ magis ostenderetur. Denique ut divina sapientia, ac virtus amplius elucerent, dum per mortem ignominiosam, & dæmonem vicit, & homines ad sui cognitionem & amorem traxit. Et ideo Paul. 1. ad Cor. 1. Verbū crucis Dei virtutē appellat, & subdit; Quia quod stultum est Dei, sapientius est hominibus, & quod infirmum est Dei, fortius est hominibus. Unde Leo P. ser. 2. de pass. Dom. Non est, inquit, dilectissimi, erubescenda crux Christi, quæ de virtute est divi-

Passio Christi in cruce maxime fuit convenientissima.

Ignominia mors crucis quanta.

Acerbitas, & ignominia tanta in morte a Christo, cur assumpta.

ni

pi consilii, non de conditione peccati; & ser. 2. *Crux Christi sacramentum, veri, & prænuntiati habet altaris, ubi per hostiam salutarem, natura humana celebraretur oblatio. Ibi sanguis immaculati agni, antiquæ prævaricationis pacta delebat, ibi tota diabolicæ damnationis conterebatur adversitas, & de elatione superbiæ victrix humilitas triumphabat.* Rursus ser. 8. *O admirabilis potentia crucis, o ineffabilis gloria passionis, in qua & tribunal Domini, & judicium mundi, & potestas est crucifixi.* Et cætera, quæ eleganter prosequitur. Ultimo considerandum est in hac ratione ea Chrys. dict. ser. 7. ad Phili. quamvis Christus ob prædictas causas hoc genus mortis elegerit, Judæos vero idem genus ignominiosæ mortis ad eum interficiendum delegisse, ut Christum probrosum efficerent, *ut etsi nemo propterea ob ipso abstineret, quod occisus esset: abstineret tamen vel ideo, quod hoc pacto occisus esset.* Quam Judæorum mentē satis significavit Jeremias illis verbis. *Venite mittamus lignum in panem ejus, & nomen ejus non memoretur amplius. Verū* (prosequitur Chrys.) *tanto magis splēdet veritas, tātu redditur illustrior, quia tali mortis genere putabant eum abominandum fore, & omnino abominādissimum, & tamen nihil potuerunt, sed ipse illustrior, ac major esse ostenditur.*

Secunda ratio probat tantum decuisse Christum in ligno mori, quoniam per lignum, seu fructum arboris deceptus homo fuerat. Quam rationem indicat Ecclesia, cum in hymno canit. *Et medelam ferret inde, hostis unde læserat.* & alibi. *Ut qui in ligno vincebat, in ligno quoque vinceretur.* Eandem breviter significavit Leo P. ser. 6. de passione, dicens: *Per lignum erigitur lapsus in ligno, & gustu fellis, & aceti diluitur esca peccati.* Et Dam. l. 4. cap. 12. *Quoniam morti per lignum aditus patuerat, æquum sanè erat, ut per lignum quoque vita & resurrectio donaretur.* Et Hieron. ad Galat. 3. *Ille pependit in ligno ut peccatum, quod commiseramus in ligno scientiæ boni, & mali, ligno deleret appensus.* Decuit enim ut eisdem armis, quibus dæmon hominem vicerat, ab eodem vinceretur, & ut homo, sicut per inobedientiam ligni peccaverat, ita per obedientiam in ligno redimeretur. Ad quod accommodari possunt verba illa Can. 8. *Sub arbore malo suscitavi te, ibi corrupta est mater tua.* Nam priora verba de arbore crucis intelligit Greg. ibi.

Exaltari Christum a terra in ligno cur decuit.

Tertia, & quarta ratio solum sunt congruentiæ, ob quas expediens fuit, Christum a terra elevatum, seu in aere mori: juxta illud Jo. 3. *Oportet exaltari filium hominis*; & c. 12. *Ego si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me ipsum.* Quam rationem præter Chrysostomū (quem D. Th. citat) luculenter tractat Lactant. lib. 4. de vera Sapien. c. 26. ubi sic inquit *Illa quoque præcipua fuit causa, cur Deus crucem maluerit, quod illa exaltari eum fuit necesse, & omnibus gentibus passionem Dei notescere. Nam quoniam is, qui patibulo suspenditur, & conspicuus est omnibus, & cæteris altior, crux potius electa est, quæ significaret illum tam conspicuum, tamque sublimem futurum, ut ad eum cognoscendum pariter, & colendum cunctæ nationes ex omni orbe concurrerent.* Eandem rationem simul cum multis aliis amplificat eleganter Athan. lib. de Incarn. Verbi, & corporali ejus advētu Primo, quia oportuit Christi mortem esse notissimam, & in oculis omniū, ut tanto esset admirabilior, & certior resurrectio, quanto mors esset omnibus manifestior, seu (quod perinde fere est) ut victoria de morte clarius ostendi posset, dum eam in oculis omnium in se provocatam, mortuam reddidisset, *ac jam deinde inanem, & exhaustam, sui corporis incorruptibilitate probasset.* Secundo, quia oportuit Diabolum præcipitari, aeremque purificari. Dæmon enim e cælo lapsus in hoc aere vim suam exercebat, & ideo Christus in aere sublimatus, aerem purgavit, & contra dæmonum infestationes vim, atque efficaciam tribuit. Tertio sublimatus est in aere, quia novum cælorum iter nobis aperiebat, quos ipse suo corpore in sublime attollebat. Nam quemadmodum illud pro omnibus morti obtulit, ita quoque per illud viam ad cælos commonstravit.

Quinta & sexta ratio D. Tho. propriè procedunt de supplicio crucis quoad figuram, & proprium modū ejus. Et quinta est præcipua, & quæ frequentius reperitur in Patribus; optime Lactan. supra *Extendit in passione manus suas, orbemque dimensus est, ut jam tunc ostenderet ab ortu solis usque ad occasum, magnum populum ex omnibus linguis, & tribubus congregatum sub alas suas esse venturum: & signum illud maximum, atque sublime frontibus suis suscepturum.* Et Athan. loco etiam supra citato. *Si mors Domini redemptio est hominum, quomodo nos advocasset, nisi crucifixus esset? In sola enim cruce mors extensis manibus toleratur, ideo ergo par erat, ut Dominus hoc modo mortem sustineret, manusque ejus extenderentur, ut hac quidem veterem populum, illa vero gentiles attraheret, & ambos in se conjungeret.* Juxta quam interpretationem aliter possumus exponere latitudinem, longitudinem, sublimitatem, & profunditatem crucis, quam Aug. hic a D. Th. citatus. Latitudo enim crucis designata ligno ejus transverso indicat generalem fructum crucis, per universum orbem diffundendum, ut Lactantius, & Athanasius exposuerunt: longitudo vero significata in ligno recto, cujus extremæ partes sunt sublimitas, & profundum, quia ex altera in terra infixum, ex altera versus cælū erigitur, hoc (inquam) lignum indicabat crucem, & in terra, & in cælo, & etiam subtus terram, vim, & efficaciam habiturā, juxta illud ad Colos. 1. *Pacificans per sanguinem crucis ejus & quæ in cælis, & quæ in terra sunt*; & illud ad Philip. 2. *Ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium, & infernorum.* Unde Damasc. lib. 4. de fide, c. 12. dicit verbum crucis appellari *virtutē Dei, quia sicut quatuor extrema crucis partes per medium centrum inter se cohærent, & constringūtur, ita per Dei potentiam sublimitas, & profunditas, ac longitudo, & latitudo, hoc est, omnis tam visibilis, quā invisibilis creatura continetur.* Aliter Hier. Mar. 15. inquit: *Species crucis, quid est, nisi forma quadrata mundi? Oriens de vertice fulgens, Arctum dextera tenet, Auster in læva consistit, Occidens sub plantis firmatur.* Et idem fere habet Beda Luc. 22. ubi refert carmine Sedulii lib. 5. Paschalis, in quibus eadem sententia continetur. Aliter Clemens Alex. orat. exhort. ad Gentes in fine, dicit, per extensionem manuum Christi significari, solutū esse hominem. qui alligatus erat interitui, & corruptioni. Denique Greg. Naz. orat. 1. apolog. ante mediū, fere omnes has rationes brevissimis verbis cōplexus est, dicens; *Idcirco lignū adversus lignum, & manus adversus manū, illa inquā fortiter extensa, adversus incontinenter extensam, illa clavis confixa, atque constricta, adversus remissam & solutam, illa orbis fines conjungentes, adversus eam, quæ Adamum e paradiso exturbavit. Id circo sublimitas adversus lapsum, & fel adversus gustum, & spinea corona adversus pravum imperium, & mors adversus mortem, & tenebræ adversus lumē, & sepultura adversus illam in terram reversionem, & resurrectio propter resurrectionem.* Plura de hac re videri possunt apud Ambrosium ser. 55. & 56. Chrysost. tribus homiliis de cruce in 3. tom. & Iren. lib. 5 contra hær. c. 17 & Cyprian. seu potius Ruffin. in exposit. simb. Cyprian. etiam ser. de pass. Dom. & August, l. 2. de doct. Christ. c. 41. & tr. 118. in Jo.

Quatuor partes crucis Christi quid portendant.

Septimam rationem ex eo conficit D. Th. quod oportuit veteres figuras crucis impleri. Quæ ratio supponit mysterium futurum, & convenientiam ejus secundum se, & ex ejus suppositione procedit. Et simile argumentum sumi posset ex prophetiis, quas infra suo loco afferemus. Nam etiam prophetias impleri necessarium erat. Offerebat autē se hoc loco occasio multa dicendi de hujusmodi Crucis figuris. Sed eam rem ut alienam ab scholastico instituto prætermittamus. Videri autem possunt multa de hoc argumento apud Justinum. Mar. dial. cum Triphone, & apolog. 2. & Tertull. l. 3. cont. Marcion. c. 18. & seqq. & lib. cont. Judæos c. 10. & seqq. Lactant. lib. 4. de vera sapientia c. 18. & August. lib 16. contr. Faust. c. 15. & seqq. ubi explicat, Virgam, qua Moyses petram percussit, fuisse crucis figuram; Damascen. lib. 4. c. 12 ubi inter alia explicat, Jacob, quando cancellatis manibus, & adorato virgæ fastigio, filios Joseph benedixit, crucis mysteriū delineasse. Quod etiam attigit Hieron. Jerem. 13. Pervulgata etiā est Crucis figura in serpente æneo, quam ipsemet Christus explicuit Jo. 3. *Sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto, ita oportet exaltari filium hominis.* Quam Cyrillus ibi, August. Chrysost. & alii exponentes illud ad Galat. 3. *Factus pro nobis maledictum.* Refert etiam Iustin. supra, agnum paschalem in figuram Crucis solitum esse assari, affixum duobus lignis recto, & transverso in modum Crucis expansis. Moysen præterea orantem expansis manibus in figuram Crucis, ut populus vinceret, hoc mysterium significasse, multi Patres exponūt, quos retuli priori 1. disp. 36. sec. 3. Sed de his hactenus. Solutiones argumētorū primi

mi & secundi non indigent annotatione ulla. De loco vero illo ad Galat. 3. qui in sol. ad 3. tractatur, plura dicemus inferius in disp. de Mysterio Crucis.

ARTICULUS V.

Utrum Christus omnes passiones sustinuerit.

250. Infr. q. 48. ar. 2. l. ad 1. in 3. sol. in princ. lib. *AD quintum sic proceditur. Videtur, quod Christus omnes passiones sustinuerit. Dicit enim Hilar. 10. de Trin. Unigenitus Dei ad peragendum mortis suæ sacramentum consummasse se omne humanarum genus passionum testatur, cum inclinato capite emisit spiritum. Videtur ergo, quod omnes passiones humanas sustinuerit.*

2. Præterea. Is. 52. dicitur, Ecce intelliget servus meus, & exaltabitur, & elevabitur, & sublimis erit valde, sicut obstupuerunt super eum multi, sic inglorius erit inter viros aspectus ejus, & forma ejus inter filios hominum. Sed Christus est exaltatus secundum hoc, quod habuit omnem gratiam, & omnem scientiam, pro quo super eum multi admirantes obstupuerunt. Ergo videtur, quod in gloria fuerit, sustinendo omnem passionem humanam.

ar. 1. hujus quæst. *3. Præterea Passio Christi ordinata est ad liberationem hominis a peccato, ut supra dictum est. Sed Christus venit liberare homines ab omni genere peccatorum; ergo debuit pati omne genus passionum.*

Sed contra est, quod dicitur Jo. 19. quod milites primi quidem fregerunt crura, & alterius, qui crucifixus est cum eo: ad Jesum autem cum venissent, non fregerunt ejus crura. Non ergo passus est omnem humanam passionem.

Resp. dicendum, quod passiones humanæ possunt considerari dupliciter. Uno modo quantum ad speciem, & sic nõ oportuit Christum pati omnem passionem, quia multæ passionum species sibi invicem contrariantur, sicut combustio in igne, & submersio in aqua. Loquimur enim nunc de passionibus ab extrinseco illatis, quia passiones ab intrinseco causatas, (sicut sunt ægritudines corporales) non decuit eum pati, ut supra dictum est. Sed secundum genus, passus q. 14. art. 2 *est omnem passionem humanam. Quod quidem potest considerari tripliciter. Uno modo ex parte hominum, a quibus passus est. Passus est enim aliquid & a Gentilibus, & a Judæis, & a masculis, & fœminis, ut patet de ancillis accusantibus Petrum. Passus est etiam & a principibus & a ministris eorum, & popularibus, secundum illud Ps. 2. Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania? Astiterunt Reges terræ, & principes convenerunt in unum adversus Dominum, & adversus Christum ejus. Passus est etiam a familiaribus, & notis sicut patet de Juda eum prodente, & Petro ipsum negante. Alio modo patet ex parte eorum, in quibus homo potest pati. Passus est enim Christus in suis amicis, eum deserentibus in fama per blasphemias contra eum prolatas. In honore & gloria, per irrisiones, & contumelias ei illatas. In rebus, per hoc quod etiam vestibus spoliatus est. In anima per tristitiam, tædium, & timorem. In corpore, per vulnera, & flagella. Tertio potest considerari quantum ad corporis membra: Passus est enim Christus in capite pungentium spinarum coronam, in manibus, & pedibus fixionem clavorum, in facie alapas, & sputa, & in toto corpore flagella. Fuit etiam passus secundum omnem sensum corporeum: secundum tactum quidem, flagellatus, & clavis confixus: secundum gustum, felle & aceto potatus: secundum olfactum, in loco fœtido cadaverum mortuorum (qui dicitur Calvaria) appensus patibulo: secundum auditum lacessitus vocibus blasphemantium & irridentium: secundum visum, videns matrem & discipulum, quem diligebat, flentes.*

Citat in argum. 1. *Ad 1. ergo dicendum, quod verbum illud Hilar. est intelligendum quantum ad omnia genera passionum, non autem quantum ad omnes species.*

Ad 2. dicendum, quod similitudo ibi attenditur, non quantum ad numerum passionum & gratiarum, sed quantum ad magnitudinem utriusque: quia sicut sublimatus est in donis gratiarum super alios, ita dejectus est infra alios per ignominiam passionis.

Ad 3. dicendum, quod secundum sufficientiam una minima passio Christi suffecisset ad redimendum genus humanum ab omnibus peccatis: sed secundum convenientiam, sufficiens fuit, quod pateretur omnia genera passionum, sicut jam dictum est.

COMMENTARIUS.

CIrca literam huius art. fere nihil annotandum occurrit, quia perspicua sunt omnia, quæ D. Th. dicit, & sub illis capitibus, quæ numerat, potest quilibet ex Evangelica historia recensere in individuo personas, a quibus Christus passus est, convitia, injurias, passiones, ac dolores, quæ sustinuit, de quibus omnibus infra in disputationibus aliquid attingemus. Videri etiam possunt circa hunc articulum, quæ in superiori tomo disputata sunt de defectibus a Christo assumptis, disp. 32. & 34. In his vero, quæ Cajet. notat, recte dictum est mala pœnæ quodam modo esse deificata, eo quod a Christo assumpta sunt. Quod vero malum culpæ quodam modo etiam deificatum sit, non recte dictum est. Nam malo culpæ tanta dignitas omnino repugnat. Ratio enim, ob quam malum pœnæ ad tantam dignitatem evectum est, nimirum, ut valorem infinitum haberet ad satisfaciendum Deo, & ut nobis fieret amabile, ac desiderabile, non habuit locum in malo culpæ, quod neque est aptum ad satisfaciendum, sed potius satisfactionem requirit, neque etiam debet a nobis expeti, quin potius ipsum malum pœnæ assumptum est, ut sit indicio, quam sit nobis odio habendum malum culpæ. Quod vero Christus assumpserit corpus de massa peccatrice, non id fecit, ut peccatum ullo modo deificaret, quia parentum peccata nullo modo ad ipsum pertinuerunt quoad culpam, sed solum quoad pœnam: sed id fecit, ut peccatores honoraret, eorumque naturam deificaret. Hæc obiter dicta sint propter notatiunculam Cajetani, quem non in re, sed solum in proprietate sermonis lapsum esse existimo. De hac vero re disputatum est disp. 33. sect. 2. tomi prioris.

ARTICULUS VI.

Utrum dolor passionis Christi fuerit major omnibus doloribus.

AD sextum sic proceditur. Videtur, quod dolor passionis Christi non fuerit major omnibus aliis doloribus. Dolor enim patientis augetur, secundum gravitatem, & diuturnitatem passionis. Sed quidam martyres graviores passiones & diuturniores sustinuerunt, quam Christus, sicut patet de Laurentio, qui est assatus in craticula, & Vincentio, cujus carnes sunt ungulis laceratæ; ergo videtur, quod dolor Christi patientis non fuerit maximus. 251. 3 d. 15. q. 2. a. 1. q. 3. & op. 2. cap. 231. & 232.

2. Præterea. Virtus mentis est mitigativa doloris, in tantum quod Stoici posuerunt, tristitiam in animum sapientis non cadere, & Aristot. posuit, quod virtus moralis medium tenet in passionibus. Sed in Christo fuit perfectissima virtus mentis; ergo videtur, quod in Christo non fuerit maximus dolor. l. 2. Eth. c. cap. 36. & 9. 12m. 5.

3. Præterea, quanto aliquod patiens est magis sensibile, tanto major sequitur dolor passionis. Sed anima est sensibilior, quam corpus, cum corpus sentiat ex anima. Adam etiam in statu innocentiæ videtur corpus sensibilius habuisse, quam Christus, qui assumpsit corpus humanum cum naturalibus defectibus; ergo videtur, quod dolor animæ patientis in purgatorio, vel in inferno, vel etiam dolor Adæ, si passus fuisset, major fuisset, quam dolor passionis Christi.

4. Præterea. Majoris boni amissio causat majorem dolorem. Sed peccator peccando amittit majus bonum, quam Christus patiendo: quia vita gratiæ est melior, quam vita naturæ. Christus etiam, qui amisit vitam, post triduum resurrecturus, minus aliquid amisisse videtur, quam illi, qui amittunt vitam permansuri in morte. Ergo videtur, quod dolor Christi non fuerit maximus dolorum.

5. Præterea. Innocentia patientis diminuit dolorem passionis. Sed Christus innocenter est passus, secundum illud Hierem. Ego autem quasi agnus mansuetus, qui portatur ad victimam; ergo videtur, quod dolor passionis Christi non fuerit maximus.

6. Præterea, in his, quæ Christi sunt, nihil fuit superfluum. Sed minimus dolor Christi suffecisset ad finem salutis humanæ: habuisset enim infinitam virtutem ex persona divina. Ergo superfluum fuisset assumere maximum dolorem.

Sed contra est, quod Thren. 1. dicitur ex persona Christi, attendite & videte, si est dolor, sicut dolor meus.

Respondeo dicendum, quod sicut supra dictum est, cum de defectibus assumptis a Christo ageretur, in Christo patiente fuit verus dolor, & sensibilis, qui causatur ex corporali nocivo: & dolor interior, qui causatur ex apprehen- q. 15. ar. 5. & 6.

sione alicujus nocumenti, qui tristitia dicitur. Uterque autem dolor Christo fuit maximus inter dolores præsentis vitæ, quod quidem contigit propter quatuor. 1. quidem, propter causas doloris: nam doloris sensibilis causa fuit læsio corporalis, quæ acerbitatem habuit: tum propter generalitatem passionis, de qua dictum est: tum etiam ex genere passionis, quia mors confixorum in cruce est acerbissima: quia configuntur in locis nervosis, & maxime sensibilibus, scilicet in manibus, & pedibus, & ipsum pondus corporis pendentis continue auget dolorem, & cum hoc etiam est doloris diuturnitas, quia non statim moriuntur, sicut hi, qui gladio interficiuntur. Doloris autem interioris causa fuit: primo quidem omnia peccata humani generis, pro quibus satisfaciebat patiendo, unde ea quasi sibi adscribit dicens in Ps. 21. Verba delictorum meorum: secundo, specialiter casus Judæorum, & aliorum in ejus morte delinquentium & præcipue discipulorum, qui scandalum passi sunt in Christi passione: tertio, etiam amissio vitæ corporalis, quæ naturaliter est horribilis humanæ naturæ. 2 potest magnitudo doloris ejus considerari ex perceptibilitate patientis, & secundum animam, & secundum corpus. Nam & secundum corpus erat optime complexionatus, cum corpus ejus fuerit formatum miraculose operatione Spiritus sancti: sicut & alia, quæ per miracula facta sunt, fuerunt aliis potiora (ut Chrys. dicit de vino, in quod Christus aquam convertit in nuptiis) & ideo in eo maxime viguit sensus tactus, ex cujus perceptione sequitur dolor. Anima etiam secundum vires interiores efficacissime apprehendit omnes causas tristitiæ. 3 magnitudo doloris Christi patientis potest considerari ex doloris, & tristitiæ puritate. Nam in aliis patientibus mitigatur tristitia interior, & etiam dolor exterior, ex aliqua consideratione rationis, per quandam derivationem, seu redundantiam a superioribus viribus ad inferiores, quod in Christo patiente non fuit, quia unicuique virium permisit agere, quod est sibi proprium, sicut Damascenus dicit. 4. potest considerari magnitudo doloris Christi patientis, ex hoc quod passio illa, & dolor a Christo fuerunt assumpta voluntarie, propter finem liberationis hominum a peccato. Et ideo tantam quantitatem doloris assumpsit, quæ esset proportionata magnitudini fructus, qui inde sequebatur. Ex his igitur omnibus causis simul consideratis manifeste apparet, quod dolor Christi fuerit maximus.

q. 15. & 21. præced.

Hom. 2. in loco a medio illius tom. 3.

Ad 1. ergo dicendum, quod ratio illa procedit ex uno tantum prædictorum, scilicet ex læsione corporali, quæ est causa sensibilis doloris. Sed ex aliis causis multo magis dolor Christi patientis augetur, ut dictum est.

l. 3. c. 15. a.

Ad 2. dicendum, quod virtus moralis aliter mitigat tristitiam interiorem, & aliter exteriorem dolorem sensibilem. Tristitiam enim interiorem diminuit directe, in ea medium constituendo, sicut in propria materia. Medium autem in passionibus virtus moralis constituit (ut in 2. par. habitum est) non secundum quantitatem rei, sed secundum quantitatem proportionis, ut scilicet passio non excedat regulam rationis. Et quia Stoici reputabant, quod nulla tristitia esset ad aliquid utilis: ideo credebant, quod totaliter a ratione discordaret, & per consequens, quod totaliter esset sapienti vitanda, sed secundum rei veritatem tristitia aliqua laudabilis est (ut Aug. probat in 14. de civit. Dei) quando scilicet procedit ex sancto amore, utpote cum aliquis tristatur de peccatis propriis, vel alienis. Assumitur etiam, ut utilis ad finem satisfactionis pro peccatis, secundum illud Apost. 2. ad Cor. 7. Quæ secundum Deum est tristitia pœnitentiam in salutem stabilem operatur. Et ideo Christus, ut satisfaceret pro peccatis omnium hominum, assumpsit tristitiam, maximam quidem quantitate absoluta, non tamen excedentem regulam rationis. Dolorem autem exteriorem sensus, virtus moralis directe non minuit: quia talis dolor non obedit rationi, sed sequitur corporis naturam. Diminuit tamen ipsum indirecte, per redundantiam a superioribus viribus in inferiores, quod in Christo non fuit, ut dictum est.

p. 2. q. 64. art. 1. & 2.

Luc. 24. c. 9 tom. 5.

Ad 3. dicendum, quod dolor animæ separatæ patientis pertinet ad statum futuræ damnationis, quæ excedit omne bonum præsentis vitæ. Unde cum dicimus Christi dolorem esse maximum, non comparamus ipsum dolori animæ separatæ. Corpus autem Adæ pati non poterat nisi peccaret, & sic fieret mortale & passibile, & minus doleret patiens, quam corpus Christi, propter rationes prædictas.

Ex quibus etiam apparet, quod etiamsi per impossibile ponatur, quod Adam in statu innocentiæ passus fuisset, minus fuisset dolor ejus, quam Christi.

Ad 4. dicendum, quod Christus non solum doluit pro amissione vitæ corporalis propriæ, sed etiam pro peccatis omnium aliorum, qui dolor in Christo excessit omnem dolorem cujuscunque contriti: tum quia ex majori sapientia, & charitate processit, ex quibus dolor contritionis augetur: tum etiam quia pro omnibus peccatis simul doluit: secundum illud Isai. 53. Vere dolores nostros ipse tulit. Vita autem corporalis Christi fuit tantæ dignitatis, & præcipue propter divinitatem unitam, quod de ejus amissione etiam ad horam, magis esset dolendum quam de amissione vitæ alterius hominis per quantumcunque tempus. Unde & Philosophus dicit 3. Ethic. quod virtuosus plus diligit vitam suam, quanto scit eam esse meliorem, & tamen eam exponit propter bonum virtutis. Et similiter Christus vitam suam maxime dilectam exposuit propter bonum charitatis, secundum illud Hier. 12. Dedi dilectam animam meam in manibus inimicorum ejus.

l. 3. c. 9. circa med. t. 5

Ad 5. dicendum, quod innocentia patientis minuit dolorem passionis quantum ad numerum: quia cum nocens patitur, dolet, non solum de pœna, sed etiam de culpa: innocens autem solum de pœna. Qui tamen dolor in eo augetur ex innocentia, in quantum apprehendit nocumentum illatum, ut magis indebitum. Unde etiam & alii magis sunt reprehensibiles, si ei non compatiuntur, secundum illud Isai. 57. Justus autem perit, & non est qui recogitet in corde suo.

Ad 6. dicendum, quod Christus voluit genus humanum a peccatis liberare non sola potestate, sed etiam justitia. Et ideo non solum attendit quantam virtutem dolor ejus haberet ex divinitate unita, sed etiam quantum dolor ejus sufficeret secundum humanam naturam ad tantam satisfactionem.

COMMENTARIUS.

De materia hujus art. agemus proxima disput. Lit. autem D. Th. non indiget alia expositione: nam ex iis, quæ ibi dicemus, fiet satis perspicua. Quod vero D. Th. dicit hic in ultima ratione, & in sol. ad 6. Christum assumpsisse eam quantitatem doloris, quę non solum ex unione ad Verbum, sed ex se sufficeret ad condignam satisfactionem pro humana natura, explicatum est in super. to. disp. 4 sect. 4. in sol. 2. objectionis, ubi diximus id esse intelligendum secundum quandam proportionem.

ARTICULUS VII.

Utrum Christus passus fuerit secundum totam animam.

Ad septimum sic proceditur, Videtur, quod Christus non fuerit passus, secundum totam animam. Anima enim patitur patiente corpore per accidens: in quantum est corporis actus. Sed anima non est actus corporis, secundum quamlibet partem ejus: nam intellectus nullius corporis actus est, ut dicitur in 3. de anima. Ergo videtur, quod Christus non fuerit passus, secundum totam animam.

2. Præterea. Quælibet potentia animæ patitur a suo objecto. Sed superioris partis rationis objectum sunt rationes æternæ: quibus inspiciendis, & consulendis intendit, ut Aug. dicit 12. de Trinit. Ex rationibus autem æternis nullum potuit Christus pati nocumentum, cum in nullo ei contrarientur. Ergo videtur, quod non fuerit passus secundum totam animam.

252. 3. dist. 15. q. 2. ar. 2. q. 1. & a. 3. q. 2. & ver. q. 26. ar. 3. ad 1. & a. 8. & 9. & quodl. 7. art. 5. & opusc. 3. c. 235. hs l. 1 a a. 6. & 12. 30. a. 1 1. c. 7. in fine to. 3.

3. Præterea, quando passio sensibilis usque ad rationem pertingit, tunc dicitur completa passio, quæ in Christo non fuit, sed solum propassio, ut Hier. dicit. Unde & Dion. dicit in epist. ad Joan. Evangelistam, quod passiones sibi illatas patiebatur secundum judicare solum. Non ergo videtur, quod Christus secundum totam animam pateretur.

Hier. super illud Mat. 2. Cœpit contristari & mœstus esse, t. 9. Incipit hæc epist. Dion. Salutis te animam, &c. circa med. illius.

4. Præterea, Passio dolorem causat. Sed in intellectu speculativo non est dolor: quia delectationi, quæ est ab eo, quod est considerare, nulla tristitia opponitur, ut Philosophus dicit in 1. Topic. Ergo videtur, quod Christus non pateretur, secundum totam animam.

.. Topic. c. 13 in loco. Ab his, in quib. reperitur alterum contrariorum, &c.

Sed contra est, quod in Ps. 87 dicitur ex persona Christi, Repleta est malis anima mea Glossa, non vitiis, sed doloribus, quibus anima carni compatitur, vel malis, scilicet pereuntis populi compatiendo. Non autem fuisset anima ejus his malis repleta, si non secundum totam animā passus esset.

Ps. 87 Est Aug. ibi com. 8.

esset. Ergo Christus est secundum totam animam passus.

Respondeo dicendum, quod totum dicitur respectu partium partes autem animæ dicuntur potentiæ ejus. Sic ergo dicitur anima tota pati, in quantum patitur secundum suã essentiam, vel in quantum secundum omnes suas potentias patitur. Sed considerandum est, quod aliqua potentia animæ potest pati dupliciter. Uno modo passione propria, quæ quidem est secundum quod patitur a suo objecto, sicut si visus patiatur ex superabundãti visibili. Alio modo patitur aliqua potentia passione subjecti, super quod fundatur, sicut visus patitur patiente sensu tactus in oculo, super quem fundatur visus, puta cum oculus pungitur, aut etiam distemperatur per calorem. Sic igitur dicendum est, quod si intelligamus totam animam ratione suæ essentiæ, sic manifestum est totam animam Christi passam esse. Nam tota essentia animæ conjungitur corpori, ita quod tota est in toto, & tota in qualibet parte ejus, & ideo corpore patiente, & disposito ad separationem ab anima, tota anima patiebatur. Si vero intelligamus totam animam secundum omnes potentias ejus, sic loquendo de passionibus propriis potentiarum, patiebatur quidem secundum omnes vires inferiores: quia in singulis viribus inferioribus animæ, quæ circa temporalia operantur, inveniebatur aliquid, quod
ar. 5. & 6. hujus q. *erat causa doloris Christi: sicut ex supradictis patet. Sed secundum hoc superior ratio non patiebatur in Christo ex parte sui objecti, scilicet Dei, qui non erat animæ Christi causa doloris, sed delectationis & gaudii. Secundum autem illum modum passionis, quo potentia aliqua dicitur pati ex parte sui subjecti, sic omnes potentiæ animæ Christi patiebantur, omnes enim potentiæ animæ radicantur in essentia ejus, ad quam pervenit passio, passo corpore, cujus est actus.*

Ad 1. ergo dicendum, quod licet intellectus, secundum quod est potentia quædam, non sit corporis actus: essentia tamen animæ est corporis actus, in qua radicatur potentia
P. p. q. 77. art. 1. & 8. *intellectiva, ut in prima parte habitum est.*

Ad 2. dicendum, quod illa ratio procedit de passione, quæ est ex parte proprii objecti, secundum quam superior ratio in Christo passa non fuit.

Ad 3. dicendum, quod dolor tunc dicitur esse passio perfecta, per quam anima perturbatur, quando passio sensitivæ partis pertingit usque ad immutandum rationem a rectitudine sui actus, ut scilicet sequatur passionem, & non habeat liberum arbitrium super eam. Sic autem pas-
In corp. a. *sio sensitivæ partis non pervenit in Christo usque ad rationem, sed ex parte subjecti, sicut dictum est.*

Ad 4. dicendum, quod intellectus speculativus non potest habere dolorem, vel tristitiam ex parte sui objecti, quod est verum absolute consideratum, quod est perfectio ejus. Potest tamen ad ipsum pertingere dolor, vel causa
In corp. a. *doloris per modum jam dictum.*

COMMENTARIUS.

IN titulo hujus art. multæ quæstiones continentur, quas D. Th. in corpore distinguit, ut bene Cajet. explicat. Sed una tantum est in qua nonnihil potest esse difficulta-
Dubium 1. tis, quæ a nobis in superioribus est satis tractata. Prima ergo quæstio est, an tota anima Christi secundum essentiam suam dolores passa sit, & in hac licet videatur esse aliqua controversia inter D. Th. hic, qui affirmat, & inter Scotum in 3. d. 15. qui hoc negare videtur tamen in re
Respons. non potest esse controversia: quia & certum est, dolorem non recipi immediate in essentia animæ, sed in potentia, cujus est actus vitalis, & immanens: & certum etiam est, totam animam secundũ essentiam esse principale principium doloris, & hoc sensu ipsam pati, & sentire dolorem.

Dubium 2 Altera quæstio est, an omnes potentiæ animæ Christi passæ fuerint ex parte subjecti, & hæc quæstio videtur po-
Respons. tius de modo loquendi, quam de re. Quia potentiam aliquam pati solũ ex parte subjecti, nihil aliud esse videtur, (quantum ex D. Th. colligitur) quam quod subjectum, in quo talis potentia existit, seu radicatur, patiatur, & hoc modo ex decisione prioris quæstionis est manifestum, omnes potentias animæ Christi passas esse patiente ipsa anima, in qua omnes potẽtiæ radicantur. Sed revera valde improprie dicetur aliqua potentia pati, solum quia est in subjecto, quo per aliam potentiam patitur, nisi passio unius potentiæ aliquo modo redundet in alteram, impediendo illam a sua actione, vel alio simili modo. Ut in exemplo D. Th. quando tactus, qui est in oculo patitur, dicitur visus pati, quia illa passio aliquo modo redũdat in visum, nam dum alteratur tactus, mutatur dispositio necessaria in organo, ad exercendam convenienti modo operationem visus. Quod si hoc rigoroso sensu hæc secunda quæstio agitaretur, negandum potius esset, Christum passum esse ex parte subjecti secundum omnes animæ potentias, quia passio, aut dolor unius potentiæ, quantumvis maximus, non redundabat necessario in omnes, etiã si omnes in eadem anima radicarentur, neque impediebat illas, quominus operationes suas perfecte exercerent, ut hic D. Th. docet, & latius dictum est in superioribus, loco statim citando. D. Th. ergo quoad hanc quæstionem non est loquutus in hoc sensu rigoroso, sed in priori, sive ille proprius sit sive improprius.

Tertia quæstio est, an anima Christi passa fuerit in omnibus potẽtiis suis per se, ac directe, ex propriis actibus, & objectis omnium potentiarum. Et hæc est propria quæstio ad rem spectans, & hoc loco intenta. Cui D. Th. respondet, animam Christi passam esse in omnibus inferioribus potentiis; non tamen in ratione superiori. Et in priori quidem parte hujus responsionis nulla est difficultas, si considerentur ea, quæ in præcedenti artic. dicta sunt, & animadvertatur, non vocari hic passionem solum dolorem, vel tristitiam, (hæc enim formaliter non sunt, nisi in appetitu, & voluntate.) Sed vocatur passio, omnis immutatio corporis, vel animi, ex qua possunt oriri dolor vel tristitia. Illud etiam est advertendum sermonem hic esse solum de potentiis animæ, quæ sunt ad cognoscendum, & appetendum, quia est sermo de passione animali, seu vitali, & ita in hac parte nulla est difficultas. At vero alia pars negans Christum passum esse in portione superiori, majorem difficultatem, & controversiam habet, sed ea est a nobis late disputata in superiori tomo, disp. 38. sect. 2. ubi dixi etiam in portione superiori passum esse Christum tristitiam, & dolorem, & exposui, D. Th. hic esse intelligendum de ratione superiori in ordine ad suum objectum primarium, quod est Deus, ita enim ipse seipsum exposuit Et eodem loco late disputavi, quomodo in eadem voluntate Christi potuerint simul esse gaudium, & tristitia, quod D. Th. a. seq. tractat, cui propterea nihil addendum hoc loco occurrit.

Dubium 3 Responsio. Anima Christi cum in omnib. potentiis suis directe passa fuerit.

ARTICULUS VIII.

Utrum tota anima Christi in passione frueretur fruitione beata.

AD Octavum sic proceditur. Videtur, quod anima Christi in articulo illius passionis, non tota frueretur fruitione beata. Impossibile est enim simul dolere, & gaudere, cum dolor, & gaudium sint contraria. Sed anima Christi tota patiebatur dolorem in tempore passionis: ut supra habitum est. Non ergo poterat esse ut tota frueretur.

art. 3. d. 15. [illegible] 10. & quod lib. [illegible]

2. Præterea Philosophus dicit in 7. Ethic. quod tristitia, si sit vehemens, non solum impedit delectationem contrariam, sed quamcunque & e converso. Dolor autem passionis Christi fuit maximus (ut ostensum est) & similiter delectatio fruitionis est maxima ut in principio 3. partis habitum est. Non ergo potuit esse, quod anima Christi tota simul pateretur, & frueretur.

P. 2. q. 4. lib. 1. ca. c. 4. & 10. 20. 3.

3. Præterea, fruitio beata est secundum cognitionem, & amorem divinorum, ut patet per Aug. in 1. de doctrina Christiana. Sed non omnes vires animæ attingunt ad cognoscendum & amandum Deum. Non ergo tota anima Christi fruebatur.

lib. 3. c. 19. post med.

Sed contra est, quod Damasc. dicit in 3. l. quod divinitas Christi permisit carni agere, & pati quæ propria. Ergo pari ratione cum proprium esset animæ Christi, in quantum erat beata, quod frueretur, passio ejus fruitionem non impediebat.

Resp. dicendum, quod sicut dictum est prius, tota anima potest intelligi, & secundum essentiam, & secũdum omnes ejus potentias. Si autem intelligatur secundum essentiam, sic tota anima fruebatur, in quantum est subjectum superioris partis animæ, cujus est frui divinitate, ut sicut passio ratione essentiæ attribuitur superiori parti animæ, ita e converso fruitio ratione superioris partis animæ attribuatur essentiæ. Si vero accipiamus totam animam ratione omnium potentiarum ejus, sic non tota anima fruebatur, nec directe quidem, quia fruitio non potest esse actus cujuslibet partis animæ, nec per redundantiam gloriæ: quia dum Christus erat viator, non fiebat redundantia gloriæ a superiori parte in inferiorem, nec ab anima in corpus. Sed quia nec e converso superior pars ani-

a. præc. &

ma impediebatur circa id, quod est sibi proprium, per inferiorem consequens est, quod superior pars animæ perfecte fruebatur Christo patiente.

Ad primum ergo dicendum, quod gaudium fruitionis non contrariatur directe dolori passionis: quia non sunt de eodē, nihil autem prohibet contraria eidem inesse nō secūdū idem. Et sic gaudium fruitionis potest pertinere ad superiorem partem rationis per propriū actū, dolor autē passionis secundum suū subjectum. Ad essentiam vero animæ pertinet dolor passionis ex parte corporis, cujus est forma: gaudium vero fruitionis ex parte potentiæ, cui subjicitur.

Ad secundum dicendum, quod verbum illud Philosophi habet veritatem ratione redundantiæ, quæ naturaliter fit ab una potentia animæ in aliam. Sed hoc in Christo non fuit, ut supra dictum est.

In corp. ar. 6. *Ad tertium dicendum, quod ratio illa procedit de totalitate animæ, quantum ad ejus potentiae.*

DISPUTATIO XXXIII.
In duas Sectiones distributa.

De passione Christi in genere.

SUppono primo, sermonem esse de iis, quæ Christus Dominus passus est hominum actionibus, & injuriis, præsertim eo tempore, quo potestati, & manibus eorum est traditus. Nam de cæteris passionibus, laboribus, ac doloribus, quæ reliquo vitæ tempore sustinuit, nihil fere in particulari scriptū habemus, quod expositione indigeat. in communi vero satis de hoc diximus in superioribus, & præsertim in 1. tomo super qu. 14. & 15. D. Th.

Ex quo loco secundo est in præsenti supponendū Christum Dominum vere, & non tantum specie sustinuisse passiones omnes, quæ de ipso leguntur, ut dolorem, tristitiam, timorem, & hujusmodi connaturales, & irreprehensibiles affectus. Quod late ibi ostendimus disp. 32. sect. 1. & 3. & disp. 34. sect. 3. & latius disp. 38. sect. 3. & super qu. 15. D. Th. in commentariis art. 5. & 17. Quibus locis & varios errores refellimus, & nonnulla Patrum dicta præsertim Hilarii, quæ obscuriora videbantur, exposuimus. Rursus, Christum ab hominibus passiones multas sustinuisse, ex historiæ Evangelicæ veritate constat, de causis vero earum, & de fructu, qui ex illis ad nos redundavit, nihil nunc dicendum est, tum quod D. Th. tribus sequentibus quæstionibus de hac re latissime disputat; tum quod in superiori tomo satis a nobis explicata sunt, ut ibi annotavimus. Quid vero hæc passio sit, ex ipso nomine constat, & ex iis, quæ in citato loco de tristitia, & dolore dicta sūt, & in sequenti sectione amplius explicabitur: igitur duo tantum in genere explicanda supersunt: quæ nimirum fuerint, & quam graves hæc Christi passiones.

SECTIO I.
Quæ passionum genera Christus sustinuerit.

HÆretici hujus temporis non contenti iis passionibus & doloribus, qui in Scriptura de Christo referuntur, dicunt ipsum pertulisse inferni cruciatus, & dolores. Quod non solum affirmant de anima Christi post mortē (qua de re postea agemus) sed etiam de Christo vivente in hac mortali vita, præsertim eo tempore, quo passus dicitur, scilicet ab illa hora, qua in horto oravit usque ad crucem. Cum autem hi hæretici cruciatus, & dolores inferni nominant, nō intelligunt dolorem ex combustione ignis provenientem, quam vocamus *pœnam sensus*, sed intelligunt *pœnam damni*, seu quandam participationem ejus, quæ consistit in interna quadam, ac vehementi anxietate, atque tristitia, quam dicūt Christum habuisse, eo quod sentiret Deum sibi iratum, seque ita ab ipso derelictum, ut vehementissime timeret, ne a morte absorberetur, ac perpetuo a Deo alienatus maneret. Hujus blasphemiæ primus assertor, & inventor fuit Calvinus, quē Brentius, Melanchthon & alii sequuti sunt (ut refert Rob. Bellarm. l. 4. de Christo c. 8.) Sed in hoc errore quam plures hæreses & blasphemiæ continentur. Primo, quod Christus in passione sua ita senserit Deum sibi iratum, ut de propria salute dubitaverit, quod repugnat & cum vera Christi divinitate, & cum perpetua beatitudine animæ ejus, & cū summa innocentia, ac perfecta scientia, qua & se immunem omni culpa cognoscebat, & divinam justitiam non ignorabat, quæ neminem sine propria culpa perpetuo damnat. denique pugnat cum verbis ipsiusmet Christi, qui in horto discipulis dixit. *Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma*; Et Petro; *An putas, quia non possum rogare Patrem meum, & exhibebit mihi modo plusquam duodecim legiones Angelorum* Nunquid hæc verba sunt hominis sentientis sibi Deum iratum? Postea vero dixit principi sacerdotum. *Amodo videbitis filium hominis sedentem a dextris virtutis Dei, & venientem in nubibus cœli.* Sunt ne hæc verba hominis de sua salute dubitantis? Deinde in cruce dixit latroni: *Hodie mecum eris in paradiso*: non ergo formidabat de sua salute, qui etiam alteri, & quidem maximo peccatori, salutem pollicebatur. Quod argumentum notavit Hilarius lib. 10. de Trinit. ut hunc errorem, antequam natus esset, confutaret. Præterea Jo. c. 18. sic inquit. *Jesus itaque sciens omnia, quæ ventura erant super se processit*, &c. non ergo accessit Christus ad passionem ignorans quid sibi eventurum esset, atque adeo nec de salute sua dubitans: qui potius sæpe antea ipse prædixerat: *Filius hominis tradetur ad flagellandum, & crucifigendum & tertia die resurget.* Ac denique discessurus ex hac vita, dixit ad Patrem: *In manus tuas Domine, commendo spiritum meum.*

Secundus error horum hæreticorum est, quod Christo attribuunt vel desperationem, vel certe motus desperationis, & verba inordinate prolata, quibus illum desperationis motum expressit. Quod est hæreticum, ut constat ex dictis in priori tomo disp. 33. sect. 1. & 34 sect. 2.

Tertio errant hi hæretici, quoniam non putant ad redemptionem nostram sufficisse dolores, passionē, & mortem, quæ Scriptura, de Christo refert. Quod etiam est hæreticum, nam Scriptura sacra non tribuit nostram redemptionem, nisi sanguini, & morti Christi ad Rom. 5. ad Colos. 1. ad Eph. 1. & sæpe aliis. Quarto denique errant, quia sine ullo fundamento confingunt hujusmodi genus doloris & anxietatis in Christo. Quia neque in Scriptura fundamentum habet, neque perfectioni, & excellentiæ Christi consonat, quia hujusmodi pœnæ genus conjunctum est vel cum culpa, vel cum magna ignorantia: nec deniq; ad nostram utilitatem confert. Quia neque ad exemplum, cum non deceat, neque expediat nos hujusmodi actiones imitari, neq; etiam ad nostram redemptionem, quia aliæ passiones, quæ in Evangelio narrantur, satis, superque fuerunt ad satisfaciendum pro nobis. Non immorabor autē in referendis ac dissolvendis argumentis, quibus hi hæretici nituntur: tum quod in eis nihil difficultatis sit, ut videre est in Bellarmino supra: tum etiam, quia (si aliquid in ea re potest esse utilitatis) traditum est a nobis priori tomo locis nuper citatis.

Dicendū est ergo primo, Christum Dominum suscepisse tantum eas passiones humanas, quas naturali modo ab hominibus tolerare poterat. Non assero, passū esse omnes passiones hujusmodi, quæ possibiles sunt. Neq; enim fuit igne combustus, neq; ense occisus, neque membra ejus fracta sunt, ossave confracta, quæ omnia, & infinita similia unus homo ab aliis pati potest, sed assero, quidquid Christus passus est, contineri sub hoc passionis modo. Quod ita declaro, quia non est fingendum Deum per seipsum exagitasse Christum, aut speciali modo, vel miraculoso fuisse operatum, ut Christus inusitatas aliquas passiones sustineret, idem enim alienum est a Dei benignitate, neque fundamentum ullum habet in Scripturis, aut traditione aliqua. Quod enim Isai. 53. dicitur, Christus *percussus a Deo, & humiliatus*, de morte, ac flagellis ejus a Hieron. & omnibus expositoribus, & permissive intelligitur, sicut ad Rom. 8. dicitur: *Proprio filio suo non pepercit: sed pro nobis omnibus tradidit illum.* Rursus non est etiā fingendum Deum permisisse dæmoni, ut per seipsum illū torqueret suo arbitrio, & voluntate. Quia quanquam hoc per se indecens non esset, neque alienum a charitate Christi, si nobis esset necessarium (nam qui permisit se tentari, & in montem ferri a dæmone, permittere etiam posset, se torqueret, & dolorem ab eodem pati, & qui passus est a membris dæmonis, potuisset etiam permittere se ab eodē dæmone immediate torqueri, ut alias argumentatur Gregor. ho. 16. in Evangelia) nihilominus tamen asserendum non est ita factum fuisse, quia neq; nobis est necessarium, nec id legimus, aut nobis est traditum: sed solum permissum esse dæmoni, ut per malos homines Christum affligeret, ac contristaret, quātum posset, ac vellet, juxta illud

Quas Christus passiones fuerit. (margin: Quas Christus passus sit, ... suscepit.)

Dæmon per se non cruciavit Christum.

Luc.

Luc. 22. *Hac est hora vestra, & potestas tenebrarum*, id est malignorum spiritoum, qui cum hactenus semper per vos me perdere conati sint, nuoc tandem permittuntur, quod diu concupierunt, perficere per vos, qui eorum estis ministri, ut bene exposuit Jansen. c. 137. Concor. & ante eum Euthym suo c. 78. in Luc. & Lyran. Luc. 22.

Ex his ergo concluditur, Christum tantum ea passionum genera sustinuisse, quæ vi, & malitia humana effici potuerunt. Quia seclusa speciali virtute Dei, & immediata actione dæmonis, non superest alius passionis modus, quia (ut supponimus) sermo est de passionibus ab extrinseco illatis, non a naturalibus causis, nec casu, sed virtute, & industria alicujus liberi agentis.

Secundo dicendum est in hoc genere sustinuisse Christum omnes qnodammodo passiones, quas aliquis homo industria hominum pati potest. Hanc conclusionem recte explicavit D. Th. a. 5. & recte docet iotelligendam esse non de singulis speciebus passionum, quia hoc non fuerat possibile, tum quia quædam ex iis passionibus aliis repugnant: tum etiam quia possunt infinitis modis excogitari. Intelligitur ergo de generibus passionum, quia scilicet Christus in omni bono humano passus est, in omni exteriori parte corporis, in omnibus sensibus, ab omnibus personis, a conjunctis, ab alienis, Judæis, a gentibus, & sic de reliquis. Solum est advertendum nomine *passionis*, hic non comprehēdi solum passionem physicam, quæ corpus realiter attingit, & alterat, & dolorem efficit, sed in universum omoem actum, quo privatur homo aliquo bono suo, vel aliquod malum patitur, sive sit per realem passionem, sive per extrinsecam tantum denominationem, ut accidit in infamia, vel per immutationem intentionalem seosuum, ut in contumeliis, vel per solam privationem, ut in amicorum desertione, & similibus Et hoc modo est facilis, & perspicua conclusio, quæ satis ex Evangelistis cōstat. Est vero prudeoti lectori considerandum in his Christi passionibus nihil esse leviter fingendum, quod vel ab Evangelistis narratum non sit, vel ex iis, quæ ipsi narrant, adjuncta Patrum expositione probabiliter colligi nō possit. Possunt quidem fideles pie meditari acerbitatem earū passionum, quæ narrantur, earumq; circumstantias ea iis, quæ humano modo contingunt, & ex affectu, & dispositione talium personarum conjectare, non tamen licet nova passionum figmenta confingere, quia hoc neq; temeritate carere potest, neq; evidēti periculo falsitatis. Cur autem voluerit Christus tot passionum genera perferre, optima est ratio, quam hoc loco Cajet. adhibet, scilicet ut omnes illas deificaret, & hominibus expetendas redderet, & ut doceret hominē omnia humana cōmoda cōtemnere, & nihil eorū malorū timere, quæ ab hominibus inferri possunt, sicut ipse dixerat. *Nolite timere eos* (timore scilicet mūdano) *qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere*. Matt. 10. Quod uno verbo dixit Damasc. l. 3. de fide c. 20. *Omnia hæc assumpsit, ut sanctitatem omnibus afferret*; & hic accōmodari possunt rationes omnes, quæ de supplicio crucis in art. 4. D. Th. explicatæ sunt.

SECTIO II.

Quam graves, & acerbi fuerint dolores passionum Christi.

QUooiam humana passio eo oomioe videtur habere rationem pœnæ, quo dolorem vel tristitiam infert, ideo ad intelligendam pœnam, quam Christus pro nobis sustinuit, acerbitatem dolorum ejus oportet explicare. Possumus autem id præstare, vel absolute, vel comparatione facta cum aliis doloribus. Et quidem priori modo, cum nobis non constet, quis fuerit gradus illius doloris, solum dicere possumus dolores passionum Christi fuisse maximos, ac vehementes, ut constat ex ipsa narratione Evāgelicæ historiæ, quam io sequentibus disputationibus ex parte explicabimus, & sāctorum testimonia proferemus. Nunc sufficiant testimonia Davidis, & Isaiæ, qui elegantissime acerbitatem passionum Christi describunt; ille Ps. 21. *Circumdederant me vituli multi, tauri pingues obsederant me, aperuerunt super me os suum sicut leo rapiens, & rugiēs. Sicut aqua effusus sum, & dispersa sunt omnia ossa mea. Factū est cor meum tanquā cera liquescens in medio ventris mei*, & Ps. 68. *Sustinui, qui simul contristaretur, & non fuit, & qui consolaretur, & non inveni*; Isaias c. 53. *Non est species ei, neque decor: & vidimus eum, & nō erat aspectus, & desideravimus eum despectum, & novissimum virorum, virum dolorum, & scientem infirmitatem.*

Acerbitas dolorum Christi quanta.

Ut ergo hæc gravitas dolorum Christi aliquomodo a nobis explicetur, oportet comparatione uti. Potest autem hæc comparatio fieri, vel in specie doloris, quæ ex objecto, & causis ejus sumenda est: vel in intensione, quę comparatio locum habet etiā inter dolores specie distinctos: sicut calor, & frigus possunt in intensione conferri, quamvis specie differant; vel potest etiam fieri comparatio in duratione doloris: vel denique in extensione, quæ solum habere potest locum in dolore sēsibili, quatenus ejus causa per plures, vel pauciores partes corporis extendi potest. Rursus comparari potest dolor Christi, vel cum dolore, quē patitur anima, aut Angelus, ab igne inferni, vel purgatorii; vel cum dolore, quem patientur damnati cum corporibus suis post resurrectionem: vel deniq; cū omnib. doloribus, quos homines in hac vita passi sunt, aut etiam pati possunt. Denique animadvertendum est, nomine doloris non solum intelligi sensibilem dolorem, qui ex reali lęsione corporis nascitur, sed etiam interiorem tristitiam, quæ nascitur ex apprehensione cujuscunque mali præsentis & odio illius, quæ tristitia seu dolor interdum esse potest de malo culpæ propriæ, vel alienæ, aut de malo pęnę. Ut igitur de his omnibus nonnihil dicamus, & ab iis, quæ clariora sunt, ioitium sumamus.

Primo itaque certum est, dolorem de peccatis omnib. fuisse in Christo vehementiorem, & intensiorem, quam fuerit, vel secundum ordinariam potentiam esse possit in alio homine. Hoc affirmat D. Th. ar. 6. ad 4. Ubi solum facit comparationem cum dolore cujuscunq; hominis contriti. Et hoc sensu est evidens ob rationes, quas brevissime D. Th. attigit. Quia ex parte materialis objecti Christi doluit de omnibus peccatis hominum simul sumptis, ac perfectissime consideratis: ex parte objecti formalis nullus ita cognovit, ac perpendit offensionem Dei, ingratitudinem, & malitiam omnem, quæ est in peccato: ex parte cognitionis, nullus tam clare, ac tanta animi attentione omnia, quæ ad detestandum peccatum movere possunt, coosideravit: ex parte principii, oullus tanta charitate Deum dilexit, aut Deum colere ac divinum jus illęsum servare studuit. Denique nullus tantam gratiam habuit, tantumque auxilium ad detestandum peccata; ergo sine ullo dubio vehementius de illis doluit, quam quivis alius. Quæ ratio procedit de dolore peccati, ut est ad satisfaciēdum Deo, vel ex charitate Dei: eadem tamen fieri, potest de dolore peccatorum, ut suot mala ipsorum hominum, eisque æternam damnationem pariunt. Nam etiam Christus intensius diligebat homines, & distinctius, ac clarius hæc eorum mala, & damna perpendebat, quam ulla creatura. Quin potius addo hujusmodi dolorem de peccatis hominum, fuisse in Christo vehementiorem & iotensiorem, quam sint omnes alii dolores de quibuscunque rebus, vel objectis, qui in hominibus, vel Angelis sunt, vel secundum ordinariam potentiā esse possunt. Quod ita declaro, quia omnes alii dolores, aut sūt pravi aut honesti, naturales aut supernaturales. De supernaturalib. jā dictū est, & eadem est ratio de quolibet dolore honesto, quia cū hic dolor de peccatis omnib. oriretur io Christo ex perfectissima charitate, & gratia, excessit io intensione omnem actum virtutis cujuscunque creaturæ, quia nulla creatura tam intense operata est in aliquo genere virtutis, sicut Christus Dominus, quia gratia in Christo excedit in intensione omnem virtutem creaturæ: Christus autem dolebat de peccatis hominum secundum totā iotensionem gratiæ suę, & charitatis. Et eadem ratio concludit, si comparatio fiat cū quovis dolore pravo, & turpi. Quia omnis dolor hujusmodi elicitur per solas vires naturæ humanę, vel Angelicę: nulla autē est naturalis potentia, quę in suo gradu possit tam iotensum actū efficere, sicut potest gratia Christi in suo ordine; excessit ergo hic dolor Christi io inteosione omnes dolores hominum, vel dæmonum, cujuscunque rationis sint.

Dolor Christi de peccatis omnib. quantus.

Secundo si loquamur de interiori tristitia, quæ provenire potest ex malo pœnæ proprio, certum est naturalem tristitiam, quam Christus habuit de malis, quæ passus est, noo fuisse tam vehementem ex parte objecti, seu secundum speciem suam, sicut est de tristitia, quam damnati habent de suo statu, ac perditione. Hoc etiam docet D. Th. art. 6. ad 3. ratio est manifesta, quia illa tristitia oritur

Tristitia, quā Christus habuit de malis, quę patiebatur, sine cum tristitia damnatorum comparanda.

ex malo pœnæ altioris ordinis, & rationis, nimirum ex pœna damni, & amissione æternæ beatitudinis (de hac enim potissimum agimus,) & habet conjunctam desperationem salutis, sicut gaudium beatorum cum certa, & inamissibili possessione conjunctum est tristitia vero Christi de proprio malo pœnæ solum fuit de malo temporali & humano; ergo sunt hæ tristitiæ diversarum rationum, & illa est specie sua multo acerbior, sicut malum ipsum, quo nititur, est longe majus, nam actus proportionatus est objecto suo, & effectus causæ. An vero idem dicendum sit, si hæ tristitiæ in gradu intensionis comparentur, non ita constat. Quia sicut in naturalibus qualitatibus, potest qualitas in sua specie minus perfecta, minusque activa, in intensione habere tot gradus, quot habet qualitas perfectior, ut patet in frigore, & calore, ita in actibus voluntatis, & appetitus potest idem reperiri, ut in amore patet, vel gaudio. Nam licet amor Dei, & gaudium de bonis ejus, sit excellentius secundum speciem, quam amor vel gaudium boni creati: potest nihilominus interdum hoc esse intensius illo: sic igitur, quamvis hæc tristitia Christi secundum speciem sit inferioris rationis, quam tristitia damnatorum, fieri potuit, ut intensive esset major. Quæ ratio sane concludit hoc non repugnare, sed ita accidere potuisse. An vero ita de facto fuerit, non potest constare, & verisimilius est non fuisse tam intensam, quia hæc tristitia solum eliciebatur ab appetitu, vel voluntate Christi juxta naturales vires, & efficaciam earum, erat enim tristitia mere naturalis; ergo ad summum habuit maximam intensionem, quam anima Christi per naturales facultates, & vires earum potest efficere circa tale objectum: sed verisimile est damnatos, v.g. Dæmones, etiã tristari de suo damno æternæ damnationis totis viribus, ac toto conatu, quem naturaliter possunt adhibere; ergo elicient tristitiam intensiorem, nam eorum voluntas natura sua efficacior est, & objectum ipsum vehementius excitat ad talem conatum. Quod si sit sermo de voluntatibus hominum damnatorum, quamvis illæ in naturali efficacia non superent naturales vires voluntatis Christi: tamen ut minimum elicient actum tristitiæ intensum, quantum per vires naturæ possunt, quia hoc naturale est, supposita apprehensione tanti mali; & ultra hoc unusquisque cogetur divina virtute, ut eo vehementiorem tristitiam sentiat, quo majori pœna dignus est. Itaque hæc Christi tristitia, cum tristitia damnatorum, nec in specie, nec in gradu comparabilis est.

Objectio. Dicunt hæretici. Ergo non sumpsit Christus pœnam, pro qua satisfacturus erat, nec æqualem illi; consequens est falsum: tum quia est contra illud Isai. 53. *Disciplina pacis nostræ super eum*. Tum etiam, quia inde fit Christum

Respons. non solvisse condignam pœnam. Sed hæc nullius momenti sunt: concedo enim Christum non assumpsisse formaliter, & in se pœnam illam, pro qua satisfecit, alioquin assumpturus esset pœnam damni & pœnam ignis æternam: assumpsit ergo pœnas hujus vitæ, per quas pro pœnis alterius vitæ satisfaceret. Hujus autem satisfactionis dignitas non ex identitate pœnæ, sed ex proportione, neque ex sola qualitate, & quantitate pœnæ, sed maxime ex dignitate personæ, & perfectione charitatis pensanda est, ut latius diximus in superioribus.

Tertio, si conferamus hanc Christi tristitiam cũ omni alia humana tristitia, quæ de humanis, ac temporalibus malis concepta est, verissimum est (quod D. Th. ait) Christi tristitiam fuisse summam in intensione, & acerbitate.

Tristitia Christi quanta. Quod recte probat D. Th. discurrendo per omnes causas quæ hujusmodi tristitiam generare, vel augere possunt. Nam objectum hujus tristitiæ secundum se maximum erat: primum mors, quod inter omnia humana mala censetur maximum, & in Christo augebatur ex dignitate vitæ ejus, quæ divina erat propter unionẽ. Secundo, modus mortis ignominiosissimus, & acerbissimus, & cum aliis gravissimis doloribus conjunctus, ex flagellis, spinis, & aliis similibus passionibus ortis. Tertio, accedit perfecta, & intensissima apprehensio horum omnium, quæ maxime solet tristitiam excitare. Quarto, voluntas & appetitus Christi permissus est naturæ suæ, ut circa tale objectũ sic propositum, quantum naturæ propensione, & efficacia posset, cõtristaretur, & divinitus factum est, ut unus actus alium non impediret, nec gaudium unius partis in aliam redũdaret, nec denique aliquod aliud solatium adhiberetur, quod tristitiam illam posset minuere, vel levare. Nã humanum nullum habuit, quia ab amicis derelictus est, & ab uno venditus, ab alio negatus. Unde de Christo dictum est Isai. 63. *Torcular calcavi solus*, & Psal. 68. *Consolantem me quæsivi, & non inveni*. Divina vero consolatione omnino privatus est modo jam explicato. Porro quãquam necessarium non sit, Christũ toto tempore vitæ hoc genus tristitiæ assumpsisse, tamen quod aliquo tẽpore saltem in passione illam assumpserit, omnes Theologi dicunt in 3. dist. 15 cum D. Th. hic, ejusq; tristitiæ sufficientia signa sunt sudor sanguineus, & illa verba Christi, *Tristis est anima mea usque ad mortem*, quæ ita multi interpretantur: *Tanta afficior tristitia, quæ posset mortem afferre, nisi ego mea virtute illam impedirem*. Aug. vero Ps. 86. ita exponit: *Tanta est tristitia animæ meæ, ut parum absim a morte*. Illa autem tristitia, quæ tunc maxima videbatur, in progressu passionis aucta est, quando ipse dolor sensibilis, & mali perpessio interiori repræsentationi adjungebatur: ac tandem in cruce videtur ad supremum gradum pervenisse, ut declarant illa Christi verba, *Deus Deus meus, ut quid dereliquisti me?* de quibus postea redibit sermo. Ergo omnibus perfectis talem interdũ habuit Christus tristitiam humanam ac naturalem, qualem nullus hominum habuit nec habebit. Fuit autem cõveniens Christum tantam tristitiam assumere, propter congruentias sæpe allatas, scilicet propter majorem excellentiam suæ satisfactionis, etiam ex parte pœnæ assumptæ, & propter exemplum nostrum, ac prætetea, ut evidentius veritatem naturæ assumptæ demonstraret.

Sed objici potest, quia in Christo multa erant, quæ possent tristitiam ejus lenire. Primo ipsa virtutis operatio, Objectio. atque animi fortitudo, & constantia, quæ per se plurimũ valet ad consolandum hominem, etiam si inter maximos labores, & res tristes versetur. Secundo charitas Dei, & proximi, quæ magnum gaudium secum affert. Tertio spes fructus, videbat enim per eas passiones, hominum æternã salutem esse comparandam. Quarto, etiam humana consolatione non omnino caruit. Nam licet exterius nullus amicorum permitteretur ad illum accedere, & eum alloqui; tamen multi, præsertim B. Virgo, & Apostoli fidem ad illum servarunt, & de ejus passionibus anxii erant, ac soliciti, quod ipsum non latebat, ex quo nonnullum solatium humanum capere poterat. Imo nec Angelica consolatione caruit, ut in horto declaratum est. Unde nonnulla sumi potest conjectura, non omnino caruisse divina, sicut multi sancti martyres inter ingentia tormenta exultabant consolatione divina: ergo non videtur tristitia Christi fuisse tam acerba, tamque omni consolatione destituta. Respondetur, quanquam fieri potuerit, ut Christus Respons. interdum aliqua consideraverit, quæ tristitiam possent Christus remittere, & consolationem afferre, non tamen oportuit, in passione ut hæc semper haberet animo præsentia, ut ab eis aliquam sua omni consolationem caperet. Sed interdum ut summæ tristitiæ solatio locum daret, ab iis omnibus, quæ consolationem afferre destitutus. poterant, animum avertebat: (loquor extra visionem beatam, quæ ita superiorem partem perficiebat, ut in inferiorem nullo modo redundaret.) Interdum vero, ne tristitia conficeretur, ac naturales vires ad patiendum amitteret, poterat tristitiam remittere, & ea considerare, quæ & cõsolari & confortare hominem possent. Et hoc solũ probãt omnia adducta: nihil tamen faciunt contra sententiam a nobis positam, quia non asserimus semper Christum habuisse illam summam tristitiam, sed aliquando. Addo tamen aliud esse mentre contẽplari ea, quæ possunt hominẽ excitare & cõfortare ad agendum fortiter, constanterque sustinendas passiones, & injurias: aliud vero hæc considerare, ut tristitiã remittant. Possunt enim hæc duo cõjungi, magna, scil. animi constantia, & fortitudo cũ eximia tristitia, & ita in Christo Domino fieri potuit, ut ea consideratio, quæ animum confortabat, tristitiã non leniret. Unde in horto dicitur apparuisse Angelus *confortans eum*: non vero gaudium aliquod vel delectationem afferens. Itaq; hoc sensu non est dubiũ, quin interdum in portione inferiori caruerit omni divina cõsolatione, quæ tristitiam mitigare posset, quin in hoc voluit suos martyres superare, & majorem animi fortitudinem, ac potentiam ostendere, & sua tristitia eorum consolationem promereri.

Quarto superest conferamus sensibilem Christi dolorem cum reliquis, est enim in eo alia difficultatis ratio, quam in tristitia. Et ut omittamus, quæ clara sunt, constat in duratione nõ fuisse Christi dolorem majorem reliquis, Dolor Christi sensibilis quantus.

cum

cum brevi tempore duraverit. Deinde etiam est manifestum in extensione, quæ est ex parte subjecti, non excessisse, neque superasse dolores omnium martyrum. Quia aliqui martyres ita fuere minutatim in frustra dissecti, ut in omnibus partibus corporis externis & internis dolorẽ vehementẽ senserint. Alii sunt ferreis unguibus laniati: alii lentis vel facibus, vel igne combusti per totum: at vero de Christo Domino non constat, quod in omnibus partibus corporis etiam externis læsionem acceperit, quæ proprium dolorem causare potuerit, ut v.g. in brachio, in crure, & in aliis fortasse partibus. De interioribus autem multo certius est non accepisse Christum propriam læsionem doloris effectricem. Quia nec flagella, nec clavi, aut alia instrumenta doloris omnes partes penetrarunt. Verum est tamen quasi per quandam redundantiam, dolorem illum fuisse per totum corpus, & omnes partes præsertim solidas, & sentientes diffusum. Tum quia læsis quibusdam partibus, nervi contrahebantur, & aliarum partium virtus debilitabatur. Tum etiam, quia ex nimio labore, & fatigatione absq; ulla requie, quã haberet præsertim in cruce, necessarium fuit, ut omnes partes dolore afficerentur: & hoc sensu in extẽsione ex parte subjecti nullus dolor humanus videtur potuisse dolorem Christi superare, quamvis alii fortasse fuerint in hoc æquales. Quia cum corpus humanum sit finitum, facile potest dolor totum illud occupare. Quod si ita contingat, non poterit esse in hoc excessus, sed equalitas; in hoc autem dicimus excessisse interdum aliquos martyres, quod ferro, aut igne directe in pluribus partibus corporis externis, & internis tormenta passi sunt. Et hinc ulterius sequitur accidere potuisse, ut multi martyres in una, vel altera parte corporis majorem, ac intensiorem dolorem perpessi sint, quam Christus in alia, ut v.g. in oculis, lingua, & similibus partibus, in quibus alii vehementer cruciati sunt, Christus autem aut minime, aut certe levius. Comparatio ergo fieri debet inter summũ dolorem sensibilem, quem Christus habuit in ea parte corporis, in qua maximũ dolorem sensit, & alium quemcunque dolorem maximum. Ex quo intelligitur ad explicandam hanc acerbitatem doloris Christi non referre multitudinem dolorum seu læsionum, nempe quod in manibus, & pedib. clavis fuerit confixus, in capite spinis coronatus, & toto corpore flagellatus, nã hæc augent dolorem extẽsive, non intensive. In quo est notanda differentia inter dolorem & tristitiã. Nã tristitia oritur ex apprehensione interiori: potest autẽ intellectus, vel imaginatio simul, ac per modum unius apprehendere multa, quæ tristitiã vehementiorem, ac intensiorem efficiant: at vero dolor sensibilis causatus ex reali læsione, & ideo quod hæc in diversis partibus multiplicetur, non auget dolorem intensive, sed extensive, nisi fortasse læsio unius redundet in alteram, ut supra dicebamus.

Dolores Martyrii in comparatione dolorum Christi quales & quanti.

Sic igitur intellecta, & explicata hac comparatione sententia D. Th. est, dolorem Christi fuisse maximum intensive, non quidem omnium dolorum, qui esse possunt de potentia absoluta, (nã in eodem Christo potuisset esse major dolor, si vehementior causa, aut læsio adhiberetur) sed eorum, quos homines passi sunt. Cujus assertionis duplex ratio ex D. Th. colligitur. Prima est, quia magnitudo doloris oritur, & ex magnitudine læsionis, quæ est causa doloris, & ex dispositione patientis, quę esse potest magis perceptiva doloris, tum ex optima cõplexione corporis, in qua sensus tactus maxime viget: tum ex efficacia animæ, & interiori apprehensione, ex qua vis doloris maxime pendet. At vero in Christo Domino, & læsio corporis fuit magna præsertim quando clavis affixus, iisque toto corporis pondere duntaxat innixus, capite spinis coronatus, totoque corpore cruciatus, in cruce pependit. Cõplexio etiam corporis ejus fuit perfectissima, & vis animę ad apprehendendum, & attendendũ efficacissima, ergo & dolor ejus fuit maximus. Secunda ratio, quæ ex D. Th. colligitur, est, quia Christus volũtarie assumpsit hanc doloris magnitudinem, ut pro nobis exactius satisfaceret. Hæc vero secunda ratio ita intelligenda est, ut non putetur Christus suo arbitrio intendisse illum dolorem ultra eum gradum, quem tales causæ in tali corpore sic disposito naturaliter efficere poterant. Quia (ut cõcedamus hoc miraculum fuisse possibile) non est necessarium, neq; ulla authoritate, vel ratione fundatum, sed ex hac ratione solum concludendum est, Christum Dominum nullo modo impedivisse causas hujus doloris, neque avertisse interiorem mentis seu imaginationis apprehensionem: sed potius efficacissime ea omnia considerasse, quæ augere dolorem possent. Itaque tota vis rationis in priori consistit, & posterior solum est addita, vel ad explicandam congruentiam, ob quam Christus tam acerbum dolorem assumpsit, vel ad excludendam tacitam objectionem, causas scilicet doloris fuisse gravissimas: Christum autem voluntate sua potuisse illas impedire: nec enim ita fecit, sed unicuique causæ, & facultati permisit operari, quæ illius sunt propria, ut Damas. dixit lib. 3. c. 15. & 20.

Dolor Christi intensive omnium maximus.

Sed adhoc superest difficultas circa assertionem D. Th. & priorem ejus rationem. Quanquam enim recte concludat in eodem genere doloris, vel suppositis causis æqualibus, seu ejusdem rationis, non tamen in universum probat de omnibus doloribus sensibilibus. Nam in iis potest esse non solum diversitas majoris, & minoris intensionis intra eandem speciem: sed intervenire etiã potest differentia specifica pro diversitate læsionum, seu causarum. Non enim videtur esse ejusdem rationis dolor, qui provenit ex combustione ignis, & qui ex divisione continui, aut qui ex nimio calore, vel ex nimio frigore nascitur. Habent enim objecta valde diversa, unde etiam in ipso effectu sensibili modo valde diverso percipiuntur, ut in fame, & siti perspicere licet: sunt enim hæ passiones quædam doloris. Et e contrario ex delectationib. sensibilib. confirmari potest, neque enim omnes sunt ejusdem rationis, igitur nec dolores. Hoc ergo supposito, fieri potest, ut alius dolor sensibilis specie sua sit gravior, quam is, qui oritur ex confixione manuum, aut pedum, aut ex aliis læsionibus, quam in Christi corpore factæ sunt. Unde enim constat eam læsionem natam esse efficere summum dolorem, quoad essentiam, & speciem doloris sensibilis? Quod si ex alia causa v. g. igne aut simili potest oriri gravior dolor in specie, ergo, cum aliæ causæ doloris alterius rationis applicatæ fuerint aliis hominib. fieri potest, ut ex eo capite corũ dolor fuerit major, saltem quoad gravitatem essentialem, quanquam ex dispositione patientis fuerit minor aptitudo ad dolendum. Quin potius hæc ratio procedere potest, etiã si supponantur dolores esse ejusdem rationis, & differre solum in intensione. Nam potest esse tantus excessus in læsione, causave doloris, ut excessum ex dispositione sentientis exsuperet; videntur autem læsiones, seu vulnera aliquorum Martyrum plurimum excessisse læsionem factam in corpore Christi; ergo.

Hæc objectio apud me convincit, non posse in hac re esse certitudinem, sed rem esse dubiam, & ancipitem, & potuisse quidem uno, vel altero modo accidere. Neque ad perfectionem nostræ redemptionis, & passionis Christi multum refert exacta hæc in intensione, & doloris acerbitate comparatio: satis enim est, quod assumpserit gravissimos dolores, quantum expediebat, decebatque maxime nihilominus tamen recedendum non est a sententia D. Th. quam etiam Theologi in 3. dist. 15. magis probãt, & communi sensu piorum fidelium videtur recepta, & ad illam accommodari solent verba illa Thren. 1. *Attendite si est dolor, sicut dolor meus.* Magna enim exaggerat charitatem Christi erga nos: atque illius providentia potuerunt facile omnes causæ ita disponi, præparari, aut permitti, ut maximum ipsi dolorem inferrent. Deinde ex parte subjecti constat fuisse in Christo sufficientem causam majoris doloris: ex parte vero læsionis valde gravem, & efficacem: ita, ut de nulla alia constet esse majorem intensive in determinata parte subjecti; ergo omnibus consideratis sentiendum est, dolorem Christi fuisse maximũ inter omnes dolores, quos mortales homines in hac vita passi sunt, vel aliquando patientur.

Responsio.

Ex quibus colligo primum, non solum in determinata corporis parte v.g. manibus, pedibus, & capite sensisse Christum dolorem maximum, sed etiam in toto corpore: ita quod considerando dolorem illum, quem Christus in cruce patiebatur, tanquam unam passionem per totum corpus diffusam, nullum hominum unquam habuerit totum corpus suum simul tanto dolore affectum. Quia licet ille dolor Christi non fuerit æqualis in omnibus partibus ejus, & in aliqua habere potuerit remissiorem dolorem, quam aliquis Martyr in alia: tamen considerando totam integram corporis affectionem, in nullo fuit unquam similis dispositio, & acerbitas doloris, ut ratio facta proportionaliter applicata sufficienter ostendit.

Secundo colligitur quid dicendum sit, si hic dolor

Dolor Christi pœna, & dolore damnatorū minor.

comparetur cum dolore gehennæ, qui dicitur *pœna sensus*. Ille enim sine ulla dubitatione est longe alterius rationis, & prout fit in solis spiritibus habet etiam perceptionem, seu sensum alterius ordinis, & ideo non est dubium, quin ratione sua sit acerbior. Quod autem sit etiam intensior in gradibus, nō ita cōstat: est tamen verisimilius propter rationem supra factam de tristitia, quæ hic facile explicari potest. Nā & causa doloris, quæ est ignis, ut instrumentum divinæ justitiæ, & dispositio patientis, cū sit pure spiritualis, ac propterea magis efficax, etiam ad majorem intensionem conferre potest. An vero idem dicendum sit de animabus purgatorii, res magis dubia est, quia illæ mitius puniuntur. Unde aliqui credunt nō solum in Christo, sed etiam in aliis hominibus reperiri posse interdum majorem dolorem, quā in animabus purgatorii. Sed quoad genus pœnæ & doloris mihi non est dubium, quin dolor purgatorii sit major, quia est ejusdem ordinis cum pœna sensus inferni. Quod vero attinet ad intensionem, probabile est, posse aliquam pœnam purgatorii esse minus intensam, quia potest esse propter causam levem. De qua re latius in materia de purgatorio. Denique quid dicendū est, si comparatio fiat cum dolore sensibili, quem patiuntur corpora damnatorum post resurrectionem? Res etiam est incerta, quia ille dolor damnatorum videtur esse futurus sensibilis, ejusdem rationis cū dolore, qui percipitur ex cōbustione ignis. Nihilominus probabilius est etiam illum dolorem futurum esse majorem, & ignem non solum naturali virtute, sed etiam ut instrumentum Dei ad illum esse cooperaturum: sed de hoc alias.

DISPUTATIO XXXIV.

In tres Sectiones distributa.

De iis quæ Christus Dominus usque ad comprehensionem passus est.

EXplicata generatim acerbitate passionis Christi, ut ea quæ nonnullam difficultatem habent in iis, quæ de rebus in ea gestis narrantur, & theologicam expositionem requirunt, in particulari pertractemus, totam illam historiam in tres præcipuas partes dividemus: primam usque ad Christi comprehensionem: secundam usque ad crucis gestationem: tertiam usque ad mortem. In hac igitur disputatione, quæ primam partem continet, tria potissimum mysteria declaranda occurrunt, scilicet venditio Christi, Judæque crimen, sudor sanguinis, quem orans in horto passus est, ac denique quomodo a Judæis fuerit comprehensus. In quibus mysteriis exponendis non solum dicemus, quid Christus passus fuerit (quod videtur nostri instituti proprium) sed etiam, si oportuerit, ut res tota magis illustretur, interdum declarabimus, quid Christus fecerit, loquutusve sit.

SECTIO I.

Quam ob causam, & quo pretio Judas Christum vendiderit.

PRimo supponendum est ex historia Evangelica, Judā Christum vendidisse, ut constat ex verbis illis Matth. 26. *Tūc abiit unus de duodecim, qui dicebatur Judas Iscariotes, ad Principes Sacerdotum, & ait, Quid vult mihi dare, & ego eum vobis tradam?* Ex quo loco conjectare possumus Judam pepigisse cum Judæis de Christo tradendo pridie ante noctem cœnæ. Ut enim ex eo loco constat, biduo ante Pascha Principes, & Pharisæi concilium coegerunt, ut de Christo capiendo, & interficiendo deliberarent. Narrat autem statim Matth. Judam, cum ægre tulisset factum illud de muliere, quæ in Bethania effudit unguentum super caput Jesu, abiisse ad Principes sacerdotū. Hinc ergo intelligi potest ivisse ad cōciliū in quo erāt cōgregati, atque ita illo eodē die de tradēdo Christo pepigisse.

Objectio.

Dices, Ergo die Martis vendidit illum; quia ille erat dies biduus ante Pascha, quod die Jovis ad vesperam incipiebat; non ergo factum est hoc pridie ante cœnam.

Responsio.

Respondetur, si solum consideremus literam Evangelii, potuisse hoc modo exponi, tamen adjuncta Ecclesiastica cōsuetudo, & traditio declarat illud biduum dictum esse respectu diei festi, qui die Veneris celebrabatur, atque adeo factum Judæ contigisse die Mercurii, & in eodem fuisse coactum concilium Judæorum adversus Jesum. Nam propter hanc causam dies Mercurii inter dies, qui spectant ad passionem Domini, numeratur: quia in eo cœpit pati Christus, cum in eo venditus sit, & ideo etiam apud complures fuit antiqua consuetudo jejunandi feria quarta in honorem passionis Domini, ut constat ex August. epist. 86.

Quanam die Judas Christum vendidit.

Sed rursus dices, Matthæus narrat Judam vendidisse Christum statim post cœnam factam in Bethania: constat autem ex Joan. c. 12. cœnam illam factam esse sexto ante pascha die; ergo venditio Judæ antea etiam facta est.

Non defuerunt qui dicerent, cœnam illam, & unctionem, de qua loquitur Joannes, esse diversam ab ea, de qua loquitur Matthæus; & ita potuisse diverso tempore celebrari, alteram sexto die ante Pascha, alteram biduo. Nam etiam videtur in diversis domibus celebratæ: Matthæus enim ait, Christum cœnasse in domo Simonis leprosi: Joannes vero significat cœnasse in domo Marthæ, aderant enim Lazarus, & Maria, & Martha ministrabat, non est autem verisimile ministrasse in aliena domo. Item Matt. dicit feminam illam unxisse caput Jesu, Joannes vero ait Mariam unxisse pedes: apud Matt discipuli indignantur, apud Joannem solus Judas: & juxta hanc sententiam facilis est responsio ad objectionem, scilicet cœnam narratam a Matt. contigisse biduo āte Pascha: quam vero narrat Joannes antea celebratam, fuisse diversam. Hæc fuit sententia Orig. tr. 35. in Matt. & eandem indicat Chrys. hom. 81. in Matt. & clare Euthy. suo c. 62. in Matt. & hāc sententiam sequutus est Cæsar Baronius in Annal. anno 32. & 34. eamque ex Evangelio colligi existimat.

Sed levi fundamento motus est, quia neque Matt. neque Marc. scripserunt cœnā illam factam esse biduo ante Pascha, sed cum narrare inciperent concilium Judæorum illo die factum, & deinde narraturi essent proditionem Christi, quam in eo concilio Judas fecit, per recapitulationem interposuerunt, quid ante paucos dies gestum esset in illa cœna, ut occasionem indicarent, qua Judas indignatus, & ad Christum prodendum impulsus est. Unde neque etiam dicunt Judam statim post illam cœnam abiisse ad prodendum Christū: sed finita narratione unctionis, quam interposuerant, revertuntur ad historiæ narrationem, quam aggressi erant. Deinde tot sunt circumstātiæ similes in utraque cœna, & unctione, ut non sit verisimile diversas fuisse præsertim cum contrariæ conjecturæ non repugnent eidem cœnæ. Nam illa de diverso tempore jam rejecta est: alia vero de diversa domo non cogit: tum quia Chrys. hom. 64. in Jo. refert multos sensisse cœnam, quam narrat Joannes, non fuisse factam in domo Lazari, potuit enim Martha, vel ex magna ad Christum devotione, vel propter cognationem, & familiaritatem aliquam cum Simone in domo ejus ministrare. Tum etiam, quia Theophyl. in Matt. refert illum Simonem fuisse Patrem Lazari, & Marthæ, quod etiam refert Niceph. l. 1. Hist. c. 17. Reliquæ conjecturæ faciliores sunt; non enim oportet, ut singuli Evangelistæ singula narrent, sed satis est, ut ea quæ referunt, inter se non pugnent: non pugnant autem, quod eadem mulier in eadem cœna unxerit pedes, & caput, & quod Judas cœperit indignari, & postea alii discipuli eum imitati sint, quamvis loquutum esse non eadem intentione, ut Chrys. dixit. Et eadem responsio est ad cætera, quæ objici solent, ut egregie observavit Aug. qui præcipuus author est hujus sententiæ l. 2. de cons. Evang. c. 79. quam sequuti sunt Ansel. Mat. 26 & Rupert. l. 10. in Jo. & eam videtur tādem tenuisse Chrys. hom. 64. in Jo. dum Matthæum cum Jo. concordare nititur, & eandem sequitur Hier. Mat. 26. qui attente est legendus, nam initio videtur distinguere mulierem, quæ unxit pedes Domini ab ea, quæ unxit caput. Sed quidquid sit de ejus sententia quoad distinctionem personarum, (de quo alias) tamen non distinguit has cœnas in Bethania factas, & narratas a Matt. & Joan. ut evidenter patet ex sequentibus, imo in priori distinctione non videtur agere de unctione pedum, quam narrat Joannes, sed quam narrat Luc. cap. 7. quæ sine dubio fuit diversa, & antea facta est. Denique hanc sententiam sequuntur Cajetan. Jansen. Tolet. & alii, & juxta illam facile patet solutio ad objectionem factam, nimirum Judam non vendidisse Christum eo die, quo cœna facta est. Quia licet immediate post illam narretur, non oportet res eodem ordine gestas esse, quo narrantur.

Responsio.

Secun-

Christus a Juda vendi cur passus est.

Secundo dicendum est de causa hujus venditionis, quæ inquiri potest, vel ex parte Dei, vel ex parte Judæorum, aut ex parte Judæ. Ex parte quidem Dei, cur permiserit Christum a Juda vendi. Ad quod respondendum est, propter eam causam permisisse vendi, propter quam permisit comprehendi, flagellari, & crucifigi. Quam Paulus ad Rom. 8. uno verbo complexus, dixit; *Qui proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum.* Itaque inter alia voluit Christum pro nobis hoc genus injuriæ, infidelitatis, & ingratitudinis perpeti, ut & nos doceret similia mala patienter ferre & ut specialem modum tristitiæ, & doloris, quem talis proditio causare poterat, ad satisfaciendum pro nobis assumeret. Unde de hoc afflictionis genere scriptum est Psal. 40. *Homo pacis meæ, in quo speravi, qui edebat panes meos, magnificavit super me supplantationem.* Ubi August. & Hieron. de Juda hoc interpretantur, & ponderant verbum illud *panes meos*, quod dicunt esse indicatum mysterium Eucharistiæ, cujus proditor Judas particeps fuit, ut in materia de Eucharistia latius dicendum est. Et eodem modo exponunt verba illa Psal. 54. *Si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem utique & si is, qui oderat me super me magna locutus fuisset, abscondissem me forsitan ab eo, tu vero homo unanimis, dux meus, & notus meus, qui simul mecũ dulces capiebas cibos, in domo Dei ambulavimus cum consensu, &c.*

Rursus ex parte Judæorum inquiri potest, non quidem, quid eos impulerit, ut Christum comprehendere cuperent, (nam satis notum est ex Evangelio, invidia, & odio motos esse) sed specialiter quid eos moverit, ut pecuniis emerent, quem quotidie in templo, vel in civitate suo arbitrio, sine difficultate ulla poterant comprehendere. Sed hujus rei causam aperuerunt etiam Evangelistæ: Marcus enim sic loquitur cap. 14. *Quærebant summi Sacerdotes, & Scribæ, quomodo eum dolo tenerent, & occiderent.* Lucas vero addit; *Timebant vero plebem.* Itaque sicut timebant illum occidere *in die festo, ne tumultus fieret in populo*, ita etiam timebant publice, & coram plebe eum comprehendere, ne fieret seditio, & ne fortasse multi eum defendere conarentur. Propter hanc ergo causam quærebant opportunitatem, ut in loco securo, & remoto eum caperent, atque in judicio sisterent & tumultum, ac plebem contra eum excitarent, priusquam se tueri, aut a discipulis, amicisque defendi posset. Ad hoc ergo caute præstandum suam industriam, ac diligentiam Judas promisit, & propterea gavisi sunt Judæi, pecuniamque ei spoponderunt. Addi etiam potest timuisse Judæos, ne Christus eorum cogitata cognoscens fugeret, seque occultaret. Nam c. 11. inquit Joannes, Judæos ad invicem colloquentes dixisse: *Quid putatis, quia non venerit ad diem festum? Dederant autem Pontifices, & Pharisæi mandatum, ut si quis cognoverit, ubi sit, indicet, ut apprehendant eum.*

Denique ex parte Judæ quid ipsum impulerit ad vendendum Christum, non defuerunt quidam hæretici Cajani appellati, qui dicerent, Judam bene egisse vendendo Christum, vel quia Christus legem pervertebat, quod Judas impedire voluit, vel certe, quia Christum perfecte cognovit, & ex perfecta cognitione veritatis eum prodidit zelo generis humani, quod cognovit non posse salvari, nisi per Christum, nec Christum potuisse mori, nisi ab ipso proderetur. Ita fere refert Iren. lib. 1. cont. Hær. c. ult. & Tertull. l. de præscrip. adversus hær. c. 47. Epiph. hær. 38. Possunt autem hi hæretici in confirmationem sui erroris adducere verba illa Christi: *Quod facis, fac citius.* Nisi enim bene operaretur, non eum Christus ad operandum impelleret.

Sed repugnant evidentibus scripturæ testimoniis: passim enim in Evangelio hoc Judæ peccatum damnatur, & Christus dixit; *Væ homini illi, per quem filius hominis tradetur, bonum erat ei si natus non fuisset homo ille,* Matth. 26. & apud Jo. c. 13. *Vos mundi estis, sed non omnes; sciebat enim, quis esset qui traderet eum, & propterea dixit, Non estis mundi omnes;* & ibidem: *Cum diabolus misisset in cor, ut traderet eum Judas.* & infra: *Et post buccellam introivit in eum Sathanas, & exivit continuo.* Denique isti hæretici pejores ipso Juda esse videntur. Ille enim peccatum suum confessus est & agnovit, dicens: *Peccavi tradens sanguinem justum.* Quibus verbis etiam rationem sui peccati agnoscit, quod nimirum contra omnem justitiam, virum innocentem, ac sanctum prodiderit. Quamquam (ut notavit Leo P. ser. 1. de Pass.) non totam gravitatem sui peccati declaravit: in quo aliud peccatum suæ infidelitatis indicavit, non enim peccavit solum tradendo hominem justum, sed etiam tradendo ipsum filium Dei, quem ille non satis agnoscebat, nec credebat.

Avaritia causa cur Judas Christum vendidit.

Dicendum est ergo, Judam propter avaritiam Christum vendidisse. Hæc est communis sententia omnium Patrum, quam colligunt, tum ex eo, quod Matth. & Marcus antequam narrent hanc Judæ proditionem, interponunt indignationem ejus ob unguentum effusum super caput Jesu. Quam orta fuisse ex aviditate pecuniæ, declaravit Joannes illis verbis: *Non quia de egenis pertinebat ad eum, sed quia fur erat.* Unde colligunt ex eo die machinatum esse Judam, quomodo Christum venderet, ut illam jacturam resarciret. Tum etiam quia hanc mentem suam satis ipsemet expandit illis verbis: *Quid vultis mihi dare, & ego vobis eum tradam.* Unde August. con. 11. Psal. 63. *Avaritia, quæ captivavit discipulum comitem Christi, captivavit & militem custodem sepulchri:* & Chrysost. hom. 64. in Jo. inquirens, cur Christus dispensatorem pecuniæ fecerit eum, quem furem, & avarum esse non ignorabat, dicit Christum hoc permisisse, ut majus malum vitaret, scilicet, ut cupiditas, & avaritia ejus inde expleri posset, & ita tolleretur ei proditionis occasio. Quam rationem attigit etiam Euthym. super c. 12. Jo. Quæ tamen hoc sensu accipienda est, quod tanta fuerit cupiditas Judæ, ut expleri non potuerit iis, quæ furabatur, nisi etiam magistrum suum venderet. Et ita sunt intelligenda verba, quæ subdit Chrys. *Neque enim poterat dicere pecuniarum id cupiditate fecisse, sufficientes enim loculi esse debebant, qui ejus satisfacerent cupiditati, sed sola malitia.* Non enim intendit negare Judam hoc fecisse cupiditate pecuniæ, sed solum non fuisse talem cupiditatem illam, quæ aliquam vel humanam posset excusationem habere, erat enim nimis effrenata cupiditas, & ex ingenti malitia orta. Quam porro admixtam avaritiæ malitiam significare volens Leo P. ser. 8. de pass. inquit: *Impius Judas maluit minister esse diaboli, quam Apostolus Christi, quem non timoris perturbatio deseruit, sed pecuniæ cupiditate distraxit. Hoc perfidus Judas inebriatus veneno dum sitit lucrum, pervenit ad laqueum, & tam stulte impius fuit, ut triginta argenteis, & Dominum venderet, & magistrum.* Illud vero est considerandum, non fuisse proditum a Juda Christum, ut occideretur; sed solum quia existimavit fore, ut in exilium mitteretur, aut in carcere detineretur, ne populum commoveret. Hinc enim factum est, ut postea intelligens, Christum damnatum esse a Judæis, pœnitentia ductus fuerit referens 30. argenteos, ut narratur Matt. 27. non ergo motus est invidia aut odio, sicut alii Judæi, sed avaritia.

Objectio.

Dices. Qui potuit Judas, qui tot, ac tanta miracula Christi conspexerat, propter solum affectum pecuniæ illum tradere Judæis? Quidam dicunt, Judam non credidisse, illa fuisse vera miracula, sed apparentia, & virtute dæmonis facta, quod sentit Hierony. Matth. 26. Vel dici potest, quamvis crediderit miracula esse vera, non tamen cognovisse, nec credidisse Christum esse Deum, sed solum virum justum & sanctum; hoc enim tam evidens illi erat ex dictis, & factis Christi, ut aliud sibi persuadere non potuerit, ut postea ipsemet confessus est, dicens: *Tradens sanguinem justum* excæcatus tamen passione, & avaritia ipsum prodidit. Ad quod eo facilius induci potuit, quo & indignatus erat ex priori facto, & non existimavit tantum nocumentum fuisse Christo inferendum, ut dictum est. Quamquam autem ille justum esse Christum crederet, cum autem ad Pharisæos est locutus, ut eum proderet, gravissime mentitum esse credendum est (quod est novum peccati genus.) Ut enim factum suum excusaret, & probabile Judæis faceret, necessarium illi fuit Christum accusare, & dicere se zelo legis moveri ad illum tradendum, cujus mores expertus erat, neque ferre poterat, &c. Jansen. in Con. c. 128.

Tertio dicendum de pretio, quo Judas Christum vendidit, de quo solus Mat. scripsit fuisse triginta argenteos. Circa quod duæ occurrunt dubitationes. Prima est, quæ fuerit illa pecunia quantitatis, si eam iis mensuris, quæ apud nos sunt in usu, metiamur. Secunda, quomodo veritas non exacte responderit figuræ. Nam Patriarchæ Joseph venditio figura fuit venditionis Christi, ille autem tantum viginti argenteis venditus legitur Gen. 37.

Dubitatio.

Circa primum, magna est opinionum diversitas, quas

late

late refert Jansen.c.128.Concord.quarum brevis summa est, quosdam asseruisse illos argenteos ejusdem valoris fuisse cum nostris, quos Hispani *reales* vocant. Ita sentit Rupert.lib.10.Matth.qui ait, Judam solitum fuisse furari decimam partem eorum, quæ habebat in loculis, & ita acceptis his triginta denariis, recuperasse decimã partem trecentorum denariorum, quibus unguentum vendi poterat, quam sibi periisse indigne ferebat.

Secunda opinio est, unumquemque argenteum illorum habuisse valorem decem denariorum, seu argenteorum nostrorum, atque ita vendidisse Christum trecentis illis denariis, quibus unguentum vendi poterat. Ita Lyran.Matth.26.Sed hæc dicta sunt sine fundamento.

Tertia ergo opinio Jansenii est valorem argentei fuisse quatuor argenteorum ex nostris, atque adeo triginta argenteos æquivaluisse duodecim scutis argenteis, seu quindecim florenis, seu centum, & viginti argenteis ex nostris: hæc enim omnia idem sunt. Fundamentum est, quia *argenteus* substantive sumptus, idem solet significare, quod *siclus*, ut patet ex lib.2.Reg.c.18.& Isai.7.adjuncta expositione Hierony.& ex Joseph.lib.3.antiquitat.c.9.Siclus autem pendebat quatuor drachmas, ut dicit Josephus, & Hieronym. Ezechiel.4.& Jere.32. drachma autem ejusdem fere ponderis, & valoris erat cum nostro argenteo, ut Budæus, & omnes tradunt.

Sicli & drachmæ valor.

Addit vero idem author ex Budæo l.5.de asse, probabile etiam esse, argenteum, quo Hebræi utebantur, duas drachmas Atticas pependisse, & ex iis esse 30. illos argenteos, quibus venditus fuit Dominus, quia etiam nunc aliqui eorum visuntur Romæ, & Parisiis ejus ponderis, & qualitatis. Quam sententiam sequutus est Franc. Ribera Amos.8.& Zach.11. At vero Cæsar Baronius in Annalibus, in Appendice ad ann. 34. aliam excogitavit sententiam, dicens, verum quidem esse hoc pretium solutum esse Judæ in nummis argenteis, qui erant in usu Judæorum, quales sunt, qui modo ostenduntur, & creduntur esse ex illis, qui Judæ numerati sunt a Scribis, & Pharisæis, non tamen solos 30. esse numeratos, sed multo plures. Existimat enim argenteum hoc loco significare libram argenteam, quia juxta Hebræorum traditionem, quam ibi ex Rabbinis, & ex Aria Montano refert, hæc vox *argenteus*, licet in Pentateucho significet *siclum*: in Prophetis vero significat *libram*. & verisimile est Matth. hac significatione usum esse illa voce, cum propheticam prædictionem afferat. Et ita juxta hanc sententiam 30. argenteorum valor fuit fere 300. aureorum. Nam unaquæque libra argentea pendere dicitur quatuor & centum denarios, seu argenteos ex nostris. Præter dictam vero vocabuli observationem, nititur potissimum hinc author ea conjectura, quod 30. illis argenteis emptus est ager figuli in pere-grinorum sepulturam, ut constat Matt.27.& Act.1, ubi dicitur ager ille *Emptus de mercede iniquitatis*, quo significatur solo illo pretio emptum esse. Non est autem verisimile agrum prope Jerosolymam, quem esse oportuit non exiguæ magnitudinis, ut posset capere omnes peregrinos, quibus Jerosolyma abundabat, potuisse emi minori pretio, præsertim cum ager ille non ad tempus, id est, usque ad annum Jubilæi (ut moris erat apud Judæos) sed in perpetuum emeretur, eo quod usui sepulturæ ascribi deberet in posterum.

Argenteus quid.

Sed (si conjectura utendum est) obstat huic sententiæ alia, quæ apud me majorem (ut verum fatear) probabilitatem efficit. Qui enim credi potest, Judæos tam facile obtulisse trecentos aureos propter opus, quod nullius fere laboris, vel negotii erat, præsertim cum Judas nec rogatur, nec quæsitus, sese ad tradendum Christum obtulerit propensumque ostenderit? Unde Hieron. Matth.26. hac conjectura colligit Judam vili pretio Christum vendidisse. *Sed quasi vile* (inquit) *tradens mancipium, in potestate ementium posuit quantum vellent dare*. Et cæteri omnes expositores idem sentiunt, illud scilicet pretium fuisse multo minoris valoris. Quamquam enim dicere quis posset, Judæos præ nimio desiderio, quo ardebant comprehendendi Christum, facile maximam pecuniæ vim obtulisse: id fieret verisimile, si vel in opere ipso, vel in proditore aliquam difficultatem experti essent, eo vel maxime, quod eo tempore decem aurei in majori pretio, & existimatione habebantur, quam nunc centum.

Judas quam vili pretio Christum vendidit.

Quocirca non conjecturis, sed propria significatione vocis *argenteus*, quæstio hæc definienda esset: cum autem vox illa sit valde æquivoca, & varias monetas ex argento factas significare soleat, vix potest certa ratione definiri, in qua significatione hoc loco sumẽda sit tam in Evangelio, quam apud Zachar.c.11. Videtur autem verisimilius argenteum illic significare simplicem aliquam monetam argenti, quæ tunc erat in usu, & illam fuisse vel siclum, vel dimidiam partem sicli, ut tertia, & quarta opinio asserebat. Potuit autem ea quantitas pecuniæ sufficere ad emendum agrum in sepulturam peregrinorum, vel quia non sola illa emptus est, nam licet scriptura dicat ex illis emptum esse, non tamen affirmat ex solis illis; vel certe quia non oportebat agrum esse adeo magnum, quia rari solent esse peregrini, qui in aliqua civitate moriũtur, etiamsi magna illorum multitudo illuc confluat, ut etiã nunc Romæ, & Compostellæ videre licet. Nam ad sepeliendos peregrinos exiguus locus sufficit, præsertim, quia (ut dicebam) eo tempore moneta carior erat, quam nunc sit, quare tunc decem aureis emi poterat ager, qui nunc fortasse non potuisset centum comparari.

Responsio. Quo pretio Christus a Juda venundatus.

Ad ultimam dubitationem non defuerunt, qui in loco Gene.triginta argenteos existimarent esse legendum. Sed lectio illa nullam habet probabilitatem, quia & Hebræi codices habent viginti, & eodem modo legunt omnes codices emendatiores vulgatæ editionis. Septuaginta etiam interpretes quoad numerum *viginti* legunt, quamvis quoad pecuniæ qualitatem non argenteos, sed aureos interpretati sint. Josephus etiam lib.2. Antiq. c.3. numerum 20. retinuit, sed non dicit 20. aureis, vel argenteis fuisse venditum, sed 20 minis, quod longe majus pretium est. Nam unaquæque mina 60. siclos pendebat, ut constat Ezech.45. Sed in utroque erratum est, nam & Hebraica veritas, & vulgata editio 20. argenteos habet, & ita esse legendum notavit Hieron.quæst. Hebr. in Gen. & Matt. 26. Ubi expresse refellit translationem septuaginta subdens. *Neque enim pretiosior esse poterat servus, quam Dominus*. Ad dubitationem ergo respondetur, non oportuisse figuram in omnibus convenire cum re repræsentata. Et addi potest ex prædictis verbis Hieron. in hoc servatam esse proprietatem figuræ, quod servus minori pretio venditus est, quam Dominus. Addo denique hunc pretiũ numerum relictum esse sine figura, & prophetia. Nam Exodi 21. pro servo, aut ancilla occisis solvi præcipiebantur triginta sicli argentei: unde Judæi tanti Christum emere voluerũt, quantum ab eis servus æstimabatur. Zachariæ autem 11. de hoc pretio prædictum erat. *Appenderunt mercedem meam 30. argenteos*, id est, cum pro beneficiis acceptis gratiam reddere deberent, dederunt Judæ 30. argenteos, ut me traderet. Ita exponunt Hieron. ibi, & super Mat. Ruffin. in symb. Cyril. Jerosol. cat. 13 & hujus prophetiæ meminit Mat. c. 27. quamquam mutatis verbis, & non tribuit illam Zachariæ, sed Jeremiæ, quod non parvam difficultatem multis ingessit, quam varie expediunt Origen. Hier. & alii expositores ibi, & August. l. 3. de cons. Evang. c.7. Sed illud verisimilius videtur, Evangelistam non posuisse nomen Jeremiæ, sed simpliciter nomen prophetæ: ab aliquo autem additum nomen Jeremiæ in margine, postea irrepsisse in textum in aliquibus codicibus, non enim in omnibus habetur. Et hæc est sententia Hier. quam Jansenius c.140. magis probat, & eamdem sequitur Cæsar Baron. in dicta append.

Dubium.

Respons. Joseph. a fratribus in Ægyptum quo pretio venditus.

SECTIO II.

Utrum sudor sanguineus Christi in horto orantis verus, ac naturalis fuerit.

EXplicata Christi venditione, quæ legalem cœnam antecessit, explananda sequebantur mysteria cœnæ: sed quoniam hæc in sequentem tomum, ubi mysterium Eucharistiæ explicabimus, a nobis remittuntur, gradum facimus ad explicandum ea, quæ Christo oranti in horto contigerunt: hæc enim proxime post cœnam subsequuta sunt. Sic habent Evangelistæ, *& hymno dicto exierunt in montem oliveti*, qui prope Jerusalem erat: *Sabbathi habens iter*, ut dicitur Act. 1. id est, per unum milliare distans, tantum enim itineris licebat Judæis in sabbatho agere (ut OEcumenius ibi notat) vel sex stadiis (ut Josephus tradit l.6. de bello Jud. c.3.) In eo ergo itinere, quantum ex Mat. & Marc. colligi potest, sermonem habuit Christus cum discipulis, in quo & eorum scandalum, & mortem suam, ac resurrectionem iterum prædixit, Petroque asserenti se nullo modo scandalum in eum passurum, quod cum esset negaturus, etiam prædixit,

Sabbathi iter quantum.

quam-

quamvis jam antea in cœna iterum, atque iterum eamdem negationem illi prædixisset (ut August. notavit l. 3. de consensu Evang. c. 2.) & in eodem itinere pertransiit Christus torrentem Cedron, qui per vallem fluit, quæ inter montem olivarum, & Jerusalem interjacet (ut Joseph. supra retulit) ac tandem pervenit in villam Gethsemani, quæ erat ad radices montis Olivarum (ut Hieron. refert lib. de traditionibus Hebraicis). Erat autem ibi hortus (ut Jo. refert) in quem ingressus est Jesus cum discipulis, ut oraret. Tria autem sunt potissima, quæ ab Evangelistis narrantur facta in illa oratione: primum, quod *cœpit Jesus pavere, & tædere, & mœstus esse*. Secundum, orasse ad Patrem illis verbis; *Pater si possibile est, &c.* Tertium addit solus Lucas dicens; *Et factus est sudor ejus, sicut gutta sanguinis decurrentis in terram*. Quæ verba, quamvis Hilarius l. 1. de Trinit. dicat in multis codicibus tam Græcis, quam Latinis deesse, & idem significet Hieronym. l. 2. contra Pelagian. quatenus solum dicit eam partem historiæ in multis codicibus Græcis, & Latinis reperiri: tamen certa fide tenendum est eam partem esse canonicā, & Scripturam Sacram: præsertim post Con. Trident. decretum in sess. 4. ubi definit, libros Scripturæ integros esse suscipiendos cum omnibus suis partibus, prout in Ecclesia Catholica legi consueverunt, & in Vulgata Latina editione habentur. Hęc autem pars communi Ecclesię consuetudine, & consensu recepta est, & antiquissimi Ecclesię Patres eam ut canonicā susceperunt, ut patet ea Dionys. c. 4. de Cœlest. Hier. Epiph. hær. 69. August. Irenęo, & aliis, quos statim referam. Quę omnia intelligenda sunt etiam de illa parte, in qua Lucas refert apparuisse angelum confortantem Christum. Unde si in aliquibus codicibus hæc pars deest, credendum est expunctam fuisse ab aliquibus indoctis, specie pietatis. Nam & S. Nicon in quadam epistola de religione Armenorum refert, eos abstulisse ex Evangelio hanc historiam de sudore sanguinis, imbecillitatis hoc esse existimantes, non divinæ majestatis.

Igitur de prima, & secunda parte hujus mysterii multa dicta sunt in superioribus, de prima in 1. tomo circa q. 15. D. Th. in comment. art. 7. & disp. 28. Sect. 2. & in hoc, precedenti disp. multa de hac tristitia Christi dicta sunt. De secunda vero parte, id est, de illa Christi oratione, & de voluntate a qua profecta est, dixi in 1. tom. disp. 33. Sect. 1. ubi refutavi hæreticos, qui hanc Christi orationem ausi sunt reprehendere, & disp. 24. Sect. interpretatus sum August. & Hieron. qui interdum indicant verba illa, *si possibile est*, &c. profecta esse ex ignorantia aliqua, & dubitatione, in disputat. vero 38. Sect. 2. exposui, illa oratione declarasse Christum naturalem affectum voluntatis suæ: quem permittere in se voluit, & exterius exprimere, ad confirmandam naturæ assumptæ veritatem, & tristitiæ suæ acerbitatem declarandam. Solum ergo superest, ut hoc loco de tertia parte hujus mysterii sermonem instituamus.

Christus in horto verum & naturalem sanguinem sudavit.

Dico ergo primo, Christum Dominum verum, proprium, ac naturalem sanguinem emisisse, quando sanguinem sudasse fertur. Hæc assertio mihi est certa, nam verba Lucæ sunt expressa, & cum historiam contineant, proprie intelligenda sunt. Unde (quod Theophylactus dixit) ea scripta esse per hyperbolem, nam sicut qui amare flet, dicimus sanguinem flere, ita qui præ anxietate, & interno labore nimium sudat, dicitur sanguinem sudasse, id est, fluentem sudorem fortiter stillasse: hæc (inquam) interpretatio cum aliena sit a literæ proprietate, & necessaria non sit, nullo modo est admittenda. Sed ait Euthym. qui in eadem est sententia suo c. 64. in Matth. Lucam non dicere Christum sudasse sanguinem sed sudorem ejus fuisse, sicut sanguinis guttas, id est, fuisse crassum, & concretum sudorem similem guttis sanguinis. Sed certe, si solam similitudinem voluisset Lucas significare, potius dixisset; *Sicut gutta aquæ*: similiores enim videntur guttæ sudoris guttis aquæ, quam sanguinis. Adde particulam illam, *sicut*, quemadmodum & particulam, *quasi*, non semper significare in Scriptura similitudinem: sed interdum identitatem, & veritatem, ut Joan. 1. *Vidimus gloriam ejus gloriam quasi unigeniti a Patre*. Denique si in hoc loco per particulam illam *Sicut* importatur aliqua similitudo, quæ a veritate deficiat, non est in substantia sanguinis, quasi verum sanguinem non sudaverit Christus, sed in forma, & figura guttarum. Quia fortasse non habebant perfectam figuram guttæ, sed illi similem, vel certe, quia non erant ex puro sanguine, sed aliquid sudoris habebant admixtum. Itaque simpliciter fatendum est, Christum sanguinem verum sudasse, ut Evangelii litera præ se fert, & communi sensu Ecclesiæ intellecta est, etiam ab Apostolorum temporibus, ut colligere licet ex Justino Martyre dialog. cum Triphone, Irenæo l. 4. contra hær. c. 32. ubi contra negantes veritatem carnis Christi illud incommodum infert, quod *globos sanguinis* non sudasset. Idem repetit lib. 4. c. 69. Idem sentit aperte Epiph. in Anchorato, & Athanas. lib. 6. ad Theophyl. qui est de beatitudine filii Dei, anathema dicit in eos, qui Christum verum sanguinem sudasse negant. Hilar. etiam & Hieron. locis citatis, plane intelligunt ea verba de vero sanguineo sudore, & August. l. 3. de consensu Evangelistar. c. 4. ubi dicit Christum emisisse sudorem sanguineum. Ammonius vero Alexan. in Harmonia Evangeliorum *sudorem sanguinolentum*, appellavit. Ratio hujus sudoris propria, & litteralis statim explicabitur. Rationes autem mysticę variæ traduntur a Patribus: Beda super Lucam dicit, significatum esse hoc Christi sudore defluente in terram, etiam terrenos homines sanguine Christi esse irrigādos. August. in l. sentent. sent. 68. *Orans* (inquit) *cum sudore sanguineo Dominus Jesus Christus, significabat de toto corpore, quod est Ecclesia, emanaturas martyrum passiones*. Bernard. ser. 3. in Domin. Palm. dicit Christum non fuisse contentū lacrymis oculorū: sed totius corporis sanguineis lacrymis peccata nostra flere, ac lavare voluisse.

Sanguinei sudoris in Christo causa quæ fuerit.

Dico secundo: Christus Dominus absque speciali miraculo sanguinem sudavit ea vi internæ afflictionis, & agoniæ, quam in illa oratione passus est. Ita sentit Cajet. Luc. 22. ab cujus opinione non multum discrepat Jansenius c. 137. Concord. Declaratur primo, ratione theologica. Quia si ille sanguis miraculose esset emissus, & non ex vi interioris afflictionis, non fuisset signum certum, & evidens maximi angoris, & tristitiæ interioris, quia miraculose poterat etiam cum minima afflictione, imo sine ulla emitti: consequens autem est cōtra sensum omnium sanctorum ab universa Ecclesia receptum. Secundo hoc explicat Cajetan. naturali, & physica ratione. Quia sicut magnitudo passionis pellit violenter sudorem, ita si vehemens sit passio, & deficiat sudoris materia, fieri potest ut sanguinem expellat. Sicut natura vi (ut ita dicam) effrenis concupiscentiæ coacta, deficiente semine in propriis organis, sanguinem fundit, & deficiente lacte, qui nimium ubera emungit, ut dicitur, elicit sanguinem: in Christo autem corpus erat debile, & exhaustum, cumque alioqui afflictio interior esset vehemens, fieri potuit, ut deficiente materia sudoris, sanguis fuerit ex vi interioris afflictionis expulsus. Nam & Arist. lib. 3. de Hist. animal. c. 19. dicit interdum evenire ex abundantia sanguinis, & intemperie corporis, ut aliquis sanguinem sudet: hæc autem causa non habuit locum in Christo: tamen, sicut hæc a natura est, ita alia a nobis explicata est naturalis & sufficiens ad hunc effectum.

Objectio.

Dices. Metus, & tristitia, quibus tunc Christus angebatur, non emittunt sanguinem foras, sed potius ad cor attrahunt, natura ita providente, ut principaliori membro in hujusmodi afflictionis tempore subveniatur. Respondetur, si angor & afflictio ex tristitia, metuque proveniens tanta sit, ut corpus commoveat, & inflammet, vim habent attenuandi sanguinem, & aperiendi poros, & hinc consequi potest emissio sanguinis ad exteriores partes corporis. Eo vel maxime, quod licet Christus naturali affectu timeret, tamen deliberata voluntate, & efficaci, & actu appetitus a voluntate imperato, mortem, & omnes dolores qui efficacissime proponebantur, amplectebatur, & naturalem affectum superabat, & hinc agonia proveniebat. Ex hoc ergo actu fortitudinis, & audaciæ, magis quam ex timore, & tristitia illa corporis alteratio, & sanguinis emissio provenire potuit. Quod satis narratione sua Lucas indicavit dicens: *Et factus in agonia prolixius orabat, & factus est sudor ejus sicut gutta sanguinis decurrentis in terram*.

Respons.

Objectio.

Sed urgebis: nam licet fieri possit, ut aliquis subtilis sanguis per poros effluat: tamen verba Lucæ indicant, non tenues, sed crassiores guttas, ex crassiori sanguine concretas, usque ad terram decurrisse. Hanc enim vim habet dictio Græca θρόμβοι, quæ grumum crassiorem significat; ergo non videtur hoc naturaliter fieri potuisse. Quæ ratio tandem movit Jansenium, ut diceret non

omni-

omnino naturali causæ, sed miraculo tribuendum esse, quod de Christi sudore refert Lucas. Sed dici potest, licet propter dictam causam naturalem, subtilis sanguis, & liquidus e Christi corpore flueret, tamen statim ac perveniebat ad externam corporis superficiem condensari potuisse absque miraculo, propter aeris intemperiem, præsertim cum esset nox aerque frigidior. Sic ergo sanguis densior, & crassior effectus, & in guttulas divisus, in terram decidebat.

Respons.

Huic vero nostræ sententiæ contradicere videtur Hilar. lib. 10. de Trin. his verbis. *Sudorem vero nemo infirmitati audebit deputare, quia dum & contra naturam est sudare sanguinem, neque infirmitas est, quod potestas non secundum natura consuetudinem gessit.* Exponi tamen potest hoc non fuisse infirmitatis, hoc est impotentiæ, & coactionis. Christus enim non ex imbecillitate, aut ex impotentia ita timuit, aut tristatus est, ut sanguinem sudaverit, sed voluntarie hos affectus in seipso permisit. Deinde dici potest, potestatis miraculosę in Christo fuisse sustinere tam ingentem tristitiam, ac internum dolorem, ex quo tam mirabilis externus effectus effluxit, fortasse enim id non est homini possibile per naturam: vel saltem fieri non potest, ut homo hujusmodi passionem patiatur, quin mors inde subsequatur, & hoc modo concedi potest aliquod miraculosum opus hic intercessisse. Non negat autem Hilarius, quod posito tali affectu in corpore ita disposito, potuerit naturaliter sequi prædictus effectus.

Objectio.

Respons.

Reliquum erat, ut de Angelo confortante Christum (quod eodem loco Lucas narrat) aliqua disputaremus: sed hunc locum sufficienter tractavimus in priori tomo super q. 12. D. Th. in comment. art. 4. quibus nihil fere hoc loco addendum occurrit. Id est duntaxat adnotandum, Angelum illum in forma sensibili, & humana apparuisse, solumque exterius loquutum ad Christum fuisse, ut ex verbis Lucæ facile colligi potest, & ex iis, quæ supra agentes de tentatione Christi diximus, scilicet: non potuisse interiores Christi potentias immutari immediate ab Angelis. Unde sicut exterius tantum tentari potuit, & ita confortari, non tamen doceri, aut illuminari, ut in prædicto loco ex priori tomo citato D. Thomas disseruit. Quis autem ille Angelus fuerit, incertum est, nihilque invenio de ea re a Sanctis Patribus dictum.

Angelus Christum in h... confortat.

SECTIO III.

Quæ mirabilia acciderint in Christi comprehensione.

Judæ osculum ... Christi injuria.

IN hoc mysterio duo præcipue considerari possunt, scilicet quid in eo Christus sit passus, & quid egerit. Prior pars propria est nostri instituti, nihil tamen habet, quod scholasticam disputationem requirat, sed piam potius considerationem, ac meditationem. Ad tria vero capita revocari possunt, quæ tunc Christus passus est. Primum est injuria, & infidelitas Judæ, qui osculi signo illum tradidit. De quo legi potest Origen. tractat. 36. in Matth. & Hieronym. Matth. 26. qui dicunt timuisse Judam, ne Christus seipsum transformaret, vel transfiguraret, ne agnosci posset, & ideo dedisse Judæis hoc signum. Sed hoc difficile creditu est. Primo quia non est sufficiens fundamentum ut asseramos Judam hoc timuisse, quia transfigurationi Domini non affuerat: neque ab aliis audire id potuit, cum illis præceptum fuerit ne id dicerent, & ipsi tacuerint, ut dicitur Luc. 9. Deinde, quia si Judas timuit, ne Christus eo modo se occultaret, etiam timere potuit ne sibi ipsi invisibilis fieret, vel alterius formæ; ergo pari ratione timere posset, ne suum signum esset inutile. Quin potius Cyril. lib. 11. in Joan. c. 33. & Chry. hom. 82. in Joan. dicunt Christum potestate divina ita sese occultasse ministris Judæorum, & ipsi Judæ, ut eum non agnoverint, quãdo eos interrogavit: *Quem quæritis?* quamquam neque hoc sit admodum verisimile, sed probabilius est quod August. dicit lib. 3. de consen. Evang c. 5. & Ammonius in harmonia Evan. Judam, qui alios antecedebat, primum omnium usque ad Christum venisse, cumque agnovisse, & osculum dedisse, & tunc Christum eum interrogasse; *Amice ad quid venisti?* ut cor ejus leniret, & ad meliorem mentem revocaret: statim vero, ut eum confunderet, subjunxisse; *Osculo filium hominis tradis?* ac deinde ulterius processisse quasi sese offerens iis, qui ad eum comprehendendum veniebãt, eosque interrogasse; *Quem quæritis?* non quia prius sese illis occultasset, sed ut ostenderet potentiam suam in miraculo, quod statim fecit, & quod voluntarie sese morti offerebat. Qui ordo rerum ex ipso Evangelio satis constat, & quia si Judas non cognovisset Christum, antequam ipse interrogaret; *Quem quæritis?* supervacaneum postea fuisset illius signum, quia jam Christus se satis prodiderat.

Dices: Quid necesse fuit, Judam præbere hoc signum, cum Christus esset omnibus probe cognitus, præsertim Pharisæis eorumque ministris? Multi censent id factum esse propter Jacobum fratrem Domini, qui erat Christo simillimus. Sed facilius dici potest, Judam fuisse valde solicitum, ne errore aliquo Christus e manibus militum elaberetur, ut illa ejus verba satis declarant: *Tenete eum, & ducite caute.* Ferebatur enim semper eadem pecuniæ cupiditate, quia nondum illam acceperat: sed promissa tantum illi erat, ut plane ex Evangelio constat. Hac ergo de causa, solicitus fuit in eo signo præstando, & quia nox erat, & ideo facile in persona errari poterat, & præterea quia cohors militum Romanorum, quæ ad Christum capiendum veniebat, facile poterat eum de facie non agnoscere. Hæc ergo fuit prima injuria, quam in hoc mysterio Christus passus est, quæ sane fuit maxima: in qua ferenda Christus summam patientiam, & charitatem ostendit; Judas autem summam ingratitudinem, ac mentis cæcitatem, adeo ut visum Hieronymo sit eum non credidisse signa, & miracula Christi fuisse vera: sed magicis artibus facta, alioqui non existimasset posse a se Christum decipi: Cyrillus autem supra dicit eum passione obcæcatum non considerasse ea, quæ faciebat. Plura de hoc Judæ facinore legantur apud Chrysost. hom. de proditione Judæ, & Leonem Magnum serm. de passione.

Objectio. Quid signum Judas ... dederit.

Respons.

Ingratitudo Judæ ergo Christum quanta.

Secundo passus est Christus desertionem ab amicis, & discipulis, *omnes enim relicto eo fugerunt*, quod non sine speciali Christi providentia factum esse satis significatum est illis verbis, quæ Joannes refert, dixisse Christum: *Si ergo me quæritis, sinite hos abire*, ut ibidem August. notavit tract. 112. *Ostendit*, inquit, *quam curam salutis eorum omni tempore habuerit.* Quod magis explicans Rupertus l. 13. in Jo. ait prænovisse Christum non fuisse tunc Apostolos satis firmos in fide, neque dispositos ad patiendum, & ideo non permisisse eos comprehendi, quia facile eum essent negaturi, & ita recte exponit illud verbum, quod subdit Joannes: *Ut adimpleretur, quod dixit, quos dedisti mihi, non perdidi ex eis quemquam*, quia etiam tunc servavit eos corporaliter, ne spiritualiter perirent. Addunt vero Aug. & Chrys. hom. 82. ex hac Christi providentia, & efficacia verbi ejus factum esse, ut Judæi neminem Apostolorum comprehenderint: neque etiam Petrum, quia ausus fuerat servum principis sacerdotum vulnerare, quod non immerito inter miracula a Christo tunc facta computari potest.

Ab omnibus in comprehensione Christus deseritur.

Ex quo ulterius colligit Cajetan. adolescentem illum (quem Marcus refert comprehensum esse a militibus, & nudum relicta sindone ex manibus eorum effugisse) non fuisse aliquem ex Apostolis: quamquam Epiph. hær. 68. dicat fuisse Jacobum fratrem Domini, & Hieron. Ps. 37. Et quamvis Beda super Marcum probabile censeat illum fuisse Joannem Evangelistam, quæ fuit etiam sententia Ambr. super Psal. 36. & Gregor. lib. 6. Reg. c. 2. & 14. Morali c. 23. Sed Cajet. sententia verisimilior videtur, quam latius ipse confirmat in jentaculo 6. q. 4. & fuit etiam sententia Theodoreti, & Euthym. in Mar. Quia cum verbum Christi fuerit efficax, non potuerunt Judæorum ministri in aliquem Apostolorum manus injicere. Addo nullum fuisse fundamentum ad affirmandum illum fuisse Jacobum, vel Joannem, præsertim cum neuter eorum adolescens tunc fuerint, vel potius adolescentulus (ut Græca habent.) Nam Jacobus sexagesimum ætatis annum exegerat, Joãnes vero trigesimum attingeret, si tempora, & ætates, in quibus mortui sunt, consulantur. Addo incredibile esse aliquem ex Apostolis tunc fuisse nudum, & sola sindone coopertum, quare verisimile est (quod Cajetanus dicit) illum fuisse aliquem ex servis, qui in ea villa degebant. Sed de his satis.

In nullum Apostolorum ministri Judæorum in horto manus injecerunt.

Inquiri vero hic posset, an Apostoli peccaverint fugiendo, & deserendo Christum. Respondeo breviter, si actum illum externum secundum se, & secundum occurrentes circumstantias per se consideremus, non videri actum de se malum, quia neque ipsi poterant defendere Christum, nec debebant, (ut statim dicam:) sese autem obiice-

Dubium. An speol. Fuga Apostolorũ Christum deserentium peccatum ne fuerit.

abjicere morti; aut comprehensioni non erat ei specialiter præceptum. Quia non erant ipsi pro hominibus morituri: nec Christo erat eorum mors tunc necessaria: neque etiam ad confitendum, vel non negandam fidem, erat necessarium non fugere. Quia fuga de se non est contra fidei confessionem, ordinatur enim ad vitam custodiendam, non ad explicandam mentem; ergo non habebat ille actus, unde esset de se malus, maxime cum discipuli audissent Christum dicentem; *Sinite hos abire.* Dico autem per se, quia per accidens, aut ratione scandali, aut ob conscientiam erroneam, aut si fortasse fuga illa ex aliqua dubitatione in fide, seu fiducia in Christum orta est, potuit in illo actu intervenire peccatum.

Comprehensio Christi qualis.

Tertio passus est Christus comprehensionem violentam magno cum strepitu armatorum hominum, a quibus non solum est comprehensus: sed etiam ligatus tanquam insignis quidam latro, & malefactor, ut ipsemet dixit. De quo mysterio legi potest Cyril. Jerof. cat. 13. & Alexand. lib. 11. in Jo. c. 32. & 33. & tunc impletum est illud Psal. 21. *Circũdederunt me vituli multi: tauri pingues obsederunt me*; & illud; *Circumdederunt me canes multi, concilium malignantium obsedit me*; & illud Isai. 53. *Sicut ovis ad occisionem ducetur*; & illud Thren. 4. *spiritus oris nostri Christus Dominus captus est*, ut ibi Hieron. exponit.

Quoad secundam partem superius propositam, duo miracula breviter consideranda sunt, quę tunc Christus est operatus. Quia licet non directa pertineant ad passionem ejus, pertinent tamen ad ostendendam innocentiam ejus, & voluntatem, qua patiebatur: quæ duo in toto hoc negotio præ oculis semper habẽda sunt. Ideo enim Christus etiam eo tempore, quo infirmior, & imbecillior videbatur, miracula operari non destitit, ne existimaretur a majestate, & potestate sua excidisse, aut invitus, & coactus pati. Primum ergo miraculum fuit prostrare unico verbo, *ego sum*, tantam hominum multitudinem, quod factum est efficacia verbi, & potentiæ Christi. Nam sicut verbo suo omnia creavit, & panem in corpus suum convertit, vel sicut Psal. 24. dicitur, *Vox Domini confringentis cedros*, ita facile fuit eodem verbo homines prosternere. Et non caret mysterio (ut Rupertus indicavit) verbum illud, *ego sum*, quod est divinitatis proprium, a qua virtus, & efficacia illius verbi manavit. De quo elegãter Leo P. ser. 1. de Pass. *Hoc verbum illam manũ itnex ferocissimis congregatam, quasi quodam fulmineo ictu prostravit, atque perculit, ut omnes illi atroces, minaces, atque terribiles retro acti corruerent*; & ser. 15. dicit hoc fuisse divinæ potestatis indicium: *Quo impiorum conatus, non armis contrariis, neque ullius creaturæ potentis auxilio, sed sola Dei virtute prosternaret*: & ibidem *Una Domini voce ita percussa est illa multitudo, ut omnes simul amisso membrorum officio retrorsum acti, elisique corruerint.* Quo significat non solum impetu quodam dejectos esse in terram, sed etiam privatos esse virtute sentiente, & movente, ita ut sustinere se ac regere non valerent, sicut paralyticis solet accidere. Quæri autem solet, cur potius factum est, ut retrorsum caderent, quam in faciem, vel alio modo. Cujus rei variæ rationes mysticæ videri possunt in Cyril. l. 11. in Jo. c. 33. & Greg. hom. 9. in Ezech. Propria, & literalis ratio esse videtur, quia major potentia, & efficacia verbi Christi reluxit in eo dejectionis modo.

Efficacia verbi Christi quanta.

Dubium.

Respons.

Secundum miraculum fuit, quod Christus restituit auriculam Malcho, quam ei Petrus absciderat. Hoc enim post præcedens factum fuisse constat ex Joan. 18. & late explicat August. lib. 3. de consen. Evang. c. 5. De hoc autem miraculo præter supra dicta nihil aliud notandum occurrit, quam quod propria & speciali ratione videtur Christus hoc miraculum fecisse, non solum ad exemplum mansuetudinis, & patientiæ: sed etiam ne Judæi arriperent occasionem accusandi illum, quod se violenter defendere voluisset, & publicum Reipublicæ ministrum, per se, aut per discipulos vulnerasset.

Dubium.

Hic vero occasio oritur inquirendi, an peccaverit Petrus in eo facto. Et ratio dubitandi esse potest, quia Petrus ex amore Christi motus est ad eum defendendum, ut Chrysost. notat hom. 85. in Mat. & Hieron. Mat. 26. & August. lib. de agone Christiano c. 27. *Petrus* (inquit) *non superbia, sed quamvis carnali, tamen amore Domini hoc fecit*, idque per se satis credibile est: & alioquin factum ipsum ex objecto non erat malum, quia licitum est defendere innocentem, Ecclesiastici 4. & Proverb. 24. Unde Cyrillus lib. 11. in Jo. c. 35. *Petrus* (inquit) *gladium habuit, quia secundum legem gladio se defendere licebat. Unde mentio Petri, qui gladium adversus hostes accepit, a mandato legali non fuit aliena*; & infra significat Christum non reprehendisse factum Petri, ut malum, sed ut minus perfectum: *Christus* (inquit) *motum hujusmodi, quamvis secundum legem fuerit, repressit, quasi longe a perfecta virtute constitutum.* Quin potius Ambrosius Luc. 22. factum Petri comparat cum facto Phinees: *Petrus* (inquit) *eruditus in lege, promptus affectu, qui sciret Phinees reputatum ad justitiam, quod sacrilegos peremisset, percussit principis servum.* Et confirmatur, nam Christus paulo antea dixerat discipulis, *qui non habet, vendat tunicam suam, & emat gladium*; ergo potuit Petrus intelligere voluntatem Christi fuisse, ut gladios haberent ad sui defensionem; ergo existimavit actum illum esse juxta Christi voluntatem. Unde August. in quæst. novi, & vet. testam. qu. 104. indicat, Petrum non injuste percussisse. *Quia sicut significatur in Luca, ipso Domino permittente percussit*; & infra addit, Christum non dixisse Petro; *Qui accipit gladium, gladio peribit*, propter id, quod fecerat, *sed ne iterum percuteret, permissum enim ei erat, ut dolorem faceret, non ut occideret.* In contrarium vero est, quia Christus videtur reprehendisse factum illud, ut malum, pœnaque dignum, sic enim ait; *Converte gladium tuum in vaginam, omnes enim qui acceperint gladium, gladio peribunt.* Quæ verba jus indicant, non factum. Neque enim omnes, qui gladio adversus alios utuntur, re ipsa gladio pereunt, digni tamen sunt, ut gladio perimantur. Quod de iis necesse est intelligi, qui injuste gladio utuntur, & ideo non sine mysterio dixit Christus; *Omnes, qui gladium acceperint*, propria scilicet authoritate, vel arbitratu suo, ut notavit August. 22. contra Faustum c. 70. significat ergo Petrum, hoc modo usum esse gladio. Item hujus rei rationes varias subdit Christus, dicens: *Calicem, quem dedit mihi Pater, non vis ut bibam illum? Quomodo ergo implebuntur Scripturæ?* Petrus enim satis intellexerat Dei ordinationem esse, ut Christus pateretur, & Christi voluntatem esse, ut omnino ita fieret. Unde alio in loco, cum Petrus Christo prædicenti passionem suam dixisset: *Absit a te Domine*, graviter ab ipso increpatus audiverat: *Vade post me Satana, scandalum es mihi, quia non sapis ea, quæ Dei sunt, sed ea quæ hominum*: ergo in hoc opere fecit contra Dei ordinationem, & Christi voluntatem sibi cognitam, & (quantum in se est) voluit scripturarum prędictiones inanes reddere. Deinde addidit Christus, *an putas, quia non possum rogare Patrem meum? &c.* ac si diceret, Tu existimas indigere me defensione tua, in quo multum erras; ergo etiam ex hoc capite reprehensibile fuit factum Petri. Ex imperfecta enim fide & Christi existimatione ortum est.

Respons.

In hac re mihi vera videtur sententia Hieronymi, qui Mat. 26. uno verbo dixit, Petrum hoc fecisse eodem mentis ardore, quo cætera. Alludit autem Hieron. ad id, quod ipsemet dixerat Mat. 14. *In omnibus locis ardentissimæ fidei invenitur Petrus. Volentem ad passionem pergere prohibet, & licet erret in sensu, non tamen errat in affectu, nolens eum mori, quem filium Dei fuerat paulo ante confessus.* Itaque si factum ipsum secundum se consideremus, excusari non potest propter rationes dictas: & præterea (ut rationi in contrarium factæ respondeamus) quia factum Petri non potuit habere rationem justæ defensionis, non solum quia erat contra Christi voluntatem, sed etiam quia illa non erat defensio, sed temeraria quædam aggressio, & iræ impetus, aut vindictæ. Non enim Petrus poterat Christum a tot armatis militibus uno mucrone defendere. Vel igitur Petrus considerabat Christum ut imbecillem hominem indigentem defensione, & sic etiam ipse erat impotens ad defendendum, & ideo non habebat justam rationem inchoandi defensionem, ut si aliquis videret decem homines aggredientes innocentẽ, si non speraret se posse defendere innocentem, etiamsi speraret posse unum, vel alterum ex aggressoribus occidere, non juste faceret, neque actio illa dici posset justa defensio: vel Petrus considerabat Christum, ut habentẽ virtutem plusquam humanam, qua ortus, & in virtute verbi ejus, quod dixerat: *Qui non habet tunicam, emat gladium*, sperabat se posse adversus totam cohortem illum tueri, sicut alibi dixit: *Tota nocte laborantes nihil cepimus, in verbo autem tuo laxabo rete.* Hanc enim fuisse mentem

Qua animo Petrus Malchi auriculã absciderit.

Petri

Petri verisimiliter possumus inde conjicere, quod statim Christo obtemperavit imperanti: *Converte gladium tuum in vaginam*, ut Chrys. supra indicavit. Sed (licet hoc admittamus) non possumus factum Petri secundum se excusare, quia ut tantum facinus aggrederetur virtute Christi fretus, debuisset illius verbum, & præceptum expectare. Et ita recte intelligitur, quod Augustinus dixit lib. 22. contra Faustum c. 70. Petrum non bene usum fuisse gladio: *Quia Dominus* (inquit) *jusserat, ut ferrum discipuli ejus ferrent: sed non jusserat, ut ferirent*. Ex quo ulterius duplex alia inordinatio in illo actu invenitur. Altera, quod Petrus se exposuit evidenti periculo mortis sine justa causa, imo propter actionem injustam. Altera, quod Christum ipsum, quem defendere cupiebat, majori periculo exposuit. Dedit enim occasionem Judæis, ut acrius in Christum sævirent, & causandi justam aliquam, vel apparentem occasionem accusandi Christum. Et hæc quidem vera sunt, considerando factum secundum se. An vero persona ipsa excusanda sit, non facile dixerim, quia ex nimio fervore, & amore potuit non considerare has rationes omnes, involuntaria, seu invincibili inconsideratione. Unde Chrysost. dicit id fecisse Petrum ex pio, & fervente amore: Ambros. vero indicat, fuisse illum actum quasi ex dono Spiritus Sancti: at vero Augustinus supra id non excusat: sed plane dicit peccasse non minus, quam Moysem, quando percussit Ægyptum; *Uterque enim* (inquit) *non detestabili immanitate, sed emendabili animositate justitiæ regulam excessit*. Imo nec Cyril. dict. c. 35. videtur illum omnino excusare. Sed cum hoc ex interiori affectu, & dispositione Petri pendeat, non potest a nobis certa ratione definiri; non caret autem magna probabilitate dicere, Petrum tanto fervore, & amore motum esse, ut nihil peccaverit non considerando omnia, quæ in illo negotio consideranda erant.

Factum Petri culpa non caruisse.

DISPUTATIO XXXV,
In tres Sectiones distributa.

De iis quæ Christus Dominus usque ad latam mortis sententiam passus est.

IN iis omnibus, quæ Christus passus est ex quo fuit comprehensus usque ad flagellationem, nihil fere est, quod disputationem nostram requirat, præter ea, quæ Evangelistæ narrant de Petri negatione. Quæ licet non videatur ad Christi passionem pertinere, pertinet tamen maxime: quia licet non externum dolorem, injuriam tamen, & tristitiam ei intulit maximam. De cæteris ergo omnibus passionibus solum est historia Evangelica breviter adnotanda. Christus enim a militibus comprehensus, primum ductus est ad Annam, de hoc enim nulla potest esse controversia, cum sit expressum in Evangelio. Unde, quod legitur apud Clemen. lib. 5. Const. Apost. c. 16. primum ductum esse ad Caipham, deinde ad Annam, ut apocryphum est. Quamquam Turrianus illud interpretari conetur. Deinde aliqui existimant in domo Annæ contigisse, quæ Joannes narrat de prima negatione Petri & de alapa Christo inflicta propter responsum, quod pontifici reddiderat: & ita intelligit August. lib. 3. de consens. Evang. c. 6. Quia post eam narrationem subdit Joannes: *Et misit eum Annas ligatum ad Caipham*. Alii vero existimant hæc verba dicta esse a Joanne per recapitulationem, non servato ordine historiæ, aut præteritum illud *misit* positum esse pro præterito plusquam perfectu *miserat*. Juxta quam expositionem non est necesse aliquid horum factum esse in domo Annæ, sed in domo Caiphæ, ut sentit Origen. tract. 35. in Matth. & Cyril. lib. 12. in Jo. c. 1. qui tamen in lib. 11. c. 38. quædam verba interponit in textu Joannis, quæ non habentur in vulgata, scilicet *miserunt autem eum ligatum ad Caipham pontificem*. Et hæc expositio magis accommodata est textui, præsertim juxta ea, quæ alii Evangelistæ narrant, ut videbimus sequenti Sectione. Itaque in domo Annæ nihil actum legimus: sed solum videtur eo Christus adductus propter conjunctionem Annæ cum Caipha, vel ut illi aliquis honor deferretur, vel certe ut ipse authoritate sua Christi comprehensionem approbaret, atque proveheret, ut omittam rationes alias, quæ in August. Cyril. Beda, Euthy. & aliis expositoribus legi possunt.

Christus ad Annam cur adductus sit.

Post hæc ab Anna ductus fuit ad Caipham: in cujus domo multa quidem contigerunt admiranda & consideratione dignissima, quæ tamen nostram explicationem non desiderant, nec nostri sunt instituti, sed solum ad literam Evangeliorum explicandam pertinent. Observandum ergo est breviter, tota illa nocte Christum Dominum in domo Caiphæ variis injuriis, ac doloribus fuisse affectum. Primum enim alapis, & colaphis percussus est: deinde velaverunt faciem ejus, ut liberius irriderent, & convitiis incesserent dicentes: *Prophetiza nobis, &c.* quasi irridentes ei, quod sese prophetam jactaret. Rursus exspuebant in faciem ejus, quod erat nimiæ ignominiæ, ut constat ex Deu. 25 & Num. 12. Præterea credibile est aliis modis eum afflixisse, & ictibus eum cæcidisse, & præsertim barbam ejus expilasse, genasque vulsisse, juxta illud Isai. 50. *Corpus meum dedi percutientibus, & genas meas vellentibus*. Illud etiam est observandum, Christum Dominum percussum, & injuriis affectum a Judæis, interdum tacuisse: interdum vero mansuete quidem, tamen prudenter & graviter respondisse, quod præcipue notatum est ab August. tract. 115. in Jo. & l. 1. de ser. Dom. in monte c. 20. & ep. 5. ad Marcell. notatum (inquam) est in verbis illis, quæ Christus dixit, cum primum alapam accepit, *si male locutus sum, testimonium perhibe de malo, si autem bene, cur me cædis?*

Christus in domo Caiphæ quanta sit passus.

Circa quæ dubitat Augustinus, quomodo Christus non observavit consilium, quod dederat, *si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, præbe illi & alteram*. Et imprimis respondet, illud consilium non esse juxta corticem literæ intelligendum, sæpius enim id facere non expedit. Sed literalis sensus illius modi loquendi est, similem injuriam æquo & tranquillo animo esse ferendam, & debere nos esse paratos ad sustinendam potius aliam injuriam, quam ulciscendam priorem. Et hoc modo perfectissime servavit Christus, quod præceperat. Unde addit August. Christum tunc non tacuisse, sed respondisse, ne videretur ob injuriam iratus, aut perturbatus: dum enim magna animi tranquillitate, & verborum mansuetudine loquutus est, satis ostendit nihil esse interius perturbatum. Sic Chrys. hom. 3. in 1. ad Cor. circa finem, dicit Christum hic verbis magis declarasse suam mansuetudinem, quam si tacuisset. Hinc etiam Basil. hom. contra irascentes, hæc verba Christi tractans: *Mansuete* (inquit) *atque immoto animo percutientem sustine*, quod etiam optime prosequitur S. Ephrem ser. de pass. Domini. Addendum ulterius est, Christum ita fuisse loquutum, ut innocentiam suam tueretur, & suam causam, quæ simul etiam Dei, & omnium nostrum causa erat, defenderet, ne tacendo videretur sentire, se male fuisse loquutum, aut justa de causa percussum. Et hoc ipsum in toto progressu dominicæ passionis est diligenter observandum. Ubicumque enim ad refellendam calumniam, vel contra doctrinam suam, vel contra personam, & innocentiam respondere oportebat, id fecit summa animi modestia atque interdum magna authoritate, ne animum despondisse videretur, & ut nobis exemplum daret, non solum patienter sustinendi injurias, verum etiam constanter loquendi ubi oportuerit, & Dei honor, aut publica utilitas id requisiverit. Et hæc satis sint de reliqua parte totius historiæ passionis. Quomodo scilicet ductus fuerit Christus ad Pilatum, & Herodem, & coram hoc omnino tacuerit, coram illo vero interdum responderit, interdum minime. Quæ recte perpendit Athanasius orat. de passione, & cruce Domini, & alii Patres exponentes Evangelia. Igitur tria præcipua capita totius Historiæ, usque ad crucifixionem exclusive tractanda selegimus, scilicet de negatione Petri, de Christi flagellatione, & de coronatione & illusione, quæ cum illa conjuncta fuit.

Dubium.

Respons.

In passione sua interdum cur pro se Christus responderit.

SECTIO I.
Quoties Petrus Christum negaverit, & quomodo.

DUo sunt præcipue declaranda, primum numerus negationum, secundum genus peccati, ubi nonnihil de Petri pœnitentia adjungemus. Circa primum nonnulli asserunt, Petrum negasse Christum pluries, quam ter. Ita Carthusian. Matth. 27. & Cajet. Jo. 18. Fundamentum est, quia ex tribus primis Evangelistis constat aperte, Petrum ut minimum ter negasse Christum in domo Caiphæ: sed ex Joanne etiam colligitur negasse illum in domo Annæ, ergo necesse est, ut pluries quam ter negaverit,

Imo

Imo si credendum est August. tract. 113. in Joan. & lib. 3. de consensu Evang. c. 6. hinc efficitur leaies ut minimum negasse Christum, quia August. dicit ter in domo Annæ illum negasse. Existimat enim Augustinus omnes negationes relatas a Joanne factas esse in domo Annæ. Primam quidem, quia ordo literæ Joannis hoc indicat, & præterea quia Matthæus significat primam negationem in domo Caiphæ factam esse, postquam Petrus ingressus fuerat atrium, jamque sedebat. Joannes vero indicat negationem a se relatam accidisse in ipso ingressu. Et simile argumentum fit de secunda, nam Matthæus refert Petrum secundo negasse, cum jauuam exiret ad interrogationem ancillæ, Joannes vero dicit Petrum stantem ad ignem, ut calefieret, interrogatum ab iis qui astabant, negasse. Et idem argumentum fit de tertia negatione. Nam Joannes dicit interrogatum fuisse Petrum a servo Pontificis Matth. vero ab iis, qui astabant. Verba etiam, quibus Petrus interrogatur, & quibus negat, in his Evangelistis sunt valde diversa; sunt ergo omnes negationes distinctæ. Quin potius propter simile argumentum addidit Cajetanus septimam negationem in domo Caiphæ: quia Lucas post negationem ad interrogationem ancillæ, addit. *Et post pusillum alius videns eum dixit: Et tu de illis es: & dixit, O homo non sum.* Quæ negatio videtur diversa ab omnibus, quæ Matthæus & Marc. narrant, & tamen accidit in domo Caiphæ, quater ergo negavit in domo Caiphæ, & ter in domo Annæ.

Petrus ter tantum Christum negavit.

Dicendum vero est, Petrum ter tantum negasse Christum. Hæc sententia communior est, & probari potest primo ex verbis Christi, *ter me negabis*. Si enim pluries esset negaturus, cur non prædixisset? vel cur potius numerum ternarium designaret, quam alium? Certe nisi voluisset designare certum numerum, & dicere neque majorem neque minorem esse futurum, potius simpliciter prædixisset; *Me negabis*. Addo Evangelistas omnes fuisse solicitos in demonstranda Christi prædictionem fuisse impletam, & ideo singuli Petri negationem narrarunt (ut notavit Chrys. hom. 8a. in Jo.) unde nonnisi trinam singuli scripsere negationem, indicantes Christi prædictionem trina tantum negatione fuisse implendam. Secundo, omnes antiqui Patres exponentes Evangelia tantum trinæ negationis mentionem faciunt. Multi enim tractantes 21. c. Joan. dicunt pro trina negatione reddidisse Petrum trinam confessionem. Unde Aug. tract. 123. in Jo. *Redditur* (inquit) *trina negationi trina confessio, ne minus amori lingua serviat, quam timori, & plus vocis elicuisse videatur mors imminens, quam vita præsens*; & Cyril. lib. 12. in Jo. 64. *Quoniam Petrus ter in tempore passionis negavit, jure nunc ab eo terna dilectionis confessio petitur, ut terna negatio æquali confessionis numero compensetur. Ita, quod verbis commissum fuit, verbis curatur.* Idem significavit Ambros. l. 2. de sacram. c. 7. dicens, *Petrus, qui antea negaverat, ut illum lapsum aboleret, tertio interrogatur a Christo, si se amaret.* Idem Luc. 22. Et Euthym. Jo. 21. *Pro trina negatione trinam offert confessionem*; & Hieron. ep. 149. ad Marcellam. *Trinam negationem trina postea confessione delevit*, qui ep. 39. dicebat; *Petrum ter negantem, amaræ in suum locum restituere lacrymæ.*

Trina a Petro reddetur Christo pro trina negatione confessio.

Tertio, quia omnia, quæ Evangelistæ referunt, possunt satis in concordiam redigi. Quia in primis verisimilius est, omnes negationes, quas Joannes refert, accidisse in domo Caiphæ. Quod dupliciter explicari potest. Primo cum Euthym. super 26. cap. Matth. si dicamus eamdem fuisse domum Annæ, & Caiphæ. Potuit enim id facile contingere, eo quod Annas esset socer Caiphæ: contingit autem sæpe, ut gener domum soceri incolat. Hæc vero responsio primo omnino divinat, quia non habet fundamentum ad hoc asserendum. Deinde non videtur consona Evangelio, nam dicitur Christus missus ab Anna ad Caipham: si autem in eadem domo habitassent, non esset cur mitteretur. Nam licet dici possit, in eadem domo fuisse diversa conclavia, inter quæ erat atrium, & ita potuisse ab uno ad alium mitti: tamen si intra eamdem domum habitarent, cum uterque maximo desiderio teneretur videndi Christum comprehensum, & alloquendi, & examinandi illum, non est verisimile expectasse, ut ab uno ad alium mitteretur, & non potius statim convenisse simul, ut illum venientem exciperent. Secundo ergo hoc melius explicatur dicendo, Christum ad Annam adductum nihil ibi fuisse immoratum, sed protinus ad Caipham fuisse deductum: atque ita negationes Petri, & omnia, quæ Joannes narrat, in domo Caiphæ accidisse (ut supra ex Orig. retulimus) & fit verisimile. Quia semper Joannes vocat *atrium*, seu *domum pontificis*. Annas autem non erat Pontifex, sed Caiphas. Quod enim Cajet. & alii dicunt simul ambos fuisse Pontifices, & fundamentum non habet, & contra legem erat, & mores Judæorum, & verbis ipsius Joannis repugnat dicentis singulariter de Caipha: *Quia erat pontifex anni illius*, & de illo pontifice semper loquitur, cum ait; *Erat notus pontifici*: *In atrium pontificis*, ac denique cum dixit; *Pontifex ergo interrogavit Jesum*. Ex quo actu etiam intelligi potest illum fuisse Caipham. Nam examinare reum, ad pontificem pertinebat. Denique jam supra explicuimus, quomodo illa verba Joannis, *& misit eum Annas ad Caipham pontificem*, ad hunc sensum recte accommodentur, vel per recapitulationem, aut sumendo illud præteritum *Misit*, pro plusquam perfecto *Miserat*. Quod ait Cyrill. Joannem repetivisse, ut indicaret locum, in quo omnes negationes Petri acciderunt.

In domo Caiphæ negationes Petri omnes acciderunt.

Secundo, supposita identitate loci, declaratur, quomodo omnes negationes, quas Evangelistæ referunt, sint eædem. Et quidem de prima nulla est difficultas inter Matt. Marcum, & Lucam. Solum est inter eos differentia, quod unus quibusdam verbis utitur, alius aliis, rem tamen eamdem explicant, vel etiam unus addit aliquid, quod alius tacet, ut v.g. Marcus, & Lucas referunt, Petrum tunc sedisse ad ignem, quod Matth. non negavit, quamvis neque hoc dixit. Est etiam alia differentia, quod Matt. & Marc. incipiunt narrare negationes Petri, post contumelias Christo factas in domo Pontificis: Lucas vero prius narrat negationem, sed hoc non refert (ut Aug. notavit lib. 3. de cons. Evang. c. 6.) quia non oportet ordinem narrationis semper ordini rerum esse conformem, & verisimilius est neque omnino antecessisse, neque subsequutas esse, sed fuisse interpositas. Quia contumeliæ fere continue illa nocte Christo irrogabantur, negationes autem per intervalla temporum factæ sunt. Quod autem prima negatio (quam refert Joannes) non sit alia ab ea, quæ est prima apud alios Evangelistas, non difficile explicatur. Quia in duobus videtur esse differentia, primo quia Matth. dicit Petrum extitisse foris in atrio, quando primum Christum negavit: Joannes vero dicit jam fuisse introductum ab alio discipulo. Sed hæc non sunt pugnantia, quia adverbium illud *foris*, relationem quodammodo dicit. Prius ergo erat Petrus *foris*, id est, extra totam domum, & a discipulo introductus est in primum atrium, & hoc dicit Joannes, adhuc tamen dicitur esse *foris*, non respectu totius domus, sed respectu secundi atrii, vel illius aulæ, in quam erat Christus introductus, & hic est sensus Matt. ut constat. Quoniam postquam narravit contumelias Christi, subdit; *Petrus autem sedebat foris in atrio*. Tum ex Marco, qui loco illius adverbii *foris* dicit, *In atrio deorsum*. In hoc ergo atrio, quod erat foris, & intus, respectu diversorum, prima contigit negatio. Neque est verum Joannem dicere factam esse in ipso ingressu ostii, sed solum narrat, Joannem introduxisse Petrum: deinde ancillam ostiariam interrogasse Petrum, non vero dicit, statim in ipso ingressu id accidisse. Alterum, in quo discordare videntur, est, quia Lucas dicit, Petrum cum aliis circumsedisse ad ignem, Joannes vero cum illis stetisse: conciliantur tamen, quia in primis verbum *standi* interdum significat solum præsentiam, ut Jo. 1. *Medius vestrum stetit, quem vos nescitis*, & Luc. 8. *Foris stant quærentes te*. Deinde Joan. non dicit Petrum stetisse, quando primo negavit: sed prius narrat negationem, postea subdit, *stabant autem, &c.* intelligi ergo potest sedisse quando negavit: statim vero post hanc negationem surrexisse, & exiisse foras ante atrium (ut Marcus retulit) & deinde iterum intrasse, & accessisse ad ignem, & cum aliis ibi fuisse.

Prima Petri negatio.

De secunda negatione conveniunt Matt. & Marc. factam esse ad interrogationem ancillæ, quam Matthæus explicat fuisse diversam a priori. Lucas vero ait: *Et post pusillum alius* quo pronomine relativo masculini generis indicat, non fuisse ancillam, sed aliquem hominem. Quod evidentius colligitur ex responsione Petri: *O homo, non sum*, at vero Joannes solum dicit: *Dixerunt ergo ei, Numquid tu ex discipulis ejus es?* Propter quod Aug. supra, ait aliquem hominem simul cum ancilla interrogasse Petrũ,

Secunda Petri negatio.

dedis-

dedisseque illi hujus negationis occasionem. Sed est diligenter considerandum, Marcum & Matt. non dicere ancillam alloquutam Petrum, sed circumstantes, ad quos cum illa esset loquuta, unus ex eis interrogavit Petrum, an ita esset, sicut illa affirmabat: in hoc ergo nulla est repugnantia. Major apparere potest esse in eo, quod Mat. dicit, hanc secundam interrogationem ancillæ factam esse, Petro januam exeunte: Joannes vero dicit: *Erat autem Simon Petrus stans, & calefaciens se, dixerunt ergo ei*, *&c.* Propter hoc fortasse dixit Cyrillus lib. 12. in Joan. c. 1. omnia hæc, quæ Joannes narrat post primam negationem, pertinere ad tertiam. Sed juxta hanc expositionem, vel fatendum est, esse plures negationes tribus (quod nostræ sententiæ adversatur) vel Joannem non narrasse tres, quod videtur esse contra contextum, & intentionem tam Joannis, quã reliquorum Evangelistarum, ut supra notavimus. Aliter Origenes tract. 35. in Matt. explicat illud. *Exeunte autem ipso*, id est, volente exire, nondum autem egresso. Sed hoc repugnat Marc. qui statim post primam negationem dicit: *Et exiit foras ante atrium, & statim gallus cantavit*. Dicendum ergo videtur cum Beda, & Anselmo, Marcum explicasse, quod Matt. brevius dixit.

Concordia Evangelistarũ circa secundam Petri negationẽ.

Cum ergo Matth. ait: *Exeunte autem illo*, non est intelligendum in ipso exitu, vel Petro foras existente, secundo negasse: nam ex eodem Matthæo constat omnes negationes factas esse intra atrium, ut patet ex illis verbis, quæ in fine subjungit. *Egressus foras flevit amare*. Intelligendum ergo est, Petrum post primam negationem exisse extra atrium (ut Marcus dixit) & tunc ab alia quadam ancilla visum, atque adeum iterum in atrium reversum, & ad ignem applicatum accessisse illam ancillam, & interrogasse, occasionemque secundo negandi dedisse. Imo addit Anselmus ancillam statim, ac vidit, & observavit Petrum exeuntem, dixisse circumstantibus: *Et hic erat cum Jesu*. Petrum vero non fuisse interrogatum ab aliquo homine, nec respondisse negando, donec ad atrium, & ad ignem reversus est. In tertia negatione facilior est concordia. Nam quod Matthæus & Marcus ajunt. *Post pusillum*. Lucas explicuit, *& intervallo facto quasi horæ unius*, Rursus Matthæus & Marcus generatim dicunt eos, qui astabant, interrogasse Petrum. Lucas vero dicit quendam singularem hominem hoc fecisse, & Joannes explicat, illum hominem fuisse servum Pontificis, cognatum Malchi, cujus auriculam Petrus absciderat. Sed hæc etiam facile rediguntur in concordiam, potuit enim ille servus inchoare sermonem, instare deinde alios, & Petrum urgere. Atque hac ratione nulla est repugnantia, nam omnis alia varietas, quæ est in interrogationibus aliorum, & responsionibus Petri, non spectat ad repugnantiam, vel contrarietatem: sed ad illam generalem varietatem, quæ in Evangeliis reperitur, & ad concordiam potius eorum spectat, ut Augustinus notat lib. 2. de consensu Evangelistarum c. 12. & sequentibus, scilicet, quod eamdem rem variis modis referunt, & unus attigit, quod alius omisit.

Tertia Petri negatio.

Solum hic dubitare quis poterat; nam juxta hæc quæ diximus ante galli cantum tantum semel Petrus Christum negavit: Christus autem simpliciter dixerat: *Antequam gallus cantet ter me negabis*, Matth. 26. Respondetur hoc explicuisse Marcum capit. 14. dicentem. *Prius quam gallus vocem bis dederit*. Et ideo ipse solus inter Evangelistas curam habuit observandi post primam negationem semel gallum cantasse, iterum autem post tertiam. Quod ergo apud Luc. & Matth. dixit Christus, *Antequam gallus cantet*, intelligendum est, vel cum August. Beda, & Anselmo supra, antequam gallus cantet, animo paratus eris ad ter me negandum, & exterius id exequi incipies. Vel melius cum recentioribus, antequam gallus præcipuum cantum suum det, seu antequam cantum suum expleat. dicitur enim gallus bis cantare, semel media nocte, & iterum prope auroram, & hunc posteriorem cantum esse præcipuum, & quasi complementum alterius. Sed facilius est dicere Marcum explicasse, quod alii Evangelistæ dixerunt, & hæc de priori parte sectionis.

Dubium, Petri negationes quomodo ante galli cantum fuisse dicantur.

Respons.

Circa posteriorem partem, scilicet quomodo Petrus peccaverit, non desuerunt etiam ex priscis Patribus, qui Petrum in eo facto a peccato excusaverint, quamquam non omnes eodem modo. Principio igitur Hilar. can. 32. in Matth. & Ambros. lib. 10. in 22. cap. Luc. excusant Petrum, ita verba ejus interpretando, ut falsam negationem non contineant. Quod enim dixit. *Non novi eum*, dicunt esse verum, quia: *Nemo novit filium, nisi Pater*. Quod vero dixit: *Non novi hominem, quem dicitis*, dicunt esse verum, quia non noscebat purum hominem, aut malefactorem hominem, sicut ipsi putabant. Et similiter, quod dixit, se non fuisse sequutum Jesum Nazarenum, dicunt sensum esse, non esse illum sequutum, quod esset filius Dei. Secundo dixit Origenes tract. 35. in Matth. Petrum quidem negasse Christum: tamen non peccasse, quia non poterat non negare. Quia; *Nemo potest dicere Dominus Jesus, nisi in Spiritu S.* & ideo ad eos, qui Jesum confitentur, dicitur: *Non estis vos qui loquimini, sed spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis*. Matth. 10. At vero Petrus non habebat spiritum Sanctum: *Nondum enim erat hominibus datus, quia nondum erat Jesus glorificatus*. Adde quod Christus prædixerat, Petrum se negaturum, & non poterat falsum esse, quod dixerat; ergo non poterat Petrus non negare.

Dicendum est primo, Petrum graviter peccasse negando Christum. Hoc est de fide. Probatur primo ex verbo Christi, *ter me negabis*, negare autem Christum, grave peccatum est ex objecto suo, & ideo dixit idem Christus: *Qui me negaverit coram hominibus, negabo & ego eum coram Patre meo*. Præterea negando Christum mentitus est, dicens: *Non sum, non novi hominem*, quod mendacium de se, & perniciosum, & injuriosum erat Deo. Sed ulterius fuit juramento confirmatum, perjurium autem grave peccatum est. Rursus quod Petrus peccaverit, satis significavit Christus illis verbis Luc. 22. *Et tu aliquando conversus confirma fratres tuos*. Denique ipsemet Petrus peccatum suum agnoscens: *Flevit amare*. Et in hac sententia conveniunt omnes catholici Scriptores, & est universæ Ecclesiæ sensus. Ex quo etiam certum est illud peccatum fuisse mortale, ut aperte docent August. tract. 113. in Jo. & Chrysl. hom. in Matth. ubi illud appellat *terrum, & insolitum crimen*. Neque excusatio Ambros. & Hilar. probabilis est, repugnat enim verbis Christi: *Ter me negabis*; & alibi; *Donec ter abneges nosse me*. Unde Hieron. Matth. 29. & ep. 149. ad Marcellam; *Ridiculam*, appellat illam interpellationem, quia mendacem facit Salvatorem. August. etiam tract. 6. in Jo. de hac expositione dicit: *Quidam favore perverso Petrum excusare nituntur*; & infra; *sed quid multis immoror? cum ipse Dominus abstulerit omnes humanæ argumentationis ambages, dicens, Donec ter me neges, non accusemus Christum, cum defendimus Petrum*. Tandem per se satis constat incredibile esse, illas amphibologias, & verborum interpretationes fuisse a Petro excogitatas, & intentas. Et fortasse Hilarius, & Ambrosius solum asserere voluerunt, verba Petri secundum se considerata posse in hunc modum exponi. Unde Hilarius non excusat Petrum a culpa, sed dicit, *prope sine piaculo fuisse: tamen quia ex infirmitate carnis, vel ambiguus extitit, amarissime flevisse, recolentem trepidationis istius culpam, se neque admonitum potuisse vitare*. Ambrosius etiam post illas interpretationes subdit: *Sed nos excusamus: Dominus autem non excusavit. Non enim satis est involuta responsio confitentis Jesum, sed aperta confessio. Quid prodest verba involvere, si videri vis negasse: & ideo Petrus non de industria sic respondisse inducitur, quia postea recordatus est, & tamen flevit. Maluit enim ipse suum accusare peccatum, ut justificaretur fatendo, quam gravaretur negando. Quare flevit? quia culpa obrepsit ei*. Fortasse etiam voluerunt hi sancti dicere, Petrum non negasse corde, & animo Christum: sed exterius & in hoc peccasse: indicant tamen etiam exterius usum esse verbis ambiguis, Quod non est hæreticum, neque erroneum: non est autem probabile. Multo vero magis improbabilis, & erronea est excusatio Origenis. Quia certum est Petrum antea habuisse gratiam Spiritus sancti. Neque enim sine ipsius auxilio confiteri potuit Christum *filium Dei vivi*, neque gratia carebat, quando Christus illi dixit. *Vos mundi estis, sed non omnes*, &c. *Qui lotus est non indiget nisi ut pedes lavet*. Itaque quamvis ante passionem non esset datus Spiritus sanctus signo visibili, & cum ea plenitudine, qua die Pentecostes: tamen gratia Spiritus sancti, & auxilium ad non peccandum, & confitendum Christũ conferebatur hominibus: alioqui neque Judæi peccatum haberent non credentes illi. Quod vero Christus prædixerat Petro peccatum suum, non abstulit ei libertatem ad non peccandum, de qua re alias latius.

Petrus in Christi negatione graviter peccavit.

Secundo vero dicendum est, Petrum non ita negasse

Chri-

Christum, ut fidem amiserit, sed solum charitatem. Ita docet Aug. tract. 113. in Joan. & Cyril. lib. 12. c. 5. Et ratio est, quia non legimus Petrum negasse dissentiendo, sed solum exterius negando, imo neque exterius negavit Christum esse Deum, vel Messiam, sed solum se nosse illum, sequutumve fuisse. Hoc autem peccatum directe est contra confessionem fidei, non contra fidem: unde non expellit fidem, sed charitatem. Sicut qui exterius negat se esse Christianum, non negat fidei veritatem, sed in ejus confessione deficit; non est autem cur Petro imponamus aliud peccatum, quam ejus verba indicent. Unde Leo P. ser. 9. de pass. sic Petrum alloquitur: *Vidit in te Dominus non fictam fidem, non dilectionem aversam, sed constantiam fuisse turbatam.* In quibus verbis non est intelligendum, Petrum habuisse charitatem: sed non amisisse illam existimationem, quam de Christo habebat, & bonum affectum erga illum, quamvis humanum, & imperfectum. Et eodem modo intelligendus est Bernardus dicens, *in Petro non fuisse extinctam charitatem, sed sopitam.* Quod durius quidem dictum est: exponi tamen potest, quod quia non peccavit ex defectu fidei, neque ex directa aversione in ipsum Christum, sed ex quadam fragilitate, ita charitatem amisit, ut facile potuerit eam recuperare, ideoque dicitur non tam extincta, quam sopita. Quinimo Cyrill. lib. 11. in Joan. c. 41. addit, illum negasse Christum ex quodam nimio affectu ad Christum, quia ex amore illius cupiebat eum videre, & ideo negavit, ne ingredi atrium, & ibi adesse, ac videre Christum prohiberetur. Probabilius autem est præ timore eum negasse, sicut ei indicaverat Christus, dicens: *Animam tuam pro me pones? Amen amen dico tibi, non cantabit gallus, donec ter me negas.* Nam his verbis satis significavit, non ex affectu ad ipsum, sed ex metu illum fuisse negaturum.

Petrus negando Christum, fidem non amisit.

Quas vero ob causas Deus tam gravem lapsum permiserit, facile potest unusquisque considerare, & apud prædictos Patres legere, præsertim Leonem dicto ser. 9. Chrysost. hom. 80. in Matth. August. serm. 124. de tempore, Cyrillum lib. 12. c. 1. & Gregor. hom. 21. in Evangelia. Solum hoc adnotandum existimo, propter hujus temporis hereticos, qui propter hunc Petri lapsum, & alios, quos ipsi vel confingunt, vel ultra veritatem exaggerant, eum dicunt fuisse indignum Ecclesiæ primatu: adnotandum (inquam) est, ideo permissum fuisse sic cadere, quia futurus erat pastor Ecclesiæ, ut in sua culpa disceret, qualiter aliorum misereri debuisset (ut Gregor. ait.) Vel (ut ait Hieron. dicta ep. 149.) ut exemplo Petri intelligeremus, quanta vis sit pœnitentiæ, per quam non solum veniam consequi, sed etiam majorem dignitatem recuperare, aut obtinere possumus. Addunt etiam Ambros. Luc. 22. & D. Th. Matth. 26. Petrum permissum esse cadere, quia nimium de sua constantia fidebat, ut paulo antea illis verbis ostendit; *Si oportuerit me mori tecum, non te negabo*, (ut ibidem Hieron. & Chrysost. hom 83. adnotarunt) & ita illius exemplo omnes edocti sumus, neminem quantumvis sanctum, & in quavis dignitate constitutum, debere de sua gratia, vel stabilitate confidere.

Petrus negans Christum cur a Deo permissus.

Ultimo dicendum est, Petrum statim sui peccati perfectam pœnitentiam egisse, atque illius veniam fuisse consequutum. Hoc constat ex Evangelistis, ex quibus solus Lucas originem hujus pœnitentiæ indicavit dicens. *Et conversus Dominus, respexit Petrum.* Circa quæ verba dubitari solet, an intelligenda sint de corporali, vel tantum de spiritali intuitu. Ratio difficultatis est, quia Petrus negavit deorsum in atrio: Christus autem erat superius in interiori parte domus. Propter quod August. lib. 3. de consens. Evang. c. 6. & lib. 1. de gratia Christi c. 45. hoc interpretatur de interiori aspectu, seu auxilio, quo Christus Dominus respexit Petrum, eumque ad pœnitentiam excitavit, & negat posse dici, quod corporalibus oculis Dominus visibiliter aspexerit Petrum. Et ita etiam interpretatur prædicta verba Ambros. super Lucam. Idem sentit Beda lib. 6. in Luc 22. c. eadem videtur esse sententia Leonis P. ser. 9. de pass. dicens: *Dominus Jesus, qui intra pontificale concilium, sola corpore tenebatur, trepidationem discipuli foris positi divino vidit intuitu, & paventis animum, mox ut respexit, erexit, & in fletus pœnitudinis incitavit.* Et eleganter ser. 3. *illis turbatum discipulum convenit oculis, quibus eum pie videras esse turbandum: & in illum conversa est veritatis inspectio, ubi erat cordis facienda correctio.* Et potest hæc sententia confirmari ex illis Scripturæ locutionibus *Respice in me, & miserere mei*, & similibus. Quæ sententia, cum sit tantorum Patrum, non potest non esse valde probabilis. Mihi tamen difficultatem ingerunt verba Luc. Non enim tantum dixit: *Dominus respexit Petrum*, sed dixit: *Et conversus Dominus respexit Petrum.* Nam illud participium, *conversus*, non potest intelligi de interiori, & spiritali conversione, quia Christus non fuerat ante aversus a Petro; ergo intelligitur de conversione corporali, habebat enim faciem aversam a Petro, eamque ad illum convertit. Et ita intelligunt Chrys. hom 86. in Matth. Euthy. c. 66. in Matth. Theophyl. Luc. 22. qui notant, Petrum adeo fuisse timore turbatum, ut via galli cantum audierit, donec Christus signo vultus eum alloquens, excitavit, & ad saniorem mentem revocavit. Et hanc sententiam amplectitur Maximus Turinen. duabus homiliis de negatione Petri, ubi dicit, Christum oculis respexisse Petrum, & mihi videtur magis literalis. Neque est difficile invenire modum, quo Christus potuerit corporaliter respicere Petrum: vel quia Christus eductus est foras, & in transitu respexit Petrum, vel quia non constat tertiam negationem, quæ per horam distavit a secunda factam esse infra in atrio. Nullus enim Evangelistarum hoc dicit: sed tantum de prima. Imo neque dicunt factam esse ad ignem, & potius ibi significant factam, quo satellitum multitudo confluebat, quos verisimile est non longe a Christo concurrisse: fieri ergo potuit, ut Petrus cupiens videre Christum (ut ex Cyrillo supra dicebamus) curaverit ascendere, & ingredi aulam, ita ut potuerit videre Christum, simulque ab eo conspici. Utcumque vero sit, certum est aspectum exteriorem non fuisse sine interiori illustratione, & motione, qua ita Christus tetigit cor Petri, ut flante ejus spiritu, ex oculis Petri aquæ fluxerint, & felices manarint lacrymæ, *quæ ad diluendam culpam negationis* (ut Leo P. inquit) *virtutem sacri habuere baptismatis.* Quibus verbis significat talem fuisse pœnitentiam Petri, ut non solum ad culpam, sed etiam ad omnem pœnam tollendam suffecerint. Quod verisimile faciunt illa verba Evangelistarum: *Flevit amare.* De quibus, ac de pœnitentia Petri plura videri possunt apud citatos Patres, præsertim Ambros. super Luc. c. 22. August. dicto lib. 1. de gratia Christi c. 44. & 45. Chrysost. hom. 1. & 4. de pœnit. & orat. 5. contra Judæos.

Petrus post pœnitentiam peccati veniam adeptus. Dubium.

Christus corporalibus oculis Petrum negantem aspexit.

SECTIO II.

Quoties, & quam acerbe flagellatus sit Christus.

QUod Christus Dominus jussu Pilati sit flagellatus, expresse referunt Matthæus, Marcus & Joan: An vero de eadem flagellatione loquantur, non constat, quia Marcus & Matthæus significant fuisse flagellatum, postquam sententia mortis fuit in eum prolata, sic enim aiunt *Videns Pilatus, quia nihil proficeret, tradidit illis Jesum flagellis cæsum, ut crucifigeretur:* at vero Joannes c. 19. aperte dicit eum fuisse flagellatum ante sententiam mortis in eum latam. Ex qua diversitate oritur ratio dubitandi, an fuerit bis flagellatus (ut quidam volunt) semel ante sententiam, iterum vero post illam, vel si semel tantum, an ante sententiam, & Marcus & Matthæus loquuti fuerint per recapitulationem: an vero post sententiam, & Joannes locutus fuerit per anticipationem. Et hinc oritur alia dubitatio, quæ fuerit ratio hujus flagellationis. Hieronymus enim Matth. 27. refert fuisse Romanis consuetudinem eos prius flagellandi, qui pœna capitis damnandi forent, quod Christus ob hanc solam causam flagellatus est semel, & post sententiam latam flagellandus fuit. Lucas autem, quamvis flagellorum expresse mentionem non fecerit: tamen illis verbis; *Corripiam eum, & dimittam*, ea significavit (ut notavit Euthymius) & ita ex his verbis colligunt Cyril. Augustinus, Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius, & alii expositores, Pilatum flagellasse Christum, ut aliqua ex parte satisfaceret furori Judæorum, eumque posset morte liberare. Quod etiam indicavit Joann. referens post flagellationem exiisse Pilatum, & ostendisse Judæis Christum atque dixisse; *Ecce homo, nullam invenio in eo causam.* Et juxta hæc necesse est fuisse flagellatum ante sententiam. Quod si flagellatus etiam fuit propter priorem causam, (ut sentit Hieron. & Matth. indicat) sequitur bis esse flagellatum. Tertio hinc oritur alia dubitatio de acerbitate flagellationis. Nam si solum est facta tanquam via ad mortis supplicium, credendum est non fuisse valde acer-

Christus a Pilato flagellari jubetur quare.

bam: sed pro consuetudine, & more Romanorum. Si autem facta est animo satisfaciendi Judæis, ut essent contenti illa pœna, fit verisimile fuisse acerbissimam ad placandos Judæorum animos.

Christus semel tantum flagellatus ante mortis sententiam.

Dico primo, Christum Dominum fuisse flagellatum, antequam sententia mortis in eum esset lata, & non amplius. Prior pars est certa, nam expresse id asserit Joannes, neque habet locum anticipatio, quia ipse satis explicat ordinem rerum, cum ait post flagellationem contendisse Pilatum cum Judæis, an esset morte dignus, necne, ac tandem timore humano adductum, sedisse pro tribunali, mortisque sententiam protulisse. Posterior pars est ita recepta, ut contraria, vel propter solam novitatem nullo fere fundamento nixam, prorsus rejicienda sit. Nullus enim antiquorum Patrum hoc excogitavit, & Evangelium Joannis via hoc admittit. Nam post sententiam mortis latam illis verbis: *Tunc ergo tradidit eis illum, ut crucifigeretur*, statim sequitur: *Susceperunt autem Jesum, & eduxerunt eum*, & cæt. Denique verba Matth. & Marci nullo modo indicant aliam flagellationem, quæ post latam sententiam subsecuta sit, sic enim habent: *Tunc dimisit eis Barabbam: Jesum autem flagellatum tradidit eis, ut crucifigeretur.* Quibus verbis non dicunt flagellasse Jesum, ut crucifigeretur: sed Jesum jam flagellatum tradidisse, ut crucifigeretur, quod verum erit, etiamsi multo antea Christus esset flagellatus. Deinde (si attente considerentur omnes circũstantiæ) facile intelligetur omnes hos Evangelistas de eadem flagellatione esse loquutos. Nam Joannes ante sententiam narrat Christum fuisse flagellatum, spinis coronatum, & a militibus illusum, quæ omnia Matt. & Marcus post sententiam retulerunt; necesse est ergo dicamus omnia hæc per recapitulationem fuisse ab eis narrata, nisi velimus fingere ea omnia bis facta esse. Denique esto concedamus fuisse Romanis morem flagris cædendi capite plectendos, tamen ea flagellatio potuit etiam ad hunc finem sufficere, ut dicemus.

Flagellari Christus cur voluerit?

Dico secundo, Pilatum flagellasse Christum, ut Judæis satisfaceret; Christum vero flagellari voluisse, ut Patri satisfaceret. Ratio enim hujus insignis ignominiæ, ac doloris inquiri potest vel ex parte Dei & Christi, vel ex parte Pilati, & Judæorum. Et ex parte quidem Dei, & Christi eadem ratio est hujus passionis, quæ cæterarum, quam explicavit Isa. c. 53. *Posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum*; & infra: *Vulneratus est propter iniquitates nostras, disciplina pacis nostræ super eum*. & Psal. 128. *supra dorsum meum fabricaverunt peccatores, prolongaverunt iniquitatem suam*; & ideo Psal. 34. dicitur in persona Christi; *Congregata sunt super me flagella, & ignoravi*, id est, innocens fui, & causam illorum in me nescivi: sed aliorum culpas in me expiandas suscepi. Propter quod Psal. 37. ait: *Et ego in flagella paratus sum*; & per Isaiam c. 50. *Corpus meum dedi percutientibus*; & Psal. 72. *Et castigatio mea in matutinis.* Christus enim matutino tempore flagris cæsus fuit. Ex quibus colligere licet aliam divinam rationem hujus flagellationis, scilicet, ut prophetiæ implerentur, quamquam ipsarum prophetiarum ratio sit, quæ prius est tacta. Quæ ita etiam explicari potest, Christum flagellatum esse, ut a nobis averteret divina flagella. Item, ut nos doceret patienter sustinere, si contingat propter eum flagellari, juxta illud Act. 5. *Ibant Apostoli gaudentes*, &c. At vero ex parte Judæorum non est, quod rationem reddamus: ipsi enim revera nec postularunt, nec intenderunt flagellationem Christi, quamquam eis non displicuerit, dummodo non ea sola afficeretur pœna. Pilatus ergo suo arbitratu illum flagellavit, ut Judæis aliquid concederet: usus autem est illa pœna.

Flagellatum ignominiosa pœna.

Primo, quia extra pœnam mortis, aut mutilationis nulla est in usu gravior, majorisve doloris. Secundo, quia nulla erat majoris ignominiæ, erat enim pœna servorum, ut colligitur ex lege in servorum ff. de pœnis. Et ex Act. 22. constat, non licuisse civem Romanum flagellari propter ignominiam. Quod etiam legitur apud Ciceronem orat. pro C. Rabirio, & in 7. actione in Verrem. Tertio, quoniam hæc pœna non excludebat pœnam mortis, sed illam fortasse antecedebat, voluit Pilatus hanc potius adhibere, quam aliam, ne Judæos ad iram commoveret, si forte desperarent eum mortis pœna esse puniendum, voluit ergo eos paulatim lenire, atque adducere, ut pœnam mortis ei remitti contentirent.

Christus atrociter flagellatus.

Dico tertio, Christum valde graviter fuisse flagellatum. Ita videntur sentire omnes viri Catholici, ac pii, qui de hoc mysterio scripserunt, & colligi potest ex prædicta ratione. Nam Pilatus eo animo Christum flagris cædi jussit, ut ea esset totius accusationis integra pœna, Judæique majorem non exigerent: ergo verisimile est præcepisse, ut flagellatio esset acerba, & gravis: si enim esset moderata, non existimaretur satis ad placandos Judæos. Secundo confirmari potest: nam Christus ubicumque prædicebat suam passionem, primum omnium commemorabat flagella. Matt. 20. *Tradetur gentibus ad flagellandum, &c.* & in prophetiis de passione Christi fit insignis mentio hujus vapulationis Psal. 72. *Fui flagellatus tota die.* Quod aliqui explicant dictum esse propter magnitudinem flagellationis, id est, tam crudeliter, ac si tota die essem flagellatus. Non est ergo verisimile, quod quidam dicunt tantum quadraginta plagas una minus juxta consuetudinem Judæorum accepisse. Tertio hoc explicatur ex circumstantiis hujus flagellationis, nam primo Christus, ut flagellaretur alligatus columnæ est, ut habet traditio. Nam hæc columna dicitur Romæ esse in templo S. Praxedis, & Hier. ep. 27. sic inquit, de locis Jerosol. *Ostendebatur illic columna Ecclesiæ porticum sustinens infecta cruore Domini, ad quam vinctus dicitur, & flagellatus.* Quibus verbis significat columnam illam esse majorem ea, quæ Romæ conspicitur, & ideo fortasse illa Romana tantum est pars ejus columnæ, nisi loquatur Hieron. de inferiori porticu, quæ humiliori columna poterat sustineri. Beda lib. de locis sanctis c. 3. dicit in superiori planitie montis Sion ædificatam esse magnam Ecclesiam, *in cujus medio erat columna marmorea, cui adhærens Dominus flagellatus est.*

Christus a militibus Romanis flagellatus.

Secundo flagellatus fuit Christus a militibus. Quod enim Joannes dicit: *Apprehendit Pilatus Jesum & flagellavit*, non est putandum Pilatum manu sua flagellasse Christum, ut existimavit Beda lib. 4. in Marc. c. 44. Id enim incredibile est, non enim erat officium illud Præsidis, cum vile & infirmum sit, & præter omnium gentium consuetudinem. Neque vero fingi potest Pilatum aliqua ira percitum id fecisse. Nam potius favebat Christo, & curabat eum eripere e manibus Judæorum. Dicitur ergo flagellasse illum, quia tradidit eum militibus, ut flagellarent. Unde conjectare licet eos magna vi adhibita eum verberasse, quod ex aliis convitiis, quibus eum affecere, non obscure colligitur. Et præsertim quia præter jussum præsidis videntur illum spinis coronasse. Quod significavit Joannes, cum subdit, *& milites plectentes coronam de spinis*, &c. Et verisimile etiam est Judæos, qui aderant, milites incitasse, & data etiam pecunia corrupisse, ut eum acrius verberarent. Tertio flagellum (ut Euthym. notat c. 67. in Matt.) erat e funiculis, aut loris contextum, & quidam dicunt habuisse in extrema parte ferrea quædam puncta, quæ carnem lacerarent, alii vero affirmant etiam catenas fuisse loris admixtas. Quamvis alii dicant primo fuisse funibus crassioribus flagellatum, secundo additos esse ferreos scorpiones: tertio catenis, quarto virgis spineis cæsum, non quod quater sit flagellatus, sed quod in eadem flagellatione hæc omnia instrumenta sint continenter intermixta. Sed hæc incerta sunt quamvis dicantur ex quadam traditione referri ab eis, qui terram sanctam incolunt.

Quarto de numero plagarum nihil invenio ab antiquis Patribus scriptum, multi tamen pii scriptores præsertim ex recentioribus affirmant fuisse ultra quinque millia, quod aliquibus videtur incredibile. Quia nec Judæi, nec Romani consueverant ita flagellare, & quia tot verbera sufficerent ad necandum hominem; cum ergo Pilatus flagellaret Christum, ne illum necaret, non est verisimile permisisse eum tam acriter verberari. Et licet Ludolphus Carthus. in vita Christi a. p. c. 58. & Echius in serm. de passione Domini, & alii referant hoc fuisse revelatum cuidam fœminæ, tamen neque hujusmodi revelationes fœminarum cogunt nos, ut eas veras esse credamus, neque ibi dicitur plagas flagellorum, sed vulnera passionis eum numerum excessisse, itaque hæc res incerta est. Unde licet verisimilius sit flagella multum excessisse quadragenarium numerum propter rationes adductas, & quia Christus non more Judæorum, sed Romanorum flagellatus est: tamen quantus fuerit ille numerus, affirmare non possumus, quia neque in Evangelio habetur, neque in Scriptura, neque a sanctis Patribus traditus est.

S E-

SECTIO III.

Quæ, & quanta passus fuerit Christus, quando spinis fuit coronatus.

IN hoc mysterio explicando fere nihil est difficultatis, & ideo breviter expediemus illud. Tria enim possunt hoc loco desiderari: primò quæ, & qualis fuerit hæc corona. Secundo quibus circumstantiis hæc coronatio facta sit. Tertio quæ fuerit ejus causa, & ratio.

Spinea corona Christi.

Circa primum Evangelistæ nihil aliud dicunt, præterquam Christo Domino impositam fuisse a militibus spineam coronam. Ubi est apud Joan. observandum, quod supra cæpimus indicare: sic enim scribit; *Apprehendit Pilatus Jesum, & flagellavit, & milites plectentes coronam de spinis imposuerunt capiti ejus.* In qua diversitate narrationis, videtur plane indicare Pilatum non jussisse militibus, ut imponerent hanc coronam Christo, neque aliis contumeliis eum afficerent, quæ ibi narrantur. Nam si Pilatus hoc jussisset, sicut dicitur flagellasse Christum, ita dici posset & spinis coronasse. Quia (sicut diximus) non per se ipsum flagellavit, sed per milites; cum ergo Evangelista unum tribuat Pilato, aliud vero militibus, videtur plane insinuare Pilatum non ita præcepisse unum sicut aliud, ut observavit Chrysost. hom. 83. in Joan. Augustinus vero tract. 116. solum sub disjunctione dicit Pilatum præcepisse hæc, vel permisisse. quo pacto etiam Leo P. ser. 10. de pass. loquens de Pilato inquit: *Dominum Jesum diversis contumeliis affici aut permisit, aut jussit.* Qualis autem fuerit illa corona, & quales spinæ, ex quibus fuit contexta, communiter fertur fuisse ex juncis marinis, qui habent oblongas, & acutas spinas duriores terrestribus, & ita indicant spinæ illæ, quæ in Ecclesia asservantur. De numero vero spinarum nonnulli affirmant fuisse duas, & septuaginta, alii plures, alii vero pauciores: quo autem fundamento, vel traditione hoc nitatur, non invenio, quia veteres Patres agentes de hoc mysterio, nihil dicunt: omnes tamen intelligunt illam coronam fuisse integram, ac circularem, quæ coronæ instar regiæ totum undique caput Salvatoris ambiret.

Dubium.

Potest vero aliquis dubitare, cum hæc corona Christo sit ante latam sententiam mortis imposita, quando Pilatus adhuc curabat eum a morte liberare, quomodo permiserit hujusmodi coronam illi imponi, quæ non poterat non inferre vulnera lethalia. Respondetur non esse hoc

Respons.

necessarium, quia non est intelligendum spinas illas cranium capitis perforasse, sed solam carnem, & pellem, quæ est in capite, & verisimile est spinas ita fuisse infixas, per superiorem capitis partem, ut per inferiorem sanguine conspersæ prodirent, atque hac ratione fortiter in carne infixæ hærerent. Unde necesse erat vehementem sequi dolorem, præsertim quando venas simul & nervos trajecissent.

Quod attinet ad secundum, multas & graves contumelias narrant Evangelistæ, quas Christus in hoc mysterio passus est ab integra cohorte. Etenim cum Judæorum vox esset, Christum se fecisse Regem, voluerunt milites, (ut Hierony. Athanasius, Cyrillus, Chrysost. & omnes notant) ei ut falso fictoque Regi illudere. Primum ergo adduxerunt Jesum in prætorium, ut in loco publico major esset injuria, majorque contumelia. Deinde exuunt illum propriis vestibus (ut inquit Matth.) ex quo aliqui colligunt omnibus vestibus fuisse privatum, ita ut nudus manserit. Sed est animadvertendum duobus modis posse intelligi, hæc peracta fuisse: primo ut eodem loco, & una quasi continenti actione Christus fuerit flagellatus, indutus purpura, coronatus, & illusus; & si hoc ita est, constat illum fuisse nudatum omnibus vestibus, ut flagellaretur, & consequenter veste purpurea indueretur, & illuderetur, quia juxta hanc expositionem non fuit bis denudatus, sed semel tantum. Neque videtur aliquid esse in Evangelio, quod repugnat huic expositioni. Nam licet Matt. post illa verba: *Tunc dimisit illis Barrabam, Jesum autem flagellatum tradidit eis, ut crucifigeretur*, subdat. *Tunc milites præsidis suscipientes Jesum in prætorium, congregaverunt ad eum universam cohortem & exuentes eum, chlamydem coccineam circumdederunt ei:* tamen certum est, vel illa verba: *Jesum autem tradidit, ut crucifigeretur* dicta esse per anticipationem, vel hæc posteriora per recapitulationem. Nam ex Evangelio Jo. constat, prius fuisse Christum iis omnibus contumeliis affectum, quam fuerit traditus ad crucifigendum; ergo non obstantibus illis prioribus verbis recte intelligi potest Jesum, statim ac flagellatus est, antequam propriis vestibus indueretur; chlamyde coccinea circumdatum, aliaque ludibria esse passum. Et confirmatur, nam verisimile est Christum, quando flagellatus est, traditum esse militibus, quos supra diximus fuisse ministros, & ab eis ductum esse in atrium prætorii: tum quia si verum est Christum alligatum esse ad columnam, ut flagris cæderetur, melius intelligitur id factum esse in atrio, quam in interiori parte domus. Tum etiam quia si flagellatus est ad placandos Judæos, etiam verisimile est publice fuisse flagellatum, ut & ab omnibus conspiceretur, majorique ignominia afficeretur: ergo quamvis Evangelistæ in ordine narrationis hoc non explicent, tamen ex his, quæ narrant, verisimiliter colligitur non bis, sed semel tantum fuisse Christum traditum militibus ante sententiam mortis, ut eum educerent in atrium prætorii, & flagellarent, eos vero statim post flagellationem induisse eum purpura, coronasse spinis, atque illusisse.

Alio vero modo intelligi potest, Christum post flagellationem permissum esse propriis vestibus indui: postea vero, cum Pilatus differret mortis sententiam in eum dicere, vel eo præcipiente milites, ut magis Judæos placaret, vel sua voluntate in Judæorum gratiam, aut certe, ut veluti ludicro aliquo spectaculo oblectarentur, eum iterum exuisse. Quem sensum videtur indicare Matth. illis verbis: *Et exuerũt eum, & chlamydem coccineam circumdederunt.* Quibus significat, tunc eum non ad flagellationem, sed ad hunc specialem actum, exutum fuisse. Et hæc videtur esse communior expositio omnium interpretum. Qua supposita non satis constat, an tunc fuerit nudatus omnibus vestibus, vel solum aliqua superiori veste; hinc enim videtur hoc posterius probabile, quia vestis purpurea, qua indutus est, erat tantum superior quædam vestis: non videtur autem consentaneum, ut toto corpore nudus sola chlamyde coccinea fuerit circumdatus: vestis enim illa non erat ad hunc usum apta, neque ad repræsentationem, quam ipsi milites intendebant. Nihilominus Orig. tract. 31. in Matth. dicit eum tunc non solum fuisse vestimentis spoliatum extimis, sed etiam tunica inconsutili, & stola. Itaque sentit omnino fuisse nudatum & verbum illud Matth. *& exuerunt eum*, simpliciter, & absolute dictum videtur hoc indicare. Atque ita hæc sententia est probabilis, & accommodata, tum ad pietatem: nam hoc modo intelligitur hanc injuriam, nec sine magno dolore fuisse, quia, vestes carnibus recenti verberatione laceratis adhærebant, unde non poterant sine magno dolore divelli, nec sine magno pudore, qui ea illa denudatione oriebatur: tum etiam ad mysticos sensus. Sic enim intelligitur ter fuisse Christus propriis vestibus omnino nudatus, ut flagellaretur, ut illuderetur ut crucifigeretur. In quibus plura moralia documenta facile excogitari possunt.

Christus in prætorio a Pilato & a militibus nudatus.

Præterea post prædictam denudationem sequutæ sunt aliæ contumeliæ. Induerunt enim eum veste coccinea, coronarunt spinis, dederuntque ei arundinem pro regali sceptro, ac denique flectentes genua coram ipso, spuebant in faciem ejus, alapas dabant, & arundine percutiebant. Quæ multa indigent meditatione, disputatione vero fere nulla. Illa enim diversitas, quæ videtur esse inter Matth. & alios Evangelistas, de veste rubra, quia Matt. eam vocat *coccineam*, Marcus vero, & Joannes *purpuream*, facile conciliatur. Quia licet *coccus* & *purpura*, proprie, & in rigore sumpta diversa sint, ut constat ex Plinio lib. 9. c. 35. & 36. & lib. 21. c. 8. tamen propter similitudinem coloris interdum unum pro alio usurpatur, & ita in præsenti nihil aliud significant, quam vestem rubei coloris, aptam ad ludricam illam regni Christi repræsentationem: quia purpura Reges & Imperatores uti solebant. Et ita exponit Athanas. in lib. de Pass. & cruce Domini. Ambros. vero Luc. 23. *chlamydem coccineam & purpuream tunicam* distinctas vestes fuisse existimat. Sed id non est necesse, quamvis si verum est Christum omnino fuisse nudatum propriis vestibus, non est incredibile propter chlamydem indutum esse alia veste. Quia chlamys solum erat paludamentum, quo principes, & milites Romani super arma utebantur.

Chlamyde coccinea Christus induitur.

Quod attinet ad tertiam rationem hujus mysterii, eodem modo explicanda est, quo in aliis fecimus. Nam ex parte eorum, qui his injuriis Christum afficiebant, ratio

Mystica in contumeliis a Christi passis ratio.

jam explicata est, scilicet ut regno ejus irriderent, simulque ut eum dolore, ac dedecore afficerent. Ea parte autem Dei, & Christi plura mysteria SS. Patres considerant, ex quibus Hieronymus Matth. 27. *Nos*, inquit, *hæc intelligamus mystice, in chlamyde coccinea opera gentium cruenta sustentas, in corona spinea maledictum solvis antiquum, spinas & tribulos germinabit tibi, Genes. 3. in calamo venenata occidis animalia.* Quod explicans Athanas. ser. de Pass. & cruce Dom. inquit, dæmon ignorantem dedisse Christo gladium contra se, quia arundo serpentibus lethalis esse dicitur. Alii in chlamyde rubea dicunt significatum esse imperium, quod Christus suo sanguine comparabat. Unde Apoc. 19. visus est veste conspersa sanguine, in qua scriptum erat: *Rex Regum, & Dominus Dominantium.* Clemens vero Alex. l. 2. Pædag. c. 8. addit coronam spineam nos prophetice significasse, & typum fidei nostræ fuisse, quod ibi late explicat. Nec dissimiliter Tertul. lib. de corona milit. c. 14. *Ex spinis*, inquit, *in figuram delictorum, quæ nobis protulit terra carnis*, & alia quæ ibi prosequitur.

DISPUTATIO XXXVI.

In quatuor articulos divisa.

De crucifixione Christi.

EXplicatis omnibus cruciatuum, ac ignominiarum generibus, quæ ante latam sententiam Salvator noster passus est, superest ut de ultimo ejus supplicio sermonem instituamus. Duo sunt autem consideranda, primum id quod pertinet ad crucifixionem ipsam & intrinsecum modum ejus: secundum de extrinsecis circumstantiis illius.

SECTIO I.

Quam inique fuerit Christus ad Crucis supplicium damnatus.

ANtequam de crucifixione ipsa dicamus, oportet, ut de sententia judicis, ac de itinere Christi usque ad locum supplicii nonnulla præmittamus. Primum expediemus in hac sectione. In qua breviter dicendum est, Christum Dominum iniqua, atque injusta Pilati sententia damnatum esse ad crucis supplicium Judæis hoc pertinaciter efflagitantibus. Hoc constat ex narratione Evangelistarum, præsertim Joannis: Unde Petrus 1. can. c. 2. inquit: *Tradebat autem judicanti se injuste*, id est, permittebat se tradi judici, qui injuste eum judicaturus erat. Advertendum autem est Græce legi; *Judicanti se juste* & sic est sensus diversus, sed non contrarius, scilicet; *Cum pateretur, non comminabatur: tradebat autem* id est, committebat omnia divino judicio seu Deo, qui justum judicium de se ferebat, non injustum, sicut homines.

Dubium. Solum potest hoc loco inquiri primo, quid moverit Judæos, ut hoc genus supplicii Christo Domino procurarent. Ratio dubitationis est, quia ipsimet dixerunt: *Nos legem habemus, & secundum legem nostram debet mori, quia filium Dei se fecit*: at vero in tota lege veteri non erat lex, quæ hoc genus mortis imponeret. Illi enim allusérunt ad legem latam Levit. 24. contra blasphemos, sic enim paulo ante dixerant. *Blasphemavit, quid adhuc egemus testibus*: ibi autem non imponebatur pœna crucis, sed lapidationis. Respons. Respondetur Judæos ex sola ira, & odio optasse hanc mortem Christo, propter majorem acerbitatem, & ignominiam ejus (ut supra in commentario art. 4. diximus.) Unde non postulabant ut juxta legem Moysi judicaretur: sed juxta morem Romanorum, nec solum ut blasphemus, sed etiam ut reus Cæsareæ majestatis, quia se Regem fecerat, & ideo summam & acerbissimam pœnam postulabant. Quia tamen interdum videbant Pilatum propensum ad absolvendum Jesum, suam etiam legem interponebant, & secundum illam etiam esse reum mortis affirmabant. Nam si hoc semel obtinerent, facile existimabant fore, ut illud etiam genus mortis quod optabant assequerentur. Notant etiam aliqui, Judæos solitos esse homicidas crucifigere Romanos vero, famosos latrones. Unde hoc supplicium duplici titulo Barrabæ debitum erat, qui & homicida erat, & latro (ut Evangelium testatur.) Quoniam ergo Judæi Barrabam Christo prætulerant, in eum transferendum putarunt esse supplicium, quod illi homicidæ ac latroni debebatur, & ita statim ac illis data est optio, & Barrabam elegerunt, adversus Christum clamare cœperunt: *Crucifige, crucifige.*

Secundo inquiri potest, quamvis hæc sententia lata in Christum reipsa injusta fuerit, & Judæi ab hac injustitia, & multiplici alia malitia odii, invidiæ, &c. excusari non possint, eo quod vel ex malitia, vel ex affectata ignorantia id egerint: an saltem Pilatus possit excusari ignorantia. Videtur enim potuisse excusari, quia secundum allegata testimonia satis videotur probata delicta, quæ Christo objiciebantur, quandoquidem infinita erat hominum multitudo, quæ hæc testabatur. Et confirmatur, nam Christus dixit Pilato: *Non haberes potestatem ullam, nisi tibi datum esset desuper*: ergo Pilatus utens hac potestate a Deo data, existentibus legitimis accusatoribus, & testibus, potest a culpa excusari. Respondetur nullo modo excusari posse. Fuit quidem peccatum ejus aliqua ex parte levius peccato Judæorum: non tamen potest excusari quin gravissime peccaverit. Et utrumque significavit Christus illis verbis Joan. 19. *Propterea, qui me tradidit tibi, majus peccatum habet.* Ubi juxta communem expositionem Cyril. Chrysost. August. Euthymii, & aliorum, quam etiam probant Leo ser. 8. de pass. & Basil. in regulis brevioribus respon. 46. & colligitur ex August. in enarr. Psal. 63. comparatio fit inter peccatum Pilati, & Judæorum, & horum gravius esse dicitur, quam illius. Deinde ipsemet Pilatus cognovit Christi innocentiam, imo Athanas. ser. de pass. & cruce, dicit, cognovisse Christi divinitatem, quod difficilius est creditu, tamen de innocentia non est dubium, id enim ipse testatus est, & verbis, & signo lavandi manus. Evidenter etiam cognovit non fuisse legitimas probationes, quia neque ordo juridicus servatus est, nec examinati testes. Denique publica quadam evidentia constabat de Christi innocentia, & Judæos odio, atque invidia contra eum fuisse percitos. Peccavit ergo Pilatus tam in re judicata, quam in modo judicandi, & celeritate, ac temeritate ferendi sententiam. Quo loco recte accommodari possunt verba Basil. ep. 37. dicentis; *Si ii, qui rerum in hoc mundo potiuntur, quando facinorosum aliquem morti sunt adjudicaturi, cortinas obducunt, & spectatissimos quosque ad causæ tractationem advocant, multumque temporis insumunt, nunc legis rigorem contuentes, nunc naturæ communionem suspicientes, multumque ingemiscentes, judicandi necessitatem deplorantes, quanto magis oportebat, &c.* Et similia legi possunt in Clemente lib. 2. Const. c. 56. Ad rationem ergo dubitandi jam responsum est.

Dubium. | Respons. | Peccatum Pilati in Christi damnatione levius peccato Judæorum.

Ad illud vero de potestate Pilati respondetur cum Chrys. hom. 83. in Jo. illa Christi verba permissive esse intelligenda. Itaque non fuit illi data potestas, sed permissa: *Alioquin*, ait Chrys. *si data esset ei potestas, non esset reus criminis.* Sed hoc expositione indiget, quia nomine potestatis intelligi potest, vel facultas, seu vis ad interficiendum, vel jurisdictio, & authoritas: priorem potestatem habebat Pilatus in Christum, si solum naturales vires humanitatis consideremus. Nam si Christus voluisset potestate effectrice miraculorum uti, non haberet Pilatus vim interficiendi Christum, & ex hoc capite potest illa potestas dici permissa potius, quam data, quamvis aliunde vis illa, & facultas, quam Pilatus habebat per se, & suos milites, ad occidendum Christum, non solum permissa, sed data dici potest a Deo, eo modo, quo temporalia bona dantur a Deo per providentiam naturalem, quamvis postea homo illis male utatur. At vero si loquamur de potestate ut dicit jurisdictionem, & authoritatem superioris, hanc dicunt aliqui habuisse Pilatũ non solum permissam, sed concessam, quia erat præses, & Dominus se ei subdiderat; nihilominus vero peccasse non peccato usurpatæ jurisdictionis, sed peccato abutendi jurisdictione sibi data. Sed verius existimo Pilatũ non habuisse talem potestatẽ in Christum. Cum enim esset Dei filius, liber erat, nulliq; humanæ potestati subjectus, ut dictum est 1. tom. disp. 43. sect. 2. Hoc ergo sensu non potest dici illi data potestas, sed permissa. Quia Christus Dominus nunquã se illi subdidit jure, (ut ita dicã) id est volens revera fieri subditus illius, & ut alius haberet jurisdictionẽ in se. Ubi est enim declarata hæc Christi voluntas, vel quo fundamento fingi potest? De facto vero permisit se tractari ut subditum, Unde etiam ex hoc capite fuit iniqua sententia Pilati, quia

Fuerit ne aliqua Pilati potestas in Christũ.

quia fuit in eo subditum, quamquam circa hanc circumstantiam potuerit facilius per ignorantiã excusari, non credo tamen fuisse illam ignorantiam invincibilem, quia ab ipsismet Judæis audivit, quod Christus filium Dei se fecisset, & *cum audisset hunc sermonem, magis timuit*, & ex ore ipsius Christi audierat, ipsum esse Regem, non ad modum regum hujus mundi, sed alio excellentiori, audierat etiam multa alia de Christo, quæ illum obligabant, saltem ad expectandum, & inquirendum, ut veritatem cognosceret, & quis ille esset, quem judicandum sibi offerebant, & tamen propter humanum timorem temere se præcipitẽ egit: & in illum sententiam damnationis dixit.

Pilati in Christum sententia multis modis injusta.

Ex quibus tandem colligitur hanc Pilati sententiam multis capitibus fuisse injustam, ex defectu jurisdictionis, ordinis judiciarii, & ex defectu æquitatis. Nihilominus tamen peccatum Judæorum fuit gravius, quia omnis hæc iniquitas ab illis habuit originem, ipsi enim quasi coegerunt illum: unde ii ex odio peccarunt, ille vero ex timore humano. Denique illi majorem habebant de Christo, & de divinis rebus cognitionem, & ideo minus potest eorum peccatum excusari.

SECTIO II.

Utrum Christus crucem, in qua suspensus est, propriis humeris gestaverit.

HAc in re nonnulla videtur esse diversitas inter Evangelistas. Nam Lucas videtur hoc negare, cum dicit *Jesum vero tradidit voluntati eorum. Cum autem ducerent eum, apprehenderunt Simonem quendam Cyrenensem venientem de villa, & imposuerunt illi crucem portare post Jesum*; & eodem fere modo loquuntur Marc. & Matth. At vero Joannes expresse dicit: *Et bajulans sibi crucem, exivit in eum, qui dicitur, Calvariæ locum.* Unde certum de fide est, Christum portasse crucem suam aliquo tempore, vel spatio illius itineris. Nam hoc manifeste dicit Joannes. Unde omnes colligunt, ut minimum impositam esse Christo crucem, quando exivit de prætorio, eamque portasse usque ad eum locum, in quo Simoni Cyrenensi occurrerunt. Nam, quod eum in via offenderint, Lucas significat illis verbis, *venientem de villa*; ergo usque ad eum locum portavit illam Christus, ut Joannes docet. In quo dicunt sancti impletam esse figuram Isaac, portantis ligna ad sacrificium Gen. xx. ita Chrysost. hom. 84. in Jo. & August. ser. 71. de tempore, qui addit, tunc etiam impletum esse illud, quod per Isaiam scriptum erat c. 9. *Factus est principatus super humerũ ejus.* Crux enim, quia Christus per illam de dæmone triumphavit, & suam exaltationem meruit, (ut dicitur ad Philip. 2.) insigne est, & quasi sceptrum regale imperii Christi. Unde eleganter Tertul. l. cont. Judæos c. 10. *Quis omnino Regum insigne potestatis suæ humero præfert, & non aut capite diadema, aut in manu sceptrum, aut aliquã propriæ vestis notam? sed solus novus Rex sæculorum Christus Jesus novæ gloriæ, & potestatem, & sublimitatem suam in humero extulit, crucem scilicet, ut secundum prophetiam, Dominus exinde regnaret a ligno.* Eadem repetit l. 3. cont. Marc. c. 19. Sic etiam Justinus Apol. 2. pro Christ. dicit illis verbis, *significatam esse vim crucis, cui dominus humeros subjecit.* Eadem fere tradit Amb. l. 3. de fide c. 4. & eleganter Aug. tract. 117. in Jo. *Ibat*, inquit, *ad locum ubi fuerat crucifigendus portans crucem suam Jesus: si spectet impietas, grande ignominiæ documentum, si pietas, grande fidei munimentum: si spectet impietas, videt regem, pro virga regni lignum sui portare supplicii: si pietas, videt Regem bajulantem lignum ad semetipsum figendum, quod fixurus fuerat etiam in frontibus regum, in eo spernendus oculis impiorum, in quo erant cum gloriatura corda Sanctorum. Dicturo enim Paulo, mihi absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, ipsam crucem suam suo gestans humero commendabat, & lucernam ardentem, quæ sub modio ponenda non erat, candelabrum ferebat.* Sed elegantissime inter omnes Leo P. ser. 8. de pass. *Traditus*, inquit, *Dominus sævientium voluntati, ad irrisionem regiæ dignitatis, supplicii sui jussus est esse gestator, ut impleretur quod Isaias propheta previderat, dicens. Ecce natus est puer, cujus imperium super humeros ejus. Cum ergo Dominus lignum portaret crucis, quod in sceptrum sibi converteret potestatis, erat quidẽ hoc apud impiorum oculos grande ludibrium: sed manifestabatur fidelibus grande mysterium: quia gloriosissimus diaboli victor, & inimicarũ virtutum potentissimus debellator, pulchra specie triumphi sui portabat trophæum, & invicta patientia humeris signum salutis adorandum regnis omnibus inferebat.* Ex quibus testimoniis colligi possunt plures rationes ex parte Dei, & Christi, propter quas hoc mysterium peractũ est. Quibus addi possunt egregia verba Euthym. in Jo. *Ferebat crucẽ in humeris tanquam strenuus miles lanceam, qua dejecturus erat adversarium* Et quæ scribit Cyrill. l. 12. in Jo. c. 28. *Crucẽ portat Christus, non sibi, sed nobis transgressoribus debitam*; & infra: *hoc singulari, præclarissimoque Christi facinore ad fortitudinem, roburque animi, quo pati omnia pro pietate velimus, mirum in modum exhortamur Omnis enim, inquit, qui non accipit crucem suam, & sequitur me, non est me dignus.* Et hæc quidem ex parte Christi. At vero ex parte militum, & Judæorum imposita est illi crux, quia moris erat, ut homines crucifigendi crucem deferrent, ut testatur Plutarch. lib. de sera Numinis vind. Quocirca ex vi sententiæ latæ, & non solum ex singulari odio, hæc pœna Christo fuit addita. Quod indicavit Euthym. c. 67. in Mat. dicens. *Primum imposuerunt ipsi Crucem tanquam condemnato, & bajulans eam exivit.* Nec sunt dissimila, quæ dicit Athanasius de pass. & cruce Dom. *Postquam Dominus judicatus est, crucem suam sustulit, siquidem judicium subiit & stetit ante præsidem.* Et idem insinuat Chrys. hom. 86. in Jo. illis verbis *Et ei crucem tanquam reo imposuerunt.*

Christus crucem suis humeris portat.

Addendum denique est propter alios Evãgelistas ab eo loco, quo Simon Cyrenæus in via occurrit, ei fuisse crucẽ impositam, ut eam post Christum portaret. Quod duobus modis intelligi potest. Primo ut non fuerit Christo crux sublata, sed Simon conductus fuerit, ut simul cum Christo illam portaret, & ita intelligit Cajet. verba illa Luc. 23. *Imposuerunt crucem Simoni, ut portaret illam post Jesum: Christus enim*, (inquit) *ferebat illam in anteriori parte: Simon vero in posteriori, & ita ibat post Jesum.* Atque hæc explicatio videtur posse confirmari ex Jo. dicente. *Et bajulans sibi crucem exivit in eum qui dicitur Calvariæ locum.* In quibus significat, usque ad illum locum eam portasse. Et hanc expositionem confirmant multæ picturæ. Alio vero modo exponi possunt illa verba Luc. occurrẽte Simone, crucem sublatam Christo, illi fuisse impositam, ut eam ferret post Jesum, sive illud, *post*, explicetur in ordine ad tempus, id est, postquam Christus illam portaverat, sive in ordine ad locum, id est, quod Christus anteiret, sequeretur autem Simon portans crucem. Et hoc significant magis verba Evangelistarũ: *Angariaverunt Simonem, ut tolleret crucem ejus, & imposuerunt ei crucem.* Atque est communior Patrum expositio Hieron. Theophyl. Euthym. Mar. 27 & August. l. 2. de consens. Evang. c. 10. Origen. tract. 35. in Mat. & Athanas. orat. de pass. & cruce Domini. Ratio vero hujus facti verisimilis est, quia Christus defatigatus cruciatibus, vel deficiebat in via, & interdum cadebat, vel lentius incedebat, quam ipsi cuperent, qui vitam ejus cito finire cupiebant, & ne turbatio populi oriretur, & quia erat dies festus, & post illum Sabbatum sequebatur. Fuerunt autem a Deo multa mysteria in hoc facto significata, quæ in prædictis sanctis legi possunt, & apud Gregorium lib. 8. Moral. c. 26.

Inquiri vero potest hoc loco (quod ad ea, quæ diximus, magis explicanda attinet) quanta fuerit crucis magnitudo. De hac re nihil dicunt sancti Antiqui. Quidam vero recentiores explicantes Evangelia referunt crucẽ Christi fuisse longitudinis quindecim palmorum: tantæ vero crassitudinis, ut posset pondus hominis etiam proceræ staturæ facile sustinere. Addit vero Petr. Comest. c. 172. hist. Evang. quatuor fuisse ligna in cruce, primum rectũ, quod fuit prædictæ magnitudinis, secundũ transversum, de quo nihil legimus: credendum vero est fuisse alteri proportionatum; tertium fuit tabula, in qua titulus crucis scriptus fuit. Ex quo obiter colligi potest, necessarium fuisse, ut in cruce Domini super lignũ transversum fuerit aliqua pars ligni recti eminens, in qua titulus crucis configi potuerit, ita ut crucis figura talis fuerit, qualis in Ecclesia depingitur. Quod etiam significare vidẽtur omnes Patres distinguentes quatuor crucis partes altitudinem, latitudinem, longitudinem, & profundum. Omnes enim, & præcipue August. l. 2. de doctrin. Christ. c. 41. distinguentes has quatuor crucis partes, altitudinem appellant superiorẽ partẽ crucis, quæ est super lignum transversum. Verum est tamen, argumentum illud ex titulo crucis desumptum non satis ostendere, figuram crucis per se habuisse hanc superiorem

Dubium.

riorem partem. Unde aliqui existimant tantum fuisse instar figuræ literæ, T. quæ erat signum salutis, & liberationis a percussione Angeli, Ezechielis 9. & apud Ægyptios dicitur vitam significasse (ut Ruffinus refert lib. 2. Histor. c. 29. & lib. 5. c. 17.) Ad affigendum autem titulum poterat aliquod frustum ligni superaddi, & cruci affigi. Sed quamquam hoc ita sit, & res sit incerta, non tamen videtur sine majori fundamento recedendum a communi existimatione fidelium, videtur enim orta ex antiqua traditione, quæ in imaginibus etiam conservatur. Et videtur quoque hæc figura magis accommodata homini crucifixo, qui corpore similem figuram refert. Denique sæpe homines inverso ordine crucifigebantur (ut de S. Petro communis habet traditio) & tunc necesse erat crucem habere supra lignum transversum, partem aliquam, quæ terræ infigeretur. Quartum lignum crucis dicitur fuisse stipes defossus in rupe, in quo infixa erat Crux. Sed de hoc ligno major mihi est dubitatio, quia non video, cur non fuerit facilius, & firmius ipsummet lignum crucis in terra, seu rupe defigi. Quidquid tamen sit, certum est, quando Christus Crucem portabat, solum constasse ex duobus lignis recto scilicet, & transverso.

Figura crucis Christi qualis.

Dubium a

Tandem potest inquiri, an verum sit, quod a multis affirmari solet, B. Virginem occurrisse Christo Domino in via Crucem portanti. Respondetur hoc in Scriptura non contineri: neque ab antiquis Patribus tradi: non tamen esse rejiciendum. Id enim affirmant S. Bonav. in li. medit. vitæ Christi c. 77. & S. Brigitta lib. 1. revelat c. 10. ubi dicit B. Virginem præsentem affuisse, quando Christus flagellatus est, & quando portavit crucem, & quando fuit cruci affixus, cumque hoc postremum ex Evangelio constet, ex eo potest id, de quo agimus, probabiliter colligi. Quia rumor passionis Christi per Joannem, vel alios potuit ad Virginem perferri statim ac comprehensus est. Unde verisimile est multo ante, quam damnatus esset ad mortem, Virginem exiisse domo, ut eum videret, vehementi enim amore, & dolore angebatur; non ergo fuit difficile, ut audita sententia mortis statim ad locum supplicii properaret, & in via vel illi occurrerit, vel expectarit, ut eum conspiceret. Cavendum est tamen, ne quis existimet B. Virginem fuisse inter mulieres illas, quæ Christũ flebant, ad quas ipse dixit: *Nolite flere super me.* Illæ enim (ut notat Leo P. ser. 10. de Pass.) solam movebantur quodam humano affectu, quo *solet infirmior sexus, etiam pro iis, qui digni sunt morte, ad lachrymas moveri*: quem non reprehendit Christus, nam licet supernaturalis non esset, erat tamen pius, sed reprehendit earum existimationem. Putabant enim eum coactum pati ut imbecillem, & qui se tueri non posset, & causam mortis non intelligebant, nec peccatum eorum, qui eum occidebant, & ideo illis dixit Christus: *Nolite flere super me, sed super filios vestros:* hæc autem existimatio in B. Virginem cadere non poterat. Et quamvis summe doleret, ac fleret: tamen exterius nullum signum vociferationis, aut perturbationis edidisse, sed summa modestia, ac constantia dolorem hunc vehementissimum tulisse, putandum est. Unde quod supra Bonaventura dicit, B. Virginem factam esse semimortuam præ angustia, pie interpretandum est, sicut infra dicemus, agentes de crucifixione.

Respons.

Christo crucem gestanti occurrisse matrem in via verisimile est.

SECTIO III.

An vere Christus Dominus fuerit crucifixus.

NOn defuerunt hæretici, qui negarent Christum Dominum fuisse in Cruce positum: sed Simonem Cyrenensem, qui conductus fuit ut crucem ferret, fuisse etiã Christi loco cruci affixum. Ita sensit Basilides, ut referunt Irenæus l. 1 cont. hær. c. 23. Tertull. l. de præscript. Hæreticor. c. 46. Euseb. l. 4. Histor c. 8. Epiph. hær. 2. Augu. hær. 4. qui nullum referunt hujus hæresis fundamentum. Potest tamen afferri illud Deuter. 21. *Maledictus omnis qui pendet in ligno*; si ergo Christus in eo pependisset, cum hęc maledictio comprehendisset, quod absurdissimum est dictu. Alii vero hæretici dixerunt quidem Christum positum fuisse in cruce: negarunt tamen fuisse clavis affixum, sed funibus, aut alio modo ligatum. Hunc errorem tribuunt aliqui Anabaptistis. Sed ego non reperio apud Prateolum, vel alium, qui hæresum catalogum conscripserunt: refert autem Prateolus quendam Joannem Westphalum hæreticum in quadam concione de passione dixisse: *Quis scit, an funiculis eum alligaverunt cruci:* Fundamentum horum hæreticorum esse potuit, quia apud Hebræos erat mos suspendendi homines in cruce, non tamen clavis affigendi, ut patet ex Deut. 21.

Dicendum vero est primo, Christum Dominum in cruce fuisse positum, ac supplicio affectum: est de fide, quę primo constat ex historia Evang. & ex Paulo ad Philip. 2. dicente: *Factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis* & 1. Cor. 1. *Prædicamus Christum, & hunc crucifixum:* & plura afferemus in secunda conclusione. Est enim in novo Testamento frequentissima hæc veritas. Secundo, probari potest ex veteri testamento, in quo multis oraculis prædicta fuit hæc veritas, Deuter. 28. *Erit vita tua pendens ante te*, quod de hoc mysterio interpretatur Leo P. ser. 8. de Pass. August. 16. con. Faust. c. 22. & 22. Iren. l. 5 c. 18. Lactan. l. 4. de vera sapient. c. 18. Tertull. l. cont. Judæos c. 11. & 12. qui legit: *Erit vita tua pendens in ligno ante oculos tuos*; & Cyprian. l. 2. ad Quirinum c. 20. Præterea Psal. 95. David prædixerat; *Dicite in gentibus, quia Dominus regnavit a ligno.* Quamquam enim neque in vulgata editione habeatur particula illa, *a ligno*, neque in Hebræis codicibus, tamen olim fuisse particulam eam in Hebræo, & malitia Judæorum expunctam, contendit Justinus Martyr dial. cont. Triphonem, & ita refert hunc locum Tertul. cont. Judæos c. 10. & 12. & Leo P. ser. 4. de Pass. Cyprian. l. de monte Sina, & Sion, August. & Arnob. in illum locum, & Ambros. 1. Cor. 15. Ac denique magno argumento est, quod septuaginta interpretes ita verterint, quamquam Genebr. existimat, particulam illam additam esse ab ipsis interpretibus spiritu prophetico, ad explicandum modum singularem, quo Dominus regnaturus erat, & tempus, ex quo regni possessionem erat obtenturus, scilicet ex quo mortuus est in ligno. Sed verius existimo, (quod etiam viri docti censent, ut notavit Pamelius super Tertull.) hanc esse genuinam lectionem illius loci, quam Ecclesia videtur recepisse in illo hymno. *Impleta sunt, quæ concinit David fideli carmine, dicens in nationibus, regnavit a ligno Deus.* Prӕterea hoc idem mysterium indicatum est a Jerem. c. 11. *Mittamus lignum in panem ejus*, id est crucem in corpus ejus, quod est *panis vitæ*, ut exponit Tertull. lib. 3. cont. Marcion. c. 19. & lib. 4. c. 40. & Justinus prædicto dialog. & Lact. lib. 4. c. 18. & Cyprian. lib. 2. cont. Jud. c. 15. & 20. & Ruffinus in expos. Symboli, & indicant Hieronym & Orig. in Jerem. Denique in hunc etiam sensum a prædictis Patribus exponitur illud Deutet. 33. ubi Moyses benedicens Joseph, ait: *Quasi primogeniti tauri pulchritudo ejus, & cornua Rhinocerotis in manibus ejus, in illis ventilabit gentes usque ad terminos ejus.* De quo testimonio videri potest Justinus dicto dialogo: & optime Tertull. l. contra Judæos cap. 10. ubi dicit cornua Rhinocerotis præferre figuram crucis. Unde de eodem mysterio recte intelligitur illud Abac. 3. *Cornua in manibus ejus, ibi abscondita est fortitudo ejus.* Quem locum de eodem mysterio exponunt Hieron. ibi, & Cypria. dicto lib. contra Judæos c. 21. August. 18. de civitat. c. 32. & Euseb. lib. 6. de demonstrat. c. 15. Et ad hoc videtur alludere Paul. 1. ad Cor. 1. dicens: *Quod infirmum est Dei, fortius est hominibus.* Nam in cruce Christi, quæ hominibus infirma videtur, ejus maxima fortitudo relucet. Rationes ad probandam hanc conclusionem petendæ sunt ex dictis supra in commentario art. 4. ubi exposuimus, quid moverit Judæos, ut Christum supplicio crucis afficerent: quid vero Deum, & Christum, ut tantam ignominiam sustinere voluerit.

Crucis supplicio Christus afficitur.

Mysterium crucis in prophetis nuntiatum.

Quocirca nihil huic veritati repugnat locus ille Deut. 21. Primo, quia ut Paul. ait ad Gal. 3. tanta fuit Christi charitas, ut, *nos redemerit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum.* Unde August. l. 14. contr. Faust. c. 2. & 12. refellens Fausti hæresim, qui propter hunc locum lib. Moysis rejiciebat, sic inquit: *Aufert Christus de maledicto maledictũ, quomodo de morte mortẽ, & de peccato peccatum.* In Christo ergo nihil aliud est illa maledictio, quã mors, vel pęna peccati non proprii, sed nostri. Et eamdem responsionem habet idem August. contra Adimantum Manichæum c. 21. Secundo addendum est ex Hieron. ad Galat 3. & Tertull. lib. contra Judæos cap. 21. literalem sensum illius loci Deut. 21. esse, maledictionem illam ferri in eum, qui propter merita delictorum suorum suspenditur in ligno, quia non pati pœnam, sed esse dignum pœna, invisum est Deo; & eamdem expositionem amplectitur Epiph. hær. 66. & colligi potest ex ipso

con-

contextu, sic enim incipit: *Quando peccaverit homo, quod morte plectendum est, &c.* Idque recte confirmat Hieron. Nam si Mardochæus injuste suspenderetur in ligno, in quo juste fuit suspensus Aman, aut si tres pueri apud Danielem cruci affigerentur, quia non adorabant idola, nullo modo ad eos pertinuisset hæc maledictio. Juxta hanc ergo expositionem non est Christus comprehensus sub hoc maledicto legis, quin potius de ligno, in quo ipse fuit suspensus, scriptum est; *Benedictum lignum, per quod fit justitia*. Sapientiæ 14. Tamen sicut Christus, quamvis non assumpserit carnem peccati, quia assumpsit similitudinem ejus, dicitur interdum ab Apostolo factus pro nobis peccatum, ita quamvis non assumpserit id, quod maledictione dignum est in iis, qui juste suspenduntur in ligno, dicitur tamen ab Apostolo factus pro nobis maledictum, & hæc est mens Augustini citatis locis. Non omittam ultimo animadvertere, quod Hieronym. supra refert, se fuisse edoctum a quodam Hebræo, posse illum locum Deuteron. ita legi: *Non permanebit cadaver ejus in ligno, quia contumeliose Deus suspensus est.* Juxta quam lectionem sensus erit, quia Deus contumeliose suspendendus est in ligno, in ejus honorem lege præscriptum sit, ut corpora crucifixorum non maneant in ligno, sed sepulturæ tradantur.

Christus in cruce clavis affixus.

Dico secundo, Christus Dominus fuit in cruce clavis affixus. Est de fide, expresse enim habetur sæpe in Evangelio. Nam vox *crucifixionis* hoc proprie significat, ea autem utuntur Evangelistæ, & Petrus act. 2. & 4. *Quem vos crucifixistis*, & Paul. 1. ad Cor. 1. *Prædicamus Christum, & hunc crucifixum.* Denique, ne possint hæretici improprie interpretari crucifixionem pro suspensione, vel adhæsione in ligno, est evidens locus Jo. 20. ubi dixit Thomas; *Nisi videro in manibus ejus fixuram clavorum, non credam*. Cui postea dixit Christus: *Infer digitum tuum huc, & vide manus meas*. Præterea prædicta erat hæc veritas Zachar. c. 12. *Aspicient ad me, quem confixerunt*. Quem locum de hoc mysterio exposuit Joan. c. 19. & late tractant expositores ibi, & Euseb. lib. 8. de Demonst. c. 4. August. 1. de Trinit. c. 13. & 20. de Civit. c. 30. Et rursus apud eumdem prophetam c. 13. dicitur: *Quid sunt plagæ istæ in medio manuum tuarum?* Et dicet; *His plagatus sum in domo eorum qui diligebant me.* Quæ verba Ecclesia intelligit de plagis Christi, & est satis consentanea expositio, ut recte prosequitur Franciscus Ribera in eum locum. Denique est aperta prophetia Psal. 21. *Foderunt manus meas, & pedes meos*. Nam licet Hebræi contendant, non esse ita legendū: sed *Sicut leo manus meas, & pedes meos*, supple, laceraverunt: tamen illa lectio nova est, ab inimicis Christi excogitata ex similitudine quadam literarum: cæterum septuaginta Interpretes verterunt, ut vulgata habet lectio, & Hieronymus sequens Hebraicam veritatem eodem modo transtulit; *Fixerunt manus meas, & pedes meos*, neque unquam meminit alterius lectionis, quod argumento est, ejus tempestate non fuisse confictam. Rursus ex Ecclesiastica historia constat hæc veritas. Nam Helena Constantini mater simul cum cruce clavos invenit, quibus Christus Dominus crucifixus fuit, ut refert Theodoret l. 1. Histor. Eccles. c. 18. Nicephor. lib. 8. c. 29. Sozomenus l. 7. c. 1. Socrates l. 1. c. 17. Ruffinus l. 1. c. 18. & Ambros. in oration. de obitu Theodosii.

Denique ut fundamento contrariæ hæresis respondeamus. Primum, non fuit omnino præter consuetudinem Judæorum, eos, quos Cruce puniebāt, clavis affigere, legimus enim 2. Reg. c. 21. septem filios Saul fuisse crucifixos, nam licet lex non præscriberet talem modum pœnæ, non tamen prohibebat. Deinde (quidquid sit de lege Judæorum) constat tamen Romanos usos esse hoc genere supplicii, de quo multa legi possunt apud Covarru. lib. 4. variarum resol. cap. 5. Christus autem non est punitus a Judæis, sed a Romanis: unde multa in illo gesta sunt, quæ lege veteri non erant præscripta. Latus enim ejus apertum est, & nisi inventus esset mortuus, crura essent illi confracta. Et ex his etiam colligi potest ratio, ob quam Christus est hoc supplicio affectus. Nam ex parte Gentilium fuit eorum consuetudo: ex parte Judæorum odium in Christum: ex parte vero Christi fuit voluntas sustinendi maximum dolorem, qui in his clavorum vulneribus sentitur, ut in superioribus explicatum est.

Dubium.

Duo vero supersunt hic explicanda. Primum est, an Christus fuerit Cruci affixus in terra, vel in aere, id est, utrum priusquā erecta fuerit Crux, & defossa in terram, Christus in ea fuerit affixus: an vero e contrario, prius fuerit erecta, deinde Christus in ea sit appensus. Quidam dicunt factum esse priori modo, & referunt, in locis sanctis demonstrari nunc locum crucifixionis distantem a loco, in quo Crux infixa est terræ per aliquot passus. Et videtur hic modus esse facilior, tum ad crucifigendum Christum: tum ad amplius eum torquendum. Unde multi meditantur vehementer fuisse extensum corpus Christi, ut manus, & pedes ejus foramina in cruce facta possent attingere. Quo sensu exponunt Hieron. August. & Euthym. illud Psal. 21. *Dinumeraverunt omnia ossa mea*; & illud; *Dispersa sunt omnia ossa mea*, id est quasi ex locis suis evulsa, atque ita distenta, ut dinumerari possent: hoc autem non poterat tam facile fieri in aere, sicut jacente cruce super terram. Alii nihilominus dicunt prius fuisse crucem erectam, & postea elevatum Christum, ut in ea crucifigeretur. Et hoc docet Bonaventura in lib. meditat. vitæ Christi c. 78. & Ludolphus 2. p. vitę Christi c. 73. & lib. revelat. S. Brigittæ c. 10. ubi etiam scribitur, postquam altera manus confixa fuit cruci, fune attractam esse alteram, donec pertingeret ad foramen in alia crucis parte factum. Et huic sententię videtur favere sancti, qui de crucifixione Christi per modum ascensus loquuntur, ut Ambros. l. 10. in Lucam c. *Qualis Christus crucem ascenderit*, quod sic incipit: *Refert igitur sic considerare qualis ascendat, &c.* & Cyprianus ser. de passione Dom. *Ascendisti Domine palmam, quia illud crucis tuæ lignum portendebat triumphum de diabolo*, & Greg. Cant. 7. ita explicat illud; *Ascendam in palmam, & apprehendam fructus ejus, quia in cruce suspensus fructum vitæ apprehendit*, juxta illud Gen. 49. *Ad prædam fili mi ascendisti*. Sed hæc facile possunt ad utrumque dicendi modum accommodari, & ideo utrumque potest quilibet pie meditari, nam quomodo re ipsa factum sit, incertum est.

Respons.

Dubium. 2

Secundo quæri potest, quot clavis fuerit Christus affixus. Nam cum certum sit non fuisse pauciores tribus, nec plures quatuor, non satis constat, an fuerint tres, vel quatuor. Multi enim censent fuisse tantum tres, quod sentiunt Bonav. & Ludolphus Carthusian. locis antea citatis, & nonnulli recentiores, videturque esse communis sensus populi Christiani, & frequens pictura Christi crucifixi. Ratio vero adjungi potest, vel quia hic numerus clavorum sufficit, vel quia majorem cruciatum, & dolorem affert, quia si tantum fuerunt tres clavi, oportuerit utrumque pedem alterum superpositum alteri, uno clavo configi, quare necesse fuit hujusmodi clavum longiorem, & crassiorem esse, ac proinde magis, magisque terebrare pedes. Propter quam rationem videtur in hanc sententiam inclinare Abulens. Parad. 3. c. 10. Eamque nonnulli confirmare nituntur ex citatis historiis de inventione clavorum, sed nihil ex eis effici potest, quia nihil dicunt de numero clavorum, & Ambros. & alii tantum duorum mentionē faciunt quorum alterum in fræno equi, alterum in clypeo Constantini Helena ponendum curavit. Aliorum vero opinio est, eos clavos fuisse quatuor; ita sentit Greg. Turonen. lib. 1. de gloria martyrum c. 6. ubi dicit in stipite crucis fuisse tabulam, in qua pedes Christi singulis clavis infixi fuerunt. Et huic sententiæ videtur favere Cyprian. ser. de pass. dicens *Clavis sacros pedes terebrantibus*, atque eadem sententia habetur 1. lib. revelat. S. Brigittæ c. 10 & illi favent aliquæ antiquæ imagines, in quibus cernitur Christus hoc modo crucifixus. Et potest etiam afferri conjectura: tum quia difficile erat utrūque pedem uno clavo perforari, & præsertim, quia erat vehemens periculum, ne aliquod os confringeretur: cum tamen certum sit nullum os corporis Christi fuisse confractum. In hac re nihil certi statui posse existimo.

Quot clavis Christus affixus.

SECTIO IV.

Utrum Christus omnino nudus, & spinis coronatus fuerit crucifixus.

EXplicato mysterio crucifixionis Christi, sequitur, ut de circumstantiis ejus dicamus. Incipimus autem ab iis, quæ propinquiores videntur Christi corpori; hæ vero tantum duæ sunt, quæ in titulo proposita attinguntur. Circa priorem ergo partem de Christi nuditate, unum videtur certum, scilicet, Christum Dominum fuisse

fuisse nudatum omnibus vestibus, quibus induebatur. Nam Evangelium dicit, milites divisisse sibi vestimenta Christi, & super tunicam, quæ interior subucula fuisse existimatur, misisse sortem. In dubium ergo revocatur, an nudus omnino fuerit crucifixus, vel aliquod velum ei sit datum, quo verenda tegerentur. Quidam enim hoc posterius sentiunt, ac pie meditantur, quod legitur in dicto lib. revelat. S. Brigittæ, ubi B. Virgo sic loquens introducitur: *Stante filio meo, sicut natus erat, nudo corpore, unus tunc accurrens apportavit sibi velamen, quo ipse exultans intime velabat verenda sua.* Juxta quæ verba Christus prius tectus fuit, quam crucifigeretur, vel in altum elevaretur. Et confirmari potest, quia Christus tantum ea passus est, quæ ipse decrevit, ac voluit; ergo cum in hac nuditate videatur esse quædam indecentia valde repugnans honestati, verisimile est Christum ita decrevisse passionẽ suam, ac movisse voluntates eorum, qui astabant, ut hujusmodi nuditatem adeo verecundam pati minime coactus sit. Denique propter hanc naturalem honestatem omnes crucifixi imagines hoc modo depingũtur; ergo verisimile est propter eamdem causam effecisse Deum, ut in ipsa re repræsentata eadem honestas servaretur.

Christus omnino nudus cruci affigitur.

Nihilominus communior sententia sanctorum Patrum est, Christum omnino nudum, absque alicujus partis velamine, crucem ascendisse. Ita Ambrosius lib. 10. in Luc. ubi sic inquit. *Refert considerare qualis ascendat, nudum video. Talis ascendit, quales nos authore Deo natura formavit, qualis in paradiso homo primus habitaverat, talis ad paradisum homo secundus intravit.* Idem significat Athanasius orat. de pass. & cruce Dom. dicens. *Exuebat vestimenta sua: dicebat enim eum homines introduceret in paradisum, exuere tunicas, quas Adam accepit, cum e paradiso ejiceretur.* Atque eamdem sententiam amplectuntur Bonav. & Ludolphus locis citatis. Conjectura etiam adjungi potest, primo, quia Christus, cum alligatus fuit columnæ, ut flagellaretur, omnium sententia omnino nudus fuit. ergo non recusavit pro hominibus affici hoc dedecore, & dolore, atque tristitia ex hujusmodi pudore orta. Præterea (si ratione humana utamur) non est verisimile hostes ipsos Christi habuisse curam tegendi illum: quis etiam ex iis, qui astabant, ausus esset illi subvenire, aut hanc benevolentiam in eum ostendere? quinimo, etiam si aliquis, ut B. Virgo, Magdalena, & Joannes hoc auderet, non fuisset permissus ab eis, qui omnem injuriam, & ignominiam Christo vehementer optabant. Si autem divinæ providentiæ rationem spectemus, nihil absurdi est, quod Christus nuditate sua nostram nuditatem aperire voluerit, omniumque temporalium rerum abjectionem perfectam docuerit. Item hoc signo manifestavit, fuisse a Patre relictum voluntati, & arbitrio Judæorum. Denique in hujus rei confirmationem afferri potest, hanc Christi nuditatem figuratam esse in Noe Genes. 9. qui, cum vineam plantasset, inebriatus vino illius, omnino nudatus est. Quod de Christo eleganter explicant Augustinus 16. de Civit. c. 2. & l. 12. contra Faust. c. 263. & Cyprian. ep. 63. Rupertus, & Eucher. in Gen. In re igitur incerta, hæc sententia posterior probabilior videtur.

Circa posteriorem partem prima sententia est, Christum non fuisse crucifixum cum spinea corona, quia quãdo nudatus est chlamyde coccinea, & propriis iterum indutus vestibus ad portandam crucem, deposuit cetera insignia regia, quamvis ludicra; ergo verisimile est etiam tum ablatam illi fuisse coronam. Ita colligit Euthym. c. 67. in Mat. Sed hæc opinio nullam affert probabilem conjecturam, & ideo probabilior est altera sententia, quæ affirmat Christum ductum esse ad patibulum cum spinea corona, & cum eadẽ esse Cruci affixum. Ita docuit Orig. tract. 35. in Mat. qui melius quam Euthym. ita colligit ex verbis Mat. *De chlamyde scriptum est, quoniam denuo spoliaverunt eum chlamydem coccineam, de corona autem spinea nihil tale Evangelista scripserunt, propterea quod, & nos quærere voluerunt exitum rei de corona semel imposita, & nunquam detracta.* Et eamdem sententiam indicat Cyprian. serm. de pass. Dom. ubi Christum in cruce pendentem, sic alloquitur: *Consideravi opera tua, & expavi: clavis sacra pedes terebrantibus, fessisque manibus de vulnerum anxietate non loqueris, de spinis sacrum caput pungentibus non quereris, sed satagis, ut innotescat posteris, quare derelictus a Deo videaris, expositus centurionis, & Judæorum ludibriis.* In eadem sententia est Tertul. l. cont. Judæos c. 13. ubi de Christo explicans figuram Isaac, inquit; *Isaac cum ligno reservatus est, ariete oblato in vepre cornibus hærente, & Christus suis temporibus lignum humeris suis portavit, inhærens cornibus crucis, corona spinea in capite ejus circumdata.*

Christus spinis coronatus in cruce affigitur.

Confirmari etiam hoc potest ea traditione, quæ habet, Christum, cum duceretur ad locum supplicii portans crucem in via, sudario quodam faciem tersisse, atque in eo effigiem suam impressam reliquisse, & sudarium ipsum sanguine tinctum, qui per faciem fluebat propter spineam coronam. Deinde, si ea parte militum rationem literalem attendamus, potest reddi probabilis ratio, quare exuerunt eum chlamyde, non vero abstulerunt coronam spineam, quia vestis illa purpurea fortasse erat alicujus valoris, & erat aliena, & fieri potuit, ut proprius Dominus eam recuperare voluerit. Quæ ratio in corona spinea locum non habet. Rursus auferre coronam esset aliquo modo levare dolorem ejus: in mutatione autem vestium nulla erat diminutio doloris: quin potius poterat esse aliqua accretio: non est ergo eadem ratio de utroque: & ideo non recte dicitur, Evangelistam sub uno aliud comprehendisse, sed melius colligitur, affirmando unum, & tacendo aliud indicasse vestem esse sublatam, non autem coronam. Ultimo non omittam advertere, quosdam existimare, necessarium fuisse auferri coronam, ut vestis inconsutilis indui, exuive posset. Unde meditantur tempore crucifixionis sublatam esse, & iterum impositam. Quod etiam indicatur in lib. 1. S. Brigittæ c. 10. & 11. Et aliqui addunt, quando iterum corona imposita est, nova vulnera in capite effecisse. Sed hæc quamvis vera esse possint, & ideo nullum sit periculum ea pie meditandi: tamen non habent sufficiens fundamentum, ut simpliciter asserantur, quia spinæ non erant adeo oblongæ, & vestis ipsa, quamvis esset inconsutilis, poterat esse superiori parte satis divisa, ita ut commode exui posset, sed de his hactenus.

Aliæ circumstantiæ hujus mysterii sunt tempus, locus, & latronum societas, cum quibus crucifixus est Christus, de quibus quoniam D. Th. tractat in reliquis articulis hujus quæstionis, ideo illos explicando hanc disput. simul absolvemus.

ARTICULUS IX.

Utrum Christus fuerit convenienti tempore passus.

AD nonum sic proceditur. Videtur, quod Christus non fuerit convenienti tempore passus. Passio enim Christi figurabatur per immolationem agni paschalis, unde & Apostolus dicit 1. ad Cor. 5. Pascha nostrum immolatus est Christus. Sed agnus paschalis immolabatur decima quarta die ad vesperam: ut dicitur Exod. 12. Ergo videtur quod Christus tunc debuerit pati, quod patet esse falsum. Nam tunc pascha cum suis discipulis celebravit (secundum illud Mar. 14. primo die azymorum, quando pascha immolabant) sequenti autem die passus fuit. q. 14. infr. ar. 10. Cor.

2. Præterea. Passio Christi dicitur ejus exaltatio: secundum illud Joan. 3. oportet exaltari filium hominis: Ipse autem Christus dicitur sol justitiæ: ut patet Malac. ult. Ergo videtur quod debuerit pati hora sexta, quando sol est in sua maxima exaltatione, cujus contrarium videtur per id quod dicitur Mar. 15. Erat autem hora tertia, & crucifixerunt eum.

3. Præterea. Sicut sol in hora sexta maxime exaltatur quolibet die, ita in solstitio æstivali maxime exaltatur quolibet anno. Debuit ergo magis pati circa tempus solstitii æstivalis, quam circa tempus æquinoctii vernalis.

4. Præterea. Per præsentiam Christi in mundo, mundus illuminabatur, secundum illud Joan. 9. Quamdiu sum in mundo, lux sum mundi: conveniens igitur fuisset humanæ saluti, ut diutius in hoc mundo vixisset, ita quod non pateretur in juvenili ætate, sed magis in senili.

Sed contra est, quod dicitur Joann. 13. Sciens Jesus quia venit hora ejus, ut transeat de hoc mundo ad patrem. Et Joan. 2. dicit. Nondum venit hora mea. Ubi dicit August. Ubi tantum fecit, quantum sufficere indicavit, venit hora ejus, non necessitatis, sed voluntatis. Convenienti igitur tempore passus est. Tract. 8. in Joan. non procul a fin.

Respondeo dicendum, quod (sicut supra dictum est) passio Christi subjecta erat ejus voluntati. Voluntas autem ejus regebatur divina sapientia, quæ omnia convenienter, & suaviter disponit, ut dicitur Sap. 8. Et ideo Art. 1. hujus quæst.

dicen-

dicendum est quod convenienti tempore passio Christi celebrata est. Unde Aug. in lib. Quaest. vet. & nov. Test. dicit. Omnia propriis locis, & temporibus gessit Salvator.

Ad 1. ergo dicendum, quod quidam dicunt Christum fuisse passum decima quarta luna, quando Judaei pascha immolabant. Unde & Jo. 18. dicitur, Judaei non introierunt in praetorium Pilati ipso die passionis, ut non contaminarentur, sed ut manducarent Pascha. Ubi Chrysost. dicit, quod tunc Judaei faciebant pascha, ipse vero ante unam diem celebravit pascha, reservans suam occisionem sexta feria, quando vetus pascha fiebat. Cui videtur consonare, quod dicit Jo. 13. quod ante diem festum paschae, Christus facta Coena pedes discipulorum lavit. Sed contra hoc videtur esse, quod dicitur Mat. 26. quod primo die azymorum accesserunt discipuli ad Jesum dicentes: Ubi vis paremus tibi comedere pascha? Ex quo patet, quod cum primus dies azymorum dicatur decimus quartus dies mensis primi, quando agnus immolatur, & luna plenissima est (ut Hieron. dicit) constat 14. luna Christum coenam fecisse, & decima quinta eum esse passum. Et hoc expressius manifestatur per id quod dicitur Marc. 14. Primo die azymorum, quando pascha immolabant, &c. Luc. 22. Venit dies azymorum, in qua necesse erat occidi Pascha.

Hom. 82. in Jo. parum a med. tom. 3.

Super illud Mat. 26 primo die azymorum accesserunt. to 9.

Et ideo quidam dicunt quod Christus die convenienti in 14. luna pascha cum discipulis suis manducavit, demonstrans quod usq; ad ultimum diem non erat contrarius legi, ut Chrys. dicit super Mat. Sed Judaei occupati circa procurationem mortis Christi contra legem celebrationem paschae in crastinum distulerunt. Et propter hoc de his dicitur quod in die Passionis Christi noluerunt intrare praetorium, ut non contaminarentur, sed ut manducarent Pascha.

Hom. 82 in Mat. paulo a princ. to. 2.

Sed nec istud videtur esse consonum verbis Marci dicentis, primo die azymorum quando pascha immolabant. Simul ergo Christus, & Judaei vetus pascha celebraverunt. Et sicut Beda dicit super Mar. licet Christus, qui est pascha nostrum, sit crucifixus sequenti die, hoc est 15. luna: attamen nocte, qua agnus immolabatur, corporis sanguinisque sui discipulis tradens mysteria celebranda, & a Judaeis tentus, ac ligatus ipsius immolationis, hoc est passionis suae sacravit exordium. Cum autem dicitur Jo. 13. ante diem festum paschae, intelligitur hoc fuisse 14. luna, quod tunc evenit 5. feria nam luna existente decima quinta erat dies solennissimus paschae apud Judaeos. Et sic eandem diem, quem Joannes nominat ante diem festum paschae, propter distinctionem naturalem dierum, Matthaeus nominat primum diem azymorum: quia secundum ritum Judaicae festivitatis solemnitas incipiebat a vespero praecedentis diei. Quod autem dicitur, eos comesturos esse pascha in 15. luna, intelligendum est, quod ibi pascha non dicitur agnus paschalis (qui immolatus fuerit 14. luna) sed dicitur cibus paschalis, id est, azymi panes, quos oportebat comedi a mundis. Unde Chrysostomus ibidem aliam expositionem ponit, quod pascha potest accipi pro toto festo Judaeorum, quod septem diebus agebatur,

Beda in c. Mar. 14. in c. 45. secundum Bedae ordinem. to. 2.

Hom. 86. in Jo. a medio, to. 3.

Ad 2. dicendum, quod sicut Aug. dicit in lib. de consensu Evangelistarum, hora erat quasi sexta cum traditus est Dominus crucifigendus a Pilato, ut Joannes dicit. Non enim erat plene sexta, sed quasi sexta, id est. peracta quinta, & aliquid etiam de sexta esse coeperat, donec completa sexta, Christo pendente in cruce, tenebrae fierent. Intelligitur autem fuisse hora tertia, cum clamaverunt Judaei ut Dominus crucifigeretur, & veracissime demonstratur, tunc eos crucifixisse quando clamaverunt. Ergo ne quisquam cogitationem tanti criminis aversus a Judaeis in milites converteret, erat, inquit, hora tertia, & crucifixerunt eum, ut illi eum potius crucifixisse inveniantur, qui hora tertia, ut crucifigeretur, clamaverunt. Quamquam non desunt, qui per parasceven, quam Joannes commemorat, dicens: Erat parasceve hora quasi sexta, horam diei tertiam velint intelligi. Parasceve quippe interpretatur praeparatio; verum autem pascha, quod in passione Domini celebratur, incepit praeparari ab hora noctis nona, quando scilicet omnes principes Sacerdotum dixerunt, Reus est mortis. Ab illa ergo noctis hora, usque ad Christi crucifixionem, occurrit hora parasceves sexta, secundum Jo. & hora diei tertia secundum Marc. Quidam tandem dicunt, quod haec diversitas ex peccato scriptoris apud Graecos contingit: nam figurae, quibus tria & sex repraesentantur, satis sunt propinqua apud eos.

Lib. 3. c. 13 non procul a prin. to. 4.

Ad 3. dicendum, quod sicut dicitur in lib. de Quaest. vet. & novi testamenti, tunc voluit Dominus passione sua mundum redimere, & reformare, quando eum creaverat, id est, in aequinoctio. Et tunc dies super noctem increscit, quia per passionem Salvatoris a tenebris ad lucem perducimur. Et quia perfecta illuminatio erit in secundo adventu Christi ideo tempus secundi adventus aestati comparatur. Mat. 24. ubi dicitur. Cum ramus ejus jam tener fuerit, & folia nata, scitis quia prope est aestas: ita & vos cum videritis haec omnia, scitote quia prope est, & in januis: & tunc etiam erit maxima Christi exultatio.

In l. q. ex nov. Test. quaest. 95. in princ. inter opera Aug.

Ad 4. dicendum, quod Christus in juvenili aetate pati voluit, propter tria. Primo quidem, ut ex hoc magis suam dilectionem commendaret, quod vitam suam pro nobis dedit, quando erat in perfectissimo statu. Secundo, quia non conveniebat, ut in eo appareret naturae diminutio, sicut nec morbus, ut supra dictum est. Tertio, ut in juvenili aetate moriens & resurgens, futuram insurgentium qualitatem in seipso praemonstraret. Unde dicitur Ephes. 4. Donec occurramus omnes in unitatem fidei, & agnitionis filii Dei in virum perfectum, in mensuram aetatis plenitudinis Christi.

q. 14. a. 4.

Materia hujus articuli latissima est, & integram disputationem, ac plures quaestiones requirit, & comprehendit non solam crucifixionem, sed totam passionem Christi a principio ejus usque ad finem, & ideo infra commodiori loco postquam de Christi morte dixerimus, propriam de hac materia disputationem instituemus.

ARTICULUS X.

Utrum Christus fuerit convenienti loco passus.

AD decimum proceditur. Videtur, quod non convenienti loco Christus passus fuerit. Christus enim passus est, secundum carnem humanam, quae quidem concepta fuit ex Virgine, in Nazareth, & nata in Bethlehem. Ergo videtur, quod non in Jerusalem, sed in Nazareth vel in Bethlehem pati debuerit.

Sup. q. 19. a. 7. ad. 1 & inf. q. 83. a. 3. ad 1. & op. 6. c. 48 & c. 1. 2.

2. *Praeterea, veritas debet respondere figurae. Sed passio Christi figurabatur per sacrificia veteris legis. Sed hujusmodi sacrificia offerebantur in templo. Ergo videtur, quod & Christus in templo pati debuerit, & non extra portam civitatis.*

3. *Praeterea. Medicina debet morbo respondere. Sed passio Christi fuit medicina contra peccatum Adae. Adam autem non fuit sepultus in Jerusalem, sed in Hebron, dicitur enim Josue decimoquarto. Nomen Hebron ante vocabatur Cariatarbe: Adam maximus ibi inter Enacim situs est. Ergo videtur, quod Christus in Hebron, & non in Jerusalem pati debuerit.*

Sed contra est, quod dicitur Lucae 13. Non capit prophetam perire extra Jerusalem. Sed Christus fuit propheta. Convenienter ergo passus est in Jerusalem.

Resp. dicendum, quod sicut dicitur in lib. 83. quaestionum. Omnia propriis locis & temporibus gessit Salvator: quia sicut omnia tempora sunt in manu ejus, ita etiam omnia loca. Et ideo sicut convenienti tempore Christus passus est, ita etiam convenienti loco.

Aug. in l. ex nov. Test. q. 5. in princ. 4

Ad 1. ergo dicendum, quod Christus convenientissime in Jerusalem passus est. Primo quidem: quia Jerusalem erat locus a Deo electus ad sacrificia sibi offerenda. Quae quidem figuralia sacrificia figurabant Christi passionem, quod est verum sacrificium, secundum illud Ephes. 5. Tradidit semetipsum hostiam & oblationem in odorem suavitatis. Unde Beda dicit in quadam hom. quod appropinquante hora passionis, Dominus appropinquare voluit loco passionis, scilicet in Jerusalem, quo pervenit ante sex dies Paschae, sicut agnus Paschalis ante sex dies Pascha, id est, 10. luna secundum praeceptum legis ad locum immolationis ducebatur. Secundo quia virtus passionis ejus ad totum mundum diffundenda erat, in medio terrae habitabilis pati voluit, id est, in Jerusalem. Unde dicitur Psal. 73. Deus autem Rex noster, ante saecula operatus est salutem in medio terrae, id est, in Jerusalem. quae dicitur esse umbilicus terrae. Tertio, quia hoc maxime conveniebat humilitati ejus: ut scilicet, sicut turpissimum genus mortis elegit, ita etiam ad ejus humilitatem pertinuit, quod in loco tam celebri confusionem pati non recusavit. Unde Leo P. dicit in quadam ser. Epiph. Qui servi susceperat formam, Bethlehem praelegit nativitati, Jerusalem passioni. Quarto, ut osten-

Hom. in Dom. Pal. in princ. quare est in humil. an ius ta. uno.

In serm. 1. ante med.

ostenderet a principibus populi Judeorum, exortam esse iniquitatem occideatium ipsum: & ideo in Jerusalem, ubi principes morabantur, voluit pati. Unde dicitur Actuum 4. Conveaerunt ia ista civieate adversus sanctam puerum suum Jesum, quem unxisti, Herodes & Pontius Pilatus cum Gentibus & populis Israel.

Ad 2. dicendam quod Christus noa in templo, aut in civitate, sed extra portam passus est propter tria Primo quidem, ut veritas responderet figura: nam vitulus, & hircus, qui solennissimo sacrificio, ad expiatioaem totius multitudinis offerebaatur, extra castra comburebantur, ut pracipitur Levit. decimosexto. Unde dicitur Heb. 13. Quorum animalium iafertur sanguis pro peccato in Sancta per Pontificem, horum corpora cremantur extra castra, propter qaod & Jesus, ut sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est. Secnado, ut per hoc daret nobis exemplum exeundi a mundana conversatione. Unde ibidem subditur. Exeamus igitur ad eum extra castra, improperium ejus portantes. Tertio, ut Chrys. in ser. de pass. dicit. Noluit Dominus pati sub tecto, aoa in templo Judaico, ae Judai subtraherent sacrificiam salutare, ae putares pro illa taatum plebe oblatum. Etideo foras civitatem, foras muros, ut scias sacrificium esse commune, quod totius terra est oblatio, quod communie est purificatio.

In ser. qui incipit hodierno die Dominus noster aliquando in ...

Ad 3. dicendum, quod (sicut Hieron. dicit super Mat.) quidam exposuit Calvaria locum, in quo sepultus est Adam, & ideo sic appellatum, quia ibi antiqui hominis sit conditum caput. Favorabilis interpretatio, & mulceas aurem populi, nec tamen vera. Extra urbem enim, & foras portam, loca sunt, in quibus truncantur capita damnatorum, & Calvaria, id est, decollatorum sumpsere nomen. Propterea autem ibi crucifixus est Jesus, ubi prius erat area damnatorum, ubi erigerentur vexilla Martyrii. Adam vero sepultum juxta Hebron, & Arbee, in Jesu filii Nave volumine legimus. Magis autem Jesus crucifigendus erat in loco communi damnatorum, quam juxta sepulchrum Ada, ut ostenderetur, quod crux Christi non solum erat in remedium contra peccatum personale ipsius Ada, sed etiam contra peccatum totius mundi.

Super illud Matt. 27.

Ex determinatis locis in locum qui dicitur Golgotha fol. 9.

COMMENTARIUS.

PRima generalis assertio D. Th. est Christum esse convenienti loco passum. Quam fundat in ratione generali, scilicet, quia omnes circumstantiæ passionis Christi fuerunt speciali Dei providentia definitæ, ac ordinatæ, juxta illud Act. 2. *Hunc definito consilio, & prascientia Dei traditum per manus iniquorum affigentes interemistis*, & c. 4. *Convenerunt in civitate ista adversus sanctum puerum tuum Jesum facere, qua manus tua, & consilium suum decreverunt fieri.* Circa quam rationem, quoniam D. Th. in his articulis sæpe illam repetit, observandum est in passione Christi considerari posse actionem Judæorum, quæ cum mala sit, non fuit definita a Deo absoluta, & efficaci voluntate, sed solum permissa. Potest item considerari passio Christi, quæ bona est, & hæc fuit a Deo voluntate absoluta præordinata, sicut etiam ab ipso Christo fuit absoluta voluntate amata. Quoniam vero passio hæc ab illa actione necessario pendebat, est ulterius considerandum, Deum prius ratione, nostro modo intelligendi, quam in æterno consilio præordinaret hanc passionem, prævidisse quid Judæi facturi essent in Christum, si illis permitteret suo arbitrio & voluntate uti, qua præscientia supposita Deus ordinavit Christum tali tempore, & loco nasci, prædicare, & alia opera facere, simulque voluit permittere Judæos ea facere, quæ facturos ipse prævideral, si permitterentur, & tunc etiam voluit, & ordinavit, ut Christus ea pateretur, quæ passus est, & eo tempore, loco, atque modo, quo passus est: & hoc sensu dicitur præordinata passio Christi, ita ut illud verbum dicat antecessionem æternitatis, in qua consilium Dei definitum est ad tempus, in quo executioni mandatum est, non vero, ut dicat antecessionem ordinis, seu rationis voluntatis prædefinientis passionem Christi, ad voluntatem permittentem actionem Judæorum, neque ad prædictam scientiam conditionatam, quæ utrique voluntati necessario supponenda est. Hoc ergo modo dicitur Deus prædefinisse locum, & tempus passionis Christi, quatenus se tenent (ut ita dicam) ex parte passionis, non vero, ut tenent se ex parte actionis Judæorum, quia ut sic non sunt prædefinita, sed permissa. Quanquam ea

Passio Christi quo tempore a Deo preordinata.

permissio, supposita prædicta scientia conditionata, quoad infallibilem consequutionem rei permissæ, eandem certitudinem habeat, quam volontas efficax, solumque differat in causalitate. Addo denique, quamvis Deus non prædefiniat actum peccati, quia non potest iostigare, nec determinare voluntatem ad talem actum, nec absolute velle illud, cum pravum objectum sit: tamen supposita determinatione voluotatis humanæ ad aliquod malum agendum, posse Deum pro ratione suæ sapientiæ inclinare illam, ut io hoc loco potius, quam io alio id operetur, quia facta priori suppositione jam hoc non est malum, sed indifferens, vel bonum respectu causæ extrinsecæ. Sicut supposita determioatione voluntatis ad peccandum, v.g. ad injuriam faciendam non est per se malum ioclinare, & consulere, ut hanc potius, quam illam inferat. Hoc ergo etiam modo potuit Deus præordinare locum mortis, & passionis Christi supposita Judæorum prava dispositione a Deo prævisa, sed hæc io p.p. & 1.a uberius disputantur. Supposita ergo hac generali assertione, ut magis io specie hæc circumstantia explicetur, distioguere possumus more philosophorum, tria loca passionis Christi. Unus est communissimus, sc. civitas Jerosolymorum, alius est locus cōmunis extra civitatem, tertius quasi proprius, nimirum mons Calvariæ. De his ergo tribus locis tres aliæ colligūtur assertiones ex tribus solutionibus argumentorum.

Locus passionis quo modo preordinatus a Deo.

Secunda ergo assertio D. Th. est conveniens fuisse Christum pati Jerosolymis. Hanc probat D. Th. sol. ad 1. quatuor optimis rationibus. Prima ex eo sumitur, quod Jerusalem erat civitas a Deo coostituta ad sacrificia sibi offerenda, quibus Christi sacrificium præfigurabatur. Circa quam solum occurrit advertendum (si rationem a priori spectemus) potius ea de causa statuisse Deum, ut sacrificia, Christi holocaustum repræsentantia, Jerosolymis sibi offerrentur, quia in eo loco erat Christus moriturus. Nam sacrificium mortis Christi fuit causa exemplaris, & quodammodo finalis præcedentium sacrificiorum; cum ergo dicitur Christus tali loco mortuus, ut impleretur figuræ, illud non tam explicat causam & rationem, quam consequutionem, & necessariam connexionem.

Secuoda ratio sumpta est ex Psalm. 73. *Operatus est salutem in medio terra.* Qui locus saltem in spirituali sensu recte intelligitur de redemptione hominum, quam Christus operatus est, quæ quia omnibus hominibus erat profutura, merito in Jerusalem facta est, quæ in medio terræ sita esse dicitur. Quam rationem iodicavit Tertull. lib. 2. carminum contra Marcionem cap. 4.

Christus cur Jerosolymis passus.

Golgotha locus est, capitis calvaria quondam,
Lingua paterna prior sic illum nomine dixit,
Hic medium terra est, hic est victoria signum.

Hieronymus etiam in Ezechiel. 5. dicit Jerusalem *in medio mundi sitam esse*, ita exponens prædicta verba Ps. 73. & illa Ezechiel. 5. *Ista est Jerusalem, in medio gentium posui eam, & in circuitu ejus terras.* Idem Cyrill. cat. 13. & Hilar. canon. 33. in Mat. Beda etiam de locis SS. c. 5. Josephus autē lib. 3. de bello Judaico c. 2. solum dicit, Jerusalem esse in medio Judææ, & quasi umbilicum illius regionis, inde autem fit esse fere in medio orbis, qui tunc habitari existimabatur, & hoc satis est ad significationem mysterii, quanquam io rigore, & proprie non sit Jerusalem in medio totius mundi. Tertia ratio est moralis, & satis clara. Quarta vero videtur maxime literalis. Nam quia Jerusalem erat quasi Metropolitana civitas Judæorum, in qua erant capita totius synagogæ, & principes sacerdotum, & concilium sanhedrim, oportuit Christum ibi prædicare, & seipsum manifestare. Ex quo sequutum est, ut ibi etiam fuerit interfectus. Propter quod generalem sententiam protulerat ipse Christus: *Non capit Prophetam perire extra Jerusalem.* Luc. 13. Quod intelligi potest vel per antonomasiam dixisse de seipso, qui erat propheta ille prædictus Deut. 18. Vel (si generaliter intelligatur) sensus est, Jerosolymitanam civitatem fuisse aptissimum locum ad similia flagitia patranda. Quia ad eam præcipue mittebantur prophetæ, & quia quo erat magis ampla, ac nobilis, eo majoribus peccatis, & iojustitiis abundabat.

Tertia assertio D. Th. in sol. ad 2. est, oportuisse Christum pati, non in civitate, sed extra portam ejus. Ex qua conclusione iotelligimus, præcedentem ita esse intelligendam, ut nomine Jerusalem comprehendatur non solum civitas, sed etiam ejus suburbia; vel certe ut Jerosoly-

Extra muros Jerusalem cur Christus sit passus.

mis

mis interfectus dicatur Christus, quia a civitate Jerosolymitana, quæ præcipue sunt homines ipsi, & intra civitatem ipsam traditus est, & damnatus ad mortem, quamvis extra civitatis mœnia ductus sit, ut interficeretur. Hujus autem assertionis tres etiam congruentias optimas affert D. Th. mysticas, & morales. Et de prima videri potest locus Pauli ad Hebr. 13. & ibi expositores, & Tertull. lib 9. contra Judæos in fine. Addi præterea potest, sicut sacrificium Christi figuratum fuit in Abel, ita etiam in hoc fuisse impletam illam figuram, quia Cain foras fratrem eduxit, ut eum occideret. Deinde pati voluit Christus extra Jerusalem, ut significaret, passionem suam parum profuturam fuisse illi genti, & futurum fuisse, ut fructus ejus ad alias gentes derivaretur. Unde aliqui traditione haberi dicunt, Dominum in cruce positum terga vertisse ad civitatem Jerusalem. Sed hæc, & alia similia mystica sunt. Historica vero ratio esse videtur, tum quod malefactores frequentius occidi solent extra civitatem. Tum etiam, quod in lege Moysis præcipiebatur, blasphemos duci extra castra ut punirentur, Christus autem ut blasphemus delatus fuit.

In monte Calvariæ est Christus fixus passus.

Quarta assertio D. Th. in sol. ad 3. est Christum convenienter crucifixum esse in monte calvariæ, qui erat communis locus damnatorum. Circa quam conclusionem est advertendum, fuisse communem sanctorum Patrum traditionem, Adam sepultum esse in eo monte, in quo Christus fuit crucifixus, indeque appellatum esse *Calvariæ montem*, quia ibi primi hominis caput reconditum erat. Ita docuit Origen. tract. 35. in Matt. Tertull. lib. 2. Carminum contra Marcionem, c. 4.

Hic hominem primum suscepimus esse sepultum,
Hic patitur Christus, pio sanguine terra madescit,
Pulvis Adæ ut possit veteris, cum sanguine Christi
Commixtus, stillantis aquæ virtute lavari.

Adam in monte Calvariæ sepultus creditur.

Idem Athan ser. de pass. & cruce Domini, Epiph. hær. 46. Chrysost. hom. 84. in Joan. Ambros. l. 5. ep. 19. & Luc. 23. Aug. ser. 71. de temp. ubi has etiam congruentias adjungit, dicens. *Et vere, fratres non incongrue creditur, quia ibi erectus sit medicus, ubi jacebat ægrotus, & dignum erat, ut ubi ceciderat humana superbia, ibi se inclinaret divina misericordia, & sanguis ille pretiosus etiam corpora iter pulverem antiqui peccatoris, dum dignatur stillando contingere, redemisse credatur*; & Basil. in c. 5. Isaiæ in princ. dicit, hanc famam non scripto proditam, sed memoria conservatam in Ecclesia fuisse, & statim adjungit similes congruentias. In eadem sententia est Cyprian. ser. de Resurr. Domini, ac denique Hieronym. Epist. 17. ad Marcellam, nomine Paulæ, & Eustochii Hæc vero sententia non placuit eidem Hieron. Matth. 27. & super ad Ephes. existimat enim eum locum, in quo crucifixus est Dominus fuisse illum, in quo alii malefactores solebant supplicio affici, & ideo dictum esse Calvariæ locum, quia *capita damnatorum ibi truncabantur*. Et confirmat ex eo, quod alii duo latrones ibidem crucifixi sunt cum Christo. Addit tandem, Adam sepultum esse juxta Hebron, ut legimus Josue 14. *Adam maximus ibi inter Enacim situs est*. Et hanc sententiam sequuti sunt multi ex posterioribus doctoribus Rupertus in Joannem, & D. Th. hoc loco, Lyran. Iansenius, Erasmus & alii. Addit D. Th. congruentiam, quia magis fuit expediens Christum crucifigi in communi loco damnatorum, quam super sepulchrum Adæ, ne Christi crux profutura putaretur peccato Adæ, & non aliorum.

Sed in hoc aliud est loqui de re ipsa, an scilicet Adamus sepultus esset in loco Calvariæ, aliud de denominatione Calvariæ, unde sumpta sit. Quod ergo ad rem attinet, in primis non videtur contemnenda tantorum Patrum traditio. Neque enim verisimile est, non fuisse ex aliquo probabili fundamento ortam. Præsertim, quia argumentum Hieronym. ex loco Josue 14. desumptum, non est efficax. Quia nomen *Adam* non est tantum proprium, sed commune, idem significans quod *homo*, 2. Reg. 7. Oseæ 11. Sumitur autem prædicto loco in hac significatione, & sensus est, aliquem hominem proceræ staturæ ibi esse sepultum. Unde idem Hieron. in Ep. 27. quæ est epitaphium Paulæ, dicit plerosque existimasse illum maximum hominem ibi sepultum esse Caleb. Alii ex

Enac gigas, fuit progenitor.

textu colligunt esse Enach filium Arbe, de quo fit mentio Josue 15. Ille enim existimatur fuisse gigas, & progenitor gigantum, qua de causa gigantes in Scriptura vocantur filii Enacim Numer. 13. Deuteronom. 1. & 2. Josue 11 Et Joseph lib. 3. Antiquit. cap. 2. refert eo loco solita esse reperiri ossa gigantum, qui ibi sepeliebantur. Alii censent, illum hominem fuisse Arbe, cujus erat illa civitas, & a quo nomen accepit. Denique aliqui dicunt, Adamum prius sepultum esse Jerosolymis in monte Calvariæ: postea vero translatum esse in Hebron. Sed hoc nullo nititur fundamento. Prior vero solutio omnino solvit argumentum Hieronymi, quare non est relinquenda communis traditio.

Addendum autem est, satis etiam credibile esse, illum locum fuisse quoque communem aliis damnatis ad mortem: tum quia nulla est ratio, cur fingamus Christum ad locum peculiarem fuisse ductum: tum etiam, quia cum esset eminens, & prope civitatem, facile intelligi potest fuisse commodum ad illum usum. Neque obstat, quod Joannes dicat in illo fuisse hortum, seu prædium. Quia non oportet intelligi eam partem, in qua crucifixus est Dominus, fuisse prædium, vel hortum, alioqui non dixisset in loco, ubi crucifixus est Dominus, fuisse hortum: sed potius Christum fuisse crucifixum in horto. Intelligi ergo debet, prope illum locum fuisse hortum aut certe in ipso monte ad radicem ejus fuisse prædia, solitosque esse puniri damnatos ad montem, in superiori ejus parte, a qua potuit *mons Calvariæ* appellari. Atque ita in illo loco, ubi crucifixus est Dominus, id est monte illo, potuit esse hortus, quamvis ex alia parte, etiam esset locus institutus ad supplicia damnatorum.

Objectio.

Respons.

Calvariæ locus unde dictus.

Unde (quod attinet ad denominationem Calvariæ) probabile est, quod Hieronym. dicit, sumptam esse ex eo, quod ibi *truncarentur capita damnatorum* illa enim alia etymologia est valde recondita, & incerta, sed hoc cum ad nomen pertineat non multum refert. Non prætermittam autem adnotare aliam etymologiam, quam Cyrillus Jerosol. cat. 13. scriptam reliquit. *Aliqui* (inquit) *prophetice locum hunc Calvariæ appellarunt, in quo verum caput Christus crucem sustinuit, sicut Apostolus dicit, qui est caput omnis principatus, & potestatis, caput hoc in loco Calvariæ passum est. O magnam propheticam appellationem, modo enim & nomen hoc te admonet, ut non tanquam simplici homini attendas crucifixo, caput enim omnis potestatis crucifixum est*. Denique adnotandum est, quod affirmat August. dict. ser. 71. de temp. hunc montem, in quo crucifixus fuit Dominus, fuisse illum, in quo Abraham filium Isaac sacrificare voluit, & in eam sententiam refert Hieron. qui hoc affirmat Marc. 15. ex traditione Judæorum, quamvis multi existiment, hos commentarios non esse Hieronymi, & in eandem sententiam consentit Beda lib. de locis sanctis c. 2.

ARTICULUS XI.

Utrum conveniens fuerit, Christum cum latronibus crucifigi.

AD undecimum sic proceditur. Videtur, quod non fuerit conveniens Christum cum latronibus crucifigi, dicitur enim 2. ad Corinth. 6. Quæ participatio justitiæ cum iniquitate? Sed Christus factus est nobis justitia a Deo, iniquitas autem pertinet ad latrones. Non ergo fuit conveniens, ut Christus simul cum latronibus crucifigeretur. 216.

2 *Præterea, Super illud Matt. 26. Si oportuerit me mori tecum, non te negabo, dicit Orig. Mori cum Jesu pro omnibus moriente hominum non erat. Et Ambros. dicit super illud Luc. 22. Paratus sum tecum & in carcerem, & in mortem ire. Passio, inquit, Domini æmulos habet, pares non habet. Multo igitur minus conveniens videtur, quod Christus simul cum latronibus pateretur.*

Ori hom. 35 in Matt. post 3. fol. a prin hu. L. 10 In Luc. cujus ... est, de ... præmia ... 3.

3. *Præterea, Matt. 27. dicitur, quod latrones, qui crucifixi erant cum eo, improperabant ei. Sed Luc. 23. dicitur, quod unus eorum, qui crucifixus erat cum Christo, ei dicebat, Memento mei Domine, dum veneris in regnum tuum. Ergo videtur, quod præter latrones blasphemantes fuerit cum eo crucifixus alius non blasphemans. Et sic videtur inconvenienter ab Evangelistis narratum, quod Christus fuerit cum latronibus crucifixus.*

Sed contra est, quod Isa. 53. fuerat prophetatum. Et cum sceleratis reputatus est.

Respondeo dicendum, quod Christus inter latrones crucifi-

cifixus est, alia quidem ratione quantum ad intentionem Judæorum, alia vero quantum ad Dei ordinationē. Quantum enim ad intentionem Judæorum, duos latrones utrinq; crucifixerunt (sicut dicit Chrys.) ut eorum suspicionis fieret particeps. Sed non ita evenit. Nā de illis nihil dicitur. Hujus autem ubique crux honoratur, Reges diademata deponentes, assumunt crucem in purpuris, in diadematibus, in armis, in mensa sacrata: ubique terrarum crux emicat.

Hom. 88. in Matth. aliquantulum a princ.

Quantum vero ad Dei ordinationem, Christus cum latronibus crucifixus est: quia ut Hier. dicit super Matth. Sicut pro nobis maledictum crucis factus est Christus, sic pro omnium salute inter noxios quasi noxius crucifigitur. Secundo, dicit Leo P. in serm. de pass. duo latrones, unus ad dexteram, & alius ad sinistram crucifiguntur, ut in ipsa patibuli specie monstraretur illa, quæ in judicio ipsius, omnium hominum facienda est discretio. Et Aug. dicit super Jo. Ipsa crux, si attendas, tribunal fuit: in medio enim judice constituto: unus, qui credidit, liberatus, alius qui insultavit, damnatus est: jam significabat quid facturus est de vivis, & mortuis, alios positurus ad dexteram, alios vero ad sinistram. Tertio, secundum Hilarium duo latrones lævæ, ac dextræ affiguntur, omnem humani generis universitatem vocari ad Sacramentum passionis Domini ostendentes. Sed quia per diversitatem fidelium, ac infidelium, fit omnium secundum dextram, sinistramque divisio, unus ex duobus ad dexteram ejus situs, fidei justificatione salvatur. Quarto, quia ut Beda dicit super Marc. latrones, qui cum Domino crucifixi sunt, significant eos, qui sub fide, & confessione Christi, vel agonem martyrii, vel quælibet arctioris disciplinæ instituta subeunt. Sed qui hoc pro æterna gloria gerunt, dexteri latronis fide designantur; qui vero humanæ laudis intuitu, sinistri latronis mentem imitantur & actus.

Matt. 27. super illud vers. Tunc crucifixi sunt cum eo &c. qui dicitur Golgotha c. 6.

In 4. ser. de pass. parū a prin.

Aug. tr. 31. in Joan. in fin. 10. 9.

Cap. 23. in Mat. ante medium.

Cap. 15. in Marc. in c. 44. secundum ejus ord. mica med.

Ad 1. ergo dicendum, quod sicut Christus debitum mortis non habuit, sed mortem voluntarie subiit, ut sua virtute vinceret mortem, ita etiam non habuit meritum, ut cum latronibus poneretur, sed voluit cum iniquis deputari ut sua virtute iniquitatem destrueret. Unde Chrysost. dicit super Jo. quod latronem in cruce convertere, & in paradysum inducere, non minus fuit, quam concutere petras.

Hom. 84. in Jo. non remote a princ. 3.

Ad 2. dicendum, quod non conveniebat, cum Christo aliquis alius pateretur ex eadem causa. Unde Orig. ibidem subdit. Omnes fuerant in peccatis, & omnes opus habebant, ut pro eis alius moreretur, non ipsi pro aliis.

Finit a 9. §. pr. tr. 35. in Mat. num. 3 in 3. Lib. 3. cap. 16. in med. 10. 4. Sun. illud Mat. 27. In prop. improperabant ei. 9.

Ad 3. dicendum, quod sicut August. dicit in lib. de consensu Evangelistarum, possumus intelligere Matth. posuisse pluralem numerum pro singulari, cum dixit, latrones improperabant ei. Vel potest dici secundum Hier. quod primum uterque blasphemaverit, deinde visis signis unus eorum crediderit.

COMMENTARIUS.

IN hoc articulo replicat D. Th. aliam circumstantiam crucifixionis Domini, ejusque optimas rationes reddit: tum ex parte Judæorum: tum ex parte Dei. Ex parte quidem Judæorum unam reddit rationem sumptam ex Chrys. hom. 88. in Matth. voluisse scilicet Judæos Christi causam confundere cum causa latronum, ut eadem omnium ratio esse existimaretur. Item addi potest id fecisse, ut supplicium Christi in majorem ejus ignominiam cederet, juxta illud Isa 53 *Et cum iniquis deputatus est.* Quamquam cum hoc intelligi possit impletum in ipsomet supplicio crucis quo affectus est, ac si esset reus: tamen Marcus c. 15. notavit, hoc facto specialiter impletam prophetiam illam. Secundo ex parte divinæ providentiæ affert D. Th. quatuor rationes ex Patribus desumptas, ob quas hoc facinus permissum est. Quibus addi potest alia ex Chrys. ho. 84. in Jo. Permisisse hoc Deum, ut sicut (juxta commune proverbium) opposita juxta se posita magis elucescunt, ita justitia Christi inter latrones posita clarior appareret. Unde *tribus crucifixis miracula patuerant: nemo tamen ullum alteri latronum attribuit, sed soli Jesu, & ita diaboli insidiæ irritæ factæ sunt.* Alia etiam ratio adjungi potest. Fuisse scilicet hoc etiamnum divinæ prædestinationis consilium, quod præordinatum erat, ut latro ille eo modo admirabili salutem æternam consequeretur, ut tradit August. serm. 130. de temp. his verbis. *Ut redimeret impios (sicut ait sermo divinus) ut redimeret [illegible] reputatus est inter duos, quos [illegible] savaque [illegible] Sed [illegible] confusum, & [illegible] [illegible] glorificaret.* Hoc autem convenientissimum fuit, tum ut efficacia passionis statim in ipso ligno crucis conspiceretur: tum etiam, ut diaboli insidiæ in caput ipsius retorquerentur, ut Chrysost. supra dixit. *Quia dum ex duobus unus salvus factus est, non solum crucifixi gloriam non offendit, sed potius non parum auxit.* Neque enim minus fuit in cruce latronem converti, & in paradisum ingredi, quam petras collidi.

Solutiones ad 1. & 2. non indigent expositione. In solutione vero ad 3. attingit D. Th. concordiam Evangelistarum. Nam Matth. & Marcus in plurali dicunt latrones improperasse Christo: Lucas vero unum ait blasphemasse, alterum vero confessum esse Christum. Et duas adhibet solutiones. Prior est, in principio utrumque latronem blasphemasse Christum, postea vero alterum pœnituisse. Hanc ponit D. Th. posteriori loco, unde videtur illam magis probare. Fuit autem hæc expositio Hieron. Chrys. Theophylact. & Euthymii in Matth. & Cyril. Jerosolym. cat. 13. Origen. tr. 35. in Matth. significat eam Hilar. can. 33. in Mat. Posterior expositio est, Marcum & Matthæum loquutos fuisse figurate, utentes numero plurali pro singulari, quæ locutio est frequens in Scriptura. Ita Epiphan. hæres. 66. in catalogo hæresum & August. lib. 3. de consen. Evang. c. 16. & Anselm. in Matt. Et hæc expositio videtur mihi præferenda, quamquam Ambr. l. 10. in Luc. sub dubio utramq; relinquens, dicat. *Fortasse & iste prius convitiatus est, sed repente conversus;* & infra. *Potuit enim de uno pluraliter dicere, sicut est illud ad Heb. 11. In pellibus caprinis, secti sunt, obturaverunt ora leonum, cum solus Elias melotem habuisse, Isaias sectus esse, Daniel leonibus intactus mansisse doceatur.*

Sed antequam ad alia transeamus, oportet de his latronibus nonnulla brevia dubia explicare. Primum est, an fuerint clavis affixi crucibus. Cui breviter affirmandum respondendum est sine ulla dubitatione. Primo propter verbum *crucifigendi*, quo Evangelistæ utuntur. Nam proprie significat fixionem clavis factam, præsertim cum in eodem contextu eodem modo de Christi, atque illorum crucifixione sermo sit. Et ubicumque in Scriptura legimus aliquem fuisse crucifixum, & non tantum suspensum, intelligimus clavis esse affixum. Deinde ex iis, quæ leguntur de inventione crucis Christi. Legimus enim in historiis supra citatis, cum inventæ essent tres cruces, non potuisse discerni, quænam illarum esset Christi, donec miraculo dijudicatum hoc est. Hinc enim necessario concluditur cruces illas fuisse, & ejusdem figuræ, & omnes habuisse foramina clavorum. Si enim crux Christi hac in re excelleret, facile potuisset eo signo a cæteris discerni. Et quamquam Ambros. in oratione de obitu Theodosii, differat a prædictis historiographis, quia non dicit crucem Christi miraculo esse cognitam: sed in titulo, nam licet titulus separatus fuerit inventus, & non cruci affixus, tamen potuerunt videri in summitate crucis signa, & vestigia affixionis tituli, quod etiam sentit Chrysost. hom. 84 in Joan. Quamquam hoc ita sit, nihilominus Ambrosius confirmat hanc sententiam, quatenus dicit, illas cruces in reliquis omnibus fuisse similes, nec potuisse discerni. Tandem adhiberi potest conjectura, quia cum Judæi voluerint Christum existimari latronem, ejusque causam similem reputari causæ latronum, verisimile est eodem genere pœnæ exterioris latrones affecisse. Et hanc sententiam docuit Aug. ser. 130. de temp. ubi de bono latrone loquens, inquit. *In semetipso erat clavis confixus, & non saucium intellectum, neque confixum sensum habebat:* & Chrys. hom. 1. de cruce, & latrone. *Quod mente sana vigilabat clavorū confixione constrictus, quis poterit non admirari?* & Greg. 18. Mor. c. 23. *In cruce clavo manus pedesque ejus ligaverunt, nihilq; in eo a pœnis liberum, nisi cor, & lingua remanserant.* Deniq; Abulens. parad. 3. c. 44. recte notat consuetudinem quorundam, qui aliter latrones pingunt ligatos, & non affixos, ex indiscreta aliquorum devotione introductam esse.

Dubium 1.

Respons. Latrones cum Christo crucibus clavis affixi.

Secundo, de bono latrone dubitari potest, quomodo Christum cognoverit, cum tam multa tunc essent, quæ illius fidem & cognitionem possent impedire. Præsertim ex parte Christi scandalum crucis, videbat enim tunc eum in summa ignominia, dolore, & abjectione: ex parte vero ipsius, quod etiam erat positus in gravissimo dolore, & angustia. Communis responsio sanctorum Patrum est, hunc latronem fuisse tunc interius a Deo illuminatum, cum exterius nihil haberet, quod eum ad eam fidem & con-

Dubium 2.

Latro Christum de cruce pendentē quomodo cognoscit.

confessionem excitaret. Unde Leo P. ser. 2. de pass. *Quæ istã fidem exhortatio persuasit? quæ doctrina imbuit? quis prædicator accendit? non viderat prius acta miracula, cessaverat tunc languentium curatio, cæcorum illuminatio, vivificatio mortuorum: ea ipsa, quæ mox erant gerenda, non aderant: & tamen Dominum confitetur, & Regem, quem videt supplicii sui esse consortem. In eo ergo oriebatur hoc donum, unde accepit fides ipsa responsum.* In qua sententia Leonis notanda sunt illa verba, *ea ipsa, quæ mox erant gerenda, non aderant*. Videtur enim illis tacite reprehendere id, quod apud Hieron c. 27. Matth. reperimus scriptum, *Sole fugiente, terra commota, saxisque disruptis, & ingruentibus tenebris, unum latronem cæpisse credere, & confiteri Jesum*. Quam sententiam pene eisdem verbis habet Chrysost. hom. 2. de cruce, & latrone, & significat Orig. tract. 35. in Mat. Sed mirum est, hos Patres non animadvertisse, hanc sententiam pugnare cum Evangelio, quia exceptis tenebris cætera signa acciderunt mortuo jam Christo (ut plane ex Evangelio constat) cum tamen ex eodem Evangelio perspicuum sit, latronem conversum esse vivente Christo. Solis autem defectio, & tenebræ post latronis conversionem a Luca narrantur. Eandem vero cum Leone sententiam docet Cyril. 13. dicens: *Quæ virtus te illuminavit, o latro? quis te docuit adorare cõtemptum, & simul cruci affixum? O lumen perpetuum illuminans obscuratos!* Eandem sententiam latissime prosequitur Aug. dict. ser. 130. de tempore, Chrysost. ser. de latrone & ser. 1. de cruce, & latrone.

Cæterum (quamquam verum sit, hoc ita fieri potuisse, sicut hi Patres affirmant) tamen duo nihilominus videntur addenda. Primum est, fieri etiam potuisse, ut hic latro, antequam esset datus in custodiam, Christi prædicationem audierit, miraculaque conspexerit, & fortasse in ipsum crediderit: cur enim hoc repugnat? aut unde potest oppositum ostendi? non enim necesse est, ut omnes, qui Christo credere incipiebant, statim vitia, ac peccata relinquerent, potest enim fides incipere esse sine charitate, sicut & conservari. Unde Aug. lib. 1. de Origin. anim. c. 9. sub dubio relinquit, an fuerit antea baptizatus baptismo Christi. *Baptizatum* (inquit) *non fuisse, quoniam nemo nostrum novit, nemo convincit.* Sed quamvis hic modus dicendi neque Evangelio, neque rationi repugnet: non est tamen recedendum a communi sententia Patrum, qui ubique sentiunt latronem illum in cruce cœpisse credere in Christum. Quod præter citatos Patres affirmat Aug. lib. 4. de bapt. contra Donatistas c. 22. & seqq. & insinuat Cyprian. ser. de cena Dom. & Gregor. loco supra cit. *Inspirante Deo, totum illi obtulit, quod in se liberum invenit, ut corde crederet ad justitiam, ore confiteretur ad salutem. In corde autem fidelium tres sumnopere manere virtutes testatur Apostolus, fides, spes, charitas, quas cunctas subita repletus gratia, & accepit latro, & servavit in cruce.* Quæ tamen sententia facilius fundari potest, si teneamus primam sententiam recitatam in concordia Evangelistarum, nimirum principio ambos blasphemasse: postmodum vero alterum credidisse. Supposita vero altera expositione, solum potest fundari hæc communis opinio probabili conjectura. Quia cum de hoc homine solum legamus antea fuisse latronem, & solum in cruce confessum esse Christum, non est unde fingatur antea credidisse, Præsertim cum probabile sit magnam partem illius temporis, quo Christus prædicavit, in vinculis fuisse: reliquam vero partem in latrocinis consumpsisse. Ait enim Leo Papa supra fuisse insidiatorem viarum, & saluti hominum semper infestum, quod colligit ex supplicio crucis. Unde subdit; *Usque ad crucem reus fit Christi repente confessor.*

Secundo addendum est, quamvis verum sit in cruce fuisse conversum ad fidem, & præcipuam causam illius conversionis fuisse internam motionem, & illustrationem Spiritus Sancti; ex parte tamen objecti, fit credibile juvari potuisse, primo, fama miraculorum, quæ audierat, & fortasse etiam nonnulla viderat, ut expresse attigit Origen dict. tract. 35. in Matt. secundo exemplis virtutum, quæ in Christo conspiciebat, eximiæ videlicet charitatis, qua illum pro inimicis orantem audierat, & patientiæ, ac modestiæ, &c. ut expresse notarunt Theoph. Luc. 22. & Euthym. c. 67. in Matt. tertio publica voce populi acclamantis Christum innocentem, propter odium usque ad crucem adductum esse. Sed hæc omnia non satis essent sine magna, & pene miraculosa Dei motione, & illustratione, qua cognitionem Christi tam explicatam habuit, ut eum & innocentem hominem, & altioris regni regem, & supremum Dominum, in cujus potestate esset subvenire, si vellet simul confiteretur.

Tertio dubitari potest, quomodo sanctus hic latro salvus fuerit sine baptismo: Quod dubium propono, solum propter Cyprianum, & August. ille enim epist. 73. ad Jubajanum, propter hanc fortasse causam, hunc latronem martyrem facit, & suo sanguine baptizatum, idque repetit in Ser de cœna, & in ser. de pass. Domin. Quam sententiam refert Aug. lib. de Anima, & ejus origine c. 9. & lib. 4. de baptis. c. 22. & hoc posteriori loco dicit, martyrium non fuisse simpliciter necessarium huic latroni, ut potuerit salvari. Quia fides, & contritio cordis sufficere potest, ubi propter temporis angustias baptismus conferri nequit. In priori vero loco explicat Cyprian. in hunc modum, quod licet non fuerit proprie martyr, quia non est mortuus propter Christum, neque in testimonium fidei ejus: *Tamen apud Deum tantum valuit, quod confessus est Dominum crucifixum, quantum, si fuisset pro Domino crucifixus, atque ita inventa est in eo mensura martyris, qui tunc in Christum credidit, quando defecerunt, qui futuri erant martyres.* Addit vero ibidem Augustinus, non esse improbabile, tunc fuisse baptizatum baptismo aquæ, tinctum illa aqua, quæ ex latere Christi manavit. Sed hi duo SS. Patres fuerunt soliciti in explicando, quomodo potuerit hic sanctus latro sine baptismo salvari, & ideo alius ad baptismum sanguinis, alius ad baptismum aquæ, vel flaminis recurrunt. Verum non oportebat esse solicitos: quia tunc necessitas baptismi nondum urgebat, quare nec fuit proprie martyr, neque est verisimile potuisse baptizari aqua, quæ de latere Christi profluxit: tum quia nullus erat ibi baptizans cum Christus esset mortuus, & fortasse etiam ipse latro. Tum etiam quia nulla fuit forma. Denique quia vix est credibile, aquam tanto impetu e latere exiliisse, ut latronem attingeret, præsertim si verum est, hunc latronem dexteram Christi tenuisse, aquam vero de latere Christi sinistro manasse.

Dubium 3.

Respond.

Bonus latro sine baptismo sanguinis, & aquæ salvari quomodo potuit.

Quarto dubitari potest de sensu verborum Christi, *Hodie mecum eris paradiso*. Quia vox illa *paradisus* varias significationes habet in Scriptura: sed ad rem duæ sunt præcipuæ; altera, qua usurpatur pro terrestri paradiso: altera, qua metaphorice pro gloria cœlesti sumitur. Neque enim defuerunt Patres, qui priori modo in his verbis Christi accipi contendant, ut Justinus Martyr. q. 75. 76. & 85. ad Orthodoxos, & multi ex Patribus (quos retulimus) dicunt latroni fuisse promissum paradisum, ex quo ejectus fuit Adam. Et hanc expositionem defendit Euthymius c. 83. in Lucam. Sed expositio primo fundata videtur in falso errore, jam ab Ecclesia damnato, quod animæ ante diem judicii cœlestem gloriam non assequantur. Præterea non potest accommodari verbis Christi; tum quia promissio ejus respondet petitioni latronis: ille autem non petebat terrestrem paradisum, sed consortium regni cœlestis: tum etiam, quia Christus non erat futurus illo die in paradiso terrestri: ut infra Disput. 42. Sect. 4. dicturi sumus, ubi illam particulam, *Hodie*, exactius explicabimus. Omitto, quod multi censent paradisum terrestrem non extare jam nunc. Quod si ita est, non potuit certe fieri illius promissio. Promisit ergo Christus latroni visionem beatam, eodem die conferendam. Et ita intelligunt Patres citati, & præterea August. Epist. 57. ad Dardanum, ubi latissime hunc locum tractat, & licet per paradisum videatur intelligere locum corporeum, intelligit tamen esse locum illum, in quo beati fruuntur Deo, ubicunque ille sit.

Dub. 4.

Respons.

Solum superest hoc loco adnotandus locus Cyrilli Jerosol, ne alicui fortasse sit occasio errandi. In citata enim cath. 13. prædictam expositionem eleganter approbans, ex ea infert hunc latronem ingressum fuisse paradisum ante omnes antiquos Patriarchas, atque adeo hunc primum inter homines, post Christum, Deum clare vidisse. Sed hæc sententia in rigore non est vera, quia (ut infra dicemus) janua regni cœlestis in instanti mortis Christi aperta fuit hominibus; in eodem ergo momento omnes, qui digni erant, neque alio impedimento tenebantur, ingressi sunt; ergo cum Christus mortuus fuerit ante latronem, necesse est, ut multi fuerint paradisum ingressi ante illum. Neque ex verbis Christi potest aliud

Cyril. Jerosoly. dictum de bono latrone.

colli-

colligi, quia non dixit latroni, tu solus, vel tu primus eris meum in paradiso. Neque fortasse Cyrillus voluit oppositum docere: sed solum ponderare huic latroni primum omnium factam esse promissionem specialem, & datam certam spem ingrediendi paradisum, statim post suum obitum, quod neque Abrahæ, neque Moysi concessum est. Itaq; verba Cyrilli, licet minus propria sint, intelligenda sunt tamen non de proprietate absoluta, sed proportionali, ut ita dicam, id est, hunc latronem fuisse primum, qui statim post suum obitū paradisum ingressus est, atque ita prius proportionaliter ingressum esse, quam omnes anteriores sanctos. Illi enim longo tēpore post mortem: hic vero statim ab instanti suæ mortis vidit Deum.

Dubium.

Sed hac occasione inquiri hic poterat, an hoc sit certum, scilicet, latronem hunc statim post obitum admissum fuisse in paradisum, absque ulla mora. Respondetur, de fide solum est certum, eo die, quo Christus dixit, ingressum fuisse paradisum.

Responsio.

Quod potest intelligi vel de die artificiali, ut sit sensus, *Hodie*, id est, ante solis occasum, vel de die naturali, & ita potest extendi usque ad mediam noctem. Unde si quis diceret post mortem habuisse hunc latronem aliquid purgandum, atq; ita per aliquot horas fuisse in purgatorio, dum tamen diceret intra illum diem naturalem, fuisse in paradiso, nihil diceret contra fidem. Ceterum probabilius, & doctrinæ sanctorum magis consentaneum, ac denique fere certum est, statim sine ulla mora fuisse beatum. Quia credendum est conversionem adeo miraculosam, fuisse ita perfectam, ut integram remissionem culpæ, & pœnæ consequuta sit. Item quia opera Christi erant perfecta, & verba ejus indicant plenissimam remissionem. Denique etiam tormentum crucis, & confractio crurium illi potuerunt ad plenam satisfactionem valere. Et fortasse hoc etiam senserunt Cyprian. & Aug. appellantes hunc martyrem, & baptizatum. Quia scilicet assequutus est plenam remissionem, quæ per baptismum, & martyrium obtineri solet.

Anima boni latronis sine purgatorio in cœlum ingressa.

ARTICULUS XII.

Utrum passio Christi sit ejus divinitati attribuenda.

257. 3. contra g. 53. ad 14.

AD duodecimam sic proceditur. Videtur, quod passio Christi sit ejus divinitati attribuenda. Dicitur enim prima ad Cor. 2. Si cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent. Sed Dominus gloriæ est Christus secundum divinitatem; ergo passio Christi competit ei secundum divinitatem.

2. Præterea. Principium salutis humanæ est ipsa divinitas, secundum illud Ps. 36. Salus autem justorum a Domino. Si ergo passio Christi ad ejus divinitatem non pertineret, videtur, quod non posset nobis esse fructifera.

3. Præterea. Judæi puniti sunt pro peccato occisionis Christi, tanquam homicidæ ipsius Dei: quod magnitudo pœnæ demonstrat. Hoc autem non esset, si passio ad divinitatem non pertineret, ergo passio Christi ad divinitatem ejus pertinuit.

Incipit hæc epist. Ego arbitrabar.

Sed contra est, quod Athanasius dicit in Epistola ad Epictetum. Natura Deus manens Verbum est impassibile. Sed impassibile non potest pati. Passio ergo Christi non pertinebat ad ejus divinitatem.

qu. 2. ort. 6. & 3.

Respondeo dicendum, quod (sicut supra dictum est) unio humanæ naturæ & divinæ facta est in persona & hypostasi, & supposito, manente tamen distinctione naturarum: ut scilicet sit eadem persona, & hypostasis divinæ & humanæ naturæ, salva tamen utriusque naturæ proprietate. Et

q. 16. art. 5.

ideo (sicut supra dictum est) supposito divinæ naturæ attribuenda est passio, non ratione divinæ naturæ, quæ est impassibilis, sed ratione humanæ naturæ. Unde in Ep. syn. Cyril. dicit: Si quis non confitetur, Dei Verbum passum carne, & crucifixum carne, anathema sit. Pertinet ergo passio Christi ad suppositum divinæ naturæ, ratione naturæ passibilis assumptæ, non autem ratione divinæ naturæ impassibilis.

Habetur in prima syn. Ephes. can. 12.

Ad 1. ergo dicendum, quod Dominus gloriæ dicitur crucifixus, non secundum quod est Dominus gloriæ, sed secundum quod erat homo passibilis.

Ad 2. dicendum, quod (sicut dicitur in quodam sermone Eph. sini Concilii) mors Christi tanquam facta mors Dei, scilicet per unionem in persona, destruxit mortem: quoniam Deus, & homo erat, qui patiebatur. Non e- nim natura Dei læsa est, sed humana, neque mutatione sua suscepit passiones.

Ad 3. dicendum, quod sicut subditur ibidem, non purum hominem crucifixerunt Judæi, sed Deo intulerunt præsumptiones. Pone enim Principem loqui per verbum, & hoc formari per literas in charta aliqua, & dirigi civitatibus, & aliquis inobediens chartam disrumpat, ad mortis sententiam deduceretur, non tanquam chartam disrumpens. Non ergo securus sit Judæus, tanquam purum hominem crucifigens: quod enim videbat, quasi charta erat: quod autem in ea celabatur, imperiale verbum erat natum ex natura, non prolatum per linguam.

In illa ser. Conc. Ephesin.

Circa hunc artic. legantur dicta de communicatione idiomatum in priori tomo.

DISPUTATIO XXXVII.
In quatuor Sectiones distributa.

De iis, quæ Christus in cruce pendens ante mortem passus, & operatus est.

EXplicata crucifixione Christi, antequam ad ejus mortem gradum faciamus, ad hujus materiæ complementum, operæpretium visum est nonnulla, quæ dum Christus vixit cruci affixus, acciderunt, & notatu digna sunt, explanare. Nam quædam ex illis ad Christi passionem, injuriasque ei illatas pertinent: quædam vero ejus charitatem, & innocentiam demonstrant, quę in hac passionis causa potissimum perpendenda sunt. Omnia igitur, quæ Evangelistę narrant, ad 4. pręcipua capita redigi possunt. Primum est divisio, & sortitio vestimentorum Christi a militibus facta. Alterum est tituli crucis impositio. Tertium, quod aceto fuerit potatus. In ult comprehendemus verba, quæ Christus in cruce loquutus est, simulq; an tunc Testamentum condiderit, explicabimus.

SECTIO I.

Quomodo milites vestimenta Christi inter se diviserint, & quod genus peccati, & injuriæ hoc fuerit.

DE hoc mysterio duo narrant Evangelistæ. Primum est, milites quædam Christi vestimenta inter se divisisse. Alterum super tunicam inconsutilem misisse sortem. Utrumque autem (si divinæ providentiæ rationem spectemus) factum est, tum ut adimpleretur prophetia, ut Evangelista notavit: *Diviserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem.* Tum quia Christus omnibus rebus, ac fortunæ bonis privari, & spoliari voluit. Tum propter alias rationes mysticas, quas Patres tradunt, ut statim adnotabimus. Si vero ex parte militum causam consideremus, Theoph. & Euthym. dicunt, & indicat etiam Chrys. milites non ex avaritia, nec propter vestium æstimationem motos esse ad dividendas, & sortiēdas illas, (alioqui idem fecissent de vestibus latronum, quas non est verisimile fuisse viliores) sed id fecisse in novam irrisionem Christi illum subsannando, ac si illa essent vestimenta eo digna, qui se Regem prædicaverat. Sed in primis, unde constat non usurpasse milites, atque inter se divisisse vestes latronum? Nam quod Evangelistæ hoc non narrent, nullum est argumentum, quia ipsi non assumpserunt provinciam narrandi omnia, quæ circa illos acta sunt: sed solum assigerunt ea, quę ad Christi historiam texendam poterant conducere. Deinde, quamvis illa ratio horū authorum contemnenda non sit: non est tamen negandum, quin etiam propter utilitatem suam id fecerint milites. Nam id solet esse veluti stipendium hujusmodi ministrorum, ut notavit Cyril. l. 12. in Jo. c. 32. Unde, eam etiam ob causam tunicam inconsutilem non diviserunt, sed sortiti sunt, quia, si scinderetur, omnino redderetur inutilis. Addunt vero nonnulli, ex Procopio Gaza in Gen. c. 28. milites fuisse solicitos, ut haberent partem vestium Christi, præsertim tunicam, quia sperabant fore in eis virtutem ad depellendos morbos. Nam sæpe audierant, & fortasse etiam viderant plurimos earum contactu in pristinam sanitatem fuisse restitutos. Sed hoc non est verisimile. Hujusmodi enim spes sine aliqua fide in Christum haberi non poterat: illi autem milites nullam fidem, vel æstimationem de Christo habebant. Quod si fortasse existimabant illum esse virum sanctum, & timore humano,

Divisio ac sortitio in vestimentis Christi a Deo cur permissa.

Divisio vestimentorum a militibus cur facta.

vel

vel cupiditate eum ausi erant occidere, & in eo peccato perseverabant, quomodo credibile est eos sperasse per illius vestes consequuturos esse salutem, aut alia supernaturalia beneficia? Nulla ergo pietatis specie moti sunt ad hoc agendum sed solum vel propter utilitatem temporalem, vel ut Christum irriderent. Ex quo intelligitur actum illum ex parte militum fuisse novum peccatum furti, seu rapinæ, præter aliam rationem injuriæ, quæ esse poterat in irrisione, & contemptu Christi.

Sed circa singula aliquid notandum superest. Et primo circa divisionem. Duobus enim modis fieri potuit, primo absque divisione alicujus vestis, distribuendo scilicet integras vestes in quatuor partes: & unoquoq; milite unam accipiente. Hunc modum refert Euthy. sed non approbat, Primo, quia juxta illum oportebat ad minimum Christũ indui quinque vestibus, quod ipsi videtur incredibile. Sed certe licet id credi non possit de vestibus, quæ totum corpus tegunt, ut sunt toga, vel tunica, tamen, si numerentur etiam vestes, quæ tantum partem corporis operiunt, ut sunt thorax, caligæ, & alia id genus, id non est improbabile, neque etiam est incredibile Christũ hujusmodi genere vestium fuisse usum. Secundo vero improbatur ille modus dicendi ex verbis Jo. *Et fecerunt quatuor partes unicuique militi partem, & tunicam, &c.* & infra: *Non scindamus eam.* Quo verbo aperte indicatur, alias vestes fuisse scissas. Præterea, quia si facta esset partitio sine scissione, per partiales vestes, potuisset tunica alicui illarum partium annumerari, atque ita non fuisset necesse sortem mittere super eam. Et ideo Euthym. (quem alii recentiores sequuti sunt) probabilius existimat, illam partitionem factam esse scissis vestibus per suturas in quatuor partes, juxta numerum militum, quos quatuor fuisse recte hinc deducit Aug. tr. 118. in Jo. Et hanc sententiam docuit Cyril. cat. 13. ille vero existimat, Christum præter tunicam non habuisse nisi aliam vestem, quæ necessario dividenda fuit, cum in sortes non fuerit missa. Euthy. vero ut minimum existimat fuisse duas præter tunicam, quia in plurali dicuntur vestimenta divisa: quod tamen argumentum non est efficax. Quia (ut supra diximus) quando est sermo de multis, interdum solet in numero multitudinis referri, quod circa unum dumtaxat gestum est. Atque ita de hoc numero vestium Christi nihil certi potest affirmari, quamvis de scissione vestium prædicta sententia probabilior videatur.

Partitio vestimentorum Christi inter milites quomodo facta.

Tertio circa sortitionem, dubitari solet, an sola tunica missa sit in sortem, vel etiam vestes aliæ. Ratio dubii est, quia Joannes solum de tunica refert dixisse milites; *Non scindamus eam, sed sortiamur.* Et idem videtur colligi ex prophetia David; *Super vestem meam miserunt sortem.* Et ita sentiunt Aug. & S. Th. in Jo. In contrarium vero est, quia reliqui Evangelistæ dicunt: *Dividentes vestimenta, miserunt sortes*, & Marc. addit; *Mittentes sortem super eis, quis quid tolleret.* Et ita multi existimant facta divisione vestium in quatuor partes, ut nullus conqueri posset, sorte definitum esse, quæ pars cuique obtingeret. Ita significat Ambr. Luc. 23. dicens: *Dividuntur vestimenta: alii aliud sorte defertur:* & Theoph. Mar. 15. & hanc sententiam recentiores amplectuntur. Et videtur certe valde consentanea verbis Marci, quibus indicatur, quidquid unusquisque militum accepit, sorte tulisse. Et per se videtur hoc verisimile, scilicet ad vitandas contentiones, & rixas, ad sortes descendisse, quia alias nullus esset sua parte contentus. Et hoc etiam est argumentum, eos in propriam utilitatem vestes divisisse. Nec repugnat hæc sententia Joanni, aut prophetiæ, quia sensus illius est, solam vestem inconsutilem mansisse indivisam, & tantum sorte alicui obtigisse: cæteras autem vestes divisas fuisse; non excludit tamen, quin de illis postea jacta fuerit sors.

Respons. Sortitio super vestes Christi omnes facta.

Ultimo loco supererat dicendum de mysteriis, quæ in hac divisione & sortione latuerunt; sed quoniam hoc ad institutum nostrum non pertinet, videantur de hac re S. Patres exponentes Evangelia, præsertim Cyril. Aug. Amb. Chrys. & Atha. dicto ser. de pass. & cruce. Duplex vero mysterium frequentius notatur a Patribus. Primum est, per vestes Christi, Ecclesiã significari. Nam de justis scriptum apud Isaiam est: *His omnibus tanquam ornamento vestieris.* Ecclesiæ autem amplitudo significata est in quatuor partibus vestimentorum, quæ quatuor orbis plagas significant. Per tunicam autem inconsutilem significata est unitas Ecclesiæ, ut præter notatos Patres, notavit Cypr. lib. de unitate Ecclesiæ. Alterum est (quod observarunt Cyr. & Atha.) tunicam inconsutilem significasse carnem Christi, quam quatuor orbis partes impartibiliter inter se partiti sunt. Cum quo mysterio recte quadrat, quod notavit Euth. vestem illam fuisse a B. Virgine contextam. Addit Ambr. aliam mysticam significationem quatuor Evangelistarum, sorte divinæ gratiæ inter se gesta Christi dividentium, quam eleganter persequitur.

SECTIO II.

Cur fuerit titulus super crucem Christi impositus.

IN narranda historia hujus tituli omnes Evangelistæ conveniunt, sed in modo narrandi aliquatenus differre videntur. Primo enim Mat. post Christum crucifixum, & divisa vestimenta, subdit, positam esse *causam super caput ejus*. Joannes vero prius narrat tituli inscriptionem, postea vestium divisionem. Sed hoc nihil adfert difficultatis. Quia (ut sæpe diximus) non oportet ordinem narrationis ordini rerũ respondere; neq; Evangelistæ dum aliquid prius memorant, propterea affirmant factum esse prius. Incertum tamen hinc relinquitur, utrum horum prius fuerit, nec mihi constat, an positus sit titulus super crucem, postquam in illa elatus in sublime Christus est, an vero prius: verisimile tamen est non fuisse positum, donec jam Christus fuit crucifixus. Unde si affixus fuit cruci antequã a terra elevaretur, probabile est tunc etiam fuisse titulum affixum, nam majori difficultate, & labore postea affigeretur. Si autem Christus affixus est cruci jam erectæ & elevatæ in aera, credibilius est finita Christi crucifixione, statim affixum esse titulum. Unde utraq; ratione fit probabile, hunc actum antecessisse divisionem vestium.

Titulus crucis Christi, quando impositus.

Quod si ratio inquiratur cur titulus causæ fuerit affixus cruci Christi potius, quam crucibus latronum. Responderi potest primo, fortasse etiã eorum cruces habuisse titulos, quia licet Evangelistæ non narrent, tamen non inde fit nõ habuisse, ut in simili supra diximus. Quod si ita est, ratio hujus inscriptionis reddi poterit. Quia mos erat inscribendi causam supplicii. Nihilominus tamen Chrys. hom. 84. in Jo. ex iis, quæ in inventione crucis Christi acciderunt, probat latronibus non fuisse titulos superpositos. Atque hinc colligit, non sine speciali Dei ordinatione hoc factum esse, dicens: *Non parva in hoc dispensatio, sed hinc pendet. Cum enim postmodum defossum esset lignum crucis, nulla de eo cura suscepta, cum & fideles timerent, & alii vacarent, contigit, ut diu post perquireretur: & cum tres cruces inventa essent, par est, & quia media erat, & propter titulum, Domini crucem agnitam, nam latronum cruces titulum non habebant.* Eandemq; sententiam eisdem pene verbis sequutus est Euty. c. 67. in Math. dicens: *Juxta Divinam omnino providentiam titulum super solam Christi crucem positum esse.* Et inferius etiam addit, inventam Domini crucẽ, *A titulo potissimum fuisse cognitam.* Theoph. vero in Jo. c. 19. ita hoc explicat, ut dicat, propterea divina dispensatione factum esse, ut sola crux Christi titulum haberet, ut postea non ignoraretur, sed per hoc signum cognosci posset. Sed quidquid de re ipsa sit, ratio vero, quæ hos Patres movit, non videtur multum urgere. Primo quidem, quia juxta historiam in Ecclesia magis receptam, & supra indicatam, in crucis inventione non fuit cognita crux Domini, ab aliisq; discreta ex titulo, sed speciali miraculo. Deinde, quia licet demus ex titulo fuisse cognitam, potuit hoc esse, non quia aliæ cruces titulis carerent, sed quia diversas admodum supplicii causas continebant. Quod significat Ambr. orat. de obit. Theodosii dicens: *Tria patibula confusa reperit: sed non potuit obliterari Christi triumphus;* & infra: *Invenit quia in medio patibulo prælatus titulus erat Jesus Nazarenus Rex Judæorum,* & infra: *Habeat ergo Helena, quæ legat, unde crucem Domini recognoscat.* Ergo licet aliæ cruces titulos haberent, ex varietate inscriptionum posset satis crux Christi cognosci. Quamvis autem hæc ratio non cogat, nihilominus illorum Patrum opinio per se probabilis est, & potest facile sustineri. Ea vero posita necesse est reddere specialem rationem, cur potius Christi causa, quam aliorum inscripta sit. Et fortasse esse potuit, quia ejus causa erat insignior, & illustrior. Nam licet fortasse hujusmodi titulus nõ omnibus soleret apponi probabile tamen est in causis insignibus, hunc morem servatum esse. Forte, etiam propria, & specialis ratio movit Pilatum, de qua statim dicam.

Dubium.

Respons.

Latronum cruces non fuisse inscriptas.

Secun-

Secundo videntur discordare inter se Evangelistæ in describendo hoc titulo, qui causam supplicii Christi continebat. Mat. enim dicit scriptum esse: *Hic est Jesus Rex Judæorum.* Marc. tantum habet, *Rex Judæorum*, Luc. *Hic est Rex Judæorum.* Jo. vero, *Jesus Nazarenus Rex Judæorũ.*

Titulus crucis Christi [illegible]

Dicendum vero est nullo modo inter se pugnare, cum eãdem rem contineant, quamvis diversis verbis. Ea tamen, quæ Joannes retulit, sunt revera ipsamet, quæ scripta fuerunt in titulo, ut nunc etiam conspiciuntur Romæ in templo S. crucis; continent autem illæ quatuor voces, primo nomen proprium, quod Lucas omisit, & per pronomen *hic* illud explicavit. Quia vero multi eo nomine appellari poterant, subjunctum est cognomen ex patria sumptum: alia vero duo verba causam continent, quam eisdem verbis omnes Evangelistę posuerunt. Verbum autem illud *hic est*. (quod Mat. & Luc. posuerunt) formaliter non erat in titulo, erat tamen virtute, & in sensu, quem ipsi explicarunt, potius quam formalia verba.

Dubium.

Sed hic rursus inquiri potest, cur Pilatus voluerit his verbis causam Christi describi. Non enim dixit: Hic se regem finxit, aut fecit: sed simpliciter eum *regem* appellavit. Et difficultatem auget, quod, cum Judęi conquererentur de hujusmodi titulo, vellentq; inscribi ipsum dixisse, *Rex sum Judæorũ* ipse nihilominus in sententia perstitit. Hac de causa aliqui existimant Pilatum revera cognovisse, Jesum esse verum Regem, sicut antea multis verbis significaverat Judæis dicens: *Ecce Rex vester*, & rursus, *Regem vestrum crucifigam?* Et huic sententiæ videtur favere Chrys. hom. 84. in Jo. dum ait, Pilatum scripsisse hunc titulum, cum ut Judęos ulcisceretur, tum ut Christum excusaret. *Nã cum eum tanquam pravum tradidisset, & sententiam hanc latronum societate confirmari vellet, ne quis eam turpem mortis notam inurere, & tanquam malum, & perditum eum accusare posset, ut calumniantiũ os obstrueret, in Regem suum insurrexisse denuntiat, & tanquam trophæo cuipiam literas insculpsit, clara voce, & victoriã, & regnum profitentes, quamvis non perfecto.* Sic etiã Aug. Ps. 56. dicit hunc titulum scriptum esse: *Ad exprobrandã frontem Judæorum, quod a Rege suo manus non abstinuerant.* Et rursus postquã retulit querelam Judæorum apud Pilatum de hoc tit. *Respondit (inquit) eis Pilatus. Quod scripsi scripsi, quid suggeritis mihi falsitatem? ego non corrumpo veritatem.* Et ibi late explicat hoc mysterium prædictum esse in tit. illius Ps. qui est hujusmodi *In finem ne corrumpas tituli inscriptionem. Nam illud* (inquit) *ne corrumpas tituli inscriptionem, non video quomodo pertineat ad illum David. Non enim aliquis titulus inscriptus erat ipsi David, quem corrumperet Saul.* Unde inferius cõcludit: *Saul ergo, populus Judæorum erat, David Christus erat, titulus ibi, Rex Judæorum.* De quo infra iterum redibit sermo. Et confirmari hoc potest, quia Pilatus evidenter cognoscebat innocentiam Christi, quam aperte est professus, & alloqui ipsum audierat dicentem, *Regnum meum non est de hoc mundo.* Intellexerat etiam quid uxor sua passa esset propter Christum; ergo non est mirum, quod sibi persuaserit Christum esse regem. Cæterum hoc est creditu difficile. Primo, quia vel Pilatus intellexit Christum jure, licet non facto, esse regem temporalem Judæorum: & hoc non, quia Christus illi dixit, *Regnum meum non est de hoc mundo*, neque habuit aliquod aliud fundamentum ad hoc credendum. Vel intellexit esse regem spiritualem, & alterius rationis, & si hoc intellexisset, non dixisset esse regem Judæorum, sed totius mundi.

Responsio.

Dici ergo potest, Pilatum non intellexisse Christum esse Regem eo modo, quo nos credimus eum esse Regem, scilicet regem cœli, & terræ, & revera supremum Dominum totius mundi: aut etiam Judæorum; hæc enim, & similia, non possunt ullo sufficienti fundamento affirmari: tamen quia certe sciebat Christum esse innocentem, ut sæpe confessus est, & ab ipsomet audierat se Regem esse, non tamen hujus mundi, non credidit ipsum mentiri sed confuse intellexit, eum habere inter Judęos regiam dignitatem alterius rationis a regno temporali, pertinentem ad ritum Judaicum, sicut põtifices, & Prophetæ habebant inter Judæos singularem excellentiam, & dignitatem. Itaque verisimile est intellexisse Christum, juxta religionem Judæorum fuisse virum ab illorum Deo missum, eisque datum, ut in rebus ad religionem pertinentibus eos instrueret, & gubernaret. Et hoc sensu, aliove simili vocasse illum *Regem Judæorum*, atq; ita non in Christi ignominiam, & accusationem: sed potius in excusationem, & honorem atque in Judæorum opprobrium, & indignationem, hunc titulum posuisse. Erat enim illis infensus, propterea quod in procuranda morte innocentis ei fuerant molestissimi. Et hoc modo explicata hæc ratio est satis probabilis, quam ex contextu Evangelico acute deduxit noster Card. Toletus c. 18. & 19. in Jo. Alio vero modo potest hæc ratio explicari, Pilatum posuisse hunc titulum ex humano timore. Nam quia Judæi illi comminati fuerant: *Si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris*: voluit quasi testimonio publico ostendere, & satisfacere Cæsari, quod regnum ejus diligenter defendisset. Voluit etiam omnibus satisfacere, cur ad mortem damnasset hominem, quem innocentem judicaverat, scilicet quia accusatus esset, quod regnum affectasset, aut quod Regis Judæorum nomen usurpasset. Noluit autem scribere, *Se fecisse Regem Judæorum*: sed simpliciter, *Rex Judæorum*, vel in odiũ ipsorum Judæorum, quibus hoc displicebat, vel quia nunquam ipsum audierat dicentem esse Regem Judæorum, sed *Regem, qui testimonium perhiberet veritati*; sed ipsos tantum Judæos audierat hoc illi objicientes, & ideo noluit scribere, se fecisse, aut dixisse Regem Judæorum: sed simpliciter, & indefinite, *Rex Judæorum.* Deniq; addit Cyril. Alex. l. 12. in Jo. c. 31. & Aug. tr. 117. in Jo. divina providentia factum esse, ad gloriam Christi, & Prophetiarum complementum, ut Pilatus etiam ignorans, quid faceret, regnũ Christi, Judæis reluctantibus, publice profiteretur. Unde de hoc mysterio intelligi fuisse scriptum in titulo Psal. 56. *Ne corrumpas tituli inscriptionem.* Quod ita explicuit etiam Nicolaus P. 1. Epist. ad Michael. Imp. Unde sumpsit Aug. occasionem dubitandi: *Si divina providentia factum est, cur non potius Rex hominum, quam Rex Judæorum scriptum est?* Et respondet, intelligendos esse in illo titulo Judæos spirituales, id est, fideles, & justos, qui filii Abrahę dicuntur ad Galat. 3. & ad Rom. 4. Quod quidem intelligendum est in mystico sensu, fortasse ab Spiritu Sancto intento. Nam ad literam Pilatus solum intellexit de Judæis carnalibus, a quibus Christus accusatus erat, quod ipsorum regnum affectasset.

Tituli crucis scriptio [illegible] in gloriã Christi.

Tertio narrant Lucas, & Joannes, hunc titulum scriptum esse Hebraice, Græce, & Latine, quod tamen reliqui Evangelistæ non expresserunt: nec tamen negarunt. Intelligẽdum autem est, titulum non semel tantum partim Hebraice, partim Græce, partim Latine: sed ter potius in prædictis idiomatibus fuisse integre descriptum. Ita enim omnes expositores docent, & ex ipso titulo (qui Romæ asservatur) clare constat. Ratio etiam id persuadet. Ut enim notarunt Aug. tract. 117. in Jo. Euthym. c. 68. in Mat. scripsit Pilatus titulum illis tribus linguis, ut ab omnibus gẽtibus, & nationibus, quę ad diem festum Jerosolymam venerant, legi posset. Erant enim illæ linguæ præcipuæ, & frequentiores in orbe: Hebræa propter antiquitatem, & quia illius regionis erat propria: Græca propter sapientiam, & eloquentiam Græcorum: Latina propter Romanorum potentiam & gloriam; ergo ad hunc finem necessarium fuit, ut in unaquaque harum linguarum integre scriberetur. In quo etiam significatum fuit Christi regnũ per universum terrarum orbẽ propagatum iri, & omnes gentes ac linguas Christi obsequio fuisse mancipandas, juxta illud Daniel. 7. *Dedit ei potestatem, & honorem, & regnum & omnes populi, & tribus, & linguæ ipsi servient*: & illud Psal. 71. *Adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes servient ei.* Et ad Philip. 2. *Et omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris.* Ita Cyril. Alexand. l. 12. in Jo. c. 30. & significavit Nicolaus P. loco citato. Addit Theoph. Luc. 23. *Hoc licet, non e mente scribentis, symbolum fuisse, quod potentissimi gentium, quales Romani, & sapientissimi, quales Græci, & religiosissimi, quales Hebræi, regno Christi subjiciendi essent.* Et super Jo. c. 19. inquit, his linguis significatum esse *Dominum regem esse Philosophiæ practicæ, naturalis, & theologicæ*, quod fusius prosequitur.

Titulus [illegible] inscriptus.

Tituli crucis mysterium significatio.

SECTIO III.

Quando, & quomodo vinum, & acetum felle mixtum fuerint Christo ad bibendum data.

RArio difficultatis est, quia Matt. & Marcus ante crucifixionem narrant datum esse Christo vinum ad biben-

bendum, ita enim legimus in vulgata Latina. Nam juxta Græcam Mat. non dicit, *vinum*, sed, *acetum*, & ita legunt Græci, Origenes, Chrysost. Theoph. Euthym. Et preterea ioter se differunt. Nam Matthæus dicit illud esse *Vinum felle permixtum*, Marcus autem dicit fuisse, *Myrrhatum vinum*, Mat. quoque ait, *Gustasse illud, non tamen bibisse*, Marcus vero simpliciter negat accepisse. Post crucifixionem vero iidem narrant, datum esse Christo acetum ad bibendum in spongia. Luc. vero, & Joannes prætermisso priori potu vini, tantum aceti meminerunt. Joannes autem io eo coarrando differt a prioribus Evangelistis, cum dicat acetum datum esse Christo occasione illius verbi, *Sitio*, quod in cruce protulit: alii vero dicunt propinatum illi esse acetum, statim ac dixit, *Eli, Eli, &c.*

Primo igitur omnium certum est, bis ut minimum fuisse Christo potum in passione datum: id enim expresse habetur ea Mareo, & Mat. Unde mirum est in hoc Lyranum super Mat. hallucinatum fuisse.

Ante crucifixionem potus Christo datus.

Secundo certum est, prius quam Christus Crucem ascenderet, illi fuisse propinatum vinum ad bibendum, statim ac in montem Calvariæ pervenit, paulo antea quam crucifigeretur. Ita enim Mat. & Mareus significant, & credibile est, fuisse illius gentis consuetudinem, quaodo aliquis esset capite plectendus, præsertim in Cruce, quod erat acerbissimum supplicium, vinum deferrent, quo possent hominem confortare, ne deficeret.

Difficultas vero est, an hic potus datus sit Christo semel tantum ante crucifixionem, vel etiam bis, atque adeo, an Mat. & Marc. de eodem potu loquantur. Communis sententia affirmat, fuisse eundem potum, qui revera fuit vinum, ut Marcus ait, & in Matthęo vel ita est eligendum, ut etiam aliquot Græci codices habent, vel si legatur *acetum*, ita dictum est, quia erat vinum acidum, jamq; aceti saporem referebat Illud autem fuit *myrrha conditum* (ut Matthęus dicit) dicitur autem a Marco *cum felle mixtũ*, quia vel simul fel habebat, vel per metaphoram, quia amarissimum erat, dictum est felle mixtum. Hoc autem vinum Christus non aecepit, ut Marcus dixit. Quia licet illud degustaverit (ut Mat. refert) non tameo bibit, neque in stomaebum trajecit. Ita fere hoc explicant, & Evangelistas coociliant Hieronymus, Beda, Anselmus, & Augustinus lib. 3. de consensu Evangelistarum c. 11. Aliis vero magis placet, Matthæum & Marcum de diversis potibus esse loquutos. Quam sententiam indicat Euthymius c. 67. in Matth. & Theophylactus in Marcum utramque senteotiam probabilem relinquit. Haoc vero posteriorem opinionem coostaoter defendit Cæsar Baronius in annalibus, anno. 34. nova quadam ratione, quam eleganter, & erudite persequitur. Dicit enim, vinum myrrhatum non fuisse vinum amarum (ut cæteri omnes scriptores communiter existimant) sed vinum optimum quod in vasis myrrhinis admiatis variis speciebus condiebatur, ut saporem odoremque gratissimum imbiberet, & ad confortandom hominem majorem vim haberet. Hujusmodi enim vinum in usu, magnoque pretio fuisse apud antiquos, probat ea Plinio lib. 14. Histor. c. 12. & ea Martiali, veteribusque aliis, apud quos *myrrhina* appellatur. Ea nominis ergo similitudine conjectat hic author, hujusmodi fuisse vinum myrrhatum, de quo Mat. loquitur. Unde consequenter colligit illud non fuisse propinatum Christo ea odio: sed ea commiseratione alicujus, qui id attulerat, ut aliquid solatium Christo, vel etiam aliis damnatis ad mortem afferret. Quod, cum gustare noluisset, ab aliis (inquit) qui eum odio habebant, vinum felle mixtum ei propinatum est. Et huic sententiæ favet, quod Lyranus in Mat. refert ea traditione Judæorum, statutum esse a senioribus eorum, ut damnatis ad mortem vinum aromaticum daretur, propter illud Proverb. ult. *Date siceram mœrentibus, & vinum iis, qui amaro sunt animo*. Hæc sententia nop est improbabilis, præsertim si (ut Græca frequentius babent) Matthæus *acetum* scripsit. Non enim placet, ut aceti nomine vinum ad corruptionem tendens explicemus: alioqui etiam posset eodem modo exponi aliud acetum, quod post crucifixionem ei datum est: & eodem modo posset explicari prophetia, unde non posset constare verum, & proprium acetum Christo fuisse propinatum. Et eadem ratione non placet, ut apud Matth. nomine *fellis* intelligamus amaritudinem myrrhæ. Non enim metaphoris uti necesse est, ubi proprietas potest retineri verborum. Si vero (ut probabilius est) Mat. oon *acetum*, sed *vinum*, scripsit (in quo Græci codices sunt emendandi: facile enim potuerunt corrumpi, propter vocis similitudinem, ut Jansenius notavit) hoc (anquam) posito, facile defendi potest, illud vinum fuisse unum & idem, dummodo myrrhatum, & felle miatum censeatur. Si cui vero placuerit fuisse diversa, non repugnabit Evangelio, adversabitur tamen fere omnibus expositoribus. Rursus an illud vinum myrrhatum fuerit tam pretiosum (ut Baronius scribit) mihi incertum est, & difficile est creditu, tanta diligeotia & cura in crucifixorum usus fuisse conditum. Nam si dicamus hoc beneficium specialiter Christo collatum, propter specialem alicujus devotionem, id non fit probabile, cum Psal. 68. de illo scriptum sit. *Consolantem me quæsivi, & non inveni*; ac statim subdatur: *Dederunt in escam meam fel*: nam ii, qui eum amore prosequebantur, vel non audebant illi subvenire, vel præ nimio dolore via poterant; vel certe iotelligebant non fore hoc illi gratum. Si autem dicamus hujusmodi vinum solitum esse dari hominibus damnatis ad mortem, etiam id difficile credi poterit, præsertim eum authores scribant illam pretiosam myrrhinam in vasis myrrhinis, quę sunt pretiosissima, & rarissima, admiatis variis, & pretiosis rebus, solere condiri. Facilius ergo credi poterit, in eo vino admixtum aliquid myrrhæ, nooea odio, sed ex consuetudine: neque ob delicias, & gustum, (fortasse enim amarum erat) sed quod esset efficacius ad confortandum hominem, & impediendum, ne vapores caput hominis occuparent, ut ibidem ea Aristot. Bamnius refert. Nam si hunc effectum efficere potest vas myrrhinum, eundem poterit præstare myrrha vino immiata. Sed hæc siot satis de re incerta, concordia enim Evangelistarum satis ex dictis constat.

Vinum myrrhinũ seu myrrhatum.

Quale vinum ante crucifixionem Christo datũ.

Quæri vero potest, cur Christus illud vinum non biberit? De vino felle miato, ait Theophyl. fuisse mortiferum, & habuisse venenum admiatum, & quia Christus elegerat mortem crucis, & non aliam, noluisse accipere. Sed hoc non video, quo fundamento dictum sit. Hieronymus ad mysticos sensus recurrit. Ait enim gustasse, sed non bibisse, ut sigoificaret, se mortem gustaturum, non tamen in ea permansurum. Alii dicunt significasse, gustasse se peccati pœnam, non tamen bibisse culpam. Fortasse literalis ratio est, quia tunc non indigebat potu, & noluit bibere sine causa. Vel certe noluit tuoc extinguere sitim, ut vehementius eam in cruce pateretur. Tum quia hæc major pęoa erat, quam illa, quæ esse poterat in vini amaritudine Tum etiam, ut in cruce impleretur prophetia, quæ de siti Christi erat prædicta. Si autem vinum myrrhatum erat dulce, & pretiosum, illud nec gustare voluit, cum vinum felle permiatum saltem gustaverit, ut omnem consolationem omnino respueret. Denique ipse diaerat in cœna, oon gustaturum vinum usque ad mortem, quod voluit observare.

Dubium.

Tertio dicendum est, Christo jam crucifiao, & io cruce pendenti in spongia propinatum fuisse acetum. Hoc constat ex omnibus Evangelistis. Sed superest inter expositores controversia, an Evangelistę omnes de eodem potu loquantur. Et ratio dubii est, quod Mat. & Marc. dicunt spongiam fuisse arundini, vel calamo impositam, Joannes autem inquit: *Illi autem spongiam plenam aceto hyssopo circumponentes, obtulerunt ori ejus*. Propter quod Cyrill. Alexandr. 12. lib. in Jo. c. 35. docet, diversas fuisse bas actiooes. *Alii (inquit) calamo, alii ligno hyssopi potum Jesu offerebant*. Sed hæc dubitandi ratio non cogit ad hoc asserendum, nam si lignum hyssopi satis esse poterat ad sustinendam spongiam, non est difficile intelligere, ipsummet vocari potuisse aruodinem, vel calamum, & ita sentiunt Theophylact. & Euthym. est tamen per se difficile creditu, lignum, seu culmum hyssopi fuisse aptum ad hoc munus, cum hyssopus herba sit humilis, & mollis, quæ non emittit longum, neque durum calamum, ut videre licet io Plinio lib. 26. c. 24. Dioscoride lib. 3. c. 28. Unde 3. Reg. 4. de Salomone dicitur, *disputavit super lignis, a cedro, quæ est in Libano, usq; ad hyssopum, quæ egreditur de pariete*, quasi diceret, quæ est minima herba. Quo circa hæc difficultas non tam est de concordia Evãgelistarum, quam de intelligentia Joannis, quomodo scilicet potuerit spongia hyssopo circumponi. Quidã igitur dicunt spongiam non fuisse impositam hyssopo, sed potius hyssopum miatum aceto, & spongiam fuisse illo liquo-

Spongia aceto plena Christo in cruce pendenti oblata.

re, ex aceto, & hyssopo confecto, imbutam. Hanc interpretationem indicavit Theophylact. in Joan. & eam defendit Barnnius loco citato, quam dicit esse accommodatam textui Græco. Sed plane repugnat verbis Joannis, cum aperte dicat, spongiam aceto plenam, hyssopo fuisse circumpositam, & non e contra acetum fuisse hyssopo conditum. Et textus Græcus eodem prorsus modo habet, quo Latinus vulgatus. Cajet. ergo respondet spongiam fuisse ligatam calamo, nexu herbæ hyssopi. Sed, ut verba Joannis melius accommodentur, intelligi potest, in summitate arundinis factum esse ex herba hyssopi, receptaculum quoddam, & veluti canistrum; in quo facile posset immitti, ac sustineri spongia. Atque hac ratione propriissime intelligitur, simul fuisse spongiam impositam & calamo & hyssopo. Qui modus fit etiam verisimilis ex eo, quod accommodatior erat, ut facile posset spongia poni in summitate calami, absque alio vinculo, & nexu.

Hyssopo spongia quomodo imposita.

Dubium.

Majorem rationem dubitandi affert differentia supra tacta in enarratione Evangelistarum. Nam Joannes dicit Christo sitienti, & propria voce sitim explicanti, datum esse hunc potum. Alii vero dicunt post verbum illud, *Eli, Eli*, &c. quendam ex iis, qui astabant, per jocum, & irrisionem accepisse spongiam, ut ei potum daret. Propter quam veritatem videtur posse defendi sententia illa Cyrilli, sæpius datum esse acetum Christo in cruce pendenti. Cui etiam favet modus loquendi Lucæ: *Illudebant ei milites, accedentes & acetum offerentes ei, dicentes: Si tu es Rex Judæorum salvum te fac.* Sed tamen verior sententia est, de eadem re Evangelistas esse loquutos. Statim enim post illa verba: *Deus Deus meus, ut quid dereliquisti me?* Christus protulit illud verbum, quod solus Joannes scripsit, *sitio*, quod proprie & de siti corporali intelligendum est. Revera enim sitiebat, & (ut Cyrillus supra notavit) naturale ei fuit vehementem sitim pati, quia ab hora cœnæ nihil biberat, & semper vigilaverat, multumque laboraverat, ac vehementi agonia, & tristitia sudorem, ac sanguinem emiserat. Denique cruci affixus fere totum sanguinem fuderat, ac pene exhaustus fuerat. Quæ omnia ex natura rei acerbam sitim excitare poterant, quam Christus explicare voluit (præter mysticos, & spirituales sensus) ut ostenderet se non solum exterius, sed etiam interius vehementer torqueri. Sciens etiam inde futurum fuisse, ut Scripturæ implerentur, dum Judæi, vel milites moverentur ad novam pœnam, & injuriam illi inferendam in Scripturis prædictam, quam ipse non recusabat, quamvis eorum actionem non intenderet. Occasione igitur illius verbi a Christo prolati, oblatum est illi acetum, quod Joannes explicavit. Alii Evangelistæ, quamvis hoc prætermiserint, non tamen negarunt. Quod autem Lucas in plurali loquitur, intelligendum est, sicut supra diximus, per syllepsim, seu synechdochen. Nam quod fit a multitudine, quamvis per unum fiat, solet dici factum esse a pluribus.

Responsio. Sitis Christi de cruce pendentis quæ fuit.

Dubium.

Sed inquiri hic solet, quomodo tam facile potuerint ad manum haberi spongia, aliaque instrumenta necessaria ad dandum potum Christo jam in crucem acto. Responsio communis Cajet. Jansenii, & aliorum est, fuisse consuetudinem deferendi acetum quo potarent crucifixos, eorumque mortem accelerarent. At vero Cæsar Baronius supra contendit spongiam, acetum, & hyssopum adduci solita, ut cruciatus esset productior, & vehementior. Quia illa omnia apta erant ad sistendum sanguinem, sive acetum potaretur, sive vulneribus applicaretur, ut ex Plinio & aliis colligit. Sed ipse in eo discursu supponit acetum illud fuisse hyssopo conditum, quod nobis supra non placuit. Dicit tamen in præsentia potest, satis esse, quod utcumque sit hyssopo admotum. Nam & per se habet ad hoc virtutem aliquam, & inde potest majorem participare, sicut ex conjunctione etiam cum spongia ad eum effectum dicitur reddi efficacius. Aliud tamen videtur huic sententiæ obstare, quia verisimilius est voluisse milites, & Judæos mortem crucifixorum accelerare potius, quam retardare, illos quidem, ut sese expedirent, neque cogerentur ibi diutius adesse ad custodiam damnatorum: hos vero quoniam secundum legem oportebat eadem die crucifixos e patibulo deponere. Quæ conjectura magis urgebat in morte Christi: tum quia ex odio, & timore tumultus, vehementer optabant illum citissime occidere. Tum etiam, quia erat dies festus. Sed hæ conjecturæ facile solvi possunt. Quia milites non poterant immutare eam consuetudinem, si a judicibus statuta erat, neque Romani Judæorum legibus astringebantur. Quare cum hæc sententia principiis philosophicis sit magis consentanea, & Scripturæ, & Patribus non repugnet, præferenda videtur. Nam etiam Lyran. supra Mat. priorem sententiam rejicit. Et enim illa sine ullo fundamento asserit, acetum potatum habere vim ad accelerandam mortem.

Acetum Cur in cruce sit datum.

Dubium.

Ultimo tandem circa hunc Christi cruciatum inquiri potest, cur, sicut ad expletionem prophetiæ propinatum fuit Christo acetum in potum, non etiam datum fuit in cibum. Utrumque enim Ps. 68. prædictum erat: *Dederunt in escam meam fel, & in siti mea potaverunt me aceto.* Neque enim negari potest, quin utraque pars hujus prophetiæ Christum respiciat, cum utraque ab Evangelistis de Christo explicata sit. Respondent quidam ex Aug. super Ps. 68. illa verba, *Dederunt in escam meam fel*, per modum proverbii esse intelligēda, id est, incredibili acerbitate dolorum me cruciarunt. Est enim phrasis hæc in Scriptura trita satis, ac pervulgaris. Quam expositionem indicant etiam Theodoret. & Basil. sic exponentes. *Ipsum cibum amarum mihi reddiderunt, quia cibus in dolore, & angustia sumptus, etiamsi suavis sit, amarus redditur.* Hæc expositio mihi non probatur, quia non servat Scripturæ proprietatem absque sufficienti causa. Alioqui etiam potum aceti possumus metaphorice interpretari, Cur enim unam partem potius quam aliam proprie intelligemus? Euthym. igitur partim super Ps. 68. partim super Mat. multa commentatur, ut explicet hoc esse ad literam impletum, & dicit fieri potuisse, vel, ut aliqui porrexerint Christo fel ad manducandum, vel fragmenta fellis aridi pro buccella panis, aceto, vino ve diluta dedisse. Sed hæc, licet vera esse possint, tamen quia non colliguntur ex Evangelio, non videntur probanda. Nam juxta hanc responsionem sequitur, saltem ex Evangeliis non satis ostendi, illam prophetiam fuisse impletam. Quod videtur esse præter intentionem Mat. qui non sine causa fel nominavit, & expressit, ut communiter expositores ibi intelligunt, & Hieron. Ps. 68. & Ruffinus in symbolo, & Tertul. l. contr. Judæos, c. 10. Censeo igitur, primam partem illius prophetiæ impletam esse, quando ante crucifixionem datum fuit Christo vinum felle permixtum. Quia etiamsi fel datum sit in vino, vere dicitur datum esse in cibum. Non enim ita sunt intelligenda verba Ps. *dederunt in escam meam fel*, id est in cibo meo miscuerunt fel, sed ipsum fel dederunt mihi in escam: hoc autem verissime, ac propriissime dicitur, etiamsi id, quod datur in cibum, vino, vel alteri liquori permixtum detur, ut sorberi potius possit, quam comedi, quod satis constat ex vulgari, & communi loquendi modo Vere enim dicitur avis dari in escam, etiamsi comminuta, vel in jus redacta præbeatur. Et hæc est (ut existimo) intelligentia antiquorum Patrum, & propter hanc causam Tert. supra ita legit prædicta verba Psalmi, *Miserunt in potum meum fel*; Lactan. vero lib. 4. cap. 18. dicit illa verba Psalmi impleta esse in cibo, & potu, quæ antequam Christum Judæi crucifigerent, illi obtulerunt.

Respons.

Fel Christo in escā quomodo, vel quādo datum.

SECTIO IV.

Utrum Christus verbis, quæ in cruce protulit, testamentum condiderit.

HAnc propono dubitationem, tum ut occasionem nobis præbeat breviter explicandi verba, quæ Christus in cruce loquutus est: tum etiam quod ad intelligenda nonnulla Scripturę testimonia, fideique mysteria conducere potest. Est igitur in primis supponendum, testamentum proprie significare ultimam hominis voluntatem, qua de sua hęreditate disponit, ut constat ex communi usu hujus vocis. Quia vero hominis voluntas non fit nota hominibus nisi per aliquod signum aut instrumentū, ideo ipsum etiam instrumentum, quo voluntas testatoris continetur, ac panditur, *testamentum* solet appellari, & utraq; significatio ad Deum est in Scripturis translata. Voluit enim Deus homines esse participes hæreditatis suæ. Et hanc suam voluntatem variis modis contestatus est, unde hæc voluntas Dei hominibus significata, *testa-*

mentum dicitur. Tamen, quia hæc voluntas Dei manifestatur homini per modum promissionis non absolutæ, sed conditionatæ, ideo testamentum Dei dicitur etiam fœdus, & pactum. Unde Aug. lib. 1. locut. de Genesi q. 94. *Amant* (inquit) *Scriptura pro pacto ponere testamentum.* Et ideo ubi Exod. 24. legimus, *Hic est sanguis fœderis*, Paul. ad Heb. 9. citat. *Hic est sanguis testamenti*; & ubi Genes. 17. circumcisio dicitur *signum fœderis*, Eccles. 44. dicitur, *In carne ejus stare fecit testamentum.* Rursus quia conditio, sub qua Deus suam hæreditatem promittit, est observatio mandatorum ejus, ipsum etiam Dei præceptum, *testamentum* appellari solet, ut Josue 7. *Transgressus est testamentum meum, quod disposui ad eos*, ut ibi notavit August. lib. quæst. in Josue. Hinc denique distinguuntur duo testamenta in Scripturis, *novum*, & *vetus*, ut constat Jerem. 31. ad Gala. 4. ad Hebr. 8. quæ distinguuntur tum in divinis promissionibus, quæ in testamento veteri præcipue erant temporales: in novo autem spirituales, & æternæ: juxta illud: *Melioris testamenti mediator est, quod in melioribus repromissionibus sancitum est*, ad Heb. 8. Tum quia illud continebat præcepta externa, & carnalia: hoc autem interna, & spiritualia, juxta illud *Pactum feriam cum domo Israel. Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum superscribam eam*, ad Heb. 8. Denique illud sacramenta habebat egena, & infirma, unde jubebat, sed non juvabat: hoc vero habet sacramenta efficacia gratiæ, quibus plurimum juvat ad implendum, quod jubet, ut latissime tractat August. lib. toto de spiritu, & lit. præsertim c. 25 & lib. quæst. in Exodum qu. 166. & li. 3. contra duas Ep. Pelagian. c. 4. Hinc denique ipsæ Scripturæ, in quibus hæc voluntas, & promissiones Dei continentur, *testamentum novum*, & *vetus* dicuntur tanquam instrumenta Dei voluntatem continentia, & significantia. Præcepta etiam ipsa vetera, & nova possunt dici *vetus*, & *novum testamentum*, ac denique ipsa sacramenta, quæ etiam sunt signa, vel instrumenta pacti, promissionisque divinæ.

Testamentum Dei quod sit.

Testamentum novum & vetus.

Testamentum novum & æternum, Christus condidit.

Secundo supponendum est, Christum Dominum testamentum condidisse non vetus & temporale: sed novum, & æternum. Hoc in primis constat ex Paul. Hebr. 7. dicente. *Melioris testamenti sponsor factus est Jesus.* Vocat autem *sponsorem* quia (ut dicebamus) divinum testamentum per modum pacti, & promissionis fit, dando leges, & præcepta, & promittendo hæreditatem servantibus ea, & ideo c. 8. vocat Christum, *Mediatorem novi testamenti.* Quia Deus per Christum novum testamentum condidit, & bona illius repromisit, quæ suo sanguine idem Christus nobis promeruit, & ideo sanguis ejus dicitur, *Sanguis novi testamenti.* Marc. 14 Luc. 22. & 1. ad Cor. 11. & ad Hebr. 13 dicitur, *Sanguis testamenti æterni.* Quia Christus testamentum, quod condidit, suo sanguine ita confirmavit, ut in æternum duraturum sit, vel simpliciter, quantum ad bona, quæ promisit, vel usque ad finem sæculi, quoad leges, & sacramenta, quæ stabilivit. Et hinc colligitur, Christum, ante mortem suam condidisse hoc testamentum, quia prior debet esse institutio testamenti, quam mors testatoris, testamentum enim morte confirmatur, ut Paulus docuit ad Hebr. 9. *Alioquin* (inquit) *nondum valet, quamdiu vivit, qui testatus est.* Ubi de Christo Domino loquitur; supponit ergo Christum, dum vixit, testamentum condidisse. Loquimur autem de testamento, ut significat ultimam voluntatem verbis aut signis sufficienter expressam, sive sit scriptum, sive non; hoc enim nihil ad rem præsentem refert.

His ergo positis difficultas superest, an Christus Dominus in cruce positus hoc testamentum condiderit, vel antea. Prima sententia esse potest, Christum in cruce testamentum condidisse. Primo, quia si verba Christi in cruce spectemus, inveniemus omnia, quæ in prudenti testamento condendo observari solent. Primo enim solet is, qui testatur, animam suam Deo offerre, & commendare: hoc Christus in cruce præstitit. Secundo solet, qui testatur, si ab aliquibus passus est injurias, eas in testamento remittere, quod etiam Christum in cruce fecisse legimus. Tertio, qui testatur, providere solet filiis, si eos habet, vel parentibus, si ejus ope indigeant, vel amicis. Christus autem in cruce, & matris curam habuit, & amici Joannis, ac spiritualis filii. unde Ambros. Epist. 82. in fin. *Testabatur in cruce Christus, & inter matrem, atque discipulum dividebat pietatis officia.* Denique hæreditatem promittit, qui testatur: hanc Christus latroni pollicetur in cruce, & in persona ejus, omnibus in se credentibus, ac vere pœnitentibus. Secundo ibi concurrebant omnes circumstantiæ ad condendum testamentum necessariæ. Solet enim testamentum, quando necessitas, aut periculum prius non urget, in fine vitæ institui: Christo autem nullum imminebat periculum, cum horam mortis suæ præsciret; non ergo illi fuit necessarium testamentum condere ante ultimum vitæ terminum. Fuit autem conveniens usque ad illud tempus differre, tum ut ostenderet in sua voluntate, & consilio omnia momenta esse posita; tum etiam, ut se ostenderet liberum, suique juris, etiam si clavis fixus, & in hostium potestate, quasi vinctus, & captivus esse videretur. Deinde, ut testamentum ejus statim, ac esset absolutum, seu (ut ita dicam) immediate post, morte confirmaretur. Tandem quia, ut testamentum sit validum, oportet ut solenne sit, & coram testibus fide dignis fiat, testamentum autem in cruce institutum, maximam solennitatem habuisse necesse est. Nam publice, & coram omni plebe fiebat, & in loco alto, ac voce publica, ut a nemine possit ignorari, & coram testibus fide dignissimis, Maria Virgine, Joanne Evang. Magdalena, & aliis. Tertio tunc Christus condidit testamentum novum, quando abrogavit prius. Quia, sicut Paulus ait ad Hebr. 8. *Dicendo novum, veteravit prius; quod autem antiquatur, & senescit, prope interitum est*, ita nos dicere possumus, instituendo novum Testamentum abrogasse prius. Sed Christus in cruce pendens, dixit, *Consummatum est.* Quo verbo significavit impletas fuisse omnes Prophetias, omnesque umbras, & figuras, & consequenter consummatum testamentum, quod in illis fundabatur; ergo illo verbo significavit Christus & novum testamentum fuisse tunc plene conditum, & antiquum ablatum, ut explicant D. Th. hic q. 47. art. 2. ad 1.

Prima sententia.

Secunda sententia esse potest, Christum Dominum non in cruce, sed in nocte cœnæ condidisse testamentum novum. Hæc videtur antiquorum Patrum sententia. Damasc. lib. 4. cap. 14. *Cum voluntariam* (inquit) *mortem nostra causa suscepturus esset, ea nocte, qua seipsum tradebat, testamentum novum sanctis suis discipulis, & Apostolis, ac per illos omnibus, qui in eum credunt, instituit.* Indicavit etiã Tertull. l. 4. contra Marc. c. 40. ubi de mysterio, quod Christus in cœna perfecit sermonem habens, inquit: *Sic, & in calicis mentione testamentum constituit, sanguine suo obsignatum.* Ubi alludit ad verba, quæ Christus in cœna protulit. *Hic est sanguis meus novi testamenti*, illius scilicet, quod ipse tunc condebat. Quod etiam significavit Chrysost. hom. 83. in Matth. dicens. *Hoc ipsum testimonium novum confirmat. Et quemadmodum vetus pecudes, & vitulos habebat, eodem modo novum Dominicum possidet sanguinem.* Et idem sentit Ambros. 1. ad Cor. 11. Secundo hoc idem probatur ex verbis Christi Luc. 22. *Hic calix novum testamentum est in meo sanguine*, vel (ut Matth. & Marc. habent) *Hic est sanguis novi testamenti.* Quo loco omnes expositores Chrysost. Theophyl. Euthym. Ansel. Ambros. advertunt opposuisse Christum sanguinem suum sanguini hircorum, & vitulorum, quo antiquum testamentum sancitum est, dicente Moyse Exod. 24. *Hic est sanguis testamenti, quem mandavit ad vos Deus.* Sicut ergo Moyses dicẽs illa verba obsignavit vetus testamentum, ita Christus dicens: *Hic est sanguis novi testamenti*, novum testamentum obsignavit. Non potest autem testamentum obsignari, nisi etiam condatur; ergo ibi etiam conditum est novum testamentum. Tertio ex iis, quæ gesta sunt in cœna. Ibi enim Christus præcipua præcepta legis novæ discipulis tradidit, nimirum præceptum charitatis: *Hoc est præceptum meum, ut diligatis invicem*, & illud, *Mandatum novum do vobis*, & præceptum novi sacrificii: *Hoc facite in meam commemorationem.* Quibus etiam verbis usum præcipui sacramenti præcepit. Ibidem etiam facta est promissio remissionis peccatorum, quæ virtute continet promissionem gratiæ, & gloriæ, & non est facta uni, vel alteri, sed omnibus præsẽtibus, & absentibus. *Qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum.* In his autem quasi in primis quibusdam capitibus continetur novum testamentũ, in quo per se, & essentialiter tantum sunt præcepta fidei vivæ & sacramentorũ, cũ promissione æternæ hæreditatis. Deinde hoc totum gestum est corã legitimis testibus, qui futu-

2. Sententia.

futuri erant principes Ecclesiæ, *& ministri novi testamenti*, 2. ad Cor. 3. quod ministerium in eadem cœna sunt consequuti. Nam illis verbis: *Hoc facite in meam commemorationem*, ordinati sunt sacerdotes, & *dispensatores mysteriorum Dei*. 1. ad Cor. 4. non debuerunt autem ministri testamenti ante ipsum testamentum initiari, sed in ipso testamento solent institui. Deniq; tempus illud aptissimum erat ad testamentum condendum, quia tunc Christus valedixit discipulis suis, ut ad passionem, & mortem iret. Unde oportuit, ut prius disponeret ea, quæ ad novum testamentum pertinebant.

3. Sententia.

Tertia sententia esse potest, Christum neq; in cœna, neque in cruce testamentum condidisse: sed paulatim in discursu vitæ suæ, præsertim a baptismate, & prædicatione sua. Fundamentum est, quia condere testamentum novum nihil aliud fuit, quam legem novam ferre sub expressa promissione gratiæ, remissionis peccatorum, ac regni cœlorum, nova sacramenta, ac novum ritum colendi Deum instituendo. Sed Christus non præstitit hoc in sola cœna, & cruce, sed prædicto tempore. Nam statim a principio prædicationis cœpit promittere regnum cœlorum, eamque promissionem sæpissime in discursu prædicationis suæ confirmavit. Deinde vel in Baptismo, vel paulo post sacramentum baptismi instituit, qui est quasi fundamentum, seu initium novæ legis, & janua, qua Christi hæreditatem adimus. Rursus alia sacramenta discursu temporis instituit, nec de omnibus constat, quando sunt instituta, quamvis constet de aliquibus. Ad hæc præceptum fidei de suo adventu, ac de divinitate sua, quæ est una ex præcipuis conditionibus novi testamenti, multo ante cœnam sufficienter prædicavit, ac promulgavit Christus Dominus: ergo non uno, vel alio definito actu ac tempore condidit hoc testamentum: sed successione temporis, ac diversis actionibus. Ex hoc autem discursu (si recte procedit) aperte colligitur, novum testamentum non fuisse a Christo integre conditum ante mortem. Multa enim ex præcipuis, ac valde necessariis, addita sunt post resurrectionem ejus, nam eo tempore institutum est sacramentum pœnitentiæ, & præceptum confessionis latum: imo & præceptum baptismi antea datum non erat. Monarchia etiam Ecclesiastica postea instituta est, & suprema potestas Petro delegata, antea enim solum erat promissa; hæc autem omnia constituunt integre novam legem, seu novum testamentum.

Ut rem hanc exacte explicemus, duplici ratione Christi personam considerare possumus. Uno modo ut personam publicam, id est, ut caput, & authorem, summumque Ecclesiæ Pontificem, ac legislatorem. Secundo, ut personam privatam habentem propriam aliquam, & specialem cognitionem. Sicut enim solet distingui duplex ratio in gratia Christi, scilicet capitis, & privatæ personæ, ita nos hanc duplicem rationem in ejus voluntate considerare possumus, & sub utraque intelligi potest condere testamentum, & declarare ultimam voluntatem suam. Et novum quidem testamentum proprie condidit ut caput, & Pontifex Ecclesiæ. Quia condidit illud ut legislator, & quatenus virtutem habet ad infundendam gratiam, & gloriam in cohæredes suos. Ut privata autem persona diceretur condere testamentum, si tantum ut homo ex bonis temporalibus, & humanis aliquid legasset.

Christus ut caput, & Pontifex Ecclesiæ novum testamentum in cruce non condidit.

Dico ergo primo, Christus Dominus ut caput, & Pontifex Ecclesiæ nullo modo instituit testamentum novum in cruce pendens. Hæc conclusio probatur. Quia Christus in cruce nullum verbum protulit, quod ad hoc testamentum condendum pertineat, Quod breviter ostenditur discurrendo per singula verba, quæ in cruce protulit, quæ septem ab Evangelistis referuntur.

Prima Christi in cruce pendentis vox.

Primum est illud, *Pater dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt*. Quod retulit Lucas c. 23. Quibus verbis ostenditur, in primis (ut Irenæus ait l. 3. contra Hær. c. 20.) longanimitas, patientia, misericordia, & bonitas Christi, dum etiam eos, qui ipsum occidebant, excusat, pro eisque orat. Deinde (ut ait Cypr. ser. de pass.) ostendit se Christus in verbis illis Pontificem, ac mediatorem inter Deum, & homines. Quia (ut Paul dicit ad Hebr. 5.) *Pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in iis quæ sunt ad Deum, ut offerat dona, & sacrificia pro peccatis, ut condolere possit iis qui ignorant, & errant*. Unde Leo P. ser. 4. de pass. *Passio* (inquit) *Christi salutis nostræ continet sacramenta, quam Dominus Jesus ita ad omnium suscepit salutem, ut inter clavos, quibus ligno tenebatur affixus, pro interfectoribus suis paterna clementia supplicaret, & diceret, Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt*. Paulus autem ad Hebr. 5. de Christo Pontifice loquens ait: *Qui in diebus carnis suæ preces, supplicationesque ad eum qui possit illum salvum facere a morte, cum clamore valido, & lacrymis offerens, exauditus est pro sua reverentia*. Exauditus autem dicitur, ad ostendendam vim, & efficaciam illius orationis. Eo enim modo exaudita fuit oratio, quo Christus exaudiri voluit. Unde licet non omnibus crucifixoribus dimissum sit peccatum: nihilominus tamen oratio Christi suum effectum consequuta fuit, quia Christus (ut ait Theoph. Luc. 23.) non absolute voluit omnibus dimitti, sed omnibus, qui illius pœnitentiam agerent. Unde Hieron. in illa verba Isai. 27. *Idcirco super hoc dimittetur iniquitas domui Jacob*. *Propter hoc* (inquit) *id est, propter Christi orationem, auferetur peccatum ejus, si voluerit agere pœnitentiam, & merebitur benedictionem Dei, qui sibi maledictionem fuerat imprecatus, dicens: Sanguis ejus super nos, & super filios nostros*. Itaque ea ratione & veniam pœnitentibus obtinuit, & auxilium sufficiens, quo pœnitere possent. Adde etiam ex D. Th. supra q. 21. a. 4. ad 2. & Euthym. Luc. 23. illa oratione obtinuisse Christum efficax auxilium ad peccati remissionem cum effectu consequendam: hoc tamen modo non esse factam pro omnibus, sed pro prædestinatis tantum: & hoc sensu videtur dixisse Leo P. ser. 11. *De ejus orationis potentia fuisse, ut prædicatio Petri Apostoli ex iis, qui dixerunt, Sanguis ejus super nos, & super filios nostros, multorum ad pœnitentiam corda converteret, & uno die baptizarentur tria fere millia Judæorum, fieretque cor unum, & anima una: paratorum jam pro eo mori, quem poposcerant crucifigi*. Et ita etiam censent multi confessionem latronis, & centurionis, & eorum, qui *revertebantur percutientes pectora sua*, huic Christi orationi esse adscribendam. Denique multi existimant, propter hanc Christi orationem, Judæorum supplicium per 40. & eo amplius annos dilatum esse, ut possent (si vellent) pœnitentiam agere, suique peccati remissionem consequi. Quod indicat Cyprian. supra, ubi copiose, & eleganter de hujus orationis efficacia tractat. At vero in hujus orationis verbis nihil est, quod ad testamentum novum condendum pertineat, quia licet Christus exemplum nobis dederit pro inimicis orandi, non tamen illis verbis aliquid præcepit, vel promisit, vel aliquem novi testamenti ritum instituit.

Oratio Christi de cruce precesse exaudita quomodo.

Secunda Christi pendentis in cruce vox.

Secundum verbum Christi in cruce fuit ad latronem; *Hodie mecum eris in paradiso*, de quo multa in superioribus dicta sunt. Et hoc etiam fuit quidem verbum summi Pontificis, qui potestatem habebat excellentiæ ad remittenda peccata, & dandi gratiam, ac perseverantiam in illa, atque adeo promittendi regnum cœlorum: sed neque hoc verbum aliqua ratione ad novum testamentum condendum spectavit. Sicut etiam, cum dixit Magdalenæ: *Remittuntur tibi peccata tua*, ille fuit quidam actus potestatis excellentiæ, & remissionem peccatorum per eum præstitit: non tamen propterea ad institutionem novi testamenti pertinuit.

Tertia Christi de cruce pendentis vox.

Tertium verbum Christi fuit ad matrem, *Mulier, ecce filius tuus*: & ad Joannem, *Ecce mater tua*. Quod quidem fuit verbum pietatis & charitatis, quo ostendit quanta cura & solicitudine res matris curabat, quantumque dolori ejus & orbitati compatiebatur. Fuit etiam (ut August. dicit tract. 119. in Jo.) exemplum, quo docuit, quomodo filii honorandi parentes. Per se autem constat illa verba nihil pertinuisse ad novi testamenti institutionem. Imo neque illis verbis explicuit Christus aliquem actum pertinentem ad ipsum, ut caput Ecclesiæ, seu ut personam publicam: sed fuit actus personæ privatæ, quæ curam gerebat matris suæ. Quamquam enim Cyrillus lib. 12. in Jo. c. 34 reprehendat eos, qui dicunt Christum carnis conjunctione commotum fuisse, tamen non videtur negandum, quin propter specialem conjunctionem, quam secundum naturam humanam Christus habebat cum Virgine, specialem illius curam gesserit, ut Augustin. supra docuit Chrysost. Theophyl & Euthym. in Joannem. Neque ipse Cyrillus hoc negare potuit. Nam statim subdit, illo actu, & re ipsa nos docuisse Christum honorandos esse parentes: ergo tunc Christus loquutus est ad Virginem ut ad parentem. Imo Chrysostom. ait, hoc facto obstruxisse Christum os Marcionis; *Nam si non esset genitus* (inquit) *secundum carnem, neque matrem habuisset, cujus gratia tantam circa eam solam habuisset providen-*

videntiam? Unde eleganter Cypr. ser. de pass. Dom. *Considero te in cruce de matre sollicitū, cui volenti loqui tecū, cū evangelizares, negaveras retroactis diebus colloquium. Nūc materno moveris affectu, & thalamū humanitatis tuæ cubicularia dilecto commendas, & provides sedulo beneditæ inter mulieres Apostolicam clientelam, & obsequium virginis, virgini discipulo tradis.* Sensus ergo Cyrilli est, Christum non fuisse commotum ea sensibili affectu, sed ex ratione dictante matrem esse honorandam. Cur autem Christus communi nomine *mulieris* Virginem appellarit, dixi superius disp. 1. hujus tomi, sect. 1. Quam etiam ob causam, eam potius Joanni, quam alteri commendaverit, alterius negotii est. Dici autem potest breviter, mortuum jam tunc fuisse Josephum (ut in superioribus diximus) ex Apostolis vero solum Joannem assuisse cruci, & sua constantia, & amoris significatione tantum honorem, tantumque beneficium meruisse: ad quod etiam plurimum contulit singularis ejus puritas, & virginitas, & quod, (ut par est credere) singulari amore Virginem prosequeretur, & (quod caput est) quod eum Christus unice diligebat. Neque vero defuere quidam, qui affirmarent, & scriptis proderent, tam efficacia fuisse illa Christi verba, ut proprium, ac Physicum effectum effecerint, quem significabant, ita ut veras, & physicas relationes matris, & filii, Virgini, Joannique impresserint. Sed hoc fictitium est, & impossibile. Quia relationes non possunt imprimi sine fundamento. Illud tamen verisimile est, Christum illis verbis impressisse Virgini, & Joanni singularem quendam mutuum affectum maternum, ac filialem. Sed de hoc alias.

Quartum, & quintum Christi pendentis de cruce verba.

Quartum verbum est, *Deus Deus meus, ut quid dereliquisti me?* De cujus sensu nihil hoc loco dicam, quoniam illud satis tractavi in primo to. disp. 33. sect. 1. & inferius disp. 38. sect. 2. iterum de illo sermo redibit. Certum ergo est, verbum hoc, cum nec promissionem, nec præceptum contineat, ad rationem testamenti nullo modo pertinere: sed solum fuisse quandam ostensionem gravissimi doloris, & afflictionis, quam Christus patiebatur in inferiori parte absq; ullo solatio, quod in eam redundaret. Et eadem ratio est de quinto verbo, *sitio*, de quo in præcedenti sectione multa diximus. Utrumque enim fuit prolatum tantum ad explicandum dolorem animi, & corporis, ut utriusque veritas, & acerbitas pœnæ manifestaretur.

Sexto Christi de cruce pendentis eox.

Sextum verbum, *Consummatum est*, nullam institutionem continet, nec promissionem, aut præceptum, sed solam testificationem Christi, quod jam prophetiæ completæ essent, quæ de passionibus prædictæ erant. Ac si diceret, nihil aliud jam superest in mea passione implendum, sicut Luc. 18. dixerat: *Ecce ascendimus Jerosolymam, & consummabuntur omnia, quæ dicta sunt a Prophetis de filio hominis.* Hic est enim sensus literalis illius verbi, quod Christus protulit, ut significaret mortem suam non casu accidere, sed eo tempore, ac modo, quo a Deo præordinata erat, & prædicta. Quod autem testamentum vetus consummaretur, id est, aboleretur, consequutum quidem est ea morte Christi, hoc tamen non est proprie illo verbo significatum. Quia nec verbum, *Consummatum est*, id proprie significat, nec tunc, quando Christus illud protulit testamentum vetus exoleverat, sed paulo post in morte ejus abrogatum est.

Septimum Christi pendentis in cruce eua.

Septimum verbum fuit, *Pater in manus tuas commendo spiritum meum.* Quod statim præ se refert nihil continere sub se, quod ad institutionem testamenti novi pertineat, neq; prolatum esse a Christo, ut exerceret aliquod munus capitis, & Pontificis: sed solum ut ostenderet affectum, pietatem, ac reverentiam, quam erga patrem habebat suum. Et advenisse jam tempus, de quo ipse prædixerat Jo. 15. *Exivi a patre, & veni in mundum, iterum relinquo mundum, & vado ad Patrem.* Et ut confutaret hæreticorum blasphemiam, qui propter superiora verba, *Deus Deus meus*, &c. desperationem illi imponere ausuri erant. Nam in hoc verbo ostendit summam certitudinē, & securitatem, quod suus spiritus esset sub tutela, & protectione Dei. Hoc enim proprie metaphorica illa locutio significat juxta illud Sap. 3. *Justorum animæ in manu Dei sunt, & non tanget illas tormentum mortis: visi sunt oculis insipientium mori, illi autem sunt in pace*, & Deut. 33. *Omnes sancti in manu illius sunt.* Addunt etiam aliqui eo verbo indicasse Christum certitudinem suæ resurrectionis. Nam verbum illud *commendandi*, juxta proprietatē

verbi Græci, significat traditionem alicujus rei, veluti in depositum, ut servetur, & post exiguum tēpus restituatur.

Objectio.

Ex his ergo omnibus satis constat, nullum in verbis Christi prolatis in cruce, vestigium fuisse institutionis testamenti novi, cum tamen de ratione testamenti sit, ut propriis, & claris verbis instituatur. Dicet aliquis non verbo, sed facto ipso instituisse testamentum novum, proprium sacrificium offerendo, quo testamentum illud confirmatum est.

Respons.

Sed hoc nullius momenti est, quia aliud est obsignare testamentum, aliud condere, sicut etiam inter homines testamētum morte confirmatur, id est, stabile, & irrevocabile fit: non tamen in ipsa morte fit, sed factum supponitur. Adde (quod infra ostendemus) illud sacrificium crucis non fuisse sacrificium proprium novæ legis, ut propter solum illud possit dici aliquo modo tunc esse testamentum novum conditum.

Dico secundo: Christus Dominus ut caput, & princeps Ecclesiæ præcipue condidit novum testamentum in cœna, quoad id quod in eo est præcipuum, quamvis aliqua, quæ ad illius integritatem pertinent, aliis temporibus instituerit. Priorem partem hujus assertionis probant, quæ adduximus in secunda sententia, & potest breviter ita explicari. Quia tunc aliquis proprie dicitur instituere testamentum, quando aliquibus relinquit omnia bona sua; sed Christus in cœna reliquit Ecclesiæ suum corpus, & sanguinem, atque seipsum totum, in quo & omnes divitiæ ejus, & omne bonum continetur: ubi non incommode applicari potest illud Zach. 9. *Quid est bonum ejus, & quid pulchrum ejus, nisi frumentum electorum, & vinum germinans virgines?* Deinde tunc etiam promisit Ecclesiæ suum spiritum, & præcipua præcepta tradidit (ut supra dicebamus) ac deniq; novi testamenti expressam mētionem fecit: ergo sine dubio tunc præcipue condidit testamentum, quod suo etiam sanguine tunc incruente immolato sancivit: postea vero in sacrificio cruento omnino stabilivit ac confirmavit. Posterior pars assertionis satis probatur ex iis, quæ in tertia sententia adducta sunt. Nam cum testamētum novum multa contineat, potuit pro ratione divinæ Sapientiæ temporibus opportunis quoad diversa præcepta, & sacramenta paulatim, & successive perfici. Neque est inconveniens, testamentum hoc prius fuisse morte testatoris confirmatum, quam fuerit omni ex parte absolutum, quia hoc ipsum indicium fuit, testatorem non diu fuisse inter mortuos permansurum, sed paulo post ad vitam rediturum, atque omnibus rebus suis ultimam manum impositurum, antequam in cœlum ascenderet.

Christus, ut caput, & princeps Ecclesiæ novum testamentum præcipue in ultima cœna condidit.

Dico tertio: Christus ut privatus homo proprie testamentum non condidit. Quia nulla bona temporalia habuit, de quibus disponeret: si autem aliquid egit, quod umbram testamenti haberet, illud potius in cruce, quam alibi factum reperitur. Hoc probant adducta in prima opinione, & nihil amplius. Atque hæc de Christi passione sufficiant.

Christus ut privatus homo testamentum proprie non condidit.

QUÆSTIO XLVII.

De causa efficiente Passionis Christi, in sex articulos divisa.

Deinde considerandum est de causa efficiente passionis Christi. Et circa hoc quæruntur sex.

Primo, utrum Christus fuerit ab aliis occisus, vel a seipso.

Secundo, ex quo motivo seipsum passioni tradiderit.

Tertio, utrum Pater tradiderit eum ad patiendum.

Quarto, utrum fuerit conveniens, ut per manus Gentium pateretur, vel potius a Judæis.

Quinto, utrum occisores ejus eum cognoverint.

Sexto, de peccato eorum, qui Christum occiderunt.

ARTICULUS I.

Utrum Christus fuerit ab alio occisus, an a seipso.

Ad primum sic proceditur. Videtur, quod Christus non fuerit ab alio occisus, sed a seipso. Dicit enim ipse, Joannis 10. *Nemo tollit animam meam a me, sed ego pono eam. Ille autem dicitur aliquem occidere, qui animam ejus tollit. Non est ergo Christus ab aliis occisus, sed a seipso.*

433. Infr. q. 50. ar. 2. ad 2. & q. 51. ar. 3. Cor. Et op. 3. c. 137 & 238.

2. *Præterea, illi, qui ab aliis occiduntur, paulatim*

debilitata natura deficiunt, & maxime hoc apparet in crucifixis: ut enim dicit August. in 4. de Trinitate, longa morte cruciabantur ligno suspensi. In Christo autem non hoc accidit: nam clamans voce magna, emisit spiritum: ut dicitur Matthæi vigesimoseptimo. Non ergo Christus est ab aliis occisus, sed a seipso. [lib. 4. c. 13. paulo post princ. t. 3.]

3. Præterea. Illi, qui ab aliis occiduntur, per violentiam moriuntur, & ita non voluntarie: quia violentum opponitur voluntario. Sed Aug. dicit in 4. de Trinit. quod spiritus Christi non deseruit carnem invitus, sed quia voluit, quando voluit, & quomodo voluit. Non ergo Christus est ab aliis occisus, sed a seipso.

Sed contra est, quod dicitur Luc. 18. Postquam flagellaverint, occident eum.

Resp. dicendum, quod aliquid potest esse causa alicujus effectus dupliciter. Uno modo directe ad illud agendo. Et hoc modo persecutores Christi eum occiderunt, quia sufficientem causam mortis, ei intulerunt, cum intentione occidendi ipsum, & effectu subsequente: quia scilicet ex illa causa est mors subsecuta. Alio modo dicitur aliquis causa alicujus indirecte scilicet, quia non impedit cum impedire possit, sicut si dicatur aliquis alium perfundere, quia non claudit fenestram, per quam imber ingreditur. Et hoc modo ipse Christus fuit causa suæ passionis, & mortis: poterat enim suam passionem, & mortem impedire. Primo quidem, adversarios reprimendo, ut eum aut non vellent, aut non possent interficere. Secundo, quia spiritus ejus habebat potestatem conservandi naturam carnis suæ, ne a quocunque læsivo, inflicto, opprimeretur. Quod quidem habuit anima Christi, quia erat verbo Dei conjuncta in unitate personæ, ut Aug. dicit in 4. de Trin. Quia ergo anima Christi non repulit a proprio corpore nocumentum illatum: sed voluit quod natura corporalis illi nocumento succumberet, dicitur suam animam posuisse, vel voluntarie mortuus esse. [l. 4. c. 13. de Trin. to. 3.]

Ad 1. ergo dicendum, quod cum dicitur: Nemo tollit animam meam a me, intelligitur, me invito: quod enim aliquis ab invito aufert, qui resistere non potest, illud proprie dicitur tolli.

Ad 2. dicendum, quod ut Christus ostenderet, quod passio illata per violentiam, ejus animam non eripiebat, naturam corporalem in sua fortitudine conservavit, ut etiam in extremis positus voce magna clamaret, quod inter alia miracula mortis ejus computatur. Unde dicitur Marci decimoquinto. Videns autem Centurio, qui ex adverso stabat, quia sic clamans expirasset, ait. Vere hic homo filius Dei erat. Fuit etiam & mirabile in Christi morte, quod velocius mortuus fuit aliis, qui simili pœna afficiebantur. Unde dicitur Joannis decimonono, quod eorum, qui cum Christo crucifixi erant, fregerunt crura, ut cito morerentur: ad Jesum autem cum venissent, ut viderunt eum jam mortuum, non fregerunt ejus crura. Et Marci decimo quinto dicitur, quod Pilatus mirabatur, si jam obiisset. Sicut enim ejus voluntate, natura corporalis conservata est in suo vigore usque ad extremum: sic etiam quando voluit, subito cessit nocumento illato.

Ad 3. dicendum, quod Christus simul & violentiam passus est, ut moreretur, & tamen voluntarie mortuus fuit: quia violentia corpori ejus illata est, quæ tamen tantum corpori ejus prævaluit, quantum ipse voluit.

COMMENTARIUS.

MAteria hujus articuli per se est perspicua: solum est advertendum, cum D. Th. dicit Christum fuisse causam passionis, & mortis suæ, non directam, sed indirectam, non loqui de causa propria, seu morali, sed de causa tantum per accidens physice loquendo. Nam ut aliquis dicatur causa simpliciter, & moralis alicujus effectus, non satis est, quod possit effectum impedire, & non faciat: sed oportet, ut etiam teneatur, quia alioqui effectus non imputatur, nec moraliter reputatur voluntarius: Christus autem Dominus, licet potuerit suam mortem vitare, non tamen tenebatur. Quia licet homo semper teneatur non se occidere, non tamen tenetur semper custodire vitam, cum possit: sed potest eam exponere propter graves causas, sicut Christus eam exposuit pro hominum redemptione.

[Dubium.] Dubitat autem hic Cajet. quomodo verum sit, potuisse Christum vitare mortem suam. Quia Scot. in 3. dist. 16. qu. 2. hoc negare videtur. Sed non video hic specialem quæstionem de morte potius, quam de aliis defectibus, seu passionibus corporis, de quibus generatim dictum est superiori tomo disp. 32. sect. 3. Et summa omnium est, voluntatem Christi per vires suas naturales non potuisse vitare dolorem, passiones, & mortem, ubi semel corpori sufficientes causæ naturales horum effectuum essent applicatæ. Et hoc sensu existimo loquutum Scotum: eumque Cajetanus admittit, neque ullus Catholicus potest in dubium revocare. At vero voluntas Christi, ut organum Verbi poterat multis modis hos effectus impedire, quod etiam constat, supposita instrumentaria virtute, quam anima Christi habuit ad supernaturales effectus. Scotus autem, quia virtutem hanc instrumentariam propriam, & physicam non admittit, nihil de hac potestate loquutus est: non tamen credo negaret, quin eo modo, quo Christus faciebat alia miracula, posset etiam hoc facere, si expediret. Occurrebat tamen hic quæstio, quam D. Th. attigit in solut. argument. quomodo de facto mors, seu separatio animæ Christi a corpore facta sit, & utrum ad illam aliquid anima Christi directe, & positive fuerit cooperata. Sed hoc pertinet proprie ad disp. de morte Christi, quam infra circa q. 50. instituemus. [Resonsi. Christus vitare mortem suam quomodo potuit.]

ARTICULUS II.

Utrum Christus fuerit ex obedientia mortuus.

AD secundum sic proceditur. Videtur, quod Christus non fuerit ex obedientia mortuus. Obedientia enim respicit præceptum. Sed non legitur Christo fuisse præceptum, quod ipse pateretur. Non ergo ex obedientia passus fuit. [219. Inf. qu. 48. art. 2. & 3. co. & 4. contra 51. ad 15. & 16. & op. 3. c. 234. & Rom. 6. l. 1. lib. & li. 5. co. 5. fin.]

2. Præterea. Illud dicitur aliquis ex obedientia facere, quod facit ex necessitate præcepti. Christus autem, non ex necessitate, sed voluntarie passus fuit. Non ergo passus est ex obedientia.

3. Præterea. Charitas est excellentior virtus, quam obedientia. Sed Christus legitur ex charitate passus: secundum illud Eph. 5. Ambulate in dilectione sicut & Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis. Ergo passio Christi magis debet attribui charitati, quam obedientiæ.

Sed contra est, quod dicitur Philip. 2. Factus est obediens Patri usque ad mortem.

Resp. dicendum, quod convenientissimum fuit, quod Christus ex obedientia pateretur. Primo quidem, quia hoc conveniebat justificationi humanæ: ut sicut per unius hominis inobedientiam peccatores constituti sunt multi, ita per unius hominis obedientiam, justi constituantur multi, ut dicitur Rom. 5. Secundo hoc conveniens fuit reconciliationi Dei ad homines. Unde dicitur Rom. 5. Reconciliati sumus Deo per mortem filii ejus: in quantum scilicet ipsa mors Christi fuit quoddam sacrificium acceptissimum Deo: secundum illud Ephes. 5. tradidit ipsum pro nobis oblationem, & hostiam Deo in odorem suavitatis. Obedientia vero omnibus sacrificiis antefertur, secundum illud 1. Reg. 15. Melior est obedientia quam victima. Et ideo conveniens fuit, ut sacrificium passionis, & mortis Christi ex obedientia procederet. Tertio hoc conveniens fuit ejus victoriæ, qua de morte, & authore mortis triumphavit. Non enim miles vincere potest, nisi duci obediat, & ita homo Christus victoriam obtinuit, per hoc quod Deo fuit obediens: secundum illud Proverb. 21. Vir obediens loquetur victorias.

Ad primum ergo dicendum, quod Christus mandatum accepit a Patre, ut pateretur: dicitur enim Jo. 10. Potestatem habeo ponendi animam meam, & potestatem habeo iterum sumendi eam, & hoc mandatum accepi a Patre meo, scilicet ponendi animam, & sumendi eam. Ex quo (ut Chrys. dicit) non est intelligendum, quod prius expectaverit audire, & opus ei fuerit discere, sed voluntarium monstravit processum, & contrarietatis ad Patrem suspicionem destruxit. Quia tamen in morte Christi lex vetus consummata est (secundum illud quod ipse moriens dixit Jo. 19. Consummatum est) potest intelligi, quod patiendo, omnia veteris legis præcepta implevit. Moralia quidem, quæ in præceptis charitatis fundantur, implevit in quantum passus est, & ex dilectione Patris (secundum illud Jo. 14. Ut cognoscat mundus, quia diligo Patrem, & sicut mandatum dedit mihi Pater, sic facio, surgite eamus hinc, scilicet ad locum passionis) & etiam ex dilectione proximi: secundum illud Galat. 2. Dilexit me, & tradidit semetipsum pro me. Cæremonialia vero præcepta legis, quæ ad sacrificia, & oblationes præcipue ordinantur, [Hom. 59. in Jo. pag. 3. a pr. t. 3.]

imple-

implevit Christus sua passione, in quantum omnia antiqua sacrificia, figura fuerunt illius veri sacrificii, quod Christus obtulit, moriendo pro nobis. Unde dicitur Colos. 2. Nemo vos judicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi, aut Neomeniæ, quæ sunt umbra futurorum, corpus autem Christi: eo scilicet, quod Christus comparatur ad illa, sicut corpus ad umbram. Præcepta vero judicialia legis, quæ præcipue ordinantur ad satisfaciendum injuriam passis, implevit Christus sua passione, quoniam (ut in Psalm. 68. dicitur) quæ non rapuit, exolvit, permittens se ligno affigi, pro pomo, quod de ligno homo rapuerat contra Dei mandatum.

Ad 2. dicendum, quod obedientia etsi importat necessitatem respectu ejus quod præcipitur, tamen importat voluntatem respectu impletionis præcepti, & talis fuit obedientia Christi. Nam ipsa passio, & mors secundum se considerata naturali voluntati repugnabat: volebat tamen Christus Dei voluntatem circa hoc implere: secundum illud Psalm. 39. Ut facerem voluntatem tuam Deus meus volui. Unde dicebat Matth. 26. Si non potest transire a me calix iste, nisi bibam illum, fiat voluntas tua.

Ad 3. dicendum, quod eadem ratione Christus passus est ex charitate, & obedientia: quia & præcepta charitatis ex obedientia implevit, & obediens fuit ex dilectione ad patrem præcipientem.

Materia hujus articuli diligenter disputata est in priori tomo disp. 43. sect. 1. 2. & 3. & quia hic nihil addendum occurrit, nihil etiam repetendum esse censeo.

ARTICULUS III.

Utrum Deus Pater tradidit Christum passioni.

160. 3. d. 10 & 5 q. 1. & quor. 1. ar. 5 in. & Matth. 26. com. 2. *AD tertium sic proceditur. Videtur, quod Deus Pater non tradiderit Christum passioni. Iniquum enim, & crudele videtur esse, quod innocens passioni, & morti tradatur. Sed, sicut dicitur Deut. 32. Deus fidelis, & absque ulla iniquitate. Ergo Christum innocentem non tradidit passioni, & morti.*

2. Præterea Non videtur, quod aliquis a seipso, & ab alio morti tradatur. Sed Christus tradidit semetipsum pro nobis: secundum quod dicitur Isa. 53. Tradidit in mortem animam suam. Non ergo videtur, quod Deus Pater eum tradiderit.

3. Præterea. Judas vituperatur ex eo, quod tradidit Christum Judæis secundum illud Joan. 6. Unus ex vobis diabolus est: quod dicebat propter Judam, qui eum erat traditurus. Similiter etiam vituperantur Judæi, qui eum tradiderunt Pilato: secundum quod ipse dicit Joan 18. Gens tua, & Pontifices tui tradiderunt te mihi. Pilatus etiam tradidit ipsum, ut crucifigeretur, ut habetur Joan. 19. Non est autem participatio justitiæ cum iniquitate, ut dicitur 2. ad Corinth. 6. Ergo videtur, quod Deus Pater non tradiderit Christum passioni.

Sed contra est, quod dicitur Rom. 8. Proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum.

art. præc. *Respondeo dicendum, quod (sicut dictum est) Christus passus est voluntarie ex obedientia Patris. Unde secundum tria Deus Pater tradidit Christum passioni. Uno quidem modo, secundum quod sua æterna voluntate præordinavit passionem Christi ad humani generis liberationem, secundum illud quod dicitur Isai. 53. Dominus posuit in eo iniquitatem omnium nostrum: & iterum; Dominus voluit conterere eum in infirmitate. Secundo, in quantum inspiravit ei voluntatem patiendi pro nobis, infundendo ei charitatem. Unde ibidem sequitur: Oblatus est, quia ipse voluit. Tertio, non protegendo eum a passione, sed exponendo persequentibus. Unde & legitur Mat. 27. quod pendens in cruce Christus dicebat, Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me? quia scilicet potestati persequentium eum exposuit, ut Aug. dicit, de gratia novi Testamenti.*

In ep. 120. ou c. 6. & 40. tom. 2. *Ad 1. ergo dicendum, quod innocentem hominem passioni, & morti tradere contra ejus voluntatem, est impium, & crudele, sic autem Deus Pater Christum non tradidit, sed inspirando ei voluntatem patiendi pro nobis. In quo ostenditur & Dei severitas, qui peccatum sine pœna dimittere noluit (quod signat Apostolus dicens: Proprio filio suo non pepercit) & bonitas ejus in eo, quod cum homo sufficienter satisfacere non posset per aliquam pœnam, quam pateretur, ei satisfactorem dedit. Quod signavit Apostolus dicens: Pro nobis omnibus tradidit illum; & Rom. 3. dicit. Quem, scilicet Christum, proposuit Deus propitiatorem per fidem in sanguine ipsius.*

Ad 2. dicendum, quod Christus secundum quod Deus tradidit semetipsum in mortem, eadem voluntate, & actione, qua & Pater tradidit eum, sed in quantum homo tradidit seipsum voluntate a Patre inspirata. Unde non est contrarietas in hoc, quod Pater tradidit Christum, & ipse tradidit semetipsum.

Ad 3. dicendum, quod eadem actio diversimode judicatur in bono vel in malo, secundum quod ex diversa radice procedit, Pater enim tradidit Christum, & ipse semetipsum ex charitate, & ideo laudantur. Judas autem tradidit ipsum ex cupiditate, Judæi autem ex invidia, Pilatus ex timore mundano, quo timuit Cæsarem: & ideo ipsi vituperantur.

COMMENTARIUS.

HUnc articulum proposuit D. Th. ad explicanda illa verba Pauli ad Rom. 8. *Proprio filio suo non pepercit Deus, sed pro nobis omnibus tradidit illum.* Quæ sic egregie exponit, Deum tradidisse Christum pro nobis, quatenus æterno consilio definivit, ut per mortem suam nos redimeret, ex quo ortum est, ut pro nobis fieret homo passibilis, eique Pater inspiraverit voluntatem moriendi pro nobis, ac denique, ut manibus persequentium illum objecerit, & eorum voluntati, potestatique permiserit. Unde Origen. lib. 7. in Epist. ad Rom. *Pro nobis* (inquit) *tradidit eum non illa traditione, qua dictum est: Tradet frater fratrem in mortem, & parentes filios: sed tradidisse eum dicitur hoc ipso, quod eum, cum in forma Dei esset, passus est exinanire semetipsum, & formam servi suscipere, & usque ad mortem crucis pervenire.* Ex qua positione obiter refellitur impietas hæreticorum nostri temporis, dicentium, Patrem tradidisse Christum inspirando Judæis ejus mortem, eosque ad illam instigando. Sed de hoc alias. Eodem autem modo exponenda sunt fere similia verba Isai. cap. 53. *Dominus posuit in eo iniquitates omnium nostrum*, quæ Septuaginta hoc modo verterunt: *Dominus tradidit eum propter iniquitates nostras.* Quæ in hunc modum legit, & exponit Tertul. lib. contra Prax. c. 30. ubi Patrem tradere filium exponit nihil aliud fuisse, quam mortem permittere. Clemens vero Alex. lib. 1. Pædag c. 8. sic legit; *Dominus tradidit ipsum peccatis nostris;* & exponit; *Peccatorum scilicet correctorem, & directorem, & ideo hic solus potest peccata dimittere.* Sic etiã exponenda sunt verba Christi Mat 26. *Calicem, quem dedit mihi Pater, non vis ut bibam illum?* Dicitur enim dedisse prædictis modis. Solum est in his locutionibus considerandũ, cum dicitur Pater tradidisse Christum, si in verbo, *tradendi*, includatur missio filii, proprie id dici de prima persona Trinitatis: si autem solum dicat ordinationem redemptionis nostræ, & permissionem mortis Christi, sic proprie dici de tota Trinitate, atque hoc sensu Patrem non personaliter, sed essentialiter sumi, quamvis appropriate possit accommodari primæ personæ Trinitatis.

Testimonium Pauli ad Rom. 8 explicatur. Deus Pater Christum pro nobis tradidit morti.

Circa rationem vero expositionis D. Th. inquiri poterat, quomodo Deus prædefiniverit mortem Christi. Item quomodo eam Christo inspiraverit, & suam de illa voluntatem ostenderit. Sed de hac re videantur, quæ supra notavimus quæst. præcedenti in commentar. art. 10. & in priori tom. disputat. 43. sect. 3.

Circa sol. ad 1. merito dubitavit Cajet. quomodo D. Th. agens de Deo, dixerit impium esse, innocentem invitum ad mortem trahere. Cum enim Deus sit Dominus vitæ, & mortis, respectu illius non esset impium, etiamsi innocentem invitum ad mortem traderet. Et respondet, cum D. Th. ita loquutus est, non tractasse in ordine ad Deum, sed secundum se, & absolute. Sed non satis percipitur, quomodo de hoc possimus loqui absolute, & non in ordine ad aliquem. Vel quid referat ad argumentum, quod de Deo procedit, consideratio absoluta, quæ in Deo non habet locum. Deinde, etiam respectu hominis non potest ea locutio accommodari, quia respectu hominis iniquum est innocentem morti tradere, non solum invitum, sed etiam volentem. Dices; interdum ex justa causa potest tradi innocens hosti, etiam si occidendus sit, dummodo ab habente potestatem tradatur, ut a Republica. Respondetur, in eo casu etiam invitum posse tradi: imo hoc ipso quod esset simpliciter invitus, jam non esset innocens, quia eo casu tenetur ipse consentire. Et simi-

Dubium. Respons. Objectio.

similiter in præsenti, si Deus vellet aliquem innocentem morte afficere, & ipse absolute repugnaret, hoc ipso desineret esse innocens, si de divina voluntate ei constaret. Videtur ergo D. Th. usus illa propositione, solum ad explicandam suavem divinæ providentiæ dispositionem.
Respons. Nam licet sit absolutus Dominus, & possit suo arbitratu absque alia causa, quem voluerit, vita privare, non vult tamen uti absoluto dominio, sed legibus justitiæ, & æquitatis quodammodo se accommodat. Et hoc modo non considerando in Deo absolutam Domini potestatem, sed solam rationem gubernatoris, ac judicis, crudele esset, & iniquum, innocentem invitum interficere. Præsertim quia hoc ipso, quod mors ei esset involuntaria, esset quoque consequenter ad satisfaciendum Deo, & ad omnes alios effectus prorsus inutilis. Et hoc fortasse sibi voluit Cajetanus, quamvis obscure loquutus sit. Aliæ solutiones claræ sunt ex dictis.

ARTICULUS IV.

Utrum fuerit conveniens, Christum pati a Gentilibus.

961. *AD quartum sic proceditur. Videtur, quod non fuerit conveniens Christum pati a Gentilibus. Quia enim per mortem Christi homines erant a peccato liberandi, conveniens videbatur, ut paucissimi in morte ejus peccarent. Peccaverunt autem in morte ejus Judæi, ex quorum persona dicitur Matth. 21. Hic est heres, venite occidamus eum. Ergo videtur conveniens fuisse, quod in peccato occisionis Christi Gentiles non implicarentur.*

2. Præterea. Veritas debet respondere figuræ. Sed figuralia sacrificia veteris legis non Gentiles, sed Judæi offerebant. Ergo neque passio Christi, quæ fuit verum sacrificium, impleri debuit per manus Gentilium.

3. Præterea. Sicut dicitur Joannis 5. Judæi quærebant Christum interficere, non solum quia solvebat Sabbathum, sed etiam quia Patrem suum dicebat Deum, æqualem se Deo faciens.

Sed hoc videbatur esse solum contra legem Judæorum, unde & ipsi dicunt Joannis 19. Secundum legem debet mori, quia filium Dei se fecit. Videtur ergo conveniens fuisse, quod Christus non a Gentilibus, sed a Judæis pateretur, & falsum esse quod dixerunt: Nobis non licet interficere quenquam: cum multa peccata secundum legem morte puniantur, ut patet Levit. 20.

Sed contra est, quod ipse Dominus dicit Matthæi 20. Tradent eum Gentibus ad illudendum, & flagellandum, & crucifigendum.

Respondeo dicendum, quod in ipso modo passionis Christi præfiguratus est effectus ipsius. Primo enim passio Christi effectum salutis habuit in Judæis: quorum plurimi in morte Christi baptizati sunt: ut patet act. 2. & 3.

Secundo vero Judæis prædicantibus, effectus passionis Christi transivit ad Gentes. Et ideo conveniens fuit, ut Christus a Judæis pati inciperet, & postea Judæis tradentibus, per manus Gentilium, ejus passio finiretur.

Ad 1. ergo dicendum, quod Christus ad ostendendum abundantiam charitatis suæ, ex qua patiebatur, in cruce positus veniam persecutoribus postulavit. Et ideo ut hujus petitionis fructus ad Judæos, & Gentiles perveniret, voluit Christus ab utrisque pati.

Ad 2. dicendum, quod passio Christi fuit sacrificii oblatio, in quantum Christus propria voluntate mortem sustinuit ex charitate. In quantum autem a persecutoribus est passus, non fuit sacrificium, sed peccatum gravissimum.

Ad 3. dicendum, quod sicut Augustinus dicit, Judæi dicentes: Nobis non licet interficere quenquam, intellexerunt non sibi licere interficere quenquam, propter festi diei sanctitatem, quam celebrare jam cœperant. Vel hoc dicebant (ut Chrysost. dicit) quia volebant eum occidi, non tanquam transgressorem legis, sed tanquam publicum hostem, quia Regem se fecerat: de quo non erat eorum judicare. Vel quia non licebat eis crucifigere (quod cupiebant) sed lapidare, quod in Stephano fecerunt. Vel melius dicendum est, quod per Romanos, quibus erant subjecti, erat eis potestas occidendi interdicta.

Tra. 114. in Joann. circa medium tom. 9.

Hom. 82. in Joan. post med. tom. 3.

COMMENTARIUS.

HIc articulus non indiget expositione. Solum est notanda solutio ad 3. in qua D. Th. dubitat: quomodo vera fuerint verba illa, quæ Judæi dixerunt Pilato Jo. 18. *Nobis non licet interficere quemquam*, cum ipsimet dixissent: *Nos legem habemus, & secundum legem nostram debet mori*. At vero licitum erat Judæis eum interficere, qui secundum legem reus mortis erat. Refert igitur D. Th. varias responsiones. Prima est non licuisse Judæis interficere quemquam in die Paschæ. Ita respondent Cyril. l. 12. c. 6 & August. tract. 114. & eamdem attigit Chrysostomus Hom. 82. in Jo. & 86. in Matth. & Beda Jo. 18. Et potest fundari in eo, quod refertur Act. 12. ubi cum Herodes apprehendisset Petrum, quoniam dies erant azymorum, non statim interfecit illum: sed tradidit militibus ad custodiendum: *Volens post Pascha producere eum populo*. Sed hic locus non satis probat id non licuisse, sed non decuisse, vel ordinarie non fuisse in usu: in casu autem raro, & atroci, qualem Judæi fingebant causam Christi, non satis constat id non licuisse. Præsertim cum jam esset causa ab eis in consilio præjudicata, essetque per milites solos executioni mandanda. Præterea si solum propter temporis circumstantiam hoc illis non licuisset, facile fuisset Pilato respondere illis, ut paucos dies expectarent: postea vero eum interficerent.

Testimonium Jo. 18. Expositio prima.

Exposit. 2 Secunda responsio est, Judæos voluisse Christum occidere, non tantum ut legis suæ transgressorem, sed etiam ut seditiosum, hostemque Cæsaris, cujus regnum affectasset, propter quod delictum non licebat eis judicare, neque interficere illum. Sed & hæc responsio est difficilis creditu. Tum quia Judæi, quando illa verba dixerunt, nullum aliud crimen Christo objecerunt, nisi blasphemiam. Tum etiam quia per legem etiam licebat Judæis quodcumque crimen punire condigna pœna.

Exposit. 3 Tertia responsio est, Judæos non esse loquutos de quacumque pœna mortis: sed de crucifixione, ita, ut idem fuerit dicere: *Nobis non licet interficere*, ac si dixissent nobis non licet crucifigere. Hanc expositionem habet etiam Chrysost. & eam sequuntur Euthymius & Theophyl. Et illi favent verba, quæ statim subdit Evangelista *Ut sermo Jesu impleretur, quem dixit, significans qua morte esset moriturus*, scilicet morte crucis, ac si apertius diceret hoc dixerunt Judæi, ut crucifigeretur. Sed in primis hæc verba significare possunt non causam, propter quam id dixerunt Judæi, sed consequutionem, ut sæpe diximus. Deinde etiamsi mens & desiderium Judæorum esset hoc efficere, ut Christus crucifigeretur: tamen illis verbis non hoc significarunt, nec videtur esse posse hic illorum sensus. Tum quia nec verba id significant, & tunc nondum a Pilato petierant Christum crucifigi. Tum etiam quia facile potuisset illis respondere, non oportere eum crucifigi, sed satis fuisse lapidari, vel alio mortis genere affici.

Exposit. 4 Quarta responsio, quam D. Thomas magis probat, est, eo tempore non licuisse Judæis aliquem interficere, non propter legem Dei prohibentem, sed quia per Romanos id erat eis interdictum. Quod ex Evangelio colligi ex parte potest. Ideo enim adduxerunt Christum ad Pilatum, ideo etiam ab eo postularunt, ut Barabbam sibi concederet, quia ipsi non erant judices in causa mortis. Item Act. 18. adduxerunt Paulum coram Gallione, quia ipsi non sunt ausi illum occidere. Quin etiam Joseph. 20. lib Antiqu. c. 8. refert Annam Pontificem occidisse Jacobum sine consensu præsidis Romani, & propterea privatum fuisse pontificatu. Et hanc expositionem sequitur Rupertus in Joan. Sed habet difficultatem. Quia id, quod assumitur, est valde incertum. Nam Joannis 8. Judæi in causa adulteræ ostendebant, se habere facultatem lapidandi illam juxta legem Moysi, & Act. 7. lapidaverunt Stephanum. Dici potest factum esse vel consentientibus, vel conniventibus Romanis: non quia absolute hoc esset in eorum potestate. Sed hinc oritur potissima difficultas contra hanc responsionem. Nam saltem ex consensu præsidis Romani absque ulla dubitatione eis licebat interficere malefactorem: at vero jam Præses Romanus suum consensum dederat, dicens: *Accipite eum vos, & secundum legem vestram judicate eum*: jam ergo non poterant illo sensu respondere: *Nobis non licet*.

Exposit. 5 Quinta responsio est, Pharisæos ex speciali, & propria secta hoc observasse, ut neminem ad mortem damnarent, ut refert Josephus filius Gorionis lib. 4. hist. Jud. c. 6. Illi ergo, specie religionis, dixerunt: *Nobis non licet*: multi enim & præcipui ex his, qui mortem Christi procurabant, erant Pharisæi, & quia authoritatem apud populum habebant, eos alii imitati sunt, hoc præcipue ea excusatione

tione intendentes, ut & Christus a Romanis crudeliori morte afficeretur, & ipsi minorem apud plebem invidiam sibi conciliarent. Sed hæc responsio in primis divinat, & levi nititur fundamento. Deinde cum Pilatus dixit: *Accipite eum vos, & secundum legem vestram judicate eum:* non est loquutus ad Pharisæos, sed ad judices populi: non ergo Pharisæi, sed judices debuerunt respondere.

Quocirca illud, in quo omnes hæ expositiones conveniunt, certum est, Judæos usos fuisse hac excusatione, intentione crucifigendi Christum, & vitandi populi invidiam. Quomodo autem verum dixerint ad se excusandum, incertum est. Omnibus vero consideratis, id, quod prima sententia afferebat, videtur verisimilius. Illi etenim omnino volebant statim Christum interfici, timebant enim vehementer, ne e manibus elaberetur: & ideo sumpserunt eam probabilem excusationem, quod eo tempore non liceret eis aliquem ad mortem damnare; quæ expositio evidentius constabit ex iis, quæ infra dicemus de die, in quo interfectus est Dominus.

ARTICULUS V.

Utrum Christi persecutores eum cognoverint.

161. *AD quintum sic proceditur. Videtur, quod persecutores Christi eum cognoverint. Dicitur enim Matth. 21. quod agricolæ videntes filium dixerunt intra se, Hic est hæres, venite occidamus eum: ubi dicit Hieronym. Manifeste Dominus probat ex verbis Judæorum, principes non per ignorantiam, sed per invidiam Dei filium crucifixisse: intellexerunt enim eum esse illum, cui Pater per Prophetam dicit: Postula a me, & dabo tibi Gentes hæreditatem tuam. Ergo videtur, quod cognoverint eum esse Christum, vel filium Dei.*

Opusc. 60. c. 18. a fin. & 1. ad Cor. 2. a. Co. 1. Id sumit. c. 21. Matt. in 6. illius num. 9. & etiam in gloss. ut.

2. Præterea. Joan. 15. Dominus dicit. Nunc autem & viderunt, & oderunt, & me, & Patrem meum, Quod autem videtur, manifeste cognoscitur. Ergo Judæi cognoscentes Christum, ex causa odii ei passionem intulerunt.

3. Præterea. In quodam sermone Ephesini Concilii dicitur. Sicut qui chartam imperialem discerpserit, tanquam Imperatoris disrumpens verbum, ad mortem addicitur: sic crucifigens Judæus, quem viderat, pœnas dabit, tanquam in ipsum Deum, verbum præsumptionis injiciens. Hoc autem non esset, si eum esse Dei filium, non cognovissent: quia ignorantia eos excusasset. Ergo videtur, quod Judæi crucifigentes Christum cognoverint eum esse filium Dei.

Sed contra est, quod dicitur 1. ad Corinth. 2. Si cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent: & Act. 3. dicit Petrus Judæis loquens. Scio quia per ignorantiam fecistis, sicut & principes vestri, & Dominus in cruce pendens dicit: Pater dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt.

Respondeo dicendum, quod apud Judæos, quidam erant majores, & quidam minores. Minores quidem, qui eorum principes dicebantur (ut dicitur in l. Quæst. veteris & novi Testam.) sicut & dæmones, cognoverunt eum esse Christum promissum in lege: omnia enim signa videbant in eo, quæ dixerant futura Prophetæ. Mysterium autem divinitatis ejus ignorabant: & ideo Apostolus dicit: Quod si cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent. Sciendum tamen, quod eorum ignorantia non eos excusabat a crimine: quia erat quodammodo ignorantia affectata: videbant enim evidentia signa divinitatis ipsius: sed ex odio, & invidia Christi, ea pervertebant, & verbis ejus, quibus se filium Dei fatebatur, credere noluerunt, unde ipse de eis dicit Joann. 15. Si non venissem, & loquutus eis non fuissem, peccatum non haberent, nunc autem excusationem non habent de peccato suo. Et postea subdit. Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent, & sic ex persona eorum accipi potest, quod dicitur Job. 21. Dixerunt Deo, recede a nobis, scientiam viarum tuarum nolumus. Minores vero, id est, populares, qui mysteria Scripturæ non noverant, non plene cognoverunt ipsum esse nec Christum, nec filium Dei: licet enim aliqui eorum in eum crediderint, Multitudo tamen non credidit. Et si aliquando dubitaverunt, an ipse esset Christus, propter signorum multitudinem, & efficaciam doctrinæ (ut habetur Joannis 7.) tamen postea decepti fuerunt a suis principibus, ut eum non crederent, neque filium Dei, neque Christum. Unde & Petrus eis dixit. Scio quia per ignorantiam fecistis, sicut & principes vestri: quia scilicet per principes seducti erant.

August. in lib. qu. ex nov. test. qui incipit Deus carere q. 66. a med. 1. q.

Ad 1. ergo dicendum, quod illa verba dicuntur ex persona colonorum vineæ, per quos significantur rectores illius populi, qui eum cognoverunt esse hæredem, in quantum cognoverunt eum esse Christum promissum in lege. Sed contra hanc responsionem esse videtur, quod illa verba Psalmi, Postula a me, & dabo tibi Gentes hæreditatem tuam, eidem dicuntur, cui dicitur, Filius meus es tu, ego hodie genui te. Si ergo cognoverunt eum esse illum, cui dictum est, Postula a me, & dabo tibi Gentes hæreditatem tuam, sequitur quod cognoverint eum esse filium Dei. Chrysostomus etiam ibidem dicit, quod cognoverunt eum esse filium Dei. Beda etiam dicit super illud Luc. 23. Quia nesciunt quid faciunt. Notandum, inquit, quod non pro eis orat, qui quem filium Dei intellexerunt, crucifigere, quam confiteri maluerunt. Sed ad hoc potest responderi, quod cognoverunt eum esse filium Dei, non per naturam, sed per excellentiam gratiæ singularis. Possumus tamen dicere, quod etiam verum Dei filium cognovisse dicuntur, quia evidentia signa hujus rei habebant: quibus tamen assentire, propter odium & invidiam noluerunt, ut eum cognoscerent esse filium Dei.

Hom. 40. in Mat. in opere imperf. a med. & 10. 1. cap. 94. secundo. id. Beda ejusdem princ. num. 2.

Ad 2. dicendum, quod ante illa verba præmittitur: Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent, & postea subditur: Nunc autem viderunt, & oderunt, & me, & patrem meum. Per quod ostenditur, quod videntes opera Christi mirifica, ex odio processit, quod eum filium Dei non cognoverunt.

Ad 3. dicendum, quod ignorantia affectata non excusat a culpa, sed magis videtur culpam aggravare: ostendit enim hominem sic vehementer esse affectum ad peccandum, quod vult ignorantiam incurrere, ne peccatum vitet. Et ideo Judæi peccaverunt, non solum ut hominis Christi, sed etiam tanquam Dei crucifixores.

Hunc articulum tantum per occasionem hic D. Th. præmisit, ut in art. sequ. peccatum crucifigentium Christum explicaret, nos vero supra rem hanc in proprio loco tractavimus, cum de Christi miraculis ageremus.

ARTICULUS VI.

Utrum peccatum Christum crucifigentium fuerit gravissimum.

AD sextum sic proceditur. Videtur, quod peccatum crucifigentium Christum, non fuerit gravissimum. Non enim est gravissimum peccatum, quod excusationem habet. Sed ipse Dominus excusavit peccatum crucifigentium eum, dicens, Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. Non ergo peccatum eorum fuit gravissimum. 162.

Sup. art. 4. ad 1. fin. & num. 160. a. 8. fin.

2. Præterea. Dominus dixit Pilato Joannis 19. Qui tradidit me tibi, majus peccatum habet. Ipse autem Pilatus fecit Christum crucifigi per suos ministros. Ergo videtur fuisse majus peccatum Judæ proditoris, peccato crucifigentium Christum.

3. Præterea. Secundum Philosophum in 5. Ethicorum: Nullus patitur injustum volens, & sicut ipse ibidem dicit, Nullo patiente injustum, nullus facit injustum: ergo volenti nullus facit injustum. Sed Christus voluntarie est passus ut supra habitum est. Non ergo injustum fecerunt crucifixores Christi, & ita eorum peccatum non fuit gravissimum.

l. 5. Ethic. c. 9. tom. 5.

art. 2. hujus quæst.

Sed contra est, quod supra illud Matth. 23. Et vos implete mensuram patrum vestrorum, dicit Chrysost. Quantum ad veritatem excesserunt mensuram patrum suorum: illi enim occiderunt homines, isti Deum crucifixerunt.

homil. 45. in Mat. in operæ imperf. aliquantulum a med. & a. est prius. in arg. 1. & in responsione.

Respondeo dicendum, quod sicut dictum est, Principes Judæorum cognoverunt Christum, & si aliqua ignorantia fuit in eis, fuit ignorantia affectata, quæ eos non poterat excusare. Et ideo peccatum eorum fuit gravissimum, tum ex genere peccati, tum ex malitia voluntatis. Minores autem Judæi gravissime peccaverunt quantum ad genus peccati: in aliquo tamen diminuebatur eorum peccatum, propter eorum ignorantiam. Unde super illud Lucæ 23. Nesciunt quid faciunt: dicit Beda. Pro illis rogat qui nescierunt quid facerent, zelum Dei habentes, sed non secundum scientiam. Multo autem magis fuit excusabile peccatum Gentilium, per quorum manus crucifixus est, qui legis scientiam non habebant.

c. 94. secund. ord. Bedæ circa princip.

Ad

Ad 1. ergo dicendum, quod excusatio illa Domini non refertur ad principes Judæorum, sed ad minores de populo: sicut dictum est.

Ad 2. dicendum, quod Judas tradidit Christum, non Pilato, sed principibus sacerdotum, qui tradiderunt eum Pilato, secundũ illud Joan. 18. Gens tua, & Pontifices tui tradiderunt te mihi. Horum tamen omnium peccatum fuit majus, quam Pilati, qui timore Cæsaris Christum occidit. Et etiam quam peccatum militum, qui de mandato præsidis Christum crucifixerunt non ex cupiditate, sicut Judas, nec ex invidia & odio, sicut principes Sacerdotum.

Ad 3. dicendum, quod Christus voluit quidem suam passionem, sicut & Deus eam voluit. Iniquam tamen actionem Judæorum non voluit, & ideo occisores Christi ab injustitia non excusantur. Et tamen ille, qui occidit hominem, injuriam facit, non solum homini occiso, sed etiam Deo, & reipublicæ. Sicut etiam & ille qui occidit seipsum, ut Philosophus dicit in 5. Ethic. Unde & David damnavit illum ad mortem, qui non timuerat mittere manum, ut occideret Christum Domini, quamvis eo petente: ut legitur 2. Reg. 1.

Lib. 5. Eth. c. ult. non longe à princ. tom. 5.

COMMENTARIUS.

RESponsio D. Thomæ est peccatum illud fuisse gravissimum ex genere suo, & in principibus Judæorum habuisse magnam gravitatem ex malitia, & ignorantia affectata: in plebe autem levius fuisse propter majorem ignorantiam, quæ quo major erat in militibus Romanis, eo magis eos excusare poterat.

Peccatum crucifigentium Christum multiplex.

Circa quam doctrinam, ut eam explicemus, nonnulla notanda sunt. Primum est, in hoc peccato occisionis Christi, secundum se considerato, plures malitias secundum speciem reperiri. Nam primo si consideremus Christum ut innocentem, & ea morte indignum, illud fuit peccatum homicidii, & injustitiæ. Secundo considerando Christum, quatenus erat Messias promissus a Deo, hominumque redemptor, ut sic occisio ejus habet malitiam impietatis, eo graviorem, quo spiritualis conjunctio, seu paternitas major est, quam carnalis. Tertio si consideretur, quatenus fidei prædicator, quam sufficienter proponebat, ejus occisio habet malitiam infidelitatis. Quia in odium ejus fidei, quam prædicabat, illum occiderunt. Unde dicebant: *Secundum legem nostram debet mori, quia filium Dei se fecit.* Quarto potest considerari Christus, quatenus Deus erat, & homo, & ut sic occisio ejus fuit immane sacrilegium contra justitiam Deo debitam. Nam sicut Christi adoratio actus est religionis, qua Deus colitur, ita ejusdem interfectio, aut quælibet injuria, aut contumelia, sacrilegium est religioni contrarium.

Peccatum crucifigentium Christum non fuit omnium gravissimum.

Ex his sequitur primo nullam malitiam illius peccati fuisse summam ex iis, quæ esse possunt in omni genere peccati, ut bene notavit Gabr. lect. 87. in Canon. ex D. Thom. hac 3. p. q. 80. art. 5. Nam malitia odii Dei, secundum se, & ex genere suo gravius peccatum est, quia directe & formaliter contra Deum. Dices: etiam peccatum Judæorum fuit odium Dei, juxta illud Joan. 17. *Nunc autem & viderunt, & oderunt me & Patrem.* Respondetur

Respons.

primum, aliud esse loqui de peccato externo crucifixionis, aliud de interiori actu, a quo procedebat, vel imperabatur. Peccatum ergo ipsum secundum se habebat malitiam injustitiæ, vel sacrilegii, & per se non requirebat formale odium, sicut occisio hominis per se est injustitia, & non requirit odium, quamvis ex ipso possit procedere. Deinde etsi peccatum illud in Judæis, præsertim in principibus eorum, ortum fuerit ex formali odio Christi, quod veluti per communicationem idiomatum erat odium Dei, sed tamen non erat formale odium Dei, ut Deus est. Neque enim Judæi abominabantur divinam naturam, aut personam, neque ei secundum se malum aliquod optabant: sed erat odium Dei in assumpta natura, quod secundum se minus peccatum est, quam odium divinitatis. Sicut charitas ad Deum major est, quam ad Christum ut hominem. Quin potius, si formaliter, & secundum speciem comparetur infidelitas Judæorum cum Christi homicidio, majus peccatum fuit infidelitas, quam occisio Christi. Quia per se majori virtuti opponitur, scilicet fidei, quæ major est, quam religio, vel justitia: & quia infidelitas est peccatum contra divinitatem secundum se, cum aliud peccatum circa humanitatem versetur. Et hinc etiam recte colligit Gabr. supra, majus fuisse peccatum in Juda desperare, quam tradere Christum. Quia illud prius fuit contra virtutem theologicam, atque adeo contra divinitatem ipsam. Unde ab aliquibus peccatum illud dicitur esse *peccatum in Spiritum sanctum*, quod majus est, quam *peccatum in filium hominis*. Et hoc modo intelligi potest dictum Greg. l. 11. mor. c. 5. *Judas pejus de peccato pœnituit, quam peccavit.*

Peccatum desperationis in Juda gravius peccato proditionis.

Gravitas peccati crucifigentium Christum ex objecto.

Secundo sequitur, post peccata contra theologicas virtutes, hoc peccatum occisionis Christi esse ex suo genere maximum, vel fere. Probatur, nam in primis est contrarium maximæ virtuti post theologicas, quæ est religio, seu justitia ad Deum. Deinde immediate attingit ipsam personam Dei, quamvis non in propria, sed in assumpta natura. Dices, majus videri peccatum blasphemiæ, & contumeliæ in Deum ipsum secundum se seu in divinitatem ejus, quia attingit Deum ipsum non in assumpta natura, sed in propria. Respondetur posse quidem inter hæc duo peccata inveniri mutuum aliquem excessum, secundum rationes, comparationesque diversas, omnibus tamen consideratis majus esse peccatum occisionis Christi. Quia Deum lædit in re sibi maxime conjuncta, & de se majus nocumentum infert, auferendo vitam infiniti valoris: Blasphemia vero tantum lædit Deum in honore, vel fama, quæ sunt magis extrinseca. Et juxta assertionem hanc potest exponi D. Th. hic, cum ait hoc peccatum esse gravissimum, scilicet inter ea, quæ sunt contra virtutes morales. quamvis etiam possit intelligi, non loqui in proprio rigore respectivo, sed absolute vocare gravissimum, id est, valde acerbum, & grave. Sicut etiam ibi dixi fuisse gravissimum ob circumstantiam, ex parte peccantium ex malitia. cum tamen sine ulla dubitatione potuerit ex circumstantia graviori modo concurrere. Aliam interpretationem postea subjiciemus. Et hæc de gravitate illius peccati secundum se considerati.

Objectio.

Respons.

Secundo igitur possumus spectare gravitatem hujus peccati ex parte peccantium. In quibus multa possunt considerari. Primum est scientia, vel ignorantia, de qua re satis in superioribus diximus. Et ad minimum certum est ex dictis, neminem ex iis, qui ad Christi mortem concurrerunt, posse simpliciter excusari propter ignorantiam a gravissima culpa, saltem homicidii viri sancti, & innocentis. Quod de Pilato, supra ostendimus, quia ipse confessus est *Nullam invenio in eo causam*, & cum lavit manus suas dixit: *Innocens ego sum a sanguine justi hujus*. De principibus etiam Judæorum id satis constat ex supra dictis, quibus addi potest, ipsos scienter falsos adversus Christum testes induxisse. De plebe autem Judæorum potest esse aliqua dubitatio, & major de militibus Romanis. Nihilominus tamen innocentia Christi tam publica erat, ac manifesta, ut neminem ad illius mortem cooperantem ignorantia excusare potuerit, saltem a malitia injustæ cædis. At vero quoad aliam malitiam sacrilegii, vel impietatis, poterat major ignorantia intervenire, atque adeo excusatio major saltem in gentilibus, & in plebe Judæorum, ut patet ex D. Thom. hic, & ex superius dictis. Quanta vero fuerit, non potest a nobis definiri: vix tamen potest in aliquo admitti invincibilis, cum omnes multa de Christo, ejusque divinitate vidissent signa, & audissent testimonia, quæ vel ad credendum, vel saltem ad veritatem plenius discendam, eos obligarent. In principibus autem Judæorum nulla esse potuit excusatio, ut Christus ipse dixit Joann. 15. quia eorum ignorantia fuit valde crassa, & affectata, & ex quadam obstinatione, & duritia magis quam ex fragilitate aliqua. Non videtur tamen posse negari, quin, si Judæi agnoscerent, & sibi persuaderent, Christum esse verum Deum, & nihilominus eum interficere ausi essent, peccatum ex hac parte esset gravius, quia esset major irreverentia, & injuria Dei. Nihilominus tamen Judæorum peccatum dicitur gravissimum ex parte peccantium, vel quia sermo est de peccato, quod moraliter loquendo in hominem cadere poterat, nam ille alius modus peccandi, & occidendi Deum cognitum, vix poterat in homines cadere. Vel certe quia circumstantia infidelitatis, & voluntariæ excæcationis non minus quam alia videtur aggravare. Huc accedunt aliæ circumstantiæ gravissimæ pravorum affectuum, odii iræ, & invidiæ in Christum, qui ex magna superbia, & ambitione oriebantur. Quæ omnia ex historia Evangelica constant, & ex summa illa diligentia, importunaque postulatione ac furore, quo in morte Christi procuranda impii Judæi debacchati sunt. Quo tandem fit, ut pec-

Crucifixores Christi inexcusabiles in peccato suo omnes.

Peccati crucifigentium Christum gravitas & magnitudo.

peccatum illud saltem in individuo, consideratis omnibus malitiis,& circumstantiis ejus, possit existimari gravissimum omnium, quæ ab hominibus unquam commissa sunt. Quo sensu potest exponi D. Thom. & idem videtur dixisse Bernard. ser. quodam de passione Domini peccatum illud fuisse, *Gravissimum, ac singulare*, quamquam hoc etiam incertum sit,& Beroard. recte ioteliectus facile possit exponi. Solet vero comparari hoc peccatum cum peccato Adæ, quia illud videtur fuisse gravius propter nocumentum generis humani. Sed Benard. supra videtur hoc peccatum præferre, quia majoris æstimationis est dignitas Filii Dei, quam omnes homines: & presertim, quia non constar illud nocumentum esse ita previsum ab Adamo, ut multum aggravaret. Sed de hoc etiam nihil certi definiri potest. An vero quia persona Christi fuit infinita, peccatum crucifigentium Christum fuerit iofinitum, & cur Judæorum demeritum ex illa circumstantia oon tantum creverit, quantum Chisti meritum, & satisfactio ex circumstantia personæ patientis, late tractatum est in priori tomo disp. 4. Sect. 4.

Testimonium Luc. 23 expositio.

In solut. ad 1. explicat. D. Th. verba illa Christi; *Pater dimitte illis, non enim sciunt, quid faciunt*, quod illa executio non ad principes, sed ad minores de populo Judæorum referenda sit. Quæ est expositio Bedæ Luc. 23. & Instin. q. 108. Quod si objicias verba Petri Actor. 3. *Scio, quia per ignorantiam fecistis, sicut & principes vestri.* Respondendum est, illam particulam, *sicut*, dicere similitudinem in ignorantia aliqua, non æqualitatem. Sed difficile creditu est, Christum orasse tantum pro plebe, & noo pro principibus. Tum quia ratio est uoiversalis, & illa causa non videtur addita ad limitandam orationem: sed ad facilitandam impetrationem. Tum etiam, quia Christus dedit exemplum dilectionis inimicorum, unde orare etiam debuit pro principibus Judeorum, qui erant precipui inimici ejus. Denique, quia effectus illius orationis, quos supra posuimus, etiam in principibus Judæorum locum habere potuerunt. Quare dici potest, orationem Christi generalem fuisse & illam excusationem ad omnes etiam pertinere posse, quia omnes aliqua ignorantia laborarũt,

Oratio Christi pendentis in cruce generalis pro omnibus crucifixoribus.

Nam licet hec io prioeipibus fuerit affectata, tamen quatenus ex aliqua parte diminuit audaciam, vel irreverentiam in Deum, potuit ad impetrandam veniam allegari. Et huic expositioni magis videotur favere omnia, quæ circa hanc orationem ex SS. Patribus supra tradidimus.

In solut. ad 2. D. Th. insiouat, gravius peccasse Pontifices Judæorum, quam Judam, Pilatumque, & milites ejus. Et de hac parte posteriori supra diximus. Circa priorem vero Cajet. censet peccatum Judæ fuisse gravius, propter majorem Christi cognitionem, & altiorem statum quem habebat, & propter majorem ingratitudinem, ac denique propter majorem proditionis turpitudinem. Ad D. Th. autem tacite respoodet non definiisse contrarium, sed indecisam quæstionem reliquisse. Cæterum ego in primis existimo D. Th. definiisse quæstionem, aliàs argumento non satisfecisset. Deinde censeo, ejus seotentiam esse veriorem propter duas præcipuas rationes, quas D. Th. insinuat.

Gravius peccavit Pontifices Judæorum quam Judas.

Prima est, quia Judas revera noluit Christum occidi, neque id futurum existimavit, ut ejus pœnitentia, quamvis perversa, declaravit, & supra etiam exposuimus. Et hanc rationem insinuat D. Th. cum dicit Judam non tradidisse Christum Pilato, sed Pontificibus. Altera est, quia Judas ex cupiditate, non ex invidia, & odio tradidit Christum, sicut principes Judæorum. His addi potest, quod Principes Judeorum majori duritia, & pertinacia in Christo tradendo perdurarunt, quod etiam est signum vehementioris, ac intensioris affectus: quæ omnia, si recte perpendantur, videotur magis peccatum augere.

Causa efficiens passionis Christi que.

Solutio ad 3. clara est. Ex ea tamē colligi potest summa quædam totius quæstioois hujus de causa efficiente passionis Christi. Illud enim opus, ut fuit actio Judæorum, nullo modo est tribuenda Christo aut Deo. Quia licet Deus ad eam concurrerit, physice tamquam universalis causa: tamen quia illa actio absolute mala est, in Deum referri non potest: sed hoc modo tribuitur Judæis, ut proditoribus, & homicidis Actor. 7. Gentibus, ut executoribus Matth. 20. Luc. 18. dæmoni, ut primo instigatori, Joannis 13. At vero quatenus illa passio tenuit se ex parte Dei & Christi, qui voluntate sua illam acceptavit, permisit, & non impedivit, sic tribuenda est Christo, & Deo. Et ita intelliguntur scripturæ Isaiæ 53. Joann. 11. ad Galat. 2. ad Rom. 8. Nec de hac materia aliquid amplius disputandum occurrit.

QUÆSTIO XLVIII.

De modo passionis Christi quantum ad effectum, in sex articulos divisa.

DEinde considerandum est de effectu passionis Christi. Et primo de modo efficiendi secundo de ipso effectu.

Circa primum quæruntur sex. Primo, utrum passio Christi causaverit nostram salutem per modum meriti. Secundo, utrum per modum satisfactionis. Tertio, utrum per modum sacrificii. Quarto, utrum per modum redemptionis. Quinto, utrum esse redemptorem sit proprium Christi. Sexto, utrum causaverit effectum nostræ salutis per modum efficientiæ.

Sensus D. Thom. in titulo quæstioois est, agendum esse de modo, quo passio Christi suum effectum operata est. Itaque non hic agitur de modo passioois secundum se, sed de modo, quo influit io effectum. Et hac occasione tractat hic D. Th. de merito, & satisfactione Christi, & de redemptione nostra, que res, quia copiose disputata est a nobis in priori tomo, hoc loco iterum repetenda noo erit, ubi oihil novi addendum occurrit, sed quæ in genere dicta sunt de operibus Christi, passioni applicanda sunt.

ARTICULUS I.

Utrum passio Christi causaverit nostram salutem per modum meriti.

AD primum sic proceditur. Videtur, quod passio Christi non causaverit nostram salutem per modum meriti. Passionum enim principia non sunt in nobis. Nullus autem meretur vel laudatur, nisi per id, cujus principium est in ipso. Ergo passio Christi nihil est operata per modum meriti.

164. Infr. q. 62. art. 5. & 3. d. 18. ar. 5. & 4. d. 1. q. 1. ar. 4. q. 3. ver. q. 26. a. 6. ad 1. & tom. 4. d. q. 19. ar. 4. & q. 24. art. 2.

2. Præterea. Christus ab initio suæ conceptionis meruit, & sibi, & nobis, ut supra dictum est. Sed superfluum est aliquem iterum mereri id quod ante meruerat. Ergo Christus per suam passionem non meruit nostram salutem.

3. Præterea. Radix merendi est charitas. Sed charitas Christi non fuit magis augmentata in passione, quam ante. Ergo non magis meruit salutem nostram patiendo, quam ante fecerat.

Sed contra est, quod super illud Philipp. 2. Propter quod & Deus exaltavit illum, &c. dicit August. Humilitas passionis, claritatis est meritum, claritas humilitatis est præmium. Sed ipse clarificatus est, non solum in seipso, sed etiam in suis fidelibus: ut ipse dicit Joan. 17. Ergo videtur, quod ipse meruit salutem suorum fidelium.

Tra. 104. in Joann. non procul a princ. tom. 9.

Respondeo dicendum, quod (sicut supra dictum est) Christo data est gratia, non solum sicut singulari personæ, sed in quantum est caput Ecclesiæ: ut scilicet ab ipso redundaret ad membra. Et ideo opera Christi hoc modo se habent tam ad se, quam ad sua membra, sicut se habent opera alterius hominis in gratia constituti ad ipsum. Manifestum est autem, quod quicumque in gratia constitutus, propter justitiam patitur, ex hoc ipso meretur sibi salutem, secundum illud Matth. 5. Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam. Unde Christus per suam passionem non solum sibi, sed etiam omnibus membris suis meruit salutem.

Quæst. 8.

Ad 1. ergo dicendum, quod passio, in quantum hujusmodi, non est meritoria quia habet principium ab exteriori. Sed secundum quod eam aliquis voluntarie sustinet, sic habet principium ab interiori: & hoc modo est meritoria.

Ad 2. dicendum, quod Christus a principio suæ conceptionis meruit nobis salutem æternam: sed ex parte nostra erant quædam impedimenta, quibus impediebamur consequi effectum præcedentium meritorum. Unde ad removendum illa impedimenta, oportuit Christum pati: ut supra dictum est.

Ad 3. dicendum, quod passio Christi habuit aliquem effectum, quem non habuerunt præcedentia merita. non propter majorem charitatem, sed propter genus operis, quod erat conveniens tali effectui: ut patet ex rationibus supra inductis de convenientia passionis Christi.

q. 46. ar. 3.

q. 46. ar. 1. & aliis.

De hoc art. videantur dicta in priori tomo disp. 41.

Sect.

Sect. 2. & sequentibus, cum illis conjungendo, quæ diximus disp. 39. Sect. 2. ubi tractavimus, per quos actus Christus meruerit.

In solut. ad 2. & 3. attingit D. Thomas, an Christus meruerit aliquid sua passione, quod prioribus actibus non meruerit, & cur meritum nostræ salutis specialiter tribuatur passioni, cum per reliqua opera vitæ suæ etiam nobis meruerit. Sed de his videnda sunt, quæ diximus eodem tomo disp. 4. Sect. 4. in 2. objectione.

ARTICULUS II.

Utrum passio Christi causaverit nostram salutem per modum satisfactionis.

363. 3. cnc. 13. ad 13. & 14. op. 60. p. 18 col. 6. *AD secundum sic proceditur. Videtur, quod passio Christi non causaverit nostram salutem per modum satisfactionis. Ejusdem enim videtur esse satisfacere, cujus est peccare: sicut patet in aliis pœnitentiæ partibus: ejusdem enim est conteri, & confiteri, cujus est peccare. Sed Christus non peccavit: secundum illud 1. Petri 2. Qui peccatum non fecit. Ergo ipse non satisfecit propria passione.*

2. Præterea. Nulli satisfit per majorem offensam. Sed maxima offensa fuit perpetrata in Christi passione, quia gravissime peccaverunt qui eum occiderunt: ut supra dictum est. Ergo videtur, quod per passionem Christi non potuerit Deo satisfieri. 3. p. q. 47. a. 6.

3. Præterea. Satisfactio importat æqualitatem quandam ad culpam, cum sit actus justitiæ. Sed passio Christi non videtur esse æqualis omnibus peccatis humani generis: quia Christus non est passus secundum divinitatem, sed secundum carnem, secundum illud 1. Pet. 4. Christo igitur passo in carne. Anima autem, in qua est peccatum, potior est quam caro. Non ergo Christus sua passione satisfecit pro peccatis nostris.

Sed contra est, quod in persona ejus dicitur Psalm. 68. Quæ non rapui, tunc exolvebam. Non autem exolvit qui perfecte non satisfecit. Ergo videtur, quod Christus patiendo perfecte satisfecerit pro peccatis nostris.

Respondeo dicendum, quod ille proprie satisfacit pro offenso, qui exhibet offenso id, quod æque vel magis diligit, quam oderit offensam. Christus autem ex charitate, & obedientia patiendo, majus Deo aliquid exhibuit, quam exigeret recompensatio totius offensæ humani generis. Primo quidem propter magnitudinem charitatis, ex qua patiebatur. Secundo, propter dignitatem vitæ suæ, quam pro satisfactione ponebat, quæ erat vita Dei, & hominis. Tertio, propter generalitatem passionis, & magnitudinem doloris assumpti: ut supra dictum est. Et ideo passio Christi non solum sufficiens, sed etiam superabundans satisfactio fuit pro peccatis humani generis: secundum illud primæ Joannis 2. Ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi. q. 46. ar. 6.

Ad 1. ergo dicendum, quod caput & membra sunt quasi una persona mystica: & ideo satisfactio Christi ad omnes fideles pertinet, sicut ad sua membra. In quantum etiam duo homines sunt in charitate, unus pro alio satisfacere potest, ut infra patebit. Non autem est similis ratio de confessione, & contritione quia satisfactio consistit in actu exteriori, ad quem assumi possunt instrumenta, inter quæ computantur etiam amici.

Ad 2. dicendum, quod major fuit charitas Christi patientis, quam malitia crucifigentium. Et ideo plus potuit Christus satisfacere sua passione, quam crucifixores offendere occidendo: in tantum quod passio Christi sufficiens fuit, & superabundans ad satisfaciendum pro peccatis occidentium ipsum.

Ad 3. dicendum, quod dignitas carnis Christi non est æstimanda solum secundum carnis naturam, sed secundum personam assumentem, in quantum scilicet erat caro Dei, ex quo habebat dignitatem infinitam.

Videantur dicta in priori tomo in tota disp. 4. In sol. ad 1. attingit D. Th. quæstionem, cur unus homo possit satisfacere pro alio non vero conteri, vel confiteri. Sed hæc res habet proprium locum in materia de satisfactione.

ARTICULUS III.

Utrum passio Christi operata sit per modum sacrificii.

360. Inf. q. 49. a. 4. Col. *AD tertium sic proceditur. Videtur, quod passio Christi non sit operata per modum sacrificii. Veritas enim debet respondere figuræ. Sed in sacrificiis veteris legis, quæ erant figura Christi, nunquam offerebatur caro humana, quinimo hæc sacrificia immunda, & nefanda habebantur: secundum illud Psalm. 105. Effuderunt sanguinem innocentem, sanguinem filiorum suorum, & filiarum suarum, quas sacrificaverunt sculptilibus Chanaam. Ergo videtur, quod passio Christi sacrificium dici non possit.* & q. 73. ar. 4. & II. & ad 3 & q. 83. ar. 1. co. & rn. 60. co. 18. a. 1. 6.

2. Præterea. Augustinus dicit in 10. de Civitate Dei, quod sacrificium visibile, invisibilis sacrificii sacramentum, id est, sacrum signum est. Sed passio Christi non est signum, sed magis signatum per alia signa. Ergo videtur, quod passio Christi non sit sacrificium. Lib. 10. c. 5. paulo a princ. 1.

3. Præterea. Quicumque offert sacrificium, aliquod sacrum facit, ut ipsum nomen sacrificii demonstrat. Illi autem, qui Christum occiderunt, non fecerunt aliquod sacrum, sed magnam malitiam perpetraverunt. Ergo passio Christi magis fuit maleficium, quam sacrificium.

Sed contra est, quod Apostolus dicit Ephes. 5. Tradidit semetipsum pro nobis oblationem, & hostiam Deo in odorem suavitatis.

Respondeo dicendum, quod sacrificium proprie dicitur aliquid factum in honorem proprie Deo debitum ad eum placandum. Et inde est, quod August. dicit in 10. de Civ. Dei. Verum sacrificium est omne opus quod agitur, ut sancta societate inhæreamus Deo, relatum scilicet ad illum finem boni, quo veraciter beati esse possimus. Christus autem (ut ibidem subditur) seipsum obtulit in passione pro nobis, & hoc ipsum opus, quod voluntarie passionem sustinuit, Deo maxime acceptum fuit, ut pote ex charitate maxime proveniens. Unde manifestum est, quod passio Christi fuerit verum sacrificium. Et sicut ipse postea subdit in eodem lib. Hujus veri sacrificii multiplicia variaque signa erant sacrificia prisca Sanctorum: cum hoc unum per multa figuraretur, tamquam verbis multis res una diceretur, ut sine fastidio multum commendaretur. Et cum quatuor considerentur in omni sacrificio (ut August. dicit in 4. de Trin.) scilicet cui offeratur, a quo offeratur, quid offeratur, pro quibus offeratur, idem ipse unus verusque mediator per sacrificium pacis reconcilians nos Deo, unum cum illo maneret, cui offerebat, unum in se faceret, pro quibus offerebat, unus ipse esset, qui offerebat, & quod offerebat. Lib. 10. c. 6. in princ. tom. 5. Lib. 4. c. 14. non longe a fin. tom. 3.

Ad 1. ergo dicendum, quod licet veritas respondeat figuræ, quantum ad aliquid, non tamen quantum ad omnia: quia oportet, quod veritas figuram excedat. Et ideo convenienter figura hujus sacrificii, quo caro Christi offertur pro nobis, fuit caro non hominum, sed aliorum animalium significantium carnem Christi, quæ est perfectissimum sacrificium. Primo quidem, quia ex eo quod est humana natura caro, congrue pro hominibus offertur, & ab eis sumitur sub sacramento. Secundo, quia ex eo quod erat passibilis, & mortalis, apta erat immolationi. Tertio, quia per hoc, quod erat sine peccato, efficax erat ad emundanda peccata. Quarto, quia ex eo, quod erat caro ipsius offerentis, erat Deo accepta propter ineffabilem charitatem, suam carnem offerentis. Unde August. dicit in 4. de Trin. Quid tam congruenter ab hominibus sumeretur, quod pro eis offerretur, quam humana caro? & quid tam aptum huic immolationi, quam caro mortalis? & quid tam mundum pro mundandis vitiis mortalium, quam sine contagione carnalis concupiscentiæ caro, nata in utero, & ex utero virginali? & quid tam grate offerri, & suscipi posset, quam caro sacrificii nostri, corpus effectum sacerdotis nostri? Lib. 4. c. 14. in medio tom. 3.

Ad 2. dicendum, quod August. ibi loquitur de sacrificiis visibilibus figuralibus. Et etiam ipsa passio Christi, licet sit aliquid signatum per alia sacrificia figuralia, est tamen signum alicujus rei observandæ a nobis: secundum illud 1. Pet. 4. Christo igitur passo in carne, & vos eadem cogitatione armamini: quia qui passus est in carne, desiit a peccatis, ut jam non hominum desideriis, sed voluntate Dei, quod reliquum est in carne vivat temporis.

Ad 3. dicendum, quod passio Christi ex parte occidentium ipsum fuit maleficium: sed ex parte ipsius ex charitate patientis fuit sacrificium. Unde hoc sacrificium ipse Christus obtulisse dicitur: non autem illi, qui eum occiderunt. Loco citato in arg.

COMMENTARIUS.

MAteriam hujus art. tractavi etiam in superiori tomo disp. 46. Sect. 1. Cum enim de sacerdotio Christi

sti sermo esset, operæ pretium fuit explicare proprium illud sacrificium, quoniam est potissimus actus sacerdotii, & potestas per actus explicanda est. Hic igitur solum circa D. Thom. rationem occurit difficultas. Probat enim Christi passionem fuisse sacrificium, quia fuit aliquid factum in honorem proprie Deo debitum ad eum placandum. Quæ ratio (si solida est) probat circumcisionem Christi fuisse sacrificium, & jejunium, orationem, & similia. Nam in hæc omnia convenit illa ratio sacrificii, quam D. Thomas ex Augustino sumpsit. Unde non videtur D. Thom. probare, & consequenter nec docere passionem Christi esse proprie, & in rigore sacrificium: sed solum ea lata, & communi significatione, qua omne opus bonum factum in cultum Dei, ad eumque placandum, dicitur sacrificium. Et augetur difficultas, nam sacrificium proprie dictum debet esse signum sensibile publica authoritate ad significandum aliquid sacrum, & spirituale impositum, & permanenti lege statutum, quæ omnia non videntur convenire Christi passioni, & morti. Hæc vero difficultas postulabat ad perfectam sui decisionem, integrum tractatum de natura sacrificii. Quia vero jam dudum ab initio statuimus, ne peregrinas quæstiones aliunde quasi divulsas adduceremus, & quoniam in sequenti tomo materiam de sacrificio integre disputamus, ideo ad dubitationem positam hoc loco dicendum est, D. Thomam breviter, ac concise sacrificii notionem hoc loco posuisse. Nam (ut argumentum convincit) in ea amplitudine multa continentur, quæ proprie sacrificia non sunt, atque idcirco addendum est, de ratione sacrificii esse, ut sit oblatio exterior & sacra, ordinata ad colendum, vel placandum Deum publico, & solenni ritu. Agitur enim hic præcipue de sacrificio propitiatorio, quod est actus sacerdotis proprie dicti, qui (ut Paulus ait ad Hebr. 5.) *ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in iis, quæ sunt ad Deum, ut offerat dona, & sacrificia pro peccatis.* Quam rationem sacrificii etiam in superiori tomo sufficienter explicatam reliquimus, & ex ea optime concluditur, Christi passionem & mortem fuisse verum ac proprium sacrificium, quia per eam Christus *se obtulit oblationem, & hostiam Deo in odorem suavitatis,* ad Ephesios 5. ad Hebr. 5. & sequentibus. Fuit etiam illa oblatio a Deo ordinata, & instituta, tamquam supremus cultus illi offerendus pro toto genere humano in satisfactionem, & reconciliationem ejus, & ad hunc cultum offerendum, Christum summum Sacerdotem ordinavit, ut prædicto loco latius explicatum est. Ad argumentum ergo respondetur non esse eamdem rationem de aliis actionibus, vel operibus Christi. Tum quia alia non sunt ita ordinata ad placandum Deum, & consummandam redemptionem, sicut passio, & mors: tum etiam quia de ratione sacrificii est, ut victima aliquo modo conficiatur, & immutetur in honorem Dei, quod factum est per passionem: non vero per alias actiones. Sunt vero qui dicant, totam Christi vitam fuisse veluti unicum sacrificium, quod in morte consummatum est. Quod pie dictum est, non tamen in rigore, secundum propriam rationem sacrificii. Quin potius neque tota passio videtur proprie, & intrinsece pertinere ad rationem sacrificii, sed solum id, quod Christus in cruce passus est. Ibi enim accepit vulnera lethalia, & ad illius mortem proxime ordinata. Et ideo dicitur a Patribus hoc sacrificium oblatum in altari crucis, ut videre licet in Leone Papa epist. 74. ad Episcopos Palæstinæ. Et multi eo modo exponunt verba Pauli ad Heb. 13. *Habemus altare, de quo edere non habent potestatem, qui tabernaculo deserviunt.* Et colligi etiam potest ex Paulo ibidem dicente: *Quorum animalium infertur sanguis pro peccato, horum corpora cremantur extra castra, ita & Jesus, ut sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est:* indicans in mysterio crucis, quod extra portam peractum est, oblatum fuisse hoc sacrificium. Ideo etiam Christus portans crucem dicitur fuisse significatus in Isaac portante ligna ad sacrificium. Igitur reliqua, quæ antecesserunt, fuerunt quasi via, & applicatio victimæ ad sacrificium, ipsum vero sacrificium non sine magno mysterio, & divina ordinatione veluti ritu mystico extra portam in altari crucis, manibus extensis, solenni die Paschæ consummatum est.

Dubium.

Respons.

Passio Christi verum, et proprium sacrificium.

Ad aliam difficultatem, quod sacrificium oportet esse signum sensibile, respondetur, duplicem significationem posse in sacrificio excogitari, aliam moralem, de qua dixit Augustinus lib. 10. de Civit. c. 5. *Sacrificium visibile invisibilis sacrificii signum esse:* aliam mysticam, de qua dixit August. lib. 1. contra advers. legis, & Proph. c. 18. *Unum verum, & summum esse sacrificium Christi multis esse antea sacrificiorum significatum signis.* Prior significatio est essentialis omni sacrificio, quia sine illa esse non potest verus cultus latriæ, quod est de essentia sacrificii: & hæc significatio in Christi sacrificio inventa est. Significabat enim interdum sacrificium, quo Christus vitam suam offerebat ad placandum Deum, significabat etiam destructionem peccati, & ipsius mortis mortem, quam sacrificium illud operaturum erat. Posterior autem significatio non est de essentia sacrificii, sed inventa est in omnibus sacrificiis veteris, & a Deo, vel ex singulari ejus inspiratione institutis, vel in expectationem, vel in commemorationem sacrificii Christi. At vero in sacrificio Christi, quod fuit prototypus ceterorum sacrificiorum, non oportuit significationem illam inveniri, sed potius ipsum per cætera sacrificia significari.

Quænam significatio sit de ratione proprii sacrificii.

Et ex his ad alteram partem (scilicet quod oportebat sacrificium lege stabiliri) respondetur, illud esse verum de sacrificio (ut ita dicam) legali, quod cum lege durat, non vero de sacrificio, quod est supra omnem legem communiter hominibus impositam, quale fuit sacrificium Christi, quod causa universalis, & exemplar sacrificiorum omnium, finisque legis veteris, ac principium, & fundamentum novæ, fuit.

ARTICULUS IV.

Utrum passio Christi operata sit nostram salutem per modum redemptionis.

AD quartum sic proceditur. Videtur, quod passio Christi non sit operata nostram salutem per modum redemptionis. Nullus enim emit, vel redemit quod suum esse non desiit. Sed homines nunquam desierunt esse Dei: secundum illud Psal. 23. Domini est terra, & plenitudo ejus, orbis terrarum, & universi qui habitant in eo. Ergo videtur, quod Christus redemerit nos sua passione.

Sup. q. 49. art. 2 ... d. 19. art. 1. & 2. 19. ... 4 & op. 60. c. 8. col. 8.

2. Præterea. Sicut Augustinus dicit 13. de Trinitate Diabolus a Christo justitia superandus fuit. Sed hoc exigit justitia, ut ille, qui invasit dolose rem alienam debeat privari ea, quia fraus, & dolus nemini debet patrocinari, ut etiam jura humana dicunt. Cum ergo diabolus creaturam Dei, scilicet hominem, dolose deceperit, & sibi subjugaverit, videtur, quod non debuerit homo per modum redemptionis ab ejus eripi potestate.

l. 13. de Tri. c. 13. in princ.

3. Præterea. Quicumque emit, aut redemit aliquid, pretium solvit ei, qui possidebat. Sed Christus non solvit sanguinem suum (qui dicitur esse pretium redemptionis nostræ) diabolo, qui nos captivos tenebat. Non ergo Christus sua passione nos redemit.

Sed contra est, quod dicitur 1. Pet. 1. Non corruptibilibus auro, vel argento redempti estis de vana vestra conversatione paternæ traditionis, sed pretioso sanguine, quasi agni immaculati, & incontaminati Christi. Et Galat. 3. dicitur: Christus nos redemit de maledicto legis factus pro nobis maledictum. Dicitur autem pro nobis factus maledictum, in quantum pro nobis passus est in ligno, ut supra dictum est. Ergo per passionem suam nos redemit.

q. 46. ar. 4. ad 3. & 5.

Respondeo dicendum, quod per peccatum dupliciter homo obligatus erat. Primo quidem servitute peccati, quoniam qui facit peccatum, servus est peccati: ut dicitur Joannis 8. & 2. Petri 2. A quo quis superatus est, hujus & servus est. Quia igitur diabolus hominem superaverat, inducendo eum ad peccatum, homo servituti diaboli addictus erat. Secundo, quantum ad reatum pœnæ, quo homo erat obligatus secundum Dei justitiam. Et hoc etiam est servitus quædam, ad servitutem enim pertinet, quod aliquis patiatur quod non vult: cum liberi hominis sit uti seipso, ut vult. Quia igitur passio Christi fuit sufficiens, & superabundans satisfactio pro peccato, & reatu pœnæ generis humani, ejus passio fuit quasi quoddam pretium, per quod liberati sumus ab utraque obligatione. Nam ipsa satisfactio, qua quis satisfacit, sive pro se, sive pro alio, pretium quoddam dicitur, quo seipsum, vel alium redimit a peccato, & a pœna: secundum illud Danielis quarto. Peccata tua eleemosynis redime: Christus autem satisfecit non quidem pecuniam dando, aut aliquid hujusmodi: sed

dan-

dando id quod fuit maximum, seipsum scilicet pro nobis. Et ideo passio Christi dicitur esse nostra redemptio.

Ad 1. ergo dicendum, quod homo dicitur esse Dei dupliciter. Uno modo in quantum subjicitur potestati ejus. Et hoc modo nunquam homo desiit Dei esse: secundum illud Danielis 4. Dominatur excelsus in regno hominum, & cuicumque voluerit, dabit illud. Alio modo per unionem charitatis ad eum: secundum quod dicitur Romanorum 8. Si quis Spiritum Christi non habet, hic non est ejus. Primo ergo modo nunquam homo desiit esse Dei: secundo vero modo desiit esse Dei per peccatum. Et ideo in quantum fuit a peccato liberatus Christo passo satisfaciente, dicitur per passionem Christi esse redemptus.

Ad 2. dicendum, quod homo peccando obligatus erat, & Deo, & diabolo quantum enim ad culpam, Deum offenderat, & diabolo se subdiderat, ei consentiens. Unde ratione culpa non erat factus servus Dei: sed potius a Dei servitute recedens, diaboli servitutem incurrerat, Deo juste hoc permittente propter offensam in se commissam. Sed quantum ad pœnam, principaliter homo erat Deo obligatus sicut summo judici: diabolo autem tanquam tortori: secundum illud Matthæi 5. Ne forte tradat te adversarius tuus judici & judex tradat te ministro, id est, Angelo pœnarum crudeli: ut Chrysostomus dicit. Quamvis igitur diabolus injuste, quantum in ipso erat, hominem sua fraude deceptum, sub servitute teneret, & quantum ad culpam, & quantum ad pœnam: justum tamen erat hoc hominem pati, Deo permittente quantum ad culpam, & ordinante, quantum ad pœnam. Et ideo per respectum ad Deum justitia exigebat, quod homo redimeretur, non autem per respectum ad diabolum.

Hom. 11. in Matth. in opere imperf. non longe a fin. tom. 2.

Ad 3. dicendum, quod quia redemptio requirebatur ad hominis liberationem per respectum ad Deum, non autem per respectum ad diabolum, non erat pretium solvendum diabolo, sed Deo: & ideo Christus sanguinem suum (qui est pretium nostræ redemptionis) non dicitur obtulisse diabolo, sed Deo.

Quod in hoc art. quæritur, reipsa diversum non est ab eo quod in præcedentibus tractatum est: solumque proponitur ad explicandam metaphoram emptionis, seu redemptionis, qua meritum, & satisfactio Christi pro nobis in divina Scriptura explicantur. De qua re satis, superque dictum est superiori tomo disp. 4. sect. 3.

ARTICULUS V.

Utrum esse redemptorem, sit proprium Christi.

art. 3. ad 1. q. 4. & 4. q. 1

AD quintum sic proceditur. Videtur, quod esse redemptorem, non sit proprium Christi. Dicitur enim in Psalm. 30. Redemisti me Domine. Deus veritatis. Sed esse Dominum Deum veritatis, convenit toti Trinitati. Non ergo est proprium Christi.

2. Præterea: ille dicitur redimere, qui dat pretium redemptionis; sed Deus pater dedit filium suum redemptionem pro peccatis nostris, secundum illud Psal. 100. Redemptionem misit Dominus populo suo. Glos. id est, Christum, qui dat redemptionem captivis. Ergo non solum Christus, sed etiam Deus Pater nos redemit.

Glos. interl. ib.

3. Præterea. Non solum passio Christi, sed etiam aliorum Sanctorum proficua fuit ad nostram salutem: secundum illud Glos. 1. Gaudeo in passionibus pro vobis, & adimpleo ea, quæ desunt passionum Christi in carne mea, pro corpore ejus, quod est Ecclesia. Ergo non solum Christus debet dici redemptor, sed etiam alii Sancti.

Sed contra est, quod dicitur Gal. 3. Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum. Sed solus Christus factus est pro nobis maledictum. Ergo solus Christus debet dici noster Redemptor.

Respondeo dicendum, quod ad hoc quod aliquis redimat, duo requiruntur, scilicet actus solutionis, & pretium solutum. Si enim aliquis solvat pro redemptione alicujus rei, pretium, quod non est suum, sed alterius, ipse non dicitur redimere principaliter: sed magis ille, cujus est pretium. Pretium autem redemptionis nostræ est sanguis Christi, vel vita ejus corporalis, quæ est in sanguine, quo ipse Christus exolvit. Unde utrumque istorum ad Christum pertinet immediate, in quantum est homo, sed ad totam Trinitatem, sicut ad causam primam, & remotam, cujus erat & ipsa vita Christi, sicut primi authoris, & a qua inspiratum fuit ipsi homini Christo, ut pateretur pro nobis. Et ideo esse immediate redemptorem, proprium est Christi, in quantum est homo: quamvis ipsa redemptio possit attribui toti Trinitati, sicut primæ causæ.

Ad 1. ergo dicendum, quod Glos. hoc sic exponit. Tu Domine Deus veritatis, redemisti me in Christo clamante in manus tuas Domine, commendo spiritum meum. Et sic redemptio immediate pertinet ad hominem Christum: principaliter autem ad Deum.

Elicitur ex Gl. f. ord. ib.

Ad 2. dicendum, quod pretium redemptionis nostræ homo Christus solvit immediate: sed de mandato Patris sicut primordialis authoris.

Ad 3. dicendum, quod passiones Sanctorum proficiunt Ecclesiæ, non quidem per modum redemptionis, sed per modum exempli, & exhortationis, secundum illud 2. ad Corinth. 1. Sive tribulamur pro vestra exhortatione, & salute.

COMMENTARIUS.

HUnc articulum egregie exposuit Cajetanus hic. Ex quo advertendum est primo, posse munus redimendi dici proprium Christi, vel respectu aliarum divinarum personarum, vel respectu aliorum hominum, vel etiam angelorum. Priori modo ita est proprium Christi esse redemptorem, sicut proprium est illius, incarnari, esse hominem, pati, & mori. Quocirca si redimere significet vitam suam, & sanguinem offerre pro hominibus, hoc ita est proprium Christi, ut non conveniat aliis personis. Si autem significet absolute conferre pretium, vel concurrere, & excitare, & movere ad ipsam pretii oblationem, sic non est proprium Christi, sed totius Trinitatis opus. Nam sicut tota Trinitas operata est incarnationem, ita etiam contulit Christo humanam vitam, & sanguinem, atque adeo pretium, quo nos posset redimere, eademque Trinitas inspiravit Christo voluntatem moriendi pro nobis, & illi cooperata est, ut seipsum pro nobis offerret in pretium. Quod si inquiras, an absolute Christus solus dicendus sit nos redemisse, & non Pater, neque Spiritus sanctus. Respondeo, hoc ad significationem vocis pertinere, atque ita consulendum esse usum ejus. Videtur autem in Scriptura, præsertim in novo Testamento, ubi frequentius sermo est de hominum redemptione, *Redimere*, dici de eo, qui immediate solvit pretium, idemque significare propriam actionem personalem Christi, sicut comedere, vel sanguinem effundere. Unde Apoc. 5. dicitur de agno; *Dignus es domine accipere librum, & aperire signacula ejus, quoniam occisus es, & redemisti nos Deo in sanguine tuo*; & ad Titum 2. *Expectantes beatam spem, & adventum gloriæ magni Dei, & Salvatoris nostri Jesu Christi, qui dedit semetipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate, &c.* Et eodem sensu nomen Redemptoris absolute dictum, proprium est Christi, qui eodem modo dicitur, *nostra sanctificatio, & redemptio* 1. ad Cor. 1. & ita etiam redemptio sæpe attribuitur Christo, ut propria illius ad Rom. 3. ad Ephes. 1. & ad Colos. 1. 1. ad Timoth. 2. ad Hebr. 9. Quia ipsius proprium fuit, *dare animam suam in redemptionem pro multis*. Matth. 20. Interdum vero *redimere* sumitur priori modo, & ita explicat D. Th. hic ad illud Psal. 30. *Redemisti me, Domine Deus veritatis*, id est, redemisti me per Christum, & in Christo quamquam ad literam *redimere*, illo loco nihil aliud sit, quam de manibus persequentium eripere, quæ significatio frequens etiam est in Scriptura. In ea vero significatione videtur proprie dictum Luc. 1. *Benedictus Dominus Deus Israel, quia visitavit, & fecit redemptionem plebis suæ.* Et ad eumdem modum exponit D. Th. in sol. ad 2. illud Ps. 100. *Redemptionem misit Dominus populo suo.*

Dubium.

Redemptio hominum propria Christi quomodo.

Posteriori modo, id est, facta comparatione ad alias personas creatas, certum est, proprium esse Christi esse redemptorem. Qua de re videantur dicta priori tomo in commentario ar. 1. q. 26. D. Th. ubi exposuimus, quomodo Christus sit unicus mediator inter Deum, & homines, idemque his nominibus *Redemptoris*, & *Mediatoris* significetur. Contra hoc vero objicit D. Th. in argum. 3. illud ad Colos. 1. *Adimpleo ea, quæ desunt passionum Christi in carne mea, pro corpore ejus, quod est Ecclesia.* Et respondet, passiones Sanctorum proficere Ecclesiæ, non per modum redemptionis, sed per modum exempli, & exhortationis. Circa quam responsionem merito dubitat Cajetan. quia præter illos duos modos exempli, &

Objectio. Testimonio Paul. ad Colos. 1. Expositio.

exhor-

exhortationis, possunt opera justorum prodesse aliis per modum satisfactionis, vel quia unus propria voluntate potest pro alio satisfacere, illi suam satisfactionem applicando: vel quia satisfactiones sanctorum in thesauro Ecclesiæ repositæ possunt per claves Ecclesiæ applicari aliis ad indulgentiam, & remissionem pœnarum. At vero satisfactio pro aliis genus quoddam redemptionis est, quandoquidem soluto pretio alter a pœna liberatur. Ad quam objectionem Cajetan. multa dicit, nescio tamen an mentem D. Thom. satis explicent. Ego existimo D. Thom. prudenter egisse, id tantum attingendo, quod locus Pauli postulabat. Nam revera literalis sensus illius loci est, quem D. Thomas significavit. Nam passionibus Christi vere, ac proprie nihil deest, nisi ut nobis earum fructus applicetur, & in hoc laborabat Paulus exemplo, & doctrina, & propter hoc passiones sustinebat, ut etiam in superiori tomo disp. 4. sect. 10. attigimus: & favente Deo, latius in materia de satisfactione dicimus. An vero passiones justorum possint aliis prodesse ad satisfactionem, quia neque hujus loci erat, neque breviter explicari poterat, D. Thom. omnino ab ea quæstione abstinuit: & simpliciter negavit hujusmodi opera prodesse Ecclesiæ per modum redemptionis. Ita enim loquendum est absolute, & simpliciter, etiamsi prosint per modum satisfactionis: vel quia licet unus possit satisfacere pro alio, non tamen de condigno, sed tantum de congruo (ut multi volunt:) vel quod certius est, quia non ex perfecta justitia, quam nomen redemptionis significat. Et hæc videtur esse magis propria ratio, quam aliæ, quas attigit Cajetan. etsi illæ non sint rejiciendæ, scilicet, quia satisfactio Christi est simpliciter necessaria, aliæ tantum ex abundantia: illa liberat simpliciter ab omni culpa, & pœna: hæ tantum a quadam pœna temporali. Quibus etiam addi potest, alias satisfactiones non prodesse Ecclesiæ, nisi ut fundatas in Christo, ex cujus meritis, & virtute provenit, ut inter membra ejus esse possit satisfactionis communicatio. Denique propter has causas non dicitur homo redimere seipsum, quamvis possit pro se satisfacere; ergo multo minus poterit dici redimere alios, etiam si aliquo modo pro illis satisfaciat.

Opera Sanctorũ quomodo prosint Ecclesiæ.

ARTICULUS VI.

Utrum passio Christi operata sit nostram salutem per modum efficientiæ.

369. Inf. 1-49. ar. 1. Cor. & 1 ep. 1. c. 218. fi. & ad Ro. 4. fi. & 1 Cori. 1. lect. 4. col. 4.

AD sextum sic proceditur. Videtur, quod passio Christi non sit operata nostram salutem per modum efficientiæ. Causa enim efficiens nostræ salutis est magnitudo divinæ virtutis: secundum illud Isai. 59. Ecce non est abbreviata manus ejus, ut salvare non possit. Christus autem crucifixus est ex infirmitate: ut dicitur 2. ad Cor. 13. Non ergo passio Christi efficienter operata est nostram salutem.

2. Præterea. Nullum agens corporale efficienter agit nisi per contactum, unde etiam & Christus tangendo mundavit leprosum, ut ostenderet carnem suam salutiferam virtutem habere: sicut Chrysost. dicit. Sed passio Christi non potuit contingere omnes homines. Ergo non potuit sufficienter operari salutem omnium hominum.

Hom. 26. in Matt. & in opere imp. hom. 21 in eund. tom. 2.

3. Præterea. Non videtur ejusdem esse operari per modum meriti, & per modum efficientiæ quia ille, qui meretur, expectat effectum ab alio. Sed passio Christi operata est nostram salutem per modum meriti. Non ergo per modum efficientiæ.

Sed contra est, quod dicitur 1. ad Cor. 1. quod verbum crucis, his qui salvi fiunt, est virtus Dei. Sed virtus Dei efficienter operatur nostrã salutem. Ergo passio Christi in cruce efficienter operata est nostram salutem.

q. 13 ar. 2. & 3 & q. 43 art. 2.

Respondeo dicendum, quod duplex est efficiens, principale, & instrumentale. Efficiens quidem principale humanæ salutis, est Deus. Quia vero humanitas Christi est divinitatis instrumentum (ut supra dictum est) ideo ex consequenti omnes actiones & passiones Christi, instrumentaliter operantur in virtute divinitatis ad salutem humanam. Et secundum hoc passio Christi efficienter causat salutem humanam.

Ad 1. ergo dicendum, quod passio Christi relata ad Christi carnem, congruit infirmitati assumptæ: relata vero ad divinitatem, consequitur ex ea infinitam virtutem, secundum illud 1. ad Corinth. 1. Quod infirmum est Dei, fortius est hominibus, quia scilicet ipsa infirmitas Christi, in quantum est Dei, habet virtutem excedentem omnem virtutem humanam.

Ad 2. dicendum, quod passio Christi, licet sit corporalis, habet tamen spiritualem virtutem ex divinitate unita. Et ideo per spiritualem contactum efficaciam sortitur, scilicet per fidem, & fidei sacramentum: secundum illud Apostoli. Quem proposuit Deus propitiatorem per fidem in sanguine ipsius.

Ad 3. dicendum, quod passio Christi secundum quod comparatur ad divinitatem ejus, agit per modum efficientiæ: in quantum vero comparatur ad voluntatem animæ Christi, agit per modum meriti: secundum vero quod consideratur in ipsa carne Christi, agit per modum satisfactionis, in quantum per eam liberamur a reatu pœnæ: per modum vero redemptionis, in quantum per eam liberamur a servitute culpæ: per modum autem sacrificii, in quantum per eam reconciliamur Deo, ut infra dicetur.

Doctrina D. Th. in hoc art. difficilis plane est, nisi benigne explicetur. In quo tam ad rem explicandam, quam ad exponendam sententiam D. Thom. pro viribus laboratum est superiori tom. disp. 31. sect. 7. Neque hoc loco aliquid addendum occurrit.

QUÆSTIO XLIX.

De effectibus passionis Christi, in sex articulos divisa.

DEinde considerandum est de ipsis effectibus passionis Christi. Et circa hoc quæruntur sex.

Primo, utrum per passionem Christi simus liberati a peccato. Secundo, utrum per eam simus liberati a potestate diaboli. Tertio, utrum per eam simus liberati a reatu pœnæ. Quarto, utrum per eam simus Deo reconciliati. Quinto, utrum per eam sit nobis aperta janua cæli. Sexto, utrum per eam Christus adeptus sit exaltationem.

Cum passio Christi potissimum operetur per modum meriti, & satisfactionis, nihil aliud est quærere effectus illius passionis, quam quærere quid Christus sua passione meruerit, aut pro quibus personis, vel pro qua re satisfecerit. De quo in priori tomo fuse disputatum est, & ideo fere in tota hac quæst. nihil aliud præstabimus, quam designare loca, in quibus tractata unaquæque res est. Ordo vero hujus, præcedentisque quæst. videri potest quodammodo inversus, quia prius oportebat investigare, quid causa possit operari, & deinde modum, quo potest operari: D. Th. vero voluit prius explicare varios modos operandi passionis Christi, quia ad singulos effectus possunt omnes, vel plures eorum applicari, quod in art. 1. & aliis præstat, estque ad eorum intelligentiam observandum.

ARTICULUS I.

Utrum per passionem Christi simus liberati a peccato.

AD primum sic proceditur. Videtur, quod per passionem Christi non simus liberati a peccato. Liberare enim a peccato, est proprium Dei. secundum illud Isai. 43. Ego sum qui deleo iniquitates tuas propter me. Christus autem non est passus secundum quod Deus, sed secundum quod homo. Ergo per passionem Christi non sumus liberati a peccato. 370. 3. d. 19. a. 1.

2. Præterea. Corporale non agit in spirituale. Sed passio Christi corporalis, peccatum autem non est nisi in anima, quæ est spiritualis creatura. Ergo passio Christi non potuit nos emundare a peccato.

3. Præterea. Nullus potest liberari a peccato, quod nondum commisit, sed quod in posterum est commissurus. Cum igitur multa peccata post Christi passionem sint commissa, & tota die committantur, videtur, quod per passionem Christi non simus liberati a peccato.

4. Præterea. Posita causa sufficienti nihil aliud requiritur ad effectum inducendum. Requiruntur autem adhuc alia ad remissionem peccatorum, scilicet baptismus, & pœnitentia. Ergo videtur, quod passio Christi non sit sufficiens causa remissionis peccatorum.

5. Præterea. Prover. 10. dicitur. Universa delicta operit

tha-

charitas; & 15. dicitur, per misericordiam, & fidem purgantur peccata. Sed multa sunt alia, de quibus habemus fidem, & quæ sunt provocativa charitatis; ergo passio Christi non est propria causa remissionis peccatorum.

Sed contra est, quod dicitur Apoc. 1. Dilexit nos, & lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo.

Respondeo dicendum, quod passio Christi est propria causa remissionis peccatorum tripliciter. Primo quidem, per modum provocantis ad charitatem: quia ut Apost. dicit Rom. 5. Commendat Deus suam charitatem in nobis, quoniam cum adhuc inimici essemus, Christus pro nobis mortuus est. Per charitatem autem consequimur veniam peccatorum, secundum illud Luc. 7. Dimissa sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Secundo: passio Christi causat remissionem peccatorum per modum redemptionis: quia enim ipse est caput nostrum, per passionem, quam ex charitate, & obedientia sustinuit, liberavit nos tanquam membra sua a peccatis: quasi per pretium suæ passionis. Sicut si homo per aliquod opus meritorium, quod manu exerceret, redimeret se a peccato, quod pedibus commisisset. Sicut enim naturale corpus est unum ex membrorum diversitate consistens, ita tota Ecclesia, quæ est mysticum corpus Christi, computatur quasi una persona cum suo capite, quod est Christus. Tertio, per modum efficientiæ, in quantum caro, secundum quam Christus passionem sustinuit, est instrumentum divinitatis: ex quo ejus passiones, & actiones operantur in virtute divina ad expellendum peccatum.

Ad 1. ergo dicendum, quod licet Christus non sit passus secundum quod Deus, tamen caro ejus est divinitatis instrumentum. Et ex hoc passio ejus habet quandam divinam virtutem dimittendi peccata, ut dictum est.

In Cor. ar. *Ad 2. dicendum, quod passio Christi licet sit corporalis, sortitur tamen quandam spiritualem virtutem ex divinitate, cujus caro ei unita est ut instrumentum. Secundum quam quidem virtutem passio Christi est causa remissionis peccatorum.*

Ad 3. dicendum, quod Christus sua passione nos a peccatis liberavit causaliter, id est, instituens causam nostræ liberationis, ex qua possent quæcumque peccata quandocumque remitti, vel præterita, vel præsentia, vel futura. Sicut si medicus faciat medicinam, ex qua possint quicumque morbi sanari, etiam in futurum.

q. 48. ar. 4. & alias. *Ad 4. dicendum, quod quia passio Christi præcessit, ut causa quædam universalis remissionis peccatorum (sicut dictum est) necesse est, quod singulis adhibeatur ad deletionem propriorum peccatorum. Hoc autem fit per baptismum, & pœnitentiam, & alia sacramenta, quæ habent virtutem ex passione Christi, ut infra patebit.*

q. 62. ar. 5. *Ad 5. dicendum, quod etiam per fidem applicatur nobis passio Christi ad percipiendum fructum ipsius: secundum illud Rom. 3. Quem proposuit Deus propitiatorem per fidem in sanguine ejus. Fides autem per quam a peccato mundamur, non est fides informis, quæ potest esse etiam cum peccato, sed est fides formata per charitatem, ut sic passio Christi nobis applicetur, non solum quantum ad intellectum, sed etiam quantum ad effectum. Et per hunc etiam modum peccata dimittuntur ex virtute passionis Christi.*

De hoc art. videantur dicta superiori tom. disp. 4. sect. 3. & disp. 41. sect. 1.

ARTICULUS II.

Utrum per passionem Christi simus liberati a potestate diaboli.

AD secundum sic proceditur. Videtur, quod per passionem Christi non simus liberati a potestate diaboli. Ille enim non habet potestatem super aliquibus, in quibus nihil sine permissione alterius facere potest. Sed diabolus nunquam potuit aliquid in nocumentum hominum facere, nisi ex permissione divina: sicut patet Job. 1. & 2. quod potestate divinitus accepta, eum primo in rebus, & post in corpore læsit. Et similiter Matth. 8. dicitur, quod dæmones nisi Christo concedente, non potuerunt in porcos intrare. Ergo diabolus nunquam habuit in hominibus potestatem. Et ita per passionem Christi non sumus liberati a potestate diaboli.

Sup. q. 8. ar. 7. ad q. & q. 15. ar. 4. & q. 1. di. 19. ar. 1. & ver. q. 29. ar. 7 ad 4. & opusc. 3. c. 18. co. 8. & He. 2. le. 4 e. 1.

2. Præterea. Diabolus potestatem suam in homines exercet tentando, & corporaliter vexando. Sed hæc adhuc in hominibus operatur post Christi passionem. Ergo non sumus per passionem Christi ab ejus potestate liberati.

3. Præterea. Virtus passionis Christi in perpetuum durat (secundum illud Hebr. 10. Una oblatione consummavit sanctificatos in sempiternum) simpliciter etiam ubique extenditur. Sed liberatio a potestate diaboli, nec est ubique (quia in multis partibus mundi adhuc sunt idololatræ) nec etiam erit semper: quia tempore Antichristi maxime suam potestatem exercebit diabolus in hominum nocumentum: de quo dicitur 2. ad Thes. 2. quod ejus adventus erit secundum operationem Satanæ in omni virtute, & signis & prodigiis mendacibus, & in omni seductione iniquitatis. Ergo videtur, quod passio Christi non sit causa liberationis humani generis a potestate diaboli.

Sed contra est, quod Dominus dicit Joan. 12. imminente passione. Nunc princeps hujus mundi ejicietur foras: & ego si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum. Est autem exaltatus a terra per crucis passionem. Ergo per eam diabolus est a potestate hominum ejectus.

Respondeo dicendum, quod circa potestatem, quam diabolus in homines exercebat ante Christi passionem, tria sunt consideranda. Primum quidem ex parte hominis, qui suo peccato meruit, ut in potestatem traderetur diaboli, per cujus tentationem fuerat superatus. Aliud autem est ex parte Dei, quem homo peccando offenderat, qui per suam justitiam hominem reliquerat potestati diaboli. Tertium est ex parte ipsius diaboli, qui sua nequissima voluntate hominem a consecutione salutis impediebat. Quantum ergo ad primum, homo est a potestate diaboli liberatus per passionem Christi, in quantum passio Christi est causa remissionis peccatorum. Quantum autem ad secundum, dicendum, quod passio Christi nos a potestate diaboli liberavit, in quantum nos Deo reconciliavit, ut infra dicetur. Quantum vero ad tertium, passio Christi nos a diabolo liberavit, in quantum in passione Christi excessit modum potestatis sibi traditæ a Deo, machinando in mortem Christi, qui non habebat meritum mortis, cum esset absque peccato. Unde Aug. dicit in 13. de Trin. Justitia Christi victus est diabolus, quia cum in eo nihil morte dignum inveniret, occidit eum tamen & utique justum est, ut debitores, quos tenebat, liberi dimittantur, in eum credentes, quem sine ullo debito occidit. 31. 3. hujus q. | l. 13. c. 14. non longe a fin. tom. 3.

Ad 1. ergo dicendum, quod non dicitur sic diabolus in homines potestatem habuisse, quasi posset eis nocere, Deo non permittente. Sed quia juste permittebatur nocere hominibus, quos tentando ad suum consensum perduxerat.

Ad 2. dicendum, quod diabolus etiam nunc potest quidem Deo permittente homines tentare, quantum ad animam, & vexare quantum ad corpus. Sed tamen præparatum est homini remedium ex passione Christi, quo se potest tueri contra hostis impugnationes, ne deducatur in interitum mortis æternæ. Et quicumque ante passionem Christi diabolo resistebant, per fidem passionis Christi hoc facere poterant, licet passione Christi nondum peracta. Quantum autem ad aliquid nullus poterat diaboli manus evadere: ut scilicet, non descenderet in infernum, a quo post passionem Christi se possunt homines ejus virtute tueri.

Ad 3. dicendum, quod Deus permittit diabolos posse decipere homines in certis personis, temporibus, & locis, secundum occultam rationem judiciorum suorum. Semper tamen per passionem Christi est paratum hominibus remedium se tuendi contra nequitias dæmonum, etiam tempore Antichristi. Sed si aliqui hoc remedio uti negligant, nil deperit efficaciæ passionis Christi.

COMMENTARIUS.

EAdem sunt loca consulenda, quia res eadem est aliis verbis explicata, quia non aliter liberavit nos Christus a potestate diaboli, quam liberando nos a peccato. Quod fecit aut merendo nobis remissionem peccati jam contracti, vel commissi, vel merendo nobis auxilium ne in peccata labamur, & quod dæmonis tentationes vincere possimus: vel certe suis meritis obtinendo, ne dæmon nos tam acriter insectari, & tentare permittatur. Quæ in prædictis locis tractata, & explicata sunt omnia. Circa id vero, quod D. Thom. ait, dæmonem in passione excessisse modum potestatis sibi traditæ a Deo, dubitat Cajet. quia dæmon non potuit facere, nisi quod Deus illi permisit. Sed responsio est facilis, D. Thom. non loqui de absoluta permissione Dei, sed de potestate illa, quæ data est

dæ-

dæmoni ut tortori ad vindicandam in homine injuriam divinam, quam in se vel in suo parente commiserat. Quam potestatem excessit, quando Christum aggressus est, qui immunis erat a peccato.

ARTICULUS III.

Utrum per passionem Christi homines sint liberati a pœna peccati.

872.
Inf. q. 51. ar. 5. co. & q. 86. ar. 4. ad 3. Et 3. d. 19. ar. 2. & ver. q. 29. a. 7. ad 9.

AD tertium sic proceditur. Videtur, quod per passionem Christi, non sint homines liberati a pœna peccati. Præcipua enim pœna peccati est æterna damnatio. Sed illi, qui damnati erant in inferno pro suis peccatis, non sunt per Christi Passionem liberati: quia in inferno nulla est redemptio. Ergo videtur, quod passio Christi non liberavit homines a pœna peccati.

2. Præterea. Illis, qui sunt liberati a reatu pœnæ, non est aliqua pœna injungenda. Sed pœnitentibus injungitur pœna satisfactoria. Non ergo per passionem Christi sunt homines liberati a reatu pœnæ.

3. Præterea. Mors est pœna peccati: secundum illud Rom. 6. Stipendium peccati mors. Sed adhuc post passionem Christi homines moriuntur; ergo per passionem Christi non sunt homines liberati a reatu pœnæ.

Sed contra est, quod dicitur Isai. 53. Vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portavit.

Respondeo dicendum, quod per passionem Christi liberati sumus a reatu pœnæ dupliciter. Uno modo directe, in quantum scilicet passio Christi fuit sufficiens, & superabundans satisfactio pro peccatis totius humani generis. Exhibita autem satisfactione sufficienti, tollitur reatus pœnæ. Alio modo indirecte, in quantum scilicet passio Christi est causa remissionis peccati, in quo fundatur reatus pœnæ.

Ad 1. ergo dicendum, quod passio Christi sortitur effectum suum in illis, quibus applicatur per fidem & charitatem, & per fidei Sacramenta. Et ideo damnati in inferno,
ar. 1. hujus q. in cor. & ad 4.
qui prædicto modo passioni Christi non conjunguntur, effectum ejus percipere non possunt.

Ad 2. dicendum, quod (sicut supra dictum est) ad hoc quod consequamur effectum passionis Christi, oportet nos ei configurari. Configuramur autem ei in baptismo sacramentaliter: secundum illud Rom. 6. Consepulti sumus ei per baptismum in mortem. Unde baptizatis nulla pœna satisfactoria imponitur: quia sunt totaliter liberati per satisfactionem Christi. Quia vero Christus semel tantum pro peccatis nostris mortuus est (ut dicitur 1. Petri 3.) ideo non potest homo secundario configurari morti Christi per sacramentum baptismi. Unde oportet, quod, illi qui post baptismum peccant, configurentur Christo patienti, per aliquid pœnalitatis vel passionis, quam in seipsis sustineant: quæ tamen multo minor sufficit, quam esset condigna peccato, cooperante satisfactione Christi.

ar. 1. hujus q.
Ad 3. dicendum, quod satisfactio Christi habet effectum in nobis, in quantum incorporamur ei, ut membra suo capiti: sicut supra dictum est. Membra autem oportet capiti conformari. Et ideo sicut Christus primo quidem habuit gratiam in anima cum passibilitate corporis, & per passionem ad gloriam immortalitatis pervenit, ita & nos, qui sumus membra ejus, per passionem ipsius liberamur quidem a reatu cujuslibet pœnæ: ita tamen, quod primo recipimus in anima spiritum adoptionis filiorum, quo ascribimur ad hæreditatem gloriæ immortalis, adhuc corpus passibile, & mortale habentes. Postmodum vero configurati passionibus, & morti Christi, in gloriam immortalem perducimur: secundum illud Apostoli Rom. 8. Si filii, & hæredes: hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi, si tamen compatimur, ut & conglorificemur.

Videantur loca prædicta, & pro materia de satisfactione notetur solutio ad 2. quam merito Cajet. observavit.

ARTICULUS IV.

Utrum per passionem Christi simus Deo reconciliati.

873.
Sup. n. 49. a 4. cor. & 3. 1. 19. a. 5. q. 1. & op. 4o. c. 18. col. 8.

AD quartum sic proceditur. Videtur, quod per passionem Christi non simus Deo reconciliati. Reconciliatio enim non habet locum inter amicos. Sed Deus semper dilexit nos: secundum illud Sapien. 11. Diligis omnia quæ sunt, & nihil odisti eorum quæ fecisti. Ergo passio Christi non reconciliavit nos Deo.

2. Præterea. Non potest idem esse principium & effectus: unde gratia, quæ est principium merendi, non cadit sub merito. Sed dilectio Dei est principium passionis Christi: secundum illud Joan. 3. Sic Deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret. Non ergo videtur, quod per passionem Christi simus reconciliati Deo, ita quod de novo nos amare inciperet.

3. Præterea. Passio Christi impleta est per homines Christum occidentes, qui ex hoc graviter Deum offenderunt. Ergo passio Christi est magis causa indignationis, quam reconciliationis Dei.

Sed contra est, quod Apostolus dicit Rom. 6. Reconciliati sumus Deo per mortem filii ejus.

Respondeo dicendum, quod passio Christi est causa reconciliationis nostræ ad Deum dupliciter. Uno modo, in quantum removit peccatum per quod homines constituuntur inimici Dei: secundum illud Sapien. 14. Similiter odio sunt Deo impius, & impietas ejus: & in Psal. 6. Odisti omnes qui operantur iniquitatem. Alio modo in quantum est sacrificium Deo acceptissimum: est enim hoc proprie sacrificii effectus, ut per ipsum placetur Deus. Sicut cum homo offensam in se commissam remittit propter aliquod obsequium acceptum, quod ei exhibetur. Unde dicitur 1. Regum 26. Si Dominus incitat te adversum me, adoretur sacrificium. Et similiter tantum bonum fuit, quod Christus voluntarie passus est, quod propter hoc bonum in natura humana inventum, Deus placatus est super omni offensa generis humani, quantum ad eos, qui Christo passo conjunguntur, secundum modum præmissum.

Ad 1. ergo dicendum, quod Deus diligit omnes homines, quantum ad naturam, quam ipse fecit: sed odit omnes quantum ad culpam, quam contra eum homines committunt: secundum illud Eccl. 12. Altissimus odio habet peccatores.

Ad 2. dicendum, quod passio Christi non dicitur quantum ad hoc Deo nos reconciliasse, quod de novo nos amare inciperet: cum scriptum sit Jerem. 31. In charitate perpetua dilexi te. Sed quia per passionem Christi sublata est odii causa, tum per ablationem peccati, tum per recompensationem acceptabilioris boni.

Ad 3. dicendum, quod sicut occisores Christi homines fuerunt, ita & Christus occisus. Major autem fuit charitas Christi patientis, quam iniquitas occisorum. Et ideo passio Christi magis valuit ad reconciliandum Deum toti humano generi, quam ad provocandum ad iram.

COMMENTARIUS.

MAteria hujus articuli in eisdem locis disputata est. Est enim eadem, quæ præcedentium diversis vocibus, & respectibus. Solum est solutio ad 2. adnotanda: Non enim videtur directe respondere argumento. Nam argumentum procedebat de dilectione Dei, hoc modo. Quia reconciliare nos Deo videtur idem esse quod promereri nobis amorem divinum, cujus peccando facti eramus indigni: sed Christi passio non potuit promereri nobis Dei dilectionem, quia potius supponit Dei dilectionem erga nos, & ab illa processit. Quod argumentum non minus in dilectione æterna procedit, quam si ex tempore in Deo inciperet. D. Th. autem in solutione solum respondet, Christum per passionem suam non meruisse, ut Deus ex tempore nos diligere inciperet, quod est evidens: quia id repugnat Deo, cum includat mutationem. Meruit ergo ut ille amor Dei in tempore inciperet habere in nobis effectum, & quantum in se est, abstulit impedimentum illius amoris, offerendo condignam satisfactionem pro peccatis nostris. Sed quamquam verum sit, non videtur omnino satisfactum propriæ difficultati. Ideo addendum est, quamvis dilectio Dei secundum se sit una, & simplex: per comparationem tamen ad diversa objecta ratione distingui, & secundum quandam rationem posse esse principium, secundum aliam vero terminum meriti. Ut in præsenti, illa dilectio generalis Dei circa genus humanum, qua voluit illi dare Christum in redemptorem, non cadit sub meritis Christi, sed est principium eorum; at illa, qua propter merita Christi jam exhibita, vel prævisa homines sanctificat, & sibi reconciliat, potest optime cadere sub meritis Christi, sive promerendo nobis effectum dilectionis, sive ipsammet dilectionem, vel electionem Dei, ut ad nos libere terminatam. Dilectio Dei seu electio cadere sub Christi merito quomodo possit.

Utrumque enim verum est, quidquid aliqui hoc loco contendant. De qua re plura non dicam, quia fuse illam disputavi priori tomo disp. 41. sect. 4.

ARTICULUS V.

Utrum Christus sua passione aperuerit nobis januam cæli.

274. 3 d. 18. a. 6 q. 2 & 3 d 19. a. 5. & 4. q. 2. a. 2. q. 6. & verb. q. 29. ar. 7. ad 9.

AD quintum sic proceditur. Videtur, quod Christus sua passione non aperuit nobis januam cæli. Dicitur enim Prov. 11. Seminanti justitiam, merces fidelis. Sed merces justitiæ est introitus regni cælestis. Ergo videtur, quod sancti Patres, qui operati sunt opera justitiæ, fide consecuti essent introitum regni cælestis, etiam absque Christi passione. Non ergo passio Christi est causa apertionis januæ regni cælestis.

2. Præterea. Ante passionem Christi Helias raptus est in cælum: ut dicitur 4. Regum. 2. Sed effectus non præcedit causam. Ergo videtur, quod apertio januæ cælestis non sit effectus passionis Christi.

3. Præterea. Sicut legitur Mat. 3. Christo baptizato aperti sunt ei cæli. Sed baptismus præcessit passionem. Ergo apertio cæli non est effectus passionis Christi.

4. Præterea. Mich. 2. dicitur. Ascendit pandens iter ante eos. Sed nihil aliud videtur esse pandere iter cæli, quam ejus januam aperire. Ergo videtur, quod janua cæli sit nobis aperta, non per passionem Christi, sed per Ascensionem ejus.

Sed contra est, quod Apostolus dicit Hebræ. 10. Habemus fiduciam in introitu Sanctorum, scilicet cælestium, in sanguine Christi.

Respondeo dicendum, quod clausio januæ est obstaculum quoddam prohibens ab ingressu. Prohibebantur autem homines ab ingressu regni cælestis propter peccatum, quia sicut dicitur Isai. 35. via illa sancta vocabitur, & non transibit per eam pollutus. Est autem duplex peccatum impediens ab ingressu regni cælestis. Unum quidem commune totius humanæ naturæ, quod est peccatum primi parentis, & per hoc peccatum præcludebatur homini aditus regni cælestis. Unde legitur Gen. 3. quod post peccatum primi parentis, collocavit Deus cherubim, & flammeum gladium, atque versatilem, ad custodiendam viam ligni vitæ. Aliud autem est peccatum speciale uniuscujusque personæ, quod per proprium actum committitur uniuscujusque hominis. Per passionem autem Christi liberati sumus, non solum a peccato communi totius humanæ naturæ, & quantum ad culpam, & quantum ad reatum pœnæ, ipso solvente pretium pro nobis, sed etiam a peccatis propriis singulorum, qui communicant ejus passioni per fidem, & charitatem, & fidei Sacramenta. Et ideo per passionem Christi aperta est nobis janua regni cælestis. Et hoc est quod Apost. dicit Heb. 9. quod Christus assistens Pontifex futurorum bonorum, per proprium sanguinem introivit semel in Sancta, æterna redemptione inventa. Et hoc figuratur Num. 35. ubi dicitur, quod homicida manebit ibi, scilicet in civitate refugii, donec Sacerdos magnus, qui oleo sancto unctus est, moriatur, quo mortuo poterit in domum suam redire.

Ad 1. ergo dicendum, quod sancti Patres operando opera justitiæ, meruerunt introitum regni cælestis per fidem passionis Christi (secundum illud Heb. 11. Sancti per fidem vicerunt regna, operati sunt justitiam) per quam etiam unusquisque a peccato purgabatur, quantum pertinet ad emundationem propriæ personæ. Non tamen alicujus fides vel justitia sufficiebat ad removendum impedimentum, quod erat per reatum totius humanæ creaturæ, quod quidem remotum est pretio sanguinis Christi. Et ideo ante passionem Christi nullus intrare poterat regnum cæleste, adipiscendo scilicet beatitudinem æternam, quæ consistit in plena Dei fruitione.

Ad 2. dicendum, quod Helias sublevatus est in cælum aereum: non autem in cælum empyreum, qui est locus Sanctorum. Et similiter etiam Enoch raptus est ad Paradisum terrestrem: ubi cum Helia simul creditur vivere usque ad adventum.

q. 19. ar. 3. *Ad 3. dicendum, quod (sicut supra dictum est) Christo baptizato aperti sunt cæli, non propter ipsum Christum, cui semper patuit: sed ad significandum, quod cælum aperitur baptizatis baptismo Christi, qui habet efficaciam ex passione ipsius.*

Ad 4. dicendum, quod Christus sua passione meruit nobis introitum regni Cælestis, & impedimentum removit. Sed per suam ascensionem nos quasi in possessionem regni cælestis introduxit. Et ideo dicitur, quod ascendit pandens iter ante eos.

COMMENTARIUS.

IN titulo hujus articuli observandum est non esse omnino idem mereri nobis regnum cœlorum seu æternam beatitudinem, & aperiri nobis januam regni. Nam licet in hoc illud contineatur: non tamen convertuntur; Christus enim Angelis meruit regnum cœlorum, non tamen proprie eis aperuit januam regni, quæ nunquam eis clausa fuit. Hominibus autem per peccatum fuit clausa, per quod contraxerunt reatum æternæ damnationis, & carentiæ beatitudinis, pro quo Christus condigne satisfaciendo, januam regni nobis aperuit. Et ita in hac metaphora duplex ille effectus hactenus explicatus meriti & satisfactionis Christi pro nobis continetur. Qua in re fere non explicat effectum distinctum a præcedentibus. Solum in circumstantia temporis (ut ita dicam) novum aliquid hoc loco addi potest.

Ad quod intelligendum observandum est, dupliciter potuisse Christum aperire hominibus per suam passionem januam regni. Uno modo per passionem vel exhibitam, vel prævisam. Nam sicut Deus propter satisfactionem Christi, & merita prævisa contulit gratiam antiquis justis, eisque æternam pœnam remisit; ita etiam potuisset illis æternam beatitudinem conferre. Unde sicut vere nunc dicuntur per passionem Christi justificari, ita etiam vere dicerentur per eamdem passionem ad regnum introducti, & consequenter diceretur janua regni per ipsammet passionem eis aperta, quæ per peccatum Adæ fuerat clausa. Quod ergo passio Christi absolute abstrahendo ab hoc quod sit exhibita, vel tantum prævisa, aditum hominibus ad regnum aperuerit, certissimum est ex dictis de meritis, & satisfactione Christi, nec novam habet quæstionem. Alio ergo modo intelligi potest, passionem Christi exhibitam statim aperuisse hominibus januam regni cœlestis, non tamen solum prævisam; & in hoc sensu proprie tractatur, ac definitur hæc quæstio, & in ea, præter omnia quæ diximus de merito, & satisfactione Christi, duæ aliæ catholicæ veritates includuntur. Prior est ante mortem Christi nulli hominum patuisse aditum ad æternam Beatitudinem obtinendam. Posterior est, a morte Christi omnes justos, qui nil habent purgandum, statim introduci ad regnum cœlorum. Sed hæc posterior quæstio proprium locum habet in materia de beatitudine, & ideo, ne ab instituto more recedamus, in eum locum rejicienda est, præsertim cum ad explicanda Christi mysteria, & valorem meritorum ejus fere nihil pertineat. Certum est enim ex principiis jam traditis, Christum exhibendo satisfactionem (quantum in se est) sufficientissime aperuisse januam regni, & abstulisse omne impedimentum, atque adeo, quantum est ex parte Christi, statim dari. An vero aliunde, vel ob alias causas differatur, alterius speculationis est, quamquam de fide sit non differri. Prior vero quæstio poterat hoc loco disputari: tamen quia inferius occurret commodior locus, cum agemus de statu & loco animæ Christi separatæ a corpore, ideo usque in illum locum differenda est.

Janua cœli per passionem Christi quomodo hominibus aperta.

ARTICULUS VI.

Utrum Christus per suam passionem meruerit exaltari.

AD sextum sic proceditur. Videtur, quod Christus per suam passionem non meruerit exaltari. Sicut enim cognitio veritatis est proprium Deo, ita & sublimitas: secundum illud Psal. 112. Excelsus super omnes gentes Dominus, & super cælos gloria ejus. Sed Christus, secundum quod homo, habuit cognitionem omnis veritatis, non ex aliquo merito præcedente, sed ex ipsa unione Dei, & hominis: secundum illud Joann. 1. Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti a patre, plenum gratia, & veritatis. Ergo neque exaltationem habuit ex merito passionis, sed ex sola unione. 299. 3. dist. 18. art. 4. q. 3.

2. Præterea. Christus meruit sibi a primo instanti suæ conceptionis, ut supra habitum est non autem major charitas fuit in eo tempore passionis, quam ante. Cum ergo charitas sit merendi principium, videtur, quod non magis meruerit per passionem suam exaltationem, quam ante. q. 19. ar. 4. & q. 34. art. 4.

3. Præ-

3. Præterea. Gloria corporis resultat ex gloria animæ, ut Aug. dicit in Epistola ad Dioscorum. Sed Christus per passionem suam non meruit exaltationem quantum ad gloriam animæ, quia anima ejus fuit beata in primo instanti suæ conceptionis. Ergo neque etiam per passionem meruit exaltationem, quantum ad gloriam corporis. Epi. 56. ante med. tom. 2.

Sed contra est, quod dicitur Philipp. 2. Factus est obediens usque ad mortem, mortem autem crucis, propter quod & Deus exaltavit illum.

Respondeo dicendum, quod meritum importat quandam æqualitatem justitiæ, unde & Apost. dicit Rom. 4. quod ei qui operatur merces imputatur secundum debitum. Cum autem aliquis ex sua injusta voluntate sibi attribuit plus, quam sibi debeatur, justum est, ut diminuatur etiam quantum ad id, quod sibi debebatur: sicut cum furatur quis unam ovem, reddet quatuor, ut dicitur Exod. 22. Et hoc dicitur mereri, in quantum per hoc punitur ejus iniqua voluntas. Ita etiam cum aliquis sibi ex justa voluntate subtrahit quod debebat habere, meretur, ut sibi amplius superaddatur, quasi merces justæ voluntatis. Et inde est, quod sicut dicitur Luc. 14. Qui se humiliat, exaltabitur. Christus autē in sua passione seipsum humiliavit infra suam dignitatem, quantum ad quatuor. Primo quidem, quantum ad passionem, & mortem, cujus debitor non erat. Secundo quantum ad locum, quia corpus ejus positum est in sepulchro, & anima in inferno. Tertio, quantum ad confusionem, & opprobria, quæ sustinuit. Quarto, quantum ad hoc, quod est traditus humanæ potestati, secundum quod ipse dicit Pilato Jo. 19. Non haberes in me potestatem, nisi datum tibi esset desuper. Et ideo per suam passionem meruit exaltationem quantum ad quatuor. Primo quidem, quantum ad resurrectionem gloriosam: unde dicitur in Psalm. 138. Tu cognovisti sessionem meam, id est, humilitatem meæ passionis, & resurrectionem meam. Secundo, quantum ad ascensionem in cælum: unde dicitur Ephes. 4. Descendit primum in inferiores partes terræ: qui autem descendit, ipse est & qui ascendit super omnes cælos. Tertio, quantum ad consessum paternæ dexteræ & manifestationem divinitatis ipsius secundum illud Isai. 52. Exaltabitur, & elevabitur, & sublimis erit valde: sicut obstupuerunt super eum multi, sic inglorius erit inter viros aspectus ejus. Et Philip. 2. dicitur. Factus est obediens usque ad mortem, mortem autem crucis: propter quod & Deus exaltavit illum, & dedit illi nomen: ut scilicet ab omnibus nominetur Deus, & omnes ei reverentiam exhibeant sicut Deo. Et hoc est quod subditur Ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium, & infernorum. Quarto, quantum ad judiciariam potestatem: dicitur enim Job. 36. Causa tua quasi impii judicata est: causam, judiciumque recipies.

Ad 1. ergo dicendum, quod principium merendi est ex parte animæ, corpus autem est instrumentum meritorii actus. Et ideo perfectio animæ Christi, quæ fuit merendi principium non debuit in eo acquiri per meritum, sicut perfectio corporis, quod fuit passionis subjectum, & per hoc fuit ipsius meriti instrumentum.

Ad 2. dicendum, quod per priora merita Christus meruit exaltationem ex parte ipsius animæ, cujus voluntas charitate, & aliis virtutibus informabatur. Sed in passione meruit, suam exaltationem per modum cujusdam recompensationis, etiam ex parte corporis: justum est enim, ut corpus, quod fuerat ex charitate passioni subjectum, acciperet recompensationem in gloria.

Ad 3. dicendum, quod dispensatione quadam factum est in Christo, ut gloria animæ ante passionem non redundaret in corpus, ad hoc quod gloriam corporis honorabilius obtineret, quando eam per passionem meruisset. Gloriam autem animæ differri non conveniebat, quia anima immediate uniebatur Verbo, unde decens erat, ut gloria repleretur ab ipso Verbo: sed corpus uniebatur Verbo, mediante anima.

De hoc art. egimus in priori tom. disp. 40. sect. 3.

Hoc loco Bartholomæus Medina, prolixam instituit disputationem de mediis, quibus Christi merita hominibus applicantur, & cur quibusdam, non vero omnibus fructus infinitus meritorum Christi communicetur. Sed disputatio hæc neque hujus loci est, neque unam tantum Theologiæ materiam, sed plures easque gravissimas complectitur, de gratia, & justificatione, de fide, & operibus, de Sacramentis, de prædestinatione, ac reprobatione hominum, quod omnia pro dignitate hoc loco tractare, satis per se constat nec fieri posse, nec expedire in summam vero ea redigere, & supervacaneum, & inutile. Quod vero ad præsentem rem spectat paucis verbis attigimus in priori tomo disp. 4. sect. 3. in fine.

QUÆSTIO L.

De morte Christi, in sex articulos divisa.

Deinde considerandum est de morte Christi. Et circa hoc quæruntur sex.

Primo, utrum conveniens fuerit Christum mori. 2. utrum per mortem fuerit separata divinitas a carne. 3. utrum fuerit separata divinitas ab anima. 4. utrum Christus in triduo mortis fuerit homo. 5. utrum corpus ejus fuerit idem numero vivum, & mortuum. 6. utrum mors ejus fuerit aliquid operata ad nostram salutem.

ARTICULUS I.

Utrum conveniens fuerit Christum mori.

Ad primum sic proceditur. Videtur, quod non fuerit conveniens Christum mori. Illud enim, quod est primum principium in aliquo genere, non disponitur per illud quod est contrarium illi generi: sicut ignis, qui est principium caloris, nunquam potest esse frigidus. Sed filius Dei est fons & principium omnis vitæ, secundum illud Psalm. 35. Apud te est fons vitæ. Ergo videtur, quod non fuerit conveniens Christum mori. 298. Infr. quæ. 72. art. 1. Cui. 4. cont. c. 52. 55 c. & quod. e c. . cor & sp 2. c. 7. & ep. c. 3. c. 234. & 238. fin. & op. 6u. c. 19.

2. Præterea. Major est defectus mortis, quam morbi: quia per morbum pervenitur ad mortem. Sed non fuit conveniens Christum aliquo morbo languescere: ut Chrysost. dicit. Ergo etiam non fuit conveniens Christum mori.

3. Præterea. Dominus dicit Joan. 10. Ego veni ut vitam habeant, & abundantius habeant. Sed oppositum non perducit ad oppositum. Ergo videtur, quod non fuerit conveniens Christum mori.

Sed contra est, quod dicitur Joan. 11. Expedit vobis, ut unus homo moriatur pro populo, & non tota gens pereat. Quod quidem Caiphas prophetice dixit, ut Evangelista testatur.

Respondeo dicendum, quod conveniens fuit Christum mori. Primo quidem ad satisfaciendum pro humano genere, quod erat morti adjudicatum propter peccatum: secundum illud Gen. 2. Quacumque die comederitis, morte moriemini. Est autem conveniens satisfaciendi pro alio modus, cum aliquis se subjicit pœnæ, quam alius meruit. Et ideo Christus mori voluit, ut moriendo pro nobis satisfaceret, secundum illud 1. Petr. 3. Christus semel pro peccatis nostris mortuus est. Secundum ad ostendendum veritatem naturæ assumptæ sicut enim Eusebius dicit: Si aliter post conversationem cum hominibus, evanescens subito evolaret fugiens mortem, ab omnibus compararetur phantasmati. Tertio, ut moriendo nos a timore mortis liberaret unde dicitur ad Heb. 2. quod communicavit carni, & sanguini, ut per mortem destrueret eum, qui habebat mortis imperium, id est, diabolum, & liberaret eos, qui timore mortis per totam vitam obnoxii erant servituti. Quarto, ut corporaliter moriendo similitudini peccati, id est, pœnæ ipsi, daret nobis exemplum moriendi spiritualiter peccato, unde dicitur Rom. 6. Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel quod autem vivit vivit Deo: ita & vos existimate mortuos quidem esse peccato, viventes autem Deo. Quinto, ut a mortuis resurgendo, & virtutem suam ostenderet, qua mortem superavit, & nobis spem resurgendi a mortuis daret. Unde Apostolus dicit 1. ad Cor. 15. Si Christus prædicatur, quod resurrexit a mortuis, quomodo quidam in vobis dicunt, quod resurrectio mortuorum non est.

Ad 1. ergo dicendum, quod Christus est fons vitæ secundum quod Deus, non autem secundum quod homo: mortuus est autem secundum quod homo non secundum quod Deus. Unde August. dicit contra Felicia. Absit, quod Christus sic senserit mortem, ut quantum in se est vita, vitam perdiderit: si enim hoc ita esset, vitæ fons aruisset. Sensit ergo mortem participatione humani affectus, quem sponte susceperat: non naturæ suæ perdidit potentiam, per quam cuncta vivificat. Leon. Fel. c. 15. in pr. t. 6.

Ad 2. dicendum, quod Christus non sustinuit mortem ex morbo provenientem, ne videretur ex necessitate mori propter infirmitatem naturæ. Sed sustinuit mortem ab exteriori illatam, cui se sponte obtulit, ut mors ejus voluntaria ostenderetur.

Ad 3. dicendum, quod unum oppositum per se non ducit ad aliud: sed quandoque per accidens: sicut frigidum quandoque per accidens calefacit. Et hoc modo Christus per suam mortem nos perduxit ad vitam, dum sua morte mortem nostram destruxit: sicut ille, qui pœnam pro alio sustinet, removet pœnam ejus.

COMMENTARIUS.

HIc art. nulla indigat expositione. Nam congruentiæ, quas D. Th. affert, sunt perspicuæ, & de illis, atque aliis videri possunt sententiæ Patrum, quas supra retulimus agentes de passione, & crucifixione. Nam eadem est horum omnium ratio. Videri etiam possunt hæ rationes, & aliæ apud Euseb. l. 4. de Demonst. c. 12. & Athanas. ser. de Pass. & cruce Domini. In solutionibus item argumentorum nulla est difficultas. Circa solutionem vero ad 2. cur Christus non assumpserit corporis ægritudines, & an naturaliter moreretur, si non esset violenter occisus, videantur quæ diximus super. tom. disp. 32. sect. 2.

ARTICULUS II.

Utrum in morte Christi fuerit separata divinitas a carne.

277. 3. d. 21. q. 2. a. 1. q. 1. & d. 21. q. 1. a. 3. q. 1. & quod. 2. a. 1. Cont. & quod. 4. a. 6. a. r. & 1. p. 3. c. 216. & 237. & opusc. 0 39. fin. l. tit. in Lu. in cit. de comm. Spiritus Jesu in med. a. 3. q. 6. art. 1.

AD secundum sic proceditur. Videtur, quod in morte Christi fuerit separata divinitas a carne. Ut enim dicitur Matth. 27. Dominus in cruce pendens clamabat, Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me. Quod exponens Ambros. dicit. Clamabat homo, separatione divinitatis moriturus: nam cum divinitas a morte libera sit, utique mors ibi esse non poterat nisi vita discederet: quia vita divinitas est. Et sic videtur, quod in morte Christi sit divinitas separata a carne.

2. Præterea. Remoto medio separantur extrema. Sed divinitas unita est carni mediante anima: ut supra habitum est. Ergo videtur, quod cum in morte Christi anima sit separata a carne, quod per consequens divinitas sit a carne separata.

3. Præterea. Major est virtus vivificativa Dei, quam animæ. Sed corpus mori non poterat nisi anima separata: ergo multo minus mori poterat nisi separata a divinitate.

q. 16. a. 4.

Sed contra est, quod ea, quæ sunt humanæ naturæ, non dicuntur de filio Dei, nisi ratione unionis, ut supra habitum est. Sed de filio Dei dicitur id, quod convenit corpori Christi post mortem, scilicet esse sepultum: ut patet in Symbolo fidei, ubi dicitur quod filius Dei conceptus est, & natus ex Virgine, passus, mortuus, & sepultus. Ergo corpus Christi non fuit in morte a divinitate separatum.

Respondeo dicendum, quod illud, quod per gratiam Dei conceditur, nunquam absque culpa revocatur, unde dicitur Rom. 11. quod sine pœnitentia sunt dona Dei, & vocatio. Multo autem major est gratia unionis, per quam divinitas unita est carni Christi in persona quam gratia adoptionis, per quam alii sanctificantur, & etiam magis permanens ex sui ratione: quia hæc gratia ordinatur ad unionem personalem, gratia autem adoptionis ad quandam unionem affectualem, & tamen videmus, quod gratia adoptionis nunquam perditur sine culpa. Cum igitur in Christo nullum fuerit peccatum, impossibile fuit, quod solveretur unio divinitatis a carne ipsius. Et ideo sicut ante mortem caro Christi unita fuit secundum personam & hypostasim Verbo Dei, ita & remansit unita post mortem, ut scilicet non esset alia hypostasis Verbi Dei, & carnis Christi post mortem, ut Damas. dicit in 3. lib.

li. 3. orth. fi. c. 27. circa fin.

Ad 1. ergo dicendum, quod derelictio non est referenda ad solutionem unionis personalis: sed ad hoc quod Deus pater eum exposuit passioni. Unde relinquere ibi, non est aliud, quam non protegere a persequentibus. Vel dicit se derelictum quantum ad illam orationem, qua dixerat: Pater si fieri potest, transeat a me calix iste: ut Augustin. exponit in libro de Gratia novi Testamen.

in ep. 120 ca. c. 6. & 10. 2. 4.

Ad 2. dicendum, quod Verbum Dei dicitur unitum carni, mediante anima, in quantum caro per animam pertinet ad humanam naturam, quam filius Dei assumere intendebat: non autem ita quod anima sit quasi medium ligans unita. Habet autem caro ab anima quod pertineat ad humanam naturam, etiam postquam anima separatur ab ea in quantum scilicet in carne mortua remanet ex divina ordinatione quidam ordo ad resurrectionem. Et ideo non tollitur unio divinitatis ad carnem.

Ad 3. dicendum, quod anima habet vim vivificandi formaliter: & ideo ea præsente, & unita formaliter, necesse est corpus esse vivum; Divinitas aut non habet vim vivificandi formaliter, sed effective: non enim potest esse corporis forma. Et ideo non est necesse, quod manente unione divinitatis ad carnem caro sit viva: quia Deus non ex necessitate agit, sed ex voluntate.

COMMENTARIUS.

EGregia est ratio, qua D. Th. probat corpus Christi in morte non fuisse a divinitate separatum. Quia Deus neminem privat gratia illi concessa absque ejus culpa: gratia autem unionis facta est corpori Christi. Quam rationem sumpsit ex Greg. Nyssen. orat. 1. de resurr. cujus verba in disput. referam. Eamque confirmat D. Th. comparatione facta inter gratiam unionis, & adoptionis. Nam gratia adoptionis nunquam amittitur sine culpa; ergo neque gratia unionis, quæ major est, & ex suo genere permanentior, cum sit substantialis unio ipsius divinitatis. Unde recte notat Cajet. primam propositionem assumptam intelligendam esse de gratiis suo genere permanentibus, ac de se incorruptibilibus. Nam gratiæ, quæ consistunt in actu secundo, & de se sunt velut transeuntes, haberi possunt, & amitti sine culpa.

Corpus Christi in morte a divinitate non sejunctum quare.

Objectio.

Sed dicere aliquis posset, quamvis gratia Dei de se permanens non auferatur sine culpa, manente subjecto, tamen destructo subjecto posse id accidere: sicut, si verum est, per gratiam adoptionis aliquas virtutes, vel qualitates permanentes infundi corpori hominis, quamvis illæ non amittantur sine culpa manente homine: tamen illo mortuo destruentur, etiamsi nulla culpa intercedat; ergo eodem modo, cum gratia unionis facta sit humanitati, destructa per mortem humanitate, tolletur illa gratia.

Respons.

Respondetur unionem illam ita esse factam cum humanitate, ut per se, & immediate facta etiam fuerit cum anima, & corpore (ut supra quæst. 6. late dictum est) & ideo quamvis per mortem destructa fuerit humanitas: non tamen destructum omnino fuit subjectum, in quo unio illa facta est, ac proinde non fuit privatum gratia unionis sibi concessa. Dices. Ergo nulla pars corporis, seu materiæ, in qua facta est hæc unio, separata est amplius a Verbo, propter eamdem rationem: consequens autem est plane falsum. Quia partes materiæ, quæ per continuam actionem resolvebantur, unitæ erant Verbo, & tamen sine dubitatione ulla, dimittebantur. Respondetur negando sequelam, quia in hujusmodi partibus, cum resolvuntur, & separantur, potest dici destrui subjectum, in quo facta est unio. Quia licet maneat eadem materia prima: non tamen manet in ratione corporis humani, seu partis humani corporis, cui facta est hæc gratia. Nam propterea dicitur corpus hoc assumptum mediante anima, ut hic explicat D. Thom. ad 2. & latius diximus priori tomo disput. 17. sect. 4. Denique in illis partibus, cum non esset iterum unienda animæ, non fuit ratio, ob quam divinitati unitæ manerent.

Objectio.

Respons.

In sol. ad 1. observandum est in argumento D. Th. proposuisse sententiam Ambros. exponentis verba illa; *Deus, Deus meus, ut quid dereliquisti me?* de derelictione per separationem divinitatis a carne cui potuisset etiam adjungere Hilarium cant. 33. in Mat. dicentem, *clamor vero ad Deum corporis vox est recedentis a se Verbi contestata dissidium* In solutione vero respondet D. Th. aliter exponendo verba Christi, de derelictione per permissionem passionis & mortis. Ad authoritatem autem Ambrosii nihil dicit, modeste illum reprehendens, & ejus sententiam relinquens, indicans nullam pati expositionem: & idem judicium est de verbis Hilarii, sunt enim simillima. Possemus quidem eos exponere de recessu, vel separatione divinitatis non substantiali sed quoad protectionem & defensionem: tamen vix patiuntur verba hunc sensum: sed de hoc plura in Disputatione.

ARTICULUS III.

Utrum in morte Christi fuerit facta separatio divinitatis ab anima.

278. 3. d. 21. q. 1. a. 1. q. 2. & quod. 2. a. 4. c. 1. & op. 3. c. 116 & op. 60. c. 9. & & Ps. 15 col.

AD tertium sic proceditur. Videtur, quod in morte Christi fuerit facta separatio divinitatis ab anima. Dicit enim Dominus Joan. 10. Nemo tollit animam meam a me, sed ego pono eam a me ipso, & potestatem habeo iterum sumendi eam. Non autem videtur, quod corpus animam ponere possit, eam a se separando. quia anima non

sub-

subjicitur potestati corporis sed potius e converso. Et sic videtur, quod Christo, secundum quod est Verbum Dei, conveniat animam suam ponere. Hoc autem est eam a se separare. Ergo per mortem anima ejus fuit a divinitate separata.

Refertur. 3. sinodi. in para-grapho.

2. Praeterea. Atha. dicit male dictum, qui totum hominem quem assumpsit Dei filius, denuo assumptum, vel liberatum tertia die a mortuis resurrexisse non confitetur. Sed non potuit totus homo denuo assumi, nisi aliquando fuerit totus homo a Verbo Dei separatus. Totus autem homo componitur ex anima & corpore. Ergo aliquando fuit facta separatio divinitatis & a corpore & ab anima.

3. Praeterea. Propter unionem ad totum hominem filius Dei vere dicitur homo. Si ergo soluta unione animae & corporis per mortem, Verbum Dei remansit unitum animae, sequeretur, quod vere dici potuisset, filium Dei esse animam. Hoc autem est falsum: quia cum anima sit forma corporis, sequeretur, quod Verbum Dei fuerit corporis forma, quod est impossibile; ergo in morte Christi anima fuit a Verbo Dei separata.

4. Praeterea. Anima & corpus ab invicem separata, non sunt una hypostasis, sed duae. Si igitur Verbum Dei remansit unitum tam corpori, quam animae Christi, separatis eis ab invicem per mortem Christi, videtur sequi, quod Verbum Dei durante morte Christi fuerit duae hypostases, quod est inconveniens. Non ergo post mortem Christi remansit anima verbo unita.

3. 4. orth. fi. c. 27. in med.

Sed contra est, quod dicit Damasc. in 3. lib. Etsi Christus mortuus est ut homo & sancta ejus anima ab incontaminato divisa est corpore: divinitas tamen inseparabiliter ab utrisque permansit, ab anima dico & corpore.

Respondeo dicendum, quod anima unita est Verbo Dei immediatius, & prius, quam corpus, cum corpus unitum sit Verbo mediante anima, ut supra dictum est: cum ergo Verbum Dei non sit separatum in morte a corpore, multo minus separatum est ab anima. Unde sicut de filio Dei praedicatur id, quod convenit corpori ab anima separato, scilicet esse sepultum, ita de eo in Symbolo dicitur, quod descendit ad inferos, quia anima ejus a corpore separata descendit ad inferos.

3. p. q. 6. art. 1. ... 6 art. 1.

Tr. 47. in Joannem, post med. tom. 9.

Ad 1. ergo dicendum, quod August. exponens illud Verbum Joan. inquirit, cum Christus sit Verbum, anima, & caro, utrum ex eo quod est Verbum, ponat animam, an ex eo quod est anima, an iterum ex eo quod est caro, & dicit, quod si dixerimus, quod Verbum Dei animam posuit, sequitur quod aliquando anima illa separata est a Verbo, quod est falsum mors enim corpus ab anima separavit, a Verbo autem animam separatam esse non dico. Si vero dixerimus, quod ipsa se anima ponat, sequitur, quod anima ipsa a se separata sit: quod est absurdum. Relinquitur ergo, quod ipsa caro animam suam ponit & iterum eam sumit non potestate sua, sed potestate Verbi inhabitantis carnem: quia sicut supra dictum est, per mortem non est separata divinitas Verbi a carne.

Joan. 10.

Ad 2. dicendum, quod in verbis illis Athanas. non intellexit, quod totus homo denuo sit assumptus, id est omnes partes ejus, quasi Verbum Dei partes humanae naturae deposuerit per mortem: sed quod iterato totalitas naturae assumptae sit in resurrectione redintegrata per iteratam unionem animae & corporis.

Ad 3. dicendum, quod Verbum Dei propter unionem humanae naturae non dicitur humana natura: sed dicitur homo, quod est habens humanam naturam. Anima autem & corpus sunt partes essentiales humanae naturae. Unde propter unionem verbi ad utrumque eorum, non sequitur, quod Verbum Dei sit anima vel corpus, sed quod sit habens animam vel corpus.

3. 3. orth. fid. c. 27. a medio.

Ad 4. dicendum, quod sicut Damasc. dicit in 3. lib. quod in morte Christi est separata anima a carne, non est una hypostasis divisa, nam & corpus & anima Christi secundum idem ex principio in Verbi hypostasi habuerunt existentiam, & in morte invicem divisa, singulum eorum mansit, unam hypostasin Verbi habens. Quare una Verbi & animae & corporis extitit hypostasis nunquam enim neque anima neque corpus propriam habuerunt hypostasim praeter Verbi hypostasim. Una enim semper Verbi hypostasis, & nunquam duae.

COMMENTARIUS.

Hic articulus ex dictis in superiori explicatus est. In solutione tamen primi argumenti tractat D.Th. Joan. 10. verba: *Ego pono animam meam, ut iterum sumam eam, nam potestatem habeo ponendi animam meam & iterum sumendi eam.* Quibus videtur significari, Verbum divinum animam a se separasse, & iterum assumpsisse, quia illud pronomen *ego* pro persona verbi supponit. Et respondet ex August. tract. 47. in Joan. illa verba dicta esse a Verbo non secundum se, sed ratione carnis, ita ut Verbum per carnem animam posuerit, id est, ab eadem carne animam separaverit, & iterum assumpserit. Sed (quidquid sit de re ipsa) non existimo tamen propter haec verba esse necessarium dicere, carnem ipsam specialiter concurrisse ad deponendam, & resumendam animam. Aliis enim duobus modis potest sufficienter explicari ille locus. Primo ut, *anima*, nihil aliud significet, quam vitam corporalem, sicut est frequens in Scriptura, & ibidem paulo ante: *Bonus pastor animam suam dat pro ovibus suis*, id est vitam suam. Et ita sensus est facilis, vitam meam corporalem pono, id est voluntarie amitto, *ut iterum sumam*, id est, ut iterum illam mihi restituam, & ita exponunt Chrys. Theoph. & Euthym. Vel secundo, si per *animam* intelligamus essentialem partem, *Verbum ponere animam* non est separare illam a se, sed separatam a corpore ponere. Prior tamen expositio videtur propria, & literalis.

T. Thomo. in 1. ann. in expositio.

In solutione ad secundum attingitur quaestio: an tota humanitas habeat aliam unionem ad Verbum distinctam a partialibus unionibus corporis, & animae, quae in morte fuerit amissa, & in resurrectione restituta. Nam Athanas. ibi citatus affirmantem partem indicat. D.Th. vero nihil de hoc affirmavit sed solum dixit totalitatem naturae redintegratam fuisse in resurrectione per iteratam unionem animae, & corporis. Sed hanc rem satis discussimus priori tomo disp. 17. sect. 5. ubi sententiam, quam hic indicat Athanas. probabiliorem duximus.

Circa solutionem ad tertium tractat D. Thom. an ex unione verbi cum anima, vel corpore, sequatur communicatio idiomatum, quod anima sit Deus, &c. videantur dicta de hac re supra disp. 14. sect. 3. & 4. disp. 15. sect. 6. in fine.

ARTICULUS IV.

Utrum Christus in triduo mortis fuerit homo.

Ad quartum sic proceditur. Videtur, quod Christus in triduo mortis fuerit homo. Dicit enim August. in 1. de Trinitat. Talis erat illa susceptio, quae Deum hominem faceret, & hominem Deum. Sed illa susceptio non cessavit per mortem. Ergo videtur, quod per mortem non desierit esse homo.

279. 3. d. 22 q. 1. art. 1. & quo. 2. a. 2. & quo. 1. a. 4. art. 6. & quo. 4. a. 1. & op. 3. c. 216. opusc. 68. c. 20.

2. Praeterea. Philosoph. dicit in 9. Ethic. quod unusquisque homo est suus intellectus unde & post mortem, animam Petri alloquentes dicimus, Sancte Petre ora pro nobis. Sed post mortem filius Dei non fuit separatus ab anima intellectuali. Ergo in illo triduo filius Dei fuit homo.

lib. 1. c. 13. ... 10. q. 9. c. 4. ante med. to. 3.

3. Praeterea, omnis sacerdos est homo; sed in illo triduo mortis Christus fuit sacerdos alioquin enim non verum esset quod dicitur in Ps. 109. Tu es sacerdos in aeternum. Ergo Christus in illo triduo fuit homo.

Sed contra. Remoto superiori, removetur inferius. Sed vivum, sive animatum est superius ad animal, & ad hominem nam animal est substantia animata sensibilis: sed in illo triduo mortis corpus Christi non fuit vivum, neque animatum. Ergo non fuit homo.

Respondeo dicendum, quod Christum vere fuisse mortuum, est articulus fidei. Unde asserere omne illud, per quod tollitur veritas mortis Christi, est error contra fidem. Propter quod in epist. synod. Cyrilli dicitur. Si quis non confitetur Dei Verbum passum carne, & crucifixum carne, & quod mortem gustavit carne, anathema sit. Pertinet autem ad veritatem mortis hominis vel animalis, quod per mortem desinat esse homo vel animal: mors enim hominis, vel animalis provenit ex separatione animae, quia complet rationem animalis, vel hominis. Et ideo dicere Christum in triduo mortis hominem fuisse, simpliciter & absolute loquendo erroneum est. Potest tamen dici, quod Christus in triduo homo fuit mortuus. Quidam tamen confessi sunt Christum in triduo hominem fuisse, dicentes quidem verba erronea, sed sensum erroris non habentes in fide. Sicut Hugo de S. Vict. qui ea ratione dixit Christum in triduo mortis fuisse hominem, quia dicebat animam esse hominem, quod tamen est falsum ut in 1. p. ostensum est. Magister etiam Sentent. in 22. dist. 3. l. posuit, quod Christus

Habetur tol. concil. 1. Ephes. cap. 12.

lib. 2. de sac. 2. p. c. 11.

q. 75. a. 4. ... 3. 24 p. 1.

in triduo mortis fuit homo alia ratione: quia credidit quod unio animæ & carnis non esset de ratione hominis, sed sufficeret ad hoc, quod aliquid sit homo, quod habeat animam humanam, & corpus, sive conjuncta sive non conjuncta. Quod etiam patet esse falsum ex his quæ dicta sunt in 1. p. & his quæ supra dicta sunt, circa modum unionis. (P. q. 4. 75. ar. 4. q. 2. art. 5.)

Ad 1. ergo dicendum, quod Verbum Dei suscepit animam, & carnem unitam: & ideo illa susceptio fecit Deum hominem, & hominem Deum. Non autem cessavit illa susceptio per separationem Verbi ab anima, vel a carne, cessavit tamen unio carnis & animæ.

Ad 2. dicendum, quod homo dicitur esse suus intellectus, non quia intellectus sit totus homo, sed quia intellectus est principalior pars hominis, in quo virtualiter consistit tota dispositio hominis sicut si rector civitatis dicatur tota civitas, quia in eo consistit tota dispositio civitatis.

Ad 3. dicendum, quod esse sacerdotem, convenit homini ratione animæ in qua est ordinis character. Unde per mortem homo non perdit ordinem sacerdotalem, & multo minus Christus, qui est totius sacerdotii origo.

COMMENTARIUS.

Quæstio hujus art. (si recte consideretur) eadem est cum illa, quam D. Th. tractavit supra q. 2. art. 5. an in Christo homine facta fuerit unio animæ & corporis. Qua ratione fuit necessaria illa unio animæ, & corporis, ut Verbum fieret homo, eadem ratione fuit necessaria, ut perseveraret homo, & ideo sicut ex principio fidei, quod Deus factus est homo, necessario sequitur assumpsisse corpus, & animam inter se unitam, ita ea contrario principio, quod in morte dissoluta fuit unio animæ & corporis, sequitur tunc Deum desiisse hominem. Quocirca nulla hic superest nova difficultas. Videantur dicta priori tomo disput. 14. sect. 4.

Dubium. An vero concedendum sit, in triduo fuisse Christum, quæstio est de modo loquendi, & Durandus quidem in 3. d. 26. q. 2. absolute negat. Quia Christus dicit suppositum subsistens in duabus naturis, humana & divina: Christus autem in triduo non subsistebat in illis duabus naturis. Item Jesus non erat in triduo, quia si non erat homo, non erat hic homo; ergo neque erat Christus. Unde infert Durandus non esse verum, Christum descendisse ad inferos, & jacuisse in sepulchro. Alii vero dixerunt in triduo vere, ac proprie fuisse Christum, quia fuit ejus anima, quæ est Christus. Ita Wicleph. ut refert Waldens. lib. 1. doctrin. fidei antiquæ c. 39. qui hæreticus in modo non errabat: tamen in sensu, & ratione suæ locutionis incidit in errorem, quem ex Hugone hic refert D. Th. Dicebat enim animam esse hominem. Dicendum est ergo proprie, & in rigore Christum, ut significat subsistentem in duplici natura integra, non permansisse in triduo, ut argumentum supra factum probat: tamen per synecdochen tribuendo parti appellationem totius, dicitur Christus fuisse in triduo, sicut nunc dicitur S. Petrus esse in cælo. Vel certe (ut Cajet. hic notat circa titulum art.) Christus in triduo non significabat suppositum duarum naturarum, id est, divinitatis, & humanitatis, sed suppositum divinitatis, quod erat unitum animæ, & corpori. Sed hæc sunt satis de quæstione de modo loquendi.

(Respons. In triduo vere ac proprie Christus fuerit.)

ARTICULUS V.

Utrum fuerit idem numero corpus Christi viventis & mortui.

Ad quintum sic proceditur. Videtur, quod non fuerit idem numero corpus Christi, viventis & mortui. Christus enim vere mortuus fuit sicut & alii homines moriuntur. Sed corpus cujuscumque alterius hominis, non est simpliciter idem numero mortuum & vivum: quia differunt essentiali differentia. Ergo neque corpus Christi est simpliciter idem numero mortuum & vivum. (... & quæst. 5. ar. 4. d. 3. & quodl. 4. q. 5.)

2. Præterea, secundum Philos. in 5. Metaph. Quæcumque sunt diversa specie, sunt etiam diversa numero. Sed corpus Christi vivum & mortuum fuit diversum specie, quia non dicitur oculus & caro mortui, nisi æquivoce: ut patet per Philos. in 1. de anima & 7. Metaph. Ergo corpus Christi non fuit simpliciter idem numero vivum, & mortuum. (Lib. 5. met. text. 10. & 3. — Lib. 2. de anima te. 9. & 7. met. tex. 15. 30. 2. & 3.)

3. Præterea. Mors est corruptio quædam. Sed illud, quod corrumpitur corruptione substantiali, postquam corruptum est, jam non est: quia corruptio est mutatio de esse in non esse. Corpus ergo Christi postquam mortuum fuit, non remansit idem numero, cum mors sit substantialis corruptio.

Sed contra est, quod Athanasius dicit in Ep. ad Epictet. Circumciso corpore, & potante, & manducante, & laborante, & in ligno affixo, erat impassibile, & incorporeum Dei Verbum, hoc erat in sepulchro positum. Sed corpus Christi vivum fuit circumcisum, & in ligno affixum. Corpus autem Christi mortuum fuit positum in sepulchro. Ergo hoc idem corpus quod fuit vivum fuit etiam mortuum. (Circa med. illius, in c. Ego arbitrabar.)

Respondeo dicendum, quod hoc, quod dico simpliciter, potest accipi dupliciter. Uno modo secundum quod simpliciter idem est quod absolute, sicut simpliciter dicitur, quod nullo addito dicitur, ut Philos. dicit. Et hoc modo corpus Christi mortuum & vivum simpliciter fuit idem numero: dicitur enim aliquid esse idem numero simpliciter, quia est supposito idem. Corpus autem Christi vivum, & mortuum, fuit supposito idem: quia non habet aliam hypostasim vivum & mortuum præter hypostasim Verbi Dei, ut supra dictum est. Et hoc modo loquitur Athan. in authoritate inducta. Alio modo simpliciter idem est, quod omnino vel totaliter: & sic corpus Christi mortuum & vivum non fuit simpliciter idem numero: quia non fuit totaliter idem, cum vita sit aliquid de essentia corporis viventis: est enim prædicatum essentiale, non accidentale. Unde consequens est, quod corpus, quod desinit esse vivum, non totaliter idem remaneat. Si autem diceretur, quod corpus Christi mortuum totaliter idem remaneret, sequeretur, quod non esset corruptum, corruptione dico mortis: quod est hæresis Cajanitarum, ut Isid. dicit, & habetur in Dec. 24. q. 3. l. & Dam. ait l. 3. quod corruptionis nomen duo significat: uno modo separationem animæ a corpore, & alia hujusmodi: alio modo perfectam dissolutionem in elementa. Ergo incorruptibile dicere corpus Domini (secundum Julianum & Cajanum) secundum primum corruptionis modum ante resurrectionem, est impium, quia corpus Christi non esset substantiale nobis, nec in veritate mortuum esset, nec secundum veritatem salvati essemus. Secundo autem modo corpus Christi fuit incorruptum. (li. 2. Top. in fin. illius loci. — Art. 2. hujus quæst. in arg. Sed contra. — Isid. 8. ety. c. 5. in Decre. 24. q. 3. c. Quidam autem hæretici a medio. Dam. libr. 3. c. 28. in prin.)

Ad 1. ergo dicendum, quod corpus mortuum, cujuscumque alterius hominis non remanet unitum alicui hypostasi permanenti, sicut corpus Christi mortuum. Et ideo corpus mortuum cujuscumque alterius hominis non est idem simpliciter, sed secundum quid: quia est idem secundum materiam, non autem idem secundum formam. Corpus autem Christi remanet idem simpliciter propter identitatem suppositi: ut dictum est. (In cur. ar.)

Ad 2. dicendum, quod quia idem numero dicitur aliquid secundum suppositum, idem autem specie est idem secundum formam, ubicumque suppositum subsistit in una sola natura, oportet, sublata unitate speciei, auferatur unitas numeralis. Sed hypostasis Verbi Dei subsistit in duabus naturis, & ideo quamvis in Christo non remaneat corpus idem secundum speciem humanæ naturæ, remanet tamen idem numero secundum suppositum verbi Dei.

Ad 3. dicendum, quod corruptio, & mors non competit Christo ratione suppositi secundum quod attenditur unitas, sed ratione naturæ, secundum quam invenitur differentia mortis, & vitæ.

COMMENTARIUS.

Responsio D. Th. est, simpliciter, id est, absolute, & sine addito fuisse idem numero corpus propter identitatem suppositi: non tamen fuisse omnino, & ex omni parte idem, cum fuerit sub diversis formis. De qua assertione quo ad rem ipsam postea disputabimus. Quo ad intelligentiam vero literæ D. Th. difficile est, quod ait, illud dici simpliciter idem numero, quod est supposito idem. Anima enim, & corpus Christi inter se non erant unum numero, etiamsi essent supposito idem, & humanitas, & divinitas non sunt numero idem, etiamsi sint supposito idem. Et similiter, si Christus dimitteret animam, quam habet, & assumeret aliam, non propterea essent una numero, licet essent in eodem supposito. Respondeo, totum hoc pertinere etiam ad modum loquendi. Existimo tamen D. Th. locutum esse in eo sensu, quo superiori tom. disp. 13. sect. 2. cum eodem D. Th. diximus, si Verbum assumeret plures humanitates, futurum esse unum hominem, & non plures. Sic ergo in præsenti dicit, esse idem corpus numero propter identitatem suppositi, loquendo de corpore in concreto. Objectiones autem factæ solum probant naturas, vel partes in abstracto sumptas non posse dici idem numero propter identitatem suppositi. (Objectio. — Respons.)

A R-

ARTICULUS VI.

Utrum mors Christi aliquid operata sit ad nostram salutem.

3 p. Infr. q. 53. a. 1. cor. & q. 56 art. 1. ad 4. & ad Gal. 1. col. 4.

AD sextum sic proceditur. Videtur, quod mors Christi nihil operata sit ad nostram salutem. Mors enim est quædam privatio: est enim privatio vitæ. Sed privatio, cum non sit res aliqua, non habet aliquam virtutem agendi. Ergo non potuit aliquid operari ad nostram salutem.

2. Præterea passio Christi operata est ad nostram salutem per modum meriti. Sic autem non potuit operari mors Christi: nam in morte separatur anima a corpore quæ est merendi principium. Ergo mors Christi non est operata aliquid ad nostram salutem.

3. Præterea. Corporale non est causa spiritualis. Sed mors Christi fuit corporalis; non ergo potuit esse causa spiritualis nostræ salutis.

L. 4. c. 3. circa fin. tom. 3.

Sed contra est, quod August. dicit in 4. de Trinit. una mors nostri Salvatoris (scilicet corporalis) duabus mortibus nostris (id est, animæ & corporis) salus fuit.

Respondeo dicendum, quod de morte Christi dupliciter loqui possumus. Uno modo, secundum quod est in fieri: alio modo secundum quod est in facto esse. Dicitur autem mors esse in fieri, quando aliquis per aliquam passionem vel naturalem vel violentam tendit in mortem. Et hoc modo idem est loqui de morte Christi, & de passione ipsius. Et ita secundum hunc modum mors Christi causa est salutis nostræ, secundum id quod de passione supra dictum est. Quæst. 49. *Sed in facto esse, mors Christi consideratur, secundum quod jam facta est separatio corporis & animæ, & sic nunc loquimur de morte Christi. Hoc autem modo mors Christi non potest esse causa salutis nostræ per modum meriti, sed solum per modum efficientiæ: in quantum scilicet nec per mortem divinitas separata fuit a Christi carne: & ideo quicquid contigit circa carnem Christi, etiam anima separata, fuit nobis salutiferum virtute divinitatis unitæ. Consideratur autem proprie alicujus causæ effectus secundum similitudinem causæ. Unde quia mors est quædam privatio vitæ propriæ, effectus mortis Christi attenditur circa remotionem eorum, quæ contrariantur nostræ saluti, quæ quidem sunt mors animæ & mors corporis, & ideo per mortem Christi dicitur esse destructa in nobis & mors animæ, quæ est peccatum nostrum (secundum illud Rom. 4. Traditus est, scilicet in mortem, propter delicta nostra) & mors corporis, quæ consistit in separatione animæ secundum illud 1. ad Cor. 15. Absorpta est mors in victoria.*

Ad 1. ergo dicendum, quod mors Christi est operata salutem nostram ex virtute divinitatis unitæ, & non ex sola ratione mortis.

Ibone in. *Ad 2. dicendum, quod mors Christi secundum quod consideratur in facto esse, & si non est ad nostram salutem operata per modum meriti, est tamen operata per modum efficientiæ, ut dictum est.*

Ad 3. dicendum, quod mors Christi fuit quidem corporalis: sed corpus illud fuit instrumentum divinitatis sibi unitæ, operans in virtute ejus etiam mortuum.

COMMENTARIUS.

DUo docet in hoc art. D. Thom. Primum est, Christum per mortem in facto esse nihil meruisse nobis: sed solum per mortem in fieri. Quod est dicere, Christum meruisse nobis toto tempore, quo patiebatur: in instanti vero mortis jam non meruisse. Quod est verissimum, quia tunc jam non erat homo, nec viator, ut latius est a nobis disputatum in superiori tom. disp. 39. sect. 3. Alterum est, mortem Christi in facto esse per modum efficientiæ operatam esse nostram salutem. Quod necessario est intelligendum de carne ipsa, seu humanitate, quod scilicet ratione mortis fuerit veluti proportionatum, & accommodatum instrumentum ad aliquos effectus nostræ salutis, ut etiam hic Cajet. & Medina explicarunt, & latius diximus priori tomo disp. 21. sect. 7.

DISPUTATIO XXXVIII.

In tres sectiones distributa.

De morte Christi quoad substantiam, & causas ejus.

POstquam disputatum est de passione Christi, consequens est, ut de illius morte disseramus. De qua tria disputanda occurrunt: primum de morte ipsa secundum se, quod in hac disputatione breviter expediemus, quia circa D. Thom. literam omnia fere tacta sunt. Secundo, de prodigiis, quæ in ea morte acciderunt, de quo dicemus disputatione sequenti. Ac denique de tempore, quo illa mors accidit, hæc enim sola circumstantia explicanda superest. Cæteræ enim cum ipsa passione expositæ sunt.

SECTIO I.

Utrum Christus vere, ac naturaliter mortuus fuerit.

NOn defuerunt hæretici, qui negarent, Christum vere mortuum esse. Ita enim censuerunt Cajani: ut hic D. Th. refert ex Damasc. lib. 3. de fine c. 28. & Isid. 8. Etymol. c. 5. Et idem necesse est sensisse hæreticos omnes, qui in Christo veritatem humanæ naturæ, aut corporis humani, aut corporis passibilis negarunt: quorum errores fuse relati atque refutati sunt in 1. tom. qu. 4. & 5. & 14. Hi hæretici nullum omnino habent fundamentum, nisi fortasse, quod indecens, & indecorum illis visum est Deum mori: vel certe, quod putarunt Christi corpus ex vi unionis factum esse impassibile. Quod videtur etiam sensisse Ambr. lib. 10 in Lucam, quatenus sentit, necessarium fuisse divinitatem recedere a corpore, ut mori posset.

At vero fidei veritas imo & articulus fidei est, Christum vere fuisse mortuum. In qua veritate probanda non oportet prolixius immorari, quia verba Evangelistarum sunt expressa, & in omnibus symbolis eam aperte profitemur. Ac denique hæc est unica fides, & spes Christianorum, qui per mortem Christi credunt se esse redemptos a morte peccati, & ab æterna morte animæ, & corporis. Rationes vero sunt theologicæ quidem, quia ad manifestationem divinæ sapientiæ, & virtutis, & ad delendum delicta nostra, id fuit convenientissimum, juxta illud: *Mortuus est propter delicta nostra*, ad Rom. 4. Physicæ vero, quia revera habuit corpus passibile, & mortale, & tot doloribus, ac passionibus affectum est, ut ad interimendum hominem fuerint sufficientissimæ. — Christus vere mortuus.

Sed hinc nascitur dubium, an illa mors fuerit naturalis; potest autem dici naturalis, vel ut distinguitur a miraculosa, vel ut distinguitur a violenta, vel ut distinguitur a libera, & de singulis breviter dicemus.

Dico ergo secundo, mors Christi in se non fuit miraculosa, sed naturalis. Explico. Nam ut mors in Christo locum haberet, quoddam miraculum supponi necesse fuit, nimirum ut quamvis anima esset gloriosa, corpus permitteretur esse passibile, & hoc sensu omnis passio, & dolor, & mors Christi potest dici miraculosa, tanquam ex miraculo proveniens. At vero supposito hoc miraculo dicimus Christi mortem fuisse naturalem, id est, ex vi actionis naturalium causarum necessario, ac naturali ordine subsecutam. Quo in sensu est certa conclusio, quam docent Theologi in 3. dist. 36. qui etiam addunt, futurum potius fuisse magnum miraculum, si ex talibus tormentis in tali corpore mors non fuisset subsecuta. Ratione declaratur, quia naturale est homini, ut ad conservandam vitam talem corporis dispositionem, ac compositionem requirat, ita ut si illa dissolvatur, vel remittatur usque ad certum gradum vel terminum, sub illo conservari nequeat: sed corpus Christi Domini magnam per passionem passum est alterationem, & dissolutionem quandam debitæ compositionis, quatenus sanguinem suum effudit, & cum eo alios humores. Ex quo necesse etiam fuit, ut magna vis vitalium, & animalium spirituum effluxerit; ergo, cum hæc alteratio, & dissolutio multis horis duraverit, necessarium fuit pervenire ad eum statum, in quo vita naturaliter conservari non posset, atque adeo & mortem naturaliter ingruere. — Mors Christi naturalis.

Dices. Potuit anima Christi a corpore recedere, antequam ad eum terminum, extremumque discrimen perveniret, & tunc mors miraculosa esset: ita vero factum esse colligi potest ex illis verbis. *Ego pono animam meam, & nemo tollit eam a me.* Jo. 12. Unde D. Th. q. 47. ar. 1. ad 2. dicit mirabile fuisse in Christi morte, quod mortuus sit citius, quam alii, qui simili passione afficiebantur. Pilatus quoque miratus fuit, quod jam obiisset Marc. 15. & addit D. Th. *Sicut enim ejus voluntate natura corporalis conservata est in suo vigore usque ad extremum, sic etiam* — Objectio.

quando voluit subito cessit nocumento; sic etiam Cypr. lib. de idolorum vanitate de Christo dicit; *Crucifixus praevento carnificis officio spiritum sponte dimisit*: Et Origenes l. 2. contra Celsum significat, animam Christi sponte recessisse a corpore, quando adhuc naturaliter posset vivere. Et confirmari hoc potest ex modo mortis Christi: refert enim Joannes, Christum prius voce magna clamasse, finitisque illis verbis: *Pater in manus tuas commendo spiritum meum*, statim efflasse animam. Sed si esset in naturali dispositione morti proxima, non potuisset tam potentem clamorem effundere. Ergo signum est, emisisse spiritum, etiam tunc cum robur corporis, & firmitatem haberet, atque adeo prius, quam naturalis necessitas postularet. Unde etiam *Centurio videns quod sic clamans exspirasset exclamavit, vere filius Dei erat iste.* Quod non aliunde intulit, nisi quia conspexit eum arbitrio suo emisisse spiritum statim, ac tam valide clamavit. Unde Hieron. ibi Matt. 26. *Divinæ potestatis inquit fuisse judicium, spiritum sic emittere*; & Marc. 15. Nos (inquit) *cum ima voce vel sine voce morimur, qui de terra sumus, ille vero cum exaltata voce expiravit, qui de cælo descendit.* Et Chrys. hom. 89. in Matt. *Ea propter* (inquit) *voce magna clamavit, ut ostenderet sua totum id fieri potestate.* Quod aliis verbis docuit Athanas. q. 77. ad Antiochum dicens: *Christum clamasse, ut suam declararet potentiam*, & q. 7. hoc ipsum indicat, tractans quæstionem, cur Christus prius inclinaverit caput, & postea spiritum emiserit, cum alii homines prius mori soleant, & postea caput inclinare: *Quia omnibus* (inquit) *impletis, quæ pati debuerat sola mors restabat adhuc, atque hæc quidem sibi metuens appropinquare non audebat, ideo Christus inclinato capite vocavit ipsam.* Et in eodem sensu videtur dicere Euseb. l. 4. de Demons. c. 12. *cum altius vocem misisset, solutus a corpore abiit, neutiquam expectans dum mors ad ipsum accederet, sed illam cunctantem, ac veluti cessantem ac fugitantem, ipse a tergo insequitur.* Et hanc sententiam tenet Gab. lect. 82. in can. lit. D. ubi addit congruentiam, scilic. Christum antevertisse tempus naturalis mortis, ut evidentius constaret sua sponte, & voluntate mori.

Nihilominus hic modus dicendi non est verisimilis, sed omnino dicendum videtur animam Christi non prius deseruisse corpus suum, quam in illo fuerit sufficiens causa mortis, id est, talis dispositio, cum qua non posset anima naturaliter corpus illud informare. Probatur primo, quia alicqui Christus non esset occisus a Judæis, & Gentibus. Quia revera non fuisset mortuus ex vi vulnerum ab eis inflictorum: neque satis est, quod Gabriel ait, occidisse eum, quia voluntarie inflixerunt vulnera, ex quibus mors esset secuta, nisi Christus prævenisset. Nam licet hoc satis fuerit ad committendam culpam internam homicidii, non tamen ut vere dicerentur exterius occidisse, quia de facto non est mors ex eorum actione secuta; sicut quando Saul jacebat in terra lethalibus sauciatus vulneribus, ex quibus fortasse interiret, utque citius moreretur, postulavit ab Amalecite, ut ipsum interficeret, certe in eo casu Saul non dicitur vere interfectus ab iis militibus, qui prius eum vulneraverant, sed ab illo, qui eum ultimo percussit, quem propterea David postea capite plecti jussit: eo quod ausus esset interficere *Christum Domini*. Sic ergo in præsenti dici non posset vere, ac proprie, occisus a militibus Christus. Unde fieret ulterius, Christum seipsum interfecisse, quia illa mors eo instanti, quo facta est, aliquam causam efficientem habuit: sed non naturalem extrinsecam, ut prædicta opinio asserit; ergo. Tandem nulla est ratio, vel conjectura, quæ cogat ad illum mortis modum asserendum, nec videtur rationi consentaneum, ut prius anima Christi deseruerit corpus suum, quam sit deserta ab ipso (ut sic dicam) id est quam corporis debilitas, ac necessitas naturalis id postularet.

Christus ex vi vulnerum mortuus.

Quin potius existimant aliqui, non statim mortuum esse Christum, ac corpus habuit ita debilitatum, ac dispositum, ut naturaliter non posset ab anima informari, sed miraculose aliquo tempore vitam conservasse. Quod videtur significare D. Th. quodl. 1. art. 3. & conjectura esse potest. Quia vix credibile est corpus temperatissimum post tam crudelem flagellationem, atrociaque tormenta tam multa, & tam copiosam sanguinis effusionem, potuisse naturaliter tantu tempore morti resistere. Et confirmari hoc potest ex sudore sanguineo Christi, & tristitia vehementi, quam tunc passus est, quæ tanta fuisse videtur, ut ad hominem extinguendum sufficeret: præsertim cum usque ad mortem duraverit juxta illud: *Tristis est anima mea usque ad mortem*: hoc enim etiam exponi potest (ut Cajet. ibi indicavit) de intensione tristitiæ, quæ tanta fuit, ut ad mortem usque perduceret, nisi ei divina virtus obstitisset. Nec vero ex hoc modo dicendi sequitur fuisse mortem Christi miraculosam, sed potius dilationem mortis. Et juxta hunc etiam dicendi modum recte intelliguntur omnia, quæ ex Scriptura, & Patribus adducta sunt. Sic enim Christus, quando voluit, emisit spiritum, & non quando leges naturæ ad id cogebant, quod divinæ potestatis est.

Sed (licet hoc probabile sit) non tamen videtur necessarium. Nunquam enim Christi anima præternaturali modo corpus suum informavit sed semper habuit in corpore connaturales, ac sufficientes dispositiones, saltem quæ ad conservationem necessariæ sunt. Cur enim fingemus miraculum non necessarium, quod nec in Scriptura, nec in ratione fundari potest, nec ad explicandam acerbitatem passionis, & mortis Christi quicquam refert? Quocirca, si fortasse nocumenta illata Christo in passione de se fuerunt efficacia, ut breviori tempore mortem afferrent, & illis divina virtute restitit Christi corpus, seu anima, ne tam cito deficeret, non id factum est conservando animam in corpore sine sufficienti dispositione, sed efficiendo potius, ne corporis dispositiones tanta celeritate deficerent, id est retinendo sanguinem, & spiritus, ne breviori tempore eis corpus destitueretur, caloremque & alias corporis qualitates similiter conservando, ne proportio, ac temperamentum omnino necessarium solveretur. Etenim si quod genus miraculi intercessit, istud videtur facilius, magisque proportionatum, quamquam & hoc incertum, neque admodum necessarium videatur. Nam (quod ad tristitiam interiorem attinet) non credo Christum in suo appetitu talem, ac tantam permisisse, quæ ipsum posset naturaliter interimere. Quo enim fundamento hoc affirmari potest? Nam potius videtur aliquid inordinationis, vel indecentiæ habere. non enim potest tristitia interimere, nisi intercedente magna commotione humorum, & corporis alteratione. Deinde ratio postulat, ut in hujusmodi affectibus admittendis, præsertim quando ex sola interna consideratione excitantur, moderatio aliqua adhibeatur. Quod vero attinet ad extrinseca nocumenta, & vulnera non satis constat talia fuisse, ut non potuerit humanum corpus dimidia diei parte illa sustinere.

Unum ergo solum miraculum certum est in ea morte intercessisse, scilicet, quod potuerit voce magna clamare, cum esset jam morti proximus. Non enim fieri poterat, ut haberet naturalem virtutem ac robur ad eum clamorem emittendum corpus pene exangue, ac vitalibus spiritibus, & consequenter viribus fere exhaustum. Et in hoc miraculo ostendit Christus (ut prædicti Patres ajunt) potentiam suam: sicut enim potuit resistere, & superare debilitatem corporis ad sic clamandum, ita potuit morti resistere si vellet, & ideo ait D. Th. dicto quodlib. declarasse Christum illo facto, se esse dominum vitæ & mortis. Et non necessitate absoluta, sed sponte mortem suscipere, cui facile resistere posset, si vellet. Et ita etiam facile intelliguntur omnes scripturæ, & sententiæ Patrum adductæ. Hinc vero non fit, mortem Christi in se, & proprie fuisse miraculosam: sed habuisse miraculum adjunctum, quod paulo ante præcessit.

Clamor Christi in cruce jam morituri miraculosus.

Dices. Miraculum fuit, corpus, quod robur habuit ad talem vocem emittendam, statim mori. Respondeo, si robur illud fundamentum esset in intrinseca corporis dispositione, bona esset consequutio: tamen quia non inde ortum est, sed ex virtute operatrice miraculum, ideo nullum novum miraculum fuit, quod corpus divinitus elevatum ad illam vocem emittendam, statim naturæ suæ relictum, mortem naturaliter oppeteret. Centurioni autem miraculosa fuit illa rerum successio, & conjunctio, quia revera simpliciter loquendo miraculosa erat, quamvis ipse fortasse non perciperet, in quo esset ratio miraculi constituta. Pilatus autem [ut ego existimo] non tam mirabatur de velocitate mortis Christi, quod existimaret tormenta non fuisse sufficientia ad illum interficiendum, quam quod aliquid divinum seu plusquam humanum de Christo suspicatus fuerat, & ideo vel speraret, vel

Obiectio. Respons.

for-

formidaret illum non tam cito, aut certe neque omnino moriturum fuisse.

Mors Christi violenta, sed non coacta.

Dico tertio. Mors Christi violenta fuit, & non naturalis. Probatur, quia licet naturale fuerit mori posita tali corporis dispositione, tamen ea dispositio ex causa extrinseca, ac violenta orta est. Oportet autem meminisse violentum non esse idem, quod coactum [hoc enim opponitur appetitui elicito: illud vero naturali] vis autem illata Christo, & si non fuerit proprie coactio, quia ipse voluntate absoluta non restitit, si enim resistere voluisset, nulla humana vis contra eum valuisset. Fuit autem violenta, quia fuit contra naturalem inclinationem. Et specialiter in hominibus violenta mors dicitur, quæ fit præter intrinsecam hominis dispositionem, & actionem ac reactionem, ex qua naturalis mors solet oriri, & fit per applicationem extrinsecæ causæ corrumpentis.

Mors Christi omnino libera, ac voluntaria.

Objectio.

Dico 4. Mors Christi non fuit naturalis, id est, necessaria, sed potius libera, ac voluntaria, quatenus supernaturali virtute illam impedire potuit, & noluit, ut in q. 47. art. 1. satis explicatum reliquimus. Dices: ergo male egit Christi anima recedendo a suo corpore voluntate sua, cum posset in illo permanere. Respondet D. Th. in dicto quodl. *Si anima in sua potestate haberet recedere a corpore, quando vellet, & iterum advenire, non majoris esset culpæ, si corpus desereret, quam quod habitator suam deserat domum.* Quia ergo Christi anima hanc potestatem habuit, ideo nulla culpa illi fuit sic recedere. Juxta quam responsionem, etiamsi illa anima recederet a corpore optime disposito, nulla esset culpa: imo neque se occidere, esset Christo culpæ tribuendum. Quod quidem in sensu composito verum est. Nam si Christus id fecisset, nulla esset culpa: tamen secundum se, seclusisque miraculis objectum illud sese occidendi malum est. Facilius ergo dicitur (quod in dicto etiam art. q. 47. indicavit D. Th.) animam Christi non debuisse miraculo uti, vel ad resistendum causis extrinsecis, ne corpori nocerent, vel ad informandum corpus carens dispositione ad hujusmodi informationem necessaria. Nulla enim vel naturalis, vel divina lex obligabat ad hujusmodi miraculum efficiendum: sed potius lex charitatis & obedientiæ postulabant, ut propter consummandam hominis redemptionem mortis legibus se subjiceret.

SECTIO II.

Quænam substantialis unio in Christi morte dissoluta sit.

Separatio animæ a corpore in morte Christi facta.

PRimum omnium constat in morte Christi factam esse separationem animæ a corpore. In hac enim separatione essentialiter mors hominis consistit, & hanc separationem significarunt Evangelistæ illis verbis: *Expiravit,* seu, *Tradidit, vel emisit spiritum.* Animam enim *Spiritum* appellarunt, ut sancti omnes interpretantur, exponentes illa verba, & Athanas. lib. de Incarn. Epiph. hær. 42. in confut. 73. Marcionis. Et rationem Cajet. addit, quia animus, dum vivificat corpus, habet rationem animæ, quia tunc proprie animat: cum vero incipit esse a corpore separatus veluti induit rationem spiritus. Quæ ratio (si etymologiam vocis spectemus) non est contemnenda, (si autem usum,) & anima quoque separata, nomen *animæ* retinet, juxta illud; *Non derelinques animam meam in inferno.* Ps. 15. & anima conjuncta vocatur spiritus, juxta illud; *Et inspiravit in eo spiraculum vitæ* Gen. 1. Eccl. 12. *spiritus redit ad Deum, qui dedit illũ,* ubi simul anima separata & cõjuncta *spiritus* appellatur.

In morte Christi humanitas esse desiit.

Hinc sequitur primo in morte Christi desiisse esse humanitatem ejus. Quia de essentia humanitatis est unio corporis, & animæ. Unde etiam fit deperditam tunc esse unionem humanitatis ad Verbum, non per propriam, seu puram, ac præcisam separationem extremorum, sed per destructionem alterius extremi, ut notavit Duran. in 3. d. 21. q. 1. Nam duarum rerum unio utriusque existentiam necessario supponit, unde ablata humanitate non potuit manere unio humanitatis ad Verbum.

Objectio.

Dices, verum est non mansisse illam unionem in humanitate, mansisse tamen in anima, & corpore, atque ita, licet non manserit unio humanitatis, id est, afficiens, & uniens humanitatem, mansit tamen unio, quæ erat humanitatis, uniens Verbo animam, & corpus.

Respons.

Respondetur hoc quidem recte dici, (si unio humanitatis ad Verbum nihil addit partialibus unionibus animæ, & corporis) tamen si verum est, totalem unionem humanitatis partialibus illis unionibus quicquam addere, sicut totalitas humanitatis addit aliquid præter animam, & corpus, saltem modum distinctum, necesse est dicere, destructa humanitate, destrui etiam ejus unionem, ut totalem, & formaliter, ac integre non manere, etsi maneant partiales uniones, ex quibus in reipsa constabat, sicut etiam non manet humanitas, etiam si maneant partes, ex quibus constabat.

Verbum in triduo desiit homo esse.

Objectio.

Respons.

Secundo ex dicto principio infertur, Verbum in triduo ab instanti mortis non fuisse hominem. Quia homo humanitate constituitur: destructa ergo humanitate desiit esse homo. Dices homo anima constituitur: sed Verbum habuit animam; ergo mansit homo. Item, homo cõstat corpore, & animo; sed tunc Verbum etiam his constabat; ergo. His rationibus videntur moti Hugo Vict. l. 2. de Sacram. q. 1. c. 11. & Mag. in 3. d. 22. ut dicerent, non obstante morte Christi, Verbum permansisse hominem. Sed (ut D. Th. supra, & Bonav. & reliqui Theologi in prædicta d. notarunt) graviter lapsi sunt in re Theologica ex falso philosophico principio. Respondetur ergo hominẽ constitui anima ut forma informante corpus: in morte vero Christi permansisse animam in Verbo ut partialem naturam hypostatice terminatam: non vero ut formã informantem. Ac similiter homo constat corpore, & animo, ut partibus essentialibus unam naturam actu componentibus: in Verbo autem manserunt anima, & corpus post Christi mortem, non ut partes actu componentes unam naturam, sed solum ut subsistentes eadem Verbi subsistentia, & ideo certum est Verbum in triduo non fuisse hominem.

Corpus, & anima in Christi morte a divinitate separata non sunt.

Dico secundo in Christi morte non fuisse separata a divinitate corpus & animã. Itaque non propriis, sed divina verbi subsistentia substiterunt. Conclusio est communis Theologorum cum D. Th. hic & Mag. 3. d. 21. & est certa ex communi traditione, & consensu Ecclesiæ. Primum enim colligitur ex symbolo Apostolorum, in quo sic habetur. *Et in Jesum Christum filium ejus unicum Dominum nostrum, qui conceptus est de Spiritu sancto, natus ex Maria virgine, passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus, & sepultus, descendit ad inferos.* Quæ omnia dicuntur de filio Dei solum per communicationem idiomatum propter hypostaticam unionem. Sicut ergo ex his verbis necessario infertur, quando Christus pependit in cruce, Verbum fuisse naturæ humanæ hypostatice unitum, ita etiam concluditur, cum corpus ejus jacuit in sepulchro, vel anima descẽdit ad inferos, Verbum fuisse illis hypostatice unitum. Et hoc modo afferri possent hoc loco omnia testimonia Patrum asserentium, Christum vel Deum sepultum esse, vel ad inferos descendisse, quæ postea suis locis referemus. Confirmari hoc potest ex alia locutione fidei, scilicet, Deum mortuum esse, seu mortem pro nobis accepisse, ut expresse loquitur Conc. Tolet. 11. in confessione fidei. Nam sicut si in instanti conceptionis Christi Verbum non fuisset unitum corpori, non potuisset vere dici Deus conceptus ex Virgine, ita si non esset unitum corpori mortuo in instanti mortis, non potuisset vere dici Deus mortuus, seu assumpsisse mortem. Sicut etiam, si Verbum dimitteret humanitatem, licet in eodem instanti peccaret, jam Deus non peccaret. Video dici posse, participium *mortuus* ampliare ad id, quod est, vel fuit: tamen revera *assumpsisse mortem,* non recte ita explicatur, sed requirit unionem cum corpore mortuo, præsertim cum etiam sit concedendum, Deum surrexisse a mortuis. Nam, teste Paul. ad Col. 1. filius Dei hac ratione est *primogenitus mortuorum.* De quo idem Paul. Act. 13. interpretatur illud Psal. 2. *Filius meus es tu ego hodie genui te.* Non autem resurgit nisi quod mortuum jacet; ergo necesse est ad veritatem harum locutionum, ut filius Dei manserit corpori unitus. Præterea est hæc communis Patrum sententia, Damasceni l. 3. c. 27. ex quo illud axioma manavit: *Quod Deus assumpsit, nunquam dimisit.* Gregor. Nyss. orat. 1. de Resurr. *Cum Deus* (inquit) *totum hominem per sui infusionem, & contemperationem in divinam naturam transformasset, in tempore, quo passio administrata est, ab altera parte id, quod semel immixtum, & contemperatum erat, non separavit. Nam dona Dei hujusmodi sunt, ut eorum illum pœnitere non possit, sed animam quidem Deitas a corpore sponte sua disjunxit, se autem in utrisque manere ostendit.* Et infra ex hac veritate declarat, quomodo simul esse potuerit idem filius Dei in sepulchro, & in paradiso. Quod clarius dixit Athanas. l. de

Incar.

Incarn. Christi. *Nonne divisus in duas partes ut homo, & in sepulchro, & apud inferos agebat:* & infra inquit: *Deitatem nudam non potuisse ad inferos descendere, & exspirationem non fuisse Deitatis traductionem, seu transmigrationem, sed animæ discessum.* Idem late docet August. tr. 47. in Jo. Ratio vero est, quam supra in comment. art. a. D. Thom. explicatum reliquimus. Hic vero addere possumus, cum Christus statim surrecturus esset in eadem humanitate Verbo hypostatice unita, non oportuisse, ut relinqueret partes ejus, & eas statim reassumeret. Præterea, Verbum assumpsit nostram naturam ad operandum nostram salutem: sed etiam in morte illam operatum est moriendo, descendendo ad inferos, resurgendo; ergo oportuit semper illam unionem conservare, ut hæc omnia Deus ipse pro nobis operaretur. Tandem, corpus & anima Christi ita fuerunt unita hypostatice Verbo Dei, ut unio eorum ad Verbum non habuerit essentialem, seu Physicam dependentiam ab unione eorum inter se; ergo dissoluta hac unione non sequitur illam etiam fuisse dissolutam. Ergo non fuit amissa. Quia quod non est necessarium ad mortem Christi, neque ad nostram salutem, & ad honorem Christi non pertinet, sed potius illi, ac divinæ gratiæ derogat, nullo modo asserendum est. Dices

Obiectio. ex Ambros. lib. 10. super Luc. corpus Christi non potuisse mori manens Verbo unitum, quia cum Verbum sit vita, illo præsente non potuit mors in Christo locum habere.

Respons. Respondetur, si (ut Ariani dicebant) Verbum fuisset carni unitum per modum animæ formaliter vivificantis illam, argumentum locum haberet: tamen, cum illa sententia sit hæretica, facile respondetur, Verbum in se esse vitam, non fuisse tamen unitum corpori ut formam vivificantem, sed per modum subsistentiæ, & ideo sicut manet corpus subsistens absque anima, & humana vita, ita potuisse manere corpus unitum Verbo absque eadem vita. Unde eleganter August. lib. contra Felicianum c. 14. *Sic mortuus est non recedente vita, sicut passus est non pereunte potentia.*

Obiectio. Contra hanc autem veritatem videntur sensisse (ut supra dixi) Hilar. in Mat. & Ambr. in Luc ita exponentes verba illa Christi, *Deus, Deus meus, ut quid dereliquisti me?* Et eodem modo videtur loqui Euseb. l. c. 4 de Dem. c. 12. ubi sic inquit: *Tanquam homo corpus de more sepeliendum reliquit, ab eodem vero corpore tanquam Deus discessit.*

Respons. Sed horum Patrum sententia, si (ut verba sonant) intelligatur de recessu per separationem hypostasis, omnino ut erronea rejicienda est, nec video probabile fundamentum, quo nitatur. Nam verba illa Christi Domini, *Ut quid dereliquisti me?* longe diversum sensum habent, scilicet de desertione, per carentiam omnis gaudii, & consolationis, qua acerbæ passionis pœna, ac tristitia mitigaretur. Possent autem dicti Patres (ut supra diceb im) exponi de separatione quoad protectionem carnis quod necessarium videtur in Ambros. Neque enim dicere quis audebit, illum existimasse, divinitatem fuisse corpori Christi loco animæ: cum ergo dicit *tam divinitas vita sit, non posset caro mori, nisi ab ea separaretur*, necessario exponendus est per metaphoram loqui. Ad eum modum, quo apud Theodoret. in reprehensione 12. Anathem. Cyrilli ex persona ejusdem Cyrilli referantur hæc verba: *Non passus Deus Verbum carni unitam, sed caro conjuncta Deo Verbo, & secundum suam indulgentiam propria sustinuit. Non enim passio vel mors facta fuissent, nisi ipse permisisset. Nam si anima præsente non fit mors, quomodo Deo præsente, nec solum præsente simpliciter, sed etiam conjuncto secundum unionem inenarrandam, & ipsi soli comprehensibilem unionem, tu haberet ejus templum, vel passio, vel mors?* Quæ verba ipse Cyrillus in resp. admittit. Unde necessario sunt in prædicto sensu intelligenda. Ultimo hic inquiri poterat, quæ communicatio idiomatum ex hac unione oriatur, de quo videri possunt dicta supra prio. ri to. q. 16. & aliqua addemus intr. q. 5. ar. 1. circa sol. ad 3. Rursus tractandum superarat, an idem sentiendum sit de sanguine in passione effuso, mansisse, scilicet unitum Verbo in triduo. De hac vero redicemus commodius infra disp. 47. sect. 3.

SECTIO III.

Utrum in morte Christi aliqua nova generatio, vel hypostatica unio intercesserit.

HÆc quæst. non habet locum in anima Christi Domini: quia ex illa nihil generari poterat, nec nova unio in ea fieri, quia prior conservata satis erat, ut Verbo unita maneret. Quamquam dubitant aliqui, an fuerit necessarium priorem unionem dissolvi, & novam fieri; sed sine dubio id necesse non fuit, quia (ut diximus late in superiori tom. q. 6.) partes, scilicet anima & corpus, secundum se, ac prius natura fuerunt unitæ Verbo independenter a tota humanitate. Procedit ergo quæstio in corpore Christi, & duplex dubitatio in ea continetur, altera physica est, altera Theologica.

Dubium Physicū 1. Physica dubitatio est, an in corpore Christi, recedente anima, introducta fuerit alia forma substantialis. Videtur enim hoc necessarium fuisse juxta principia philosophiæ, ne materia manserit sine forma substantiali: hac enim de causa in universum necessarium est, corruptionem unius esse alterius generationem: in contrarium vero est, quia si alia forma esset introducta, non mansisset idem corpus, quia variata forma non manet idem compositum: consequens autem est contra modum loquendi Scripturæ, & sanctorum. Joan. 19. *Hic accessit ad Pilatum, ut tolleret corpus Jesu;* Ps. 19. *Caro mea requiescet in spe:* unde Athan. ep ad Epict. contra Hæreticos; *Corpus quidem cruciatus patiebatur, fluxitque ab illius latere sanguis, & aqua: idem tamen, quia templum Verbi deitate adimplebatur.* Et in Rescrip ad Liberium dixit; *Eandem carnem Christi fuisse obnoxiam passionibus, & morti, & affixam in cruce, & postea resuscitatam.* Similiter Leo P. Serm. 1. de Ascens. *Ad sananda* (inquit) *infidelium cordium vulnera, clavorum, & lanceæ erant servata vestigia, ut non dubia fide, sed constantissima scientia teneretur, eam naturam in Dei patris consessurum throno, quæ jacuerat in sepulchro.* Et similia fere habet August. l. contra Felic. c. 14. & Ser. 3. de Ascens. *Ossa intra sepulchri angustias paulo ante conclusa, Angelorum cætibus inferuntur;* Gregor. hom. 29. in Evangel. & alii Patres agentes de sepultura, Ascensione, & Resurrect. Domini.

Opinio de forma corporeitatis. Propter hæc aliqui Theologi dixerunt in corpore Christi defuncti nullam formam substantialem fuisse introductam, quamvis non omnes eodem modo. Alii enim in universum putant idem usu venire in quavis hominis morte. Existimant enim recedente anima manere formam corporeitatis solam, eamque ad materiam conservandam sufficere. Hæc fuit opinio Henrici quodl. 2. qu. 2. quam late defendit Scot. in 3. d. 1. q. 3. Durandus etiam in 3. d. 21. q. 2. significat eam sententiam philosophicam esse præferendam, quia necessaria videtur ad vitandum erroneum loquendi modum in hac materia, scilicet non mansisse idem numero corpus mortuum, quod erat vivum, & consequenter illud corpus, quod prius fuit unitum Verbo, non mansisse illi unitum, quia destructo altero extremo necesse est destrui unionem. Sed hæc sententia supponit duo principia philosophica falsa. Unum est formam corporeitatis esse re distinctam ab anima. Alterum est posse manere substantiale individuum corporis, in nulla tamen specie corporis constitutum. De quibus non est hic disputandi locus: satis sit dicere, veram theologicam doctrinam non posse ex his falsis principiis pendere, ut statim explicabimus.

Aliorum ergo sententia fuit, mansisse corpus Christi post mortem absque ulla forma substantiali. Ita judicat probabile Henricus quodl. 1. q. 4. tenet Marsilius in 3. qu. 3. art. 1. & latius qu. 13. ar. 1. qui dicit, neminem antiquorum Doctorum asseruisse, novam formam introductam fuisse in corpus Christi, anima recedente. Unde supponendo non esse in composito formam corporeitatis distinctam ab anima, omnino existimat necessarium, ut manserit in materia sine forma. Qui non fundatur in principio philosophico. Neque enim existimat hoc esse naturale in morte cujuslibet hominis, sed utitur ratione Theologica, scilicet, quia illa forma vel fuisset assumpta a Verbo, vel non, neutrum autem existimat dici posse sine magno incommodo. Sed hoc postea videbimus. Nunc hic dicendi modus non videtur verisimilis, quia fingit novum miraculum sine ulla causa, vel necessitate & sine ullo fundamento. Unde mirum est, quod Marsilius dicat, nullum authorem asseruisse novam formam substantialem introductam fuisse in materiam corporis Christi, cum D. Thom. totaque ejus schola neget fieri posse, ut materia maneat sine forma. Deinde cur negabimus corpus Christi mortuum fuisse verum cadaver humanum? Nam si hoc negatur propter solam identitatem corporis vivi &

mor-

mortui, negetur etiam in cadaveribus Sanctorum introduci formam cadaveris, quia reliquię Sanctorum adorantur tanquam ipsamet sanctorum corpora: preterea supponendo (ut Marſ. admittit) non dari formam corporeitatis, hoc ipso quod anima separatur a materia, non potest manere idem corpus, quod ante erat, quatenus corpus significat compositum ex materia, & forma, sive introducatur alia forma sive non, ergo negare hujusmodi formam nihil fere confert ad salvandam corporis identitatem, cum in omni sententia maneat eadem materia: non tamen idem compositum ex materia, & forma.

In demortua Christi corpus cadaveris forma introducta.

Dicendum est ergo, ex Christi morte consecutum fuisse, ut in materiam corporis ejus nova forma cadaveris introduceretur, sicut in reliquorum hominum morte fit. Et hæc est sententia D. Th. hic & discipulorum ejus. Quia hic est ordo, & modus naturalis humanæ mortis, quem immutari non fuit necesse. Quomodo autem illud corpus mortuum idem fuerit cum vivo, satis explicatum est a D. Th. supra. Illud solum addo, hanc identitatem melius intelligi, si dicamus manere idem corpus numero quoad materiam, quantitatem, & omnia alia accidentia sensibilia, a quibus corporis ratio vel denominatio præcipue sumi videtur. Quia prima radix quantitatis & corporeæ molis est materia: forma autem cadaveris non per se intenditur, sed per accidens introducitur, ne materia maneat sine forma, & quia illa materia retinens priorem organizationem, retinet etiam habitudinem ad priorem formam: hæc satis sunt, ut illud dicatur simpliciter idem corpus. Neque enim in omnibus rebus invenitur idem modus identitatis, seu unitatis. In Christo etiam illud fuit singulare, quod fuit etiam corpus illud omnino idem ex parte suppositi, ut jam explicabimus.

Corpus Christi mortuum idem cum vivo quomodo fuerit.

Dubium Theologicum.

Occurrit igitur secunda dubitatio Theologica, quam supra late versat Marsilius: an scilicet illa forma cadaveris, atque adeo integra natura ex illa forma, & materia composita assumpta fuerit a Verbo Dei. Marsilius enim supra existimat semel admissa hujusmodi forma necessarium esse dicere, illam & compositum ex illa non esse assumptum hypostatice a Verbo Dei. Quia aliàs aliquid Verbum assumpsisset, quod postea dimitteret, contra commune axioma Theologorum. Quod potest confirmari primo, quia assumptio illius formæ, & compositi non erat ad nostram redemptionem necessaria, & alioqui erat nova actio supernaturalis, cujus effectus statim erat dissolvendus; ergo supervacaneum fuisset illam actionem efficere. Et aliunde nihil est, quod nos cogat ad hujusmodi assumptionem asserendam. Quia ex doctrina Scripturę & sanctorum solum habemus, corpus Christi mansisse unitum Verbo Dei, quod necessario intelligendum est de corpore, quod antea erat unitum, quia sancti non dicunt novam unionem esse factam: sed priorem non fuisse dissolutam, ergo solum intelligunt de corpore quoad materiam primam. Et confirmatur secundo, quia licet illud corpus mansit unitum Verbo, non admittuntur a Theologis hæ loquutiones, cadaver est Deus, vel e contrario, Deus est cadaver. Cujus rei non potest reddi ratio melior, quam Deum non assumpsisse totam naturam illius cadaveris, sed solam materiam. Nam quod quidam dicunt naturam cadaveris esse imperfectam, & quasi per accidens, & propter aliud non propter se assumptam, non videtur satis facere. Quia natura integra cadaveris non est pars alterius, sicut materia, forma, aut sanguis: sed est per se natura integra licet imperfecta, & ideo videtur satis esse, ut ex illa resultet communicatio idiomatum, sicut resultaret, assumpta natura ignis, vel leonis. Unde D. Th. hic ar. 3. ad 3 negans hanc loquutionem *Deus est corpus*, rationem reddit: *Quia tantum assumpsit corpus, prout est pars essentialis humanæ naturæ*; ergo cum cadaver, prout includit aliam formam substantialem, non possit dici pars essentialis humanæ naturæ, sentit D. Th. ut sic non fuisse unitum Verbo Dei. Et eodem modo Richard. in 3. d. 21. a. 1. q. 2. ad 2. dicit. *Verbum non remansisse unitum carni post separationem animæ, ut cuidam toti, sed ut parti humanæ naturæ*. Et idem fere dicit Bonav. ar. 1. qu. 2.

Aliunde vero videtur necessario dicendum novam illam formam, & naturam compositam, fuisse assumptam a Verbo. Quod Marſ. supra probat, quia alias illud cadaver subsisteret nova subsistentia creata. Quia natura integra substantialis ab alio non assumpta necessario habet secum suam subsistentiam, esset ergo in illo cadavere suppositum creatum præter subsistentiam Verbi, quod videtur esse valde absurdum, & contra Damaſ. & alios Patres dicentes in corpore Christi mortuo, & anima separata, non fuisse aliud suppositum præter Verbum Dei, ut D. Th. hic ar. 3. ad 3. late refert.

In hac re, quam a paucis authoribus invenio in terminis disputatam, nihil novi affirmare audeo: sed censeo simpliciter asserendum, corpus Christi mortuum mansisse unitum Verbo Dei, & in illa substantia absolute & simpliciter nullum aliud suppositum extitisse, præter Verbum Dei. Et quoad hoc recte loquitur Marſ. supra & vere dicit, nullum authorem contrarium asseruisse. Potest autem hoc variis modis explicari. Primo si teneamus in substantiis omnino materialibus, quarum formæ non subsistunt, non esse aliam subsistentiam præter subsistentiam materiæ, in qua forma existit, & per quam tota natura subsistit. Nam ea opinione supposita dici posset in præsenti nullam esse factam novam unionem ad formam, vel naturam cadaveris: sed ex vi solius unionis antea factæ illius materiæ cum Verbo mansisse totum illud cadaver subsistens in Verbo, eo modo, quo subsistere potest. Et hic modus nullum habet in Theologia incommodum. Tamen quia illud fundamentum metaphysicum multis videbitur difficile, adjungi potest alius modus, nimirum quamvis ex natura rei, ex materia & forma unitis resultet subsistentia totius, cujus compositionem ingreditur partialis subsistentia materiæ, tamen quia materia corporis Christi subsistebat subsistentia Verbi, quæ non potest esse pars, seu novam subsistentiam componere, ideo ex vi præcedentis unionis talis materiæ ad Verbum impedimentum esse positum, ne adveniente forma cadaveris resultaret subsistentia totius: & ita, quamvis talis forma denuo adveniens non fuerit in se, & proxime unita Verbo, nihilominus ex illa, & materia non resultasse suppositum creatum, neque illam integram naturam mansisse per se, & adæquate subsistentem in se, sed in Verbo mediante sola materia, in qua extitit forma, solum per inexistentiam, & quasi inhærentiam absque alia subsistentia. Et hic modus est etiam probabilis, & facile defendi potest. Tertio vero dici potest, totam illam naturam substantialem speciali modo unionis sibi adæquato unitam esse immediate Verbo. Qui modus videtur magis receptus, & facilior, quia nullum est inconveniens, quod Verbum aliquid assumpserit, quod postea id dimiserit, quando illud non est per se, & ex primaria intentione assumptum: sed veluti in via, & propter aliud. Deinde supposito priori miraculo, seu supernaturali opere rebus ipsis magis consentaneum est, ut neque cum subsistentia divina alia conjungatur, quod vix intelligi potest, neque natura integra maneat sine proxima, & adæquata subsistentia. Et ita licet negari non possit, quin oportuerit hunc modum unionis nova actione fieri, quandoquidem ipse est novus, & res etiam quæ unitur, nova est: tamen, quia fit consequenter ratione prioris operis vel miraculi, ideo non censetur omnino nova unio, sed veluti consequens, & concomitans antiquam. Et hoc modo facile est rationibus dubitandi in principio positis satisfacere.

In morte Christi novam imperfectae hypostaticam unio.

DISPUTATIO XXXIX.
In duas Sectiones distributa.

De Prodigiis, quæ in morte Christi Domini acciderunt.

IN hac disputatione sermo est de miraculis, in aliis creaturis: nam de iis, quæ facta sunt in ipso corpore Christi, partim superius dictum est, partim in sequentibus disputationibus dicemus agentes de iis, quę in corpore Christi gesta sunt. Hæc autem prodigia dicuntur in Christi morte facta non solum, quia in ipsomet instanti mortis acciderunt (hoc enim vix constare potest) sed quia prope ipsam mortem Christo jam in cruce pendente facta sunt. Ex quibus unum insigne prodigium narratur obvenisse ante Christi mortem, scilicet solis defectio: *Et tenebræ factæ super universam terram*, in quo multa continentur miracula, ut infra videbimus. Post mortem vero varia prodigia narrantur ab Evangelistis, præsertim a Matth. quæ breviter explicabuntur.

SE-

SECTIO I.

Utrum in morte Christi tenebræ factæ sint in universo orbe, & quæ earum causa fuerit.

QUod Christo in cruce pendente factæ sint tenebræ super universam terram a sexta hora usque ad horam nonam, iis fere verbis affirmant Matth. Marc. & Lucas. Quare de hoc nulla est controversia, sed de eorum verborum intelligentia, & præsertim an intelligendum sit in universo mundo defecisse lumen solis, vel tantum in regione Judææ, quæ ibi nomine universæ terræ appellata sit. Hac in re fuit sententia Orig. tr. 35. in Mat. quem Erasm. in 27. c. Matth. est secutus, tenebras illas solum in Judæa accidisse. Ratio esse potest, quia hujusmodi prodigia præcipue fiebant propter Judæos; ergo non oportebat signum hoc extra Judæorum fines apparere. Sicut etiam alia prodigia, scilicet terræmotus, &c. non acciderunt nisi in illa regione. Nec verbum Evangelistarum, *Super universam terram*, cogit ad aliam interpretationem. Quia interdum in Scriptura ille modus loquendi reperitur. Et confirmatur primo ea Origene, quia si illę tenebrę in universo orbe accidissent, notatæ sine dubio essent, & observatæ ab aliquo gentilium scriptorum, qui eo tempore, vel prope floruerunt, Strabone, Valer. Maximo, aut Plinio, erat enim res valde admirabili: notatuque digna: nullus autem illius prodigii meminit. Secundo quia nisi multa miracula multiplicentur, non potuit illa solis defectio esse tam universalis. Quia vel facta est per interpositionem nubium densissimarum, ad eum modum, quo factæ sunt in Ægypto (ut Orig. putat) vel certe (ut Dionysius indicat) per interpositionem Lunę: neutro autem modo potuerunt tenebræ esse adeo universales.

Dicendum vero est primo eam Solis defectionem universalem fuisse in toto orbe. Hęc est communis sententia, Chrysost. hom. 89. in Matth. quam clarius explicuit Euthym. c. 67. & Theoph. Mat. 27. Hier. ibidem, & frequentius cæteri expositores. Gaudent. tr. 3. in Exod. Idem significat Athanas. ser. de passione & cruce Domini, illis verbis: *Rerum natura suo sole destituta fuit*. Idem sentiunt Tertull. & alii, quos referam, & D. Thom. sup. qu. 44. ar. 2. ad secundum. Quæ probatur primo ex verbis omnium Evangelistarum, sunt enim adeo expressa, & conformia, ut temeritatis esse videatur ea restringere, aut sine fundamento in sensu improprio interpretari. Et confirmari hoc potest, quia in Scriptura hęc solis defectio occasus solis appellatur: occasus autem solis significat generalem lucis absentiam. Antecedens patet ex illo Amos 8. *Et erit in die illa, dicit Dominus, occidet vobis sol in meridie, & tenebrescere faciam terram in die luminis.* Quem locum de hoc mysterio interpretantur præter Hieron. & alios interpretes Cyrill. Jerosol. Cat. 13. Isidor. l. de pass. Domini c. 45. Tertull. l. 4. cont. Marcion. 42. Cypr. l. 2. ad Quirinum c. 23. Ruffin. in symbol. Euseb. l. 5 3. 10. de Demonst. c. 6. Aug. lib. q. ex utroque testam. q. 15. & nonnulli ex his, præsertim Tertull. de eodem mysterio interpretantur verba illa Isa. 50. *Induam cælos tenebris*, & Isidor. citat etiam illud Jerem. 15. *Occidit ei Sol cum adhuc esset dies.* Secundo, Dionys. Areopag. epist. 7. ad Polycarp. contra Apolophanem refert, se Heliopoli in Ægypto vidisse eam Solis defectionem simul cum ipso Apolophane. Idem repetit epist. 10. ad eundem Apolophanem. Et licet Erasmus has Epistolas non recipiat tamen apud omnes eruditos, & probos in authoritate sunt. Rursus Tertul. in Apologet. c. 21. indicat etiam Romę visam esse illam solis defectionem, quem non est verisimile scribentem adversus gentes, ut historia incerta, & illis incognita. Sunt autem hæc Tertull. verba: *Eodem momento dies, medium orbem signante sole, subducta est: deliquium utique putaverunt, qui id quoque, super Christum prædicatum non sciverunt. Et tamen eum mundi casum relatum in Archivis vestris habetis.* Ex Græcis præterea historiographis Phlegon l. 14. olympiad. ejusdem eclypsis meminit, ut ipsemet Origen. supra refert, & Eusebius in Chron. sub Tiberio, Orosius etiam lib. 7. suæ hist. cap. 4. Idem colligitur ex Gregor. Tur. lib. 1. sacræ histor. Sedulio lib. 5. Paschal. Lactantius quoque lib. 4. de vera sapientia cap. 19. refert hujusmodi universalem Solis defectionem a Sybillis fuisse prædictam. Tertio, nulla est ratio, propter quam omnia prodigia facta in Christi morte debuerint intra Judææ ter-

Eclypsis solis in morte Christi [illegible]

minos contineri, cum Christus non solum pro Judæis, sed etiam pro gentibus moreretur, necessariumque foret divinitatem ejus, & humanitatem omnibus esse testatam. Quod si aliquod prodigium universale esse debuit, maxime illud, quod in Sole fiebat, quod est totius mundi luminare. Adde etiam ex prædictis historiis colligi, terræmotum non tantum fuisse in Judæa, de quo infra dicam. Unde illis duobus signis cœli, & terræ, monstratum est, eum qui moriebatur cœli & terræ esse conditorem, & tam cœlestes, quam terrestres creaturas Domino suo famulari, ac mortem ejus deflere, ut Theophylact. notavit. Ex quibus non solum nostra sententia confirmata relinquitur, sed etiam ostensum est, conjecturas Origen. nullius esse momenti.

Colligitur etiam hinc non esse verisimilem modum, seu causam harum tenebrarum, quam Origenes excogitavit, scilicet quod nubes aliquæ valde densæ inter Solem, & terram interpositæ fuerunt. Quemadmodum probabile est, tenebras Ægyptiacas accidisse, quæ harum figuræ fuerunt. Illa enim causa sine ullo fundamento excogitata fuit ab Origene, quia sufficiens visa est ad eam exiguam extensionem tenebrarum, quam ipse factam opinatus est. Tamen ad obscurandum Solem in toto orbe minime potuit esse sufficiens. Ac deinde Eusebius supra ex Phlegonteo refert in eis tenebris visas esse stellas in toto cœlo, quod est signum, magnam fuisse aeris serenitatem, ac perspicuitatem; non ergo erat densis nubibus obscuratum. Quod præterea ad majorem miraculi evidentiam ita fieri oportuit. Nam si solo nubium objectu, & in parvo terræ spatio illæ tenebræ contigissent, facile existimari posset casu aliquo, & ab aliqua causa naturali provenire potuisse, ut indicavit August. de mirabilibus sacræ Scripturæ lib. 3. cap. 12.

Dubium. Eclypsis solis a morte Christi multiplicia miracula habuit.

Sed difficultas est in assignando modo, & causa hujus effectus. Et ratio dubitandi est, quia Dionysius supra refert, hujusmodi tenebras factas esse per eclypsim, seu interpositionem Lunæ inter Solem, & terram, in qua etiam interpositione quatuor ponderavit miracula præter totum naturę ordinem. Primum, quod Luna objecta est Soli in plenilunio, cum naturaliter solum possit hoc fieri tempore conjunctionis Solis cum Luna. Quo argumento utitur sæpe Augustin. ut probet illam eclypsim miraculosam fuisse, ut epist. 18. ad Hisichium, & lib. 3. de Civit. c. 15. Secundum, quod Luna paulo ante in proprio situ erat, maxime distans a Sole, quia suo naturali motu discurrebat: subito vero magna celeritate retroacta est, solique objecta; ac finito trium horarum spatio iterum eadem celeritate ad eum situm reversa est, ad quem, suo naturali motu incedens, illis horis pervenisset. Quod factum est, ut licet tempore, quo duravit hoc prodigium, cęlorum motus fuerint aliquantulum immutati: eo vero transacto, in suo naturali ordine situque permanserint, ac si nihil accidisset. Tertium miraculum, quod in naturali eclypsi luna incipit objici Soli ab occidentali parte, quoniam tendit ab occidente in oriens: in hac vero eclypsi cœpit obscurare Solem a parte orientali, quia retroacta est ab oriente in occidem. Quartum, quia in naturali eclypsi, ea pars Solis, quæ prius obscuratur per interpositionem Lunæ, prius etiam incipit apparere, Luna in suo proprio motu, velocius quam Sol, progrediente: at vero in hac eclypsi Luna, postquam objecta Soli est, non est ulterius progressa: sed retrogrediendo in suum situm recurrit. Unde factum est, ut ea pars solis, quæ ultimo obscurata fuerat, prius apparere inceperit. Hæc notavit Dionys. ut fusius explicuit D. Th. in loco citato: & ita ipse etiam pro comperto habet, has tenebras factas esse per interpositionem Lunæ. In contrarium vero est, quia sola Luna non potest impedire illustrationem Solis in toto orbe.

Eclypsis solis in morte Christi causa quæ fuerit.

Dicendum ergo est secundo, propriam, & adæquatam causam harum tenebrarum terræ fuisse, quia divina virtute factum est, ut Sol radios suos contineret, ita ut licet nullum corpus interjiceretur inter Solem, & terram, non illuminaret illam. Hæc est sententia Hier. in cap. 27. Mat. quem sequitur Beda l. 4. in Mat. c. 15 & l. 16. in Luc. c. 23. Cajet. & alii. Eandem prius significavit Cypr. de bono Patien. dicens: *Cum ad Crucem Domini confunduntur sidera, elementa turbentur, contremiscat terra, nox diem claudat, Sol, ne Judæorum facinus aspicere cogatur, & radios, & oculos suos subtrahat &c.* Idem sentit Oros. lib. 7. hist. c. 8. Et probatur dicta ratione, aliter enim non potuis-

fit

fet defectio solis esse universalis. Præterea, hic modus est facilis, quie sicut ignis Babylonicus continuit actionem suã, Deo suspendente concursum suum, ita Sol potuit non illustrare terrem, quia Deus suspendit suum concursum.

Tertio addendum est, simul interpositam fuisse Lunam inter Solem, & terram. Hoc solum constat euthoritetẽ Dionysii. Et congruentia reddi potest, quie ut miraculum esset majus, & manifestius, voluit Deus utroque modo fieri. Deinde voluit utrumq; luminare majus Christo specieliter deservire, & ad occultandam Christi nuditatem quantum in se erat, quodammodo facere, elterum continendo radios suos, alterum retrogrediendo, ut seso soli objiceret, in quo dignitas Christi morientis manifestata est, cui cœlestes creaturæ serviebant. Propter quam etiam causam aliud miraculum superioribus adjunctum est (ut D.Th. supra notavit ex Chrys. hom. 89. in Joan.) scilicet quod illæ tenebræ per tres horas durarunt, cum

Eclypsis solis in Christi morte quam diu duravit.

naturalis eclypsis tanto tempore durare non possit. Quia scilicet Christus in cruce tribus horis pependit, quo evidentet ostensum est, effectum illum non casu, nec propter eliam causã fieri, nisi propter Christum. Potuit eutẽ fieri, ut illis tribus horis utrumq; astrum nimirum Sol & Luna qoiete permanserint (ut D.Th. supra indicat) vel certe, quod facilius videtur, ut Sol naturalem suum motum peregeret, & illum Lune præternaturaliter subsequeretur, servans semper eaodem proportionem, & interpositionem inter Solem & terram. Dices, si Sol continuit radios suos, qui fieri potuit, ut Dionysius conspiceret Lunæ interpositionem, & eclypsim.

Objectio.

Respons.

Respondetur solum impeditum fuisse Solem, ne terram illuminaret: non tamen ne superiores cæli partes illustraret. Nam (ut supra diximus) eo tempore stellę lucebant, quas a Sole illustrari, communior est Philosophorum sententia. Adde etiam ingressum, egressumque Lunæ sub Sole successive factum esse, & non oportuisse perfectas tenebras unico instanti fieri, eut expelli, sed paulatim prout Luna ingrediebatur, & egrediebatur sub sole, atque ita factum esse ex Dionysii observatione non obscure colligitur. Imo D. Thom. existimat probabile, non esse necessarium, ut perfectæ tenebræ tribus horis duraverint, sed illas horas computari ab eo tempore, quo cœpit remitti lumen Solis, usque ad illud instans, in quo ad naturalem statum restitutum est. Quod est quidem verisimile, quamquam existimo, tempus illud, quo immorata Luna est ingrediendo, & egrediendo sub Sole, fuisse perexiguum. Quia licet tanta more intercessetit, ut observari sensibus potuerit, temen non est necesse tantam fuisse, ut per horam integram duraverit, atque ita perfectæ tenebræ ultra duas horas durarunt, & ideo simpliciter tribus, eut fere tribus horis durasse dici possunt.

SECTIO II.

Quæ prodigia, & quomodo facta sint mortuo jam Christo, & in cruce pendente.

Miraculum defectionis Solis, de quo hactenus, ante Christi mortem accidit: cætera, quæ ab Evangelistis narrantur, post mortem, licet plura numero sint: brevius tamen expediri possunt. Primum ergo Matth. narrat velum templi scissum esse, quod Lucas posuit antequam mortem Christi narraret, sed anticipatione usus est, verba enim Mat. satis clare denotant consequutionem rerum. Sic enim ait: *Emisit spiritum, & ecce velum templi scissum est*, ac si clarius diceret, *& statim*, seu *subito*. hoc evenit, ut notavit August. lib. 3. de consens. Evangelist. cap 9.

Primum post mortem Christi prodigium.

Quid autem voluit Deus hoc prodigio significare? Multa dicunt SS. Patres, quæ ad expositores Evangeliorum magis spectant. Omnia vero videntur comprehendisse Ambros. lib 10. in Luc. paucis his verbis. *Velum scinditur; quod vel duorum populorum divisio, vel mysteriorum synagoga prophanatio, declaratur. Scinditur ergo verbum vetus, ut Ecclesia nova fidei sua vela suspendat. Synagoga velamen aufertur, ut religionis interna mysteria revelatomentis cernamus obtutu.* Itaque hec veli divisione significatum est, antiquatam jam esse legem Judaicam, templum fore prophanandum, & sacrificia abolenda, sicuti prædictum erat Daniel. 9. Rursum sacramenta, quæ sub velamine literæ occulta erant, per Christi mortem esse patefacta. Quam porro mysticem significationem eleganter, ut solet, persequitur Leo P. ser. 17. & 18. de pass.

Velum templi scissum quid portenderit.

Addit Cyrill. l. 12. in Jo c. 37. etiam significatum esse per mortẽ Christi propaletam esse sanctorum viam, & januam celi apertam, quæ antea clausa erat, ad Hebr. 9. Denique subjungit Theoph. Mat. 27. voluisse Deum signo Judæis accommodato ostendere, quantum eorum scelus detestaretur. Mos enim erat Judæis, audita blasphemia in Deum scindere vestes suas: *Ita ergo* (inqoit) *nunc divinum templum, quasi ægre ferens mortem Christi, disrumpit vestem suam.*

Est autem de hoc velo controversia, quotuplex fuerit, & quodnam fuerit scissum. Jansenius enim cap. 142. Concord. refert opinionem Origenis, asserentis duo fuisse in templo vela: unum in intima parte templi, quæ *Sancta sanctorum* dicebatur, in quam solus supremus Pontifex semel in anno ingrediebatur, quamque velum hoc dividebat ab alia parte, quæ dicebatur *Sancta*: in quam reliquis sacerdotibus ad sacrificia offerenda ingredi fas erat. Alterum in exteriori parte templi, quod dividebat Sancta ab alia parte templi magis externa, in quam populus ingrediebatur: & hoc posterius divisum esse, ait Origenes, non prius. Quam Origenis sententiam Jansen. improbabilem esse censet, quie licet in tabernaculo fuerint duo vela (ut ex Heb 9. constat) tamen in templo Salomonis non videtur fuisse, nisi unum coram Propitiatorio. *Quia pro priori velo erant* (inquit) *ostia, & porta templi*. Et confirmatur, quia si esset duplex, non dicerent Evangelistæ adeo indistincte, *Et velum templi scissum est*. In modo ergo loquendi satis significant fuisse tantum unicum.

Dubium.

Sed in primis (quod attinet ad numerum velorum) sententia Origenis valde probabile habet fundamentum. Nam Josephus l. 6. de bello Judaico c. 6. id expresse testatur, describens enim totam fabricam templi, dicit, illam interiorem partem, ad quam soli sacerdotes ingrediebantur, separari ab exteriori, interjecta porta deaurata, quæ fores habebat aureas, & aulæum longitudine pari, hoc est velum, quod ibi late describit. Et infra subdit: *Intima vero templi pars viginti cubitorum erat, discernebatur autem similiter velo ab exteriori, & sancta sanctorum vocabatur*. Deinde præter Josephum & Origenem restatur id aperte Cyrill. lib. 12. in Jo. c. 17. ubi prius sic inquit. *Velum templi linteamen quoddam erat de latere ad latus, a superioribus templi in medio pendens, ut ad interius tabernaculum solus Pontifex ingredi posset*. Postea vero subdit. *In primis enim januis templi velum erat extẽsum, intra quod primum tabernaculum erat*. Eandem sententiam manifeste supponit Hieron. ep. 150. q. 8. cum quæstionem proponit, quod velum templi scissum fuerit exterius, an interius. Quocirca cum res hæc solum ex historia pendeat, & tam graves, antiquique scriptores hoc referant, non video quo fundamento negari possit. Nam quod Evangelistę indefinite loquantur, nullum est argumentum. Sæpe enim indefinita loquutio æquivalet particulari, ac si dicerent, quoddam velum templi scissum esse. Neque oportuit magis definite loqui, quie ad historjam nihil referebat. Quod vero in exteriori parte templi parietes essent, & ostia, nihil impedit, quominus in eis velum esse posset, ut per se constat,

Velum templi quotuplex.

Quod autem ex iis velis scissum fuerit, res dubia est. Communis enim opinio esse videtur scissum fuisse velum, quod Sancta sanctorum occoltabat, & hoc aperte sentit Cyrill. supra. Nam Sancta sanctorum cœlestem patriam repræsentabat, & colligitur ex Paulo ad Hebr. 9. si ergo scissio veli significavit januam cœli aperiri, necesse est, ut illud velum scissum fuerit, quod coram Sanctis sanctorum pendebat. Idem docet expresse Isidorus super Exod. c. 50. Euthym. c. 67. in Mat. Leo P. ser. 10. de Pass. *Velum, cujus objectu includebantur Sancta sanctorum, a summo usque ad ima disruptum est, & sacrum illud, mysticumque secretum, quod solus summus Pontifex jussus fuerat intrare, reseratum est, ut nihil jam esset discretionis, ubi nihil resederat sanctitatis*. Ex quibus verbis illationes mysticæ ad hoc confirmandum sumi possunt. Cæterum exterius velum scissum fuisse præter Origen. tract. 35. in Mat. affirmat expresse Hieronymus loco nuper citato. Et uterque utitur mystica conjectura. *Quia nunc ex parte videmus, & ex parte cognoscimus: cum autem venerit, quod perfectum est, tunc & velum interius disrumpendum est, ut omnia, quæ nunc nobis abscondita sunt domus Dei Sacramenta videamus. Nunc enim per speculum videmus in ænigmate, & cum historia nobis velum scissum sit, ut ingrediamur*

Dubium. Quodnam velum scissum.

diamur atrium Dei: tamen secreta ejus, & universa ejus mysteria, quæ in cœlesti Jerusalem clausa retinentur, scire non possumus. Hæc Hieronymus, quæ videtur ad literam ex Origene desumpsisse. Quid igitur horum verius sit mihi incertum est. Quia allegoricæ rationes non cogunt, & verba Evangelistarum communia sunt. Si tamen verum est, quod refert Aristeas in hist. de 70. interpretibus, illud extrinsecum velum tale fuisse, ut templum in circuitu clauderet, verisimile est fuisse appellatum simpliciter, *velum templi.* Sed quoniam illius Josephus non meminit, imo videtur prorsus diversum ab eis, quæ Josephus commemorat, mihi suspecta res est.

Secundum in morte Christi prodig. terræmotus.

Secundum prodigium fuit terræmotus, quod factum est primo ad iram Dei indicandam juxta illud Ps. 17 *Commota est, & contremuit terra, & fundamenta ejus conturbata sunt, quoniam iratus est eis.* Secundo ad significandam magnam mutationem rerum futuram. Quod insinuat Paul. ad Heb. 12. dicens: *Cujus vox movit terram tunc,* (id est, cum promulgaretur lex vetus,) *nunc repromittit dicens: Adhuc semel, & ego movebo non solum terram, sed & cœlum. Quod autem adhuc semel dicit, declarat mobilium translationem, tanquam factorum, ut maneant ea, quæ sunt immobilia.* Tertio ad indicandum supplicium, quod Judæis imminebat propter mortem Christi. Ac denique propter alias causas, quæ Theophylactus Euthymius, & alii expositores Evangeliorum, & Hieron. dicta q 8. observarunt.

Terræmotus in morte Christi factus an generalis fuerit.

Quæri vero potest, quibus in locis hic terræmotus contigerit. Origenes tr. 35. in Mat. sentit solum Jerosolymis, vel ad summum in terra Judeæ accidisse. Et sane ex Evangeliis nihil aliud colligi potest, unde hoc satis est, ad historiæ Evang. veritatem. Ex aliis vero historiis colligi videtur, non solum in Judæa, sed aliis etiam in locis eo tempor terræmotum accidisse. Referunt enim Corn. Tacitus l. 2. suorum Annal. & Plinius l. 2. hist. c. 84. Paulus Orosius l. 7 hist. c. 4. tempore Tiberii plures civitates in Asia terræmotu corruisse. Quem terræmotum accidisse eodem die passionis Domini multi arbitrantur, ad quem videtur allusisse Aug. de mirabilibus S. Script. l. 2. c. 3. dicens: *In die mortis Domini duodecim civitates in Thracia terræmotu concidisse.* Sed tamen cum terræmotum non in anno Dominicæ passionis, sed tredecim, vel 14. annos antea accidisse, colligitur ex Euseb. in Chron. qui terræmotum illum adscribit quinto anno Tiberii: cum tamen Christus anno 18. vel 19. ejusdem Tiberii obierit. Nihilominus tamen idem Euseb. in 18. anno Tiberii scribit hæc verba: *Bithinia terræmotu concussa, & in Urbe Nyssena ædes plurimæ corruerunt, quæ omnia his congruunt, quæ in passione Salvatoris acciderunt.* Et infra, ex Phlegonte refert, hunc terræmotum Bithiniæ eodem anno, & die, quo generalis solis defectio, accidisse. Itaque duo terræmotus videntur accidisse in Asia tempore Tiberii, unusque eorum in diem passionis Domini incidisse, fuit igitur mota terra in aliis regionibus extra Judæam. An vero tota terra contremuerit, non constat.

Tertium in morte Christi prodigium petrarum disruptio.

Tertium prodigium fuit petrarum discissio. Quod aliqui existimant consequutum esse ex vehementi terræmotu & petrarum concussione. Quod fieri quidem potuit: tamen Mat. hoc narrat, ut prodigium diversum, & speciali Dei providentia factum ad convincendam Judæorum perfidiam, & eorum corda lapidea significanda, quæ tot prodigiis commota non sunt, cum tamen dura saxa scissa fuerint. Addit Hieronymus ex Evangelio Nazaræorum, etiam superliminare templi, quod ingentis erat magnitudinis per medium divisum fuisse, & Cyrill. Jerosol. Cat. 13 refert, in monte Calvariæ usq; in hodiernam diem apparere, clareque monstrari, ubi petræ scissæ sint propter Christum. Præterea, dicitur esse traditio incolarum ejus loci, rupem illius montis, in qua tres cruces fixæ erat, ita divisam fuisse, ut scissio inter crucem Christi, malique latronis interjecta sit, quasi eum a Christo separans. Refert denique Baronius in Annal. anno 34. non solum Jerosolymis, sed in aliis etiam regionibus disruptos fuisse montes, scilicet montem Alverniæ in Hetruria, & Cajetæ promontorium prope Campanum littus, quod dicit constare ex traditione incolarum.

Quartum in morte Christi prodigium sepulchrorum patefactio.

Quartum prodigium fuit sepulchrorum patefactio. Quod Cæsar Baron. terræmotui etiam tribuit. Sed dubitari non potest, quin fuerit singulari Dei providentia factum ad efficaciam mortis Christi ostendendam, per quam mortua mors fuerat, & sancti erant ad immortalem vitam revocandi. Unde D. Th. supra q. 45. a. 4. ad 3. *Aperta sunt monumenta ad ostendendum, quod per ejus mortem mortuis vita daretur;* & Cyrill. Jerosol. dicta cat 13. *Defecit* (inquit) *sol propter justitiæ solem, petræ scissæ sunt propter spiritalem petram, sepulchra aperta sunt, & mortui surrexerunt propter eum, qui est inter mortuos liber, & emisit ipse vinctos de lacu non habente aquam.* Observanda autem sunt verba Matthæi sic scribentis. *Et monumenta aperta sunt, & multa corpora sanctorum, qui dormierant, surrexerunt, & exeuntes de monumentis post resurrectionem ejus venerunt in sanctam civitatem, & apparuerunt multis.*

In quibus dubitari potest, an hæc omnia acciderint statim mortuo Christo. Nam difficile est creditu, aliquem ex iis sanctis ante Christum surrexisse: e contrario vero non videtur posse dubitari, quin monumenta statim aperta fuerint simul cum terræmotu, & petrarum scissione: at vero resurrectio sanctorum eodem contextu, & modo narratur. Nihilominus dicendum est, monumenta quidē fuisse aperta eodem tempore, quo terræmotus fiebat, & saxorum crepitus, ac scissio. Ita enim Matth. indicat, & omnes interpretes, & sancti exponunt. Quia omnia hæc signa sunt quodammodo ejusdem rationis, & inter se connexa, præsertim, si verum est, ex terræmotu reliqua esse consequuta. At vero de corporibus, quæ in monumentis jacebant, probabile est non surrexisse usque ad Christi resurrectionem. Nam ipse Mat. dicit. *Exivisse de monumentis post resurrectionem Christi.* ita enim distinguenda, & construenda sunt verba Mat. ut habemus in Vulgata. Certum est autem simul. ac resurrexerunt, exivisse de monumentis. Itaq; alia verba, *Et multa corpora sanctorum, quæ dormierant surrexerant,* per anticipationem posita sunt, de qua re plura dicimus infra, de Christi resurr. agentes. Dubium. Respons.

Præter hæc prodigia, quæ ex Evangeliis habentur, narrant aliud Hiero. & Chrysost. in Mat. Euseb. in Chronico, auditas scilicet tunc fuisse voces in templo clamantium: *Migremus ex hoc loco.* Sed an hoc acciderit tempore passionis, incertum est. Nam Joseph (cujus testimonio Hieron. & Euseb. utuntur) factum esse dicit paulo ante excidium Jerosolymitanum tempore pentecostes, ut constat ex lib. 2. de bello Judaico c. 13. & lib. 7. c. 21. Aliud ex Plutarcho narrat Euseb. lib. 6. de præpar. c. 9. circa insulas (quas appellant Echinadas) a quibusdam Romanis ex Ægypto in Italiam navigantibus auditam fuisse vocem gubernatori navis præcipientem: *Quando juxta paludem fueris, annuncia Pan magnum mortuum esse.* Quod cum ille fecisset, magnus gemitus auditus est quotuodam discedentium ab illo loco. Quod referunt ad mortem Christi, per quam princeps hujus mundi foras ejectus est. Denique Paulus Palacios super Mat. aliud prodigium refert ex revelatione S. Brigittæ. Eodem momento, quo Christus expiravit, omnes homines, qui ubique terrarum erant, subito quodam horrore ac timore fuisse perculsos, causam illius effectus ignorantes. Sed horum, qui in Evangelio non habentur, fides sit penes authores.

DISPUTATIO XL.

In sex Sectiones distributa.

De tempore passionis, & mortis Domini.

Disputationem hanc in hunc locum rejecimus, quoniam passioni. & morti Christi communis est. Sumus autem in ea annum, mensem, diem, & horam declaraturi, in qua Christus mortuus est. Et quoniam ex Evangelio constat mortuum esse die proxime sequenti, postquam cum discipulis cœnavit, hic etiam tractanda erit celebris illa controversia, quo die lunæ Christus cœnaverit, ac mortuus fuerit. Quamobrem non poterit disputatio hæc non esse cæteris prolixior.

SECTIO I.

Quo anno ætatis suæ Christus Dominus diem obierit.

Inquirimus primum omnium ætatis annum, quoniam illo cognito, & suppositis iis, quæ superiori tomo de anno Incarnationis Dominicæ dicta sunt, facile erit intelligere, quo anno ab orbe condito fuerit mortuus. In hac ergo quæstione sex invenio sententias, quatuor improbabi-

babiles, & jam antiquatas: duas vero probabiles, ex quatuor prioribus duę peccant per excessum, per defectū duę.

Prima est Christum excessisse quadragesimum ætatis annum. Hanc docuit Irenæus 2. lib. contra hæret. c. 39. & 40. ubi fere quinquaginta annos ætatis Christo attribuit. August. etiam lib. 2. de doctrina Christ. c. 28. refert quosdam dixisse, Christum quadraginta sex annos vixisse, quos ex ignorantia historiæ lapsos dicit. Et Irenæus quidem suam sententiam confirmavit: primo authoritate, & traditione quorundam presbyterorum Asiæ, indicans eos a Joanne Evangelista edoctos fuisse. Secundo id colligit ex verbis Joann. 8. *Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidisti?* Nullus enim ad juvenem triginta annorum ita loquitur, sed ad eum, qui jam non longe a quinquagesimo ætatis anno distare videtur. Tertio addit conjecturas, scilicet quia decuit Christum omnem hominis ætatem sanctificare. Preterea, quia hęc ætas provectior, honorabilior, & muneri præceptoris accommodatior erat. Hæc vero sententia ab omnibus Patribus rejecta est. Quia tum ex Evangelica, tum ex humana historia falsa esse convincitur. Primum satis constat ex iis, quæ dicta sunt de tempore, quo Christus baptizatus est, ac prædicavit. Nam ex Evangelio constat baptizatum esse trigesimum annum agentem, & paulo post suam prędicationem inchoasse, ut ex modo Evangelicæ narrationis, & ex verbis Petri Act. 1. constat. Rursus non prædicavit ultra quatuor annos, præsertim a miraculo nuptiarum, ut in superioribus ostensum. Secundum declaratur, quia Christus passus est sub Pontio Pilato, ut preter Evangelicam historiam scripsit etiam Joseph. lib. 18. antiq. c. 6 ubi Christo Domino illustre testimonium reddit. Idem vero Joseph. eod. lib. cap. 11. refert Pilatum ante Tiberii mortem Jerosolyma discessisse; ergo necesse est, ut Christi mors Tiberio imperante contigerit: Tiberius autem 23. annis nondum integris imperavit, ut in omnibus historiis vulgatum est. Cum ergo trigesimus Christi annus in XV. imperii Tiberii inciderit, nullo modo potuit 40. ætatis annum Christus attingere. Et hoc evidentius constabit ex sequentibus, ubi ostendemus Christum 18. vel 19. anno imperii Tiberii Cęsaris passum esse. Fundamenta Irenæi non habent difficilem responsionem. Illorum enim presbyterorum traditiones apocryphæ sunt, & ignotæ authoritatis. Illa autem verba Evangelii: *Quinquaginta annos nondum habes*, dici poterunt usitato quodam, & vulgari modo loquendi, vel certe quod Christus, ob vultus gravitatem, & corporis macerationem, ac severam vitam, majoris ætatis appareret, quam reipsa esset. Reliqua solutione non indigent.

Secunda sententia esse potest, Christum mortuum esse anno 34 ætatis expleto, & 35. inchoato. Quæ licet a nullo authorum, (ut reor) asseratur: videtur tamen posse colligi ex probabilibus principiis. Primum est, Christum baptizatum esse anno 30. ætatis expleto. Secundum post integrum annum effecisse miraculum in nuptiis. Tertium a nuptiis usque ad mortem Christi quatuor paschata numerari a Joanne, id est, tres anni integri, & aliquot menses. Ex iis ergo simul sumptis necessario concluduntur 34. anni integri, & aliquot menses ætatis Christi. Nihilominus autem censeo opinionem hanc improbabilem esse, quia licet ex sola historia Evangelica non possit convinci, hanc sententiam esse falsam, & improbabilem (ut discursus factus ostendit) tamen adjuncta Græca, Romanaque historia communiter recepta, nullo modo sustineri potest. Quia oportuisset Christi mortem contigisse in 203. Olympiade, & vigesimo anno imperii Tiberii, quod non potest ulla cum probabilitate affirmari, ut videbimus. Quocirca quamvis illa tria principia singula per se probabilia sint: tamen omnia illa simul conjungere non est probabile, quod in rebus probabilibus sæpe evenit.

Tertia sententia est, Christum mortuum esse expleto 30. ætatis anno. Nam initio illius baptizatus est, & in illo prædicavit juxta illud Isaiæ 61. *Ut prædicarem annum acceptabilem Domino*, & illo finito mortuus esse asseritur. Hæc fuit sententia Valentini, & Gnosticorum, ut refert Irenæus supra, & Epiph. hær. 51. ubi eam impugnat. Et Eandem sententiam tenuit Clemens Alex. lib. 1. stromat. qui dicit expleto 30. anno, Christum mortuum esse, & Julius Afric. apud Hieron. Dan. 9. Referri etiam potest Lactant. l. 4. de vera sap. c. 10. ubi ait Christum fuisse crucifixum anno 15. imperii Tiberii, quem fuisse 30. ætatis Christi constat ex Luca. Et eodem modo erravit Tertull. l. contra Judæos c. 8. (ut notavit Euseb. in Chron. Olymp. 194.) de cujus sententia supra diximus agentes de prædicatione Christi. Et ad hanc sententiam videtur allusisse Aug. ep. 80. cum dixit: *A nativitate Domini hodie computantur anni ferme quadringenti viginti, a resurrectione autem, vel ascensione ejus anni plus minus trecenti nonaginta.* Sentit ergo a nativitate ad resurrectionem solum 30. annos fluxisse. Sed cum Aug. dicat, *ferme*, & *plus minus*, non exacte rationem temporis habuit. Quod vero idem Aug. l. 18. de Civit. c. ult. dicit, Christum passum esse sub consulibus Rubellio Gemino, & Rufio Gemino, quorum consulatus in annum 15. Tiberii incidit, ut constat ex historiis: videtur potius in Consulibus, quam in Christi ætate, a Tertulliano, & aliis scriptoribus deceptus.

Quarta sententia est, Christum obiisse anno 31. ætatis expleto, inchoato trigesimo secundo. Ita senserunt Severus Sulpitius lib. 2. sacræ hist. Philastrius lib. de hær. c. de hæresi circa annos Christi. Atque eadem sententia tribui potest Cyrill. Alex. Cassiodoro, & Apollinari Laod. supra citatis in disput. de doctrina Christi sect. 3. quatenus dicunt, Christum duobus tantum annis prædicasse. Et tandem tradit Paulus Orosius lib. 7. Hist. cap. 4. dum inquit, Christum esse mortuum anno 17. imperii Tiberii. Sed hæ duę sententię etiā sunt plane falsę, & improbabiles. Quia repugnant Evangelio, ex quo (ut supra vidimus) evidenter concluditur, Christum cœpisse prædicare post 29. annum ætatis, & ut minimum prædicasse tribus annis integris, & aliquot mensibus. Quo argumento tertia sententia evidentissime refutatur. Quarta vero aliquo modo respondere posset: Christum non habuisse 30. annos expletos, quando fecit miraculum nuptiarum: postea vero solum prædicasse duobus annis: hoc enim probabile est (ut supra vidimus:) sed hęc evasio non reddit illam opinionem probabilem, quia consideratis verbis Luc. c. 3. & quę facta narrantur a Christo a tempore baptismi usque ad nuptias, non est verisimile, Christum nondum explevisse tunc trigesimum annum ætatis. Nam baptizatus dicitur, *Quasi annorum triginta*, & postea jejunavit 40. diebus, congregavit discipulos, & cæt. Adde necessarium esse dicere, in illo primo paschate, cujus Joannes meminit c. 2. in quo Christus ejecit ementes & vendentes e templo, habuisse jam tunc saltem 30 annos, & tres menses: alioqui habuisset tantum viginti novem annos, & tres menses. Quare in baptismo non habuisset viginti novem annos integros, quia non potuit baptismus non distare ab illo paschate ultra tres menses. Quia (ut dictum est) illo tempore Christus jejunavit, tentatus est, congregavit discipulos, fecitque miraculum nuptiarum, & alia quæ Joannes narrat c. 1. & 2. At vero ab illo primo paschate usque ad mortem Christi, ut minimum fluxerint duo anni integri, quia Joannes evidenter numeravit tria paschata, ergo nullo modo sustineri potest, quin Christus expleverit trigesimum secundum ætatis annum. Quod etiam ex prophana historia cum Evangelica conjuncta clare convinci potest, ut in sequentibus sententiis enarrandis videbimus.

Quinta ergo sententia valde probabilis est, Christum mortuum esse expleto 32. ætatis anno: & inchoato 33. Hoc sentit Epiphan. hæres. 78. dicens, *Christum crucifixum esse anno trigesimo tertio sui adventus in carne.* Et colligitur ex omnibus authoribus, qui dicunt Christum obiisse anno 18. imperii Tiberii, ut ex dicendis patebit. Illud autem affirmant Euseb. in Chron. Beda lib. de ratione temp. c. 7. & lib. de sex ætatibus, Niceph. lib. 1. hist. c. 40. Et ex recentioribus hanc sententiam defendunt Joannes Lucidus lib. de vero die passionis Christi, Dried. lib. 3. de dogmatibus tr. 3. c. 5. 4. par. Canus lib. 11. de locis c. 5. & 6. & Benedictus Pererius lib. 11. Daniel q. 7. Hæc vero sententia variis modis ab iis authoribus explicatur juxta diversa principia supra posita de ætate, in qua baptizatus est Christus, & de tempore in quo prædicavit, & de anno, qui inter baptismum & miraculum nuptiarum intercessit. De quibus satis in superioribus dictum est. Nonnulla vero generalia fundamenta hujus sententiæ postea expendemus.

Sexta igitur sententia, quam nos probabiliorem existimamus est, Christum Dominum mortuum esse expleto 33. anno ætatis, annum agentem 34. Hanc docet Beda lib. de ratione temp. cap. 4 ubi incunctanter dicit, hanc esse Ecclesiæ fidem, quam usu quodam, & traditione Ecclesia- Christo tria finā quarum ætat an- num agens moritur.

clesia-

clesiastica confirmat. Et eandem tenet Marianus Scotus in Chronico. Et ex recentioribus Onuphrius in Fastis, Genebrardus in Chron. & Cæsar Baronius in Annalibus, anno 34. qui refert Chrysost. Cedrenum, Nicetam, & Hieronymum. Et hæc sententia necessario sequitur ex principiis positis a nobis in superioribus. Diximus enim Christum baptizatum esse inchoato anno 30. ætatis, & post annum miraculum nuptiarum edidisse, & postea numerari quatuor paschata a Joanne; ergo necessario concluduntur 33. anni, & tres menses. Quia vero annus ille a baptismo ad nuptias a multis in dubium revocatur, loco illius sumam aliud principium, quod certius existimatur etiam ab iis scriptoribus, qui illud negant, quique quintam sententiam defendunt: nimirum Christum aquam in vinum commutasse die sexto Januarii: quam esse vetustissimam traditionem, usum, & observationem Ecclesiæ Catholicæ, communemque scriptorum sententiam, affirmat Benedictus Pererius dicto lib. in Daniel. quæst. 6. Neque ego reperio aliquem authorem Catholicum hoc negasse. Hinc ergo fit, Christum eo tempore, scilicet ante tredecim dies explevisse ætatis annos. Quæro igitur, an expleverit tunc trigesimum, & inchoaverit trigesimum primum, vel potius expleverit vigesimum nonum, & inchoaverit trigesimum. Hoc posterius dici non potest, quia hinc sequitur fuisse baptizatum Christum duobus, vel tribus mensibus antequam expleret vigesimum nonum annum. Quia (ut supra ostendi) necessarium fuit baptismum antecedere nuptias saltem tribus, vel quatuor mensibus. Consequens autem illud omnino falsum est (ut supra vidimus); ergo necessario dicendum est primum, scilicet, Christum triginta jam annus natum in nuptiis patrasse miraculum: ergo addendo quatuor paschata, quæ numerat Joannes, concluditur necessario prædicta ætas 33. annorum, & aliquot mensium. Et confirmari potest hæc sententia, computando annos Christi per Olympiades Græcorum. Ad quod suppono primo, initium Olympiadum in mense Junio esse sumendum, ut late deducit Onuphrius lib. 1. fastorum. Suppono deinde, Christum Dominum natum esse anno 3. centesimæ nonagesimæ quartæ Olympiadis, ut supra etiam ostendimus ex Eusebio in Chronico, Beda lib. de sex ætatibus, & aliis. Tertio pono Christum mortuum esse anno 4. ducentesimæ secundæ Olympiadis, quod omnes fere scriptores sine controversia admittunt, ex Euseb. in Chronic. ubi ex Phlegonte refert miraculosam solis defectionem, in passione Domini factam, illo anno 4. ducentesimæ secundæ Olympiadis accidisse. Ex his ergo concluditur necessario prædictus annorum numerus. Nam ex 194. Olympiade Christus vixit sex menses tertii anni illius Olympiadis, & præterea annum integrum. Quia cum initium anni Olympiaci sumatur in fine Junii, & Christus natus sit in fine Decemb. aperte concluditur natum esse in dimidio illius anni: natus est autem in tertio anno illius Olympiadis; vixit ergo anno, & dimidio illius. Sed præterea vixit octo Olympiades integras minus tribus mensibus, tot enim desunt usque ad 204. in cujus anno quarto, mense Martio, id est, nono mense illius ultimi anni Olympiaci, mortuus est Christus: octo autem Olympiades continent triginta duos annos, ut per se constat: ergo si addas annum cum dimidio, & tres menses sumas ad complendas octo Olympiades, colliges ætatem Christi triginta trium annorum, & trium mensium.

Objectio. Duo vero sunt, quæ huic sententiæ maxime obstare videntur. Unum pendet ex principiis Astronomicis, quod postea agentes de die Paschatis attingemus. Alterum oritur ex computatione secundum Romanam Chronologiam. Posuimus enim supra Christum natum esse anno 42. imperii Augusti, ac præterea diximus Augustum imperasse tantum 56. vixit ergo Christus imperante Augusto 14. annis: Sed juxta communem fere omnium sententiam Christus mortuus est 18. anno imperii Tiberii, ut docet Euseb. in Chronico, Beda lib. de sex ætatibus, & de ratione temp. c. 7. Epiph. lib. de ponder. & mensuris, Marianus Scotus in Chron. Niceph. Calixtus lib. 1. Histor. c. ultimo & Nicephor. Gregoras in Chronogr. Sed decem & octo anni supra quatuordecim reddunt triginta duos. Ostendimus item supra inter finem imperii Augusti, & initium Tiberii, nullum tempus intercessisse; ergo. Et potest hoc ipsum aliter explicari. Nam diximus supra, Christum esse baptizatum, cum inchoaret trigesimum annum: dicit autem Lucas baptizatum esse 15. anno imperii Tiberii; ergo si mortuus est 18. anno ejusdem Tiberii non potuerunt intercedere a baptismo usque ad mortem nisi tres anni, & aliquot menses; ergo non potuit explere Christus trigesimum tertium ætatis annum.

Respons. Hæc difficultas duobus modis expediri potest. Prior est imperium Augusti computari posse a morte Julii Cæsaris, vel a primo consulatu Augusti, & priori modo Christum natum esse 42. anno imperii Augusti, posteriori autem modo in 41. Atque ab illo anno usque ad 18. imperii Tiberii fluxisse 30. tres annos integros, & aliquot menses. Hunc modum dicendi defendit Cæsar Baronius in apparatu Annalium, & anno 34. Sed hæc sententia nullo modo nobis probatur. Primo, quia ex illa sequitur, Christum esse baptizatum post expletum trigesimum ætatis annum, quod non consonat Evangelio. Secundo, quia juxta hanc computationem, vel negandum est, intercessisse annum inter baptismum, & miraculum nuptiarum, vel negandum est a miraculo nuptiarum usque ad mortem Christi fluxisse quatuor paschata: vel denique dicendum esset, Christum ultra 34. annos integros vixisse. Deinde juxta prædictam sententiam, nativitas Christi non in tertio, sed in secundo anno 194. Olympiadis esset statuenda: quod Eusebio repugnat, & aliis fere scriptoribus. Posterior ergo responsio sit, Christum non 18. sed 19. anno imperii Tiberii mortuum esse. Ita docuit Onuphrius lib. 2. fastorum. Et videtur plane colligi ex Chronico Eusebii. Ponit enim initium imperii Tiberii in principio anni secundi 198. Olympiadis, mortem autem Christi in quatro anno 202. Olympiadis circa finem, ut superius explicatum est, ergo vixit Christus in imperio Tiberii 19. inchoatis annis. Nam totidem conficiunt quinque Olympiades dempto primo anno unius, & parte postremi anni ultimæ Olympiadis. Assumptum patet ex supra dicta historia Phlegontis referentis, eclypsim mortis Christi in anno quarto 202. Olympiadis accidisse. Quo argumento pressus Baronius supra duobus modis respondet. Primo, mendosum esse locum, & legendum esse *Tertio anno*, ubi habetur, *Quarto*, quia Eusebius referens verba Phlegontis, ponit ea in tertio anno illius Olympiadis; ergo non est verisimile ad confirmationem suæ sententiæ adduxisse historiam sibi aperte repugnantem. Secundo respondet Phlegontem non numerasse annum quartum illius Olympiadis more Græcorum, sed secundum Romanam computationem, id est, appellasse illum quartum annum, quia sub eisdem Consulibus, & eodem anno 18. imperii Tiberii quartus annus illius Olympiadis inchoatus est, quamvis ante initium ejus, atque adeo in tertio anno illius Olympiadis revera eclypsis illa acciderit. Sed quod ad hanc posteriorem responsionem spectat, mirum mihi videtur, & incredibile, Phlegontem Græcum historiographum, & egregium Olympiadum observatorem (ut Eusebius testatur) ac singulos annos singularum Olympiadum distincte numerantem, Romana potius computatione, quam Græca usum esse. Prior vero responsio quam sit voluntaria, satis constat, pari enim facilitate dici posset vitio scriptoris errorem irrepsisse in verba Eusebii, & ubi legitur *Decimo octavo anno imperii Tiberii* legendum esse, *Decimonono* Fateor quidem apparere contradictionem in verbis Eusebii. Unde autem orta sit, non satis reperio.

Christus quo anno Tiberii Cæsaris mortuus.

SECTIO II.

Quid fuerit Pascha Judæorum, & quo tempore celebraretur, & ab azymorum festo quomodo differret.

EXplicato anno mortis Christi, ut de mense, ac die disseramus, quoniam ex Evangelio solum constat, Christum in Paschate, seu primo die Azymorum esse mortuum, necessario sumendum esse initium ab explicatione diei, in quo Judæi Pascha celebrabant. Cujus solemnitatis fundamentum erat illa lex lata Exod. 12. *Mensis iste vobis principium mensium, primus erit in mensibus anni. Decima die mensis hujus tollat unusquisque agnum per familias, & domos suas, & servabitis eum usque ad decimumquartum diem mensis ejus, immolabitque eum universa multitudo filiorum Israel ad vesperam, & edent*

carnes

carnes nocte illa assas igni, & azymos panes cum lactucis agrestibus, & comedetis festinanter. Est enim phase, id est, transitus Domini. Habebitis autem hanc diem in monumentum, & celebrabitis eam solemnem Domino in generationibus vestris cultu sempiterno. Septem diebus azyma comedetis. In die primo non erit fermentum in domibus vestris. Dies prima erit sancta, atque solemnis, & dies septima eadem festivitate venerabilis. Hæc sunt Scripturæ verba, quę ad nostrum institutum spectant, quanquam nonnulla verba in eis recensendis prætermissa sint.

In quibus exponendis primum omnium advertendum est, duo præcepta, duasque solemnitates, ac festa Judæorum in eis contineri. Alterum appellatur Phase, seu Pascha, alterum festum azymorum, quæ duo interdum confunduntur, & alterum pro altero ponitur, quia simul incipiebant: proprie tamen sunt revera distincta, ut expresse docet Joseph. lib. 3. antiq. c. 10. & notarunt Cyrill. lib. 9. in Levit. Beda in lib. hymnorum, qui habetur tomo 1. Abul. 2. p. sui defensorii c. 3. & Francis. Tolet. in Joan. c. 7. annotat. 2. Sunt autem multa discrimina observanda inter hæc pręcepta, quæ plurimum lucis huic disputationi afferrent.

Celebritas Paschæ, & festum azymorum longe diversa. Primo ergo consideranda est materia, & forma horum præceptorum, & in quo consisteret utraque dictarum festivitatum. Nam præceptum de azymis præcipue videtur fuisse negativum, ejusque materia erat, ut abstinerent a pane fermentato: consequenter vero, quia non poterāt omnino abstinere ab esu panis, præcipiebatur esus azymi panis, non simpliciter, & absolute: sed si quis pane uti vellet. Nam si posset aliquis, & vellet illis diebus omnino a pane abstinere, & aliis cibis uti, quantum est ex vi hujus præcepti, non peccaret, dummodo fermentatū non comederet. Quia Deus hoc præcepto non per se intendebat pręcipere esum panis, sed designare qualitatem, ut per se constat. Præcipiebatur præterea hac lege, ut prima, & ultima die azymorū ab omni opere servili esset feriatio, & quoad hanc partem etiam erat præceptum formaliter negativum, quanquam finis ejus esset, ut illis diebus cultui Dei vacarent. Pręter hanc vero aliquid etiam positivū pręcipiebatur, nimirum, ut illis diebus varia sacrificia offerrentur, ut patet Num. 28. ubi de iis diebus azymorum sic præcipitur: *Dies prima venerabilis, & sancta erit, omne opus servile non facietis in ea, offeretisque incensum holocaustum Domino, vitulos de armento duos, arietem unum, agnos anniculos immaculatos septem, &c.* & infra: *Ita facietis per singulos dies septem dierum*, & rursum: *Dies quoque septimus celeberrimus, & sanctus erit vobis, omne opus servile nō facietis in eo.* De his vero sacrificiis populus participare poterat, quantum ex 2. Par. c. 35. colligi potest. Quāvis de hirco, qui iis diebus pro peccato offerrebatur, refert Joseph. l. 3. Antiq. c. 10. in usū sacerdotū solitū fuisse reservari. Adde pręterea, secūdo die azimorū præceptum esse Lev. 23. offerri manipulum primitiarū.

At vero aliud præceptum erat affirmativum, duoque præcipue continebat: primum immolationem agni, alterum, esum ejus cum quibusdam circumstantiis. Primum continetur illis verbis: *Immolabitque eum universa multitudo Israel ad vesperam.* Quod præceptum supponebat præparationem agni a decima die mensis, & conditiones agni, scilicet, ut esset anniculus, & sine macula. Secundum autem continetur illis verbis: *Et edent carnes nocte illa assas igni, & azymos panes, &c.* Unde in hac lege, sicut directe præcipitur esus agni, & lactucarum agrestium, & aliæ circumstantiæ, ita & usus azymorum: consequenter vero prohibentur illo præcepto quædam alia, scilicet, ut nihil crudum vel coctum aqua comederetur, &c. Et in hac posteriori parte hujus præcepti nulla est difficultas, comedebatur enim agnus in singulis domibus, & ab omnibus tam sacerdotibus, quam laicis.

Dubium. At vero in priori parte difficile est explicatu, ubi & a quibus offerendum esset illud sacrificium agni, id est, an in tēplo, & a sacerdotibus, nec ne. Et est ratio dubii, quia Exod. 12. nulla facta mentione sacerdotum, dicitur: *Immolabitque eum universa multitudo filiorum Israel ad vesperam, & sument de sanguine ejus, & ponent super utrumque postem, ac in superliminaribus domorum.* Quibus verbis indicatur in singulis domibus, & a quolibet e populo fore sacrificandum. Unde Philo l. 3. de vita Moysis sic scribit: *Ejus mensis luna 14. sub ipsum tempus, quo luna suum orbem solet complere lumine, celebratur migrationis publica festivitas, quam Chaldaice Pascha nominant. Quo tempore, non ut alias plebes homines victimas ad faciunt ad altare mactandas a Sacerdotibus, sed, jubente lege, tota gens sacrificat, dum pro se quisque mactat hostiam propriis manibus.* Et l. de Decal. numerando dies festos inquit: *Et quod patria Hebræorum lingua Phase dicitur, quam in popularitor singuli sacrificant non expectatis Sacerdotibus, ipsi permissu legis fungentes sacerdotio quot annis per unum diem destinatum huic negotio.* Idem indicat Josephus 2. Antiq. c. 6. alias 10. *Quarta decima* (inquit) *dies omnes ad exitum animati sacrificabāt*, & infra: *Unde nunc solemne nobis manet idem sacrificium, quam solemnitatem vocamus Pascha.* Et addi potest conjectura, quia cum agnus esset mactandus luna 14. ad vesperam, & statim esset comedendus, fieri non poterat, ut tot agnorum millia, quot pro universo populo Israel erant necessaria, in templo, & per manus sacerdotum, tam brevi tempore mactarentur.

In contrarium vero est, quia de ratione sacrificii est, ut a sacerdote sacrificetur, & super altare offeratur quod in lege veteri non erat extra templum Jerosolymitanū, & ideo non poterant extra illud sacrificia offerri, sed hęc agni mactatio erat verū sacrificiū, quod satis cōstat ex citatis locis: ergo necesse erat, ut per Sacerdotes offerretur.

Dicetur fortasse (quod supra indicat Philo) permissu legis datam esse omni populo potestatem sacrificandi agnum Paschalem. Sed si hoc ita esset, omnes Israelitę possent dici vere sacerdotes, & communis plebs tantum differret a Sacerdotibus Leviticis (ut ita dicam) secundum magis & minus: non tamen in vera, ac propria ratione sacerdotii. Quia ad verum Sacerdotium satis est potestas sacrificandi, sive unum, sive plura sacrificia. Sicut in lege nova verum sacerdotium est, quamvis ad unum tantum sacrificium ordinetur. Et quamvis divina lege statutum esset, ut hoc sacrificium semel in anno offerretur, nihilominus verus esset Sacerdos, qui potestatem illud offerrendi haberet: ergo similiter omnes, qui habēbant potestatem offerrendi semel in anno sacrificium agni erant vere sacerdotes. Consequens autē est falsum, quia, ut Paulus ait ad Hebr. 7. *Extra tribum Levi nihil Moyses de Sacerdotibus loquutus est.* Et confirmari potest hæc pars ex 1. Esdræ 6. *Fecerunt filii Israel transmigrationis Pascha, decima quarta die mensis primi. Purificati enim fuerant Sacerdotes, & Levitæ, quasi unus omnes mundi ad immolandum Pascha universis filiis transmigrationis, & fratribus suis Sacerdotibus, & sibi, & comederunt filii Israel, qui reversi fuerant de transmigratione.* Ex quo loco habetur Sacerdotes immolasse Phase pro omni populo, erat ergo hic communis, & usitatus ritus sacrificandi Phase, quia non est verisimile Esdram, qui volebat antiquum ritum instaurare, novum introduxisse.

Nec dici potest, *Pascha* hoc loco significare reliqua sacrificia, quæ septem diebus azymorum immolabantur. Tum quia hæc non cedebant in usum populi, sed sacerdotum: at vero de illo Paschate subditur, *Et comederunt filii Israel*; illud ergo idem Pascha, quod a filiis Israel comedebatur, id est, agnus, a Sacerdotibus fuerat immolatum. Tum etiam quia aperte ibi distinguitur utrumque festum Paschæ, & azymorum, & in citatis verbis solum de Paschate facta erat mentio: postea vero subditur: *Et fecerunt solemnitatem Azymorum.* Tandem hoc ipsum confirmatur, quia (ut ex locis supra citatis colligitur) agnus non poterat nisi in templo Jerosolymitano immolari: hoc enim significare videntur illa verba, *Sed in loco, quem elegerit Dominus Deus tuus, ut habitet nomen ejus ibi.* Hujusmodi enim locus non potest proprie dici tota civitas Jerosolymitana, quia non erat illa locus specialiter electus, ut nomen Dei in ea specialiter habitaret, nisi ratione templi. Quia eodem modo, quo habitabat in ea civitate, scilicet, quia ibi habitabant fideles cultores Dei, habitabat etiam in reliquis civitatibus, & popolis Israeliticis, ergo, cum specialiter designatur locus, in quo habitabat Deus, templum intelligitur: ibi ergo erat sacrificandus agnus; ergo per manus sacerdotum erat sacrificandus.

In hac re diversæ sunt sententiæ inter recentiores, quamvis nullus ex professo eam disputet. Claudius Sainctes 1. repetitione Eucharist. cap. 7. docet, morem Judæorum fuisse deferendi ad templum agnos, ut ibi jugularentur, & viscera separatim adolerentur opera sacerdotum,

& postea in singulis domibus assari, & comedi fuisse solitu: At vero Marcellus lib. de tempore horarum canonicarum cap 71. num. 11. dicit, illud sacrificium populariter peragi solitum esse non expectatis sacerdotibus. Et idem sentit Robertus Bellarminus lib. 1. de Missa capit. septimo, dum ait, agnum solitum fuisse immolari in singulis domibus, patrefamilias per se immolante, & reliquis per illum. Et hanc sententiam prius docuit Dionysius Carthus. 2. Par. c. 30. & 35. Ex quibus locis videtur plurimū hæc sententia suaderi. Nam in illo c. 30. sic dicitur: *Immolaverunt autem phase decimaquarta die mensis secundi. Sacerdotes quoque, atque Levitæ tandem sanctificati obtulerunt holocausta in domo Domini.* Ubi distinctio fit inter immolationem phase, & aliorum holocaustorum. Et hæc tribuitur sacerdotibus & dicitur facta *in domo Domini*, non vero illa: sed absolute tribuitur filiis Israel. Et infra dicitur, Levitas immolasse phase pro iis, qui non potuerunt sanctificari Domino, multa enim turba sanctificata non erat. In quo indicatur (ut Dionysius notat) turbam, seu quemlibet de populo potuisse immolare phase: indiguisse tamen sanctificatione legali. Et ideo hac deficiente Levitas hoc munus obiisse: cum tamen ad eos etiam non pertineret alia sacrificia offerre, sed ad sacerdotes.

Sacrificii agni paschalis minister quis.

Quocirca hæc sententia sicut communior, ita & probabilior videtur. Et alia Scripturæ testimonia, quæ in contrarium afferebantur, facilem habent expositionem. Nā priori recte intelliguntur sub nomine *Pascha*, comprehendi omnia sacrificia, quæ illis diebus fiebant, tā sacrificium agni, quam alia holocausta, & sacrificia, ex quibus aliquid etiam in usum populi cedebat. In posteriori vero per locum a Deo electum, in quo nomen ejus habitaret, præcipue quidē intelligitur templum Jerosolymitanum, non tamen solum, sed etiam comprehendi potest tota civitas Jerosolymitana, quæ hoc speciali privilegio gaudebat, ut divinum templum intra se haberet. Quanquam autem non oporteret, hoc sacrificium in templo offerri, nihilominus specialiter electa est Jerosolyma, vel propter mysterium, quia verus agnus in ea sacrificandus erat, vel certe, ut in ea solemnitate omnes Israelitæ Jerosolymis convenirent, & in templo adorarent, ac alia sacrificia offerrent. Illa vero difficultas præcipua de sacerdotio ita expedienda videtur, ut concedamus, quoad illū actum quemlibet de populo, vel (quod verisimilius est) uniuscujusque familiæ caput constitutum esse a Deo, ut sacerdotem idoneum ad hoc sacrificium offerendum: illud vero sacerdotium non fuisse proprie leviticum, & legale, sed potius simile illi sacerdotio, quod in lege naturæ erat. Quod inde etiam confirmari potest, quia etiam ipsum sacrificium agni paschalis extra sacrificia legalia, & illis quodammodo reputabatur antiquius: sicut & sacramentum circumcisionis Sacramentis legalibus erat vetustius. Sicut enim hoc fuit institutum ante legem latam, ita & illud: Nam quod non tanto tempore antecesserit, nihil refert. Unde Jerem. 7. simpliciter dicit Deus, *Non sum loquutus cum Patribus vestris, & non præcepi eis in die, qua eduxi eos de terra Ægypti de verbo holocaustomatum, & victimarum.* Quod necessario intelligendum est de holocaustis, & victimis legalibus. Nam (ut notat Hieronym. ibi & Clemens lib. 6. Const. cap. 20. & August. libro quæst. utriusque testamenti quæst. 13. & Anastasius lib. quæst. S. Scripturæ quæst. 50.) illa sacrificia legalia non fuerunt propter se intenta a Deo: sed ut populum ad idololatriam propensum, ab illa revocaret, & ideo inquit Deus, se non dedisse illa sacrificia a principio, sed post adorationem vituli. At vero hoc sacrificium agni a principio in ipso exitu datum est, quia per se institutum est in memoriam suscepti beneficii, & in singularem, & insignem figuram passionis Christi, & sacrificii novæ legis, & ideo non habuit omnes conditiones sacrificii legalis, sed retinuit quandam amplitudinem sacrificii legis naturæ tam in loco, ubi offerri poterat, quam in sacerdotio atque in utroque perfectior ratio figuræ servata est. Nam Christi sacrificium non erat in templo Jerosolymitano offerendum: *Quia crux Christi, non templi futura erat ara, sed mundi:* ut ait Leo P. ser. 8. de Pass. Et sacrificium legis novæ non in uno tantum templo offerendum erat, sed in universa Ecclesia, quam civitas Jerosolymitana repræsentabat, neque a sacerdotibus definiti generis, sed ex quavis familia fidelium assumi possunt, & ordinari, ut fiunt in singulis Ecclesiis veluti Patresfamilias domus, ut pro universo populo possint immaculatum agnum offerre.

Hactenus dictum est de prima differentia inter has solemnitates. Ex quibus colligi potest secunda ex circumstantia loci desumpta, quia Phase solum Jerosolymis poterat celebrari, postquam populus terram promissionis ingressus est: azyma vero in omni loco etiam extra Jerusalem edendum erat, ut colligitur ex Deut. 16. prius enim dicitur: *Immolabisque Phase Domino Deo tuo in loco, quem elegerit Dominus Deus tuus, ut habitet nomen ejus ibi.* Infra vero subditur: *Non apparebit fermentum in omnibus terminis tuis septem diebus.* Et infra: *Non poteris immolare Phase in qualibet urbium tuarum, quas Dominus Deus tuus daturus est tibi, sed in loco, quem elegerit Dominus Deus tuus, ut habitet nomen ejus ibi.* Et idem colligitur ex Exod. 12. & 4. Reg. 23. Et ex Evangelio non obscure colligitur, ad celebrandum Pascha omnes solitos fuisse ascendere in Jerusalem. Unde etiam nunc Judæi, licet Phase celebrare non audeant extra Jerusalem, dies tamen azymorum observāt. Distinguere tamen oportet in hoc festo azymorum id, quod in eo erat per modum præcepti negativi, vel affirmativi. Nam quoad illud primū observandum erat a Judæis ubiq; terrarum: quoad secundum vero, idest, quoad sacrificia, quæ illis diebus offerebantur, non poterat extra templum Jerosolymitanum observari, quia legalia sacrificia non poterant nisi in Jerosolymitano templo offerri.

Phase Jerosolymis solū celeb.

Tertia differentia, & (quæ ad rem nostram maxime spectat) est in circumstantia temporis. Nam festum Paschæ, uno tantum die, eoque non integro, scilicet 14. luna primi mensis ad vesperam celebrabatur, ut constat ex Exod. 12. Lev. 23. Deut. 16. & aliis locis: At vero dies azymorum per septem dies integros durabant, quorum initium sumebatur ab eadem vespera 14. lunæ, & usq; ad vigesimum primum protrahebantur. Et quoniam hæc posterior pars clarior est, solum est in ea advertendum, festum azymorum proprie cœpisse celebrari 15. luna primi mensis, ut patet Lev. 23. *Mense primo, quartadecima die mensis ad vesperam Phase Domini est, & quintadecima die mensis hujus solemnitas azymorum Domini est.* Et hoc modo sumpto initio azymorum septem dies ejus festivitatis numerantur, ut ibidem dicitur, & Exo. 12. & 34. & Num. 28. & Deut. 16. Neque refert, quod ibidem dicitur: *Sex diebus comedes azyma, & in die septima, quia collecta est Domini Dei tui, non facies opus.* Nam hæc dies septima distincte ab aliis numeratur, nō quia nō esset etiam dies azymorum (ut paulo antea in eodem capite dictum fuerat) sed quia sanctior, & celebrior erat aliis diebus, ut Levit. 23. dicitur. At vero, quia festa Judæorum incipiebant a vespera præcedentis diei, juxta Levit. 23. *A vespera usq; ad vesperam celebrabitis Sabbatha vestra:* hinc fieri aliquando solet, ut etiam decima quarta luna diebus azymorum annumeretur, quia ad vesperam illius incipiebant Judæi a fermentato abstinere. Et hoc modo Mat. 26. dicitur: *Prima autem die azymorum accesserunt discipuli ad Jesum dicentes, Ubi vis paremus tibi comedere Pascha?* Quod non potuit fieri 15. luna, sed 14. ante vesperam, quia in vespere illius diei comedendus erat agnus. Vocatur ergo prima dies azymorum ipsa 14. luna. Quod clarum etiam est apud Marc. c. 14. dicentem: *Et primo die azymorum, quando Pascha immolabant.* Et eodem sensu dixit Luc. c. 22. *Appropinquabat autem dies festus azymorum, qui dicitur Pascha.* Et ita intellexit hæc loca Aug. ep. 86. ad Casulanum. Et egregie confirmatur ex Josepho l. 2. Antiquit. c. 5. alias 13. in fine, dicente: *Quapropter in memoriam ejus inopiæ festa per octo dies celebramus, quos vocamus azymorum.* Quod non adversatur scripturis supra citatis, quia in illis diebus decimam quartam lunam comprehendit, quæ propter rationē supra dictam, *Prima dies azymorum*, interdum vocatur.

Tempus paschæ, & azymorum.

Festivitas Judæorum a vespera usque ad vesperam.

Circa alteram vero partem de tempore celebritatis Phase distinguendæ sunt duæ actiones, quæ in illa solemnitate fiebant. Altera erat immolatio agni: altera ejusdem esus. De hac posteriori compertum est, debuisse fieri luna 14. in fine ejus, noctis tempore, quando jam luna 15. inceperat. Ita sentit Beda Luc. 22. Lyran. Abulens. & alii. Exod. 12. Et colligitur ex verbis illis Exod. 12. *Et edent carnes nocte illa assas igni*, nocte ergo erat agnus comedendus: illa autem nox proxime antecessit diem 15.

ut

ut constat Exod. 12. Quod inde etiam confirmatur, quia ab eo tempore, quo agnus edebatur, incipiebant azyma, & fermentum erat prohibitum, non erat autem prohibitum usque ad noctem 14. lunæ, quando jam 15. incipiebat. Alias si tota die decimæ quartæ lunæ esset prohibitum fermentum, non fuissent tantum 7. sed 8. integri dies azymorum, quia die 21. finiebantur: hoc autem aperte repugnat scripturæ. Unde in lib. Pasehim, seu Paschatum, (ut Jansenius refert cap. 144. Concord.) ferunt Hebræi consuetudinem suam fuisse, ut in fine 14. diei fermentum inquirerent ad lumen lucernæ, quia scilicet ea nocte incipiebat esse prohibitum, & ideo antequam comederent agnum azymis diligenter scrutabantur domos, ne aliquid fermenti remaneret. Quota vero hora noctis tenerentur Judæi manducare agnum, illud solum mihi videtur certum, debuisse manducari ante dimidiam noctē. Tum quia (ut legimus 12. Exod.) Angelus, *in noctis medio percussit omne primogenitū in terra Ægypti* primogenitis Judæorum exceptis. Et subditur inferius: *Nox ista est observabilis Domini, hanc observare debent omnes filii Israel*. Ubi Lyranus hoc indicat. Tum quia si post mediam noctem comederetur, jam non decima quarta, sed potius die 15. comederetur. Et fortasse propter hanc causam, quamvis eadem vespera seu nox esset finis 14. lunæ, & initium decimæ quintæ, non dicitur agnus comedendus in decima quinta luna, sed in decima quarta, quia non comedebatur in illa, quatenus, juxta festorum computationem, ad 15. pertinebat: sed quatenus erat pars illius diei naturalis, qui in 14. luna inceperat. Itaque propter has causas verisimilius videtur ante mediam noctem debuisse agnum manducari. At vero a principio noctis ad mediam usque liberum erat, ut qua vellent hora cœnare possent, quia nulla hac de re per legem invenitur temporis facta definitio.

De tempore autem, in quo altera actio, scilicet agni immolatio facienda erat, multiplex est opinio. Prima est Claudii repetitione 8. c. 7. qui dicit, tempus immolandi agnum comprehendisse totum diem 14. lunæ, usque ad vesperam, quæ ingruebat lunæ 15. ita ut celebritas agni paschalis diem 14. & noctem decimi quinti occuparet, illum quidem ad immolationem, hanc vero ad esum. Cujus fundamentum postea examinabimus. Hæc tamen sententia singularis est, & a nemine (ut opinor) antiquorum asseritur, nec ullum in scriptura habet fundamentum, quin potius illi repugnat. Nam Exod. 12. & aliis locis, ubi de hac festivitate sermo est, semper dicitur immolandum esse agnum 14. luna ad vesperam, ubi particula *ad vesperam*, non dicit terminum ad quem usque licebat immolare: sed potius designat horam, & tempus, in quo id faciendum erat, ut ex ipsis verbis plane constat, & omnes expositores ibi interpretantur. Certum ergo videtur ad vesperam 14 lunę debuisse agnum immolari. Duplex autem vespera illius diei distingui potest; altera quæ erat initium illius diei, & finis 13. lunæ, altera in qua 14. luna vergebat ad exitum, & imminebat decima quinta.

Vespere 14. lunæ Agnus paschalis immolabatur.

Dubitari ergo potest de quo vespere intelligendum hoc sit. Et ratio dubii est, quia Josephus l. 2. antiquit. c. 5. juxta versionem Gelenii sic loquit; *Illucescente quarta decima omnes ad exitum animati sacrificabant*; dicitur autē decima quarta illucescere, quando incipit. Unde alia versio habet: *Cum autem instaret decima quarta dies*. Dicendum vero est sine ulla dubitatione, hoc præceptum intelligendum esse de posteriori vespera, quando jam luna 14. ad exitum tendebat. Ita docent Beda, Abulens. & Lyranus supra. Et colligitur ex Cyrillo, & aliis, qui dicunt festum azymorum in ipsamet paschæ celebritate inchoari. Et probatur ex 12. Exodi, & aliis locis, in quibus institutionis hujus festi fit mentio. Illa enim verba, *Decima quarta luna ad vesperam*, hoc proprie significant. Item dies azymorum durabant usque ad 21. diem ad vesperam, ut dicitur Exod. 12. quod necesse est intelligi de ultimo Vespere, in quo finitur dies 21. nam totus ille dies erat celeberrimus, atque sanctissimus; ergo incipiebant dies azymorum die 15. a primo vespere ejus, ergo in eodem vespere celebrandum erat Pascha. Nam hæ duæ festivitates ita jungebantur inter sese, ut unius initium esset finis alterius. Quod etiam inde confirmatur, quia populus Israeliticus eadem nocte, qua Pascha celebravit, eductus ex Ægypto est, seu initio diei proxime sequentis, juxta illud Exo. 12. *In eadem ipsa die educam exercitum vestram de terra Ægypti*: eductus autem fuit die decimoquinto, ut ex eodem loco colligitur. Ideo enim singulariter præcipitur, ut illa dies sit solemnis, & ex ea esse docet Joseph. l. 2. antiqu. c. 5. alias 13. ergo comedit Pascha & immolavit Phase in vespera proxime antecedenti; ergo deinceps in eadem celebrandum fuit.

Dubium.

Respons.

Objectio.

Dicet aliquis his rationibus recte probari agnum fuisse comedendum nocte proxime præcedente diem decimum quintum (sicut etiam tradidimus) nihil vero concludere de immolatione. Poterat enim agnus immolari in principio lunæ decimæ quartæ ad vesperam, & reservari usq; ad diem sequentem, ut nocte comederetur. Sed hoc plane repugnat verbis Exo. 12. *Immolabit eum universa multitudo filiorum Israel ad vesperam, & edent carnes nocte illa assas igni*. Ex quibus aperte colligitur, post immolationem in nocte proxime sequenti comedendum fuisse agnum; at vero si potuisset immolari in priori vespere, oportuisset noctem unam, & diem integrum interjici ab agni immolatione usque ad ejus esum. Rursus solo uno vespere licebat agnum immolari, ergo hic erat finis lunæ decimæ quartæ, non autem ejus initium. Nam si in priori licuisset, certe etiam liceret in posteriori, quin potius toto illo die integro. Sit ergo certum immolandum fuisse agnum ad vesperam, quando luna decima quarta ad exitum tendebat.

Neque Josephus loco supra citato nobis adversatur. Nam verb. Græca non significant initium, seu finem diei, sed tantum præsentiam, seu existentiam ejus. Sic enim habent: [illegible] quæ ad literam verti possunt, *cum adesset decima luna*. His adde Epiph. hæres. 30. dicentem a decimo die mensis, quando agnus præparabatur, usque ad diem decimam quartam, in qua comedebatur, solitos fuisse Judæos quinque diebus jejunare, quod non posset esse verum, nisi agnus comederetur in fine diei decimæ quartæ. Unde quod Alexan. Alensis dicit 4. p. q. 100. memb. 3. ar. 3. Judæos solitos esse jejunare septem dies, ut se præpararent ad esum agni, non video, quo fundamento dictum sit. De hac vero re plenius disputatum est infra in 3. tom disp. 41. Sect. 1.

Sed adhuc superest explicandum, quæ sit ista vespera, & quando inciperet, finireturque, & quot diei horas cōprehenderet. Quam rem difficilem reddidit Hebraica lectio, præsertim Levit. 23. quæ sic habet: *Inter duas vesperas*, vel (ut Septuaginta verterunt) *inter medium vesperarum*. Ex quibus colligi videtur plures fuisse vesperas, & tempore intermedio Pascha fuisse immolandum. Quæ autem fuerint hæ vesperæ explicatu difficile est, & ideo de ea re multa traduntur ab expositoribus ejus loci, ut videre licet in catena Lypomani Genes. 1. & Exod. 12. & Abulens. Cajetan. & Oleastro in Exod. & Levit. & in Jansen. c. 129. Concordiæ, & Hieronymo Wielmo in opere sex dierum lect. 11. & Marcello Franculino dicto lib. de horis Canonicis c. 18. 19. 20. & 44. Quidam ergo duas dixerunt esse vesperas, aliam solis, quę est in occasu solis, aliam totius diurni luminis, quę est in principio noctis, quando jam omnino finitur crepusculum pomeridianum. Juxta quam expositionem tempus intermedium duarum vesperarum, erit solum ipsum crepusculum nocturnum, quod vix durat unius horæ tempore, & hoc significant Lypomanus & Oleaster supra. Cui expositioni favet in primis locus ille Deut. 16. *Immolabis Phase vespere ad solis occasum, quando egressus es de Ægypto*; favet etiam proprietas ipsius vocis, dictus enim *vesper* est ab stella illa, quæ *Vesper* appellatur, & sole recedente apparere incipit, ut ex Plinio colligitur lib. 2. c. 8. & Macrobio lib. 1. saturnalium c. 35.

Aliis vero illud tempus nimium breve visum est ad immolandum, assandum, parandumq; agnum, ut statim in principio noctis, si vellent, possent illum manducare, cum tamen de Christo Domino scriptum sit Matth. 26. *Vespere autem facto discūbebat cum discipulis suis*, quod intelligendum videtur de secundo vespere, seu de principio noctis, & ideo dixerunt primam vesperam incipere a meridie, quando sol incipit declinare, secundam vero ab occasu solis, atque ita medium vesperarum esse totum pomeridianum tempus, quod Græce [illegible], Hispanice *la tarde*, appellatur. Juxta quam interpretationem agnus poterat immolari post meridiem, quacunque hora usque ad noctem. Et hęc sententia placuit Jansenio, estque probabilis, quamvis illa vesperarum acceptio nimis sit

lata, nec in scriptura habeat sufficiens fundamentum.

Et ideo satis probabile videtur (quod alii existimant) primam vesperam solitam esse incipere secunda, vel tertia hora post meridiem, quæ *nona hora* olim dicebatur, atq; ita tempus medium inter duas vesperas incepisse ab hora nona, & durasse usque ad noctem, quæ interdum etiam nomine vesperis significatur, saltem quoad ejus primam partem. Quæ interpretatio consentanea est usui hujus vocis, ut colligi potest ex Matth. 14. ubi sic dicitur: *Vespere autem facto accesserunt ad eum discipuli ejus dicentes: Desertus est locus, & hora jam præteriit*, &c. Quo loco nomine vesperis significatur hora secunda, vel tertia a meridie, quia neque est verisimile fuisse ipsum meridianum tempus: quando solet esse ordinaria hora prandii, cum dicat: *Et hora jam præteriit*, Et Marcus cap. 6. *Cum jam hora multa fieret*. Neque etiam credi potest transactam fuisse horam prandii ultra duas, vel tres horas, erat ergo sine dubio multo ante occasum solis. Unde Lucas e 9. clarius dixit: *Dies autem cœperat declinare*. Postea vero Christus fecit miraculum quinque panum, & postquam omnes pransi sunt, dimisit turbam; dimissa autem turba ascendit in montem ad orandum, & postea subdit Mat. *Vespere autem facto solus erat ibi*. Ubi necesse est nomine vesperis occasum solis, vel primam noctis partem significari. Ergo tempus inter vesperas rectissime interpretamur tempus illud ab hora nona, usq; ad occasum solis, seu usq; ad perfectum luminis recessum. Juxta quam interpretationem, illud Deut. 16. *Immolabis phase vespere ad solis occasum*, exponendum est non post solis occasum, sed quando jam sol tendit ad occasum. Et ita etiam optime quadrat figura cum re repræsentata. Nam Christus Dominus paulo post horam nonam mortuus est, qua hora agnus incipiebat immolari. Atq; hanc sententiam amplectitur Cajet. Exodi 12. ubi Lyran. parum discrepat, qui dicit, incepisse ab hora septima. Et in eam magis inclinat Abulens. 2. par. defens. c. 3. etsi dicat Judæos extendisse hoc tempus, incipiendo hanc festivitatẽ immediate post meridiem, quando sol incipit declinare a meridiano, juxta secundam sententiam supracitatam. Unde autem hanc consuetudinem collegerit, non invenio, præsertim cum Joseph lib. 16. Antiq. c. 10. alias 6. indicet generalem consuetudinem Hebræorum fuisse inchoare sabbatha, seu festivitates suas, ab hora nona præcedentis diei, & clarius l. 7. de bello Jud. c. 17. *cum dies* (inquit) *festus adesset, qui Pascha vocatur, quando a nona quidem hora usq; ad undecimam hostias cædunt*. Hæc igitur, in re incerta, videtur verisimilior sententia.

Vesperis nomine apud Hebræos quid significatur.

Quarta differentia inter has festivitates est in causa, seu ratione earum, cum qua conjungi potest differentia in nominibus & appellationibus, quamvis hæc interdum confundi soleant. Festivitas igitur aaymorum introducta est in memoriam beneficii suscepti, quando populus eductus est de Ægypto, ut constat Exodi 12. *Observabitis azyma: In eadem enim ipsa die educam exercitum vestrũ de terra Ægypti, & custodietis diem istum in generationes vestras ritu perpetuo*. Et c. 34. *Septem diebus vesceris azymis, sicut præcepi tibi in tempore mensis novorum, mense enim verni temporis egressus es de Ægypto*, & idem reperitur Deuter. 16. & subditur: *Septem diebus comedes absque fermento afflictionis panem, quoniam in pavore egressus es de Ægypto*. Quando enim Hebræi ea nocte ad exitum se præparabant, cogentibus Ægyptiis, non sunt permissi fermentare panem, & ideo fecerunt panes aazymos, quos secum ferrent. In hujus ergo rei memoriam jussi sunt iis diebus quotannis azymis uti. Et hinc dies illi dicti sunt azymorũ, vel ex materia, & re præcepta, vel ex re repræsentata. Quia vero ex iis diebus non omnes erãt festivi, sed primus, & ultimus, ideo, licet omnes dicerentur dies aaymorum, tamen festum azymorum proprie dicebantur illi duo tantum dies, & in primo eorum dicebatur festum illud incipere juxta illud Levit. 23. *Quarta decima die mensis ad vesperam phase Domini est & quintadecima die mensis hujus solemnitas azymorum Domini est*. At vero festum Paschatis institutum est in memoriam alterius beneficii, quod eadem nocte egressionis ex Ægypto a Deo suscepit Israel, quando Angelus percutiens, & primogenitus Ægyptiorum interficiens, pertransibat domos Hebræorum, primogenitos eorum illæsos relinquens, ut constat Exod. 12. *Cum introieritis terram, quam Dominus daturus est vobis (ut pollicitus est) observabitis cæremonias istas, & cum dixerint vobis filii vestri, quæ est ista religio? dicetis eis: Victima transitus Domini est, quando transivit super domos filiorum Israel in Ægypto, percutiens Ægyptios, & domos nostras liberans*. Et hinc festivitas illa vocata est *Pascha*, seu *phase*, quæ vox diligenter est a nobis explicanda, quoniam ad ea, quæ dicentur, non parum conducet.

Festivitas azymorũ cur instituta.

Dies azymorũ unde dicti.

Festũ paschatis cur institutũ.

Existimarunt ergo aliqui vocem *Pascha* Græcam esse a verbo πασχειν, quod *pati* significat, quod eo die passus est Dominus. Unde, quod Moyses dixit Exod. 12. *Et enim pascha Domini*, putant prophetice esse dictum, id est, *Passio Domini*, quod scilicet eo die passurus esset Dominus. Ita sentit Tertull. l. contra Judæos c. 10. & indicat Iren. l. 4. contra Heres. c. 23. & Nazian. orat. 2. de Paschate. Sed hi Patres non sunt ad literam vocem interpretati, sed mystice. Non enim putarunt carere mysterio, quod eadem vox juxta diversa idiomata varias habeat etymologias, quæ rebus ipsis accommodatæ sint. Re tamen vera vox illa *Phase* Hebræa est, & *transitum* significat, ut clare constat ex Exod. 12. a verbo פסח quod est *transire*. Et sumpta est hæc appellatio a supradicta causa, vel ratione, propter quam diximus hanc solemnitatem fuisse introductam in memoriam Angeli percutientis, ut notavit Hieron. Matth. 26. Quanquam Nazian. & Aug. supra putent sumptam esse illam vocem ex transitu populi Israel ex Ægypto in terram promissionis, vel ex transitu per mare rubrum: sed prior est vera & propria etymologia, ut constat ex citato loco Exodi. Postea vero aliquantulum corrupta est illa vox, & vox *Pascha* introducta, quæ non Græca, sed Chaldaica est, ut supra ex Philone citavimus l. 3. de vita Moysis.

Pascha, seu phase unde dicatur.

Unde intelligitur, hanc vocem primo esse impositã ad significandam totam illam cæremoniam, seu solemnitatem cœnæ agni paschalis, ut non obscure indicatur in illis verbis Exodi 12. *Et comedetis festinanter: est enim Phase, id est, transitus Domini*: & Levit. 23. *Quarta decima die mensis ad vesperam, Phase Domini est*: & in eadem significatione dicitur Exod. 34. *Neque, residebit mane de victima solemnitatis Phase*. Hinc vero secundo translatum est hoc nomen ad significandum ipsum agnum, qui luna 14. immolabatur, Exod. 12. *Immolate phase*, & sic dicitur Marc. 14. *Quo vis, ut paremus tibi comedere Pascha*, & Luc. 22. *Venit dies azymorum, in quo necesse erat occidi Pascha*. Et in eadem significatione dixit Paul. 1. ad Cor. 15. *Pascha nostrum immolatus est Christus*. Item 3. Esdræ c. 1. *Immolate Pascha*. Ex hac vero duplici significatione duplex alia orta est. Nam in primis, quia solemnitas Phase conjuncta erat cum festo azymorum, sicut ipsum festum Paschatis interdum diebus azymorum annumeratur (ut diximus) ita etiam dies azymorum nomine Paschatis significantur Act. 12. *Volens post Pascha*, id est post dies azymorum, *producere eum populo*, & Luc. 22. *Appropinquabat autem dies festus azymorum, qui dicitur Pascha*. Et eodem modo Jo. c. 13. diem primum aaymorum vocat *diem festum Paschæ*, & Matt. c. 26. indifferenter appellare videtur Pascha, & azyma, dicens: *Erat autem Pascha, & azyma post biduum*. Notavit hoc Beda Mar. 14. Luc. 22. & in quadam ho. in fer. 3. Dom. Palm. dicens, quamvis *Pascha* proprie significet solum diem immolationis agni, translatum tamen esse ad significandos dies aaymorum. Ex quo tandem translatum etiam est ad significandas victimas, quæ (ut supra diximus) illis diebus offerri solebant, ex Num. 28. quo sensu dictum videtur Deut. 16. *Immolabis Phase Domino Deo tuo, de ovibus, & de bobus*. Ubi Aug. in q. in Deut. q. 24. dicit, hoc esse additum propter sacrificia, quæ in diebus azymorum erant immolanda. & Abulensis 2. p. defens. c. 8. & expositores communiter. Et eodem modo intelligi potest illud 2. Paralip. 35. *Dederunt sacerdotibus ad faciendum phase pecora commixtim duo millia sexcenta, & boves 300.* & infra; *Immolatum est phase, asperseruntque sacerdotes manu sua sanguinem, & Levitæ detraxerunt pelles holocaustorum*. Et in superioribus alia testimonia ex 1. Esdræ 6. explicuimus.

Vox phase seu pascha aliorpari quomodo sumpta.

SECTIO III.

Utrum Christus Dominus ultimam cœnã eo tempore celebraverit, quo lege præscriptum erat, atq; adeo, an 14. luna cœnaverit cũ discipulis, & decimaquinta sit passus.

STatuendum primo est, Christum Dominum ante passionem suam legalem cœnam cum discipulis celebras-

braſſe, agnumque paſchalem ritu Judaico immolaſſe, & comediſſe. Quæ res tam aperta eſt in Evangeliſtis, ut mirum ſit, non defuiſſe hoc tempore hæreticos, qui eam negarent. Dicunt enim (ut Claud. refert repetit. 1. de Euchar. c. 7.) Chriſtum miſiſſe diſcipulos primo die azymorum, ut paſcha præpararent, ideoque non poſſe id intelligi de agno paſchali, quia illud tempus jam non erat opportunum ad agnum immolandum, & comedendum, cum ante illum diem immolandus eſſet, ac comedendus. Sed & ante hos refert Theophyl. Mat. 26. quoſdam hæreticos, negaſſe Chriſtum cœnaſſe agnum paſchalem; qui diverſo nitebantur fundamento, ſcilicet, quia Judæi ſtantes comedebant agnum: Chriſtus autem legitur recubuiſſe ad cœnandum.

Sed hæc ſententia eſt plane hæretica. Nam Mat. 26. aperte dicitur, miſiſſe Chriſtum diſcipulos, ut præpararent paſcha, illudque poſtea cum eis comediſſe. Neque dici poteſt, *Paſcha*, ibi myſtice, aut in alia ſignificatione ſumi: tum quia hoc eſt contra hiſtoriæ fidem, veritatem: ac certitudinem, & contra omnium Patrum expoſitionem: tum etiam, quia Chriſtus miſit diſcipulos dicens: *Ite ad civitatem ad quendam, & dicite ei, Magiſter dicit, Tempus meum prope eſt, apud te facio paſcha cum diſcipulis meis.* Conſtat ergo *paſcha* ibi proprie ſumi, quia alias ille alius non intellexiſſet Chriſti nuncium. Tum præterea quia Mat. 14. expreſſe dicitur: *Prima die azymorum, quando paſcha immolabant, dicunt ei diſcipuli: Quo vis eamus, & paremus tibi, ut manduces paſcha.* Ubi verbum illud: *Quando Paſcha immolabant*, neceſſe eſt intelligi de agno paſchali. Ergo & ſequentia, in quibus dicitur iviſſe diſcipulos, & præparaſſe paſcha, & poſtea Chriſtum cum eis cœnaſſe, ut recte expoſuit Epiph. hær. 30. inde etiam argumentum ſumens adverſus eos, qui negabant licere carnes comedere. Et idem eſt manifeſtum ex narratione Lucæ c. 22. Et de hac cœna legali abſque ulla dubitatione loquitur Jo. c. 13. cum dicit, *& cœna facta*, & Paul 1. ad Cor. 11. cum ait, *Similiter & calicem poſtquam cœnavit dicens*, ut recte expoſuit Concilium Trid. ſeſſ. 22. c. 1. & Auguſtin. tract. 55. in Jo. & l. 3. de conſenſu Evang. c. 1. & in ſequenti tomo de myſterio Euchariſtiæ diſputandum eſt latius. Præterea, hic ritus paſchalis erat celeberrimus, ac præcipuus inter Judæos, & in divina lege in primis commendatus (ut bene D. Th. in 1. ad Cor. 5. lect. 2.) & conſtat ex adductis Sectione præced. ergo veriſimile non eſt, a Chriſto ritum illum eſſe prætermiſſum, aut, ſi prætermiſiſſet, quomodo non fuiſſet ei crimen illud a Judæis objectum? Denique fundamentum contrarii erroris nullius momenti eſt: quia (ut præced Sectione expoſuimus) *prima dies azymorum*, illis locis non ſignificat 15. lunam, ſed 14.

Chriſtus cum diſcipulis Phaſe celebrabat.

Objectio. Reſponſ. Abulenſ.

Dices, lege præceptum erat, ut die decima agnus adduceretur, & uſque ad decimam quartam diem ſervaretur. Reſpondetur primo ex Abulenſi Exod. 12. illud non fuiſſe ita lege ſtatutum, ut ritu perpetuo ſervaretur: ſed tantum pro ea nocte, qua Judæi egreſſi ſunt ex Ægypto. Unde licet illud tradatur 12. Exodi, nunquam tamen repetitur in omnibus aliis locis, in quibus illius præcepti mentio fit. Et literalis ratio reddi poteſt, quia tunc propter inſtantem neceſſitatem oportuit Judæos antea eſſe præparatos ad hoc ſacrificium, & ad exitum: poſtea vero nulla erat hujuſmodi neceſſitas. Ratio vero myſtica eſt eſt ad præfigurandum Chriſtum, qui die Dominica, quinque diebus ante paſſionem ſuam ſolemniter ingreſſurus erat Jeroſolymam, tanquam agnus, qui ad victimam præparabatur, ut ex Chryſoſt. notavit D. Thom. in Catena, Jo. 12. & Beda hom. in Dominicam Palmarum, tractans verba illa Matt. 21. *Cum appropinquaſſet Jeſus Jeroſolymam*, & ſuper idem c. 21. Matt. & ibidem Anſelm. Lyra. & Gagnejus Joan. 12. & Rupert. lib. 10. in Joan. ſuper c. 10. & 11. & lib. 2. ſuper Exod. c. 6. & lib. 5. de divinis offic. c. 7. Qui tamen auctores, & multi alii, qui hoc myſterium notant, potius indicant illud præceptum adducendi agnum in domum decima die pertinuiſſe ad ritum perpetuo ſervandum in illo ſacrificio. Et certe ex verbis Exodi aliud colligi non poteſt.

Reſponſ. Claud.

Quod ſi hoc ita eſt, reſpondendum eſt cum Claudio ſupra, fuiſſe Jeroſolymis conſuetudinem, ut cives Jeruſalem decima die menſis adducerent in domos ſuas agnos, & pararent cubicula, ac cætera neceſſaria pro advenis, & hoſpitibus, qui pene innumeri confluebant, cum nec agnus extra Jeroſolymam offerri, nec illuc ante decimam diem venire omnes poſſent, ut agnos præpararent. Sic igitur peregrini homines poſtea accedentes (quamvis eadem die decimæ quartæ lunæ Jeroſolymam venirent) poterant facile pretio dato domum conducere, & agnum juxta ritum legis decima die adductum invenire, ut paſcha poſſent celebrare. Quam conſuetudinem refert Claud. ex Joſepho lib. 5. de bello Judaico c. 45. ſed ille liber ſolis quatuordecim capitibus concluditur, in quibus nulla illius hiſtoriæ mentio fit: nonnihil vero indicat lib. 7. c. 17. & per ſeſe eſt illa hiſtoria veriſimilis, & iis quæ in Evangelio narrantur conſentanea.

Ad fundamentum autem aliorum hæreticorum primum negatur, neceſſarium fuiſſe agnum comedi ſtando, deinde dicitur Chriſtum cœnam legalem, & uſualem celebraſſe, & licet in una recubuerit, in alia ſtare potuiſſe, de qua re latius in materia de Euchariſtia dicturi ſumus.

Secundo ſtatuendum eſt, Chriſtum Dominum interfectum eſſe die proxime ſequenti, poſtquam legalem cœnam cum diſcipulis manducavit, ut evidenter ex progreſſu Evangelii conſtat. Nam noctu cœnarunt, & ſtatim egreſſus eſt ad orandum in horto, ibique comprehenſus, & paulo poſt eodem die demum occiſus. Unde in canone Miſſæ dicimus: *Qui pridie, quam pateretur, accepit panem*, &c. Quæ verba a tempore Divi Petri dicta eſſe in miſſa tradit Hugo Victorin. lib. 2. de ſacram. p. 8. c. ult. In Breviario autem Romano fertur, Alexandrum primum illa addidiſſe. Et hinc fit, quæſtionem de die mortis dominicæ conjunctam eſſe cum quæſt. de nocte cœnæ, quæ proxime anteceſſit.

His poſitis, eſt celebris ſententia Græcorum dicentium Chriſtum 13. luna ad veſperam paſcha cœnaſſe, & luna 14. durante fuiſſe occiſum. Ita docet Euthym. Mat. 26. & Niceph. l. 1. Hiſt. c. 23. & ex antiquioribus Græcis videntur illi favere Chryſoſt. ho. 82. in Jo. Interpretans enim verbum illud Jo. 18. *Et ipſi non introierunt in prætorium, ut non contaminarentur, ſed ut manducarent paſcha. Per paſcha* agnum paſchalem intelligit, *quem eo* (inquit) *die comeſturi erant, Chriſtus enim pridie fecerat paſcha, ut reſervaret eadem ſuam in paraſceue, quando paſcha ſecundum antiquam inſtitutionem celebrandum erat.* Quæ verba Theophylact. ſuis cõmentariis inſeruit. Cyril. etiã Alex. l. 12. in Jo. c. 2. nomine *paſcha* in illo loco intelligit agnum paſchalem. Ex qua interpretatione hæc ſententia plane colligitur, præſertim cum ipſe dicat: *Quia jam paſcha celebraturi erant*, & infra ſubjungit: *Sed & illud multo ridiculoſius eſt: quod ut agnum comederent, qui nihil aliud, quam Chriſti myſterium figurabat, caverent, ne inquinentur, in ipſam autem veritatem inſaniunt.* Citari etiam poteſt Origenes tract. 35. in Matt. quatenus dicit, Chriſtum mortuum eſſe 14. luna, quod etiam affirmat Epiphan. hær. 50. quanquam in hoc poſteriori loco obſcuriſſimis verbis hanc rem explicet. Hujus etiam ſententiæ videtur fuiſſe Author quæſt. novi, & vet. teſtam. inter opera Auguſt. quæſt. 94. in fine, adjunctis iis, quæ tradit quæſt. 55. In commentariis etiam Anſelmi ſuper 27. c. Matth. in fine reperitur hæc ſententia, ſed videtur certe ab aliquo ſuppoſita ea commentarii pars. Quia Anſel. 26. c. in initio docet contrarium, & in proprio quodam opuſculo de fermentato & azymo. Fundamenta potiſſima hujus ſententiæ ſunt. Primo, teſtimonium illud Jo. c. 13. *Ante diem feſtum Paſcha.* Ex quo habetur, Chriſtũ cœnaſſe cum diſcipulis ſuis ante paſcha Judæorum; ergo prævenit ſaltem uno die. Secundo, quia quando Judæi Chriſtum accuſabant coram Pilato, nondum comederant paſcha, ut conſtat ex prædictis verbis Jo. 18. & ex aliis infra tractandis; ergo Chriſtus paſſus eſt ante finem veſperæ lunæ 14. quando Judæi immolaturi erant, & comeſturi paſcha. Tertio adjungitur ratio, & conjectura. Nam oportuit veritatem reſpondere figuræ: ſed immolatio agni paſchalis erat figura ſacrificii crucis Chriſti, juxta id Jo. 17. *Os non comminuetis ex eo*; ergo ut veritas figuræ reſponderet, ſicut agnus immolabatur luna 14. ad veſperam, ita eadem 14. luna debuit Chriſtus immolari. Unde Leo P. ſer. 7. de paſſ. *Hoſtia in hoſtiam tranſit, ſanguinem ſanguis excludit, & legalis feſtivitas dum mutatur, impletur.* Et Iren. l. 4. c. 23. de Moyſe loquens. *Diẽ* (inquit) *paſſionis nõ ignoravit, ſed figurate prænuntiavit eum Paſcha nominans, & in eadem ipſa die, qua ante tantum* tem-

temporis a Moyse prædicata est passus est Dominus, adimplens Pascha; & hæc est ratio, quare Christus prævenit pascha Judæorum, scilicet, quia præscivit fore, ut in legitimo die Paschæ occideretur. Alia fundamenta, quæ hic afferri solent, tractabimus Sect. sequenti.

Decima quarta luna ad vesperam Phase fecit Christus ex lege. Vera tamen sententia est, Christum cœnasse agnum legalem 14. luna ad vesperam, pront lege præscriptum erat, & consequenter luna 15. passum esse. Probatur primo ex Evangelio Mat. 26. Marc. 14. Luc. 22. ubi dicitur, Christum cœnasse agnum prima die azymorum, in qua (ait Mat.) *Accesserunt discipuli ad Jesum dicentes: Ubi vis paremus tibi comedere pascha?* & postea subdit: *Vespere autem facto discumbebat cum discipulis.* Non potest autem hic locus intelligi de primo die azymorum, id est de die 15. lunæ ad vesperam, seu ad finem ejus, ut omnes tam Latini, quam etiam Græci fatentur, & convincit locus Jo. 13. *Ante diem festum paschæ*: ergo necesse est intelligi de die 14. ad vesperam, quæ erat initium decimæ quintæ; & ideo *prima dies azymorum* vocabatur, a parte totum nominando, ut supra explicatum est. Respondet Euthym. diem 13. vocatam esse ab iis Evangelistis, *primam diem azymorum*, quia proxime præcedebat illam; sed hoc nulla ratione sustineri potest. Nam dies 13. ita distabat ab azymis, ut in tota illa, neque in aliqua parte illius observari inciperent: quo ergo titulo dici poterat *prima dies azymorum*? Quis enim ultimam diem Augusti dicat esse primam Septembris, quia proxime antecedit? Aliter respondet, Evangelistas non dicere, illum fuisse primũ diem azymorum, sed quod instabat prima dies azymorum. Nam verbum Græcum ἦλθε, ita commoda exponi potest; quam expositionem aliqui etiam tribuunt Chrysostomo hom. 82. in Matt. Tamen neque est Chrysost. neque accommodari potest Evangelistis. Matt. enim nullo verbo utitur, sed simpliciter dicit: *Prima die azymorum accesserunt discipuli*. Ubi evidenter loquitur de die, in qua id factum est, quam non potuit vocare *primam azymorum*, quia post illam instabat; quis enim ita loquitur? Marcus vero magis adhuc rem explicans, inquit: *Prima die azymorum, quando pascha immolabant*. Lucas vero, qui posuit verbum ἦλθε, prius dixit: *Appropinquabat autem dies festus azymorum*; postea vero, ut significaret illum diem jam advenisse, subdit: *Erat autem dies azymorum, quando pascha immolabant*. Chrysost. autem in citato loco potius dicit, expresse illum diem vocatum esse *primum azymorum* ab Evangelistis, quia in vespere ejus incipiebat observatio azymorum, & hoc sensu dicit, quod tunc instabat dies azymorum, quia jam illuxerat dies, ad cujus vesperam incipiebant azymorum dies; quæ expositio eadem est cum ea, quam tradidimus. Quo circa nonnulli Græci videntes, hos Evangelistas nullam pati expositionem, in tantam insaniam inciderunt, teste D. Th. in 4. dist. 11. q. 2. a. 1. q. 3. ut dicerent eos errasse, & a Joanne fuisse correctos. Quod non solum hæreticum est: sed etiam humana conjectura incredibile. Si enim Evangelistæ errare possunt, cur potius tres, quam unum errasse dicemus, cum præsertim ii clare loquantur, ille vero minime? cumque Matth. in cœna præsens fuerit, sicut Joannes, nullus ergo erravit, neque est illa contrarietas, ut postea videbimus.

Secundo ita docent omnes Patres. In primis Chrysost. dicta hom. 82. ita exponit prædicta loca Evangeliorum, quem Theophylact. sequitur. Idemque Chrysost. hom. 85. in Matth. expresse dicit, Christum eo die manducasse pascha, quo lege præscriptum erat, & ho. 82. in Jo. dicit celebrasse pascha eo die, quo antiquitus celebratum erat. Illa enim vox *antiquitus* plane dicit relationem ad tempus institutionis. Præterea Theodor. q. 24. in Exod. dicit, Christum traditum esse in manus Judæorum in vespera decimæquartæ lunæ, quando pascha immolabant. Idem significat Theophylact. Alexand. epistola ad Theodosium, apud B. dam lib. de ratione temporum c. 57. quatenus negat, licitum esse nobis solvere jejunium luna 13. sed observandum esse usque ad 14. in qua nimirum Christus cœnavit. Idem sentit Victor Antiochenus, quem nuper Latinum reddidit Theodorus Paltanus nostræ societatis; nam exponens locum Marci, ita eum intelligit, sicut exposuimus. Denique Origen. tract. 33. in Mat. (si auctore legitur) in eadem est sententia. Interpretans enim illa Christi verba: *Scitis quia post biduum pascha fiet*, dicit, ea fuisse dicta a Christo in 12. luna, cum pascha celebraretur die 14. quæ duobus diebus distabat ab 12. non computatis extremis. Et inde concludit, Christum traditum esse post illud biduum, sicut ipse prædixerat, & postea subdit, Christum passum esse primo die azymorum, cum vespera antecedenti Pascha celebrasset.

Ex Latinis vero idem docent Hieronym. Ansel. Beda, Rupertus, ac fere reliqui omnes exponentes Evangelia, & præterea Ambros. epist. 83. August. epist. 86. Cyprian. ser. de cœna Domini, Anselm. lib. 2. de imagine mundi c. 17. Rup. lib. 2. in Exod. cap. 11. & idem sentit Tertul. licet subobscure lib. contra Judæos cap 8. & 10.

Tertio est manifesta ratio, quia Christus in omnibus legem servavit, ut in superioribus tractatum est, & ad hoc propositum tradunt Chrys. dicta hom. 82. in Matth. & Epiphan. hæres. 51. sed lege præscriptum erat tempus celebrandi pascha, ut constat Exod. 12. nec licebat tempus illud immutare privata authoritate. Unde Num. 9. dicitur: *Faciant filii Israel phase in tempore suo, quartadecima die mensis ad vesperam*, & infra: *Si quis autem & mundus est, & in itinere non fuit, & tamen non fecit phase, exterminabitur anima illa de populis suis, quia sacrificium Domino non obtulit tempore suo.* Et ibidem pro iis, qui impediti erant illo die, præscribitur dies 14. mensis secundi. Quod vero Euth. ait, fuisse prohibitum postponere, non vero anticipare illum diem, & voluntarium est, cum neque authoritate, neque ratione, neque exemplo probari possit, & improbabile; quia quando lex affirmativa certum tempus statuit, vel diem, in quo aliquid faciendum est, sicut pro illo tempore obligat, & neq; antea, neq; post, ita illo tempore impleri potest, & nõ antea; præsertim quando circumstantia temporis pertinet ad specialem ritum, & cæremoniam actus præcepti, & in specialem sanctificationem, & memoriam talis dici posita est, sicut erat in præsenti die 14. ut constat Exod. 12.

Quod si quis tandem dicat, Christũ fuisse supra legem, Respondetur, id quidem esse verum quoad obligationem, & culpam, non tamen quoad executionem observantiæ legis, quam voluntarie voluit assumere, neque quoad externam speciem transgressionis legis, de qua sine dubin accusatus esset a Judæis, si contra legem Pascha celebrasset, præsertim cum Judas proditor præsens adfuisset. Et hanc rationem eleganter persequitur Gennadius Scholarius, disputans contra Græcos pro defensione Concilii Florentini, cap. 2. Objectio. Respons.

Ad fundamenta contrariæ sententiæ. Primum, locus ille Jo. 13. *Ante diem festum Pascha*, tantum abest, ut cæteris Evangelistis contrarius sit, ut potius nostram sententiam confirmat. Nam si Christus Dominus ante diem festum paschæ cum discipulis cœnavit, ergo in die festo Paschæ mortuus est. Nam (ut ostendimus) pridie, quam pateretur, cœnavit: dies autem festus Paschæ erat 15. luna, ut constat Exod. 12. & Levit. 23. ergo cœnavit Christus 14. luna. Respondent Græci, diem festum Paschæ appellari illum diẽ, in quo Pascha immolabatur, qui erat 14. & ideo diem ante illum non fuisse nisi 13. Sed errant non distinguentes inter diem Paschæ & diẽ festũ Paschæ. Dies enim Paschæ erat ille, in quo immolabatur agnus, de quo vere dicitur fuisse 14. luna, sed idem ipse dies Paschæ erat ante diem festũ Paschæ; nam dies festus indicat illũ diem, in quo a servilibus operibus vacatur, & omnino divino cultui dicatus est: & hoc modo dies immolationis Paschæ non erat dies festus, quia in eo nõ erãt servilia opera prohibita: (ut supra diximus) sequens autem primus dies azymorum erat proprie dies festus Paschæ; nam in eo servilia opera interdicta erant, ut supra etiam dictum est. Et de hoc aperte loquutus est Joannes, nam licet hujusmodi festum inciperet a vespera, tamen quia dies naturalis incipit a media nocte, ideo recte dici potest, Joannem loquutum esse de die naturali, ac festivo, ante quem diem Christus cœnavit cum discipulis; hæc autem ita esse ostendi potest primo ex eodem c. 13. Joannis. Refert enim, Christum dixisse Judæ: *Quod facis fac citius*, & subdit, existimasse quosdam ex discipulis dixisse Christum: *Eme ea, quæ opus sunt nobis ad diem festum*. Ex quo intelligimus, diem ab ea nocte proximum fuisse diem festũ, alioquin nulla fuisset occasio suspicandi, Christum tanta festinatione voluisse, ut pararentur necessaria ad festum, si dies integra adhuc superesset, in qua possent necessaria præparari. Secundo hoc ipsũ confirmatur ex Lev. 23. & Num. 28. *Mense primo, quartadecima die mensis ad vesperam Phase* Respons. ad argumenta oppositæ sententiæ. Dies festus Paschæ quis.

Domi-

Domini est, & quintadecima die mensis hujus solemnitas azymorum Domini est. Vere ergo dici poterat Phase esse hic solemnitatem azymorum. Hanc ergo solemnitatem vocavit Joannes *diem festum Pascha*, quia *Pascha* interdum significat omnes illos dies azymorum, ut supra dixi. Et de primo illorum subditur in eodem loco Levit. *Dies primus erit vobis celeberrimus, sanctusq; omne opus servile non facietis in eo.* Tertio denique ipsum nomen *festi* hoc præsefert, & potest exemplo declarari. Quia nunc etiam in Ecclesia festa quoad officium Ecclesiasticum incipiunt in primis vesperis. & tamen quod in eis fit, recte dicitur fieri ante diem festum, quia propria festivitas, & dies naturalis non incipit a vespera, sed a media nocte: sic ergo intelligi potest suo modo servatum esse inter Judæos. Unde licet quoad legales cæremonias inciperent dies azymorum, sicut alia festa a vespera antecedente, tamen quoad communem usum, non incipiebant usque ad mediam noctem. Et hanc interpretationem indicavit D.Th. supra q.46.a.9.ad 1. dicens, Joannem computasse dies naturales, quando dixit: *Ante diem festum Paschæ*; & idem docet Jo. 13. & eandem doctrinam indicavit aliis verbis Cajet. super Jo. 13. & Exod. 12. dum distinguit dies legales, & usuales Judæorum, dicens illos a vespera in vesperam, hos vero a media nocte in mediam noctem computari, Joannem autem de die usuali fuisse loquutum. Aliter etiam dici potest Joannem loquutum esse de die artificiali, qui incipit ab ortu solis, & in Scriptura simpliciter vocatur dies, & a nocte distinguitur. De hoc ergo die verissime dictum est, ante illum Christum lavisse pedes discipulorum, quandoquidem nocte, quæ illum diem præcessit, munus illud obivit.

Aliud testimonium ex Jo. 18. tractandum late est sectione sequenti, ubi ex eodem ostendemus Christum in die solemni paschæ mortuum esse: ex quo etiam convincitur luna decimaquarta cœnasse, quod hic intendimus.

Sacrificii agni Paschalis figura Eucharistiæ.

Ad ultimam conjecturam, primo dicitur, sacrificium agni Paschalis non minus fuisse figuram Eucharistici sacrificii, quam crucis, ut docent Sancti Patres Cyprian. ser. de cœna Dom. & l. de unit. Ecclesiæ. Leo P. ser. 7. de pass. Dom. Greg. ho. 22. in Evangelia & alii, quos statim, & latius infra in materia de Eucharistia commemorabimus. Cum ergo idem sacrificium agni fuerit figura utriusque sacrificii Christi cruenti, & incruenti, æque profecto repræsentavit utrumq; quoad id in quo conveniunt, quodq; eis præcipuum est, scilicet quoad rem oblatam, quę est agnus immaculatus, *qui tollit peccata mundi*: quoad ea vero, in quibus differunt, non potuit utrumq; ęque exprimere, sed quoad aliqua repræsentavit unum, quoad alia vero aliud. Unde in ratione sacrificii cruenti similius fuit sacrificio crucis (ut per se constat:) in ratione tamen institutionis, & usu, aliisq; circumstantiis magis repræsentavit Eucharistiæ sacrificium. Nam sicut agnus Paschalis institutus est in memoriā transitus Angeli, & liberationis Judæorum, ita Eucharistia in memoriam transitus Christi ex hoc mūdo, & liberationis hominum: & sicut agnus immolatus cedebat in usum Judęorū, ita Christus incruente immolatus datur in cibum Christianorū dicente Paulo 1. ad Cor. 5. *Etenim Pascha nostrum immolatus est Christus.* Præterea sicut ille agnus comedebatur in pane azymo, ita hic Christus manducatur sub speciebus panis. Sunt etiam multę aliæ similitudines, quas sancti Patres citati, præsertim Greg. late persequitur. Ita ergo quoad temporis circumstantiam magis repræsentavit sacrificium agni, sacrificium Eucharistiæ, quam crucis. Unde Gregor. Nazian. orat. 2. de Paschate, dicit imperasse Deum, ut agnus luna decimaquarta immolaretur, quia tunc Christus daturus erat discipulis suum corpus, & sanguinem. Chrysostom. vero hom. de prodit. Judæ, hom. 83. in Mat. dicit Christum luna decimaquarta dedisse discipulis Eucharistiam, ut figuram agni Paschalis impleret. Adde ex Ambros. ep. 83. & Cyprian. ep. 63. per agnum ad vesperam immolatum præfiguratum esse Christum fuisse immolandum in cruce ad vesperam mundi. Diximus etiam supra, & significat Irenæus l. 4. contra Hæres. c. 23. per horam immolationis agni significatam esse horam, in qua Christus in cruce moriturus erat. Hoc ergo modo satis fuit impleta illa figura.

Ad Patres vero, qui videntur dicere, Christum mortuum esse luna decimaquarta: partim ex dictis patet responsio, partim dicam sect. sequenti latius.

SECTIO IV.

Utrum Judæi tempore mortis Christi celebrarent Pascha, & festum azymorum tempore a lege præscripto, atque adeo, an Christus mortuus fuerit primo die solemni, ac festivo azymorum.

EX dictis in sectione præcedenti constat, Christum mortuum esse luna 15. quia luna 14. cœnavit, & postridie occisus est. Unde necessario fit, si Judæi observabant ritum Paschę, & azymorum in lege pręscriptum, Christum occisum a Judæis esse postquam phase sacrificaverant, in ipso primo die azymorum solemni ac festivo. Controversia ergo nunc est, an eo tempore, quo Christus vixit, Judæi servarent tempora solemnitatum a lege præscripta. Nam hinc pendet resolutio alterius quæst. utrum Christus fuerit occisus in die festo.

Sunt autem in hac re duæ Latinorum sententiæ, quę partim conveniunt cum sententia Græcorum tractata sectione præcedenti, partim differunt. Prima est, Judæos ex parte immutasse tempus celebrationis Paschę, & azymorum, atque adeo illo anno, quo Christus mortuus est, non comedisse agnum luna 14. ad vesperam, sed 15. & festum azymorum rejecisse in 16. Quæ sententia convenit cum sententia Græcorum in eo, quod negat Christum eodem die cœnasse agnum, quo cœnabant Judæi, negat etiam occisum esse in die festo, sed antequam illud inciperet, & antequam Judæi immolarent phase. Differt tamen, quia Græci dicunt hoc accidisse propter anticipationem Christi: authores vero hujus sententiæ evenisse ajunt propter postpositionem Judæorum. Quam originem traxisse dicunt, ex constitutione quadam facta a Judæis in secunda templi instauratione, qua cautum est, ne unquam primus dies azymorum in feria sexta observaretur. Sed si interdum luna 14. in feriam quintam incideret, immolatio agni in lunam 15. & dies festus in lunam 16. seu in Sabbathum transferretur. Quod si dicas, quomodo ausi fuerint tempora a lege præscripta mutare? Respondetur observasse illa, juxta Ecclesiasticam (ut ita dicam) computationem, non juxta astrologicam, & naturalem. Sumebant enim Judæi initium mensis a prima luna, seu Neomenia, & initium totius anni a prima luna post ęquinoctiū vernale, a qua fere omnium festorū anni numerationē sumebant. Unde quando prima Neomenia totius anni incidebat, v.g. in feriam sextam, non numerabant illam, usque ad diem Sabbathi, & ita componebant Calendaria, & designabant Pascha in 14. luna juxta suam computationem, quāvis revera esset 15. juxta lunæ conversiones. Hanc sententiam docuit Paulus Burgensis in additionibus ad Lyranum Mat. 26. Joan. Hentenius in præfatione ad Euthym. super Evangelia, Gagnejus in id Jo. 18. *Et ipsi non introierunt prætorium.* Jo. Lucidus opusc. de vero die passionis Christi, c. 9. Onuphr. l. 2. fastorum in commentariis, Jansen. cap. 128. Concord. & Catharinus lib. 2. contra Cajetan. qui referunt constitutionem illam seu traditionem Hebræorum ex quodam libro Rabbi Gamalielis, de solis. & lunæ motibus. Reddunt autem rationem illius consuetudinis, quia in primis non erat mala, quia non tenebantur Judæi ad celebrandas suas festivitates exacte observare motus cœlorum, & regulas Astronomiæ, (id enim fere impossibile erat); satis ergo erat, ut ea celebrarent juxta vulgarem computationem suorum Calendariorum, sicut nunc facit Ecclesia in observatione festorum mobilium. Poterant ergo licite hoc modo componere regulas Calendarii, quas sciebant non ad amussim respondere juxta calculum astronomicum, sed plus minusve ab illo distare. Deinde erat hoc illis utile, ne cogerentur duo simul festa servare, in quibus neque cibos parare, neque mortuos sepelire, neque alia similia illis licebant, a quibus duobus continenter diebus abstinere valde onerosum fuisset. Denique etiam nunc dicuntur Hebræi uti hujusmodi Calendariis, ut quandocunq; prima Neomenia in feriam secundam, quartam, vel sextam incidat, in diem aliam transferatur, ut prædictum incommodum omnibus anni festis vitetur, ut Joan. Hentenius supra, & alii latius declarant. Fundamentum præcipuum hujus sententiæ est, quia ex Evangelio Joannis aperte colligitur, Judæos nondum manducasse agnum,

quando Christum occiderunt; ergo vel hoc fuit, quia Christus anticipavit Phase, vel quia Judæi postposuerunt: non primum, ergo secundum. Primum antecedens patet primo ex Jo. 18 *Et ipsi non introierunt prætorium, ne contaminarentur, sed ut manducarent Pascha.* Secundo, Jo. 19. *erat autem parasceve Paschæ*, id est, præparatio ad Pascha. Ipso ergo die, quo Christus est crucifixus, nondum erat Pascha celebratum, sed ad illud fiebat præparatio. Et ita videntur exponere hunc locum Aug. tr. 117. in Jo. & l. 3. de cons. Evangel. c. 13. Beda, & Glossa ordinaria Jo. 19 & Anselm. Mat. 27. in illa verba: *Altera autem die, quæ est post parasceve.* Et confirmatur, quia si erat dies preparationis, ergo nō erat dies festus, in quo nihil licebat preparare. Alia fūdamēta afferemus in sequēti opinione.

Secunda sententia est Judæos solitos fuisse celebrare semper Pascha luna 14. ad vesperam: tamen quando hæc incidebat in feriam quintam, transferre solitos primum diem azymorum in diem Sabbathi, ne duos nimirū festos dies continue celebrarent. Quæ opinio differt a præcedenti, & a sententia Græcorum in hoc, quia docet Christum eadem nocte cœnasse agnum, qua illum cœnabat synagoga Judęorum universa, cum illis autem convenit, quia docet Christum non fuisse occisum in die festo, & solenni. Hæc fuit sententia Ruperti l. 2. in Levit. c. 36. & lib. 10. in Mat. circa id c. 26. *Scitis, quia post biduum Pascha fiet.* Hic vero auctor in nulla vel historia vel traditione fundat eam consuetudinem Judęorum. Solum contendit ex Evangelio probare Christum non fuisse occisum in die festo. Primo ex illo Mat. 26. *Non in die festo, ne forte tumultus fieret in populo.* Secundo ex illo verbo Jo. 19. *Ut non remanerent in cruce corpora Sabbatho, erat enim magnus dies ille Sabbathi*: porro non alia erat ratione magnus, nisi quia festivitas Paschalis in eum transferebatur. Tertio, quia in eo die multa opera facta sunt a Judæis, quæ in die festo non licuissent, ut verbi gratia, omnia, quæ in Christi morte procuranda fecerunt: neque est verisimile eos publice egisse contra observantiam legis. Quia licet aliis in rebus essent pravi, tamen cæremoniarum legis erant observantissimi, unde non ausi sunt ingredi prætorium, ne contaminarentur: imo Pilato dixerunt, *Nobis non licet interficere quemquam.* Deinde etiā pii viri, & mulieres nonnulla fecerunt eo die, quę non licebant die festo, nimirum, quod Josephus ab Arimathia emerit sindonem, & deposuerit Christi corpus de cruce, illudque involverit, ac posuerit in monumento, & advolverit lapidem ad ostium monumenti. Marc. 15. & de mulieribus, quod revertentes, paraverunt aromata, & unguenta Luc. 23.

Judæi eadem qua Christus nocte agnum Paschalem immolant.

Dicendum vero primo Judæos eadem, qua Christus, nocte cœnasse Paschalem agnum, atque adeo post illius esum mortem Christi a Pilato petiisse. Hæc sententia est communis Theologorum, quos infra referam, & probatur primo ex Evangelio Matth. 26. & Marc. 14. Luc. 22. *Primo die azymorum, quando Pascha immolabant.* Vel (ut Lucas ait) *In quo necesse erat occidi Pascha.* Ex quibus verbis, primo habemus Christum comedisse agnum prima die azymorum; non dicebatur autem, *prima dies azymorum* nisi quia incipiebant in ea Judæi abstinere a fermentato, scilicet ad vesperam lunæ decimæ quartę, ut supra explicatum est. Respondeti potest non vocari primam diem azymorum facto, sed jure. Nam erat dies, in qua secundum legem abstinendum erat a fermentato, quamvis de facto Judæi hoc non facerent, sed transferrent. Sed in primis hoc non dicitur consequenter. Nam si Judæi legitime introduxerant eam consuetudinem, & festorum translationem, jam non tenebantur eo die servare azyma; ergo nec jure, nec facto erat primus dies azymorum. Deinde licet illa interpretatio possit accommodari verbis Lucæ, *In quo necesse erat occidi Pascha*, quæ jus significant, tamen cum verbis Marci stare non potest, *Quando Pascha immolabant*, hæc enim factum, & executionem aperte demonstrant. Præterea idem convinci potest ex verbis Christi Matth. 26. *Scitis, quia post biduum Pascha fiet*: quæ non jus & obligationem, sed factum indicat. Presertim, cum discipuli, qui non erant docti, sed vulgares homines, nihil aliud scirent de die, in quo Pascha erat celebrandum, nisi quod in usu erat totius plebis: & tamen ipsi etiam discipuli supponentes illum esse diem Paschalis, quærebant a Christo: *Ubi vis paremus tibi comedere Pascha?* Non est igitur sermo in toto illo contextu Evangelico, nisi de die, in quo de facto Judæi Pascha immolabant: & tamen eodem die dicitur Christus illud immolasse. Denique etiam si admittamus illam verborum Lucę interpretationem, potest retorqueri argumentum contra prædictam sententiam. Quia si juxta legem necesse erat occidi Pascha 14. luna, quando Christus agnum cœnavit: ergo non solum secundum calculum astronomicum, sed etiam juxta usitatum morem, & calendarium synagogæ id erat necessarium: alioqui fieret, illam consuetudinem, & traditionem Judæorum esse legi contrariam, quod etiam auctores contrarię sententiæ concedere non audent; neque est verisimile, quandoquidem dicunt esse introductam a viris sanctis, & in lege peritis, & sine ulla contradictione, vel Prophetarum reprehensione tot annis observatam. Quod argumentum potius videtur convincere, nullam fuisse talem consuetudinem tempore Christi Domini, de quo statim dicam. Tamen illa admissa, non propterea negandum est (quod in Evangelio est manifestum) Christum eodem die celebrasse Pascha, quo synagoga illud sacrificabat, atque adeo eodem modo numerasse decimam quartam lunam, quo in tota synagoga numerabatur.

Secundo probatur nostra sententia testimoniis sanctorum Patrum. Nam in primis Gręci, qui dicunt Christum cœnasse decima tertia luna, ut Judæorum Pascha anteverteret, manifeste supponunt solitos esse Judæos celebrare Pascha decima quarta luna: & eadem die tempore passionis Christi illud celebrasse.

Deinde: Patres tam Græci, quam Latini, ubicunque de hac materia loquuntur, nullam distinctionem faciunt inter tempus a lege præscriptum, & a Christo, & a cæteris Judæis in nocte cœnæ observatum. Id patet ex auctoribus supra citatis, præsertim Theodoret. q. 24. in Exod. dicente, Christum esse traditum decima quarta luna, quando Judæi Pascha immolabant. Et idem supponit Clem. Roman. l. 5. constit. c. 13. & 16. Beda l. de ratione temp. c. 57. & 59 Anselm. l. 2. de imagine mundi c. 67. ubi dicit Christum juxta ritum legis, & morem Judaicum celebrasse Pascha, quando illi celebrabant. Rupertus l. 2. in Exod. c. 18. & l. 3. in Oseæ c. 7. & l. 4. de operibus Spiritus S. c. 8. *Faciebant* (inquit) *Pascha secundum lunæ cursum decima quarta die, comedebant agnum secundum legis mandatum, & eadem nocte Dominum nostrum comprehenderant.* Denique Chrysost. hom. 85. in Matth. licet in aliquo a nostra sententia discrepet, ut postea dicam, tamen eo ipso hanc assertionem statuit. Dicit enim Judęos præ ira, & odio in Christum prævaricatos esse legem, suosq; ritus, & mores transgressos, Pascha differendo; ergo supponit, tam secūdum legem, quam secundum observatam consuetudinem debuisse Pascha ea nocte celebrari.

Tertio id, quod supponitur de illa traditione, & consuetudine, apocryphum est, & improbabile. Nam in primis auctores, & libri, qui ad eam probandam afferuntur, nullius sunt auctoritatis: solum enim sunt quidam Rabbini, qui ante quingentos tantum annos scripserunt. Deinde Josephus lib. 2. antiquit. c. 5. & lib. 3. c. 10. cum retulisset ritum lege prescriptum, Exod. 12. eodem modo suo tempore a Judæis servatum esse dicit, nulla facta mentione alicujus mutationis, seu transpositionis dierū. Et eodem modo loquitur Philo Judęus, temporibus Christi vicinus, in citatis libris de Decalogo, & lib. 3. de vita Moysis. Idemque refert Euseb. l. 7. hist. c. 26. ex Anatolio in libris de Paschate: qui id etiam confirmat auctoritate Josephi, Philonis, & aliorum antiquorum. Idem Niceph. l. 6. hist. c. 36. & 37. Et confirmatur: nam ex antiquis Patribus, & historia Ecclesiastica constat, Judæos indifferentes solitos esse celebrare Pascha decima quarta luna, in quacunque die hebdomadæ incidisset, & ideo hæretici dicti *Quartodecimani*, dicti sunt *Judaizantes*, quod in quocunq; die hebdomadæ Pascha celebrandum esse contenderent, si decima quarta luna in eum incideret. Quā consuetudinem aliquando Orientalis Ecclesia magna ex parte servavit. Ita colligitur ex epistola Concil. Nicæni ad Ecclesiam Alexandrinam, quam refert Niceph lib. 8. hist. c. 24. & 25. & Theodoret. l. 1. hist. c. 9. & 10. & Socrat. l. hist. c. 5 & in Tripartita l. 2. c. 12. Item ex epistola Constantini Imperatoris, quam refert Euseb. l. 3. de vita Constantini cap. 16. & 17. Idem colligitur ex eodem Eusebio lib. 5. hist. cap. 22. & sequentibus, & Nicephor. lib. 4. hist. c. 36. & ex Aug. hær. 29. Epiphanio hæres. 50. & hæres.

Hæretici quartodecimani.

70. Isi-

70. Isidoro lib. 8. originum c. 5. & Athanas. epist. ad Orthodoxos de synodis Arimini, & Seleuciæ congregatis. Si igitur tempore primitivæ Ecclesiæ, Judæi Pascha celebrabant decimaquarta luna, in quamcumque diem hebdomadæ incideret (ut disertis verbis dicunt multi ex citatis Patribus) falsa omnino, atque conficta est illa mutatio, atque observatio dierum, quæ ab alia sententia asseritur. Præsertim quia ex hac eadem traditione constat, solitos fuisse Judæos die Dominica suum Pascha celebrare, si in illud decima quarta luna incidisset, & consequenter feria secunda primum diē festum azymorum agere. Quod prædicta sententia negat, eo quod alias necessarium esset in sequenti hebdomada duo festa continenter observare, scilicet Sabbathum, & Dominicam diem, quæ futura erat septima azymorum, in qua juxta legem, ab omni opere servili vacandum erat: quod inconveniens prædicta sententia vitare cupiebat. Illud vero, quod assumimus, non obscure colligitur ex dictis Patribus, & ex Ambros. epist. 8a. & Beda lib. de ratione temporum c. 56. & 59. qui referunt, hac de causa præceptum esse in Ecclesia, ut quando luna decimaquarta incidit in diem Dominicam Paschale festum in sequentem Dominicam differatur, ne Christianorum, & Judæorum celebritas, in eum diem coincideret, quod nunc etiam observat Ecclesia. De qua re videri possunt epistolæ decretales Pii I. & Victoris Pontificum.

Quarto hinc obiter solvitur præcipuum fundamentum, quod excogitatum est ad hanc mutationem confingendam, simulque ostenditur nulla ratione fuisse necessariam, quia si aliqua esset, maxime ne duo dies festi continenter occurrerent: sed hæc ratio nullius momenti est. Primo, quia revera nunquam Judæi hoc incommodum vitare studuerunt, ut ex dictis satis constat, & ex Joseph. lib. 13. antiquit. c. 16. ubi refert, tempore Hircani festum Pentecostes proxime post Sabbathum incidisse. Ac præterea ex iis, quæ contraria sententia docet, aperte convincitur. Dicunt enim authores illius, primum diem azymorum tempore mortis Christi celebratum esse a Judæis in die Sabbathi: unde necesse fuit septimam diem azymorum incidere in feriam sextam sequentem, illa autem dies etiam erat festiva, & solennis; ergo necessario incidunt in illud incommodum, quod vitare student. Deinde nullum revera erat incommodum in ea festorum continuatione. Duo etiam sunt, quæ afferuntur; primum est de necessitate ciborum, quæ in die festo parari non poterant. Sed hoc procedit ex falso fundamento. Nam licet in die Sabbathi probibitum esset coquere, & parare cibos, Exod. 16. non tamen in aliis festivitatibus, præsertim in die Paschæ, de quo, & de die septimo azymorum dicitur Exod. 12. *Nihil operis facietis in eis exceptis iis, quæ ad vescendum pertinent.* Ac propterea (ut notavit D. Th. Jo. 19.) prima dies azymorum, licet esset festum Paschæ, poterat esse parasceve, id est, præparatio ad Sabbathum sequentem. Alterum incommodum erat de sepultura mortuorum, quam biduo differre valde fuisset molestum. Sed hoc etiam falso nititur fundamento. Nam (ut advertit Cajetan. Levitic. 23.) non erat probibitum in die Paschæ sepelire mortuos, quia illud non erat opus servile. Unde Tobiæ 2. legimus eum die festo surrexisse ante prandium, & corpus mortuum occulte domum attulisse, ut illud postea sepeliret.

Objectio. Sed dicunt, si festum Paschæ feria sexta, & 15. luna celebraretur, necessario sequi, ut dies septima festi tabernaculorum incideret in Sabbathum, hoc autem erat inconveniens, quia in eo festo multa fiebant, quæ in Sabbatho fieri non licebat. Hæc vero argumentatio nullius momenti est. Respons. Tum quia divina lex nihil in toto festo tabernaculorum faciendum præcipiebat, quod in die Sabbathi fieri non posset, ut constat ex Levit. 23. & Num 26. Alia vero, quæ Burgensis refert, incerta sunt, ex apocryphis traditionibus Judæorum desumpta, quas verisimilius est non esse adeo antiquas, sed multo post Christi tempora adinventas. Tum etiam, quia si ea omnia, quæ in eo festo solita fieri referuntur, actiones erant religiosæ, & sacræ, atque ad Dei cultum pertinentes, nulla lex vetabat, quin in Sabbatho fieri possent, juxta illud Matth. 12. *Sabbathis sacerdotes in templo Sabbathum violant, & sine crimine sunt:* si autem actiones illæ erant prophanæ, non erat propter eas mutatio festi facienda. Unde confirmatur tota hæc ratio. Quia omnes illæ causæ, vel incommoda denuo excogitata, ut fieret hæc mutatio, etiamsi vera fuissent, non tamen essent de novo exorta, sed cum ipsa divina lege necessario conjuncta veluti intrinsece, & ex natura rei; ergo non poterant sufficere ad eam mutationem faciendam. Quia eo ipso quod necessario consequuntur ex lege lata per se, & non tantum ex accidenti, intelligitur legislator ea non curasse, sed potius eis non obstantibus voluisse obligare lege sua, prout ab ipso lata est. Tandem vel illa mutatio, & consuetudo honesta atque legitima fuit, vel iniqua. Si primum; ergo Christus Dominus eam observasset, nam de eo legimus, quod *ascendebat Jerusalem secundum consuetudinem diei festi*; alioqui sequuntur incommoda præcedenti sectione illata contra Græcorum opinionem: scilicet, quod præbuisset Christus occasionem scandali, si juxta receptam, justamque consuetudinem, legem Dei non observaret. Item neque Judas, neque Pharisæi omisissent, quin de hoc crimine illum accusarent. Ac denique saltem sequitur aliud incommodum ad materiam de Eucharistia pertinens, scilicet, quamvis demus Christum voluntarie anticipasse legalem cœnam agni, tamen post illam licuisse juxta illam consuetudinem fermento uti, ex quo facile inciditur in sententiam Græcorum asserentium, Christum in fermentato consecrasse. Si vero dicatur secundum, scilicet illam mutationem fuisse iniquam, mirum est fuisse introductam a viris sanctis, qui tempore reædificationis templi afuerunt, & a nullo Prophetarum, neque ab ipso Christo Domino fuisse reprehensam. Sit igitur certum tempore Christi Domini non fuisse factam hujusmodi mutationem. Quod si verum est Judæos eam nunc observare, longe post Christi tempora illi consuetudini initium dedere, ut etiam ex Rabbi Aben Esra in commentario Levit. c. 23. refert Bellarmin. loco supra citato.

Dico secundo, Christum Dominum interfectum esse in die festo, ac solenni Paschæ, quando Judæi primum diem azymorum celebrabant. Hæc conclusio necessario sequitur ex præcedenti. Nam constat ex Evangelio Christum interfectum esse die proxime sequenti post noctem, in qua tam ipse, quam Judæi omnes Pascha immolabant: sed dies ille erat primus azymorum solennis, atque festivus, ut constat ex 12. Exod. & aliis locis Scripturæ supra citatis; ergo. Respondet Rupertus, hoc ita futurum fuisse secundum legem: Judæos vero transtulisse festivitatem. Sed hoc in primis, cum sine historia, aut probatione asseratur, merito rejicitur, ut per se incredibile, ac voluntarie confictum. Deinde rationes omnes nuper adductæ adversus Burgensis translationem, eodem modo urgent contra hanc sententiam, & evidenter refellunt fundamentum ejus. Præterea sequitur ex hac sententia aliud incommodum ad doctrinam de Eucharistia pertinens. Nam si Judæi prius cœnabant agnum cum azymis, & statim redibant ad fermentum per integrum naturalem diem, sequitur (inquam) Christum servasse hanc consuetudinem, quæ justa esse supponitur. Unde ulterius probabile fit illum in fermentato consecrasse. Nam consecravit post legalem cœnam, usuali cœna jam inchoata, vel proxime ante illam, quando ad fermētum redire licebat. Bellarm. Primo azymorū die Christus cruci affixus dicitur.

Denique ex Scriptura sacra, & Patribus potest hæc conclusio directe probari. Primo ex verbo illo Jo. 13. *Ante diem festum Paschæ*. Nam præcedenti sectione ostendimus illud necessario intelligendum esse de naturali, seu artificiali die, qui proxime sequebatur post eam noctem, in qua Christus lavit pedes Discipulorum, & hic appellatur a Joanne *dies festus Paschæ*: constat autem in illo mortuum esse Christum. Secundo Joan. 18. dicunt Judæi; *Nobis non licet interficere quemquam*, quod supra qu. 47. in commentario art. 4. ostendimus intelligendum esse ratione festi Paschalis, quia nulla alia potest afferri ratio probabilis, cur eis non liceret hominem pœna mortis afficere, si alioqui illa esset dignus. Unde Chrysost. August. Cyrill. ac Beda, supra pro hac expositione citati, hanc plane docent sententiam. Tertio, eo die, quo Judæi moliti sunt Christi mortem, simul curarunt liberationem Barabbæ, eamque obtinuerunt; sed hoc posterius factum est in die festo; ergo & illud prius. Minor probatur ex verbis Luc. 23. *Necesse autem habebat dimittere eis per diem festum, unum*; & Marc. 15. *Per diem autem festum solebat dimittere eis unum ex vinctis.* Matth. vero c. 27. dicit. *Per diem solemnem*: Non potest autem eo loco dici: *Dies festus & solemnis*, nisi primus azymorum. Quod si quis exponat, id dici fieri per *diem solemnem*, quia fiebat in vigilia,

lia, & propter solemnitatem sequentis diei, magnam vim infert literæ, cum Evangelistæ aperte dicant, id solitum esse fieri in die festo, & solemni, & ita, ut verba præseferunt, simpliciter intelligunt Patres omnes, ut videre est in Chrysost. Hieron. & aliis Græcis, & Latinis. Quarto afferre possumus illud Amos 8. *Occidit sol in meridie, & tenebrescere faciam terram in die luminis, & convertam festivitates vestras in luctum*. Quem locum quamvis allegorico sensu interpretatur Tertullian. l. contra Judæos c. 9. de die mortis Christi, & subdit, tunc cœpisse solemnitates Judæorum verti *in luctum*, *quia in die solemni Pascha, & primo azymorum, sol occidit in meridie, dum tenebræ factæ sunt per universam terram*. Et eodem modo exposuit Euseb. lib. 10. de Demonst. Demonstrat. 6. & eleganter Cyril. Jerosol. c. 13. Quibus adjungi potest Origen. hom. 23. in Num. dicens, defecisse omnes Judæorum festivitates, eo quod in loco sancto, & in die festivitatis Dominum Jesum Christum occiderunt. Et hoc etiam modo intelligendum est, quod scribit Clemens lib. 5. Const. c. 14. alias 16. *In ipso die suo festo Dominum comprehenderunt, ut perduceretur ad exitum, quod scriptum est. Posuerunt signa sua signa, & in medio solemnitatis non cognoverunt*. Dicit enim Judæos comprehendisse Christum in die festo, quia comprehenderunt illum in nocte 15. lunæ, ineunte jam die festo juxta computationem Hebræorum. Idem docet aperte August. tract. 50. in Jo. exponens illa verba: *Proximum ergo erat Pascha Judæorum. Illum*, inquit, *diem festum Judæi cruentum habere Domini sanguine voluerunt, illo die festo occisus est agnus, qui nobis eundem diem festum suo sanguine consecravit*. Ratione non possumus hanc veritatem confirmare, cum solum ad historiam pertineat, tamen (ut Leo P. notavit serm. 7. de Pass.) non caruit mysterio, nec sine divino consilio factum est, *ut impii Judæi, qui sæviendi in Christum occasiones sæpe quæsierant, non nisi in solemnitate Paschali exercendi furoris sui acciperent potestatem*. Oportebat enim tam insigne sacrificium in die festo, ac solemni offerri, & in eo antiquarum victimarum umbras, ac figuras consummari.

Responsio ad argumenta opposit. Testimonium Jo. 18. 1. expos.

Ad fundamenta aliarum opinionum, ut respondeamus, exponenda sunt varia loca Evangeliorum. Primus est Jo. 18. *Ipsi non introierunt prætorium, ne contaminarentur, sed ut manducarent Pascha*. Prima expositio est Judæos quidem nondum immolasse, & comedisse agnũ, quando Christum accusabant coram Pilato: id tamen non evenisse, aut quia tempus præscriptum a lege non esset transactum, aut quia ex antiqua consuetudine solerent immutari: sed quia præoccupati circa mortem Christi non potuerant eo anno huic solemnitati vacare. Hæc vero responsio, si de omnibus Judæis intelligatur, atque improbabilis est, ac aliæ opiniones supra improbatæ; tum quia repugnat verbis Evangeliorum supra tractatis: tum quia incredibile est universam plebem, atque omnes homines exteros, qui ad immolandum agnum Jerosolymã convenerant, in machinanda Christi morte fuisse occupatos, impeditosque, ne agnum suo tempore immolare possent. Si autem intelligatur responsio solum de Pharisæi, Scribis, ac principibus sacerdotum, & de nonnullis eorum ministris, est probabilis hæc expositio, auctore Chrysost. hom. 82. & 85. in Matth. quam Theophyl. sequitur: & eadem videtur esse sententia Cyrilli Alexan. loco supra citato, quam etiam ex Eusebio Emisseno refert D. Th. in catena Luc. 22. & hic videtur esse sensus Leonis P. ser. 7. de pass. ubi sic inquit: *Cum Scribas, & seniores populi ad impium concilium Pontifices congregarent, omniumque animos sacerdotum cura admittendi in Jesum sceleris occupasset, ipsi se auctores legis lege privarunt, & spontaneo defectu ritus sibi patrios abstulerunt. Incipiente enim festivitate Paschali, qui ornare templum, mundare vasa, victimas providere, & legitimis purificationibus sacratiorem diligentiam adhibere debuerant, parricidalis odii furore concepto, ad unum opus vacant, & in unum facinus simili crudelitate conjurant*. Quę fere verba mutuatus videtur Leo ex Hier. Mat. 26. circa illud; *Tunc congregati sunt principes sacerdotum*, &c. Addi etiam potest conjectura. Quia cum principes Judæorum vehementi odio in Christum ducerentur, Judæque promissionem, & adventum avidissime expectarent, verisimile est tota illa nocte huic operi misse intentos, prius præparando cohortem, & ministros, ut Christum caperent, postea ipsum comprehendendo, examinando, ac injuriis afficiendo. Denique cum legamus Act. 23. quosdam Judæos ita exarsisse odio in Paulum, ut sese devoverint, neque manducaturos, neque bibituros, donec ipsum occiderent, quid mirum est, si dicamus hos Judæos, qui multo majori odio in Christum ardebant, iam fuisse solicitos circa mortem Christi, ut nihil de agni manducatione curarint?

Quod si objicias, hoc non fuisse contra legem, quæ Exod. 12. præcipiebat, ut omnes eadem nocte manducarent agnum; Judæos autem, quamvis alioqui essent iniquissimi, tamen in observandis suis legalibus cæremoniis fuisse observantissimos. Respondetur, eos ita fuisse obcæcatos odio, & invidia in Christum, ut majus Dei obsequium existimaverint curare illius mortem, quam legem exequi. Et fortasse multi eorum ex nimia malitia, atque ita contra propriam conscientiam legem transgressi sunt, ut animi affectum immoderatum, & insanabilem sitim sanguinis Christi explerent. Objectio. Respons.

Nihilominus hæc expositio suspecta mihi est. Quia illi Judæi nullam habuerunt probabilem occasionem omittendi celebrationem Paschę, etiamsi omnem solicitudinem circa mortem Christi adhibere voluissent. Nam Judas traditor, etiamsi de eadem re fuerit solicitus, tempus habuit manducandi Pascha. Quinimo verisimile est ita fuisse inter ipsos constitutum, ut post agni cœnam, noctis tempore, opportunam horam ad illum tradendum, & comprehendendum quæreret. Præsertim quia post cœnam agni lavit Christus pedes discipulorum, instituit cœnam mysticam, & usualem obivit, & postquam egressus est Judas, longum sermonem habuit cum discipulis suis: habuerunt ergo satis temporis, ut possent agnum manducare. Adde, quod si manducationem agni ea nocte a lege præscriptam prætermisissent, non debuissent manducare illum usque ad 14. lunam mensis sequentis, juxta legem latam Num. 10. ergo non erant soliciti de manducatione agni, quando prætorium non sunt ingressi, ut manducarent Pascha.

Secunda ergo expositio est nomine *Pascha* eo loco non agnum sed azymos panes significari. Hanc amplectitur D. Thom. hic q. 46. art. 9. ad 1. & super Joan. & in catena pro illa refert Alcuinum: eique favent August. tract. 114. in Joan. & Chrysost. hom. 82. in Joan. & Theophyl. Joan. 18. eamque sequitur Innocent. lib. 4. de mysterio missæ c. 4. Duo vero huic expositioni obstare possunt. Primum est, quia non potest ex Scriptura ostendi panes azymos interdum vocari *Pascha*. Alterum est, quia similiter non potest probari ex Scriptura ad manducandum azyma fuisse necessariam munditiam legalem: imo cum panis azymus illis diebus esset quasi usualis, & ritus ille per septem dies integros duraret, non est admodum verisimile ad illum fuisse necessariam specialem munditiam, vel observantiam. Quæ objectiones satis probant hanc expositionem esse valde incertam ac dubiam. Si quis tamen eam sustinere velit, respondere potest ad primam, nomen *Pascha*, (ut supra dictum est) quamvis primæva significatione solemnitatem dumtaxat agni significaret, translatum tamen esse ad significandum totũ tempus solemnitatis azymorum. Unde sicut nomen *Pascha* prout significat proprium Pascha, interdum significat tempus, in quo manducatur agnus, interdum agnum ipsum, ita etiam prout significat totam solennitatem azymorum, interdum significat totum tempus illius solemnitatis, interdum vero proprium cibum illius temporis, seu paschalem, qui præcipue erat panis azymus: atque ita, cum dicitur; *Ut manducarent Pascha*, non male exponitur, id est, ut manducarent Paschalem cibum. Neque oportet, ut hæc significatio hujus vocis omnino eodem modo in aliis locis Scripturæ reperiatur, sed satis est, quod ex aliis probabiliter deducatur. Et eodem modo respondetur ad secundam. Nam panes azymi habebantur sancti, & legales, sicut panes propositionis, ad quos edendos necessaria erat munditia, ut aperte colligitur ex 1. Regum cap. 21. quamquam in lege nullibi reperiatur expressum, quod ea munditia esset necessaria, sed solum subintellectum sit, quia panes sancti habebantur. Ad hunc ergo modum, quamvis non æquali ratione, panes azymi sancti, & legali observatione, ac puritate digni existimari possunt, & ita inter sacros cibos numerantur a Josepho lib. 3. antiquitat. c. 10. & Philone l. de vita contemplat. juxta finem. 2. Expositio.

Ter-

Vera expositio. In præterritum velle ingredi Principes Judæos & eorum causa faventes.

Tertia vero expositio, quæ eo probabilior videtur, quo in scriptura majus habet fundamentum, est, nomine *Pascha* illo loco non significari agnum Paschalem, sed alia animalia, quę illis diebus sacrificari solebant. Quod enim illis diebus præsertim primo, & ultimo plures victimæ, & sacrificia Paschalia offerrentur, constat ex Numer. 28. Deuter. 16. 2. Paralip. 30. & 35. & ex Josepho lib. 3. antiquitat. c. 10. & lib. 17. c. 11. Quod vero hostiæ illæ, seu victimæ *Pascha* nomine interdum in Scriptura significentur, tradidit Augustinus lib. quæst. super Deuter. c. 24. & in superioribus ex variis locis Scripturæ probatum a nobis est sect. 2. in fine. Denique quod hujusmodi victimæ Paschales tantum a mundis legitime manducari possent generaliter colligitur ex Levit. 6. & 7. & 22. & ex Num. 18. specialius vero ex Deuter. 22. Recte igitur in supradicto loco Joannis nomine Paschæ hujusmodi sacrificia intelliguntur. Quam expositionem attigit Abulensis in 2. par. sui defensorii, eamque recentiores scriptores frequentius approbant.

Secundum testimonium explicandum, est illud Joan. 19. *Erat autem parasceve Pasche*. Circa quod notandum est cum August. tract. 117. in Jo. *parasceve* vocem Græcam esse, & *præparationem* significare: unde fit, cum Joannes vocat diem mortis Christi *parasceven pasche*, dupliciter posse intelligi. Primo ut vox illa, *Pascha*, significet (ut ita dicam) terminum ad quem, id est præparationem ad Pascha; & hæc interpretatio favet objectioni factæ, & ex illa sequitur Christum non in primo die Paschatis esse mortuum, sed in vigilia Paschatis; sed hæc interpretatio falsa est, ut ostendam. Alio ergo modo exponenda est illa vox *Pascha*, ut significet quasi subjectum, seu tempus, in quod dies ille præparationis tunc incidit, ita ut habebat vim adjectivi, & idem sit *parasceve Pascha*, quod parasceve Paschale, seu quod in die Paschæ fiebat. Hanc vero esse legitimam expositionem ostendo. Primum, quia feria sexta erat apud Judæos dies præparationis ad Sabbathum, quia in illa præparabantur necessaria ad Sabbathum; quia (ut supra diximus) licet in aliis festis liceret necessaria ad victum præparare, non tamen in Sabbatho. Unde Exod. 35. etiam succendere ignem prohibitum erat, & ideo die ante Sabbathum omnia ita præparabant Judæi, ut in Sabbatho omnino vacare possent, ut colligitur Exod. 16. ubi die sexta præcipiuntur colligere cibos duplices. Ubi Origenes hom. 7. notat, hinc diem illam sextam hebdomadæ vocatam esse *parasceven*. Quod non obscure colligitur ex Marco c. 15. dicente: *Erat parasceve, quod est ante Sabbathum*: non ergo vocatur *parasceve*, quia esset præparatio ad Pascha; sed quia communi nomine dies illa ita vocabatur. Et eodem sensu dixit Matt. c. 27. *Altera autem die, quæ est post parasceven*, qua circumlocutione explicat diem Sabbathi, & absolute vocat *parasceven* plane indicans hoc nomine absolute dicto solitam esse significari feriam 6. Et idem colligitur ex Luc. 23. dicente: *Erat parasceve & Sabbathum illucescebat*. Et confirmatur; quia ad diem Paschæ nulla præparatio fiebat, quia (ut diximus) in eo poterant cibi præparari; ergo sine fundamento dicitur, diem illum vocari præparationem ad Pascha. Confirmatur tandem ex Joseph. l. 16. Antiq. c. 10. ubi refert Augusti rescriptum, ubi hæc verba habentur: *Neque cogi Judæos ad præstandum vadimonia Sabbatho, aut pridie Sabbathorum, post horam nonam in parasceve*. Ubi aperte vox illa *parasceve* feriam sextam significat, quæ interdum etiam in antiquis canonibus Ecclesiæ retinetur, ut videre licet in can. 68. Apost. & apud Clem. lib. 7. Const. c. 24.

Testimonii Jo. 19. Expositio.

Parasceve Paschæ quid.

Objectio.

Sed contra; nam August. tract. 120. in Jo. dicit: *Acceleratam fuisse a Judæis sepulturam Christi, ne advesperasceret, quando jam propter parasceven, quam cœnam puram appellant, facere tale aliquid non licebat*. Et similia habet Beda Jo. 19. Sentiunt ergo, Judæos cœnaturos fuisse illa nocte cœnam puram, & ideo Christi sepulturam maturasse; cœna autem pura non videtur dici posse nisi cœna agni. De hoc testimonio August. atque de cœna pura multa commentatur Cæsar Baron. in suis annal. ann. 34. ac reprehendit eos, qui nomine *cœna pura* censent appellari solitam quamlibet feriam 6. seu diem *parasceves*, quia nulla ratio reddi potest hujusmodi generalis appellationis. Unde existimat cœnam Paschalem intelligi nomine cœnæ puræ propter azymos panes, qui puritatem, & sinceritatem significabant. 1. ad Cor. 5. Atque ita tandem fatetur, Augustinum illo loco favere contrariæ sententiæ asserenti Judæos nondum cœnasse Pascha, quando Christus mortuus est. Et confirmat ex eodem Augustin. tract. 117. in Joann. & lib. 3. de consensu Evang. c. 13. ubi *parasceve Pascha* interpretari videtur, fuisse præparationem ad Pascha. Sed quidquid sit de aliis locis: tamen (quod ad cœnam puram attinet) probabilius existimo, non diem Paschatis fuisse ita appellatum propter cœnam agni, sed quamlibet diem parasceves, seu feriæ 6. August. enim non dicit, cœnam agni, nec parasceven Paschæ vocatam esse *cœnam puram*, sed absolute *parasceven*, & eodem modo loquitur Beda; & expresse Iren. lib. 1. cont. hær. c. 10. dicit 6. diem appellari *cœnam puram*, & lib. 5. c. 23. *Parasceve* (inquit) *quæ dicitur cœna pura, id est, feria sexta*. Cur autem feria 6. ita sit appellata, mihi non satis constat. Probabile vero est, solitos fuisse Judæos in nocte feriæ 6. propter Sabbathi festivitatem, solemnem aliquam cœnam instituere. Constat enim ex Tertulliano lib. 5. contra Marci c. 4. Judæos inter alias festivitates annumerare cœnas puras, quas ibi a jejuniis distinguit. Et hactenus de fundamentis allatis pro 1. sententia.

Respons. Cœna pura quid.

In fundamentis secundæ sententiæ alia occurrunt exponenda testimonia. Primum est illud Matth. 26 *Non in die festo*. Ad quod primo dicendum est cum Chrysost. hom. 80. in Matth. eos, qui hoc dicebant, non pietatis causa fuisse permotos, uti id dicerent, aut quia putarent, id esse contra solemnitatem diei festi, sed (ut ipsimet dixerunt) *ne tumultus fieret in populo*. Deinde quamvis nonnulli ex illis hoc consilium dederint, sed aliorum certe sententia prævaluit, præsertim cum Judas ultro offerret sese pollicitus Jesum sine tumultu se, ac rumore traditurum. Quod fere notavit Rupert l. 3. in Oleam, circa illa verba: *Quievit paulum civitas a commestione fermenti*. Imo verisimile est, Judæorum principes majori ex parte studuisse, obstinatoque animo voluisse Christum in die solemni Paschæ interficere, quando ex omnibus regionibus congregati erant Judæi Jerosolymis, ut supplicium esset celebrius, ac notius. Quod divina providentia in bonum convertit, nam inde factum est, ut Christi innocentia, & veritas mortis ac resurrectionis ejus neminem posset latere, nisi voluntarie excæcari voluisset.

Respons. ad argumenta secundæ sententiæ.

Secundus locus explicandus est de *magno die Sabbathi*, qui (ut ibi notat Rupertus) non propterea ita est appellatus, quod esset primus azymorum, sed quia erat Sabbathum paschale, & simul cum festivitate Paschæ conjungebatur azymorum observatio, quod multum augebat diei solemnitatem: tum propter dictam causam, tum etiam, quia quando illud Sabbathum occurrebat proxime post primum diem azymorum, non poterant Judæi, qui Jerosolymam convenerant, longum iter agere, ut ad propria redirent, & ita reddebatur solemnior ille dies Sabbathi propter magnam populorum frequentiam. Adde præterea, quod Deut. 21. præceptum erat, ut corpora eorum, qui supplicio afficiebantur eodem die de patibulo deponerentur. Aliunde vero instabat jam vespera, in qua solemnitas Sabbathi incipiebat, & quia cum illa conjuncta erat festivitas azymorum, ideo solliciti erant, ne cogerentur, aut in die Sabbathi corpora deponere, quod fortasse non licebat eis, maxime quando facile præveniri poterat, vel ea per totum diem in patibulis relinquere, quod & contra legem erat, & contra tanti diei solemnitatem.

Magnus dies Sabbathi quid.

Dices, major erat solemnitas primi diei azymorum, quam solemnitas Sabbathi, etiamsi in secundum azymorum incideret. Rursus gravius erat corpora hominum in patibulis ponere, & interficere, quam ibi jam posita relinquere; ergo, si hoc posterius tanta solicitudine vitarunt Judæi, multo magis prius. Respondetur, quidquid sit de antecedente, quod non caret dubitatione, quia dies Sabbathi, quoad aliquas actiones & circumstantias festivior erat (ut ex supra dictis colligi potest) negatur consequentia; quia non erat æqualis affectus Judæorum. Antequam enim Christum interficerent, vehementi passione, & affectu mortis ejus impellebantur, & ideo nihil de festi solemnitate curabant, dummodo mortem ejus accelerarent: postquam vero desiderium expleverunt suum, neque amplius haberent, quod adversus Christum machinarentur, religionem, dieique festivitatem simulare voluerunt.

Objectio.

Respons.

Tertio loco exponendum est, quomodo in die festo potuerint fieri a Judæis omnia, quæ de passione Christi Evangelistæ narrant? Et primum quidem de Judæis hostibus

Dubium.

Respons.

ſtibus Chriſti dici poteſt, eis non fuiſſe prohibitum cauſam dicere in die feſto, & mortem procurare, ſed exequi, juxta illud Jo.18. *Nobis non licet interficere quemquam*, quod dictum a Judæis eſſe propter diem feſtum, ſupra cum Cyril. Chryſoſt. & Auguſt. docuimus. Supponebant ergo Judæi ſibi licere petere in die feſto mortem Chriſti, quod faciebant, cum eam exequi recuſarent, quia non licebat. Secundo dici poteſt, eos actos eſſe incredibili odio, & invidia in Chriſtum, adeoque fuiſſe obcœcatos, ut exiſtimarent magnum ſe obſequium præſtare Deo, interficiendo eum, quem Deo blaſphemum, & genti ſuæ valde pernicioſum judicabant: aliunde vero timebant populi tumultum, quia ſciebant, eum habere plures diſcipulos, a quibus diligebatur, verebantur denique ne alia ratione elaberetur e manibus, ſicut alias ſæpe fecerat, & ideo nacta opportunitate, eam neque breviſſimo tempore differre voluerunt; cujus voluntatis nonnulla ſigna prius dederant. Nam Joan.7. in die feſtivitatis ſcenopegiæ voluerunt eum comprehendere, idemque tentarunt poſtea in die magno, ſeu octavo feſtivitatis. Et Joan. 10. in alio die feſto eum lapidare tentarunt, ubi jam non tantum procurare, ſed exequi mortem ejus volebant in die feſto, ſicut Num.15. tranſgreſſor Sabbathi eodem die lapidatus eſt.

Dubium.

Deinde de mulieribus, vel aliis perſonis, quæ ex pietate Chriſti corpus eodem die ſepulturæ mandarunt,

Reſpon.

reſpondetur facile, ea opera non fuiſſe ſervilia, ſed charitatis, & pietatis, & ideo non fuiſſe prohibita in illo die (ut ſupra probatum eſt) ſecus vero erat de die Sabbathi, in quo non ſervilia opera, ſed ſimpliciter opera prohibebantur, ut patet Exod. 16.20. & ſequentibus. Quod abſolute de omnibus operibus Judæi intelligebant, & ſaltem intelligi de laborioſis poteſt, quorũ magna neceſſitas non occurrebat, ſeu quæ ſine incommodo differri, aut præveniri non poterant. Denique quod de mulieribus additur, quæ paraverunt aromatha, ut Chriſtum jam ſepultũ ungerent, quamvis eamdem poſſit admittere reſponſionem, probabile tamen eſt, eas non id feciſſe eodem die, quo mortuus eſt Chriſtus, ſed die ſequenti poſt occaſum ſolis finita jam Sabbathi feſtivitate. Marcus enim cap. 16. expreſſe dicit: *Et cum tranſiſſet Sabbathum, Maria Magdalena, & Maria Jacobi, & Salome emerũt aromatha, ut venientes ungerẽt Jeſum.* Unde quod Luc. ait c. 23. *Et revertentes paraverũt aromatha & unguenta, & Sabbatho quidem ſiluerunt ſecundum mandatum*, vel intelligendum eſt per anticipationem (ut exponit Innocent. 3. lib. 4. de myſt. miſſæ c. 4.) vel certe intelligi poteſt, quadam paraſſe illo die Veneris, antequam ſol occideret, & Sabbathum inciperet, quæ domi habebant, vel ad manum facile habere poterant; plura vero emiſſe poſtea die ſequenti finita Sabbathi feſtivitate.

Aromatha ad ungendum Chriſti corpus mulieres quando paraverint.

SECTIO V.

Qua die hebdomada, & menſis Chriſtus Dominus fuerit mortuus.

Feria 6. Chriſtus mortuus.

DUbitatio hæc facile poteſt ex dictis in præcedenti ſectione definiri. Nam quod attinet ad priorem partem, ex dictis plane ſequitur, Chriſtum mortuum eſſe feria 6. hoc eſt, die Veneris, quod aperte conſtat ex Evangelio. Dicitur enim Matth. 27. Chriſtus crucifixus, & ſepultus *in die paraſceves*, & Marc. c. 15. addit: *Quod eſt ante Sabbathum.* Et Luc. c. 23. *Erat* (inquit) *Paraſceves, & Sabbathũ illuceſcebat.* Loquitur autem de die, & hora ſepulturæ Chriſti, dicit autem illuxiſſe Sabbathum, quia erat prope occaſum ſolis, in cujus crepuſculo Sabbathi feſtivitas incipiebat. Denique Joan. c. 19. dicit depoſitum fuiſſe Chriſtum de cruce eodem die, quo ſepultus eſt, ne in cruce Sabbatho maneret, conſtat ergo crucifixum eſſe die Veneris. Quod enim quidam exponere conati ſunt, *Sabbathum* ibi non ſignificare proprie, & in rigore ſeptimam diem hebdomadæ, ſed Paſchæ feſtivitatem, inauditum eſt, & omnino falſum, atque contra propriam ſignificationem *Paraſceves* & *Sabbathi*: & procedit ex falſo fundamento, ſc. diem proximum poſt mortem Chriſti fuiſſe feſtum Paſchæ. Repugnat denique communi ſenſui, & traditioni Eccleſiæ, quæ ſextum diem hebdomadæ ſpecialiter veneratur, ac celebrat, eo quod Chriſtus Dominus in eo ſit mortuus, ut tradidit etiam Auguſt. l. 4. de Trinit. c. 5. & ep. 119. ad Januar. cap. 13. 14. & 15. quæ etiam habetur inter epiſt. Hieronymi tom. 9. Et eamdem ob cauſam ab initio Eccleſiæ obſervatum eſt, ut fideles eo die a carnibus abſtineant, ut conſtat ex Clemente lib. 5. Conſtit. c. ult. & lib. 7. c. 22. aliàs 24. & Ignatio epiſt. 8. ad Philippenſes juxta finem, Clemente Alexand. lib. 7. ſtromat. ſatis poſt medium, Origene hom. 10. in Levitic. circa finem, Epiph. hær. 25. & in Anchorato, Tertulliano contra Pſychicos c. 1. & 9. Auguſt. ep. 86. ad Caſulanum. Qui addunt etiam feria 4. ſolitum eſſe ſervari jejunium, quia in ea coactum eſt concilium, in quo de morte Chriſti definitum eſt. Propter quę Beda lib. de ratione computi c. 17. lib. de ratione temporum c. 47. *Nulli* (inquit) *Catholico dubitare licet Chriſtum feria ſexta fuiſſe occiſum.* Et addi prodeſt congruentia ex Irenæo lib. 5. contra hæreſ. c. 23. Quia decuit Chriſtum eadem mori die, qua homo creatus eſt, quia pro illo redimendo, ac veluti recreando moriebatur: conſtat autem, ſexta die hominem fuiſſe creatum, imo arbitrantur multi, eodem die peccaſſe, de quo alias. Contra hanc autem veritatem occurrebat difficultas de die Pentecoſtes, ſeu adventus Spiritus ſancti, quomodo potuerit eſſe Dominica dies, ſi Chriſtus feria ſexta mortuus eſt: ſed hanc tractabimus commodius infra agentes de die reſurrectionis.

Circa poſteriorem partem quæſtionis, non eſt ſermo de lunari menſe. Jam enim diximus, Chriſtum in primo menſe, quem luna confecit poſt æquinoctium vernale, die illius quinta decima, fuiſſe crucifixum, ſed eſt ſermo de menſe ſolari. Et ratio dubii eſt, quia primus menſis lunaris partim in Martium, partim incidit in Aprilem, & interdum plures dies unius menſis, interdum vero plures alterius complectitur, & ideo res dubia eſt, an in Martio, vel in Aprili, & quoto die alterutrius menſis Chriſtus obierit. Unde quidam dixerunt, Chriſtum mortuum eſſe in menſe Aprili, alii in die 16. (ut refert Marcellus Franzolinus lib. de horis canonicis c. 74.) alii in die ſecundo, alii vero in die tertio, quæ ſententia a multis recentioribus probatur. Quia recte ſubducta ratione per tabulas Regis Alfonſi, & per computationem Eccleſiaſticam ex aureo numero, & literis Eccleſiaſticis, anno trigeſimo quarto ætatis Chriſti, & per aliquot annos ante, & poſt illum, dies 15. lunæ non incidit in feriam 6. hebdomadæ, neque in menſe Martio: reperitur autem incidiſſe in prędictum diem Aprilis. Ita Abulenſ. 2. p. defenſorii c. 13. & Joannes Lucidus lib. de vero die paſſionis Chriſti c. 9. & 12. Alii vero dixerunt, Chriſtum eſſe mortuum in menſe Martio; ſed inter eos eſt magna varietas in aſſignando die, ut Beda etiam attigit l. de ratione temporum cap. 59. ubi ait, quoſdam ſenſiſſe, Chriſtum eſſe mortuum 26. die Martii, in quam ſententiam poteſt citari Epiph. l. 4. c. 10. juxta communem lectionem, quæ habet 7. Kalendas Aprilis Chriſtum fuiſſe mortuum, quam etiam ſequitur Onuphrius in Chron. anno Chriſti 34. Alii dixerunt, Chriſtum mortuum fuiſſe 30. die Martii; alii econtrario in die 7. alii in 18. ut refert Epiphanius hær. 50. ubi ipſe dicit, fuiſſe in 22. Anſelmus vero ſupra Matth. c. 27. affirmat in 21. Alii referunt Theophylum Cæſarienſem aſſerentem mortuum fuiſſe in 24. ut colligitur ex Beda lib. de æquinoctio vernali in fine, ubi ex eodem Theophylo, cum concilio ſub illo congregato, refert, Chriſtum reſurrexiſſe 7. Kalendas Aprilis, hoc eſt 26. die Martii, unde fit mortuum eſſe die 24. ſeu 9. Kalendas Aprilis. Unde quod ibi dicitur juxta hanc ſententiam Chriſtum paſſum eſſe ab 11. Kalendarum Aprilis, hoc eſt, die 22. Martii, intelligendum videtur, non, quod eo die fuerit comprehenſus, ſed quia eo die in concilio definitum eſt a Judæis, ut Chriſtus moreretur. Alias ſi Chriſtus 11. Kalendas fuiſſet comprehenſus, ſequẽti die, id eſt 10. Kalendas fuiſſet mortuus, unde ſi non reſurrexiſſet niſi 7. Kalendas, duobus diebus integris jacuiſſet in ſepulcro, quod fidei repugnant, ut inferius oſtẽdemus. Sed hęc interpretatio durior videri aliquantulum poteſt, quia ibi dicitur Chriſtus paſſus ad 11. Kalendarum Aprilis, quia ea nocte a Judæis traditus eſt. Et ideo potius dicendum videtur, mendoſos eſſe codices, in quibus legitur 7. Kalendas reſurrexiſſe, nam legendum eſt 8. Kalendas, ut emendatiores codices habent, & ut ex antecedentibus, & ſequentibus facile poteſt quiſque conjicere; quia ſolum tres dies ibi numerantur ab initio paſſionis uſque ad reſurrectionem.

Dies veneris in Eccleſia cur venerabilis, & celebris.

Juxta hanc ergo veram lectionem, & interpretationem, ex ſententia hujus authoris, & Concilii cum eo congre-

Eregati, die 23. Martii mortuus est Christus & ita refert, & sequitur hanc sententiam Theophylact. idem Beda l. de ratione temp. c. 56. & idem colligitur ex c. 45. & 59. Ex quibus locis etiam constat, olim Ecclesias Galliæ sequutas fuisse hanc opinionem. Quæ fuit etiam sententia nonnullorum Patrum, Eusebii Cæsariensis, ut est apud Turrianum l. 4. Constit. Apostol. c. 16. & Lactantii l. 4. divinarum institut. c. 16. Nam licet in quibusdam codicibus legatur, Christū mortuum esse ante 7. diem Kalendarum Aprilis, tamen emendatiores habēt ante diem decimum, id est 10. die ante Kalendas Aprilis, quę est 23. Martii. Et eamdem sequitur Ansel. l. 2. de imagine mundi c. 7.

Ultima denique sententia frequentius recepta & usitata est, Christum mortuum esse die 25. Martii. Hanc (ut inquit Beda l. de ratione temp. c. 28. & 45.) plures Ecclesiæ magistri, & Doctores Ecclesiastici tradiderunt. Inter quos est August. l. 4. de Trinit. c. 5. & 18. de Civit. c. ultimo & l. 83. quæstionum quæst. 56. Chrys. ser. quodam de nativit. Jo. Baptistæ, Tertull. l. contra Judæos c. 8. quam sequuntur D. Thomas super Jo. c. 2. Antoninus, Platina, Usuardus, & alii. Inter quas sententias nullum constans judicium ferre possumus, quia pendet vel ex humana historia, vel ex tabulis astronomicis, & in utroque est summa varietas, & ita res est incerta. Quare consultius est vel judicium differre, vel cum ultima, utpote communiore, magisque recepta sententia loqui.

SECTIO VI.

Qua hora Christus Dominus passus sit, ac mortuus,

HÆc sola quæstio superesse videtur, quę ad hanc temporis circumstantiam plene explicandam pertineat. In qua primum inquiri potest, qua hora Christus Dominus comprehensus fuerit; deinde qua hora cruci affixus, quave mortuus. Reliquum enim temporis spatium, quod in aliis passionis ejus mysteriis positum est, satis ex Evangelistis, & ex hactenus tractatis, tractandisque constabit. Ex tribus autem quæstionibus tactis, prima facile expediri potest. Quia cum Evangelistæ nihil expresse dicant, conjectura solum uti possumus ex iis, quæ ipsi referunt. Quibus recte perpensis, ac consideratis, verisimilis videtur sententia, quæ ex Chrys. colligitur hom. 84. in Matth. & 72. in Joan. Christum comprehensum esse hora noctis intempesta, una fortasse, vel altera hora ante noctis dimidium. Quia post solis occasum Christus cum discipulis ad celebrandam legalem cœnam discubuit, juxta illud Luc. 22. *Facta hora discubuit*, cum nec anticipare debuerit tempus a lege præscriptum, neque exequutionem ejus differre. Post cœnam autem agni discipulorum pedes lavit; postea sacramentum Eucharistiæ instituit: deinde cœnam usualem, & communem cum discipulis manducavit, ac postea longum sermonem, quem Evangelista Joannes refert, cum eis habuit, ac tandem *hymno dicto exivit in montem Oliveti*. Quæ omnia certe non potuerunt paucioribus, quam tribus, vel fortasse etiam quatuor horis perfici. Rursus in itinere usque ad hortum aliquid temporis consumptum est: orando autem in horto videtur integram fecisse horam, antequam primo ad discipulos reverteretur, eosque dormientes inveniret. Nam eis tunc dixit: *Sic non potuistis una hora vigilare mecum?* & tamen postea rediit, & oravit secundo, & tertio: ergo cum post hęc omnia comprehensus sit, recte conjectamus, summa nocte fuisse comprehensum. Unde cum Aug. ait l. 3. de consen. Evang. c. 13. adhuc noctis primas partes fuisse, quando Christus a Judæis apprehensus est, exponendus est, per primas partes noctis intellexisse eas, quæ mediam noctem antecedunt. Quod etiam colligi potest ex probatione, quam subjungit, scilicet, quia quando Christus ad domum Annæ pervenit, nondum gallus cantaverat. Inde enim solum colligi potest nondum fuisse mediam noctem, unde Chrys. supra, tractans verba Christi: *Non cantabit gallus*, &c. colligit ex illis verbis, galli cantum non longe abfuisse ab illa hora: *Quia jam* (inquit) *secunda vigilia agebatur*. Quod vero Gab. lect. 13. in Can. dicit, Christi passionem quantum ad violentiam ab extrinseco illatam hora noctis tertia incepisse, in qua Judæi violentas manus in Domino injecerunt, non est ab hac sententia alienum. Nam hora tertia comprehendebat totam secundam vigiliam noctis: nam prima durabat per tres primas horas noctis secundum nostram computationem: secunda vero protendebatur a fine primæ vigiliæ usque ad mediam noctem, & tota illa dicebatur *hora tertia*, seu *secunda vigilia*, in cujus dimidio tempore, seu circa finem ejus comprehensus est Dominus.

Quota noctis hora comprehensus sit Christus.

In secundo puncto gravior est difficultas propter apparentem contradictionem, quæ in Evangelistis esse videtur. Jo. enim c. 19. plane indicat, Christum fuisse crucifixum hora sexta. Dicit enim horam, quando Pilatus sedit pro tribunali, ut sententiam mortis in Christum diceret, fuisse quasi sextam: unde colligere licet, quando crucifixus est, fuisse jam horam 6. Quod etiam ex Matth. colligi potest, nam c. 27. dicit: *A sexta hora tenebræ factæ sunt super universam terram usque ad horam nonam*, & illa expleta statim fere mortuum esse Christum. Lucas vero ait: *Erat hora fere sexta, & tenebræ factæ sunt*. In contrarium vero est, quia Mar. c. 15. expresse dicit: *Erat autem hora tertia, & crucifixerunt eum*, & tamen postea subdit, hora sexta factas esse tenebras. Quæ diversitas in narratione Evangeliorum tam aperta contradictio nonnullis visa est, ut dixerint, alterius Evangelistæ codicem esse mendosum. Quia signa (inquiunt) quibus numerus ternarius, vel senarius Græce scribitur, simillima sunt, & ita facile potuit unum pro alio transcribi. Quam sententiam ita indefinite retulit D. Th. sup. q. 46. art. 9. ad 2. & neque illam reprehendit, neque declarat, in quo Evangelistarum mendum acciderit, tamen in commentariis Hieronymi super Psal. 77. legimus, textum Marci fuisse corruptum. Quam sententiam sequuti sunt Cajet. Marc. 15. Sixtus lib. 6. Bibliot. annot. 131. & Canus lib. 2. de locis c. 18. & ad 5. qui falso eamdem opinionem Theophyl. attribuit. Hic enim author Marc. 15. simpliciter affirmat, Christum crucifixum esse hora tertia, & Joan. 19. idem confirmans potius in aliam sententiam inclinat, quod error acciderit in Evangelio Joannis, ut pro *tertia*, *sexta* sit positum, quamvis Theophylact. solum referendo procedat. Neutra tamen harum evasionum est a nobis admittenda. Primo, quia si hoc modo licet sine alio fundamento scripturam corrigere, nihil erit firmum. Secundo & maxime, quia in nullis codicibus, nec Græcis, nec Latinis est ulla diversitas lectionis in Marco, vel in Joanne, ut Erasmus, & alii expositores fatentur, & constat ex Augustino infra citando, Beda, & aliis expositoribus Evangeliorum. Atque idem fuisse ab initio nascentis Ecclesię, inde licet conjicere, quoniam ex antiquissimis Patribus quidam dicunt, Christum crucifixū hora tertia, ut Telesphorus in epist. decretali, & habetur in c. *Nocte sancta*, de consecr. d. 1. & apud Burchardum lib. 3. decreti c. 63. Ambros. in hymno, qui in Ecclesia Mediolanensi sic canitur.

Dubium.

Jam surgit hora tertia,
Qua Christus ascendit crucem.

Et Cyrillus Jerosol. cat. 13. *Crucifixus* (inquit) *hora tertia*, Hieronymus in Marcum (si tamen ipse est author) qui etiam id confirmat. Postquam enim Christus cruci affixus est, illudebatur a prætereuntibus, qui capita movebant, quod non potuit accidere post horam sextam, quando tenebræ terram suffuderant; ergo oportuit antea, scilicet hora tertia fuisse crucifixum. Alii vero dixerunt fuisse crucifixum hora sexta, ut Clemens lib. 5. Constit. c. 13. aliàs 16. & lib. 4. c. 34. aliàs 40. Ignatius ep. 2. ad Trallianos, Cyprian. lib. de orat. Dominica. Isidorus l. 1. de Eccl. officiis c. 19. Athanas. l. de Virg. *Sexta hora* (inquit) *celebrato preces cum psalmis, quoniam hac hora filius Dei sublatus est in cruce*. Quæ diversitas inter sanctos Patres, quamvis rei difficultatem augeat, tamen aperte ostendit, eos ita legisse codices Evangeliorum, sicut nos legimus.

Addo preterea sine fundamento dici, hunc errorem accidisse propter similitudinem, & facilem mutationem signorum numeralium, tum quia neque inter ea signa est tanta similitudo, ut facile mutari potuerint; tum etiam, quia non constat eas voces scriptas fuisse signis numeralibus, & non potius propriis literis, ac vocibus, ut nunc in Græcis codicibus habentur. Sit ergo certum, contextum Evangeliorum non esse mutandum, nec corrigendum. Quo posito duo videnda sunt, primum quomodo res ipsa se habeat: deinde vero quomodo Evangelistæ sint in concordiam redigendi.

Dicendum est igitur, Christum Dominum fuisse crucifixum in meridie, vel prope, seu (quod idem est) hora sexta diei, vel circa illam. Hanc conclusionem in primis pro-

Hora sexta in meridie crucifixus est Christus.

probat textus Joannis, cujus veritas nulla alia ratione potest defendi, aut consistere, ut videbimus. Secundo, eandem conclusionem probant testimonia Patrum supra allata, & communis sensus, ac traditio Ecclesiæ, quę habet, Christum ante mortem tribus horis in cruce pependisse: constat autem mortuum esse hora nona, unde fit, crucifixum esse in sexta. Tertio id potest explicari ex discursu passionis Christi. Referunt enim Evangelistæ, Judæos summo mane, id est, prima horæ illius diei concilium injisse, atque in illud Christum adduxisse, eumque iterum examinasse, an esset Christus, ac postea detulisse eum ligatum ad Pilatum: ubi primum facta est accusatio Judæorum, & variæ interrogationes, ac responsiones inter eos, & Pilatum, & inter Pilatum, & Christum, quæ omnia si recte pensentur plus quam primam diei horam integram requirunt. Deinde missus est Christus ad Herodem, apud quem iterum accusatur ab Scribis, & illuditur ab Herode cum exercitu, & veste alba induitur, & ad Pilatum remittitur, in quibus necesse fuit aliam horam, scilicet secundam diei consumi. Postea instruitur nova accusatio, & examinatio causæ apud Pilatum, varii sermones, & colloquia ultro, citroque miscentur, daturque Judæis optio, utrum vellent liberari Barabbam ne, an Christum, & principes persuaserunt populo, ut peterent Barabbam, & tunc primum aperte clamaverunt de Christo, *Crucifigatur*. Atque ita in Officio de cruce Christi a Pio V. probato sic dicitur:

Crucifige clamitant hora tertiarum.

Circumferuntur etiam versiculi quidam de horis Ecclesiasticis, ab omnibus recepti, in hunc modum:

Prima replet sputis, causam dat tertia mortis.

Hæc ergo omnia in tertia hora facta sunt, & vel tota, vel magna pars ejus in his elapsa est.

Post illam vero acclamationem Judæorum Christus Dominus flagellatus est, & postea iterum ductus a cohorte in prætorium, & exutus propriis vestibus & chlamyde coccinea circumdatus, & spinis coronatus, & a militibus variis modis illusus. Quę certe omnia non potuerunt breviori tempore, quam tota hora quarta expedire. Postea a Pilato populis ostenditur, quando Judæi iterum clamaverunt: *Tolle, tolle, crucifige eum*, & illud: *secundum legem nostram debet mori, quia filium Dei se fecit*. Quo audito Pilatus *magis timuit*, atque iterum Christum secum introduxit, longumque cum illo sermonem habuit, redi-itque post ad populum cupiens liberare eum, & post nonnullas interrogationes, ac responsiones, tandem sententiam mortis in eum tulit hora quasi sexta (ut Joan. dixit) quia si rerum series spectetur, necesse est, ut minimum horam quintam tunc fuisse transactam, vel instasse finem ejus. Deinde susceperunt Jesum, & iterum illuserunt, & exuerunt chlamyde, & propriis vestibus induerunt, atque in Calvariæ locum adduxerunt, angariaveruntque in via Simonem Cyrenensem, & Christus orationem habuit ad mulieres. Quæ omnia iter retardabant, ac tandem perventum est ad locum Calvariæ, ubi prius obtulerunt ei myrrhatum vinum, quod est signum, aliquantulum quievisse priusquam eum crucifigerent. Non potuit ergo in his omnibus non insumi alia integra hora: ergo non potuit Christus ante sextam horam, vel prope illam crucifigi. Nam quæ acta legimus illo die, non potuerunt paucioribus, quam sex horis absolvi omnia.

Testimonium Marci de hora crucifixionis Christi. 1. Exposit.

Superest ergo, ut secundo loco concordiam Evangeliorum exponamus. In quo primo occurrit difficilis locus Marci supra citatus. In cujus expositione plurimum laboravit Aug. lib. 3. de consens. Evangel. c. 13. & tract. 117. in Jo & in lib. 83 quæst. q. 15. & in lib quæst. novi & veteris testam. q. 65. & sup. Psalm. 63. circa illud. *Exacuerunt ut gladium linguas suas*. Qui duas excogitavit expositiones. Prima est, ut locus Marci ad literam intelligatur (ut sonat) scilicet, Christum vere fuisse cruci affixum hora diei tertia: locum autem Joannis non esse intelligendum de sexta hora diei, sed de hora sexta parasceves Paschæ, quoniam Joannes ita inquit: *Erat autem parasceve Paschæ hora quasi sexta* per pascha autem putat esse intelligendum ipsum Christum, seu immolationem ejus in cruce, quæ præparari (inquit) incepit hora nona noctis, a cujus initio computando usque ad tertiam horam diei, sex prætterlabuntur horæ. Erat ergo hora sexta non diei, sed præparationis veri Paschæ. Hæc vero expositio nec ipsi Augustino admodum placet, nec probari ullo modo potest. Primo quia, quod de textu Marci dicitur, juxta dicta non potest consistere. Ostensum enim est, Christum non potuisse crucifigi hora tertia diei, computando durationem horarum, ut nos computamus, & sumendo earum initium a principio diei. Secundo quia expositio Joannis est nimia violenta, & metaphorica: tum quia nomen Paschæ in propria significatione id non significat, neque Evangelistæ unquam eo sensu utuntur ea voce; tum etiam, quia modus ille computandi, & numerandi horas nunquam est usitatus; tum denique quia gratis dicitur, pręparationem mortis Christi incepisse ab hora nona noctis. Nam si aliquod initium ejus assignari potest, non potest esse aliud nisi comprehensio Christi, quæ non incepit hora nona noctis, neque multo post illam (ut quidam scribunt) sed potius multo ante illam, quia hora nona noctis juxta hanc computationem est tertia post dimidiam noctem juxta nostram computationem. Quia ab hora nona usque ad diem tantum supersunt tres horæ nostræ, ut Aug. etiam supponit: ostendimus autem supra, Christum ante mediam noctem fuisse comprehensum.

Secunda expositio August. est, Joannem esse intelligendum ad literam, ut sonat: Marcum vero loquutum fuisse de crucifixione, non quando re ipsa facta est in monte Calvariæ, sed quando facta est a Judæis, quantum in illis fuit, quando scilicet clamaverunt: *Crucifige, crucifige eum*. Quod factum esse hora tertia supra declaratum est, ac probatum. Hanc expositionem sequitur Innocent. lib. 5. de myster missæ c. 9. & D. Th. supra, utramque expositionem Aug. referens, huic magis adhærere videtur, sicut & Beda in Jo. & clarius in Marcum; ubi Theophyl. eamdem referens expositionem non improbat. Nihilominus tamen probari nullo modo potest. Primo, quia propter solam petitionem, aut acclamationem Judæorum, non potest proprie ac vere dici, Judæos crucifixisse Christum hora tertia, alioqui etiam dici posset, eum interfecisse summo mane, quando in suo concilio sententiam tulerunt, dicentes: *Reus est mortis*. Imo idem dici posset in feria quarta, quando eamdem sententiam in alio concilio dixerunt. Eo vel maxime, quod decretum, vel petitio Judæorum non erat causa efficax, nec sufficiens crucifixionis Christi, donec Pilatus sententiam diceret; ergo non solum proprie, verum etiam neque in impropria, & metaphorica significatione dici potest Christus crucifixus hora tertia propter solam petitionem Judęorum, cum nondum Pilatus protulisset sententiam, usque ad horam saltem quintam, ut visum est. Responderi potest, quamvis Pilatus non protulerit sententiam hora tertia, sedens pro tribunali & authoritate judiciaria, tamen tunc incepisse ostendere Judæis voluntatem consentiendi petitioni eorum: cujus signum est, quia statim pręcepit eum flagellari, quæ erat veluti dispositio quædam ad crucifixionem, juxta legem Romanorum, (ut in superioribus tractatum est) ergo ex tunc habuit animum illum crucifigendi, si non posset aliter satisfacere Judæis. Propter quam fortasse causam Clemens & Ignatius locis paulo ante citatis dicunt, hora tertia sententiam mortis latam esse in Christum. Et Athanas. dicto l. de virgin. dicit, hora tertia adductum esse lignum crucis. Sed hæc in primis incerta sunt. Nam potius (quantum ex Evangelio conjici potest) Pilatus erat eo tempore anceps & dubius, cupiebatque eripere Jesum a morte, atque eo animo illum verberari jussit. Deinde (ut ea omnia concedamus) non satis sunt ad explicandum textum Marci, qui aperte loquitur de reali crucifixione in executione ipsa, non vero de animi deliberatione, nisi magnam vim, & ęquivocationem tam litera patiatur, quam ipsa series historicæ narrationis, quæ sic habet, *Crucifigentes eum, diviserunt sibi vestimenta ejus, quis quid tolleret, erat autem hora tertia, & crucifixerunt eum*. Utrobique ergo de eadem crucifixione sermo est. Præterea in utroque loco evidenter loquitur Marc. de militibus, de quibus sermo est ab illis verbis: *Milites autem duxerunt eum, &c.* & de illis dicitur: *Percutiebant eum, illudebant ei, dabant ei bibere myrrhatum vinum, diviserunt vestimenta ejus, crucifixerunt eum*, & postea, *& cum eo crucifixerunt duos latrones*. Non ergo sermo de Judeis lingua crucifigentibus, nec de Pilato animo, vel sententia: sed de militibus, manibus, clavisque Christum in cruce figentibus.

2. Expositio.

Tertia ergo expositio est verba illa: *Erat autem hora tertia*, non esse conjungenda cum sequentibus; *Et crucifixerunt*

xerunt

xerunt eum sed simpliciter, præcise, ac per se sumenda, referendaque ad tempus illud, in quo cœpit salvator pati a militibus Pilati. Ita Euthym. c. 47. in Marc. Quæ expositio placuit Catharino l. 2. in Cajet. Sed vix potest etiam mente concipi. Quomodo enim possunt efficere sensum verba illa interposita, quæ nec cum antecedentibus, nec consequentibus connectuntur? Aut quo fundamẽto dici potest illa hora tertia referri ad hanc vel illam actionem, vel passionem, si nihil dicitur factum in illa, sed solum, quod erat hora tertia? Imo nec divinari potest, quæ, vel quando fuerit hæc hora tertia. Addo, falsum esse quod dicit Euthym. Christum cœpisse pati a militibus Pilati hora tertia. Nam si loquatur de initio post sententiam latam, constat ex Joanne fuisse hora quasi sexta. Si vero loquatur de initio passionis absolute, & ante sententiam, constat fuisse multo ante horam tertiam, scilicet nocte præcedenti, vel summo mane, si sermo sit de iis, quæ Christus passus est, postquam ductus est ad Pilati prætorium.

4. Expositio.
Quarta expositio, quam solum invenio apud Marcellum lib. de horis canon. c. 23. est illud: *Et crucifixerunt eum*, non esse solum copulative interpretandum, sed in vi adverbii tempus significantis, ita ut sit sensus: *Erat autem hora tertia* non diei, sed ex quo crucifixerunt eum, ita ut illis verbis significaverit Marcus tribus horis Christum in cruce pependisse vivum, dum milites dividebant vestimenta ejus, illudebantque ei, ac latrones crucifigebant. Sed hæc expositio auget potius difficultatem, quam explicet. Primo enim violenta est interpretatio illius copulativæ, & præter omnem usum tam proprium, quam metaphoricum; deinde illa, quæ Marcus ibi, & in sequentibus verbis narrat esse facta, ante sextam horam gesta sunt. Nam post illa omnia dicit: *Et facta hora sexta tenebræ factæ sunt*; si ergo jam tunc Christus pependerat in cruce tribus horis, necesse est, ut hora tertia diei fuerit crucifixus, incidimus ergo in eamdem difficultatem.

5. Expositio communis.
Quinta ergo, & communis, ac vulgaris expositio est, qua utuntur Nico. Lyran. Dion. Carthus. Gagneius; & alii recentiores Evãgelii expositores infra citandi, & Magist. historiæ Evangelii c. 166. citatur Durand. in Ration. Div. offi. lib. 5. c. 1. sed hic potius sequitur August. Ait ergo hæc opinio, Evangelistas de eadem re, atque de eodem tempore esse loquutos, quamvis sub diversis rationibus, seu habitudinibus, diversis item nominibus usi fuerint. Ad quod explicandum, advertendum est primo, quando de tempore alicujus actionis loquimur, interdum solere nominari tempus, quod inchoatum est, seu actu fluit, quod dicitur *tempus currens*: interdum vero, quod immediate ante præcessit, & jam est exactum, sed quod immediate subsequitur, quando proxime distat, & uterque modus est proprius, vulgaris, & usitatus. Sic enim quidquid fit post horam tertiam expletã ante inchoatam quintam, potest dici fieri hora quarta, etiamsi fiat in principio, vel fine illius: potest etiam dici fieri hora tertia, quia scilicet ante expletam quartam factum est. Quod maxime tunc habet usus, quando initio quartæ horæ aliquid factum est. Et eadem ratione, si res fiat prope initium quintæ horæ, dici potest facta hora quinta, & præsertim si addatur particula diminuens, *quasi* hora quinta.

Modi computandi horas diei varii.
Secundo est observandum, horas diei, ac noctis variis rationibus dividi posse, ac numerari: primo a media nocte ad meridiem, & a meridie ad mediam noctem, astronomica numeratione, de qua constat, non fuisse loquutos Evangelistas. Constat enim ex dictis, juxta hanc numerationem crucifixum esse Christum fere hora 12. diei, cum esset tempus æquinoctii, & sex horæ diei jam transiissent. Secundo numerando horas ab occasu ad occasum solis, sicut Itali numerant, & hoc etiam modo constat non fuisse loquutos Evangelistas, quia juxta eam rationem crucifixus est Christus hora 18. Tertio incipiendo numerationem horarum ab ortu solis, & sigillatim numerando omnes horas, primam, secundam, tertiam, &c. & hoc modo intellexerunt Evangelistas scriptores omnes, qui opiniones priores sequuti sunt: tamen hoc modo non possunt in concordiam redigi, si de eadem re loquuntur, ut vere loquuntur; quia hora tertia nullo ex supradictis modis dici potest *quasi sexta*, cum longe ab illa distet. Superest ergo quartus modus, qui olim fuit in usu apud Judæos, qui tam diem, quam noctem in quatuor vigilias seu partes dividebant, singulis tres horas assignãtes. Ita tradunt multi, gravesque authores statim referendi; in modo autem explicandi hanc divisionem non concordant.

Quidam ergo dicunt, primam illarum partium vocatam esse *Primam*, & durasse per tres primas horas diei, ab ortu solis numerando, & sic consequenter de reliquis, nam secundam illarum, quæ tres subsequentes horas cõplectebatur, vocabant, *tertiam*, aliam *sextam*, aliam *nonam*. Quo supposito, est facilis expositio. Nam Christus Dominus crucifigi potuit, ante inchoatam horam sextã, id est, paulo ante meridiem, quando adhuc currebat hora tertia, id est, secunda pars diei, & ita potuit recte Marcus dicere crucifixũ esse *hora tertia*. Quia vero illa hora tertia jam ad exitum tendebat, & hora sexta proxime, atque immediate instabat, ideo recte potuit dicere Joan: *Erat hora quasi sexta*. Et hanc expositionem sequuntur recentiores, Jans. in concor. c. 143. & alii, quos Marcel. refert.

Objectio.
Sed objici solet contra hanc sententiam. Quia hic divisionis modus videtur gratis & sine fundamento confictus, præsertim cum in Evangelio legamus Joan 11. *Nonne duodecim horæ sunt diei?* ubi constat Judæos solitos esse numerare non tantum prædictas quatuor partes diei: sed duodecim horas tertio modo supra explicato. Unde Jo. 1. legimus: *Erat autem hora quasi decima*, & Jo. 4. *Heri hora septima reliquit eum febris*, Et Matt. 20. *Circa undecimam horam exiit*. Et confirmatur, quia licet admitteremus divisionem illam diei in quatuor partes, gratis diceretur, secundam partem vocatam esse tertiam horã, & tertiam sextam, & quartam nonam, sed primam, secũdam, tertiam, & 4 partem. Primo quidem, quia nomen *hora*, nunquam in Scriptura significat, nisi duodecimã diei partem, ut patet ex locis allegatis, sicut quatuor partes, in quas nox dividebatur, non dicebantur quatuor horæ, nec tertia, sexta, &c. sed prima vigilia, secunda vigilia, &c. Deinde quia si prima ex his partibus dicta est *Prima*, vel ex ordine ad alias partes, vel quia in prima hora incepit, cur secunda pars non est etiam, vel secunda hora appellata, ex ordine ad alias partes, vel certe quarta hora, ex sui initio, quia, sc. hora 4. incipiebat, & eadẽ interrogatio fieri potest de tertia & quarta parte. Nec refert, si quis fortasse dicat, divisionem hanc diei in quatuor partes fundamentum habere in antiquis Patribus, ut videre licet in Tertul. l. de jejunio c. 10. & Cypr. l. de orat. domin. juxta finem, Chrys. hom. 57. ad populum, & Isid. l. de officiis Eccles. c. 19. qui tractantes de horis canon. seu de temporibus diei, olim solemni ritu ad oratione deputatis, dicunt, divisum fuisse diem in hujusmodi horas, & insinuant traditionem esse antiquissimam, & a tempore Judæorũ servatam. Quod etiam colligi potest ex illo Act. 11. *Petrus & Joan. ascendebant in templum ad horam orationis nonam*, & c. 10. *Ascendit Petrus in superiora, ut oraret circa horam sextam*: & infra: *Orans eram hora nona in domo mea*. Hæc (inquam) responsio non satisfacit: quia in citatis Patribus nunquam reperimus tertiam, sextam, aut nonam plures diei horas amplecti, sed solum singulis istarum horarum diei in ordine ad res divinas, & officium orationis fuisse solemniores; neque ex Scripturæ locis citatis videtur aliud posse colligi. Illud etiam difficultatem auget, quod neque in Scriptura, neque in citatis Patribus fit ulla mentio primæ horæ, sed tantum numerant tertiã, sextam, & nonam, & interdum addunt vesperam, de qua etiam sæpe fit mentio in sacris literis. Unde novum quoque sumitur argumentum contra prædictam divisionem dicto modo expositam. Quia si nona hora comprehendit decimam, undecimam, & duodecimam horam diei usque ad occasum solis, nullũ diei tempus relinquitur, quod nomine vesperæ significetur, nisi fortasse crepusculum noctis, aut certe sequitur, nonam, & vesperam coincidere: neutrum autem consonat tam iis, quæ supra dicta sunt de vespera, quam consuetudini Ecclesiasticæ, quæ in horis canonicis hæc tempora sub hisce nominibus distinguit.

Propter hæc alii, licet admittant illam divisionem diei in quatuor partes, multo aliter dictas voces explicant. Dicunt enim tertiam significare eam partem, quæ durat per tres primas horas diei, & ad tertiam terminatur, sextam autem vocari secundam partem, quæ fluit usque ad finẽ sextæ horæ; nonam vero simili proportione partem tertiam diei nuncupari, quæ in fine horæ nonæ absolvitur; quartam autem partem diei, quæ decimam, undecimam, & duodecimam horam diei complectitur, vesperarum nomine appellari. Ita docent Calixtus Placent. enarr. 46.

super

super Evangelia quadrag. ser. de Resurr. Domini, & Sylvest. in Rosa aurea in ser. diei Parasceves art. 3. & in summa, Verbo *jejunium* q. 4. Marcel. dicto lib. de horis Canonicis c. 31. Juxta quam explicationem expediuntur facillime omnes dubitationes supra positæ. Quia unaquæque pars nomen accepit ab ultima hora in qua terminatur. Unde quarta pars ab aliquibus vocatur etiam duodecima, sed recta quoque vocatur *vespera*, quia vergit ad occasum solis. Hoc etiam modo assignatur fundamentum hujus divisionis satis probabile. Sumpta enim est ex quatuor illis solemnioribus horis ad orationem, vel ad res sacras destinatis: & licet illæ voces *tertia*, *sexta*, *& nona*, propria significet speciales illas horas, quæ hisce numeris notantur: tamen facile extendi potuerunt ad significandum totum illud tempus, quod in illis horis terminatur, vel quia per orationem, quæ singulis illis horis fit, satisfit toti illi tempori, vel quia orationes illis horis assignatæ toto illo tempore fieri poterant; aut certe (quod in idem redit) descriptio diurni temporis per illas horas tanquam per notiores, & celebriores sæpe fiebat, intermediis omissis, & quæ in his horis intermediis fiebant, dicebantur fieri in altera ex prædictis horis extremis, fortasse in ea, quæ minus distabat. Supposita ergo hac explicatione hujus divisionis diei in quatuor partes, conciliantur prædicta loca hoc modo, Christum crucifixum esse tempore intermedio inter tertiam, & sextam horam, & ideo denominari potuisse ab utroque extremo.

Et hæc interpretatio est quidem probabilis, sed non minores difficultates patitur quã præcedens. Primo quidem, quia si prima pars diei tribus primis horis concludebatur, difficile creditu est, proprie, ac vere dici potuisse factum esse hora tertia id, quod post horam integram, vel fortasse duas gestum est. Vel e contrario, si secunda pars diei sub sexta concludebatur, non erat, cur Joannes adderet *hora quasi sexta*, sed simpliciter dicendum esset *hora sexta*. Secundo (quod me magis movet) juxta hanc expositionem oportet dicere Christum fuisse crucifixum intra horam quartam diei, vel ad summum in initio quintæ: hoc autem incredibile videtur, si quæ supra notata sunt de discursu passionis attente pensentur. Deinde tota illa interpretatio tantum videtur quadã conjectura probabili niti. Si autem conjectura uti licet, possumus fortasse aliam non minus probabilem excogitare, scilicet tertiam, sextam & horam nonam dici fuisse olim specialiter ad orandum deputatas, & ideo fuisse notiores, & celebriores (ut supra probatum est.) Tamen quia homines facile aliquantulum anteponunt, vel postponunt actiones, quæ certis temporibus præscriptæ sunt, hinc fieri facile potuit, ut nomen *tertia* non tantum horam tertiam, sed etiam antecedentem, & subsequentẽ complecteretur. Et eadem ratio est de sexta, & de nona. Sicut nunc etiam, vulgari sermone dicimus, esse horam vesperarũ, quamvis paulo magis, vel minus distet. Et in hac significatione hora tertia incipiebat a secunda hora diei, & finiebatur in quarta, & sic de aliis atque ita superest undecima, & duodecima hora diei, quæ possint vesperarũ nomine significari. Et juxta hunc modum fere est eadẽ conciliatio Evãgelistarũ: evitatur tamen prima difficultas tacta; quia hoc modo proprie potest dici Christus crucifixus hora tertia: etiamsi in fine quartæ crucifixus sit, quæ etiam dicitur *hora quasi sexta*, quia statim a tempore quintæ horæ incipiebat sexta, hoc modo, id est, in ordine ad orationem, vel ad res sacras. Altera tamen difficultas eadem manet in hac sententia, quia videtur tempus illud quatuor horarum brevius, quam ut potuerit in eo Christus crucifigi.

Denique difficultates tactæ contra primum modum explicãdi illam diei divisionem non ita urgent, quin possit earum omnium sufficiens ratio reddi, si commode explicetur. Unde cum alias modus ille aptior sit ad explicandos Evangelistas & solvendas difficultates in historia passionis occurrentes, videtur præferendus. Et primum quod attinet ad fundamentum, vel authoritatem, in qua nititur hæc partitio diei, eadem difficultas communis est huic modo, & cæteris. Atqui non dicimus diurnum tempus fuisse aliquando divisum in quatuor partes æquales, quæ illis nominibus *prima*, *tertia*, *sexta*, *& nona* significentur, sicut nox dividebatur in quatuor vigilias, quia neque hoc nobis est necessarium, neque sufficiens habemus illius fundamentum. Hoc ergo solum ex antiquitate sumimus, illas horas, *tertiam*, *sextam*, *& nonam* fuisse celebriores, fortasse, quia erant ad orationem specialiter deputatæ, atque ideo illarum usum frequentiorem fuisse, magisque usitatum ad referendas actiones sacras, seu tẽpora, in quibus fiebant. Unde conjectamus extensionem aliquam factam esse in usu, & significatione illarum vocum *tertiæ*, *sextæ*, *& nonæ*, ut plus temporis, quam singulæ, ac præcisæ diei horæ significarent, quacunque ratione id interpretemur. Deinde non refert, quod nomen primæ horæ non reperiatur apud antiquos in hac significatione. Quod enim hæc sententia asserit, solum est, tres primas horas diei non esse comprehensas sub nomine tertiæ, sive illud prima hora, sive simpliciter primum matutinum tempus, aut mane diei, sive alio modo appelletur. Rursus potest aptissima ratio reddi horum nominum in prædicta significatione. Tempus enim assignatum, v.g. ad eam orationem, quam *tertiam* appellamus, erat hora tertia diei elapsa, seu audita: juxta communem autem loquẽdi modum, quod faciendum est statim audita hora tertia, propriissime dicitur fieri *hora tertia*. Sic enim, qui docet, vel legit a signo horæ tertiæ, usque ad signum horæ quartæ, proprie dicitur docere hora tertia. Ad hunc ergo modum illa oratio dicebatur fieri hora tertia, & inde extenso vocabulo totum illud tempus dicebatur tertia hora, donec inchoaret sexta, de qua, & de nona eadem ratio est, proportione servata. Nec refert, quod illud tempus, quod *nona* adscribitur, possit etiam *vespera* appellari juxta usum scripturæ, & Judæorum. Quia nomen vesperæ non est desumptum a tempore orationis, sed aliunde, ut supra tractavimus. Quanquam etiam dici potest, etiamsi dicamus horam nonam incepisse audito signo horæ nonæ, & currente jam decima, non oportere, ut totum tempus reliquum usque ad finem diei dicatur hora nona. Nam si fortasse antea erat tempus aliquod orationi, vel sacrificio vespertino deputatum, incipiente illo tempore potest dici, finiri tempus nonæ. Jam enim diximus non oportere has voces ad significandas æquales temporis partes esse extensas: sed unaquæque significat tempus suæ orationi consecratum, quod eandem denominationem retinet, donec tempus alterius orationis incipiat, sive illud æque distet, sive non. Tandem non obstat, quod in scriptura sacra interdum fiat mentio aliarum horarum. Neque enim negamus, quin Judæi dividerent diurnum tempus in duodecim partes, vel horas, quibus ad metienda suas actiones uterentur: quin potius illa nomina *tertia*, *sexta*, *& nona* horæ hanc divisionem supponunt, & ideo non est mirum, quod interdum fiat mentio aliarum horarum, præsertim quando agitur de integra divisione totius diei, ut in eo loco Joan. 11. vel quando juxta occurrentem materiam oportet proprium, ac indivisibile tempus, quoad fieri possit, indicare. Et hoc modo videtur locutus Petr. Act. 2. cum dixit: *Cum sit hora diei tertia*. Ille enim propriissime de tertia hora diei videtur loquutus. Quia id erat necessarium ad rem, de qua agebat, scilicet ut ostenderet, non esse aptum tempus, in quo discipuli ebrii esse possent. Similiter in loco illo Joan. 4. Regulus voluit conferre tempus verborum Christi cum tempore, in quo melius filius habuit, & ideo oportuit propriam horam septimam describere. Et idem fere est de alio loco Matth. 20. in quo oportuit declarare, operarios ultimo loco vocatos solum una hora diei laborasse. Quod ergo dicimus, est, aliam descriptionem per horas ad orationem deputatas fuisse etiam valde usitatam, ut ex aliis locis scripturæ probavimus, & per se verisimile esse, Evangelistas usos esse hoc genere enumerationis: tum quia hoc apparet necessarium ad eorum concordiam: tum quia non sine causa, & mysterio solis illis vocibus usi sunt *tertia*, *sexta*, *& nona*. Quia enim mors Domini erat res maxime sacra, ac perfectissimum sacrificium, ideo voluerunt illam describere per horas divinis rebus destinatas, quæ etiam illo tempore, quo ipsi scripserunt, inter Christianos observabantur in memoriam passionis Christi, ut in eis speciales orationes, seu horæ canonicæ recitarentur. Quocirca in re tam lubrica, & difficili hæc expositio videtur omnino probanda, dum alia aptior non occurrerit.

Horarum computatio inter Judæos qualis.

Adhuc vero superest difficultas ex verbis Luc. 23. dicentis: *Erat autẽ hora sexta, & tenebræ factæ sunt super universam terram*, cum tamen Joan. dicat hora fere sexta Pilatum sedisse ad judicandum: quod necesse est, factum esse ante illas tenebras, per horam saltem integram, & Matth. ac Marc. dicant tenebras sese extẽdisse hora sexta. — Dubium.

Quæ

Quæ difficultas facillime posset expediri, si intelligerentur hæc loca de sexta hora diei proprie,& in rigore. Nam (ut alibi supra notavimus) illud *quasi* potest interdum minuere,& interdum addere, & ita in præsenti potest indicare, vel horam nondum inceptam, vel parum antea transactam. Joannes ergo dixit *hora quasi sexta*, quia nondum erat incepta: Lucas vero quia paulo post transactam, seu auditam sextam horam tenebræ factæ sunt. Alii vero Evangelistæ dixerunt simpliciter *hora sexta*, quia quod fit paulo post auditum signum alicujus horæ, in ea hora fieri dicitur, ut paulo antea notavimus. Quia vero dictum a nobis est, Evangelistas non numerare horas diei prædicto modo,sed secundum aliam enumerationem supra explicatam, ideo addendum est Joannem dixisse: *hora quasi sexta*, quia major pars totius temporis, quod sub hora tertia comprehendi poterat, transactum erat; quamquam fortasse integra hora diei deesset usque ad initium sextæ horæ. Quando enim plusquam dimidia pars præcedentis horæ transacta est, communiter solemus dicere,quasi adesse sequentem horam. Quod maxime in loquutione Joannis locum habuit, quia illa hora, cujus initium proxime instabat, erat revera hora sexta diei,& in fine ejus,quando scil. audiri solet signum uniuscujusque horæ, incipiebat sexta hora secundum aliam appellationem,quam diximus sumptam esse in ordine ad orationem, seu res sacras.

Quod vero Lucas dixit tenebras factas esse *quasi hora sexta*, dupliciter explicari potest, primo dicendo etiam tenebras inchoatas fuisse paulo ante auditum signum sextæ horæ. Nam illa particula diminuens *quasi*, potest magis, vel minus minuere, & ideo licet tempus, de quo loquitur Lucas, ut minimum distet per horam diei integram a tempore,de quo loquitur Joann. nihilominus potuit eodem verbo explicari. Alii vero Evangelistæ dixerunt tenebras factas esse *hora sexta*, quia prope auditum signum ejus factæ sunt.Sed hæc Lucæ expositio unam patitur difficultatem. Quia videtur necessarium,ut a crucifixione Christi,usque ad tenebras bonum aliquod temporis spatium intercesserit,ut supra ex Hieron. super Matthæum argumentabamur. Diximus autem exponentes locum Marci,Christum crucifixum esse paulo ante sextam horam;ergo non potuerunt eodem tempore tenebræ fieri. Nam quod Canus dicit, Christum crucifixum esse in initio sextæ horæ diei, & tenebras inchoatas esse in fine ejusdem horæ,non videtur posse consistere cum narratione Joannis, etiam juxta ipsius Cani interpretationem. Nam si Pilatus sententiam dixit paulo ante initium sextæ horæ,quomodo potuit Christus crucifigi in initio ejusdem horæ? Non enim potuerunt in dimidia hora naturali fieri omnia,quæ a prolatione sententiæ usque ad crucifixionem facta sunt,ut supra deduximus. Potest ergo aliter exponi Lucas, tenebras cœpisse ingruere aliquanto tempore post sextam horam inchoatam, sed auditum signum illius, & ideo dixisse, *hora quasi sexta*. Quia non initio illius,sed illam jam decurrente tenebræ factæ sunt. Quod non obstat, quominus alii Evangelistæ dicere potuerint,factas esse *hora sexta*,& hoc modo intercessit aliquod tempus inter crucifixionem,& tenebras,nempe aliqua pars horæ tertiæ in fine ejus, & alia, quæ fluxit in principio sextæ. Quod tempus satis est,ut in eo potuerint fieri circa Christum crucifixum ea,quæ Evangelistæ narrant, facta esse ante initium tenebrarum.

Hora mortis Christi.

In tertio membro præsentis quæstionis indagandum jam nunc est,quota hora Christus sit mortuus.Quod facile ex dictis decidi potest. Tres enim primi Evangelistæ significant Christum mortuum esse hora nona, & quâvis non declarent expresse,in principio ne, an decursu illius: tamen satis clare ex eis colligi,ac probari potest in initio, vel paulo post mortuum esse. Dicunt enim tenebras durasse usque ad horam nonam, nimirum inchoatam, sive usque ad auditum signum horæ nonæ. Nam licet illud signum revera sit finis naturalis horæ diei: tamen vocatur initium in ordine ad actiones, secundum communem modum loquendi, & mensurandi, ut supra notavimus. Deinde dicit Matth. Christum circa horam nonam exclamasse; *Deus meus, Deus meus,*&c. & statim subjungit mortem ejus. Denique ab illo initio horæ nonæ usque ad occasum solis tantum tres horæ deerant: ergo non potuit Christus mori multo post, quia ante solis occasum fuit de cruce depositus,ac sepultus;non potuerunt autem omnia, quæ facta leguntur a morte usque ad sepulturam ejus multo breviori tempore, quam trium horarum fieri, ut facile patebit historiam Evangelicam consideranti. Ex quo tandem colligitur (quod etiam Jansenius annotavit) Christum aliquantum plus tribus horis vivum in cruce pependisse. Quia (ut diximus) paulo ante sextam crucifixus est,& tota hora sexta,quæ (ut dictum est) tres horas diei complectebatur vivus permansit in cruce, & tandem in initio horæ nonæ, (quod erat initium quartæ horæ a crucifixione sua) vel paulo post mortuus est.

QUÆSTIO LI.

De sepultura Christi, in quatuor articulos divisa.

Deinde considerandum est de sepultura Christi. Et circa hoc quatuor quæruntur.

Primo, utrum conveniens fuerit Christum sepeliri.

Secundo, de modo sepulturæ ejus.

Tertio, utrum corpus ejus fuerit in sepulchro resolutum.

Quarto, de tempore, quo jacuit in sepulchro.

ARTICULUS I.

Utrum fuerit conveniens, Christum sepeliri.

Ad primum sic proceditur. Videtur, quod non fuerit conveniens Christum sepeliri. De Christo enim dicitur in Psal. 87. Factus est sicut homo sine adjutorio, inter mortuos liber. Sed in sepulchro includuntur corpora mortuorum, quod videtur esse contrarium libertati. Ergo non videtur fuisse conveniens, quod corpus Christi sepeliretur.

Et 1. Inf. q. 52. a. 4 co & opu. 3. c. 241. & 242. & op. 60. c. 20. prin. & 1. Co. 15. lec. 1. c. 3.

2. Præterea. Nihil circa Christum fieri debuit, quod non esset salutiferum nobis. Sed in nullo videtur ad salutem hominum pertinere, quod Christus fuit sepultus. Ergo non fuit conveniens Christum sepeliri.

3. Præterea. Inconveniens esse videtur, quod Deus, qui est super cœlos excelsus, in terra sepeliretur. Sed illud, quod convenit corpori Christi mortuo, attribuitur Deo ratione unionis. Ergo inconveniens videtur, Christum fuisse sepultum.

Sed contra est, quod Dominus dicit Matth. 26. de muliere, quæ eum inunxerat: opus bonum operata est in me: & postea subdit: Mittens enim hoc unguentum in corpus meum ad sepeliendum me fecit.

Respondeo dicendum, quod conveniens fuit Christum sepeliri. Primo quidem ad comprobandam veritatem mortis: non enim in sepulchro aliquis ponitur, nisi quando jam de veritate mortis constat. Unde & Marci 15. legitur, quod Pilatus, antequam concederet Christum sepeliri, diligenti inquisitione cognovit eum mortuum esse. Secundo, quia per hoc, quod Christus de sepulchro resurrexit, datur spes resurgendi per ipsum his, qui sunt in sepulchro, secundum illud Joan. 5. Omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem filii Dei, & qui audierint, vivent. Tertio, ad exemplum eorum, qui per mortem Christi spiritualiter moriuntur peccatis, qui scilicet absconduntur a conturbatione hominum. Unde dicitur Colos. 3. Mortui estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Unde & baptizati, qui per mortem Christi moriuntur peccatis, quasi consepeliuntur Christo per immersionem, secundum illud Rom. 6. Consepulti sumus cum Christo, per baptismum in mortem.

Ad 1. ergo dicendum, quod Christus sepultus, se inter mortuos liberum fuisse ostendit, in hoc quod per inclusionem sepulchri, non potuit impediri, quin ab eo resurgendo exiverit.

Ad 2. dicendum, quod sicut mors Christi efficienter operata est nostram salutem, ita etiam & ejus sepultura. Unde Hieron. dicit super Mat. Sepultura Christi resurgimus. Et Isa. 53. super illud: Dabit impios pro sepultura, dicit glo. id est, Gentes, quæ sine pietate erant, Deo, patrique dabit, quia mortuus & sepultus eos acquisivit.

Glos. ord. ibi. id habet.

Ad 3. dicendum, quod sicut dicitur in quodam sermone Concilii Ephes. Nihil horum, quæ salvant homines, injuria Deo facit: quæ ostendunt eum non passibilem, sed clementem. Et in alio serm. ejusdem concilii legitur. Nihil putat injuriam Deus, quod est occasio salutis hominibus: tu quidem non ita vilem Dei naturam arbitraberis, tanquam quæ aliquando subjecta possit esse injuriis.

COMMENTARIUS.

Litera hujus articuli facillima est, & in corpore ejus posset addi congruentia, voluisse Christum sepeliri, ut exemplo suo indicaret curam sepeliendi mortuos ho-

nestam esse, & ad pietatem, & misericordiam pertinere, quam etiam attigit D. Th. art. 2.

Christus sepultus inter mortuos liber.

In solut. ad 1. de Christo explicat D. Th. illud Psal. 87. *Factus sum sicut homo sine adjutorio inter mortuos liber.* Quod dicit recte accommodari corpori Christi, quod in sepulchro liberum fuit, quia impediri non potuit, quin exiret, cum vellet. Quam expositionem indicat Aug. in expositione illius Psal. dicens: *Inter mortuos liber est, qui carnem suam, tanquam solutum ab eis templum resuscitare poterat, cum volebat.* Hieron. vero ibidem eadem verba de Christo interpretans, ad Christi animam ea referre videtur, dicens: *Inter mortuos liber, quia nemo me in inferno vinxit, sed ego vinctorum catenam propria virtute calcavi.* Eodem modo Ruffinus in expos. Symboli Apost. *Evidentissime* (inquit) *de eo dicitur: Factus sum, sicut homo sine adjutorio inter mortuos liber. Non dixit, homo, sed sicut homo, quia etiam descenderat in infernum: sed inter mortuos liber, quia a morte teneri non poterat.* Quę tamen verba tam ad corpus, quam ad animam accommodari possunt. Eodem fere modo exponit Cyprian. ser. de pass. Christi versus finem. Tota vero hæc expositio allegorica est. Ad literam enim David loquitur de seipso; quando eum Saul, vel Absalon ita affligebant, ut videretur a Deo derelictus. Unde Basilius, & Theodoretus ita interpretantur illa verba *Inter mortuos liber: Cum nondum mortis servituti per mortem factus sim obnoxius, me ipse mortuis connumero.* Non est tamen negandum, quin prima expositio quamvis mystica, sit maxime ab Spiritu S. intenta, imo & David quoque respexisse ad Christum credibile est. Multa enim sunt in illo Psalmo, quæ vix possunt in alium convenire.

In solut. ad 2. dicit D. Thomas sepulturam Christi operatam esse nostram salutem efficienter, quamvis non meritorie. Sed hoc (ut in superioribus notavi) non potest proprie intelligi, sed per quandam proportionem, seu accommodationem, quatenus corpus sepulchro traditum propter homines, est accommodatum instrumentum ad excitandos homines a sepulchris.

In solut. ad 3. supponit D. Th. esse communicationem idiomatum inter Deum, & corpus mortuum illi unitum, & ea ratione verum esse dicere, Deum jacuisse in sepulchro. In quo potest esse nonnulla difficultas, quia illa communicatio idiomatum supponit veritatem hujus propositionis: *Deus est corpus mortuum*, vel *hoc corpus est Deus.* Nam in hujusmodi propositionibus fundatur: at vero illæ loquutiones non admittuntur communiter. Quia ibi corpus erat per modum partis humanæ naturæ; communicatio autem idiomatum non est inter suppositum, & partem naturæ, quia nomen partis abstracte significat: propter quod non dicitur Verbum in triduo esse animam. Dicendum vero est illam loquutionem simpliciter esse admittendam, Deus est sepultus, ut dictum est supra disp. 38. sect. 2. Hæc autem loquutio fundari potest vel in hoc, quod corpus illud simpliciter erat quoddam totum: vel certe (quod verius est) quod per synecdochem nomen totius parti tribuitur, quomodo Petrus dicitur sepultus, ubi est corpus ejus. Et eadem ratione dicitur Christus sepultus, & quia Christus est Deus, dicatur etiam Deus sepultus. Legatur Richard. in 3. dist. 21. art. 1. quæst. 2. & Bonav. dist. 22. art. 1. q. 1.

Simpliciter dicitur Deus sepultus.

ARTICULUS II.

Utrum convenienti modo Christus fuerit sepultus.

283. AD secundum sic proceditur. *Videtur, non convenienti modo Christum fuisse sepultum. Sepultura enim ejus respondet morti ipsius. Sed Christus fuit passus mortem abjectissimam, secundum illud Sapien. 2. Morte turpissima condemnemus eum. ergo inconveniens videtur fuisse quod Christo exhibita fuit honorabilis sepultura: in quantum a Magnatibus fuit tumulatus, scilicet a Joseph ab Arimathæa, qui erat nobilis Decurio (ut habetur Marc. 15.) & a Nicodemo, qui erat princeps Judæorum, ut habetur Joann. 3.*

2. Præterea. Circa Christum non debuit aliquid fieri, quod esset superfluitatis exemplum. Videtur autem superfluitatis fuisse, quod ad sepeliendum Christum Nicodemus venit ferens mixturam myrrhæ, & aloes, quasi libras centum (ut dicitur Jo. 19.) præsertim cum mulier prævenerit corpus ejus ungere in sepulturam, ut dicitur Marc. 14. Non ergo fuit hoc convenienter circa Christum factum.

3. Præterea. Non est conveniens, ut aliquod factum sibi ipsi sit dissonum: sed sepultura Christi simplex fuit ex una parte: quia scilicet Joseph involvit corpus ejus in sindone munda (ut dicitur Matth. 27.) non autem auro, aut gemmis, aut serico, ut Hieron. ibidem dicit: ex alia vero parte videtur fuisse ambitiosa, in quantum eum cum aromatibus sepelierunt. Ergo videtur, non fuisse conveniens modus sepulturæ Christi.

Super hoc verb. Matt. 27. tom. 9. & Beda super Marc. c. 44.

4. Præterea. Quæcumque scripta sunt, præcipue de Christo, ad nostram doctrinam scripta sunt, ut dicitur Roman. 15. Sed quædam scribuntur in Evangeliis circa sepulchrum Christi, quæ in nullo videntur ad nostram doctrinam pertinere: sicut quod fuit sepultus in horto, quod in monumento alieno, & novo, & excisso in petra. Inconveniens ergo fuit modus sepulturæ Christi.

Sed contra est, quod dicitur Isaiæ 11. Et erit sepulchrum ejus gloriosum.

Respondeo dicendum, quod modus sepulturæ Christi ostenditur esse conveniens quantum ad tria. Primo quidem quantum ad confirmandam fidem mortis, & resurrectionis ipsius. 2. ad commendandam pietatem eorum, qui eum sepelierunt. Unde August. dicit in 1. de civ. Dei: Laudabiliter commemorantur in Evangelio, qui corpus ejus de cruce acceptum diligenter, atque honorifice tegendum, sepeliendumque curarunt. 3. quantum ad mysterium, per quod informantur illi, qui Christo consepeliuntur in mortem.

Lib. 1. c. 13 circa med. tom. 5.

Ad 1. ergo dicendum, quod circa mortem Christi commendantur patientia, & constantia ipsius, qui mortem est passus: & tanto magis, quanto mors fuit abjectior. Sed in sepultura honorifica consideratur virtus morientis, qui contra intentionem occidentium etiam mortuus honorifice sepelitur: & præfiguratur devotio fidelium, qui erant Christo mortuo servituri.

Ad 2. dicendum, quod in hoc, quod Evangelista dicit: Quod sepelierunt eum, sicut mos est Judæis sepelire (sicut August. dicit super Jo.) admonuit in hujusmodi officiis, quæ mortuis exhibentur, morem cujuslibet gentis esse servandum. Erat autem istius gentis consuetudo, ut mortuorum corpora variis aromatibus condirentur, ut diutius servarentur illæsa. Unde & in 3. de doctr. Christ. dicitur, quod in omnibus talibus, non usus rerum, sed libido utentis in culpa est. Et postea subdit, quod in aliis personis plerumque flagitium est, in divina vel prophetica persona maxime cujusdam rei signum est. Myrrha enim, & aloes propter sui amaritudinem significant pœnitentiam, per quam aliquis in seipso Christum conservat absque corruptione peccati: odor autem aromatum significat bonam famam.

Tract. 120 in evangel. Joan. a med. tom. 9.

Lib. 3. c. 12 parum a principio tom. 3 eundem locum concedi...

Ad 3. dicendum, quod myrrha, & aloes adhibebantur corpori Christi, ut immune a corruptione servaretur, quod videbatur ad quandam necessitatem pertinere. Unde datur nobis exemplum, quod licet possumus aliquibus pretiosis uti medicinaliter pro necessitate nostri corporis conservandi. Sed involutio corporis pertinebat ad solam quandam decentiam honestatis: & in talibus simplicibus debemus esse contenti. Per hoc tamen significabatur (ut Hieron. dicit) quod ille in sindone munda involvit Jesum, qui mente pura eum susceperit. Et hinc, ut Beda dicit super Marc. Ecclesiæ mos obtinuit, ut sacrificium altaris non in serico, neque in panno tincto, sed in lino terreno celebretur: sicut corpus Domini est in sindone munda sepultum.

Super illud Matt. 27 tom. 9. Beda in prædicto loc. Marc. c. 44. secund. ord. Bedæ, non procul a fin.

Ad 4. dicendum, quod Christus sepelitur in horto, ad significandum, quod per mortem & sepulturam ipsius, liberamur a morte, quam incurrimus per peccatum Adæ in horto paradisi commissum. Ideo autem Salvator in aliena ponitur sepultura (ut August. dicit in quodam serm.) quia pro aliorum moriebatur salute: sepulchrum autem mortis est habitaculum. Per hoc etiam considerari potest paupertatis abundantia pro nobis suscepta: nam qui domum in vita non habuit, post mortem quoque in alieno sepulchro reconditur, & nudus existens a Joseph cooperitur. In novo autem ponitur monumento (ut Hieron. dicit) ne post resurrectionem, cæteris corporibus remanentibus, surrexisse alius fingeretur. Potest autem & novum sepulchrum, Mariæ virginalem uterum demonstrare. Per hoc etiam datur intelligi, quod per Christi sepulturam omnes innovamur, morte & corruptione destructa.

Ser. 2. in vigil. Paschæ qui est 153. in ordine post med. tom. 10.

Super hoc verbum Matt. 27. Item & Beda c. 94. super Luc. 11.

In

In monumento autem exciso in petra conditus est (ut Hieron. dicit) ne si ex multis lapidibus ædificatum fuisset, tumuli fundamentis suffossis ablatus furto diceretur. Unde & saxum magnum, quod appositum fuit, ostendit, quod non absque auxilio plurimorum sepulchrum potuisset reserari. Si etiam sepultus fuisset in terra, dicere poterant, Suffoderunt terram, & furati sunt eum: sicut August. dicit. Significatur autem mystice per hoc (ut Hilarius dicit) quod per Apostolorum doctrinam in pectus duritia Gentilis quodam doctrinæ opere excisum Christus infertur, rude scilicet, ac novum & nullo antea ingressu timori Dei pervium. Et quia nihil præter eum oportet in pectora nostra penetrare, lapis ostio advolvitur. Et sicut Origenes dicit, non fortuito scriptum est, quod Joseph involvit corpus Christi sindone munda, & posuit in monumento novo, & quod advolvit lapidem magnum, quia omnia, quæ sunt circa corpus Jesu, munda sunt, & nova, & valde magna.

Super hoc verb. Matt. 27 to. 9. & Beda in per Luc. Io vig. Paschæ in lec. 2. 4 me 10. 10. Hilar. ca. 00. ult. in Mat. non multum procul a fin. Hom. 85. in Matth. in ult. fol. ho. tom. 3.

COMMENTARIUS.

Dubium circa textum.

LItera est clara, & de re ipsa nonnulla dicemus disputatione sequenti. Solum est hic annotandus locus ille Joan. 19. quem D. Th. attingit in solut. ad 2. in quo dicitur, Nicodemum adduxisse quasi libras centum confectionis myrrhæ & aloes. Quia non solum superfluum (ut D. Thom. argumentatur) verum etiam incredibile apparet, tot libras unguenti in unius corporis unctione fuisse consumptas. Propter quod aliqui existimarunt libram eo loco non significare mensuram ponderis, sed nummi; ut sensus sit, ad ungendum Christum adductum esse unguentum, quod centum libris fuerat comparatum. Sed hæc expositio non placet: tum quia non quadrat contextui: tum etiam quia non solvit difficultatem. Nam centum libræ argenti etiam videri potest nimia quantitas pecuniæ. Adde, nomen *libra* in ea significatione, pro quantitate, & mensura pecuniæ non esse admodum generale, sed in paucis nationibus usurpari. Unde neque apud Latinos antiquos fuit in usu in ea significatione, neque in Scriptura sacra reperitur. Dicunt ergo alii illas libras fuisse minoris quantitatis, quam sint nostræ: & Medina hic asserit fortasse apud Judæos libram unicam unciam fuisse. Sed non oportet hoc dicere sine fundamento. Nam licet verum sit non omnem libram easdem uncias habere, tamen certum est, quamlibet pluribus unciis constare, & frequentius constitisse duodecim.

Respons. Nicodemus magnifice Christi corpus aromatibus condidit, ac sepelivit.

Dicendum est ergo, Nicodemum fuisse virum divitem, nobilem, ac potentem, & (ut Chrysostomus ait hom. 84. in Joannem) voluisse sepelire Jesum, non ut reum, sed magnifice, tanquam magnum aliquem, atque admirandum virum, & ideo magnam copiam myrrhæ, ac aloes attulisse, ut Christi corpus conderetur, sive tota illa quantitas consumpta fuerit in illa unctione (hoc enim Evangelistæ non exprimunt) sive non solum corpus, sed etiam locum, ac pavimentum sepulchri eo liquore perfuderit, id enim fieri etiam potuit, quamvis scriptum non sit.

ARTICULUS III.

Utrum corpus Christi fuerit in sepulchro incineratum.

184. Infra q. 12 art. 2. ... & 40. 1. & 3. d. 2. q. 4. ... ad 2. & opusc. 3. c. 241. & op. 60 ... 10. co. 2.

AD tertium sic proceditur. Videtur, quod corpus Christi in sepulchro fuerit incineratum. Sicut enim mors est pœna peccati primi parentis, ita etiam & incineratio: dictum est enim primo homini post peccatum: Pulvis es, & in pulverem reverteris: ut dicitur Genes. 3. Sed Christus mortem sustinuit, ut nos a morte liberaret. Ergo etiam incinerari debuit corpus ejus, ut nos ab incineratione liberaret.

2. Præterea. Corpus Christi fuit ejusdem naturæ cum corporibus nostris. Sed corpora nostra statim post mortem resolvi incipiunt, & ad putredinem disponuntur: quia exhalante calido naturali, supervenit calor extraneus, qui putrefactionem causat. Ergo videtur, quod similiter in corpore Christi acciderit.

art. 1. hujus q. ad 1.

3. Præterea. Sicut dictum est, Christus sepeliri voluit, ut daret hominibus spem resurgendi etiam de sepulchris. Ergo etiam incinerationem pati debuit, ut spem resurgendi incineratis post incinerationem daret.

Lib. 3. orth. fid. c. 28.

Sed contra est, quod in Psal. 15. dicitur: Non dabis sanctum tuum videre corruptionem. Quod Damasc. exponit in lib. 3. de Corruptione, quæ est per resolutionem in elementa.

Respondeo dicendum, quod non fuit conveniens, corpus Christi putrefieri, vel quocumque modo incinerari: quia putrefactio cujuscumque corporis provenit ex infirmitate naturæ illius corporis, quæ non potest amplius corpus continere in unum. Mors autem Christi (sicut supra dictum est) non debuit esse ex naturæ infirmitate, ne crederetur, non esse voluntaria: & ideo non ex morbo, sed ex passione illata voluit mori, cui se obtulit sponte. Et ideo Christus, ne mors ejus naturæ infirmitati adscriberetur, noluit corpus suum qualitercumque putrefieri, aut qualitercumque resolvi: sed ad ostensionem virtutis divinæ voluit, corpus illud incorruptum permanere. Unde Chrys. dicit, quod viventibus aliis hominibus, his scilicet, qui egerunt strenue, arrident propria gesta: his autem pereuntibus pereunt. Sed in Christo est totum contrarium: nam ante crucem omnia sunt mæsta & infirma: ut autem crucifixus est, omnia clariora sunt facta, ut noscas, non purum hominem crucifixum.

q. prec. ar. 1. ad 2.

[illegible]

Ad 1. ergo dicendum, quod Christus, cum non esset subjectus peccato, neque morti erat obnoxius, neque incinerationi, voluntarie tamen mortem sustinuit propter nostram salutem, secundum rationes supra dictas. Si autem corpus ejus fuisset putrefactum vel resolutum, magis hoc fuisset in detrimentum salutis humanæ, dum non crederetur in eo esse virtus divina. Unde ex persona ejus in Psalm. 29. dicitur: Quæ utilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem? quasi dicat: Si corpus meum putrescat, perdetur ipsius sanguinis utilitas.

to. cor. ar. & q. 50. art. 2.

Ad 2. dicendum, quod corpus Christi quantum ad conditionem naturæ passibilis putrefactibile fuit; licet non quantum ad meritum putrefactionis, quod est peccatum. Sed virtus divina corpus Christi a putrefactione præservavit, sicut & resuscitavit a morte.

Ad 3. dicendum, quod Christus de sepulchro resurrexit virtute divina, quæ nullis terminis coarctatur. Et ideo hoc, quod a sepulchro surrexit, sufficiens argumentum fuit, quod homines erant resuscitandi virtute divina, non solum de sepulchris, sed etiam de quibuscumque cineribus.

COMMENTARIUS.

Christi corpus in sepulchro non est in cineres solutum.

REspondet D. Thomas negando Christi corpus in sepulchro in cineres redactum esse. Quæ assertio certa est secundum fidem, quam D. Th. in argumento: *Sed contra*, probat verbis Psal. 15. *Non dabis sanctum tuum videre corruptionem.* Quæ cum Damasceno lib. 3. de fide c. 28. de Christo interpretatur, & de corruptione, non hominis per mortem, sed humani corporis jam mortui per putrefactionem, & resolutionem in elementa. Quæ est expositio omnium Patrum in illum locum, Augustini, Hieronymi, Basilii, & Theodoreti. Et omnino certum est hunc esse proprium, ac literalem sensum, cum Petrus Act. 2. ita sit hunc locum interpretatus: *Propheta* (inquit) *cum esset, & sciret, quia jurejurando jurasset illi Deus, de fructu lumbi ejus sedere super sedem ejus, providens locutus est de resurrectione Christi, quia neque derelictus est in inferno, nec caro ejus vidit corruptionem.* Eodem modo exposuit hunc locum Paul. Act. 13. ubi probat non posse de Davide intelligi. *David enim* (inquit) *in sua generatione cum administrasset, voluntate Dei dormivit, & appositus est ad Patres suos, & vidit corruptionem: quem vero Deus suscitavit, non vidit corruptionem.* Ex quibus etiam testimoniis evidenter colligitur, sermonem esse de prædicta corruptione corporis jam mortui: tum quia loquens Paulus de David hæc condistinguit, dicens eum & mortuum esse, & vidisse corruptionem. Tum quia loquens de Christo, & supponit eum mortuum esse, eum resurrexisse affirmet, & negat, vidisse corruptionem.

Ratio præterea, qua D. Th. confirmat assertionem, est optima. Summa ejus est. Quia sicut non decuit Christum corporis morbis, & infirmitatibus subjacere, aut ex ægritudine mori, ne videretur hæc necessitate potius naturæ, quam voluntate pati, ita non decuit post mortem pati corruptionem, ne mors ejus naturæ infirmitati adscriberetur. Et in solutione ad primum addit rationem aliam. Nam Christus mortem assumpsit propter nostram utilitatem, corporis autem mortui corruptio non erat nobis necessaria, aut utilis, quia per illam nec mereri jam poterat, nec satisfacere, quin potius posset esse nobis impedimento, si propter hujusmodi corruptionem corporis, quispiam aut de veritate voluntariæ mortis, resurrectionisve, aut de virtute divinitatis illi corpori conjunctæ dubitaret. Atque in hunc modum interpretatur illud Psal. 29. *Quæ utilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem?*

nem : id est, si descendero, seu si corpus meum putrefiat, impedietur fructus, & utilitas sanguinis effusi. Quo sensu interpretantur etiam hæc verba Augustinus, & Hieron. Et est satis accommodatus sensus, quamvis spiritualis magis, quam literalis videatur. Tertia conjectura, & satis literalis addi potest. Quia cum corpus Christi paulo post esset suscitandum, non oportuit, eum in cinerem redigi. Ut enim Origenes notat lib. 2. contra Celsum, ideo Christus non permisit ossa sua confringi: sed integrum corpus manere voluit, ut significaret cito esse resurrecturum; multo magis ergo permittere non debuit corpus suum putrefieri, aut in cineres solvi.

In solutione ad secundum sentit D. Thomas corpus Christi mortuum, ac suæ naturæ relictum naturaliter fuisse corrumpendum, atque adeo divinæ virtutis fuisse, omnino incorruptum conservari. Quæ sententia communis est Theologorum in 3. dist. 21. (ubi præsertim videri possunt Scotus, & Gabriel) & omnino indubitata videtur. Quia necessario sequitur ex vera compositione mortalis corporis ex quatuor elementis, atque humoribus. Quocirca sicut in priori tomo q. 14. ostendimus, Christi corpus mortale, sublata omnipotentia divina, necessitate quadam naturali fuisse subjectum passionibus corporis: ita dicendum est de corpore jam defuncto quoad ulteriorem corruptionem, ac resolutionem, nisi divina virtute specialiter conservaretur.

Corpus Christi defunctum aptum natum corruptioni.

Objectio. Contra hanc vero doctrinam citari solet Henricus quodl. 12. q. 12. dicens, corpus illud ex vi solius unionis non potuisse naturaliter corrumpi, hoc genere corruptionis. Cui sententiæ favet Damascenus l. 3. de Fide c. 28. dicens corpus Christi fuisse incorruptibile illo genere corruptionis. Sed in hoc non potest esse inter Catholicos controversia, nisi fortasse in modo loquendi. Et in primis Damascenus seipsum exponit, dicens: *Secundo corruptionis significatu* (scilicet per resolutionem) *incorruptibile, hoc est, interitus expers corpus Domini confitemur, quemadmodum pii Patres nobis tradiderunt*: solum ergo appellat incorruptibile, quia secundum divinam providentiam non potuit talem corruptionis modum pati. Quod recte exposuit Elias Creten. super orat. 1. Nazian. his verbis: *Cum Domini corpus, ut communem cum omnibus essentiam habens, mortale esset, proinde etiam ut alia similia, mortem obibat: ut vero ob Verbi in ipsum insensionem, non jam ut ipsius natura consentaneum erat, corrumpebatur, verum ob inhabitantem in ipsum Deum Verbum, a labe, a corruptione integrum servabatur. Atque admirabili modo hæc duo concurrerunt, nempe ut omnium hominum mors in dominico corpore impleretur, & item mors, ac corruptio propter socium Verbum extingueretur.* Quocirca cum hoc genus providentiæ, & præservationis esset quodammodo debitum ratione unionis, potest dici quodammodo naturale, non quia sola unio per se, ac formaliter sumpta sufficeret ad præservandum illud corpus a corruptione, nec quia intrinseca dispositio, & qualitas illius corporis natura sua non esset corruptioni obnoxia. Neque enim existimandum est, corpus illud statim post animæ separationem fuisse aliqua intrinseca qualitate affectum, quæ vim haberet resistendi omni corrumpenti, omnemque peregrinam alterationem impediendi, hoc enim sine ullo fundamento, vel authoritate fingeretur. Hujusmodi enim dispositionem consequutum est illud corpus per resurrectionem antea vero tale permansit, quale exterius apparebat, & ideo lancea aperiri potuit, & potuissent etiam crura ejus contringi, si Deus permitteret, & potuit etiam frigefieri: ac denique de facto passum est hujusmodi alterationes, usque ad illum gradum, in quo naturaliter posset conservari absque ulla putrefactione. Neque Henricus loco citato docet oppositum, imo expresse dicit, quod illud corpus esset putrefactum cursu naturali, & miraculose fuerit præservatum. Addit vero, hoc miraculum sequi ex priori unione, & ideo fuisse futurum divina providentia ita ordinante, etiam si diu dilata esset resurrectio. Sine causa ergo Scot. in 3. d. 21. qu. unica Henricum reprehendit, & cum eo de modo loquendi potius, quam de re ipsa contendit.

DISPUTATIO XLI.

In tres Sectiones distributa.

De iis, quæ post mortem circa Christi corpus facta sunt.

IN superioribus disputationibus usque ad Christi mortem explanandam pervenimus: reliquum ergo est, antequam de resurrectione dicamus, ut de partibus separatis, corpore scilicet, & animo, quid videlicet in utraque illo tempore actum sit, inquiramus. Tria vero potissimum sunt, quæ ab Evangelistis narrari videntur facta circa corpus Christi defunctum. Primo, quod latus ejus lancea apertum sit: deinde quod depositum fuerit de cruce, & præparatum ad sepulturam: ac demum sepultum. De his igitur dicendum est, & obiter adjiciendum quoque, quid B. Virgo in hoc mysterio passa sit, ut quamdam vulgi opinionem corrigamus, ac refellamus.

SECTIO I.

Utrum Christi corpus in cruce pendens post mortem fuerit ita lancea vulneratum, ut ex latere ejus sanguis, & aqua manaverint.

RAtio dubitandi esse potest. Quia non videtur decuisse, ut Christus post mortem novum vulnus acciperet, quia solum propter peccata nostra vulneratus est, ut eis mederetur: vulnus autem post mortem susceptum non poterat esse medicina peccati, cum neque rationem meriti, neque satisfactionis habere posset. Simili enim ratione dicemus inferius, animam Christi post separationem a corpore nihil amplius passam esse; & D. Thom. fere eodem discursu intulit non debuisse Christi corpus in cineres redigi. Et confirmatur: nam sicut decuit Christum ante mortem ab hominibus illudi, & injuriose tractari, ita etiam decuit post mortem honorari, ut ejus virtus, & divinitas ostenderetur, ut Chrysost. etiam notavit in demonstratione, quod Christus sit Deus. Et hac ratione speciali Dei providentia factum est, ut honorifice sepeliretur ergo. Propter hanc fortasse causam, quidam hæretici dixerunt Christi corpus ante mortem fuisse lancea vulneratum. Cujus hæresis author dicitur fuisse Petrus Joannes, ut refert Guido Carmelita, & ex illo Castrus lib. 5. contra hæres. verbo Christus hæres. 10. & Prateolus lib. 14. elenchi hæresum in 20.

Dicendum vero est primo, corpus Christi post mortem, antequam de cruce deponeretur, lancea vulneratum esse, ejusque latus apertum. Assertio est de fide, quam contra prædictam hæresim definivit Clemens V. cum concilio Viennensi, in Clem. de summa Trin. & fide Cath. & probatur expressis verbis Jo. 19. *Ad Jesum autem cum venissent, ut viderunt eum jam mortuum, non fregerunt ejus crura, sed unus militum lancea latus ejus aperuit.* Quæ verba, licet expressa sint, tamen ab illo hæretico ita corrumpebantur, ut per recapitulationem postrema verba exponeret, & loco illius præteriti, *Aperuit*, poneret præteritum perfectum, *Aperuerat*, ut facilius posset referri ad illud tempus, in quo Christus adhuc vivebat. Quã falsam interpretationem damnare voluit prædictum concilium, cum dixit: *Nos igitur ad tam præclarum Evangelistæ testimonium, & sanctorum Patrum, ac doctorum communem sententiam, Apostolicæ considerationis (ad quam duntaxat hæc declarare pertinet) faciem convertentes, sacro approbante concilio declaramus, prædictum Apostolum, & Evangelistam Joannem rectum in præmissis factæ rei ordinem tenuisse, narrando, quod Christo jam mortuo, unus militum lancea latus ejus aperuit.* Et verba Jo. satis convincunt, nam exponere, *aperuit*, id est, aperuerat, non est interpretari, sed corrumpere scripturam. Deinde, adversativa illa, *sed unus militum*, &c. plane ostendit, id factum esse ab uno milite, postquam alii decreverant, Christi crura non frangere, eo quod eum jam mortuum invenissent. Ratio vero hujus facti, si ex parte militis percutientis inquiratur, dicere possumus cum Chrys. hom. 84. in Joan. & Cyril. lib. 12. cap. 39. id fecisse, ut vel exploraret, an vere Christus mortuus esset, vel certe, si non esset, ut eum omnino interficeret, quod facere etiam potuit, ut Judæis placeret, vel temeritate quadam, ac ferocia militari. Ante vero, quam mortuus existimaretur, nemo ausus esset tale vulnus infligere: tum quia in crucifixorum supplicio hoc non continebatur: tum maxime, quia crucifixi permittebantur paulatim mori, nec solebat accelerari eorum mors aliis vulneribus inflictis. Et ideo licet Judæi cuperent eo die crucifixorum corpora cito de cruce deponere, non sunt ausi eorum maturare mortem: sed a Pilato id petierunt. Si autem ex parte Dei, & Christi ratio inquiratur, permisit ipse lancea latus suum aperiri, primo ut magis testata esset, ac confirmata ejus mors, quis enim dubitaret mortuum, cujus latus post tot ac tanta tormenta lancea apertum conspice-

Corpus Christi post mortem de cruce pendens lancea perforatum.

Corpus suum Christus lancea aperiri cur permisit.

spiceret? Secundo, ut idem vulnus testimonium postea esset verę resurrectionis, quemadmodum Thomę fuit. Tertio propter mysteria sanguinis, & aquæ, quæ statim explicabimus. Propter quę etiam voluit mortuus potius, quam vivus hoc vulnus suscipere, ut prius intelligeretur consummata redemptio per mortem, a qua virtus sacramentorum fluxit, & per quam janua regni aperta est. Quæ omnia in apertione lateris, & in effusione sanguinis, & aquę significabantur. Et præterea voluit Christus ante hoc vulnus mori, ut non tam extrinseca necessitate ferientis militis, quam propria voluntate animam tradidisse crederetur.

Dubium. Eva de costa Adæ dormientis educta figura Ecclesiæ de latere Christi defuncti formatæ.

Quod si quis inquirat, quo in latere Christus fuerit percussus, dextro ne, an sinistro. Nullum firmum, ac certum responsum præbere possumus, quia neque Scriptura id explicat, neque apud antiquos Patres aliquid hac de re scriptum invenitur. Solum dicunt omnes in hoc mysterio impletum esse, quod in Adamo, & Eva fuerat præfiguratum, quando Eva de latere Adæ dormientis formata est in figuram Christi, de cujus latere dormientis in cruce formanda erat Ecclesia, ut significavit Paul. dicens ad Ephes. 5. *Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo, & in Ecclesia*, & notavit Clemens P. in prædicta Clemen. & Encherius, Rupert. & alii in Genesim, Hieron. ad Ephes. 5. August. tract. 9. in Jo & l. 9. in Genes. ad lit. c. 19. & Leo P. ep. 2a. & alii, quos retuli in priori tomoq. 5. in commen. art. 3. Quibus adde Tertull. lib. de anima c. 43. sic de Adamo loquentem. *Inde deducimur etiam imaginem mortis jam tunc eum recensere, si enim Adam de Christo figurabat, somnus Adæ mors erat Christi dormituri in mortem, ut de injuria perinde lateris ejus vera mater viventium figuraretur Ecclesia.* Hinc Ambros. lib. 5. de sacram. c. 5. sentit in eo latere fuisse Christum vulneratum, ex quo Eva formata fuit: *Quare* (inquit) *de latere? quia unde culpa, inde gratia culpa per fœminam, gratia per Dominũ Jesum Christum.* Et Ruffinus in expos. Symb. *Si quæris* (inquit) *cur non ex alio membro, sed ex latere potius produxisse dicatur aquam, & sanguinem. Videtur mihi in latere per costam mulier indicari, quia fons peccati, & mortis de muliere prima, quæ fuit primi Adam costa processit: fons redemptionis, ac vitæ de secundi Adam costa producitur.*

Respons. Christum in sinistro latere sacra vulneratum verisimile est.

Conjectant autem viri docti, & eruditi Evam de sinistro latere fuisse formatam, in quod vergit cor humanum, propter summum amorem, qui inter virũ, & uxorem esse debet. Eam enim ob causam formata est femina ex viro, ut notavit D. Th. 1. p. q. 92. a. 2. & August. 12. de Civit. c. 26. Theodoret. Rupert. & alii in Gen. Hinc ergo conjicere possumus Christum in latere sinistro fuisse vulneratum, tum ut res figuræ responderet, tum etiam, ut indicaretur summa ejus charitas erga sponsam Ecclesiã, cujus amore vulneratum erat cor ejus, juxta illud: *Vulnerasti cor meum.* Et eodem amore vulnerari voluit in ea potissimum parte corporis, qua ejus cor hominibus quasi patere posset, intelligerentque sibi apertum ostium, per quod in cor Christi ingredi, ibique possent requiescere. Unde August. in Manual. c. 23. *Longinus* (inquit) *aperuit mihi latus Christi lancea, & ego intravi, & ibi requiesco securus.* Possumus item literalem rationem adjungere, quia si miles Christum vulneravit exploraturus, aut certe perfecturus mortem ejus, verisimile est, cor ejus voluisse transfigere. Denique si divina providentia hoc permisit, ut mors Christi esset magis testata, & evidens: convenientius etiam fuit, ut in sinistro latere percuteretur. Video tamen huic probabili conjecturæ obstare frequentem usum pingendi imagines crucifixi in dextro latere vulnerati: solet autem hæc pictura in Ecclesia habere authoritatem, quoniam indicium est antiquæ traditionis, & consensionis Ecclesiæ. Sed non constat hanc consuetudinem esse vel universalem, vel antiquam. Quare non est, quod nos multum moveat, quamquam nihil etiam sit temere affirmandum.

De latere Christi in Cruce verus sanguis & aqua manavit.

Secundo dicendum est verum sanguinem, veramque aquam de latere Christi aperto fluxisse. Hęc conclusio est de fide definita ab Innocentio in cap. in quadam, de celebrat. missarum, contra quosdam, qui negabant exivisse veram aquam, sed pituitam, sed phlegmaticum quendam humorem, quem dicebant aquam appellatum, quia in eo aqua prædominatur. Verba autem Joan. in propria significatione esse intelligenda semper Ecclesia intellexit, & veritas scripturæ hoc requirit: nam in enarratione præsertim historię non fuisset Joãnes usus verbis impropriis, & metaphoricis. Deinde inquiro, cur aquã improprie interpretentur. Respondent, quia non poterat naturalis aqua de corpore humano naturaliter exire. Sed in primis non defuerũt Catholici, qui hoc negarent. Nam (ut refert Abulens. parad. a. c. 29. & 30.) quidam dixerunt in corpore humano, cum primum recedit anima & incipit frigescere, naturaliter generari aquam per resolutionẽ phlegmatis, & ita potuisse accidere in corpore Christi. Quæ sententia præferenda esset præcedenti: si aliter veritas historiæ Evangelicæ consistere non posset: sed non indiget Evangelica veritas Philosophica fictione. Quia nec vera aqua tam cito potuisset generari naturaliter, ubi non erat principium a quo generaretur, alioqui fluxisset etiam per foramina clavorum, & ex quocum que corpore humano jam mortuo post aliquas horas posset naturaliter aqua educi, quod repugnat experientię. Concedendum est ergo id non potuisse naturaliter fieri, nec tamen propterea negandum est, fuisse veram aquam. Quia etiã non poterat de corpore mortuo naturaliter sanguis effluere, & nihilominus sanguinem proprie interpretamur, quod neque ipsi hæretici negare ausi sunt. Utrumque ergo miraculose accidisse ad mysterium aliquod significandum, Patres Ecclesiæ docent. Primo ut veritas humanæ naturę assumptæ illo testimonio probaretur, de quo dixit Jo. 1. Canon. c. 5. *Tres sunt, qui testimoniũ dant in terra, spiritus, aqua, & sanguis.* Spiritus enim clamore valido emissus, & in paternas manus cõmendatus testis fuit, in Christo fuisse veram animã rationalem: sanguis vero, & aqua significarunt corpus Christi fuisse verum humanum corpus compositum ex quatuor humoribus, quorum præcipuus est sanguis, & ex quatuor elementis, quorum unus est aqua, quæ ad hujusmodi ministerium magis erat accommodata, quam cætera. Secundo in sanguine, & aqua significatum est, Ecclesiam pretio sanguinis Christi fundandam, atque abluendam esse. Utrumque enim fit per baptismum, qui in aqua confertur, & in sanguine Christi habet efficaciam, juxta illud Pauli ad Ephes. 5. *Christus dilexit Ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret, mundans eam lavacro aquæ in verbo vitæ:* & illud Jo. 5. *Hic est, qui venit per aquam, & sanguinem Jesus Christus, non in aqua solum, sed in aqua, & sanguine*, id est, non in aqua tantum significativa, qualis erat in lavacris Judæorum, & in baptismo Joannis: sed in aqua, quæ efficaciam haberet ex sanguine Christi jam effuso. Et propter hanc etiam causam, hęc effusio sanguinis Christi non est facta ante mortem, quia tota hæc virtus sanctificandi & fundandi Ecclesiam ex morte Christi potissimũ dimanavit. Unde Ambros. lib. 5. de sacram. cap. 1. *Quare aqua? quare sanguis? aqua, ut emundaret, sanguis, ut redimeret.* Et hoc sensu intelligendi sunt Patres, cum dicunt in hoc vulnere lanceæ, fluxuque sanguinis, itaque significatam esse Ecclesiæ formationem ex latere Christi dormientis in cruce, ut Cyprianus lib. de montibus Sina, & Sion in fine: *Percussus* (inquit) *in latere lancea, sanguis & aqua mixtus profusus fluebat, unde sibi Ecclesiam sanctam fabricavit.* Unde ulterius in hujusmodi sanguine, & aqua significata sunt omnia sacramenta Ecclesiæ, quæ ex Christi morte habent efficaciam. Aqua enim indicat baptismum, qui est janua, sanguis vero Eucharistiam, quę est finis, & consummatio sacramentorum, & ideo sub his duobus reliqua comprehenduntur. Et hoc sensu dicunt etiam Patres per hoc mysterium indicatum esse, omnia sacramenta de latere Christi manasse: citavi plures in priori tomo disp. 39. sect. 3. quibus addi possunt Cyprian. ser. de pass. Christi, in fine dicens: *De latere tuo fons egreditur in vitam æternam prosiliens*, & infra: *Ex hoc fonte non tantum ablutionis primæ, qua initiantur accedentes ad Christum, undas haurimus, sed & compunctionum, & lacrymarum perennes effluunt rivi, misericordiarum suavitas, & totius pietatis effectus emanat. Tu Domine Sacerdos sancte, qui in tẽpore iracundiæ factus es reconciliatio, sancti hujus sanguinis permanentem plenitudinẽ reliquisti, & beneficium hujus sancti liquoris in perpetuum tradidisti, & constituisti nobis inconsumptibiliter potum vivificum, crucis signum, & mortificationis exemplum.* Et eleganter Tertull. lib. de baptism cum c. 9. dixisset, etiam in passione sua Christum dedisse testimonium baptismo aquæ, *cum vulneratus est, & aqua de latere prorupit*, subdit cap. 16. *Est quidem nobis secundum lavacrum, & ipsum*

Cur sanguis & aqua de latere Christi manavit.

Sanguis & aqua de latere Christi manantia mystica significatio.

ipsum sanguinis, de quo Dominus: Habeo (inquit) *baptismo tingi, cum jam tinctus fuisset; venerat enim per aquam, & sanguinem, sicut Joannes scripsit, ut aqua tingeretur, sanguine glorificaretur, proinde ut nos faceret aqua vocatos, sanguine electos, hos duos baptismos de vulnere perfossi lateris emisit. Quia qui sanguinem ejus crederent aqua lavarentur: qui aqua lavissent, etiam sanguinem potarent.* In quibus verbis tertium etiam mysterium indicat, in aqua scilicet, & sanguine duplex fidelium baptisma, nimirum sanguinis, seu martyrii, & aquæ, seu sacramenti baptismi significatum esse. Quod mysterium notavit clarius Ruffinus dicta expos. symb. dicens: *Potest etiã intelligi, quod duplicem gratiam baptismi figuraverit, unam, quæ datur per aqua baptismum, aliam, quæ per martyrium profusione sanguinis quæritur.* Idem mysterium notavit Hier. ep. 83. ad Ocean. dicens: *Latus Christi percutitur lancea, baptismi, atque martyris pariter sacramenta fundantur.* Ultimum mysterium adjungi potest ex eodem Ruffino eodem loco his verbis: *Hoc quidem mysticum est* (videlicet effundere sanguinem, & aquam.) *Ipse enim dixerat, quia flumina de ventre ejus procedent aquæ vivæ, sed produxit & sanguinem quem petierunt Judæi venire super se, & super filios suos. Produxit ergo aquam, quæ credentes diluat. produxit & sanguinem, qui condemnet incredulos.*

Dubium. Unum vero potest hoc loco desiderari, scilicet, quomodo sanguis, & aqua fluxerint, an permixta, vel separata. Nam in citato loco Cypriani l. de Sina, & Sion dicitur effluxisse sanguis aqua mistus. Dicendum vero sine dubio est, exivisse impermixta, & loco separata: Tum quia hoc significant verba Joannis: *Fluxit sanguis, & aqua.* Tum etiam quia alias non potuisset aqua a sanguine discerni: & tamen in prædicto modo dicendi significatur, distincte potuisse cognosci, & oculis videri. Quod significatum est etiam illis verbis *Et qui vidit, testimonium perhibuit.* Non enim loquitur Joannes illis verbis de alia persona a se distincta, ut videntur intellexisse, qui finxerunt, eum, qui Christum percussit, fuisse cæcum, appellatumque Longinum: atque illo liquore, qui de latere Christi exivit, visum recuperasse, atque ita de illo scriptum esse: *Vidit & testimonium perhibuit.* Hoc enim apocryphum est. Neque ullo modo est verisimile, militem illum, qui Christum percussit, fuisse cæcum. Qualis enim esse potest cæcus miles? Neque enim constat appellatum esse Longinum, sed potius fertur, centurionem eum, qui exclamavit, *Vere filius Dei erat iste*, fuisse Longinum illum, qui postea martyr fuit, ut videre licet apud Lippomanum t. 6. & Surium t. 2. ex Metaphraste die 25. Martii, & 16. Octobris. Igitur Joannes in tertia persona de seipso loquitur, ipse enim vidit, & testimonium perhibuit, & verum scribendo dixit. Non potuisset autem (nisi aliud miraculum non necessarium fingamus) videre aquam, & sanguinem exeuntem, nisi diserte effluerent. Unde Cyprian. ser. de pass. Christi: *De latere* (inquit) *tuo fons egreditur in vitam æternam prosiliens, & de eadem consubstantialique origine divisis limitibus aqua, & sanguis emanant, ad complementum, perfectionemque totius justitiæ.* Duobus autem modis excogitari hoc potest. Primo ut simul tempore aqua, & sanguis exierint, per diversas tamen partes ejusdem foraminis. & si hoc modo factum est, non potuit fieri sine novo miraculo, ut non permiscerentur.

Sanguis & aqua de latere Christi impermixta fluxerunt.

Secundo intelligi potest, prius totum sanguinem exiisse: deinde vero aquam manasse. Et hic modus videtur facilior, & accommodatus tum ordini narrationis Joannis, tum etiam mysterio. Prius enim Christus suum sanguinem effudit. multique pie meditantur, totum sanguinem suum in passione fudisse: & in hujus rei signum, ac testimonium, id, quod reliquum erat, accepto lanceæ vulnere profudisse. Postea vero effuso sanguine, & quasi pretio soluto, manavit aqua, quæ virtutem sanctificandi ab illo sanguine habitura erat. Unde Hierony. dicta epist. ad Oceanum, tractans simul hunc locum, & illum Joan. 3. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, &c.* inquit: *Quia ab aquis cœperat, finivit in aqua.* Quod si per aquam fidelem populum significatum esse interpretemur (solent enim in scriptura aquarum nomine populi significari) recte etiam consonat, ut post effusum omnino sanguinem de latere Christi intelligatur Christianus populus, seu Ecclesiæ corpus de illius latere exivisse. Denique hæc etiam successio effusionis aquæ post sanguinis effusionem aptissima esse potuit, ut utriusque effusio clare, ac distincte discerneretur. Ad rationem ergo dubitandi in principio positam, respondetur. Quamvis vulnus lanceæ non fuerit necessarium ad meritum, vel satisfactionem: ad mysterium autem, & veritatis confirmationem fuisse utilissimum. Addo etiam, quoniam Christus ante hoc vulnus nondum totum suum sanguinem effuderat, atque effusum ostenderat, ideo quodammodo dici posse, nondum fuisse finitum tempus patiendi in corpore. Illo autem vulnere suscepto finita fuit abjectio passionis, & honor gloriosæ sepulturæ paulo post incepit, in quo satis virtus & omnipotentia morientis demonstrata est, ut Chrysostomus citato loco, & D. Thom. hic art. 2. ad 1. adnotarunt.

SECTIO II.

Quomodo fuerit corpus Christi de cruce depositum, & ad sepulturam præparatum; quidve tunc Beata Virgo passa fuerit.

Christi corpus de cruce depositum quomodo.

PRimo de depositione corporis Christi Domini de cruce Evangelistæ nihil aliud dicunt, quam Josephum ab Arimathæa virum nobilem, ac decurionem, seu senatorem populi, obtenta a Pilato facultate, deposuisse, seu tulisse corpus Domini, ut illud sepulturæ traderet. Quomodo autem id factum sit, neque Evangelistæ explicant, neque fere ab expositoribus aliquid additum reperio. Observari tamen potest primo dupliciter posse intelligi Christum depositum de Cruce. Primo crucem simul cum corpore tollendo, seu evellendo e foramine petræ, in quo posita fuerat, eamq; in terra collocando, ac deinde clavis eductis corpus deponendo. Secundo fieri potuit, ut e cruce manente immota, & in suo loco erecta, corpus deponeretur. Quo autem horum modorum factum sit, non constat: & quidem prior videtur facilior, atque paucioribus indigens instrumentis: posteriorem tamen indicat communis Ecclesiæ pictura. Et fortasse, quamvis Pilatus dedit facultatem deponendi corpus, non intelligitur etiam illam dedisse ad tollendam crucem. Solet etiam hoc habere usus Reipublicæ, ut cum aliquis publice damnatur propter delicta publica, & scandalosa, vel corpus ejus maneat in loco supplicii, vel si datur facultas deponendi corpus, saltem maneat patibulum, quasi in signum supplicii ad aliorum terrorem. Hac ergo ratione fortasse accidit, ut corpus deponeretur de cruce: non vero crux ipsa e proprio loco tolleretur. Atque hæc forsan occasio fuit, ut crux eo tempore a Christianis non usurparetur, neque in varias partes pietatis ergo divideretur, sed integra usque ad tempora Helenę permaneret, atque ita reperiri posset subtus terram. Fortasse enim in eodem loco mansit usque ad eversionem Jerusalem, & casu factum est, ut ruinis contecta fuerit. Quod significasse videtur Ambros. orat. de obitu Theodosii dicens: *Aperit itaque humum, decutit pulverem, tria patibula confusa reperit, quæ ruina contexerat, inimicus absconderat,* & infra: *Poterat fieri, ut patibula inter se ruina confunderet.*

Objectio.

Dices, quid obstare poterat, quin B. Virgo, vel alii fideles, saltem clavos reservarent, quos Josephus e cruce eduxerat? constat enim non fuisse a fidelibus custoditos, nam simul postea cum cruce ab Helena inventi sunt, ut Ambrosius supra refert, & vulgaris Ecclesiæ traditio habet. Dicere potest aliquis, clavos non fuisse extractos e cruce, sed ab ipsis fixis manentibus, manus, ac pedes Christi depositos, quia fortasse ob temporis brevitatem, ac celeritatem non licuit eis in eruendis clavis immorari.

Respons.

Tamen hic modus mihi non probatur, necesse enim fuisset foramina manuum, ac pedum majora fieri, ut per clavorum capita extrahi possent: non est autem credibile, pios homines ausos fuisse corpus Christi, quamvis mortuum, amplius lacerare, atque disrumpere: eo vel maxime, quod nonnihil erat periculi, ne, dum Christi corpus hoc modo deponerent, os aliquod manuum, pedumve confringerent. Unde communis sensus Ecclesiæ (quem pictura refert) est, Josephum adduxisse omnia instrumenta necessaria ad clavos eruendos, ut Christi corpus posset de cruce deponi. Potius ergo dicerem, eadem lege, qua coactus fuit Joseph, corpus tollere, & crucem immotam relinquere, coactum etiam fuisse clavos quoque in ea infixos tanquam potissima supplicii insignia, instrumentaque relinquere. Unde licet ad deponendum corpus Christi illos abstulerit: fieri tamen potuit, ut eos iterum in cruce figeret propter dictam causam. Quod si hæc ratio non probatur, ego quidem aliam probabilem non reperio,

perio, quamquam sine speciali Dei providentia, aut consilio factum esse non dubitem.

Dubium.

Illud etiam quæri potest, an necesse sit dicere, Josephum, & Nicodemum propriis manibus corpus Christi Domini deposuisse, quoniam Evangelistæ ita loquuntur: *Tulit, deposuit*. Sed jam in superioribus diximus, vim illius verbi hoc non requirere. Dicitur enim aliquis facere, quod fieri jubet, quamvis ipse per se non faciat: quomodo Pilatus interdum dicitur flagellasse Jesum. Et cum alioqui illi essent viri nobiles, verisimile est, non per se ipsos, sed per alios Christi depositionem, sepulturamque curasse. Sed licet hoc ita sit, nihilominus magis videtur pietati consentaneum, hos viros suis manibus deposuisse Christum. Movebantur enim affectu charitatis, & religionis, neque existimabant illud esse opus servile, aut sua nobilitate indignum; sed religiosum potius, ac supra suum meritum, & dignitatem: non tamen oportet, eos solos hoc fecisse: juvari enim ab aliis potuerunt, præsertim a Joanne, & mulieribus, quæ præsentes aderant. Neque existimandum est piam operam B. Virginis ibi defuisse, quæ corpus Christi Domini statim, ac de cruce depositum est, virgineo venerabunda suscepit in gremio.

Responsio. Christi corpus Josephi & Nicodemi manibus de cruce pie depositum.

Dubium.

Tandem inquiri potest, qua hora Christi corpus depositum sit. In quo Evangelistæ solum dicunt, postquam Christus lancea vulneratus est, & jam sero factum esset, accessisse Josephum ad Pilatum, & ab eo facultatem petiisse, atque obtinuisse: postea vero illud de cruce deposuisse. Ita sumitur ex Mar. 15. & Joann. 19. Ubi solum est advertendum, depositionem hanc fuisse ante solis occasum per horem fortasse integram vel fere. Nam ab occasu solis incipiebat Sabbathum Judæorum, quando non licebat illis operibus vacare: ideo soliciti fuerunt hi Christi cultores, ut totum negotium sepulturæ ejus ante occasum absolverent, quod vix fieri potuisset, nisi saltem ante unam horam inciperent Christi corpus de cruce deponere. Et hoc significavit Marc. 15. illis verbis; *Cum sero esset factum, quia erat parasceve, quod est ante Sabbathum*. Et ideo etiam in princ. c. 16. notat, mulieres transacto Sabbatho emisse aromatha, &c. Idem indicat Lucas illis verbis, quæ supra exposuimus: *Dies erat parasceve, & Sabbathum illucescebat*, & infra: *Sabbatho quidem siluerunt secundum mandatum*. Idem denique est, quod Joan. ait c. 19. *Ibi ergo propter parasceven Judæorum, quia juxta erat monumentum, posuerunt Jesum*. Ex quibus tandem constat, corpus Christi post mortem duabus fere horis in cruce pependisse.

Corpus Christi de cruce quando depositum.

Christi corpus ad sepulturam præparatum quomodo.

Secundo de modo, quo Christi corpus ad sepulturam præparatum est, & conditum. Matth. Marc. & Luc. solum dicunt Josephum ab Arimathæa, postquam deposuit corpus Jesu, involuisse illud in sindone munda, solus vero Joannes addit, Nicodemũ adduxisse aromatha ad corpus Domini ungendum, atque ita unctum, & ligatum sepulturę tradidisse. Et de priori quidem partę nihil addendum occurrit iis, quæ D. Th. art. 2. in sol. ad 3. dixit, ubi & rationem literalem illius pii facti reddit: scilicet id fuisse convenientissimum propter quandam honestatem, & indicat moralem, scilicet illo facto doceri, debere nos hujusmodi rebus simplicibus, ac vilioribus esse contentos. Addit præterea rationem mysticam, nimirum significatum esse Christum mentem pura, ac simplici suscipiendum esse. Denique adducit ex Beda in hujus mysterii memoriam, statutum esse ab Ecclesia, ut corpus Domini tantum in panno lineo consecretur, ut habetur c. consult. de cons. d. 1. & idem notat Hieron. Matth. 27. Innocent. lib. 2. de mysteriis missæ, capit. 56. ubi dicit, corporales pallas significare linteamina, quibus involutum fuit corpus Domini: partem autem, quæ plicata ponitur super calicem, significare sudarium, quod fuerat super caput ejus separatim involutum in unum locum. Idem docet egregie Alcuinus lib. de divinis officiis c. de celebratione missæ, & ejus significatione, & Rupertus, Amalarius, Hugo Victorinus, ac fere alii, qui de sacramentis, & divinis officiis scribunt.

Christi corpus unctum, & aromatibus conditum ante sepulturam.

De posteriore autem parte, scilicet unctione corporis Domini, jam supra diximus de quantitate illius unguenti: de qualitate vero omnes scriptores dicunt fuisse illa aromatha efficacia ad pręservandũ cadavera a corruptione, ut diutius conservari possint. Quorum usus frequens erat apud Judæos, ut Evangelista dixit, indicans voluisse Christũ in hujusmodi rebus, quæ ad pietatem spectabant, & quodammodo necessaria esse videbantur, gentis suæ morem servare, seque communi consuetudini conformare, ut ex Aug. recte D. Th. explicuit citato loco ad 2. & 3.

Unum vero hinc nascitur dubium, quod ab authoribus prætermittitur, quamvis re vera expositione indigeat. Dicunt enim omnes, Josephum & Nicodemum unxisse corpus Domini eo animo, ut diutius incorruptum servaretur. Unde Chrys. hom. 84. in Jo. eos imperfectę fidei arguit, dicens: *Adhuc de eo tanquam de puro homine opinabantur, & ea ferunt aromata, quæ maxime corpora servare solent, quod nihil magnum de Jesu ipsos existimare arguebat: multum tamen amorem præseferunt*. Ex qua doctrina nascitur dubium. Nam si hi viri unxerunt corpus Christi propter præservationem; ergo oportuit eos sacrum illud corpus exenterare, & intestina extrahere, ut intus, ac foris illud ungere possent. Patet sequela, tum quia illi usitato more unxerunt corpus, hic autem est mos ungendi corpora, quando propter præservationem unguntur. Tum etiam, quia alias inutilis & inefficax esset unctio. Nam externa unctio in superficie corporis non potest impedire, quominus interiora corrumpantur, præsertim cum illa propter fæces, quæ sunt intra corpus, & propter magnam humiditatem valde subjecta sint corruptioni. Consequens autem est absurdissimum. Et sane propter hanc maxime causam hoc dubiolum prætermittere nolui, ne fortasse aliquis casu in illud incidens, ita de Christi corpore sentire auderet. Est enim revera impium, & ab omni Ecclesiæ sensu alienissimum. Repugnat etiam simplici narrationi Evangelistarum, prout ab universa Ecclesia semper intellecta est. Solũ enim inquiunt fuisse unctum aromatibus, involutũ syndone, linteisque ligatum. Item Ecclesia semper intellexit quinque tantum vulnera Christum in suo corpore suscepisse, non ergo exenteratum fuit, quod piæ aures exhorrescunt.

Dubium.

Responsio.

Christi corpus aromatibus conditum cur.

Ad difficultatem ergo dici potest primo, licet ea unctio fieret propter præservationem aliquam, non tamen fuisse adeo perfectam, & exactam, sicuti apud nos interdum fieri videmus. Neque enim credibile est communem morem sepeliendi hujusmodi fuisse. Quamvis ergo intenderetur præservatio, non tamen adeo diuturna, sed qualis per externam unctionem haberi posset. Deinde, fortasse non improbabiliter dici potest, hujusmodi unctionem non fuisse solitam fieri propter præservationẽ: sed honoris ergo, & propter decentiam quandam, ne fœtorem aliquem corpora exhalarent. Sicut etiam solebant Judæi lavare cadavera, ut ex Actor. 6. colligitur, quæ consuetudo etiam in Ecclesia antiqua est, ut colligitur ex Gregor. lib. 3. dialog. c. 17. & lib. 4. c. 16. & 27. & tamen illa ablutio non fit propter pręservationem, sed propter decentiam, & in benevolentiæ signum. Ita ergo facile introduci potuit, ut propter easdem causas lotioni adjungeretur unctio, & ita fortasse factum est in hac unctione corporis Christi Domini. Quod si hoc verum est, facile Josephus, & Nicodemus ab ignorantia, & infidelitatis nota liberari possunt. Nam licet sapientissime de Christo sentirent, & proximam illius resurrectionem sperarent, religiose admodum, ac pie potuerunt corpus ejus prædicto animo, atque intentione ungere.

Dubiũ de B. Virgine.

Tertio, locus hic postulat, ut explicemus, quid B. Virgo tempore hujus mysterii passa sit, præsertim quando filium mortuum, ac de cruce depositum in ulnis suscepit. Est enim communis vulgi opinio, B. Virginem eo tempore passam esse spasmum, id est præ nimio dolore sensum amisisse, atque in terram corruisse. Cui opinioni favet etiam communis pictura. Nec desunt sancti Patres, & graves scriptores, qui hoc modo de Virgine loquantur, quãvis non omnes explicent in hoc mysterio potius, quam in aliis spasmum ei accidisse. Alii enim hoc affirmant de eo temporis articulo, in quo B. Virgo Christo crucem ferenti occurrit. Unde qui historiam, seu terrę sanctę situm describunt, dicunt in via Calvariæ fuisse templum, cujus ruinæ nunc extant, *quod Sancta Maria de Spasmo* dicebatur, quia in eo loco B. Virgo occurrit filio portanti crucem, & præ dolore quasi exanimis concidit: & S. Bonaventura lib. medit. vitæ Christi c. 77. de hac re loquens: *Cernens* (inquit) *eum oneratum ligno tam grandi, quod primo non viderat, semimortua facta est præ angustia, nec verbum ei dicere potuit*. Alii vero hoc referunt ad illud tempus, in quo B. Virgo conspexit Christum nudum super crucem extendi, ut crucifigeretur. Unde Anselm.

felm.dial.de pafs.Domini ex perfona Virginis fic inquit: *Cum veniffent ad locum Calvariæ ignominiofiffimam, nudaverunt Jefum filium meum totaliter veftibus fuis, & ego exanimis facta fui.* Alii de toto tempore crucifixionis id affirmare videntur. Unde io opufc.de lament. Virg. Mariæ, quod habetur inter opera Bernardi, fic dicitur: *Juxta crucem Chrifti ftabat emortua mater, quæ ipfum ex Spiritu S. concepit: vox illi non erat, quia dolore attrita jacens pallebat, quafi mortua vivens, vivebat moriens, moriebatur vivens, nec mori poterat, quæ vivens mortua erat.* Et ad eumdem modum loquitur Bonaventura fupra c.79. *Credo quod vel propter anguftiarum multitudinem abforpta erat, & quafi infenfibilis facta, vel femimortua facta eft, nunc quidem multo magis, quam cum obviavit ei crucem portanti:* & c.80. idem clarius affirmat, accidiffe Virgini, quando Chriftus lancea eft vulneratus. *Tunc* (inquit) *mater femimortua cecidit inter brachia Magdalenæ.* Et fimilia reperientur apud alios, qui meditationes vitæ Chrifti fcripferunt, quos ex parte fupra retuli difput.4.fect.3.

Refponf. Quid B. Virgo in depofitione corporis Chrifti de cruce fenferit.

Dicendum autem eft, cum fit certum, B. Virginem toto tempore paffionis Chrifti hujufmodi animi, & corporis affectionem paffam non effe: certius tamen effe, atque evidentius multo minus in depofitione Chrifti de cruce aliquid hujufmodi ei accidiffe. De priore parte hujus fententiæ dixi nonnulla fupra difp.4. fect.3. ubi præter authoritatem Ambrofii, Anfelmi, & Bernardi eam probavi ex verbis illis Joannis c. 19. *Stabant autem juxta crucem Jefu Maria mater ejus, &c.* quæ veritatem hanc mihi convincere videntur, ficut & fere omnibus gravioribus expofitoribus vifum eft. Si enim eo tempore, quo Chriftus Dominus majorem ignominiã, maximofque dolores fuftinebat, nimirum dum vivus in cruce penderet, B. Virgo ftabat juxta crucem inter hoftes Chrifti fine ullo timore, & abfque animi dejectione, & infirmitate, quomodo credibile eft, in aliquo alio paffionis tempore fenfum, aut conftantiam amififfe? Nam fiquid ejufmodi B. Virgo paffura fuiffet, maxime ex nimio dolore, atque magnitudine triftitiæ. fed tunc maxime doluit, quando filius magis dolebat (erat enim affectu, & animo cum eo crucifixa) filius autem graviffimum dolorem in cruce pendens vivus pertulit; ergo tunc maxime debuiffet Virgo fpafmum pati; certum eft autem ex verbis Joannis, tunc nihil hujufmodi paffam effe; ergo. Denique ratio univerfalis eft, quia B. Virgo femper habuit perfectum dominium fuper omnes actus, affectufque fuos, atque ita regebat omnes motus portionis inferioris, ut nihil indecorum, nihil diffonum in ea effe permitteret. Erat autem valde indecens, propter inferioris partis triftitiam, ac perturbationem, corporis viribus, & rationis ufu privari: non igitur admifit in fe B. Virgo talem affectum, fed quamvis acerbiffime doleret, ita tamen moderabatur affectum fuum, divinum beneplacitum, ac gloriam, fructumque paffionis, & hominum falutem confiderando, ut poffet corpore, & animo conftans inter dolores permanere. Quod fi neceffarium fuit, etiam divina virtus, & gratia interceffit, quæ & robur, ac vires corpori adderet, & humores corporis quafi contineret, ne præ doloris acerbitate nimium commoverentur. Ex qua ratione colligitur, B. Virginem non folum non paffam effe fpafmũ: verum etiam neque aliquid egiffe indecorum neque aliquid, quod non fummam modeftiam præ fe ferret. fed (ut recte loquitur Ant.4.par.theolog.t.15.c.41.§.1.) *Stabat verecunda, modefta, lacrymis plena, doloribus immerfa, ita tamen divinæ voluntati conformis, quod (ut Anfelmus ait) fi oportuiffet, ad implendam ferandam rationem voluntatem Dei, ipfa filium in cruce pofuiffet, atque obtuliffet; neque enim minoris fuit obedientiæ, quam Abraham.*

B. Virginis conftantia in depofitione corporis Chrifti de cruce fequuta.

Et ex iis tandem evidenter convincitur pofterior pars. Quia quando Chriftus deponebatur de cruce, jam non fentiebat dolorem, jamque a multis agnofcebatur, atque honorifice tractabatur, quæ omnia multum poterant dolorem Virginis lenire. Deinde refurrectio ejus propinquior erat de cujus fide B. Virgo erat certiffima, & verifimile eft, ea fpe fæpius animum fuum erexiffe, atque vires refumpfiffe. Non eft ergo in hac parte credendum picturis, quæ ex vulgi opinione introduci potuerunt. Quia fortaffe non valuerunt aliter eximium virginis dolorem pictura exprimere. Authores vero, (qui in contrarium adducuntur) in primis non funt admodum antiqui, at antiquiores non folum illo modo non loquuntur, fed etiam contrarium fæpe indicant. Deinde aliqui ex illis libris, qui afferuntur, incerti funt, præfertim liber ille de lamentatione Virginis inter incerta Bernat. opera ponitur. Dialog. etiam de Paffione Anfel adfcriptus mihi eft valde fufpectus; tum quia ftylus non redolet Anfelmum, tum etiam quia multa in illo continentur, quæ nec gravitate, nec doctrina Anfelmi digna videntur; ut v.g. quod B. Virg. cæperit clamare & ejulare, quando Chriftus lanceæ vulnus accepit. Denique etiam illi Patres non omnes expreffe loquuntur: Anfelmus enim in uno loco dicit; *Quafi exanimis*, in alio vero, quamvis dicat: *Exanimis facta fuit*, ftatim vero explicat non amififfe fenfus officia. Dicit enim accepiffe illico Virginem velamen capitis, ut Chriftum tegeret. Itaque verbum illud *Exanimis*, folum eft pofitum ad explicandam acerbitatem doloris: eademque fere eft Bernardi, & Bonavent. fententia. Nam per exaggerationem quandam locuti videntur, ut loco etiam fupra citato dixi.

SECTIO III.

Utrum expediens fuerit Chriftum fepeliri.

Ratio dubitandi effe poteft. Nam corpora defunctorum propter alterutram ex duabus caufis folent fepeliri: fcilicet aut propter vivos, aut propter ipfum defunctum. Propter vivos quidem, vel ad eorum confolationem. Nam, ut Aug. dixit lib. 1. de civit. Dei c.12. *Sepulturæ mortuorum folatia funt vivorum, dum eos, quos amabant, prout poffunt, honorant, atque honefte collocant.* Vel ad utilitatem corporalem, neque enim ferre poffent corpora corruptioni obnoxia. Vel etiam ad fpiritualem quendam fructum, quo fepeliendo corpora mortuorum, fidem refurrectionis fe habere teftantur, & de futura morte frequenter admonentur. Propter defunctos vero: tum quia eorum honori confulitur, ac famæ, quatenus adhuc maneant in memoria hominum: tum etiam, quia hoc modo plura pro eis fiunt fuffragia, ac frequentius oratur. At vero in Chrifto Domino neutra harum rationum locum habebat, cum enim Chrifti corpus, & propter unionem ad Verbum corrumpi non poffet, & paulo poft fufcitandum effet, propter fe non indigebat fepultura: quia neque indigebat hominum fuffragiis, aut orationibus, neque ab eis honorem quærebat, majorque fuiffet is, fi eorum difcipuli præfens corpus femper haberent, ac venerarentur: & hoc etiam in majus ipforum hominum commodum redundaret. Fuiffet enim præclarior Chrifti confeffio, ac proteftatio, majorifque charitatis opus, atque indicium, igitur convenientius fuiffet, corpus Chrifti fepulturæ non tradi. Et confirmatur, quia fi tradendum fuit fepulturæ, debuiffet faltem in loco facro fepeliri, & facris potius cæremoniis, ac ornatu, nimirum cum Pfalmorum & hymnorum cantu, &c. quam humano, ac folum exteriori cultu,

Dicendum vero eft primo, valde conveniens fuiffe Chrifti corpus tradi fepulturæ. Hæc affertio intelligi poteft, vel ex parte ipfius Chrifti, confiderando illud opus quafi paffive in ipfo corpore. Et hoc fenfu conclufio abfolute eft de fide, quæ fatis probatur ex re ipfa. Quia ita factum eft non fine magna Dei providentia atque confilio. Quidquid enim Chriftus vel vivens, vel mortuus paffus eft, ut fic, ex divina ordinatione fuit. fuit ergo conveniens abfolute, & fimpliciter, five hæc convenientia fumenda fit refpectu ipfius Chrifti, five refpectu noftri, hoc enim pofterius in præfenti verius eft. Chrifti enim corpus propter fe non admodum egebat fepultura (ut recte probat difficultas in principio tacta) quamvis etiam fuerit decens, eum poft tam infignem mortem ab hominibus honorari, reverenterque tractari. Refpectu ergo hominum fumenda eft præcipua convenientia hujus myfterii: ut notarunt Cyril. Aug. & alii fuper Jo. At propterea Greg. Nazian. orat. 1. ficut dixit; *Mors adverfus mortem & refurrectio propter refurrectionem*; ita etiam adjunxit: *Sepultura adverfus illam in terram reverfionem.* Circa quæ verba fic inquit Elias: *Quoniam poft tranfgreffionem, iftud Adamus audivit, terra es, & in terram reverteris: idcirco fepultura Chriftus afficitur, atque in monumento collocatur, ut Adamum hac condemnatione liberet. Ita Domini fepultura noftram in terram reverfionem delet.* Quod (ut fupra dixi) non eft intelligendum, ac fi Chriftus per fepulturam nobis de novo quicquam meruerit, fed

Chrifti corpus fepeliri decentiffimum.

sed quia ex vi præcedentis meriti, & quia voluntarie passioni se, & sepulturæ prævisæ obtulit, illud corpus fuit potens ad liberanda nostra corpora ab illa maledictione, quam in Adamo incurrerant. Addit præterea D. Th. convenientem fuisse Christi sepulturam ad nostram fidem de Christi morte, & resurrectione confirmandam. Nam in primis, quia sepeliri non solent, præsertim a veris, & fidelibus amicis, nisi corpora vere mortua, neque vere resurgunt, nisi quæ veram mortem subierunt; ideo sepultura magnum fuit testimonium veræ mortis, & resurrectionis. Ac deinde ipsum quoque sepulchrum, & lapis ille superpositus perpetuum est monumentum, cum usque in hodiernum diem testis sit mortis, & resurrectionis Christi. Unde eleganter Petrus Chrys. ser. 74. tractans illa verba: *Angelus Domini descendit de cœlo, & accedens revolvit lapidem* inquit: *Non dixit, volvit, sed revolvit lapidem, qui advolutus probavit mortem, & revolutus extitit resurrectionis assertor. Beatus lapis, qui Christum revelare meruit, & velare. Beatus, qui non minus corda aperit, quam sepulchrum. Beatus, qui dat resurrectioni fidem, fideique resurrectionem. Mutatur hic ordo rerum, mortem, non mortuum devorat hoc sepulchrum, &c.* & similia multa habet ser. 75. Hieron. etiam ep. 27. (quæ est epitaphium Paulæ) sic de illa loquitur: *Ingressa sepulchrum, resurrectionis osculabatur lapidem, quem ab ostio monumenti amoverat Angelus, & ipsum corporis locum, in quo Dominus jacuerat, quasi sitiens desideratas aquas fideli ore lambebat.* Denique etiam dicitur Christus sepultus, ut mystice significaretur, nos esse cum illo spiritualiter sepeliendos, juxta illud ad Rom 6 *Consepulti enim estis per baptismum in mortem.* Unde Aug in Ench. c. 53. *Quidquid* (inquit) *gestum est in cruce Christi, in sepultura, & in resurrectione, & ascensione, ita gestum est, ut iis rebus non mystice tantum dictis, sed etiam gestis configuraretur vita Christiana, quæ hic geritur.*

Secundo intelligi potest conclusio posita de sepultura Christi ex parte discipulorum, seu ut erat actio sepelientium ipsum. Et hoc etiam sensu est de fide certa, opimum opus illud sepeliendi Christum fuisse honestum, ac pium. Hoc patet primo ex modo, quo Evangelistæ narrant hoc factum. Ideo enim præmittunt Josephum, & Nicodemum fuisse discipulos Christi, & Marcus de Josepho addit: *Quia & ipse erat exspectans regnum Dei*: & fusius Lucas: *erat* (inquit) *vir bonus, & justus, hic non consenserat concilio & actibus eorum, qui expectabat & ipse regnum Dei* Et de Nicodemo notat Joannes, fuisse illum, *qui venerat ad Jesum nocte primum*, ut ipse narraverat c. 3. ut significaret, illum fuisse pium virum, quique jam in Christum crediderat. Non autem ob aliam causam horum virtutes adnotarunt Evangelistæ, nisi ut eorum factum studiosum, magnæque fidei, & charitatis fuisse, indicarent. Secundo constat conclusio ex universali consensu totius Ecclesiæ, & traditione omnium Patrũ, tam exponentium Evangelia, quam mysteria vitæ, & mortis Christi tractantium. Qui etiam addunt reliquos Christi discipulos, qui ibi aderant, ipsamque Deiparam funeri Christi piam operam dedisse. Addit etiam Simeon Metaphr. vitam Virginis describens, die 15 Augusti, Josephum adhuc occultum discipulum, & timore detentũ, Virginis hortatu fuisse excitatum, atque animatum, ad Christi corpus petendum & sepeliendum. Tertio, sepelire mortuos per se bonum est, atque honestum, ergo multo magis honestum fuit sepelire corpus Christi. Antecedens de fide certum est, ut patet ex usu scripturæ. Abraham enim, & alii justi semper habuerunt curam sepeliendi defunctos, & Jacob, atque Joseph præceperunt corpora sua sepeliri in terra promissionis, in qua Christus moriturus, ac sepeliendus erat: non præcepissent autem nisi rem honestã. Et 2. Reg. 2. David laudat eos, qui sepelierant corpus Saul dicens: *Benedicti vos a Domino, qui fecistis misericordiam hanc cum Domino vestro Saul, & sepelistis eum.* Denique Tobias inter alia plurimum laudatur, propter curam, quam habuit sepeliendi mortuos. Idem confirmat Catholicæ Ecclesiæ perpetua consuetudo. De qua videri potest Dionys. c. 7. de Eccles. Hierar. Gregor. Naz. orat. 4. quæ est 2. in Julianum, Chrysost. ho 4. super Ep ad Hebr. & Aug. l de cura pro mort. agen. & l. 1. de Civit. c. 12. & 13 ubi licet dicat, unumquemque fidelium non debere multum esse solicitum, quid post mortem circa corpus suum agendum sit; addit tamen, viventes debere

Cura pro defunctis gerere honestissimum.

piam operam adhibere circa corpora mortuorum præsertim fidelium, ut ea sepelienda curent. Ratio vero est, quia (ut dicebam) hoc opus & ad bonam hominum gubernationem est necessarium, & ad quoddam vivorum solatium, & ad aliquam utilitatem ipsius defuncti, cujus etiam honori, & decentiæ hac in re consulitur. Est igitur hoc opus laudabile, & per se honestum. Prima vero consequentia patet, quia hoc obsequium magis erat Christo debitum, quam cuivis alteri. Unde Aug. & alii Patres notant voluisse Christum sepeliri, ut suo exemplo hoc pietatis opus probaret. Qui etiam Matth. 26. in defensionem Magdalenæ dixit: *Opus bonum operata est in me. Mittens enim unguentum hoc ad sepeliendum me fecit.* Quocirca licet Christus propter se quodammodo minus hoc obsequio indigeret: tamen etiam pertinuit ad decentiam quandam, & honorem illi debitum. Neque propter spem resurrectionis proxime futuræ prætermittendum fuit. Nam (ut omittam eos, qui Christi sepulturam curabant, excepta Virgine, valde imperfectos fuisse in hac fide, & spe resurrectionis) ad majorem ejusdem resurrectionis fidem poterat sepultura Christi pertinere, non solum propter ea, quæ supra diximus: sed etiam, quia majoris fidei esse poterat credere, sine ulla difficultate posse Christum suum corpus e sepulchro, quantumvis clauso, & grandi lapide obserato, vivum educere. Ac denique magnæ fuit prudentiæ, cum aliunde nihil aliud de divina voluntate constaret, Christi corpus humano more religiose, ac honeste curare.

Unde dicendum est secundo, etiam modum funeris, ac sepulturæ Christi, pro loci, & temporis oportunitate fuisse convenientissimum. Hæc conclusio eodem fere modo explicanda, & probanda est, ac præcedentis. Nam si consideretur modus hujus funeris ex parte hominum, prudentissime egerunt, primo servando consuetudinem gentis suæ, eamque existimationi, quam de sanctitate Christi habebant, accommodando. Et ideo recte etiam egerunt, illum ungendo, honesteq; ad sepulcrum deferendo. Deinde, quia tempus tale erat, ut moras non pateretur, merito etiã in loco vicino, & cum eo ornatu, comitatuq; quem brevi habere potuerunt, eum sepelierunt Sed & illud quoque prudentiæ fuit, & maximæ etiam fidei esse potuit, in monumento, scilicet novo, in quo nullus alius positus antea fuisset, eum recondere. Tum quia novo homini novum monumentum debebatur, nec decebat divinum corpus cum aliis cadaveribus sepeliri. Tum etiam quia ad fidem resurrectionis ejus hoc expedire potuit (ut Hieronymus, & alii notarunt) ne illius resurrectio alteri posset attribui. Denique etiam fuit opus liberalitatis, quod Joseph monumentum, quod sibi paraverat (ut ex Matt. colligitur) Christo tribueret. Si autem hoc opus ex parte Dei consideretur, egregie ostendit divinam sapientiam, & providentiam. Ita enim res omnes disposuit, ut & more consueto, & pro loci, & temporis oportunitate convenienti sepeliretur Christus, & tamen plura mysteria in eo modo funeris, & sepulchri continerentur, ac denique omnes circumstantias haberet, quæ ad perpetuitatem illius sepulchri, & utilitatem ejus significandam, veritatemque resurrectionis Christi contestandam, erant necessariæ. Ut merito impleta tunc censeatur esse prophetia Isaiæ dicentis: *Et erit sepulchrum ejus gloriosum.* Quæ omnia, quoniam a D. Th. supra copiose explicantur, latius persequi necesse non est.

Funus Christi convenientissimum.

ARTICULUS IV.

Utrum Christus fuerit in sepulchro solum una die, & duabus noctibus.

AD *quartam sic proceditur. Videtur, quod Christus non fuerit in sepulchro solum una die, & duabus noctibus. Dicit enim ipse Matt. 12. sicut fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus, ita filius hominis erit in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus. Sed in corde terræ fuit in sepulchro existens. Non igitur fuit in sepulchro solum una die & duabus noctibus.*

189. [illegible] q. 51. a. 4. co. & q. 53. a. 2. co. & [illegible] 3. n. 241. & op. 60. c. 20. & 2. 6. & 5. cap. 15. 1. 2. c. 2. Hom. 31. in Evan. declinando ad fin.

2. *Præterea Greg. dicit in ho. Paschali, quod sicut Samson abstulit media nocte portas Gazæ, ita Christus media nocte auferens portas inferni resurrexit. Sed postquam resurrexit, non fuit in sepulchro. Ergo non fuit in sepulchro duabus noctibus integris.*

3. *Præterea, Per mortem Christi lux prævaluit tenebris, sed nox ad tenebras pertinet, dies autem ad lucem,*

lib. 4. c. 6. post med. 1043.

Ergo

Ergo convenientius fuit, quod corpus Christi fuerit in sepulchro duobus diebus & una nocte, quam e converso.

Sed contra est, quod sicut Aug. dicit in 4. de Trin. A vespere sepulturæ, usq; ad diluculum resurrectionis, triginta sex horæ sunt, id est, nox tota cum die tota, & nocte tota.

p. 6. q. præcedentis. *Resp. dicendum, quod ipsum tempus, quo Christus in sepulcro mansit, effectum mortis ejus repræsentat. Dictū est autē supra, quod per mortem Christi liberati sumus a duplici morte scilicet a morte animæ, & a morte corporis, & hoc significatur per duas noctes, quibus Christus in sepulchro permansit. Mors autem ejus, quia non fuit ex peccato proveniens, sed ex charitate suscepta, non habuit rationē noctis, sed diei, & ideo significatur per diem integrum, quo Christus fuit in sepulchro. Et sic conveniens fuit, quod Christus una die & duabus noctibus esset in sepulchro.*

l. 3. c. 24. in med. tō. 4. *Ad 1. ergo dicendum, quod sicut Aug. dicit in l. de cons. Evang. quidam modum loquutionis Scripturæ nescientes, noctem voluerunt annumerare tres illas horas, a sexta usq; ad nonam, quibus sol obscuratus est, & diem, tres horas alias, quibus iterum terris est redditus, id est, a nona usq; ad ejus Occasum. Sequitur enim mox futuri Sabbathi, quæ cum suo die computata, erunt jam duæ noctes & duo dies. Porro autem post Sabbathum sequitur nox primi Sabbathi, id est, illucescentis diei Dominici, in qua tunc Dominus resurrexit, & ita adhuc non constabit ratio trium dierū, & trium noctium. Restat ergo, ut hoc inveniatur, illo Scripturarum usitatu loquendi modo, quo a parte totum intelligitur, ita scilicet, quod unam noctem, & unam diem accipiamus, pro una die naturali. Et sic primus dies computatur ab extrema parte sui, qua Christus in sexta feria est mortuus, & sepultus: secundus autem dies est integer cū 24. horis nocturnis & diurnis: nox autem sequens pertinet ad tertium diem. Sicut enim primi dies, propter futurum hominis lapsum, a luce in noctem: ita isti, propter hominis reputationem, a tenebris computantur in lucem.*

l. 4. c. 6. t. 3. *Ad 2. dicendum, quod sicut Aug. dicit in 4. de Trin. Christus in diluculo resurrexit, in quo aliquid lucis apparet, & adhuc tamen aliquid remanet tenebrarum noctis, Unde de mulieribus dicitur Joann. 20. quod cum adhuc essent tenebræ, venerunt ad monumentum. Ratione ergo harum tenebrarum Greg. dicit Christum media nocte surrexisse, non* Hom. 21. in Evang. non procul a fine. *quidem divisa nocte in duas partes æquales, sed infra ipsam noctem. Illud enim diluculum, & pars noctis, & pars diei dici potest propter convenientiam, quam cum utroque habet.*

Ad 3. dicendum, quod in tantum lux in morte Christi prævaluit (quæ significatur per unam diem) quod tenebras duarum noctium, id est, duplicis mortis nostræ removit, ut dictum est.

COMMENTARIUS.

DE tempore, quo Christus jacuit in sepulchro, duo sūt certa. Primum est, Christum esse sepultum in occasu solis, vel prope illum, ut satis constat ex dictis supra de hora, qua Christus fuit de cruce depositus. Alterum est, corpus Christi mortuum jacuisse in sepulchro toto eo tēpore, quod usque ad resurrectionem interlapsum est. Hoc enim per se notum videtur supposita vera morte illius corporis, & iis, quæ ab Evangelistis de ejus sepultura narrantur, a quibus quoque id est satis expressum. Hanc eam vim habet illud verbum angeli Matth. 28. *Non est hic: surrexit enim.* Per resurrectionem ergo desiit esse ibi, & usq; ad resurrectionem mansit ibidem. Idem confirmat, quod infra refert Matthæus de mendacio a Judæis conficto, Christi corpus sublatum esse e sepulchro: cum tamen inde non exierit ab alio sublatum, sed sua virtute jam vivum, ac gloriosum. Ex his ergo duobus, quæ certa sunt, colligitur, quæstionem hanc de temporis duratione, quo corpus Christi in sepulchro permāsit, pendere ex alia, scilicet quo die, & quota hora resurrexerit, quam postea suo proprio loco tractabo, & ideo in expositione hujus articuli nihil est, quod amplius immoremur.

Solum circa rationem, qua D. Th. probat in articulo fuisse conveniens, Christum jacere in sepulchro uno die integro artificiali, & duabus noctibus, ad significandum, ipsum morte sua, quæ per lucem diei significatur, destruxisse duas mortes nostras, animæ scilicet, & corporis, quæ in duabus noctibus indicantur, advertendum in primis est, illam rationem esse mysticam: literalis vero est, quia illud tempus fuit conveniens ad demonstrandam veritatem mortis Christi, ut inferius latius tractabimus. Deinde sciēdum est, illam rationem sumptam esse ex Aug. l. 4. de Trin. c. 3. & lib. 83. qq. q. 26. & ser. 181. de tempore, quem imitati sunt Beda, & Anselmus Mat. 12. & Alcuinus l. de divinis offic. c. de feria sexta.

Circa argumenta. De primo infra ex professo disputandum est. Tertium est facile. Circa secundum, in quo D. Th. cit. Greg. ho. 21. in Evangelia, explicantem de Christi resurrectione figuram Samsonis Jud. 16. & dicentem Christum media nocte surrexisse, observandum est Gregorium applicando figuram Samsonis, qui media nocte exiit e civitate, & portas ejus tulit, non dicere Christum media nocte surrexisse, sed ante lucem, indicans non oportere veritatem in omnibus circumstantiis exacte respondere figuræ, sicut ad hoc propositum notavit Bonav. in 3. dist. 22. q. 3. ad 2. Et ita est facilior expositio Gregorii. Quanquam ea etiam, quam adhibet D. Th. utilis esse possit propter alios Patres, qui asserunt Christum media nocte surrexisse, ut infra videbimus.

QUÆSTIO LII.

De descensu Christi ad inferos, in octo articulos divisa.

DEinde considerandum est de descensu Christi ad inferos. Et circa hoc quæruntur octo.

Primo, utrum fuerit conveniens Christum ad inferos descendere. Secundo, in quem infernum descenderit. Tertio, utrum totus fuerit in inferno. Quarto, utrum aliquam moram ibi traxerit. Quinto, utrum sanctos Patres ab inferno liberaverit. Sexto utrum damnatos ab inferno liberaverit. Septimo, utrum liberaverit pueros in peccato originali defunctos. Octavo, utrum liberaverit homines de purgatorio.

DISPUTATIO XLII.
In duas Sectiones distributa.

De loco, ac statu animarum sanctarum ante Christi mortem.

HÆc disputatio necessaria mihi visa est ad intelligenda ea, quæ de loco, in quo B. Christi anima in triduo fuit; & de iis, quæ in eo operata est, adjicienda sunt postea. In qua supponendum est, sicut post mortem Christi, ita & ante illā, quatuor fuisse animarum separatarum ordines, seu status. Quædam, quæ in statu peccati mortalis e corporibus emigrarunt, quædam, quæ in solo originali, quædam vero in statu justitiæ, cum aliqua tamen veniali culpa, aut reatu pœnæ: aliæ rursum justæ, & omnino puræ, ac mundæ, sive ita e corporibus egressæ sint, sive post egressum fuerint purgatæ pleneq; mundatæ. De tribus prioribus generibus non habemus quæstionem, quia in omnibus illis eadem est ratio de statu, & loco animarum ante, & post Christi mortem. Nam quæ e vita in primo statu decessissent, perpetuo detrudebantur in Tartarum: quæ vero in secundo, perpetuo quoque excludebantur a regno beatitudinis, & in proprio ipsis destinato loco (qui *Limbus puerorum* dicitur) recipiebantur, ubi usque ad hodiernum diem manent, manebuntque vel perpetuo, vel usq; ad judicii diem. Quas vero tertio loco annumeravimus, in locum purgatorii deferebantur. Poterant autem inde exire ante Christi mortem, quia poterant antea plene purgari. Hoc enim non pendebat ex exequutione mortis, seu reali satisfactione Christi pro genere humano: sed ex commensuratione ac proportione pœnæ purgatorii ad reatū ex peccatis dimissis derelictum, ut latius in materia de purgatorio dicendum est. Igitur sermo præsens de quarto ordine animarum instituendus est. Supponimus autem ulterius ex materia de beatitudine, sanctas animas plene mūdas & purgatas statim ad beatitudinem evolare post Christi mortem. Investigandum igitur est, an idem fieret ante Christi mortem, vel quo reciperentur illæ animæ, quemve statum haberent.

SECTIO I.
Utrum Animæ sanctæ ante Christi mortem fuerint gloriosæ.

RAtio dubitandi in primis oriri potest ex verbis Sapientis Ecclesiast. 11. *Facile est coram Deo in die obitus*

obitus retribuere unicuique secundum vias suas: retributio ergo divina semper unicuique data est in die obitus, juxta ejus meritum; sed retributio propria harum animarum est beatitudo. Secundo adjungi potest illud Luc. 16. ubi Lazarus consolari dicitur, dives autem cruciari; sicut ergo dives receperat pœnam ultimam, ita & Lazarus ultimum præmium, unde Aug. ep. 96. ad Evodium propter hoc testimonium fateri videtur animas sanctas ãte Christi adventum divinitatem vidisse, & eodem modo intelleait illum locum Justin. martyr q. 60. ad Gentes, quamvis ipse historiam illam non admittat. Tertio ex Paulo ad Hebr. 11. ubi de antiquis Sanctis dicit: *Per fidem vicerunt regna, adepti sunt repromissiones*. Quod de repromissione vitæ æternæ intelligit Anselmus ibidem. Objicit tamen, quia in fine ejusdem cap. dicit Apostolus: *Hi omnes testimonio fidei probati non acceperunt repromissiones*. Sed respondet priora verba esse intelligenda de beatitudine animæ, posteriora vero de corporum resurrectione. Quarto uti possumus ratione, quia ad divinam justitiam spectat, unicuique reddere præmium, atque illud non differre, quando anima est justa & nihil in se habet, quod beatitudini repugnat. Dicetur fortasse fuisse impedimentum ex parte totius naturę humanę, quia nondum Christus pretium meriti, & satisfactionis suę pro illa solverat. Sed quamvis hæc ratio sit sufficiens, ne tota natura humana ad beatitudinem admitteretur ante Christi passionem: non tamen, ut singulæ personæ ab ingressu beatitudinis retardarentur: alioqui nec remissio peccati, nec gratia danda fuisset alicui hominum ante Christi passionem, quia etiam respectu horum effectuum nondum erat pretium solutum. Et similiter neq; Angelis sanctis danda esset gloria ante Christi mortem, quia etiam ipsi per Christum illam obtinuerunt.

Nulla anima ante Christi mortẽ essentialem beatitudinem accepit.

Nihilominus certa fide tenendum est, ante Christi mortem, nullam animam quantumvis sanctam, & purã, essentialem beatitudinem accepisse. Ita docent Theologi in 3. dist. 17. & in 4. dist. 2. D. Th. ib. & supra q. 49. a. 5. & in hac etiam q. at. Alex. Alen. 3. p. q. 18. memb. 4. Scot. in 4. d. 2. qu. 2. & reliqui, qui hoc sensu tradunt Christum morte sua aperuisse hominibus januam regni. Quod potius de essentiali beatitudine, quam de corporeo loco cœli Empyrei intelligendum esse, tradit etiam Innocen. in c. Majores de baptismo.

Et probatur primo e Paulo ad Heb. 9. ubi explicans ritum illum veteris legis, quo summus sacerdos tantum semel in anno ingrediebatur in Sancta Sanctorum non sine sanguine, quem offerret pro peccato, dicit in hoc significatum esse nondum fuisse *propalatam Sanctorum viam*, donec Christus summus sacerdos seipsum pro peccato in sacrificium obtulit. Ita exponit Chrys. hom. 15. Theophylact. & alii, & Ambros. inquit, *cœlum mortalibus fuisse inaccessibile*. Idem Anselmus, & D. Th. qui addit propterea Christum vocari *ostium* Joann. 10. & *viam* Joan. 14. quia ipse aperuit viam, & ostium regni cœlorum; unde subjungit Paulus statim c. 10. *Habentes itaque fratres fiduciam in introitu Sanctorum in sanguine Christi, quam initiavit nobis viam novam, & viventem per velamen, id est carnem suam*: ubi Chrysostom. hom. 18. *Introitum* (inquit) *hic cœlum dixit, & accessum ad spiritualia, quem initiavit, inquit, seu propalavit. Dedicatio enim dicitur initium utendi, & ideo novam dicit, siquidem nunc aperta sunt porta cœli, quod neque tempore Abrahæ contigit*. Et eodem modo exponunt reliqui Patres citati. Ac propterea de veteribus Sanctis dixit Paul. c. 11. ejusd. Ep. *Juxta fidẽ defuncti sunt omnes isti, non acceptis repromissionibus, sed a longe eas aspicientes*, ut ibi exponit D. Th. & Ansel. *A longe, inquit, id est, oculis fidei considerantes, quod post mortem eas essent accepturi, non protinus, sed post longa tempora in adventu Christi*.

Secundo uti possumus alio testimonio Pauli ad Ephes. 4. ita illud Psal. interpretantis, *Ascendit in altum, captivam duxit captivitatem*, ubi nomine *captivitatis* intelligit Sanctos antiquos, qui ante Christi mortem veluti captivi, & in carcere detinebantur, quos ipse moriens inde liberavit. De quo mysterio dicitur Zach. 9. *Tu autem in sanguine testamenti tui eduxisti vinctos de lacu, in quo non erat aqua*, ut ibi Hieron. Ruper. aliique exponunt. Idem quoq; mysterium videtur significasse Petrus 1. Can. c. 3. dicens: *Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, justus pro injustis, ut nos offerret Deo, mortificatos quidem carne, vivificatos autem spiritu, in quo veniens prædicavit iis, qui in carcere erant spiritibus*. Proprius enim sensus esse videtur, Christum *in spiritu*, id est, in sola anima prædicasse, ac simul contulisse æternam gloriam spiritibus sanctis, qui in carcere erant detenti. Ita Cyril. Alex. l. 12. in Jo. c. 36. & l. 1. de fide ad Reginas satis post mediũ, l. de fide Theodos. prope medium, ubi introducit Christum dicentem *compeditis, Egredimini: & existentibus in tenebris, Revelamini*. Idem Niceph. Constantinop. ep. ad Leon. P. quæ habetur in Synodo Ephesina to. 3. c. 22. juxta finem, dicens, *animam Christi prædicasse illis spiritibus resurrectionem, libertatemque & redemptionem impertivisse*. Idem Iren. l. 4. contra hær. c. 45. versus fin. Athan. Ep. ad Epictetum non lõge a principio, quam refert Epiph. hær. 77. Ruffin. in expos. symboli, & Cypr. l. 2. ad Quirin. c. 27. Damasc. lib. 3. c. ult. ac denique Clemens Alex. l. 6. strom. prope medium, cujus verba latius explicabimus sequenti disputatione, ubi plura in hanc sententiam afferemus.

Tertio in hujus rei confirmationem notant sancti Patres, initium Evangelicæ prædicationis sumptum esse a regno Cœlorum, quod sub eo nomine expresso antea in veteri testamento non fuerat annuntiatum, quia tunc longe distabat, & pro illo statu adiri non poterat. Ut ante passionem Christi appropinquasse dicitur regnum cœlorum, Matt. 3. *Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cœlorum*. Quia nimirum passio Christi, per quam janua regni erat reseranda, jam parum aberat. Quapropter illa jam exhibita non solum appropinquasse, sed advenisse dicitur regnum cœlorum. Hinc Chrysost. hom. 4. in Marc. *Quantum in meo corde est legens legem, legens prophetas, legens & Psalterium, nunquam regnum cœlorum audivi, nisi in Evangelio. Quia antequam Christus aperiret januam regni, omnes animæ justæ detrahebantur in inferno*. De qua re scribit optime Hieron. ad Dard. ep. 129. docens, in veteri testamẽto sub figuris, & umbris promissum esse regnum Cœlorum, non vero aperte. Quia janua illius nondum erat aperta. Unde subjungit: *Sanguis autem Christi clavis est paradisi, terram enim viventiũ, quam primus Adam perdidit, secundus invenit: imo ab illo perditam iste restituit. Mihi ergo* (concludit inferius) *in Evangelio promittuntur regna cœlorum, quæ vetus instrumentum omnino non nominat*. Idem Hieron. Dial. 2. contra Pelag. satis post medium Aug. 19. contra Faust. c. ult. & 1. Retract. c. 22. Indicat etiam Origen. l. 5. super ep. ad Rom. circa illa verba: *Per unius delictum in omnes homines in condemnationem*. Et alios in sequentibus referemus.

Regni cœlorum prædicatio a regno appropinquat.

Quarto, ratio a priori hujus veritatis ex ordinatione, ac lege Divinæ justitiæ sumenda est, quæ in lapsu totius humanæ naturæ fundamentum habuit. Adam enim peccando omnibus hominibus clausit regnum Cœlorum: nam totam naturam humanam in sua radice infecit, atque odiosam Deo reddidit, ac propterea indignam æternæ beatitudinis reliquit. Fuit ergo justitiæ divinæ consentaneum, neminem ad eam beatitudinem admittere, donec pro tota natura esset satisfactum. In quo magna est diversitas inter naturam Angelicam, & humanam, ut latius diximus superiori to. disp. 42. Sect. 1.

Ex his infertur, Sanctorum animas a corporibus separatas retinuisse fidem, & spem usque ad mortem Christi. Probatur, quia in primis certum est habuisse charitatem (nam de Sanctis & justis loquimur) & potuisse illius actus exercere, ut per se constat, quia non erat futura otiosa charitas in illis justis; ergo necesse est ut aliquam supernaturalem cognitionem habuerint; ergo cum nõ habuerint visionem, necesse est, ut fidem retinuerint. fides autem, quæ per charitatem vivit, sine spe esse non potest, quia cum nondum teneat, quem amat, necesse est, ut spe in illum tendat. Deinde in animabus illis nihil erat, quod ab eis fidem, aut spem expelleret, cum nec visionem haberent repugnantem fidei, nec consequutionem, quę spei objectum destrueret: neq; etiam aliquem actum his virtutibus contrarium, cum essent justæ & sanctæ: ergo. Tandem in animabus purgatorii manet fides, & spes, ergo multo magis in iis animabus, quæ erant in Sinu Abrahæ. Hinc vero nonnullæ dubitationes oriuntur, quæ de statu harum animarum inquiri possunt.

Sanctorum Patrum animæ in Limbo existentes usque ad mortem Christi fidem, & spem retinuerunt.

Prima est an essent confirmatæ in gratia, ita ut peccare non possent. Cui breviter respondeo, nunquam peccare potuisse.

1. Dubium

tuisse; quia mors hominis, sicut est terminus vitæ, ita etiam & vitæ a Deo præfixæ, ut in ea possit bene, vel male operari; post mortem autem statim vel obstinatur in malum, vel confirmatur in bono, juxta illud Ecclesiastis 11. *Si ceciderit lignum, sive ad austrum, sive ad aquilonem, ubi ceciderit, ibi erit.* Ubi mors *casus* appellatur *aquilonis* autem nomine, status peccati, nomine autem *austri* status gratiæ significatur, ut Hieronimus ibi exponit. Sensus ergo est omnem hominem vel in gratia, vel in peccato decedere; & quoad hoc, in eo statu, in quo moritur, perpetuo manere, ut præter Hieron. exponit etiam Greg. 12. Moral. c. 3. & Bernardus ser. 46. ex parvis. Et confirmatur, nam propter hanc causam animæ purgatorii sunt confirmatæ in bono, & peccare non possunt, ut est communis, certaq; sententia (quam Deo dante in 4. to. hujus 3. p. tractabimus) ergo multo magis idem dicendum est de animabus sanctis existentibus in Sinu Abrahæ. Erant enim multo magis in termino, quam animæ purgatorii, alioqui possent inde ad purgatorium, vel etiam ad infernum transire. Quod est plane hæreticum contra universalem Ecclesiæ sensum, & contra illud Luc. 16. *Fili recordare, quia recepisti bona in vita tua, & Lazarus similiter mala; nunc autem hic consolatur, tu vero cruciaris, & in his omnibus inter nos, & vos chaos magnum firmatum est, ut ii, qui volunt hinc transire ad vos, non possint, neq; inde huc transmeare.* Ex quibus omnibus non solum probatur illas animas non potuisse peccare mortaliter, sed etjam neque venialiter. Unde Aug. l. 12. Gen. ad lit. c. 34. agens de sinu Abrahæ sic inquit. *Ubi jam nulla tentatio, ubi tanta requies post omnes dolores vitæ hujus.*

Animæ sanctorũ Patrũ in sinu Abrahæ confirmatæ in bono, & impeccabiles.

Quod si quæras, unde hæc firmitas in bono orietur. Respondeo breviter, ut multa omittam, quæ ad alias materias spectant, non ex sola natura, neq; ex aliqua virtute intrinseca &, inhærente, sed ex divina gratia tales animas protegente, ortam fuisse: quia neque ex intrinseca necessitate perseverabant perpetuo in actuali Dei amore super omnia, neque in intellectu habebant aliquid intrinsecum, quod eas necessario contineret, ne inconsiderate, imprudenter possent aliquid operari. Erat ergo omnino necessaria divina protectio gratiæ, qua fiebat, ut vel semper essent in actuali amore, & contemplatione Dei, vel nunquam actum elicerent, quin prius omnia ad bene, ac prudenter operandum necessaria considerarent: Quomodo autem, hoc non obstante, libere operarentur, difficultas vulgaris est, quam facile expedire quis potest ex iis, quæ tradidimus in priori to. disp. 37. Sect. 3.

Dubium 1. Resoo 1. Animæ Sanctorum in sinu Abrahæ impeccabiles unde.

Secunda dubitatio similis præcedenti est, an illæ animæ possent mereri. Et breviter negandum est potuisse: quod etiam est certum. Ratio vero reddi non potest ex sola rei natura, nihil enim repugnaret eas ibi mereri, cum essent in gratia, & optimos actus liberos exercerent. Fundatur ergo in divina lege, quæ solum hujus vitæ tempus ad merendum tribuit, ut in priori to. q. 19. disp. 39. Sect. 3. tractatum fuse est; & hoc quoque modo terminum viæ Deus in morte præscripsit juxta illud Pauli 2. ad Cor. 5. *Referet unusquisq; propria corporis prout gessit sive bonum, sive malum.* Quo sensu interpretatur Hieron. illud Eccles. 9. *Mortui nihil noverunt amplius, neq; habent ultra mercedem,* & illud: *Quodcunque facere potest manus tua, instanter operare, quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erunt apud inferos, quo tu properas,* scilicet quæ ad meritum prodesse possint. Quam expositionem sequutus est etiam Greg. 4. dialog. c. 39. De qua re dicemus plura agentes de animabus purgatorii, ubi ex eodem principio ostendemus eas non posse mereri. Quod etiam est certum, & inde potest desumi argumentum ad propositam sententiam confirmandam. Ac deniq; quia alias pene infinita fuissent merita, quæ tanto tempore fierent. Quocirca prædicta assertio potissimum intelligitur de merito proprio, ac de condigno quod est in ordine ad propriam beatitudinem, & gratiæ incrementum. An vero de congruo possent mereri, vel incarnationem, vel aliquid aliud sibi, vel aliis, fortasse est quæstio de nomine, ut jam dicam.

2. Dubium Respond. Animæ Sanctorum Patrum in sinu non capaces meriti cor.

Tertia enim dubitatio esse potest, an illæ animæ possent Deum orare pro se, vel pro aliis. In qua primum certum existimo absolute, & simpliciter potuisse orare: imo frequentissime, ac summis conatibus orasse, petẽdo Messiæ adventum, suamque redemptionem. Ita docet hic D. Th. art. 2. ad 2. citans Aug. ser. 137. de tempor. ubi prope finem multa dicit in hanc sententiam, quæ per se satis est clara. Nam si in hac vita hoc faciebant, ut ex innumeris locis sacræ Scripturæ constat, quos in superiori tomo tractavi disp. 10. Sect. 6. cur non in eo statu, in quo & majorem charitatem habebant, & liberiores ac expeditiores ad orandum erant? Neque enim in eis aliquid erat, quod hujusmodi orationem impedire posset. Nam orare pro seipsis non repugnat etiam animabus beatis, si aliquid illis desit, & ita legimus in Apocalypsi eas postulare sua corpora, eorumque beatitudinem: multo ergo minus repugnabat iis animabus, ut suum redemptorem, suam redemptionem, suamq; beatitudinem flagitarent, cum hæc omnia illis deessent. Unde fit, ut pro seipsis orare possent, postulãdo tum prædicta bona, tum etiam alia, quibus carebant. Pro aliis vero in communi saltem etiam orare poterant, ut pro humano genere, pro Ecclesia, vel Synagoga, pro amicis, pro filiis, & pro aliis, quos in hac vita cognoverant: Unde Jerem. 15: *Dixit Dominus ad me, si steterint Moyses, & Samuel coram me, non est anima mea ad populum istum.* Qui modus loquendi supponit Moysẽ, & Samuelem, quamvis jam mortuos, solitos esse orare pro suo populo, multaq; a Deo impetrare, ut satis significavit ibi Hieron. & Greg. l. 9. Mor. c. 9 alias 12. Et Chrys. ho. 5. in Ep. 1. ad Thessal. & apertior locus est 2. Macab. ult. ubi Judas vidit Oniam, & Jeremiam, jam defunctos orare pro populo Israel. Ubi ponderandum est verbum illud: *Hic est fratrum amator,* &c. eadem enim charitas, quæ in via movet ad orandum, movere poterat in eo statu, cum alias nihil esset, quod hanc saltem generalem orationem impediret. At vero in particulari, cum illæ animæ nescirent omnia, quæ in hoc mũdo gererentur, orare non poterant, nisi juxta mensuram cognitionis, quam habebant, quamque vel ab hac vita secum duxerant, vel ab animabus illuc migrantibus acceperant, vel ex locutione sanctorum angelorum vel deniq; ex divina revelatione, quæ earum statui tunc debita non erat: & ideo (ut existimo) ex lege ordinaria non fiebat, singularia autem privilegia, sicut sine fundamento affirmanda non sunt, ita etiam nec temere rejicienda. Supponit autem hic discursus animas non posse naturali virtute omnia cognoscere, quæ hic geruntur, quia non est necesse, ut omnium recipiant species infusas: quæ est sententia August. & Greg. quos refert, & sequitur D. Th. 1. p. q. 89. art. 8. ubi de hac re latius. Unde etiam fit, ut eo tempore non possent regulariter orationes directe fundi ad animas in eo statu existentes. Quia cum non viderent Deum, non poterant orationes hominum supplicantium agnoscere: postulare autem ut Deus eas manifestaret illis, fuisset petere singulare privilegiũ, & quasi miraculum præter ordinariam legem. Et ideo in veteri testamento legimus fideles omnes interdum orasse directe ad Angelos. Genes. 48. *Angelus, qui eruit me de cunctis malis, benedicat pueris istis:* legimus item homines orasse Deum repræsentando merita Sanctorum jam defunctorum, ut eis juvarentur. Exod. 32. *Recordare Domine Abraham, Isaac, & Jacob,* & Dan. 3. *Propter Abraham dilectum tuum, & Isaac servum tuum, & Israel sanctum tuum.* Legimus etiam unum hominem directe postulare ab alio homine vivente, ut pro se oret, 1. Reg. 7. *Ne cesses pro nobis clamare ad Dominum.* Quod autem aliquis directe oraverit Sanctos defunctos, ut se adjuvarent, vel pro se orarent, nusquam legimus. Hic enim modus orandi est proprius legis gratiæ, in quo Sancti videntes Deũ possunt etiam in eo videre orationes, quæ ad ipsos funduntur, de qua re latius in materia de Beatitudine.

Animæ sanctorũ Patrum in Lymbo ex Remere pro se atq; aliis orare poterant.

Quarta dubitatio esse potest, an illæ animæ pœnam aliquam sustinerent. In qua breviter dicendum est, in primis certum esse caruisse omni pœna sensus seu ignis, imo potius magno gaudio, & consolatione affectas fuisse, tam ob statum gratiæ, quam ob spem certam futuræ gloriæ. Cognoscebant enim se esse in gratia confirmatas, & ita nullo timore afficiebantur, quod non poterat non afferre eis magnum solatium. De quo dictum est Lucæ. 16. *Hic autem consolatur,* ut bene Chrys. hom. de divite, & Lazaro D. Th. hic art. 5. ad 1. ubi in hunc sensum interpretatur Aug. & verba illa Jo. 8. *Abraham exultavit, ut videret diem meum.* Certum denique est, eas habuisse temporalem pœnam damni usque ad Christi adventum. Quia (ut dictum est) divina visione carebant, & omnibus bonis, quæ illam intrinsece consequuntur, ex quo non poterant non mœrorem aliquem tristitiamve persentiscere

Dubium 4. Respon. 1. Animæ sanctorum in limbo pœna sensus omni caruerunt.

ſcere propter tanti boni dilationem, ut D. Th. hic a. 2. ad 2. aperte docet, & Caiet. ar. 5. unde Greg. 13. Moral. c. 16. alias 21. *in ipſis* (inquit, *inferni locis Juſtorum animæ ſine tormento tenebantur: grave tamen tædium illis fuit poſt ſolutionem carnis adhuc ſpeciem non videre creatoris*. Et de hac triſtitia intelligendus eſt Aug. ſer. 2. de reſurrect. cum introducit dæmones ſuam deflentes ruinam, his verbis: *Ligatos ſolvit, luctus eorum in gaudium convertit. Ecce ipſi, qui ſub noſtris ſolebant ſuſpirare tormentis, inſultant nobis de perceptione ſalutis. Nunquam potuerunt ſic læti eſſe captivi*, & cætera, quæ late perſequitur.

Supereſt, ut rationes dubitandi in principio poſitas diſſolvamus. Prima fundatur in eo, quod Deus dicitur retribuere in die obitus, quod accommodate intelligendum eſt in diverſis ſtatibus pro temporum diverſitate. Tunc ergo in die obitus non dabatur juſtis ultima retributio in ſeipſa propter naturæ impedimentum: dabatur tamen

Reſponſio ad argumenta in oppoſitū. in ſpe certa, & infallibili. Deinde ibi ſolum dicit Sapiens, Deum conferre retributionem ſecundum merita in die obitus: non tamen dicit, quænam ſit iſta retributio. Quocirca ille ſtatus, quem ſanctæ animæ habebant in ſinu Abrahæ, poteſt dici retributio accommodata ipſarum meritis pro illo tempore. Sic enim dixit Abraham Lucæ 16. ad divitem: *Fili recepiſti bona in vita tua, & Lazarus ſimiliter mala, nunc vero hic conſolatur: tu vero cruciaris*. Ubi aperte ſignificat illum ſtatum gaudii, & conſolationis fuiſſe retributionem meritorum, non ultimam, & perfectam, ſed tempori, & ſtatui accommodatam. Sicut etiam animabus, quæ in purgatorium tendunt, in die obitus datur retributio juxta merita. Quia & pro malis operibus datur temporalis pœna, & pro bonis etiam datur tunc aliqua retributio. Nam confirmantur in bono & certæ fiunt ſuæ ſalutis æternæ: unde maxima conſolatione recreantur: non recipiunt autem ſtatim ultimum præmium, quia nondum ſunt capaces. Quocirca tandem dici poteſt, omnes in die obitus recipere retributionem ultimam, niſi aliquod ea parte eorum impedimentum interveniat.

Et ex iis expedita manet ſecunda difficultas ſumpta ex citatis verbis Lucæ. Nam illa conſolatio Lazari erat quidem de æterna beatitudine, non tamen in re obtenta, ſed in ſpe. Locus autem Auguſtini, quo illa difficultas confirmabatur, valde obſcurus eſt, & quidem D. Th. hic art. 5. ad 1. ita interpretatur Auguſtinum, ut non ſimpliciter neget Chriſtum deſcendendo ad inferos aliquid ſanctis Patribus contuliſſe, neque etiam affirmet eos antea vidiſſe Deum; ſed ſolum doceat eos qui erant in Sinu Abrahæ non fuiſſe doloribus inferni ſubjectos. Retulerat enim Auguſtinus opinionem, quæ hoc affirmabat, quam improbaverat, & quoad hoc ſubdit, ſe non invenire, quid

Sententia Aug. de deſcenſu animæ Chriſti ad inferos. illis Patribus Chriſtus ſuo deſcenſu contulerit, ſcilicet quoad ſolutionem a doloribus Sed obſervandum eſt, Auguſtin. in eo loco ſentire Sinum Abrahæ in quo erant Patriarchæ, Prophetæ, & alii juſti, non fuiſſe in inferno, & cõſequenter, cum in Scriptura dicitur, Chriſtum deſcendiſſe ad inferos, non intelligi de Sinu Abrahæ Ex quo ulterius infert, illud beneficium, quod Chriſtus contulit iis, qui erant in inferno, illuc deſcendendo, & ſolvendo eos a doloribus inferni, non eſſe collatum illis Patribus, qui erant in Sinu Abrahæ, ſed quibuſdam aliis. Et hinc tandem concludit, ſe neſcire, quid Chriſtus deſcendendo ad inferos, Patribus exiſtentibus in Sinu Abrahæ contulerit, & potius ſentit nihil contuliſſe. Sed ex hoc non poteſt inferri, Auguſtinum ſentire, illos Patres antea vidiſſe Deum, aut non recepiſſe hanc viſionem poſt paſſionem Chriſti & propter ipſam, quia Auguſtinus hoc non dicit, ſed ſolum ait, propter hunc effectum non fuiſſe neceſſarium deſcenſum Chriſti, & ideo ablata alia neceſſitate deſcendendi propter ſolvendos dolores inferni, concludit ſe non invenire, quid ſuo deſcenſu Chriſtus his Patribus contulerit. Hanc vero eſſe mentem ejus conſtat ex ratione, quam reddit: Cum enim dixiſſet, *Quia evidentia teſtimonia & infernum commemorant, & dolores, nulla cauſa occurrit, cur illo credatur veniſſe Salvator, niſi ut ab ejus doloribus ſalvos faceret*: poſtea ſic infert; *Unde illis juſtis, qui in Sinu Abrahæ erant, cum ille ad inferna deſcenderet, nondum quid contulerit invenio*: Nimirum quia non ſolvit eos a doloribus. Et quia dicere poſſet aliquis contuliſſe eis viſionem beatam, ad hoc excludendum ſubdit hæc verba: *A quibus eum, ſecundum beatificam præſentiam ſuæ divinitatis nunquam video receſſiſſe*. Ubi non dicit eos fuiſſe ſemper beatos, ſed eum per divinitatem, & beatitudinem ſuam, & per propriam eſſentiam ſemper fuiſſe illis præſentem: quaſi diceret ad communicandam eis hanc beatitudinem non fuiſſe neceſſarium illuc deſcendere. Hæc de mente Auguſtini. Nam de re ipſa poſtea dicemus, quamquam non etiam verbo dici poſſet, Auguſtinum in tota illa epiſtola, inquirendo potius & dubitando, quam affirmando proceſſiſſe, & ideo obſcure, ac dubitanter eſſe loquutum. Ad Juſtinum reſpondetur falſo citari, nam potius eo loco indicat neminem ante generalem reſurrectionem videre Deum, quod ab Eccleſia jam damnatum eſt, de qua re alibi.

Ad tertium cum Paulus dicit *Adepti ſunt repromiſſiones*, de temporalibus repromiſſionibus loquitur, ut communius expoſitores intelligunt. Quod ſi admittere velimus expoſitionem Anſelmi ibi citatam, intelligendum eſt, Paulum loqui reſpectu temporis in quo ipſe ſcribebat. Nam jam tum Patres antiqui adepti erant repromiſſiones quoad animæ beatitudinem, non vero de tempore ante Chriſti adventum.

Ad quartum ex ratione ſumptum jam fere reſponſum eſt: comparatio autem, quæ ſit inter remiſſionem peccati, ſeu gratiam, & gloriam, non eſt ejuſdem rationis. Quia gratia & remiſſio peccati erat ſimpliciter neceſſaria ad ſalutem: gloria vero poterat ſine incommodo æternæ damnationis aliquo tempore differri, ut dixi etiam in ſuperiori tomo diſp. 41. Sect. 1.

SECTIO II.

In quo loco fuerint Sanctorum animæ ante Chriſti mortem.

DE hoc loco in Scriptura ſolum habemus, appellari ſinum Abrahæ, Luc. 16. *Factum eſt, ut moreretur etiam mendicus, & portaretur ab Angelis in Sinu Abrahæ*, & infra expreſſe dicitur in eodem loco fuiſſe Abraham. Ex quo recte colligit Aug. dicta ep. 99. ibid. fuiſſe alios juſtos Patriarchas, & Prophetas, & abſurdum exiſtimat de hoc dubitare. Unde l. de anima, & ejus origin. c. 15. definit ſinum Abrahæ intelligendum eſſe: *Remotam ſedem quietis, atque ſecretam, quæ dicta eſt Abrahæ, non quod ipſe tantum ibi ſit, ſed quod ipſe pater multarum gentium ſit poſitus, quibus eſt ad imitandum fidei principatum propoſitus: ſicut & Deus Abraham ſe Deum vocari voluit, cum ſit innumerabilium Deus*. Quo autem loco, ſeu in qua parte orbis ſitus hic Abrahæ Sinus, in Scriptura non videtur expreſſum. Quod autem non ſit in inferno, ſentit Aug. Ep. 57. & dicta Ep. 99. Et fundamentum ejus eſt; quia *infernus* in Scriptura ſacra ſemper ſumitur in malam partem pro loco dolorum ac tormentorum Sinus autem Abrahæ dicitur eſſe locus quietis, & conſolationis, & veluti cujuſdam beatitudinis. Et confirmatur: nam Luc. 16. condiſtinguuntur Sinus Abrahæ, & infernus, ſic enim dicitur *Factum eſt, ut moreretur mendicus, & portaretur ab angelis in Sinum Abrahæ mortuus autem eſt & dives, & ſepultus eſt in inferno*. Et inferius dicitur, magnũ chaos firmatum, eſſe inter unum, & alium locum. Unde quidam exiſtimarunt eſſe locum aliquem cœleſtem alii eſſe paradiſum terreſtrem: alii (ut Aug. refert l. 4. de Virg. c. 15.) putarunt non eſſe locum animarum, ſed partem quandam animæ ipſius Abrahæ, quod ſatis ridiculum eſt, ut ibid. ipſe dixit, qui etiam l. 8. Gen. ad l. c. 5 dubitat, quid Sinus Abrahæ ſit. Orig. autem ſuper Jo. circa illa verba, *Erat autem unus ex diſcipulis Jeſu recumbens in ſinu ipſius*. metaphorice Sinum Abrahæ interpretatur.

Dicendum vero eſt primo, locum, in quo animæ ſanctæ detinebantur uſque ad Chriſti mortem, quem *Sinum Abrahæ vel Limbum ſanctorũ Patrum* appellamus fuiſſe in inferioribus partibus terræ. Concluſio hæc certa eſt, quæ primo probari poteſt ex modo loquendi ſacræ Scripturæ. Sinus Abrahæ, in qua terræ parte ſuerit. Nam Gen. 37. ait Jacob: *Deſcendam ad filium meum lugens in infernum*. Quo loco (quidquid hæretici contendant, ut poſtea videbimus) non poteſt inferni nomine ſepulchrum intelligi. Primo, quia nec vox Latina hoc proprie ſignificat, nec vox Hebræa שְׁאוֹל, cujus loco Septuaginta verterunt ᾅδης, quod ſignificat gehennam, non τάφος, quod ſignificat ſepulchrum. Secundo, quia

cum

cum Jacob dicat, se descensurum ad filium suum, non loquitur de corpore, sed de anima, quia secundũ corpus non erat descensurus ad sepulchrum filii sui, non enim erat in eodem loco sepeliendus. Præsertim cum putaret filium fuisse a fera pessima devoratum: descensurum ergo se dicit secundum animam ad locum Sanctorum Patrum, in quo (sine dubio) filium suum esse confidebat. Dicit autem se descensurum in infernum, est ergo locus ille subterraneus, atq; in inferioribus terræ partibus constitutus. Quin potius addo, si interdum in Scriptura veteri nomine inferni significatur mors, vel sepulchrum, ut Job. 7. & alibi, ideo esse, quia tunc per mortem omnes animæ in aliquem inferni locum descendebant. Unde revera non tam sepulchrum vocatur infernus, quam ipsamet mors vocatur descensus ad inferos. Præterea de eodem loco idem Job loquebatur, cum Gen. 42. & 44 dicebat: *Deducetis canos meos cum mœrore ad inferos*, ut Chrys. exponit. ho. 4. in Marc. & bene Hieron. Ecclesiast. 3. ubi adjungit eundem locum optasse Job c. 14. cum dicebat: *Quis mihi tribuat, ut in inferno protegas me?* Quod in eundem sensum exposuit Greg. 12. Moral. c. 6. alias 7. & li. 13. c. 16. & 17. simili modo exponit illud Job. 17. *Si sustinuero, infernus domus mea est*.

Infernino- me in Scri- ptura quid denotet.

Et confirmari hoc potest ex 1. Reg. 28. ubi anima Samuelis visa est de terra ascendere quasi existens prius in inferiori loco. Quamquam enim Aug. l. 2. ad Simplic. q. 3. & l. 8. de qu. ad Dulcit. q. 6. dubitaverit, an illa vere fuerit anima Samuelis, & multi id negaverint, ut Tertull. lib. de anima c. 57. & Justin. q. 52. ad Gentes, & Aug. l. 2. de mirabilibus S. Scripturę c. 12. & lib. quęst. veteris testamenti q. 27. & habetur in c. nec mirum 26. qu. 5. & l. 2. de doctrina Christiana c. 24. vocat *imaginem Samuelis*, & ita refertur in c. illud 26. q. 2. Sic etiam Hieron. Mat. 6. vocat *Samuelis phantasma*, eodemque modo sentit, ac loquitur Rupert. l. 2. de operibus Trinit. in lib. Reg. c. 17. & Anast. Nysseo. l. qu. S. Scripturæ q. 37. & inclinat. Isidor. lib. 8. origin. c. 9. Nihilominus, illam fuisse veram animam, verius est: tum quia Scriptura dum potest commode, simpliciter ac proprie debet intelligi, præsertim in historia, ac sæpe repetita narratione, qualis est in præsenti loco, qui proprie potest sine incommodo intelligi. Quid enim obstat, quin voluerit Deus in supplicium Saulis Samuelem illi vere apparere, ut illum reprehenderet, ac mortem illi prædiceret? Tum etiam, quia Ecclesiast. 46. inter encomia Samuelis ponitur, quod post mortem prophetaverit. Propter quod testimonium Aug. l. de cura pro mortuis agenda c. 15. & 16. sententiam mutavit, & D. Th. 1. p. qu. 89. ar. 8 ad 2. dicit: Si Ecclesiastici auctoritas admittatur (ut omnino admittenda est) dicendum esse, Samuelis animam vere apparuisse Sauli. Ad quod alludens Ambros. lib. 1. in Luc. c. de Zachariæ turbari confirmatione, dicit: *Samuel post mortem secundum Scripturæ testimonium futura non tacuit*. Et eandem sententiam docet Justinus Martyr dial. cum Tryphone. Unde verisimile fit, (quod multi viri eruditi putant) librum illum quæstionum ad Gentes non esse Justini. Et idem videtur sensisse Basilius Ep. 80. citatur etiam Hieron. in c. 7. Isai. & 13. Ezech. Sed hæc loca in utramq; partem afferri possunt, sicut & verba illa Nazianz. or. 3. quæ est prima adversus Julian. *Samuel per ventriloquam trahitur, aut trahi videtur*. Denique Joseph. l. 6 antiqu. c. 14. alias 15. ita plane Scripturę historiam intellexit. Quo sensu supposito, optime etiam ex verbis Samuelis confirmatur conclusio posita. Dixit enim Sauli, *Cras tu, & filii tui mecum eritis*, id id est, in loco inferni, seu sub terram. Ita enim generatim loquutus est, quia fortasse Saul, & filii ejus non omnes ad eundem locum subterraneum descenderunt. Ultimo probari posset conclusio illis testimoniis Scripturæ, quibus dicitur Christus ad inferos descendisse, de quibus postea dicemus.

Anima Samuelis vere ac proprie Sauli apparet.

Secundo principaliter probatur conclusio Patrum testimoniis, communique Ecclesiæ consensu. Universa enim Ecclesia ita sentit de loco antiquorum Patrum, unde in hymnu Ascensionis canit:

Inferni claustra penetrans,
Tuos captivos redimens, &c.

Sicque exponit Iren. lib. 4 c. 45. & 66. quædam verba, quæ dicuntur fuisse Jeremiæ prophetæ, & ab impiis Judæis expuncta (quod incertum est). Verba autem sunt: *Recordatus est Dominus Sanctorum mortuorum suorum, qui prædormierunt in terræ limo, & descendit ad illos.* Idem Justin. Mart. dial. cum Triph. Chrys. ho. de Lazaro, & divite, ubi Sinum Abrahæ vocat *Paradisum in inferno existentem*. Basil. in id Ps. 48. *sicut oves in inferno positi sunt*. Cyril. Alex. lib. 1. de fide ad Reg. c. Quod Christus sit Deus ex Matt. ubi propter hanc causam dicit; *In Christi morte infernum Sanctorum animas emittere compulsum esse*. Idẽ sentit Orig. l. 2. Periarch. versus finem, & optime August. l. 20. de Civit. c. 15. Atque idem docent multi ex Patribus citatis in priori probatione ex Scripturis, & plures alii, quos commodius in seq. disp. referemus.

Tertio potest adjungi ratio ex ordine divinæ sapientiæ, & justitiæ desumpta, non enim expediebat animas illas a corporibus separatas, & extra viam constitutas super hanc terræ superficiem manere, quæ locus est viatoribus hominibus deputatus: & ideo extra paradisum terrestrem collocari debuerunt. Quia & pro hominibus viatoribus creatus fuit, & propter peccatum primi hominis, pro quo nondum fuerat satisfactum, ab illo ejecti erant. Præterea ille locus deliciarum non erat aptus neque proportionatus animabus, quæ adhuc in carcere detinebantur. Et propter eandem causam non fuit expediens eas in cœlum ascendere, præsertim Empyreum, ubi proprius locus Beatorum est. Juste ergo ac sapienter locus illis sub terra consignatus est. Dices, cum animæ separatæ non sint corporeæ, non indigebant loco corporeo. Quod argumentum sæpe habuit dubium Augustinum, ut videre licet lib. 12. Gen. ad lit. c. 32. & aliis. Respondetur tamen, hoc argumento probari posse, neque damnatas, neq; purgandas animas esse in locis corporeis, imo neque beatas. Dicendum est ergo (quamvis multi aliter sentiant) non posse animam separatam existere in mundo, quin sit realiter præsens in certo aliquo, ac determinato loco corporeo, non quod in illo sit corporeo modo, id est, replens illum quantitatis mole, sed quod sit ibi realiter præsens, & indistans distans autem ab aliis corporibus, quæ in locis distantibus existunt. Illud ergo spatium corporeum, in quo anima est realiter præsens, vocamus locum ejus, sive proprie, sive metaphorice dicatur locus, quod nihil ad præsentem veritatem spectat.

Animæ separatæ alicubi præsens necessario est.

Secundo dicendum est, hunc locum, seu Sinum Abrahæ esse partem quandam inferni cæteris omnibus superiorem. Ut intelligatur, & probetur hæc assertio supponendum est, juxta quatuor status animarum, aliquo modo pœnales, qui fuerunt ante Christi mortem, quatuor distingui a Theologis in 4. d. 45. loca subterranea, quæ circa terræ centrum esse censentur, & ideo *inferna* vocantur ad Philip. 2. *cælestium, terrestrium, & infernorum*, vel *inferiores partes terræ*: Eph. 4. & ad Ecclesiast. 24. & Apoc. 5. dicuntur esse *subtus terram*. Quædã enim animæ sunt perpetuo damnatæ propter propriam mortalem culpam, & hæ sunt in infimo loco, qui per antonomasiam *infernus* dicitur Luc. 16. *sepultus est in inferno*, Matt. 11. usque *ad infernum descendens*. Isai. 54 & Num. 16. sunt optima loca. De quibus videri potest Hieron. in Isai. & ad Ephes. 4. & Epiph. in Ancor. a medio. Aliæ sunt animæ justæ purgandæ tamen aliqua pœna ignis, & hæ locum distinctum requirunt, cum in sanctitate, & justitia extreme distent ab aliis animabus, quamvis propter participationem pœnæ ignis vicinum locum postulare videantur. De quo loco, & de situ ejus in quarto tom. hujus tertiæ partis Deo juvante dicemus. Alię sunt animę damnatæ propter solum originale peccatum, & hæ propter carentiam pœnæ ignis diversum locum ab utrisque numeratis requirunt: & quia nec justę sunt, ut cum justis collocari debeant, nec tam pravæ, ut societatem aliorum damnatorum mereantur, quia nec Deum odio habent, neque blasphemant, neque (ut existimo) inordinate vivunt, sed licet fide careant, secundum rationem naturalem recte vivunt, de quo loco, & statu in prima secundæ, ubi de peccato originali agitur, latius disseritur. Nunc sufficiat testimonium Concilii Florentini in literis unionis, ubi locum harum animarum in inferno collocat. Aliæ denique fuerunt animæ justæ nulla purgatione indigentes: tamen propter naturæ impedimentum, usque ad Christi mortem, quasi in carcere detentę, ac beatitudine privatę. Eæ igitur quartum locum requirunt distinctum a cęteris vel propter carentiam pœnæ ignis, vel propter sanctitatem animarum, & spem certam beatitudinis, vel propter utrumque.

Sinus Abrahæ pars quædam inferni superior.

Sta-

Dubium. Respons.

Statim vero occurrebat in hac enumeratione difficultas vulgaris de homine discedente in peccato originali, & actuali tantum veniali, sed de hoc alias; multi enim negant posse hominem in hoc statu mori, vel quia ex natura rei repugnat in hoc statu esse, ut D.Th. 1.2.q.89.ar.6. vel quia licet possit homo esse in hac vita in hoc statu, nunquam contingit in eo mori, Deo fortasse id specialiter providente. Alii vero admittendo hujusmodi statum etiam in anima separata, dicunt hujusmodi animam ad infimum locum inferni pertinere, quia perpetuo aliqua pœna ignis punienda est, ut Richar. in 4.d.45.a.1.q.2. ubi id significat D.Th. facta dicta suppositione q.1.a.3.ad 6. Alii vero cum Scoto putant maculam illam posse purgari in purgatorio. De qua re quid sentiendum sit, in prædicto loco primæ secundæ tractandum est, & infra in materia de pœnitentia aliquid attingemus.

Secundo observandum est, incertum esse, & hactenus non satis explicatum, quo situ, & ordine hæc loca collocentur: & an contigua sint, vel quantum inter se distent, & quibus terminis claudantur, ac deniq; an inter ea sint interjecta aliqua solida corpora, quibus secernantur. Sed quia in quarto tomo in materia de purgatorio iterum de his redibit sermo, ideo in eum locum hæc omnia remittimus. Quia fere præcipua difficultas hujus rei consistit circa ordinem, quem inter se servant Purgatorium & Limbus puerorum. Nam si consideretur conditio locorum, quatenus unus requirit ignem, & non alius videtur purgatorium debere esse inferno propinquius. Si vero spectetur dignitas locatorum, quia in purgatorio sunt animæ justæ, videntur esse debere in loco magis ab inferno remoto. De extremis vero locis nulla est difficultas: nam gehenna omnino debuit esse in loco infimo: tum propter majus demeritum, & deteriorem statum personarum ibi existentium: tum etiam quia sicut meritis, & desperatione maxime distant a beatitudine, ita etiam & loco distare debent. Quartus vero locus (de quo agimus) propter easdem causas superior aliis omnibus existimatur. Primo, quia animæ ibi existentes erant justæ, & omnino mundæ: deinde quia minus distabant ab statu, & spe beatitudinis: ut ergo servetur proportio inter locum, & locatum, meritique ad præmium, vel pœnam, oportuit has animas in superiori, & honoratiori loco collocari, & hoc aliquo modo potest confirmari ex Luc. 16. ubi inter gehennam, & Sinum Abrahæ magnum chaos esse dicitur. Erat ergo hic Sinus multo eminentior & superior. Unde Chrys. hom. de divite in Lucam notat, Luc. 16. dici de divite existente in inferno elevasse oculos suos, ut Lazarum videret, tanquam in superiori loco existentem. Quod notavit etiam Tertull. l.4. cont. Marcion. c.34. & Greg. l.12. mor. cap.6. sic inquit: *Nec tamen ita justorum animas ad infernum dicimus descendisse, ut in locis pœnalibus tenerentur, sed esse superiora inferni loca, esse & alia inferiora credenda sunt, ut & in superioribus justi requiescerent, & ut in inferioribus injusti cruciarentur.* Et l.13.c.17. tractans illa verba: *In profundissimum infernum descendent omnia mea*, dicit, quamvis Job descensurus non esset nisi ad hunc locum animarum sanctarum, qui cæteris locis inferni superior est, vocari tamen illum profundissimum, respectu cœli, & terræ. Ex his ergo satis probata est conclusio posita, plura vero de hoc loco inquirere, scilicet quonam corpore repleretur ille locus diaphano, vel opaco, aere, vel terra, an esset tenebrosus vel lucidus, vel similia, supervacaneum est hæc investigare. Quia omnia hæc sunt nobis incognita: solum possumus affirmare ibi non fuisse aliquod corpus, quod pœnam inferret sanctis illis animabus, & verisimile est aere fuisse plenum, & propterea vocari Zachar. 9. *Lacum, in quo non erat aqua.* Est item verisimile non fuisse lucidum, licet contrarium sine probatione doceat Turrian. l.4. pro Ep. Pontificiis c.12. Probari vero potest ex Aug. 12. Gen. ad lit. c. 34. licet ille locus exponi possit de luce spirituali. Itaque loquendo proprie de corporea luce quod diximus, videtur probabilius; tum quia modus loquendi Scripturæ hoc magis indicat, ut Job 17. *Si sustinuero, infernus domus mea est, & in tenebris stravi lectulum meum.* Isa. 49. *Ut diceres his, qui vincti sunt, exite: & his, qui in tenebris sunt, revelamini.* Quod de sanctis Patribus in Limbo existentibus recte intelligitur. Tum etiam quia naturaliter ibi esse non potest lux corporea, & supernaturaliter fieri, neque illis animabus necessarium erat, nec pro ratione sui status eis debebatur. Et hanc sententiam docuit Anselmus in elucidario juxta finem Bernard. serm. 4 de omnibus Sanctis, & significat Greg. super Job loco citato, eamque supponit D.Th. in 3.d.22.qu.2.ar.2.qu.1. Ricard. ar.3.qu.12.

Infernisinus, & recessus varii.

Ex his facile solvitur ratio dubitandi in initio posita. Quando enim Luc. 16. sinus Abrahæ ab inferno distinguitur, nomine inferni significatur gehenna, id est, infimus locus ex quatuor enumeratis. Ad Augustinum vero respondetur, eo loco dubium fuisse, quia nondum assecutus fuerat veritatem: aliis tamen locis agnovisse Sinum Abrahæ fuisse apud inferos, quod dicit expresse 20. de Civit. c.15. & in id Psal. 85. *Eduxisti animam meam ex inferno inferiori.* Ad rationem autem, quæ aliquando Augustinum movit, recte respondet hic D.Th. ar.1. ad 1. infernum significare locum pœnæ, & hoc modo etiam comprehendere Sinum Abrahæ, quia erat veluti carcer, & in eo aliquam pœnam, & mœrorem patiebantur animæ sanctæ, ut diximus.

ARTICULUS I.

Utrum fuerit conveniens, Christum ad infernum descendere.

AD primum sic proceditur. Videtur, quod non fuerit conveniens Christum ad infernum descendere. Dicit enim August. in Epist. ad Evodium nec ipsos quidem inferos usquam scripturam in bono appellatos potui reperire. Sed anima Christi non descendit ad aliquod malum: quia nec animæ justorum ad aliquod malum descendunt. Ergo videtur, quod non fuerit conveniens, Christum ad inferos descendere. 2.6. 3.d.22.q. & op. [illegible] & [illegible]

2. Præterea. Descendere ad inferos, non potest Christo convenire secundum divinā naturam (quæ est omnino immobilis) sed solum convenire potest ei secundum naturam assumptam. Ea vero quæ Christus fecit vel passus est in natura assumpta, ordinantur ad humanā salutem, ad quam non videtur necessarium fuisse, quod Christus descenderit ad inferos, quia per passionem suam, quam in hoc mundo sustinuit, nos liberavit a culpa, & pœna, ut supra dictum est. Non igitur fuit conveniens, quod Christus ad infernum descenderet. q.5[illegible].6.

3. Præterea. Per mortem Christi separata est anima a corpore ejus, quod quidem in sepulchro positum fuit: ut supra habitum est. Non autem videtur, quod secundum animam solam ad infernum descenderit: quia anima, cum sit incorporea non videtur, quod localiter possit moveri: hoc enim est corporum ut probatur in sexto physic. descensus autem motum corporalem importat. Non ergo fuit conveniens, quod Christus ad infernum descenderet. qu. præc. l. 6 Phys. [illegible]

Sed contra est, quod dicitur in Symbolo: Descendit ad inferos. Et Apostolus dicit Eph. 4. Quod autem ascendit, quid est nisi quia, & descendit primum in inferiores partes terræ? gl. id est, ad inferos.

Resp. dicendum, quod conveniens fuit, Christum ad infernum descendere. Primo quidem: quia ipse venerat pœnam nostram portare, ut nos a pœna eriperet, secundum illud Isa. 5. Vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portavit. Ex peccato autem homo incurrerat non solum mortem corporis, sed etiam descensum ad inferos. Et ideo sicut fuit conveniens eum mori, ut nos liberaret a morte, ita conveniens fuit, eum descendere ad inferos, ut nos a descensu ad inferos liberaret. Unde dicitur Osea 13. Ero mors tua o mors, ero morsus tuus inferne. Secundo, quia conveniens erat, ut victo diabolo per passionem vinctos ejus eriperet, qui detinebantur in inferno, secundum illud Zach. 9. Tu quoq; in sanguine Testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu. Et col. 2. dicitur. Expolians principatus, & potestates, traduxit confidenter. Tertio, ut sicut potestatem suam ostendit in terra, vivendo & moriendo, ita etiam potestatē suam ostenderet in inferno, ip[illegible] visitādo, & illuminando. Unde dicitur in Ps. 23. Attollite portas principes vestras, gloss. id est, principes inferni auferte potestatē vestram, qua usq; nunc homines in inferno detinebatis: & sic in nomine Jesu omne genu flectatur, non solum cœlestium, sed etiam infernorum, ut dicitur Philip. 2. Glo. inter. Glo. or. & [illegible] mul. b. ex August.

Ad [illegible] ergo dicendum, quod nomen inferorum sonat in malum pœnæ, non autem in malum culpæ. Unde decuit Christum in infernū descendere: non tanquam ipse esset debi-

debitor pœnæ, sed ut eos, qui erant pœnæ obnoxii, liberaret.

Ad 1. dicendum, quod passio Christi fuit quædam causa universalis humanæ salutis, tam vivorum, quam mortuorum. Causa autem universalis applicatur ad singulares effectus per aliquid speciale. Unde sicut virtus passionis Christi applicatur viventibus per sacramenta configurantia nos passioni Christi, ita etiam applicata est mortuis per descensum Christi ad inferos. Propter quod signanter dicitur Zach. 9. quod eduxit vinctos de lacu in sanguine Testamenti sui, id est, per virtutem passionis suæ.

Ut exponit glos. interl. ib.

Ad 3 dicendum, quod anima Christi non descendit ad inferos eo genere motus, quo corpora moventur, sed eo genere motus, quo Angeli moventur, sicut in prima parte habitum est.

1. p. q. 53.

COMMENTARIUS.

QUamvis D. Th. in ar. seq. ad doctrinam exacte tradendam distinguat duplicem descensum: alterum secundum virtutem, seu effectum: alterum secundum essentiam, seu realem præsentiam; simpliciter tamen ac proprie loquendo, descensus significat localem mutationem, quæ ad realem præsentiam, seu existentiam in inferiori loco terminatur. Et de hac intelligendus est titulus hujus articuli, atque de eadem futurus est præcipuus sermo in tota hac quæstione.

Respondet igitur D. Th. affirmando conveniens fuisse Christum ad infernum descendere: & in argumento sed contra, probat ita factum esse: in articulo vero tres adducit rationes convenientiæ. Prima est, quia Christus venit, ut susciperet nostram pœnam, ut ab ea nos liberaret: homo autem in peccati pœnam descendebat ad inferos, & ideo oportuit Christum illuc descendere, ut eo descensu nos ea pœna liberaret, sicut suscepit mortem, ut mortem interficeret. Quæ ratio duplicem habet difficultatem. Prima est, quia collectio D. Thomæ non est in universum bona, alioqui oportuisset etiam Christum suscipere purgatorii, & inferni cruciatus. Secunda est, quia assumptio tolum procedit de pœnis, pro quibus Christus potuit satisfacere: descendendo autem ad inferos non satisfecit pro nobis, non fuit ergo propter eam causam necessarium ad inferos descendere. Adde illum descensum Christi ad inferos non posse proprie vocari pœnam, sed voluntariam quandam actionem, quæ de se nec tristitiam inferre poterat, nec dolorem Sicut si Rex visitet carcerem, aut xenodochium, illa non est pœna. Quo exemplo utitur Ruffinus in expositione Symboli, inde concludens, Christum fuisse in loco carceris, non tamen sicut alii, quia alii erant, ut solverent pœnas, Christus vero ut absolveret. Et idem explicuit optime D. Th. in 3. d. 22 q. 2. a. 1. quæstiunc. 1. ad 1. Respondetur in primis non fuisse D. Th. mentem, hunc descensum vocare proprie pœnam animæ Christi: quia revera non fuit per modum supplicii, nec ad satisfactionem, & propter alias rationes supra insinuatas, tamen quia veluti materialiter similitudinem habet cum pœna animarum, quatenus ea ratione impedita fuit anima Christi, ne statim in cœlestem locum ascenderet, & ad hoc adducta, ut veluti exularet, & ut in loco majestati suæ minus proportionato existeret: ideo in hac similitudine cum malo pœnæ conjecturam suam fundavit D. Th. Unde in solutione ad 1. recte dicit, Christum descendisse in infernum non tanquam pœnæ debitorem, sed ut eos, qui erant pœnæ obnoxii, liberaret. Ex qua solutione etiam intelligi voluit non fuisse conveniens, Christum præsertim post mortem assumere quamcumque pœnam, vel dolorem nobis debitum, sed solum ea, quæ ipsum Christum decebant, & quibus se ostenderet eversorem pœnæ, potius quam debitorem. Quocirca non est eadem ratio de pœna purgatorii, vel inferni. Et hoc est, quod uno verbo dixit acute Cajet. primam rationem D. Th. ex sol. ad 1. complendam esse. Et explicari amplius potest ex sol. ad 2. Decuit enim Christum assumere nostras pœnas, quæ nobis utiles esse possent vel per modum satisfactionis, vel per modum applicationis satisfactionis jam factæ: descensus autem ad inferos, licet non esset satisfactorius, tamen fuit conveniens medium ad applicandum justis fructum passionis, juxta illud Zach. 9. *In sanguine testamenti tui eduxisti vinctos de lacu.* Pœnæ autem purgatorii, vel inferni neque per se nobis erant utiles, quia illæ non sunt institutæ ad satisfaciendum pro aliis, sed ad purgandos, vel puniendos eos, qui eas patiuntur; neque etiam erant medium ad applicandam satisfactionem Christi.

Q. fol. 11.

Resp. ult.

Ex his satis expositæ relinquuntur secunda & tertia ratio, quæ per se sunt faciles, quanquam, si nude sumantur, non videantur probare de descensu locali, sed tantum secundum effectum, sed quia ipsa localis præsentia fuit medium accommodatum ad eos effectus in inferno præstandos, qui in his rationibus enumerantur, nimirum vinctos eripere, expoliare principatus, & potestates, eisque suam potentiam ostendere, ac justos visitare, & illuminare, ideo illis rationibus satis concluditur, etiam localem descensum fuisse convenientem. Et hoc etiam est quod Cajet. dixit, secundam rationem complendam esse ex solutione ad 2. Quæ amplius etiam roboranda est ex iis, quæ artic. seq. D. Th. tradit.

Solutiones ad 1. & 2. jam sunt expositæ, in solutione vero ad 3. multa dici possent de motu animæ separatæ, quæ omitto, quia philosophica sunt. Non poterimus tamen non attingere aliqua disputatione sequenti.

Ultimo observare oportet D. Th. in hoc articulo multa Scripturæ loca exponere, quæ nunc omittimus, quia sequenti disputatione exponenda sunt.

ARTICULUS II.

Utrum Christus descenderit ad infernum damnatorum.

AD secundum sic proceditur. Videtur, quod Christus descenderit etiam ad infernum damnatorum: dicitur enim ex ore divinæ Sapientiæ Eccles. 24. Penetrabo omnes inferiores partes terræ. Sed inter partes inferiores terræ computatur etiam infernus damnatorum secundum illud Psal. 62. Introibunt in inferiora terræ. Ergo Christus, qui est Dei sapientia, etiam usque ad infernum damnatorum descendit.

3. d. 22. q. 2. & op. 6. c. 21. circum med.

2. Præterea, Act. 2. dicit Petrus, quod Deus Christum suscitavit solutis doloribus inferni, juxta quod impossibile erat teneri illum ab eo. Sed dolores non sunt in inferno Patrum, neque etiam in inferno puerorum, qui non puniuntur pœna sensus propter peccatum actuale, sed solum pœna damni propter peccatum originale. Ergo Christus descendit in infernum damnatorum, vel etiam purgatorium, ubi homines puniuntur pœna sensus pro peccatis actualibus.

3. Præterea. 1. Petr. 3. dicitur, quod Christus his, qui in carcere conclusi erant, Spiritu veniens prædicavit, qui increduli fuerant aliquando. Quod, sicut Athanas. dicit in Epistola ad Epictetum, intelligitur de descensu Christi ad inferos: dicit enim, quod corpus Christi fuit in sepulchro positum, quando ipse perrexit prædicare his, qui in custodia erant, spiritibus: sicut dixit Petrus. Constat autem, quod increduli erant in inferno damnatorum. Ergo Christus ad infernum damnatorum descendit.

Circ. med. illius.

4. Præterea Aug. dicit in ep. ad Evodium Si in illum Abrahæ sinum Christum mortuum venisse sacra Scriptura dixisset, non nominato inferno, ejusque doloribus, miror, si quisquam ad inferos eum descendisse, asserere auderet, sed quia evidentia testimonia, & infernum commemorant, & dolores, nulla causa occurrit, cur illo credatur venisse Salvator: nisi ut ab eisdem doloribus salvos faceret. Sed locus dolorum est infernus damnatorum. Ergo Christus in infernum damnatorum descendit.

Est ep. 99. inter pri. & med. ea.

5. Præterea Sicut Aug. dicit in quodam ser. de resur. Christus ad infernum descendens, omnes justos, qui originali peccato abstricti tenebantur, absolvit. Sed inter illos erat etiam Job, qui de seipso dicit, Job 17. In profundissimum infernum descendent omnia mea. Ergo Christus etiam usque ad profundissimum infernum descendit.

Inter 2. de temp. qui est in or. 137. paulo a princ.

Sed contra est, quod de inferno damnatorum dicitur, Job 10. Antequam vadam, & non revertar ad terram tenebrosam, & opertam mortis caligine, ubi nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat. Nulla autem est conventio lucis ad tenebras, ut dicitur 2. ad Cor. 6. Ergo Christus, qui est lux, ad illum infernum damnatorum non descendit.

Resp. dicendum, quod dupliciter dicitur esse aliquid alicubi. Uno modo per suum effectum, & hoc modo Christus in quemlibet infernorum descendit, aliter tamen & aliter. Nam in infernum damnatorum habuit hunc effectum, quod descendens ad inferos, eos de sua incredulitate, & malitia confutavit. Illis vero, qui detinebantur in purgatorio, spem gloriæ consequendæ dedit. Sanctis autem Patribus, qui pro solo peccato originali detinebantur in inferno, lumen æternæ gloriæ infudit. Alio modo dicitur ali-

quid

quid esse alicubi per suam essentiam, & hoc modo anima Christi descendit solum ad locum inferni, in quo justi detinebantur, ut quos ipse per gratiam interius visitabat secundum divinitatem, eos etiam secundum animã visitaret & loco. Sic autẽ in una parte inferni existens effectũ suũ aliqualiter ad omnes inferni partes derivavit, sicut & in uno loco terræ passus, totũ mundum sua passione liberavit.

Ad 1. ergo dicendum, quod Christus, qui est Dei sapientia, penetravit omnes inferiores partes terræ, non localiter secundum animam omnes circumeundo, sed effectum suæ potentiæ aliqualiter ad omnes extendendo. Ita tamen quod solos justos illuminavit: sequitur enim, Et illuminabo omnes sperantes in Domino.

Ad 2. dicendum, quod duplex est dolor, unus de passione pœnæ, quem patiuntur homines pro peccato actuali secundum illud Ps. 17. Dolores inferni circumdederunt me. Alius autem dolor est de dilatione speratæ gloriæ, secundum illud Prov. 13. Spes quæ differtur affligit animam. Quem quidem dolorem patiebantur sancti Patres in inferno, ad quod significandum Aug. in ser. de resur. dicit, quod lacbrimabili obsecratione Christum orabant. Utrosque autem dolores Christus solvit ad inferos descendens, aliter tamẽ & aliter. Nam dolores pœnarum solvit, præservando ab eis: sicut medicus dicitur solvere morbum, a quo præservat per medicinam, dolores autem causatos ex dilatione gloriæ actualiter solvit, gloriam præbendo.

In ser. 3 de resurr. quæ est 137. in ordine med. tom. 10

Ad 3. dicendum, quod illud, quod ibi dicit Petrus, a quibusdam refertur ad descensum Christi ad inferos, sic exponentes verbũ illud. His qui in carcere inclusi erant, idest, inferno, spiritu idest secundum animam, Christus veniens prædicavit, qui increduli fuerant aliquando. Unde & Damasc. dicit in 3. l. quod sicut his, qui in terra sunt, evãgelizavit: ita & his, qui in inferno. Non quidem ut incredulos ad fidem converteret, sed ut eorum infidelitatem confutaret. Quia ipsa prædicatio nihil aliud intelligi potest quam manifestatio divinitatis ejus, quæ manifestata est infernalibus per virtuosum descensum Christi ad inferos. Aug. tamen melius exponit in Ep. ad Evodium, ut referatur nõ ad descensum Christi ad inferos, sed ad operationem divinitatis ejus, quam exercuit a principio mundi. Ut sit sensus, quod his, qui in carcere conclusi erant viventes, scilicet in corpore mortali (quod est quasi quidam carcer animæ) spiritu suæ divinitatis veniens prædicavit per internas inspirationes, & etiã exteriores admonitiones per ora justorum. His inquam prædicavit, qui increduli fuerant aliquando. Noe scilicet prædicanti, quando expectabant Dei patientiam, per quam differebatur pœna diluvii: unde subdit, in diebus Noe, cum fabricaretur arca &c.

li. 3. de fi. c. 29.

Ep. 99. a me. illius tom. 2.

Ad 4. dicendum, quod Sinus Abrahæ potest secundum duo considerari: uno modo secundum quietem, quæ ibi erat a pœna sensibili, & quantum ad hoc non competit ei nec nomen inferni, nec sunt ibi aliqui dolores. Alio modo potest considerari quantum ad privationem gloriæ speratæ, & secundum hoc habet rationem inferni, & doloris. Et ideo nunc dicitur Sinus Abrahæ, illa requies beatorum, non tamen dicitur infernus, nec dicuntur nunc in Sinu Abrahæ esse dolores.

Ad 5. dicendum, quod sicut Greg. ibid. dicit, ipsa loca superiora inferni profundissimum inferni vocat. Si enim quantum ad celsitudinem cœli, aer iste caliginosus infernus est: quantum ad ejusdem aeris altitudinem, terra, quæ inferius jacet, & infernus intelligi, & profundum potest. Quantum vero ad ejusdem terræ altitudinem, & loca illa inferni, quæ superiora sunt aliis receptaculis inferni, hoc modo inferni profundissimi appellatione significantur.

l. 12. Mor. c. 22. a me.

COMMENTARIUS.

SUpposita distinctione supra tradita D. Th. duplici assertione respondet. Prima est, secũdum effectum Christum in quemlibet locum inferni descendisse. Quam explicat de gehenna, purgatorio, & Sinu Abrahæ. Quia damnatos de sua incredulitate confutavit, & verisimile est dæmones speciali tristitia, doloreque affectos esse, Christi gloriam & triumphum conspicientes animas autem damnatas etiam fuisse de novo accidentaliter afflictas, & invidia perculsas, videntes salutem ultimam cæteris hominibus advenisse, de cujus ipsæ participatione desperarant. Unde intelligitur, hunc effectum solum fuisse per modum cujusdam locutionis, seu revelationis, quæ datum est omnibus damnatis, ut Christi victoriam, atque triumphum conspicerent, quantum ad eorum confusionem satis esset. Hunc autem effectum D. Th. non probat, sed quasi per se credibilem, & verisimilem affirmat, vel probatum supponit ex nonnullis testimoniis scripturæ, quæ in præcedenti art. attigerat. Ut est illud Psal. 23. *Attollite portas principes vestras, & elevamini portæ æternales* & illud ad Colos. 2. *Expolians principatus, & potestates, traduxit confidenter palam, triumphans illos in semetipso.* Triumphus ergo Christi solemnis fuit, ac publicus coram omnibus Angelis, & animabus tam bonis, quam malis, ut ex tunc *omnis lingua confiteretur Dominum Jesum esse in gloria Dei Patris*, ad Pilip. 2. Ex quo ulterius facilius explicatur, ac persuadetur effectus circa animas in purgatorio existentes. Nam illæ redemptionem suam perfectam esse agnoverunt, & spem obtinendi gloriam statim post perfectam purgationem conceperunt, quæ magnum eis gaudium peperit; denique quod in sinu Abrahæ habuerit effectum per se constat.

Christi triumphus, & gloria Dæmonibus, & damnatis intestissima.

De alio autem loco scilicet limbo puerorum D. Tho. nihil dicit, neque explicat, an, vel quomodo Christus in illum descenderit secundum effectum. Et in art. 7. ubi de his pueris specialem habet sermonem, negat quidem Christum eduxisse eos pueros ab eo loco: nihil tamen explicat, quod in eis fuerit operatus. Cajet. vero in hoc art. exponit, hos pueros comprehendi a D. Th. sub damnatis, atq; ita Christum habuisse in eis illum effectum, quem in aliis damnatis habuit servata proportione. *Quia confusi* (inquit) *sunt de malitia originalis peccati, & de incredulitate, quam nec propria, nec parentum fide evaserunt.* Quin potius addit Medina hic, locum horum puerorum non esse distinctum a loco aliorum damnatorum. Sed hoc posterius, & est contra communem sententiam Theologor. in 4. dist. 45. ubi Palud. Sot. & alii existimant magis distare hunc locum a gehenna, quam a purgatorio. Et multi etiam existimant satis probabiliter, cum locum non futurum perpetuum habitaculum horum puerorum, sed solum usque ad diem judicii. Denique acerbissima esset pœna eos detineri in gehenna, *ubi nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat*, & in societate, ac consortio Dæmonum, & aliorum, qui perpetuo Deum blasphemant, & oderunt. Aliud vero, quod Caietanus dicit, est utcumque probabile: satis tamen dubium. Quia hi parvuli, cum nihil propria voluntate peccaverint, non videntur digni hac nova afflictione, reprehensione, & confusione. Et quamvis fructu redemptionis Christi frui non meruerint, non tamen videtur pietati Christi consentaneum, ut eos contristaret, cum ipsi per se impedimentum non posuerint, nec ipsius redemptioni fuerint ingrati. Et ideo forte D. Th. de hoc effectu omnino tacuit, quia res erat dubia, & incerta. Quam latius tractandam, ac definiendam in proprium locum remitto, quia ex alio principio mihi pendere videtur, scilicet an illæ animæ puerorum nunc cognoscant originem status sui, & lapsum primi parentis & Christi redemptionem sibi non applicatam. Nam si hæc non cognoscunt, aperte sequitur, Christum non habuisse in eis illum effectum, quẽ Cajet. affirmat. Est autem verisimile hæc non cognoscere. Quia nec naturalia sunt, neq; ad earum statum pertinere videntur cum neq; illis possint ad salutem prodesse, neq; oporteat, ut ad pœnam deserviant, quia cum earum culpa non fuerit personalis, sed quasi naturalis, satis esse videtur, quod patiantur generalem pœnam carendi visione beata, regnoq; cælorum, absque alio dolore vel afflictione personali. Aliunde vero obstat, quod eæ animæ judicantur, judicio privato statim in morte, sicut postea in fine mundi judicio judicandæ sunt universali: si autem judicantur, necessarium videtur, ac rationi consentaneum, ut intelligant rationem, & causam sui status, quæ fuit lapsus earum in Adamo. Quod si hoc agnoscunt, verisimile etiam est habere notitiam redemptionis Christi, & consequenter Christum descendentem ad inferos habuisse in illis aliquem effectum, non directe, ut eas affligeret, & puniret, sed ad majorem suam gloriam & honorem, ut ab omnibus aliquo modo cognosceretur, & in veneratione haberetur. Et hæc pars magis nobis probatur, quam infra agentes de judicio latius expendemus.

Infantes in limbo existentes quid ante ma Christi in terra descendentes præstiterit.

Secunda assertio D. Tho. est, Christum vere, & secundum essentiam descendisse ad Sinum Abrahæ, sed non descendisse hoc modo ad alia loca inferni. Prior pars est certior quam posterior utraq; tamen longa examinatione, & disputatione indiget, quam infra trademus, in eaq;

varia testimonia, quæ D. Thomas in solutionibus argumentorum attigit, commodius explanabimus.

ARTICULUS III.

Utrum Christus fuerit totus in inferno.

188. op.3. cap. 236. AD tertium sic proceditur. Videtur quod Christus non fuerit totus in inferno. Corpus enim Christi est pars ejus, sed corpus Christi non fuit in inferno: ergo totus Christus non fuit in inferno.

q.50. ar.4. 2. Præterea. Nihil, cujus partes ab invicē separatæ sunt potest dici totum. Sed corpus, & anima, quæ sunt partes humanæ naturæ, fuerunt ab invicem separata post mortem, ut supra dictum est. Descendit autem ad infernum mortuus existens. Non ergo potuit esse totus in inferno.

3. Præterea. Illud totum dicitur esse in aliquo loco, cujus nihil est extra locum illum. Sed aliquid Christus erat extra infernum: quia & corpus erat in sepulchro, & divinitas ubique. Ergo Christus non fuit totus in inferno.

l.3.c.7.circ. ptin. to.9. Sed contra est, quod Augustinus dicit in libro de Symbolo: Totus Filius apud Patrem, totus in cœlo, totus in terra, totus in utero Virginis, totus in cruce, totus in inferno, totus in paradiso, quo latronem introduxit.

Pp q.31.a. 2.ad4.arg. Resp. dicendum, quod sicut patet ex his, quæ in prima parte dicta sūt, masculinum genus refertur ad hypostasim vel personam, neutrum autem genus pertinet ad naturam. In morte autem Christi, licet anima fuerit separata a corpore, neutrum tamen fuit separatum a persona filii Dei, ut supra dictum est. Et ideo in illo triduo mortis Christi, dicendum est, quod totus Christus fuit in sepulchro: quia
q.50.3.2.3 & 4. tota persona fuit ibi per corpus sibi unitum: & similiter, totus fuit in inferno, quia tota persona Christi fuit ibi ratione animæ sibi unitæ: totus etiam Christus tunc erat ubique ratione divinæ naturæ.

Ad 1. ergo dicendum, quod corpus, quod tunc erat in sepulcho, non est pars personæ increatæ, sed naturæ assumptæ. Et ideo per hoc, quod corpus Christi non fuit in inferno, nō excluditur, quin totus Christus fuerit. Sed ostenditur quod non fuit ibi totum, quod pertinet ad humanam naturam.

Ad 2. dicendum, quod ex anima & corpore unitis constituitur totalitas humanæ naturæ, non autem totalitas divinæ personæ. Et ideo soluta unione animæ, & corporis per mortem, remansit totus Christus, sed non remansit humana natura in sua totalitate.

Ad 3. dicendum, quod persona Christi est tota in quolibet loco, sed non totaliter: quia nullo loco circumscribitur. Sed nec omnia loca simul accepta ejus immensitatem comprehendere possunt, quinimo ipse sua immensitate omnia comprehendit. Hoc autem locum habet in his, quæ corporaliter, & circumscriptive sunt in loco: quod si totum sit alicubi, nihil ejus sit extra, sed hoc in Deo locum non habet.
l.3. c.7. in med. to.9. Unde Aug. dicit in ser. de Symb. Non per diversa tēpora, vel loca dicimus ubiq; Christū esse totum, ut modo ibi totus sit, & alio tempore alibi totus, sed ut semper ubiq; sit totus.

COMMENTARIUS.

IN hoc art. non explicatur res nova, sed modus loquendi. Nam in re constat, Christum non descendisse ad infernum secundum totam humanitatem, sed tantum secundum animam, cui tota persona Christi conjuncta erat, pro qua supponit Christus, cum dicitur ad inferos descendisse. Hac ergo ratione dicitur Christus totus descendisse ad inferos, ut bene explicuit Durand. in 3. d. 22. q. 2.

Solutio ad 3. notanda est pro illa quæstione, an Deus sit extra mundum. Nam si attente legatur, aperte docet D. Th. sententiam affirmantem. Dicit enim omnia loca simul accepta Divinitatis immensitatem capere, vel cōprehendere non posse. Unde infert in Deo non habere locum eum modum, ita existendi alicubi, ut extra non sit.

ARTICULUS IV.

Utrum Christus aliquam moram traxerit in inferno.

189. 3 d.22.q.3 a.1.q.3. Et op.90.c.31 circ. fin. AD quartū sic proceditur. Videtur quod Christus nullā moram traxerit in inferno. Christus enim ad hoc in infernum descendit, ut ex eo homines liberaret. Sed hoc statim ab eo factū est in ipso suo descēsu: facile enim est in conspectu Dei, subito honestare pauperem, ut dicitur Ecclesiast. 11. Ergo videtur quod nullā morā in inferno traxerit.

2. Præterea Aug. dicit in ser. de resurr. quod sine aliqua mora, ad imperium Domini, ac Salvatoris omnes ferrei confracti sunt vectes. Unde ex persona Angelorum concomitantium Christum, dicitur: Tollite portas principes vestras. Ad hoc autem Christus illuc descendit, ut vectes inferni confringeret. Ergo Christus in inferno nullam moram traxit.

3. Præterea Luc. 23. dicitur, quod Dominus in cruce pēdens dixit Latroni: Hodie mecum eris in paradiso. Ex quo patet, quod eodem die Christus fuit in paradiso. Non autem secundum corpus, quod positum fuit in sepulchro: ergo secundum animam, quæ ad infernum descenderat. Et ita videtur, quod non traxerit moram in inferno. In ser. 1. de ref. qui est in or. 137. de temp. a med. illius tom. 10.

Sed contra est, quod Petrus dicit Act. 2. Quem Deus suscitavit, solutis doloribus inferni: juxta quod impossibile erat teneri illum ab eo. Ergo videtur, quod usq; ad horam resurrectionis manserit in inferno.

Respond. dicendum, quod sicut Christus, ut nostras pœnas in se susciperet, voluit corpus suum in sepulchro poni, ita etiam voluit animam suam ad infernum descendere. Corpus autem ejus mansit in sepulchro per diem integrum, & duas noctes ad comprobandum veritatem mortis suæ. Unde etiam tantundem credendum est, animam ejus fuisse in inferno, ut simul anima ejus educeretur de inferno, & corpus de sepulchro.

Ad 1. ergo dicendum, quod Christus statim ad infernum descendens Sanctos ibi existentes liberavit, non quidem statim educendo eos de loco inferni, sed in ipso inferno eos luce gloriæ illustrando. Et tamen conveniens fuit, ut tandiu anima ejus remaneret in inferno, quamdiu corpus manebat in sepulchro.

Ad 2. dicendum, quod vectes inferni dicuntur impedimenta, quibus sancti Patres de inferno exire prohibebantur reatu culpæ primi parentis, quos Christus, statim descendens ad inferos, virtute suæ passionis, & mortis confregit. Et tamen voluit in inferno aliquamdiu remanere propter rationem prædictam.

Ad 3. dicendum, quod illud verbum Domini, est intelligendum nō de paradiso terrestri corporeo, sed de paradiso spirituali, in quo esse dicuntur quicunq; divina gloria perfruuntur. Unde Latro, loco quidem cum Christo ad infernum descendit, ut cum Christo esset, quia dictum est ei: Mecum eris in paradiso, sed præmio in paradiso fuit, quia ibi divinitate Christi fruebatur, sicut & alii Sancti. In eodem. Luc. 23.

COMMENTARIUS.

SEntentia D.Th. in hoc art. est, Christi animam fuisse in inferno usque ad horam resurrectionis corporis e sepulchro. Qua de re postea. Nunc solum occurrunt observanda duo. Primum est circa modum loquendi D.Th. Christus, ut nostras pœnas in se susciperet, voluit corpus suum in sepulchro reponi, & animam in infernum descēdere. Nam in eo significat, existentiam corporis Christi in sepulchro, & animæ in inferno, fuisse pœnas a Christo susceptas. Et ita simpliciter loquitur Cajet. hic, & Actor. 2. qui in hunc modum interpretatur verba illa Petri: *Quem Deus suscitavit a mortuis solutis doloribus inferni*, id est, liberando illum a pœnalitatibus, quas in inferno patiebatur. Quæ duæ fuisse censentur, nimirum esse animam separatam a corpore, & esse in loco vili atq; infimo: & aliæ duę similes considerari possunt ex parte corporis. Confirmat autem hoc Cajet. ex illo Ps. *Non derelinques animam meam in inferno.* Nam his verbis significatur fuisse beneficium animæ Christi concessum liberari a loco inferni, & consequenter aliquam pœnam fuisse ibi existere: sicut in verbis, quæ statim Psalmista subjungit, *nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem*, indicat aliam pœnam humani corporis scilicet corruptionē ejus, a qua Christus immunis fuit. Aliis vero non placet hic loquēdi modus: quia pœnæ, ac pœnalitates Christi in morte finitæ esse censentur, quia tunc fuit consummata nostra redemptio, propter quam Christus omnes pœnas, & pœnalitates assumpsit. Nec D. Th. favet priori sententiæ, ut ex iis, quę in a. 1. dicta sunt, colligi potest. Nam licet dicat Christū assumpsisse in anima & corpore separatis id, quod in nobis habet rationem pœnę seu pœnalitatis: non tamen unquam dixit in anima, & corpore Christi hæc habuisse rationem pœnę, seu pœnalitatis. Quod ita explicari potest; nam in primis constat inter Catholicos, Christi animam nullam tristitiam, vel dolorem, aut tædium sensisse ob descensum vel detētionem in inferno. Quatenus ergo pœ- Descensus in infernū nulla animæ Christi pœna fuit sicuti nec sepultura corporis.

na

na indicat aliquid dolorem afferens, non potest illa vocari pœna. Et hoc sensu acute dixit Bonav. in 3. dist. 22. q. 4. Christum fuisse in loco pœnæ sine pœna. Deinde certum est, neque animam Christi fuisse in inferno detentam, neque corpus in sepulchro positum in vindictam, vel supplicium, aut satisfactionem alicujus peccati. Quia nec Christus assumpsit hæc ad satisfaciendum pro nobis nec ob aliquam aliam culpam erat debita hujusmodi pœna: ergo neque ea ratione possunt hæ vocari pœnæ, vel pœnalitates, scilicet, quatenus omne malum, seu carentia cujuscumque boni propter culpam inflictam, est pœna, licet forte non sentiatur, neque dolorem afferat. Igitur nullo modo hæ possunt vocari pœnalitates Christi. Et hic modus loquendi videtur proprior, & securior. Quamvis dissensio sit de modo loquendi, qua de re inter Catholicos constat. Possunt ergo dici carentiæ quædam aliquarum perfectionum, quæ pœnam mortis consequutæ sunt, & assumptæ ad veritatem mortis, & resurrectionis magis confirmandam: in se tamen non habentes veram rationem pœnæ: ut corpus Christi in sepulchro poni, detinerique, ex morte consequutum est: tamen supposita morte illud non est pœna, sed commoditas potius corporis. Quod autem separatio animæ, & corporis facta per mortem aliquo tempore duraverit, necessitate quadam naturali consequutum est. Quod vero illud tempus brevius, diuturniusve fuerit, divina voluntate definitum est, non in pœnam animæ, vel corporis Christi, sed juxta rationem divinæ sapientiæ, prout ad bonum hominum & Ecclesiæ magis expediebat. Loca vero Scripturæ, quæ Cajet. adducit, non recte ab eo exponuntur. Illud enim Petri: *Solutis doloribus inferni*, non potest de iis pœnalitatibus (ut Cajet. loquitur) exponi proprie, cum certum sit, eas nullum animæ Christi dolorem attulisse. At cum Scriptura *dolores* vocat cum proprietate intelligenda est, cum facile possit. Quis autem sit proprius hujus loci sensus, infra videbimus. Verba autem Psal. 15. *Non derelinques animam meam in inferno*, licet concedamus indicare aliquod Dei beneficium, vel potius accidentale præmium debitum illi animæ, non solum ratione unionis, sed etiam ratione meritorum, non tamen inde fit, carentiam illius boni fuisse proprie pœnam, sed medium quoddam accommodatum ad exequendum ea, quę Deus circa homines disposuerat, ut art. 1. etiam tactum est.

Secundo est observandum, quod D. Th. ait, simul animam Christi eductam fuisse de inferno, & corpus de sepulchro. Nulla enim ratione videtur hoc posse cōsistere, quia corpus non exivit de sepulchro nisi vivum, atque adeo anima informatum: non potuit autem informari ab anima, & virtute ejus educi de sepulchro, nisi prius, vel per unum instās anima in ipso sepulchro fuerit unita corpori. Nam illa unio necessario in aliquo loco facienda fuit; ergo vel in sepulchro, vel extra: si extra sepulchrum ergo non potuit ab ipsa anima, & virtute ejus educi de sepulchro. Quia prius saltem natura debuisset educi: repugnat autem animam prius naturā movere corpus, quam illi uniatur, debuit ergo unio fieri in sepulchro; ergo necessarium fuit animam prius educi de inferno, & ad sepulchrum adduci, quam corpus inde exire; ergo non potuerat simul educi corpus de sepulchro, & anima de inferno. Respondetur argumentum mea sententia convincere aliqua morula, vel duratione eductam prius animam de inferno, quam corpus de sepulchro. Hoc vero juxta diversas sententias de motu spiritualium rerum diversimode explicari potest. Supponendum enim hic non esse confingenda miracula sine necessitate: sed potius præsuppositis mysteriis, ac supernaturalibus operibus, quę docet fides, in ceteris rebus id servatum esse, quod est magis connaturale, quoad fieri possit. Atque ita sine disputatione, & controversia sumo, animam Christi non fuisse simul in duobus locis distantibus, item in uno instanti nostri temporis fuisse iterum corpori unitam. Hæc enim magis connaturalia sunt, neque fuit ulla necessitas illa immutandi. De motu autem animæ separatæ, sicut & angeli, quidam sentiunt, non posse transire de extremo ad extremum nisi per medium: quod si ita est, necessarium fuit aliquam vel brevissimam moram temporis consumi ab exitu animæ Christi de inferno usque ad instās, in quo fuit in sepulchro corpori unita, & consequenter toto illo tempore prius exivit ipsa de inferno quam corpus de sepulchro. Quod si quis velit hanc sententiam (quæ valde probabilis est) defendere, potest exponere D. Thomam cum dicit *simul*, non loqui adeo mathematice, sed morali modo, id est, non prius exivit anima, quam veniret ad assumendum corpus. Alii vero sentiunt posse animam, sicut Angelum, transire ab extremo ad extremum sine medio, quod de corporibus gloriosis Durandus, & alii affirmant. Quod probabilius erit de anima beata saltem supernaturali virtute debita ratione beatitudinis, præsertim animæ Christi ratione unionis. Et juxta hanc sententiam tantum per unum instans oportuit animam Christi prius exire de inferno, quam corpus de sepulchro. Nam illudmet instans, quod fuit primum non esse animæ Christi in inferno, fuit primum esse ejus in sepulchro, & in eodem fuit corpori unita, atque immediate post eduxit corpus de sepulchro. Et hoc modo salvatur dictum D. Thomæ in sensu magis rigoroso: quia in eodem instanti, in quo anima mota est ab inferno, cœpit etiā corpus e sepulchro moveri, unumquodque tamen modo sibi accommodato. Nam si verum est (ut infra videbimus) corpus illud eductum fuisse per medium, penetrādo saxum sepulchro impositum, negari etiam non potest, quin aliquod tempus consumpserit, priusquam de sepulchro prodiret. Quo toto tempore verum est dicere, prius animam fuisse extra infernum, quam corpus extra sepulchrum, & nihilominus possunt dici simul educta, quia toto illo tempore jam corpus educebatur, modo sibi accommodato, ut dixi.

Respons. Anima Christi de inferno, & corpus de sepulchro simul educta quomodo.

Solutiones argumentorum D. Th. sunt faciles. Verba autem illa Christi quæ in sol. ad 3. tractat: *Hodie mecum eris in paradiso*, partim sunt in superioribus exposita, & in sequentibus nonnihil addemus.

ARTICULUS V.

Utrum Christus descendens ad inferos, sanctos Patres inde liberaverit.

AD quintum sic proceditur. Videtur, quod Christus descendēs ad inferos, sanctos patres inde liberaverit. Dicit enim Aug. in epist. ad Evodium: illis justis, qui in sinu erant Abraha, cum Christus in inferna descenderet, nondum quid contulisset, inveni, a quibus eum secundum beatificam præsentiam suæ divinitatis, nunquam video recessisse. Multum autem eis contulisset, si eos ab inferis liberasset. Non ergo videtur, quod Christus sanctos Patres ab inferis liberaverit.

190. 3. d. 21. q. 2. a. 4. ... Epist. 99. de ... ad med. illius tomi.

2. Præterea. Nullus in inferno detinetur, nisi propter peccatum. Sed sancti Patres, dum adhuc viverent, per fidem Christi justificati fuerunt a peccato. Ergo non indigebant liberari ab inferno, Christo ad inferos descendente.

3. Præterea. Remota causa removetur effectus. Sed causa descendendi ad inferos est peccatum, quod fuit remotum per passionem Christi, ut supra dictum est. Non ergo per descensum Christi ad inferos sancti Patres sunt de inferno educti.

Sed contra est, quod August. dicit in sermone de resurrectione, quod Christus, quando ad inferos descendit, portam inferni & vectes confregit, & omnes justos, qui originali peccato astricti tenebantur absolvit.

q. 52. ar. 6. Ser. 1. de ... post med. ...

Respondeo dicendum, quod (sicut supra dictum est) Christus descendens ad inferos, operatus est in virtute suæ passionis. Per passionem autem Christi liberatum est genus humanum, non solum a peccato, sed etiam a reatu pœnæ, ut supra dictum est. Dupliciter autem homines reatu pœnæ erāt adstricti. Uno modo pro peccato actuali, quod quilibet in sua persona commiserat. Alio modo pro peccato totius humanæ naturæ, quod a primo parente in omnes originaliter devenit: ut dicitur Rom. 5. Cujus quidem peccati pœna est mors corporalis, & exclusio a vita gloriæ, (ut patet ex his quæ dicuntur Gen. 2. & 3.) nam Deus hominem de paradiso post peccatum ejecit, cui ante peccatum mortem fuerat comminatus, si peccaret. Et ideo Christus descendens ad inferos, virtute suæ passionis ab hoc reatu Sanctos absolvit, quo erant a vita gloriæ exclusi, ut possent Deum per essentiam videre, in quo consistit perfecta hominis beatitudo, ut in secunda parte dictum est. Per hoc autem SS. Patres detinebantur in inferno, quod eis ad vitam gloriæ, propter peccatum primi parentis, aditus non patebat. Et sic Christus descendens ad inferos S. Patres ab inferis liberavit. Et hoc est quod dicitur Zach. 9. Tu vero in sanguine Testamenti tui eduxisti vinctos de lacu, in quo non erat aqua. Et Coloss. 2. dicitur, quod expolians principatus & potestates, scilicet infernales, auferendo Abraham, Isaac & Jacob, & cæteros justos, traduxit eos

q. 49. ar. 3. & 1. 2. q. 85. a. 5. ...

P. 1. q. 3. a. 8.

glo. int. & ord. simul.

id est, longe ab hoc regno tenebrarum ad cœlum duxit, ut glos. ibidem dicit.

Locus citato in argum. *Ad 1. ergo dicendum, quod August. ibi loquitur contra quosdam, qui æstimabant antiquos justos ante adventum Christi in inferno doloribus pœnarum fuisse subjectos. Unde parum ante verba inducta præmittit dicens. Addunt quidam hoc beneficium antiquis etiam Sanctis fuisse concessum, ut Dominus, cum in infernum venisset, a doloribus solverentur, sed quonam modo intelligatur, Abraham, in cujus sinum etiam pauper ille susceptus est, in illis fuisse doloribus, ego quidem non video. Et ideo cum postea subdit, se nondum invenisse quid descensus Christi ad inferos antiquis justis contulerit, intelligendum est, quantum ad absolutionem a doloribus pœnarum: contulit tamen eis quantum ad adeptionem gloriæ, & per consequens solvit eorum dolorem, quem patiebantur ex dilatione gloriæ. Ex cujus tamen spe magnum gaudium habebant: secundum illud Jo. 8. Abraham pater vester exultavit, ut videret diē meum. Et ideo subdit: A quibus eum secundum beatificam præsentiam suæ divinitatis, nunquam video recessisse: in quantum scilicet, ante adventum Christi erant beati in spe, licet nondum essent perfecte beati in re.*

Est Epist. 99. ante me. 1. 2.

Ad 2. dicendum, quod SS. Patres, dum adhuc viverent, liberati fuerunt per fidem Christi ab omni peccato tam originali, quam actuali, & a reatu pœnæ actualium peccatorum, non tamen a reatu pœnæ originalis peccati, per quā excludebantur a gloria, nondum soluto pretio redemptionis humanæ. Sicut etiam nunc fideles Christi liberantur per baptismum a reatu actualium peccatorum, & a reatu originalis quantum ad exclusionem a gloria: remanent tamen adhuc obligati reatu originalis peccati, quantū ad necessitatem corporaliter moriendi, quia renovantur secundum spiritum, sed non secundum carnem: secundum illud Rom. 8. Corpus quidem mortuum est propter peccatum: spiritus vero vivit propter justificationem.

Ad 3. dicendum, quod statim Christo mortem patiente, anima ejus ad infernum descendit, & suæ passionis fructum exhibuit Sanctis in inferno detentis: quamvis ex loco illo non exierint, Christo apud inferos commorāte, quia ipsa Christi præsentia pertinebat ad cumulum gloriæ.

COMMENTARIUS.

SEntentia D. Th. in hoc art. & litera ejus est clara ex iis, quæ in proxima disputatione tractata sunt. Solum in solut. ad 3. potest desiderari expositio illorum verborum D. Th. *Statim Christo mortem patiente, anima ejus ad infernum descendit, & sua passionis fructum exhibuit sanctis in inferno detentis.* Loquitur enim de fructu passionis, non quocumque, sed de fructu æternæ beatitudinis. Hic enim maxime desiderabatur ab illis Patribus, & fere hic solus illis deerat. Et de hoc fuerat sermo in responsione, & ratione corporis articul. Inquiri vero potest, quomodo intelligendum sit illud, *statim*, an scilicet in eodem instanti mortis Christi sancti Patres fuerint ab ipso illuminati. Sed de hoc postea disputabimus.

ARTICULUS VI.

Utrum Christus aliques damnatos ab inferno liberaverit.

291. 3. d. 22. q. 2 a. 1. q. 2. & op. 5. c. 240. *AD sextum sic proceditur. Videtur, quod Christus aliquos damnatus ab inferno liberavit. Dicitur enim Isa. 24. Congregabitur congregatione unius fascis in lacum, & claudentur ibi in carcere, & post multos dies visitabuntur. Loquitur autem ibi de damnatis, qui militiam cœli adoraverant. Ergo videtur, quod etiam damnati, Christo descendente ad inferos, sint visitati, quod ad eorum liberationem videtur pertinere.*

2. Præterea. Super illud Zach. 9. Tu autem in sanguine Testamenti tui eduxisti vinctos de lacu, in quo non erat aqua. Dicit glos. Tu eos liberasti, qui tenebantur vincti carceribus, ubi nulla misericordia eos refrigerabat, quam dives ille petebat. Sed soli damnati includuntur carceribus absque misericordia: ergo Christus liberavit aliquos de inferno damnatorum.

glo. in- [illegible] *ib.*

3. Præterea. Potentia Christi non fuit minor in inferno, quam in hoc mundo: utrobique enim operatus est per potentiam suæ divinitatis, sed in hoc mundo, de quolibet statu aliquos liberavit: ergo etiam in inferno liberavit aliquos etiam de statu damnatorum.

Arg. [illegible] *ib.* *Sed contra est, quod dicitur Oseæ 13. Ero mors tua o mors, morsus tuus ero inferne: glo. Electos educendo, reprobos ibidem relinquendo. Sed soli reprobi sunt in inferno damnatorum. Ergo per descensum Christi ad inferos, non sunt aliqui de inferno damnatorum liberati.*

Respondeo dicendum, quod (sicut supra dictum est) Christus descendens ad inferos, operatus est in virtute suæ passionis. Et ideo ejus descensus ad inferos, illis solis liberationis contulit fructum, qui fuerunt passioni Christi conjuncti per fidem charitate formatam, per quam peccata tolluntur. Illi autem, qui erant in inferno damnatorū, aut penitus fidem passionis Christi non habuerant sicut infideles: aut si fidem habuerant, nullam conformitatem habebant ad charitatem Christi patientis, unde nec a peccatis suis erant mūdati. Et propter hoc descensus Christi ad inferos non contulit eis liberationē a reatu pœnæ infernalis.

Ad 1. ergo dicendum, quod Christo descendente ad inferos, omnes, qui erant in quacumque parte inferni, sunt aliqualiter visitati: sed quidam ad suam consolationem, & liberationem, quidam autem ad suam confutationem, & confusionem, sicut damnati. Unde ibidem subditur. Et erubescet Luna & confundetur sol, &c. Potest etiam hoc referri ad visitationē, qua visitabuntur in die judicii: non ut liberentur, sed ut amplius condemnentur: secundum illud Sophon. 1. visitabo super viros defixos in fecibus suis.

Ad 2. dicendum, quod cum dicitur in glo. Unde nulla misericordia eos refrigerabat, intelligendum est, quantum ad refrigerium perfectæ liberationis: quia sancti Patres ab illis inferni carceribus ante Christi adventum non poterant liberari. *Posita in argum. 2.*

Ad 3. dicendum, quod non fuit propter Christi impotentiam, quod non sunt aliqui liberati de quolibet statu infernalium, sicut de quolibet statu mundanorum: sed propter diversam utrorumque conditionem. Nam homines quamdiu vivunt possunt ad fidem & charitatem converti: quia in hac vita non sunt homines confirmati in bono, vel malo, sicut post exitum ab hac vita.

COMMENTARIUS.

DOctrina D. Thomæ in hoc articulo communis est, & clara, quamvis Medina hic quatuor contra illa argumenta objiciat, quæ cuique Theologo (ut dicit) possunt facessere negotium. Sed quarta difficultas, quæ ab eo tangitur, ad materiam pertinet de suffragiis: & quod hoc loco necessarium videtur, attingemus postea. Alia vero tria argumenta sunt eadem omnino, quæ D. Thomas proposuit, quæ ipse eisdem verbis repetit, & solvit nulla expositione addita, quia revera in D. Thom. sunt adeo perspicua, ut nulla indigeant.

Solum circa testimonium illud Isaiæ 24. (quod in sol. 1. argum. exponitur) *Congregabuntur in congregatione unius fascis in lacum, & claudentur ibi in carcere, & post multos dies visitabuntur*, advertendum est, hoc testimonio usum fuisse Origenem ad confirmandum suum errorem, inferni pœnas aliquando finitum iri. Sed ex toto discursu illius capitis, & ex verbis consequentibus constat Prophetam non loqui de visitatione ad consolandum, seu liberandum a pœna, sed ad puniendos, seu confundendos peccatores. Nam de hac paulo ante dixerat; *Visitabit Dominus super militiam cœli.* Ubi Hieron. *visitabit* (inquit) *ægrotantem militiam*, secundum illud: *Visitabo in virga peccata eorum, & in flagellis iniquitates eorum.* Et post alia verba subjungit: *Erubescet luna, & confundetur sol.* Quæ sunt verba vindictæ, & iræ, ut recte hic notavit D. Th. Non potest ergo ex hoc loco colligi liberatio aliqua damnatorum. Unde (si exponatur de descensu Christi ad inferos) intelligitur visitasse damnatos, eos convincendo, & corripiendo. Et hæc est prima expositio D. Th. Sed non est literalis, quia neque cum antecedentibus, & consequentibus cohæret, neque in toto eo capite fit mentio de hoc mysterio. Magis ergo ad rem videtur secunda expositio, ut ibi sit sermo de visitatione, quæ fiet in die judicii, ubi Christus quasi de novo damnatos condemnabit. In toto enim illo capite de ultima mundi consummatione sermo est.

Solum est difficultas in ipso contextu verborum. Præmiserat enim Propheta: *Et erit in die illa, visitabit Dominus super militiam cœli*, quæ dies intelligitur esse dies judicii, ut Hieron. & omnes exponunt. Unde in illo intelligitur futurum esse, quod statim subditur: *Et congregabuntur congregatione unius fascis in lacum, & claudentur in carcere.* Ergo illa visitatio, quæ post multos dies futura dicitur, non videtur posse intelligi de visitatione futura in die judicii: sed multo tempore post illam.

Pro-

Propterea Adamus, & alii censent illis verbis: *Et post multos dies visitabuntur*, significari potius perpetuitatem ejusdem pœnæ, ac si Propheta diceret, visitabit Dominus peccatores condemnando illos, *& post multos dies*, id est, post quodcumque tempus, ac semper visitabit, quia semper puniet. Et hæc est satis commoda expositio. Potest autem retineri expositio D. Th. dicendo, in verbis illis: *Post multos dies visitabuntur*, non addi visitationem a priori distinctam, sed explicari eam futuram esse post multos dies, statim enim subditur: *Erubescet luna, & confundetur sol*, quæ proprie ad diem judicii pertinent, ut Hieron. exposuit. Cyrillus vero hæc omnia multo aliter explicat, scilicet de idololatria per Christi adventum tollenda, & de potestate Dæmonum per Christum ablata, ipsis virtute ejus quasi in custodiam, & carcerem conclusis. Quæ expositio in illo videri potest, late enim eam persequitur.

ARTICULUS VII.

Utrum pueri, qui cum originali peccato decesserant, fuerint a Christo liberati.

391. 3. d. 14. q. 4. ar. 1. q. 3 & op. 3. c. 242. AD septimum sic proceditur. Videtur, quod pueri, qui cum originali peccato decesserant, fuerint per descensum Christi liberati ab inferno. Non enim tenebantur in inferno, nisi pro peccato originali, sicut & sancti Patres: *art. 4. hujus q. 2. ad 4.* Sed sancti Patres sunt ab inferno liberati per Christum, ut supra dictum est. Ergo & pueri similiter per Christum sunt ab inferno liberati.*

*2. Præterea. Apostolus dicit Rom. 5. Si unius delicto multi mortui sunt multo magis gratia Dei, & donum in gratia unius hominis Jesu Christi in plures abundavit. *art. 5. & 6. pene.* Sed propter peccatum primi parentis, pueri cum solo originali peccato decedentes, in inferno detinentur. Ergo multo magis per gratiam Christi sunt ab inferno liberati.*

3. Præterea. Sicut baptismus operatur in virtute passionis Christi, ita & descensus ejus ad inferos, ut ex dictis patet. Sed pueri per baptismum liberantur a peccato originali, & ab inferno. Ergo similiter liberati sunt per descensum Christi ad inferos.

Sed contra est, quod Apostolus dicit Rom. 3. quod Deus proposuit Christum propitiatorem per fidem in sanguine ejus. Sed pueri, qui cum solo peccato originali decesserant, nullo modo fuerant participes fidei Christi. Ergo non perceperunt fructum propitiationis Christi, ut per ipsum ab inferno liberarentur.

art. præc. *Respondeo dicendum, quod (sicut supra dictum est) descensus Christi ad inferos in illis solis effectum liberationis habuit, qui per fidem & charitatem passioni Christi conjungebantur, in cujus virtute descensus Christi ad inferos liberatorius erat. Pueri autem, qui cum originali peccato decesserant, nullo modo fuerant conjuncti passioni Christi per fidem, & dilectionem. Neque enim fidem propriam habere poterant, quia non habuerant usum liberi arbitrii, neque per fidem parentum, aut per aliquod fidei sacramentum fuerant a peccato originali mundati. Et ideo descensus Christi ad inferos hujusmodi pueros non liberavit ab inferno. Et præterea sancti Patres ab inferno sunt liberati per hoc, quod sunt ad gloriam divinæ visionis admissi, ad quam nullus potest pervenire nisi per gratiam secundum illud Rom. 6. Gratia Dei vita æterna. Cum igitur pueri cum originali peccato decedentes gratiam non habuerint, non fuerunt ab inferno liberati.*

Ad 1. ergo dicendum, quod sancti Patres, etsi adhuc tenerentur astricti reatu originalis peccati, in quantum respicit humanam naturam, tamen liberati erant per fidem Christi ab omni macula peccati; & ideo capaces erant illius liberationis, quam Christus exhibuit descendens ad inferos. Sed hoc de pueris dici non potest, ut ex supra dictis patet.

In cor. ar. *Ad 2. dicendum, quod cum Apostolus dicit, quod Gratia Dei in plures abundavit, hoc plures, non est accipiendum comparative: quasi plures numero sint salvati per gratiam Christi, quam damnati per peccatum Adæ, sed absolute; ac si diceret, quod gratia unius Christi abundavit in multos, sicut & peccatum unius Adæ pervenit ad multos. Sed sicut peccatum Adæ ad eos tantum pervenit, qui per seminalem rationem carnaliter ab eo descenderunt, ita gratia Christi ad illos tantum pervenit, qui spirituali regeneratione ejus membra sunt facti, quod non competit pueris decedentibus cum originali peccato.*

Ad 3. dicendum, quod baptismus adhibetur hominibus in hac vita, in qua homo potest transmutari de culpa in gratiam, sed descensus Christi ad inferos exhibitus fuit animabus post hanc vitam, ubi non sunt capaces transmutationis prædictæ. Et ideo per baptismum pueri liberantur a peccato originali, & ab inferno: non autem per descensum Christi ad inferos.

COMMENTARIUS.

RESponsio D. Thomæ est, Christum Dominum non liberasse eos pueros ab æterna pœna damni, quam patiuntur. Ratio ejus est, quia Christus descendens ad inferos, in illis solis effectum liberationis habuit, qui per fidem & charitatem passioni Christi conjungebantur, & similiter illis solis contulit gloriam, qui gratiam habebant, cum gloria non comparetur nisi per gratiam. Sed dicet aliquis, hoc esse, quod inquiritur, scilicet an Christus descendens ad inferos aliquibus contulerit charitatem & gratiam, quam ante non habebant. Videtur enim hoc fieri potuisse saltem in iis parvulis, qui non habebant voluntatem ita repugnantem divinæ dilectioni, sicut alii damnati, qui sunt in inferno. Ad hoc ergo respondet D. Thomas in sol. ad 3. tempus a Deo deputatum, ut possit homo transmutari de culpa in gratiam, esse tempus hujus vitæ, post illam vero jam non esse tempus hujus transmutationis. Et hæc est ratio a priori assertionis tam hujus articuli, quam præcedentis. Illa enim pœna ex divina lege est æterna, & ideo descendens Christus ad inferos illam non immutavit, neque hujusmodi damnatis sua merita applicuit. *Christus descendens ad inferos pueros in limbo existentes non liberavit.* Quæ ratio alio etiam modo explicari potest ex solutione ad 1. scilicet, neminem pervenire ad Dei visionem nisi per fidem: at hi parvuli nunquam habuerunt fidem Christi, & ideo non fuerunt capaces, ut per visionem beatam ab illo statu liberarentur. Ille autem status sicut non erat status viæ, neque meriti, ita non erat status acquirendi fidem, per quam perveniretur ad spem.

Ex qua doctrina obiter observa, neminem salvari, qui non prius in hac vita fidem, & gratiam saltem habitualem habuerit. *Nemo salvatur nisi prius in vita fidem & gratiam habuerit.* Quod utile est ad definiendam illam quæstionem de infantibus, qui per martyrium salvantur, an justificentur, ante instans mortis, nec ne. Quod quæri etiam solet de infante baptizato, si contingat eum mori in eodem instanti, in quo baptismus perficitur. Ex quibus etiam quæstionibus possent desumi argumenta contra discursum D. Th. in hoc art. si verum esset in eis casibus posse hos infantes immediate ad gloriam pertransire, etiamsi in hac vita nec fidem, nec gratiam essent consequuti. Responderi vero potest esse dissimilem rationem, quia illi in hac vita receperunt ordinaria media destinata ad salutem consequendam, nimirum baptismum aquæ vel sanguinis, & ita quodammodo dici possunt habuisse fidem, quia habuerunt baptismum, vel professionem fidei in actu exercito. Veritas tamen est, infantibus martyribus dari gratiam ante mortis instans, quando jam naturaliter amplius vivere non possunt. In illo autem casu de baptismo, existimo illum non esse baptismum essentialiter perfectum, defectu subjecti, ideoque nec conferre gratiam, nec fidem ante mortis instans, nec postea. De qua re latius in materia de baptismo.

In solutione ad 2. recte exponit D. Th. locum illum ad Rom. 5. *Non sicut delictum, ita & donum. Si enim unius delicto multi mortui sunt, multo magis gratia Dei & donum in gratia unius hominis Jesu Christi in plures abundavit.* Dicit enim, verbum illud, *in plures*, non esse sumendum comparative, sed positive, ut idem sit in plures, quod in multos. Quæ expositio, licet videatur difficilis, quia Paulus comparationem videtur facere, cum dicit, *multo magis*, tamen est communis omnium, & omnino vera, ac necessaria. Tum quia quoad effectum, seu efficaciam plures homines condemnantur, quam salventur (ut recte D. Thom. docet) & tam ex scriptura, quam ex re ipsa est satis notum: ejusque rei causam attigimus superiori tomo disp. 4. sect. 4. Tum etiam quia quoad sufficientiam, omnes ex æquo ceciderunt in Adamo, & redempti sunt per Christum. Comparatio ergo Pauli hoc loco non fit in numero personarum, sed in majori dignitate personæ Christi, majorique virtute gratiæ ejus, quantum est ex parte illius. Quod evidentius patet ex textu Græco, nam ubi nos legimus, *multi & plures*, Græcis est eadem vox, nempe, *πολλοὶ & πλείους*,

ARTICULUS VIII.

Utrum Christus suo descensu liberaverit animas a purgatorio.

[Marg.: sup. q. 4. art. 2. Opusc. 4. Prop. 1. 3. c. 240. & 2. q. 6. in orat. sup 8. Jo. Item non tempus. & ad tom. 6.]

AD octavum sic proceditur. Videtur, quod Christus suo descensu ad inferos, liberaverit animas a purgatorio. Dicit enim August. in ep. ad Evod. Quia evidentia testimonia, & infernum commemorant, & dolores, nulla causa occurrit, cur illo credatur venisse Salvator, nisi ut ab eisdem doloribus salvos faceret. Sed utrum omnes, quos ibi invenit, an quosdam, quos illo beneficio dignos judicavit, adhuc requiro: fuisse tamen Christum apud inferos, & in eorum doloribus constitutis hoc beneficium præstitisse non dubito. Non autem præstitit beneficium liberationis damnatis, sicut supra dictum est. Præter eos autem nulli sunt in doloribus pœnalibus constituti, nisi illi, qui sunt in purgatorio. Ergo Christus animas de purgatorio liberavit.

[Marg.: Art. 6. hujus quæst.]

2. Præterea. Ipsa Christi præsentia non minorem effectum habuit, quam sacramenta ipsius. Sed per Sacramenta Christi liberantur animæ a purgatorio, & præcipue per Eucharistiæ sacramentum, ut infra dicetur. Ergo multo magis per præsentiam Christi ad inferos descendentis sunt animæ a purgatorio liberatæ.

[Marg.: q. 79. ar. 2. In lib. de vera & falsa pœnit. c. 9. post med. tom. 4.]

3. Præterea. Christus quoscumque curavit in hac vita, totaliter curavit, ut Aug. dicit in lib. de Pœnitentia, & Joan. 7. Dominus dicit: Totum hominem salvum feci in sabbato. Sed Christus eos, qui in purgatorio erant, liberavit a reatu pœnæ damni, quo excludebantur a gloria. Ergo etiam liberavit eos a reatu pœnæ purgatorii.

[Marg.: L. 12. c. 29. circa fin.]

Sed contra est, quod Gregorius dicit in 13. Moral. Dum conditor ac redemptor noster claustra inferni penetrans, electorum exinde animas eduxit, nos illo ire non patitur, unde jam alios descendendo liberavit. Patitur autem nos ire ad purgatorium. Ergo descendens ad inferos, animas a purgatorio non liberavit.

[Marg.: Art. 4. 5. 6. & 7. hujus quæst.]

Respondeo dicendum, quod (sicut supra dictum est) descensus Christi ad inferos, liberaturius fuit in virtute passionis ipsius. Passio autē ejus non habet temporalem virtutem & transitoriam, sed sempiternam, secundum illud Hebr. 10. Una oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos. Et sicut patet, quod non habuit tunc majorem efficaciam passio Christi, quam habeat nunc. Et ideo illi, qui fuerunt tales, quales nunc sunt, qui in purgatorio detinentur, non fuerunt a purgatorio liberati per descensum Christi ad inferos. Si qui autem inventi sunt tales, quales etiam nunc virtute passionis Christi a purgatorio liberantur, tales nihil prohibet per descensum Christi ad inferos a purgatorio esse liberatos.

Ad 1. ergo dicendum, quod ex illa authoritate August. non potest concludi, quod omnes illi, qui in purgatorio erant, fuerint a purgatorio liberati, sed quod aliquibus eorum fuerit hoc beneficium collatum: illis scilicet, qui jam sufficienter purgati erant, vel etiam qui dum adhuc viverent, meruerunt per fidem & devotionem ad mortem Christi, ut eo descendente liberarentur a temporali purgatorii pœna.

Ad 2. dicendum, quod virtus Christi operatur in sacramentis per modum sanationis, & expiationis cujusdam. Unde Sacramentum Eucharistiæ liberat hominem a purgatorio, in quantum est sacrificium quoddam satisfactorium pro peccatis. Descensus autem Christi ad inferos non fuit satisfactorius, operabatur tamen in virtute passionis, quæ fuit satisfactoria, ut supra habitum est. Sed erat satisfactoria in generali, cujus virtutem oportebat applicari ad unumquemque per aliquid specialiter ad ipsum pertinens. Et ideo non oportet, quod per descensum Christi ad inferos, omnes fuerint a purgatorio liberati.

[Marg.: q. 49. ar. 3. & alias supra in quæst.]

Ad 3. dicendum, quod illi defectus, a quibus Christus in hoc mundo simul homines liberabat, erant personales proprie ad unumquemque pertinentes, sed exclusio a gloria Dei erat quidam defectus generalis pertinens ad totam humanam naturam. Et ideo nihil prohibet eos, qui erant in purgatorio, per Christum esse liberatos ab exclusione a gloria: non autem a reatu pœnæ purgatorii, qui pertinet ad proprium defectum. Sicut e contrario Sancti Patres ante Christi adventum liberati sunt a propriis defectibus: non autem a defectu communi, sicut supra dictum est.

[Marg.: q. 49. ar. 5.]

COMMENTARIUS.

NOn est facilis Doctrina D. Thom. in hoc articulo: duas enim assertiones statuit. In prima negat Christum descendendo ad inferos liberasse omnes animas, quæ in purgatorio erant, redditque rationem. Quia passio Christi non habuit tunc majorem efficaciam, quam nunc habeat: quia ejus virtus non est transitoria, sed eadem semper; sicut ergo nunc non liberat omnes animas a purgatorio, donec solvant, ita nec tunc. Deinde vero subjungit secundam assertionem in hæc verba: *Si qui autem inventi sunt tales, quales etiam nunc virtute passionis Christi a purgatorio liberantur, nihil prohibet per descensum Christi ad inferos a purgatorio esse liberatos.* Affirmat ergo Christum descendendo ad inferos aliquos a purgatorio liberasse. Quam assertionem non aliter probat, videtur tamen eam posuisse propter authoritatem Augustini, quam in argumento primo refert, ut in ejus solutione clarius explicat. In hac vero doctrina primum difficilis est ratio D. Thomæ in prima assertione, quia simili ratione posset concludi, nostra Sacramenta non magis justificare nunc ex opere operato, quam Sacramenta vetera, quia virtus passionis Christi semper est eadem. Quod si dicas, licet in se sit eadem, tamen aliter operari in uno tempore, & aliter in alio: eadem ratione concludam, licet in se sit eadem, plura tamen operari in uno tempore, quam in alio, & interdum per unum medium, interdum per aliud. Sicut ergo nunc applicatur virtus passionis per suffragia Ecclesiæ ad liberandas animas a purgatorio, ita potuit tunc applicari per descensum ad inferos, vel per impetrationem Christi, qui propter suæ præsentiæ dignationem potuit hoc merito postulare. Deinde est difficultas, quomodo cohæreat secunda assertio cum ratione ad probandam priorem assertionem adducta. Interrogo enim, qui sunt illi, qui liberati sunt? si dicatur (ex solutione ad 1.) fuisse eos, qui sufficienter purgati erant: hoc certe nihil est, quia si jam ipsi sufficienter solverant, non sunt per Christi descensum liberati a purgatorio. Nam eodem tempore educerentur, etiamsi Christus illuc non descendisset, quamquam tunc non fuissent statim assumpti ad visionem beatam, sicut modo fuerunt: per hoc tamen non tam fuerunt liberati a purgatorio, quam a Sinu Abrahæ, & a pœna, quam ibi reliqui Patres sancti sustinebant. Si vero dicas (ex eadem solutione ad 1.) liberatos fuisse eos, qui dum adhuc viverent, meruerunt per fidem, & devotionem ad mortem Christi, ut eo descendente liberarentur a temporali purgatorii pœna: quæro rursus, an isti per illam fidem, & devotionem revera meruerint in hac vita remissionem alicujus pœnæ, & illa tantum remissa fuerit in purgatorio: & si hoc dicatur, redit argumentum factum, quod illis nulla facta sit remissio propter descensum Christi, sed suis actibus, & pœnis sufficienter solverint. Vel præter omne meritum, & satisfactionem ipsorum operantium aliqua pœna gratis remissa est a Christo ad inferos descendente propter priorem fidem, & devotionem, tanquam propter dispositionem aliquam, vel meritum de congruo. Et contra hoc procedit ratio articuli, quia nunc nullos liberatur gratis a purgatorio virtute passionis Christi, etiamsi æqualem, vel majorem fidem, & devotionem habuerit ad passionem, quam illæ animæ habuerunt: ergo neque illæ gratis liberatæ sunt; quia virtus passionis semper est eadem. Quod si cæteris existentibus paribus ex parte animarum, aliquæ tunc liberatæ sunt, quæ nunc non liberantur; jam falsa est propositio, quam D. Thom. in priori parte articuli posuit, scilicet: *Illi, qui fuerunt tales, quales nunc sunt, qui in purgatorio detinentur, non fuerunt a purgatorio liberati per descensum Christi ad inferos.*

Respondetur nihilominus D. Thom. doctrinam piam esse, & probabilem. Voluit enim extrema vitare, ut neque omnes animas purgatorii affirmaret esse liberatas, neque de omnibus negaret. Fundamentum autem primæ assertionis ita videtur explicandum, quod passio Christi de se solum est quædam universalis causa, quæ, licet virtutem habeat sufficientem ad salvandum, tamen reipsa non salvat, neque liberat a pœnis, nisi per convenientia media applicetur. Descensus autem ad inferos per se non erat medium quasi certa lege statutum ad applicandam Christi passionem, & satisfactionem, & ideo per se, & infallibiliter non liberavit Christus nisi eos, quibus per fidem vivam, & sufficientia media erat Christi passio applicata ad perfectam remissionem peccatorum, ut

[Marg.: Per descensum Christi ad inferos num liberatæ a purgatorio sint animæ.]

ut erant propria uniuscujusque personæ, quia jam per mortem Christi erat impedimentum naturæ ablatum. Unde tandem concluditur, nulla sufficienti ratione affirmari posset, Christum generaliter omnes animas purgatorii liberasse. Et contra hanc rationem sic explicatam non procedit objectio. Nam virtus passionis secundum ordinariam legem applicari solet per Sacramenta, & ita hæc sunt media per se statuta ad hunc effectum, ideoque potest aliter applicari per quædam sacramenta, & aliter per alia: descensus autem ad inferos non fuit medium institutum ad applicanda merita, & satisfactionem passionis Christi. Et ideo quamvis fateamur, potuisse Christum sua voluntate, vel impetratione applicare illis sua merita, & pro illis solvere, nullum tamen est fundamentum ad asserendum, ita esse factum. Et hinc responderi potest ad secundam difficultatem, quomodo hæc ratio non repugnet secundæ assertioni. Nam illa solum probat, non esse id asserendum generaliter de omnibus, quia ad hoc oporteret esse aliquam certam legem: tamen si in aliquibus inventa fuit aliqua specialis ratio seu congruitas, pie, ac probabiliter credi potest, beneficium hoc illis esse concessum. Hæc autem specialis ratio, & congruitas videtur fuisse sufficiens in iis, qui singularem aliquam perfectionem fidei, ac devotionis erga Christum, vel passionem, aut gloriam ejus habuerunt. Neque obstat, quod aliquæ animæ, quæ nunc habent tantam fidem, & devotionem, non statim a purgatorio liberentur. Quia non dicimus satis esse ipsam fidem, vel devotionem, nisi simul intercedat aliqua alia causa vel occasio, ob quam congruum sit, hoc beneficium liberationis alicui concedi. Unde illa comparatio, quam D. Th. fecit inter eos, qui nunc sunt, & qui tunc erant in purgatorio: cum hac proportione intelligenda videtur. Quod sicut nunc aliquæ animæ liberantur a purgatorio per passionem Christi non ea lege justitię, sed ea Dei benignitate propter aliquam congruentiam fundatam aliquo modo in fide, & merito illarum: ita ex simili benignitate liberatæ sint aliquæ alię, in quibus similis fides, & meritum inventum est, quando Christus ad inferos descendit. Et hęc dicta sint ad explicandam mentem D. Thomæ. De re vero ipsa nonnihil postea addemus.

DISPUTATIO XLIII.

In quatuor Sectiones distributa.

De statu, quem anima Christi habuit a corpore separata.

SUpponimus animam Christi Domini eo tempore, quo fuit a corpore separata, fuisse plene, perfecteque beatam quoad visionem, amorem, ac fruitionem Dei, retinuisseque omnes perfectiones scientię, & gratię, quibus, cum esset conjuncta corpori, prædita erat, vel in substantia sua, vel in intellectu, & voluntate. Quod est omnino certum: tum quia hæ perfectiones non pendent a corpore, unde si est certum fuisse beatam in corpore (ut in t. 10. mo probatum est) multo magis extra. Tum etiam quia de fide est mansisse unitam verbo Dei, ratione cujus unionis omnia hæc illi debentur. Denique quia etiam propter infinita merita debitum illi esse potuit, ut nunquam eis privaretur. Cum enim propter ea merita potuerit etiam alios eo tempore beatificare, multo magis necessarium fuit eam tunc fuisse beatam. Quia vero fieri potuit, ut anima illa existens in corpore, simul aliquid passa fuerit, vel ab extrinseco agente, vel per internam cogitationem, ideo inquirendum superest, an idem accidenti Christi animæ jam separatæ a corpore. Primo ergo inquiremus, an statim in morte facta sit omnino impassibilis, atque adeo ex omni parte beata, deinde ubi fuerit, ac tandem quid egerit.

SECTIO I.

An anima Christi per separationem facta sit omnino impassibilis.

PRima sententia est hæreticorum hujus temporis, animam Christi post mortem non solum fuisse passibilem, sed etiam pœnas inferni pertulisse & (quod mirandum maxime est) non loquuntur de aliqua pœna sensus proveniente ab agente extrinseco, v. g. igne (hanc enim ipsi etiam in aliis spiritibus esse negant) sed loquuntur de interna, & spirituali afflictione proveniente ex interna cogitatione, qua (ut inquiunt) apprehendebat Deum, ut sibi iratum, & infestum, & ideo de sua salute timebat. Unde necesse erat anxietatem magnam animi, ac diros cruciatus pati. Ita docuerunt Calvinus, & Brentius, quos alii sequuti sunt. Fundamentum eorum fuisse videtur, ut exaggerarent Christi cruciatus, & dolores, & credibile redderent (quod vehementer optabant) nostras satisfactiones jam non esse necessarias. Unde videntur illa ratione uti, quam supra circa art. 1. D. Thom attigimus. Quia Christus debuit sustinere omnes pœnas, quas nostra peccata merebantur, juxta illud Isaiæ 53. *Disciplina pacis nostræ super eum*. Sed nostra peccata merebantur gehennæ pœnam; ergo oportuit, ut Christus illa etiam afficeretur. Præterea movere eos potuit, quia ipsi non agnoscunt proprium infernum, qui sit locus corporeus, & subterraneus, & ideo, ut explicent Scripturas dicentes, Christum descendisse ad inferos, explicant, hoc nihil aliud fuisse, quam humiliatum esse usque ad pœnas inferni patiendas. Adhibent rursus aliqua Scripturæ testimonia, ita perperam intellecta, ut in eis referendis immorari inutile sit. Præsertim quia potissima sunt ea, in quibus explicatur timor, & tristitia, ac magna pœna, quam Christus in passione & cruce sustinuit. Propter quæ in eam dementiam Calvinus incidit, ut diceret, Christum ab initio suæ passionis, seu ab ea tristitia, quam est in horto passus, prædictos inferni dolores sensisse. Ea vero omnia testimonia partim in priori tomo (ubi in genere de tristitia, ac timore Christi egimus) partim in superioribus disputationibus (ubi hæc mysteria in particulari tractavimus) exposita sunt, nonnulla etiam attingemus in sequenti sententia, quia illi communia sunt.

Secunda sententia esse potest, Christi animam post mortem fuisse passibilem, non passione aliqua inordinata, quæ aliquam culpam, vel errorem, aut ignorantiam supponat; sed passione innoxia, & irreprehensibili, vel interna, qualis esse posset tristitia aliqua de hominum peccatis, aut de pœnis damnatorum, quatenus mala eorum sunt, vel quid simile; vel quasi extrinseca, ut v.g. pœna ignis, aut alia simili. Ita enim aliquos sensisse refert hic Medina. Et quamvis neminem pro hac sententia referat, significat tamē fuisse Catholicos, neque ipse eorum sententiam damnat, ut hæreticam, sed tantum, ut temerariam. Quia licet dicerent Christum passum fuisse pœnas damnatorum: non tamen eo modo, quo damnati, scilicet involuntarie, aut cum interna deordinatione: sed voluntarie pro peccatis nostris, & ex maxima charitate. Bonav. etiam in 3 d. 21. art. 2. q. 1. incertum esse dicit, an anima Christi statim post mortem fuerit impassibilis, quamvis probabilius id existimet: & eum sequutus est Gabriel ibi, dub. ult. Potestque hæc sententia fundari in illo Act. 2. *Quem Deus suscitavit a mortuis solutis doloribus inferni.* Nam his verbis significatur in resurrectione solutam fuisse Christi animam a doloribus inferni. Item Psal. 57. in persona Christi dicitur: *Dolores inferni circumdederunt me.* Et infra 87. *Posuerunt me in lacu inferiore in tenebrosis, & in umbra mortis.* Ratio etiam adjungi potest, quia non fuit repugnantia, quod anima Christi separata a corpore, etiamsi videret Deum, pateretur. Quia sicut passa est per corpus, ita etiam pati potuit immediate, quia tristitia & dolor utroque modo redundat in eamdem voluntatem, non est ergo repugnantia. Neque etiam est indecentia. Quia non est contra aliquam virtutem: imo potuit esse opus magnæ charitatis, & accommodatum ad exaggerandam malitiam peccati. Denique propter has causas in corpore separato ab anima aliquid pati voluit; ergo etiam in ipsa anima separata a corpore pati potuit.

Tertia sententia referri potest, animam Christi Domini in triduo aliquam pœnam extrinsecam, & (ut ita dicam accidentariam) fuisse perpessam: non ita, ut eam aliquo dolore, vel tristitia afficeret: sed ita, ut aliquo accidentario bono eam privaret. Ita Cajet. ut supra vidimus in commentario articuli quinti.

Dico tamen primo, animam Christi neque in corpore, neque a corpore separatam passam esse internos cruciatus, & afflictiones, quas damnati patiuntur, ex eo quod apprehendunt Deum sibi iratum, & quia de sua salute desperant. Hęc assertio est de fide, & contraria est hæretica, & blasphema. Et in primis, quod Christus in passione nec fuerit incertus de sua salute, nec formidaverit, quin pater

Anima Christi cruciatus damnatorum nullo modo passa.

pater se, suamque humanitatem diligeret, satis in priori tomo, & in hoc etiam in superioribus demonstratum est: & illa Christi verba sufficiunt, quæ Caiphæ dixit: *Amodo videbitis filium hominis venientem in nubibus Cœli, &c.* Et quæ dixit latroni: *Hodie mecum eris in paradiso.* Quæ ponderans Hilarius lib. 10. de Trin. quasi novos hereticos impugnans: *An ne tibi* (inquit) *metuere infernum credendus est, dicens latroni, hodie mecum eris in paradiso? Dominus communionem ei paradisi mox pollicetur, tu Christum sub pœnali terrore constituis?* Illa etiam verba, quæ Christus dixit mulieribus, non parum veritatem hanc declarant: *Nolite flere super me, sed super vos ipsas flete: quia si in viridi ligno hæc faciunt, in arido quid fiet?* Ac si diceret, se tantum pati temporalem pœnam, graviorem vero peccatoribus servatam esse. Præterea hi heretici non solum supponunt Christi animam non vidisse Deum in hac vita mortali: sed etiam faciunt illam ignorantem, & subjectam erroribus, & inordinatis, atque indeliberatis motibus; imo & peccatis, vel desperationis, vel immoderati timoris, qui in desperationem posset inducere, & verba desperationis extorquere. Quæ omnia sunt manifestæ blasphemiæ. Lege Robertum Bellarminum l. 4. de Christi anima c. 8. ubi acute Calvinum premit propriis ejus verbis, ac sententiis secum pugnantibus. Quod vero neque post separationem a corpore pati potuerit anima Christi hujusmodi genus pœnæ, evidenter constat ex illo principio, quod tanquam de fide certum posuimus, eam animam semper vidisse Deum, & quæ in sequenti assertione adducemus, hoc etiam convincunt.

Anima Christi separata a corpore ignem inferni, vel purgatorii passa non est.

Dico secundo: Anima Christi separata a corpore non est passa pœnam sensus, seu ignis inferni, vel purgatorii. Hanc assertionem existimo etiam esse de fide, & contrariam non solum temerariam, sed etiam hæreticam, quãvis non sit adeo impia, & blasphema, sicut præcedẽs. Quia non tribuit Christo defectus scientiæ, gratiæ, & gloriæ repugnantes, sicut illa. Probatur conclusio, & censura illius; quia licet non inveniatur in terminis hæc veritas ab Ecclesia definita: tamen in Scriptura, prout ab omnibus Sanctis, & universa Ecclesia intelligitur, continetur, & ex aliis principiis fidei necessario colligitur. Utrumque probatur primo ex illis verbis Christi Luc. 24. *O stulti & tardi corde ad credendum, nonne oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam?* Ubi evidenter loquitur de passione crucis, postquam non inferni pœnam, sed gloriam, & triumphum dicit fuisse sequutum. Deinde cum latroni dixit: *Hodie mecum eris in paradiso*, aperte supposuit, se futurum non in gehennæ doloribus, ac cruciatibus: sed plenum gaudio, & fruitione beata. Præterea in illo verbo: *Consummatum est*, significavit Christus & passiones suas, & redemptionem nostram in morte fuisse consummatas, juxta illud, quod ipse dixerat Luc. 18. *Ecce ascendimus Jerosolymam, & consummabuntur omnia, quæ dicta sunt a Prophetis de filio hominis.* Si autẽ omnes Prophetæ evolvantur, invenientur prædictæ passiones ejus usque ad corporis mortem, non tamen post illam duraturas fuisse Psal. 21. Isa. 53 &c. Denique hoc egregie confirmat Paulus ad Phi. 2. dicens: *Exinanivit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis.* Ibi ergo fuit terminata obedientia Christi de redimendis hominibus, & illa fuit summa exinanitio, postquam non fuit sequuta major pœna: sed potius gloria, & triumphus. Unde subdit: *Propter quod & Deus exaltavit illum, & donavit illi nomen, quod est super omne nomẽ, ut in nomine Jesu omne genuflectatur, cœlestium, terrestrium, & infernorum.*

Christus triumphantis instar in infernum penetrat.

Unde possumus secundo argumentari. Nam licet sancti Patres doceant, Christum ad inferna descendisse, simul tamen docent, non ut reum, aut pœnis subjectum, sed ut victorem, ac triumphatorem descendisse, eique (ut Paulus dictis verbis indicavit) omne genu etiam in ipsis infernis fuisse curvatum. Quam rem elegantissime descripsit Augustinus ser. 137. de temp. ad hoc ipsum inducens verba illa Oseæ 13. *Mors tua ero inferne: Tunc enim* (inquit) *Dominus noster Jesus Christus illum tenebrarum, & mortis principem colligavit, legiones illius perturbavit,* & infra in eamdem sententiam interpretans illud Jo. 12. *Si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum. Postquam exaltatus est* (inquit) *id est, a Judæis in cruce suspensus, mox ut spiritum reddidit, unita sua divinitate anima ad inferorum profunda descendit: cumque tenebrarum terminum quasi deprædator splendidus, ac terribilis attigisset, aspicientes eum impia ac Tartarica legiones, territa, ac trementes, inquirere cœperunt dicentes. Quisnam est iste terribilis, & niveo splendore coruscans? Nunquam noster talem accepit Tartarus? Invasor iste, non debitor, exactor est, non precator. Judicem videmus, non supplicem. Hic si reus esset, tam potens non esset.* Et post multa similia, quæ eleganter prosequitur, inquit: *Quis ergo iste est, qui sic intrepidus nostros fines ingreditur? & non solum nostra supplicia non veretur, insuper & alios de vinculis nostris absolvit?* Simili modo loquitur Cyril. Jeros. catech. 14. *Exterrita est mors, videns novum quendam descendentem in infernum, vinculis, quæ illic sunt, non ligatum.* Idem significat Hieron. Oseæ 13. & ad Ephes. 4. Hilarius lib. 10. de Trinitate, Ambrosius lib. de myster. Pasch. c. 14. & alii, quos infra referemus. Ex quibus satis constat hanc veritatem perpetuo in Ecclesia fuisse creditam, tanquam certam & indubitatam: ergo hoc satis est, ut existimanda sit de fide certa.

Tertio de fide est, animas sanctas, si sint omnino puræ, nullumque reatum pœnæ habeant, cum separantur a corpore, non experiri pœnas purgatorii, nedum inferni: ergo multo magis eadem certitudine idem est de Christi anima sentiendum; non ergo illa attigit ignem inferni, cum nullam haberet culpam, nec purgatorii, cum nullum haberet pœnæ reatum. Et revera si authores secundi erroris supra relati constanter loquerentur, potius dicere debuissent Christum passum fuisse pœnas purgatorii, quam inferni: quia voluntarie, ac ex charitate, & brevi tempore illas passus fuisset: in quibus circumstantiis pœna purgatorii censetur differre a pœna inferni. Quis autem neget, esse hæreticum dicere, Christi animam sine ullo reatu pœnæ pœnas purgatorii sustinuisse, cum de qualibet alia anima justa ita sentire hæreticum sit? Dices Christum non esse passum ob reatum pœnæ, quam ipse sua causa deberet, sed nostri causa, & ut fidejussor ac redemptor noster. Sed huic evasioni obstant alia principia fidei. Primũ quod purgatorii pœna non est instituta ad satisfaciendum pro aliis (hoc enim est proprium officium hujus vitæ) sed ad satisfaciendum propriis reatibus ac debitis. Deinde (quod præcipuum est) quia secundum fidem Christus in cruce plenissime solvit pro omnibus nostram consummans redemptionem, ad Hebr. 9. & 10. & pretium, quod solvit, non fuit pœna purgatorii, sed sanguis 1. Pet. 3. & 1. Joann. 1. Apoc. 5. & ideo nostra redemptio morti ejus, non pœnalitatibus inferni singulariter tribuitur, ad Rom. 5. ad Colos. 1. De qua re multa congessimus in 1. Tom. disp. 4 & disp. 13. sect. 6. & disp. 39. sect. 3. ergo post mortem nec sibimet causa, nec ut fidejussor habuit aliquem reatum aut debitum pœnæ: ergo nullo modo pati potuit pœnas purgatorii vel inferni. Ex hoc facile potest colligi propria ratio hujus veritatis quam in sequenti conclusione magis explicabo.

Anima Christi post mortem omnino impassibilis.

Dico tertio, anima Christi Domini ab instanti, in quo fuit a corpore separata, fuit omnino impassibilis. Ita sentiunt Theologi supra citati: sed illi probabiliorem duntaxat existimant hanc assertionem. mihi tamen ita certa est, ut contraria omnino improbabilis, temeraria, ac errori proxima videatur, & in primis suppono animam rationalem a corpore separatam suapte natura esse impassibilem passione extrinsecus illata, quæ ad corruptionem tendat. Est enim spiritualis, quæ a corporibus naturaliter pati non potest, neq; ab ulla creatura alterari, corrumpive. Solũ posset ex natura rei ab spiritibus naturæ superioris per vim alicubi detineri, quod genus quoddã passionis existimari potest. Certum est autem, animam Christi a nullo potuisse hanc vim pati, quia ratione unionis habebat vim & efficaciam supra omnes spiritus. Unde etiam in corpore mortali existens, eos suo nutu ac voluntate movebat. Rursus potest anima separata ex natura rei pati passione vel receptione aliqua intentionali, recipiendo aliquam speciem, vel speciei modum, aut a Deo, aut per locutionem & illuminationem ab alio spiritu. Hæc vero receptio ex suo genere non pertinet ad passionem pœnalem, de qua nunc loquimur, sed potius pertinere potest ad passionem perfectivam, quæ habere non potuit locum in anima Christi separata, cum esset omni scientia plena, nisi fortasse in spirituali locutione, quæ ad præsentem materiam non spectat. Non enim hic explicandum est, quo modo angeli loquantur cum Christo, vel nunc in gloria, vel cum anima ejus in triduo. Potest tamen hæc quasi

Anima rationalis separata pati quid possit.

lilcqn-

liscunque impressio ad passionem pœnalem pertinere, quando involuntarie recipitur, vel est de re, quæ possit tædium, tristitiamve parere. Quod genus passionis invenitur sine dubio in gehenna, & fortasse etiã in purgatorio animæ sanctæ aliquid hujusmodi patiuntur; in Christi autẽ anima habere locum non potuit: quia cum ratione unionis esset omnibus creaturis superior, nihil involuntarie ab eis pati, vel recipere poterat. Propter quam causam etiam in hac vita corpori unita non potuit a dæmonibus pati suggestionem aliquam internam, ut in superioribus dictum est. Cum vero Deo esset unita, & plene beata, nec quicquam simile ab ipso Deo pati, nec aliquod ei objectum repræsentari poterat, quod illam contristaret: quia divina fruitio nullam vel minimam tristitiam secum admittit. Igitur cõsiderata natura animæ rationalis, & superadditis animæ Christi unione hypostatica, & visione beata, necessitate quadam naturali sequitur, ut illa anima separata ex natura rei sit impassibilis: quia præter passiones enumeratas nulla alia excogitari potest.

Superest, ut probemus, etiam supernaturaliter fuisse impassibilem animam Christi ab instanti mortis. Quod facile fiet, si supponamus non esse sermonem de potentia remota, sed proxima. Potentiam remotam voco solam potentiam obedientialem cum non repugnantia, nec implicatione contradictionis. Quo certe sensu non solum in triduo, sed etiã nunc anima Christi est passibilis, & omnes Angeli beati pati possunt; tamen ab hac potentia non denominantur res simpliciter & absolute loquendo, præsertim si constet lege ac promissione divina statutum esse, ut nunquam reducatur in actum. Potentia ergo proxima in præsenti dicetur, si fingamus alicui creaturæ datam esse instrumentariam virtutem, ut passionem aliquam in anima Christi separata posset efficere, vel si divinitus ordinatus esset, ut aliqua tristitia posset affligere illam animam, non obstante fruitione beata: & hoc sensu negamus, potuisse illam animam supernaturaliter pati, sed potius fuisse impassibilem. Et probatur primo, quia cum hoc miraculum neque scriptum sit, neque traditum, & sit præter dignitatem, & meritum unionis hypostaticæ, temere fingeretur. Et in hoc est maxima differentia inter animã separatam & conjunctam: quia dum est in corpore passibili, naturaliter pati potest ab extrinsecis agentibus, quę Deus agere permittit sine novo miraculo: secus vero quando jam est separata. Atque eadem est differentia inter animam & corpus inter se separata; nam corpus, sive conjunctũ, sive separatũ ab anima naturaliter pati potest; & ideo mirũ non est, quod corpus Christi in triduo aliquid passum fuerit. Quia non fuit necessariũ, ut Deus supernaturaliter omnem actionem naturalem impediret, sed solum eam, quæ corruptionem afferret, aut quæ Christum non deceret. At vero e contrario anima naturaliter nihil pati poterat, & non oportuit, ut Deus aliquod instrumentum elevaret, vel miraculum faceret, quo illa pateretur. Unde est secunda ratio, quia Christus non assumpsit passiones, seu potentiam proximam patiendi, nisi propter operandam nostram salutem, & hac ratione miraculose effecit, ut anima existens in corpore, etiamsi beata esset, capax foret tristitiæ: sed consummavit opus nostræ salutis, dum in corpore mortali vixit: ergo non est, cur anima jam a corpore separata, supernaturaliter fieret passibilis: fuit ergo statim impassibilis. Major propositio de fide est, ut late tractavi superiori tom. disp. 5. Minor etiam est de fide, ut paulo ante probatũ est. Et hæc est potissima differentia inter animã Christi conjunctã & separatã, propter quam, licet in utroque statu fuerit beata & unita verbo, & in uno tamen fuit passibilis, & non in altero. Tertio, repeto argumentum supra factum, quia animæ sanctæ, post mortem saltem Christi, statim sunt gloriosæ & impassibiles, si nihil habeant purgandum: ergo multo magis anima Christi Domini, propter easdem rationes, quibus similis consequentia supra probata est.

Quod tandem ita declaro, nam vel anima Christi de facto aliquid passa est in triduo, vel non. Primum dici non potest, ut probant omnia, quæ in secunda conclusione adduximus: illa enim generaliter procedunt de quavis passione. Convincitur etiam exemplo aliarum animarũ justarum, quæ post Christi mortem nihil purgandum habent. Ac præterea, quia nihil fingi aut excogitari potest, quod tunc anima Christi passa fuerit, cum neque gehennæ, neque purgatorii pœnas sustinuerit, neque illud tædium, vel tristitiam, quam sancti Patres ante Christi mortem patiebantur, nam potius suo adventu ac descensu ad inferos eam abstulit. Neque vero ipse descensus ad inferos, aut existentia in eo loco potuit Christum affligere, quia non erant ei involuntaria, neque ibi existebat, ut reus, sed ut victor, & Dominus. Denique neque peccata hominum, neque pœnæ damnatorum, quas intuebatur, tristitiam parere potuerunt; aut ex charitate, & zelo divini honoris, aut ex charitate, & compassione proximorum. Alioqui etiam nunc posset Christus, & quilibet alius beatus ex earumdem rerum consideratione tristari: non tamen ita est, quia ratione status non sunt capaces tristitiæ, & quia omnia illa considerant sub ordine divinę providentiæ ac justitiæ, quam præferunt omnibus creaturarum commodis, & judicant omnia illa in majorem Dei gloriam, & honorem cedere: eadem autem ratio est de anima Christi in triduo, quę (ut diximus) nullam habuit causam, vel rationem, ut miraculose aliquam tristitiam in se admitteret, nihil ergo passa est ab instanti mortis; ergo extunc fuit impassibilis, quandoquidem nec secundum propriam naturam, & dispositionem pati poterat, nec divinitus ordinatum erat, ut aliquid pateretur.

Dico quarto, Anima Christi in triduo caruit quidem aliquibus perfectionibus gloriæ accidentalis, proprie tamen nullam pœnam sustinuit. Hanc conclusionem satis explicui in commentariis art. 1. & 5. Et patet breviter prior pars, quia caruit corpore, & omnibus gaudiis & operationibus, quæ per corpus nunc operatur, caruit etiam loco cœlesti, ut infra dicam. Posterior pars probatur, quia his bonis non caruit in supplicium, vel pœnam alicujus culpæ: sed quia propter alias rationes divinæ providentiæ ita expediebat. Adde hoc ipsum nunc etiam dici posse de Christo in cœlo regnante. Adhuc enim caret aliquo præmio accidentali: imo & aliqua mala extrinseca suffert, quæ improprie dicentur mala pœnæ. Adhuc enim a multis blasphematur, & in multorum mentibus infamiam sustinet, quia a multis adhuc existimatur seductor, & iniquus. Unde caret perfecta ac integra exaltatione nominis sui: caret honore, & adoratione sibi ab omnibus debita: caret denique societate multorum prædestinatorum, atque adeo integro complemento sui corporis mystici. Quæ omnia ad gloriam, & præmium accidentale pertinent: non tamen propterea dici potest adhuc sustinere aliquam pœnam propter eamdem rationem supra dictam. Sicut etiam in quantum Deus caret honore debito a multis, & fama, & existimatione debita, non tamen propterea dici potest, aliquam perpeti pœnam.

Anima Christi in triduo nullam propriè pœnam sustinuit.

Ad fundamenta primi erroris nihil fere oportet respõdere, quia omnia aliis erroribus nituntur. Primo enim falsum est per Christi redemptionem factum esse, ut nostræ dispositiones, & satisfactiones non sint necessariæ. Deinde etiam est falsum, debuisse Christum nos redimere per easdem pœnas, quibus peccatum in hac vita non remissum in futura punitur. Alioqui etiam in æternum debuisset in inferno puniri: pœnæ ergo hujus vitæ satis superque fuerunt, cum essent infiniti valoris. Præterea valde errant, dum negãt, esse proprium locũ inferni, ut facile constare potest ex disp. præc. & nonnulla ademus sect. seq.

Responsio ad argumenta opposita.

In fundamentis secundi erroris, solum superest exponendus unus, vel alius Scripturæ locus. Ratio enim, quæ ibi adjungitur, jam expedita est. Primus locus est Act. 2. *Quem Deus suscitavit solutis doloribus inferni*. Quem locum Cajetanus ibi exponit de pœnis accidentalibus & extrinsecis: sed eam expositionem supra refellimus. Dupliciter ergo potest exponi cum Aug. ep. 99. Primo, ut hæc verba referantur ad ipsum Christum, & hoc modo solvit dolores inferni, non auferendo quos passus est; sed præveniendo, ne illos pateretur. Secundo, ut referatur ad alios, & ita solvit dolores ab animabus sanctis, quæ (ut supra diximus) aliquos dolores patiebantur. Omitto aliter legi illum locum in Græco, scilicet, *solutis doloribus mortis*, quomodo legit Chrys. hom. 6. in Acta. Nam lectio vulgata retinenda est, quamquam illa alia faciles etiam habeat expositiones, scilicet, Christum resurrexisse solutis doloribus, quos in morte passus est, vel resurrexisse soluta morte, quam tot doloribus sustinuerat, vel certe, quod sicut morte sua, & resurrectione, mortem interemit, ita & dolores, qui mortem comitari solent, quodammodo solvit, dando nobis spem vitæ immortalis, & impassibilis.

Testimonium Act. 2. expositum.

Se-

Testimonii ex Psal. 17. Expositio.

Secundus locus ex Psal. 17. *Dolores inferni circumdederunt me*, facilem habet expositionem. Dolores enim inferni dicuntur, non qui sunt in inferno, sed *dolores mortiferi*, ut exponunt Basilius, & Theo. Nam (ut supra dicebam) quia per mortem omnes homines descendebant in infernum, ideo mors quasi quidam transitus ad infernum existimabatur, & hac de causa gravissimi dolores, qui mortem possint inferre, *dolores inferni* dicuntur. Hieron. vero exponit dolores inferni, id est, *invidiæ detrahentium, quæ mortem infernalem operantur*. Quod magis explicans Aug. dicit: *Dolores invidentiæ, qui perducunt ad infernū peccati, circumdederunt me*, significans non esse sermonem de doloribus, quos Christus patiebatur, sed quos ex invidia patiebantur, qui eum persequebantur. Ita ut significetur ira, & rabies, quę Judæos in Christum agitabât. Sed prior expositio magis literæ consentanea videtur.

Tertius locus explicandus est ex Psal. 87. *Posuerunt me in lacu inferiori*, *&c.* Qui eamdem fere cum præcedenti habet expositionem. Nihil enim aliud illis verbis significatur, quam acerba tormenta, quibus Judæi Christum affecerunt, ut eum morti traderent. Est enim in his, & similibus locis considerandum, Davidem ita loqui de Christo, ut etiam de seipso loquatur, suamque afflictionē describat, quando a Saule, vel ab Absalone quærebatur, ut interficeretur. Et quia mors maximum malorum judicatur, & eo tempore censebatur ut via ducens ad infernum, ideo illis metaphoris, & loquendi modis, & suas, & Christi calamitates descripsit, ut omnes Patres supra citati intelligunt. Non est ergo in hujusmodi locis sermo de doloribus, quos damnati in inferno patiuntur.

SECTIO II.

Utrum anima Christi in triduo vere, ac proprie descenderit ad inferos.

QUamquam nullus, qui sacras Scripturas admittat, simpliciter negare audeat, Christum ad inferos descendisse, quoniam (ut videbimus) & frequenter, & expressis verbis id testantur; hæretici tamen, nonnullique Catholici ita eas exponunt, ut evertant, atque rem ipsam negent. Primo ergo hæretici hujus temporis contendunt, Christum secundum animam non descendisse ad aliquē locum subterraneum, qui nomine *inferni* significetur, Putant enim hujusmodi locum nullum esse, atque sine fundamento ab Scholasticis confictum. Et ideo quidam eorum (ut Brentius, & Calvinus) dicunt animam Christi descendisse ad inferos, solum quia dolores inferni sensit. Alii neque hoc existimant necessarium, quia descendere in infernum nihil aliud putant fuisse, quam mori. Juxta quam interpretationem Christus potius secundum corpus, quam secundum animam ad inferos descendit. Fundamentum hujus erroris præter tractata præced. sectione, solum videtur esse potuisse, quia nomine *inferni* in Scriptura sepulchrū significatur, juxta illud Job. 17. *Si sustinuero, infernus domus mea est*: & Psal. 87. *Vita mea inferno appropinquavit*, & Psal. 114. *Pericula inferni invenerunt me*, id est, pericula mortis: & Psal. 140. *Dissipata sunt ossa secus infernum*. Ergo hoc est satis ad intelligendas Scripturas, quæ de descensu Christi ad inferos loquuntur.

Secunda sententia est Durandi in 3. d. 22. q. 3. qui & admittit proprium locum subterraneum, qui *infernus* dicitur, & ad illum intelligit Christum descendisse, & in his differt a superioribus hæreticis: tamen in verbo *descendendi* ponit metaphoram. Quia non existimat Christum proprie secundum substantiam, & præsentiam animæ suæ illuc descendisse, sed tantum secundum virtutem, & efficaciam. Potest hæc sententia suaderi primo, quia hoc satis est ad explicandas Scripturas maxime cum Christus dicatur descendisse ad inferos, ut animas sanctorum Patrum beatificaret, eatque inde eriperet. Seu ad hoc non est necessaria præsentia substantialis, sed sufficit virtus, & efficacia: ergo. Et confirmatur a simili, quia etiam Christus dicitur eo tempore fuisse in paradiso, juxta illud: *Hodie mecum eris in paradiso*, & tamen non est necesse intelligere fuisse in loco paradisi secundum realem præsentiam, sed secundum efficaciam, scilicet quia ibi beatificavit animam latronis. Vel certe, si ibi fuit secundum realem præsentiam, vel non fuit in inferno, vel in duobus locis distantibus, ac valde distantibus simul extitit. Secundo, de Christo non solum dicitur descendisse ad infernum, sed etiam ad omnes partes inferni, juxta illud Ecclesiast. 24. *Penetrabo omnes inferiores partes terræ, & inspiciam omnes dormientes, & illuminabo omnes sperantes in Domino*: & tamen non propterea creditur descendisse ad omnes partes inferni secundum præsentiam realem. Nam D. Th. quoad locum gehennæ, & purgatorii hoc explicat de descensu secundum efficaciam; ergo eadem ratione potest Durandus id etiam exponere simili modo quoad Sinum Abrahæ. Tertio, proprium fundamentum Durandi fuit, quia res spirituales non dicuntur esse in loco, nisi ratione operationis transeuntis ad corpora, imo existimat ille Angelum (idemque est de anima) non esse ubi operatur, secundum realem præsentiam, sed secundum præsentiam ordinis, anima autem separata non potest habere operationem circa corpus, neque Christus Dominus ullam habuit; ergo.

Dicendum vero est primo, Christum Dominum ad infernum secundum animam descendisse. Assertio est de fide. Intelligimus autem nomine *inferni* locum aliquem certum subterraneum. Et hoc sensu definita est hæc conclusio ab Ecclesia, ut postea videbimus. Probatur ergo primo ex Scriptura, & SS. Patribus. Primus locus, & clarissimus est Act. 2. ubi Petrus ad probandam Christi resurrectionem affert illud Psal. 15. *Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem*; & subdit: *Providens loquutus est de resurrectione Christi, quia neque derelictus est in inferno, neque caro ejus vidit corruptionem*. Si ergo anima Christi post separationem a corpore non fuit derelicta in inferno, sed inde revocata, ut Christus resurgeret, necesse est, quod illuc antea descenderit. Ita interpretantur hunc locum Basil. Theodor. & Hieron. ac reliqui expositores in Psal. 15. & Beda cum aliis Act. 2. & August. Epist. 57. & 99. & Ambrosius ser. 74. Neque potest hic accommodari interpretatio *inferni* pro sepulchro, cum sermo sit de anima, non de corpore; quin potius a corpore, seu carne evidenter distinguitur: anima autem non fuit in sepulchro. Secundus locus fit Matth. 12. *Erit filius hominis in corde terræ tribus diebus, & tribus noctibus*. Quod licet a Chrysost. & Euthymio exponatur de sepulchro, quia sepulchra Judæorum erant incisa in cavernis, & speluncis, & ita erant quodammodo intra profundū terræ, sicut cor est intra profundum corporis: rectius tamen exponitur de inferno cum Hieron. Theoph. & aliis. Tum quia *cor terræ* proprius dicitur centrum ejus, quod est in medio, sicut cor est in medio animalis. Tum etiā, quia hoc sensu melius quadrat figura Jonę, quā ibi Christus explicuit. Nam Jonas dicitur fuisse *in ventre piscis*, venter autē est quasi medium, & profundum animalis. Dicitur etiam fuisse *in ventre inferi, in profundo, in corde maris, in abysso*. Quibus omnibus non sepulchrum proprie, infernus autem aptissime significatur. Denique dicitur de Jona existente in ventre ceti; *clamavi ad Dominum, & exaudivit me*. Quod recte accommodatur animæ Christi existenti in inferno, non autem corpori mortuo jacenti in sepulchro. Recte igitur intelligitur hic locus de anima ad inferos descendente. Unde eleganter Tert. l. de anima c. 55. ex hoc loco probat inferos esse in profundo terræ, dicens: *Nobis inferi non nuda cavositas, nec subdivalis aliqua mundi sentina creduntur: sed in fossa terræ, & in alto vastitas, & in ipsis visceribus ejus abstrusa profunditas. Siquidem Christum in corde terræ triduum mortis legimus expunctum, id est, in recessu intimo, & interno, & in ipsa terra operto, & intra ipsam cavato, & inferioribus adhuc abyssis superstructo*. Et infra: *Forma humana mortis apud inferos functus, hic quoque legi satisfecit, neque ante ascendit in sublimiora cælorum, quam descendit ad inferiora terrarum, ut illic Patriarchas, & Prophetas compotes sui faceret*. Eodem modo exponit Irenæus l. 5. contra hær. c. 31. indicat Ambrosius ad Ephes. 4. optime omnium Hieron. Jonæ 2. Tertio hi Patres eisdem locis huic testimonio conjungunt illud ad Ephes. 4. *Quod autem ascendit, quid est, nisi quia & descendit primum in inferiores partes terræ?* Aperte enim Paulus loquitur de loco inferni, ut ibi etiam Chrysost. Hieron. & alii exponunt. Tum quia non loquitur de descensu ad terram, qui fuit per Incarnationem, sed de descensu ad inferiores partes terræ. Tum etiam quia loquitur de illo descensu, quo eduxit vinctos de lacu. Quartus locus est ad Rom. 10. *Quis ascendit in cælum? id est Christum deducere. Aut quis descendit in abyssum, id est Christum a mortuis revocare*. Ubi supponi-

tur

tur Christum fuisse in abyssum, indeque fuisse reductum, ut resurgeret; nomine autem *abyssi* infernus significatur. Unde Luc. 8. legio Dæmonum rogabat Christum ne imperaret illis, ut in abyssum irent, & ideo cœlo opponitur tanquam extreme distans ab illo, & ut res homini difficillima proponitur, illuc descendere, sicut in cœlum ascendere. Ita exponunt Ambrosius, Anselmus, Theodoretus, & Theophylactus, qui aperte dicit: *ex abysso*, id est, *ex abditissimo, ac profundissimo loco inferorum.* Quintus locus est 1. Pet. 3. *Vivificatus autem spiritu, in quo iis, qui in carcere erant, spiritibus veniens prædicavit.* De quo loco nonnulla diximus disp. præc. & statim plura attingemus.

Præter hæc vero testimonia, quæ propria sunt, afferri possunt alia ex veteri testamento, in quibus mysterium hoc adumbratum est. Ut est illud Psal. 23. *Attollite portas principes vestras, & elevamini portæ æternales.* Quod de hoc mysterio exponunt Hieron. & Augustinus ibi; idem Augustinus ser. 2. de resurr. & significat Athanasius ser. 4. contra Arianos versus finem. Item illud Psalm. 29. *Eduxisti ab inferno animam meam*: item illud Psal. 48. *Deus redimet animam meam de manu inferi, cum acceperit me*: & illud Psal. 106. *Quia contrivit portas æreas, & vectes ferreos confregit*, & illud Psal. 138. *Domine probasti me, & cognovisti me, tu cognovisti sessionem meam, & resurrectionem meam*, & infra, *si ascendero in cœlum, tu illic es: si descendero in infernum ades.* Quæ loca, & similia in sensu mystico afferuntur, de quibus videri potest Hieron. August. Hilar. & Basil. in Psal.

Secundo principaliter probanda est hæc veritas Ecclesiæ definitione, ac traditione. Definita enim est in Conc. Lateran. ut habetur in cap. Firmiter, de summa Trinit. & fide Cathol. Idem traditur in Concil. Toletan. 4. in confessione fidei, & in symbol. Athanasii, quod Ecclesia recepit, & in symbolo Apostolorum, prout nunc ab Ecclesia recipitur, & recitatur. Hunc etiam fuisse perpetuum Ecclesiæ sensum, ac traditionem, ex scriptis Sanctorum Patrum evidenter constat, quorum testimonia tam sunt frequentia, & vulgaria, ut in eis recensendis immorari supervacaneum videatur. Indicabo tamen nonnulla loca præter ea, quæ inter exponenda Scripturarum testimonia indicata sunt, tam in hac sectione, quam in præcedenti disputatione, & alia, quæ in sequentibus necessario erunt referenda. Ex Græcis igitur Patribus docuerunt hanc veritatem Ignatius epist. 5. ad Trallianos, Athan. lib. de Incar. Christi prope finem, Clemens Alex. lib. 2. & 6. stromat. Gregor. Nazianz. orat. 35. quæ est 3. de Theologia in fine, & orat. 42. quæ est 2. in Pascha, versus finem, Basil. hom. in Psal. 44. circa illud: *Myrrha, gutta, & casia a vestimentis tuis*, Cyril. Jerosol. cat. 4. & 14. & Alexan. lib. de fide ad Theodosium circa medium. Epiph. in Anchorato, & hær. 46. 69. 77. & 79. & in fine Panarii, in professione fidei, Damasc. lib. 3. de fide c. ult. Orig. hom. 15. in Genes. Euseb. lib. 4. de Demonst. c. 12. & lib. 1. Historiæ c. ult. refert orationem Thaddæi unius ex septuaginta discipulis ad Abagarum, in qua inter explicanda alia Christi mysteria, descensum ad inferos posuit, ejusque rationem reddidit, idem Nicephor. l. 1. Histor. cap. 31. Ex Latinis vero Cyprian. lib. 2. adversus Judæos c. 24. & 25. & sermon. de Passione circa finem, & serm. de Ascensione prope finem. Leo Papa Epist. 91. alias 93. c. 17. & serm. 1. de Resurrectione, Ambros. lib. 3. de fide c. 3. clarius in lib. de myster. Paschæ c. 4. Hierony. Oleæ 13. August. Epist. 57. & 91. & 20. de Civit. c. 15. & tract. 78. in Joan. Greg. Magnus lib. 13. moral. c. 15. & 16. Fulgentius lib. 3. ad Thrasimundum c. 23. Vigilius lib. 2. contra Eutych. & Beda lib. 3. in Job. cap. 37.

Ultimo possumus congruentes rationes reddere, ob quas voluit Christus ad inferos descendere, quas melius in sequenti conclusione explicabimus, & in solutione argumentorum Durandi.

Anima Christi substantiali, realique præsentia ad inferos descendit.

Dico ergo secundo, Christi animam descendisse ad inferos secundum substantiam suam, & realem præsentiam. Ita interpretantur hoc mysterium omnes Doctores Scholastici in 3. d. 23. uno excepto Durando, cujus sententia non solum non est probabilis (ut existimavit Picus Mirandul. in apol. q. 1.) verum potius est erronea, & plane hæretica. Primo, quia est contra Scripturam, ut ab omnibus Patribus exponitur, & ab Ecclesia unanimi consensu intelligitur. Secundo, quia loquitur contra proprietatem verborum Scripturæ, sine ulla necessitate metaphorici sensus, & sine ulla authoritate. Tertio, verba illa: *Non derelinques animam meam in inferno*, nullo modo admittunt illum sensum de existentia per solam operationem, & efficaciam. Quia si nunquam ibi fuit, etiamsi ibi operaretur, non potuit ibi derelinqui. Item si anima Christi solum per operationem fuit in inferno, quid, quæso, est ibi, non derelinqui? Certe solum esse poterit desinere operari in inferno. Derelinqui vero in inferno, esset semper operari ibi; hæ autem interpretationes per se sunt absurdissimæ. Præsertim cum Petrus addat Act. 2. *Juxta quod impossibile erat teneri illum ab eo*, id est, Christum ab inferno, non erat autem impossibile Christum semper ibi operari: neque hoc fuisset teneri ab inferno, neque illo modo oportuisset ejus animam ab inferno educi, ut corpori uniretur, & Christus resurgeret, quod tamen aperte Petrus intendit, atque ita exponit verba David. Et eodem modo induci fere possunt reliqua Scripturæ testimonia, in quibus, inter præmia divinitus concessa animæ Christi, & inter mira opera virtutis ejus, ponitur, quod anima ejus paulo post descensum suum liberata ab inferno sit, quod non potest ad operationem referri. Nam si esse in inferno, tantum erat ibi operari, liberari ab inferno erit cessare ab illa operatione: hoc autem nullum erat beneficium animæ Christi, neque ad id præstandum magna aliqua virtus erat necessaria. Quarto, hæc veritas definita est ab Ecclesia, & in symbolo fidei ab Apostolis, & Athanasio proposita; ergo in sensu proprio, & non metaphorico tradita est, alias cum simul dicatur, resurrexisse, & ascendisse in cœlum, possent omnia ad metaphoras traduci. Adde omnes Patres supra citatos ita aperte exponere, & in dicto Conc. Lateran. expresse declarari, descendisse secundum animam. Quia si propter solam operationem dicitur anima Christi descendisse ad infernum, poterit & dici ascendisse in cœlum. Quia etiam ibi aliquid operata est, Angelos illuminando. Dicetur etiam fuisse ad paradisum terrestrem, vel eum locum, in quo Elias, & Enoch vivunt. Quia verisimile est, illis etiam manifestasse gloriam suam, eisque gaudium consummatæ redemptionis annuntiasse. Similiter dicetur anima Christi profecta in domum Virginis, vel in locum, ubi Petrus amare flebat peccatum, denique ubicumque aliquid operata est. Consequens autem repugnat Scripturis, quæ dum specialiter dicunt animam Christi fuisse in inferno, & inde fuisse eductam, ut Christus resurgeret, aperte significant, & tantum ibi proprie fuisse, & alio modo, quam esset in aliis locis, ubi operabatur. Et confirmatur, quia alias eodem modo diceretur nunc Christus descendere in terram, quia in ea multa operatur per virtutem animæ suæ: imo & in infernum nunc descendit, quia interdum aliquid ibi operatur saltem in animabus purgatorii.

Sexto argumentor contra Durandi fundamentum. Quia vel repugnat animæ humanæ separatæ, vere, ac realiter esse præsentem in loco corporeo, seu in inferno, vel non. Si dicat primum, necesse est, ut neget animas hominum damnatorum vere, ac proprie esse in inferno, quod est plane hæreticum contra expressa Scripturæ testimonia supra adducta disput. præced. Sect. 3. & contra universalem Ecclesiæ sensum, & Patres omnes, ut in 1. p. q. 64. latius ostenditur. Quod si dicat cum aliquibus discipulis D. Thomæ esse ibi, per passionem a corpore, seu ab igne: quid dicet de animabus puerorum, quæ nullam pœnam sensus patiuntur? Quid rursus de animabus Sanctorum Patrum, in quorum loco nullus ignis erat, neque aliud corpus, a quo afficerentur, vel in quo ipsæ operarentur? Dicet fortasse illas animas fuisse ibi, quia detinebantur ab illis corporibus. Sed in primis hoc est falsum, saltem de animabus Sanctorum Patrum. Nullam enim vim a corporibus patiebantur: fuisset enim illa quædam pœna sensus, & miraculosa operatio sine necessitate, fundamentoque conficta. Præsertim cum illæ summa voluntate obedirent divinæ voluntati, cujus jussu ibi manere cogebantur. Deinde inquiro, quid sit ibi detineri? Certe nihil est aliud, quam esse, & conservari spiritum aliquem præsentem tali corpori. Ergo hæc detentio, ut sit possibilis, supponit esse possibilem realem præsentiam animæ separatæ in tali loco, vel corpore, & addit, quod talis præsentia fiat, vel conservetur per efficaciam ipsius corporis, vel per aliam vim extrinsecam; ergo eadem ratione erit possibilis per virtutem divinam, vel intrinsecam ipsius animæ vim. Quod si hæc præsentia est possibilis, sine causa nega-

tur

tur contra Scripturas, animam Christi fecisse seipsam realiter præsentem loco inferni, quod est illuc descendisse. Aliter eludit hoc argumentum Durandus dicens animas damnatas esse in inferno per deputationem. Quia scilicet destinatæ sunt, ac deputatæ, ut ibi perpetuo sint resumptis corporibus: animas vero Sanctorum Patrum ante Christi adventum fuisse in inferno per deputationem conditionatam, quia ibi futuræ essent cum corporibus, nisi redimerentur. Sed in hac responsione multi continentur errores. Primo enim sequitur animas damnatorum nunc revera non esse in inferno. Quia nunc non sunt præsentes, sed erunt postea, cum unientur corporibus. Secundo sequitur malos angelos non esse in inferno, quia non possunt deputari ratione corporum, quæ nunquam sunt habituri. Tertio sequitur, animas Sanctorum Patrum fuisse in gehenna damnatorum, quia secundum illam conditionatam deputationem ibi futuræ fuissent cum corporibus, nisi redimerentur. Quarto sequitur, animas purgandas nullo modo esse in loco purgatorii, quia neque absolute, nec conditionate deputantur, ut ibi sint cum corporibus, quia tantum purgandæ sunt in hoc statu, in quo sunt a corporibus separatæ. Atque idem argumentum fieri potest de animabus infantium, si verum est eas post diem judicii reassumptis corporibus non futuras in loco subterraneo, sed in hoc mundo. Ultimo tandem argumentor, quia vel anima separata est nusquam, vel alicubi. Si nusquam, primum id intelligi nequit, deinde sequitur animas Sanctorum nunc non esse in cœlo, & Christum non vere, ac realiter eduxisse animas Sanctorum ab inferno, sed tantum spiritualiter, quæ omnia repugnant Scripturis, & Patribus. Si vero anima separata potest esse alicubi, potuit ergo anima Christi esse in inferno: fuit ergo ibi, ut Scriptura dicit. Cur autem ibi fuerit, jam jam dicemus respondendo argumentis Durandi.

Evasio.

Respons.

Ad fundamentum hæreticorum respondetur, primum hæreticum esse dicere, nomen *inferni* in Scriptura nunquam significare locum subterraneum suppliciis animarum deputatum, & est contra evidentissima loca Scripturarum, Luc. 26. Mat. 11. aliaque præcedenti disputatione notata, & contra omnium Patrum sententiã, & expositionem, ut videre licet in omnibus, quos hactenus adduximus, & Augustinus lib. 2. Retract. c. 24. Hieronym. Isai. Gregor. 4. dialog. c. 42. Tertull. in apolog. c. 18. & 47. & lib de anima c. 54. & 55. Deinde probabiliter dici potest, *infernum* in Scriptura nunquam significare sepulchrum. Omnia enim loca, quæ ibi citantur, & similia, aptissime explicati possunt de loco subterraneo inferni. Secundo, esto, concedamus aliquando *infernum* significare mortem, vel sepulchrum, illud solum est significatione analoga, & translatitia, ex qua potius sequitur infernũ proprie, & simpliciter dictum significare locum subterraneum, quando aliunde ad aliam significationem non distrahitur. Nam [ut supra dicebam] quia animæ omnium hominum ante Christi adventum ferebantur in infernum, inde mors reputata est quasi via ad infernum. Ex quo tandem fieri potuit, ut aliquando nomine *inferni* significaretur. Tertio ergo dicitur, Scripturam dicentem Christum descendisse ad inferos, non posse ullo modo de sepulchro, vel de morte declarari, ut supra probatum est.

Responsio ad fundamenta hæreticorũ.

Ad fundamenta Durandi. Ad primum falsum est ejus interpretationem de descensu per solam operationem satis esse ad explicandas Scripturas, ut satis liquido ostendimus. Ratio vero ibi adducta de beatitudine animarum Sanctorum Patrum recte quidem probat, non fuisse Christo simpliciter necessarium secundum animam ad infernum descendere, ut aliorum animas bearet: tamen nos non id affirmamus propter necessitatem hujus effectus, sed quia Scripturæ id affirmant. Congruentes autem rationes, propter quas ita factum est, a D. Thom. art. 1. & 2. adducuntur. Quarum summa est. Primo, quia Christus summa benignitate voluit eos, quos per gratiam interius secundum divinitatem illuminabat, etiam secundum animam loco visitare, ut sicut iis, qui in terra versabantur, justitiæ sol ortus erat, ita etiam iis, qui infra terram in tenebris, & umbra sedebant, illucesceret, ut Damascenus inquit lib. 3. de fide c. 29. Ubi alias rationes adducit, quæ in eo videri possunt. Quibus etiam addi potest, noluisse Christum supra terram ascendere, donec suum corpus secum ferret. Item voluisse ad inferna descendere, ut se victorem, ac triumphatorem Dæmonum declararet. Et

Responsio ad argumenta Durandi.

Cur reali præsentia in infernũ Christus descendit.

propter alios effectus infra tractandos, quos licet absque reali præsentia animæ suæ perficere potuisset: tamen convenientiori modo, & ad suum finem magis accommodato eos præstitit, illuc in propria persona, atque animæ substantia descendens.

Aliæ rationes Durandi, præter ultimam, petunt difficultates proprias in sequentibus Sectionibus tractandas. Ultima vero ratio primum procedit ex falso fundamento, scilicet animam, seu rem spiritualem non posse esse alicubi, nisi per operationem, vel applicationem virtutis ad corpus, nec posse moveri secundum propriam substantiam, & realem præsentiam. Utrumque enim est falsum. Anima enim, cum sit res finita, & intra mundum contineatur, alicubi necessario est præsens, & indistans ab aliquo loco corporeo. Et quamvis non proprie non sit in corpore tanquam in loco (ut D. Thomas de Angelis docet, & recte explicuit Gregor. Nyssen. lib. 2. Philos. c. 11.) tamen suo modo, & per præsentiam sibi intrinsecam vere dicitur esse ibi, ubi est corpus. Cum enim nos res spirituales non concipiamus, prout in se sunt, necesse est, ut de iis in ordine ad corpora loquamur. Præterea (quidquid sit de naturali virtute ipsius animæ) tamen quod per potentiam divinam possit alicubi constitui, etiamsi nihil ibi operetur, docuit Augustinus 22. lib. de Civitat. c. 10. Et non video, quomodo ab ullo Catholico possit negari, credendo ea, quæ de locis animarum fides docet, nisi fortasse excogitando actiones aliquas animarum circa corpora, absque necessitate, & fundamento confictas. Unde ultimo dici potest, Christi animam habuisse in inferno aliquam actionem circa corpora, videlicet imperio suo illuminasse non tantum mentes animarum sanctarum, sed etiam aerem ipsum, seu locum corporeum, in quo illæ animæ habitabant, ut docent S. Th. 3. dist. 22. q. 2. art. 2. q. 1. Ric. art. 3. q. 2. Decebat enim, ut locus ille tanti victoris præsentia cohonestatus, quoad fieri posset, illustraretur, majestatemque gloriæ referret.

Res spirituales sine ulla vel operatione, vel applicatione virtutis possunt esse in loco.

Superest autem breve dubium ad hanc Sectionem pertinens. An hæc veritas de descensu Christi ad inferos non solum de fide sit, sed etiam articulus fidei. Et ratio dubii esse potest, quia in symbolo Niceno hic articulus non continetur. Et quamvis in symbolo Apostolorum habeatur, tamen quod ab ipsis Apostolis positus non fuerit, argumento est, quod aliqui antiqui Patres exponentes symbolum, illum omittant, ut Augustinus in libris de fide, & symbolo, & libris de symbolo ad Catech. & Irenæus lib. 1. c. 2. & Tertullianus lib de velandis virginibus in princ. & lib. de præscript. hæret. c. 13. & lib. contra Praxeam in princ. & Origenes in init. librorum Periarchon. Respondetur aliud esse inquirere, an hæc veritas posita sit ab Apostolis expresse in symbolo, prout nunc habetur; aliud vero, an nunc computanda sit inter articulos fidei. Quoad priorem partem, licet non sit omnino certum Apostolos illam particulam addidisse, propter adducta testimonia: est tamen longe probabilius. Primo quidem, quia prædicti authores non negant, Apostolos addidisse illam particulam, sed solum illam omittunt. Quia nec formaliter referunt totum symbolum Apostolicum, prout ab eis editum est, & nunc in Ecclesia recitatur, neque in iis locis solliciti fuerunt de explicando mysterio, quod in articulis mortis, & resurrectionis continebatur. Secundo, quia alii Patres antiqui eam particulam referunt, & exponunt, quorum testimonium affirmans majus est, quam authoritas negativa aliorum. Exponunt autem Chrysost. hom. 2. de symbolo, Cyrill. Jerosol. cat. 4. & Ruffinus in expositione symboli. Qui tamen addit in Ecclesiæ Romanæ symbolo, & in Orientis Ecclesiis non haberi illam particulam. Existimo autem loqui de symbolo Niceno, non de Apostolico. Augustinus denique serm. 137. & 181. de tempore (qui est de expositione symboli) illam particulam addit, & exponit in c. 7. quin etiam ser. 115. (qui etiam est de traditione symboli) singulis Apostolis attribuens singulas particulas fidei, Thomæ Apostolo tribuit hanc particulam: *Descendit ad inferna.* Eusebius vero lib. 1. Historiæ c. ultimo refert Thaddæum discipulum Christi in summam quandam, quasi in symbolum redigens Christianam fidem, hunc articulum cum aliis posuisse. Denique Clitovæus super Damascen. lib. 3. de fide cap. ultimo dicit hunc articulum fuisse a beato Philippo symbolo Apostolorum adjectum: non adjungit vero probationem, neque mihi constat, unde id eliceurit.

Dubium

Responsio. Descensum Christi ad inferos in Symbolo Apostolorum expressum.

Sa-

Satis tamen probabile ex dictis est, ab aliquo Apostolo fuisse additum. Unde apparet eximia impudentia hæreticorum hujus temporis, dicentium hunc articulum fuisse ab Scholasticis excogitatum, quos imitatur Erasmus in paraphrasi in Matthæum in prologo.

Veritas de descensu Christi ad inferos non art. fidei sit.

Quoad aliam vero partem, an hæc veritas annumeranda sit articulis fidei, ne sit de nomine quæstio, distinctione utendum est. Si enim per articulum fidei intelligamus veritatem fidei specialem difficultatem habentem (ut D. Thomas illum definit 2.2.qu.1.art.6.) sic proprie dicendus est articulus fidei a cæteris distinctus, ut idem D. Thomas ibi tradidit art.8. Si vero nomine articuli intelligamus veritatem, quam omnes fideles explicite scire, ac credere teneantur, sic non existimo necessarium hunc computare inter articulos fidei. Quia non est res admodum necessaria singulis hominibus, & quia ob hanc fortasse causam in symbolo Niceno omittitur. Cujus symboli cognitio videtur esse sufficiens ad præceptum fidei implendum. Denique propterea forte August. & alii Patres in principio citati exponentes symbolum, non explicant populo hoc mysterium. Contra hoc sentit Medina hic art. 1. dicens esse omnibus hominibus necessarium explicite scire, & credere hunc articulum, & in Niceno symbolo esse omissum, non quia necessarius non sit, sed quia in Apostolorum symbolo erat sufficienter traditus, unde que difficultas orta non esset. Quæ sententia est probabilis, ac secure: absolute tamen non existimo dari tale præceptum, nec posse sufficienter ostendi.

SECTIO III.

Quid Christus in animabus existentibus in inferno operatus sit.

QUatuor [ut supra diximus] erant in inferno animarum ordines, de quibus sigillatim dicemus, atque ita explicabimus omnes operationes, quas Christus in eo loco habuit. Nam de actionibus ejus circa corpora, non est aliquid certum, & (si quid est verisimile) jam supra tactum est. De actionibus item circa Angelos sanctos nihil specialiter occurrit dicendum. Quia cum illi jam viderent Deum, certum est, animam Christi nihil novi in eos influxisse, quod ad essentialem beatitudinem pertinuerit. Quia beatitudo est immutabilis, & augeri non potest secundum naturam suam, & secundum legem Dei ordinariam, & non sunt fingenda miracula sine fundamento, aut necessitate. Quoad accidentalem vero beatitudinem, credendum est, Christi animam e corpore egredientem illuminasse Angelos, atque nova gaudia illis attulisse. Ea tamen actio per se non pertinet ad effectus a Christo factos in loco inferni, quia Angeli sancti per se ad illum locum non pertinent. Quamquam dubitandum non sit, eos cum Christo illuc descendisse.

Christus in infernū descendēs animabus sanctorū Patrum essentialē beatitudinem influxit.

Primo ergo certum est, Christum descendendo ad inferos animabus sanctis, quæ in Sinu Abrahæ erant, essentialem beatitudinem, ac cætera animæ dona, quæ illam consequuntur, contulisse. Hoc de fide certum existimo. Quia de fide est illas animas non vidisse Deum ante Christi mortem, ut supra ostendimus. Deinde est de fide certum, Christum per mortem aperuisse hominibus januam regni (ut ibi declaravimus) ideoque de fide etiam certum est animas Sanctorum omnium post Christi mortem decedentium (si nihil purgandum habeant) statim videre Deum: ergo idem est de prædictis animabus.

Object.
Respons.

Dices, quamvis sit de fide statim vidisse Deum, non est tamen de fide animam Christi operatam esse in illis hanc visionem. Respondetur, quamvis probabiliter existimemus Christi animam per veram, ac physicam efficientiam operatam esse in his animabus lumen gloriæ, per quod Deum videre possent [ut etiam Cajet. hic art. 5. opinatus] nunc tamen non loquitur in hoc sensu, sed abstrahendo a physica efficientia, de operatione per modum meriti, vel quacumque alia ratione, ita ut sensus sit, Christum descendisse ad inferos, ut propter sua merita statim sancti Patres visionem beatam acciperent, atque de illo loco simul cum Christi anima educerentur. Et hoc sensu dicimus esse hanc veritatem de fide, quam 13. c. Oseas prædixerat, dicens: *Ero mors tua, o mors, morsus tuus ero inferne*, ut interpretantur August. ser. 137. de temp. & Greg. 12. Mor. c. 8. & Zacharias c. 9. *Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu, in quo non erat aqua*, ut Hieron. Cyrillus, & fere omnes exponunt. Quamvis Aug. 18. de Civit. c. 35. aliter interpretetur. Paulus præterea ad Ephes. 4. in eumdem sensum de Christo interpretatur verba illa Psal. 67. *Ascendens in altum, captivam duxit captivitatem*, & subdit: *Quod autem ascendit, quid est, nisi quia descendit primum in inferiores partes terræ?* Quæ verba veluti interpretans Thaddæus apud Euseb l. 1. Hist. c. ult. *Descendit* (inquit) *ad inferos, & disrupit maceriam, quam a seculo nemo disruperat. Qui descendit quidem solus, ascendit autem cum grandi multitudine.* Et similia fere verba habet Ignatius dicta Ep. ad Trallianos. Denique omnes Patres supra citati, cum testantur Christum descendisse ad inferos, addunt illuc descendisse, ut animas Sanctorum ibi quiescentes liberaret. Propter quod recte dixit Orig. hom. 15. in Gen. *Quod Christus dixit latroni, hodie mecum eris in paradiso, non illi soli dictum, sed omnibus Sanctis dictum intellige, pro quibus in infernum descendit.*

Objectio.

Sed objici potest, quia in eodem instanti, in quo Christus est mortuus, animæ sanctorum Patrum beatitudinem acceperunt, cum in illo instanti consummata sit nostra redemptio, & ablatum humanæ naturæ impedimentum, & consequenter aperta janua regni. Unde, cum in illis animabus nullum esset personale obstaculum, in eodem instanti regnum ingressæ sunt, & divinam hæreditatem, ac mercedem acceperunt. Ingressus namque ille temporis moras non requirit, & Deus non differt præmium, & coronam, quando ex parte hominis nullum est impedimentum. Sed in eo instanti nondum Christi anima descenderat ad infernum: ergo nullo modo potest dici Christus suo descensu operatus esse hunc effectum, neque ea de causa illuc descendisse, cum prius res esset facta, quam ipse illuc descenderet. Quæ ratio adeo movit Durandum, ut propter illam negaverit Christum secundum realem præsentiam ad inferna descendisse.

Respons.

Respondetur tamen (si verum est spiritualem substantiam posse transire ab extremo in extremum absque existentia in medio) facile intelligi posse, hunc descensum Christi ad inferos fuisse per hujusmodi discretam motationem: atque adeo in eodem instanti, in quo Christus est mortuus, animam ejus fuisse præsentem in loco inferni. Mortuus est enim per primum non esse; ergo in instanti mortis jam non erat in corpore; ergo transivit in eodem instanti ad locum inferni. Et hæc responsio, supposita illa sententia, mihi valde probatur, quia & omnem difficultatem evacuat, & perfectiorem modum descensus Christo attribuit. Quapropter, etiamsi secundum potentiam naturalem non esset possibilis animæ vel Angelo hujusmodi motus, verisimilius videtur Christi animam per supernaturalem potentiam, sibi multis titulis debitam, & quasi connaturalem, eo motus genere in infernum descendisse. Nam, quod divina virtute ille motus fieri possit, certum existimo: cum nulla repugnantia, vel implicatio contradictionis in eo ostendi possit.

Ab instāti mortis Christi animę sāctorum Patrum lumē acceperunt.

Secundo, si quis velit asserere Christi animam motu continuo ad infernum descendisse, negare in primis potest, illas animas in eodem instanti, in quo Christus est mortuus, fuisse beatas, quia noluit Christus, antequam ipse secundum animam præsens adesset, eas illuminare, quia hic modus congruentior illi visus est, & illa brevis dilatio non erat magni vel momenti, vel incommodi. Hæc vero responsio mihi sane non placet: tum propter rationem inter argumentandum factam, quæ videtur efficax. Tum quia non existimo dilationem beatitudinis, etiamsi sit per brevissimam moram, parvi esse momenti. Neque est ulla sufficiens ratio, ob quam credamus Christum suo descensu hoc incommodum illis animabus attulisse. Et ideo melius dicetur eo instanti fuisse illuminatas, & hoc tribui suo modo descensui Christi, quia ab eo instanti cœpit illuc moveri, quamvis nondum illuc pervenisset.

Anima Christi ad infernum delapsa damnatorum animas ab inferis non liberavit.

Secundo certum est, animam Christi descendendo ad inferos non eduxisse de locis inferni animas ad æterna supplicia damnatas, neque illis beatitudinem contulisse (sub damnatis comprehendimus etiam pueros in solo originali decedentes, quia licet in pœnæ modo ab aliis differant: tamen in æternitate pœnæ damni eadem est de illis, ac de cæteris ratio.) Et hoc sensu assertio posita est communis Sanctorum, quos supra citavimus, & Theologorum in 3. d. 22. Sed antequam illam probemus inquiri

sta-

statim potest, an sit certa de fide. Et ratio dubitandi esse potest, quia Gregor. Nazian. orat. 42. l. 2. de Pasch. agens de descensu Christi ad inferos, sub dubio reliquit: *Utrum omnes sine ulla exceptione adventu suo salvos fecerit, an illic quoque eos dumtaxat, qui crediderunt.* Et August. Ep. 99. ad Evodium, propter locum Act. 2. *Solutis doloribus inferni*, non dubitat affirmare, quin præter animas sanctas, quæ in Sinu Abrahæ quiescebant, Christus liberaverit aliquas ex iis, quæ dolores inferni patiebantur: incertum tamen relinquit: *An omnes, quos in eis doloribus invenit, liberaverit, an quosdam, quos illo beneficio dignos judicavit.* Deinde Clem. Alex. 6. l. strom. ante medium scribit, Christum descendendo ad inferos, etiam damnatis prædicasse suum adventum, ac fructum ejus, si in ipsum crederent, iis præsertim, quibus in hac vita non fuerat prædicatum, propter verba Petri 1. Canon. c. 3. *In quo* (id est in spiritu) *& his, qui in carcere erant, spiritu veniens prædicavit, qui increduli fuerant aliquando, quando exspectabant Dei patientiam in diebus Noe.* Illi enim, qui increduli fuerunt in diebus Noe, damnati sunt; ergo potuerunt aliquæ animæ damnatæ credere Christo in inferno prædicanti, ideoque inde educi. Unde c. 4. subdit Petrus: *Ideo & mortuis prædicatum est Evangelium, ut judicentur quidem secundum hominem in carne.* Eademque sententia habetur in oratione de defunctis, quæ Damasceno attribuitur. Et in quibusdam Patrum historiis (ut Nicetas refert super Gregor. Nazian. dicta orat. 42.) legitur, Platonem apparuisse cuidam Christiano, qui ei sæpe maledicebat, & conviciis lacerabat, atque dixisse: *Ego quidem me peccatorem esse non inficior verum, cum Christus in infernum descendit, nemo ante me ad fidem accessit.* Quin potius referunt etiam Irenæ. l. 1. contra hær. c. 29. & Epip. hær. 24. Marcionem asseruisse Christum descendendo in infernum omnes animas damnatas liberasse, & (quod stultissimum est) sanctorum Patrum animas ibi reliquisse, quod prædicationi ejus, quam in inferno habuit, fidem adhibere noluissent. Tandem aliqui existimarunt nostra suffragia posse valere damnatis ad aliquam pœnæ remissionem. Multorum etiam opinio fert, Trajani Imperatoris animam orationibus sancti Gregorii fuisse ab inferni pœnis ereptam, propter Damasceni authoritatem in oratione de defunctis, ubi idem refert de Falconilla similiter ab inferno liberata orationibus sanctæ Theclæ. Quid ergo mirum, quod Christus descendens ad inferos animas damnatas liberaverit?

Dubium.

Nihilominus respondeo conclusionem positam, intellectam secundum ordinariam legem, atque universaliter de omnibus damnatis (ut possit esse locus alicui privilegio) esse certam de fide. Propter quod August. lib. de hær. in 79. inter hæreses ponit, quæ asserit, Christo descendente ad inferos credidisse incredulos, & omnes inde liberatos, sequutus Philastr. lib. de hæresib. c. de descensu Christi ad inferos. Et satis constat ex universali consensu totius Ecclesiæ, & omnium sanctorum Patrum locis supra citatis, & ex testimoniis Scripturæ, quæ jam afferemus. Nam in primis Scripturæ docent pœnas damnatorum esse æternas, Matth. 25. *Ite in ignem æternum*, & inferius: *Et ibunt hi in supplicium æternum*: Ergo etiam pœnæ eorum, qui ante Christi adventum damnati sunt, sunt æternæ, Nam de omnibus loquitur generaliter Scriptura; ergo non omnes liberati fuerunt a Christo. Quia si omnes fuissent liberati a Christo, omnium pœna temporalis fuisset. Et hoc argumentum convincit, secundum communem legem divinæ justitiæ nullam ex illis animabus fuisse inde eductam, quia hæc est lex lata, ut, *ubi ceciderit lignum, ibi maneat, sive ad austrum, sive ad aquilonem.* Item quia hujus vitæ tempus concessum est hominibus ad comparandam, vel amittendam æternam vitam, & ideo, qui hic non fuit usus mediis concessis a Deo ad fidem, & gratiam obtinendam, secundum legem ordinariam consequi salutem non potest. Tandem quia alias pejoris conditionis fuissent homines, qui nunc damnantur, quam qui ante mortem Christi: non ergo eduxit Christus ab inferno animas damnatas. Et in hunc sensum interpretantur Augustinus & Gregorius supra illud Oseæ 13. *O mors ero mors tua, morsus tuus ero inferne.* Dicitur enim Christus interemisse mortem, quia omnino illam extinxit, & perpetuam vitam hominibus obtinuit: infernum autem tantum dicitur momordisse, quia non omnino illum evacuavit, sed quandam ei partem duntaxat eripuit. An vero ex speciali privilegio sua voluntate, & arbitrio aliquem damnatum e gehenna Christus eduxerit, dubitari quoquomodo potest. Nam licet videatur temerarium hoc affirmare contra generales regulas Scripturæ sine fundamento, vel authoritate, simpliciter tamen non videtur esse erroneum, vel hæreticum. Quia non est de fide, generalem illam legem, nullam dispensationem, privilegiumve admittere. Et juxta hæc possent intelligi Nazianzenus & Augustinus supra citati, quamquam Nazianzenus non videatur illa scripsisse verba, quoniam de hac veritate dubitaret, sed solum ut proponeret, quid de hoc mysterio inquirere, ac scire oporteat. Augustinus vero recte potest intelligi de animabus purgatorii, ut infra dicemus. Ad Clementem Alexand. respondetur eum esse deceptum, atque ex parte sequutum fuisse errorem Marcionis, quem merito Irenæ. & Epip. impugnant. Ad Damascenum respondetur, illam orationem falso imponi ei.

Supplicia damnatorum æterna.

Ad rationem dubitandi sumptam ex loco Petri, omnino falsa & absurda est illa intelligentia, historiaque de Platone, & similes apocryphæ censendæ sunt; quia in inferno nulla est redemptio [ut Ecclesia sentit.] Non est ergo ille status, ut in eo de novo applicetur per fidem, & amorem redemptio Christi. Non igitur prædicavit Christus damnatis, ut spem salutis illis præberet. Verba autem D. Petri, (quæ obscurissima sunt) variis modis exponuntur. August. Epist. 99. existimat Petrum non loqui de descensu Christi ad inferos, nec de prædicatione Christi facta per animam assumptam, sed de prædicatione facta ab ipso Deo per spiritum suum in diebus Noe. Unde quod Petrus dicit, Christum *in spiritu* prædicasse, non intelligit Augustinus in anima, vel per animam, sed in divinitate sua, vel *in spiritu*, id est spirituali modo per internam inspirationem. Quod vero dicit, prædicasse *spiritibus, qui in carcere erant*, Augustinus exponit, id est, animabus hominum, quæ in corpore mortali tanquam in carcere erant inclusæ. Quam expositionem magis probavit D. Thom. hic art. 2. ad 3. Est tamen creditu difficilis, primo. Quia multa verba exponuntur improprie, & per translationem, cur enim dicitur Christus in divinitate venisse ad prædicandum in diebus Noe? Proprie enim venire non potuit secundum localem mutationem, ut per se constat, neque vero etiam improprie ratione alicujus effectus. Quem enim singularem effectum in incredulis tunc habuit, ut ea de causa venisse dicatur? Deinde per carcerem interpretari corpus, valde metaphoricum est, & Origenis sapit errorem, eo vel maxime, quod Petrus dicit mortuis prædicasse Christum, quod exponere de mortuis spiritualiter per peccatum, valde violentum est, præsertim cum illos mortuos ab hominibus vivis Petrus distinguat, & ibidem in hoc sensu dicat, Christum esse judicem vivorum, & mortuorum. Denique non placet hæc expositio, quia juxta illam non potest litera connecti, nec reddi ratio, cur Petrus repente, & absque ulla occasione illius prædicationis fecerit mentionem.

Testimonium Petri expositum.

Propter quæ reliqui Patres frequentius explicant locum hunc de descensu Christi ad inferos (ut annotavimus præcedenti disputatione sect. 5.) & optime quadrat cum contextu. Dixerat enim Petrus: *Christus semel pro peccatis mortuus est, justus pro injustis, ut nos offerret Deo mortificatos quidem carne, vivificatos autem spiritu.* Ubi *spiritus*, cum carni opponatur, animam manifeste significat. Alia vero lectio habet: *Mortificatus quidem carne, vivificatus autem spiritu.* Et juxta illam est sensus, Christum, ut nos redimeret, mortificatum fuisse secundum carnem, non autem secundum spiritum, id est, secundum animam, quæ viva semper, & gloriosa permansit. Subdit deinde: *In quo*, scilicet in spiritu (ad illum enim evidenter fit relatio) id est, in anima *veniens prædicavit iis, qui in carcere erant, spiritu*, id est secundum animam, vel (ut alia litera habet) *his, qui in carcere erant spiritibus.* Quæ verba optime, ac proprie intelliguntur de animabus, quæ erant in inferno. Et accommodari etiam possunt animabus sanctorum Patrum, quæ suo modo etiam erant in carcere, ut supra vidimus. Merito autem Petrus mentionem fecit hujus descensus Christi, vel ut declararet, quomodo vivificavit spiritu etiam eos, qui mortui erant secundum carnem, vel ut magis declararet, quod dixerat, Christum mansisse vivum secundum spiritum, quandoquidem in illo descendit ad inferos, & Evangelistam

egit,

agit. Sed difficultatem habent sequentia verba, scilicet: *Qui increduli fuerant aliquando.* Sensus enim est, Christum prædicasse in inferno illis animabus, quæ tempore Noe incredulæ fuerant. In quibus verbis est duplex difficultas. Prima, quæ proprie ad nos pertinet, in quo statu essent illę animę. Secunda, cur Petrus illarum fecerit specialem mentionem, cum Christus ad omnes animas ejusdem status æque descenderit. Ad primam auctores supra citati dicunt, fuisse ex animabus damnatis. Sed hoc non colligitur ex verbis Petri. Nam licet illæ animæ fuissent aliquando incredulę, scilicet cum fabricaretur arca Noe, cujus prædicationi, & divinis comminationibus credere noluerunt, donec pœnam diluvii expertę sunt: tamen postea converti potuerunt, pœnitentiam agere, ac salvari. Imo Petrus addens illam particulam *aliquando*, clare indicat eas non semper perseverasse in ea incredulitate. Deinde statim c.4. dicit *eos mortuos, quibus evangelizatum est, judicatos fuisse secundum hominem in carne*, id est, pœna diluvii fuisse castigatos in corpore, vivere autem secundum spiritum; non ergo fuerunt damnati. Alii ergo dixerunt, illas animas fuisse in purgatorio, in quo usque ad descensum Christi ad inferos detentę sunt propter duritiam suam, & incredulitatem, Christum autem illuc descendentem eis prædicasse, easque specialiter liberasse. Ita exponit Turrianus l.4. pro epistolis Pontificum c. 5 a. ubi ex hoc loco contendit probare locum purgatorii. Quia Sinus Abrahæ non potest proprie dici carcer, nec locus tenebrosus, qualis significatur fuisse locus, ad quem descendens Christus mortuus prædicavit, ut colligitur ex Isaiæ 49. ubi hæc Christi prædicatio videtur describi illis verbis: *Ut diceret his, qui vincti sunt, Exite, & his, qui in tenebris: Revelamini.* Sed hæc non est sufficiens probatio: tum quia verius est (ut supra diximus) locum illum sanctarum animarum fuisse tenebrosum: tum etiam, quia illi Sancti poterant dici esse in tenebris non solum sensibilibus, sed etiam spiritualibus, quia lumine gloriæ, & visione Dei carebant. Et eadem ratione dici poterant fuisse in vinculis, quia in eo loco detinebantur, & ab ingressu Patriæ, & cælesti loco exulare cogebantur: propter quod merito etiam dici possunt fuisse in carcere. Præterea per se videtur incredibile illas animas tot annis fuisse in pœnis purgatorii. Adde incertum esse, an Christus ex purgatorio aliquos eduxerit.

Melius ergo, & facilius dicitur, has animas fuisse ex illis justis, qui erant in Sinu Abrahæ. Sed cur Petrus illarum in particulari mentionem fecit, cum Christus omnibus, qui ibi erant, dixerit: *Exite, Revelamini.* Bellarminus supra respondet, Petrum fecisse horum mentionem, quia de illis erat majus dubium, an essent salvi, necne. Sed hæc ratio non satisfacit, quia oportet explicare, quid referret ad intentionem Petri, & epistolæ contextum hoc dubium tollere. Magis enim dubium est, an Salomon fuerit ex illis justis, quos Christus liberavit, & infinita dubia possunt agitari, de quibus Petrus ibi mentionem non fecit. Igitur retinendo vulgatam lectionem in illis verbis: *ut nos offerret Deo, mortificatos quidem carne, vivificatos autem spiritu*, ex eis videtur hujus rei ratio sumenda. In toto enim illo capite Petrus consolatur fideles, & animos addit ad patiendum pro Christo, & tandem summam rationum in eo posuit. Quod licet mortificemur carne, id est, in corpore affligamur, & puniamur: tamen per Christum salvamur in spiritu. Hanc ergo rationem voluit illustri exemplo declarare, ac persuadere. Nulli enim videntur magis mortificati in carne, quam illi, qui tempore diluvii aquis divinę justitię submersi sunt: & tamē multi ex illis in fide Christi spiritu vixerunt, & ideo Christus illis una cum Sanctis aliis prædicavit, veniens in infernum. Et ita etiam optime intelliguntur verba c.4. *Propter hoc enim, & mortuis evangelizatum est ut judicentur secundum hominem in carne*, id est, ut more hominū, qui corpus possunt interficere, & non animā, puniantur in carne, vivant autem in spiritu. Neque prædictæ expositioni obstat, quod multi codices præsertim Græci non legant: *Mortificatos carne, & vivificatos spiritu*, sed: *Mortificatus & vivificatus.* Quam lectionem supponit etiam Aug. dicta epist.99. & eodem modo legit Ruffinus in expositione symboli, & Idacius Clarus l.3. contra Varimadum. Non (inquam) obstat, quia emendatiores codices habent prædicto modo, ut videre licet in Bibliis Complutensibus, & in aliis. Et idem existimo olim fuisse in Græcis codicibus: nam ita legit juxta Theodori Pestani translationem Petrus Alexandrinus in l. de Deitate, & refertur in Concilio Ephesino tom.2. c.7. & Cyril. l.1. de fide ad Theodosium, & l.2. ad Reginas, prout habentur in eodem concilio c.4. & 6. Et revera, si contextus per se consideretur, magis quadrat hæc lectio, & verba ipsa, præsertim illud, *vivificatos spiritu*, melius ac proprius de nobis dicuntur, quam de Christo. Hæc ergo videntur sufficere ad fundandam dictam expositionem.

Dilucidatur Petri Apostoli in c.3. epist. suæ ex orationes primæ.

Ad alia vero exempla, quod ad effectum suffragiorum attinet, falsum est habere locum in damnatis, ut recte D. Th. docuit in 4.d.45.q.2.ar.2. De qua re, Deo dante, dicemus in 4. tomo hujus 3. partis. Ad illud vero speciale de Trajano (si vera est ea historia) dicendum est cum Scholasticis illum non fuisse simpliciter damnatum ad infernum, neque immediate translatum ad beatitudinem, sed revocatum ad hanc vitam, ut pœnitentiam ageret. Verius tamen est, illam historiam non esse probatæ fidei: quia tota nititur auctoritate Damasc. & tamen opus illud, quod Damasc. tribuitur, merito creditur non esse illius. Non quidem, quod Damasc. sit antiquior Gregorio (ut existimavit Medina hoc loco art.6. secutus Trithemium: verius enim est Damasc. vixisse tempore Iconomachorum imperante Leone Isauro, & sub Gregor. 2. de quo late Billus in vita Damasc.) sed propter rationes, scilicet, quia in ea oratione habetur alius error supra reprobatus, & contrarius doctrinę ejusdem Damasc. l.2. de fide c.4. Item quia incredibile est Gregor. orasse pro Trajano Imperatore, cum ipse l.34. Moralium c.13. doceat non esse orandum pro damnatis. Item quia Joannes Diaconus in vita Gregorii l.2.c.44. dicit, illam historiam in Ecclesia Romana nunquam fuisse existimatam dignam fide. Quæ omnia latius persequitur Bellarm. l.2. de purgatorio c.8. & attigit Canus l.11. de locis c.2. Sotus in 4.d.45. q.2.a.2. Atque eadem respōsione expeditur exēplum aliud de Falconilla. Sed quæres, an Christus habuerit in damnatis aliquem alium effectum. Respondet non habuisse effectum in eis propter eorum commodum, aut perfectionem, nec ut eorum pœnas leniret. Omnia enim, quæ hactenus adduximus, hoc totum probant, quia illæ animæ indignæ sunt omni bono, præsertim illæ, quæ sunt in gehenna. Habuit tamen Christus in illis animabus eum effectum, quem D. Th. ponit. Nam se ipsum secundum animam illis manifestavit, & ut se adorarent, compulit, ut generaliter verum sit illud. *In nomine Jesu omne genuflectatur, cælestium, terrestrium, & infernorum.* Unde consequenter factum est, ut & Christus earum malitiam, & pertinaciam reprehenderit, & ipsæ ex superbia novam quandam afflictionem, invidiamque persenserint. Quæ omnia de proprie damnatis ad gehennam intelligenda sunt. Nam de animabus puerorum (ut dixi in commentario art.2.) res est valde dubia, de qua sufficiunt, quæ ibi diximus.

Trajani imperatoris anima non est Gregorii Papæ precibus ab inferni pœnis erepta.

Dubium. Respons.

Tertio, & ultimo superest, ut dicamus de animabus purgatorii. In quibus certum est Christum habuisse aliquem effectum illuminationis, gaudii, & consolationis, ut in commentario ar.8. explicatum reliquimus. Quod ergo in dubium vocatur, est, an statim fuerint per Christum liberatæ a pœna, & ad Sinum Abrahæ, beatitudinemque traductæ. In qua re nihil est certum, & ideo tres vel quatuor sunt Catholicorum sententiæ. Prima affirmat Christum liberasse omnes animas, quas in purgatorio invenit. Hæc tribui solet Bonav. in 3.d.22.q.5. Ubi tamen de purgatorio nihil dicit: interdū vero videtur huic sententiæ suffragari, quatenus generatim ait, liberasse ab inferno omnes electos: tamen interdum videtur potius contrariæ sententię favere. Nam expresse dicit, *quod Christus solum ad limbum descendit, unde S. Patres eripuit, & ita ad supremam partem inferni, non ad mediam, vel ultimam.* Citatur etiam Mars. in 3.q.13.ar.2. dub.3. ubi refert in hanc sententiam Thom. de Argent. ipse vero valde dubius est, licet tandem in hanc partem inclinet. Quia est (inquit) *magis pia.* Eamque tenet Major in 3.d.22. & inclinat etiā Gabr. ibi dub. ult. indicans hanc esse communem sententiam doctorum: quam obscure tractat supplementū Gab. in 4.d.45.q.1.ar.1. ubi prius dicit Christum evacuasse sinum Abrahæ, omnes & singulos, qui ibi erant, liberando: & ita exponit, Sanctos dicentes, Christum liberasse de inferno suos electos, intelligendos esse de electis, qui nihil expiandum habebant. Postea vero subdit Christum libe-

Dubium.

rasse

rasse singulos de purgatorio. Quę verba vix intelliguntur, nisi fortasse velit liberasse aliquos & non omnes. Præterea in hanc sententiam inclinant Sotus d. 25. q. 1. ar. 1. & Gers. alph. 83. lit. F. ubi dicit forte Christũ purgatorium evacuasse. In eandem sententiam adduci potest Tur. l. 4. cont. Magd. c. 12. quamvis ipse indefinite loquatur de animabus purgatorii: loci vero scripturæ, quos adducit, non probant, ut supra dixi. Potest tamen aliquo modo fundari hæc sententia in verbis illis Eccles. 24. *Penetrabo omnes inferiores partes terræ, & inspiciam omnes dormientes in Domino.* Quæ verba de sapientia incarnata, & de descensu ejus ad inferos multi intelligunt, & inter eos D. Th. hic Sed animę purgatorii numeranur inter dormientes sperantes in Domino: ergo. Et idẽ argumentum sumi potest ex Gregor. l. 13. Moral. c. 20. dicente, Christum descendendo ad inferos liberasse omnea electos: & fusius Aug. ser. 137. de tempore: *De electis suis nullum apud inferos reliquit: omnia abstulit, utique electa: illos rapuit, quos suos fide & actibus cognovit.* Et prętcrea idem Aug. ep. 99. propter locum Act. 2. *solutis doloribus inferni*, necessarium existimat dicere Christum liberasse aliquos ex iis, qui pœnas inferni patiebantur, præter eos, qui erant in sinu Abrahæ. Quod de animabus tantum purgatorii sine errore dici potest. Et idem habet 12. Gen. ad lit. c. 33. Expressius vero docuit hanc sententiam Ansel. in Elucidario, ubi inquirens quam pęnam haberent justi in inferno ante Christi descensum, respondet, quosdam fuisse tantum in tenebris, quosdam vero etiam in quibusdam pœnis, quod non potest intelligi nisi de animabus purgatorii, & tamen infra subdit *Omnes absolvit, & in gloriam duxit Rex gloriæ.* Et ita exponit illud Isai. 49. *Dices his, qui vincti sunt, Exite. & his, qui in tenebris, revelamini*: ubi per vinctos intelligit eos qui erant in pœnis. Potest tamen addi conjectura, quia in die triumphi & victoriæ solet concedi venia vinctis, præsertim iis, qui non sunt rei mortis, quique gratiam & benevolentiam apud Principem invenerunt. Item solet Deus propter orationem justi liberare animam a purgatorio: quid ergo mirum, quod eo die ad Christi voluntatem & petitionem fuerit purgatorium evacuatum? Et similes congruentiæ facile possunt excogitari.

Secunda sententia extreme contraria est, Christum a purgatorio descensu suo liberasse nullum, qui non jam ex integro luisset pœnas. Nam si aliquos fortasse reperit, quorum purgationis tempus illo momento, quo Christus descendit, vel certe eo tempore, quo in inferno fuit, completum est, illos sine ulla dubitatione liberavit, tamen, ut supra dicebam, qui hujusmodi fuerunt non tam a purgatorio, quam a sinu Abrahæ erepti sunt. Et pro hac sententia potest referri Bonavent. & eam videtur tenere Viguer. in institut. c. 16. §. 4. vers. 30. & potest suaderi, quia communiter sancti solum dicunt descendisse Christum ad infernum, ut eriperet antiquos Patriarchas, & Prophetas, ac alios justos, qui erant in sinu Abrahæ, ut expresse tractat Cyril. Jerosol catech. 4 Gregor. autem, & August. in priori loco exponi possunt de iis, qui nihil habebant purgandum. Vel quod eduxerit omnes, non quod statim omnes beatificaverit, sed quia omnibus contulit, ne detinerentur in Limbo expectantes beatitudinem, quam tamen singulis dedit, statim ac inventi sunt absque personali aliquo reatu. August. vero in aliis duobus ultimis locis aliter locutus est: quia nondum intellexerat sinum Abrahę esse locum subterraneum & partem inferni: quod postea aliis locis docuit, ut supra vidimus: & ideo non cogimur illi credere in citatis locis, cum ex falso fundamento processerit. Quod destructo verba illa Petri, *solutis doloribus inferni*, recte intelliguntur de sanctis Patribus, quia etiam illi in inferno erant, & dolorem de carentia beatitudinis, & dilatione redemptionis habebant. Eo vel maxime quod verba illa juxta aliam expositionem supra traditam, de Christo possunt intelligi. Locus autem ille ex Ecclesiast. 24. quamquam non constet ad literam intelligi de sapientia incarnata, & de descensu ejus ad inferos, potius quam de sapientia increata, quæ sua providentia omnia visitat, tamen hoc dato nihil inde probari potest: quia ibi solum dicitur sapientiã illuminasse omnes sperantes in se: illuminatio autem latius patet, quam glorificatio. Unde verissimum est illuminasse etiam animas purgatorii, earumque spem auxisse & novum gaudium contulisse: non tamen inde fit eas liberasse: ergo neque in scriptura, neque in patribus est aliquod sufficiens fundamentum ad asserendum, Christum liberasse omnes animas purgatorii: ergo cum aliunde stet lex generalis divinæ justitiæ, ut qui in hac vita non satisfecit, in alia satis patiatur: non potest sine fundamento Scripturę, & Sanctorum Patrum aliquid probabiliter affirmari, quod huic legi justitiæ repugnet. Et confirmatur primo, nam conjecturæ illæ de die triumphi, & similes, sunt valde infirmæ, præsertim ut dicamus Christum generaliter dispensasse in hac lege justitiæ. Alias eadem ratione dici posset dispensasse cum damnatis, saltem cum infantibus, eisque immediate sua applicuisse merita, etiamsi in hac vita non fuerint applicata. Satis ergo fuit ad ostensionem suæ victoriæ & triumphi, quod omnibus justis contulit nova gaudia, & aliquo modo beatitudinem juxta uniuscujusq; dispositionem, aliis scilicet in re, aliis in proxima spe. Confirmatur secundo, quia alioqui melioris conditionis fuissent illi homines mortui ante Christum, quam alii, qui in lege gratiæ moriuntur. quod est contra perfectionẽ status legis gratiæ, & sine ulla sufficienti ratione. Cur enim Christus descendens ad inferos omnibus illis animabus pęnam gratis remisit, & regnans in cœlo non eandem indulgentiam concedit omnibus, qui in ipso moriuntur? Deinde inquiro, an eduxit omnes animas, quas in purgatorio invenit, cum primum illuc descendit, an vero omnes etiam illas, quę illuc descendebant, quamdiu ipse in inferno mansit? Neutrum enim videtur convenienter & consequenter dici. Quis enim credat nullam animam, etiamsi descenderet onerata gravissimarum pœnarum reatu, purgatam esse, quamdiu Christus fuit in inferno, sed statim glorificatam solum propter præsentiam ejus in loco illo? Ac si illa pręsentia esset nobilior & efficacior, quam præsentia, quam habet in cælo. Aut quomodo potest consequenter dici liberatas fuisse eas, quę antea erant, cum nulla fere sit major vel diversa ratio?

Unum tamen video posse ad hæc omnia responderi: & potest esse tertius dicendi modus, Christum scilicet eduxisse omnes animas e purgatorio, non tamen sine sufficiente compensatione, & solutione pœnæ pro culpa. Potuit enim fieri, ut diuturnitas temporis minueretur, ita tamen ut id gravitate & acerbitate pęnæ cõpẽsaretur. Hoc enim modo & legi justitię satisfieret, & propter Christi gloriam augendam major captivorum numerus inferno eriperetur. Sed contra hunc modum (præter novitatem ejus) retorqueri possunt omnes rationes factæ. Inquiro enim, an tanta pœnæ diuturnitas sit certa lege statuta, necne? Si non est; ergo nihil est de novo concessum his animabus propter Christum. Si est, unde constat in ea lege justitiæ esse dispensatum? Item vel illis animabus fuit cõmodius acerbiora pati breviori tempore, vel non. Si non: quodnam beneficium illis contulit Christus? Si vero fuit commodius: cur non refertur nobis simile beneficium propter Christum jam glorificatum, & ostendentem Patri vulnera suæ passionis, quod illis collatum est propter Christum descendentẽ ad inferos? Tandem, vel in ea cõmutatione servata est omnimoda æqualitas, vel non. Si non, sine causa ponitur, quia necessario asserendum est dispensatum esse in lege justitiæ, & id quod deerat, solutum esse ex satisfactionibus Christi. Et contra hoc procedunt omnes rationes factæ. Nam idem dici potuisset de totius pœnæ remissione. Si vero dicatur, servatam esse æqualitatem, id quidem difficile intelligitur, quia dilatio beatitudinis vix potest sola pœna sensus compensari. Vel certe, si fuit æqualitas, nulla fuit necessitas, nec ratio, ob quam illa commutatio fieret.

Ultima sententia est media inter præcedentes, scilicet Christum non eduxisse omnes animas e purgatorio, aliquas tamen liberasse. Hæc est mens D. Th. hic ar. 8. ad 1. quamvis revera D. Th. non omnino id affirmet, nam sub disjunctione loquitur: unde ad veritatem sententiæ ejus sufficeret prior modus, scilicet quod Christus eduxit eos, qui jam perfecte solverant. Tamen Cajet. hic, & alii Thomistæ intelligunt D. Th. in sensu copulativo scilicet Christum eduxisse animas, quæ uno vel alio modo aptæ erant ad exitum. Et videtur revera mens D. Thom. quem sequutus est Durand. in 3. dis. 22. q. 4. & Paludanus q. 3. Authores quoque aliqui citati in prima sententia nihil aliud dicunt, cum loquantur indefinite de animabus purgatorii, præsertim Gabriel & Turrianus. Et prior pars negativa hujus sententiæ satis probata est ex

Christus per suum ad inferos descensum non omnes e purgatorio eduxit animas.

dictis

dictis in secunda opinione. Posterior vero sit probabilis ex dictis in commentar. art. 8. Nam sicut Christus dominus hic vivens quibusdam remisit peccata speciali gratia, & liberalitate, & moriens similem latroni impertivit gratiam, & postea resurgens quosdam secum suscitavit, non tamen omnes: ita verisimile est aliquibus animabus purgatorii hoc beneficium contulisse propter aliquam specialem rationem meriti, & devotionis. Item suffragia, & orationes Sanctorum juvant animas purgatorii, ut citius liberentur: ergo multo magis juvare poterit Christi oratio, si illę speciali aliquo titulo eo modo juvari merentur. Ergo simili modo credibile est sua volūtate, & petitione aliquas tūc liberasse, quę ad hoc magis erāt dispositę.

In hac re (ut fere citati Theologi docent, & specialiter Richard. in 3. dis. 4. q. 2.) via potest definitum ferri judicium, cum res sit valde incerta pendens tantum ex humanis conjecturis, quæ in omnem partem facile accommodari possunt. Tamen inter omnes opiniones, sententia D. Thomæ videtur majorem speciem probabilitatis, simulque pietatis, ac justitiæ divinæ congruentem rationem habere.

SECTIO IV.

Ad quæ loca inferni Christus descenderit, quantumque ibi moratus sit.

HÆc duo sub uno titulo comprehendimus, quia breviter possunt expediri. Circa priorem ergo partem certum est descendisse ad Sinum Abrahæ, qui erat proprius locus justorum: difficultas vero est de cæteris locis. Quidam enim probabile existimant descendisse Christum ad locum gehennæ, & damnatorum, & consequenter ad cætera loca. Ita opinatur Bellarmin. lib. 4. de Christi anima c. 16. propter verba Sapientis Ecclesiast. 24. *Penetrabo omnes inferiores partes terræ, inspiciam omnes dormientes.* Nam licet D. Th. art. 2. ad 2. hæc verba explicet de penetratione secundum effectum, tamen non videtur satisfacere, ut supra in favorem Durandi argumentabamur. Quia alias dici posset ad nullum locum aliter descendisse, quam per effectum, cum scriptura æque de omnibus loquatur. Adducit præterea quædam Patrum testimonia dicentium, Christum descendisse *ad locum doloris*, ex Augustio. ep. 99. *In quo peccatores torquebantur.* Fulgentio, lib. 3 ad Thrasimundum c. 30. *Quique est domicilium magnæ illius mentis*, ut loquitur Emissenus orat. 1. de resurrect. & similia. Adjungi præterea potest conjectura. Quia Christus in omnibus inferni locis aliquid operatus est, sed perfectior modus operandi magisque connaturalis est per realem præsentiam. Item in morte sua declaratus est Christus dominus vivorum, & mortuorum, ita ut omnes etiam dæmones, & damnati ad ejus regnum pertineant, ejusque potestati subditi sint; ergo oportuit, ut sua præsentia veluti possessionem regni sui caperet, ac de omnibus triumpharet.

Contraria sententia est communis Theologorum. D. Th. hic art. 2. & in 3. d. 22. ubi Bonav. Richard. Gabr. Palud & Marsil. q. 13. & reliqui in hoc conveniunt, quod ad locum damnatorum non descendit, ad locum autem purgatorii quidam eorum censent probabile descendisse, si verum est inde aliquos liberasse. Qui Theologi nullam aliam probationem adducunt, nisi quod potissima, & adæquata ratio, ob quam Christus ad inferos descendit, fuit, ut sanctos Patres visitaret, & consolaretur, atque eos inde educeret. Hanc enim rationem illius descensus reddunt omnes Patres supra citati. Ut videre licet, pręsertim in Cyrill. Jerosol cat. 4. Damasc. l. 3. c. ult. Ruffino in expos. symb. & Tertull. l. de Anima. Et revera scripturæ hanc potissimam causam assignant; ergo verisimile est tantum descendisse in illum locum, in quo Sanctorum animæ existebant. Unde August. dicta epist. 99. *Nulla* (inquit) *causa occurrit, cur illo venisse credatur Salvator, nisi ut ab ejus* (id est inferni) *doloribus salvos faceret.* Ergo ex sententia August. ad nullum locum inferni descendit Salvator, ex quo neminem erepturus erat. Confirmat hoc D. Th. hic art. 8. in arg. *Sed contra.* Quia non decebat Christum ad locum damnatorum descendere, *in quo nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat.* Job. 10. *Quæ enim conventio lucis ad tenebras? Christi ad Belial?* 2. ad Cor. 6.

In hac re censeo primam sententiam, quamvis nova appareat, non esse tamen temerariam, neque omnino improbabilem. Quia non desunt illi apparentia fundamenta, & contraria non fundatur certa authoritate, sed dubiis conjecturis: multo tamen probabilius videtur Christum non descendisse saltem ad locum damnatorum. Primum quidem propter communem consensum Scholasticorum: deinde, quia nulla apparet sufficiens ratio, cur illuc descenderit. Est enim præter supra dicta considerandum, Christi animam non descendisse ad infernum solum propter effectum, vel propter alios, sed quodammodo propter se, supposito ordine divinæ providentiæ. Quia cum illa anima a corpore separata alicubi futura esset, nullus erat pro illo statu aptior locus, in quo existeret. Erat enim ille locus ex divina providentia deputatus pro animabus sanctis usque ad consummatam hominum redemptionem, & Christi resurrectionem: & ideo ibi debuit anima Christi etiam collocari, donec iterum corpus assumeret. Noluit enim sine illo supra terram ascendere. Hęc autem ratio optime declarat, Christum descendisse ad Sinum Abrahæ. Ad gehennam autem nullam habuit occasionem descendendi, quia neque ille locus erat accommodatus ipsi, neque effectus, quem ibi habuit, hoc requirebat. Quia totus fuit per modum locutionis, seu cujusdam manifestationis. Ut autem unus spiritus cum altero loquatur, seque illi manifestet, nulla loci propinquitas necessaria est. Deinde ut Rex possessionem regni capiat, non perābulat omnia loca, etiam vilia, & abjecta, sed in ea civitate, quæ est caput regni, in qua cū maxime residere decet, totius regni suscipit gubernacula. Igitur ut Christus omnibus damnatis, ac dæmonibus dominaretur, eosque terreret, & sibi genua flectere compelleret, nec necessarium, nec expediens fuit, ut ad eorum teterrimum locum descenderet. Et hæc de loco damnatorum. Quæ pari fere probabilitate procedunt de loco puerorum. Quia licet in illo non sint horror, & inordinatio, quæ in loco damnatorum, tamen etiam non congruebat Christo. Ac præterea, quia adhuc est incertum, an Christus sese manifestaverit his pueris, vel aliquid eis contulerit, & si quid contulit, non pertinuit ad eorum salutem, aut spiritualem profectum, sed solum ad recognitionem dominii Christi, ad quem effectum satis, superque erat locutio, & spiritualis præsentia secundum cognitionem. De loco vero purgatorii res est magis dubia, tamen etiam probabilius censeo, Christum ad illum non descendisse. Primum, quia existimo non eduxisse omnes animas e purgatorio, & si aliquas eduxit, eas non in purgatorio, sed in Sinu Patrum glorificasse. Atqui ut eas illuc adduceret, non oportuit, ut ad locum purgatorii descenderet, sed ut suam voluntatem ac imperium manifestaret. Ad illuminādas vero cęteras animas jam diximus, non esse necessariā propinquitatē loci; ergo cum alias nec loci qualitas, & conditio esset Christi animæ accommodata, nec ex parte animarum, quæ ibi purgabantur, esset ea congruitas, quæ erat in animabus Patriarcharum & Prophetarum, non oportuit Christi animam illuc descendere.

Anima Christi non descendit in triduo ad locum damnatorum.

Christus in triduo ad purgatorium non descendit.

Nec locus adductus ex Ecclesiast. 24. difficilem habet expositionem. Primo quidem, quia non constat, ibi ad literam esse sermonem de Sapientia incarnata. Secundo, quia licet hunc locum interpretemur de descensu per effectum, tantum habetur, ex hoc solo loco non probari sufficienter Christum descendisse ad inferos secundum realem præsentiam, ex quo non sequitur aliquod in favorem Durandi. Nam ex aliis locis scripturæ necessario convincitur, Christi animam ad aliquem locum inferni vere, ac realiter descendisse. Tertio respondetur, de Christo dici penetrasse *omnes partes terræ*, quia non solum ad superficiem ejus descendit, sed etiam usque ad infimum terræ locum penetravit: non autem oportet, ut eum in locum quoad omnes ejus sinus quoquoversum irruperit. Sicut c. 17. dicit Job: *In profundissimum infernum descendent omnia mea*, ubi Gregorius lib. 18. c. 17. alias 22. adnotat, Job non fuisse descensurum usque ad infimam inferni partem: totum vero illum locum comparatione nostri dici profundissimum infernum. Jam vero locus Augustini ad summum procedit de purgatorio, ut evidenter probatum est, cum dicat non descendisse, nisi ad eum locum, ex quo animas eduxit. Et adhuc quoad hoc procedit Augustinus in ea epist. ex eo fundamento, quo existimabat Sinum Abrahæ non posse dici locum inferni, & dolorum, cujus contrarium ex eodem Augustino, & aliis

Responsio ad argumenta in oppositum.

Patribus satis ostendimus. Et ita etiam constat, cætera Patrum testimonia de eodem loco sufficienter intelligi. Conjecturæ vero probando nostram sententiam, satis expeditæ sunt.

Circa posteriorem partem quæstionis nulla fere est difficultas, suppositis iis, quæ diximus. Unum tamen invenio Nicephorum lib. 1. Historiæ c. 31. dicentem eadem die, & hora, qua Christus descendit ad inferos, rediisse secum ducentem Sanctorum animas, & cum eis ad Paradisum transisse. In quam sententiam citat Chrysostomum, nullum tamen locum designat, solumque adducit conjecturam. Quia non erat rationi consonum, animam ejus apud inferos retineri, quæ nihil prorsus de primi parentis maledictione, & exitio secum attulisset: & ideo subito, ac in momento uno ad tabernacula Paradisi immensa luce relucentia transivisse. Et confirmari potest ex illis verbis Christi: *Hodie mecum eris in Paradiso.* Quæ ad literam, & in sermonis proprietate verificari possunt de Paradiso terrestri, etiamsi fateamur Christum vere, & secundum realem præsentiam ad inferos descendisse. Potuit enim eadem die prius descendere, & statim paulo post ad Paradisum transire secum ducens latronis animam; ergo ita exponendus est ille locus. Nam scriptura sacra, quando proprie exponi potest, non est ad metaphoras detorquenda. Et ita intelligit illum locum Justinus q. 76. ad Orthodoxos, & indicant Irenæus, & alii antiqui, qui existimarunt, animas hominum expectare in paradiso terrestri, usque ad corporum resurrectionem, ut suam beatitudinem recipiant: præsertim ita exponit Euthym. in favorem illius sententiæ, Luc. 23.

Respons. Christi anima per triduum in inferno fuit.

Nihilominus veritas est, Christi animam in inferno fuisse toto illo triduo, donec ascendit, ut corpori uniretur hora resurrectionis. Veritatem hanc non minus certam existimo, quam quod Christus in infernum descenderit. Nam loca scripturæ supra citata, utrumque eodem fere modo convincunt, præsertim ille Matth. 12. *Erit filius hominis in corde terræ tribus diebus, & tribus noctibus,* Quod dictum esse ratione animæ descendentis ad inferos, supra ex ipsis verbis, & ex sanctis Patribus ostendimus: & tamen ibi non solum dicit Christus se descensurum in cor terræ, sed etiam ibi per triduum futurum. Idem probant verba Psal. 15. prout exponuntur a Petro Act. 2. *Quoniam non derelinques animam meam in inferno. Nam providens* (inquit Petrus) *locutus est de resurrectione Christi.* Igitur non est ibi derelictus, quia exivit inde, ut resurgeret; ibi ergo usque ad resurrectionem mansit. Unde eodem loco ait Petrus: *Quem Deus suscitavit solutis doloribus inferni, juxta quod impossibile erat, teneri eum.* Tunc ergo solutus est a loco inferni, quando suscitatus est. Ac tandem Paulus ad Roman. 10. *Quis* (inquit) *descendet in abyssum? id est Christum a mortuis revocare.* Ac si aperte diceret, tunc Christum ex abysso reductum, quando a mortuis revocatus est. Constat ergo ex scriptura, Christum mansisse in inferno usque ad horam resurrectionis, quam ita etiam intellexerunt omnes Patres supra citati. Inter quos manifeste August. ep. 57. dicit animam ex inferno remeasse in die resurrectionis. Unde ex dictis verbis Christi: *Hodie mecum eris in Paradiso*, colligit in inferno fuisse paradisum. Item Iren. l. 5. contra Hær. c. 31. & Tertul. l. de anima c. 55. ac Petrus Chrys. ser. 74. explicans verba illa, *& ecce terræmotus factus est magnus,* (quæ de die resurrectionis dicta fuerunt) inquit: *Tremuit terra, non quia angelus descendit de cælo, sed quia ab infernis Dominator ascendit.* Denique omnes Scholastici in 3. d. 22. in hac veritate consentiunt. Rationes vero, seu congruentiæ ad hoc confirmandum, ex priori parte hujus sectionis sufficienter peti possunt.

Ad conjecturam Nicephori respondetur, Christi animam non fuisse detentam in inferno in pœnam: sed solum, ut expectaret corporis sui resurrectionem, quam oportebat aliquo tempore differri, ut ejus veritas evidentius probaretur. Et eadem ratione detentæ sunt etiam aliorum animæ, non jam in pœnam, sed ut Dominum suum comitarentur, & quia non decebat ante ipsum aliquem exire. Ad illud vero testimonium: *Hodie mecum eris in Paradiso,* Origenes tom. 2. in Joannem in fine dupliciter respondet. Primo, illud *hodie*, non sumi proprie pro præsenti die, sed pro præsenti tempore, vel seculo. Sed hoc est contra proprietatem verbi, & sensum Sanctorum, & Ecclesiæ. Secundo, fortasse Christum prius ivisse ad Paradisum, ut impleret promissum, & deinde descendisse in infernum. Sed hoc est gratis confictum contra omnia in superioribus tractata.

Aliter interpretabantur alii, quos Theophyl. refert, scilicet Christum dixisse, *hodie*, non quia eodem die id futurum esset, sed ad indicandam certitudinem promissionis. Sed hæc expositio non solum proprietatem verborum destruit, sed etiam veritatem. Verba enim Christi non continent prophetiam de futuro, in quo solet interdum præsens pro futuro poni, sed simplicem promissionem, quæ si non fuit impleta, prout facta est, non fuit vera. Alii exponebant, conjungendo dictionem *hodie* cum antecedentibus verbis, hoc modo: *Amen dico tibi, hodie mecum eris, &c.* sed est elusio potius scripturæ, quam interpretatio. Sic enim sine fructu adjecisset Christus illam temporis determinationem, in qua posita est magna vis, & energia illorum verborum. Quia enim latro petierat, ut Christus recordaretur sui, quando veniret in regnum suum; ideo Christus eum docuit eodem die fuisse implendam petitionem ejus. Dicendum ergo est, juxta superius tractata q. 46. art. 11. in commen. paradisum in illis verbis non sumi pro paradiso terrestri, sed pro gloria, ac beatitudine: juxta illud Apocal. *Vincenti dabo edere de ligno vitæ, quod est in paradiso Dei mei.* Dices: Si licet metaphorice interpretari paradisum, cum Christus dicit se futurum in paradiso, licebit etiam metaphorice interpretari infernum, vel descensum, cum Christus dicitur descendisse in infernum. Respondetur, non esse eamdem rationem. Primo, quia ex frequentiori usu illius vocis *infernus*, tam in novo quam veteri testamento, item ex multitudine testimoniorum, & ex eorum contextu, & circumstantiis, ac denique ex Ecclesiæ, ac Sanctorum sensu, & interpretatione constat, descensum ad inferos proprie esse intelligendum: at vox *paradisus*, licet in primæva significatione locum amœnum, vel pomarium significet: tamen in scriptura, præsertim in novo testamento translata est ad significandum locum beatitudinis: ut patet etiam 2. ad Cor. 12. Ac præterea ex circumstantiis ejusdem loci constat ita esse intelligendum. Quia latro non petebat esse in pomario, sed in regno Christi, & hoc illi promisit Christus sub nomine *paradisi*, simul significans latroni regnum suum non esse de hoc mundo, sed in cælesti beatitudine. Et ita etiam ibi interpretantur Ambrosius, Theophylactus, & alii expositores.

QUÆSTIO LIII.

De resurrectione Christi, in quatuor articulos divisa.

Consequenter considerandum est de his, quæ pertinent ad exaltationem Christi. Et primo, de ejus resurrectione. Secundo, de ejus ascensione. Tertio, de ejus sessione ad dexteram Patris. Quarto, de judiciaria potestate ipsius.

Circa primum occurrit quadruplex consideratio. Quarum prima est de ipsa Christi resurrectione. Secunda, de qualitate resurgentis. Tertia, de manifestatione resurrectionis. Quarta, de ejus causalitate. Circa primum quæruntur quatuor.

Primo, de necessitate resurrectionis ejus. Secundo, de tempore. Tertio, de ordine. Quarto, de causa.

DISPUTATIO XLIV.

In octo sectiones distributa.

De resurrectione secundum se.

Post tractatum de Christi passione, & morte incipit D. Thomas consequenti ordine de Christi resurrectione disserere. Quia vero resurrectionis ratio universalior est (Christo enim, & aliis convenire potest) necessarium visum est, nonnulla præmittere resurrectioni Christi, nostræque communia. Quoniam ex eorum cognitione pendent fere omnia, quæ de Christi resurrectione tractanda sunt. Dicemus ergo quid nomine resurrectionis intelligamus, & an possibilis sit, & qua virtute.

SECTIO I.

Quid sit resurrectio, quæve sint ad veram resurrectionem necessaria.

Inquirimus prius, quid sit, quam an sit resurrectio, Quia oportebat vocis significationem ante omnia explica-

Resurrectionis descriptio.

plicare, quod non potest brevius, & clarius fieri, quam investigando simul rei quidditatem. Suppono igitur primo, resurrectionem esse mutationem substantialem, qua id, quod prius extiterat, & corruptum erat, idemmet iterum producitur. Hoc constat ex communi usu hujus vocis, præsertim in scriptura, & sanctis patribus, & Ecclesiasticis doctoribus, a quibus potissimum sumenda est hujus vocis significatio, quia non tam Latina est, quam Ecclesiastica. Apud Latinos enim veteres non reperitur resurrectionis vox, præsertim in hac significatione. Neque mirum est, quod, cum rē non agnoverint, nec vocē induxerint. Unde licet interdum utantur verbo *resurgendi*, non tamen in ea proprietate, quam descripsimus, sed ut significat instaurationem, seu restitutionem rei ad priorem statum, quamvis non idem numero, quod perierat, reparetur. Ut autem posita descriptio constet, singula pene verba expendenda sunt. Dicimus enim in primis resurrectionem esse mutationem, in quo a creatione, seu potius a recreatione distinguitur. Si enim Deus Angelum vel hominem semel productum in nihilum redigeret, rursumque illum postea produceret, esset illa recreatio, seu restitutio ejusdem rei, quæ antea fuerat, in quo cum resurrectione conveniret: non tamen foret resurrectio prout nunc loquimur, quia non esset mutatio, sed simplex effectio ex nihilo. Est ergo de ratione resurrectionis, ut sit propria mutatio, atque adeo, ut fiat ex præsupposita materia, seu subjecto: in hoc enim differt propria mutatio a simplici effectione, quæ mutationem non includit. Quod si quis contendat, illam quoque simplicem reproductionem ex nihilo, posse resurrectionem dici, de nomine tantum quæstionem agitabit. Quia certum est, illam actionem convenire in hoc cum resurrectione, quod sit reproductio rei, quæ antea erat: tamen etiam constat hanc reproductionem, cum fit ex subjecto adhuc permanente, esse diversæ rationis, & esse proprie mutationem, & posse propria aliqua voce significari. In hac ergo significatione utimur resurrectionis voce. Sic enim illa utuntur scriptura, & Patres, ut videbimus. Et ratio adjungi potest, quia sicut res erectæ secundum legem ordinariam non annihilantur, ita neque reproducuntur ex nihilo. Unde si aliquid, quod prius fuerat, iterum producitur, semper fit per mutationem aliquam ex præsupposito subjecto: resurrectio autem non significat quamcumque reproductionem absolute possibilem, sed secundum potentiam, & ut legem ordinariam. est ergo resurrectio mutatio ex subjecto.

Resurrectio est propria ex præsupposito subjecto transmutatio.

Resurrectionem tantum in materialibus proprie reperitur.

Ex quo colligitur primo, resurrectionem tantum habere locum in rebus ex materia, formaque compositis. Quia tantum hæ res possunt ex præsupposito subjecto produci, vel reproduci. Est tamen considerandum interdum hanc vocem attribui rei spirituali seu ratione partis spiritualis, quomodo dicitur homo resurgere spiritualiter, quando a statu peccati ad statum gratiæ restituitur; sed illa est metaphorica significatio: tum quia ibi revera non reparatur eadem numero gratia, quæ desierat esse, tum etiā quia idem homo simpliciter permansit, & solum secundum quædam accidentia mutatus est. Dicitur ergo tunc resurgere homo ea Latina significatione supra posita, qua resurgere dicitur, quod ad meliorem statum, quem prius habuerat, restituitur. Secundo est observandū, posse intelligi, ut in eodem subjecto idem numero accidens, quod destructum fuerat, iterum producatur per mutationem ex subjecto resurrectioni similem, quod mutationis genus etiam in spiritualibus rebus reperiri potest, ut constat: tamen sicut esse, & productio accidentis non sunt talis simpliciter, sed secundum quid, ita restauratio ejusdem accidentis non est simpliciter reparatio sed secundum quid, & ideo non significatur absolute nomine resurrectionis. Igitur resurrectio simpliciter dicta mutationem substantialem significat (ut dixi) ac propterea solum habet locum in substantiis materia, formaque compositis.

Resurrectio propria non est accidentis.

Ex quo ulterius sequitur, non in quacumque re materiali, sed in corruptibilibus tantum resurrectionem habere locum. Primo quidem, quia productio ex præsupposito subjecto proprie non habet locum nisi in re generabili, & corruptibili; ergo nec reproductio. Deinde quia oportet (ut dixi) ut hæc mutatio tendat ad producendam rem, quæ prius extiterat, corruptaque fuerat. Quia nisi esset destructa, non esset capax reproductionis, & nisi destructa fuisset per corruptionem, non mansisset subjectum, ex quo iterum produci posset. Necesse ergo est, ut

corruptio, seu mors resurrectionem antecedat; sicut ergo corruptio non habet locum, nisi in re corruptibili, ita neque resurrectio. Dices. Posset Deus destruere cœlum separando formam, & conservando materiam, ex qua posset iterum illud reproducere; ergo habet locum resurrectio in re incorruptibili. Respondetur illud esse præter naturas rerum, tamen in eo genere mutationis, sicut cœlum est reparabile per actionem ex materia in ordine ad divinam potentiam, ita in ordine ad eamdem dici potest corruptibile, seu dissolubile, ejus materia manente. Omissis tamen iis extraordinariis miraculis, resurrectio de potentia ordinaria (ut loquimur) solum in substantiis corruptibilibus locum habet, ut satis probatum est.

Resurrectio in rebus solum corruptibilibus locum habet. Objectio. Respons.

Sed advertendum est hujusmodi substantias multiplices esse, & in omnibus intelligi posse hujusmodi mutationis genus, quamquam non omnes etiam Catholici illud admittant, sine fundamento tamen, ut postea videbimus. Resurrectionis ergo nomen, generaliter sumptum ad omnes hujusmodi res accommodari potest, frequentius tamen dicitur de rebus animatis, sed maxime de homine, quia veluti per antonomasiā proprie resurgere dicitur, & hoc modo utimur fere semper hac voce simpliciter dicta. Et ratio reddi potest. Quia (ut dixi) hæc vox usurpata est ad significandam hanc mutationem, ut interdum a Deo solita est fieri. Solent autem fieri proprie hominum resurrectiones, non autem aliarum rerum, ut constat ex canonica, & ecclesiastica historia. Quod si interdum fortasse leguntur res aliæ, vel animalia mortua repente miraculose excitata, non est necesse credere tunc idem numero, quod exciderat, cum eadem forma excitari: cum neque ex effectibus, & signis colligi id possit, neque ad aliquem finem sit necessarium. In quo est magna differentia inter homines, & res alias corruptibiles. In homine enim forma separata a corpore manet, & est immortalis, & ideo multiplicatio animarum, & hominum non est omnino per accidens, sed per se ex intentione naturæ, ut notavit D. Th. 1. p. q. 98. art. 1. Unde quia resurrectio, ut sic, non tendit ad multiplicationem, sed ad reparationem ejus, quod exciderat, quādo homo suscitatur, necesse est, ut eadē anima, quæ manserat separata, iterum corpori uniatur, ut idem homo resurgat. At vero in aliis rebus, quando corrumpuntur, formæ omnino pereunt, ac desinunt esse, & ideo earum multiplicatio est tantum per accidens ad conservationē speciei. Atque eadē ratione, si aliquando post corruptionem subito excitari videntur, non est necesse, quod in eodem individuo, sed in eadem specie resurgant, quia ad finem intentum non magis refert unum individuum, quam aliud. Resurrectio ergo simpliciter dicta tantum in hominibus regulariter locum habet. Et hoc sensu semper de resurrectione loquemur.

Solus homo antonomastice resurgere dicitur quomodo.

Ex his satis exposita relinquitur ultima pars in descriptione posita, scilicet oportere, ut per resurrectionem idē homo fiat, qui antea desierat esse. Nam si esset alius, jam non esset resurrectio, sed multiplicatio hominum, novaque generatio. Sed licet hoc certum sit, tamen in explicanda hac identitate, ex qua ratio resurrectionis pendet, nonnullæ occurrunt difficultates, quæ in sequentibus sectionibus commodius tractabuntur.

SECTIO II.

Utrum sit necessarium, ut id, quod resurgit, eamdem numero animam, & materiam habeat.

Quod ad priorem partem sectionis attinet, res est facilis. Nam de anima rationali nulla est controversia propter rationem factam in fine præcedentis sectionis: tamen supposita sententia asserente in homine plures esse animas, & formas substantiales, aliqui existimant non esse necessarium ad veram resurrectionem, ut eadem numero anima sentiens, vel vegetans redeat. Quod necessario sequitur ex eorum opinione, qui negant posse per divinam potentiam reparari eamdem numero formam materialem, dependentemque a materia, postquam destructa est. Et licet sit possibile, tamen quod ad resurrectionem ejusdem hominis non sit necessarium, probari potest. Quia homo formaliter constituitur per animam rationalem, ut sic, non vero per superiores formas. Nihilominus contrarium verius est, ut colligitur ex D. Th. in 4. d. 44. q. 1. art. 1. q. 2. ad 3. Ubi inquit, si in resurrectione non redeat eadem anima sensibilis, non fore idem ani-

mal,& consequenter neque eumdem hominem. Quia hic homo essentialiter includit, quod sit hoc animal: & quia variata parte essentiali, non potest simpliciter manere idem, quod antea erat. Deinde supposita vera sententia, in homine tantum esse unam formam substantialem, est hoc simpliciter necessarium. Quia non potest eadem numero anima rationalis redire, quin redeat eadem anima vegetans,& sentiens talis hominis, cum sit una,& eadem, quæ non potest informare secundum ultimum gradum, quin informet secundum omnes. Tum quia in re non distinguuntur hi gradus, tum etjam quia sunt essentialiter subordinati. Denique (etiam si verum esset illas animas esse distinctas, ac materiales) tamen sine dubio possent a Deo iterum produci, ut in sequentibus attingemus. Atque de facto asserendum esset, ita fieri in vera hominis resurrectione, ut sic vere idem numero homo, qui resurgit.

Tota igitur difficultas versatur in posteriori parte quæstionis, an scilicet de necessitate resurrectionis sit eadem materia corporis resurgentis,& mortui. In qua non est dubium de identitate specifica, seu essentiali. Quia cum hæc species materiæ scilicet rerum generabilium,& corruptibilium, sit de essentia corporis humani,& consequẽter de essentia hominis, si materia corporis resurgentis non esset ejusdem speciei, compositum ea illa non solum non esset idem homo, qui antea fuerat, verum etiam neque esset homo. Non esset ergo illa resurrectio: sed nova productio cujusdam novi monstri. Unde sententia Eutichetis, Origenis, & aliorum, qui posuerunt corpora hominum resurgentium futura alterius rationis, quam nunc sunt, vel hoc titulo hæresis merito damnatur, quod veritatem resurrectionis evertat, quamvis illa hæresis possit aliis modis intelligi ut inferius iterũ attingemus. Dubium ergo inter Catholicos solum est de identitate numerica materiæ primæ. Quidam enim existimant, non esse necessariam. Quæ sententia tribuitur Origeni exponenti verba illa Psalm. 1. *Non resurgent impii in judicio*, ut ex Methodio in dialogo Aglaophon, seu de resurrectione refert Epiph. hær. 64. ubi licet non expresse loquatur de identitate numerica, necesse est tamen saltem de hac intelligi. Nam expresse dicit non requiri idem primum subjectum, & hoc modo defendit hanc sententiam Durandus 4. dist. 44. q. 1. Cujus fundamentum est, quia forma est, quæ dat composito esse,& unitatem. Materia enim, cum de se sit pura potentia, ab hac forma habet, quod sit hæc, & quod distinguatur ab alia, quia sicut totum esse ejus est forma, ita & idẽtitas, & diversitas actualis ergo quandocumque est sub eadem forma idem compositum resultat: ergo, ut sit vera resurrectio ejusdem hominis, satis est, quod anima sit eadem. Et confirmatur primo, quia in homine per nutritionem variatur materia,& fortasse per aliquot annos tota variatur: & nihilominus manet semper idem homo: ergo similiter esset idem homo, si iterum produceretur ex eadem anima compositus, quamvis materia esset diversa; ergo esset vera resurrectio. Et hoc argumentum amplificat valde Origenes apud Methodium supra, inquirens, si materia futura est eadem in resurrectione, an sit illa, quam homo habuit in pueritia, vel in senectute, quia materia semper fluit. Confirmatur secundo, quia alias si duo homines successive habuissent eamdem materiam, non possent postea simul resurgere. Quia non posset utrique eadem materia tribui sine novo saltem miraculo, scilicet quod eadem materia simul sit sub duabus formis, quod Durandus simpliciter impossibile esse judicat. Similiter qui mortuus esset puer, non posset nisi puer resurgere.

Communis vero sententia est, de necessitate resurrectionis esse, ut corpus resurgentis constet ex eadem numero materia, ex qua prius constitit. Ita D. Th. 4. cont. Gent. c. 81. & quodl. 11. a. 6. & in 4. dist. 44. q. 1. art. 1. q. 1. ubi Scot. Palud. Capreol. & cæteri Scholastici hanc sententiam amplectuntur. Ratio est, quia sicut materia est de essentia hominis, ita identitas materiæ est de ratione ejusdem hominis. Quod declaratur, refellendo simul præcipuum Durandi fundamentum, in quo repugnantiam quamdam involvere videtur. Materia enim suam propriã entitatem habet, quæ sub diversis formis manet eadem, alias in generatione nihil maneret in genito quod fuit in corrupto. Quia si aliquid manet, illud est aliqua res: maxime autem est res, quæ est materia: ergo repugnat, ut materia accipiat totam identitatem, vel diversitatem a forma. Nam illa entitas, quæ supponitur formæ, de se est eadem vel diversa. Imo nisi hoc ita sit, in ipsa quæstione, quam Durandus admittit ut possibilem, involvitur repugnantia. Nam si materia hoc ipso, quod est sub eadem forma, est eadem, impossibile est eamdem animam informare diversas materias, quod in proposita dubitatione supponitur. Quod si Durandus dicat materiam, ut puram potentiam esse diversam, tamen ut est actu, esse eamdem, in primis falsum supponit. Quia quantumvis materia consideretur, ut potentia pura in ordine ad actum formalem, necesse est ut in se sit aliqua entitas, ut esse possit vera ac realis potentia passiva. Deinde non expedit difficultatem, quia materia etiam ut pura potentia, est de essentia compositi substantialis,& ideo si illa est diversa, non erit idem homo, qui resurgit. Et confirmatur, nam transmigratio animarum (quam Pythagoræi ponebant) non censebatur resurrectio, sed nova generatio, quamvis eadem anima relicto uno corpore aliud informaret; ergo ad resurrectionem non satis est identitas animæ, si distincta sit materia, quam informat, sed erit potius illa quædam animæ transmigratio.

Hæc difficultas pendet multum ex illa quæstione, an variata materia sub eadem forma sit idem homo, nec ne. Quæ quidem multum potest esse de nomine, nam res fere constat, scilicet illum hominem omnino,& quoad omnes partes essentiales non esse eumdem: quoad præcipuam vero partem, quæ proprie hominem constituit, esse eumdem, & ideo si illa variatio materiæ paulatim fiat, & sub eadem corporis organizatione simpliciter censetur idem homo, loquendo humano more. Si autem fieret subita quædam mutatio totius corporis in aliud, non censeretur simpliciter idem homo, quãvis fortasse fieret, sit modo imperceptibili,& cum organizatione & figura simili, idem simpliciter vocaretur. Nam quod variatio paulatim fiat, vel subito ad veram rei identitatem, vel diversitatem nihil referre videtur: sed solum ad existimationem, & ad loquẽdi modum. Juxta hæc ergo difficultas posita resolvi posset, dicendo resurrectionem perfectam ex omni parte requirere identitatem materiæ, resurrectionem vero imperfectam, & secundum quid posse consistere cum sola identitate formæ.

Ut tamen non tantum modus loquendi, sed res ipsa magis explicetur, adverto, quod cum resurrectio (ut dixi) sit mutatio quædam, in qua subjectum, & terminus reperitur, interdum potest denominare subjectum, quo modo dicimus resurgere corpus, quod mortuum erat, corpus enim illud subjectum est, non terminus resurrectionis. Interdum vero potest denominare terminum, quomodo dicimus resurrexisse hominem ut Lazarum, v. g. animam vero proprie non denominat, quia illa non ceciderat, sed viva permanserat, quamvis denominari possit reunita corpori per resurrectionem. Igitur si resurrectio consideretur in ordine ad terminum, si recte responsum est, sicut est idem, vel alius homo mutata materia sub eadem anima, ita secundum quid posse dici reproductionem, seu resurrectionem ejusdem hominis variata materia, non tamen simpliciter & perfecte. At vero, si resurrectio dicatur in ordine ad subjectum, sic non potest dici vera illius resurrectio, nisi eadem materia numero, quæ fuit in mortuo, sit in homine suscitato. Quia si non est eadem materia corporis mortui, & resurgentis, quamvis resurgat aliquo modo idem homo, tamen illud corpus quod fuit mortuum, vere non resurgit, quandoquidem ulterius non informatur anima. Item, quia si corpus denominatur resurgens; ergo oportet, ut illa mutatio, quæ est resurrectio, in illo fiat, tanquam in subjecto, alias nullo modo denominari poterit a tali mutatione: ergo necesse est, ut forma introducatur in illammet materiam, ex qua tale corpus constat, quia corpus non est subjectum illius mutationis nisi ratione materiæ, quæ in se recipit formam. Denique propter hanc causam in scriptura sacra non tantum hominum resurrectio prædicatur: sed etiam promittitur ipsorum corporum, & ossium, ac membrorum suscitatio, ut significetur non utcumque homines esse suscitandos, sed perfecte, hoc est, per vivificationem eorundem corporum, quoniam videlicet hæc est de ratione perfectæ resurrectionis. Unde Jo. 5. ait Christus *Venit hora, in qua omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem ejus & procedent, qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ, qui vero mala egerant, in resurrectionem judicii*; &

Luc.

Luc 21. *Capillus de capite vestro non peribit* 1. ad Cor. 15. *Seminatur corpus animale, surget spirituale: seminatur in corruptione, surget in incorruptione*; & Job. 19. *In novissimo die de terra surrecturus sum, & rursum circumdabor pelle mea. & in carne mea videbo Deum.* Ubi Gregor. l. 14. c. 27. & sequent. id late confirmat, & inter alia inquit: *Non recte resurrectio dici potest, ubi non resurgit, quod cecidit.* Et eodem modo interpretatur hæc loca Hier. in ep. 61. ad Pammachium contra errores Joan. Jerosol. & late Aug. 22. de Civit. c. 22. & seq. & in Ench. c. 84. & seq. ubi fuse declarat, quomodo eadem materia sit futura in corporibus resurgentium, & optime l. 2. de consolat. mortuorum. Ubi id confirmat ea Isaiæ 26. *Exsurgent mortui, & resurgent, qui in monumentis sunt*, & Ezech. 37. *Ossa arida audite verbum Dei, &c.* Et Fulgentius l. de fide ad Petrum c. 3. ubi dicit in Christi adventu a primi hominis corpore, usque ad omnium hominum corpora esse suscitanda, & singula corpora singulis suis animabus esse reddenda. Denique Damasc. l. 4. de fide c. 28. *Resurrectionem* (inquit) *dicentes, corporum resurrectionem intelligimus. Resurrectio enim nihil aliud est, quam secunda ejus, quod cecidit, surrectio. Ex quo efficitur, ut illud ipsummet corpus, quod interit, & dissolvitur, tandem interitus expers, ad vitam rediturum sit.* Similia multa habet Tertull. in l. de resurr. carnis. Chrysost. variis homiliis de resurrect. in t. 5. & alii Patres, qui de hoc argumento scripserunt, quorum testimonia in sequentibus attingemus. Itaque quãvis ille modus imperfectæ resurrectionis a Durando confictus concipi possit, & intelligi, ut possibilis; tamen vera resurrectio, prout Scriptura & Ecclesia de ea loquuntur, idem itatem requirit non solum animæ, sed etiam materiæ. Et præter dicta, addi potest ratio sumpta ab ordine divinæ justitiæ ex Dion. c. 7. de Eccles. Hier. p. 1. ubi sic inquit: *Alii vero animabus aliorum corporum conjugia tribuunt, injuriis (ut reor) quantum in se est afficientes corpora, quæ cum sanctis animabus laborarunt, sacrisque retributionibus privantes, quæ ad finem sanctissimi cursus pervenerunt.*

In resurrectione, ejusdem numero corporis futura reparatio.

Fundamento Durandi jam satisfactum est, prima quoque confirmatio expedita est. Ad secundam vero de primo casu, illo fere argumento utebantur gentes ad eludendam resurrectionem, ut refert Justinus in quæstionibus Græcorum ad Christianos in fine. Quibus ipse nihil aliud respõdet, quam propter has nugas non esse resurrectionẽ in dubium revocandam, sed spectandam Dei potentiam. Plura vero de eodem argumento scribit Athenagoras lib. de resurrectione, ubi dicit, etiamsi quis humanis carnibus vescatur, nunquam illis nutriri, nec eas in se convertere, sed vim nutritivam statim resilire, & id alimentum abjicere. Sed hoc, & contra experientiam est, & contra rationem physicam, quia naturalis calor naturaliter operatur. D. Th. ergo 4. d. 44. q. 1. art. 2. q. 4. ad 3. & 4. ad 4. contra gen. c. 81. respondet, si eadem pars materiæ in duobus hominibus fuerit, illi esse tribuendam, qui eam habuit in sua prima productione, quod si contingit in hoc esse æquales, illi esse tribuendam, qui primus illam habuit. Et hac sola posteriori regula utitur August. supra citatis locis, dicenseam materiam illi animæ esse tribuendam, quæ primo illam informavit. Quia veluti primum jus in eam acquisivit, & illius facta est propria, quæ vero postea illam habuit, quasi mutuatam illam accepit. Sed in primis non video, quam certa ratione hoc constet, aut cur sola temporis antecessio aliquod majus jus conferat. Præsertim cum fieri possit, ut is, qui posterius illam habuit, diuturniori tempore eam possederit: vel certe ut habuerit per generationem, & quasi primarium sui corporis fundamẽtum, alius vero solum per nutritionem, ut D. Th. dixit, in cujus regula illud solum difficultatis occurrit, quia solum attendit rationem physicam, non moralem. Videtur autem etiam esse habenda meritorum ratio. Dicendum ergo videtur, sine speciali miraculo (quod fingendum non est sine fundamento) non posse evenire, ut duo homines in toto vitæ discursu eãdem omnino materiam habeant. Quia nullus est, qui solis humanis carnibus nutriatur: imo pauci sunt, qui aliquando eis utantur in cibum, ac deinde tot sunt rerum transmutationes, ut naturaliter accidere non possit, eamdem omnino materiæ partem tam in generatione, quam in nutritione, & augmento a duobus hominibus participari. Quocirca, non fingẽdo aliud miraculum, semper unicuique restituitur saltem alia pars materiæ, quæ illius fuit propria, & non alterius hominis. Quod si fortasse in aliquibus partibus materiæ communicent, & non sufficiant ad utrumque corpus integrum formandum. tunc juxta ordinem divinæ providentiæ, & justitiæ, vel dividetur illa materia, vel alteri tota dabitur pro ratione meritorum utriusque: ita, ut quoad fieri possit servetur justitia distributiva, & homo accipiat præmiũ, vel pœnam etiam in ea parte corporis, quæ ad bene, vel male operandum magis illi cooperata est, alia vero pars materiæ supplebitur aliunde. In quo nihil fit contra veritatem resurrectionis: quia vere resurgit totum, quod ceciderat: supplentur autem defectus, quos in hominibus esse contingit. Et idem proportionaliter dicendum est, etiã si fingatur casus, in quo aliquis homo nullam materiam habeat, quæ non fuerit alterius hominis. Quia cum materia humani corporis in toto vitæ discursu multa sit, etiã si pars materiæ unius corporis alteri tribuatur, nunquam deerit aliqua alia pars materiæ proprii corporis, ex qua possit hominis resurgentis corpus fabricari. Ac denique facile est Deo sua potentia, & providentia ita omnia disponere ac distribuere, ut unusquisque vel omnino, vel majori ex parte suum proprium corpus accipiat. Unde vanum est, quod Origenes supra interrogabat, an hæc materia sumenda sit ex puerili, vel senili corpore? nihil enim hoc refert, dummodo identitas materiæ aliquo modo servetur, reliqua vero Deus disponet vel prout magis expediet ad reddendum singulis condignum præmium, pœnamve, vel prout necessarium fuerit ad communem omnium hominum resurrectionem perficiendam.

Responsio ad argumenta in oppositum.

Ex quo etiam facilis est responsio ad aliam partem secundæ confirmationis Durandi, scilicet quomodo possit resurgere in majori corpore, v. g. virili, qui in parvo, & infantili mortuus est. In quo quidam dicunt, posse Deum ex quacumque parte materiæ quantumvis minima fabricare corpus magnæ molis, & quantitatis, nulla facta additione substantiæ, seu materiæ, sed tantum quantitatis & aliorum accidentium. Sicut formavit corpus Evæ ex costa Adæ, in qua exigua portio erat materiæ, & tamen corpus ex illa formatum perfectum, & completæ magnitudinis fuit. Ita sentit Gregor. Nyssenus orat. de Resur. circa medium, & insinuat August. ser. 2. de consolat. mortuorũ c. 3. dicens: *Sed dubitas, quomodo de parvis ossibus totus possit homo restitui. Revera tu ex modica scintilla ignis ingentem suscitas flammam, Deus non poterit ex modico cineris fermento totum corpusculi tui redintegrare conspersum.* Nec defuerunt Philosophi, qui crediderint hoc esse possibile. Quod si verum esset, facile juxta hunc dicendi modum omnia dubia supra insinuata solverentur. Mihi tamen hujusmodi responsio probari non potest. Quia modus ille vel impossibilis est, vel eo modo, quo est possibilis, ad veram resurrectionem non confert. Quod ita explico, nam ex parva materia intelligi potest fieri corpus magnæ molis suis membris distinctum, æque, vel magis densum, quã ea eadẽ materia prius esset parvum corpus compactum: hoc (inquam) intelligi potest, si talis materia sub eadem, vel sub diversis partibus quantitatis in pluribus locis, juxta partium, ac membrorum multitudinem constituatur. Hic tamen modus nec connaturalis est, nec veritati resurrectionis accommodatus. Corpora enim resurgentium futura sunt in sua natura integra, & perfecta, & quantum ad substantialem compositionem pertinet, modo connaturali constituta. Si autem non fingatur hujusmodi replicatio materiæ in multis partibus, & locis, non potest mente concipi, quomodo ex parva materia fiat magnum corpus, non per rarefactionem (hoc enim non est ad rem) sed cum debita densitate, quæ major est in virili, quam in puerili corpore. Quia naturalis constitutio corporis in tanta densitate necessario requirit tantam materiam, sicut & tantam quantitatem. Imo tanta quantitas necessario postulat tantam materiam. Unde, si pars materiæ auferatur, vel pars quantitatis tollenda est, vel necesse est, ut sine subjecto maneat. Quia quantitas veluti adæquate adhæret materiæ, ita ut pars quantitatis parti materiæ respondeat, & neque in una parte materiæ intelligatur esse duplex pars quantitatis, neque una pars quantitatis in duplici materiæ parte. Ergo sicut ex parva quantitate non potest fieri magna æque, vel magis densa, nulla addita quantitate: ita neque ex parva materia potest fieri magnum corpus substantiale, & materiale, nulla facta additione materiæ. Respondetur ergo-

Puer in extrema dissolutione corpore resurgere in majori quomodo possit.

ergo cum D.Th. in 4.d.44.q.1.art.2.q.4.ad 3. ut puer resurgat in magnitudine perfecta, & in corpore naturali modo constituto, necessarium esse aliquam additionem fieri. Quod non erit contra veritatem, & perfectionem resurrectionis quia vere resurget idem numero, quod cecidit, habebitque totam materiam eamdem, quam antea habuit, sed non illam solam, quia non habuerat integram atque perfectam.

Ex his facile etiam intelligi potest, an sit de necessitate veræ resurrectionis, ut tota materia, quæ fuit in mortuo, restituatur homini suscitato. Dicendum est enim ad veram resurrectionem solum requiri, ut ex priori materia restituatur corpus humanum constans ex omnibus, quæ sunt de veritate humani corporis, ut sunt caro, sanguis, & aliæ partes, & humores, quamquam aliquæ partes non sunt simpliciter necessariæ, sed ad quamdam integritatem, ne corpus sit mutilum, aut imperfectum, ut latissime explicat D.Th. in 4. dist. 44. qu. 1. art. 2. Illa ergo materia, quæ sufficiens fuerit ad hujusmodi corpus componendum, resumetur, & satis erit ad veram resurrectionem. Si qua vero superfuerit, cum illa non sit necessaria corpori humano, nec erit necessaria ad veram resurrectionem: si tamen aliquid defuerit, aliunde suppleri poterit, ut dictum est.

1. Dubium. Duo tamen supersunt dubia circa superius dicta. Primum est, utrum non solum necessarium sit, ut materia totius corporis sit eadem, sed etiam, ut materia singulorum membrorum respective sit eadem, id est, ut ex eadem parte materiæ, ex qua prius constabat caput, constet postea & similiter manus, jecur, pes, &c. Nam D.Th. in 4. dist. 44 q.1. art.1. q.3. indicat hoc esse de necessitate resurrectionis, præsertim loquendo de materia, quæ existebat in partibus diversarum rationum. Quia facta variatione in hujusmodi partibus, fit varietas essentialis. Et hanc sententiam sequuntur ibi aliqui recentiores. At vero D. August. in Enchirid. c. 89. & lib. 22. de Civit. c. 19. expresse negat hoc esse de necessitate resurrectionis. Quam sententiam sequutus est Anselm. in elucidario, & ad Ephes. 4. & ex Scholasticis supplementum Gabr. in 4. d. 44. q. 1. art. 2. conclusione 6. quam dicit esse communem doctorum sententiam, & probari potest ratione contraria illi, quam D.Th insinuabat. Nam si totum corpus constat ex tota eadem materia, realiter, & substantialiter erit idē corpus, etiamsi inter partes sit facta materiæ commutatio, quia hujusmodi varietas non facit substantialem diversitatem, sed situalem tantum, vel accidentalem; ergo ea non obstante erit simpliciter idem homo, qui resurgit; erit ergo vera resurrectio. Et confirmatur. Nam de partibus homogeneis D.Th. concedit non esse contra veritatem resurrectionis, quod situ transmutentur secundum materiam; ergo idem erit de partibus heterogeneis. Nam quamvis hæ partes dicantur diversarum rationum, hoc solum est quoad dispositiones, & accidentia (nam in substantiali compositione non differunt) ergo non obstante prædicta transmutatione erit simpliciter idem homo quoad substantiam, atque adeo & vera resurrectio, quæ intrinsece est mutatio substantialis.

Respons. Identitas in materia singulorum membrorum quomodo sit de necessitate resurrectionis. Et hæc posterior sententia verior mihi videtur, si in rigore loquamur de his, quæ necessaria sunt ad veram & absolutam resurrectionem. Si autem loquamur de majori perfectione resurrectionis, & prout illam futuram speramus, hoc modo probabilius est servandam esse identitatem materiæ non solum in toto, sed etiam in partibus, quoad fieri commode possit. Hoc enim divinæ potentiæ facile est, habetque majorem quandam congruitatem, & pertinere interdum potest ad perfectam remunerationem, & vindictam, ut nimirum in eadem parte, quæ fuit organum virtutis, aut vitii, præmium, vel pœna recipiatur. Sicut enim Sancti probant resurrectionē, quia æquum est, ut corpus, quod fuit instrumentum animæ ad opera justitiæ, sit particeps beatitudinis ejus: ita probari potest, congruum esse, ut pars, nimirum oculus, per quem Sanctus lacrymas compunctionis effodit, resurgat etiam oculus, per quem Sanctus Christi visione fruatur. Juxta illud Job. 16. *Quem oculi mei conspecturi sunt*, & sic de cæteris. Quæ ratio & congruentia major est inter partes heterogeneas, quæ sunt instrumenta operationis, earumque ordo, & situs intentus a natura est, quæque alio modo formaliter distinguuntur, quam in partibus homogeneis, quæ omnino sunt ejusdem rationis, & earum situs, & ordo quodammodo accidentarius est, & ita D. Th. supra interpretatur suam, & Augustini sententiam.

2. Dubium. Alterum dubium est, an de necessitate resurrectionis sit eadem unio animæ, & corporis, quæ antea erat. Ubi non est sermo de unitate specifica. Nam hæc sine dubio est necessaria, quia in resurrectione necesse est, ut anima informet corpus modo, & causalitate formali connaturali ipsi animæ, & e contrario, ut materia suscipiat animam, componatque hominem concurrendo etiam modo connaturali in genere causæ materialis. Hæc ergo causalitas necessario est futura ejusdem rationis, & speciei; ergo & unio, quæ est ipsamet causalitas, seu quasi via in suo genere ad effectum illarum causarum componendum. Quin potius fortasse non est possibilis unio inter materiam, & animam alterius speciei: si tamen talis sit unio, ut ex ea homo resultet. Nam sicut homo est unius speciei; ita & unio, & informatio, per quam componitur, est unius tantum rationis. De unitate vero numerica potest esse nonnulla ratio dubitandi. Hinc enim videtur non solum non esse necessarium, verum nec possibile, ut idem modus unionis restituatur. Quia non habet entitatem propriam, sed solum est modificatio entitatis, & non habet unitatem numericam ab ipsa entitate, quam modificat, cum in eadem entitate possint modi numero differentes successive fieri: ergo individuatur hic modus ex eo, quod hic, & nunc fit in tali re; ergo hoc ipso, quod fit diverso tempore, & diversa actione, quam prior modus, necessario erit numero diversus. Et confirmatur, nam propter hanc solam causam res successivæ, quæ semel transeunt, non possunt eædem numero restitui, quia sunt modi quidam, qui per sese individuantur ex eo, quod hic & nunc fiant. Quocirca si ille modus unionis idem numero restitui potest, etiam eadem numero sessio poterit restitui: ergo & eadem circulatio, & quælibet alia res successiva. Hoc autem absurdum est: alias sequeretur etiam ex natura rei semper redire eumdem numero modum, quandocumque in eadem re, & in ordine ad idem, iterum, atque iterum redit, Ut v.g. si postquam surrexi, iterum sedeo in eodem loco, & cum eodem omnino situ, eadem omnino numero sessio fiet, quæ ante præcesserat: & idem est de figura, motu, & similibus. Quia in his nulla est ratio distinctionis, nisi temporis diversitas; ergo vel hæc nunquam satis est numericam diversitatem, & ita redibit semper idem numero, vel si aliquando sufficit, semper illam efficiet, etiā in ordine ad divinam potentiam. In contrarium autem est: quia de essentia hominis non tantum sunt materia, & anima, sed etiam unio earum inter se; ergo de ratione hujus hominis, non tantum est hæc materia, & hæc anima, sed hæc etiam unio: ergo ut verum sit reparari hunc hominem absolute, necessarium est etiam hanc unionem materiæ, & formæ restitui. Respondent aliqui, illam unionem esse accidens, & ideo non esse de necessitate ejusdem hominis. Ita Viguerius in institutionibus c. 21. §. 2. versiculo 4. Sed hoc est falsum, nam illa unio non est accidens, sed modus substantialis, cum ad compositionem substantiæ intrinsece pertineat.

Unio materiæ & formæ eadem numero cum priore non est de necessitate resurrectionis. In hac re dicendum videtur, non esse simpliciter ad veram resurrectionem necessarium, ut idem modus unionis materiæ, & formæ restituatur. Ita docet D.Th. in 4. dist. 44. q. 1. art. 1. ad 2. Quia principia, quæ simpliciter constituunt hunc hominem, sunt materia, & forma: unio autem est conditio, & quasi via, & causalitas in genere causæ materialis, & formalis ad hunc effectum constituendum, & ideo effectus, seu homo erit simpliciter idem numero, si ex eisdem principiis constet, etiamsi unio sit numero diversa. Sicut si Christus nunc humanitatem dimitteret, & iterum illam assumeret per aliam unionem numero distinctam, nihilominus persona composita eadē numero esset, quæ antea erat. Addo vero non esse impossibile Deo eādem unionem numero reparare. Potuisset enim ille hanc unionem numero nunc facere, si antea non fuisset: quod autem prius fuerit, cum jam non sit, non abstulit Deo potentiam ad illam faciendam. Item Deus potuisset conservare illam unionem usque ad hoc tempus; ergo eadem ratione poterit in priori, & posteriori tēpore illam efficere, non conservando eam in tempore medio: nulla est enim major repugnantia, cum conservare sit revera efficere. Tandem Deus non pendet in sua actione a circumstantiis, nec determinatur ab illis ad agendum hoc potius quam illud, sed a sua voluntate. Et hæ ratio-

Reproductio ejusdem numero rerum permanentium possibilis Deo.

nes (ut verum fatear) procedunt de omnibus rebus, & modis præsertim permanentibus (ut nunc abstraham a disputatione de successivis.) Neque inde tamen fit, naturaliter semper eumdem numero modum redire, quandocumque redit omnino similis in specie. Hi enim modi, sicut & res aliæ permanentes, non distinguuntur numero ex circumstantiis extrinsecis, quia hic, & nunc fiūt; (sunt enim hæc valde extrinseca) sed distinguuntur seipsis. Nam eo modo, quo habent esse, per illud distinguuntur, sicut & constituuntur. Tamen quamvis res hæ non distinguantur numero per illas circumstantias, sed agentia naturalia determinantur ad agendum hoc individuum potius, quam illud a subjecto, & circumstantiis, & idcirco successu temporis efficiunt formas, & modos numero diversos in subjecto. At Deus non pendet, nec determinatur a subjecto, & circumstantiis, ideoque potest & efficere unionem numero diversam, & eandem reparare pro sua voluntate. Ex quo tandem probabilius existimo de facto reparari in resurrectione eandem numero unionem, quæ antea fuerat inter materiam & formam. Quia licet hoc non sit simpliciter necessarium ad unitatem ejusdem hominis, tamen aliquid confert ad perfectiorem unitatem. Cum ergo tam facile possit Deus eandem numero restituere, sicut novam efficere, verisimilius est, eandem restituere.

Unio inter materiam, & formam eadem cum priori recuperatur in resurrectione.

SECTIO III.

Utrum ad resurrectionem eadem requirantur accidentia, idemque sexus.

Circa priorem partem loqui possumus (sicut in aliis diximus) vel de identitate specifica, vel de numerica. Et videtur sane neutram unitatem requiri. Quia cum resurrectio dicat mutationem substantialem (ut diximus) si restituatur eadem numero substantia, erit vera resurrectio, etiamsi nulla accidentia restituantur, neque eadem, neque similia. Et ita videtur de resurrectione sensisse Eutyches, qui dixit resurrectura quidem corpora, non tamen palpabilia, sed aere subtiliora. Qui error solet etiam tribui Origeni, qui videtur negasse, futura esse corpora organica, sed rotunda, ut videre licet in Prateolo verb. Origenistæ, & ver. Eutychiani, Castr. verb. resurrectio, hær. 2. & 13. & videri etiam potest Sixtus Senen. l. 5. Bibli. annot. 143. qui eum vindicat ab hac nota. Dicendum itaque in primis, necessaria esse aliqua accidentia saltem similia in specie. Quod existimo certum, quia de fide certum est ad veritatem resurrectionis pertinere, ut resurgat corpus eterrogeneum habens ossa, carnem & nervos, & cæteras partes apte dispositas, ut per animam rationalē vivificentur. sed hæc dispositio fieri nequit sine aliquibus accidentibus, ac temperamento connaturali corpori humano; hæc ergo accidentia necessaria sunt, saltem specie similia. Consequentia cum minori evidens est. Major vero constat ex scripturis supra citatis, in quibus ossium, & carnis resurrectio promittitur. Unde Christus ajebat: *Palpate, & videte, quia spiritus carnem, & ossa non habet, sicut me videtis habere. Hoc ergo exemplo capitis nostri* (ut inquit Concil. Tolet. 11. in confess. fidei) *confitemur veram fieri resurrectionem carnis omnium mortuorum, neque in aerea, vel qualibet alia carne (ut quidam delirant) resurrecturos non credimus: sed in ista, qua vivimus, movemur, & sumus.* Ex quo testimonio evidenter colligitur, ad veritatem resurrectionis non tantum requiri eandem materiam primam. Hanc enim fortasse non negassent, saltem secūdum identitatem specificam, Eutyches, Origenes, & alii, qui dicebant corpora resurgentium futura aerea, vel rotunda. Nam hæc corpora ejusdem materiæ essent cum terrestri: differrent autem in temperamēto, & dispositione. Ergo illi fuerunt hæretici non negando identitatem materiæ, sed veritatem temperamenti corporis humani, & partium ejus, quod temperamentum in accidentibus consistit. Ratio vero est, quia licet resurrectio essentialiter sit mutatio substantialis: tamen substantia, quæ per illam fit, non potest naturaliter consistere absque hujusmodi accidentibus, & ideo, quamvis hæc accidentia per se primo non requirantur, tanquam de essentia ipsius resurrectionis, vel primarii termini ejus, requiruntur tamen per se secundo, ut dispositiones, & proprietates necessarię ad eam unionem, quę per resurrectionem fit, vel eam consequentes. Unde intelligitur non solū esse necessaria hæc accidentia similia in specie: sed etiam in illo gradu, & temperamento, quod possit esse connaturale corpori humano tum in specie, tum in individuo. Quia ratio facta æque de his omnibus procedit: de aliis autem accidētibus non est eadem ratio. Et propter hanc causam non dixi esse necessaria omnia accidentia, sed aliqua. Nam si qua erant in homine prius vivente adventitia, nihil ad perfectionem conducentia, neque ad naturalem rei statum, hæc non est necesse redire, quia neque pertinent ad identitatem simpliciter hominis, neque ex illa sequuntur. Et similiter fieri potest, salva veritate resurrectionis, ut homo resurgens habeat multa accidentia, quæ prius non habuerat nec in individuo, nec in specie. Quia hoc non repugnat cum vera ejusdem hominis unitate, neque est contra naturalem perfectionem ejus, sed spectare potest ad altiorem ejus perfectionem, & statum. Et hoc modo salva veritate resurrectionis potest *corpus animale resurgere spirituale, & quod erat mortale, resurgere immortale*, ut Apostolus dixit 1. ad Cor. 15. & in sequentibus latius declarabimus.

Identitas accidentium specifica ad resurrectionem necessaria.

Secundo de unitate numerica dicendum est, quædam esse accidentia, quæ post mortem hominis, & dissolutionem compositi semper manent in altera ex partibus separatis, ut intellectus, & voluntas in anima, & quantitas in materia prima, juxta probabiliorem sententiam, ut ad hoc etiā propositum docuit D. Th. in 4. dist. 44. qu. 1. a. 1. q. 1. ad 3. Et hæc accidentia necesse est, ut eadem numero redeant. Quia necessario consequuntur eadem principia substantialia, quorum unio per resurrectionem fit. Alia vero accidentia, quæ per se pendent a toto composito, & illo dissoluto, vel statim pereunt, ut sensus, vel paulatim corrumpuntur, ut calor, & aliæ qualitates, & de his, si in rigore loquamur, dicendum est, non esse simpliciter necessaria ad veram resurrectionem. Ita D. Thomas loco citato ad 4. Et patet, quia quamvis illa varientur, potest eadem substantia consistere modo connaturali. Declaratur exemplo, nam quando Christus v. g. illuminavit cæcum, non est necesse, ut eundem omnino numero visum illi restituerit, quam antea habuerat, aut quem habiturus esset, si a principio generationis non impediretur. Quę est enim hujus rei necessitas? Sicut enim ignis quocumque calore, etiamsi numero distinctus sit, erit contentus, & connaturali modo existet; ita si homo recipiat visum suæ naturæ accommodatum, satis illi erit, tametsi idem numero non sit: idem ergo dici poterit in resurrectione. Et de facto ita esse futurum sentiunt D. Thomas, Scotus, & Durandus, Sotus, & alii, in 4. dist. 44. & idem D. Thomas 4. contra Gent. c. 81. ad 2. objectionem. Sed licet hoc probabile sit, verisimilius tamen est, in resurrectione hominum, quæ erit perfectissima, restitutū iri in eadem numero accidentia, præsertim illa, quæ sunt aliquo modo intrinseca naturæ, ut facultates sensuum, & similes. Quod indicatur verbis illis Job. *Quem oculi mei conspecturi sunt*. Ex congruentia adjungi potest. Quia hoc est Deo æque facile, & pertinet ad quandam rationem justitiæ, ut iidem sensus, qui fuerunt organa merendi, sint etiam præmii participes. Et hanc opinionem elegit Palatius in 4. dist. 43. disp. 2. in fine.

Restitutio eorundem numero accidentium cum prioribus non est ad resurrectionem necessaria.

Ex his oritur ratio dubitandi circa posteriorem partem quæstionis de identitate sexus, ejusque resolutionis. Sexus enim non pertinet ad substantialem identitatem ejusdem compositi. Nam si constet ex eadem materia, & anima, erit idem compositum, quamvis sexus varietur. Neque etiam pertinet ad ea, quæ intrinsece consequuntur substantialem hominis compositionem: sed videtur esse quoddam accidens valde extrinsecum consistens tantum in figura quadam, & situ aliquarum partium corporis humani; ergo licet varietur, vel omnino tollatur, non tolletur veritas resurrectionis. Et confirmatur, nam ita fiet in hominum resurrectione, quæ tamen perfectissima erit. Assumptum patet ex Basil. Psal. 114. & Hier. ad Ephes. 5. ubi sic inquit: *Foveamus, & viri uxores, & anima nostra corpora, ut & uxores in viros, & corpora redigantur in animas, & nequaquam sit sexuum ulla diversitas. Sed quomodo apud Angelos non est vir, & mulier, ita & nos, qui similes Angelis futuri sumus, jam esse incipiamus, quod nobis in cælestibus repromissum est*. Similia habet Athanas. sec. 3. cont. Arian. non longe a fine.

Dicendum vero est in primis, in futura generali resurrectione hominum servandam esse sexuum diversitatem, ita

In generali resurrectione futura sexuum distinctio.

ita ut in eo unusquisque resurgat, in quo conceptus fuit. Hoc certum eſt, ut conſtat ex doctrina omnium Scholaſticorum in 4. diſ. 44. neque aliquis Catholicus id vertit in dubium, ſed ſolum illi hæretici, qui humanum corpus organicum negarunt, futurum eſſe in hominibus reſurgentibus. Sancti vero Patres, ſicut credunt illa corpora futura eſſe ſuis organis diſtincta, & compoſita, ita diſtinctionē ſexuum in eis futuram agnoſcunt. Ut diſerte tradunt Tert. lib. de reſurrect. carnis c. 60. & ſequent. Hier. ep. 61. ſupra cit. ad Pammach. de erroribus Joannis Jeroſol & in Ep. 27. ad Euſtoch. non longe a fine, & Auguſt. 22. de Civit. c. 17. ubi refert, quoſdam dixiſſe, reſurrecturos omnes in ſexu virili (quem errorem aliqui tribuunt Armenis) propterea quod Paulus ad Epheſ. 4. dixit: *Donec occurramus omnes in virum perfectum, in menſuram ætatis plenitudinis Chriſti*. Quorum ſententiam ipſe rejicit. Primo, quia diſtinctio ſexuum non ad vitium, ſed ad naturam pertinet. Et quamvis ad veterem uſum futura non ſit, poteſt tamen deſervire ad decorem, & ut laudetur Dei ſapientia, atque clementia, qui & quod non erat, fecit, & liberavit a corruptione, quod fecit. Secundo, quia Chriſtus interrogatus a Sadducæis, cujus in reſurrectione futura eſſet uxor illa, quæ ſeptem viros habuerat, non reſpondit in eo ſtatu non eſſe futuros viros, & fœminas, ſed non futuras nuptias, ſupponens potius futuras tunc fœminas, non tamen ad uſum nuptiarum. Quod argumentum eodem modo ponderavit Beda Luc. 20. ubi eandem ſententiam docet. Indicavit etiam Chryſoſt. hom. 71. in Matth. & clarius Euthym. ſuo c. 53. dicens: *Neque viri matrimonium contrahent, neque mulieres nuptui tradentur*. Et notat, Lucam addidiſſe: *Neque amplius mori poterunt. Quia nuptiæ propter mortem factæ ſunt, & loco mortuorum alii generantur, ubi autem non eſt mors, jam neque nuptiæ ſunt*, Quæ verba optime confirmant, quod intendimus, caute tamen legenda ſunt. Quia nuptiæ etiam in ſtatu innocentiæ fuiſſent, unde non tantum propter mortem introductæ, ſed propter multiplicandos homines, donec impleretur numerus electorum. Ex quo poteſt eadem proportione ratio confici. Quia poſt generalem reſurrectionem jam erit numerus electorum impletus: non ergo erunt nuptiæ neceſſariæ. Manebit tamen ſexuum diſtinctio propter alias cauſas. Tertiam rationem addit D. Th. in 4. diſt. 44 qu. 1. art. 3, quæſtiunc. 3. Quia ad perfectam reſurrectionem oportet, ut redeat idem numero homo ſecundum omnes conditiones, quas poſtulat talis natura non ſolum ſpecifica, ſed etiam individualis. Sed haec ſexuum diverſitatem poſtulat in primis ipſa natura ſpecifica, cujus diverſi gradus implentur per hujuſmodi varietatem. Deinde talis individua natura, ſicut poſtulat certum temperamentum, & diſpoſitionem, ita & ſexum determinatum; ergo. Ultimam rationem adjungere poſſumus, quia vel omnes homines reſurgent unius ſexus, vel nullius. Hoc poſterius dici nullo modo poteſt, ſi pro conſtanti ſupponamus illa corpora futura eſſe organica, & vere humana, ac integra, & non monſtroſa, nec mutila. Nam ſi propter fictam quandam honeſtatis ſpeciem, quis exiſtimet privanda eſſe corpora glorioſa ſua integritate, & naturali compoſitione, eadem ratione dici poſſet, non habitura multa alia membra, quæ turpitudinem præ ſe ferunt, aut pudorem. Si autem primum dicatur, inquiro, cur unus ſexus retinendus ſit, & rejiciendus alius? Nunquid propter vitandam concupiſcentiam, & pudorem? Sed hoc nullius momenti eſt, quia in ſtatu innocentiæ nullus erat pudor, neque concupiſcentia inordinata, propter ſummam animæ rectitudinem, & naturæ integritatem: ergo multo minus eſt, quod in reſurrectione timeatur. Dices hoc ſolum procedere in Sanctis, non vero in damnatis. Reſpondetur primum, nullum eſſe incommodum, quod illi pudore afficiantur. Deinde illi etiam non patientur concupiſcentiæ motus, nam ſuo modo habebunt corpora, quæ ab intrinſeco alterari non poſſint, ſed ſolum ab igne & aliis agentibus externis, quæ fuerint inſtrumenta divinæ juſtitiæ. Adde eos tanta triſtitia, ac dolore afficiendos eſſe, ut nullus eis futurus ſit voluptatis & concupiſcentiæ locus. Vel forraſſe rejicietur ſexus fœmineus, quia imperfectus; ut enim Ariſtoteles dixit, fœminæ ſunt ex quodam defectu naturæ. Sed neque hoc dici poteſt, tum quia ad perfectionem univerſalis naturæ pertinet ipſa varietas rerum, etiamſi in perfectione ſint inæquales. Tum etiam, quia licet ſexus virilis ex ſuo genere perfectior ſit: tamen etiam ſexus fœmineus eſt per ſe intentus a natura. Unde non dicitur eſſe ex defectu naturæ, quia ſit monſtruoſus, aut per accidens: ſed quia in eo generatio naturalis eſt minus perfecta; ergo ſervabitur eadem diverſitas in perfectiſſimo ſtatu naturæ. Quod ergo Paulus dixit, omnes reſurrecturos *in virum perfectum*, non propter ſexum, ſed propter perfectionem ætatis, & judicii dictum eſt, ut Ambroſius ibi exponit. Unde nomine viri, fœminæ etiam comprehenduntur, ſicut in illo Pſal. *Beatus vir, qui timet Dominū*, ut Hieronymus, & Aug. expoſuerunt. Patres vero citati ſolum ſentiunt, non eſſe futuram ſexuum diverſitatem, quoad uſum, ſecus quoad ſubſtantiam.

Ex quo ulterius inferre poſſumus, quamvis non ſit ſimpliciter neceſſarium ad veram reſurrectionem ſubſtantialem, ut ſervetur idem ſexus in eo, qui reſurgit, pertinere tamen maxime ad perfectionem reſurrectionis. Priorem partem probat ratio dubitandi in principio facta, & quia ſine dubio poſſet Deus eumdem hominem tranſmutare ab uno ſexu in alium, ſervata identitate numerica ſubſtantiali; ergo poſſet etiam ſuſcitare eumdem numero hominem in alio ſexu; ergo tunc eſſet vera reſurrectio. Poſteriorem vero partē probant omnia, quæ adduximus de futura reſurrectione. Nam ex illis conſtat, hoc pertinere ad majorem quandam identitatem ejus, qui reſurgit, & ad ſtatum quaſi connaturalem, qui in reſurgente requiritur. Quia licet reſurrectio in modo ſit ſupernaturalis: tamen terminus ejus res naturalis eſt (præciſe loquendo de ſubſtantiali reſurrectione) & ideo, ut perfecta ſit, connaturalem in ſuo termino requirit ſtatum.

SECTIO IV.

Utrum reſurrectio ſit mutatio inſtantanea.

HAc in re nulla eſt difficultas, quod attinet ad ſubſtantialem ipſam mutationem. Non enim eſt dubium, quin poſſit fieri in inſtanti, & quod hic modus ſit maxime proprius, & accommodatus tali mutationi. Nā ſi generatio ſubſtantialis fit in inſtanti, multo magis reſurrectio. Itē primi hominis productio facta eſt in inſtanti; ergo & reſurrectio de ſe eſt mutatio inſtantanea: eſt enim eadem ratio. Nam in utraque actione facta eſt unio totius animæ cum corpore, per divinam virtutem. Dico autem hunc modum eſſe poſſibilem, & magis accommodatum ex natura rei tali mutationi. Quia ſi Deus vellet unire animam corpori ſucceſſive, non dubito, quia de potentia abſoluta id facere poſſet. Nam licet anima indiviſibilis ſit, & tota ſimul neceſſario uniri debeat, cui unitur, tamen hoc ipſo, quod ex parte corporis eſt extenſio, & diviſibilitas, poteſt ratione illius ſucceſſive fieri unio, altero ex duobus modis. Primo, ut unio in primo aliquo inſtanti fiat in aliqua certa, ac determinata parte corporis, & deinde ſucceſſive extendatur ad reliquas. Secundo ut in nullo primo inſtanti intrinſeco fiat unio animæ, cum determinata parte corporis: ſed ſucceſſive, & in tempore fiat. Neuter enim modus involvit contradictionē, tamen poſterior eſt aperte præter naturam rerum ſubſtantialiū, præſertim viventium: prior vero modus nec eſt conſentaneus divinę virtuti, quę quantum in ſe eſt, perfecte & efficaciter efficit actiones ſuas, quādo ex parte illarum non eſt repugnantia: nec etiam eſt conſentaneus ipſi actioni & termino ejus: eſt enim ſubſtantialis, &, ut ſit perfectus, poſtulat certam quantitatem, in qua totus redeat.

Mutatio ſubſtantialis in reſurrectione in inſtanti fit.

Itaque de ſubſtantiali mutatione non eſt difficultas: de mutatione vero accidentali, quam neceſſe eſt ſubſtantiali conjungi, ut fabricetur, & ſuis organis corpus diſponatur, ut ad animam recipiendam aptum ſit, dubitari poteſt. Nam Auguſt. Epiſt. 49. q. 1. ſignificat totum hoc futurum eſſe in inſtanti: imo (quod difficilius eſt) etiamſi materia, ex qua componendum eſt corpus, variis in locis diſperſa ſit, eadem celeritate fore corpus fabricandum, ac ſi tota eſſet ſimul. Et ita exponit verba illa 1. ad Cor. 15. *In momento, in ictu oculi, &c.* Quæ verba tractans etiā Hieron. epiſt. 152. ad Minerium: *Non* (inquit) *ſaltem in brevi ſpatio, ſed in atomo, & in puncto temporis, atque momēto*. Et idem ſentiunt Theod. Oecumenius, Anſelmus, & alii 1. ad Cor. 15. & 1. ad Theſſal. 4 & Greg. Nyſſen. orat. 3. de reſurrect. In contrarium vero eſt, quia hæc mutatio accidentalis videtur intrinſece petere ſucceſſionem.

Quo-

Quocirca in hac mutatione accidentali distinguere oportet. Nam quædam fit solo motu locali, quę valde remote concurrit, ut est congregatio materiæ, seu cinerum in locum resurrectioni aptum: & hæc successive fieri postulat, & ita fiet, quamvis brevissimo tempore. Quia vel aliter fieri nō potest, vel (si quo modo potest) non oportet multiplicare miracula sine necessitate, prǽsertim cū Paul. qui dixit, *In momento*, dixit etiam, *In ictu oculi*, quod brevissimam temporis morā significat. Alia mutatio fit sola alteratione, ut est intensio, vel temperamentum qualitatum: & hæc (si per se tantum consideretur) non est dubiū, quin possit fieri in instanti, quanquam ratio resurrectionis ex se considerata hoc non requirat. Quia licet ponamus hanc mutationem successive fieri, in termino ejus fieret in instanti resurrectio. Neque hoc etiam pugnaret cum sententia Apostoli, quia posset illud tempus esse brevissimum. Nihilominus tamen, si consideremus virtutem Dei infinitam, probabile est, de facto non futuram successionem in hac mutatione pręcise considerata. Quia qualitates, quæ per hanc mutationem fiunt, non requirunt per se successionem in sua productione, sed solum ratione resistentiæ, quam agens non potest subito superare, respectu autem infinitæ potentię Dei nulla est resistentia in contrariis qualitatibus, & ideo in hac mutatione præcise considerata, nulla est successio necessaria.

Alia vero est mutatio, quæ, licet alteratio sit habet tamen quandam mutationem localem conjunctam, ut est rarefactio, & condensatio. Et de hac mihi non est dubiū, qui natura sua, & seclusis aliis miraculis petat successive fieri. Quia non fit sine aliqua mutatione loci, tum ipsius corporis, quod condensatur, & rarefit: tum corporis ambientis, quod vel alteri corpori cedit, quando rarefit, & majorem locum occupat; vel ad replendum vacuum accedit, quando aliud per condensationem ad minorem locum contrahitur. Ex quo fit, ut ratio resurrectionis per se non requirat, ut hæc mutatio in instanti fiat. Quia resurrectio nō postulat plura miracula, quā sint necessaria, ut idem, quod ceciderat, resurgat. At vero hoc miraculū non est necessarium, quia licet organizatio ratione condensationis, & rarefactionis brevi tempore fiat, nihilominus in termino ejus resurget in instanti idem homo.

An vero de facto mutatio hæc futura sit in instanti, nec ne, inter Scholasticos controversum est. Aliqui enim affirmant, ut Scot. in 4. dis. 43. q. 5. Durand. q. 4. Palud. q. 4. Sot. qu. 2. a. 3. Qui tamen inter se dissident in explicando, quomodo possit localis mutatio in instanti fieri. Durandus enim existimat id esse impossibile, & ideo conatur inquirere modum, quomodo id fiat sine loci mutatione. Sed id non assequitur, quia revera non potest, ut Sot. satis ostendit. Neq; etiam quod Paludan. dicit, satisfacit scilicet hanc mutationem fieri, ut comitantem generationē, vel corruptionem, & ideo posse fieri in instanti, ut ipse latius declarat. Non (inquam) satisfacit. Quia si quod generatur est densius, vel rarius, quam erat illud, ex quo genitum est; semper manet eadem difficultas, quomodo in instanti generari possit sine prævia dispositione, quandoquidem necesse est, ut majorem vel minorem locum occupet. Scot. ergo admittit, motum localem divina virtute fieri in instanti: & in re idem dicit Sotus, corrigit tamen modum loquendi, ut scilicet, non sit motus; sed mutatio. Alii vero Theologi negant, hanc mutationem fieri in instanti, sed tempore brevissimo. Ita sentit Viguerius in Instit. c. 21. §. 2. vers. 3. qui tamen falso nititur fundamento. Existimat enim hanc organizationem ministerio Angelorum esse faciendam, quod est sine fundamento dictum, & contra cæteros Theologos, qui solam congregationem cinerum, quæ per motum localem fit, Angelis concedunt. Sed de hac re postea.

Organizatio in resur. an possit aut debeat in instanti fieri. In præsenti ergo dubitatione verum existimo, posse Deum hanc organizationem facere in instanti, ut in simili quęstione dixi supra tractando de Christi conceptione, ubi explicui modum, quo intelligi potest mutatio loci in instanti, quæ ibi intercedit. Est enim eadem omnino ratio in præsentia, quare non est, quod plura hac de re addamus. An vero Deus sit usurus hac potestate, & facturus hoc miraculum in generali resurrectione hominum, incertum est. Nam Scripturę, quæ de hoc loquuntur, interdum indicant successionem, ut Ezech. 37. interdum subitam mutationem, quę brevissimum tempus admittit. Ita etiam loquūtur Patres supra citati, & expositores omnes. Nec videtur ulla sufficiens necessitas ad multiplicanda miracula. Et ita probabilem hanc partem existimo: tamen etiā contraria potest facillime defendi. Nam cum in eo opere Deus immediate operetur in sua infinita virtute, ad illius decorem, & manifestationem pertinet, ut sine ulla mora operetur. Item quia alias oporteret ibi fieri aliquas transmutationes substantiales medias, quod non videtur expediens. Ergo est probabile, hanc mutationem in instanti fieri. Illud tamē est certum, sive fiat in instāti, sive in tempore: tamen in quodam instanti terminari, & compleri, in quo simul fit unio animæ cum corpore. Unde valde errant, qui cum admittant organizationem fieri in instanti, dicunt nihilominus duratione antecedere unionem animæ ad corpus. Sunt enim hæc pugnantia. Quia vel illa organizatio pertingit usq; ad ultimam dispositionem, & ita in eodem instanti inducetur forma, vel non pertingit, & ita non tota organizatio fit in instanti, cum aliquid sit illi addendū in alio tempore, vel instanti.

SECTIO V.

Utrum resurrectio sit supernaturalis mutatio, a physica generatione essentialiter distincta.

RAtio dubitandi esse potest. Quia si substantialem mutationem consideremus, nihil in ea videtur diversum ab ea naturali actione, qua in hominis generatione anima corpori unitur. Nam in primis terminus integer est idem: & similiter terminus formalis, quia tam anima, quam unio animæ ad corpus est eadem, seu ejusdem speciei, & naturalis omnino. Rursus utraque actio fit in instanti, & utraque, quatenus est unio ad materiam, pendet ab illa utrinsq; quoq; principium immediatū est Deus. Nam licet in generatione naturali agens proximum attingat dispositiones ultimas: non tamen attingit immediate unionem, quę est modus ipsius animę, & spiritualis, sicut illa: ergo nihil est, in quo possit una mutatio ab alia essentialiter differre. Confirmatur, & explicatur hæc ratio. Nam postquam Deus aliquem suscitavit, eadē actione continuata, ac durante conservat illam unionem animæ, & corporis, quia illam fecit in primo instanti resurrectionis (nulla enim alia actio est necessaria, neq; oportet sine causa illas multiplicare,) sed illa actio, qua conservat unionē, est ejusdem rationis cum ea, qua conservat quemlibet alium hominem, & unionem ejus animæ ad corpus in generatione factam, quia homo suscitatus (cæteris paribus) tam naturali modo existit, & conservatur, sicut homo genitus, ergo etiam illa actio, qua homo resurgit, est ejusdem rationis cum illa, qua primo generatur. Et hæ rationes procedunt de substantiali actione, & mutatione. Tertio tamen possumus eodem modo argumentari de immutatione accidentali, quæ est ad disponendum, & organizandum corpus. Nam si fit in tempore, ad summum differt in velocitate, & in agente (quæ differentia est accidentalis, vel extrinseca) in reliquis autem omnino conveniunt, scilicet in termino, in subjecto, & in eductione de potentia illius. Si autem mutatio illa fiat in instanti, ad summum different tanquam mutatio instantanea, & successiva, quam differentiam multi arbitrantur esse accidentalem, quando terminus est omnino idē, habens in se aliquam latitudinem. Et licet in hoc admittamus essentialem diversitatem, non erit major, quam sit inter calefactionem factam in instanti, vel in tempore, quæ nihil videtur referre, cum inter actiones naturales possit hæc differentia reperiri.

In contrarium vero est, quia resurrectio (ut dicemus) est actio omnino supernaturalis, ergo non potest esse ejusdem rationis cum actione naturali, qualis est prima generatio, seu unio animæ & corporis.

De hac re nihil invenio ab Scholasticis dictum: triplex tamen potest excogitari dicendi modus. Quos ut explicemus, prius distinguere possumus rationem actionis, prout dicit ordinem ad causam efficientem, seu activum influxum illius, & rationem passionis, prout tantum dicit ipsam unionem in fieri, quatenus transmutat subjectum in ordine ad talem terminum: hæ namq; duæ rationes formales diversæ videri possunt, & intelligi potest variari una, etiamsi alia non varietur. Ut v.g. si Deus se solo producat gratiam in anima, vel per Sacramentum corporeū, immutatio passiva animæ ejusdem rationis videtur, quia

ex

ex parte animæ idem est modus receptionis, & ex parte etiam gratiæ idem modus unionis, tam in fieri passivo, quam in facto esse. At vero actiones, quibus gratia illis modis producitur, distinctæ rationis sunt. Tũ quia una fit modo magis miraculoso, quam alia. Tum etiam quia una pendet essentialiter ab instrumento corporeo, a quo non pendet alia. Ad quam doctrinam confirmandam confert quod D. Th. 3. p. q. 1. a. 3. & aliis locis docuit, actionem ut actionem specificari a principio agendi, quod proprie intellectum de principio agendi non materialiter sumpto, sed formaliter, quatenus virtutem habet ad operandum, verum est. Ex hoc principio intelligitur posse respectu ejusdem effectus variari actiones, etiamsi modus passionis seu receptionis idem sit.

Hoc ergo supposito, primus dicandi modus est, substantialem mutationem resurrectionis, quatenus dicit passivam receptionem ex parte corporis, esse ejusdem rationis cum mutationa substantiali generationis, propter rationes primo loco factas: nihilominus tamen actionẽ, per quam fit a Deo hæc mutatio in resurrectione, esse diversam ab ea, qua fit hominis generatio, propter rationem in cõtrarium factam, & alias, quas statim addemus. Sed hic modus dicendi difficultatem patitur: tum in explicando, quomodo actio illa sit alterius rationis. Tum etiam in assignando differentiam inter actionem, & passionem quoad hoc. Priorem partem explicabimus statim in secunda sententia: posterior declaratur. Nam cum dicitur, mutationem passivam esse ejusdem rationis, inquiro, quid intelligatur nomine mutationis passivæ. Nam vel intelligitur acquisitio novi modi unionis, qui fit in materia, quando animæ conjungitur. Et hoc non, quia si hic modus consideretur in facto esse, naturalis quidem est: tamen etiam modus unionis, qui fit in anima, est naturalis. Si autem consideretur in fieri, etiam in illo potest considerari ratio actionis, sicut consideratur in unione ipsius animæ, ergo si actio, qua fit unio, ex parte animæ est supernaturalis, etiam actio, qua fit unio, ex parte materiæ erit supernaturalis: & e contrario uterq; modus potest considerari per modum passionis, & uterque erit vel naturalis, vel supernaturalis. Non enim est major ratio de uno, quam de alio: igitur non potest in hoc sensu accommodari dicta distinctio. Secũdo igitur nomine passivæ immutationis potest intelligi ipsa unitio animæ, quatenus de novo afficit immutatq; materiam, seu tota illa unio, quæ de novo fit, non ut est ab agente, sed ut afficit subjectum. Et in hoc sensu impugnatur prædicta sententia, primo. Quia passio hoc modo explicata non differt ex natura rei ab actione, sed tantum ratione. Ipsa enim nova actio in passo recepta, est passio, & immutatio ejus, & via, qua ad novum terminum tendit, seu transmutatur, Quæ habitudines mente quidem distinguuntur: in re autem non dicunt modos distinctos. Nulla est enim necessitas, vel ratio hujusmodi distinctionis, ergo non potest actio esse alterius ordinis supernaturalis, quin passio ad eundem ordinem pertineat, sola enim rationis distinctio non sufficit eas in diversis ordinibus constituere. Secundo, quia etiamsi admitteremus distinctionem ex natura rei inter illas: nulla tamen est ratio, ob quam una sit censenda supernaturalis, & distinctæ speciei, & non altera. Quia si actio est supernaturalis, oportet, ut respiciat Deũ ut principium efficiens supernaturale: ergo cum potentiæ activæ respondeat potentia passiva proportionata, etiam passio respiciet materiam non secundum potentiam naturalem, sed obedientialem: ergo similiter ratio passionis erit diversa.

Secundus dicendi modus esse potest, resurrectionẽ absolute esse mutationem specie diversam ab hominis generatione. Qui ita potest explicari. Primo, si teneamus ultimam dispositionem, quæ in generatione naturali ordine naturæ antecedit introductionem animæ, esse principium efficiens illam unionem tanquam instrumentum generantis. Hoc enim posito facile est actiones distinguere, quia actio, quæ fit in generatione hominis, essentialiter pendet ab iis principiis & instrumentis, per quæ naturaliter fit, & fortasse etiã pendet ab actuali influxu uteri materni: at vero actio, quæ fit in resurrectione, pendet a solo Deo ut operante præter causas naturales & supra totũ ordinem earum. Secundo, etiãsi dicamus dispositiones materiæ non esse instrumenta efficientia unionem, sed materialiter tantum concurrere, & solum Deum esse immediatum principium efficiens tam generationem quam resurrectionem, nihilominus in ipso Deo possumus distinguere duplicem rationem agendi, alteram, qua consideratur ut principium naturæ, operans per virtutem, influxumq; naturæ debitum: alterã, qua est operari supra totum naturę debitũ. Et juxta has duas rationes distingui poterunt actiones, quę manãt a Deo uno vel altero modo operante. Actio enim Dei, quæ in naturali hominis productione intervenit, est juxta naturæ debitum: & ita est a Deo pręcise ut a principio naturę accõmodato: actio vero resurrectionis est a Deo ut operante, supra totum ordinem naturæ. Ex diversa autem actione sequitur diversa passio propter rationes factas contra primum modum.

Sed neq; hic modus mihi satisfacit: nam in primis supponendum est etiam resurrectionem, ut dicit substantialẽ unionem, fieri in materia disposita, atq; adeo ibi dispositionem ultimam ordine naturæ antecedere introductionem animæ: nam eadem est ratio quoad hoc de resurrectione, & de quacũq; alia hominis productione: quia semper anima unitur eo modo, quo ejus natura exigit: exigit autẽ ut uniatur subjecto disposito. Hinc ergo fit non esse necessarium has actiones distingui ex parte dispositionũ, nam eo modo, quo concurrunt in prima productione, poterunt concurrere in secunda, nisi aliunde sit specialis repugnantia, quæ assignari non potest. Solum ergo poterit esse differentia in modo efficiendi ipsas dispositiones, quæ differentia accidentaria est, & valde remota respectu ipsius actionis substantialis, & in se considerata, fortasse, non est essentialis, ut argumentabamur in principio hujus dubitationis. Deinde illa duplex ratio efficiendi in Deo in præsente solum videtur pertinere ad quandam extrinsecam denominationem, non ad Physicam rerum distinctionem, quia, quod concursus sit debitus, vel non debitus, non sufficit ad diversitatem Physicam, si alias non sit distinctio in termino, vel in modo agendi: sicut in reb. naturalibus motus violentus & naturalis, si ad eundem terminum tendant, non differunt specie intrinseca, sed denominatione. quia unus est consentaneus naturæ, alter vero non. Et similiter in materia de gratia propositio alicujus objecti, & inspiratio aliqua vocatur donum gratiæ, & supernaturale, quando datur pręter naturę debitum & ordinem, quamvis ipsa motio in se sit naturalis. ergo idẽ erit in pręsenti. Quod pręterea ita declaro, quia cum Deus per resurrectionẽ infundit animã corpori, quamvis operetur in materia ultra debitum naturale, non tamen ultra naturalem capacitatem materię: quia revera ibi materia concurrit per naturalem potentiam passivam, qua est capax animæ, hæc enim semper est eadem & immutabilis, sive anima prius fuerit in materia, sive non: ergo etiã tũc Deus operatur ut principiũ naturæ quoad actionem quã efficit, quamvis quoad debitum liberalius operetur, quam natura postulet. Sicut si Deus illuminaret hunc aerem sine sole, vel alio luminoso, aliquid quidem faceret ultra naturæ debitum, tamen id, quod faceret ejusdem rationis esset cum alio lumine & illuminatione naturali. Quin potius addo ulterius etiam sub hac ratione debiti nihil deesse substantiali unioni, quæ fit in resurrectione, secundũ se considerata, sed tantum ratione dispositionum. Ille enim modus organizationis & dispositionis, quę fit in resurrectione, est quidem præter totius naturæ debitum, tamen positis illis dispositionibus, ratione earum potest dici debita talis animæ unio, quia oportet dispositiones tales esse, quæ talem animam requirant: nam futura est inter eas naturalis connexio, ergo ex nullo capite intelligi satis potest, quod hæc actio, quæ in resurrectione intervenit, sit alterius rationis aut ordinis. Confirmatur tandem: nam si Deus annihilet angelum, & iterum eum producat, hæc secunda productio non erit specie distincta a prima, sed essentialiter erit creatio. Et similiter, si Deus, quando peccatorem, qui a priori gratia exciderat, iterum sanctificat, eandem numero gratiam, quam prius habuerat, illi restituat, illa actio non erit specie diversa a priori gratiæ productione, ergo similiter in præsenti.

Tertius ergo dicendi modus est, actionem, qua fit resurrectio, esse naturalem quoad substantiam, supernaturalem tantum quoad modum, & ideo non esse diversam essentialiter a prima hominis productione naturali, sed tantum differre accidentaliter in modo organizandi, & disponendi corpus. Hæc sententia aperte colligitur ex Scoto in 4. d. 43. q. 3. Mars. q. ult. art. 1. Henric quol. 11, q. 4.

qu. 4. qui existimat facta sufficienti corporis dispositione non esse necessariam novam actionem extrinseci agentis, ut anima corpori iterũ uniatur, sed solum prærequiri, ut fiat intime præsens corpori: nam statim, quasi naturali impetu & causalitate unietur ipsa corpori, etiamsi ab extrinseco non amplius uniatur. Ipsa autem anima alibi existens, si nõ impediatur, potest virtute sua se facere præsentem corpori, & omnibus partibus ejus. Atque ita concludit non esse necessariam aliam actionem extrinsecã. Quæ sententia supponit etiam in hominis generatione posita ultima dispositione corporis & creatione animæ cum intima præsentia ad corpus, non requiri aliam actionem extrinsecam, sed ipsam animam statim naturaliter seipsam unire, & quasi complecti corpus. Quod si dicas illam unionem requirere aliquod principium efficiens responderi potest naturaliter resultare ab ipsa anima. Quæ sententia est quidem probabilis, sed nunc non potest examinari, nec est nobis necessaria. Itaque qualiscumque sit, & a quocunque sit hæc actio, quod substantiam ejusdem rationis censetur. Et quidem si comparatio fiat inter resurrectionem & primam hominis productionem factam a solo Deo in Adamo, aut Eva, existimo hanc sententiam esse certissimam: imo credo solum esse differentiam in quadam denominatione: quia una est productio rei, quę nunquam fuit simul cum prima animæ creatione. Altera vero est productio rei, quæ jam iterum fuit, & non est simul cum animæ creatione, sed cum conservatione: quæ differentia est valde extrinseca & accidentalis, ut rationes & exempla allata confirmant. Si tamen comparatio fiat ad generationem propriam, sic non est res tam certa est tamen verisimilior, ut eadem argumenta probant. Supererat tamen ad perfectam hujus rei cognitionem explicandum, in quo consistat ille supernaturalis modus resurrectionis. Nam, licet hoc ex parte tactum sit, non tamen est exacte declaratum, sed hoc fiet commodius sectione sequenti.

SECTIO VI.

Utrum resurrectio sit possibilis naturaliter, vel supernaturaliter.

EXplicata ratione resurrectionis facile potest hæc quæstio definiri, in qua non inquirimus, an futura sit, vel aliquando facta fuerit (hoc enim posterius est tractandum, vel in speciali de resurrectione Christi, vel in generali de resurrectione hominum) sed investigamus, quid Deus in hac parte possit efficere. In quo etiam considerandum est, posse esse sermonem de resurrectione vel præcise, ut dicit restitutionem & vivificationem corporis jam emortui, vel de resurrectione, quæ præter vitam corporis, habeat adjunctam trãsmutationem corporis ad vitam immortalem, impassibilem, & gloriosam. De hoc posteriori sensu nihil disputarunt Philosophi, tamen sine dubio multo magis illum modum existimarent impossibilem, quam priorem. Refert autem Tertull. l. de Præscr. heret. c. 7. omnes Philosophos existimasse resurrectionem impossibilem: *ut carnis* (inquit) *restitutio negetur, de una omnium Philosophorum schola sumitur.* Ubi, licet non dicat illos existimasse esse impossibilem, hunc tamen fuisse illorum sensum, ex eorum principiis facile conjicitur. Aliqui enim illorum ideo negarunt resurrectionem; quia credebant animam una cum corpore prorsus interire, atque idcirco negabant posse iterum ad corpus redire. Ita senserunt Epicurei, & Stoici, qui propterea Paulum resurrectionem prædicantem, *novorum dæmoniorum annunciatorem appellarunt*, Actor. 17. Eodem errore laboravit Plin. l. 2. Hist. c. 7. & l. 7. c. 55. Nec solum Philosophi, sed etiam inter Judæos Sadducæi in hoc errore versati sunt, ut constat Matthei 22. Marci 12. Act. 5. 23. & 25. ubi festo insanire visus est Paulus, eo quod resurrectionem prędicaret, dicens: *Quid incredibile judicatur apud vos, si Deus mortuos suscitat?* & infra; *Si passibilis Christus, si primus ex resurrectione mortuorum:* & eosdem imitatus est Marcion teste Tertulliano loco supra cit.

Alii vero Philosophi, qui posuerunt Deum agere ex necessitate naturę, quamvis animam humanam immortalẽ esse cognoscerent, existimarunt eã nec post separationem ad corpus redire, nec Deum posse naturalẽ ordinem immutare, & fortasse hoc modo sensit Arist. & alii.

Ex hereticis vero, quamvis multi resurrectionem mortuorum negaverint, non constat autem, an eam negaverint, quia putarunt impossibilem: vel solũ quia nõ est animæ humanæ necessaria, vel utilis corporis societas, sed potius soleat esse impedimentum ad proprias actiones exercendas. Qua ratione solent uti hæretici, & aliis sumptis ex corporum corruptione, & mortalitate, ut videre licet in Tertul. in l. de resurrectione carnis. In quibus omnibus indicant posteriorem modum resurrectionis esse impossibilem, & ideo priorem non esse convenientem.

Secunda sententia extreme contraria referri potest eorum, qui dixerunt resurrectionem etiam naturaliter esse possibilem. Pro qua induci possunt Pythagorici, & alii, qui posuerunt transmigrationem animarum, vel eorundem, aut similium effectuum perpetuam revolutionẽ, ut Aug. refert 12. de Civ. c. 13. Quanquam isti non de eisdem numero effectibus, sed de similibus loquuti fuerint. Propter quod illa etiam animarum transmigratio (ut supra dixi) non esset vera resurrectio. Quia non erat reditus ad idem corpus, quod notavit etiam Tertul. l. de resurr. carnis c. 1. Democritus vero (ut ei tribuit Plin. supra) eadem corpora & posse reviviscere, & iterum victura esse existimavit, ergo verisimile est credidisse hoc esse naturaliter possibile. Et ex Scholasticis Scotus in 4. dist. 43. qu. 3. existimat posse idem numero per naturam redire, si eadem materia iterum approximetur eidem agenti numero, vel specie. Unde, inquit, si contingeret eandem materiam seminis, & sanguinis menstrui, ex qua Petrus fuit conceptus, iterum sub forma seminis, & sanguinis menstrui, & in matrice ejusdem vel alterius fœminæ constitui, formaretur idem corpus, quod antea conceptum fuerat. De unione autem ejusdem animæ ait a solo Deo posse fieri, consequenter tamẽ dicit eam fieri a Deo naturali modo, & ex debito naturæ, supposita ejusdem corporis dispositione. Et in eandem sententiam inclinat Richard. ibi a. 3. q. 1. ad 6. quatenus sentit, facta applicatione ejusdem materię eidem, vel simili agenti redire eundem numero effectum: D. Th. etiam ibi a. 1. qu. 3. huic favet sententiæ, quatenus dicit resurrectionem futuram esse miraculosam, quia dispositio corporis non fit modo naturali per virtutem seminis. Nam hinc sequi videtur, si ponamus eandem materiam applicari, ut per virtutem seminis disponi possit, fieri etiam naturaliter posse, ut idẽ numero redeat. Et d. 44. q. 1. a. 1. qu. 2. ad 1. dicit per generationem naturalem non redire idem numero, quia non fit ex eadem materia. Non videtur autem naturaliter impossibile, ut ex eadem numero materia, ex qua unus homo fuit cõceptus, postea fiat alia conceptio. Nam Angelus posset ita applicare activa passivis, ut post aliquas trãsmutationes rediret eadẽ materia: idemq; ex naturali cursu, & successione rerum naturaliumq; causarum fortuito posset accidere. Pro hac etiam sententia referuntur Mars. & Henr. sed hi nihil dicunt præter id, quod adduximus in fine sectionis præced. Fundamentum hujus sententiæ non est aliud, nisi quia si materia est eadem, & agens idẽ, effectus erit idem 8. Metaph. c. 3. quia tunc non habent effectus, unde distinguantur. Quod argumentum potissimum videtur urgere, si supponamus materiam esse principium individuationis.

Tertia sententia media est, resurrectionem hominis esse possibilem divina, non naturali virtute aliarum vero corruptibilium rerum non esse possibilem reditum ejusdem individui corrupti, etiam per divinam potentiam. Ita sentit Durand. in 4. d. 43. q. 3. & Jo. de Neapoli, quodl. 21. q. 6. Marsil. 1. de Gen. qu. ult. Quibus videtur multum favere D. Th. in 4. d. 44. q. 1. a. 1. q. 2. ad 1. Ubi dicit hominem posse resurgere, quia, cum post mortem maneat anima, quæ dat esse homini, non interrumpitur per mortem esse substantiale ipsius hominis, & ideo non sequitur, ut non possit idem numero redire propter interruptionem essendi, sicut accidit, inquit, in aliis rebus corruptis, quarũ esse omnino interrumpitur, forma non remanente. Et in sol. ad 3. ex hoc principio dicit, si in homine esset alia anima sensitiva præter rationalem, illam futurã esse corruptibilem, & ideo non fore redituram eandem numero in resurrectione. Supponit ergo, non posse eandẽ numero formam corruptibilem redire. Præterea hac 3. p. q. 77. a. 5. sentit fieri non posse, ut, quod in nihilum redactum est, idem numero redeat. Fundamentũ hujus sentẽtię, quoad postremam partem (in cæteris enim non est difficultas) potissimum esse videtur. Quia multiplicata actione, multipli-

tiplicatur terminus,sed actio,qua prius res fuit producta, & conservata,non potest redire eadem numero,ergo nec terminus. Probatur minor,quia si actio posset redire eadem numero, etiam successivæ possent eædem numero redire. Alia argumenta congerit Durandus parvi momenti, infra vero ea attingemus.

Dico primo, resurrectionem hominis saltem divina virtute esse possibilem. Hæc conclusio est de fide, imo in articulis fidei contenta,& ideo in ea probanda non oportet hoc loco immorari. Quia eisdem testimoniis probanda est, quibus infra probavimus, vel resurrectionem Christi esse factam, vel aliorum hominum esse futuram. Prætcrea,quæ in Scriptura legimus de hominibus a Christo suscitatis,vel ab aliis Prophetis,ut Elia,& Elisæo, vel ab Apostolis,satis convincunt contra hæreticos substantialem hominis resurrectionem esse possibilem. Quod autem sit etiam possibilis resurrectio corporis mortalis ad vitam immortalem,& gloriosam, non pertinet proprie ad punctum de resurrectione,sed ad supernaturalem potius beatitudinem. Illud autem probabimus inferius agentes de dotibus corporis gloriosi. Contra Philosophos vero,qui non admittunt Scripturam, agendum est ratione naturali,quæ quam vim habeat ad hanc conclusionem probandam,dicam in sequentibus.

Resurrectio hominis divina virtute possibilis.

Dico secundo,Resurrectio,ut fit de facto, solum divina virtute,ac supernaturaliter possibilis est. Hæc conclusio est mihi certa, quam docent omnes Theologi in 4. d. 43.& 44.ubi D.Th.Palud.Durand.Richard.&alii. Idem D.Th.quod.4.a.5.& 4.contra Gent.c.81.Henr.quodl.7. q.16.Ægid.theor.2.& constat ea communi modo loquendi Sanctor. Dionys.c.6.de div.nomin, *Nos(inquit) totos, animas dico,& socia corpora ad perfectam vitam,& immortalem transferre pollicetur. Quod veteribus quidem præter naturam fortasse videatur: mihi vero, sibique & veritati,& divinum,& supra naturam,ut est,videtur,supra naturam nostram dixerim visibilem,non supra omnipotentem.* Lact.l.7. divin instit.c.23. *Resurgent* (inquit) *& a Deo corporibus induentur*,& infra: *Quæ de Anastasi Philosophi,quoq;aliquid dicere conati sunt tam corrupte, quam poetæ* & infra: *Nemo quærat a nobis,quemadmodum fieri possit,neq;enim divinorum operum potest reddi ratio, sed si a principio Deus hominem nescio quo inenarrabilē modo instituit,credamus ab eodem restitui veterem posse, qui novum fecit.* Et Greg.ho.20.in Ezech. postquam multa de resurrectione disputasset,ita concludit: *Divinæ virtutis mysteria,quæ comprehendi non possunt non intellectu discutienda sunt, sed fide veneranda. Quia quidquid ratione hominis comprehendi potest, mirum jam esse non potest, sed sola est in miraculis ratio potentia facientis.* Et ad eundem modum loquitur Damasc.l.4.de fide cap.28. Chrys.ho.de resur.& ho.63.in Jo.& ho.2.in Act.ubi dicit longe majus esse excitare mortuos,quam scire diem judicii. Et ho.8.in 1.ad Thess.dicit,resurrectionem esse divinæ virtutis opus. Ambros.l.de fide resurr. *Ideo(inquit) resurrectio difficile creditur, quia Dei munus est.* August. etiam l.13.de Trin. *Fides(inquit)totum hominem immortalem futurum,qui utiq;constat ex anima,& corpore, non argumentatione humana,sed divina authoritate promissit.* Et multa similia habet 22.de Civ.c.4.& seqq. Deniq; hoc modo veritas resurrectionis inter articulos fidei ānumerantur,quia,prout a nobis creditur,nec fieri,nec naturaliter cognosci potest. Et propter eandem causam Paul. 1.ad Cor.15.eam appellat *mysterium*,dicens: *Ecce mysterium vobis dico.* Et ad eūdem modum loquitur sæpe Scriptura de resurrectione tanquam de divino,ac supernaturali opere. Ratio autem hujus veritatis reddi potest ex duplici capite. Primo ea parte termini,quia non utcunq; resurget corpus humanum,sed immortale, gloriosum,& (ut Paulus loquitur) *spirituale*. Constat enim hujusmodi proprietates neque esse naturales corpori humano, neq; virtute alicujus naturalis agentis conferri posse. Item constat, beatitudinem animæ esse supernaturalem, sed hæc resurrectio corporum erit beatitudini animæ proportionata,erit ergo supernaturalis ex parte termini. Et hac ratione potissimum utuntur Sancti supra citati,eamque magis explicabimus,cum agemus de dotibus corporis gloriosi. Secundo potest ratio sumi ex modo, quo fiet corporum resurrectio, & hac utuntur D. Th. & fere alii Scholastici. Hic autem modus ea parte dispositionum corporis sumendus est,& potest constitui vel in celeritate resurrectionis,vel in hoc,quod sine variis transmutationibus,quæ necessariæ sunt,ut homo generetur,solo Dei imperio perficietur. Quibus modis est supernaturalis gratia sanitatis,quamvis ex parte termini id, quod fit, sit omnino naturale. Et hanc rationem tetigit Chrysost.in supradicta hom.8. in 1.ad Thess. dicens: *Resurrectio divinæ virtutis est, cum telluri mandabit Deus, ut depositum reddat, quemadmodum aliquando evocavit Lazarum, Lazare veni foras, &c.*

Resurrectio solum divina virtute possibilis.

Dico tertio,Resurrectio,etiamsi præcise consideretur, ut est reparatio ejusdem numero hominis, qui antea fuerat, non potest virtute alicujus agentis naturalis fieri, sed a solo Deo. Loquor de agentibus naturalibus operantibus naturali virtute,ut causis secundis principalibus, vel ut instrumentis naturalibus earum. Nam loquendo de creatura, ut instrumento Dei supernaturaliter elevato, non est dubium,quin eo modo possit resurrectio fieri per creaturam:tamen quia in hoc non est aliqua particularis ratio magis,quam in aliis miraculis, id omittimus, & sub divina potentia comprehendimus. Et hoc modo conclusio posita communis est Theologorum,in 4.d.43. & 44.ubi D.Th.Sot.& alii supra citati. Et confirmari potest ea difficultate,quæ semper fuit in credenda mortuorum resurrectione,nō solum propter specialem modum, quo futura est, quia nec philosophi illum agnoscebant, nec semper ab Apostolis prędicabatur,sed simpliciter,& absolute propter reparationē ejusdem numero corporis, quod ceciderat. Unde & in credenda ipsa Christi resurrectione tanta fuit discipolorum difficultas,& ignorantia, ut viderentur illis deliramenta verba,quæ de illa dicebātur. Ratio vero propria hujus conclusionis sumenda est ex parte organizationis, & dispositionis corporis. Quia in primis vix fieri potest,ut eadem numero materia prima, ex qua fuit corpus hominis formatum, iterum ita applicetur,ut per causas naturales possit ex ea homo generari. Quia per continuam transmutationem, & resolutionem materia facile dissipatur, dividitur, & commiscetur, & ideo nunquam est omnino eadem, quæ ad generationem iterum assumitur. Deinde quamvis demus hoc interdum accidere, tamen agentia naturalia non poterunt eam disponere ad ejusdem animæ introductionem, cum eodem omnino temperamento, & organizatione. Primo quidem, quia proximum agens principale vel erit diversum, vel aliter dispositum, quam prius fuit, cum semper sit in continua mutatione: variatio autem proximi agentis multum conducit,ut effectus varietur saltem secundum numerum. Secundo,quia licet interdum agens proximum sit idem,vel eodem modo dispositum: tamen cœli influentia, & causarum universarum influentia necessario erit diversus: & tamen sine dubio multum confert,ad temperamentum constituendum. Tertio,etiamsi agens naturale esset omnino idem,eademq;materia, non rediret naturaliter idem numero effectus,quia ātea fuit, nec eadem dispositio, & organizatio corporis: alias calor ejusdem aquæ ab eodem igne semper esset idem numero,etiamsi millies deperderetur,&acquireretur. Similiter quotidianum lumen, quod in aere fit a sole, esset quotidie idem numero. Quæ sunt incredibilia. Et contra Aristotel.2.de generat.dicentem non redire quod corruptum est. Et contra rationem; quia materia, seu subjectum de se est capax ad recipiendas varias formas,seu dispositiones intra eandem speciem. Nam sicut illius potentia passiva de se est indifferens ad plures formas intra idem genus specie differentes, ita & ad plures diversas numero intra eandem speciem. Quia non est, unde de se magis limitetur ad unam,quam ad aliam. Et similiter agens naturale habens virtutem ad aliquem effectum non limitatur ad unum individuum, ut per se constat: ergo, quamvis hoc agens sępius applicetur ad agendum in hoc subjecto, non erit determinatum ad agendum semper idem numero. Quia neque ex virtute sua,neque ex capacitate subjecti habet hanc determinationem. Quin potius ex hoc ulterius colligimus,præter hoc subjectum, & hanc virtutem agendi,necessarium esse aliquid,quod determinet agens, ad efficiendum hunc numero effectum potius,quam alium. Hoc autem determinans non potest esse, nisi aut Deus, aut tales circumstantiæ, cum quibus agens applicatur ad agendum;aut ipsa natura talis agentis, quæ de se est determinata ad operandum tali modo, & ordine, ut nunc postulet talem actionem, & concur-

Reparatio ejusdē numero hominis in rebus naturalibus impossibilis.

Reproductio ejusdem effectus numero cur impossibilis in natura.

sum,

sum,postea vero alium,& sic de reliquis.Et inter hos modos hi duo ultimi(qui fere in unum coincidunt)verisimiliores sunt,nam hoc tribuere soli Deo non est philosophicum. Nam potius causę secundę determinant concursum Dei. Praeterea. modus ille habet alias difficultates in Theologia,presertim circa actus liberos,& causalitatem peccati. Ac denique, posito illo modo, ex solius Dei voluntate pendebit,quod idem numero redeat,quod praecipue intendimus. Si tamen verum est agentia naturalia determinari illo alio modo ad effectus singulares,inde tamen concludimus, postquam naturale agens determinatum semel fuit ad introducendam hanc formã in hoc subjecto, nunquam ad eandem iterum determinari, etiamsi idem subjectum iterum, atque iterum illi applicetur, sed semper ad aliam atque aliam numero distinctam, quia semper circumstantiae sunt diversae.

Cujuscunque individui reproductio divina potentia possibilis. Dico quarto, per divinam potentiam non solum hominis resurrectio, sed cujuscunque alterius individui reparatio possibilis est. Haec est communis sententia fere omnium Theologor. in 4.d.43.ubi late Capr.qu. 1.Palud. q.2.& 3.& Sot.d.44.art.1.D.Th.quodl.4.a.5.& opus. 9. cap.82 Heor.quodl.7.quaest.16.Et probatur, quia in hoc modo non apparet implicatio contradictionis,sed neque ulla etiam difficultas.Quia divina potentia creando aliquã rem,nõ fuit imminuta: ergo ex parte sua manet ęque efficax ad illam rem iterum creandam,& producendam, si ex parte ejus non fuerit repugnantia, seu si productione indiguerit, sed postquam illa res desiit esse, quantum est ex parte sua indiget productione, ut sit,& nulla est repugnantia in hoc,quod iterum sit, ergo neque in hoc, quod

1. Object. iterum producatur, poterit ergo iterum produci. Sed inquit Durandus,in hisce eisdem verbis involvi repugnantiam. Nam si iterum est,ergo bis ęst,ergo habet duplicem durationem, ergo duplicem existentiam, ergo sunt duae

Respons. res,& non una,& eadem. Sed hoc est manifestum sophisma,quod idem fieri posset de homine quoad totum compositum,quod resurgit. Quamvis ergo res, quae prius fuit iterũq; producitur, possit dici bis esse,non propterea dici potest habere duplicem durationem intrinsecam,ac permanentem,sed unam,& eandem,quę dicitur bis esse,quia non duravit continue, & sine intermissione, sed interrupta fuit, & ita in ordine ad extrinsecam durationem coextitit duabus mensuris dillaptibus, seu discontinuis, &

2. Object. ideo dicitur bis fuisse.Sed urgeri potest ex Durando, quia hoc ipso,quod interrumpitur actio,necesse esse postea novam actionem fieri. Tum quia non magis potest eadem numero actio redire, quam motus, aut tempus. Tum etiam quia cum mutata sit habitudo agentis ad passum,necesse est,& actionem mutari;ergo & terminum ejus mul-

Respons. tiplicari. Respondetur tamen, primum negando assumptum. Nam sicut Deus eadem numero actione,quasi continue durante,& creat Angelum,& per multos annos illum conservat, ita posset suspendere aliquo tempore illam actionem, & annihilare angelum,eundemq; iterum postea eadem actione producere, & conservare; nullam enim hoc involvit repugnantiam ex parte ipsius actionis Si enim illa actio potest eadem durare per horam integram, quae est repugnantia ex parte ejus, quod duret seu fiat in extremis partibus horae,& medio tempore non cõservetur? Quocirca(quidquid sit de motu,& tempore, quae communiter censentur non posse eadem numero redire,quia successiva sunt,quamvis hactenus id non sit demonstratum) non tamen est eadem ratio de actione, de qua loquimur, quae indivisibilis est, & permanere,ac durare multo tempore potest:& ideo.sicut semel conservari potest in continuo tempore,ita & bis poni in esse,in tempore discontinuo. Loquor autem de tempore vero, vel imaginario nam utraque habitudo sufficit ad intelligendam hanc iterationem ejusdem actionis. Unde non refert, quod mutata sit aliquo modo habitudo agentis ad passum seu effectum. Quia si loquamur de habitudine, quae praecedit actionem quasi in actu primo, illa revera non est necessario mutata,nisi in hoc,quod agens,& passum non intelliguntur coexistere eidem tempori vero, vel imaginario. Hinc autem non necessario fit, ut varietur actio divina, quia Deus in actione sua non pendet a tempore, nec determinatur ad agendum in circumstantiis extrinsecis, sed a voluntate sua. Si vero sit sermo de habitudine in actu secundo, quae sequitur actionem productivam effectus,falsum est assumptum,& petitur principium. Quia hoc est,quod contendimus,scilicet posse effectum esse eundem, & consequenter posse habere eandem habitudinem ad suam causam. Addo denique etiam posse Deum actionibus diversis eundem numero effectum prius producere, & postea reproducere. Quia cum actio sit via ad terminum, potest diversis viis ad eundem terminum tendi. Item actio est dependentia effectus ab agente, potest autem idem effectus pendere pluribus dependentiis ab agente. Sicut lumen idem potest una actione fieri ab uno luminoso, & postea conservari ab alio, quod necesse est fieri per diversam actionem, seu dependentiam. Et similiter gratia nunc fit a Deo per Sacramentum,& postea conservatur sine Sacramento, ubi necesse est dependentiam variari. Ratio denique est,quia actio ex natura rei est aliquo modo distincta ab effectu, & quidem modus ejus; & ideo variari potest circa eundem effectum numero,sicut alii modi variari possunt manente eadem re,quae illis afficitur. Idem numero effectus per plures actiones, seu dependentias pendere potest ab agente.

3. Object. Ex quibus etiam colligitur, quam sit futile aliud argumentum Durandi, qui ex eo,quod naturalia agentia non possint idem numero reproducere, infert etiam Deum non posse. Quia id, in quo Deus superat naturalia agentia, scilicet quod est virtutis infinitae, & potest agere ex nihilo,nihil(inquit)confert ad hunc effectum. Sed hoc est.

Respons. aperte falsum. Quia virtus infinita non solum confert, ut possit causa producere meliora, & sine dependentia a subjecto, sed etiam, ut possit agere sine dependentia a tempore,vel aliis circumstantiis. Ex quo provenit,ut nõ limitetur ad agendum hic,& nunc hoc individuum,sicut naturalia agentia,sed possit suo arbitrio agere, quod voluerit. Unde potius potest hoc argumentum retorqueri contra Durandum. Quia ratio, ob quam agentia naturalia non possunt reproducere idem numero,non habet locum in Deo. Quia ejus virtus non est ita limitata,nec determinata,sicut creatorarum,nulla ergo ratio est,cur hoc non possit.

4. Object. Hinc tandem diluitur alia ratio Durandi non minus levis. Quia si Deus,inquit,ageret, ex necessitate naturae, quamvis esset virtutis infinitae, non posset idem numero reproducere. Ex hac enim hypotesi impossibili quodlibet

Respons. inferri potest. Quia enim supponitur Deus virtutis infinitae posset hoc facere, quod secundum se non involvit repugnantiam: quia vero supponitur agere ex necessitate naturae, non posset reproducere idem numero, quia esset determinatus ad unum, & ideo vel semper ageret idem numero, vel nunquam. Sicut etiamsi ex necessitate naturę ageret, vel simul ageret omnia, quae potest, vel nihil amplius posset, quam illud, ad quod, aut ex natura sua,aut ab aliquo subjecto determinaretur,utrumque autem repugnat infinitae virtuti. Et ita ego existimo illum modum agendi extra se ex necessitate naturae extrinsece repugnare cum infinitate simpliciter virtutis activę.Sed de hoc alias,haec enim sufficiunt contra Durandum

Ex quibus solutum relinquitur fundamentum supra positum inter referendum ejus sententiam D.Th.autem ibi citatus in postremo loco sumpto ex hac 3. p. non est intelligendus loqui de potentia absoluta, sed de ordinaria,ut ibi(Deo dante)latius dicemus. Eodem modo exponenda sunt alia loca ex 4 sent. quamvis sint difficiliora: satis tamen est,D.Th.aliis locis, ubi ex professo rem disputavit,diserte veritatem docuisse.

SECTIO · VII.

Utrum resurrectio hominis sit naturae debita, ideoque fit a Deo ut authore naturae.

NOn satis est ostendisse actionem hanc,&potestatem ad illam esse solius Dei propriam, nisi etiam explicemus, an sit tribuenda Deo ut agenti secundum leges naturę,an vero ut agenti supra ordinem naturę. Nam hinc pendet quaestio, an illa actio sit dicenda supernaturalis, nec ne? Ad hoc enim non satis est, quod a solo Deo fiat,ut patet de animę creatione. Videtur autem hic effectus esse a Deo ut authore, cõservatore,aut gubernatore; naturae idq; duplici titulo seu ratione. Prima sumitur ex parte ipsius hominis, quia in materia corporis humani post mortem manet eadem capacitas naturalis ad habẽdam animam, quae antea fuit. Haec enim cum a materia ex natura rei non distinguatur, variari non potest, ma-

nente

nente eadem materia. Rursus eadem ratione manet in anima separata appetitus naturalis ut corpori uniatur, teste Aug. l. 12. Gen. ad lit. c. 35. & Th. 1. p. q. 76. a. 1. ad 6. Quia hic appetitus non est separabilis, cum sit ipsamet rei natura, & in anima nihil aliud est, quã naturalis ipsa capacitas, seu formalis aptitudo, quam habet ad informandũ corpus, quam necesse est in anima manere. Ergo ex parte utriusq; principii passivi, & formalis, est naturaliter possibilis hęc actio. Rursus si totum compositum consideretur, etiã videtur deberi homini resurrectio, ut possit humana species suam naturalem beatitudinem perfecte obtinere. Non enim sola anima, sed totus homo appetit esse beatus, ut per se constat: ergo oportet, ut totus etiam homo beatitudinem consequatur. Cunctæ enim res suos ultimos fines naturaliter consequuntur, cur ergo solus homo carebit statu naturali, in quo naturalem beatitudinem possit obtinere? Sed non potest eam in hac vita possidere ante mortem, tum quia dum hic vivit, semper est innumeris miseriis, & malis tum animæ, tum corporis obnoxius, quæ repugnant statui beatitudinis. Tum etiam, quia vera beatitudo æterna esse debet. Etenim amitti si possit, hoc ipso ita animum relinquit anxium, & solicitum, ut non possit esse beatus. Et ideo Aug. 13. de Trin. c. 8. & 20. definit non posse esse hominem beatum in corpore mortali, ergo ea providentia naturali debetur homini post mortem resurrectio, ut possit naturaliter esse beatus. Neç satis est respondere, consequuturum hominem naturalem beatitudinem in sola anima: quia non est homo, neç per hoc satisfit appetitui totius speciei. Ac præterea ipsamet anima separata a corpore est quodammodo in statu violento, non ergo esset in statu apto ad beatitudinẽ perfectam, nec est conveniens, ut perpetuo maneat in eo statu. Unde Clem. lib. 5. constit. c. 6. alias 8. *Qui corpus* (inquit) *Adæ ex terra fabricatus est, idem & Adæ corpus, & cæterorum post dissolutionem resurgere faciet, quod hoc naturæ hominum rationis participi debeatur, vivere scilicet in sempiternum.*

Secunda causa seu ratio dubitandi sumitur ex divina providentia. Quia non sola anima est, quæ in hac vita bene, aut male de Deo meretur, ergo ad providentiam Dei ex natura rei spectat, ut non sola anima præmium vel pœnam recipiat. Constat autem vel ipsa experientia, homines, dum hic vivunt, non accipere vel bonorum operum præmia, vel malorũm vindictam: ergo ad Dei providentiam pertinet hominem iterum suscitare, ut totus vel puniatur, vel beetur. Qua ratione ad persuadendam resurrectionem utuntur Sancti, Chrysost. hom. 65. in Joan. *Ego* (inquit) *aliud dicam ab humanis rationibus: alii malitiam, alii virtutem sectantur, sed malitiæ sectatorum multi feliciter in ultimam pervenerunt senectutem, virtutis autem contra: quomodo ergo pro meritis unusquisque accipiet?* scilicet, si futura non est resurrectio? Et eandem rationem repetit sæpe Chrysost. in ser. de resurr. Optime Theod. l. 5. divinorum Decret. c. de Judicio, & late Cyril. Jeros. cat. 18. Et Damas. l. 4. cap. 18. hac ratione nixus ita concludit. *Si non est resurrectio, non est Deus, nec providentia.* Tertull. vero lib. de resurr. carnis c. 14. inter alia multa, quæ de hac ratione scribit, sic inquit: *Hæc erit tota causa, imo necessitas resurrectionis congruentissima, scilicet Deo destinatio judicii*, &c. similia repetit sæpe in illo l. c. 33. 34. 40. & seqq. & l. de patientia, cap. 15. Similiter Greg. Nys. orat. 3. de resurr. ea hac ratione infert. *Si non est resurrectio, non est judicium.* Ex his ergo omnibus videtur concludi resurrectionis opus ad naturalem Dei providentiam pertinere: atque ita, licet a solo Deo fieri possit, tamen per se, ac præcise sumptum posse inter naturalia opera computari, sicut animæ creationem.

Hæc sententia videri potest non omnino improbabilis, & accommodata ad explicandam providentiam, quã Deus habiturus esset erga homines, si eos in puris naturalibus sine ordine ad supernaturalẽ beatitudinem creasset.

Resurrectio est supernaturalis.

Nihilominus tamen dicendum censeo, resurrectionem quaecunque ratione consideratam non esse naturæ debitam sola providentia naturali, atque adeo simpliciter dicendam esse supernaturalem, non vero naturalem, nisi secundum quid. Ita loquitur D. Th. in 4. d. 43. a. 1. qu. 3. & Sot. late q. 1. a. 2. & alii communiter estq; magis consentaneum locutionibus Scripturæ, & Sanctorum loquẽtium de resurrectione, tanquam de re omnino supernaturali, non tantum propter gloriam corporum resurgentiũ, quam reprobi non habebunt: & tamen in eis resurrectio censetur supernaturalis propter solam reparationem, & vivificationem corporis jam defuncti. Quod si dicatur supernaturalis propter modum scilicet quia fit solo Dei imperio absque aliis naturalibus transmotationibus, ex hoç ipso concluditur, quod intendimus, quoniam resurrectio non est nata fieri alio modo, cum per causas secundas fieri nequeat. Pręterea hoc explicatur ex differentia inter animæ creationem, & resurrectionem. Ad primam enim unionem animæ, & corporis possunt agentia naturalia disponere materiam, dispositione ea natura sua postulante talem formam, quocirca pertinet ad naturalẽ providentiam, & concursum debitum, ut Deus illam infundat: at vero in ordine ad iteratam unionem, quæ in resurrectione fit, nihil possunt causæ naturales efficere, nec materiam ita disponere, ut postulet illius animæ unionem: ergo non potest illa resurrectio dici simpliciter naturalis. Tertio, si resurrectio est naturaliter debita, vel est hoc intelligendum de debito (ut ita dicam) physico, vel morali: neutrum dici potest. Nam debitum physicum appellari potest id, quod debetur causis naturalibus ratione physicæ virtutis, quam habent ad causandum. Sed hoc modo non est debita resurrectio. Quia si consideremus causam materialem, licet licet in illa maneat capacitas ejusdem formæ, tamen illa est valde remota: Deus autem ut gubernator naturæ non tenetur explere omnem capacitatem remotam materię, sed solum quatenus per agentia naturalia potest ad proximam dispositionem reduci. Alioqui deberet Deus varias formas in infinitum in materiam inducere, quia omnium est capax secundum illam remotam capacitatem. Et ideo hęc capacitas materię ad formam prius habitam congrue vocari solet obedientialis, potius quam naturalis. Quia jam non est in statu, in quo possit per agentia naturalia ad proximam capacitatem reduci. Atque idem fere est, si consideretur aptitudo ipsius animæ, quæ est formalis. Quia etiam non tenetur Deus explere omnem appetitum naturæ, seu formæ, nec efficere unionem ejus ad subjectum, nisi supposita proxima capacitate subjecti: hanc vero non tenetur per se solus ipse efficere, sed servato ordine causarum naturalium. Denique ex parte etiam causæ efficientis, nulla est, cui propter physicam virtutem hæc actio, seu cõcursus ad illam debeatur: ergo nullo titulo est debita naturaliter resurrectio debito physico. Debitum autem morale dici potest, quod debetur ratione finis, v. g. propter obtinendam beatitudinem: vel ratione justitiæ distributivæ, seu convenientis gubernationis universi in ordine ad mores hominum. Sed hoc etiam debitum nulla sufficienti ratione ostẽditur. Nam in primis satis est, ut homo possit esse beatus tanquam homo, ut Arist. dixit. 1. & 10. Eth. & ideo non oportet, ut naturaliter possit habere beatitudinem carentem omni defectu, ac miseria, aut perpetuam absolute & simpliciter, sed humano modo. Homo enim non appetit esse beatus, nisi quandiu est: ad beatitudinem ergo naturalem hominis satis est, quod durare possit, quamdiu existit homo. Quia ergo homo natura sua corruptibilis est, ideo beatitudo etiam, quæ naturaliter conferri potest homini, ut est integrum individuum speciei humanæ, non est simpliciter perpetua, sed temporalis. Quia vero anima hominis est perpetua, ideo in illa perpetuo durare potest beatitudo hominis quantum ad id, quod in ea essentiale est, scilicet quoad cognitionem & amorem Dei naturalem. Et hoc tantum est debitum, ac consentaneu naturis rerum: quidquid vero ultra hoc additur, supernaturale est. Rursus quamvis spes resurrectionis sit convenientissimũ mediũ ad continendos homines in officio, & optimam rationem providentię, & servandę justitiæ distributivę contineat: tamen non propterea dicendum est, hunc providentiæ modum esse simpliciter debitum naturæ. Posset enim Deus aliis modis hominem gubernare. Imo aliqui censent, & insinuat Scotus, si sola ratio naturalis spectetur, fieri potuisse, ut Deus nullum speciale judicium ferret de factis hominum, bonis præmium, malisque pœnam tribuendo. Hoc tamen licet potuerit fieri a Deo ut supremo Domino, non tamen censeo, talem providentiæ modum esse rebus ipsis, & naturis rationalibus consentaneum. Melius ergo dicitur, potuisse Deum statuere alium modum providentiæ, & justitiæ intra ordinem naturæ contentum. Nam quia anima est principiũ proprium, ac per se actionis bonæ, aut malæ, satis est hominem

Resurrectio ex ipsa providentia naturali, neque prorsus indebita.

minem in ea recipere præcipuum virtutis premium: corpus autem, quod tantum est organum animæ, sicut in hac tantum vita mortali esset instrumentum virtutis, ita in eadem posset recipere aliquod premium suę actioni proportionatum. Quod non oportet, ut consistat in divitiis temporalibus & voluptatibus, quę non solent ad virtutis exercitationem valde esse utiles, sed in aliis bonis, vel auxiliis, quibus corpus ipsum facilius & commodius posset ad virtutis studium accendi. Nullo ergo modo debita est homini resurrectio ex sola providentia naturali. Quæ omnia confirmari possunt eleganti testimonio Cypriani, ser. de Resurr. Christi. *Homo, qui ex cælesti, & terrena materia compactus est, vestitus extrinsecus pelle, & carnibus, tempus accepit, quo te jubente redderet terra, quod de terra assumpserat, & ad immaterialem originem reverteretur spiritus, cujus natura dissolutionis non admittit injuriam. Corpus putredine, & caro vermibus consumenda, secundum natura sua rationem non poterat æternitatis privilegio perfrui: & quod sibi jure non competebat, a conditore nequibat exigere. Neq; ulla eorum interrogatio super hoc merebatur responsum. Sed tu, optime Domine, ultro gratiam volens dare spiritui, decrevisti clementius, ut ex societate, & clientela, quam reddiderat animæ caro, aliquid ei commodi proveniret, & quæ ei vehiculum fuerat, & particeps studiorum, in recompensatione ministerii iterum dilecta accola consociata pudica, & pacifica rediret, nullas secum revehens contumelias, quibus deinceps quietis interna concuteret puritatem. Sed & hoc Domine, ad cumulum beneficii addidisti, ut inter legem carnis, & spiritus nulla postmodum esset diversitas, nec post initum fœdus, alla iterum inter eos recrescat rebellio, sed per manum tuam reconciliatio ordinata stabilis in perpetuum perseveret. Te igitur jubente terra fit caro, & expulsa de domo iterum conjungatur viro, non jam ancilla sed libera, & habitant unius moris in domo, murmurationibus consopitis, quas olim compugnantes inter se concupiscentia concitabant.*

Ex quibus ultimis verbis potest alia ratio, & ultima ad hoc idem confirmandum colligi. Quia si ex natura rei deberetur animæ separatæ reditus ad corpus, vel deberet hoc fieri in corpore mortali, & corruptibili, atque eodem modo passionibus, mutationibusque subjecto, sicut nunc est, vel in corpore ab his omnibus incommodis abstracto. Si dicatur hoc secundum, aperte sequitur, illum resurrectionis modum non posse esse naturę debitum. Qui enim fieri potest, ut corpori natura sua mortali ex naturali providentia debeatur immortalitas? Providentia enim naturalis non extenditur ad ea dona, quæ sunt præter, vel supra naturam. Alioqui dici posset statum illum, quem Adamus habuit ante peccatum, quoad eum modum immortalitatis, & impassibilitatis corporis, quem tunc habuit, & quoad perfectam subjectionem inferiorum virium animæ ad superiores, fuisse illi debitum ex providentia naturali, quod tamen est omnino falsum. Si vero dicatur primum, sequitur in primis procedendum esse in infinitum in hac revolutione mortis, & resurrectionis hominis. Quia si resurgeret mortalis, iterum moreretur, ergo, qua ratione post primam mortem suscitatus est, excitandus esset post secundam, & ita in infinitum. Quod tanquam magnum absurdum, & ludibrium infert Aug. l. 12. de Civ. c. 13. contra eos Philosophus, qui dicebant, futurum esse in Universo perpetuum earundem rerum reditum atque circuitionem. Deinde tale corpus non esset desiderabile, neque animæ accommodatum, præsertim si naturalem beatitudinem esset consequuta. Impediret enim illam, ne expedite, ac sine impedimento posset Deũ contemplari, & amare, redderetque iterum subjectam doloribus, & afflictionibus hujus vitæ. Quocirca licet anima pondere naturali dicatur appetere corpus, quia est naturalis forma ejus: & quandiu est in illo naturaliter, refugiat mortem, quia non est alium statum experta, & quia simpliciter potius vellet perfectionem sui corporis acquirere, quã illu privari, juxta illud: *Nolumus expoliari, sed supervestiri*: tamen anima semel a corpore separata, & naturaliter beata, appetitu elicitu, ac recto potius, credo, eligeret manere separata, quam redire ad corpus corruptibile, & passionibus, ac ærumnis obnoxium. Quia revera majus sibi nocumentum afferret, quam commodum. Quapropter status animæ separatæ per se non potest dici simpliciter violẽtus. Quia licet in eo careat anima complemẽto alicujus appetitus naturalis, tamen proprie nulla vis ei infertur. Sicut cęcus non dicitur esse in statu violento, sed in imperfecto, sic etiã anima esset in statu aliqua ex parte imperfecto, non tamen simpliciter violento; præsertim quia secundum appetitum elicitum, & rationalem illum statum præferret alteri, quem naturaliter habere posset in corpore mortali. Et ex his satis responsum est ad rationes dubitandi superius positas.

SECTIO VIII.

Utrum possit naturali ratione ostendi resurrectionem esse possibilem.

QUidam existimant nullo modo cognosci posse, quia est supernaturalis: ratio autem naturalis non habet sufficientia principia, quibus judicet de supernaturalibus mysteriis, etiam ut possibilia sunt. Propter quod diximus in principio hujus materiæ, non posse ratione naturali cognosci incarnationẽ esse possibilem. Et ita opinatur de resur. Med. hic a. 1. & indicat Sot. in 4. d. 43. q. 1. a. 3. Sed in primis non negant hi auctores posse inveniri rationes naturales valde probabiles, quę persuadeant resurrectionem esse possibilem: neque ego audeo dicere posse hoc demonstrari ratione ita convincente intellectum, ut a nemine, etiam protervo, possit negari. Præsertim cum videam non defuisse Theologos fide illustratos, qui negaverint, posse Deum iterum producere rem in nihilum redactam.

Nihilominus tamen existimo, rationem factam in 4. concl. sect. 6. cum omnibus, quæ circa illam dicta sunt, satis esse ad convincendum intellectum bene dispositum, & esse fere physicam demonstrationem. Deniq; censeo fere æquali evidentia probari posse Deum rem corruptam reparare, sicut posse aliquid ex nihilo creare, præsertim in homine, post cujus corruptionem manent partes, ex quibus componitur. Ut enim recte dixit Greg. ho. 26. in Ev. *Longe minus est Deo reparare, quod fuit, quam creasse, quod non fuit. Aut quid mirum si hominem ex pulvere reficit, qui simul omnia ex nihilo creavit?* Et ho. 20. in Ezec. *Mirari* (inquit) *solent qualiter caro reviviscere possit ex pulvere. Mirentur igitur altitudinem cœli, molem terræ, abyssos aquarum, omnia, quæ in mundo sunt, ipsos quoque angelos creatos ex nihilo. Minus est valde aliquid ex aliquo facere, quam omnia ex nihilo fecisse.* Ac propterea dixit idem Greg. l. 14. Mor. c. 28. *Qui resurrectionis fidem fidẽ ex obedientia non tenent, certe hanc tenere ex ratione debuerunt.* Et Lact. l. 7. c. 23. *Si a principio* (inquit) *Deus hominẽ nescio quo inenarrabili modo instituit, credamus ab eodem restitui veterem posse, qui novum fecit*, & Aug. ser. 19. de verb. A post. ubi sic inquit: *Te appello, quicunque infideli animo de resurrectione dubitas, & putas non posse mortuos resuscitari: quid est amplius, ex nihilo homines facere qui vivant, an eos, qui facti sunt & vixerunt, reparare post mortem? Utique plus est facere, quod nunquam fuit, quam reparare quod fuerit. Quomodo ergo impossibile esse dicis, ut Deus, qui hominem formavit ex nihilo, reformet? Quomodo nos suscitare non potest conversos in pulverem, qui etiamsi in nihilum rediremus, facere poterat ut essemus, sicut effecit nos esse, cum antea nũquam fuissemus?* Similia habet ser. 64. de verb. Dom. in fin. & ep. 49. q. 1. & ep. 146. & sępe alias. Et eandẽ rationẽ ex creatione desumptam expendit optime Cyril. Jerol. Cat. 4. & 18. Athenag. l. de resur. mort. Et mihi quidem vim demonstrationis habere videtur, propter ea quę dixi in probatione in 4. cõcl.

Possibilitas resurrectionis ratione naturali quomodo possit ostendi.

Quam hoc etiam modo declaro: nam opera & mysteria supernaturalia, quædam sunt sua substantia & essentia supernaturalia: & de his verum est non posse ratione naturali sufficienter agnosci, etiam ut possibilia, præsertim quando attingunt Deum ipsum qui licet cognoscatur esse, quid tamẽ & quomodo sit, imperfecte cognoscitur solo naturæ lumine & hujusmodi est mysterium Incarnationis, & similia. Alia vero sunt supernaturalia quoad modum tantum quia scilicet res factæ naturales sunt, quamvis modus faciendi sit proprius Dei, vel propter virtutem infinitam, vel propter summam independentiam, ac dominium in operando: & hæc non repugnant cognosci ut possibilia ratione naturali. Nam inter hæc opera computari potest creatio, quę ex modo, quo fit, propria est Dei, & virtutem requirit infinitam, & tamen cognosci potest ratione naturali. Præterea illuminare cęcos,

sani-

sanitatem subito restituere sine adjumento causarum secundarum, & similia opera sunt supernaturalia hoc modo, videtur tamen evidens lumine naturæ posse Deum hæc opera facere: quia minora sunt quam creatio, & non habent aliam repugnantiam, nisi quod requirunt majorem potestatem & virtutem agendi, quam sit in agentibus naturalibus: est autem evidens Deum habere hujusmodi majorem virtutem. Denique hoc sensu tantum dicitur supernaturale opus, quod superat virtutem agendi omnium creaturarum: si ergo potest naturali ratione cognosci Deum habere majorem virtutem, imo & infinitam & omnipotentem, cur non poterit cognosci posse efficere aliquid supernaturale in dicto sensu? Ergo cum resurrectio tantum sit supernaturalis in dicto sensu, poterit naturaliter cognosci ut possibilis, nam hoc non repugnat ex communi ratione operis supernaturalis, ut declaratum est, neque ex speciali ratione resurrectionis, quia revera nulla est, ut etiam ostendimus. Quin potius videtur minus difficile animam & materiam jam existentes iterum unire, quam cæcum illuminare, aut similia opera patrare. De qua re legi potest Durandus in 4 d.43.q.1. Neque contra hoc obstat, quod resurrectio fide credenda sit, quæ autem fide creduntur, non possunt ratione naturali ostendi. Tum quia aliquæ sunt veritates fidei, quæ ratione naturali etiam demonstrantur, ut Deum esse, & esse creatorem, animam esse immortalem, & id genus alia. Tum etiam, quia resurrectionis veritas, ut pertinet ad fidei articulos non tantum continet resurrectionem esse possibilem, sed etiam esse futuram generaliter in omnibus hominibus, & hoc cum pendeat ex libera Dei providentia ac promissione, non potest simpliciter demonstrari, quãvis possit vehemẽtibus conjecturis persuaderi, quas in superioribus satis tetigimus, & de eis videri possunt Ambr. Ter. Athen. in l. de resur. Chrys. Greg. Nys. Aug. & Greg. M. locis cit. Basil. ho. 8. Exam. Theop. Antioch. l.1. cont. relig. Christ. calum. D. Th. 4. cont. Gen. cap. 79. ubi prædictas rationes *evidentes* appellat. Omitto resurrectionem quam credimus & speramus, multa supernaturalia complecti, ut supra dictum est, quæ non possunt, etiam ut possibilia, ratione naturali investigare.

ARTICULUS I.

Utrum fuerit necessarium Christum resurgere.

AD primum sic proceditur. Videtur quod non fuerit necessarium Christum resurgere. Dicit enim Dam. in 4. lib. Resurrectio est, secunda ejus, quod dissolutum est, & cecidit, animalis surrectio. Sed Christus non cecidit per peccatum, nec corpus ejus est dissolutum, ut ex supra dictis patet. Non ergo proprie convenit sibi resurgere.

2. Præterea, quicunq; resurgit, ad aliquid altius promovetur: quia surgere est sursũ moveri. Sed Christi corpus mãsit post mortem divinitati unitum, & ita non potuit in aliquid altius promoveri. Ergo nõ competebat sibi resurgere.

3. Præterea, ea quæ circa humanitatem Christi sunt, alia ad nostram salutem ordinantur. Sed sufficiebat ad nostram salutem passio Christi, per quam sumus liberati a pœna & culpa, ut ex supra dictis patet. Non ergo fuit necessarium quod Christus a mortuis resurgeret.

Sed contra est quod dicitur Lucæ ult. Oportebat Christum pati, & resurgere a mortuis.

Resp. dicendum, quod necessarium fuit Christum resurgere propter quinque. Primo quidem ad commendationem divinæ justitiæ, ad quam cõvenit exaltare illos, qui seipsos propter Deum humiliant, secundum illud Luc. 1. Deposuit potentes de sede, & exaltavit humiles. Quia igitur Christus propter charitatem & obedientiam Dei se humiliavit usque ad mortem crucis, oportebat quod exaltaretur a Deo usque ad gloriosam resurrectionem. Unde ex ejus persona dicitur in Ps. 138. Tu cognovisti (id est approbasti) sessionẽ meam (id est humilitatem) & passionem, & resurrectionem meam (id est glorificationem in resurrectione, sicut Glos. exponit.) Secundo ad fidei nostræ instructionem quia per ejus resurrectionem confirmata est fides nostra circa divinitatem Christi. Quia ut dicitur 2. ad Cor. ult. Etsi crucifixus est ex infirmitate, sed vivit ex virtute Dei: & ideo 1. ad Cor. 15. dicitur: Si Christus non resurrexit, inanis est prædicatio nostra inanis est & fides nostra. Et in Ps. 29. dicitur: Quæ utilitas in sanguine meo, id est in effusione sanguinis mei, dum descendo, quasi per quosdam gradus malorum, in corruptionem? Quasi dicat, nulla. Si enim statim non resurgo, corruptumque fuerit corpus meum, nemini annuntiabo, nullum lucrabor, ut Glossa exponit. Tertio ad sublevationem nostræ spei, quia videmus Christum resurgere qui est caput nostrum, speramus & nos resurrecturos. Unde dicitur 1. ad Cor. 15. Si Christus prædicatur, quod resurrexit a mortuis, quomodo quidam dicunt in vobis, quoniam resurrectio mortuorum non est? Et Jo. 19. dicitur: Scio, scil. per certitudinẽ fidei, quod Redẽptor meus, id est Christus, vivit, a morte resurgẽs, & ideo in novissimo die de terra surrecturus sũ: reposita est hæc spes mea in sinu meo.

Quarto ad informationem vitæ fidelium secundum illud Rom. 6. Quomodo Christus surrexit a mortuis per Gloriam Patris, ita & nos in novitate vitæ ambulemus. Et infra, Christus resurgens ex mortuis, jam non moritur: ita & vos existimate vos mortuos quidem esse peccato, viventes autem Deo.

Quinto ad complementum nostræ salutis: quia sicut per hoc, quod mala sustinuit (humilitas est) moriendo, ut nos liberaret a malis, ita glorificatus est resurgendo, ut nos promoveret ad bona, secundum illud Romanorum quarto, Traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter justificationem nostram.

Ad 1. ergo dicendum, quod licet Christus non ceciderit per peccatum, cecidit tamen per mortem. quia sicut peccatum est casus a justitia, ita mors est casus a vita. Unde ex persona Christi potest intelligi, quod dicitur Mich. 7. Ne læteris inimica mea super me, quia cecidi, consurgam. Similiter etiam licet corpus Christi non fuerit dissolutum per incinerationem, ipsa tamen separatio animæ a corpore dissolutio quædam fuit.

Ad 2. dicendum, quod divinitas erat carni Christi post mortem unita unione personali, non autem unione naturæ sicut anima unitur corpori ut forma ad constituendam humanam naturam. Et ideo per hoc, quod corpus ejus unitum est animæ, promotum est in altiorem statum naturæ, non autem in altiorem statum personæ.

Ad 3. dicendum, quod passio Christi operata est nostram salutem, proprie loquendo, quantum ad remotionem malorum: resurrectio autem, quantum ad inchoationem, & exemplar bonorum.

COMMENTARIUS.

IN titulo observandum est, *necessarium*, non sumi absolute pro re, vel actione, quæ vel ex necessitate fit, vel ad aliquem finem est simpliciter necessaria. Cõstat enim, Christi resurrectionem & fuisse a Deo factam libere, & potuisse Christum suam resurrectionem vel differre usq; ad diem judicii, vel omnino eam prætermittere, & nihilominus salvare homines, & in beatitudine in sola anima regnare. Hoc enim neq; contradictionem neq; aliquod absurdum includit omnino repugnans Deo, ut dici possit simpliciter impossibile. Necessarium ergo hoc loco dici potest dupliciter, primo prout idem est, quod longe convenientius, & opportunius, & hoc modo potest dici resurrectio Christi necessaria, & secundum se, quia maxime decebat corpus Deo unitum vivum esse, & gloriosum, & in ordine ad finem nostræ salutis, quia ad eam exequendam erat hoc medium aptissimum. Secundo potest dici necessarium, cujus oppositum sit impossibile, non quidem absolute, sed facta aliqua suppositione. Ut v.g. supposito, quod Christus prædixerat se resurrecturum, necessaria omnino erat ejus resurrectio, quia non poterat non esse fidelis, & verax. Quo sensu recte dixit Paul. 1. ad Cor. 15. *Si Christus non resurrexit, vana est fides nostra.* Similiter supposito Christum de justitia meruisse suam resurrectionem, necessarium simpliciter erat ipsum resurgere. Quia non potest Deus præmium de justitia debitum negare, cum hæc justitia ejus promissionem supponat. D. Th. ergo in hoc titulo videtur necessarium sumere utroque modo, seu abstracte, ut ex rationibus ejus colligitur.

Respondet ergo resurrectionem Christi fuisse necessariam. Quam assertionem quinque rationibus confirmat. Prima fundatur in meritis Christi, & in ordine divinæ justitiæ. Quæ fulciri potest verbis ejusdem Christi Luc. 23. *Nonne oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam?* & verbis Pauli ad Philip. 2. *Factus obediens usq; ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod & Deus exaltavit illum.* Quem locum de exaltatione resurrectionis late exposuit Athan. orat. 2. contra Arrian. quanquam eo

Resurrectio Christi necessaria duo modo.

loco

loco indicet, eam exaltationem non fuisse mercedem meritorum, sed debitam ratione divinitatis corpori unitæ. At vero, licet hic posterior titulus verus sit, non tamen est prior excludendus, qui magis est consentaneus verbis Apostoli, ut latius tractatum est superiori tomo disp. 40. sect. 3. Potest autem hæc ratio locupletari ex eod. Athan. l. de Incarn. Verbi, ejusque corporali adventu, dicente, quia Christus morte sua mortem extinxerat, ideo resurgere debuisse: *Profligata enim morte quid reliquum erat, nisi ut in trophæum devictæ mortis resurgeret?* Et hæc ratio, secluso pacto, & promissione Dei, probat per sese fuisse valde conveniens, ac proportionatum hoc præmium illi merito, posita vero promissione, probat fuisse simpliciter necessarium.

Secunda ratio sumitur ex utilitate, & necessitate ad confirmandam fidem. Quæ dupliciter potest exponi. Primo, quia supposita prædictione Christi erat simpliciter necessarium ad veritatem fidei, Christum implere quod promiserat. Et hoc sensu (ut dicebam) intelligendum censeo locum Pauli, quem D. Th. hic citat: *Si Christus non resurrexit, inanis est prædicatio nostra, inanis est & fides vestra.* Absolute enim, etiamsi Christus non surrexisset, potuisset esse in nobis vera fides, & ad salutem utilis: tamen suppositis iis, quæ fides Christi docet, si Christus non surrexisset, inanis esset talis fides, esset enim falsa. Et ita explicuit Paulus subdens, *Invenimur autem & falsi testes Dei.* Et eodem modo intelligendum est, quod postea subjūgit, *si Christus non resurrexit, vana est fides vestra. Adhuc enim estis in peccatis vestris.* Quia nimirum fides falsa non posset esse veræ sanctitatis initium, ac fundamentum. Secundo modo potest hæc ratio intelligi nulla suppositione facta, & hoc modo probat, fuisse utilissima ad persuadendam fidem, & ut homines possent facilius illā amplecti, Christum resurgere, simulque probat oportuisse, ut statim ante Evangelii prædicationem resurgeret. Et hunc sensum confirmant optime alia duo scripturæ testimonia, quæ D. Th. hic adducit. Primum est illud 2. ad Cor. ult. *Etsi crucifixus est ex infirmitate, sed vivit ex virtute Dei.* Alterū est ex Ps. 29. *Quæ utilitas in sanguine meo, dum descendero in corruptionem?* id est, si in ea maneā & non resurgam, neminem enim lucrabor passione mea. Et hoc etiam sensu recte intelligitur, quod ait Paul. ad Rom. 4. *Mortuus est propter delicta nostra, resurrexit propter justificationem nostram.* Nam licet D. Th. infra q. 56. a. 2. aliter hunc locum exponat de causa instrumentali & exemplari, optime tamen etiam exponitur de causa (ut ita dicam) objectiva & motiva. Christus enim per passionem suam sufficienter destruxit peccatum, tamen, ut nos justificaremur & efficaciter nobis remitteretur peccatū, oportebat passionē Christi nobis applicari per fidē vivā. *Resurrexit ergo propter justificationem nostram*, id est, ut fides nostra cōfirmaretur, & sic efficaciter justificaremur, ut recte exposuit Adamus in illum locū. Et sumitur ex cōmentariis Hieron. *Qui morte sua nostra peccata abolevit, necessario resurgens apparuit, ut justitiam credentiū confirmaret.* Et Anselm. *Resurrexit* (inquit) *propter justificationem, id est ut nos justificando suscitaret a morte animæ, quatenus juste viveremus, quod aliter non poteramus.* Et Ambr. quamvis aliam expositionem indicet, tamen huic favet, cū inquit: *Ut ad tumulum nobis justificationes proficeret, resurgens præceptis suis auctoritatem tribuit, ut eorum æmulos nos hac fiducia faceret, per quam justificemur, meritis nos augeremus, per quam gloriam adepti clari appareamus regno Dei.* Chrys. etiā ser. 9. in Ep. ad Rom. subobscure quidē, tamen eleganter confirmat tum hanc expositionem, tum rationem D. Th. dum inquit, in resurrectione ostensum esse, Christum non propter sua peccata, sed propter nostra mortuum fuisse. *Quomodo enim surrexisset, si peccator fuisset? Si vero peccator non fuit, propter alios crucifixus est.* Et ita per resurrectionem confirmatur fides redemptionis nostræ, ut per eam justitiam assequi possimus, ut postea Chrysostomus fusius declarat.

Testimonium Pauli 1. Cor. 15. Expositio.

Resurrectio Christi est efficacissimum fidei motivum & incitamentum.

Potest præterea hæc D. Th. ratio confirmari ex loco Pauli ad Rom. 1. *Qui prædestinatus est filius Dei in virtute ex resurrectione mortuorum*, juxta lectionem, & expositionem Græcorum: *Qui declaratus est*, quam in priori to. dis. 50. sect. 2. satis probabilem esse ostendimus. In resurrectione enim Christi manifestata est vera ejus divinitas, atque ita plurimum fides ejus confirmata est. Et ob hanc causam speciale signum suæ divinitatis, & veritatis obtulit Christus Judæis dicens: *Solvite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud.* Jo. 2. loquens de templo corporis sui, ut Evangelista explicuit, & Mat. 12. Judæis petentibus signum, ipse respōdit: *Generatio prava, & adultera signum quærit, & signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ Prophetæ.* Fuit autem resurrectio signum divinitatis tum quia Christus seipsum suscitavit, juxta illud: *Et in tribus diebus excitabo illud.* Tum etiā, quia ipse Christus, sicut dicebat se esse Deum, ita prædixerat se resurrecturum, unde sua resurrectione in utroq; veracem se esse probavit. Item quia (ut elegāter dixit Pet. Chrys. ser. 75.) *qui ante suam mortem prædixerat suam resurrectionem, utiq; sicut scire potuit, potuit & cavere, sed quia vincere potuit, declinare contempsit, quin resurrectionis gloria sepelivit morientis injuriam.* Et hinc etiā declaratur optime D. Th. ratio. Nam si Christus mortuus in cruce, non resurrexisset, erubescerent homines credere in hominem crucifixum, qui *Judæis est scandalum, gētibus autem stultitia.* Resurrectio igitur & pudorem, & metum credentibus abstulit, *quia resurrectionis gloria sepelivit morientis injuriam.* Denique, eventus ipse veritatem hujus rationis probavit. Cum enim usque ad passionem multa miracula Christus fecisset in confirmationem veritatis, quam prædicabat, pauci crediderunt: postea vero prædicantibus discipulis resurrectionem ejus, uno die multa millia hominum crediderunt in eum. Fuit ergo resurrectio efficacissimum medium ad fidem conservandam, & persuadendam. Et ita Athan. l. de Incarn. Verb. ejusque corporis advent. ex his, quæ fides Christi in mundo operatur, ex gentium conversione, Dæmonum expulsione, Christum resurrexisse latissime confirmat.

Tertia ratio sumitur ex sublevatione spei nostræ. Quā optime declarat Leo serm. 1. de resur. c. 4. dicens: *Ex hoc initium factum nobis est resurrectionis in Christo, ex quo in eo, qui pro omnibus mortuus est, totius spei nostræ forma præcessit, &c.* & ser. 2. *Ita dubitandum non est de consortio gloriæ, sicut dubitandum non est de communione naturæ.* Quod in sequentibus late prosequitur, ac in fine tandem confirmat ex illo ad Philipp. 3. *Salvatorem expectamus Dominum nostrum Jesum Christum, qui reformavit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ.* Rursus Greg. 14. Moral. c. 27. tractans eum locum, quem D. Th. hic citat. *Scio, quod Redemptor meus vivit, & in novissimo die de terra surrecturus sum*, ait: *Sui capitis gloriam sequuntur membra. Redemptor ergo noster suscepit mortem, ne mori timeremus: ostendit resurrectionem, ut nos resurgere posse confidamus. Unde & eandem mortem non plus quam triduanam esse voluit, ne si in illo amplius differretur, in nobis omni modo desperaretur.* Et hoc est, quod Paul. dixit ad Ephes. 2. *Conresuscitavit, & consedere fecit in cælestibus in Christo Jesu.* Nam cū ipse in re vere suscitatus est, nos cū illo in spe consurreximus. Unde Greg. Naz. or. 41. *Heri* (inquit) *cū Christo in cruce agebar: hodie simul glorificor. Heri commoriebar, hodie simul vivificor, Heri cōsepeliebar, hodie simul resurgo*, & or. 42. in princ. *Hodie salus mundo tā visibili, quā invisibili Christus ex mortuis, simul surgite. Christus ad sese, redite. Christus ex sepulchro, peccati vinculis solvamini. Portæ inferi aperiūtur, & mors opprimitur, & vetus Adā deponitur, & novus perficitur, si qua nova in Christo creatura renovamini.* In quibus omnibus alludit Greg. ad locū Pauli ad Colos. 3. *Si consurrexistis cum Christo, qui sursum sunt sapite, &c.* Nec dissimile est, quod inquit Athan. serm. de pass. & cruce Dom. *Necessarium est surgente salvatore, consurgere quoq; cum eo & ipsum Adamum, & omnes ex Adamo oriundos: & sicut moriente Adā, manebamus nos per eū mortui, itaq; surgēte Dominico corpore, necessarium erat omnes cū eo consurgere. Hic enim intellectus est Pauli ad Corinthios scribentis. Sicut in Adam omnes moriūtur, ita & in Christo omnes vivificabuntur.* Et in hujus ac præcedentis rationis confirmationem multa peti possunt ex eod. Atha. l. de Incar. Verbi, & corporali ejus advento, & Petro Chrys. ser. 74. & 75. Aug. ser. 119. de temp. Ubi inter alia ait: *In passione quid egit? Docuit: quid toleremus. In resurrectione, quid egit? Docuit quid speremus. Hic opus, ibi merces: Opus in passione, merces in resurrectione.*

Resurrectio Christi spei nostræ nutrimentum.

Atque ex his, quæ dicta sunt, exposita etiam est quinta ratio D. Th. quæ fere cum duabus præcedentibus coincidit, scilicet Christū resurrexisse propter nostræ salutis complementum, ut non tantum nos malis liberaret, sed

etiam bonis cumularet. Nam licet utrumque nobis moriendo meruerit, viam tamen ad id obtinendum resurgẽdo aperuit, exemplarq; ac terminum nostræ exaltationis ostendit. Quarta vero ratio moralis est, & non indiget expositione, nec solutione argumentorũ, quę facillimę sunt.

DISPUTATIO XLV.
In duas Sectiones distributa.

De Christi resurrectione, & causis ejus.

EX præcedenti disputatione probatum supponimus, resurrectionem Christi fuisse possibilem, & ideo solum superest inquirendum, an facta sit. Quid vero sit, non indiget nova disputatione. Quia quoad hoc non est alia ratio de Christi resurrectione, & de quavis alia, quod attinet ad unionem animæ cum corpore sufficienter disposito. Quod vero pertinet ad unionem hypostaticam, si aliqua in resurrectione reparata est, satis etiam est in superioribus dictum, addendum vero aliquid erit de propriis causis hujus resurrectionis.

SECTIO I.

Utrum Christus vere resurrexerit.

HÆretici, qui negarunt Christum esse verum hominem, aut assumpsisse verum corpus humanum, ac mortale, aut vere mortuum fuisse, necesse est, ut veram etiam resurrectionem negaverint. Præter hos autem refert Epiphan. hær. 28. Ceriothum asseruisse, Christum passum esse, & crucifixum, nondum vero resurrexisse, resurrecturum tamen postea in generali resurrectione. Aliter vero refert errorem Cerinthi Irenæus l. 1. contra hær. c. 25. Ubi dicit Cerinthum distinxisse Christum a Jesu, & asseruisse passionis tempore Christum a Jesu recessisse, & neque mortem obiisse, neque resurrexisse: Jesum vero, & mortuum fuisse, & resurrexisse. Aug. vero l. de hæresi. hær. 8. expresse dicit Cerinthum negasse Jesum resurrexisse. Porro Tertull. lib. de carne Christi cap. 24. tacitis nominibus scribit, quosdam asseruisse, adhuc esse animã Christi in cœlo sine carne, quos resurrectionem negasse necesse est. Ac præterea addit, alios dixisse existere carnẽ Christi in cœlo vacuam sensu. Hos errores attribuit Philastrius Passionistis, Seleucianis, & Hermianis, qui dixerunt solam Christi animam ascendisse in cœlos, reliquisse vero carnem suam in sole, juxta illud: *In sole posuit tabernaculum suum.* Potest præterea hic annecti error Apellis qui (ut Philast. refert) affirmabat Christum resurrexisse, non tamen in sua, ac vera carne Is enim, quamvis verbis fateri videretur, re tamen ipsa resurrectionẽ negabat, Unde August. hær. 23. absolute refert istum dixisse, Christum sine carne resurgentem in cælum ascendisse. Solent ii hæretici in confirmationem sui erroris adducere illud 2. ad Cor. 5. *Etsi cognovimus Christum secundum carnem, sed jam non novimus.*

Christus resurrexit a mortuis

Dicendum est, vere, ac proprie Christum a mortuis resurrexisse. Conclusio est de fide, & inter articulos fidei ponitur in omnibus symbolis, & in Niceno additur: *Et resurrexit tertia die secundum scripturas.* Qui modus dicendi sumptus est ex Paul. 1. ad Cor. 15. dicente: *Tradidi enim vobis in primis, quod & accepi, quoniam Christus mortuus est pro peccatis nostris secundum scripturas, & quia sepultus est, & quia resurrexit tertia die secundum scripturas.* Nam quia hoc mysterium difficile hominibus apparebat, & ejus fides firma, & stabilis erat illis maxime necessaria, ideo Apostolus, & Ecclesia scripturas proponunt, quæ verbum Dei continent, ut sciamus non humanis testimoniis, sed Dei auctoritate hanc fidem niti. Significant etiam hoc mysterium fuisse in scripturis prędictum, & ita fuisse impletum, sicut fuit prænuntiatum. Nam hoc plurimum valet ad illius fidem conciliandam. Propter quod Christus, qui præcipuus testis fuit suæ resurrectionis, quamvis ejus auctoritas sufficientissima esse posset, ad illud confirmandum, usus nihilominus est testimonio scripturarum, ut patet Lucæ 24. Ubi *incipiens a Moyse, & omnibus Prophetis interpretabatur illis in omnibus scripturis, quæ de ipso erant.* Et infra dixit ad eos: *Hæc sunt verba, quæ loquutus sum ad vos, cũ adhuc essem vobiscum, quoniam necesse est impleri omnia, quæ scripta sunt in lege Moysi & Prophetis, & Psalmis de me. Tunc aperuit illis sensum, ut intelligerent scripturas, & dixit eis, quoniam sic scriptum est, & sic oportebat Christum pati, & resurgere a mortuis tertia die.*

Dices, quæ sunt hæc scripturarum oracula, in quibus a Moyse, Davide, & aliis Prophetis Christi resurrectio prædicta fuit? Respondetur, in primis non oportere intelligere, Christum docuisse suam resurrectionem ex libris Moysi, Psalmis, & Prophetis omnibus, sed ex singulis adduxisse, quæ de ipso erant. Nam in libris Moysi non invenitur expressa Prophetia, quæ ad literam de resurrectione Christi intelligatur. Quamvis valde indicata sit a Jacobo Gen. 49. verbis illis: *Catulus Leonis Juda, requiescens accubuisti ut Leo, quis suscitabit eum?* Quem locum notavit Cyrill. Jerosl. cat. 14. Adduci etiam possunt verba illa Deut. 18. *Prophetam de gente tua, & de fratribus tuis, sicut me, suscitabit tibi Dominus Deus.* Et infra: *Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum, & ponam verba mea in ore ejus, &c.* In quo testimonio fortasse non sine mysterio bis positum est verbum, *suscitabo*, quamvis non oporteat ad literam de resurrectione intelligi. Mediate etiam (ut ita dicam) potest ex hoc testimonio resurrectio confirmari. Nam in eo præcipimur audire verba hujus Prophetæ, ut verba Dei: unum autem ex verbis ejus fuit promissio suæ resurrectionis. Deinde in sensu mystico potuit ex libris Moysi Messiæ resurrectio confirmari. Fuit enim sine dubio multis figuris adumbrata, ac repræsentata, ut in Joseph, qui post duos annos tertio ineunte e carcere educitur, ut exponit Prosper de Promissionibus & prædict. Dei, p. 1. c. 29. Et in Isaac, quem in fide & spe resurrectionis Abraham immolare non dubitavit, ut Paulus dicit ad Heb. 11. tamen re ipsa Isaac immolatus non est: *Quia resurrectio filio Dei servata est,* ut eodem l. dicit Prosper c. 17. Unde Greg. Nyss. eandem figuram eleganter tractans orat. 1. de resur. in princ. *In ove* (inquit) *mysterium mortis, in unico vero filio vita, quæ morte non perimebatur, demonstratur.* Cyprianus etiam l. 2. adversus Judęos c. 25. dicit Christi resurrectionem prefiguratam esse a Moyse verbis illis Exod. 19. *Et dixit Dominus ad Moysem, descende, & testificare populo, & sanctifica illos hodie, & cras, laventque vestimenta sua, & sint parati in diem tertium, in die enim tertia descendet Dominus coram omni plebe super montem Synai.* Indicans in illa die tertia significatum esse tertium diem resurrectionis Christi, in quo speciali modo Deus ad homines rediit, ut novum pactum, & legem universo orbi promulgaret.

Ex Psalmis sunt plura, & clariora resurrectionis testimonia. Illud est præcipuum, quod ab Apostolo Petro expositum est Act. 2. & a Paulo Act. 13. ex Ps. 15. *Quoniam non derelinques animã meam in inferno, nec dabis Sanctũ tuum videre corruptionem. Notas mihi fecisti vias vitæ, adimplebis me lætitia cum vultu tuo.* De quo testimonio multa diximus supra tractantes de descensu Christi ad inferos. Præterea de hoc ipso mysterio exponit Paul. Act. 13. verba Psalm. 2. *Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te.* Nam de Christi passione præmittitur in eod. Ps. *Astiterunt Reges terræ, & principes convenerunt in unum adversus Dominum, & adversus Christũ ejus:* ut Apostoli, & fideles congregati in unum unanimiter exposuerunt, Act. 4. Postea vero de resurrectione subjungitur *Dominus dixit ad me, &c.* & quia tunc datu est Christo omnis potestas in cœlo & in terra, additur: *Postula a me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam.* Nam de eodem Christo antea prædictum erat: *Ego autem constitutus sum Rex ab eo super Syon montem sanctum ejus,* id est, super Ecclesiam, per Sion repræsentatam, cujus veluti possessionem post resurrectionẽ suã Christus accepit. Quę omnia necesse est ad literã de Christo Domino intelligi. Recte igitur etiã illa verba: *Ego hodie genui te,* de Christo homine intelliguntur. Quod etiã ex verbo illo: *Dominus dixit ad me,* Basilius in scholiis recte notavit. Quia filius ut Deus non appellaret patrem *Dominus*, sed ut homo: ergo ut sic dicitur hodie genitus, & non ratione primæ conceptionis ex matre, ut constat ex ipsius Psalmi contextu, ergo ratione resurrectionis, in qua declaratum est, quam fuerint iniquæ, & inanes Judæorum contra Christum meditationes, & consilia. Merito autem resurrectio generatio appellatur: quia (ut supra dictum est) revera est generatio quædam, cum sit præexistentis corporis

poris ad vitam revocatio. Propter quod vocatur Christus *primogenitus ex mortuis* ad Colos. 1. & resurrectionis tempus vocatur a Christo *tempus regenerationis* Mat. 19. Atque ita exposuerunt etiam hunc Psal. Hilar. & Theophyl. Antioch. ibi Ambros. l. 3. de Sacram. c. 1. Chrysost. Act. 13. & Euseb. l. 6. de demonstr. c. 2. Solet autem hic locus exponi de generatione æterna filii Dei, ut Paul. significat ad Hebr. 1. & sæpe Patres, Cyrillus l. de fide ad Reg. Athanas. ser. 3. contra Arrianos, & in ep. de Nicena synodo, & August. in enarr. ejusdem Psal. & in Ench. c. 49. Alii vero Patres interdum exponunt de temporali generatione ex matre, ut Chrysostom. hom. de fide in Christum to. 3. & Cyrillus Alexand. l. 2. de fide ad Reg. & Gregorius Nyssen. in l. de cognitione Dei, qui refertur 1. tomo Bibliothecæ. Hæ tamen expositiones ita admitti possunt, ut prior, quæ maxime literalis videtur, non rejiciatur.

Rursus in hujus mysterii confirmationem adduci potest illud Psal. 3. *Ego dormivi, & somnum cœpi, & exsurrexi, quoniam Dominus suscepit me.* Hæc enim verba solet Ecclesia usurpare in die resurrectionis Domini. Et ita exponunt August. ibi Justinus dial. contra Tryph. & Euseb. l. 13. de præpar. Evang. c. 7. quamvis hic sensus allegoricus videatur. Nam ad literam sermo est de David, in cujus persona figuratus est Christus. Ultimo ad hoc etiam merito adduci potest Psalm. 56. qui totus esse videtur de Christi passione, & resurrectione saltem in sensu mystico ab Sp. S. intento. Unde Christo accomodantur illa verba: *Exurge gloria mea.* &c. & illa: *Misit de cœlo, & liberavit me, & dedit in opprobrium conculcantes me.* Et ita exponunt ibi late Aug. Hilar. & alii. Addit etiam Ignatius ep. 5. verba illa Psal. 40. *Tu autem Domine miserere mei & resuscita me, & retribuam eis:* & illa Psal. 73. *Exurge Deus, judica causam tuam.* Quibus multa similia adduci possunt.

Tertio in Prophetis plures sunt hujus mysterii prædictiones. Et in primis Paulus Act. 13. de hoc mysterio explicat locum Isaiæ 55. *Feriam vobiscum pactum sempiternum misericordias David fideles.* Quod Paulus juxta septuaginta citat, *Sancta fidelia David.* Sed difficile est intellectu, quomodo possint hæc verba ad Christi resurrectionem aptari. Leo Castrensis in Isaiam ut hoc exponat, dicit in primis, Paulum accipere plurale pro singulari numero, id est, *Sanctum David fidele: & David* ibi non significare proprie Regem David, sed Christum ex Davide ortum, & in eo repræsentatum: atq; ita *Sanctum David* significare corpus Domini: *fidele* autem idem esse, quod stabile, incorruptibile, & æternum. Contra quam expositionem nihil oportet objicere, quoniam ipsa per sese statim displicet, cum omnia verba ad improprias significationes detorqueat, & plura eorum sine ullo fundamento. Præterea, quia si hæc verba in Isaia considerentur, nec ipsis, nec contextui potest accommodari talis expositio. Prius ergo supponenda est literalis intelligentia illorum verborũ apud Isaiam. Est enim ibi expressa promissio novi testamenti, in quo implendæ erant omnes promissiones factæ David, sive per *David* intelligamus Regem David, cui præcipue facta est promissio Messiæ, & æterni regni ejus, sive intelligamus Christum, ut intelligit Hieronym. Tum quia verba sequentia hoc requirunt: *Ecce testem populis dedi eum, ducem, ac præceptorem gentibus:* tum etiam quia hæc phrasis est usitata in scriptura Psalm. 88. *Inveni David servum meum, oleo sancto meo unxi eum.* De quo postea subditur, *& ego primogenitum ponam illum,* &c. quod proprie in Christum convenit. De quo etiam dicitur Ezec. 34. *Suscitabo vobis pastorem unum servum meum David. Sancta* ergo *fidelia David* appellantur ab Isaia sanctæ & divinæ promissiones Christo, seu de Christo factæ, & eædem dicuntur *fideles misericordiæ*, juxta vulgatam lectionem Isaiæ. Paulus ergo ab hoc literali sensu non recedit, neque intendit dicere in illis verbis: *Dabo vobis sancta David fidelia*, in particulari esse promissam resurrectionem, aut corporis Christi incorruptionem (hoc enim nec Isaias intendit, nec habet fundamentum, ut dixi) sed, cum dixisset, Christum suscitatum fuisse a Patre, juxta illud: *Ego hodie genui te*, subdit: *Quod autem suscitavit eum a mortuis jam non reversurum in corruptionem, ita dixit,* &c. id est, ita ex scripturis colligitur, quia sanctæ promissiones a Deo factæ, in Christo erant implendæ. Unum autem ex illis promissis fuit: *Non dabis Sanctum tuum videre corruptionem.* Itaque non affert illa verba Isaiæ; ut in particulari probet resurrectionem, sed ut in generali assumat promissiones de Christo factas fuisse fideles, & suum exitum habituras. Cui expositioni adjungi etiam potest, cum Isaias inquit: *Misericordias David fideles*, alludere ad promissiones factas Psal. 88. qui incipit: *Misericordias Domini in æternum cantabo*, ut Hieron. & alii interpretes adnotarunt, tum propter verborum similitudinẽ, utrobiq; enim fit mentio divini pacti, misericordiæ, ac fidelitatis, tum etiam quia in illo continentur præcipuæ de Messia promissiones: *Disposui testamentum electis meis. Juravi David servo meo. Usque in æternum præparabo semen tuum*, &c. In illis autem promissionibus, licet non expresse, implicite tamen continetur resurrectionis promissio. Nam dicitur Christus duraturus in æternum, & *thronus ejus, sicut dies cœli*. Paulus, ut probet resurrectionem, adducit locum Isaiæ, ex quo generaliter habetur, has promissiones fuisse implendas, inter quas (ut dixi) resurrectio continebatur: tamen, quia in hoc loco solum continebatur implicite, addit Paulus aliud testimonium, in quo specialis & propria promissio resurrectionis Christi continetur.

Varia loca prophetarum de resurrectione Christi.

Est aliud testimonium Isaiæ c. 25. quod ad hanc veritatem firmandam afferri potest, ubi de Christo dicitur: *Præcipitavit mortem in sempiternum.* Ad quem locum allusisse videtur Paulus 1. ad Cor. 15. cum dixit scriptum esse. *Absorpta est mors in victoria.* Nam (ut D. Th. ibi notavit) testimonium illud secundum ea verba non invenitur in veteri testamento, sed ex hoc loco videtur desumptum. Nam sensus idem est. Absorbere enim mortem idẽ est, quod eam destruere, & profligare: hoc autem ipsum est illam præcipitare: & in Hebræo ad literam est verbum *absorbendi*, pro quo Septuaginta posuerũt verbum *devorandi*. Observandum autem est in Hebræo non legi passive, *Absorpta est*, sed active *absorpsit*, seu *devoravit* (ut septuaginta transtulerunt) sed vel activum positum est pro passivo (quod est frequens apud Hebræos) vel non de omnium hominum morte, sed de singulari morte Christi intelligendus est hic locus. Unde Septuaginta non simpliciter, sed cum articulo dixerunt: *Devoravit illa mors prævalens* quia mors Christi mortem omnium absorpsit. Ex quo sensu recte etiam sumi potuit alia propositio passiva: *Absorpta est mors in victoria.* Nam sensus idem est. Cum quo etiam coincidit illud Oseæ 13. *O mors ero mors tua.* Ex hoc ergo loco colligunt Patres Christi resurrectionem, quia cum ipse mortem destruxerit, atq; deleverit, non potuit ab ea absorberi, aut detineri: ubi ergo prædicta est victoria Christi adversus mortẽ, satis etiam ejus est prædicta resurrectio. Unde Euseb. l. 4. de Demonst. c. 12. postquam dixerat Christum sua morte mortem fugasse, subdit: *Hac sane ratione ipsius etiam corpus mortuum excitatum est, & multa corpora, quæ dormierant, surrexerunt, ut merito ex hoc in sacris literis dictum sit, Absorpsit mors in victoria:* & Cyrill. super Isaiam, exponens illa verba, *Mors* (inquit) *prævaluit contra primum parentem, & contra omnem sobolem, at in Christo vires amisit. Tertia enim die revixit calcata morte, & factus est nobis resurrectio, abstulit lamenta, & lachrymas, abstulit opprobrium peccati.* Et eundem sensum indicat Athanas. de cruce & pass. Dom. ubi cum dixisset: *Dominum non imbecillitate naturæ mortuum esse, sed quod mortem ad cædem, necemque persecutus sit*, subdit: *Non enim morte superari potuit, sed potius aculeum suum amisit:* & infra indicans locum Is. *In deglutione mors fuit, postquam invaluerat.*

Mors in morte Christi absorpta quomodo.

Obiectio.

Dices. Quamvis his testimoniis recte probetur, Christum post mortem suam aliquando resurrecturum, non tamen probari jam resurrexisse. Respondetur primum in multis ex prædictis locis satis doceri Christi resurrectionem futuram fuisse paulo post mortem ejus, ante prædicationem Evangelii, & conversionem gentium, ut patet tum illis verbis Psalm. 15. *Non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem.* Item ex alio Psal. *Ego hodie genui te. Postula a me & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ.* Ubi clare significatur, Ecclesiæ propagationem futuram post Christi resurrectionem. Quod etiam significatum est Micheæ 7. ubi in sensu allegorico Christus ad mortẽ, vel ad synagogã loquitur. *Non læteris inimica mea super me: quia cecidi, consurgam.* Et infra. *Et aspiciet inimica mea, & operietur confusione*, & tamen paulo post subditur, *Dies, ut ædificentur maceriæ tuæ.*

Respons.

In die illa longe fiet lex, &c. id est, ab illo die, quo ego cõsurgam, reædificabitur Ecclesia, & maceria ejus, quæ antea fuerat diruta, & cessabit lex vetus, &c. Et idem insinuatur in priori loco Isaiæ. Nam statim post illa verba: *Misericordias David fideles*, subditur: *Ecce testem populis dedi eum, ducem & præceptorem gentibus.* Rursus in illo loco Oseæ 13. *O mors, ero mors tua*, statim subditur: *Morsus tuus ero inferne.* ut significetur, utrumque simul fuisse futurum, scilicet, & mortem destruere per resurrectionem, & infernum mordere educendo Sanctorum animas. Nam licet verum sit, perfectam mortis victoriam non consummari quo ad effectum, usque ad generalem resurrectionem (ut Paulus dixit 1. ad Cor. 15.) tamen in Christi resurrectione demonstrata, & inchoata est, & in virtute quodammodo consummata, quatenus omnes in Christo resurreximus, ut idem Paulus ait ad Eph. 2.

Et ad eundem modum explicandus est alter locus Isaiæ supra expositus: quibus adjungi potest testimonium Sophon. 3. *Expecta me, dicit Dominus, in die resurrectionis meæ in futurum, quia judicium meum, ut congregem gentes, & colligam regna, &c.* Quo testimonio utitur Euseb. l. 2. de Demonst. c. 17. & August. 18. de Civ. c. 33. & ex eo probant Christum resurrexisse, & postea gentes ad se vocasse. Est etiam optimus locus Job c. 19. *Scio quod redemptor meus vivit, & in novissimo die de terra surrecturus sum.* Ubi (ut recte exponit Greg. l. 14. c. 46.) ex fide resurrectionis Christi sperabat Job suam resurrectionem: tamen (ut ex verbis ejus constat) suam sperabat in novissimo die, Christi autem resurrectionem longe antea factũ iri credebat. Denique præter hæc sunt alia testimonia in Prophetis, in quibus proprius etiam dies resurrectionis Christi indicatur, ut Oseæ 6. & Jonæ 2. de quibus in sequenti disputatione commodius dicemus.

Ultimo afferri possent testimonia novi testamẽti. Sed hæc & in superioribus tacta sunt, & tam sunt frequentia, ac evidentia, ut supervacaneum sit in eis enarrandis immorari. Solum desiderari hoc loco posset expositio illius testimonii Actor. 1. ubi dicitur Christus ad comprobandam suam resurrectionem præbuisse seu ostendisse se discipulis suis *in multis argumentis, per dies quadraginta apparens eis.* Oporteret enim exponere quæ fuerint hæc argumenta, quibus Christus probavit se post mortem iterum vivere, & quam fuerint valida, & efficacia. Sed quia D. Th. qu. 55. art. 5. & 6. hoc explicat, ideo, si quid addendum occurrerit, in commentariis illorum articulorum dicetur. Rationes autem, ob quas Christus ante generalem resurrectionem voluit resurgere, tractatæ sunt in commentario primi articuli, & plura dicemus Sectione sequenti. Statim vero occurrebat hic quæstio, an Christus fuerit primus resurgentium: eam vero tractat D. Th. a. 3. in cujus commentario illam explanabimus.

Ex hac fidei veritate sequitur primo, Christum dominum resurrexisse in vero corpore humano, id est vere constante ex hac materia rerum generabilium, & corruptibilium, disposita, & organizata eo modo, quo forma, ac natura humana requirit. Et hoc voluit Christus probare, ac persuadere discipulis, quando eis dixit: *Palpate, & videte, quia spiritus carnem, & ossa non habet sicut me videtis habere.* Nam (ut Leo P. ser. 1. de resur. notavit) ut resurrectionis veritas multis documentis manifesta fieret, apparere voluit Christus discipulis, *non solum loquens cũ eis, sed habitans, atq; convescens, & pertractari se diligenti, curiosoq; contactu ab eis, quos dubitatio perstringebat, admittens.* Quod latius exposuit D. Th. infra q. 55. a. 1. 5. & 6.

Secundo sequitur resurrexisse Christum in eodem numero corpore, quod mortuum in cruce reliquit. Ratio hujus, & superioris consectarii est, quia hæc sunt necessaria ad veram resurrectionem (ut supra ostensum est) at Christus vere resurrexit. Solum est observandum, cum in tempore vitæ Christi domini magna multitudo materiæ successive fuerit per continuam nutritionem acquisita, & adjuncta corpori Christi, fieri potuisse, salva veritate resurrectionis, ut ex quacunque parte illius materiæ sufficienter conficeretur corpus, in quo Christus esset resurrecturus, ut ex supra dictis de resurrectione in communi constare potest: tamen ad perfectiorem unitatis modum pertinuit, ut idem corpus constãs ex eadem omnino materia, ex qua tempore mortis constabat, resurgeret. Tum quia hoc modo perfectissima, & omni ratione resurrexit idem omnino, quod ceciderat. Tum etiam quia hoc erat necessariũ ad veritatem resurrectionis demonstrandam. Nam si Christus assumpsisset corpus ex alia materia compactum, etiamsi esset illa, quæ ex eodem corpore Christi discursu vitæ resoluta fuerat, difficilius crederetur vere resurrexisse. Eratque hoc quodammodo debitum illi sanctissimo corpori, ut sicut fuerat particeps crucis, & ignominiæ ita etiam esset consors gloriæ & æternę vitæ. Propter quod de illo prædictum erat: *Non dabis Sanctum tuum videre corruptionem.* Ex quo loco, & ex tota historia Evangelica certum omnino est, idem numero corpus, quod in cruce pependit, ex eademq; materia constans, resurrexisse. Et hanc identitatem demonstrare voluit Christus, cum dixit Th. *Infer digitum tuum huc, &c.* Quem locum tractans Leo P. ser. 1. de Resur. inquit: *Ideo clausis ad discipulos ostiis introibat, & flatu suo dabat Spiritum sanctum, & data intelligentiæ lumine sanctarum scripturarum occulta pandebat, & rursus idem vulnus lateris, fixuras clavorum, & omnia recentissima passionis signa monstrabat ut agnosceretur in eo proprietas divinę, humanæq; natura individua permanere.* De qua re dicemus plura infra qu. 54. a. 4. Cum autem dicimus constare corpus illud ex eadem materia, quę in eo inventa est tempore mortis, non excludimus, quin aliquid materiæ illi corpori addi potuerit, si fortasse necessaria fuit. Hoc enim identitati corporis non repugnat, & ad perfectam ejus integritatem potuit esse necessarium. De qua re dicturi sumus q. 54. a. 2.

Christus in eod numero corpore quod reliquit in cruce, resurrexit.

Contra hanc veritatem fidei nihil est, quod objici possit, pręter ea, quæ objiciuntur adversus resurrectionem in genere, ejusque possibilitatem, quæ in superioribus tacta sunt, & infra disputando de generali hominum resurrectione (si quid residuum fuerit) addetur. Locus autem ille 2. ad Cor. 4. *Et si cognovimus Christum secundum carnem, sed jam non novimus*, tractatus est a nobis superiori to. disp. 13. Sect. 3. ubi diximus nomine *carnis* intelligi carnem passibilem, in qua aliquando fuit cognitus Christus: nunc autem, licet eandem carnem habere credatur, non tamen passibilem. Quam expositionem præter ea, quæ ibi adduxi, his verbis confirmat Leo P. ser. 1. de resur. *Non dissonat, dilectissimi, ab hac fide magister gentiũ Apostolus Paulus, cum dicit: Et si cognovimus Christum secundum carnem, sed nunc jam non novimus. Resurrectio enim Domini non finis carnis, sed commutatio fuit, nec virtutis augmento consumpta substantia est, qualitas trãsiit, non natura defecit. Et merito dicitur caro Christi in eo statu, in quo fuerat nata, nesciri. Quia nihil in ea passibile, nihil remansit in ea infirmum, ut & ipsa sit per essentiam, & non sit ipsa per gloriam.*

Testimonium Pauli 2. Cor. 5. expositum.

SECTIO II.

Quæ fuerint causæ resurrectionis Christi.

IN hac quæstione breviter discurrendum est per omnia causarum genera, in quibus aliquid explicandum occurrerit. Nam de materiali, & formali nihil est, quod dicamus, cum jam positum sit, idem corpus, & majori ratione eandem animam ad hanc resurrectionem convenisse: dicendum ergo est de causa finali, & efficiente, vel morali, ut est meritoria vel physica principali, & instrumentali, seu ministeriali.

Primo igitur ad explicandam finalem causam adduci possunt rationes omnes, propter quas D. Th. supra probavit, factam esse Christi resurrectionem. Nam omnes illæ atque in universum utilitates omnes, quas dicunt sancti provenisse nobis ex resurrectione, finalem causam continent resurrectionis Christi, & omnes continentur sub illo verbo, quo dicitur Christus propter nos homines resurrexisse, sicut & mortuus esse. Et huc spectat illud Pauli ad Rom. 4. *Resurrexit propter justificationem nostram*, & illud Gregorii Nazian. or. 1. *Resurrectio propter resurrectionem*, id est, resurrectio Christi propter nostram resurrectionem. Sed ultra hoc addendum est, licet Christus propter nos resurrexerit: primo tamen, ac per se propter se, suamq; gloriam resurrexisse. Itaque sicut in priori tomo dicebamus, verbum propter redemptionem nostram carnem assumpsisse, & nihilominus primo, ac per se voluisse incarnari propter excellentiam tanti mysterii, & ut se se perfectissimo modo creaturis communicaret: ad eundem modum nunc dicimus, Christi resurrectionem ita fuisse a Deo ad nostrum commodum ordinatam,

Finis resurrectionis Christi qui.

ut tamen per sese fuerit intenta propter ipsius Christi gloriam, & exaltationem. Primo quidem, quia erat debita Christo domino, propter majestatem Verbi in illo corpore inhabitantis, propter quod dixit Petrus Act. 2. *Impossibile fuisse Christum teneri ab inferno*, seu a morte, ita exponens illud Psalm. *Non derelinques animam meam in inferno, nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem.* Non enim decebat, admirabilem sanctificationem illius corporis per conjunctionem ineffabilem ad ipsam sanctitatem per essentiam, ut vita, & conjunctione ad suam animam diu orbaretur. Unde Athan. l. de Incar. Verbi Dei, & corp. ejus adventu, dicit: *Eum, qui Dominici corporis resurrectionem non credit, non satis intelligere vires Verbi, Sapientiaq; Dei. Nam si verum est eum corpus assumpsisse, eaq; quæ corporis propria sunt, vindicasse, quid de corpore, quæso, statuere debuit, aut quo fine tandem illud consumere, cum semel intra corporis viscera receptus esset? Ut enim non moreretur, fieri non poterat, quia pro omnibus erat in mortem offerendum, ut autem extinctum maneret, neq; id fieri debuit, eo quod vitæ sacrarium esset. Unde revixit per suam, quæ in ipso erat, vitam.* Similia repetit inferius, ubi inter alia inquit: *Quomodo Dominus ex toto vitam se esse demonstrasset, nisi id, quod mortale erat, vivificasset?* Et ser. 4. contra Arrian. in hunc modum exponit illud ad Philip. 2. *Propter quod & Deus exaltavit illum.* Refert enim particulam illam *propter quod* ad præcedentia verba: *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, &c. Nam cum dixisset* (inquit) *humiliavit semetipsum usq; ad mortem, statim subintulit: Propter quod & Deus exaltavit illum, cupiens ostendere, quod etsi sicut homo mortuus fuerit, attamen ut vita exaltatus sit resurrectione:* & infra: *Cur hic solus ex mortuis integer resurrexerit, causa ea est, quam Paulus priori loco statuit: quod cum Deus esset, homo factus sit, qui e cælo, & cælestis appellatur, eo quod Verbum de cælo descenderit, idcoq; sub imperio mortis detineri non potuit. Nam etsi humiliavit seipsam sinens suum corpus usq; ad mortem procedere: nihilominus tamen illud e terris exaltavit, propterea quod in illo erat filius Dei.*

Refert. ad Christi gloriã & exaltationẽ ordinata.

Secundo hoc explicatur, quia ratione hypostaticæ unionis, & ex gloria animæ, debita erat corpori Christi vita perpetua, ac gloriosa: quod autem aliquando fuerit mortale, factum est ex dispensatione propter nostram salutem: ergo consummata nostra salute per Christi mortem, eisdem rationibus debebatur illi corpori vita gloriosa per se, ac propter se, etiam si nobis non esset utilis; ac necessaria ejus resurrectio. Unde merito dixit Ath. dicto l. de Incar. verbi, resurrexisse Christum, *ut ostenderet non ex imbecillitate mortuum esse, sed ad extinguendam mortem, qua profligata, quid reliquum erat, nisi ut in trophæum devictæ mortis excitaretur?* Quocirca si hæc intrinseca causa resurrectionis Christi perpendatur, excitandus fuisset Christus statim, ac redemptionem nostram per mortẽ consummavit. Et ideo (ut infra videbimus) docent Patres dilationem resurrectionis omnino fuisse propter nos, ut de veritate mortis evidentius constaret; hac vero causa & necessitate finita statim (ut ita dicam) ab extrinseco rediisse ad vitam multo magis, quam reducatur aqua ad pristinam frigiditatem impedimento ablato. Quomodo dixit Atha. ep. ad Epict. *Corpus mortalis naturæ per Verbum, quod in ipso erat, supra naturam resurrexit.* Sicut ergo aqua ablatis impedimentis natura sua fit frigida, primo quidem propter seipsam quia hæc est naturalis dispositio, quam ejus forma requirit: deinde ut res alias frigefacere possit; ita Christi corpus ablata mortis necessitate, quasi ab intrinseco ad vitam revocatum est, & gloriam sibi connaturalem accepit. Primo quidem propter se, quia hic status erat illi debitus ratione unionis, & secundum ordinem divinæ prædestinationis per se primo intentus, deinde vero propter nostram utilitatem, ut supra explicatum est. Unde etiam egregie addit Petr. Chrysol. ser. 78 & 81. resurrexisse Christum propter creaturarum omnium, seu totius Universi exaltationem ad novam pacem, & tranquillitatem. *Orbem* (inquit) *totum pristinum reformat in corpus, ut quem sibi taliter viderat esse compassum, suam secum suscitaret ad gloriam.* Atque hæc de finali causa.

Resurrectio Christo ratione unionis hypostaticæ quodam modo debita.

Secundo de causa meritoria certum est Christum dominum fuisse causam meritoriam suæ resurrectionis, ut docet D. Th. a. 4. ad 2. & latius diximus in priori to. disp. 40. Sect. 3. Hic vero inquiri poterat, quando hoc meruerit. Quidam enim ausi sunt dicere Christum hoc meruisse post meruisse post mortem per descensum animæ ad inferos. Nam *qui descendit ipse est, & qui ascendit*, & descensu exaltationem meruit. Neque enim illud opus fuit minoris charitatis, & humilitatis, quam cætera, quæ in vita gessit. Sed hæc sententia conficta est sine fundamẽto. Ostendimus enim in priori to. disp. 39. Sect. 3. tempus merendi in Christo domino, sicut & in aliis omnibus hominibus, fuisse finitum in morte. Tum etiã quia scriptura morti, & passioni Christi tribuit meritũ resurrectionis. Quia licet per totam vitam illam meruerit, tamẽ in morte hoc meritum consummavit. Unde Paul. ad Phil. 2. cum dixisset, *Factus obediens usque ad mortẽ*, subdit, *Propter quod &c.* non ergo post mortem, sed usque ad mortem hoc meruit. Quapropter Aug. tr. 104. in Jo. *Humilitas passionis meritum* (inquit) *est resurrectionis.* Oportebat quippe, ut ipsũ corpus esset organum, ac instrumentum meriti suæ resurrectionis, & exaltationis. Alia de hac re adduximus prædicto loco, & supra in com. a. 1. Quædam vero difficultas hic occurrebat de unione hypostatica totius humanitatis, quæ, dissoluta humanitate, in morte fuit amissa & consequenter in resurrectione reparata (propter quod videtur dixisse Pet. Chrys. ser. 80. *Resurgens a mortuis Christus resumpsit hominem, non reliquit,*) de hac, inquam unione occurrebat difficultas, an habuerit etiã causam meritoriã. Sed eam sufficienter attigimus priori to. disp. 10. Sect. 4.

Christus eã meruit suã quadã morte.

Tertio, de causa efficiente principali satis constat ex supradictis, solum Deum potuisse esse causam resurrectionis Christi. Nam quoad hoc eadem est ratio de Christo, & de aliorum hominum resurrectione. Unde Act. 2. dicitur. *Quem Deus suscitavit a mortuis*, & ad Rom. 8. *Qui suscitavit Jesum Christum a mortuis vivificavit & mortalia corpora vestra.* Quia vero Christus ipse Deus est, vere etiam dicitur, eundem Christum fuisse causam principalem suæ resurrectionis, non ut hominem, sed ut Deũ. *Quia etsi crucifixus est ex infirmitate, vivit ex virtute Dei.* 2. ad Cor. ult. Et hoc modo intelligendum est, cũ dicitur propria virtute resurrexisse, juxta illud Jo. 10. *Nemo tollit animam meam a me, sed ego pono eam, ut iterum sumam eam.* Et eodem modo dixit Leo P. ser. 1. de resurr. *Deitas, quæ ab utraque substantia non recessit, quod potestate divisit potestate conjunxit.* Sic denique dixit Athan. loco cit. *corpus Christi surrexisse per verbum, quod in ipso erat.* Neque hic occurrit nova difficultas, supposito, quod supra ostensum est, divinitatem non fuisse separatam a corpore & anima tempore mortis.

Propria virtute a mortuis Christus resurgit.

Quarto, de causa instrumentali physica solum inquiri potest, de ipsismet partibus humanitatis Christi, an effective concurrerint ad resurrectionem. Nam de omni alia creatura certũ est non concurrisse, ut a fortiori constabit ex iis, quæ dicemus in ultimo puncto. De humanitate vero Christi, quæ est quædam integra natura, certum est non potuisse efficere resurrectionem, quia non supponebatur resurrectioni, sed ex illa potius cõsurgebat. De anima igitur & corpore dicendũ est. Et in primis distinguere oportet duplicem actionem in resurrectione intervenientem. Prior est corporis organizatio, & dispositio: posterior substantialis conjunctio animæ ad corpus. De priori probabilius videtur, animam Christi, ut instrumentum Verbi effective disposuisse corpus suum, illudq; aptasse, ut ei uniretur. Quia ex unione ad Verbũ habebat illa anima potestatem permanentẽ, & per modũ habitus ad efficiẽda hujusmodi miracula, ut in priori to. late tractatum est. Ergo credendũ est usum fuisse hac potestate in ordine ad suã resurrectionẽ, ut veluti condignum premium redderet suo corpori tanquã socio suarum passionum, & instrumento meritorum, deinde quia Christus suo imperio disponebat alia hominum corpora, quæ excitavit a mortuis, & in fine mundi concurret hoc modo ad efficiendã nostram resurrectionem. Ergo multo magis credẽdum est effecisse suã. An vero corpus etiam Christi, ut instrumentũ Verbi habuerit concursum physicũ ad hujusmodi actionem, incertum est. Non enim fuit impossibile illud corpus seipsum effective disponere, & organizare, vel per unam partem efficiendo in aliam, vel per easdem partes efficiendo in seipsas. Quia cum non agant virtute naturali, sed obediẽtiali, non supponuntur habere formam, quam efficiunt, nec formaliter, nec eminenter: & ideo non repugnat, hoc modo fecisse in se formam, & dispositionem, quam actu

Anima Christi ut instrumentum Verbi suum corpus effective disposuit, & organizavit ad suã resurrect.

non habebant. At vero licet hoc sit possibile, non videtur tamen necessarium. Quia, cum corpus sit proprium subjectum hujus actionis, & causa materialis ejus, & aliunde anima potuerit esse sufficiens principium efficiens illius actionis in genere instrumenti: non videtur necessarium tribuere efficientiam corpori: imo convenientior ratio causandi videtur, ut unicuique propria causalitas fuerit attributa actui, & potentiæ accommodata.

Unio substantialis inter corpus & animam Christi in resurrectione instrumentaliter effecta.

De posteriori actione, scilicet unione substantiali corporis & animæ, juxta diversas sententias diversimode sentiendum est. Nam si cum Henrico, & aliis sentiamus facta corporis organizatione, non requiri novam actionem extrinseci agentis, ut anima corpori uniatur, consequenter dicendum est, non fuisse necessariam novam instrumentariam actionem corporis, aut animæ Christi, ut inter se unirentur, sed facta miraculose organizatione corporis, applicataque illi anima secundum realem præsentiam, quæ per mutationem localem fieri potuit, statim naturali quadam vi unitam fuisse. Quæ opinio probabilis est, ut supra diximus. Si autẽ cum communi sententia asseramus, præter corporis organizationem requiri, ut Deus speciali efficientia, & actione uniat animam corpori, dici consequenter ac probabiliter potest, tam corpus, quam animã fuisse instrumentum ad hujusmodi actionem efficiendam. Quo sensu potest intelligi, quod D. Th. infra dicit a. 4. ad 3. corpus scilicet, & animam se mutuo resumpsisse virtute divina. Nam licet ipse non satis explicet, an loquatur de actione instrumentali animæ, & corporis, vel de principali actione divinitatis unitæ animæ, & corpori: tamen de utraque potest commode intelligi. Præsertim cum ipse sentiat, requiri ad hanc unionem specialem actionem, & efficiẽtiam. Nam hoc posito nulla est ratio, ob quam negemus hanc instrumentalem effectionem, cum ratione unionis debita sit, cumq; aliæ rationes in superiori membro factæ hic etiam locum habeant. Quod vero hujusmodi effectionem tribuamus non solum animæ, sed etiam corpori, est hic specialis ratio. Quia unio mutua est corporis & animæ, & tam in anima quam in corpore dicit specialem quendam modum, ergo fuit inter has partes mutua efficientia, qua altera veluti ad se traxit, sibique conjunxit alteram, & e contra. Neque circa hoc est ulla specialis difficultas, præter eas, quæ alibi dictæ sunt de hac potentia miraculorum effectrice.

Quinto, de causa ministeriali loqui hic potest, utrũ Angeli aliquod ministerium exhibuerint ad præparandã materiam resurrectioni Christi. Quam dubitationem tractant Theologi in 4. dis. 43. & 44. generatim de omniũ resurrectione: in speciali vero de resurrectione Christi nullum verbum attingunt. In generali tamen definiunt ex doctrina Aug. 3. de Trin. c. 4. in communi resurrectione Angelos aliquid esse ministraturos, colligendo cineres dispersos, & congregando illos in locum resurrectioni accommodatum. Ex hac autem generali doctrina videtur idem esse docendum de Christi resurrectione. Primo, quia est eadem necessitas. Nam etiam aliquæ partes materiæ reassumendæ in corpore Christi erant dispersæ, oportebatque, ut in sepulchro congregarentur, scilicet sanguis effusus, capilli capitis, aut barbæ, & si fortasse aliquæ carnis, & cutis particulæ flagellis, aut aliis cruciatibus divulsæ fuerant, & si quæ aliæ partes materiæ ante separatæ, vel resolutæ a corpore Christi iterum erant resumendæ, deinde est eadem ratio. Nam Deus administrat inferiora per media, juxta Aug. 3. de Trin. c. 4. Unde quod fieri commode potest per ministros Angelos, non oportet fieri a Deo immediate, & per seipsum. Hæc autem actio, cum per solum localem motum fiat, aptissime fieri potuit per Angelos. Præterea nostra resurrectio est ad imitationem resurrectionis Christi, ergo sicut in nostra intervenit hoc ministerium Angelorum, ita verisimile est fuisse exhibitum in resurrectione Christi; nihil enim derogat perfectioni, & excellentiæ illius resurrectionis. Nam si hominum ministerio factum est, ut corpus Christi deponeretur de cruce, & collocaretur in sepulchro: cur non fuit etiam decentissimum, ut sanguis, capilli, ac reliqua ministerio Angelorum in eodem sepulchro reponerentur? Etenim si homines potuissent, omnia illa colligerent, & custodirent; quod ergo ii vel facere non potuerunt, vel non cogitarunt, convenienter per Angelos effectum fuit. Sicut etiam in partu Virginis pie sentiunt Cajet. & alii, ministerio Angelorum puerum fuisse susceptum, & in manibus Virginis repositum. Quin etiam addit Cajet. fuisse ab Angelis mundatum, & secundinas, & alias sordes eorundem ministerio fuisse separatas, alioque traductas, ergo majori ratione dici potest, ante resurrectionem adhibuisse hoc ministerium. Et juxta hanc sententiam loquuntur aliqui in concionibus de Christi resurrectione, & nihil in ea est periculi, vel absurdi, ut conjecturæ adductæ ostendunt.

Dicendum tamen est in mysterio resurrectionis Christi nullam operam, nullamque efficaciam Angelos adhibuisse, sed totum negotium resurrectionis peractum esse per efficientiam ipsius Christi, præsertim mediante anima. Hoc potest in primis probari auctoritate negativa omnium veterum Patrum, ac Scholasticorum. Omnes enim affirmant Christum virtute propria operatum esse resurrectionem suam, & nullus eorum mentionem fecit angelici ministerii: si autem illud agnovissent, non omnino illud tacuissent, sicut fecerunt, de resurrectione aliorum hominum disputantes. Deinde potest sumi argumentum a simili ex D. Th. in 4. d. 8. q. 2. a. 3. ad 3. ubi agẽs de Christi conceptione dicit, non fuisse conveniens, ut illi creatura aliqua cooperaretur propter dignitatẽ Christi servandã. Quod clarius explicuit Alex. Alens. 4. p. q. 134. memb. 1. a. 2. in solutionibus argumentorum, qui expresse loquitur de hac ministeriali cooperatione, & quærit, an potuerit virtus creata cooperari hoc modo in conceptione Christi, & respondet potuisse: *Sicut virtus* (inquit) *angelica cooperabitur resurrectioni corporum in generali resurrectione: non tamen decuit propter nimiam sublimitatem carnis, quia illa caro unienda fuit divinitati. Unde quod non sit ibi cooperata virtus creata magis congruitatis fuit, quam necessitatis.* Hæc vero congruitas eadem, vel major est in resurrectione. Nam eadem est sublimitas illius carnis, quæ non jam unienda sed unita erat divinitati. Tertio est optima congruentia, quia ubi est sufficiẽs, decens, ac proportionatum principium proximum alicujus actionis, superfluum esset adhibere extrinsecum ministerium angelorum, sed ita est in præsenti. Nam anima Christi Domini erat sufficiens principium sicut ad disponendum corpus, ita etiam & ad colligendas partes, quæ dispersæ erant, & addendum, si quid materiæ fortasse deerat. Quia virtus instrumentalis illius animæ has omnes actiones, ac multo plures complectebatur. Rursus erat illa anima maxime decens, & proportionatũ actionis hujusce principium: tum quia habebat curam illius corporis tanquam proprii: tum etiam quia erat velut divinus motor, sicut corpus illud erat divinum quoddam mobile propter unionem ad Verbum. Quarta est alia cõjectura, quia sanguis, capilli, & si quid aliud colligendum fuit ad Christi resurrectionem, id totum debuit collocari intra sepulcbrũ, & conjũgi corpori, quoad fieri potuit, vel expediens fuit: hoc autem fieri nõ potuit virtute ãgelica, nisi vel removendo lapidem ab ostio sepulchri, vel aliqua ex parte illud dividendo: neutrum autem horum est asserendum. Usque ad resurrectionem enim Christi omnino clausum permansit sepulchrum, ut infra videbimus: non potuerunt ergo illa omnia intra sepulchrum reponi nisi transeundo ab extremo ad extremum sine medio, vel penetrando corpora intermedia, neutrum autem horum fieri potuit naturali virtute angelorum, ergo hoc ministerium non erat ex his, quæ ad angelos pertinent juxta ordinarium cursum providentiæ divinæ. Dicere autem eis datam esse supernaturalem viro instrumentalem ad efficiendam illam mutationem supernaturali ac miraculoso modo gratis & sine fundamento fingeretur. Quia nec illa virtus est debita angelis, nec pertinet ad ordinarium providentiæ modum, & alioqui non esse necessaria; quia animæ Christi est connaturalis hæc virtus ratione unionis. Denique maxime decebat, ut solus Christus suæ esset resurrectionis auctor, ne alterius ope ad suum corpus excitandum indiguisse videretur. Conjecturæ vero in contrarium faciles sunt & ex iis, quæ diximus, expeditæ.

Ministerium angelorum in Christi resurrectione perficienda nullum.

ARTICULUS II.

Utrum fuerit conveniens Christum tertia die resurgere.

AD secundum sic proceditur. Videtur quod non fuerit conveniens Christum tertia die resurgere. Membra enim debent capiti conformari. Sed nos, qui sumus membra Chri-

291. 3. p. q. 1. a. 4. in 3. disp. & q.

Christi non resurgimus a morte tertia die, sed nostra resurrectio differtur usque ad finem mundi. Ergo videtur, quod Christus, qui est caput nostrum, non debuerit tertia die resurgere, sed debuerit ejus resurrectio differri usque ad finem mundi.

a.d. 2. Et 2. 02. q. 1. a. 0. q. 2. ad 1. & op. 1. c. 04 3. Et op. 60. ca. 19. et c. 6. Et Pl. 15. col. 6. Et Jo. lect. 5.

2. Præterea. Act. 2. dicit Petrus, quod impossibile erat Christum detineri ab inferno & morte. Sed quamdiu aliquis est mortuus, detinetur a morte. Ergo videtur, quod Christi resurrectio non debuerit differri usque ad tertiam diem, sed statim eadem die resurgere præcipue cum glossa supra inducta dicat, nullam esse utilitatem in effusione sanguinis Christi, si non statim resurgeret.

Ar. præcedent.

3. Præterea; Dies incipere videtur ab ortu solis, qui sua præsentia diem causat. Sed ante ortum solis Christus resurrexit: dicit enim Jo. 20. Quod una Sabbathi Maria Magdalene venit mane, cum adhuc tenebræ essent ad monumentum, & tamen Christus jam resurrexerat, quia sequitur: Et vidit lapidem sublatum a monumento. Non ergo resurrexit Christus tertia die.

Sed contra est, quod dicitur Mat. 20. Tradent eum Gentibus ad illudendum, & flagellandum, & crucifigendum & tertia die resurget.

art. præc. *Resp. dicendum, quod (sicut dictum est) resurrectio Christi necessaria fuit ad instructionem fidei nostræ. Est autem fides nostra, & de divinitate, & humanitate Christi: non*
2. 2. q. 2. a. 7. & 8. *enim sufficit alterum sine altero credere, ut ex prædictis patet. Et ideo ad hoc, quod confirmaretur fides de veritate divinitatis ipsius, oportuit, quod cito resurgeret, & ejus resurrectio non differretur usque ad finem mundi. Ad hoc autem, quod confirmaretur fides de veritate humanitatis & mortis ejus, oportuit moram esse inter mortem, & resurrectionem, si enim statim post mortem resurrexisset, videri posset, quod ejus mors vera non fuerit, & per consequens nec resurrectio vera. Ad veritatem autem mortis Christi manifestandam, sufficiebat, quod usque ad tertiam diem ejus resurrectio differretur, quia non contingit, quin infra hoc tempus, in homine, qui mortuus videtur, cum vivat, appareant aliqua indicia vitæ. Per hoc etiam, quod tertia die resurrexit, commendatur perfectio ternarii, qui est numerus omnis rei, utpote habens principium, medium & finem:*
T. 1. tex. 2. & 4. *ut dicitur in 1. de Cælo. Ostenditur etiam secundum mysterium quod Christus una sua morte corporali, quæ fuit lux propter justitiam, duas nostras mortes destruxit, scilicet corporis, & animæ, quæ sunt tenebrosæ propter pecca-*
l. 4. c. 3. & 6. *tum. Et ideo die integra, & duabus noctibus permansit in morte, ut Aug. dicit in 4. de Trin. Per hoc etiam significatur, quod per resurrectionem Christi, tertium tempus incipiebat, nam primum fuit ante legem, secundum sub lege, tertium sub gratia. Incepit etiam in Christi resurrectione tertius status Sanctorum. Nam primus fuit sub figuris legis; secundus sub veritate fidei; tertius erit in æternitate gloriæ, quam Christus inchoavit resurgendo.*

Ad 1. ergo dicendum, quod caput & membra conformantur in natura, sed non in virtute. Excellentior est enim virtus capitis, quam membrorum. Et ideo ad demonstrandum excellentiam virtutis Christi, conveniens fuit, ipsum tertia die resurgere, aliorum resurrectione dilata usque ad finem mundi.

Ad 2. dicendum, quod detentio coactionem quandam importat. Christus autem nulla necessitate mortis tenebatur astrictus, sed erat inter mortuos liber. Et ideo aliquandiu in morte mansit, non quasi detentus, sed propria voluntate, quamdiu judicavit hoc esse necessarium ad instructionem fidei nostræ. Dicitur autem statim fieri quod fit brevi interposito tempore.

q. 51. art. 4. ad 3. *Ad 3. dicendum, quod (sicut supra dictum est) Christus resurrexit circa diluculum illucescente jam die, ad significandum, quod per suam resurrectionem nos ad lucem gloriæ inducebat: sicut mortuus est advesperascente jam die, & recedente in tenebras, ad ostendendum, quod per suam mortem destrueret tenebras culpæ & pœnæ. Et tamen dicitur tertia die resurrexisse, accipiendo diem pro die naturali, qui continet spatium 24. horarum. Et sicut dicit*
l. 4. c. 6. ante med. t. 3. *Aug. in 4. de Trin. nox usque ad diluculum, quo Domini resurrectio declarata est, ad tertium pertinet diem: quia Deus, qui dixit, de tenebris lucem clarescere, ut per gratiam novi Testamenti, & participationem resurrectionis Christi audiremus: Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino: insinuat nobis quodammodo, quod a nocte dies sumat initium. Sicut enim primi dies propter futurum hominis lapsum a luce in noctem, ita isti propter hominis reparationem a tenebris ad lucem computantur. Et ita patet, quod etiam si media nocte surrexisset, posset dici eum die tertia resurrexisse, intelligendo de die naturali. Nunc autem cum diluculo surrexerit potest dici, quod tertia die resurrexit, etiam accipiendo diem artificialem, qua causatur ex præsentia solis, quia jam sol incipiebat aerem illustrare: unde & Marc. ult. dicitur, quod mulieres venerunt ad monumentum orto jam sole. Quod non est contrarium ei quod Jo. dicit: Cum adhuc tenebræ essent, ut Aug. dicit in l. de consensu Evang. quia die surgente reliquiæ tenebrarum tanto magis extenuantur, quanto magis oritur lux. Quod autem dicitur Marci ult. Orto jam sole, non sic accipiendum est, tanquam jam sol ipse videretur super terram, sed tanquam die proximo adveniente in has partes.*

l. 3. c. 24. inter pr. & me. t. 4.

COMMENTARIUS.

DUo includuntur in titulo art. scilicet, an fuerit conveniens resurrectionem Christi differri usque ad tertium diem, & an fuerit conveniens non ultra differri: & cum ex fide constet, utrumque factum esse, constat etiã utrumque fuisse conveniens; tamen ratio præcipua, propter quam fuit conveniens, non est eadem in utroq; puncto. Nam dilationis usque ad tertium diem tota ratio sumitur ex parte nostri, scilicet ut nobis satis constaret de veritate mortis Christi. Et hac ratione ut potissima usus est D. Th. eamque eleganter tractat Athan. l. de Incarn. Verbi, dicens: *Ut mortuum esse suum corpus doceret, non prius quam triduanum cadaver esset, excitavit.* At vero propria ratio accellerationis, seu non majoris dilationis resurrectionis ab intrinseco sumi potest ex dignitate ipsius Christi. Nam hoc ipso quod nobis non erat necessaria dilatio, erat illi statim debita resurrectio, ut supra dictum est. Et ideo D. Th. in prima ratione solum probavit dilationem usque ad tertium diem sufficientem fuisse, ut de veritate mortis constaret, ut inde concluderet fuisse conveniens, statim fieri resurrectionem. Addit vero alias cõgruentias allegoricas, & mysticas. Adjungere vero possumus ex Atha. super aliam rationem moralem. *Ne quispiam* (inquit) *objiceret ipsum non idem, sed aliud corpus circumferre, ea de causa ultra tridui moram non passus est, neque eos, qui ipsum audierant de resurrectione promittentem, in longum distulit, sed cum adhuc propemodum verba illa in eorum auribus obstreperent, oculiq; ejus speciem retinerent, intra tridui spatium, quod plusquam mortuum erat, immortale, & incorruptibile omnibus ostendit, quo intelligeretur, illud non imbecillitate naturæ, cum Verbum in eo domicilium suum haberet, extinctum fuisse, sed ideo extinctum, ut mors viribus nostri salvatoris Jesu Christi aboleretur.* Addit Leo P. ser. de resur. Christum Dominum breviasse tridui moram, & ex primo tantum partem novissimam, ex tertio vero partem dumtaxat accepisse primam: *Ne turbatos discipulorum animos longa mæstitudo cruciaret.* Præterea Greg. Nyss. orat. 1. de resur. in hoc triduo dicit operatum fuisse Christum multa & eximia virtutis opera, & præsertim destruxisse, quidquid mali in humano genere Lucifer ab initio mundi molitus fuerat, ideoque tam brevi tempore hoc totum perfecisse, ut suæ virtutis specimen ostentaret, quia *non tarda gratia est, non longo circuitu tantum bonum confectum fuit.* Postea adjungit rationẽ aliam mysticã, quę in eo videri poterit.

Ad tert. & usq; diem & non ultra dilata resurrectio Christi cur.

Argumenta D. Th. explicabuntur disp. seq.

DISPUTATIO XLVI.
In tres Sectiones distributa.

De tempore resurrectionis Christi.

CUm ex Evangelio constet Christum paulo post mortem resurrexisse, non oportet quæstionem movere de anno, aut mense, in quibus resurrectio contingit. Constat enim eodem anno, & mense, quo & mortem occidisse. Unde cum ostensum sit in medio primi mensis lunaris mortuum fuisse cum annum ageret trigesimum quartum, mensemque illius quartum, constat idem esse de resurrectione dicendum. Igitur disputandum superest de die, & hora, simulque explicandum erit, quomodo intelligendum sit resurrexisse tertia die, & jacuisse in sepulchro, ac fuisse in corde terræ tribus diebus, & tribus noctibus. Non disputabo autem, an resurrectio Christi facta sit in instanti, necne? Quia nihil addendum occurrit iis, quę de

resurrectione in communi dixi, & videri possunt etiam dicta de conceptione Christi. Nam eo modo, quo ibi diximus conceptionem factam esse in momento, sentiendum est de resurrectione, est enim eadem ratio.

SECTIO I.

Utrum Christus tertia post mortem die, eaque dominica resurrexerit.

DUo errores invenio negantium Christum resurrexisse die Dominico. Primus est Armenorum, qui anteponentes hoc tempus ajunt, Christum surrexisse die Sabbati, ut referunt Castrus verbo resurrectio, hæres. 4. ex Guidone Carmelita, & Prateolus Ver. Armeni num. 22. Hos autem, necesse est vel negare Evangelium dicens, Christum resurrexisse tertia die, vel negare Christum mortuum esse feria sexta, quod perinde fere est. Nam hoc etiam satis aperte in Evangelio habetur, ut supra diximus. Secundus error est eorum, qui postponentes hoc tempus dicunt Christum resurrexisse feria secunda in fine, aut in initio tertiæ, ut omnino juxta corticem literæ verum sit, Christum tribus diebus, & tribus noctibus fuisse in sepulchro, & in corde terræ. Hæc sententia sequitur aperte ex opinione eorum, qui asserunt Christum jacuisse in sepulchro septuaginta duabus horis. Quam docuit Alcuinus lib. de divinis offic. c. de cœna Domini nisi forsasse metaphorice loquutus sit, & improprie: eam tamen sententiam proprie, & in rigore explicatam defendit Paul. Forosemproniensis, in secunda p. Paulinæ, l. 1. & 2. ut refert Marcellus hde horis canonicis c. 50. Qui maxime illam confirmat: quia totum illud tempus fuit necessarium, ut veritas mortis Christi evidenter, & sine ulla tergiversatione probaretur. Quia sæpe solent infirmi, qui mortui apparent, post septuaginta horas dare signa vitæ, ergo non satis comprobatur aliquod corpus esse mortuum, in quo nullum signum est corruptionis, aut fetoris, si ante transactos tres dies naturales integros vivum reperitur.

Christus ante diem dominicum non resurrexit. Dicendum vero est primo, Christum non resurrexisse ante Dominicum diem. Hanc conclusionem censent esse de fide auctores supra citati, & ad minimum est tam certa, quam est certum Christum mortuum esse feria sexta, quod supra diximus esse certissimum. Probatur, quia de fide est Christum non resurrexisse ante diem tertium, ipse enim prædixerat se resurrecturum tertia die, Matth. 20. Qui autem designat diem, in quo aliquid futurum est, satis affirmat id non esse futurum ante illum diem. Unde alii Evangelistæ expressius dicunt, cum prædixisse se resurrecturum post tres dies, Marc. 8. & idem colligitur ex Mat. 12. & 16. & Luc. 11. ac denique in symbolo habemus, *Resurrexit tertia die*, quod nullo sensu posset esse verum, si die proxime sequenti post mortem surrexisset. Et præterea ex narratione Evangelistarum evidenter constat, Christum non resurrexisse die proxime sequenti post mortem suam (ut ex eorum lectione patebit, & in sequentibus explicabimus) ergo non potuit resurgere ante Dominicum diem. Quia inter diem mortis Christi, & diem Dominicam sequentem tantum una dies intercessit, cum demonstratum in superioribus sit, Christum feria sexta diem obiisse suum. Denique ratio, seu congruentia supra adducta hoc confirmat: quia opportuit differri resurrectionem ultra diem unum. Et hoc supponunt omnes Patres, qui illa ratione utuntur, aliique, quos statim afferemus.

Christus die dominico resurrexit, non serius. Secundu dicendum est, Christum Dominum surrexisse die Dominica, neque amplius suam resurrectionem distulisse. Conclusio est certa, quæ probatur primo ex Evangelio. Nam Mat. ult. dies, in qua Christus resurrexit, vocatur *prima Sabbathi*. Ubi nomine *Sabbathi* potest intelligi vel tota hebdomada, ita ut idem sit *prima Sabbathi*, quod prima dies hebdomadæ, quæ est Dominica. Nam dies Sabbathi erat septimus hebdomadæ, in quo Deus requievit. Potest etiam significare proprium diem Sabbathi & hoc modo nihil significare potest *prima Sabbathi*, nisi primam diem post Sabbathū. Et hoc est communior interpretatio. Nam Hebræi a die Sabbathi tanquam a solemniori cæteros dies hebdomadæ appellabant, videlicet *primam Sabbathi, secundam Sabbathi, &c.* Quod

Prima Sabbathi quid.

etiam notavit Beda lib. de ratione tempor cap. 6. Unde August. quia in titulo Psal. 23. dicitur, *In prima Sabbathi*, exponit de Resurrectione Domini. *Quæ prima* (inquit) *Sabbathi facta est, qui jam dies Dominicus appellatur*. In titulo vero Psal. 80. ubi dicitur, *In quinta Sabbathi*, & in titulo Psal. 93. ubi dicitur, *In quarta Sabbathi*, exponit de feria quinta, & feria quarta hebdomadæ. Et fortasse in priori notatur dies, in quo Christus Sacramentum Eucharistiæ instituit, de quo in illo Psal. 80. habetur sermo, in posteriori vero notatur dies, in quo Christus tradi, atque ea ratione pati incepit. Nam Psalmus ille est de patientia. Et eodem modo exponit Hieronym. Psal. 93. diem quartam Sabbathi, & in titulo Psalm. 47. *Prima* (inquit) *Sabbathi fecit lucem, prima Sabbathi resurrexit lux Christus.* Et confirmatur ex Marco c. ult. dicente: *Et cum transiisset Sabbathum, Maria Magdalene*, &c. Ubi perspicue dicit, die proxime sequenti post Sabbathum Christum non esse inventum in sepulchro, eo quod jam surrexisset. Post Sabbathum autem, dies prima est Dominica, ergo cum ostensum sit, non resurrexisse sabbatho, necessario efficitur die Dominica surrexisse. Et idem est sensus Evangelistæ Lucæ, qui in fine cap. 23. de mulieribus concludit: *Et Sabbatho quidem siluerunt*: cap. autem 24. incipit: *Una autem Sabbathi valde diluculo, &c.* ac si clarius dixisset, finito Sabbatho, *una die*, id est, prima die post illud &c. Et eodem modo loquitur Joannes cap. 20. Nam more Hebræorum *una* ponitur pro prima, Gen. 1. *Factum est vespere, & mane dies unus*, id est primus.

Dies dominica unde dicta. Secundo probatur hæc veritas ex perpetua Ecclesiæ traditione, quæ hunc diem semper venerata est propter Christi Domini resurrectionem, ut ex ipso nomine *Dominici diei* constat. Ita enim appellatus est a Domino, cujus resurrectioni fuit consecratus, quod quidem nomen fuisse huic diei impositum a tempore Apostolorum, constat ex illo Apocal. 1. *Fuit in spiritu in Dominica die.* Unde August. serm. 251. de temp. *Dominicum diem* (inquit) *Apostoli, & Apostolici viri ideo religiosa solemnitate habendum sanxerunt quia in eodem Redemptor noster a mortuis resurrexit. Quique ideo Dominicus appellatur, ut in eo tantum divinis cultibus serviamus, dantes diei huic honorem, & reverentiam propter spem resurrectionis, quam habemus in illa.* Et inferius addit, hunc diem esse solemnem in Scripturis. Quia in eo creati sunt angeli, & elementa mundi, & prima Lux, manna in deserto datum est, & Spiritus Sanctus de cœlo descendit. Et serm. 154. alia multa mirabilia numerat eodem die facta. Ac fere similia habet Leo P. epist. 81. ad Dioscorum, cap. 1. *In hac* (inquit) *dies mundus sumpsit exordium, in hac per resurrectionem Christi, & mors interitum, & vita accepit initium.* Et infra inquit in eadem die ingressum fuisse Christum ad Apostolos januis clausis, & insufflasse, atque dedisse illis Spiritum Sanctum, & in eadem postea descendisse in linguis igneis eundem Spiritum Sanctum a Christo promissum. Hæc autem ex Apostolorum traditione manasse, constat ex Clemente lib. 7. Constitut cap. 31. & 36. & ex Justino Apol. 2. in fine, ubi commemorat, solitos fuisse Christianos in die Dominica, quam *diem solis* appellat, conventus facere, quia in ea Christus resurrexit. Idem colligitur ex Ignatio Epist. 5. ad Trallian. Athan. optime, oratione in illud dictum: *Omnia mihi tradita sunt a Patre meo*, Hier. in 4. cap. ad Galat. Greg. lib. 11. Ep. 3. & ex aliis Patribus passim, multa quoque congerit Waldensis de Sacramentalibus c. 40. Propter quæ Beda lib. de ratione computi c. 17. & lib. de ratione temporum c. 45. & Ambros. super Psalm. 47. in princ. negant licere viro Catholico dubitare, quin Christus Dominica die resurrexerit.

Ultimo potest adhiberi congruentia ex supradictis in commentario art. 2. Quia Christi mors non debuit amplius differri, quam necessarium fuit ad veritatem mortis declarandam ad hoc autem sufficiens fuit, ut usque ad tertium diem in monumento maneret. Quod enim dicebat Paulus Mildeburgensis, de septuaginta horarum spatio, & incertum est, & quamvis interdum posset accidere, hominem vivum jacere quasi mortuum toto illo tempore absque ullo signo vitæ: tamen in homine, qui tot sustinuerat tormenta, atque lethalia vulnera acceperat, id erat impossibile. Unde, quibus non sufficeret quadraginta horarum spatium in signum & testimonium veræ mortis neque mille horæ sufficerent. Non ergo oportuit resurrectionem amplius differri.

Ex quo colligitur, quando in Scriptura dicitur, Christum

stum surrexisse *die tertia*, intelligendum esse de die tertia inchoata, non vero finita. Quia cum mortuus fuerit feria sexta jam exeunte, si ante resurrectionem fuissent tres dies integri transigendi, nō potuisset & die Dominica resurgere. Quapropter, cum in aliis locis dicitur resurrexisse *post tres dies*, intelligendum est de diebus inchoatis, sicut intelligitur illud Luc. 2. *Postquam consummati sunt dies octo, ut circumcideretur puer*, id est, cum dies octavus advenisset, & in eodem c. *Post triduum invenerunt eum*, id est, tertio die. Sic ergo in præsenti, in illis tribus diebus computandi sunt duo extremi, unus mortis & alter resurrectionis. Sicut etiam cum dicit Luc. *Post dies octo*, agens de tempore transfigurationis, cum tamen alii Evangelistæ dicant: *Post dies sex*, Mat. 17. Marc. 9. Ille computavit dies extremos, quos alii omiserunt, quos necesse est sumi inchoatos, quia ante exactum octavum diem necesse fuit transfigurationem fieri. Et ita ex uno Scripturæ testimonio aliud exponitur. Sic igitur in præsenti, per illa loca, quæ asseverant, Christum resurrexisse prima die hebdomadæ, explicamus alia, in quibus dicitur surrexisse, tertia die, vel post tres dies. Nam hæc duo pro eadem re sumuntur, ut videre licet apud Matthæum dicentem, Pharisæos retulisse ad Pilatum: *Post tres dies resurgam*, & ideo ab illo petiisse, ut juberet, *custodire sepulchrum usque in diem tertium*. Quibus verbis satis explicavit, idem omnino esse resurgere *Post tres dies*, & *tertia die*: & Pharisæos utrumque intellexisse, ut existimarent, Christum loquutum esse de tertia die, qua currente (ut ajunt) affirmabat se resurrecturum. Unde illi duo discipuli, quibus Christus apparuit in via, dicebant: *Nos autem sperabamus, quod ipse esset redempturus Israel, & nunc super hæc omnia tertia dies est hodie, quod hæc facta sunt*. Ac si dicerent, hac die impleturus erat, quod promiserat. Ita ergo intellexerunt hos tres dies etiam illi, qui Christum audierunt tam amici, quam inimici: atque ita etiam a nobis intelligendi sunt. Et eodem modo exponendus est locus Oseæ 6. *Vivificabit nos post duos dies, & in die tertia suscitabit nos*. Hic enim locus de Christi resurrectione, exponitur a sanctis Patribus, quos erudite refert, & exponit Franciscus Ribera in eum locum. Nam, cum dicit propheta: *Post duos dies*, comprehendit diem mortis, & sequentem, cum vero dicit: *In die tertia*, optime explicuit hos tres dies complecti duo extrema: atque adeo idem esse dicere, *post tres dies*, atque *tertio die*. Unde Dorotheus Martyr in synopsi existimat, hunc locum indicatum esse a Paulo 1. Cor. 15. dicente: *Quia surrexit tertia die secundum Scripturas*, quia in nullo loco veteris testamenti ita explicatur tertia dies resurrectionis, sicut in hoc.

Dubium. Superest explicanda gravis difficultas, quam in superioribus huc remisimus. Nam si Christus Dominus resurrexit die Dominica; ergo non potuerunt intercedere quinquaginta dies inter diem Resurrectionis ejus, & diem Pentecostes, seu adventus Spiritus Sancti, neque potuit utrumque mysterium die Dominica accidere, ut habet Ecclesiastica traditio, docentque iidem Patres supra citati, præsertim Leo, Augustinus, & Isidorus lib. 1. de divinis officiis c. de pentecoste, & Albinus lib. de divinis officiis c. de die sancto, quibus addi potest canon ille octavus sextæ synodo ascriptus, quem supra tractavimus. Ratio difficultatis est. Nam, ut constat Act. 2. *Cum complerentur dies Pentecostes*, id est, in ipsomet die, quo Judæi celebrabant festum Pentecostes seu hebdomadarum, aut primitiarum, Spiritus Sanctus descendit: sed necessarium fuit eo anno illum diem incidere in diem Sabbathi; ergo. Probatur minor ex Levitic. 23. & Joseph. lib. 3. Antiquit. c. 10. ex quibus habetur, lege statutum fuisse, ut Judæi secundo die azymorum, seu decima sexta luna primi mensis offerrent manipulum novarum spicarum: & ab illo die numerarent quinquaginta, & in quinquagesimo festum hebdomadarum celebrarent. Et ita etiam est intelligendus Epiphan. hæres. 51. cum inquit: *Post tres dies agni preceptum esse manipulum inferri*. Numeravit enim a decima quarta luna, usque ad decimam sextam, & ita intelligit, *post tres dies*, id est tertia die. Unde (inquit) fuisse illam figuram resurrectionis Christi. Offerebatur ergo manipulus luna 16. in secunda die azymorum, sed secunda dies azymorum eo anno fuit dies Sabbathi juxta ea, quæ in superioribus diximus; ergo ab illa computando 50. dies, quinquagesima incidit in diem Sabbathi; ergo & festum Pentecostes.

Hæc difficultas expediretur facile juxta sententiam eorum, qui dicunt, Christum non esse occisum in die Paschæ, atque primum diem azymorum non incidisse eo anno in feriam sextam, sed in Sabbathum. Sic enim facile intelligitur fieri potuisse, ut Christus resurgeret die Dominica, quæ juxta hanc computationem erat secunda azymorum, & post 50. dies descenderit etiam Spiritus S. in die Dominica, & in festo Pentecostes, seu Primitiarum. Tamen quia hæc sententia a nobis supra rejecta est, quod Scripturis, & Patrum traditioni repugnet, necesse est præsenti difficultati altero e duobus modis satisfacere.

Respons. Primus est, illos 50. dies non ita computari a secundo die azymorum usque ad primum octavæ hebdomadæ sequentis, ut utrumque extremum in ipsis quinquaginta diebus annumerandum sit, sed vel numerandos esse dies a secundo die Azymorum exclusive, vel (si secundus dies azymorum includatur) ex parte alterius extremi, excludendum esse festum Pentecostes, ita ut non in quinquagesimo die, sed post quinquagesimum celebrari intelligatur. Hoc tamen posterius minus consonum videtur verbis Levit. 23. sic enim dicitur: *Numerabitis ergo ab altero die Sabbathi, in quo obtulistis manipulum primitiarum, septem hebdomadas plenas, usque ad alteram diem expletionis hebdomadæ septimæ, id est 50. dies, & sic offeretis sacrificium novum Domino*. Quibus satis significatur post expletas 7. hebdomadas, in altera die celebrandum fuisse festum & oblationem primitiarum. Quod clarissime explicuit Joseph dict. lib. 3. c. 10. dicens: *Post paschale sacrum elapsis septem septimanis, hoc est 49. diebus, quinquagesima offerunt Deo panem*, &c. At vero prior ratio numerandi hos dies a secundo azymorum exclusive nihil habent repugnans, aut Scripturæ, aut Josepho. Scriptura enim solum dicit: *Numerabitis ab altero die Sabbathi, in quo obtulistis manipulum primitiarum*. Quod sine ulla vi, vel improprietate exponi potest ab illo die exclusive. Josephus vero, licet expresse dicat, manipulum primitiarum offerre solitum die secunda Azymorum, (quod Scriptura tam expresse non dixerat) non tamen declarat, quomodo ab illo die numerarentur septem hebdomadæ, imo solum dicit; *Post paschale sacrum elapsis septem septimanis*. Est ergo hæc responsio probabilis. Solum illi obstat, quod Patres frequenter significant, illos quinquaginta dies numerandos esse, ab eo die, quo mactabatur agnus, seu a prima die Azymorum. Dicunt enim, festum Pentecostes celebrari eodem die, quo lex vetus in monte Sinai data est: datam autem esse post quinquaginta dies, a die egressionis populi Israel de Ægypto, qui fuit dies mactationis agni. Ita loquitur Cyprianus ser. de Spiritu Sancto, clarius Hieron. Epist. 127. de mansionibus ad Fabiolam, mansione 12. ubi id colligit ex Scriptura. Quia tertio die tertii mensis data est lex, quæ est quinquagesima a decima quinta primi mensis. Quæ computatio supponit, illos menses esse solares, & ideo difficultatem patitur: eadem tamen usus est August. Ep. 119. c. 16. & lib. quæst. novi testam. q. 95. & eodem modo loquitur Leo P. ser. 1. Pentecostes, & Isidorus l. 1. de officiis Eccles. c. 31. Chrys. hom. 2. de Spiritu S. In quo notanda sunt illa verba: *A Pascha numerabitis septem septenario dierum, & die sequenti facietis diem Pentecostes*. Per *Pascha* enim intelligi diem immolationis agni. Et eodem modo videntur exponenda illa verba Josephi, *post Paschale sacrum*. At vero hæc dicta Sanctorum necesse est intelligi saltem exclusive a die Paschæ. Ergo necesse etiam est, ut computatio hæc incipiat inclusive a secundo die Azymorum; ergo hac ratione non potest consistere data expositio.

Dies Pentecostes unde, & quomodo numerandi.

Dies Pentecost. Secundo modo expediri potest prædicta difficultas, negando, Spiritum Sanctum descendisse super Apostolos in ipsomet die, in quo festum primitiarum celebrabatur, sed die proxime sequenti. Itaque concedendum est, festum primitiarum incidisse eo anno in Sabbatum, Spiritum Sanctum autem descendisse die Dominica sequenti, atque ita distasse quinquaginta diebus a die Resurrectionis. Sic enim numerandos esse hos quinquaginta dies nostri festi Pentecostes, scilicet a die resurrectionis, constat ex traditione Ecclesiæ, & docet expresse Augustin. dicta epist. 119. & serm. 183. de tempore, & omnes Patres supra citati, & quos statim referemus.

Testimon. Act. 2. Expositio. Contra hanc vero resolutionem obstant verba Act. 2. *Dum complerentur dies Pentecostes* &c. Quæ dupliciter exponi possunt. Primo ut Luc. numeraverit dies Pentecostes

stes

stes non Judaico, sed Christiano more, itaq; numeraverit dies Pentecostes a die resurrectionis. Et hanc expositionem insinuat August. locis citatis, & clarius Beda Act. 2. Sed huic expositioni obstat, quod Lucas nomine *Pentecostes* intellexit sine dubio festum Judaicum: nam tunc ea voce nihil aliud significabatur. Nisi forte quis dicat, quando Lucas scripsit Acta Apostol. jam fuisse usu Christianorum receptum, ut tempus illud Paschale: *Pentecostes* vocaretur, quod est frequens apud veteres, ut videre licet in Tertull. lib. de Idolol. c. 14. & lib. de corona militis c. 3. & in aliis, quæ in illis locis erudite notat Pammelius. Sed neque hoc satisfacit. Quia Lucas aperte voluit loqui de festo Judæorum, ut indicaret causam, ob quam eo die essent Jerosolymis congregati Judæi, *ex omni natione, quæ sub cælo est*. Quapropter addendum est ex Chrysost. hom. 4. in Acta, illa verba: *Dum complerentur dies Pentecostes*, non significare in eodem die, *sed circiter Pentecostem (ut ita loquamur) nam oportebat festi tempore rursus hoc fieri, ut qui cruci affuerant Christi, iidem hæc quoque spectarent*. Exponendum ergo videtur: *Dum complerentur*, id est, statim ac completi sunt dies Pentecostes, quod optime dicitur de die proxime sequenti post illum festum: nam hic dies illo modo loquendi satis proprie significatur. Quapropter huic sententiæ, & expositioni adhærendum videtur, quamdiu alia melior non occurrerit. Non enim me latet posse excogitari alium respondendi modum, nimirum, quando secunda dies Azymorum incidebat in Sabbathum, differri oblationem manipuli primitiarum usque in diem tertium, quia in die Sabbathi prohibitum erat metere Exod. 34. Quæ responsio specie quidem probabilis est, quoniam juxta illam, facile omnia conciliantur. Non vero satisfacit: quia id, quod supponit, nulla authoritate, sufficientive ratione nititur. Tum quia licet esset lege prohibitum metere segetes; tamen religionis causa aliquem manipulum metere non erat vetitum etiam in die Sabbathi: quia non erat opus servile, sed religionis. Tum etiam quia non videtur necessarium, ut eodem offerretur die. Hoc enim in lege non erat præscriptum, poterat ergo pridie ante Sabbathum meti, & consueto die secundo Azymorum offerri. Quamquam video dici posse nec sine apparenti ratione, Judæos fuisse valde superstitiosos in observandis hujusmodi cæremoniis, & præsertim in observatione diei Sabbathi, atque idcirco plures consuetudines, & traditiones similes introduxisse. Cæterum cum probari non possit talis consuetudo, a nemine affirmari potest, nisi divinando, & ideo secunda responsio solidior est.

SECTIO II.

Qua hora Christus Dominus resurrexerit.

EX dictis in præcedenti Sectione, ut certum sumere possumus, Christum non resurrexisse ante mediam noctem Sabbathi. Quia alias resurrectio intra naturalem Sabbathi diem accidisset, atque adeo non esset tertia die facta. Quapropter antiqua Ecclesiæ traditio fuit, ut Sabbatho Sancto fideles non solverent jejunium, neque discederent ab Ecclesia usque ad mediam noctem. Unde Dionys. Alexand. in Epist. ad Basilidem canon. 1. *contemptores & intemperantes* appellat eos, qui ante mediam noctem discedebant ut cibum caperent. Idem docent omnes Patres statim afferendi, & ex iis, quæ dicemus, a fortiori hoc constabit.

Difficultas ergo est, quanam hora post mediam noctem Christus Dominus resurrexerit. In qua tres invenio celebres sententias. Prima negat quicquam posse in hoc certo affirmari. Quia Evangelistæ solum referunt, mulieres venientes summo mane ad monumentum invenisse revolutum lapidem sepulchri, & vidisse Angelos annuntiantes Christum surrexisse, & paulo post vidisse ipsum Christum: de hora vero, in qua surrexerat, nec Christus aliquid revelavit, neque Angeli annuntiarunt, neque Evangelistæ scripserunt. Ita sentit Dionys. Alex. in dicta Ep. & Hieron. Ep. 150. ad Hedibiam q. 6. ubi ait *Surrexisse Dominum qua hora voluit, quæ nulli mortalium cognita est*. Idem Theophylactus Marci ultimo.

Secunda sententia affirmat, Christum resurrexisse prima hora post mediam noctem, seu hora septima noctis juxta antiquam divisionem, seu tertia vigilia in principio juxta aliam partitionem. Hanc sententiam ex Græcis tenent Athanas. lib. de Virg. seu de meditatione in fine, Gregor. Nissen. orat. 1. & 2. de resur. Cyrill. Alexand. l. 12. in Jo. c. 44. Victor. Antioch. in c. 16. Marc. Euthym. c. 68 in Mat. qui dicit: *Omnes unanimiter Sancti Patres, & Doctores tempus resurrectionis ejus fuisse dicunt circa primum gallicinium, quod jam Dominici diei lucem præferebat: ideo quoque post sextam noctis horam virtutis festa tore, soluto jejunio lætitiam auspicantur*. Nicephor. l. 1. Hist. c. 31. dixit surrexisse septima, vel octava hora noctis. Ex Latinis docent eandem sententiam Hieron. Ep. nuper cit. q. 3. & 4. & Ambros. lib. 10. in Lucam c. de hora Dominicæ resurr. qui solum dicit surrexisse Christum nocte seu in noctis profundo. Idem Rupert. lib. 1. de div. offic. c. 8. *Dominus noster media nocte de Virgine natus est, iisdem ut Samson quondam obsessus ab Allophylis, media nocte, confractis portis inferi, surrexit a mortuis, media nihilominus nocte venturus asseritur*. Idem l. 5. c. 24. & l. 7. c. 16. ubi Samsonis figuram iterum repetit. Quam etiam de resurrectione Christi explicans Greg. hom. 21. in Evang. dicit Christum resurrexisse ante lucem: non tamen explicant, qua hora noctis. Fundamentum potissimum prædictorum Patrum sumitur ex verbis illis Mat. ult. *Vespere autem Sabbathi, quæ lucescit in prima Sabbathi, venit Maria Magdalene, &c.* Nam illis verbis dicunt signatam esse a Matthæo horam resurrectionis Dominicæ, ut subjuncta verba declarant: *Et ecce terræmotus factus est magnus, Angelus enim Domini descendit de cælo*. Ut enim notavit Chrysost. hom. 90. in Matth. quando Angelus descendit, jam Christus resurrexerat. Non enim Angelus revolvit lapidem, ut Christus exiret, sed ut mulieres ingredi possent, & ut omnibus nota esse posset Christi resurrectio. Nam (ut recte dixit Euthymius supra) *Quemadmodum Christus natus est servatis integris claustris Virginis, ita quoque resurrexit servatis integris monumenti signaculis: terræmotus autem factus propter assidentes sepulchro custodes, &c.* Cum ergo Mat. dicit: *Et ecce terræmotus factus est magnus, jam Christus resurrexerat*. Dixit autem hoc de illa hora, quam vocaverat *vesperam Sabbathi*. Quo certe nomine non potuit appellare auroram diei Dominici (ut per se constat) neque etiam illam vesperam Sabbathi, quæ incipit in occasu solis, quia constat, tunc Christum non resurrexisse: ergo appellavit *vesperam Sabbathi* ipsam profundam noctem, quæ jam vergit ad lucem alterius diei, ut significavit Matth. illis verbis: *Quæ lucescit in prima Sabbathi*: unde Hieron. supra non existimat esse legendum, *vespere*, sed *sero*, ut *sero Sabbathi* dicatur extrema ejus pars, quæ in media nocte terminatur. Atque idem sentit Ambrosius supra. Cui expositioni consonat, quod dicit Jo. c. 20. venisse Mariam Magdalenam ad monumentum, *cum adhuc tenebræ essent*, & vidisse lapidem sublatum: jam ergo surrexerat Christus ante lucem diei. Unde fit conjectura, paulo post mediam noctem Christum surrexisse, quia eo tempore fere hora quarta incipit lucere dies. Et confirmatur hæc sententia ex veteri Ecclesiæ consuetudine. Nam post mediam noctem solebant fideles solvere jejunium, officium Missæ exordiri, & magna signa lætitiæ, & alacritatis exhibere. Censebant ergo ex communi traditione illam esse horam, in qua Christus surrexit. Unde in benedictione cærei Paschalis, quæ initio illius officii Sabbatho Sancto dicitur, & olim post mediam noctem dicebatur, magnis laudibus effertur nox illa, *quæ sola novit punctum, & horam, in qua Christus ex inferis victor ascendit*.

Tertia tamen sententia verior est, juxta quam dicendum censeo, Christum non resurrexisse usque ad auroram, surrexisse autem in ipsa aurora paulo post initium lucis diei Dominici. Hanc sententiam docuit hic D. Th. ad 3. & supra qu. 51. a. 4. ad 3. & in 3. dist. 21. q. 2. a. 2. ubi & Scholastici in dist. 22. præsertim Bonavent. Richard. Durand. & Paludan. eum sequuntur, & D. Antonin. 1. p. Histor. tit. 5. c. 7. ubi dicit Christum surrexisse decima hora noctis juxta antiquam divisionem. Gulielmus Durandus in rationali div. officii l. 6. c. 72. Et probari potest hæc sententia primo authoritate Ecclesiæ, ac veterum Patrum, qui eam docent. Ex Græcis Ignatius epist. 5. ad Trallianos: *Illucescente Dominico die resurrexit ex mortuis*. Eusebius l. 10. de Demonst. c. ult. ita exponit titulum Psal. 21. *Pro susceptione matutina*, quem de resurrectione

Hora resurrectionis Christi quæ.

intelligit, quam dicit vocari *matutinam*, quia in ipsa aurora facta est, & Cyrill. Jerosl. cat. 14. ita exponit verba illa Psal. 29. *At vesperam demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia*, id est, *mane in die resurrectionis*: & infra, ad eandem rem accommodat verba illa Ps. 87. *Et ego ad te Domine clamavi, & mane oratio mea præveniet te*. & illud Sophoniæ 3. juxta 70. *Præparare, consurge diluculo, expecta me: dicit Dominus in die resurrectionis meæ*. Communior vero est hæc sententia inter Patres Latinos. Hilarius can. 33. in Mat. dicit motum terræ tempore matutino diei accidisse, *resurgente virtutum cœlestium Domino*. Amb. exponens illa verba Psal. 45. *Adjuvabis eam Deus mane diluculo*, dicit his verbis significari: *Quia resurrectio matutina adjumentorum nobis cœlestium subsidia confert*. Et infra: *Vespere passus est Christus, mane surrexit*. August. sæpe hanc sententiam repetit l. 4. de Trin. c. 6. & enarr. Psal. 29. circa illa verba: *Ad vesperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia*, inquit: *Ideo Dominus Jesus Christus in matutino resurrexit de sepulchro, ut quod dedicavit in fundamento hoc promitteret domui*; & Ep. 49. q. ult. ubi exponit, vermẽ matutinum, quo rodente, cucurbita exaruit, mystice significasse Christum, qui *vermis* appellatur Ps. 21. Præterea super Ps. 56. de eodem mysterio exponit verba illa: *Exurge gloria mea, exurge Psalterium, & cythara, exurgam diluculo. Lux* (inquit) *agnoscetur, diluculum surrexit*. Et circa illa verba Ps. 58. *Ego autem cantabo fortitudinem tuam, & exaltabo mane misericordiam tuam. Merito* (inquit) *ipsius Domini resurrectio diluculo fuit, ut impleretur quod dictum est in alio Psalmo: Ad vesperum demorabitur fletus & ad matutinum lætitia*. Et Ps. 129. circa illa verba: *A vigilia matutina usque ad noctem speret Israel in Domino; Vigilia* (inquit) *matutina resurrexit a mortuis, ut hoc speremus in nobis futurum, quod præcessit in Domino*. Eamdem sententiam docet Leo P. ser. 1. de resur. cujus verba postea referam, & Cyprian. in expositione orat. Dom. prope finem, dum inquit: *Mane orandum est, ut resurrectio Domini matutina oratione celebretur*. Et Euseb. Emiss. hom. 8. de Pasch. ubi de hoc mysterio interpretatur figuram Jacob luctantis cum Angelo usque ad auroram. Et Hieron. Marc. ult. *Felix* (inquit) *irradiat dies, quæ primatum in diebus tenet*, &c. quomodo etiam cecinit Sedulius lib. 4. Car.

Cœperat interea post tristia Sabbatha fœlix
Irradiare dies, culmen, qui nominis alti
A Domino dominante trahit, primusque videre
Promeruit nasci mundum, atque resurgere Christum.

Et in eodem sensu dixit Prudentius in quodã hymno.

Inde est quod omnes credimus
Illo quieto tempore,
Quo gallus exultans canit,
Christum rediisse ex inferis.

Ubi loquitur non de primo galli cantu, qui fit post mediam noctem, sed de secondo, de quo idem Prudentius alibi dixerat:

Ales diei nuntius,
Lucem propinquam præcinit.

Item Prosper lib. sentent. August. in 203. *Vespere* (inquit) *Dominus in cruce, mane in resurrectione, meridie in ascensione*, Beda, Marc. & Luc. ult. circa id Mat. 12. *Sicut fuit Jonas in ventre ceti*, ubi idem docet Anselmus, & Alcuinus lib. de divinis officiis cap. de Parasceve. Denique sententiam hanc videtur Ecclesia probasse in officio resurrectionis. Nam in hymno canit:

Auroræ lucis rutilat, & infra:
Cum Rex ille fortissimus
Victor surgit de funere.

Secundo, ac præcipue probari potest hæc opinio ex Scriptura, ex qua multa adduci possunt ex veteri testamento, in quibus hoc indicatum est, qualia sunt multa, quæ ex Psalmis adduximus cum interpretatione August. quæ eodem modo intelligunt Hieron. Chrysost. & alii Patres. Sed omissis sensibus mysticis Scripturæ, videtur hæc sententia expresse tradita Marc. ult. illis verbis: *Surgens autem Jesus mane prima Sabbathi, apparuit primo Mariæ Magdalenæ*. Sed hoc testimonium, quamvis expressum videatur, variis modis eluditur. Theophylactus enim, & Euthymius ita distinguendum putant: *cum surrexisset, mane prima Sabbathi, apparuit*, & rationem indicat Theophyl. dicens: *Quis enim vidit, quando surrexit?* Ac si diceret, Evangelistam non potuisse testimoniũ dare de hora resurrectionis, quia nemo vidit Christum resurgentem; potuisse autem dare testimonium, qua hora apparuit, quia cum jam a mortuis excitatum aliqui conspexerunt. Sed in primis hæc ratio valde frivola est. Quia Evangelistæ non sunt usi testimonio mere humano, unde ab ipso Christo scire potuerunt horam resurrectionis ejus, alias neque potuisset Marcus affirmare, Christũ primo apparuisse Mariæ Magdalenæ, quia neque ipse nec Maria Magdalena viderunt, eam fuisse primam apparitionem. Quomodo enim illis constitit, non prius apparuisse alteri? Et de quocumque, cui Christus apparuit, idem quæri potest. Unde soli Christo potuit esse notum, cui primo apparuit, aliis vero tantum ex illius relatione. Et ita ego existimo, sicut B. Virgini simpliciter primo apparuit, ita etiam illi hoc manifestasse, horamque resurrectionis suæ, & ab illa didicisse Petrum, & a Petro Mar- *Testimonium Marc. 16. Expositio.*
cum. Deinde quamvis ille modus distinguendi contextũ Marci receptus videatur ab antiquis Patribus, Dionysio Alex. Gregorio Nysseno, Hieronymo, & aliis, quos supra retulimus, nec possit evidenti argumento refutari: tamen alia distinctio, quam sequuntur Beda, & reliqui expositores, & communis editio tam Græca, quam Latina, videtur aptior. Quia hoc modo duo mysteria affirmantur hic ab Evangelista, scilicet, quando Christus resurrexit, & cui primo apparuit, quæ maxime oportebat ab Evangelistis describi. Juxta aliam vero distinctionem utrumque prætermittitur, & incertum redditur: quia (ut bene Cajetanus notavit) neque constabit primam apparitionem post resurrectionem factam esse Magdalenæ, sed primam, quæ facta est post auroram, si autem Christus surrexit media nocte, potuit aliis sæpius apparere tota illa nocte. Neque etiam ex tota Evangelistarum narratione constare poterit Christum resurrexisse tertia die, sicut prædixerat, sed excitatum apparuisse tertia die. Ergo illud adverbium *mane*, multo rectius conjungitur cum verbis præcedentibus, *surgens Jesus*.

Nec refert quod Jansen. objicit c. 145. Conc. in Græco *Objectio.*
non haberi participium præsentis temporis, *surgens*, sed præteriti temporis, quod ita interpretatur, *cum surrexisset mane*. Unde colligit, etiamsi illud adverbium, *mane*, cum participio conjungatur, non satis inde probari, Christum mane surrexisse: sed solum, quod cum mane factum est, jam surrexerat, quod esset verum, etiamsi media nocte surrexisset. Hæc, inquam, nihil obstant, tum quia Vulga- *Responsio*
tus interpres verum sensum assecutus optime vertit; & huic lectioni standum est. Tum, quia revera etiam juxta textum Græcum (nisi is alio detorqueatur, & non potius simpliciter explicetur) idem sensus redit. Idcirco namque dicitur, *cum surrexisset Dominus mane, apparuit Magdalenæ*, quia sermo est de re præterita, quæ facta est mane, non quia, cum factum fuit mane, jam fuisset præterita. Hic enim sensus inusitatus est, & impertinens. Quid enim oportuisset referre, tempore matutino jam resurrectionem fuisse factam, si non signabatur tempus, quo facta est? Prior vero sensus usitatus, & proprius, & ad historiæ narrationem maxime pertinens.

Alio tandem modo responderi potest ex Euthymio,
Mareum quidem dicere, Christum surrexisse *mane*, id *Evasio.*
est, matutino tempore, matutinum autem tempus incipere a media nocte. Quia ex tunc incipit sol ad nos recurrere, nobisque appropinquare. Sed hoc etiam est contra *Respons.*
verborum propriam significationem. Nam *diluculum*, seu *mane*, proprie significat tempus auroræ, quod per horam, & dimidiam, & ad summum per duas horas, durat ab eo tempore, quo incipit clarescere dies, paulo post ortum Luciferi usque ad ortum Solis. Et hæc est propria significatio illius vocis, quam corrumpere, & ad alios inusitatos sensus detorquere, est veritati historiæ derogare.

Ultimo possumus rationem adjungere. Quia Christus debuit tertio die resurgere: sed hoc intelligendum est non solum de die naturali, sed etiam artificiali: ergo non debuit resurgere usque ad inchoatam auroram Dominici diei. Nam si surrexisset noctu, surrexisset quidem tertia die naturali, quæ inchoatur a duodecima hora noctis: non tamen surrexisset tertio die artificiali, qui incipit in luce diei. Minor propositio (in qua est difficultas) declaratur ex aliis locis Scripturæ, in quibus dicitur Christus futurus *in corde terræ tribus diebus, & tribus noctibus*. In illis enim sermo est de diebus artificialibus, cum a noctibus di-

distinguantur: ergo necesse est Christum fuisse *in corde terra* tribus diebus artificialibus, vel aliqua parte eorum: unus autem dies fuit dies Veneris, in cujus parte ultima mortuus fuit, secundus autem fuit totus dies Sabbathi. Oportuit ergo, ut die Dominica artificiali, vel in aliqua parte illius in sepulchro, & *in corde terra* fuerit; ergo non debuit resurgere, usque ad inchoatam diem Dominicam artificialem. De qua ratione dicemus plura in Sect. seq. Eam vero colligo ex Leone P. ser. 1. de resur. illis verbis. *Unde, ne turbatos discipulorum animos longa mæstitudo cruciaret, denunciatam tridui moram, tam mira celeritate breviavit, ut dum ad integrum secundum diem pars primi novissima, & pars tertii prima concurrit, & aliquantulum temporis spatio decideret, & nihil dierum numero deperiret.*

Ad fundamentũ ergo primæ sententiæ ex dictis respõdetur, horam resurrectionis Christi fuisse matutinam ex Scripturis colligi, ut a nobis declaratum est. Patres vero ibi citati exponi possunt de hora, & puncto indivisibili Resurrectionis Christi, hoc enim modo incognitum est nobis tempus resurrectionis. Nam licet dicamus, Christum resurrexisse post inchoatam lucem diei Dominici, ignoramus tamen, quantũ temporis illius diei fuisset trãsactum, quamvis verisimilius sit fuisse ante ortum solis, id est, antequam ipse sol videretur super terram & paulo post initium auroræ, in qua sol aerem illuminare incipit.

Testimonii Matt. 28. 1. expositio.

Circa fundamentum secundæ sententiæ, exponenda in primis sunt obscura illa verba Matt. *Vespere autem Sabbathi, quæ lucescit in prima Sabbathi.* Quorum duplex potest esse expositio. Prima est, ut *vespera Sabbathi* significet tempus vespertinum, quod est ab occasu solis in fine diei Sabbathi: hęc enim significatio *vespera* propriissima est. Solum potest obstare, quia hujusmodi vespera non lucescit in sequenti die, qui multum ab ea distat, sed tenebrescit potius in nocte proxime sequenti. Ad hoc vero dicetur, verbum *lucescere*, non significare ibi initium dieĩ artificialis, sed initium diei legalis, qui in ordine ad festivitates a vespera in vesperam computabatur. Itaque sensus erit, in vespera Sabbathi, quando festivitas Sabbathi finiebatur, & prima dies post Sabbathum illucescebat, id est incipiebat: *Venit Maria Magdalena*, &c. Quæ expositio illius verbi, *lucescit*, optime confirmatur ex Luc. 23. *Dies erat parasceves, & Sabbathũ illucescebat.* Loquitur enim ibi Lucas de fine diei parasceves, & initio Sabbathi.

Vespera Sabbathi lucescere in primã Sabbathi, quid.

Dicitur ergo *illucescere Sabbathum*, quia jam adventabat, & incipiebat. Quamvis enim initium hujusmodi diei legalis sumeretur potius in recessu lucis, quam in ejus reditu, seu initio: tamen, quia incipiebat in crepusculo noctis in ejus initio, quando lumen aeris novu quodam modo esse incipit, quam antea esset in præsentia solis; ideo verbum *illucescendi* translatum est ad significandum illud crepusculũ, quod erat initium diei legalis. Nec refert quod Lucas dicat, *& Sabbathum illucescebat*, quod proprie significat initium Sabbathi. Matthæus autem dicat: *Quæ lucescit in prima Sabbathi*, in quo potius videtur dicere ipsam vesperam Sabbathi tunc incepisse, quam diẽ sequentem, quia revera in idem redit. Nam vespera proprie dicta per crepusculo noctis simul incipiebat cum sequenti die legali, & e contrario, & ideo tam vespera, quam dies dici potest lucescere, cum incipit. Quia tamen hæc vespera finis est (ut ita dicam) extrinsecus præcedentis diei, & initium ac pars sequentis diei legalis, ideo ex præcedenti die tanquam ex termino, a quo dicitur *vespera Sabbathi*: ex sequenti autem die dicitur *lucescere in prima Sabbathi*, id est in initio ejus, *vel in primã Sabbathi* (ut habent Gręca) tanquam in terminum, ad quem tendit illa vespera legalisque diei initium. Ita exposuit hunc locum Jansen. c. 145 Concord. Et re ipsa eamdem expositionem amplectitur Marcell. c. 88. de horis canonicis & nonnulla de hac re diximus agentes de tempore mactationis agni Paschalis. Et quidem quantum attinet ad præcisam expositionem illorum verborum, videtur probabilis hæc expositio.

Objectio.

Est tamen difficile explicatu, quomodo in hoc sensu vera sint sequentia verba: *Venit Maria Magdalena, & altera Maria videre sepulchrum.* Non enim est verisimile, eas mulieres ivisse ad sepulchrum in ipso Sabbatho, in occasu solis. Quia alii Evangelistæ dicunt ivisse in aurora diei Dominicæ, & illuc pervenisse orto jam sole. Nec satisfacit, si quis respondeat cum Hieron. in Matth. has mulieres crebro ivisse, & rediisse ad sepulchrum, & ita potuisse ire Sabbatho in solis occasu, atque iterum redire postea in aurora diei Dominici, hoc (inquam) non satis facit. Primo, quia illa sententia Hieron. (ut infra videbimus) est dubia, & in pręsenti non videtur posse accommodari. Certum enim est saltem in illis primis verbis Evangelistas loqui de prima profectione Magdalenæ, & aliarum mulierum ad monumentum, ut ex ipsis verbis constat, & latius infra dicemus. Deinde quia statim Matt subdit: *Et ecce terræmotus factus est magnus, Angelus enim Domini descendit de cælo*, qui Angelus paulo inferius ad ait mulieribus: *Surrexit sicut dixit*, & paulo post dicitur Jesus apparuisse eisdem mulieribus. Ex qua serie narrationis aperte constat hæc omnia accidisse in illomet accessu mulierum ad sepulchrum, quem Matth. narrat. Sed non potuit fieri, ut Angelus & Christus apparuerint mulieribus in vespera Sabbathi prædicto modo explicata. Alioquin surrexisset Christus ante noctem, quæ diem Dominicam præcedit, quod hæreticum est: ad hanc vero difficultatem respondet Jansenius, cum Matth. dicit: *Et venit Maria Magdalena, &c.* non esse intelligendum illa vespera venisse ad sepulchrum, sed in ea vespera cœpisse præparare aromata, & reliqua necessaria, ut statim opportuno tempore iret ad sepulchrum simul cum aliis mulieribus, quæ ab eo tempore simul convenerunt, ut, cum tempus admonuisset, protinus sepulchrum adirent, ita ut in illo dicendi modo intelligatur Matth. involute referre, quod Marc. c. 16. clarius explicuit dicens: *Cum transisset Sabbathum, Maria Magdalene, Maria Jacobi, & Salome emerunt aromata, ut venientes ungerent Jesum, & valde mane una Sabbathorum veniunt ad monumentum.* Quod etiam retulit Lucas verbis parũ dissimilibus. Juxta quam expositionem facile constat, locum illum Matth. nihil favere secundæ opinioni. Quia vel nimiũ probaret, scilicet surrexisse Christum in Sabbatho ad occasum solis, vel (quod verum est) nihil probat: quia ibi non designatur hora, in qua Christus resurrexit, sed in qua mulieres cœperunt præparare iter ad sepulchrum. Solum illud superest semper in hac expositione difficile, quod valde improprie exponitur illud verbum, *venit Maria Magdalene, &c.* ut scilicet dicatur tũc venisse, quia tunc cœpit pręparare aromata. Propter quod posses aliquis ea cogitare, ac dicere, ea quidẽ vespera cœpisse mulieres ire, id est, domo exiisse, & iter inchoasse non tamen pervenisse usq; ad auroram, vel si noctu pervenerunt ad sepulchrum, illic expectasse, donec luceret dies, tuncque accidisse, quod Matth subjungit: *Et ecce terræmotus factus est magnus.* Sed utrumque horum est per se incredibile, & facile refellitur ex verbis Marci, & Lucæ supra citatis & Joan. c. 20. ex quibus habetur, mulieres non tantum pervenisse, sed venisse etiã summo mane diei Dominici, prius vero solũ præparasse aromata, ut postea ad sepulchrum accederent.

Respons.

Secunda expositio probabilior.

Secunda expositio est ut *vesperam Sabbathi* appellaverit Matth. noctem illam, quę intercedit inter artificiales dies Sabbathi, & Dominici, quam ab utroque extremo nuncupavit. Nam a præcedenti die vocat *vesperam Sabbathi*, a die autem sequenti dicit, *quæ lucescit in prima Sabbathi*. Et juxta hanc expositionem omnia verba propriissime sumuntur. Frequens est enim in Scriptura, ut tota nox vespere appellatione comprehendatur. Gen. 29. *Vespere Liam filiam suam introduxit ad eum. Lucescere* autem proprie dicitur nox, quando tenebræ expelli incipiunt, hoc autem in nocte Sabbathi tunc fit, quando Dominica dies lucere incipit, & ideo propriissime dicitur ea vespera lucescere in ea die seu in eam diem. Dicit ergo Matth. in hac vespera, seu in hac nocte venisse mulieres, quia in ea cœperunt ire ad monumentum, non tamen declarat, in qua parte illius noctis venerint. Volũtarie ergo exponitur, venisse intempesta nocte, potius quam ineunte, vel certe exeunte. Nam ex vi illius verbi per se sumpti nihil horum affirmari potest. Quia, quod fit in aliqua parte noctis, dici potest absolute fieri in ea nocte, sive fiat in initio, sive in medio, sive in ejus fine. Quãquam autem ex solis verbis Matthæi nihil horum colligatur, tamen ex aliis Evangelistis aperte constat hunc accessum mulierum fuisse in fine illius noctis instante jam die. Quod patet ex verbis Jo. c. 20. dicentis: *Una autem Sabbathi venit mane, cum adhuc tenebræ essent, ad monumentum.* Nam ex illis verbis: *adhuc tenebræ essent*, constat adhuc durasse tempus noctis: cum vero dicit, *mane*, satis de-

clarat

clarat illud tempus noctis fuisse proximum auroræ, quando jam nox incipit deficere in diei crepusculo. Et fortasse ad hoc etiam significandum addidit Mat. illa verba: *Quæ lucescit in prima Sabbathi*. Quia nimirum id, quod narrare aggrediebatur, tunc accidit, quando dies lucescere incipiebat. Hæc expositio, ut posita est, conformis est August. & probabilis. Objici vero contra illam potest, quia in Matthæo non habetur nomen *vespera* sed adverbium *vespere*, Græce ὀψὲ. Nun ergo pro nocte sumi, nec relativum illud, *quæ*, vesperam seu noctem potest referre. Præterquam quod raro, aut nunquam *vespera*, in Scripturæ noctem significat, sed pomeridianũ diei tempus. Quare non displicet (quod supra ex Hieronymo, Ambrosioque retulimus) *vespere* hoc loco idem esse, quod *sero*, & significare extremam partem Sabbathi. Ita tamen, ut per *Sabbathum* integrum naturalem diem intelligamus, qui (ut aliqui volunt) vel computabatur olim ab aurora usque ad finem noctis sequentis, quo ad communem usum, quem Matth. servavit, vel certe ratione unius partis sumptũ est vespere pro tota illa nocte, & ita idẽ reddit sensus.

Ex quo non solum expeditur fundamentum prædictæ sententię, sed etiã intelligitur optime concordia omnium Evangelistarum, quod attinet ad hanc primam partem narrationis hujus historiæ dominicę resurrectionis. Nam de Matthæo, & Joanne jam diximus, idem vero est, quod Lucas ait: *Valde diluculo*. Marcus vero etiam dicit, *valde mane*, subjungit vero statim, *orto jam Sole*. Quod dupliciter intelligi potest. Primo, quod mulieres summo mane, cum adhuc essent tenebrę, egressæ fuerint, ut irent ad monumentum, pervenerint autem ad illud *orto jam sole*, id est, cum ipsum corpus solare jam supra horizontem ascẽderet, ut exponit Dionysius Alexand. supra. Vel aliter, cum Augustino, Theophylacto, Euthymio, ut sol dicatur oriri, cum incipit illuminare terram, etiam si supra horizontem non appareat. Quæ expositio, sicut communior est, ita videtur probabilior. Quia Joannes dicit mulieres venisse ad monumentum, *cum adhuc tenebræ essent*. Et quamvis non oporteat, illuc pervenisse durantibus tenebris, maxime cum statim dicat idem Joannes, eas vidisse lapidem sublatum, quod non poterat fieri sine luce diei: tamen etiam non est verisimile, moratas fuisse in eo itinere usque ad ascensum solis supra horizontem, nimirũ tempore duarum horarum. Dicitur ergo, pervenisse *orto jam sole*, quia claritas ejus sufficienter aerem illuminabat, quod facilius intelligetur, si cum Augustino legamus: *Oriente jam sole*, quam lectionem Græcus Aoristus optime admittit. Hoc autem Marcus diserte explicuit, ut significaret, fuisse illud tempus aptissimum, ut sine errore possent clare conspicere omnia, quæ in monumento Domini mulieres viderunt. Nisi quis velit dicere cum Petro Chrys. ser. 82. *Solem, qui præter horam, ut Domine cõpateretur, abscesserat claritate, cum resurgeret Dominus, ante tempus occurrisse: & qui, ut suo commoreretur authori, suam meridianam mortificaverat claritatem, ut consurgeret authori suo, evictis tenebris ante lucanum eripuisse*. Sed hæc secundum quandam exaggerationem, & amplificationem Rethorum, potius quam secundum historiæ veritatem dicta videntur. Assignata ergo expositio solida est, & tota consentanea D. Th. hic ad 3. & infra q. 83. art. 2. ad 4. quam sumpsit ex Aug. lib. 3. de consensu Evang. c. 24 & eamdem sequuntur Beda, Anselm. & alii in Matth. Theophyl etiam & Græci nobiscum in hoc conveniunt, quod per *vesperam* intelligunt noctem Sabbathi, licet in horu designanda discrepent.

Objectio. Jansenius vero supra, nonnulla objicit contra expositionem August. quæ parvi momenti mihi videntur. Præcipuum est, quia vespera Sabbathi ad Sabbathum pertinebat, tanquam pars ejus. Ideo enim *vespera Sabbathi* appellabatur. Ergo non potest proprie explicari de nocte

Respons. sequenti, sed de fine ipsius diei Sabbathi. Respondetur, quod Sabbathum, licet quoad observationem legalem finiretur in occasu solis, tamen naturali (ut ita dicam) duratione, atque adeo communi loquendi modo protenditur usque ad dimidiam noctem, & ideo tota illa nox propriissime dicitur *nox Sabbathi*, *seu vespera Sabbathi*. Sicut Exod. 12. vespera, in qua Judæi comedebant agnum, dicitur vespera decimæ quartæ lunæ, quia secundum cõputationem naturalium dierum, ad eum pertinebat, quãvis juxta computationem legalem spectaret ad decimum quintum diem. Quamvis autem ea pars noctis, quæ est a media nocte usque ad diluculum, jam non pertineat ad naturalem diem Sabbathi: tamen quia continue succedit priori parti noctis, & unam noctem cum illa componit, ideo tota illa nox per modum unius attribui potest præcedenti diei, quamvis interdum illa pars noctis applicatur diei sequenti, quatenus cum eo componit unum diem naturalem, cujus initium a media nocte sumitur. Notat autem August. Matth. nominasse hanc vesperam a Sabbatho præcedenti, ut indicaret tempus, in quo, & ex quo licuit mulieribus præparare aromata, aliaque necessaria disponere, ut irent ad monumentum. Unde facile constat in re & in sensu, parum differre hanc expositionem a prima, solumque esse discrimen in unius, vel alterius vocis interpretatione.

Ad aliud fundamentum sumptum ex Ecclesiæ consuetudine respondetur breviter, fideles Sabbatho sancto usque ad mediam noctem jejunare solitos, quia totus ille dies tristitiæ, ac mortis est, quia in toto illo Christus non resurrexit: solvi autem posse jejunium a media nocte, non quia in illa hora Christus resurrexit, sed quia paulo post intra illum naturalem diem resurrexerit, propter quod totus ille dies festivus habetur, cujus festivitas a media nocte computatur. Quod autem hæc consuetudo non fuerit introducta, eo quod existimarent fideles Christũ hora duodecima noctis surrexisse, patet, tum ex eo quod Dion. Alexand. supra refert, multos solitos esse perseverare in jejunio, & vigilia usque ad quartam noctis vigiliam: tum etiam ex eo, quod Missa Paschalis, & cantica lætitiæ, ut *Gloria*, *Alleluja*, non solebant in Ecclesia cantari usque ad diluculum, vel prope. Quod vero Ecclesia in officio Sabbathi sancti, noctem illam magnis efferat præconiis, non ideo est, quod Christus media nocte surrexerit: sed quia in fine illius noctis, cum adhuc aliqua ex parte duraret, Christus revixit: illud enim primum diei crepusculum *nox* appellari potest (ut D. Thom. sup. notavit) quia nondum sunt omnino expulsæ tenebræ quamvis jam sol lucere incipiat.

Nox ante resurrectionis diem celebrationis, ac festiva, cur.

SECTIO III.

Quot fuerint transactæ horæ a morte Christi usque ad resurrectionem, atque adeo quomodo Christus tribus diebus, ac noctibus mortuus jacuerit.

PRoponimus hæc duo simul tractanda, quia inter se connexa sunt. Prior igitur pars facile ex præcedenti quæstione definiri potest. Dicendum est enim a morte Christi usque ad resurrectionem fere quadraginta horas intercessisse, quibus anima ejus fuit in inferno (ut supra dictum est) corpus vero fere triginta sex horis jacuit in sepulchro. Tota hæc assertio ex communi sensu, & traditione Ecclesiæ haberi potest, & traditur ab August. in dialogo ad Orosium 65. quæstionum q. 26. & aliis locis superius citatis, quem sequuntur Beda Mat. 12. & Marc. & Luc. ult. & Ansel. super Matth. c. 12. & ult. Et explicatur ex dictis. Quia Christus mortuus est hora nona diei feriæ sextæ: resurrexit autem in aurora diei Dominicæ, id est, vel duodecima hora noctis præcedentis, vel prope illam, quia in ortu solis finitur. ergo a morte usque ad resurrectionem intercesserunt quadraginta horæ, nimirum quatuor diei parasceves, & duodecim primę noctis sequentis, & aliæ duodecim diei Sabbathi, & aliæ duodecim noctis Sabbathi, quæ omnes quadraginta efficiunt. Ex quibus quatuor primæ partim in cruce post mortem elapsæ, partim in funere curando consumptæ sunt, reliquis vero triginta sex jacuit in sepulchro secundum corpus: secũdum animam autem (quæ statim post separationem a corpore descendit in infernum, & inde non exiit, donec ascendit, ut suo corpori uniretur) omnibus quadraginta horis mansit *in corde terræ*.

Horæ a morte Christi usque ad resurrectionem elapsæ quot.

Est autem circa hoc observandum, in his horis computãdas esse duas extremas, in quibus mors, & resurrectio factæ sunt, ut constabit facile cõputando numerum prædictarum horarum, ex quo necessario sequitur, has horas quadraginta non fuisse integras: quia (ut supra vidimus) Christus mortuus est inchoata jam hora nona; illa ergo pars hujus horæ, quæ pertransiit ante mortem Christi, defuit inprimis huic tempori quadraginta horarum. Rursus duodecima hora noctis Sabbathi, quæ est quadragesima in prædicto numero, finitur in ortu solis id est, in ascensu

cur-

corporis solaris supra nostrum horizontem, præsertim cum esset tunc tempus æquinoctii, in quo dies artificialis ab ortu ad occasum solis est æqualis nocti ab occasu ad ortum. Certum est autem ex dictis, Christum resurrexisse aliquanto tempore ante ortum solis, prædicto rigoroso modo explicatum; ergo illud etiam tempus, quod fuit a resurrectione Christi usque ad egressum solis, defuit huic tempori quadraginta horarum. Unde ulterius mihi incertum redditur, an resurrectio Christi attigerit quadragesimam horam, vel tantum trigesimam nonam. Quia aurora diei albescere incipit per horam, & dimidiam ante ascensum solis supra horizontem; ergo quamvis Christus surrexerit post adventum auroræ, resurgere potuit currente hora undecima noctis Sabbathi, atque adeo in trigesima nona hora a morte sua. Quod etiam fit verisimile ex dictis, & ex modo loquendi Evangelistarum, & propter hanc incertitudinem addidi in conclusione particulam illam, *fere*, quæ ita diminuit, ut veritas assertionis stare possit, etiam si illæ horæ tantum fuerint triginta novem. Quamquam quia proprium & indivisibile tempus resurrectionis nobis incertum est, & alioqui constat testimonia resurrectionis cœpisse videri paulo ante ortum solis supra nostrum hemisphærium, morali modo loquendo de rebus, prout in hominum notitiam cadunt, recte computatur illud tempus usque ad ultimam horam ante ortum solis inclusive, & ita recte numerantur quadraginta horæ. Ex quibus aperte refellitur eorum opinio, qui hunc numerum horarum augere tentarunt, dicentes Christum 70. duabus horis defunctum jacuisse. De quorum opinione supra in prima sectione dictum est. Et hæc de priori parte hujus quæstionis.

Tribus diebus, & tribus noctibus in corde terræ Christus fuit.

Circa secundam partem simpliciter dicendum est, Christum fuisse in corde terræ tribus diebus, & tribus noctibus: sive hoc exponatur ratione animæ existentis illis diebus in inferno, ut Patres frequentius exponunt, quos supra retulimus disputantes de descensu Christi ad inferos: sive ratione corporis jacentis in sepulchro, ut exponunt Chrys. hom. 44. in Matth. & Euthym. c. 23. Neutra enim expositio ad præsens refert, quamvis prior commodior sit, ut in superioribus dixi. Assertio ergo posita est de fide. Quia sub eisdem verbis habetur expresse Matth. 12. ubi etiam præfigurata dicitur hæc veritas in Jona, *qui fuit in ventre piscis tribus diebus, & tribus noctibus*. Quam prophetiam eleganter tractat Iren. lib. 3. contra hæres. c. 22. & lib. 5. c. 5.

Difficultas autem magna est in explicandis his tribus diebus, & tribus noctibus: quia quadraginta horæ, quibus tantum diximus, Christum jacuisse mortuum, non videntur tot dies, ac noctes posse conficere. Quæ ratio movit eos, qui septuaginta duas horas huic triduo tribuerunt, quorum sententia satis rejecta est. Alios vero compulit, ut dicerent revera Christum non fuisse in corde terræ tribus diebus, & tribus noctibus. Quod ita aperte docet Euthym. c. 68. in Matt. Dicit enim tres illas noctes fuisse implendas in nocte diei Dominicæ, in qua Christus resurgere constituerat: breviasse tamen tempus illud, quia Judæi decreverãt non custodire sepulchrum nisi usque ad occasum solis diei Dominicæ. Oportuit autem ipsum resurgere antequam custodes sepulchri tollerẽtur, ut omnis Judæorum contradictio, & tergiversatio excluderetur. Quod si objicias hoc modo falsam reddi Christi sententiã. Respondet non esse falsam. Nam qui implet promissum ante tempus, quod designaverat, non est infidelis, sed liberalis. Sed hoc non satisfacit, quia saltem prophetia esset falsa, qua simpliciter prædictum est, Christum futurum *in corde terræ tribus diebus, & tribus noctibus*. Nisi fortasse dicat, non fuisse absolutam prophetiam, sed conditionatam. Quod est contra omnium patrum intelligentiam, & contra figuram, quæ in Jona præcessit. Item, quia si vera est illa interpretatio non fuisset necessarium ad veritatem verborum Christi, expectare tertium diem, quod absurdissimum est. Deinde, unde novit Euthym. decrevisse Judæos tollere custodiam militum ante noctem diei Dominicæ? Nam licet dixerint Pilato: *Jube custodiri sepulchrum usque in diem tertium*, tamẽ illa nox recte poterat in tertio die computari, cum primus incepisset in nocte, quæ Sabbathum antecessit, & verisimilius est, Judæos, ut majorem cautionem adhiberent, voluisse custodire sepulchrum usque ad tres naturales dies integros. Denique, si verum fuisset Judæos hoc decrevisse, & ea ratione expediens futurum erat, ut Christus antea resurgeret, cur non potius dicemus Deum omnia præscientem prædefiniisse resurrectionem tali tempore futuram? Dicere enim prius constitutum esse unum tempus, postea vero breviatum, & vix potest intelligi sine mutatione, & est gratis, & sine fundamento confictum. Supposita ergo infallibili veritate prædictionis Christi, Patres variis modis difficultatem hanc expedire conati sunt. Primus est Gregor. Nyss. orat. 1. & 2. de resurr. qui dicit hos tres dies computandos esse a nocte cœnæ, in qua Christus sacrificavit se ipsum in mysterio: *Nam extunc* (inquit) *anima illic erat, ubi eam potestas administrantis collocaret, cum immixta sibi divina virtute in loco illo terræ cordis obversans*. Sed (ut alia omittam,) cum hæc sententia metaphorice & improprie interpretetur verba Christi, non est admittenda. Quomodo enim intelligitur Christus in nocte cœnæ fuisse *in corde terræ* per Eucharistiam, nisi fortasse, quia fuit in hominum visceribus, quod est valde metaphoricum, & contra vim verborum? Nam cum Christus dicit se futurum *in corde terræ tribus noctibus*, loquitur uno, & eodem modo de omnibus illis diebus; ergo non est dicendũ fuisse in uno per metaphoram, in altero per proprietatem. Denique dies parasceves, quæ secuta est noctem cœnæ, numeratur juxta hanc sententiam inter hos tres dies, & dicitur fuisse primus illorum. Inquiro ergo, quomodo illo die fuit Christus *in corde terræ*? Certe tunc nec per Sacramentum, nec metaphorice fuit *in corde terræ*.

Secundus modus numerat etiam hos tres dies a nocte cœnæ, seu ab hora comprehensionis Christi. Quia ex tunc dici potest fuisse occisus, & *in corde terræ*, quia ex tunc captus est, ut occideretur, & traditus potestati, ac desiderio Judæorum, ac Dæmonum, juxta illud: *Hæc est hora vestra, & potestas tenebrarum*. Itaque dicitur Christus tribus diebus fuisse *in corde terræ*, quia tribus diebus, ac noctibus fuit subjectus, & traditus potestati, ac desiderio cordis Judæorum, qui erant veluti terra arida, & spinosa. Hanc sententiam refert Anselmus Matth. 12. quam quidem non improbat, neque etiam ut literalem approbat, sed post literalem, ut mysticam tradit. Habetur tamen illa expositio, & reliquis omnibus præfertur in Homiliis, quæ circumferuntur nomine Eusebii Emisseni hom. feriæ 4. post Dominicam 1. Quadragesimæ, insinuatur etiam in lib. qui August. tribuitur, quæstionum veter. & nov. testamenti q. 64. & eam videtur probare Cajet. Matth. 12. Nullo tamen modo probanda est. Primo quidem propter rationes factas contra primam opinionem, tollit enim veritatem historiæ, & ad metaphoras confugit. Secundo quia etiam in illo sensu tantum per synecdochem totum a parte numerando, numerum harum dierum, & noctium explicat, hoc autem modo potest idem numerus dierum absque metaphora exponi, ut videbimus. Et eisdem rationibus rejicitur aliorum sententia, qui, licet dicant hos dies numerandos esse ab hora sepulturæ Christi, ajunt tamen terminari in nocte Dominicæ resurrectionis, qua Christus apparuit discipulis januis clausis. Quia licet Christus antea surrexisset, tamen nondum resurrectio ejus fuerat satis manifesta, unde juxta hominum existimationem adhuc manebat *in corde terræ*. Juxta quam expositionem Christus non vere, sed hominum falsa existimatione, fuit *tribus diebus ac tribus noctibus in corde terræ*, quod est contra veritatem verborum Christi. Præterea, vel est sermo de aliquibus discipulis, vel de omnibus: si de aliquibus, non latuit eos resurrectio tanto tempore, summo enim mane manifestata est mulieribus, Petro, & aliis. Nam licet non omnes eo die viderint Christum ante illam apparitionem, quæ facta est januis clausis, aliqui tamen conspexerunt, alii vero habuerunt sufficientia signa resurrectionis. Si autem sermo sit de omnibus, dici posset Christus multis diebus fuisse in corde terræ, quia neque apparuit omnibus illo die, neque multos post dies fuit credita resurrectio ab omnibus.

Quarto alii numerant hos dies ab hora crucifixionis Christi, primam tamen noctem appellant illas tres horas tenebrarum, quæ factæ sunt Christo in cruce pendente. Ita refert Hieron. Jonæ 2. non tamen approbat. Gregor. autem Nyss. dicta orat. 1. hunc etiam modum amplectitur, & conjungit suæ interpretationi, eumdem sequitur Hilar. can. ult. in Matth. Theophylact. Matth. 28. Sed (ut recte notavit August. lib. 3. de consensu Evan. c. 24.) hæc interpretatio non est legitima. Tum quia improprie appel-

appellatur nox illud tenebrarum tempus, cum sol revera esset in nostro hemisphærio, quamvis non luceret. Tum maxime, quia eo tempore Chiistus vivebat. Unde non solum non erat in corde terræ, sed neque etiam in terra, sed potius in aere, cum esset adhuc de cruce pendens. Adde etiam juxta hanc sententiam non vitari synecdochê, qua posita non est necessaria alia mystica interpretatio.

Tribus diebus in corde terræ Christus fuisse quomodo perhibetur.

Dicendum est ergn, harum trinm dierum, noctiumque computationem ab hora mortis vel sepulturæ ad horam resurrectionis usque sumendam esse. Quod satis probatum est ex aliarum opinionum improbatione. Unde fit, non posse intelligi has tres noctes, diesque de integris, neque naturalibus, ut ratio dubitandi supra facta convincit: intelligendi ergo sunt per synecdochem a parte totum numerando, qui modus loquendi frequentissimus est tam in scripturis, quam in aliis authoribus. Et hoc modo bene possunt tres dies in quadraginta, vel etiam in triginta sex horis comprehendi, nimirum ut dies intermedius sit integer: extremi vero secundum partes. Atque in hunc modum expedit hanc difficultatem Hieron. Jonæ 2. Matth. 12. & ibi Beda, Anselm. & frequentius expositores, Aug. frequenter lib. 3. de consens. Evang. c. 24. lib. 1. quæstionum Evangeliorum q. 7. & lib. 3. de Doct. Christian. c. 35. & aliis locis supra citatis, Cassian. lib. 6. de Incarn. c. ult. Beda in hom. feriæ 4. post 1. Dominicam Quadragesimæ. Et indicat haud obscure Ignatius epist. 5. ad Trallianos D. Thom. supra q. 51. art. 4. ad 1. & in 3. d. 21. q. 2. art. 2. ad 5. & in eodem loco alii Theologi: alii vero d. 22. Alexan. Alens. 3. p. q. 20. mem. 1. art. 3.

Dubium.

Sed in hac sententia unum superest explicandum, quomodo scilicet hæc figura synecdoche possit tribus noctibus applicari. Nam de tribus diebus res est facilis. Quia Christus in parte diei feriæ sextæ mortuus est, & sepultus, & etiam in parte diei Dominicæ. Quia (ut vidimus) post inchoatam diei lucem resurrexit. At vero in noctibus non ita apparet, quia duabus tantum noctibus integris fuit in inferno, & mãsit in sepulchro. Ad hoc tres invenio dicendi modos. Primus est, non oportere singulis diebus, ac noctibus artificialibus partem aliquam accommodare, sed per tres dies, ac noctes intelligi tres dies naturales, atq; ita in quacũque parte diei intelligi per synecdochem totum diem naturalem, & consequenter diem & noctem. Et hunc modum indicant Aug. D. Th. & alii. Sed certe, cum Christus distincte loquutus sit de diebus ac noctibus singula verificari oportet (si fieri potest) alioqui non fuisset tam propria locutio. Sicut non proprie diceretur Christus fuisse in sepulchro septuaginta duabus horis, eo quod illæ componant tres dies naturales, in quibus saltem secundum partem Christus fuit in sepulchro.

Secunda expositio est, noctem, quæ est inter Sabbathum, & Dominicam bis computari, & pro duabus accipi, nimirum semel, tanquam noctem Sabbathi præcedentis, & iterum, ut principium Dominicæ sequentis. Hanc refert, & commendat Marcellus de horis canon. c. 45. in fine, & 48. in princip. eamque explicat ex doctrina Patrum dicentium, a die resurrectionis Christi mutatum esse modum metiendi naturalem diem. Olim enim computabatur a principio diei artificialis usque ad finem noctis ad significandum statum hominis lapsi, qui ex luce justitiæ in noctem peccati ceciderat: post Christi vero resurrectionem cœpit computari dies ab initio noctis usq; ad diem integrum, ad designandum statum redemptionis, in quo a nocte peccati ad lucem gratiæ reducimur. Et ideo illa ultima nox Sabbathi semel computatur, ut finis temporis præcedentis, & iterum ut initium sequentis status gratiæ, qui in Christi resurrectione exordium sumpsit, ut D. Th. in hoc art. dixit. Hæc vero expositio mihi videtur valde mystica. Nam illa mutatio, quæ facta dicitur in computatione dierum, ad summum esse potest in modo metiendi, vel numerandi dies, quo utuntur homines, qui extrinsece se habet ad temporis durationem, & successionem, & illam non auget, neque mutat. Christus autem Dominus loquutus est de numero dierum, ac noctiũ, prout sunt in temporis duratione, sibique succedunt.

Christum tribus noctibus jacuisse in tumulo quomodo verum.

Tertia ergo, & facilis, ac literalis expositio mihi esse videtur, unam noctem unius diei naturalis non esse totam noctem continuam, quæ est ab occasu solis usque ad ortum, sed duas complecti partes noctis, inter quas artificialis dies continetur, quarum altera incipit a media nocte usque ad ortum solis, altera vero ab occasu solis usque ad mediam noctem. Dies enim naturalis a media nocte incipit, & ad mediam usque noctem terminatur, ut constat ex communi modo loquendi de naturalibus diebus. Propter quod cœna, quæ fit post mediam noctem, ad sequentem diem spectat, & non ad præcedentem, & idem est de aliis actionibus. Quod notavit Cajet. Luc. 2. ubi ex illo verbo: *Quia natus est hodie Salvator*, colligit, Christum natum fuisse post mediam noctem & similiter quia agnus Paschalis occidendus erat luna decima quarta, inde supra collegimus fuisse occidendum ante duodecimam horam noctis. Et eadem ratione Evangelistæ vocant diẽ illum primum Azymorum, ut supra vidimus, & Ecclesia institutionem Eucharistiæ computat factam die Jovis. Quia licet facta fuerit noctu, fuit tamen facta ante mediam noctem. Et contrario vero nativitatem celebrat vigesima quinta Decembris. Quia licet acciderit in nocte, quæ sequitur post vigesimam quartam, tamen a media nocte facta est. Propria ergo, & quasi naturalis, & maxime usualis distinctio, & computatio dierum naturalium, a media nocte in mediam noctem intelligenda est. Ut significavit etiam D. Th. supra q. 46. art. 9. ad 1. Et ratio etiam adjungi potest. Quia, cum dies constitui censeatur ex præsentia solis, tunc merito censetur naturalis dies incipere, quando incipit sol ad nos redire, & appropinquare: incipit autem a media nocte, & usque ad medium sequentis noctis procedit; una ergo nox unius diei naturalis prædicto modo computanda est Unde fit, primum diem, ac primam noctem mortis, & sepulturæ Christi durasse ab hora nona diei parasceves usque ad horam sextam noctis, seu (more loquendi usitato) ab hora quinta post vesperam usque ad duodecimam horam noctis: secundam vero diem, & noctem fuisse integram a duodecima hora noctis parasceves usque ad duodecimam horam noctis Sabbathi, tertiam vero noctem, & diem numerari a duodecima hora noctis Sabbathi usque ad auroram diei Dominici. Et ita in utroque extremo accipitur pars diei, & pars noctis, & recte per synecdochem verificantur tres dies, & tres noctes. Et hoc etiam modo optime considerari potest mysterium, quod præcedens sententia contemplabatur: quia primus horum dierum cœpit in die, & terminatus fuit in nocte: ultimus vero orsus a nocte est, & terminatus in die. Et ita hæc expositio non est contraria sententiæ August. sed quædam major explicatio ejus. Atque hunc etiam in modum intelligendus est Leo P. in quibusdam verbis, quæ supra citavimus ex serm. 1. de Resurr. ubi inquit: *Nihil de dierum numero deperiisse, dum ad integrum secundum diem pars primi novissima, & pars tertii prima concurrit.* Quæ fere verba usurpans Anselm. Mat. 12. juxta prædictum sensum illa explicat. *Nam primus* (inquit) *dies a parte extrema annumeratus est: dies vero tertius a parte prima.* Explicans vero has partes addit: *Sexta quidem feria diei partem, in qua sepultus est, cum parte noctis, pro nocte & die accipiens, Sabbathum cum nocte & die, noctem Dominicam cum eadem die illucescente pro toto similiter accipiens, habes triduum, & tres noctes.* Et eamdem sententiam late explicat Isidorus Pelus. Ep. 144. & Ep. 212. quem refert Cæsar Baron. t. 1. Annal. an. 34.

ARTICULUS III.

Utrum Christus primo resurrexerit.

AD tertium sic proceditur. Videtur, quod Christus non primo resurrexerit. Nam in veteri Testamento per Heliam, & Helisæum aliqui resuscitati leguntur: secundum illud Hebræor. 11. Acceperunt mulieres de resurrectione mortuos suos. Similiter & Christus ante passionem suam tres mortuos suscitavit; non ergo Christus fuit primus resurgentium.

199. 4. d. 43. ar. 3 q. 1. ad 3. Et op. 3. c. 243. 246. & 147. & 1. Co. 15. le. 5. in pri. & ad Co. 1. le. 5.

2. *Præterea. Matt. 27. inter alia miracula, quæ in passione Christi acciderunt, narratur, quod monumenta aperta sunt, & multa corpora Sanctorum, qui dormierant, surrexerunt. Non ergo Christus fuit primus resurgentium.*

3. *Præterea. Sicut Christus per suam resurrectionem est causa nostræ resurrectionis; ita per suam gratiam est causa nostræ gratiæ, secundum illud Joan. 1. De plenitudine ejus nos omnes accepimus. Sed alii prius tempore gratiam habuerunt, quam Christus, sicut omnes Patres veteris Testamenti. Ergo etiam aliqui prius ad resurre-*

surre-

surrectionem corporalem pervenerunt, quam Christus.

Sed contra est, quod dicitur 1. ad Cor. 15. Christus resurrexit a mortuis primitiæ dormientium. Gl. Quia prius tempore & dignitate surrexit.

Gl. inter. ibid.

Respondeo dicendum, quod resurrectio est reparatio a morte in vitam. Dupliciter autem aliquis eripitur a morte. Uno modo solum a morte in actu, ut scilicet aliquis vivere incipiat qualitercumque, postquam mortuus fuerat. Alio modo, ut aliquis liberetur non solum a morte, sed etiam a necessitate, & quod plus est, a possibilitate moriendi. Et hæc est vera & perfecta resurrectio: quia quamdiu aliquis vivit subjectus necessitati moriendi, quodam modo mors ei dominatur: secundum illud Rom. 8. Corpus quidem mortuum est propter peccatum. Illud etiam quod possibile est esse, secundum quid dicitur esse, id est, potentialiter. Et sic patet, quod illa resurrectio, qua quis eripitur solum ab actuali morte, est resurrectio imperfecta. Loquendo igitur de resurrectione perfecta, Christus est primus resurgentiũ: quia ipse resurgendo, primo pervenit ad vitam penitus immortalem, secundum illud Rom. 6. Christus resurgens ex mortuis, jam non moritur. Sed resurrectione imperfecta quidam alii surrexerunt ante Christum, ad præmonstrandum quasi in quodam signo resurrectionem ipsius.

Et sic patet responsio ad primum: quia & isti qui suscitati in veteri Testamento sunt, & illi qui suscitati sunt a Christo, sic redierunt ad vitam, ut iterum morerentur.

Ad 2. dicendum, quod de illis qui resurrexerunt cum Christo, duplex est opinio: quidam enim asserunt, quod redierunt ad vitam tanquam non iterum morituri: quoniam magis illis esset tormentum si iterum morerentur, quam si non resurgerent. Et secundum hoc intelligendum erit, sicut Hieron. dicit super Mat. quod non ante surrexerunt, quã resurgeret Dominus, unde & Evangelista dicit, quod exeuntes de monumentis, post resurrectionem ejus venerunt in sanctam civitatem, & apparuerunt multis. Sed August. in Ep. ad Evod. hanc opinionem commemorans dicit: Scio quibusdam videri morte Domini Christi jam talem resurrectionem præstitam Justis, qualis nobis in fine promittitur. Qui si non iterum repositis corporibus dormierunt, videndum est, quomodo intelligatur Christus primogenitus a mortuis, si eum in illa resurrectione tot præcesserunt. Quod si respondetur, hoc esse dictum per anticipationem, ut monumenta illo terræmotu aperta intelligantur, cum Christus in cruce penderet, resurrexissent autem justorum corpora non tunc, sed cum ille prior resurrexisset: illud adhuc restat quod moveat, quomodo Petrus non de David, sed de Christo asserit fuisse prædictum, carnem ejus non vidisse corruptionem, per hoc quod apud eos erat monumentum David, & sic illos non convincebat, si corpus David ibi jam non erat: quia etsi ante in recenti sua morte resurrexisset, nec caro ejus vidisset corruptionem, posset nihilominus illud monumentum manere.

In illud Mat. 27. Et multa corpora sanctorũ &c.

Epist. 99. non longe ante med. to. 2.

Durum autem videtur, ut David non fuerit in illa resurrectione Justorum, si eis jam æterna donata est, cujus Christus ex semine commendatur. Periclitabitur etiam illud quod ad Hebræos de Justis antiquis dicitur: Ne sine nobis consummarentur, si jam in illa resurrectionis incorruptione constituti sunt, quæ nobis perficiendis in fine promittitur. Sic ergo August. sentire videtur, quod resurrexerint iterum morituri. Ad quod etiam videtur pertinere quod Hieron. dicit super Matth. Quod sicut Lazarus resurrexit, sic & multa corpora Sanctorum resurrexerunt, ut Dominum ostenderent resurgentem. Quamvis hoc in serm. de Assumpt. sub dubio relinquat, rationes tamen Augustini multo efficaciores videntur.

In pr. verbio, ex ep. 99 t. 2. Eodem loco citato circa pr. solut. hujus.

Ad 3. dicendum, quod sicut ea, quæ præcesserunt Christi adventum, fuerunt præparatoria ad Christum: ita gratia est dispositio ad gloriam. Et ideo ea, quæ sunt gloriæ, sive quantum ad animam (sicut perfecta Dei fruitio) sive quantum ad corpus (sicut resurrectio gloriosa) prius tempore debuerunt esse in Christo sicut in authore gloriæ: gratiam vero conveniebat prius esse in his, quæ ordinabantur ad Christum.

COMMENTARIUS.

Titulus hujus articuli (ut Cajet. notat) de prioritate durationis intelligendus est, hanc enim esse D. Th. mentem ex argumento: *Sed contra*, & ex solutione ad 3. aperte colligitur. Distinguit ergo D. Th. duplicem resurrectionem, alteram imperfectam, qua corpus mortuum revocatur ad vitam iterum moriturum, quæ merito imperfecta dicitur. Quia licet excludat mortem in actu, non tamen in potentia, & in actu, non perpetuo, sed ad tempus, neque omnino. Quia licet homo vivat in vita mortali, quodammodo continue moritur. Et hoc modo clarum est, non fuisse Christum dominum primum omniũ resurgentium. Nam & in veteri testamento, & ab ipsomet Christo alii prius excitati sunt, ut argumento primo D. Thom. probat.

Resurrectio duplex.

Altera est resurrectio perfecta, quæ omnino ac perpetuo tam in actu, quam in potentia mortem excludit: nam est ad vitam immortalem, & gloriosam. Et hoc modo ait D. Th. Christum Dominum fuisse primum omnium resurgentium, quod in articulo amplius non probat. Nam licet afferat testimonium Pauli ad Rom. 6. dicentis: *Christus resurgens ex mortuis jam non moritur*: illo vero solum potest probari, resurrexisse Christum ad vitam immortalem: quod vero fuerit primus omnium, qui hoc modo surrexerunt, ibi non asseritur. Supponit ergo D. Th. hoc esse satis probatum testimonio Pauli 1. ad Cor. 15. quod in argumento *Sed contra*, adduxerat, de quo plura statim dicemus. Rationem vero, seu congruentiam hujus assertionis attulit D. Th. in solut. ad 3. quæ valde notanda est. Et recte etiam explicatur ex iis, quæ supra diximus de statu animarum Sanctarum ante mortem Christi. Dixit ergo D. Th. dona gratiæ debuisse prius tempore communicari aliis, quam Christo, quia erant præparatoria ad Christum: dona autem gloriæ sive animæ, sive corporis, quia non dãtur, ut dispositiones ad aliud, sed tanquam ultimum præmium, & consequutio finis, decuisse prius esse in Christo, sicut in authore gloriæ. Quod intellige, supposito originali lapsu, ut prædicto loco, & in priori tomo agentes de merito Christi explicuimus. Obiter etiam adnotari potest, ex hac ratione enervari aliam, qua D. Th. supra q. 27. art. 3. probare conatus est, fomitem non esse prius extinctum in Virgine, quam in carne Christi: & egregie confirmari, quod ibi nos diximus, illud nullum fuisse inconveniens, sed potius maxime conveniens. Quia illud donum non pertinet ad dona gloriæ, sed gratiæ, & ideo merito numeratur inter dona præparatoria ad Christum, ac propterea prius tempore esse potuisse in matre quam in filio.

Inquiri hoc loco potest, quam sit certa hæc assertio D. Th. Et quoniam totum fundamentum ejus sumitur ex loco Pauli, explicandum simul erit, an sit hic sensus literalis, ac certus illius loci. Et est ratio dubii, quia Christus dici potest: *Primitia resurgentium, seu dormientium*, non propter ordinem temporis, sed dignitatis, ac intentionis. Sicut etiam potest dici Christus ut homo primitiæ creaturarum, & primitiæ omnium videntium Deum, non quia ordine temporis alias creaturas, & Angelos antecesserit ut homo, sed quia in divina voluntate, & intentione fuit primus, & similiter dignitate omnes antecedit. Unde Ambr. lib. 5. Ep. 22. tractans prædictum locum Pauli: *Primitiæ* (inquit) *dicitur Christus, quia sanctior omnibus fructus, qui etiam cæteros consortes sui fructus sanctificavit*, sicut ad Rom. 8. ait Paul. *nos autem primitias spiritus habentes*, id est perfectiores, & majores Spiritus S. gratias, & effectus. Quod alio simili loco confirmari potest ex Paulo ad Colos. 1. ubi Christum appellat *Primogenitũ omnis creaturæ, & Primogenitum ex mortuis*. Dicitur autem *Primogenitus omnis creaturæ* non ordine temporis. Quia (ut ex Conciliis, & Patribus late probavimus in priori tomo Disp. 5. Sect. 2.) ibi est sermo de Christo, ut homine, & ut sic, non est Primogenitus *tempore, sed honore*, (ut Hieron. dixit) ergo eodem modo, cum tam ibi, quã Apoc. 1. dicitur Christus *Primogenitus mortuorum*, id est ex mortuis, recte exponi potest, non tempore sed honore.

Dubium. Christus resurgentium omnium primus quomodo.

Advertendum est dupliciter posse explicari hunc ordinem durationis, & temporis. Primo negative, quod scilicet nullus ante Christum resurrexerit ad vitam immortalem. Secundo positive, scilicet Christum ante omnes, & prius tempore surrexisse. Deinde considerandum est, non esse controversiam de toto tempore ante Christi mortem. Nam hoc modo certissima fides est, neminem resurrexisse ad vitam immortalem ante Christi passionem, ac mortem, quia nemo resurgit hoc homo, nisi in statu gloriæ constitutus: ostendimus autem supra, neminem consequutum esse gloriam ante Christi mortem. Igitur solum superesse potest quæstio de illo tempore, quod fuit a Christi morte usque

que ad ejus resurrectionem. De quo duo dicenda sunt.

Respons. De fide est neminem ante Christum resurrexisse ad vitam immortalem.

Primum est, certum, ac de fide videri, neminem ante Christum resurrexisse ad vitam immortalem. Hoc probatur ex prædicto loco Pauli. Primo, quia illum ita exponunt omnes Patres ibi, Chryſ. Theodor. Theoph. Occumen. Ambr. Hieron. Anselm. D. Thom. ac cæteri tum Græci, tum Latini. Athanaſ. l. de incarnatione, seu de humana natura a verbo suſcepta, Damaſc. l. 4. de fide c. ult. Prosper de promiſſionibus & prædict. Dei par. 3. c. 29. & Cyprian. ſerm. de Reſurr. Domini. Unde qui opinati sunt eos, qui resurrexerunt tempore mortis Chriſti, resurrexiſſe ad vitam immortalem, conſequenter dicunt, eorum resurrectionem per anticipationem referri inter signa facta in morte Chriſti, ut poſtea videbimus. Hinc vero colligitur, eos senſiſſe, & ut certum ſuppoſuiſſe, neminem ante Chriſtum surrexiſſe ad vitam immortalem, propter teſtimonium Pauli. Secundo hic ſenſus colligitur ex vi ipſius vocis, *primitiæ*. Nā illa vox in sua proprietate non significat ordinem dignitatis, & intentionis, sed tantum durationis. Inter fructus enim terræ non dicuntur primitiæ, qui sunt perfectiores, vel præcipue intenti, sed qui prius naſcuntur, & colliguntur. Ergo cum metaphora Pauli in hac proprietate fundetur, non vocat Chriſtum *primitias dormientium* propter dignitatem, sed propter ordinem durationis: ergo affirmat Chriſtum eſſe primum resurgentium. Quod ſaltem negative neceſſe eſt verum eſſe, id eſt, ut nullus ſit ante ipſum. Tertio hunc ſenſum videtur ſatis explicuiſſe idem Paulus, cum poſt illa verba iterum ſubdit: *Unusquisque autem in suo ordine, primitiæ Chriſtus, deinde hi, qui ſunt Chriſti.* Ubi aperte explicat ordinem executionis, & illa particula, *deinde*, ſatis declarat priorem dictionem idem valere, quod *primum Chriſtus, deinde alii.* Quocirca, cum in aliis locis dicitur Chriſtus *Primogenitus mortuorum*, juxta hunc locum explicandum eſt: præterquam quod ipſa vox *Primogeniti* proprie, & in rigore hoc ſignificat. Unde ſicut ratione reſurrectionis dicitur Chriſtus *genitus a Patre* Act. 13. & Pſ. 2. ita ratione primę reſurrectionis immortalis dicitur *primogenitus*; ſicut etiam ab omnibus Patribus ſupra citatis explicatur, & optime Auguſt. ſerm. 161. de temp. & Athan. in quibuſdam quæſtionibus, quæ habentur in fin. lib. quæſt. ad Antioch. ſub tit. *Quomodo dicatur primogenitus mortuorum*. Ambr. d. lib. 5. ep. 22. *Primogenitus (inquit) ex mortuis dicitur, quia primus reſurrexit.* Quibus verbis alia ſupra citata explicuit. Imo ubi nos legimus ad Coloſ. 1. *Qui eſt principium, primogenitus ex mortuis*, legunt Græci Chryſoſt. & Theophyl. *Qui eſt primitiæ*, & exponunt eodem modo eſſe primitias reſurrectionis, quia primus reſurrexit a mortuis, ut etiam Theod. intellexit. Neque obſtant illa alia verba; *Primogenitus omnis creaturæ*. Quia ſi intelligantur de Chriſto ut Deo, (ut multi etiam exponunt) aperte ſignificant anteceſſionem durationis, imo & æternitatis. Si vero exponantur de Chriſto ut homine, neceſſario exponuntur aliquo modo minus proprio, & quodammodo metaphorico, ratione prædeſtinationis, quia de duratione temporis intelligi nequeunt. Ubi autem non eſt neceſſaria metaphora, adhibenda non eſt: maxime quia licet ad vocem *Primogeniti* accommodari aliquo modo poſſet, non tamen ad vocem *Primitiarum*, ut explicatum eſt.

Chriſtus primitiæ dormientium quomodo.

Dubium, de his qui cum Chriſto ſurrexerunt.

Secundo dicendum eſt, non eſſe certum, ſed in opinione, an Chriſtus prius tempore reſurrexerit ad vitam immortalem, quam omnes alii homines. Declaratur, & probatur, quia (ut ſtatim videbimus) probabilis eſt opinio affirmans, nonnullos ſurrexiſſe cum Chriſto ad vitam immortalem, qua ſententia ſuppoſita, ſine errore credi poteſt ſimul tempore illos cum Chriſto ſurrexiſſe. Quia nulla eſt ratio ad fingendam inter eos temporis ſucceſſionem. Sufficit enim ordo naturæ & cauſalitatis. Chriſtus enim reſurgens fuit cauſa excitans alios: eſt autem cauſa perfecta, & alioqui effectus talis eſt ut in inſtanti poſſit fieri, ergo ſimul incipit talis effectus cum ſua cauſa. Neque hoc repugnat loco Pauli. Nam ut Chriſtus dicatur, *primitiæ, ſeu primus reſurgentium*, ſatis eſt, quod nullus ante ipſum reſurrexerit, & quod ipſe prius natura reſurrexerit, quam cæteri, ita ut licet ejus reſurrectio de facto non anteceſſerit duratione reſurrectionem aliorum: tamen de ſe ſit independens ab illis, aliæ vero ab ipſo pendeant. Quid autem probabilius ſit, in ſequenti dubitatione dicemus.

Circa ſolutionem igitur ad 2. (aliæ enim duæ jam ſunt explicatæ) gravius & antiqua controverſia occurrit de illis, qui cum Chriſto ſurrexerunt: an reſurrexerint iterum morituri, vel ad vitam immortalem. Supponendum eſt enim illos vere ac proprie reſurrexiſſe. Ita enim ſimpliciter affirmat Matthæus, & verba Scripturæ in proprietate intelligenda ſunt, ſicut & intellexerunt omnes Sancti citandi, & maxime Juſtinus, qui hoc ſenſu recte dixit hanc fuiſſe perfectam reſurrectionem, ſcilicet quoad ſubſtantiam. Dubium ergo eſt de ſtatu. De quo duæ ſunt ſententiæ. Prima affirmat illos reſurrexiſſe immortali corpore & ad breve tempus. Hæc eſt ſententia Aug. epiſt. 99. ad Evod. ubi variis teſtimoniis, & conjecturis illam confirmat, eandē indicat Hieron. Mat. 27. Nam exponēs illa verba dicit: *Quomodo Lazarus mortuus reſurrexit, ſic & multa corpora Sanctorum reſurrexerunt, ut Dominum oſtenderent reſurgentem.* Quam expoſitionem confirmat ep. 150. ad Hedibiam q. 8. Item Chryſ. hom. 89. in Matth. dicit, Chriſtum ſola voce mortuos excitaſſe, dum adhuc in cruce penderet: quod neceſſe eſt intelligi de reſurrectione ad vitam mortalem. Nam (ut diximus) ad immortalem nemo ante Chriſtum reſurrexit. Unde inferius illam reſurrectionem comparat cum reſurrectione Lazari, & dicit fuiſſe futuræ reſurrectionis indiciū. Quod apertius explicuit Theophylactus dicens, illos reſurrexiſſe, cum adhuc Chriſtus in cruce penderet, & apparuiſſe multis, & iterum mortuos fuiſſe, quia tantum reſurrexerant ſigni gratia. Idem Euthymius cap. 67. in Matth. inſinuat, Proſper de promiſſionibus & prædictionibus Dei p. 3. c. 29. D. Th. hic, & eandem opinionem ſequitur Sotus in 4. d. 43. q. 2. art. 1. Fundamenta hujus ſententiæ ſunt. Primum, quia hi Sancti ſurrexerunt ante Chriſtum; ergo non potuerunt reſurgere ad vitam immortalem. Antecedens patet ex enarratione Evangeliſtæ. Ponit enim hoc inter ſigna facta in morte Domini, ergo ſicut alia ſunt facta in ipſa morte, ita & hoc. Præſertim quia prius dicit Mat. 27. *Multa corpora Sanctorum, qui dormierant, ſurrexerunt*; & poſtea ſubdit; *Et exeuntes de monumentis poſt reſurrectionem ejus, venerunt in ſanctam civitatem*: Ergo indicat, reſurrexiſſe quidem ante Chriſtum: non tamen exiviſſe de monumentis, vel ſaltem non fuiſſe ingreſſos civitatem uſque ad reſurrectionem Chriſti, ut videtur exponere Origen. ſuper Mat. præter Chryſ. & alios ſupra citatos. Sed hoc teſtimonium (ut etiam vidit Aug.) non multum urget: quia recte intelligitur per anticipationem. Cum enim Evangeliſta narraret prodigia facta in morte Chriſti, obiter omnia congeſſit, quamvis non omnia eodem tempore ſint geſta. Eo vel maxime, quod (ut Hieron. aliique notant) hoc prodigium ex parte incipit in morte Chriſti: quia tunc reſerata fuere monumenta, quamvis corpora non ſurrexerint uſque ad diem reſurrectionis Chriſti. Quod fortaſſe divina providentia factum eſt, ut illorum corporum reſurrectio evidentior eſſet, cum prius apertis monumentis mortua, atque in eis jacentia conſpici poſſent. Et poteſt hæc expoſitio ex eodem textu firmari. Nam hi ſancti non reſurrexerunt, niſi ut eſſent teſtes reſurrectionis Chriſti, & redemptionis per ipſam conſummatæ, & liberationis animarum a poteſtate dæmonis, peccati, & mortis, ſed non erant redditur hoc teſtimonium, donec Chriſtus reſurgeret (ut Evangeliſta teſtatur) ergo non oportuit eos ante reſurgere. Item illa corpora non fuerant e ſepulchris egreſſa ante Chriſti reſurrectionem, ut aperte Matth. teſtatur illis verbis; *Et exeuntes de monumentis poſt reſurrectionem ejus, venerunt in ſanctam civitatem*, (ita enim legendum dividendumque eſt, ut habent vulgata Latina & Græca, & expoſitores omnes) ergo non reſurrexerunt, donec Chriſtus reſurrexit. Qui enim credibile eſt corpora illa jam vivificata manſiſſe in ſepulchris quadraginta horis? Quocirca conſulto videtur Evangeliſta addidiſſe hæc verba; *Et exeuntes, &c* ut indicaret, illud prius verbum *ſurrexerunt*, poſitum eſſe per anticipationem.

2. Fundamentum.

Secundum fundamentum Auguſtini ſumitur ex teſtimonio Petri Act. 2. ubi probat, verba illa Pſ. 15. *Non dabis Sanctum tuum videre corruptionem*, non poſſe intelligi de Rege David, *quoniam defunctus eſt, & ſepultus eſt, & ſepulchrum ejus eſt apud nos uſque in hodiernum diem.* Ubi neceſſe eſt eum loqui de monumento continente corpus David mortuum, & corruptum, alioqui nihil probaret: quia etſi monumentum David duraret, ſi tamen

erat vacuum, non poterat ex eo probari, corpus David fuisse corruptum; ergo corpus David non surrexit ad vitam immortalem; ergo nullum. Enimuero si cui concessum fuisset hoc beneficium, maxime Davidi, viro sanctissimo, cui facta est singularis de Christo repromissio. Sed neque hæc ratio, neque testimonium, in quo fundatur, admodum urget. Primum quidem, quia non est necessarium, Davidem fuisse ex iis, qui surrexerunt. Nam hæc extraordinaria privilegia non semper dantur propter majorem sanctitatem, sed vel juxta beneplacitum divinę voluntatis, vel propter alias speciales rationes, ut verbi gratia, si fortasse resurrexerunt, quia singulari dono virginitatis, aut castitatis floruerunt, vel qui diutius in limbo morati fuerant, aut e converso, qui nuper erant mortui, & poterant esse testes magis noti. Deinde ex verbis Petri non potest colligi corpus David fuisse in sepulchro, quando Petrus concionabatur: quin potius, qui contrariam tuentur sententiam, eodem testimonio Petri utuntur: quia videlicet non sine causa monumentum nominavit, & non corpus; significans monumentum usque ad illud tempus mansisse, non tamen corpus. Adducit tamen monumentum in testimonium ac firmissimum argumentum, quia usque ad illud fere tempus corpus David continuerat, & paulo antea in eo videri potuerat corruptioni obnoxium.

3. Fundamentum. Tertium fundamentum Augustini sumitur ex verbis Pauli ad Heb. 11. *Et hi omnes testimonio fidei probati non acceperunt repromissionem, Deo pro nobis melius aliquid providente, ut non sine nobis consummarentur.* Nam si ad vitam immortalem jam resurrexerunt, plenam repromissionem animi & corporis acceperunt: sunt ergo sine nobis jam consummati. Ad hoc vero testimonium tribus modis respondet hic Cajetanus. Primo Paulum non loqui de resurrectione corporum, sed de gloria animæ, quam antiqui Patres non acceperunt in statu legis veteris, ad quem optime referri possunt verba Pauli. Quam expositionem etiam D. Thom. super Paulum approbat. Secundo quod licet demus loqui de resurrectione corporum, & regulam generalem tradere, scilicet, integram repromissionem animæ, & corporis non dari usque ad generalem resurrectionem, quam etiam insinuat 1. Cor. 15. & aliis locis: nihilominus non excludi specialia privilegia, quod etiam D. Thomas super Paulum notavit. Tertio respondet, illam particulam *sine nobis*, non referri ad singulas personas, sed ad statum legis gratiæ, ita ut sit sensus, Deum disposuisse nobis meliorem quendam statum gratiæ, ante quem neminem beatificari voluit, sive in anima, sive in corpore. Quæ responsio non est distincta a prima, sed est veluti consummatio, & declaratio illius, ut idem Cajetanus super Paulum intellexit. Duæ autem responsiones datæ probabiles sunt, neque possunt satis refutari, dummodo afferatur sufficiens fundamentum ad hujusmodi privilegium asserendum.

4. Fundamentum. Hinc potest quarta ratio formari in favorem hujus sententiæ. Quia generalis lex est, ut gloria, & immortalitas corporum non detur hominibus usque ad generalem resurrectionem, ut patet ex prædictis locis Pauli, & ex illo Apocaly. 6. *Dictum est illis, ut requiescerent adhuc tempus modicum, donec compleantur conservi eorum.* Sed a generali scripturæ regula non licet exceptionem facere, vel speciale privilegium asserere sine sufficienti ejusdem scripturæ, vel Ecclesiæ fundamento. in præsenti autem nullum habemus in scriptura ad asseverandum hoc privilegium. Quia scriptura solum dicit, hos sanctos surrexisse, de immortalitate autem, & gloria eorum nihil dicit. Neque ex fine, propter quem fiebat illa resurrectio, colligi potest, scripturam loqui de resurrectione ad vitam immortalem, sed potius contrarium. Resurgebant enim hi sancti, ut essent testes resurrectionis Christi, non perpetuo, neque ubique, sed brevi tempore, & in sancta civitate Jerusalem, sed ad hunc finem satis erat, ut resurgerent ad breve tempus, & in corpore mortali, quod ad eum finem erat satis accommodatum, ut possent familiarius manifestari, & loqui cum hominibus. Rursus, neque ex Ecclesiæ authoritate habetur hoc privilegium, quia Ecclesia nunquam hoc docuit, quin potius veteres Patres id negant, ut vidimus.

5. Fundamentum. Quintam conjecturam addere possumus ex verbis illis Job; *Scio, quod Redemptor meus vivit, & in novissimo die de terra surrecturus sum.* In quibus duo consideranda sunt: alterum, quod dicit, se suscitandum *in die novissimo*, & non antea; alterum, quod, loquens de resurrectione Christi, ut jam facta, de sua vero, ut postea futura indicat, resurrectionem suam multo post Christi resurrectionem fuisse futuram. Unde colligitur argumentum, idem credendum esse de quolibet antiquorum Sanctorum. Quia nullus vel pauci existimari possunt digniores hoc privilegio, quam Job. Sed hæc conjectura primum expediri potest illis modis, quos circa secundam adduximus, ut ostenderemus, non oportuisse hoc privilegium concedi omnibus, neque sanctioribus, & de Job est specialis ratio. Quia ejus sepulchrum non erat in Jerusalem, nec prope illam, unde resurgere oportebat eos, qui futuri essent testes resurrectionis Christi. Deinde non est necesse, *ut per novissimum diem* intelligamus diem judicii. Nam quodlibet tempus valde distans solet in scriptura ea phrasi significari, & totum tempus gratiæ solet appellari *tempus novissimum*, potest autem ibi nomen diei indefinite pro tempore accipi. Præterea etiamsi demus Job loqui de die judicii (ut videtur magis consentaneum contextui) tamen directe solum dicere intendit, in novissimo die se esse victurum, & habiturum corpus, quia hoc erat illi certum ac firma fide creditum: an vero tunc primo esset suscitandus, vel fortasse prius ex aliquo privilegio, hoc non videtur voluisse affirmare, vel negare. Quia neque ad rem, quam tractabat, pertinebat, neque videtur necessarium, ut de hac re specialem revelationem habuerit, sine qua nihil de tali privilegio dicere potuisset.

Sexta conjectura similis præcedenti sumitur ex corpore Joannis Baptistæ. **6. Fundamentum.** Nam si aliquod corpus excitandum fuisset ad vitam immortalem, maxime Joannis Baptistæ, tum propter maximam puritatem, & sanctitatem ejus, tum etiam quia ejus testimonium foret apud Judæos sane gravissimum; sed constat corpus Joannis Baptistæ non resurrexisse ad vitam immortalem, cum reliquiæ ejus usque ad Juliani tempora in Ecclesia summa cum veneratione servatæ sint, & caput usque ad hanc diem Romæ ostendatur. Et hæc quidem conjectura magna esse videtur, posset tamen eludi aliquo modo ex dictis in secunda & quinta ratione. Revocare enim in dubium historiam & traditionem de reliquiis Baptistæ, neque pium esset, neque antiquitati consentaneum. De qua re legi possunt, quæ congerit Canisius lib. 1. de corruptelis Verbi Dei c. 14.

Ultima conjectura adhiberi solet. Quia si hi Sancti surrexissent ad vitam immortalem, simul cum Christo **7. Fundamentum.** ascendissent in cœlum: hoc autem non est verisimile, alioqui Lucas hoc memoriæ prodidisset, dum Dominicam Ascensionem describeret. Multum enim spectabat, tum ad gloriam ejus declarandam, tum etiam ad nostram fidem, & spem augendam. Hæc vero ratio parum cogit. Quia Lucas solum narravit sensibilem (ut ita dicam) Ascensionem Domini, & eas circumstantias, quæ oculis cerni potuerunt: hoc autem modo solus Christus visus est ascendere: alii vero (si fortasse cum illo ascenderunt) Apostolis aliisque discipulis non apparuerunt: & ideo sicut non narratur Angelorum, & sanctarum animarum comitatus, ita neque horum sanctorum, qui una cum Christo resurrexerunt, ascensus. Et hæc de priori sententia.

Posterior sententia est hos Sanctos surrexisse ad vitam immortalem. Hæc solet tribui recentioribus scriptoribus, tamen revera multi ex antiquis illam docuerunt. Orig. lib. 1. ad Rom. circa illa verba c. 1. *Ex resurrectione Jesu Christi domini nostri*, dicit Christum habuisse aliquos participes in primatu resurrectionis: *sicut* (inquit) *illi fuerunt, qui cum illo suscitati esse dicuntur, cum monumenta aperta sunt, & multa Sanctorum corpora, qui dormierant, resurrexerunt, & de his talibus fortasse dicit Apostolus, esse Ecclesiam illam primitivorum, quam adscriptam memorat in cælis.* Epip. hær. 75. in fine, cum dixisset reliquias Sanctorum esse in terra, addit *exceptis iis, qui resurrexerunt, & ingressi sunt sanctam civitatem*, quam postea explicat de Jerusalem terrestri, & cœlesti. Idem sentit Clemens Alexand. lib 6. stromat. ante medium. Dicit enim, corpora eorum, qui cum Christo surrexerunt, in meliorem ordinem esse translata. Idem sentit Justinus quæst. 85. quamvis in contrarium citari soleat. Ait enim, hos Sanctos non obiisse rursus, sed

mane-

manere in immortalitate: tamen, quia ipse opinatus est usque ad diem judicii homines non constitui in statu gloriæ, ideo subdit, hos Sanctos non surrexisse ad immortalem, & incorruptibilem vitam, sed expectare, donec fiat immutatio, juxta illud 1. ad Thessal. 4. *Omnes immutabimur*. Videtur etiam hoc sensisse Athanasius in hom. de semente, dum ait, Christum in inferno non solum se liberum ostendisse: sed etiam mortuorum liberatorem, juxta illud: *Multa corpora Sanctorum, qui dormierunt, surrexerunt*. Idem significat Ambrosius l. 4. de fide c. 1. ubi dicit: *Moysem non fuisse in gloria cœlesti, nisi postquam Dominus resurrectionis suæ pignore vincula solvit inferni*.

Qui cum Christo surrexerunt ad vitam redierunt immortalem.

Sed ad intelligendum hunc locum Ambrosii recolere oportet, ipsum sensisse, Moysem non fuisse mortuum (ut in superioribus vidimus) & ideo hoc loco dicit, non fuisse gloriam assequutum ante Christi mortem, etiāsi mortuus non fuerit. Unde ex hoc loco non potest colligi, Ambrosium sentire aliquem fuisse simul cum Christo excitatum ad vitam immortalem: sed solum Moysem, qui mortuus non fuerat, tunc gloriam accepisse: *quando Christus vincula solvit inferni, & Patrum animas elevavit*. Quæ verba ultima ponderanda sunt. Nam respectu aliorum non de corporibus, sed de animabus tantum loquitur. Idē vero Ambrosius enarr. in 1. Psal. in fine expresse docet hanc sententiam, dicens: *Sunt, qui resurrexerunt in passione Christi, & isti plane beati, quia acceperunt Christi gratiam, & audierunt vocem ejus, de qua scriptum est: Venit hora, quando mortui audient vocem filii Dei, & qui audierunt, vivent. Et ingressi sunt in sanctam civitatem; puto quod magis significet illam supernam, quam istam Jerusalem*. Eamdem sententiam refert, & approbare videtur Hieron. seu Sophronius in ser. de assumpt. Ubi in favorem hujus sententiæ ponderat verba illa Petri Act. 2. *Sepulchrum ejus est apud nos*: quasi non fuerit ausus dicere corpus ejus, sed tantum *Sepulchrum ejus*. Idem docet Sophronius Patriarcha Jerosol. in ep. synod. quæ refertur, & probatur in VI. synodo Act. 11. Ubi de Christo sic loquitur: *Triduanus resurgens de sepulchro progreditur, & una secum cunctos mortuos suscitat ex sepulchro, ex corruptione ad immortalitatem eos perducens per suam resurrectionem ex mortuis*. Idem expresse Eusebius l. 4. de Demonst. c. 12. *Ipsius* (inquit) *corpus mortuum excitatū est, & multa corpora eorum, qui dormierant, Sanctorum surrexerunt, unaque cum ipso in sanctam, ac vere cœlestē civitatem ingressa sunt*. Potest etiam referri Greg. Nyssenus l. de cognitione Dei c. de Christi resurr. ubi (ad hoc propositum tractans illa verba Oseæ 6. *Sanabit nos post duos dies, & in tertio suscitabit nos, & vivemus in conspectu ejus*, quæ ad præsens applicata de resurrectione ad vitam immortalem intelliguntur) subdit: *Hæc autem dicta sunt ex persona eorum qui dormierant, quorum corpora cum Christo surrexerunt tertio die, quo surrexit ipse*. Rursus adduci potest Cyprianus, seu potius Ruffinus in expos. Symboli, ubi verba illa, *& ingressi sunt sanctam civitatem*, de illa explicat, de qua Apostolus dicit: *Quæ autem sursum est Jerusalem, libera est, quæ est mater nostra*. Præterea Remigius super Mat. (quem D. Th. refert in catena) ex professo quæstionem disputans, post examinatā utramque opinionem ita concludit: *Incunctanter ergo credere debemus, quia, qui resurgente a mortuis Domino resurrexerunt, ascendente eo ad cælos, & ipsi pariter ascenderunt*. Deinde Beda Matt. 27. idem significat, quatenus dicit hos Sanctos non resurrexisse ante Christum, quia ipse futurus erat *Primogenitus ex mortuis*. Quæ ratio nil concluderet, nisi supponeret, eos surrexisse ad vitam immortalem. Unde omnes, qui hac ratione utuntur, possunt pro hac opinione referri. Insuper addit Beda verba illa, *In sanctam civitatem* posse intelligi de cœlesti Jerusalem. Quod etiam ibi dicit Hieronymus, huic favēs sententiæ. Expressius Anselmus ibidem, referens Bedam dicentem, hos Sanctos una cum Christo ascendisse in cælum, subjungit. *Neque alla ratione illorum temeritati fides accommodanda est, qui illos postea reversos in cinerē dicunt*. Quin etiam D. Th. Mat. 27. eamdem docet sententiam, & in 4. d. 43. q. 1. art. 3. q. 1. ad 3. Ubi nonnulli Theologi idem tenent & alii in 3. d. 22. ubi Carthusianus q. 6. Cajet. hic, & super Mat. & Jansenius c. 143. Concor. & alii recentiores.

Fundamentum hujus sententiæ primum sumitur ex verbis Petri Act. 2. de quo testimonio dictum est satis. Secundum ex verbis Evangelistæ: *Et apparuerunt multis*, quibus significatur, habuisse corpora gloriosa, in quorum potestate est sese manifestare, vel occultare. Unde Hieron. *Apparuerunt* (inquit) *non omnibus, sed iis, qui cernere merebantur*, sicut de Christo dictum est, manifestatū esse non omnibus, *sed testibus præordinatis a Deo*. Et D. Th. super Mat. inquit: *Et apparuerunt multis. Sicut enim Christus potestatem habet manifestandi se, quibus vult, ita est intelligendum de corporibus glorificatis*. Quæ conjectura est probabilis, tamen sicut in transfiguratione Moyses dicitur apparuisse Christo, & discipulis, quamvis resurrexerit tunc in corpore mortali, ita dici potest de his, qui cum Christo surrexerunt. Qui etiam potuerunt accipere virtutem se occultandi, vel manifestandi, quibus vellent, etiamsi non haberent corpora gloriosa, sicut Christus Dominus hanc virtutem habuit in statu mortali. Tertio probatur hæc sententia. Quia, ut ii Sancti essent testes resurrectionis gloriosæ, & immortalis, omni exceptione majores, decuit eos ad immortalem vitam resurgere. Hæc vero ratio valde est infirma, tum quia isti Sancti non ostendebant iis, quibus apparebant, suorum corporum gloriam & immortalitatem ita ut eæ proprietates sensibus perciperentur. Quia neque Christus Dominus post resurrectionem ita apparebat, quin potius, ut probaret veritatem suæ resurrectionis, exercebat ea, quæ communia sunt corpori mortali, in cibo nempe, potu, & contactu. Si ergo gloria, & immortalitas corporum non erat sensibus objicienda, nihil interesse poterat ad veritatem testimonii. Nam, licet ipsi dicerent se surrexisse ad vitam immortalem, hoc fide credendum esset: ergo eodem modo credendum esset illis prędicantibus Christum surrexisse gloriosum, etiamsi illi non eo modo surrexissent, nec de se idem prædicassent. Quarta conjectura, quia his hominibus major fuisset pœna post resurrectionem iterum mori, quam si nunquam ad vitam rediissent. Quę ratio etiam mihi displicet. Nam in primis ii non resurrexerunt propter vitandam pœnā aliquam: sed ad testimonium Christo reddendum. Deinde deponere illa corpora ex Dei voluntate nullum esset tormentum, aut pœna: sicut nec Moysi fuit, iterum corpus deponere, postquam in transfiguratione resurrexit, ac suo munere functus est. Nam sicut ille tantum assumpsit corpus ad testimonium Christo reddendum, ita & ii. Quin potius (si verum est illa corpora fuisse mortalia) gratius fuit iis Sanctis iterum illa deponere, quam in eo statu illa retinere. Quinta conjectura est, quia decuit, ut Christus corpore, & animo constans haberet aliquos socios gloriæ, corpore etiam, animoque constantes, præsertim cum *deliciæ ejus sunt, esse cum filiis hominum*. Sexta addi potest. Quia, cum jam sint in inferno aliqui homines corpore, & animo ante generalem resurrectionem damnatorum ut Dathan & Abiron, & similes, ad ostensionem divinæ misericordiæ & copiosæ redemptionis Christi spectabat, ut aliqui etiam essent beati corpore, & animo. Ultima, & valde probabilis congruentia esse potest. Quia animæ gloriosæ connaturale est uniri corpori immortali, ac glorioso. Unde quod Christus habuerit gloriosam animam in corpore mortali, miraculose & ex speciali dispensatione factum est. Sed animæ horum sanctorum, qui cum Christo surrexerunt, erant jam beatæ; ergo non fuerunt unitæ nisi corporibus gloriosis, & immortalibus. Alioqui ex natura rei possent in corporibus pati, & inclementiam aeris, frigoris, aut caloris sentire, quod non decebat animas sanctas, quæ jam omnino erant in termino & non in via, sicut erat anima Christi, quando fuit in corpore mortali. Quod si necesse est concedere speciale miraculum, & exceptionem ab aliqua generali regula, verosimilius creditur facta tribuendo gloriam aliquibus corporibus ante generalem resurrectionem, quam uniendo animabus beatis corpora minus apta, & commoda statui beatorum. Quocirca omnibus pensatis hæc sententia videtur verisimilior. Nā & majori authoritate nititur, & est magis consentanea tum rebus ipsis, tum divinæ misericordiæ, & pietati, & gloriam Christi magis illustrat.

ARTICULUS IV.

Utrum Christus fuerit causa suæ resurrectionis.

297. Psal. 40 co. 2. & Jo 2. & 3. cu. 1. & ad Rom. 4. bu.

A*D quartum sic proceditur. Videtur, quod Christus non fuerit causa resurrectionis. Quicumque enim*

suscitatur ab alio, non est suae resurrectionis causa. Sed Christus suscitatus est ab alio secundum illud Act. 2. Quem Deus suscitavit solutis doloribus inferni; & Rom. 8. Qui suscitavit Jesum Christum a mortuis, vivificavit & mortalia corpora nostra, &c. Ergo Christus non est causa suae resurrectionis.

Tr. 104. in Jo. non procul a fine tom. 9.

2. Praeterea. Nullus dicitur mereri, qui ab alio petit aliquid, cujus ipse est causa. Sed Christus sua passione meruit resurrectionem (sicut August. dicit super Joannem, quod humilitas passionis meritum est gloriae resurrectionis.) Ipse etiam petiit a Patre se resuscitari: secundum illud Psal. 30. Tu autem Domine miserere mei, & resuscita me. ergo non fuit causa suae resurrectionis.

Libr. 4. orth. fid. cap. ult.

3. Praeterea. Sicut Damasc. probat in 4. lib. resurrectio non est animae, sed corporis, quod per mortem cadit. Corpus autem non potest sibi animam unire, quae est eo nobilior. Ergo id, quod resurrexit in Christo, non potuit esse causa suae resurrectionis.

Sed contra est, quod Dominus dicit Joannis 20. Nemo tollit animam meam a me, sed ego pono eam, & iterum sumo eam. Sed nihil est aliud resurgere, quam iterato animam sumere: ergo videtur, quod Christus propria virtute resurrexerit.

q. 50. a. 3. & 3.

Respondeo dicendum, quod (sicut supra dictum est) per mortem non fuit separata divinitas, nec ab anima Christi, nec ab ejus carne. Potest igitur tam anima Christi mortui, quam ejus caro, considerari dupliciter. Uno modo ratione divinitatis. Alio modo ratione ipsius naturae creatae. Secundum igitur unitae divinitatis virtutem, & corpus resumpsit animam quam deposuerat, & anima corpus resumpsit quod dimiserat: & sic Christus propria virtute resurrexit. Et hoc est, quod de Christo dicitur 2. ad Cor. ult. quod etsi crucifixus est ex infirmitate nostra, sed vivit ex virtute Dei. Si autem consideremus corpus, & animam Christi mortui secundum virtutem naturae creatae, sic non potuerunt sibi invicem reuniri, sed oportuit Christum resuscitari a Deo.

Ad 1. ergo dicendum, quod eadem est divina virtus, & operatio Patris, & Filii. Unde haec duo sese consequuntur, quod Christus sit suscitatus divina virtute Patris, & sui ipsius.

Ad 2. dicendum, quod Christus orando petiit, & meruit suam resurrectionem in quantum homo, non autem in quantum Deus.

Ad 3. dicendum, quod corpus secundum naturam creatam non est potentius anima Christi, est tamen ea potentius secundum virtutem divinam, quae etiam rursus secundum divinitatem unitam est potentior corpore secundum naturam creatam. Et ideo secundum virtutem divinam corpus, & anima mutuo se resumpserunt; non autem secundum virtutem naturae creatae.

QUÆSTIO LIV.

De qualitate Christi resurgentis, in quatuor articulos divisa.

DEinde considerandum est de qualitate Christi resurgentis. Et circa hoc quaeruntur quatuor.

Primo, utrum post resurrectionem Christus habuerit verum corpus. Secundo, utrum resurrexerit cum corporis integritate. Tertio, utrum corpus ejus fuerit gloriosum. Quarto, de cicatricibus in corpore ejus apparentibus.

ARTICULUS I.

Utrum Christus post resurrectionem habuerit verum corpus.

398. Inf. a. 3. ad 3. & sup. 60. c. 22. col. 4.

AD primum sic proceditur. Videtur, quod Christus post resurrectionem non habuerit verum corpus. Verum enim corpus non potest simul esse cum alio corpore in eodem loco. Sed corpus Christi post resurrectionem fuit simul cum alio corpore in eodem loco: intravit enim ad discipulos suos januis clausis, ut dicitur Joan. 20. Ergo videtur, quod Christus post resurrectionem non habuerit verum corpus.

2. Praeterea. Verum corpus non evanescit ab aspectu intuentium, nisi forte corrumpatur. Sed corpus Christi evanuit ab oculis discipulorum eum intuentium, ut dicitur Lucae ult. Ergo videtur, quod Christus post resurrectionem non habuerit verum corpus.

3. Praeterea. Cujuslibet veri corporis est determinata figura. Sed corpus Christi apparuit discipulis in alia effigie, ut patet Marc. ult. Ergo videtur, quod Christus post resurrectionem non habuerit verum corpus humanum.

Sed contra est, quod dicitur Luc. ult. quod Christo discipulis apparente, conturbati, & conterriti existimabant se spiritum videre, ac si non haberet verum corpus, sed phantasticum. Ad quod removendum ipse postea subdit, Palpate, & videte: quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere. Non ergo habuit corpus phantasticum, sed verum.

Li. 4. c. 28. non multum a pri.

Respondeo dicendum, quod sicut Damasc. dicit in 4. lib. illud resurgere dicitur, quod cecidit. Corpus autem Christi per mortem cecidit, in quantum scilicet fuit ab eo anima separata, quae erat ejus formalis perfectio. Unde oportuit ad hoc quod esset vera Christi resurrectio, ut idem corpus Christi iterato eidem animae uniretur. Et quia veritas naturae corporis est ex forma, consequens est, quod corpus Christi post resurrectionem & verum corpus fuerit, & ejusdem naturae, cujus fuerat prius. Si autem ejus corpus fuisset phantasticum, non fuisset vera resurrectio, sed apparens.

Ad 1. ergo dicendum, quod corpus Christi post resurrectionem, non ex miraculo, sed ex conditione gloriae (sicut quidam dicunt) clausis januis ad discipulos introivit simul cum alio corpore in eodem loco existens. Sed utrum hoc habere possit corpus gloriosum ex aliqua proprietate sibi indita, ut simul cum alio corpore in eodem loco existat, inferius discutietur, ubi agetur de resurrectione communi. Nunc autem quantum ad propositum sufficit, dicendum esse, quod non ex natura corporis, sed potius ex virtute divinitatis unitae, illud corpus ad discipulos (licet verum esset) januis clausis introivit. Unde August. dicit in quodam ser. Pasch. quod quidam sic disputant. Si corpus erat, si hoc resurrexit de sepulchro quod pependit in ligno, quomodo per ostia clausa intrare potuit? Et respondet. Si comprehendis modum, non est miraculum ubi deficit ratio, ibi est fidei aedificatio. Et super Jo. dicit, moli corporis, ubi divinitas erat, ostia clausa non obstiterunt, ille quippe non eis apertis intrare potuit, quo nascente virginitas matris inviolata permansit. Et idem dicit Gregorius in quadam Hom. de octava Paschae.

Non omnino complevit morte praeventus In ser. 2. in Dominica in octava paschae est ser. 149 in ordi. 10. to. Tr. 121. in Jo. a med. to. 9. Hom. 26 in Evang. circa principium.

Ad 2. dicendum, quod sicut dictum est, Christus resurrexit ad immortalem gloriae vitam. Haec est autem dispositio corporis gloriosi, ut sit spirituale, id est, subjectum spiritui, ut Apostolus dicit 1. ad Cor. 15. Ad hoc autem quod sit omnino corpus subjectum spiritui, requiritur, quod omnis actio corporis subdatur spiritus voluntati. Quod autem aliquid videatur, fit per actionem visibilis in visum, ut patet per Philosophum in 2. de Anima. Et ideo quicumque habet corpus glorificatum, in potestate sua habet, videri quando vult & quando non vult, non videri. Hoc tamen habuit Christus non solum ex conditione corporis gloriosi, sed etiam ex virtute divinitatis, per quam fieri potest, ut etiam corpora non gloriosa miraculose non videantur: sicut praestitum fuit B. Bartholomaeo miraculose, ut si vellet videretur: non autem videretur si non vellet. Dicitur ergo, quod Christus ab oculis discipulorum evanuit, non quia corrumperetur aut resolveretur in aliqua invisibilia, sed quia sua voluntate desiit ab eis videri, vel eo praesente, vel etiam eo abscedente velociter per dotem agilitatis.

L. a te 74. & 75. & pe 10. a.

Ad 3. dicendum, quod sicut Severianus dicit in serm. Pasch. Nemo putet Christum sua resurrectione sui vultus effigiem commutasse. Quod est intelligendum quantum ad lineamenta membrorum, quia nihil inordinatum & deforme fuerat in corpore Christi per spiritum sanctum concepta, quod in resurrectione corrigendum esset: accepit tamen in resurrectione gloriam claritatis. Unde idem ibidem subdit. Sed mutatur effigies dum efficitur ex mortali immortalis, ut hoc sit acquisivisse vultus gloriam, non vultus substantiam perdidisse. Nec tamen illis discipulis in specie gloriosa apparuit: sed sicut in potestate ejus erat, ut corpus suum videretur, vel non videretur, ita in potestate ejus erat, ut ex ejus aspectu formaretur in oculis intuentium, vel forma gloriosa, vel non gloriosa, aut etiam commixta, vel qualitercumque se habens. Modica tamen differentia sufficit ad hoc, quod aliquis videatur in aliena effigie apparere.

COMMENTARIUS.

REspondet D. Th. Christum post resurrectionem habuisse verum corpus, ejusdemque naturae cum priore. Quod non solum de specifica, sed etiam de numerica iden-

identitate intelligendum est. Quod satis probatum ac declaratū est ex dictis supra de resurrectione in communi, cum iis quę addidimus de veritate resurrectionis Christi.

In solutione ad 1. tangit D. Th. difficultatem de penetratione corporum in eodem loco, quæ spectat ad dotem subtilitatis, de qua simul cum aliis postea disputabimus.

Corpus beatum posse sese et manifestare, vel occultare unde habeat.

In solutione ad 2. explicat, quomodo corpus Christi post resurrectionem potuerit sese occultare, & manifestare, quibus vellet. Cujus rei causam, & modum dicit fuisse, quia erat in potestate Christi immutare sensus aliorum, vel specierum influxum suspendere. Quam potestatem, ait, duplici titulo illi convenire. Primo ratione unionis, unde eandem quoque potestatem habuit in corpore mortali, ut supra cum eodem D. Th. diximus qu. 46. in commentario art. 3. Secundo ratione status gloriæ. Unde indicat D. Th. omnia corpora beatorum habitura hanc potestatem, ut omnes actiones eorum subdantur ipsorum voluntati. Quia futura sunt spiritualia, id est, plene subjecta spiritui, & perfectionem ejus participantia. Quod & docuit Richard. in 4. d. 46. art. 4. q. 6. ad 3. Unde colligi potest obiter, ex sententia D. Th. omnem substantiam spiritualem habere in sua voluntate, & arbitrio omnem efficientiam, & actionem suam, ita ut si fortasse potest imprimere in altero speciem suæ substantiæ, vel suorum actuum, habeat quoque in sua potestate, & libertate hujusmodi influxum. Sed de hoc alias. Posset præterea per dotem agilitatis explicari, quomodo sit in potestate corporis beati sese manifestare alicui, vel occultare. Quia nimirum potest subito vel fieri præsens, vel in remotissimum locum secedere. Sed hic modus, licet possibilis sit, non tamen est ita sufficiens, sicut prior. Quia non explicat, quomodo sine mutatione, & distantia loci, & sine interpositione corporis opaci possit corpus beatum sese occultare in præsentia eorum, qui videre possunt: quod tamen videtur necessarium. Quia si corpus gloriosum necessario immutaret visum, necessario etiam appareret lucidissimum. Item quia hæc perfectio valde consentanea est illi statui. Quamvis Scotus in 4. d. 49. q. 15. non neget. Quia impossibile existimat actionem agentis naturalis impediri posse per solam voluntatem creatam. Sed quomodo hoc fieri possit, dicetur disp. 48. Sect. 1.

In solutione ad 3. optime D. Th. explicat verba illa Mar. ult. *Ostensus est illis in alia effigie.* Merito enim dubitari potest, quomodo Christus post resurrectionem effigiem mutare potuerit, & sese ita ostendere duobus discipulis euntibus Emaus, ut non agnosceretur. Quam quæstionem proposuit Paulinus Augustino, cui ipse respondet

Testimonium Marc. 16. Expositio.

epist. 59. ad 8. quæst. Christum Dominum aliquo modo immutasse corpus suum, seu faciem, quoad delineamenta vel figuram ne agnosci posset: statim vero priorem resumpsisse formam, sicut in transfiguratione per mutationem coloris quoad splendorem, & lucem quoddammodo immutatus est. Ejusdem sententię videtur fuisse Theophylactus super Luc. c. 24. Hæc vero sententia verisimilis non est, non quia impossibile id fuerit Christo (quod solum probant rationes August.) sed quia non fuit necessarium, nec decens corpori glorioso, & immortali. Et ideo exemplum de transfiguratione, quod affert, non est accommodatum. Tum quia Christi corpus prius erat in statu passibili & mutationibus magis subjectum. Tum etiam, quia mutatio in delineamentis, & figura propria, & intrinseca, multo major est, magisque repugnans corpori immortali, quam mutatio per solam lucis impressionem. Quia hæc perfectiva est, & fieri potest sine ulla alteratione propria corporum corruptibilium: illa vero fieri, seu intelligi non potest sine aliqua condensatione vel rarefactione, aut simili alia quantitatis immutatione aliena a corpore incorruptibili. Quamobrem idem August. lib. de consensu Evangel. c. 25. priori expositione rejecta, dicit in Christo nullam mutationem esse factam, sed ita apparuisse, sicut erat: in oculis tamen discipulorum fuisse aliquid, quod eos impediret, ne eum agnoscerent. Quod colligit ex verbis Luc. *Oculi autem eorum tenebantur, ne eum agnoscerent.* Illud autem impedimentum existimat fuisse aliquem humorem, vel quid simile non immissum a Christo, sed a Dæmone, permittente Christo. Quod videtur August. addidisse, ne videretur facere Christum authorem deceptionis, & erroris. Sed in primis non est necesse, ut Dæmonis actio intervenerit, quia Christus directe voluit, & intendit sese occultare. Tum quia illi discipuli

Dubium.

nondum erant dispositi, neque digni illius visione, ut idem August. notat. Tum etiam, quia necessarium id fuit, ut ipsi ignorantiam suam, & fidei imbecillitatem aperirent, quo possent ab ipso doceri, & ad firmiter credendum adduci. Ergo occultatio illa non fuit ex operatione Dæmonis, sed ipsiusmet Christi. Unde Marcus eam aperte tribuit ipsi Christo dicens: *Apparuit eis in alia effigie.* Deinde non fuit necessarium, humorem aliquem, vel aliquod positivum impedimentum imprimi oculis discipulorum. Nam (ut recte D. Th. notat) ex solo diverso modo imprimendi species fieri potest, ut figura, & forma faciei aliter appareat, quam in se sit. Quia ergo (ut dictum est in solut. ad 2.) impressio specierum erat in libera potestate Christi, ideo etiam modus immutandi visum erat in ejusdem potestate. Hoc igitur modo apparuit in alia effigie, non quam in se suscepit, sed quæ in aliorum oculis formata est. Et hoc est, quod Lucas dixit: *Oculi eorum tenebantur, ne eum agnoscerent.* Quia nimirum non erant eis impressæ species, quibus illum possent agnoscere.

Christus post resurrectionem in alia effigie discipulis apparuit quomodo.

Et eodem modo dicitur infra, apertos fuisse oculos horum discipulorum, ut Christum agnoscerent. Nam licet, de internis oculis utrumque exponatur a Cajet. in Lucam, qui existimat in externis nullam immutationem fuisse factam, qua posset Christus occultari, sed per quandam interiorem exstasim, & quasi abstractionem phantasiæ fuisse impeditos hos discipulos, ne Christum agnoscerent, & hoc impedimentum postea esse sublatum: cui ex parte favet August. lib. 12. Gene. ad lit. c. 31. nihilominus facilius, & rectius intelligitur de oculis externis. Illi enim prius tenebantur, ne illum agnoscerent, non propter interiorem exstasim (ut fingit Cajet.) sed ob diversam effigiem, quam formabant, ut ex Evangel. Marci colligitur. Iidem ergo postea aperti sunt, non materialiter (quia non erant antea clausi) sed (ut ita dicam) efficienter, quia illis datæ sunt species repræsentantes propriam figuram, ac faciem Christi. Et ita exposuit de externis oculis D. Th. infra q. 55. a. 4. ad 3. Ubi tamen sequi videtur secundam expositionem Aug. supra traditam. Sed (ut existimo) non intelligit, humorem aliquem fuisse impressum oculis discipulorum: sed absolute fuisse in illis aliquem defectum, propter quem Christum non agnoscebant, qualis provenire solet ex caligine, vel humore in oculo existente. Nam sicut ex dispositione materiali oculi oritur interdum talis impressio speciei, quę in causa est, ut res non agnoscatur: ita potuit hic fieri non ob materialem dispositionem, seu ob virtutem causæ agentis. Ita videtur D. Th. exponere August. Vereor tamen, ne sit præter mentem ejus, cum dicat impedimentum hoc fuisse a Dæmone immissum, quod tamen D. Th. in citato loco consulto tacuit. Quamquam cum Aug. etiam dicat, Christum solum permisisse, ut oculi horum discipulorum tenerentur, ne eum agnoscerent, quod intelligo quantum ad deceptionem, & errorem illorum. Christus enim non fuit directa causa illius erroris, sed solum speciei, quam sensibus impressit, in quibus non est proprie deceptio, sed simplex apprehensio unius rei, vel alterius.

Oculi discipulorum externi quomodo aperti ut Christum præsentem agnoscerent.

Et hinc etiam facile intelligitur, quomodo non fuerit Christus ex voce cognitus ab iis, aliisve discipulis, quando occultari voluit. Quia multo facilius est immutare vocis sonum, & modum exprimendi, ac pronunciandi. Quod etiam sine miraculo fieri potuit aliter movendo linguam, labia, & aerem aliter percutiendo. Addo denique, vestium varietatem etiam posse conferre ad se occultandum, & ut effigies diversa appareat. Est autem verisimile Christum, cum apparuit sub specie hortulani, vel peregrini, vestibus accommodatis indutum fuisse, quod aperte docet Justinus Martyr. qu. 116. ad Orthodoxos: *Nam licet (inquit) expresse scriptum non sit tamen ex iis, quæ scripta sunt, colligitur.* Dicit autem Christum eas vestes confecisse de novo sua potentia, vel aliunde sumpsisse. Quid si quis contendat cum Abulense paradox. 5. cap. 24. & sequentibus, eas non fuisse veras vestes, fateor quidem, ita fieri potuisse. Quia sicut Angelus assumit corpus, quod non est verum quale apparet: ita corpus Christi potuit assumere vestes non veras, sed apparentes. Nec facile probari potest alterutrum: nec ad rem, de qua agimus, refert. Quia quantum ad effectum se occultandi, perinde sunt vestes apparentes, ac veræ, si eamdem formam ac figuram referant.

Vestes Christi post resurrectionem quales.

ARTICULUS II.

Utrum Christi corpus resurrexerit integrum.

Locis sup. art. 2. in dubio citis.

AD secundum sic proceditur. Videtur, quod corpus Christi non surrexerit integrum. Sunt enim de integritate humani corporis caro & sanguis, quæ Christus non videtur habuisse: dicitur enim 1. ad Cor. 15. Caro & sanguis regnum Dei non possidebunt; Christus autem resurrexit in gloria regni Dei. Videtur ergo, quod non habuerit carnem, & sanguinem.

2. Præterea. Sanguis est unus de quatuor humoribus. Si ergo Christus habuit sanguinem, pari ratione habuit alios humores, ex quibus causatur corruptio in corporibus animalium. Sic ergo sequeretur, quod corpus Christi fuerit corruptibile, quod est inconveniens. Non igitur Christus habuit carnem, & sanguinem.

3. Præterea. Corpus Christi, quod resurrexit, in cœlum ascendit. Sed aliquid de sanguine ejus in quibusdam Ecclesiis reservatur pro reliquiis. Non ergo resurrexit corpus Christi cum integritate omnium suarum partium.

Sed contra est, quod Dominus dicit Lucæ ult. post resurrectionem discipulis loquens, Spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere.

Respondeo dicendum, quod (sicut supra dictum est) corpus Christi in resurrectione fuit ejusdem naturæ, sed alterius gloriæ. Unde quidquid ad naturam corporis humani pertinet totum fuit in corpore Christi resurgentis. Manifestum est autem, quod ad naturam corporis humani pertinent carnes & ossa, sanguis & alia hujusmodi. Et ideo omnia ista in corpore Christi resurgentis fuerunt, & etiam integraliter absque omni diminutione, alioquin non fuisset perfecta resurrectio, si non fuisset redintegratum quidquid per mortem ceciderat. Unde & Dominus fidelibus suis promittit dicens Matth. 10. Vestri autem capilli capitis omnes numerati sunt: & Luc. 21. dicitur: Capillus de capite vestro non peribit. Dicere autem, quod corpus Christi carnem & ossa non habuerit, & alias hujusmodi partes humano corpori naturales, pertinet ad errorem Eutychii Constantinopolitanæ urbis Episcopi: qui dicebat, quod corpus nostrum in illa resurrectionis gloria erit impalpabile & ventis aëreque subtilius: & quod Dominus post confirmata corda discipulorum palpantium, omne illud, quod in eo palpari potuit, in subtilitatem aliquam redegit. Quod ibidem improbat Gregor. quia corpus Christi post resurrectionem immutatum non fuit, secundum illud Roman. 6. Christus resurgens ex mortuis jam non moritur. Unde & illa, quæ dixerat, in morte retractavit. Si enim inconveniens est, ut Christus alterius naturæ corpus in sua conceptione acciperet, puta cœleste, sicut Valentinus asseruit, multo magis inconveniens est, quod in resurrectione alterius naturæ corpus resumpserit, quia corpus in resurrectione resumpsit ad vitam immortalem, quod in conceptione assumpserat ad vitam mortalem.

Att. præc. | Hom. 26. in Evang. non remote a pri.

Ad 1. ergo dicendum, quod caro & sanguis ibi non accipitur pro natura carnis & sanguinis, sed vel pro culpa carnis & sanguinis: sicut Gregorius dicit in 4. Moral. Vel pro corruptione carnis & sanguinis. Quia (ut August. dicit ad Consentium de resurr. carnis) non ibi erit corruptio & mortalitas carnis & sanguinis. Caro igitur secundum substantiam possidet regnum Dei: secundum quod dictum est: Spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere. Caro autem cum secundum corruptionem intelligitur, non possidebit, unde continuo additum est in verbis Apostoli: Neque corruptio incorruptelam.

Li. 14. mor. c. 31. non procul a fin. Aug. epist. 146. p. o.

Ad 2. dicendum, quod sicut August. dicit in eodem libro, fortassis accepta occasione sanguinis urgebit nos molestior perscrutator, & dicet. Si sanguis in corpore Christi resurgentis fuit, cur non & pituita, id est, phlegma, cur non & fel flavum, id est cholera, & fel nigrum, id est melancholia, quibus quatuor humoribus naturam carnis temperari, etiam medicina disciplina testatur? Sed quodlibet quisquis addat, corruptionem addere caveat, ne suæ fidei sanitatem, castitatemque corrumpat. Valet enim divina potentia de ista visibili atque tractabili natura corporum, quibusdam manentibus, auferre quas voluerit qualitates, ut absit labes, scilicet corruptionis, adsit effigies, adsit motio, absit fatigatio, adsit vescendi potestas, absit esuriendi necessitas.

Luc. ult. ep. 146. non multum a longe a princ. pom. 2.

Ad 3. dicendum, quod totus sanguis, qui de corpore Christi fluxit, cum ad veritatem humanæ naturæ pertineat, in corpore Christi resurrexit: & eadem ratio est de omnibus particulis ad veritatem & integritatem humanæ naturæ pertinentibus. Sanguis autem ille, qui in quibusdam Ecclesiis pro reliquiis conservatur, non fluxit de latere Christi, sed miraculose dicitur effluxisse de quadam imagine Christi percussa.

COMMENTARIUS.

HIc articulus quoad conclusionem, & probationem D. Thom. non indiget nova expositione, sed videnda sunt, quæ diximus de resurrectione in communi. De iis vero, quæ in solutione argumentorum attingit, de humoribus, & aliis partibus assumptis a Christo in resurrectione, disseremus disputatione sequenti. Locus autem ille 1. ad Cor. 15. *Caro, & sanguis regnum Dei non possidebunt*, quem D. Thomas tractat in sol. ad 1. expositus est in priori tomo disp. 15. Sect. 6.

ARTICULUS III.

Utrum Christi corpus resurrexerit gloriosum.

AD tertium sic proceditur. Videtur, quod corpus Christi non surrexerit gloriosum. Corpora enim gloriosa sunt fulgentia, secundum illud Matth. 13. Fulgebunt Justi sicut sol in regno patris eorum; sed corpora fulgida videntur secundum rationem lucis, non autem secundum rationem coloris. Cum ergo corpus Christi visum fuerit sub coloris specie, sicut & prius videbatur, videtur quod non fuerit gloriosum.

100. Inf. q. 15. a. 6. ad 4. & q. 100. & q. 3. a. 2. & op. 3. c. 245.

2. Præterea. Corpus gloriosum est incorruptibile. Sed corpus Christi non videtur fuisse incorruptibile: fuit enim palpabile, sicut & ipse dicit Luc. ult. Palpate, & videte. Dicit autem Gregor. in quadam Hom. quod corrumpi necesse est quod palpatur, & palpari non potest, quod non corrumpitur. Non ergo corpus Christi fuit gloriosum.

Hom. 26. in Evang. paulo post prin.

3. Præterea. Corpus gloriosum non est animale, sed spirituale, ut patet 1. ad Cor. 15. Sed corpus Christi videtur fuisse animale post resurrectionem: quia cum discipulis manducavit & bibit, ut legitur Lucæ ult. & Joan. ult. Ergo videtur, quod corpus Christi non fuerit gloriosum.

Sed contra est, quod Apostolus dicit ad Phil. 3. Reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ.

Respondeo dicendum, quod corpus Christi in resurrectione fuit gloriosum, & hoc apparet triplici ratione. Primo quidem, quia resurrectio Christi fuit exemplar, & causa nostræ resurrectionis, ut habetur 1. ad Cor. 15. Sancti autem in resurrectione habebunt corpora gloriosa, sicut ibidem dicitur, Seminatur in ignobilitate, surget in gloria. Unde cum causa sit potior causato, & exemplar exemplato, multo magis corpus Christi resurgentis fuit gloriosum. Secundo, quia per humilitatem passionis meruit gloriam resurrectionis. Unde & ipse dicebat: Nunc anima mea turbata est: quod pertinet ad passionem. & postea subdit: Pater clarifica nomen tuum, in quo petit gloriam resurrectionis. Tertio, quia sicut supra habitum est, anima Christi a principio suæ conceptionis fuit gloriosa per fruitionem divinitatis perfectam. Est autem dispensative factum (sicut supra dictum est) ut ab anima gloria non redundaret in corpus, ad hoc quod mysterium nostræ redemptionis sua passione impleret. Et ideo peracto hoc mysterio passionis & mortis Christi, statim anima in corpus in resurrectione resumptum, suam gloriam derivavit: & ita factum est corpus illud gloriosum.

q. 34. ar. 4. | q. 14. ar. 1 ad 2. arg.

Ad 1. ergo dicendum, quod omne quod recipitur in aliquo, recipitur in eo secundum modum recipientis. Quia igitur gloria corporis derivatur ab anima (ut August. dicit in Ep. ad Dioscorum) fulgor, sive claritas corporis gloriosi est secundum colorem humano corpori naturalem: sicut vitrum diversimode coloratum recipit splendorem ex illustratione solis, secundum modum sui coloris. Sicut autem in potestate hominis glorificati est, ut corpus ejus videatur, vel non videatur (sicut dictum est) ita in potestate ejus est, quod claritas ejus videatur vel non videatur, unde potest in suo colore sine aliqua claritate videri: & hoc modo Christus suis Discipulis post resurrectionem suam apparuit.

Ep. 56. circa med. n. 2. | Art. 1. hujus q. ad 2. arg.

Ad 2. dicendum, quod corpus aliquod dicitur esse palpabile, non solum ratione resistentiæ, sed ratione suæ spissitudinis. Ad rarum autem & spissum sequuntur grave & leve, calidum & frigidum, & alia hujusmodi contraria, quæ sunt principia corruptionis corporum elementarium. Unde & corpus, quod est palpabile humano tactu, est naturaliter corruptibile

rupti-

ruptibile. Si autem sit aliquid corpus resistens tactui, quod non sit dispositum secundum prædictas qualitates, quæ sunt propria objecta tactus humani (sicut est corpus cæleste) tale corpus non potest dici palpabile. Corpus autem Christi post resurrectionem vere fuit ex elementis compositum, habens in se tangibiles qualitates secundum quod requirit natura corporis humani, & ideo naturaliter erat palpabile. Et si nihil aliud habuisset supra corporis humani naturam, fuisset etiam corruptibile. Habuit autem aliquid aliud quod ipsum incorruptibile reddidit: non quidem naturam cælestis corporis, ut quidam dicunt (de quo infra magis inquiretur) sed gloriam redundantem ab anima beata, quia ut August. dicit in Ep. ad Dioscorum; Tam potenti natura Deus fecit animam, ut ex ejus plenissima beatitudine, redundet in corpus plenitudo sanitatis, id est, incorruptionis vigor. Et ideo sicut Greg. dicit ibidem Ostenditur corpus Christi post resurrectionem fuisse ejusdem natura, sed alterius gloriæ.

Moveriam de dotibus videtur velpicere quæ non complevit. Epist. 56. nota med. tom. 2. Hom. 26. in Evan. non remota a pr. li. 13. c. 22. ca. 8. c. 9. Bed. c. 97. & est ulti. in Lo. sep. illud habetis aliquid ut manducetis.

Ad 3. dicendum, quod sicut Aug. dicit 13. de Civ. Dei. Salvator noster post resurrectionem, jam quidem in spirituali carne, sed tamen vera, cibum & potum cum discipulis sumpsit, non alimentorum indigentia, sed ea qua hoc poterat potestate. Ut enim Beda dicit super Lucam, aliter absorbet aquam terra sitiens, aliter solis radius calens, illa indigentia, iste potentia. Manducavit ergo post resurrectionem, non quasi cibo indigens, sed ut eo modo naturam corporis resurgentis astrueret. Et propter hoc non sequitur, quod fuerit ejus corpus animale, quod est indigens cibo.

COMMENTARIUS.

Christi corpus resurgit gloriosum.

DOcet D. Thom. in hoc art. corpus Christi Domini fuisse gloriosum in resurrectione sua. Quæ conclusio simpliciter, & absolute sumpta, est de fide certissima, ut testimonia & rationes, quibus D. Th. utitur, aperte convincunt, quæ adeo sunt perspicua, ut nova expositione, aut confirmatione non egeant. Etenim illa omnia, quibus supra probavimus, Christum vere surrexisse, hoc etiam probant. Nam in omnibus illis locis sermo est de gloriosa resurrectione, & immortali. Dixi autem conclusionem absolute intellectam esse de fide, ut videlicet sermo sit de corpore glorioso, id est, habente eam perfectionem, & statum, quem corpora sunt in beatitudine habitura. Nam si sermo sit de corpore habente hanc, vel illam perfectionem, nimirum quatuor dotes, vel qualitates, aut alias perfectiones gloriæ, sic tam certum est, Christum habuisse corpus gloriosum, quam est certum, habuisse has qualitates & perfectiones. De qua re, ut hæc materia completa sit, postea propriam disputationem instituemus.

Testimonii Greg. Pap. Expositio.

Solutio ad 1. ea dictis in art. 1. explicata est. In solutione vero ad 2. explicat D. Thom. verba Gregorii hom. 26. in Evangelia: *Corrumpi necesse est, quod palpatur, & palpari non potest, quod non corrumpitur.* Et in summa dicit, sic esse intelligenda, palpari non posse, nisi corpus natura sua corruptibile, corpus autem gloriosum quamvis propter statum gloriæ factum sit incorruptibile, non tamen amisisse propriam naturam, & compositionem ex contrariis qualitatibus. Unde habet, quod ex se corruptibile sit, quamvis per gloriam sit incorruptibile: & ideo hic modus incorruptionis non obstat, quominus tale corpus palpari possit. Qua occasione hic disputari posset, quomodo corpus gloriosum sit incorruptibile. Sed de hoc statim post sequentem disputationem.

Dubium.

Secundo posset inquiri, quid sit corpus esse palpabile, & an corpus cæleste palpabile sit, aut cur hoc sit proprium corporis corruptibilis. Sed hæc quæstio philosophica est: non possumus tamen missam facere expositionem textus D. Th. Docet enim, corpus esse palpabile non ratione solius resistentiæ, sed ratione suæ densitatis, ad quam sequuntur qualitates habentes contrarium, quæ sunt principia corruptionis. Unde concludit solum illud corpus esse palpabile, quod habet istas qualitates: corpus autem cæleste, quamvis resistat tactui, non tamen palpari, quia non habet hujusmodi qualitates. Addit vero Cajet. tacitæ objectioni respondens, quod D. Th. dicit, ex densitate oriri, ut corpus sit palpabile, intelligendum esse de densitate propria corporum corruptibilium. Nam cælestia quoque corpora (inquit) densitatem habent: tamen alterius rationis. Nihil enim est commune univocum corpori corruptibili, & incorruptibili. Sed in primis, hoc ultimum principium, quod Cajet. assumit, falsum esse existimo. Et quidem, si intelligatur de prædicato communi univoco secundum rationem genericam, & instituto præsenti non est necessarium [quia licet densitates illæ essent diversæ rationis, possent in communi ratione univoce convenire] & omnino est falsum, & sine fundamento, ut constat ex Dialectica, & Metaphysica. Cur enim ratio corporis, & substantiæ, & quantitatis non dicetur univoce de corpore cælesti, & elementari? Si autem intelligatur de ratione univoca secundum speciem ultimam, sic quidem minus est improbabile, mihi tamen nunquam visum est verum. Supposita enim reali distinctione quantitatis a substantia, existimo probabilius quantitatem esse ejusdem speciei in corpore cælesti, & elementari, etiamsi substantiales materiæ diversæ sint. Quia modus extensionis in ordine ad locum, per quem nos a posteriori concipimus effectum formalem hujus quantitatis, per modum cujusdam capacitatis, seu aptitudinis ad replendum locum tali modo, hæc [inquam] extensio ejusdem rationis est in omnibus corporibus. Signum ergo est, effectum formalem quantitatis, atque adeo quantitatem ipsam esse ejusdem rationis in illis. Unde ulterius colligo, densitatem, quæ nihil aliud est, quam modus quidam quantitatis ejusdem rationis esse in utriusque corporibus sicut etiam figura est ejusdem rationis, & omnes modi similes, qui intelligi possunt manere in sola quantitate abstracta, aut per divinam omnipotentiam conservata separata ab omni materia, & sine ulla propria qualitate realiter diversa. Quocirca id proprie existimo, reddere corpus aliquod palpabile, quod reddit illud sensibile sensu tactus, non per modum causæ efficientis, [quæ non proprie ipsa in se sentitur, sed effectus ejus, sed per modum objecti, ac proprii sensibilis talis sensus. Quia palpare nihil aliud est, quam tangendo experiri, seu sensu tactus percipere, ut ex significatione ipsius vocis constat, & quia nihil aliud fingi, aut excogitari potest. Quod etiam indicavit Christus illis verbis: *Palpate, & videte*, id est, experimento cognoscite: palpare ergo est tactu sentire, quod tangitur; ergo esse palpabile est, esse sensibile sensu tactus. Ad hoc autem in primis necessarium est, ut corpus resistat, non utcumque sed ratione densitatis & duritiei. Quod ideo addo, quia licet cælum resistat tactui, ut manui, v. g. si conaretur moveri ultra superficiem concavam lunæ: tamen non resistit ratione densitatis. Nam licet in cælo sint partes raræ, & densæ: tamen æque resistunt omnes. Non ergo provenit ex densitate, sed ex indivisibilitate, ex eo, quod cœlum est incapax divisionis ratione suæ substantiæ, & alicujus fortasse superioris qualitatis. Corpora vero corruptibilia resistunt ratione densitatis, & duritiei. Nam si hæc sit, facile cedunt, & dividuntur, unde fit, ut palpari non possint. Hæc ergo est prima conditio necessaria in corpore palpabili & hoc sensu dixit D. Thomas corpus esse palpabile ratione suæ *spissitudinis*: non quod sit adæquata ratio, sed conditio in primis necessaria, quam semper comitantur qualitates illæ, quæ sunt propria objecta sensus tactus. Quæ vero sint hæ qualitates, non est præsentis instituti explicare. Nam ad D. Thom. intelligendum dicta sufficiunt.

Respons. Corpus esse palpabile quid sit.

Cælum non est palpabile cur.

Dubium.

Tertio vero inquiri potest, quomodo corpus gloriosum palpabile sit. Sed hoc facile definitur ex dictis. Nam in corpore glorioso manet diversitas membrorum, & quædam sunt dura, alia mollia, omnia vero habent sufficientem densitatem, ut ex hac parte contrectari possint: aliunde quoque habent suum naturale temperamentum, ac dispositiones, a quibus provenit, ut sentiri possint. Sed est observandum [quod supra diximus] corpus gloriosum non agere ex necessitate naturæ, & alioqui habere dotem subtilitatis: unde fit, ut si velit, possit neque resistere tactui, neque per qualitates elementares illud immutare, & ideo, si noluerit, non poterit palpari. Deinde potest (si velit) sua quantitate resistere alteri corpori, non utendo dote subtilitatis, nec se penetrando cum eo, neque illi cedendo, & tamen nihil efficere in aliud corpus, neque per suas qualitates tactiles illud immutando, aut speciem intentionalem imprimendo. Quia hæc actio [ut dixi] est libera corpori glorioso, & non est necessario conjuncta cum priori resistentia, atque hoc modo potest corpus gloriosum resistere, & non palpari, ad eum modum, quo id posset contingere in corpore cælesti. Potest tamen corpus gloriosum suo etiam arbitrio resistere tactui immutando illum per qualitates sensibiles, atque

Respons. Corpus gloriosum quomodo sit palpabile, & tangibile.

hoc modo potest palpari. Est ergo [ut ita dicam] corpus gloriosum palpabile voluntarie, ac libere, non ex necessitate.

In solutione ad 3. explicat D. Thomas, quomodo Christus in corpore glorioso potuerit manducare. De qua re dicemus Disputatione sequenti.

ARTICULUS IV.

Utrum corpus Christi debuerit cum cicatricibus resurgere.

301: 3. d. 21. q. 2 a. 4. q. 3. & sup. t. 2. 241. & sup. 60. a. 22. col. 4.

AD quartum sic proceditur. Videtur, quod corpus Christi non debuerit cum cicatricibus resurgere. Dicitur enim 1. ad Cor. 15. quod mortui resurgẽt incorrupti. Sed & cicatrices, & vulnera ad quandam corruptionem pertinent, & defectum. Non ergo fuit conveniens, ut Christus, qui est resurrectionis auctor, cum cicatricibus resurgeret.

ar. 1. hujus.

2. Præterea, corpus Christi integrum resurrexit, sicut dictum est. Sed apertura vulnerum contrariantur integritati corporis: quia per eas discontinuatur corpus. Non ergo videtur fuisse conveniens, quod in corpore Christi apertura vulnerum remaneret: etsi remanerent ibi quædam vulnerum insignia, quæ sufficiebant ad aspectum, ad quem Thomas credidit, cui dictum est: Quia vidisti me Thoma, credidisti.

l. 4. c. 19. paulo ante fin.

3. Præterea. Damasc. dicit in 4. lib. quod post resurrectionem de Christo dicuntur quædam vere, quæ non habuit secundum naturam sed secundum dispensationem, ad certificandum, quod ipsum, quod passum est corpus, resurrexit, ut cicatrices. Cessante autem causa, cessat effectus. Ergo videtur, quod certificatis discipulis de sua resurrectione, cicatrices ulterius non habuerit. Sed non conveniebat immutabilitati gloriæ, quod aliquid assumeret quod perpetuo in eo non remaneret. Ergo videtur, quod non debuerit corpus cum cicatricibus in resurrectione resumere.

Sed contra est, quod Dominus dicit Thomæ Joan. 20. Infer digitum tuum huc, & vide manus meas, & affer manum tuam, & mitte in latus meum, & noli esse incredulus, sed fidelis.

Supra illud Luc. ostiad e ult manet c. 97. in Luc. & est plurimum l. 22. c. 20. in pri. pu. 5.

Respondeo dicendum, quod conveniens fuit, animam Christi in resurrectione corpus cum cicatricibus resumere. Primo quidem, propter gloriam ipsius Christi: dicit enim Beda super Lucam, quod non ex impotentia curandi cicatrices servavit, sed ut in perpetuum victoriæ suæ circumferat triumphum. Unde & August. dicit in 22. de Civit. Dei. Quod fortassis in illo regno in corporibus martyrum videbimus vulnerum cicatrices, quæ pro Christi nomine pertulerunt. Non enim deformitas in eis, sed dignitas erit, & quædam, quamvis in corpore non corporis, sed virtutis pulchritudo fulgebit. Secundo, ad confirmandum corda discipulorum circa fidem suæ resurrectionis. Tertio, ut Patri, pro nobis supplicans quale genus mortis pro homine pertulerit, semper ostendat. Quarto, ut sua morte redemptis, quam misericorditer sint adjuti, propositis ejusdem mortis indiciis insinuet. Postremo, ut in judicio quam juste damnentur, ibidem denunciet. Unde sicut

Bed. c. 97. in Lucam id minus.

August. dicit in lib. 2. de Symb. c. 8. Sciebat Christus quare cicatrices in suo corpore ferret: sicut enim demonstravit Thomæ non credenti, nisi tangeret & videret, ita etiam inimicis vulnera demonstraturus est sua, ut convincens eos veritas dicat: Ecce hominem quem crucifixistis, videtis vulnera, quæ infixistis, agnoscitis latus quod pupugistis, quoniam per vos, & propter vos apertum est, nec tamen intrare voluistis.

Ad 1. ergo dicendum, quod cicatrices illæ, quæ in corpore Christi permanserunt, non pertinent ad corruptionem, vel defectum, sed ad majorem cumulum gloriæ, in quantum sunt quædam virtutis insignia, & in illis locis vulnerum quidam specialis decor apparebit.

Ad 2. dicendum, quod illa apertura vulnerum, quamvis sit cum quadam solutione continuitatis, totum tamen hoc recompensatur per majorem decorem gloriæ, ut corpus non sit minus integrum, sed magis perfectum. Thom. autem non solum vidit, sed etiam vulnera tetigit: quia (ut dicit Leo Papa) suffecit sibi ad fidem propriam, vidisse, quod viderat, sed nobis operatus est, ut tangeret, quem videbat.

Ad 3. dicendum, quod Christus in suo corpore voluit cicatrices vulnerum remanere, non solum ad certificandam discipulorum fidem, sed etiam propter alias rationes. Ex quibus apparet, quod semper in ejus corpore cicatrices illæ remanebunt: quia (ut Augustin. dicit ad Consentium, de resurrectione carnis) Domini corpus in cælo est, credo, ut erat quando ascendit in cælum. Et Gregor. 14. Moralium dicit. Quod si quid in corpore Christi post resurrectionem potuit immutari, contra veridicam Pauli sententiam, post resurrectionem Dominus rediit in mortem, quod quis dicere nisi stultus præsumat, quia veram carnis resurrectionem denegat? Unde patet, quod cicatrices, quas Christus post resurrectionem in suo corpore ostendit, nunquam postmodum ab illo corpore sunt remota.

Aug. Ep. 146. paulo a princ. c. 2. Lib. 4. Mor c. 11. in med.

Contextus D. Th. satis est perspicuus, de re vero ipsa differemus disp. sequenti.

DISPUTATIO XLVII.

In sex Sectiones distributa.

De integritate, ac perfectione naturali corporis Christi resurgentis.

DIximus in superioribus, Christum Dominum vere, ac proprie surrexisse, atque adeo post resurrectionem habere verum corpus humanum, & perfectum perfectione essentiali: hoc enim saltem est necessarium ad veritatem resurrectionis. Unde etiam fit, necessarium esse, ut habeat corpus organicum, & convenienti modo dispositum saltem, prout necessarium est ad veritatem, & naturalem consistentiam humanæ naturæ, juxta ea, quæ diximus de resurrectione in communi. Nunc ergo dicendum superest de perfectione, quæ est præter rei essentiam, sine qua rei natura posset consistere, licet non adeo perfecte. Hæc autem perfectio duplex esse potest: una supernaturalis [de qua dicturi sumus disputatione sequenti] altera naturalis, de qua hic dicendum est, & ad tria, vel quatuor capita revocanda est, scilicet, ad perfectionem qualitatis, actionis, seu virtutis activæ, & quantitatis. Et quidem de qualitatum naturalium perfectione, nihil specialiter dicendum occurrit. Quia qualitates naturales, vel sunt dispositiones, quæ complent naturale temperamentum, & de his jam diximus, necessarias fuisse in corpore Christi. Vel sunt qualitates secundæ, quæ ex temperamento primarum consequuntur, ut color: & de his eadem est ratio, quæ de primis, neque in eis est aliqua difficultas, quæ explicatione indigeat. Vel sunt veluti modi quidam resultantes ex quantitate, aut ex proportione partium, seu aliarum qualitatum, ut sunt figura, pulchritudo, sanitas, & de his etiam nulla est specialis quæstio. Tum quia, si hæc fuerunt perfectissima in corpore Christi mortali, certius est, esse in corpore glorioso. Tum etiam, quia cum hæc consequantur ex perfectione quantitatis, & aliarum qualitatum, explicata veritate in fundamento, explicata relinquitur in reliquis, quæ necessario consequuntur. Aliæ denique sunt qualitates, quæ sunt propriæ potentiæ activæ, quæ in secundo membro supra posito comprehenduntur. Dicendum vero est prius de quantitate, quoniam intrinseca est corpori, & ab illa maxime pendent omnes corporis facultates. Quantitatis autem perfectio in tribus potissimum videtur consistere, scilicet, in perfecto, ac completo numero omnium partium corporis humani, perfectaque singularum partium magnitudine, ex qua resultat debita totius corporis moles, ac denique debita integritas compositio, & continuatio hujusmodi partium.

SECTIO I.

Utrum corpus Christi gloriosum habuerit omnes partes solidas corporis humani.

PRimum omnium certum de fide est, Christi Domini corpus surrexisse integrum, ac perfectum. Quod probari potest testimoniis, & rationibus, quibus priori tomo disp. 15. sect. 5. probavimus, assumpsisse Verbum divinum in Christo naturam nostram integram, sicut eam in Adamo plantavit. Quia factus est homo perfectus, ac integer, non mancus, & mutilus. Hoc enim licet fuerit verum in statu mortali, multo tamen magis in statu gloriæ, Tum quia (ut Athanas. dixit lib. de incar. Verbi, ejusque corporali adventu) *corpus, in quo Christus resurrexit, non alterius cujusquam, sed ipsius met vitæ corpus fuit, & ideo cum omni integritate resurrexit.* Nam sicut

Corpus Christi integrum ac perfectum resurrexit.

in

in prima assumptione propter Verbi majestatem, non decuit assumi corpus mancum, aut mutilum: ita etiam neq; in resurrectione, cum eadem perseveraverit unio ad Verbum, & præterea adjuncta fuerit perfectio gloriæ, quę naturalem hanc perfectionem supponit. Tum præterea, quia (ut dixit Greg. Nyssenus orat. 1. de Resur.) *Christus id, ad quod erat iterum reversurus per resurrectionem, quidquid iacebat una secum excitavit?* sed in sepulchro jacuit integrum corpus, sicut erat vivum, quia in passione nullum membrum est illi abscissum, sicut neq; os aliquod confractum est. Constat igitur, resurrexisse corpus Christi integrum, ac perfectum, atque adeo omnibus partibus solidis constans. Voco autem partes solidas eas, quæ ab humoribus distinguuntur, de quibus sectione sequenti dicendum est. Unde sub his partibus comprehenduntur, in primis omnes illæ partes, quæ anima rationali informantur, de quibus nulla potest esse controversia. Comprehenduntur quoque dentes, & ungues. Ejusmodi namque probabile est informari anima, & certum, requiri ad corporis integritatem, & ad aliquas actiones connaturales homini. Deinde idem dicendum de barba & capillis capitis. Nam licet de his majus dubium sit, an informentur anima: certum tamen est, plurimum conferre ad ornatum, & complementum humani corporis. Pręterea idem est de intestinis, quæ etiam sunt partes solidæ, & sine ulla dubitatione ab anima informantur, & ad integritatem naturalem humani corporis requiruntur. An vero essent vacua, vel quibus substantiis plena, dicemus sectione sequenti. Et confirmantur hęc omnia. Nam in omnibus hominibus resurgentibus ad gloriam omnes hæ partes instaurabuntur, quia *capillus de capite eorum non peribit*, ut late tractat August. in Enchir. c. 87. & sequentibus, & l. 20. de Civ. c. 19. & Theologi in 4. dist. 44. ubi D. Th. q. 1. art. 2. optimam rationem affert. Quia corpora Beatorum reparantur ad perfectionem ultimam consequendam, ergo oportet, ut in substantia sua integra, ac perfecta restituantur: ergo multo magis hoc fuit necessarium in Christo, cujus corpus non solum reparabatur per resurrectionem, ut ultimam perfectionem gloriæ consequeretur: sed etiam, ut esset exemplar omnium, quę similem perfectionem erant consequutura, tanquam corpus ipsius Dei proprium. Accedit, quod propter infinita merita multo magis debebatur Christo hæc perfectio, quam aliis.

Dubium. Solum potest hoc loco vulgaris illa quæstio desiderari, an in corpore Christi post resurrectionem fuerit pręputium, quod in circumcisione abscissum est. Et ratio dubitandi esse potest: quia præputium Christi dicitur adhuc esse in terris. Innocentius enim tertius l. 4. de mysteriis Missæ refert, in Later. Basilica reservari, quod etiam nunc habet Romana traditio. Est enim in Lateranensi templo quidam locus sacer, qui propter multitudinem, & excellentiam reliquiarum, quæ in eo adservantur, *Sancta Sanctorum* vocatur: ibique præputium Christi esse dicitur, translatum porro tempore Caroli Calvi ea Aquisgranensi civitate, ubi (eodem auctore Innocentio) Carolus Magnus illud collocaverat, sibi per Angelum Jerosolyma delatum. Et confirmatur, quia sicut in corpore Christi resurgentis manserunt vulnera clavorum, & lanceæ, salva corporis integritate, ac perfectione: ita potuit manere cicatrix illa circumcisionis, igitur non fuit necessarium præputium iterum assumi.

Et in revelationibus S. Brigittæ l. 6. c. 102. refertur: B. Virginem Brigittæ revelasse, se usque ad mortem suam particulam illam servasse, & tunc Evangelistæ Joanni eam tradidisse, ipsumq; reliquisse eam successoribus suis: postea vero fideles eam in loco occulto reposuisse, in quo delituit, donec per Angelum manifestata est.

Respons. In corpore Christi resurgentis præputium est. Nihilominus dicendum est, in corpore Christi Domini resurgentis esse præputium. Ita sentiunt Theo. Luc. 2. Bona. in 4. d. 12. & Supplem. Gab. in 4. d. 44. q. 1. & Medina hic a. 2. eai stimat esse rem certam, quamvis Turrecremata in c. Invitat. de consecrat. d. 2. & Sylvest. in rosa aurea, rem sub dubio relinquant. Ratio autem nostræ sententiæ est. Quia præputium est particula humani corporis ad ejus integritatem aliquo modo pertinens: ergo non deest nunc corpori Christi in cœlo. Quia esset aliqua imperfectio, cujus nulla sufficiens causa fingi potest. Nam, quod maneat cicatrix vulneris in circumcisione accepti, vel non est necessarium, vel certe fieri potuit sine diminutione, & defectu alicujus partis. Item Adam, & alii Beati habebunt integra corpora absq; defectu hujus partis. Quod enim quidam dixerunt (ut hic Medina refert) omnes Beatos habituros circumcisa corpora, fabulosum est ac Judaicum, & de iis præsertim, qui in hac vita circumcisi non fuerunt, est prorsus incredibile. Cur enim humanum corpus non habebit in beatitudine omnem illam naturalem perfectionem, & substantialem integritatem, quam in prima creatione habuit, & in statu innocentiæ haberet? Aut cur potius virile corpus, quam fœmineum ex parte aliqua mutilum futurum erit? Quod si in aliquo futurum est integrum, & sine ullo defectu, maxime in Christo.

Ad traditionē ergo, seu historiam referentem particulam illam præputii Christi servati hactenus in Ecclesia, Innocentius supra in dubium illam revocat. Nam dicit, totum hoc esse Deo committendum. Supplementum autem Gabrielis dicit, probabile esse simul manere in terra, & in corpore Christi, in quo informatur anima rationali, & vivit: in terra vero est inane. Sed mihi non videtur hoc credibile non quod existimē implicare contradictionem, sed quia nulla est causa tanti miraculi, nec probabile fundamentum, ut illud credatur. Bonaventura igitur supra, dubio secundo circa textum Magistri respondet, fortasse in præputio non fuisse aliquid pertinens ad veritatem humanæ naturæ, vel (si aliquid fuit) illud fuisse reassumptum: aliquam vero materialem partem conservatam esse pro devotione fidelium. Mihi tamen dicendum occurrit, particulam illam præputii formaliter (ut sic dicam) esse de integritate corporis, non vero materialiter, idest, ut constans ex illa individua parte materiæ, ex qua constabat præputium in circumcisione abscissum, juxta doctrinam generaliter supra datam de veritate resurrectionis. Ubi ex sententia Augustini, & D. Thomæ diximus, non esse ad veram resurrectionem simpliciter necessarium, ut omnes partes materiales corporis ex eisdem numero partibus materiæ constent, ex quibus prius constabant, sed sat esse, ut totum constet ex eadem materia tota, & ad majorem perfectionem satis etiam esse, ut principales partes, seu organicæ omnino eædem sint, & eadem materia. Quod vero minima aliqua materialis pars interdum ex alia materia suppleatur, nihil obstat tam veritati, quam perfectioni resurrectionis, præsertim si illamet materia fuit aliquando pars ejusdem corporis. Sic igitur in præsenti dici potest corpus resurgens habuisse præputium formatum ex aliqua parte materiæ illius, quæ aliquando fuit in corpore Christi, & per continuam nutritionem resoluta fuerat: particulam vero illam, quæ in circumcisione abscissa fuerat, relictam esse in terris ad fidelium devotionem. Hoc modo & salvatur perfecta integritas corporis Christi resurgentis, & fides humana adhibetur traditioni asserenti, Christi præputium manere in terris. Neque in hoc apparet ulla difficultas, vel inconveniens. Nam etiam illamet particula tempore infantiæ abscissa non constabat ex tota materia necessaria, ut restitueretur in ea quātitate, quā corpus perfectæ magnitudinis requirit. Oportebit ergo addere aliquid materię, id scilicet, quod in vitę progressu acquisitum esset per nutritionem. Rursus illamet particula materiæ, qua constabat præputium in infantia, fortasse si tunc non fuisset abscissa, per continuam vitæ nutritionē fuisset resoluta, sicut de materia aliarum partium est verisimile, ergo non oportuit assumere præputium ex illamet materia. Et hoc est satis ad rem incertam, dummodo certo constet, Christi corpus in cęlo hac parte nō carere.

Respons. ad objectionem.

Particula præputii Christi in circumcisione abscissa in Lateranensi Basilica adservari creditur.

SECTIO II.

Quomodo in corpore Christi glorioso, vulnerum cicatrices, salva ejus integritate, ac perfectione permanserint.

HÆc dubitatio oritur ex dictis sectione præcedenti, duplici ex capite. Primo, quia de integritate, ac perfectione humani corporis est partium continuitas, sine qua nec integritas, neque soliditas perfecta potest intelligi. Sed, si in manibus, pedibus, ac latere manserunt hiatus vulnerum, non potuerunt illę partes esse continuę: ergo neq; habuerunt debitam integritatem. Et hæc difficultas potissimum apparet in arteriis, nervis, ac venis. Nam horum continuitas maxime necessaria est ad contine-

sinendum sanguinem, & spiritus, & ut deriventur, fluantque per corpus: denique ad motionem, & usum partium organicarum. Secundo, quia necesse est, ut desint aliquæ partes carnis, & nervorum, aliæque similes, quibus illa foramina opplenda forent: ergo non est corpus omni ea parte completum. Antecedens patet, quia de facto illa vulnera non replentur carne, nervis, &c. & aliis partibus nihil est additum. Oportuisset enim aut densiores fieri, quam natura sua postulent, aut aliunde deformiter augescere: utrumque autem est contra perfectionem illius corporis. In contrarium autem est, quia Jo. 20. dicitur Christus, ut Thomam ad fidem revocaret, in manibus ac latere vulnerum ostendisse vestigia.

Joan. 20. In corpore Christi glorioso quinque vulnerum cicatrices perseverant.

In hac re propter prædictum locum Joan. de fide certum est, servata esse in corpore Christi resurgentis quinque vulnerum cicatrices. Nam, licet Joannes non faciat expressam mentionem pedum, tamen universa Ecclesia semper intellexit, ita esse locum hunc explicandum, sicut & ab universis Patribus expositus est. Quia fere eadem est ratio pedum, ac manuum. Quod vero Christus tantum manus, & latus ostenderit, in causa fuit, quia Thomas solum fecerat mentionem manuum, ac lateris, quando in sua incredulitate persistens dixerat: *Nisi videro in manibus ejus fixuram clavorum, &c.* tamen revera sub manibus, & latere, etiam pedes comprehendere voluit. Adde Luc. dum narrat eam apparitionem, quam refert Jo. c. 20. cum Christus ingressus est januis clausis ad discipulos, Th. absente, dicere, ostendisse Christum discipulis manus ac pedes: cum tamen Jo. dicat ostendisse eis manus, & latus: ergo signum est, sub his vulneribus omnia comprehendi. Sit ergo certum, mansisse post resurrectionem omnia.

Cicatrices vulnerum in corpore Christi glorioso non apparentes, sed veræ.

Secundo est certum has cicatrices non fuisse apparentes, aut pro illo tantum tempore, quo se discipulis Christus ostendebat effictas, sed ab instanti resurrectionis vere in Christi corpore permansisse, perpetuoque duraturas. Ita explicant hoc mysterium Ignat. Ep. ad Smyrnenses, Hilar. l. 3. de Trin. Justin. Dialog. cum Tryph. Dionys. c. 7. de cœlest. hierar. Leo P. ser. 1. de resur. Aug. ep. 49. q. 1. & l. 2. de Symb. ad catech. c. 8. & l. 22. de civ. cap. 20. Ambros. & Beda Luc. ult. Cyril. Alexand. l. 12. in Jo. c. 58. & Jerosol. cat. 14. Athan. ep. ad Epict. & orat. contra Arrianos in hoc dictum, *Ex Deo Deus est Verbum*, circa finem, Greg. hom. 26. in Evang. & omnes interpretes Jo. 20. Ratio est, primo, quia cum stigmata vulnerum ostensa sint a Christo in veritatis testimonium, debuerunt esse vera, & non ficta. Item cum Christi corpus resurrexerit immortale, & impassibile, nullam postea mutationem seu alterationem in propria substantia, & quantitate, pati debuit. Ergo sicut vera ostendit stigmata vulnerum, ita a principio resurrectionis ea habuit, ac perpetuo retinet. Unde Cyrillus Alexandr. supra colligit, Christum eas cicatrices secum attulisse in cœlum ex illo Zach. 13. *Quid sunt plagæ istæ in medio manuum tuarum? & dices: His plagatus sum in domo eorum: qui diligebant me.* Item ex simili interrogatione Isai. 36. *Quis est iste, qui venit de Edom, tinctis vestibus de Bosra?* & infra; *quare ergo rubrum est vestimentum tuum?* Quæ loca de hoc mysterio interpretatur etiam idem Cyrill. in Exegesi ad Acacium, quæ habetur in Conc. Ephes. to. 6. cap. 16. & in Isaiam ibidem Hieron. exponit interrogationem hanc inductam esse ab Angelis, Christo in cœlum ascendente. Augustin. etiam supra affirmat, Christum venientem ad judicium, allaturum hæc stigmata, eaque suis inimicis ad eorum confusionem ostensurum. Et in hunc modum interpretatur illud Zach. *Aspicient ad me, quem confixerunt.* Quod eodem modo exposuit idem August. l. 20. de Civit. c. 30. & l. 1. de Trin. cap. 13. Hier. Theodoretus, Rupertus in eundem locum, Leo ep. 97. ad Leonem Augustum, ubi Chrysostomum in eandem sententiam adducit hom. de cruce, & latrone c. 6.

Difficultas vero superest, primo in explicando, qualia fuerint hæc vulnerum stigmata. Duobus enim modis possunt intelligi; primum ut vere mansserint in manibus Christi foramina clavorum, & similiter in pedibus, & latere. Alio modo, ut omnes partes revera fuerint integræ, continuæque: manserint tamen ibi signa aliqua, & vestigia vulnerum. Hoc enim posteriori modo videtur exponere August. dicta Ep. 49. & aliis in locis, quæ retulimus. Dicit enim, Christum post resurrectionem non vulnera monstrasse dubitantibus, sed cicatrices, quæ tunc falsæ fuissent, si nulla vulnera præcessissent, & neque ipsæ essent, si eas esse noluisset. In eandem sententiam referri possunt, qui hæc vocant *stigmata vestigia, notas*, aut *cicatrices vulnerum*, Greg. uterque Cyrill. & alii. Atque huic explicationi favent rationes dubitandi initio positæ.

Respons.

Cæterum communis sententia est, in his vulneribus mansisse vera foramina. Ita docuit Abulen. parad. 5. c. 25. & 26. quem recentiores sequuntur, Cajet. hic a. 4. & Jo. 20. Jansen. c. 147. conc. Toletus Jo. 20. Medina hoc loco. Et videtur fuisse sententia Cyril. l. de fide ad Theod. circa finem, dicentis: *Postquam Thomas manus in latus, & digitus in clavorum foramina intulisset, statim exclamavit, Dominus meus, & Deus meus*; Greg. Naz. or. 42. dicit, mansisse *clavorum impressiones*. Euthym. in Jo. dicit Th. vidisse *vestigia clavorum, & latus Christi apertum*. Et videtur hæc sententia aperte convinci ex Evangelio. Primum enim dicit Thom. *Nisi videro in manibus ejus fixuram clavorum, & mittam digitum meum in locum clavorum, & mittam manum in latus ejus, non credam.* Quæ verba videtur dixisse permotus sermonibus Discipulorum, qui dicebant, se vidisse Dominum. Unde verisimile est, etiam narrasse, vidisse se loca, id est foramina, rupturasq; clavorum, & lanceæ. Hæc enim per se considerata non videntur esse signa hominis viventis, & suscitati. Nam per veram, & perfectam resurrectionem potius viderentur tollenda omnia vulnera, & vulnerum cicatrices (ut apud Aug. etiam ethnicus Porphyrius objiciebat) cur ergo postulasset Thomas hæc signa in Christo suscitato, nisi ab aliis discipulis audivisset, Christum in suo corpore hæc signa conservasse, & ostendisse? Unde Petrus Chrys. ser. 28. pertractans illa verba Christi: *Videte manus meas, & pedes meos*, in hæc verba introducit Christum loquentem: *Quia gravatis oculis caput adhuc respicere non potestis, videte carnis vulnera. Oculus non videt, videat tactus, digiti vestri interna vestigia clavorum, manus vestra alta vulneris exquirant. Aperite manuum foramina, sulcate latus, renovate vulnera. Quia negare non possum discipulis ad fidem, quod inimicis in pœnam sævientibus non negavi. Palpate, palpate, & usque ad ossa inquisitores ardui pervenite, ut vel ossa carnis astruant veritatem, & me esse ipsum vel vulnera servata testentur.* Deniq; cum Christus postea dixit Thomæ: *Infer digitum tuum huc, & mitte manum tuam in latus meum*, aperte significavit, fuisse in eis partibus hiatus aliquos, in quos exploratores digiti, & manus immitti possent. De quibus loquens idem Petrus Chrys. ser. 76. *Dominus* (inquit) *eadem redit in carne, vulnera reportat, ipsa clavorum foramina resumit, & ipsa facit testimonia sui corporis, suæ resurrectionis indicia, quæ sive fuerant contumelia passionis.*

Objectio.

Sed dicet aliquis, posse excogitari modum, quo intelligatur mansisse tantum cicatrices, seu signa vulnerum: non tamen propria foramina, quæ non essent carne, & sanguine plena. Cum enim corpus Christi esset gloriosum, poterat per dotem subtilitatis penetrari cum alio corpore, vel (si vellet) illi resistere, & ab eodem loco pellere: similiter quoq; poterat suo arbitrio visum immutare secundum aliquam partem, & non secundum aliam. Sic igitur potuit Christus dare locum Thomæ, ut digitos in loca clavorum immergeret, ac si essent carne vacua, contingendo, & palpando latera vulnerum, & non carnem intermediam, non quia re ipsa nulla esset inter ea latera interjecta caro, sed quia quoad illam carnem utebatur dote subtilitatis, faciendo, ut non resisteret, nec palpari posset: quoad alias vero partes permittendo, se contrectari, ac palpari. Et simili modo respectu visus facere potuit, ut illa caro interjecta inter latera non multiplicaret species, nec immutarent visum, neque etiam impediret, quominus totus ille locus esset transparens, ac diaphanus. Hæc enim sunt facilia corpori glorioso, quod lucidissimum est, & visum immutat, ut vult. Quod si objicias, quia juxta hunc modum explicandi sequitur Christum non vera ostendisse vulnera, sed ficta. Responderi potest cum August. ipsum non vera monstrasse vulnera: nunquam enim Evangelium id dixit, sed solum ostendisse Christum manus, & latus. Et cum dixisset Thomæ, *Infer digitum tuum huc*, non addit, *& vide vulnera mea*, sed dixit, *& vide manus meas*. Neque vero ostendit ficta vulnera, sed ostendit vera loca vulnerum cum signis, & veris cicatricibus vulnerum. Unde addi potest, quamvis manus, v. g. Christi sit integra, & tota caro ejus continua,

tamen

tamen io illa parte, ubi clavis fuit infixus, apparere locum ipsius volneris eum propria figura, & speciale colore, ac fulgore, qui non tantum in superficie, sed in tota profundirate utrinque cernatur & quamvis totus ille locus, & quasi foramen omne non sit carne vacuum, sed plenum: tamen carnem, quæ ibi est inclusa, esse quasi gemmam quandam singulari modo perlocidam, & perfectissimo colore imbutam. Unde fit, ut sine ulla fictione, vel falsitate potuerit Christus ostendere discipulis cicatrices, & stigmata vulnerum, ita ut ab eis vere videri potuerint, tangi, & (ut ita dicam) penetrari, vel oculis, vel digito, quaoquam revera in corpore Christi nullum sit foramen carne vacuum. Denique videri potelt hic modus dicendi non improbabilis, quia & rationes in principio factæ optime hoc modo expediuntur, & apparet consentaneus Augus. locis cit. & 22. de Civ. c. 19. & 20. D. Th. hic a. 4. ad 1. & in 3. d. 22. q. 2. a. 4. q. 3. ad 1. qui dicunt, cicatrices vulnerum mansisse in Christo absque ullo defectu, & cum magno decore, qui apparet in locia vulnerum. Sentiunt ergo, nullam partem carnia ibi deesse, & decorem illum in carne ibi existente apparere. Et idem sentit Sotus in 4. d. 44 a. 3. agens de Martyribus.

Respons. Nihilominus modus hic explicandi hæc vulnera, sicut novus, ita & suspectus est, minusque consentaneus Evangelicæ veritati, & candori, & ideo prior communis sententia omnino defendenda est. Et juxta illam ad rationes dubitandi initio factas dicendum est, speciali miraculo factum esse, ut illa foramioa non impediant, quominus nervi, arteriæ, & venæ continuæ sint, optimeque dispositæ, tum ad contiocodum sanguinem, tum ad omnes actiones, & motus vitæ. Et quamvis ibi desit aliquid carnis, ita suot illæ partea dispositæ, ut nullam deformitatem, sed potius decorem singularem habeant. Unde ille non reputatur defectus, aut imperfectio aliqua, cum nec pulchritudinem minuat, oeque optimam dispositionem tam ad existendum, quam ad operandum tollat.

Objectio. Ultimo quæri potest, cur Christus voluerit hæc vulnerum stigmata in glorioso corpore conservare. Porphyrius enim August. Ep. 49. sic objiciebat; *Si post resurrectionem status beatus futurus est, quid sibi vult cibatum Christum fuisse, & vulnera monstravisse; sed si propter incredulum fecit, finxit: si autem verum ostendit, ergo in resurrectione accepta futura sunt vulnera*. Itaque infidelis ille existimabat, vulnera Christi aut non fuisse vera, sed ficta: aut si vera fuerunt, ex necessitate materiæ in corpore permansisse, ac si Christus illa curare non potuisset. Unde Beda Luc. ult. his verbia proponit argumentationem infidelium; *Si Deus vester nec sibi inflicta a Judæis vulnera curare pravaluit, qua temeritate putatis in vestra de pulvere membra ad integrum restauraturum?*

Respons. Sed hæc objectio nullius momenti est. Quis enim vel cogitare potest, eum, qui corpus mortuum vivificare potuit, non potuisse ipsius vulnera, cunctaque illorum vestigia, ac signa delere, si voluisset?

Imvressa vulnerum stigmata in suo glorioso corpore cur Christus reliquit. Igitur quod io Christi corpore vulnera manserint, non necessitatis fuit, sed voluntatis, ac gratuitæ dispensationis. Sicut enim quando, & quomodo voluit, ita etiam, quale voluit, corpus suum excitavit. Tradunt autem Patres varias rationes & causas, ob quas in Christi corpore vulnerum stigmata relicta fuere. Quarum illę potissimæ sunt, quas hic D. Th. adduxit ex Beda, & August. citatis loc. Prima est, propter accidentalem gloriam corporis Christi, in quo vulnera manent in perpetuum victoriæ, triumphique insigne. Unde colligit August. 22. de Civ. c. 19. & 22. in omnibus martyrum corporibus gloriosis futura esse quædam insignia, & vulnerum cicatrices, quę pro Christo sustinuerunt eum magno decore, & accideotali gloria. Atque idem affirmat Ambr. l. 10. io Luc. Et quamvis Cyril. Alex. 12. in Jo. c. 58. hoc negare videatur, tamen revera solum negat imperfectionem, & defectum, non victoriæ, & triumphi stigmata.

Objectio. Secunda ratio est, mansisse hæc vulnera ad fidem confirmaodam. In qua illud videtur difficile, quomodo ejusmodi vulnera potuerint esse accommodatum medium ad confirmandam veritatem resurrectionis. Nam potius videntur potuisse præbere occasionem dubitandi, non solum de potestate resurgentis, & perfectione resurrectionis (ut Porphyrius dubitavit) sed etiam de illius veritate, quomodo scilicet vere esset vivum corpus, in quo talia vulnera, & prefertim apertio lateris apparerent.

Respons. Respondetur, fuisse illa stigmata veræ resurrectionis signa. Quia aperte ostendebant, illud corpus, quod vivum videbatur, fuisse idem numero, quod in cruce pependerat. Unde Leo P. ser. 1. de Resur. *Ideo* (inquit) *vulnus lateris, fixuras clavorum, & omnia recentissima passionis signa monstrabat, ut agnosceretur in eo proprietas divinæ humanæque naturæ individua permanere*. Et Cyrill. Alexand. dicto c. 16. dicit: *Christum præter illud, quod rerum conditio requirit, propter utilitatem nostram, passionis notas retinuisse, ne resurrectionis mysterium recte intelligamus, non aliud corpus resurrexisse credentes, quam quod cruciatu mortuum fuit*. Similia habet Damascen. l. 4. de fide c. 18. August. Beda, & alii Patres supra cit.

Objectio. Tertia causa affertur, ut semper æterno Patri vulnera ostendat, quæ sumpta est ex Beda supra: & illustrari potest ex multis, quæ de oratione Christi in cœlo adduximus in priori tomo disp. 45. sect. 2. Solum posset aliquis dubitare, quia ęterno Patri semper sunt præsentia passionis vulnera, ac si nunc eodem modo durarent, quo tempore passionis fuerunt: ergo ad repræsentandam Dei Christi passionem, vel (ut ita dicam) ad eam in memoriam revocandam, non erant necessaria sensibilia signa passionis, neque ad hunc finem poterant esse utilia.

Respons. Impressa vulnerum signa in cœlo cur Patri Christus ostendat. Dicendum vero est, sine dubio hæc signa non esse in humanitate relicta, quia respectu Dei essent necessaria, vel utilia, ut passionem Christi, & merita io ejus memoriam revocarent. Non enim indiget Deus sensibilibus signis, neque illis ad cognoscendum movetur. Fuerunt tamen valde necessaria propter nos, ut intelligeremus Christum ingressum esse in cœlum, *ut appareat vultus Dei pro nobis*, id est (ut ait Cyprian. ser. de Bapt. Christi) *ut semper reservata in corpore plagæ salutis humanæ exigant pretium, & obedientiæ donativum requirant. Vel* (ut exponit Anselmus) *ut appareat præsentia, ac benevolentia Dei Patri, intercedens pro nobis, ostendens cicatrices vulnerum, quem pro nostra redemptione pertulit. Miro enim, & ineffabili ordine eum, qui nihil unquam potest oblivisci, qui semper misereri paratus est, absque intermissione Dominus Jesus admonet, quam congrue hominibus misereri debeat, pro quibus ipse confligens mortis imperium moriendo prostravit*.

Et hinc oritur quarta causa horum stigmatum, scilicet, ut ad spem, & fiduciam in Christum homines excitentur, & ad gratias illi agendas pro ineffabili redemptionis beneficio. Quæ omnia eleganter complexus est Ambros. supra citato loco, dicens: *In quo non solum fidem firmat, sed etiam devotionem acuit, quod vulnera suscepta pro nobis, cœlo inferre maluit, abolere noluit, ut Deo Patri nostra pretium libertatis ostenderet*. Legendus etiam est Bernardus ser. 61. io Cant. ubi tractans illa verba c. 2. *Surge amica mea, speciosa mea, & veni. Columba mea, in foraminibus petræ, in caverna maceriæ*, per *foramina petræ* (cum Greg.) vulnera Christi intelligit, & hanc rationem late persequitur, & inter alia sic inquit: *Ego vero fidenter, quod ex me mihi deest, usurpo mihi ex visceribus Domini, quoniam misericordia affluunt: neque desunt foramina, per quæ affluant. Foderunt manus ejus & pedes, latusque lancea foraverunt, & per has rimas licet mihi sugere mel de petra, oleumque de saxo durissimo*. Et infra. *Columba mea in foraminibus petræ, quod in Christi vulneribus tota devotione versetur, & jugi meditatione moretur in illis. Inde martyrii tolerantia, inde illi magna fiducia apud Deum altissimum*.

Ex quo Bernardi loco, & ex Greg. Cant. 2. circa eadem verba, quinta ratio deduci potest, nimirum conservasse Christum vulnerum insignia, ut sectatores ejus in illum intuentes sua non sentiant vulnera, & exemplo capitis sui animum erigant, & ad similia mala pro Christo toleranda fortiores fiant. Sexta & ultima ratio in superioribus indicata est conservata nimirum fuisse hæc stigmata ad confundendos Christi hostes in judicii die. Quam, præter August. supra cit. attigit Hippolytus martyr orat. de consummat. mundi. Qui addit, non solum quinque vulnera, sed etiam caput spinis redimitum, & pretiosam ipsam crucem esse in die judicii conspicienda. Et Cęsarius Arelat. hom. 53. *Illa* (inquit) *clavorum signa bonis salutaria, malis terribilia, usque ad judicii diem non delentur*. Non quod postea delenda sint, non enim potest corpus Christi amplius immutari (ut hic etiam a. 4. ad 3. notat D. Tho. ex Greg. 14. mor. c. 31.) sed quod specialiter reserventur io diem judicii, ad terrorem & confusionem malorum.

Du-

Durabunt autem perpetuo ad bonorum consolationem, ac perpetuam Christi laudem, & gratiarum actionem.

SECTIO III.

Utrum in corpore Christi post resurrectionem sint sanguis, & alii humores.

IN hac sectione nonnulla sunt certa. Primum est in corpore glorioso Christi esse sanguinem in ea quantitate, quam corpus humanum optime dispositum ad sui cõservationem requirit. Hoc videtur de fide certum, & tractatur egregie ab Aug. Ep. 56. ad Consentium, qui hanc quæstionem ei proposuerat. *Fides* (inquit) *adsit, nulla quæstio remanebit.* Potest etiam hęc veritas confirmari ex mysterio Eucharistię. Nam ex vi verborum sanguis Christi consecratur, & per concomitantiam est sub speciebus panis propter realem, ac naturalem conjunctionem, quã habet cum corpore Christi vivo, ut fusius suo loco dicemus. Ratio vero est. Quia sanguis est de veritate, & integritate humani corporis (sicut latissime declaravimus in priori tom. disp. 15. sect. 6.) ubi omnia, quæ adduximus ad probandum, Verbum divinum assumpsisse sanguinem, cum factum est homo, pari modo convincunt in sua (ut ita dicam) regeneratione habuisse etiam sanguinem, cum resurrexit homo. Quocirca, quamvis Christus, quando suum corpus palpandum præbuit, tantum carnem, & ossa nominavit, dicens: *Quia spiritus carnem, & ossa non habet, sicut me videtis habere*, sanguinem nõ exclusit, sed id fecit, vel quia hæc sunt, quę manibus solent contrectari in humano corpore, vel certe, quia sub humana, ac viva carne sanguis solet comprehendi. Quia sanguine veluti temperatur, ac fovetur.

Respons. Secundo, etiam hinc est certum, esse in corpore Christi glorioso tres alios humores, bilem atram, & flavam, atque pituitam, quatenus hi quoque ad constitutionem humanæ naturę humanasque operationes, & affectiones, & convenientẽ dispositionẽ, & temperiem corporis necessarii sunt. Quod etiam confirmari potest ex iis, quę de his humoribus diximus in prędicta disputat. 15. prioris tomi Sect. 7. Denique propter hanc causam docent Theologi in 4. dist. 44. hos humores futuros esse in corporibus omnium resurgentium, ut late ibi D. Thom. quæst. 1. art. 2. quæst. tertia; ergo idem dicendum est de Christi corpore. De aliis vero humoribus, qui sunt in corpore humano solum ex actione nutritionis, ut ros, cambium, & similia, non est, quod quæstionem moveamus: hęc enim non pertinent ad integritatem humanæ naturę, & ideo non fuerunt necessarii in corpore Christi glorioso. Sicut eandem ob causam non fuerunt assumpti a Verbo divino, ut prędicto loco diximus.

1. Dubiũ. His igitur institutis, nonnulla supersunt expedienda dubia, quæ de omnibus humoribus disputari possent: explicabimus tamen ea in sanguine, tanquam in nobiliori, quem alii comitari solent. Primum est, an Christus in resurrectione iterum sumpserit in suo corpore sanguinem, quem in passione fuderat. Cajet. hic art. 2. distinguens duplicem sanguinem, nutrimentalẽ, & vitalem, dicit sumpsisse vitalem sanguinem, non nutrimẽtalem. Quia ille est per se requisitus in corpore humano ad ejus integritatem: hic vero solum est necessarius in corpore passibili propter nutritionem. Cujus etiam sententiæ videtur esse Sylvest. in rosa aurea, q. 31. Sed hæc dist. duplicis sanguinis, ut ab his auctoribus assignatur, rejecta a nobis est in dicta disp. sect. 6. tom. 1. & in præsenti quæstione non potest commode applicari, ut statim dicam. Quocirca advertendum est in corpore Christi, quamdiu in vita mortali duravit, successive magnam fuisse copiam sanguinis. Quia continue nutriebatur, sanguinemque convertebat in carnem, & alias partes corporis: cibos vero in sanguinem. Unde fit, Christum non assumpsisse in resurrectione totam illam sanguinis copiam, quam successive habuit in vita mortali. Tum quia ex illo sanguine perfecta corporis magnitudo coagmentata est. Tum etiam quia non est capax humanum corpus secundum convenientem dispositionem tantæ copiæ sanguinis. Sicut etiam non assumpsit Christus in resurrectione omnes partes materiæ, quæ per continuam nutritionem successive fuerunt in ejus corpore. Quia tanta materiæ magnitudo simul sumpta superat debitam corporis humani magnitudinem ac proportionem. Sic igitur non assumpsit Christus totum sanguinem, quem successive habuit, sed quem simul habere oportet corpus proportionatæ magnitudinis.

Hinc vero probabile fit, Christum in resurrectione resumpsisse totum sanguinem, quem in passione, a tempore, quo in horto oravit, usque ad vulnus lanceæ, effudit. Et hæc sententia sic explicata est aperte D. Th. hic a. 2. ad 3. & quodl. 5. a. 5. & Innocentii l. 4. de mysterio Missæ cap. 30. Et probatur. Quia in primis totus ille sanguis simul fuit in corpore Christi in nocte cœnæ. *(Sanguinis copia in corpore Christi glorioso quanta.)* Nam licet exiguo illo tempore, quo passio duravit, aliquis sanguis successive generatus, transmutatusque sit per continuam nutritionem; tamen ille sine dubio fuit in parva quantitate, & ideo pro nihilo in præsenti existimatur; ergo tota illa copia sanguinis convenienter esse potuit in corpore glorioso. Quia corpus Christi ante passionem fuit debite temperatum, & compositum, ac perfecte sanum; habuit ergo sanguinem in debita, & proportionata quantitate; ergo tota illa potuit esse proportionata corpori glorioso. Objectio. Dices: Corpus mortale majori indiget sanguinis copia ob nutritionem. Respons. Respondetur negando assumptum. Nam idem sanguis, qui deservit nutritioni, habet etiam alia munera per se necessaria corpori humano. Nam temperat illud, & in convenienti dispositione conservat, &c. & e contrario, idem sanguis, qui hæc præstat, deservit nutritioni. Nam est materia, quam cætera membra proxime convertunt in substantiam suam; non ergo est necessaria major copia sanguinis propter nutritionem, sed plura officia ejusdem sanguinis: totus ergo sanguis, qui simul convenienter esse potuit in corpore passibili, potuit etiã in corpore impassibili convenienter assumi. Hinc ulterius concluditur de facto resumptum esse, quia de facto solus ille sanguis perduravit in esse, ac forma sanguinis, quamdiu fuit in corpore Christi mortali, ergo reassumptus postea fuit in eodem esse, ac forma sanguinis. Nam (ut supra dictum est ex D. Thomæ doctrina) ad quandam perfectionem resurrectionis spectat, ut partes materiæ redeant in corpore glorioso ad easdem partes, sub quibus fuerunt in corpore mortali. Deinde corpus Christi post mortem quoad partes solidas mansit omnino integrum absque ulla corruptione, vel resolutione, juxta illud: *Non dabis sanctum tuum videre corruptionem*; *(Psal. 15.)* ergo resurrexit cum eisdem partibus solidis, & ex eadem materia constantibus; ergo eodem modo resurrexit cum eodem sanguine, quem in fine vitæ habuerat, & effuderat. Præterea ille sanguis erat unitus divinitati, sicut aliæ partes corporis, & speciali modo fuit pretium redemptionis nostrę. Nam licet totus sanguis Christi hoc habuerit: tamen singulari modo convenit sanguini effuso in passione, quia per illum consummata est redemptio. Et ideo speciali ratione decuit, illum perpetuo in corpore Christi servari. Denique in nocte cœnæ Christus specialiter consecravit totum illum sanguinem, quem tunc habuit in corpore; ergo eundem omnino nos conficimus in Eucharistia, ergo idem etiam servatur in corpore Christi glorioso. Neque in hoc est aliqua difficultas.

Dubium 2. Solum potest inquiri, an illum tantum sanguinem Christus assumpserit in resurrectione, vel etiam alium. Ad quod solum possumus sub conditione respondere. Respons. Nam si ille sanguis fuit in quantitate sufficienti ad optimum temperamentum, ac dispositionem corporis humani, non oportuit alium assumi. Si vero illa quantitas non erat sufficiens, facile suppleri potuit ex aliqua alia materia, & maxime ex ea, quæ aliquando fuit sub forma sanguinis Christi. Est autem hoc posterius valde verisimile. Quia in corpore passibili sunt aliqua excrementa, ac fœces, aliaque hujusmodi, quæ non erunt in corpore glorioso, *(Corpora gloriosa pro excrementis perfectissimis imbuenda substantia.)* unde oportet aliqua loca perfectissimo repleri sanguine, quæ prius aliis imperfectis humoribus imbuta erant. Unde D. Thomas in 4. d. 44. quæst. 1. art. 2. quęst. 1. ad 2. dicit intestina futura esse in corporibus resurgentium *non plena turpibus superfluitatibus, sed nobilibus humiditatibus.* Non apparet autẽ, quę futuræ sint hæ humiditates, nisi purissimus sãguis, sub quo (ut supra admonui) alios humores comprehendo. Quibus addi potest aer, qui (ut infra dicemus) magna ex parte replet concavas partes corporis gloriosi. Est ergo verisimile plus sanguinis esse in corpore Christi glorioso, quam simul aliquamdiu fuerat in corpore mortali, & consequenter plus sanguinis assumpsisse in resurrectione, quam in passione profudit.

Hinc

Hinc etiam fieri potuit, ut assumeret sanguinem in circumcisione effusum, quanquam id necessarium non sit. Potuit enim facile ex alia materia sanguis ille adjungi. Propter quam causam, licet quod diximus satis verisimile sit, non est tamen certum quoad omnes particulas, & guttas sanguinis in passione effusas. Fortasse enim aliquę assumptæ non fuerunt, sed aliunde ex alia materia suffectę, sicut supra de præputio dicebamus, statimque dicemus.

Dubium. Secundum dubium est. Utrum sanguis effusus a Christo in passione manserit Verbo divino unitus. Supponimus enim, quamdiu fuit in corpore Christi viventis, fuisse immediate unitum Verbo, ut late dictum est disputat. 15. prioris tomi Sect. 6. Post effusionem vero, quidam Theologi negarunt sanguinem mansisse unitum Verbo, quia alioqui concedendum esset, Verbum fuisse effusum, & conculcatum, & similia: ita sentit Mayron. in 4. dist. 43. quæst. 1. Hoc vero dubium ex præcedenti consequenter definiendum est, ac simpliciter asserendum, mansisse sanguinem illum unitum Verbo, ut D. Thom. simpliciter docet in dicto quodl. Quod definitum fuisse a Clemente 6. refertur in directorio Inquisitorum, 2. parte qu. 10. & a Pio 2. ut late Sylvester refert in Rosa aurea quæst. 30. & sequentibus, & Dominicus de Dominicis in tractatu de sanguine Christi. Favet sexta Synodus Act. 16. ubi damnatur hæreticus, qui dicebat, Verbum in cruce exuisse carnem, & sanguinem. Et probatur, quia ille sanguis assumptus est, ut perpetuo maneret unitus Verbo divino: ergo nunquam fuit ab illo dimissus. Antecedens patet. Quia & ante mortem fuit assumptus a Verbo, & post resurrectionem fuit etiam unitus, & nunc est, ac perpetuo erit. Consequentia vero probatur. Tum quia est eadem omnino ratio de sanguine, quæ de corpore, & anima, ut patet ex supradictis disputat. 38. sect. 2. scilicet, quia dona Dei sunt sine pœnitentia. Tum quia unio Verbi ad sanguinem non pendebat ex corpore, vel anima, sicut neque unio ad corpus pendebat ex anima, vel sanguine, neque unio ad animam, ex corpore, vel sanguine. Item quia ille sanguis pendebat ad integritatem humanæ naturæ, quę futura erat perpetuo unita Verbo; ergo in illo etiam verum habuit illud axioma: *Quod Christus assumpsit, nunquam dimisit.* Prętérea illa unio hypostatica de se perpetua est, & indissolubilis, & futura erat in resurrectione Christi, sicut antea fuerat in vita mortali. Quorsum ergo per illud tempus dimitteretur? Et confirmatur, quia sanguis ille effusus a Christo secundum se erat infiniti valoris, potestque dici *pretium magnum*, sicut a Petro vocatur: & de illo Ecclesia canit.

Sanguis a Christo in passione fusus, Verbo permansit unitus.

Quam sacer cruor perunxit,
Fusus agni corpore.

Ergo etiam separatus retinuit unionem ad Verbum, ratione cujus erat tantæ æstimationis. Unde Damasc. l. 4. c. 12. dicit lignum crucis optimo jure adorari. Quia corporis, & sanguinis contactu fuit sanctificatum. Sentit ergo sanguinem jam effusum, adhærentemque ligno crucis adhuc fuisse unitum Dei Verbo. Denique si in triduo fieret consecratio, sanguis ille ex vi verborum esset sub speciebus vini; ergo esset per concomitantiam ibi divinitas. Quia sicut caro Christi non est in sacramento, nisi ut caro vivifica, atque adeo, ut caro Verbi (quemadmodum dixit Concilium Ephesinum in epist. ad Nestor.) ita ille sanguis esset vivificus, atque adeo divinus, & unitus Verbo. Ad illas vero locutiones, *Verbum est effusum, sicut conculcatum*, primum nihil habent absurdi, magis quam illę, *Verbum est sepultum, crucifixum.* Deinde possunt negari, quia sanguis reputatur quasi pars quędam integralis, cum qua non fit communicatio idiomatum, sicut latius in superioribus dictum est.

Objectio. Sed occurrit hoc loco difficultas. Quia sanguis ille effusus, corruptus est, & propriam formam sanguinis amisit: ergo dissoluta fuit unio hypostatica Verbi ad sanguinem; ergo ille sanguis, prout mansit in triduo, non permansit unitus. Antecedēs in primis est certum in opinione eorum, qui existimant, sanguinem informari anima rationali: juxta aliam vero, quæ illi tribuit propriam formam, probari potest. Quia ex natura rei hujusmodi forma pendet in conservari ab anima, saltem per modum efficientis, medio calore, & spiritibus vitalibus, & ideo post effusionem vel subito, vel paulo post corrumpitur; ergo idem accidit sanguini Christi. Non enim oportet ponere miraculum sine fundamento.

Respons. Respondetur in primis negari posse sanguinem illum fuisse corruptum, juxta illud: *Non dabis sanctum tuum videre corruptionem*, quod de toto Christi corpore dictum est. Et ratio reddi potest. Quia corruptio illius sanguinis non fuit necessaria ad veram Christi mortem, sed sola separatio animæ a corpore, quæ esse potuit, etiam si sanguis a corpore separatus in sua substantia integer permanserit; ergo talis corruptio non est facta. Patet consequentia, quia in Christo, & in omni parte ejus divinitati unita, sola illa corruptio facta est, quę ad veritatem mortis fuit necessaria. Erat enim incorruptio debita tali substantiæ ratione unionis: sola vero mors assumpta est propter redemptionem. Neq; satis est, quod ex morte, vel effusione ex natura rei futura esset talis corruptio. Quia divinitus impediri potuit, ac debuit ratione unionis. Sicut etiam, separata anima a corpore per quadraginta horas, ex natura rei futura erat ulterior corruptio, & putrefactio corporis: & tamen non est sequuta propter unionem. Et hæc sententia videtur mihi absolute probabilior, quam tenet Durand. in 4. d. 44. q. 2. n. 9. & Supplem. Gab. q. 1. a. 3, dub. 6. Quamvis ad propositam difficultatem nihil referat. Unde secundo responderi potest admittendo, seu potius permittendo assumptum. Quia non est contra incorruptionem de corpore Christi dictam illis verbis: *Non dabis sanctum tuum videre corruptionem*, quod sanguis amiserit propriam, & quasi vitalem formam, sive illa sit anima rationalis, sive alia, dummodo non asseratur sanguinem istum aliam ulteriorem resolutionem, seu transmutationem passum esse, sed incorruptum mansisse, quasi sub forma cadaveris sibi accommodata. Quidquid ergo de hoc sit, negatur simpliciter illatio argumenti. Solum enim sequitur illū sanguinem, sicut in substantia sua non mansit, ita non mansisse unitum, quemadmodum vere dicitur, humanitatem in triduo non mansisse unitam Verbo, quia neq; tunc simpliciter perseveravit existens. At eo modo, quo ille sanguis mansit (ut ita dicam) mortuus, seu quasi cadaver sanguinis, ita mansit unitus Verbo. Primo quidem ratione materiæ, quæ ex vi prioris unionis potuit manere unita Verbo, non obstante mutatione formæ, nam in hoc eadē est ratio de sanguine, & de aliis partibus corporis. Deinde ratione formæ, seu totius compositi, de quo idem dicendum est, quod de cadavere Christi supra diximus.

Sanguis a Christo in passione fusus in triduo corruptionis expers.

Alia difficultas in hac re superest, an prędicta assertio ita sit generaliter intelligenda, ut ne minimam quidem guttam sanguinis liceat excipere. Hujus vero resolutio ex sequenti dubitatione pendet.

3 Dubium. Tertio igitur dubitari potest, utrum aliquis sanguis a Christo in passione profusus in terris manserit. Nam D. Th. supra citatis locis simpliciter negat. Unde ait illum sanguinem, qui in aliquibus locis servari dicitur, ut Mantuæ, vel Romæ in Basilica Lateranensi, vel alibi, non esse ex vero sanguine a Christo effuso, sed ex quodam alio, qui manavit ex imagine Salvatoris, quæ sententia est Athanasii l. de passione imaginis Domini c. 7. & ex Athanasio refertur in 7. Synodo, act. 4. eam quoque certam esse putat Turrecrem. in c. Invitat, de consecrat. d. 2. adeo ut oppositam censeat esse erroneam, sed excessit in censura. Sumitur tamen ex Innocen. 3. citato dub. 1. hujus sect. Aliorum vero opinio est, aliquam partem sanguinis effusi in passione, manere nunc in terris. Quia Pius II. in quadam extravaganti data anno 1461. docuit non repugnare veritati fidei asserere, Christum reliquisse in terris aliquam partem sui sanguinis ad memoriam, & venerationem suæ passionis, ut referunt Sylvest. supra, & Supplemen. Gab. in 4. dist. 44. quæst. 1. art. 3. dub. 6. Et Nicephorus lib. 1. cap. 30. ait Beatam Virginem, & Joan. Evangelistam sanguinem e latere Christi manantem religiose, & honorifice vasculo excepisse. Refert item Sylvester in Rosa aurea, tit. 2. concion. in fer. 5. octavæ Paschę vidisse se in antro S. Marię Magdalenę vitrum plenum terra rubei coloris, quod Magdalena juxta crucem impleverat ex terra, quam Christus suo sanguine rigabat, ut erat traditio: imo ajebant in parasceve solere illum sanguinem ebullire. Et ibidem refert Magdalenam aliquando apparuisse Carolo II. Regi Siciliæ: & locum, ubi reliquias quasdam servatas reliquerat Narbonæ, ostendisse: inter quas erat vasculum terra & sanguine Domini plenum. Platina in Leone III. refert illum Pontificem ivisse Mantuam, ut sanguinem Domini videret, qui tunc miraculis erat illustris, eumq; vidisse, & approbasse. Et ita hāc partem tenet

Non sanguis aliquis a Christo in passione fusus, in terris mansit.

ut

ut probabilem Bonav. in 4.d.12.dub.circa lit. Magistri. Et dubium non est, quin fidei non repugnet: possitque non improbabiliter sustineri, saltem de parva sanguinis quantitate. Simpliciter tamen sententia D. Thom. est verisimilior: nam in primis forma substantialis sanguinis non conservatur in illa materia, quia neque habet naturales ac necessarias dispositiones & causas, neque oportet perpetuum fingere miraculum. Unde si quis vellet defendere manere hujusmodi sanguinem, ut probabilius loqueretur, dicere deberet manere quoad materiam quasi sub forma cadaveris sanguinis. Sed præterea neque hoc videtur asserendum, quia totus sanguis effusus in passione erat necessarius in corpore Christi resurgentis, & alias non erat sufficiens necessitas relinquendi partem ejus, eamque aliunde supplendi. Quæ ratio maxime probat de notabili sanguinis quantitate. Nam de una, vel alia gutta minus esse incommodi, quod aliquid manserit adhærens spinis, clavis, lanceæ, sudario, &c. ut in aliquibus reliquiis nunc etiam ostendi videtur. Quanquam ille color, qui in eis apparet, fortasse non sit sanguis quoad substantiam, sed solum color aliquis ex sanguine relictus.

Si quidpiam sanguinis Christi in terris manet non est hypostatice unitum Verbo Dei.

Addendum autem (si verum est aliquid sanguinis Christi in terris manere) illud jam non esse unitum hypostatice Verbo Dei, sicut supra de præputio dicebamus. Quia ille sanguis jam non est pars humanitatis Christi, neque in actu, neque in potentia, quia nunquam amplius conjungendus est corpori Christi. Unde fit, ut jam nullum habeat ordinem ad humanitatem, seu animam, ratione cujus corpus in triduo mansit unitum Verbo, ut Theologi docent. Et e contrario partes materiæ, quæ per continuã nutritionem resolvebantur ex corpore Christi, & nunquam erant iterum corpori conjungendæ, dimittebantur a Verbo, quia amittebant omnem ordinem ad humanitatem. Ergo idem est dicendum de sanguine, si quis fortasse adhuc in Ecclesia permanet. Et confirmatur, nam unio hypostatica integra, & perfecta tantum est una, quę est ad humanitatem, & partes ejus; sed hæc perfecta est in humanitate Christi, & consequenter in anima, corpore, & sanguine, quibus illa humanitas constat; ergo nihil aliud est unitum hypostatice Verbo divino. Neque contra hoc obstat illud axioma: *Quod semel assumpsit, nunquam dimisit*. Intelligendum est enim de natura per se primo assumpta, & de iis, quæ pertinent ad ejus veritatem, & integritatem: non vero de singulis materialibus partibus, ut etiam in superioribus sæpe diximus.

Objectio. Dices; Ergo ille sanguis non est a nobis adorandus. Quia solum adoratur ratione unionis. Consequens repugnat usui Ecclesiæ, & diffinitioni Pii II. loco supra citato. *Responsio.* Respondetur negando sequelam. Quia adorari potest propter præcedentem unionem, & veluti contactum ad Verbum, & propter contactum etiam ad carnem Christi.

SECTIO IV.

Utrum Christi corpus resurrexerit perfectæ magnitudinis, ac pulchritudinis.

HActenus diximus de integritate, & complemento omnium partium corporis, reliquum est, ut de magnitudine, quæ ex singulorum membrorum quantitate, & omnium conjunctione consurgit, dicamus.

Christus in juvenili ætate resurrexit.

Primo itaque certum est, resurrexisse Christum in juvenili ætate, in qua mortuus fuit, atque adeo habuisse corpus ut minimum ejusdem magnitudinis, cujus ante mortem fuit. Hoc docuit August. 22. de Civit. cap. 15. ubi ait, Christum & in juvenili ætate, & in ea mensura corporis, in qua est mortuus, resurrexisse. Unde Petrus Chrysologus, serm. 82. dicit, mulieres introeuntes monumentum vidisse juvenem, in quo significata est resurrectionis ætas. Potest etiam ex Evangelio colligi, in quo significatur, idem corpus, quod jacebat in sepulchro cum omnibus suis membris, ac tota quantitate resurrexisse. Ratione denique probatur. Quia status gloriæ est status optimæ, & ultimæ perfectionis; ergo hæc perfectio maxime tribuenda est corpori Christi; ergo etiam in magnitudine habuit debitam perfectionem, quam habet corpus in juvenili ætate, quando & ad terminum augmenti pervenit, & nondum cœpit decrescere. Et confirmatur. Nam propter hanc causam creditur Adam creatus perfectæ magnitudinis, & in ætate juvenili, ut Theologi docent in 2. disp. 17. cum Aug. 6. Gen. ad lit. c. 13. Ergo multo magis idem dicendum est de corpore Christi resurgentis.

Moles corporis Christi resurgentis quanta.

Secundo hinc etiam certum est, resurrexisse Christum in ea quantitate totius corporis, & singulorum membrorum, quam naturali virtute suæ animæ, & facultatis auctricis toto tempore vitę potuit acquirere. Probatur, quia ea est perfecta quantitas uniuscujusque humani corporis. Sicut enim Philosophi dicunt, unamquamq; naturam viventem terminari ad maximam quantitatem, in qua convenienter conservari potest, & cum maxima perfectione connaturali sibi in illo ordine, ita intelligendum est, respectu animæ Christi dari posse corpus certæ quantitatis maximæ, quod illa anima commodissime informare, & gubernare posset, & ad omnem actionem ejus organis, ac partibus uti. Hæc igitur quantitas corporis maxima respectu hujus animę, censenda est perfecta quãtitas ejus, quia corpus est propter animã: ergo illa magnitudo corporis, quæ est animę maxime accõmodata, est etiam maxime perfecta in corpore humano. Sed hujusmodi est prædicta quantitas in corpore Christi, nam est illi maxime proportionata, & quasi adæquata. Rursus verisimile est vim activam animæ, & facultatem ejus ad augendum corpus, esse proportionatam, seu æqualem virtuti informativæ, nam una est propter alteram. Ideo enim animæ data est vis ad augendum corpus suũ, quia potens est, illud informare; & sicut naturaliter appetit informare corpus, ita etiam appetit corpus proportionatum, & adæquatũ: & ideo data est illi virtus, qua possit se reducere in actum perfectum, acquirendo perfectam sui corporis magnitudinem. Et e contrario sicut in virtute informandi habet terminum, quia est finitę perfectionis naturalis, ita & in virtute augendi corpus suum, quia similiter quo ad hoc virtus ejus est finita: ergo terminus, seu perfectum corpus respectu utriusque virtutis animæ idem est. Quia utraque virtus animæ realiter eadem est, & in eadẽ perfectione fundatur, & prout ratione distingui possunt, una ad alteram ordinatur. Ergo respectu animæ Christi illud est corpus perfectæ magnitudinis, quod naturaliter acquiri poterat per continuum augmentum, & naturalem animæ virtutem ac facultatem: ergo tale corpus habuit Christus in resurrectione.

Et juxta hanc conclusionem intelligunt multi locum illum Pauli ad Eph 4. *Donec occurramus omnes in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi.* Nam licet in sensu literali sermo sit de perfectione spirituali (ut ex contextu plane constat, & omnes fere interpretantur) tamen metaphora sumpta est ex perfectione corporali. Dicitur enim corpus perfectum, seu ætatis plenæ, quod pervenit ad summum augmentum, quod in progressu ætatis potest acquirere. Et hinc multi sumpserunt occasionem interpretandi, seu potius accommodandi hunc locum ad perfectam magnitudinem, & ætatem corporum resurgentium. Nam corpus Christi habet plenitudinem ætatis in sensu a nobis explicato, illudque cætera corpora gloriosa imitatura sunt. Et utramque interpretationẽ attigit Aug. 22. de Civ. cap. 15. ubi consequenter asserit (quod nostram conclusionem confirmat) unumquemque beatum habiturum eam quantitatis mensuram, quam in juventute habuit, vel habiturus esset, si viveret. Ex quo similia sumpsit Anselm. in elucidario, & super Paulum ad Ephes. 4. Et eodem modo exponit illum locum D. Tho. hic, quamvis priorem literalem intelligentiam non excludat. De ætate etiam, ac profectu corporali exposuit Gaudentius in responsione ad Paulum Diaconum circa illa verba Christi: *Quia Pater major me est.* Et eam sententiam tradunt Theologi in 4. dist. 44.

Dubium.

Ex his expeditur facile aliud dubium, quod hic oriri potest. An Christi corpus post resurrectionem fuerit ejusdem magnitudinis cum corpore mortali, vel majoris. Quod enim non fuerit minoris, necessario sequitur ex dictis, addendo, corpus Christi in hac vita non habuisse præternaturalem statum, vel augmentum ultra naturalem virtutem. Quod per se constat, præsertim cum nunquam ulla ęgritudine laboraverit. An vero moles corporis resurgentis fuerit major, videri potest dubium. Quia non constat, Christum in vita mortali consequutum esse maximam corporis quantitatem, quam naturaliter acquirere posset. Nam licet tempus ætatis ejus fuit ad hoc sufficiens (omnes enim tam Theologi, quam Philosophi

ter-

terminum augmenti ad summum extendunt usque ad trigesimum aonum) tamen non semper in eo tempore acquirit aliquis summam quantitatem naturaliter possibilem. Possunt enim vel impedimenta occurrere, vel non applicari tanta materia, quanta ad plenum augmentũ esset necessaria. Et bæc ultima eausa potuit in Christo locum habere, quia jejuniis corpus macerabat. Nihilominus Aug. Anselm. D. Th. & alii eaistimant, corpos Christi in hac vita pervenisse ad perfectum suæ quantitatis augmentum, & ideo in resurrectione non majoris, sed ejusdem magnitudinis fuisse. Et est hoc verisimilius, quia Christi corpus fuit optime temperatum, & semper perfecte sanum, & in ratione viveodi Christus fuit moderatissimus. Uode licet abstineret a cibis, qui delicias afferrent: tameo credendum est illis usum, qui & valetudini, & augmento eorporis deserviret. Quod si ob cibi parcitatem motus augmenti remissior fuit, tamen tempus vitæ, ae ætatis fuit sufficiens, ut in eo posset ea tarditas compensari. Nam virtus, & facultas augmentativa semper duravit in sua virtute & efficacia. Et ideo diuturniori tempore potuit perficere motum suum, si fortasse ob defectum materię in breviori nõ potuit. Et hoc maxime videtur intelligendum quoad corporis staturam, & ossium, ac similium partium magnitudinem, quæ sicut difficilius acquiritur, ita stabilius perseverat, & ex ea potissimum pendet totius eorporis magnitudo. Alia enim quantitas, quę corporis crassitie consistit, & facile acquiritur, & deperditur, deficere potuit aliqua ex parte in mortali corpore Christi: in enrpore autem glorioso est in perfecta mensura, prout ad oprimam eorporis dispositionem, maximamque pulchritudinem conferre potest.

Respons. Magnitudo corporis Christi gloriosi eadẽ quæ in corpore mortali.

Uode ea his etiam constat, Christi eorpus in resurrectione fuisse ejusdem figuræ, ac formæ, cujus antea fuit. Nam hæc consurgit ex magnitudine, & figura singulorum membrorum, eorumque compositione; sed magnitudo fuit eadem (ut ostensum est) figura autem singulorum membrorum, eorumque eompositio optima fuit in corpore Christi ab initio conceptionis suæ, ut late diaimus in priori tomo, disput. 32. sect. 2. Et ea dictis en loco constat, corpus Christi glotiosum esse pulcherrimum. Nam si bane perfectionem babuit in eorpore mortali (ut ibi ostendimus) multo magis in glorioso. Io quo, sicut eandem formam habuit, ita & euodem nativum colorem, qui ex eodem corporis temperamento nascitur. Quæ omnia in statu gloriæ suot in summa perfectione naturali, quam habere possunt, & ex eis perfecta naturalis pulchritudo consurgit.

Pulchritudo corporis Christi quãta.

Una vero superest dubitatio. Nam sequitur ex dictis, corpus Christi futurum esse maximum omnium, vel positive, vel saltem negative, ut scilicet, nullum sit majus illo. Consequens est falsum, teste August. loco supra eitato. *Alias* (inquit) *peribit de mulierum corporibus plurimum: cum ipsa nec capillum periturum esse promiserit.* Ac si diceret, plures Sanctos babuisse in hac vita corpora grandioris quantitatis, quam Cbristum; ergo etiam in patria eacedent in quantitate eorporum, quia non sunt illa privandi. Prima vero sequela probatur. Quia aoima Christi etiam in naturalibus est omnium perfectissima; ergo de se potens est ad informandum corpus majoris, aut saltem tantæ magnitudinis, quam quævis alia anima. Atq; eadem ratione habet ranram virtutem naturalem agendi corpos, quantam habet quælibet alia anima: ergo si babet maaimum corpus sibi proportionatum, & suæ virtuti adęquatum, habebit etiam maaimum eorpus in tota specie humana. Respoodetur idem argumeotum fieri posse de corpore Christi mortali, quod scilicet in hac vita debuerit perveoire ad majus augmẽtum, quã omnia alia humana corpora: cum tamen certo constet, non ita fuisse. Quapropter necessario videtut dicendum ex majori animæ perfectione simpliciter non sequi, quod natura sua requirat majus corpus, sicut neque etiam sequitur, quod requirat corpus robustius ac fortios. Non enim semper vires spirituales corporalibus commensurantur: perfectio autem animę in ordine ad spirituales actus considerao da est, & ideo tale corpus requirit, atque ita temperatum, ut melius deservire possit ad spirituales functiones. Hinc fit, ut licet anima sit perfectior: corpus tamen habeat ita dispositum, ut non possit ad tantam magnitudinem creseere, quantum alia humana corpora. Et ideo ad argumentum negatur sequela; quæ in tigore non est bona propter eausam assignatam. Quamvis de corporibus aliorum beatorum controversia sit, an sint futura æqualiá, vel inæqualia corpori Christi, quam quæstionem infra quæst. 56. attingemus.

Dubium.

Moles corporis Christi gloriosi non omnium maxima.

Respons.

SECTIO V.

Utrum in corpore Christi resurgentis fuerint omnes facultates animæ vegetantis.

Ratio dubii esse potest, quia actus bujus animæ non erant futuri in Christo per resurrectionem. Nam in illud eorpus etiam convenit, quod Paul. dicit 1. Cor. 15. *seminatur corpus animale, surget autẽ spirituale*: & quod Christus dixit Matth. 22. *Neque nubent neq. nubentur, sed erunt sicut Angeli Dei in cælo.* Et patet, quia actus bujus animæ non fiunt sine materiali alteratione, & aliquali corruptione, vel aggeneratione partiali; ergo, si actus non sunt futuri in eo corpore, non est cur in eo fuerint relictæ facultates. Nec defuerunt Catholici, qui boc argumento adducti negaverunt has facultates manere in corporibus resurgeotium: quod de corpore Christi idem eonsequenter dicere, necesse est. Eorum tamen sententiam falsam censeo, & improbabilem.

Primo igitur certum de fide est, fuisse in Christo omnes partes organicas eorporis ad actiones vitæ vegetantis a natura destinatas. Hoc cõstat ex dictis supra de integritate corporis Christi resurgentis. Nam omnes eæ partes organicæ substantiales sunt, & de integritate corporis humani. Et confirmatur. Nam ostendimus in superioribus ad perfectionem resurrectionis pertinere, ut singuli homines in proprio sexu resurgant: resurreait ergo Christus in seau virili; fueruot igitur in ejus corpore etiam partes illæ, quæ in eorpore bumano ignobiliores censentur; ergo mulro magis reliquæ omnes. Quia licet videantur hæc membra ad inferiores quasdam actiones instituta, tamen per se pertinent ad perfectionem, ac debitam humani corporis compositionem.

Organa ad actiones vitæ vegetãtis ordinata in Christo resurgẽte omnia.

Secundo certum etiam est, singulas harum partium ita fuisse dispositas, ae temperatas, prout ex natura sua requirunt. Hoc etiam est certum ex sopra dictis. Quia diversitas organorum io humano corpore ex iis variis dispositionibus singulorum membrorum consurgit; ergo tã est certum, singula membra habere suam debiram dispositionem, quam est certum, eorpus gloriosum esse organicom, ae variis membris naturalibus constans. Hoc autem de fide esse ostendimus in superioribus ex ipsis Christi verbis: *Palpate, & videte, quia spiritus carnem, & ossa non babet, sicut me videtis habere.* Item ex eo, quod ostendit discipulis manus, pedes, latus. Denique quia sententia Eutychetis, Origenis, & aliorum, negantium in corporibus resurgentium figuram, & organizationem corporis bumani, ut hæretica explosa est in quinta synodo, ut Nicephorus refert lib. 17. histor. cap. 28. & a Sanctis Patribus, ut videre licet apud August. 22. de civ. cap. 23. & 1. Retract. c. 1. 2. & 3. & in Enchirid. cap. 84. & seqq. & Hier. in epitaphio Paulæ, seu ep. 27. & in ep. 61. ad Pammacbium, de erroribus Jo. Jerosl. & ep. 65. ad Pammach. & Oceanum, de erroribus Origen. & Greg. 14. Moral. c. 29. 30. & 31. & D. Th. 4. cont. Gent. c. 84.

Tertio ea his concludo, certum etiam esse io corpore Christi glorioso esse omnes facultates naturales animæ vegetantis. Ita sentiunt omnes Theologi in 4. d. 44. D. Thom. quæst. 1. art. 2. quæst. 1. ad 1. Durand. Suppl. Gab. Sotus, & alii. Ratione probatur primo, quia vel hæ facultates re ipsa non distinguuntur ab organis corporis, quatenus animam, & debitum temperamentum includunt. Vel si quam aliam qualitatem addunt (ut verius est) illa naturali necessitate consequitur aoimam ioformantem organum debite dispositum. Sed respondere possent adversarii, impeditas esse hujusmodi facultates per supernaturalia dona corporis gloriosi, ut verbi gratia per dotem impassibilitatis seclusam esse facultatem nutriendi, & generaodi. Sed hoc fictitium est, & sine fundamento dictum. Primo, quia hujusmodi facultates non habent formalem incompossibilitatem cum dote impassibilitatis, Quia non sunt facultates passivæ, sed activæ: non repugnat autem corpus impassibile habere facultates activas. Secundo, quia potiori ratione dicendum esset dotem impassibilitatis formaliter repugnare temperamento primatum

Potentia vegetativa in corpore Christi gloriosi omnes.

marum qualitatum. Quia quod corpus sit corruptibile, magis provenit ab his qualitatibus, & necessitas alimenti vel omnino, vel magna ea parte provenit ea actione hujus temperamenti, ejusq; diversitate in diversis membris: & tamen per dotem impassibilitatis non spoliatur corpus hoc temperamento, sed afficitur nova perfectione impediente actionem qualitatum (ut infra dicetur); ergo dicendum est potius de facultatibus naturalibus vegetantis animæ. Tertio, quod cesset actio harum facultatum, nullum argumentum est facultates ipsas deesse. Nam (ut recte dixit D.Th. loco supra cit.) potentia non solum servit ad exequendam operationem, sed etiam ad complementum, & perfectionem ipsius rei & ostensionē virtutis ejus, & divinæ sapientiæ, in condendo, seu reparando suo opere perfecto. Unde egregia Tert. l. de resur. car. c. 60. *Liberabuntur membra ab officiis, sed non ideo non erunt necessaria.* Et cætera, quę late, & eleganter prosequitur, quibus similia habet Hieron. dicta ep. 61. Et declaratur exemplis. Primu in ipsis partibus organicis, quæ etiam sunt instrumenta operationum. Deinde in intellectu agente (si fortasse est res distincta a possibili) manet enim in anima separata, quamvis cesset ejus actio. Ac tandem in ipsomet Christo, qui in vita mortali non caruit facultate generandi, quamvis actum non esset habiturus. Et idem est de facultate ridendi, si fortasse nunquā exisit. Quarta. & ultima ratio sit, quia privatio facultatis naturalis est perfectioni naturæ contraria, & constituit rem in statu præternaturali, & monstroso, quod asserere de corpore Christi, absurdissimum est, & ideo contraria sententia temeraria videtur. Neque novam objectionem reperio, quæ in ejus favorem fieri possit, aut nostra explicatione indigeat.

Quarto addendum est, actiones harum facultatum nūquam fuisse in corpore Christi glorioso. Probatur, quia hujusmodi actiones supponunt corpus indigens alimento, atque adeo passibile, & alterabile. Quamvis enim actiones hujus partis directe versentur circa alimentum, quod attrahitur, distribuitur, disponitur, atque convertitur, tamen non fiunt sine aliqua corporis alteratione, & mutatione propria corporis corruptibilis.

Objectio

Una tamen superest difficultas de actione comedendi. Hæc enim propria esse videtur animæ vegetantis, cum ad ejus actionem ultimam ordinetur: & tamen hęc vere, ac proprie fuit in corpore Christi glorioso, juxta illud Actor. 1. *Et convescens præcepit eis, ab Jerosolymis ne discederent.* Et Luc. & Jo. ult. ubi refertur, comedisse cum discipulis. Quod autem vere comederit, probatur, tum ex proprietate verborum, quæ in historica præsertim narratione retinenda est, quantum fieri possit. Tum maxime, quia Christus illud exhibuit tanquam certum signum vitæ, quam per resurrectionem recuperaverat, ut tradunt Leo Papa serm. 1. de resurr. c. 3. Damascen. l. 4. de fide cap. 1. August. l. 3 de mirabilibus scripturæ c. 14. Ep. 49. & 13. de Civ. c. 22. Chrysost. hom. 86. in Jo. Amb. & Beda Luc. ult. Gregor. hom. 29. in Evang. & D. Thom. quæst. sequ. art. 6.

In hac difficultate duo sunt extrema vitanda. Primum est eorum, qui putarunt Christum post resurrectionem ita vere comedisse, ut cibum in substantiam sui corporis converteret. Ita Durand. in 3. d. 22. q. 6 ad 2. ubi comparans Angelum comedentem in corpore assumpto cum Christo comedente in corpore glorioso, dicit, in illo non fieri digestionem, & conversionem cibi in corpus assumptum, utramque vero factam esse in Christo. Clarius in 4. d. 51. quæst. 4. dicens, alimentum vere esse conversum in corpus Christi, & alias non posse esse veram comestionem, nec verum argumentum veritatis carnis. In eadem sententia est Wald. nsis tomo de sacram. cap. 71. qui differt a Durando, quia existimat hanc conversionem factam esse per modum cujusdam transubstantiationis: Durandus ponit veram conversionem formalem, manente eadem materia cibi cum corpore Christi. Tamen sententia Durandi erronea mihi videtur. Nam (ut recte dixit Gregor. l. 14. Moral cap 31.) si post resurrectionem aliquid in corpore Christi potuit immutari, non resurrexit corpus Christi impassibile, & immortale. Oportuit enim per additionem materiæ augeri, & aliquid de quantitate ejus immutari, ut posset eum adveniēte continuari. Unde vel resurrexit imperfectum, vel postea monstrosum effectum est. Opinio autem Waldensis in primis est impertinens. Quia ille modus miraculosæ conversionis, nihil refert ad veritatem comestionis; ergo superflue, & sine fundamento fingitur. Præterea, cum re vera in corpore Christi nulla sit facta mutatio substantialis, nec nova dependentia, aut præsentia, non potest fingi transubstantiatio cibi in ipsam.

Christus comestionem post resurrect. cibū in substātiam sui corporis non convertit.

Alterum extremum est aliorum, qui dicunt illam non fuisse veram comestionem, sed apparentem, qualis est Angelica in corporibus assumptis. Hoc enim exemplo utitur Aug locis cit. præsertim in illo de Mirabil. script. Sed hoc etiam simpliciter loquendo verum non est propter rationem factam, scilicet, quia alias illa comestio non fuisset verum, ac sufficiens vitæ signum.

De ratione comestionis quid sit.

In primis ergo dicendum est, non esse de ratione veræ comestionis, ut cibus digeratur, vel convertatur in substantiam comedentis. Nam hoc esset, comestionem cum nutritione confundere, cum tamen nutritio sit quid posterius, ut separari possit a vera comestione, quæ antecedit. Vere enim dicitur homo comedisse cibum, etiamsi paulo post illum ejiciat integrum, atq; immutatum. Solum ergo est de ratione veræ comestionis, ut per vitalem actionem, & organa vitæ cibus ore sumptus, in stomachum trajiciatur. Quod totum fieri potest in corpore glorioso, quia nullam alterationem inquirit, sed solam motionem localem, quæ corpori glorioso non repugnat. Neque oportet admodum inquirere, quomodo corpus Christi cibum illum ejecit, si in propriam substantiam non convertit. Nam (ut omittam, potuisse illum subito consumere, vel in præjacentem materiam resolvere) dici etiam potest, cum Christi corpus esset gloriosum, per dotem subtilitatis potuisse facere, ut in stomacho non detineretur, sed absque ulla resistentia corporis gloriosi in alium locum pro Christi voluntate, arbitrioque transiret. Unde fit, esse differentiam inter hanc Christi comestionem, & Angeli in corpore assumpto. Nam licet in exteriori motione locali conveniant (revera enim Angelus per corpus assumptum atterit, & dividit cibum, illumque ad interiora transmittit;) tamen illa actio Angeli, ut est a corpore, non est actio vitæ, neque ex virtute propriæ formæ talis corporis: & ideo non est vera comestio veritate rei, seu speciei, licet sit vera veritate significationis, ut dixit D. Th. hic ar. 3. ad 3. & 1. p. qu. 51. ar. 3. ad 5. & clarius quod 3. a. 5. Tandem ad difficultatem propositam ex dictis etiam patet responsio. Nam comestio proprie non est actus animę vegetantis, sed potius sentientis, & loco motivæ. Est enim quasi applicatio quędam materię, in quam possit in virtutem suam exercere facultas nutritiva: & ideo fieri potest in corpore glorioso non ex indigentia, sed ex potestate, ut recte Aug. & Beda docuerunt.

Differentia inter comestionē angeli, & corporis Christi gloriosi.

SECTIO VI.

Utrum in corpore Christi glorioso fuerint omnes facultates animæ sentientis, & actiones earum.

IN his facultatibus tria possunt considerari, organa scilicet, potentiæ & actus. Primo igitur de organis nihil est quod addamus præter dicta in præcedenti sectione, & in locis ibi citatis. Constat enim, omnia hæc organa, & eorum varietatem, fuisse necessaria ad integritatem, & perfectionem illius corporis.

Secundo de potentiis sensitivis eadem ratio est, quæ de vegetativis, & multo major. Quia & habent eandem connexionem naturalem, & necessariam cum forma humana informante organa disposita, & non impedita, & perfectiores sunt, minusque repugnant perfectioni corporis gloriosi. Certum ergo est, has omnes potentias esse in corpore Christi, neque circa hoc aliquid addendum occurrit iis, quæ præcedenti sectione dicta sunt.

Potentiæ sensitivæ in corpore Christi glorioso omnes.

Tertio de actibus perspicuum est, posse Christum exercere actus aliquos animæ sentientis. Quod in genere de Beatis docent Theologi in 4. d. 44. & a fortiori certius est de corpore Christi, quod est primum exemplar, & mensura omnium Beatorum. Quæ ratio in tota hac materia præ oculis habenda est. Probatur autem ratione assertio posita. Quia hi actus, cum sint immanentes, perfectionem afferunt, & aliunde non requirunt semper materialem aliquam alterationem, neque indecentiam illi statui repugnantem. Ergo non repugnant illi statui, sed potius ex se maxime decent. Neque est, cur omnes

Sensationes aliquas in corpore glorioso exercere Christus potest.

illæ

illæ facultates sint otiosæ, & imperfectæ, cum sint capaces suę ultimę perfectionis, quæ in actu secundo consistit, & ille ordinetur ad obtinendam ultimam perfectionem in omnibus, quoad fieri possit. In quo est magna differentia inter has potentias, & animæ vegetantis. Quia actiones vegetativæ partis non sunt proprie immanentes, sed transeuntes, & ita per se non pertinent ad intrinsecam perfectionem suarum potentiarum, sed ea accidenti, ut vivens conservari possit. Unde fit, ut sint imperfectę simpliciter, cum sine alteratione materiali non exerceantur. Secus vero est in potentiis sensitivis, ut diximus. Et hæc assertio inductione facta in singulis potentiis evidentius constabit.

Actus sensus interioris, & appetitus in corpore Christi glorioso locum habent.

Quarto igitur certissimum etiam est, actus interioris sensus, vel appetitus sensitivi habere locum in corpore Christi glorioso. Primo, quia in hoc gradu hi sunt perfectiores. Secundo, quia sensus interior non indiget actuali immutatione ab objecto suo, sed potest species conservare, & in absentia etiam objecti operari absque ulla alteratione. Tertio actus appetitus, præsertim amor, & voluptas, si circa objecta honesta versentur, perfecti sunt, & valde convenientes humanæ naturæ. Unde Greg. Naz. or. 10. in laudem Cæsarii fratris agens de anima Beata ejusq; voluptate, subdit. *Cum cognatam carnem receperit, eam quoq; ad gloriæ cœlestis hereditatem secum admittet, & quemadmodum ob naturæ conjunctionem ærumnarum ipsius particeps fuerat: sic etiam jucunditates suas cum ipsa communicabit, totum videlicet corpus in se ipsum assumens.* Quæ fere verba retulit Anastasius Nicęn. l. qu. S. Script. qu. 87. & similia habet Ansel. l. de similitud. c. 57. Addo vero, quamvis hi affectus in nobis fiant cum aliqua corporis alteratione, tamen in illo corpore glorioso, ubi anima perfecte dominabitur, nullam fore necessariam alterationem. Quod si oportuerit, fieri motionem aliquam vel spirituum vitalium, vel sanguinis, aut alterius humoris, ea fiet sine alteratione propria cum sola locali mutatione. Sunt ergo actus harum potentiarum in corpore glorioso, non quidem omnes illi, qui possunt esse in iis potentiis: aliqui enim includunt malum aliquod, vel carentiam boni convenientis, ut sunt tristitia, dolor, turpis voluptas, & similes; sed ii tantum qui decentes sunt, & consentanei gloriæ, ac statui Beatorum. An vero ii actus possint versari aliquo modo circa Deum, & esse supernaturales in substantia, vel tantum in modo, quæstiones sunt communes corpori glorioso, & mortali: & ideo non sunt tractandæ hoc loco, sed in prima secundæ: attigimus autem illas in priori tomo.

Motus progressivus in corpore Christi glorioso.

Quinto hinc etiam est certum, actum potentiæ loco motivæ convenire corpori Christi glorioso. Quod in Evangelio habemus expressum. Sæpe enim de Christo post resurrectionem dicitur, ambulasse, ingressum esse, & similia, quę motum localem etiam progressivum significant. Ratio vero est, quia hic motus oritur ex appetitu, & phantasia, si organa corporis sint disposita; sed ostensum est in Christo esse actus appetitus, & phantasiæ, & corporis organa esse integra & disposita. Neque obstat, quod potuerit corpus Christi moveri alio supernaturali modo per dotem agilitatis (ut infra videbimus) scilicet, vel transeundo ab extremo ad extremum sine medio, vel transeundo per medium, non motu progressivo, sed veluti simplici impetu, ut quando ascendit in cęlum: nihil, inquam, hoc obstat, nam potestas supernaturalis non excludit naturalem, & usus illius non est necessarius, sed voluntarius, & ideo potuit Christus utraque uti suo arbitrio. Decuit autem, ut interdum uteretur virtute motiva naturali ad veram resurrectionem ostendendam. Existimari enim posset phantasma, si semper supernaturali modo appareret, ac moveretur.

Sexto hinc etiam fit, actum loquendi interdum fuisse in corpore Christi glorioso. Hinc enim licet aliquo modo fit ab anima rationali, ut a principali motore ac gubernatore, proxime tamen tribuitur animæ sensitivæ, quatenus proxime procedit ab appetitu, & phantasia per organa corporis. De hoc ergo actu etiam habemus expressa testimonia in omnibus ultimis capitibus Evangeliorum: quæ intelligenda sunt de vera locutione propter ea, quę adduximus de vera comestione. Unde eadem est ratio hujus assertionis, quæ præcedentis. Quia vera locutio ex parte animæ procedit ex apprehensione, & appetitu: ex parte vero corporis requirit vitalia organa ad usum loquendi accommodata, ac disposita, sed hæc omnia sunt in corpore Christi glorioso; ergo.

Objectio.

Dices ad locutionem etiam requiri aerem, ut eo percusso sonus efformetur; sed hic non est in corpore Christi glorioso; ergo neque potest esse sonus, aut vox.

Respons.

Respondetur in primis, hanc difficultatem non habere locum in Christo, quamdiu in terra post resurrectionem conversatus est, de quo tempore Evangelia loquuntur: tunc enim eodem modo poterat aerem emittere, & attrahere, sicut & nos. Quia ex parte corporis ejus erat eadem facultas, & virtus activa: & ex parte aeris eadem propinquitas, & dispositio. Procedit ergo difficultas posita in corpore Christi existente supra cęlum, ubi aere non circumdatur.

Erit in gloriosis corporib. vox & laus divina, etiam corporalis.

Neq; enim negandum est, quin ibi etiam vocem formare possit; esset enim magna imperfectio corporum beatorũ, si non possent invicem loqui, & conversari, & non solum mente, sed etiã voce Deum laudare, juxta illud Ps. *Exultabunt Sancti in gloria, lætabuntur in cubilibus suis: exultationes Dei in faucibus eorum.* Ita enim legunt Hebræa & Græca, ita quoque legit Arnob. & legisse videtur Aug. qui ea verba interpretatur de Sanctis, qui non sibi placẽt, nec sibi tribuunt, quod boni sint, sed illum laudant, a quo acceperunt, quod sunt, quod in hoc sęculo inchoatur, consummatur autẽ in beatitudine. Eundẽ etiam sensum reddere potest communis lectio. *Exultationes Dei in faucibus eorum.* Proprie *enim exultationes Dei* dicuntur, quæ sunt a Deo, & quæ ex illius amore, ac laude oriuntur, & hæ dicuntur esse in faucibus, quando ita cor in Deo exultat, ut fauces ad linguam in Dei laudem moveat. Unde Bas. exponẽs hæc verba. *Exaltationes (inquit) hic hymnodias, & psalmodias dicit*; & Theodoretus; *Sancti in gloria divina beneficia prædicant horum causam celebrantes.* Et eodem modo exponit Greg. l. 8. Mor. c. 35. illa verba Job 8. *Donec impleatur os tuum risu, & labia tua jubilo. Bene* (inquit) *os risu impleri dicitur, & labia jubilo, quia in illa æterna patria, cum justorum mens in exultationem rapitur, lingua in censum laudis elevatur.* Et Iren. l. 5. cont. hær. cap. 8. tractans illa verba ad Rom. 8. *In quo clamamus Abba, Pater: Si pignus* (inquit) *habentes clamamus Abba Pater, quid fiet, quando resurgentes a facie ad faciẽ videbimus eum? Quando omnia membra affluenter exultationis hymnum protulerint?* Quæ verba usurpavit etiã Aug. l. 22. de Civ. c. 30. Erit ergo in gloriosis corporibus vna, & divina laus, etiam sensibilis: multo ergo magis in corpore Christi.

Formatio vocis, & loquela corporib. beatorum in cœlo a.r. quomodo possit.

Neque obstat difficultas posita. Quia (ut notavit D. Th. in 2. d. 2. q. 2. ar. 2. ad 5 & in 4. d. 44. q. 2. ar. 1. quæst. 4.) ad formandam vocem non est necessarius externus aer, qui trahatur, vel expellatur, sed sufficit internus, qui est in humano corpore. Hujusmodi enim aer (ut supra diximus) etiam est in corpore glorioso in pulmone, & in aliis interioribus partibus corporis, quæ neque alio corpore replentur, neque vacuæ esse debent. Potest ergo Beatus formare vocem mittendo aerem per asperam arteriam usque ad os, ibique lingua, labiis, & aliis organis illum refrangendo in palato.

Objectio.

Dices, quomodo potest solo aere in corpore incluso vox formari? Oportebit enim aliquem locum interiorum partium corporis vacuum relinqui dum aer ad formandam vocem impellitur.

Respons.

Responderi potest ex D. Tho supra ad formationem vocis non esse necessariam expulsionem & attractionem aeris. Cujus signum est, quia dum homo respirat, non potest vocem formare. Sed licet verum sit, non esse necessariam aeris expulsionem extra os, neq; attractionem aeris extrinseci: tamen intelligi non potest, quod fiat sonus, & vox, quin aer impellatur, & repercutiatur: non potest autem aer impelli, quin aliunde expellatur, quia impulsus ille fit per motum localem. Dicendum igitur est, expelli quidem aerem aliquibus partibus interioribus corporis: illas tamen non manere vacuas, quia statim illic succedit alius aer existens in partibus propinquis, vel per rarefactionem, quæ non videtur repugnare aeri, etiam si sit intra corpus gloriosum, quia non est pars ejus: vel certe per solum motum localem, & quasi circulum quendam totius aeris exeuntis, & subintrantis secundum diversas partes suas in diversas partes corporis. Quod facile intelligi potest in corpore glorioso, tum propter subtilitatem ejus, unde fit, ut aer, qui est in illo, facile possit quaslibet partes ejus penetrare. Tum etiã propter perfectũ dominium, quod habet anima supra corpus gloriosum, & omnia, quę in illo sunt.

Sonus, & vox formari in corporibus gloriosis sine aeris impulsione, & repercussione non potest.

Ex quo etiam provenit, ut licet impellat aerem usque ad os & labia, ita tamen illum contineat, ut non permittat extra corpus egredi, nisi quantum necesse est ad formandã vocem. Et ideo quod ab una parte expellitur, alia via revertitur. Unde potest semper formari vox, quamvis nec foras aer propellatur, neque partes aliquæ vacuæ relinquantur. Et hic modus est sufficiens, quod attinet ad vocis formationem. Nam quod alii dicunt, in corpore cœlesti posse formari vocem, impellendo, & attrahendo illud, mihi non probatur. Tum quia, neque consentaneum est naturæ incorruptibili cœlineq; humano corpori accommodatum. Tum etiam, quia corpus Christi non est intra cœlum neque penetrative, neque circumdatum illo, sicut nos sumus in aere, sed est supra cœlum, ut statim dicam tractando, quomodo hæc vox possit audiri. Aliud enim est formari, aliud audiri, & hactenus solum explicatum est, quomodo formetur, quomodo autem audiatur statim dicam.

Corpore Christi glorioso actũ visionis exercere potest.

Septimo dicendum est, actus omnium sensuum in corpore Christi glorioso locum habere. Hæc assertio colligitur ex D. Th. in 4. dist. 44. qu. 2. art. 2. q. 3. & 4. & Scot. dist. 49. q. 14. ad 2. & Major. q. 14. & fere ex aliis Theologis iis locis, paucis exceptis, qui loquuntur in communi de Beatis. Potest autem conclusio in primis intelligi de corpore Christi, quamdiu post resurrectionem inter homines versatus est, vel prout nunc in cœlo existit. Rursus de utroque tempore est certior in aliquibus sensibus, quam in aliis. Primo igitur de visu est res certissima, & de tempore ante ascensionem constat aperte ex historia Evangelicã. Post ascensionem in cœlum facile etiam intelligitur, corpus illud posse videre seipsum. Est enim perlucidum, & transparens (ut infra dicemus); est ergo de se visibile, & potest immutare sensum actione perfectiva absque alteratione materiali, vel corruptibili. Hic enim sensus inter omnes perfectiori modo immutatur, & operatur: unde ejus actus valde perfectus est, & corpori incorruptibili accommodatus.

Objectio.

Solum de externis objectis potest esse nonnulla difficultas, quomodo possint videri a Christo, quando ab eo distant; cum non sit interjectum medium, per quod possint species deferri. Neque enim dici potest deferri per corpus cœleste, loquor enim de corporibus, quæ sunt extra cœlum, v.g. de corpore B. Virginis, & si qua sunt alia supra convexum cœli existentia, quæ poterunt esse realiter distantia inter se, quamvis inter ea aliquod corpus non sit interjectum, & tamen sine dubio videre se possunt, ut eleganter docet Greg. lib. 18 Mor. c. 27. alias 31. Ubi non solum dicit, posse unum Beatum videre alium quoad externum vultum, sed etiam totam corporis harmoniam usque ad ipsa viscera, & cor. Quod significat etiam August. 22. de Civ. cap. 40. & Chrysost. ep. 5 ad Theodorum lapsum circa medium, idque explicat exemplo transfigurationis Domini, ubi Apostoli Christi corpus viderunt in gloriæ splendore divina virtute confortati. Nam splendor ille, inquit, prout est, videri non potest, nisi ab oculo immortali, & incorruptibili, qualis erit in corporibus beatis. Deniq; in hac visione, prout ad Christi corpus terminatur, præcipuam corporis beatitudinem consistere docuerunt Cypr. ser. de nativitate Christi, Aug. in manuali c. 26. & l. de spiritu & anima c. 4.

Respons. Quomodo in oculis beatorum producuntur species a sensibilibus objectis distantibus, possint sine medio.

Sed quomodo, & quo medio recipiet tũc visus species? Nam objectum visibile per lineam rectam mittit species ad oculum: at vero per lineam rectam inter objectum, & oculum nullum est corpus nec cœleste, nec aereum. Dici potest, species illas multiplicari per vacuum. Sed non recte, oporteret enim creari, & per se existere, quæ sunt miracula non necessaria. Facilius igitur dicitur, objectum immediate agere in sensum distantem, producendo in illo species, sive id faciat naturali virtute (ut aliqui existimant) sive divina. Est enim hic modus immutandi potentiam consentaneus corpori glorioso, quod *spirituale* a Paulo vocatur. Unde, sicut unus spiritus loquitur cum altero, manifestando suum cõceptum, & illius speciem imprimendo abiq; impedimento distantiæ, ita illa corpora gloriosa participant hanc efficaciam. Ex quo inferunt aliqui, posse, corpus gloriosum (quantum in se est) immutare visum, atque adeo videri ad quamcunque distantiam. Quia si divina virtute elevatur ad agendum sine dependentia a medio, eadem ratione poterit elevari ad agendum sine dependẽtia a propinquitate, vel distantia. Quod in spirituali etiam immutatione, quæ fit in locutione Angelorum, reperiri multi existimant. Et saltem de corpore Christi mihi non est dubium, quin habeat hanc efficaciam, quatenus est objectum visibile.

Objectio.

Dices. Ergo eadem ratione poterit oculus Christi, vel alterius Beati videre quodlibet objectum visibile, quantumvis distans. Habebit enim potentiam visivam perfectissimam, & organum optime dispositum.

Respons.

Respondetur ita aliquos sentire, & significat Scot. in 4. d. 50. a. 6. Sed cũ ad videndum non solum requiratur perfectio potentiæ, sed etiam species visibilis, quæ imprimenda est ab objecto, hoc non potest sufficienti fundamento affirmari. Quia objecta visibilia, quæ nunc sunt in terra, non possunt imprimere species sui in oculis Christi, aut B. Virginis naturali virtute, ut per se constat. Quod autem divinitus eleventur ad imprimendas illas, aut quod Deus supernaturaliter illas infundat, aut det virtutem supernaturalem Beato ad videndum sine speciebus quodcunq; objectum, ubicunque sit, nulla ratione fit satis verisimile, si generaliter de omnibus Beatis sit sermo. Quia licet illa omnia sint possibilia, non tamen pertinent ad Beatorum statum, nec est perfectio beatitudini eorum debita.

Potentiã visiva Christi ad quodlibet objectum quantũvis distans extenditur.

De Christo autem Domino, propter singularem quandam omnipotentiæ participationem, quam habet humanitas ejus, ut est instrumentum conjunctum Verbi, probabile est posse videre etiam oculis corporeis quodconq; objectum visibile, ubicunque sit, non per speciem acceptam ab objecto, seu per efficientiam objecti, sed per efficaciam ipsius Christi, quia hæc virtus non est in objecto, sed in Christo, qui hoc potest facere, vel supernaturaliter efficiendo visionem sine specie. Nulla enim est in hoc repugnantia, ut ex iis, quæ traduntur in prima parte suppono.

Beati in cœlo audire possunt.

Secundo probatur, & declaratur conclusio posita in auditu. De quo, sicut & de voce immerito dubius fuit Bonav. in 4. d. 49. a. 3. q. 1. agens in genere de corporibus gloriosis in cœlo existentibus. Mihi tamen res videtur satis certa. Nam de auditu eadem fere ratio est, quæ de visu. Nam etiam hic sensus tantum requirit intentionalem immutationem, ejusque operatio est valde perfecta, pertinens quodammodo ad perfectum usum rationalis vitæ, in quantum signa aliorum conceptus repræsentantia hoc sensu percipiuntur. Propter quod vocatur *sensus disciplinæ*. Et confirmatur. Nam delectatio auditus suavissima, & perfectissima, & quodammodo spiritualis, & maxime decens statum Beatorum. Deniq; quamdiu Christus post resurrectionem cum hominibus conversatus est, plane constat ex Evangelio, sicut vere loquebatur, ita vere, & proprie aliorum voces audivisse. Nam hoc etiam fuit unum ex testimoniis veræ resurrectionis. At vero post Ascensionem in cœlum, licet Evangelium nihil dicat, tamen certum etiam est, ibi posse non solum Christum, verumetiam alios Beatos exercere hunc actum. Supervacanea enim esset ibi vox, si non posset esse auditus. Et ita Sancti supra citati utrumque simul affirmant, & ex eisdem scripturis colligunt.

Objectio.

Occurrit autem hic specialis difficultas similis illi, quæ de visu tractata est. Nam, licet ibi sit objectum auditus, vox & facultas, deest tamen medium, per quod deferatur sonus, quia nullus est aer extrinsecus inter corpora Beatorum interjectus. Quam difficultatem attigit D. Th. in 2. d. 2. q. 2. a. 2. ad 5. & dupliciter respondet. Primo, deferri vocem aut auditum per confractionem, & commotionem cœli empyrei. Quæ responsio mihi nec satisfacit, nec necessaria videtur. Ratio prioris partis est, quia suppono corpus Christi, & aliorum Beatorum esse supra cõvexum cœli empyrei: multum ergo distat os, & auditus Beati a superficie cœli empyrei, quomodo ergo potest moveri, vel confringi lingua, & voce Beati? Quod si quis contendat corpora Beata non esse hoc modo supra cœlum empyreum, sed intra illud: in primis hoc est contra ipsum D. Thom. ut infra videbimus. Deinde, licet concedamus, aliquando posse corpus Beatum esse hoc modo intra cœlum, quis autem negabit posse suo arbitrio ascendere supra convexum ultimi cœli, & ibi loqui, & audire? Præterea, etiam dum corpus beatum est intra cœlum, non est necessaria illa commotio, & confractio cœli empyrei, nec consentanea naturæ ejus. Non enim est minus perfectum, quam alii cœli, qui solidiores esse videntur, quam ut possint tam facile confringi, & commoveri. Quod vero non sit necessaria, patet. Quia nec ad formandam

Species soni an medio ad aures beatorum in cœlo deferri quomodo possint.

mandam vocem (ut supra ostensum est) neque ad deferendas species intentionales: quia hę deferri possunt sine reali sono, atque adeo sine reali commotione medii. Hęc igitur est secunda responsio D. Th. scilicet, species soni deferri secundum esse spirituale tantũ, & ideo non esse necessariam commotionem medii. Sed adhuc superest difficultas, quia saltem est necessarium medium, quod nullum est, quando corpora Beatorum sunt supra cęlum. Responderi tamen potest, nunquam corpora beata ita esse supra cœlum, quin aliqua ex parte contingant cœlum, & ideo illo mediante posse species soni ad auditum deferri. In hoc enim differt sonus a luce, vel colore. quod non necessario multiplicat species per lineam rectam, sed quacunque alia ratione. Et hic modus non est impossibilis. Secundo vero, & facilius respondetur (sicut de visu diximus) posse Beatum imprimere speciem suę vocis in auditum distantem immediate, nihil operando circa mediũ, ubi eadem proportione applicari possunt omnia, quæ de visu diximus. Hinc vero colligi potest, quamvis possit Christus in cœlo habere actum hujus sensus: non tamen est necessariũ, ut semper sit in aliquo actu ejus, nec determinate, nec vage, cum non sit necesse, ut vel ipse, vel alii semper loquãtur, aut canãt. Nec tamen idem omnino est de sensu visus. Quia objecta visus non pendent ex aliqua actuali actione libera, sed sunt res permanẽtes, & stabiles, quę semper sunt sufficienter applicatę, unde ex parte objectorum semper esse potest actualis visio, quamvis ex libertate Beati id non sit simpliciter necessarium. Est autem verisimilius semper esse in aliquo actu videndi, aut ipsum corpus Christi, aut alia beatitudinis consortia.

Corpora beatorum in cœlo semper sunt in actu videndi, sed non audiendi.

Beati in cœlo olfactum exercere possunt.

Tertio de odoratu, Bonaventura supra negat, esse in corpore glorioso actum ejus sensus. Sed non video quo fundamento. Est enim res perfacilis, applicando omnia, quæ diximus. Nam etiam operatio hujus sensus exerceri potest sine alteratione materiali corporis sentientis, & alioqui objectum non deerit etiam in cœlo. Cur enim odorum suavitas ibi deficiet? Unde in l. de spir. & anima c. 58. Aug. seu auctor ejus, loquens de Beato ait: *Nec dici potest quantam habeat in gustu voluptatem, quantam in sapore jucunditatem, quantam in odore suavitatem*. Verum est, sensum ab Augustino intentum magis videri metaphoricum, quam proprium: utroque tamen modo vera est sententia, quam statim aliorum Patrum testimoniis confirmabo. Quin potius (ut verisimile censeo) ipsa etiam Beatorum corpora suavissimum odorem emittent. Habebunt enim intestina plena humoribus, & aere, optimis qualitatibus, & odoriferis affectis. Hæc enim perfectio maxime decet illum statum, sicut e contrario corpora damnatorum erunt fœtida. Neque in explicando modo, quo hujusmodi objectum immutabit olfactum, occurrit nova aliqua difficultas. Solum posset quis objicere. Quia operatio hujus sensus non videtur admodum necessaria in corpore immortali, cum ex natura sua non sit ita spiritualis sicut operatio visus, & auditus, neque ordinetur ad perfectionem animæ secundum se, sed ad conservationem vitæ. Propter quod in brutis hic sensus maxime viget; ergo ubi non erit vita animalis, non erit necessaria operatio ejus. Respondetur, in his actibus non tantum esse considerandam utilitatem ad alios fines extrinsecos, sed perfectionem, quam per se afferunt. Si enim ex se decens est, & alias non repugnat corpori incorruptibili, etiamsi illi non sit necessaria ad ejus conservationem, vel alios fines, propter ipsam naturæ perfectionem expeti potest. Maxime quia hoc actu excitari solet animus ad Dei laudem, & internam devotionem, quæ utilitas esse poterit in Beatis, quamvis ea simpliciter non indigeant. Et hinc tandem colligitur potuisse Christum illis quadraginta diebus ante ascensionem exercere actum hujus sensus circa hæc inferiora corpora odorifera, quia erant objecta proportionata, & immutare olfactum possunt sine materiali alteratione. Tamen propter excellentiam corporis beati, & perfectum dominium, quod in suas actiones habet, non exercebat hunc actũ, nisi circa perfecta objecta, & decentia, neq; ab aliis speciem accipiebat.

Objectio.

Respons.

Gustus, & tactus in corpore glorioso suas functiones exercent.

Quarto de gustu, & tactu major est difficultas, cum hi sensus non videantur sine alteratione materiali immutari. Nihilominus probabilius est, etiam hos sensus habere actus suos in corpore glorioso. Quæ est aperta sententia Anselmi l. de similitud. c. 57. ubi cum dixisset, *Totos Beatos inenarrabili suavitatis abundantia esse replendos*, subdit: *Quid dixit totus? oculi, aures, nares, os, manus, guttur, cor, jecur, &c. mirabili delectationis, & dulcedinis sensa replebuntur*. Et Laurent. Just. l. de discipl. & perfect. monast. convers. c. 23. *Caro (inquit) spiritualis effecta per omnes sẽsus suos multimodis exuberabit deliciis. Delectabitur oculus in amabilis Redemptoris aspectu, cum videbit Regem in decore suo gloria ornatum, ac diademate redimitum. quo coronavit eum mater sua. Melodica cantica civium supernorum non mediocriter mulcebant auditum: fragrans quoque suavitas cœlestium odoramentorum mira liquefactione resperget odoratum: indicibilis etiam dulcedo omnium delectabilium melliflua quadam, & jucunda societate oris saginabit palatum: ipse demum tactus sibi congruis abundabit deliciis, quas experti narrant. Fas etenim non est, ut in cœlorum gloria quidquam vacet a Dei laude: quin potius justum, ut cuncta corporis membra suum proprio modo efferant conditorem, quatenus sicut ab ipso sumpsere principium, ita & in illo deducant sua beatitudinis finem, ut Deus sit omnia in omnibus.* Idem colligi potest ex Prospero l. 1. de vita contempl. c. 4. ubi dicit, omnia bona, quæ in humana natura peccatum corruperat, reparanda esse in melius, *id est, intellectus sine errore, memoria sine oblivione, cogitatio sine pervagatione, charitas sine simulatione, sensus sine offensione, satietas sine fastidio, & tota sanitas sine morbo*. Ex quorum Patrum verbis, ac sententiis variæ etiam conjecturæ colligi possunt, quę generaliter probant de omnibus sensibus. Solum superest, ut ostẽdamus in his duobus, scilicet gustu, & tactu nihil esse speciale, propter quod eorũ actus corpori glorioso repugnent. Nam in primis non est repugnantia ex parte materialis immutationis seu alterationis. Quia hęc non est per se necessaria ad actus horum sensuũ. Nam licet naturaliter sit semper conjuncta cum intentionali immutatione: tamen re ipsa est diversa, unde facile possunt separari in subjecto, quod est capax unius, & non alterius, quale est corpus gloriosum. Nam si calor, & species intentionales caloris sunt qualitates realiter distinctæ, cur non poterit corpus gloriosum alteram sine altera recipere? Quandoquidem est capax unius, & non alterius, & illę non habent ordinem inter se, sed tantum concomitantiã respectu corporis passibilis. Et quoad hoc eadem ratio est de gustu. Deinde quod non desit objectũ, in tactu quidem est manifestum. Nam in primis Christus ante Ascensionem dicebat, *Palpate, & videte*; sicut ergo ipse tangebatur, & tactu percipiebatur, ita etiam & tangebat: poterat ergo, illa corpora tactu percipere, ut pote objecta tangibilia: & ex alio capite non est repugnantia, ut ostensum est. Post Ascensionem vero similis ratio locum habet. Nam etiam corpora gloriosa poterunt se tangere: poterit ergo unum optimam dispositionem alterius percipere. Magna enim imperfectio videretur, si illa corpora se tangendo, nihil sentirent, ac si essent inanimata. De gustu vero (si loquamur de Christo, eo tempore, quo cum Apostolis versabatur, & cibum sumpsit) nullum est incommodum, quod sicut tunc vere comedebat, ita etiam vere perciperet cibi saporem, & gustum, absque alteratione materiali, vel alia imperfectione beatitudini repugnante. Si autem sit sermo de tempore post Ascensionem, difficilius est in cœlo objectum gustus invenire. Propter quod Bonaventura supra, hunc actum negat esse in Beatis. Sed non est Deo difficile, facere, ut aliquis sapidus humor sit intra organum gustus, qui sensum illum possit intentionaliter afficere, ut D. Th. dixit.

Objectio.

Dices. Ergo esse poterit in corpore glorioso delectatio ex tactu & gustu proveniens: consequens autem videtur inconveniens. Quia hujusmodi delectatio indecens esse videtur, nec est finis actionis rectæ, sed potius est propter actionem; ibi autem talis delectatio non est necessaria propter aliquam actionem, neque propter se est expetenda, quia hoc non est rationi consentaneum. Unde D. Th. 4. contra Gentes cap. 83. simili fere discursu concludit, in corporibus gloriosis non esse futuras delectationes venereorum, & omnes rationes, quas ibi adducit, æque videntur procedere de omni delectatione tactus, & gustus. Respondetur delectationes horum sensuum honestissimas, ac decentissimas non repugnare corpori glorioso; neque esse præter rationem, sed potius admodum rationi consentaneas, quia non propter se expetentur, sed ut omnibus modis magis glorificetur Deus, ut recte Laurentius Justinian. loco supra citato indicavit. De quibus

Respons.

etiam intelligi possunt, quæ ex Nazianzeno, & Anastas. supra retulimus, & quod nomine Aug. dicitur l. de spir. & anima c. 64. *ibi erunt bona corporis, & animæ, qualia oculus non vidit, nec auris audivit, nec cor hominis cogitavit. Quid enim amas caro mea? quid desideras anima mea? Ibi est, quidquid amatis. ibi est, quidquid desideratis. Si delectat pulchritudo, fulgebunt justi sicut sol: si qualibet munda voluptas, torrente voluptatis deitatis suæ potabit eos Dominus.* Quæ fere verba transcripsit Ansel. in prosol. c. 25. Unde lib. de similit. c. 48. 55. & 57. pulchritudinem, & voluptatem corporis ponit inter partes beatitudinis, quando talia sunt, ut in eis, vel ex eis nulla Dei offensio contrahi possit. Denique potest hoc e contrario confirmari. Nam damnati post resurrectionem sensu tactus percipient sensibilem ignem, ex quo dolore sensibili afficientur; ergo corpus gloriosum multo magis percipere poterit aliquod objectum, quod potissimam aliquam voluptatem parere possit. Si enim in damnato omnes sensus pœna torquentur: cur non magis in beato voluptate perfundentur? D. Th. igitur dicto lib. 4. contra Gentes loquitur de materialibus delectationibus ciborum, aut venereorum, quæ vel non decent, vel non spectant ad statum beatorum. Ultimo ex his constat, esse in corpore Christi glorioso spiritus vitales, & animales, quia hi necessarii sunt ad operationes sensuum, & vitales motus exercendos. Erunt autem hi spiritus in corpore glorioso incorruptibiles, ut patebit ex disputatione sequenti. Quia in illis corporibus non est futura alteratio, iidem ergo spiritus semper permanebunt, & per diversas corporis partes virtute animæ ultro, citroque discurrent.

DISPUTATIO XLVIII.

In quinque Sectiones distributa.

De supernaturali perfectione corporis Christi post resurrectionem.

IN superiori disputatione explicuimus naturalem perfectionem, quam Christi corpus habet in gloria, & obiter attigimus nonnullas perfectiones supernaturales, præsertim ex iis, quæ pertinent ad actus secundos sensuum externorum, vel internorum, quæ ad animam potius spectant. Quamvis quia per corpus exercentur, simul cum facultatibus corporis computentur, & explicentur. Superest igitur, ut dicamus de perfectionibus supernaturalibus, quæ sunt in corpore Christi per modum actus primi, seu bonæ dispositionis superantis naturam, seu per modum aptitudinis ad motum aliquem corporis, vel modum aliquem existendi, vel agendi corporis supernaturalem. In qua re primum inquirendum in communi est, an data sit corpori Christi hujusmodi perfectio. Deinde in particulari qualis, & quotuplex sit. De qua re tractare solent Theologi 4. d. 44. & 49. nos autem hoc loco eam expediendam censuimus. Primo, quia non est in animo post tractatum de sacramentis instituere disputationem de quatuor novissimis, quam Theologi in fine Quarti tractare solent. Quia omnia, quæ in eo loci dicuntur, pertinent vel ad materiam de beatitudine, vel ad materiam de pœnis peccatorum, quæ sufficienter in 1. p. & in 1. 2. traduntur. Præterea, quæ de purgatorio, & suffragiis mortuorum, in 4. tomo hujus 3. p. dicenda nobis sunt, & quę in fine hujus de secundo Christi adventu ad judicium disseremus. Deinde quia corpus Christi Domini gloriosum primum exemplar est omnium perfectionum, quę si in ipso recte explicentur, facile poterunt cęteris omnibus accommodari.

SECTIO I.

Utrum corpus Christi post resurrectionem, aliquam supernaturalem perfectionem, seu dispositionem habuerit.

QUod resurgentium corpora futura sint altiori, ac perfectiori modo perfecta, ac disposita, quam sint hæc nostra, tam fuit semper constans, ut inde sumpserint aliqui hæretici occasionem negandi veritatem materialium corporum in hominibus resurgentibus, ut Eutych. qui (ut refert Greg. 24. Moral. c. 29.) negavit corpus humanum post resurrectionem futurum esse carneum, & ante ipsum Origenes, ut refert Epiphan. ex Methodio hær. 64. & in ep. ad Joan. Jerosol. quæ est 60. inter epist. Hieronymi. & Hieron. ep. 61. adversus eundem Joan. & Isidorus lib. de doctrina & fide c. 6. & Theophyl. 1. ad Cor. 15. Qui sumpserunt occasionem errandi ex quibusdam locis Pauli prave intellectis, ut est illud: *Seminatur corpus animale, surget autem spirituale*: & illud. *Caro & sanguis regnum Dei non possidebunt*: quæ in superioribus tractata sunt, & in sequentibus ad veritatem Catholicam confirmandam illis utemur. Addi etiam potest ratio in horum favorem, quia non potest, servata corporis natura, conditiones naturę contrarias idem corpus suscipere; sed corpus gloriosum ita erit supernaturaliter perfectum, ut habeat conditiones contrarias nostro corpori, quales sunt esse spirituale, esse incorruptibile, esse perspicuum, esse penetrabile, & similes; erit ergo alterius naturę. Non constat autē, an illi hæretici posuerint hanc corporis diversitatem in ipsa materia, ut scilicet putaverint, corpus Christi post resurrectionem non habuisse substantiam suam ex materia hac generabilium, & corruptibiliū, sed ex alia cœlesti, aut certe ex nulla materia, quæ propriæ quantitati subjaceat. An vero solum in accidentibus, & dispositionibus materialibus hanc diversitatem constituerint: hoc (inquam) mihi non constat, neque ipsi fortasse explicarunt, aut intellexerunt.

Alii vero hæretici, ut veram corporis naturam post resurrectionem servandam esse tuerentur, nullam aliam perfectionem, quam omnino materialem, & naturalem illi tribuebat, neque aliud felicitatis, aut voluptatis genus, quam quod ex rebus corruptibilibus, earumque naturali usu, & alteratione consurgit. Ita refert Dionys. c. 7. Eccles. Hierar. p. 5. eundemque errorem tribuit Cherintho Dionys. Alexand. apud Euseb. lib. 3. Hist. c. 22. alias 38. & Niceph. lib. 3. c. 14. & Aug. hæresi 8. & Isidor. l. de doctrina, & fide c. 24. Posset etiam recenseri hoc loco error Chiliastarum, distinguentium duplicem resurrectionem, primam per mille annos duraturam in terrenis, ac temporalibus voluptatibus, quibus Sancti cum Christo gaudebunt, postquam futura sit alia celestior, atque divinior perpetuo duratura. Nam ex hoc errore sequitur, corpus Christi adhuc esse in priori dispositione imperfecta, quasi expectans tempus illud primę resurrectionis. Sed non est hujus loci hæc persequi, tractanda enim sunt disp. 50. sect. 8.

Dona supernaturalis corporis Christi resurgentis qualia.

Dicendum ergo est corpus Christi Domini in resurrectione sua ornatum fuisse variis donis, & qualitatibus supernaturalibus, præsertim illis quatuor, quæ ab omnibus Catholicis agnoscuntur, claritate, impassibilitate, agilitate, & corporis subtilitate. Hęc assertio est certa secundū fidem, quę in primis in genere probari potest illis verbis Christi: *In resurrectione neque nubent, neque nubentur, sed erunt sicut Angeli Dei in cælo.* Quibus quoque consentanea sunt illa Pauli: *Seminatur corpus animale, surget autem spirituale.* Hujusmodi enim conditio non est corpori hominis naturalis: est ergo habiturum hoc corpus statū alium, ac perfectionem, naturam superantem. Supponimus autem, quidquid perfectionis in scriptura dicitur de corporibus resurgentium, maxime in Christi corpore verificatum iri. Nam summa laus aliorum corporum est, quod sint *reformanda, & configuranda corpori claritatis Christi*, ut dicitur ad Philippenses.

Dos claritatis in corporibus beatorū.

Secundo sigillatim colligūtur hæ proprietates ex scriptura. Nam de claritate sunt expressa prædicta verba Pauli ad Philipp. *Reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ.* Quam claritatem, nomine gloriæ, intelligitur significasse Paul. 1. ad Cor. 5. cum dixit: *seminatur in ignobilitate, surget in gloria.* Nā de hac gloria præmiserat idem Apostolus. *Alia quidem cælestium corporum gloria, alia terrestrium: alia claritas solis, alia claritas lunæ, alia claritas stellarum. Stella enim differt ab stella in claritate, sic & resurrectio mortuorum.* Tribuit ergo Paulus claritatem corporibus resurgentium, diversam tamen, pro diversitate meritorum, & operum. Unde eleganter Aug. ep. 146. ad Consentium, tractans illa verba Pauli: *Seminatur corpus animale, surget spirituale*, inquit: *In his verbis Apostoli, nunquid fas est putare, me in corpora nostra resurrectura, quam Christi, cum de illo sit propositum exemplum, quod fideliter intendere, & per ejus gratiam sperare debeamus?* Et cætera quæ eleganter prosequitur Aug. seu auctor l. de cognit. veræ vitæ c. 46. Ubi de eadem claritate intelligens verba

Christi Mat. 13. *Fulgebunt justi sicut sol*, inquirit, quomodo Paulus eos stellis comparet. Et respondet, quemlibet, vel minimum beatum fore lucidum ut solem, Paulum vero ad eorum varios gradus explicandos usum fuisse comparatione stellarum. *Quia in hac claritate tantum quisq; ab alio pro meritis differt, quantum stella ab stella: corpus autem Christi tantum in hac claritate omnia excellit, quantum creator creaturas excellit.* Eundem locum tractans Aug. ser. 134. de temp. *Videtis* (inquit) *quia promissa est Sanctorum corporibus claritas & diversa species claritatis, quia diversa sunt merita charitatis.* Et eodem modo intellexit hunc locum Hieron. Amos 5. & Theod. 1. ad Cor. 15. & ibi Ambros. & optime Ansel. His vero testimoniis adjungi potest illud Dan. 12. *Multi de iis, qui dormiunt in terra pulvere, evigilabunt, alii in vitam aeternam, & alii in opprobrium. Qui autem docti fuerint, fulgebunt tanquam splendor firmamenti, & qui ad justitiam erudiunt multos, tanquam stellae in perpetuas aeternitates.* Nam hoc loco sermo est de splendore, & claritate corporum, in qua dicit Daniel fore diversam resurrectionem bonorum a malorum resurrectione, ut ibi notant expositores, & Hieron. ep. 103. ad Paulinum, & Clemens lib. 1. constit. c. 6. alias 8. Ruffinus in expos. Symboli, & Fulg. l. respons. ad objectiones Arianorum, ubi de eadem claritate explicat illud Ps. *In splendoribus Sanctorum*, &c.

[Margin: Claritas in corpore Christi gloriosi quanta.]

Deinde de impassibilitate, & immortalitate varia sunt, atque expressa scripturae testimonia. Nam in primis de Christo dixit Paul. ad Rom. 6. *Christus resurgens ex mortuis jam non moritur, mors illi ultra non dominabitur.* Quibus verbis docuit, ad vitam immortalem resurrexisse. Et idem Christus de se dixit Luc. 24. *Nonne oportuit pati Christum, & resurgere a mortuis, & intrare in gloriam suam?* quae aeterna sane & immortalis est. Unde generaliter de omnibus dixit Christus Mat. 25. *Surget in vitam aeternam.* Et ideo universaliter ait Paul. *Seminatur in corruptione, surget in incorruptione*: & infra; *Caro, & sanguis regnum Dei possidere non possunt.* Et explicans quid nomine *carnis & sanguinis* intelligat, subdit. *Neque corruptio incorruptelam possidebit*, ut non intelligatur excludi a regno Dei substantia carnis, & sanguis, sed mortalitas. Quapropter subdit inferius; *Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem.* Quod autem haec immortalitas futura sit cum omnimoda impassibilitate, optime explicuit Jo. Apoc. 7. dicens. *Non esurient, neque sitient amplius, nec cadet super illos sol, neque ullus aestus. Quoniam agnus, qui in medio throni est, reget illos.* Et c. 21. *Absterget Deus omnem lachrymam ab oculis eorum, & mors ultra non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit ultra, quia prima abierunt.* Quae omnia fere eisdem verbis promiserat Deus per Isaiam c. 25. & 49. ut ibi notarunt Cyril. Hieron. Theodoretus.

[Margin: Dos impassibilitatis in corpore Christi glorioso.]

Praeterea de agilitate sunt etiam non obscura scripturae testimonia. Paulus enim 1. ad Cor. 15. ait. *Seminatur in infirmitate, surget in virtute: seminatur corpus animale, surget spirituale.* Et ex utroque verbo potest colligi haec agilitas. Nam sicut spiritus facillime ab uno in alium locum transit: ita & spirituale corpus. Quod propterea etiam dici potest, *surgere in virtute*, qua sine ulla difficultate, aut defatigatione possit, quo voluerit, se movere. De quo recte intelligitur illud Isai. 40. *Qui sperant in Domino, mutabunt fortitudinem, assument pennas, sicut aquilae, current, & non laborabunt, ambulabunt, & non deficient.* Quamvis enim haec verba de tempore hujus vitae suo modo intelligi possint, optime vero de corporibus resurgentium explicantur ab Aug. ep. 79. ad Isychium, & Hilario Ps. 138. circa illa verba, *si sumpsero pennas meas diluculo*, quae de Christo intelligit. *Qui cum sumpsit pennas suas in resurrectione, jam corpore non gravatur*: & infra dicit, pennas has pertinere ad *demutationem terrenorum corporum in spiritualem naturam*: & postea subdit. *Meminit & alibi dicens, cum de spiritalium indefessa jam aeternitate tractaret, pennigerabunt tanquam aquilae, naturam evolandi in coelum in resurrectionis demutatione sumpturi.* Atq; de eadem dote optime intelliguntur verba Malach. 4. *Et orietur sol justitiae vobis timentibus nomen meum, & sanitas in pennis ejus, & egrediemini, & salietis ut vituli.* Denique Sapien. 3. de Beatis dicitur: *Fulgebunt justi, & tanquam scintillae in arundineto discurrent.* Quibus verbis claritatis & agilitatis donum aperte significatur, ut notavit Innocent. 3. lib. 4. de myster. cap. 12.

[Margin: Dos agilitatis in corpore Christi resurgentis.]

De subtilitate vero non est locus ita expressus in scriptura. Res autem, quae illa voce significatur, satis indicata est. Ut enim aliorum expositiones relinquamus, per subtilitatem corporis intelligimus vim se movendi, & quocunque ingrediendi, vel egrediendi absque alterius corporis impedimento, sicut Christus egressus est e clauso sepulchro, & ingressus ad discipulos januis clausis. Haec ergo proprietas indicatur a Paulo illis verbis 1. ad Cor. 15. *Seminatur corpus animale, surget autem spirituale.* Haec enim est propria spiritus conditio. Velocitas namque, & agilitas quodammodo potest esse corporibus communis: transire autem absq; impedimento corporis, proprium est spiritus. Item aliae proprietates jam fuerunt a Paulo in aliis particulis expressae. Ergo, cum in hac particula aliquid particulare addere videatur, non potest commodius, quam de hac proprietate explicari, ut etiam Chrysost. & Theoph. ibi indicarunt, & expressius Damas. l. 4. de fide cap. 28. Ubi licet sub illa proprietate corporis *spiritualis* intelligat etiam includi alias, praesertim quod sit impassibile, & infatigabile: tamen expresse exponit corpus spirituale *hoc est, subtile: Hoc enim significat spirituale, quale post resurrectionem corpus Domini erat, cum per januas clausas transivit.* Et eodem modo explicat spiritualia corpora resurgentium Anastas. Episc. Antioch. l. 5. de resurrect.

[Margin: Dos subtilitatis in corpore Christi gloriosi.]

Tertio probatur assertio posita ex Patribus. Nam praeter citatos, cum exposuimus loca scripturae, August. 13. de Civ. c. 18. late explicat dotem agilitatis, & l. 20. c. 18. praeter hanc explicat dotem immortalitatis, & in Enchirid. c. 90. & l. 23. de civ. c. ult. & clarius dicto l. de cognitione verae vitae c. 45. & de spiritu, & anima c. 64. caeteras ponit proprietates. Quas etiam recte attigit Greg. l. 14. Moral. c. 29. alias 31. & lib. 18. c. 27. alias 31. & in expositione 7. Ps. poenitentiae in fine, Lactant. l. 7. Divin. instit. c. 26. Cyrill. etiam Jerosol. c. 18. *Resurget* (inquit) *hoc corpus, sed non tale manebit, verum erit aeternum, & non amplius cibis opus habebit, neq; scalis ad ascensum. Fiet etiam spirituale & splendebit ut sol.* Ubi duas proprietates subtilitatis, & agilitatis uno verbo spiritualis corporis, quod sine impedimento moveri potest, complexus est. Latius haec explicuit Anselm. l. de similitud. c. 48. & sequ. ubi quatuordecim ponit partes beatitudinis: quarum una est pulchritudo, ad quam corporis claritas pertinet: alia est agilitas, ad quam revocatur fortitudo: alia est sanitas, & longaevitas, quae ad impassibilitatem pertinent: alia est libertas, ad quam pertinet (ut ipse exponit c. 53.) ut nihil obsistat, vel impediat, aut nos constringat, quae pertinent ad dotem subtilitatis, ut eodem c. 45. late exponit, & exemplo Christi confirmat. Reliquae vero partes, quas ibi numerat, magis ad animum, quam ad corpus pertinent. Eadem prosequitur in prosologio c. 25. fere eisdem verbis, & Laurent. Just. l. de perfect. monast. conversat. c. 3. & l. de triumph. Christi agone c. 26. Bonav. in brevil. p. 7. c. 7. Hugo Vict. l. 1. de anima c. 17. & l. 4. c. 14. 15. & 16.

Quarto possumus rationem reddere hujus assertionis ex D. Th. 1. 2. q. 4. a. 6. Quia ad perfectam animae beatitudinem necessaria est haec corporis perfectio. Nam (ut ait Aug. 12. Gen. ad lit. c. 35.) *Si tale sit corpus, cujus sit difficilis, & gravis administratio, avertetur mens ab illa visione summi coeli, & ideo oportet, ut corpus fiat spirituale, ut anima angelis coaequata perfectum habeat natura sua modum, obediens, & imperans tam ineffabili facilitate, ut sit ei gloriae, quod sarcinae fuit.* Quae ratio in primis non probat de dote claritatis, nec de dote subtilitatis, ut a nobis explicata est. Constat enim, quamvis corpus non esset lucidum, neque potens ad penetrandum alia corpora, potuisse nullam pati difficultatem, neque animam a visione Dei distrahere, aut retardare. Deinde non est intelligenda haec ratio, etiam ad alias dotes applicata, ac si illa corporis dispositio, vel facilitas fuerit simpliciter necessaria ad perfectam Dei visionem, ut videre licet in Christi anima, quae mortali corpori conjuncta, perfecta visione fruebatur. Ratio est, quia illa visio ita rapit mentem; & lumen gloriae, ac divina essentia tantam necessitatem inferunt animae, ut si iis perfectionibus semel afficiatur, nulla possit corporis molestia, vel afflictione distrahi, aut retardari. Intelligenda ergo est haec ratio de quadam perfectione magis congruente, & quodammodo connaturali. Nam anima conjuncta corpori corruptibili,

Dotes gloriæ in corporibus beatorum necessariæ quomodo.

ex natura rei ab illo pendet in suis operationibus, & ideo ex natura rei repugnat animæ sic conjunctæ ita elevari ad actiones mentis, ut nullo modo possit difficultate corporis impediri. Quare ille status animæ ita perfectus quasi natura sua postulat altiorem statum corporis. requirit ergo corpus spirituale, non natura, sed potestate. Et hinc consequenter fit, ut cum immortalitate, & agilitate simul habeat subtilitatem. Tum quia hæc est proprietas spiritus, quam consequenter participat corpus, cum spirituale fit: tum etiam quia quodammodo includitur in perfecta agilitate. Quia sicut velocior est motus, quando medium minus resistit, si cætera sunt paria: ita perfectior erit corporis agilitas, si per omnia corpora sine ulla resistentia possit perrumpere. Tum denique, quia quodlibet impedimentum vel resistentia quandam ingerit difficultatem, & privat quodammodo perfecta libertate, & dominio. Igitur hæc etiam proprietas pertinet ad perfectã corporis dispositionem in ordine ad omnimodam animæ independentiam in omnibus suis actibus, ac motibus, ac si in corpore non existeret. At vero de claritate alia ratio reddenda est ex eodem D. Th. cum Aug. epist. 56. ad Dioscorum. Hæc enim proprietas (ut D. Th. verbis utamur) non est requisita, ut dispositio antecedens ad convenientem animæ statum in ordine ad suas operationes, sed est veluti dispositio cõsequens. Nam quia anima beata perfecto spirituali lumine plena est, ideo ex illo veluti redundat ad corpus lumen, & claritas illi proportionata. An vero hæc redundantia fit per efficientiam seu dimanationem physicam, vel solum secundum quandam congruentiam, & convenientem dispositionem, dicemus sect. sequenti.

Præter quatuor dotes gloriæ nulla alia in corporibus beatorum perfectio necessaria.

Ex hac ratione colligi potest, non solum perfectiones has esse convenientes corpori glorioso (ut explicatum est) sed etiam esse sufficientes, neque alias requiri, quæ ad has non possint facile revocari. Corporis enim perfectio considerari potest, vel per se tanquam bona dispositio in ordine ad esse, seu ut conveniens ornamentum ipsius corporis, & ad hoc ordinatur claritas, quæ pulchritudinem corporis illustrat, & consummat, estque veluti decentissimum corporis gloriosi indumentum. Huc etiam pertinet immortalitas, quatenus includit sanitatem integram, & optimam corporis dispositionem ad illius conservationem sufficientem, additque vim quandam, qua hæc sanitas, & dispositio integra, atq; illæsa conservetur. Quod explicari hoc modo etiam potest. Quia oportuit corpora gloriosa elevari ad supremas perfectiones corporum, ut talia sunt; sed in corporibus magna imperfectio est corruptio, & ideo corpora cœlestia habere in eo ordine supremum quendam gradum, quia sunt incorruptibilia. Inter qualitates etiam corporum lux perfectissima, & purissima censetur; oportet ergo, ut beata corpora in utraque harum perfectionum emineant. Rursus potest desiderari corporis perfectio in ordine ad animæ functiones. Et ad hoc partim deservit impassibilitas, quatenus operatio sequitur esse; partim consummatur hæc perfectio per dotem agilitatis, quatenus anima utitur corpore & organo suo, & instrumento, qui usus perficitur per hæc dona, ut optime, ac sine ullo impedimento fiat.

Objectio.

Dices: etiam anima requirit corpus optime perfectum, ac dispositum, ut omnino illi subjiciatur, tanquam formæ suæ: ex hac enim perfecta subjectione oritur alia subjectio perfecta in ordine ad operationes, ut D. Thom. notavit in 4. d. 44. q. 2. ar. 1. qu. 1. ergo ad hanc perfectionem requiritur alias dos. Rursus utitur anima corpore ad operationes sensuum, & appetitus sentientis; ergo etiam ad hunc perfectum usum requirit specialem dotem.

Respons.

Ad priorem partem D. Th. cit. loco revocat istam perfectionem in dotẽ subtilitatis. Nam quia subtile dicitur, quod est penetrativum, & facile ad ima usque perrumpit, ideo translatum est hoc nomen, *subtile*, ad significãdum illud corpus, quod optime subdat formæ, & perficitur ab ea completissimo modo. Et hoc sequuntur Palud. Sotus, & alii. Sed revera hæc perfectio magis videtur spectare ad dotẽ impassibilitatis, quatenus (ut diximus) includit perfectam corporis sanitatem, & optimam corporis dispositionẽ. Imo potius, si accurate distinguamus id, quod pertinet ad naturalem dispositionem corporis, & id quod est supra naturam, & hoc posterius solum nomine dotis significemus, illa perfectio corporis non pertinet ad dotes, sed supponitur dotibus. Quia ut anima informet corpus, ex natura sua requirit certam dispositionem, unde ut perfecte, ac plene informet, nihil aliud postulat, nisi perfectam dispositionem ac temperamentum. Quin etiam addo, quoad hunc effectum non posse juvari ab aliqua perfectione supernaturali corporis, nisi solum quoad durationem, seu conservationem. Nam quoad extensionem ex parte corporis non potest crescere hic effectus. Nam si corpus sit bene dispositum naturaliter in omnibus partibus suis, informari potest ab anima in eisdem partibus omnibus, imo necessario informabitur, si naturæ suæ relinquatur. Ergo ex vi talis dispositionis est corpus subtile in prædicto sensu, seu penetrativum, aut potius penetrabile ab anima; ergo subtilitas in dicto sensu non est dos supernaturalis. Neque etiam potest crescere hic effectus intensive (ut sic dicam) quia posita in corpore prædicta dispositione anima informat illud, & omnes ac singulas partes ejus, quam perfectissime informare potest. Neque enim illa informatio in actu primo intendi potest, nec remitti, aut suscipere magis aut minus. Ergo, ut corpus perfecte subjiciatur animæ quoad informationem, nulla dos specialis requiritur, nisi in ordine ad durationem, & conservationem, quam confert impassibilitas.

Ad posteriorem partem aliqui docent, illam corporis habilitatem, ut perfecte serviat operationibus sensuum, pertinere ad specialem dotem. Et Durand. censet, hanc esse dotem subtilitatis, quod non displicet Paludano, neque Soto omnino. Sed (si attentius res consideretur) hæc corporis perfectio non est distincta a supra enumeratis, nisi fortasse quatenus requirit aliquos habitus vel species sensibiles, seu phantasmata, de quibus nunc agimus. Quia potius annumerantur inter animæ perfectiones, & sub gratia, & scientia comprehenduntur, de quibus alibi dictum est. Quod vero præter hæc nulla nova perfectio in corpore requiratur ad prædictas operationes, sic explico. Nam in operationibus sensuum, vel appetitus, tripliciter possumus intelligere concurrere corpus: primo antecedenter, ut removendo prohibens, vel applicando potentiam, ut v. g. quando aperit oculos, & quando convertit faciem ad objectum, & totum id, quod hujusmodi est, fit per mutationem localem, & ideo per dotem agilitatis perfecte servit corpus hoc modo operationibus sensuum. Secundo concurrit corpus efficiendo ipsam operationem. In quo concursu possunt multa considerari, præsertim tria. Primo receptio speciei, & aptitudo organi ad illam. Secundo spirituum vitalium, & animalium subministratio. Tertio effectio, & receptio ipsius operationis vitalis. Quoad primum, ex parte corporis nihil requiritur, præter optimum organi temperamentum, quod ex propriis, & connaturalibus dispositionibus consurgit. Quia species imprimitur potentiæ sine ulla resistentia, ac per se loquendo actione instantanea, & perfectiva. Et ideo si organum sit bene dispositum, fiet species omnino perfecta, juxta naturalem virtutem objecti. Quoad secundum vero, præter substantialem perfectionem, & naturalem vim agendi ipsorum spirituum solum conferre potest agilitas, vel subtilitas ut velocissime, & sine impedimento ministrentur. Impassibilitas vero conferet, ut spiritus immutabilis, ac semper iidem perseverent, ac sine ulla naturalium facultatum lassitudine communicentur. Quoad tertium denique nihil aliud requiritur, quam naturalis perfectio potentiæ. Quia positis omnibus aliis requisitis sine ulla difficultate, vel resistentia, atq; adeo sine ullo corporis impedimento in instanti suam perficit operationem. Ergo, ut corpus perfecte obediat animæ, quoad has operationes, & omnia illa, quæ per se concurrunt, non est necessaria alia dos. Tertio reperitur in his actionibus aliud consequens, seu resultans ex actione, ut v. g. ex affectu gaudii sequitur aliqua sanguinis motio; vel ex operatione phantasiæ motio appetitus, & similia. Et in his omnibus etiam corpus perfecte obedit ex vi prædictarũ perfectionum. Nam illa operatio, quæ cõsequitur, vel est motus localis, & perficitur agilitate, vel est operatio alterius potentiæ sensitivæ, & ad hanc sufficiunt omnia principia, quæ explicata jam sunt.

Object. 2.

Dices, hæc omnia recte procedere de operationibus sensitivis omnino commensuratis naturali virtuti potẽtiarum, & objectorum, & de facultate utendi corpore ad illas exercendas, qualis suo modo fuit in Adamo in statu innocentiæ absque ulla propria dote supernaturali. Fieri au-

ri autem potest, ut hæ potentiæ eleventur ad operandum perfectius, quam naturaliter possint. Ut v.g visus ad videndum objectum ultra distantiam connaturalem, vel ad videndum perfectius intensive, quam naturaliter possit, vel fortasse ad videndum aliquod objectum, quod viribus naturæ non posset, ut lucem intensissimam, vel (si esse potest) aliquod visibile alterius ordinis, vel si phantasia elevari potest ad concipiendum aliquo modo Deum altiori modo, quam suapte natura posset. Respondetur concedendo, has, vel similes perfectiones esse posse in sensibus beatorum. Tamen, ut corpus in his omnibus perfecte obediat, nullam novam perfectionem, aut dispositionem requirit, sed solum necessarium est, ut augeatur vis activa, vel objectorum ad imprimendas species ad majorem distantiam, & cum majori perfectione, & sine concomitantia materialis alterationis, vel ex parte animæ, & potentiarum ejus, sive per majorem Dei concursum, & auxilium, sive per habitum, aut qualitatem similem. Quæ omnia (ut dixi) non pertinent ad dotes corporis, sed ad dona animæ. His autem positis, ex parte corporis nulla potest esse resistentia, aut repugnantia, cum non alteretur, neque naturalis ejus dispositio ullo modo immutetur; ergo ut perfecte subjiciatur spiritui in his operationibus non requiritur alias dos.

Respon.

Objectio.

Sed instabis, quia licet ad utendum perfecte corpore in prædictis operationibus non sit necessaria nova perfectio: tamen ad non utendum, id est, ad suspendendum operationes corporis pro arbitrio animi, necessaria est specialis virtus, ut verbi gratia, ad non audiendum, etiamsi hic voces proferantur, & facultas sit expedita, & sic de cæteris sensibus, & de appetitu, ut possit, verbi gratia, excreere affectum aliquem sine ulla corporis, vel alicujus humoris commotione. Hæc enim omnia, & similia sunt in potestate Beati. Nam si potest suo arbitrio imprimere species, vel continere influxum (ut supra vidimus) multo magis habebit hoc dominium in propriis actionibus vitalibus. Respondeo, habere quidem Beatos hanc perfectionem: non tamen ex aliqua corporis dispositione. Quæ enim intelligi potest, quæ hunc effectum habeat? cum dispositio corporis eadem semper sit, sive sensu operetur, sive non. Non ergo potest illa esse ratio suspendendi actum, quando Beatus non operatur. Tota ergo hæc ratio posita est in voluntate, ad quam spectat inferiores potentias movere, quæ illi subjiciuntur. Fiet autem post resurrectionem, ut omnes illi subjiciantur. Porro hæc subjectio (ut opinor) non fiet per qualitatem aliquam inhærentem inferiori, aut superiori potentiæ. Quia neq; in inferiori posset impedire actionem, per solam suam præsentiam, vel inhærentiam: alioqui etiam impediret, vel aliquo modo resisteret, quando voluntas imperaret. Neque etiam in superiori conferret ad suspendendam actionem inferioris potentiæ. Quia hæc suspensio non potest fieri per physicam actionem positivam, sicut, quod calor ignis suspendat actionem circa passum propinquum; & non potest intelligi fieri per qualitatem aliquam adhærentē calori, aut per positivam actionem superioris agentis seclusa naturali resistentia circa idem passum, sed per solam suspensionem divini concursus impediri potest. Sic igitur prædicta potestas erit in Beatis non ex aliqua dote corporis, sed ex virtute animæ, cui divinitus datum est, ut influxus in actiones suas sit in ipsius potestate, & voluntate, sive hoc sit, quia Deus alio modo non concurret, sive quia sua lege, & voluntate potest hunc ordinem statuere. Nam sicut inter potentias animę, quia in eadem anima radicantur, est quædam naturalis sympathia, ex qua interdum provenit, ut ad actionem unius moveatur alia, vel quoad specificationem, vel quoad exercitium: ita videtur Deum posse sua voluntate constituere hunc ordinem inter potentias, ut inferiores non agant sine consensu voluntatis. Facilius tamen intelligimus, si addamus, Deum interim suspendere concursum suum, quia jam ex lege ejus non est debitus inferiori potentiæ, donec superior consentiat.

Respond. Anima beati vim ad suspendendum operationes corporis unde habeat.

Ultimo tandem ex dictis constat, contra errores, quos adduximus initio hujus sectionis, totam hanc supernaturalem perfectionem corporis non destruere naturam ejus, sed corrigere potius (ut sic dicam) imperfectionē ejus. Nam licet humanum corpus natura sua non sit lucidum: tamen lux ei adjuncta non destruit substantiam, neque accidentia illi connaturalia. Et simile est de aliis, ut evidentius constabit, dum singulas dotes in specie prosequemur. Propter quod recte dixit Hieron. Amos 5. *Hominem, corruptibile, & infirmum animal transformandum esse in spirituale, robustum, & incorruptum, mutans gloriam, non naturam.* Quod similiter dixit Anselm. in prosol. cap. 25. *Animale corpus surrecturum spirituale, potestate, non natura.* Idemq; latius explicuit Aug. in Ench. c. 91. & 1. Retract. c. 17. & aliis locis cit. & recte Tertul. l. de resurrect. carn. c. 51. explicans illa verba Pauli: *Oportet, corruptibile hoc inducere corruptionem. Quid* (inquit) *mortale, nisi caro? Quid corruptibile, nisi sanguis?* Et acute notat Apostolum addidisse pronomen illud, *hoc*, quasi ad designandum suam propriam carnem. Nam illud pronomen demonstrat rem præsentē. *Illa ergo eadem caro* (concludit) *quæ patitur corruptionem, incorruptionem induet*: non in alia natura, sed in alia conditione, & statu, ut idem late explicat l. 5. contra Marcionem c. 10. Et ex his satisfactum est fundamentis prædictorum errorum.

Perfectiones supernaturales corporum beatorum naturam perficiunt, non destruunt.

SECTIO II.

Quæ, & qualis sit claritas corporis Christi.

Licet omnes Theologi in 4. partim d. 44. partim. d. 49. doceant, omnia corpora gloriosa habitura claritatem aliquam (quia hoc expresse in Scriptura asseritur) non tamen omnes eodem modo illam declarant. Scotus enim d. 49. q. 15. solum existimat esse certum illa corpora habitura colorem perfectissimum, cum quadam refulgentia, & aptitudine ad se manifestandum An vero propriam lucem in se habeant, ac recipiant, sub dubio relinquit, & solum sub conditione (si id est possibile) affirmat hoc esse sentiendum. Neq; ab ea sententia multum discrepat Duran. d. 44. q. 8. Nā licet simpliciter existimet probabilius in corporibus beatis esse internam lucem: dicit tamen, etiam posse intelligi, quod sint clara solum quia erunt tersa ac polita: unde fiet, ut Solis radiis, & aliorum luminarium fulgeant magna claritate. Sed immerito hi auctores hanc rem in dubium revocarunt. Nam constat ex Scriptura, claritatem, & fulgorē corporis gloriosi fore perfectissimum, & longe majorem splendore solis, ut omnes Patres interpretantur. Non potest ergo illa claritas consistere in solo nitore, vel puritate coloris. Neq; potest, resultare extrinsecus ex Sole, & ex aliis luminaribus.

Dos claritatis in corpore glorioso quid sit.

Dicendum est ergo primo, hanc claritatem esse internam lucem corporis gloriosi, ac perfectissimam qualitatem ipsi inhærentem. Probatur primo ratione facta, & fundata in omnibus testimoniis in 1. sect. adductis. Secūdo, quia non posset corpus aliter fieri lucidum. Hæc enim denominatio non est extrinseca, ut per se notum est. Etenim hæc qualitas per se datur corpori glorioso, non quidem ad aliquid operandum, sed ut sit formalis perfectio, & pulchritudo ejus. Item quia etiamsi corpus gloriosum nullo alio corpore circumdetur, ut v.g. extra cœlum empyreum, est eodem modo lucidum, & corpus Christi, quando ante Ascēsionem erat in terra circumdatum aere, in se lucidius, ac fulgentius erat, quam aer, quod circumdabatur. Ergo illa lux non potest esse in corpore circumstante; ergo est in ipsomet corpore glorioso Respondere quis posset, esse subjective in aere existente intra ipsum corpus gloriosum. Sed licet verum sit esse in illo, non tamen in solo illo, alias non posset ipsa superficies externa corporis lucida esse, & videri. Præsertim quia sancti Patres non solum dicunt illud corpus esse lucidum, sed etiam esse perspicuum, ac transparēs, ita, ut omnia ejus membra, ac viscera externis oculis patere possint. Quod his verbis docuit Greg. l. 18. in Job c. 27. alias 31. exponens illa c. 28. *Non adæquabitur ei aurum, vel vitrum. Quid aliud in auro, vel vitro accipimus, nisi illam supernam patriam, illam beatorum civium societatem, quorum corda sibi invicem & claritate fulgent, & puritate translucent?* & infra: *Patebit corporalibus oculis ipsa etiam corporis harmonia, sicque unusquisque tunc erit conspicabilis alteri, sicut nunc esse non potest conspicabilis sibi.* Eandem sententiam significat Aug. l. 22. de civit. c. ult. dum inquit: *Omnia membra, & viscera incorruptibilis corporis profutura in laudibus Dei*, cujus rei eam subdit causam. *Quia omnes illi, qui nunc latent, harmoniæ corporalis numeri, tunc non latebunt intrinsecus.* Et in l. de cognit. vitæ c. 45. dicit, corpus illud perspicuitate futurum æquale spiritibus, & Soli. Expressius hoc docuit Lau-

Corpora beatorum transparentia.

ren. Justin. l. de disciplina & perfect. monasticæ conversf. c. 23. ubi de corpore glorioso hunc in modum eleganter scribit. *Nimia quoque claritate fulgebit, ita ut Solis septies transcendat splendorem: non autem lumine suo intuentium se reverberabit aspectum, sed ineffabili quodam modo confortabit, clarificabitque, eritq; tota ejus substantia corporis oculis visibilis, adeo ut viscerum, cæterorumque membrorum harmonia Conditoris declaret magisterium admirandum.* Et hoc etiam docuit D. Th. in 4. d. 44. q. 2. a. 4. q. 1. præsertim in sol. ad 2. ubi alii Theologi idem tradunt, quamvis Bonav. Scotus, & Durand. oppositum sentiant, quorum rationes statim dissolvemus.

Ex hac ergo Sanctorum doctrina dico secundo, hanc claritatem futuram esse in omnibus partibus corporis gloriosi, nec solum in extrema superficie, sed in tota profunditate, & in carne, ossibus, ac cæteris membris. Ita D. Th. supra, quem sequitur Palud. disp. 44. q. 5. Sotus dis. 49. q. 4. a. 8. Richard. at. 4. q. 6. & Major. q. 19. Suppl. Gab. dis. 44. qu. 2. Probatur, quia alioqui non posset totum corpus esse pervium oculis, Illa enim pars interior, quæ lucida non esset, neque ipsa videri posset, neque posset, utpote densa, & opaca, ex natura rei esse medium ad videndum alias: non ergo esset totum corpus transparens. Præterea ratione confirmatur, quia non repugnat, totum corpus perfici hoc modo hac qualitate: decet autem ut omnes ejus partes hanc illius gloriam participent.

1. Object. Sed contra primo, nam repugnat partes valde densas, & natura sua non diaphanas, sed opacas intime penetrari lumine. Est enim lumen natura sua actus diaphani, quatenus diaphanum est, & ideo naturaliter non recipitur in corpore opaco, nisi in extrema superficie ejus: quia in illa convenit cum corpore diaphano: non potest autē

Secunda. forma recipi nisi in proprio suo susceptivo; ergo. Secundo videtur repugnare, corpus habens colorem simul esse oculis pervium, quia color requirit perspicuum terminatum opacitate corporis teste Aristot. de sensu, & sens. sed, in corporibus gloriosis erit color (ut ex supra dictis constat) quia est qualitas maxime cōnaturalis, & ad pulchri-

Tertia. tudinem multum necessaria; ergo. Tertio, quia videtur repugnare, corpus esse pervium, ac transparens, simulque lucere; sed corpora Beatorum erunt lucentia; non ergo erunt transparentia. Major constat experimento. Nam ut corpus luceat, oportet, ut lux in illo sit aliquo modo terminata, & hac ratione corpus undique lucidum, quod etiam lucet, non solet esse omnino pervium oculis, sed impedit potius, ne videatur aliud corpus post illud exi-

Quarta. stens. Deniq; si corpora gloriosa ita essent omnino transparentia, ac lucida, non possent videri ut distincta propriis membris, ac figuris, sed confuse viderentur omnes partes, sicut videtur Sol; consequēs autem est magnum incommodum. Propter has, & similes rationes Bonav. dis. 49. 2. par. a. 5. qu. 1. negat corpora Beatorum fore pervia oculis, sed tantum colore affecta, & splendentia ratione claritatis in ultima superficie receptæ. Idem sentiunt Scotus, & Durand. & alii ex citatis auctoribus dubii sunt. Sed nulla apparet hic repugnantia, quæ nos cogat, ut a Sanctorum doctrina recedamus, & hanc perfectionem gloriosis corporibus denegemus.

Primo enim, quod lux & color simul esse possint, non

Respons. ad objectiones: lux, & color, simul in eodem subjecto non repugnant. est magna repugnantia. Nam in primis in extrema superficie illuminantur omnia corpora. Deinde vitrum v. g. viride non solum in superficie, sed intime totum perfunditur lumine. Rursus non solum ab extrinseco potest corpus coloratum illuminari, sed etiam interdum contingit, corpus coloratum esse intrinsece, & natura sua lucidum, ut in quibusdam vermibus experimur. Quo exemplo usus est ad rem hanc confirmandam Cyril. Jeros. cat. 18. dicens. *Justi splendebunt, ut Sol, & tanquam luna, & sicut splendor firmamenti: & prævidens istam hominū incredulitatem Deum vermibus parvulis lucidum dedit corpus, ut ea splenderent, ut ex apparentibus crederetur id, quod expectamus. Qui enim partem potuit præstare, poterit & totū & qui fecit, ut vermis lumine splenderet, multo magis hominem justum.* Itaque non est formalis repugnantia inter lucem, & colorem. Dices, hoc esse verum in gradibus remissis, secus vero esse in intensis. Sed contra hoc est. Quia licet hoc esset verum ex natura rei, non tamen respectu divinæ omnipotentiæ. Deinde quamvis ex natura rei nunquam reperiantur simul in perfectissimis gradibus, fortasse non est propter formalem repugnantiam eorum secundum se, sed vel ex defectu virtutis activæ, vel ex dispositione subjecti. Tādem (ut statim dicam) probabile est, lucem illam corporum resurgentium esse alterius speciei a luce Solis, & ab omni inferiori: & ideo non oportere, ut respectu coloris habeat eandem repugnantiam, quam habet lux inferior, quam experimur.

Corpora beatorum lucida simul, & transparentia quomodo. Secunda repugnantia, quæ objiciebatur, est, quod lux sit actus corporis opaci, & densi, & quod illud intime penetret, & actuet secundum omnes partes. Quæ objectio eandem fere habet responsionem. Nam in primis lux etiam naturaliter interdum esse potest in corpore denso, secundum omnes interiores partes suas, ut in flamma, in vitro, & crystallo. Quid ergo mirum, quod a Deo constitui possit in corpore densiori, vel duriori? Cui licet desit dispositio apta, & connaturalis, ut ab agente naturali totum illuminari possit, non tamen deest capacitas, in qua possit recipi lux a Deo facta, seu infusa. Deinde cum Aristoteles dixit, lumen esse *actum diaphani*, non definivit, hanc esse absolutam essentiam illius qualitatis secundum se, sed explicuit proprium subjectum, quod lumen requirit, ut possit ad visionem deservire. Aliunde vero constat, probabile esse lucem & lumen non differre essentialiter: & lucem non esse actum diaphani. Præterea, licet aliquod corpus natura sua non sit diaphanum, cur repugnabit, divina virtute recipere hanc proprietatem? Dices. Quia repugnat cum densitate, vel duritie ejus. Sed contra, quia licet ex natura rei ita sit, tamen divina virtute vinci potest. Magis enim repugnant duo corpora in eodem loco, & tamen Deus contulit corporibus beatis, ut possint difficultatem superare. Denique, si claritas corporum resurgentium est alterius ordinis, facilius dici poterit, subjectum illius non esse omnino ejusdem rationis cum subjecto nostræ lucis aut luminis.

Tertio repugnare videbatur idem corpus lucere, & esse transparens. Sed hoc etiam variis modis explicari potest. Primum enim dici potest, simul ac respectu ejusdem repugnare idem corpus lucere, & esse oculis pervium, propter rationem, quæ supra in tertia objectione tangebatur. Nec necessarium videtur admittere corpora gloriosa simul exercere posse utrumque actum respectu ejusdem, ut colligi potest a simili ex D. Th. supra qu. 3. ad 2. At vero non repugnat, idem corpus esse aptum ut lucere possit, ac pervium oculis se præbere, vel respectu diversorum, vel respectu ejusdem diversis temporibus. Cum enim corpus humanum natura sua densum sit, ac solidum, si totum sit luce perfusum, aptum erit ad lucendum, & hoc modo poterunt beata corpora lucere. Quia vero omnis actio eorum est in potestate, ac voluntate beati, non necessario semper lucent: & quia alioqui sunt divinitus effecta trāsparentia, ac diaphana, possunt etiam, suspendendo actum lucendi, sese oculis pervia præbere. Ulterius tamen addi potest ex dictis, etiam respectu ejusdem nō repugnare illa duo esse simul. Quia sicut idem corpus densum, ac durum, potest simul divina virtute fieri diaphanum: ita ratione unius proprietatis potest per lucē in se receptam lucere, & ratione alterius se pervium oculis exhibere. Et eodem modo poterit idem oculus glorificatus, & ad videndam lucem illam confortatus, & videre corpus illud, ut lucidum, ac lucens, & per illud, ut transparens simul alia transpicere. Quod præterea sic declaro. Nam corpus aliquod esse transparens, ac pervium oculis nihil aliud esse videtur, quam ut sit aptum medium, per quod possint transire species visibiles alterius corporis post ipsum existentis: unde fit, ut respectu partium ejusdem corporis transparentis, una possit per aliam se manifestare, seu videndam præbere, speciem emittendo. Ut ergo corpus gloriosum sit transparens, duo requiruntur: alterum ex parte ejus, scilicet, ut sit capax ad recipiendas species visibiles: alterum, ut objectum sit potens ad efficiendas illas ut tali medio, seu in tali corpore. Unde fit, ut duabus modis possit intelligi corpus gloriosum esse transparens: uno modo respectu sui ipsius, & omnium suarum partium: alio modo etiam respectu aliorum. Et primum quidem, scilicet respectu sui facile intelligitur. Nam sicut illud corpus supernaturaliter factum est capax lucis, ita etiam supernaturaliter fieri potest capax specierum visibilium (non enim unum magis, quam aliud repugnat) & similiter elevari potest idem corpus ad efficiendas hujusmodi species non tantum per superficiem ultimam, sed etiam secundum se totum, & per omnes partes internas, vel im-

mediа-

mediate, vel mediate, videlicet, ut distantiores partes, & magis internæ, per partes propinquiores species emittant. Nam hæc etiam virtus non repugnat, & alioqui est consentanea corpori glorioso. Unde sicut in his inferioribus lumen & adjuvat, disponitque colorem, ut speciem sui emittere possit, & præparat etiam medium ad susceptionem specierum coloris (sive hoc lumini, sive diaphaneitati tribuatur, de quo alias) ita dici potest, lucem corporis gloriosi, & conferre vim omnibus ejus partibus, ut sui speciem possint emittere, & disponere etiam illas: ut quædam possint recipere aliarum partium species. At vero respectu aliorum objectorum visibilium, an corpus Beati possit esse medium pervium, & transparens ad videndum illa, non satis constat. Tum quia ex dictis Sanctorum solum habemus, illa corpora ita fore transparentia, ut in eis videri possit quidquid nunc interius latet: quod vero per illa quoque possint videri res alteræ, Sancti non dicunt, nec necessario sequitur ex priori. Tum etiam, quia ut videatur objectum per aliquod medium, non satis est, ut illud medium sit capax specierum visibilium, sed etiam necesse est, ut objectum sit potens ad imprimendas species in tali medio, ita ut potentia activa unius sit proportionata potentiæ passivæ alterius. Quamvis autem corpus gloriosum sit susceptivum specierum: tamen, quia illa capacitas non est naturalis, sed miraculosa, & superioris ordinis, fieri potest, ut objecta visibilia non possint in illo, & per illud species emittere, & consequenter, ut per illud videri nequeant. Quæquidem ratio non

Per corpus unius beati videri objecta alia quomodo possint.

procedit de corporibus gloriosis, & ideo de illis probabilius existimo, unum respectu alterius esse pervium oculis, ita ut unum non occultet aliud post se existens, quia corpus gloriosum elevatum est non solum ad recipiendas, sed etiam ad efficiendas species in tali medio. De aliis vero corporibus habentibus tantum naturalem dispositionem, ac virtutem, mihi res est dubia. Quia cum tantum agant virtute naturali, fortasse non possunt transmittere sui speciem intra corpus beatificum, & per illud quasi penetrare usque ad visum. Quia solum possunt immutare illud corpus juxta capacitatem ejus naturalem. Nisi fortasse dicatur corpus illud per hanc dotem gloriæ ita esse effectum transparens, ac perspicuum, ac si haberet hanc qualitatem naturalem: & ideo quodlibet objectum naturaliter visibile posse per illud species transfundere, quod est probabile, quamvis incertum. Addo vero ultimo, illa corpora non posse dici pervia, aut transparentia propter poros (ut Durandus, Bonav. & alii significarunt.) Quia

Dubium.

vel in corporibus beatis non erunt pori (ut Paludanus sentit, quia illi non pertinent ad perfectionem naturæ, sed potius ad imperfectionem) vel certe, licet poros habeant (cum fortasse naturaliter consequantur compositionem corpori humano debitam) non sunt tamen proportionatum medium ad visionem, cum per illos non possit per lineam rectam radius, speciesque transmitti. Unde multo minus possunt sufficere, ut totũ corpus quoad omnes interiores partes clare, perspicueque cernatur.

Claritas corporis gloriosi distinctam sui visionem non impedit.

Quarta difficultas erat, quomodo possint corpora beata, si lucida sunt, distincte videri quoad omnia delineamenta, omnemque pulchritudinem. Sed hoc facillimum est ex dictis. Quia illa lux corporis gloriosi non lædet oculum, sed confortabit potius. Unde etiamsi luceat, vel sui speciem emittat, non impediet oculum, quominus distincte colorem, figuram, resque alias videre possit. Rursus quamvis corpus beatificum fiat transparens, & diaphanum: tamen quia non amittit suorum membrorum densitatem, & soliditatem, tam perfecte poterit in se visionẽ terminare, ac si nihil aliud per illud videretur. Significat autem D. Th. loco supra citato, quæst. 3. ad 2. non posse corpus gloriosum simul videri secundum proprium colorem, & esse medium ad videndum colorem alterius corporis. Quia visus nequit immutari simul a duobus coloribus, ita ut utrumque perfecte videat, & ideo ait, posse corpus gloriosum suo arbitrio aut se præbere conspiciendum per suum colorem immutando visum, aut suspendere immutationem coloris, ut se oculis pervium exhibeat. Et ita concludit, esse in potestate Beati occultare, vel non occultare corpus post se existens. Et ultimum est valde probabile, si Beatus velit immutare visum alterius solum per colorem existentem in externa superficie. Si tamen velit simul immutare per colorem, lucem, & species alterius objecti visibilis, quas in se suscepit, etiam existimo, posse id facere, & in visu alterius Beati non deesse virtutem, ut simul possit per omnes illas species distinctas cognoscere, quia est divinitus confortatus & elevatus, ut perfectiori modo videre possit. Quidquid vero de hoc sit, ex dictis tamen est certum, quod claritas corporum beatorum non solum non impediet distinctam eorum visionem, verum potius juvabit illam, eamque delectabiliorem reddet. *Est enim lux* [ut Damasc. dixit l. 2. de fide c. 7.] *decus, atque ornamentum visibilis creaturæ, cujus pulcritudinem conspicuam reddit*. Hæc igitur perfectissima illa Beatorum lux exactius præstabit.

Ex quibus omnibus definiri potest quæstio, quę primo loco tractanda videbatur, in hunc vero rejecta est, ut ex effectibus possit commodius investigari, scilicet an lux corporis gloriosi sit ejusdem speciei cum luce solis, aut ignis. Multi enim existimant esse ejusdem, ut D. Th. d. 4. q. 2. art. 4. q. x. Idem videntur supponere Scot. & fere alii auctores locis citatis. Ratio D. Th. est, quia nisi illa lux esset ejusdem speciei cum ea, quam experimur, æquivoce dicerentur illa corpora lucida, & nihil sensibile nobis manifestaretur per hujusmodi denominationem. Confirmatur, quia vix potest concipi diversus effectus formalis utriusque lucis, nam utraque reddit corpus clarum, ac per se visibile. Sed quidquid sit de re ipsa: hæ tamen rationes non convincunt. Quia quamvis intercedat diversitas specifica, potest nihilominus esse convenientia univoca in ratione lucis, sicut multi opinantur de luce solis, & ignis. Nec de effectu formali potest magis constare, quam de luce ipsa. Quia non repugnat intelligere corpus esse clarum, ac visibile per qualitates specie diversas. Neque etiam videtur posse probabiliter negari, quin sint possibiles luces specie differentes. Cur enim negabimus Deum id posse facere? Quapropter Richar. in 4. d. 49. a. 4. q. 7. sentit lucem corporis gloriosi esse alterius, & perfectioris speciei: quod prius docuerat D. Th. 2. d. 16. sicut supra attigit Disp. 32. Sect. 1. estque verisimile. Nam si hujusmodi perfectio lucis est possibilis, credi potest data perfectioribus corporibus in perfectiori statu existentibus. Deinde, creditur illa lux esse fulgentior luce solis (id enim modo loquendi Scripturæ, & sanctorum Patrum est consentaneum); vel ergo id provenit ex perfectione essentiali, & specifica illius lucis: & hoc est, quod intendimus; vel dicitur provenire ex majori intensione, & hinc etiam probabiliter colligere possumus diversitatem specificam. Nam lux solis videtur in ipso habere summam intensionem sibi connaturalem: lux autem, quæ est in corpore beato non habet intensionem præternaturalem sibi: ergo natura sua admittit totam illam intẽsionem; est ergo alterius naturæ. Rursus potest ita explicari. Quia illa lux intelligi potest talis esse, ut nulli corpori sit connaturalis, neque potens fluere ab aliqua forma corporea tanquam proprietas ejus, cujus contrarium in luce solis, & ignis reperitur: ergo hoc modo recte intelligitur diversitas specifica inter has qualitates. Nam cum illa lux corporis beati sit ad elevandum illud ad supernaturalem statum, verisimile est, non esse aliquam proprietatem alicui corpori connaturalem, si possibile fuit altiori modo fieri, ut per se etiam credibile est. Et in hunc modum aliqui interpretantur illud: *Non indigebit sole, neque luna, quia claritas Dei illuminabit illam*; ac si diceret, illam non esse claritatem solis, & lunæ: non solum, quia ab illis non efficitur, sed etiam, quia non est ejus ordinis, & ideo specialiter *claritas Dei* appellatur. Præterea, posita hac differentia facilius expediuntur difficultates supra tractatæ. Nam fortasse illa lux ex vi suæ propriæ speciei, & intensionis sibi connaturalis potest lucere, sive sit corpore raro, sive denso, sive transparenti, sive in opaco. Et similiter ex parte subjecti æque potest actuare corpus diaphanum, & alterius qualitatis. Item cum hæc lux inferior natura sua calefaciat subjectum caloris capax, fortasse illa lux adeo est supra elementares naturas, ut non sit apta efficere hujusmodi materialem alterationem. Cur enim daretur corporibus gloriosis qualitas effectrix talis alterationis? Oporteret enim vel actionem ejus supernaturaliter perpetuo suspendi, vel adjungi aliam qualitatem, quæ illius actioni resisteret. His igitur conjecturis probabilis fit hæc sententia, quamvis res sit satis incerta.

Claritas Beatorum diversa a luce solis & elementorum.

Illud vero certum esse videtur, hanc lucem in corpore Christi, & in omnibus aliis esse ejusdem speciei, quamvis pro diversitate meritorum sit inæqualis intensionis, ac per-

Objectio.

Respons.

perfectionis. Unde fit, ut in corpore Christi sit intensior, quam in corpore Virginis, & in omnibus aliis, etiamsi in unum conferantur. Quod vero sit ejus unitas specifica, colligi potest tum ex illis verbis Paul. *Reformabit corpora nostra configurata corpori claritatis suæ*. Tum etiam quia gloria animæ est ejusdem speciei in omnibus, gradu tamen diverso pro personarum qualitate: at gloria corporis est proportionata gloriæ animę; ergo.

Sed dices. Ergo illa qualitas videri non poterit, cum non comprehendatur sub objecto adæquato visus. Respondetur, primo negando sequelam. Certissimum enim est claritatem corporum beatorum fore sensibilem, & consequenter visibilem, quia ad nullum alium sensum pertinere potest. Idque aperte colligitur ex modo loquendi Scripturæ, & Sanctorum, & ex iis, quæ de claritate corporis Christi in transfiguratione supra diximus. Negatur ergo, illam lucem non contineri sub objecto adæquato potentiæ visivæ. Nam, ut contineatur sub illo, satis est, quod in genere aliquo, & in modo immutandi potentiam conveniat cum lumine, & colore. Sicut enim hoc objectum comprehendit plures alias qualitates inter se specie differentes, ita potest hanc etiam amplecti.

An vero contineatur sub naturali objecto, ita ut per se videri possit ab humano oculo non glorificato solis naturæ viribus, absque alia superiori virtute, seu auxilio, D. Th. supra (quem Scot. sequitur) consequenter docet contineri sub objecto proportionato, & naturali. Quia licet ex accidenti videri commode nequeat ab oculo corruptibili propter alterationem materialem, quæ cum actione illius lucis in tali subjecto ex natura rei conjuncta est: tamen si hæc actio suspendatur, & præcise fiat propria immutatio lucis, videri recte potest: quia lux quantumvis excellens, & intensa per se non offendit visum, sed potius perficit, ac delectat. Significat autem D. Th. corpus gloriosum ratione sui status nunquam agere illa luce materiali actione, & corruptiva, sed tantum perfectiva, & intentionali. At vero Richardus e contrario censet, illam lucem ex natura sua esse improportionatam nostro visui, & refert Aug. 22. lib. de civit. c. 19. dicentē, Apostolos in corpore mortali non potuisse videre claritatem corporis Christi resurgentis. Sed hoc facile posset intelligi, juxta sententiam D. Th. provenire ex alteratione materiali adjuncta: non vero ex improportionata natura ipsius lucis. Quæ expositio est consentanea verbis Aug. dicentis: *Non enim eam ferre posset humanus, atque infirmus aspectus*. Unde ipsemet Richardus non alia ratione probat lucem illam non posse videri, nisi quia naturaliter non potest efficere actione intentionali, quin simul efficiat alteratione materiali. In quo etiam non videtur consequenter loqui: quia si lux illa est alterius ordinis, & speciei, cur non poterit esse talis naturæ, ut non sit nata materialem alterationem efficere? Aliter ergo probari posset hæc opinio. Quia illa lux est alterius ordinis ab omnibus inferioribus objectis visibilibus: ergo non potest naturali virtute videri ab oculo, cujus virtus commensurata videtur iis objectis visibilibus, quæ corporibus connaturalia sunt. Item hæc lux gloriosi corporis sequitur lucem animæ: sicut ergo lux animæ non continetur intra objecta proportionata, & connaturalia intellectui ita probabile est, hanc lucem corporis non contineri inter objecta proportionata visui ex natura sua.

Claritas beatorum corporum sub objecto naturali visus continetur.

Sed (licet res hæc incerta sit) prior tamen sententia D. Th. videtur verisimilior. Quia nulla est ratio, cur visus ex natura sua non sit capax speciei impressę talis lucis: quod si speciem potest recipere nulla est ratio, cur per illam non possit etiam actum elicere. Ille enim actus non est quoad substantiam supernaturalis, cum sit corporeus, & circa rem corporalem versetur. Neque etiam est supernaturalis quoad modum. Quis enim est hic modus? Item, vel illud objectum aliquo modo saltem imperfecto potest naturaliter videri a visu, vel non; si non; ergo nullo modo continetur sub objecto visus. Deus enim licet non possit clare videri ab intellectu virtute naturali, continetur tamen sub objecto adæquato illius. Quia saltem imperfecte potest ab ipso cognosci virtute naturali: & quia continetur sub latitudine entis, cujus præcisam, & abstractam rationem intellectus attingit. visus autem non attingit communem rationem lucis aut coloris, nisi in quantum in hoc vel illo colore, aut lumine continetur. Ergo si est aliqua lux, quam nullo modo potest naturaliter attingere, illa non continebitur sub objecto adæquato visus. Si autem potest aliquo modo eam attingere, cum illa lux vi sua perfectiorem sui speciem imprimat, & potentiam non lædat, poterit etiam perfecte videri: quia illa species non est improportionata potentiæ, nec est, cur dicamus, deesse illi potentiæ virtutem in suo ordine sufficientem. Denique licet illa lux non sit connaturalis corpori humano, tamen simpliciter naturalis est, & inferioris ordinis, cum sit corporea. Et ideo argumentum sumptum ex lumine gloriæ nullius est momenti, ut statim etiam dicam.

Dubium.

Ultimo enim quæri solet de hac claritate, a quo immediate fiat; D. Th. enim supra significat oriri a gloria animæ ex Aug. dicta epist. 56. ad Dioscorum, ubi ait: *Tam potenti natura Deum fecisse animam, ut ex ejus beatitudine redundet in corpus*. Cæterum Rich. Durand. & alii dicunt, ab ipso Deo immediate conferri. Dicendum vero existimo (si de propria efficientia physica loquamur) Deum solum esse, qui habet propriam virtutem ad efficiendam hanc lucem in corpore humano, nec physice resultare, ex sola natura rei, ex animæ beatitudine. Primo, quia nulla est naturalis connexio inter lucem spiritualem, & corpoream, imo neque in ratione lucis conveniunt, nisi valde analogice. Deinde lumen gloriæ natura sua est quædam virtus intellectualis per modum habitus, vel potentiæ, & ideo non ordinatur ad efficiendum, nisi actum secundum, & immanentem videndi, seu intelligendi. ipsa autem visio, quæ est ultimus actus, & immanens, non est effectiva alterius qualitatis, ac præsertim corporeæ. Præterea illa beatitudo animæ ex se abstrahit omnino a corpore, & communis est Angelis, non est ergo, cur illi tribuamus hanc efficientiam. Fit ergo a solo Deo, ut a principali agente. Et in cæteris Beatis credibile est, fieri media humanitate Christi ut instrumento. Nam de Christo loquitur Paulus, cum scribit ad Philip. 3. *Reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ*: ipse ergo Christus hoc efficiet, vel per voluntatem suam, vel per claritatem sui corporis cætera corpora clarificando. De claritate vero ipsiusmet corporis Christi probabilius est, factam esse mediante anima ejus, ut instrumento per virtutem instrumentalem, quam habet ad immutandum corpora, præsertim suum. Neque est improbabile, hanc instrumentalem virtutem communicari cæteris animabus beatis. Qua ratione posset D. Th. opinio explicari, quamvis verior expositio sit, hujusmodi claritatem dici redundare a beatitudine animę non physice, sed proportione quadam, quia animæ existenti in statu ita perfecto debita est similis, seu proportionalis corporis perfectio. Quam expositionem attigit etiam Sot. in 4 d. 49. q. 4. art. 8. ubi tamen immerito dicit, hanc qualitatem non educi de potentia corporis, sed per propriam creationē fieri ex nihilo. Quod nullum habet fundamentū, neque est probabile, quia illa qualitas fit in corpore dependenter ab illo in esse, & fieri. Sed de hoc alias.

Claritas beatorum corporum immediatum principium & causa, quæ.

Claritas corporis gloriosi quomodo dicatur ab anima.

SECTIO III.

Quomodo Christi corpus post resurrectionem sit factum impassibile.

Sensus quæstionis est, an factum sit intrinsece impassibile passione proprie dicta, id est, materiali alteratione, quæ ex se ad interitum, & corruptionem ducit, nam de passione perfectiva & intentionali; satis in superioribus dictum est. Est autem sermo de intrinseca impassibilitate, ita ut corpus illud ex interna dispositione, & capacitate nec pati possit, nec mori, etiamsi intra ignem existeret, & ignis sineretur agere, quantum posset, & Deus suum concursum illi non denegaret. Et ratio dubitandi est. quia prima ratio, ob quam corpus est passibile, & mortale, materia est: proxima vero est dispositio qualitatum habentium contrarium; sed utrumque principium mansit in corpore Christi post resurrectionem (ut supra ostensum est); ergo non potuit intrinsece fieri incorruptibile, sed solum divina providentia illæsum servari. Et quia hæc providentia certa lege, & infallibili statuta est, tanquam debita statui illius corporis, & omnino inamissibilis, ideo dici potest illud corpus non solum nihil actu pati, sed etiam simpliciter impassibile, in sensu composito, ut sic dicam. Quod satis esse videtur ad intelligēdas Scripturas, quæ de hac proprietate corporum resurgentium loquuntur, ut est illud; *Christus resurgens ex mortuis jam non moritur*: & illud; *Seminatur in corruptione, surget in*

incor-

incorruptione: & inferius; *Neque corruptio incorruptionem possidebit*, quod magis explicat inferius dicens; *Et mortui resurgent incorrupti: & oportet corruptibile hoc induere incorruptionem*. Quæ omnia solum actum, & non internam impotentiam significant. Nec dissimilia sunt alia, in quibus vita æterna hominibus resurgentibus promittitur, Matt. 16.25. ad Rom. 2. & sæpe alibi.

Propter hanc immortalitatem corporum resurgentium hæretici aliqui negarunt (ut supra vidimus) illa corpora futura esse ex hac materia, ex qua nunc constant, sed ex cælesti. Qui majori ratione idem dicebant de corpore Christi abutentes illis verbis Pauli 1. Cor. 15. *Primus homo de terra terrenus, secundus de cælo cælestis: qualis terrenus, tales & terreni: qualis cælestis, tales & cælestes.* Sed hæc hæresis satis est in superioribus rejecta. Locus autem ille Pauli explicatus est late in priori tom. disp. 13. sect. 3. Non enim vocatur Christus *cælestis* propter substantiam corporis, sed vel propter qualitatem, vel propter morum puritatem, ut ibi latius diximus.

Refert autem D. Th. 1. p. q. 76. art. 7. & infra in hac 3. p. q. 57. art. 3. & in 4. d. 44. quosdam Catholicos asseruisse, quamvis corpus gloriosum constet ex hac materia elementorum, cum illa tamen misceri quandam naturam quintæ essentiæ, quæ ita temperat totum corpus, ut illud reddat omnino incorruptibile. Videntur autem ii authores sensisse, mistionem hanc esse homini connaturalem: tamen in hac vita esse imperfectam, quia in ea elementaria materia prædominatur: in corpore autem glorioso ita perfici, ut illa quinta essentia dominetur, & vincat. Et hanc sententiam indicat Alexand. 3. p. q. 23. memb. 2. ad argumenta. Hæc opinio duobus modis potest intelligi: primo, quod illa quinta essentia sit aliqua pars substantialis materiæ cælestis: alio modo, quod tantum sit aliqua qualitas propria corporis cælestis, & conferens participationem incorruptionis ejus. Prior sensus improbabilis omnino est: imo nec potest intelligi. Primo, quia omnino contra rationem est fingere talem materiam, vel in toto, vel in parte, esse connaturalem homini. Quia neque anima rationalis potest informare illam, cum tamen tota sit in singulis partibus suæ materiæ: neque si semel informasset, posset ab illa separari. Nam illa particula non esset capax peregrinæ alterationis: neque illa materia posset in unum coalescere cum hac inferiori, cum sint diversorum ordinum. Item esset in homine aliqua pars incapax caloris, & frigoris. Quæ omnia rationi etiam naturali contraria sunt. Secundo, quia etiam si hanc mistionem fingamus, cum necesse sit, has partes materiæ esse distinctas, & sub diversis quantitatibus, & dispositionibus, non poterunt partes incorruptibiles sibi similes reddere in incorruptione alias partes constantes ex materia rerum corruptibilium: non erit ergo totum corpus incorruptibile: & superest eadem difficultas, quomodo aliæ partes impassibiles fiant. Quapropter sententiam hanc in hoc sensu existimo alienam a veritate fidei. Repugnat enim aut cum vera generatione, & corruptione corporis humani (si talis portio materiæ fingatur connaturalis illi) aut cum veritate resurrectionis, si fingatur corpus illud postea coalescere ex nova materia, seu mistione materiarum diversæ rationis, & ordinis.

Posterior sensus hujus sententiæ videtur esse ab Alexandro intentus. Dicit enim, corpus hominis participare quandam lucem cœlestem, quæ in corpore glorioso est perfectissima, & simillima ei, quæ est in cœlo empyreo. Et hic sensus (si recte explicaretur) non esset ita improbabilis. Quod enim Alensis dicit, hanc lucem esse connaturalem homini, & disponere corpus ad animæ susceptionem, inauditum est, & incredibile. Quod est enim experimentum hujus lucis, vel quod fundamentum ad illam fingendam? Quod item ait, necessariam esse hanc lucem, seu participationem quintæ essentiæ ad conciliandas elementorum naturas, nullius momenti est. Alioqui omnia mixta deberent esse composita non tantum ex quatuor elementis, sed etiam ex quinta essentia. Elementa ergo non conciliantur formaliter ab aliqua quinta natura, aut qualitate, sed per conveniens temperamentum suarum qualitatum. Si vero ii authores dicerent, hanc cœlestem qualitatem non esse homini connaturalem, sed divinitus addi glorioso corpori, ut illud reddat impassibile, ferri posset hæc sententia, ut in sequentibus dicemus.

3. Opinio. Tertia igitur sententia dicit, in corporibus resurgentium eandem omnino esse materiam, & formam, & easdem qualitates elementares connaturales corpori passibili, absque ulla qualitate superaddita, per quam corpus illud reddatur impassibile: & nihilominus corpora illa intrinsece esse impassibilia, ita ut nec dividi, neque alterari extrinsecus possint, etiamsi Deus providentia sua neque extrinseca agentia impediat, neque ordinarium illis concursum neget. Quod si inquiras, ex quo principio intrinseco proveniat hæc impassibilitas. Respondent, provenire ex perfecto modo, quo anima in eo statu informabit corpus, qui talis erit, ut a nullo naturali agente superari possit, vel debilitari. Ita opinatur Sotus d. 49. q. 4. art. 5. & existimat esse sententiam D. Th. in d. 44. q. 2. art. 1. q. 1. ubi hanc impassibilitatem ponit in perfecta subjectione corporis ad animam, seu in perfecto dominio animæ supra corpus, quod dominium non potest intelligi, in quo consistat, nisi in hac perfecta animæ informatione. S. etiam Bonav. d. 49. art. de hac dote q. 2. hanc sententiam ex parte indicat. Distinguit enim duplicem passionem corporis: alteram per alterationem extrinseci agentis naturalis, & hanc negat esse in corpore beato, quia materia ejus non appetit aliam formam. Quod certe nequit aliunde oriri nisi ex perfecta informatione formæ, cum alioqui materia secundum se eadem sit. Aliam actionem vocat per violentiam, seu divisionem quantitatis, de qua infra dicetur. Addit vero Sotus, & indicat etiam D. Th. & ex parte Bonav. q. 1. remanere in corporibus beatis aliquam actionem primarum qualitatum non tantum intentionalem, sed etiam materialem. Quia alias (inquiunt) illæ qualitates essent otiosæ, & tollerentur complexiones variorum membrorum.

Sed hæc sententia neque aliis discipulis D. Th. neque reliquis Theologis placuit, neque mihi videtur satis concipi posse. Et (ut tollatur æquivocatio, quæ ex ultimo puncto oriri potest) advertendum est, dupliciter posse humanum corpus pati, vel alterari, primo ab extrinseco agente, secundo ab intrinseco, quatenus quædam partes alterare possunt alias habentes diversam temperiem. Certum ergo esse debet, corpus gloriosum neutro modo pati posse vel minimam alterationem. Nam qua ratione posset una pars pati ab alia, posset etiam pati ab extrinseco agente habente similem virtutem. Item quia ex actione intrinseca potest provenire mors vel infirmitas, seu debilitas sicut ab extrinseca. Et hoc expresse docuit Bonav. qui in eandem causam revocat hanc impassibilitatem membrorum inter se, & ab extrinseco agente, scilicet, quia qualitates erunt optime temperatæ absque appetitu subjecti ad alias qualitates, & cum perfecta influentia, & conservatione formæ. Sotus etiam aperte fatetur (quod certissimum est) non futuram ibi actionem caloris naturalis in humidum radicale, quæ tamen actio est ejusdem rationis cum quacumque alia alteratione membrorum inter se. Et idem affirmat D. Th. supra ad 3. Cum ergo hi authores dicunt, remanere in illis corporibus aliquam actionem harum qualitatum, nescio quid actionis nomine intelligant, nisi fortasse propriam informationem uniuscujusque qualitatis. Nam calor vere reddet calidã partem illam, cui inhærebit, & sic de aliis qualitatibus. Et hoc est certissimum, idque probatur ea ratione. Quia alias essent otiosæ illæ qualitates, si carerent suis effectibus formalibus, imo revera non essent in ipso corpore. Rursus hæc informatio, & nulla alia actio est necessaria ad distinctam complexionem variorum membrorum, ut per se evidens est. Sicut enim diversa elementa, etiamsi inter se non agant, diversam habent dispositionem, quia diversas haberent qualitates, vel in diverso gradu, quibus formaliter afficiuntur, ac disponuntur: & similiter diversa mixta homogenea habent diversam mixtionem primarum qualitatum, qua formaliter perficiuntur, & quoad temperamentum distinguuntur ante omnem actionem: ita membra humani corporis, eo quod in diverso gradu ac ratione habent primas qualitates, quibus formaliter perficiuntur, ac disponuntur, ideo sunt diversæ complexionis. Omnino ergo falsum est (quod Sotus ait) has complexiones diversorum membrorum servari ex temperata actione harum qualitatum. Melius enim conservabitur ea distinctio complexionum, remota omni actione, & tenuto proprio temperamento in singulis membris. Nisi fortasse per actionẽ intelligat Sotus ipsam informationem: quod & impropriissimum est, & videtur

certe

certe alienum ab ejus mente. Nam statim probat hanc actionem ex eo, quod si corpus gloriosum tangatur, sentientur temperatissimæ illæ qualitates, ut quando Christus dixit; *Palpate & videte.* Quæ ratio (si quid valet) de vera, ac propria actione procedit: cæterum nihil concludit. Primo, quia inde ad summum colligitur posse corpus gloriosum agere in aliud corpus alterando illud: quod non est inconveniens, cum non repugnet impassibilitati ejus: posset enim agere sine repassione: at vero, quod per unam corporis partem agat in aliam, repugnat ejus impassibilitati. Secundo, quia prædicta ratio, nec de materiali actione probat. Quia, ut corpus, dum palpatur sentiatur, non est necessaria materialis alteratio: sed tantum intentionalis immutatio, & potest corpus gloriosum unam sine altera efficere, atque ita fiet inter corpora gloriosa inter se: quæ omnia in superioribus ostensa sunt. Sit ergo certum, corpus Beati nihil pati posse nec externe, neque interne. Radix vero, seu ratio impassibilitatis, eadem est respectu utriusque actionis. Quia reipsa ejusdem rationis est utraque alteratio, & procedit a virtute naturali eodē modo activa, quod S. Th. & Bonav. loc. cit. recte senserūt.

Superest ergo ut ostendamus, rationem hujus impassibilitatis non posse sumi ea sola perfectione informationis animæ beatæ. Quod ostenditur primo quia hæc informatio animæ, cum sit de essentia hominis, eadem essentialiter est in corpore glorioso, & non glorioso. Nihil enim essentiale variatur in homine in utroque statu, alias non esset idem homo essentialiter. Ac deinde, quia eadem forma in specie semper confert eundem effectum formalem specificum ergo semper habet eandem causalitatem formalem essentialiter: ergo eandem informationem, quæ non est aliud, quam causalitas formalis. Rursus non solum essentialiter, sed etiam substantialiter, & entitative utraque informatio est æque perfecta, nec potest suscipere magis, aut minus, ut in præcedenti Sectione attigimus. Quia & ipsa anima indivisibilis est, & tota singulis partibus unitur, & unio etiam ad singulas partes est indivisibilis secundum intensionem, cum sit modus substantialis. Ergo in ipsa informatione substantiali præcise sumpta, ut distinguitur ab omnibus accidentibus, & qualitatibus, non potest intelligi major, & minor perfectio. Sicut forma ignis, quia indivisibilis est intensive, nec potest intendi, aut remitti nec magis, vel minus perfecte informare materiam, quoad ipsam substantialem unionem. Præterea, licet admittamus hanc majorem perfectionem in actu informandi, non satis intelligitur, quomodo ratione illius præcise possit corpus reddi omnino impassibile. Quia illa informatio non tollit a materia capacitatem primarum qualitatum, ergo neque tollit capacitatem extrinsecæ alterationis, sed sola anima non potest illam impedire per seipsam, quantumvis perfecte informet, quia neque habet formalem incompossibilitatem, neque illis per se resistit: & quamvis posset adhibere aliquam resistentiam, posset tamen tanta esse virtus agentis, ut illam vinceret. Quod si dicas, virtute divina confortari animā ad resistendum omni agenti. In primis jam concludimus, non sufficere solam substantialem informationem quāvis perfectam. Et deinde inquirendum restat, quid sit illa divina confortatio, & per quid fiat. Nam vel est aliqua intrinseca dispositio, quæ a Deo fit in corpore, vel anima, & hoc non potest esse nisi aliqua qualitas, quam hæc opinio rejicit. Vel est sola Dei actio, & sic non esset corpus intrinsece impassibile, quod est contra eandem sententiam. Ergo nullo sensu videtur, posse intelligi aut defendi hæc sententia, si in sola animæ informatione consistat. Si autem aliquā aliam actionem addat non connaturalem animæ, sed quandam aliam majorem illi attributam ex virtute gloriæ, potest habere hæc opinio alium probabilē sensum, quem D. Th. intendit fortasse, ut infra explicabo.

Quarta opinio, ut difficultatem fugiat, totum id admittit, quod ratio dubitandi in principio proposita concludere videtur, scilicet, corpus Beati esse impassibile, quia Deus statuit non concurrere cum aliquo agente extrinseco ad alterandum illud. Ita opinatur Scotus in 4. d. 49. q. 15. Durand. d. 44. q. 4. Supplementum q. 2. Major. d. 49. q. 17. favet D. Th. supra q. 49. art. 1. ad 3. dum ait, solam claritatem esse qualitatem intrinsece inhærentem corpori glorioso. Quod vero alii adjungunt, corpora gloriosa fore incorruptibilia solum propter cessationem motus cæli, quo cessante nihil possunt efficere agentia naturalia: hoc (inquam) valde frivolum est. Tum quia Christi corpus non esset nunc impassibile: tum etiam quia illo modo etiam corpora damnatorum essent impassibilia naturaliter: nec impassibilitas esset supernaturalis dos, sed quid consequens necessitatem naturæ in omnibus corporibus. Denique, quia illa dependentia omnium agentium naturalium a motu cæli ficta est sine fundamento, ut in libris de cælo latius differitur. Scotus igitur, & reliqui Theologi solum moventur (ut dixi) quia hic modus est sufficiens, & facilis: omnes vero alii modi vix possunt intelligi. Quod si objicias, quia hoc modo non magis erunt impassibilia corpora in beatitudine, quam fuissent in statu innocentiæ, quod est contra August. epist. 56. Respondent negando sequelam. Intercedit enim multiplex differentia. Prima, quod in statu innocentiæ aliquid poterat corpus pati ab intrinseco, poterat enim augeri, & nutriri, quod non fit sine aliqua alteratione, & ideo indigebant cibo ligni vitæ, quo restaurarentur. Secunda, quia in eo statu agentia extrinseca non erant omnino privata virtute vel concursu ad alterandum humanum corpus. Nam si projectum fuisset in ignem, revera combureretur, sed divina providentia ita erant omnia disposita, ut possent homines cavere universam hujusmodi extrinsecam corruptionem, seu passionem. At vero respectu corporis beati agentia omnia sunt privata virtute, & concursu ad alterandum humanum corpus, ita ut etiam si corpus beatum ingrediatur ignem, comburi nequeat. Tertia, quia in statu innocentiæ poterant homines perdere illud privilegium peccando: & ideo, licet possent non mori, non tamen erant immortales (ut Augustinus dixit); at vero in vita beata hoc donum amitti non potest, & idcirco dici potest humanum corpus simpliciter impassibile & immortale. Hæc sententia sic explicata non potest evidenti argumento convinci falsitatis: tamen imperfectissimo modo explicat hanc dotem. Imo (ut D. Th. argumentatur) hoc modo explicata vix meretur nomen dotis. Quia non est perfectio ipsius corporis, seu potius defectus extrinseci agentis, & corrumpentis. Quod præterea non videtur satis consentaneum Paulo dicenti; *Oportet mortale hoc induere immortalitatem. Nam induere immortalitatē* in rigore aliquid amplius significat, quam extrinsecam protectionem Dei impedientis extrinseca agentia. Præterea aliter est corpus Christi impassibile post resurrectionem, quam dum mortuum jacuit in sepulchro: at in sepulchro erat incorruptibile per extrinsecam Dei providentiam, quæ statuerat non permittere, ut corpus illud in cineres redigeretur, aut in elementa, vel in aliquid aliud resolveretur: ergo. Denique hi authores non videntur alia ratione hunc modum eligere, nisi quia omnis alius impossibilis eis visus est. Nam si fieri possit per intrinsecam dispositionem corporis, non est dubium, quin talis modus sit magis consentaneus modo loquendi Scripturæ, magisque decens, atque conformis statui beatitudinis. Si ergo ostenderemus, alium modum esse possibilem, id satis erit ad hanc quartam sententiam impugnandam.

Quinta ergo sententia est Beatum esse impassibilem non propter solam protectionem Dei extrinsecam, nec propter aliquam qualitatem inhærentem: sed propter dominium animæ in corpus, quod dominium non consistit in modo informandi (ut tertia opinio dicebat) sed in hoc, quod sicut omnes actiones corporis subduntur voluntati animæ, ita & omnes passiones: & ideo, sicut corpus non agit, nisi quando anima vult, ita nec patitur nisi ipsa volente: nunquam autē vult neq; velle potest propter rectitudinem talis voluntatis, & ideo absolute nihil pati potest ex intrinseca perfectione, ac potestate. Et hæc sane videtur mens D. Th. supra. Ponit namque hanc impassibilitatem in dominio animæ supra corpus, quod perfecte (inquit) erit subjectum animæ rationali, sicut ipsa perfecte subjecta erit Deo. Et hoc sæpe repetit in utraque quæstiuncula, & in solutionibus argumentorum.

Dices, hanc sententiam sic explicatam reipsa coincidere cum præcedenti. Quia nos quoque supra diximus, hoc dominium Beati supra actiones suas naturales non posse aliter explicari, nisi per suspensionem divini concursus, videlicet, quia quando Beatus non vult agere per aliquam qualitatem, vel naturalem facultatem, Deus non præbet illi concursum ad agendum: ergo multo minus potest intelligi hoc dominium ad non patiendum

per

Margin notes:
Impassibilitas in corporibus gloriosis ex sola beatæ animæ informatione non oritur.
4. Opinio.
5. Opinio.
Impassibilitas in corpore glorioso ex dominio animæ beatæ super ipsum provenire non posse.

per solam voluntatem, nisi quatenus stante illa voluntate Deus non præbet concursum aliis agentibus, ut passionem inferant tali corpori. Quia hoc secluso non potest sola voluntas impedire actionem, quandoquidem nec minuit vires agentis, nec tollit concursum debitum, nec materialem subjecti capacitatem, nec debitam distantiam, neque aliquam aliam conditionem necessariam ad agendum. Quod si hoc ita est, sine causa tribuitur hic affectus dominio animæ: quia non est positus in animæ voluntate, & arbitrio, sed certa, & infallibili Dei lege definitur independenter ab animæ voluntate. Eo vel maxime, quia cum ipsa aliud velle non possit, impertinens est hoc dominium.

Respondere potest, non esse hoc dominium in sola extrinseca protectione, sed in potestate data animæ beatæ ad conservandas dispositiones sui corporis tanta efficacia, ut a nullo extrinseco agente possint immutari. Est enim considerandum, actionem naturalis agentis impediri posse ex alterius resistentia. Rursus hæc resistentia duplex esse potest, altera quasi formalis, quæ est per qualitatem formaliter repugnantem, atque ita adhærentem subjecto, ut a virtute activa superari non possit: alia est effectiva, ut quando calor, v.g. subjecti actu conservatur ab igne præsente, quia propter resistentiam conservantis

Resistentia agentis naturalis duplex.

non potest expelli tam facile a contrario agente. Denique considerandum est, animam informantem corpus præter causalitatem formalem, quam habet in illud, posse habere causalitatem effectivam circa dispositiones, & temperamentum illius, quæ actio aliquo modo est naturalis, saltem per modum cujusdam resultantiæ seu dimanationis naturalis, qualis etiam est in forma ignis, vel aquæ respectu sui caloris, vel frigoris, a qua actione (ut opinor) provenit, ut calor, vel frigus difficilius expellantur ab igne, vel aqua, quam ab aliis peregrinis subjectis. Sic igitur intelligi potest, datam esse vim animæ Beatæ ad conservandam dispositionem naturalem sui corporis non sola actione illa naturali, sed alia majori, & efficaciori, quæ a nullo naturali agente vinci queat. Quod hoc exemplo explicari potest. Si superior Angelus tota sua efficacia corpus aliquod alicubi sistere faciat, non poterit ab Angelo minoris virtutis moveri.

Quia resistit alius Angelus non formaliter, sed effective: aut si actionem ad passionem formaliter comparare velimus, actio superioris agentis ita resistit formaliter passioni inferendæ ab inferiori, ut illa fieri non sinat. Sic ergo intelligi potest anima tanta efficacia, talique actione conservare dispositionem sui corporis, ut ex vi illius nullam in eo passionem fieri permittat: & hoc vocavit D. Th *Dominium animæ supra corpus*. Quod si inquiras, unde proveniat talis actio, tantaque animæ efficacia, cum non sit illi naturalis. Respondetur primum actionem hanc fieri ad modum miraculosæ actionis, quæ non requirit virtutem superadditam, sed specialem Dei concursum elevantis creaturam, ut operetur tanquam instrumentum ejus. Qui modus operandi interdum datur permanenter, sicut datus est humanitati Christi, & datur Beatis quoad aliquas actiones, ut dictum est supra, & in sequentibus videbimus. Deinde adjungi potest qualitas aliqua corpori superaddita, quæ ad hunc etiam effectum conferat, ut jam dicemus. Quocirca hæc sententia sic exposita probabilis, & D. Th. consentanea visa est.

6. Opinio valde probabilis.

Sexta & ultima sententia est, corpora Beatorum fieri impassibilia per qualitatem aliquam illis a Deo infusam, ipsisque inhærentem, ratione cujus sunt incapacia omnis alterationis corruptivæ. Ita docuit Richard. disp. 49 art. 4. q. 2. in eandem inclinat Paludan. dist. 44 q. 2. & latius Capreol. q. 2. art. 3. & citatur August. ep. 56. ad Dioscorum. Sed ex illo nihil certi colligi potest: nam etiam in contrarium refertur epist. 146. ad Consentium, in utroque autem loco generalibus verbis utitur, quæ possunt facile in utramque partem explicari. Ratio vero hujus sententiæ est, quia non est impossibilis talis qualitas. Cur enim? aut quæ potest afferri repugnantia aut contradictionis implicatio? Non enim dicemus hanc qualitatem esse ex iis, quæ sunt connaturales corpori humano, sed altioris cujusdam virtutis, ac ordinis. Deinde potuit Deus conferre cælestibus corporibus qualitates quasdam eis connaturales, quæ vim habeant efficiendi vel omnes, vel multas qualitates inferiorum corporum: cur ergo non poterit efficere in corpore humano aliquam superiorem qualitatem, quæ vim habeat resistendi qualitatibus inferioribus.

7. Objectio.

Dices. Qui potest intelligi, ut una & eadem qualitas resistat qualitatibus contrariis, calori scilicet, & frigori? Deinde illa qualitas simul erit in corpore cum calore, & frigore; cur ergo resistet, ne ab extrinseco imprimantur? Quod si dicas posse esse cum illis in tali gradu, qui est connaturalis homini, non tamen in majori. Contra. Nam hic gradus non est idem in omnibus membris corporis humani. Tandem cum hæc qualitas dicatur esse superioris ordinis non apparet, cur formaliter repugnet cum quibusvis qualitatibus, quæ recipi in materiam possunt. Sed hæc non sunt adeo difficilia, ut propterea cogamur, negare hunc modum impassibilitatis esse possibilem. Nam in primis non arctamur ad unam, & invariabilem qualitatem. Nam si ad resistendum omnibus contrariis una qualitas non sufficit, plures autem sufficiant, Deus illas infundet. Deinde in eis intelligi potest varia perfectio, & intensio, ita ut in uno gradu secum admittat tale temperamentum primarum qualitatũ & non aliud: in alio vero gradu admittat aliud temperamentum: atque ita fiet, ut hæc qualitas non sit in omnibus membris corporis humani in eodem gradu, ac perfectione: sed unicuique accommodetur, prout ad conservandum uniuscujusque temperamentum, necessarium est. Præterea resistentia, quæ fit per hanc qualitatem, intelligi potest, vel per modum efficientiæ (ut in præcedenti sententia explicuimus) vel per formalem repugnantiam. Cum enim hæc qualitas afficiat ipsum corpus, fieri potest, ut natura sua secum non admittat alias qualitates, etiamsi sit altioris speciei, vel ordinis. Hanc denique sententiam videtur docuisse D. Th. 1. p. q 97. art. 1. ubi distinguit tres modos incorruptibilitatis. Primus est ex parte materiæ, quia scilicet tales res, vel carent materia, vel si ea præditæ sunt, non tamen ejusdem rationis cum materia rerum corruptibilium, & hoc modo sunt incorruptibiles Angeli, & cæli, non autem homines. Secundus modus est ex parte formæ, ut quando rei natura sua corruptibili inhæret aliqua dispositio, per quam totaliter a corruptione prohibetur. Tertium modum appellat ex parte causæ efficientis, qui proprie esse videtur, quando res tam ex natura sua, quam ex intrinseca dispositione corruptibilis præservatur a corruptione removendo omnes causas efficientes corruptionem, & applicando causas conservantes. Et hoc tertio modo dicit, fuisse homines immortales in statu innocentiæ, per virtutem quandam animæ inditam. Quæ non est intelligenda, ac si esset aliqua virtus physica naturaliter resistens extrinsecis agentibus, ut videntur intellexisse, & Cajetanus ibi, & Scotus in 2. dist. 19. q. 1. sed est intelligenda virtus, & discretio animæ ad cognoscendum quid possit prodesse, aut obesse corpori, & magna virtus ac prudentia ad vitandas omnes corruptionis causas. Hoc enim sensu optime, ac facile intelligitur illa vis animæ, quæ inter dona gratiæ, & justitiæ originalis a D. Th. ibi numeratur; eo autem modo, quo a Cajet. ponitur, vix potest concipi, ut Scotus etiam objecit, quamvis falsa nimis interpretatione. Secundũ incorruptionis modum tribuit D. Th. corporibus gloriosis, scilicet per dispositionem inhærentem, quæ non potest intelligi, nisi aliqua qualitas, vel plurium qualitatum aggregatio. Vocat autem hanc incorruptionem ex parte formæ, non quia formæ inhæreat, sed vel quia hæcmet dispositio est quædam forma inhærens corpori, vel certe, quia datur corpori ratione formæ, seu animæ Beatæ. Quem sensum indicant verba Aug. quem statim D. Th. citat: *Tam potenti natura Deus fecit animam, ut ex ejus beatitudine redundet in corpus plenitudo sanitatis, & incorruptionis vigor.*

Impassibilitas in corpore glorioso unde oriatur.

Ex quo discursu D. Th. patet responsio ad rationem dubitandi initio positam. Nam licet in corpore glorioso manet eadem materia, idemque temperamentum ex qualitatibus contrariis, inde solum fit, corpus illud in nuda natura sua consideratum esse corruptibile, & in beatitudine retinere quasi causam remotam, seu naturalem radicem corruptionis: nihilominus tamen secundum proximam dispositionem intrinsecam esse incorruptibile, & impassibile. Quia affectum est alia quadam perfectione, quæ ex se potest impedire, ne illa naturalis corruptibilitas in actum reducatur. Dices, quamvis hæc utcumque satisfaciant respectu illius corruptionis, quæ est per alterationem naturalem: non vero respectu illius,

Responsio ad argumenta in oppositum.

Objectio.

quæ

quæ est per violentam divisionem. Respondetur primum ex Bonaventura supra, corpus Beati alia ratione habere, ut dividi non possit, ex dote subtilitatis. Quia cum sit pervium, & penetrari possit cum quolibet alio corpore sibi occurrente, non potest ab eo dividi, quia non resistit, quominus in eundem locum intret. Divisio enim solum fit propter resistentiam, & expulsionem a tali loco. Sed potest objici, quia licet Beatus possit ex dote subtilitatis non resistere alteri corpori, sed penetrari cum illo: tamen etiam potest non uti hac dote, & expellere aliud a suo loco; ergo tunc posset dividi gladio. Idcirco addendum est, fortasse ex vi prædictæ qualitatis, & internę dispositionis ita conservari, & quasi sulidari corpus Beati, ut quantitas ejus dividi non possit ab extrinseco agente. Sicut cæli quantitas, licet sit ejusdem rationis cum quantitate elementorum: tamen ratione subjecti, vel dispositionum ita conservatur, ut dividi non possit. Addo denique, per dotem agilitatis tam esse potens gloriosum corpus ad retinendum locum, ubi se constituit, ut a nullo agente creato dimoveri possit. Et ex hoc etiam capite nihil potest per divisionem pati, quia divisio, quæ fit ratione corporis subintrantis, intelligi non potest sine mutatione locali, vel destructione corporis divisi. Quapropter, remota omni alteratione, & divisione locali, nulla superesse potest passio per divisionem.

Respons.

Ultimo ex dictis definitur alia quæstiuncula, quam D. Thom. supra attigit, an hæc impassibilitas sit æqualis in omnibus Beatis. Dicendum est enim quoad negationem, & privationem esse æqualem, ut ex dictis constat: tamen quoad causam ait D. Th. esse inæqualem. Quod potest intelligi vel ratione gloriæ, & meritorum, quæ est prima radix hujus dotis, vel ratione illius qualitatis, seu dispositionis positivæ, quæ pro ratione meritorum magis, ac minus perfecta esse potest. Sicut cæli, vel Angeli æque sunt incorruptibiles, quoad carentiam passionis contrariæ: natura vero positiva, in qua hæc privatio fundatur, perfectior est in uno, quam in alio.

Dubium.

Respons.

SECTIO IV.

Quid sit agilitas corporis Christi, & quis effectus ejus.

AGilitatis dotem (ut ipsum etiam nomen præsefert) omnes Theologi explicant per modum cujusdam facultatis ad motum localem expedite, velociter, ac facile exercendum. Quam nominis rationem, seu descriptionem aperte quoque convincunt omnia Scripturæ, & Sanctorum testimonia, quibus supra probavimus, esse in corpore glorioso hanc dotem agilitatis. Neque in hac generali ratione est ulla difficultas, tota vero posita est tum in explicanda illa facilitate, vel perfectione localis motus seu mutationis, quam præbet hæc agilitas: tum etiam in explicando modo, quo confert hunc effectum: ex quo etiam constabit, quid sit hæc facultas. Potest autem in humano corpore triplex esse motus localis. De hoc enim semper erit sermo. Primus est progressus, qui procedit ab anima operante per cogitationem, & appetitum: exercetur autem per membra corporis, movendo unam partem mediante alia, & consequenter prius unam, quam aliam: in quo propterea motu necessarium etiam est, ut aliqua pars quiescat, dum alia movetur. Secundus motus vocari potest simplex, quo totum corpus veluti uno impetu ęque primo cietur, sicut moventur gravia, levia, & projecta. Tertius motus, vel mutatio intelligi potest, qua corpus ab uno loco in aliud subito transferatur absque ulla successione, vel mora in spatio medio. De his ergo omnibus sigillatim videndum est, an sint in corpore beato, & quomodo per dotem agilitatis perficiantur.

Dos agilitatis quid sit.

Motus localis quotuplex.

Principio igitur, potuisse Christum post resurrectionem motu progressivo movere corpus suum, in superioribus diximus, estque de fide certum. Idem est de omnibus Beatis post resurrectionem: & dubium etiam non est, quin utentur interdum hac facultate, & movebuntur hoc modo suo arbitrio. Denique omnes etiam Theologi docent, habituros Beatos summam quandam facilitatem in hoc motu exercendo. Nam hoc aperte significant Scripturæ, quæ de Beatorum agilitate loquuntur, ut supra ostensum est. Videtur autem hæc facilitas in duobus consistere, primo, quod nullum laborem, vel lassitudinem sentient: unde fiet, ut quamdiu voluerint, possint in hoc motu durare. Quod significatum est illis verbis Isai. c. 40. *Current, & non laborabunt, ambulabunt & non deficient.* Et hoc totum manifesto provenit ex impassibilitate, a qua nascitur, ut per hujusmodi motum nihil alterentur membra corporis, nec relaxentur, nec spiritus dissipentur. Quapropter hac in re nulla est difficultas. Secundo consistit hæc facilitas in majori velocitate motus, quæ significatur illis verbis Isaiæ; *Assument pennas, sicut aquilæ*: & illis Sap. 3. *Tanquam scintillæ in arundineto discurrent.* De hac igitur est difficultas, unde proveniat. Velocitas enim motus est quædam major perfectio actionis, seu modi agendi, quæ provenire potest, vel ex augmento virtutis motivæ, vel ex ablatione repugnantiæ, seu resistentiæ mobilis, vel ex utroque capite.

Facilitas corporis gloriosi in motu locali progressivo.

Prima ergo sententia est, Beatum habere virtutem velocius se movendi per solam ablationem resistentiæ, quæ provenit ex gravitate corporis: & quia non videtur auferri posse resistentia, nisi auferatur ipsummet pondus, & gravitas, ideo consequenter asserit hæc sententia, auferri a corpore glorioso gravitatem. Hunc modum dicendi indicat Bonav. d. 49. art. ult. q. 2. ad 1. & cum ut probabilem referunt Durand. Paludan. Major, & alii, ipsi tamen id diffinite non affirmant. Neque mihi potest ulla ratione probari, non quia existimem implicare contradictionem conservari corpus humanum sine gravitate (hanc enim repugnantiam non invenio) sed quia hæc gravitas est naturalis proprietas necessario consequens complexionem, & compositionem corporis humani. Dictum est autem supra, futuras esse in humano corpore omnes naturales corporis facultates, & proprietates. Alioqui esset illud corpus monstrosum, & præter naturam: sicut si corpus illud non esset solidum, aut non haberet quasdam partes duriores, vel densiores aliis, non esset convenienter dispositum: ergo idem est de gravitate, quæ non minus est intrinseca qualitas, & necessario consequitur ex tali temperamento, densitate, ac duritie. Sine dubio ergo dicendum est, qualitatem illam, quæ est gravitas, manere in corpore beato. Deinde, ad hunc effectum non sufficeret ablatio gravitatis. Quia virtus motiva animæ definita est ad aliquam velocitatem motus non tantum ex resistentia contrarii, sed ex se, quia imperfecta est, & finitæ virtutis limitatæ ad talem modum agendi. Sicut quamvis terra descenderet deorsum absque ulla resistentia medii, vel alterius corporis extrinseci, nihilominus & in tempore, & cum determinata velocitate descenderet, quia gravitas habet determinatam efficaciam ex se. At corpus Beati in hoc genere motus non est determinatum ad certam velocitatem, sed quacumque signata potest agi cum majori (ut aliqui volunt) vel (quod probabilius videtur) licet ad aliquam terminetur, illa videtur esse multo major, quam per solam vim motivam naturalem fieri possit, ut ex modo loquendi scripturæ non obscure colligitur: ergo necesse est dicere, ipsammet vim motivam aliquo modo augeri.

Corporibus beatorum naturalis inest gravitas.

Dicendum est ergo, ad agilitatem in hoc motu in primis requiri, virtutem ipsam activam motus augeri, sive hoc fit per additionem alicujus qualitatis, sive per solum majorem Dei concursum utentis anima vel corpore Beati ut instrumento ad hunc effectum naturales vires superantem, de quo postea dicemus. Deinde addi potest, ad hanc velocitatem etiam juvare optimam dispositionem corporis, & organorum ejus. Ex hac enim multum pendet facilitas motus. Erit autem hæc optima dispositio in corporibus beatis, quod membra omnia habebunt & qualitates omnes, & quantitatem, ac figuram naturæ suæ maxime accommodatam: habebunt quoque spiritus vitales perfectissimos, & purissimos, neque erit in eis aliquod extrinsecum impedimentum, quale nunc interdum esse solet in nobis propter redundantiam humorum, vel exhalationum seu vaporum, quę multum interdum impediunt corporis agilitatē. De naturali autē pondere, seu gravitate corporis probabile est, quod Durandus dicit, quamvis qualitas ipsa maneat in corpore beato, tamen divina virtute impediri, ne resistat actualiter inclinando ad locum contrarium. Sicut, quando corpus penetratur cum alio in eodem loco, licet neutrum privetur propria quantitate, divina tamen virtute fit, ut sibi non resistant. Dices: hæc actualis inclinatio est effectus formalis ipsius gravitatis; ergo non potest impediri manente gravitate. Respondetur negando antecedens, si loquamur de proxima, & actuali

Agilitas in motu progressivo beatorum corporum unde proveniat.

Objectio.

Respons.

Gravitas corporis quomodo resistat & retardet velocitatem motus.

ali inclinatione, a qua provenit resistentia, & retardatio motus. Hæc enim non formaliter, sed effective provenit a gravitate. Sicut enim sublata efficientia, gravitas non moveret lapidem deorsum, ut v. g. si Deus suum concursum suspenderet, ita eadem efficientia omnino sublata lapis non resisteret sublevanti illum sursumve moventi. Quia non resistit, nisi in quantum effectiva est contrarii motus, vel quietis, seu permanentiæ in contrario loco: nam hinc fit, ut retardet talem motum. Vel secundo dici potest, etiamsi ea parte gravitatis maneat aliqua resistentia, virtutem tamen motivam tantam esse, ut ea non obstante possit velocissimum motum agere. Sicut, si terra moveatur sursum ab Angelo, resistit quidem quantum potest sua gravitate, nihilominus propter Angeli virtutem potest summa velocitate cieri. Tota ergo difficultas huc revocatur, ut videamus quomodo virtus motiva in corpore beato augeatur, quod simul cum puncto sequenti explicabitur.

Secundo dicendum est de altero genere motus, quo veluti uno impetu totum corpus se movet æque primo. De quo Durand. d. 44. q. 7. negat hujusmodi motum esse in corporibus beatis, & contrarium dicit esse fictitium, & inopinabile. Utitur autem ratione valde infirma, scilicet, quia oportet distinguere partem moventem a parte mota; ergo si non sit motus unius partis organicæ per aliam, oportet, ut anima sit movens, & corpus motum, unde, cum in homine non sit alia forma præter animam rationalem, sola materia erit mota. Secundo argumentatur ad hominem contra Scotum loco statim citando. Quia in corpore glorioso non erit nova virtus motiva, quæ non sit naturalis homini, seu animæ etiam informanti corpus corruptibile; sed virtus ad movendum corpus hoc modo non est homini naturalis, neque cōveniens animæ informanti corpus corruptibile, ut constat tum experientia, tum etiam, quia natura non dedit corpus aptum, & dispositum ad hunc motum, sed tantum ad progressivum.

Nihilominus hæc Durandi sententia parum probabilis est. Nulla est enim ratio, cur gloriosis corporibus hunc motum denegemus. Præsertim cum scripturæ majorem agilitatem, & velocitatem illis tribuere videantur, quam possit commode inveniri in motu progressivo, ut indicant illa verba; *Quasi scintillæ in arundineto discurrēt*.

Corpus beati non velocissimo motu movetur per totum æque primo posse.

Præterea quando corpus gloriosum ascendit in cœlum, non fertur ab Angelis (esset enim magna imperfectio, si ipsum sua vi ascendere non posset); ille autem motus non est progressivus. Neque enim verisimile est (quod quidam fingunt) ascendere gradiendo per aera tanquam per scalam. Nam (esto) hoc non repugnet, quia potest corpus gloriosum non impellere, neque dividere aerem, atque ita illo niti, seu sistere secundum unam partem, ut secundum aliam ascendat, & ita successive perficere ascensum: tamen magna imperfectio esse videtur, quod Beatus coarctetur ad hunc modum ascensus. Et in sphæris cœlestibus, cum illuc ascendat sine divisione cœli per solam penetrationem, via potest commode intelligi hujusmodi motus. Denique ratio Durandi nullius est momenti, tum quia, licet demus virtutem motivam esse in sola anima, non inde fit, solam materiam moveri, sed totum compositum, & ea distinctio sufficit inter movens & mobile. Tum etiam quia quamvis admittamus, hanc virtutem esse in corpore informato ab anima, posset per illam moveri. Quia non est necessarium simpliciter, ut virtus, quæ est principium motus, & ipse motus sint in distinctis subjectis, præsertim quando illa virtus ab intrinseco agente indita est. Secunda vero ratio Durandi, ad hominem quidem est efficax, non tamen simpliciter. Procedit enim ex falso fundamento, ut jam ostendam. Et hanc sententiam tenent Scotus, Paludanus, & alii.

Merito tamen inquirunt qua virtute possit Beatus hoc modo movere corpus suum. In qua re duæ sunt opiniones extremæ. Prima affirmat, Deum solum esse, qui efficit hunc motum, vel celeritatē ejus, quatenus vires supernaturales superat. Quod censet probabile Major d. 49. q. 18. & Suppl. d. 44. q. 2. art. 2. Sed non est sententia hæc consentanea sanctis Patribus, qui non solum dicunt motum corporis gloriosi fore velocissimum, sed etiam ipsum corpus futurum esse agile, ac velox, sicut spiritum: non dicitur autem corpus velox, solum quia possit ab alio moveri. Item semper ita loquuntur, ut dicant, illa corpora posse se movere: quin potius Isaias c. 40. aperte ita loquitur; *Assument pennas, &c.* ut supra cum sanctis Patribus ponderavimus: hæc autem verba significant internam vim, & non tantum motionem ab extrinseco. Quod etiā confirmant illa verba Pauli 1. ad Cor. 15. *Seminatur in infirmitate, surget in virtute*: ubi videndus est D. Th.

Secunda sententia affirmat, hunc motum corporis gloriosi, & omnem velocitatem ejus, provenire ab interna virtute connaturali homini. Hanc autem virtutem aliqui tribuunt corpori, ut Alensis, & alii: qui fingunt in humano corpore mistionem quintæ essentiæ, cujus vim dicunt prædominaturam in corpore glorioso, & ab illa provenire hanc vim movendi. Ita refert D. Tho. q. 56. ar. 3. Sed hæc opinio per se est improbabilis, ut in superioribus ostensum est. Scot. vero 4. d. 49. q. 14. dicit, hoc fieri naturali virtute animæ. Existimat enim animam habere virtutem ad movendum corpus non tantum organicè: sed etiam alio genere motus. Quod hac ratione suadet, quia anima separata potest seipsam movere: tunc autem non se movet organice: ergo etiam, quando informat corpus, habet eandem vim movendi, & seipsam, & corpus conjunctum: sicut Angelus, potest movere corpus assumptū, vel imitando motum progressivum, vel simpliciter, & æque primo totum corpus movendo. Quod si inquiras, quænam sit hæc virtus, & quomodo non experiamur illā in corpore corruptibili, respondet re ipsa esse eandem cū virtute, qua movemur motu progressivo, quia non oportet multiplicare potentias sine causa. Dicit tamen hanc virtutem ita esse in anima informante corpus corruptibile, ut non æque dominetur omnibus partibus corporis. Quia non omnes sunt æque dispositæ ad motum, neque æque propinquæ, seu immediatæ virtuti motivæ, ideo prius movetur pars melius disposita, & propinqua, & per illam movetur alia, & ita causatur progressivus motus. At in corpore glorioso omnes partes sunt æque dispositæ ad recipiendum motum, ideoque æque primo poterunt moveri eadem virtute omnes. Quod si urgeas, etiamsi admittatur hæc virtus naturalis, illam esse imperfectam, & insufficientem ad tantam velocitatem, & agilitatem: respondet, illam virtutem naturalem intendi usque ad illum gradum, in quo possit eum effectum efficere, sicut intendetur, inquit, virtus visiva & aliæ. Sed in hac sententia Scoti multa displicent. Primum sine fundamento dicit, posse animam informantem corpus naturali virtute totum illud movere æque primo. Id enim repugnat experientiæ, & naturali compositioni corporis, & membrorum ejus. Argumentum vero desumptum ex anima separata non est efficax. Quia licet verum sit, animam separatam posse se movere sine organis, non inde fit, eodem modo posse movere corpus conjunctum. Fieri namque potest, ut non habeat tantam virtutem supra corpus, sicut supra seipsam. Item quia non potest movere corpora sola voluntate, sicut potest Angelus, & ideo, quando movet corpus, quod informat, id præstare non potest, nisi modo tali corpori accommodato, scilicet organice movendo unam partem mediante alia. Præterea, quod Scotus inquit, quasi per accidens esse, ut nunc anima moveat corpus tantum motu progressivo propter membrorum indispositionem, alienum videtur a vera philosophia. Quia considerata naturali hominis dispositione, & compositione non est per accidens, sed intrinsecum ac per se humano corpori sic moveri. Nam ex primaria institutione naturæ, ipsa membra corporis sunt ad hunc motum accommodata, & non ad alium. Neque fingi potest, quod sit illud impedimentum, aut indispositio, quæ dicitur esse in membris humani corporis in statu corruptibili, aut in statu innocentiæ, in quo erat corpus optime temperatum secundum dispositionem naturalem. Rursus, vel illa virtus motiva est in sola anima, vel aliquo modo est in membris, & per quædam principaliora derivatur ad alia. Si dicatur prius: ergo hæc virtus æque immediate est applicata omnibus membris: ergo, quod unum moveatur prius quam aliud, non provenit ex propinquitate, sive distantia, neque ex defectu alicujus dispositionis, ut Scotus fingit. Si vero dicatur posterius: ergo ille ordo, & modus motus non est per accidens, sed per se: cumque illa dispositio sit naturalis homini, manebit etiam in corpore beato. Tandem quod Scotus ait, hanc vim motivam sive progressivo motu, sive alio, perfici in corpore glorioso per modum intensionis, falsum est, & idem censeo de visu, &

Motus localis præter progressivum nullus animæ est naturalis.

qua-

quacumque simili potentia. Ratio est, quia hæ potentiæ sunt natura sua indivisibiles: ergo non possunt augeri per intensionem, alioqui etiam intellectus, & voluntas possent intendi.

Prior modus declarandi dotem agilitatis.

Duobus ergo modis intelligere possumus conferri Beato hanc virtutem ad movendum corpus suum hoc genere motus, & eisdem intelligendum est posse augeri virtutem ad progrediendum velocius. Primus modus est, quod anima Beati supernaturalem vim habeat, ut sua voluntate, & efficacia moveat suum corpus hoc genere motus & maxima velocitate. Dices: si hæc efficacia non est animæ connaturalis, quid illi additur, quo illam habeat de novo in corpore glorioso? Nam sola non repugnantia, seu optima dispositio corporis non satis est sine virtute effectrice. Respondetur intelligi posse communicari hanc virtutem eo modo, quo intelligitur communicari virtus miraculorum effectrix, videlicet ut statuerit Deus uti hac voluntate ut instrumento ad efficiendum hunc effectum, dando illi concursum ad hunc modum agendi accommodatum, quoties ipsa voluerit. Dices; ergo juxta hunc explicandi modum hæc agilitas non erit aliqua dos intrinseca Beato, sed tantum extrinseca motio Dei veluti certa lege præparata, seu promissa. Respondetur verum esse juxta hanc explicationem agilitatem non addere qualitatem activam, non tamen propterea dicenda est extrinseca tantum motio seu denominatio, quia ille effectus non tantum a Deo fit, sed ab ipsa anima per virtutem intrinsecam, non mere naturalem, sed obedientialem activam. Sicut virtus miraculorum non est denominatio extrinseca, sed aliquid intrinsecum cum præparatione divini auxilii. Et hic modus explicandi videtur consentaneus Aug. 13. de Civ. c. 18. ubi inquit; *Sanctorum perfectos atque beatos spiritus divino munere sine difficultate posse ferri quo voluerint, & sistere, ubi voluerint.* Et idem fere repetit l. 22. c. 15. Quibus locis in hoc sensu dicit, beata corpora non habere grave pondus, quo deprimantur, non quia priventur qualitate aliqua naturali, sed quia per illam non resistunt, quominus ad nutum voluntatis obediant. Et hunc modum dicendi sequitur Scotus 4. d. 49. q. 4. art. 7.

Objectio. *Respons.* *Objectio.* *Respons.*

Secundus dicendi modus est, ut hæc virtus activa motus sit aliqua qualitas indita corpori beato, quæ natura sua habeat vim efficiendi motum ad quamcumque loci positionem, quamvis illius efficacia pendeat a voluntate Beati eo modo, quo supra dictum est de omni alia efficientia. Atque hanc sententiam videtur amplecti D. Th. d. 49. q. 2. at. 3. q. 1. ubi dicit, hanc agilitatem esse perfectionem fluentem ab anima glorificata in corpus, quæ illud reddit habile, ut obediat animæ ut motori, ubi aperte ponit qualitatem. Nec potest intelligi de qualitate, quæ tantum passive disponat corpus ad suscipiendum motum. Nam si in sola anima esset efficiens virtus activa, non esset necessaria in corpore nova qualitas, aut dispositio præter temperamentum optimum, & ablationem omnis impedimenti intrinseci: cum ergo in corpore qualitatem requirat, necesse est, cum loqui de qualitate activa. Et idē sequitus Rich. ibi art. 4. q. 7. significat Bonav. in ult. ar. illius d. clarius & latius Palud. dis. 44. q. 4. Et ratio adjungi potest, quia quando effectus fieri potest per virtutem intrinsecam natura sua proportionatam, Deus præbet illā: motus autem localis, & velocitas ejus, licet interdum superent naturalem virtutem animæ, tamen in se sunt effectus naturales, quos a virtute creata propriis viribus fieri nihil repugnat: ergo potest infundi virtus intrinseca effectiva hujus motus. Sed objicit Scotus, quia non potest una qualitas esse indifferens ad movendum versus omnes differentias positionis. Quia talis qualitas unam tantum naturalem propensionem habere potest: ergo inclinabit ad unum definitum locum, & consequenter, si ad alia loca moveatur corpus, non modo non juvabit, sed potius impediet. Respondetur, negando consequentiam. Nam potest esse qualitas de se indifferens ad efficiendum hoc, vel illud ubi. Nam (si attente res consideretur) sive Beatus sit in cælo, sive in terra, ipsa ubi intrinseca non sunt specie diversa, & ideo, cum alioqui hæc virtus non sit connaturalis, non est necesse, ut inclinet ad certum locum, neque ad servandum aliquem situm, vel ordinem respectu aliorum corporum, ex quo provenire solet naturalis inclinatio ad aliquem motum, ac proinde potest optime intelligi qualitas indifferens ad omne ubi, & habens efficaciam cujusvis motus tendentis ad quemcumque locum, quæ per voluntatem determinetur ad hunc, vel illum motum efficiendum. De modo autem, quo hæc qualitas infundatur, & dimanet a beatitudine animæ, eodem modo judicandum est, sicut de claritate diximus. Et hinc etiā facile intelligi potest, quomodo hæc dos major esse possit in majori, quam in minori Beato propter majorem vim ad velocius movendum corpus: quæ potest provenire vel ex intensiori, & perfectiori qualitate juxta posteriorem modum, vel ex majori Dei concursu juxta priorem.

Objectio. *Respons.*

Corpus moveri in instanti ab extremo in extremum trāsiendo per mediū impossibile.

Tertio dicendum est de alio genere mutationis, seu agilitatis, quæ est per subitam mutationem, quæ fiat in instanti. De qua unum est certum, scilicet, non posse talem modum mutationis fieri transeundo per medium: quia oporteret vel totum corpus, vel aliquas partes ejus simul esse in duobus locis quantitative, quod suppono esse impossibile secundum ordinariam potentiam. Et præsertim est indubitatum, non esse in potestate cujuscumque Beati corpus suum in pluribus locis constituere: quia hoc nullum habet fundamentum, neque ad statum, vel perfectionem gloriæ ulla ratione pertinet. Verum quidem est, habere Christum hanc potestatem supra corpus suum, (ut probabilius existimo, & inferius attingam) non tamen habet illam ratione solius gloriæ corporis, sed propter hypostaticam unionem ad verbum. Itaque, si esse potest hujusmodi instantanea mutatio in corpore glorioso, necesse est, ut fiat transeundo ab extremo in extremum sine medio, vel ratione totius, vel ratione partium. Est enim considerandum posse intelligi hunc transitum, vel ad locum distantem, vel ad locum proximum, & contiguum: & in priori modo totum corpus, quod nunc est in hoc loco, futurum esse immediate post hoc in loco distante: unde necesse est, ut totum illuc transeat absque ulla existentia in medio. At in posteriori modo, licet totum corpus non incipiat esse immediate post hoc in loco distanti, & distincto a priori loco, tamen necesse est, ut singulæ partes sint in partialibus locis distantibus, & ideo oportet, ut transeant ab extremo ad extremum sine existentia in medio, in quo erit diversa hæc mutatio a simili mutatione instantanea angelica. Nam quando Angelus simul deserit totum locum, & alium immediatum acquirit, non intelligitur transire ab extremo ad extremum sine medio, quia totus est in toto loco, & in singulis partibus ejus propinquis, & distantibus, & ipse non habet partes, quæ se excludant a partialibus locis. At vero corpus constat hujusmodi partibus, & ratione illarum habet extensionem in ordine ad locum, ita ut totus sit in toto loco & pars in parte, & ideo si totum in momento acquirit novum locum integrum, necesse est, ut partes de novo existant in locis distantibus absque transitu per medium. Quærere igitur, an possit corpus Beati moveri in instanti, nihil aliud est, quam quærere, an possit transire ab extremo ad extremum sine medio.

Transitus ab extremo ad extremum sine medio divina virtute possibilis.

Qua in re invenio fere omnes Theologos negantes corporibus beatis hanc potestatem. Cujus rei præcipuus auctor est D. Th. 4. disp. 44. q. 2. art. 3. q. 3. qui dicit implicare contradictionem. Cujus fundamentum est. Quia corpus non movetur, quando totum est in termino a quo, neque quando totum est in termino ad quem: quia tunc jam est motum: ergo movetur, quamdiu est in medio: ergo necesse est, ut sit in medio, alioqui perveniret de uno loco ad alium, & nunquam moveretur, quod implicat contradictionem, quia ipsa successio locorum est motus localis. Quam rationem, ejusque conclusionem amplectitur Sot. d. 49. q. 4. art. 7. Sed mihi nullo modo probatur. Censeo enim, hoc mutationis genus esse possibile divina ac supernaturali virtute, ut latius Deo dante dicemus in materia de Eucharistia. Et patet facile, quia ratio adducta non ostendit implicationem contradictionis, neque hactenus est aliqua excogitata, quæ illam ostendat. Assumptum declaratur, quia in hoc genere transitus non intercedit motus successivus, sed mutatio instantanea. Unde fit, ut mobile tunc mutetur, quando totum primo est in termino ad quem, quia tunc se habet aliter, quam prius. Nec refert, quod jam totum sit mutatum. Quia in mutationibus instantaneis simul est fieri, & factum esse; mutari, & mutatum esse. In quo eadem est ratio in Angelo quo ad mutationem discretam, seu instantaneam loci. Idem quippe interrogari de illo potest, quando, scilicet moveatur, vel in termino a quo, vel ad quem: & idem

ne-

necessario respondendum est, nec facienda est vis in vocibus, *motus*, aut *mutationis*, dummodo de re constet: qua intellecta, nullum cēsebitur inconveniens, quod aliquod corpus mutaverit locum absque motu, scilicet successivo, cum sola instantanea mutatione. Quod si quis contendat, Angelum in hoc genere motus non motari, dum est io termino ad quem, sed in successione utriusque termini, idem responderi poterit de corpore, quamvis in utroque sine causa vel necessitate id asseratur. Nisi fortasse eadem res, quæ a nobis explicata est, obscurioribus verbis dicatur. Nam revera tota hæc mutatio est in illo instanti, in quo acquiritur terminus ad quem, quamvis non sit sine habitudine, & respectu ad terminum a quo, in toto autem præcedenti tempore mobile quievit, quia eodem modo se habuit ac prius.

Corpora beatorum transire ab extremo ad extremum possunt sine medio.

Alii ergo Theologi in assertione consentiunt: non quia contrarium implicet contradictionem: sed quia hujusmodi genus motus est supra omnem virtutem creatā, cum tamen corpus gloriosum raonum possit mutare locum per virtutem creatam animæ, aut ipsius corporis. Ita Palud. dist. 44. q. 4. Duran. q. 7. Richard. dist. 49. a. 4. q. 7. & 8. ac fere alii. Nihilominus tamen probabiliter sustineri potest, datum esse Beato hanc vim, ut transire possit ab extremo ad extremum sine medio. Quia sancti Patres de agilitate corporis gloriosi tractantes, hanc ei vim tribuere videntur. Dicunt enim, posse corpus Beati in momento, & absq; retardatione eo divertere, quo impetus spiritus eum direxerit. Ita loquitur Laurentius Justinianus dicto lib. de perfectione monasticæ conversationis c. 23. Augustinus vero de cognitione beatæ vitæ c. 45. & Anselm. lib. de similitud. c. 48. & in prosolog. c. 25. dicunt corpora gloriosa futura Angelis æqualia in velocitate; sed est probabile, Angelos naturali virtute posse transire ab extremo ad extremum, non contingendo medium: ergo eadem velocitas ex sententia horum Patrum communicatur per gloriam corpori beato. Unde Augustinus supra, & in Enchirid. c. 90. & aliis locis citatis sect. 1. dicit, tam cito posse Beatum reali præsentia sui corporis transire ad distantem locum, quam potest cogitatione: potest autem cogitatione subito transire, nihil de medio cogitando. Et Bern. ser. 4. in festo omnium Sanctorum; *Tanta* (inquit) *futura est corporum agilitas beatorum, ut possint, si velint, absque omni mora, seu difficultate ipsam quoque cogitationum nostrarum sequi ad omnia velocitatem*. Et confirmatur, quia probabile est, animam separatam posse hoc modo moveri, & subito transire de uno loco in alium. Quia si Angelus id potest, cur non etiam anima? Sed in beatitudine non privabitur anima propter unionem ad corpus ulla spirituali perfectione, & quasi libertate: ergo idem poterit conjuncta corpori, quod secum eodem modo movebit. Tandem quia Paulus dixit, surrecturum corpus illud *spirituale*, dicunt Theologi habiturum proprietates spiritus etiamsi supernaturales sint, & per virtutem creatam fieri non possint, ut verbigratia posse penetrare per alia corpora, posse agere, & non agere suo arbitrio: cur ergo non idem dicetur de hac mutatione? Quæ ratio, ut minimum ostendit, fundamentum contrariæ sententiæ non esse firmum. Est ergo hæc sententia satis verisimilis, præsertim si verum est, hoc genus mutationis esse rebus spiritualibus connaturale, quod tamen incertum est.

Supposita vero hac sententia, addenda sunt duo. Primum est hanc mutationem non fieri per qualitatem superadditam. Quia nulla esse potest, quæ natura sua vim habeat ad movendum corpus hoc modo. Neque vero dicendum est, fieri a solo Deo, ipso Beato tantum passive concurrente, propter rationes allatas in secundo puncto: sed fieri ab anima, vel corpore Beati, ut instrumento divinæ virtutis, juxta modum paulo ante explicatum. Alterum est, in hac agilitate esse æquales omnes Beatos. Quia cum sit mutatio instantanea, non suscipit magis, aut minus: nisi quis fortasse dicat, perfectiorem Beatum posse ad locum distantiorem unica mutatione moveri: quod tamen neque est consentaneum modo loquendi Patrum (ut vidimus) neque est necessarium. Quia non est contra perfectionem beatitudinis, quod in aliqua perfectione accidentaria sint Beati omnino similes, & æquales, ut de immortalitate supra dictum est, & de subtilitate statim dicemus.

SECTIO V.

Utrum corpus Christi post resurrectionem potuerit simul esse in eodem loco cum qualibet alio corpore, & quomodo.

Diximus in prima sectione hujus disputationis, subtilitatis dotem intelligendam esse in ordine ad penetrationem corporis gloriosi cum quovis alio corpore in eodem loco. Quia licet aliis modis explicari soleat: nullus tamen esse potest ita proprius, & accommodatus ad distinguendam hanc dotem ab aliis perfectionibus animæ & corporis, tam naturalibus, quam supernaturalibus. Tria ergo de hac dote explicanda supersunt. Primum, an hic effectus sit possibilis. Secundum, an de facto tribuatur corpori glorioso ratione beatitudinis. Tertium, qua virtute, quove modo fiat.

Circa primum Durandus disp. 44. quæst. 6. opinatur implicare contradictionem hunc effectum, scilicet ut corpora quantitativa existentia in loco simul se penetrēt in eodem loco: cujus opinionem probabilem judicat Paludan. q. 3. Fundamenta sunt. Primum, quia duo corpora repugnant esse in eodem loco ratione suarum quantitatum; igitur manentibus eisdem quantitatibus, manet eadem repugnantia, quæ nullo modo potest auferri, quia non est effectiva, sed formalis. Secundo, quia non possunt omnes partes ejusdem quantitatis ita se penetrare, ut simul in eodem situ constituantur: ergo nec diversa corpora. Consequentia est evidens, quia tanta est repugnantia inter corpora discreta, quanta inter partes continuas. Sola enim continuitas non addit specialem repugnantiam. Antecedens vero patet, tum quia de ratione quantitatis est, ut habeat partem extra partem: tum etiam quia alias posset totum cælum modico in vase concludi. Tertio fieri non potest, ut partes quantitatis successivæ sint simul duratione: ergo neque etiam fieri potest, ut partes quantitatis continuæ sint simul loco. Patet consequentia: quia sicut de ratione quantitatis successivæ est prius, & posterius in duratione: ita de ratione quantitatis continuæ permanentis est extensio partium, ut una sit extra aliam. Quarto quia non potest unum corpus quantitative poni in locis distinctis: ergo nec distincta corpora in eodem loco.

Hæc vero sententia omnino falsa est, & improbabilis, & occasionem præbet errandi circa multa mysteria fidei. Primo circa mysterium Eucharistiæ, in quo licet proprie non fiat penetratio quantitatum: tamen propria quantitas corporis Christi altiori modo simul est realiter præsens cum quantitate panis, & una pars corporis Christi ibi est, ubi est alia. Unde Durandus coactus est negare, quantitatem corporis Christi esse sub Sacramento altaris. Quæ sententia erronea est, ut suo loco dicetor. Alia responsio colligi potest ex Paludano, scilicet posse fieri per divinam potentiam, ut corpus sit quantum, & non occupet locum. Quia illud est prius, quam hoc, & hac ratione posse fieri, ut corpus Christi, licet sit quantum, tamen quia ut est in sacramento non occupat locum, possit simul esse cum quantitate panis. Quod vero corpus quantum sit in loco, & non occupet locū, hoc est impossibile. Quia sunt omnino idem, si autem corpus occupat locū, impossibile etiā est, ut simul admittat aliud corpus in eodem loco. Quia occupare locum nihil aliud est, quā habere partes positione distinctas, & distantes a se invicem, & ab omni alia quantitate. Hæc vero responsio, licet aliquo modo evitet prædictum errorem circa fidem: tamen nullo modo satisfacit. Primo, quia multo difficilius est facere, ut corpus quantum non sit in loco, quam ut existens in loco simul sit cum alio corpore. Si igitur primum fieri potest, cur non secundum? Antecedens declaratur. Nam vel esse in loco, late sumitur pro quocunque modo existendi alicubi secundum præsentiam realem: & ita non solum difficilius, sed etiam impossibile est, esse corpus quantum, & non esse in loco seu alicubi realiter præsens: ut dicemus latius agentes de Eucharistia. Vel esse in loco idem est, quod esse quantitative in loco seu modo connaturali quantitati: & hoc modo multo difficilius est, separare a corpore quāto hujusmodi esse in loco. Quia non solum impeditur effectus extrinsecus, & quasi privativus, scilicet, expulsio alterius corporis ab eodem loco, sed etiam effectus intrinsecus, scilicet propria extensio in ordine ad locū, qua impedita consequi-

tur, quidquid est admirabile, supernaturale in alio effectu, scilicet, quod tota quantitas unius corporis sit simul cum alio corpore, & similiter quantitas omnium partium inter se. Denique quamvis repugnet corpus esse quantitative in loco, & non occupare locum, tamen hoc ipsum, *occupare locum*, præcise, ac formaliter non est distare ab alia quantitate, vel illam expellere ab eodem loco: sed est, ita replere illum locum, ut totum sit in toto, & pars in parte. Ex quo fit, ut corpus existens in loco, natura sua aptum sit ad expellendum aliud corpus, & distandum ab illo, & hanc aptitudinem semper retinet, quamvis actu non expellat. Ergo formaliter non repugnat, corpus occupare locum, & actu non expellere aliud corpus ab eodem loco: quia hoc est quid posterius; poterit ergo separari a priori, sicut etiam de alia proprietate quantitatis dicebatur.

Secundum mysterium fidei, & quod pugnat cum sententia Durandi, est nativitas Christi ex Virgine integra, & omnino intacta permanente, de quo in superioribus diximus, & ostendimus, Durandi evasiones non esse fidei consentaneas.

Tertium est mysterium resurrectionis Christi, cujus corpus egressum est e sepulchro clauso, & ingressum est ad discipulos januis clausis. Ad quod variis modis respondent Durandus, & Paludanus. Et primo negant ex Evangeliis colligi, Christum egressum esse ex sepulchro lapide obserato. Nam licet Marcus referat, mulieres euntes ad monumentum dixisse: *Quis revolvet nobis lapidē ab ostio monumenti?* tamen non refert, id dixisse, postquā ad monumentum pervenerant. Nam potius Lucas c. 24 refert mulieres venisse ad monumentum, & invenisse lapidem revolutum: ergo ex Evangeliis non potest colligi, lapidem fuisse sublatum, postquam Christus surrexerat, & non antea. Sed ut verum sit, hoc non esse expressum in scriptura, habetur tamen ex communi sententia antiquorum Patrum, qui ita videntur Evangelistas intellexisse, ex perpetua ecclesiæ traditione. Justinus q. 117. ad Gentes. *Quemadmodum* (inquit) *non mutatione corporis in spiritum Dominus super mare ambulavit, verum divina potentia sua mare, quod pedibus calcare nequirent, ad ambulandum commodum, & pervium reddidit: ita & sua potentia e monumento, cui lapis impositus fuit, egressus est, et ad discipulos janua clausa ingressus. Non enim exsitationis ejus gratia saxi ipsius de monumento facta est devolutio, sed eorum causa, qui id erant conspecturi, ut ipsis resurrectio ostenderetur.* Significat Nazian. in Tragœdia, *Christus patiens*. Prius enim aperte dicit, mulieres pervenisse ad sepulchrū adhuc lapide obseratū, & tūc subito fuisse revolutum lapidem, & sepulchrum vacuum apparuisse. Et infra introducit Angelum sic loquentem.

E sepulchro clauso Christus egreditur.

Vos dicite, inquam, hæc omnibus, primo loco
Et Petro, subolem tartarum, Christum excitum
Suo ex sepulchro, tum revulsum ab ostio
Magno impetu saxum.

Et postea clarius idem explicat, ut inferius referemus. Asserit hoc etiam August. ser. 138. de temp. *Quomodo,* (inquit) *de sepulchro exire non posset, qui ex incorruptis matris visceribus salva virginitate processit?* Et Hieron. ep. 150 ad Hedibiam, q. 6. *Non putemus* (inquit) *Angelū idcirco venisse ut aperiret sepulchrum Domino resurgenti, & revolveret lapidem: sed postquam Dominus resurrexit hora, qua ipse voluit, & quam nulli mortalium cognita, indicasse, quod factum est, & sepulchrum vacuum revolutione lapidis.* Quibus verbis indicat Hier. expositionem verborum Matt. c. 28. & ex illis hanc sententiam colligit. Refert enim Matthæus, Angeli ministerio fuisse lapidem sublatum. Ex quo fit vehemens conjectura, non fuisse sublatum, ut Christus resurgeret, quia si ita esset, potius virtute ipsius resurgentis tolleretur. Fuit ergo sublatus ab Angelo in testimonium resurrectionis factæ. Unde statim dixit Angelus mulieribus: *Non est hic, surrexit enim, sicut dixit: Venite, & videte locum, ubi positus erat Dominus.* Et ita etiam interpretatur expresse Chrysost. hom. 90. in Mat. quem sequuntur Theophyl. Matt. 28. Euthym. c. 68 in Matt. Idem Chrysost. hom. de Jo. Bapt. t. 3. ubi late, & eleganter hanc sententiam confirmat. Quam etiam docent Beda hom. in Vigiliis Paschæ, & Bernardus ser. 1. de resurr. Est igitur temerarium sine causa hoc negare. Et quamvis non esset certum ita fuisse de facto, tamen omnes prædicti Patres supponunt, id esse possibile, atque ita divinæ omnipotentiæ id attribuunt. Denique ingressum ad discipulos, expresse dicit Jo. c. 20 factum esse *januis clausis*. Quod eodem modo interpretantur prædicti Patres locis citatis, & Cyrillus Alexand. Chrysost. Augustin. Theophyl. Euthymius, & alii super Jo. & Ambros. Luc. ult. & Gregorius hom. 26. in Evang. Augustinus ep. 3. & lib. 22. de Civitate c. 8. & de Agone Christ. c. 24. qui ejusdem virtutis indicant fuisse hoc factum, cum nativitate ex Virgine. Atque idem habet Theodo. dialog. 2. & Chrysost. hom. 2. de symbol. & Gregorius Nazianz. in prædicta Tragœdia,

Christus post resurrectionem ad discipulos januis clausis ingreditur.

Stat ecce Dominus, has fores intra: novum hoc
Dignumque vere maximo miraculo.
Et quomodo autem foribus occlusis adest?
Quin forte & idem, sic sepulchro condito
Clausoque surgens exiit, velut antea
Virginis ab alvo prodiit matris suæ
Infracta servans claustra quam castissimæ.

Athanasius præterea orat. 4. contra Arianos dicit, *Verbum per corpus suum dedisse discipulis aliquem sui sensum, quando ingressus est ad eos januis clausis. Quippe quod recta penetrabat, præsensque sui certitudinem afferebat.* Quibus verbis excluduntur aliæ evasiones Paludani, & Durandi, indignæ plane Catholicis viris. Dicunt enim, aut januas velocissime fuisse apertas, & iterum subito clausas: aut fuisse quidem clausas semper: Christum tamen non per illas intrasse, sed fenestram, aut ita suum corpus accommodasse, ut per rimulas aliquas intrare potuerit: quod de Christi corpore sentire indignum est. Significat ergo Athanasius, Joannem Evang. non sine causa bis adnotasse Christum ingressum esse januis clausis, ut speciali miraculo, & Verbi virtute id factum esse significaret. Quod etiam significavit Leo P. ep. 10. ad Flavianū c. 5. Unde Hieronymus ep. 61. ad Pammach. adversus errores Joannis Jerosol. *Quod clausis* (inquit) *ingressus est ostiis, ejusdem virtutis fuit, cujus & ex oculis evanescere;* & Cyrillus Alexand. li. 2. de fide ad Reginas idem sentit. Ultima tamen evasio superest, fundata in his, quæ precedenti sectione dicta sunt, ingressum scilicet fuisse Christum ad discipulos, vel egressum è sepulchro, non penetrando corpora intermedia: sed transeundo ab extremo ad extremum sine existentia in medio: hoc enim etiam est divinæ virtutis indicium, & maximum miraculum, ac nihil indecentiæ continet. Et sane, cum hic etiam modus fuerit possibilis, & sufficiat ad salvanda omnia, quæ scriptura refert de hoc mysterio, non potest evidenter refelli hæc responsio. Nihilominus ex dictis constat, non esse consentaneum multis ex citatis Patribus. Comparāt enim hoc mysterium cum mysterio nativitatis ex Virgine, de quo supra ostendimus nullo modo posse illa ratione explicari. Præterea, multi explicant id factum esse per modum penetrationis. Hieronymus loco nuper citato sic inquit. *Dic mihi acutissime disputator, quid est majus, terræ magnitudinem appendere super nihilū, et super aquarum incerta librare, an Deum transire per clausam portam, & creaturam cedere creatori?* Apertius Hilarius l. 3. de Trin. *Quæro ergo per quas clausæ domus partes sese corporeus intulerit. Diligenter enim Evangelista expressit dicens, venit Jesus januis clausis & stetit in medio discipulorum suorum. An construct a parietum penetrans, et solidam lignorum naturam impenetrabilem transcurrit? stetit namq; corporeus, non simulatus, aut fallax. Sequantur igitur oculi mentis tuæ penetrantis ingressum, et cum eo clausā domū intelligentia tua visus intrent. Integra sunt omnia, et obserata: sed ecce assistit medius, cui per virtutē suam universa sunt pervia, nihil cedit ex solido, neq; per naturā suam aliquid tanquam lapsæ insensibili ligna, & lapides amittunt.* Epiphanius expressius, quam ceteri, hoc tribuit corporis subtilitati, hær. 30. *Resurrexit* (inquit) *& clausis foribus ingressus est, ut crassarum partium corpus tenuium partium ostenderet ipsum, quod erat cum carne, & ossibus, fiduciaque & spei nostræ in seipsa promissionē faciebat:* & hær. 64. *Dominus noster Jesus Christus resurrexit ex mortuis, non aliud corpus suscitans: sed ipsum, quod erat, in spiritualem subtilitatē trāsmutans, et spirituale totum conjiciens ingressus per fores conclusas, id quod fieri nequit hoc in nostris corporibus propter crassitudinē, eo quod nondū in spiritualem subtilitatē sint conversa. Quod igitur erat id, quod conclusis foribus ingressū est? Aliud ab*

eo, quod

eo, quod crucifixum est, an ipsum crucifixum? omnino equidem non poteris non confiteri ipsum, quod crucifixum est. Quomodo igitur ingressum est foribus conclusis? Ut ostenderet quod corpus quidem esset, quod videbatur, & non spiritus: verum corpus spirituale subtilium partium, quod aliquando crassarum partium fuerat. Ex quibus omnibus aperta constat, hos Patres non solũ sentire hoc divinum opus possibile, sed re ipsa factum esse, idq; esse magis consentaneũ intentioni, & verbis Evangelistarũ & fortasse: esse facilius, quam ingredi sine transitu per ullum mediũ.

Quartum mysterium est Ascensionis Christi in cœlum. Est enim de fide, ascensu suo penetrasse usque ad supremum cœlum, juxta illud ad Hebr. 4. *Habentes ergo Pontificem, qui penetravit cælos, Jesum filium Dei, teneamus spei nostræ confessionem.* Non penetravit autem eos dividendo, qui *ferro & adamante solidiores*, a Job dicuntur c. 37. & ideo Paulus fortasse, non sine mysterio usus est verbo *penetrandi*.

Duo corpora simul quodam loco esse super naturaliter non repugnat.

Dicendum ergo est, non implicare contradictionem, ut unum corpus simul cum alio sit quantitativa in eodẽ loco. Hæc est sententia D. Th. & omnium Theologorũ, quos paulò inferius referemus. Ratio vero est, quia licet inter quantitates sit naturalis repugnantia in ordine ad idem spatium; tamen inde non fit, ut Deus virtute sua non possit illam superare: neque ex hoc sequitur aliquid contra formalem rationem, & essentiam quantitatis, ut supra explicatum est. Sicut etiam duæ qualitates contrariæ natura sua repugnant, & Deus potest illas in eodem subjecto ponere. Quod tandem confirmatur ostendendo, rationes Durandi nullius esse efficaciæ, quod esse debet sufficiens argumentum, ut non asseramus, hoc implicare contradictionem.

Responsio ad argumenta Durandi.

Ad primum igitur fatemur, naturalem repugnantiam in eodem loco inter corpora quanta esse ratione quantitatum, atque adeo manentibus quantitatibus manere eandem repugnantiam naturalem; nihilominus tamen fieri posse per Divinam potẽtiam, ut illæ duæ quantitates loco penetrentur: quia illa repugnantia naturalis in ordine ad divinam potentiam nulla est, neq; illi resistit, atque ita potest Deus simul cõservare corpus aliquod in uno loco, & in eodem aliud reponere. Ad secundum negatur assumptum. Nam sicut duæ quantitates discretæ possunt penetrari in eodem loco: & duæ, vel plures partes ejusdem quantitatis continuæ. Neque est inconveniens, quod totum cœlum Divina virtute possit in parvo vase concludi. Cum autem dicitur, de ratione quantitatis esse, ut habeat partem extra partem: si his verbis explicatur essentia quantitatis, & illa particula, *extra*, dicit ordinem ad locum, non debet significare actum sed aptitudinem. Non est enim de ratione quantitatis, ut una pars actu sit extra locum alterius: sed solum quod natura sua apta sit ad existendum in loco tali modo. Quod si supponatur quantitas esse extensa in ordine ad locum, sic necesse est, ut habeat aliquas partes, quarum una actu sit extra locum alterius, quia hæc est ratio formalis extensionis in ordine ad locum: poterunt tamen per Divinam potentiam in eodem spatio, vel extensione esse penetrative plures partes æquales.

Ad tertium de duratione successiva respondetur, successionem in conceptu suo significare extensionem quãdam in duratione secundum prius, & posterius, & ideo repugnare manere extensionem sine hac successione: sicut etiam repugnat manere extensionem in ordine ad locum, absque eo quod sit pars extra partem etiam in ordine ad locum. At vero sicut successio non semper est de ratione entis quod successiva sit, ita neq; extensio in ordine ad locum est de ratione quantitatis, & ideo possunt esse optime quantitates distinctæ, etiamsi loco, vel situ non distinguantur. Ad quartum negatur antecedens: & potest argumentum retorqueri. Nã Deus potest constituere unum corpus quantum in pluribus locis, ergo & plura corpora in eodem loco: sed de hoc aliàs.

Facultas existendi in eodem loco simul cum alio corpore proprietas gloriosis debita corporibus.

Circa secundum, quamvis ex dictis constet, Christum Dominum post resurrectionem simul eundem locum occupasse cum aliis corporibus: non tamen inde fit hanc esse proprietatem debitam ratione beatitudinis corporibus gloriosis. Quia dici potest, non convenire hoc corpori Christi ratione beatitudinis, sed ratione unionis. Nã etiam ante resurrectionem interdum hac proprietate sui corporis usus est, ut cum a matris illæso prodiit utero: & fortasse eadem virtute est usus, quando inter Judæos ipsũ persequentes, & comprimentes sine ullo impedimento, contactuve transibat. Cæterum dicendum est, hunc modum subtilitatis communicari ratione beatitudinis corpori glorioso. Propter hanc enim causam docent Theologi omnes, proprietatem hanc communem esse omnibus corporibus gloriosis. Quam etiam esse communem sententiam Patrum sectio. 1. ostendimus: ubi & ex Paulo illam deduximus, & variis congruentiis ostendimus. Exemplum insuper de Christi corpore commune est cunctis Beatis. Omnes enim corpore, & animo ascensuri sunt super cœlos. Item post diem judicii in cœlo ambulare poterunt, & ad inferiores cœlos si voluerint, vel ad elementa descendere: & tamen verisimile non est, divisum semper iri cœlum, ut ipsi moveri queant. Est ergo hæc proprietas debita corpori glorioso. Potuit autem Christus in via mortali interdum ea uti, vel propter universalem potentiam faciendi miracula: vel quia duplici titulo illi deberi potest, scilicet ratione unionis, & ratione gloriæ: vel certe, quia in via mortali voluit quædam indicia, et vestigia gloriæ suo corpori debitæ exhibere. Et ideo (ut notavit Innocent. lib. 4. de myst. Missæ. c. 12.) subtilitatem accepit, cum nasceretur ex virgine: claritatem, cum transfiguraretur in monte: agilitatem, cum incederet super mare: impassibilitatem, cum manducaretur in cœna.

Circa tertium difficile explicatu est, quid sit hæc proprietas in corpore glorioso, & quomodo se penetret cum alio corpore. Duo autem hic sunt investiganda. Primum est dispositio quasi passiva illius corporis, an scilicet sit affectum aliquo accidente, seu qualitate, ratione cujus penetrare possit aliud corpus. Si enim non est ita dispositum, igitur non est magis subtile ipsum corpus beati, quam cœlum, terra, aut quodlibet aliud corpus, cum quo penetratur: quia hæc penetratio mutua est ex parte utriusque corporis, & non est in uno major dispositio ad illam, vel minor repugnantia naturalis, quam in alio. Si autem dicatur, corpus gloriosum esse specialiter dispositum, ac subtile effectum per aliquam internam qualitatem, id non videtur posse intelligi: quia illa qualitas non privat corpus sua quantitate, ut per se constat: neque etiam tollere potest extensionem ejus in ordine ad locũ. Nam hæc tam intrinsece conjuncta est ex natura rei cum quantitate, ut nulla qualitate creata impediri queat. Tum quia effectus adeo supernaturalis non potest esse connaturalis alicui qualitati creatæ. Vix enim mẽte concipitur, ac soli Deo propter ejus infinitam virtutem conceditur. Tum etiam quia vel illa qualitas est spiritualis, & sic non poterit efficere corpus, ut illud subtilius reddat, et modum existendi ejus immutet. Vel est corporea, & sic ipsa natura sua postulabit partium extensionem in ordine ad locum: quomodo ergo illam impediat in quantitate? Unde confirmatur, nam si corpus Beati esset ita intrinsece dispositum, non posset, conservata illa dispositione, habere extensionem partium in ordine ad locum, neque una excluderet aliam ab eodem loco. Sicut corpus Christi existens in sacramento, & retinens illam dispositionem, & modum existendi, non potest habere prædictam extensionem.

Secundo, investiganda est virtus activa, qua corpus gloriosum possit ita moveri, ut penetret alia corpora: quia non videtur posse esse virtus intrinseca, nec superaddita per aliquam qualitatem: quia effectus est omnino supernaturalis, & possibilis solum ex obedientia creaturæ ad creatorem: ergo non potest esse connaturalis alicui qualitati creatæ: ergo supervacanea esset qualitas superaddita, quandoquidem non potest addere virtutem agendi supernaturalem, obedientialis enim sufficienter est in ipsa anima, & in potentiis ejus. Confirmatur, quia nulla potest esse qualitas creata, quæ vim habeat cõjungẽdi in eodem subjecto calorem & frigus in gradibus intensis, ergo idem est in præsenti. Si autem hæc virtus non est intrinseca corpori glorioso; ergo a solo Deo movetur, cum transit per aliud corpus, ergo non est ipsum subtile: quia eadem actione, & efficientia potest Deus constituere in eodem loco corpora quantumvis densa, & crassa.

Hæ rationes apud me convincunt, primo hanc subtilitatem non esse qualitatem veluti formaliter afficientem corpus, illudq; reddentem aptum, ut penetrari possit cum alio corpore, seu formaliter tollentem repugnantiam naturalem, quæ est inter duas quantitates respectu ejus-

dem spatii. Et in hoc conveniunt fere omnes Doctores in 4. dist. 44. Durandus q. 5. Paludanus q. 3. Capreolus qu. 3. Suppl. q. 2. & in dist. 49. Scot. q. 18. Richard. ar. 4. q. 5. Major, q. 20. & Sotus q. 4. ar. 6. Et est sententia D. Th. ut statim videbimus. Solus Bonaventura ar. penult. q. 1. videtur contrarium sentire, quamvis subobscure, & Petrus de Tarantasia q. 3. problematice idem defendit. Sed non video fundamentum, neq; quomodo satis intelligi possit.

Virtus ad penetrandum aliud corpus in beato ad-de prinur.

Secundo censeo, satis etiam probari prædictis rationibus, ad hunc subtilitatis effectum non dari corporibus beatis qualitatem aliquam activam. Quæ est etiam sententia communis D. Th. dist. 44. q. 2. ar. 2. q. 2. & idem sequuntur Scot. Capr. Paludan. Sotus, & alii. Et quamvis interdum Paludan. & Richard. videantur ponere subtilitatem in qualitate activa: tamen loquuntur de subtilitate non in eo sensu, in quo nunc loquimur, sed ut pertinet ad subtilius, vel efficacius perficiendas operationes suorum, de quo jam supra dictum est.

Tertio vero addo, hanc virtutem penetrandi alia corpora non esse omnino extrinsecam, ita ut solum consistat in quodam pacto, quo Deus statuit movere corpus Beati, quandocunque ipse voluerit, (ut Scotus, & fere alii interpretantur) sed in virtute intrinseca, & instrumentali animæ, vel corporis beati, cui ratione beatitudinis datum est, ut possit se hoc modo movere tanquam instrumentum Dei. Sicut in priori tomo diximus, Christi humanitati datam esse virtutem miraculorum quasi permanentem per modum potentiæ, non quia illi sit data aliqua qualitas, neq; solum, quia Deus ad præsentiã ipsius operatur: sed quia Deus statuit pro illius voluntate dare ei accommodatum concursum ad operanda miracula, ut instrumento divinitatis. Sic igitur in præsenti Deus statuit, ratione beatitudinis uti voluntate, seu facultate motiva corporis beati ad hũc effectum pro ejus arbitrio, & voluntate. Et hoc modo recte intelligitur, quomodo subtilitas sit dos Beati per modum virtutis activæ.

Dos subtilitatis in corpore glorioso quid sit.

Atque ita facile solvuntur rationes dubitandi in principio positæ. Ad summum enim probant, hanc subtilitatem esse aliquam vim internam ipsius corporis, sive illa sit principalis, sive instrumentalis: & ita est intelligendus Gregorius dicta hom. cum dixit, corpus beatum esse *subtile per effectum spiritualis potentiæ*: & Ambr. Luc. 24 dicens, *Per resurgentis corporis qualitatem, Christum januas penetrasse*: & Laurentius Justinianus dicta c. 2. de perfectione monasticæ conversationis, cum dicit: *Caro spiritualis effecta liberam ingrediendi quocunque recipit facultatem*. Ad hæc enim omnia satis est dicta instrumentalis virtus activa, quam ponit etiam Richardus supra, & indicavit Bonaventura. D. Th. autem, qui soli divinæ virtuti dicit tribuendum hunc effectum, exponi potest de principali virtute. Non enim, credo, negaret instrumentalem actionem creaturæ, quam in aliis supernaturalibus operibus facile concedit. Sotus vero supra *inanem fictionem* appellat hanc virtutem activam, quæcunq; illa sit, quia se penetrare (inquit) non est agere, & quia quantitas natura sua resistit non tanquam virtus activa, sed quia locum replet. Tamẽ cum negari non possit, hunc effectum esse supernaturalem non video, quomodo fieri possit sine supernaturali efficiẽtia. Deus enim hoc potest ratione suæ omnipotentiæ; ergo quando ita operatur, aliquid efficit proprium omnipotentiæ suæ: ergo potest uti creatura ut instrumento ad hunc effectũ; ergo verisimilius est, ita fieri in corporibus beatis, quia hic est altior, & perfectior modus operandi.

Objectio.

Dices. Ergo Christus in vita mortali habuit hanc dotem, quia habuit prædictam virtutem activam respectu sui corporis. Respondetur simpliciter negando consequentiam, quia dos subtilitatis non significat utcunque illam virtutem activam: sed connotat etiam talis corporis statum, in quo ei debeatur usus hujus virtutis: corpori autẽ Christi in statu passibili hoc non debebatur, etiamsi interdum ex speciali causa, & miraculo illa usus fuerit. Et hinc etiam intelligi potest, (quod D. Thomas, & fere omnes citati Theologi dicunt) corpus gloriosum posse penetrari cum corpore non glorioso, non vero cum glorioso. Id enim non est propter majorem repugnantiam, quia revera nulla est: sed propter decentiam, & debitum ordinem, ratione cujus non est debitus Beato concursus ad hujusmodi penetrationem cum alio corpore beato. Neque illa erit unquam necessaria, quia unus beatus non sese opponet alteri, neque alter tentabit incedere per locum, quem alius occupat. Et eadem ratione probabile est, non posse beatum quasdam partes sui corporis cum aliis penetrare, non solum mutando figuram, aut densitatem (ut quidam finxerunt: hæc enim aliena sunt a veritate, & impassibilitate corporis gloriosi) sed etiam absq; hac mutatione, ut fieri posset inter manus, brachia, aut pedes: quia etiam hæc penetratio non est necessaria Beato, neque admodum decens, neque conveniens optimæ dispositioni corporis humani, quæ requirit determinatum situm, ac distantiam partium, ut notavit etiam D. Th. supra q. 4.

Corpus gloriosum penetrari nõ potest cum corpore glorioso.

QUÆSTIO LV.

De manifestatione resurrectionis, in sex articulos divisa.

DEinde considerandum est de manifestatione resurrectionis Christi. Et circa hoc quæruntur sex.

Primo, utrum Christi resurrectio omnibus manifestari debuerit: an solum quibusdam specialiter personis.

Secundo, utrum fuisset conveniens, quod eis videntibus resurgeret.

Tertio, utrum post resurrectionem debuerit cum suis discipulis conversari.

Quarto, utrum fuerit conveniens, quod suis discipulis in aliena effigie appareret.

Quinto, utrum resurrectionem suam argumentis manifestari debuerit.

Sexto, de sufficientia illorum argumentorum.

ARTICULUS I.

Utrum resurrectio Christi debuerit omnibus manifestari.

AD primum sic proceditur. Videtur, quod resurrectio Christi debuerit omnibus manifestari. Sicut enim publico peccato debetur pœna publica (secundum illud 1. ad Timot. 5. Peccantes coram omnibus argue) ita merito publico debetur præmium publicum. Sed claritas resurrectionis est præmium humilitatis passionis, ut Aug. dicit super Joannem: cum ergo passio Christi fuerit omnibus manifestata, eo publice patiente, videtur, quod gloria resurrectionis ipsius omnibus manifestari debuerit.

3 p. q. 56. a. 1. ad 2. Et 1. Cor. 15. co. 3.

Tra. 140. in Jo. cir. fi.

3. Præterea. Sicut passio Christi ordinatur ad nostram salutem, ita & ejus resurrectio, secundum illud Rom. 4. Resurrexit propter justificationem nostram. Sed illud, quod ad communem utilitatem pertinet, omnibus debet manifestari, & non specialiter quibusdam.

3. Præterea. Illi, quibus manifestata est resurrectio Christi, fuerunt resurrectionis testes: unde dicitur Act. 3 Quem Deus suscitavit a mortuis, cujus nos testes sumus. Hoc autem testimonium ferebant publice prædicando. Quod quidem non convenit mulieribus, secundum illud 1. ad Corint. 14. Mulieres in Ecclesia taceant: & 1. ad Timoth. 2. Docere mulieri non permitto. Ergo videtur, quod inconvenienter resurrectio Christi manifestata fuerit primo mulieribus, quam omnibus communiter.

Sed contra est, quod dicitur Act. 10. Hunc Deus suscitavit tertia die, & dedit eum manifestum fieri non omni populo, sed testibus præordinatis a Deo.

Respondeo dicendum, quod eorum, quæ cognoscuntur; quædam cognoscuntur communi lege naturæ, quædam autem cognoscuntur ex speciali munere gratiæ sicut ea quæ divinitus revelantur. Quorum quidem, ut Dion. dicit in lib. Cœl. hierarch. hæc est lex divinitus instituta, ut a Deo immediate superioribus revelentur, quibus mediantibus deferantur ad inferiores, sicut patet in ordinatione cœlestium spirituum. Ea vero, quæ pertinent ad futuram gloriam, communem hominum cognitionem excedunt: secundum illud Isai. 46. Oculus non vidit, Deus, absque te, quæ præparasti exspectantibus te. Et ideo ejusmodi ab homine non cognoscuntur nisi divinitus revelata, sicut Apostolus dicit prima ad Cor. 2. Nobis revelavit Deus per spiritum suum. Quia igitur Christus resurrexit gloriosa resurrectione, ideo ejus resurrectio non omni populo manifestata est, sed quibusdam, quorum testimonio deferretur in aliorum notitiam.

C. 4. Cœl. hier. in med. illius

Ad primum ergo dicendũ, quod passio Christi peracta est in corpore adhuc habente naturã passibilem, quæ communi

se-

lege nota est omnibus, & ideo passio Christi omni populo immediate manifestari potuit. Resurrectio autem Christi facta est per gloriam Patris, ut Apost. dicit Rom. 6. & ideo immediate manifestata est, non omnibus, sed quibusdam. Quod autem publice peccantibus pœna publica imponitur, intelligendum est de pœna præsentis vitæ. & similiter publica merita publice præmiari oportet, ut alii provocentur. Sed pœna & præmia futuræ vitæ non publice omnibus manifestantur, sed specialiter illis, qui ad hoc præordinati sunt a Deo.

Ad secundum dicendum, quod resurrectio Christi sicut est ad communem omnium salutem, ita in notitiam omnium pervenit. Non quidem sic, quod immediate omnibus manifestaretur, sed quibusdam, per quorum testimonium deferretur ad omnes.

Ad tertium dicendum, quod mulieri non permittitur publice docere in Ecclesia: permittitur autem ei, privatim aliquos domestica admonitione instruere. Et ideo sicut Ambros. dicit super Luc. Ad eos fœmina mittitur, qui domestici sunt, non autem mittitur ad hoc, quod resurrectionis testimonium ferat ad populum. Ideo autem primo mulieribus apparuit, ut mulier, quæ primo nuncium mortis ad hominem detulit, primo etiam vitam resurgentis Christi in gloria nuntiaret. Unde Cyril. dicit: Fœmina, quæ quondam mortis fuit ministra, venerandum resurrectionis mysterium prima percipit, & nuntiat: adeptum est igitur fœmineum genus, & ignominiæ absolutionem, & maledictionis repudium. Similiter etiam per hoc ostenditur, quod quantum ad statum gloriæ pertinet, nullum detrimentum patietur fœmineus sexus: sed si majori charitate fervebunt, majori etiam gloria ex visione divina potientur, eo quod mulieres, quæ Dominum arctius amaverunt, in tantum, ut ab ejus sepulchro discipulis etiam recedentibus non recederent, primo viderunt Dominum in gloria resurgentem.

Co. ult. in Luc. non multum ante med. tom. 5.

Lib. 15. in J... c. 51. super illud, Vade ad fratres meos & dic eis.

COMMENTARIUS.

Docet D. Th. non fuisse conveniens, ut Christus coram hominibus publice resurgeret, sicut publice passus est. Quia passio erat quid humanum, & naturale; resurrectio vero gloriosa erat supernaturalis, ideoq; conveniens fuit, ut licet passio corporis mortalis coram hominibus manifeste facta sit: resurrectio tamẽ gloriosa occulte fieret, & per revelationẽ hominibus manifestaretur. Quod perspicue satis D. Th. explicat in corp. ar. & in solutionibus argumentorum. Unde (quod ad literam attinet) non indiget alia expositione. Quod vero tangitur in expositione ad 3. de apparitione facta mulieribus, tractabitur late disputatione sequenti. Advertendum est autem, supponere D. Th. Christum non exivisse de sepulchro clare, & manifeste coram custodibus, vel aliis hominibus, qui ibi adesse poterant. Quod licet non sit ita expressum in Evangelio, satis tamẽ aperte ex eo colligitur. Tum quia dicitur Christus primo visus a Maria Magdalena, & mulieribus, quod saltem videtur intelligendum de iis, a quibus publice visus est. Tum etiam, quia narrat Mat. c. ul. custodes exterritos fuisse, & factos veluti mortuos, quando angelus revolvit lapidem. Quo tempore jam Christus e sepulchro prodierat ipsis nihil cernentibus, neq; sentientibus. Et ratio est manifesta: quia ut Christus exiret de sepulchro, non fuit necessarium motionem aliquam fieri, quæ ab astantibus videri, vel audiri posset: quia (ut supra diximus, & art. sequenti docet D. Th.) exivit clauso sepulchro penetrando lapidem superpositum sine ulla motione. Alias vero, cum resurgeret gloriosus, non poterat videri, nisi ipse vellet, non oportuit autem, ut tam facile se ostenderet, præsertim custodibus, & inimicis.

ARTICULUS II.

Utrum fuisset conveniens, quod discipuli viderent Christum resurgere.

AD secundum sic proceditur. Videtur conveniens fuisse, quod discipuli viderent Christum resurgere. Ad discipulos enim pertinebat resurrectionem Christi testificari, secundum illud Act. 4. Virtute magna reddebant Apostoli testimonium resurrectionis Jesu Christi Domini nostri. Sed certissimum est testimonium de visu. Ergo conveniens fuisset, ut ipsam resurrectionem Christi viderẽt.

2 Præterea. Ad certitudinem fidei habendam discipuli ascensionem Christi viderunt, secundum illud Act. 1. Videntibus illis, elevatus est. Sed similiter oportet de resurrectione Christi certam fidem habere. Ergo videtur, quod discipulis vidẽtibus debuerit Christus resurgere.

3 Præterea. Resurrectio Lazari quoddam indicium fuit futuræ resurrectionis Christi. Sed discipulis videntibus, Dominus Lazarum suscitavit: ergo videtur, quod etiam Christus resurgere debuerit, discipulis videntibus.

Sed contra est, quod dicitur Marc. ult. Resurgens Dominus mane prima Sabbathi, apparuit primo Mariæ Magdalenæ. Sed Maria Magdalena nõ vidit eum resurgere, sed cum eum quæreret in sepulchro audivit ab Angelo, Surrexit, non est hic. Ergo nullus vidit eum resurgere.

Respondeo dicendum, quod sicut dicit Apost. Rom. 13. quæ a Deo sunt, ordinata sunt. Est autem hic ordo divinitus institutus, ut ea, quæ supra homines sunt, hominibus per angelos revelentur, ut patet per Dion. 4. c. 40. cœlest. hier. Christus autem resurgens non rediit ad vitam communiter hominibus notam, sed ad vitam quandam immortalem & Deo conformem secundum illud Rom. 6. Quod enim vivit, vivit Deo. Et ideo ipsa Christi resurrectio non debuit immediate ab hominibus videri, sed eis ab angelis nuntiari. Unde Hilarius dicit super Matth. quod ideo angelus prior resurrectionis est index, ut quodam famulatu paternæ voluntatis resurrectio nuntiaretur.

c. 40. & med.

Can. ult. in Matth. circa finem.

Ad primum ergo dicendum, quod Apostoli potuerunt testificari Christi resurrectionem etiam de visu: quia Christum post resurrectionem viventem oculata fide viderunt, quem mortuum sciverant. Sed sicut ad visionem beatam pervenitur per auditum fidei: ita ad visionem Christi resurgentis pervenerunt homines per ea, quæ prius ab Angelis audirent.

Ad secundum dicendum, quod ascensio Christi, quantum ad terminum a quo, non transcẽdebat hominum communem notitiam: sed solum quantum ad terminum ad quem. Et ideo discipuli poterant videre ascensionem Christi quantum ad terminum a quo, id est, secundum quod elevabatur a terra: non autem viderunt ipsum, quãtum ad terminum ad quem, quia non viderunt, quomodo reciperetur in cœlo. Sed resurrectio Christi transcendebat communem notitiam, & quantum ad terminum a quo (secundũ quod anima rediit ab inferis, & corpus de sepulchro clauso exivit) & quantum ad terminum ad quem, secundum quod est adeptus vitam gloriosam. Et ideo non debuit resurrectio fieri sic, quod ab homine videretur.

Ad tertium dicendum, quod Lazarus resuscitatus est, ut rediret ad vitam, qualem prius habuerat, quæ communem notitiam hominum non transcendit, & ideo non est similis ratio.

COMMENTARIUS.

Resurrectio cur non publice facta.

Hic etiam articulus fere non eget expositione. Idem enim D. Th. quærit, quod in superiori; sed quod ibi generatim dixerat de hominibus, hic in specie tradit de discipulis, & Apostolis. Ratio vero eadem est, quia etiam oportuit, ut discipuli, & Apostoli per divinam revelationem acciperent supernaturalia mysteria. Quã aliter hic D. Th. explicat, scilicet, quia debuit servari consuetus ordo divinæ providentiæ, scilicet, ut de divinis mysteriis homines per angelos instruantur. Et in solut. ad 1. subjungit aliam rationem, nimirum decuisse, ut Apostoli per fidem pervenirent ad visionem. Quanquam enim propter ecclesię commodum oportuerit, ut Christũ jam suscitatũ aliquando viderent: tamẽ propter ipsos oportuit, ut paulatim instruerẽtur, prius per auditum, deinde per visum.

Atque hinc etiam facilis est differentia inter resurrectionem, & ascensionem, quam D. Th. inquirit in solut. ad 2. Petit enim, cur Christus manifeste ascenderit corã discipulis, & non resurrexerit. Et respondet, resurrectionem omni ex parte fuisse supernaturalem; ascensionem vero quantum ad terminum a quo, qui erat terra, fuisse quodammodo naturalem, licet quantum ad terminum ad quem, transcendat communem hominum cognitionem, & ideo videri potuit, & debuit Christus ascendens, prout elevabatur a terra, non vero, ut pervenit in cęlum. Sed instari potest, quia licet terra sit subjecta communi cognitioni hominũ, tamen ille modus discedendi a terra, in se supernaturalis erat. Sicut etiam mors corporis aliquid est cognitioni hominum patens, & tamen recessus ab hoc termino qui fit per resurrectionẽ (est enim mors, seu privatio vitæ terminus a quo resurrectionis) non patet communi cognitioni hominum. Respõdetur esse differentiam: tum quia inter mortem, & resurrectionem nõ est medium, sed est immediatus transitus, & ideo non

Objectio.

Responsio.

potest videri recessus a termino a quo, quin videatur ipse terminus ad quem: at in motu ascensionis ante ultimum terminum ad quem, sunt multi proximi, qui sensibus hominum patare poterant. Tum etiam quia resurrectio est multo magis supernaturalis, quam ascensio, & in se magis occulta. Non enim potest oculis corporeis videri, sicut ascensio, sed solum per signa, & effectus manifestari potuit, & ideo oportuit, ut convenienti ordine ostenderetur. Addo, ipsam resurrectionem, & manifestationem ejus fuisse quandam præparationem ad ascensionem. Deniq; sicut oportuit, ut Apostoli viderent Christũ viventẽ post resurrectionem: ita & ascendentẽ; quia utriusq; mysterii futuri erant testes oculati. Est tamẽ differẽtia, quia ascensionẽ non potuerũt videre in termino, quia non poterant videre Christũ existentem in cælo empyreo & ideo oportuit, ut conspicerent ipsum ascensum: at vero resurrectio videri potuit in termino, vidẽdo scilicet Christum vivum, & ideo non fuit necesse, ut tunc videretur, cũ fiebat. Et aliunde oportuit servari alium modum, & ordinem propter congruentias supra adductas.

Discipuli Christum cur viderint in cælum ascendẽtẽ & non e sepulchro resurgentem,

In sol. ad 3. ponit D. Th. differentiam inter resurrectionem Lazari, & Christi, cur illa facta est coram Apostolis, & non hæc, scilicet, quia Christus resurrexit ad vitam gloriosam: Lazarus ad mortalem. Adde etiam, resurrectionem Lazari fuisse veluti præviam dispositionem, ut resurrectio Christi fieret credibilis, & ideo oportuisse, ut ab Apostolis videretur, maxime quia ipsi non viderant Lazarum morientem, sicut Christum. Quocirca nisi resurgentem viderent, non posse eis de resurrectione constare, etiamsi postea illum vivere conspicerent.

ARTICULUS III.

Utrum Christus post resurrectionem debuerit continue cum discipulis conversari.

AD tertium sic proceditur. *Videtur, quod Christus post resurrectionem debuerit continue cum discipulis conversari. Ad hoc enim discipulis post resurrectionem apparuit, ut eos de fide resurrectionis certificaret, & consolationem perturbatis adferret: secundum illud Joa. 20. Gavisi sunt discipuli viso Domino. Sed magis fuissent certificati et consolati, si eis continue suã præsentiã exhibuisset: ergo videtur, quod cõtinue cũ eis debuerit cõversari.*

304. 3. d. 21. q. 2. a. 3. co. & d. 22. q. 3. a. 2. q. 3. co. Et Jo. 20. l. 6. p. in. & 9. 41. pr.

2 Præterea. Christus resurgens a mortuis non statim ascendit in cælum, sed post dies quadraginta, ut habetur Actor. 1. Ille autem tempore intermedio, in nullo alio loco potuit convenientius esse, quam ubi discipuli ejus erant pariter congregati: ergo videtur, quod continue cum eis conversari debuerit.

3 Præterea. ipso die resurrectionis Dominicæ, quinquies Christus apparuisse legitur: et August. dicit in lib. de Consensu Evang. Primo quidem mulieribus ad monumentum: secundo, eisdem regredientibus a monumento in itinere: tertio, Petro: quarto, duobus discipulis euntibus in castellum: quinto, pluribus in Jerusalem, ubi non erat Thomas. Ergo etiam videtur, quod & aliis diebus ante suam Ascensionem ad minus pluries debuerit apparere.

Li. 3. c. 25. in pag. 5. ante fin. in tom. 4.

4 Præterea. Dominus ante passionem eis dixerat Matthæi 26. Postquam resurrexero, præcedam vos in Galilæam quod etiam Angelus & ipsemet Dominus post resurrectionem mulieribus dixit. Et tamen antea in Jerusalem ab eis visus est, & ipso die resurrectionis (ut dictum est) & etiam die octavo, ut legitur Joan. 20. Non ergo videtur, quod convenienti modo post resurrectionem cum discipulis fuerit conversatus.

App. pref.

Sed contra est, quod Joann. 20. dicitur, quod post dies octo, Christus discipulis apparuit. Non ergo continue conversabatur cum eis.

Respondeo dicendum, quod circa resurrectionem Christi duo erant discipulis declaranda, scilicet, ipsa veritas resurrectionis, et gloria resurgentis. Ad veritatem autem resurrectionis manifestandam, sufficit, quod pluries eis apparuit, & cum eis familiariter est loquutus, & comedit, & bibit, & se eis palpandum præbuit. Ad gloriam autem resurgentis manifestandam, noluit continue conversari cum eis, sicut prius fecerat, ne videretur ad talem vitam resurrexisse, qualem prius habuerat. Unde Lucæ ultim. dicit eis: Hæc sunt verba, quæ loquutus sum ad vos, cum essem vobiscum. Tunc quidem erat cum eis præsentia corporali, sed ante cum eis fuerat non solum corporali præsentia, sed etiam per similitudinem mortalitatis. Unde Beda prædicta verba exponens dicit. Cum adhuc essem vobiscum, id est, cum adhuc essem in carne mortali, in qua estis & vos: tunc quidem in eadem carne resuscitatus erat, sed cum illis in eadem mortalitate non erat.

Cap. 24. in Lu. & est ultim. capitum ante med.

Ad 1. ergo dicendum, quod frequens Christi apparitio sufficiebat ad certificandum discipulos de veritate resurrectionis. Conversatio autem continua eos potuisset ducere in errorem, ut ad similem vitam eum resurrexisse crederent, quam prius habuerat. Consolationem autem de continua sui præsentia eis in alia vita repromisit, secundum illud Jo. 16. Iterum videbo vos, & gaudebit cor vestrum, & gaudium vestrum nemo tollet a vobis.

Ad 2. dicendum, quod Christus non ideo continue conversabatur cum discipulis, quia reputaret se alibi convenientius esse: sed quia hoc discipulis instruendis convenientius judicabat, si non continue conversaretur cum eis ratione prædicta. Incognitum autem est, quibus in locis intermedio tempore corporaliter esset: cum hoc Scriptura non tradat, & in omni loco sit dominatio ejus.

Ad 3. dicendum, quod ideo prima die frequentius apparuit, quia per plura indicia erant admonendi, ut a principio fidem resurrectionis reciperent. Postquam autem jam eam receperant, non oportebat eos jam certificatos tam frequentibus apparitionibus instrui. Unde in Evang. non legitur, quod post primum diem eis apparuerit nisi quinquies, ut enim Aug. dicit in l. de de cons. Evang. post primas quinq; apparitiones sexto eis apparuit, ubi vidit eum Thomas. Septimo ad mare Tiberiadis in captione piscium. Octavo, in monte Galilææ, secundum Matt. Nono, quod dicit Mar. Novissime recumbentibus: quia jam non erant in terra cum illo convivaturi. Decimo, in ipso die Ascensionis, non jam in terra: sed elevatus in nube, cum in cælum ascenderet. Sed non omnia scripta sunt, sicut Joannes fatetur. Crebra enim erat ejus cum eis conversatio, priusquam ascendisset in cælum, & hoc ad consolationem ipsorum. Unde & 1. Cor. 15. dicitur, quod visus est plusquã 50. fratribus simul, deinde visus est Jacobo, de quibus apparitionibus in Evangelio non habetur mẽtio.

L. 3. in p. 2. ante fi. l. tom. 4.

Ad 4. dicendum, quod sicut Chrysost. dicit exponens illud, quod dicitur Matt. 26. Postquam resurrexero, præcedam vos in Galilæam. Non, inquit, in longinquam quandam regionem, ut eis appareat, vadit, sed in ipsa gente & in ipsis fere regionibus, in quibus cum eo plurimum fuerant conversati, ut & hinc crederent, quoniam qui crucifixus est, ipse & qui resurrexit. Propter hoc enim in Galilæam se ire dicit, ut a timore Judæorum liberarentur. Sic ergo, ut Ambros. dicit super Luc. Dominus mandaverat discipulis, ut in Galilæa eum viderent: sed illis ob metum intra conclave residentibus, ipse primum se obtulit (nec hoc est promissi transgressio, sed potius festinata ex benignitate impletio) postea vero confirmatis animis, illi Galilæam petierunt. Vel nihil obstat, si dicamus, pauciores intra conclave, & complures in monte fuisse. Ut enim Eusebius dicit. Duo Evangelista, sc. Lucas & Jo. solis undecim hunc scribunt apparuisse in Hierusalem. cæteri vero duo in Galilæam properare, non solis undecim, sed universis discipulis, & fratribus dixerunt angelum, & Salvatorem jussisse. De quibus & Paulus meminit dicens. Deinde apparuit plusquam quingentis fratribus simul. Est autem verior solutio, quod prius in Hierusalem latitantibus semel, aut bis visus est, ad eorum consolationem: in Galilæa vero non clam, aut semel, aut bis, sed cum multa potestate ostensionem sui fecit, præbens se eis viventem, post passionem in signis multis; ut Lucas testatur in Act. Vel, sicut dicit August. in l. de Cons. Evang. quod ab Angelo & Domino dictum est, quod præcederet eos in Galilæam, prophetice accipiendum est. In Galilæa enim secundum transmigrationis significationem intelligendum occurrit, quod Christi gratia de populo Israel transmigratura ad Gentes, quibus Apostoli prædicantes non crederentur, nisi eis ipse Dominus viam in cordibus hominum præpararet, & hoc intelligitur. Præcedet vos in Galilæam. Secundum illud autem quod Galilæa interpretatur revelatio, non jam in forma servi intelligendus est, sed in illa, in qua æqualis est Patri, quam promisit dilectoribus suis, & quo nos præcedens non deseruit.

Hom 83. in Matth. ante med. tom. 2.

Amb. in 6 commentariorum in Luc. 10. 5.

L. 3. c. 25. ante Analite 4.

COMMENTARIUS,

Hunc articulum proponit D. Thom. ut explicet modum, & ordinem, quo Christus per quadraginta

dies

dies discipulis apparuit, & cum eis conversatus est. Et in primis in corpore cum sol. ad 1. optimam rationem reddit, ob quam non oportuit per eos dies continue cum illis semper versari, ne nimia familiaritas occasionem præberet existimandi, eum ad idem genus vitæ mortalis rediisse. Unde sicut ad veritatem resurrectionis ostendendam, oportuit, ut sæpius appareret: ita ad commendandam gloriam resurrectionis operæ pretium fuit interponere aliquas moras, & non continue cum eis conversari. Addit Justinus q. 48. ad Orthodox. *Voluisse Dominum desuefacere discipulos suos ab aspectu, præsentiaque sui corporis, eamque ob rem, quo tempore versabatur in terra post resurrectionem, non omnino eis se in conspectum præbuisse, sed per vices utrumque fecisse, ut ab eis & cerneretur, & non cerneretur.* Addo etiam, id fuisse expediens ad fidei exercitium, & probationem, spei quoque & charitatis augmentum, ac denique hunc modum esse accommodatum statui hujus vitæ, in quo non possunt homines continue frui rebus divinis.

Dubium. Hac vero occasione quærit D. Th. in sol. ad 2. quo in loco fuerit Christus illis diebus, quando a discipulis recedebat. Et nihil aliud respondet, quam hoc esse incognitum, cum scriptura nihil tradat, & in omni loco sit dominatio ejus. Quod verum est de cognitione certa, & indubitata.

Respons. Idem vero D. Th. in 3. d. 22. q. 3. art. 2. q. 3. ad 3. conjectura utendo, significat, fuisse in paradiso terrestri: quia dicit, in eo fuisse animas, quæ cum Christo ab inferis ascenderunt, & idem docet Bonav. in meditat. vitæ Christi c. 19. Niceph. etiam lib. 1. c. 31. idem significat, dum ait, Christum eduxisse animas Sanctorum ex Sinu Abrahæ, & in paradiso terrestri collocasse. Quod etiam sentit Justinus q. 75. 76. & 85. & Irenæus l. 5. contra hær. qui in hunc modum interpretantur illa verba: *Hodie mecum eris in paradiso.* Sed supra ostendimus, non posse hæc verba de paradiso terrestri intelligi, quia eo die non fuit Christus in paradiso terrestri, sed in inferno. Hæc ergo sententia incerta est, præsertim cum valde dubium sit, an paradisus terrestris nunc extet. Est ergo (ut D. Th. hic recte dixit) hæc res prorsus incognita hominibus, de qua iterum redibit sermo cum de Ascensione Domini agemus.

In solutione ad tertium & quartum, multa disserit D. Th. de apparitionibus Christi post Resurrectionem, de quibus instituenda erit sequens disputatio.

ARTICULUS IV.

Utrum Christus debuerit discipulis in alia effigie apparere.

305. 3. d. 21. q. 2. a. 4. q. 1. ad 1. & op. 60. c. 22. col. 3. 6.

AD quartum sic proceditur. Videtur quod Christus non debuerit discipulis in alia effigie apparere. Non enim potest apparere secundum veritatem nisi quod est. Sed in Christo non fuit nisi una effigies. Si ergo Christus in alia effigie apparuit, non fuit apparitio vera, sed ficta: quod est inconveniens, quia ut Aug. dicit in li. 83. quæst. Si fallit Christus, veritas non est, est autem veritas Christus. Ergo videtur quod Christus non debuerit discipulis in alia effigie apparere.

li. 83. quæ. q. 14. 10. 4.

2. Præterea. Nihil potest in alia effigie apparere, quam habeat, nisi oculi intuentium aliquibus præstigiis detineantur. Hujusmodi autem præstigia cum fiant magicis artibus, non conveniunt Christo, secundum illud 2. ad Cor. 6. Quæ conventio Christi ad Belial. Ergo videtur quod non debuerit in alia effigie apparere.

3. Præterea. Sicut per Sacram Scripturam nostra fides certificatur, ita discipuli certificati sunt de fide resurrectionis per Christi apparitiones. Sed sicut August. dicit in Ep. ad Hieron. si vel unum mendacium in Sacra Scriptura recipiatur, infirmabitur tota Sacra Scriptura authoritas. Ergo si vel in una apparitione Christus discipulis apparuit aliter, quam esset, infirmabitur quidquid discipuli post resurrectionem viderunt in Christo, quod est inconveniens. Non ergo debuit in alia effigie apparere.

Ep. 18. 19. in ordine tom. 4.

Sed contra est, quod dicitur Marc ult. Post hæc, duobus ex eis ambulantibus ostensus est in alia effigie euntibus in villam.

Respondeo dicendum, quod (sicut dictum est) resurrectio Christi manifestanda fuit hominibus per modum, quo eis divina revelantur. Innotescunt autem divina hominibus diversimode, secundum quod diversimode sunt affecti. Nam illi, qui habent mentem bene dispositam, secundum veritatem divina percipiunt. Illi autem, qui non habent mentem bene dispositam, divina percipiunt cum quadam confusione dubietatis, vel erroris. Animalis enim homo non percipit ea, quæ sunt spiritus Dei, ut dicitur 1. ad Cor. 2. Et ideo Christus, quibusdam ad credendum dispositis, post resurrectionem apparuit in sua effigie. Illis autem in alia effigie apparuit, qui jam videbantur circa fidem tepescere. Unde dicebant: nos autem sperabamus, quia ipse esset redempturus Israel. Unde Greg. dicit in homil. quod talem se exhibuit eis in corpore, qualis apud illos erat in mente: quia enim adhuc in eorum cordibus peregrinus erat a fide, ire se longius finxit, scilicet, ac si esset peregrinus.

en artic. 1. & 2. hujus qu.

Hom. 23. in Evang. non procul a prin.

Ad 1. ergo dicendum, quod (sicut August. dicit in lib. de Quæstionibus Evangelii) non omne quod fingimus, mendacium est: sed quando illud fingimus, quod nihil significat, tunc est mendacium: cum autem fictio nostra refertur in aliquam significationem, non est mendacium, sed aliqua figura veritatis. Alioquin omnia, quæ a sapientibus, & sanctis viris, vel etiam ab ipso Domino figurate dicta sunt, mendacia deputabuntur: quia secundum usitatum intellectum non consistit veritas in talibus dictis. Sicut autem dicta, ita etiam finguntur facta sine mendacio ad aliquam rem significandam, & ita factum est hic, ut dictum est.

l. 2. ca. ult. in princ. tom. 4.

in idem solutione.

Ad 2. dicendum, quod (sicut August. dicit in lib. de Cons. Evan.) Dominus poterat transformare carnem suam, ut alia re vera esset effigies ab illa quam solebant illi intueri: quandoquidem & ante passionem suam transformatus est in monte, ut facies ejus claresceret sicut sol: sed non ita nunc factum est. Non autem incongruenter accipimus hoc impedimentum in oculis eorum a Satana factum fuisse, ne agnosceretur Jesus. Unde Luc. ult. dicitur, quod oculi eorum tenebantur, ne eum agnoscerent.

l. 3. c. 26. in 1. pag. o p. t. 4.

Ad 3. dicendum, quod ratio illa sequeretur, si ab alienæ effigiei aspectu non fuissent reducti ad verum videndum Christi effigiem. Sicut enim Aug. dicit ibid. Tantum a Christo facta est permissio, ut scil. prædicto modo oculi eorum tenerentur usque ad fractionem panis, ut unitate corporis ejus participata removeri intelligatur impedimentum inimici, ut Christus possit agnosci. Unde ibidem subditur quod aperti sunt oculi eorum & cognoverunt, non quod ante clausis oculis ambularent, sed inerat aliquid, quo non sinerentur agnoscere, quod videbant, quod scilicet caligo, & aliquis humor efficere solet.

lib. 3. c. 25. in pag. 2. o p. t. 4.

HIc articulus explicatus est quæst. præced. in comm. ar. 1. circa solutionem ad 3. Neque hic aliquid addendum occurrit præter ea, quæ in seq. disp. dicemus.

DISPUTATIO XLIX.

In quinque Sectiones distributa.

De apparitionibus Christi post resurrectionem.

EX historia Evangelica, ut ex doctrina Augustini inferius comprobabimus, decem Christi apparitiones post resurrectionem colligimus, quas hic breviter exponemus, attingendo, in quibus Evangelistæ discrepare videntur, eaque in concordiam redigendo, simulque explicandum erit, an forte aliqua apparitio facta sit, quæ ab Evangelistis non narretur.

SECTIO I.

Utrum Christus Dominus statim post resurrectionem matri suæ, priusquam cæteris omnibus apparuerit.

RAtio dubitandi præcipue sumitur ex Marco asserente, Christum primo apparuisse Mariæ Magdalenæ: quis ergo contra tam expressum testimonium audebit affirmare, prius alteri apparuisse, præsertim cum nullus ex antiquis Patribus id affirmare ausus sit? Videntur enim Evangelistæ verba simpliciter, & ut sonant, intellexisse. Nam si propter dignitatem matris licet Virginem excipere a generalibus verbis Evangelistæ: eadem ratione licebit excipere v. g. Petrum, vel Joannem propter singularem eorum dignitatem. Vel certe licebit exponere, Christum primo apparuisse Magdalenæ inter fœminas, non vero inter viros, quia videri potest congruum, ut potius apparuerit Petro, quem caput Ecclesiæ, & Apostolo-

rum principem constituturus erat, quam Mariæ Magdalenæ. Si ergo propter apparentem congruentiam hujusmodi expositio admittenda non est, neque etiam B. Virginem licebit excipere. Et confirmatur, quia nulla est sufficiens ratio, neque conjectura, quæ vehementer hoc suadeat. Primo quia plus est videre Christi divinitatem, quam gloriam resurgentis, & tamen non fuit B. Virgo prima, quæ inter homines vidit Deum. Nam August. & D. Th. existimant, Moysem prius vidisse Deum. Et de animabus SS. Patrum est etiam probabile, quia non est certum B. Virginem vidisse divinitatem ante Christi resurrectionem. Secundo quia hoc beneficium videndi oculis corporeis Christum resurgentem est quasi temporale, & extrinsecum, per se non pertinens ad veram animæ sanctitatem: ergo non fuit necesse, Virgini conferri, neque hoc pertinet ad ejus perfectionem. Nam potius ipsemet Christus dixit; *Beatos esse, qui non viderunt, & crediderunt*; quasi diceret, videre oculis corporeis nihil referre ad animæ beatitudinem, si absque tali visione vera ac firma fides retineatur. Unde confirmatur tertio, nam Christus apparuit Magdalenæ & aliis, ut eos in fide confirmaret (erant enim nutantes, & imperfecti) B. autem Virgo non indigebat hoc subsidio: erat enim in fide perfectissima. Dices; quamvis B. Virgo fuerit perfectissima in credendo & hac ratione visione filii non indiguerit, egebat tamen consolatione, quia summa tristitia, & dolore affecta erat. Rursus licet visio corporalis per se non pertineat ad sanctitatem animæ, plurimum tamen potuit Virgini ad illam conferre, amorem erga filium excitando, & accendendo. Sed contra, quia (ut hæc omnia fateamur) ad summum suadent decuisse, ut brevi tempore post resurrectionem suam Christus Virgini appareret, non vero, quod ante omnes, quia licet Virgo non fuisset prima, quæ Christum post resurrectionem videret, potuisset eundem spiritualem fructum, eandemque consolationem ex illius præsentia capere: ergo nihil videtur ad dignitatem, & perfectionem Virginis attingere, quod ante omnes Christum viderit resurgentem.

Post resurrectionem primo matri suæ Christus apparuit.

Nihilominus absque ulla dubitatione credendum est, Christum post resurrectionem primum omnium matri suæ apparuisse. Quæ sententia ex ipsis terminis adeo est per se credibilis, ut vere sine controversia, omnium fidelium, & Doctorum animis insederit, atque ita docent omnes scriptores Catholici, qui hanc quæstionem attigerunt. Unde videtur hic fuisse perpetuus Ecclesiæ sensus, quia nullum reperimus initium, quando hoc cœperit in Ecclesia doceri. Et quamvis antiqui Patres id frequenter non asserant, non ideo est, quia contrarium sentirent (nunquam enim hoc negarunt), sed quia solum enarrabant, quæ ab Evangelistis scripta sunt. Neque vero omnino desunt nobis antiquitatis vestigia & testimonia. Nam Ambrosius l. 3. de virgin. aliquantulum a principio, expresse id affirmat his verbis. *Vidit ergo Maria resurrectionē domini, & prima vidit, & credidit. Vidit & Maria Magdalena, quamvis adhuc ista nutaret.* Citari etiam solet Greg. Naz. or. 42. quæ est 2. de Resurr. ubi nihil aperte dicit, sed potius in fine illius orationis significat, Virginem simul cum aliis mulieribus ivisse ad sepulcrum. Quod clarius dicit in Tragœdia de Christo patiente, & idem sentit Greg. Nyss. Or. 3. de Resur. & Sedulius l. 5. paschalium carminum in fine. Quod (ut in superioribus diximus) verisimile non est, nec B. Virginem decens, neque ejus fidei consentaneum: quin etiam neque Evangeliis conforme, ut inferius videbimus. Docuit autem expresse hanc sententiam Sedulius paulo inferius his carminibus.

Discedat synagoga suo fuscata colore,
Ecclesiam pulcro Christus sibi junxit amore,
Hæc est conspicue radians in honore Maria,
Quæ cum clarifice semper sit nomine mater,
Semper Virgo manet. Hujus se visibus adstans
Luce palam Dominus prius obtulit, ut bona mater
Grandia divulgans miracula, quæ fuit olim
Advenientis iter, hæc sit redeuntis & index.

Optime Anselmus de excell. Virginis c. 6. dicit, immensitatem gaudii, quo in hac filii apparitione Virgo perfusa est Angelis fuisse admirandam, hominibus autem inenarrabilem. Deinde vero rogat, cur Evangelistæ non narraverint, Christum primo ac præcipue matri apparuisse. Respondetque primo, quia hoc videri poterat superfluum; deinde ne viderentur Reginam Cæli & terræ, cæteris, quibus Christus apparuit, coæquare. *Spiritus* (inquit) *ejus in illa plene, ac perfecte quiescebat, qui sibi & esse illius, & facta ejus omnia luce clarius revelabat, & Evangelista scriberent tunc, vel tunc talem semet illi exhibuisse?* Idem Bonavent. in meditat. vitæ Christi c. 87. Tandem Rupert. l. 7. de divin. offic. c. 25. ostendens antiquam traditionem, dicit, recte a majoribus traditum esse, ut in processionibus diei Dominicæ, prima statio, & salutatio fiat ad B. Virginem: *Gestit enim* (inquit) *Christiana devotio perpendere, quantus torrens gaudii repente inundans animam ejus ferro doloris confossam inebriarit, cum redivivus filius illi ante omnes fortasse mortales, materno Virginem non defraudans honore, victoriam suam annunciavit.* Et infra; *Verissime igitur matri filius resurgens apparuit: sed illa, ut ab initio cœperat, ita & nunc conservabat omnia verba hæc conferens in corde suo. Quod si idcirco verum non videretur, quia nullus Evangelistarum scriptis hoc attestatur, consequens est, quod nunquam post resurrectionem suam visus sit matri, quia quando, vel ubi apparuerit illi, nullus eorum dixit. Sed absit hoc ab illo, qui in lege sua patrem, & matrem honorare præcepit, absit, inquam, ut matrem propter se doloris gladio transverberatam tam dura negligentia talis filius inhonoraverit. Non sic Apostolica sancta Romana Ecclesia sensit veritas, quæ hanc beatam Jerusalem in principio lætitiæ suæ posuit.* Et infra dicit, Christum mox ut surrexit, dixisse: *Vadam ad montem myrrhæ, & ad collem thuris. Qua enim sui corporis parte altius post Christum Ecclesiæ sublimitas enituit, quam singularibus hujus Reginæ Angelorum meritis: & quæ in vertice montium tantum myrrhæ, & thuris, id est mortificationis, & orationis inveniri potuit, quantum in hujus Virginis anima, quā singulariter Dominicæ passionis gladius pertransierat?* In quibus Ruperti verbis multæ conjecturæ continentur ad hanc veritatem persuadendam, & ideo omnia retuli. Et ibidem respondet Ruper. ad locum Marci dicens, Evangelistas solum retulisse eas apparitiones, quæ factæ sunt in testimonium veræ resurrectionis, juxta illud Act. 10. *Dedit eum manifestum fieri non omni populo, sed testibus præordinatis a Deo.* Non enim assumpserunt onus scribendi omnia, quæ Christus gessit, neque omnia singularia officia, quæ matri exhibuit, sed ea tantum, quæ ad mysteria fidei confirmanda, & referenda sufficere visa sunt.

Christum post resurrectionem suam apparere matri decentissimum.

Cum ergo dicitur Christus primo apparuisse Mariæ Magdalenæ, intelligendum est vel inter eos, qui futuri erant testes resurrectionis, de quibus Evangelistæ scribebant, vel inter eos, quibus Christus apparuit ad eorum fidem confirmandam. Quocirca in hoc numero B. Virgo non comprehenditur. Quia nec futura erat testis resurrectionis, ne ob filii amorem aliquid fingere existimaretur: neque de fide resurrectionis aliquando fuit incerta. Et ideo non propter hanc causam ei Christus primo apparuit: sed ut debitam amoris, & honoris significationem præberet. Ex quo fit, ut non solum censeamus, Virgini concessum esse hoc beneficium propter commodum ejus: sed etiam, quia ipsum Christum hoc maxime decebat. Tum quia ut filius debuit singulariter honorare matrem. Tum etiam, quia cum ab ipsa maxime diligeretur, debuit etiam singularia amoris signa rependere. Unde necesse fuit, ut hoc singulari beneficio fides, spes, & charitas Virginis in Christum plurimum crescerent, ac confirmarentur. Atque ex his facile expediuntur rationes omnes dubitandi in principio positæ.

SECTIO II.

Quæ & quot fuerint mulieres, quibus Christus suscitatus apparuit.

INcipimus sermonem instituere de apparitionibus, quot ab Evangelistis narrantur, & quoniam simul scribunt de Magdalena, & aliis fœminis, oportet prius nonnulla præmittere de illarum numero, & quæ illæ fuerint declarare. Non agemus autem, quo tempore profectæ sint ad monumentum. Quoniam de hac re in superioribus disseruimus, tractantes de tempore Dominicæ resurrectionis, ubi verba Evangelistarum huc spectantia exposuimus, & in concordiam redegimus.

In hac ergo quæstione, circa numerum harum mulierum, videtur esse quædam diversitas in Evangelistis.

Nam

Nam Joannes, solius Mariæ Magdalenæ meminit: Matthæus addidit alteram Mariam, Marcus adjunxit *Salome*, & non dixit alteram Mariam, sed *Mariam Jacobi*. Tandem Lucas, prætermissa Salome, nominat *Joannam* cum aliis duabus Mariis, & subdit verba generalia, nimirum, Profectas simul *cæteras, quæ cum eis erant*. Propter hæc posset aliquis suspicari Evãgelistas fuisse loquutos de diversis fœminis, & de variis profectionibus earum, quod significavit Hieronymus verbis quibusdam generalibus Matthæi 28. ep. 150. ad Hedibiam qu. 4. & 5. Ubi significat, Magdalenam prius venisse cum aliis: postea vero solam. Alii autem e contrario (ut ibidem refert) dixerunt prius venisse solam (prout Joannem indicare censebant) postea vero cum aliis. Similia habet Nicephorus lib. 1. Histor. c. 33. ubi multa alia dicit, quæ probari nullo modo possunt. Omitto Ambrosium, & alios, qui dicunt, fuisse plures Magdalenas, & alteram venisse solam: alteram vero cum reliquis feminis. Hoc enim falso niti fundamento, statim ostendemus. Quamobrem quicquid sit de aliis profectionibus, vel itineribus ab iis mulieribus factis, postquam primo ad monumentum pervenerunt (de quibus postea dicemus) tamen quod omnes Evangelistæ incipientes narrare historiam resurrectionis, quando eas primo nominant, loquantur de eadem re, atque adeo de eisdem mulieribus: & de prima profectione earum ad monumentum certum est, & expresse id docet Hieronymus citato loco, & ex verbis Evangelistarum satis aperte constat. Ideo enim omnes commemorant fuisse mulieres valde mane, statim ac elapsa fuit noa Sabbathi: omnes etiam referunt, tunc primo vidisse lapidem sublatum. Deinde supra ostendimus, quod ad præsentem profectionem mulierum spectat omnes Evangelistas de eodem tempore, horaque esse loquutos. Præterea si prius Magdalena venit sola, & vidit lapidem sublatum, quomodo postea rediens cum aliis feminis dicebat: *Quis revolvet nobis lapidem?* Si vero prius venit cum aliis feminis, & cum eis vidit lapidem sublatum: ergo statim rediit ad id nunciandum Apostolis, ut Joannes narrat; ergo quoad hoc loquuntur omnes Evangelistæ de eadem mulierum profectione; ergo & de eisdem mulieribus. Tandem varietas proposita nullam infert difficultatem. Nam Evangelista, qui pauciores mulieres exprimit, non excludit alias; omnes ergo, quæ ab omnibus simul connumerantur, profectæ fuerunt, quamvis non omnes a singulis enumerentur.

Ex dicta igitur narratione saltem constat, ivisse tres mulieres, quarum nomina Evangelistæ recensent, & præterea alias; quot autem illæ fuerint, incertum est, solumque affirmari potest, fuisse plures, cum Luc. in plurali loquatur, dicens, *cætera, quæ cum eis erant*. Deinde etiam est incertum, an illæ, quæ nominatim exprimuntur, fuerint tres, vel quatuor, vel quinq; Primum, quia non constat, an illa, quam Matth. vocavit *alteram Mariam*, sit alia ab ea, quam vocarunt Marc. & Luc. *Mariam Jacobi*. Verisimilius autem existimo, esse eandem, ut superius dixi: quia c. 27. idem Mat. cum Maria Magdalena tantum recensuit Mariam Jacobi, quã statim ibi vocavit *alterã Mariam*. Est igitur fere evidens, eandem referri cap. 28. Rursus dubium est, an Joanna, & Salome apud Lucam, & Marcum sint distinctæ personæ, vel potius eadem, quæ fortasse erat binomia, probabilius vero est, esse diversas personas. Una erat uxor Zebedæi, altera Chusæ, ut dicemus. Illud etiam poterat hic dubitari, an Maria Magdalena, de qua hic loquuntur Evangelistæ, sit una & eadem persona, vel duplex ejusdem nominis. Sed de hoc dicemus in sequenti puncto, quare hæc sufficiant de numero harum mulierum.

Quod attinet ad secundum, quæ fuerint hæ mulieres, omissis iis, quarum nomina reticentur, de quibus nihil dici potest: de Joanna mentionem fecit Luc. c. 8. dicens, fuisse *uxorem Chusæ procuratoris Herodis*. De Salome vero disp. 5. sect. 4. ostendimus, esse verisimilius illam esse, quæ in Evangelio dicitur *mater filiorum Zebedæi*, ut colligitur ex Marco 15. simul Matt. 27. & ibidem ostendimus, hanc mulierem nunquam ab Evangelistis vocari *Mariam*. Rursus de Maria Jacobi in citato loco etiam explicui, quæ fuit, & late refutavi sententiam opinantium, hanc, vel illam, quam Matth. 1. vocavit *alteram Mariam*, fuisse Virginem Beatissimam.

Dubium de Maria Magdalena.

Tota ergo difficultas revocatur ad Mariam Magdalenam, utrum scilicet fuerit *illa*, quæ in Evangelio dicitur *soror Marthæ, & Lazari*, an alia; vel utrum fuerint plures, quæ ad monumentum Domini venerunt. Fuit enim aliquorum Patrum sententia, ut Hieron. refert dicta qu. 4. ad Hedibiam, & Eusebius Cæsariensis in ep. ad Marinum, non esse eandem Magdalenam, de qua hic loquuntur Evangelistæ; quia Matth. refert, & idem sentit Marcus, Christum apparuisse Magdalenæ, quando summo mane profecta est ad monumentum: Joannes autem dicit post illam apparitionem perstitisse plorantem juxta monumentum, *quia tulerunt Dominum*. Ergo hæc nondum viderat Christum; sunt ergo diversæ. Et Eusebius addit argumentum: quia Magdalena apud Joannem non est permissa tangere Christum, cum illi apparuit: apud alios autem Evangelistas permissa est illum tangere cum aliis mulieribus: non est ergo eadem. Deinde Marcus dicens primo apparuisse Magdalenæ, addidit, *de qua ejecerat septem dæmonia*, quod non alia ratione fecisse videtur, nisi ut eam distingueret ab alia Magdalena non peccatrice, quæ erat soror Lazari. Et ita has duas distinguunt Clemens Papa l. 3. Constit. c. 6. Origenes tract. 35. in Matth. & hom. 1. in Cant. ex iis, quæ Hieron. transtulit, Chrysostomus hom. 61. in Joann. & 81. in Matth. Macarius Ægyptius homil. 12. quem refert Turrianus super Clementem, Theophylact. Marc. 14. Hieron. & Euthym. Matth. 26. qui omnes distinguunt Magdalenam peccatricem a Maria sorore Lazari, quamvis non dicant, utriusque fieri mentionem in apparitione Resurrectionis, sed vel de hoc taceant, vel potius censeant, solam Magdalenam peccatricem esse illam, quæ quæsivit Dominum in monumento, cuique Christus apparuit. Atque hanc distinctionem, Magdalenæ peccatricis a sorore Lazari probabilem, vel dubiam relinquit Augustinus tractatu quadragesimo nono in Joannem. Sunt etiam, qui præter Mariam sororem Lazari, duas Magdalenas peccatrices fuisse opinentur, ut refertur Eusebius supra, & opinatus est Photius Constantinopolitanus apud Turrianum supra. Pro qua sententia ex recentioribus scripserunt Jacobus Faber, & Jodocus Clictoveus. Sed non est sententia probabilis, neq; habet fundamentum in Evangelio, ut videbimus. Alia vero, quæ distinguit Magdalenam a Maria sorore Lazari, est fortasse utcunque probabilis: non est tamen præsenti instituto necessaria, nec simpliciter vera.

Dicendum itaq; primo est, unam solam esse Mariam Magdalenam, de qua Evangelistæ loquuntur in apparitionibus Resurrectionis. Hæc est sententia omnium Patrum, & expositorum super Evangelia, & in aliis locis, quæ statim referam. Hieronymus autem, & Euseb. licet contrariam opinionem referant, non tamen probant. Et probatur de Evangelio Joannis: nam de cæteris neque est ulla difficultas, neque ullus in controversiam id adduxit. Et primum, quod Joannes in suo contextu de una, & eadẽ Maria Magdalena loquatur, patet. Quia cum prius dixisset, Mariam Magdalenam venisse in monumentum, & viso lapide sublato vocasse Petrum, & Joannem, eosq; venisse, posteaque recessisse, subdit: *Maria autem stabat, &c.* Quibus verbis manifeste facit relationem ad eam Mariam, de qua prius meminera. De qua quoque postea concludit, *Venit Maria Magdalena annuntians Discipulis, &c.* Loquitur ergo manifeste de eadem muliere, neque aliud fingi potest sine magna æquivocatione, & corruptione contextus. Neque contra hoc obstat difficultas, quam supra tetigit Hieronymus. Assumit enim falsum, scilicet Magdalenam in prima profectione ad monumentum, Christum Dominum suscitatum vidisse. Id enim neque ex Joanne, neque ex aliis Evangelistis colligitur, ut in sequẽtibus ostendemus. Deinde quod Joannes de eadem loquatur, de qua cæteri Evangelistæ, constat primo ex identitate nominis. Hæc enim conjectura non est contemnenda, quando nihil est quod cogat ad distinguendas personas, & præsertim in narratione ejusdem historiæ, eodem tempore, & de eodem facto. Quod autem in præsenti nihil sit, quod cogat, patet: quia solum potest fieri argumentum supra propositum ex Eusebio. Illud autem facile expedit Hieronymus dicta quæst. 4. ad Hedibiam, & epist. 148. ad Marcellam, & Eusebius supra, quem refert Anastasius Nicænus lib. quæstion. in scripturam quæst. 90. Dicunt igitur, illas duas apparitiones fuisse diversas, & in priori rejectam

Maria Magdalena, de qua in apparitionibus, Resurrectionis Evangelistæ loquuntur, una, non plures.

esse

esse Magdalenam, ut incredulam, seu in fide imperfectā: in posteriori vero, vel eandem Magdalenam jam in fide corroboratam, vel alias mulieres jam credentes permissas esse Christum tangere. Quæ responsio (quod ad fidem historiæ attinet) est verissima, quoad rationem vero, quam reddit de facto Christi, alia fortasse est magis literalis, quæ omnia in sequentibus latius constabunt. Nulla igitur est illa conjectura. Aliunde vero, ex contextu Joannis colligitur, in principio capitis vigesimi, aperte loqui de prima profectione mulierum ad monumentum, de qua loquuntur alii Evangelistæ, ut supra etiam notavimus. Deinde probabiliter ex eo colligitur, Christum primo apparuisse Magdalenæ, sicut Marcus affirmat, & infra videbimus: signum ergo est, utrumque de eadem loqui.

Secundo dicendum est, hanc Mariam Magdalenam, cui Christus primo apparuit, fuisse sororem Lazari. Hanc sententiam existimo longe probabiliorem: probanda vero est ex duobus principiis. Primum est, hanc Magdalenam, cui Christus primo apparuit, fuisse mulierem peccatricem, quæ illius pedes unxerat, Lucæ 7. Quod Patres colligunt ex illis verbis Marci: *De qua septem dæmonia ejecerat*, per quæ omnia genera peccatorum intelligunt, ita, ut sensus sit, Christum liberasse illam omnibus vitiis, & peccatis, quibus erant irretita, ut exponit Gregorius hom. 33. in Evangel. Hieronymus in Marcum, qui idem sentit dicta ep. 148. Theophylactus Marci 17. & Lucæ 8. & Beda l. 4. in Marcum, & l. 3. in Lucam c. 29. ubi notat hanc Mariam Magdalenam, cujus etiam fecit mentionem Lucas c. 18. esse illam peccatricem, de qua tacito nomine loquitur idem Lucas cap. 7. Dices, ex prædictis verbis hoc non sufficienter probari: quia ille sensus non est literalis, sed spiritualis. Neque enim videtur negandum, quin ille locus ad literam intelligendus sit de dæmonibus, qui corporaliter illam vexabant, sive septenarius numerus proprie, & in rigore sumatur, sive intelligatur definitus numerus positus pro indefinito. Nam Lucas cap. 8. dicit: *De qua septem dæmonia exierant*, cujus verbi vis apertius indicat, vere exivisse dæmonia ab illa, maxime quia Lucas paulo ante narrat, quod sequebantur Christum mulieres aliquæ: *Quæ erant curatæ ab spiritibus malignis*. Quod necesse est, intelligi de liberatione a vexatione corporali malorum spirituum. Denique quandocunque in Evangelio narratur, Christum ejecisse dæmonem ab aliquo, non refertur verbis magis propriis, quam quod expulit dæmonem. *Dæmon* enim proprie non significat peccatum, sed spiritum immundum; ergo cum eadem proprietate sunt intelligenda prædicta verba Marci, cum sermo sit historicus: & nihil sit, quod ad metaphoricam interpretationem cogat. Ita exponit Tertullianus l. de anima cap. 25. ubi cum dixisset, plures spiritus, seu dæmones posse esse intra idem corpus hominis, exemplum ponit in Magdalena & in Geraseno. Et idem sentit Ambrosius l. de Salom. cap. 5. ubi recensens Christi miracula, inquit: *Dum surdis infundit auditum, dum largum sanguinis fluxum siccat in Martha, dum dæmones pellit ex Maria*. Quem locum notavit Jansenius cap. 55. Concord. ubi eandem sententiam docet, quam etiam insinuat Euthym. & Theophylact. Qua expositione supposita, ex eo, quod Christus ejecerit septem dæmonia ab hac muliere, non potest colligi, illam fuisse peccatricem. Nam (ut inquit Serenus apud Cassian collat. 7. cap. 25.) *Corporaliter traditos Satanæ, etiam viros sanctos novimus pro levissimis quibusque delictis*. Cujus rei exemplum mirabile refert de Moyse Abbate cap. 27. unde concludit cap. 28. *Ex quo manifeste perpenditur, non deberi eos abominari, vel despici, quos videmus istis nequitiæ spiritibus tradi*. Ergo non possumus judicare, hanc mulierem fuisse peccatricem, præsertim publicam, & famosam, qualem eam depingit Luc. c. 7. eo, quod ab ea septem dæmonia exierint. Respondeo, argumentum concludere ex sola scriptura non posse convinci hanc Magdalenam (cujus meminit Luc. c. 8.) fuisse illam peccatricem mulierem, de qua loquitur idem ipse c. 7. Sed nihilominus non solum ex probabili conjectura, sed etiam ex traditione Ecclesiæ, & communi Patrum expositione dicendum est, esse eandem. Conjectura est. Quia licet interdum permittat Deus justum vexari corporaliter a dæmonio: tamen frequentius id fit in pœnam peccati, & præsertim quando est tam acerba vexatio, ut non solum uni, sed multitudini dæmonum homo tradatur & hujusmodi censentur fere semper fuisse illi, quos Christus a dæmonum vexatione liberabat. Hinc ergo intellectum est hanc fœminam referri vexatam a septem, seu multis dæmonibus propter multa flagitia, quibus implicata fuerat. Intellectum est etiam, non sine mysterio Lucam, & Marc. septenarium numerum dæmonum indicasse, ut simul alludant ad septem vitia capitalia, quibus universitas peccatorum comprehenditur. Atque ita licet concedamus posteriorem sensum literalem, non tamen excludendum censemus priorem vel simul literalem, vel certe spiritualem ab Spiritu Sancto intentum, & a Sanctis Patribus explicatum, & ab Ecclesia susceptum, quæ in officio Magdalenæ sic canit.

Maria Magdalena a Dæmonibus liberata.

Homines vexari a Dæmone cur permittat Deus,

Lauda mater Ecclesia,
Lauda Christi clementiam,
Qui septem purgat vitia,
Per septiformem gratiam.

Postea vero in eodem hymno dicitur, hanc mulierem fuisse illam peccatricem, quæ unxit pedes Domini: & ita simul constat hanc esse Ecclesiæ opinionem. Quam esse traditam a Sanctis Patribus ex iis, quæ adduximus in priori sensu verborum Marci, constat.

Mulier peccatrix, quæ in habitat domo Christi pedes unxit, Maria soror Lazari.

Secundum principium est, mulierem illam peccatricem, quæ Luc. 7. unxit pedes Domini, & capillis suis tersit, fuisse Mariam sororem Lazari. Hoc videtur aperte probari ex Jo. 11. c. ubi loquens de Maria sorore Lazari interponit hæc verba: *Maria autem erat, quæ unxit pedes Domini, & tersit capillis suis.* Ut enim notavit Aug. l. 2. de consens. Evang. c. 79. aperte loquitur Jo. de unctione Domini facta in domo Pharisæi, quam refert Lucas c. 7. Quia non potest loqui de alia, quæ facta est paulo ante passionem, quam idem Jo. refert c. 12. Illa enim facta est post Lazarum mortuum & suscitatum, hæc vero antea facta refertur. Et eadem ratione non potest loqui Joann. de alia unctione, quam referunt Matth. c. 26. & Marc. 14. Nam hæc vel est eadem cum illa, quæ narratur Jo. 12. ca. vel posterior illa, ut dicemus. Responderi vero potest Joannem loquutum esse in illo c. 11. per anticipationem de illa ut præterita respectu temporis, in quo scribebat, non vero respectu temporis, in quo res gesta est, quam narrare incipiebat. Ita elusit hoc testimonium Jacobus Faber, & probat Jans. c. 48. quamvis alias a Fabri sententia dissideat. Sed nihilominus verba Joannis non parum urgent. Primo quia notarunt ii, qui accurate Joannem exposuerunt, illum semper observare seriem historiæ, & nunquam narrare ut præterita ea, quæ postea sunt gesta. Unde, cum alii Evangelistæ mentionem facientes de Juda, addere soleant, *qui tradidit eum*, etiamsi ante tempus passionis loquantur: Joannes tamen semper dicit, *qui erat eum traditurus*. Secundo quia (ut Cajet. argumentatur) nulla erat ibi occasio anticipandi historiam capite sequenti referendam. Quia jam satis constabat, de qua Maria loqueretur, scilicet de sorore Lazari, & Marthæ. Ergo ne frustra fecerit mentionem illius unctionis, dicendum certe est, non esse loquutum de unctione, quæ postea narrata est, sed de alia, quæ præcesserat. Tertio in ipsis verbis indicat non obscure voluisse attingere historiam, quam Lucas fuse narraverat, quæque eo tempore, quo Joannes scribebat, jam erat satis nota fidelibus, quia vero Lucas non expresserat nomen illius mulieris, hoc ipsum addere voluisse. Quarto recte advertit Jansenius, ex iis verbis Joannis colligi solam hanc Mariam unxisse pedes Christi, *& capillis capitis sui tersisse*. Quia si plures hoc fecissent, non satis indicasset Joannes mulierem, de qua loquebatur. Quinto, hanc sententiam Ecclesia amplexa est in prædicto hymno dicens:

Maria soror Lazari,
Quæ tot commisit crimina,
Ab ipsa fauce Tartari
Venit ad vitæ limina.
Ægra currit ad medicum,
Vas ferens aromaticum.

Et in toto officio illius diei sæpe hoc repetitur. Sexto hæc est sententia multorum Patrum, Augustini supra, & Greg. hom. 25. & 33. in Evang. & l. 6. ep. c. 186. ep. 22. Bedæ l. 3. in Luc. c. 28. Innoc. l. 2. de mysteriis c. 57. Idem sentit Ambros. dicto l. de Salom. c. 5. quamvis l. 7. in Luc. circa hoc dubius esse videatur. Et in eadem sententia est Orig. in hom. celebri de Maria Magdalena.

Ex

Maria Magdalena, cui primo Christus apparuit, soror Lazari.

Ex his ergo concluditur assertio posita. Illa enim Maria Magdalena, cui Christus apparuit post resurrectionem, fuit illa peccatrix, quæ unxit pedes ejus: sed illa eadem fuit soror Lazari; ergo illa, cui Christus apparuit, fuit Maria soror Lazari. Et confirmari potest. Nam eadem Maria fuit, quæ venit summo mane ad monumentum, & cui Christus paulo post primo apparuit, ut constat ex Joan. 20. sed illa, quę ivit ad monumentum ad ungendum corpus Domini, fuit Maria soror Lazari: ergo illa eadem est, cui primo Christus apparuit. Minor colligi potest ex illis verbis Joan. 12. *Sinite illam* (id est, Mariam sororem Lazari) *ut in diem sepulturæ meæ servet illud*. Quibus verbis indicavit Christus, illam Mariam aliquando desideraturam ungere corpus suum sepultum, & tunc fecisse, quod postea futurum non erat in ipsius potestate. Confirmatur secundo ex Ecclesiæ authoritate, quæ idem affirmat in prædicto hymno dicens.

Surgentem cum victoria
Jesum videt ab inferis,
Prima meretur gaudia
Quæ plus amabat cæteris.

Et idem affirmant Patres paulo ante citati, & in sequenti illatione amplius confirmabitur.

Maria Magdalena soror Lazari que.

Ex dictis infertur, unam, & eamdem esse mulierẽ, quę in Evangelio (tacito nomine) dicitur unxisse Christum viventem, & quæ alibi vocatur Maria Magdalena, a qua Dominus septem dæmonia ejecit, alibi vero dicitur Maria soror Lazari. Hoc sequitur evidenter ex dictis. Ostendimus enim in omnibus illis locis Evangelii de eadem persona esse sermonem: & hoc plane profitetur Ecclesia in prædicto officio de Maria Magdalena. Quod argumẽtum (ut bene notavit Roffensis in opusculo, quod edidit in defensionẽ hujus sententiæ) optime roboratur ex verbis Christi Mat. 26. & Mar. 14. *Amen dico vobis, ubicumque prædicatum fuerit Evangelium hoc in toto mundo, dicetur, & quod hæc fecit in memoriam ejus*. Ubi Christus prædicit eam mulierem prædicandam, & laudandã semper fore in Ecclesia propter illud factum: sed Ecclesia tribuit illud factum peccatrici mulieri, de qua septem dæmonia exierant: ergo illa eadem est soror Lazari. Præterea accedit conjectura, nam de peccatrice illa, cujus nomen reticetur, dixit Christus, *quoniam dilexit multum*. Luc. 7. de Maria vero sorore Lazari, *quod optimam partẽ elegit*, id est, ejusdem Christi amorem, quo fruebatur, & in eo crescebat, quando *sedens secus pedes ejus audiebat verbum illius*. Illa vero Maria Magdalena, *a qua septem dæmonia exierant*, hoc Christi amore flagrans ad monumentum ibat, redibatque, stabat ac flebat ob illius desiderium. Propter quod (ut Ecclesia canit) *Prima meruit gaudia, quæ plus amabat cæteris*. Ergo signum est, fuisse hanc unam, & eandem personam. Tandem favet antiqua historia traditione Majorum recepta apud Massilienses, apud quos Maria soror Lazari cum fratribus suis vixisse fertur usque ad mortem, & in sepulchro ejus inscriptum esse dicitur, fuisse mulierem illam peccatricem, quæ postea sedit plorans ad sepulchrum Domini. Et hoc creditur fuisse scriptum jussu Maximini unius ex septuaginta discipulis, qui fuit comes Lazari, & sororum ejus, ut refert Sigebertus in libro de una Magdalena, quem ante quingentos annos scripsit. Et hæc est sententia omnium Patrum, quos paulo ante retuli. Quibus addi potest Hieronymus ep. 150. ad 4. quæst. quatenus dicit, in Evangelio quatuor Marias tantum reperiri; una est mater Domini, altera Maria Jacobi, & Joseph, tertia Maria Cleophæ, quarta Maria Magdalena. Oportuisset autem addere quintam, si Maria soror Lazari esset distincta a Magdalena. Et in procemio super Oseam, dicit, eandem esse mulierem peccatricem, quæ unxit pedes Domini, & pro qua Dominus respondit proditori adversus eam murmuranti. Bern. ser. de Maria Magd. Beda & Ruper. Joan. 11. & S. Th. & fere omnes alii catholici expositores. Ad rationẽ dubitandi, sumptam ex verbis Marci respondetur, Marcum non addidisse illa verba: *De qua septem Dæmones ejecerat*, ut hanc Mariã Magdalenã ab alia fœmina ejusdẽ nominis distingueret: sed, ut narraret aliquid, quod a Mat. fuerat pretermissum: itemque ut efficaciam gratię Christi commendaret. *Quia ubi abundaverat delictum*, tanta *super abundavit & gratia*, ut illa peccatrix mulier prima esse meruerit, quæ Christum resurgentem vidit.

Titulus in sepulchro Magdalenæ inscriptus.

1. Object.

Solent tamen nonnulla contra propositam sententiã objici, quæ breviter proponere oportet, & expedire. Primum est, quia non videtur credibile, Mariam sororem Lazari fœminam nobilem & honoratam (ut ex Joan. 11. colligitur) fuisse publicam meretricem, aut famosam peccatricem, cujus historia narratur Luc. 7. Secunda est, quia difficile etiam creditu est, Christum admisisse ad tantam amicitiam, & familiaritatem famosam mulierem peccatricem. Tertia, quia Maria Magdalena, de qua fit mentio Luc. 8. erat Galilæa, ut ex Matth. 27. & Marc. 15. colligitur, illis verbis. *Erant autem ibi mulieres, quæ sequutæ erant Jesum a Galilæa ministrantes ei, inter quas erat Maria Magdalena, &c.* At vero maria soror Lazari erat ex Bethania prope Jerusalem, ut patet Joan. 11. Unde hæc soror Lazari, nunquam in Evangelio vocatur *Magdalena*, sed tantum *Maria*: alia vero Galilæa vocatur *Maria Magdalena*, & creditur sic nominata a Magdalo, seu Magda civitate Galilææ. Sic enim refert Epiphanius Presbyter in vita virginis Mariæ, Christum in civitate Magda exceptum fuisse a Maria muliere divite, & nobili, ut Turrianus commemorat super citatum locum Clementis. Quarta, quia mulier, quæ Matth. 26. & Marc. 14. unxit Christum, non potuit esse Maria soror Lazari, quæ unxit illum Joan. 12. Quia hæc unxit Christum in domo sua, vel fratris sui, ut colligitur ex eo, quod *Martha in illa cœna ministrabat*: non est autem credibile ministrasse in aliena domo: alia vero mulier unxit Christum in domo Simonis leprosi. Deinde Maria unxit pedes, illa caput; rursus Maria ante sex dies Pascha, alia biduo ante Pascha.

Secunda.

Tertia.

Quarta.

Respons. ad primã objectionem.

Ad primam in primis dicitur, argumentum commune esse utrique sententiæ. Nam etiam illi, qui putant, Mariam peccatricem fuisse e Galilæa, referunt fuisse divitem & nobilem, ut paulo ante dicebam. Deinde nihil est, quod nos cogat fateri, Lazari familiam fuisse valde nobilem, ac locupletem. Omnia enim (quæ narrantur Joan. 11.) potuerunt accidere in personis mediocris status, & conditionis. Ad hæc, neque est novum, neque inusitatum, interdum nobiles fœminas esse infames, & impudicissimas, de qua re possent multa ex historiis referri: sed non oportet in hoc immorari. Tandem, non est cur existimemus, Magdalenam fuisse publicam meretricem, seu scortum. Quod enim Luc. 7. dicitur: *Quæ erat in civitate peccatrix*, non est ita accipiendum, ut sit sensus, in tota civitate habitam fuisse, & existimatam peccatricem: sed solum mulierem quandam peccatricem, quæ in illa civitate aderat, accessisse ad ungendum Christum, sic enim ad literam habent Græca. *Et ecce mulier existens in illa civitate, quæ erat peccatrix*. Ex iis ergo verbis non potest colligi, fuisse publicum scortum: sed ad summum fuisse juxta suum statum, & conditionem impudicam, nimiumque delitiis deditam.

Maria Magdalenæ status, & conditio.

Ad 2.

Ad secundam fere respondit Christus Pharisæo dicenti: *Hic si esset Propheta, sciret, quæ, & qualis sit mulier, quæ tangit pedes ejus, quia peccatrix est*. Itaque Christus non admisit illam nisi post insignem, ac publicam pœnitentiam, vitæque emendationem. Unde bene notat Jansenius c. 55. ex Roffensi, illam fœminam paulatim fuisse a Christo, & malis liberatam & cumulatam bonis. Cum enim esset a Dæmonibus obsessa prius corporaliter liberata est ab eorum vexatione, & deinde cœpit peccata sua agnoscere, & lachrymis delere, & tunc accessit ad Christum publica præbens pœnitentiæ, charitatis, & gratitudinis signa: postea vero impetrata criminum venia Christo adhæsit, eumque sequuta est, opes suas in ejus obsequium impendens. Ac tandem post magnam veteris vitæ mutationem, & sanctitatis studium merito insignia beneficia, & singularis amoris signa a Christo accepit.

Ad 3.

Ad tertiam respondetur, ex Marco, & Matthæo solum posse colligi, Magdalenam fuisse in Galilæa, quando Christus ibi prædicabat, eique ministrasse. Unde non fit, illam fuisse Galilæam. Quamquam enim fuerit in Bethania orta, potuit variis ex causis in Galilæam migrare. Primo, desiderio videndi Christum, & maxime ut a Dæmonibus, a quibus vexabatur, ejus virtute liberaretur. Deinde, quia propter libere vivendi licentiam, fortasse propria domo relicta, in Galilæam diverterat. Denique Jansenius c. 55. Concordiæ, & Joannes Suarez. tract. 97. in Lucam referunt, Magdalenam nupsisse in Galilæa viro, cujus erat Castellum nomine *Magdalum*, indeque cognomen accepisse: postea vero, facto divortio, in eadem

pro-

provincia vixisse liberius, donec in aliqua civitate ejusdem provinciæ (ut ex Luc. 7. colligitur) a Christo corpore, & animo sanata est: quem postea in Judæam est sequuta, fratribusque suis reddidit familiarem: quæ omnia Joannes Suarez refert, se legisse in Bethlehem, in quadam historia antiqua, quam Christiani, & religiosi ibi habitantes, ex majorum traditione, veram esse asseverabant.

Ad 4. Ad quartam in primis licet omnia concedamus, quæ in illa sumuntur, solum concludunt, illas unctiones fuisse diversas: non tamen mulierem, quæ Christum unxit. Constat enim unctiones (quæ referuntur Luc. 7. & Joan. 12.) fuisse distinctas: atqui nos ostendimus, eandem esse mulierem, quæ utrobique Christum unxit; sicut ergo bis unxit, potuit etiam ter, prout Innocentius citato loco opinatur. Secundo dicitur, nihil esse, quod nos cogat, ut fateamur, illas unctiones fuisse diversas: quin potius verisimilius est fuisse eandem, ut alii authores supracitati pro nostra sententia docent. Patetque ex magna convenientia fere in omnibus circumstantiis. Utraque enim facta est in Bethania, prope Pascha: & in utraque indignati sunt discipuli, & fere eisdem verbis a Christo sunt reprehensi, quod non est verisimile, bis tam brevi tempore accidisse. Neque diversitas, quæ est in narratione, satis indicat rei diversitatem. Nam, quod ad domum attinet, potuit esse eadem domus Simonis, & Lazari, præsertim si verum est, quod refert Nicephorus lib. 1. c. 27. Simonem fuisse patrem Lazari. Et licet demus, domum fuisse distinctam, potuit esse tam vicina, & Simon ipse tam familiaris, & consanguineus Marthæ, & Mariæ, ut in ea Martha ministraret: præsertim cum non tam propter necessitatem, quam propter amorem, & devotionem ministraret. Deinde, quod unus Evangelista referat, Mariã unxisse pedes, alius caput, non sunt cõtraria: potuit enim utrumq; fieri, & unus referre, quod alter omiserat. Et ita verisimile est (quod Augustinus notavit l. 2. de consen. Evangelist. c. 79.) prius copiose unxisse, & tersisse pedes, postea vero *fracto alabastro* (ut Marcus dicit) quod reliquum erat super caput effudisse. Nec dissimile est, quod Matthæus, & Marcus generaliter dicunt, discipulos fuisse indignatos. Joannes autem solum Judæ hoc attribuit. Nam præterquam quod (juxta Scripturæ phrasim) potuit a Matthæo & Marco plurale pro singulari poni: fieri etiam potest, ut Judas murmurare inceperit: postea vero alii eum sint imitati, ut notant Augustinus, Hieronymus, & Chrysostomus super hæc loca. Tandem in scribendo tempore, seu die hujus unctionis Joannes (ut de more eum habere diximus) ordinem historiæ tenuit, & ita revera illa unctio ante sex dies Paschæ facta est: alii autem Evangelistæ, nunquam dixerunt, esse factam biduo ante Pascha: sed cum dixissent, illo biduo ante Pascha fuisse sacerdotes, & scribas congregatos, ut Christum comprehenderent: volentes explicare novam occasionem, quam illis diebus habuerant ex indignatione, & traditione Judæ, per recapitulationem inseruerunt hanc historiam, quæ paulo ante præcesserat, quoniam ex ea sumpsit Judas occasionem vendendi Christum. Est igitur verius, unctionem fuisse eandem: certiusque est, unam tantum fuisse Mariam Magdalenam sororem Lazari, cui Christus primo suscitatus apparuit.

Cœna in Bethania a Christo ante passionem facta, quæ, & quotuplex.

SECTIO III.

Quo ordine, & modo Christus suscitatus Mariæ Magdalenæ, & aliis mulieribus apparuerit.

DUo sunt, quæ in hac re explicanda difficultatem habent. Primum est, an Christus primo apparuerit soli Magdalenæ, vel simul cum cæteris mulieribus. Ratio dubitandi est, quia hoc posterius multũ insinuatur Matt. ult. ubi dicitur, Magdalenam cum altera Maria venisse in sepulchrum, & statim subditur: *Et ecce terræmotus factus est magnus*, ubi illa particula, *& ecce*, aperte significat statim in ipso primo accessu mulierum hoc accidisse. Et paulo inferius eodem contextu, & narrationis serie, dicitur: *Et ecce Jesus occurrit illis*. Et confirmatur. Nam licet Joannes solius Magdalenæ mentionem faciat, tamen non excludit alias mulieres: quin potius, si illa narratio cum aliis Evangelistis conferatur, non videntur potuisse abesse aliæ mulieres a monumento. Quia post illam apparitionem redibant simul omnes illæ fœminæ. Unde August. l. 3. de consens. Evangelist. c. 24. affirmans apparitionem illam, quam narrat Joannes, fuisse omnium primam, dicit ibi affuisse omnes fœminas. E contra autem Hieronym. qu. 5. ad Hedibiam existimat quidem, primam apparitionem omnibus esse factam, hanc tamen esse, quam narrat Matth. & idem sentit Theophylact. Matth. 28. & Euthym. c. 68. super Matth. & c. 48. super Marcum, & addit, Marcum, cum dicit, primo apparuisse Mariæ Magdalenæ, non excludere alias, sed subintelligere potius. *Frequenti enim* (inquit) *in usu est apud Evangelistas per personam, quæ insignior est, eam etiam intelligere, quæ minus nota est.* Et hinc insinuatur secũda dubitatio proposita, scilicet, an Christus bis apparuerit Magdalenæ, semel illi soli juxta sepulchrum, & iterum in via simul cum aliis mulieribus. Nam quod ita factum sit, indicant Matthæus, & Joannes. Aliunde vero obstat. Nam quæro, quænam harum apparitionum fuerit prima? Si illa, quam Matthæus narrat, factam esse mulieribus in via, quomodo postea Magdalena plorabat juxta sepulchrũ eo, quod corpus Domini esset sublatum? Si vero fuit prior ea, quam narrat Joannes, quomodo postea ibat Magdalena cum aliis mulieribus, cum jam sola mansisset? Quomodo etiam permissa est tangere, quod illi parum ante negatum erat?

Dicendum tamen est primo, Christum Dominum primo apparuisse soli Magdalenæ, non solum ante alios discipulos, sed etiam ante alias fœminas. Hæc est communis sententia Sanctorum fere omnium, quos retuli in præced. Sectione, & Ecclesiæ, quæ sic canit de Maria Magdal.

Mariæ Magdalenæ post resurrectionem primo omnium Christus apparuit.

Prima meretur gaudia,
Quæ plus amabat cæteris.

Et merito verba Marci ita intellecta sunt. Vix enim clarius potuit id asserere. Postquam enim de mulieribus sermonem fecit, & narravit ea, quæ eis simul acciderunt, sermonem convertit ad solam Magdalenam, dicens, illi *primo* apparuisse. Et huic consonat narratio Joannis, qui ex professo refert, hanc apparitionem factã soli Mariæ Magdalenæ, quando aliis abeuntibus ipsa *stabat ad monumentum foris plorans*. Ut autem hoc apertius comprobetur, explicemus ordinem, quo, juxta contextum omnium Evangelistarum, intelligi potest hoc accidisse.

Primo enim omnes illæ fœminæ venerunt simul ad monumentum, audierunt terræmotum, viderunt lapidẽ sublatum. An vero tunc omnes illæ Angelos viderint, & audierint, definiri non facile potest. Quia (ut Joannes narrat) postquam Magdalena vidit lapidem sublatum cucurrit ad Petrum, & Joannem dicens: *Tulerunt Dominum, & nescimus, ubi posuerunt eum.* Si autem jam vidisset Angelos annuntiantes eum vivere, potius hæc Apostolis narraret. Quapropter Augustinus l. 3. de consensu Evangel. c. 24. significat, Magdalenam tunc nec vidisse, nec audivisse Angelos: sic enim ait. *Ut vidit lapidem sublatum a monumento, antequam aliquid diligentius inspiceret, non dubitans ablatum inde esse corpus Jesu, cucurrit, (sicut dicit idem Joannes) & nuntiavit Petro, atque ipsi Joanni.* Idem sentit Chrys. hom. 84. in Joan. illis verbis. *Neque intravit, neque introspexit.* Quod si verum est, facile expeditur secunda difficultas posita.

Oritur vero alia non minor, quando scilicet intelligendum sit, apparuisse, & loquutum fuisse cum mulieribus Angelum illum, cujus Marcus, & Matthæus meminerunt, vel duos, de quibus scribit Lucas. Nam si dicamus, solam Magdalenam cucurrisse ad nuntiandum Petro, & Joanni, alias vero fœminas interim ingressas esse sepulchrum, & vidisse, atque audivisse Angelos, obstat evidenter Lucas Evangelista, qui, postquam narravit hanc apparitionem Angelorum, & cætera, quæ acciderant mulieribus, protinus subdit. *Erat autem Maria Magdalena, & Joanna, & Maria Jacobi, & cæteræ, quæ cum eis erant, quæ dicebant ad Apostolos hæc.* Cum quo consonant Matthæus & Marcus. Nam cum dixissent, venisse Magdalenam, & alias fœminas, semper in sequẽtibus de eis loquuntur, dicentes. *Viderunt juvenem, qui dixit illis: at illæ exeuntes, fugerũt.* Quæ omnia ad omnes fœminas, prius nominatas, aperte referuntur, si autem dicamus, omnes illas fœminas viso lapide sublato statim rediisse ad Apostolos, & non vidisse Angelos, donec postea reversæ cum Petro, & Joanne iterum manserunt circa sepulchrum, quando abeuntibus Petro, & Joanne Maria remansit plorans, (quem modum Augustinus su-

pra

pra significat.) Contra hoc etiam obstat, quia tunc Maria remansit sola, & vidit Dominum: at vero apparitio Angelorum, quam narrant alii Evangelistæ, evidenter facta est ante omnem Christi apparitionem, ut ex verbis ipsorum Angelorum constat.

Circa hoc, Augustinus significat, abeuntibus Petro, & Joanne non mansisse solam Magdalenam: sed cum aliis mulieribus, & tunc eis apparuisse Angelos, quorum fit mentio tum a Joanne, tum a reliquis Evangelistis. Unde etiã sentit, quando Christus primo apparuit Mariæ Magdalenæ, ibi fuisse alias fœminas. Loquens enim de Magdalena, quæ jam viderat Dominum, cum eoque sermonẽ habuerat, subdit: *Tunc egressa est a monumento, hoc est ab illo loco, ubi erat horti spatium ante lapidem effossum, & cum illa aliæ, quas secundum Marcũ invaserat tremor, & pavor.* Dici vero potest, Christum apparuisse Magdalenæ, præsentibus aliis mulieribus illis nihil videntibus. Sed hoc difficile creditu est. Nam licet corpus gloriosum tantum videatur, a quibus vult, tamen verba Magdalenæ, & externus motus, quo procidit ante Christum, ut pedes ejus complecteretur, quando ei Christus dixit: *Noli me tangere*, hæc, inquam, sine speciali miraculo non poterant latere alias mulieres. Deinde ex mutuo sermone inter Christum, & Magdalenam non obscure colligitur, illam tunc fuisse solam. Et idem videtur de apparitione Angelorum facta Magdalenæ, quam narrat Joannes. Dixerunt enim illi: *Mulier quid ploras?* Illa vero respondit: *Tulerunt Dominum meum, & nescio, ubi posuerunt eum.* Ubi jam non in plurali loquitur, sicut Apostolis dixerat, *Nescimus*, sed in singulari, nescio, quia sola aderat, & similiter dixit ad Christum: *Dicito mihi, & ego eum tollam.*

Quidam igitur ex recentioribus, sequentes Augustinum in eo, quod asserit Magdalenam, viso lapide sublato, reversam esse ante visionem Angeli, dicunt Magdalenam non affuisse, quando fœminæ viderunt Angelum sedentem super lapidem (ut narrat Matthæus) neque quando introeuntes in monumentum viderunt juvenem sedentem in dextris, ut narrat Marcus. Itaque juxta hanc sententiam, cum primum mulieres pervenerunt ad monumentum, & viderunt lapidem sublatum, Magdalena sola cucurrit ad Apostolos: aliæ vero juxta sepulchrum manserunt: & interim prædictos Angelos viderunt, & timore perculsæ exierunt de monumento. Quo tempore ad illud pervenerunt Petrus, & Joannes una cum Magdalena, & acciderunt, quæ Joannes narrat, quæ postea teximus. Quæ sententia quoad hanc partem est probabilis. Quia nihil est in Evangelio, quod ei repugnet aperte: tamen non est necessaria, neque habet fundamentum in Evangelio. Primum quia sicut Joannes narrans reditum solius Magdalenæ ad Apostolos, illam tantum nominat: ita etiam narrando primam profectionem ad sepulchrũ, illius tantum meminit: sed hinc non recte colligitur, illam solam ivisse ad sepulchrum: ergo neque potest colligi, illam solam rediisse ad Apostolos. Deinde (ut demus solam rediisse) unde constat, reliquas fœminas interim Angelos vidisse? Fieri enim potuit, ut perseverarent circa monumentũ solum expectando reditum Magdalenæ.

Unde facile excogitari potest alia series hujus historiæ, sequendo etiam Augustinũ dicentem, quando Magdalena venit ad Apostolos, nondum vidisse Angelos, simulque asserendo, vel cum illa rediisse cæteras fœminas, vel certe ejus reditum expectasse prope monumentum, atque interim nihil vidisse. Postquam vero Petrus, & Joannes venerunt ad monumentum, & omnia inspexerunt, ac reversi sunt, mansisse ibi Magdalenam cum cæteris fœminis, atque tunc omnes vidisse Angelum sedentem super lapidem, & ingressas in monumentum vidisse juvenem sedentem in dextris. Postea vero magno tremore, ac pavore perculsas egressas esse, ac ceteras quidem longius a sepulchro aufugisse: Magdalenam vero amore timorem vicisse, ac juxta sepulchrum perseverasse, ac tunc accidisse, quod Joannes narrat: *Maria stabat ad monumentum foris plorans*: contra hunc enim ordinẽ nihil afferri potest, & per se verisimile est, potuisse ita accidere: & alioqui melius ac proprius texuntur verba Marci, & Matthæi, qui de omnibus mulieribus, quarum in principio mentionem fecerant, narrant totum illud factum, & visionem ac locutionem Angelorum. Ac similiter, quæ Lucas narrat, melius hoc modo accommodantur, ut infra dicam. Tandem juxta hanc seriem historiæ facile intelligitur, quomodo Christus apparuerit primo soli Magdalenæ in specie hortulani, ut Joannes refert. Cum enim (ut diximus) aliæ mulieres egressæ de monumento præ timore diffugissent, Magdalena vero statim juxta sepulchrum stetisset, & se iterum ad lustrandum sepulchrum inclinasset, videt duos Angelos, deinde Christum, ut Joannes narrat, & fortasse hoc voluit indicare Marcus, quando post narratam fugam mulierum de monumento cum pavore, & timore, proxime subjungit: *Surgens autẽ Jesus mane primo apparuit Mariæ Magdalenæ.*

Hinc vero ulterius addo, nihil esse, quod nos cogat, ut dicamus, Mariam Magdalenam rediisse ad Apostolos ante conspectos Angelos. Fieri enim potuit, ut omnia, quæ Matth. & Marc. narrant usque ad visionem Angelorum, prius facta sint, & postea cucurrerit ad Apostolos nuntiatura, quæ viderat, ac deinde redierit cum Apostolis ad sepulchrum, eisque recedentibus, & cum eis abeuntibus aliis mulieribus, ipsa sola permanserit, videritque Dominum, quem ordinem sequi videtur Tatianus Alexan. in Harm. Evang. Neque contra hoc obstat, quod Magdalena dixerit Apostolis: *Tulerunt Dominum.* Nam etiam ipsis Angelis, quando secundo ei apparuerunt (ut probabilius credimus) dixit; *Tulerunt Dominum meum,* imo & ipsi Christo, quem post Angelos vidit, antequã illum agnosceret, dixit: *Domine, si tu sustulisti eum, dicito mihi, & ego eum tollam.* Recte ergo quoad hanc partem dixit Hieron. *Magdalenam obstupefactam in tantum torpuisse, ut ne Angelorum quidem præsentium sentiret aspectum, cumque videret Angelos, etiam, quos videbat ignoraret.* Non ergo cognovit esse Angelos, neque eis fidem adhibuit, vel saltem non firmam, & stabilem, sed admodũ vacillantem, vel potius ab eis decipi timuit, ideoque dicere potuit: *Tulerunt Dominum meum*: vix enim sciebat, quid diceret. Sed instabis: si viderat Angelos, cur non id narravit Apostolis? Respondetur, cur non id narravit vidisse lapidem sublatum, vel potius, unde constat non utrumque narrasse? Joannes enim refert quidem dixisse: *Tulerunt Dominum de monumento, & nescimus, ubi posuerunt eum.* An vero plura dixerit, tacet quidem Evangelista, non tamen negat. Quocumque ergo ex iis modis recte intelligitur, quomodo absque discordia Evãgelistarum potuerit Christus primo apparere soli Mariæ Magdalenæ seorsum ab aliis mulieribus. Alia vero difficultas, quæ hic suboritur ex alia apparitione, quam Matth. narrat, in sequenti conclusione tractabitur.

Objectio. Respons.

Dicendum est secundo, Christum eo die iterum apparuisse Magdalenæ simul cum aliis mulieribus. In hac conclusione conveniunt omnes antiqui expositores, August. Hieronym. & Euthy. supra citati, & Theophylact. supra. Insinuat Chrysost. hom. 90. in Matth. Tatianus in Harmonia, Driedo l. 3. de dogmatibus Sacræ Scripturæ tract. 3. c. 4. præsertim quoad eam partem, quæ asserit in ea Christi apparitione, quam Matth. narrat factam esse mulieribus, inventam esse Magdalenam, quoniam Matt. satis aperte id indicare videtur. Eodem enim contextu, & easdem referens mulieres, dicit: *Et ecce Jesus occurrit illis, dicens, avete: illæ autem accesserunt, & tenuerunt pedes ejus.* Nam relativum *illæ, & illis*, easdem fœminas refert, de quibus a principio capitis sermonem habet. Ex hac vero parte necessario sequitur (suppositis iis, quæ dicta sunt in prima conclusione) eodem die, atque intra breve spatium temporis, bis Christum apparuisse Mariæ Magdalenæ. Quod vero prius illi soli apparuit, quam simul cum aliis fœminis, primo probatur testimonio Marci supra tractato, & ex omnibus adductis in præcedenti conclusione. Secundo convincitur alio argumento supra facto, scilicet, quia si Magdalena prius vidisset Christum cum aliis mulieribus, non stetisset postea juxta monumentum plorans, ac dicens: *Tulerunt Dominum meum.* Nam licet Hieronymus supra respondeat, potuisse Magdalenam hæc dicere præ nimia turbatione, etiamsi jam Christum vidisset: tamen revera hoc non est credibile. Quia Christi præsentia omnem mœrorem, perturbationemque Magdalenæ abstulerat. Item quia non erat ita perturbata, quin esset sui compos, & ratione perfecte uteretur: ergo, si semel vidit, sibique persuasit esse Christum, quem conspiciebat vivum, ac resuscitatum, non poterat postea corpus ejus mortuum quærere, ac lamentari. Tertio probatur, declarando seriem historiæ, atque harum apparitionum ordinem. Nam postquam Magdalena vi-

In die resurrectionis una cum aliis Magdalenæ Christus apparet.

dit

dit Dominum in specie hortulani, & ab eo jussa est ire nuntiatum discipulis, quæ viderat, summo gaudio affecta diligentissime iter arripuit, atque ita facile fieri potuit, ut ad alias mulieres brevi perveneriτ. Verisimile enim est, illas tum ob animi turbationem, & mœrorem, tum etiam ob desiderium sciendi quid accidisset, lente incessisse. Postquam ergo eas Magdalena consequuta est, cœpit simul cum eis progredi, & fortasse de his, quæ viderat, colloqui, & tunc iterum apparuit eis Christus in via, ut Matth. narrat. Igitur cum hoc modo omnia, quæ Evangelistæ narrant, facile in concordiam redigantur, & per se constet, facile potuisse ita accidere, & omnes alii modi magnas difficultates patiantur, merito hunc cæteris perferendum censemus.

2. Dubit. Duæ vero graves difficultates supersunt in hac sententia explicandæ. Prior est, quia in primi apparitione facta soli Magdalenæ fuit prohibita tangere pedes Christi, illis verbis: *Noli me tangere, nondum enim ascendi ad Patrem meum*: at in apparitione facta mulieribus Christus permisit eis, ut accederent, tenerentque pedes ejus, ut Matth. narrat: ergo non est verisimile inter eas affuisse Magdalenam. Cur enim permissa fuisset tangere, quæ paulo ante fuerat prohibita? Hæc difficultas fere communis est in omni sententia. Nam licet daremus Magdalenam non affuisse in secunda apparitione, eodem modo inquiri posset, cur ipsa non fuit permissa tangere, aliæ vero admissæ sint, cum nec majori fide, aut reverentia, & charitate accederent, cumque etiam illæ missæ fuerint ad annuntiandum discipulis resurrectionem, sicut Magdalena? ut ergo radicem hujus difficultatis aperiamus, & expediamus, explicanda in primis est ratio illa, quam reddidit Christus repellens Magdalenam a suo contactu. *Nondum enim ascendi ad Patrem*. Quæ ratio difficillima est. Nam potius, quia nondum ascenderat, tangi poterat, sicuti ab aliis discipulis postea contrectatus est: & si jam ascendisset, contingi jam non potuisset. Variis ergo modis exponitur hæc ratio. Primo ut Christus non loquatur de ascensione locali in cœlum: sed de ascensione spirituali in cor, & mentem Magdalenæ, ut sensus sit, nondum me agnoscis, & quæris ut verum Dei filium, & ita in fide tua *nondum ascendi ad Patrem*, id est, ad æqualitatem cum Patre, neque ad veram naturam filii Dei, & ideo *noli me tangere*. Ita Augustinus tract. 121. in Joan. & ser. 60. de verbis Domini, & 152. & 155. de tempore. Qui etiam metaphorice exponit illa verba: *Noli me tangere*, de tactu fidei, id est, noli in me sic credere, sicut nunc credis. Et juxta hanc expositionem respondendum est ad difficultatem propositam, Christum tunc repulisse Magdalenam, ut fidem ejus augeret, atque perficeret. Erat enim tunc imperfecta. Postquam autem vidit Christum, & ab eo edocta, atque illuminata est, non solum perfectiorem existimationem de illo habere cœpit: sed etiam socias fœminas in eadem fide instruxit: ideoque in secunda apparitione omnes permissæ sunt Christum tangere, & adorare. Et hanc responsionem significavit Hieronymus dicta q. 5. ad Hedibiam in fine dicens, Magdalenam prius a Domino fuisse correptam, ut incredulam: post vero in tantum cum aliis profecisse, ut & permissa fuerit tenere pedes ejus. Sed responsio hæc fundatur potius in sensu mystico, quam in literali, cum non sit juxta verborum proprietatem, ut patet ex verbis a Christo subjunctis: *Vade ad fratres meos, & dic eis. Ascendo ad Patrem meum*, ubi aperte loquitur de corporali ascensione.

Tr. 121. in Joann. & 1. Expositio.

Et idem dicendum est de alia expositione Hieronymi supra, ubi verbum illud: *Nondum ascendi*, exponere videtur, id est, nondum resurrexi, & ad statum gloriæ perveni, scilicet in tua fide & existimatione. Unde inquit: *Quæ mortuum quæris, viventem tangere non mereris. Si me nondum putas ascendisse ad Patrem: sed hominum fraude sublatum, meo tactu indigna es.* Et utramque complectitur Ambrosius Lucæ ult. & significat lib. de Isaac, & anima c. 5. & ser. 58. qui potius D. Maximi esse censetur. Nec dissimilis est, quam significat Leo P. ser. 2 de ascensione, dicens, Magdalenam tunc gessisse personam Ecclesiæ, quæ Christum in hac vita habere præsentem desiderare poterat, cui Christus; *Nolo, ut ad me corporaliter venias, neque ut me sensu carnis agnoscas. Ad sublimiora te differo, majora tibi præparo: cum ad Patrem ascendero, tunc me perfectius, veriusque palpabis, apprehensura quod non tanges, & creditura, quod non cernis.* Quibus verbis etiam significat, illam repulisse propter imperfectam fidem. Rationem autem Christi aliter explicare videtur, scilicet: *Nondum ascendi*, id est, nondum tu pervenisti ad eam perfectam fidem, quam post meam ascensionem consequutura es. Quæ expositio præterquam quod non bene accommodatur contextui, auget difficultatem propositam. Quia juxta hanc rationem sic expositam non debuisset Christus ante ascensionem se tangendum præbere, aut Magdalenæ, aut aliis. Deinde id, quod commune est omnibus iis expositionibus, scilicet, Mariam Magdalenam repulsam esse propter imperfectionem fidei, non video, quo fundamento nitatur, cum verbum ejus, *Magister*, potius indicet indubitatam fidem: & ita Tertull. l. contra Prax. c. 25. Magdalenam vocat *fidelem fœminam, quæ non ex curiositate, neque ex incredulitate, sed ex fide, & dilectione Christum tangere aggressa est*.

Atque easdem difficultates habet expositio Cyril. 12. in Joann. c. 50. ubi ait, Christum ante passionem facile permisisse quoslibet peccatores ad se tangendum accedere, ut eos sanctificaret. Quia eo tempore adhuc erat *in similitudine carnis* peccati, ut notavit etiam D. Th. infra q. 80. a. 4. ad 2. At vero post resurrectionis gloriam, non ita facile se palpari permisit, ad significandum corpus Christi non esse tangendum nisi ab his, qui Spiritum sanctum acceperunt. *Quia ergo* (inquit Cyrillus) *nondum Spiritum sanctum miserat, ideo a tactu suo Mariam prohibebat dicens, nondum enim ascendi ad Patrem meum, id est, nondum Pater per me Spiritum sanctum ad vos misit.* Contra hanc enim expositionem obstat, quod juxta illam non debuisset postea permitti, se tangi a mulieribus, & discipulis. Responderi tamen posset, Christum voluisse hoc semel significare in Magdalena adhuc imperfecta: non tamen oportuisse, ut semper id observaret. Tum quia necessarium erat ad confirmandam resurrectionem aliquando ut se contractari permitteret. Tum etiam, ut lenitatis ac benevolentiæ signa discipulis exhiberet. Sed quamvis hoc ita sit, illa tamen ratio valde mystica apparet, & in verbis Christi non habet fundamentum. Multo autem magis voluntarium est, quod quidam addunt, Magdalenam non solum voluisse adorare Christum, & deosculari pedes ejus: sed etiam petiisse ab eo, ut sibi daret Spiritum S. quem post suam resurrectionem daturum promiserat. Et ideo Christum ita respondisse. Hoc enim libere excogitatum est, neque in præsenti textu Evangelii habet fundamentum, neque in alio loco, ubi Christus Spiritum S. promisit. Illa enim promissio facta est in cœna, ubi soli aderant Apostoli, & fortasse ad aures Magdalenæ nondum venerat.

2. Expositio.

Joannes Hesselius in hist. passionis & resurrectionis domini.

Alii ergo exponunt, Magdalenam existimasse, Christum rediisse ad eandem vitæ conditionem, quam ante mortem habuerat: sicut fratrem suum Lazarum paulo antea a Christo resuscitatum adspexerat: & ideo voluisse eodem modo, atque eadem familiaritate cum illo conversari, ut antea solebat, Christum autem, ut eam doceret ad altiorem vitæ statum se surrexisse, eam prohibuisse dicendo, *Noli me tangere*. Ita exponit Chrysost. hom. 85. in Jo. quem Theophylactus, & Euthym. sequuntur, & fuit antiquior expositio Justini mar. q. 48. ad Orthod. *Dictum est* (inquit) *Mariæ a Servatore, noli me tangere: quasi diceret, noli me sequi, ut perpetuo mecum verseris, sicut erat ante meam crucem consuetudo.* Juxta quam expositionem non erit necessarium dicere, Christum repulisse Magdalenam, ut nullo modo ipsum tangeret, suosque pedes deoscularetur: sed ne diu, atque familiariter ibi cum ipso maneret. Quin potius, addit Cajet. nec displicet Jansenio c. 145. non tantum voluisse Magdalenam tangere pedes ejus: sed etiam præ nimia lætitia, & incredibili vi amoris voluisse illum amplecti, ejusdem faciem, & collum tenere, & ab hoc contactu eam repulisse Christum. Quod si verum esset, facillime expediretur difficultas proposita. Nam postea Magdalena jam admonita a Christo, non accessit eo modo, sed solum ad pedes procidit cum aliquis mulieribus adorandi causa, & idcirco permissa est tangere Christum.

3. Expositio.

Sed mihi hæc non probantur; Chrysostomus enim dicit, Magdalenam voluisse accedere ad Christum eo modo, quo prius solebat. Impium autem esset cogitare Magdalenam fuisse solitam eo modo contingere, vel amplexari Christum, sed solum, *procidere ad pedes Domini* (ut dicitur Jo. 11.) *& secus pedes ejus sedere* (ut dici-

dicitur Lucæ 10.) ergo incredibile videtur hoc tentasse, quando Christus ei apparuit: vel saltem non est mens Chrysostomi, neque ullus unquam Sanctorum id dixit. Deinde, quamvis Christus non ostenderit Magdalenæ gloriam suam, tamen solo suo aspectu, tantam gravitatem & venustatem ostendebat, ut honorem quendam, seu reverentiam conciliaret; unde verbum, quod statim protulit Magdalena, scilicet *Magister*, potius fuit reverentiæ, quam amoris. Ergo verisimile est magna cum reverentia procidisse ad pedes ejus: nec fuisse ob hanc causam a Domino repulsam. Denique juxta hanc expositionem difficile applicatur ratio Christi. Quid enim significat; Noli mecum tam familiariter agere, quia *nondum ascendi ad Patrem meum?* Nunquid post Ascensionem erat illo modo, ac familiaritate Christum contrectatura? Nisi quis fortasse dicat, in statu gloriæ futurum esse inter Christum, & Beatos familiarem illum tractandi, & conveniendi modum, & hoc voluisse Christum significare, ut indicavit Bernardus serm. 5. de omnibus Sanctis. Sed hoc quoque non est admodum probabile, tum quia etiam in cœlo non erit illa familiaritas, quæ indecentiam quandam præsefert. Tum etiam, quia Christus non dicit: *Nondum enim ascendimus*, sed de se solo loquitur. Tum denique quia nullus interpretum ita intellexit.

Aliter vero solet accommodari ratio Christi ad prædictam expositionem, ut non intelligatur perfecta, & consummata solis illis verbis: *Nondum enim ascendi ad Patrem meum*, sed conjungenda sint etiam sequentia: *Vade autem ad fratres meos, & dic eis, ascendo ad Patrem meum, &c.* Ita ut sensus totius orationis sit, *Noli me tangere*, id est, ne existimes tam familiariter esse mecum agendum. Quamvis enim, nondum ascendi ad Patrem meum, tamen jam sum in eo statu, in quo brevi ascendam. Itaque jam sum constitutus in statu glorioso, & immortali, & ideo neque mihi debetur terrena habitatio, nec prior conversandi modus, quamvis propter vestram utilitatem aliquantulum differam Ascensionem meam. Quæ expositio placuit recentioribus: & est probabilis, vim tamen aliquam infert literæ. Tum quia oportet subintelligere, vel addere aliquod verbum, scilicet, *quāvis non ascendi*. Tum etiam quia illa verba: *Vade autem ad fratres meos*, non commode interponuntur. Neque magis placet modus, quo alii Christi rationem inducunt. Dicunt enim, subintelligendas esse plures interrogationes, quas Magdalena facere posset, quas Christus prævenire, eisque uno verbo satisfacere voluit. Cum enim Christus illi dixisset: *Noli me tangere*, potuisset ipsa conqueri, & dicere. Quid rei hoc est? Nonne, Domine, tecum familiariter agere solebam, & ad deosculandos pedes tuos benigne admitti? Cui Christus tacite respondet, se jam esse in statu gloriæ, & immortali, in quo ascensurus esset ad Patrem. Sed quia potuisset Magdalena rursus instare dicens. Nonne ego te video sicut antea? Nonne mecum eodem modo loqueris, & conversaris? Ad hæc omnia respondet Christus illis verbis: *Nondum ascendi ad Patrem meum*, ac si diceret, noli mecum ita familiariter conversari. Quia licet tibi me conspiciendum præbeo, non ideo est, quia status, in quo jam sum constitutus, id requirat: sed quia ea dispensatione quadam nondum ascendi ad Patrem propter vestram utilitatem. Quæ omnia sunt quidem ingeniose excogitata: tamen obscurum valde, & Laconicum fingunt Christi sermonem: & præterea supponunt aliquid incertum, & quod vix potest commode explicari. Non enim satis intelligo, quis fuerit hic modus nimis familiaris, quo Magdalena voluit tangere Christum: neque etiam video fundamentum ad dicendum, Magdalenam existimasse, ad vitam mortalem eum surrexisse.

Expositio vera. Ultima ergo expositio, & maxime consentanea literæ esse videtur, Christum nihil aliud voluisse Magdalenæ significare, nisi ut velociter properaret ad annuntiandam suam resurrectionem discipulis. Unde cum ipsa vellet ad pedes ejus immorari, & semel, atque iterū deosculari, dixit illi: *Noli me tangere*, id est, noli nunc in hoc immorari, ac si non esses amplius me visura. Erit enim postea tempus, in quo possis meo conspectu frui, meque contingere, ac venerari: *Nondum enim ascendi ad Patrem meum*, id est, quia non solum nondum jam ascendi, sed etiam per aliquot dies non sum ascensurus, & ideo propera ad fratres meos, & dic illis intra breve tempus me ascensurum ad Patrem, prius tamen videndum fore ab eis: ut ex aliis Evangelistis colligitur. Quæ expositio nullam vim infert illi verbo: *Ascendi*. Nam licet sit præteriti, & non futuri temporis: tamen ad majorem rei explicationem, & exaggerationem solemus ita loqui etiam in vulgari sermone, ut cum aliquem urgemus, ut antequam discedat, aliquid faciat, Hispane etiam respondere solet, *no soy ydo*, id est, antequam discedam, erit tempus id præstandi.

(Magdalena Christum in horto tangere cur prohibita.)

Resp. 1. Sed hac expositione supposita, urget amplius difficultas in principio posita. Nam si Christus non permisit à Magdalena tangi sese, ne moram faceret: ergo eandem ob causam non debuit in via hoc permittere tam ipsi, quam reliquis mulieribus: sed monere potius, ut properarent. Ad hoc vero facile responderi potest. Primo, cum Christus dixit Magdalenæ: *Noli me tangere*, non omnino prohibuisse, ne ipsius pedes deosculaçetur, ac veneraretur: sed significasse, ut cito se expediret, & ad discipulos festinaret. Sicuti & quando discipulis dixit: *Neminem salutaveritis in via*, non interdixit eum salutandi modum, quem charitas, & urbanitas exigit, sed voluit eo dicendi genere significare, ut sine mora proficiscerentur munus obituri suum. Ad hunc ergo modum, cum dixit Mariæ Magdalenæ: *Noli me tangere*, non omnino vetuit, ne pedes deoscularetur, ac veneraretur suos: sed indicavit ei sedulitatem, ac diligentiam, quam navare oportebat in annuntianda discipulis resurrectione sua. Et ideo nihil obstat, quod postea tam ipsi Magdalenæ, quam aliis mulieribus, se adorandum tangendumque præbuerit. Nam id etiam sine multa mora fieri potuit, solum quantum charitas, ac debita reverentia, devotioque poscebant. Unde illis statim dixit Christus: *Ite, nuntiate fratribus meis*. Et hinc fortasse Athanasius in l. de Incarnat. Christi, occasionem sumpsit dicendi, Christum omnibus mulieribus ad se accedentibus dixisse: *Noli me tangere*: eas tamen nihilominus accedentes tenuisse pedes ejus, & adorasse. Nam, licet non legamus omnibus dixisse illa propria, ac formalia verba: tamen quoad sensum omnibus dixit, ut irent, ac properarent nuntiaturæ discipulis resurrectionem. Et eadem ratione, quamvis non legamus, Magdalenam in prima apparitione tenuisse pedes Christi, & adorasse, tamen non fuit absolute vetita id facere: ideoque verisimile est fecisse id quidem, quamvis quam citissime, nullaque interiecta mora.

(Magdalenæ Christum in via tangere cum aliis fœminis cur permissa.)

Secundo, quamvis daremus, Christum omnino prohibuisse Magdalenæ in prima apparitione, ne se contingeret, posset sufficiens ratio assignari, ob quam in secunda apparitione hoc permissum sit tam illi, quam fœminis, videlicet, quia Maria jam ex parte impleverat, quod Christus jusserat, & gaudium resurrectionis cum sociis suis communicaverat, quibus resurrectionem Christi annuntiaverat. Deinde jam minime morari volebat ad pedes Domini, sicut prius: sed tantum simul cum aliis eum adorare, & statim iter maturare suum. Deniq; non omittam dicere, quod Epiphanius hæresi 26. prope finem significavit his verbis: *Ut ostenderes manifestam castitatem, & sanctimoniam per sanctificationem, dicis Maria, ne me attingas*. Indicat enim rationem moralem potius, quam litteralem, videlicet, Christum ob exemplum purissimæ castitatis non permisisse, Mariam prius se contingere, quando videlicet, sola erat: postea vero in præsentia, & consortio aliarum, mulierum id permisisse. Addi etiam potest ratio mystica, quam late persequitur Rupert. l. 14. in Jo. quod Maria, quādo sola accessit ad Christum, gerebat figuram Ecclesiæ ex gentibus congregandæ, quæ non contactu corporali, sed spirituali fide ad Christum post Ascensionem ejus erat perventura. De qua re multa legi possunt in Petro Chrys. ser. 75. & sequ.

(Castitatis exemplū.)

2. Dubiū. Secunda difficultas est, quomodo variæ Angelorum apparitiones, quas Evangelistæ narrant, cum nostra sententia cohæreant. Et præcipue est difficultas de apparitione duorum Angelorum, quam Lucas refert dicens: *Ecce duo viri steterunt secus illas in veste fulgenti*. Quam apparitionem necesse est, esse distinctam ab illa, quæ facta est Mariæ Magdalenæ, quando vidit duos Angelos. Dictum namque est, quando illos vidit, fuisse eam solam, & ab aliis fœminis sejunctam, & Joannes dicit fuisse extra sepulchrum: at illi duo Angeli (de quibus Lucas meminit) visi sunt ab omnibus illis fœminis existentibus intra sepulchrum: non apparet autem, quando,

juxta

juxta ordinem historiæ supra positum, hi duo Angeli videri potuerint a mulieribus. Quando enim primum ingressæ sunt in monumentum, tantum viderunt unum Angelum intus (ut Marcus narrat), postea vero non sunt iterum ad illud reversæ. Quia eodem Evangelista teste, discessere statim magno pavore concussæ.

In explicanda hac difficultate, & repugnantia, quæ esse videtur inter Evangelistas narrantes has apparitiones Angelorum, variæ sunt expositiones. Quidam ita conciliant, & texunt seriem historiæ, ut primo mulieres viderint unum Angelum extra sepulchrum sedentem super lapidem, (ut Matth. narrat) ejusque monitu mulieres (quibus ipse dixit: *Venite, & videte locum, ubi positus erat Dominus*) introeuntes *viderint juvenem sedentem in dextris* (ut Marcus narrat), statim vero præ timore egressæ sint. Magdalena porro, quæ sola permansit, iterũ se inclinans ad monumentũ vidit duos Angelos, & Dominum, atque iterum reversa est ad discipulos. Interim vero alii duo Angeli apparuerunt reliquis mulieribus, quæ a monumento timore plenæ, ac animo consternatæ discesserant. Hæc vero sententia mihi probari non potest. Primo, quia est parum consentanea narrationi Lucæ. Is enim potius significat mulieres vidisse hos Angelos, intra sepulchrum, sic enim scribit; *Et ingressæ non invenerunt corpus Domini Jesu: & factum est, dum mente consternatæ essent de isto, ecce duo viri steterunt secus illas in veste fulgenti*. Et postquam retulit omnia, quæ Angeli mulieribus dixerunt, subdit: *Et regressæ a monumento, nuntiaverunt, &c.* Ex hoc enim contextu satis verosimilis conjectura fit, mulieres ingressas monumentum, antequam exirent, vidisse Angelos, eorumque verba audivisse. Quod etiam patet ex illis verbis Angelorum: *Non est hic*. Erant ergo in ipso sepulchro, quod designatur per illud adverbium *hic*. Præterea quia interius significat Lucas Magdalenam affuisse cum aliis mulieribus, quando ii duo Angeli apparuerunt. Nam post citata verba ait: *Erant autem Maria Magdalena, & Joanna, & Maria Jacobi, & cæteræ, quæ cum eis erant, quæ dicebant ad Apostolos hæc*. Responderi potest, Lucam non dicere Magdalenam huic visioni Angelorum interfuisse: sed narrasse Apostolis, quæ viderat simul cum aliis mulieribus. Quod verum esse potuit, quia licet non omnes simul: tamen omnes eadem fere viderant, & audierant, & omnes eadẽ narrarunt Apostolis. Sed non revera hæc Evangelistæ mens, cum enim ait: *Quæ dicebant ad Apostolos hæc*, aperte refert per illud pronomen, *hæc*, eadem, quæ ipse narraverat. Neque est verisimile, mentionem facere de Magdalena, & de illa scribere, quomodo eadem narravit, quæ aliæ mulieres, nisi quia significare voluit, eam affuisse omnibus, quæ scripserat. Accedit, hanc esse sententiam Augustini, & communem omnium interpretum: contrariam vero neque habere fundamentum, neque esse necessariam ad explicandam seriem historiæ, ut ex dicendis patebit.

Ex his rationibus consequenter infero hanc visionem Angelorum, quam Lucas narrat, accidisse, antequã Christus primo appareret Magdalenæ in specie hortulani. Quia quando hi duo Angeli apparuerunt, adhuc mulieres non credebant, Christum vivere, & corpus ejus mortuum quærebant, ut patet ex illis verbis Angelicis: *Quid quæritis viventem cum mortuis?* Sed postquam Magdalena vidit Dominum, & occurrit aliis mulieribus, eisque nuntiavit, quod viderat, jam non inquirebant *viventem cum mortuis*: sed potius ibant nuntiaturæ Apostolis, quod Maria viderat, quibus per viam incedentibus iterum Christus apparuit, ut supra diximus: ergo si Magdalena affuit huic apparitioni Angelorum (ut vere affuit) necesse est, ut ante primam Christi apparitionem sit facta. Dicunt vero quidam, hanc visionem Angelorum (quam Lucas narrat) esse eandem cum ea, quam memorat Joannes: illos tamen Angelos bis loquutos fuisse, primum soli Magdalenæ coram aliis, postea omnibus. Sed non placet, primo, quia apud Lucam Angeli apparuerunt, cum omnes mulieres simul erant, & intra sepulchrum: apud Joannem vero, cum Magdalena esset sola, & in vestibulo, ut exponemus. Secundo, quia ut colligitur ex Joanne Magdalena statim post verba & nutus Angelorum conversa est, viditque Dominum: ergo non possunt commode interponi cætera verba.

Ut ergo totam hanc rem exponamus, supponendum est ex Cyrillo Jerosol. catech. 14. & Beda lib. de locis sanctis, seu de situ Jerusalem c. 2. & ex Burcardo in lib. de descriptione terræ Sanctæ in 1. parte c. 7. in sepulchro Domini duplicem fuisse speluncam, alteram exteriorem (quam Cyrillus *vestibulum sepulchri* appellat) alteram interiorem, in qua excisum erat sepulchrum a pavimento terræ tribus palmis erectum. Inter quæ duo loca ostiũ erat, in quo lapis fuit positus, quo sepulcrum Domini clausum dicitur in Evangelio. Ex qua loci descriptione intelligitur illam exteriorem partem speluncæ respectu diversorum dici posse esse extra, & intra sepulchrum. Etenim si per sepulchrum intelligamus parvam illam & interiorem speluncam, ubi positum fuit corpus Domini, reliqua pars dicetur exterior, & qui in illa fuerit, dicetur esse extra sepulchrum: si autem per sepulchrum, seu monumentum intelligamus totam illam speluncam, sic qui fuerit intra priorem partem ejus, dicetur esse intra sepulchrum. Hoc ergo supposito, facile intelligi potest tota series historiæ.

Primo enim Matthæus dicit, mulieres pervenisse ad monumentum, & Angelum revolvisse lapidem, & sedisse super eum. Unde verisimile fit, lapidem sublatum ab interiori ostio sepulchri positum esse in exteriori parte speluncæ, ibique Angelum loquutum cum mulieribus, quæ apud Marcum dicuntur ingressæ in monumentum. Quia ingressæ sunt in priorem partem speluncæ, in qua etiam viderunt juvenem sedentem a dextris, ut idem Marcus narrat: atque recte intelligitur, eãdem esse apparitionem Angeli, quam Matth. & Marcus narrant, ut Aug. etiam docuit lib. 3. de consensu Evang. c. 4. & Theophyl. & alii, quamvis alias etiam afferant rationes conciliandi Matth. cum Marco. Quod vero de eadem re loquantur, probabile fit primo ex similitudine circumstantiarum. Uterque enim describit Angelum sedentem, & indutum veste candida, & loquentem ad fœminas eisdem fere verbis. Secundo, quia nulla est dissonantia, quæ cogat ad asserendum, illos Angelos fuisse distinctos. Illa enim videtur esse maxima, quod Mat. significat fuisse extra sepulchrum, tum quia dicit, *sedisse super lapidem*: tum quia dixit mulieribus: *Venite, & videte locum, ubi positus erat Dominus*. Marcus autem indicat Angelum visum esse intra sepulchrum, dum ait: *Introeuntes in monumentum viderunt juvenem, &c.* Ut enim omittam aliam expositionem August. dicentis, hæc verba posse exponi per anticipationem, & aliam Theophyl. & aliorum dicentium, eundem Angelum, qui prius extra visus fuerat, postea ingressum esse cum mulieribus, ibique iterum sedisse: quæ violentiæ mihi videntur, & parum consentaneæ literæ. Illa explicatio, quæ ex dictis colligitur, facillima est, scilicet Marcum loquutum fuisse de toto monumento, in cujus parte exteriori erat lapis sublatus ab ostio interioris speluncæ, ad quam videndam Angelus mulieres invitavit. In aliis vero omnibus nulla est apparens repugnantia: sed unus addit, quod alter omisit: ut v. g. Marcus tantum dicit: *Angelum sedisse*: non vero significat, ubi sedebat. Quod Mat. addidit, scilicet, *super lapidem*: non tamen exposuit, in quo situ: hoc vero explicuit Marcus dicens sedisse a dextris. Quod ita videtur intelligendum, lapidem sublatum ab ostio monumenti jacuisse ad dexteram partem ipsius januæ seu hominũ volentium ingredi interiorem speluncam, seu sepulchrum.

Respons.

Concordia Evangelistarum in recensendis Angelorum apparitionibus.

Secundo post hanc visionem primi Angeli convenienti ordine sequitur, quod Lucas narrat. Cum enim, monente Angelo, mulieres ingressæ fuissent sepulchrum, ibi viderunt duos viros in veste fulgenti, audieruntq; omnia, quæ loquuti sunt, postea vero egressæ sunt de monumento. Quod autem subdit Lucas: *Regressæ a monumento nuntiaverunt hæc omnia illis undecim, & cæteris omnibus*, dupliciter accommodari potest ad prædictam seriem historiæ. Nam, si teneamus, has visiones Angelorum accidisse, antequam Magdalena reverteretur ad Apostolos (quod Joannes narrat) optime, ac consequenter dici potest, hæc omnia statim facta esse, prout a Luca narrantur, ita ut egressæ de monumento, antequam ulla earũ Christum vidisset, omnes fuerint ad nuntiandum discipulis, quæ viderant. Cui expositioni consonant verba illa, quæ dixit Cleophas cum Christo loquens Lucæ 24. *Sed & mulieres quædam ex nostris terruerunt nos, quæ ante lucem fuerunt ad monumentum, & non invento corpore ejus venerunt dicentes, se etiam visionem Angelorum vidisse,*

qui dicunt, eum vivere; ergo signum est, eas statim reversas esse ad discipulos post visionem Angelorum, antequam Christum viderent. Nam si vidissent, hoc maxime illis nuntiassent, idemque Cleophas potissimum narrasset. Et juxta hunc ordinem consequenter dicendum est, iterum fuisse reversas ad sepulchrum cum Magdalena, & discipulis, quibus iterum a sepulchro redeuntibus Magdalena sola permansit, viditque Dominum, & postea velociter revertens alias fœminas est consequuta, quibus Christus iterum apparuit, ut supra explicatum est.

Objectio. Contra hanc vero expositionem solum potest objici. Quia videtur repugnare iis, quæ Joannes refert, nimirũ, Magdalenam reversam ad discipulos dixisse: *Tulerunt Dominum meum*.

Respons. Sed responderi potest, utrumque accidisse, scilicet, quod Magdalena id diceret: aliæ vero affirmarent, se Angelos vidisse. Nam ut supra dixi, fortasse Magdalena præ nimio affectu, ac turbatione non existimabat esse Angelos, sed homines, qui corpus Domini furati fuerant: vel certe putabat, esse sublatum ab Angelis, quorum verba, vel præ turbatione non satis intellexit, vel certe non integram fidem eis adhibuit, aut si in principio credidit, postea hæsitavit: aliæ vero fortasse majorem fecere loquentibus fidem. Cujus signum est, quia exierunt de monumento cum *gaudio magno*: (ut Matthæus dicit) & ideo postea narrabant discipulis omnia, quæ viderant. Quod vero Marcus ait, nemini quicquam dixisse præ timore, intelligendum est, vel de custodibus, vel de aliis, qui eis occurrerunt, donec pervenerunt ad discipulos. Ac vero tenendo cum Augustino & aliis Patribus (quos supra retulimus) Magdalenam vel solam, vel cum reliquis fœminis, reversam esse ad discipulos, antequam illum Angelum videret; alio modo erit hic locus explicandus, ut statim commodius exponemus.

Tertio igitur, postquam mulieres territæ visione Angelorum, egressæ sunt de monumento, & aliæ longius discesserunt, Magdalena permansit in vestibulo sepulchri. Sic enim intelligo, quod Joannes ait: *stabat foris plorans*: ubi se inclinans ad ostium monumenti, ut videret sepulchrum interius, iterum vidit duos Angelos, *unum ad caput, alium vero ad pedes* sepulchri (ut Joannes narrat), & tunc Christus apparuit a tergo Magdalenę, quem Angeli inspicientes signa reverentiæ illi exhibuerunt, & hæc fuit occasio Magdalenæ convertendi se retrorsum, ut notarunt Chrysost. hom. 85. in Jo. & Athanas. quæst. 78. ad Antiochum. Postea vero contigere omnia, quæ de utraque apparitione Christi ad mulieres supra diximus. ac tandem id, quod Lucas dixit, mulieres narrasse hæc omnia discipulis Lucas enim prætermisit apparitiones Christi ad fœminas, quas satis scripserunt alii Evangelistæ, & ideo narrata visione Angelorum, quam alii prætermiserant, statim gradum fecit ad mulierum enarrationem scribendam. Huic vero expositioni obstare possunt citata verba ex Cleopha. Quibus responderi potest, mulieres quidem utrumque narrasse discipulis, scilicet & Angelos, & Christum vidisse: Cleopham tamen vel non omnia audivisse, aut intellexisse: vel certe non esse ausum omnia dicere homini peregrino, ne rem nimium absurdam, & incredibilem referre videretur. Atque ita omnia in concordiam rediguntur, quæ claritatis gratia oporteret in brevem summam redigere: id tamen commodius præstabimus Sectione sequenti.

SECTIO IV.

Quoties apparuerit Christus in ipso Resurrectionis die.

PRincipio certum est, Christum in die Resurrectionis quinquies apparuisse. Quæ sententia fuit Augustini dicto l. 3. de consens. Evangel. c. 25. quam D. Th. hic art. 3. ad 3 docuit, & est certa. Nam fere colligitur ex Evangelistis. Ut enim vidimus, illo die bis apparuit mulieribus, & Luc. 24. dicitur eadem die apparuisse duobus discipulis euntibus Emaus: ii rursum regressi statim Jerosolymam, ut nuntiarent Apostolis quæ viderant, invenere cæteros discipulos dicentes: *Surrexit Dominus vere, & apparuit Simoni*: statimque ad eos Dominus januis clausis ingreditur, ut idem Luc. Marc. Joan. referunt. Fuerunt ergo quinque apparitiones in illa eadem die præter eam, quę Virgini facta est. Nam si aliæ ab Evangelistis omissę sunt, ignorantur. Quod vero hæc contigerint, ipsa Dominica die, in qua Christus resurrexit, constat. Nam Matt. dicit Christum apparuisse fœminis *in prima Sabbathi*, & idem dicit Marc. de apparitione facta Magdalenę: idemque est sensus Lucæ, qui eam diem vocat *una Sabbathi*. *Nam una* (more Hebræorum) ponitur pro *prima* (ut in superioribus diximus), & in eadem die narrat factas esse tres alias apparitiones. Denique addit D. Th. conjecturam, ob quam Christus primo die toties apparuerit, scilicet, ut statim fidem resurrectionis constanter reciperent Apostoli, cæterique discipuli. Quia vero de primis duabus apparitionibus, earũque ordine satis disseruimus, superest, ut de aliis tribus, ac de earum ordine dicamus.

In die resurrectionis quinquies Christus apparuit.

Tertia apparitio Christi in die resurrectionis Petro facta.

Secundo ergo verisimilius est, tertiam apparitionem factam esse Petro. Ita Aug. l. 3. de conf. Evan. c. 25. Et solum potest probabili conjectura ostendi: nam solus Lucas obiter hanc apparitionem attigit, non tam illam describendo, quam referendo, quid de illa discipuli jactarẽt. Paul. vero 1. ad Cor. 15 hujus apparitionis meminit in verbis: *Christus resurrexit tertia die secundũ scripturas, & visus est Cephæ, & post hæc undecim*. Ex quibus verbis aliqui colligere voluerunt, Christum primum apparuisse Petro, quia Paulus hanc apparitionem primo loco ponit. Sed est sententia omnino falsa, & repugnans Evangelio Marci, nec habet in Paulo fundamentum. Quia ipse non affirmat, Christum primo apparuisse Petro, sed solum inter apparitiones, quas narrat, hanc ponit primo loco. Quia revera fuit prior cæteris ibi descriptis: tamen, sicut non omnes ibi scriptæ sunt, ita non fuit hæc prima omnium apparitionum absolute, & simpliciter. Sicut etiam Paulus ponit secundo loco apparitionem factã undecim discipulis, quæ sine dubio videtur esse illa, quæ facta est octavo die a resurrectione Domini: vel illa, quæ facta est *recumbentibus undecim discipulis*. Nam illa, quę facta est ipso die resurrectionis ad vesperam, non est facta undecim (aberat enim Thomas, ut constat ex Joanne); non igitur fuit ordine secunda, sed ut minimum sexta: ponitur tamen a Paulo secundo loco respectu earum, de quibus ipse scripsit. Sic ergo certum, hanc apparitionem factam Petro fuisse post primam apparitionem factam Mariæ Magdalenæ. Quod vero etiam fuerit post secundam factã mulieribus, non est ita evidens in Evangelio, est autem valde verisimile: si consideremus ea, quæ hactenus diximus de apparitionibus factis mulieribus, quod statim amplius explicabimus. Itẽ colligi potest ex Matthæo, qui refert, Christum, postquam apparuit mulieribus in via, dixisse illis: *Ite nunciate fratribus meis*, indicans usque ad illud tempus nemini discipulorum apparuisse. Denique Cyr. l. 12. in Jo. 25. & 25. congruentiam reddit, ob quam Christus prius fœminis, quam viris apparuerit: *ut sicut prima mulier*, inquit, *diabolo ministra fuit, sic Christo ministret muliebre genus*. Et Chrys. hom. 90. in Matt. *Considera*, inquit, *quomodo & ipse per hasce mulieres resurrectionem discipulis annuntiat, hujusmodi sexum plurimum ignominiæ obnoxium in honorem, spesque bonas adducens, & fatiscentem curans*. Addit Euthym. c. 68. in Matth. *Quæ ante omnes diluculo surrexerant, ante omnes vidisse Dominum in mercedem sui studii, suæque festinationis*. Relinquitur ergo, hanc apparitionem Petri posteriorem fuisse duabus factis mulieribus. Quod vero antecesserit duas sequentes, probatur. Et primo de apparitione facta discipulis congregatis januis clausis, res est evidens ex Luca, qui narrat, ante ingressum Christi in cœnaculum januis clausis, dixisse discipulos: *Surrexit Dominus vere, & apparuit Simoni*. Deinde, de alia apparitione facta duobus discipulis euntibus Emaus fit probabilis conjectura ex Luca. Dicit enim eadem hora reversos esse illos Jerosolymam, & invenisse discipulos dicentes, apparuisse Dominũ Simoni: ergo præcesserat illa apparitio.

Objectio. Dices. Dum illi discipuli redierunt ab Emaus in cœnaculum, potuit Christus apparere Simoni, & ipse Simon narrare aliis discipulis.

Respons. Propter hanc responsionem non dixi hoc esse certum, esse tamen verisimile, tum quia nulla est ratio ad excogitandum, in illo brevi intervallo temporis apparuisse Petro, & congregatos esse discipulos, ac Petrum sibi factam apparitionem eis retulisse. Tum etiam, quia per se fuit conveniens, ut inter viros primo appareret Petro, vel quia futurus erat caput omnium, vel ne videretur neglectus propter peccatũ commissum: sed indicaretur potius, quam esset utilis pœnitentia, quantaque Christi charitas, & solicitudo consolandi discipulum ma-

magno mærore confectum ob crimen commissum. Nam propter has causas etiam angelus loquens ad fœminas, specialem fecit Petri mentionem, dicens: *Ite, dicite discipulis ejus & Petro.* Et fortasse hoc etiam voluit indicare Paulus primo loco numerans hanc apparitionem Petri. Denique Christus apparuit duobus discipulis advesperascente jam die, ut colligitur ex illis verbis: *Quoniā advesperascit, & inclinata est jam dies*, & quando illi discipuli redierunt ad reliquos discipulos, jam erat sero, ut colligitur ex Joan. 20. ergo verisimile est antea apparuisse Petro. Qua propter, licet Evangelistæ non explicēt, quomodo hæc apparitio juxta seriem historiæ facta sit, probabiliter tamen exponēdo verba Lucæ, conjectare possumus, quomodo res hæc acciderit. Dicit enim Lucas, postquam mulieres narrarunt Apostolis, quæ viderant, Petrum cucurrisse ad monumentum: *Et procumbens*, ait, *vidit linteamina sola posita, & abiit secum mirans, quod factum fuerat*, Et licet August. supra existimet, hanc profectionē Petri ad monumentum esse eandem cum ea, quam Joannes narrat, a Luca vero esse narratam per recapitulationem, aliquantulum inverso ordine historiæ, nihilominus dici probabiliter potest, fuisse diversam. Nam Petrus, & Joannes iverunt ad monumentum, priusquam mulieres narrarent, se vidisse Dominum: imo fortasse etiam antequam angelos viderēt. Lucas vero significat hunc posteriorem cursum Petri fuisse post secundam reversionem mulierum narrantium, se vidisse angelos, & fortasse etiam Dominum, ut supra exposuimus. Atqui per se credibile est, postquam denuo Petrus audivit mulieres dicentes, se vidisse Christum, fuisse valde anxium, ac sollicitum de inquirendo, & videndo illo, cumque ipse nihil aliud præstare posset, rediisse iterum ad monumentum, præsertim cum audisset mulieres ibi perseverantes tandem eum vidisse. Et hinc ulterius fit conjectura, sicut apparuit Christus mulieribus revertentibus a sepulchro, ita etiam tunc occurrisse Petro, quando solus redibat *admirans, quod factum fuerat*.

Apparitio Christi facta Petro quando.

Tertio jam ex dictis constat, quartam apparitionem hujus diei fuisse factam duobus discipulis, quā Lucas fuse persequitur. De qua pauca breviter notanda sunt, quę ad veritatem & fidem historiæ explorandam sunt necessaria: reliqua enim expositoribus Evangeliorum relinquimus. Primum est, hanc eandem apparitionem attigisse Marcum, cum dixit: *Post hæc autem duobus ex his ambulantibus ostensus est in alia effigie, euntibus in villam.* Nam licet Euthy. c. 48. in Marcum, contrarium sentiat, qui propterea sex apparitiones ponit factas hoc die, & tertiam esse hanc de duobus discipulis, quam narrat Marcus; quartam apparitionem Petri, quintam vero hanc, quam nos quarto loco ponimus. Cæterum hæc est sententia Augustini, cęterorum Patrum, ac expositorum: nec est ullum fundamentum ad has apparitiones distinguendas. Nam quod Marcus dixit, apparuisse Christū illis in alia effigie, Lucas explicuit his verbis: *Oculi autem eorum tenebantur, ne eum agnoscerent.* Ideo enim tenebātur, quia aliter immutabantur ab objecto, & hoc erat apparere in alia effigie, ut in superioribus explicatum reliquimus. Deinde, quod Marcus dicit, illos discipulos ivisse *in villam*, Lucas vero *in castellum*, perinde est. Quia, si latinas voces attendamus, eandem fere habent significationem: Græce autem dicitur in Marc. εἰς ἀγρόν: in Luca vero εἰς κώμην, utrumque tamen significare potest *villam* vel *pagum*. Quia vero parum distabat Jerosolymis, & intra territorium ejus continebatur, ideo a Marco nomine, *agri*, aut *prædii* significatur, quamvis esset oppidum non ignobile, ut sumi potest ex Josepho l. 17. Antiqu. c. 12. & l. 4. de bello Judaico c. 1. & Plinio l. 5. Hist. c. 14. & Sozomeno l. 3. hist. c. 20. & Hieronymo l. de locis Hebraicis, qui dicit, illud oppidum postea vocatum esse *Nicopolim*, fuisseque insignem Palęstinæ civitatem.

4. Apparitio in die resurrectionis facta discipulis euntibus Emaus.

Solum illud, quod maxime movit Euthymium, potest aliquam difficultatem ingerere. Nam Marcus dicit, hos discipulos nuntiasse cæteris, quæ viderant, & neque ipsis credidisse: Lucas vero ait, hos duos, cum reversi fuissent, invenisse discipulos jam credentes, & dicentes: *Surrexit Dominus vere, & apparuit Simoni.* Qui ergo fieri potest, ut illis eandem sententiam confirmantibus non crederent? Hinc ergo colligit Euthymius prius venisse illos duos, de quibus loquitur Marcus, annuntiantes porro quę viderant, nec iis habitam fidem: postea vero venienti

Objectio.

Resposio.

Petro credidisse, tamquam viro majoris auctoritatis, & principi cæterorum. Dicendum vero est, in ea multitudine discipulorum quosdam fuisse, qui Petro crediderunt, se vidisse Dominum: alios vero neque Petro, neque duobus discipulis supervenientibus credidisse. Et ita fieri potuit, ut hi duo venientes invenirent aliquos qui dicerent: *surrexit Dominus vere, & apparuit Simoni.* alios vero qui fidem non adhiberent his, quæ ipsi narrabant. Unde utrumque est verum, etiamsi asseratur respectu unius multitudinis, de qua secundum personarum varietatem varia dici possunt, quæ secum non pugnent. Hoc autem ita accidisse ex ipso Evangelio Lucæ colligi potest. Dicit enim, hos discipulos *regressos in Jerusalem invenisse congregatos undecim, & cæteros, qui cum eis erant, dicentes, surrexit Dominus vere.* Hinc enim colligitur, fuisse inter eos Thomam (erat enim unus ex undecim); ille autem non credebat, nec dicebat: *Surrexit Dominus vere.* Nam etiam post sequentem apparitionem dixit: *Nisi videro, non credam.* Non ergo credidit duobus discipulis narrantibus: per se autem credibile est, habuisse aliquos suæ incredulitatis asseclas. Vere ergo dixit Marcus illis narrantibus discipulos non credidisse. Quia non est sensus, neminem credidisse, sed aliquos, vel plures.

Secundo notandum in hac apparitione est, Lucam unius ex his discipulis nomen aperuisse, quem *Cleopham* vocat, de quo in superioribus nonnihil diximus agentes de Maria Cleophæ, nisi fortasse hic sit alius nobis ignotus ejusdem nominis. Hieronymus vero supra dicit, hunc Cleopham fuisse municipem illius oppidi Emaus. Porro de socio Cleophæ Lucas nihil dicit. Unde aliqui suspicati sunt, eum fuisse ipsummet Lucam, ut Theophylactus in Lucam refert. Quod tamen non apparet verisimile; Quia Lucas non videtur fuisse ex discipulis, qui cum Domino conversati sunt, sicut ipse significat initio sui Evangelii, dicens: *Sicut nobis tradiderunt, qui a principio ipsi viderunt.* Nam si ipse fuisset ex discipulis, qui cum Christo convixerant, potius diceret, se scribere ea, quæ viderat: Cleophas autem, & socius ejus fuerunt ex discipulis Christi (ut Lucas ipse narrat); est ergo incertum, & incognitum, quis ille fuerit. Ambrosius vero c. ult. Lucæ eum appellat *Ammaon*, quod nescio onde sumpserit, nisi fortasse credidit eum fuisse ex vico Emaus, & inde sic appellari, quasi ab Emaos. Reliqua, quę in hac apparitione Lucas narrat (quod attinet ad historiam) non habent difficultatem. Posset autem hic quæri, quomodo Christus ab eis non fuerit cognitus, neque de facie, neque ex voce. Item quomodo Christus finxerit, se ignorare, quæ facta erant, velleque longius ire absque formali fictione, seu mendacio. Rursus, quę fuerint illa scripturæ testimonia, quæ de seipso interpretatus est. Sed hæc omnia in superioribus exposita sunt. Præterea inquiri potest, quomodo Christus panem benedixerit, & an consecraverit, vel quomodo agnitus fuerit in fractione panis. Sed hæc in materiam de Eucharistia tractanda reservamus in sequenti tomo.

Discipuli Emauntē euntes quinam fuerint.

Quarto dicendum est, Christum apparuisse discipulis congregatis in cœnaculo januis clausis eadem die Dominicæ resurrectionis noctu, vel initio noctis, & hanc esse quintam, & ultimam apparitionem illius diei. Hoc totum constat ex dictis, & ex narratione Lucæ, & Joannis. In quibus illud est observandum, eandem (sine dubio) apparitionem recensere. Nam licet unus multa addat, quæ alter omisit, & e converso: tamen in nulla re unus alteri est contrarius, & in multis conveniunt, quæ satis indicant, de eadem re esse sermonem. Lucas enim finita narratione discipulorum redeuntium, subdit: *Dum autem hæc loquerentur, stetit Jesus in medio eorum.* Ex quo constat, hanc apparitionem factam esse hora secunda, vel tertia noctis. Oportuit enim tantum temporis, ut minimum, consumere illos discipulos in reditu, cum dicat Lucas distare Emauntem ab Jerosolymis sexaginta stadiis, hoc est septem milliaribus cum dimidio, seu duabus leucis cum dimidia; Joannes vero dicit, *cum sero factum esset die illo.* Ergo signum est eos loqui de eodem tempore, atque adeo de eadē apparitione: & uterque dicit, stetisse Jesum in medio discipulorum, eosque salutasse his verbis: *Pax vobis*, & ostendisse eis manus, & pedes, seu latus, dicens: *Palpate, & videte, &c.* Et quamvis Abulensis paradox. 5. c. 37. neget, discipulos tunc tetigisse Dominum, nec voluisse experiri veritatem corporis ejus: quoniam

5. Apparitio in die resurrectionis facta discipulis in cœnaculo.

illud

illud fuisset signum imperfectissimæ fidei: quam tamen Christus in eis tunc non reprehendit, sicut postea fecit in Thoma. Nihilominus tamen probabilius videtur, tunc discipulos Christi corpus contrectasse. Quia, licet demus, non habuisse tam imperfectam fidem, ut hoc eis esset necessarium: tamen ad majorem fidei confirmationem id Christus fieri voluit. Et ita docet expresse Athanas. orat. cont. Arian. in hæc verba: *Ex Deo, Deus est Verbum*, ubi tractans illa verba: *Palpate, & videte omnes* (inquit) *cohortatione ad se palpandum invitabat, suique specimen, & approbationem exhibebat comedendo, & contrectationem ferendo. Res enim ea opere completa fuit.* Et idem affirmat Ignat. ep. 10. ad Smyrn. Euseb. lib. 3. hist. c. 80. aliàs 36. & Tertul. lib. de carne Christi c. 5. Et in superioribus multa tetigimus, quæ hanc sententiam confirmant. Denique præter hoc testimonium resurrectionis, Lucas addit aliud, scilicet, comedisse cum eis, & multa ea scriptura docuisse, quæ Joannes quidem omittit, sed non negat. Sicut etiam Joannes addit, Christum dedisse tunc discipulis Spiritum sanctum, & potestatem remittendi, & retinendi peccata, quod Lucas prætermisit.

Objectio. Hinc vero oritur prima difficultas, seu repugnantia inter has narrationes. Quia Lucas dicit Christum promisisse tunc Spiritum sanctum discipulis: qui autem promittit, non tunc dat, cum promittit, sed potius differt in posterum: Joannes autem dicit tunc dedisse, ut patet ex illis verbis: *Accipite Spiritum sanctum*. Quæ cum fuerint verba Christi, non potuerunt non esse efficacia. Porro quidam dixerunt (ut Chrysost. refert, & Euthym. ac Theophylact. in Jo. non improbant) non tunc dedisse Spiritum S. sed aptitudinem ad illum recipiendum. Quibus favet idem Chrysost. hom. 1. in act. dicens posse exponi: *Accipite Spiritum S.* id est, accipietis Spiritum S. Sed nihilominus hæc interpretatio omnino est improbanda & videtur damnata in 5. Synod. collat. 8. c. 12. ubi de Theodor. Mopsuestenu dicitur: *Inter alias innumerabiles blasphemias ausus est dicere, quod post resurrectionem, cum insufflasset Dominus discipulis, & dixisset, Accipite Spiritum S. non dedit eis Spiritum S. sed figurate tantum insufflavit.* Denique illa interpretatio est & contra vim, ac veritatem verborum Christi, & contra Patrum expositionem, & Ecclesiæ sensum. Etenim si tunc non dedit Spiritum sanctum, nec potestatem remittendi peccata dedit. Eodem enim modo de utroque loquutus est. Dicendum est ergo, tunc dedisse illis Spiritum sanctum, non tam ad propriam eorum sanctificationem, quam quoad potestatem supernaturalem ordinis ad remittenda peccata. Nam, quia remissio peccatorũ Spiritui sancto appropriatur, merito cum potestas remittendi peccata confertur, *Spiritus sanctus dari* dicitur. Non est tamen negandum, quin etiam tunc simul cum potestate data sit discipulis gratia Spiritus sancti ad propriam eorum sanctificationem, quatenus necessaria est ad digne, sancteque utendum illa potestate, sicut nunc datur in sacramento ordinis, si suscipiens sit dispositus. Plenitudo autem Spiritus sancti, tam quoad perfectionem propriæ sanctificationis, & confirmationis in gratia, quam quoad varia dona, & gratias gratis datas non est tunc data, sed in die Pentecostes: tunc vero fuit promissa, ut Lucas dixit. Et ita nulla est repugnantia. Quia idem Spiritus sanctus sub una ratione est datus, sub alia promissus. Atque in hunc modum tandem exponit Chrysost. & reipsa eadem est sententia Cyrilli l. 12. c. 56. Hieron. Ep. 150. ad Hedibiam qu. 9. & August. l. 4. de Trinit. c. 20. qui licet in modo explicandi non nihil differant, non tamen docent contraria: sed unus magis explicat, quod alter omittit. Summa vero omnium in his, quæ diximus, continetur. Prolixior vero disputatio de sensu, & intelligentia horum verborum Christi, & quomodo in eis contineatur institutio sacramenti pœnitentiæ (ut Concilium Tridentinum definivit sess. 24.) non est hoc loco tractanda. Habet enim proprium locum in materia de pœnitentia, quam in tomum quartũ hujus tertiæ partis reservamus.

Respons. Spiritus sancti datio post resurrectionem quomodo datus.

Dubium. Secunda difficultas in prædicta narratione est, quia Lucas significat, interfuisse tunc Thomam, cum Christus ad discipulos ingressus est. Dicit enim Cleopham, & socium ejus invenisse undecim congregatos, quorum unus erat Thomas (ut supra notavimus); statim vero subdit: *Dum autem hæc loquuntur, stetit Jesus in medio eorum*: at Joannes negat, ibi affuisse Thomam. Respondetur, hoc posterius sine dubio esse verum. Lucas vero tribus modis exponi solet. Primo, ut illa vox, *undecim*, non denotet in rigore numerum personarum: sed per synecdochen vel appropriationem significet collegium Apostolicũ, quod tunc ex undecim constabat, & potuit dici adesse, ubi major pars aderat. Cæterum hæc expositio non placet. Tum quia est contra propriam verbi significationẽ. *Undecim* enim non significat collegium, sed numerum, unde non dicit Lucas: *Invenerunt congregatum*, sed *congregatos undecim, & eos, qui cum eis erant*; & paulo superius, ut explicaret se loqui de numero personarũ, dicit: *Narraverunt hæc omnia illis undecim.* Tum etiã, quia eo tempore undecim Apostoli nondũ erant proprie cõgregati in unum corpus, seu collegium, neque habebãt nomẽ impositum, quo per modum unius mystici corporis significaretur.

Secunda expositio est Euthymii, Lucam enumerasse Matthiam inter undecim. Quia licet tunc non esset suffectus locus Judæ: respexit tamen Lucas ad tempus, in quo scribebat: in quo jam Matthias unus erat ex undecim Apostolis, excluso Thoma. In quam sententiam referri potest Chrysost. hom. 86. in Joann. quatenus dicit: *Thomam abfuisse, quia credibile est ex fuga nondum rediisse.* Quod etiam sequuntur Theophylact. & Euthym. in Jo. Nam hinc necessario fit, Thomam non fuisse congregatum cum undecim, quando duo discipuli venerunt. Sed neque hæc solutio placet. Quia vel magnam inducit æquivocationem, vel necessario ex illa sequitur, ubicumque in tota historia resurrectionis nominantur *undecim*, vel non comprehendi Thomam, sed Matthiam, vel posse etiam excludi aliquem alium ex Apostolis, & loco illius substitui Matthiam, quæ omnia sunt absurda. Nam revera Evangelistæ in hujusmodi numero respexerunt ad tempus, de quo scribebant, & ita Matth. c. 28. per antonomasiam vocat, *undecim discipulos*, & Marc. c. 16. simpliciter vocat, *illos undecim*. Et idem Lucas Act. 1. post electionem Matthiæ dicit, *annumeratum esse cum undecim Apostolis*.

2. Expositio.

Vera ergo responsio est, cum duo discipuli Emaunte rediissent, adfuisse Thomam: intercessisse tamen aliquod tempus ante apparitionem Domini, in quo Thomas discessit: vel quia non credebat, quæ narrabantur: vel alia oblata occasione, quam inquirere supervacaneum est, cum innumeræ possint facile occurrere. Ita fere August. 3. de consen. Evangelist. cap. 25. Beda, Lyranus, & alii in Lucam. Neque obstat verbum illud Lucæ: *Dum autem hæc loquuntur*, quia in primis illo modo loquendi solum significatur, paulo post totum illud accidisse. Deinde quia credibile est, illos discipulos totam historiam apparitionis sibi factæ prolixe narrasse: Thomam vero finem non expectasse, quod nugas, & deliramenta ea omnia esse sibi persuaderet. Quod tamen (ut notant August. tract. 121. in Joan. & Gregor. hom. 20. in Evang.) non sine speciali Dei providentia factum est, tum ut Thomas ulcus suæ incredulitatis ostenderet, & perfectius, ac solidius curaretur: tum propter nostram utilitatem, & majorem fidei confirmationem. Cætera quæ de hac apparatione dici poterant, & ad mysterium resurrectionis pertinent, in superioribus tractata sunt, scilicet, quomodo vulnera manserint in Christi corpore, & quomodo illuc intraverit januis clausis, & se tangendum, palpandumque præbuerit, & cum aliis comederit. Reliqua vero, quæ ad alia mysteria spectant, in propria loca remittimus.

Vera expositio.

Ex his, quæ de his quinque apparitionibus diximus, facile erit ad brevem summam redigere omnia, quæ primo die resurrectionis suæ Christus Dominus, ad ostendendam, & confirmandam suam resurrectionem, gessit. Resurrexit enim summo mane, & statim matri suæ apparuit. Interim veniunt mulieres ad monumentum, eisque prope accedentibus opera Angeli terræmotus factus est, & lapis e monumento revolutus. Quo viso redeunt mulieres ad Apostolos, & Magdalena narrat Petro ac Joanni, ablatum corpus Jesu. Veniunt hi ad monumentum, & vident omnia, quæ a mulieribus acceperant: redeunt tamen non viso Domino. Mulieres vero, quæ cum eis iterum venerant, in monumento manent: cumque ibi adessent, viderunt Angelum sedentem super lapidem in vestibulo sepulchri: cujus monitu ingrediuntur sepulchrum, ibique conspiciunt duos, ut in ore duorum, vel trium testium staret resurrectionis verbum. Porro mulieres territæ exeunt de monumento, & aliæ quidem pro-

Primo resurrectionis die a Christo gesta quæ.

cul recedunt. Maria autem manet plorans in vestibulo iterum, atque iterum inflectens sese ad scrutandum sepulchrum, ubi iterum Angelos aspexit, & paulo post conversa retrorsum vidit Dominum. A quo jussa nuntiare discipulis, quę viderat, egreditur ocyus, brevique cæteras mulieres cōsequitus, quibus narrat, quę viderat, & omnes gaudio, & admiratione perfusæ iter eadem sedulitate prosequuntur. Dum autem ita incedunt, omnibus rursum Christus in via ostenditur: quo adorato ad discipulos iterum mittuntur. Perveniunt illæ ad cœnaculum, narrant quæ audierant, & viderant: nullus tamen eis fidem adhibet: quin potius duo e discipulis pene desperati in oppidum, cujus fortasse erant incolæ, discedunt. Petrus vero ductus desiderio videndi Dominum, iterum ad monumentum veniens, eadem, quæ prius viderat, intuetur, cumque ad mirabundus, ac cogitabundus rediret, ecce subito fit ei Christus obviam, consolaturque mœrentem, & ad condiscipulos mittit. Quo facto ad revocādos duos alios discipulos properat Christus, ejusque fit viæ comes, ac tandem se illis cognoscendum præbet in fractione panis. Redeunt illi ad cœnaculum, ubi socios congregatos inveniunt de apparitione Petro facta colloquentes, quibus ipsi narrant, quomodo a se quoque fuerit visus, & cognitus. Denique, dum hæc geruntur, Christus stetit in medio eorum, ac variis modis se resurrexisse ostendit, sicque *gavisi sunt discipuli viso Domino*.

SECTIO V.

Quoties, & quo ordine apparuerit Christus post diem resurrectionis usque ad ascensionem suam.

Expositis his, quæ primo die resurrectionis sunt gesta, superest, ut cæteras apparitiones ad hujus materiæ complementum percurramus. Quod brevius expediri poterit, quia & Evangelistæ pauca de iis scribunt, & minor est in eis varietas, ac difficultas.

Christus post diem resurrectionis usque ad octavum non apparet discipulis.

Primo dicendum est, post diem resurrectionis non apparuisse Christum discipulis usque ad octavum diem, in quo sexta apparitio in ordine facta est. Loquimur de iis, quæ scripta sunt. Nam de iis, quæ in illis intermediis diebus acciderunt, nihil est memoriæ proditum, & hoc sensu intelligenda sunt omnia, quæ dicemus. Et ita est certa assertio ex Joan. 20. ubi tantum hæc apparitio narratur, & patebit amplius ex sequenti assertione. In hac vero apparitione nihil novi accidit ad manifestandam resurrectionem pertinens, quod in superioribus explicatum non sit. Agere autem de priori Thomæ infidelitate, & de fide, quam in hac apparitione concepit, ac de sensu illorum verborum: *Dominus meus, & Deus meus*, deque Christi sententia: *Quia vidisti me, Thoma, credidisti. Beati, qui non viderunt, & crediderunt*, non est nostri instituti: in materia tamen de fide, & de Trinitate multa de his dici solent. Illud solum advertere oportet, ex illis verbis Christi intulisse quosdam, Thomam non tetigisse Christum: sed viso illo statim credidisse. Quia Christus non dixit: *Quia tetigisti me*, sed, *quia vidisti*, quod sensit Euthym. Joan. 20. Sed in primis (ut August. notavit tract. 121. in Joan.) ex verbis Christi hoc colligi non potest. Nam verbum *videndi*, usitata significatione non tantum de aspectu, sed etiam de omni experimento sensibus facto dici solet. Unde sensus proprius verborum Christi est; beati, qui eas res, quas experti non sunt, neque sensibus perceperunt, credidere. Qui sensus satis confirmatur ex superioribus verbis ejusdem Christi: *Infer digitum tuum huc, & vide manus meas*. Nam *inferre digitum*, non ad visum spectat: sed ad explorationem tactus: *Videre* ergo ibi nihil aliud est, quam sensu experiri. Quocirca certum esse debet, Thomam tetigisse Christi vulnera. Quod testantur Athan. orat. citata, Sect. præced. & Aug. tract. 121. in Joan. qui non solum dicit, Thomam tetigisse, sed etiam, *per hoc quod videbat, atque tangebat, remota dubitatione credidisse*, itaque sentit per contactum ad fidem pervenisse. Et idem sentiunt Cyril. 12. in Joan. c. 58. & Chrys. hom. 86. in Jo. & Greg. hom. 26. in Evangelia. Tertul. l. de Anima c. 17. & alii. Atque hoc pertinuit ad majorem attestationem, & confirmationem resurrectionis, propter quam Christus hæc omnia faciebat.

Thomam Christi suscitati vulnera & visu explorasse & tactu.

Ultimo est in hac apparitione observandum, Rupertum lib. 14. in Joan. existimasse hanc apparitionem non fuisse factam Jerosolymis in eodem cœnaculo, in quo facta fuerat quinta apparitio in die resurrectionis, sed in Galilæa. Tum quia cum Apostoli accepissent præceptum a Christo eundi in Galilæam, non videtur verisimile octo diebus distulisse profectionem, Jerosolymisque mansisse. Tum etiam quia Hieron. Matth. 28. interpretans apparitionem in Galilæa factam, quam ibi Mat. narrat, inquit: *Tum manifestius ostenditur Thomæ, & latus lancea vulneratum, & manus fixas demonstrat clavis*. Nihilominus certum existimo, hanc apparitionem factam esse in eodem loco, atque eisdem januis clausis. Quæ est sententia August. Chrysost. Cyrilli, & fere omnium in hunc locum. Et patet ex contextu Joan. *Et post dies octo iterum erant discipuli ejus intus*: ubi illæ particulæ, *iterum* & *intus*, aperte indicant semel fuisse congregatos in illo loco, & absente Thoma, Christum stetisse in medio eorum, & postea eodem iterum convenisse præsente Thoma. Et idem colligi potest ex similitudine aliorum verborum, & totius narrationis. Item quod hæc apparitio non sit illa facta in Galilæa, quam narrat Matt. videtur evidens. Quia illa apparitio facta est in monte, ut colligitur ex illis verbis Matth. *Abierunt in Galilæam in montem, ubi constituerat illis Jesus, & videntes eum adoraverunt*. Ubi Hieron. *Post resurrectionem Jesus in mōte Galilææ conspicitur*. Hæc autē apparitio facta est *januis clausis*, quomodo ergo possunt esse una, & eadē. Nisi quis cum Ruperto dicat, apparuisse in Galilæa in domo aliqua supra montem ædificata, quam Rupertus dicit, fuisse domum B. Virginis in civitate Nazareth, quę in monte ædificata erat, ut dicitur Luc. 4. Sed hoc totum valde est voluntarium, & præter sinceram verborum expositionem. Neque existimo Hieron. sensisse contrarium. Non enim dicit, tunc Christum primo fuisse ostensum Thomæ, sed manifestius fuisse ostensum. Quæ verba potius indicant, jam antea fuisse illi ostensum. Tum autem dicitur manifestius fuisse id factum, vel quia non jam inter privatos parietes, sed media luce, & coram pluribus testibus se ostendit. Vel certe, quia ipsamet iterata ostensio est major ejusdem rei, veritatisque confirmatio, ac declaratio. Quod autem discipuli distulerint profectionem in Galilæā per octo dies, non est mirandum. Primum quia oportebat, prius omnes Christi sectatores de hoc admoneri, & ad profectionem parari, & præsertim expediebat, ipsum Thomam revocari, ac persuaderi, ut una cum aliis proficisceretur. Deinde propter Judæorum turbationem oportebat paulatim progredi, & aliquam moram interponere, ut securius possent incedere.

Apparitio discipulis præsente Thoma Jerosolymis facta.

Secundo dicendum est, septimam apparitionem fuisse ad mare Tiberiadis præsentibus quatuor Apostolis, Petro, Thoma, Joanne, & Jacobo fratre ejus, Nathanaële, & duobus aliis discipulis, prout late narrat Joan. c. 21. Ex cujus verbis constant satis aperte omnes circumstantiæ hujus apparitionis, & quomodo in ea Christus variis modis suam resurrectionem confirmarit. Quod vero acciderit prædicto ordine, colligi potest ex illis verbis: *Hoc jam tertio manifestatus est Jesus discipulis suis*. Hæc enim verba non possunt simpliciter intelligi, numerando omnes apparitiones, neque etiam numerando apparitiones factas viris, tametsi velimus discipulorum nomine viros interpretari: quia cōstat ex dictis, pluries ante apparuisse tam viris, quam feminis: ergo necessario intelligendum est, hanc esse apparitionē tertiam, vel inter eas, quę factę sunt multis discipulis simul, & ita fit, primā, & secundam ex his tribus fuisse duas antea factas in cœnaculo januis clausis. Nā in omnibus aliis non apparuerat, nisi vel fœminis, vel uni Petro, vel ad summum duobus discipulis. Concluditur ergo hanc apparitionem fuisse proxime consequutam post aliam factam octavo die resurrectionis, atque ita esse ordine septimam. Vel certe exponere possumus hanc fuisse tertiam apparitionem in ordine narrationis Joannis, nō simpliciter, quia hoc modo potius est quarta, cum prius narraverit apparitionem factā Magdalenæ: sed respectu virorum, & multitudinis discipulorum. Et hoc sensu idem concludi potest, quia verisimile est, Joannem more suo servasse rerum gestarū ordinem in historiæ narratione. Præsertim quia indubitatū videtur, hanc apparitionē non evenisse ante transactum octavum resurrectionis diem. Nam (ut diximus) discipuli usque ad octavum diem Jerosolymis manserūt:

Septima Christi resurgentis apparitio facta.

hæc

hæc autem apparitio in Galilæa facta est. Nam mare Tiberiadis in Galilæa erat. Quod autem fuerit prima omnium, quæ factæ sunt in Galilæa, eadem fit conjectura ex prædictis verbis Joannis, & ex ordine narrationis. Unde Glossa interlinealis aliter exponens prædicta verba eandem sententiam confirmat. Dicit enim hunc fuisse tertium diem, in quo Christus se manifestavit. Primus enim fuit dies resurrectionis: secundus, dies octavus: tertius, in quo præsens apparitio fuit facta, de quo quantum a superioribus distet, ignoratur.

Objectio. Dices, in principio hujus narrationis ait Joannes: *Postea manifestavit se iterum Jesus*. Ergo jam prius se manifestaverat in Galilæa.

Respons. Respondeo negando consequentiam, quia particula, *iterũ*, solum denotat iterationem similis rei gestæ. Dicit ergo Joannes, iterum se Christum manifestasse, quia jam prius se manifestaverat, licet non in Galilæa. Nec refert, quod non semel tantum, sed sæpe se manifestaverat, quia particula *iterum* non significat idem, quod *secundo*, sed potius idem, quod, *rursus*, Hispane, *otra vez*. Quod si quis contendat significare idem, quod *secundo*, & dicet erationem ad solam aliam priorem apparitionem, dicat, hanc fuisse secundam apparitionem factam præsente Thoma. Unde, cum Evangelista proximo narrasset apparitionem factam Thoma, subdit, iterum Jesum se ostendisse Thomæ cum aliis discipulis.

Continet autem apparitio hęc duas pręcipuas partes. Prior proprie pertinuit ad manifestationem, & confirmationem resurrectionis Christi, & ideo finita narratione hujus partis subdit Joannes: *Hoc jam tertio manifestavit se iterum Jesus*, & tota hujus partis narratio est clara, & multa continet mysteria secundum mysticam interpretationem; sed non est nostri instituti hæc prosequi. Neque in his, quę spectant ad confirmandum mysterium resurrectionis, de quo agimus, specialis difficultas occurrit. Legatur Greg. hom. 24. in Evang. August. tract. 122. in Joann. Chrysost. hom. 86. & sequentibus, Cyrill. lib. 12. c. 63. & ibi reliqui expositores. Posterior pars hujus historiæ continet institutionem visibilis Monarchiæ Ecclesiasticę, summumque pontificatum Petro a Christo collatum, sicut fuerat ante promissus. De qua re, quę gravissima est, propter quam precipue Joannes scripsit hanc apparitionem, his temporibus latissime contra hæreticos disputatum est, & in materia de fide nonnulla a nobis tradita sunt, (quæ si Deus opem tulerit) aliquando in lucem emittentur. Addit vero obiter Joannes in hac apparitione prædixisse Christum Petro mortem ejus, de ipso vero Joanne aliquid ambiguum & subobscurum prædixisse: unde orta est quæstio, an Joannes mortuus fuerit, quam in fine hujus operis tractabimus.

Octava Christi resurgentis apparitio, in monte Galilææ facta. Dico tertio, octavam apparitionem esse illam, quam in monte Galilææ factam Matth. narrat. Ita docet August. 3. de consens. Evangelist. c. 25. quem omnes sequuti sunt. Et conjectura esse potest: quia aliæ apparitiones, de quibus dicemus in sequenti conclusione, factę sunt in Judæa, sed præcedens apparitio facta est in Galilæa; ergo & hæc ibidem est facta: ergo credendum est, contigisse antequam discipuli in Judæam redirent. Evenit ergo proxime post superiorem apparitionem ad mare Tiberiadis factam. Narrat porro Matth. hanc apparitionem factam esse coram undecim discipulis: non vero dicit, illos fuisse solos, quin potius credibile est magnum discipulorum numerum illuc confluxisse, ut inferius annotabimus. Et potest sumi cõjectura ex illis verbis, *quidam autẽ dubitaverant*; non est autẽ verisimile, aliquem ex Apostolis jam dubitasse: in multitudine autem discipulorum non est mirum, aliquos fuisse in fide imperfectos. Matth. vero undecim specialiter meminit, ut significaret illos esse principes Ecclesiæ, & ad illos specialiter direxisse Christum illa verba: *Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra: euntes ergo docete omnes gentes, &c.*

Dubium. Sed occurrit in hac apparitione non contemnenda difficultas, cur tam angeli, qui mulieribus apparuerunt, quam ipse Christus eisdem apparens jusserunt nuntiari discipulis, ut irent in Galilæam, quoniam ibi Christum essent visuri: cum multo antea eum viderint Jerosolymis, & nihil peculiare, aut insigne legatur in hac apparitione, cujus gratia ea jussio, seu promissio facta esse credatur. Nam quod illa promissio in hac apparitione impleta sit: conjectura esse potest: quia prior, quæ facta est ad mare Tiberiadis, non fuit coram omnibus discipulis, sicut hæc, postquam non legimus aliam apparitionem factam in Galilæa. Hanc difficultatem tractat late D. Th. hic ar. 3. ad 4. In qua illud in primis certum est, Christum neque mutasse sententiam, neque promissum non implevisse, eo quod prius alibi, quam in Galilęa sese discipulis ostenderit. Quia neque ipse, neque angeli dixerunt, visum iri eum dũtaxat in Galilęa, & non alibi, neque prius in Galilæa quam alibi. Unde Ambros. super Luc. c. 24. *Non est* (inquit) *promissi transgressio, sed potius festinata ex benignitate impletio*. Quod autem ibidem ait Ambrosius: *Dominum prius mandasse discipulis, ut in Galilaam se viderent: sed illis metu intra conclave residentibus, primum se obtulisse: postea confirmatis animis illos Galileã petisse:* Hoc (inquam) non est ita intelligendum, ac si Christus prius decrevisset ostendi primo discipulis in Galilæa, & postea explorata discipulorum dispositione, manifestationem maturasse suam. Constat enim Christum nihil ignorasse, & omnia, quæ a se facienda erant, præordinasse, ac statuisse. Sed sensus Ambrosii est, Christum a principio mandasse discipulis, ut irent in Galilæam, Respons. quia illuc præcipua ejus intentio, voluntasque tendebat sese generalius manifestandi: interim tamen, dum illa solennis apparitio parabatur, voluisse discipulos suos consolari, & animare. Ex quo secundo intelligi potest ratio, ob quam Christus a principio suæ ostensionis tam per angelos, quam per se ipsum illud mandatum ad discipulos transmiserit: quia scilicet ibi decreverat, manifestare sese non privatim, & in occulto, sicut Jerosolymis, ubi discipuli erant timore Judæorum pleni: sed palam, & publice, deposito omni Judæorum metu, & cum magna trãquillitate, & securitate. Unde etiam intelligitur, hãc apparitionem fuisse coram multis discipulis, ut multi existiment (sicut ex Eusebio hic D. Th. refert) quod Paulus ait 1. ad Cor. 15. apparuisse Christum plusquam quingentis fratribus, in hac apparitione fuisse impletum. Hieronymus vero q. 7. ad Hedibiam probabiliter credit Christum non semel tantum aut iterum suis discipulis in Galilæa apparuisse: sed sæpius. Ita ut familiariter, & quasi continue cum eis versaretur, & ibi impletum sit, quod Lucas ait Act. 1. *Quibus & præbuit se ipsum vivum post passionem suam per dies quadraginta apparẽs eis*. Et hinc etiam conjecturare possumus, quas ob causas statuerit Christus hoc modo apparere potius in Galilæa, quam in Judæa. Prima est, quia in Galilęa plures habebat discipulos, ac sectatores. Secunda, quia in ea regione securius poterant Apostoli, & discipuli versari. Tertia (ut ait Chrys. hom. 83. in Mat.) ut hoc ipsum esset discipulis indicium, eundem, qui in Galilęa conceptus fuerat, atque educatus, quique in ea regione frequentius pędicaverat, & majora miracula fecerat, eundem, inquam, esse, qui resurrexerat: & qui in eadẽ regione eis apparebat, in qua plurimum eũ ipso conversati fuerant. Quarta, quia fortasse intellexit Christus, hoc futurum gravius Apostolis, qui majori ex parte Galilæi erant. Præter has vero causas assignari solent aliæ mysticæ: ut etiam tetigit D. Th. ex August. l. 3. de consens. Evangel. Galilæa enim latine *transmigratio* dicitur, illa vero Galilæa dicitur *Galilaa gentium* Matt. 4. & Isaiæ 9. Significatum ergo est in hac apparitione, Christum prius Judæis prædicatum, illis non credentibus, transiturum fuisse ad gentes, ut Paul. dixit Act. 13. & significaverat Isaiæ c. 9. ubi facta mentio Galilęæ gentiũ subdit: *Populus, qui ambulat in tenebris, vidit lucem magnam, & habitantibus in regione umbra mortis lux orta est eis*. Quæ verba licet ad literam intelligantur de ipsa regione Galilææ (ut significat Matt. c. 4.) tamen in mysterio etiam continent conversionem gentium, ut Sancti interpretantur. Deinde significatum est, Christum per resurrectionem suam transmigrasse, seu translatum fuisse ab statu passibili ad immortalem, & gloriosum. Significatum item tunc fore nobis perfecte manifestandum, quando simili modo immutati, seu translati fuerimus. Tandẽ ex dictis concluditur, alienam esse a traditione Sanctorum sententiam quorundam recentiorum, qui dicunt, hanc apparitionem non fuisse factã in regione Galilææ: sed in quodam loco, qui est in vertice montis Oliveti, qui nunc Galilæa vocatur. Quamvis enim non negem, temporis hujusmodi locum, & ita appellari (sicut referunt viri fide digni, qui loca illa peragrarunt) tamen in Evangelio nunquam sumitur Galilæa in hac significatione, neque cum aliquo fundamento affirmari id potest.

Dico quarto, nonam apparitionem fuisse illam, quam Marcus narrat c. ult. quando *recumbentibus undecim discipulis apparuit illis Jesus, & exprobravit incredulitatem eorum*, &c. Decimã vero ex iis, quę in Evangelio scriptæ sunt, fuisse illam, quę facta est in die ascensionis, quãdo videntibus discipulis elevatus est, Lucæ ult. & Act. 1. Hæc est sententia Aug. dicto lib. 3. c. 25. Et quod attinet ad apparitionem, quam narrat Marcus, certum est fuisse distinctam ab illa, quam dicit Matthæus factam esse in Galilæa, quamvis Tatianus & Ammonius in harmoniis Evangeliorum illas confundant. Cæterum quod sint distinctæ, colligi potest. Nam illa facta est in monte, hæc videtur facta esse in domo aliqua, & fortasse in cœnaculo, ut colligitur ex verbis illis: *Recumbentibus undecim discipulis*: & inferius idem colligemus ex illis Lucæ: *Eduxit eos foras*. Item illa facta est in Galilæa: hæc vero (ut probabilius creditur) in Judæa. Nam facta est proxime ante ascensionẽ. Unde etiam non videtur dubium, quin hæc fuerit post omnes, de quibus hactenus diximus, & proxime ante ascensionem. Unde Marcus initio hujus narrationis, dicit: *Novissime recumbentibus, &c.* & statim post illam concludit: *Et Dominus quidem Jesus, postquam loquutus est eis, assumptus est in cœlum*. Et ita exponunt Gregor. hom. 29. in Evang. & Beda l. 4. in Marc. qui dicit, hanc apparitionem factam esse quadragesimo a resurrectione die. Quocirca hi duo Patres in hoc videntur ab August. differre, quia non distinguunt has duas apparitiones: ad hanc, quam Marcus narrat, significant fuisse ultimam, quæ facta est ipso die ascensionis. Quod magis placet nonnullis recentioribus: sed existimo, nec discedendum esse a sententia Augustini, neque eos Patres inter se dissentire. Et D. Th. quidem hoc loco ita eos conciliat: Apparitionem, quam narrat Marcus, fuisse ultimã, quæ facta est in terra, & ideo appellari *novissimam*: postea vero in ascensione visum esse Christum non in terra, sed in aere, & in nube. Ad quod amplius explicandum addere possumus, finita apparitione (quam narrat Marcus) factum esse, quod narrat Lucas: *Eduxit autem eos foras in Bethaniam*. Nam cum præcedens apparitio facta fuerit in cœnaculo (ut supra ex verbis Marci ostendimus) ut discipuli viderent Christum ascendentem, necesse fuit foras educi. Neque oportet intelligere ita Christum eos eduxisse, ut visibiliter eos fuerit comitatus in itinere, neque enim credibile est, tantam multitudinem discipulorum simul fuisse profectam: sed divisim, aut diversis viis, ad vitandum populi rumorem. Ergo non oportebat Christum eos visibiliter comitari. Nisi quis fortasse pie meditetur, Christum una cum Virgine, & aliquibus Apostolis visibiliter incessisse, quod nobis nihil obstat: quia nihilominus sequens apparitio, prout facta est universo cœtui discipulorum, numerari potest ut distincta: præsertim cum novo, & inusitato modo fuerit facta. Dicitur ergo Christus eduxisse foras discipulos, eo quod jusserit eos exire, & omnes convocare in eum locum, a quo erat in cœlum ascensurus. Illic ergo iterum ab omnibus discipulis visus est, vel in terra, vel in aere (ut D. Thomas vult) prope terram. Verisimile enim est, prius fuisse aliquantulum a terra elevatum, ut ab omnibus commodissime videri posset, atque ita aliquo brevi tempore fuisse cum eis, & (ut ait Lucas) *elevatis manibus benedixisse eis*, ac tandem ab eis recessisse.

Variæ Christi celorgentis apparitiones.

Ultimo addendum est præter has apparitiones, quas Evangelistæ narrant, sæpius illis quadraginta diebus Christum apparuisse. Hoc colligitur primo ex Act. 1. illis verbis: *Quibus & præbuit seipsum vivum post passionẽ suam, in multis argumentis per dies quadraginta apparens eis*. Secundo ex Paulo 1. ad Cor. 15. ubi loquitur in hæc verba: *Visus est Cephæ* (de hac apparitione jam diximus) *& post hoc undecim*: de hac etiã diximus, posse esse eãdem cum ea, quę facta est præsente Thoma, Dominica in octava Resurrectionis, ut bene exponit D. Th. 1. Cor. 15. Advertendum tamen est, Græca habere hoc loco *duodecim*, & ita legere Chrysostomum, & Theophylactum ibi, & Eusebium ad Marinum, apud Anastasium Nicænũ qu. 90. in scripturam. Unde Græci interpretes varie exponunt. Primo Chrysostomus hom. 38. ait loqui Paulum de aliqua apparitione facta omnibus Apostolis post ascẽsionem, & electionem Matthiæ. Nam infra etiam loquitur de apparitione sibi facta, quam constat, fuisse post ascensionem, & aliæ, quas ibi numerat, incertum est, quando factæ sint. Secundo alii dixerunt, sermonem esse de prædicta apparitione diei octavæ, & ibi affuisse Matthiam, & numeratum esse a Paulo, quia jam tunc, cum Paulus scripsit, erat unus ex duodecim. Tertio ait Jansenius illud nomen, *duodecim*, non esse positum propter numerum personarum, sed ad significandum collegium Apostolicum, & ita utitur hoc loco ad confirmandam similem expositionem alterius loci Jo. 20. quam supra tractavimus. Et Augustinus l. 3. de consensu Evang. c. 25. quamvis fateatur, varias esse hujus loci lectiones, magis tamen indicat legendum esse, *duodecim*, & inter alias explicationes insinuat hanc tertiam iis verbis: *Sive sacratum illum numerum etiam in undecim stare voluerit, quia duodenarius in eis numerus ita mysticus erat, ut non posset locum Judæ, nisi alius, id est, Matthias, ad conservandum Sacramentum ejusdem numeri subrogari*. Ex quibus verbis colligi potest, aliquod majus esse fundamentum, ut nomen *duodecim* retentum sit, ad significandum collegium Apostolicum deficiente Juda, quam nomen *undecim*, ad significandum reliquos Apostolos deficiente Thoma, scilicet, propter mysterium, & quia prius vivente Christo fortasse eo nomine appellabantur. Quarto tãdem addit ibidem August. non oportere hunc locum intelligere de duodecim Apostolis, sed de aliquibus duodecim discipulis, quicumque illi fuerint. Et potest hoc fieri verisimile, quia statim dicit Paulus, deinde apparuisse Christum omnibus Apostolis. Quod si hoc verum est, consequenter dicendum est, hanc apparitionem esse distinctam ab iis, quæ in Evangelio narrantur. Melius tamen est retinere vulgatam latinam editionem, quam sequuntur Ambrosius, Hieron. Ansel. D. Th. & alii, & ex Græcis ita etiam legit Theodoretus. Qua lectione supposita recte exponitur hic locus de apparitione facta octavo die Paschæ, ut diximus. Quamvis Anselmus, & nonnulli alii exponant per synecdochen, de quinta apparitione facta in die paschatis: quod non ita placet, ut superius dictum est. Addit præterea Apostolus: *deinde visus est plusquã quingentis fratribus simul*. De quo Hieronymus q. 7. ad Hedibiam, probabile existimat hanc apparitionẽ factam esse in Galilæa: an vero sit distincta ab iis, quæ narrantur in Evangelio, vel eadem cum illa, quæ facta sunt in monte Galilææ (quã Mat. narrat) incertũ est.

Jacobo Alphæi post resurrectionem Christus apparet.

Dicit præterea Paulus: *Deinde visus est Jacobo*. Hæc apparitio nova est, & distincta ab omnibus supra tractatis. Nominando enim *Jacobum*, satis significat illi singulariter factam esse, ut omnes interpretes exponunt, qui etiam hoc intelligunt de Jacobo Alphæi, seu fratre Domini. De quo ad Galat. 1. ait Apostolus: *Alium Apostolorum vidi neminem, nisi Jacobum fratrem Domini*: & c. 2. hunc Jacobũ numerat inter tres columnas Ecclesię cum Petro, & Joanne. Quando autem hæc apparitio facta sit, quidam existimant, factam esse ipso die resurrectionis summo mane, propter historiam, quam refert Hieronymus de scriptoribus Ecclesiasticis ex quodam Evangelio Hebræorum; scilicet, hunc Jacobum in nocte cœnæ vovisse non comesturum panem, donec videret Christum resurgentem a mortuis, & ideo Christum ei apparuisse, ac dixisse: *Frater mi, comede panem tuum, quia resurrexit filius hominis a dormientibus*. Nam, si hęc est vera historia, necesse est, dicere citissime illi apparuisse, ne tanto tempore jejunus perseveraret. Sed D. Th. super Paulũ propter hanc causam non admittit hanc historiam; & August. 3. de Consens. Evangel. c. 25. hanc apparitionem esse factam post alias, quarum Paulus prius fecerat mentionẽ.

Ad hæc ait Paulus: *Deinde Apostolis omnibus*, hæc esse potuit apparitio illa, quam Marcus refert, factam esse recumbentibus undecim discipulis. Tandem dicit: *Novissime autem omnium tanquam abortivo visus est mihi*. Hæc jam non pertinet ad proprias apparitiones resurrectionis: sed ad eas, quæ factæ sunt post ascensionem, de quibus postea dicendum.

Ultimo circa hanc conclusionẽ est advertendũ, Ignatium in ep. ad Polycar. & ad Smyrnen. de se ita loqui: *Ego vero & post resurrectionem in carne eum vidi*. Quę verba nunc desiderãtur in ep. ad Polycarp. ea vero ex eadẽ Epistola refert Hieron. de script. Eccles. in Ignatio, in ep. autem ad Smyrnens. habentur in hunc modum: *Ego vero non modo in carne ipsum cognosco ex nativitate, & crucifixione ejus: sed & post resurrectionem scio eum in carne fuisse, & credo etiam nunc esse*: & eodem modo refe-

rütur ab Eusebio l.3.c.30.aliàs 36. Ex quibus verbis non colligitur aliqua sensibilis apparitio Ignatio facta: si autem priori modo legantur illa verba, prout a Hieronymo referuntur, dicere posset aliquis, Ignatium vidisse Christum cum aliis discipulis in aliqua apparitione earum, quæ ab Evangelistis narrantur: quia forsasse tunc Jerosolymis, vel in Galilæa inventus est inter discipulos. Sed hoc admitti non potest, si veræ sunt epistolæ Ignatii ad B. Virginem, & ad Joannem. Nam ex eis colligitur, Ignatium prædicatione Joannis Evangelistæ ad fidem fuisse conversum. Unde necesse est, hanc visionem Ignatii, si vere fuit sensibilis, post ascensionem Domini fuisse: hoc tamen nec sufficiens habet fundamentum, nec cohæret cum verbis supra citatis, in quibus distincte fit sermo de tempore resurrectionis, & post ascensionem. Quocirca de hac apparitione nihil est certi, neque de aliis, præter eas, quas adduximus.

ARTICULUS V.

Utrum Christus veritatem resurrectionis debuerit argumentis declarare.

3.d.21.q.2 art.5.& 4. & 1 op.3.c. 241.& op. 60 c.22. co 4. lib. 1. de fid.c.5.ad proculo fine tom. 2 Hom.26 in Evang. in prin. Aliud.

306. *AD quintum sic proceditur. Videtur, quod Christus veritatem resurrectionis non debuerit argumentis declarare. Dicit enim Ambros. Tolle argumenta ubi fides quæritur: sed circa resurrectionem Christi quæritur fides. Non ergo habent ibi locum argumenta.*

2. Præterea. Greg. dicit: Fides non habet meritum, ubi humana ratio præbet experimentum. Sed ad Christum non pertinebat meritum fidei evacuare. Ergo ad eum non pertinebat, resurrectionem per argumenta confirmare.

3. Præterea. Christus in mundum venit, ut per eum homines beatitudinem adipiscantur: secundum illud Joann. 10. Ego veni ut vitam habeant, & abundantius habeant. Sed per hujusmodi ostensiones argumentorum videtur humanæ beatitudini impedimentum præstari, dicitur enim Joan. 20. Beati qui non viderunt, & crediderunt. Ergo videtur, quod Christus non debuerit per aliqua argumenta resurrectionem suam manifestare.

Sed contra est, quod dicitur Act. 1. quod apparuerit discipulis Christus per dies quadraginta in multis argumentis, loquens de regno Dei.

Respondeo dicendum, quod argumentum dicitur dupliciter. Quandoque dicitur argumentum quæcumque ratio rei dubiæ faciens fidem. Quandoque autem dicitur argumentum, aliquod sensibile signum, quod inducitur ad alicujus veritatis manifestationem, sicut etiam Arist. in libris suis aliquando utitur nomine argumenti. Primo igitur modo accipiendo argumentum, Christus non probavit discipulis suam resurrectionem per argumenta. quia talis probatio argumentativa processisset ex aliquibus principiis, quæ si non essent nota discipulis, nihil per ea eis manifestaretur: quia ex ignotis non potest aliquid fieri notũ. Si autem eis essent nota, non transcenderent rationem humanam, & ita non essent efficacia ad fidem resurrectionis astruendam, quæ rationem humanam excedit. Oportet enim principia ex eodem genere assumi: ut dicitur in Poster. Probavit autem eis resurrectionem suam per authoritatem S. Scripturæ (quæ est fidei fundamentum) cum dixit. Oportet impleri omnia, quæ scripta sunt in Lege, & in Psalmis, & Prophetis de me, ut habetur Lucæ ult. Si autem accipiatur secũdo modo argumentũ, sic dicitur Christus suam resurrectionem argumentis declarasse, in quantum per quædam evidentia signa se vere resurrexisse ostẽdit. Unde in Græco, ubi nos habemus, in multis argumentis, loco argumenti ponitur tecmirion, quod est signum evidens ad probandũ. Quæ quidẽ signa resurrectionis Christus ostendit discipulis propter duo. Primo quidẽ, quia non erant corda eorum disposita ad hoc, quod de facili fidem resurrectionis acciperent, onde ipse dicit eis Lucæ ult. O stulti et tardi corde ad credendũ. Et Marc. ult. exprobravit illis incredulitatẽ eorum, & duritiam cordis. Secũdo, ut per hujusmodi signa eis ostensa, efficacius eorũ testimonium redderetur: secundũ illud 1. Jo. 1. Quod vidimus, & audivimus, & manus nostræ cõtrectaverũt, hoc testamur.

In Rethor. ad Alexã. d. um. c. 14 n. ve. 10. 6.

lib. 1 tr. ad 10m. 1.

Ad 1. ergo dicendum, quod Ambrosius ibi loquitur de argumentis secundum rationem humanam procedentibus, quæ invalida sunt ad ea, quæ sunt fidei ostendenda: sicut ostensum est.

Ad 2. dicendum, quod meritum fidei est ex hoc, quod homo mandato Dei credit, quod non videt. Unde illa sola ratio meritum excludit, quæ facit videri per scientiam id, quod credendum proponitur, & talis est ratio demonstrativa. Hujusmodi autem rationes Christus non induxit ad resurrectionem suam declarandam.

In corp. art.

Ad 3. dicendum, quod (sicut dictum est) meritum beatitudinis, quod causat fides, non totaliter excluditur, nisi homo nollet credere, nisi ea quæ videt, sed quod aliquis ea, quæ non videt, credat per aliqua signa visa, non totaliter fidem evacuat, nec meritum ejus. Sicut & Thomas, cui dictum est; Quia vidisti me, credidisti, aliud vidit, & aliud credidit, vidit vulnera, & credidit Deum. Est autem perfectioris fidei, qui non requirit hujusmodi auxilia ad credendum. Unde ad arguendum defectum fidei in quibusdam, Dominus dicit Joannis quarto. Nisi signa, & prodigia videritis, non creditis. Et secundum hoc potest intelligi, quod illi, qui sunt tam prompti animi, ut credant Deo, etiam signis visis, sunt beati per comparationem ad illos, qui non credunt nisi talia videant.

COMMENTARIUS.

CUm D. Th. in superioribus articulis declarasset, oportuisse Christum non resurgere manifeste coram discipulis, sed postea manifestari aliquibus, quorum testimonio in aliorum notitiam deveniret: in hoc articulo & sequenti explicat, hoc fuisse, & convenienti, & sufficienti modo a Christo Domino perfectum. Porro in præsenti art. ut illum convenientem modum explicet, simul declarat verba illa Act. 1. *Præbuit seipsum vivum post passionem suam in multis argumentis.* Quorum sensus est, Christum multis argumentis ostendisse suis discipulis se esse vivum, atque adeo surrexisse. Ut autem D. Th. explicet, quid nomine *argumentorum*, ibi intelligitur, distinguit significationem illius vocis. Interdum enim quæcũque ratio rei dubiæ faciens fidem dicitur *argumentum*: & hoc modo non sumitur (inquit) in prædictis verbis: quia ille non fuisset conveniens modus ostendẽdi resurrectionem. Nam res supernaturales non possunt hoc modo ratione ostẽdi: sed divina authoritate, qua Christus est usus, tam scripturis ostendo, quam in memoriam revocando suam promissionem, ac prædictionem Lucæ 24. *Hæc sunt verba, quæ loquutus sum ad vos, cum adhuc essem vobiscum*: & ibidem; *o stulti, & tardi corde ad credendum in his, quæ loquuti sunt Prophetæ.* Eadem authoritate usi sunt Angeli, quando annuntiarunt resurrectionem illis verbis: *Surrexit sicut dixit*: & illis: *Præcedet vos in Galilæam, ibi eum videbitis, sicut dixit vobis*: & apertius apud Luc. *Recordamini, qualiter loquutus est vobis, cum adhuc in Galilæa esset.* Alio modo (inquit D. Th.) dicitur *argumentum*, quodcumque signum sensibile, quo aliqua res ostenditur, & hoc modo, dicit, sumi in prædicto loco Act. quod recte colligitur ex nomine Græco τεκμήριον, quod proprie significat, signum rei, non qualecumque, sed certum, ac verum. Idemque colligi potest a sufficienti enumeratione. Et præterea quia veritas rei factæ secundum realem existentiam, non potest argumentis ostendi ex natura rei sumptis: sed ex effectibus, ac signis ostendi debent. Unde tandem concludit D. Th. hunc modum fuisse convenientem duplici ratione, scilicet, & propter tarditatem, ac indispositionem discipulorum, & ut eorum testimonium efficacius redderetur, ut enim constat ex materia de fide: quamvis sensibilia experimenta aliquorum effectuum, vel signorum non sint fidelibus ratio credendi, neque simpliciter necessaria ad fidem, quæ divina authoritate nititur: multum tamen conferre possunt, ut res propositæ fiant credibiles. Atque ex his facile constant omnia, quæ D. Th. tradit etiam in solutionibus argumentorum.

Testimonii Act. 1. Expositio.

Argumenti vox quid denotet.

Solum potest quis hærere circa illam distinctionem D. Th. Quia nullum signum sensibile est efficax ad ostendendum aliquam veritatem, nisi in vi alicujus rationis, & syllogismi, ut quando Christus ad ostendendam suam resurrectionem dicebat: *Palpate, & videte, quia spiritus carnem, & ossa non habet*, virtute faciebat hunc syllogismum: spiritus carnem & ossa non habet: atqui ego habeo carnem, & ossa, ut videtis: ergo non sum apparens spiritus, sed verum corpus habeo. Et similiter, quando comedebat, virtute ita concludebat. Qui vere comedit, vivit: sed ego comedo, ut videtis: ergo vivo. Hæc igitur argumenta Christi continebant veras ratiocinationes; ergo

Refutatio Christi argumenta in quo formæ.

neque distinctio D. Th. locum habet, neque verum est *argumentum* eo loco non sumi pro ratione, seu ratiocinatione. Respondetur, difficultatem oriri tantum ex ambiguitate vocis. D. Th. enim in priori membro rationem facientem fidem distinxit ab experimento, ita ut significet ostensionem factam ex principiis rei, quæ abstrahant a signis sensibilibus, & hoc modo distinxit argumentum in illa priori acceptione a signo sensibili. Nihilominus tamen verum signum sensibile, ut intellectui aliquid aliud præter seipsum ostendat, ad aliquam ratiocinationem revocandum esse. Quin potius propter hanc maxime causam nomen *argumenti* illi accommodatur.

ARTICULUS VI.

Utrum argumenta, quæ Christus induxit, sufficienter manifestaverint resurrectionem ejus.

309. Lucas supra n. 12. 5. not. AD sextum sic proceditur. Videtur, quod argumenta, quæ Christus induxit, non sufficienter manifestaverint veritatem resurrectionis ejus. Nihil enim ostendit Christus discipulis post resurrectionem, quod etiam Angeli hominibus apparentes vel non ostenderint, vel ostendere non potuerint: nam Angeli frequenter in humana effigie se hominibus ostenderunt: & cum eis loquebantur, & conversabantur, & comedebant, ac si essent homines veri: sicut patet Gen. 18. de Angelis, quos Abraham suscepit hospitio, & in libro Tobiæ, de Angelo, qui eum duxit, & reduxit. Et tamen Angeli non habent vera corpora naturaliter sibi unita, quod requiritur ad resurrectionem. Non ergo signa, quæ Christus discipulis exhibuit, fuerunt sufficientia ad resurrectionem ejus manifestandam.

2. Præterea. Christus resurrexit resurrectione gloriosa, id est, habens simul humanam naturā cum gloria. Sed quædam Christus ostendit discipulis, quæ videntur esse cōtraria naturæ humanæ (sicut quod ab oculis eorum evanuit, & quod ad eos januis clausis intravit); quædam autem videntur esse contraria gloriæ, puta quod manducavit & bibit, & quod habuerit vulnerum cicatrices. Ergo videtur, quod illa argumenta non fuerint sufficientia, neque convenientia ad fidem resurrectionis ostendendam.

3. Præterea. Corpus Christi non erat tale post resurrectionem, ut tangi deberet ab homine mortali, unde & ipse dixit Magdalenæ Joan. 20. Noli me tangere, nondum enim ascendi ad Patrem meum. Non ergo fuit conveniens, quod ad manifestandam veritatem resurrectionis suæ seipsum discipulis palpandum exhiberet.

4. Præterea. Inter dotes glorificati corporis, præcipua videtur esse claritas, quam tamen in resurrectione nullo argumento ostendit. Ergo videtur, quod insufficientia fuerint illa argumenta ad manifestandam qualitatem resurrectionis Christi.

Argument. supplicā. 5. Præterea. Angeli in testes resurrectionis inducti, ex ipsa dissonantia Evangelistarum insufficientes videntur. Nam apud Matth. Angelus super lapidem revolutū, apud Marcum vero, intus Angelicus describitur visus a mulieribus ingressis monumentū: rursus ab istis unus, a Joanne duo sedentes, a Luca vero duo stantes describuntur. Inconvenientia ergo videntur testimonia resurrectionis.

Sed contra est, quod Christus, qui est Dei sapiētia, suaviter, & cōvenienter disponit omnia: ut dicitur Sapiētiæ 8.

Respondeo dicendum, quod Christus resurrectionem suam dupliciter manifestavit, scilicet testimonio, & argumento, sive signo. Et utraque manifestatio in suo genere fuit sufficiens. Est enim usus duplici testimonio ad manifestandam suam resurrectionem discipulis: quorum neutrum potest refelli. Quorum primum est testimonium Angelorum, qui mulieribus resurrectionem annuntiaverunt, ut patet per omnes Evangelistas. Aliud autē est testimonium Scripturarum, quas ipse proposuit ad ostensionem suæ resurrectionis: ut dicitur Lucæ ult. Argumenta etiam fuerunt sufficientia ad ostendendam veram resurrectionem, & gloriosam. Quod autem fuerit vera resurrectio, ostendit uno modo ex parte corporis. Circa quod tria ostēdit, primo quidem quod esset corpus verum, & solidum, non corpus phantasticum vel rarum, sicut est aer. Et hoc ostendit per hoc, quod corpus suum palpabile præbuit. Unde ipse dicit Lucæ ult. Palpate, & videte, quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere. Secundo ostendit, quod esset corpus humanum, ostendendo eis veram effigiem, quam oculis intuerentur. Tertio ostendit eis, quod esset idem numero corpus, quod prius habuerat, ostendendo eis vulnerum cicatrices. Unde ut legitur Lucæ ult. dixit eis. Videte manus meas & pedes meos, quia ego ipse sum.

Alio modo ostendit eis veritatem suæ resurrectionis ex parte animæ, iterato corpori unitæ. Et hoc ostendit per opera triplicis vitæ. Primo quidem per opus vitæ nutritivæ, in hoc, quod cum discipulis manducavit & bibit: ut legitur Lucæ ult. Secundo per opera vitæ sensitivæ, in hoc quod discipulis ad interrogata respondebat, & præsentes salutabat, in quo ostendebat se & videre, & audire. Tertio, per opera vitæ intellectivæ, in hoc quod eis loquebatur, & de Scripturis disserebat. Et ne quid deesset ad perfectionem manifestationis, ostendit etiam se habere divinam naturam, per miraculum quod fecit in piscibus capiendis, & ulterius per hoc, quod eis videntibus ascendit in cælum: quia ut dicitur Joan. 3. Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo filius hominis, qui est in cælo. Gloriā etiam suæ resurrectionis ostendit discipulis, per hoc, quod ad eos januis clausis intravit; secundum enim quod Gregorius dicit in Hom. palpandam carnem Dominus præbuit, quam januis clausis introduxit, ut esse post resurrectionem ostenderet corpus suum, & ejusdem naturæ, & alterius gloriæ. Similiter etiam ad proprietatem gloriæ pertinebat, quod subito ab oculis eorum evanuit, ut dicitur Lucæ ult. Quia per hoc ostendebatur, quod in potestate ejus erat, videri, & non videri: quod pertinet ad conditionem corporis gloriosi, ut supra dictum est. Hom. 26. in Evan. non remote a princ.

Ad 1. ergo dicendum, quod licet singula argumentorum non sufficerent ad manifestandam perfecte Christi resurrectionem, tamen omnia simul accepta perfecte Christi resurrectionem manifestant: maxime propter scripturæ testimonium, & angelorum dicta, & etiam ipsius Christi assertionem miraculis confirmatam. Angeli autem apparentes non asserebant, se homines esse: sicut asseruit Christus vere se hominem esse. Et tamen aliter Christus manducavit, & aliter angeli. Nam quia corpora ab Angelis assumpta, non erant corpora viva vel animata, non erat vera comestio, licet esset vera cibi contritio, & trajectio in interiorem partem corporis assumpti, Unde & angelus dixit Tobiæ 12. Cum essem vobiscum, videbar quidem vobiscum manducare, & bibere: sed ego cibo invisibili utor. Sed quia corpus Christi vere fuit animatum, vera fuit ejus comestio. Ut enim Augustinus dicit 13. de Civitate Dei, non potestas, sed egestas edendi, corporibus resurgentium aufertur. Unde sicut Beda dicit, Christus manducavit potestate, non egestate. q. 54. ar. 1. ad 1. ar. & ar. 3. ad 1. arg. lib. 13. c. 22. circ. fin. to. 5. cap. 98. in Luc. parū ante med. tom. 5.

Ad 2. dicendum, quod (sicut dictum est) argumenta quædam inducebantur a Christo ad probandam veritatem humanæ naturæ, quædam vero ad probandam gloriam resurgentis. Conditio autem naturæ humanæ, secundum quod in se consideratur (quantum scilicet ad statum præsentem) contrariatur conditioni gloriæ: secundum illud 1. Cor. 15. Seminatur in infirmitate, surget in virtute. Et ideo ea, quæ inducuntur ad ostendendam conditionem gloriæ, videntur habere contrarietatem ad naturam non simpliciter, sed secundum statum præsentem: & e converso. Unde Gregorius dicit in homilia, quod duo mira, & juxta humanam rationem sibi valde contraria Dominus ostendit, dum post resurrectionem corpus suum, & incorruptibile, & tamen palpabile demonstravit. Hom. 26. in Evan. paulo a princ.

Ad 3. dicendum, quod (sicut August. dicit super Joannem) hoc, quod Dominus dixit, Noli me tangere, nondum enim ascendi ad Patrem meum, sic dictum est, ut in illa femina figuraretur Ecclesia de Gentibus, quæ in Christū non credidit, nisi cum ascendisset ad Patrem: aut sic in se credi voluit Jesus, hoc est, sic se spiritualiter tangi, quod ipse, & Pater unum sunt. Ejus quippe intimis sensibus quodammodo ascendit ad Patrem, qui sic in eo profecerit, ut Patri agnoscat æqualem, hæc autem carnaliter adhuc in eum credebat, quem sicut hominem flebat. Quod autem Maria alibi legitur Christum tetigisse, quando simul cum aliis mulieribus accessit, & tenuit pedes ejus, quæstionem non facit, ut Severianus dicit. Si quidē illud de figura est, hoc ac sexu, illud de divina gratia, hoc de humana natura. Vel sicut Chrysost. dicit, volebat hæc mulier adhuc cum Christo conversari, sicut & ante passionem, & præ gaudio nihil magnum cogitabat: quamvis caro Christi melior facta fuerit resurgendo, Et ideo dixit: Nondum ascen- Tract. 121. a med. illius 9. hom. 85. in Joan. super il. Jud. Noli me tangere tom. 3.

ascendi ad Patrē meum: quasi dicat: Non æstimes me jam terrenam vitam agere: quod enim in terris me vides, hoc est, quia nondum ascendi ad Patrem meum, sed in promptu est, quod ascendam. Unde subditur, ascendo ad Patrem meum, & Patrem vestrum.

In dial. 65 quæst. 14 in pri. tom. 4.

Ad 4. dicendum, quod sicut August. dicit in Dial. ad Orosium, Clarificata carne Dominus resurrexit: sed noluit in ea clarificatione discipulis suis apparere, quia non possent oculis suis talem claritatem prospicere. Si enim antequā moreretur pro nobis, & resurgeret, quando transfiguratus est in monte, discipuli eum videre non potuerunt, quanto magis glorificata carne Domini, eā videre non potuerunt? Est etiam considerandum, quod post resurrectionē Dominus hoc præcipue volebat ostēdere, quod idē ipse esset qui mortuus fuerat, quod multū poterat impedire, si eis sui corporis claritatem ostēderet. Nam immutatio quæ fit secundum aspectum, maxime ostendit diversitatē ejus quod videtur: quia sensibilia communia (inter quæ est unum & multa, vel idē, & diversum) maxime dijudicat visus. Sed ante passionem, ne infirmitatem passionis ejus discipuli despicerent, intendebat Christus eis gloriam majestatis suæ ostendere. quam maxime demonstrat claritas corporis. Et ideo ante passionem gloriam suam demōstravit discipulis per claritatem: post resurrectionem autē per alia indicia.

lib. 3. c. 24. tom. 4.

Ad 5. dicendum, quod sicut August. dicit in lib. de Cons. Evang. possumus intelligere unum Angelum visum a mulieribus, secundum Matth. & Marc. ut eas ingressas in monumentum accipiamus: in aliquod, scilicet spatium, quod erat aliqua materia communitum, atque ibi vidisse Angelum sedentem a dextris: quod dicit Marcus. Deinde dum introspicerent locum, in quo jacuerat corpus Domini, visos ab eis alios duos Angelos, primo quidem sedentes (ut dicit Jo.) & postea eos surrexisse, ut stantes viderentur, ut dicit Lucas.

Sup. a lapidem in volutum a monumento, sicut dicit Matt. us huc sit sede tem.

COMMENTARIUS.

In titulo hujus articuli inquiri posset, quid significet illud verbum *sufficienter*, an scilicet idem sit, quod evidenter. Quidam affirmant sensum D. Thomæ esse, illa signa evidenter ostendisse resurrectionem Christi evidentia testificantis. Quod videtur posse sumi ex solutione ad 3. ubi ait D. Th. signa resurrectionis per se, singula non fuisse sufficientia ad ostendendum Christum vere vivere, aut resurrexisse. Nam Angelus, verbi gratia corpore assumpto videbatur comedere, vel aliud simile signum corporalis vitæ præbere, quod solis sensibus discerni non potest, sitne verum, vel apparens. Omnia vero signa simul collecta fuisse sufficientia, maxime, inquit, propter testimonium Scripturæ, Angelorum, & ipsius Christi, miraculis illud confirmantis. Hæc expositio est probabilis, quamquam D. Thomas in his articulis nihil de evidentia loquatur: sed de sufficientia signorum, ut reddant veritatem credibilem, & credendam secundum rectam rationem, & prudentiam. Quia vero res non est hoc modo credibilis sine evidentia saltem credibilitatis, inde necessario efficitur, illa signa ut minimum contulisse hanc evidentiam. Quomodo autem conjuncta testimoniis, miraculis ac prophetiis effecerint etiam evidentiam in testificante, satis constat ex iis, quæ supra diximus de doctrina, & miraculis Christi. Addo insuper, si omnia illa signa recte perpendantur per se sumpta, & absque alio testimonio, vel authoritate fuisse evidentia indicia hominis vere viventis, ita ut fere tam evidens fuerit Apostolis, Christum post resurrectionem vivere, sicut fuit evidens post passionem fuisse mortuum. Quia tam manifesta signa vitæ illis præbuit, sicut prius mortis præbuerat. Et si quis dicat, in illis signis vitæ potuisse latere deceptionem, vel fictionem, idem dicere potest de signis mortis. Idem satis evidens mihi est, aliquem hominem, qui mecum diu versatur, loquitur, comedit, &c. esse verum hominem, ac vivere, quamvis huic cognitioni de potentia absoluta possit subesse falsum: quia hæc evidentia non est mathematica, sed moralis, & humana. Ergo similem & fere æqualem evidentiam potuerunt habere Apostoli. Nam propter hanc causam voluit Christus diu inter eos versari, & per omnes sensus disciplinæ, ut sunt auditus, visus, & tactus, qui majorem certitudinem, ut evidentiam parere possunt, manifestari. Hæc autem evidentia non excludit fidem, ut patet in articulo de morte Christi. Et ratio est, quia fides est certior, & infallibilior, & ex altiori motivo. Ex iis ergo satis constat mens D. Th. in ar. contextus autem ejus est perspicuus. Multa vero, quæ in solutionibus argumentorum attingit, exposita sunt in superioribus disputationibus de operationibus Christi post resurrectionem, ac de ejus apparitionibus.

Argumenta a Christo inducta sufficienter manifestativa resurrectionis.

QUÆSTIO LVI.

De resurrectionis Christi causalitate, in duos articulos divisa.

DEinde considerandum de causalitate resurrectionis Christi. Et circa hoc quæruntur duo.

Primo, utrum resurrectio Christi sit causa nostræ resurrectionis. Secundo, utrum resurrectio Christi sit causa nostræ justificationis.

ARTICULUS I.

Utrum resurrectio Christi sit causa resurrectionis corporum.

AD primum sic proceditur. Videtur, quod resurrectio Christi non sit causa resurrectionis corporum. Posita enim causa sufficienti, necesse est effectum poni. Si ergo resurrectio Christi est causa sufficiens resurrectionis corporum: statim eo resurgente omnes mortui resurgere debuerunt.

Inf. 4. d. 43. ar. 2. q. 1. & 4. cont. c. 78. Et ver. 4. 27. ar. 3. & ad 7. & op. 3. c. 246.

2. Præterea: causa resurrectionis mortuorum est divina justitia, ut scilicet corpora simul præmientur, vel puniantur cum animabus, sicut communicaverunt in merito vel peccato: ut dicit Dionys. ultimo cap. Cœlest. hier. et etiam Damascen. in 3. lib. Sed justitiam Dei necesse esset impleri, etiamsi Christus non resurrexisset. Ergo etiam Christo non resurgente, mortui non resurgerent. Non ergo resurrectio Christi est causa resurrectionis corporum.

c. ult. parte. modi. Damas. l. 4 cap. 28.

3. Præterea. Si resurrectio Christi sit causa resurrectionis corporum, aut esset causa exemplaris, aut causa effectiva, aut meritoria. Sed non est causa exemplaris, quia resurrectionem corporum Deus operabitur: secundum illud Joa. 4. Sicut pater suscitat mortuos. Deus autem non indiget inspicere ad aliud exemplar extra se. Similiter etiam non est causa effectiva, quia causa efficiens non agit nisi per contactum vel spiritualem vel corporalem: manifestum est autem, quod resurrectio Christi non habet contactum corporalem ad mortuos, qui resurgent, propter distantiam temporis, & loci: similiter etiam nec contactum spiritualem, qui est per fidem, & charitatem: quia etiam infideles, & peccatores resurgent. Neque etiam est causa meritoria: quia Christus resurgens jā non erat viator, & ita non erat in statu merendi. Et ita nullo modo resurrectio Christi videtur esse causa nostræ resurrectionis.

4. Præterea. Cum mors sit privatio vitæ, nihil videtur esse aliud destruere mortem, quam reducere vitam: quod pertinet ad resurrectionem. Sed Christus moriendo, mortem nostram destruxit. Ergo mors Christi est causa nostræ resurrectionis; non ergo ejus resurrectio.

Sed contra est, quod super illud 1. ad Cor. 15. Si Christus prædicatur, quod resurrexit a mortuis, etc. dicit Gloss. Qui est causa efficiens resurrectionis nostræ.

Gl. interl.

Respondeo dicendum, quod illud, quod est primum in quolibet genere, est causa omnium, quæ sunt post, ut dicitur in 2. Metaph. Primum autem in genere resurrectionis fuit resurrectio Christi, sicut ex supra dictis patet. Unde oportet, quod resurrectio Christi sit causa nostræ resurrectionis. Et hoc est, quod Apostolus dicit 1. ad Cor. 15. Christus resurrexit ex mortuis primitiæ dormientium, quoniā quidem per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum. Et hoc rationabiliter. Nam principium humanæ vivificationis est Verbum Dei, de quo dicitur in Ps. 35. Apud te est fons vitæ. Unde & ipse dicit Jo. 5. Sicut Pater suscitat mortuos, & vivificat, sic & Filius quos vult vivificat. Habet autem hoc naturalis ordo rerum divinitus institutus: ut quælibet causa primo operetur in id quod est sibi propinquius, & per illud operetur in alia magis remota; sicut ignis primo calefacit aerem sibi propinquum, per quem calefacit corpora distantia, & ipse Deus primo illuminat substantias sibi magis propinquas, per quas illuminat magis remotas, ut Dionysius dicit 13. ca. Cœl. hierarch. Et ideo verbum Dei primo tribuit vitam immortalem corpori sibi naturaliter unito, & per ipsum ope-

lib. 2. com. 4. ... q. 53. ar. 3. c. 13. non multum procul a princ.

operatur resurrectionem in omnibus aliis.

Ad 1. ergo dicendum, quod (sicut dictum est) resurre- In corp. a. *ctio Christi est causa nostræ resurrectionis per virtutem Verbi uniti, quod quidem operatur secundum voluntatem. Et ideo non oportet, quod statim sequatur effectus, sed secundum dispositionem Verbi Dei: ut scilicet primo conformemur Christo patienti, & morienti in hac vita passibili, & mortali, deinde perveniamus ad participandum similitudinem resurrectionis ipsius.*

Ad 2. dicendum, quod justitia Dei est causa prima resurrectionis nostræ: resurrectio autem Christi est causa secundaria, & quasi instrumentalis. Licet autem virtus principalis agentis non determinetur ad hoc instrumentum determinate; tamen ex quo per hoc instrumentum illud est causa efficiens, sic ergo divina justitia, quantum est de se, non est obligata ad resurrectionẽ nostram causandam per resurrectionem Christi; potuit enim alio modo nos Deus liberare, quam per Christi passionem, & resurrectionem, ut supra dictum est. Ex quo tamen decrevit hoc modo nos liberare, manifestum est, quod resurrectio Christi est causa nostræ resurrectionis.

Ad 3. dicendum, quod resurrectio Christi non est proprie loquendo causa meritoria nostræ resurrectionis, sed est causa efficiens, & exemplaris. Efficiens quidem, in quæst. 13. ar. 2. & 3. *quantum humanitas Christi, secundum quam resurrexit, est quodammodo instrumentũ divinitatis ipsius, & opera-* quæst. 48. art. 6. In sol. præcedẽ 3. *tur in virtute ejus: ut supra dictum est. Et ideo sicut alia, quæ Christus in sua humanitate fecit, vel passus est, ex virtute divinitatis ejus sunt nobis salutaria (ut supra dictũ est,) ita & resurrectio Christi est causa efficiens nostræ resurrectionis virtute divina, cujus proprium est mortuos vivificare. Quæ quidem virtus præsentialiter attingit omnia loca, & tempora, & talis contactus virtualis sufficit ad rationem hujus efficientiæ. Et (quia ut dictum est) primordialis causa resurrectionis humanæ est divina justitia, ex qua Christus habet potestatem judicium facere, in quantum filius hominis est: virtus effectiva resurrectionis ejus se extendit, non solum ad bonos, sed etiam ad malos, qui sunt ejus judicio subjecti. Sicut autem resurrectio corporis Christi, ex eo quod corpus illud est personaliter Verbo unitum, est prima tempore, ita etiam est* Gl. 1 ad. super il lud 1. Cor. 15. Primitiæ Christus. *prima dignitate, & perfectione ut dicit Gloss. 1. ad Cor. 15. Semper autem id, quod est perfectissimum, est exemplar ejus, quod est minus perfectum secundum suum modum: & ideo resurrectio Christi est causa exemplaris nostræ resurrectionis. Quod quidem necessarium est, non ex parte resuscitantis, qui non indiget exemplari, sed ex parte resuscitatorum, quos oportet illi resurrectioni conformari: secundum illud Phil. 3. Reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ. Licet autem efficientia resurrectionis Christi se extendat ad resurrectionem tam bonorum, quam malorum: exemplaritas tamen ejus se extendit proprie solum ad bonos, qui sunt facti conformes filiationis ipsius, ut dicitur Rom. 8.*

Ad 4. dicendum, quod secundum rationem efficientiæ, quæ dependet ex virtute divina, communiter tam mors Christi, quam etiam resurrectio, est causa tam destructionis mortis, quam reparationis vitæ. Sed secundum rationem exemplaritatis, mors Christi, per quam recessit a vita mortali, est causa destructionis mortis nostræ, re- q. 48. ar. 1. *surrectio vero ejus, per quam inchoavit vitam immortalem, est causa reparationis vitæ nostræ. Passio autem Christi est insuper causa meritoria, ut supra dictum est.*

COMMENTARIUS.

Duo sunt in resurrectione Christi consideranda. Primum est ipsa resurrectio, prout fuit in fieri, seu quatenus fuit quædam actio, seu mutatio, quæ pertransiit. Alterum est, terminus hujus resurrectionis, qui est Christus homo vivens vita immortali, & gloriosa. Cum ergo dicitur resurrectio Christi causa nostræ resurrectionis, non est intelligendum ratione mutationis, quæ transit, secundum seipsam: sed ratione termini, qui manet, & potest habere rationem causæ. De qua re multa in superiori tomo diximus Disp. 31. Sect. 7. Et hanc esse mentem D. Th. hoc loco acute Cajet. notavit. Et colligitur non obscure tum ex corp. art. ubi, cum in toto discursu loquutus esset de resurrectione Christi, in fine sic concludit. *Et ideo Verbum Dei primo tribuit vitam immortalem corpori sibi naturaliter unito, & per ipsum operatur resurrectionem in omnibus aliis.* Tum ex solutione ad 3. ubi explicans, quomodo resurrectio Christi sit causa, inquit: *In quantum humanitas Christi, secundum quam resurrexit, est instrumentum divinitatis ipsius, & operatur in virtute ejus.* Est ergo satis manifestus D. Thom. sensus. Quo supposito nihil est difficultatis in toto contextu. Ad hujus autem materiæ complementum instituemus de hac re sequentem disputationem.

ARTICULUS II.

Utrum resurrectio Christi sit causa resurrectionis animarum.

AD secundum sic proceditur. Videtur, quod resurrectio Christi non sit causa resurrectionis animarum. Dicit enim Aug. super Joan. quæ corpora resurgunt per dispensationem humanam, sed animæ resurgunt per substantiam Dei. Sed resurrectio Christi non pertinet ad substantiam Dei, sed ad dispensationem humanam. Ergo resurrectio Christi, etsi sit causa resurrectionis corporum, non tamen videtur esse causa resurrectionis animarum. Tom. 9. toris sup. or. 3. aut. Tract. 23. in Evan. Joan. ante med. to. 9.

2 Præterea. Corpus non agit in spiritum. Sed resurrectio Christi pertinet ad corpus ejus, quod cecidit per mortẽ. Ergo resurrectio Christi nõ est causa resurrectionis animarũ.

3 Præterea. Quia resurrectio Christi est causa resurrectionis corporum, omnium corpora resurgent: secundum illud 1. ad Cor. 15. Omnes quidem resurgemus. Sed non omnium animæ resurgent: quia quidam ibunt in supplicium æternum, ut dicitur Matth. 25. Ergo resurrectio Christi non est causa resurrectionis animarum.

4 Præterea: Resurrectio animarum fit per remissionem peccatorum. Sed hoc factum est per Christi passionem secundum illud Apo. 1. Lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo. Ergo resurrectionis animarum magis est causa Christi passio, quam ejus resurrectio.

Sed contra est, quod Apostolus dicit Roman. 4. Resurrexit propter justificationem nostram. Quæ nihil aliud est quam resurrectio animarum. Et super illud Psal. 29. Ad vesperam demorabitur fletus, dicit Glos. quod resurrectio Christi est causa resurrectionis nostræ, & animæ in præsenti, & corporis in futuro.

Respondeo dicendum, quod (sicut dictum est) resurre- art. pred. ad 3. *ctio Christi agit in virtute divinitatis, quæ quidem se extendit, non solum ad resurrectionem corporum, sed etiam ad resurrectionem animarum: a Deo enim est, & quod anima vivat per gratiam, & quod corpus vivat per animam. Et ideo resurrectio Christi habet instrumentaliter virtutem effectivam non solum respectu resurrectionis corporum, sed etiam respectu resurrectionis animarum. Similiter etiam habet rationem exemplaritatis respectu resurrectionis animarum: quia Christo resurgẽti debemus etiam secundum animam conformari, ut sicut, secundum Apost. Rom. 6. Christus resurrexit a mortuis per gloriam Patris: ita & nos in novitate vitæ ambulemus: et sicut ipse resurgens ex mortuis, jam non moritur: ita & nos existimemus, nos mortuos esse peccato, ut iterũ vivamus in illo.*

Ad primum ergo dicendum, quod Augustinus dicit re- Tract. 2. in Joan. inter principiũ & med. to. 9. *surrectionem animarum fieri per Dei substantiam, quantum ad participationem: quia scilicet participando divinam bonitatem, animæ fiunt bonæ, & justæ: non autem participando quamcunque creaturam. Unde cum dixisset: Animæ resurgunt per substantiam Dei, subdit: Participatione enim Dei fit anima beata, non participatione* Eodem loco ante dictũ. *animæ sanctæ. Sed participando gloriam corporis Christi, efficiuntur corpora nostra gloriosa.*

Ad secundum dicendum, quod efficientia resurrectionis Christi pertingit ad animas, non per propriam virtutem ipsius corporis resurgentis: sed per virtutem divinitatis, cui personaliter unitur.

Ad 3. dicendum, quod resurrectio animarum pertinet ad meritum, quod est effectus justificationis: sed resurrectio corporum ordinatur ad pœnam, vel præmium, quæ sunt effectus judicantis. Ad Christum autem non pertinet justificare, sed judicare: & ideo omnes resuscitat secundum corpus, sed non omnes secundum animam.

Ad 4. dicendum, quod in justificatione animarum duo concurrunt, scilicet remissio culpæ, & novitas vitæ per gratiam. Quantum ergo ad efficientiam, quæ est per virtutem divinam, tam passio Christi, quam resurrectio est causa justificationis quoad utramque. Sed quantum ad

exem-

exemplaritatem, proprie passio, & mors Christi, est causa remissionis culpa, per quam morimur peccato: resurrectio autem Christi est causa novitatis vitæ, quæ est per gratiam sive justitiam. Et ideo Apostolus dicit Rom.4. quod traditus est (scilicet in mortem) propter delicta nostra (scilicet tollenda) & resurrexit propter justificationem nostram; sed passio Christi est etiam causa meritoria: ut dictum est.

art. præc. ad 3.arg.

COMMENTARIUS.

Doctrina D.Th. hic dicentis Christi resurrectionem esse causam efficientem, & exemplarem nostræ justificationis, intelligenda est in sensu tradito articulo superiori. Quocirca non habet novam difficultatem, præter eas, quæ de potentia humanitatis Christi tractatæ sunt dicta Disp. superioris Tomi. Testimonium autem Pauli, in quo hic articulus fundari videtur, aliter est a nobis explicatum supra quæst. 53. in commentario art. 1.

DISPUTATIO L.
In decem sectiones distributa.

De resurrectione mortuorum, ut est effectus resurrectionis Christi.

De resurrectione Philosophorum placita.

DE hac materia disputant Theologi in 4.dist. 43. & 44.& 45. Mihi vero visa est hoc loco necessaria, tum quia non possumus explicare, quomodo Christus sit causa nostræ resurrectionis, nisi prius supponamus, illam esse futuram. Tunc etiam, ut hanc integrem materiam simul complectamur, neque oporteat per partes, diversis in locis eam imperfecte, & prolixius attingere. Præsertim cum non sit in animo absoluta tract. de Sacr. de consummatione mundi, seu de quatuor novissimis proprium tractatū instituere. Dicemus igitur, an hominum futura resurrectio sit, & quomodo sit effectus resurrectionis Christi, unde simul constabit, qualis futura sit.

SECTIO I.

Utrum futura sit generalis hominum resurrectio.

DE opinionibus Philosophorum circa hominum resurrectionem nonnulla attigimus supra, de possibilitate resurrectionis disputantes, ubi ex Tertulliano tradidimus, omnes fere in hoc convenire, ut veram resurrectionem negent. Nam, si qui fortasse aliquem reditū animarum ad corpora admittere visi sunt, vel non sunt loquuti de eisdem numero corporibus, sed de diversis vel non existimabant, animam esse veram formam corporis, sed extrinsecum motorem ejus, ut constat ex Platone in Phædro, & Cicerone in Somnio Scipionis. De qua re legi quoque potest Tertull. in lib. de Resur. carnis, & Aug. 22.de Civit.c.13.& l.22.c.25.& sequentibus. Ubi etiam refert, Porphyrium negasse resurrectionem, quoniam existimabat corpus humanum, quod grave est, & corruptibile, impedire contemplationem spiritus, & non posse supra omnes cœlos constitui. Diximus etiam in eodem loco Saducæos resurrectionem futuram negasse.

Ex hæreticis vero complures in hoc errore versati sunt. Cœpit enim ab Apostolorum temporibus in Simone Mago, Cerdone, Marcione, Basilide, Apelle, Valentino, & aliis Gnosticis, ut constat ex Irenæo l.1.c.25. Epiphan. hær.64. Tertul. l. de Resur. carnis, & l. 5. contra Marcion. & de Præscript. hæret. & Aug. l. de hæresib. c.18 & sequen. Et ex his creduntur fuisse Philetus, & Hymenæus, qui teste Paulo 2. ad Timoth. 2. *A veritate exciderunt dicentes, resurrectionem esse jam factam.* Illi enim non corporum, sed animarum resurrectionem credebant, quod omnibus his hæreticis commune fuit. Ipsam enim animæ remunerationem, seu glorificationem, resurrectionem vocabant, & ideo dicebant jam esse factam, ut in eum locum D. Thom. exponit. Et Cyrill. quem refert Turrianus l.3. pro Epistolis Pontificiis c.16. & Tertullianus supra, eodem modo explicat omnes antiquos hæreticos, quos propterea *partiarios* vocat, quod unius tantum partis, scilicet animę resurrectionem agnoscerent. Alii tamen exponunt illum errorem Phileti, & Hymenæi juxta Gentilium errorem, nimirum per quendam continuum rerum circulum esse jam resurrectionem factam. Ita indicat Theophylact. ibi, dicens: *Si resurrectio jam facta est, sublatum est judicium & retributio. Porro, quid deinceps boni est reliquum, si hujusmodi sint vicissitudines?* Alii explicant hos dixisse, *resurrectionem jam esse factam*, solum per filiorum procreationē. Dicitur enim pater quodammodo resurgere in filio, quia in eo repræsentatur, & quodammodo conservatur. Ita Theodoret. & Ambros. ibi; Epiph. hær. 40. *Resurrectionem* (ait) *jam factam esse dicunt, per liberos genitos ab unoquoque generante.* Utcunque exponatur, ii hæretici ea intentione asserebant resurrectionem esse factam, ut negarēt veram resurrectionē futuram, ac de illa alia possent scripturas, quæ de resurrectione loquuntur, interpretari. In quo ex parte imitatus est hos hæreticos Origen. si verum est (quod refert Photius opusculo de septem Oecumenicis conciliis) eum affirmasse transmigrationem animarum in diversa corpora: verā autem corporum resurrectionem negasse. Quorum primum etiam ei attribuunt Theophylactus, Alexander Ep. 2. Paschali. & August. 22. de Civ. c. 23. ut ibi notavit Ludov. Vives ex lib. 2 Periarchon: secundum vero ei tribuunt Methodius, & Epiph. hær. 64. qui indicant, Origenem animarum tantū, non corporum futuram esse resurrectionem sensisse. Tamen ille revera non omnino resurrectionem corporis negavit. Nam homil. 9. in Numeros, circa finem, expresse illam confitetur, dicens corpora resurgentium habitura quatuor illas qualitates, quas Paul. posuit 1. Corint. 15. & idem sentit, licet non ita expresse, homilia 1. & 25. in Num. Sed in eo erravit, quod existimavit, corpora non esse future organica (ut supra diximus) & hoc sensu damnatum esse errorem ejus in quinta Synodo refert Nicep. l.17. Histor. c.27. & 28. Hęc vero heresis negans futuram resurrectionem nullo utitur fundamento ex scripturis sumpto, quo niti videtur: sed solum uti potest vel rationibus, quibus probari videtur resurrectionem esse impossibilem, de quibus supra satis dictum est: vel quæ videantur probare non esse convenientem animæ, neque utilem ad operationes ejus, quæ ad summum procedent de corpore corruptibili, *quod aggravat animam*, quale non erit corpus, quod in resurrectione animabus sanctis, & justis copulabitur. Ex quo non sequitur, illud non esse futurum verum corpus ejusdem substantiæ, ac naturæ: sed solum futurum esse alterius qualitatis & gloriæ, quæ omnia in superioribus tractata, atque explicata sunt.

Generalis mortuorū resurrectio aliquando futura.

Omissis ergo hæreticis, dicendum est primo, futuram esse aliquando mortuorum hominum generalem resurrectionem. Est non solum de fide, sed etiam articulus fidei in omnibus Ecclesiasticis symbolis contentus. Et probari potest primo ex veteri testamento, Exod.3. *Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Jacob.* Ex hoc enim loco probavit Christus Dominus resurrectionem Matt. 22. dicens: *De resurrectione autem mortuorum non legistis, quod dictum est a Deo dicente vobis, Ego sum Deus Abraham: Deus Isaac, & Deus Jacob, non est Deus mortuorum, sed viventium.* Quæ Christi collectio nonnullam difficultatem habet. Nam etiam nunc ante resurrectionem vere dicitur *Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Jacob*, licet non sit Deus mortuorum, sed viventium. Quę animæ illorum Patrum nunc vivūt, quod satis est, ut per synecdochen dicantur vivere, & in cœlo regnare: ergo hoc satis esse posset, ut Deus dicatur eorum Deus, etiamsi numquam amplius essent resurrecturi. Respondetur Christum his verbis proxime, atq; immediate probasse animas illorum Patrum nunc vivere, quia hoc satis existimavit ad convincendos Saducęos, qui solum negabant resurrectionem, quia putabant animam extingui in morte: quo destructo fundamento nihil habebant, cur resurrectionem negarent. Deinde dicendum est, hinc consequenter probari resurrectionem ex eisdem verbis: quia Deus dicitur esse nunc *Deus Abraham, Isaac, & Jacob.*

Testimonii Matt. 22 expositio.

Nam ab iis Sanctis recognoscitur, & colitur ut Deus ipsorum, & ipse habet etiam illorum providentiam, ut condigna, & promissa eis præmia rependat. Hinc ergo colligitur futura resurrectio, etiam corporum. Tum quia animæ sanctæ non possunt esse omni ex parte beatæ sine corporibus. Tum etiam, quia ad Dei providentiam pertinet, corpora simul cum animabus beare, quæ illarum organa, & instrumenta fuerunt ad ipsum colendum. Ita exposuerunt hunc locum super Matthæum. Hieron. Anselm. D. Thom. Neque aliud dixit Cajetan. quem sine causa in hoc reprehendit Catarin. Et eandem explicatio-

tionem insinuant Theophyl. & Euthy. *in* Matt. & Aug. subobscure tract. 49. io Joan.

Ioquirit autem Hieron. cur Christus Dominus hoc subobscuro testimonio usus fuerit, cum sint alia io veteri testamento clariora. Et respoodet, Sadocæos solitos fuisse admittere ea divina Scriptura tantum quioque libros Moysis, ex quibus nullus apertior locus afferri poterat. Quanquam ex illis multæ figuræ, umbræque & indicia resurrectionis desumi possint, quæ egregie congerit Epiph. contra Samaritaous l. 1. sect. 9. *Primum* (inquit) *Abel, cujus sanguis ad Dominum clamat, spem resurrectionis corporũ ostendit. Deinde Enoch translatus, ut mortem non videat, resurrectionis est typus. Tertio Sara sterili, & senili utero juxta promissionem concipiẽs, & pariens spem resurrectionis prabet. Quarto, Jacob, & Joseph propriorum ossium curam gerentes resurrectionis fidem ostendunt. Quinto, virga Aaron germinans, & fructum producens, cum esset sicca: & virga Moysis, qua juxta Dei voluntatem animabatur, & serpens fiebat, resurrectionem adumbrabat. Denique Moyses benedicens Ruben hunc in modum, vivat Ruben, & non moriatur, cum jã Ruben vita functus esset, resurrectionẽ ac æternã vitam ei postulare visus est.* Hęc vero & similia magis mystica sũt, magisq; obscura, quã testimonium a Christo adductum.

Afferamus igitur noonulla ea illustrioribus testimoniis, quæ maxime in Prophetis reperiuntur. Vulgare est illud Ezech. 37. de visione Ezech. ostensa in medio campi ossibus pleni, quæ tandem Spiritu Dei revixerunt. Post quam visionem subjungit Deus: *Vaticinare, ecce ego aperiam tumulos vestros, & educam vos de sepulchris vestris, popule meus, & inducam vos in terram Israel, et scietis, quia ego Dominus, cum aperuero sepulchra vestra, & eduxero vos de tumulis vestris, popule meus.* Hoc testimonium de resurrectione mortuorum late ioterpretatur Tertul. l. 1. de resur. carnis c. 29. ubi aliam expositionem rejecit, qua hic locus de populo Israel io varias regiones disperso intelligi solet, ita ut Deus promittat, daturum suum spiritum tribubus Israel, quæ ab ipso discesserant, & iterum congregaturum illas in terram promissionis. Quam expositionem dicit esse allegoricam, primam vero de resurrectione, litteralem. Quæ fuit etiam sententia Justini Apol. 2. pro Christianis, & Cyp. l. 3. ad Quirin. c. 58. Cyr. Jerosl. cat. 18. & insinuat Aug. l. 3. de doct. Christ. c. 34. explicando quartam regulã Tychonii, quod latius, & apertius dixit idem Tychon. in eadem regula: idem tamen Author l. 10. Genes. ad liter. c. 5. dicit secundã expositionem de ioopinata desperati populi reparatione per Spiritum Domini, esse intentiooi Prophetæ maxime cõsentaneam. Quod etiam dixit Hieron. super Ezech. qui tameo optime notavit hanc expositionem non excludere, quin ea hoc colligatur futura resurrectio. *Nunquam* (inquit) *poneretur similitudo resurrectionis ad restitutionem Israelitici populi significãdam, nisi staret ipsa resurrectio, & futura crederetur, quia nemo de rebus non stantibus incerta confirmat.* Propter quod dixit Theodoretus in eundem Prophetam sect. 15. *Hæc qua Ezechiel vidit fuisse non solum revocationis in pristinum statum Judæorum, sed etiam resurrectionis omnium hominum figuram.*

Clarius vero testimonium est apud Dan. c. 12. *Multi de iis, qui dormiunt in terra pulvere, evigilabunt, alii in vitam æternam, & alii in opprobrium.* Ubi *multi* pro *omnibus* (usitata phrasi Scripturæ) positum est, ut ibi notavit Theodoret. & Aug. 20. de civit. c. 25. Idem sentit Hieron. Ezech. 37. ubi hoc appellat, *robustum testimonium* ad probandam resurrectionem, quod nullam habeat dubitationem. Et eodem utitur Ruffinus in expositione Symboli, qui prius absolute legit, *resurgent, qui sunt in pulvere*: deinde vero addidit pronomen, *Multi*, in quo plane indicat eundem esse sensum. Præterea apud Isaiam suot clarissima testimonia, quæ longum esset prosequi c. 26. *Vivent mortui tui, interfecti mei resurgent. Expergiscimini & laudate, qui habitatis in pulvere*, ubi clarius septuaginta: *Surgent mortui, & resurgent, qui in monumentis.* De quo loco præter expositores ibi, videri potest Aug. l. 20. de civit. c. 21. & Tertul. l. de resur. carnis c. 31. ubi etiam adjungit illud Isa. 66. *Videbitis, et gaudebit cor vestrum, & ossa vestra, quasi herba germinabunt, et cognoscetur manus Domini servis ejus, & indignabitur inimicis suis.* Quo loco utuntur etiam August. l. 29. de civit. c. 21. & Ireon. l. 5. cnntra hæ-rel. c. 15. & merito sane. Nam statim subdit Propheta prædictionem generalis judicii futuri, quamquam Hieron. ibi aliter interpretetur. Præterea sunt aperta testimonia in l. 2. Macha. c. 7. *Tu quidem scelestissime, in præsenti vita nos perdis, sed Rex mundi defunctos nos pro suis legibus, in æterna vitæ resurrectione suscitabit.* Et infra. *Potius est ab hominibus morti datos spem expectare a Deo, iterum ab ipso resuscitandos.* Et inferius: *Sed enim mundi creator, qui formavit hominis nativitatem, quique omnium invenit originem & spiritum, vobis iterum cum misericordia reddet et vitam.* Denique illustrissima, ac vulgatissima sunt testimonia Job c. 14. *Putas ne, mortuus homo rursum vivet? Cunctis diebus, quibus nunc milito, expecto, donec veniat immutatio mea*; & c. 19. *Scio, quod redemptor meus vivit, & in novissimo die de terra resurrecturus sum.*

Quocirca cum tam aperta sint veteris instrumenti de resurrectione testimonia, mirum est, cur dixerit Chrys. hom. 1. de Lazaro, mendicum illum eo in hujus vitæ calamitatibus majorem dolorem sentire potuisse, *quod ne de resurrectione quidem quicquam potuerit philosophari: sed hujus vitæ res crederet, hujus vitæ fine terminari. Erat ex eorum numero, qui gratiam Evangelii præcesserũt.* Nonne Machabæi etiam gratiam Evangelii præcesserunt, & multo prius Job antecessit, & tamen de resurrectione philosophati sunt, ad calamitates hujus vitæ patienter, fortiterq; ferendas? Cur ergo dicemus, Lazarum hac fide, & spe caruisse? præsertim cum ex Evangelio cõstet, fuisse justum, & sanctum, & ab Angelis io Sinũ Abrahæ ductum. Nisi fortasse dicamus Chrysostomũ non negare veritatẽ hanc fuisse illis temporibus notam: sed non fuisse tã aperte omnibus propositam, ut omnes vulgares homines, atq; idiotæ, tam distincte, ac clare illam percallerent, sicut tempore legis gratiæ factum est: & ideo fieri potuisse, ut mendicus Lazarus resurrectionẽ ignoraret.

Secundo ergo potest hæc veritas præcipue probari ex novo testameoto. In quo habemus expressam Christi promissionem, seu prædictionem, Jo. 5. *Venit hora, in qua omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem ejus, et procedent, qui bona egerunt, in resurrectionem vitæ, qui vero mala egerunt, in resurrectionem judicii.* Similia habentur c. 6. & 11. Act. 24. Apoc. 20. & io Epistolis Pauli suot frequentissima testimonia, duo tamen vel tria sunt præcipua. Primum est illud 1. ad Cor. 15. ubi variis rationibus, atq; exemplis veritatem hanc declarat, ac persuadet. Primo inquit, *si Christus prædicatur, quod resurrexit a mortuis, quomodo quidam dicunt in vobis, quoniam resurrectio mortuorum non est.* Quo argumento immediate videtur concludere Paulus resurrectionẽ nostram esse possibilem. Hoc enim immediate, & evidenter convincit exemplum resurrectionis Christi. Deinde probat etiam esse futuram, ut notavit D. Th. supra q. 53. a. 1. id confirmans verbis Job. 19. *Scio, quod redemptor meus vivit, & in novissimo die de terra surrecturus sum.* Ubi particula, &, pro causali posita est, ac si diceret, & ideo *surrecturus sum.* Quod indicavit etiam Greg. 14. Moral. c. 27. & 28. dicens. *Habemus spem resurrectionis nostræ, considerata gloria capitis nostri.* Quia ergo, ubi futurum est caput, illic futurum est corpus, ex resurrectione capitis recte intulit Paulus cæterorum membrorum resurrectionem. Quod egregie idem Paulus explicuit 2. ad Cor. c. 4. *Scientes quoniam qui suscitavit Jesum, & nos cum Jesu suscitabit, & constituet vobiscum. Omnia enim propter vos.* Ubi indicat aliam probationem illius illationis. Quia sicut Christus propter nos mortuus est, ita & pro nobis resurrexit, ut videlicet secum nos omnes resuscitaret: sicut idem Paulus dixit ad Ephes. 6. & ad Rom. 6. & Augustinus in expos. Ep. 119.

Novi testamenti de resurrectione testimonia.

Præterea addit aliam probationem idem Paulus, seu magis hanc eandem explicat paulo inferius io eodem c. 15. ad Cor. dicens; *Nunc autẽ Christus resurrexit a mortuis primitiæ dormientium, quoniam quidem per hominẽ mors, & per hominem resurrectio mortuorum, & sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes vivificabuntur.* Quibus verbis hanc rationem iotendit. Mors introducta est per peccatum hominis: ergo destrui debuit per Christum. Quia non est minus efficax Christus ad destruendam mortem per resurrectionem ad æternam vitam, quam Adam fuit ad introducendam mortem. Sicut ergo io Adamo, ut in capite omnes mortui sunt: ita & in Christo omnes vivificabuntur. Quam rationem tetige-

signat idem Paul. ad Rom. 5. ubi cum dixisset, donum & gratiam Christi longe efficaciorem esse peccato Adæ, concludit. *Si enim in unius delicto mors regnavit per unū, multo magis abundantiam gratiæ, & donationis, & justitiæ accipientes, in vita regnabunt per unum Jesum Christum.* Et infra: *Ubi abundavit delictum, superabundavit et gratia: ut sicut regnavit peccatum in mortem, ita et gratia regnet per justitiam in vitam æternam.* Quæ ratio potissimum videtur procedere de resurrectione justorum, quamvis extendi etiam possit ad omnium hominum resurrectionem, ut infra dicemus. In priori vero sensu illā egregie confirmat idem Paul. c. 8. ad Rom. dicens: *Si spiritus ejus, qui suscitavit Jesum Christum a mortuis, habitat in vobis: qui suscitavit Jesum Christum a mortuis, vivificabit & mortalia corpora vestra, per inhabitantē spiritum ejus in vobis.* Ac si diceret, jus resurgendi consequi non ex sola unione hypostatica, quæ est propria Christi, sed ex gratia sanctificante, per quam Spiritus sanctus habitat in nobis, & ideo, sicut verum est, Christū resurrexisse, ita qui ab ipso participant gratiam, & spiritum, cum eo resurgent. Quod inferius confirmat, quia per hunc spiritum accipimus *gratiam adoptionis filiorum: si autem filii, et heredes, heredes quidem Dei, coheredes autem Christi.* Ac propterea (ut inferius ait) *primitias spiritus habentes, & ipsi intra nos gemimus, adoptionem filiorum Dei expectantes, redemptionem corporis nostri.* Et hactenus de ratione sumpta ex parte Christi.

Testimonium Pauli 1. Cor. 15. 1. Expositio.

Aliam rationem adducit Paulus satis obscuram, his verbis: *Alioqui quid facient, qui baptizantur pro mortuis, si mortui non resurgunt; ut quid baptizantur pro illis?* In quibus verbis primum valde difficile est, quid sit *baptizari pro mortuis*: deinde æque obscurum, quomodo hinc futura resurrectio probetur. Varie igitur utrumque a Patribus exponitur, ut accurate tractat Robertus Bellarm. l. 1. de purgat. c. 4. non tamen potest hoc loco a nobis prætermitti, cum necessarium sit ad probationes resurrectionis, quas Paulus adducit, intelligendas. Primo ergo quidam dicunt, *baptizari pro mortuis*, nihil aliud esse, quam suscipere baptismū loco alicujus hominis mortui, ut illi prosit, qui morte præventus illum suscipere non potuit. Hūc enim sensum verba simpliciter sumpta præ se ferunt. Isti autem sic baptizabantur pro mortuis, quod sperarent hujusmodi baptisma aliis profuturum ad corporum resurrectionem. Ita exponit Tertull. l. de resur. carnis c. 48. & l. 5. contra Marcion. c. 10. & Ambr. & Ansel. & D. Th. in Paulum. Hæc vero expositio in primis fundat rationē Pauli in quodam errore. Sic enim *baptizare pro mortuis*, & existimare, tale baptisma posse prodesse mortuis, error est in fide. Responderi potest, Paulum non probare errorem: sed ex omnium existimatione, etiam illorum, qui sic errabant, voluisse resurrectionē confirmare. Sed hoc non satisfacit: tum quia oportuisset Paulum hoc aliquo modo insinuare, ne errorem approbare existimaretur, maxime cum inferat, tanquam incommodum, *Ut quid baptizantur pro illis?* Tum etiam, quia licet hoc demus, adhuc esset valde infirma probatio Pauli. Quid enim mirū esset, si quis diceret, errasse circa resurrectionem eos, qui sic errabant circa baptismum. Deinde supponit hæc expositio hunc errorem circa baptismū fuisse tempore Pauli, quod probari non potest. Tribuitur enim hic error Montanistis, Marcionistis, & Cherintianis, qui omnes post tempora Apostoli Pauli exorti sunt. Unde Chrysost. & Theophylactus dicunt, potius eos hæreticos usos fuisse hoc loco Pauli ad sui erroris confirmationem. Denique de his etiam hæreticis non constat, baptizatos fuisse pro mortuis spe resurrectionis. Marcionistæ enim resurrectionē negabant. Unde ad interrogationem Pauli, *Ut quid baptizantur pro illis?* respōderi posset baptizari pro animabus eorum, ut eis peccata remitterentur. Et quamvis hæc objectio posset aliquo modo solvi per se considerata: tamen si argumentum Pauli fundatur in eorum existimatione, qui ea cæremonia utebantur, omnino urget objectio facta, cum illi nec cogerentur recte de resurrectione sentire, nec revera bene sentirent.

Secunda expositio D. Th. est. *Baptizari pro mortuis* idem esse, quod baptizari pro peccatis abluendis, ita ut

2. Expositio.

mortuorū nomine peccata significentur, quæ sunt opera mortua. Sed hoc in primis repugnat verbis Pauli, subdit enim, *Ut quid baptizantur pro illis*, refert autem ad illos, de quibus dixerat: *Si omnino mortui non resurgunt*: ergo *mortuos* appellat homines defunctos, ac resurrecturos. Deinde, alias qualis esset illatio Pauli, si hic esset sensus: Quid facient, qui baptizantur pro peccatis, si mortui non resurgunt? Responderi enim posset, multum prodesse. Nam per baptismum possent consequi remissionem peccatorum, & vitam gratiæ.

3. Expositio.

Tertia ergo expositio est, *Baptizari pro mortuis*, idem esse, quod baptizari, quando jam instat mors, cum jam homo, quasi pro mortuo habetur, & in lecto jacet jamjam moribundus. Ita Epiph. hær. 28. ubi vim argumenti Pauli dicit in hoc consistere, quod iis, qui in extremis cōstituti baptizantur, ostendunt, *quod qui mortuus est, etiā resurget, & ob id indiget remissione peccatorum per lavacrum.* Sed neque hæc expositio potest accommodari Paulo. Primo, quia cum Paulus ait, *Ut quid baptizantur pro illis?* aperte refert ad mortuos, de quorum resurrectione agebat. Ergo per *mortuos* non intelligit jamjam moribundos, sed reipsa defunctos. Item quia Paulus plane distinguit eum, qui baptizatur, a mortuo, pro quo baptizatur, ut patet ex illa particula: *pro illis.* Ergo non ipsemet, qui baptizatur, dicitur *baptizari pro mortuo*, qui baptizatur semimortuus. Præterea phrasis locutionis in illo sensu esset durissima, & prorsus inusitata. Nam in illo sensu non dicitur aliquis tractari *pro mortuo*: sed tanquā mortuus. Et adhuc hoc modo tantum loquimur in eis actionibus, quæ fieri solent circa mortua corpora, ut sunt sublevare, deferri, vel similes: non vero de iis, quæ sunt propriæ viventium, ut loqui, ambulari, cujusmodi etiam est baptizari. Denique etiam in hoc sensu non apparet vis consequentiæ. Nam dici posset, hujusmodi semimortuos baptizari propter remissionem peccatorum, & gratiam obtinendam, etiamsi non essent resurrecturi.

4. Expositio probabilis.

Quarta expositio est, *baptizari* eo loco non sumi pro susceptione alicujus baptismi aquæ, sed pro baptismo pœnitentiæ, per opera pœnalia, & satisfactoria eo modo, quo Christus dixit Marc. 10. *Potestis bibere calicem, quē ego bibiturus sum? & baptismo, quo ego baptizor, baptizari?* & Lucæ 12. *Baptismo habeo baptizari, et quo modo coarctor usque dum perficiatur?* Igitur *baptizari pro mortuis* idem erit, quod pro illis satisfacere per opera pœnalia. Quod supervacaneum esset, si nulla esset spes resurrectionis, ut expresse dicitur 2. Mach. 12. *Misit* (inquit) *Jerosolymam offerri pro peccato sacrificium, bene & religiose de resurrectione cogitans. Nisi enim eos, qui ceciderant, resurrecturos speraret, superfluum videretur, & vanum orare pro mortuis.* Hanc expositionem probant

Baptizari pro mortuis quid.

inter alias Hugo, & Dionys. in Paul. & pro illa referuntur Ephrem in suo testam. & Petrus Cluniac. ep. contra Petrobrussianos. Et est valde probabilis: duas vero patitur difficultates. Prior est, quia valde improprie, & abusive interpretatur verbum *baptizandi*. Nam, licet interdum in scriptura soleat hoc verbum ad alias significationes præter aquæ baptismum extendi: tamen quando ita fit, semper ex contextu, vel circumstantiis constare potest, semperque servatur aliqua habitudo ad ablutionem, vel aliquid simile illi. Ut Christus dixit, se fore baptizandum passione, quia sanguine suo tingendus, & quasi abluendus erat, & hoc modo martyrium solet *baptismus* appellari. Pœnitentia quoque solet vocari *baptismus*, vel *flaminis*, quādo baptismum aquæ in voto includit, vel *lachrymarum*, quas excitat, illisq; quodammodo pœnitentem abluit, ut constat ex Athanasio q. 134. ad Antiochenum, Basilio l. de Spiritu S. c. 15. Cypriano ser. de cœna Dom. & Nazianz. Orat. 39. Ad hanc vero objectionem responderi potest, hoc totum in præsenti reperiri. Nam in primis res ipsa, & contextus cogit, ut ita exponatur, ne absurdum aliquem sensum reddat, & verba sequentia Pauli non parum favent. Nam statim subjungit. *Quotidie morior propter gloriam vestram fratres.* Deinde cum dicamus, *baptizari pro mortuis*, esse pro eis satisfacere, quod fit per opera pœnitentiæ, & pœnalia, recte cōprehenditur hic baptismus sub baptismo lachrymarum, & pœnitentiæ. Præsertim quia ex effectu baptismi, qui est mundare, translata est hæc vox ad significandam quamcunque actionem, vel passionem, qua anima mundatur. Quomodo sancti Patres dicunt etiam ipsam pœnam purgatorii interdum vocari *baptismum*, juxta illud Matthæi tertio: *Ipse vos baptizabit in spiritu sancto & igne*, ut exponit ibi Hieron. Beda, Nazianz. & Basilius supra. Atque ita recte cohæret metaphora Pauli, ut *Bapti-*

1. Objectio.

Responsio.

ptizari pro mortuis dicantur, dum se affligunt, ut eos a baptismo ignis eripiant.

2. Obiect. Respons. Posterior difficultas est, quia juxta hunc sensum nullo modo potest inferri resurrectio, sed solum quod animæ post mortem manent, & si in hac vita non plene satisfecerunt, in alia purgantur. Unde facile responderi posset interrogationi Pauli, *si mortui non resurgunt, ut quid pro illis baptizamur?* Dicetur enim, ut eorum animæ a pœnis liberentur, qui fructus consistere posset, etiamsi nunquam essent iterum corporibus unendæ. Sed hæc obiectio in omni sententia necessario solvenda est. Tum quia eadem fieri potest contra testimonium allatum ex 2. Machab. Tum etiam, quia Paulus in eodem cap. sæpius eandem illationem inculcat, ut cum ad persuadendam resurrectionem inquit: *Si in hac vita tantum in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus.* Nam ad hæc etiam verba responderi posset, etiamsi non sit futura resurrectio, nos non sperare in Christo tantum in hac vita, & hoc satis esse, ut non simus miserabiliores omnibus hominibus, quia æterna bona animæ speramus. Rursum, quod ibidem ait: *si secundum hominem ad bestias pugnavi Ephesi, quid mihi prodest, si mortui non resurgunt? Manducemus, & bibamus, cras enim moriemur.* Eadem enim responsione hæc omnia dilui posse videntur, scilicet manere animas post mortem, quibus opera hujus vitæ nocere possunt, aut prodesse. Quocirca, quod supra diximus de Christi argumentatione Matth. 22. de his omnibus locis necessario dicendum est. Sæpe in Scriptura has quæstiones de pœna, præmioque animarum, & de resurrectione corporum ita esse conjunctas, ut ab una ad aliam facile fiat transitus, & eadem censeatur utriusque definitio. Vel quia inter Judæos, ad quos fere est sermo in prædictis scripturæ locis, nullus negabat resurrectionem, nisi qui negaret animæ immortalitatem: vel quia pœna, & præmium, & resurrectio mortuorum æque ad divinam providentiam pertinent. Sic ergo Paulus prædictis verbis immediate concludit, mortuorum animas pœnas luere, quibus possunt per nostra suffragia levari. Unde fit, illas manere post mortem, & Deum habere earum providentiam. Ex quo supponit, necessario sequi, eas non mansuras perpetuo separatas, neque earum corpora perpetuo caritura condigno præmio, aut pœna. Sic igitur hæc expositio probabiliter defenditur, licet juxta illam necessario sit fatendum, sicut Paulus dixit: *Qui baptizantur pro mortuis*, ita dicere potuisse: *Qui baptizamur pro mortuis.* Imo sicut dixit, *Ut quid baptizantur pro mortuis?* ita potuisse, absolute dicere, *Ut quid baptizantur pro mortuis*, vel, *Ut quid pœnitentiam agunt?* Nam si neque anima maneret post mortem, neque futurum esset præmium, & pœna, frustra hæc fierent propter salutem animæ. Sed hæc non sunt magna incommoda, quia non oportuit Paulum omnia dicere, præsertim in singulis verbis.

Posset tamen aliter hæc expositio declarari, vel esse
5. Expos. potius quinta expositio, ut scilicet, *baptizari* in prædicta significatione sumatur, scilicet, prout idem est, quod pati afflictiones, vel dolores, vel etiam martyrium pro mortuis, id est, pro mortuorum resurrectione docenda, ac defendenda. Sicut ipse Paulus de se dixit Act. 23. *De spe, & resurrectione mortuorum ego judicor*; & c. 24. *Quoniam de resurrectione mortuorum ego judicor hodie a vobis.* Argumentatur ergo Paulus juxta hanc expositionem a fide, & exemplis Sanctorum hominum, qui propter resurrectionis fidem & spem suo sanguine baptizari non dubitarunt. Cui expositioni videtur consentaneũ, quod Paulus subjungit. *Quotidie morior propter gloriam vestram fratres.* Ita fere Gagnejus in Paulũ.

Sextam expositionem alii adhibent, Paulum iis verbis alludere ad consuetudinem Judæorum, qui quando
6. Expos. mortuos tangebant, vel sepeliebant, immundi, irregularesque fiebant, ideo baptismo, seu lavacro aliquo utebantur ad eam immunditiam legalem tollendam juxta præscriptum legis Num. 19. & hoc lavacrum dici potest *baptismus pro mortuis.* Nam sicut Eccles. 30. dicitur, *baptizari a mortuo*, qui lavatur ad tollendam immunditiam contractam ex contactu mortui: ita dici potest *baptizari pro mortuo*, qui propter curandum funus, & sepulturam mortui irregularitatem contrahebat, & lavacro postea indigebat. Juxta hanc ergo interpretationem sumit Paulus argumentum resurrectionis ex cura funeris, & sepulturæ mortuorum, quæ semper apud fideles fuit, quæ in spe resurrectionis fundatur. Non enim tam solicite corpora mortuorum curarent, nisi sperarent ea resurrectura; & hoc est quod Paulus ait: *Quid est, quod baptizantur pro mortuis, si corpora non resurgunt?* ac si diceret, cur tanta cura, & solicitudine eos sepeliunt, etiamsi pro eis postea baptizari oporteat, si spem resurrectionis eorum non habent? Hæc vero expositio aliquantulum est violenta, & voluntaria.

Septimam interpretationem addit Theodoretus iis verbis: *Qui baptizatur, Domino consepelitur, ut cum mortuis fuerit particeps, sit etiam particeps resurrectionis: sin autem corpus non resurgit, cur etiam baptizatur?* Itaque vult Paulum loqui de baptismu Christi, quem esse figurã sepulturæ Christi alibi Paulus docuit, dicens: *Nos per baptismum consepeliri Christo.* Et hac ratione, dum baptizamur, dicemur *baptizari pro mortuis*: quia veluti gerimus personam mortui, & quodammodo sepelimur. Quod sine causa dicit Paulus fieri, si non est mortuorum resurrectio: quia sicut per baptismum, dum in aquam mergimur, Christo consepelimur: ita cum emergimus, cum eo resurgimus, ut eisdem locis Paulus aperte docuit. Esset ergo vana tota illa baptismi actio, & repræsentatio, si nulla esset mortuorum resurrectio. Et hanc expositionẽ Cajet. amplectitur, quæ etiam videtur nimis dura, ac violenta. Tum quia *baptizari pro mortuis* in nullo genere locutionis significat agere in baptismo personam mortui. Alias possemus etiam dici baptizari pro Christo. Tum etiam quia si repræsentatio baptismi esset vana, aut falsa non existente resurrectione mortuorum, non esset, quia baptismus repræsentat sepulturam mortui: sed quia repræsentat resurrectionẽ: ergo nõ debuisset Paulus argumẽtũ sumere ex baptismo *pro mortuis*: sed pro suscitatis. 7. Expos.

Ultima expositio est, *baptizari pro mortuis* idem esse, quod baptizari baptismo Christi profitendo resurrectionem mortuorum. Ita Chrysost. hom. 40. in 1. ad Cor. qui notat primitivæ Ecclesiæ consuetudinem fuisse, ut, qui baptizandi essent, symbolum fidei, & expresse mortuorum resurrectionem profiterentur, priusquam idem præstarent ipso opere baptismi abluendo corpus, quia resurrecturum illud sperarent. Hac ergo ratione dicti sunt a Paulo *baptizari pro mortuis*. Ex quo sensu optime concluditur argumentum, sine causa hoc modo baptizari, si non est spes resurrectionis mortuorum. Et hanc expositionem sequitur Theophylactus, Oecumenius in Paul. & Gagnejus non rejicit: nec videtur contemnenda, quamquam non satis apte accommodetur verbis Pauli. Nam *baptizari pro mortuis*, dure exponitur, quod sit baptizari verbo, & opere profitendo resurrectionem mortuorum. Itaq; inter omnes expositiones quarta videtur facilior. Si quis tamen recte consideret, in singulis ferme continetur aliqua propria ratio conferens ad persuadendam resurrectionẽ, & ideo omnes illas adduxi, quia licet non omnes explicent mentẽ Pauli: omnes tamen utiles sunt ad resurrectionem persuadendam. Et hæc de loco Pauli 1. ad Cor. 15. in reliqua enim parte capitis solum adducit exẽplũ seminũ ad declarandã resurrectionẽ, quod nõ adducitur a Paulo ad probandum futurã esse, sed ut declaret esse possibilẽ, & modũ ejus, ut latius in superioribus diximus.

Tertio, principalem rationem ad persuadendam resurrectionem adduxit Paul. 2. ad Cor. 5. dicẽs; *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum sive malum.* Quæ ratio sumpta est ex Divina providentia, quam late supra Disp. 44. Sect. 8. prosequuti sumus, & multorum Patrum testimoniis explicuimus: & ideo hic nihil addemus. Aliud vero Pauli testimonium 1. ad Thessal. 4. quod insigne etiam est in hac materia, explicabitur inferius, tractando de efficientia Christi circa resurrectionẽ nostram, & de tempore resurrectionis. Neque ad confirmandam hanc veritatem, oportet uti Patrum testimoniis, tum quia res est frequentissima in illis, tum etiam quia sufficiunt, quæ inter explicandum scripturam adduximus, possunt autem præterea videri Cyril. Jeros. cat. 4. & latius in 18. Gregor. Nyssenus or. 3. de Resur. Ambros. l. de fide Resur. & Theodor. in Epitome divinorum decret. cap. de Resurrect. & de judicio, Prosper in dimidio temporis c. 18. Rationes etiam in eadem explicatione testimoniorum Scripturæ adductæ sunt, quibus addi possunt aliæ supra adductæ, tractando quomodo

resur-

resurrectio possit naturaliter cognosci.

Ex dictis relinquitur primo resurrecturos homines in eisdem numero corporibus, in quibus ceciderunt. Tum quia in superioribus ostendimus, hoc esse de necessitate veræ resurrectionis. Tum etiam, quia testimonia allata, ipsorum corporum, ac ossium resurrectionem promittunt: & quia hoc necessarium est, ut perfecte servetur ratio justitiæ, præmii, ac pœnæ juxta divinæ providentiæ dispositionem. Propter quam rationem probabilius etiā in superioribus duximus, non solum materiam totius corporis futurā esse eandem: sed etiam in singulis mēbris, & organis corporis eandem identitatem fore servandā.

SECTIO II.

Utrum omnes homines justi resurrecturi sint.

IN præced. Sectione solum ostendimus, futuram esse hominum resurrectionem generalem. Ex quo illud absque ulla controversia efficitur, omnes homines sanctos, & justos, qui ante resurrectionis diem mortui fuerint, esse suscitandos. Nam hoc aperte probant scripturarum testimonia, & nullum est, quod in contrarium objici possit, neque ulla difficultas, dubitandive ratio. Dummodo excludamus singularia privilegia eorum, qui ante universalem resurrectionem excitati fuerunt, ut de B. Virgine certum est, & de iis, qui cum Christo resurrexerunt, supra diximus, & de Elia, & Enoch infra dicemus. Solum ergo superest, ut dicamus de iis justis hominibus, qui vivi invenientur in die judicii, & prope horam resurrectionis. Nam licet certum sit horum corpora esse transformanda in qualitatem, & perfectionem gloriosorum corporum resurgentium: dubium tamen est, an vere, ac proprie resurgant. Ratio dubitandi est, quia non resurgit, nisi quod cecidit, isti autem non ceciderunt, cum non fuerint mortui. In contrarium est, quia locutiones scripturæ generales sunt, & nulla est sufficiens ratio, vel auctoritas ad hujusmodi exceptionem faciendam.

In hac re duæ sunt celebres sententiæ. Prior negat illos homines justos, qui tum tēporis vixerint, esse aut morituros, aut resuscitandos: sed solū immutandos, seu transformandos. Cujus primū fundamentum sumitur ex Paulo 1. Cor. 15. præsertim juxta additionem Græcā, quæ sic habet: *Ecce mysterium vobis dico, Non omnes quidem dormiemus: omnes tamen immutabimur*. Quorum verborum sensus est, non omnes Justos esse resurrecturos, quia non omnes mortem obibunt: omnes tamen fore ad statum gloriæ transferendos. Cum qua sententia consonant sequentia verba: *Mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur*. Illa enim particula, *et nos*, homines tunc viventes significat, quos ita appellat, quia loquutus est veluti ipsorum Justorum voce, qui tunc viventes in carne invenientur. Quam sententiam, & expositionem egregie cōfirmat aliud testimonium Paul. 1. ad Thessal. 4. dicentis; *Hoc enim vobis dicimus in verbo Domini, quia nos, qui vivimus, qui residui sumus, in adventu Domini non præveniemus eos, qui dormierunt*. In his enim verbis etiam loquitur Paulus in persona eorum, qui tempore judicii vivi invenientur. Non enim loqui potest in sua propria persona, cum ipse usque ad secundum Christi adventum non esset victurus. De iis ergo hominibus, qui tunc vivēt, ait non esse præventuros eos, qui dormierunt. Ubi supponit, eos non esse dormituros, & quia hinc sequi videbatur, hos prius fore glorificandos, quam alios, eo quod resurrectione non indigerent, sicut illi, admonet Paulus non ita esse futurum. *Quoniam* (inquit) *ipse Dominus in jussu & in voce Archangeli, & in tuba Dei descendet de cælo, & mortui qui in Christo sunt resurgent primi: deinde nos, qui vivimus, qui relinquimur, sic rapiemur cum illis in nubibus obviam Christo in aera*, scilicet per gloriosam immutationem, absque morte, & resurrectione. Videtur ergo hæc sententia esse expressa Pauli: & ita censent exponendo hæc loca Chrysost. hom. 42. in 1. ad Cor. & hom. 7. in 1. ad Thess. Theodoretus, Theophyl. & Oecumen. in Paul. & Origenes l. 5. cont. Celsum non longe ab initio, & Hieron. epist. 152. ad Minerium refert in hanc sententiam Theodorum Heracleotem, & Apollinarium, quam ipse non judicat improbabilem, & super Isaiam c. 51. illam lectionem Pauli sequitur, *Non omnes dormiemus*; in epist. vero 148. q. 3. interpretans locum Pauli 1. ad Thess. 4. absolute docet hanc sententiam. Augustin. etiam q. 3. ad Dulcitium, licet locum 1. ad Cor. aliter legat, quam nos diximus, & ideo dubius de tota sententia esse videatur, tamen propter aliud testimonium ad Thessalon. valde est propensus in hanc sententiam, & plane fatetur, se ignorare in quo alio sensu possit ille locus exponi. Et Gennad. de Eccles. dogmatibus c. 7. & 8. hanc sententiam ut probabilem relinquit. Præterea Tertullian. l. de resur. carnis c. 41. & 42. licet locum 1. ad Cor. 15. aliter legat, hanc nihilominus sententiam aperte docet, & ad illam accommodat vulgatam lectionem, quæ sic habet, *Omnes quidem resurgemus*, dicens illam immutationem, quæ fiet in Justis tunc viventibus, pro resurrectione computari. Nam, cum ab statu mortali ad immortalem transferendi sint, quodammodo *resurgere* dicuntur. Quod etiam notavit Gennad. supra, & indicavit Chrysost. Aliter vero Ambrosius 1. ad Cor. 15. exponit hunc locum juxta hanc sententiam retenta vulgata lectione, scilicet; *Omnes resurgemus, qui in adventu Christi mortui inveniemur, sed non omnes immutabuntur, qui in corpore sunt reperti, quia soli sancti beatitudinis gloriam consequentur*. Et primo confirmari potest hæc sententia ex eo, quod in Symbolo dicitur Christum venturum esse *ad judicandos vivos, et mortuos*, juxta illud Act. 10. *Ipse est qui constitutus est a Deo judex vivorum, & mortuorum* & illud ad Rom. 14. *Christus in hoc mortuus est, & resurrexit, ut vivorum, & mortuorum dominetur*. Sed non potest hoc rectius explicari, quam si dicamus, judicaturum Christum, & eos, quos (cum venerit) viventes reperit, & eos, qui mortui jam fuerant. Secundo confirmari potest, quia nulla potest assignari causa naturalis subitæ mortis tot hominum: nec vero credendum est, jussu Dei omnes esse violenter interficiendos. Nam quod solet dici, comburendos fore igne conflagrationis, per se est creditu difficile. Cur enim Deus tot justos vivos combureret? & præterea aliqui existimant, conflagrationem ignis futuram post hominum resurrectionem & judicium per actum, de quo, postea dicturi sumus.

Secunda sententia est, omnes homines justos vere, ac proprie esse resurrecturos, & consequenter prius esse morituros. Nam propria resurrectio est a morte, tanquam a termino e quo, ut supra diximus. Quam sententiam docuit D. Th. 1. 2. q. 81. a. 3. ad 1. & eam defendunt omnes Scholastici in 4. d. 43. & recentiores scriptores Catholici, *quam* (ut Gennad. citato loco testatur,) *maxima Patrum turba tradente susceperunt*, easque statim indicabimus exponendo scripturæ testimonia. Primum ergo fundamentum hujus sententiæ est. Quia scriptura sæpe repetit, omnes homines esse morituros, & insignis locus est ille ad Rom. 5. *Sicut per unum hominem peccatum in mundum intravit, & per peccatum mors: & ita in omnes homines mors pertransiit*. Ubi tam generaliter dicitur mors, sicut peccatum ad omnes transire: ergo sicut a contractione peccati nullus excipitur (omisso speciali B. Virginis privilegio), ita nec a morte. Ergo tantam hominum multitudinem excipere, aperte videtur contra hanc generalem legem. Secundo urgent verba Paul. 1. Cor. 15. prout in vulgata Latina leguntur: *Omnes quidem resurgemus: sed non omnes immutabimur*; quorum planus sensus est, omnes quidem homines tam bonos, quam malos esse resurrecturos: non tamen omnes fore ad statum gloriæ transituros. Et hoc idem est, quod postea dicit, *Mortui resurgent incorrupti*, quod commune est bonis, & malis, *& nos*, id est, Justi *immutabimur*. Neque satisfacit responsio illa, quod viventes in corpore mortali dicantur *resurgere*, eo quod transferantur ad statum gloriæ. Primo quia hoc est contra proprietatem verbi *resurgendi*, ut enim ait Atha. l. de Incarn. Verbi Dei ante med. *Mortem resurrectionem antevertere oportet, siquidem resurrectio oboriri non potest, nisi mors præcedat*. Et idem repetit ser. 3. contra Arianos. Secundo, quia ibi Paul. satis distinguit resurrectionem ab immutatione: hæc ergo est immutatio, & non resurrectio juxta phrasim Pauli. Tertio quia (ut August. argumentatur) Paulus in eodem c. dixerat: *Tu quod seminas, non vivificatur, nisi prius moriatur*. Dicebat etiam eos, qui resurgunt in Christo, per ipsum vivificari. *Quia sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes vivificabuntur*. Ergo ex Pauli sententia non resurgunt, nisi

Justi homines, sicut morientur, ita & resurgent universi.

qui

qui prius mortui sunt. Et hinc etiam facile excluditur alia evasio, quam insinuavit Oecumenius, ut per distributionem accommodam intelligatur, *Omnes resurgemus*, id est, qui mortui fuerimus. Nam licet verum sit, eos tantum surrecturos, qui mortui fuerint: tamen Paulus utrumque de omnibus hominibus absolute affirmat, morituros esse, ac resurrecturos. Neque etiam contra vim hujus loci obstat Græca lectio, quæ contraria videbatur. Primo quidem, quia vulgata Latina (quæ ecclesiæ authoritate recepta est) præferenda est lectioni Græcæ. Secundo, quia multi etiam Græci codices non habent negationem in priori parte, sed in posteriori hoc modo: *Omnes quidem dormiemus: sed non omnes immutabimur*. Ita legisse Didymum Alexand. & Acacium Cæsariens. atque ita in pluribus codicibus reperisse, refert Hieron. in prædicta ep. dicens, ea eorum verbis, huic sententiæ magis acquiescere ecclesiam; *Ut omnes communi morte moriantur: & non omnes immutemur in gloriam*: & infra ita concludit: *Hoc autem sciendum, quod magis convenit veritati ita legere, Omnes quidem dormiemus*. Et hoc modo legunt ex antiquis Patribus Latinis Augustin. 20. de Civit. c. 20. ubi licet utramque lectionem afferat, hanc præfert: idem q. 3. ad Dulcitium & Ep. 146. ad Consentium. Et fortasse varietas hujus lectionis orta est ex unius tantum elementi mutatione. Nam priores Græci codices habebant hoc modo, (ut in Complutensi exemplari refertur) πάντες μὲν οὖν κοιμηθησόμεθα quod ad literam vertitur, *Omnes quidem certe dormiemus*. Nam illa particula οὖν, *igitur*, vel *certe* significat. Si autem ablata ultima littera dicas, οὐ significabit, *non*. Fieri ergo potuit, ut scriptorum incuria illa littera expungeretur. Quanquam autem hæc lectio affirmativa, *Omnes dormiemus*, diversa videatur a vulgata lectione, *Omnes resurgemus*: tamen (ut recte notavit D. Th.) sensus est idem, tum propter verbum *dormiemus*, quo significatur mors, propter futuram resurrectionem, Jo. 11. *Lazarus amicus noster dormit*. Tum quia ex eo, quod omnes sint morituri, sequitur omnes esse resurrecturos; & quia hæc erat Pauli intentio (ut ex contextu constat), ideo, ut illam magis explicaret vulgatus interpres, vertit, *Omnes resurgemus*. Et ita intellexerunt Latini Patres, qui hanc sententiam sequuntur, August. supra, & de fide, & symbolo c. 6. Fulgen. de fide ad Petrum c. 3. & 29. Ambros. in 1. ep. ad Cor. & ad Thessal. Ruffin. in expos. symboli, Julianus Archiep. Tolet. l. 3. Prognost. c. 48. & Claudianus l. 1. de statu animæ, & omnes recentiores. Tertio, quia etiamsi Græcam lectionem negantem retineamus, potest ita exponi, ut non sit vulgatæ lectioni Latinæ contraria; ergo ita omnino faciendum est. Antecedens declaratur, primum ex Oecumenio ibi dicente, verbum illud, *Non dormiemus*, intelligi posse, *de diuturna dormitione, ita ut opus sit sepulchro, ac solutione ad corruptionem*. Nam quia mors, & resurrectio eorum, qui usque ad diem judicii vitam protraxerint, velox in momento, & quasi subito motu fiet, ideo horum mors quasi nulla existimatur. Itaque sensus erit, *Non omnes dormiemus*, id est, non omnes diuturno mortis sopore tenebimur, sed aliqui tam subito evigilabunt, ut vix dormiisse videantur. Vel aliter, quia Græci textus non habent, *non omnes dormiemus*, sed, *omnes quidē non dormiemus*, quamvis juxta phrasim Græcam fortasse æquipolleant: possumus tamen Latine universaliter interpretari, hoc sensu, *Omnes non dormiemus*, id est, omnes evigilabimus, seu non perpetuo somno corripiemur, quod est, ac si diceret, *Omnes resurgemus*. Vel denique (ut alii exponunt) ut illud, *non*, positum sit pro, *non tantum*, & sit sensus, omnes non tantum dormiemus, sed etiam immutabimur a morte ad vitam. Similis enim modus loquendi non semel in scriptura reperitur, ut Marc. 9. *Quicunque me susceperit, non me suscepit, sed eum, qui misit me*, id est, *non tantum me*; & 2. ad Cor. 7. (ut recte ibi notat D. Th.) *Scripsi vobis non propter eum, qui fecit injuriam, neque propter eum, qui passus est*, id est, non propter eos tantum, *sed ad manifestandam solicitudinem nostram*.

Igitur, cum vulgata lectio veritatem hujus sententiæ maxime requirit, & Græcæ omnes possint ita exponi, ut illi non contradicant, omnino prædictæ sententiæ acquiescendum est. Quæ non potest alia ratione probari, nisi quæ ex dictis testimoniis sumitur, scilicet, quia mors est generalis pœna omnibus hominibus imposita propter transgressionem primi parentis, ut Paulus docuit citatis locis, ex illo Genes. 3. *Terra es, & in terram ibis*. Propter quod dixit idem ad Heb. 9. *Statutum est hominibus semel mori, post hoc autem judicium*. (Quæ verba videntur egregie confirmare hanc sententiam. Satis enim significant omnes homines, priusquam judicentur, esse morituros). Sed nulla est ratio, ob quam omnes illi homines hac pœna liberentur, cum nulla sit specialis causa hujus privilegii, neque ullum illius sufficient fundamentum. Unde David Psal. 88. tanquam rem omnino admirandam, & inusitatam dicit: *Quis est homo, qui vivet, & non videbit mortem? eruet animam suam de manu inferi?* Cui rationi, ut completa sit, addi potest, in fine mundi, seu tempore judicii universalis futuras esse causas, quæ sufficiant mortem inferre omnibus mortalibus, qui tunc vixerint, ut in solutionibus argumentorum explicandū est.

Mors omnibus generalis.

Ad fundamenta ergo prioris sententiæ. De primo testimonio Pauli jam satis dictum est. Ad aliud vero ex 1. ad Thessal. c. 4. August. dicto loco de Civitat. dicit Paulum solum affirmare homines, qui invenientur vivi tempore resurrectionis generalis, esse rapiendos in aera: non negare tamen esse morituros. *Unde fieri poterit* (inquit) *ut in ipso raptu moriantur, & paulo post resurgant*. Et in eandem expositionem inclinant Anselmus, Beda, & alii ibi. Est tamen difficile creditu: primum quia per se apparet incredibile illud genus mortis, & illud miraculum rapiendi in aera corpora adhuc mortalia, & (quod majus est) sustinendi in aere corpora jam mortua, donec resurgant. Nam licet hæc non sint Deo impossibilia, nec admodum difficilia: videntur tamen ad opus resurrectionis valde extranea, & inutilia, & sine fundamento conficta. Deinde (quod caput est) Paulus aperte loquitur de raptu corporum in aera, per gloriosam immutationem, ratione cujus quasi connaturale, & intrinsecum erit illis corporibus posse per aera sublevari. Et ita intelligunt Paulum cæteri omnes interpretes. Et ulterius probatur, nam Paulus inquit, *Simul rapiemur cum illis*; ergo quando isti rapientur, simul etiam rapientur alii, quos dixerat fore a morte excitādos, & ideo ante hunc raptum supponitur facta illorum resurrectio; ergo non potest dici in hoc raptu aliquos esse morituros, alias post quorundam resurrectionem alii morerentur, & postea resurgerent, quod omnino improbabile est. Loquitur ergo Paul. de raptu glorioso. Quod satis etiam confirmant illa verba postrema, *Et sic semper cum Domino erimus*. Ubi non dicit, futuros nos esse in aere cum Domino: sed futuros *sic*, id est, in eo statu, ac perfectione, in qua rapti fuerimus: non ergo intercedet mors, nec substantialis mutatio in eo raptu. Aliter ergo respondetur cum Oecumen. (quem videtur D. Thomas imitari) eos, qui tunc vivi reperientur, paulo ante generalem resurrectionem esse morituros: sed, quia modicum erit tempus inter mortem, & resurrectionem, ideo Paulus de illis tanquam de viventibus loquitur, distinctoque modo, quam de aliis jam dudum mortuis. Ratio autem, ob quam specialiter docuit hos non esse præventuros alios, qui jam dormierant, non est, quia ii non sint morituri: sed (ut inquit Oecumenius) quia cum alii essent multo antea mortui, eorumque cineres essent per orbem dispersi, ii vero paulo antea essent vita functi, & corpora fortasse manerent integra, videri poterat, facilius hos, quam illos esse suscitandos: ac propterea ait, non ita futurum: sed tam facile esse Deo jam diu mortuos, quam eos, qui tunc obierant, *in momento, & in ictu oculi* excitare.

Responsio ad argumentum oppositū.

Testimonii Pauli ad Thes. 4. expositio.

Ad primam confirmationem, quomodo Christus dicatur *judicaturus vivos, & mortuos*, quidam exponunt, id est, bonos, & malos. Quam expositionem amplectitur Aug. de fide, & symbol. c. 8. & in Enchirid. c. 51. & Chrys. hom. 1. de symb. Sed non placet, quia non est sermo de vita gratiæ, & morte illi opposita: sed de vita, & morte naturali: qua etiam damnati vivent, cum judicabuntur, ut infra dicemus. Alii exponunt, *judicaturum vivos & mortuos*, id est, animas, & corpora. Nam licet quando fiet judicium, jam corpora tunc vivent: tamen nunc, quando fidem profitemur, animæ vivunt, corpora vero mortua sunt, juxta illud Matt. 10. *Nolite timere eos, qui occidunt corpus: animam autem non possunt occidere*. Utraq; vero judicabuntur. Ita Ruffinus in expositione symboli. Tertio, licet *vivorum* nomine intelligamus eos, qui usq; ad

Chrysost. Christus vivorum judex, & mortuorum quomodo dicatur.

diem

diem judicii vitam producent (ut etiam Aug. & Chryf. fupra expofuit) non eft neceffe dicere eos nunquam effe morituros, fed appellari *vivos* (ut diximus) propter brevitatem mortis. Quarto vero & (ut opinor) fimplicius & facilius dicitur, hæc verba fymboli refpicere illud tempus, in quo fidem profitemur, *vivos* ergo eos appellamus, qui nunc vivimus; *mortuos* vero, qui nos præcefferunt.

Subita prope diē judicii hominum mors.

Ad fecundam confirmationem refpondetur plores futuras effe caufas humanæ mortis prope diem judicii. Nam in primis Jo. in Apocal. de illo tempore loquens ait c. 6. *Datam effe poteftatem morti fuper quatuor poteftates terræ, interficere fame, & gladio, & morte, & beftiis terræ*, & c. 8. & 9. dicit: *Septem Angelis datas effe feptem tubas*, quarum fonitu, & clangore interfecerunt infinitā hominū multitudinē. Nam de folo fexto Angelo dicitur interfeciffe *fextam partem hominum*. Denique multi morientur fame, alii pefte, alii nimio timore, alii denique ex aeris inclementia, & magna cœlorum, ac elementorum perturbatione, quæ non folum homines, fed etiam cętera animalia conficient. In quo illud etiam obfervandum videtur, non omnes homines juftos fore tunc fimul obituros: fed juxta divinæ providentiæ difpofitionem, alios tardius, alios citius, prout unufquifque ad animæ fuæ purgationē diuturniori tempore indigebit.

Dubium.

Refponfio.

Sed quærat tandem aliquis, quam fit certa hæc fententia, quam defendimus. Aliqui enim putant effe de fide propter teftimonium Pauli, & generales locutiones fcripturarum, & quia in fymbolis fidei, præfertim Athanafii dicitur, ad Chrifti adventum omnes homines refurrecturos. Sed certum eft non effe de fide, ut ex Auguftin. notavit Pammelius fuper Tertul. fupra, in quo etiam conveniunt omnes Scholaftici cum Magiftro, & D.Th. Quia nulla eft in hoc Ecclefiæ definitio, & loca fcripturę variis modis exponuntur a Patribus (ut vidimus) qui a generali regula aliquos excipiunt ab actuali morte, quamvis ex peccato effent morti obnoxii, ad mortemque perpetuo tenderent, quod eft continuum quoddam mori, ut dicunt Patres in illud Genef. 2. *In quacunque die comederis ex eo, morte morieris*. Alii dicunt, quamvis noftra fententia non fit de fide, effe tamen ita certam, ut contraria fit temeraria. Ita Catharinus 1. Cor. 15. & idem fentit Sotus d.43. q.2. a.4. Sed non video, quo fundamento id afferant, cum tot, ac tanti Patres illam fententiam docuerint, qui non tantum decepti fuerunt (ut alii loquuntur) falfa lectione illius loci 1. ad Cor. 15. fed adeo permoti funt teftimonio Paul. 1. ad Theffal. 4. ut Aug. aliquando dixerit, fe non invenire, quomodo poffit aliter intelligi. Neque poft tempora illorum Patrum nova aliqua ratio, novumve teftimonium inventum eft, quo hæc veritas magis illuftretur, neque Ecclefiæ auctoritas magis in alterutram partem inclinavit. Quomodo ergo, nifi temere, poteft temerarium dici, quod tanti Patres docuerunt, quodque in fcriptura habet tam apparens fundamentum? Modeftius ergo mea fententia loquuntur, qui ab omni cenfura abftinentes fefe pofteriorem fententiam probabiliorem, aut fimpliciter veram arbitrantur effe. Sic enim loquuti funt D. Thom. & antiquiores Theologi, & ex recentioribus Canus 2. de locis cap. 14. & Sixtus lib. 6. bibl. annot. 265.

SECTIO III.

Utrum etiam homines damnati refurrecturi fint.

Ratio dubitandi fumi poteft ex nonnullis facræ fcripturæ locis. Primus ac vulgatiffimus eft ille Pfal. 1. *Non refurgent impii in judicio, neque peccatores in confilio juftorum*. Secundus eft Dan. 12. *Multi de iis, qui dormiunt in terræ pulvere, evigilabunt*. Ubi videtur dictum effe *multi*, & non *omnes* propter Juftos, & peccatores. Tertius eft fecundi Machab. 7. *Potius eft ab hominibus morti datos, fpem expectare a Deo iterum ab ipfo refufcitandos, tibi enim refurrectio ad vitam non erit*, fcilicet peccatori, & iniquo. Quarto addi poteft ratio, quia refurrectio eft magnum quoddam bonum, ergo nulla ratio eft, ob quam pravis hominibus, & ad æternam mortem damnatis conferatur. Et confirmatur, nam propter hanc caufam fpecialiter promittitur refurrectio membris Chrifti participantibus vitam ejus ad Roman. 6. *Si complantati fumus fimilitudini mortis ejus, fimul & refurrectionis erimus*, & 1. Corint. 15. *Eos, qui dormierant, per Jefum adducet cum eo*.

Duos diftinguere poffumus damnatorum ordines, unum adultorum, qui propter propria peccata actualia damnati funt: alium infantium, qui propter folum originale a regno Chrifti excluduntur. Quæ diftinctio quamvis fervata proportione locum habeat in Juftis, alii enim funt adulti, qui per propria merita falutem confequuntur, alii infantes, quibus folum Chrifti meritum, & gratia per Sacramentum applicantur: tamen quia conftat, omnes Juftos fimilem gloriam, & beatitudinem effe habituros, ideo (quod ad rem præfentem de refurrectione fpectat) non fuit neceffaria illa diftinctio. In damnatis vero videtur effe aliqua fpecialis ratio. Quia pueri habebunt genus damnationis, ac ftatum valde diverfum a cæteris damnatis.

Damnati ad gehen. ad refurgēt in die judicii omnes.

Dico ergo primo, omnes damnatos ad gehennam propter propria peccata, effe in generali refurrectione excitandos. Eft de fide. Expreffe enim habetur in multis fcripturæ locis, Jo. 5. *Omnes, qui in monumentis funt, audient vocem filii Dei, & procedent, qui bona egerunt in refurrectionem vitæ, qui vero mala egerunt, in refurrectionem judicii*. Quæ verba duplicem nobis indicant refurrectionem, cujus cognitio ad intelligenda varia fcripturæ loca eft neceffaria. Alia dicitur *refurrectio vitæ*, feu *ad vitam*, quod non eft intelligendum de vita naturali, feu corporea; nam hoc modo commune eft omni refurrectioni effe reparationem vitæ. Unde ex eifdem verbis colligitur, hoc futurum effe commune omnibus bonis, & malis: *Omnes enim in monumentis erunt*, & *omnes audient vocem filii Dei*, nimirum auribus corporis illam percipiendo, *& procedent*, feu egredientur de monumentis, feu locis in quibus reperientur, itant pedibus gradientur, ficut notavit Hieron. epift. 61. ad Pammach. contra errores Joannis Jerofol. Omnes ergo vivent vita corporea. Igitur cum dicuntur aliqui *refurgere ad vitam*, feu *refurrectionem vitæ*, intelligendum eft de vita æterna, quæ erit in æterna beatitudine, in qua nihil eft mortis, & hæc dici etiam folet in fcriptura *refurrectio Juftorum*.

Refurrectio vitæ quæ.

Atque de hac optime intelliguntur verba adducta ex 2. Machab. 7. *Tibi enim refurrectio ad vitam non erit*. Nā refurrectio damnatorum potius dici poteft *refurrectio ad mortem*. Quia (ut acute dixit Auguft. l. 6. de Civit. c. 12.) *Vita gehennæ potius mors eft dicenda, quam vita, nulla quippe major, & pejor eft mors, quam ubi non moritur mors*. Alia vero dicitur *refurrectio judicii*, ideft, condemnationis. Dixerat enim paulo ante Chriftus (ut circa hæc verba notavit Chryfoft. hom. 38. in Jo.) *Qui credit in me*, fcilicet, fide divina, *non venit in judicium*: non quia judicandus non fit, fed quia non eft judicandus, & damnandus propter peccata, quæ commifit, cum per vivam fidem in Chriftum fint remiffa. Eodem ergo fenfu dicuntur mali refurgere *refurrectione judicii*, fcilicet ut in judicio condemnentur juxta ea, quæ in corpore gefferunt, ut ait Paul. 2. ad Corint. 5. Qui locus apertiffime confirmat veritatem propofitam, & rationem illius continet, quia *oportet omnes manifeftari ante tribunal Chrifti, ut referat unufquifque in corpore, ficut geffit, five bonum five malum*. Et hoc ipfum eft, quod dixit Athanaf. in Symbolo. *Ad cujus adventum omnes refurgere habent cum corporibus fuis, & reddituri funt de factis propriis rationem, & qui bona egerunt, ibunt in vitam æternam, qui vero mala in ignem æternum*. Idem expreffe definitur in Conc. Later. ut habetur in c. Firmiter de fumma Trin. Et quoniam res eft perfpicua, non oportet adducere plura in ejus probationem, maxime cum in hac re non habeamus cum hæreticis fpecialē controverfiam.

Refurrectio judicii quæ. Symb. Athan.

Infantes in originali decedentes refurgent in judicio omnes.

Dico fecundo, etiam infantes, qui in peccato originali difcefferunt, fore refufcitandos. Hæc conclufio non videtur in fcriptura tam expreffa, ficut præcedens. Quia teftimonia adducta videntur loqui de adultis, qui de propriis actibus funt judicandi, & bona, vel mala agere potuerunt. Propter quod Juftinus Martyr qu. 13. ad Gentes hanc attingens quæftionem, folum dicit: *decens effe credere infantium refurrectionem*. Et (quod maxime mirandum eft) etiam de Juftis loquitur. Nam exemplum ponit in innocentibus. Et Auguft. l. 22. de Civit. c. 13. agens de infantibus, qui in maternis uteris moriuntur, neque affirmare, neque negare audet, an fint refurrecturi: quamvis in affirmantam partem magis

propendeat: de infantibus vero jam natis supponit potius, quam decidit, esse resurrecturos. Unde in Enchir. c.84. *Resurrecturam* (inquit) *carnem omnium, quicunq; nati sunt hominum, atque nascentur, & mortui sunt, atque morientur, nullo modo dubitare debet Christianus.* Statim vero c. 85. dubius est de abortivis fœtibus. Nihilominus existimo conclusionem positam esse certam. Quæ primo probatur generalibus locutionibus scripturæ, & symboli fidei, quibus docemur, omnes homines resurrecturos. Quia neque ii infantes homines non sunt, neque ullo fundamento excipi possunt. Secundo, est optimum testimonium Pauli 1. ad Cor. 15. *Sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes vivificabuntur,* vita non solum animæ, sed etiam corporis, de qua ibi est sermo: sed hujusmodi infantes mortui sunt in Adamo, ergo suscitabuntur in Christo. Quæ ratio probat etiam de iis, qui moriuntur in maternis uteris, & de quibusvis abortivis fœtibus, qui ad rationalem animationem pervenerunt. Nec video, quæ possit esse de illis specialis ratio dubitandi, cum habeant propriam animam rationalem distinctam ab anima matris: & consequenter, etiam ipsi in Adamo moriantur, igitur per Christum etiam vivificabuntur. Neque enim animæ illæ perpetuo futuræ sunt a corporibus separatæ, ut etiam Aug. supra notavit. Tertio quia ad divinam providentiam spectat hos etiam infantes præmio, vel pœna afficere juxta eorum captum. Et ideo dicemus infra, illos fore judicandos, cum tamen Paulus dicat, omnes judicandos affuturos ante tribunal Christi, cum corporibus suis. Quapropter licet ii in ætate infantili moriantur, resurgent tamen in perfectis corporibus, in quibus uti ratione possint, ut recte August. docuit locis supra citatis.

Testimonii Psal. 1. Expositio.

Ad primum ergo testimonium ex Psal. 1. variæ sunt expositiones. Prima, ut intelligatur de resurrectione ad vitam, ad quam impii (ut diximus) non resurgent. Nam hæc resurrectio solet in scriptura, quasi per antonomasiam simpliciter *resurrectio* appellari. Secunda, quod non resurgent in judicium, idest, ut eorum causa examinetur, & ipsi convincantur, quia eorũ impietas eos satis judicat, & condemnat. Ita Basil. & Theodor. Quæ expositio commode explicatur, si per impios intelligamus infideles, de quibus ait Christus Jo. 3. *Qui non credit jam judicatus est:* & hoc eodem sensu dicuntur non resurgere, ut judicentur: per peccatores autem intelliguntur credentes peccatores, de quibus non dicitur, quod non resurgent in judicium, sed quod non resurgent, ut sint in concilio, seu congregatione justorum. Sic Hilar. & Euthy. Nec multum discrepant Ambr. Hieron. August, & fere alii Latini. Et bene Julianus Tolet. l.3. Prognost. c. 33. ubi distinguit duos ordines electorum judicantium, & judicandorum, & alios duos reproborum, scilicet eorũ, qui judicantur, & qui jam judicati sunt: & hos postremos dicit esse illos impios, quia *non resurgunt in judicium.*

Tertia, quod non resurgent in judicio, ut judicent, bene autem, ut judicentur. Omnes enim justi aliquo modo resurgent judicaturi, juxta illud Matthæi 12. *Regina Sabba surget in judicio cum generatione ista, & condemnabit eam, &c.* Ita D. Thom. Quarta (quæ maxime videtur literalis) est hæc: *Non resurgent* idest caput non erigent, non subsistent, neque pro se respondere poterunt, sicut Ps. 139. de peccatoribus dicitur: *Cadent super eos carbones, in ignem dejicies eos, in miseriis non subsistent.* Idem enim verbum Hebræum utrique loco respondet. Ita Jansenius, Gagneius, Flaminius, & Genebrar.

Ad secundum, non plene referuntur verba Danielis. Nam expresse dicitur: *Multi ex iis, qui dormiunt in terra pulvere, evigilabunt, alii in vitam æternam, alii in opprobrium.* Quod ergo dicit, *Multi*, jam supra diximus sæpe in scriptura sumi pro omnibus, ut ad Rom. 5. *Unius delicto multi mortui sunt,* & Matt. 26. *Qui pro vobis, ac pro multis effundetur.* Ita Theod. & alii expositores. Tertium testimonium jam est in superioribus explicatum.

Ad rationem respondetur, resurrectionem gloriosam pertinere ad præmium bonorum, resurrectionem autem damnatorum potius pertinere ad eorum pœnam, & in universum, resurrectionem omnium hominum, ut terminatur ad vitam humanam, & substantialem compositionem corporis, & animæ, pertinere ad generalem providentiam Dei, & gubernationem. Nam illa vita est quasi fundamentum præmii, & pœnæ bonorum operum. Ubi autem specialiter promittitur resurrectio bonis, & justis, per antonomasiam (ut dixi) sermo est de resurrectione ad vitam, seu gloriosa.

SECTIO IV.

Utrum Christus effecturus sit resurrectionem nostram per se, vel per Angelos.

HActenus ostendimus hominum resurrectionem esse futuram, de hujus autem resurrectionis natura, & essentia nihil addendum occurrit iis, quæ in superioribus de resurrectione in communi diximus: de perfectione vero ejus, ac de proprietate corporum resurgentium, idem fere dicendum est, quod de Christo Domino diximus, servata proportione, prout declarabimus commodius explicando causas hujus resurrectionis. Porro causæ intrinsecæ humanæ resurrectionis per se notæ sunt, nimirum rationalis anima, & humanum corpus, & inter disputandum de natura resurrectionis satis explicatæ sunt. Causæ vero extrinsecæ plures esse possunt. Prima est finalis, de qua nihil occurrit dicendum, cum constet, Deum esse primarium, atque ultimum finem ejus: Christum autem dominum, ut hominem, esse secundarium finem, proxime post Deum. Nam omnis gloria hominum ad ejus gloriam ordinatur, ut in priori tomo ex professo dictum est. Quinimo etiam resurrectio damnatorum in illius gloriam cedit, ejusque justitiam, virtutem, atque efficaciam manifestat. Possunt etiam alii fines proximi, & particulares excogitari, quos Deus in hac resurrectione intendit, ut universi perfectio, sanctarum animarum remuneratio, ac plena beatitudo, & alii similes, qui nullam disputationem postulant.

Altera causa est efficiens, & prima quidem, ac principalis est Deus, de qua nihil novi dicendum superest: inquirenda ergo est causa proxima, si qua fortasse concurrit præter Deum. Rursus hæc causa proxima duplex intelligi potest, una est moralis, qualis est causa meritoria, vel impetrans, & hujusmodi causa potest quidem assignari respectu resurrectionis bonorum. Nam Christus Dominus meruit omnium illorum resurrectionem (ut in priori tomo dictum est) & ipsi etiam justi, qui gloriam non solum animæ, sed etiam corporis meruerunt, consequenter suam resurrectionem meruerunt. Animæ quoque sanctæ, ac beatæ resurrectionem suorum corporum impetrare possunt, quam postulant, ut in Apocal. legimus. At vero resurrectio damnatorum, cum potius ad vindictam, & pœnam, quam ad præmium pertineat, non videtur cadere sub Christi meritis. Nisi dicamus illam resurrectionem, ut cedit in majorem afflictionem, & pœnam damnatorum non esse ex meritis Christi, sed potius quodammodo esse effectum demeritorum talium hominum: prout vero illa vita de se bona est, ac posset esse fundamentum beatitudinis, supernaturaliumque bonorum, & præterea quatenus actio illa, per quam reparatur, est supernaturalis, in qua Christus explicat vim & efficaciam suam, sub hac ratione esse effectum meritorum ejus: sicut expulsio dæmonis facta virtute Christi & est pœna ipsius dæmonis, & effectus meritorum Christi, diversa tamen ratione. Et ita sentiunt Cyrill. l. 4. in Jo. c. 51. & colligi potest ex illo 1. Cor. 15. *Sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes vivificabuntur,* & ibidem: *Per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum.* Ut enim antithesis sit perfecta, oportet, quod sicut Adam actu, & merito suo omnium mortem invexit: ita Christus sua actione, & merito omnium vitam recuperaverit. Quare resurrectio puerorum, quæ nec gloriosa futura est, nec pœnalis, majori ratione dici poterit effectus meritorum Christi. Quia erit magnum beneficium naturæ illi ex se non debitum, eritque remissio cujusdam pœnæ seu reparatio cujusdã defectus contracti per peccatum originale. Et hæc satis sunt de causa meritoria. Dicendum ergo est in hac Sectione de causa efficiente physica, in sequenti vero de exemplari.

Principio igitur, Christum Dominum, & virtute sua, & Angelorum ministerio aliquid effecturum in resurrectione nostra, omnes sancti, & Theologi docent. Primum propter verba ipsius Christi Joan. 5. *Venit hora, in qua omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem ejus,* scilicet filii Dei, *& procedent, qui bona egerunt, in resurrectionem*

ctionem

ctionem vitæ, &c. Primæ autem ad Thessal. 4. dicitur: *Ipse Dominus in jussu, & in voce Archangeli, & in tuba Dei descendet de cælo, & mortui, qui in Christo sunt, resurgent primi.* Circa quæ duo testimonia nonnulla sunt observanda. Primum est, eandem esse vocem, de qua Christus, Paulusque loquuntur, ut notarunt super Joan. Cyrill. l. 2. c. 145. & Rupertus l. 5. & Euthymius c. 7. & D. Th. lect. 5. & super Paulum Ambrosius, Anselmus, & D. Th. & indicant Chrysost. Theodor. & Oecum. & potest ex collatione utriusque textus suaderi. Quia ex utroque loco colligitur, ad præsentiam, & efficaciam illius vocis mortuos esse suscitandos, sicut etiam Paulus declaravit 1. ad Cor. 15. dicens: *In momento, in ictu oculi, in novissima tuba: canet enim tuba, & mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur.* Non est autem verisimile simul duas voces esse emittendas, cum una sit sufficiens, & efficax: est ergo una, & eadem vox, de qua Paulus, & Christus loquuntur.

Ut autem hoc evidentius fiat, observandum est secundo, hanc vocem futuram esse sensibilem. Quod aliqui negare ausi sunt dicentes, hanc vocem solum esse mentale imperium Christi, tubam vero ipsum Christum exhibentem huic mundo inferiori suam sensibilem præsentiam, vel certe hanc vocem nihil aliud esse, quam ipsam præsentiam Christi. Ita refert, & non improbat D. Th. in 4. dist. 43. q. 1. a. 2. q. 2. referens verba Gregorii: *tubam sonare nihil aliud esse, quam mundo, ut judicem filium demonstrare.* Et potest hoc fieri verisimile, tum quia vox sensibilis non potest in universo mundo audiri, neque virtus ejus, & efficacia potest ubique operari. Tū etiam quia mortui non possunt audire vocem sensibilē: dicitur autē Jo. 5. *Audient vocem ejus:* ergo est sermo de voce spirituali, quā animæ percipient. Tū denique quia *tuba* eo loco metaphorice dicta est, ergo & vox & sonus.

Tuba seu vox Christi mortuos a sepulchris ad resurrectionē, & judiciū evocantis q. alis.

Nihilominus, quod dixi, certum existimo, scilicet, vocem illam futuram esse per sonum sensibilem, ut aperte docuit idem D. Th. Joan. 5. lect. 5. dicens: *Vox ista erit sensibile signum filii Dei, ad quam omnes suscitabuntur,* & adducit testimonia ex 1. ad Thessal. 4. & 1. Cor. 15. & illud Matth. 25. *Media nocte clamor factus est, exite obviam ei.* Et eadem est sententia Hieron. ep. 61. ad Pammach. dicentis: *Audient auribus, & procedent pedibus.* Ubi aperte supponit, illam vocem fore sensibilem. Idem sentit Chrisost. hom. 38. in Jo. dicens, *Orbem terrarum Christi voce resurrecturum.* Significat etiam Gregor. l. 17. Moral. c. 11. ad hanc vocem accommodans illud Job. *Quis poterit tonitruum magnitudinis illius intueri?* & illud Sophr. 1. *Juxta est dies Domini, dies tubæ, & clangoris:* & illud Psal. 49. *Deus manifeste veniet, Deus noster, & non silebit.* Sumit etiam argumentum ex virtute Christi, qui tempore passionis una voce inimicos suos prostravit. Deinde confirmari hoc potest, quia 1. ad Thessal. 4. dicitur, *In jussu Dei, & voce Archangeli:* ergo vox non est tantum imperium, sed est aliud quidquiam, quod jussu Dei fiet. Neque erit sola præsentia Christi, non modo, quia hoc est valde improprium, & metaphoricum, sed etiam, quia hæc vox dicitur esse *Archangeli,* qui (ut infra dicemus) non est ipse Christus, sed minister ejus. Unde etiam confirmatur, quia verba scripturæ hoc modo proprius intelliguntur, & sine ullo incommodo, imo cum maxima proportione, & congruentia. Tum quia adveniente Christo homine in sua majestate sensibili, & manifesto adventu ad congregandum, & judicandū homines sensibiles, congruum est, ut aliquod signum sensibile præcedat, quasi præeuntis præconis, atque homines judicandos convocantis. Tum etiam quia cum hæc actio excitādi corpora ex parte eorum materialis sit, cōveniens est, ut per aliquod sensibile instrumentum fiat: est autem vox valde accommodatum instrumentum ad explicandam hominibus Christi voluntatē, & imperium. Et fortasse hac ratione, & quasi in hujus rei figurā ad suscitandos mortuos sæpe Christus voce usus est, Jo. 11. *Lazare veni foras,* Lucæ 7. *Adolescens tibi dico, surge,* & Marci 5. *Puella tibi dico, surge.*

Vox tubæ mortuos ad judiciū evocantis realis & vera.

Unde ulterius probabiliter colligit Sotus in 4. dist. 43. q. 1. a. 4. hanc vocem futuram esse quasi articulatam, ut sit capax propriæ significationis ex impositione, & rationali modo: & ex Hieron. in regula monach. c. 30. refert, vocem illam futuram esse hanc: *Surgite mortui, & venite ad judicium.* Sed ibi verbum nullum de hac re inveni, solum in c. de timore ultimi judicii dicit; *Tunc ad vocem tubæ pavebit terra:* & infra; *sive leges, sive dormies, sive scribes, sive vigilabis, hæc tibi semper buccina in auribus sonet.* Chrysostomus vero homil. 8. in 1. ad Thessal. dicit, illam vocem futuram esse hanc, *Resurgant mortui.* Theophylactus ibidem hanc ponit vocem, *Apparate vos omnes, judex enim præsto est.* Neque conjecturæ in contrarium adductę quicquam efficiunt. Quia si resurrectio mortuorum in uno loco futura est, facile poterit in eo sensibilis vox audiri: si autem futura est in diversis locis, in quibus cadavera per universum mundum dispersa sunt, facile fieri potuit Divina virtute, ut vel illa vox in universo orbe intonet, vel ut non sit una tantum sed multiplex, vel ut imperium ejus, & efficacia quoquoversum irrumpat, etiamsi sonus non ubique fiat. Quamquam juxta Christi testimonium, ita futura est illa vox, ut ab omnibus hominibus ubicunque terrarum audiri possit. Quomodo autem possint homines ad præsentiam illius vocis suscitari, & illam audire, cum auditus vitam, & resurrectionem supponat, variis modis explicari potest. Primo si dicamus audire vocem, non tantum esse illam percipere sensibus corporis, sed etiam illi obedire. Sic enim dicitur Deus præcipere rebus inanimatis, & illæ dicuntur obedire, & audire vocem ejus. Sicut Job 38. dicitur Deus dixisse aquæ maris, *Usque huc venies, & non procedes amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos.* Et Lucæ 8. Matth. 8. & Marci 4. venti, & mare dicuntur *obedire* voci Christi. Sic igitur possunt dici corpora mortua audire hanc vocem, quia statim illi obedient egrediendo ex sepulchris. Secundo (ne videamur ad metaphoras rem totam accessere) dici potest, illam vocem habituram duas partes. Prior est illa, *surgite mortui,* & per hanc excitabuntur: posterior est illa, *& venite ad judicium,* & hanc percipient homines jam viventes, eique e vestigio statim obtemperabunt. Tertio, tam velociter fiet resurrectio, ut fortasse priorē etiam partem hujus vocis possint homines percipere, quia sonus vocis non transit subito: sed aliquo tempore durat. Denique cum in instanti resurrectionis adhuc duraturus sit sonus illius vocis, non est dubium, quin in eodem instanti percipi possit a resurgente, & hoc est satis, ut dicantur audire vocem illam, etiamsi non percipiant aliquem sonum, vel syllabas aliquas prius prolatas.

Vox tubæ mortuos evocantis ad ubique audiri ubiq; quomodo & dicatur, & possit.

De tuba autem, quæ & qualis futura sit, incertum est. D. Thomas interdum indicat ipsammet vocem appellari tubam propter similitudinem vel in sono, & strepitu, vel in usu, ac munere. Nam in lege veteri usus tubarum esse solebat, vel ad convocandos, & excitandos homines ad bellum, vel ad solemnitates, vel ad movendum castra, qui omnes usus possunt facile applicari ad hanc convocationem hominum resurgentium. Et hanc sententiam indicat etiam Ansel. 1. ad Thessal. 4. Ubi Oecumen. indicat ipsum Angelum vocari *tubam Dei.* Non est etiam improbabile, quod indicavit Anselm. in Elucidario, Angelum in assumpto corpore aereo usurum etiam instrumento corporeo, in modum tubæ ex eodem aere confecto, ubi non unam tantum tubam, sed plures etiam futuras esse dicit, de quo postea dicemus.

Tertio, ut hæc amplius explicentur, supponendum est, prius esse resurrectionem mortuorum in terra faciendam, quam Christus Dominus e cœlo ad terram judicaturus descendat, ita saltem, ut priusquam ad locum judicii perveniat, jam ibi sint omnes homines suscitati, & congregati: præter eos, si qui jam sunt corpore, & animo gloriosi, qui eum comitabuntur. Hoc non potest quidem ex scriptura aperte probari: tamen per se est verisimile. Quia non licet, ut judex expectet homines judicandos: sed magis congruum est, ut ipsi congregentur prius, præstolantes judicis adventum. Idque etiam aliquomodo potest colligi ex Paulo dicente, Justos suscitatos per aera Christo venienti obviam processuros. Ergo jam omnes erunt suscitati prius, quam Christus perveniat ad locum judicii. Significatur etiam in illis verbis: *Media nocte clamor factus est, ecce sponsus venit, exite obviam ei.* Et hoc sentiunt aperte Chrysost. hom. 8. in 1. ad Thessal. & Oecumen. Theophyl. ac Thedor. 1. ad Thessal. 4. & indicat Anselm. ibi, & clarius in Elucidar. Idem Chrys. hom. de Ascens. Christi t. 3. Hippolyt. or. de consum. mundi. *Tunc, ait, sonabit tuba, & excitabit dormientes & omnes in ictu oculi resurgēt, & astabunt super*

faciē terræ, expectātes justi, atque terribilis judicis adventum. Unde quod Aug. l. 20. de Civ. c. 30. in fine, prius venturum esse Christum judicaturum dixit, & deinde futuram mortuorum resurrectionem, & ipse fatetur esse incertum, & solum quadam conjectura fundatum: nobis tamen verisimilius videtur, quod diximus, magisque & rationi, & scripturæ consentaneum, & Aug. posset exponi, quod Christus prius descendere incipiet, quam mortui resurgant, non tamen quod prius sit ad locum judicii perventurus. Hoc enim facile fieri poterit, quamvis ita futurum esse probari non possit, quod nihil ad institutum refert, dummodo id, quod dictum est, verum esse supponatur. Et hinc amplius confirmamus (quod supra diximus) vocem tubæ non fore solam sensibilem præsentiam Christi in hac regione inferiori, sed potius tempore antecessuram tanquam signum judicis advenientis. Quia resurrectio hominum antecedet prædictam Christi præsentiam: sed vox illa antecedet resurrectionem, partim tempore secundum initium suum, partim natura secundum aliquem terminum suum, ergo a primo ad ultimum, vox antecedet Christi præsentiam.

Ex quo ulterius intelligi potest, hanc vocem non esse formandam proxime, & immediate ipsius Christi ore, & lingua, quod per se est satis credibile. Quia non decet Christum Dominum per se ipsum talem vocem edere; quia potium ad ministrum, & præconem, quam ad Principem, & judicem spectat. Unde ulterius concluditur, hanc vocem proferendam esse imperio Christi; ministerio tamen alicujus angeli. Nam, licet potuisset Christus existens etiam in cœlo illum sonum, seu vocem immediate efficere in hoc aere, non lingua, aut aliis organis corporis sui, sed voluntate sua, ac imperio, tamen suavis ordo, ac dispositio divinæ providentiæ postulat, ut per causas secundas, ministrosque suos præstet, quod per eos modo magis connaturali, & accommodato fieri potest. Hæc autem vox cum per solum motum localem aeris formanda sit, optime fieri potest angelico ministerio, & ita recte intelligitur, quomodo una, & eadem sit vox, quæ apud Joannem dicitur *vox filii Dei*, quia ejus imperio, & auctoritate fiet: & quæ apud Paulum dicitur *vox Archangeli*, cujus ministerio fiet, sicut verba sacramentalia possunt dici & Christi, & ministri. Et utrumque complexus est Paul. dicens: *Quoniam ipse Dominus in jussu, & in voce Archangeli, & in tuba Dei descendet de cœlo*, ac si diceret, descendet præmittens jussu suo vocem Archangeli, & tubam Dei, ut recte exponunt Chrysostomus & alii Græci superius relati. Qui merito dicunt, ibi Archangelum non significare Christum, sed proprium quendam angelum ministrum ejus: licet Ambr. 1. Thessal. 4. contrarium censeat sine ulla probatione: cum tamen & proprietas vocis, & discursus factus satis confirment priorem sensum. Quis autem futurus sit hic Archangelus incertum est. Quidam enim existimant futurum esse Michaelem, quia existimatur præesse Ecclesiæ & omnibus angelis animarum custodibus. Alii putant, esse Gabrielem, tum quia est primus Archangelorū, qui secundum ordinē infimæ hierarchiæ constituunt. Tū etiā, quia sicut ille fuit nuntius primi advētus Christi: ita verisimile est, futurum secundi. Sed hoc parum refert.

Generalis mortuorum resurrectio & Christi imperio, & angelico faciēda ministerio.

Ultimo ex dictis concluditur prima propositio posita, scilicet Christi imperium, & Angelicum ministerium ad nostram resurrectionem esse aliquo modo cooperatura. Nam hominum resurrectio fiet aliquo modo per vocem prædictam, ut patet ex verbis Christi: *Audient vocem filii Dei, & procedent in resurrectionem vitæ vel judicii*: & ex verbis Pauli 1. ad Cor. 15. *Canet enim tuba, & mortui resurgent incorrupti*. Sed ostensum est, hanc vocem emittendam jussu & auctoritate Christi, Angelico tamen ministerio; ergo utrumque concurret in nostra resurrectione. Superest tamen explicandum, quid singuli efficiant, & quomodo. Pro quo est animadvertendum, tria posse intervenire in nostra resurrectione. Primum est, congregatio partium corporis, seu cinerum, ubi non agimus de congregatione omnium corporum hominum in unum locum, ut ibi fiat resurrectio. Nam hoc incertum est (ut infra dicemus) sed est sermo de congregatione totius materiæ uniuscujusque corporis ad eum locum, in quo facienda est uniuscujusque resurrectio. Nam cum in puncto resurrectionis oporteat partes corporis inter se esse unitas, locoque conjunctas, quæ antea fortasse loco erant disjunctissimæ, necesse est, ut brevi aliquo tempore ante illud instans eundem in locum congregentur. Quia non oportet miracula non necessaria multiplicare, ut etiam in superioribus diximus. Secundo fiet ad hanc resurrectionem præparatio, dispositio, & organizatio corporis, quæ, quatenus necessaria est ex parte materiæ ad unionem animæ, ordine saltem naturæ illam antecedit. Tertium est, resurrectio ipsa, quæ est substantialis unio animæ, & corporis. Et hæc omni resurrectioni communia sunt: in resurrectione autem justorum ultra hæc erunt qualitates, & perfectiones gloriæ, quæ unionem animæ beatæ ad corpus consequuntur.

Congregatio cinerum ad resurrectionem mortuorum, angelico facienda ministerio.

Dico ergo secundo: congregatio cinerum fiet quidem Christi imperio, ministerio tamen Angelorum, qui propria naturali virtute poterunt hoc ministerium exequi. Ita docet D. Thom. supra, & cæteri Theologi cum August. 3. de Trinit. c. 4. & Gregor. 4. dialog. c. 5. & idem sentiunt reliqui Sancti, & Doctores supra citati, exponentes verba Pauli 1. ad Corinth. 15. & 1. ad Thessal. 4. & ratio est illa generalis. Quia Deus administrat inferiora per superiora, & semper per causas secundas operatur, quoad commode fieri potest.

Dubium.

Sed inquires, an tota hæc actio, & congregatio cinerum fiet a solo illo Archangelo, qui vocem emittet, virtute, & efficacia illius vocis, an vero fiet plurimum Angelorum ministerio. Respondetur, verisimile esse plures Angelos huic operi ministraturos. Dicit enim Christus Matth. 24. *Mittet Angelos suos cum tuba, & voce magna, & congregabunt electos ejus à quatuor ventis*. Unde Chrysost. hom. 8. in 1. ad Thessal. dicit ad sonitum tubæ Angelos huc, atque illuc discursuros, ut colligant cineres: *Archangelum autem* (inquit) *putamus eum esse, qui præsit, & incumbat aliis in orbem missis, atque hoc illis inclamet: Parate facite omnes; adest enim judex*. Et idem fere dicunt Oecumen. & alii Græci, & Anselm. in Elucidario. An vero soli Angeli boni, vel etiam mali huic operi ministraturi sint, etiam est incertum. Non est autem incredibile justorum cineres congregandos esse a Sanctis Angelis eorum custodibus, damnatorum autem a dæmonibus, qui eos vicerunt. Verisimilius autem est, sicut omnium resurrectio a Christo fiet, ita hanc materiæ præparationē per proprios ministros, ac servos esse efficiendā. Quia licet multi resurgentium pravi sint, tamen omniū resurrectio est bona, & propria Christi actio.

Responsio.

Rursus vero inquiri potest, quomodo & qua virtute hoc opus sit ab Angelis efficiendum. Anselmus supra significat, operaturos virtute supernaturali, & voce sensibili. Unde non solum censet plures angelos esse huic rei operam navaturos, sed etiam omnes pluribus tubis, diversisque vocibus conclamaturos. Sed hoc ultimum incertum est, quia scriptura semper de hac tuba in singulari loquitur. Absolute tamen non existimo, hoc ministerium Angelorum esse efficiendum per sonitum tubæ, aut efficaciam vocis (ut Anselmus ibi, & 1. ad Thessal. 4. indicat) sed per naturalem virtutem Angeli. Nam cum hæc congregatio tantum fiat per motum localem, non oportet fingere actionem supernaturalem, qua fiat, sed naturalē motum, qui ab angelo fieri potest, non per sonum aliquem, aut vocem sensibilem, sed per efficaciā suæ voluntatis, aut virtutis motivæ. Illa ergo vox a solo Archangelo proferetur tanquam a superiori duce inferiorum Angelorum, cujus imperio ad congregandos hominum cineres discurrent. Quocirca, licet Chrys. supra dicat multas tunc futuras tubas (quia Paul. 1. ad Cor. 15. vocat hāc *novissimam tubam*, ad cujus sonitum mortui resurgent, in quo significat alias ante illam ultimam antecessuras) tamen de hac tuba resurrectionis non dicit Chrys. futuram nisi unam tantum. Quod magis explicat Oecumen. 1. ad Cor. 15. ex Apoc. 8. ubi Joannes videt septem angelos stantes in conspectu Dei, quibus datæ sunt septem tubæ, quibus singuli successive cecinerunt, & sex quidem prioribus personātibus, non est facta resurrectio, sed potius magna strages, & interfectio hominum: de septimo autem dicitur in c. 11. *Et septimus Angelus tuba cecinit, & factæ sunt voces magnæ in cælo dicētes: Factum est regnum hujus mundi Domini nostri, & Christi ejus, & regnabit in sæcula sæculorum, amen*. Hanc ergo tubam septimi angeli existimat Oecumen. esse *tubam novissimam*, ad cujus sonitum *in momento, in ictu oculi* mortui sunt excitandi. Et fortasse hoc idem

sentit

ſentit Origenes citatus a Pamphylo, ſeu (ut alii volunt) ab Euſebio in Apol. pro Origene, dum ait: *Cum voluerit Deus, ſecundum ea, quæ dicta ſunt, per ſacramentum tubarum in noviſſima tuba facere, ut mortui reſurgant, per illam ipſam ſubſtantialem rationem, quæ ſalva permanet, Dei voluntate iterum reſuſcitabuntur.*

Dubium.

Tandem inquiri poteſt circa hanc concluſionem, quomodo angeli cognoſcent cineres, ſeu materiam uniuſcujuſque corporis. Quia non omnia ſemper actu conſiderant. Unde non ſemper attendunt, in quas res materia ſingulorum hominum tranſmutetur. Quare cum interdum nihil in ea maneat, quod eam magis determinet ad hunc hominem, quam ad alium ſecundum præſentem ſtatum, non videtur eſſe in poteſtate angeli, ſingulorum materias diſcernere. Et augetur difficultas, quando eadem materia diverſorum hominum fuit, diverſis temporibus, non enim erit in poteſtate angeli eam tribuere, cui volet. Item eſt difficultas, quando materia prior non eſt ſufficiens ad formandum corpus quale excitandum eſt, an futurum ſit in poteſtate, & arbitrio angeli eam, unde voluerit, ſupplere. Ad hæc, & ſimilia in primis reſpondetur, quando angelis mandatum fuerit, ut cineres congregent, vel naturali ſcientia, vel (ſi opus ſit) divina revelatione, ſimul eis notum fore, quæ materia ad uniuſcujuſque formationem congreganda ſit, & ubi ſit, & ſub qua forma. Unde (quod ad ſecundam, & tertiam partem difficultatis attinet) ea omnia non fient angeli arbitrio: ſed juxta divinam voluntatem, & providentiam eis revelatam. Quo ad primam vero partem, non eſt improbabile, poſſe angelum ſcientia naturali, ſeu memoria retenta ex cognitione rei, quam prius exiſtentem vidit, diſcernere, quænam fuerit materia, quam prius vidit tali anima informari, etiamſi poſtea non viderit omnes iſtas mutationes, ſolum ex vi cognitionis entitatis ejus, & modi unionis, quem habuit ad talem animam, cujus ſpeciem angelus retinet. Cur autem veriſimile ſit cuſtodes angelos collecturos hos cineres corporum reſurgentium, etiam per ſe eſt valde credibile, ſingulos collectores eorum hominum cineres, quorum curam habuerunt. Unde fit, ut facile poſſit unuſquiſque cognoſcere eorum cineres ſeu materiam.

Reſponſ. Cineres ſeu materiã ſuſcitandorum corporum quomodo internoſcent angeli.

Dico tertio, diſpoſitio, ſeu organizatio ſuſcitandorum corporum non fiet miniſterio angelorum, quorum actio in ſolo motu locali terminatur, ſed virtute, & efficacia Chriſti. Hæc poſterior pars recepta eſt ab omnibus, & explicabitur ſimul cum ſequenti concluſione. Circa priorem vero cenſeo graviter errare, qui dicunt etiam organizationem corporum faciendam eſſe opera angelorum: quin potius fingunt quidam, quod virtute angelorum cuſtodum congregabuntur pulveres, ſicutque oſſa, & conjungentur: per virtutem vero Archangelorum provinciarum connectentur per nervos, qui carne, & cute cooperientur, ac tandem virtute Dei, & Chriſti introducetur anima. Sed in primis hæc omnia voluntaria ſunt, & ſine ullo fundamento conficta. Quod ſatis eſt, ut a Theologis rejiciantur. Quia angelus non poteſt vi, & efficacitate naturali materiam alterare, aut ad formam ſubſtantialem diſponere: fingere autem, elevari ut inſtrumentum ad hujuſmodi actionẽ voluntarium eſt: alioqui eadem ratione dici poſſet efficere reſurrectionem ipſam, ut inſtrumentum Dei. Præterea vel angeli efficiunt totam organizationem uſque ad ultimam diſpoſitionem ad animam rationalem, vel eorum actio ceſſat paulo ante ultimam diſpoſitionem; ſi primum dicatur, ſequitur, eos efficere reſurrectionem hominis, ſicut homo generat hominem, diſponendo materiam: ſecundum vero per ſe eſt improbabile, & voluntarium. Cur enim illa actio pervenit ad talem terminum, & non ultra progreſſa eſt? aut unde conſtat? cum tota actio a principio ſit in modo ſuo ſupernaturalis. Et eodem modo rejicienda eſt illa inter angelos actionis hujuſce partitio, ut pote ſabuloſa, & commentitia.

Organizatio ſuſcitandorum corporum non eſt angelorũ miniſterio facienda.

Dico quarto, ſolum Chriſtum Dominum effecturum noſtram reſurrectionem, quoad corporis diſpoſitionem, animæ ſubſtantialem unionem, & proprietates omnes, ac perfectiones inde conſequentes. Hæc eſt ſententia D. Th. ſupra, & omnium Theologorũ. Et colligitur ex verbis Jo. 5. *Sicut pater ſuſcitat mortuos, & vivificat, ſic & filius, quos vult vivificat.* Quæ verba Auguſt. tract. 21. de generali reſurrectione intelligit, & in eis non ſolum eſſe ſermonem de Chriſto ut Deo, ſed etiam ut homine, idque colligit ex antecedentibus verbis: *Et majora horum demonſtrabit ei opera.* Nam hoc proprie in humanitatẽ convenit. Idem poteſt colligi ex verbis ſequentibus: *Neque enim Pater judicat quemquam, ſed omne judicium dedit filio:* & ex illis: *Quos vult, vivificat.* Videtur enim eſſe ſermo de voluntate filii, quæ ita eſt propria ejus, ut non ſit Patris, quæ non eſt niſi voluntas humana. Ideo enim de illo ſpecialiter dictum eſt: *Quos vult, vivificat.* Et quamvis optime poſſint hæc verba intelligi de poteſtate data Chriſto homini ad facienda miracula, & ſuſcitandos aliquos homines, quos vellet, ad ſuæ doctrinæ confirmationem: tamen hinc etiam recte colligitur, eum habere poteſtatem ad omnes homines ſuo tempore ſuſcitandos, præſertim cum paulo inferius unam poteſtatẽ ex altera confirmet, dicens: *Nolite mirari hoc, quia venit hora, in qua omnes, qui in monumentis ſunt, audient vocem filii Dei*, &c. Et ita hunc locum intelligunt Patres Chryſoſt. Cyrill. & Auguſt. & reliqui expoſitores. Et huic etiã teſtimonio Chriſti conſentanea ſunt, quæ Paul. docet 1. ad Cor. 15. & 1. ad Theſſal. 4. Ratio vero, ſeu congruentia non eſt alia, niſi quia humanitas Chriſti eſt inſtrumentũ conjuctum divinitatis ad operandam ſalutem noſtram omnibus modis, quibus convenienter poteſt: hic autem modus eſt poſſibilis, & maxime decens dignitatẽ, & merita ejus. Et confirmatur. Nam eos mortuos, quos Chriſtus in hac vita ſuſcitavit, per propriam efficientiam excitavit: ſed ipſemet Chriſtus in prædicto loco Joan. 5. ſignificat non minus efficaciter, ac miraculoſe effecturum ſe univerſalem hominum reſurrectionẽ: ergo propria & phyſica cauſalitate illam efficiet. Unde Athanaſ. ſerm. 4. contra Arianos aperte dicit, ſicut reſuſcitavit Lazarum per humanitatem, ita in noviſſimo die reſuſcitaturum omnes. De majori propoſitione dixi multa in ſuperiori tomo Diſp. 31. ex quo loco aliæ rationes & teſtimonia peti poſſunt ad hanc veritatem confirmandam. Et objectiones etiam, quæ hic occurrere poſſunt, ibi expeditæ ſunt.

Generalis mortuorũ reſurrectio Chriſti virtute facienda.

1. Dubiũ.

Duo tamen hic inquiri poſſunt. Primum eſt, qua actione prævia, ſeu quo inſtrumento proximo, ac immediato Chriſtus effecturus ſit reſurrectionem noſtram. Primo dicunt aliqui effecturum illam per reſurrectionem ſuam, id eſt, per actionem illam, qua ipſe excitatus eſt a mortuis. Quia D. Th. hic non ſolum dicit, Chriſti humanitatem, ſed etiam ejus reſurrectionem eſſe cauſam efficientem reſurrectionis noſtræ. Quod ſi objicias actionem illam jam præteriiſſe, & nunc non eſſe. Reſpondet, ſatis eſſe extitiſſe, ut poſſit nunc eſſe inſtrumentum. Sed hoc & implicationem involuit, & ſine ulla neceſſitate, & fundamento fingitur, ut in prædicto loco latius tractavi. Majori quidem probabilitatis ſpecie dici poſſet, actionem illã, qua Chriſtus reſurrexit, non præteriiſſe, ſed durare ſemper. Nam eadem actione, qua reſurrexit, conſervatur vivus: in qua reſponſione vitatur ſine dubio repugnantia contradictionis. Quia nulla eſt neque in hoc, quod illa actio ſemper duret: neque in hoc, quod illa actio exiſtens ſit inſtrumentum ad aliam actionem. Fundatur autem hæc reſponſio in re incerta. Quia actio, qua Chriſtus ſeipſum ſuſcitavit, fortaſſe fuit media anima & corpore (ut ſupra dixi); non eſt autem neceſſe illam miraculoſam actionem ſemper durare: ſed veriſimilius eſt, humanitatẽ illam conſervari a ſolo Deo actione connaturali. Deinde nec neceſſarium, nec conveniens videtur, actionem ſub propria ratione actionis, id eſt, ut eſt via ſeu fieri ſui termini, aſſumi ut inſtrumentum ad aliam actionem: magis enim inſtrumentum accommodatum eſt ipſa res, quæ fit. Et hoc eſt ſatis ad omnipotentiam inſtrumentalẽ humanitatis Chriſti. Secundo dicunt alii, Chriſtum effecturum reſurrectionem per ſolam voluntatem ſuam, juxta illud: *Quos vult, vivificat.* Quod ſi objicias, quod voluntas ejus humana diſtans erit a terra, cum reſurrectio fiet, ut ſupra diximus. Reſpondetur, æque facile eſſe ei agere in propinquum & diſtans, ut inſtrumentum Verbi. In qua ſententia nihil eſt impoſſibile, & probabile eſt ita futurum. Tertio vero adduut alii etiam vocem illam ſenſibilem, quæ fiet per Archangelum futuram eſſe inſtrumentum Chriſti ad noſtram reſurrectionem. Eſt enim magis congruum, ut per aliquod propinquum inſtrumẽtum, ac ſenſibile fiat. Ita D. Th. in 4. loco ſupra citato, ubi probat, illam vocem eſſe futuram cauſam reſurrectionis noſtræ. Oportet enim cauſam efficientem conjungi effectui. So-

Reſponſ. Inſtrumentum Chriſti ad reſurrectionem mortuorum quodnam.

let etiam hæc seotentia tribui Scoto, verum ille & generaliter negat hæc instrumenta proprie dicta ad actiones supernaturales, & io 4.d.48.q.1.ad argum. in hac speciali quæstione cootrarium significat. Huic tamen sententiæ favent verba Christi; *Qui in monumentis sunt, audiēt vocem filii Dei, & procedent.* Ubi Franciscus Toletus inquit, illam vocem futuram esse *Divinæ potentiæ instrumentum.* Et eodem modo induci possunt verba Pauli 1. ad Thessal. 4. ubi ex voce significat secuturam resurrectionem. Quod videtur indicare Chrys. hom. 8. super 1. ad Thessal. dicens; *Resurgent mortui, & fiet opus non Angelorum ad hoc quicquam valentium, sed verbi ipsius: tanquam si Rege quopiam imperante, ac jubente egrederentur conclusi, & captivi, & ministri eos educerent, non illi postea propria virtute, sed ex voce illa hoc facerent.* Quibus verbis respondet etiam taciti objectioni. Nam si vox illa est instrumentum, quo Christus utitur: ergo Angelus, qui illam proferet, dici poterit efficere resurrectionem, sicut nunc sacerdos proferens verba consecrationis dicitur efficere transubstantiationem. Respondetur enim, in re oullam esse difficultatem, quia re vera Angelus oihil aliud facit, quam ipsam vocem. Quoad modum vero loquendi non esset inconveoieos coocedere, illum ut ministrum Christi efficere resurrectionem, imperando jussu ejus, & efficiendo, ac formando vocem, quia Christus ut iostrumento usurus est. Unde Euth. suo c. 7. in Jo. *Virtute (inquit) arcana coaptabit, animabit, ac excitabit mortuos voce sua, sive jussu, quo tunc per Angelum clamabit.* Est ergo hic modus dicendi probabilis.

Objectio.

Respons.

Et hinc facile expeditur altera dubitatio, scilicet an Christus sit effecturus tantum resurrectionem bonorum, vel etiam malorum. Dicendum est enim omnium resurrectionē esse effecturum. Utrumque enim ex æquo affirmatur Jo. 5. *Audient vocem filii Dei, & procedent, qui bona egerunt in resurrectionem vitæ, qui autem mala, in resurrectionem judicii.* Sicut enim Christus est utrorumque judex, ita omnes potest efficaciter ad judicium vocare, & a mortuis excitare. Item restitutio naturalis vitæ, quæ in omnibus fiet, de se est maximum bonum naturæ, & actio consentanea virtuti Christi: ergo ab ipso in omnibus efficietur.

2. Dubit.

Respons.

SECTIO V.

Utrum Christus sit causa exemplaris nostræ resurrectionis, quantum ad terminum ad quem.

TRia possunt io resurrectione considerari, scilicet mutatio ipsa, seu actio, & terminus ad quem teodit, & ex quo fit. Et in his omoibus potest intelligi nostra resurrectio futura ad similitudinem, & imitatiooem resurrectionis Christi, quod est, esse effectum ejus in genere causæ exemplaris. Inter quam causam & efficientem hæc est differentia. Nam efficiens requirit realem existentiam, ut possit efficere, qoia est, quæ per se iofluit esse in effectum: causa vere exemplaris, quia nooimmediate influit io effectum, sed solum repræsentatur agenti, ut ad ejus similitudinem operetur, ideo necesse non est, ut io re existat, quaodo fit effectus: sed solum in meote, & cognitione operantis. Et hoc modo oon solum res præterita, sed etiam futura potest esse causa exemplaria. Sic enim Christus etiam ante Incarnationem fuit causa exemplaris sanctitatis, & justitiæ, & prædestinationis hominum. Ex hoc ergo capite optime potest intelligi, quod resurrectio Christi, etiam prout fuit actio, seu mutatio, quæ jam præterit, sit exemplar resurrectionis nostræ. Quia vero actiones, & mutationes, rationes suas ex terminis sortiuntor, ideo tota conformitas, quæ inter resurrectionem Christi, & nostram intelligi potest, ex conformitate inter terminos ad quos, & a quibus utriusque mutationis sumenda est. Explicabimus ergo prius hanc cooformitatem, seu causalitatem exemplarem in termino ad quem, & deiode in termino a quo.

Differentia inter causam efficientē & exemplarem quoad causalitatem.

Dico ergo primo, Christum Domioum esse perfectissimum exemplar resurrectioois justorum. Hæc conclusio est D. Th. hic, & omnium Theologorum, propter verba Pauli ad Phil. 3. *Reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ.* Quod etiam colligi potest ex eo, quod Christus 1. Cor. 15. dicitur *primitiæ dormientium*, & subditur: *Sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes vivificabuntur: unusquisque autem in suo ordine, primitiæ Christus, & deinde ii, qui sunt Christi*; scilicet tanquam illi maxime similes, & conformes; & ideo postea subdit: *Qualis terrenus, tales & terreni: & qualis cælestis, tales & cælestes: sicut portavimus imaginem terreni, portemus & imaginem cælestis.* Loquitur enim aperte de imagioe gloriæ: est autem imago, quæ fit ad repræseotandum prototypon, seu exemplar. *Portare* ergo *imaginem Christi*, est habere gloriam ad similitudinem ejus. Quam similitudinem explicans Paulus subdit: *Hoc autē dico fratres, quia caro, & sanguis regnum Dei possidere non possunt, neque corruptio incorruptelam possidebit. Ecce mysterium vobis dico, omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur*, &c. Ac si diceret, similitudioem illam, seu imitationem io hoc consistere, quod justi habituri sint corpora gloriosa, quale est corpus Christi, quæ immutatio non est communis omnium, sed propria justorum. Et hoc ipsum docuit Paul. ad Rom. 6. *Si complantati facti sumus similitudini mortis ejus, simul & resurrectionis erimus:* & cap. 8. eodem seosu dicit: *Si spiritus ejus, qui suscitavit Jesum a mortuis, habitat in vobis: qui suscitavit Jesum Christum a mortuis, vivificabit & mortalia corpora vestra, propter inhabitantem spiritum ejus in vobis:* & infra: *Si filii, & heredes, heredes quidem Dei, coheredes autem Christi: si tamen compatimur, ut & conglorificemur.* Denique ita etiam iotelligi potest illud Apoc. 3. *Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo.* Ratio vero est illa generalis: quia primum io unoquoque geoere est exemplar cæterorum, qoia licet ioterdum noo sit necessarium ex parte operantis, quia ipsum per se est sufficiens ad agendum, & non indiget extrinseco exemplari: tameo ex parte ipsarum rerum, perfectio unius est veluti mensura, & regula cæterorum, quæ eo perfectiora erunt, quo fueriot alteri conformiora. Ex libera quoque voluntate operantis fieri potest, ut reliqua fiaot sub ea habitudine, ut alteri sint conformiora. Ergo hoc modo gloriosum Christi corpus est exemplar justorum: & quia in eo genere est supremū; & quia ob ejus gloriam, & honorem voluit Deus cætera justorum corpora resurgere ad similitudinem ejus & veluti quasdam illius imagines, ac repræsentationes existere.

Christus resurrectionis justorum exemplar perfectissimum.

Ut autem hæc causalitas exemplaris amplius explicetur, oportet in particulari exponere, in quo futura sit hæc similitudo, & conformitas. Consistet igitur primo in naturali, seu substantiali vita, & unione uniuscujusque corporis ad suam animam, quia hoc est primum fundamentum veræ resurrectionis, juxta illud: *Sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes vivificabuntur.*

Similitudo inter Christum & corpora gloriosa iustorum in quo consistat.

Secundo consistet in perfecta corporis quantitate. Sicut enim Christus surrexit integro corpore, perfectaque magnitudine: ita etiam cæteri omnes justi resurgeot. Nam hoc ad perfectionem beatitudinis, & exactam sui exemplaris repræsentationem & efficaciam divinæ virtutis spectat. Item quia defectus corporis sunt pœna peccati, in beatitudioe autem nulla erit pœna, nec aliquid malum. Denique appetitus animæ, ut est forma corporis, non esset plene satiatus, appetit enim perfectum corpus; sed de hac re satis multa diximus supra ageotes de hac perfectione corporis Christi resurgentis. Hinc vero dubitari solet hoc loco, an omnia corpora justorum futura sint æqualia corpori Christi io magnitudine. Videtur enim id sequi ex perfecta ratione causæ exemplaris, quæ tanto erit exactior, quanto imago similior fuerit prototypo. Verumtamen (si hæc ratio quicquam valeret) consequenter probaret, futura esse corpora beatorum omoino similia, & æqualia corpori Christi io figura, in pulchritudine, atque in cæteris omoibus corporis ornamentis, quod tameo omnino falsum est. Perfecta ergo ratio exemplaris non requirit æqualitatem: sed proportionem, præsertim quando (si quid deest effectui ad perfectam similitudinem cum exemplari) non proveoit ex defectu causæ ageotis, sed quia effectui non major perfectio debetur. Quod inde etiam confirmatur, ac declaratur. Quia noo omoes animæ beatæ sunt ejusdem perfectioois cum anima Christi, non solum io gratia, & gloria: sed etiam in natura; ergo neque oportet corpora Beatorum esse æqualia corpori Christi io magnitudine, quia unaquæque anima habebit corpus suæ naturali perfectioni accommodatum. Unde fieri poterit

Dubium.

Respons. Corpora beatorum nō omnia corpori Christi in magnitudine æqualia.

rit

rit non solum, ut aliqua sint minora: verum etiam ut alia possint esse majoris magnitudinis. Quia hoc nõ repugnat perfectioni Christi, ut prædicto loco explicuimus. Hęc doctrina colligitur ex Aug. in Ench. c. 90. & 22. de Civ. c. 15.

Ætas resurgentiũ tan. illorũ qualis.

Tertio consistet hæc ratio exemplaris in similitudine ętatis. Resurgent enim omnes *in mensura ætatis plenitudinis Christi*. Dicitur autem *plenitudo*, seu perfectio ætatis, quando corpus pervenit ad perfectum augmentum, quod per naturales animæ vires non impeditas, sed perfecte operantes comparare potuisset. Rursus includit hęc ætas integras vires corporis, perfectum temperamentũ, & animæ maxime accommodatum. In quibus omnibus perfectionibus imitabuntur corpora justorum corpus Christi, quia hæc omnia pertinent ad perfectum beatitudinis statum. Sicut ergo corpora Beatorum imitabuntur corpus Christi in statu gloriæ, ita & in his perfectionibus, non quod æqualitatem assequutura sint, sed similitudinẽ cum proportione, ut dixi. Hæc est etiam doctrina Aug. 22. de Civit. c. 16. & 20. Anselmi, D. Th. Sedulii ad Eph. 4. Anselm. etiam in Elucidario, & Hug. Victorin. tract. de Resur. c. 15. Eandem frequentius amplectuntur Theologi in 4. dist. 42. & sequentibus. Et est sine dubio verisimilior. Quamquam Augustinus eodem loco dicat, non esse multum contendendum cum eo, qui affirmaret singulos resurrecturos in ea quantitate & ętate, in qua mortui fuerint, infantili, senili aut juvenili. In quo significat, non esse hoc ita certum, ut sit de fide: est tamen ita verum, ut contrarium nec probabile videatur.

Quarto erit hęc perfecta similitudo in omnibus sensibus, ac facultatibus corporis, in pulchritudine aliisq; ornamentis naturæ, ac gloriæ, quæ in corpore Christi existunt, & in superioribus satis explicata sunt, & quę ibi adduximus hanc eandem similitudinem probant: non cum æqualitate, sed debita proportione. Quapropter non repugnat huic causalitati exemplari, quod in Beatis futura sit distinctio sexuum, facierum varietas, pulchritudinum inæqualitas, & similia. Quia hæc causalitas non requirit nisi proportionalem conformitatem cum exemplari, ut sicut illud juxta suam individualem rationem habuit omnem hujusmodi perfectionem sibi debitam: ita singula corpora illam habitura sint modo sibi connaturali. Atque idem dicendum est de perfectionibus gloriæ, quæ cum debita proportione meritis singulorum respondent. Quapropter præter ea, quæ de iis perfectionibus tam gloriæ, quam naturæ dicta sunt, tractando de resurrectione Christi, nihil amplius hic dicendum superest.

Christus resurrectionis infantium in orig. nali decedentium exemplar quoad perfectiones naturæ.

Dico secundo Christum Dominum etiam futurum causam exemplarem resurrectionis infantium, qui in peccato originali decesserunt, quo ad perfectiones naturæ, non gloriæ. Hęc conclusio non est tam certa, sicut pręcedens, quia conformitas ad Christum pręcipue promissa est prædestinatis: probari tamen potest illis verbis: *Sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes vivificabuntur*. Nam licet hoc esse possit verum in aliis generibus causarum meritoriæ, vel efficientis: tamen eo modo, quo verificari potest in genere causæ exemplaris, non est negandum. Probatur ergo ratione, nam ii infantes post resurrectionem habebunt non solum vera corpora humana, sed etiam perfecta. Primo in quantitate, & robore, seu ętate corporis. Non enim resurgent in corpore infantili, sed virili, ac perfecto, in quo possint & ratione uti, & omnes operationes humanas, quæ materialem alterationem, & corruptionem non requirunt, exercere. Deinde habebunt corpora sana, vegeta, pulchra, ac bene temperata: cumque æterna futura sint, oportet, ut sint incorruptibilia, non quidem ex intrinseca causa, sed ab extrinseco saltem, seu per suspensionem omnis causæ corrumpentis, & alterantis. Qua propter non indigebunt cibo, neque potu. Quia omnis alteratio tunc cessabit, Deo ita providente, & ideo nec fatigabuntur ambulando, quamvis velocius moveri non possint, quam naturę vires patiantur. Item habebunt corpus plene subjectum spiritui quoad omnes inferiores ejus motus, ita ut nullam pugnam, nec rebellionem carnis passuri sint. Tum quia hęc non contingit sine materiali alteratione corporis: tum etiam, quia hæc pugna carnis, & spiritus, magna est pœna, & moraliter loquendo conjuncta est cum culpa: hi autem omnes in eo statu, neque permittendi sunt novas culpas committere, cum jam non sint in via, sed in termino: & non sint damnati per proprios actus. Neque

Corpora infantiũ in limbo existentium qualia.

etiam patientur sensibiles pęnas, ut omnes Theologi docent. Et insinuat Greg. Nyssen. orat. de infantib. qui prematurę abripiuntur, & Nazian. orat 40. in sanctum baptisma. Licet Aug. l. 5. hypognost. & l. 5. cont. Julian. c. 8. & in Enchrid. c. 93. videatur insinuare contrarium, qui posset exponi non de sensibili pœna corporis, sed de nonnulla animi tristitia ob amissam beatitudinẽ: cum enim hujusmodi infantes nihil mali gesserint in suis corporibus, neque eis prave, & inhoneste usi fuerint, nec denique per proprium actum ad creaturam se converterint, non est, cur doloribus, aliisve corporalibus pœnis crucientur sed satis est, quod omni supernaturali dono priventur. Habebunt ergo in corporibus perfectionem suæ naturæ debitam, & singulis individuis accommodatam, sed hanc totam perfectionem habebunt per Christum, & in ea cum eo conformabuntur. Ergo quoad hæc omnia merito Christus dici potest causa exemplaris resurrectionis eorum. Et (ut hoc obiter dicam) mihi quidem probabile est, hos infantes habituros aliquam cognitionem Christi, eumque tanquam Dominum, ac Principem, & benefactorem suum veneraturos. Nam cum dæmones coacti *credant, & contremiscant*, & in nomine Jesu vel inviti genua flectant, isti infantes, qui non habebunt interiorẽ animi deordinationem per odium in Deum, vel desperationem, aut alios pravos effectus, non inviti, sed voluntarie subjicientur Christo, quem, ea aliqua facti evidentia, cognoscent esse dominatorem omnium; ut iterum infra dicemus agentes de judicio. Quamobrem, licet isti simpliciter sint ea pulsi a regno, & inter damnatos, ac reprobos computentur quoad pœnam damni: nihil tamen obstat, quominus a Christo, & per Christum acceperint hæc beneficia, & conformitatem cum ipso, in iis, quæ ad naturæ perfectionem, & convenientem statum naturalem spectant. Quibus omnibus bene semper usuri sunt, & in aliquem honorem, & laudem ipsiusmet Christi.

Infantes in limbo existentes Christum ut principem recognoscent suum.

Damnatorum corpora imperfectione naturali resurgent integra.

Dico tertio, quamvis corpora damnatorũ futura sint similia corpori Christi in aliqua naturali perfectione, non tamen in omnibus, multoque minus in perfectionibus gloriæ, & quoad ea, quibus erunt conformia, non erit proprie Christus causa exemplaris eorum. Declarantur singula. Nam in primis corpora damnatorum habebunt, quidquid est de essentia humani corporis, alias illa non esset vera resurrectio. Secundo verisimilius est, futura illa corpora integra quoad omnia membra corporis, sensuumque organa & facultates, ut D. Th. docuit in 4. d. 44. q. 3. a. qu. 1. & ibi Richard. Paludan. & alii, licet Bonavent. & Duran. oppositum sentiant. Quia si aliquis reprobus in hac vita aliquo, vel aliquibus membris corporis caruit, non est (inquiunt) cur ei in resurrectione restituantur. D. Th. autem adducit congruentem rationẽ. Nam cum resurrectio damnatorum futura etiã sit opus Dei, oportet, ut sit perfectum. Deinde, quia si talis imperfectio mansura esset in illis corporibus, futura esset in pœnam eorum: sed hæc non est accommodata pœna illius status, alioqui deberet respondere culpæ, & non naturali defectui hujus vitæ. Ergo qui habuisset integrum corpus in hac vita, si plura commisisset peccata, deberet in resurrectione corpus mutilum recipere multo magis quam qui corpus mutilum habuit sine tot peccatis, quod tamen nullus unquam dixit. Ergo signum est, illum defectum non manere per modum pœnæ, atque adeo simpliciter non manere. Et confirmatur præterea. Nam potius integritas horum membrorum deserviet, eritque interdum necessaria ad sustinendum debitam pœnam in eo membro, quod fuit organum & instrumentum peccandi. Unde Aug. epist. 146. ad Consentium: *Justi* (inquit) *immutabuntur in illam incorruptelam, cui nulla possit nocere corruptio: qui autem in eam non commutabuntur, incorrupti quidem resurgent integritate membrorum, sed tamen corrumpendi dolore pœnarum*.

Corpora damnatorum ægritudinis omnis expertia.

Tertio eisdem conjecturis fit verisimile, non esse futuros in corporibus damnatorum defectus provenientes ex indebita partium aut humorum, vel qualitatum compositione, proportione aut dispositione, ut sunt ęgritudo, debilitas virium, esse gibbosum, & similia. Licet enim Aug. in Enchirid. c. 92. dicat, tam incertam esse illorum corporum habitudinem, seu perfectionem, quam est certa eorum sempiterna damnatio: tamen quia ii omnes defectus non respondent culpis hujus vitæ, ideo a divino opere, quale erit resurrectio, excludendi videntur. Prędertim

tam cum omnis perfectio iis defectibus contraria possit ad justam etiam vindictam de damnatis sumendam deservire. Nam sanitas, & robur corporis efficient, ut sensum doloris vivaciorem, & efficaciorem habeant, & sic de aliis. Et hęc etiam est sententia D. Th. Richard. Palud. & aliorum contra Bonav. & Durandum.

Quarto manebunt in illis corporibus defectus connaturales corpori humano, ut sunt gravitas, opacitas, passibilitas, & similes. Hæc enim quæ ex principiis speciei oriuntur, non repugnant perfectioni resurrectionis, ut solum est quædam naturæ humanæ reproductio, & alioqui carentia horum defectuū non debetur meritis damnatorum. Denique ii defectus non excluduntur nisi per dotes gloriæ. Unde hæc omnia communia sunt infantibus, qui in solo originali peccato discesserunt: solum erit differentia, quia horum corpora licet ex interna dispositione sint passibilia: tamen actu nihil patiuntur, nec fatigabuntur, neque inordinatum aliquem motum sentient (ut dixi), & ita ex lege Dei possunt dici quodammodo impassibilia, & inalterabilia: at vero aliorum damnatorum corpora ita erunt subjecta iis defectibus, ut in actu secundo illos, seu eorum effectus sentiant, quamvis æterna futura sint, & incorrupta. Hoc enim mortuis omnibus commune erit, quod *resurgent incorrupti*, ut Paulus ait.

Ex iis ergo satis constat, quomodo illa corpora in quibusdam perfectionibus habebunt conformitatem cum Christo, & non in aliis, sicut in conclusione dicebamus.

Christus proprie non est exemplaris causa resurrectionis damnatorum.

Cujus postrema pars (quæ est D. Th. hic art. 2. ad 3.) ita potest explicari. Nam, ut res aliqua sit exēplar alterius, non satis est similitudo vel conformitas inter illas: sed oportet, ut altera fiat sub habitudine repræsentationis, seu imitationis alterius. Unus enim homo non est exemplar alterius, quando unus ab alio non procedit, etiam si sit inter eos similitudo: & idem est de duabus imaginibus ejusdem rei. Nam prototypon est exemplar utriusque; una vero non est exemplar alterius. In præsenti ergo, quamvis inter corpora damnatorum & Christi sit aliqua similitudo, tamen non videtur eorum resurrectio fieri, ut Christum repræsentent, neque ut sint ei similes, & cōformes, sed propter alias rationes divinæ providentiæ, & justitiæ. Ergo Christus Dominus non est proprie causa exemplaris resurrectionis damnatorum.

Objectio.

Dices, eandem rationem posse fieri de justis, & multo magis de infantibus originali tantum peccato affectis.

Respons.

Respondetur, de justis nullo modo id dici posse, cū revera sint veluti quædam imagines Christi perfectionem repræsentantes, & sub hac intentione, & habitudine, prædestinentur, justificentur, & glorificentur, ad Rom. 8. Unde hæc ratio causę exemplaris potius attenditur in ordine ad dotes glorię, quam in ordine ad perfectionem naturæ. Quamvis hæc etiam naturalis perfectio, ut est fundamentum perfectionis gloriæ, & ad illam ordinatur, sub hac causalitate cōprehendi queat. De corporibus autem infantium nihil improbabile diceret, qui eodem modo de iis loqueretur, ac de aliis damnatis. Nam D. Th. de omnibus illis indifferenter loquitur: nihilominus tamen, quia illa corpora aliquam majorem perfectionem habebunt, & aliqua dona seu beneficia, quæ non sunt naturæ omnino debita, ideo respectu illorum potest attribui Christo aliqua ratio exemplaris, ut in secunda conclusione diximus.

Unum vero supererat hoc loco declarandum, scilicet, quomodo possint hæc corpora damnatorum esse perpetua, & incorrupta: & simul esse passibilia, & alterabilia non solum in actu primo, sed etiam in actu secundo, & alteratione reali corruptiva, qualis est actio ignis. Propter hanc causam dixit Lactant. l. 7. divin. inst. c. 21. illa corpora esse perpetuo corrumpenda secundum aliquas partes, per actionem ignis, aliunde vero esse etiam instauranda secundum alias, actione ejusdem ignis, & ita esse perpetuo conservanda, quasi per continuam nutritionem, & resolutionem. Quæ sententia repugnat Paulo dicenti, quod *mortui resurgent incorrupti*, quod de damnatis etiam intelligitur, ut supra diximus. Præterea est gratia conficta: nam scriptura tribuit illi igni vim torquendi, non autem regenerandi partes humani corporis. Item, quia juxta illum modum esset in illo cruciatu magna intensio & remissio. Nam in partibus denuo genitis pro aliquo tempore, in quo nimirum sunt in statu generationis, parvus esset dolor, postea vero cresceret, ac tandem minueretur, quando jam partes nimium ad corruptionē vergerent. Rursus corpus illud non maneret semper omnino idem, sed esset in perpetua corruptione, & generatione, quod est alienum ab illo statu. Unde licet hæc sententia non videatur apertam implicare contradictionem, omnino antiquata est, & ut improbabilis rejecta. Et ideo dicendum est breviter, id fieri posse altero e duobus modis. Primo, ut illa corpora patiantur passione animali absque alteratione materiali, ut v. g. si ignis inferni imprimat eas species quibus vehemens corporis combustio sentitur, absque reali impressione caloris, & ex illa affectione sensus sequatur eadem passio doloris, quæ ex reali præsentia caloris sequeretur. Et ita facile fiet, ut & perpetuo doleant, & tamen perpetuo vivant. Ita D. Th. d. 44. q. 3. a. 1. q. 2. & 3. quem ibi sequuntur Capr. Palud. & alii. Qui in eo fundantur, quod cessante motu cœli, nulla poterit esse alteratio materialis. Quod fundamentum valde infirmum est, quia & nititur principio falso in Philosophia, nimirum omnem alterationem in hæc inferiora dependere per se, & necessario a motu cęli. Et præterea male infert, quia ille ignis non agit tantū virtute naturali, sed etiam ut instrumentum Dei, alioqui multo minus posset species, vel dolorem ingerere sine materiali alteratione (ut hæc opinio affirmat), quia hoc multo magis est supernaturale. Et propter hanc etiam causam hęc sententia non placet, quia ponit realem sensationem & dolorem absque vero, & reali objecto præsenti.

Respons.

Quare facilius dicitur secundo, illum ignem vere alterare illa corpora, & realem qualitatem doloriferam, seu disconvenientem in eis efficere, usque ad certum gradum divina justitia definitum, & ultra non progredi, sed tantum conservare eam actionem, & qualitatē.

Corpora damnatorum quomodo semper incorrupta maneant, alterationi tamen & passioni obnoxia sint.

Et ideo recte potest perpetuo conservari sub illa actione, quia numquam per eam fit tanta dissolutio temperamēti primarum qualitatum, ut non maneat dispositio sufficiens ad unionem animæ, & corporis conservandam. Quocirca fortasse ille dolor non fit per solam nimiam intensionem caloris. Nam hæc (ut dixi) numquam erit tanta, quin sub illa possit corpus humanum conservari, & ita sola illa non efficeret dolorē nimis acerbum. Sed erit per immediatam impressionem alicujus qualitatis valde disconvenientis, ac vehementissimum dolorem inferentis absque dissolutione temperamenti ad vitam conservandam necessarii. Nisi quis fortasse existimet, per illā actionem ignis temperamentum dissolvi: tamen ex voluntate divina vitam illorum corporum conservari absque connaturali, & necessaria dispositione. Quod certe mihi non placet, quia illa corpora in eadem intrinseca dispositione semper perseverant, in qua in puncto resurrectionis surrexerunt. Nam in eodem instanti eundem essentialem cruciatum & dolorem pati incipient, patienturque perpetuo. Sed non surrexerunt sine naturali dispositione, ac temperamento corporis; ergo nec sine illo unquam conservantur. Nam cruciatus ille non intenditur, sed idē perseverat.

Ignis gehennæ in damnatorum corpora quomodo agit.

Unde sicut in primo instanti resurrectionis potuit simul esse cum temperamento corporis, ita etiam poterit perpetuo conservari. Quapropter existimo actionem illam ignis inferni, etiam in corpora damnatorum non esse omnino naturalem. Quia hæc esse nequit, nisi media calefactione, unde nec majorem dolorem inferre potest, quam possit ex intensa calefactione provenire; hæc autem passio damnatorum multo erit acerbior. Itē naturali actione ignis ex æquo agit in corpora sibi æque propinqua, & eodem modo naturaliter disposita; ille autem ignis inæqualiter aget in corpora non juxta proportionem naturæ, sed meritorum: non ergo aget actione mere naturali, sed ut instrumentum Dei: & ideo agere poterit actione, quę vere, ac realiter cruciet corpora, non tamen illa corrumpat. Et hanc sententiam frequentius sequuntur Theologi in 4. d. 44. & 48. ut videre licet in Scot. Durand. Richardo, & aliis recentioribus, quamvis non omnes eo modo explicent, quo a nobis exposita est. Sed non possumus hoc loco in hac re explicanda immorari.

SECTIO VI.

Utrum Christi resurrectio sit exemplar nostræ resurrectionis quoad terminum a quo.

Duplex intelligi potest terminus a quo resurrectionis, alter proximus & essentialis, qui est mors seu pri-

privatio vitæ, quæ præcessit; remotus alter & accidentarius, qualis est non solum privatio vitæ, sed etiam omnium dispositionum, totiusque organizationis humani corporis, per resolutionem ejus in cineres, vel in elementa. Duo ergo sunt certa. Primum est resurrectionem omnium hominum futuram esse similem resurrectioni Christi in essentiali termino a quo, ut ex dictis in superioribus satis constat. Præcedet enim omnium mors, & ex morte iterum ad vitam redibunt. Sicut ergo resurrectio Christi fuit ex vere carentia vitæ prius amissæ, ita etiam erit omnium hominum resurrectio. Neque vero est, quod morose hæreamus circa nomen causæ exemplaris. Quia illius fortasse habitudo, & relatio non tam proprie hic reperitur ex parte termini a quo. Quia cæteri homines non tam moriuntur, ut Christo conformentur, quam in pœnam peccati: quin potius ipse Christus videtur mortuus, ut se in hoc fratribus conformaret, juxta illud: *Quia pueri communicaverunt carni, & sanguini, & filius Dei participavit eisdem*. Ibi enim *caro*, & *sanguis* mortalitatem significant. Nihilominus dici possunt homines præsertim justi ideo mori, ut tam in morte, quam in resurrectione Christo assimilentur, & ita potest hic retineri, vel accommodari ratio causæ exemplaris. Secundo est certum, resurrectionem Christi, & nostram non fore similẽ in termino a quo remoto, seu accidentali. Quia resurrectio Christi facta est immediate ex cadavere humano, quod præter carentiam humanæ vitæ nullam aliam passum est corruptionem: alii vero homines non ita resurgunt, sed prius eorum corpora corrumpuntur, & in alias formas transmutantur, nisi fortasse ex speciali privilegio, quod scimus B. Virgini esse concessum: de nullo vero alio Sanctorum affirmari id potest.

Dubium. Quin potius quæri hoc loco solet, an exclusu speciali privilegio, omnium hominum corpora, omnesque eorũ partes prius in elementa, aut cineres resolvenda sint, quam ad vitam restituantur. Omnes enim fere Theologi ita sentire videntur, D. Th. in 4. d. 43. q. unica. a. 4. q. 2. & reliqui d. 44. & 45. qui ita intelligunt, atque exponunt pœnam Adæ impositam: *Pulvis es, & in pulverem reverteris*, ut nostra habet vulgata. Et addunt convenientem rationem. Quia corpora resurgentium reformanda sunt, & quicquid in eis est, quod ad veritatem humanæ naturæ non pertineat, est auferendum. Ut ergo possint reformari, oportet, ut prius in elementa resolvantur. Præterea, quia ordo naturæ exigit, ut priusquam corpus redeat ad nobiliorem formã, resolvatur in præjacentem materiam, sicut acetum non potest in vini qualitatem reduci nisi prius in elementa transformetur. Tandem cessante motu cœli, necesse est omnia mixta in elementa resolvi, quia eorũ commixtio sicut actione cœli fit, ita & conservatur.

Testimonii Genes. 3. expositio. Quidquid tamen sit de hujus sententiæ veritate, tamẽ fundamenta, quæ adducit, non satis firma esse videntur. Nam in primis ex loco illo Genes. nihil aliud colligi potest, quam hominem ex peccato pœnam mortis incurrisse. Nam ubi nos legimus: *Pulvis es, & in pulverem reverteris*: Septuaginta legunt: *Terra es & in terram redibis, redire autem in terram*, nihil est aliud quam mori: sicut ibidem dicitur; *In sudore vultus tui vesceris pane tuo, donec revertaris in terram, de qua sumptus es*. Id est, donec moriaris. Non enim vescitur homo pane usque ad resolutionem corporis in elementa: sed usque ad mortẽ. Atque ita legunt & exponunt hunc locum SS. Patres, Chrys. hom. 17. in Gen. Theodoret. q. 37. in Gen. Hieron. Abac. 3. & Ps. 51. Aug. 13. de Civit. c. 15. & optime l. 20. c. 20. inquit; *Non dicuntur seminari, nisi ea corpora hominum, quæ moriendo quoque modo revertuntur in terram. Sicut sese habet etiam illa in transgressorem generis humani divinitus prolata sententia, Terra es, & in terram ibis*: & infra dicit, etiam si aliqui in aere moriantur, & subito resurgant, & eorum corpora in terram non cadãt: nihilominus satis sententiam hanc in illis impleri: & subdit; *In terram quippe ibis, est, in hoc ibis amissa vita, quod eras antequam sumeres vitam, id est, hoc eris exanimis, quod eras, antequam esses animatus, terra eris exanimis, sicut eras. Quod sunt & antequam putrescant omnia corpora mortuorum*: & l. 13. de Trinit. c. 12. *Ex* (inquit) *quod dictum est, in terram ibis, mors corporis pronunciata est. Quia neque ipsam fuerat experturus, si permansisset, ut factus est rectus*. Et l. 1. de peccat. meritis c. 2. probat, verba illa: *Qua die comederitis ex eo, morte moriemini*, intelligenda esse de morte corporali ex aliis verbis: *Terra es, & in terram ibis: neque enim* (ait) *secundum animam, sed secundum corpus terra erat, & morte ejusdem corporis erat iturus in terram*. Et c. 3. addit: *Quod nisi de morte corporis quomodo possit intelligi, ignoro*. Et eodem modo exponere videtur, ac legere Tertul. l. de resur. car. c. 7. & 8. *Qui ignorat* (inquit) *carnem cadere per mortẽ, potest eam nec stantem nosse per vitam. Sententiam Dei natura pronunciat, Terra es, & in terram ibis: & qui non audit, videt. Nulla mors non ruina membrorum est*. Cyprian. de bono patient. eodem modo legens, inquit: *Hujus sententiæ vinculo colligati omnes & constricti sumus, donec expuncti a morte, de hoc seculo recedamus*. Ruffin. etiam in symb. Apost. dicit, Christum in suo corpore spinas & mortem suscepisse, ut homines liberaret a pœna, quam illis verbis Deus fuerat illis comminatus. At Christus non suscepit resolutionem in elementa, sed solam mortem corporis, quæ est propria pœna hominis. Nam ulterior corruptio corporis jam mortui, quamvis naturaliter sequatur, si corpus in eo statu perdurat, vix tamen ad hominem pertinere videtur: quamvis mediate, & quatenus ex morte consequitur, pœna peccati dici possit. Et ita etiam exponit Prosp. de prædic. & promiss. p. 1. c. 5. Greg. 25. Moral. c. 2. & 3. ac denique Euches. in Gen. qui tamẽ dicit: *Cum dixit Deus, Adam, ubi es? mortem significavit animæ, quæ facta est illa deserente: sed dicendo, pulvis es, & in pulverem reverteris, mortem significavit corporis, quæ illi fit anima discedente*. Propter hanc ergo pœnam a Deo inflictam non cogimur dicere omnia humana corpora esse in elementa resolvenda priusquam resurgant, sed solum esse moritura.

Neque etiam rationes, seu potius conjecturæ adductæ quidquam persuadere videntur. Quid enim necesse est corpora in elementa resolvi, ut reformentur? Hæc enim reformatio solum consistere potest vel in integritate materiæ & quantitatis, vel in qualitatum perfectione, vel in separatione superfluæ materiæ, si aliqua fortasse fuit corporibus admista, aut denique in abjectione contrariarum, seu peregrinarum qualitatum, quæ ad perfectionem humani corporis non pertinent. At hæc omnia fieri possunt absque illa resolutione, ut, v. g. si ossa alicujus hominis reperta fuerint integra resurrectionis tempore, sine ulteriori resolutione perfici poterunt quoad qualitates omnes: & si aliquid materiæ & quantitatis eis defuerit, poterit aliunde suppleri, eisdemque qualitatibus disponi, ac præexistenti uniri: vel e contrario aliquid fuerit supervacaneum, poterit separari: & similiter abjici poterunt omnes contrariæ dispositiones: ergo ad reformanda corpora resurgentium, non erit necessaria integra eorum resolutio; quamvis e converso necessariũ sit, ad formam humani corporis reducere quidquid ex eis fuerit resolutum. Ad id vero, quod de naturæ ordine dicebatur, facilis responsio est, modum resurrectionis esse supra naturæ ordinem: & ideo non debere, nec posse eisdẽ legibus definiri. In agentibus enim naturalibus a privatione ad habitum non est regressus secundum eamdem numero formam. Ut autem id, quod corruptum est, ad eandem naturam redeat, saltem secundum speciem, ut v. g. ex aceto iterum fiat vinum, sunt necessariæ multæ transmutationes, vel etiam resolutiones in elementa: quia agens naturale non habet virtutem ad disponendũ aliter materiam ad talem formam. At vero in resurrectione fit reditus a privatione ad habitum in eadem numero forma, ad quod necessaria est infinita vis agentis, quæ non indiget his transmutationibus ad disponendam materiam. Quin potius quantum est ex parte materiæ, facilius poterit reformari corpus, si non sit resolutum omnino, quia adhuc retinet dispositiones aliquas accommodatas tali formæ, ut, v. g. ossium densitatem & duritiem. Unde aliqui ex auctoribus prædictæ sententiæ e converso hinc sumunt congruentiam, ut hanc resolutionem persuadeant, scilicet, quia magis manifestabitur omnipotentia Christi excitando corpora resoluta in cineres & elementa, quam integra permanentia. Quæ nihil etiam probat, tum quia revera non est unum simpliciter majoris perfectionis, quam aliud, cum utrumque sit infinitæ virtutis; tum etiam quia magis quodammodo manifestabitur Dei virtus, utroque modo excitando corpora in quacumque dispositione inventa fuerint, quædam omnino resoluta in elementa, quædam fortasse in alia

mista,

mista, alia integra adhuc permanentia, alia partim resoluta quoad humidiores partes, partim remanentia quoad ficciores, ac densiores, ut sunt ossa. Denique ratio, quæ adducebatur ex motu cæli desumpta, falsum principium philosophicum supponit, nimirum omnia pendere simpliciter, & absolute a motu cœli in esse & conservari. Sed de hoc alias.

Secunda sententia valde probabilis.

Propter hoc ergo posset esse alius dicendi modus, nimirum non esse per se necessariom, nec divina ordinatione decretum, ut omnia corpora hominom, priusquam resurgant, in elementa, vel cineres omnino resolvantur, sed solum, ut moriantur. Mors enim est propria pœna peccati, & terminus a quo simpliciter necessarius ad resurrectionem. Quia vero ex morte necessitate quadam naturali sequitur, ut corpus putrescat, & in terram, vel elementa, ac res alias resolvatur, hinc fit, ut secundum legem ordinariam, & seclusis privilegiis corpora, quæ longo tempore ante resurrectionẽ mortua jacuerunt, in cineres, vel elementa trasmutentur ante resurrectionem: in aliis vero id non fit necessariom propter temporis brevitatem. Item ex eadem radice provenire poterit, ut quoad aliquas partes, vel omnia, vel fere omnia corpora illo modo resolvantur: quoad alias vero multa permaneant in eadem figura, densitate & magnitudine. Quæ sententia sic exposita persuaderi potest primo nonnullis Scripturæ locis. Ezech. 37. significatur ossa arida & mortua debere iterum corporibus jungi, & vivificari. Et Jo. 5. ait Christus: *Venit hora, in qua omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem ejus, & procedent, qui bona egerunt in resurrectionẽ vitæ; qui vero mala egerunt, in resurrectionem judicii*: in monumentis enim jacere solent ossa mortuorum. Videtur ergo Christus voluisse significare, inde fore corpora revocanda, ubi fuerint inventa, & prout inventa fuerint absque ulla alia trasmutatione.

Hinc etiam Augustinus in Ench. c. 38. sic inquit; *Non periit Deo terrena materies, de qua mortalium creatur caro, sed in quemlibet cinerem, pulveremve solvatur, in quotlibet habitus auras ve diffugiat, in quamcumque aliorum corporum substantiam, vel in ipsa elementa vertatur, in quorumcumque animalium, etiam hominum cibum cedat, carnemque mutetur, illi animæ humanæ puncto temporis redditur, quæ illam primitus animavit*. Ex quibus licet colligere ex sententia Augustini non omnia corpora humana esse resolvenda in cineres, vel elementa, sed in quacumque forma inveniantur, inde ad formam humani corporis esse transferenda. Præterea idem August. loco supra cit. quem sequitur Anselm. 1. ad Thess. 4. & ibi OEcumen. & alii multi expositores docent homines, qui vixerint usque ad diem judicii, esse morituros, ac brevissima interjecta mora resurrecturos: unde sentit eorum corpora non esse omnino corrumpenda, & resolvenda in elementa. Rursum hæc resolutio non poterit naturaliter fieri tam brevi tempore in omnibus cadaveribus, & ossibus, quæ illo die integra invenientur, & erunt pene infinita. Responderi solet igne conflagrationis esse omnia comburenda: & addunt aliqui omnia, quæ fuerint in sepulchris, & cavernis terræ esse congreganda in valle Josaphat, ut ibi comburantur, fiatque universalis omnium resolutio. Sed hoc voluntarie confictum est, ut postea videbimus.

Hæc omnia, quæ pro hac sententia adducta sunt, ostendunt eam, ut minimũ esse valde probabilem. Quapropter quod Sotus dixit in 4. dist. 43. q. 2. art. 5. indecens esse priorem sententiam negare, non video, quo fundamento dictum sit, neque in quo consistat hæc indecentia, cum illa opinio neque ex Scriptura colligatur, neque ex sanctis Patribus. Quocirca de iis hominibus, qui tempore judicii vivi invenientur, non solum probabile, sed omnino verum existimo, eorum corpora non esse in cineres redigenda. Id enim multo magis consentaneum est verbis Pauli 1. ad Thessal. 4. & testimonii, ac expositionibus Sanctorum, ut supra vidimus. De aliis vero hominibus prius mortuis res mihi videtur incerta, ac dubia: & de illis facile posset defendi communis sententia Scholasticorum: quamvis omnia ejus fundamenta multo minus efficacia sint facta prædicta exceptione: & ideo negari non potest, quin posterior sententia valde etiam probabilis sit.

SECTIO VII.

Quo in loco fiat hominum resurrectio.

POstquam explicuimus causas omnes, & modom nostræ resurrectionis, ad hujus materiæ complementum oportet circumstantias ejus, quæ sunt locus & tempus, exquirere. De loco triplex potest excogitari dicendi modus, ut recte notavit Sotus dist. 43. q. 2. art. 5. Primus est, ut omnes tam boni, quam mali in eodem loco, v. g. in valle Josaphat (si in ea judicandi sunt) resurgant. Quod si verum est, necesse est, ut prius Angeli omnium hominum cineres, universamque materiam, ex qua corpora illa formanda sunt, in unum locum congregent, ut ibi ad vocem, imperiumque Christi resurgant universi. Quem modus Sotus arbitratur esse omnium maxime probabilem. Quia est, inquit, facilior, & compendiosior. Præsertim si verum est omnia corpora esse prius in cineres, & elementa resolvenda. Nam ad hoc commodom erit, ut omnia ossa in unum congesta locum, igne comburantur. Hic vero dicendi modus aliter ab aliis proponitor, scilicet, ut ejusmodi cineres non in unum locum, sed in duo coacerventur, ita ut in uno resurgant omnes justi, & in altero omnes damnati, quia non expedit omnes permixtos resurgere. Juxta quod potest intelligi illud: *In consummatione sæculi exibunt Angeli, & separabunt malos de medio justorum.* Hæc enim separatio, ut fit per Angelos, necessario videtur futura ante resurrectionem. Nam resurrectione facta, non oportebit separationem fieri per Angelos. Ipsi enim Sancti, virtute sua, & agilitate rapientur in aera, & a reprobis secernentur. Sed in hac sententia (sive uno, sive altero modo explicetor) id certe displicet, quod nullum habet in Scriptura, vel Patribus fundamentom. Si vero sola conjectora agendum est, non est tam expeditus, & facilis modus, ut Sotus arbitratur. Primum, quia ut commode, ac subito fiat resurrectio, oportet, ut omnes cineres, seu tota materia, ex qua unumquodque corpus formandum est, sit impermixta aliis, & in proprio, ac separato loco tota conjuncta: si autẽ prius omnia ossa sunt in unom acervum congesta, sicque comburenda, non poterit tota materia non esse valde permixta. Unde necesse erit, iterum separationem facere. Deinde, quia per illam combustionem non posset sine novo miraculo non fieri magna dissipatio illius materiæ per resolutionem in aera. Et aliæ similes difficultates possunt facile in hoc modo inveniri.

Secundus modus est, ut unusquisque resurgat in eo loco, in quo mortuus fuit, vel sepultus statim post mortem. Quia solum in altero horum locorum jacuit totum corpus, quod excitandum est. Postea enim continget quasdã partes reperiri in uno loco, & quasdam in alio. Unde non erit major ratio, quare potius in unum, quam in alium transferantur. Hic tamen modus minus probabilis videtur, quam præcedens. Et in primis, quod dicitur de loco mortis, nullum habet fundamentum, nec probabilitatem. Nam Christus non resurrexit, ubi mortuus est, sed ubi sepultus, & similiter illi, qui cum ipso resurrexerunt, & postea B. Virgo. Denique, si corpus alibi reperitur, & non ubi mortuum fuit, quid necesse est, illuc transferri, ut ibi resurgat? Atque idem argumentum fieri potest de primo loco, in quo singula corpora sepulta sunt. Nam si alio sunt translata, & ibi reperiuntur tempore resurrectionis, quorsum revocabuntur ad priorem locum, prius quam resurgant? Omitto, multa corpora jacuisse insepulta, vel ab igne consumpta, vel ab animalibus devorata, vel in plures partes dissecta diversis in locis fuisse suspensa, & similiter de aliis: non habet ergo hic modus probabilitatis speciem.

Locus resurrectionis faciendæ.

Tertius modus est, singula corpora resurrectura in eo loco, ubi inventa fuerint: etsi fortasse secundum diversas partes in varia loca sint sparsa, ubi fuerit major, vel præcipua pars, eo, Angelorum ministerio adducentur reliquæ partes materiæ, atque ibi fiet uniuscujusque resurrectio. Ita Richard. dist. 43. art. 5. q. 3. & idem est sensus eorum, qui dicunt unumquodque corpus excitandum esse a suo sepulchro. Quia nomine sepulchri necesse est intelligant locum illum, in quo unumquodque corpus, vel materia ejus tunc reperietur. Et in eodem sensu possunt adduci pro hac sententia testimonia Scripturæ, in quibus dicuntur mortui evocandi ex suis sepulchris, Jo. 5.

Omnes

Omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem filii Dei, & procedent, &c. Ezech. 37. *Aperiam tumulos vestros, & educam vos de sepulchris vestris.* Præterea hanc sententiam confirmant exempla omnium, qui hactenus surrexerunt, Christi Domini, & eorum, qui cum eo surrexerunt. Omnes enim ea ierunt de suis sepulchris, Mat. 27. & 28. Et idem credimus de B. Virgine. Præterea de beatissimis Petro, & Paulo expresse dicit Chrysost. hom. 32. in Ep. ad Rom. surrecturos Romæ e sepulchris suis: *Non ita* (inquit) *cælum splendescit, quando radios sol dimittit, quemadmodum Romanorum urbs duas illas lampades ubique terrarum effundens: hinc rapietur Paulus, illinc Petrus. Considerate, & horrete, quale spectaculum visura sit Roma, Paulum videlicet repente ex theca illa cum Petro resurgentem in occursum Domini sursum ferri.* Præterea idem Chrysost. hom. 7. in 1. ad Thess. circa illa verba: *Eos, qui dormierunt cum Jesu, adducet cum illo. Illud* (inquit) *adducet cum illo, declarat eos undique adducendos.* Quod latius explicans hom. 8. sic scribit: *Quod dicit, congregandos esse, resurrecturos quidem ubique simpliciter dicit, congregandos vero ab Angelis.* Itaque aperte sentit omnes prius esse excitandos per universum orbem, postea vero Angelorum ministerio congregandos. Et idem sentiunt ibi OEcumen. Theophyl. & alii Græci. Quod ita tamen intelligendum existimo, ut reprobi quidem a Dæmonibus subito portandi sint in locum judicii, justi vero sua virtute ferantur, quo eos custodes Angeli duxerint, atque hac ratione tam boni, quam mali jam excitati congregabuntur Angelorum ministerio, tamen diverso modo: justi virtute sua moti, ac sponte sequentes duces suos: reprobi vero altra vires suas a Dæmonibus inviti, coactique trahentur. Rursus in favorem hujus sententię adduci possunt Augustinus & Anselmus, qui dicunt eos, qui tempore judicii vivi reperientur, & Christo obviam rapientur, in ipso raptu esse morituros, & paulo post suscitandos. Hęc enim sententia aperte supponit, unumquemque ibi esse suscitandum, ubi fuerit inventum cadaver. Præterea Origenes l. 28. in Isaiam tractans illud Isaiæ 26. *Resurgent ii, qui in sepulchris sunt,* (ut est apud Pamphylum apol. pro Origene) dicit, per *sepulchrum* intelligendum esse omnem locum, in quo vel integrum corpus humanum, vel ea parte aliqua jacet, quamvis ad dispositionem humanorum corporum constructus non sit, ut hoc modo possit de omnibus verum esse, quod *resurgent de sepulchris.* Denique hic modus est omnium facillimus, & evitat omnes mutationes supervacaneas & libere confictas, redditque probabilem rationem hujus circumstantiæ resurrectionis, quantum ex rebus ipsis reddi potest.

Dubium. Vera enim, & absoluta responsio totius quęstionis est, resurrectionem ibi esse faciendam, ubi Deus sua admirabili providentia disposuerit: tamen, si ex parte rerum aliquid conjectandum est, non posse esse verisimiliorem conjecturam, quam supradictam. Quia sicut unaquæque res generatur, ubi præexistit materia, ex qua fit, quia locus, & quantitas consequuntur materiam, ita corpora illa regenerabuntur, ubi illorum materia inventa fuerit. Nec refert, quod illa loca interdum erunt obscœna, & immunda: quia si corpora suscitanda sunt damnatorum, nihil refert, quod ibi jaceant: si vero sunt gloriosa, non eis loci impuritas nocebit, & subito post instans resurrectionis sua inde agilitate avolabunt.

Solum potest relinqui difficultas de iis corporibus, quę omnino vel majori ex parte in aerem conversa sunt, ita ut eorum materia in nullo loco terrestri sit: sed in regione aeris, aut ignis, aut in profundo maris. Aut enim dicendum est illos homines non esse suscitandos in terra, sed in aere, vel in aqua, quod videtur inconveniens: aut certe in eis non potest habere verum (quod diximus) suscitandos scilicet esse, ubi major pars materiæ eorum fuerit. Ad has, & similes difficultates responderi in primis posset nullam esse incommodum, quod in hujusmodi locis corpora formentur, & resurgant. Quia tam subito fiet resurrectio, & congregatio suscitatorum corporum, ut nullum ex hoc sequi possit inconveniens. Nam si corpus, quod resurgit, est gloriosum, sive sit in aqua, sive in terra, sive in aere, perinde sane est: si vero sit ex damnatis, subito deferetur in locum judicii. Probabilius tamen videtur, omnes homines esse excitandos super terram. Quia ita significatur in testimoniis Scripturæ supra citatis, & est magis consentaneum naturæ humani corporis. Quocirca, quando ex parte materiæ ipsius corporis nulla est ratio, ob quam potius fiat resurrectio in hoc loco terræ, quam in alio, divina dispositione fiet, vel in loco judicii, vel ubi Deus voluerit, aut expedire censuerit.

SECTIO VIII.

Utrum justorum, damnatorumque resurrectio in eodem judicii magno die futura sit.

RESTAT jam nunc dicendum de circumstantia temporis. Et quoniam de anno, mense, ac die nihil certi in particulari dici potest; (hæc enim pendet ex futuris, quæ non sunt nobis revelata: ut dicturi sumus infra agentes de judicio) solum inquiri hic potest, an universalis resurrectio futura sit tota eodem anno, ac die, & an illes dies sit futurus dies judicii. In qua quæstione occurrit examinandus vetus error Chiliastarum, quem olim Cherintiani, & Marcionistæ sequuti sunt, & nunc Anabaptistæ sequuntur, ut referunt Pammel. in Paradox. 24. Tertulliani, & Staphileus in Epitome hæresum Lutheranorum, & Lindanus de hæresibus nostri temporis, & Præteolus, verbo Cheriotiani, & verbo Chiliastæ. Hi dixerunt, resurrectionem justorum futuram mille annis ante diem judicii: quod multi ex antiquis scriptoribus Catholicis sequuti sunt. Sed quia non omnia, quæ in hoc hæretici confinxerunt, communia sunt nostris scriptoribus, oportet eorum sententias breviter explicare. Et quoniam in eis multa continentur, quæ non pertinent ad præsens institutum, ea tantum persequemur, quę hujus loci fuerint, cætera vero in propria loca remittemus. Cherintus ergo (ut est apud Eusebium l. 3. Histor. c. 22. & l. 7. c. 20. Nicephl. l. 3. Histor. c. 14.) docuit Christum mille annis ante judicium in hunc mundum descensurum, & omnes justos suscitaturum ad vitam corporalem, & animalem, ut una cum eis mille annis in terra regnet, in summa pace, voluptate, & rerum omnium, ac deliciarum affluentia, etiam illarum, quæ ventri, & veneri, deserviunt. Dicebat etiam illo tempore instaurandum esse Judæorum regnū, religionem, civitatem Jerusalem ac templum ejus, & taurorum, ac arietum victimas, ac denique tunc esse implendas promissiones omnes factas Abrahæ, & posteris ejus Genesis 13. 15. & 27. Isai. 65. & 66. Jerem. 16. & 31. Ezech. 20. 27. & 28. Hunc errorem sequutus est Apollinarius, ut refert Epiphan. hæres. 77. in fine: Iren. vero l. 5. c. 32. & seqq. docet post Antichristi persecutionem futuram esse hanc justorum resurrectionem, ut in terra vivat cum Christo mille annis. Et quamvis sentiat, eo tempore fruituros magnis spiritualibus delictis: tamen etiam eis attribuit ingentes corporis voluptates, & abundantiam rerum temporalium: non tamen explicat, an sint futuræ hominum generationes, neque de sacrificiis, & aliis cæremoniis Mosaicis meminit, de quibus etiam omnes alii Patres tacuerunt.

Lactantius autem l. 7. instit. c. 14. maxime tamen in 24. & 26. hunc sequens errorem multa falsa pro libito comminiscitur. Primum enim dicit primam illam resurrectionem justorum futuram sexto millesimo anno a mundi creatione. Quod quam sit falsum, & Scripturæ repugnans, dicemus postea agētes de die judicii. Dicit præterea resurrecturos tunc justos, qui mortui fuerunt; qui autem vivi reperientur, non esse morituros: sed per eos mille annos infinitam hominum multitudinem generaturos, & eorum sobolem sanctam, ac Deo caram fore: *Qui autem* (inquit) *suscitabuntur, hi præerunt viventibus, ut judices: gentes vero non extinguentur omnino: sed quædam relinquentur in victoriam Dei, ut triumphentur a justis, ac subjugentur perpetua servituti.* Deinde describit temporalem felicitatem illius sæculi, & aurea tempora, quæ, Saturno regnante a Poetis conficta sunt, illis mille annis futura esse arbitratur. Lactantium fere in omnibus sequutus est Quintus Julius Hilarion lib. de mundi duratione, & hi duo existimarunt primam resurrectionem justorum fuisse futuram ante 500. annum a morte Christi, quorum errorem ipsa rerum experientia satis arguit. Posuerunt etiam persecutionem Antichristi futuram ante primam resurrectionem, postea vero transactis mille annis futuram esse aliam persecutionē, quod plane repugnat Evangelio, ut latius postea dicturi sumus.

Ter-

Tertullianus autem lib. 3. contra Marcionem c. ult. aliter hunc errorem scribit. Nam in primis non existimat resurrectionem omnium justorum simul esse futurã initio illorum mille annorum: sed intra illud seculum paulatim esse consummandam, singulis maturius, vel tardius pro diversitate meritorum resurgentibus. Deinde non videtur tribuere justis eo tempore sensibiles voluptates, sed spirituales. Sic enim inquit; *Hanc* (id est, Jerusalem) *dicimus excipiendis resurrectionis Sanctis, & refovendis omnium bonorum, utique spiritualium, copia, in compensationem eorum, quæ in sæculo vel despeximus, vel amisimus, a Deo prospectam. Siquidem, & justum, & Deo dignum, illic quoque exultare famulos ejus, ubi sunt & afflicti nomine ipsius.* Et ita ejus sententiam interpretatur Pammelius in initio operum Tertull. parad. 24. & tom. 4. in fragm. operis de spe fidelium. Et hoc sensu tolerabilior est hic error, teste etiam August. l. 20. de civit. c. 7. ubi hanc tractans quæstionem sic scribit: *Quæ opinio esset utcumque tolerabilis, si aliquæ deliciæ spirituales in illo Sabbatho affuturæ Sanctis per Domini præsentiam crederentur. Nam etiam nos hoc opinati fuimus aliquando.* In hac etiam sententia fuit Justinus Martyr dialog. cum Tryphone: non tamen explicat modum deliciarũ in eo statu futurarum. Quos Patres ex Papia hanc sententiã didicisse testis est Euseb. l. 3. Hist. c. 33. & Hieron. l. de Eccles. script. in Papia & in præf. l. 18. in Isaiam, ubi præter citatos refert Victorinum in Apoc. & Apollinarium; *Quem non solum* (inquit) *suæ sectæ homines, sed & nostrorum, in hac parte dũtaxat, plurima sequitur multitudo:* & c. 36. in Ezech. addit Severum in dialogo, Gallus. Hieronymus tamen iis locis indifferenter tribuit his authoribus errorem Cherintianorum eo modo, quo a nobis expositus est. Gennadius vero l. de Eccles. dogmatibus c. 6. in genere referens hanc sententiam, *fabulam somniatorum* appellat: in c. vero 55. hunc in modum variis scriptoribus illam attribuit: *In Divinis promissionibus nihil terrenum, aut transitorium expectemus, sicut Melitiani sperant, non nuptiarũ copulam, sicut Cherintus, & Marcion delirant, non quod ad cibum, vel ad potum pertinet, sicut Papia authori Irenæus, Tertullianus, & Lactantius acquiescunt, neque per mille annos, post resurrectionem regnum Christi in terra futurum, & Sanctos cum illo in deliciis regnaturos, speramus, sicut Nepos docuit, qui primam resurrectionem justorum, & secundam impiorum confinxit.* Ubi non video, cur distinxerit sententiam Nepotis a sententia Irenæi. Eadem enim omnino fuisse videtur, ut latius refert Eusebius l. 7. Hist. c. 19. & Nicephorus l. 6. c. 21. Denique Hieron. Jerem. 19. hanc sententiã referens, prout a Cherinto, & Judæis asserta est, subdit; *Licet non sequamur, tamen damnare non possumus, quia multi Ecclesiasticorum virorum, & Martyres ista dixerunt, & unusquisque in suo sensu abundet, & Domini cuncta judicio reserventur.*

Fundamentum hujus sententiæ fuit obscurus locus Apoc. 20. ubi sic scribitur: *Et vidi Angelum descendentem de cœlo, habentem clavem abyssi, & catenam magnam in manu sua, & apprehendit draconem serpentem antiquum, qui est diabolus, & Satanas, & ligavit eum per annos mille, ut non seducat amplius gentes, donec consummentur mille anni, & post hæc oportet solvi modico tempore. Et vidi sedes, & sederunt super eas, & judicium datum est illis, & animas decollatorum propter testimonium Jesu, & propter verbum Dei, & qui non adoraverunt bestiam, neque imaginem ejus, nec acceperunt characterem ejus in frontibus, aut in manibus suis, & vixerunt, & regnaverunt, cum Christo mille annis, cæteri mortuorũ non vixerunt, donec consummentur mille anni. Hæc est resurrectio prima.* Post quæ omnia describitur generale judicium futurum post illos mille annos. Qui locus videtur tam apertus ad prædictam sententiam confirmandam, ut propter hanc causam (teste Eusebio supra) multi librum Apoc. rejecerint, ut apocryphum, & a Cherinto scriptum.

Dicendum est tamen, resurrectionem justorum non esse futuram usque ad diem judicii, & illa die omnes homines resurrecturos, quare non intercedet magna mora inter resurrectionem Justorum, & iniquorum. Hæc assertio est certa, & quatenus repugnat citato errori, existimo esse de fide. Nam licet antiqui Patres Hieron. & Augustinus non videantur contrariam sententiam, ut hæreticam damnare: tamen Epiphanius hær. 77. circa finem illam absolute damnat ut hæreticam, Scripturæque contrariam. Et Eusebius supra, & l. 3. c. 33. rejecit eam, ut erroneam, refert etiam Dionysium Alexandrinum duos libros contra illam scripsisse. Et Hieronymus Ep. 150. ad Hedibiam *Judaicam fabulam appellat.* Denique omnes Theologi, & posteriores scriptores, qui contra hæreses scripserunt, inter hæreses hanc sententiam numerant. Verum est potius eam damnare, propterea quod beatitudinem in voluptatibus corporeis constituat, quam propter lapsum circa tempus resurrectionis, sed hic nos illam rationem non consideramus. Pertinet enim ad materiam de Beatitudine. Et nunc sufficiunt verba Christi Mat. 22. *In resurrectione, neque nubent, neque nubentur, sed erunt sicut Angeli;* & Pauli Rom. 14. *Regnum Dei non est esca, & potus.* Hic ergo solum est ostendendum, etiam posteriori ratione aperte repugnare Scripturæ. Quod probatur primo ex illis verbis Job. 19. *Scio, quod redemptor meus vivit, & in novissimo die de terra surrecturus sum.* Quod certum est dictum esse a Job ratione universalis resurrectionis Justorum. Et apertissime Christus Dominus Jo. 6. *Hæc est voluntas ejus, qui misit me Patris, ut omne quod dedit mihi, non perdam ex eo, sed resuscitem illud in novissimo die. Hæc est autem voluntas Patris mei, qui misit me, ut omnis, qui videt filium, & credit in eum, habeat vitam æternam, & ego resuscitabo eum in novissimo die.* Et iterum: *Nemo potest venire ad me, nisi Pater qui misit me, traxerit eum: & ego resuscitabo eum in novissimo die.* Et fortasse hinc didicit Martha, quod Joannes 11. dixit: *Scio, quia resurget in resurrectione, in novissimo die.* Certum autem est, per *diem novissimum* intelligi postremum diem, in quo fiet generale judicium, ut omnes exponunt, & ex vi ipsius vocis constat. Dicitur enim in Scriptura *novissimum*, quod est postremum. Unde respectu alicujus personæ, seu actionis *novissimus dies* dicitur dies mortis, quomodo potest intelligi illud Proverb. 31. *Et ridebit in die novissimo.* Et similiter postremus dies festivitatis dicitur *novissimus* Jo. 7. at vero *novissimus dies* simpliciter solum ille dici potest, qui absolute postremus futurus est, de quo dixit Christus Jo. 12. *Sermo, quem loquutus sum, ille judicabit eum in novissimo die.* Secundo argumentor ex eo, quod in Scriptura resurrectio bonorum, & malorum simul futura esse dicitur, & quamvis nonulli Catholici contendant, non esse intelligendum de simultate physica, sed morali (ut sic dicam); tamen, si inter unam, & aliam mille anni interponendi essent, neutro modo possent dici simul futuræ. Oportet ergo, ut vel in eodem momento, vel saltem intra brevissimum tempus fiant, juxta verbum Christi Jo. 5. *Venit hora, in qua omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem filii Dei, & procedent qui bona egerunt, in resurrectionem vitæ: qui autem mala, in resurrectionem judicii.* Eadem ergo hora, & tempore utrumque fiet, sicut Paulus explicuit 1. Cor. 15. 15. *Omnes quidem resurgemus,* scilicet, tam boni quam mali, sicut sequentia verba declarant, *sed non omnes immutabimur:* & tamen subdit: *In momento, in ictu oculi, in novissima tuba, canet enim tuba, & mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur.* Itaque, & qui immutandi sunt, & qui non sunt immutandi, simul resurgent. Idem colligi potest ex parabolis zizaniorum, & sagenæ missæ in mare; & decem virginum, & ex Daniel. 12. c. *In tempore illo evigilabunt alii in vitam æternam, & alii in opprobrium.* Tertio sunt evidentia testimonia, quæ docent, justos non resurrecturos iterum ad vitam animalem, sed spiritualem, & gloriosam 1. ad Cor. 15. *Seminatur in corruptione, surget in incorruptione, seminatur in ignobilitate, surget in gloria; seminatur in infirmitate, surget in virtute, seminatur corpus animale, surget corpus spirituale.* Et infra eodem sensu dicit: *Caro, & sanguis regnum Dei non possidebit,* & rursus: *Mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur,* scilicet ad statum gloriæ: non ergo intercedent mille anni inter justorum resurrectionem, & eorum immutationem. Et ideo dixit de illis Christus Matth. 25. quod ad imperium suum *procedent in resurrectionem vitæ.* Non enim hoc dicitur, quia iterum vivent, nec quia resurgent ad vitam perpetuã; (utrumque enim commune est malis) ergo quia resurgent ad vitam gloriosam. Et ita Daniel dicto c. 12. de quibus dixerat evigilaturos in vitam æternam, statim subdit: *Fulgebunt quasi splendor*

fir-

firmamenti: ergo non erit alia resurrectio justorum nisi gloriosa, neque prius ad vitam quam ad cœlestem vitam resurgent. Ratione item potest hoc ostendi. Quia sanctæ animæ fruuntur Deo, & in resurrectione non privabuntur illa visione: ergo statim ac suis corporibus unientur, gloria illa replebũtur. Quia ex beatitudine animæ redũdat in corpus quędã illius participatio, & nulla est causa, cur impediatur, cũ illi justi jam sint extra statũ merendi.

Objectio. Dices, hoc argumento satis probari Sanctos post resurrectionem non usuros cibo, & potu, eo quod eis non indigeant: sed habituros statim corpora gloriosa: nihilominus tamen permansuros in terra mille annis, ut fruantur bonis, & gaudeant ibi, ubi passi sunt. Sed hoc (prӕterquã

Responsio. quod per se est incredibile, & improbabile: quę enim, vel qualia sunt terrena hæc, & inferiora bona, ut propter eorum fruitionem oporteat Beatos in corporibus gloriosis mille annis in terra degere?) repugnat aliis Scripturæ testimoniis. Nam 1. ad Thessalon. 4. inquit Paulus: *Si enim credimus, quod Jesus mortuus est, & resurrexit, ita & Deus eos, qui dormierunt cum Jesu, adducet cum eo.* Non ergo Jesus veniet iterum in terram, ut eam inhabitet, & in ea regnet, sed potius suos secum adducet, ut secum in cœlo regnent, juxta illud secundæ ad Cor. 5. *Scimus, quoniam si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur, quod ædificationem ex Deo habemus, domum non manufactam, æternã in cœlis.* Et illud ad Eph. 2. *Convivificavit nos Christo, & conresuscitavit, & consedere fecit in cœlestibus in Christo Jesu.* Et hoc est, quod Paulus in priori loco subjungit, quod statim post resurrectionem & immutationem justorũ, *Simul rapiemur cum Christo in aera, & sic semper cum Domino erimus.* Cum enim gloriosa, & immortalia corpora, excelsiora cœlis facta, permanerent in terra, quę propria est mortalium habitatio?

Quarto possunt congruentes rationes adduci, ob quas merito divina Providentia disposuit, ut generalis hominum resurrectio in finem mundi differretur, quas attigit D. Th. in 4. dist. 43. q. 1. a. 3. q. 1. & latius Sot. q. 2. a. 1. Summa omnium est, Nam durante cœli motu durat generatio, & corruptio, ac temporis successio, & ideo non decuit, ut generaliter corpora hominum, quæ ex materia generabilium, & corruptibilium rerum formanda sunt, ad immortalem & æternam vitam transferrentur. Item quia (ut infra videbimus) decuit in fine mundi fieri universale, ac manifestũ judicium omnium hominũ: igitur etiam decuit, ut aliquod præmium, saltẽ quoad complementũ, in corpore, & animo, in tẽpus illud reservaretur.

Responsio ad argumenta in oppositũ. Ad fundamentum contrarii erroris, quod attinet ad loca Prophetarum de antiquis promissionibus Judæis, de instauranda Jerusalem, bonorum affluentia, & aliis id genus factis, breviter dicitur intelligenda esse secundum metaphoricam locutionem de Ecclesia vel militante, vel triumphante, ac de bonis spiritualibus, quę fidelibus, qui sunt veri, & spirituales Israelitę, Deus communicat, ut tractat late Hieronymus exponendo eadem Prophetarum loca, & attigimus breviter superiori tomo, disp. 1. sect. 4. Solum ergo superest, ut exponamus vigesimum caput Apocalypsis. De quo in primis dicendum est, Angelum illum, quem Joannes vidit descendentem de cœlo, esse Christum Dominum, qui in Scriptura dicitur: *Angelus testamenti*, & *magni consilii angelus*; vel aliquem

Locus cap. 20. Apocal. & expositio. sanctum Angelum ministrum ejus. Parum enim refert, uno vel altero modo interpretari. Deinde dicitur, ibi esse sermonem de primo Christi adventu, non de secundo. Christus enim veniens in mundum per Incarnationem superavit Dæmonem, & potestatem ejus abstulit, juxta illud Luc. 11. *Cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt omnia, quæ possidet: si autem fortior eo superveniens, vicerit eum, universa arma ejus auferet, in quibus confidebat.* Addit vero Matth. c. 12. *Quomodo potest quisquam intrare in domum fortis, & vasa ejus diripere, nisi prius alligaverit fortem?* Sic igitur Christus veniens in mundum alligavit Dæmonem, & hoc est, quod vidit Joannes dicto c. 20. Quod vero subdit, *& misit eum in abyssum, & clausit, & signavit super illum, ut non seducat amplius gentes*, quidam putant, esse intelligendum non de omnibus Dæmonibus: sed de Satana principe Dæmoniorum, qui ita est in infernum detrusus, ut exire non permittatur, neque per seipsum homines tentare. Quod significat Gregorius l. 4. moral. c. 13. Exponit enim hunc locum de illo apostata Angelo, qui ita creatus est, ut cæteris legionibus Angelorum emineret. Et idem sentit Lactantius l. 7. c. 24. & 26. Quod si velimus de universo Dæmonum imperio id explicare, intelligendum est, Dæmonem fuisse ligatum, ut non possit ad homines tentandos ex abysso exire, nisi juxta voluntatem, ac permissionem illius angeli, id est, Christi, qui eum ligavit. Unde fit, ut neque in hoc mundo tam libere regnet sicut antea, neque tam acriter possit homines tentare, ac seducere: ligare ergo Dæmonem fuit ejus coercere, & cohibere potestatem, ut Aug. exposuit 20. de Civit. c. 7. & ep. 107. & significavit Greg. 7. Moral. c. 15. Addit præterea Joannes, ligatum ab hoc angelo fuisse Dęmonem mille annis, & postea solutum modico tempore. Sed intelligendum est, ibi positum esse definitum numerum annorum pro indefinito. Solet enim scriptura per millenarium numerum explicare diuturnam temporis durationem, ut Psal. 104. *Verbũ, quod mandavit in mille generationes.* Et Eccles. 16. *Melior est unus vir timens Deum, quam mille impii.* Habuit autem Joannes specialem causam, & rationem, ob quam ea phrasi locutionis uteretur. Quia vel non poterat definite dicere, vel non oportebat explicare, quantum esset tempus futurum usque ad persecutionem Antichristi, quando Dæmon solvetur modico tempore. Dicitur ulterius, omnes animas Sanctorum regnasse cum Christo iis mille annis, id est, toto hoc tempore. Ubi notandum est, non dici, solis his mille annis regnaturum Christum cum Sanctis suis, futurum enim est illud regnum perpetuum: dicitur ergo regnaturus eo tempore, donec ad judicandum veniat, absque nova immutatione, & quasi innovatione, quę post corporum resurrectionem in illo regno fiet. Atque ob hanc causam nulla ibi fit corporum mentio, sed solum animarum. Unde fit, cum subdit Joannes, hanc esse *primam resurrectionem*, necessario intelligi de resurrectione spirituali, qua anima a peccato resurgit ad vitam gratiæ, & gloriæ. Toto enim illo tempore operabitur Christus in animabus hanc resurrectionem, inchoando illam in hac vita, perficiendo autem in morte, de qua dixit Christus Jo. 5. juxta expositionem August. tract. 22. in Joan. & serm. 64. de verbis Domini, & 20. de Civit. c. 6. *Venit hora, & nunc est, quando mortui audient vocem filii Dei, & qui audierint, vivent*: quamquam aliam possit ille locus Joannis habere expositionem literalem: sed nunc nostra non refert. Dixi autem, spiritualem hanc resurrectionem inchoari per gratiam, perfici autem in gloria. Quia ut metaphora resurrectionis melius quadret, oportet, ut ex parte termini a quo, mortem aliquo modo respiciat. Nam sola glorificatio per se sumpta non habet rationem resurrectionis, sed ut confertur homini, qui per peccatum jus ad illam amiserat, & quia hoc jus per justificationem reparatur, ideo dicimus, hanc resurrectionem utrumque aliquo modo includere, justificationem scilicet, usque ad glorificationem, seu e contrario glorificationem, ut in tali justificatione fundatam. Sola enim justificatio non habet rationem propriam resurrectionis, de qua ibi est sermo. Nam ibi dicitur *secundam mortem*, id est, damnationem non habere locum in iis, qui primæ resurrectionis sunt participes, quod non convenit omnibus justificatis, nisi vitam gratiæ perpetuo conservent, quod in gloria fiet; sic ergo exponenda est illa prima, & spiritualis animarum resurrectio.

Possunt vero nobis obstare illa verba ejusdem c. 20. Apoc. *Cæteri mortuorum non vixerunt, donec consummentur mille anni*: & subditur: *Hæc est resurrectio prima.* Nam in prioribus verbis necesse est esse sermonem de vita corporali, nam *cæteri mortuorum*, id est, damnati, qui in Christum non crediderunt, non sunt resurrecturi unquam spirituali resurrectione, sed corporali tantum: ergo, cum hæc dicitur *resurrectio prima*, intelligitur de corporali, non de spirituali. Quia non est verisimile, in tam paucis verbis tam magnam involvi æquivocationem. Objectio. Responderi potest illa priora verba non intelligi de vita corporali, vel spirituali determinate sed simpliciter de omni vita: ita ut sit sensus. Ad nullum genus vitæ suscitatos esse, & ideo non esse proprie æquivocationem. Melius tamen (ut existimo) responderi potest, etiam in illis verbis sermonem esse de vita gratiæ & gloriæ, ita ut sensus sit, eos, qui non adhæserunt Christo, in toto illo sæculo usque ad finem mundi non esse gratiam & gloriam consecuturos. Quod autem subditur, *donec consummentur*

tur

tur mille anni, non significat, post mille annos esse victuros: sed quia tempus definitum a Deo ad hanc primã resurrectionem, solum est hoc, quod fluit usque ad diem judicii, ideo specialiter dictum est, toto hoc tempore hos non fore vivificandos: non quia postea vivificandi sint, sed solum ut excludatur tempus, in quo maxime vivificari poterant, & ita illa particula *donec* tantum significat, quid toto illo tempore futurum non sit, non tamen quid post illud tempus sit futurum juxta frequentem modum loquendi Scripturæ in superioribus expositum.

In reliqua parte illius capitis describit Joannes persecutionem Antichristi, universalem resurrectionem, & judicium, de quibus postea dicturi sumus. Quia in tota illa parte nulla est difficultas, quæ ad præsentem quæstionem spectet. Solum in illis verbis: *Ascenderunt super latitudinem terræ, & circumierunt castra Sanctorum, & civitatem dilectam*, advertendum est, non intelligi per *civitatem dilectam* Jerusalem (ut Chiliastæ exposuerunt) sed Ecclesiam. Hæc enim est civitas vere a Deo dilecta. Quod si de aliqua privata urbe terrena illa verba essent exponenda, potius de Roma, quam de Jerusolyma intelligi deberent: quia post Christi ascensum in cælum, multo magis est dilecta hæc civitas a Deo, quam Jerosolyma.

Quoniam autem tota vis hujus expositionis consistit in illis verbis, *resurrectio prima*, oportet ex contextu, & circumstantiis ejus ostendere, esse sermonem de resurrectione animæ, non corporis. Potest autem hoc variis modis ostendi. Primo: quia in fine capitis ponitur universalis resurrectio corporalis omnium mortuorum. Secundo quia post illam primam resurrectionem dicitur futura persecutio Antichristi, in qua justi occidentur, quod repugnat & statui post corporum resurrectionem, & verbis Christi, Matth. 24. ut inferius latior dicemus agentes de judicio. Tertio quia ibidem *mors* aperte sumitur pro morte spirituali, seu damnatione, ut cum dicitur: *Infernus & mors, missi sunt in stagnum ignis*, scilicet, post finale judicium, quando non homines mortui, sed corpore, & animo viventes detrudentur in infernum. Ergo non sumitur ibi mors pro morte corporali, sed pro spirituali. Quid ergo mirum, quod eodem sensu prius loquutur sit de resurrectione? Quartum argumentum simile confici potest ex illis verbis, *mors secunda*. Mors enim corporalis non est nisi una: ergo necessario intelligenda sunt de morte spirituali, ita ut *mors prima* sit mors peccati: mors autem *secunda* sit gehenna, ut exposuit Chrysost. hom. 25. in Apocal. vel certe *mors prima* dicatur gehenna, vel condemnatio solius animæ: mors autẽ secunda sit damnatio totius hominis corpore, & animo, quæ fiet in die judicii. Ergo e contrario resurrectio prima, & secunda secundum eundem modum, ac proportionem explicanda sunt. Et hinc tandem sumi potest alia conjectura. Quia mors prima, & secunda non intelliguntur respectu diversorum, sed respectu ejusdem: ergo eodẽ modo intelligenda sunt resurrectio prima, & secunda: ergo non recte exponuntur de resurrectione bonorum, & malorum, ut Chiliastæ finxerunt. Nec etiam placet expositio Origenis in 26. c. Isai. quam refert Pamphyl. in Apolog. pro Origene, qui similiter exponens resurrectionem primam, & secundam de resurrectione bonorum, & malorum, explicat, illam dici primam non tempore, sed dignitate. Nam licet hæc expositio non contineat errorem, non tamen potest contextui accommodari. Denique ad hunc fere modum exposuerunt hunc locum Aug. l. 20. de Civit. fere per totum, præsertim c. 7. & hom. 17. in Apoc. & colligitur ex S. Elig. hom. 8. in die cœnę Dom. & Hippolyto l. de consum. mundi, & Gregor. l. 4. Moral. c. 13. & l. 18. c. 25. ubi expresse dicit millenario numero non quantitatem, sed universitatem temporis, quo regnat Ecclesia, designari, atque idem repetit l. 32. c. 12. Eodem modo sentiunt omnes expositores Catholici in Apoc. Ansel. Beda, Rupertus, Aretas, & reliqui.

SECTIO IX.

Utrum universalis resurrectio omnium hominum simul tempore futura sit.

IN præcedenti sectione conclusimus, futuram esse universalem resurrectionem eodem die, restat inquirendum, an etiam futura sit eodem tempore ac momento. In hac enim re explicanda Catholici scriptores in varias abiere sententias. Prima sententia est, prius esse suscitandos omnes Justos, deinde omnes reprobos. Ita docent super. 1. Thessalonic. 4. c. Primasius, Theophyl. & Oecumen. qui existimantur id accepisse a Chrysostomo, qui tamen nihil aperte dicit, ut patet ex hom. 7. & 8. super 1. ad Thess. & homilia quadam de ascensione Christi. Apertius hoc docuit Theodoretus 1. ad Thess. 4. ubi ait, omnes Justos, qui fuerunt tam in lege naturæ, & veteri, quam in lege gratiæ simul fore suscitandos, juxta illud ad Hebr. 11. *Hi omnes mortui sunt non acceptis repromissionibus, Deo pro nobis melius aliquid providente, ut non sine nobis consummarentur*, omnes autem electos suscitandos esse ante reprobos. Idem tenet Cajetan. 1. ad Cor. 15. Fundari autem potest hæc sententia in verbis Paul. 1. ad Thess. 4. *Mortui, qui in Christo sunt, resurgent primi*, & 1. Cor. 15. *In Christo omnes vivificabuntur, unusquisque autem in suo ordine, primitiæ Christus, deinde ii, qui sunt Christi, deinde finis*, ubi aperte loquitur de ordine temporis. Secundo addi possunt congruentiæ. Prima, quia Justi exituri sunt obviam Christo in aera, & ideo oportet, ut prius resurgant, quam reprobi, qui in terra expectaturi sunt. Secunda ut Deus se ostendat propensiorem ad reddendum præmium, quam pœnam. Tertio ut significetur obedientia Justorum, dum citius obediunt voci Dei, eos ad vitam revocantis.

Secunda sententia constituit ordinem inter ipsos Justos. Qui dupliciter fingi potest, primo ut prius resurgant Justi, qui Christi incarnationem præcesserunt: deinde qui fuerunt in lege gratiæ; vel aliter ut prius resurgant qui antea erant mortui, deinde illi, qui vivi tunc invenientur. Et hic posterior modus colligi potest ex Augustino, & Anselmo, dicentibus, Justos, quos dies judicii vivos invenerit, in corpore mortali rapiendos esse in aera, simul cum aliis Sanctis jam excitatis, & in ipso raptu esse morituros, & resurrecturos. Nam ex hoc ordine aperte sequitur, prius esse suscitandos Justos antea mortuos. Et ita explicant ac sequuntur Scot. in 4. d. 43. q. 5. & Durand. q. 4. & Richard. a. 5. q. 1. qui fundantur in illis verbis Pauli: *Et mortui, qui in Christo sunt, resurgent primi: deinde nos, qui vivimus, simul rapiemur cum eis obviam Christo in aera.* Sed in superioribus rejecimus hanc sententiam, & locum Pauli aliter exposuimus.

Tertia sententia est, omnes homines electos, ac reprobos simul, eodemque momento esse suscitandos. Hæc est communior Theologorum in 4. d. 43. ubi D. Th. eam indicat q. 1. a. 3. q. 3. præsertim in solutionibus argumentorum, ubi ad 3. dicit, sicut effectus sacramenti fit in ultimo instanti prolationis formæ, ita generalem resurrectionem futuram esse in ultimo instanti, in quo consummabitur vox, seu sonus tubæ. Idem problematice Richardus a. 5. q. 5. absolute Paludan. Sotus, & alii. Et ex Patribus inclinat in hanc sententiam Gennad. l. de Eccl. dogmatibus c. 6. *Erit* (inquit) *resurrectio mortuorum omniũ hominum, sed una in simul, & semel non: prima justorum, & secunda peccatorum.* Hippolytus Martyr lib. de consummatione mundi, non longe a fine, & Method. de Resurrectione.

Et absolute hæc opinio est probabilior. Primo quia est magis consentanea scripturis, Jo. 5. *Nolite mirari hoc, quia venit hora, in qua omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem filii Dei, & procedent, qui bona egerunt in resurrectionem vitæ: qui autem mala, in resurrectione judicii.* Quorum verborum sensus est, nolite mirari, quod vobis dixerim, me habere virtutem ad excitandos mortuos. Nã veniet hora, in qua uno verbo excitabo omnes homines tam bonos, quam malos: ergo ad unum Christi imperium omnes simul resurgent. Et ita insinuant ibi Cyrillus, Chrysost. Rupertus, clarius Euthym. dicens: *Simul omnes repente, ac virtute arcana coaptabit, animabit, ac excitabit voce sua, sive jussu.* De hoc etiam Paulus loquitur. 1. ad Cor. 15. *Omnes quidem resurgemus in momento, in ictu oculi, in novissima tuba, canet enim tuba, & mortui resurgent incorrupti.* Secũdo possumus argumentari ratione. Quia neque ex parte divinæ potentiæ requiritur hæc successio, neque ex parte ipsius actionis, ut per se constat, neque etiam ex parte hominum suscitandorum. Quia si de omnibus Justis in communi agamus, si omnes simul resurgant ad commune omnium gaudium,

ma-

majus etiam erit gaudium singulorum: & ideo (ut in Apoc. dicitur) singulorum Justorum resurrectio differtur, donec impleatur numerus electorum: ergo consummato hoc numero omnes resurgent, neque erit jam, cur alicujus resurrectio amplius differatur. Ad hæc si comparemus Sanctos legis naturæ, aut veteris ad Sanctos legis gratiæ, nulla ratio est, ob quam illorum resurrectio antecedat. Nam potius *nos expectans, ut non sine nobis consummentur*, ut Paulus dixit ad Hebr. 11. Rursus prærogativa legis gratiæ est, ut gloria, & beatitudo non nisi tempore hujus legis sit hominibus communicata: cur ergo resurrectio, & gloria corporum tardius conferetur hominibus hujus legis, quam præcedentibus? Denique in hoc nullus antiquorum Patrum, aut Catholicorum Doctorum (quod ego viderim) dubitavit. Præterea, quod justi prius mortui non sint prius resurrecturi, quam illi, qui invenientur vivi prope diem judicii, primum ostendi potest præter Scripturæ testimonia adducta. Quia nulla est probabilis ratio alterius ordinis, vel successionis. Nam priusquam præcedentes Justi resurgant, morientur reliqui justi, qui tunc vivent. Quia (ut supra ostendi) mors illorum non fiet in raptu, sed ante raptum, & causæ, quæ illis possunt mortem inferre, generalem resurrectionem præcedent, ut patet etiam ex supra dictis. Ergo æque cito obedient voci Dei eos ad vitam revocantis. Adde, Paul. 1. ad Thess. 4. non solum non significasse hos esse posterius suscitandos: verum potius fuisse solicitum, ne aliquis putaret esse prius suscitandos, eo quod eorum mutatio, & resurrectio videri poterat facilior, & ideo dixisse: *Qui residui sumus in adventu Domini, non præveniemus eos, qui dormierunt*. Ex quo non sequitur, hos, qui dormierunt, esse præventuros alios, sed ad summum, simul esse resurrecturos: quid autem in sequentibus verbis Paulus voluerit, statim dicemus. Tandem neque ex parte damnatorum oportet resurrectionem esse tardiorem, ut patebit respondendo ad argumenta aliarum opinionum.

Ad primum testimonium ex Paulo: *Qui in Christo sunt, resurgent primi*, intelligi potest primo, illos futuros esse primos, non ordine temporis, sed excellentia dignitatis, ut Sedulius exponit. Quæ expositio videtur difficilis D. Th. super Paulum: quia multi de vivis erunt probati in persecutione Antichristi, qui dignitate præcedent multos prius defunctos: sed hoc solvi potest dicendo, non comparari (ut sic dicam) singulos ad singulos, sed multitudinem, ad multitudinem, & hoc modo priores dignitate præcedere. Nam in eis continentur Apostoli, Patriarchæ, & Prophetæ, & sanctissimi Martyres. Erit ergo juxta hanc expositionem sensus Pauli, illi quidem, qui mortui sunt, resurgent dignitate primi, eis quodammodo magis erit debita resurrectio, eo quod diutius eam expectarunt: nihilominus tamen reliqui simul cum eis rapientur obviam Christo. Sed obstat vox Græca πρῶτον quæ est adverbium æquivalens temporis adverbio comparativo, & ita legunt Græci: *primum*. Obstat etiam particula, quæ sequitur, *deinde*, quæ non proprie significat ordinem dignitatis.

Testimonii Pauli ad Thess. 4. 1. Expositio. 2. Expositio.

Secunda expositio est, ut sit sermo de ordine temporis: ita tamen, ut illi dicantur resurgere primi non positive, sed negative, id est, quod ante hos nullus resurget. Ita Ansel. Sed videtur obstare, quod hoc non est singulare illorum, sed commune omnibus. Dici potest, de illis hoc specialiter dici propter rationem supra traditam. Et ita, hæc vox *primi*, respondet superiori negationi, *non præveniemus eos*. Sed adhuc obstat, quod particula, quæ sequitur, *deinde*, comparationem positivam indicat.

Tertia expositio est, ut illæ duæ particulæ significent successionem temporis, non inter quorundam resurrectionem, & aliorum, sed inter resurrectionem, & raptum. Prius enim resurgent, postea vero *rapientur in aera obviam Christo*. Ita D. Th. & Anselmus. Sed est difficultas in hac expositione, cur Paulus in priori membro loquatur tantum de præcedentibus hominibus jam mortuis; in posteriori vero de reliquis viventibus. Nam & utrique resurgent, & utrique rapientur, & utrique prius resurgent, quam rapiantur. Responderi potest, specialiter illis prioribus attribuisse resurrectionem, ne (ut diximus) existimarentur tardius resurrecturi, propter diuturnam mortem præcedentem: raptum vero æque utrisque attribuisse, quia in eo ablata erat omnis dubitandi ratio. In hoc autem loco Apostolus nullam mentionem fecit resurrectionis damnatorum, quia solum cupiebat spem fidelium erigere, eosque consolari, ut patet ex illis verbis: *ut non contristemini, sicut & cæteri, qui spem non habent*: & ex illis: *Itaque consolamini invicem in verbis istis*. Et ideo ex hoc loco nullo modo colligi potest, quod justi prius excitandi sint, quam damnati. Nam, cum Paulus ait: *Mortui, qui in Christo sunt, resurgent primi*, non comparat resurrectionem Justorum, ad resurrectionem damnatorum (de quibus nullam ibi mentionem facit) sed comparat resurrectionem Justorum ad eorum raptum *obviam Christo in aera*.

Testimonii Pauli 1. Cor. 15. Expositio.

Ad secundum testimonium ex 1. ad Cor. 15. respondetur primo, *Sermonem esse de ordine dignitatis, non temporis*. Ita D. Th. & Anselmus, & eadem expositio sub disjunctione ponitur in commentariis, quæ Hieronymo tribuuntur. Eandem habet Tertul. de resur. carnis c. 48. iis verbis: *Unusquisque in suo ordine, scilicet quia & in suo corpore, ordo enim non aliud, quam meritorum dispositor. Merita autem cum corpori quoque ascribantur, ordo quoque corporum disponatur necesse est, qui possit esse meritorum*. Secundo, si velimus exponere de ordine temporis propter verbum illud, *deinde finis*, (quod sine dubio videtur intelligendum de ordine temporis) advertendum est, Paulum in toto illo cap. non facere mentionem resurrectionis damnatorum, usque ad illa verba: *Ecce mysterium vobis dico, omnes quidem resurgemus: sed non omnes immutabimur*. In tota enim antecedenti parte capitis, tantum de resurrectione gloriosa sermonem habuerat propter erigendam fidem, & spem fidelium: & ideo, ne videretur aliam excludere, & ut timorem simul cum spe conjungeret, dixit: *Ecce mysterium vobis dico*. Hinc ergo colligo, cum in superioribus verbis dicit: *Unusquisque in suo ordine*, non agere de ordine justorũ, & damnatorum, de quibus neque ibi, neque in priori parte capitis mentionem fecerat. Comparat ergo particularẽ resurrectionem Christi, sub qua comprehendit eos, qui ex speciali privilegio, vel cum Christo, vel propter singularem cum Christo conjunctionem jam antea surrexerant, comparat (inquam) cum generali Justorum resurrectione, & hoc est, quod dicit *primitiæ Christus*, deinde hi, qui sunt Christi, quos specialiter nominat in hoc secundo ordine, non quia damnati non sint in eodem tempore resurrecturi: sed quia tunc tantum agebat de resurrectione gloriosa. Quod satis explicuit inferius, dicens, ibi latere mysterium, quia ad sonitum ejusdem vocis multi alii simul resurgent, qui ad statum gloriæ non immutabuntur. Quod ergo addit Paulus: *Deinde finis*, non significat (ut multi exponunt) deinde erit universalis resurrectio aliorum, quia neque verba id significant, neque ex adjunctis talis sensus colligi potest. Est ergo sensus. Deinde sequetur finale judicium: quo fiet, ut & regnum Justorum tradatur Deo, & Patri, & omnes Christi inimici subdantur sub pedibus ejus, ut in sequentibus subjungit. Juxta quam expositionem (quæ mihi maxime literalis videtur) solum colligitur ex illis verbis, *deinde finis*, resurrectionem universalem, tam bonorum, quam malorum, esse futuram ante mundi finem, & propter illum.

Ad primam conjecturam respondetur, non oportere, ut resurrectio Justorum præcedat resurrectionem malorum, eo quod Justi ascensuri sint *in aera obviam Christo*. Quia nihil est incommodi, quod iniqui expectent illo tempore, in terra adventum judicis, præsertim cum totum illud tempus satis breve futurum sit. Ad secundam dicitur, tunc non futurum tempus misericordiæ exercendæ, sed rigoris, judicii, & justitiæ, & ideo ex hoc capite potius expedit, ut opera justitiæ distributivæ, & commutativæ simul impleri incipiant. Ad tertium dico, iniquos homines non resurrecturos ut iniquos, seu ut homines, & ut effectus Divinæ omnipotentiæ, ideoque non expedire, ut tardius obediant voci Dei, quam Justi: unde ex hoc etiam capite potius expedit, ut simul resurgant.

SECTIO X.

An universalis resurrectio nocturno, vel diurno tempore futura sit.

Supponimus, universalem resurrectionem brevissime esse absolvendam. Nam organizatio, & vivificatio corporum in instanti fiet: collectio autem cinerum Angelica

gelica

gelica velocitate, atque adeo eximia temporis brevitate perficietur, ut supra notavimus de communi ratione resurrectionis disputantes. Ex quo colligitur non esse verisimile hoc negotium resurrectionis esse noctu inchoandum, & die perficiendum, neque e converso; ideoque inquirimus, utrum nocturno, an diurno tempore futurum sit. Quæ res licet valde sit incerta (quia ex scripturis nihil satis colligi potest) nihilominus Doctores excogitarunt duos probabiles dicendi modos.

Primus est, resurrectionem futuram intempesta nocte. Ita refert Hieronymus ex Diodoro in ep. 152. ad Minerium & Alexandrum, qui id colligabat ex verbis Christi Mat. 25. & Luc. 17. *Media autem nocte clamor factus est, ecce sponsus venit*: Nam hinc (inquit) *constat medio noctis securis omnibus, consummationem Mundi esse venturam*. Et idem sentit Hieron. Mat. 25. eadem verba exponens, Chrysost. hom. 79. in Mat. circa eadem verba, sub disjunctione dicit: *Aut in parabola, quoniam dormiebant, dixit: commoratur, aut in nocte futuram resurrectionem ostendere voluit*. Atque idem sentit Augustinus l. 83. q. in q. 57. & Ambrosius l. 8. in Lucã circa illa verba c. 17. *In illa nocte erunt duo in lecto uno, &c.* Lactantius l. 7. c. 19. dicens *intempesta, & tenebrosa nocte* resurrectionem futuram. Idem Cassiodorus Psal. 108. circa illa verba; *Media nocte surgebam ad confitendum tibi*. Et qui tenent, Christum resurrexisse media nocte, idem affirmarent fortasse de cæteris hominibus: nam hoc argumento utuntur aliqui ex prædictis authoribus. Afferunt etiam figuram egressionis filiorum Israel de Ægypto, quando media nocte Angelus descendit, Ægyptios percutiens, & Israelitas a servitutis jugo liberans.

Universalem mortuorum resurrectionem matutino tempore futuram.

Alter dicendi modus est verisimilior, resurrectionem universalem futuram hora matutina, quo tempore Christus resurrexit. Hanc sententiam sequuntur communiter Theologi in 4. dist. 43. D. Th. Bonavent. Richard. Durand. Paludan. Capreol. & Antonin. 4. par. tit. 14. c. 11. §. 4. Et eandem tradit Anselm. in Elucidario, ubi dicit, resurrecturos nos, qua hora Christus resurrexit. Et hoc est potissimum fundamentum hujus sententiæ. Quia cum Christus sit exemplar nostræ resurrectionis, verisimile est, eo tempore, quo ipse surrexit, nos suscitandos esse, ipse autem surrexit summo diluculo, ut supra ostendimus: ergo & nos simili tempore resurgemus. Unde concludit Anselm. resurrectionem nostram futuram in die Paschatis. Quod prius dixerat Lactantius, & significavit Macarius hom. 5. & 12. dicens nostram resurrectionem futuram tempore Aprilis, quando omnia florere incipiunt. Accedit, tempus lucis esse magis commodum, tum ad judicium, quod statim post resurrectionem sequetur: tum etiam, ut omnes homines possint naturali modo, & sine miraculis se mutuo videre, atque ut opus resurrectionis illustrius fiat. Item quodammodo pertinet ad bonorum gloriam, ut tempore lucis resurgant. Nam licet interna eorum claritas eis ad beatitudinem sufficiat, sicut fulgor etiam adventantis Christi satis esse posset, ut resurrectionis gloria ab omnibus conspiceretur, ut dixit Ambros. lib. 8. in Lucam, tamen etiam oportet, ut extrinseca temporis, & loci circumstantia sit eorum gloriæ proportionata, quæ tamen simul cedet in majorem reproborum pœnam. Erit enim illis tanto major ignominia, & pudor, quanto eorum sit magis misera conditio, & corporum deformitas major.

Denique dum Scriptura noctis mentionem facit cum loquitur de ultima resurrectione, non significat illam futuram in nocte sed ita loquitur, ut ostendat eo tẽpore, quo erunt homines securiores, magisque obliti eventus talis diei, tunc Mundi consummationem futuram, ut notarunt August. cit. loco, Theophyl. Anselmus Matth. 25. satisque significavit Paulus 1. ad Thess. 5. dicens *Dies Domini sicut fur in nocte, ita veniet Cum enim dixerint pax & securitas, tunc repentinus eis superveniet interitus*. Ubi etiam est considerandum, in his locis, in quibus noctis mentio fit, non esse sermonem de hora resurrectionis, sed magis de hora mortis. Unde fieri poterit, ut in ultima judicii die signa aliqua terribilia intempesta nocte incipiant: quibus fiet, ut si qui homines residui fuerint, vel subito vel paulatim moriantur: & tunc fortasse ad literã verificabitur quod Christus dixit: *Erunt duo in lecto uno & unus assumetur*, id est salvabitur, *& alter relinquetur*, id est, condemnabitur. Nihilominus tamen resurrectio differri poterit usque ad ortum diei, nam reliquum temporis nocturni, vel ad torquendos peccatores, vel ad purgandas justorum animas esse poterit opportunum. Sed de hac re illa Christi sententia præ oculis habenda est: *Vos estote parati, quia, qua hora non putatis, filius hominis veniet*. Mat. 24. Luc. 12. De qua in ultima hujus operis parte iterum redibit sermo. Hæc igitur de resurrectione sint satis.

QUÆSTIO LVII.

De ascensione Christi in sex articulos divisa.

DEinde considerandum est de Ascensione Christi. Et circa hoc quæruntur sex.

Primo, utrum fuerit conveniens Christum ascendere. Secundo, secundum quam naturam conveniat sibi ascendere. Tertio, utrum propria virtute ascenderit. Quarto, utrum ascenderit super omnes cælos corporeos. Quinto, utrum ascenderit super omnes spirituales creaturas. Sexto, de effectu ascensionis.

ARTICULUS I.

Utrum fuerit conveniens Christum ascendere.

AD primum sic proceditur. Videtur, quod non fuerit conveniens Christum ascendere. Dicit enim Philos. in 2. de cœlo, quod illa, quæ optimo modo se habent possident suum bonum sine motu. Sed Christus optime se habuit: quia & secundum divinam naturam est summum bonum, & secundum humanam naturam est summe glorificatus: ergo suum bonum habet sine motu: sed ascensio est quidam motus: ergo non fuit conveniens, quod Christus ascenderet.

2. Præterea. Omne, quod movetur, movetur propter aliquid melius: sed Christo non fuit melius esse in cœlo quam in terra, nihil enim accrevit sibi per hoc, quod fuit in cœlo, neque quantum ad animam, neque quantum ad corpus: ergo videtur quod non debuerit Christus in cœlum ascendere.

3. Præterea. Filius Dei humanam naturam assumpsit ad nostram salutem: sed magis fuisset salutare hominibus, quod semper conversaretur nobiscum in terris: unde ipse dixit discipulis suis Luc. 17. Venient dies, quando desiderabitis videre unum diẽ filii hominis, & non videbitis. Videtur ergo, quod non fuerit conveniens Christum ascendere in cœlum.

4. Præterea. Sicut Greg. dicit 14. Mor. corpus Christi in nullo mutatum fuit post resurrectionem: sed non immediate post resurrectionem ascendit in cœlum, quia ipse dicit post resurrectionem Joann. 20. Nondum ascendi ad patrem meum: ergo videtur, quod nec post quadraginta dies ascendere debuerit.

Sed contra est, quod Dominus dicit Joan. 20. Ascendo ad Patrem meum, & patrem vestrum.

Respondeo dicendum, quod locus debet esse proportionatus locato: Christus autem post resurrectionem vitam immortalem, & incorruptibilem inchoavit: locus autem, in quo nos habitamus, est locus generationis & corruptionis: sed locus cælestis est locus incorruptionis: & ideo non fuit conveniens, quod Christus post resurrectionem remaneret in terris: sed conveniens fuit, quod ascenderit in cœlum.

Ad 1. ergo dicendum, quod illud optime se habens, quod sine motu possidet suum bonum est ipse Deus: quia est omnino immutabilis secundũ illud Malach. 3. Ego Dominus, & non mutor. Qualibet autem creatura est mutabilis aliquo modo, ut patet per Aug. 8. sup. Gen. ad lit. & quia natura assumpta a filio Dei remansit creatura, ut patet ex iis, quæ supra dicta sunt, non est inconveniens, quod aliquis ei motus attribuatur.

Ad 2. dicendum, quod per hoc, quod Christus ascendit in cœlum, nihil ei accrevit, quantum ad ea, quæ sunt de essentia gloriæ sive secundum corpus, sive secundum animam: tamen accrevit ei aliquid quantum ad loci decentiam, quod est ad bene esse gloriæ. Non quod corpus ejus aliquid aut perfectionis, aut conservationis acquireret ex corpore cælesti, sed solummodo propter quandam decentiam: hoc autem aliquo modo pertinebat ad ejus gloriã. Et de hac decentia gaudium quoddam habuit, non quidẽ

quod

quod tunc de hoc gaudere inciperet, quando in cælum ascẽdit, sed quia novo modo de hoc gavisus est, sicut de re impleta. Unde super illud Ps. 15. Delectationes in dextera tua usque in finem, dicit glossa, Delectatio & lætitia erit mihi in consessu tuo humanis obtutibus subtracto.

Gloss. ord.

Ad 3. dicendum, quod, licet præsentia corporalis Christi fuerit subtracta fidelibus per ascensionem, præsentia tamen divinitatis ipsius semper adest fidelibus, secundum quod ipse dicit Mat. ult. Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi. Qui enim ascẽdit in cælos, non deserit adoptatos, ut Leo P. dicit. Sed ipsa Christi ascensio in cælum, qua corporalem suam præsentiam nobis subtraxit, magis fuit utilis nobis, quam præsentia corporalis fuisset. Primo quidem propter fidei augmentum, quæ est de non visis. Unde ipse Dominus dicit discipulis suis Jo. 16. Quod Spiritus S. adveniens arguet mundum de justitia, scilicet eorum, qui credunt, ut Aug. dicit super Jo. Ipsa quippe fidelium comparatio, infidelium est vituperatio. Unde subdit, quia ad patrem vado, & jam non videbitis me: beati enim, qui non vident, & credunt. Erit igitur vestra justitia, de qua mundus arguetur: quoniam in me, quem non videbitis, credetis.

Secundo ad spei sublevationem. Unde ipse dicit Jo. 14. Si abiero, & præparavero vobis locum, iterum veniam, & accipiam vos ad me ipsum, ut ubi ego sum, & vos sitis. Per hoc enim, quod Christus humanam naturam assumptam in cælo collocavit, dedit nobis spem illuc perveniendi: quia ubi fuerit corpus, illuc congregabuntur & aquilæ, ut dicitur Matth. 24. Unde Mich. 2. dicitur: Ascendit pandens iter ante eos.

Tertio ad erigendum charitatis affectum in cælestia. Unde dicit Apostolus ad Coloss. 3. Quæ sursum sunt, quærite, ubi Christus est in dextera Dei sedens. Quæ sursum sunt, sapite, non quæ super terram. Ut enim dicit Matth. 6. ubi est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum. Et quia Spiritus S. est amor, nos in cælestia rapiens, ideo Dominus dicit discipulis Jo. 16. Expedit vobis, ut ego vadam: si enim non abiero, Paracletus non veniet ad vos. Quod exponens Aug. super Joan. dicit. Non potestis capere Christum, quamdiu secundum carnem persistitis nosse Christum. Christo autem discedente, corporaliter, non solum Spiritus S. sed & Pater, & Filius illos affuit spiritualiter.

Ad 4. dicendum, quod licet Christo resurgenti in vitam immortalem congrueret locus cælestis: tamen ascensionem distulit, ut veritas resurrectionis comprobaretur. Unde dicitur Act. 1. quod post passionem suam præbuit seipsum vivum discipulis, in multis argumentis per dies 40. Gl. ord. ib. *Ubi dicit quædam glo. quod quia per 40. horas mortuus fuerat 40. diebus se vivere confirmat. Vel per 40. dies tempus præsentis sæculi, quo Christus in Ecclesia conversatur potest intelligi: quia homo constat ex quatuor elementis, & eruditur contra transgressionem decalogi.*

COMMENTARIUS.

DUplicitet potest intelligi ascensionem Christi fuisse convenientem, scilicet, aut sibi, aut nobis: ideo autem D. Th. absolute hoc quærit, ut utrique parti satisfaciat, & in corpore articuli docet, fuisse convenientem ex parte ipsius Christi. Nam licet per ascensionem nullam essentialem gloriam, vel gaudium consequutus sit, pertinuit tamen ad majorem quandam decentiam, & proportionem, & accidentale gaudium (ut in sol. ad 2. addit) ut corpori ad immortalem vitam suscitato cœlestis locus tribueretur. Et ideo dicebat Christus Joann. 14. *Si diligeretis me, gauderetis utique, quia vado ad Patrem.* Pertinet enim ad amicitiam, amici absentiam patienter ferre propter bonum ejus, & commodum illius proprio præferre. Significavit ergo Christus, illum discessum sibi fore utilem, quod non solum de discessu per mortem, sed etiam per ascensionem, verum est.

In sol. ad 3. dicit D. Th. hanc Christi ascensionem etiam nobis fuisse convenientem. Nam licet propter nostrum commodum oportuerit Christi ascensionem aliquot diebus differri ad confirmandos homines in fide, ut in superioribus late dictum est, & hic tangit D. Th. in sol. ad 4. & late, ac eleganter Leo P. ser. 1. de Ascen. tamen (ut idem subjicit ser. 2.) post veritatem resurrectionis sufficienter confirmatam, oportuit Christum in cœlum provehi: *Ut mirabilior fieret gratia Dei, cum remotis a conspectu hominum, quæ merito reverentiam sui sentiebantur indicere, fides non deficeret, spes non fluctuaret, charitas non tepesceret.* Fuit ergo ascensio Christi nobis utilis ad fidei, spei, & charitatis perfectionem. Quam veritatem declarat D. Th. aliquibus scripturæ testimoniis, quæ breviter explicare oportet.

Primo, quod ascensio Christi utilis fuerit ad fidem nostram, probat D. Th. ex verbis illis Jo. 16. *cum venerit ille* (scilicet paracletus) *arguet mundum de peccato, & de justitia, & de judicio: de peccato quidem, quia non crediderunt in me: de justitia vero, quia ad Patrem vado & jam non videbitis me.* Ex quibus posterioribus verbis & ex ratione, quæ in eis redditur, colligit D. Th. quod intendit. Ubi est sciendum, quod Christus ait, arguendum ab Spiritu S. mundum de justitia, non eodem modo exponi a SS. Patribus; Chrysostomus enim hom. 37. (quem Græci sequuntur) interpretatur de justitia, & innocentia ipsiusmet Christi, quam Spiritus S. adveniens mundo ostendet. At vero Aug. tract. 95. & Cyrill. l. 10. c. 4. exponunt de justitia hominum, quam per fidem Christi consequimur. Quæ expositio optime quadrat rationi, quam Christus subjungit; *Quia vado ad Patrem, & jam non videbitis me.* Nam justitia fidelium fundatur in fide ejus, quem non vident. Et hunc sensum sequutus est hic D. Th. inde colligens ascendisse Christum, ut hæc fidelium justitia, & fides locum habere posset. Nam (ut Paul. dicit ad Heb. 11.) *Fides est argumentum non apparentium.* Sic Leo P. ser. 2. de ascensione; *Magnarum hic vigor est mentium, & valde fidelium lumen animarum, incunctanter credere, quæ corporeo non videntur intuitu, & ibi figere desiderium, quo nequeas inferre conspectum. Hæc autem pietas, unde in nostris cordibus nasceretur, aut quomodo quisquam justificaretur per fidem, si in iis tantum salus nostra consisteret quæ obtutibus subjacerent? Unde & illi viro, qui de resurrectione Christi videbatur ambigere, nisi in ipsius carne vestigia passionis & visu explorasset, & tactu: Quia vidisti me (inquit Dominus) credidisti. Beati qui non viderunt & crediderunt.* Secundo, ascensionem Christi conferre ad nostræ spei augmentum optimis cõfirmat D. Th. scripturæ testimoniis. Primum est Jo. 14. *Vado parare vobis locum, & si abiero, & præparavero vobis locum, iterum veniam, & accipiam vos ad me ipsum.* Verum est, hunc locum satis commode posse exponi de Christi discessu per mortem. Nam per eam vere, ac proprie præparavit nobis locum in beatitudine, & post illã iterum ad nos rediit, ut participes suæ justitiæ, & gloriæ faceret; *Traditus enim est propter delicta nostra, & resurrexit propter justificationem nostram;* & hunc sensum insinuat Aug. tract. 68. & Cyril. l. 9. c. 31. Nihilominus tamen sensus D. Th. probabilis quoque est. Nam etiam per ascensionem præparavit nobis Christus locum regni cœlorum, non quidem merito, & jure: sed facto ipso aperiendo, & ostendendo viam ad regnum. Per mortẽ enim jus ad regnum cœleste nobis acquisivit: per ascensionem vero quasi possessionem sumpsit nomine omnium nostrum, juxta verba ejusdem Christi, *ubi fuerit corpus, illic congregabuntur, & aquilæ,* quod testimonium T. Th. adducit. Et hanc expositionem etiam probant Augustinus, & Beda in Jo. nec dissentit Cyrillus. Quibus testimoniis addere possumus verba ejusdem Christi Jo. 3. *Nemo ascẽdit in cælum, nisi qui descendit de cælo filius hominis, qui est in cælo.* Quæ verba specie quidem ipsa videntur potius contraria. Nam si nemo ascendit nisi ipse, quomodo nobis datur spes ascendendi? ideo a multis exponuntur solũ de ascensione secundum animam per visionem beatam. Ab aliis vero exponuntur tantum de præsentia, quam Christus habebat in cælo, solum secundum divinitatem. Et revera alter istorum sensuum est necessarius, quia verbum: *Ascendit,* est præteriti temporis. Et propter hoc etiam nihil nobis obstat hic locus. Quia licet usque ad tempus, in quo Christus protulit illa verba, nemo ascenderat in cœlum præter Christum, non propterea ablata est spes postea ascendendi. Addo vero ulterius cum August. ser. 2. de ascens. etiam si verba illa de corporali ascensione in cœlum intelligantur, non minuere, sed augere potius spẽ nostram: *Nam propter unitatem, qua caput nostrum est, & nos corpus ejus, cum ascendit in cælum, nos ab illo non separamur, qui de cælo descendit, non nobis invidet cælum: sed quodammodo clamabat: Mea membra estote, si ascendere vultis in cælum.* Sic etiã dicit Leo P. ser. 2. de ascens. *Christi ascensio nostra perfectio est, & quo præcessit gloria capitis, eo spes vocatur & corporis. Hodie enim non*

Ascensio Christi ad fidem Christianorum utilis.

solum paradisi possessores firmati sumus: sed etiam cælorum in Christo superna penetravimus.

Alio modo potest explicari hæc ratio ex virtute spei sumpta, quia, *ideo ascendit, ut nos desuper protegeret*, ut dixit August. ser. 174. de temp. Et optime confirmavit Jo. 1. Can. c. 2. dicens; *Filioli mei hæc scribo vobis, ut non peccetis: sed si quis peccaverit, advocatum habemus apud Patrem Jesum Christum justum*; & Paul. ad Heb. 9. *Non in manu facta sancta Jesus introivit exemplaria verorum: sed in ipsum cælum, ut appareat nunc vultui Dei pro nobis.* Et propter hanc fortassis causam dixit Leo P. ser. 2. quod Christus post ascensionem *ineffabili modo factus est divinitate præsentior, qui factus est humanitate longinquior.*

Ascensio Christi charitate fidelium incentivum.

Tertio ostendit D. Th. Christi ascensionem nobis esse utilissimam ad perfectionem charitatis. Primo ex parte objecti per se, quia Christus existens in cœlo ad desideria, & cogitationes cœlestes corda hominum accendit, juxta illud: *Ubi est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum*: & ideo ajebat Paulus; *consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram.* Et Leo P. supra: *Liberas cordis oculos ad illam altitudinem, in qua Christus est, erigamus. Sursum vocatos animos desideria terrena non deprimant.* Secundo, quasi per accidens removendo impedimenta, quomodo interpretatur D. Th. illa verba Christi: *Expedit vobis, ut ego vadam: si enim non abiero, paracletus non veniet ad vos*, juxta expositionem August. tract. 94. dicentis: *Non potestis capere Spiritum, quamdiu secundum carnem persistitis nosse Christum.* Atque eodem modo Greg. l. 8. Moral. 13. exponit hæc verba, quamvis ea non referat ad perfectionem caritatis: sed ad perfectam intelligentiam rerum invisibilium, cujus non erant capaces Apostoli, quã diu visibili corpori addicti erant. Sed idem est sensus, atque eadem ratio: tamen quia perfectissimus effectus Spiritus S. est caritas, quæ maxime illi appropriatur, ideo optime D. Th. locum illum ad perfectionem caritatis accommodabit. Advertendũ vero est, posse etiam illa verba intelligi de passione Christi, id est: *Si ego non abiero*, per passionem, & mortem, non veniet Spiritus S. Et hoc sensu ratio illius sententiæ non est, quia præsentia sensibilis Christi impedire posset spiritualem profectum, sed quia Christus passione sua abundantiam spiritus erat hominibus meriturus, quomodo Hieron. ep. ad Hedibiam. q. 9. & Chrysost. & alii exponunt illud Jo. 7. *Nondum erat spiritus datus, quia Jesus nondum erat glorificatus*, hanc glorificationem, Christi passionem crucisque triumphũ esse intelligentes. Cæterum licet hoc verum sit: tamen effectus ipse, & rerum eventus probavit, Christum non promisisse Spiritum S. nisi post ascensionem dandum, & hoc sensu dixisse: *Si autem abiero, mittam eum ad vos*; ergo similiter, quando e contrario dicit: *Si non abiero, Paraclitus non veniet*, non solum de passione, sed de ascensione etiam intelligendum est, sicut Augustinus intelligit. Et similiter in aliis verbis c. 7. *Nondum erat Spiritus datus, quia Jesus nondum erat glorificatus*, proprius glorificatio intelligitur de ascensione, quam de passione, ut ibidem exponit August. tract. 32. juxta illud Pauli: *Ascẽdens in altum, captivam duxit captivitatem, dedit dona hominibus.* Quod potissimum de Spiritu sancto intelligitur, ut idem Augustinus exposuit 15. de Trinitat. c. 19.

ARTICULUS II.

Utrum conveniat Christo ascendere in cælum secundum divinam naturam.

3. d. 22. q. 3. a. 1. ad 1. & op. 3. c. 247.

AD *secundum sic proceditur. Videtur, quod ascendere in cælum conveniat Christo secundum Divinam naturam. Dicitur enim in Ps. 46. Ascendit Deus in jubilatione; & Deut. 33. Ascensor cæli auxiliator tuus. Sed ista dicuntur de Deo etiam ante Christi incarnationem. Ergo Christo cõvenit ascendere in cælum, secundum quod Deus.*

2. *Præterea. Ejusdem est ascendere in cælum, cujus est descendere de cælo secundum illud Jo. 3. Nemo ascendit in cælũ, nisi qui de cælo descendit, & Ephes. 4. Qui descendit, ipse est & qui ascendit. Sed Christus descẽdit de cælo, non secundum quod homo, sed secundũ quod Deus: non enim humana ejus natura ante in cælo fuerat, sed divina: ergo videtur, quod Christus ascẽderit in cælũ, secundũ quod Deus.*

3. *Præterea. Christus sua ascensione ascẽdit ad Patrẽ: sed ad Patris æqualitatem non pervenit, secundum quod homo; sic enim dicit, Pater major me est, ut habetur Jo. 14. ergo videtur, quod Christus ascendit secundũ quod Deus.*

Sed contra est, quod Ephes. 4. super illud, quod autem ascendit, quid est nisi quia & descẽdit? dicit glos. Constat quod secundũ humanitatẽ Christus descendit & ascẽdit.

Ex glos. interlineari.

Respondeo dicendum, quod ly secundum, duo potest notare, scilicet conditionem ascendentis, & causam ascensionis. Et siquidem designet cõditionem ascendentis, tunc ascendere non potest convenire Christo secundum conditionem Divinæ naturæ, tum quia nihil est Divinitate altius, quo possit ascendere: tum etiam quia ascensio est motus localis, qui Divinæ naturæ non competit, quæ est immobilis, & localis. Sed per hunc modum ascensio competit Christo secundum humanam naturam, quæ continetur loco, & motui subjici potest. Unde hoc sensu poterimus dicere, quod Christus ascendit in cælum secundum quod homo, non secundum quod Deus. Si vero ly secundum, designet causam ascensionis, cum Christus ex virtute Divinitatis in cælum ascenderit, non autem ex virtute humanæ naturæ, dicendum est, quod Christus ascendit in cælum, non secundum quod homo, sed secundum quod Deus. Unde August. dicit in serm. de Ascensione: De nostro fuit, quod filius Dei pependit in cruce, sed de suo, quod ascendit.

In ser. 9. & est Pyg. in or. e med. p. 10.

Ad 1. ergo dicendum, quod auctoritatis illa prophetice dicuntur de Deo, secundum quod erat incarnandus. Potest tamen dici, quod ascendere, etsi non proprie conveniat Divinæ naturæ, potest tamen ei metaphorice convenire, prout scilicet dicitur in cor hominis ascendere, quando cor hominis se subjicit, & humiliat Deo. Eodem modo metaphorice dicitur ascendere, respectu cujuslibet creaturæ, ex eo, quod eam subjicit sibi.

Ad 2. dicendum, quod ipse idem est, qui ascendit, & qui descendit; dicit enim Aug. in l. de Symb. Quis est, qui descendit? Deus homo. Quis est, qui ascendit? idem ipse Deus homo. Descensus tamen duplex attribuitur Christo; unus quidem, quo dicitur descendisse de cælo, qui quidem attribuitur Deo homini, secundum quod Deus. Non enim est iste descensus intelligendus secundum motum localem, sed secundum exinanitionem, qua, cum in forma Dei esset, servi formam suscepit. Sicut enim dicitur exinanitus nõ ex eo, quod suã plenitudinem amiserit, sed ex eo, quod nostram parvitatem susceperit: ita dicitur descendisse de cælo, non quod cælum deseruerit, sed quia naturam terrenã assumpsit in unitatem personæ. Alius autem est descensus, quo descẽdit in inferiores partes terræ: ut dicitur Ephes. 4. Qui quidem est descensus localis, unde competit Christo secundum conditionem humanæ naturæ.

li. 4. c. 7. circ. princ. tom. 9.

Ad 3. dicendum, quod Christus dicitur ad Patrem ascendere, in quantum ascendit ad consessum paternæ dexteræ; quod quidem convenit Christo aliqualiter secundum divinam naturam, aliqualiter autem secundum humanam, secundum quod infra dicetur.

COMMENTARIUS.

DIstinguit D. Th. in corpor. art. illam dictionem positam in titulo, *secundum divinam naturam.* Potest enim, inquit, indicare vel conditionem ascendentis, vel causam ascensionis, id est, vel naturam, in qua recipitur motus ascensionis, vel quæ est principium talis motus. Priori sensu dicit, non ascendere Christum ut Deum, sed ut hominem; quod est manifestum, ac per se notum. Quia natura divina est incapax talis motus, cum sit ubique, & immutabilis: natura autem humana capax est, licet sit unita Verbo: non est tamen ubique, ut latius dictum est superiori tomo disp. 32. sect. 4. & quia hic est proprius sensus illius particulæ, *secundum quod*, ideo, licet per cõmunicationem idiomatum absolute vera sit hæc propositio: *Deus ascendit*: hæc autem simpliciter est falsa, *in quantum Deus ascendit*, juxta quæ fusius tradita sunt superiori tomo disp. 35. Secundo addit D. Th. si dictio, *secundum quod*, tantum significet principium efficiens ascensionis, sic Christum ascendisse ut Deum. Quia ex divino supposito habuit corpus illud virtutem ascendendi. Dices, corpus gloriosum ex virtute intrinseca, & creata potest sursum moveri: ergo etiam Christi corpus virtute intrinseca & creata ascendere potuit: ergo neque denotando causam, & principium motus, ascendit ut Deus. Respondetur, argumentum procedere de virtute proxima effectiva motus: D. Thomam autem loqui de virtute principali. Unde hoc differt inter Christum, & alios homines etiam beatos, quod illis virtus

Objectio.

Respons.

illa

illa agilitatis omnino ab extrinseco confertur, & ex parte principalis motoris, qui est Deus, semper moventur ab extrinseco: at vero Christi corpori illa virtus est aliquo modo ab intrinseco, & debita ratione suppositi, a quo virtute propria poterat sursum ferri.

In solut. ad 5. & 2. declarat D. Th. doctrinam articuli intelligendam esse de ascensione proprie dicta, ut significat motum localem, quoniam per metaphoram tam ascensus, quam descensus tribuuntur Deo, ut Deus est. Ascendere enim dicitur in aliquem, quando ei dominatur, vel speciali modo eum sibi subjicit, & sic dicitur, *ascendere in cor*. Descendere autem dicitur, vel quando in hoc mundo inferiori speciales effectus gratiæ operatur, vel novo modo apparet, quomodo dicitur Spiritus S. *descendisse*. Nam quia Deus speciali modo dicitur in cælo habitare, ideo quando novo modo apparet in terra, dicitur per metaphoram *descendere*. Et ita longe aliter dicitur Deus descendisse, quando factus est homo, Jo. 3. & quando descendit ad inferos. Nam illud dicitur secundum prædictam metaphoram, & maxime quia assumpsit terrenam, & inferiorem quandam naturam: hoc vero dicitur secundum proprietatem motus localis in assumpta natura; & ita priori modo dicitur descendisse Deus, ut Deus, quia Deus est, qui factus est homo; posteriori autem modo dicitur descendisse Deus, non ut Deus, sed ratione naturæ assumptæ.

Ascensiones, & descensiones attribui Deo in scriptura quomodo.

ARTICULUS III.

Utrum Christus ascenderit propria virtute.

312. Op. 3. c. 247. & op. 60. c. 23. & 2.

AD *tertium sic proceditur. Videtur, quod Christus non ascenderit propria virtute. Dicitur Marc. ult. quod Dominus Jesus postquam loquutus est discipulis, assumptus est in cælum. Et Act. 1. dicitur, videntibus illis elevatus est, & nubes suscepit eum ab oculis eorum. Sed illud, quod assumitur & elevatur, ab alio videtur moveri. Ergo Christus non propria virtute, sed aliena ferebatur in cælum.*

2. *Præterea. Corpus Christi fuit terrenum sicut & corpora nostra. Corpori autem terreno contra naturam est ferri sursum. Nullus autem motus est ex propria virtute ejus, quod contra naturam movetur. Ergo Christus non ascendit propria virtute in cælum.*

3. *Præterea. Propria virtus Christi est virtus Divina. Sed motus ille non videtur fuisse ex virtute Divina: quia cum virtus Divina sit infinita, motus ille fuisset in instanti, & sic non potuisset videntibus discipulis elevari in cælum, ut dicitur Act. 1. Ergo videtur, quod Christus non ascenderit propria virtute.*

Hom. 29. in Evang. circ. med.

Sed contra est, quod dicitur Isai. 63. Iste formosus in stola sua gradiens in multitudine fortitudinis suæ. Et Greg. dicit in Hom. Ascensionis, notandum est, quod Helias in curru legitur ascendisse: ut videlicet aperte demonstraretur, quia homo purus adjutorio indigebat alieno. Redemptor autem noster non curru, non Angelis sublevatus legitur: quia qui fecerat omnia super omnia, sua virtute ferebatur.

Respondeo dicendum, quod in Christo est duplex natura, Divina, scilicet & humana, unde secundum utramque naturam potest accipi propria virtus ejus. Sed secundum humanam naturam potest accipi duplex virtus Christi. Una quidem naturalis, quæ procedit ex principiis naturæ, & tali virtute manifestum est, quod Christus in cælum non ascendit. Alia autem virtus in humana natura Christi est virtus gloriæ, secundum quam Christus in cælum ascendit. Cujus quidem virtutis rationem quidam accipiunt ex natura quintæ essentiæ, quæ est lux, ut dicunt, quam ponunt esse de compositione humani corporis, & per eam elementa contraria conciliari in unum: ita quod in statu hujus mortalitatis natura elementaris in corporibus humanis dominatur: & ideo secundum naturam elementi prædominantis corpus humanum naturali virtute deorsum fertur. In statu autem gloriæ prædominabitur natura cælestis: per cujus inclinationem & virtutem corpus Christi, & alia Sanctorum corpora feruntur in cælum. Sed de hac opinione, & in prima parte habitum est, & infra magis agetur in tractatu de Resurr. communi.

P p. q. 76. a. 7.

Hac autem opinione prætermissa, alii assignant rationem prædictæ virtutis ex parte animæ glorificatæ, ex cujus redundantia glorificabitur corpus, ut Aug. dicit ad Diosc. Erit enim tanta obedientia corporis gloriosi ad animam beatam, ut (sicut Aug. dicit 22. de Civit. Dei) ubi volet spiritus, ibi protinus erit corpus, nec volet aliquid spiritus, quod nec spiritum possit decere, nec corpus. Decet autem corpus gloriosum & immortale esse in loco cælesti, sicut dictum est. Et ideo ex virtute animæ volentis, corpus Christi ascendit in cælum. Sicut autem corpus efficitur gloriosum participatione animæ, ita, ut Aug. dicit super Jo. participatione Dei fit anima beata. Unde prima origo ascensionis in cælum est virtus divina. Sic igitur Christus ascendit in cælum propria virtute, primo quidem virtute divina, secundo virtute animæ glorificatæ moventis corpus prout vult.

Ep. 56. cap. 30 me. t. 1. c. 32 e vlt. non remote a p. 1.

Ad 1. ergo dicendum, quod sicut Christus dicitur propria virtute surrexisse, & tamen est suscitatus a patre, eo quod eadem est virtus patris, & filii: ita etiam Christus ex propria virtute ascendit in cælum, & tamen a patre est elevatus & assumptus.

Ad 2. dicendum, quod ratio illa probat, quod Christus non ascendit in cælum propria virtute, quæ est naturæ humanæ naturalis: ascendit tamen in cælum propria virtute, quæ est virtus divina, & propria virtute, quæ est animæ beatæ. Et licet ascendere sursum sit contra naturam humani corporis secundum statum præsentem, in quo corpus non est omnino subjectum spiritui: tamen non erit contra naturam neque violentum corpori glorioso, cujus tota natura est omnino subjecta spiritui.

Ad 3. dicendum, quod etsi virtus divina sit infinita, & infinite operetur, quantum est ex parte operantis, tamen effectus virtutis ejus recipitur in rebus secundum earum capacitatem, & secundum Dei dispositionem. Corpus autem non est capax, ut in instanti localiter moveatur: quia oportet, quod commetiatur se spatio, secundum cujus divisionem dividitur tempus, ut dicitur 6. Phys. Et ideo non oportet, quod corpus motum a Deo moveatur in instanti: sed moveatur ea velocitate, qua Deus disponit.

li. 6. te. 37. 38. 39. 1. 2.

COMMENTARIUS.

HIc articulus ex dictis in præcedenti perspicuus est, & videri possunt superius dicta de dote agilitatis. In solutione ad 3. attingit D. Th. quæstionem, an corpus gloriosum possit moveri localiter in instanti, & significat non posse. Quod intelligendum est de proprio motu, qui fit pertranseundo totum spatium, & cum commensuratione ad illud, ut etiam in loco citato tactum est.

ARTICULUS IV.

Utrum Christus ascenderit super omnes cælos.

AD *quartum sic proceditur. Videtur, quod Christus non ascenderit super omnes cælos. Dicitur enim in Ps. 10. Dominus in templo sancto suo, Dominus in cælo sedes ejus; quod autem est in cælo, non est supra cælum; ergo Christus non ascendit super omnes cælos.*

313. 3. d. 22. q. 3. a. 3. q. 1. & 4. contra g. 87. & op. 6. c. 9.

2. *Præterea. Super omnes cælos non est aliquis locus, ut probatur in primo de cælo. Sed omne corpus oportet esse in loco. Ergo corpus Christi non ascendit super omnes cælos.*

3. *Præterea. Duo corpora non possunt esse in eodem loco. Cum igitur non sit transitus de extremo in extremum, nisi per medium, videtur, quod Christus non potuisset ascendere super omnes cælos, nisi cælum divideretur, quod est impossibile.*

lib. 1. te. 69. 1. 2.

4. *Præterea. Act. 1. dicitur, quod nubes suscepit eum ab oculis eorum. Sed nubes non possunt elevari supra cælum; ergo Christus non ascendit super omnes cælos.*

5. *Præterea. Ibi credimus Christum in perpetuum permansurum, quo ascendit. Sed quod contra naturam est, non potest esse sempiternum: quia id, quod est secundum naturam, est ut in pluribus, & ut frequentius. Cum ergo contra naturam sit corpori terreno, esse supra cælum, videtur, quod corpus Christi supra cælum non ascenderit.*

Sed contra est, quod dicitur Ephes. 3. Ascendit super omnes cælos, ut adimpleret omnia.

Respondeo dicendum, quod quanto aliqua corpora perfectius participant bonitatem divinam, tanto sunt superiora corporali ordine, qui est ordo localis. Unde videbimus, quod corpora, quæ sunt magis formalia, sunt naturaliter superiora (ut patet per Philosophum in 4. Phys. & in 2. de cælo); per formam enim unumquodque corpus participat divinum esse, ut patet in 1. Phys. Plus autem participat de Divina bonitate corpus per gloriam, quam quodcumque corpus naturale per formam suæ naturæ. Et inter cætera corpora gloriosa manifestum est, quod corpus Christi

lib. 4. te. 81. 1. 2.

sti majori refulget gloria: unde convenientissimum est sibi, quod sit supra omnia corpora constitutum in alto. Et ideo super illud Ephes. 4. Ascendens in altum, dicit gloss. Loco, & dignitate.

Gloss. interlinear. ibid.

Ad 1. ergo dicendum, quod sedes Dei dicitur esse in cœlo, non sicut in continente, sed magis sicut in contento. Unde non oportet, aliquam partem cœli eo superiorem esse: sed ipsum esse super omnes cœlus, sicut & in Ps. 8. dicitur: Elevata est magnificentia tua super cœlus, Deus.

Ad 2. dicendum, quod locus habet rationem continentis. Unde primum continens habet rationem primi locantis, quod est primum cœlum. In tantum igitur corpora indigent esse in loco per se, inquantum indigent contineri a corpore cœlesti. Corpora autem gloriosa, & maxime corpus Christi, non indiget tali continentia. Quia nihil recipit a corporibus cœlestibus, sed a Deo mediante anima. Unde nihil prohibet corpus Christi esse extra totam continentiam cœlestium corporum, & non esse in loco continente: nec tamen oportet, quod extra cœlum sit vacuum. Quia non est ibi locus: nec est ibi aliqua potentia susceptiva alicujus corporis, sed potentia illuc perveniendi est in Christo. Quod autem Aristoteles probat 1. de cœlo, quod extra cœlum non est corpus, intelligendũ est de corporibus in solis naturalibus cõstitutis: ut per probationes apparet.

lib. 1. co. 69. & 2.

Ad 3. dicendum, quod quamvis de natura corporis non sit, quod possit esse in eodem loco cum alio corpore: tamen potest hoc Deus facere per miraculum, quod in eodem loco possit esse simul cum alio corpore: sicut & fecit, ut corpus Christi de clauso utero B. Virginis exiret, & quod intravit januis clausis ad discipulos: sicut dicit beatus Gregor. Corpus ergo Christi simul potest esse cum alio corpore in eodem loco, non ex proprietate corporis, sed per virtutem divinam assistentem, & hoc operantem.

Hom 26. in Evang. non procul a princ.

Ad 4. dicendum, quod nubes illa non præbuit adminiculum Christo ascendenti per modum vehiculi: sed apparuit in signum divinitatis, secundum quod gloria Dei Israel apparebat super tabernaculum in nube.

Ad 5. dicendum, quod corpus gloriosum non habet ex principiis suæ naturæ, quod possit in cœlo, aut supra cœlum esse: sed habet hoc ex anima beata, ex qua recipit gloriam. Et sicut motus gloriosi corporis sursum non est violentus: ita nec quies est violenta: unde nihil prohibet, eam esse sempiternam.

COMMENTARIUS.

RESponsio D. Thomæ est, Christum ascendisse super omnia cœlestia corpora, ita ut totum Christi corpus sit extra superficiem ultimam, seu convexam cœli empyrei, neque ullo corpore contineatur, seu circumdetur. Ita enim ipse D. Thom. in sol. ad 2. exposuit, quæ in corpore docuerat (ut recte Cajetan. notavit); de qua re postea disserendum est.

ARTICULUS V.

Utrum corpus Christi ascenderit super omnem creaturam spiritualem.

313. Inf. q. 58. a. 3. co. & Ps. 8. 6. & Eph. 1. lec. 7. fi. & 4. q. lect. 3. fin.

AD quintum sic proceditur. Videtur, quod corpus Christi non ascenderit super omnem creaturam spiritualem. Eorum enim, quæ non dicuntur secundum unam rationem, non potest convenienter fieri comparatio. Sed locus non eadem ratione attribuitur corporibus, & spiritualibus creaturis, ut patet ex his, quæ dicta sunt in prima parte. Ergo videtur, quod non possit dici, corpus Christi ascendisse super omnem creaturam spiritualem.

q. 52. all. quan. illi q pra. 1.

2. Præterea. August. dicit in lib. de Vera relig. quod omni corpori spiritus præfertur. Sed nobiliori rei sublimior debetur locus. Ergo videtur, quod Christus non ascenderit super omnem spiritualem creaturam.

3. Præterea. In omni loco est aliquod corpus, cum nihil sit vacuum in natura. Si ergo nullum corpus obtinet altiorem locum, quam spiritus in ordine naturalium corporum, nullus locus erit super omnem spiritualem creaturam. Non ergo corpus Christi potuit ascendere super omnem spiritualem creaturam.

Sed contra est, quod dicitur Ephes. 1. Constituit illum supra omnem principatum, & potestatem, & supra omne nomen, quod nominatur sive in hoc seculo, sive in futuro.

Respondeo dicendum, quod alicui rei debetur tanto altior locus, quanto est nobilior: sive debeatur ei locus per modum contactus corporalis, sicut corporibus: sive per modum contactus spiritualis, sicut spiritualibus substantiis. Exinde enim spiritualibus substantiis debetur secundum quandam congruentiam locus cœlestis, qui est supremus locorum, quia illæ substantiæ sunt supremæ in ordine substantiarum. Corpus autem Christi, licet considerando conditiones naturæ corporeæ sit infra spirituales substantias, considerando tamen dignitatem unionis, qua est personaliter Deo conjunctum, excellit dignitatem omnium spiritualium substantiarum. Et ideo secundum prædicta congruentiæ rationem debetur sibi locus altior ultra omnem creaturam etiam spiritualem. Unde & Greg. dicit in hom. Ascens. quod qui fecerat omnia, super omnia sua virtute ferebatur.

Hom. 29. in Evang. in fi.

Ad 1. ergo dicendum, quod licet alia ratione attribuatur locus corporali & spirituali substantiæ: tamen hoc est in utraque ratione commune, quod digniori rei attribuitur superior locus.

Ad 2. dicendum, quod ratio illa procedit de corpore Christi secundum conditionem naturæ corporeæ, non autem secundum rationem unionis.

Ad 3. dicendum, quod comparatio ista potest attendi vel secundum rationem locorum: & sic nullus locus est tam altus, qui excedat dignitatem spiritualis substantiæ, secundum quod procedit objectio. Vel secundum dignitatem eorum, quibus attribuitur locus: & sic corpori Christi debetur, ut sit supra spirituales creaturas.

COMMENTARIUS.

DIfficile explicatu est, quid in hoc articulo D. Thom. docere voluerit. Nam si sit sermo de Ascensione super angelos, dignitate & majestate, res hæc non pertinebat ad disputationem præsentem de locali & corporali Ascensione Christi. Neque enim Christus per hanc Ascensionem, illam dignitatem assequutus est: sed per unionem hypostaticam & beatitudinem. Si autem sermo sit de Ascensione super Angelos in situ locali, sic est difficilis comparatio, quia nullus est locus superior proprio loco sanctorum angelorum: ergo non potuit Christus ascendere super angelos. Quia hæc comparatio solum potest fieri ratione locorum, ut recte Cajetanus notavit. Antecedens patet. Quia Angeli sunt in cœlo empyreo, qui est supremus locus, & in superficie extima illius cœli non est una pars altior alia, cum sit perfecte sphæricum. Respondet Cajetanus, licet superficies convexa illius cœli sit sphærica, & hac ratione nulla pars sit altior altera respectu centri: posse tamen in ea superficie considerari quandam partem, v. g. orientalem divinitus destinatam, ut sit veluti solium principis, & ille censetur locus supremus totius cœli, & alia, quo sunt illi magis, minusve propinqua, eo inferiora, vel superiora censentur. Unde pro varietate meritorum unusquisque habebit proportionatum locum Christo propinquiorem, vel distantiorem, Et hoc modo facile intelligitur non solum Christum, sed etiam B. Virginem superare omnes angelos in situ, Quia ipsi etiam consequentur hujusmodi locum non juxta dignitatem naturæ, sed juxta proportionem meritorum. Quæ responsio est quidem ingeniosa, supponit tamen multa, quæ satis nobis incerta sunt. Primum, supremam illam partem cœli, quæ futura est beatorum locus, esse rotundam & nullam ibi esse planitiem, vel locorum inæqualitatem, secundum majorem, vel minorem distantiam e centro terræ. Deinde supponit singulos beatos habituros loca fixa, & quasi immobilia singulorum meritis proportionata. Præterea hinc oriri potest difficultas, quomodo omnes homines habentes æqualia merita possint semper accipere loca æque digna. Tum quia loca æque distantia sunt finita, & ita fieri potest, ut non omnes æque beati in locis æque distantibus collocari possint. Tum etiam quia ad dignitatem loci non solum pertinet distantia: sed etiam situs, & ordo. Unde vix possunt esse duo loca æque distantia, & dignitate omnino æqualia. Ad hæc, si corpora hominum ita sunt situ ordinanda in convexo cœli, multa non poterunt per lineam rectam respicere in corpus Christi, præsertim si longe distent ab eo. Denique in substantiis angelicis non facile accommodatur hujusmodi situalis ordo. Quia sicut corpus Christi, & cætera beata corpora sunt, vel erunt extra convexum cœli, & ad summum illud contingent plantis pedum: ita substantiæ angelorum secundum suam realem præsentiam esse poterunt extra

Ordo situalis locorum ac sedium pro cœlitibus non necessarius.

am-

ambitum cæli (nulla enim est ratio, ob quam necessariũ sit substantias spirituales contineri intra cælum, cum corpora humana non contineantur); ergo, si juxta proportionem meritorum loca angelorum & hominum coordinanda sunt, oportebit unicuique angelorum adæquatum suæ substantiæ concedere, qui fortasse amplissimus est. Unde cum sit innumera multitudo angelorũ, & singuli juxta varietatem meritorum inter homines collocandi sint, necessario fiet, ut & homines multi longissime distent in situ locali a corpore Christi, & inter ipsos homines interponantur magna spatia vacua corporibus interdum majora, interdum minora pro angelorum varietate, ex quo non potest debitus ordo, & optima dispositio illorum situum, ac locorum resultare. Quare non videtur necessarium, substantias spirituales ad hunc situalem ordinem redigere. Præterea, si unus sit supremus locus cæli a Deo designatus, infra quem omnes angelicæ substantiæ collocantur, antequam Christus homo illuc ascenderet, atque illum locum occuparet, quomodo coordinabantur loca angelorum beatorum in cælo? Sciebant ne jam, quis nam esset ille locus, qui futurus erat thronus corporis Christi, & circa illum propriis sedibus, ac locis constituebantur, in quibus perpetuo mansuri essent? Atque eodem modo percontari possumus, an prius quam homines ex los ascenderent, angeli haberent loca sua propinqua, & contigua: postea vero ascendentibus hominibus, qui quosdam angelos meritis superent, aliis vero inferiores sint, secernantur loca angelorum hominibus interponendis, an vero a principio habuerint proprias sedes loco disjunctas, vacuis manentibus intermediis locis donec ab hominibus impleantur? Hæc omnia ostendunt, quod Isaias, & Paulus dixerunt: *Oculus non vidit Deus absque te, quæ præparasti diligentibus te*, non solum de spiritalibus bonis, sed etiam de corporei loci pulchritudine, magnitudine, ac situ vera esse.

Quapropter arbitror, nihil in hac re esse temere asserendum, nec negandam communem conceptionem omnium, quod ille locus rotundus sit etiam quoad superficiem extimam cæli empyrei. Nam licet hoc ex motu colligi non possit, cum illud cælum immobile sit: tamen videtur consentaneum naturæ cælestis corporia, nec est cur aliquid novum sine magno fundamento fingamus. Deinde non existimo sedes, vel loca beatorum ita esse fixa, & immobilia, ut neque ipsi ab eis moveri, neque ipsa ab aliis occupari possint. De angelis enim beatis scimus descendere, atque ascendere in cælum, homines vero, seu animæ regulariter non descendunt, quia non pertinet ad earum statum, vel ministerium: cur autem non possint in ipso cælo discurrere, & moveri, non video, & in superioribus ostendimus, corpora beata post resurrectionem posse mutare loca. Quod si interdum unus beatus suum locum deserit, quid est, cur non possit alius illum occupare, & Christo, vel alteri beato propinquus fieri?

Sedes, & loca beatorum in cælo non sunt immobilia.

Tandem censeo (si qua est distinctio hujusmodi locorum in cælo) eorum dignitatem magis consistere in quodam ordine, & habitudine, quam in situs altitudine. Interdum enim locus censetur dignissimus magis propter dignitatem ejus, qui existit in loco, quam propter aliam loci eminentiam, atque hoc modo existimo locum Christi in cælo esse eminentissimum non tam eminentia situs, quam dignitatis. Nam seclusa hac dignitate, quæ sumitur ex persona, vix potest intelligi, cur unus locus dicatur altior etiam respective. Quia sicut respectu loci Christi alii sunt inferiores: ita si ratio localis situs præcise consideretur respectu uniuscujusque, reliqui possunt dici inferiores. Et hac ratione, quamvis Christus in cælo mutaret interdum locum, semper locus ille erit supremus, & dignissimus, ubi ipse fuerit: reliqua vero loca eo erunt digniora, quo Christo propinquiora. Ipsi vero Beati, quãvis non semper sint in eisdem locis: tamen quo fuerint sanctiores, eo habebunt jus magis appropinquandi Christo, & ut alii ipsis cedant, quando voluerint in propriis locis, ac sedibus constitui. Atque ad hunc modum possunt reliqua excogitari, & hæc non sunt contraria iis, quæ D. Th. & Cajetanus docuerunt, sed eorum mentem magis explicant.

ARTICULUS VI.

Utrum Ascensio Christi sit causa nostræ salutis.

AD sextum sic proceditur. Videtur, quod ascensio Christi non sit causa nostræ salutis. Christus enim fuit causa nostræ salutis, in quãtum salutem nostram meruit. Sed per ascensionem nihil nobis meruit: quia ascensio pertinet ad præmium exaltationis ejus. Non est autem idẽ meritum & præmium, sicut nec via & terminus: ergo videtur, quod ascensio Christi non sit causa nostræ salutis.

2. Præterea. Si ascensio est causa nostræ salutis, maxime hoc videtur quantum ad hoc, quod ascensio ejus sit causa nostræ ascensionis: sed hoc collatum est nobis per ejus passionem: quia ut dicitur Hebr. 10. habemus fiduciam in introitu Sanctorum per sanguinem ipsius. Ergo videtur, quod ascensio Christi non fuerit causa nostræ salutis.

3. Præterea. Salus nobis per Christum collata, est sempiterna: secundum illud Isai. 15. Salus autem mea in sempiternum erit. Sed Christus non ascendit in cælum, ut ibi in sempiternum esset. Dicitur enim Act. 1. Quemadmodum vidistis eum ascendentem in cælum, ita veniet. Legitur etiam, multis Sanctis se demonstrasse in terris post suam ascensionem, sicut de Paulo legitur Act. 9. Ergo videtur, quod ejus ascensio non sit causa nostræ salutis.

Sed contra est, quod ipse dicit Jo. 16. Expedit vobis, ut ego vadam, id est, ut recedam a vobis per ascensionem.

Respondeo dicendum, quod ascensio Christi est causa nostræ salutis dupliciter. Uno modo ex parte nostra: alio modo ex parte ipsius. Ex parte quidem nostra, in quantum per Christi ascensionem mens nostra movetur in ipsum. Quia per ejus ascensionem (sicut supra dictum est) primo quidem datur locus fidei, secundo spei, tertio charitati. Quarto etiã per hoc reverentia nostra augetur ad ipsum, dum jam non existimamus eum sicut hominem terrenum, sed sicut Deum cælestem sicut & Apost. dicit 2. ad Cor. 5. Et si cognovimus secundum carnem Christum (id est, mortalem, per quod putavimus eum tantum hominem: ut gloss. exponit) sed nunc jam non novimus. Ex parte autem sua quantum ad ea, quæ ipse fecit, ascendens propter nostram salutem: primo quidem viam nobis præparavit ascendendi in cælum, secundum quod ipse dicit Jo. 14. Vado parare vobis locum: & Mich. 2. Ascendit, pandens iter ante eos. Quia enim ipse est caput nostrum, oportet illuc sequi mẽbra, quo caput præcessit. Unde dicitur Jo. 14. Ut ubi ego sum, & vos sitis. Et in hujus signum, animas Sanctorum, quas de inferno eduxerat, in cælum traduxit: secundum illud Psal. 67. Ascendens Christus in altum, captivam duxit captivitatem: Quia scilicet eos, qui fuerant a diabolo captivati, secum duxit in cælum, quasi in locum peregrinum humanæ naturæ, bona captione captivos, utpote per victoriam acquisitos. Secũdo, quia sicut Pontifex in veteri Testamento intrabat Sanctuarium, ut assisteret Deo pro populo: ita Christus intravit cælum ad interpellandum pro nobis, ut dicitur Hebr. 7. Ipsa enim repræsentatio sui ex natura humana, quam in cælum intulit, est quædam interpellatio pro nobis: ut ex quo Deus humanam naturam sic exaltavit in Christo, etiam eorum misereatur, pro quibus filius Dei humanam naturam assumpsit. Tertio, ut in cælorum sede quasi Deus, & Dominus constitutus, exinde divina dona hominibus mitteret, secundum illud Ephes. 4. Ascendit super omnes cælos, ut adimpleret omnia, scilicet donis suis, secundum glossam.

art. 1. hujus 2. quæst. ad. 3.

gl. ord. & interl. ibid.

Ad 1. ergo dicendum, quod ascensio Christi est causa nostræ salutis, non per modum meriti, sed per modum efficientiæ: sicut supra de Resurrectione dictum est.

gl. interl. ibid.

Ad 2. dicendum, quod passio Christi est causa nostræ ascensionis in cælum proprie loquendo, per remotionem peccati prohibentis, & per modum meriti, ascensio autem Christi est directe causa ascensionis nostræ, quasi inchoando ipsam in capite nostro, cui oportet membra conjungi.

q. 16. a. 1. ad 3.

Ad 3. dicendum, quod Christus semel ascendens in cælum, adeptus est sibi & nobis in perpetuum jus, & dignitatem mansionis cælestis. Cui tamen dignitati non derogat, si ex aliqua dispensatione Christus quandoque corporaliter ad terram descendat, vel ut ostendat se omnibus, sicut in judicio, vel ut ostendat se alicui specialiter, sicut Paulo, ut habetur Act. 9. Et ne quis credat hoc factum fuisse, non Christo ibi corporaliter præsente, sed aliqualiter apparente, contrarium apparet per hoc, quod ipse Apostolus dicit 1. ad Cor. 15. ad confirmandam resurrectionis fidem. Novissime omnium tanquam abortivo visus est & mihi. Quæ quidem visio veritatem resurrectionis non probaret, nisi verum Christi corpus visum fuisset ab eo.

COMMENTARIUS.

DOctrina D.Th. in hoc art. est optima, sed nullam habet difficultatem, & prætetea de hac re multa diximus in 1. art. hujus q. & in 1. tomo, ubi disp. 31. sect. 7. declaravimus, quomodo Christus operetur nostram salutem per operationes, quæ in sua humanitate præcesserunt: & disp. 32. sect. 4. quomodo ascendens in cœlum adimpleverit omnia: & disp. 45. sect. 2. quomodo in cœlo existens oret pro nobis. Quod autem in sol. ad 3. tangit D.Th. an postquam Christus ascendit in cœlum, inde aliquando descenderit, postea disputandum est.

QUÆSTIO LVIII.

De sessione Christi ad dexteram Patris, in quatuor articulos divisa.

DEinde considerandum est de sessione Christi ad dexteram Patris. Et circa hoc quæruntur quatuor.

Primo, utrum Christus sedeat ad dexteram Dei Patris. Secundo, utrum hoc conveniat sibi secundum divinam naturam. Tertio, utrum conveniat sibi secundum humanam naturã. Quarto, utrum hoc sit proprium Christi.

ARTICULUS I.

Utrum Christo conveniat sedere ad dexteram Dei Patris.

316. 3. 32. q 1. a. 1. q. 2. & op. 3. c. 247. & op. 6. c. 9. & ad Heb. 8. lec. 1. co. 2. *AD primum sic proceditur. Videtur, quod Christo non conveniat sedere ad dexteram Dei Patris. Dextera enim, & sinistra sunt differentia positionum corporalium. Sed nihil corporale convenit Deo: quia Deus spiritus est, ut habetur Joan. 4. Ergo videtur, quod Christus non sedeat ad dexteram Patris.*

2. Præterea. Si aliquis sedet ad dexteram alicujus, ille sedet ad sinistram ejus. Si ergo Christus sedet ad dexteram Patris, sequitur, quod Pater sedeat ad sinistram Filii, quod est inconveniens.

3. Præterea. Sedere & stare videntur oppositionem habere. Sed Stephanus dicit Act. 7. Ecce video cælos apertos, & filium hominis stantem a dextris virtutis Dei; ergo videtur, quod Christus non sedeat ad dexteram Patris.

Sed contra est, quod dicitur Marc. ult. Dominus quidem Jesus postquam loquutus est eis, ascendit in cœlum, & sedet a dexteris Dei.

Respondeo dicendum, quod in nomine Sessionis possumus duo considerare, videlicet quietem, secundum illud Luc. ult. Sedete hic in civitate. Et etiam regiam, vel judiciariam potestatem, secundum illud Proverb. 20. Rex qui sedet in solio judicii dissipat omne malũ intuitu suo. Utroque ergo modo Christo convenit sedere ad dexteram Patris. Uno quidem modo in quantum æternaliter manet incorruptibilis in beatitudine Patris, quæ ejus dextera dicitur: secundum illud Ps. 15. Delectationes in dextera tua usque in finem. Unde August. dicit in l. de Symbolo. Sedet ad dexteram Patris: Sedere, habitare intelligite, quomodo dicimus de quocumque homine, in illa patria sedit per tres annos. Sic ergo credite Christum habitare in dextera Dei Patris: beatus enim est, & ipsius beatitudinis nomen est dextera Patris. Alio modo dicitur Christus sedere ad dexteram Dei Patris, in quantum Patri conregnat, & ab eo habet judiciariã potestatem: sicut ille, qui considet Regi ad dexteram, assidet ei in regnando, & judicando. Unde August. dicit in alio serm. de Symbolo. Ipsam dexteram intelligite potestatem quam accepit ille homo susceptus a Deo, ut veniat judicaturus, qui prius venerat judicandus.

lib. 2. de symb. c. 7. non longe a pri. tom. 9.

Ad 1. ergo dicendum, quod (sicut Damasc. dicit in 4. lib.) non localem dexteram Patris dicimus. Qualiter enim qui circumscriptibilis est, localẽ adipiscetur dexteram? Dextera enim, & sinistra eorum, quæ circumscribantur, sunt. Dexteram autem Patris, dicimus gloriam, & honorem Divinitatis.

Ad 2. dicendum, quod ratio illa procedit, secundum quod sedere ad dexteram, intelligitur corporaliter. Unde Aug. dicit in quodam sermone de Symbolo. Si carnaliter acceperimus, quod Christus sedet ad dexteram Patris, ille erit ad sinistram. Ibi autem, scilicet in æterna beatitudine, omnis dextera est, quia nulla est ibi miseria.

lib. 1. de symb. c. 4. circa med. tom. 9.

homil. 29. in Evang. post med.

Ad 3. dicendum, quod (sicut Greg. dicit in hom. ascensionis) sedere judicantis est, stare vero pugnantis, vel adjuvantis. Stephanus ergo in labore certaminis positus, stantem vidit, quem adjutorem habuit. Sed hunc post ascensionem Marc. sedere scribit, quia post ascensionis suæ gloriam judex in fine videbitur.

COMMENTARIUS.

IN hoc articulo docet D.Th. hanc esse metaphoricam locutionem, & metaphoram consistere in duabus vocibus, scilicet in verbo *sedere*, quod non significat corporaliter sedere, sed existere, permanere, habitare, pacifice possidere: & in voce *dextera*, quæ non significat partem corporis humani, nec localem situm: sed divinam beatitudinem, vel potestatem judicandi & regendi. Qua expositione posita facile intelligitur, quomodo Christus dicatur *sedere ad dexteram Dei*. Et hinc etiam expediuntur facillime omnia, quæ D.Th. in reliquis articulis tractat. Nam si per dexteram Dei intelligamus beatitudinem per essentiam, sic Verbum divinum etiam ut Deus sedet ad dexteram Patris, id est, existit in eadem gloria, beatitudine, & dignitate, quam habet pater: non tamen ita proprie dicetur Pater sedere ad dexteram filii, quia illa particula, *ad*, videtur ordinem, seu authoritatem originis importare. At vero si per dexteram intelligamus participationem creatam divinæ beatitudinis, & potestatis, sicut hæc non est collata Christo, ut Deo, sed ut homini: ita non convenit illi sub hac ratione sedere ad dexteram patris, ut Deo, sed ut homini. Præterea, si *dextera Dei* significet absolute participationem divinæ beatitudinis, sic non soli Christo, sed omnibus beatis competit sedere ad dexteram Dei, juxta illud ad Ephes. 2. *Conresuscitavit nos, & consedere nos fecit in cælestibus in Christo Jesu.* Nam in Christo tamquam in capite omnes resurgimus, & ascendimus, & per ipsum datur nobis spes resurgendi, & ascendendi, ac perpetuo beatitudinem possidendi, quod est, *sedere ad dexteram Dei*, juxta hanc explicationem. Si autem *dextera Dei*, quasi per antonomasiam significet eminentem participationem divinæ beatitudinis præ cæteris aliis creaturis, cum quadam dominativa potestate quasi propria, & connaturali, sic proprium est Christi, sedere ad dexteram Dei, juxta illud ad Hebr. 1. *Ad quem autem angelorum dixit aliquando: Sede a dexteris meis.* Quamquam enim hic locus intelligi possit de filio ratione divinæ naturæ: tamen & proprius intelligitur de Christo, ut homine (sicut infra dicemus) & ex uno sensu necessario sequitur alius. Nam si Christus est verus Dei filius sedens a dextris Dei in vera æqualitate cum Patre, necesse est, ut etiam in quantum homo, gloria, & majestate præcedat omnes creaturas, atque adeo, ut etiam secundum humanitatem ad dexteram Dei sedeat præ omnibus creaturis. Et hæc sufficiunt ad explicationem omnium articulorum sequentium, quia nulla in eis occurrit difficultas circa D.Th. contextum: de re autem ipsa in disputatione sequenti nonnihil dicemus.

ARTICULUS II.

Utrum sedere ad dexteram Patris conveniat Christo secundum quod Deus.

AD secundum sic proceditur. Videtur, quod sedere ad dexteram Patris, non conveniat Christo, secundum quod Deus. Christus enim, secundum quod est Deus, est dextera patris. Sed non videtur idem esse dextera alicujus, & ille, qui sedet ad dexteram ejus. Ergo Christus secundum quod est Deus, non sedet ad dexteram Patris. sup. Heb. 1. 1. c. 1. & lec. 6. pr. & c. 8. le. 1. co. 1. & 3. & 4.

2. Præterea. Marc. ult. dicitur, quod Dominus Jesus assumptus est in cælum, & sedet a dexteris Dei: Christus autem non est assumptus in cælum, secundum quod Deus: ergo etiam neque secundum quod Deus sedet a dexteris Dei.

3. Præterea. Christus, secundum quod Deus, est æqualis patri, & Spiritui S. Ergo si Christus, secundum quod Deus sedet ad dexteram patris pari ratione & Spiritus S. sedebit ad dexteram Patris & Filii, & ipse Pater ad dexteram Filii, & Spiritus S. quod nusquam invenitur.

Sed contra est, quod Damasc. dicit, quod dexteram Patris dicimus gloriam, & honorem divinitatis, in qua filius Dei exivit ante secula, ut Deus & patri consubstantialis. lib. 4. c. 2. e.

Respondeo dicendum, quod ut ex prædictis patet, nomine dexteræ tria intelligi possunt. Uno modo, secundum Damasc. gloria divinitatis: alio modo, secundum August. beatitudo patris: tertio modo, secundum eundem, judiciaria

ria potestas. Sessio autem, ut dictum est, vel habitationem, vel regiam, seu judiciariam dignitatem designat. Unde sedere ad dexteram patris nihil aliud est, quam simul cum patre habere gloriam divinitatis, & beatitudinem, & judiciariam potestatem: & hoc immutabiliter & regaliter. Hoc autem convenit filio Dei, secundum quod Deus. Unde manifestum est, quod Christus, secundum quod Deus, sedet ad dexteram patris. Ita tamen quod hæc propositio, ad quæ transitiva est, solam distinctionem personalem importat, & originis ordinem, non autem gradum naturæ, vel dignitatis, qui nullus est in divinis personis: ut in prima parte habitum est.

Ad 1. ergo dicendum, quod filius Dei dicitur dextera Patris appropriate per modum, quo etiam dicitur virtus Patris. Sed dextera Patris secundum tres significationes prædictas est aliquid commune tribus personis.

Ad 2. dicendum, quod Christus secundum quod homo est assumptus ad divinum honorem, qui in prædicta sessione designatur. Sed tamen ille honor Divinus convenit Christo in quantum est Deus, non per aliquam assumptionem, sed per æternam originem.

Ad 3. dicendum, quod nullo modo potest dici, quod Pater sedeat ad dexteram Filii, vel Spiritus Sancti, quia Filius & Spiritus Sanctus trahunt originem a Patre, & non e converso. Sed Spiritus Sanctus proprie potest dici sedere ad dexteram Patris, vel Filii, secundum sensum prædictum: licet secundum quandam appropriationem attribuatur Filio, cui appropriatur æqualitas: sicut dicit Aug. quod in Patre est unitas, in Filio æqualitas, in Spiritu Sancto unitatis, æqualitatisque connexio.

ARTICULUS III.

Utrum sedere ad dexteram Patris, conveniat Christo secundum quod homo.

318. Locis sup. art. 2. induct. l. 4. c. 2. a med.

AD tertium sic proceditur. Videtur, quod sedere ad dexteram Patris, non conveniat Christo, secundũ quod homo. Ut enim Damasc. dicit, dexteram Patris dicimus gloriam & honorem divinitatis. Sed honor & gloria divinitatis non convenit Christo, secundum quod homo. Ergo videtur, quod Christus, secundum quod homo, non sedeat ad dexteram Patris.

2. Præterea. Sedere ad dexteram regnantis, subjectionem excludere videtur: quia qui sedet ad dexteram regnantis, quodammodo illi conregnat: Christus autem, secundum quod homo, est subjectus patri: ut dicitur 1. ad Corint. 15. Ergo videtur, quod Christus secundum quod homo, non sit ad dexteram patris.

glos. ord. in hoc loco tom. 5.

3. Præterea. Rom. 8. super illud, qui est ad dexteram Dei, exponit glos. id est, æqualis patri in honore, quo Deus pater est: vel ad dexteram patris, id est, in potioribus bonis Dei. Et super illud Hebr. 1. Sedet ad dexteram majestatis in excelsis, & glos. id est, ad æqualitatem patris: super omnia, & loco, & dignitate. Sed esse æqualem Deo, non convenit Christo, secundum quod homo: nam secundum hoc ipse dicit Joan. 14. Pater major me est. Ergo videtur, quod sedere ad dexteram patris, non conveniat Christo, secundum quod homo.

lib. 2. de symbol. c. 7. non longe a pri. tom. 9.

Sed contra est, quod August. dicit in sermone de symbolo: ipsam dexteram, intelligite potestatem, quam accepit ille homo susceptus a matre, ut veniat judicaturus, qui prius erat judicandus.

Ephes. 1. ant. pene.

Respondeo dicendum, quod (sicut dictum est) nomine dexteræ patris intelligitur, vel ipsa gloria Deitatis ipsius, vel beatitudo æterna ejus, vel potestas judiciaria, & regalis. Hæc autem præpositio, ad, quendam accessum ad dexteram designat, in quo designatur convenientia cum quadam distinctione, ut supra dictum est. Quod quidem potest esse tripliciter. Uno modo, ut sit convenientia in natura, & distinctio in persona, & sic Christus, secundum quod filius Dei sedet ad dexteram patris, quia habet eandem naturam cum patre. Unde prædicta conveniunt essentialiter filio, sicut & patri, & hoc est esse in æqualitate patris. Alio modo secundum gratiam unionis, quæ importat e converso distinctionem naturæ, & unitatem personæ. Et secundum hoc Christus secundum quod homo est filius Dei, & per consequens sedens ad dexteram patris: ita tamen, quod ly secundum quod non designet conditionem naturæ, sed unitatem suppositi: ut supra expositum est. Tertio modo potest prædictus accessus intelligi secundum gratiam habitualem, quæ abundantior est in Christo præ omnibus aliis creaturis, in tantum quod ipsa natura humana in Christo est beatior cæteris creaturis, & super omnes alias creaturas habens regiam & judiciariam potestatem. Sic igitur si ly secundum quod, designat conditionem naturæ, Christus, secundum quod Deus, sedet ad dexteram Patris, id est, in æqualitate Patris: secundum autem quod homo, sedet ad dexteram Patris, id est, in bonis paternis potioribus, præ cæteris, id est, in majori beatitudine, & habens judiciariam potestatem. Si vero ly secundum quod, designet unitatem suppositi, sic etiam secundum quod homo, sedet ad dexteram patris secundum æqualitatem honoris: in quantum scilicet eodem honore veneramur ipsum filium Dei, cum natura assumpta, ut supra dictum est.

Ad 1. ergo dicendum, quod humanitas Christi secundum conditiones suæ naturæ non habet gloriam, vel honorem Deitatis: quam tamen habet ratione personæ, cui unitur. Unde ibidem Damasc. subdit. In qua scilicet gloria Deitatis, Dei filius existens ante sæcula, ut Deus & Patri consubstantialis sedet, conglorificata carne ejus: adoratur enim una hypostasis una adoratione cum carne sua, ab omni creatura.

Ad 2. dicendum, quod Christus secundum quod homo, subjectus est patri, prout ly secundum quod, designat conditionem naturæ, & secundum hoc non competit ei sedere ad dexteram patris, secundum rationem æqualitatis, secundum quod est homo. Sic autem competit ei sedere ad dexteram patris, secundum quod per hoc designatur excellentia beatitudinis, & judiciaria potestas super omnem creaturam.

Ad 3. dicendum, quod esse in æqualitate patris, non pertinet ad ipsam naturam humanam Christi, sed solum ad personam assumentem: sed esse in potioribus bonis Dei secundum quod importat excessum aliarum creaturarum, convenit etiam ipsi naturæ assumptæ.

ARTICULUS IV.

Utrum sedere ad dexteram Patris sit proprium Christi.

AD quartum sic proceditur. Videtur, quod sedere ad dexteram Patris non sit proprium Christi. Dicit enim Apost. Ephes. 2. quod Deus conresuscitavit nos, & consedere fecit in cœlestibus in Christo Jesu. Sed resuscitari non est proprium Christi. Ergo etiam pari ratione nec sedere ad dexteram Dei in excelsis. 319. 1. dist. 20. q. 1. art. 3. q. 3.

2. Præterea. Sicut Aug. dicit in lib. de Symb. Christum sedere ad dexteram patris, hoc est, habitare in ejus beatitudine. Sed hoc multis aliis convenit. Ergo videtur, quod sedere ad dexteram patris non sit proprium Christi. lib. 1. de symbolo cap. 4. ante med. tom. 9.

3. Præterea. Ipse dicit Apoc. 3. Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo, sicut & ego vici, & sedi cum patre meo in throno ejus. Sed per hoc sedet Christus ad dexteram patris, quod sedet in throno ejus; ergo etiam & alii, qui vincunt, sedent ad dexteram patris.

4. Præterea. Mat. 20. Dominus dicit: sedere ad dexteram meam, vel sinistram, non est meum dare vobis, sed quibus paratum est a patre meo. Hoc autem frustra diceretur, nisi esset aliquibus paratum. Non ergo sedere ad dexteram convenit soli Christo.

Sed contra est, quod dicitur ad Hebr. 1. Ad quem angelorum dixit aliquãdo: Sede a dextris meis? id est, in meis bonis potioribus, vel mihi secundum divinitatem æqualis? quasi dicat, ad nullum. Sed angeli sunt superiores aliis creaturis; ergo multo magis nulli alii convenit sedere ad dexteram patris quam Christo. Respondeo dicendum, quod (sicut dictum est) Christus dicitur sedere ad dexteram Patris in quantum secundum Divinam naturam est in æqualitate Patris, secundum autem humanam naturam in excellenti possessione Divinorum bonorum præ cæteris aliis creaturis. Utrum autem soli Christo convenit. Unde nulli alii, nec Angelo, nec homini convenit sedere ad dexteram Patris, nisi soli Christo.

Ad 1. ergo dicendum, quod quia Christus est caput nostrum, illud, quod collatũ est Christo, est etiã nobis in ipso datum. Et propter hoc quia ipse jam resuscitatus est, dicit Apostolus, quod Deus nos quodammodo ei conresuscitavit, qui tamen in nobis ipsis nondum sumus resuscitati, sed resuscitandi secundum illud Rom. 8. Qui suscitavit Jesum a mortuis, vivificabit & mortalia corpora nostra. Et secundum eundem modum loquendi subdit Apostolus, quod consedere nos fecit in cœlestibus: scilicet in hoc ipso, quod caput nostrum, quod est Christus, ibi sedet.

Ad 2. dicendum, quod quia dextera est Divina beati-

tudo, sedere in dextera non significat simpliciter esse in beatitudine, sed habere beatitudinem cum quadam dominativa potestate, & quasi propriam & naturalem, quod soli Christo convenit, nulli autem alii creaturæ. Potest tamen dici, quod omnis Sanctus, qui est in beatitudine, est ad dexteram Dei constitutus, unde & dicitur Matth. 25. Quod statuet oves a dextris.

Ad 3. dicendum, quod per thronum significatur judiciaria potestas, quam Christus habet a patre, & secundum hoc dicitur sedere in throno Patris. Alii autem Sancti habent eam a Christo, & secundum hoc dicuntur in throno Christi sedere. secundum illud Matth. 19. Sedebitis & vos super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israel.

Hom. 66. in Matth. inter pr. & med. tom. per illa verba Matt. Calicem quidem 10. 2.

Ad 4. dicendum, quod (sicut Chrys. dicit super Mat.) locus ille, idest, consessus dextera, invius est omnibus non solum hominibus, sed etiam Angelis, sicut enim præcipuum unigeniti ponit Paulus dicens: Ad quem autem Angelorum dixit unquam, sede a dextris meis? Dominus ergo non quasi existentibus quibusdam, qui sessuri sint, sed condescendens interrogantium supplicationi respondit: hoc enim unum solum quærebant præ aliis, stare apud ipsũ. Potest tamen dici, quod petebant filii Zebedæi, excellentiam habere præ aliis in participando judiciariam potestatem ejus. Unde non petebant quod sederent ad dexterã, vel sinistrã patris, sed ad dexteram, vel sinistrã Christi.

DISPUTATIO LI.
In quatuor Sectiones distributa.

De Ascensione Christi, ac termino ejus.

HOc est postremum mysterium totius primi adventus Christi Domini in mundum, de quo brevius quam de morte & resurrectione disseremus, quoniam & facilius est, & paucis verbis ab Evangelistis describitur. Declarabimus ergo veritatem, & proprietatem hujus mysterii, circumstantias quoque, atque terminum, ac perpetuitatem ejus.

SECTIO I.

Utrum Christus vere, ac proprie in cælum ascenderit.

NOn defuerunt antiqui hæretici, qui veram Christi ascensionem in cęlum in corpore, & anima negarent. Refert enim August. lib. de agone Christ. c. 25. aliquos negasse Christum corpus suum supra cœlos levasse. Qui movebantur ex illo Jo. 3. *Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo filius hominis, qui est in cælis.* Unde colligebant, solum eam naturam ascendisse, quæ de cœlo descenderat: corpus autem non descendit e cœlo: ergo neque ascendit. Alii fundabant hunc errorem in eo, quia negabant Christum cum vero corpore surrexisse, ut Apelles, & ejus Sectatores, sicut Aug. refert lib. de hæres. n. 23. Alii dixerunt resurrexisse Christum cum carne, eamque secum usque ad Solis orbem tulisse, atque in astro Solis deposuisse, ounceque ad dexterã Patris sine carne sedere. Qui ita interpretabantur illud Ps. *In Sole posuit tabernaculum suum.* Ita senserunt Seleuciani, & Hermiani, ut August. refert de hær. c. 59. & eundem errorem tribuit Manichæis Naz. or. 51. ubi utrumque errorem videtur attingere iis verbis: *Si quis sanctam carnem nunc depositam esse, nudamque, ac corpore vacuam divinitatem esse, non autem cum assumpta parte, & esse, & venturam esse dixerit, præsentia illius gloriam non cernat. Ubi enim nunc corpus fuerit, nisi cum ea natura, a qua assumptum est? Non enim, scilicet, juxta Manichæorum deliria, Soli impositum est, ne per dedecus honoretur, aut per aerem fusum, & dissolutum est.* Et propter hanc causam aliquando Aug. tribuit Manichæis, quod Solem hunc visibilem adorarent, eumque Christum esse dicerent, sic intelligentes illud Jo. 8. *Ego sum lux mundi*, ut videre licet l. 20. contra Faustum per totum, & tr. 34. in Jo. Theodoret. l. 1. Hæret. fabul. Hermogeni tribuit, quod asseruerit, corpus Domini in Sole esse repositum. Denique Tertul. lib. de carne Christi juxta fin. c. 24. tacito nomine auctoris: *Erubescant* (inquit) *qui affirmant carnem in cælis vacuam sensu, ut vaginam exempto Christo sedere, aut qui carnem, & animã tantundem, aut tantummodo animam, carnem vero non jam.* Hæc sunt antiquorum hæreticorum deliramenta.

Non sunt autem minora, quæ novi hæretici confinxerunt. Negant enim Christum secundum humanitatem vere, ac proprie ascendisse in cœlum, non quia opinentur ibi non esse: sed quia sentiunt, vel ab initio incarnationis, vel saltem a sua glorificatione per resurrectionem tam ibi, quam ubique fuisse. Unde, cum res non moveatur ad illum locum, in quo jam est, non potuit Christus secundum humanitatem proprie ascendere. Dicunt ergo Christum ascendere in cœlum per metaphoram, nihilque aliud esse, quam in gloria, & majestate Dei constitui. Quod autem secundum hanc metaphoram dicatur ascendisse in cœlum, probant tum ex illo eodem loco Jo. 3. *Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo*: non enim descendit nisi metaphorice, veluti occultando gloriam suam sub humanitate assumpta: ergo tantum etiam metaphorice ascendit manifestando gloriam & majestatem humanitatis assumptæ. Tum ex eo, quod per ascensionem dicitur assequutus, ut sedeat ad dexteram Dei, atqui hoc per metaphoram dicitur: ergo & illud. Ita ratiocinantur Brentius, & Illyricus in libris de ascensione Christi: qui decepti sunt ex falso fundamento Ubiquitatis, contra quod disputavimus in præcedenti tomo, disput. 32. sect. 4.

In cœlum post resurrectionem vere, ac proprie Christus ascendit.

Dicendum ergo est primo, Christum Dominum post resurrectionem suam vere, ac proprie in cœlos ascendisse. Conclusio est articulus fidei, qui habetur in symbolo Apostolorum, & Niceno, & Athanas. Quanquam enim in eis solum dicatur ascendisse, & non explicetur hoc esse vere, & proprie intelligendum: tamen hic est sensus symboli, & ita intelligit Catholica Ecclesia, & omnes Patres, quos statim referemus. Et probatur primo testimoniis Scripturæ, quæ in novo testamento sunt expressiora Jo. 20. ait Christus Magdalenæ: *Noli me tangere, nondum enim ascendi ad Patrem meum*: & tamen jam resurrexerat, eratque in gloria, & majestate; loquitur ergo de ascensione locali, & non per metaphoram. Eodem in sensu subdit: *Ascendo ad Patrem meum, & Patrem vestrum*, idest, post paucos dies ascendam. Lucas autem Act. 1. diserte narrat modum, & initium hujus ascensionis coram oculatis testibus; in c. autem 24. sui Evangelii expressius ponit progressum, ac terminum ejus dicens, *Ferebatur in cælum*: Marc. vero c. 16. idem confirmat dicens: *Assumptus est in cælum, & sedet a dexteris Dei.* Præterea apud Paulum est frequens ejus mẽtio, ad Ephes. 1. 2. & 4. ad Coloss. 3. ad Hebr. 4. & 9. Quæ omnia in proprio sensu esse intelligenda præter authoritatem Ecclesiæ, & Sanctorum constat ex generali regula Scripturæ, quod proprie sit intelligenda, ubi circumstantia loci metaphoram non declarat, illamve requirit, ne aliquid absurdum sequatur: neutrum autem in præsenti occurrit. Quin potius cum sermo Scripturæ sit historicus, non potest integra servata ejus veritate ad metaphoras traduci. Nam cum Luc. ait: *Videntibus illis elevatus est: & nubes suscepit eum ab oculis eorum*, ut vera sit historia, necessario fatendum est, Apostolos oculis corporeis vidisse Christum ascendentem, donec eum interposita nubes illis occultavit; item cum ait, *Ferebatur in cælum*, non est locus tropis, & metaphoris. Nam si licet exponere, *ferebatur*, idest apparebat ferri, quamvis non vere moveretur: eodem modo, cum dicitur resurrexisse, comedisse, &c. poterunt omnia per solam apparentiam explicari. Denique hoc amplius patebit ex sequentibus, cum dicimus, quis sit locus, in quem Christus ascendit. Secundo potest ex veteri testamento probari conclusio, præsertim ex Psalmis. Nam in 67. dicitur: *Cantate Deo, Psalmum dicite nomini ejus, iter facite ei, qui ascendit super occasum, Dominus nomen illi*: & infra: *Ascendisti in altum, cepisti captivitatem, accepisti dona in hominibus*; & inferius: *Psallite Deo, qui ascendit super cælos cælorum ad Orientem.* Quanquam enim dubitari potest, an hic Psalmus de Christo sit ad literam intelligendus, nec ne, & an prima, & ultima verba recte accommodentur ad hoc mysterium: tamen de illis, *Ascendisti in altum, &c.* certum est, ex intentione Spiritus Sancti in aliquo sensu de Christo esse dicta. Nam Paul. ad Ephes. 4. ea de Christi ascensione interpretatur. Quod vero, ubi Psalmista habet, *Accepisti dona in hominibus*, Paulus legit: *Dedit dona hominibus*, non refert; quia non sunt contraria,

Testimonii Psalm. 67. expositio.

sed

sed Paulus explicuit aliquid, quod Psaltes tacuerat. Uterque enim dicit dona data esse hominibus: tamen quia sūt data propter Christum, merito dicit David, data esse Christo, non in ipso, sed in hominibus. Paulus vero explicuit, hæc dona ita data esse hominibus propter Christum, ut etiam ipse Christus ea donet. Sic fere interpretatur August. Aliter Hieron. super ad Ephes. dicit Psalmistam usum esse verbo *accipiendi*, quia prædicebat rem futuram: Apostolum vero verbo *dandi*, quia narrabat rem factam. Antequam enim Christus distribueret hæc dona, potest dici, potius accepisse, quam dedisse, quia solum acquisierat jus dandi: postquam vero illa distribuit, proprie dicitur dedisse. Aliter Theodor. in dictum Psal. *utraque* (inquit) *acciderunt* (scilicet accipere, & dare) *quandoquidem qui accepis ab accipientibus fidem, largitur gratiam.* Itaque Deus vel Christus dicitur *accipere dona in hominibus*, in quantum accipit, ut homines in eum credant, eum ament, ac venerentur: tamen hoc quod accipit, ipse donat; quia nemo potest credere in Christum, nisi dono Christi: ipse ergo & dat & accipit dona, quia & dat gratiam, & quod dat, in gloriam, & honorem ejus cedit. Et ita hoc loco prædicta est & ascensio Christi, & charismatum Spiritus sancti donatio; atque utromq; colligunt ex hoc loco Patres, tum qui epist. ad Ephes. tum qui Psal. 57. exponunt. Et Tertull. l. 5. contra Marcionem c. 8. Prosper l. 2. de Promission. Dei c. 31. Ruffinus in expos. Symb. & alii passim. Præterea adduci possunt verba illa Psal. 46. *Ascendit Deus in jubilatione, & Dominus in voce tuba*, & Psal. 8. *Exaltata est magnificentia tua super cœlos Deus*: & alia, quæ a Prospero supra, & Cyrillo Jerosol. cat. 4. & aliis citantur in sensu mystico potius quam in literali. Rursus ex Michex 2. affert D. Th. verba illa, *Ascendit pandens iter ante eos*, ubi more Prophetico præteritum pro futuro positum est. Et quod ibi ad literam sit sermo de Christo, constat ex Hieron. & eodem modo exposuisse antiquos Hebræos refert Galatin. lib. 8. de arcanis cath. veritatis c. 23. & patet tum ex illis verbis antecedētibus, *In unum conducam reliquias Israel*: tum ex aliis subsequentibus, *transibit Rex eorum coram eis*. Dicitur autem Christus ascendere *pandens iter* hominibus, quia ipse primus aperuit viam, & januam regni, quæ antea hominibus clausa fuerat. Et ita etiam de hoc mysterio exponuntur a Patribus illa verba Psal. 23. *Attollite portas Principes vestras, & elevamini porta æternales, & introibit Rex gloria*, ut late discurrit Greg. Nyssen. orat. de Ascens. Ad idem quoque mysterium accommodant verba Isa. c. 63. *Quis est iste, qui venit de Edom, tinctis vestibus de Bosra.* Quæ interpretans Cyrillus in Exegesi ad Acacium: *Ad cœlum* (inquit) *Unigenitus Dei, una cum carne sibi unita redis, eratque novum hoc in cœlis spectaculum. Obstupuit enim sanctorum Angelorum multitudo, cum Regem gloria, exercituumque Dominum in forma humana cerneret. Ajebat enim, Quis est iste, qui venit de Edom, idest, ex terra.* Cui interpretationi quadrat Prophetæ responsio: *Iste formosus in stola sua, gradiens in multitudine fortitudinis sua.* Eodemque modo exposuit Origenes conjungens hunc locum cum alio citato ex Psal. 23. tom. 9. in Jo. & Ambr. l. de instit. Virginis c. 5. & lib. de iis, qui initiantur mysteriis, c. 7. & Aug. serm. 5. de Resur. *Viderunt* (inquit) *Calites cuncti speciosum vulneribus Christum spolia e castris tyrannicis reportantem, & admirantes fulgentia divina virtutis vexilla, talibus concrepant hymnis, deducuntque latantes: Quis est iste Rex gloria?* Denique eodem modo exponunt utrumque locum Dionys. 7. cap. Cælest. Hilar. Justin. dialog. cum Tryphone, Cyrill. Alex. 12. in Joan. cap. 57. & super Isaiam, ubi etiam Hieronymus.

Tertio possumus rationem adjungere. Quia cœlum est locus, quem Deus sanctis, ac beatis hominibus præparavit, & ideo singulariter dicitur *sedes Dei*, quia ibi singulariter se manifestat, ac regnat: juxta illud Psal. 102. *Dominus in cœlo paravit sedem suam.* Et quod sit sermo de cœlo corporeo, quod extreme distat a terra, patet ex illa usitata antithesi Scripturæ Psal. 113. *Cœlum cœli Domino, terram autem dedit filiis hominum.* Isaiæ 66. *Cœlum mihi sedes est: terra autem scabellum pedum meorum.* Idem fere Matth. 5. & 6. ergo hic locus maxime debebatur Christo in glorioso corpore suscitato. Tum quia perfectius est in beatitudine, quam reliqui Sancti. Tum etiā quia nos ibi sumus futuri, ubi ipse fuerit, juxta illud: *Ubi sum ego, illic & minister meus erit*, & ideo ajebat ipse: *Vado parare vobis locum, & iterum veniam, & accipiam vos ad meipsum, ut ubi ego sum, & vos sitis.* Si autem Christus corpore, & animo gloriosus futurus erat in cœlo, oportuit, ut illuc ascenderet. Quia secundum humanam naturam antea non erat ibi, cum non esset ubique sed in proprio loco, in quo circumscribebatur, ut ostendimus in priori tomo. Unde Ruffinus in exposit. Symboli: *Ascendit* (inquit) *in cœlum, non ubi verbum Deus antea non fuerat, sed ubi Verbum caro factum antea non sederat.* Et Leo Papa serm. 2. de Ascens. *Ineffabili* (inquit) *modo per ascensionem cœpit esse divinitate præsentior, qui factus est humanitate longinquior.* Et Vigilius lib. 1. cont. Eutych. *Per formam servi, quam abstulit nobis in cœlum, absens est nobis, per formam Dei, qua a nobis non recessit, præsens est nobis.* Ex quibus constat, licet per communicationem idiomatum Deus proprie dicatur ascendisse: motum tamen ascensionis non in divinitate, sed in humanitate tantum fuisse, atque adeo non ascendisse Christum, ut Deum proprie loquendo: sed ut hominem, sicut in art. 2. explicatum est.

Secundo dicendum est, Christum Dominum per successivum motum in cœlum ascendisse. Hæc conclusio partim est certa, partim in opinionem cadit. Quod enim in principio, quando a terra attolli cœpit ex monte Oliveti paulatim, & successivo motu ascendit, aperte colligitur ex illis verbis: *Videntibus illis elevatus est.* Non enim poterat videri ascendens, nisi paulatim, & visibiliter moveretur. Idem significat Lucas verbis illis, *recessit ab eis, & ferebatur in cœlum.* Unde colligitur durasse hujusmodi motum Christi ascendentis, donec nubes suscepit, seu occultavit eum ab oculis discipulorū, quia ad id usque temporis visus est a discipulis ascendens. Et hactenus nulla est controversia inter Catholicos. De reliqua vero parte motus dissentiunt. Quidam enim dicunt, ab eo spatio, in quo nubes Christum occultavit, non ascendisse amplius motu continuo: sed non mutatione subita, ac instantanea transiliisse ad ultimum usque terminum, in quo sessurus erat, absque transitu per medium. Ita opinatur Abulens. Paradox. 5. c. 13. & Durand. sub disjunctione affirmat, vel hoc modo fuisse motum, vel cœlum fuisse divisum, ut ascenderet. Qui eo innititur fundamento (ut supra vidimus) quod duo corpora non possint simul esse in eodem loco se penetrando. Quod omnino falsum esse demonstravimus. Quare (si Abulensis sententia in eo fundetur, quasi impossibile sit, aliter Christum ascendisse sine divisione cœlorum) eodem modo falsa est, & improbabilis. Si vero solum fundetur in congruentia quadam, quia Christus ad ascendendum non indigebat illa motus successione, ideoque in principio ascensionis illa solum propter homines sit usus, ut ab eis cerni posset, post vero cessante hoc fine, non oportuerit amplius ita moveri, hoc (inquam) sensu sententia hæc est utcumque tolerabilis. Nihilominus tamen multo probabilius est, Christum eodem genere motus ascendisse, transeundo per omnia corpora intermedia. Quæ est sententia communior Theologorum in 3. d. 22. D. Th. qu. 2. a. 2. q. 2. Richard. a. 5. qu. 1. Alex. Alens. 3. p. qu. 23. mem. 3. Verum est, aliquos ex prædictis authoribus niti fundamento extreme contrario, scilicet, quod sit impossibile corpus mutare locum in instanti, & transire ab extremo in extremum sine existentia in medio. Quibus videtur favere D. Th. hic art. 3. ad 3. Superius tamen agendo de dotibus corporis gloriosi ostendimus hoc non esse impossibile. Quod ergo non ita factum fuerit, non potest demonstrari, sed solum congruentia aliqua fieri verisimile. Tum quia magis decere videtur majestatem Christi, ut paulatim suam ascensionem prosequeretur, sicut eam inchoaverat. Tum etiam, quia oportuit eum per omnes cœlos transire, ut tanquam supremus Dominus possessionem omnium acciperet, & quodammodo sua præsentia sanctificaret.

Dices (hoc etiam interrogant hujus temporis hæretici), si Christus ita visibiliter ascendit penetrando cœlos, cur Apostoli non sunt permissi id suis oculis videre, ut possent esse tanti mysterii testes oculati? Respondetur, quia non potest illuc pertingere naturali virtute oculus humanus, neque oportebat novo miraculo, & inusitato id fieri, ut fides majorem locum haberet, ad quam suffi- Objectio.

ciebat,

...ciebat, & prædictio ipsius Christi, & testimonium Angelorum dicentium: *Hic Jesus, qui assumptus est a vobis in cœlum, sic veniet*, Act. 1. Ut enim mysterium supernaturale fieret credibilius, oportuit illud conspicere in principio, quia naturaliter conspici poterat: non tamen oportuit consummationem ejus, secundum quam humani aspectus vim superabat, in sese conspici ac videri. Sicut non est visa incarnatio, nec resurrectio. Loquitur de hac re eleganter Chrysost. hom. de ascens. tom. 3.

Tertio dicendum est, Christum ascendisse usque ad cœlum supremum. Hæc conclusio absolute sumpta est certa. Primo, ex modo loquendi Scripturæ ad Hebr. 4. *Habentes Pontificem, qui penetravit cœlos*, idest, qui pertransiit omnes cęlos. Nam illa indefinita pro universali posita est, & ideo c. 7. dicitur: *Christus excelsior cęlis factus*; & clarius ad Eph. 4. *Ascendit*, inquit Paulus, *super omnes cœlos*. Et ita interpretari videtur verba Psal. 67. *Ascendisti in altum*, idest, in fastigium, seu in sublimem locum. Hanc enim vim habet vox Græca ὕψος, quæ *fastigium*, seu *sublimitatem* significat, & ita etiam vertit Tertul. l. 5. in Marcion. c. 8. Secundo, quia supremum illud cęlum est sedes Beatorum, & ipsius Dei thronus, quatenus in eo loco sese singulariter manifestat, ut colligitur ex antithesi Scripturæ supra cit. *Cœlum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum*. Actor. 7. ergo in eundem locum Christus ascendit. Tertio est conjectura. Quia non est verisimile Christum quievisse in aliqua sphæra cœlesti earum, quæ continuo motu agitantur: sed in aliquo quieto cœlo, & immobili: hoc autem est supremum, quod vocamus Empyreum.

Duobus autem modis intelligi potest, Christum quievisse in cœlo. Primo, ut totum ejus corpus manserit intra cęlum, vel penetrative, vel circumdatum superficie cęli, sicut nos sumus modo in aere. Secundo, ut totum Christi corpus sit supra convexam superficiem illius. Durand. in 3. d. 22. q. 8. primo probat, utrumque modum esse possibilem, quod tñ est per se notum, ut nulla indigeat probatione. Deinde eligit priorem, ut magis congruentem; affert tamen rationem valde infirmam, scilicet quia si totum Christi corpus esset supra convexũ cœli, neque seipsum, neque alia videre posset. Hæc enim illatio nullius est momenti. Supra enim declaravimus, quomodo Beati possint, uti aspectu etiam extra convexum cœli. Potest vero hæc opinio tribui D. Th. in 3. d. 22. q. 3. a. 3. q. 1. ad 1. ubi aperte docet, non dici Christum ascendisse super cęlos, quia extra cœlum Empyreum sit: sed quia in altissimam partem illius cęli ascenderit. Hoc etiam secutus est Sylvest. in Rosa aurea agens de ascẽsione. Nihilominus verisimilior est sententia, quam hic tenet Cajet. & Ferrar. 4. cont Gent. c. 87. Paludan. in 3. d. 22 q. 5. & reliqui discipuli D. Th. Et est hæc opinio magis consentanea D. Th. hic, ut vidimus in commẽtario, & idem sentit 4. cont. Gent. c. 87. & 88. & quodl. 6. a. 3. Unde vel retractavit sententiam, quam in Tertio docuerat, vel exponendus est, ibi tantum negasse Christum esse extra cęlum, ita ut nullo modo cęlum tangat. Unde quod ait: *In altissimam partem cœli Empyrei ascendisse*, intelligi potest, quod suis pedibus tãgit, & calcat supremam partem cęli. Est præterea hæc sententia consentanea modo loquendi Scripturæ: *Nam penetrare cœlos, & ascendere super omnes cœlos*, hoc proprie significat. Unde Chrys. hom. 11. ad Ephes. *Ascendit* (inquit) *super omnes cœlos, ultra quos nihil est aliud: hoc videlicet est potentiæ, & dominationis ipsius*. Idem Theoph. ibi, & Oecumen. Quare pie exponenda sunt verba, quæ super hunc locum Hier. scripsit: *Numquid corporaliter omnes cœlos, & universas sublimitates & eorum circulos, quos philosophi sphæras vocant, transiens, atque transcendens stetit in summo cœli fornice, & (ut ipse verbo utar) absyde? An certe omnia corporaliter contemnens, atque despiciens, & æterna contemplans super cœlos, idest, super invisibilia stetisse credendus est? quod ego melius puto*. Hoc enim ita intelligẽdum est, ut non excludatur prior sensus, qui proprius est, & literalis: sed utrumque verum esse credatur. Quomodo dixit ibi Anselm. *Ascendit non solum super omnes cœlos materiales, sed & super omnes cęlestium virtutum ordines, superans loco, & dignitate omnem creaturam*. Et hæc est unica ratio, & congruentia hujus sententiæ, quã in commentario latius explicui. Hanc vero disputationem Aug. verbis concludamus, qui in l. de fide & Symb. c. 6. sic inquit: *Credimus in cœlum ascendisse: sed ubi, & quomodo sit in cœlo corpus Dominicum curiosissimum, & supervacaneum est quærere, tantummodo in cœlo esse credendum est. Non enim est fragilitatis nostræ, cœlorum secreta discutere: sed est nostræ fidei de Dominici corporis dignitate sublimia, & honesta sapere*.

Christus supra convexã empyrei cœli superficiẽ ascendit.

Ex fundamentis hæreticorum solum illud testimoniũ Jo. 3. *Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo*, indiget aliqua expositione (cætera enim nullam habent difficultatem.) Ad illud ergo testimonium in primis dicitur, ibi non esse sermonem de corporali Christi ascensione: quia ibi verbum *ascendit* non est præsentis temporis, sed præteriti; Christus autem nondum tunc ascenderat corporaliter. Unde necesse est, intelligi, aut de spirituali ascensione per gloriam animæ, aut (quod frequentius est apud Patres) de præsentia divinitatis, per quam omnia replebat, & omnia intuebatur. Quare (si attente legatur) non dicit Christus, se tunc ascendisse in cœlum, sed existere in cœlo. Unde ex hoc loco colligunt Patres immensitatem, & divinitatem Christi, tam exponentes hunc locum, quam locum ad Ephes. 4. & præterea Hilarius. 10. de Trinit. & Nazianz. Orat. 51. At vero quanquam hæc responsio satisfaciat huic testimonio: tamen quia Paulus ad Ephes. 4. agens de corporali ascensione Christi eodem modo dicit: *Qui ascendit, ipse est, qui descendit*, ideo dicendum est secundo cum Theod. ad Ephes. 4. non alium descendisse, & alium ascendisse: sed aliter descendisse, & aliter ascendisse. Cum descendisset enim incorporeus, ascendit corporeus. Quod declarat Aug. dicto lib. de agone Christiano c. 25. Quia ascendere est personæ, non naturæ, nisi in quantum est in persona. Eadem persona Christi descendit, & ascendit: descendit autem cum non haberet corpus: ascendit autem corpore induta. Quapropter non est necesse ascensum, & descensum æque proprie intelligi, sed juxta capacitatem & statum personæ, cui attribuuntur. Addo vero, Paulum non loqui tantum de descensu per Incarnationem: sed de descensu ad inferos, qui etiam fuit, verus, ac proprius per localem motum, quamvis, quia descendit in sola anima, descensus ille fuit per motum accommodatum spiritui. Ascensus vero, cum fuerit in corpore, factus etiam est per motum corpori accommodatum.

Testimonii Jo. 3. Expositio.

Hic vero inquiri solet, quomodo corpus terrenum, & grave potuerit ad cęlestia ascendere, & utrum motus ille fuerit violentus, an naturalis. Sed hæc explicata a nobis sunt, cum de dotibus corporis gloriosi ageremus. Ubi ostendimus corpori in tali statu gloriæ constituto connaturalem esse hujusmodi motum, ideoque respectu ipsius naturæ corporis non posse hujusmodi motum dici violentum, sed supernaturalem.

Dubium. *Responsio.*

SECTIO II.

Quibus circumstantiis facta sit Christi ascensio.

De mysterio ascensionis (quod attinet ad naturam, & essentiam ejus explicandam) nihil aliud dicendum occurrit præter id, quod superiori sectione tractatum est. Rursus omnes causæ ejus etiam sunt in superioribus expositæ. Nam de finali diximus in commentario art. 1. explicando rationes, ob quas fuit conveniens Christum ascendere: de efficienti in art. 3. & cum de dote agilitatis ageremus. Et de ea re frequenter disserunt Patres agentes de ascensione Christi constituentes differentiam inter raptum Henoch, & Eliæ, quod ii aliena virtute in cœlum aereum rapti sint: Christus vero usque in æthereum propria virtute ascenderit. Specialiter videri possunt Greg. hom. 29. in Evang. Chrys. dicta hom. de ascens. & Cyrill. Jerosolymit. dicta cat. 14. Alia vero causarum genera non habent in præsenti locum. Nam præter ipsum Christi corpus, quod erat subjectum, & motum, qui ipsum afficiebat, nõ potest hic aliud genus causæ materialis, aut formalis excogitari. Præterea de effectibus ascensionis nihil dicendum occurrit. Quia, quæ diximus de resurrectione, ad ascensionem accommodari possunt. Est enim fere eadem ratio, & nulla specialis difficultas in his occurrit. Reliquum ergo est, ut de circumstantiis ascensionis pauca dicamus, & explicemus ea, quę ab Evangelistis breviter perstringuntur. Sunt autem quatuor, quæ ab eis insinuantur, scilicet, ubi, quando, quomodo, & quo comitatu ascenderit.

Pri-

Ascensionis locus.

Primo igitur de loco, ex quo Christus ascendit, Lucas in Evang. c. 24. habet hæc verba: *Eduxit autem eos foras in Bethaniam, & elevatis manibus suis benedixit eis, & factum est, dum benediceret illis, recessit ab eis, & ferebatur in cœlum.* In Actis vero c. 1. magis explicat, quis fuerit ille locus, quo Christus discipulos eduxit, ut inde ascẽderet, dicens fuisse montem Oliveti, distantem ab Jerosolymis *itinere Sabbathi*, idest, quod juxta traditiones Hebræorum in die Sabbathi agere licebat: illud autem erat spatium bis mille pedum (ut Hieron. refert epist. 151. ad Algasiam q. 10. & 30.) seu mille passuum, ut ait Beda q. 1. in Acta, & in comment. Actor. 1. Lib. autem 6. super Luc. cap. ult. dicit, Bethaniam positam fuisse in latere montis Oliveti, & distasse Jerosolyma quasi stadiis quindecim, ut dicitur Jo. 11. quæ faciunt fere bis mille passus. Unde fit, quod Lucas ait: *Eduxit eos in Bethaniam*, posse intelligi, non quod duxerit eos usque ad ipsũ oppidum: sed versus illud, & per viam fortasse, quæ ad illud tendebat, usque ad illum locum montis Oliveti, ex quo ascensurus erat in cœlum: quique videtur fuisse in medio itinere inter Jerusalem, & Bethaniam, & fortasse ille locus constitutus erat intra fines Bethaniæ. Vel certe (quod probabilius est, & magis consentaneum textui) duxit eos usque ad ipsam Bethaniam, fortasse ut familiarem amorem erga Magdalenam ejusque fratres ostenderet: inde vero recessit in montem, unde ascensurus erat. Cur autem eum locum elegerit, facile est rationes mysticas excogitare, & in Beda supra legi possunt. Literalis enim sufficiens est voluntas facientis, & quia fortasse pro tẽporis ac personarum opportunitate ille locus erat commodissimus. De quo, & de templo ibi ædificato, & de signis, seu vestigiis Christi, quæ in eo sunt mirabiliter conservata legi potest Beda de locis sanctis, c. 7. Est autem verisimile ex eo loco, ex quo Christus cœpit ascendere, via recta in cœlum conscendisse, quamdiu ab Apostolis visus fuit: an vero postea eodem modo recta via incesserit, usque ad cœlum empyreum, atque adeo, an quieverit in loco cœlesti, qui e regione responderet terrestri loco unde discessit, incertum est, & nimis curiosum esset illud inquirere, ut supra ex Augustino referebamus.

Secundo, de circumstantia temporis unum est certum, scilicet quadragesimo die post resurrectionẽ suam Christum ascendisse, ut constat ex illis verbis Actorum 1. *Per dies quadraginta apparens eis.* Cur autem tot diebus Christus distulerit ascensionem suam, dictum est in superioribus, nimirum ut illis diebus resurrectionis suæ veritatem ostenderet, & de regno Dei discipulos instrueret, Ecclesiamque suam perfecte fundaret, ut fecisse legimus apud Evangelistas, præsertim Joan. & Luc. Actor. 1. Et recte explicant Leo Papa serm. 1. de Ascens. & Cyprian. ser. item de Ascens. Quoniam vero ad eos fines non erat necessarius præcise numerus 40. dierum (poterat enim Christus & pluribus & paucioribus ea omnia perficere) ideo sancti Patres in hoc dierum numero mysticas rationes excogitant, quas breviter attingit Beda in comment. Actor. 1. Alex. Alens. 3. p. qu. 23. M. 5. Addendum vero est hos dies ita esse numerandos, ut & dies ipse resurrectionis, & dies Ascensionis illis comprehendantur. Nam constat ex Evangelio, tam in die Resurrectionis, quam Ascensionis Christum Discipulis apparuisse. Ergo si tantum per 40. dies eis apparuit, necesse est, ut 40. die a Resurrectione facta fuerit Ascensio, utrumque extremum concludendo. Unde fit ulterius, hunc diem Ascensionis fuisse feriam quintam hebdomadæ. Ostensum enim supra est, Christum resurrexisse die Dominica: computando autem 40. dies a die Dominico, necessario sequitur, ut 40. sit dies Jovis. Et hæc omnia confirmat Ecclesiastica traditio, & festivitas, quæ in memoriam hujus mysterii eo die semper fuit in Ecclesia solemniter celebrata, ut constat ex Clemente Papa l. 5. constit. c. 18. alias 20. ubi refert Apostolorum constitutionem. *Numeratis 40. diebus a primo Dominico die celebrate diem festum Assumptionis Domini, quo die absoluta omni dispensatione ascendit ad Deum Patrem suum.*

Tempus feo d es Ascensionis Christi.

De hora vero illius diei, in qua Christus ascendit, vix aliquid invenio ab scriptoribus dictum, neque ex Scriptura aliud colligi potest, quam quod postquam illa die Christus cum discipulis comedit, eduxit eos in Bethaniam, & inde assumptus est. Quod patet ex verbis illis Actor. 1. *Convescens præcepit eis, &c.* & infra: *cum hæc dixisset, elevatus est.* Quanquam enim nonnulli cum Erasmo, Cajetano, & aliis, existiment hoc loco non esse legendum, *convescens*, sed *conversans*, eo quod verbum Græcum συναλίζω, non significat comedere, sed cõversari: nihilominus Latina lectio sine dubitatione retinenda est, cum in omnibus vulgatis codicibus sine ulla varietate habeatur, & ita legant omnes Latini interpretes, Beda, Glossa, & posteriores omnes, ac Hieron. Epist. 150. ad Hedibiam qu. 7. & participium Græcum respondens huic Latino, συναλιζόμενοι, licet proprie significet *congregatos*, tamen interpres vel aliter legit, vel tacite mẽtem Lucæ attigit. Nam hoc etiam posteriori modo interpretati sunt Chrysost. & alii Græci. Et potest confirmari ex Evangelio Marci cap. ult. ubi dicitur: *Novissime recumbentibus undecim discipulis apparuisse illis Jesum*, & loquutum cum eis, finitoque colloquio assumptum esse in cœlum. Facta est ergo ascensio post sumptum cibum cum discipulis.

Ascensionis Christi hora.

Unde fit verisimile, pomeridiano tempore Christum ascendisse in cœlum, tum quia credendum est, non recubuisse multo tempore ante meridiem. Tum etiam, quia (ut supra vidimus) post prandium, quod in cœnaculo factum fuit, eduxit eos usque ad montem Oliveti, in quo itinere, & in congregandis aliis discipulis tempus aliquod insumendum erat. Est autem in multis locis consuetudo, hora diei 12. usque ad primam post meridiem publicæ, solemnique orationi vacare in memoriam Dominicæ ascensionis. Quæ consuetudo indicare videtur, fideles sentire ea hora Christum ascendisse. Sed quam hoc certum sit, aliis judicandum relinquo. Nõ est tamen hoc loco prætermittendum (quod Beda refert de locis sanctis c. 7.) festivitatem hujus diei fuisse divinis, ac cœlestibus prodigiis in eodem loco, ex quo Dominus ascendit, decoratam: *Nam in die* (inquit) *ascensionis Dominicæ, per annos singulos, missa peracta validi flaminis procella desursum venire consuevit, & omnes, qui in Ecclesia fuerint, in terram prosternere. Tota ibi en nocte lucernæ ardent, ut non illustrari tantum, sed & ardere mons, & supposita loca videantur.*

Ascensionis Christi modus.

Circa tertium de modo, quo Christus ascendit. Non agimus de modo proprio ipsius motus ascẽsionis (de hoc enim jam diximus, quia magis pertinet ad substantiam, quam ad circumstantias mysterii); est ergo sermo de modo, quo discipulis valedixit, & eorum sese oculis subduxit, eosque ad sua redire jussit. Quæ omnia breviter Lucas narrat c. 24. Evangelii, & Actor. 1. & in primis dicit, antequam discederet, elevatis manibus benedixisse eis, nimirum beatissimæ Virgini, & Apostolis omnibus, quorum expressam mentionem facit, & aliis discipulis, quos significat fuisse fere centum viginti. Totidem enim dicit, fuisse congregatos in cœnaculo, quando Petrus ad eos sermonem habuit. Unde omnes illi videntur una cum Apostolis ibi perseverasse usque ad Spiritus sancti advẽtum: omnes ergo illi ad minimum adfuisse creduntur, quando Christus ab eis recessit, eisq; inter alia dixit: *Vos autem sedete in civitate, donec induamini virtute ex alto.* Probabile etiam est, tunc fuisse factam illam apparitionem, in qua Paulus ait 1. Cor. 15. *Visum esse Christum a quingentis fratribus*, de qua re supra tractatum est. Quod autem Christus ante discessum benedictionem suã impartitus sit, satis perspicuam, ac per se notam rationẽ habet. Illa enim benedictio nihil aliud fuit, quam multorum bonorum deprecatio, verbis facta, ipsis audientibus. Primo, in amoris, ac benevolentiæ signum. Secundo, ut reipsa ea bona discipulis conferret. Non enim poterat ejus benedictio non esse efficax, cujus dicere, facere est. Tertio, ut se summum Ecclesiæ Pontificem, pastorem, ac superiorem ostenderet. Nam ut ait Paulus ad Hebr. 7. *Qui minor est, a majori benedicitur.*

Signum benedictionis apud antiquos quale.

Illa vero manuum elevatio antiquum fuit signum, quo Patriarchæ, & Pontifices uti solebant, quando bona aliis imprecabantur, ut legimus, Levit. 9. & Genes. 48. fortasse ad indicandum non tam terrestria, quam cœlestia bona illis imprecari, vel Deum esse, a quo fructus benedictionis sperandus sit, & ad eum esse cor elevãdum, ut benedictio sit efficax. Potest autem pie, & probabiliter credi, Christum nõ utcunque manus elevasse, sed in crucis signum, vel cancellatis manibus, sicut Jacob nepotibus benedixit Genes. 48. benedictionem in Christo futuram per signum crucis præsignificans (ut Tertull. notavit lib. de baptismo c. 8.) vel in crucis formã manus ad cœlum tollendo,

sicut

sicut de Moyse legimus Exod. 17. Quam etiam fuisse figuram crucis, & efficaciæ ejus notant Greg. Nazianz. orat. 6. & alii, quos in priori tomo retulimus. Vel certe in aere crucem describendo, sicut nunc est in usu Ecclesiæ, quem ex Apostolica traditione manasse testatur Basil. l. de Spiritu sancto cap. 37.

Secundo ait Lucas facta benedictione, Christum fuisse elevatum in cœlum, videntibus omnibus: *Et nubes* (inquit) *suscepit eum ab oculis eorum*, quod mysterium ait Cyrill. Alex. epist. ad Anastasium, Alexand. & alios patres monasticam vitam agentes, prędictum esse a Daniele, quando vidit quasi filium hominis venientem in nubibus cœli usque ad antiquum dierum, eique datum esse honorem, & regnum. habetur hæc epist. in tomo 2. Concilii Ephes. appendice 1. cap. 6. De hac vero nube quid fuerit, quodve ministerium tribuerit Christo, varie sentiunt scriptores. Abulensis parado. 5. c. 8. & seqq. sentit, hanc fuisse veram nubem, vel ibi denuo genitam, vel aliunde adductam, & Christi pedibus suppositam, non ut corpus illius sustineret, vel sursum duceret, (nam potius ipse vel virtute sua, vel angelorum ministerio eam attollebat secum), sed propter ornatum quendam, ut ad modum throni, & sedis illi famularetur. Hanc sententiam refert late hoc loco Medina, & postea subdit has esse nugas, & fabulas, nullamque rationem, vel probationem adducens affirmat illam nubem nihil aliud fuisse, quam splendorem quendam, quem corpus Jesu, cum esset jam cœlo propinquius, genuit, cujus similitudinem perspicimus in cœlo in ea, quæ vocatur, *via lactea*, quod sumpsit ex Cajet. Actor. 1. Mihi tamen in primis videtur non esse, cur negemus, illam fuisse veram nubem. Nam scriptura non dicit fuisse *quasi nubem*, aut in nubis similitudinem, sed simpliciter *nubem* appellat. Ergo, cum sine ullo incommodo possit proprie, ac vere intelligi, ita est scriptura exponenda. Sic aperte exponit Chrysost. hom. 2. in Acta, ubi dicit: *Hanc nubem fuisse cœli Symbolum, declarans, quod in ipso signe divina potentia ascenderet, juxta illud Ps. 103. Qui ponis nubem ascensum tuum.* Beda etiam super Acta similiter exponit. Deinde, non constat hanc nubem descendisse usque ad terram (sicut Abulensis dicit) & suppositam pedibus Christi una cum eo ascendisse per modum sedis gestatoriæ, hoc enim in scriptura fundamentum non habet. Nam, ut recte Cajet. notat, scriptura non dicit simpliciter, nubem suscepisse Christum, sed suscepisse eum ab oculis intuentium. Unde verisimilius est, quandiu Christus ascendens videri voluit, nullam nubem interjectam fuisse inter ipsum, & terram. Quia tunc potius impediret aspectum intuentium: postquam vero longius a terra distare cœpit, nubis interjectu sese intuentium subtraxit oculis. Quę profecto neque cum illo ulterius ascendit, neq; aliud ministerium exhibuit, quam ut Christi corpus ab aspectu discipulorum amoveret, & claritatę sua, ac splendore majestatem ascendentis indicaret.

Vera in ascensione Christi nubes apparuit.

Tertio, addit Lucas, cum adhuc discipuli perseverarent, intendentes oculos in cœlum, admonitos ab Angelis, ne ulterius præstolarentur oculis corporeis Christum videre descendentem de cœlo, quo ascenderat, usque ad judicii diem, quando rediturus esset idem ipse qui ascendit. Quæ Angelorum apparitio facta est primo, ut quod discipuli oculis corporeis videre non poterant, scilicet Christum in cœlum pervenientem, verbis suis docerent, ac confirmarent. Secundo, ut Apostolos consolarentur, eosque instruerent, ut fide potius, quam visu corporeo Christum intuerentur, ac expectarent. Tertio, ut significarent, Christum ad immutabilem quendam statum, & æternitatis consortium ascendisse. Hoc enim est quod ajunt: *Sic veniet, quemadmodum vidistis eum*, idest, in eadem gloria & majestate, & cum eadem anima, & corpore, quæ nulla temporis duratione alterari poterunt, aut mutari. Quæ verba ita ponderavit Ignatius epist. 10. ad Smyrnenses, Chrysost. & Beda in Act. & Tertul. lib. de carne Christi c. 24. & lib. de Resur. carnis c. 31.

Christus in cœlum ascendens triumphat.

Quarta, & ultima circumstantia proposita ad explicandum fuit, quo apparatu, seu comitatu Christus ascenderit. De qua re neque Evangelistæ, neque Lucas in Act. quicquam scribunt: tamen ex Paul. ad Ephes. 4. colligitur in primis ascendisse cum Christo omnes Justos, & Sanctos, quos e Sinu Abrahæ eduxerat. Hic enim est sensus illorum verborum: *Ascendens in altum captivam duxit captivitatem*, ut Sancti omnes (quos supra citavimus) exponunt. Unde fit, si qui fortasse Justi mortui fuerunt, & perfecte purgati illis 40. diebus, quibus Christus post resurrectionem suam in terris moratus est, etiam illos simul cum Christo ascendisse; & ratio est, quia sicut Christus fuit primus resurgentium ad vitam gloriosam, & immortalem, ita decuit, ut esset primus ascendentium ad locum cęlestem, & ideo nullus ante illum ascendit: ergo oportuit, ut cum illo ascenderent. Tum quia ille est proprius locus Beatorum & nulla jam intererat ratio, cur ingressus in illum locum amplius differretur: tum etiam propter ipsius Christi honorem, & gloriam, & ut in signum triomphi spolia secum asportaret. An vero aliqui homines cum illo ascenderint corpore & anima, aliqui affirmare non audent: quia Evangelistæ non referunt, & quia alias sicut discipuli oculis corporeis viderunt Christum ascendentem: ita etiam vidissent alia corpora Sanctorum una cum Christo ascendentium. Sed hęc ratio nullius est momenti, tum quia non est necesse, ut omnia Evangelistæ scribant, tum etiam, quia scribendo multa corpora Sanctorum cum Christo surrexisse, hoc etiam in virtute scripserunt. Unde hoc pendet ex alia quæstione supra tractata, an ii Sancti resurrexerint ad vitam immortalem. Nam si verum est (quod ibi affirmavimus) hos scilicet Sãctos resurrexisse in corporibus gloriosis, necessario consequitur, ut corpore, & animo cum Christo ascenderint. Neque oportuit, ut discipuli eos viderent ascendentes, quia nec corpus gloriosum necessario videtur, neque illa manifestatio sensibilis ordinabatur ad confirmandam fidem de aliorum ascensione, sed solius Christi. Et hæc de hominibus. De angelico autem ministerio, & comitatu, quamvis in scriptura nihil dictum sit, tamen non est dubium, quin omnes Angelorum ordines descenderint, ut Christum ascendentem comitarentur, eique gloriam & honorem exhiberent, quod omnes Sancti Patres scribentes de hoc mysterio luculenter expromunt, accommodantes illa verba Ps. *Attollite portas principes vestras, &c.* & illa: *Ascendit Deus in jubilatione, & Dominus in voce tubæ*, & alia similia. Et illi duo Angeli, qui post Christi ascensionem annuntiarunt Apostolis, esse jam eum in cęlum assumptum, sufficiens signum exhibuerunt, Christo ascendenti affuisse Angelos ministrantes ei; & ex illis verbis, quę dixerunt, *sic veniet, &c.* colligi etiam potest, quod sicut descendet in gloria, & majestate, Angelorum præeuntium stipante caterva, ita etiam ascendit.

Aliqui sanctorũ in corporibus gloriosis cum Christo in cœlum ascendisse.

SECTIO III.

Utrum Christus per ascensionem suam consequutus sit, ut sedeat ad dexteram Patris.

De termino proprio, & quasi intrinseco ascensionis Christi, dictum est in superioribus explicando ipsũ mysterium. Est enim ascensio localis motus, qui ad locum aliquem terminatur, quem nunc vocamus terminum intrinsecum talis motus, sive sit sermo de ipso ubi intrinseco, sive de corpore circumdante locatum, de quibus satis dictum est. Superest ergo, ut dicamus de alio termino quasi metaphorico & extrinseco, qui nomine *sessionis ad dexteram Patris* in Scriptura significatur. De quo videndum est, primum quid sit, deinde quomodo Christus ascendendo hanc sessionem adeptus sit.

Principio supponẽdum est, articulum fidei esse, Christum post ascensionem suam sedere ad dexteram Patris. Ita enim traditur in Symbolis Apostolico, & Niceno, & Athanasii, & in novo Testamento Marc. ult. *Assumptus est in cœlum, & sedet a dexteris Dei*, & ad Hebr. 1. *sedet ad dexteram majestatis in excelsis*; & c. 8. *Talem habemus Pontificem, qui consedit in dextera sedis magnitudinis in excelsis*; & c. 10. *Hic autem unam pro peccatis offerens hostiam, in sempiternum sedet in dextera Dei, de cætero expectans, donec ponantur inimici ejus scabellum pedum ejus*; & c. 12. *Sustinuit crucem confusione contempta, atque in dextera Dei sedens*; & 1. Pet. 3. *Per resurrectionem Jesu Christi, qui est in dextera Dei.* Et similia habentur ad Roman. 8. ad Ephes. 1. & ad Colos. 3. Quibus in locis dicitur Christus esse, vel constitutus esse ad dexteram Dei, & alia similia loca postea afferemus.

Christus post ascensionem suam sedet ad dexteram Patris.

Secundo, statuendum est, quod licet *sedere ad dexteram Dei*, possit sub aliqua ratione convenire Verbo divino in sola divinitatę subsistẽti, ut postea explicabimus

cum

cum sanctis Patribus, & consequenter idem dici possit per communicationem idiomatum de homine Christo, & hac ratione possit Christus dici post ascensionem *sedere ad dexteram Dei*, quia existit, ac permansit verus, ac naturalis Dei filius, sicut dici potest post ascensionem suam omnia conservare, regere & gubernare; licet hæc, inquam, vera sint, tamen revera non sufficiunt ad omnia Scripturæ loca explicanda, sed oportet etiam, ut de Christo homine, ut sic, verum sit post ascensionem sedere ad dexteram Dei, ita ut hæc sessio conveniat illi in humanitate, & non tantum in divinitate: sicut resurgere, & ascendere competunt illi in humanitate; atque adeo, ut non solum verum sit, Christum hominem, sed etiam in quantum hominem specificative saltem *sedere ad dexteram Dei*. Hoc aperte colligitur ex adductis testimoniis Scripturæ. Primo, quia cum duo illa conjunguntur *ascendit, & sedit*, satis significatur secundum eam naturam sedere, secundum quam ascendit. Deinde, quia Paul. ad Ephes. 1. sic inquit: *secundum operationem potentiæ virtutis ejus, quam operatus est in Christo, suscitans illum a mortuis, & constituens ad dexteram suam in cælestibus*. Igitur sedere Christum ad dexteram Dei, fuit opus omnipotentiæ divinæ in tempore factum: ergo necesse est, ut factum sit in humanitate. Hoc etiam confirmatur ex loco illo Psal. 109. *Dixit Dominus Domino meo, sede a dextris meis*. Nam ibi esse sermonem de Christo, ipsemet exposuit Matth. 22. & Matth. 12. & Luc. 20. & Paul. ad Hebr. 1. & 10. Quod autem sit sermo de Christo ut homine, testantur Ambr. l. 2. de fide c. 4. & Aug. l. contra serm. Arian. c. 12. Et Athanas. l. de salutari Christi adventu Hieron. & Theod. in illum Psal. late, atque eleganter Chrysost. serm. de Ascens. Ruffin. in exposit. symb. qui ad hoc ponderat verba Christi, *si filius ejus est, quomodo vocat eum Dominum?* Est enim Christus filius David, secundum humanitatem. Constat item ex Paulo dicente: *In sempiternum sedet in dextera Dei, de cætero expectans &c.* Expectat enim secundum humanitatem: secundum eandem ergo sedet ad dexteram Dei, sicut etiam secundum illam est summus Pontifex, qui penetravit cælos, atque ita exposuit Tertul. cont. Prax. c. 3. Theodor. in Epist. ad Hebr. Et ex sequenti propositione constabit, hanc esse communem Patrum sententiam.

Christus est quantum homo sedet ad dexteram Dei.

Tertio, explicandum est, quid nomine *dextera Dei* intelligatur. Non enim defuerunt hæretici, qui Deum corporeum esse existimantes, dicerent *dexteram* hoc loco significare corporis Dei partem, ad quam Christus corporaliter sedit. Sed quoniam hæc hæresis supponit aliam rationi etiam naturali repugnantem, manifestissimum fuit semper apud Catholicos *dexteram Dei* metaphorice dici. Et illi quidem, qui Christo, ut Deo, hanc sessionem tribuunt, per eam metaphoram significari dicunt, divinam omnipotentiam, seu majestatē. Ita Athanas. Orat. 2. contra Arian. circa finem, inquiens: *Quid significat sedere ad dexteram Patris, nisi germanitatem filii, ac deitatem Patris, eandem quoque esse deitatem Filii*. Idem lib. de communi essentia Patris, Filii, & Spiritus sancti. Et Damascenus lib. 4. de fide c. 2. & Ambros. lib. 2. de fide c. 4. & ad Ephes. 1. Uterque Cyril. & Chrysost. & alii Patres infra citandi. Alii dicunt significare propriam ac peculiarem dignitatem, quæ ratione hypostaticæ unionis Christo ut homini convenit, ratione cujus etiam humanitas coadoratur eadem adoratione, qua Deus colitur, ut exponit etiam Damascenus citato loco, & indicat Leo Papa serm. 1. de Ascens. dicens, naturam humanam ascendisse in Christo supra omnem altitudinem: *Neque ullis* (inquit) *sublimitatibus modum suæ provectionis habitura, nisi æterni Patris recepta consessu, illius gloriæ sociaretur in throno, cujus natura copulabatur in filio*. Atque similia repetit serm. 2. & eundem sensum significat Cyril. Alexand. Ep. 1. ad presb. & monachos solitar. vitam colentes, & apertissime Chrysost. hom. 3. in Ep. ad Ephes. ubi tractans illa verba: *Et sedere eum fecit ad dexteram suam*: *Hoc* (inquit) *de eo, qui ex mortuis excitatus: de Verbo, siquidem nequaquam*. Et infra. *Reliquis velut servis Dominus prælatus est, hominis serva facta est universa creata potestas propter inhabitationem Dei Verbi*. Et Theodoret. eodem modo exponens, inquit: *Clarum est, hæc omnia posuisse tanquam de homine, ea enim de causa etiam admiratione ductus est. Quod enim qui Deus est, una cum Deo sedeat, & qui est filius, una cum Patre regnet, non est admirabile; quod autem sumpta ex nobis natura ejusdem honoris cum eo, qui sumpsit, sit particeps, hoc omne miraculum superat*. Et eandem expositionem habent Theophyl. Oecumen. & plura in sequentibus referemus. Atque hæc procedunt de Christo, ut homine, quam expositionem supra etiam probavimus. Juxta quam etiam per *dexteram Dei* intelligere possumus statum gloriæ, seu beatitudinem æternam, quæ Sanctis datur, sicut exposuit Aug. l. de Agone Christ. c. 26. & l. de Essentia divinitat. & Isid. l. 1. de Divinis Offic. c. de Ascens. Domini, vel singularem excellentiam ejusdem beatitudinis, & judiciariam potestatem Christo homini collatam, ut idem August. exponit lib. de fide, & symbol. cap. 7.

Dextera Dei quid sit?

Quarto, explicandum est, quid sit *sedere*. Et quoniam hoc proprie, & ad literam convenire posset Christi corpori, ideo existimare quis posset, Christum post ascensionem mansisse in cælis sedentem in propria sessione corporali. Cum enim hoc verbum possit proprie intelligi, nihil esse videtur, cur per metaphoram explicetur. Præsertim cū hoc modo optime exponatur, quomodo Christus post ascensionem consequutus sit, ut sedeat ad dexteram Dei. Quia revera consequutus est corporalem sessionem in loco cælesti, & ibi fruitur potissimis bonis Dei. Et confirmari potest. Nam Actor. 7. Stephanus dixit: *Ecce video cælos apertos, & Jesum stantem a dextris virtutis Dei*. Quo loco multi Patres intelligunt verbum illud *stantem* proprie, ut significat recto corpore stare. Ita Chrysost. homil. 18. in Acta, & alii Græci in eundem locum, & Beda, Gregor. hom. 29. in Evang. & l. 1. Reg. c. 1. Aug. lib. quæst. novi, & veteris testament. qu. 98. Ergo pari ratione, cum dicitur Christus *sedere in cælo*, intelligendum erit proprie de sessione corporali. Neque enim contraria sunt. Potuit namque, qui semper sedet, tunc surgere, & stare, ut Stephanus sic eum videns intelligeret, Christum sibi compati, & paratum esse ad sibi auxiliandum, sicut Gregorius interpretatus est, vel (ut ait Augustinus) *quia apparere voluit tanquam qui causam diceret, & ad dexteram judicis staret*. Quando enim sancti Patres hujusmodi mysticas, seu morales rationes reddunt, propter quas Christus stans a Stephano visus est, non sentiunt, Stephanum non vidisse Christum vere, ac proprie stantem. Alioqui non fuisset omnino vera, & realis illa visio sensibilis, sed phantastica, & apparens tantum: cum tamen Stephanus non fuerit contentus affirmando, se videre Christum, sed asserere etiam voluerit modum, seu situm corporis ejus, quem videbat, ut ostenderet, quam aperte, & distincte illum cerneret: tametsi longissime distantem, & quamvis ab aliis circumstantibus videri non posset.

Nihilominus tamen nullus Sanctorum, aut catholicorum doctorum, ita interpretatur hoc verbum, *sedere*, de corporali sessione. Primum quidem, quia hujusmodi sessio nihil ad perfectionem, seu gloriam Christi pertinebat. Cum autem dicitur Christus *sedere ad dexteram Dei*, magna quædam dignitas significatur, & certum signum majestatis ejus. Deinde, quia licet non sit certū, an Christus in cælo corporaliter stet, aut sedeat, & utrumq; sit in ejus potestate: tamen multo probabilius videtur ipsum stare: quia sedere per se non est tam connaturale homini, sed solum propter necessitatem, ut requiescat, ac non defatigetur. At vero in cælo nulla erit hujusmodi necessitas, cum immortalia, & gloriosa corpora laborem sentire non possint. Unde quod Paulus ait, Ephes. 2. *nos consessuros cum Christo in cælestibus*, non est verisimile esse intelligendum de sessione corporali. Quia (ut dixi) magis naturale est homini stare, magisque ad omnes actiones perfectas corporis humani accommodatum. Neque huic veritati repugnat, quin potius illam confirmat visio Stephani Actor. 7. Nam licet verbum *Standi* possit etiam metaphorice exponi, vel lata significatione, ut idem sit, quod existere, seu præsentem adesse, ut Matthæus 16. *Sunt de hic stantibus, qui non gustabunt mortem*, idest ex iis, qui præsentes adsunt: tamen melius intelligitur in propria, & rigorosa significatione propter testimonia Sanctorum, & rationem adductam. Quia Stephanus re vera vidit Christū clare & distincte, prout in cælo existit, frivolum autē est fingere Christum antea sedisse, tunc autem surrexisse, ut a Stephano stare videretur. Sit igitur certū *sedere* hoc loco metaphorice sumi.

Christi sessio ad dexteram Patris nō est corporalis & propria sed metaphorica.

Quid

Quid autem hae metaphora significetur explicãdum est. Et primum quidem si de Christo, ut Deo, hæc verba interpretemur, & per *dexteram* intelligamus divinam majestatem, seu Patris æqualitatem, *sedere* nihil aliud erit, quam quiete, seu pacifice possidere eam dignitatem, seu simul cum Patre regnare, tanquam supremum regem, ac Dominum omnium. Additque Basilius lib. de Spiritu sancto, c. 6. *Per hunc consessum, naturam Dei solidam, ac immutabilem significari*, juxta illud Baruch. 3. *Et tu sedes in æternum*. Unde Cyrillus Jerosol. cat. 14. dicit, hanc dignitatem non convenire Christo post adventum in carne, *sed ante omnia in sæcula. Quia unigenitus filius Dei Patris a dexteris semper assidebat*. Cui consentanea est visio Isaiæ, *qui vidit Dominum sedentem super solium excelsum, & elevatum*. Quamquam enim de tota Trinitate possit intelligi: tamen de Christo specialiter exponitur Jo. 12. Hinc etiam Cyrillus Alexand. l. 12. Thesauri c. 7. dicit *sedere ad dexteram Patris* esse ita proprium Christi, ut nulli creaturæ convenire possit. *Quia solus ille cum Patre simul regnat*. Et eandem interpretationem habet Chrysost. hom. 2. ad Hebr. Theophylactus, Theodor. & Oecumenius ad Hebr. 1. Ac denique fere omnes Sancti juxta hunc sensum ex hac sessione ad dexteram colligunt æqualitatem Filii cum Patre. Quibus multum tamen videtur favere Paul. ad Hebræos 1. ubi probat Christum esse Deum, dicens: *Sedet ad dexteram majestatis in excelsis*; & infra: *Ad quem autem Angelorum dixit aliquando, sede a dexeris meis?* Et Christus ipse ex eodem loco probavit suam divinitatem. Verum est tamen, responderi posse, Christum non probare suam divinitatem ex sessione, sed ex appellatione *Domini*. Unde, inquit, *si ergo in spiritu David vocat eum Dominum, quomodo filius ejus est?* Et Paulus ad eandem *Domini*, seu *Filii* appellationem potissimum allusisse videtur. Sic enim ait, *sedet ad dexteram majestatis in excelsis, tanto melior Angelis effectus, quanto differentius præ aliis nomen hereditavit*. Nihilominus est hæc expositio valde probabilis, ita tamen ut alteram de Christo secundum humanitatem non excludat (ut diximus); non enim contrariæ sunt: sed ex una alia facile inferri potest, ut jam dicam.

Juxta aliam ergo expositionem de Christo secundum humanitatem variis modis exponi potest, quid sit sedere ad dexteram Patris. Primo, ut *sedere* nihil aliud sit, quã habitare in gloria cœlesti. Ita videtur exponere Aug. dicto lib. de fide, & Symbolo c. 7. & lib. de Symbolo ad catech. c. 7. Chrysost. homil. 1. de Symbolo. Ut enim idem August. notavit lib. 3. quæst. in Levit. qu. 24. solet in hac significatione verbum *sedendi* in Scriptura sumi, Levit. 8. *Ad ostium tabernaculi testimonii sedebitis septem diebus die, & nocte*; & 3. Reg. 2. *Sedit Semei in Jerusalem annos tres*. Et huic expositioni favet Paul. ad Eph. 2. dicens: *Consedere nos fecit in cœlestibus*. Quamquam enim in ipso Christo tanquam in capite omnes, *sedere* dicamur: tamen hinc recte colligimus, nos non tantum per ipsum, sed etiam in propriis personis cum ipso consessuros, sicut ibidem ait: *Nos convivificasse, & conresuscitasse cum Christo*, non solum quia vita, & resurrectio ejus quasi nostra existimetur propter unionem membrorum cum capite: sed etiam, quia in nobis ipsis participaturi simus vitam, & resurrectionem ejus. Ad eundem igitur modum nos *consedere fecit*. Nos autem non dicimur sessuri, nisi quia sumus in cœlesti patria habitaturi, ergo eodem modo dicitur sedere Christus. Hæc expositio nihil falsi dicit: videtur tamen non satis explicare totum id, quod in illo verbo, *sedet*, continetur. Addi ergo potest, illo verbo etiam significari Christum post multos labores, quos propter homines sustinuit, & perfectam nostræ salutis œconomiam, conquievisse tandem in cœlesti patria paternis fruentem bonis. Quomodo ipse dixit Lucæ 24. *Nonne oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam?* Ac de omnibus vivis membris ejus dicitur: *Ut requiescant a laboribus suis*. Et hoc modo videtur hæc sessio Christi in Scriptura poni tanquam ultimus terminus mortis, resurrectionis, atque omnium viarum ejus, sic Paulus ad Roman. 8. *Christus Jesus qui mortuus est, qui & resurrexit, qui est ad dexteram Dei*; & ad Ephes. 1. *suscitans illum a mortuis, & constituens ad dexteram suam*, & Marc. ult. *Assumptus est in cœlum, & sedet ad dexteram Dei*. Et hæc etiam expositio aliquid veri continet, aliquid vero amplius addendum est, quia verbum *sedendi* (ut diximus) quandam excellentiam, & dignitatem significat.

Sedere Christum ad dexteram Patris quid sit?

Igitur *sedere* hic per metaphoram significat idem, quod regnare, seu præesse omnibus tanquam supremum regem, ac judicem, qui tanta dignitate præcellit, ut in eodem solio cum Deo sit, & eadem adoratione colatur. Hæc expositio colligitur ex omnibus Sanctis supra citatis. Et est usitata hæc phrasis in Scriptura 3. Reg. 1. *Salomon filius tuus regnabit post me, & ipse sedebit in solio meo*; & 1. Reg. 2. *Suscitat de pulvere egenum, & de stercore elevat pauperem, ut sedeat cum principibus, & solium gloriæ teneat*. Unde Paulus 1. ad Cor. 15. sic de Christo loquitur: *Oportet autem illum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus ejus*. In quibus verbis alludit sine dubio ad verba Ps. 109. *Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum*, & loco verbi *sedendi*, quo David usus fuerat, Paulus veluti Metaphoram explicans, *regnandi* verbum usurpavit. Et simili modo 2. ad Timoth. 2. de omnibus electis loquens inquit: *Ideo omnia sustineo propter electos, ut & ipsi salutem consequantur, quæ est in Christo Jesu, cum gloria cœlesti*, quam explicans subdit: *Fidelis sermo, nam si commortui sumus, & convivemus, si sustinebimus, & conregnabimus*. Quo ultimo verbo videtur explicare, quod ad Ephes. 2. dixerat: *Consedere nos fecit in cœlestibus*. Præterea hæc metaphorica significatio optime quadrat in verbum *sedendi*, quasi per antonomasiam dictum ad explicandam dignitatem. Nam judicantis, præcipientis, ac dominantis est sedere, & aliis imperare. Unde quandocunque dicitur visus Deus in Scriptura in majestate sua, tanquam supremus Dominus, dicitur apparere sedens, Isaiæ 6. *Vidi Dominum sedentem super solium excelsum*, & ext. & juxta eandem metaphoram, dicitur Deus *sedere super Cherubim*. Hanc denique interpretationem recte attigit Origenes tract. 12. in 20. c. Matth. dicens: *Vide ne forte, quod dicitur, Christum restitui in regno suo, recipientem proprium principatum, hoc sit, sedere Christum in solio gloriæ suæ*. Et infra: *Intelligat ergo, qui potest, eminentiam quidem regni ex hominibus Christum recepisse, & glorificatum esse ad gloriam, quam habuit, prius quam esset mundus*.

Sedere in Scriptura quid.

Quinto videndum est, quomodo Christus per ascensionem suam consequutus sit, ut sedeat ad dexteram Patris. Videtur enim hoc ex dictis difficile. Quoniam Christus per ascensionem nec divinitatem, nec gloriam humanitatis, neque regni majestatem, & potentiam assequutus est. Unde ante ascensionem dixit discipulis: *Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra*. Nihilominus simpliciter fatendum est, aliqua ratione Christum assequutum esse per ascensionem, ut sedeat ad dexteram Dei. Nam (ut supra diximus) in scriptura ita describitur ascensio, ut eam hæc sessio consequuta sit, juxta illud: *Assumptus est in cœlum, & sedet ad dexteram Dei*; & illud *Suscitans illum a mortuis, & constituens ad dexteram suam in cœlestibus*. Unde Petrus Act. 2. de ascensione Christi interpretari videtur locum sæpe citatum ex Ps. 109. sic enim de Christo scribit: *Dextera igitur Dei exaltatus, & promissione spiritus sancti accepta a Patre effudit hunc, quem vos videtis, & auditis. Non enim David ascendit in cœlum, dicit autem ipse, dixit Dominus Domino meo, sede a dextris meis*. Denique hac ratione in symbolo post articulum de ascensione confitemur *sedere Christum ad dexteram Patris*. Modus autem, quo hoc explicandum est, multiplex esse potest juxta varias expositiones assignatas de Christo sedente ad dexteram Patris. Nam, si sermo sit de Christo secundum se, ut est tantum Verbum, ac filius Dei, sic nullo modo potest de illo verificari, quod per ascẽsionem sit assequutus, ut sedeat ad dexteram Dei: sed per solam æternam generationem hoc habuit. Si autem loquamur de Christo præcise, ac formaliter, quatenus hic homo est, & per dexteram Dei æqualitatem divinitatis intelligamus, tum factum est, ut hic homo Christus *sederet ad dexteram Dei*, quãdo filius Dei factus est homo, quod factum est in ipsa incarnatione, quando hæc humanitas in unitatem divinæ personæ assumpta est, tamen quoad manifestationem, & claritatem hujus gloriæ, potest dici Christus assequutus per ascensionem, *ut sedeat ad dexteram*, idest, ut hic homo omnibus innotescat *sedens ad dexteram Dei*, idest, existens, & permanens verus Deus omnia

Christus per ascensionem aliquo modo dexteram Patris adeptus.

cum

Quomodo per ascensionem assequutus Christus sit, ut sedeat ad dexteram Patris.

cum Patre gubernãs, juxta illud Apoc. *Dignus est agnus, qui occisus est, accipere virtutem, & divinitatem*, &c. & paulo post subditur: *Omnes audivi dicentes, sedenti in throno, & agno benedictio, & honor, & potestas in secula seculorum*. Et hæc est claritas, quam Christus petebat Jo. 17. *Ego te clarificavi super terram, opus consummavi, quod dedisti mihi, ut faciam, & nunc clarifica me tu Pater, apud temetipsum claritate, quam habui, prius quam mundus esset apud te*. Atque hæc eadem expositio accommodari potest, etiamsi de Christo secundum humanitatem hanc sessionem interpretemur. Quamquam enim reipsa non sit assequuta per ascensionem illa humanitas, ut admirabili modo sit in throno majestatis Dei, atque adeo, ut ratione illius unionis debeatur illi homini singularis cultus, & adoratio: item licet non sit cõsequutus idem homo in humanitate sua essentialem gloriam, neque potestatem, aut dominium excellentiæ in omnes creaturas: tamen per ascensionem singulari modo cœpit tota hæc majestas illius hominis clarescere in cœlo, & in terra. Ac præterea (ut humano more loquamur) de novo possessionem accepit regni sui, ac totius orbis, per ingressum in cœlum, tanquã in proprium locum regię curiæ, a Deo destinatum ad regendum, & imperandum. Locus enim terrę potius fuit ad serviendum, & laborandũ. Unde etiam non incongrue dici potest, sedisse post ascẽsionẽ: quia tunc quasi quievit, & cessavit ab operibus viæ, cœpitque uti tantum potestate regia, ac dominativa.

Sedere ad dexteram Dei proprium Christi quomodo.

Sexto ex hinc etiam facile definitur incidens dubium in superioribus insinuatum, scilicet, an sedere ad dexteram Dei sit proprium Christi, vel conveniat etiam aliis Beatis. Dicendum est enim, non esse dubium, quin sub aliqua ratione sit hoc proprium Christi domini, & sæpe in Scriptura sacra hoc illi attribuatur tanquam singularis excellentia ejus, ut ex Cyril. Alexand. & aliis Patribus supra notatum est, & apud Paulum est egregius locus ad Hebr. 1. *Ad quem autem Angelorum dixit aliquando, Sede a dextris meis?* Est autem hoc proprium Christi multis modis, qui omnes oriuntur ex majestate personæ illius, & ex divinitate, & æqualitate, quam cum Patre habet. Unde si consideretur ut divina persona Verbi, nulli creaturę potest convenire *sedere ad dextram Patris*: sicut ipse sedet, & ita hoc est proprium ejus comparatione facta ad creaturas. Nam Spiritui sancto hoc sensu commune est *sedere ad dexteram Patris, & Filii*, ut hic secit D. Th. & recte notavit Athanas. lib. de communi essentia. Si autem consideretur Christus ut homo, sic etiam esse hominem æterno Patri majestate, & potentia æqualem, proprium est Christi. Atque eadem ratione si non solum loquamur de Christo homine, sed etiam secundum humanitatẽ, est etiam proprium illius habere in humanitate excellentiam super omnem excellentiam creatã, & singularem beatitudinem non solum in gradu intensionis, & perfectionis: sed etiam in modo obtinendi illã ut connaturalem ex vi propriæ dignitatis, & majestatis debitam. Atque idem est de singulari dominio, & potestate tam ad operandum, quam ad imperãdum omnibus creaturis, ac judicandũ de omnibus hominibus. Propter quæ omnia merito dixit Ignat. Epist. 7. ad Tharsenses: *Quomodo merus homo audit, Sede a dextris meis*.

At vero certum nihilominus est, & Scripturæ quoque ipsi consentaneum secundum quandam participationẽ communicari Christi membris hanc sessionem, aliis magis, aliis vero minus pro dignitatum varietate. Nam secundum participationem gloriæ tam animorum, quam corporum omnibus electis datum est, ut cum Christo cõsideant, sicut etiam omnibus datum est, ut cum Christo conregnent. 2. ad Timoth. 2. Quatenus enim omnes Sancti in cœlesti beatitudine cum Christo habitabunt quieti, ac securi fruentes potissimis bonis Dei, hoc modo dicuntur *sedere cum Christo*, & sic dicitur Apoc. 3. *Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno, sicut & ego vici & sedi cum Patre meo in throno ejus*. Illa enim particula, *sicut*, non dicit æqualitatem, sed similitudinem participationis. Atque eodem modo dixit Christus Joan. 14. *Vado parare vobis locum, & iterum veniam, & accipiam vos ad meipsum, ut ubi ego sum & vos sitis. In illo die vos cognoscetis, quia ego sum in patre meo, & vos in me, & ego in vobis*. Et Luc. 22. *Ego dispono vobis, sicut disposuit pater meus vobis regnum, ut edatis & bibatis super mensam meam in regno meo, & sedeatis super thronos judicantes duodecim tribus Israel*. Et similia sunt frequentia loca Scripturæ, in quibus dicuntur Justi regnaturi cum Christo, Apoc. 20. *Regnaverunt cum Christo mille annis*, ad Roman. 5. *In vita regnabunt, &c.* Quamvis cæteri non sint eodem modo regnaturi, quo Christus. Ille enim solus regnabit tanquam supremus gubernator totius regni, cæteri vero dicuntur regnaturi, vel quia fructus regni in eos redundabit, sicut Romani dicebantur olim regnare, licet unus esset imperator, quia illi potissimum fruebantur honoribus, & divitiis illius imperii. Vel quia omnes participabunt aliquo modo potestatem imperandi inferioribus creaturis, sicut etiam participabunt aliquo modo potestatem judicandi, ut postea dicemus.

Objectio.

Una vero superest explicanda difficultas, cum dextera locus honoratior sit, cur tribuatur Christo *sedere ad dexteram Patris*. Videtur enim Pater ad sinistram, atque adeo in ignobiliori loco constitui. Huic difficultati varie ab scriptoribus responsum est. Primum Antonius Nebrissensis in explicatione quinquaginta locorũ Scripturæ, in ultima quinquagena c. 39. negat locum dexterum olim fuisse honoratiorem. Quod si verum est, tollitur totius difficultatis fundamentum. Illud vero confirmat nonnullis testimoniis poetarum, quæ libens prætermitto, quia judicio meo parum suadent. Confirmari etiam potest, quia videmus in antiquis imaginibus Petri, & Pauli, Paulum ad dexteram Petri collocari, ut observavit etiam D. Th. lect. 1. in Epist. ad Galatas, & Petrus Damian. in Epist. ad Desiderium. Et in hujus confirmationem addi potest, quod refert Euseb. l. 1. de Vita Constant. cap. 13. se vidisse Constantinum, cum esset adolescens, ad dexteram imperatoris assistentem, seu incedentem. Additur etiam congruentia: Quia cum pars hominis dextera sit dignior, hinc, qui alium nobiliorem comitabatur, ad ejus dexteram incedebat, non ut esset in loco honoratiori, sed vel ut pars potissima, & honoratior medium teneret locum vel ut eum commodius posset tueri atque defendere, & ideo isti, qui latus dexterum alterius claudebant, ac tegebant, dicebantur olim *stipatores, seu laterones*. Hæc vero responsio imprimis applicari non potest Christo secundum divinitatem, quia non potest de illo dici, quod sedeat ad dexteram Patris tanquam in loco minus digno. Deinde nititur fundamento valde dubio, nimirum, locum dexterum fuisse olim ignobiliorem. Contrarium enim absolute affirmant Hier. super ad Ephes. 1. & Ambr. serm. 61. Et saltem in Scriptura ubique per *dexteram* honoratior locus indicatur, & ideo Justi dicuntur futuri *ad dexteram*, & mater filiorum Zebedæi, *sedere ad dexteram, & sinistram* filiis postulavit, idest, primum, & secundum locum, & Joseph Genes. 48. filium suum Manassem tanquam digniorem posuit ad dexteram Patris: Jacob vero, ut Ephraim præferret, manus commutavit, & dexteram posuit super caput Ephraim. Quo circa quamvis esse ad dexteram alterius interdum in Scriptura non significet honorem, sed auxilium, & protectionem, sicut in illo met Ps. 109. dicitur: *Dominus a dextris tuis, confregit in die iræ suæ Reges*; & Ps. 15. *A dextris est mihi, ne commovear*; & Ps. 108. *Confitebor Domino nimis in ore meo, & in medio multorum laudabo eum. Quia astitit a dextris pauperis, ut salvam faceret a persequentibus animam meam*. Unde inter maledictiones, quæ in eodem Ps. adversus Judam prædicuntur, dicitur: *Et diabolus stet a dextris ejus*, scilicet, ad persequendum: nihilominus tamen quandocunq; *dextera* ponitur in Scriptura ad locum honoris indicandum significat honoris magnitudinem, ut notavit Ambrosius ad Hebr. 1. & fere omnes alii *Sancti* hoc mysterium Christi explicantes. Quapropter etiam Eusebius loco citato dicit, Constantinum adolescentem summo honore apud Imperatorem fuisse dignum, quem honorem postea explicans subdit, ad Imperatoris dexteram astitisse. Solent enim Principes, quamvis ipsi dignitate præcellant, honoris tamen hospitiique causa ad dexteram suam alium principem ducere. Ex quo non licet colligere, locum dexterum esse inferiorem: sed potius esse superiorem, licet interdum a digniori persona inferiori concedatur propter causam prædictam. Quomodo solet etiam Rex, reginam ferre ad dexteram honoris causa, quamvis Regis persona, statusque dignior sit. Quomodo recte intelligitur illud Ps. 44. *Astitit Regina a dextris tuis in vestitu deaurato*: & illud 3. Reg. 2. ubi Salomon

Locus dexter ignobilioribus nonnunquam solitus quare.

fecit

fecit matrem sedere in throno ad dexteram suam. Atq; eodem modo intelligi potest, quod de imaginibus Petri, & Pauli adducebatur, quamvis illud non sit in universū verum de omnibus antiquis imaginibus horum Sanctorum. Nam in multis, quæ nunc Romæ cernuntur, & in numismatibus, Petrus ad dexteram depingitur, interdum vero ponitur Paulus ad dexteram (licet absolute esset dignitate inferior) vel cujusdam urbanitatis, & honoris causa, & quasi ratione hospitii. Quia Petrus erat Romæ in propria sede, & Episcopatu: Paulus vero veluti ad Petrum juvandum accesserat. Vel in quandam amoris, & gratitudinis significationem: quia Paulus Doctor gentium fuit, & plurimum Ecclesiæ profuit.

Responsio. Secundo ergo juxta hanc doctrinā responderi potest, Christum dici, *sedere ad dexteram Dei Patris*, non quia sit persona dignior Patre: sed quia, licet in re habeat æqualem dignitatem, & honorem secundum dignitatem, secundum humanitatem vero licet sit inferior: tamen respectu nostri, & quantum ad Ecclesiæ gubernationem quidam singularis honor concessus est Filio inter omnes divinas personas. Nam illi data est administratio, & gubernatio totius regni Ecclesiæ, juxta illud: *Pater non judicat quenquam: sed omne judicium dedit Filio*. Nam quia Christus suo sanguine, & meritis regnum amissum Patri comparavit, ideo exaltatus est, & consequutus *nomen quod est super omne nomen*. Hoc ergo modo dicitur, *sedisse ad dexteram*, ad significandam hanc honoris, & dignitatis excellentiam, non quidem re ipsa, aut natura, sed solum administratione, & officio. Tertio dici potest, sedere ad dexteram dignius & honorabilius esse comparatione sinistræ: non tamen comparatione loci medii: & hoc modo potest dici, Christus *sedere ad dexteram Patris*, non quia ipse sit in loco digniori respectu Patris: sed respectu eorum, qui ad sinistram sedent. Quanquam enim comparatione facta inter duos solos in opinionem venire possit: an locus dexter, vel sinister sit honoratior: tamen quando tres sedent, vel incedunt, nulli unquā dubium fuit, quin locus medius sit dignissimus, juxta illud: *In medio fratrum rector eorum*. Nam tunc qui medius est ab aliis tegitur, & quasi custoditur. Rursus tunc exploratum est, dextrum locum esse potiorē sinistro, quod maxime probant omnia, quæ circa priorem responsionē adduximus, & in ipsa rei natura fundatum est, quia pars dextra potior est sinistra. Sic ergo Christus dicitur, *sedere ad dexteram Patris*, tanquam in honoratiori loco nō respectu ipsius Patris: sed aliorum, quia Patri assident. Quod aliqui accommodant Christo etiam secundum divinitatem, ita ut propter ordinem originis Filius dicatur, *sedere ad dexteram*, Spiritus sanctus *ad sinistram*, quia est origine secundus. Sed hunc loquendi modum expresse reprehendit Athanasius supra. Et omnes Sancti supra citati, qui de divinitate hoc interpretantur, nunquam dicunt significare excessum aliquem unius personę ad aliam: sed æqualitatem. Igitur si hæc responsio aliquo modo defendenda est, explicanda est de Christo secūdum humanitatem, non solum respectu damnatorum, qui in quodam sensu dicuntur esse *ad sinistram*, quorum cōparatione omnes beati sunt *ad dexteram*, & quasi per antonomasiā Christus, sed etiā respectu aliorū beatorū, qui sedēt in inferiore loco, & minus digno, quā Christus.

Quarto facilius & simplicius dicitur, in metaphorica locutione non debere servari omnes respectus, & habitudines, quæ reperiuntur in re proprie significata: sed solum id, quod significari intenditur. *Dextera* ergo proprie dicta, & significat locum dignissimum, & dicit relationem ad sinistram; cum autem Christus dicitur *sedere ad dexteram* per metaphoram, ibi non consideratur respectus ad sinistram, sed solum significari intenditur excellentia, & majestas, in qua Christus existit. Sicut in Scriptura non solum dicitur Christus esse *ad dexteram Dei*, sed etiam ipse dicitur esse *dextera Dei*, seu *brachium dextrum*, non quia Spiritus sanctus, vel aliquis alius sit sinistra Dei: sed solum ut absolute significetur esse Verbum, per quod Pater omnia operatur. Sic igitur Christus ut Deus dicitur esse *ad dexteram Patris*, non quia Pater sit ad sinistram: sed quia in se habet totam illam excellentiam, & perfectionem, & omnipotentiam, quæ per *dexteram* Dei metaphorice significatur. Et simili proportione Christus ut homo dicitur esse *in dextera Dei*, idest, in potissimis bonis, quæ Deus communicavit creaturis: unde non fit Patrem esse ad sinistram ejus, ut dictum est.

SECTIO IV.

Utrum postquam Christus in cœlum ascendit, inde aliquando descenderit.

HActenus mysterium ascensionis Christi in cœlum explicuimus. Quoniam vero in sequentibus disputationibus dicturi sumus de altero ipsius adventu, ex solemni, publicoque descensu e cœlis tempore judicii futuro, operæ pretium visum est, hoc loco exponere, an toto hoc tempore in cœlo permanserit, ita ut ad terram nunquam descenderit, neque usque ad diem judicii descensurus sit. Ratio dubitandi est. Quia in scripturis legimus, Christum ascendisse in cœlum, & sedere ad dexteram Dei, descensurum quoque in die judicii Act. 1. *Qui assumptus est a vobis in cœlum, sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in cœlum*. Quin etiam Act. 3. additur, cœlum suscepisse illum *usque ad tempus restitutionis omnium*, ubi Chrysost. hom. 9. *Necesse est* (inquit) *usque ad tempora restitutionis omnium Christum in cœlo permanere*; & Beda in retract. in Acta: *Hoc est* (inquit) *quod eidem Domino Jesu Christo a Deo Patre dictum Psalmista testatur, sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Assumptus namque est in cœlum, & sedet a dextris Dei, in qua nimirum sede paternæ majestatis semper divinitus manet*, &c. Quibus verbis videtur etiam in hunc modum exponere testimoniū Ps. *Sede a dextris meis, donec ponam*, &c. Nam in illa particula, *donec*, ut minimum includitur affirmatio, usq; ad tempus præfixum: sedet ergo Christus, & immobilis in cœlo permanet, quamdiu bellum in terris agitur adversus inimicos ejus: non ergo hinc descendet usque ad finem, quando omnes subjicientur sub pedibus ejus. Unde August. tract. 30. in Jo. *Donec sæculum* (inquit) *finiatur sursum est Dominus*. Ex hoc etiam confirmari potest ex illo Pauli ad Coloss. 3. *Quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est in dextera Dei sedens*. Etenim si aliquando contingeret, cœlum vacuum inveniri Christi præsentia, contingere etiam posset decipi fideles fide, ac cogitatione ad Christum in cœlo ascendentes, eumq; ibi quærentes. Quod & admonitioni Pauli, & sensui, ac existimationi fidelium omnium videtur esse contrarium.

Sed contra est. Nam legimus sæpius, Christum Dominum post ascensionem corporaliter in terris visum, secundum veram corporalem, ac sensibilem præsentiam. Quod probatur primo ex Scriptura. Nam 1. ad Cor. 15. ait Paul. *Novissime omnium visus est & mihi*, nimirum præsentia, ac visione corporali, non minus vera, ac reali, quam cæteris Apostolis, quandoquidem non minus ipse futurus erat testis resurrectionis, quam Apostoli, ut ibi Chrysost. notat homil. 38. addens verisimile esse etiam post ascensionem, & electionem Matthiæ visum esse a duodecim Apostolis, ac sæpius etiam apparuisse. Et Origen. lib. 2. contra Celsum hunc locum tractans aperte sentit, Christū eodem modo apparuisse Paulo post ascensionem, quo cæteris Apostolis antea apparuerat post resurrectionem. Præterea Act. 9. sic Ananias Paulum alloquitur: *Dominus Jesus qui apparuit tibi in via*. Quod autem ei apparuerit clara, corporalique visione, patet ex precedentibus verbis: *Viri autem illi, qui comitabantur Paulum, stabant stupefacti, audientes quidem vocem, neminem autem videntes*. Ponit ergo differentiam inter Paulum, & comites ejus: quod ii tantum audierunt vocem, non autem viderunt Dominum: ille vero, & audivit, & vidit. Unde paulo inferius dicitur, Barnabam Apostolis narrasse de Paulo, quomodo in via vidisset Dominum. Et c. 22. apertius refert idem Paulus, quid sibi Ananias dixerit: *Deus Patrum nostrorum præordinavit te, ut cognosceres voluntatem ejus, & videres justum, & audires vocem ex ore ejus, quia eris testis illius ad omnes homines, eorum quæ vidisti, & audisti*. Vidit ergo, & audivit Paulus Christum non apparenter, sed vere ac proprie, prout decebat eum, qui futurus erat testis eorum, quæ videbat. Sicut idem Paulus refert, sibi Christum dixisse in eadem apparitione: *Exurge, & sta super pedes tuos, ad hoc enim apparui tibi, ut constituam te ministrū, & testem eorum, quæ vidisti*. Sed potest aliquis tergiversari, Paulum non vidisse Christum ipsum in propria persona, sed in aliquo effectu mirabili, & in verbis ejus. Sic

enim

enim eodem loco Actor. 26. idem Paulus inquit: *Dum irem Damascum, die media, in via vidi de cælo supra splendorem solis circumfulsisse me lumen.* Non ergo vidit Christum, sed solum lumen illud, præ cujus claritate nihil postea videre poterat, ut ipsemet Paulus dicit Act. 22. Sed contra hanc fugam est: quod Paulus non erat futurus testis solius luminis, sed ipsiusmet Christi: non ergo solum lumen, sed Christum ipsum vidit. Unde 1. Cor. 9. disertissime ait: *Nonne Christum Jesum dominum nostrum vidi?* Quid clarius? Sed dici adhuc potest, vidisse quidem Paulum ipsum Christum, non tamen in terra, vel in aere, sed in cœlo, sicut Stephanus eum *vidit stantem a dextris virtutis Dei*. Unde Ambros. 1. Cor. 15. hujus apparitionis mentionem faciens, inquit: *Apparuit primum illi in cælo*. Sed hæc evasio ex eisdem locis facile refelli potest. Primum quia constat lumen, quod circumfulsit Paulum, non fuisse in cœlo, sed in aere, & juxta Paulum. Tum quia non dicit Paulus, se vidisse lumen in cœlo, sed subito de cœlo circumfulsisse se lucem copiosam. Tum etiam, quia non solum Paulus, sed etiam comites ejus lumen viderunt. Tum denique quia tam vicinum fuit Paulo lumen illud, ut ei visum ademerit: illud autem lumen videtur ex corporis Christi præsentia fluxisse. Secundo ex colloquio inter Paulum & Christum aperte colligi videtur, Christum visum esse prope Paulum. Primo quia vox illa, quã Paulus audivit, ore ipsius Christi formata est, ut patet ex illis verbis, *ut videres justum, & audires vocem ex ore ejus*: fuit autem illa vox formata in aere terræ vicino, cujus signum est, quia comites Pauli eam vocem, & significationem ejus non perceperunt, ut dicitur Act. 22. quia scilicet Christus, qui loquebatur, propinquior factus est Paulo, quam cæteris. Nec refert quod Act. 9. dicuntur comites Pauli, vocem audiisse. Quia ille locus intelligi potest de voce Pauli, non Christi, vel (si de voce Christi etiam exponatur) intelligendum erit quoad confusum sonum, non vero quoad propriam vocis articulationem, ac sensum. Deinde quia Paulus interrogans: *Quis es Domine?* aperte indicat vidisse illum prope terram, tum quia si vidisset in cœlo, aut non ita facile cum illo colloqueretur, præsertim cum nondum fidem illius concepisset, aut statim sine ulla interrogatione cognovisset illum esse Christum. Denique cum Paulus dicto loco 1. ad Cor. 15. dicat Christum sibi, & aliis apparuisse in testimonium resurrectionis, satis indicat non in cœlo, sed in terra sibi apparuisse non minus familiariter, quam aliis Apostolis, ut ejus testimonium ex hac parte non minus certum, atque indubitatum esset. Si enim tantum in cœlo Christum vidisset, potuissent omnes calumniari, quod non vera, sed tantum imaginaria ejus visio fuisset. Huc accedit quod iterum Christus apparuit Paulo in templo Jerosolymitano, ut ipse refert Act. 22. & Ambr. supra dicit, tunc Christũ visum fuisse in templo. Et rursus c. 23. cum Paulus esset comprehensus, & in castra deductus, *sequenti nocte assistens ei Dominus ait, Constans esto*. Præterea est historia probatissima, Christum aliquando apparuisse Petro Roma discedenti, eique in via Appia occurrisse, & tam clare, ac familiariter se ostendisse, ut Petrus eum interrogaverit: *Domine quo vadis?* In cujus rei testimonium extat nunc Romæ constructa orationis domus in eo loco, ubi stetit Christus, eamque historiam recitat Ambr. orat. seu ep. 32. contra Auxent. de Basilicis tradendis, & indicat Athan. Apol. de fuga sua, & Orig. tr. 21. in Jo. clarius Ægesippus l. 3. de excidio Jerosol. c. 2. & Abdias l. 1. Hist. in Petro, eamque approbat Innoc. 3. in c. *Per venerabilem. Qui filii sint legitimi.* Adjungere itẽ possumus alias historias, in quibus refertur, sæpius Christum apparuisse hominibus. Ut de S. Carpo refert Dionys. ep. 8. ad Demophil. vidisse Jesum de cœlesti sede consurgentem, & ad terram descendentem, ut opem ferret quibusdam hominibus, & dicentem: *Paratus sum iterum pro salvandis hominibus pati*. Et de Antonio idem refert Athan. in ejus vita, & de quodam Valgio, seu Victore Paulinus ep. 34. ad Macarium, ubi significat tã vere, ac proprie tunc fuisse Christum in terra loquentem cum Victore, & corpus ejus tangentem, quam cum in terris versabatur. Et de S. Tarsilla refert Greg. l. 4. dialog. c. 16. & de S. Martino catechumeno Sever. Sulpitius in vita ejus, cui Christus dixit: *Martinus adhuc catechumenus hac me veste contexit*, & multa similia referuntur in recentioribus historiis de vitis, & gestis Sanctorum, ac revelationibus, Deniq; huc etiam spectant, quæ de descensu Christi Domini ad terrã in die mortis, & assumptionis Virginis beatissimæ ex antiquis Patribus in superioribus adduximus.

In hac re tres invenio esse posse dicendi modos. Primus est, ex quo Christus ad cœlos ascendit, nunquam cœlos deseruisse, neque in terris in propria ac visibili specie apparuisse, sed solum modo sacramentali sub speciebus panis, & vini. Juxta quam sententiam consequenter dicendum est, apparitiones varias, quæ de Christo domino referuntur, factas esse absque reali, & visibili existentia ejus in terris, sed uno ex tribus modis, scilicet aut per solam imaginariam visionem. Qualis credi potest apparitio facta S. Martino, & similes, quæ in somniis factæ referuntur, ut de Constantino memorat Euseb. lib. 1. de vita ejus c. 23. & Socrat. l. 1. Hist. c. 2. & de quodam Josepho refert Epiphanius hæres. 30. Aut per repræsentationem extrinsecam, & visibilem in aliquo corpore aereo ad eum modum, quo olim ante incarnationem solebat Verbum Divinum in specie humana apparere, ut est multorum priscorum Patrum sententia. Et hoc modo exponi possunt apparitiones factæ S. Carpo, Antonio, & multo magis aliæ, quæ leguntur factæ S. Brigittæ, & Catharinæ Senensi, aliaque id genus. Aut per visionem etiam externam, & corporalem, qua tamen visus sit Christus non in terra, sed in cœlo existens, sicut visus est ab Stephano, & fortasse etiam a Paulo, ut omittam, multas ex apparitionibus (quæ referuntur) confictas esse, alias vero interdum fieri virtute dæmonis transformantis se in Angelum lucis, ac Divinum Christi nomen sibi arrogantis, ut in vita Martini, Antonii, aliorumque Sanctorum legimus. Non invenio hunc dicendi modum expresse traditum ab aliquo Doctore catholico, nec mihi videtur posse commode defendi, præsertim propter ea, quæ scriptura tradit de apparitione facta Paulo, & ea, quæ Sancti referunt de apparitione facta Petro, & multum etiam urgent, quæ de beata Virgine tradidimus. Quapropter licet omnes aliæ apparitiones possint probabiliter aliquo ex tribus prædictis modis explicari: iis autem tribus Christi visionibus, seu descensionibus non videntur posse accommodari.

Secundus dicendi modus est, Christum post ascensionem suam interdum & descendisse in terras, & a cœlesti loco ad breve tempus secessisse. Hanc sententiam docet expresse D. Th. hic qu. 57. a. 6. ad 3. & Cajet. ibidem, & alii recentiores. Quæ sententia probabilis est. Nam ea (quæ in principio adducta sunt) solum probant, locum cœlestem esse proprium, ac permanens domiciliũ Christi, ubi habitat tanquã in proprio Regno, ac throno: non tamen propterea necesse est, ut ibi immobilis semper maneat, neque scriptura unquam id docuit. Et hoc etiã satis est, ut semper possimus vere, & sine deceptione, cogitatione ascendere ad Christum in cœlo commorantẽ. Quia quando hoc modo de Christo cogitamus, non affirmamus expresse, ac veluti mentalem propositionem faciendo, Christum in hoc momento esse localiter in cœlo præsentem; sed simpliciter cogitamus de Christo, qui in cœlo regnat, cujus thronum, ac sedem scimus esse in regno cœlesti. Sicut nunc etiam possum ego cogitatione fieri Romæ præsens, ut de summo Pontifice, qui illic præsidet, cogitem, quamvis non affirmem, nec sentiam ipsũ nunc in urbe contineri. Quod si frequentius fideles simpliciter cogitant Christum in cœlo existentem, ideo est, quia frequentissime ibi commoratur, & nunquam abest nisi rarissime, & ex singulari privilegio & dispensatione, & brevissimo temporis spatio. Et in hunc modum limitandam censeo hanc, & sequentem sententiam, ut statim dicam.

Christum post ascensionem in terram interdum descendisse relicto cœlesti sede probabile.

Tertius modus dicendi est, Christum, ex quo in cœlum ascendit, nunquam cœlestem locum deseruisse, & tamen interdum in terris visibiliter apparuisse per veram, ac realem præsentiam sui corporis, existendo nimirum simul in duobus locis modo (ut ajunt) quantitativo, & circumscriptivo. Ita sentit ex Scholasticis Joannes Major in 4. dist. 10. q. 4. & idem libenter amplectuntur, qui his temporibus contra hæreticos, pro præsentia reali Christi domini in Eucharistia, pugnant. Et est opinio probabilis. Quia quod supponit, nimirum posse esse idẽ corpus in duobus locis secundum modum quantitatis, omnino verum, atque indubitatum mihi est, ut latius in

sequenti tomo Deo dante explicabimus. Si autem hoc est possibile, facilius explicantur, & conciliantur omnia scripturæ testimonia, asserendo ita factum esse, cum aliunde nullum sit incommodum neque difficultas ulla, quæ in contrarium objici possit: quin potius, & ad majorem Christi majestatem, & authoritatē spectat, ut a suo loco, & sede regia non recedat: & tamen benignitatis, & charitatis ergo interdum amicos invisat, præsentiaque sua reficiat. Hæc autem sententia eo moderamine intelligenda est, ut non facile arbitremur, Christum frequenter uti hoc miraculo, atque omnes apparitiones, quæ referuntur in historiis, ejusce generis fuisse. Non enim sunt multiplicanda tam ingentia miracula, quando alii modi faciliores sufficiunt.

Christus non relicto cœlesti throno interdum corporaliter in terram descendit.

Ex iis ergo tribus dicendi modis, illum unum simpliciter, atque absoluto verum existimo, Christum scilicet post ascensionem aliquando in terra fuisse: an vero tunc cœlo abfuerit, necne, incertum mihi est, & fortasse aliquando simul fuit in utroque loco, ut verbi gratia, cum Petro, vel Paulo apparuit: tamen, si verum est descendisse ad B. Virginem in die assumptionis, ut eam secum in gloria, & honore ad cœlum deduceret, non videtur verisimile tunc simul in cœlo fuisse, atque iterum cum matre illuc ascendisse. Et ita sentiunt sancti Patres, qui de hoc mysterio loquuntur. Dicunt enim, Christum cœlesti circumfusum curia ad matrem descendisse; sentiunt ergo eo tempore cœlestem locum reliquisse. Et hoc mihi de hac apparitione videtur probabilius, quamquam de aliis res sit dubia, & incerta.

QUÆSTIO LIX.

De judiciaria potestate Christi, in sex articulos divisa,

DEinde considerandum est de judiciaria potestate Christi. Et circa hoc quæruntur sex.

Primo, utrum judiciaria potestas sit attribuenda Christo. Secundo, utrum conveniat sibi, secundum quod est homo. Tertio, utrum eam fuerit ex meritis adeptus. Quarto, utrum ejus potestas judiciaria sit universalis respectu omnium hominum. Quinto, utrum præter judicium, quod agit in hoc tempore, sit expectandum aliud universale judicium futurum per ipsum. Sexto, utrum ejus judiciaria potestas etiam ad Angelos se extendat. De executione autem finalis judicii convenientius agetur, cum considerabimus de his, quæ pertinent ad finem mundi: nunc autem sufficit ea sola tangere, quæ pertinent ad Christi dignitatem.

Non computeris morte pro tempore.

ARTICULUS I.

Utrum judiciaria potestas sit specialiter Christo attribuenda,

AD primum sic proceditur. Videtur, quod judiciaria potestas non sit specialiter attribuenda Christo. Judicium enim aliquorum videtur pertinere ad Dominum, Unde dicitur Rom. 14. Tu quis es, qui judicas alienum servum? Sed esse Dominum creaturarum, est commune toti Trinitati. Non ergo specialiter debet attribui Christo judiciaria potestas.

Lib. 2. de Trin. ante med. circ. & lib. de synodis parlo post prin.

2. Præterea, Danielis 7. dicitur: Antiquus dierum sedit, & postea subditur, Judicium sedit, & libri aperti sunt. Sed antiquus dierum intelligitur Pater: quia ut Hilarius dicit in Patre est æternitas. Ergo judiciaria potestas magis est attribuenda Patri, quam Christo.

3. Præterea. Ejusdem videtur esse judicare, cujus est arguere, Sed arguere pertinet ad Spiritum sanctum: dicit enim Dominus Joan. 16. Cum autem venerit ille (scilicet Spiritus Sanctus) arguet mundum de peccato, & de justitia, & de judicio. Ergo judiciaria potestas magis debet attribui Spiritui sancto, quam Christo.

Sed contra est, quod dicitur Actuum decimo de Christo, Hic est, qui constitutus est a Deo, judex vivorum & mortuorum.

Respondeo dicendum, quod ad judicium faciendum tria requiruntur. Primo quidem potestas subditos coercendi. Unde dicitur Ecclesiast. 7. Noli quærere fieri judex, nisi valeas virtute irrumpere iniquitates. Secundo requiritur rectitudinis zelus: ut scilicet aliquis non ex odio vel livore, sed ex amore justitiæ judicium proferat: secundum illud Proverbiorum 3. Quem enim diligit Dominus, corripit, & quasi pater in filio complacet sibi. Tertio requiritur sapientia, secundum quam formatur judicium. Unde dicitur Ecclesiast. 10. Judex sapiens judicabit populum suum.

Prima autem duo præexiguntur ad judicium. Sed proprie tertium est, secundum quod accipitur forma judicii; Quia ipsa ratio judicii est lex sapientiæ vel veritatis, secundum quam judicatur. Et quia Filius est sapientia genita, & veritas a Patre procedens, & ipsum perfecte repræsentans, Ideo proprie judiciaria potestas attribuitur Filio Dei. Unde August. dicit in lib. de Vera religione. Hæc est incommutabilis illa veritas, quæ lex omnium artium recte dicitur, & ars omnipotentis artificis. Ut autem nos & omnes animæ rationales, secundum veritatē de inferioribus recte judicamus, sic de nobis quādo eidem cohæremus, sola ipsa veritas judicat. De ipsa vero nec Pater: non enim minor est, quam ipse. Et ideo, quæ pater judicat, per ipsam judicat. Et postea concludit, Pater ergo non judicat quemquam: sed omne judicium dedit Filio.

Cap. 31. tom. 1.

Ad 1. ergo dicendum, quod ex illa ratione probatur, quod judiciaria potestas sit communis toti Trinitati: quod verum est. Sed tamen per quandam appropriationem, judiciaria potestas attribuitur Filio, ut dictum est.

In corp. art.

Ad 2. dicendum, quod sicut Aug. dicit in 6. de Trinit. Patri attribuitur æternitas propter commendationem principii: quod importatur in ratione æternitatis. Ibidem etiam August. dicit, quod Filius est ars Patris. Sic igitur authoritas judicandi attribuitur Patri, in quantum est principium filii. Sed ipsa ratio judicii attribuitur Filio, qui est ars & sapientia Patris: ut scilicet, sicut Pater facit omnia per Filium, in quantum est ars ejus: ita etiam judicet omnia per Filium in quantum est sapientia & veritas ejus. Et hoc significatur in Daniele: ubi primo dicitur, quod Antiquus dierum sedit: & postea subditur, quod Filius hominis pervenit usque ad Antiquum dierum, & dedit ei potestatem & honorem & regnum. Per quod datur intelligi, quod authoritas judicandi est apud Patrem, a quo Filius accepit potestatem judicandi.

Lib. 6. c. 10. cit. pr. tom. 3.

Eodem nunc dicto c. 10. tom. 3.

Ad 3. dicendum, quod (sicut August. dicit super Jo.) ita dixit Christus, quod Spiritus sanctus arguet mundum de peccato: tanquam diceret, ille diffundet in cordibus vestris charitatem, sic enim timore depulso, arguendi habebitis libertatem. Sic ergo Spiritui sancto attribuitur judicium, non quantum ad judicii rationem, sed quantum ad effectum judicandi, quem homines habent.

COMMENTARIUS.

TItulus hujus articuli intelligendus est de Christo, non tantum ut homo est, sed absolute, vel ut est Deus; & similiter est intelligendus de judiciaria potestate perfectissima, & suprema. Itaque sensus erit, an Christo filio Dei suprema judicandi potestas specialiter conveniat. Hunc autem esse sensum D. Th. constat ex discursu articuli, in quo affirmat, judiciariam potestatem specialiter convenire filio non per proprietatem, sed per appropriationem: ut in solutionibus argumentorum explicat. Reddit autem D. Th. elegantem rationem hujus appropriationis, Quia cum tria requirantur ad justum judicium, potestas, rectitudo, & sapientia, duo prima sunt veluti prærequisita: tertium vero est quasi propria ratio, a qua judicandi actus dimanat. Quia ergo filius est sapientia patris, ideo potestas judicandi illi specialiter attribuitur. Et in hunc modum explicat D. Th. verba illa Joan. 5. *Pater non judicat quemquam: sed omne judicium dedit filio*. Quod testimonium diligenter est hoc loco explicandum, quoniam est unum ex præcipuis fundamentis omnium, quæ in tota hac materia dicenda sunt. Est ergo inter expositores controversia, utrum hæc verba intelligenda sint de filio secundum divinitatem, an secundum humanitatem. Priori modo exponunt Chrysost. homil. 38. quem sequuntur Theophylactus & Euthymius. Item Hilarius lib. 7. de Trinit. Athan. ser. 4. contra Arianos, Tertullian. lib. contra Praxeam c. 16. *Omne* (inquit) *judicium tradidit filio a primordio tamen. Omnem enim dicens potestatem, & omne judicium, nullam exceptionem temporis permittit. Quia omnia non erunt, si non omnis temporis fuerint, filius itaque est, qui ab initio judicavit*. Item Ambrosius lib. 2. de fide cap. 4. *Omne* (inquit) *judicium dedit filio, dedit utique generando non largiendo*. Cyrillus Alexandr. lib. 2 in Joannem cap. 140. ubi inquit, iis verbis ostendisse Christum, se esse verum Deum; differt tamen a reliquis, quia intelligit ratione humanitatis dici, filium accipere

Testimonium Jo. 5. 1. Expos.

cipere a patre hanc potestatem: *Nam ut Deus* (inquit) *naturaliter illam habet, tamen per dispensationem, seu incarnationem accepit, ut homo existens illam haberet, quatenus per incarnationē factum est, ut hic homo habeat potestatem iudicandi eandem cum filio, quia est ipsemet filius Dei.* Atque eandem expositionem habet in Exegesi de Incarn. ad Valerianum, & lib. 2. ad Reginas c. *quod Christus sit verus Deus, etiamsi filius hominis appelletur.* Denique hanc expositionem sequitur hic D. Th. & eam tribuit August. lib. de vera relig. c. 31. ubi satis concise, & obscure illam attingit. Videtur autem expositio hæc satis consentanea contextui, si antecedentia & subsequentia, & proprietas verborum considerentur. Cum enim Evangelista dixisset, Judæos propterea concepisse odium in Christum, quod se faceret æqualem Deo, subjungit, Christum apertius suam divinitatem, & omnipotentiam prædicasse, quam non a se, sed a patre habet per æternam generationem. Hic enim est sensus illorum verborum: *Amen dico vobis, non potest filius a se facere quicquam, nisi quod viderit patrem facientem. Quæcunque enim illi fecerit, hæc & filius similiter facit.* Quæ verba non possunt nisi de divinitate esse vera, ut per se constat, & tamen eodem contextu, & sub eisdem verbis subjungitur: *Pater non judicat quemquam, sed omne judicium dedit filio.* Loquitur ergo de filio secundum divinitatem, ut etiam nomen ipsum *filii* absolute prolatum præsefert. Et verba etiam sequentia declarant: *Ut omnes honorificent filium, sicut honorificant patrem.* Est ergo sermo de illis, ut æquales sunt, eodemque honore digni.

Illud vero est in hac expositione difficile, quomodo juxta illam intelligenda sint illa verba: *Pater non judicat quemquam.* Nam si sermo est de communicatione supremæ potestatis judicandi per æternam generationē, quamvis hanc pater filio dederit, non sibi illam ademit: ergo hoc sensu dici non potuit: *Pater non judicat quemquam*, cum opera Trinitatis ad extra sint indivisa. Neque ad hoc satis est, quod per appropriationem judicium tribuatur filio, sicut, licet omnipotentia approprietur patri, non propterea negari potest de filio. Quod argumentum compulit August. ut prædictam expositionem relinqueret lib. 1. de Trinit. c. 13. Responderi vero potest, Patrem non judicare quemquam exercendo judicium per se, ipsum immediate: filium autem judicare per se, & in persona propria. Sed hoc non satisfacit. Quia vel est sermo de judicio ferendo, & exercendo per solam divinitatem immediate, & hoc modo, sicut Pater non judicat quemquam, ita neque filius. Vel est sermo de judicio ferendo, & exercendo per humanitatem unitam Divinæ personæ: & hoc modo, licet sit verum, solum Filium judicare, tamen jam non persistitur in prædicta expositione. Nam hoc modo non judicat Filius ut Deus, sed ut homo: neque accepit a Patre potestatem hoc modo judicandi per æternam generationem, sed per humanationem. Denique hujusmodi initium non attribuitur Filio per appropriationem, sed per proprietatem. Adde etiam hoc sensu videri falsam illam propositionem: *Pater non judicat quemquam.* Angelos enim judicavit per se immediate judicium exercendo, & similiter omnes homines, qui ante Christum mortui fuerunt: ergo quādo Christus protulit illa verba, adhuc Pater judicabat per seipsum, & nondum filio homini judicium commiserat, juxta illud Jo. 8. *Ego non judico quemquam, est, qui quærat, & judicet.* Cum enim Christus de omni judicio loquatur, non videtur esse solum sermo de judicio universali, sed de omni judicio animarum. Alio ergo sensu posset explicari illa propositio negativa: *Pater non judicat quemquam*, vel subintelligendo, *solus*, idest, non solus Pater judicat, sed judicium est illi cum filio commune. Vel (quod in idem redit) ut illa adversativa, *sed*, sit veluti determinatio præcedentis negationis, ita ut sensus sit, Pater non judicat quemquam sine filio, vel nisi per filium, cui omne judicium communicat. Quæ expositio quidpiam veri dicit, ægre tamen potest contextui accommodari. Favent tamen illi verba subjuncta: *Ut omnes honorificent filium, sicut honorificant Patrem.* Quibus indicatur, sicut honorem, ita & judicium commune esse Patri cum Filio. Indicat etiam eandem expositionem August. dicto libro de vera religione, licet subobscure, & eodem modo eandem indicant Græci.

2. Expos. probabilior.

Altera expositio est, ut hic locus intelligatur de Christo, ut homine, cui datum est, ut in humanitate, & per humanitatem judicium exerceat animarum. Juxta quā necesse est, ut sit sermo de judicio universali, & sensibili, quod fiet in die judicii, & ita facile intelligitur, quomodo Pater non judicet quemquam. Quia licet illud judicium etiam sit a Patre, & a Spiritu sancto, ut a prima, & principali causa habente primariam auctoritatem judicandi, cujus vices gerit Christus ut homo: tamē non erit a Patre, ut a persona immediate ferēte judicium, hoc autem modo judicabit Filius tanquam propria persona, in qua subsistit illa humanitas, per quam judicium fit. Ita exposuit Aug. in præd. lib. de Trinit. & tract. 21. in Joa. Hieron. Isaiæ 27. tractans illa verba: *Ecce ego mittam in Sion lapidem probatum, & ponam judicium in pondere.* Latius, & apertius in id Ps. 74. *Cum accepero tempus, ego justitias judicabo.* Et indicat Cypr. l. 2. contra Judæos c. 28. & l. 3. ad Quirinum c. 33. Et juxta hanc expositionem potest commodissime Evangelicus textus connecti. Consideranda est enim occasio totius illius sermonis Christi. Calumniabant enim Judæi, quod in Sabbatho sanasset paralyticum. Responsio autem Christi eo tendit, ut ex divinitate personæ suæ ostendat, rectissime fecisse, quidquid per humanitatem operabatur. Et ideo in discursu sui sermonis quædam dicit de dignitate personæ suæ secundum se, ut inde tacita, vel expresse inferat, quid de humanitate ejus sit cogitandum. Et ita inquit, *Pater meus usque modo operatur, & ego operor.* In quo professus est, se esse æqualem cum Patrem, ut ibi Chrysost. Cyril. Aug. & reliqui intellexerunt, & Athanas. serm. de sanctissima Deipara, & Naz. orat. 4. Theologiæ, & ipsi etiam Judæi intellexerunt, ut Evangelista dicit. Hinc tacite voluit Christus colligere, non debere reprehendi, quod in Sabbatho miracula faceret, vel quia, cum esset Deus, erat supra omnem legem, & Dominus ipsius Sabbathi (ut alibi dixit) vel certe, quia cum illud opus esset immediate a persona filii, ab humanitate vero, nonnisi ut ab instrumento conjuncto Divinitati, non poterat non esse rectum, & gratū Patri. Et hoc est, quod subdit: *Non potest filius a se facere quicquam, nisi quod viderit Patrem facientem.* Quod potest quidem etiam secundum Divinitatem intelligi: melius tamē humanitati accommodatur, per quam Christus nihil operatur, nisi quod videt esse Divinæ voluntati, ac dispositioni consentaneum. Cujus veritatis rationem subjungit illis verbis: *Quæcumque enim ille facit, hæc & filius similiter facit*, quod soli divinitati recte accommodatur: tamen sensus rationis est, cū persona filii sit æqualis patri, æque cum illo omnia operans ac disponens, inde sequi, etiam per voluntatem humanā non posse quidquam nisi ex beneplacito patris operari. Hujus autem consequutionis probationē continent sequētia verba: *Pater enim diligit filium, & omnia demonstrat ei, quæ ipse facit.* Hæc enim verba non possunt recte divinitati accommodari. Quia filius ut Deus non habet ex dilectione Patris, quod pater omnia sua opera ei demonstret, sed per naturalem generationem: cum ergo Christus causam reddat ex dilectione Patris, loquitur secundum humanitatem. Nam quia pater ita eam dilexit, ut filio suo in unitatem personæ copulaverit, ideo illi homini ostendit omnia, quæ facit, non solum speculative (ut sic dicam) sed etiam practice, dando ei virtutē ad facienda opera illis similia, quæ ipse facit, & hoc est, quod subdit, *& majora his demonstrabit ei opera. Demonstrabit*, inquit, non quantum ad cognitionem. (Nam etiā ut homo omnia sciebat a principio conceptionis) sed quantum ad executionem eorum, quæ in singulis tēporibus operaturus erat juxta patris voluntatem. De quibus subdit, *sicut Pater suscitat mortuos, sic & filius.* Quod recte intelligitur secundū humanitatē, ut supra dictum est. Et eodem sensu concludit: *Neque enim pater judicat quemquā, sed omne judicium dedit filio.* Ac si diceret, potestatem suscitandi homines conjunctā esse cum potestate judicandi. Nam oportet judicem habere potestatem vocandi, & trahendi reos ad judicium: vocādi autem sunt per generalem resurrectionem. Denique ratio illa, quam Christus adhibet: *Ut omnes honorificent filium, sicut honorificant Patrem*, non repugnat huic expositioni, quandoquidem filius adoratur eadē adoratione, qua pater, & eadē coadoratur humanitas filio conjuncta. Est ergo utraque expositio satis probabilis: hæc tamē posterior videtur facilius omnes difficultates expedire.

Potestas judicandi qualiter Christo data.

Ex his vero omnibus colligitur (si priorem expositionem amplectamur) recte ex illa confirmari assertionem D. Th. hic, & e contrario non posse aliter intelligi, potestatem judicandi datam esse specialiter filio ut Deo, nisi secundum quandam appropriationem. At vero (si posteriorem teneamus expositionem) non potest assertio D. Th. ex scriptura probari. Nam locus, quem adducit in argumento contra ex Actor. 10. evidentius de Christo, ut homine intelligendus est. Ratio tamen D. Th. reddit assertionem satis probabilem. Quamquam recte etiam dici possit, judicium optime toti Trinitati attribui. Nam ex tribus, quæ ad illud requiruntur, auctoritas attribuitur patri, ratio filio, rectitudo Spiritui Sancto. Et ex his relinquuntur expositæ solutiones argumentorum.

ARTICULUS II.

Utrum judiciaria potestas conveniat Christo, secundum quod est homo.

jus.

AD secundum sic proceditur. Videtur, quod judiciaria potestas non conveniat Christo, secundum quod est homo. Dicit enim August. in lib. de Vera religione: quod judicium attribuitur filio, in quantum est ipsa lex prima veritatis. Sed hoc pertinet ad Christum, secundum quod est Deus. Ergo judiciaria potestas non convenit Christo, secundum quod est homo, sed secundum quod est Deus.

Cap. 31. circ. prin. 30. 6.

2. Præterea. Ad judiciariam potestatem pertinet præmiare bene agentes sicut & punire malos. Sed præmium bonorum operum est beatitudo æterna, quæ non datur nisi a Deo: Dicit enim Augustinus super Joannem, quod participatione Dei fit anima beata, non autem participatione animæ sanctæ. Ergo videtur, quod judiciaria potestas non conveniat Christo, secundum quod est homo, sed secundum quod est Deus.

Tract. 13. in Joan. inter pri. & me. 19. 9.

3. Præterea. Ad judiciariam Christi potestatem pertinet judicare occulta cordium: secundum illud 1. ad Corinth. 14. Nolite ante tempus judicare, quoadusque veniat Dominus, qui & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium. Sed hoc pertinet ad solam virtutem divinam: secundum illud Hierem. 17. Pravum est cor hominis & inscrutabile, quis cognoscet illud? Ego Dominus scrutans corda, & probans renes: qui do unicuique juxta viam suam. Ergo judiciaria potestas non convenit Christo, secundum quod est homo, sed secundum quod est Deus.

Sed contra est, quod dicitur Joannis 5. Potestatem dedit ei judicium facere, quia filius hominis est.

Hom. 38. in Joan. paru ante med. tom. 3. Loco jam citato.

Respondeo dicendum, quod Chrysost. super Joan. sentire videtur, quod judiciaria potestas non conveniat Christo, secundum quod est homo, sed solum secundum quod est Deus. Unde auctoritatem Joannis inductam sic exponit. Potestatem dedit ei judicium facere, (& postea subditur) quia filius hominis est, nolite mirari hoc: non enim propterea suscepit judicium, quoniam homo est: sed quia ineffabilis Dei filius est, propterea judex est: quia vero ea, quæ dicebantur, erant majora, quam secundum hominem, ideo hanc opinionem solvens dixit: Ne miremini, quia filius hominis est: etenim ipse est etiam filius Dei. Quod quidem probat per resurrectionis effectum. Unde subdit. Quia venit hora, in qua omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem filii Dei. Sciendum tamen, quod quamvis apud Deum remaneat primæva authoritas judicandi, hominibus tamen committitur a Deo judiciaria potestas respectu eorum, qui eorum jurisdictioni subjiciuntur. Unde dicitur Deut. 1. Quod justum est, judicate: & postea subditur: Quia Dei est judicium, cujus scilicet authoritate vos judicatis. Dictum est autem supra, quod Christus etiam in natura humana est caput totius Ecclesiæ, & quod sub pedibus ejus Deus omnia subjecit. Unde ad eum pertinet, etiam secundum naturam humanam, habere judiciariam potestatem. Propter quod August. authoritatem prædictam Evangelii sic dicit esse intelligendam. Potestatem dedit ei judicium facere, quia Filius hominis est. Non quidem propter conditionem naturæ. quia omnes homines hujusmodi potestatem haberent (ut Chrysost. objicit) sed hoc pertinet ad gratiam capitis, quam Christus in humana natura accepit. Competit autem Christo hoc modo secundum humanam naturam judiciaria potestas, propter tria. Primo quidem propter convenientiam & affinitatem ipsius ad homines. Sicut enim Deus per causas medias, tanquam propinquiores effectibus operatur: ita judicat per hominem Christum homines, ut sit suavius judicium hominibus. Unde Apostol. dicit Hebr. 4. Non habemus Pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris, tentatum per omnia pro similitudine absque peccato: adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratiæ ejus. Secundo, quia in finali judicio (ut August. dicit super Jo.) erit resurrectio corporum mortuorum, quæ suscitat Deus per Filium hominis, sicut per eundem Christum suscitat animas, in quantum est filius Dei. Tertio, ut Augustin. dicit in lib. de verbis Domini, rectum erat, ut judicandi viderent judicem: judicandi autem erant boni & mali: restabat ut in judicio, forma servi & bonis & malis ostenderetur, forma Dei solis bonis servaretur.

Tract. 19. in Joan. post med. tom. 9.

Loco jam citato.

Tract. 21. in Joan. circa med. tom. 9.

Lib. de vera relig. c. 31. a med. tom. 4.

Ad 1. ergo dicendum, quod judicium pertinet ad veritatem, sicut ad regulam judicii: sed ad hominem, qui est veritate imbutus, pertinet secundum quod est unum quodammodo cum ipsa veritate, quasi quædam lex, & quædam justitia animata. Unde & ibidem August. introducit quod dicitur 1. Corinth. 2. Spiritualis judicat omnia. Anima autem Christi præ cæteris creaturis magis fuit unita veritati, & magis ea repleta: secundum illud Joan. 1. Vidimus eum plenum gratiæ & veritatis. Et secundum hoc ad animam Christi maxime pertinet omnia judicare.

Ad 2. dicendum, quod solius Dei est, sui participatione animas beatas facere. Sed adducere homines ad beatitudinem, convenit Christo in quantum est caput & author salutis eorum: secundum illud Hebræor. 2. Qui multos filios in gloriam adduxerat, authorem salutis eorum per passionem consummari.

Ad 3. dicendum, quod cognoscere occulta cordium & dijudicare, per se quidem pertinet ad solum Deum. Sed ex refluentia Divinitatis ad animam Christi, convenit etiam ei cognoscere, & judicare occulta cordium: ut supra dictum est, cum de scientia Christi ageretur. Et ideo dicitur Romanorum 2. In die, cum judicabit Deus occulta hominum per Jesum Christum. qu. 10. a. 2.

COMMENTARIUS.

QUoniam in præced. art. exposuit D. Th. quomodo Christo, ut Deo conveniat potestas judicandi, consequenter hic explicat, quomodo conveniat illi ut homini, hoc est, in humanitate, & præsertim intendit exponere locum illum Joan. 5. *Potestatem dedit ei judicium facere, quia filius hominis est.* Refert autem sententiam Chrysost. dicentis potestatem judiciariam non convenire Christo ut homini, sed ut Deo tantum. Sed est diligenter animadvertendum, aliud esse negare absolute, Christo ut homini convenire judiciariam potestatem: aliud vero negare, doceri hoc in prædicto loco Joannis. Rursus considerandum est, aliud esse loqui de potestate primaria, seu authoritate suprema judicandi: aliud de potestate excellentiæ, quæ est quasi instrumentaria respectu superioris. Chrysost. ergo hom. 38. in Joan. nec negat, nec negare potest, datum esse Christo in humanitate aliquam judiciariam potestatem. Hoc enim de fide certum est, & ex aliis locis scripturæ evidenter colligitur, ut in sequenti Disputatione dicemus. Et hoc probant optime omnes congruentiæ, quas D. Th. adducit, quæ per se satis claræ sunt, & argumenta, quæ in contrarium objicit, & eorum solutiones sunt facillimæ.

Solum ergo superest, hoc loco explicandum, an hæc veritas tradatur etiam in prædicto loco Joannis. Chrysost. enim putat, ibi solum esse sermonem de primæva auctoritate judicandi, quæ non convenit filio, nisi ut Deus est. Et ita aliter distinguit Evangelicum contextum, scilicet: *Sicut pater habet vitam in semetipso, sic dedit & filio habere vitam in semetipso, & potestatem dedit ei judicium facere. Quia filius hominis est nolite mirari hoc, & cæt.* Et fundamentum Chrysost. fuit, quoniam illa verba: *Quoniam filius hominis est*, non possunt continere rationē præcedentium, alias omnibus filiis hominum danda fuisset potestas judiciaria: ergo debet conjungi cum sequentibus. Cum enim Christus diceret, se esse æqualem Deo, subdit: *Nolite mirari*, eo, quod sim homo, &c. & hanc expositionem sequuntur Theophylactus, & Euthymius. Sed neque ratio Chrysost. urget, nec illa

Testimonium Joa. 5. Expositum.

divi-

divisio, & connexio literæ est ita apta ad contextum explanandum, sicut ea, quæ habetur in vulgata editione, quam cæteri omnes antiqui sequuntur.

2. Expositio. Aliter ergo exponit Cyrillus lib. 2. in Joan. cap. 144. qui in hoc convenit cum Chrysost. quod hunc locum intelligit de potestate judicandi suprema, ac divina, quam dicit esse datam Christo, quia filius hominis est. Nam, ut est Deus, non est illi ex tempore data: sed illam habet connaturalem per æternam generationem. Non intelligit autem, datam esse hanc potestatem ipsi humanitati, ut per illam Christo conveniat (hoc enim impossibile est); sed intelligit, datum esse huic homini, ut sit supremus judex cum Patre, quod per communicationem idiomatum factum est per ipsam incarnationem. Hæc expositio probabilis est, sicut de aliis similibus in superioribus diximus: tamen (si Scholastico rigore loquamur) impropriæ sunt hujusmodi locutiones. Nam (ut in priori tomo late disputavimus) licet in ordine ad actum mentis, ut est prædestinatio, quæ præscindere potest in objecto suo a determinato supposito, vere, & proprie dici possit: *Hic homo est prædestinatus, ut sit filius Dei naturalis*, & ut sit supremus judex cum Patre, &c. tamen in ordine ad executionem, seu actum potentiæ operantis, quæ necessario versatur circa singulare suppositum, non proprie dicitur: *Hic homo factus est Deus*, & consequenter neque potuit proprie dici, huic homini datas esse, seu communicatas per incarnationem essentiales proprietates Dei, quarum una est primaria potestas judicandi: sed humanitati conjuncta est Divina persona, ut hic homo sit Deus, & habeat dictam potestatem judicandi, non quia denuo illi communicata est, sed quia suppositum hujus hominis naturaliter illam habet. Neque Cyrillus tam clare docuit hanc expositionem, quin ejus doctrina possit ad sequentem accommodari.

3. Expositio vera. Tertia ergo, & legitima expositio est, quam hic tradit D. Th. scilicet, sermonem Christi esse de potestate excellentiæ ad exercendum judicium per humanitatem, ipsi communicata propter unionem ad Verbum. Quæ est expositio Aug. tract. 19. & 22. in Joannem, quem sequuntur Beda ibi, & Rupertus lib. 5. in Joannem, ac cæteri Latini expositores. Eandem habet rursum Aug. lib. 20. de Civit. cap. 6. & lib. 1. de Trinit. cap. 13. Indicat Hieron. Isai. 50. quatenus de Christo homine explicat illa verba: *sicut audio, judico*, & Tertul. lib. contra Praxeam c. 21. In quo illud est observatione dignum, non legere, *quia*, sed *qua*, sic enim scribit: *Judicium dedit illi facere in potestate, qua filius hominis per carnem scilicet, sicut & filius Dei per spiritum ejus*. Idem Vigilius lib. 5. contra Eutych. Et juxta hanc expositionem, illis verbis, *quia filius hominis est*, non redditur causa adæquata, ex qua oriatur potestas judicandi; (sic enim ut argumentatur Chrysost. omnes homines haberent illam potestatem;) sed designatur in primis natura, quæ necessaria fuit in Christo, ut esset capax hujus donationis, & potestatis. Si enim tantum fuisset Deus, non potuisset hanc potestatem denuo recipere: tamen, quia filius hominis est, fuit capax ejus. Deinde significatur congrua ratio, ob quam voluit Deus judicium Christo committere, scilicet, ut homines sensibiles ab homine, cujus facies videri, & vox audiri posset, judicarentur. Hæc enim providentiæ ratio suavior est, & hominibus magis accommodata, & ita nullo modo sequitur inconveniens illud, quod Chrysost. inferebat. Quia licet judicium oporteat fieri per hominem, non inde fit debere fieri per quemlibet; & licet in omnibus sit capacitas quasi remota, non tamen proxima, neque æqualis ratio. Quod autem hæc expositio valde consentanea sit contextui Evãgelico patet ex antecedentibus, & sequentibus. Prius enim ait Christus: *Amen, amen dico vobis, quia venit hora, & nunc est, quando mortui audient vocem filii Dei, & qui audierint, vivent*. Quæ verba intelliguntur de Christo homine, quatenus illi datum est, ut per humanitatis imperium, ac vocem possit mortuos excitare. Et rationem subdens, ait: *Sicut enim pater habet vitam in semetipso*, idest, vivificandi virtutem (ut exponit Cyrillus juxta illud Jo. 1. *In ipso vita erat*,) *sic dedit, & filio habere vitam in semetipso*. Quod recte intelligi potest de filio, ut Deo, eo sensu, quem præcedenti artic. tradidimus, ut nimirum quia persona filii secundum se habet potestatem vivificandi æqualem cum patre, ideo data sit

Judiciaria potestas hominis Christo convenit.

humanitati ejus virtus instrumentaria vivificandi mortuos. Vel etiam potest hæc ratio intelligi de Christo ut homine, sicut Cyrill. etiam exponit. Quo sensu illa particula, *sicut*, non dicit æqualitatem, sed proportionem, & similitudinem. Verba igitur, quæ nunc tractamus, & immediate post prædicta sequuntur, recte intelliguntur de Christo ut homine. Illa vero, *Nolite mirari hoc*, optime connectuntur sequentibus. Sicut enim paulo superius ostendit Christus, sibi esse datam potestatem vivificandi mortuos, ex potestate judicandi, quodammodo ex fine colligens medium: ita e contrario hic suadet judicandi potestatem ex potestate suscitandi mortuos, veluti colligens ex medio finem, aut ex uno opere supernaturali magis sensibili valdeq; admirabili admirationem alterius excludens, & hoc est quod ait: *Nolite mirari hoc, quia venit hora, in qua omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem filii Dei, & procedent*, &c. Ac tandem cõcludit: *Sicut audio, judico, & judicium meum justum est, quia non quæro voluntatem meam: sed ejus, qui misit me*. Quæ verba necesse est, intelligi de voluntate humana: ergo sermo est de judicio, quod ab illa procedit, & per humanitatem exercetur: de eodem ergo est sermo in prioribus verbis.

ARTICULUS III.

Utrum Christus ex meritis adeptus fuerit judiciariam potestatem.

Ad tertium sic proceditur. Videtur, quod Christus non ex meritis fuerit adeptus judiciariam potestatem. Judiciaria enim potestas assequitur regiam dignitatem, secundum illud Prov. 20. Rex, qui sedet in solio judicii, dissipat omne malum intuitu suo. Sed regiam dignitatem Christus obtinuit absque meritis: competit enim ei ex hoc ipso, quod est unigenitus Dei, dicitur enim Luc. 1. Dabit ei Dominus Deus sedem David patris ejus, & regnabit in domo Jacob in æternum. Ergo Christus judiciariam potestatem non obtinuit ex meritis. 3 22. 4. d. 48 qu. 1. art. 1. Et 2. con. c. 93. prin. Et op. 3. c. 249.

2. Præterea. Sicut dictum est, judiciaria potestas competit Christo, in quantum est caput nostrum. Sed gratia capitis non competit Christo ex meritis, sed consequitur personalem unionem divinæ, & humanæ naturæ: secundum illud: Vidimus gloriam ejus quasi Unigeniti a Patre, plenum gratiæ & veritatis, & de plenitudine ejus nos omnes accepimus: quod pertinet ad rationem capitis. Ergo videtur quod Christus non habuerit ex meritis judiciariam potestatem. Art. prec.

3. Præterea. Apostolus dicit 1. ad Corinth. 2. Spiritualis judicat omnia. Sed homo efficitur spiritualis per gratiam, quæ non est ex meritis: alioquin jam non esset gratia, ut dicitur Roman. 11. Ergo videtur, quod judiciaria potestas non conveniat, nec Christo, nec aliis ex meritis, sed ex sola gratia.

Sed contra est, quod dicitur Job. 36. Causa tua quasi impii judicata est, causam judiciumque recipies; & Augustinus dicit in libro de verbis Domini: Sedebit judex, qui stetit sub judice: damnabit vere reos qui falso factus est reus. In serm. 127. aliquantu... a med. tom. 10.

Respondeo dicendum, quod nihil prohibet unum & idem deberi alicui ex causis diversis, sicut gloria corporis resurgentis debita fuit Christo, non solum propter congruentiam Divinitatis, & propter gloriam animæ, sed etiam ex merito humilitatis passionis. Et similiter dicendum est, quod judiciaria potestas homini Christo competit, & propter divinam personam, & propter capitis dignitatem, & propter plenitudinem gratiæ habitualis: & tamen etiam ex merito eam obtinuit: ut scilicet secundum Dei justitiam judex esset, qui pro Dei justitia pugnavit & vicit & injuste judicatus est. Unde ipse dicit Apoc. 3. Ego vici, & sedi in throno Patris mei. In throno autem intelligitur judiciaria potestas, secundum illud Psalm 9. Sedisti super thronum, qui judicas justitiam. Gloss. ord. ibi ex Cas. expon.

Ad primum ergo dicendum, quod ratio illa procedit de judiciaria potestate, secundum quod debetur Christo ex ipsa unione ad Verbum Dei.

Ad secundum dicendum, quod ratio illa procedit ex parte gratiæ capitis.

Ad tertium dicendum, quod ratio illa procedit ex parte gratiæ habitualis, quæ est perfectiva animæ Christi. Per hoc tamen quod his modis debetur Christo judiciaria potestas, nõ excluditur, quin debeatur ei ex merito.

COMMENTARIUS.

QUanquam D. Thom. tantum proponat quæstionem de merito: tamen ea occasione explicat omnes rationes, quæ fuerunt in Christo, ob quas data est illi judiciaria potestas. Quarum prima, & præcipua est dignitas Divinæ personæ, cum qua conjuncta est dignitas capitis, ad quam quodammodo spectat hæc judiciaria potestas: iis vero adjuncta est ratio meriti, quia ad perfectionem pertinet, & non repugnat simul cum aliis titulis conjungi, ut exposuimus superiori tomo Disputat. 40. Sect. 3. Quod vero adjungit D. Th. hanc potestatem etiam esse datam Christo propter plenitudinem gratiæ habitualis, non videtur ita intelligendum, ut hæc sit sufficiens ratio hujus potestatis. Quia gratia habitualis per se non habet, ut illi debeatur potestas, vel jurisdictio in alios, etiamsi in suo ordine perfectissima sit. Sed potest altero e duobus modis intelligi. Primo, quia suppositis aliis rationibus hujus potestatis, hæc etiam adjuvat, & est bona congruentia. Vel secundo, quia supposito, quod ad suavem ordinem Divinę providentię pertinuit judicium hominum alicui homini committere, dari debuit sanctiori, & innocentiori homini: & hoc modo plenitudo gratiæ multum confert ad hanc potestatem.

ARTICULUS IV.

Utrum Christo conveniat judiciaria potestas quantum ad omnes res humanas.

318. Quodl. 10. art. 2. cor. *AD quartum sic proceditur. Videtur, quod ad Christum non pertineat judiciaria potestas quantum ad omnes res humanas. Ut enim legitur Lucæ 12. Cum quidam de turba Christo diceret: Dic fratri meo ut dividat mecum hæreditatem: ille respondit: Homo, quis me constituit judicem, aut divisorem super vos? Non ergo habet judicium super omnes res humanas.*

Præterea. Nullus habet judicium nisi super ea, quæ sunt sibi subjecta. Sed Christo nondum videmus omnia esse subjecta: ut dicitur Hebræorum 2. Ergo videtur, quod Christus non habeat super omnes res humanas judicium.

Lib. 20. c. 2. in fi. *3. Præterea. August. dicit 20. de Civitate Dei, quod ad judicium divinum pertinet hoc, quod interdum boni affliguntur in hoc mundo, & interdum prosperantur, & similiter mali. Sed hoc fuit etiam ante Christi incarnationem. Ergo non omnia judicia Dei circa res humanas pertinent ad judiciariam potestatem Christi.*

Sed contra est, quod dicitur Joan. 5. Pater omne judicium dedit filio.

Respondeo dicendum, quod si de Christo loquamur secundum divinam naturam, manifestum est, quod omne judicium Patris pertinet ad Filium, sicut enim Pater facit omnia Verbo suo, ita & omnia judicat Verbo suo. Si vero loquamur de Christo secundum naturam humanam, sic etiam manifestum est, quod omnes res humanæ subduntur ejus judicio. Et hoc manifestum est, primo quidem si consideremus habitudinem animæ Christi ad Verbum Dei. Si enim spiritualis judicat omnia (ut dicit. 1. ad Cor. 2.) in quantum mens ejus verbo Dei inhæret, multo magis anima Christi, quæ est plena veritate Verbi Dei super omnia judicium habet. Secundo apparet idem ex merito mortis ejus: quia ut dicitur Romanorum 14. in hoc Christus mortuus est, & resurrexit, ut vivorum, & mortuorum dominetur. Et ideo super omnes habet judicium, propter quod & Apostolus ibi subdit, quod omnes stabimus ante tribunal Christi. Et Danielis 7. dicitur, quod dedit ei potestatem, & honorem, & regnum, & omnes populi, tribus, & linguæ servient. Tertio apparet idem ex comparatione rerum humanarum ad finem humanæ salutis. Cuicunque enim committitur principale, committitur & accessorium. Omnes autem res humanæ, ordinantur in finem beatitudinis, quæ est salus æterna, ad quam homines admittuntur, vel etiam repelluntur judicio Christi: ut patet Matth. 25. Et ideo manifestum est, quod ad judiciariam potestatem Christi pertinent omnes res humanæ.

Ad 1. ergo dicendum, quod sicut dictum est, judiciaria potestas consequitur regiam dignitatem. Christus autem Art. prec. in Arg. 1. *quamvis esset rex constitutus a Deo, non tamen in terris vivens, terrenum regnum temporaliter administrare voluit: unde ipse dicit Joan. 18. Regnum meum non est de hoc mundo. Similiter etiam judiciariā potestatem exercere noluit super res temporales, qui venerat homines ad divina transferre: unde Amb. ibidem dicit: Bene terrena declinat, qui propter divina descenderat: nec judex dignatur esse litium, & arbiter facultatum, vivorum habens mortuorumque judicium, arbitriumque meritorum.* Lib. 7. in Luc. super illud. Quis me constituit judicem inter vos, tom. 5.

Ad 2. dicendum, quod Christo sunt omnia subjecta quantum ad potestatem, quam a Patre super omnia accepit: secundum illud Matthæi ult. Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra. Nondum tamen sunt omnia ei subjecta quantum ad executionem suæ potestatis, quod quidem erit in futuro: quando de omnibus voluntatem suam adimplebit, quosdam quidem salvando, quosdam autem puniendo.

Ad 3. dicendum, quod ante incarnationem hujusmodi judicia exercebantur per Christum, in quantum Dei Verbum est, cujus potestatis facta est particeps per Incarnationem anima ei personaliter unita.

COMMENTARIUS.

AFfirmat D. Tho. judiciariæ potestati Christi subdi omnes res humanas. In qua assertione solum occurrit advertendum, proprium actum judiciariæ potestatis versari proprie, & immediate circa actiones humanas, quatenus per eam potestatem homines judicantur. Nunc enim de Angelis non agimus, & inferiores res non sunt capaces hujus judicii. Quia cum non habeant libertatem, non sunt capaces bonitatis, & malitię, & eadem ratione homo non subditur huic judicio, nisi quatenus potest, & debet libertate sua uti ad bene operandum, & cavendum malum. Quod fit per actionem humanam, sub qua omissionem etiam comprehendimus, & peccatum etiam originale, quatenus ex actione humana primi Parentis derivatum est. Et ita in ultimo judicio sententia judicis tota nititur humanis actibus, quibus pœna, vel præmium respondet Matth. 25. Cæteræ igitur res humanæ catenus sub judiciaria potestate continentur, quatenus bene, vel male homo illis usus est, ut ive potuit, & non fecit. Et hoc modo non tantum res humanæ: sed etiam (ut ita dicam) ipsæ res divinæ, & omnes creaturæ cadunt sub hanc potestatem, quatenus omnes homini aliquo modo subjiciuntur, vel in ejus ministerium, vel salutem ordinantur, ut D. Th. attigit in tertia ratione, quæ est propria & adæquata. Nam in duabus prioribus magis explicatur, quomodo ex parte Christi non desit scientia, & gratia, seu rectitudo, & meritum ad tam eximiam, & universalem potestatem.

In solutionibus argumentorum occurrebat quæstio, an Christus in hac vita assumpserit dominium, & potestatem judicandi, sed eam satis explicuimus in priori tomo. Est autem attente considerandum, D. Thom. in solution. ad 1. nullam Christo negare potestatem, sed usum tantum.

ARTICULUS V.

Utrum post judicium, quod agitur in præsenti tempore, restet aliud judicium.

AD quintum sic proceditur. Videtur, quod post judicium, quod in præsenti tempore agitur, non restet aliud in judicium generale. Post ultimam enim retributionem præmiorum, & pœnarum frustra adhibetur judicium. Sed in hoc præsenti corpore fit retributio præmiorum & pœnarum: dixit enim Dominus Latroni in cruce Luc. 23. Hodie mecum eris in paradiso, & Luc. 16. dicitur, quod mortuus est dives, & sepultus est in inferno. Ergo frustra expectatur finale judicium. 124. 4. d. 47. q. 1. ar. 1. q. 1. Et 4. contra c. 95. prin. & op. 3. c. 249. Et op. 10. art. 29. & 11. 30 lect. 3. prin.

2. Præterea. Nahum 1. dicitur secundum aliam literam: Non judicabit Deus bis in idipsum. Sed in hoc tempore Dei judicium exercetur & quantum ad temporalia, & quantum ad spiritualia. Ergo videtur, quod non sit expectandum aliud finale judicium.

3. Præterea. Præmium & pœna respondent merito & demerito. Sed meritum & demeritum non pertinent ad corpus, nisi in quantum est instrumentum: ergo nec præmium seu pœna debetur corpori, nisi propter animam. Non ergo requiritur aliud judicium in fine, ad hoc quod homo præmietur, aut puniatur in corpore, præter illud, quod nunc puniuntur aut præmiantur animæ.

Sed contra est, quod dicitur Joan. 12. Sermo, quem loquutus sum, ille judicabit eum in novissimo die. Erit ergo quoddam judicium in novissimo die præter judicium, quod nunc agitur.

Respon-

Respondeo dicendum, quod judicium de aliqua re mutabili, perfecte dari non potest ante ejus consummationē: sicut judicium de aliqua actione qualis sit, perfecte dari non potest, antequā sit consummata, & in se & in suis effectibus: quia multa actiones videntur esse utiles, qua ex effectibus demonstrantur nociva. Et similiter de homine aliquo judicium perfecte dari non potest, quoad ejus vita terminetur, eo quod multipliciter potest mutari de bono in malum, aut e converso: vel de bono in melius, aut de malo in pejus. Unde Apost. dicit Heb. 9. quod hominibus statutum est semel mori, post hoc autem judicium. Sciendum tamen, quod licet per mortem vita hominis temporalis terminetur secundum se, remanet tamen ex futuris secundum quid dependens. Uno quidem modo, secundum quod adhuc vivit in memoriis hominum, in quibus quandoque contra veritatem remanet bona fama, vel mala. Alio modo in filiis, qui sunt quasi aliquid patris (secundum illud Eccles. 30. c. Mortuus est pater ejus, & quasi non est mortuus: similem enim reliquit sibi post se) & tamen multorum bonorum sunt mali filii, & e contrario. Tertio modo, quantum ad effectum suorum operū, sicut ex deceptione Arrii, & aliorum seductorum, pullulat infidelitas usque ad finem mundi, & usque tunc proficit fides ex praedicatione Apostolorum. Quarto modo, quantum ad corpus, quod quandoque honorifice traditur sepulturae, quandoque vero relinquitur insepultum, & tandem incineratum omnino resolvitur. Quinto modo quantum ad ea, in quibus homo suum affectum defixit: puta in quibuscunque temporalibus rebus, quarum quaedam citius finiuntur, quaedam diutius durant. Omnia autem haec subduntur existimationi judicii divini. Et ideo de his omnibus perfectum & manifestum judicium haberi non potest, quamdiu hujus temporis cursus durat. Et propter hoc oportet esse finale judicium in novissimo die, in quo perfecte, id, quod ad unumquemque hominem pertinet quocumque modo, perfecte & manifeste judicetur.

Ad primum ergo dicendum, quod opinio quorundam fuit, quod animae Sanctorum non praemiantur in caelo, nec animae damnatorum puniuntur in inferno, usque ad diem judicii. Quod quidem apparet falsum ex hoc, quod Apostolus 2. ad Cor. 5. dicit: Audemus, & bonam voluntatem habemus magis peregrinari a corpore, & praesentes esse ad Dominum: quod est jam non ambulare per fidem, sed per speciem, ut patet ex his quae subsequuntur. Hoc autem est videre Deum per essentiam, in quo consistit vita aeterna: ut patet Joan. 17. Unde manifestum est, animas a corporibus separatas esse in vita aeterna. Et ideo dicendum est, quod post mortem quantum ad ea, quae sunt animae, homo sortitur quendam immutabilem statum. Et ideo quantum ad praemium animae, non oportet ulterius differri judicium. Sed quia quaedam alia sunt ad hominem pertinentia, quae toto temporis cursu aguntur, quae non sunt aliena a divino judicio, oportet iterum in fine temporis, omnia haec in judicium adduci. Licet enim homo secundum haec non mereatur, neque demereatur: tamen pertinet ad aliquod ejus praemium vel poenam. Unde oportet haec omnia aestimari in finali judicio.

Ad secundum dicendum, quod Deus non judicabit bis in idipsum, idest, secundum idem: sed secundum diversa non est inconveniens Deum bis judicare.

Ad tertium dicendum, quod licet praemium, vel poena corporis dependeat ex praemio, vel poena animae: tamen quia anima non est mutabilis, nisi per accidens propter corpus, statim separata a corpore habet statum immutabilem, & accipit suum judicium. Sed corpus remanet mutabilitati subjectum usque ad finem temporis. Et ideo oportet, quod tunc recipiat suum praemium, vel poenam, in finali judicio.

COMMENTARIUS.

Divus Thom. in titulo unum supponit, scilicet, fieri in praesenti tempore privatum judicium: aliud vero inquirit, ac probat, scilicet futurum aliquando universale judicium, & quoniam de utraque re fusius disputaturi sumus, & sententia D. Thom. satis perspicua est in textu, ideo hic nihil addendum superest. Quaestio vero gravis (quam D. Th. attingit in sol. ad 1.) an animae justorum statim ac separantur a corpore, & sunt plene purgatae, videant Deum ante diem judicii, non est hoc loco disputanda, pertinet enim ad materiam de beatitudine.

ARTICULUS VI.

Utrum judiciaria potestas Christi se extendat ad Angelos.

Ad sextū sic proceditur. Videtur, quod potestas Christi judiciaria non se extendat ad Angelos. Angeli enim tam boni quam mali judicati sunt a principio mundi, quando quibusdam cadentibus per peccatum, alii sunt in beatitudine confirmati. Sed illi, qui judicati sunt, non indigent iterum judicari. Ergo potestas judiciaria Christi non se extendit ad Angelos.

2. Praeterea non est ejusdem judicare, & judicari. Sed Angeli venient cum Christo judicaturi, secundum illud Matt. 25. Cum venerit Filius hominis in majestate sua, & omnes Angeli cum eo. Ergo videtur, quod Angeli non sint judicandi a Christo.

3. Praeterea. Angeli sunt superiores aliis creaturis. Si ergo Christus est judex non solum hominum, sed etiam Angelorum, pari ratione erit judex omnium creaturarum. Quod videtur esse falsum, cum hoc sit proprium providentiae Dei. Unde dicitur Job. 34. Quem constituit alium super terram, aut quem posuit super orbem, quem fabricatus est? Non ergo Christus est judex Angelorum.

Sed contra est, quod Apostolus dicit. 1. Cor. 6. An nescitis, quoniam Angelos judicabimus? Sed Sancti non judicabunt nisi authoritate Christi. Ergo multo magis Christus habet judiciariam potestatem super Angelos.

Respondeo dicendum, quod Angeli subsunt judiciariae potestati Christi, non solum quantum ad Divinam naturam, prout est Verbum Dei, sed etiam ratione humanae naturae. Quod patet ex tribus. Primo quidem, ex propinquitate naturae assumptae ad Deum, quia, ut dicitur Heb. 2. nusquam Angelos apprehendit, sed semen Abrahae apprehendit. Et ideo anima Christi magis est repleta virtute Verbi Dei, quam aliquis Angelorum, unde & Angelos illuminat, sicut Dion. dicit. 7. c. Cael. hierar. Unde de eis habet judicare. Secundo, quia per humilitatem passionis humanae in Christo meruit exaltari super Angelos: ita, sicut dicitur Philip. 2. ut in nomine Jesu omne genuflectatur, caelestium, terrestrium, & infernorum. Et ideo Christus habet judiciariam potestatem, etiam super omnes Angelos, & bonos & malos. In cujus signum dicitur Apocalyps. 7. quod omnes Angeli stabant in circuitu throni. Tertio ratione eorum, quae circa homines operantur: quorum Christus speciali quodam modo est caput. Unde dicitur Heb. 1. Omnes sunt administratorii spiritus, in ministerium missi, propter eos, qui haereditatem capiunt salutis. Subsunt autem judicio Christi, uno quidem modo quantum ad dispensationem eorum, quae per ipsos aguntur, quae quidem dispensatio fit etiam per hominem Christum: cui Angeli ministrabant, ut dicitur Mat. 4. & a quo daemones petebant, ut in porcos mitterentur, ut dicitur Mat. 8. Secundo, quantum ad alia accidentalia praemia bonorū Angelorum, quae sunt gaudia, quae habent de salute hominum: secundum illud Luc. 15. Gaudium erit corā Angelis Dei super uno peccatore poenitentiā agente: & etiam quantum ad poenas accidentales daemonum, quibus torquentur vel hic, vel recluduntur in inferno. Et hoc etiam pertinet ad hominē Christum. Unde Marc. 1. dicitur, quod daemon clamavit: Quid nobis, & tibi Jesu Nazarene? venisti ante tempus perdere nos. Tertio, quantum ad praemium essentiale bonorum Angelorum, quod est beatitudo aeterna: & quantum ad poenam essentialem Angelorum malorum, quae est damnatio aeterna. Sed hoc factum est per Christum, in quantum est verbum Dei, a principio mundi.

Ad primum ergo dicendum, quod ratio illa procedit de judicio quantum ad praemium essentiale, & poenam principalem.

Ad secundum dicendum, quod sicut dicit August. in lib. De vera religione, licet spiritualis judicet omnia: tamen judicatur ab ipsa veritate. Et ideo licet Angeli, ex eo quod sunt spirituales, judicent: judicantur tamen a Christo, in quantum est veritas. Cap. 31. to. 1.

Ad tertium dicendum, quod Christus habet judicium non solum super Angelos, sed etiam super administrationem totius creaturae. Si enim (ut August. dicit. in 3. de Trin.) inferiora quaedam ordine reguntur a Deo per superiora, oportet dicere, quod omnia reguntur per animam Christi, quae est supra omnem creaturam. Unde & Apostol. dicit Heb. 2. Non enim Angelis subjecit Deus orbem Lib. 3. c. 4. to. 3.

terra futurum (scilicet subjectum ei, de quo loquimur, id est Christo.) Nec tamen propter hoc alium constituit Deus super terram. quia unus & idem est & Deus & homo, Dominus Jesus Christus. De cujus Incarnationis mysterio ad præsens dicta sufficiant.

Litera est clara, de re vero ipsa dicemus postea.

DISPUTATIO LII.

In duas Sectiones distributa.

De judiciaria Christi potestate, atque ejus usu.

EXpedivimus superioribus disputationibus omnia, quæ de priori adventu Christi, totoque illius progressu ab incarnatione ex Virgine matre, usque ad reditum in cœlum ad Patrem, dicenda occurrebant: postulat ergo doctrinæ ordo, & complementum, ut de posteriori Christi adventu disseramus. Quia vero hujusmodi adventus in judiciaria potestate Christi Domini nititur, idcirco disputatio de hac potestate nobis præmittenda est, quæ in hunc etiam locum a nobis est in superioribus rejecta: tum ut D. Th. teneamus ordinem: tum etiam, quia usus hujus potestatis maxime videtur Christo convenire in statu gloriæ. Nam de priori adventu ipse dixit Jo. 3. *Non misit Deus filium suum in mundum ut judicet mundum: sed ut salvetur mundus per ipsum.* Dicemus igitur, qua ratione data sit Christo hæc potestas, & quid illa sit, & quinam usus ejus, ac denique quando haberi, seu exerceri cœperit.

SECTIO I.

Quæ sit potestas judicandi Christo data; & quam ob causam, & ex quo tempore.

SEnsus hujus quæstionis, & omnium, quæ in sequentibus disputationibus explicandæ sunt, est de Christo secundum humanitatem specificative, an illi, vel secundum illam data sit Christo judicandi potestas. Ubi primo referri posset error eorum, qui generatim negant futurum esse judicium de humanis actis. Nam si Deus ipse judicaturus non est, nec per humanitatem judicabit. Fuerunt autem in eo errore omnes Gentiles, qui vel animi immortalitatem, vel Divinam providentiam ignorarunt, contra quos aliis in locis agendum est, & valere possunt multa ex iis, quæ de resurrectione diximus. Multi etiam ex antiquis hæreticis in eodem versati sunt errore, ut Gnostici, Borboriani, Manichæi, & alii, ut videre licet in Philastrio, Prateolo, & Castro. Antiquiores enim Patres recensentes horum hæreticorum errores, nullam hujus mentionem fecerunt: est autem valde verisimile, in eum incidisse. Negabant enim libertatem arbitrii, Deumque faciebant malorum authorem, & alia similia docebant, ex quibus omnis ratio, & necessitas Divini judicii manifeste tollitur. Contra hanc vero hæresim afferemus apertissima testimonia sect. seq. & in seq. disp. sect. 1.

Secundo referri hic solet opinio Scoti in 4. dist. 48. qu. 1. negantis, Christo datam esse potestatem judicandi. Quæ potest fundari in verbis ejusdem Christi: *Sedere ad dexteram meam, vel sinistram non est meum dare vobis.* Ex quibus colligi etiam potest ratio, quia judicium includit voluntatem efficacem retribuendi talem, ac tantam pœnam, vel præmium pro iis, aut illis operibus bonis, aut malis: sed potestas definiendi singulis operibus talem retributionem, & potestas etiam conferendi tale præmium, non convenit Christo secundum humanitatem, sed est proprium Divinæ voluntatis, ac potestatis: ergo Christus secundum humanitatem, non habet hic potestatem. Sed quamvis Scotus in modo procedendi illius quæstionis videatur D. Thom. sententiam reprehendere: tamen re ipsa nihil diversum sensit, neque sentire potuit. Quia vix est hic locus opinionibus, cum catholica doctrina fere sit manifesta.

Christo ut homini potestas ad judicandum data.

Primo ergo certum est, Christum dominum, quatenus homo est, seu in humanitate sua datam esse specialem potestatem ad ferendum judicium in iis, quæ pertinent ad præmium vel pœnam, æternam salutem, vel damnationem. Ita D. Th. hic & in 4. distinct. 48. ubi omnes Theologi idem docent. Et satis probatur testimoniis scripturæ explicatis in comment. art. 1. & 2. D. Th. & testimoniis sanctorum Patrum, quæ in eorum explicatione retulimus: convincitur etiam testimonio Petri Actor. 10. *Et præcepit nobis prædicare populo, & testificari, quia ipse est, qui constitutus est a Deo judex vivorum, & mortuorum.* Ubi sermonem esse de Christo ut homine evidens est ex ipso contextu. Nam immediate ante illa verba docuerat Petrus mysteria passionis, & resurrectionis Christi: & proxime post illa, docet, solum ipsum esse mediatorem, per quem peccatorum remissionem consequimur. Item verba illa, *Constitutus est a Deo*, aperte declarant illud esse opus ad extra libere a Deo factum, atque adeo non convenire Christo, ut Deo, sed ut homini. Prout apertissime etiam declaravit Paul. Act. 17. dicens de Christo: *In quo judicaturus est orbem in æquitate, in viro, in quo statuit, fidem præbens omnibus, suscitans eum a mortuis.* Denique hoc ipsum evidenter convincent, quæ infra dicemus de universali judicio. Ostendemus enim, ad illud faciendum iterum esse Christum in terram descensurum: ergo habet judiciariã potestatem in humanitate, & per humanitatem exercendam. Nam si per solam Divinitatem judicaturus esset, non oporteret secundum humanitatem descẽdere ad judicandum. Rationes hujus veritatis in commentariis D. Th. insinuatæ sunt, & statim amplius explicabuntur.

Potestas judicandi Christo in humanitate data est secundaria tantum & quasi ex commissione Dei.

Secundo dicendum est, hanc potestatem Christo in humanitate datam non esse primariam, sed secundariam, & quasi ex commissione Dei datam, nihilominus esse veram, & propriam judicandi potestatem. Priorem partem ducet Scotus supra, & illam tantum probat ratio ex adducta: sed immerito illam objicit contra D. Th. cum expresse hic idem omnino doceat. Et probatur aperte. Quia primaria potestas judicandi in causis animarum, prout nunc loquimur, hæc omnia includit: Primum independentiam ab omni superiori potestate: Secundo, supremam auctoritatem in decernendis præmiis, vel pœnis singulorum hominum: Tertio, quod hæc potestas habeatur ex intrinsecis, & essentialibus principiis naturæ: hæc autem tria ita conveniunt Deo, ut Deus est, ut nequeant humanitati communicari. Omnis namque potestas, & actio humanitatis dependens est a Divinitate, præmiumque, ac pœna singulis operibus debita, Divina voluntate, ac sapientia taxata sunt, non humana, etiam ipsius Christi. Quia sicut Deus est supremus legislator, & gubernator hominum, ita ad illius providentiam spectat, debita meritorum præmia taxare. Unde etiam ante Christi incarnationem singulis operibus tam hominum, quam Angelorum certum, ac definitum præmium, vel pœna respondebat. Denique, quidquid potestatis habet Christus homo in hoc judicio, non convenit illi ratione humanitatis, seu ex principiis illius: sed datum ei est vel propter unionem ad Divinam personam, vel propter infinitum meritum. Non potest ergo hæc potestas Christi ut hominis esse æqualis divinæ, & consequenter neque primaria, & suprema: erit ergo secundaria, & subordinata Divinæ potestati, & ab illa manans. Et hoc sensu dicitur esse quasi delegata, & ex commissione Dei, quamvis sub alia ratione dici possit potestas ordinaria in suo ordine. Quia convenit Christo ratione proprii muneris, & officii, quatenus est summus Sacerdos, ac spiritualis Rex, ratione cujus convenit illi potestas excellentiæ, ut in priori tomo diximus disp. 47. & 48. ubi fere omnia, & quæ diximus de Christi dominio, & potestate jurisdictionis, ad præsentem judiciariam potestatem possunt accommodari.

Objectio.

Sed hinc oritur difficultas, propter quam postremam conclusionis partem proposui. Videtur enim sequi, hanc Christi potestatem non esse proprie judiciariam, cum non tam sit ad proferendum judicium, & sententiam, quam ad promulgandam sententiam a Deo latam: promulgare autem sententiam superioris judicis non est judicare (ut per se constat), sed solum alterius judicium ad aliorum notitiam deferre. Primum antecedens declaratur, quia Deus lege sua, ac voluntate, statuit retributionem unicuique operi respondentem. Unde fit, ut omni homini in tali statu, & cum talibus operibus discedenti ex definito Dei decreto, ac judicio, talis ac tanta pœna debeatur: ergo sententia jam est lata Divino judicio. Nihil ergo superest per humanitatem agendum, nisi hoc solum, quod illa sententia promulgetur. Dices, etiam superesse, ut executioni mandetur. Sed contra primo, nam hoc etiam non fit judicando: executores enim sententiæ, sive per se, sive per alios id faciant, non sunt judices, sed judicum ministri. Secundo, si loquamur de execu-

cutio-

executione sententiæ quoad præmium bonorum, hæc immediate fit ab ipso Deo, solus enim ipse potest homini beatitudinem conferre, quæ est præmium bonorum operum. Si vero sit sermo de supplicio malorum, hæc non proprie mandatur executioni per humanitatem Christi, nisi solum quatenus per ipsam sententia supremi judicis hominibus damnatis, vel malis Angelis intimatur. Nam statim ignis torquet damnatum, non ut instrumentum humanitatis Christi, sed Dei, & homo privatur æterna beatitudine, absque actione humanitatis: sed solum, quia Deus non confert illam. Desperatio vero, & tristitia, quæ inde dimanant in damnato, minime proficiscuntur ab humanitate Christi, sed ab intrinsecis facultatibus cum concursu Dei. Ac denique, quidquid ministerii dæmones exhibent in hoc negotio, non tam est ex Christi imperio, quam ex æterna Dei lege, si de Divino judicio, ac sententia illis constet.

Respons. Facultas Christi in humanitate ad judicandum data vere ac proprie judiciaria potestas.

Nihilominus postrema pars conclusionis verissima, ac certissima est, nimirum, hanc Christi potestatem vere, proprie, & simpliciter esse judiciariam potestatem. Quod in primis satis probant adducta in prima conclusione. Quia nisi hæc vere esset judiciaria potestas, Christus homo non esset vere, ac proprie judex, neque actus ejus esset verum judicium: falsum ergo esset, Patrem dedisse Filio potestatem *judicium faciendi, quia Filius hominis est*, aut Christum esse *constitutum judicem vivorum, & mortuorum*. Secundo declaratur a simili: quia Christus ut homo est verus Rex, & habet verum, excelsumque dominium creaturarum, quamvis in eo ordine non sit supremus, sed subordinatus regno, & dominio Divinitatis: similiter habet Christus ut homo veram potestatem jurisdictionis ad ferendas leges, & constituenda aliqua media ad salutem necessaria, quamvis secundum hanc potestatem subordinetur divinæ voluntati, ac beneplacito: ergo eodem modo non repugnat, habere veram potestatem judiciariam inferiorem Divina, illique subordinatam. Tertio declaratur ex re ipsa: nam in actu judicandi multa considerari possunt. Primum est lex, quæ est veluti regula, ac mensura judicis ferendi, judiciumque antecedit, & in præsenti est Divina voluntas, qua statuit, ut tali operi tanta pœna vel præmium respondeat, & hoc sine dubio factum non est per humanitatem Christi, sed lege mere Divina, ac æterna stabilitum est: tamen hoc non pertinet ad judiciariam potestatem intrinsece, ac necessario, nisi fortasse illa in ordine suprema sit. Aliud enim est legem ferre, aliud vero secundum legem judicare, quod est, quasi applicare legem ad opus, secundum merita causæ. Definire ergo præmium, vel pœnam operis ad legislatorem spectat. Quamquam ergo Christus secundum humanitatem non habeat hanc potestatem, potest nihilominus habere veram potestatem judicandi juxta legem a Deo latam, atque sancitam.

Actus judicandi quidnam requirat.

Secundo considerari potest in judicio ipsa pronuntiatio sententiæ, quæ in judice aliquid includit pertinens ad intellectum, quod est talis cognitio causæ, quæ suo genere publica sit & sufficiens ad judicium ferendum ex vi illius. Unde ex hac cognitione sequitur hoc dictamen practicum, nimirum hunc esse tali præmio, vel pœna dignum, consideratis ejus operibus, & cum æterna Dei lege, mensuraque collatis. Præter hoc autem dictamen requiritur voluntas, quia nisi hæc accedat, non obstante illo dictamine, poterit non ferri sententia pro meritorum dignitate vel dispensando, vel condonando, si judex sit supremus, aut simul sit Dominus, vel judiciaria potestate abutendo: est ergo necessaria voluntas absoluta, & efficax, qua judex vult hominem recipere præmium, vel pœnam juxta illud dictamen, quod ex cognitione causæ resultavit. Quia vero hæc voluntas non erit satis, nisi sit efficax, requiritur, ut non solum a voluntate, sed etiam a potestate superiori, & jurisdictionis proficiscatur. Præter hæc autem nihil aliud ad verum actum judicii secundum se requiri potest, aut intelligi necessarium: sed ad summum respectu aliorum, intervenire potest manifestatio sententiæ, seu dictaminis, aut voluntatis judicis, quæ fieri non potest, nisi per aliquam locutionem, vel sensibilem, si fiat ad homines, vel internam, & spiritualem, si ad Angelos, vel ad animas fiat. Hæc autem omnia vere, ac proprie in Christo homine inveniuntur. Nam in primis in eo est perfecta cognitio totius causæ, id est, omnium humanarum actionum, & Divinæ regulæ, ac mensuræ, qua metiendæ sunt. Nam licet solus Deus ex se, & essentialiter cognoscat a priori æquitatem, & justitiam sui judicii, quia solus ex se habet dictare, & definire, quid unicuique operi tribuendum sit: ratione tamen unionis datum est animæ Christi, ut in Verbo sufficienter videat hanc Divinam voluntatem, & definitionem, æquitatemque, ac justitiam ejus. Sicut autem cognitio Dei, hoc ipso quod Dei est, summæ authoritatis & publicæ ac manifestæ veritatis est, & ideo per se sufficit ad judicium ferendum: ita cognitio animæ Christi hoc ipso, quod est Divinæ personæ in natura assumpta, habet sufficientem authoritatem, & veritatem manifestam ad judicium ferendum, ex dignitate personæ participatam. Quia ab illa habet, ut nec falli possit, nec fallere, maxime cum eam cognitionem habeat ex clara, & perfecta Dei visione. Deinde potest etiam esse in Christo voluntas efficax, ut retribuatur unicuique juxta opera sua, quia hæc voluntas justa est, & non superat Christi potestatem. Nam, licet voluntas humana Christi pendeat a Divina: semper tamen sunt conformes, & ideo, quidquid Christus ut homo absolute vult, infallibiliter fit: hoc ergo satis est, ut possit efficaciter velle & malorum pœnam, & bonorum præmium: præterquam quod etiam efficacia sua potest hæc aliquomodo efficere, vel imperare, ut postea dicam. Præterea est in Christo ut homine potestas quædam dominii, & jurisdictionis in universos homines, & Angelos, ratione cujus, sicut potest eis imperare, & compellere eos, ut jussa capessant: ita etiam potest juridice, & tamquam potestatem habens dictare, ac velle, quid unicuique homini retribuendum sit juxta opera sua. Potest denique hanc suam voluntatem, & judicium ita proferre, ac manifestare aliis, ut ex vi illius cæteri compellantur, ei subesse, ac parere. Quia, licet in eo non sit suprema potestas, est quædam eminens participatio ejus, atque illi in omnibus conformis, eique subordinata, sicut causa secunda primæ, vel sicut organum, & instrumentum conjunctum principali agenti. Hæc ergo sufficiunt, ut in Christo sit propria, & vera judiciaria potestas.

Tertio considerari potest in judicio aliquid veluti consequens sententiam judicis, nimirum executio ipsius sententiæ, & hanc non oportet fieri per se, ac proprie per judiciariam potestatem, neque immediate ab ipso judice: sed satis est, quod in judice sit vis, & potestas imperandi talem executionem: quæ vis & efficacia in unoquoque judice erit proportionata potestati ejus. Nam in supremo, ac principali judice, scilicet Deo, qui habet hanc potestatem in eminentissimo perfectionis gradu, tanta est hæc efficacia, ut ex vi solius voluntatis ejus infallibiliter sequatur effectus, eo modo, quo ipse vult: at vero in Christo ut homine, sicut est potestas judiciaria secundaria, ita sufficit efficacia voluntatis, & imperii etiam secundaria, & per modum instrumenti Divinæ voluntatis, & hoc modo, potest Christus etiam voluntate humana, vel præmium beatitudinis Justis conferre, vel damnatos compellere, ut debitas luant pœnas. Nihil ergo Christo deest ad veram, & propriam judiciariam potestatem. Et difficultas, quæ in contrarium objiciebatur ex dictis soluta est, quia licet Christus ut homo proferendo, ac promulgando sententiam suam, simul Divinam sententiam promulget, quia sunt omnino conformes, vel potius quia sunt una, sicut actio instrumenti, & principalis agentis una est: tamen non illam promulgat solum ut recitans: sed etiam ut potestate sua imperans, & faciens. Quia nihil repugnat, Deum hanc potestatem communicare eo modo, quo expositum est.

Judiciaria potestas in Christo qualis.

Ex dictis colligitur primo, qualis sit hæc Christi potestas. Est enim inferior Divina, & hoc sensu dici potest ministerialis: tamen est suprema inter omnes, quæ creaturis communicatæ sunt, & hoc modo vocari potest potestas judiciaria singularis excellentiæ. Nam, si considerentur omnia, quæ ad hanc potestatem in Christo concurrunt, in omnibus habet singularem excellentiam, ac perfectionem: hæc autem sunt, scientia, rectitudo voluntatis, infallibilis veritas, dominium, seu jurisdictio, potestas, ac efficacia voluntatis, de quibus omnibus superiori tomo latissime dictum est. Unde etiam constat, hanc potestatem sub hac ratione, & perfectione esse Christo propriam. An vero inferiori modo aliis communicetur, dicemus postea agentes de judicio universali.

Secundo colligitur, quo titulo conveniat Christo hæc judi-

Judiciaria potestas Christo cur data.

judiciaria potestas. Duo enim videntur esse necessaria, ut alicui detur judicandi potestas. Primum ut talis potestas communi bono necessaria sit, vel conveniens. Potestas enim judicandi, præsertim in publicis causis, ad commune bonum per se primo ordinatur, & hoc est ante omnia supponendum. Quia nisi necessarium esset judicium, nemini daretur potestas judicandi propter solam dignitatem ejus: tamen supposita necessitate judicii ad commune bonum, ratione illius datur hæc potestas. Et tunc ulterius necessarium est, ut in eo, cui tribuitur, concurrant conditiones omnes ad ferandum justum judicium necessariæ: imo ratio æquitatis, & justæ distributionis postulat, ut potestas hæc detur digniori, & qui pluribus virtutibus, & perfectionibus præditus est ad judicium exercendum. In præsenti ergo manifestum est, ad commune bonum universi necessarium esse judicium bonorum, & malorum, & præmium, ac pœnam. Hæc enim est una ex præcipuis partibus Divinæ providentiæ, ut per se notum est. Quod autem hoc judicium per hominem exerceatur, id non est simpliciter necessarium: est autem valde conveniens, primo ex parte hominum (ut supra dixi), quibus magis naturale est, ut habeant homogeneum caput, a quo sensibiliter judicentur. Secundo ex parte Dei, ad cujus liberalitatem spectat, communicare perfectiones suas cum creaturis, & efficere per causas secundas, quod per eas commode fieri potest. Tertio ex parte Verbi incarnati, cui, ratione unionis, debetur communicatio Divinarum perfectionum in natura assumpta juxta capacitatẽ illius. Propter has ergo causas conveniens fuit, hanc potestatem communicari hominibus, qua suppositione facta, consequenter necessarium fuit, ut Christo communicaretur. Primo quidem, & quasi radicaliter propter dignitatem suppositi: proxime vero & quasi formaliter, quia in eo concurrunt omnia necessaria ad hanc potestatem, perfectius ac excellentius, quam in pura cretura inveniri possint. Quibus suppositis etiam titulus, & ratio meriti ad hanc dignitatem obtinendam fuit in Christo sufficiens. Quia meruit omnibus modis exaltari, quibus convenienti modo, & juxta suam dignitatem, & capacitatem exaltari potuit. Has omnes rationes sapienter attigit Iren. l. 4. contra hæres. c. 37. & Rupert. l. comment. in Daniel. c. 13. August. serm. 64. de verbis Domini.

Judiciaria potestas ab instanti conceptionis Christo data.

Tertio potest colligi ex dictis, hanc potestatem judiciariam secundum se, & quoad actum primum datam esse Christo ab initio incarnationis, sicut de dignitate capitis, & de omni potestate excellentiæ in priori tomo diximus. Nam cum hæc omnia debeantur Christo ratione unionis, sintque ipsi quasi connaturalia, simul omnia habuit cum ipsa unione: quia ad nostram redemptionem non fuit illi necessarium carere hujusmodi potestate, aut dignitate. Christus autem non privavit humanitatem suam ullo bono vel perfectione debita ratione unionis, nisi quatenus necessarium vel conveniens fuit ad redemptionem nostram, ut sæpius in prædicto superiori tomo ostensum est.

Objectio.

Dices: Christus non erat usurus hac potestate a principio conceptionis: superflua autem esset potentia, quæ non esset exitura in actum.

Respons.

Respondetur, (quidquid sit de primo antecedenti, de quo sectione sequenti dicendum est,) non fuisse supervacaneam hanc potentiam, Primo, quia pertinebat ad Christi dignitatem. Secundo, quia hoc est quasi connaturale omnibus rebus, ut a principio habeant facultates suas, quamvis non statim, sed suis temporibus illis sint usuræ. Tertio, quia non est hæc potentia per se distincta a cæteris, ut sunt in Christo: sed est veluti una quædam adæquata potestas excellentiæ, seu regia dignitas, & majestas, cujus unus actus inadæquatus est judicium. Ut autem potestas superflua non sit, non oportet, ut statim in omnem suum actum erumpat, sicut etiam per potestatem excellentiæ potuit Christus plures actus efficere, quos nunquam effecit, ut dominia rerum usurpare, vel mutare, vel judicium etiam in causis humanis dicere: quod tamẽ facere recusavit, & neglexit, juxta illud Luc. 12. *Quis me constituit judicem inter vos?*

Objectio.

Sed dices: Quomodo ergo Christus potuit mereri hanc potestatem, si ab initio incarnationis illam habuit.

Respons.

Respondetur primo quia non fuit principium meriti: & ita potuit in eodem instanti dari ex merito. Secundo & melius (prout in simili difficultate dixi superiori tomo disp. 40. Sect. 3.) potestas hæc secundum se, & quoad substantiam ejus (ut sic dicam) non est data ex merito, ob rationem dictam, quia non tantum est simul tempore, sed etiam prius natura, quam meritum. Nam ea, quæ sunt connaturalia, ordine naturæ sunt priora liberis. Dicitur ergo Christus ex merito habuisse hanc potestatem, vel quoad ejus perpetuitatem, vel quoad usum, & quasi actualem possessionem, & statum supremi judicis, vel etiam quoad manifestationem. Quibus modis exponuntur a Patribus verba illa Christi: *Data est mihi omnis potestas in cœlo, & in terra.*

SECTIO II.

Quos actus hujus potestatis Christus exerceat, & præsertim, an particulare animarum judicium exequatur.

IN præcedenti sectione solum ostendimus, esse hanc potestatem in Christo, & declaravimus, quid illa sit, quasve causas habeat, superest ad perfectam ejus notitiam, ut de illius actibus nonnulla dicamus.

Judiciariæ Christi potestatis objectum quod.

Primo vero circa objectum ejus observandum est, cum judicium sit actus justitiæ, quæ alteri jus suum reddit, sicut in objecto justitiæ, ita in objecto judiciariæ potestatis, duo posse considerari, scilicet, personam cujus dicitur jus, seu causa judicatur, & causam ipsam, seu rem, vel actionem, quæ potest esse talis judicii materia. In præsenti ergo personæ judicandæ sunt homines; an vero sint omnes, & an Angeli etiam comprehendantur, dicemus commodius agentes de universali judicio. Rursus causæ tractandæ in hoc judicio solum sunt, quæ pertinent ad reddendum præmium, vel pœnam actionibus moralibus debitam, juxta illud: *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque prout gessit, sive bonum, sive malum.* In hoc enim judicio non agitur de remissione, seu absolutione peccatorum quoad culpam. Quamvis enim Christus etiam habeat hanc potestatem, quam sacerdotibus commisit, ut in hac vita illam exerceant in pœnitentiæ judicio: tamen non spectat ad potestatem judiciariam (de qua nunc agimus) sed ad potestatem excellentiæ, quam Christus habet ad sanctificandas animas, instituendaque sacramenta. Ac simili modo in hoc judicio non agitur de rebus temporalibus, aut spiritualibus, prout ad humanam gubernationem hujus vitæ pertinent, atque adeo neque de vindicta peccatorum, prout ad judicium humanum spectat. Quia licet in Christo etiam sit hæc potestas (si absoluta excellentiæ potestate uti voluisset), tamen per seipsum nunquam hac potestate usus est: sed temporalia judicia humanæ, & quasi naturali potestati reliquit: ad spiritualia vero judicia, & omnia, quæ ad illa necessaria sunt, potestatem ligandi, & solvendi Ecclesiæ suæ commisit. Superest ergo, ut propria materia, & objectum hujus potestatis judiciariæ sint actiones humanæ morales, quatenus juxta justitiæ æquitatem præmium, aut pœna illis sunt retribuenda. Et hæc de objecto hujus potestatis.

Secundo ad explicandos actus ejus observandum est, ad potestatem judiciariam (si loquamur de humano judicio) duo pertinere. Primum est causæ discussio usque ad perfectam facti cognitionem, ad quam ordinatur in humano judicio testium, & ipsius rei examinatio, & similia, quæ hac ratione sub hanc potestatem cadunt. Alterum est, cognito facto, jus dicere, quod includit (ut supra tetigimus) & rationis actum dictantis, & voluntatis efficaciter volentis, ut huic homini pro suis meritis tale præmium, vel pœna reddatur. Prior actus non habet proprie locum respectu judiciariæ potestatis Christi domini, sed posterior, prout a nobis sectione præcedenti explicatus est. Quia licet hæc potestas in humanitate sit, & per humanitatem exerceatur, magis tamen divinum est ejus judicium, quam humanum: & in hoc maxime imitatur divinum judicium, quod sicut Deus per sese habet sufficiẽtem causæ cognitionem, & non indiget conjecturis, neque extrinsecis testimoniis: ita Christus etiam secundum humanitatem per se habet sufficientem cognitionem ad judicium. Propter quod in persona ejus dicitur Malach. 3. *Et accedam ad vos in judicio, & ero testis velox maleficis, & adulteris, & perjuris.* Ac si diceret: ego ipse ero judex & testis. Quia nihil eorum, quæ homines faciunt, me latet, & ideo sicut per testes judicare solent homines: ita ego ex iis, quæ per meipsum novi, judicabo. Ita fere

Hier.

Hier. & apertius Theodoretus, & August. 20. l. de Civit. c. 26. ubi etiam notat appellari Christum *testem velocem*, quia sine prolixitate sermonis conscientias convincet, revocans sine mora in memoriam, unde illas convincat, & puniat. Quia, ut dicitur Sap. 1. *In cogitationibus impii interrogatio erit, & accusatione conscientiæ suæ convincetur*, ut dicitur ad Rom. 2. & eleganter explicat Ambr. Enarrat. Ps. 1. prope finem. Quamvis autem Christus secundum se non indigeat causæ discussione: tamen in ordine ad homines dicitur interdum in Scriptura se habere tanquam discutiens, & disceptans cum reo, donec illum convincat. Quomodo dicitur Joel. 3. *Congregabo omnes gentes, & deducam eas in vallem Josaphat, & disceptabo cum eis.* Et eodem sensu ait Deus per Isaiam; *Reduc me in memoriam, & judicemur simul, narra si quid habes, ut justificeris.* Sic etiam Matth. 25. ubi forma judicii describitur, homines conantur pro se respondere. Christus vero sententiæ suæ æquitatem omnibus ostendit. Ex hoc sensu solent distinguere Patres duplex Christi judicium, alterum *Discussionis* vocant, alterum *Solius sententiæ prolationis*, ut late declarat Greg. 26. Moral. c. 20. & ante eum attigerunt Basil. hom. in Ps. 1. exponens illa verba; *Non resurgant impii in judicio*: & Hilar. enarratione in eundem Psal. & Ambr. ser. 20. in Psal. 118. Vers. 2. Hæc vero distinctio non potest intelligi ex parte Christi secundum se, quia ipse (ut diximus) nulla indiget causæ discussione: intelligitur ergo quoad nos ex parte judicandorum, ut in sequentibus latius exponemus.

Tertio omisso judicio discussionis, quod metaphorice potius, quam proprie divino judicio accommodatur, circa judicium ipsum retributionis observandum est, quoddam esse judicium, quod dici potest ultimum, seu finale, quod non profertur, donec sint finita omnia hominis merita, vel demerita, quia est de perpetuo hominis statu, de quo scriptum est, ad Hebr. 9. *Statutum est hominibus semel mori, post hoc autem judicium.* Aliud vero est judicium divinum, quod vocare possumus non ultimum, quod exercet Deus cum hominibus quamdiu in hac vita vivunt in ordine ad singula merita, vel demerita. Ubicumque enim pœnæ, vel præmii retributio intercedit, modum aliquem judicii intervenire necesse est: at vero in hac vita fit justis, & iniquis aliqua operum retributio. Justi enim pro suis meritis statim gratiæ augmentum recipiunt, & si bene utantur gratia, & auxiliis, quibus præveniuntur, majora recipiunt; & e contrario, si nonnulla peccata levia committant, pro iis puniuntur, interdum temporalibus afflictionibus, interdum etiam spiritualibus. Privantur enim sæpe hac de causa specialibus auxiliis. Et simili ratione injusti in primis privantur habituali gratia, si eam habebant: sæpe etiam privantur majoribus auxiliis, & propter quædam peccata in alia majora labi permittuntur, & interdum propter peccata temporaliter affliguntur: interdum vero permittuntur temporalibus bonis abundare, quæ illis in occasionem majoris damnationis futura sunt. Hæc enim omnia ad divinũ judicium, atque adeo ad potestatem judiciariam pertinere, non obscure divina Scriptura significat, cum docet, vel Deum deserere hominem propter peccata sua, vel obdurare, vel excæcare, aut e contrario justis bene operantibus opem ferre, & majora gratiæ dona præstare. Et August. l. 20. de Civit. c. 1. omnia hæc Dei judicia accurate distinguit, & c. 2. late differit, quomodo tam varia, tamque inæqualis temporalium bonorum distributio, quantam inter bonos, & malos esse conspicimus, ad occultum Dei judicium pertineat. Est tamen differentia inter hæc duo genera judicii. Quia prius est manifestum vel omnibus, vel ipsi reo, cui statim, ac sententia profertur, nota fit: at vero posterius judicium regulariter nunc latet. Quia nec sententia promulgatur, aut manifestatur etiam ipsi reo, nec de effectu ejus semper constat, an fiat, neque an ex hac, vel illa causa fiat, & ideo solent in Scriptura vocari hæc judicia Dei *occulta*. Unde etiam factum est, ut hoc nomen interdum extendatur ad significandos quoscumque effectus Divinæ providentiæ, quorum rationes, & causæ nobis occultæ sint. Lege August. ser. 220. de tempore, non longe a principio. Igitur de priori genere judicii certum est ad potestatem hanc judiciariam Christi pertinere, ut postea explicabimus. De posteriori vero non videtur res adeo constans. Ubicumque enim in Scriptura fit mentio de judicio per Christum exercendo, videtur esse sermo de finali judicio perpetuum effectum habituro: nihilominus D. Th. hic a. 4. ad 3. significat, hujusmodi judicia, licet ante Incarnationem per Christum ut Dei Verbum exercerentur: tamen post Incarnationem communicata esse animæ Christi Verbo personaliter unitæ. Et potest hoc suaderi ex illo Joan. *Omne judicium dedit filio.* Nam licet illa universalis distributio possit explicari ex parte judicandorum, quia de omnibus Christus judicabit: tamen optime etiam exponitur ex parte ipsius judicii. Non enim solum judicium externum, sed etiam internum, nec solum, quod in futura vita, sed etiã quod in præsenti peragitur, datum Christo est. Quod etiam confirmari potest ea ratione, quam Christus subjungit: *Ut omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem.* Pertinet enim ad magnum honorem Christi, ut homines etiam hic viventes intelligant, ex Christi voluntate, ac misericordia, vel severa justitia suam salutẽ, damnationemve pendere. Præterea videtur hoc valde consentaneum universali redemptioni Christi, & potestati excellentiæ, quam habuit ad dispensanda spiritualia bona, atque etiam temporalia, præsertim quatenus ad spiritualia possunt conferre, vel impedire. Unde Act. 16. cum Paulus, & socii tentarent ire in Bithyniam, dicitur: *Non permisit eos spiritus Jesu.* Quibus verbis insinuatur, ad Jesum, quatenus est hominum Salvator, pertinere etiam hæc occulta Dei judicia. Et ideo aliis locis absolute de Christo dicitur: *Judicabit inter populos multos, & corripiet gentes.* Mich. 4. & Psal. 71. *Deus judicium tuum Regi da*; & in 95. & 97. *Judicabit orbem terrarum in justitia, & populos in æquitate.* Neque contra hoc objici potest aliquid, quod difficultatem ingerat. Nam licet hæc omnia judicia principaliter oriantur ex Divina voluntate, ac providentia: nihilominus tamen exerceri possunt per humanam Christi voluntatem, & imperium. Neque Scriptura repugnat: quin potius favet, ut visum est.

Quarto loco omissis judiciis, quæ in hac vita exercentur, judicium finale, seu alterius vitæ duplex distinguitur a D. Th. hic a. 5. & a cæteris Theologis in 4. d. 47. unum universale, de quo in sequentibus fuse dicendum est: aliud particulare, quod hic breviter explicandum est. Non enim defuerunt hæretici, qui hujusmodi judicium negaverint. Dicebant enim, omnium hominum animas incertas, & ambiguas de statu suo usque in diem judicii permanere, & consequenter neque recipere pœnam, neque præmium, neque judicari usque ad diem universalis judicii. Unde fit, ut præter judicium universale nullum aliud sit particulare. Quam sententiam expresse docuit Lactan. l. 7. div. inst. c. 21. & in eam citari potest Amb. l. 3. de Cain, & Abel c. 2. dicens; *Solvitur a corpore anima, & post finem vitæ hujus, adhuc tamen futuri judicii ambiguo suspenditur*; & l. de bono mortis c. 10. dicit: *Corona diem expectari ab omnibus, ut intra eum diem & victi erubescant, & victores palmam adipiscantur victoriæ.* Idque confirmat ex l. 4. Esdræ c. 5. & 6. Et huc possent afferri multi ex Patribus, qui interdum negare videntur animas hominum recipere præmium usque ad diem judicii, quæ omnia prætermitto, quia non sunt præsentis instituti. Ratio etiam adjungi potest, quia anima, & caro simul bene, vel male operantur: ergo simul etiam judicari debent: ergo nullum est judicium usque ad generalem resurrectionem.

Nihilominus veritas catholica docet in primis, singulos homines judicari statim in morte sua: quia de fide est, Justos, qui nihil habent purgandum, statim recipere præmium æternæ beatitudinis, juxta illud 2. ad Cor. 5. *Scimus, quia si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur, ædificationem ex Deo habemus domum non manufactam æternam in cœlis*: animas vero in peccato mortali decedentes statim in gehennam detrudi, ut debitas pœnas luant. Quemadmodum de Divite illo refertur Lucæ 16. Præmium enim, & pœna non dantur sine justa, ac juridica retributione. Et ideo dicitur Eccl. 11. *Facile est coram Deo in die obitus retribuere unicuique juxta vias suas, & in fine hominis denudatio operum illius.* Addi etiam potest illud ad Hebr. 9. *Statutum est hominibus semel mori: post hoc autem judicium.* Quamvis enim hæc verba exponi de universali judicio possint, quod post omnium mortem subsequetur (quemadmodum Oecumenius exponere videtur), tamen optime etiam de singulorum hominum morte, propterque ac particulari judi- — *Judicium particulare in morte cuique suum.*

dicia

dicio intelligitur, ut aperte exponit Amb. ib. dicens: *Statutum est omnibus semel mori, & post mortem judicabitur unusquisque juxta merita sua*. Eandem expositionem sequitur Anselm. Unde Cyprian. l. de mortal. *Oportet*, (inquit) *temporis munus amplecti, quod, dum nostram fidem firmiter promimus, & labore tolerato ad Christum per angustam viam pergimus, præmium vitæ & fidei ipso judicante capiamus*. Et toto illo libro eo maxime ostendit gaudendum esse Justis de morte corporis, quod per eam justa bonorum operum præmia cum Christo, & per Christum obtineat. Idem docet aperte Chrys. hom. 37. in Mat. dicens: *Postquam diem tuum obieris, judicium, & pœna consequetur*. Scribit enim adversus eos, qui locum pœnitentiæ post mortem sperant. Damascen. orat. de defunctis: *Ajunt* (inquit) *viri divinitus illustrati, quod cum exhalamus spiritum, quasi in libra humana opera probantur*, &c. Idem late docent Tertull. l. de Anim. c. ult. & August. 20. de Civit. c. 1. & l. 2. de Anim. & ejus orig. c. 4. *Illud* (inquit) *rectissime, & valde salubriter creditur, judicari animas, cum de corporibus exierint, antequam veniant ad illud judicium, quo eas oportet jam redditis corporibus judicari*. Et infra; *Quis adversus Evangelium tanta obstinatione mentis obsurduit, ut in illo paupere, qui post mortem delatus est in Sinum Abrahæ, & in illo divite, cujus infernus cruciatus exponitur, ista non audiat, vel audita non credat?* Quo testimonio usus est etiam ad rem hanc comprobandam Irenæus l. 2. contra hær. c. 62. & 63. Præterea idem colligitur ex eodem August. l. de cura pro mortuis agenda c. 12. & ex Gregor. l. 4. dialog. c. 36. & 28. Ubi referuntur visiones, seu revelationes de particularibus judiciis aliquarum animarum, & approbantur. Denique afferri hic possent testimonia Sanctorum asserentium, tempore legis gratiæ Justos æternam retributionem accipere statim in morte: quia jam est *propalata Sanctorum via*, ut dicitur ad Hebr. 9. si enim recipiunt præmium, necesse est, ut prius judicentur. Imo & ante Christi adventum, quamvis reipsa non acciperent visionem beatam, accipiebant tamen in spe certa, locoque, & statu segregabantur ab injustis, & ideo tunc etiam statim judicabantur. Atque idem dicendum esset nunc, etiamsi verum esset animas sanctas non statim post mortem recipere beatitudinem, & ita in Sanctis Patribus nulla est in hoc diversitas, etiamsi olim circa beatitudinem essentialem nonnulla fuisse videatur. Omnes enim distinxerunt status diversos animarum tam loco, quam gaudio, vel pœna, ut videre est in Dion. c. 7. de Eccles. Hier. August. in Ench. c. 108. 109. & 13. de Civit. c. 10. & tract. 49. in Jo. Ignat. Ep. ad Romanos, Ambros. lib. 7. Ep. 59. & l. 10. Ep. ult. & optime Iren. l. 2. c. 62. & 63. Ratio denique adjungi potest: quia tempus merendi, ac demerendi in morte finitur; ergo tunc est accommodatissimũ tempus ut unusquisque de propriis actibus judicetur: quia nihil est, cur amplius differatur: cur enim tanto tempore affligentur justi non solum diu sperantes, sed etiam incerti de salute sua existentes? maxime cum ea afflictio nihil eis ad salutem prodesse possit. Cur etiam fere toto illo tempore erunt æquales justi, & peccatores in statu illo formidinis, & dubitationis pleno. possumus veritatem hanc Philosophorum etiam testimoniis confirmare, sed ne prolixiores simus, quem hæc delectaverint, legat Euseb. l. 11. de præpar. c. 18. & 20. l. 12. c. 3. l. 13. c. 7.

Ex his sequitur primo hoc particulare judicium ita fieri in morte uniuscujusque, ut unicuique pronuncietur, & nota fiat sententia, quæ ad ipsum spectat. Ita colligitur ex testimoniis adductis, & ex ratione facta: quia non erunt amplius pendentes animo: ergo cognoscet unusquisque statum suum; audiet ergo sententiam judicis. Præterea de damnatis & Justis, qui beatitudinem consequuntur, id est per se manifestum: quia statim reipsa incipiunt experiri sententiæ effectum perpetuo duraturum, de qua perpetuitate certi etiam redduntur: quia hoc ad suam condignam remunerationem, vel punitionem maxime spectat: de utriusque enim ratione est perpetuitas, & consequenter desperatio, aut securitas, quæ ex illius agnitione sequitur. Nam ut ait Hieron. Matth. 25. *Vita perpetua metum deinceps non habet ruinarum*. Et ideo justi, quando eos judicii adveniret, *stabunt in magna constantia* c. 5. Quia jam sunt securi, & tunc illis adveniet, quod desiderant, ut recte tractat August. in illum Versic. Psal. 55. *Ego vero in te speravi*. Qui de eadem re videri potest l. de prædest. sanct. c. 12. & 14. & l. de Peccat. orig. c. 30. & lib. quæst. in Gen. q. 168. & conc. 2. in Psal. 2. & Enarrat. Psal. 51.

Dubium. De animabus autem purgatorii posset quispiam dubitare, quia non desunt Doctores etiam Catholici, qui putent eas esse incertas de salute, vel damnatione sua. Sed nihil est de illis dubitandum, quia illæ etiam sunt omnino certæ de statu suo, ut contra Art. 38. Lutheri dicitur definivisse Leo 10. & ostendemus Deo dante in 4. tom. disputantes de purgatorio. Deinde nulla ratio reddi potest, cur non etiam iis manifestetur judicis sententia, quæ magis propter ipsas profertur, quam propter ipsum judicem. Præsertim quia (quod ad statum attinet) ex effectibus ipsis, & supposita fide, quam illæ animæ in via habuerunt, quamque in purgatorio retinent, certo cognoscunt se non esse in statu damnatorum, quia nec desperant, nec blasphemant, nec Deum odio prosequuntur. Unde necessario intelligunt, se esse in statu amicitiæ divinæ: purgari tamen, ut deinde ad beatitudinem perducantur. Nam hæc omnia sese necessario consequuntur, supposita fide. *Respons.*

Dubium. Rursus dubitare quis posset de animabus puerorum. Sed de iis unum videtur certum, scilicet, statim cognoscere statum suum, & quod in eo sint perpetuo mansuræ. Quia hoc pertinet ad immutabilitatem illius status. An vero cognoscant causam, propter quam illum statum accipiant, & rationem culpæ, quam in se habent, & consequenter etiam rationem pœnæ, quæ est in carentia visionis beatæ, vel solum apprehendant illum statum ut connaturalem sibi: hæc omnia incerta sunt. Illud tamen prius videtur probabilius, ut attigimus supra agentes de descensu Christi ad inferos, & dicemus iterum agentes de judicio universali. Superest igitur, ut post mortem nulla anima separata sit incerta, aut suspensa de statu suo perpetuo, quamvis de temporali incertæ esse possint. De quo est exponendus Ambrosius in principio citatus, ut, v. g. ignorant animæ beatæ, quanto tempore futuræ sint sine suis corporibus, atque adeo quando in publico judicio accepturæ sint integram coronam, & sic de aliis.

Secundo facile ex dictis intelligitur, quo tempore proferatur sententia ultima in hoc judicio particulari. Tria enim sunt tempora, de quibus dubitari posset. Primum est breve aliquod tempus, seu instans, quod antecedat instans mortis, in quo adhuc anima corpus vivificat. Leguntur enim apud graves auctores revelationes quędam, quę indicant, tali tempore fieri hoc judicium, ut de Chrysorio, & de quodam monacho refert Gregor. l. 4. Dial. c. 38. qui paulo ante mortem sententiam suæ damnationis audierunt, & similia de aliis refert Beda l. 5. hist. Angl. c. 14. & 15. & Joannes Clymacus, in Scala paradisi, gradu septimo, refert de monacho quodam, qui prope instans mortis audiebatur, quasi positus in judicio, & accusationibus sibi factis respondens. Nihilominus certum est, in judio hoc non proferri sententiam, ante instans mortis. Quia nondum est completa hominis malitia, vel meritum, neque denegatum tempus ad agendam pœnitentiam usque ad mortem. Quapropter illæ visiones (quas Gregorius & Beda referunt) ita sunt explicandæ, ut permiserit Deus aliquando propter peccata aliquorum hominum, ita eo tempore affligi, & terreri a dæmonibus, ut in desperationem deveniant, quamvis re vera ex parte Dei sententia nondum sit pro eo tempore data. In visione autem (quam refert Clymacus) solum demonstratum est, quanta solicitudine dæmones in eo tempore peccata præterita in memoriam revocent, ut hominem in desperationem inducant. *In judicio particulari ante instans mortis non fertur sententia.*

Secundum tempus esse potest, paulo post instans mortis. Quod etiam colligi potest ex aliis visionibus, quas refert Augustinus l. de cura pro mortuis agenda c. 12. & Gregorius dicto l. 4. dial. c. 36. & illa est pervulgata, quæ in vita S. Brunonis refertur de quodam Parisiensi Doctore, qui publice in Templo, dum exequiæ pro illo fierent, primo die post mortem clamavit: *In justo Dei judicio accusatus sum*: in secundo, *Judicatus sum*: in tertio, *Condemnatus sum*. Similia refert Leontius in vita Joannis Eleemosynarii, ubi refert, fuisse revelatum S. Simeoni, exeuntem animam de corpore deferri ad judicium, & ibi accusari a malis Angelis, & defendi a bonis, & tunc esse timore plenam, & de exitu judicii incertam. Similia docet Cyrillus Alexandr. in orat. de exitu animæ. *Quis terror*,

tur, quis tremor, quod certamen, qua vis animam manet a corpore fecedentem? & infra: *Quanta formidine, & timore arbitraris animam die illa percelli, horribiles intuentem, & adversos damnatos, quos aspiciens ad cœlestes Angelos confugiens sublime petit:* & infra; *In medio stat anima meticulosa, & trepidans, quousque ob actiones, dicta, factaque sua vel damnata in vincula conjiciatur, vel justificata liberetur.* Sed nihilominus hoc etiam non est verisimile, quia statim ac anima separatur a corpore, accipit justam retributionem (ut ea scriptura probatum est) nullius ergo temporis dilatio intercedit. Neque enim Deus indiget testibus, aut prolixa causæ discussione. In illis ergo visionibus, sine ulla falsitate ostenduntur res modo nobis accommodato, quamvis non eo modo, & ordine fiant, quo ostenduntur. Superest ergo tertium tempus, seu potius instans ipsius mortis: nam in eodem puncto, in quo anima separatur a corpore, audit suam sententiam, & cognoscit statum suum,

Objectio,

Dices, in eo puncto, si anima sit justa, & pura, fit beata, & sic de cæteris statibus: ergo necesse est, ut ante illud instans judicetur.

Respons.

Respondent aliqui negando antecedens, sed in eo instanti manere animam juxta corpus suum, & ibi audire sententiam judicis, & postea deferri in cœlum, vel in purgatorium, aut in infernum, ut pœnam, vel præmium recipiat. Quod indicat Bonavent. in 4. dist. 20. in 1. par. & tenet Sotus dist. 45. q. 1. art. 3. con. 2. Sed aliud est agere de loco, ubi tunc est anima, aliud de statu. Nam de statu dubitari non potest, quin statim videat Deum, si pura est, Quia, cum nullum habeat impedimentum, non est, quod differatur præmium, & ideo Paulus dicebat: *Cupio dissolvi, & esse cum Christo:* quod alibi latius tractandum est, Et hoc est quod ad rem præsentem maxime spectat. Quia judicium, & sententia oportet, ut antecedat statum retributionis, vel pœnæ. At vero si agamus de loco, in quo anima est in illo instanti, id pendet ex illa quæstione, an anima separata possit transire ab extremo ad extremum sine existentia in medio. Nam si non potest, cum non possit nisi in tempore moveri, necesse est, ut ipsum instans mortis, quod est primum non esse hominis, in quo dissolvitur unio animæ cum corpore, sit ultimum non esse motus localis animæ: & consequenter fieri necesse est, ut pro eo instanti maneat in loco corporis, in quo antea erat, quandoquidem nondum mota est mutatione locali. Si autem potest moveri in momento ad locum distantem, dicendum potius est, in eodem instanti mortis, in quo desinit informare corpus, desinere etiam existere in loco corporis. Ad quem autem locum transferatur, statim explicabo. Ad difficultatem ergo positam patebit responsio ex dicendis,

Tertio ex dictis explicatur, quomodo judicium hoc particulare per Christum Dominum exerceatur. Quamvis enim non sit tam certum, particulare hoc judicium exerceri per Christi humanitatem, sicut universale (de quo postea dicturi sumus) quia non sunt de hoc tam expressa Scripturæ testimonia: tamen probabilior & magis pia sententia est, etiam hoc judicium pertinere ad potestatem judiciariam Christi, & per humanitatem exerceri. Quod a fortiori patet ex judiciis hujus vitæ. Nam si illa per Christum fiunt, multo magis hoc, quod videtur magis proprium judiciariæ potestatis, & de illo magis procedunt conjecturæ omnes, & testimonia ibi adducta, Et hoc ipsum supponunt, quæ jam afferemus. Inquiri enim circa hoc potest, quomodo Christus hoc judicium exerceat.

Particulare hominum judicium Christus exercet quomodo.

Dubium,

In quo multa dubitari possunt, primum an animæ deferantur ad tribunal Christi, ut ibi judicentur, vel e contrario Christus veniat ad singulos judicandos. Item an anima, quæ judicatur, clare videat suum judicem saltem quoad humanitatem ejus. Sancti enim Patres variis modis circa hoc loquuntur, Aug. l. de vanitate sæculi c. 1. *Cum anima* (inquit) *separatur a corpore, veniunt Angeli, ut perducant illam ante tribunal judicis.* Et eodem modo loquitur Bernardus in meditationibus c. 2. & Hugo de S. Victore l. 1. de Anim. c. 2. Et Chrysost. hom. 14. in Matth. *Omnes* (inquit) *animæ cum hinc emigraverint, ad terribile illud deducentur tribunal.* Idem fere hom. 46. ad populum. Ex quibus, & similibus sententiis aliqui sumpserunt occasionem, ut dicerent, omnes animas, statim ac separantur a corpore, deferri in cœlum, & præsentari Christo. Sed de animabus damnatis, & purgandis id est incredibile, Quia nihil coinquinatum ingreditur illam cœlestem civitatem, & esset impertinens ille ascensus in cœlum, si statim descensuræ sunt in infernum. Nam ad audiendam sententiam non est necessarius (ut statim dicam) & alias locus ille non est consentaneus, nec meritis earum debitus.

Alii ergo indicant, Christum venire ad singulos homines morientes, ut de illis judicium ferat, quia ipse dixit: *Vigilate, quia nescitis, qua hora filius hominis veniet.* Unde Innocen. 3. l. 2. c. 43. de Contemptu mundi dicit omnem animam, prius quam egrediatur e corpore, videre Christum in cruce positum, & adducit illud: *Videbunt, in quem transfixerunt*, quod non solum de judicio generali, sed etiam de adventu Christi ad diem mortis cujuslibet hominis ait esse intelligendum. De quo intelligit etiam illud 1. ad Timoth. 6. *Ut serves mandatum sine macula irreprehensibile, usque in adventum Domini nostri Jesu Christi*, id est, usque ad diem mortis. Similia habet Ludolphus Carthus. tom. 3. c. 46. Et de justis saltem potest hoc confirmari verbis illis Christi Jo. 14. *Si abiero & præparavero vobis locum, iterum veniam, & recipiam vos ad me ipsum.* Sed neque hæc sententia verisimilis est, si intelligatur de reali descensu Christi secundum humanitatem. Nam (ut supra vidimus) raro, aut nunquam Christus de cœlo descendit, postquam illuc ascendit. Alioqui oporteret semper esse quasi in continuo motu, imo sæpe necessarium illi esset pluribus locis simul assistere. Nam contingit sæpe multos justos, & iniquos simul mori. Deinde ad proferendam sententiam hic adventus non est necessarius. Quia per intellectualem locutionem, vel illuminationem fiet, quæ a loco non pendet. Neque propter aliam causam est necessarius, nam si animæ sunt sanctæ, & purgatæ, eodem puncto rapiuntur in cœlum: si vero sunt damnatæ, vel purgandæ, statim deducuntur in aliquẽ inferni locum, ut in Conc. Florentino definitur in literis unionis, juxta illud Job: *Ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt.*

Respons.

Quocirca dicendum est, neque animam judicandam deferri in cœlum, neque Christum descendere ad judicandam illam: sed in instanti mortis intellectualiter elevari ad audiendam sententiam judicis. Et hoc est duci ad tribunal ejus, absque alia locali mutatione. Et verisimile est in eo instanti cognoscere sese judicari, & salvari, vel damnari, imperio, & efficacia non solum Dei, sed etiam hominis Christi.

Particulare judicium animæ exercetur nunc ubi fiat & quomodo.

An vero ipsam humanitatem clare intueantur omnes animæ etiam damnatæ, vel purgandæ, incertum est, quia nullum est sufficiens fundamentum ad affirmandum. Nam ubi Scriptura dicit, videndum esse Christum ab hominibus judicandis, loquitur de judicio universali, (ut infra videbimus) atque eodem modo loquitur de adventu ejus ad judicium. Notat autem Augustinus Epist. 90. ad Hesychium, qualis unusquisque moritur, talem inveniri, & judicari in universali judicio & ideo, cum Christus monet, ut vigilemus, ideo sæpe addere, usque ad adventum suum, quia idem est vigilare usque ad diem mortis, & usque ad diem universalis judicii. Dici etiam præterea posset cum Abulen. Matt. 24. q. 239. advenire Christum in morte uniuscujusque non secundum præsentiam localem, sed secundum efficaciam, per quam fit, ut unusquisque suum statum agnoscat, & imperium, ac sententiam judicis audiat, & ex vi illius statim tendat in locum suis meritis debitum. Quapropter (si res spirituales transeunt ab extremo ad extremum sine medio) in eodem instanti, in quo illæ animæ separantur a corpore, & a Christo judicantur, constituuntur in loco, in quo ex vi judicii, & imperii Christi futuræ sunt. Quia cum ille effectus, & mutatio ex se non requirat successionem, nec ex parte virtutis Christi sit necessaria, nulla intercedit mora, sed in puncto fit (ut loquit Job.) Satis autem est, quod sententia naturæ ordine antecedat, ut effectus statim subsequatur. Nam causa efficax simul ac est, in eodem instanti operatur.

Ultimo intelligitur ex dictis, quando cœperit Christus uti hac judiciaria potestate. Primum enim non est existimandum, statim ab Incarnatione cœpisse uti hac potestate. Quamdiu enim in vita mortali vixit, illa usus non est, si proprie loquamur: quia pro eo tempore potius voluit judicari, quam judicare. Inde Jo. 12. ipse dicebat: *Non veni, ut judicem mundum: sed ut salvificem mundum*, significans primum adventum suum non fuisse ad

Judiciaria potestate Christus uti quando incœpit.

judi-

judicandum. Et ideo dixerat in verbis proxime præcedentibus: *Si quis audierit verba mea, & non custodierit, ego non judico eum.* In quibus tamen verbis non negat se postea judicaturum. Quocirca non dixit de futuro; *non judicabo eum*: sed de præsenti, *non judico eum*, id est, in hoc adventu, sicut c. 3. dixerat: *Non misit Deus filium suum in mundum, ut judicet mundum.* Deinde putandum non est, differre usum hujus potestatis usque ad diem judicii universalis, ac si per hanc potestatem nullum alium actum exercere possit. Ostensum est enim habere etiam alios actus, quos nunc exercet. Superest igitur, ut hac potestate uti cœperit, ex quo in statu glorioso constitutus est, quando ipse dixit: *Data est mihi omnis potestas, in cœlo, & in terra.* Sicut enim tunc desiit esse in statu passibili, & humili, in quo ad ministrandum venerat (ut etiam ipse testatus est) & cœpit esse in statu regnantis, ac dominantis: ita etiam tunc potestatem hanc judicandi exercere orsus est. Quinimo dicere possumus ab instanti mortis, in quo nostram redemptionem consummavit, cœpisse in anima separata, & gloriosa potestatem judicandi exercere. Ad hanc enim pertinere videtur liberatio sanctarum animarum, & spoliatio inferni, & similes actus, quos in inferno exercuit, vel ligando potestatem dæmonis, vel animas aliquas e purgatorio liberando, vel certe judicium etiam ferendo de iis, quæ eo tempore e corporibus exierunt.

DISPUTATIO LIII.

In quatuor Sectiones distributa.

De secundo Christi adventu ad universale judicium.

QUamvis Theologi materiam hanc disputent in fine quarti sentent. dist. 47. & 48. quinetiam D. Th. in finem hujus 3. partis illam rejecerit: tamen, quia & ipse morte præventus eam absolvere non potuit, & nobis non est in animo post disputationes de Sacramentis omnibus specialem tractationem de quatuor novissimis instituere: ac denique quia ad completam, & exactam scientiam de Christo, & de rebus omnibus, quæ ad ipsum spectant, materia hæc pertinere videtur, ideirco eam hoc loco disputare decrevi, ut hoc etiam modo hujus doctrinæ de Christo Domino finis principio respondeat. Diximus enim in initio prioris tomi, Judæos in cognitione Messiæ valde errare, eo quod duplicem ipsius adventum non distinguant. Cum ergo hactenus ea omnia, quæ de primo adventu consideranda videbantur, disputaverimus, convenienti ordine sequitur, ut de secundo Christi adventu, & consequenter de secundo ejus in cœlum reditu perpetuoque ac immutabili statu, qui illum consequetur, disseramus. In hac itaque disputatione solum tractabimus quæstionem, an sit futurus alter adventus Christi. Et quoniam hoc pendet ex causa & ratione ejus, illam simul explicabimus, attingendo etiam circumstantias loci, & temporis, quæ cum hujusmodi mutationibus conjunctæ sunt.

SECTIO I.

An futurum sit universale judicium, in quo Christus sit supremus judex.

QUoniam potissima causa secundi adventus Christi in futuro universali judicio posita est, ideo ab hac controversia initium hujus disputationis sumendum est. Fuerunt igitur hæretici quidam, qui universale judicium futurum esse negarunt. Quem errorem tribuit Guido Carmelita Albanensibus, qui dicebant universale judicium, jam esse factum, & nullum aliud esse futurum. Quomodo autem intelligerent, esse factum, non explicat. Fortasse eo sensu loquuti sunt, quo illi, qui dicebant resurrectionem esse factam, scilicet, in solis animabus. Sic enim, quia judicium fit in singulis animabus, per singularia judicia multiplicata, intelligebant fortasse factum esse universale judicium omnium: vel certe quia in mente Dei, aut in Christi morte, & passione lata est sententia contra dæmonem, ac de ejus sunt potestate erepti, quotquot per Christum redempti sunt, juxta Christi verba Jo. 12. *Nunc judicium est mundi, nunc Princeps hujus mundi ejicietur foras*: sicut ibi exponunt August. tract. 52. & Chrysostomus hom. 66. Et fortasse hoc idem senserunt quidam alii (ut significant Hilarius in Psal. 1. & Augustinus de agone Christ. c. 27.) qui ad negandum universale judicium inducebantur verbis Christi. Jo. 3. *Qui credit in eum, non judicatur: qui autem non credit, jam judicatus est.* Unde colligebant, nullos superesse judicandos, & consequenter non esse futurum judicium. Quia omnes sunt vel credentes, vel non credentes in Christũ: sed illi non judicantur, isti jam sunt judicati: ergo nullus superest judicandus. Unde potest confirmari hic error, quia judicium animarum jam est factum; ergo non iterũ fiet: *Quia Deus non judicat bis in id ipsum*, nec potest mutare judicium semel factum. De corporibus autẽ non est necesse fieri speciale judicium, quia illa non sunt capacia per se meriti, vel demeriti, nisi ratione animarum: ergo nec per se judicari debent, sed in ipsis animabus censentur judicata quasi in radice, sicut præmium, vel pœna corporum ex præmio, vel pœna animarum resultat.

Dico primo, futurum esse aliquando judicium universale hominum vivorum, ac mortuorum. Hæc assertio est unus ex articulis fidei, quem in Symbolis Apostolico, Niceno, & Athanasii profitemur: quem ex Scripturæ testimoniis, & ex Sanctis Patribus probare fere est supervacaneum. Quia nihil est in Scriptura, præsertim in novo testamento, & in Patribus frequentius. Congerit varia testimonia August. 20. l. de Civit. a c. 5. & Damascen. l. 1. parallel. c. 15. & in hist. de Barlaam c. 8. & 9. & Chrysost. hom. 46. 47. 49. & 50. ad populum. Breviter, ubicumq; in Scriptura fit mentio in singulari, & quasi per antonomasiam de die judicii, qui etiam dicitur *dies Domini, dies iræ*, aut aliis similibus modis, sermo manifestus est de universali judicio, ut Matth. 11. *Dico vobis, Tyro & Sidoni remissius erit in die judicii*; & c. 12. *Terra Sodomorum remissius erit in die judicii*; & *Viri Ninivitæ surgent in judicio cum generatione ista*; & 1. ad Thessal. 5. *Dies Domini, sicut fur in nocte, ita veniet*; & 2. ad Thessal. 2. *Non cito moveamini, quasi instet dies Domini*; 1. Petr. 3. *Igni reservati in diem judicii, & perditionis impiorum hominum.* Et similes locutiones sunt multæ in Prophetis Sophon. 1. *Juxta est dies Domini magnus*; & infra vocatur *Dies Domini amara, dies iræ, dies tribulationis, & angustiæ, dies calamitatis, & miseriæ, dies tenebrarum, & caliginis, dies tubæ, & clangoris*: & Malach. 4. vocatur *dies succensa, quasi caminus, dies Domini magnus, & horribilis, dies*, denique, *quam ego facio, dicit Dominus exercituum.* Circa quæ loca animadvertit August. 20. de Civitat. c. 1. *diem* indefinite positum esse pro tempore, more Scripturæ: *Nam, per quot dies* (inquit) *judicium hoc tendatur, incertum est.* Et ita dies ille vocatur *tempus novissimum* 1. Petr. 1. & Jacob. 5. & aliis Scripturæ locis.

Judicium hominum universale aliquando futurum.

Præterea ubicumque in Scriptura fit sermo de judicio futuro post universalem resurrectionem necesse est, sermonem esse de universali judicio, quia particulare multo ante resurrectionem fit, sic dicitur Jo. 5. *Venit hora, in qua omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem filii Dei*, &c. Atque idem late describitur Matt. 24. & 25. Luc. 21. 1. ad Cor. 15. & 1. Thessal. 4. & Apoc. 20. & alia testimonia afferemus in sequentibus assertionibus. Rationes seu congruentiæ hujus universalis judicii post particulare variæ afferuntur a Sacris Doctoribus, quæ omnes nituntur in ratione divinæ justitiæ. Quia judicium actus est justitiæ, & in eo intervenire possunt tam commutativa, quatenus cum unoquoque servatur æqualitas, quam distributiva, quatenus inter omnes servatur debita proportio meritorum, & retributionis.

Et quamvis justitia Dei secundum se non indigeat nostro testimonio, vel cognitione: tamen, quia ad Dei honorem pertinet, ut seipsum in omnibus perfecte manifestet, ideo multa operatur ad manifestationem justitiæ suæ, & hoc potissimum præstare voluit in die judicii. Cur autem in postremum diem hoc reservaverit, optime declarat D. Th. ratione, quam hic attigit art. 5. Quia opera hominum quodammodo manent post mortem eorum, vel in aliorum existimatione, & fama, vel in effectibus suis, qui varii, & multiplices esse solent: ergo licet Deus judicet actiones uniuscujusque hominis in morte ejus, considerando illas secundum se, id est, secundum id, quod re vera sunt: oportet nihilominus, ut de eis faciat publicum, & universale judicium, in quo constet tam de ipsis

actio-

actionibus, quam de omnibus effectibus earum, & nocumentis, ac fructibus, qui ad alios ea eis redundarunt: tum re ipsa, tum etiam secundum aliorum existimationem.

Objectio. Dices: judicium Dei tantum fertur secundum merita, vel demerita uniuscujusque; sed hæc omnia consummantur in vita hominis, quæ consequuntur autem postea, sive in re ipsa, sive in hominum existimatione, accidentaria sunt: nihil ergo referunt ad divinum judicium.

Respons. Respondetur, quamquam effectus mere accidentarii, qui nec prævisi sunt, nec connexionem ullam habent cum actione hominis, non augeant meritum, nec demeritum, & consequenter nec præmium, vel pœnam apud Deum: tamen illi effectus, qui aliqua ratione sunt prævisi, vel quovis modo conjuncti cum actionibus hominis, ita ut in eis tanquam in semine contenti fuerint, augent vel essentiale meritum, ac præmium, pœnam, ac demeritum, vel saltem accidentale. Unde 2. Reg. 12. punitus est David non solum propter peccatum commissum secundum se consideratum, sed etiam, ut alia fuit occasio blasphemandi nomen Domini, sicut illi dixit Nathan Propheta. Secundo, quamvis totum meritum, vel demeritum fit in actu libero, sive postea sequatur effectus, sive non, & ideo essentiale præmium, vel pœna conferatur in fine vitæ, quando via, & tempus merendi, vel demerendi terminatur: nihilominus tamen effectus postea subsequuti duabus ex causis conferre possunt ad judicium. Primo ad accidentarium præmium, vel pœnam, ut iniqui omnium actionum suarum fructus intuentes magis confundantur: boni vero a contrario de bonis fructibus gaudeant. Secundo & maxime, quia effectus ostendunt malitiam, vel bonitatem operum, unde orti sunt, ut ergo illis omnibus propositis, & ponderatis evidentius omnibus pateat æquitas divini judicii, valde congruum fuit, post consummatas, ac finitas omnes actiones humanas hujus vitæ, omnesque effectus earum fieri universale judicium, in quo omnia exactissime perpendantur.

Universale hominum judicium fieri valde conveniens.

Tertio accedit, quod ad manifestationem hujus divinæ justitiæ non solum necessarium fuit considerare singulorum hominum peccata secundum se: sed etiam in ordine ad alios, & in ordine ad gubernationem totius universi, & ad universalem, & specialem providentiam, quam Deus habuit, & respectu totius universi, & respectu singulorum hominum; atque ideo voluit, non tantum quasi privatim judicare singulos homines: sed etiam publice totum universum per modum unius integri corporis politici, cujus bona omnia, & mala secundum omnes respectus, & habitudines suas in severum examen adducantur. Quarto hinc fit, ut licet ex parte Dei ad ferendum judicium singulorum non sit necessaria hæc generalis cōgregatio omnium: tamen ex parte ipsorum hominum sit quodammodo necessaria, tum ad publicam manifestationem Divinæ justitiæ, tum etiam, ut quædam specialis retributio, proveniens ex publica laude, & honore, vel confusione, locum habeat. Hæc enim necessario resultat ex tali modo judicii publici, & universalis, non autem ex privatis. Unde ajebat Paulus 1. ad Cor. 4. *Nolite ante tempus judicare, quoadusque veniat Dominus, qui illuminabit abscondita tenebrarum, & tunc laus erit unicuique a Deo.* Quinto hinc intelligitur, hunc modum judicii esse valde conformem distributivæ justitiæ. Nam (ut Paulus ait 1. ad Cor. 9.) quamdiu in hac vita vivimus, veluti in publico stadio versamur laborantes, ut bravium, & coronā propositam consequamur: quando autem publicum præmium certantibus proponitur, ratio communis boni, & justitiæ distributivæ postulat, ut in publico consessu omnium congredientium merita conferantur, ut debitus honor, ac præmium singulis tribuatur. Deus autem, qui sapienter, ac suaviter omnia disponit, homines gubernare statuit, ac judicare modo illis maxime accommodato, atque adeo ratione distributivæ justitiæ perfectissima servata. Et ideo ut Paulus ait 2. ad Cor. 5. & ad Roman. 14. *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut unusquisque referat propria corporis prout gessit*: & ob eandem rationem præmium beatorū vocatur in Sacra Scriptura, *Corona justitiæ, vitæ, ac gloriæ*, 2. ad Timoth. 4. Apoc. 2. Jacob. 1. illa enim propria dicitur corona, quæ victoribus publice, & cum celebritate donatur. Sexto ad hoc etiam cōfert illa ratio sumpta ex aliorum existimatione. Facile enim decipitur humanum judicium, vel malitia, vel humano errore; quia ex iis, quæ exterius apparent, judicat; unde fit, ut & bonorum fama sæpe lædatur, & iniquorum malitia adeo occultetur, ut boni & justi existimentur. Oportuit ergo, ut in divino judicio, quod non est *secundum carnem*, Jo. 8. nec *secundum visionem oculorum, aut auditum aurium*, Isa. 11. sed *cordis omnium intuendo*, 1. Reg. 16. oportuit, inquam, in hoc judicio singulorum injurias tanquam in severa quadam trutina, divinaque lance pensari: & justis famā restitui, iniquorum vero technas, & versutiam detegi. Quare de illis dicitur Sap. 5. *Stabunt Justi in magna constantia, &c.* De iis vero: *Videntes turbabuntur timore horribili*; & infra: *Dicentes hi sunt, quos habuimus aliquando in derisum*, &c. Huc etiam spectant similitudines illæ, quibus Christus utitur in Evāgelio, quibus explicat bonos, & malos in hac vita esse permixtos, ita ut vix discerni possint, sicut virgines fatuæ, & prudentes: oportet ergo aliquando discerni, & separari, sicut triticum a zizaniis, & granum a palea, &c. Septimo huc accedit ratio illa ad hanc eandem rem sæpe a Chrysost. repetita, præsertim lib. 1. de provident. circa fin. & hom. 46. ad pop. quod sæpe in hac vita iniqui felicitate quadā temporali fruuntur, & non solum ab hominibus honorari videntur, sed etiam a Deo ipso prosperari, justos vero e contrario affligi. Oportet ergo, ut occulta hæc ratio Divinæ providentiæ, & judiciorum ejus, in publico, atque in universali judicio pandatur, ut constet malos *recepisse bona in vita sua*, & si quid fortasse boni operati sunt ultra debitum, vel potius sine debito fuisse illis remuneratum: e contrario vero bonos recepisse temporalia mala, vel ut eis magis in bono proficerent, vel certe, ut pro levioribus culpis, temporalibus pœnis satisfacerent. Ac simili ratione Divinæ justitiæ consentaneum fuit, utrorumque sortes commutari, & impios a justis conculcari ac confundi. Unde Malach. 4. illis promittitur: *Egrediemini, & salietis sicut vituli de armento, & conculcabitis impios, cum fuerint cinis sub planta pedum vestrorum, in die quam ego facio: dicit Dominus exercituum.* Ultima ratio peti potest ex iis, quæ supra diximus de corporum generali resurrectione, quam oportuit in finem reservari, postquam completæ essent omnium rerum generationes. Quia materia, ex qua humana corpora constat, est harum generationum subjectū, quibus prius deservire oportebat. Facta autem generali resurrectione, optimo ordine consequitur generale judiciū. Quia cum non sola anima, sed homo integer peccet, aut bene operetur, homo etiam integer judicari debet, & convenientem pœnam, aut præmium in animo, & corpore debitā proportione recipere. Nec prætermittenda est illa ratio moralis, utile fuisse universale judicium futurum, ut illius expectatio, ac timor hominum mores corrigeret, & in officio contineret. Ut enim dixit Clemens Papa Ep. 1. ad Jacob. *Quis peccare poterit, si semper ante oculos suos Dei judicium ponat, quod in fine mundi certum est agitandum?* Unde recte Gregor. l. 6. Moral. c. 2. de hoc judicio explicat verba illa Job c. 5. *A flagello linguæ absconderis, &c.* dicens, *flagellum linguæ* esse sententiam ultimam judicis, a qua absconduntur, qui illam in hac vita formidant. Quocirca concludit: *Viventes ergo timeant judicem, ne morientes timeant accusatorem. Justis namque initium retributionis est ipsa plerumque in obitu securitas mentis.* Et de eadem re legi potest Chrysost. homil. 35. ad pop. & 5. in ad Rom.

Dico secundo, in hoc universali judicio futurum esse judicem Christum Dominum, non solum per divinitatem, sed etiā proxime per humanitatem suam. Conclusio est de fide, quam maxime probant omnia testimonia, quæ de potestate judiciaria Christi adducta sunt, & præterea sunt expressa multa in Evang. Matt. 13. *Tunc mittet filius hominis Angelos suos, &c.* ubi multis parabolis, & similitudinibus hoc Christus exponit; & c. 16. *Filius hominis venturus est in gloria Patris sui cum Angelis suis, & tunc reddet unicuiq; secundum opera sua*; & c. 24. & 25. idem late describitur, & 1. ad Thess. 4. 2. ad Cor. 5. *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi.* In Veteri etiam testamento hoc fuerat prædictum, ut in sequenti sectione latius dicturi sumus. Optimū vero testimonium est illud Daniel. 7. *Aspiciebā, donec throni positi sunt, & antiquus dierum sedit*; & infra: *Judicium sedit, & libri aperti sunt*: & inferius: *Et ecce cum nubibus cæli*

quasi

quasi filius hominis veniebat, & usque ad antiquum dierum pervenit, & dedit ei potestatem, honorem, & regnum. Quod testimonium in seq. disput. fuse interpretabimur. Recte vero ait Rupert. hunc locum exponens, suo c. 13. in Daniel. usque ad illa verba: *Ecce in nubibus cæli, quasi filius hominis veniebat. Manifeste quidem descriptum esse judicium divinum, non tamen esse dictum, qualem per manum vel personam sit agitandum. Non enim judicabit per semetipsum ille antiquus dierum, sed ut ipse Dominus dixit. Omne judicium dedit filio: hoc ergo prophetica visio* (inquit) *lucide satis ostendit testimonio.* Et eadem est sententia Hieron. & Theodoreti in eundem locum. Rationes, propter quas supra diximus, datam esse Christo potestatem judiciariam, maxime probant de hoc universali judicio, tam ex parte hominum judicandorum, nimirum ut videre possint, & audire suum judicem: quam ex parte ipsius Christi, cui innumeris titulis supra expositis hoc munus debetur: cujus etiam victoriam, & justitiam in illo celebri consessu, & conspectu manifestari decuit.

Occurrebat autem hoc loco explicandum, quam universale sit futurum hoc judicium. Id enim, & ad complementum hujus quæstionis, & ad solvendum hæreticorum fundamentum conferret: tamen quia hoc spectat ad disputationem penultimam hujus materiæ, ubi de forma hujus judicii, & de personis judicandis agendum est, ideo nunc breviter dicitur ad hæreticorum fundamentum, tā fideles, quam infideles esse judicandos saltem judicio retributionis, vel damnationis, licet de judicio discussionis forte dictum sit, qui non credunt, eos jam esse judicatos. Quia apud Deum jam est prolata eorum sententia, quamvis nondum sit exterius pronunciata, ut August. exponit tr. 12. Ad aliud ex Nahum 1. recte D. Th. exponit, Deum non judicare bis de eodem secundum eandem rationem: secus vero secundum rationes diversas. Quod est dicere Deum non judicare bis, ut priorem sententiam mutet, vel ut bis puniat: posse tamen bis judicare, ut & suppleat quidquid ex debita pœna deerat, & convenienti modo sententiam proferat in eum, qui peccavit, qui prius non omnino, sed quasi ex parte tantum judicatus fuerat. Ex quo patet responsio ad aliam congruentiam de judicio corporum. Non enim judicatur corpus per se: sed ut pars totius compositi, sicut in probationibus primæ conclusionis insinuatum est.

SECTIO II.

An Christus secundo venturus sit in hunc mundum ad universale judicium peragendum.

QUamvis dictum sit, Christum futurum judicem in hoc judicio: non tamen hinc necessario fit venturum esse ad hoc munus obeundum. Potuisset enim in cælo manens sententiam proferre, & ideirco specialem hoc investigationem requirit. In qua simul refellendus erit Judæorum error, qui, sicut de primo Messiæ adventu increduli sunt, ita non possunt circa secundum non errare. Nam sicut dixit Aug. Ep. 80. ad Hesych. & Lactant. l. 4. cap. 12. *Qui adventum Domini primum non cognoverit, præparare se non poterit ad secundum, credendo in eum.* Judæi igitur neutrum credunt, sed quendam alium fingunt, qui nunquam futurus est, mere humanum ad temporale regnum obtinendum. Referri etiam hic potest error, quem indicat Orig. tr. 34. in Matth. ubi sentit, secundum Christi adventum non futurum esse corporalē, sed per solam manifestationem spiritualem, quę fiet in mentibus omnium judicandorum. Quæ sententia est, & contra proprietatem Scripturę, & contra Ecclesiæ sensū.

Igitur Catholica fides unum Christi adventum agnoscit jam factum, & alium confitetur futurum. In quo Christus Deus homo vere, ac realiter veniet de cœlo ad terram ad universale judicium peragendum. Hic est articulus fidei, quem illis verbis Symboli profitemur: *Inde vēturus est judicare vivos & mortuos.* Qui ex novo testamento facile probari potest. Ut autē simul Judęos cōvincamus, oportet afferre veteris testamēti, & prophetarum oracula, quibus hi duo Messiæ advētus necessario cōvincuntur: quorū convenientias & discrimina varia ex scripturis colligendo, veritatē propositā apertius confirmabimus, & occasionē errandi Judęorū melius detegemus.

Primo ergo statuendum est, omnia testimonia Scripturæ, quæ de adventu Messiæ loquuntur, ad eandem personam esse referenda, in quo etiam Judæi nobiscum conveniunt. Quia, sicut in novo testamento unum tantum agnoscimus Redemptorem ac mediatorem: ita in veteri unus est tantum Messias promissus, ut in principium prioris tomi late ostendimus.

Secundo hinc oritur alia convenientia, scilicet quod is, qui advenit in utroque adventu, est Deus & homo. Quod quidem de priori adventu late probatum est in prædicto loco, & hinc sequitur, idem esse dicendum de secundo, cum eadem sit persona, quæ venit. Sed ulterius probari potest Scripturæ testimoniis. Quod enim Dominus ipse venturus sit ad judicandum, docuit Isa. c. 3. dicens: *Dominus ad judicandum veniet cum senibus populi sui, & cum principibus ejus.* Habet autem varias expositiones hic locus. A quibusdam enim exponitur non active, sed passive, scilicet, quod Dominus veniet, non ut judicet, sed ut judicetur, & refertur ad primum adventum & ad judicium, quod Christus subivit sub Pontio Pilato. Ita Tertul. lib. de Resur. carnis c. 20. & lib. 4. contra Marcion. c. 24. & Ruffinus in expos. symbol. Alii vero active interpretando, Deum judicaturum, explicant de judicio Divino, quod in Judæos prolatum est, & executioni mandatum, quando a Romanis pene extincti sunt, ut exponit late Justinus dial. cum Tryphone. A qua expositione non multum quoque discrepant Hieron. & Cyril. qui in genere de judicio divino adversus principes Judæorum & Pharisæos interpretantur. Nihilominus tamen satis accommodata intelligitur de judicio finali, ut ibi Basilius interpretatur, & Gregor. l. 2. in Ezech. hom. 9. apertius Aug. Enar. in Psal. 49. quem de hoc adventu intelligit, circa illa verba: *Deus manifeste veniet, Deus noster & non silebit.* Quo testimonio etiam in præsenti uti possumus. Cui simile est illud Isa. 66. *Ecce Dominus in igne veniet, & quasi turbo quadrigæ ejus, reddere in indignatione furorem suum & increpationem suam in flamma ignis, quia in igne Dominus dijudicabit.* Quæ verba sunt tam aperta, tamque consentanea iis, quæ de adventu ad judicium in Evangelio dicuntur, ut omnium patrum consensu de illo explicentur, ut patet ex Hieron. Cyril. ib. & August. de Civit. c. 21. & Cypr. l. de bono patient. prope fin. denique Psal. etiam 96. de hoc adventu recte exponitur, & tamen in illo dicitur: *Dominus altissimus super omnem terram, & super omnes Deos:* de quo prius dictum fuerat: *Nubes, & caligo in circuitu ejus, justitia, & judicium præparatio sedis ejus: Ignis ante ipsum præcedet,* &c. Et ita videtur exponere Paul. ad Hebr. 1. illis verbis: *Et iterum cum introducit primogenitum in orbem terrarum, dicit, & adorent eum omnes angeli ejus.* Alludit enim ad illa verba hujus Psalmi: *Adorate eum omnes Angeli ejus.* Constat igitur Deum esse, qui venturus est. Quod autem etiam sit homo, dixit Daniel c. 7. illis verbis: *Ecce cum nubibus cæli quasi filius hominis veniebat.* Quibus cōsentanea sūt 26. verba sæpe repetita a Christo in Ev. Mat. 13. 16. 19. & *Amodo videbitis filiū hominis venientē in nubibus cæli.*

Secundus Christi adventus ad judicandum ex prophetarum oraculis manifestus.

Tertia similitudo, & convenientia huic affinis est, quod uterque adventus futurus est per veram, & corporalem præsentiam Christi. De hoc nulla nobis est controversia cum Judæis. Quia illi loca omnia veteris testamenti, quæ sunt de adventu Messiæ intelligunt de visibili, & corporali adventu, quem unum tantum futurum esse existimant. Nos autem idem de duobus confitemur. Et de primo quidem id satis constat ex iis, quæ hactenus diximus de vita, & conversatione Christi Domini, & de veritate corporis, & humanitatis ejus in priori tomo. De secundo vero id constat ex omnibus locis Evangelii, in quibus describitur adventus Christi ad judicium, ita ut ab omnibus tum bonis, tum etiam malis sensibiliter conspici possit, juxta illud Matth. 26. *Videbitis filium hominis sedentem a dextris virtutis Dei, & venientem in nubibus cæli.* Et illud Apoc. 1. *Ecce venit cum nubibus, & videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt.* Et hoc modo colligi idem potest ex illo Zach. 12. *Aspicient ad me, quem confixerunt.* Nam illum locum de die judicii interpretantur Theodoretus, Rupertus, & alii ibi, ubi etiam Hieron. idem indicat, & clarius August. 20. de Civit. cap. 30. & lib. 1. de Trinit. cap. 13. Quam expositionem docte ibi comprobat Franciscus Ribera, nec minus erudite Franciscus Toletus Jo. 19. advertit, in illis duobus verbis duos Christi adventus significari, primum in carne mortali in verbo, *transfixerunt:* secundum gloriosum in verbo, *videbunt.* Nam Judęi, qui Chri-

stum

stum crucifixerunt, nunquam eum amplius viderunt, neque usque ad secundum adventum videbunt.

Quarto conveniunt, quia uterq; adventus est admirabilis, supernaturalis, ac Deo dignus. De primo satis constat ex iis, quæ de mysterio Incarnationis hactenus tractata sunt. Et satis comprobatur ex illo Agg. 2. *Ego commovebo cælum, & terram, & mare, & aridam, & movebo omnes gentes, & veniet desideratus cunctis gentibus.* Quē locum intelligendum esse de priori adventu, in primo tomo demonstravimus. Et juxta probabiliorem sententiā de eodem loquitur Malac. cap. 3. quamvis in magna gloria, & majestate illum describat. Propter quod multis visum est de secundo adventu esse loquutum, non considerantibus hanc similitudinem, de qua agimus, ratione cujus uterq; potest describi in majestate, & virtute, quamvis diverso modo, ut postea dicam. Nam, quod posterior adventus futurus etiā sit admirabilis, & gloriosus, inferius late differendum est, & ex testimoniis paulo ante citatis constare satis potest, quanquam nulla probatio necessaria sit, cum hoc neque a Judæis negetur.

Quinta convenientia excogitari potest, quod uterque adventus est ob bonum, salutemque hominum. De primo satis id constat ex superiori tomo. De secundo vero id testatus est Christus Lucæ 21. ubi agens de secundo adventu suo, ait; *Surgite, & levate capita vestra, quoniā appropinquat redemptio vestra.* Quam enim ipse in suo primo adventu sufficienter operatus est, tunc habebit in electis ultimum, ac desideratum effectum, de quo dixit Paul. ad Rom. 8. *Nos ipsi primitias spiritus habentes, & ipsi intra nos gemimus, adoptionem filiorum Dei exspectantes, redemptionem corporis nostri.* Quamvis enim hic adventus Christi multis futurus sit in pœnam, & damnationem: tamen primaria ac præcipue fit propter salutem, & gloriam bonorum. Nam hæc est per se, & ex propria Dei voluntate intenta: alia vero sunt tantum permissa, & ex malitia hominum consequuta. Et ideo Jo. 14. Christus consolabatur Apostolos & in eis omnes Justos dicens: *Vado parare vobis locum, & si abiero, & præparavero vobis locum, iterum veniam, & accipiam vos ad meipsum, ut ubi sum ego, & vos sitis.* Ubi aperte loquitur de hoc secundo adventu, & de illius fructu. Et de eodem loquebatur Paul. cum dicebat ad Philip. 3. *Salvatorem exspectamus Dominum nostrum Jesum Christum, &c.* Et apertius ad Titum 2. *Exspectantes beatam spem, & adventem gloriæ magni Dei, & Salvatoris nostri Jesu Christi;* & 1. *Cor. Ita ut nihil vobis desit in ulla gratia exspectantibus revelationem Domini nostri Jesu Christi, qui & confirmabit vos usque in finem sine crimine in die adventus Domini nostri Jesu Christi.* Et apertissime ad Hebr. 9. uterque adventus describitur: *Christus semel oblatus est ad multorum exhaurienda peccata: secundo sine peccato apparebit exspectantibus se in salutē.* Ac denique propter hanc causam recte dicunt S. Irenæus l. 2. contra hæres. c. 62. & Gregorius in id Cant. *Flores apparuerunt in terra nostra:* expleto numero prędestinatorum futurum secundum Christi adventum, juxta illud Apoc. 6. *Dictum est illis, ut requiescerent adhuc tempus modicum, donec compleantur conservi eorum.* Nam cum hic Christi adventus propter bonorum gloriam præcipue futurus sit, expleto illo numero, quem Deus prædefinivit, non est, quod amplius exspectetur.

Sexta convenientia præcedenti non dissimilis adjungi potest, quod Christus in utroque adventu venturus est, ut sibi regnū comparet. Nam de primo scriptum est apud Danielem, lapidem parvum, qui de monte abscissus est sine manibus, percussisse statuam, & contrivisse, ac comminuisse regna hujus mundi, & crevisse in montem magnum, ac universam terrā implevisse, regnumque comparasse, *quod in æternum non dissipabitur, & alteri populo non tradetur, comminuet autem, & consumet universa regna hæc, & ipsum stabit in æternum.* Quæ scripta esse de Christo, & primo ejus adventu certius est, quam ut nova probatione indigeat. Nomine enim *lapidis* Christus in scriptura significari solet; Psal. 117. *Lapidem quem reprobaverunt ædificantes.* Isai. 28. *Mittam in fundamentis Sion lapidem probatum;* Zachar. 3. *super lapidem unū septem oculi sunt.* Dicitur autē *lapis abscissus e monte sine manibus,* propter nativitatem ejus ex Virgine, ut in superioribus exposuimus. Unde constat sermonē esse de ejus primo adventu quocirca appellatur *lapis parvus,* tum propter ætatē infantilem, tum etiam propter humilem, & pauperē vitam, ut postea dicam. Hic ergo lapis parvus dicitur *crevisse in montem magnum,* & omnia occupasse, quia adventu suo æternum regnum sibi comparavit, juxta illud Luc. 1. *Hic erit magnus, & filius altissimi vocabitur, & dabit illi Dominus Deus sedē David Patris ejus, & regnabit in domo Jacob in æternū.* De quo regno dixit ipse Christus. *Data est mihi omnis potestas in cælo, & in terra: Et Regnū meum non est de hoc mundo.* Et illud confessus est latro Lu. 23. dicens: *Memento mei, Domine, dū veneris in regnum tuum.* Hoc enim regnū (ut alibi latius explicuimus) non temporaliter, sed spiritualiter intelligendū est. Nihil n. est aliud, quam regnum Ecclesiæ, vel triumphantis in cœlo, vel in terra militantis. Unde quia in primo adventu non perfecte, & omni ex parte Christus hoc regnū obtinuit, neq; de hostibus suis visibiliter, ac manifeste triumphavit, ideo etiam in secundo veniet obtenturus plenam ac completam proprietatem, & possionē hujus regni non solum spiritualem, sed etiam quodammodo corporalem, & visibilem, ac externam, sicut scribitur Daniel 7. de illo filio hominis, qui judicium facturus est: *Dedit ei potestatem, & honorem, & regnum, & omnes populi, Tribus, & linguæ ipsi servient.* Hæ igitur sunt, & aliæ facile excogitari possunt similitudines, & convenientiæ inter utrunq; adventum, ut quod uterque dicitur futurus in novissimo tempore, & ante utrumque fuerunt mittendi præcursores ac prophetæ, & aliæ similes, ob quas errarunt Judæi hos duos adventus confundentes, & ideo oportet etiam diligenter discrimina adnotare, ut rei veritas constet.

Prima igitur differentia sit, quę in ipsis nominibus primi, & secundi adventus continetur, scilicet, quod unus futurus fuit tempore, ac duratione prior altero. Propter hanc enim rationem unus vocatur *primus* & alter *secundus,* quod in testamento novo satis expressum est, ut patet ex citato loco ad Hebr. 9. & ex omnibus aliis locis, in quibus dicimur exspectare adventum Domini, quem necesse est fore secundum, cum Messiam jam venisse credamus: & hoc sit veluti primum novi testamenti fundamentum. Ex veteri autē testamento probari potest. Quia quidā Christi adventus promittitur futurus in fine mundi, ut patet ex Malach. 4. *Ecce enim dies veniet succensa,* &c. Ubi dies judicii, & adventus domini ad illud describitur, & in eo dicuntur omnia consummanda, & faciendam æternam separationem malorum, & bonorum. Et ex iis, quæ postea dicemus de tempore universalis judicii, & de signis, quæ illud præcedent, hoc apertius constabit. At vero etiam in testamento veteri predicitur adventus Messiæ multo ante consummationem sæculi, ut patet ex prædictione Danielis de septuaginta hebdomadibus, & ex eo, quod post illum adventum prædicitur futurum, ut gentes ad Christum convertantur, & terra repleatur scientia Dei, ut dicitur Isaiæ 11. & ut Ecclesia per universum orbem diffundatur, juxta illud Psal. 71. *Replebitur majestate ejus omnis terra;* & illud Malach. 1. *Ab ortu solis usque ad occasum, magnū est nomen meum in gentibus,* & alia multa, quæ non nisi longissimo tempore impleri possunt, sicut reipsa videmus impleta, partimque speramus implenda; ergo necesse est, iis locis prædici duos adventus tempore distantes; erit ergo unus primus, alter vero secundus. Quapropter (quod in priori tomo etiam admonui) cavendum est, ne quis decipiatur modo loquendi Scripturæ, quæ tempus utriusque adventus interdum vocat *novissimum,* vel, quia totum tempus legis gratiæ, quod a primo usque ad secundum Christi adventum protenditur, licet in se longum sit, & multis annis duraturum, tamen respectu æternitatis est brevissimum, & veluti dies unus. 2. Pet. 3. vel quia est ultimus status viatorum, in quo data est ultima lex Dei, cui non succedet alia, sed status æternitatis, & ideo totum hoc tempus vocatur a Joanne *hora novissima* 1. Jo. 2. In qua est uterq; Christi adventus, sed alter in principio, alter in fine ejus, & ita erunt in tempore novissimo, & in diversis temporibus.

Secunda differentia cum præcedenti conjuncta est in substantia (ut sic dicam) utriusque adventus, seu in mutationibus, quibus fient. Prior enim adventus factus est per substantialem actionem, vel mutationem, scilicet per Incarnationē filii Dei, & per humanam conceptionem, & generationem Christi, juxta illud Pauli ad Galat.

4. *Misit Deus filium suum factum ex muliere.* Nihil ergo aliud fuit, filium Dei mitti, quam fieri hominem ex fœmina: ergo venire fuit concipi, & incarnari. Et hoc ipsum est quod prædixerat Isaias c. 7. *Ecce Virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen ejus Emmanuel*, quod interpretatum significat, Nobiscum Deus. Quia per illã conceptionem, & partum ad nos venit Deus, quod propter certitudinem prophetiæ, ut jam factum prædicit idem Isaias c. 9. *Parvulus natus est nobis, & filius datus est nobis.* At posterior adventus fiet per solum localem motum, quod licet non sit tam expresse dictum in veteri testamento: (Quanquam enim interdum significetur hic adventus per verba veniendi aut *descendendi*: tamen eadem reperientur dicta de primo adventu, & ita possent aliter intelligi:) sequitur tamen necessario ex iis, quæ dicta sunt. Quia postquam res aliqua substantialiter producta est, & existit, non fit corporaliter & visibiliter præsens, ubi non erat, nisi per localem adventum: Christus autem supponitur jam existens Deus & homo, & solum per localem motum ab hoc inferiori mundo discessit quantum ad præsentiam humanitatis: ergo ut secundo adveniat, & fiat præsens, solum indiget motu locali. Atque ita potest optime hæc pars confirmari illis Angelorum vocibus Act. 1. *Hic Jesus, qui assumptus est a vobis in cœlum, sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in cœlum.* Sicut ergo in cœlum ivit per solum localẽ motum (ut supra vidimus), ita per similẽ motũ veniet. Hæc ergo est secunda differentia inter utrumque adventum.

3. Differentia. Tertia, ac præcipua est in fine. Nam prior adventus respectu nostri præcipue factus est ad operandam nostrã redemptionem, & salutem per meritum, & satisfactionem, & ad docendos illuminandosque homines per doctrinam, & exemplum: alter autem adventus erit ad judicandos homines, & retribuendum præmium pro meritis, & pœnam pro peccatis. Et hanc differentiam insinuavit Christus Jo. 3. dicens; *Sic Deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret, ut omnis, qui credit in ipsum, non pereat: sed habeat vitã æternam*; & rationem subdit: *Non enim misit Deus filium suum in mundum, ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum.* Quibus verbis expresse docet priorem adventum, & causam ejus: posteriorem vero tantum insinuat, ac si diceret, venturus quidem sum, ad judicandũ mundum: tamen nunc non ad id veni, sed ad salvandum mundum, ut ibi indicat Chrysost. hom. 27. & latius ibidem Euthymius exponit. Et de causa quidem prioris adventus satis dictum est a nobis in priori tomo. Quod autem secundus futurus sit ad judicandum, passim habetur in Evangelio, & in toto novo testamento: ex quo multa testimonia adduximus. Et illa etiam, quibus ex veteri probavimus, Deum hominẽ esse, qui venturus est in utroque adventu, convincunt quoque in ultimo adventu venturũ esse ad judicandum. Et ratio etiam id probat: quia postquam Christus in priori adventu sufficienter homines salvavit, eisque providit de rebus omnibus ad promerendam salutem necessariis, nulla alia ratio visibiliter veniendi illi superest respectu nostri, nisi ut bonos a malis separet, eisq; condignam retributionem impertiatur. Et quoniam finis, qui prior est in intentione, prima causa est, & ratio executionis, ideo ex hac differentia in fine orta est alia supra posita de ordine executionis, seu temporis. Decuit enim divinam misericordiã (ut Chrysost. ait dicta hom. 27. in Jo.) prius nos redimere, ac salvare, & gratiam præbere, qua bene vivere possemus, ut postea nos posset ex justitia judicare. Nam (ut recte dixit Gregor. hom. 30. in Evang.) *Certe unigenitus Dei filius judex est generis humani. Sed quis ejus justitiã ferret, si priusquã nos per mansuetudinẽ corrigeret, culpas nostras per zelũ rectitudinis examinare voluisset. Homo ergo pro hominibus factus, prius voluit mansuete corripere, ut haberet, quos postmodum in judicio salvaret.*

4. Differentia in apparatu. Quarta differentia, quæ ex præcedenti consequitur, est in modo utriusque adventus. Nã prior fuit in carne passibili, & in exteriori apparatu humilis, & abjectus. Quia hæ duæ conditiones maxime erant consentaneæ fini tam redemptionis, quam doctrinæ, & exempli. Quæ veritas manifesta est non solum in Evangelio, sed etiam in veteri testamento, præsertim in Isaia, & Psalmis, ut latissime in superioribus dictum est. At secundus adventus futurus est gloriosus, tam quoad statum corporis impassibilis, quam in majestate, & externo comitatu, ut satis constat ex Angelorũ verbis jam citatis. *Sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem in cœlum*, & ex aliis verbis Christi Matth. 26. *A modo videbitis, filium hominis sedentem a dextris virtutis Dei, & venientẽ cum nubibus cœli.* Quæ verba suæ responsioni Christus addit, ut Pharisæorum tenebras depelleret, si seipsum vellent cognoscere. Cum enim princeps sacerdotum eum gravissima adjuratione interrogasset, an esset Christus, ipseque respondisset, *Tu dicis*, statim tacitæ eorum objectioni respondens superiora verba subjungit, ac si diceret. Nec miremini, quod affirmẽ, me esse Christum, quia me abjectum, ac infirmum hominem conspicitis. Nam iterum venturus sum in gloria, & majestate, & tunc me videbitis venientem in nubibus cœli. De gloria hujus secundi adventus frequentissima sunt Scripturæ testimonia tam novi testamenti, Matth. 16. 24. & 25. Luc. 21. 1. ad Thessal. 4. 1. ad Cor. 15. quam veteris, Isa. 3. 66. & Dan. 7. & aliis supra citatis: atq; eam latius descripturi sumus inferius Disputat. penultima. De hac item differentia legi potest August. in serm. 120. de tempor. ubi hoc fere sensu, ait priorem adventum fuisse occultum, alium fore manifestũ, juxta id Psal. 49. *Deus manifeste veniet.* Hieronymus q. 11. ad Algas. Iren. lib. 4. c. 56. Tertullianus lib. cont. Jud. Theodoret. in Epitom. c. de secundo adventu.

5. Differentia. Quinta differentia est in modo comparandi sibi regnum, & triumphum de inimicis suis. Nam in priori adventu meruit omnibus angelis, & hominibus cœlorum regnum, & specialiter pro hominibus satisfecit, eisque regni januam aperuit, & ideo sibi promeruit supremum quoddam ac cœleste imperium, & claritatem, & sui nominis exaltationem. Quamvis autem tunc consequutus sit perfectum jus regni: tamen (ut supra dicebam) non statim obtinuit integram possessionem ejus, nec omnino debellavit omnes inimicos suos. Dico autem integre, quia ipse quidem statim in fine illius adventus ingressus est in gloriam suam, Lucæ 24. ibique triumphat, & regnat: nondum tamen omnibus dominatur. Quia neque in cœlo adhuc completum est prædestinatorum regnum: neque in terra omnes illum venerantur, aut obediunt illi. Nondum enim videmus omnia subjecta ei, ut dicitur ad Hebr. 2. Et ideo in fine illius prioris adventus dictum est illi: *Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.* At vero de posteriori adventu paulo inferius subjungitur: *Dominus a dextris tuis confregit in die iræ suæ reges, judicabit in nationibus, implebit ruinas, conquassabit capita in terra multorum.* Quo metaphorico dicendi modo significatur, eum in posteriori adventu acquisiturũ perfectam regni possessionem: non jam illud merendo, sed re ipsa obtinendo, occupandoque, quod ante meruerat, ac potenti virtute cives suos exaltando, hostes vero debellando. Et hoc est, quod Paulus ait 1. Cor. c. 15. *Oportet illum regnare, donec ponantur inimici sub pedibus ejus.* Quod magis explicuit ad Heb. 10. dicens. *Hic autem unam pro peccatis offerens hostiam in sempiternũ sedet in dextera Dei, de cætero exspectans donec ponantur inimici sub pedibus ejus.* Est ergo valde diversa ratio obtinendi regnum prioris, & posterioris adventus. Et hanc differentiam cum aliquibus ex dictis attigit Athanasius l. de Incar. Verbi, ejusque corpor. adventu juxta fin. dicens: *Simul te latere nolim alterum ejus adventum illustrem, & divinam, non humilitate contemptibilem, sed gloria magnificũ, in exspectatione esse, atque imminere, cum non, ut patiatur, rediturus sit, sed ut fructus suæ crucis omnibus retribuat, immortalitatem videlicet, & resurrectionem, & incorruptibilitatem, neque ut judicetur, sed ut judicet.*

6. Differentia. Atque hinc consequitur sexta differentia in iis, quæ utrumque adventum consequuntur. Nam primus in hoc terminatus est, ut Christus absoluta peregrinatione sua, quam per primum adventũ inchoavit, in cœlum rediret, & illic sedeat: non tamen nunquam rediturus: sed, *donec ponantur inimici ejus sub pedibus ejus.* Et quia hæc victoria non erat futura corporum, sed animarum, & armis spiritualibus comparanda, ideo post insignem illum triumphum ejusdem adventus, factum est, ut hæc Christi victoria per universum orbem prædicaretur, ut spirituale bellum adversus Christi hostes potentiori virtute gereretur, donec perfecta victoria ad exitum perduceretur. Et hoc est, quod in citato Psal. post prædicta ver-

verba subjungitur: *Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion: dominare in medio inimicorum tuorum.* At vero post secundum adventum nec bellum aliquod in terra supererit, neq; Christus sedebit in cœlo iterum in terram rediturus: sed perpetua ac stabili quiete illic regnabit, omniaque erunt subjecta ei, ut Paul. describit 1. ad Corinth. 15. & Daniel c. 7. & Joannes Apoc. 12. 20. 21. & 22. & in fine hujus materiæ latius dicemus.

His addi possunt duæ aliæ differentiæ, quas solum insinuabo, quia pendent ex infra dicendis. Septima ergo est in præcursoribus, quia præcursor primi adventus fuit Joannes Baptista (ut supra tractatum est), secundi autem erunt Elias, & Henoch, ut infra dicemus.

8. Differentia. Octava est in signis utriusque adventus. Nam signa prioris fuere, vel septuaginta hebdomadæ Danielis, vel cessatio sceptri Judæorum, vel pax, quæ futura fuit in universo orbe cum aliis, quæ de mysteriis vitæ, ac mortis Christi a prophetis prædicta, & in superioribus tractata sunt. At vero signa posterioris adventus tam in veteri, quam in novo testamento prædicta sunt longe diversa, ut postea trademus. Constat igitur, duos esse Christi adventus, & adhuc superesse secundum, illumq; ad judicium ferendum de hominibus futurum.

Objectio. Dices: cum potuerit Christus absque corporali præsentia sua judicium hoc perficere, & sententiam proferre, quid necesse fuit ad hoc munus obeundum in terram descendere? Responsio. Respondetur, in primis hoc positum fuisse in voluntate ejus vel humana, vel divina, quæ revelata est, & nobis est ratio sufficiens. Possumus tamen congruentiam adjungere. Quia ex parte judicandorum decuit judicium in terra fieri, tum quia ille fuit locus pugnæ, & viæ, & quasi indifferens ad præmium, & ad pœnam obtinendam. Tum etiam, quia cum inter judicandos sint multi damnati, nec decuit illos in cœlum deferri, ut ibi judicarentur, nec in infernum, antequã judicarentur. Fuit autem conveniens, ut omnes judicandi simul adessent, ubi & videri, & audiri mutuo possent propter rationes in superiori Sectione adductas. Et hinc tandem concluditur, congruum fuisse, ut illuc judex præsens adveniret. Primum, ut ab omnibus judicandis videri, audiriq; posset absque inusitatis miraculis. Deinde ut hoc judicium majori quodam splendore, & majestate fieret, quo justis magnũ solatium, & gaudium: injustis vero majorem terrorẽ afferret. Deniq; ut ubi Christus *de torrente in via biberat, ibi caput exaltaret*, & triumphum suæ victoriæ ostenderet in terra, ubi inique judicatus fuerat.

SECTIO III.

In quo terræ loco universale judicium futurum sit.

Ex fine præcedentis Sectionis, atque ex articulo fidei colligimus, hoc judicium futurum esse in terra, atque in determinato loco terræ, in quo corporaliter congregabuntur omnes homines judicandi, & sententia Origenis tractat. 34. in Matth. hoc negantis fidei contraria est, ut jam vidimus. Quæstio ergo solum superest, in qua parte terræ futurum sit. Est enim multorum opinio, hoc judicium esse futurum in valle Josaphat, qui medius interjacet inter Jerosolymitanam urbem, & montẽ Oliveti. Ita sensit D. Thom. in 4. d. 48. quæst. 1. art. 4. q. 4. quodli. 10 art. 2. & opusc. 60. c. ultim. Alber. eadem d. 48. art. 8. Palud. dist. 47. q. 1. a. 1. D. Anton. 4. p. tit. 14. c. 11. §. 5. & hoc sequuntur Soto, Carthus. & recentiores propter locum Joel 3. *Congregabo omnes gentes, & educam eas in vallem Josaphat, & disceptabo cum eis.* Aliis vero hæc sententia non solum non probatur: verum etiam expositio illius loci puerilis & frivola videtur: ut ait Glossa ordinaria, quam sequitur, & refert Magister senten. d. 48. & clarius Alens. 3. P. q. 25. memb. 2. Significat Anselm. in Elucida. ubi per *Vallem* interpretatur terram, quæ respectu cœli *Vallis* dicitur. Quare multi negant esse vallem aliquam, *Josaphat* appellatam. Unde fit, apud prophetam, illud non esse cognomen alicuius vallis specialis, sed denominationem sumptam a judicio ibi futuro, ut idem sit *vallis Josaphat*, quod vallis judicii Domini. Nam *Josaphat judicium Domini* significat. Unde Chaldæus non vertit in *vallem Josaphat*: *sed in vallem divisionis judicii*. Juxta quam interpretationem omnino incertum manet, quis sit ille locus, qui futurus est locus judicii. Additur preterea conjectura, quia vallis illa, quæ interjacet inter Jerusalem, & montẽ Oliveti, minor est, quam ut tantam hominum multitudinem capere possit.

Mihi tamen non videtur a communi, & recepta sententia recedendum, quanquam non certa sit, sed probabilis, & pia. Est tamen in hunc modum explicanda. Primo non solum terræ locum, seu superficiem illius vallis Josaphat ita credi futurum esse locum judicii, ut tam omnes judicandi, quã Christus Dominus usque ad ipsam terram descensuri sint ad judicium. Hoc enim est, quod Glossa dixit, puerile esse credere, Dominum descensurũ in vallem Josaphat. *Quia non* (inquit) *in terra, sed in spatio hujus aeris sedebit contra locum montis Oliveti, ex quo ascendit.* Unde non negat, judicium futurum in illo loco: sed solum negat judicem descensurum usque ad ipsam terram. Et idem est manifestus sensus Alex. Alensis, qui verus est quoad hanc partem. Nam Paulus 1. ad Thessalon. 4. etiam sanctos homines resurgentes negat esse mansuros in terra: sed statim esse rapiendos una cum Christo *in aera*. Igitur Christus Dominus descendet usque ad locũ aeris, qui est super ipsam vallem Josaphat, & ibi in throno suæ majestatis sedebit, ut omnes fere expositores docent 1. ad Thessalon. 4. Decet enim ipsum judicem esse in eminentiori loco, & a terra elevatum, tum propter dignitatem, & majestatem, ac corporis gloriosi agilitatem, tum etiam, ut ab omnibus videri facile audirique possit. Rursus, omnes sancti tam angeli, quam homines erunt etiam a terra elevati, ut Paul. significat. Quia ab ipso instanti resurrectionis eorũ corpora erunt gloriosa, neq; egebunt loco terræ, cui innitantur: & alioqui non decet, ut vel per illud breve tempus damnatis hominibus permixti sint, sed honoratior locus & judici vicinior illis debetur. Erunt ergo in regione aeris vicina, & superiori valle Josaphat. Deniq; soli reprobi jacebunt, vel stabunt super terram in ipsa valle Josaphat. Non est autem intelligendum, solam ipsam vallem replendam esse corporibus: sed etiam montes seu alia loca finitima, quæ ad capienda omnia damnatorum corpora necessaria fuerint. Non enim oportet fingere illa corpora penetrative futura esse in minori loco, quam natura rei postulet, quia nullũ est fundamentum, neq; necessitas hujus miraculi. Dices. Occupabunt ergo corpora damnatorum multa alia loca præter vallem Josaphat, ut v.g. montem Olivarum, & locum Jerosolymitanæ civitatis, seu montem Sion & alia: cur ergo dicuntur potius congreganda in valle Josaphat, quam in alio loco? Item multi magno intervallo a Christo distabunt, quomodo ergo eũ videre poterunt & audire? Respondetur ad priorem partem, a parte totum denominari, & fortasse judex collocabit sedem suam super ipsam vallem Josaphat: eoque congregari incipient judicandi. Diffundentur autem per loca circumvicina, quantum necesse fuerit, & hac ratione dicuntur congregandi *in valle Josaphat*. Ad posteriorem vero partem dicitur, facile esse Christo domino tanta efficacitate sui splendorem, vel speciem, aut vocem emittere, ut in tota illa distantia videri possit, & audiri, etiamsi oporteat miraculose id facere, & omnia impedimenta auferre.

Judicium universale in quonam terræ loco futurum sit.

Objectio.

Responsio.

Sic ergo explicata hæc sententia, satis probabiliter suaderi potest. Primo, quia nulla est difficultas, ob quam non possit facile credi ita esse futurũ, & alias verba Prophetæ simpliciter, & ad literam intellecta, hoc indicant. Quia juxta veriorem expositionem, de judicio universali ibi loquitur, (ut satis commode exponit Hieronymus, recentioresque sequuntur) & locum illius judicii nominat communi, & usitato nomine, unde vox illa *Josaphat* ibi ponitur tanquam nomen, seu cognomen proprium, & consuetum illius vallis, non tanquam significans *judicium Domini*, quamvis fortasse tale nomen non sine mysterio illi valli impositum sit. Ergo juxta literalẽ sensum significatur ibi vallis illa, cui hoc nomen impositum erat, & hujus etiam rei signum est, quod Septuaginta illam vocem retinuerunt intelligentes esse nomen proprium, & non duas voces significantes *judicium Domini*. Et ideo eandem retinuit vulgata editio, & omnes interpretes. Deniq; ita etiam intellexerunt hunc locum Lyran. Carthus. & alii recentiores & Aretas in 14. c. Apoc. Accedit præterea congrua ratio, ob quã Deus locum illum elegit ad universale judicium. Quia ex monte Oliveti in cœlũ ascendit, & Jerosolymis pro hominibus

Vallis Josaphat universalis judicii locus quomodo.

passus est,& (ut supra diximus) illud censetur esse mediũ terræ, in quo Deus salutem operatus est: ergo convenienter electus est ille locus, & vallis intermedia, quasi utrumq; montem Calvariæ & Oliveti complectens ad judicium perficiendum, in quo sancti & gloriam ascensionis Christi participabunt,& fructum sanguinis,& passionis ejus,& Christus justam vindictam sumet de persecutoribus suis, ac de omnibus, qui suo sanguine ablui noluerunt. Deniq; ut ibi Christus suæ gloriæ majestatẽ ostẽdat, ubi summam ignominiam sustinuit. Neq; enim refert, quod non in ipsa civitate, aut monte Calvariæ, sed in valle Josaphat dicatur sessurus ad judicandũ. Tum quia (ut ex 18. c. Joan. constat) in valle Josaphat, per quam fluit torrens Cedron (ut patet ex Beda lib. de locis sanctis c. 6.) passionem suam inchoavit, ibi enim comprehensus est. Tum etiam quia totus ille locus tanquam unus censetur, & (ut dicebã) quia est medius inter utrunq; montem, omnia loca, & mysteria quodammodo complectitur. Et ideo aliquando etiam dicitur Christus judicaturus *in Sion & Jerusalem*, ut eodem c. Joel. 3. significatur: *Dominus de Sion rugiet, & de Jerusalem dabit vocem suam.* Aliquando vero dicitur descensurus in montẽ Oliveti ad judicandum. Quod videntur insinuasse angeli dicentes: *Hic Jesus, qui assumptus est a vobis in cælum, sic veniet.* Est ergo hæc sententia pia, & valde verisimilis.

Dubium. Unum vero superest explicandum circa ea, quæ diximus, nimirum, si omnes justi futuri sunt in aere, damnati vero in terra, quomodo ad literam intelligendum sit, illos futuros esse *ad dexteram*, hos vero *ad sinistram* Christi. Quia si non sunt omnes in terra, vel in aere, non oportebit hanc distinctionẽ fieri per localem separationem: sed omnes, qui in terra fuerint, erunt simul, & quasi in circulum congregati circa thronum Christi, ut quoad fieri possit, omni ex parte ad illum propinquius accedant, atque idem dicendum est de iis, qui futuri sunt in aere eadem ratione, ac proportione. Dupliciter responderi potest, primo (intelligendo ad literam, & in propria significatione *dexteram & sinistram* corporis Christi,) omnes reprobos, etiamsi in terra sint, collocandos esse ad partem sinistrã Christi: bonos vero in aere ad dexteram: quod si ita fiet, non erit respectus majoris propinquitatis, vel distantiæ ad judicem, sed significationis potius.

Responsio. Secundo vero, & melius dicitur, more scripturæ, *dexteram & sinistram* significare felicitatis, & infelicitatis, honoris vel abjectionis locum. Et ita fere exponit Origenes tract. 34. in Matt. quanquam ex falso fundamento, ut visum est. Eundem vero sensum indicat Hilarius canon. 28. dicens: *in dextera, ac sinistra collocans unumquẽque, digna aut bonitatis, aut malitia sede constituet.* Apertius Anselmus Mat. 25. sic exponit *a dextris*, id est, *in æterna beatitudine: a sinistris*, id est, *in æterna miseria*, commodius in Elucid. inquit, *ad dexteram scilicet sursum in gloria, ad sinistram deorsum in terra.* Et hanc expositionem frequentius Scholastici sequuntur.

SECTIO IV.

Quo tempore futurus sit secundus Christi adventus ad judicium.

Constat in primis, adventuro Christi judicia non esse futurum ante ipsummet tempus, vel diem, in quo peragendum est judicium. Tum quia, cum hæc sit sola causa hujus adventus, & præsentiæ corporalis Christi in hoc inferiori mundo, non est cur ante prędictum tempus fiat; tum etiam quia (ut supra agentes de resurrectione dicebamus) rationi magis consentaneum est, ut judicandi exspectent judicẽ, aut illi venienti obviã exeant, quam ut ipse eos pręveniat, vel exspectet. Nulla ergo, aut brevissima intercedet mora inter judicis adventum, & inchoationem judicii: & ita fere semper hęc duo in Scriptura conjunguntur, & hoc fere ordine describuntur Mat. 25. *Cum venerit filius hominis in majestate sua, & omnes Angeli ejus cũ eo, tunc sedebit super sedẽ majestatis suæ, & congregabuntur ante eum omnes gentes, & separabit ab invicem*: Et infra; *Tunc dicet Rex iis, qui a sinistris ejus erunt, &c.*

Secundo etiam certum est ex Scriptura, & interpretatione & consensu totius Ecclesiæ, tam Christi adventũ, quã judicium futurum esse in extremo tempore, seu die durationis mundi, ut patet ex testimoniis supra citatis, quod latius declarabimus disput. ult. hujus materię. Quapropter sententiam Lactantii, & aliorum dicentium, adventum Christi futurum mille annis ante finem sæculi; hæretica est, satisque in superioribus improbata, refellendo Chiliastarum errorem. Hinc ergo fit, ut quæstio hæc de tempore judicii & adventus Christi conjuncta sit cum quæstione de duratione, & consummatione mundi. Est autẽ sermo de mundo, non quoad substantiam elementorum, & corporum cœlestium (de quo in ultima disput. hujus materiæ nonnihil dicemus), sed quoad generationes, præsertim hominum, & consequenter aliarũ rerum, quæ propter hominem conditæ sunt. De quo Aristotelis & quorundam Philosophorum opinio fuit, mundum hoc modo non esse consummandum, sed perpetuo duraturum. Qui ideo erravit, quia de re, quæ ratione naturali investigari non potest, judicium tulerunt. Nam sicut creatio, ita & conservatio mundi pendet ex libera Dei voluntate. Quapropter dixit Christus, Act. 1. *Non est vestrum nosse tempora, vel momenta, quæ Pater posuit in sua potestate.* Supponimus ergo ex fide mundum sub hac consideratione aliquando esse periturũ: inquirimus autem quando periturus sit, aut quot annis sit duraturus.

Quidam igitur tradiderunt, mundum duraturum sex mille annis, & consequenter in fine eorum futurum esse judicium, & adventum Christi. Hic error tribui solet Millenariis, illumque expresse docet Lactant. libr. 7. divinar. Inst. cap. 14. & 24. qui tamen post sex mille annos expletos, dicit futuros esse mille alios felicitatis Sanctorum in terra. Et ejusdem sententiæ est Justinus Martyr quæst. 71. ad Gentes, & Irenæ. lib. 5. contr. hæres. c. 28. & Hilar. can. 17. in Matth. & Hieronym. Ep. 139. ad Cyprian. Presbyterum, exponens verba illa Psal. *Mille anni ante oculos tuos tanquam dies hesterna, quæ præteriit*, & insinuat Michę. 4. in principio, ubi tempus fidei gentiũ, id est, Evangelicæ prædicationis, & conversionis mundi sentit tantum duraturum quingentis annis, & hanc esse *novissimã horam*, de qua loquitur Joann. 1. canon. cap. 2. & Gaudent. Brixiensis tractat. 10. qui est octavus in Exod. August. etiam 20. de Civitat. cap. 9. hanc referens sententiam, illam non judicat improbabilem. Refert item Lactantius, apud Ethnicos fuisse hanc pervulgatam opinionem, & Sybillas multa de ea prædixisse. Hebræos idẽ fuisse sequutos, præter R. Salomonem, & Isaac, referunt Galatinus lib. 4. cap. 20. & Picus Mirandulan. lib. 6. Heptapli, capit. 4. ex quodam oraculo Eliæ, quod habetur in Thalmud, in libro Sanhedrin, cujus verba referunt prædicti auctores. Non est tamen illud oraculum Eliæ Prophetæ, sed alicujus Rabbini. Conjectura, qua omnes citati Patres utuntur, est, quia sex diebus creatus est mundus, & in septimo fuit Sabbathum, & requies: sed apud Deum *mille anni sunt tanquam dies una*; ergo durabit mundus sex annorum millibus: postea vero sequetur requies diei Sabbathi, quam Millenarii existimabant duraturã per alios mille annos terrenæ felicitatis, nos autem dicere possumus esse diẽ æternitatis, ac æternæ beatitudinis, & quietis. Alias similes conjecturas addunt Hebræi tam futiles, ut illas referre supervacaneum sit. Huic vero annorum numero quingentos annos addidit Germanus Constantin. in Theoria rerum Ecclesiasticarum parũ a medio, qui refert Chrysostom. Cyrill. & Hippolytum in eam sententiam. Sed in oratione Hippolyti de consum. mundi, quæ extat, nullum verbum de hac re legitur: opuscula vero Chrysost. & Cyrill. de Antichristo non extant, neque in eorum operibus hujus sententię vestigium invenitur. Neq; intelligo, quo fundamento Germanus hos quingentos annos addiderit. Quod enim ait, quando Pontifex populum obsignat seu benedicit, manum, & digitos attollens, in ipsa digitorum compositione, & figura significare prædictum numerum sex mille quingentorum annorum: hoc (inquam) quomodo, aut quo sensu intelligendum sit, concipi satis non potest, nedum explicari. Alios similes ac varios dicendi modos refert August. 18. de Civit. c. 53. quos omitto, quia nec majus habent fundamentum, nec proprio indigent impugnatione, simul enim cũ prædicta sententia refellentur.

De hac igitur veteri sententia tria mihi dicenda videntur. Primum prout a prædictis authoribus asserta est, ipso rerum eventu convictã esse falsitatis, & erroris. Nam omnes illi auctores, sequẽtes septuaginta interpretes, arbitrati sunt, Christum natum esse currente jã sex-

to millenario a creatione mundi. Unde si vera fuisset eorũ sententia, jã nunc durasset mundus plusquã sex mille, & sexcentis annis. Unde Lactantius dixit, sua ætate tantum superfuisse ducentos annos usque ad secundũ Christi adventum, & mille ducentos usque ad finem septimi millenarii, quem ipse ponit, qui omnes, & adhuc plures jam sunt transacti. Ex eodem modo sentiunt reliqui scriptores citati. Et juxta eandem supputationem dixit Cyprianus in præfat. lib. de exhort. Martyr. ad Fortunatum: *Sex mille anni jam plene complentur, ex quo hominem diabolus impugnat*, & Ambr. lib 7. in Lucam in princ. hoc argumento impugnat prædictam sententiam. *Quia plures quã sex mille computantur anni*, quanquam revera ejus ętate nondum essent completi sex mille anni ætatis mundi, juxta prædictam supputationem. Atq; simili argumento, præter alia, quæ statim subjiciemus, convincuntur falsa esse, & vana, quæ de mundi duratione traduntur lib. 4. Esdræ c. 5. 11. & 14. quæ sufficiens causa est, ut ille libere canone rejiciatur.

Secundo dicendum est, juxta verã supputationem annorum a creatione mundi, non posse evidenti aut certo argumento convinci falsum esse, quod prædicti Patres affirmant. Probatur aperte. Quia (ut late ostendi præcedenti tomo) secundum veritatem Hebraicam Christus natus est circa quatermillesimum annum a creatione mundi, nunc ergo ad summum agitur annus quinquies millesimus sexcentesimus ætatis mundi: supersunt igitur quadringenti anni, ut compleatur numerus sexmille annorum: sed in iis optime impleri possunt omnia, quæ in scriptura prædicta sunt, fore ante diem judicii; ergo fieri recte potest, ut finito illo annorum numero, mundus etiam finiatur: nullo ergo argumento convinci potest prædicta sententia falsitatis. Et hoc modo asseruerunt hanc sententiam Hebræi antiquiores, qui (ut referunt Galat. lib. 1. & Genebrar. in principio Chronographiæ) dicebant sex millia annorum futura durationis mundi, duo millia inanitatis, id est, ante legem: duo millia legis: & duo millia temporis Messiæ.

Dies judicii mundique futura dubio prorsus incerta & incognita.

Tertio dicendum est, prędictos auctores asseruisse rem prorsus incertam, quæ nulla auctoritate, vel ratione probari potest. Hoc probatur primo, quia nihil ab eis affertur ad hoc probandum. Oraculum enim Eliæ apocryphum est a quodã Rabbino confictum. Conjectura autẽ illa sumpta ex sex diebus creationis mundi nullius momenti est, tum quia illę metaphoricę significationes non possunt ab uno loco ad alium libere transferri. Dicuntur enim mille anni esse apud Deum tanquam dies unus, ut immobilitas divinæ æternitatis significetur: non vero ut dies creationis significent sæculum durationis mundi. Tum etiam quia dici potest, illos sex dies significare sex mundi ætates, quæ non habent æqualem annorum durationem. Secundo ostensive hoc probatur. Quia scriptura dicit, tempus adventus Christi esse incertum, & incognitum non solum hominibus, sed etiam angelis Matt. 24. & Mar. 13. *De die illa nemo scit.* Neq; satis est, si quis respondeat diem & horam posse esse incertam, quamvis annus sit præfixus, & certus. Nam (ut recte Aug. annotat,) *dies, hora* in hujusmodi scripturæ locis absolute pro temporis duratione sumitur. Non igitur solũ nos latet, qua die vel hora in rigore sumptis futurum sit judicium? sed absolute, quo anno, vel (quod idem est) post quem annorum numerum futurum sit. Unde Act. 1. interrogatus Christus de illo tempore respondit. *Non est vestrum nosse tempora, vel momenta, quæ pater posuit in sua potestate.* Quo testimonio putat Aug. 18. de Civit. c. 35. sufficienter redargui omnes, qui annos durationis mundi computare ac definire conantur. Ex quibus *alii* (inquit) *quadringentos: alii etiam mille ab ascensione Domini usque ad ejus ultimum adventum compleri posse dixerunt, qui conjecturis utuntur humanis, non ab eis aliquid de scriptura canonica authoritate profertur. Omnium vero de hac re calculantium digitos resolvit, & quiescere jubet ille, qui dixit, Non est vestrum scire tempora, quæ Pater posuit in sua potestate.* Atque eodem argumento contra hanc sententiam utitur idem Augustinus Enar. in Ps. 6. in princ., & Enar. in Psal. 89. circa illa verba, *Quoniam mille anni ante oculos tuos tanquam dies hesterna quæ præteriit*; & Ep. 78. & 80. Sic etiam Cyrill. Jerosol. cat. 15. de hac re agens inquit: *Tempus nemo curiose inquirat: Non est enim nostrum scire tempora, quæ Deus posuit in potestate sua, neque audeas determinare, quando hæc fient, neque rursus supinus jaceas.* Eandem sententiam graviter, atque erudite docuit Beda lib. de ratione temp. c. 64. 66. ubi contrariam, *frivolam & hæreticam* appellat. Sed applicanda sunt singula singulis. Vocat enim *hæreticam* quoad eam partem, quæ est de errore Chiliastarum, *frivolam* vero quoad aliam, quæ tempora, & annos definit. Chrysostomus etiam hom. 9. in 1. ad Thessal. in hanc sententiam eleganter interpretatur illa verba c. 5. *De temporibus autem non opus habetis, ut vobis scribam: Ipsi namque scitis diem Domini, ut furem in nocte, ita venturum.* Ubi inter alia inquit tam incertum esse tempus consummationis mundi, quantum unicuique incertus est dies mortis. Idem late tractat Auctor imperfecti in Matth. hom. 50.

De novissimo judicii die perquirere curiosum, & vanum.

Quarto tandem ex dictis concluditur a nemine posse affirmari, quo tempore, anno, aut die futurus sit secundus Christi adventus, atque adeo curiosum, & supervacaneũ esse id inquirere: cum divina providentia ita ordinatum sit, ut nobis sit occultus, ut constat ex citatis verbis Christi, & ex Luc. 17. & 21. Est etiam optimum testimonium illud Malac. 3. *Ecce venit, dicit Dominus exercituum, & quis poterit cogitare diem adventus ejus?* Si verum est ea verba de secundo adventu esse intelligenda, ut vult ibi Theodor. sequutus Eusebium lib. 5. de Demonst. c. 28. in qua sententia est etiam August. 18. de Civitat. c. 35. & lib. 20. c. 25. & 26. Aptior locus est Zachar. 14. *Et erit in die illa, non erit lux, sed frigus, & gelu, & erit dies una, quæ nota est Domino, non dies, neque nox, & in tempore vesperi erit lux:* ubi ad literam loquitur de die judicii, quę *nota Deo* dicitur, quia soli ipsi est cognita. Ratio vero non est alia, nisi quia hoc pendet ex voluntate divina, quæ nobis non est revelata: & ratione investigari nequit, non solum ab hominibus, sed neque ab Angelis. Nam si aliqua in re, certe in hac maxime, ratio facti erit voluntas facientis. Præsertim, quia (ut supra dicebamus) tota pendet ex eo, quod numerus prædestinatorum compleatur, qui numerus quoad primam prædefinitionem, & electionem ex sola Dei voluntate pendet, & ratione investigari non potest, nisi ipse Deus revelet, ut per se notum est. Et licet numerus cognosceretur, adhuc esset incertum, quanto tempore esset implendus.

Dubium.

Hic vero occurrebat tractandum, an animæ Christi sit nota illa dies, & an ab aliquo Beatorum cognoscatur. Sed hoc satis attigimus superiori tomo q. 10. art. 2. in commentario, ubi locum Marci late tractavimus, & ostendimus animam Christi cognoscere illum diem non naturali scientia, sed beata, & infusa: de Angelis vero & aliis Beatis diximus esse incertum, an in Verbo cognoscant hunc diem: verisimilius autẽ duximus cum Rich. Soto & aliis in 4. d. 43. non cognosci. Quod tamen regulariter intelligendum est: nam fortasse a B. Virgine cognoscitur. Referunt autem Rich. Sot. & alii Aug. in Ench. c. 36. dicentem, sanctos Angelos cognoscere numerum hominũ prædestinatorum. Sed in primis etiamsi hoc cognoscant, non inde fit, ut cognoscant tempus durationis mundi, ut diximus. Deinde Aug. in eo c. nihil dicit, in ca. vero 62. ubi hac de re agit, exponi posset non absolute docere, Angelos cognoscere totũ numerum hominũ electorum sed solum quot homines assumantur ad reparandas ruinas Angelorum. Verba enim ejus in fine c. 61. hæc sunt: *Ex ipsa hominum redemptione ruina illius Angelica detrimenta reparantur*: statimq; c. 6. subdit: *Et neiq; noverunt sancti Angeli docti a Deo, cujus veritatis æterna contemplatione beati sunt, quanti sunt, quanti numeri supplementũ de genere humano, integritas illius civitatis exspectet.* At vero cum homines non solum assumantur ad beatitudinem ad supplendas ruinas Angelorum: sed etiam per se, & ex primaria intentione, sicut ipsi Angeli, plures fortasse erunt homines prædestinati, quam ad reparandas ruinas Angelorum assumpti: & ideo licet hic numerus cognoscatur, non sequitur totum numerum prædestinatorum hominum agnosci.

Responsio.

Ex dictis consequenter colligitur etiam esse incertum: qua die hebdomadis, & qua hora diei, id est, nocturna vel diurna adventus Domini ad judicium futurus sit. Quanquam de hora probabile sit futurum hora matutina, sicut supra diximus agentes de generali resurrectione. Addit etiam Lactant. lib. 7. c. 19. futuram illam horã eandem, in qua Christus resurrexit, & in Dominica

die. Sed, qua conjectura hoc ipse dixit, posset alius excogitare, venturum Christum, qua die ascendit: vel judicaturum, qua die judicatus fuit, aut quidpiam simile. Est ergo tota hæc res incerta, & lubrica.

Objectio. Sed dicet tandem aliquis, quamvis definite dici non possit, quot supersint anni usque ad diem judicii, tamen ex signis, quæ de illo prædicta sunt, posse nos conjectare, utrum jam appropinquet, an adhuc longissime distet. De qua re prolixe satis scripsit Hieronymus Vvielmius lib. de sex diebus conditi orbis lect. 6. & refert contrarias, & valde dissentientes hac de re Theologorum sententias. Alii quippe dicunt, longissime adhuc distare mundi consummationem, donec octava sphæra proprio motu perfectam conversionem conficiat. Ac si duratio mundi esset propter motus cœlestes, & non potius motus cœlestes propter generationes hominum, donec perfectus eorum numerus compleatur. Sunt ergo hæ conjecturæ, & similes valde infirmæ. Alii vero conjecturam sumunt ex eo, quod verisimile est, tanto tempore, vel majori duraturum mundum post adventum Christi, quanto antea duravit. Sed hoc etiam est incertum: quia cum in lege gratiæ plures salventur quam antea, fieri potest, ut brevius absolvatur prædestinatorum numerus. Alii ergo e contrario opinati sunt, judicii tempus non longe distare, quoniam multi ex signis illius, quæ in Evangelio prædicta sunt, partim impleta esse, partim continue impleri videntur, nimirum prædicationem Evangelii in universo orbe, seditiones, bella, perditos mores & similia.

Respons. Mihi tamen videtur, nihil etiam in hoc esse temere affirmandum, ut recte monuit Beda prædicto cap. 6o. dicens: *Cunctis in communi suademus, ut sive quis ex Hebraica veritate, sive ex septuaginta interpretum translatione, sive ex utrisque commixta opere codicibus, ut sibi visum fuerit temporum cursum notaverit: sive prolixiora, sive breviora transacti sæculi tempora signaverit, aut signata repererit: nullatenus tamen ex hoc longiora, vel breviora quæ restant sæculi tempora putet, memor semper Dominicæ sententiæ. De die illa nemo scit.*

Ex signis judicii procedentibus nihil de mundi duratione colligi certo, aut probabiliter potest.

Ratio vero convincens esse videtur. Quia in primis prædestinatorum numerus, quantus sit, non solum ratione certa, sed neque probabili conjectura nobis constare potest. Quis ergo definire audeat, an plures vel pauciores homines salvandi supersint, quam hactenus salvi facti sint? aut quo testimonio, ratione ve alteram partem definiet? Et sive numerus futurorum sanctorum sit major, quam præcedentium, sive minor, unde scire potest, quis eorum breviori, vel longiori tempore absolvendus sit? Cum contingat uno tempore esse plures justos, quam alio. Itaque considerata primaria causa, propter quam durat mundus, non potest a nobis cognosci, an ejus finis longe, vel prope absit. Aliunde vero ex signis datis de secundo adventu Domini nulla fere conjectura sufficiens ad ferendum judicium sumi potest. Nam ea signa, quæ apparent impleta, sunt valde generalia, & communia, & quæ fere in omni tempore in Ecclesia fuerunt, non vero illa propria, & specialia, de quibus dixit Christus: *Cum videritis hæc omnia, scitote, quia prope est in januis.* Quod apertius constabit inferius, cum de his signis agemus. Nunc autem sufficiens hujus rei argumentum est, quod propter hujusmodi signa fere ab initio nascentis Ecclesiæ orta est æstimatio, quod dies Domini instaret, quam licet Paulus omnino evellere conatus fuit 2. ad Thessal. 2. semper tamen fuere, qui propinquum affirmarent esse adventũ Domini, licet fortasse non tam proximum, sicut Thessalonicenses putabant. Quanquam de quodam Juda Catholico, & illustri scriptore refert Hieron. de script. Eccles. quod circa sua tempora futurum judicium dixerit: *Quia magnitudo persecutionum præsentem mundi minabatur occasum.* Quem licet ipse reprehendat: idem tamen Hieron. Ep. 11. ad Ageruchiam de Monogam. easdem mundi clades elegãtissime describens, pene in eandem descendit sententiam. Ac reliqui Patres propter hujusmodi causam fere semper monuerunt appropinquare diem judicii, Tertull. lib. de fuga in persecutione c. 12. *Antichristo* (inquit) *jam instante.* Quod periode est. Et eodem modo loquitur Cyprian. ep. 58. & in ep. 56. *Scire debetis, ac pro certo credere, & tenere, pressuræ diem super caput esse cœpisse, & occasum sæculi, atq; Antichristi tempora appropinquasse.* Rursum Ep. 63. in fin. *Jam* (inquit) *secundus ejus adventus nobis appropinquat.* Basil. Ep. 71. agens de persecutionibus, quas Ecclesia suo tempore patiebatur: *Accessit* (inquit) *ad hasce animi mei disceptationes & ista cogitatio, an Ecclesias suas prorsus reliquit Dominus, an novissima hora est, & hoc pacto initium sumit defectio.* Chrysost. hom. 33. in Jo. versus finem tractans verba illa Pauli ad Philip. *Dominus prope est,* ea de propinquitate secundi adventus exponit, quamvis fortasse melius ibi intelligatur Dominus esse prope, per præsentiam, & exilium. Addit vero: *Non longe a fine absumus, sed jam mundus properat: hoc bella, hoc afflictiones, hoc terræmotus, hoc extincta charitas significat.* Ambros. orat. in Satyrum fratrem ante medium. *Raptus est, ne totius orbis excidia, mundi finem videret.* Gregor. item Magnus lib. 4. Epistolar. c. 72. Ep. 38. & hom. I. in Evangel. late hoc prosequitur. Atque eodem modo fere loquuti sunt posteriores Patres, Bernardus serm. 6. in Ps. 90. Vincentius, & alii insignes divini verbi concionatores. Ipso igitur longo rerum experimento constat, hæc signa insufficientia esse ad judicandum de diei judicii propinquitate. Nam eadem, quæ nunc sunt, fuere ante mille annos, & tamen nondum judicium advenit, nec certiora signa data sunt adventus Domini appropinquantis. Sancti vero ita loquuti sunt, vel quia mala præsentia semper videntur majora, vel quia vehementius aut ipsi timebant, aut timorem immittere peccatoribus cupiebant, & semper vere dicere poterant judicium Domini magis, ac magis appropinquare; vel certe more Scripturæ loquebantur, considerando totum hujus vitæ tempus, ut brevissimam moram, æternitati comparatum. Vel si aliqui fortasse ita simpliciter existimarunt, non satis experti fuerant, vel non animadverterunt eadem signa, quæ ipsos movebant, multis antea sæculis eodem modo contigisse.

DISPUTATIO LIV.
In tres Sectiones distributa.

De Antichristo.

POstquam ostensum est, futurum esse aliquando secundum Christi adventum ad judicium, antequam modum illius, ac formam explanemus, dicendum est de iis rebus, quæ proxime ipsum adventum antecedent, & in Scriptura nobis revelatæ sunt, tanquam certa illius adventus indicia. Inter quæ Antichristi persecutio sæpius, atque diffusius prædicta est. De qua in hac disputatione dicemus explicando primo quis, & qualis futurus Antichristus sit, quæ deinde persecutio ejus, & quis tandem ipsius futurus sit exitus. Quia tamen (ut Iren. dixit l. 4. c. 43.) prophetiæ, donec impleantur, obscurissimæ sunt, hinc factum est, ut tota hæc materia de Antichristo perobscura sit, & in rebus multis incerta, & idcirco ea solũ proferemus, quæ in Scripturis sanctis, prout ab antiquis Patribus intellectę sunt, fundamentum habent. Sunt autem in veteri testamento tria tantum loca, in quibus ad literam de Antichristo sermo est, Daniel. 7. 11. & 12. in novo autem Testamento sex loca videntur esse potissima, Matt. 24. Marc. 13. Jo. 5. 2. Thessal. 2. 1. Jo. 2. Apoc. 13. In quibus locis videndi sunt omnes Patres, & ubicunque de die judicii seu de secũdo Christi adventu scribunt. Ex quibus varia loca indicavimus Disp. præced. Sect. ult. & ex recentioribus multa congerunt contra hæreticos hujus temporis Sanderus lib. 8. de visib. Monarch. & Bellarm. lib. 3. de Roma. Pontifice, Benedictus etiam Pererius lib. 14. & 15. in Danielem.

SECTIO I.
Utrum Antichristus sit certus aliquis, ac determinatus homo.

PRimum omnium supponenda est significatio, seu etymologia nominis *Antichristi*, quod in Scriptura solum reperitur apud Joan. & per illud evidenter denotat hominem iniquum, hostem Christi, atque in omnibus illi contrarium. Vox Antichristi quid denotet. Sic enim ait 1. can. c. 2. *Filioli novissima hora est, & sicut audistis, quia Antichristus venit, nunc Antichristi multi facti sunt;* & infra *Quis est mendax, nisi is, qui negat quoniam Jesus est Christus, hic est Antichristus, qui negat Patrem & Filium,* & c. 4. *Omnis spiritus, qui solvit Jesum, ex Deo non est, & hic est Antichri-*

christus. Et Ep. 2. *Qui non confitetur, Jesum Christum venisse in carne, hic est seductor & Antichristus*. Significat ergo hæc vox hominem Christo contrarium, & qui ejus fidem, ac religionem evellere conatur. Et hoc sensu utuntur hac voce omnes Patres, qui de Antichristo, loquuntur, universaque Ecclesia, & ipsa Græca compositio vocis hoc præfert, quia vox ἀντὶ oppositionem significat, ut notavit Damasc. 4. de fide c. 27. dicens: *Veniet, non pro Christo, sed adversus Christum, qua etiam de causa Antichristus dicitur*; & Hieron. Epist. 151. ad Algasiam qu. 11. dicens: *Ipse est enim universorum perditio qui adversatur Christo, & ideo vocatur Antichristus*. Idem August. tract. 3. in 1. canon. Joan.

Ex hac ergo nominis etymologia, adjunctis prædictis testimoniis Joannis, existimarunt aliqui Antichristum non fore certam aliquam, & determinatam personam: sed significare quemcunque hominem Christo contrarium, ut Julianum apostatam, Mahometem, Arium, Lutherum, & similes. Quo sensu hæretici hujus temporis dicunt, Romanum Pontificem esse *Antichristum*, quamvis non sit unus determinatus homo, sed multi, qui in eadem sede sibi succedunt. Quorum mendacium evidentibus demonstrationibus convincunt authores nuper citati: nobis autem non est in hoc immorandum. Constabit enim manifeste ex iis, quæ dicemus, nullam Antichristi notam seu proprietatem in Romanum Pontificem convenire.

Secunda sententia hic referri potest, nimirum Antichristum fore determinatam personam, non tamen hominem, sed ipsum Dæmonem, vel fortasse Dæmoniorum principem apparentem in forma humana, non vera, sed phantastica. Ita sensit Hippolyt. lib. de consum. mundi. Alii vero dixerunt futurum esse Dæmonem, simul tamen verum hominem, scilicet incarnatum Dæmonem in vera humanitate. Quorum fundamentum non videtur fuisse aliud, nisi quia ea, quæ de Antichristo dicuntur 2. ad Thessal. 2. & præsertim eximia illa superbia extollendi se *supra omne quod dicitur Deus, & se ostentandi tanquam sit Deus*, non potest de alio, quam de ipso Dæmone existimari. Hoc indicat Theodor. lib. 5. divin. decret. cap. de Antichristo dicens: *Ante adventum Domini veniet, humanam naturam subiens, hominibus perniciosus, Deique adversarius Dæmon, & sicut olim hoc nomen, Deus, suffuratus id sibi imposuit, ita Christi Domini appellatione usurpata omnes decipiet*. Citari etiam solet Ambros. 2. ad Thessal. 2. ubi dicit Dæmonem sub Christi nomine tempore Antichristi conaturum homines adducere ad se adorandum. Et sunt, qui existiment Hieron. Daniel. 7. & Bedam Apocal. 13. indicare hanc sententiam. Nam reprobantes præcedentem, dicunt futurum esse hominem, in quo Satanas habitaturus est corporaliter. Nam hoc dicendi genere solet vera incarnatio significari, juxta illud ad Coloss. 2. *In quo habitat plenitudo divinitatis corporaliter*.

Antichristus verus homo futurus. Dicendum vero est primo, Antichristum futurum esse verum hominem. Existimo esse assertionem certam de fide. Primo ex 2. ad Thessal. 2. *Nisi venerit discessio primum, & revelatus fuerit homo peccati*. Ubi ex sententia omnium sermo est de Antichristo, qui homo a Paulo appellatur: non posset autem ita simpliciter vocari, nisi esset verus homo. Et simili modo ponderat pro hac veritate Hieron. illa verba Daniel. 7. *Et ecce oculi quasi oculi hominis erant in cornu isto, & os loquens ingentia*, ubi est sermo de Antichristo, qui dicitur futurus homo, oculos, & os habens. Et confirmatur ex verbis Christi Jo. 5. *Ego veni in nomine patris mei, & non accepistis me: si alius venerit in nomine suo, illum accipietis*. Ubi illæ voces *alius, & illum* evidenter alium hominē denotant: est autem ibi sermo de Antichristo, ut exponunt ibi Chrysost. & Cyrill. Damascen. & Hieron. supra citati. Iren. lib. 5. cap. 25. & Hilar. lib. 9. de Trinit. & lib. de unitat. Patris & filii, & Ambr. lib. de Spiritu Sancto cap. 14. & Theodor. lib. divinor. decret. cap. de Antichristo. Secundo, quia ita docent omnes Patres citati, & alii, qui de Antichristo scribunt, & hic est universalis consensus Ecclesiæ. Tertio confirmari potest, quia mors supponit veram vitam; sed Antichristus vere morietur: ergo vivet etiam vera vita corporali hominis; erit ergo verus homo. Minor propositio constat ex Paulo 2. ad Thessal. 2. dicente: *Tunc revelabitur ille iniquus, quem Dominus Jesus interficiet spiritu oris sui*. Interfectio enim veram mortem significat. Quod si quis fortasse contra hanc rationem objiciat, Antichristum non esse moriturum, ex Apoc. 19. ubi de Bestia, & Pseudoprophetа ejus dicitur: *Vivi missi sunt hi duo in stagnum ignis ardentis*. Respondetur primum etiamsi hoc admittamus, eandem esse argumenti vim, quia vivere vita humana, de qua ibi est sermo, non conveniet nisi vero homini. Deinde dicitur cum Bed. Anselm. & D. Thom. illos dici in Apocal. vivos detrudendos in infernum, non quia morituri non sunt, sed ut acerbitas pœnæ eorum significetur. Vel melius fortasse eos vivos terra absorbebit jussu Christi, & ideo dicuntur descendere vivi: tamen interficientur intra ipsam terram, antequam perveniant ad gehennam, sicut de Dathan, & Abiron interpretatur Abulens. Numer. 16. quæst. 20. Atque huic simile argumentum est, quia humana origo, & generatio non est nisi veri hominis: ostendemus autem in sequenti Sectione ex sanctis Patribus, Antichristum ducturum originem ex Judæis, & (quod mirum est) ipsemet Hippolytus docet futurum ex Tribu Dan, quod non potest consistere cum ejus sententia: nisi hoc intelligat solum secundum apparentiā, idest (hoc enim indicat) dæmonem formaturum in utero alicujus fœminæ (quæ originem ducat ex tribu Dan) humanum corpus, non verum, sed apparens, atque ita nasciturum ex illa etiam phantastice, & secundum apparentiam, atque hoc modo dici de Tribu Dan. Sed hoc alienum est a sensu omniū Patrum, & a veritate absolutæ locutionis.

Secundo dicendum est, Antichristum non solum futurum verum hominem: sed etiam veram humanam personam propriam, & connaturalem humanitati: itaque non erit persona dæmonis incarnata. Hanc conclusionem docuit expresse Damasc. l. 4. c. 27. reprobans contrarium errorem: *Neque vero* (inquit) *quemadmodum Dominus humanitatem assumpsit, ita etiam diabolus homo efficietur, (absit enim hoc); verum homo ex fornicatione parietur, atque omnem Sathanæ afflatum suscipiet. Deus etenim incredibilem quandam futuræ ipsius voluntatis perversitatem præнoscens, Diabolum in eo domicilium sibi constituere sinet*. Et eodem sensu loquuti sunt Hieron. & Beda: Neque enim oportet, ut illud *corporaliter*, eodem sensu acceperint, quo Paulus: sed usi sunt eo modo loquendi ad explicandum, eum esse futurum veluti proprium dæmonis domicilium. Atque ita etiam loquitur & luculenter exponit Author lib. de Antichristo inter opera August. tom. 9. neque Ambros. dissentit, & Theodor. in eundem modum pie explicandus est. Ratio vero est, quia in primis probabilius est, fieri non posse, ut creatum suppositum alteri naturæ hypostatice uniatur, ut in superiori tomo ostensum est. Deinde est certum, etiamsi hoc in se non implicet contradictionem, non tamen posse fieri virtute dæmonis. Deus autem cur efficeret tantum miraculum & supernaturalem unionem in persona dæmonis, cum illud ad nullum finem bonum, ac Deo dignum conferre possit? Addo etiam neque ad pravos fines ipsius Dæmonis, neque ad omnem malitiam, quam in illum hominem effundet, aliquid conferre hujusmodi unionem. Quia etiamsi fingamus humanitatem unitam hypostatice Angelo, non haberet natura angelica majorem virtutem in voluntatem humanam: neque alio modo posset illam ad malum vel bonum inducere, quam nunc possit, etiamsi in suppositis diversis existant: ergo quantacunque superbia, vel malitia futura sit in illo homine, & quantumvis a dæmone sit decipiendus, ac regendus, non est ea de causa necessaria hypostatica unio.

Hinc etiam obiter intelligitur, Antichristum non esse hominem formandum virtute dæmonis absque humano semine ex sola virgine, seu fœmina (ut quidam commenti sunt, teste authore lib. de Antichr. nomine Aug.) hoc enim erroneum est. Quia dæmon non habet virtutem ad formandum, & organizandum verum humanum corpus, & hoc facere sine causis secundis est opus solius virtutis Dei, qui tantum in prima hominum creatione, & in Christi Domini conceptione ea usus est. Tribuere autem hoc miraculum Deo in generatione Antichristi, impium ac stultum est: tribuere autem illud dæmoni, erroneum est. Quia est attribuere dæmoni divinam potestatē. Si quis autem diceret, Antichristū gene- Antichristi generatio & conceptio qualis.

Antichristus singularis quidam homo, Christi hostis acerrimus.

randum esse a dæmone succubo, & incubo medio semine humano, diceret quidem rem incertam, non tamen impossibilem, neque erroneam.

Dico tertio Antichristum proprie, & juxta primævam impositionem hujus vocis significare quendam certum, ac singularem hominem insignem hostem, & adversarium Christi. Est res certissima, & de fide. Cujus sensum his verbis recte explicuit Damascen. sup. *Omnis qui filiũ Dei, ac Deum in carne venisse, ac Deum perfectum esse, atque hominem perfectum minime confitetur, Antichristus est. Cæterum peculiari, ac præcipuo modo Antichristus ille dicitur, qui sub mundi catastrophem venturus est*. Itaque sicut Christus prius in lege promissus, certus, ac singularis homo existit, quanquam secundum quandam participationem gratiæ, aut sacerdotalis, vel regiæ unctionis, alii sint *Christi* appellati, ita quidam est singularis homo Christi hostis omnium acerrimus, quem *Antichristum* appellamus, & de quo totus hic sermo instituitur, qui secundum Domini adventum proxime antecedet, quamvis propter participationem, vel similitudinem cum illo alii etiam *Antichristi* dicantur. Et hoc modo explicata conclusio est expressa in Scriptura sacra Jo. 5. *Ego veni in nomine Patris mei, & non accepistis me: si alius venerit in nomine suo, illum accipietis*. Qui locus est probabilis propter authoritatem Sanctorum (quos supra citavi) tamen per se sumptus non videtur cogere. Quia post Christum plures fuere, qui sua authoritate se Christos finxerunt, & a Judæis recepti sunt, ut patet ex Josepho lib. 2. de bello Judaico c. 6. alias 12. & lib. 20. Antiquit. c. 2. alias 4. & de Simone Mago legimus Actor. 8. quod se Christum finxerit, & a multis Judæis receptus sit. Christi autem verba non ad unum tantum, sed ad hos omnes applicari possunt, ut non singulariter, sed indefinite intelligantur. Sed prior expositio (ut dixi) est verior, Quia unus est, quem Judæi expectant, & unus erit, quem omnes tandem recipient. Nam illi alii, qui se Christos finxerunt, non sunt ab omnibus Judæis recepti: sed paucos quosdam deceperunt. Expressiora vero testimonia sunt 2. ad Thessal. 2. *Nisi venerit discessio primum, & revelatus fuerit homo peccati, filius perditionis*: & infra: *Tunc revelabitur ille iniquus, quem Dominus Jesus interficiet spiritu oris sui, cujus est adventus secundum operationem Satanæ, in omni virtute, &c*. Ubi evidenter est sermo de singulari persona, & ideo in Græcis codicibus additur semper articulus, quo denotatur singularis persona. Et idem colligere licet ex Danielis 7. 11. & 12. & Apoc. 13. ubi prædicitur quidam singularis Rex futurus, qui destruet alia regna, & Sanctos Dei crudelissime persequetur: *Et extollet se supra omne, quod dicitur Deus*; quas prophetias de Antichristo intelligũt omnes Patres supra citati, & non possunt de throno aliquo, vel hominum successione intelligi, sed de uno singulari homine. Dices: alia regna, quæ apud Danielem in quatuor bestiis, vel decem cornibus ostenduntur, non sunt singulares tantum personæ, sed Monarchiæ cum multorum Regum successione: ergo idem dici poterit de Antichristo. Respondetur negando consequentiam, tum quia ibidem dicitur, regnum Antichristi cum ipso esse extinguendum (ut infra videbimus); tum etiam quia opera, quæ ibidem prædicuntur de Antichristo, non possunt nisi in unum singularem hominem convenire. Quæ omnia ex dicendis clarius constabunt. Et specialiter cõfirmari hoc potest ex loco Apocal. 13. ubi describuntur propriæ actiones, & mores illius bellæ, per quam Antichristus significatur, qui habiturus dicitur proprium ac peculiare nomen. Iis enim signis, & notis solent indicari singulares & individuæ personæ. Non aperuit autem Joannes clare, quod sit futurum proprium nomen illius hominis, sed in ænigmate illud proposuit dicens, in nomine ejus futurum numerum *sexcentorum sexaginta sex*, idest, nomen illius componendum esse ex literis Græcis (Joannes n. Græce scripsit) quæ illum numerum contineant. Unde orta sunt varia judicia, & divinationes illius nominis, quæ in prædictis authoribus videri possunt. Mihi enim non placet in eis referendis immorari, quoniam verissimam censeo sententiam Iren. dicto lib. 5. nihil in hoc constanter affirmari posse. Quia multa excogitari possunt nomina, sicut a multis excogitata sunt, quorum literæ numerum illum contineant. Eamque ob causam Spiritus Sanctus sub illo tantum ænigmate nomen proposuit: quia sciri noluit, donec prophetia esset impleta, quando id prodesse poterit ad ipsum Antichristum cognoscendum. Ultimo, Antichristus, & ejus persecutio proposita sunt in Scriptura, ut signum certum, quod præcedere debet secundum Christi adventum, ut patet 2. ad Thessal. 2. *Rogamus vos, ut non cito moveamini, neque terreamini, quasi instet dies Domini. Quia nisi venerit discessio primum, & revelatus fuerit homo peccati, &c*. Sed si non esset Antichristus certus, & determinatus homo, nullum esset hoc signum: ergo.

Antichristi nomẽ.

Antichristi multi quomodo.

Neque contra hoc obstat locus Jo. 1. can. c. 4. *Omnis spiritus, qui solvit Jesum, ex Deo non est, & hic est Antichristus*, & ideo cap. 2. dixerat multos esse Antichristos. Nam ibi Joannes utramque significationem hujus vocis ponit a Damasceno indicatam. Sic enim ait cap. 2. *Audistis, quia Antichristus venit*, ubi Græce ponitur articulus ὁ, ut significet, se loqui de singulari illo, ac proprio Antichristo, qui ab initio Ecclesiæ prædici cœpit, & in hoc confirmat veritatem propositam. Deinde subjungit: *Nunc Antichristi multi facti sunt*, scilicet, secundum quandam participationem, & similitudinem in spiritu contradicendi Christo, & discedendi ab illo.

SECTIO II.

Utrum Antichristus jam venerit, aut quando, unde, & ex quo genere expectandus sit.

Qui non existimant, Antichristum fore aliquam singularem personam, sed aliquod imperium & successionem hominum in illo regnantium, vel quemcunque insignem hostem Christi, facile existimant venisse Antichristum. Et ita sentiunt omnes heretici hujus temporis fingentes spirituale Romani Pontificis imperium esse regnum Antichristi. Ex iis vero, qui certam aliquã personam designant, non defuerunt, qui dicerent, Antichristum jam venisse, & quidam dixerunt illum fuisse Neronem, ut notavit Hieron. Dan. 11. & Severus Sulpicius lib. 2. sacræ hist. Quæ opinio (ut Aug. notavit 20. de Civit. c. 19.) occasionem sumpsisse videtur ex verbis Pauli 2. ad Thessal. 2. ubi loquens de Antichristo ait: *Nam mysterium jam operatur iniquitatis*, quod videtur propter Neronem dixisse, qui tunc Ecclesiam persequebatur, & tamen illum vocat *Antichristum*, qui jam operabatur: non posset autem operari, nisi jam existeret. Unde expressius Jo. 1. can. c. 4. dixit: *Antichristus jam in mundo est*. Quod si inquiras, quomodo Nero, qui jam fuit, persequuturus sit Ecclesiam in fine mundi. Respondent, vel suscitandum esse, vel nondum esse mortuum. Ita refert August. supra: *Sed multum (inquit) mihi mira est hæc opinantium tanta præsumptio*. Quæ enim major temeritas excogitari potest, quã fingere, iniquum, ac crudelem Ecclesiæ persecutorem divinitus ac miraculose vivum conservari, & revera mortem non subiisse, quam omnes historiæ referunt? Aut vero damnatum jam hominem miraculose suscitandum esse, ut iterum Ecclesiã divexet? Alii excogitarunt Mahometem fuisse Antichristum. Ita refert Clichtoveus in commentariis, Damasc. lib. 4. c. 27. qui non audet definire, an falsa sit hæc opinio, & affert plures conjecturas, quibus eam suadeat. Potissime sunt, quia Mahometes in doctrina & moribus, fuit valde dissimilis, atque contrarius Christo. Quæ ratio valde infirma est, tum quia communis fere est multis hæreticis, & apostatis, & non facile potest judicari, ex omnibus, qui hactenus Christo adversati sunt, quis fuerit illi maxime contrarius. Tum etiam quia ad ostendendum aliquem esse Antichristum, non satis est, quod aliqua, vel multa judicia, eorum, quæ de Antichristo dicta sunt, in illum conveniant, si multa alia deesse reperiantur. Sed inquiunt, prædictum esse Apoc. 13. Antichristum futurum anno 666. ab adventu Christi: Mahometes autem eo anno exortus est, & sectam suam disseminare cœpit. Respondetur, assumptionem esse falsam, quia in Apoc. nihil prædicitur de anno, in quo venturus est Antichristus: sed solum prædicitur numerus continendus in elementis nominis ejus. Deinde quod subsumitur, etiam est incertum. Nam licet constet Mahumetanam sectam cœpisse post 600. ann. Dom. tamen non constat, pervenisse ad 666. annum. Nam potius chronographi referunt 623. anno prædicare ac regnare cœpisse

Mahometes non fuit Antichristus.

Maho-

Mahometem, & ad summum 54. annis postea vixisse. Denique tempore Paschalis secundi, (ut in actis ejus legitur) quidam Episcopus Florentinus ausus est affirmare, Antichristum ortum esse anno Christi millesimo, & coacto concilio damnata fuit a Pontifice ejus sententia.

Antichristus nondum venit.

Dicendum igitur est primo, Antichristum proprie dictum, & quem singulariter scripturæ prædicunt fore, nondum venisse, seu regnasse. Hanc conclusionem existimo omnino certam, eamque docent omnes ... hactenus citati, qui de Antichristo scribunt, & quos statim indicabimus. Ejus vero probatio pendet ex multis, quæ inferius dicenda sunt de aliis signis, quæ diē judicii præcedent, qualia sunt eversio Romani imperii, prædicatio Evangelii in universo mundo, adventus Eliæ, & Enoch, & alia signa, quæ in cœlo, & in elementis fient, & de ordine horum signorum inter se. Et ideo, ne confundamus ea, quæ de singulis dicenda sunt, nunc solum probatur ex ordine regni Antichristi ad alia regna, & ex brevi duratione, & extinctione personæ, ac regni ejus, ac denique ex temporis brevitate, quæ intercedet inter ejus obitum, & diem judicii. Primum declaratur ex c. 2. & 7. Daniel. ubi juxta ejusdem prophetæ interpretationem, per quandam statuam habentem caput aureum, pectus argenteū, ventrem æneum, & tibias ferreas significata sunt quatuor imperia Assyriorum, Persarum, Græcorum, & Romanorum, quæ eodem ordine sibi successerunt, quæ etiam significantur c. 7. per quatuor bestias. Postea vero prædicitur Romanum imperium dividendum in decem regna, quæ c. 2. significantur per decem digitos, quos statua habebat in tibiis, c. vero 7. per decem cornua, quæ ex quarta bestia adnascebantur, quæ sub eodem ænigmate prædicuntur Apoc. 13. Postmodum vero additur, post illa decem regna oriri aliud, quod per *cornu parvulum* Dan. 7. significatur, & de eo dicitur, habiturum *os loquens ingentia*, & futurum majus cæteris, & facturum bellum adversus Sanctos, &c. & ita Patres omnes per cornu illud Antichristum intelligunt, ut patet a Hier. & Theodor. ibi, & Iren. dicto l. 5. contra hær. & Aug. 20. lib. de Civit. c. 23. Hinc ergo omnes colligunt, Antichristi regnum esse postremum inter omnia temporalia regna, seu monarchias mundi, & ita post illud non describitur in Daniele, neque in Apocalypsi aliud temporale regnum, quod illi succedat, sed judicium Dei, & æternum regnum Sanctorum. Colligunt præterea, regnum Antichristi non esse futurum, donec imperium Romanum in plura regna sit divisum, & extinguatur. Ex iis ergo concluditur ratio. Hactenus imperium Romanum non est prorsus extinctum: nam licet in plura regna sit divisum, adhuc tamen durat & nomen & dignitas Romani imperii. Rursus nondum extitit Rex aliquis, qui omnia illa regna, in quæ Romanum imperium divisum est, invaserit, sibique subjecerit: signum ergo est, Antichristi tyrannidem nondum incepisse. Hæc ratio pendet ex multis, quæ postea dicturi sumus Disput. 56. Sect. 2. & ideo ut sit efficax, conjungenda est cum sequenti.

Secundum argumentum sumptum est ex eo, quod Antichristi regnum brevissimo tempore duraturum est. Ut enim colligitur ex Dan. 7. & 12. & ex Apoc. 11. 12. & 13. Antichristi suprema potestas, ac monarchia tantum per tres annos, & dimidium durabit. Loquor autem de monarchia, & suprema potestate, quia, ut ibidem dicitur: *Data est illi potestas in omnem tribum, & populum, & linguam, & gentem*, quam (ut infra dicemus) paulatim acquiret partim divitiis ac muneribus, partim vi, & fraude.

Monarchiæ Antichristi duratio.

Quantum vero temporis in augenda stabiliendaque monarchia ponere debeat, non mihi constat: quia neque ex prædictis locis satis colligitur, neque videtur admodum verisimile, brevi tempore trium annorum cū dimidio hæc omnia esse perfecturum. Illud ergo solum est certum, ad summum permansurum in throno suo tribus annis cum dimidio, statimque & ipsum interficiendum, & regnum ejus evertendum. Assumptum probatur ex prædictis locis. Nam Dan. c. 7. loquens de regno Antichristi ait: *Et tradentur in manu ejus, usque ad tempus, & tempora, & dimidium temporis*, idest per annum, & duos alios annos, & dimidiū anni; ita enim per ænigma loquutus est Propheta ad celandam prophetiam; & eodem usus est Jo. Apoc. 12. quod repetens Dan. cap. 12. ita explicat: *A tempore, cum ablatum fuerit juge sacrificium, & posita fuerit abominatio in desolationem, dies mille, ducenti nonaginta*. Ex quibus verbis probabiliter colligere licet, hoc tempus computari ab eo tempore, seu statu, in quo Antichristus principatum orbis jam obtinebit, antea enim non cessabit sacrificium juge. Addit vero in hoc posteriori loco Daniel dies duodecim, tribus annis, & dimidio supra dictis, ut denotet tempus illud fore præcisum, ac omnino definitum, quamvis juxta communem loquendi modum præscribatur certus annorum numerus, etiamsi pauci dies supersint, desint ve. Et eodem modo dixit Jo. Apoc. 11. *Civitatem sanctam conculcabunt mensibus quadraginta duobus*, qui conficiunt prædictos tres annos cum dimidio. Omittit autem 12. dies, quia non complent mensem, & ita non cōputantur in numero illo perfecto. Subdit vero de Elia, & Henoch: *Et prophetabunt diebus mille ducentis sexaginta*. Quia videlicet tempus prædicationis eorum 30. diebus brevius erit. Et similiter c. 13. *Data est ei potestas facere menses 42.* In quo etiam videtur indicari hoc tēpus futurum integri regni, & potestatis Antichristi. Nec possunt hæc loca improprie exponi, ut numerus certus ponatur pro incerto. Tum quia (ut dixi) ille præcisus modus numerandi non solum annos, & menses, sed etiā dies, & semper cum eadem proportione, aperte indicat definiri tempus. Tum etiam, quia nunquam per hujusmodi numeros tam varios solet in Scriptura significari indefinite aliquis incertus numerus, præsertim cum non solum numeri perfecti, sed etiam imperfecti addantur. Tum etiam quia in aliis Scripturæ locis semper indicatur, illud tempus fore brevissimum *propter electos*, ut dicitur Matt. 24. & ideo Apoc. 12. & 20. *modicum tempus* illud appellatur. Unde Patres omnes & verbis Scripturæ, & iis rationibus adducti hujusmodi futurum esse existimant tempus persecutionis Antichristi, & addunt cōgruentiam: ut sicut Christus tribus annis cum dimidio prædicavit, ita eodem fere tempore Antichristus Ecclesiam Christi persequi permittatur. Ita fere Hieron. & Theod. in Dan. Anselm. Bed. Rupert. & alii in Apoc. Iren. August. Cyrill. & alii supra citati. Jam vero, nullum hactenus extitit imperium universale, quod alia regna sibi subjugarit, & tantum per tres annos cum dimidio duraverit. Imo neque de Rege aliquo hoste Christi, & persequutore Ecclesiæ, qui hactenus fuerit, id poterit vel probabiliter affirmari, ut ex omnibus historiis constat: quin potius nulla hucusque extitit persecutio in Ecclesia tam acerba, quam futura est persequutio Antichristi, ut postea videbimus; ergo.

Tertium argumentum est, quia statim post interitum Antichristi futurus est secundus Christi adventus, diesq; judicii, ut omnes citati Patres docēt ex Paul. 2. ad Thess. 2. dicente: *Nisi venerit discessio primum, & revelatus fuerit homo peccati*. In quo non solum significat secundum Christi adventum non esse futurum antequam Antichristus veniat: sed etiam statim post illum esse futurū, atque adeo tunc vere timeri posse, *quasi jam instet dies Domini, quando revelatus fuerit homo peccati*. Unde infra subdit, quod quando Christus veniet, destruet Antichristum illustratione adventus sui. Unde multi colligunt ipsomet adventu Christi esse Antichristum interficiendum, de quo postea dicemus. Præterea Christus Dominus Matth. 24. post prædictam Antichristi persecutionem, subdit proxima signa judicii & adventus sui; *Statim* (inquit) *post tribulationem illorum dierum, sol obscurabitur*, &c. & infra: *Et tunc apparebit signum filii hominis in cœlo, & videbunt filium hominis venientem in nubibus cœli*. Et idem etiam Dan. 7. post illa verba: *Et tradentur in manu ejus usque ad tempus, & tempora, & dimidium temporis*, subditur: *Et judicium sedebit, ut auferatur potentia & conteratur, & dispereat usque in fin.* Quibus verbis non solum significatur, judicium futurum statim post Antichristum: sed etiam ad hoc statim futurum, ut auferatur ejus potētia, ejusque persecutio cesset. Nam (ut Christus dixit,) *Propter electos breviabuntur dies illi*; & inferius expressius dicit Daniel: *Ecce cornu illud faciebat bellum adversus Sanctos, & prævalebat eis, donec venit antiquus dierum, & judicium dedit Sanctis excelsi*; & in Apoc. c. 11. idem aperte dicitur, ut in sequentibus latius exponemus. Et hoc idem docent Sancti, vel hæc loca exponentes, vel de mundi consummatione scribentes, Iren. Hyppol. August. &c. Hinc ergo evidenter concluditur, Antichristū nondum præteriisse,

cum

cum judicium nondum factum sit. Convincitur etiam, nondum regnare cœpisse: imo nec natum esse. Quia ex signis, & rebus revelatis, quæ debent præcedere judicii diem, fere evidenter constare potest, longiori tempore distare judicium, quam Antichristus victurus sit, vel naturaliter vivere possit. (Objectio.) Dices, quantum igitur temporis intercedet inter mortem Antichristi, & judicium, seu adventum Christi. (Respons.) Respondeo primum, illud tempus futurum brevissimum, & hoc nobis satis esse ad vim rationis factæ. Nam licet intercedant aliqui dies v. g. decem, aut viginti, vel etiam annus integer, eadem est prædictæ rationis efficacia. Considerato autem modo loquendi Scripturæ, vix existimari potest, illud tempus fore diuturnius. Deinde multi colligunt ex Dan. 12. tempus illud futurum 45. dierum, quos Deus concedet hominibus ad agendam pœnitentiam post mortem Antichristi. Nam postquam Daniel dixerat, persecutionem Antichristi duraturam 1290. diebus, subdit: *Beatus, qui expectat, & pervenit usque ad dies* 1335. ubi adduntur prædicti dies propter dictam causam, ut notant Hieron. Theodor. & alii. Anselm. vero in Elucid. ponens tantum 40. dies, perfectum numerum posuit omisso imperfecto: nam 2. ad Thessal. 2. quadraginta quinque dies posuit, sicut etiam Bed. Apoc. 8. At vero hæc communis sententia dubia est, eo quod Ezech. 39. post distinctionem & cladem Gog, & Magog, septem menses, vel etiam septem anni futuri esse significantur. Propter quod Lyran. ibi, & Dan. 12. existimat, illos dies apud Dan. non proprie sumi, sed metaphorice, diem pro anno usurpari. Sed hoc est incredibile contra communem expositionem, & contra proprietatem verborum sacræ Scripturæ, & contra contextum Danielis. Nam ibi numerus mensium per numerum dierum declaratur. Alii negant Danielem loqui de die judicii futuro post illum numerum dierum. Sed eadem facilitate negari potest, Ezechielem loqui de morte Antichristi, sed de aliis principibus, ejus ministris, & exercitibus ejus, qui fortasse interficientur aliquibus mensibus ante Antichristum. Aut certe per metaphoram dicamus significatam esse acerbitatem illius stragis. Est ergo res hæc valde lubrica, & incerta. Unde satis constat, quid respondendum sit interroganti, quando venturus sit Antichristus. Dicendum est enim tam incertum hoc esse, quam est incertum, quando futurus est dies judicii, solumque affirmari posse, futurum prope diem judicii.

(Dubium.) Quæri vero hic ulterius potest, unde venturus, seu ubi sit nasciturus & ex quo genere, & quibus parentibus: hæc enim omnia antiqui Patres inquirunt. Et quidam dicunt nasciturum Babylone, ut Author operis de Antichristo, nomine August. & Hieron. Dan. 11. & Anselm. in Elucidar. Lactant. vero l. 7. c. 17. dicit oriundum ex Syria. Rursus affirmant generandum esse ex fornicatione, Damasc. supra, & Anselm. Tandem docent generandum esse ex Judæis parentibus, & multi affirmant futurum ex Tribu Dan, ita interpretantes prophetiam illam Genes. 49. *Fiat Dan coluber in via, cerastes in semita*, & illud Jerem. 8. *ex Dan audivimus fremitum equorum*. Et propter hanc causam existimant Joan. in Apoc. c. 7. omisisse Tribum Dan, in odium nimirum Antichristi. Atque ita sentiunt Iren. & Damasc. locis citatis, Beda, Rupert. & Anselm. Apoc. 7. Theodor. qu. 109. in Genes. Ambr. lib. de benedictionib. Patriarch. c. 7. August. lib. qu. in Exod. qu. 22. & in tract. de benedict. Patriarchæ Jacob (qui nomine ejus circumfertur tomo 3.) Prosper in dimidio temporis c. 9. Gregor. 31. Moral. c. 18. Eucher. & alii, quos refert Lipomanus in catena super Genesim. Hæc vero omnia incerta sunt, cum neque ex scriptura, neque ex alia divina revelatione nobis tradita, sufficienter colligantur. Illud tamen inter omnia verisimillimum est, futurum scilicet Antichristum Judæum & origine, & professione, (Antichristus & genere & professione Judæus) ut præter citatos affirmant Hieron. Daniel. 11. Ambros. 2. ad Thessal. 2. qui aperte dicit, Antichristum futurum circumcisum, & Severus Sulpit. lib. 2. Dial. ait, illum imperaturum, ut omnes circumcidantur. Conjectura autem est, quia (ut infra ostendimus) ipse in principio suadebit Judæis se esse Messiam, ipsique eum recipient juxta illud Jo. 5. *Si alius venerit in nomine suo, illum recipietis*. Nam ut ait Paul. 2. ad Thessal. *Quia veritatem recipere noluerunt, mittet illis Deus operationem erroris, ut credant mendacio*: non est autem verisimile recepturos Judæos in Messiam nisi Judæum hominem, & circumcisum. Ex qua autem Tribu futurus sit, incertum est, tum quia locus ille Gen. ad literam de Samsone explicatur a Hier. in traditionibus Hebraicis, quia revera ibi Jacob non videtur mala, sed bona potius prædicere. Tum præterea quia tempore Antichristi tam confusæ erunt tribus Judaicæ, sicut nunc sunt. Unde vix poterit hominibus constare, ex qua tribu ortus sit. Atque ideo credibile est, quod ait Cyril. Jerosol. cat. 15. studiosissimum futurum Antichristum templi Jerosolymitani, ut *ipse de progenie David esse videatur, qui templum, olim a Salomone extructum, ipse sit ædificaturus*, ut nimirum pro Messia haberi, ac recipi possit. An vero nasciturus sit, ex impuro, atque illegitimo thoro, magis incertum est: facile tamen credi potest tam iniquum hominem, tamque Christo contrarium, turpissimam habiturum originem, & sicut Christus de purissima Virgine conceptus est, ita illum ex impurissima fœmina fore generandum. Atque ex iis omnibus confici potest nova ratio ad ostendendum nondum Antichristum venisse. Quia nullus Judæus homo, quique a Judæis pro Messia susceptus sit, temporale regnum obtinuit, aut Jerosolymitanum templum instaurare potuit. Ac similes rationes sumi poterunt ex his omnibus, quæ de vita, regno, ac persecutione Antichristi dicturi sumus.

(Objectio.) Una vero objectio superest solvenda, quæ superius indicata est, ex Paulo 2. ad Thessal. 2. dicente de Antichristo: *Mysterium jam operatur iniquitatis*. Nam si jam tunc operabatur: ergo jam erat. Unde & Jo. 1. can. c. 4. ait, *in mundo est*. (Respons.) Respondetur ex ipso contextu evidenter constare mentem Pauli. Nam, ut Thessalonicenses liberat metu instantis judicii, docet eos, prius venturum Antichristum, qui nondum venerat. Cum ergo ait, *Mysterium jam operatur iniquitatis*, non loquitur de persona Antichristi: sed de membris ejus, ut sunt hæretici, & tyranni, qui eodem spiritu aguntur, & jam tunc operabantur, quo ipsa persona Antichristi regetur. Et eodem modo ait Joannes, Antichristum jam venisse secundum eam participationem, ratione cujus *Antichristi* vocantur omnes illi similes, seu (quod idem est) dicitur venisse non in persona, sed in spiritu. Sicut Matth. 17. dicit Christus, venisse Eliam, quia Joannes Baptista venerat *in spiritu* ejus. Ita exponunt super hæc loca Chrysost. Ambr. August. & alii Græci, Latinique, & Hieron. dicta qu. 11. ad Algas. & August. 20. de Civit. c. 19. D. Thom. supra qu. 8. art. 8. ac fere alii Patres supra citati.

SECTIO III.

Quales sint futuri Antichristi mores.

OStendimus, proxime ante judicium venturum quemdam hominem singularem hostem Christi, & Sanctorum ejus, superest, ut mores, doctrinam, ac persecutionem ejus exponamus. Ut autem de moribus dicamus, ab exordio vitæ ejus initium sumendum est.

Principio igitur dicunt aliqui, ab initio suæ conceptionis ita fore a dæmone possidendum, ut omni ejus malitia repleatur. Quo certe modo intelligunt, quod Paul. 2. ad Thess. 2. dicit *adventum ejus esse secundum operationem Satanæ*, quocirca eum vocat *hominem peccati*, idest, *diaboli* (ut Sedulius exponit), non quod a diabolo generandus sit: sed quia omnem operationem diaboli in se suscipiet, ut ibi ait Theod. & Oecumen. ibi asserit, Antichristum obsidendum, regendumque a Satana; & hæc sententia est Anselm. in Elucid. & August. seu Raban. citato lib. de Antichristo. Est tamen sano modo intelligenda. Nam in primis (ut ex superioribus constat) dæmon non efficiet conceptionem Antichristi: operabitur autem (quantum in se erit) commovendo humores, & applicando agentia, & materiam, ut fiat temperamentum illius hominis maxime proportionatum, atque propensum ad vitia. Quod non alia ratione asseritur, nisi quia talis futura est vita Antichristi, ut videatur Deus, omnem licentiam dedisse dæmoni, ut totam suam malitiam, ac potentiam in illum exequatur. Et quia ille homo futurus est in omnibus maxime contrarius Christo, & ideo sicut Christus opera Spiritus sancti conceptus est, ita in Antichristi conceptione spiritus dæmonis eam præstabit operam, quam suo modo potest, & hoc fortasse sensu Hier. Isa. 16. dæmonem appellat *patrem Antichristi*. Deinde observandum est non esse anticipandum Antichristo usque (Antichristus ab initio conceptionis suæ a dæmone obsidendus quomodo.)

ratio-

rationis, et eo sensu intelligatur replendus ab infantia omni malitia dæmonis. Illa enim anticipatio non potest fieri sine miraculo, quod nulla ratione fingendum est sine fundamento, & ad finem pravum. Dici ergo potest replendus ab infantia dæmonis malitia, quia statim tradetur potestati dæmonis, ita ut dæmon intelligat sibi permitti a Deo, ut omnibus modis eum tentet & ad malum inducat, & ideo ita illum etiam in infantia circumveniet, & omnes ejus motus, actusque diriget, ut semper fiat proclivior, & facilior ad malum. Et hoc etiam modo intelligendum est, esse obsidendum a dæmone, non quod judicio privandus sit, & libertate (sicut solent arreptitii cogi, aut dementari a dæmone) alias non peccaret in actibus suis, quod est aperte contra Paulum, & alia Scripturæ testimonia. Sed dicitur obsidendus a dæmone, quia semper, & in omnibus eum diriget, & gubernabit ab infantia sua. Quo sensu dixit Damasc. lib. 4. cap. 27. *Ex fornicatione parietur, atque omnem Satanæ afflatum suscipiet. Deus etenim incredibilem quandam futuræ ipsius voluntatis perversitatem prænoscens, diabolum in eo domicilium sibi constituere sinet.*

Secundo, postquam ad usum rationis pervenerit dicunt aliqui scriptores (ut Anselm. in Elucid. & Author lib. de Antichristo inter opera August.) educandum eum fore in Corozaim, & Bethsaida. Quod ubi legerint, aut quo fundamento dixerint, me latet. Fortasse moti sunt, quia illæ civitates maximæ incredulitatis, & obstinationis incusatæ a Christo sunt: sed hoc fundamentum nullius roboris est. Damasc. quidem dicto c. 27. solum dicit, clam esse educandum. Quidquid vero sit de loco, & modo educationis ejus, omnes tamen docent, a principio esse imbuendum omnibus iniquis moribus, ac pravis artibus, & a maleficis & ariolis instruendum, & præsertim astutia dæmonis. De quo Cyril. Jerosl. cat. 15. *Inducet* (ait) *quemdam magum hominem* (sic vocat Antichristũ) *veneficiis, & incantationibus, & malis artibus instructissimum.* Et inferius de moribus illius loquens dicit, talem futurum, *ut omnes, qui ante illum improbi, & impii fuerint, excellat malitia, mentemque habeat homicidiariam, præfractam, immisericordem, & variam.* Quæ omnia in divinis literis magnum fundamentum habent. Primum, quia illa epitheta, 2. ad Thess. 2. *Homo peccati, filius perditionis; ille iniquus, cujus est adventus secundum operationem Satanæ, in omni seductione iniquitatis:* & illud Dan. 8. *Cum creverint iniquitates, consurget Rex impudens facie:* hæc, inquam, & similia indicant ingentem malitiam, & corruptissimos totius vitæ mores, adeo, ut aliqui sentiant, nunquam esse bene moraliter operaturum. Quod licet sit incertum, tamen non est incredibile. Deinde, quia expresse prædicuntur de illo cum magna exaggeratione immania vitia, quæ sunt fontes aliorum. Primum, ac præcipuum est superbia, de qua dicitur 2. ad Thessal. 2. *Extollitur supra omne, quod dicitur Deus, aut quod colitur, ita ut in templo Dei sedeat ostendens se tanquam sit Deus;* & Dan. 7. *Sermones contra excelsum loquetur, & putabit, quod possit mutare tempora, & leges;* & c. 9. *Cor suum magnificabit;* & c. 11. *Et faciet juxta voluntatem suam Rex, & elevabitur, & magnificabitur adversus omnem Deum, & adversus Deum Deorum loquetur magnifica.* Propter quæ Greg. l. 4. Ep. 38. *Regem superbiæ*, Antichristum vocat, indicans, eum in hoc vitio posse fere cum Lucifero conferri. Colligitur enim ex dictis locis perventurum eum ad superbiæ fastigium, præsertim tunc, cum rebus omnibus potitus fuerit, antea vero totum vitæ suæ cursum ad eam gloriam obtinendam esse instituturum. Unde August. tr. 29. in Jo. conferens, atque conjungens illa verba Christi: *Qui a semetipso loquitur, propriam gloriam quærit*, cum illis: *Alius veniet in nomine suo, & hunc suscipietis*, dicit, eũ, qui veluti per antonomasiam gloriam propriam quærit, esse Antichristum: *Qui gloriam nominis sui quæsiturus est, inflatus, non solidus, non stabilis: sed utique ruinosus, in quo injustitia est, non veritas.* Tribuitur præterea illi Dan. 11. *quod erit in concupiscentiis fæminarum, quod Deum patrum suorum non reputabit:* denique, *quod omnia faciet juxta voluntatem suam:* ut omittamus homicidia, & crudelissimam tyrannidem, de qua postea dicendum. Erit ergo omnium hominũ iniquissimus. Propter quod, *Caput iniquorũ* dicitur, ut supra dixit D. Th. q. 8. a. 4. An vero idolorum etiam cultor futurus sit, dicemus sect. seq.

Mores Antichristi quales.

Ex iis autem colligunt aliqui, paulo postquam cœperit Antichristus ratione uti, ab Angelo custode desertum iri, propter nimiam ejus malitiam, & pronitatẽ ad malum. Quam sententiam tribuit D. Th. Viguerius in Institut. c. 21. §. 3. Vers. 3. Ego vero in D. Th. id non reperi. At Antonin. 4. p. tit. 13. c. 4. §. 3. sic inquit: *Quamvis Angelus bonus ei non subtrahetur ad custodiam: tamen postquam incipiet malitia uti, nullum effectum custodiæ in eum exercebit, eo obstinato.* Itaque non est verisimile, esse deserendum ab Angelo custode, quantum est (ut sic dicam) ex parte Angeli, quia semper paratus erit ad custodiendum illum, & ad suggerẽdum bona, & avertendum a malis. Quia quamdiu ille est viator, commissus erit curæ, & custodiæ sui Angeli. Item quia neque existimãdum est, Deum illi denegaturum gratiam suam sufficientem, & necessariam, quantum est ex parte Dei, seu (quod idem est) si ipse impedimentum non posuerit. Est autem verisimile tantam fore Antichristi malitiam, ac tam frequentem usum operandi, & cogitandi mala, tantamque cum dæmone familiaritatem, & conjunctionem, ut vix unquam det locum alicui bonæ inspirationi, aut effectui spirituali Angelicæ custodiæ, aut divinæ gratiæ.

Tertio observant Patres, præsertim Cyril. Jerosolym. cat. 15. & Damasc. dicto c. 27. & Hippol. in l. de consũmo. licet ab ineũte ætate Antichristus flagitiosissimus futurus sit, ac crudelissimus: tamen in principio simulaturum, & boni specimen præbiturum, ut Judæos possit decipere, & paulatim regnum tyrannice occupare. Constat enim ex sententia horum Patrum, & reliquorum, quod licet Antichristus non mittetur a Deo: venire tamen permittetur, ut Aug. loquitur tr. 29. in Jo. in fine, sic tacite exponens illud 2. Thessal. 2. *Mittet illis Deus operationem erroris*, idest venire permittet. Interdum enim ita scriptura loquitur de permissione, ac si res a Deo fieret, ut declaret (quasi per exaggerationem) justitiam, & vindictam Dei, & infallibilitatem effectus, qui consequetur. Hoc ergo sensu mittetur Antichristus, seu veniet, ut Judæos decipiat in pœnam incredulitatis suæ, ut insinuavit Christus illis verbis: *Si alius venerit in nomine suo, illum accipietis.* Quod clarius explicuit Paulus citato loco, ut ibi notarunt omnes interpretes, & Hieron. dicta qu. 1. ad Algas. & Iren. dicto lib. 5. contr. hæres. Gregor. 13. moral, cap. 10. & Hilar. canon. 25. in Matt. Cum ergo hoc sit futurum primum, ac præcipuum Antichristi institutum, ut Judæos fallat, eisq; persuadeat se esse Christum, & Messiam, non est dubium, quin aliquo saltem tẽpore ita sit mores suos simulaturus, ut facilius possit Judæos decipere, & ab eis suscipi, credique Messias. Ostendet ergo se benignum, & humanum (ut Cyril. Jerosol. dicit) & bonitatis speciem præ se feret (ut ait Damasc.) & quoniam ipsi regem temporalem, bonaq; temporalia præcipue sperant, in iis elargiendis maxime se liberalem ostendet, iis enim rebus abũdabit, ut infra videbimus. Adjunget etiam aliqua signa, de quibus postea etiam dicturi sumus; atque his modis tandem efficiet, ut a Judæis pro Messia recipiatur: *Cum autem rerum potitus fuerit* (inquit Dam.) *omnem suam perversitatem depromet.* Quæ omnia, supposito prædicto fundamento per se sunt credibilia, & ex iis, quæ dicemus, verisimiliora fient.

Antichristus simulator, & vafer.

Atque ex iis colligi potest una ex potissimis causis, ob quas Deus permissurus est, ut dæmon in illum hominem tantam habeat potestatem, ut ad omnem iniquitatem, & deceptionem eo quasi organo proprio uti possit. Causa enim erit ad convincendam Judæorum perfidiam, ut qui verum Christum, honestissimosque illius mores, & verissima, stupendaque miracula revereri, & sectari noluerint, falsum Christum, falsaque miracula suscipiant, & improbissimos mores imitentur. Permittet etiam hoc Deus ad ostendendam gratiam suam, & benignissimam providentiam erga homines, ut hoc exemplo constet, quanta sit hominis fragilitas, quantaque dæmonis efficacia ad superandum illum, si Deus permisisset. Item ex illius hominis perversitate, & malitia sumet Deus occasionẽ exercendi Sãctos suos, & illustrissimas victorias per illos obtinendi, ut recte dixit Hippol. l. de consum. mundi, & inferius latius dicturi sumus. Tandem Iren. l. 5. c. 29. sic inquit: *Propter hoc in bestia veniente recapitulatio fit universæ iniquitatis, & omnis doli, ut in ea confluens, & conclusa omnis virtus apostatica, in caminũ mittatur ignis.*

SE-

SECTIO IV.

Quæ sit futura Antichristi doctrina, & modus suadendi illam.

QUæstio hæc solum intelligitur de doctrina, quæ in divinarum rerum cognitione, seu fide consistit, & fundamentum est religionis, divinique cultus. Nam de aliarum rerum sententia, & cognitione nihil nobis est de illo revelatum, neque ad institutum nostrum quicquam spectat. Duo autem inquiri possunt. Primum quid revera ipse sentiet de Deo, ac rebus aliis, quæ ad salutem animæ pertinent. Secundo, quid exterius docebit, ac persuadere conabitur. Dicemus autem prius de hac posteriori parte, quia illa poterit esse hominibus notior: ex decisione vero ejus aliquid postea de priori conjectabimus.

Primum igitur, ac veluti fundamentum doctrinæ Antichristi erit, Jesum Christum Dominum nostrum non fuisse verum Messiam, neq; filium Dei, neque hominum salvatorem, & consequenter totã ejus religionem, & sacramenta esse vanã superstitionem, & e contrario Moysis legem esse servandam, circumcisionẽ retinendam, &c. Hæc omnia colliguntur primo ex ipso nomine Antichristi. Ideo enim sic per antonomasiam appellatus est, quia potissimum ejus institutum erit, Christum negare, & e medio tollere. Quod plane docuisse videtur Jo. 1. can. c. 2. dicens: *Quis est mendax, nisi qui negat Jesum Christum, & hic est Antichristus?* Et in Græco ponitur articulus, ὁ, quo significatur hoc fore potissimum dogma & institutum illius, qui proprie *Antichristus* appellatur. Secundo hoc probatur ex iis, quæ supra dicta sunt, quod Antichristus primum omnium incipiet doctrinam suam Judæis suadere, ut ab eis pro Messia recipiatur: ergo necesse est, ut prius suadeat, nullum alium esse verum Christum, seu Messiam. Hoc quoque significavit Christus Matt. 24. ubi de temporibus Antichristi loquẽs, nos monet: *Si quis vobis dixerit, Ecce hic est Christus, aut illic, nolite credere. Surgent enim pseudo christi, & pseudo prophetæ.* Significat ergo Antichristum negaturum verum Christum, & alium falsum introducturum. Tertio ex effectibus idem constat. Nam hac de causa faciet bellum adversus Sanctos, & Ecclesiã Christi oppugnabit, & universa Sacramenta, ac juge sacrificium auferet (ut constat ex Daniel. 7. 11. & 12. & infra sect. 6. latius explicabimus;) ergo signum evidens est odio habiturum Christum, eumque præcipue, & totam ejus religionem esse eversurum. Et hinc e contrario facile credi potest instauraturum Mosaicas cæremonias, saltẽ in principio, cum suas instillare genti suæ errores cœperit. Quia nulla alia ratione poterit eis melius persuadere, se esse Messiam, cum illi existiment legem Moysis esse perpetuo duraturam. Unde Gregor. lib. 11. Ep. 3. eos, qui docent, legis cæremonias esse observandas, Antichristi prædicatores vocat: *Nam ille* (inquit) *judaizare populum compellet, ut exteriorem ritum legis revocet, & sibi Judæorum perfidiam subdat.* Similia docet Hippol. dicta orat. de consum. mun. Hieron. Dan. 11. August. 20. de Civit. c. 8. Chrysost. & alii Græci. 2. ad Thessal. 2. circa illa verba, *Nisi venerit discessio primum*, ubi per *discessionem* apostasiam a Christo interpretantur, & intelligunt, ea voce significari ipsum Antichristum. Quia erit multis causa recedendi a Christo, & quia hoc erit potissimũ ejus institutum.

Primum Antichristi dogma & institutum, Christi divinitatem & religionem negare.

Secundo dicendum est, Antichristum in initio doctrinæ suæ persuasurum Judæis se esse Messiam in lege promissũ. Excluso enim vero Messia, nihil ei restabat aliud, neque de ejus superbia, & ambitione aliud sperari poterat, quam ut se Messiam simulet. Hoc intelligunt Patres significasse Christum illis verbis, *Si alius venerit in nomine suo, illum accipietis.* Quanquam enim videatur sermo conditionalis, tamen ab omnibus Patribus supra citatis intelligitur esse absoluta prophetia de Antichristo, ita ut illa particula, *si*, posita sit pro, *cum*, vel, *quando*. Deinde idem significatur in verbis illis Matth. 24. *Si dixerint vobis, ecce hic est Christus, aut ecce illic*, ut notat Cyrill. Jeros. dicta cat. 15. dicens venturum Antichristum *se ipsum Christum vocantẽ, ac per hanc Christi appellationẽ Judæos, qui venturum expectant, decipientem*: & infra: *Ac primum quidem tanquam prudens aliquis, & intelligens, temperantiam, atque humanitatem simulabit, signisque, & portentis magica impostura decipiet Judæos, tanquam is esset Christus ab illis expectatus.* Addit etiam Ambros. l. 10. in Luc. c. de signo appropinquantis desolationis, quod *erit etiam ex Scripturis disputans se esse Christum.* Denique reliqui omnes, qui de Antichristo scribunt, præsertim Irenæus, Hippol. & Hier. dicunt esse suscipiendum a Judæis ut verum Messiam, & hoc esse futurum initium tyrannidis ejus; ergo.

Antichristus in principio doctrinæ suæ Messiam se esse finget.

Tertio dicendum est, Antichristum docturum, ac persuasurum hominibus, ut credant, nullum esse verũ Deum præter seipsum: verisimile autem est, non esse hoc docturum, donec rerum omnium potiatur. Prior pars probatur ex Paulo 2. ad Thessal. 2. *Extolletur supra omne, quod dicitur Deus, aut quod colitur, ita ut in templo Dei sedeat, ostendens se, tanquam sit Deus*, seu (ut habent Græci codices, & aliqui Latini) *ostendens se quasi sit Deus*; igitur docet homines ut se tantum venerentur, & recognoscant ut Deum, & ut excellentiorem, ac potentiorem omni illo, qui hactenus nominatus est Deus. Hoc enim est *extollere se supra omne, quod dicitur Deus*, ut ibi exponunt Chrysost. Ambros. & alii, & idem Chrysost. hom. 49. in Jo. Iren. autẽ l. 3. c. 6. putat Paulum loqui tantum de idolis, non de vero Deo. Quia loquitur de iis, qui dicuntur Dii, non tamen de eo, qui est verus Deus. Tamen cũ Paulus hunc non excludat, qui maxime dicitur Deus, sed generaliter loquatur de omnibus, simpliciter intelligendus est, præsertim cum dicat, Antichristum seipsum ostensurum Deum, quia necesse est, ut introducendo se falsum Deum, verum excludat. Præterea hoc aperte confirmat Daniel c. 11. dicens: *Elevabitur, & magnificabitur adversus omnem Deum, & adversus Deum Deorum loquetur magnifica, & Deum Patrum suorum non reputabit, nec quenquam Deorum curabit, quia adversum universa consurget.* Quæ verba adeo perspicua sunt, ut nulla egeant expositione.

Oritur tamen ex verbis sequentibus difficultas. Quia ex dictis sequi videtur, Antichristum ablaturum idola, & illorum cultum. Id enim expresse videtur asserere Paul. & Daniel, unde Iren. l. 3. c. 6. & l. 5. c. 25. tractans hæc loca dicit, Antichristum ablaturum omnia idola. Idem sentit Hugo Ætherianus l. de regressu anim. c. 23. & Cyril. Jeros. cat. 15. dicens: *Odio habebit idola.* Idem Hippo. supra, Chrysost. cum aliis Græcis. 2. ad Thessal. 2. Hieron. super Danielem, & dicta qu. 11. ad Algasiam: consequens autem videtur esse contra eundem Daniel c. 11. dicentem: *Deum autem Maozim in loco suo venerabitur, & Deum, quem ignoraverunt Patres ejus, colet auro, & argento, & lapide pretioso, rebusque pretiosis, & faciet, ut muniat Deum Maozim cum Deo alieno, quem cognovit.* Ex quibus verbis constat, Antichristum idolum aliquod veneraturum. Responderi potest primo, verba illa non esse intelligenda de Antichristo: sed de Antiocho. Nam de illo præcipue instituerat sermonem Propheta in illo cap. & quamvis more prophetico (quoniam Antiochus fuit quædam figura Antichristi) ab uno ad alterum sermonem transtulerit, vel (ut alii volunt) de Antichristo in persona Antiochi loquutus sit: postea redit ad Antiochum, & nonnulla dicit, quæ ei soli conveniunt. Hæc vero interpretatio non placet Hieronymo, qui potius ait hæc convenire Antichristo, quam Antiocho. Nam Antiochus semper adoravit idola, quæ Patres ejus cognoverunt, & adoraverunt; Theod. etiam eundẽ locum de Antichristo interpretatur: intelligit autẽ Antichristum non adoraturum Deum alium, nuncupatum *Maozim*, sed seipsum glorificaturum, & nominaturum *Deum Maozim*, id est fortem, & potentem, sic enim ipse interpretatur, & ubi Vulgata habet, *venerabitur, & colet*, ipse legit, *glorificabit*. Verbum enim Hebræum optime hunc sensum admittit, & verbũ etiã Græcũ δοξάζω, quo Septuaginta usi sunt. Altera interpretatio est Lyr. & Glossæ ord. & aliorum, Antichristum publice, & coram aliis ablaturum idola, & omnem Deorum cultum, nec permissurum, ut alii alium præter se adorent: ipsum vero occulte adoraturum dæmonem, cum quo pactum perpetuum inibit, ejusque ope potentiam, & regnum terrenum consequetur, & ideo privatim eum pro Deo colet, & vel illum appellabit *Maozim* (quod præsidium, vel auailium significare dicitur) quia in eo ponet totã spem suam, vel (ut alii volunt) ejus proprium idolum in aliquo loco munitissimo, & occultissimo ponet, qui vocabitur *Maozim*. Nam de eo statim subdit Daniel, *& faciet, ut muniat Maozim cum Deo alieno, quem cognovit*.

Objectio.

Antichristus diaboli cultor.

Hinc colligitur primo, verisimile esse Antichristum

non

non omnino crediturum, quæ alios docebit, & credere compellet. Nam licet in principio Judæis persuadeat, se esse Messiam, & missum a Deo, fingatque se credere legẽ Moysis esse veram, & observandam, tamen omnia hæc faciet simulate, ut eos decipiat, & regnum obtineat. Postea enim & Moysis legem abjiciet, & Deum verum, a quo data est, negabit. Unde multi existimant, etiam callide ablaturum esse idola, ut Judæis imponat. Quod fortasse in principio ita erit. Nam postquam imperium obtinuerit, non tantum ob hanc causam, sed maxime propter eximiam superbiam id faciet, ut nullus alius præter sese ab aliis colatur. Quæ autem futura sit ejus perfidia, & quid revera existimaturus sit de Deo, divinare non possumus. Est autem credibile, illum futurum Atheum, nullumque præmium, aut pœnam in alia vita speraturum, ac propterea solum illum dæmonem veneraturum, a quo fallendi artem addiscet, divitias obtinebit, & cujus ope imperium comparabit.

Antichristus atheus.

Secundo colligitur, qualis futura sit doctrina morum, si quam fortasse Antichristus docebit, & observare faciet. Nam cum potissima hujus doctrinæ pars sit, quæ ad Dei cultum pertinet, hæc tota erit plena errore, ac superstitione, prius contra Christum, Christianamque religionem: postea vero etiam contra Mosaicam, & contra rationem naturalem. Nam sibi soli dicari templa, offerriq; cultum imperabit. Ex hinc facile conjectare licet, quid facturus sit in rebus aliis, quæ ad justitiam, temperantiam, virtutesq; alias spectant. Nam in omnibus ea tantum curabit, quæ sibi ad gloriam, vel voluptatem, vel imperium augendum, & conservandum conducere existimabit: in reliquis vero amplissimam licentiam & facultatem concedet: nihil enim aliud ex principiis positis probabiliter colligere, aut existimare possumus.

Tertio colligitur verum esse, quod in ultima parte tertiæ assertionis dicebamus, Antichristum non manifestaturum totam impietatem suam, donec plenam regni potestatem obtineat, ut expresse etiam notant Patres citati, præsertim Dam. Cyril. Hippol. & patet facile ex discursu rerum omnium, quas hactenus tractavimus.

Antichristus superstitionem suam hominibus suadebit quomodo.

Quarto, & ultimo dicendum est, Antichristum variis modis persuasurum hominibus doctrinam, & observantiam superstitionis suæ, potissime vero id facturũ signis, & prodigiis falsis quidem, specie tamen admirabilibus. Prior pars constat, nam quatuor precipue modis (ut recte notat Ansel. in Elucid.) utetur ad decipiendos homines. Primus erit persuasione, & eloquentia. Erit enim a dæmone instructus, & edoctus in rebus omnibus, quæ ad hunc finem necessariæ fuerint: imo ait Anselmus, *quod erit sapientia, & eloquentia incredibili, & omnes artes, & Scripturam memoriter sciet.* Secundus erit per liberalem elargitionem divitiarum, ut latius dicemus sectione sequenti. Tertius per terrores & minas, de quo in sectione ultima. Quartus denique per signa, & prodigia hominibus admiranda: unde Paulus 2. ad Thess. 2. ait. *Cujus est adventus secundum operationem Satanæ, in omni virtute, & signis, & prodigiis mendacibus, & in omni seductione iniquitatis.* Nam sicut Christus miracula edidit in confirmationem veritatis: ita ipse faciet signa mendacia in confirmationem falsitatis, ut ibi notant Chrys. & Ambr. tamen sicut Christus illa faciebat virtute Dei, qui est prima veritas: ita ipse faciet virtute Satanæ, qui est pater mendacii: & ideo non faciet vera miracula, sicut Christus, sed falsa. Quia vel res, quæ apparebunt, non erunt veræ, sed phantasticæ, ut si videatur suscitare mortuum, aut vere non erat prius mortuus, aut postea non vere vivet, ut notavit Athanasius quæstione 3. in Antiochum; aut si interdum fuerint res veræ, quæ apparebunt, non erunt tales, quæ modo miraculoso fiant, sed per applicationem occultam naturalium causarum.

Dubium; Responsio.

Quod si inquiras, quæ sint futura hujusmodi signa & miracula? Respond. verisimile esse futura similia iis, quæ Christus Dominus operatus est, vel quæ Judæi ab ipso petierunt, ut notant Hippolytus dicto lib. de consum. mundi, & Lactantius l. 7. c. 17. qui multa signa in particulari enumerant, quæ solum hac conjectura ducti recensere potuerunt. Nam sicut Magi Ægyptii pugnabant contra Moysem similia signa facientes, ita verisimile est, pugnaturum Antichristum contra Christum. Cujus rei vestigium habemus Apoc. 12. ubi de Antichristo dicitur: *Et vidi unum de capitibus suis quasi occisũ in mortem, & plaga mortis ejus curata est.* Cujus communis expositio est, quod finget se mori, & resurgere, ut ibi fere antiqui omnes exponunt, & sentit Gregorius lib. 11. Ep. c. 3. Alius vero sensus, & fortasse magis consentaneus literæ est, quod aliquis ex præcipuis sectatoribus Antichristi, seu Regibus illi subditis, lethali vulnere percutietur, & virtute dæmonis ab Antichristo sanabitur. In utroq; autẽ sensu opus apparebit miraculosum, & stupendum. Unde subditur: *Et admirata est universa terra, post bestiam, & adoraverunt bestiam dicentes, Quis similis bestiæ?* Postea vero subjungitur aliud signum: *Fecit signa magna, ut etiam ignem faceret descendere e cœlo in terrã in conspectu hominũ.* Sed est advertendum, hoc posterius signum non attribui in eo c. eidem bestiæ, sed alteri; & quanquam Rupertus velit, per utramque bestiam significare eundẽ Antichristum, verisimilius tamen est (quod Ansel. Rich. ibi, & Ire. l. 5. c. 28. dicunt) duas illas bestias significare diversas personas, & posteriorem esse ministrum aliquẽ Antichristi, & predicatorẽ ejus, ac pseudoprophetam illum, de quo fit mentio in eodem lib. Apoc. c. 19. de quo etiam ibidem dicitur, *fecit terram & habitantes in ea adorare bestiã primam*, id est, Antichristum, & postea subditur, hanc posteriorem bestiam erexisse imaginem, seu effigiem Antichristi, & coegisse homines, ut eam adorarent, & ad hoc aliud etiam signum effecisse, scilicet ut imago bestiæ loqueretur. Unde conjicimus Antichristum non solum per seipsum, sed etiã per alios effecturum signa ad suam doctrinam suadendam. Et propterea fortasse in plurali dixit Christus Mat. 24. *Dabunt signa & prodigia magna, ita ut in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi.* Et ideo erit illa tentatio omniũ gravissima propter multitudinem & magnitudinem signorum, ut notavit Greg. 32. Moral. c. 12. & l. 33. c. 20. & 21. & Isid. l. 1. de summo bono. c. 28. *Nã olim* (inquit) *faciebant miracula Martyres, tunc autem videbuntur facere ipsi persequutores.* Et eleganter Aug. Psal. 9. tractans illa verba: *Insidiatur in occulto, quasi leo in spelunca sua*, ubi per *leonem in spelunca*, Antichristum intelligit, *in quo vis & dolus operabitur, cujus persequutio superest, quia nihil est periculosius, quoniam violenta, & fraudulenta erit. Vim habebit in imperio, dolum in miraculis.*

Objectio.

Dices. Videtur esse contra suavem divinæ providentiæ gubernationem, ut permittat fieri tam stupenda signa in confirmationem falsitatis. Tum quia hoc videtur esse permittere tentari homines ultra id, quod possunt: tum etiam, quia hinc potest labefactari fides divinorum miraculorum, quia semper formidari poterit, an falsa sint.

Responsio.

Respondeo non esse contra ordinem divinæ providentiæ, tum quia hæc permissio effectus erit divinæ justitiæ in vindictam incredulitatis Judæorum, & aliorum peccatorum, quæ illo maxime tempore multiplicabuntur, ut ex Matth. 24. & ex aliis Scripturæ testimoniis supra citatis aperte colligitur. Unde Cyrill. Jerosl. supra; *Fraternum* (inquit) *odium locum dabit Antichristo, præparat diabolus schismata populorum, ut tanto facilius hostis recipiatur.* Deinde erit etiam effectus divinæ misericordiæ, ut Sanctorum fides, & constantia magis crescat, & eluceat. Neq; erit tentatio supra humanas vires divina gratia adjutas, præsertim cum ob hanc causam hæc omnia prædicta sint, ut falsus Christus a vero, & similiter falsa signa a veris miraculis discerni possint, ut notavit Athan. q. 29. ad Antiochum, & Cyril. supra.

SECTIO V.

Quale futurum sit Antichristi regnum, quibusque modis obtinebit illud.

PRimum omnium Antichristum futurũ esse Regem, magnumque Monarcham aperte colligitur ex Daniel. 7. & 11. c. supposita communi interpretatione Sanctorum, qui de Antichristo ea loca intelligunt. Cap. enim 7. explicatur, cornu illud parvulum, quod Antichristum significare diximus, iis verbis: *Cornua decem, decem Reges erant, & alius consurget post eos, & ipse potentior erit prioribus, & tres Reges humiliabit*, & c. 11. de eodem Antichristo dicitur: *Et faciet juxta voluntatẽ suã Rex*: erit ergo absque ulla dubitatione Antichristus rex tẽporalis.

Antichristus per vim & fraudem principatum obtinebit.

Secundo est certum, Antichristum non habiturum aliquod regnum jure hæreditario, sed habiturum potius humilem originem: & paulatim ac fraudulenter regnum occupaturum. Hoc significavit Damasc. dicto c. 27. illis verbis: *Ex fornicatione itaque nascetur, & clam*

educa-

educabitur, at repente insurget, caputq; attollet, atque imperio potietur; & Cyrill. dict. c. 15. dicens, *Antichristũ per magicum maleficium decepturũ gentes, & Romanum imperium usurpaturum*. Clarius Hier. Dan. 11. de Antichristo sic scribit: *Qui consurgere habet de modica gente, id est, de populo Judæorum, & tam humilis erit, atque despectus, ut ei non detur honor regius, & per insidias, & fraudulentiam obtineat principatum*. Quod colligit ex illis verbis Danielis, quæ de Antichristo interpretatur. *Et stabit in loco ejus despectus, & non tribuetur ei honor regius, & veniet clam, & obtinebit regnum in fraudulentia*. Atq; idem colligi potest ex c. 7. & 8. ubi, propter humile principium, per *cornu parvulũ* Antichristus significatur. Nam licet hæc possint de Antiocho intelligi: tamen multo verius creduntur implenda in Antichristo, cujus Antiochus typus erat. Denique addi potest conjectura. Nam (ut diximus) Antichristus ex Judæis orietur, qui nullum regnum, aut imperium possident: sed per universum orbem dispersi, & abjectissimi sunt, neque ullam spem habent sceptri & imperii usq; ad Antichristi tempora. Nam (ut Hieron. ait Dan. 11. circa illa verba, *Faciet, quæ non fecerunt patres ejus*) nullus Judæorum absq; Antichristo regnavit.

Tertio dicendum est, Antichristum per dolũ ac fraudẽ incepturum regnare Babylone, & inde pugnaturum cum aliis regibus, & tres potissimos debellaturum, ac tandem septem alios, & universum orbem sibi subjugaturum.

Regnum Antichristi Babylone inchoandũ.

Hæc assertio magna ex parte colligitur ex Scriptura, & probabilibus conjecturis ex iis, quæ in Scriptura dicuntur. Et in primis, quod regnum Antichristi inchoandum sit Babylone multi colligunt ex illis verbis Zachar. 5. *Et levaverunt amphoram inter terram, & cœlum, & dixi ad Angelum, qui loquebatur in me. Quo isti deferunt amphoram? & dixit ad me, ut ædificetur ei domus in terra Sennaar: & stabiliatur, & ponatur ibi super basem suam*: ubi Septuaginta legunt, *in terra Babylonis*. Quia (ut Hieron. notat) *Sennaar* campus est Chaldæorum, in quo extructa est Babylon. Gen. 10. 11. & 12. Significata autẽ est in illa visione (ut Rupert. ibi notat) impietas, & incredulitas Judæorum, & suppliciũ divinum, quod sustinent. *Quia videlicet nec terra sua capit eos: nec cœlũ admittet eos*. Quod supplicium usque ad finẽ mundi, & Antichristi adventum durabit: tunc autẽ ædificabitur eis domus Babylone, quia ibi Antichristum pro Messia recipient: ibique regnare incipiet. Quod etiã verisimile fit ex sententia eorum Patrum, qui dicunt Antichristum nasciturum Babylone. Deinde quod initium hujus regni futurum sit per dolum, ac fraudem, affirmant Hier. Cyril. Damasc. & alii supra citati. Et per se est verisimile: quia non est obtinendum jure hæreditario, neque etiam in principio potest comparari per potentiam, & vim, nisi fingamus solũ dæmonem illaturum bellum hominibus pro Antichristo, ut illi per vim regnum obtineat, quod posset facile fingi, si dæmones in corporibus assumptis pro illo pugnarent. Sed non oportet hæc sine fundamento fingere, præsertim cum dæmon non tam intendat homines per vim debellare, quam decipere, & in errorem inducere. Prius ergo, quam Antichristus per vim homines aggrediatur, aliquos per fraudem sibi adjunget, præsertim Judæos, ut supra dictum est. Hæc autem fraus non solum consistet in falsa doctrina supra explicata: sed etiam in promissionibus temporalibus, quas Judæi potissimum expectant, & (quod caput, & maximum robur illius) ingentibus divitiis abundabit, & amplissimis largitionibus facile infinitam hominum alliciet multitudinem. Quia (ut dicitur Dan. 11.) *Dominabitur thesaurorũ auri, & argenti, & in omnibus pretiosis Ægypti*. Unde Ansel. in Elucid. ait; *quod industria dæmonum, omnis pecunia occulta erit ei manifesta*: sive sit in mari, sive in reconditis terræ sinibus. Imo fortasse etiam mineralia auri, & argenti virtute dæmonum elaborata, omnia illi afferentur, & usui erunt ad imperium obtinendum.

Antichristi opulentia.

Atq; hoc modo tantum crescet in initio regni sui, ut potentior fiat quolibet alio rege: sic enim de illo dicitur Dan. 7. *Cornua decem, decẽ reges erunt, & alius consurget post eos, & ipse potentior erit prioribus*. Additur vero statim, *Et ipse tres reges humiliabit*, ex quo colligimus non jam fraudibus, aut donis, sed potentia, & vi, illa tria regna obtenturum. Unde ibidem dicitur: *Tria de cornibus primis evulsa sunt a facie ejus*. Significat autem Dan. c. 11. illa tria regna futura, regnum Ægypti, Lybiæ, & Æthiopiæ. Sic enim dicit: *& mittet manum suam in terras, & terra Ægypti non effugiet, per Lybias quoque & Æthiopiam transibit*. Quibus locis id notant Hieron. & Theod. & Iren. l. 5. c. 25. & Cyrill. dicta cat. 15. & Lactant. l. 7. c. 16. Qui omnes addunt cæteros septem Reges (sive illi in hoc certo numero futuri sint, ut est maxime probabile, sive per illos universitas Regum, & Principum significetur) subdendos Antichristo tanquam supremo Monarchæ, & Imperatori. Quod non obscure colligitur ex c. 17. Apoc. illis verbis; *Decem cornua, quæ vidisti, decẽ Reges sunt. Hi unum consilium habent, & virtutem, & potestatem suam bestiæ tradent*. Cap. etiam 13. describitur potestas Antichristi tanquam suprema: *Data est illi potestas in omnem tribum, & populum, & linguam, & gentem*; & similiter Dan. 8. *De uno autem ex eis egressum est cornu unum modicum, & factum est grande contra meridiem, & contra orientẽ, & contra fortitudinem*. Loquitur autem de Antichristo. Nam de illo statim subdit, ablaturum *juge sacrificium*. Obtinebit ergo Antichristus universalem Monarchiam, quam Romani obtinuerant: & hanc (ut supra dixi) interpretantur Patres Græci, esse defectionem Romani Imperii, de qua Paul. loquitur 2. ad Thess. 2.

Antichristus universi orbis monarcha.

Objectio.

Dices. Quomodo poterit Antichristus tam brevi tempore universum orbem subjugare, præsertim quoad regiones remotissimas Indiarũ, vel similes.

Responsio.

Respondetur, quamvis tempus Antichristi post Monarchiam comparatam, quod erit proprie tempus persecutionis Ecclesiæ, futurum sit breve (ut supra diximus), tamen tẽpus bellorum ejus non constat futurum adeo breve. Quia ignoramus, qua ætate incipiet regnare, & qua morietur. Deinde, cum dicitur regnaturus in universo orbe, non est necesse intelligi de omnibus provinciis mundi: sed de Romano imperio veteri, atque de iis provinciis Asiæ, Africæ, & Europæ, in quibus fides, & Ecclesia diutius vigoit. Præterea etiamsi priori modo intelligatur, non erit factu difficile, præsertim, cum neque copia auri & argenti, neque dæmonum industria defutura sit. His enim duabus alis facile erit universum mundum peragrare. Non quod necesse sit, Antichristum per seipsum omnia loca lustrare: sed per duces, & ministros. Quin potius arbitror (& colligi potest ex dictis testimoniis Daniel. & Apoc.) non fore illi necessaria bella, & exercitus ad omnia regna subjuganda: sed summa facilitate, & velocitate debellatis illis tribus prioribus regnis sibi vicinioribus, ita ejus fama, potentia, atque divitiis terrendos esse reliquos reges, ut facile illi subjiciantur.

Metropolis imperii Antichristi Jerosolyma.

Quarto dicendum est, Antichristum præcipuam sedẽ Monarchiæ suæ Jerosolymis collocaturum, ut in Jerosolymitano templo a se instaurato sedeat, & tanquam Deus adoretur. Hæc est sententia Patrum omnium, qui de Antichristo scribunt, quos sæpe citavi, & statim necesse erit eos indicare. Colligitur autem ex duplici loco Scripturæ. Prior est 2. ad Thess. 2. *Ita ut in templo Dei sedeat, ostendens se tanquam sit Deus*. Quanquam enim Patres interdum aliis modis metaphorice interpretentur templum illud: tamen sensus maxime proprius, & literalis esse videtur, ut de templo Jerosolymitano intelligatur, ut exponunt Iren. Cyri. Jero. & Damas. citatis locis, Sever. Sulpitius ex sententia S. Martini in l. 2. dialog. & Sedul. 2. ad Thess. 2. & Hippol. dicta orat. de consum. mundi, & Orig. tract. 29. in Matth. qui addit, in sensu spirituali per *templũ* divinas Scripturas intelligi, Anselm. vero 2. ad Thess. 2. animas hominum exponit in quibus Antichristus sedere studebit, ut Deus, a qua expositione parum discrepat aliorum interpretatio, qui per *templum Dei*, Ecclesiam intelligunt, ut Hieron. dicta q. 11. ad Algas. Ecclesia enim nihil aliud est quam ipsi fideles. Alii ut Chrysost. Oecumen. & Græci per *templum* intelligunt Christianorum Ecclesias, seu templa. Deniq; August. 20. de Civit. ca. 19. probabile putat, per *templum* non significari locum in quo Antichristus sedeat, ut Deus: sed significari ipsum Antichristum cum suo populo. Atq; ita non esse legendum, *Ut in templo*, sed, *Ut in templum Dei sedeat*, (prout habent Græca) & sensus sit, Antichristum sessurum, *ut templum*, id est, *ut Ecclesiã*, ac si ipse cum suis esset verus populus Dei. Quæ expositio inter omnes magis displicet. Quia neq; cum verbis antecedentibus, nec cum sequentibus, connecti potest. Etenim, quæ præcedunt, sunt: *Extolletur supra omne quod dicitur Deus, aut*

coli-

colitur, ita ut in templo Dei sedeat. Ex hoc autem, quod prædicto modo *sedeat in templū Dei*, non sequitur, quod se extollat supra Deū. Omnes enim hæretici contendunt in ipsis esse Ecclesiam Dei, atq; adeo sedent in illo sensu *in templum Dei*: & tamen non se *extollunt supra omne id, quod dicitur Deus*, ut Paul. loquitur. Sequentia autem verba sunt, *Ostendens se tanquam sit Deus*: si autem solum *sederet, ut templum Dei*, non se ostenderet Deum. Recte ergo noster interpres vertit, *in templo Dei*. Nam licet Græce sit *εἰς τὸν ναόν*, tamen juxta Græcum idioma eadem est significatio, quæ cum aliis etiā locis Scripturæ magis consentit, ut jam dicam. Posita autem hac lectione, probabilius est, templum ibi sumi pro templo materiali, & sensibili: nam hæc est nativa significatio, quæ cum proprie salvari possit, non est necesse metaphorice exponi. Templum autem Dei eo tempore quasi per antonomasiam dicebatur templum Jerosolymitanum, ut patet ex Luc. ultim. Act. 3. & 5. & sæpe alias; cū enim tunc nondum essent erecta, & dicata Christianorum tēpla, solū Jerosolymitanū singulariter dicebatur *templum Dei*. Verisimilius ergo est, de hoc esse loquutum Apostolum. Præterea, quia hæc videtur esse *abominatio desolationis*, de qua prædixit Daniel c. 9. *Et erit in templo abominatio desolationis; abominationem* enim vocat Antichristum propter abominanda ejus scelera, *desolationis* autem, ob atrocē persecutionem. Ita interpretatur Iren. l. 5. con. hær. c. 25. & Orig. dicto tract. 29. in Mat. Quamvis enim ille locus alias habeat interpretationes, & præsertim illam August. epist. 80. qui eum locum intelligit de exercitu Romano circumdante Jerusalem, usque ad desolationem ejus tempore Titi, & Vespasiani, quia & contextui Danielis hæc videtur facile accommodari, & de illa videtur loquutus Christus Matth. 24. dicens: *Cum videritis abominationem desolationis, sedentem in loco sancto, quæ dicta est a Daniele Propheta, qui legit intelligat*, licet hoc (inquam) ita sit, nihilominus non videtur rejicienda interpretatio Patrum, qui de Antichristo hæc intelligunt. Sic enim verba Christi interpretatur Hilar. can. 25. in Matth. & Amb. lib. 10. in Luc. c. de signo appropinquantis desolationis, qui ad literā hoc intelligunt de Antichristo sedente in Jerosolymitano templo. Neq; alii Patres hanc sententiam rejiciunt, uno, vel alio excepto, quamvis addant, Antichristum non solum sessurum in templo Jerosolymitano, sed etiam in Ecclesia Christi seu in Ecclesiis Christianorum. Quod qua ratione intelligendum sit, in sequenti sectione explicabimus.

Objectio. Dices. Ex c. 9. Dan. constat templum Jerosolymitanū nunquam esse instaurandum, nam, *usque ad consummationem, & finem perseverabit desolatio*.

Respons. Respondetur, satis videri desolationem perseverare usq; ad finem, quandoquidem usque ad Antichristi tempora templum instaurandum non est. Deinde etiam tunc non proprie instaurabitur, non solum materialiter, quia fortasse tam brevi tempore non integre & perfecte: sed utcunque reædificabitur, sed etiam formaliter (quoad rem maxime spectat) quia non instaurabitur in templum veri Dei, sed in sedē Antichristi. Nam licet fortasse in principio, ad decipiendos Judæos Antichristus simulaturus sit se velle instaurare templum in cultum Dei (ut Cyrill. Jerosol. supra notavit), tamen revera, & ex animo non id faciet, nisi ob gloriam suam, & ut ipse in eo colatur, & ita semper manebit desolatio, & abominatio desolationis usque ad finem.

Objectio. Dices: Quomodo ergo Paulus vocat *templum Dei*, & Christus *locum Sanctum* illum, qui ad solam superstitionem Antichristi instaurandus erit?

Respons. Respondetur, appellasse illum locum a primæva ejus institutione & dedicatione. Fuit enim ille *sanctus*, & in *templum Dei* electus, licet fuerit prophanatus. Ex his ergo constat Antichristum sessurum Jerosolymis tanquam in primario, ac regio loco, quem potissimum eligit, ut ibi colatur.

Rursus quod diutius ibi sessurus sit, colligi potest ex Apocalyp. 11. ubi aperte dicitur Eliam, & Henoch fore occidendos ab Antichristo Jerosolymis, *ubi Dominus eorum crucifixus est*. Cum ergo Elias & Henoch mittendi sint, ut Antichristo resistant, & Jerosolymis prædicaturi sint, ibidemque morte sua testimonium reddituri veritatis, quam prædicaverunt, signum manifestum est, ibi potissimum sessurum Antichristum, eamque futurā esse quasi radicem, & cathedram falsæ doctrinæ, ac persecutionis ejus. Scio Hieron. epist. 17. ad Marcel. locum hunc de mundo, & non de Jerusalem interpretatum esse, ductum studio laudandi, & honorandi Jerusalem, ad quā Marcellā invitabat: tamen literalis sensus est, quem diximus, quem omnes interpretes sequuntur. Neq; obstat, quod objicit Hierony. supra, quod Jerusalem eo loci Sodoma vocetur, quandoquidem principes ejus, principes Sodomorum dicuntur Isa. 1. Deniq; ex iis, quæ diximus, Antichristum futurum esse genere Judæum, & in Judæis maxime esse regnaturū, statim credibile fit, eum potissime instauraturum civitatem Patrum suorum, de qua, ac de templo suo ipsi maxime gloriantur. Unde etiā fit, ut vel ob hanc causam in eo potissimum coli loco, & honorari studeat. Potest hoc etiā confirmari, quia, (ut postea videbimus) Sancti docent, Antichristum fore occidendum in monte Oliveti: ergo signum est ibi potissimum esse regnaturum, ut etiam Theod. & Hieron. colligunt ex Dan. 11. Contra hanc vero sententiam, hæretici hujus temporis (solum, ut contra Apostolicam sedem blasphement) fingunt Antichristi sedem in Romana civitate esse futuram, cum nullo id fundamento niti queat, & potius ex Apoc. 17. colligi possit, Urbem, vel jam antea eversum iri adveniente Antichristo, vel certe ab ipso, & ministris ejus esse evertendam.

SECTIO VI.

Qualis sit futura Ecclesiæ persecutio sub Antichristo, & quis finis, ac consummatio ejus.

PRimo certum est, Antichristum persecuturum esse Ecclesiam, & fideles, ac Sanctos acerbius, & crudelius, quam ab ullo unquam tyranno tentati, aut afflicti fuerint. (Persecutio Ecclesiæ sub Antichristo omnium acerbissima.) Hoc de fide est: ait enim Christus Matth. 24. *Erit tunc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi usque modo, neq; fiet*. Et de hac tribulatione dicitur Dan. 7. *Et ecce cornu illud faciebat bellum adversus sanctos, & prævalebat eis*: Et infra, *Sanctos altissimi conteret: & putabit, quod possit mutare tempora & leges, & tradentur in manu ejus usque ad tempus, & tempora, & dimidium temporis*. Idem colligitur ex c. 8. & 11. & 12. quorū verba omitto ad prolixitatem vitandam, licet gravissima sint, & statim illa attingemus. Præcipue vero Joan. Apoc. 20. hanc atrocem persecutionem describit, dicens: *Cum consummati fuerint mille anni, solvetur Satanas de carcere suo, & exibit, & seducet gentes, quæ sunt super quatuor angulos terræ Gog, & Magog, & congregabit eos in prælium, cujus numerus est sicut arena maris, & ascenderunt supra latitudinem terræ, & circuierunt castra Sanctorū, & civitatē dilectam*, id est, universam Ecclesiam, ut exposuit Augustinus 20. de Civit. c. 11. Lactant. lib. 7. c. 24. & sequentibus. Cavendus tamen est error illius, & aliorū Chiliastarum intelligentium hunc locum non de persecutione Antichristi, sed de alia, quam existimarunt passuros Sanctos post mille annos felicitatis hujus vitæ, quā non dicunt esse persecutionem Antichristi: hanc enim ante mille annos antecessuram sentiunt. Quæ sententia & in errore fundatur, & aperte repugnat Evangelio Matth. 24. & 25. & aliis testimoniis Scripturæ, quibus supra probatum est, statim post Antichristi mortem, futuram esse mundi consummationem. Hinc enim necessario fit, Antichristi persecutionem futurā postremam: non ergo potest ille locus de alia posteriori persecutione intelligi. Neque etiam potest exponi de persecutione aliqua, quæ persecutionē Antichristi antecesserit, vel antecessura sit, quanquam id insinuet Ambros. lib. 2. de fide c. ultimo, in fine, per *Gog*, Gothos intelligens. Quia Joannes dicit, illam persecutionem futuram post mille annos, id est, in fine durationis Ecclesiæ, ut supra exposuimus. Unde etiā dicit, post illam persecutionem, universalē resurrectionem statim futuram: necesse est ergo intelligi de persecutione Antichristi. Est autem in illis verbis Joannis obscurum, quid per *Gog, & Magog*, intelligatur. In quo laborant Aug. dicto c. 11. lib. 20. de Civit. & Hieron. Ezech. 38. & 39. Sed non est nostri instituti in hoc immorari, lege Franc. Riber. in id c. Apoc. Denique ait Joannes, ad commovendam, & concitandā hanc persecutionem solvendum esse Satanam, qui usque ad illud tempus ligatus fuerat, ut significet, tanto fore persecutionem illā diriorem, quanto magis potest aliquis nocere solutus, quam ligatus: lege August. 20. de Civitat. cap. 8. & 9.

Secundo dicendum est persecutionem hanc non tantum

tum

tum futuram esse temporalem, sed etiam spiritualem, atque ita tam in pravo fine persecutorum, quam in mediis fore acerbissimam. Explicatur, & probatur. Quia in primis certum est, hanc persecutionẽ, quæ per modum prælii in dicto loco Apocalypsis describitur, non esse præcipue futuram ad usurpanda temporalia bona, nec propter hunc solũ finem inferenda bella, & temporalia damna, quæ illam consequentur (talis enim persecutio non esset magni momenti cum alia comparata); erit ergo ad avertendum homines a fide, & vero Dei cultu: *Ut in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi.* Hanc igitur vocamus spiritualem persecutionem ea parte finis, & pravæ intentionis persecutorum, nocumentique illati iis, quos in persecutione vicerint. Deinde ea hoc cap. erit gravissima persecutio. Primo, quia cogentur fideles negare Jesum esse Christum, aut Dei filium. Secundo cogentur, omnem Dei cultum omnesque ritus, ac cæremonias Christianas deserere, propter quod Daniel. 12 dicitur, eo tempore auferendum esse *juge sacrificium*, quod de tempore Antichristi intelligunt ibi Hierony. & Theod. Iren. & Hippol. locis supra citatis, quo tempore omnem cultum divinum, qui a Christianis exhiberi solet, cujusque suprema pars est sacrificium Eucharistiæ, ad quod cætera omnia referuntur, cessaturum dicunt persecutionis acerbitate, & violentia. Tertio (quod gravissimum est) cogentur verum Deum abnegare, nulliq; supremo numini cultum exhibere: sed tantum cuidam homini mortali omnium iniquissimo, nimirum Antichristo, ut colligitur ea 2. ad Thess. 2. & ex aliis locis supra tractatis. Quapropter, ubi Antichristus in persona sua præsens non adfuerit, cogentur fideles imaginem ejus, seu eum in imagine adorare, & hoc modo Antichristus per se, vel sui imaginem sedebit in omnibus templis, & Ecclesiis Christianorum, ut ab eis tanquam Deus adoretur. Hæc omnia colliguntur ea Apocal. 13. ubi, præter Antichristum, dicit Joannes, se vidisse aliam bestiam (quam supra diximus fore tyrannum aliquem Antichristo subditum, & ministrum ejus), de quo ibidem scribitur: *Dicet habitantibus in terra, ut faciant imaginem bestiæ, quæ habet plagam gladii, & vixit*: & infra: *Et faciet, ut quicunq; non adoraverint imaginem bestiæ, occidantur.* Quorum verborum literalis sensus videtur supra positus. Unde inter falsa miracula ministrorum Antichristi ibidem ponitur, quod facient loqui imaginem bestiæ, quod multi referunt ad homines sectatores Antichristi, sed re vera proprie, & ad literam intelligendum videtur de effigie, & simulacro Antichristi. Atq; hinc colligo, quamvis Antichristus omnem aliam publicã idololatriam detestaturus sit: nihilominus effecturum, ut fideles omnes ad horrendam idololatriam inducat. Quæ enim major, aut detestabilior idololatria esse potest, quam Divinum cultum tribuere iniquissimo homini, & imagini ejus? Ultimo efficiet, ut omnes, in professionem, seu protestationẽ hujus cultus, characterem bestiæ, seu Antichristi publice deferant in frontibus, seu in manibus, ut habetur eodem ca. 13. Apoc. *Et faciet omnes pusillos, & magnos, & divites, & pauperes, & liberos, & servos habere characterẽ in dextera manu sua, aut in frontibus suis*; & subditur, tam necessariam futuram omnibus hujusmodi characteris gestationem: *ut non possit emere, aut vendere, nisi qui habet characterem, aut nomen bestiæ, aut numerum nominis ejus.* Quod autem hoc signum non solum futurum sit in recognitionem temporalis subjectionis, sed maxime in professionem superstitiosi cultus, ex eo colligi potest, quod in maximam laudem Sanctorum prædicatur, quod characterem bestiæ non acceperint, & e contrario æterna pœna puniuntur, qui illum acceperint, Apoc. 14. 16. 19. & 20. quibus locis illa duo conjunguntur, nempe: *adorare imaginem bestiæ, & accipere characterem ejus*, tanquam æque superstitiosa, & Divino honori contraria. Unde D. Thom. infra q. 63. art. 3. ad 3. dixit characterem bestiæ esse professionem illiciti cultus. Qui autẽ futurus sit hic character Antichristi, incertum est; solum cogitare possumus, futurum esse aliquod signum, quod Antichristus instituet, quasi ad sigillandum cultores suos, sicut nos possumus dicere, signum crucis esse characterem Christi. Ita sentit Lactant. l. 7. c. 17.

Antichristi persecutio & temporalis, & spiritualis,

Ultimo facile etiam intelligi potest, futuram esse gravissimam illam persecutionem etiam ex parte mediorum, qualia sunt illa quatuor, quibus supra diximus Antichristum usurum ad suam doctrinam persuadendam, scilicet, eloquentia verborum, amplissimis largitionibus, ac divitiis, signis mirabilibus, vi, exquisitisque tormentis. De quibus nihil in particulari dici potest, quia nihil in Scriptura revelatum est. Non est dubium tamen, quin illa tormenta sint futura plura, & graviora, quam a Christi persecutoribus inflicta unquam fuerint. Quod, præter loca Scripturæ supra citata, facile colligi potest tum ex majori potentia Antichristi, & ministrorũ ejus; tum etiam, quia dæmon illo tempore solutus majorem licentiam habebit homines variis tormentorũ generibus afficiendi. Quapropter acute dixerunt Cyr. & Hippolyt. citatis locis, eo tempore futuros esse martyres illustriores, quia priores pugnarunt contra homines ministros diaboli, ii vero contra ipsum dæmonem solutum, & omnes vires suas contra illos exercentẽ. Accedit tandem, illam persecutionem fore universalissimam per totũ orbem, ut aperte colligitur ea Apoc. 13. & 20. *Ascenderunt super latitudinem terræ, & circumierunt castra Sanctorum.* Ex quo loco notat Aug. 20. de Civit. c. 9. omnes pravos homines hæreticos, & similes conjungendos esse Antichristo, ut ubiq; fideles persequantur.

Tertio dicendum est, per hanc persecutionem majorem fortasse fidelium partem a Christo defecturam: nihilominus tamen militantem Ecclesiã non esse vi persecutionis extinguendam. Prior pars colligitur primo ex ipsa persecutionis acerbitate, & ex modo, quo in scriptura describitur. Unde Dan. 7. dicitur: *Ecce cornu illud faciebat bellum adversus Sanctos, & prævalebat eis*: & Apoc. 13. *Et est datum illi bellum facere cum Sanctis, & vincere eos*; & Christus ad ea aggerandam multitudinem eorum, qui a fide deficient, dixit: *Ut in errorem inducantur, si fieri potest, etiã electi*; & Luc. 18. *Cum venerit Filius hominis, putas ne, inveniet fidem in terra?* Potest deniq; colligi ex illis verbis, 2. ad Thess. 2. *Nisi venerit discessio primum.* Nam licet (ut supra dixi) pleriq; Latini interpretentur de defectione Romani imperii: tamen proprius intelligitur de defectione a Christo. Nam verbum Græcum est, ἀποστασία, & ita interpretantur omnes Græci, & Aug. 20. de Civit. c. 19. Quamvis enim sæpe contigerint in Ecclesia defectiones a Christo propter persecutiones hæreticorum, vel tyrannorum: illa tamen, quæ futura est sub Antichristo, quasi per antonomasiam *Apostasia* dicitur, quia erit major, & universalior cæteris. Unde Lactan. l. 7. c. 15. dicit de cultoribus Dei duas partes interituras: sed de hoc nihil certi affirmari potest.

Posterior pars de fide certa est, ut notavit Aug. 20. de Civit. c. 11. Quia non potest Christus Ecclesiam suam ita deserere, ut omnino vincatur. Nam *portæ inferni non prævalebunt adversus eam*: & ideo idem Christus dicit Matth. 24. *Propter electos breviabuntur dies illi.* Erunt ergo multi electi, qui non vincentur, & in quibus Ecclesia manebit. Et ideo in Apoc. semper ponitur illa limitatio: *Adoraverunt bestiam omnes, qui inhabitant terram, quorum non sunt nomina scripta in libro vitæ.* Patres etiam supra citati supponunt, tunc futuros esse multos, & eximios martyres, qui usque ad mortẽ erunt in fide constantes: ergo pari modo in montibus, & speluncis perseverabunt multi confessores, qui superstites manebunt post mortem Antichristi. At in eis non deficiet usus sacramentorum & sacrificii Eucharistici in locis abditis. Persecutores enim non poterunt hæc auferre nisi in eorum cognitionem venerint: non permittet autem Deus, dæmonem aut omnia Sanctorum abdita loca perlustrare, aut persecutoribus revelare. Atque in hunc modum sunt pie intelligendi Catholici scriptores, si quando dicunt eo tempore defecturam fidem in universo orbe, aut quid simile. Lege Sot. in 4. d. 46. q. 1. ar. 1.

Quarto & ultimo dicendum est, tam Antichristum, quam ministros ejus Ecclesiæ persecutores speciali Christi virtute, atque imperio interficiendos esse. Hæc assertio sic absolute proposita videtur de fide. Nam de Antichristo ait Paul. 2. ad Thess. 2. *Quem Dominus Jesus interficiet spiritu oris sui, & destruet illustratione adventus sui.* Quod nonnulli ita intelligere videntur, ut Christus Dominus in persona descensurus sit, ut adventu suo Antichristum interficiat, quod significat Lactan. dicto lib. 7. c. 19. Non est autem hoc verisimile: quia secundus Christi adventus erit quadraginta quinque diebus post mortẽ Antichristi; neq; Paulus dixit a Christo occidendum

Antichristus speciali Christi vi, sive imperio interficiendus.

dum Antichristum per adventum, sed *illustratione adventus sui*, id est, aliquo signo & præsagio, quod erit quasi splendor quidam appropinquantis adventus ipsius. Neque dixit, suis manibus, sed *spiritu oris sui*, id est, præcepto, & mandato suo, ut ibi D. Th. exponit, & significat Chrysost. hom. 4. in 2. ad Thess. dum ait: *sufficiet solum jubere*: & idem sentiunt alii interpretes, & Hieron. ac Theodo. Dan. 11. Addit vero D. Th. ibi, Michaelem Archangelum jussu Christi interfecturum Antichristum, in monte Oliveti: sed hoc & est incertum, & intelligendum est juxta supra dicta. Quod autem simul cum Antichristo igne de cœlo misso perimendi sint alii persecutores Ecclesiæ, patet ex illis verbis Apoc. 20. *Descendit ignis a Deo de cælo, & devoravit eos.* Christus etiam dicens, propter electos futurum breve tempus illius persecutionis, satis significat intra illud breve tempus esse ubiq; finiendã. Sancti etiam supra citati docent, illos quadraginta quinq; dies post mortem Antichristi usq; ad judicium concedendos esse justis ad requiem peccatoribus autem ad pœnitentiam. Existimo ergo, vel divina virtute futurum esse, ut eadem die, qua interfectus fuerit Antichristus, ubiq; interficiantur ministri ejus, quia ut dicitur Ezech. 38. *Gladius uniuscujusq; in fratrem suum dirigetur, & judicabo super eum peste, & sanguine, & igni vehementi, & lapidibus immensis.* Vel certe (ut supra ex eodem Ezechiele dicebamus) ante diem interfectionis Antichristi incipient interfici fautores ejus omnibus supradictis modis, donec intra paucos menses omnino imperium ejus destruatur. Et ipsi cum præcipuo Pseudo propheta suo in stagnum ignis vivi descendent.

DISPUTATIO LV.

In tres Sectiones distributa.

De bonis Præcursoribus secundi adventus Christi.

POstquam dictum est de Antichristo, qui non ut præcursor, sed ut acerrimus hostis, & persecutor Christi, & Christianorum, secundum adventum Servatoris nostri præveniet, sequitur, ut dẽ bonis præcursoribus ejusdem adventus disseramus. Sicut enim in superioribus agentes de primo Christi adventu, disputationẽ de Joanne Baptista illius præcursore præmisimus: ita oportet hoc loco de præcursoribus secundi adventus disserere. Est autem discrimen inter præcursores utriusq; advẽtus, quod Joannes Baptista iis tẽporibus natus est, edocatus, ac pœnitentiam egit, in quibus testimonium Christo reddidit, & suum præcursoris ministerium explevit, ac tandem mortuus est. At vero ante secundum adventum non sunt promissi in Scriptura præcursores, qui eo tempore nascituri sint, ut novo exemplo vitæ, & doctrinæ Christo testimonium reddant: sed ex veteribus illis hominibus, qui ante multa sæcula præcesserunt, Henoch, & Elias venturi creduntur, ut homines præsertim Judæos ad secundum Christi adventum disponant. Quamobrem de horum præcursorum genere, vitæ conditione, & sanctitate eximia, quam dum inter homines degerent, consecuti sunt, non est, quod hoc loco disputemus. Pertinent enim hæc (ut ita dicam) adveterẽ eorum statum, aliudq; vitæ, & officii genus, quod olim tenuerunt: quæ omnia in veteri testamento satis perspicua, expressaq; sunt. Explicandum ergo nobis erit primũ, unde venturi sint, & consequenter an nunc vivant, ubi & quomodo vivant; deinde quãdo, & quomodo venturi sint, quid agent, & quẽ tãdem finẽ habituri sint: postremo inquiremus, an præter hos duos alius eis sit futurus comes, Christiq; præcursor.

SECTIO I.

Utrum Elias, & Henoch nunc vivant, ubi, & quomodo.

DE Elia nullum circa hoc fuisse errorem reperio. De Henoch vero Judæi quidam (ut Sixtus Sen. refert l. 2. Bibl. S.) asseruerunt, mortuum esse ante tempus, ne malitia immutaret cor ejus, ita exponentes illud Gen. *Non apparuit, quia tulit eum Dominus.* Solet enim Scriptura hoc dicendi modo mortem significare; Job. 32. *Nescio enim, quamdiu subsistam, & si post modicum tollat me factor meus.*

Henoch adhuc vivit.

Dicendum vero est primò, Henoch, & Eliã hactenus non obiisse mortem, sed corpore, & animo vivere. Est de fide. Et de Henoch patet ex prædicto loco Genesis. Illa enim Judæorum interpretatio stare non potest. Primo quia ex diverso modo loquendi de Henoch, & de aliis constat, aliquid speciale de illo dici. Secundo id satis ostendunt antecedentia verba: *Ambulavitque cum Deo, non apparuit, quia tulit eum Dominus.* Ubi Septuaginta, ad sensum magis explicandum, verterunt: *quia transtulit illum Deus*; & eodem modo legit Philo Judæus in l. de vita sapientis. Tertio id aperte testatur Sapiens Eccl. 44. *Henoch placuit Deo, & translatus est in paradisum, ut det gentibus pœnitentiam*, & adhuc apertius Paulus ad Hebr. 11. *Henoch translatus est, ne videret mortẽ.* Dices,

Objectio.

ex his solum probari non fuisse mortuum quando transtulit illum Deus: tamen quod postquam translatus est, nunquam ibi mortuus sit, unde constat? Nam Philo supra significat illam translationem solum fuisse per quãdam separationem a consortio, & frequentia improborũ hominum, ad locum vulgo ignotum: *& vix paucis iisq; præstantissimis viris cognitũ.* In quo significat tantũ fuisse translationẽ quandam ad solitariam, & quasi eremiticam vitã agendam: non ergo est necesse, ut ibi adhuc vivat. Respondetur, quamvis fortasse ex loco Genes. per se

Respons.

sumpto id non convincatur: tamen ex aliis locis adjunctis id satis concluditur. Quia Paulus ait *translatũ esse, ne videret mortẽ*, sentiens non esse moriturũ in eo loco, ad quem translatus est. Sapiens etiam dicens, *translatũ esse ut det gentibus pœnitentiam*, sentit, non esse moriturum: donec illud munus expleat. Huc accedit communis traditio, & consensus Patrum, quos statim referemus.

Elias, & Henoch adhuc vivunt.

De Elia est manifestus locus 4. Reg. 2. ubi refertur Deum transtulisse Eliam *per turbinem in cœlum*, & latius Eccl. 48. dicitur: *Receptus & tectus in turbine, & inscriptus in judiciis temporum, lenire iracundiam Domini, conciliare cor Patris ad filium, & restituere tribus Jacob*, & alia loca postea afferemus.

Secundo probatur ex traditione Sanctorum. Augustinus l. 1. de peccat. meritis c. 3. *Neque Henoch* (inquit) *& Elias per tam longam ætatem senectute marcuerunt*; & l. 2. de gratia Christi, seu de peccato orig. c. 23. inter quæstiones, quæ ad fidem non spectant, ponit, ubi modo sint Elias & Henoch, *quos tamen* (inquit) *non dubitamus, in quibus nati sunt, corporibus vivere*; idem l. 9. Gen. ad lit. c. 6. Hieron. ep. 61. ad Pammach. *Henoch* (inquit) *translatus est in carne, & Elias carneus translatus est in cælum, nec dum mortui, & paradisi jam coloni, habent quoque membra, cum quibus rapti sunt, atque translati. Quod nos imitamur jejunio, illi possident Dei consortio: vescuntur cœlesti pane, & saturantur omni verbo Dei, habentes eundem Dominum, quem & cibum.* Idem Ambr. l. 4. de fide c. 1. & l. 2. in Luc. sub fin. Gregor. l. 9. Moral. c. 4. & l. 21. c. 36. Cyprian. l. de montibus Sina, & Sion, Tertull. l. de anima c. 35. & 50. *Translatus est Henoch, & Elias, nec mors eorum reperta est, dilata scilicet*: & l. contra Judæos c. 2. hac ratione vocat Henoch *æternitatis candidatum*, & l. de resur. carnis, c. 58. de utroque loquens inquit: *Æternitatis candidati, ab omni vitio, ab omni damno, ab omni injuria, & contumelia immunitatem carnis ediscunt.* In eadem sententia est Irenæus l. 4. contra hær. c. 30. ubi de Henoch sic loquitur: *Translatus est, & conservatur usque nunc testis justi judicii Dei.* Idem tradit Justinus in quæst. 85. ad Orthod. Optime Chrysost. hom. 22. in ep. ad Heb. & hom. 21. in Gen. & Theod. quæst. 45. qui varias rationes & congruentias adducunt. Epiph. sect. 9. latius hær. 64. post fragmentum ex Methodio, & optime in Anchorato satis post medium. Athanasius in epist. quadam continente decreta concilii Nicæni contra hæresim Arianam, Basilius hom. 11. Exameron. de Henoch ait: *A generatione hominis septimus mortem non vidit.* De utroque idem affirmat Eucher. lib. 1. in Genes. cap. 18. Ac demum omnes reliqui Patres, quos postea referemus, ne justo prolixiores simus. Tertio (cum hoc inusitatum privilegium ex Divina ordinatione pendeat) ratio a priori ejus est divina voluntas: congruentia vero sumenda ex proprio munere, & fine, propter quem a Deo conservantur, de quo dicturi sumus sectione sequenti. Addunt vero fere omnes citati Patres congruentiam ex resurrectione sumptam. Dicunt enim, voluisse Deum conservare hos

viros post tot secula in typum, & exemplar resurrectionis, ad illius spem confirmandam, ideoque elegisse duos, alterum ex præputio, alterum ex circumsione: unum virginem, alterum conjugatum, ut significaret omnibus hominibus cujuscunq; status, & conditionis spem vitæ immortalis concedi. Addit Clemens lib. 5. constitut. c. 8. aliàs 6. ostendisse Deum in Henoch & Elia, quos mortem experiri non permittit, potuisse homines immortales conservare, si voluisset.

Henoch & Elias nondum glorificati.

Dicendum secundo est, hos duos viros nondum esse animis, & corporibus gloriosos, sed solum per fidem, & abstractivam cognitionem Divina contemplatione, & amore frui. Hæc assertio est contra Procopium Gazam in Genes. qui affirmat Eliam, & Henoch videre Divinā essentiam, & in corporibus gloriosis cum Christo regnare. Idem tenent Augustinus Eugubinus in recognitionib. veteris testamenti in c. 2. Genes. & Catharin. opusc. de consummata gloria Christi. Quibus videntur interdum favere Epiphan. & Hieron. quos postea explicabimus. Prior ergo conclusionis pars, quantum ad corpora pertinet, traditur ab August. 1. de peccat. meritis c. 3. dicente: *Nec tamen credo eos jam in illam spiritualem qualitatē corporis commutatos, qualis in resurrectione promittitur, quæ in Domino prima præcessit.* Et videtur satis convinci. Quia Elias, & Henoch reservantur aliquando morituri (ut sectione sequenti ostendemus); ergo non est verisimile, nunc esse translatos ad possidendā gloriam, & immortalitatem corporis. Quia hujusmodi corporis status est perpetuus, & cui semel datur, nunquam aufertur, & novum in hoc miraculum fingere sine auctoritate, vel exemplo, temeritate non vacaret. Ex hoc vero ulterius concluditur, neque etiam in anima esse gloriosos, nec frui clara Dei visione. Quod quidem de toto tēpore ante Christi passionem ex alio principio fidei certissimum est. Quia tunc non erat janua regni hominibus aperta. De reliquo vero tempore probatur ex dictis. Quia etiam nunc non habent gloriosa corpora: ergo neque animæ gloriam; patet consequentia. Tum quia gloriam animæ consequitur statim gloria corporis, propriumque privilegium, ac miraculum in Christo fuit, gloriam animæ in corpore mortali possidere. Tum etiam, quia cum postea venient morituri, non erunt beati secundum animam; ergo nec nunc etiam sunt: quia beatitudo illa multo magis est perpetua. Et quamvis nonnulli Patres senserint, Paulo, & Moysi esse concessam ad breve tempus: & multo plures id negant, & longe majus privilegium esset, magisque supernaturale, si tam diuturno tempore Eliæ, & Henoch id esset concessum. Et hoc docuit Justinus Martyr illa quæst. 85. Qui tamen idem sentit de omnibus Sanctis, qui cum Christo regnant, quos non in cœlo, sed in paradiso cœlesti degere putat, & ideo Henoch, & Eliam illis facit æquales. Idem significat Gregorius Nazianzenus orat. 34. ubi ostendens neminem in corpore mortali vidisse Deum, de Henoch dicit: *licet trāslatus sit, non tamen constat, quod Deum comprehenderit.* In Elia vero, quem igneus currus in cœlum evexit, significatam esse testatur singularem quandam hominis virtutem, & humanum fastigium excedentem. In quibus verbis significat postremam partem assertionis, nimirum, quamvis Elias post translationem non fruatur clara Dei visione, obtinuisse tamen singularem quandam perfectionem divinæ contemplationis. Atq; idem significavit Hieron. in dicta ep. ad Pammach. dicens, *eos frui divino consortio, & cibo cælesti*; & Epiphan. dicta hær. 64. scribens; *eos nutriri quodā spirituali alimento, cujus suppeditator est, qui occulta cognoscit, & invisibilia creavit, Deus.* Apertius Augustin. l. 9. Gen. ad lit. c. 6. dicit; *Neque enim arbitrandum est, Eliam vel sic esse jam, sicut erunt Sancti, quando peracto operis die denarium accepturi sunt: vel sic, quemadmodum sunt homines, qui ex ista vita nondum emigrarunt. Jam itaque aliquid melius habet, quamvis nondum habeat, quod ex hac vita recte gesta in finem habiturus sit.* Elegantissime Bernardus ser. 6. de ascens. Dom. *Felices* (inquit) *viri illi, per quos divina ascensio legitur præsignata: Henoch raptus, translatus Elias, felices plane, qui soli jam Deo vivunt, soli vacant intelligendo, diligendo, fruendo.* Et ratio est clara, quia non est existimandum illos sanctissimos viros, & Prophetas perpetuo esse quasi in continuo somno, absque operationibus vitæ, præsertim intellectualis: ergo maxime occupabuntur in perpetua Dei contemplatione, & amore. Quia (ut inferius videbimus) magna spiritus, carnisque concordia, & quiete fruuntur, & nullum impedimentum habent, quo minus vel frequentissime sese in hujusmodi actibus exerceant. Neque enim decet, ut otiosi sint, neque externis actionibus corporis indigent quibus occupentur.

Dubium.

Sed quæres, an sint in statu merendi. Ex dictis enim sequi videtur, ita esse asserendum. Quia, si *peregrinantur a Domino*, per fidem ambulant; ergo semper possunt magis, ac magis mereri: quia hoc est ad beatitudinem ambulare. Item pejoris conditionis esse viderentur, quā cæteri beati, & viatores: quia & illorum felici præsentia, & horum utili privantur absentia. Unde fit, ut magna quadam pœna, qualis est carentia divinæ visionis, valdeque diuturna, sine ulla utilitate propria afficiantur.

Respons.

Nihilominus probabilius videtur, hos viros tantū fuisse in statu merendi, & potuisse in gratia crescere usque ad illud tempus, in quo translati sunt, & ad eundem statum merendi esse redituros, quando iterum venient ad præparandum secundum Christi adventum. Quia tunc eodē modo erunt viatores, sicut antea, vereque Martyres, & fructum, ac aureolam Martyrii consequentur: hoc autē intermedio tempore verisimilius est non mereri. Quod ab inconvenienti probari potest, quia in tam longo tēpore infinita haberent merita, & omnes Sanctos, ac ipsā etiam B. Virginem cumulo meritorū facile possent antecellere. Quia ad augendam gratiam, & gloriā non tantum intensio actuum, sed etiam multitudo plurimū confert, juxta sanam doctrinam. Tum etiā quia ipsi semper operabuntur intensius, ac tota virtute sua, quia (ut diximus) liberi sunt omni impedimento ad actiones mentis exercendas. Ratio vero propria petenda est ex Divina ordinatione, ex qua pendet, ut tempus meriti, vel demeriti sit hominibus definitum, pro statu vitæ mortalis. Quanquam vero ii duo mortui non sint: tamen translatio divinitus facta quoad hunc effectum tanquam mors illis reputata est. Quia ad aliud vitæ genus, valde diversum a ratione vivendi in hac vita, traducti sunt.

Respons. Henoch & Elias non sunt in statu merendi.

Henoch & Elias confirmati in gratia.

Hinc sequitur primo, eos in translatione ipsa confirmatos esse in gratia, & in bono, ita ut nullum peccatum committere possint, quæ est magna pars illius qualiscūq; felicitatis, quā nunc possidēt. Ratio est, quia cum sint justi, & mereri non possint, nulla ratiōe expedit, ut possint demereri: non enim fuisset hæc æqua, justave conditio.

Secundo infero, eos minime pati inordinatos fomitis motus, nec illam corporis corruptionem, quæ *aggravat animam, & sensum deprimit multa cogitantem.* Tum quia ad perfectam animi puritatem, & quietem hoc fere necessarium est: tum etiam quia cum priventur perfecta felicitate, eamque Dei absentiam propter ipsummet Deum patientissime ferant, decet, ut saltem fruantur maximis bonis, & gaudiis, tam animo, quam corpore. Docuit hæc eleganter Bernardus loco proxime cit. dicens: *Neque enim corpora, quæ corrumpūtur, illas aggravant animas: aut terrena inhabitatio sensus eorum tanquam multa cogitantes deprimit, qui cum Deo ambulasse noscuntur. Factum est impedimentum omne de medio: occasio universa sublata, materies nulla relicta est, quæ eorum affectum aggravet, vel deprimat intellectum. Nam & priorem* (id est Henoch) *ob hoc raptum Scriptura commemorat, ne forte vincat malitia sapientiam, & intellectus ejus, vel anima ultra decipi valeat, aut mutari.*

Tertio colligo, maximis Dei consolationibus, divinisq; illustrationibus, ac frequentibus revelationibus gaudere, de iis saltem rebus, quæ eorum statui consentaneæ sunt. Unde non dubito, quin adventū Christi, mundiq; redemptionem per ipsum jam consummatam agnoverint. Illius enim venturi expressam fidem prius habuerunt, ejusq; adventum maxime desiderarunt: non ergo decebat, eos in tenebris nunc, & in errore versari. Quin potius de Elia constat ex Evangelio in die transfigurationis vidisse, & allocutū fuisse Christum: atq; idem existimari potest de Henoch, scilicet quod aliquando ipsum viderit. An vero nunc videant illum saltem secundum humanitatem, incertum est.

Respons.

Ex iis denique patet responsio ad difficultatē propositam. Non enim expediebat, tanto tempore permanere in statu merendi: sunt ergo quodammodo extra viam, quamvis non sint omnino in termino. Neq; etiam hoc

velu-

velnti exilium sustinent cum aliquo labore, aut pœna, quia charitas,& conformitas cum divina voluntate magnam consolationem,& suavitatem præstat. Neq;etiam id erit sine magna eorum utilitate, tum quia quando ex hac vita translati sunt, intelligentes divinam voluntatem, & magnam dilationem suæ beatitudinis, magna charitate, & obedientia eam amplexi, illo actu plurimum meruerunt. Tum etiam quia, cum ante diem judicii venturi sint ad resistendum Antichristo, magna merita, magnumq; gloriæ augmentum consequentur,& hoc majoris æstimationis est, quam temporalis dilatio beatitudinis, quantacunq; illa sit. Unde hac spe patiendi pro Christo plurimum reficiuntur, & illius absentiam æquo animo ferunt.

Dico tertio, Verisimilius est Eliam, & Henoch non indigere corporalibus cibis, sed absq; ulla corporis immutatione, vel alteratione a Deo conservari. Hæc assertio non est certa, cum non sit revelata, & quia Deus variis modis potest homines in corpore mortali vivos diuturno tempore conservare. Unde Aug. dicto l. de peccat. meritis c. 3. post cit. verba sic inquit: *Nisi quia isti fortasse neq; iis cibis egent, qui sui consumptione reficiant: sed, ex quo trāslati sunt, ita vivunt, ut similē habeant satietatē illis 40. diebus quibus Elias ex calice aqua, & in collyride panis sine cibo vixit. Aut si etiā iis sustentaculis opus est, ita fortasse in paradiso pascuntur, sicut Adā prius quā propter peccatū inde exire meruisset. Habebat enim (quantū existimo) & de lignorū fructibus refectionem contra defectionē, & de ligno vitæ stabilitatem contra vetustatem*; & l. 1. contra adversarium legis c. 15. dicit: *non temere esse asserendum, utrum illo cibo vescatur nunc aliquis nisi forte Henoch, & Elias.* Quod etiam de illis interdum affirmat D. Th. infra citandus. At vero Hier. in ep. ad Pammach. verbis supra cit. sentit eos non indigere cibo corporali: sed pasci solo cibo spirituali. Epiph. etiam sic intelligendus est hær. 64. cum inquit: *eos vivere spiritualiter, & non animaliter, propter translationem, esseq; in corpore, seu carne spirituali, & non opus habente, ut per corvos nutriatur, sed nutriatur alio spirituali alimento, cujus suppeditator est Deus, qui occulta cognoscit, ambrosium quendam, & incorruptibilem cibum habens.* Conjectura hujus rei est, quia hic modus conservandi vitā est facilior, & spiritualior, & ab omnibus hujus vitæ curis abstractior, divinaque potentia dignior. Quia *non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo, quod procedit de ore Dei.* Sicut ergo conservavit Deus Moysem in monte per 40. dies sine ullo cibo, & potu, & Israelitarum vestes per tot annos absq; ullo detrimento: eadē virtute conservat mortalia illorum Heroum corpora in eodem statu, ac sine ullo defectu, suspendendo suum influxum, ne ab ulla externa, internave causa alterari ad corruptionem possint.

Henoch & Elias quem in locum translati.

Dico quarto. Quem in locum Elias, & Henoch translati sint, incertum est. Ita docent Chrys. hom. 21. in Gene. & hom. 22. in ad Hebr. & ibi Theophyl. & Oecum. Theod. q. 45. in Gen. & August. l. 2. de peccato orig. c. 2. & 3. Cyprianus dicto lib. de montibus Sina, & Sion. *Translatus est* (inquit de Henoch) *ubi Deus scit.* Quia scriptura nobis hoc non aperuit. Nam licet Eccl. 44. dicatur Henoch *translatus in paradisum* tamen & vox illa *in paradisum* in Græcis exemplaribus desideratur, & plures habet significationes. Potest enim significare paradisum terrestrem. Et ita intellexisse videntur illū locum patres, qui affirmarunt Eliā, & Henoch translatos esse in paradisum, quod expresse docet Irenæus l. 5. contra hæres. c. 5. idque confirmat ex traditione presbyterorū Asiæ, qui id ab Apostolis acceperunt, & Justinus Martyr qu. 85. ad Orthod. Athan. in ep. supra citata, dicit; Adam statim ac fuit conditus, in paradiso fuisse collocatum: Henoch vero post tēpora nativitatis suæ, cum Deo placuisset in paradisum fuisse translatum. Idem significat Augustinus dicto lib. de peccatorum meritis c. 3. & Hieron. dicta ep. ad Pammach. vocans Eliam, & Henoch *paradisi colonos.* Isidorus lib. de vita, & obitu SS. sic ait c. 3. *Henoch septimus ab Adā mortis ignarus meruit in eum locum transferri, unde fuerat protoplastes expulsus, scilicet in æqualem habitationem Beatæ vitæ: manet autem hactenus in corpore, in consummatione mundi restituetur cum Elia ad mortalis vitæ conditionē.* In eadē sententia est D. Th. supra q. 49. a. 5. ad 2. & 1. p. q. 102. a. ad 3. & in 2. d. 29. qu. unica a. 5. ad 4. ubi probabile credit, ligni vitæ subsidio cōservari. Potest tamen aliter vox illa, *in paradisum*, exponi, ut non sit proprium nomen illius loci, in quo conditus est Adam, sed generale, significans locum quemlibet amænū, & speciosum, ac jucundum. Hæc enim est primæva, valdeque usitata significatio illius vocis, ut omnes interpretes docēt in principio secundi cap. Genes. & patet ex illo Cant. *Emissiones tuæ paradisus.* Atque hoc sensu ex illo loco colligi non poterit, Henoch fuisse translatum in illum paradisum, in quo conditus fuit Adam, sed solum (ut scribit Gregor. hom. 29. in Evang. agens de Elia) sublatum esse in secretam aliquam terræ regionem, ubi jam magna carnis, & spiritus quiete vivat. Quapropter Rupertus l. 3. de Trinit. & operib. ejus c. 33. diserte dicit, nunquam Scripturā significare Eliam, & Henoch translatos esse in illum paradisum, ubi comedere possint de ligno vitæ: sed in secretam aliquā regionem, ut Greg. scribit. Tertio, quamvis in eo testimonio Ecclesiastici, nomine *paradisi* intelligamus locum illum, in quo creatus fuit primus homo, & consequenter fateamur, in eum locum translatū Henoch, non inde fit, in eo nunc esse, neq; Eliā in eum translatum esse. Quia multi probabiliter existimant, terrenū paradisum aquis diluvii periisse. Quæ opinio licet antiqua non sit, tot vero cōjecturis in Scriptura fundatis nititur, ut non possit improbabilis existimari, ut copiose disputat Benedictus Peretius tom. 1. in Gen. l. 3. disp. 1. qu. 5. & l. 7. qu. ult. totius libri, & brevius attigit, & asseverantius affirmavit Genebrar. l. 1. Chronograph. in prima ætate. Atq; idem sensit Jansen. in concord. Evang. c. 143. Oleaster in 2. c. Gen. & Aug. Eug. loco supra citato. Quod si verum est, dicendum erit Henoch tempore diluvii alio translatum fuisse, atq; ita incertum esse, ubi ipse & Elias nunc sint. Quarto, non defuerunt Patres, qui dicerent, translatos esse Henoch, & Eliam in locum aliquem cælestem omni loco terræ superiorem. Ita insinuat Hier. Amos 9. dicit enim eos ascendisse in cœlum, & ex contextu videtur colligi, non loqui de cœlo aereo. Amb. l. de parad. c. 3. de Henoch ait, *raptum esse ad cælum.* Dorotheus in synopsi sic de Elia scribit: *Primus ex hominibus est, qui hominib. cursum ad cæles submonstravit, primus ex hominibus viam Angelorum, & hominum viam ostendit, qui terra fuerat sortitus domicilium, cælum quoque subito penetravit.* Qua antithesi satis indicat de cœlo æthereo loqui. Et eam magis explicans subdit: *Qui humi incedebat, instar spiritus cum Angelis in cælis agit.* Similiter Alcimus Avitus l. 4. de diluvio c. 6. de Noe agens in hunc modum scribit:

A pravo, quem prisca fides, & conscia virtus
In cælum sine morte tulit, sic celsa petenti
Successit magnis non impar filius actis,
Nec minimum est illum salvi cum corporis usu
Terrenas liquisse domos, intrasse supernas.

Ubi, cum similiter supernam Henoch habitationem terrenæ opponat, plane sentit, de cœlesti habitatione loqui, in quam etiam ascendisse Eliam sic apertius scribit:

Quanquam quo Noe preavus conscenderat Henoch
Elias cursa post tempora longa sequutus,
Scribitur ignitis scandens penetrasse quadrigis.

Inferius vero concludit.

Nos igitur satis est, cælum potuisse mereri
Membrorum sub lege sitos.

Ex iis igitur satis constat vere a nobis assertum esse locum, in quo Henoch, & Elias habitant, incognitū esse, nimisque licenter asseruisse Sixtum libro 5. Bibl. annot. 36. contra regulam rectæ fidei esse negare Henoch & Eliam translatos esse in paradisum terrestrem. Sapientius quidem August. dicto lib. 2. de peccato orig. c. 23. negat quæstionem hanc ex iis esse, quæ ad dogmata fidei spectant. Si tamen judiciū aliquod ferendum est, longe probabilius videtur, eos aliquem terræ locum incolere, quam cœlestem: sicut affirmant Greg. & Rupertus, & supponunt August. & reliqui Patres citati. Unde reliqui fere omnes, qui de ascensione Domini scribunt, inter alias differentias, hanc constituunt inter ascensionem Christi, & raptum Eliæ, quod ille vere ascendit in cœlum æthereum, ut in eo habitet: Elias vero solum in cœlū aereum elevatus est, non quidem, ut in eo permaneret, sed ut per eum in aliam terræ regionē transferretur. Quomodo intelligendū putāt illud 4. Reg. 2. *Ascendit*

dit Elias per turbinē in cœlum & illud 1. Mach. 2. *Elias, dum zelat zelum legis, receptus est in cœlum.* Atque eodē modo exponendum erit, quod de Henoch dicitur Eccles. 48. *Nemo natus est in terra, qualis Henoch, nam & ipse receptus est a terra.* De qua re potest legi Chrysostomus hom. de ascens. Domini: optime Ambr. l. 4. de fid. c. 1. Greg. Maxim. & alii hom. de ascens. Theoph. Luc. 24. & ex supradictis potest conjectura sumi. Nam Elias, & Henoch adhuc vivunt in corporibus mortalibus; locus autem iis corporibus accommodatus non est cœlestis, sed terrestris. Rursus (si terrestris paradisus adhuc extat) nullus prudens, & cordatus negabit, hos sanctos viros ibi degere, tum propter auctoritatem Patrum; tum etiam quia ille locus valde est accommodatus felici eorum vitæ, quā supra descripsimus. Quin potius, licet gratis demus paradisi amœnitatem aquis diluvii periisse, adhuc fieri potest conjectura probabile, hos sanctos viros in illo terræ situ, ubi paradisus a principio cōditus fuit, spatiari quia locus ille non solum superabat alia terræ loca in arborū ornatu, atq; elegantia, terræque fœcunditate, sed maxime aeris temperie, cœliq; benignitate: dictum autem est ex sententia Gregorii & Ruperti eos colere secretam aliquam regionem terræ, optimam tamen, ac felicissimam, prout eorum statui convenit; nulla autem videtur esse aptior, quam illa. Sed sive illa sit, sive alia æque fortasse commoda, & nota Deo, verisimile tamen est locum illum, quem ipsi incolunt, pulcherrimum esse atque ornatissimum non minus fortasse, quam esset paradisus terrestris. Quod si per diluvium obrutus, dissipatusque fuit locus is, in quo degebat Henoch, ipso interim inde sublato, vel alio modo divinitus conservato, credi etiam potest, post transactum diluvium divino imperio ad pristinum decorem, & statum fuisse restitutum. Si enim Deus tam admirabili modo Henoch conservavit, ut eum in pristinum locum restituerit, quid mirum, quod loci etiam pulchritudinem, & amœnitatem similiter instauraverit. Cur enim illum bonis iis, quæ ei donaverat, eaq; qualicunq; felicitatis parte sine culpa privaret? Denique cum Deus a principio paradisum voluptatis plantaverit propter homines, quos sciebat brevissimo tempore illo usuros, quid mirum est, quod vel eundem, vel similem locum, magnitudine fortasse imparem, ornatu vero, elegantiaq; non disparem post diluvium reparaverit, ut duo viri tam sancti, ac sibi chari, qui tam diuturno tempore propter ejus amorem, & obedientiam cœlesti beatitudine carent, eodem tempore vitam & animo, & corpore felicem in terris ducant? Videtur ergo existimatio hæc satis verisimilis, possetq; variis conjecturis verisimiliter fieri, nisi prolixitatem vitare cuperemus. Ex iis vero tandem conjectare licet, hos duos viros eandem regionem, eundemq; locum incolere, simulq; conversari, & de divinis rebus interdum loqui. Hæc enim & similia bona, quæ ad felicitatem hujus vitæ aliqua ratione conducunt, & aliunde nullum incommodum, vel repugnantiam indicant, non est, cur illis denegata esse credantur.

SECTIO II.

Utrum Elias, & Henoch venturi sint tempore Antichristi, & quidnam acturi, vel passuri sint.

HÆretici hujus temporis negant, Henoch, & Eliam in propriis personis venturos, ut Antichristo resistant, & homines ad secundum Christi Domini adventum disponant. Nam de Henoch nihil circa hoc expresse scriptura loquitur. Quod enim dicitur Ecclesiast. 44. *Translatus est, ut det gentibus pœnitentiam*, Græce legitur: *Translatus est exemplum pœnitentiæ generationibus.* Quod recte exponi potest, (ut a Catholicis etiam exponitur) translatum esse, vel quia fuerat exemplū quoddam pœnitentiæ hominibus, vitæ sanctitate, & morum innocentia, vel ut illo exemplo incitarentur homines ad pœnitentiam, videntes hominem justum, & sanctum ita a Deo honorari. Unde non defuerunt aliqui ex Patribus, qui Henoch negaverint fore secundi adventus præcursorē. Videlicet Hilarius, Victorin. & alii citandi sect. seq. quod autem Malac. 4. de Elia dicitur, quod *venturus sit, antequam veniat dies Domini*, ab ipso Christo Mat. 11. de Elia non in persona, sed *in spiritu* explicatum est. Sic enim de Jo. ait: *ipse est Elias, qui venturus est.* Et c. 17. interrogantibus discipulis: *Quid ergo dicunt, quod Eliā oportet primum venire?* Respondit Christus: *Elias jā venit, & non cognoverunt eum.* Quod necesse est de Elia *in spiritu* intelligi; simili ergo modo dicitur Elias venturus in secundo adventu, non in persona, sed *in spiritu.* Unde Hieron. exponens prædictum locum Malachiæ, non de persona Eliæ intelligit, sed illius nomine *omnē Prophetarū chorum, qui Christo testimonium perhibent*, dicit significari; & Rupert. ibidem propter Hieron. auctoritatē definire non audet, an ille locus sit intelligendus de persona Eliæ: alii vero propter Christi testimonium de Jo. illum interpretantur, ut Burgensis, & Vatablus.

Dicendum est primo, Eliam, & Henoch futuros esse præcursores secundi adventus Christi. Hæc assertio est aut de fide, aut fidei valde proxima. Quæ probatur primo. Nam Apoc. 11. dicitur, venturos esse duos divinos testes saccis amictos, qui prophetabunt diebus mille ducentis sexaginta tempore Antichristi: est autem evidens ex contextu per duos illos viros non significari generatim quosvis Sanctos, aut prædicatores Christi, sed in singulari duos determinatos homines eximiæ cujusdē sanctitatis, & virtutis. Nam de eis dicitur: *ii sunt duæ olivæ, & duo candelabra in conspectu Domini terræ stantes*, & additur, habituros facultatem ad facienda eximia signa, & miracula, ac tandem esse occidendos, & corpora eorū in plateis Jerusalem per tres dies cum dimidio insepulta permansura, & de eorum morte impiis hominibus gaudendum esse. *Quoniam hi duo Prophetæ cruciaverunt eos*, & similia, quæ infra dicemus, quæq; nullo modo possunt, nisi de duobus determinatis hominibus intelligi.

Elias, & Henoch secundi adventus Christi præcursores.

Quod vero hi duo viri futuri sint Elias & Henoch, a Joanne non declaratur aperte: tamen consideratis circumstantiis earum personarum, quas ibi describit, & quæ in aliis locis de Elia, & Henoch scripta sunt, fere communi consensu omnium expositorum imo & totius Ecclesiæ (ut Aretas in eum locum dixit) creditum est, illos duos non esse alios, nisi Henoch, & Eliam, neq; in alium finem translatos esse & in mortali vita conservari, nisi ut in fine mundi Antichristo resistant, Christoq; testimonium præbeant. Ita docent ibi Beda, Ansel. D. Th. Aug. & Ambros. (si eorum sunt commentarii) & Victorin. Martyr, Greg. hom. 12. in Ezechiel. & li. 9. moral. c. 3. alias 4. & præterea omnes Patres superiori sectio. citati, qui eos vivere affirmant, & alii, quos statim referam.

Secundo probatur de Elia ex prædicto loco Malach. 4. qui nullo modo intelligi potest de Jo. Baptista. Quia sermo ibi est de die judicii, ut aperte constat ex principio capitis usq; ad finem, & ex illis epithetis: *Dies Domini & horribilis.* Neq; etiam intelligi potest de aliquo alio, qui sit habiturus spiritum Eliæ. Primo ex proprietate nominis, quam non licet ad metaphoram sine auctoritate transferre, præsertim quia etiā cognomen *Thesbitis*, videtur ibi esse additum a Septuaginta interpretibus, quantum ex Hieron. & Theod. colligi potest, & ex Cyril. l. 1. in Jo. c. 24. & Tertul. l. de anima c. 35. Aug. 20. de Civit. c. 29. Euthy. Mat. 17. Chrys. hom. 58. in Mat. Secundo hoc facile intelligetur conferendo hunc locum cum c. 48. Ecclesiast. ubi sine ulla controversia est sermo de persona Eliæ, de quo dicitur. *Qui receptus est in turbine ignis lenire iracundiam Domini, conciliare cor patris ad filium, & restituere tribus Jacob.* Quorum verborum sensus est, eum destinatum esse a Deo ad ea munera aliquando peragenda, scilicet, ad leniendam iracundiam Dei, & convertenda corda hominum. Malachias autem ad hæc eadē ministeria eum venturū esse dicit fere eisdē verbis, cum ait: *Et convertet cor patrū ad filios, & cor filiorum ad patres eorum, ne forte veniam, & percutiā terram anathemate.* Loquitur ergo de eadem persona: quin potius Auctor libri Ecclesiastici ad hunc locum allusisse, eumq; interpretatus esse videtur. Deinde Christus Dominus hanc intelligentiam non excludit, sed supponit potius, cum interrogantibus discipulis: *Quid ergo scribæ dicunt, quia Eliam oportet primum venire:* In primis respondit *Elias quidē venturus est, & restituet omnia.* Quibus verbis non potest loqui de Joanne Baptista. Quia ille jam venerat, nec erat amplius venturus: nec de illo verificari potest, quod *restituerit omnia*, neque de aliquo alio, quam de vero Elia, de quo discipuli loquebantur, quique multos Judæos, & apostatas ad Christum

con-

convertet, & ideo dicitur de illo, quod *restituet omnia*: postea vero cum Christus subdit: *Dico autem vobis, quod Elias jam venit*, jam loquitur metaphorice de Joanne Baptista propter spiritus, & ministerii similitudinem. Et ita interpretantur hæc loca Patres omnes, Origen. tract. 3. in Mat. Hilar. can. 17. & Chrysost. hom. 58. in Mat. & ibidem Hieron. Beda, Anselm. Theophyl. Euthym. qui fere omnes conjungunt locũ Malachiæ cum verbis Christi. Eodem modo exponunt hæc loca Theodoret. & Glossa ibi, Orig. tom. 7. in Jo. & Gregor. Nyssenus l. cont. Judæos de adventu Dom. in carne parum a princ. Greg. Mag. 11. moral. c. 9. alias 10. Justin. Martyr in dial. cum Tryphone circa med. egregie Tertull. lib. de anim. c. 35. Aug. tract. 4. in Jo. & l. 5. de Trinit. c. 14. qui tandem 20. de Civit. c. 29. testatur hunc sensum esse celeberrimum in sermonibus, cordibusq; fidelium.

Henoch universalis judicii præcursor. Tertio de Henoch non habemus tam expressa scripturæ testimonia: insinuatur tamen verbis illis Eccles. 44. *Henoch translatus est, ut det gentibus pœnitentiam*. Non enim sine causa vivens mortali vita in hunc diem servatur. Unde in illis ultimis verbis significatur prædicatio illius futura in fine mundi. Neque obstare debet, quod Græce legatur: *In exemplum pœnitentiæ generationibus*, quia hæc lectio non est contraria, admittitque sensum, quem verba vulgati interpretis piæ se ferunt, quæ nullo modo rejicienda sunt, maxime cum omnes patres citati, & quos referemus, hoc testimonio comprobent futurum adventum Henoch. Item ex illo sensu colligitur optima congruentia, ob quam ante secundum adventum duo mittuntur præcursores, cum ante primum unus tantum advenerit. Quia scilicet, in primo adventu Christus immediate tantum missus est ad Judæos juxta illud: *Non sum missus, nisi ad oves, quæ perierunt domus Israel*; & ideo tantũ est missus unus præcursor etiam ex Judæis: at vero in secundo adventu veniet ad universã Ecclesiã ex Judæis, gentibusq; congregatã, & ideo unus præcursor mittitur ex circumcisione, cui specialiter attribuitur Judæorũ conversio, Eccles. 48. *Et restituere tribus Jacob*; alius vero ex præputio, cui in prædicto loco videtur specialiter committi gentiũ conversio, *ut det gentibus pœnitentiam*.

Quarto tandem addi potest omnium Patrum traditio, quæ satis constare potest ex omnibus adductis, tam in hac, quam in præced. sect. Præsertim vero notari possunt verba Ambros. 1. ad Cor. 4. circa illa: *Puto enim, quod Deus nos Apostolos novissimos ostendit*: *Hoc* (inquit) *ideo persona sua deputat, quia semper in necessitate fuit, persecutiones & pressuras ultra cæteros passus. sicut passuri sunt Henoch, & Elias, qui ultimo tempore futuri sunt Apostoli. Mitti enim habent ante Christum ad præparandum populum Dei, & uniendas omnes Ecclesias, ad resistendum Antichristo, quos & persecutiones pati, & occidi lectio Apocalypsis testatur.* Similia repetit 1. ad Thess. 5. in princ. Optime Tertul. l. de anima c. 35. ubi disputans contra Pythagoricam transmigrationem animarum (secundum quam quidam hæretici interpretabantur illud, *Elias jam venit*, id est anima Eliæ in Jo. Bapt.) *Nunquid* (ait) *& Judæi ex opinione Pythagorica consulebant Joannem, Tu es Elias, & non ex prædictione divina, Et ecce mittam vobis Eliam Thesbitem? sed enim metempsychosis illorum revocatio est animæ jam pridem morte functæ, & in aliud corpus iteratæ. Elias autem non ex discessione vitæ, sed ex translatione venturus est, nec corpori restituendus, de quo non est exemptus: sed mundo reddendus, de quo est translatus, non ex postliminio vitæ, sed ex supplemento prophetiæ, idem & ipse, & sui nominis, & sui hominis.* De utroque vero loquens c. 50. inquit: *Morituri reservantur, ut Antichristum sanguine suo extinguant.* Præterea Hieron. de Elia idem affirmat Mat. 11. & 17. licet in Malachia sensum spiritualem potius quam literalem declaret. Idem Dorotheus in synopsi; *Contra Antichristum* (dicit de Elia) *dux belli servatur, &c.* Idem fere Theophyl. Mat. 11. & Marc. 9. Theodor. Daniel. 12. & Malach. 4. Lactant. l. 7. c. 17. Julianus Pomerius l. 1. contra Judæos, ante medium, Chrysost. hom. 4. in 2. ad Thessal. qui licet unum tantum numerent, non excludunt alium. De Henoch vero ait August. l. 1. de mirabilibus script. c. 3. *Adhuc sine morte in testimonium novissimi temporis reservatur.* Eundemque simul cum Elia nominat l. 8. Gen. ad lit. c. 6. Prosper. in dimid. temp. c. 13. Damasc. l. 4. c. 27.

Ultimo loco possent afferri congruentiæ, ob quas voluerit Deus potius per hos viros, quam per alios, mundũ ad adventum suum præparare. Item cur potius per homines ad hoc munus ex antiquis ætatibus reservatos, quam per alios ea ætate natos. Sed hæc, & similia vel nullas habent causas præter Divinam electionem, & voluntatem, vel hæ latent in thesauris sapientiæ Dei, qui hæc, & similia operatur secundum consilium voluntatis suæ. Dicunt autem veteres scriptores, Deum elegisse Henoch, quia inter primos homines in Dei cultu, & religione maxime excelluit. Eliam vero, quia zelator maximus fuit Divini cultus, & quia spiritu, & efficacia prophetiæ maxime enituit. Quæ vera quidem sunt, ordinem executionis considerando. Nam (si spectemus Divinam prædestinationem) potius hæc dona spiritus receperunt, quia ad tam maximum munus electi fuerunt. Voluit autem Deus hos viros ex prioribus ætatibus ad hoc munus, ad finem usque mundi reservare, tum ut admirabilior esset eorum prædicatio, ac testificatio: tum etiam, ut ostenderetur idem Deus auctor omnis legis, naturæ, scriptæ, & gratiæ, atque idem Christus, eadem fides, quæ ab initio mundi usque ad finem prædicatur, & in eadem militante Ecclesiæ perseverat.

Secundo dicendum est, Eliam, & Henoch brevi tempore hoc munere præcursorum functuros, ac tandẽ martyrium subituros. Hæc constant ex Apocal. 11. cum ex positione, quam ex traditione Patrum confirmavimus. *Prædicatio Henoch, & Eliæ brevi tempore duratura.* Primo enim dicitur, vel potius supponitur, hos duos viros repente apparituros. Quomodo autem venturi sint, an scilicet visibiliter sint per aera transferendi in curru igneo, vel in nube, vel alio simili modo: an vero invisibiliter, id est nulli hominum eorum translatione demonstrata subito Jerosolymis, aut alio in loco conspiciendi sint, neq; in scriptura dicitur, neque a Patribus explicatur. Non est ergo, quod a nobis inquiratur: faciet enim Deus, prout sibi placuerit. Secundo dicitur: *Prophetabunt dies mille ducentis sexaginta*. Ubi constat, verbum *Prophetandi* non significare futurorum prædictionẽ (quæ tunc non erit necessaria), sed veram fidei & scripturæ sacræ interpretationẽ magno Dei spiritu propositam, ac prædicatam, & vitæ sanctitate, ac prodigiis confirmatam. Unde de eis dicitur, quod erunt, *induti saccis*, quo significatur vitæ asperitas, paupertas, & humilitas, & deinde pluribus verbis explicatur eorum virtus, & potentia: hoc ergo vitæ genus agent illis mille ducentis sexaginta diebus. Ex quo intelligimus, eorum prædicationem breviorem esse futuram, quam imperium Antichristi, triginta diebus. Unde fit verisimile, eos venturos postquam Antichristus jam rerũ omniũ potitus fuerit, ut significat Aug. l. 1. quæstionum Evang. quæst. 21. dicens venturum Eliã, ut restituat eos, quos persecutio Antichristi conturbaverat, clariusque id docet Anselm. in Elucidario. Et ratio adhiberi potest quia hi sanctissimi viri venient, ut Antichristo resistant; ergo tunc venient, quando persecutio Antichristi asperior erit, & potentior. Item, quia (ut ex eodem loco Apoc. colligitur) paulo post mortem horum præcursorum peribit Antichristus & cessabit persecutio ejus; ergo, cum hæc sit duratura mille ducentis sexaginta diebus, simul fere cum illa, vel paulo post illam incipiet præcursorum prædicatio. Dices. Quomodo poterunt tam brevi tempore per universum mundum prædicare. *Objectio. Respons.* Respondetur. Primo non oportet, ut ubique doceant, sed præcipue ea circuibunt loca, in quibus vel Antichristus ipse, vel potentiores ejus ministri versabuntur. Deinde, non est credendum Henoch & Eliam semper simul incessuros, sed verisimilius est, diversas regiones peragraturos, donec divino nutu in eum locum conveniant, ubi simul trucidandi sunt. Deniq; credibile est non solum verbo, sed & scriptis consolaturos, & confirmaturos fidelium animos, quos etiam plurimum eriget fama virtutis eorum, & potentiæ adversus Antichristum. Addunt quoque aliqui, habituros discipulos, quos per universum orbem mittant. Tertio post hoc tempus interficientur ab Antichristo, & eorum corpora jacebunt in plateis Jerosolymitanæ urbis per tres dies, & dimidium, in conspectu omnium inhabitantium terram illam, & gaudentium de eorum nece, qui non patientur eorum tumulari corpora. Ita docetur satis aperte Apoc. 11. Colligitur autem ex eodem loco, quamvis Antichristus a principio capitali eos odio prosequatur, non tamen machi-

naturum illis antea necẽ, quia propter incredibilem eorum virtutem & potentiam nullus prævalebit contra illos: *Et si quis voluerit eis nocere, ignis exiet de ore eorum, & devorabit inimicos eorum.* Quibus verbis videtur alludere Joannes ad historiam lib. 4. Regum c. 1. ubi jubente Elia descendit ignis de cœlo, & interfecit ministros Regis: & ad verba Eccles. 46. *Surrexit Elias propheta quasi ignis, & verbum ipsius quasi facula ardebat, verbo Domini continuit cœlum, & dejecit a se ignem terra.* Sic ergo potest ad literam in præsenti intelligi, quod etiam tunc faciet descendere ignem de cœlo, quo se a suis hostibus tueatur; vel sub hoc signo possunt intelligi alii modi mirabiles, quibus utentur ad deterrendos inimicos. Postea vero cum tempus præfinitum a Deo advenerit, cessabunt ea signa stupenda facere, atque ita interficientur. Quod autem eorum corpora in publico loco inhumata reliquenda sint, licet ex ira, & odio inimicorum Christi futurum sit: fiet tamen ex speciali Dei providentia ad illustriorem fidei confirmationem. Quarto ergo additur, post tres dies, & dimidium esse surrecturos stupentibus hominibus, qui videbunt eos, & vocandos hac voce de cœlo, *Ascendite huc*, & statim ascensuros in cœlum in nube in conspectu omnium. Et subditur: *In illa hora factus est terræmotus magnus, & decima pars civitatis cecidit, & occisa sunt in terræmotu nomina hominum septem millia, & reliqui in timorem sunt missi, & dederunt gloriam Deo cœli.* Quæ omnia adeo perspicua sunt, ut non egeant expositione, atque ita (ut contextus præ se fert) ad literam intelliguntur ab omnibus patribus supra citatis.

SECTIO III.

Utrum Joannes Evangelista, vel aliquis alius præter Eliam & Henoch, futurus sit præcursor secundi adventus Christi Domini.

De tribus tantum aliis hominibus invenio fuisse inter viros Catholicos opinatum, quod futuri sint Christi præcursores, vel simul cum Elia, & Henoch, vel loco alterius eorum. Prima ergo sententia fuit Victorini in expos. c. 11. Apoc. qui dixit, Jeremiam futurum esse unum ex præcursoribus secundi adventus, & videtur sentire, solum illum futurum socium Eliæ. Quam opinionẽ plurimorum extitisse affirmat Hilarius can. 20. in Matt. Quæ niti potest verbis illis Jerem. *Antequam exires de vulva, sanctificavi te, & Prophetam in gentibus dedi te.* Nam Jeremias hactenus non fuit Propheta gentium, sed Judæorum: ergo iterum venturus est ante diem judicii, ut gentibus prophetet. Confirmat hoc Victorinus traditione veterum asserentium Jeremiã adhuc vivere, quia mors ejus in scriptura non invenitur. Hæc vero opinio merito ab Hilario in prædicto loco rejicitur, & tacite reprobatur ab omnibus Patribus supra citatis, qui dum affirmant, Henoch futurũ socium Eliæ, & ubique duos tantum præcursores numerant, satis excludunt hanc opinionem. Præterea nullum habet in scriptura fundamentum. Quia Jeremias non prædicitur futurus Propheta in gentibus, quia aliquando esset concionaturus gentibus, sed quia vel non tantum in Judæa, sed etiam in Babylonia, & Ægypto prophetavit, scribens ad Judæos, qui ibi morabantur: vel etiam quia in sua prophetia non solum de rebus ad Judæos spectantibus, sed etiam ad gentes prophetavit, nimirum de Assyriis, Ægyptiis, & aliis, ut ibi Hieron. exponit. Multo ergo magis frivolum est, asserere Jeremiam non esse mortuum, quia in scriptura mors ejus non scribitur: quasi vero omnes illi, quorum decessum scriptura non narrat, propterea semper vivere existimandi sint. Quod igitur in Ægypto lapidibus a populo obrutus, ac mortuus fuerit, scribunt Epiphan. lib. de prophetar. vita, & interitu, Isidorus lib. de vita, & morte Sanctorum, & Dorotheus in Synopsi, qui addunt, sepultum esse in eo loco, ubi Pharao habitaverat, & in magno honore ejus sepulchrum ab Ægyptiis habitum. Igitur hæc opinio ut improbabilis rejicienda est.

Jeremias Christi ad judicii universale venturi præcursor non futurus.

Secunda sententia est, Moysem venturum cum Elia. Hanc tenuit Hilarius dicto can. 20. in Matt. ubi affirmat eum vivere. Hanc sententiam quoad hanc posteriorem partem supra tractavimus agentes de transfiguratione: quoad utramque vero eam sequutus est Catharinus Genes. 3. & Joan. Arbor. in Theosophia lib. 11. c. 11. Hi vero non affirmant, solum Moysem venturum cum Elia, sed simul cum Henoch. Fertur etiam tenuisse hanc sententiam Joachimus Abbas, in expos. super Apoc. c. 11. & eandem, licet diverso modo, sequutus est Gagneus Apoc. 11. Existimat enim, Moysem mortuum esse: suscitandũ tamen eo tempore, ut secundum Christi adventum præveniat. Fundamentũ Hilarii fuit, quia in primo adventu Elias, & Moyses fuerunt testes gloriæ, & majestatis Christi in die transfigurationis; ergo iidem erunt testes ejus ante secundum adventum. Confirmat hoc Gagneius ex verbis illis Apoc. 11. *Potestatem habent super aquas convertendi eas in sanguinẽ, & percutere terram omni plaga.* Hac enim potestate Moysem dumtaxat usum legimus, & ideo optime in illum hæc verba conveniunt. Nihilominus hæc sententia parum probabilitatis habet, primum propter antiquam fere omnium veterum traditionem affirmantium (ut vidimus) Henoch venturum cum Elia. Secundo quia supra ostendimus ex scriptura, Moysem defunctum esse, ex quo fit, animam ejus & cum sanctis Patribus in Sinu Abrahæ fuisse ante Christi mortem, & post illam, cum eo regnare, esseq; beatam. Quis enim temere audebit ab hac generali regula fidei sanctã Moysis animam excipere sine auctoritate, vel rationis fundamento? Ergo non est verisimile redituram ad corpus mortale, quia nec privanda est gloria, quam jam possidet, nec in corpore mortali futura est beata. Utrumque enim est inusitatum miraculum, quod sine magno fundamento fingendũ non est, sicut supra de Henoch, & Elia argumẽtabamur. Præterea, quod Moyses in transfiguratione Christi apparuerit, nullum argumentum est, quod sit etiã venturus ante judicium. Quæ enim est hujus consequutionis ratio? Tunc ergo apparuit propter speciales congruentias, tunc occurrentes, quas suo loco tetigimus. Illa autem verba Apoc. licet videantur alludere ad signa facta per Moysem in Ægypto, non tamen propterea indicant eundem Moysem venturum, qui tunc illa signa patravit: sed solum significant, facile posse Christum similem potestatem suis præcursoribus tribuere.

Moyses secundi adventus Christi præcursor non futurus.

Tertia sententia est, Joannem Evangelistam futurum esse præcursorem secundi adventus Christi simul cum Henoch & Elia. Quæ primo supponit, illum nondum esse mortuũ propter verba Christi Joann. ultimo. *Sic eum volo manere, donec veniam: quid ad te?* Nam ibi Christus de secundo suo adventu loquitur, cum ait: *donec veniam*, quia non est alius adventus Christi post resurrectionem ejus; ergo ex voluntate Christi, *sic*, id est, sine morte mansurus fuit Joannes usq; ad secundum Christi adventum, & ita verba Christi intellexere discipuli. Et confirmatur hæc sententia ex historiis. Quia nec mors Joannis Evangelistæ narratur, nec reliquiæ corporis ejus inveniuntur, sed solũ refertur, quod vivus sepulchrũ ingressus discipulos suos abire jusserit, qui altera die reversi ibi nihil invenerunt. Secundo hinc colligitur, eum adhuc manere in corpore mortali, & aliquando moriturum. Probatur primo ex illa generali sententia: *Statutum est hominibus semel mori*, ad Heb. 9. Psal. 88. *Quis est homo, qui vivet, & non videbit mortem?* Ergo ab hac sententia non est excipiendus Joannes sine fundamento: rediturus ergo est, ut debitum mortis solvat, sicut de Elia, & Henoch argumentantur August. l. 9. Gen. ad lit. c. 6. & D. Th. ad Hebr. 11. & hoc est, quod corrigere voluit ipsemet Joannes dicto cap. ultimo, cum scripsit: *Et non dixit Jesus non moritur, sed sic eum volo manere, donec veniam.* Quamquã enim recte intellexissent, Joannem ita mansurum usque ad adventum Domini, errabant inde colligentes, non moriturum, quia hoc non dixerat Christus, neque sequitur ex verbis ejus. Nam verba illa, *donec veniam*, non sunt intelligenda inclusive (ut sic dicam) sed exclusive, id est, donec instet adventus meus. Secundo confirmari hoc potest ex aliis Christi Matth. 20. *Calicem quidem meum bibetis.* Ubi Chrysost. hom. 66. ita exponit: *Martyrii corona potiemini, & violenta morte, sicuti & ego a vita discedetis.* Cum ergo hactenus Joannes Evangelista non sit passus martyriũ, ut hæc Christi verba impleantur, necesse est ut aliquando Martyriũ usque ad mortẽ sustineat. Et hinc tandẽ fit verisimile, venturũ Joannem cum Henoch, & Elia, ut in fine mundi Christo testimoniũ perhibeat. Quia neque in aliud tempus, neque ad alium finem videtur posse reservari. Et confirmatur ex 10. c. Apoc. ubi angelus dixit Joanni: *Oportet te*

ite-

iterum prophetare gentibus, & populis, & linguis, & regibus multis: sed hoc hacteous impletum non est: erit ergo impleodum saltem io consummatione mundi. Deniq; addi potest congruentia, quia testimonium Joaoois aptissimum erit, & efficacissimum, tum quia si veoturi suot testes legis naturæ, & veteris, cur non etiam legis gratiæ? Tum etiam quia Joannes erit testis oculatus, quiq; diutius cum Christo conversatus est, & omoia quæ ad Antichristum, & diem judicii spectant, fusius, quã alius, prędixit. Atque banc seotentiam ex antiquis teouit Hippol. dict. orat. de consum. muodi, eamque indicat Damasc. orat. de transfig. ubi tractans verba illa Luc. 9. *Sunt de hic stantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant filiũ hominis in regno suo*. Sic inquit: *Sane si tanquã de uno dixisset, est quidã de hic stantibus, idem fortasse significari conjecissemus, quod per verba, sic eum volo manere, donec veniã, quid ad te? Quod de Joanne Theologo dictum est, ut qui usque ad Christi adventũ mortis omnino expers perstiturus sit: sic enim jã nonnulli præstanti eruditione viri hunc locum exposuerunt.* Eandem fere sententism tenet Ambr. tractans eadem verba Luc. l. 7. io Luc. io princ. Et eandem referunt Theoph. Jo. ult. & Euthym. in Mat. c. 43. ut probabilem relioquunt. Eam vero teouit etiã Simeoo Metaphr. in vita Jo. ex recentioribus vero defendit Sabellicus l. 1. de moralibus factis, & dictis c. 8. & Georg. Trapeauntius libello circa dicta verba: *sic eum volo manere*, & Catharin. Geu. 2. Item Anton. 4. p. t. 13. c. 4. §. 2. pro hac sententia refert Theophylum, & Jo. Domioicum, a qua ipse non discedit. Idem videtur sentire Freculphus in chron. to. 2. l. 2. c. 9.

Nihilominous probabilius apparet, Joannem Evangelistam mortuum esse. Primo quia antiquissimi Patres, & historiæ hoc testaotur, Euseb. l. 3. Hist. c. 31. aliàs 25. qui id refert ex Polycrate in ep. ad Victorẽ Pontificem, cujus verba valde notanda suot. *In Asia præclara nostræ religionis tanquam seminaria morte consopita sunt, quæ resuscitabuntur in extremo die adventus Domini.* Et infra: *His accedit Joannes, qui supra pectus Domini recubuit, qui sacerdos, Martyr, & doctor fuit, & Ephesi etiam obdormivit.* Idem Euseb. l. 5. c. 24. Hieroo. lib. de script. Eccles. *Confectus* (inquit) *senio sexagesimo octavo post passionem Domini anno mortuus, juxta eandem urbem sepultus est.* Quod repetit l. 1. contra Jovinianũ circa medium, & Matth. 20 & Niceph. l. 2. Hist. c. 35. & l. 2. c. 42. Tertullian. lib. de aoima c. 50. *Obiit & Joannes, quem in adventum Domini remansurũ frustra fuerat spes.* Ambros. lib. de fide resurr. parum ante medium hanc seotentiam insinuat, cum dicit. *Neque quisquam sibi, ut sic maneret optavit, Joanni promissum æstimatum est, sed non est creditum, verba tenemus, sententiam derivamus. Ipse in libro negat sibi, quod non meretur, esse promissum, nequem vana spes exẽplo incesseret.* August. ser. 549. de temp. dicit: *Joannem obdormisse sine vulnere, sine cruciatu*, & ita expooit verba Jo. 21 ut dicemus. Idem latius tractat, ac docet tract. 124. in Jo. Et ita etiam seotit Beda ibi, Theophyl. & Euthym. locis supra citatis, & Chrysost. hom. 1. Jo. Dicit eoim, Joannem corpore quidem habitasse in Asia, animo vero io eum secessisse locum, qui idoneus, & accommudatus ei esset, qoi ejusmodi operaretur, ut Gentilium opiniones peruitus abolerentur, sua autem in dies fierent clariora. Isidorus l. de vita & obitu SS. c. 74. & Doroth. io synopsi io Jo. solum dicit: *Joannem vixisse annos 120. quibus finitis seipsum Ephesi, vivus adhuc, volente Domino sepelivit.* Quod apertius explicuit Epiphan. hær. 78. ubi, cum Eliam & Joaonem in virginitatis dono æquales fecisset, subdit. *Sed neque Elias adorandus est* (agit de latria) *etsi in vivis sit, neque Joannes, quanquam per preces suas proprias dormitionem suam admirandam effecerit. imo potius ex Deo gratiam acceperit.* Præterea in Concil. Ephes. t. 3. c. 6. sic dicitur: *Sacras Sanctorum triumphatorumque martyrum, maxime vero beatissimi Joannis Theologi, ac Evangelistæ reliquias videndi, easdemque complectendi desiderio flagrant*; & tomo 2. c. 14. Cœlestious P. in Ep. ad Synodũ Ephes. *Ante, inquit, vos præcipue considerare, iterum atque iterum recolere decet, quibus Joannes Apostolus prædicavit, cujus reliquias præsentes honoratis.* Idem fere babetur io 7. Synod. act. 5. prope fioem, ubi narratur miraculum de Joanne Anachoreta. Ex iis satis ergo coostat, & mortuũ esse Joannẽ, & ejus corpus Ephesi fuisse sepultum. Nam quod quidam fioxerunt, ut Augustio. & Isidor. supra referunt, Joannem quidem vere fuisse sepultum: tamen vivum, & dormientem sub terra servari, & incredibile est, & sine ullo fundamento confictum. Huic etiam sententiæ Ecclesiæ auctoritas magnam fidem facit, ut dicam. Neque ex verbis Christi Domini aliquid sumi potest contra hanc receptã historiam, & traditionem. Ut enim omittã multa, quæ de multiplici lectione illius loci possent scribi, quæ in receotioribus expositoribus illius loci, & apud Franciscum Lucam in suis notationibus videri possunt, quia si legatur *si* vel *sic*, vel *si sic eum volo manere*, non multum refert, nec variat sensum verborum Christi. His, inquam, omissis, tres suot probabiles seosus: primus, ut Christus ooo loquatur de secuodo soo adventu ad judicium, sed de adventu ad vindictam sumendam de Judæis non personali præseotia, sed per effectum. Juxta quam expositionem significare voluit Christus, Joanoem vivum permansurum usque ad destructionem Jerusalem. Hanc expositionem refert Theophy. eamque sequitur Fraociscus Toletus. Secundus sensus est, Christũ loquutum esse de proprio adventu, & ultimo: tamen nihil affirmasse, sed solum interrogando Petrum, conditionali locutiooe, illius curiositatem elusisse. Et hunc seosum videtur sequi Chrysost. & apertius eum tradit Cyrillus. Tertius est, Christum solum affirmasse Joaonem non futurum sui sectatorem per crucem, & violentam mortem Martyrii, & hoc sensu dixisse: *sic eum volo manere, donec veniam*, scilicet, ut ipsum ad me recipiam. Ita August. locis citatis, quem Beda, & D. Thom. super Joan. imitantur.

Franc. Luc. Testimonii Joann. 21. Expositio.

Ex hoc autem fundamento colligitur, Joaon. jam cum Christo regoare in beatitudine cœlesti, ut patet ex iis, quæ de Moyse dicebamus. Quia generalis fidei regula est, hominem justum, ac perfecte purgatum, post mortẽ statim consequi beatitudinem. Et hoc plurimum confirmat Ecclesiæ traditio. Celebrat enim festũ Joan. Evangelistæ, cum neminẽ colat nisi beatum, Deoq; fruentem, & ita hoc aperte supponit in toto officio illius festivitatis. Et hinc etiam confirmatur quod diximus de morte ejus. Quia aote mortem corporis nullus hominum beatitudinẽ ingreditur. Dixeruot vero aliqui, Joan. non solũ animo, sed etiam corpore jam esse beatum, non quod absque morte media ad illum statum fuerit assumptus: sed quod statim post mortem resurrexit gloriosus. Quod confirmant conjecturis supra adductis, quia reliquiæ ejus noo appareot: & præterea, quia verba Christi videntur hoc modo proprius exponi. Nã propter brevitatẽ mortis, & accelerationem resurrectionis, potest dici sic semper manere, quia illa mors, quasi nihil reputatur: sicut supra io simili diximus, expooentes locum Pauli 2. ad Thess. 4. Et hujus sententiæ meminit Ambr. ser. 20. in Psal. 118. & Hier. in ser. de assum. neq; eam rejiciunt: neque D. Th. lect. 5. in c. 21. Jo. eamq; sequitur Niceph. supra. Sed nullum habet sufficiens fundamentum. Quia ex antiquis patribus (quos retulimus) constat reliquias ejus diu Ephesi permansisse, quinimo Chrysostomus hom. 26. in Epist. ad Hebr. cum dixisset: *Apostolorum plurimorum ossa nescimus, ubi jacent*, subdit; *Petri & Pauli quidem, Joannis & Thomæ manifesta sunt sepulcra*: loquitur autẽ manifeste de sepulcro, in quo erant Joaonis ossa, quę supponit Ephesi fuisse. Postea vero alio transferri potuerunt, & ignorari, vel casu aliquo perire. Historia autẽ illa, quod vivus ingressus fuerit sepulcrum, apocrypha est & incerta, maxime si fidem adhibeamus Abdiæ, qui lib. hist. 5. Apostol. in fine, aliter refert mortem ejus, & illi se interfuisse affirmat. Et quamvis priorem historiam admittamus, ex ea solum habetur (quod supra ex Epiphanio retulimus) Joannem singulari, & admirando quodam modo obiisse.

Joannes Evangelista beatitudine jam fruitur.

Atque ex his concluditur, Joaonem non esse venturũ cum Elia, & Henoch, ut sit præcursor ultimi judicii. Probatur ex dictis, applicando rationes supra adductas de Moyse, & Jeremia. Quia anima jam beata non est iterum unienda corporali mortali, ut patiatur, præsertim cum nullum sit fundamentum ad hoc inusitatum miraculum confingendum. Ultimo concluditur, solum Henoch, & Eliam futuros esse secundi Christi adventus præcursores. Probatur a sufficienti enumeratione. Et omnia confirmantur testimonio Apocal. 11. ubi duo tantũ præcursores venturi, & sub Antichristo passuri dicuntur.

Joannes Evangelista secundi adventus Christi præcursor non futurus.

tur. Quod vero c. 10. de se dicit Joannes, se adhuc prophetaturum gentibus, hunc habet sensum, quod in illa revelatione, quam eo capite narrat, intellexisset se plures alias visiones propheticas ad varias gentes pertinentes, deinceps habiturum, & scripturum. Alii exponunt, illud dictum esse propter Evangelium, quod postea scripsit, & per illud multis gentibus, regnisque prophetavit. Alii simplicius dicunt, illud impletum fuisse cum iterum in Asia prædicavit, quando ex Insula Pathmos, in quam fuerat relegatus, rediit.

Respons. ad argumenta in opposit.

Et ex his fere satisfactum est fundamentis prioris sententiæ. Solum superest respondeamus ad illa verba Christi, *Calicem quidem meum bibetis*. Quibus respondet ibi Hieron. hoc impletum esse, quando Joannes in ferventis olei dolium missus est: vel Ephesi (ut scribit Abdias dicto lib. 5.) vel Romæ, ut scribit Tertul. lib. de præscrip. hæretic. c. 36. & antiquissima Ecclesiæ Romanæ traditio confirmat. Nam licet tunc mortuus non fuerit, tamen quia & voluntarie se morti obtulit in testimonium fidei, & causa illa de se sufficiens erat ad mortem inferendam, nisi miraculose esset impedita, id satis est, ut dicatur *bibisse calicem* Christi, propter quod sæpe ab Ecclesia *martyr* appellatur. Addit Euth. in Matth. 43. calicem Christi bibere, non solum qui violenter mortuus est propter Christum: sed etiam, qui exilia, flagella, aliaq; similia propter eum patitur, & sic certans usque ad mortem perseverat. Quæ omnia cum magna perfectione, & dignitate in Joanne reperiri manifestum est.

Ad ultimam vero congruentiam facile est respondere in lege gratiæ tot esse testes Christi, & doctrinæ ejus, ut non sit necessarium tunc novum Joannis testimonium. Erunt enim tunc multi Sancti, & prædicatores Evangelii, qui Eliæ, & Henoch adhærebunt. Nec fidei testimonium pendet ex visione oculorum, ut propterea necessarius sit testis oculatus. Quod si hoc etiam concedere velimus, aderit Elias, qui Christum vidit in carne mortali, & in gloriæ claritate in die transfigurationis.

DISPUTATIO LVI.

In quatuor Sectiones distributa.

De signis, quæ præcedent adventum Christi ad judicium.

SUpponimus, multa signa, & indicia antecessura esse diem judicii, & adventum Christi Domini, ut ex scriptura statim ostendemus. Quod (ut D. Th. in 4. notavit) partim pertinuit ad Christi dignitatem, & gloriam adventus ejus, juxta illud Aggæi 2. *Adhuc modicum, & ego commovebo cælum, & terram, & mare, & aridam, & veniet desideratus cunctis gentibus.* Nam licet intelligi hoc possit de primo adventu, tamen potest etiam referri ad secundum, ex Paul. ad Heb. 12. partim ad utilitatem hominum, ut se præpararent ad judicium. Dicemus igitur de illis signis, quæ in Scriptura sacra habent fundamentum. Cætera enim, quæ afferri solent, nullius sunt auctoritatis, qualia sunt illa quindecim, quæ ex Hieron. referunt Scholastici in 4. D. Th. d. 58. q. 1. a. 4. q. 1. & Sotus d. 46. q. 2. a. 1. Illa enim neque apud Hieronym. reperi, & prædicti auctores affirmant Hieronym. non ea referre ex propria sententia, sed ex apocryphis quibusdam Judæorum annalibus. Attigit autem illa Euseb. Emissen. hom. in Domin. 2. adventus, & (tacito nomine Hieronymi) inquit, in Annalibus Judæorum scripta referti. Postquam vero ea retulit, subjungit: *Non tamen iis quidem auctoritatem non damus: idea vero scripsimus, quia Evangelii verbis convenire videntur.* Illis ergo, & aliis id genus prætermissis, signorum, quæ in scriptura indicantur, quædam sunt valde generalia, & communia, quæ fere quamdiu Ecclesia Christi durat, diversis temporibus accidunt, quamquam veluti per antonomasiam illi tempori, quod proxime judicium antecedet, attribuantur. Hujusmodi sunt multa ex iis, quæ Mat. 24. narrantur, ut illud: *Multi venient in nomine meo dicentes: Ego sum Christus, & multos seducent. Audituri estis prælia, & opiniones præliorum, consurget gens in gentem, & regnum in regnum, & erunt pestilentiæ, & fames, & terræmotus*, & alia hujusmodi: ejusdem generis sunt illa, quæ narrat Paul. 1. ad Timoth. 4. *Spiritus autem manifeste dicit, quia in novissimis temporibus discedent quidam a fide attendentes spiritibus erroris, & doctrinis Dæmoniorum*; & 2. ad Timoth. 3. *In novissimis diebus instabunt tempora periculosa, & erunt homines seipsos amantes, cupidi, elati, blasphemi, &c.* Hæc igitur signa, quia communia sunt, & per se satis clara, nulla demonstratione, aut explicatione indigent: declarando autem propria signa judicii constabit, quomodo singulari modo, & per antonomasiam illi tempori attribuantur. Alia ergo sunt propria illius diei signa, quæ ad duo revocari capita possunt. Quædam, quæ antecedent judicium, & initium ejus, id est, adventum judicis, & convocationem judicandorum, quæ fiet angelica tuba personante; alia, quæ comitabuntur, vel inchoabunt ipsum judicium, quorum signorum initium intelligi potest futurum in prædicto sono tubæ, homines ad judicium convocantis. De iis posterioribus signis sermo erit disp. sequenti; hic solum de prioribus, de quibus Christus dixit: *Cum videritis hæc fieri, scitote, quia prope est in januis.* Possent autem merito inter hæc signa numerari Antichristi Regnum, & persecutio, & adventus, ac prædicatio Eliæ, & Henoch, de quibus propter materiæ amplitudinem proprias disputationes præmisimus. Hic ergo explicanda supersunt tria alia illustriora signa, quæ partim Antichristum antecedent, partim sequentur. Hujusmodi sunt prædicatio Evangelii per universum mundum: eversio Romani imperii, atq; Urbis, cœlestes immutationes Solis, & Lunæ, & Stellarum, ac elementorum, & rerum omnium, de quibus, & de ordine, quo eventura sunt, disseremus.

SECTIO I.

Utrum ante judiciū prædicandum sit Evangelium in universo orbe; sitque hoc signum judicii appropinquantis.

IN hac re unum est certum, multa vero dubia. Certum quidem, ac de fide est, ante diem judicii prædicandū esse Evangelium in universo orbe. Hos enim eisdem fere verbis docuit Christus, Matth. 24. idq; aliis testimoniis postea confirmabitur. Tria vero ad hoc explicandum inquiri possunt. Primum, quomodo hæc universalis prædicatio, intelligenda sit. Secundum, quem effectum sit habitura, priusquam judicium inchoetur. Tertium, quando, quove ordine perficienda sit.

Circa primum, ratio dubitandi sumi potest ex Paulo ad Rom. 10. dicente: *In omnem terram exivit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum*: & ad Colo. 1. de verbo Evangelii, inquit: *Quod pervenit ad vos, sicut & in universo mundo est, & fructificat.* Jam ergo tempore Pauli prædicatum erat Evangelium in universo orbe. Quod si quis respondeat, per synecdochen esse intelligendum in iis locis universum orbem, qui tunc erat cognitus, vel qui Romano subjacebat imperio, sicut Lucæ 2. dicitur. *Exiit edictum a Cæsare Augusto, ut describeretur universus orbis.* Simili modo poterunt intelligi, verba Christi, Matt. 24. *Prædicabitur hoc Evangelium in universo orbe*; & ita hoc non erit peculiare, sed valde commune signum futuri judicii. Et auget difficultatem Chrysost. hom. 76. in Mat. qui hæc verba Christi per illa loca Pauli interpretatur. Unde, quod Christus subjungit: *Et tunc veniet consummatio*, non intelligit de consummatione mundi, sed de eversione Jerusalem. Nam de illa Christus sermonem fecerat, & de eadem fuerat a discipulis interrogatus: *Quando hæc erunt?* Quam expositionem sequuntur Theophyl. & Euthym. & eadem fuit expositio Hilarii canon. 25. in Matth. nec multum discrepat Hieron. ibi, & Ambros. lib. 10. in Lucam, c. de signis futuræ destructionis templi. Nā, licet de sæculi consummatione hoc signum intelligant: tamen existimant jam fuisse suo tempore impletū. *Non enim puto* (ait Hieron.) *aliquam remansisse gentem, quæ Christi nomen ignoret, & quamquam non habuerit prædicatorem, tamen ex vicinis nationibus opinionem fidei non potest ignorare.* Unde Anselmus, eandem sequens interpretationem hujus universalis prædicationis, consequenter exponit illa verba, *Tunc veniet consummatio*, his verbis: *Non dicit statim, sed non prius veniet consummatio civitatis, vel mundi.*

Nihilominus dicendum est, verba Christi proprie esse intelligenda de universo orbe, atque de omnibus provinciis, & locis, in quibus homines habitant, ita ut in omnibus illis prædicandum sit Evangelium, antequam Christus ad judiciū veniat. Hæc est sententia Aug. multis

in lo-

in locis,præcipue vero Ep.78.&.80.ad Hefichiũ, & l.2. de fer.Domini in moote c.10.& l.de unitate Ecclef.c.13. & l.2.de confenfu Evangel.c.77. & l.de agone Chriftiano c.29.Profperi de Prædict.& Promif.Dei p.3. c.40. Et prius eam docuit Origenes tract.28.in Mat. ubi loquens de ftatu rerum in fine mundi, fic ioquit. *Et in hoc ftatu conftitutis rebus,Evangelium,quod prius non fuerat prædicatũ in toto mundo (multi enim non folũ barbararum, fed etiam noftrarum gentium ufque nunc non audierunt Chriftianitatis verbum;tunc prædicabitur, ut omnis gens Evangelicã audiat prædicationem, & nemo derelinquatur, qui non audivit.* Et interius id latius profequitur concludeos: *Si quis temere dicere vult,prædicatum jam effe Evangelium in toto orbe in teftimonium omnibus gentibus,confequenter dicere poterit jam finem veniffe.* Idem fentit Damaf. l.4. c. 27. ubi de Antichrifto loquens, inquit: *Primum itaque, quemadmodum Dominus dixit, Evangeliũ apud omnes gentes prædicari neceffe eft, ac tunc ille ad prodendam Judæorum impietatem veniet.* Idem fere affirmat Cyril.c.16.quamvis ca iftimavit ipfe, fuo tẽpore prædicatũ fuiffe Evangelium fere io univerfo mundo. Optime Theodoretus 2. ad Theffal. 2.tractans illa verba: *Et nunc,quid detineat,fcitis, ut reveletur in fuo tẽpore;* fic enim exponit: *Cum didiciffet Apoftolus,dixiffe Dominum, oportet Evangelium prædicari in omnibus gentibus,& tunc finẽ futurum:videret autẽ adhuc vigere cultũ idolorum, dixit fequens doctrinam Domini fore,ut prius evertatur fuperftitio,& impius dæmonũ cultus, & ubique fulgeat Divina prædicatio, & tunc appareat veritatis adverfarius.* Idẽ fentit Greg.l.35.Moral.c.15.& apertius Beda Marc.24. Ac denique Bernard.l.3.de confider. ad Eugeniũ,& D.Th.lect.3.io ad Rom. 10.Secundo probari boc poteft ca prædictis verbis Chrifti. Dedit enim boc taoquam fignũ confummationis mundi. Hoc namque fignificat,cum inquit: *Et tunc veniet confummatio;* fed nifi hoc intelligatur proprie de generali prædicatione per univerfum mundum, oullius momenti effet hoc fignum. Quia alio proprio modo,& per fynecdochen ante mille quingentos annos prædicatum fuit Evangeliũ per univerfum orbem,& nondum venit coofummatio. Nec poteft coovenienter dici, Chriftũ folum fignificaffe non futuram fæculi confummationem,donec præcedat univerfalis prædicatio. Nam verbum illud, *Et tunc veniet,* in foa proprietate, & rigore proximam confecutionem unius poft aliud fignificat; & quanquã neceffe non fit,quod fæculi confummatio poft univerfalem prædicationem immediate futura fit; tamen ut minimum fignificatur illo modo loquendi inter unam rem,& aliam non interpofitum iri magnam temporis moram: at duratio mille quingentis annis comprebenfa,longiffima eft: non igitur intelligi poteft ille locus de prædicatione univerfali,tam remotis fejuncta temporibus. Neque etiam videtur commode exponi de fola everfione Jerufalẽ. Tum quia difcipuli, tefte Matthæo, non tantum de everfione Jerofolymitana fcifcitati funt,fed dixerant: *Quod fignũ adventus tui,& confummationis fæculi?* & tamen Chriftus eorum interrogationi refpondet. Deinde utitur voce *confummationis* abfolute & fimpliciter, qua univerfi potius, quam unius civitatis tantum confummatio fignificatur. Præterea multa figna præbet,quæ non videntur anteceffiffe ante deftructionem Jerufalem, ut illud: *Confurget gens contra gentem,regnum adverfus regnum, & terræmotus magni erunt per loca,& peftilentiæ, & fames,terroresque de cœlo,& figna magna erunt;* & illud: *Multi prophetæ furgent,& feducent multos, & quoniam abundavit iniquitas,refrigefcet charitas multorum.* Hæc enim & fimilia,licet ex parte inchoata fuerint a principio nafcentis Ecclefiæ,integre tamen,& prout a Chrifto videntur prædicta,non nifi in toto progreffu Ecclefiæ videntur impleri. Denique addit Chriftus, Evangeliũ effe prædicandum in univerfo orbe *in teftimonium omnibus gentibus,* ut nimirum in die judicii nulla fit gens,quæ excufari ex eo poffit,quod fibi non fuerit Evangelium prædicatum; ergo loquitur proprie de univerfali prædicatione. Tertio probat hoc Auguftin. ex illis locis veteris teftamenti,in quibus promiffa eft Chrifto omnium gentiũ,nationumque poffeffio,dominiũ,ac veneratio, Pfal. 71. *Dominabitur a mari ufque ad mare, & a flumine ufque ad terminos orbis terrarum.* Pfal. 85. *Omnes gentes, quafcunque fecifti,veniẽt,& adorabunt corã te,Domine:*

Universalis Evangelii prædicatio instantis judicii signum & consummationis fæculi.

Sophon.2. *Et adorabunt eũ omnes de loco fuo, omnes infulæ gentium.* Malach.1. *Ab ortu Solis ufque ad occafum magnum eft nomen meum in gentibus, & in omni loco facrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda.* Ergo oportet, ut ante mundi confummationem Chriftus per Evangelii prædicationem, totius mundi poffeffionem, & dominatum accipiat. Et confirmatur, quia pro omnibus mortuus eft Chriftus,& ex omnibus gentibus, populis,& linguis aliquos falvabit,ut dicitur Apoc. 7. omnes judicabit; ergo ad omnes etiam Evangelii prædicatio diffundetur. Ultimo ex iis,quæ in difcurfu Ecclefiæ ufque ad noftra tempora gefta confpicimus non obfcure declaratur, hanc Chrifti prædicationem non modo Apoftolorum tempore, verum neque ufque ad hanc ætatem effe impletã,fed paulatim impleri: atque adeo non effe mundum finiendum,donec integre compleatur. Nam & Origenes,& Auguftin. citatis locis referunt, fuis temporibus non fuiffe prædicatum Evangelium in univerfo orbe; & (ne vetera repetamus) conftat, noftra ætate inventas effe plures provincias,ad quas prædicatio Evangelii nunquã pervenerat,cum illæ neq; Apoftolis, neque ante noftram fuerint ætatem cognitæ. Nuoc autẽ videmus in eis Ecclefiam effe diffufam, & quotidie oovas nationes inveniri,januamque paulatim aperiri ad prædicandum eis Evangelium,cujus neque notitia,neque veftigium in ipfis reperitur. Ergo univerfalis hæc prædicatio Evangelii intelligenda eft proprie,ac fimpliciter de toto orbe.

Ad difficultatem autem propofitam refpondet primo Aug. Paulum in illo loco ad Rom.10. more Prophetico, quod futurum erat,tanquam jam factum prædixiffe,ficut & David eodem genere loquutionis de præterito dixit: *In omnem terram exivit fonus eorum.* Ad alium fere locum ad Colof. 1. refpondet, Paulũ non afferere Evangelium totum mundum occupaffe actu,fed virtute. Quia ita feminatum erat, ut in toto mundo fructificaret jamjam,crefceretq; Quare pofterior hic locus difficultatem non habet,in priori vero nonnulla eft difficultas.

Responsio ad argumenta in oppositum.

Quia Paulus rationem ibi reddit,cur effent etiam fuo tempore inexcufabiles,qui in Chriftum non credebant. Unde cum fibi objeciffet: *Nunquid non audierunt?* Refpondet: *Et quidem in omnem terram exivit fonus eorum.* Ergo neceffe eft,ut loquatur de re jam facta, alioqui non oftenderet,quomodo effent inexcufabiles homines, qui tunc vivebant,fed qui futuri poft effent, quando illa impleretur prophetia. Ideo aliter refponderi poteft ex verbis Hierony. fupra citatis, fonum Evangelii dupliciter poffe pervenire ad aliquos: primo per proprios prædicatores,& fufficientẽ Evangelii propofitionem,& hoc modo nondum perveniffe Evangelium ad univerfum mundum,perventurum tamen aliquando; alio modo per folam famam ab iis locis emanantem, in quibus Evangelium prædicatum eft,& hoc modo intelligi Paulum,cum ait: *In omnem terram exivit fonus eorum.* Ita fere D.Th. fupra,& Ambrofius. Sed hæc etiam refponfio difficultatem habet. Tum quia fonus Evangelii per folum rumorem, ac famam non videtur effe fatis, ut homines fiant inexcufabiles,nifi fortaffe talis,tamque probabilis fit, ut eos obliget ad inquirendã veritatem: tum maxime quia neque hoc modo percrebuerat tunc fonus Evangelii per omnes mundi provincias: fed ad fummum per provincias in hoc noftro orbe notiffimas. Ergo neceffario fatendum videtur, Paulum de hoc folum fuiffe loquutum. Quod etiam videtur maxime confentaneum intentioni ejus. Nam potiffimum intendebat convincere Judæos, & de eis loquitur,cum dicit: *Nunquid non audierunt?* ut exponunt Theodoret,& Ambrofius; & licet exponatur de gentibus, loquitur tamen de eis, inter quos verfabatur, & hos dicit effe inexcufabiles, quia vel audierunt, vel facile audire potuerunt Evangelii vocem, quæ per totum orbem infonuerat. Hac igitur expofitione admiffa,negatur,eandem poffe applicari ad verba Chrifti,quia in loco Pauli circumftantiæ contextus, & materia, de qua agitur, nos cogunt, ut per tropum, & fynecdochen verba illa exponamus: at vero in verbis Chrifti,in primis nulla eft neceffitas,& ideo ex regula generali exponendi fcripturam, proprietas verborum tenenda eft. Deinde circumftantiæ fermonis Chrifti potius nos ad hanc intelligentiã inducunt. Ac denique confonantia fcripturarum eam valde confirmat. Cum enim Chriftus dicit Apoftolis Matth.ult. *Euntes docete omnes gentes,* vel clarius

Testimonium Pauli ad Rom. 10. Expositio.

rius

rius Marc. ult. *Euntes in mundum universum, prædicate Evangelium omni creaturæ*, non est loquutus per synecdochen, sed proprie. Nam re vera in universum orbē dedit potestatē Apostolis, eorumque successoribus. Huic etiā veritati concordant veteres prophetiæ supra adductæ, & aliæ, quę videri possunt Isaię 66. & Ezech. 11. & 37.

Objectio. Sed adhuc superest aliquid addendum prædicto loco Pauli, quo hæc veritas magis confirmetur. Videtur enim huic ultimæ expositioni obstare, quod cum Paulus verba Psalmistæ usurpet, eodem sensu, quo ille, loqui credendus est: at in Psal. 18. verba illa: *In omnem terram exivit sonus eorum*, proprie, & in rigore intelliguntur de universa terra. Nam ad literam ibi est sermo de cœlis, qui per universum orbem enarrant gloriam Dei, in sensu vero mystico de Apostolis; ergo eodem modo loquutus est Paulus.

Respons. Ex qua objectione in primis sumimus, quod sicut prędicatio cœlorum in omnem terram exivit, ita Evangelii prædicatio aliquando exitura est. Nam Psalmista (exponente Paulo) hoc prædixit sub illa figura. Unde ulterius elicimus (exponendo simul August. sententiam) Paulum eodem sensu esse locutum: ita tamen, ut non docuerit, illam prophetiam jam omnino esse impletam, sed cœptā impleri, ita ut ea ratione fierent inexcusabiles, vel Judęi, vel Gentiles, ad quos verbum Evangelii prævenerat.

Ad Chrysostomum, & alios Patres citatos, non negamus, quin Christus Dominus in eo cap. Matth. 24. eversionem Jerosolymitanam, multaque signa, quæ eam pręcesserunt, prædixerit, & ita hunc sensum interdū Sancti declarant: tamen negari quoque nequit, quin de adventu suo ad judicium, & de signis, quæ illum antecedent, multa ibi tractaverit, vel quia discipuli existimantes, eversionem Jerosolymitanam non esse futuram usque ad secundum Christi adventum, simul de utraque consummatione interrogaverant (ut ibi D. Thomas notat); vel quia Jerosolymitana eversio, & signa ejus futura erant quasi imago quædam divinæ vindictæ in die judicii futuræ: solet autem divina Scriptura futurorum veritatem in figuris præmittere, ac præsignificare, simulque multa dicere, quæ & in rem illam, quæ figura est, apte conveniant, & in re repræsentata perfectius eventura sint. Sic Psal. 71. principalis est sermo de Christo, in persona Salomonis, qui fuit ejus figura, & multa in eo dicuntur, quę & Salomoni & Christo quadrare possunt, aliqua soli Christo. Sic etiam Danielis 11. de Antichristo, & de Antiocho simul est sermo, & Isaiæ 14. de Nabuchodonosor, & Lucifero, & de Babylone, & mundo, ut ibi notat Hieronym. & similia sunt multa scripturæ exēpla. Ad hunc ergo modum loquutus est Christus Dominus in eo cap. prædicens signa, & terrores judicii simul cum Jerosolymitano excidio. Quapropter licet aliqua verba interdū exponantur a Patribus de eversione Jerusalem, non excluditur, quin exponi possint de ultimo judicio, præsertim si secundum proprium verborum sensum illi melius accommodentur. De qua re legi potest Chrysost. hom. 55. in Mat. circa illa verba: *Paleas autem comburet igni inextinguibili*. Ubi tradit regulam generalem servandā in Scriptura, scilicet: *Christum sæpe in eisdem rebus duas prophetias pariter collocare, quarum unam hic impleat, alteram spondeat in futuro, ut ab iis, qui de promissionibus ejus pertinacius dubitant, ex hac, quæ jam facta est, etiam illa, quæ nondum facta est, credatur implenda*.

Superest vero exponendum (quod secundo loco proposuimus) quisnam sit expectandus effectus hujus universalis prędicationis, idest, an non solum prædicandum sit Evangelium in universo orbe: sed etiam ab omnibus sit recipiendum, ita ut totus orbis ad Christum convertendus sit, & religionem Christianam professurus, antequam adveniat dies Domini. Ratio dubitandi est, quia Christus non dixit: *Credetur hoc Evangelium in universo*, sed, *prædicabitur*: nec dixit, prædicabitur, ut omnes credant, sed *in testimonium omnibus gentibus*; ut qui noluerint credere, nullā excusationem habeant (ut omnes exponunt); ergo non constat, Evangelium ubique esse suscipiendum, sed prædicandum tantum. In contrarium autem facere videntur omnia, quæ pro Augustini sententia paulo ante adduximus, de promissionibus Christo factis: *Dominabitur a mari usque ad mare*, & de universali tam gentium, quam Judæorum conversione. Et de priori quidem multa supra retulimus ex Davide. Isa. Ezech. de posteriori vero est clara prædictio Isai. c. 11. *Et erit, in die illa adjiciet Dominus secundo manum suam, ad possidendum residuum populi sui*, ut Hieron. Cyril. Basil. & alii exponunt. De utraque vero est expressum testimonium Pauli ad Rom. 11. *Nolo enim vos ignorare fratres mysterium hoc, ut non sitis vobis ipsis sapientes, quia cæcitas ex parte contigit in Israel, donec intraret plenitudo gentium, & sic omnis Israel salvus fieret*. Quod etiā videtur significasse Jo. c. 11. exponens sensum ab spiritu S. intentum in verbis illis Caiphæ: *Expedit, ut unus moriatur homo pro populo, ut non tota gens pereat*: *Prophetavit* (inquit) *quod Jesus erat moriturus pro gente*, id est pro Judæis, *& non tantum pro gente, sed ut filios Dei, qui erant dispersi, congregaret in unum*; id est, ut omnes tam Judæos, quam gentes in unam Ecclesiam cogeret. Quod etiam confirmant verba illa Christi: *Alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili, & illas oportet me adducere, & fiet unum ovile, & unus pastor*. Sic etiam de utroq; populo prædictum erat Psal. 58. *Dominabitur Jacob, & finium terræ*; & Soph. 3. *Tunc* (loquitur de die judicii) *reddam populis labium electum, ut invocent omnes in nomine Domini, & serviant ei humero uno*; & postea hanc conversionem tam gentium, quam Judæorum late describit. Et confirmatur tandem ex Paulo 2. ad Thessal. 2. dicente: *Nisi venerit discessio primum*, seu apostasia. Supponere enim videtur, prius universum orbem futurū esse unius Christianæ religionis, postea vero adventu Antichristi majori ex parte a Christo recessurum.

In hac re nihil video esse in Scriptura perspicue prædictum, neque ab antiquis Doctoribus traditum: ex iis vero, quæ dicta sunt, hæc videntur colligi verisimiliora. Primo ita esse Evangelium per universum orbem prædicandum, ut ubique, idest, in omnibus regionibus, & præcipuis provinciis templa fundentur, & Christiana religio recipiatur, & exerceatur, & hoc modo Christus ubiq; agnoscatur, & colatur. Hæc est sententia Augustin. cit. locis, & eandem significant reliqui Patres citati, & hoc probant testimonia prophetarum, qualia etiam sunt elegantissima apud Isaiam c. 2. & apud. Mich. c. 4. Præterea facit, quod supra ex Apoc. 7. adduximus, ex omni populo, & omni lingua aliquos esse salvandos. Deniq; per se, ac sine alia probatione verisimile est, si Evangelium ubique est prædicandū non solum per famam, & rumorem, sed per proprios prædicatores, ubique etiam fructificaturum, atq; adeo ubique esse Ecclesiam propagandam, & fundandam. Quod etiam eventus ipsarum rerum, quæ experimur, satis confirmat. Hoc enim modo, & fructu videmus, Evangelium esse disseminatū in remotissimis regionibus, de quibus ante centum annos vix esse potuisset humana spes. Quapropter eodem modo in cæteris regionibus sperare licet exitum. Neq; huic veritati dissonant verba Christi, quia Evangelium ubiq; prædicatū erit in testimonium omnibus: in testimonium quidem præmii, ac mercedis iis qui credunt, in testimonium autem judicii, & condemnationis iis, qui non credunt.

Unde secundo dicendum est, licet ubiq; sit fundanda, & propaganda Ecclesia: non tamen omnes in universum homines esse credituros. Hoc enim nec necessarium est, neque ullo testimonio probabili affirmari potest, neque est consentaneum humano ingenio, ac libertati, nec experientiæ, nec modo Divinæ prædestinationis, quæ ita videtur res hominum disposuisse, ordinasse, ac permisisse, ut semper sint inter eos boni, & mali, fideles, & infideles. Quod variis parabolis in Evangelio Christus significavit, & in omnibus indicat, hanc permixtionem usque ad finem mundi duraturam. Quo circa licet per hanc universalem prædicationem ex omnibus nationibus aliqui sint convertēdi, non tamen necesse est, ut omnes homines cujusvis nationis convertantur, ut recte notavit Francisc. Ribera in Mich. 4. citans Lyranum, & Adrianū Finum l. 7. c. 5. Neque etiam mihi constat, an ubique sit idololatria tollenda. Fieri enim potest, ut in eisdem provinciis, vel civitatibus fundentur Ecclesiæ Christianorum, & tamen idolorum templa non evertantur; ut in principio Ecclesiæ accidit, & nunc in Japonia conspicimus. Et hoc satis esset ad complementum hujus prædictionis, & signi, de quo agimus, quamvis non constet, an sit majorem effectum habiturum.

Hinc addo tertio, per hanc universalem prædicationem, quæ antecessura est adventum Antichristi, non esse consummandam Judæorum conversionē a Paulo, aliisq;

præ-

Judæorũ conversio quando futura.

prædictam. Neq; enim id necessarium est ad universalẽ prædicationem, ut dixi. Colligitur autem hoc aperte ex iis, quæ supra diximus de adventu Antichristi, scilicet, eum a Judæis præcipue esse suscipiendum, sicut Christus prædixit Jo. 5. quia in pœnam cæcitatis, & incredulitatis eorum maxime venturus est, teste Paulo 2. ad Thess. 2. non ergo erunt tunc Judæi ad fidem conversi. Et ita supponunt Cyr. c. 15. Damasc. l. 4. c. 25. Hippolyt. de consum. mundi, Augu. 20. de Civit. c. 29. Verum est, statim c. 30. circa finem, sentire, adventũ Eliæ, & conversionẽ Judæorum fore ante Antichristum. Potest autem exponi, idest, ante finitã persecutionem Antichristi, non vero ante inchoatã, quia ante inchoatã non potest esse verum, ut patet ex supra dictis de adventu Eliæ. Idẽ docet Hilar. c. 26. in Mat. ubi ait: *Sicut pars Judæorũ per Apostolos credidit, ita est creditura per Eliam.* Idẽ Theo. & Ansel. ad Rom. 11. Conversio ergo illa Judæorũ consummanda est postea per prædicationẽ Eliæ, & Henoch, ut iidẽ Patres notant, & Hier. in id Psal. 20. *In reliquiis tuis præparabis vultũ eorum.* Et colligitur ex illis verbis Christi Mat. 17. *Elias venturus est, & restituet omnia;* & ex aliis supra adductis Malach. 4. & Apoc. 11. Et confirmari potest Joel. 3. *Ecce in diebus illis, & in tempore illo, cum convertero captivitatẽ Juda, & Jerusalem, congregabo omnes gentes, & deducam eas in vallem Josaphat.* Ubi aperte dicitur, post Judæorum conversionem statim futurum esse judicium. Erit ergo Judæorũ conversio proxime ante judicium, eodem tempore, quo acrius Antichristus Ecclesiã Dei persequetur. Erit autem facile, tã brevi tempore Judæos per Eliã converti, quia verisimile est, audita fama Antichristi, & quod a suis receptus sit ut Messias, & quod Jerusalẽ ac templum reædificat, ex universo orbe Judæos omnes confluxuros Jerusalem, seu in eam regionem, ubi potissimum Antichristus imperabit: illuc ergo adveniens Elias facili negotio docebit universos. Præter sanctitatem autem Eliæ, & vim, efficaciamq; dicendi, atq; operandi, erit ex parte Judæorum apta dispositio ad veritatem suscipiendam, quod experimento cognoscant, se esse ab Antichristo deceptos, quoniam non ad veri Dei cultum, sed ad se adorandum, ut Deum omnes allicere conabitur. Et (quod præcipuum est) Deus speciali gratia concurret ad illuminandos illos. Non cogimur autem dicere, cunctos omnino Judæos esse convertendos, & credituros in Christum, sed solum eos, qui ad æternam vitam fuerint præordinati, juxta illud Dan. 12. *In tempore illo salvabitur populus tuus omnis, qui inventus fuerit scriptus in libro.* Soli ergo illi credent, fide scilicet viva, & stabili, ac permanente usq; ad finem. Non est autem, cur dicamus omnes Judæos, qui tunc vivent, fore prædestinatos vel ad æternam vitam, vel ad fidem. Quia vero aliquid specialius illo tempore promittitur, credendum est, majori ex parte tunc fore Judæos convertendos, quod notavit Oecum. ad Rom. 11. dicens: *Vere omnis Israel salvus erit, idest, plures quidem avertentur a peccatis, & convertentur ad ipsum;* & idem significat Theoph. ibidem.

Quarto, non videtur necessarium, ut per hanc universalem Evangelii prædicationẽ efficiatur, ut aliquo tempore ante judicium universus mundus, totus simul in Christum credat, & Catholicã amplectatur religionem. Nam Christi prædictio, in qua signum potissimum fundatur, satis verificatur, si paulatim, & successive Evangelium in universo mundo prædicetur, quamvis fortasse, cum ad unã partem orbis pervenerit, alia, quæ illud audierat, & susceperat, vel per hæresim, vel per paganismũ, aut aliud apostasiæ genus ab illo discedat. Quamobrem non videtur necessarium, ut propter hoc signum futuri judicii dicamus, antequam Christus ad judicandum veniat, in tota Asia, vel Africa iterum esse prædicandum Evangelium, atque omnes illas gentes prius esse ad fidem convertendas. Cum enim jam in iis provinciis prædicatum sit Evangelium, fundataq; Ecclesia, & ex illis gentibus multi fuerint salutem consequuti, ex nulla prophetia, aut Scripturæ testimonio colligi potest, iterum esse ibi prædicandum, aut illas gentes iterum ad fidem convertendas. Quare, licet definite negari non possit, ita esse futurum, quia hoc etiam ignoratur: tamen neq; affirmari potest, cum non sit revelatum. Illa enim ..pa Joannis 10. *Erit unum ovile, & unus pastor,* non significãt, fore aliquando, ut universus orbis, & omnes homines sint intra Ecclesiã, ita ut nullus sit infidelis, sicq; constituant unum ovile sub uno pastore Christo, & vicario ejus. Nam Christus ibi de hoc non differebat, sed solum prædixit futurã gentium conversionem, & ex gentibus, & Judæis constituendum esse unum ovile, atq; unam Ecclesiam universalem, & Catholicam, quæ (quod in se est) omnes complectatur. Quod autẽ plures, vel pauciores diversis temporibus, vel ex gentibus, vel ex Judæis intra hanc Ecclesiam per fidem congregandi sint, de hoc nihil Christus affirmavit. Quanquam (si verba ejus interpretemur non absolute de hominibus, sed de ovibus specialiter electis, ac prædestinatis) de illis verum est, omnes semper adduci ad ovile Ecclesiæ, extra quã non est salus, quamvis non ex solis illis Christi ovile constituatur. Neq; etiam ex illo testimonio Pauli: *Nisi venerit discessio primum,* colligi potest, ante adventum Antichristi aliquando omnes homines futuros esse fideles. Primum quia (ut supra dixi) aliqui probabiliter exponunt hanc discessionem non ab Ecclesia, sed ab imperio Romano. Deinde quia multi per *discessionem* intelligunt ipsum Antichristum, vel apostasiam tempore persequutionis ejus in Ecclesia futurã, ut patet ex Theodor. & Oecum. ibi. Et Aug. 20. de Civit. c. 19. ibi pro *discessione, transfugam,* vertit. Deniq; quia licet demus, *discessionẽ,* significare ibi magnam quandã apostasiam futuram, antequam veniat Antichristus, non inde fit, ante illam universum mundum, & omnes prorsus homines futuros fideles. Potest enim talis discessio esse a pontifice Romano, & a Catholica Ecclesia in quibuscunq; regionibus, vel hominibus extiterit, sic autem quasi per antonomasiam appellari potuit, quia fortasse maxima ex parte Ecclesia deficiet. De qua re iterum sectionibus sequentibus redibit sermo.

Universalis per orbem Evangelii promulgatio quando, quomodove futura.

Ultimo supererat explicandum, quod tertio loco est propositum, scilicet, quo tempore, & ordine hæc universalis prædicatio futura sit, sed in hac re pauca a nobis dici possunt. Nam quæ in futurum pendent, & præsertim, quæ pertinent ad tempora judicii, & consummationis mundi, nobis sunt incognita, ut diximus. Tria vero ex iis, quæ hactenus dicta sunt, colligi possunt. Unũ est, hanc prædicationem ab initio Ecclesiæ esse inchoatã, & quotidie magis, ac magis perfici, ut experientia docet. Alterum est, hanc universalem prædicationem extensive (ut sic dicam) consummandam esse in toto orbe ante persequutionem Antichristi, ejusq; adventum, ut recte docent Aug. & alii Patres supra citati. Et facile convinci potest, si, quæ supra dicta sunt de regno Antichristi, considerentur. Nam eo tempore, quo Antichristus regnaverit, non solum non poterit Ecclesia propagari, aut Evangelii prædicatio ad novas regiones deferri: verum potius ubi Ecclesia fuerit, maxima ex parte deficiet & fideles, qui perseveraverint, vix poterunt religionis cultũ publice profiteri, nedum ad convertendas novas provincias mitti. Post mortem vero Antichristi tempus erit brevissimum (ut supra etiã dictum est); ergo post adventum illius non poterit universalis hæc prædicatio absolvi: necesse est ergo, ut ante ejus adventum perficiatur. Quin potius hac ratione convincimur, ut existimemus, hanc prædicationem absolvendam esse, antequam in Romana Ecclesia vel imperio fiat magna aliqua mutatio temporalis, aut eversio, de qua Sect. seq. dicendum est. Quia ut Evangeliũ in toto orbe tandẽ aliquãdo commode divulgari possit, necesse est, ut dignitas Romanæ Ecclesiæ suum splendorem, potestatemq; non solum spiritualem, & divinã, sed etiam temporalẽ retineat, vel saltem ut in ejus obedientia Catholici Reges, ac potentes Principes perseverent, quorũ auxilio, & ope ad fidẽ propagandã uti possit. Quocirca inter signa propria futuri judicii hoc, de quo hactenus diximus, videtur esse primũ, & ante omnia implendum, ut ex sequentibus amplius constabit. Tertium est, post impletã hanc universalẽ prædicationẽ Evangelii, non multo post futurũ Antichristi adventum, & ultimã Ecclesiæ persequutionẽ, ac deniq; mundi consummationem. Hoc colligitur ex illis Christi verbis. *& tunc veniet consummatio.* Quando autem post ventura sit, incertum nobis est, ut recte dixit August. dicta epis. 78. & 80.

SECTIO II.

Utrum ante judicium & proxime ante adventum Antichristi Romana civitas evertenda, Romanumque Imperium omnino extinguendum sit.

Quæstionem hanc superius breviter attigimus, quoniam necessarium fuit ad ostendendum, Antichristum

stum nondum venisse: nunc autem fusius, & ex propriis principiis est a nobis explicanda, quoniam & est hujus loci maxime propria, & non parum difficilis, & ad intelligenda nonnulla Scripturæ loca, aliasque theologicas quæstiones valde utilis esse potest.

Quod igitur Romanum imperium extinguendum sit in adventu Antichristi, supra ex communi Patrum traditione supposuimus: nunc autem plura circa hoc inquirenda, declarandaq; supersunt. Primum quo scripturæ fundamento hoc nitatur, nullum enim firmum invenitur. Duo etenim adduci solent. Primum est illud 2. ad Thess. 2. *Nisi venerit discessio primum*, quod de eversione Romani imperii interpretatur Hieron. q. 11. ad Algas. & & Ambros. & Primasius, ibi, & Tertul. lib. de resur. carn. c. 24. Hoc vero nullius momenti esse videtur, primo quia (ut sæpe dictum est) hic locus melius intelligitur de spirituali discessione, & apostasia a fide, & ab spirituali imperio Romani Pontificis, in quod temporale imperium mutatum est, ut eleganter dixit Leo Papa serm. 1. de Apostolis Petro, & Paulo, & ita exponunt Chrys. & Græci, qui ipsum Antichristum per *discessionem* significari intelligunt. Idem fere Aug. 20. de Civit. c. 19. Secundo quia discessio non significat integram extinctionem, sed separationem, & divisionem: si ergo Paul. loquitur de discessione a temporali imperio Romano, hæc ante multa tempora facta est. Deficere enim cœpit hoc imperiū, & dissipari, vel quando Orientale imperium ad Turcas translatum est, vel quando imperium in Occidente a Gothis, & Vandalis vastari, & occupari cœpit, & ipsa Romana civitas a Gothis capta est, De qua re Blondus decad. 1. & Sabellicus Aenead. 7. l. 9. & Aene. 8. l. 1. & seq. & Orosius l. 2. & 7. suæ hist. & alii, qui de rebus Romanis scribunt. Secundum est, quod de divisione Romani imperii in decem Regna a Daniel. c. 7. scribitur, sed ex hoc loco non colligitur, imperium Romanum esse omnino extinguendum prius, quam Antichristus veniat. Primo quia recte intelligi potest imperium illud esse divisum in decem regna, & tamen Romanum imperium non esse omnino extinctum. Sicut nunc divisum illud cernimus in plura regna, quæ fortasse jam ad denarium numerū pervenerunt, & tamen adhuc imperium Romanum suā retinet dignitatem, propter quā omnes Christianos Reges antecellit. Adde, Aug. 20. de Civit. c. 23. docere, non esse certum, denarium illum numerum proprie, ac definite sumi: *Quid enim* (inquit) *si numero isto denario universitas Regum significata est?* Ex illo ergo loco tantum colligitur divisio, ac dissipatio Romani imperii in plura regna, non tamen extinctio nominis, ac dignitatis ejus. Secundo auget difficultatem. Quia licet apud Danielem dicatur, hos decem Reges antecessuros Antichristum: tamen Apoc. 17. sic de illis scribitur: *Decem cornua, quæ vidisti, decem Reges sunt, qui regnum nondum acceperant. Sed potestatem tanquam Reges una hora accipient post bestiam*; & de eisdem postea dicitur: *quod habebunt odio, & persequentur Romanam urbem.* Ergo illis regnantibus adhuc non erit destructum Romanum imperium.

Romani imperii destructio inter signa diei judicii numeranda.

In hac re dicendum est primo, solum posse certo affirmari Romanum imperium fere usque ad diem judicii esse duraturum, & prope illius tempora esse prorsus extinguendum, & in aliud imperium commutandum, atque hoc modo destructionem Romani imperii posse annumerari inter signa diei judicii. Hoc probatur primo ex veteri traditione antiquorum Patrum. Lactan. l. 7. c. 15. dixit ex veteri traditione, Romanum imperium simul cum ipso orbe esse interiturum, & c. 15. scribit, in fine mundi futura esse ingentia prælia, & *tumultus*, subditque *cujus vastitatis & confusionis hæc erit causa, quod Romanum nomen, quo nunc regitur orbis, tolletur de terra & imperium in Asiam revertetur, ac rursus Oriens dominabitur, & Occidens serviet.* Idem prosequitur optime c. 16. Idem affirmat Tertull. in Apolog. c. 32. ubi ait: *Fidelibus incumbere necessitatem orandi pro statu imperii rebusque Romanis, quod vim maximam universo orbi imminentem, ipsamque clausulam sæculi, acerbitates horrendas comminantem, Romani imperii commeatu scimus retardari. Itaque nolumus experiri, & dum precamur differri, Romanæ diuturnitati favemus.* Similia repetit lib. ad Scapulam c. 2. dicens: *Christianus nullius est hostis, nedum imperatoris, quem sciens a Deo suo constitui, necesse est, ut & ipsum diligat, & revereatur, & honoret, & salvum velit cum toto Romano imperio, quousque sæculū stabit, tandiu enim stabit.* Denique Hieron. fatetur, hanc esse sententiam omnium scriptorum Ecclesiasticorum. Constat igitur hanc esse antiquissimam traditionē, unde verisimile est, ab Apostolis manasse. An vero habeat in sacris literis fundamentum, statim dicemus.

Secundo dicendum est, non satis constare, utrum Romanum imperium omnino extinguendum sit ante adventum Antichristi per divisionem in multa, seu decem regna: an vero ejus destructio inchoanda sit per hanc divisionem, per ipsum vero Antichristum demum perficienda. Sed uterque modus est probabilis. Differt autem multum inter utrumque modum, quia juxta priorem, constat certissime nondum esse satis destructum imperium Romanum, ut Antichristus veniat: juxta posteriorem autem non oportebit expectare majorem inclinationem Romani imperii, qua Antichristo via paretur: sed solum ipsam eversionem integram, quæ per illum facienda est. Unde juxta priorem modum hoc signum judicii diversum erit a signo Antichristi, & prævium illi, nondumq; omne impletum: juxta posteriorē autem modum vel non est diversum a signo dato de futuro regno Antichristi, sed per illum complendum erit, quia unius generatio erit alterius corruptio. Vel si velimus hoc signum destructionis Romani imperii ab Antichristi imperio distinguere, necesse est, ut destructionem illius appellemus divisionem in plura regna, quamvis nomen, & dignitas imperii Romani nondum sit omnino extincta. Unde fiet, vel hoc signum jam esse impletum, vel certe constare satis non posse, an supersit major regnorum divisio & commutatio facienda, antequam Antichristus veniat. Nam, si quis recte consideret, Romanum imperium in plura, quam decē regna jam est divisum. Ostendamus igitur utriusq; modi probabilitatem. Quod enim omnino sit extinguendum Romanum imperium, priusquam Antichristus veniat, colligunt multi Patres ex illo 2. ad Thess. 2. *Non retinetis, quod, cum adhuc essem apud vos, hæc dicebam vobis, & nunc quid detineat, scitis, ut reveletur in suo tempore. Nam mysterium jam operatur iniquitatis, tantum, ut qui tenet, nunc teneat, donec de medio fiat, & tunc revelabitur ille iniquus.* In quibus verbis obscurum est, quid sit illud, quod Paulus Thessalonicensibus dixerat, & illi sciebant esse in causa, ut Antichristi adventus detineretur. Unde conjectant Patres, hoc nihil aliud esse, quam perfectam Romani imperii eversionem, quam Paulus coram aperte docuerat: scripto autem non est ausus tam clare exprimere, ne calumniā incurreret, quod Romano imperio male optaret. Et ita interpretantur illud: *Tantum, ut qui nunc tenet, teneat*; id est, ut qui nunc imperet, donec tollatur de medio, non persona, sed imperium. *Et tunc revelabitur ille iniquus*; ergo antequam ille veniat, omnino extinguendum est Romanum imperium. Ita exponit Chrysostom. hom. 4. in illam Ep. quem sequuntur Oecumen. & Theophyl. idem Ambr. & Ansel. ibi & Hieronymus. q. 11. ad Algasiam. Idem videtur significasse Tertull. locis citatis in 1. concl. & Cyrill. c. 15. dicens: *Veniet Antichristus, cum impleta fuerint tempora Romani imperii.* Et confirmatur ex citatis locis Danielis, in quibus significatur, sicut primū imperiū destructū fuit per secundū & secundū per tertiū, & tertiū per quartum, ita quartum prorsus dissipandum a decem Regibus, qui Antichristum precedent, a quo postea subjicientur, & sub ejus imperio redigentur. Atque ita videntur ibi exponere Hieron. Theodor. & Irenæus lib. 5. cap. 25. & 26. His ergo testimoniis fit probabilis hæc sententia. Quod vero illa non sit certa, atque adeo alterum modum esse probabilem, constat primo ex Aug. 20. de Civitat. c. 19. ubi pertractans prædictum locum Paul. 2. ad Thessal. 2. *Tantum qui nunc tenet, teneat, donec de medio fiat* Ergo prorsus (inquit) *quid dixerit, me fateor ignorare: suspiciones tamen hominum, quas audire vel legere de hac re potui, non tacebo.* Et statim subdit expositionem de Romani imperii eversione. Est igitur hæc tantum suspicio, non res certa. Theodoretus vero eam expositionem aperte rejicit, dicens Romanum imperium apud Danielem per quartam belluam esse significatum: *In eo autem* (inquit) *parvum cornu productum est, quod gerebat bellum cum Sanctis*; ubi aperte sentit, atque ex Daniele colligere conatur, Antichristum ex ipso Romano imperio, seu aliquo modo eo durante, esse

na-

nasciturum, & contra ipsummet imperium prævaliturũ. Daniel enim c. 7. tam decem cornua, quam cornu parvulum ea quarta bestia oriri se vidisse refert, & in c. 2. idem regnum in quarto loco computatur, etiamsi in multa regna partitum sit. Signum ergo est per hanc divisionem non fore omnino extinguendum, donec Antichristus veniat. Potest autẽ pro hac etiam sententia referri Hier. Dan. 11. quatenus de Antichristo sic loquitur: *Et brachia pugnantis populi Romani expugnabuntur ab eo, & conterentur*; & Lactan. dicto l. 7. c. 15. tunc dicit, Romanum nomen tollendum de terra: *Cum imperiũ in Asiam revertetur*, quod aperte dicit propter imperium Antichristi. Et c. 25. *Precandus* (inquit) *est Deus, ne citius tyrannus ille abominandus veniat, qui tantum facinus moliatur, ac lumen illud effodiat, cujus interitu mundus ipse lapsurus est*, id est, Romanum imperium. Præterea Chrysost. dicta hom. 4. in 2. ad Thess. sic scribit. *Quemadmodum regna illa destructa sunt, quæ ante Romanum imperium fuerunt, ut puta regnum Medorum a Babyloniis, Babyloniorum a Persis, Persarum a Macedonibus, Macedonum a Romanis: ita & regnum Romanorum ab Antichristo.* Ex quibus verbis licet colligere, etiam si admittamus illam expositionem verborum Pauli, inde non fieri, imperium Romanum esse tollendum de medio, antequam Antichristus veniat, sed ipsum Antichristum id esse effecturum. Utrumq; enim dicit Chrys. qui non est sibi contrarius, & utrumq. potest facile verbis Pauli accommodari. Detinet enim Deus juxta hanc expositionem adventum Antichristi, donec adveniat definitum tempus, in quo mundus orbandus Romano imperio est. Tunc enim & Antichristus veniet, ac tollet illud de medio, & e contrario ipsum tolletur de medio, & tunc Antichristus veniet. Ut enim Philosophorum more loquamur, juxta hanc sententiam se habebunt hæc duo imperia, sicut duæ formæ, quarum una ingreditur, alia expellitur, de quibus vere dici potest, cum una de medio tollitur, tunc alteram fieri. Et ad hunc modum exponi possunt omnes Patres in priori parte citati. Constat igitur, satis esse incertum, & dubium, quo ex prædictis modis res hæc eventura sit: consequenter vero constat, satis certum esse alterutro ex iis modis evertendum esse Romanum imperium ante diem judicii, & ita simul probata est prima assertio posita.

Urbis Romæ destructio signum propinquantis judicii. Tertio dicendum consequenter est, multo magis incertam esse, an eversio Romanæ urbis inter signa appropinquantis judicii numeranda sit. Nam, licet Lactan. dict. l. 7. c. 25. de ipsa urbe loqui videatur, cum inquit: *Res ipsa declarat lapsum, ruinamq; rerum brevi fore, nisi quod incolumi urbe Roma nihil istius videtur esse metuendum. At vero, cum caput illud orbis ceciderit, & ῥύμη esse cœperit (quod Sybilla esse ajunt) quis dubitet venisse jam finem rebus humanis, orbiq; terrarum?* Licet (inquit) hæc fuerit Lactantii sententia: non tamen defuit, qui eam inter deridendos errores computandam existimaverit, ut Pammel. refert in scholiis l. Tertull. ad Scapulam n. 10. qui tamen interpretatur, Lactantium non tam de Urbe, quam de imperio esse loquutum, sentiens etiam ipse, solius Urbis excidium, aut durationem, non esse signum sufficiens eversionis, vel diuturnæ durationis mundi. Nam in primis, cum ostensum sit, probabile esse Romanum imperium non esse omnino abolendum, donec Antichristus veniat, consequens est etiam esse probabile Romanam civitatem non esse evertendã usq; ad ipsum Antichristum, quia par est utriusq; ratio. Deinde sive ab ipso, sive ante ipsum extinguatur dignitas, & nomen imperii Romani, non sequitur, Urbem vel ab Antichristo, vel ante ipsum esse evertendam. Quia bene potest imperiũ occupari, nomenque ac dignitas prioris imperii omnino obrui, nulla ipsius civitate dissipata, vel destructa, ut tam superioribus quam nostris temporibus in omni regnorum mutatione conspicimus: vel sicut e contrario posset Urbs destrui durante Romano imperio. Quia licet mutetur sedes imperii, non propterea totum mutari imperiũ necesse est. Ergo ex mutatione Romani imperii non potest colligi urbis eversio, nisi alicubi specialiter revelata sit, quod non constare, statim ostendemus. Aliunde vero non est etiam revelatum civitatem *Urbs Romana an vero prorsus certa.* illam permansuram usque ad finem mundi, vel usq; ad Antichristũ, vel usque ad tempora illi vicina, quia similiter nullibi extat talis revelatio, neq; ex revelatis colligi potest. Nisi quis fortasse existimet, quoniã Ecclesia Romana caput est universalis Ecclesiæ, tamen illam esse duraturam, quamdiu Ecclesia universalis durabit, quia non potest Ecclesia esse sine capite; durabit autem universalis Ecclesia usq. ad finem mundi: ergo & Romana Ecclesia; ergo & Romana civitas. Sed hæc collectio nullius momenti est, primum quia licet nunc caput Ecclesiæ sit in Ecclesia Romana, quia est ejus Episcopus: tamen hoc, neq, constat esse a Christo præceptum, neq, per se est simpliciter necessarium, ut in proprio loco latius tractandum est. Deinde quia licet Romana civitas everteretur, & Romanus Episcopus a sua sede, Ecclesia, vel provincia pelleretur, ita ut oporteret illum vel in remotissimis regionibus habitare, vel in speluncis, aut in locis abditissimis delitescere, semper esset & caput Ecclesiæ, & Romanus Episcopus. Nam semper retineret eandem potentiam, & jurisdictionem tam universalem, quã propriam, & specialem illius Episcopatus. Itaq; sive integra perseveret Urbs, sive ab hostibus solo æquetur, nullũ est signũ aut appropinquantis judicii, aut distantis adhuc.

Sed objici potest locus Apoc. 17. ubi *sub ænigmate mulieris fornicariæ, & purpuratæ sedentis super bestiã coccineam* exprimitur Roma, & de ea subjungitur, quod decem Reges per decem cornua significati *odient fornicariam, & desolatam facient illam, & nudam, & carnes ejus manducabunt, & ipsam igne concremabunt.* Ex qua prophetia duo videntur colligi. Primum illam civitatẽ permansurã usq; ad adventum Antichristi: alterum eam esse labefactandam, & concremandam ab Antichristo; seu ab iis decem regibus, qui ejus tempore regnabunt, eique subjicientur, ut ibidem dicitur. Unde, quod ibi sit sermo de Antichristo, omnes expositores consentiunt, & Iren. l. 5. c. 26 Hippol. orat. de consum. mundi, & alii statim citandi. Quod autem mulier illa fornicaria, & purpurata sit Roma, patet primo ex ultimis verbis capitis. *Et mulier, quã vidisti, est civitas magna, quæ habet regnum super Reges terræ.* Nulla enim alia civitas habuit generale imperium, nisi Roma. Secundo, quia dicitur ea mulier habere capita septem, quę sic explicãtur. *Septem capita septem montes sunt, super quos mulier sedet.* Urbs enim super septem colles, seu montes ædificata fuit. Tertio ita exponunt multi ex Patribus, Hier. Ep. 17. ad Marcellam nomine Paulæ, & Eustochii, & 51. q. 11. ad Algas. & l. 1. cont. Jovinian. in fine ubi sic loquit. *Ad te loquor, quæ scriptam in fronte blasphemiã, Christi confessione delesti, urbs potens, urbs orbis domina, urbs Apostoli voce laudata, interpretare vocabulũ tuum, Roma aut fortitudinis nomen est apud Græcos, aut sublimitatis juxta Hebræos, serva quod diceris, virtus te excelsã faciat, non voluptas humilem maledictionem, quã tibi Salvator in Apocalypsi comminatus est, potes effugere per pœnitentiam, habens exemplum Ninivitarum.* Eandem expositionem habet Tertul. l. cont. Judæos c. 9. & lib. 3. cont. Marc. c. 13. *Babylon* (inquit) *apud Joannem nostrũ Romanæ urbis figura est, proinde magnæ, & regno superbæ, & Sanctorũ Dei debellatricis.* Atque hanc expositionẽ sequitur Oros. l. 7. c. 2. Et Aretas in comment. in Apoc.

Respons. Respondetur, licet hanc expositionem admittamus, quã Gagnejus in Apoc. dicit esse probabilẽ, & ex recentioribus nonnulli ex eruditis, qui contra hæreticos scribunt, illã amplectuntur, qui advertunt, Joannẽ non esse loquutum de Romana Ecclesia, sed de Urbe, non Christiana, sed ethnica. Loquutus enim de illa est, considerãdo eum statum, quem habebat, quando ipse scripsit, & si fortasse in fine mundi similem habitura est, a fide & obedientia Pontificis Romani deficiens, ab ethnicis tyrannis subjugata. Hac, inquam, data expositione, solum ex eo loco concluditur, Romam in persequutione Antichristi, vel in præliis, quæ geret ad usurpandũ totius orbis imperium, esse evertendam, & comburendam. Unde ad summum potest concludi, Romanam eversionẽ esse posse unum ex signis ad cognoscendũ Antichristum venisse, atq; ita signum hoc non esse distinctum a persecutione Antichristi: sed veluti partẽ ejus. Secundo dicitur, expositionem illam non esse necessariam. Multi Patres non intelligunt per *mulierem illam fornicariam* Urbẽ: sed orbẽ, quatenus in eo ædificata est civitas impiorum, quæ in Scriptura *Babylon* dici solet, & fundata est super septem montes, id est, super multitudinẽ Regum superborum. Ita exponit Aug. Psal. 29. enar. 3. ubi civitatem

qui-

Objectio.

quidem Babylonicã, ita interpretatur: non tamen aperte accommodat ad locum Apoc. Idem habet in Enarrat. in Psal. 61. & lib. 14. de Civit. c. ult. & lib. 18. c. 18. & sæpe aliis in locis. Expressius Prosper in dimidio temporis c. 7. *Nec eam uno in loco existimes civitatem, quæ tota est sparsa in orbe, de qua dicit & Propheta David. Filia Babylonis misera.* Ac deinde eodẽ modo interpretatur totum c. 18. Apoc. Idẽ tenent Beda, Ambros. Ticony. Primasius, D. Th. Aymo. Rupert. & alii Apoc. 17. ubi Gagnejus breviter, & apte totum illum contextum ad hanc interpretationem accommodat, quam hoc loco latius persequi instituti nostri non est.

Ex quibus tandem ultimo constat, hoc signum eversionis Romani imperii (qualecunq; illud sit, & quomodocunque juxta prædicta explicetur) simul cum præcedenti paulatim impleri: verisimile tamen esse (ut sectione præced. diximus) prius esse universalem Evangelii prædicationem consummandam, quam Romanum imperium ad summam inclinationem, extinctionemve perveniat. Quia hæc duratio imperii Romani in sua dignitate, & potestate valde necessaria est, ut illud signum Evangelicæ prædicationis per totum orbem commode impleri queat. Hoc vero impleto, credibile est Ecclesiam passuram majores temporales afflictiones bellorum, ac seditionum, regnorumque mutationes, atque ita paulatim extinctum iri imperium Romanum, vel ab Antichristo, vel paulo ante ejus adventum. Ad rationes dubitandi in principio positas facilis est responsio ex dictis. Ad summum enim probant (quod nos concessimus) incertum esse, an sit extinguendum omnino Romanum imperium per Antichristum, vel antea. In loco autem illo Apoc. 17. cum dicuntur decem Reges accepturi potestatem post Antichristum, vel non est intelligendum de ordine temporis, sed dignitatis, (erunt enim sub Antichristo); vel intelligendum est, quod post Antichristi adventum accipient novam potestatem ad persequendam Ecclesiam.

SECTIO III.

Quæ sint futura signa in cœlis ante judicii diem.

Hactenus explicuimus, quæ ante adventum Domini usque ad Antichristi necem eventura credimus, eritque facile lectori ex iis, quæ duabus sectionibus præcedentibus, & supra de Antichristo dicta sunt, rerum ordinem seriemque colligere. Prædicabitur enim Evangelium in universo orbe, & iterum non deerunt calamitates illæ, quæ Matt. 24. prædicuntur, pestes, fames, terræmotus prælia, regnorum divisiones, ac mutationes, & similia, ac fortasse postquam universalis Evangelii prædicatio consummata sit, ingravescent hęc quotidie magis, magisque quasi inclinante jam mundo, & proxime ad occasum urgente, & tunc tandem vel omnino vel pene destructo Romano imperio, veniet Antichristus, qui universale orbis imperium occupabit, & gravissime persequetur Ecclesiam. Quæ omnia eleganter describit Lactan. l. 7. c. 17. Pro Ecclesia vero Elias, & Enoch dimicabunt, donec ab Antichristo trucidentur: qui tamen & ipse imperio Christi interficietur, neque de hoc tempore alia sunt nobis signa revelata.

Sequitur ergo, ut dicamus de signis futuris post mortem Antichristi, in quibus primum locum tenere videntur ea, quæ in cœlis futura sunt. Sic enim de illis loquitur Christus. *Statim autem post tribulationem dierum illorum sol obscurabitur, & Luna non dabit lumen suum, & stellæ cadent de cœlo, & virtutes cœlorum commovebuntur.* In quibus verbis nulla est inter expositores controversia, quin sermo sit de signis judicii, quamvis de superiori parte illius capitis magna sit, atque ita exponunt ibi Chrysost. Theodo. Euthym. Hier. Hilar. can 25 & 26. & Aug. Ep. 80. ad Hesychium sub finem. Dantur autem a Christo Domino in eis verbis tria cœlestia signa, quæ a nobis explicanda sunt. Primum, *Sol obscurabitur, & Luna non dabit lumen suum.* Secundum, *Stellæ cadent de cœlo.* Tertium, *Virtutes cœlorum commovebuntur.*

Prius tamen, quam ad hæc explicanda veniamus, oportet inquirere, quo tempore intelligantur futura hæc signa, an scilicet ante universalem mortem hominum, & generalem resurrectionẽ, an vero post illam. Hieron. enim, Chrysost. & Euseb. Emissen. statim citandi indicant futura post resurrectionem generalem in ipso adventu Domini. Quæ sententia videtur textui Evangelico consentanea. Nam immediate post illa verba subdit Christus. *Et tunc parebit signum filii hominis in cœlo;* sed hoc signum non apparebit nisi post resurrectionem ipso Domino jam veniente, ut infra videbimus: ergo neque alia, simul enim & in eodem contextu omnia prædicuntur, & immediate post illa subjungitur: *Et tunc plangent omnes tribus terræ;* id est, reprobi omnes, qui in terra manebunt. Nam justi tunc jã *rapientur cum Christo in aera. Et videbunt filium hominis venientem in nubibus cœli;* ergo recte intelligitur, totum hoc futurum post resurrectionem in ipsomet adventu Christi. At vero D. Aug. in dicta Ep. 80. ad Hesyc. sentit, hæc signa futura esse in Ecclesia, durante ipsa Antichristi persequutione. Unde consequenter interpretatur, verba illa Christi *post tribulationem dierum illorum*, non intelligi post finitam persequutionem, sed post inchoatam, seu durante, & jam ex parte facta persequutione. Fuit autem hæc sententia Lactan. l. 7. c. 16. ubi licet intelligat hæc omnia proprie, & de sensibilibus signis, ea sentit esse futura ante mortem Antichristi, quod tamen nulla ratione confirmat. August. vero coactus est sic exponere, quia non intellexit illa signa ad literam, ut sonant, sed metaphorice, ut postea videbimus. Cujus sententia, sicut in hoc nobis non probatur, ita neque in priori parte sustineri posse videtur. Nam Christus Dominus satis aperte loquutus est de tempore post finitam tribulationem Antichristi, ut reliqui omnes expositores, & Patres ea intellexerunt; & supponendo ea signa proprie, & ad literam esse intelligenda, nullum est fundamentum ad opinandum aliter. Qua durante persequutione Antichristi, & usque ad mortem, & resurrectionem Eliæ, & Henoch, nondum erunt inchoata signa judicii, quæ peccatores vehementer terreant, ut ex 11. c. Apoc. colligitur, sed potius: *Cum dixerint pax, & securitas, tunc eis repentinus veniet interitus.* Ergo ante mortem Antichristi non incipient videri *signa in Sole, Luna, & stellis, neque arescent homines præ timore*, ut dicitur Luc. 21. Ex quo loco etiam colligitur, hæc signa futura esse, viventibus adhuc hominibus in carne mortali ante generalem resurrectionem. Nam ex iis verbis Lucæ constat, hæc signa futura esse hominibus causam angustiæ & anxietatis: *præ timore & expectatione eorum, quæ supervenient universo orbi:* ergo oportet, ut fiant viventibus adhuc hominibus ante generalem resurrectionem. Nam post resurrectionem nulla erunt necessaria signa ad terrendum, neque habebit locum dubia expectatio futurorum. Nec refert, quod apud Matthæum hæc signa simul cum aliis conjungantur, quia non oportet, ut quæ simul narrantur, simul etiam fiant. Præsertim cum prius Mat. dicat venturum Christum cum virtute, & majestate, & postea subjũgat: *& mittet Angelos suos cũ tuba, &c.* cum tamen hoc non sit futurum post adventum Christi, sed antea: ex ordine ergo narrationis non potest colligi ordo executionis, sed ex aliis locis, & ex conjectura sumpta ex ipsis rebus colligendus est. Unde confirmari hæc sententia potest ex Joelis c. 2. *Et dabo prodigia in cœlo, & in terra, sanguinem, & ignem, & vaporem fumi. Sol convertetur in tenebras, & Luna in sanguinem, antequam veniat dies Domini magnus, & horribilis.* Ubi (juxta communiorem expositionem Theodor. & Rupert. ibi, Orig. & D. Th. Matt. 34. Bedæ Marc. 13. & Luc. 21.) sermo est de die judicii, & de eisdem cœlestibus signis, de quibus loquutus est Christus, & tamen illa dicuntur futura, antequam veniat dies ipse judicii, qui *dies Domini magnus & horribilis* dicitur. Unde ipsemet Christus post prædicta verba subjunxit: *Cum videritis hæc fieri scitote, quoniam prope est in januis;* ergo futura illa sunt ante adventum Christi: eo tamen appropinquante. Neque enim verisimile est (quod Aug. ait) in verbis illis Christi, *cum videritis hæc fieri*, non tantum signa, sed ipsum etiam adventum Christi in nubibus cœli comprehendendum esse. Quorsum enim Christus diceret: cum me videritis venientem, scitote, quoniam prope sum? Non ergo loquitur de adventu: sed de signis, quæ adventum antecessura sunt.

Sed objicit August. quia dies judicii (ut Paul. ait 1. ad Thess. 5.) *Sicut fur in nocte, ita veniet. Cum enim dixerint pax, & securitas, tunc repentinus eis superveniet inte-* Objectio 1

teri-

tem præcessura essent hæc signa, quæ homines redderent certos, diem Domini jam esse in januis, non ingrueret ut fur, illis in pace, & tranquillitate existentibus. Atque ita Ambros. 1. ad Thess. 5. exponens prædicta verba: *Subito* (inquit) *& ex insperato apparebit*; & Theod. Mat. 25. ita exponit illud *Media nocte clamor factus. Ut ostendas* (inquit) *quod inexpectatus veniat Dominus*. Quod etiam notavit Aug. tractans eadem verba, dicens: *Media nocte, id est, nullo sciente aut sperante*; & infra exponens verba Pauli, inquit: *Ex quo significatur, eum penitus latere, cum venerit*. Ad hanc objectionem responderi potest ex Oecumen. 1. ad Thess. 2. ex signis judicii posse colligi appropinquare finem mundi: non tamen fore certam diem, & horam adventus Domini, & hac ratione verum esse diem illum venturum ut furem. Quod declarat exemplo mulieris prægnantis, quo Paulus utitur. *Nam licet hæc* (inquit) *signa partus habeat multa, ipsius autẽ hora aut diei non item*. Quod si objicias, quia supra diximus quadraginta quinque diebus post mortem Antichristi futurum adventum Domini: responderi potest vel cum Ans. 2. ad Thess. 2. dicente: *Utrum completis illis quadraginta quinque diebus mox adveniat Dominus, an vero aliquantulum supersit temporis, omnino nescimus*. Vel certe dici posset, hoc secretum scripturarum, & esse satis dubium, & si verum est, paucis fore notum, & ideo nihil obstare, quo minus, vel omnibus, vel fere omnibus incertus sit ille dies. Vel aliter, quod cum omnes homines sint morituri ante diem adventus, quamvis omnibus constaret, esse morituros intra illos quadraginta quinq; dies, tamen & singulis esset incertum, quo die morituri sint, & quanto etiam tempore post mortẽ vel singulorum, vel omnium sit futurus judicii dies, & ita semper erit aliqua incertitudo illius diei, ac temporis certi, & definiti, licet constare eis possit non longe ab esse. Quod nullum est inconveniens, quia Christus hoc voluit, & in hunc finem signa præbuit.

Objectio. Sed urgebis, quia licet hoc sit satis, ut ille dies sit incertus: non tamen, ut veniat ut fur, & inexpectatus, & in

Respons. pace ac securitate existentibus. Respondetur id verum esse respectu bonorum, fideliumq; justorum: incredulis autem, & iniquis posse nihilominus esse inexpectatum, ac repentinum. Secundo melius dicitur cum Ambros. hæc non esse intelligenda de adventu Domini præcise, quoad diem judicii, & descensum ejus de cœlo: sed prout includit hæc signa stupenda, quæ erunt veluti proximi nuntii advenientis jam Christi, & proprie incipient ab interitu Antichristi. Tunc etiam subito incipiet repentinus interitus peccatorum, de quo Paul. loquitur, & narratur a Joanne Apoc. 18. Et ad hunc etiam interitũ pertinent illa signa, de quibus nunc agimus. Atque ita etiã respondet D. Th. in 4. d. 48. q. 1. art. 4. q. 1. ad 1. & 2. & idem notavit Jans. c. 128. Concord. Et potest etiam explicari. Quia (ut sæpe dixi) ante ipsum diem judicii morientur omnes: ergo ille dies præcise sumptus non potest aliter venire inopinatus, quam expositum est.

His ergo positis, secundo explicandum est in genere, qualia sint hæc signa, quomodove futura. In qua re prima sententia est Aug. dicta ep. 80. qui hæc metaphorice interpretatur per Solem & Lunam Ecclesiam intelligens, de qua dicitur, quod *obscurabitur, & non dabit lumen suum*, quia non apparebit, impiis persequutoribus ultra modum sævientibus. *Et stellæ cadent, ac virtutes cœlorũ commovebuntur*. Quoniam multi, qui gratia fulgere videbantur, persequentibus cedent, & cadent quidam, fideles firmissimi turbabuntur. Et hanc expositionem elegit

Augustini opinio de ostentibus signis secundi adventus Domini. Aug. partim propter rationem paulo ante adductam de repentino adventu Domini; partim, quia illa signa proprie, & sensibiliter intellecta non essent tam horrenda, & terribilia, sicut in scriptura exaggerantur. Unde concludit: *Hæc in Ecclesia melius existimo intelligi, ne Dominus Jesus appropinquante secundo adventu suo, ea pro magno prædixisse videatur, quæ huic mundo, & ante primum ejus adventũ consueverant evenire, irrideamur ab eis, qui hæc quæ velut novissima, & omnium maxima horrescimus, plura in historia gentium, & multo majora legerunt*. Potest autem hæc Aug. opinio confirmari. Quia ille modus loquendi sæpe est metaphoricus in Scriptura ad significandam acerbitatem alicujus tribulationis, ut Isai. 13. *Stellæ cœli, & splendor earũ non expandent lumen suum, obtenebratus est Sol in ortu suo, & Luna non splendebit in lumine suo*. Ubi ad literam est sermo de ultione sumenda de Babyloniis, & similia leguntur Ezech. 32. ubi ad literam sermo est contra Pharaonem regem Ægypti, & inter alia dicitur: *Operiã, cum extinctus fuero, cœlos, & nigrescere faciam stellas ejus, solem nube tegam, & luna non dabit lumen suum: omnia luminaria cœli mœrere faciam super te, & dabo tenebras super terram tuam: dixit Dominus Deus*. In quibus locis, & similibus (qualia sunt Amos. 8. Sophon. 1. Joel. 2. & 3.) constat hæc non esse intelligenda proprie, sed metaphorice ad exaggerandam acerbitatem tribulationis, præ cujus magnitudine ita perturbantur homines, ut videatur illis Sol obscurari, & omnia tam cœlestia, quam terrestria commoveri.

Sed (quamvis hæc expositio Aug. ut moralis, & spiritualis laudanda sit) nullo modo negandus est proprius, ac literalis sensus, quem cæteri expositores præmittunt, ut adjiciant mysticos sensus, ut patet ex Hieron. Hilar. apertius ex Origen. tract. 30. in Matth. Beda, & Ansel. ibidem. Atque idem licet obscurissime significat Ambr. l. 10. in Lucam c. de signis adventus Domini. Nam licet in toto capite videatur fere eandem expositionem cum August. persequi: tamen literalẽ sensum, ut notum supponit. Id enim significant illa verba, quæ in principio præmittit, *& prophetia vera series, & integra causa mysterii*: & probatur, primo ex generali regula interpretandi scripturam. Nam cum potest proprie sine incommodo exponi, non est ad metaphoras confugiendum. Secundo quia Lucas c. 21. docet, hæc signa fore sensibilia, quibus visis homines arescent præ timore, & expectatione finis; ergo non recte exponuntur de effectibus spiritualibus, qui nec videntur, nec magnum timorem incutere solent hominibus: præsertim vulgaribus, & qui spiritu non ducuntur. Unde multo minus ea illis solis commoverentur ad expectandũ orbis interitum. Tertio quia ibi ponuntur signa futura in cœlo, & in terra; & tamen de terra, & de signis in ea futuris sermo est proprius (ut sectione sequenti dicemus); ergo antithesis ipsa docet, signa etiam cœlestia proprie esse intelligenda.

Signa in astris ante diem judicii sensibilia futura.

Ad primum autem motivum Augustini jam responsum est. Ad secundum dicitur, licet hæc signa sint sensibilia, futura tamen majora, & horribiliora quam unquã fuerint. Ad alia vero testimonia respondemus, primo a multis Sanctis exponi proprie, & de die judicii, ut de priori loco Isaiæ videri potest in Chrys. Parænesi priori ad Theodor. lapsum, & hom. 84. in Matth. Orig. tract. 30. in Matth. & tom. 2. in ad Roman. Cyprian. ep. ad Demetrianum sub finem, Greg. 20. Moral. c. 23. Et in universum de omnibus similibus locis Prophetarum id affirmat Tertul. l. de resur. carnis c. 22. Ubi tractans, & ad literam intelligens prædicta verba Christi, inquit; *Postquam edaxit, & tunc erit Jerusalem conculcatui nationibus, inde jam in orbem, & in sæculum prædicat secundum Joelem, & Danielem, & universum concilium prophetarum, futura signa in Sole, Luna, & Stellis*. Secundo dicitur, etiamsi in illis locis sermo sit metaphoricus, non inde inferri, etiã verba Christi esse metaphorice exponenda. Quia circumstantiæ literæ neque id requirunt, neq; commode patiuntur. Quin potius addi potest, quia in die judicii hæc horribilia signa vere ac proprie futura sunt, prophetas hoc prævidentes ad exaggerandas alias vindictas, & ultiones divinæ justitiæ usos esse allusione, & quasi comparatione quadam ad signa diei judicii: vel e contrario, quia similes præcedentes vindictæ fuerunt quasi figuræ quædam, & umbræ generalis vindictæ de peccatoribus sumendæ in die judicii, ideo prophetas vel facile ab una ad aliam transiisse, vel acerbitatem unius per signa, quæ futura sunt in alia explanasse.

Respons. ad argumenta

Constat igitur, hæc signa futura esse sensibilia in ipsis corporibus, seu astris cœlestibus. Reliquum est, ut tertio loco explicemus, quomodo futura sint. Quod distinctius fiet, si per singula paulatim discurramus. Primo igitur obscuritatem Solis, & Lunæ multi sic interpretantur, quod Christus adveniens tanto lumine fulgebit, ac totũ orbem splendere faciet, ut nec Solem, nec Lunam apparere, aut lucere sinat. Ita Hilar. can. 29. Hieron. Chrysost. & Beda in Mat. & Euseb. Emiss. hom. in Domin. 27. post Pentecosten & Aug. ser. 103. de temp. ubi hoc specialiter tribuit splendori crucis, qui tantus erit, ut Solem occultet: de quo postea dicemus. Eandem expositionẽ ap-

pro-

probat D.Th.opusc.10.a.35. Sed nobis non probatur, propter ea, quæ in priori puncto dicta sunt. Ostendimus enim hæc signa futura esse aliquibus diebus ante descensum Christi e cœlo: ergo non potest fieri hæc obscuratio Solis, & Lunæ, propter nimiā claritatem corporis Christi. Deinde illa obscuratio Solis nullum terrorem incuteret, præter illum, quem ipsa Christi majestas potest efficere. Aliter exponit Orig. dicto tract. 30. in Mat. *Sicut in magnis ignibus succendi incipientibus tenebræ ex fumo plurimo solent extolli: sic in consummatione mundi ab igne, qui accendendus est, obscuranda esse luminaria magna.* Sed neq; ipse Orig. in hac expositione persistit: neq; probari potest, Tum quia conflagratio mundi futura est post diem judicii: hæc vero signa antecessura sunt. Tum etiam, quia illa causa videtur insufficiens, ut hæc signa tali modo fiant, ut specialem terrorem incutiant.

Tertia expositio est, quod Sol privabitur sua luce intrinseca, & connaturali, & consequenter Luna, & omnia astra. Cui expositioni videtur favere proprietas illorum verborum, *Sol obscurabitur:* & Joel. 3. *Sol, & Luna obtenebrati sunt:* & c. 2. *Sol convertetur in tenebras*, & Apoc. 6. *Sol factus est niger, tanquam saccus cilicinus.* Et hanc expositionem indicat etiam Origenes: non tamen recte declarat. Dicit enim, quod paulatim minuetur lumen cœlestiū astrorum, quia deficiet ejus nutrimentum, sentiens, Solem esse corruptibilem, & conservari ad modū ignis continua actione, quod improbabile est, ut ex philosophia constat. Itaque hic modus naturaliter non est possibilis, tamen divina virtute fieri potest. Et ita futurū esse sentit Rabanus Mat. 24. & nō displicet D. Th. in 4. d. 48. q. 1. a. 4. q. 2. Satis tamē incerta res est. Videtur enim verisimilius, non oportere ita fieri. Quia hæc signa tantum fient ad terrorem hominum; ad hoc autem non est necessarium, ut in ipsis cœlis fiat intrinseca immutatio, & naturalium proprietatum diminutio, ut videbimus.

Quarto igitur dicunt alii, hanc obscuritatem Solis, & Lunæ futuram esse per propriam Eclypsim, idest, per interpositionem ipsorum astrorum inter se, ita tamen, ut non simul fiat. Hoc enim est impossibile, nisi simul constituantur in multis locis, quod non oportet fingere. Dicunt igitur, non simul obscuranda esse Solem, & Lunam: sed nunc Solem, postea Lunam, & e converso. Quia non tantū semel hoc fiet, sed sæpius per varias apparitiones, & Eclypses, quæ provenient insolitis motibus cœlorū, qui nunc tardius, nunc velocius solito movebuntur. Hic modus colligi potest ex Lactan. l. 7. c. 16. ubi inter alia inquit de Sole, & Luna: *Motus extraordinarios peragent, ut non sit homini promptum, aut syderum cursus, aut rationem temporū agnoscere. Fiet enim vel æstas in hyeme, vel hyems in æstate, tunc annus breviabitur, & mensis minuetur, & dies in angustū coarctabitur.* Quod si hæc vera sunt, facile intelligitur ex hac motuum varietate posse facile consequi varias, ac inusitatas Eclypses. Et sunt hæc quidem verisimilia, & satis apta ad terrendos homines: non tamen videtur negandum obscuratum iri aliquando simul Solem, ac Lunam, ita ut densissimæ toti orbi terrarum offundantur tenebræ. Hæc enim videtur esse intentio Christi in illis verbis, & maxime videtur pertinere ad augendum angustiam & terrorem hominū, qui est finis per hæc signa intentus. Unde sine dubio videtur futura major obscuritas Solis, quā per solam naturalē Eclypsim effici possit. Quod etiā suadet illa ratio supra adducta ex Aug. quod hæc signa non sunt existimanda vulgaria, & communia, qualia interdū facta leguntur: sed majora, & horribiliora. Addendum ergo est, Solē, & Lunā esse obscurāda, non quia omnino privabūtur suo lumine, sed illuminatione. Quod fieri poterit, vel Deo suspendente concursum, qui modus erit facillimus, vel per interpositionē alicujus densissimæ nubis, quem modum ut faciliorē elegit Sot. 4. d. 46. q. 2. a. 2. Sed (quod ad Solē attinet) prior modus videtur facilior. Tum ut tenebræ possint esse universales, & densissimæ: tum ut possint fieri minori actione, & rerū immutatione. De Luna vero, quoniam de illa dicitur Joel. 2. *quod convertetur in sanguinem*: & Apoc. 6. explicatur quod: *Luna tota facta est, sicut sanguis*, verisimile est, hoc signū esse efficiendū per interpositionē nubis ita dispositæ, ut per impressionē Luna videatur tota sanguinea, ad significandam divini judicii severitatem, & propter alias significationes, quas recte explicat Antoninus 4. p. tit. 14. c. 11. §. 2.

Solis, & Lunæ obscuratio ad diem judicii qualis futura.

Quarto loco explicandum est secundum signum, nimirum, quod stellæ cadent de cœlo. Quæ verba ad literam, & ut sonant, intelligit Orig. dicto Tract. 30. *Nam stellæ* (inquit) *privatæ lumine non poterunt sursum detineri, nam a lumine ipso extollebantur, unde crassiores fient, ac tandem de cœlo cadent.* Eandemq; sententiam quamvis non eodē modo explicatā, videtur docere Tertul. l. cont. Hermog. c. 43. quamquā ille videtur supponere, cœlos esse in nihilum redigendos, de quo postea dicemus. Origenes vero supponit falsam de natura cœlestiū stellarum existimationē. Quocirca supposito, stellas esse incorruptibiles, & aut esse continuas reliquis partibus cœli, aut ibi esse tāquam in propria sede, & loco, non est probabile, ipsa corpora astrorum per verum motum localem casura in terram. Quia licet hoc possit fieri divina virtute: tamen nec est fundamentum ad asserendum, cum illa verba possint habere alium commodū sensum: neque est sufficiens ratio ad multiplicanda tot miracula, nempe ut cœlestia corpora dividantur, ut astra violento illo motu deorsū ferantur, ut eorum loca vacua maneāt, aut cœlum rarefiat ad ea replenda, aut nova corpora ibi creentur, ut deniq; astra, quæ vel omnia, vel plurima sunt majora, quā terra, in terram cadant, & cœlos penetrent, aut dividant, vel aliquam eorum partem secum trahant. Itaque nullus cæterorum Patrum, & expositorum recte sentientium sic intelligit. Dicunt igitur fere omnes, stellas cadere nihil aliud esse, quam obscurari, ac lumen suū retrahere. Solet enim interdum Scriptura, ita de rebus loqui, sicut hominibus apparent. Ita Hieron. & Beda in Matth. quos Scholastici sequuntur. Et potest confirmari ex illo Jo. 3. *Sol, & Luna obtenebrati sunt, & stellæ retraxerunt splendorem suum.* Addere vero possumus, casura tunc fulmina splendidissima, & ingentia, & cometas similis magnitudinis, splendorisque, & ideo apparebunt quasi stellæ cadentes de cœlo. Et hoc confirmat illud Joel. 2. *Et dabo prodigia in cœlo, & in terra, sanguinem, & ignem, & vaporem fumi.* Nam per *sanguinem* intelligere possumus Lunam sanguineam, vel etiam interfectiones hominum, quæ illis diebus erunt frequentissimæ (ut postea dicemus:) per *ignem* vero stellas cadentes de cœlo, id est ignitas exhalationes: per *vaporem* autem, fumum, qui ascendet ex rebus, quæ ascendent in terra ab ipsis fulminibus e cœlo cadentibus.

Quinto, circa tertium signum, *Virtutes cœlorū commovebuntur*, explicandum est, quid per *virtutes cœlorum* significetur, & quæ futura sit earum commotio. Primo per *virtutes cœlorum* intelligere possumus ipsa astra, quæ ab Hebræis *virtutes cœlorum* dicuntur. Quia in eis residet virtus influendi in terram: eæ autem virtutes commovebuntur, quia vel aliter movebuntur, & ad influendum applicabuntur; vel certe quia vel ob defectum luminis, vel ob diversum motum, vel ob varios, atq; inusitatos aspectus, & conjunctiones, influentiam suam mutabunt. Ex quo fiet, ut varii etiam, & insoliti motus in terra, marique resultent. Quæ expositio est sine dubio valde probabilis, & confirmari potest ex illis verbis Christi, Luc. cap. 21. Ubi cū dixisset: *Erit in terris pressura gentium præ confusione sonitus maris, & fluctuum*, subdit inferius: *Nā virtutes cœlorū movebuntur.* In qua causali loquutione significat, hanc commotionē cœlestiū virtutū futurā esse causam illius pressuræ hominū, & sensibiliū effectuū, qui in terra, mariq; fient, ex quibus illæ hominum angustiæ provenient: & hanc expositionē sequuntur Jansenius, & Sotus locis supra citatis.

Virtutes cœlorum commoveri quid sit.

1. Expositio.

Secunda expositio esse potest, ut per *virtutes cœlorum* intelligantur Angeli motores cœlorum, qui ideo commovendi sunt, quia mutabunt ordinem, & modum movendi cœlos, sicut supra ex Lactant. late retulimus. Et de hac etiā commotione posset intelligi, quod Petrus scribit 2. Epist. c. 3. *Adveniet autem dies Domini sicut fur, in quo cœli magno impetu transient.* De quo loco plura inferius dicemus, quia forte melius accommodatur iis rebus, quæ post judicium futuræ sunt.

2. Expositio.

Tertia expositio est, ut per *virtutes cœlorum*, exercitus Angelorum intelligantur, ut Hieron. in Matth. exponit, & Euseb. Emiss. hom. in Domin. 2. adven. qui non explicant, quomodo Angeli commovendi sint. Potest autem dupliciter exponi, primo per admirationem magnam, & quasi timorem quendam reverentialem, videntes tantam rerum mutationem, & divini judicii severi-

3. Expositio.

veri-

veritatem, ut Chryſ. exponit hom. 75. in Mat. & ibidem Theoph. Oecumen. & Beda. Et Augu. ſer. 130. de temp. *Sicut principe judicante* (inquit) *non ſolum rei, ſed & officia, quæ nihil ſibi conſcia ſunt, timore, & tremore comprehenduntur propter judicis terrorē ita & tunc, cum genus humanū judicabitur, etiā cœleſtes miniſtri pavebunt, & terribili apparatu de judiciis intuentis horrenda formidine contremiſcent*. Quibus verbis videtur indicare Aug. hunc Angelorum pavorem futurū eſſe in ipſomet actuali judicio, & idem ſentiunt reliqui ſic exponentes.

Quod non poteſt accommodari huic ſigno, de quo agimus. Nam hoc ſignum antecedet judicium, imo (ut ex Luca colligitur) futurum eſt aliquo modo ſenſibile ſaltem per effectus: quia erit cauſa, quæ efficiet in hominibus triſtitiā, & pavorem. Et ideo addi ultimo poteſt, Angelos eſſe commovendos, ut ſint miniſtri divinę juſtitię, quorum virtute fient omnes illæ admirandæ mutationes, non ſolum in cœlis, ſed etiam in elementis, terra, & mari. Fient ergo per Angelos, quibus recte accommodari poteſt illud pſal. *Gladii ancipites in manibus eorū ad faciendam vindictam in nationibus, increpationes in populis, ut faciant in eis judicium conſcriptum*. Et huc etiā referri poſſunt multa, quæ in Apoc. dicuntur, vidiſſe ſcilicet Joannem Angelos nunc canētes tubis, nunc effundentes phialas aureas plenas iracundia Dei, & ſimilia, quæ legi poſſunt a c. 8. ad 16.

Hactenus expoſuimus ſigna, quæ in Evangelio ſcripta ſunt: ultimo vero deſiderari poteſt, ut aliud cœleſte ſignum explicemus, quod poſt prædicta obſcuris verbis addit Jo. in Apoc. iis verbis: *Et cœlum receſſit, ſicut liber involutus*. Quibus ſimilia leguntur apud Iſaiam: *Tabeſcet omnis militia cælorum, & complicabuntur ſicut liber cœli*. Quæ verba ad ſigna diei judicii referunt Hier. & Cyril. ibi, & Tertul. l. contra Hermogen. c. 34. & Juſtin. q. 94. ad Orthod. & Epiph. in Anchor. & Euſeb. l. 11. de præpar. Evang. c. 17. & Aug. 13. confeſſ. c. 15. ubi tamen metaphorice per *cælos* ſcripturā intelligit. Sed ſine dubio ad literam eſt ſermo de corporibus cœleſtibus, ut reliqui omnes exponunt, & patet ex contextu. Nam *militia cæli*, juxta ſcripturæ phraſim, dicuntur aſtra, vel Angeli. Unde *militiam cæli* tabeſcere, nihil aliud eſt, quam ſtellas lumen ſuum amittere eo modo, quo hactenus explicuimus, ſicut declaravit etiam Hier. Cyril. & alii. Quid autem ſit, *cælos complicare, & recedere*, obſcura metaphora eſt. Erit autem facilis, ſi hæc verba non referantur ad ſigna futura ante, ſed poſt judiciū. Nam hoc modo *cœlum recedere, & complicari* erit, vel diſſolvi (ut exponunt Tertull. Juſtin. Martyr. & Euſebius) vel certe erit ceſſare a ſuo uſu, & miniſterio. Quia jā amplius non movebuntur, neque influent. Sicut enim, poſtquam uſi ſumus libro aliquo, eum complicamus, & in loco ſuo reponimus, ita dicitur complicandum cœlum, quādo uſus ac miniſteriū ejus prorſus ceſſabit. Ita exponit Adamus in Iſaiam, ubi alias expoſitiones refert, inter quas hęc videtur ſimplicior, & magis literalis. Sed de hoc ſigno ſic intellecto dicturi ſumus latius diſp. ultima. Quod ſi quis velit ea verba referre ad ſigna præcedentia judiciū, nullum novum ſignum in illis prębetur ſed nova metaphora explicatur, quod ſuperioribus verbis dictum fuerat. Dicitur enim *cœlum recedere, & involvi*, quia tenebris obſcuratum non apparebit, nec veterem uſum, miniſteriumque pręſtabit. Et comparabitur libro involuto, quia ſicut in libro clauſo nihil legi poteſt: ita ex aſtris, & ſignis cœlorum nihil jam de rerum mutationibus, aut effectibus colligi poterit, ſicut prius fiebat.

SECTIO IV.

Quæ ſigna ante judicii diem in cæteris rebus ſenſibilibus futura ſint.

DIximus de cœleſtibus ſignis, ſequitur, ut dicamus, an in terra, & cæteris elementis, habitantibuſq; in eis aliqua quoq; ſigna præceſſura ſint. Quæ res breviſſime eſt a nobis expedienda, quoniam perpauca ſunt circa hoc revelata, & verbis admodum generalibus, & interdum adeo obſcuris, ut via poſſint humano ingenio comprehendi. Primo ergo circa elementum ignis poſſet inter hæc ſigna numerari ignis ille, qui (ut in Pſalm. 96. ſignificatur) *Ante ipſum* (id eſt, Chriſtum judicem) *præcedet, & inflammabit in circuitu inimicos ejus*. Sed quia hujuſmodi ignem, atque ejus uſum, & effectum, vel omnino, vel præcipue exiſtimamus futurum poſt reſurrectionem hominum, finitumque judicium, ideo fuſiorem de illo tractationem in ſequentes duas diſputationes reſervamus. Quocirca nullum aliud ſpeciale ſignum reperio ad hoc elementum pertinens præter exhalationes ignitas, fulgura, & fulmina, quæ (ut diximus præcedenti ſect.) frequenter illis diebus coruſcabunt, & in tanta multitudine, & magnitudine, ut homines vehementer terreant. Et de hoc ſigno intelligi poſſunt multa, quæ ſcribit Joan. Apocal. 16. præſertim cum ſcribit de ſeptimo Angelo, qui effudit phialam ſuam, & accommodari etiam poteſt, quod ibidem ſcribit de quarto Angelo, qui effudit phialam ſuam in Solem, & datum eſt illi æſtu affligere homines, & igne. Nam (ſi quis recte conſideret) quæ in illo, antecedentique cap. ſcribuntur, omnia videntur pertinere ad hoc tempus, de quo agimus poſt perſecutionem Antichriſti. Quæ autem prius ſcribit c. 8. 9. & 10 de ſeptem tubis, & calamitatibus per eas ſignificatis, videntur majori ex parte pertinere ad tempora, quæ præcedent Antichriſti adventum. Sed illa omnia explicatu difficillima ſunt, alienumque eſſet a noſtro inſtituto referre hoc loco, vel quæ de iis ſcripſere alii, vel quæ excogitari a nobis poſſint.

Secundo, inter ſigna ad elementum aeris pertinentia poni poteſt ſignum crucis, quod in aere tunc apparebit, ut ait Chriſtus: *Et tunc parebit ſignum Filii hominis in cœlo*, ſcilicet aereo: ſed de hoc ſigno dicemus diſput. ſequenti: exiſtimamus enim anteceſſurum judicem ad judicandum deſcendentem. Poſſunt vero ad hoc elementū reduci tonitrua, & aliæ meteorologicæ impreſſiones, inuſitatique motus, qui in ventis fient, & magna aeris inclementia, tenebræ, aliaque ſimilia, quæ in aere efficientur, & legi in prædictis locis Apocalypſeos poſſunt. *Signa in aere futura.*

Tertio de aquis legimus Luc. 21. *Et in terris preſſura gentiū præ confuſione, ſonitus maris, & fluctuum*. Quibus verbis ſignificantur futuræ horribiles tempeſtates, & aquarum commotiones, quæ ſtrepitum ingentem & horrendum efficiant. Cumque hoc annumeretur cum ſignis futuris in cœlo, & in ſtellis, non eſt dubium, quin ad hæc ultima tempora, & proxima judicii ſigna pertineat. Unde huc etiam ſpectant, quæ Joannes dicto c. 16. refert, de dub. Angelis: *qui effuderunt phialas ſuas in mare, & in flumina, & fontes aquarum, & factus eſt ſanguis, & omnis anima vivens mortua eſt in mari*. *Futura in mari judicii ſigna quæ.*

Quarto, de elemento terræ certū eſt, futuros eſſe magnos terræmotus, inter quos ille videtur mirabilis, quem his verbis refert Joannes ſupra: *Et terræmotus factus eſt magnus, qualis nunquam fuit, ex quo homines fuerunt ſuper terram, talis terræmotus ſic magnus. Et facta eſt civitas magna in tres partes, & civitates gentium ceciderunt, & Babylon magna venit in memoriam ante Deum, dare illi calicē vini indignationis iræ ejus*. Ubi per magnam Babylonem mundum intelligendum exiſtimo, cū omnibus fere expoſitoribus, tam eo loco, quam c. 14. & 18. Nam ſi hæc loca inter ſe conferantur, conſtabit non poſſe aliter commode exponi. Quæ autem ſit civitas illa magna, an ſit eadem Babylon, vel aliqua particularis civitas, incertū eſt: & fortaſſe eſt Jeroſolyma, cū a civitatibus gentium diſtinguatur. Illud vero obſcurius, & admirabilius eſt, quod de eodem terræmotu ſtatim ſubjungit: *Et omnis inſula fugit, & montes non ſunt inventi*. Et idē fere ſcripſerat c. 6. ubi referens ſimilem terręmotum, ait: *Et omnis mons, & inſula de locis ſuis motæ ſunt*. Quæ verba variis modis poſſent exponi, ſed nullū eſt incommodum, quod ad literā (ut ſonant) intelligantur. Nam cum elementum terræ poſt judiciū alio perfectiori modo, ac figura conſtituendū ſit, nihil mirum eſt, quod antea incipiat commoveri inuſitato illo, ac ſtupendo modo. Quo etiā fiet, ut magna pars hominū intereat, & qui ſuperſtites manſerint, ingenti concutiantur metu. *Signa in terra futura quæ.*

Quinto, de hominibus duo potiſſimum ſigna legūtur in ſcriptura Primum, quod eo tempore erunt perditiſſimi mores hominum Nam de eorū fide legimus Luc. 18. dixiſſe Chriſtum: *Verumtamen filius hominis veniens, putaſne inveniet fidem ſuper terram?* de charitate vero, & moribus dicitur Mat. 24. *Quoniam abundabit iniquitas, frigeſcet charitas multorū*. Dices, viſis tot ſignis ac certis indiciis inſtantis judicii, fieri nō poſſe, quin multi ho- *Signa in hominibus futura quæ.* *Objectio.*

mines ad fidem, & pœnitentiam convertantur. Item licet verum sit, in adventu Antichristi fore mores hominum perditissimos, ut late describit Hippolytus lib. de consum. mundi, & Lactant. l.7.c.15. & 16. & Cyrill. Cat. 15. tamen per Eliam, & Henoch multi convertentur ad fidē. Non igitur erunt tunc tam pauci credentes, nec tam perditi mores hominum. Respondetur, quamvis Elias, & Henoch multos homines sint in fide confirmaturi, tamen eos omnes fore paucissimos, si cum residua hominum universitate conferantur. Cujus signum manifestum est, quia Apoc. 11. post necem Eliæ, & Henoch, dicitur: *Inhabitantes terram gaudebunt super illos, & jucundabuntur*, &c. Si ergo hujusmodi futuri sunt homines illius civitatis, in qua ipsi prædicabunt, quales in reliqua orbis parte futuros credemus? Quapropter si per adventum Domini intelligamus (sicut supra exposuimus) totum hoc tempus, in quo fient hæc proxima signa judicii, satis manifestum est, quomodo vix inveniet fidē super terram. In illis autem diebus aliqui convertentur, ex metu fortasse magis, quam ex vero amore: imo ita erunt perturbati, & terrefacti, ut vix possint de sua salute cogitare. Unde de illis dicitur Apoc. 9. *In diebus illis quærent homines mortem, & non invenient eam, & desiderabunt mori, & fugiet mors ab eis*: & c. 6. de omnibus hominibus dicitur: *Absconderunt se in speluncis, & in petris montium, & dicunt montibus, & petris, Cadite super nos, & abscondite nos a facie sedentis super thronum, & ab ira agni*; Et hoc ipsum est, quod Christus prædixit Lucæ 21. *Erit in terris pressura gentium* (id est, angustia) *arescentibus hominibus præ timore*, &c. Atque hoc est secundum signum futurum in hominibus, quod pertinet ad mala pœnæ, quæ illis diebus homines patientur. Nā omnia signa, quę in cœlis, & elementis fient, eo tendent, ut de hominibus vindicta sumatur, & ut terrore concutiantur. Huc etiam spectant mortes assiduæ illis diebus futuræ, quæ legi possunt in prædictis locis Apoc. & in superioribus aliqua tetigimus, cum de generali resurrectione ageremus. Ultimo, de signis futuris in aliis animalibus, plantis, & reliquis mixtis nihil fere est in speciali revelatum præter ea, quæ diximus: tamen ex iis facile est conjectare, qualia futura sint. Atque hic possunt accommodari, quæ scribit eleganter Lactant. l.7.c.16.

DISPUTATIO LVII.

In decem Sectiones distributa.

De adventu judicis, & forma judicii, ejusque fine.

DIsseruimus hactenus de his, quæ secundum Christi Domini adventum antecedunt, & de signis omnibus, quæ in ipso mundi fine, & occasu fient, sequitur, ut dicamus de judicio ipso, formaque, ac modo, quo transigendum est. In qua re multa consideranda occurrunt. Videlicet convocatio judicandorum, adventus judicis, & sessio ejus ad judicandum, qui sint, aut ab eo judicandi, aut cum eo judicaturi, discussio causę, & prolatio sententiæ, qua judicium finietur. Est autem supponendum ex superioribus, præsertim ex his, quæ diximus agentes de generali resurrectione, priusquam Christus ad judicandum veniat, omnes homines esse morituros, quamvis multi ex illis eadem die, aut nocte, qua judicium inchoabitur, de hac vita migraturi sint. Porro absoluta vita mortali omnium hominum, & similiter perfecta purgatione omnium animarum justarum, incipiet audiri sonitus tubæ convocantis homines ad judicium, ejus virtute, & efficacia omnes mortui excitabuntur, & justi *rapientur in aera obviam Christo*: reprobi vero congregabuntur in valle Josaphat, ut supra diximus agentes de loco judicii. His ergo ita dispositis incipiet judex magnus cum gloria, apparatuque descendere, præeuntibus nonnullis insignibus ejus severitatē, ac justitiam ostentantibus, a quibus inchoandum nobis.

SECTIO I.

Qualis sit futurus ignis, qui precedet Christum ad judicium venientem.

DIvina Scriptura in omnibus fere locis, in quibus judicii diem prædicit, ignis mentionem facit, qui Christum ad judicium adventantem antecedet. Psal. 96. *Ignis ante ipsum præcedet.* Isai. 66. *Quia ecce Dominus in igne veniet, & quasi turbo quadrigæ ejus reddere in indignatione furorem suum, & increpationem suam in flamma ignis, quia in igne Dominus dijudicabit.* Et Joel. 2. *Ante faciem ejus ignis vorans, & post eum exurens flamma.* Unde Daniel. 7. de throno Dei judicantis dicitur. *Thronus ejus flammæ ignis, rotæ ejus ignis accensus, fluvius igneus, rapidusque egrediebatur a facie ejus.* Deniq. Paul. 1. ad Cor. 3. *Dies* (inquit) *Domini declarabit, quia in igne revelabitur.* Ex his ergo scripturæ locutionibus orta est proposita difficultas, in qua multa a nobis inquirenda sunt. Primum qualis futurus sit hic ignis, & consequenter quomodo sint hæc scripturæ loca intelligenda. Secundo, propter quem finem, & consequenter ad quem effectum futurus est ille ignis, si vere futurus est sensibilis, & materialis. Ex quibus cōstabit tertium, scilicet, an ille ignis antecessurus sit judicium, vel subsequuturus. Quarto, causa & origo illius ignis inquirenda erit.

Circa primum ratio dubitandi oritur ex eisdem testimoniis. In omnibus enim videtur esse sermo metaphoricus de igne. Sunt enim in igne plures proprietates, quæ ad metaphorice significandum judicium Christi, & adventum ejus sunt accommodatissimę. Prima est claritas, ratione cujus dicitur Christus venturus ad judicium *in igne*, quia non occulte, sicut prius, sed manifeste venturus est, juxta illud Psal. *Deus manifeste veniet*; & ita exponunt Sancti verba illa Mat. *Sicut fulgur exit ab oriente, & paret usque in occidentē, ita erit adventus filii hominis.* Ubi Euthym. *Sicut fulgur egreditur, & omnibus in conspicuo est, & excessivo suo splendore universo apparet orbi: ita quoque erit adventus ille, propter magnitudinem sui splendoris omnibus simul apparens.* Quam sententiā sumpsit ex Chrysost. & eandem habet August. l. quæst. Evang. c. 38. Significatur præterea in claritate ignis, in Divino judicio fore omnia clara, & perspicua. Et ita explicat citatum locum Isai. Cyprianus de bono patientiæ in fine, & Theodor. in eum locum. Secunda proprietas est ardor, & efficacia, in quibus significatur zelus Divinæ justitiæ, & potestas ad vindictam sumendam de impiis, & hoc modo dicitur Sophon. 3. *In igne zeli mei devorabitur omnis terra*; & Psal. 78. *Usquequo Domine irasceris in finem? Accendetur velut ignis zelus tuus?* Et juxta hanc metaphoram explicant prædicta loca Hieron. Isai. 66. & August. 20. de Civit. c. 21. Tertia est subtilitas, & vis quædam ad discernendum, ac separandum ea, quæ diversæ sunt qualitatis, & hoc modo ipsum Dei judicium appellatur interdum *ignis*, ut apud Daniel. cum dicitur *Fluvius igneus, rapidusque oriebatur de ore ejus*: nihil aliud significari intelligitur, quā sententia a Christo proferenda, quæ tanquam fluvius igneus & efficacissimus bonos a malis separabit. Et eodem modo satis apte intelligitur illud 1. ad Cor. 3. *Uniuscujusque opus, quale sit, ignis probabit.* Ubi Sedulius inquit: *Examinationem judicii igni voluit comparare secundum consuetudinem scripturarum.* Et eodem modo exponit Ambros. concione 20. in Psal. 118. circa illud: *Vide humilitatem meam.* Et late Origenes l. contra Celsum non longe a principio, ubi de fluvio ignis procedente a Deo recte etiam loquitur. Constat ergo ex his nullum esse in scripturis fundamentum, ut dicamus sensibilem, & verum ignem antecessurum Christum venientem ad judicium, cum omnia citata loca, & aptissime prædictis modis exponantur, & a sanctis Patribus ita declarentur. Omitto, in multis eorum non esse sermonem ad literam de adventu Christi ad judicium: sed de aliis divinis ultionibus, ut de locis Psalmorum, & Joelis est communior expositio. Addo, *ignem*, sæpe significare fulmina, aliasque ignitas exhalationes, (ut in Psalmis est frequentissimum); ergo etiamsi velimus asserere, sensibilem ignem antecessurum diem judicii, sufficient ad hoc verificandum illa ignea signa, quæ diximus futura in ipso mundi occasu, antequam veniat judicium ipsum; ergo non oportet fingere alium ignem materialem, qui in ipsomet judicii die judicem præcedat. Et confirmatur, quia nulla potest excogitari ratio sufficiens, vel effectus, propter quem hic ignis requiratur. Quia neque ad claritatem, vel majestatem Christi spectat (quid enim claritati, ac gloriæ Christi conferre potest sensibile elementum?) neque etiam tunc est necessarius ad vindictā malorum. Vel quia non-

nondum est sententia prolata, vel certe, quia ipso igne inferni pro eorum meritis satis cruciabuntur.

Ignis verus & sensibilis in die judicii futurus.

Nihilominus dicendum est, ignem verum atque sensibilem futurum in die judicii, & probabile esse præiturum aliquo modo adventum, & præsentiam judicis. Hanc conclusionem docent omnes Theologi in 4. d. 48. & 49. quamvis non omnes eodem modo illam intelligant. Et ob ejectiones factas conveniunt, non omnia scripturæ testimonia in principio adducta satis esse ad hanc assertionem confirmandam. Prior igitur ejus pars potissimum nititur testimonio Petri 2. ep. c. 3. ubi sic inquit: *Ille tunc mundus aqua inundatus periit; cæli autem, qui nunc sunt, & terra eodem verbo repositi sunt igni reservati in diem judicii, & perditionis impiorum hominum.* Ubi ex antithesi diluvii aquæ ad diluvium ignis constat, non metaphorice, sed proprie loqui de igne sensibili. Quod manifestius infra explicat, dicens: *Elementa calore solventur: terra autem, & quæ in ipsa sunt opera, exurentur:* Et inferius: *elementa ignis ardore tabescent.* In quo loco fundatur recepta veritas de igne conflagrationis in die judicii futuro, ex sententia omnium antiquorum Patrum, & Theologorum, quos infra referemus.

Ut vero rationem hujus veritatis reddamus, simulque posteriorem conclusionis partem probemus, oportet accedamus ad secundum punctum in principio sectionis positum, scilicet, propter quem finẽ futurus sit hic ignis in die judicii. De qua re variæ sunt sententiæ. Prima est, illum ignẽ futurum esse, partim ut brevi interficiat homines, qui vivi reperientur in die judicii, partim ut purget justorum maculas, si aliquæ in eis inveniantur. Ita docet Anto. 4. p. tit. 14. c. 5. § 3. Bonaven. sup. q. ultima, & alii Scholastici infra citandi. Idemq; videtur indicare August. l. 50. homiliar. in 16. Juxta quam sententiam, ignis hic non tantum antecedet venientem judicem: sed etiam mortem, & resurrectionem hominum. Sed licet demonstrare non possimus, hanc sententiam esse falsam, quia neque est impossibilis, neq; revelatum est non ita esse futurum: ostendere tamen possumus, eam nullo fundamento niti. Quia ad hominum necem non erit ignis necessarius: nam constat multis aliis modis posse Deum mortem eorum hominum disponere. Præterea aliqui justi morientur, qui nulla indigebunt purgatione, quos nõ est credibile vivos esse igne comburendos, ut Richardus, & nonnulli ex Scholasticis distinctione 48. notarunt. Nam quod alii dixerunt divinitus efficiendũ esse, ut vivi comburantur sine sensus dolore, qua facilitate dicitur, rejici potest, quia est miraculum sine fundamento confictum. Denique supra ostendimus ex sententia omnium Patrum justos, qui vivi invenientur in die judicii, non esse comburendos, neque in cineres resolvendos. Rursus neq; ad purgationem justorum erit ille ignis necessarius. Partim enim purgabuntur in hac vita per alias tribulationes, quæ illo tempore maximæ erunt, partim post hanc vitã in ipso loco & igne purgatorii. Cum enim prius morituri sint, etiamsi brevissima mora inter mortem & resurrectionem sit futura, non manebunt animæ separatæ in hac vita, ut in illo igne purgentur, sicut animæ justę perfecte purgatę statim recipientur in cœlum, etiam pro illo modico tempore: animæ vero damnatæ descendent in infernum, ita animę purgandę descendent in locum purgatorii. Hæc est enim ordinaria lex, a qua non est facienda exceptio sine fundamento. Propter hunc ergo finem non erit hic ignis necessarius, sed sufficiet ignis purgatorii, de quo loquitur Aug. citato loco, & clarius l. de vera & falsa pœnit. c. 8. Neq; obstat, quod Antoninus dicit post judiciũ non esse futurum ignẽ purgatorii quoad finem purgandi: quia purgatio, de qua agimus, non subsequetur judicium, sed præcedet.

Secunda sententia est hunc ignem requiri, ut purgetur ac purificetur mundus. Quę sententia duo supponit. Primum est mundum esse purgandum per ignis conflagrationem, quod est certissimum, sed non est a nobis tractandum usque ad sequentẽ disputationem propter ea, quæ dicemus. Alterum est hanc purificationem & conflagrationem mundi faciendam esse ante judicis adventum, vel etiam ante hominum resurrectionem: ex quo recte concluditur hunc ignem antecessurum adventum judicis, imo & sonitum tubæ excitantis homines ad judicium. Hanc sententiam indicat Beda l. de rat. temp. c. 69. clarius eam docet D. Th. in 4. d. 47. q. 2. art. 3. ubi Mag. eandem sententiam tenet. Dur. q. 3. Pal. q. 1. Mar. q. 2. Supplem. q. 2. a. 3. Rich. a. 2. q. 4. & 5. Sotus dist. 48. q. 4. art. 1. & 2. Fundamentum eorum est, quia mundi innovatio, hominumq; resurrectio simul futura est: sed mundi purgatio per ignẽ antecedet innovationẽ mundi, quia est quędam dispositio ad illam, ut infra dicemus: ergo antecedet etiam hominum resurrectionem, & a fortiori judicium. Major probatur, quia mundi innovatio erit propter gloriosa corpora hominum, juxta illud ad Ro. 8. *Ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis in libertatẽ gloriæ filiorum Dei;* ergo innovatio mundi & glorificatio hominum simul fient: ergo & resurrectio, quia justi simul ac resurgent, habebunt corpora gloriosa, 1. ad Corinth. 15. Hæc sententia est probabilis præcipue propter auctoritatem tantorum doctorum.

Nihilominus probabilius censeo hunc effectum purgationis mundi non esse antecessurum judicium, sed subsecuturum potius, atque adeo ob hanc rationem non esse necessarium, ut ignis aliquis judicis adventum præcedat. Quam sententiam tenet Bonavent. in 4. d. 47. a. 2. q. 5. Sed (quod me maxime movet) est expressa Augustini 20. de Civit. c. 30. in fine, ubi cum numerasset omnia, quæ futura sunt in die judicii, & ultimo loco mundi conflagrationem, & renovationem posuisset, concludit his verbis. *Quæ omnia quidem ventura esse credendũ est, sed quibus modis, & quo ordine veniant, magis tunc docebit rerum experientia, quam nunc valet consequi ad perfectã hominum intelligentiam: Existimo tamen ea, quæ a me commemorata sunt, ordine esse ventura.* Respondẽt Scholastici Augustinum opinando fuisse loquutum. Sed nec nos asserimus hoc esse certum, sed tamquam August. opinionem & probabiliorem illam eligimus. Neque Augustinus videtur in ea fuisse valde dubius, cum sæpius in eo libro ea utitur, ut c. 16. *Judicatis* (inquit) *hominibus, tunc figura hujus mundi mundanorum ignium conflagratione præteribit, sicut factum est mundanarum aquarum inundatione diluvii.* Et c. 18. *Quærat* inquit, *aliquis, si, post factum judicium mundus iste ardebit, antequam pro illo cælum novum, & terra nova reponatur, eo ipso tempore conflagrationis ejus, ubi erunt sancti?* Et respondet, vel futuros esse in superioribus locis, ad quæ ignis non pertinget, vel etiamsi illuc perveniat, talia esse futura sanctorum corpora, ut ab eo lædi nequeant. Augustinum in omnibus secutus est Julianus Pomerius l. 3. Pronost. c. 46. & sequent. Idem docet Anselm. in Elucid. ubi sic ait; *Peracto judicio diabolus cum omnibus impiis in stagnum ignis ardentis præcipitabitur: Christus vero cum sponsa sua, id est omnibus electis cum triumphali gloria in civitatem Patris sui cœlestem Jerusalem revertetur.* Et infra inquit; *Quid postea de mundo erit?* Et respondet *conflagrabit.* Eandem sententiam indicat Prosper in dimid. temp. c. 19. & 20. Nam prius judicium, post ea ponit ignem conflagrationis. Conjecturæ vero sunt prima, quia ignis conflagrationis, etiam juxta auctores primæ sententię, duraturus est, & habiturus aliquem effectum post judicium; ergo non est credibile venturum totum illum ignem ante judicem, & duraturum quamdiu judicium durabit. Nam juxta communem sententiam ille ignis replebit totum mundum & ascendet super omnes montes, ergo oportebit, vel omnes judicandos esse intra illum ignem; vel explicari non potest sine multis miraculis, ubi nam toto illo tempore futurus sit. Secunda, quia omnes Theologi dicunt, mundum esse purgandum, quia est veluti fędatum peccatis hominum; sed, cum ante judicium finitum damnati homines futuri sint in hoc mundo, sua præsentia, suisque blasphemiis illum iterum fœdabunt; ergo donec prorsus sint ab hoc mundo pulsi, nondum est opportunum tempus purgandi illum. Neque etiam ex parte beatorum est necessitas vel opportunitas, quia non est necesse, ut in ipso momento resurrectionis ante auditam sententiam consecuti sint gloriæ statum quoad omnia accidentalia intrinseca, & extrinseca. Quia nec Christus Dominus hoc est in sua resurrectione omni ex parte consequutus: neque enim statim est propter illum totus mundus renovatus, quamvis magis hoc ei sit debitum, quam omnibus hominibus. Satis ergo est, ut omnes justi in sua resurrectione consequantur intrinsecam gloriam corporis & animæ: & quod reliqua extrinseca paulo post debito ordine, opportunoque tempore eis conferantur. Et

hoc amplius patebit ex dispu. sequente. Ex hoc ergo capite non est necessarium, ut ignis antecedat.

Tertia sententia est, finem hujus ignis esse ad probandos, vel purgandos homines jam resuscitatos, & bonos a malis discernendos. Hæc sententia fuit aliquorum antiquorum, Lactantii l.7.c.21. ubi cum dixisset, omnes iniquos in resurrectione esse igni tradendos, subdit; *Sed & justos cum judicaverit Deus etiam igne eos examinabit. Tum quorum peccata vel numero, vel pondere prævaluerint, perstringentur igni, atque comburentur: quos autem plena justitia, & maturitas virtutum incoxerit, ignem illum non sentient. Habent enim aliquid in se Dei, quod vim flammæ repellat, ac rejiciat. Tanta vis est innocentiæ, ut ab ea ignis ille recedat innoxius, qui accipiet a Deo hanc potestatem, ut impios urat, justis obtemperet.* Et Origen. hom.14. in Luc. explicans illa verba: *Postquam impleti sunt dies purgationis Mariæ*; ita inquit; *Ego puto, quod & post resurrectionem ex mortuis indigeamus sacramento eluente nos, atque purgante. Nemo enim absque sordibus resurgere poterit.* Unde hom.3. in Psal.36. *Ut ego*, inquit, *arbitror, omnes nos venire necesse est ad illum ignem; etiamsi Paulus sit aliquis, vel Petrus, veniet tamen ad illum ignem: sed illi tales audiunt, etiamsi per ignem transeas, flamma non adurет te. Si vero aliquis, similis mei, peccator sit, veniet quidem ad ignem illum, sicut Petrus, & Paulus, sed non sic transiet sicut Petrus, & Paulus.* Eandem doctrinam habet l.8. in ep. ad Rom. sub fin. Verum est in his duobus posterioribus locis non loqui aperte Origenem de igne conflagrationis, sed absolute de igne, quo puniuntur, & purgantur peccata. Idem tamen Orig. hom. 13. in Jerem. *Si quis*, inquit, *in secunda resurrectione servatur, iste peccator est; qui ignis indiget baptismo, qui combustione purgatur, ut quidquid habuerit lignorum, fœni, stipulæ, ignis consumat.* Sed in hoc etiam loco videtur alludere Origenes ad errorem suum, quod omnia peccata tandem per ignem purgentur. Cæsarius vero Arelat. hom. in id 1. ad Cor. 3. *Salvus erit, sic quasi per ignem*, dicit, si usque ad diem judicii aliquorum justorum peccata non fuerint plene purgata, post resurrectionem esse igne purganda. Ambros. etiam enar. in Psalm. 36. circa id, *Gladius eorum intret in corda ipsorum*, dicit, omnes nos igne examinandos, & videtur loqui de die judicii, nam adducit illud Malach. 3. *Quis sustinebit diem adventus ejus? Ipse enim quasi ignis conflans, & emundans argentum, & purgabit filios Levi*; & subdit; *Igne purgabuntur filii Levi, igne Ezechiel, igne Daniel. Sed hi, etsi per ignem examinabuntur, dicent tamen, Transivimus per ignem, & aquam. Alii in igne remanebunt, &c.* Similia repetit ser. 5. & 20. in Psal. 118. Hilar. etiam Psal. 118. octonario tertio in principio, inter alia remedia ad purgandas animas ponit ignem judicii, quo Deus nos decoquet. Et inferius circa illa verba: *Concupivit anima mea desiderare justificationes tuas in omni tempore*, ait; *An cum ex omni ocioso verbo rationem simus præstituri, diem judicii concupiscimus, in quo subeunda sunt gravia illa expiandis a peccatis animæ supplicia.* Rursus Glossa interlinealis in id Daniel. 7. *Thronus ejus flamma ignis* (inquit) *ut malos puniat, bonos purget*: & Glossa ordinaria; *Ut peccatores peccatorum magnitudinem pertimescant, & justi salventur, sic tamen quasi per ignem.* Quæ verba sumpta sunt ex commentariis Hieron. qui etiam obscure loquitur l. 3. in Amos circa illud c. 7. *Ecce vocabit ignem ad judicium*: & super Psalm. 96. & 103. si tamen ejus sunt illi commentarii. Denique Ecclesia in officio defunctorum sæpe repetit: *Judicaturum seculum per ignem*, quia nimirum omnes sunt per ignem examinandi, & purgandi. Atque ita juxta hanc sententiam necesse est, ut ignis antecedat judicium, tanquam instrumentum Divinæ justitiæ.

Verum tamen hæc sententia proprie intellecta manifestum errorem continet, nisi pie explicetur. Nam in primis asserere omnes justos purgandos esse per ignem, prius quam ad Beatitudinem perveniant, est hæreticum contra aperta dogmata fidei. Primum, de iis, qui in hac vita nunquam peccaverunt venialiter, & gratiam sunt assecuti, ut sunt B. Virgo, & infantes, qui suscepto lavacro regenerationis moriuntur. Secundum, de Martyribus, quibus peccata remittuntur, quoad culpam, & pœnam, & idem est de omnibus baptizatis, si statim moriantur. Et de aliis etiam certo constat, posse in hac vita perfecte satisfacere: asserere autem neminem id facere temerarium est, & sine fundamento. Tertium, quia Paul. 1. ad Cor. 13. aliquos dicit salvari *per ignem*, qui ædificant lignum, fœnum, & stipulas: non vero eos, qui ædificant aurum, argentum, & lapides pretiosos, ut recte exponit Augustinus Psal. 37. & tradit Hieronymus lib. 2. contra Jovin. & definit Concil. Floren. sess. ult. Neque contra hoc invenio aliquod fundamentum contrarii erroris. Quod si non sit sermo de omnibus Sanctis absolute, sed de omnibus illis, qui purgatione indigent, sic etiam non potuit prædicta sententia, nisi ex alio damnato errore oriri. Qui enim opinantur, animas hominum non judicari in morte, nec præmium, aut pœnam recipere, sed reservari in abditis receptaculis usque ad judicium universale, consequenter dicunt, sicut non accipiunt homines ultimum præmium, vel pœnam, ita neque etiam purgari, donec sint facta generalis resurrectio, & judicium: ex quo satis consequenter dicere potuerunt, purgandos esse homines igne conflagrationis. Atq; hoc modo procedit Lactant. citato loco. Reliqui enim non tam aperte rem explicarunt. At vero supposita fidei sententia, animas singulorum hominum statim in morte judicari, & condignam pœnam, aut præmium recipere (præmissa purgatione, si illa indigent) necessario sequitur, post resurrectionem, nullam esse futuram hominum purgationem. Quia damnati nunquam purgabuntur, sed perpetuo punientur, ut contra Orig. late tractat Aug. 21. de Civit. c. 27. Justi vero nihil jam purgandum habebunt. Tum quia jam pœnas debitas in purgatorio persolverunt, & Deus *non judicat bis in idipsum*. Tum etiam, quia cum jam sint beati, necesse est, ut sint omnino mundi, quia nihil coinquinatum introibit in cœlestem civitatem. Et jam non sunt capaces doloris, & tristitiæ. Et ita hæc veritas evidenter sequitur ex principiis fidei, loquendo generatim de Sanctis hominibus. Illud vero, quod specialiter indicabat Cæsarius, fieri posse, ut tempore generalis resurrectionis, aliquæ inveniantur animæ justæ, non plene purgatæ, quæ prius suis corporibus uniantur in resurrectione, quam beatæ fiant, & ideo purgari possunt corpore, & animo per hunc ignem: hoc (inquam) non videtur tam clare repugnans prædictis principiis fidei. Nihilominus omnino falsum, atque erroneum censendum est, Quia teste Paulo 1. ad Cor. 15. duo tantum sunt ordines resurgentium, unus iniquorum, qui resurget quidem, sed non immutabuntur: alius justorum, de quibus Paul. ait: *Primitiæ Christus, deinde ii qui sunt Christi*, atq; de eisdem postea subjungit: *Seminatur corpus animale, surget spirituale*, & 1. ad Thess. 4. *Mortui, qui in Christo sunt, resurgent primi, deinde nos, qui vivimus, qui relinquimur, simul rapiemur cum illis in nubibus obviam Christo in aera, & sic semper cum Domino erimus*. Ergo nulli erunt justi post resurrectionem purgandi, sed omnes in corporib. gloriosis resurgent. Et hic est communis consensus Catholicorum omnium. Neq; est quod timeamus, ne in puncto resurrectionis sint aliquæ animæ justæ nondum perfecte purgatæ, Divinæ namq; providentiæ facillimum erit, omnia ita disponere, & talem purgationis modum, aut pœnæ mensuram singulis accommodare, ut omnium purgatio convenienti tempore, ad generalem resurrectionem definito, perfecta sit. Alioqui eodem modo dici posset, aliquos esse post generale judicium purgandos, quod est omnino falsum, ut docet Aug. 21. de Civit. c. 16. Probatur sequela, nam fieri poterit, ut eo tempore non sit perfecta purgatio. Vel certe fingere quis poterit, inter generalem resurrectionem, & judicium longum tempus esse futurum, ut prius hominum purgatio possit absolvi. Quod si quis dicat, Deum esse provisurum, ut breve tempus ad hoc sufficiat, multo melius dicet Deum provisurum, ut nullum tempus sit ad hoc necessarium, sed ut omnis purgatio ante resurrectionem perfecta sit.

Dices. Cum homo animo, & corpore constans peccata committat, cur non etiam in corpore, & animo purgandus erit? Aut saltem, quod est incommodum, ut hic purgationis modus in aliquibus locum habeat. Respondetur, totam rationem culpæ, & offensæ divinæ in anima existere: corpus vero solum esse organum, quo anima utitur, & ideo perfectam purgationem in sola anima fieri, vel potius consummari. Semper enim necesse est, ut satisfactio pro culpa commissa in corpore incipiat, & ab ipso homi- Objectio. Respons.

homine adhuc in carne vivente fiat, saltem per contritionem, & dolorem, atque ita semper corpus aliqua pœna afficitur, & ipsa etiã mors, imo & corruptio, quæ post illam sequitur, quædam est peccati pœna. Igitur (si quid reliquum est) in anima ipsa expiari potest, quæ nobilissima est pars hominis, & præcipua causa peccandi. Noluit autem Deus aliquid purgandum post resurrectionẽ reservari. Quia, aut id futurum erat in omnibus justis, & hoc non expediebat: tum quia non omnes indigent tanto tempore, ut purgentur: tum etiam, quia alias privandi essent beatitudine usque ad resurrectionem, quia non essent antea plene purgati. Vel futurum tantũ erat in aliquibus, & hoc etiam non expediebat: tum quia non erat major ratio de quibusdam, quam de aliis: neque erat major necessitas, ut explicatum jam est. Tum etiam, quia fuit expediens, ut generalis resurrectio in omnibus esset ejusdem rationis, & veluti terminus ultimus, & immutabilis viatorum hominum. Relinquitur ergo, ut neque propter hunc finem, vel effectum sit necessarius ignis, qui adventum judicis antecedat. Quomodo autem pie possint explicari sancti præsertim Ambros. Hieron. & Hilar. statim dicemus.

Ignis Christum judicem præcessurus quem sit effectum habiturus.

Quarta igitur sententia est, venturum esse ignem ante faciem judicis venientis ad generale judicium ut statim terreat damnatos, eosque punire incipiat. Sicut enim corpora beatorum statim, ac resurgent, incipient frui dotibus gloriosis, attollique ad cœlestia cum Christo: ita e contrario damnati statim incipient pœnam sensus, etiam in corporibus experiri, & ab igne detineri, & cruciari: & ideo necesse est, ut ante judicem ignis adveniat, qui saltem eum locum occupet, in quo erunt corpora damnatorum. Et hoc sensu existimo, hanc sententiam esse valde probabilem, & scripturæ consentaneam propter duo præsertim testimonia. Prius est illud Psal. 49. *Deus manifeste veniet, Deus noster, & non silebit. Ignis in conspectu ejus exardescet, & in circuitu ejus tempestas valida.* Nam hic Psalmus juxta communiorem expositionem ad literam de adventu Christi ad judicium intelligitur, & potest proprie de igne intelligi, imo nisi ita exponatur, non potest commode declarari, quomodo ignis ille antecessurus sit. Præterea verbum illud, *Exardescet*, & quod postea sequitur, *tempestas valida*, satis indicant sermonem esse de vero igne sensibili. Alterum testimonium est Paul. 2. ad Thess. 1. *In revelatione Domini Jesu de cœlo, cum angelis virtutis ejus, in flamma ignis dantis vindictam iis, qui non noverunt eum.* Ex quo loco simul etiam videtur probari, & hunc ignem esse futurũ, & ad quem finem: nimirum ad terrorẽ, & vindictã malorum: non vero ad justos interficiendos, vel purgandos. Et videtur allusisse Paul. ad locum citatum ex Psal. 99. *Ignis ante ipsum præcedet, & inflammabit in circuitu inimicos ejus.* Quod etiam testimonium contemnendum non est. Nam licet alium possit fortasse habere sensum: tamen de secundo Christi adventu videtur illud citasse Paul. ad Heb. 1. Præterea cum cætera scripturæ testimonia possint hoc modo facile intelligi, & in eo nullum sit inconveniens: sed per se potius sit valde credibilis, rationique consentaneus, nulla ratione negandus videtur. Adde, sic quoque optime intelligi illa verba Ecclesiæ: *Qui venturus est judicare sæculũ per ignẽ.* & omnes aliæ Sanctorũ locutiones huic sententiæ favent, & si in aliquibus est ulla difficultas, juxta eandem convenienter potest expediri, ut statim dicam. Signum ergo est, esse verã.

Sancti quomodo igne probari, purgarive dicentur.

Ex hac igitur resolutione intelligitur: Primo quomodo explicari possint SS. Patres, præsertim Ambros. Hier. Hilarius, cum interdum dicunt, & omnes justos per ignẽ esse purgandos, aut probandos, vel examinandos. Si enim in omni rigore, & proprietate hæc verba exponantur, aliud est probari igne, aliud purgari. Nam *Probari*, solum significat per actionem, & quasi testimonium ignis ostendi alicujus innocentiam, & sanctitatem. Quomodo dici possunt *probati per ignem* tres pueri Babylone, quia in camino ignis eorũ fides, & religio probata est, quamvis ipsi purgati non fuerint, juxta illud Psal. *Igne me examinasti, & non est inventa in me iniquitas. Purgari* autem proprie significat purificari, & mundari, & ideo in rigore supponit maculam in eo, qui purgatur. Sancti ergo (quidquid sit de Lactan. & Origen.) non sentiunt omnes sanctos esse purgandos, sed interdum significant, esse probandos per ignem judicii, quod potest intelligi quasi negative, quia ignis ille crucians damnatos, & Sanctos non attingens, eorũ sanctitatẽ & justitiam quasi probabit, & contestabitur. Quod si interdũ de purgatione loquantur, neque absolute de omnibus Sanctis loquuntur, sed de iis, qui purgatione indigebunt, neque de igne conflagrationis, sed de igne, quo purgantur peccata: imo neque de judicio universali, sed absolute de judicio divino. Quomodo loquitur aperte Hilar. loco citato, & Basilius in 4. c. Isaiæ circa illa verba, *Expurgabis Jerusalem in die judicii:* & c. 9. circa illa verba, *Indignatione Domini subversa est terra:* & Hieron. Sophon. 1. circa illa verba. *Vox diei Domini amara*, quæ dicit, posse referri & ad consummationem mundi, & ad uniuscujusque exitum vitæ, & subdit, eam diem dici, *amaram*, quia etiam sancti, quamvis salventur, sed tamen *sic quasi per ignem*, ubi nec generaliter de omnibus sanctis loquitur, nec de igne conflagrationis, sed angustiæ, & tribulationis, ut statim explicat. Atque eodem modo Augustinus lib. 9. contra Julian. c. 5. dicit, nulla peccata remitti in regno seu resurrectione (ut prius explicaverat:) aliqua vero remitti in judicio novissimo: quod necesse est, intelligi de judicio particulari.

Secundo in superiori sententia intelligitur, quo tempore, seu ordine antecessurus sit ignis universale judiciũ. Quatuor enim dicendi modi ex dictis colligi possunt. Primus, futurum illum ignem post peractum judicium, & nullo modo præventurum judicem. Sed quamvis omnes auctores doceant, duraturum illum ignem usque ad peractum judicium: tamen nullus negat, quin aliquo modo sit etiam judicium antecessurus. Et ideo contraria sententia nullo modo probanda est, præsertim cum non sit consentanea scripturis. Secundus modus est, venturum illum ignem ante generalem mortẽ hominum. Et hunc tenet aperte Lactan. l. 7. c. 19. ubi etiam ante mortem Antichristi dicit, venturum hunc ignem, quod singulare est, & sine fundamento confictum sicut pleraque alia, quæ in eod. c. scribit. Aliter vero sequuntur hunc modum multi ex Scholasticis, ut supra vidimus. Tertius modus est, venturum hunc ignem post mortem omnium hominum ante generalem resurrectionem: in tanta vero magnitudine, ut mundum universum repleat, ut illum purgare possit. Sed hi duo modi nobis non sunt probati. Quartus est, ut statim post resurrectionem hominum mittatur hic ignis, non tamen in tanta quantitate, sed in ea, quæ sufficiat ad involvendos homines damnatos, & occupandum totum locum, in quo ipsi fuerint: & hic modus nobis probatur propter ea, quæ diximus. Unde consequenter dicendum est, hunc ignem in ea quantitate, loco & actione permansurum, quamdiu duraverit judicium: eo vero finito multiplicandũ esse, & augendum, ut universum mundum possit amburere. De quo infra dicturi sumus.

Ignis Christum judicem præcessurus, cujus naturæ, & originis.

Tertio colligitur ex dictis resolutio ultimæ dubitationis in principio hujus sectionis positæ, scil. cujus naturæ, & originis futurus sit hujusmodi ignis. Erit enim ejusdem naturæ cum igne inferni. Nam ad eundem effectum mittetur, & assumetur ut instrumentum divinæ justitiæ. Unde sicut ignis inferni corporeus est, ejusdemque rationis cum elementari, juxta receptam fidei sententiam, quæ alio loco demonstranda est: ita non est dubium, quin hic ignis elementaris futurus sit. Quin potius aliqui existimant, ignem illum ab ipso inferno esse divina virtute revocandum. Sed multo verisimilius est (quod Lactan. supra dicit) e superiori regione dimittendum. Id enim magis significant Scripturæ, & ad repræsentandam divinam justitiam, & terrorem, ac iram advenientis judicis multo magis est consentaneum. Et quamvis verum sit (quod August. ait 20. de Civit. c. 16.) neminem posse scire, unde generandus sit hic ignis: facile tamen intelligi potest, esse divina virtute procreandum, ubi convenientius fuerit, vel applicando activa passivis, vel solo Christi imperio, ut iterum latius dicemus disp. seq. agentes de igne conflagrationis.

SECTIO II.

Utrum signum Crucis præcessurum sit judicem tanquam proprium ejus vexillum.

Signum crucis in die judicii appariturum.

QUæstio hæc orta est ex verbis illis Christi Domini Matth. 24. *Tunc parebit signum Filii hominis in* *cælo,*

cælo,& tunc plangent omnes tribus terræ,& videbunt Filium hominis venientem in nubibus cæli. Hoc enim signū nullum aliud esse futurum, quam crucem Christi, omnes Patres summa consensione docent exponentes hæc loca, Chrysostomus & Græci, Hieron. Hilar. Beda, omnesque Latini. Idem Chrysost. optime hom. de cruce, & latrone, cujus sententiam refert, & probat Leo magnus ep. 97. ad Leonem Augustum. Idem Auctor imperfecti in Matth. hom. 49. Hilarius etiam lib. 3. de Trinit. & Augustinus late, atque eleganter ser. 103. de temp. Ac denique Ecclesia canit: *Hoc signum erit in cælo, cum Dominus ad judicandum venerit*, & ex verbis Christi id satis colligitur. Quia nullum aliud potest per antonomasiam dici *signum Christi*, ut enim ait Cyril. Jerosl. t. 5. *Signum verum & proprium Christi est crux.* Apparebit autem tunc hoc signum (ut August. ait) *Ut agnoscant consilium iniquitatis suæ, qui Dominum majestatis crucifixerunt.* Quia vero (ut Paul. ait) omnes qui mortaliter peccant, iterū (quod in se est) Christum crucifigunt, ideo apparebit etiam hoc signum ad arguendos, & confundendos omnes peccatores, & ideo post illud signum subjungit Christus: *Tunc plangent omnes tribus terræ. Videntes* (ait Augu.) *accusatorem suum, id est, ipsam crucem, & in ipso arguente cognoscent peccatum suum. Sero, & frustra fatebuntur impiam cæcitatem.* Apparebit denique hoc signum ad consolationem, & gaudium justorum. Videntes enim signum, quo sunt redempti, summa consolatione, & gaudio afficientur. Quia (ut Cyprianus dixit ser. de nativit.) *Non timetur mortis periculum, ubi tanta reverentia conspicitur signum.* Hac ergo veritate supposita, tria nobis explicanda sunt. Primum, quæ, & qualis futura sit illa crux. Secundum, quando sit apparitura. Tertium, quomodo deferenda sit ante judicem, & an cum illa, alia etiam passionis insignia ferenda sint.

Circa primum aliqui existimant, crucem illam, e qua Christus pependit, fore in die judicii reformandam (collectis, atque inter sese compactis particulis omnibus, quæ per universum mundum dispersæ sunt) in cœlisque levandam, & coram Christo ad judicium veniente deferendam. Ita sentit Waldens. t. 3. de sacramental. tit. 20. c. 168. & existimat esse sententiam Chrysost. dict. hom. de cruce, & latrone, ubi sic ait: *Crucem solam non reliquit in terra, sed secum eam levavit ad cœlum, & ideo cum ipsa veniet, cum ipsa secundam gloriosam suam præsentiam faciet.* Afferri etiam potest pro hac sentētia S. Ephre. l. de vera pœnit. c. 4. ubi agens de judicio sic inquit. *Videbimus pretiosam, ac vivificam crucem in cœlo lucentē, omnesque fines orbis terræ ultra Solis claritatem illustrari. Ubi vero viderint omnes regium istud, ac tremendum sceptrum in cœlo revelari, jam tunc agnoscent singuli continuo ipsum quoque Regem revelandum, qui in illo clavis affixus est.* Judicavit etiam hoc Sybilla l. 6. in fine, his carminibus:

O lignum felix, in quo Deus ipse pependit,
Nec te terra capit, sed cœli tecta videbis
Cum renovata Dei facies ignita micabit,

Hæc sententia impugnatur a quibusdam Scholasticis hoc argumento: quoniam post diem judicii omnia mixta præter hominem resolvenda sunt in elementa. Sed hæc ratio parvi momenti est, tum quia eo tempore, quo crux apparebit, nondum erit facta omnium mixturū resolutio: tum etiam quia, etiamsi alia mixta essent resoluta, facile posset Deus illud pretiosum lignum conservare. Imo non desunt qui existiment perpetuo esse in cœlis conservandum, veluti immutatum ad statum incorruptibilitatis corporum gloriosorum, eo quod speciali modo fuerit nostræ redemptionis instrumentum, & altare, in quo Christus seipsum in sacrificium obtulit. Hæc igitur opinio nullo argumento efficaci convinci potest falsitatis, sed solum incertitudinis. Quia nequit sufficienti auctoritate fundari, nam Scriptura, & Ecclesia solum dicit, signum crucis futurum in cœlo: quamvis autem ipsa Crux, in qua Christus pependit, possit dici signum Crucis, quia habet Crucis figuram: tamen ex vi illorum verborum solum potest colligi figuram Crucis in aere apparituram, ex aere lucido, vel igne formatam. Præterea
Quo, quali ve in die judicii appariturū sit signum crucis. Sancti docent illam crucem futuram esse conspicuam universo orbi: & Augustinus ait tantam futuram esse illius Crucis claritatem, ut in conspectu ejus neque Luna neque Sol possit apparere. At vero sola Crux lignea Christi nimis est exigua, ut possit & ab omnibus videri, & tā ingentem splendorem emittere, omnesq; fines terræ ultra Solis claritatem illustrare, ut S. Ephrem supra dixit, & ideo Hyppol. Mart. dicta orat. de consum. mundi: *Orietur* (inquit) *ab Oriente ad Occidentē usque signum Crucis superantis splendorem Solis, denuntians adventum & apparitionem judicis.* Quapropter alii existimant probabilius, non ipsum lignum Crucis, sed solum signum ex aere formatum esse apparituram. Quam sententiam tenet expresse Anselm. in Elucid. Antonin. 4. p. tit. 24. c. 11. §. 5. eamque attribuit D. Th. qui hoc insinuat in 4. d. 48. q. 2. a. ad 1. & opusc. 2. c. 142. Et eandem amplectuntur Abulensis, Jansenius, & alii expositores, Mat. 24. Quocirca hæc sententia videtur antiquis Patribus conformior, & facilior, ne sine sufficiente fundamento miracula multiplicemus.

Circa secundum quidam existimant crucem apparituram multis diebus ante advētum judicis, scilicet paulo post mortem Antichristi, quando *Sol obscurabitur, & Luna nō dabit lumen suum.* Et probari potest, quia Mat. 24. hæc omnia simul ponuntur: *Statim post tribulationē dierū illorū Sol obscurabitur, & Luna non dabit lumen suū, & stellæ cadent de cœlo, & virtutes cœlorum commovebūtur, & tunc parebit signū filii hominis in cœlo.* Et postea subjungitur: *Et mittet Angelos cum tuba, & voce magna,* &c. ergo illa omnia simul accident ante convocationem ad judicium. Unde Clemen. P. lib. 7. constit. c. 3. hunc ordinem ponit: *Jesus interficiet impium spiritu oris sui, tunc apparebit signum filii hominis, deinde sonus tubæ excitabitur per Archangelum, interea mortui ad vitam redibunt, & tunc veniet Dominus.* Et congruentia adhiberi potest, quia, ut ait Hyppol. de consum. mundi, Antichristus prohibebit fideles uti signo crucis, & jubebit uti charactere suo: ideoque post mortem ejus statim apparebit Crux: tum in signum victoriæ Christi adversus Antichristum: tum etiam ut homines resipiscant, & abjecto Antichristi charactere vexillum crucis sequantur. Nihilominus alii probabilius credunt crucem non apparituram usque ad ipsum judicii diem, quando judex incipiet apparere. Ita Ansel. in Elucid. ubi Christi adventum ad judicium sic describit. Sicut Imperator ingressurus civitatem, corona ejus & alia insignia præferuntur, per quæ adventus ejus cognoscitur: ita Christus in ea forma qua ascendit, cum ordinibus omnibus Angelorum ad judicium veniens, angeli crucem ejus ferentes præibunt. Atque idē sentiunt omnes, qui hanc crucis apparitionē ita describunt, ut dicant esse deferendam ante conspectū Christi descendentis. Sic autem de illa scribunt Ephrem, Cyril. Jerosol, Chrysost. & Aug. locis citatis. Et Julian. Pomer. l. 3. Progn. c. 5. ubi eodē fere exemplo utitur quo Anselmus, dicens angelos præcessuros Christum, signum illud triumphale, crucis vexillum sublimibus humeris præferentes. Præterea quod crux permansura sit in aere visibilis, quamdiu judicium duraverit, docent omnes supra dicti Patres, qui de hoc mysterio scribunt. Et est per se verisimile. Quia eo maxime tempore necessarius erit aspectus ipsius ad ostensionem divinæ justitiæ, & gratiæ, & ad confusionem hostium Christi, & omnium hominū peccatorum. ergo verisimilius est signum crucis apparitutum in ipso die judicii. Atq; hæc posterior pars mihi magis probatur: & saltem existimo non esse negandum, cum crucis signum in ipso Christi adventu visibiliter apparitorum sit, ejus quoq; visibilem præsentiam duraturam, donec judicium finiatur: hoc enim aperte docent omnes sancti, & est magis consentaneum rationi, & fini hujus apparitionis. An vero etiam sit apparitutum signū crucis ante resurrectionem post Antichristi mortem incertū est, nam ex ordine enarrationis Evangelicæ, ut supra dixi, nihil certi haberi potest. Quod si ex illa aliquid colligi potest, solum est, statim post signū Crucis videndū esse Christum venientem in nubibus cœli, & majestate.

Ex iis facile definiri potest, quod tertio loco est propositum, scilicet quo modo futura sit hæc apparitio cru- Apparitio Crucis quomodo futura. cis. Tribus enim modis intelligi potest, primo, ut appareat in aere, ibiq; immobilis perseveret in loco aliquo, ubi ab omnibus ad judicium congregatis conspici possit. Secundo, ut feratur ab Angelo tanquam vexillum, quod præcedit judicem. Tertio, ut prius appareat in aere: postea vero ab Angelo aliquo assumatur: & deferatur ante judicem: omnes enim hi modi possibiles sunt, & non est

reve-

revelatum quo re ipsa futurum sit: secundus tamen videtur frequentius explicatus a S. Patribus qui solum conjectura, & probabili consideratione ducuntur.

Dubium. Inquiri ergo potest, an simul cum cruce ostendenda sint, & deferenda alia passionis insignia. Nam D. Th. dicto opusc. c. 244. dicit: *Veniente Domino ad judicium, signum crucis, & alia passionis insignia demonstrabuntur*.

Respons. Unde refert Viguer. c. 21. §. 2. vers. 6. quorundam sententiam asserentium omnia signa passionis esse deferenda ab angelis præeuntibus Christum. Sed hæc, quæ neque in Scriptura, neque in Patribus fondata sunt, non sunt a nobis affirmanda. Si quis autem dicto modo considerare ea voluerit, sine errore vel temeritate id facere poterit: nã licet revelatum non sit, non est tamen contrarium revelatis, neque aliquid minus decens, aut rationi contrarium contines.

SECTIO III.

Qua gloria, & majestate descensurus sit Christus ad judicium.

Diximus in superioribus futurum esse secundũ Christi adventum in gloria, & majestate: hoc ergo loco explicandum est, qualis futurus sit hujus adventus splendor, & ornatus: & in primis supponendum est non esse sermonem de gloria intrinseca ipsius Christi descendentis; certum est enim hanc gloriam non futuram majorẽ vel minorem eo die in animo, vel corpore Christi quam nunc sit. Qualis enim ascendit, & qualis ad dexteram Patris sedet, eo die descendet, juxta illud Actor. 1. *Hic Jesus, qui assumptus est a vobis in cælum, sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in cælum.* Et ratio est manifesta, quia sicut beatitudo animi essentialis immutabilis est, ita etiam claritas, & aliæ dotes gloriæ, quæ corpori communicantur, immutabiles sunt. Veniet igitur Christus cum eadem gloria animi & corporis, quam in cœlo habet, de qua nihil hoc loco addendum superest, sed solum de exteriori gloriæ apparatu, & externis signis majestatis, quæ in adventu suo exhibebit, quæ variis modis in scriptura sacra proponuntur. Matth. 24. *Videbunt filium hominis venientem in nubibus cœli cum virtute multa, & majestate*; & c. 25. *Cum venerit filius hominis in majestate sua, & omnes angeli cum eo: tunc sedebit super sedem majestatis suæ*; & ca. 26. *Videbitis filium hominis sedentem a dextris virtutis Dei, & venientem in nubibus cæli.* Ex quibus plures circumstantiæ colligi possunt, quibus majestas & gloria hujus adventus declaratur.

Christus in nubibus cœli cum virtute multa ad judicandum venturus. Prima est, quod *veniet in nubibus cœli cum virtute multa*; quę verba proprie intelligi possunt, nam ad ostendendam claritatem Christi divina virtute congregabuntur ex aere crassiori, vel ex vaporibus, aut aliis exhalationibus terræ nubes ita dispositæ, ut ex fulgore & claritate corporis Christi, admirabilis quidam aspectus in eis fiat, qui sanctos mirum in modum delectabit: reprobos vero perterrebit. Quocirca non est, quod immoremur in explicanda causa efficienti, vel finali harum nubium. Quam rem late tractat Sotus dist. 47. q. 2. art. 2. ubi probat has nubes non esse congregandas per causas naturales, cum jam tunc motus cœlorum non sit futurus. Sed hæc ratio rem incertã assumit, nam fortasse motus cœlorum non cessabunt, donec sit finitum judicium. Nihilominus tamen verissimum est has nubes non esse per solas causas naturales formandas: quia nec finis earum pertinet ad ordinem naturæ, nec facile fingi poterunt naturales causæ, quæ illas possint efficere in tali quantitate, dispositione, & figura, qualis ad repræsentandam Christi gloriam necessaria sit. Fient ergo imperio Christi, & fortasse angelorum ministerio: sicut in baptismo, transfiguratione, & ascensione nubes divinitus formatæ sunt. Ratio autem, ob quam Christus veniet in nubibus, non est, ut eis fulciatur, tanquam vehiculo aliquo (non enim illo indiget, ut supra diximus de ascensione agentes), sed solum, ut in eis melius fulgeat & splendeat claritas ejus, & in eis appareat veluti thronus quidem, in quo Christus tanquam triumphali curru invectus descendat. Addit vero Sotus, quod per has interpositas nubes tẽperabitur claritas corporis Christi, ut ejus humanitas a damnatis videri queat. Sed hoc etiam non est necessarium. Quia cum claritas corporis gloriosi non necessitate, sed pro mensura voluntatis imprimat speciem sui, nullo indiget temperamento. Tantum enim immutabit visum, quantum Christus voluerit videri. Solum ergo deservient hę nubes ad majorem quendã externum splendorẽ, & majestatis significationem. Habent enim illæ quandã naturam, & aspectum ad hoc valde accommodatum. Propter quod apparitiones Dei illustriores in nubibus factæ narrantur in scriptura, & specialiter de Christo dicitur Danielis 7. *Ecce in nubibus cæli quasi filius hominis veniebat.* Quod autẽ dicitur venturus Christus *in virtute multa*, significare videtur, venturũ ipsum exhibentẽ multa signa omnipotentiæ, supremiq; dominii, qualia erunt angelicæ tubæ, & præsertim illa, qua excitabuntur, & cõvocabuntur homines ad judiciũ: rursus terræmotus, tonitrua, & similia, quæ Deus exhibere solet majestatis, & virtutis signa, juxta illud: *Dominũ formidabunt adversarii ejus, & super ipsos in cælis tonabit: Dominus judicabit fines terræ.* Leg. Clem l. 7. const. c. 33.

Secunda circumstantia est: *quod veniens omnes angeli cum eo.* Quæ etiam est in omni proprietate intelligenda. Nullus enim Angelorum deerit, qui non comitetur Christum, eique assistat, vel ministret in judicio. Quod notant Hippol. Ansel. & alii, locis citatis. Quia sermo scripturæ universalis est, & nulla est ratio excipiendi aliquem. Unde Dan. 7. postquam throni positi sunt ad judicium ferendum, subjungitur: *Millia milliũ ministrabant ei, & decies millies centena millia assistebant ei.* Quibus verbis significata est tota angelorum multitudo: quæ innumerabilis est, ut Dion. exponit c. 14. Cœl. Hierar. Et eodẽ modo exponit Hier. illud Zachar. *Et veniet Dominus meus, omnesque sancti cum eo*; & de eadẽ re scribit Judas in sua can. *Prophetavit autẽ de iis septimus ab Adã Henoch, ecce veniet Dominus cum sanctis millibus suis facere judicium contra omnes, & arguere omnes impios.* Hic vero inquiri posset, utrum angeli venturi sint cum Christo in assumptis corporibus, an vero solum in substantia sua spirituali. Sed (quia de hac re nihil scriptũ reperimus) solum fieri potest conjectura, venturos tunc Angelos in assumptis corporibus lucidissimis, & pulcherrimis. Quia cum hic adventus Christi sit sensibilis, & cum gloria, & apparatu externo, ac sensibili, congruũ videtur, ut omnes Christi comites, & ministri assumant sensibilia corpora, ut splendor, & majestas hujus adventus etiam sensibilibus oculis conspici possit. Præterea diximus in superioribus, tubas, quibus angeli utentur in die judicii, futuras sensibiles ex aere conflatas: retulimus etiam ex Sanctis Patribus, probabile esse sanctos angelos delaturos crucis vexillum ante Christũ. Rursus in ascensione Christi angeli, qui apparuerunt Apostolis in vestibus albis, corpora assumpserunt in figura humana; ergo etiam est credibile, multos ex angelis, præsertim illos, qui ministrabunt Christo, eo die corpora assumpturos. An vero omnes etiam supremi, qui Christo assistent, idẽ sint effecturi, incertum est: non est tamen improbabile propter priorem conjecturam adductam.

Tertia circumstantia est, sessurum Christum *in throno majestatis suæ*, de quo Jo. Apoc. 20. sic inquit: *Et vidi thronum magnum candidum, & sedentem super eum*; & postea subdit, mortuorum resurrectionẽ, & judicium de eis factum. De quo throno dicitur etiã Dan. 7. *Aspiciebã donec throni positi sunt, & antiquus dierum sedit, vestimentum ejus candidum quasi nix, & capilli capitis ejus quasi lana munda, thronus ejus flamma ignis, rota ejus ignis accensus.* Quamvis enim ibi sit sermo de Deo secundum naturã divinã, & de throno divinæ majestatis: tamen bene etiam potest accommodari ad Christum judicẽ, qui in eodẽ throno sedit, ut dicitur Apoc. 4. & 5. & ad antiquum dierum pervenit, ut in eodẽ c. Dan. dicit. Hæc igitur, quæ de throno, & sede Christi judicantis scripta sunt, intelligi possunt, vel solum esse dicta per metaphoram ad explicandam gloriam, & majestatem Christi: vel certe aliquo modo exponi etiam possunt secundum proprietatẽ, nimirum, quod Christus etiã in exteriori, & visibili forma, sit eque corporis revera sessurus sit in throno sensibili, & corporeo ad modũ solii efformato. Priorẽ sensũ amplectitur Orig. tra. 34. in Mat. ubi sic inquit; *De sede gloriæ ejus quid est dicendum? Putas, quia corporale subselliũ erit? An etiã hoc opus habet interpretatione subtiliore? Propterea, qui vult omnia rationabiliter intelligere,*

Christus in throno majestatis suæ sessurus ad judicandum.

 Nn 4

gere, multã sapientiã inveniet in istis: & infra; *Sedes autẽ ejus aut quidã perfectiores Sanctorum dicuntur, de quibus scriptum est: Quoniam illic sederunt sedes in judicio: aut quadam virtutes Angelica de quibus dicitur, sive Sedes, sive Dominationes, &c.* Nihilominus tamen posterior sensus præferendus videtur. Orig. enim in eo loco omnia hæc, quæ de secundo adventu suo Dominus dixit, metaphorice interpretatur de intelligibili, & spirituali adventu. Nos autem supra ostendimus, proprie esse intelligenda de adventu sensibili. Quare sicut cætera, quæ ad gloriam Christi spectant, intelliguntur signis sensibilibus repræsentanda: ita verisimile est, etiam in figura externa, & sensibili sessurum ad judicium, ad judicandam judicis auctoritatem, & majestatem, juxta illud Psal. 9. *Sedisti super thronum, qui judicas æquitatem.* Et ita Ansel. in elucidario, quamvis Apoc. 20. *per thronũ*, Ecclesiã intelligat. Utrumque tamen est verum, & metaphoricus sensus proprium non excludit, cum sine inconvenienti admitti possit. Atque hoc sequuntur frequentius Scholastici. Quin potius non est improbabile, non solum in loco judicij sessurũ Christum hoc modo, verum etiam in eodem throno descensurum, atque in eo humeris Angelicis esse devehendũ, & fortasse a Thrõis in assumptis corporibus, non quod ipse vehiculo indigeat (ut jã diximus), sed ad significationem supremi honoris, & majestatis.

Thronus Christi judicij corporeus & sensib.

SECTIO IV.

Utrum aliqui sessuri cum Christo sint, ut una cum eo judicent.

QUuod aliqui Sanctorum sint Christo judici assessuri, & judicaturi, frequens est in scripturis. Mat. 19. ait Christus: *Amen dico vobis, quod vos, qui secuti estis me, in generatione, cum sederit filius hominis in sede majestatis sua, sedebitis & vos super sedes duodecim judicantes duodecim tribus Israel*; & Luc. 22. *Vos estis, qui permansistis mecum in tentationibus meis, & ego dispono vobis, sicut disposuit Pater meus regnum, ut edatis, & bibatis super mensam meam in regno meo, & sedatis super thronos judicãtes duodecim tribus Israel*; & 1. Cor. 5. *An nescitis, quoniam Sancti de hoc mundo judicabunt: & si in vobis judicabitur mundus, indigni estis, qui de minimis judicetis. Nescitis, quoniã Angelos judicabimus? Quanto magis sæcularia?* Sap. 3. *Fulgebunt justi, & tanquã scintilla in arundineto discurrent; judicabunt nationes, & dominabuntur populis.* Itaque certum de fide est, Sanctos esse cum Christo sessuros, ac judicaturos, cum hoc expresse scriptura doceat. Quo modo autem id intelligendum sit, in præsenti est explicandum. In quo tria desiderari possunt. Primum quomodo sancti sint cum Christo judicaturi. Secundo, an hoc conveniat omnibus sanctis, vel aliquibus tantum, & quinam illi sint. Tertio an aliqui sint specialiter sessuri cum Christo ad judicium, & quomodo.

Circa primum supponendum est, munus judicandi nõ attribui Sanctis cum ea proprietate, qua Christo attribuitur. Judicare enim proprie dicit actum jurisdictionis, & superioris potestatis. Hæc autem jurisdictio quoad ultimum judicium animarum, soli Christo communicata est, ut patet ex supra dictis de judiciaria potestate. Proprium ergo judicium, ut actum jurisdictionis significat, soli Christo convenit, neq; ulli Sanctorum, etiam B. Virgini communicatur. Attribuitur ergo Sanctis hoc judicium solum, secundum quandam participationem alicujus honoris, vel actionis ad judiciũ pertinentis. Quod tribus modis explicari potest. Primo valde improprie, ac metaphorice, solum comparatione quadam, & hoc modo justi dicuntur judicare peccatores. Quia suis factis, & vita ostendunt, illos esse pœna dignos, qui similia operari potuerunt, & neglexerunt. Et in hunc fere modum exponunt prædicta loca scripturæ multi ex sanctis patribus. Hier. Mat. 19. *Sedebitis* (inquit) *judicantes duodecim tribus Israel, quia vobis credentibus, illi credere noluerunt.* Unde in hac sola comparatione videtur constituere illam judicandi rationem. Clarius Chrys. hom. 65. in Mat. *Quid est* (inquit) *judicantes duodecim Tribus Israel, nihil aliud, quã condemnantes. Non enim in solio judiciali sedebunt, sed quemadmodum Reginam Austri, & Ninivitas condemnaturas generationẽ illam asseruit: similiquedam modo discipuli non centes, non universum orbem, sed tribus Israel condemnabunt. Nam quoniã eisdem & legibus & institutis vivendi ã Judæi, quã Apostoli educati fuerunt, cũ Judæi dicturi sint, idcirco se Christo credere non potuisse, quia mandata legis servare jubebantur, discipulis in mediũ productis, a quibus & lex suscipiebatur, & fides Christo adhibita est, omnes Judæos condemnabit. Propterea enim aicebat, ideo ipsi judices vestri erunt.* Eandem expositionem late, atq; eleganter persequitur Auctor imperf. hom. 33. in Mat. & Theoph. Mat. 19. & latius Euthym. c. 41. in Mat. & Theod. 1. ad Cor. 6. nec dissentit Aug. l. 20. de Civit. c. 5. Tamen quia hic modus, ut dixi, est valde improprius, & non solũ sanctis, sed etiam iniquis convenire aliquo modo potest respectu iniquorũ, juxta illud, *ideo ipsi judices vestri erunt*, ideo secundo modo minus improprie judicare dicuntur, qui licet non habeant proprie potestatem, & auctoritatẽ judicandi, tamen judici assistunt, ejusdemq; sunt cum illo sententiæ, ejusque judicio consentiunt, & illud publice approbant, ac laudant. Et non est dubiũ, quin hoc modo sumatur verbum *judicandi* in aliquibus testimoniis scripturæ paulo ante citatis, præsertim ubi munus judicandi omnibus sanctis tribuitur, ut Sap. 3. & 1. ad Cor. 6. Et hunc modum insinuat Ambr. l. 10. in 22. c. Luc. Cæterum, quia aliquid specialius videtur in quibusdam locis nonnullis Sanctorũ attribui, idcirco additur tertius modus, scilicet per quandam specialem participationẽ honoris, vel actionis judiciariæ. Quam participationẽ aliqui solum ponunt in quadã honoraria consessione cum Christo in judicio. Quia nimirum aliqui Sancti Christo judicanti assidebunt in subselliis, & thronis, juxta illud Dan. 7. *Aspiciebam, donec throni positi sunt.* Illis enim verbis significatur, futuros esse in judicio cum Christo alios quosdam veluti judices assessores in suis thronis sedentes. Quo etiam videtur spectare, juxta Basilii interpretationem, illud Isaiæ 3. *Venit ad judicium Dominus cũ senibus populi sui.* Quibus optime quadrat illud Apoc. 4. ubi Joannes vidit: *in circuitu sedis sedilia viginti quatuor, & super thronos viginti quatuor seniores sedentes.*

Addit vero D. Th. in 4. d. 47. q. 1. a. 2. præter hanc participationem honoris necessariam esse participationem aliquam actionis judiciariæ, quoniam Christus utrumque distincte promisit, dicens *Sedebitis super sedes judicantes duodecim tribus.* Quæ autem est illa participatio actionis judiciariæ? Richardus de S. Victor. tractat. de potestate judiciaria, in duobus ait consistere. Primo, quod iis sanctis, qui cum Christo judicaturi sunt, specialiter conceditur, ut conscientiarũ occulta, & judicia divina, & retributionum qualitates manifeste penetrent, & cognoscant. Secundo, ut hanc suã cognitionẽ possint aliis, qui judicantur, intimare, ac pandere. Unde concludit: *hos Apostolicos viros judicandorum quemlibet judicare, erit, dandæ sententia rationẽ oculis eorum ingerere.* Quod magis explicans D. Th. dicit, hos sanctos delaturos sententiam Christi in eorum notitiam, qui judicantur. Christus enim solus propria auctoritate, & potestate profert sententiam: denuntiabit autem illã per suos judices assessores. Possumus etiam aliter hoc explicare. Quia cum in judicio duo sint actus, scil. disceptatio, & sententiæ prolatio: ii sancti fortasse participabunt priorem actum, qui est minus principalis. Quem sensum magis indicant illa verba Richardi: *alios judicare est, dandæ sententiæ rationẽ oculis eorum ingerere.* Significat enim hunc actũ antecedere prolationem sententiæ; non ergo est, sententiam intimare, hoc enim potius sententiam subsequitur, sed est arguere, & convincere reũ, quod fit per disceptationẽ, quæ sententiã antecedit. Quæ omnia probabiliter quidem excogitata sunt. Certa enim ratione, vel auctoritate nõ constat, in quo hæc participatio judicii consistat.

Circa secundam partem, ex dictis constat, in aliquo sensu omnes sanctos judicaturos esse cum Christo, primo scilicet, & secundo modo supra adductis. Omnes enim poterunt comparatione sui malos convincere, & redarguere, quatenus in omnibus potestas, & libertas ad obediendum divinæ legi, qua sancti bene, iniqui vero male usi sunt. Omnes etiam sancti obviam occurrent Christo in aera, atq; ita illi judicanti aliquo modo assistent, illiusque judicium approbabunt dicentes: *Justus es Domine, & rectum judicium tuum.* Est autẽ inter hos duos modos differentia. Quia priori modo sancti solum judicabunt

ma-

malos,quia illud judicium continet reprehensionem, & comminationem: at posteriori modo omnes etiam justos judicabunt,quia sententiam de omnibus laudabunt, & approbabunt. Unde fit,ut priori modo non possint iidem esse judices,qui judicabuntur: posteriori autem modo & judicabunt,& judicabuntur. Rursus circa priorem modum est considerandum, quod licet videatur aliqua ratione convenire etiam iniquis respectu iniquorum,(ut supra dixi) tamen sub aliqua consideratione erit propriũ justorum,qui speciali quadam auctoritate, & majestate poterunt comparatione sui reprobos condemnare,& arguere. At vero tertio modo supra posito non omnes sancti judicabunt,sicut non omnes easdem prærogativas gloriæ participabunt. Et ita etiam fatetur Chrysosto. dicta hom.65.in Matth.dicens: *Aliquid occultius in hoc significatur,majora istos illis habituros.*

Dubium. Dubium vero est, quinam sint consecuturi hanc specialem participationem judiciariæ potestatis. Quidam dicunt, solis duodecim Apostolis promissam esse hanc dignitatem. Ita sentit Richard. Victor. loco citato. Hanc vero sententiam rejicit Augu. 20.de Civit.c.5. & latius enarrat. in Psal.49.& 86.& Beda homil. in natali sancti Benedicti. Alias nãque Paulus non esset judex cum duodecim Apostolis,& eadem ratio fieri potest de Joan.Baptista,& multo magis de B.Virgine. Unde prædicti Patres docent, illo loco duodenarium numerum positum esse pro indefinito,vel(ut ait Abulen.)quamvis ibi Christus specialiter loquutus sit cum duodecim Apostolis, & ideo duodecim tantum sedes expresserit: tamen virtute idem promisit omnibus,qui Apostolicam vitam imitantur. Alii igitur dicunt hanc dignitatem specialiter communicandam esse omnibus sanctis in Ecclesia canonizatis. Quia cum illi jam sint publico Ecclesiæ testimonio judicati,æquum est,ut ipsi alios judicent. Hanc opinionem tribuit Sotus Abulens. Matth. 25.q.324. Sed ibi hoc non dicit,ut infra explicabimus. Neque hæc opinio auctoritate aliqua fulcitur, neque sufficienti ratione. Quia hæc prærogativa danda est propter merita,& perfectionẽ iis,quibus confertur. Quod autem aliquis fuerit ab Ecclesia canonizatus,vel non, supponit quidẽ veram sanctitatem,non tamen constituit hominẽ dignum potestate judiciaria. Unde multi non sunt ab Ecclesia canonizati,qui tam in statu, quam in vita perfectiores fuerunt multis sanctis canonizatis:& e contrario multi sunt canonizati,qui in beatitudinis gradu,ac perfectione non admodum excellunt,ut innocentes,& alii,qui per unum solũ actum martyrii beatitudinẽ adepti sunt. Alii dicunt hoc privilegiũ promissum esse omnibus, qui voluntariam paupertatem profitentur. Ita sentit D.Th. in 4.d.47.loco supra cit.& opusc.19.c.6.& 7. quẽ Paludan. Sotus,aliique sequuntur,& Antonin.4.p.t.14.c.11.§.6. & Abulen.c.19.Mat.q.205.quæ fuit sententia Augu.& Bedæ locis cit.& ejusdẽ Aug.ep.89.q.4.Hier.ep.28.Ansel.ep.10.Gregor.l.10.Moral.c.17.aliàs 30.& l.26.c.20. aliàs 25.ubi hoc privilegium dicit concedi illis tantum, qui non solum præceptorum,sed etiam consiliorum observationem profitentur. Idem sentit Bernard. ser. 8. in Psal. *Qui habitat;*& alio ser. in Evan. *Ecce nos reliquimus omnia:* Fundantur autem ii Patres in verbis Christi. Cum enim Petrus interrogasset: *Ecce nos reliquimus omnia,& secuti sumus te,quid ergo erit nobis?* Christus respondit. *Cũ sederit Filius hominis in sede majestatis suæ sedebitis & vos,&c.* Ut enim hæc responsio Petri interrogationi satisfaciat,videtur hæc promissio facta Apostolis propter voluntariam paupertatẽ,de qua Petrus interrogarat. Unde ad hanc etiam sententiã accommodatur illud Job.36. *Non salvat impios,& judiciũ pauperibus tribuit.* Quæ sententia valde probabilis est: sed non est ita intelligenda,ut sola professio voluntariæ paupertatis sufficiat ad hanc prærogativam obtinendã,ita ut omnes,qui paupertatem profitentur in hac vita,& in alia beatitudinem consequuntur, etiamsi re vera imperfecti fuerint,& in beatitudine infimum gradũ obtineant,cum Apostolis judicaturi sint. Quanquã Sotus oppositũ sentire videatur,tamen præter mentẽ Augustini,& aliorum Patrum, qui hanc sententiam docuerunt, qui non intelligunt hoc privilegium esse promissum soli statui, & professioni perfectionis,sed observationi, non cuicunq; sed exactæ,& singulari talis status,& professionis, ut expressius significant Aug. Hier.& Greg. Qui etiam non intelligunt, paupertatem esse propriam causam hujus privilegii,sed quasi principium,& dispositionem ad perfectionem vitæ,seu perfectam Christi imitationem,quæ est propria causa privilegii,ut recte dixit Abulen.dict.q. 205.in Matth.19.c. Quod ex verbis etiam Christi confirmatur,qui illa duo conjunxit: *Vos qui reliquistis omnia,& sequuti estis me,*scilicet,perfecta imitatione,& ideo Anton.3.par.tit.16.c.6.§.8. non dicit,hanc promissionem factam esse religiosis,sed perfectis religiosis. Ratio etiam hoc suadet, quia voluntaria paupertas per se sumpta,licet laudabilis sit,tamen per se minimum gradum attingit in via perfectionis: est autem optima dispositio ad magnam perfectionẽ acquirendam; ergo non est,quod ei soli talis prærogativa promittatur, sed solum ut dispositioni ad perfectionem ipsi vero perfectioni tãquã propriæ formæ,sine qua dispositio ipsa parvi est valoris,& æstimationis. Et juxta hunc sensum admittendæ sunt congruentiæ (quas Abulens. Sotus,& alii afferunt) cur decuit,privilegium hoc concedi paupertatis professorib.scilicet,quia decet humiles exaltari, contemptus aut temporalium rerum,qui in paupertate ostenditur, insigne quoddam est humilitatis opus. Item quia, qui tẽporalia contemnunt,sunt recte dispositi ad judicandum, & res divinas contẽplandas. Hæc.n.& similia locum habent,si eum professione paupertatis vita conformet. Unde congruentia adæquata est,quia decet viros perfectos, & professione,& actu,esse judices imperfectorum, juxta illud: *Spiritualis omnia judicat.* Aliqui etiã non existimãt improbabile,omnes eos,qui in hac vita magnã virtutis perfectionẽ cõparant, & in alia singularẽ beatitudinis excellentiã obtinent,præsertim si simul hãc gratiã assequuti sunt,ut vel nunquam,vel raro mortaliter peccaverint,consessuros cum Christo ad judicium, etsi statum perfectionis non fuerint professi. Quod sentit Hier. dicta ep.28.& Aug.Ps.49.ubi omnib. viris perfectis dicit hanc esse factam promissionem,& dicta ep.89.etiam martyribus hoc promittit: quia uno (inquit) actu perfectionẽ sunt assequuti. Idem sentit Greg.20.l. Mor.c.16. Unde & Ansel. in Elucidar.inquit: *Unus est ordo perfectorũ cũ Deo judicantiũ;* in quo ordine postea enumerat Apostolos,Confessores,Monachos,Virgines,sentiens ex omni statu posse esse judices,si in eo perfectionẽ assequãtur. Ad quod confirmandum possumus uti argumento simili illi,quod superius ex Aug.adduximus. Nã si incredibile est Paulum non judicaturum cum reliquis Apostolis,cur non etiam erit incredibile non judicaturos Abraham,Isaac,& Jacob,& similes viros, qui singularem vitæ perfectionẽ tenuerunt?ut Paul.ait ad Heb.11. Quod enim vixerint ante legem gratiæ,vel in illa, nihil refert ad præmia divina obtinenda,si par sit meritorum dignitas. Neq; in hoc ulla fit injuria iis, qui statum paupertatis & perfectionis profitentur. Quia illis satis est,quod sicut ratione status habent faciliorem quandam viam obtinendi perfectionem: ita etiam facilius poterunt hanc dignitatem comparare. Sed licet hoc probabile sit, non videtur tamen negandum,quin viris perfectis, & paupertatis professoribus, aliquid singulare in hoc genere promittatur,propter priora testimonia. Ita ut illud sit ad modum aureolæ & accidentalis præmii. Sed quæres,quãta & qualis esse debeat hæc vitæ perfectio, ut ei respondeat hoc accidentale præmium. Respondetur, hoc soli Deo esse cognitum, & a nobis in communi solum dici posse requiri in hujusmodi hominibus magnam, ac diuturnam vitæ puritatem, & perfectam sui abnegationẽ, & Christi imitationem:& ut *habeant corda* (inquit Richard.) *in omnem veritatem edocta,ac Divina contemplatione singulariter illustrata;* & Abulens. addit ex multorum sententia,præter hæc omnia requiri, ut justitiam alios docuerint, ita ut doctrina sit veluti complementum meriti hujus dignitatis. Nam Christus dixit; *Qui fecerit & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cœlorum:* illi autem videntur esse in illo regno magni, qui cum Christo sedent. Quæ quidem sunt probabiliora, sed incerta. Propter quod Magister in 4.d.47.dixit, qualis futura sit hæc potestas, vel auctoritas Sanctorum in judicando,non posse sciri nisi divina revelatione. Dubium. Respons.

Dubium. Illud tandem hic inquiri solet,utrum Angeli judicabunt. Cui interrogationi D.Th. supra respondet, Angelos judicaturos secundo modo supra posito, scilicet consentiendo,& approbando sententiam judicis: non tamen

tertiu modo scilicet consedendo,& participando aliquo modo judiciariam actionem. Quia assessores judicis debent esse ejusdem naturæ cum judice, & cum iis,qui judicandi sunt. Et confirmatur,nam supra diximus, Deum statuisse,ut hoc judicium fieret per humanam Christi naturam,ut homines sensibiles haberent judicem visibilem,ac sensibilem. Et hanc sententiam communiter omnes amplectuntur. Quam Scot.confirmat,quia sancti, qui judicaturi sunt cum Christo, sessuri sunt cum illo: Angeli vero erunt potius ministri in illo judicio. Confirmat secundo,quia Angeli non sunt a terrenorum affectu liberi sua sponte,& per meritum, sed suapte natura, & ideo non est necesse,ut eis hoc accidentale præmium respondeat. Hæc vero D. Th. sententia intelligenda videtur de generali judicio,quatenus ad homines spectat. Nā hoc sensu procedit ejus ratio, quæ satis probabilis est. Quamvis enim non repugnaret Angelos Christo assistere,& cum eo aliquo modo judicare homines,a quibus licet corporeis oculis nō videantur, Intellectu tamen clare,& perspicue cognosci poterunt etiam a damnatis: nihilominus magis congruum videtur magisque proportionatum,ut homines ab hominibus judicentur. Quod si objicias,quoniam homines judicabunt Angelos, quamvis non sint ejusdem naturæ. Respondetur, si de Christo loquamur,in eo esse specialem rationem propter dignitatem personæ,ratione cujus Christus etiam, ut homo, est caput,& Dominus Angelorum. Si vero sit sermo de aliis hominibus,non est necesse,ut illi judicent Angelos nisi primo,aut secundo modo,de quo iterum Sectione sequenti redibit sermo. At vero,si spectetur hoc judicium, quatenus in eo Angeli judicandi sunt, sic non videtur improbabile aliquos Principes Angelorū esse cum Christo judicaturos. Quia jam cessat ratio D. Th. ex proportione sumpta,cum Angeli sint ejusdem ordinis,& naturæ cum Angelis judicandis. Et quamvis non sint ejusdem omnino naturæ cum Christo,ut homine,sufficit, ut cum eo conveniant in intellectuali gradu,sicut hoc etiam satis est,ut sint membra ejus,& illi assistant,ac ministrent. Unde confirmatur,nam Dan. 7. (ubi hoc judicium describitur) non omnes Angeli visi sunt ministrantes: sed majori ex parte assistentes Deo judicanti: ergo & participant aliquo modo honoris consessum, & participare etiam possunt judiciariam actionem maxime respectu aliorum Angelorum. Atque ita non procedit prima Scoti confirmatio. Neq;etiam secunda vim habet,quia licet affectus rerum corporearum ab Angelis semoti sint, tamen affectus rerum creatarū & honoris, & gloriæ spontaneus eis est,& liber. Unde non est dubium,quin per honestatem,& rectitudinem hujus affectus, & per actum perfectissimæ humilitatis plurimū apud Deum meruerint,& superiores Angelis malis effecti fuerint. Quid ergo obstat,quominus assequuti sint, ut in eorū judicio supremo judici assistant,& cum eo aliquo modo judicent?

Ex iis,quæ in hoc secundo puncto dicta sunt, colligi potest,quid in tertio supra proposito dicendum sit. Nam sicut de judicio distinximus,eodem fere modo est de sessione distinguendum. Nam sedere cum Christo interdū idem est,quod secure,& pacifice cum eo regnare, & bonis æternæ beatitudinis frui & hoc modo omnibus sanctis commune est sedere cum Christo, seu illi in judicio assidere. Et hoc fere modo videntur hanc sessionem interpretari Hier.& Chrys.in Mat & Ambr. l. 10.in Luc. & Paul. 1.ad Thes.4.de omnibus justis ait: *Rapiendos esse cum Christo in nubibus*. Quo significatur, omnes habituros in illo die non solum propriam,& internam beatitudinem: sed etiam externum splendorē, & quasi thronum honoris ex nubibus lucidissimis confectum. His ergo modis omnes Sancti dici possunt sessuri cum Christo. Nihilominus tamen sicut judiciaria potestas speciali quodā modo communicanda est viris perfectis: ita etiā per sessionem illis promissam intelligenda est quædam propria eminentia,& dignitas inter alios. Quæ excogitari potest primum in loco propinquiori Christo, & honoratiori. deinde in modo existendi Christo similiori. Unde fit verisimile (quod aiunt Ansel. in Elucid. Abulen. & alii) etiam in exteriori habitu corporis futuros per modū sedentiū in sedilibus aereis splendidissimis, unumquemq; juxta suum meritum,& dignitatem. Et hoc indicat Tertul. l.de resur.carn.c.35.ubi inter signa corporalis dispositionis ponit sedere in thronis 12.

Angeli cum Christo in judicio universali assessores futuri judices.

Object.

Respons.

SECTIO V.

Utrum omnes homines iniqui sint in generali judicio judicandi.

ALiud est inquirere,quinam sint ad judicium vocandi: aliud vero,quinam sint judicandi. Convocatio enim supponitur judicio:quia nemo judicandus est, nisi præsens adsit;tamen e contrario convocari ad judicium de se latius patet,quam judicari. Multi enim convocari possunt,vel ut ministri,vel ut testes,vel ut assessores,vel propter alias causas,quamvis judicandi non sint. Supponendum igitur est, ad judicium generale omnes homines,qui ab initio mundi usque ad finē procreati fuerint, convocandos esse,ut præsentes adsint. Hoc est certissimum. Matt.25. *Congregabuntur ante eum omnes gentes*. 2.ad Cor. 5. *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi,ut referat unusquisq; propria corporis: prout gessit sive bonum,sive malum*,& ad Rom. 14. *Omnes stabimus ante tribunal Christi*. Quod confirmat ex illo Isa. 45. *Mihi curvabitur omne genu*.& Apoc.20. *Vidi mortuos magnos & pusillos stantes in conspectu throni, & judicati sunt mortui,&c.* Et hoc etiam probari potest testimoniis,quibus supra ostendimus futurum esse universale judicium,& in sequentibus plura afferemus. Neque potest de aliquibus esse ulla ratio dubitandi, nisi fortasse de parvulis,qui in hac vita nec ratione usi sunt,nec gratiam sunt assequuti,de quibus postea dicemus.

His positis superest explicandum aliud membrum, scilicet,qui ex iis judicandi sint. In quo multa sigillatim inquirere oportet,quæ claritatis gratia variis Sectionibus persequemur. In hac ergo solum inquirimus: an omnes homines,qui propter propria peccata damnantur, judicandi sint. Ratio dubitandi est,quia infideles juxta multorum Patrum sententiam judicandi non sunt, quia de eis dictum est Jo.3. *Qui non credit, jam judicatus est*;& Ps. 1. *Non resurgent impii in judicio*. Quem locum ita exponunt multi ex SS. Patribus Basil. & Hilar. ibi Ambros.in Ps. 118. Lactan. l.7.c.20.ita scribit; *Nec tamen tunc universi a Deo judicabuntur; sed ii tantum, qui sunt in Dei religione versati*. Hinc Aug.ser. 38. de sanctis: *Ad judicium*,inquit,*non veniunt,nec pagani,nec heretici,nec Judei, quia de illis scriptum est: Qui non credit jam judicatus est*. Hinc etiam Gregor. l. 26. Moral.c.20.duos ordines distinguit reproborum: aliorum, qui non judicantur,& pereunt,& hos posteriores ait esse illos,de quibus Dominus dixit: *Qui non credit jam judicatus est*,& de quibus scribit Paul.ad Rom.2. *Qui sine lege peccaverunt,sine lege peribunt*. Quam distinctionem amplectuntur etiam Anselm.in Elucid.& Julianus l. 3. Prognost.c.33.& Isido.l.1.de sum.bon. c.30.

Hanc vero sententiā exponunt,ac moderantur Scholastici in 4.d.47.supposita distinctione supra tradita de judicio discussionis,& condemnationis, vel remunerationis. Et in primis docent omnes homines reprobos,etiam infideles quocunq;genere infidelitatis, & ignorantiæ divini cultus,ac religionis, esse simpliciter judicandos saltem judicio condemnationis. Itaq;in omnes feretur illa sententia: *Ite maledicti in ignem æternum*, juxta illud Mar.ul. *Qui non crediderit,condemnabitur*. Et hoc modo de infidelibus dicitur 1. ad Cor. 5. *Eos,qui foris sunt,Deus judicabit*. Deniq; quia confitemur Christum judicaturum vivos,& mortuos,ergo necesse est,ut saltē judicio condemnationis, vel salutis omnes ab eo judicentur; ergo & infideles altero ex iis modis judicabuntur. Deinde docent,infideles non esse judicandos judicio discussionis, & ita interpretantur prædictorum Patrum sententiam. Quæ expositio ab ipsis satis indicatur. Et ratio ejus iis verbis traditur a Gregor. *Non enim eorum tunc causa discutitur, quia ad conspectum stricti judicis jam cum damnatione suæ infidelitatis accedunt. Increpationem judicis in extrema examinatione non audiunt, quia prajudicati infidelitatis suæ tenebris, ejus, quem despexerant, invectione redargui non merentur*. Quibus verbis significat, in iis tam esse manifestam, & evidentem damnationis causam, ut non censeantur indigere judicii discussione, etiam quoad nos, seu ex parte hominum, ut eis videlicet manifesta sit justa illorum damnatio. Secus vero est de fidelibus, qui fal-

tem

tem fundamentum justitiæ, & aliqua bona opera habuerunt, quorum causam necesse est discuti, quia eorum non est tam manifesta damnatio.

Hæc vero sententia etiam hoc modo explicata nonnullas patitur difficultates. Primum quia hæc omnia videntur magis spectare ad metaphoricum modum loquendi, quam ad rei veritatem, & proprietatem. Nam inquiro, quid sit hæc disceptatio, quæ cum fidelibus fiet, & non cum infidelibus? sicut enim manifestabuntur in judicio omnia peccata fideliũ reproborum, propter quæ condemnantur, ita & infidelium. Nam de omnibus dicit Paulus, esse *manifestandos ante tribunal Christi, ut referant, prout gesserunt, sive bonum, sive malum*; ergo necesse est, ut omnium sive bona, sive mala, quæcunq; illa sint, manifestentur, ut facta collatione inter illa, fiat justa vindicta. Deinde sicut est divina lex, ut sine fide impossibile sit placere Deo: ita etiam Divina lex est, fidem mortuam non sufficere ad salutem: ergo, sicut est per se evidens justa damnatio infidelium, si de eorum infidelitate constet: ita etiam est per se evidens justa fidelium condemnatio, si constet eos non habuisse fidem vivam; ergo nulla est inter eos differentia, quę ad rem pertineat, sed ad summum differunt, sicut magis, vel minus notum in eodem ordine, quemadmodum etiam differre possunt duo fideles, quorum alter perditissimã vitam egit, alter raro peccavit. Et confirmatur, quia ad sententiam ferendam in hoc judicio, non satis est confuse, & quasi in genere statum causæ cognoscere, scilicet, quod ii homines in statu damnationis discesserint, sed etiam qualitatem causæ, & quantitatem demeritorum, quia pro ratione illorum sententia & quantitas pœnæ ferenda est; hęc autem demeritorum quantitas non est per se manifesta ex solo statu infidelitatis: necesse est ergo, saltem propter hanc rationem discutere singula demerita infidelium; ergo judicabuntur etiam judicio discussionis. Quæ ratio sumpta est ex Hieron. exponente verba illa Jer. 25. *Judicium Domini cum gentibus: Quia sunt* (inquit) *gentium merita diversa, & ideo, qui non credit, judicatus quidem est in eo, quod non credit, sed ipsi, qui non credunt, inter se diversis afficientur suppliciis. Judicantur ipsi cum omni parte, ut nullus injudicatus abeat.* Possumus autem nos simili modo dicere, qui non amat, judicatum etiam esse in eo, quod non amat, judicandus tamen est, quia diversa sunt eorum, qui non amant, supplicia. Quod si in iis, qui crediderunt, & non amarunt, charitatis læsio discutienda est, qualis fuerit, etiam in infidelibus discutere oportebit, qualis fuerit eorum infidelitas. Imo ex hac parte major quædam erit ratio, & necessitas discussionis in fidelibus, quam in infidelibus. Tum quia culpa infidelitatis sæpe est occulta, ubi non constat, an infidelitas ipsa voluntaria sit. Tum etiam, quia in iis sæpe est valde occultum, quomodo habuerint auxilia, & media ad salutẽ obtinendam necessaria. Ut ergo Divinæ justitiæ ratio omnibus evidens sit, oportet, ut omnibus constet, hos potuisse salvari, vel peccata evitare: ergo ad hęc omnia necessarium est, eos judicari etiam judicio discussionis. Quod tandem confirmatur, quia etiam quoad modum loquendi, hic posterior habet fundamentum in scriptura, non autem prior. Primum patet tum ex citato loco Jeremiæ adjuncta Hieron. expositione, & ponderando verbum illud: *Judicium Domini cum gentibus*. Non enim dicit, *de gentibus*: vel *ad gentes*, sed *cum gentibus*, quod aperte indicat judicium redargutionis. Tum apertius ex Joele c. 3. *Congregabo omnes gentes, & adducam eas in vallem Josaphat, & disceptabo cum eis.* Ubi simpliciter sermo est de omnibus reprobis, & maxime de infidelibus, ut patet ex verbis sequentibus: *Disceptabo cum eis super populo meo, & hæreditate mea Israel.* Secundum autem patet, quia duo loca Scripturæ, ex quibus prima sententia orta videtur, longe diversum habent sensum, ut in superioribus tactum est. Unus est ex Ps. 1. *Non resurgent impii in judicio*, cujus sensus est, non erigent caput, non prævalebunt in judicio. Ex quo non sequitur, illos non esse judicandos judicio etiam discussionis, sed potius sequitur esse judicandos, & in judicio ita superandos, & convincẽdos, ut juste damnentur. Alter locus est

Testimonium Joan. 3 Expositio.

ille Jo. 3. *Qui non credit, jam judicatus est.* Quæ verba juxta expositionem Chrysostom. & aliorum non solum de infidelibus, qui nullo modo credunt, sed etiam de fidelibus, qui non credunt fide viva, intelliguntur, ut patet ex præcedentibus verbis, & ex antithesi. *Qui credit in eum, non judicatur*, id est, non condemnatur. Loquitur ergo de credentibus fide viva, quia hæc est ad salutem necessaria, & in rigore Scholastico hoc proprie significat credere in Christum, vel in Deum. Cum ergo subjungit: *Qui autem non credit*, intelligendum est eadem fide viva, & de hoc dicitur, *jam judicatus est*. Quia jam in se habet justam damnationis causam, quamvis nondum in eum sit prolata sententia, ut exposuit Chrysost. homi. l. 27. in Jo. & significat Cyrillus l. 3. in Jo. c. 53. dicens: *Judicatum ait esse incredulum, quod ipse in seipsum condemnationis intulit sententiam.* Non ergo est sensus, hos non esse judicandos in judicio Divino: sed solum habere in se certam damnationis causam. Quam expositionem significavit etiam Aug. lib. de agone Christi c. 27. dicens etiam infideles judicandos esse, tamen ad explicandam rei certitudinem, de præterito dictum esse, jam esse judicatos, seu damnatos.

Hæc omnia videntur quidem convincere, & distinctionem illam de judicio discussionis, & condemnationis ad rem hanc non fuisse admodum necessariam, & in re fere nullam esse differentiam inter modum judicandi fideles, & infideles, neq; etiam inter prædictas sententias posse esse diversitatem, quæ ad rem pertineat. Necesse est enim, ut omnes cum Hieronymo fateantur, omnium reproborum opera tam bona quam mala esse in judicio manifestanda, & expendenda, & quoad hoc necessariam esse discussionem in causis omnium. Nihilominus etiam verum est, damnationem infidelium saltem quoad exclusionem a Regno evidentiorem habere causam damnationis. Quia non solum justitia, & meritis, sed etiam fundamento justitiæ, & meritorum penitus caruerunt: & ad hoc explicandum usi sunt Patres illo modo loquendi, quod in iis non est necessaria discussio, ut à Regno excludantur. Ita enim limitanda est eorum sententia.

SECTIO VI.

Utrũ parvuli, qui sine gratia discesserunt, judicandi sint?

Ratio dubitandi est. Quia in eis non habet locum judicium discussionis, cum non habeant merita, nec demerita, quæ expendantur, neque eorum causa recipiat (ut sic dicam) magis vel minus, sed in indivisibili consistat. Neq; etiam videntur judicandi judicio damnationis. Quia licet revera damnentur, quoad exclusionem à Regno: non tamen propter personalem culpam, sed propter originalem, & quasi naturalem: ergo sicut non peccarunt in se, sed in suo capite: ita non oportet, ut in se judicentur, sed in suo capite. Dices: quamvis ipsi non peccaverint, tamen contraxerunt culpam, quam in se vere habent, & ideo necesse est, ut de illa judicentur. Sed contra, quia non contrahunt culpam actualem, sed quasi habitualem; judicium autem proprie est de actibus, non vero de habitibus: satis ergo est, ut sicut in se habent culpã, ita in se sustineant pœnam: tamen sicut ipsi non audierunt legem, propter cujus transgressionem damnantur, ita non videtur necessarium, nec conveniens eorum statui, ut ipsi audiant sententiam damnationis suæ. Et confirmatur primo, quia ubicunq; in scriptura describitur judicium, significatur solum esse futurũ de propriis actionibus, vel omissionibus eorum, qui judicandi sunt. Sic Mat. 25. *Esurivi enim, & non dedistis manducare, &c.* Ubi licet, Christus veluti gratia exempli, solum numeret peccata contra misericordiam: non tamen intelligit de illis solis esse ferendum judicium, sed ea posuit, vel ut mortales excitaret ad opera misericordiæ, vel quia homines existimare solent, illa peccata esse leviora, ut ex eis intelligant, multo magis esse judicium ferendum de gravioribus. Paol. vero 2. ad Cor. 5. generalius dixit: *Ut referat unusquisq; prout gessit, sive bonum, sive malum*, & Joel. 3. *Congregabo omnes gentes, & disceptabo cum eis:* Ergo qui non sunt capaces discussionis, non congregabuntur, ut judicentur. Tandẽ omnes, qui judicantur, vel admittuntur ad beatitudinem, vel mittuntur in ignẽ æternum Mat. 25. Apoc. 20. ii autem parvuli neq; ad beatitudinem admittendi sunt, neq; in ignem mittendi; non ergo judicabuntur. Ultimo confirmatur, quia non videtur expediens, ut ii parvuli intelligant causam suæ damnationis, quia non posset hæc cognitio non afferre eis magnam tristitiam, & dolorẽ, quæ pœna non est propor-

tio-

tionata eorum culpæ. Quia sicut non contraxeruot culpam propria volũtate, aut voluptate: ita fosccepturi sunt pœnam sine tristitia, & dolore. Propter quod graviores Theologi sentiunt eos nõ essa damnandos pœna sensus. Propter has, similesque rationes quidam negant hos parvulos esse judicandos. Durand. in 2. d. 33. q. 3. & Carthus. in 4. d. 47. q. 5. ubi in eandem sententiam refert Albertum, qui non solum negat hos pueros esse judicandos: sed etiam in judicio comparituros. D. Th. autem in 4. d. 47. q. 1. a. 3. q. 5. ad 3. dicit: *quod pueri ante perfectam ætatem discedentes in judicio comparebunt, non autẽ ut judicentur, sed ut videant gloriam judicis*. Idem significat q. 5. de malo, a. 3. ubi negat, parvulos habituros cognitionem gloriæ, quam Sancti possidens, & ipsi amiserunt, & causæ, propter quam visione Divina carebunt. Quapropter hæc sententia probabilis est.

Iudicantur in originali decedentes in judicio universali judicandi.

Nihilominus contraria sententia magis probanda videtur, quam tenet Bonav. in 4. d. 47. a. 5. q. 3. & ibi Sot. q. 2. a. 3. ad 2. ubi dicit, hos parvulos non esse judicandas judicio discussionis, sed damnationis, vel approbationis si justificati fuerint. Quam tamen sententiam nec ratione, nec auctoritate probat; & dist. 47. q. 5. a. 3. sentit, hos parvulos judicari in morte judicio particulari, & a dæmonibus deferri in limbum, hoc vero posterius non videtur admodum verisimile. Pro hac etiam sententia referri potest Cajetanus, qui supra, q. 52. a. 2. docuit, Christum descendendo ad inferos habuisse effectum in animabus horum puerorum, eosque redarguisse de malitia originalis peccati, & carentia fidei: ergo multo majori ratione diceret, esse judicandos a Christo in die judicii. Possunt pro hac sententia citari Gregor. Arimi. Driedo, & alii, qui affirmant hos pueros esse puniẽdos pœna sensus, & igne gehennæ. Nam hinc optime consequitur fore judicandos. Et ita procedit Somnius tract. de extremo judic. c. 6 & 7. Potest præterea hæc opinio fieri verisimilis ex illis verbis Apoc. 20. *Vidi mortuos magnos, & pusillos stantes in conspectu throni*, & postea dicitur, de omnibus esse latũ judicium. Itẽ ex illo 2. ad Cor. 5. *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque prout gessit*. Nam his verbis, *prout gessit*, comprehenduntur non tantum opera, sed simpliciter omnia media, per quæ homines salvari possunt, vel damnari, & ita comprehenduntur actiones, & receptiones sacramentorum, & omissiones, seu carentiæ, & ita comprehenduntur tam parvuli quam adulti omnes. Præterea ex Aug. lib. 5 Hypognost. post medium, ubi docet hos parvulos esse ad sinistram constituendos. Item late ser. 14. de verbis Apostoli, verum est, Augustinum interdum videri excedere in assignanda pœna, & damnatione horũ puerorum: significas enim eos esse puniendos igne inferni. Sed illa sentẽtia & ab Scholasticis merito rejecta est, & ad præsentem quæstionem non est necessaria etiam secundum August. meotem. Nam lib. 3. de liber. arb. c. 23. plane docet, hos parvulos esse judicandos, *& sententiam judicis respectu eorum futuram mediam inter præmium, atq; supplicium*, scilicet, ignis, & gehennæ quoad pœnam sensus. Præterea ex Gregor. lib. 9. Moral. c. 12. alias 16. ubi agens de Christo in generali judicio stricte judicante. *Quosdam* (inquit) *tunc reatu culpa originalis astrictos etiam sine operibus damnat*, quod late prosequitur. Tertio, adjungi potest ratio, quia in primis ad gloriam Christi spectat, ut ab omnibus etiã ab iis parvulis eo die adoretur, & ut princeps, ac supremus judex agnoscatur; ergo apparebuot ii parvuli personaliter in judicio. Rursus, agnoscent quid ibi agatur (non enim cafituri sunt sensu, & cognitione); videbunt ergo (sicut cæteri homines) Christum in sua gloria, & majestate, alias quomodo eum colerent? Videbuot etiam damnatorum ignẽ, abjectionem, & cruciatus: pariq; ratione cernent alios ad altiorẽ gloriam, ac felicitatem evehi; ergo intelligent, hæc omnia justo Dei judicio fieri. Quia hoc etiam spectat ad perfectionem judicii, & ad justitiæ Divinæ integram & absolutam manifestationem: ergo, cum videant se esse veluti in quodam statu medio constitutos, quia neq; igne punientur, neq; ad superiorem illum, & felicissimũ statũ assumentur, intelligent hoc secum fieri servata justitiæ æquitate: ergo ad hoc saltem necesse est ut judicentur.

Objectio.

Dices ad hoc satis esse, ut intelligant, se nihil boni egisse vel mali, & ideo nec pœnam sensus, nec gloriam recipere: non tamen necesse esse, ut intelligant propter culpam privari gloria, quod est proprie judicari. Respondeo, hanc partem esse magis dubiam: nihilominus probabilius videri, etiã hoc esse cognituros, quia etiam pertinet ad Dei, Christiq; gloriam, ut hoc cognoscant. Primo, ut intelligant Dei beneficium, quod prius in Adamo, & postea in Christo susceperunt, & eum hac ratione colant, ac venerentur. Deinde ut justitia, & misericordia Dei, & admirabilis ratio providentiæ ejus omnibus manifesta sit. Item quia videbunt alios parvulos, qui nihil etiam propriis actibus meruerunt, felicitatem consequi; ergo oportet, ut hoc juste fieri intelligant. Denique, quia (ut postea dicemus) verisimilius est, cuncta hominum opera ibi esse omnibus manifestanda; ergo etiam lapsus Adæ, & gravitas, ac circumstantiæ ejus adducentur in judicium, & notitiã omnium, qui aderunt. Necesse est etiam, ut in eo judicio sæpe fiat mẽtio redemptionis Christi, per quam & justi salvantur, & reprobi, qui eam contempserunt, gravius damnantur; ergo necesse est, ut iii parvuli, qui præsentes aderunt, hæc, & similia cognoscant. Nisi quis velit fingere aliquo inusitato modo fore a Deo impediendos, solum propter vitandũ eorum mœrorem, & tristitiam de beatitudine, propter culpam ex primo Parente contractam amissa. Quæ ratio non videtur esse tanti momenti, ut nos cogat ad confingendum aliquid inusitatum, ac singulare sine alio fundamento. Neq; deerit commoda responsio, ut statim dicam.

Respons.

Sed objicies. Nam originale peccatũ, Christi redemptio, & alia hujusmodi non possunt cognosci nisi per fidem vel aliam cognitionem supernaturalem: sed ii parvuli nunquam habuerunt fidem vel aliam supernaturalem cognitionem; ergo non cognoscent hæc omnia. Respondetur idem argumentum fieri posse de aliis reprobis infidelibus. Dicendum est ergo, hæc posse cognosci per evidentiam signorum absque supernaturali fide, sicut *dæmones credunt, & contremiscunt*; & hi parvuli cognoscent, Christum esse verum Deum non supernaturali cognitione: sed quadam evidentia signorum, & effectuũ, quos partim audient, partim videbunt.

Objectio. Respons.

Ad rationem ergo dubitandi in principio positam, jam ostensum est, qua ratione expediat, hos parvulos judicari, & audire sententiam damnationis suæ. Neque refert, quod non commiserint actuale peccatum, sed solum contraxerint originale (quod est per modum habitus) ex Adamo. Quia sicut hoc sufficit ad damnationem parvulorũ juxta illud: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei*, & illud, *Qui non crediderit, condemnabitur*: ita etiam sufficit, ut judicentur. Præsertim, quia habituale peccatum, seu status peccati, quatenus est vera culpa, & sufficiens ratio excludendi a regno, ad judicium deferri debet, ut in eo constet, & talem culpam vere fuisse in homine, & durasse usque ad mortem: utrumque enim necessarium est ad justam damnationem.

Respons. ad argumento in opposit.

Ad primam confirmationem in primis jam declaratum est, quomodo loca Scripturæ ita possint intelligi, ut in convocatione hominum ad judicium parvuli comprehendantur. Deinde dicitur, Scripturam sacram non narrasse ibi omnia, quæ in illo ultimo judicio fient, sed ea, quæ futura sunt præcipua, quæque ad hominum terrorem, & correctionem maxime conferre possunt. Et ideo præcipue commemoratur sententia & pœna, prout ad adultos pertinet: non vero excluduntur reliqui. Sicut etiam dicitur Matth. 25. ferenda sententia propter peccata contra misericordiam, non tamen inde fit, non esse etiam ferendam propter alia peccata.

Ad secundam confirmationem varie respondent doctores. Quidam enim existimant non esse inconveniens, sentire eos aliquam tristitiam de justitia, & beatitudine amissa, ut Abulens. Matth. 25. q. 662. & Sot. indicat 1. de nat. & gratia cap. 14. Alii vero hoc negant, quamvis in modo liberandi eos ab hujusmodi pœna sit magna varietas. Quia vero res hæc non est hujus loci, breviter dicendum existimo, partim ex divina providentia, partim ex prudentia, & rectitudine voluntatis horum parvulorum fore, ut non sentiant tristitiam, nec dolorem de beatitudine amissa: sed omnino sint conformes divinæ voluntati, & contenti iis bonis naturalibus, quibus erunt prædita, ut latius in materia de peccato originali dicendum est.

SECTIO VII.

Utrum omnes sancti homines judicandi sint.

RAtio dubitandi sumi potest, primo ex illo Joan. *Qui credit in eum, non judicatur*: omnes autem, qui salvatur, crediderunt; ergo non judicantur. Secundo potest specialiter dubitari de aliquibus Sanctis, qui corpore, & animo cum Christo jam regnant. Nam in iis, sicut est consummatum præmium, ita videtur consummatum judiciũ; ergo non oportet, ut amplius judicentur. Tertio esse potest speciale dubiũ de aliquibus insignioribus Sanctis, ut v.g. de B. Virgine, Joan. Baptista, & similibus, præsertim de iis, qui cum Christo futuri sunt judices: quia nõ videtur expedire, ut qui judicat, judicetur. Hac enim ratione Christus Dominus, qui alios judicat, nõ judicatur.

In hac quæstione conveniunt omnes Theologi cunctos homines justos esse judicandos, quoad prolationem sententiæ, seu judicium approbationis, ut vocant. Hoc enim convincunt omnia testimonia adducta præcedentibus Sectionibus, ut Matth. 25. 2. ad Cor. 5. neve in hoc occurrit aliqua ratio dubitãdi. De judicio autem discussionis fere omnes etiam dicunt, non omnes Sanctos esse judicandos hujusmodi judicio, sed illos tantum, qui imperfectum sanctitatis gradum attigerunt, & gravia peccata habuerunt bonis operibus admixta: non vero alios insigniores Sanctos, qui viam perfectionis tenuerunt, & super fundamentum fidei aurum, argentum, & lapides pretiosos superædificarunt. Et ratio discriminis est, quia discussio solum videtur habere locum, ubi est magna permixtio bonitatis, & malitiæ, ut facta collatione, & examinatione constet, quomodo malitia deleta sit, & bona merita apud Deum prævaluerint. Ubi autem nulla, aut fere nulla est malitiæ admixtio, non est necessaria discussio, sed solum meritorum approbatio. Hæc est communis, & recepta doctrina in 4. d. 47. quæ sumpta est ex Gregor. locis citatis Sect. 5. præsertim a 5. Moralium ca. 20. ubi sicut distinguit duos ordines reproborum, eorum scilicet, qui judicantur & pereunt, & eorum, qui non judicantur & pereunt: ita distinguit duos ordines electorum, eorum, qui judicantur & regnant, & eorum, qui non judicantur & regnant. Quam distinctionem Anselm. & Julian. locis citatis sequuti sunt: eam etiam videtur indicasse Origen. homil. 21. in Numeros, ubi ait, quosdam Sanctos sorte accipere hæreditatem, alios vero excellentiores, & digniores, non cum ceteris numerari: sed ante omnem sortem sublimari, & ad quandam singularem beatitudinis Christi participationem extolli. Sed (ut in superioribus dixi) difficile explicatu est, quid rei subsit huic distinctioni. Videtur enim esse tantum quidẽ metaphoricus loquendi modus ad explicandam majorem quandam facilitatem, quæ ex parte ipsorum operum, aut respectu nostri videtur esse major in ferenda sententia approbationis, & salutis de quibusdam sanctis, quam de aliis. Alioqui enim si consideremus hoc judicium, ut subest scientiæ Dei, & quatenus fit juxta leges ab eo latas, non videtur futura major discussio in quibusdam, quam in aliis. Quia (si absolute loquimur de statu gloriæ) ex justitia finali sumenda est certa, & infallibilis regula salutis, & sententia approbationis ferendæ: sive multa peccata præcesserint, sive nulla. Si autem loquamur de gradu gloriæ, omnia opera pensanda, & discutienda erunt, ut condigna retributio unicuiq; reddatur. Eo vel maxime, quod disceptatio Justorum, (quæ Matt. 25. insinuatur) non est per modum excusationis, & contentionis, sicut reproborum, sed per modum humiliationis, & demissionis: at vero hęc humiliatio perfectior erit in insignioribus sanctis.

Ut ergo aliquid proferamus, in quo de reipsa, & non tantum de modo loquendi possit esse controversia, suppono in primis omnium Justorum merita, propter quæ gloriam consequentur, esse in generali judicio promulganda, ut omnes docent sine cõtroversia, & colligitur ex Matt. 25. Apoc. 20 & Dan. 7. & ex iis, quæ dicemus tam in hac, quam in Sectione 9. evidentius constabit. Sub eorum autem meritis comprehendo tam propria eorum merita, quam fructum meritorum Christi eis per sacramenta applicatum. Quia ratio sententiæ ferendæ, & æquitas Divinæ justitiæ his omnibus nititur, & quia merita Christi, postquam sunt applicata, quoad effectum efficiuntur quasi propria. Secundo suppono, quosdã esse Justos, qui nullum peccatum actuale in hac vita commiserunt, in quo ordine solum enumerare possumus beatam Virginẽ, & infantes justificatos, & de his satis congruente ratione dici potest, nullam in illis futuram esse discussionem: in infantibus quidem, quia nulla habuerunt opera: in Virgine autẽ, quia omnia, quæ habuit, fuerunt bona merita, quorum gloriosa, & copiosa, ac distinctissima publicatio facienda est in judicio, sed illa non potest dici discussio, sed absoluta laudatio: nam discussio, vel disceptatio dicit quandam collationem bonarum, & pravarum actionum cum approbatione, excusatione, vel accusatione earum. Alii vero sunt sancti, qui cum bonis meritis habuerunt aliqua peccata conjuncta, & in iis tunc videbitur fieri propria discussio, vel disceptatio, si omnia eorum opera tam bona, quã mala deferenda sint in judicium, ut mala vel excusentur, vel jam omnino deleta, ac purgata esse, bona autem prævaluisse, & præmio digna permansisse ostendantur. In hoc ergo sensu potest esse quæstio de re, an omnes Justi, vel aliqui tantum, vel nulli judicandi sint judicio discussionis.

Prima sententia est, nullum Justorum hominum esse judicandum judicio discussionis in prædicto sensu. Quia peccata Justorum non revelabuntur in judicio, sed tantum merita. Ita sentit Magist. in 4. d. 43. Viguerius n. 21. §. 3. vers. 8. & Somnius tract. de extremo judicio c. 6. Fundamentum sumitur ex aliquibus locis Scripturæ, in quibus peccata semel remissa, *tegi*, occultari, deleri, & oblivioni tradi dicuntur: cui promissioni repugnare videtur, quod postea in universo hominum conspectu proferantur. Assumptum patet ex illo Ps. 31. *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata*. 1. Petr. 4. *Charitas operit multitudinẽ peccatorum*. Isai. 43. *Ego sum, qui operio iniquitates tuas*; & c. 53. *Oblivioni traditæ sunt angustiæ priores, & absconditæ sunt ab oculis nostris. Ecce enim ego creo cœlos novos, & terram novã, & non erunt in memoria priora*. Ubi Hieron. ita dicit, exponi posse, quod *in cœlo novo, & in terra nova, omnis conversationis pristinæ memoria deleatur, ne hoc ipsum pars malorum sit, prioris angustiæ recordari*. Et Ps. 50. *Dele iniquitatem meam*. Ubi Chrysost. hom. 2. *Si tu memor sis, Deus non erit memor: si tu ejus oblitus fueris, Deus ejus memorabitur. Fecisti malum, memor esto, ut Dominus tuus illud obliviscatur*, juxta id Ezech. 2. *Si impius egerit pœnitentiam, omnium iniquitatum ejus non recordabor amplius*. Similia habet Bernard. ser. 55. in Cant. Et confirmatur, quia Sancti in judicio honorandi sunt, & premiandi: sed hæc peccatorum manifestatio nõ pertinet ad eorum honorem, imo nec videtur posse fieri sine aliquo rubore, & dedecore.

Nihilominus dicendum est, omnia justorum peccata, tam mortalia, quam venialia esse in judicio manifestanda. Ita sentit D. Th. in 4. d. 43. a. ult. & Bonav. a. 2. q. 2. & 3. & ibi communiter reliqui Theologi, Sot. d. 47. q. 2. 3. & est aperta sententia Anselmi in Elucid. & l. de similit. & significatur ab August. in l. Meditat. c. 4. dicente: *Ecce coram tot millibus populorum nudabuntur omnes iniquitates meæ, tot agminibus angelorum patebunt universa scelera mea, non solum actuum, sed etiam cogitationum, simulq; locutionum*. Similia multa habet Hugo Victor. in l. 3. de Anim. c. 23. Et probatur primo ex Scriptura, quę absolute, & sine exceptione affirmat omnium actiones esse in judicium deferendas; non ergo potest fieri hæc exceptio sine majori fundamento. Antecedens constat ex verbis Christi Matth. 12. *Dico autem vobis: quoniam omne verbum otiosum, quod loquuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die judicii*. Ubi omnes Patres intelligunt positum esse exemplum in peccato quodam, quod levissimum apparet, ac frequentissimum, ut intelligamus multo magis esse reddendam rationem de omnibus aliis. Præterea id satis aperte docuit Sapiens Eccl. ult. *Cuncta, quæ fiunt adducet Deus in judicium pro omni errato, sive bonum, sive malum sit*. Et quamvis hoc explicari possit de judicio particulari: tamẽ & Scriptura frequentius loquitur de universali, & Sancti docent, quidquid judicatum fuerit in particulari judicio, dijudicandum esse in universali, & ita ibi exponit Hiero. conferendo inter se testimonia citata. Et idem confirmat Paul. 2. ad Cor. 5 dicens. *Referet unusquisq; propria corporis, prout gessit sive bonum, sive malum*. Et 1. ad Cor. 4.

No-

Nolite ante tempus judicare, quoadusque veniat Dominus, qui illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordiũ. Secundo, quia hoc pertinet ad perfectionem & integritatẽ illius udicii, & divinæ justitiæ manifestationem. Nam ut coustet Christi judicantis, & reddentis Sanctis præmium, justam esse sententiam, non sufficit, quod isti habuerint merita: sed oportet, ut cõstet illa permansisse viva, & omnia impedimenta fuisse sublata, atque adeo omnia mala, etiam in justi fuisse vel misericorditer propter Christum remissa, vel condigne vindicata, & purgata. Unde ad ostensionem etiã divinæ gratiæ, & ad gloriã Christi hic judicandi modus spectat. Sicut etiam peccata reproborũ, quæ in hac vita per pœnitentiam deleta fuerint, quamvis iterum punienda non sunt, in judicium illud deferuntur, ut divina justitia, ac misericordia amplius manifestetur. Tertiò quia opposita sententia nullũ habet verisimile fundamentum. Nã in primis, omnibus illis Scripturę locis non promittitur vera, ac propria oblivio peccatorum. Alioqui oporteret, ut neque in divina memoria manerent, quia promittit Deus, quod obliviscetur eorum. Et similiter oporteret, ut neque ipsi Sancti, qui illa commiserunt, eorum recordarentur, quod est aperte falsum, ut constat ex Apoc. 20. quem locum Sect. 9. exponemus. Et ad hoc propositum tractat illum August. 20. de Civit. c. 14. docens, in die judicii omnia tam bona, quam mala esse in singulorum memoriam revocanda. Et Gregor. in Psal. 88. dicit, quod recordabuntur miseriarum præteritarum, ut in ęternum misericordias Domini cantent. Idem docet Lactantius lib. 7. c. 22. In illis ergo Scripturæ locis per omnes illos dicendi modos significatur perfecta remissio peccatorum, quæ *deleri* dicuntur, quia macula eorum in anima non manet: *oblivioni autem traduntur a Deo*, quia jam eorum non recordatur, ut puniat, & eodem modo, *tegi*, & *occultari*, quia jam non provocant ad iram, neq; sunt rubori, aut dedecori.

Publica delictorũ manifestatio in judicio non erit sanctis pudori aut tristitiæ futura.

Ex quo facile respondetur ad confirmationem supra factam. Quia sicut memoria peccatorum non efficit dolorem, aut tristitiam in Beatis: ita neq; eorum manifestatio pudorem, aut tristitiam infert. Non enim jam sunt capaces harum passionum. Quod apertis exemplis convinci potest. Quis enim dubitet cognoscere Petrum, vel Magdalenam quotidie in Ecclesia sua peccata publice prædicari, de quo non solum pudore, & dolore non afficiuntur, sed etiam vehementer gaudent, quia in majorẽ Dei gloriam cedit. Item nulla infamia, aut verum aliquod malum creatur Sanctis ex hac manifestatione, sed ipsi, cum rectissimi sint in omnibus, non possunt moveri, nisi ex apprehensione veri boni, aut mali; ergo hac de causa nullo ex prædictis affectibus movebuntur, qui non sunt nisi fuga quædam imminentis, & præsentis mali. Et confirmatur, quia tanta erit Sanctorum gloria, & lætitia de pœnitentia pro peccatis acta, de remissione obtenta, deq; admirabili ratione divinæ providentiæ, qua factum est, ut mala illis cooperentur in bonum, ut propter has etiam causas gaudeant, quod eadem peccata omnibus manifestentur. Quomodo enim possent divina in eos gratia, ac benignitas agnosci, nisi eorum lapsus cognoscerentur? Aut quomodo poterunt omnia eorum merita, quæ per pœnitentiam, & satisfactionem pro peccatis consecuti sunt, omnibus nota fieri, nisi peccata, quæ fuerunt occasio, & materia illorum meritorum, cunctis quoq; innotescant? plura in favorem hujus sententiæ sumi poterunt ex his, quæ in Sect. 9. diximus.

Justi judicãdi quomodo.

Ex iis igitur constat, si discussio nihil aliud significet, quam examinationem, & collationem bonarum, & malarum actionũ, omnes Sanctos, qui aliqua peccata commiserint, aliquo modo judicandos judicio discussionis; quamquam dici possit, hanc discussionem minorem esse futuram in iis, qui tantum venialiter peccaverunt, quã in iis, qui mortalia etiam crimina commiserunt, & similiter majorem futuram in iis, qui plura, & graviora admiserunt peccata, quam in iis, qui pauciora. Et in hunc modum intelligi potest illud Soph. 1. *Et erit in die illa, scrutabor Jerusalẽ in lucernis.* Quæ verba eleganter tractat Bernar. ser. 55. in Cant. Ubi *Jerusalem* nomine, dicit, Prophetam designasse illos, qui in hoc sæculo vitam ducunt religiosam, mores supernæ illius Jerusalem conversatione honest, & ordinata pro viribus imitantes. Quorum peccata occulta sunt nomine & habitu justitiæ adumbrata. *Et ideirco* (inquit) *necesse erit, subtili ea investigari discussione, & quasi admotis lucernis de tenebris in lucem prodi. Possumus afferre aliquid & de Psalmo ad confirmandum id, quod dicitur de scrutanda Jerusalem. Ait namq; sub persona Domini, Cum accepero tempus, ego justitias judicabo, vias justorum (ni fallor) & actus eorum discussurum se, & examinaturum dicit.* Cum ergo postea Bernar. dicit, si nos in hac vita dijudicaverimus, postea non fore judicandos, de judicio damnationis loquitur.

Ad rationes autem dubitandi in principio positas respondetur. Ad primam, verbum *judicandi* in Scriptura variis modis sumi, ut notavit Basil. hom. in Ps. 7. in illud: *Dominus judicat populos.* Interdum enim in communi significat sententiam proferre post causæ examinationem, sive judiciũ sit condemnationis, sive absolutionis. Et hæc videtur esse propria significatio, secundum quam dicitur Christus *judicaturus vivos, & mortuos*, & hoc modo diximus, Sanctos esse judicandos. Interdum vero *judicare* significat idem, quod condemnare, ut Ps. 5. *Judica eos Deus.* Et Jo. 5. *Qui vero mala, in resurrectionẽ judicii*, id est damnationis. Nam quia judicium est actus justitiæ, & pręcipue futurum est ad manifestandam divinam justitiam, quæ in reprobis potissimum exercenda est: ideo iniqui quasi per antonomasiam judicandi dicuntur. Cum ergo Jo. 3. dicitur: *Qui credit in eum, non judicatur*, sensus est, non condemnatur, scilicet, secundum præsentem justitiam, aut si in ea perseveret. Sicut inferius inquit: *Qui credit in filium, habet vitam æternã: qui incredulus est filio, non videbit vitam:* & c. 5. *Qui credit in eum, qui misit me, habet vitam æternam, & in judiciũ non venit*; id est, in damnationem. Unde subjungit: *Sed transit a morte in vitam.* Sic Iren. l. 5. c. 27. *Qui credit in me* (inquit) *non judicatur, id est, non separatur a Deo: qui autem non credit, jam judicatus est, id est, separavit semetipsum a Deo voluntaria sententia.*

Respons. ad argumenta in oppositũ.

Ad secundam respondetur, etiã illos Sanctos, qui corpore, & animo jam sunt Beati fore judicandos, quia licet privatim judicati sint, oportet eorum causam ad publicum tribunal deferri. Nam etiã tempore judicii omnes Sancti erunt jam corpore, & animo gloriosi, & nihilominus judicabuntur. Ad tertiam, jam explicatum est, quomodo insignes Sancti judicandi sint: nec est inconveniens, quod assessores Christi ab ipso judicentur, & cum ipso inferiores dijudicent, quamvis a Gregorio ii dicantur non judicandi, quia eorum causa breviter transigenda est, potius per modum approbationis, & laudis, quam discussionis, & examinationis. De Christo autem Domino non desunt, qui dicant etiam ipsum fore judicandum. Anselmus enim in Elucidario sentit universas Christi actiones, & vitam esse in judicio omnibus manifestandam. Et ita exponit illud Apoc. 20. *Et libri aperti sunt; id est, conscientia singulorum, & alius liber apertus est, qui est vitæ, id est, vita Jesu, in quo omnes quasi in libro legent, quid de præceptis ejus vel fecerunt, vel neglexerunt.* Rursus per hanc vitæ Christi manifestationem constabit evidentius infinita Dei misericordia, & justitia erga humanum genus, ad ipsius gloriam, & bonorum consolationem, & confusionem malorum. Hac ergo ratione quodammodo dici potest Christus seipsum dijudicaturus. Quod tamen potius metaphorice, quam proprie dictum est, eo modo, quo etiam ipse Deus in judicium venire dicitur juxta illud Ps. 50. *Ut justificeris in sermonibus tuis, & vincas, cum judicaris:* & Joel. 3. ubi nos legimus, *Et disceptabo cum eis*, Hebræa habent; *Judicabor cum eis.* Et Isai. 43. *Reduc me in memoriam, & judicemur simul, narra, si quid habes, ut justificeris.* De quo tractans Ambr. Ps. 36. *Grave* (inquit) *est hoc judicium, cum Dominus se postulat contra hominem judicari.* Quia revera Deum, aut Christum hoc modo judicari, potius est, justius atq; exactius homines judicare, causam suã magis magisq; adversus pravos homines, & in favorem bonorum justificando.

Christus quomodo judicandus dicatur.

SECTIO VIII.

Utrum Angeli tam boni, quam mali, judicandi sint.

NOn est hujus quæstionis sensus, an sint Angeli sancti judicandi, quoad præmium essentiale ex operibus & meritis, quæ in beatitudine gesserunt, ut Origenes se-

ſæpius indicat, hom. 13. in Luc. hom. 20. & 24. in Numer. quem pie interpretatur D. Th. 1. part. q. 113. a. 7. ad 4. ex eodem Origene hom. 11. in Numer. ubi ait futuros etiam Angelos cuſtodes in judicio, non tam ut de ſua cuſtodia judicentur, quam ut ſint teſtes ignaviæ, ac negligentiæ hominum. Eſt ergo quæſtio de judicio Angelorum ex operibus, & meritis, quæ in ſtatu ſuæ viæ habuerunt. In qua re eſt ſententia ſatis vulgata, Angelos non eſſe judicandos, ſaltem quoad præmium, & pœnam eſſentialem. Ita ſentit D. Th. hic quæſt. 59. art. 6. Negat enim judiciariã poteſtatem Chriſti ut hominis ſe ſe extendere ad Angelos quoad præmium, & pœnam eſſentialem: ſed ſolum quantum ad miniſteria eorum, & accidentalia præmia, vel ſupplicia, quæ inde reſultant. Et in 4. diſt. 47. qu. 1. ar. 3. quæſtiuncula 4. apertius dicit, hoc judicium directe non pertinere ad Angelos: ſed tantum indirecte, quatenus actibus hominum fuerunt commixti. Atq; hanc ſententiã amplectuntur diſcipuli D. Thomæ. Probari autem poteſt. Primo, quia generale judicium de Angelis, initio mundi perfectũ eſt, unde omnes integrum præmium, aut ſupplicium eſſentiale acceperunt. Secundo, quia Chriſtus non eſt redemptor Angelorum: ergo nec futurus erit judex. Tertio, quia in Symbolo tantum profitemur, Chriſtum futurum judicem vivorum, & mortuorum, & in Evangelio ſolum de hominibus profertur ſententia, *Venite benedicti*, *&c.* Mat. 25.

Angeli tam boni, quam mali judicio universali comparituri omnes.

Dicendum tamen eſt primo, omnes Angelos tam bonos, quam malos comparituros in judicio, & aliquo modo illud ſubituros. In hac aſſertione omnes conveniunt, & de bonis quidem Angelis conſtat. Quia Chriſtus dixit omnes Angelos ſanctos venturos ſecum ad judicium. De malis autem omnes Theologi idem docent. Quia eſt fere eadem ratio: & quia ad gloriam Chriſti ſpectat, ut eodie illi *curvetur omne genu*, ſicut Paul. expoſuit. Et quia tam boni, quam mali Angeli ad ſalutem, vel damnationem hominum aliquid cooperati ſunt, & aliquod miniſterium exhibent circa præmium vel pœnam eorũ, idcirco oportet, ut huic generali judicio omnes aſſiſtant, & Chriſto, ut univerſorũ Domino ſubiciantur. Et hinc fit, effectum hujus judicii ſaltem indirecte redundaturũ ad Angelos. Gaudebunt enim boni de conſortio Sanctorum hominum, & de fructu ſui miniſterii, & ſimiliter accreſcet malis aliqua confuſio, & accidentaria triſtitia ex condemnatione pravorum hominum. Nam ipſi etiam detrudentur in infernum. Et de malis, quorum cauſa extiterunt, novo aliquo modo punientur, ſaltem per novam quandam ignominiam, & publicam infamiam.

Angeli a Christo judicandi omnes.

Secundo dicendum eſt, probabilius videri omnes etiam Angelos eſſe judicandos quoad præmium, & ſupplicium eſſentiale, judicio ſaltem approbationis, & condemnationis. Ita ſentit Bonaventura in 4. diſt. 47. ar. 1. q. 4. & Richardus a. 1. q. 6. & probatur primo ex illo 2. Petr. 2. *Si Deus Angelis peccantibus non pepercit, ſed rudentibus inferni detractos in Tartarum tradidit cruciandos, in judicium reſervari.* Quorum verborum ſenſus eſt, Deum non pepercisse Angelis peccantibus, eoſque carceribus addictos in judicii diẽ reſervaſſe, utique judicandos, & puniendos. Ita exponit Auguſt. l. 11. de Civitat. c. 33. & l. 21. c. 23. & l. de natura boni contra Manich. c. 33. & ſimilem ſententiam ex Andrea Apoſtolo refert Abdias Babylon. l. 3. Ex quo loco ſumpſerunt aliqui veteres Patres occaſionem, ut dicerent, dæmones nondum puniri igne inferni, donec in judicio univerſali judicentur, & ad æternum ignem damnentur. Hoc enim ſenſu intelligunt dixiſſe Petrum omnes *in judicium reſervari*. Ita ſentit Juſtinus in dial. cum Triphone, quem refert, & ſequitur Irenæus l. 5. contra hæreſes, c. 33. & utriuſque ſententiam refert, & approbat Euſebius l. 4. Hiſt. c. 17. alias 18. & Nicephorus l. 4. c. 6. Qui etiam putant, ante adventum Chriſti non certo cognoviſſe dæmonem ſuam damnationem: poſt Domini autem adventum intellexiſſe, ignem æternum ſibi eſſe paratum. Quod etiam refert, & probat OEcumenius 1. Petr. 5. Verumtamen hæc ſententia quoad aliquid ſingularis eſt, & non eſt probanda. Nam tam certum eſt angelos malos a principio ſuæ damnationis eſſe igni traditos, & cognoviſſe ſuam damnationem æternam, quam idem eſt certum de hominib. peccato mortali decedentibus, ſeu quã eſt certum, Angelos bonos eſſe Beatos. Poteſt autem illa ſententia pie exponi, ut poſtea dicam. Ex illa ergo tantum ſumimus id (quod ii Patres ſupponunt) Angelos, ſcilicet, fore a Chriſto judicandos, & malos ipſius ſententia eſſe in infernum detrudendos, ut inde nunquam amplius poſſint emergere, ſicut nunc eis permittitur, ut ex Apoc. 12. & 20. colligitur, in illis verbis: *Diabolus, qui ſeducebat eos miſſus eſt in ſtagnum ignis, & ſulphuris, ubi & beſtia, & Pſeudo Propheta cruciabantur die, ac nocte in ſæcula ſæculorum.* Et quoad hoc dici poſſunt, fuiſſe prius dæmones incerti de ſua pœna, nimirum quantum ad hanc perpetuã incarcerationem in loco inferni, & privationem illius poteſtatis, & libertatis, quam in hoc mundo poſſidebant. Et hoc ſenſu conquerebãtur de Chriſto Marc. 1. *Quid nobis, & tibi Jeſu Nazarene, veniſti ante tempus perdere nos?* Ex quo loco poteſt etiam concluſio poſita confirmari. Nam (ut Gloſſa ibi exponit) ſuſpicabantur dæmones, ſe fore ſtatim a Chriſto judicandos, & in infernum præcipitandos, & hanc vocabant perditionem ſuam. Præterea idem confirmari poteſt ex illo 1. ad Cor. 6. *Neſcitis, quoniam Angelos judicabimus?* Quod de judicio univerſali exponunt Chryſoſtom. Theodoretus, Ambroſius, Anſelmus & alii Græci, Latinique, quamvis aliqui eorum de malis angelis, alii abſolute de omnibus intelligant. Sed nihil refert, nam idem redit ſenſus. Unde Ambroſius ibi ait, eodem modo judicandos eſſe Angelos, quo & mundus judicabitur. Nec poteſt hic locus convenienter exponi de judicio tantũ indirecto, ſeu quoad præmium accidentale. Tum quia Paulus eodem modo dicit, a nobis judicandos Angelos, ſicut mundum, & ita de eodem judicii genere ab omnibus exponitur. Tum etiam, quia per illud indirectum judicium non proprie judicantur Angeli, ſed homines, & ex accidenti redundat in Angelos. Pauli autem verba poſſunt proprie, & in rigore intelligi. Quapropter Clemens Roman. lib. 7. Conſt. cap. 33. dicit venturum Chriſtum in throno Regni ſui ad condemnandum deceptorem mundi diabolum, & ad tribuendum unicuique pro actionibus ſuis. Similia habet Lactant. lib. 7. cap. 26. Certum eſt autem, ſi mali Angeli judicandi ſunt judicio condemnationis, multo magis eſſe judicandos Sanctos Angelos judicio approbationis. Secundo poſſumus argumentari ratione. Quia ex Angelis, & hominibus ſanctis conſtituitur unum Chriſti corpus, una Eccleſia, & una Dei civitas, & omnibus retribuitur pro meritis præmiũ ejuſdem rationis; ergo conveniens eſt, ut publicum judicium cum retributione fiat, non ſolum de hominibus, ſed etiam de Angelis. Patet conſequentia, primo, quia hic habent locum omnes rationes, & congruentiæ ad Divinam providentiam pertinentes, propter quas voluit Deus fieri generale hominum judicium, ut ſupra vidimus. Quia hoc pertinet ad manifeſtationem Divinæ juſtitiæ, & miſericordiæ. Pertinet etiam ad honorem, & gloriam Chriſti, ut ſicut eſt caput, & Rex Angelorum, ſit etiam ſupremus judex. Pertinet quoque ad honorem Sanctorum Angelorum, ut eorum merita, & coronæ in conſpectu, tum hominum, tum Angelorum laudem, & honorem accipiant. Deinde, quia nihil eſt, quod impediat, quo minus ita fiat. Quia, licet Angeli jam receperint præmium, vel pœnam, & conſequenter judicati fuerint: illud tamen judicium fuit privatum reſpectu hujus univerſalis judicii, ſicut etiam de hominibus eſt neceſſario dicendum. Item licet Chriſtus non ſit redemptor Angelorum, eſt tamen Salvator, & Juſtificator, ideoque debuit eſſe judex etiam quoad eſſentiale præmiũ. Quod autem in ſymbolo tantum profiteamur, eſſe judicem vivorum, ac mortuorum, non propterea negatur, futurum etiam eſſe judicem Angelorum: ſed docetur id, quod certum eſt, nobiſque neceſſarium: tacentur autem reliqua, noſtræque inquiſitioni relinquuntur: quanquam ſub nomine *vivorum* Angeli poſſint comprehendi.

SECTIO IX.

Quomodo ſint omnium cauſæ, & opera in judicium manifeſtanda.

IN præcedentibus ſectionibus multa attigimus, quæ ſub hoc titulo comprehendi videntur, prætermitti tamen non potuerunt, quia res ſunt adeo inter ſe connexæ, ut non poſſint diſputatione ſejungi: hic ergo ſolum addemus ea, quæ ad complementum hujus diſputationis dicen-

dicenda supersunt. Hactenus enim descripsimus adventum judicis, & omnium judicandorum conventum, unde fit reliquum, ut ipsum actum judicandi describamus. Cum vero in hoc duo contineantur, seu requirantur, scilicet causæ cognitio, ac manifestatio, & sententiæ prolatio, iis duobus explicatis, erit judicium absolutum, & omni ex parte declaratum.

Judex & judicandi visibiliter apparebunt.

Ut ergo de priori dicamus, supponendum est, quod sæpe est in superioribus inculcatum, hoc judicium futurum esse sensibile quoad mutuam præsentiam judicis, & hominum judicandorum. Itaq; non solum Christus conspiciet, & conspicietur a sanctis hominibus, sed etiam a malis, & iniquis: quod videtur de fide certum ex illo Matth. 24. *Sicut fulgur exit ab Oriente, & paret usque in Occidentem, ita erit adventus filii hominis.* Ex quo colligunt omnes Patres, Christum venturum manifeste, ut ab omnibus videatur. Unde inferius dicitur *Videbunt filium hominis venientem in nubibus cœli*, & c. 25. *Congregabuntur ante eum omnes gentes*, ubi significatur aperte mutua ac sensibilis præsentia. Quæ non obscure etiam colligitur ex colloquio, quod ibi describitur inter judicem, & judicandos. Et c. 26. *Videbitis filium hominis sedentem a dextris virtutis Dei, & venientem cum nubibus cœli.* Ex quibus locis non solum constat, visuros omnes homines Christi humanitatem, sed etiam externam gloriam, & majestatem, & claritatem corporis ejus, ut eum Magistro docent Theologi omnes in 4. dist. 48. & est sententia August. Enarrat. in Ps. 85. circa illa verba: *Respice in me, & miserere mei*; & Enarrat. in Ps. 109. circa illud: *Tecum principium in die virtutis tuæ.* Et facile suaderi potest ex omnibus, quæ in superioribus dicta sunt de secundo Christi adventu visibili, ac sensibili, & de differentiis inter primum, & secundum adventum, & de gloria, & majestate secundi. Illa enim omnia probant, illam gloriam, & majestatem conspiciendam esse ab omnibus hominibus judicandis. Loquor autem de claritate corporis, & majestate externa ac sensibili: nam gloria divinitatis non ostendetur reprobis, sed tantum Sanctis, ut recte docuit Aug. 1. de Trinit. c. 13. & Isidor. lib. 1. de sum. bon. c. 30. Non enim decet, tantum bonum iniquissimis hominibus communicari: maxime cum ad judiciũ illud transigendum necessarium non sit: ideo enim fiet judicium per humanitatem, ut in ea conspicere possint reprobi suum judicem, quem in divinitate propter ejus eminentiam intueri non decebat. Dices: Ergo nec necesse erat, ut viderent gloriam corporis Christi, satis enim esset, formam humanam conspicere, quam sua arbitrio manifestare potest corpus gloriosum, non manifestata claritate sua. Adde, videndum esse Christum a damnatis in forma crucifixi: ergo non videbitur ab eis gloria corporis ejus. Maxime, quia visio hujus gloriæ, & claritatis posset reprobis parere aliquod gaudium. Respon. negando consequentiam, quia ad terrorem damnatorum, eorumq; confusionem, oportet, ut videant saltem sensibilem gloriam Christi hominis, ex qua non solum voluptatem non capient, sed potius turbabuntur timore horribili, quia non conspicient illam claritatem, ut ejus pulchritudine fruãtur, sed ut in illa tanquam in signo videant & Christi gloriam & majestatem, & quid ipsi amiserint. Quod autem dicitur Christus videndus in forma crucifixi, si intelligatur quoad corporis figuram, & situm, fictitium est, & sine fundamento: si autem intelligatur, quod videbunt in eo insignia crucifixionis, verissimum quidem est juxta illud Zach. 12. *Aspicient ad me, quem confixerunt*, quod de hoc mysterio exponit Joan. c. 19. & significatur Apoc. 1. *Ecce venit cum nubibus, & videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt*; ut notat Ignat. ep. 10. ad Smyrnenses, & Cypri. ser. de ascen. & Chrys. hom. de cruce & latrone, & hom. 49. Imperf. in Matth. & Hier. ep. 1. ad Heliodor. & alii in superioribus allati. Non repugnat autem, videre hoc modo Christũ crucifixum, & videre illũ in majestate sua, quia illa insignia passionis in ejus corpore glorioso manent cum summa gloria, & decore.

Objectio.

Solutio.

Opera omnia in judicio manifestabuntur.

Secundo supponendum est, in illo judicio manifestanda esse judicandorum opera tam bona, quam mala, quod spectat ad cognitionem, & probationem causæ, de qua ferendum est judicium. Quæ veritas sic absolute proposita, de fide est, ut constat ex locis supra tractatis, Matth. 25. 2. ad Cor. 5. & aliis. Duo autem sunt potissima testimonia, in quibus hic actus Divini judicii specialius describitur. Primum est Daniel. 7. *Judicium sedit, & libri aperti sunt.* Secundum est Apoc. 20. *Et vidi mortuos magnos, & pusillos stantes in conspectu throni, & libri aperti sunt, & alius liber apertus est, qui est vitæ, & judicati sunt mortui ex iis, quæ scripta erant in libris, secundum opera ipsorũ.* In quibus locis quamvis Sancti variis modis explicent librorum metaphoram, tamen omnes intelligunt (quod Joannes satis explicuit) ea librorum apertione significatam esse operum omnium manifestationem. Aug. ergo 20. de Civit. c. 14. & 15. per libros, qui aperti sunt, intelligit Sanctos, in quorum mentibus, & cordibus Divina voluntas, & lex veluti clara, & expressa cognosci potest: per librum autem vitæ intelligit vim Divinam, qua unicuique præsens fiet, quidquid in vita male aut bene gessit. Cum enim ad judicium operum necessaria sit cognitio legis seu juris, facti seu operis, plures etiam libri videntur esse necessarii. Alii, in quibus præcepta scripta sint; alii, in quibus ipsorum operum historia sit conscripta: priores ergo libros intelligit Aug. esse corda Sanctorum, Divinum jus ac Divinam voluntatem exprimentia; alterum autem librũ vitæ intelligit esse memoriam factorum omnium, quæ virtute Divina in omnibus hominib. judicandis fiet. Et eandem fere expositionẽ sequens Richard. Victorin. in dicto lib. de potestate judic. intelligit, priores libros non esse quoslibet Sanctos, sed solos insignes ac perfectos viros, in quibus Divina lex, ac voluntas tanquam in speculo relucet. A qua interpretatione non abhorret Theodo. Daniel 7. nec Anselmus in Elucidario. Quia addit, librum vitæ esse vitam Jesu, quæ omnibus debet esse norma vivendi, & intelligi potest quasi lex, per quam omnes sunt judicandi. Beda vero per libros apertos intelligit scripturas, in quibus præcepta Divina continentur, quæ omnia probabiliter excogitata sunt. Vera tamen interpretatio, & maxime literalis esse videtur, plures libros, qui aperiendi sunt, esse omnium hominum & Angelorum conscientias, in quibus tam jura, quam facta conscripta reperientur, juxta illud Isai. 51. *Lex mea in corde eorum*; & Psal. 36. *Lex Dei ejus in corde ipsius*; & illud Jerem. 17. *Peccatum Juda scriptum est stilo ferreo in ungue adamantino exaratum super latitudinẽ cordis eorum.* Igitur ex iis, quæ in cõscientiis scripta fuerint, singuli judicandi sunt. Unde Paul. ad Rom. 2. *Thesaurizas tibi iram in die iræ, & revelationis justi judicii Dei*; & infra: *Ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimoniũ reddente illis conscientia ipsorum, & inter se invicem cogitationũ accusantium, aut etiam defendentium in die, cum judicabit Deus occulta hominũ.* Recte ergo per libros, qui aperiendi sunt, ex quibus judicandi sunt mortui, conscientias, seu memorias singulorum interpretamur cum Hieron. & Theodor. Dan. 7. Per librum autem vitæ, recte etiam intelligunt Hieron. & Aug. dicto l. 20. c. 13. librum illũ viventium, seu Divinam mentem, in qua prædistinati omnes conscripti sunt. Hic enim est frequentior usus hujus vocis in scriptura, ut latius tradit D. Th. 1. p. q. 24. & præsertim apud Jo. in Apoc. c. 13. *Adoraverunt eam omnes, qui habitant terram, quorum non sunt scripta nomina in libro vitæ*; & eodem c. 20. *Qui non est inventus in libro vitæ scriptus, missus est in stagnum ignis.* Idem fere habetur c. 21. & 22. Unde in aliis libris dicuntur esse conscripta omnia opera, in hoc vero libro vitæ præcipue dicuntur scripta nomina, seu personæ. Nam sicut in militia, alius est liber, in quo scribuntur delecti milites alii vero, in quibus describuntur vel leges, vel facta militũ; ita in præsenti, præter eos libros, in quibus scribuntur facta hominum, est liber vitæ in Deo, in quo describuntur, qui ad vitam æternam sunt electi, qui in die judicii aperiendus est: quoniam perspectis omnium conscientiis, & operibus statim constabit, qui sint de numero prædestinatorum, qui vero non, & omnibus notum fiet, quomodo Deus, & summa misericordia eos elegerit, & admirabili providentia per consentanea media ad fidem perduxerit, & non minori justitia eis præmium reddat. Dices: Cur nõ fit mentio alterius libri, in quo scripti sint reprobi, qui dici poterit liber mortis. Respondent Aug. & D. Th. eos, qui repudiantur, & rejiciuntur, non solere singulariter in libro describi. Hieron. autem sentit dari librum mortis, non quidem in mente Dei, sed dæmonis: quia licet Deus scientiam habeat omnium reproborum, tamen non per se, & quasi ex voluntate, & intentione

Quid sit aperire libros in die judicii.

Objectio.

sua

Solutio.

tione sua illos descripsit in mente sua, sed solum quia ipsi futuri erant tales, ideo eos præscivit, quod August. & Th. intendunt. At vero dæmon suum librum habet, in quo reprobos, & eorum opera scribit, quem ipse quidem in die judicii proferet, ut sui imitatores accuset. Tamen quia Deus per illum librum non judicabit, sed per singulorum conscientias, & suam scientiam, ideo de illo libro nō fit mentio in scriptura. Ex iis ergo satis constat, omnium opera manifestanda esse in die judicii, sub quibus facta & dicta, & occultissimæ cogitationes comprehenduntur, omnia enim hæc in conscientiis scribuntur, & omnibus proprium aliquod præmium, vel supplicium respondebit.

Liber mortis an detur.

Duo autem circa hoc inquiri possunt. Primum, an omnia, & sigula opera omnium hominum, & Angelorum fient nota omnibus aliis, an vero tantum singulis manifestanda sint, quæ sunt unicuique propria. Nam de hoc secundo nullum est dubium inter Theologos. Tum propter adducta testimonia scripturæ, tum etiam, quia hoc spectat ad æquitatem divini judicii, ut uniuscujusque causa legitimo testimonio comprobetur, quale erit in singulis testimonium propriæ conscientiæ, ut ex Paulo adductum est. De primo autem aliqui Theologi dubitant, quia non existimant, illud esse necessarium ad æquitatem divinæ justitiæ. In quam sententiam videntur inclinare Paludan. in 4. dist. 47. q. 1. a. 2. & Durand. q. 2. Multo autem verior est contraria sententia, quam tenet D. Th. d. 43. q. 1. a. 5. quæ 3. & Bonav. ibidem a. 3. & Richard. a. 7. & d. 47. a. 1. q. 3. & Soto q. 2. a. 3. Atque ad id persuadendū afferri possunt, pręter ea, quæ hic diximus, permulta alia, quæ Sect. 5. & 7. adducta sunt. Ratio est, quia non haberet illud judicium perfectā rationem generalis judicii, ac fere supervacaneum esset, si omnium causæ non essent in publicum proferendæ, & sententia, ac ratio ejus omnibus manifestanda.

Quomodo omnes omnium conscientias cognoscent in judicio qui aderunt.

Hinc oritur secundum dubium, quomodo hæc cognitio seu manifestatio facienda sit. In quo multa includuntur, scilicet an facienda sit per mentalem tantum manifestationem, an per vocalem. Item an sit in momento, vel in tempore facienda. De quibus omnibus Theologi locis citatis multa scribunt, sed ut recte dixit Magister, cum de hac re nihil per scripturam, neque per Ecclesiam sit nobis revelatum, nihil potest certo fundamento affirmari, cum Deus illis, & aliis modis, prout sibi placuerit, hoc facere possit. Tamen conjecturis utendo verisimile est, quod omnes Theologi docent, hujusmodi causæ manifestationem non esse totam vocibus sensibilibus exprimendam, esset enim res valde morosa, & non necessaria, ut optime Aug. lib. 20. de Civit. c. 14. & clarius in 16. Secundo credibile est, non esse futuram in unico instanti, quia non possent homines, præcipue reprobi tam multa simul distincte, & perfecte cognoscere, sine ingenti miraculo non necessario. Item non oportet, ut tam celebris actio uno temporis instanti transigatur: fiet ergo in mora aliqua, per successivam loquutionem mentalem, omnibus proportionatam. Tertio non est improbabile, aliqua peccata hominum esse voce sensibili redarguenda, & similiter aliqua bona opera laudanda. Quia cum illud judicium futurum sit sensibile, & inter homines, qui sese mutuo sensibiliter conspicient, ut supra diximus, videtur etiam conveniens, ut aliqua ratione fiat loquutione sensibili, qui modus est hominibus maxime accommodatus, & ad majorem honorem bonorum, iniquorum vero confusionem pertinens.

Operum vocalis manifestatio in die judicii est futura.

Hinc Richar. dist. 47. ar. 1. q. 3. credit, hanc vocalem manifestationem maxime esse futuram de operibus misericordię, & de peccatis eis oppositis, propter ea, quę de forma judicii Matth. 25. narrantur. Quod est incertum, quia non constat, ea omnia, quæ Christus ibi dixit, sensibili voce esse transigenda, & quia supra cum August. diximus, ea, quæ de operibus misericordiæ ibi dicuntur, tantum esse velut indicium quoddam judicii de omnibus operibus faciendi. Hinc etiam Sotus dist. 47. q. 1. a. 3. putat hanc vocalem redarguitionem, seu reprehensionem specialiter futuram respectu fidelium, & significat, hoc modo esse interpretandam sententiam Gregor. quod in judicio erit disceptatio sensibilis cum fidelibus peccatoribus, non vero cum infidelibus. Quod non solum est incertum, sed valde etiam voluntarium. Tum quia non habet fundamentum in scriptura: tum etiam quia maxime videntur reprehendendi infideles, præsertim Judæi, quia, ut Beda significat Luc. 23. & colligitur ex Scriptura illis maxime ostendet Christus sua vulnera, ut videant, quē pupugerunt, & confundantur. Item, quia si disceptatio sensibilis tantum est futura cum fidelibus peccatoribus per modum accusationis, excusationis, & redarguitionis: ergo pari ratione disceptatio sensibilis, quæ per modum laudis fiet cum justis, non fiet cum insignioribus, sed tantum cum mediocribus Sanctis, quia illi tantum dicuntur judicandi judicio discussionis: hoc autem videtur incredibile. Nam quo fuerint homines sanctiores, eo magis laudabuntur mentali, ac sensibili voce & lingua. Igitur nihil censeo posse hac in re dici, quod firmo nitatur fundamento: atque verisimilius esse, si quid agendum est voce sensibili, id non esse futurum respectu singularum personarum, sed in communi, vel respectu omnium, qui futuri sunt ad dexteram, vel ad sinistram, vel secundum aliquos generales ordines, aut vitiorum, vel virtutum genera, ut verbi gratia commendando prius misericordes, deinde Virgines, postea Martyres, & sic de vitiis contrariis, simili proportione. Unde fit tandem incertum etiam esse, an illa excusatio iniquorum, & demissio bonorum, quæ Matt. 25. insinuatur, futura sit sensibilis, vel tantum mentalis: & sane probabilius est fore mentalem, ut Sotus supra sentit q. 1. a. 4. & colligit ex testimonio Pauli ad Rom. 2. supra cit. & ex illo Sap. 4. *Dirumpet illos inflatos sine voce.* Et videtur colligi ex dictis, nam si sensibilis reprehensio non est futura cum singulis personis, sed generatim, non videtur habere locum excusatio vocalis, nisi fingamus, vel maximam confusionem multorum simul vociferantium, ac se excusantium, vel aliquem loco omniū esse locuturum; sed credibilius certe est, fore ut omnes iniqui tanto sint eo die stupore, ac terrore affecti, ut nec respondere, nec mutire audeant. De sanctis vero manifestum esse videtur, non posse, ut sonant, intelligi ea verba, quæ eis tribuuntur Mat. 25. *Quando te vidimus esurientem, &c.* quia neq; ipsi ignorabunt, neque interrogabunt aut interpellabunt Christum loquentem. Ergo illo dicendi modo solum voluit indicare Christus submissionem, & gratitudinem Justorum, qui omnem suam gloriam, & honorem, non tam suis operibus, quam Divinæ largitati, & gratiæ attribuent.

SECTIO X.

Quomodo sit proferenda sententia, & judicium absolvendum.

PRimum, examinata, comprobata, atq; conclusa uniuscujusque causa, sententiam esse proferendam, tam est certum, quam quod sit futurum singularum personarum judicium. Quia judicium per sententiam consummatur, & ita in citato loco Apoc. 20. postquam dictum est: *Aperti sunt libri*, subjungitur, *& judicati sunt mortui, ex iis quæ scripta sunt in libris secundum opera ipsorum.* Post manifestationem ergo causæ, adhuc superest judiciū, quod non nisi in sententia consistere potest.

Dubitari vero in primis potest, an omnes mali unica generali sententia judicandi sint, & similiter omnes boni, an vero de singulis proprię sententiæ proferendę sint. Mat. enim 25. significatur priori modo proferendam esse sententiam. Nam generatim reprobis dicitur: *Ite maledicti, &c.* electis autem, *Venite Benedicti Patris mei, &c.* In contrarium vero est, quia non omnes sunt eadem poena afficiendi, aut remunerandi eodem præmio, sed unusquisque pro suorum meritorum qualitate. Quapropter dicendum videtur, de singulis esse propriam & particularem sententiam ferendam, uniuscujusque meritis accommodatam, quod iis verbis eleganter docuit Greg. Nyss. orat. in illud: *Quod uni ex iis minimis fecistis, mihi fecistis. Adhuc versor circa spectaculum terribilis adventus Regis, quem describit nobis Evangelium: etiam nunc animus, terrore eorum, quæ dicta sunt, defixus pavore, atq; formidine torpet, veluti cernens quodammodo tum ipsum cœlorum Regem in solio glorioso terribiliter præsidentem: tum infinitas illas Angelorum legiones, Regem undiq; circumstantes, atq; ipsam magnum ac terribilē Regem ex inenarrabili gloria ad humanam naturam despicientem, & omne genus hominum, qui ex quo homines nati*

De singulis est sententia distincte proferenda.

sunt usque ad illam terribilem apparitionem invenientur, ad se se cogentē, & pro merito ac dignitate anteactæ vitæ, unicuiq; sententiam accommodantem. Etenim cum sententia nihil aliud sit, quam practicum judicium habens adjunctum imperium, seu voluntatem retribuendi unisuiq; juxta opera sua, necesse est, ut pro diversitate meritorum & retributionis, sententia varietur. Verisimile autem est, postquam de singulis in specie judicatū fuerit, ad consummandum, & absolvendum judicium proferendas esse illas duas generales sententias, quarum una reprobis, altera electis communis est. Nam quia omnes, qui in uno, vel altero ordine continentur in statu, & perpetua vivendi ratione conveniunt, inter se vero ipsi duo ordines nihil commune habeant, quod ad retributionem pertineat, ideo Christus non proferet unam sententiam utrique ordini communem, sed singulis ordinibus singulas. Unde quia omnes electi perpetua charitate illi conjungentur, idcirco proferendo sententiam eos ad se vocat, dicens: *Venite benedicti Patris mei*, quos merito hoc nomine appellat, quia divina benedictio, quę æternam electionem, & omnem gratiam complectitur, potissima fons est, & origo, quæ ad illum felicem statum eos perducet. Dicet autem illis. *Possidete regnum*, quia revera omnes cum ipso regnabunt in sæcula sæculorum, ut dicitur Apoc. 22. Dicuntur autem tunc Sancti percipere regnum, quamvis jam corpore, & animo beati sint, vel juxta phrasim Scripturæ, quia tunc manifestabitur eorum gloria & regnum, omnibus Angelis, & hominibus, juxta illud Sap. 5 *Nos insensati vitam illorum æstimabimus insaniam, & finem illorum sine honore, ecce quomodo computati sunt inter filios Dei, & inter Sanctos sors illorum est.* Vel, quia tunc novo modo & novo honore, corpore & animo accipient possessionem regni. At vero, quia reprobi omnes perpetuo erunt despecti, ac separati a Deo, ideo illis dicet, *Ite maledicti*, quo verbo pœna damni, quæ maxima est, significatur. Non vocat autem eos maledictos a Patre, quia perditio eorum non ex Deo, sed ex ipsis erit. Deinde subjungit pœnam sensus, *in ignem æternum.* Ex quo intelligimus, sub hac sententia non comprehendi parvulos, qui cum solo originali ex hac vita discesserunt, ii enim non ibunt in ignē æternum. Quod etiam constare potest ex ratione, quam Christus reddidit proferens hanc sententiam, tota enim in actualibus peccatis nititur. Et ratio hoc etiam confirmat, quia cum hi parvuli habituri sint statum valde diversum a cæteris reprobis, non oportuit eadem sententia damnationis cum eis involvi, judicabuntur ergo propria sententia generali respectu omnium illorum, quia omnes in eo statu æquales sunt, ab aliis autem diversa.

In universali judicio justitia servabitur sine misericordia.

Secundo intelligitur ex dictis, eo die esse a Christo proferendam sententiam servata in omnibus exacta justitiæ ratione, ita ut nullus sit futurus locus intercessioni, nullumq; misericordiæ perfugium: *Zelus, enim, & furor viri* (id est Christi judicis) *non parcet in die vindictæ, nec acquiescet cujusquam precibus, nec suscipiet pro redemptione dona plurima.* Tunc enim adimplebitur illud Jerem. *Ego Dominus scrutans corda, & probans renes, qui do unicuiq; juxta viā suā, & juxtā fructam adinventionū suarū*, tempus enim hujus vitæ concessū est ad veniā, & misericordiā obtinendā, postquā vero ad judiciū perventū fuerit, solius justitię distributivæ, & vindicativæ legibus agendum erit, de qua re legi potest Aug. ser. 67. de temp. & l. de decem chordis, c. 1. & 2. & aliis locis supra citatis. Greg. hom. 5. & 12. in Evang. Prosper l. 3. de vita contempl. c. 12. Bern. ser. 55. in Cant.

An sententia proferenda sit voce sensibili.

Tertio intelligitur ex dictis, an sententia proferenda sit voce sensibili, vel tantū mentali. Verisimile est enim privatas, ac singulares sententias mentaliter esse ferendas, quia cum omnibus sigillatim loqui voce sensibili valde molestum esset, & diuturnum tempus requireret: ita tamen hoc est intelligendum, ut hujusmodi sententiæ non tantum ab eis, ad quos pertinebunt, sed ab omnibus, qui judicio aderunt, cognoscantur, sicut de operibus diximus, utrobiq; enim eadem ratio est. Imo tota ratio ob quam opera omnibus manifestabuntur, erit, ut sententiæ æquitas ac justitia omnibus patere possit. Et ita sentiunt Patres supra citati. At vero sententiæ illæ generales, ut credi potest, voce sensibili proferentur, quod sensit Anselm. in Elucid. & Abulens. Matt. 25. q. 333. & frequentius Scholast. d. 47. propter rationes tractatas præcedenti sect. quia cum judicium sit sensibile, & a judice humano, & visibili, decet, ut etiam sententia proferatur aliquo modo sensibili: ergo saltem proferetur hoc modo quoad generales sententias.

Ultimo colligi potest ex dictis, finita sententia absolvendum ac dissolvendum esse judicium. Tum quia nihil jam ibi superest agendum, cum sententia sit veluti ultima forma judicii: tum etiam quia cum sententia Christi sit efficax statim sine mora executioni mandabitur, & ideo per modum efficacis imperii ab ipso profertur: *Ite maledicti*, & *Venite benedicti*. Statim ergo aperietur terra, ut damnatos devoret, & ipsi ire incipient in ignem æternum. Beati vero cum Christo recipientur in cœlum. Quanto autem tempore duraturum sit judicium hoc incertū esse docet Aug. l. 20. de Civit. c. 5. Nam licet communiter appelletur dies judicii: non tamen ibi dies sumitur proprie pro naturali die, sed pro toto tempore, quo fiet judicium: est autem verisimile, nec duraturum tantum per instans, ut supra dictum est, nec magna temporis mora, quia non erit Christo necessaria ad convincendas singulorum conscientias, & sententiam proferendam, Quod etiam insinuatur verbis illis Christi: *Sicut exit fulgur ab Oriente, & paret usque in Occidentem, sic erit adventus filii hominis.* Hac enim similitudine declaratur, breve futurum tempus, quo durabit Christi præsentia in hoc inferiori mundo in secundo advētu suo. Quod etiam significatur in illo Malach. 3. *Ero testis velox maledicis, adulteris, &c.* ut perpendit Aug. 20. de Civ. c. 26. & ita etiam sentiunt Scholastici frequentius dicta d. 47.

DISPUTATIO LVIII.

In quatuor Sectiones distributa.

De statu Christi, & totius universi post peractū judicium.

Explicatis omnibus, quę de secundo Christi adventu, ac generali judicio necessaria judicavimus, ut huic tandem operi finem imponamus, reliquum est, ut de statu Christi Domini post judicium disseramus: nihil enim aliud tam de mortali, quam de æterna ac Beata Christi Domini vita considerandum superest. Quia vero ubi fuerit corpus, illuc congregabuntur & aquilæ, & quia caput, ac totum corpus statum ejsdem rationis, atq; idem regnum possidebunt, ideo simul statum Beatorum omnium, qui cum Christo regnabunt, explicabimus. Ac denique; quia totus hic mundus renovandus est, ut sit amplissimum, atq; ornatissimum Christi, Beatorumq; domicilium, idcirco ab hac mundi renovatione disputationem exordiemur, ut tandem in æternæ felicitatis consideratione finiatur,

SECTIO I.

Utrum post reditum Christi in cœlum, statim mundus renovandus sit.

Principio statuendum est (quod in quæstionis titulo supponitur) finito judicio, Christum cum omnibus electis eadem, vel si fieri potest, majori gloria, & triumpho rediturum in cœlum, unde ad judicandum descenderat. Hoc de fide certum esse videtur, quia secundum fidem propria sedes, & locus beatorum corporum est supremum cœlum, ut supra diximus de ascensione Christi agentes, & late disputat Aug. l. 13. & 22. de Civ. per plura capita: cum ergo Christus inde descenderit ad judiciū peragendum, illo finito illuc rediturus est, ut ibi perpetuo cum suis electis regnet juxta illud Paul. 1. ad Thess. 4. *Simul rapiemur cum illis in nubibus obviam Christo in aera, & sic semper cum Domino erimus*; & hoc significavit ipse Christus illis verbis: *Venite benedicti patris mei, possidete regnum.* Nam in illo verbo, *Venite*, suū reditum in cęlum indicat, clarius vero in verbis illis Mat. 24. *Sicut fulgur exit ab Oriente, & paret usque in Occidentē: ita erit & adventus filii hominis, ubicunq; fuerit corpus illuc congregabuntur & aquilæ.* Ex quo aliqui colligunt, Christum venturum ad judicium ex Oriente, rediturum autem versus Occidentem. Ita significat Damascenus l. 4. de fid. c. 13. ubi hanc causam inter alias reddit illius antiquæ consuetudinis & traditionis, fundendi preces versus Orientē, cujus meminit etiā Aug. l. 2. de ser. Domini in monte c. 9. & Justin. q. 118. ad Gentes Basil. l. de spi-

Christus post judicium iterum cum beatis ascendet.

Consuetudo orandi versus Orientē.

spiritu s.c.27.Epiph.hær.19. *Quocirca*, inquit Damascenus, *ejus adventum operientes ad Orientem adoramus*. Sed sive rediturus sit versus Occidentem, sive eadē via) qua venerat, certū est tamen, non permansurū in terra, sed ascensurum in civitatē sanctā Jerusalē, cujus felicitatem describit Joan. Apoc. 21. & 22. concludens: *Ecce venio cito, & merces mea mecum est, reddere unicuiq; secundum opera sua. Beati, qui lavant stolas suas, ut sit potestas eorū in ligno vitæ, & per portas intrēt in civitatē.*

Reproborum ad inferos descensus qualis.

Secundo hinc fit, eadem certitudine sentiandum esse, finito judicio, reprobos descensuros in infernum, juxta illud: *Ite in ignem æternum*, quod expresse traditur Apo. 20. *Infernus, & mors missi sunt in stagnum ignis*. Unde probabiliter colligitur, ad vocem, & imperium Christi aperiendum esse magnum terræ hiatum, ut corpora damnatorum descendant. Cum enim illa corpora subtilitatis dote non sint affecta, non possunt terræ corpus penetrare, neq; oportet hoc miraculum tunc fieri, facilius enim est, terram aperiri ad devoranda illa, maxime cum hiatus ille terræ deservire possit ad perfectā mundi purgationem, & renovationem, ut postea dicemus. Quin potius, ut hoc obiter dicamus, multi existimant illum hiatum terræ perpetuo permansurum oculis pervium, ut possint Beati oculis etiā corporeis pœnas damnatorum intueri, nam ut Lactantius ait l.7.c.26. *Omnis turba impiorum pro suis facinoribus in conspectu Angelorum, atq; Justorum perpetuo igni cremabitur in æternum*. Atq; idem docet Greg. ho. 40. in Evang. & Ansel. in Elucid. & Mag. cum Theologis in 4. d. 50. Qui tamen non declarant, illam visionem futuram esse corporalem, neq; ad statum, & perfectionem Beatorum necessaria videtur. Multoque minus necessarium, ac decens videtur, ut hiatus ille perpetuo in terra duret, qui & præternaturalis est ipsi elemento, & ad Universi pulchritudinē, vel ad gloriā Beatorum nihil conferre potest: & alioqui ad damnatorum hominū pœnas spectat, ut lumen cœli videre non possint. Advertendum autē est, hoc, quod dicimus, solū esse certū de dæmonibus, ac de hominibus, qui propter peccata propria damnantur: nam de parvulis incertum est, quē locū sint habituri, supposito, ut magis pie, ac probabiliter creditur, non esse igne inferni cruciandos, de qua re alibi dicemus, quoniā ad præsentem disputationē non spectat.

Tertio dicendum est, post reditum Christi in cœlum, mundum esse renovandum. In qua assertione duo continentur, primum est, in fine mundi, & tempore ultimi judicii futuram esse singularem mundi renovationem, & quasi alteram recreationem. Hoc sæpe est in Scriptura promissum, Isai. 65. *Ecce ego creo cœlos novos, & terrā novā, & non erunt in memoria priora, & non ascendent super cor. Sed gaudebitis, & exultabitis in sempiternum in iis, quæ ego creo*: & c. 66. *Sicut cœli novi, & terra nova, quæ ego facio stare coram me, dicit Dominus, sic stabit semen vestrum, & nomen vestrum* & Apoc. 21. *Vidi cœlum novum, & terram novam, primum enim cœlum, & prima terra abiit*. Quæ loca intelligenda esse de corporibus cœli, & terræ, & de sensibili, ac materiali eorum alteratione, & innovatione in fine mundi futura, docent Sancti omnes ea exponentes, & satis explicuit Petrus 2. ep. c. 3. ubi cum dixisset, hæc omnia esse dissolvenda concludit: *Novos vero cœlos, & novam terram secundum promissa ipsius expectamus, in quibus justitia habitat*. Ratio vero hujus innovationis in promptu est. Quia mundus est propter homines, & præsertim propter electos, juxta illud Pauli 1. ad Cor. 3. *Omnia vestra sunt, vos autē Christi*: cum ergo status electorum hominum adeo sit innovandus, ac perficiendus, decet, ut totus hic mundus innovetur, ac perficiatur modo consentaneo hujusmodi statui Sanctorum hominum. Item quia nunc mundus habet statum generationibus, & corruptionibus accommodatum; sed post judicium cessabit generationum ac corruptionum perpetua successio; ergo oportet, ut status etiam mundi innovetur, & statum recipiat immortali vitæ proportionatum. Et hoc est, quod Paulus ajebat ad Rom. 8. *Expectatio creaturæ revelationem Filiorum Dei expectat: vanitati enim* (id est perpetuæ mutationi, ac successioni) *subjecta est non volens, sed propter eum, qui subjecit eam in spe, quia & ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis, in libertatem gloriæ Filiorū Dei*: & ideo subdit: *Quod omnis creatura ingemiscit, & parturit*. Per hanc metaphoram explicans imperfectionem

Cur mundus post judicium renovandus.

præsentis status totius mundi, sub quo dicitur ingemiscere creatura, & parturire expectando, & quasi appetendo perfectionem, atq; innovationem suam.

Posterior pars propositæ assertionis erat, hanc innovationem futuram peracto judicio, & post reditum Christi in cœlum, quæ non est certa. Aliqui enim Theologi vel omnino, vel magna ex parte ponunt, hanc renovationem futuram ante judicium, ut constare potest ex iis, quæ tradidimus Disp. præcedenti, sect. 2. & amplius patebit ex iis, quæ sequentibus sectionibus dicemus, ubi & auctores insinuabimus, & varias sententias, ac rationes pertractabimus, quod hic commode præstari non potest. Nunc breviter probatur primo nostra sententia ex Paul. 1. ad Cor. 15. dicente: *Deinde finis, cum tradiderit regnū Deo, & patri, cum evacuaverit omnem principatum, & potestatem & virtutem: oportet autem illum regnare donec ponat omnes inimicos ejus sub pedibus ejus*. Ex quibus verbis, ac vero eorum sensu hæc rerū series, & ordo colligitur. Primum, Christum regnaturum esse, regendo, & gubernando Ecclesiam, electos, & amicos suos congregando, hostes autem debellando, donec illos sibi perfecte subjiciat, juxta illud Ps. 109. *Sede a dextris meis donec ponam inimicos tuos scabellum pedū tuorum*, & ad Hebr. 10. *De cætero expectans donec ponantur inimici ejus scabellum pedum ejus*. Quod fit in toto Ecclesiæ militantis progressu, consummabitur autem in die judicii, quando Christo flectetur omne genu, & tunc abolebit *omnem principatum potestatem, ac virtutem*. Quæ verba de dæmonibus multi interpretantur, in quibus horum ordinū distinctio permansit. Unde ad Eph. 6. dicit Paulus *nobis esse colluctationem adversus principes, & potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum*: qui nunc non sunt aboliti prorsus, permittitur autem eis nonnulla potestas usque ad diem judicii, & tunc cessabit, & potestati Christi omnino subjicientur, ut recte exponit Chrysost. hom. 39. in 1. ad Cor. quē Oecumen. & Theoph. sequuntur, & in eadem sententia est Theodoretus. Postquam autem in die judicii omnia Christo fuerint subjecta, tunc in cœlum cum suis rediens tradet regnum Deo, & Patri, non se regno spolians, sed totum illud offerens, ac repræsentans Patri in illius honorem, & gloriam, ostendens, ipsum esse (ut ait Ambros.) ex quo omnis paternitas in cœlo, & in terra nominatur, & perducens totum suum regnum ad eum statum, in quo clara Patris visione fruatur, & summa rectitudine voluntatis & charitatis in illum tendat, eiq; deserviat. *Deinde autē finis*, id est, consummatio, & omnimoda perfectio rerum omnium ad perfectionem mundi pertinentium, ut significavit Anselmus, seu cessatio temporis, & generationum omnium ac corruptionum, tunc enim dici simpliciter potest futurus universi finis, seu consummatio sæculi, ut appellatur Mat. 24. & 28. Secundo probatur dicta sententia testimonio Aug. 20. de Civit. c. 4. *Peracto*, inquit, *judicio, tunc esse desinet hoc cœlum, & hæc terra, quando incipiet esse cœlum novum, & terra nova*; & in hunc modum exponit illud Apoc. 20. *Vidi thronum magnum candidum, & sedentem super eum, a cujus conspectu fugit cœlum, & terra*, & notat, non dixisse Joannem, & ab ejus facie fugit cœlum, & terra, quoniam nondum factum est, antequam esset de vivis, & mortuis judicatum, sed dixit, a cujus facie fugit, ut indicaret, quod postea futurum est. Quam Augustini sententiam sequitur Julian. l. 3. Progn. c. 47. & 48. & Anselmus in Elucid. Tertio tandem probari potest ratione supra tacta præcedenti disp. sect. 1. Quia donec omnes reprobi de hoc mundo expellantur, non erit commodum tempus purgandi, ac renovandi illum, quoniam per eorum præsentiam quodammodo contaminatur, nec etiam expediebat, damnatos frui, vel ad modicum tempus luce, & pulchritudine hujus mundi innovati, & ad quendam gloriæ statum perducti. Quæ rationes ex iis, quæ dicemus in sequentibus sectionibus, amplius confirmabuntur, & expedientur difficultates, quæ hoc loco possunt occurrere.

Probatio ex Scriptura.

Probatur ex Patribus.

Probatur ratione.

SECTIO II.

Qualis futura sit hæc mundi renovatio.

Non defuere authores Catholici, qui existimarent hanc mundi innovationem futuram esse substan-

Vs redigendus sit in nihilum mundus.

tialem, ut ita dicam, ita ut omnia simplicia corpora tam cœlestia, quam terrestria substantialiter sint annihilanda, vel saltem corrumpenda, & nova alia creanda, vel generanda alterius substantiæ, ac naturæ. Ita sentiunt ex recentioribus scriptoribus Ambros. Catharin. in commentariis super ad Hebræos 1. & 2. Petr. 3. & Hieronymus Magius lib. 2. de exustione mundi c. 6. & 7. multa disputat in hujus sententiæ confirmationem. Et Franciscus Vallesius lib. de Sacra Philos. c. 89. Ex antiquis vero Patribus favere videtur huic sententiæ Hilarius in id Ps. 118. *In æternum Domine Verbum tuum permanet in cælo*; ubi dicit, non esse legendum *in æternum*, sed in sæculum, quia post hoc sæculum cęlum, & terra transitura sunt, ut sit cęlum novum, & terra nova. Præterea Chrysostomus hom. 14. in ad Roman. circa illa verba: *Vanitati creatura subjecta est*, per vanitatem, corruptionem explicat, dicens propter peccatum hominis, & universum totum, & cęlum ipsum factum esse corruptibile, ac tandem esse corrumpendum: non ita ut in nihilum transeat, sed ut in aliud incorruptibile transmutetur. Eadem repetit homil. 1 n. ad Populum. Et eum imitantur Theodoret & OEcumen. ad Rom. 8. ubi Thodor. ita explicat hanc sententiam, non quod cęlum prius fuerit creatum incorruptibile, sed quod Deus prævidendo futurum peccatum hominis, illud corruptibile creaverit, quia non decebat hominem vivere in statu corruptionis, & tamen cęlum, quod propter hominem creabatur, esse incorruptibile, donec per resurrectionem homo in statum immortalitatis transferatur. Eandem sententiam constanter docet Justinus Mart. q. 93. 94. & 95. & Ambros. l. 1. Exameron. c. 6. Idem sentiunt Basil. hom. 3. Exameron. & Gregor. Nyssen. lib. de creat. hom. c. 24. denique legimus in l. 7. & 3. recognit. Clementis, supremum cęlum (quod Empyreum vocamus) immutatum permansurum, inferiores vero cęlos prorsus esse abolendos, & in meliores commutandos. Quam sententiã referens Hieron. Isai. 51. & 65. dicit hanc fuisse antiquorum Philosophorũ opinionem omnia, scilicet, quę cernimus, igni aliquando esse peritura; & hanc opinionem philosophorum attigit Euseb. l. 15. de præparat. Evang. c. 17. ubi dicit, hoc fuisse dogma Stoicorum, quod Zeno, Cleantes, & Chrysippus astruxerunt. Fundamentum hujus sententię sumitur ex variis Scripturę locis, Isa. 34. *Tabescet omnis militia cælorum, & complicabuntur sicut liber cæli, & omnis militia eorum defluet, sicut defluit folium de vinea.* Ubi per militiam cęli significantur stellæ. Unde Hier. & Cyrillus ibi tradunt, hæc verba Isaiæ eadem esse cum illis Christi Matth. 24. *Stellæ cadent de cælo*, quæ proprie ut sonant esse intelligenda, videtur Propheta satis declarasse, similitudine foliorum de arbore cadentium. Præterea c. 51. *Cæli* (inquit) *sicut fumus liquescent, & terra sicut vestimentum atteretur.* Ubi Aquila, & Symmachus (ut notat Hieron.) sic verterunt, *Cæli comminuentur in nihilũ, & in salis modũ conterentur, & evanescent.* Ad hæc c. 65. *Ego creo cælos novos, & terram novam, & non erunt in memoria priora*, & Apoc. 21. *Vidi cælum novum, & terram novam, primum enim cælum & prima terra abiit, & mare jam non est.* Præterea Job. 14. *Homo cum dormierit, non resurget, donec atteratur cælum.* Eccles. 17. *Quid lucidius sole, & hic deficiet.* Denique Ps. 101. *Opera manuum tuarum sunt cæli ipsi peribunt, tu autem permanebis, &c.* Et eadem verba habentur ad Hebr. 1. & Matth. 24. *Cælum, & terra transibunt, verba autem mea non transibunt.* Denique 2. Petr. 3. est celebris locus infra tractandus. Quæ omnia loca possunt proprie intelligi, & in eo nihil est incommodi, imo neq; aliquid contra Philosophiam, & rationem naturalem, Nam Plato in Timæo, & plerique alii Philosophi senserunt cęlos esse corruptibiles, & aliquando esse corrumpendos. De quo multa congerit Siatus l. 3. Bibliot. c. de ethn. rapsodia. Item cum post diem judicii cessatura sint omnia munera, propter quæ creata sunt sydera, & cęlestia corpora, ut dicitur Deut. 4. quid mirum quod substantia etiam illorum mutetur? Præterea ex motu venamur naturam corporum, cum ergo post diem judicii cessaturus sit motus cęlestium corporum, inde colligere possumus mutandam esse illorum naturam. Cur enim perpetuo manebit præter naturam, ac violente illa substantia. Simile argumentum est, quod post judicium erunt cęli lucidiores, Isa. 30. habebunt ergo alias proprietates a cęlis, quæ nunc sunt: ergo & aliam substantiam. Ultimo adjicere hoc loco possumus carmina Sybillina, quæ Aug. refert l. 8. de Civ. c. 23.

Alia legi possunt in l. 2. Carminum Sybillarum.

Tempora torpebunt vidua omnia femina mundi,
Aer, terra, salum, lux, ignis fervida, cœli
Cardo, dies, noctes, concident omnia in ignes,
Et fiet species quam desertissima rerum:
Omnia namque cadent lucentia sydera cælo.

Altera opinio.

Secunda opinio referri potest quorundam, qui dixerunt, hanc immutationem futuram quidem esse substantialem, non tamen in omnibus corporibus, sed tantum in elementis. Ita videtur sensisse ex parte Beda, 2. Pet. 3. ubi dicit, ignem conflagrationis duo elementa penitus esse consumpturum, scilicet aquam, & ignem, alia vero duo purganda esse, & in meliorem statum restituenda, scilicet terram, & aerem, quæ intelligit significari per novos cęlos & terram novam. Item tenet Glossa ordinaria 2. Petr. 3. & quoad elementum aquæ non reputant improbabile August. 20. de Civit. c. 16. & Ambros. sic ut sunt commentarii in Apoc. c. 21. quia ibi de mari dicit Joann. non amplius futurum. De corporibus autem cęlestibus sentit Beda non esse substantialiter immutanda, in quo cum opinione Aug. quam statim afferemus, convenit.

Dico primo, per hanc mundi innovationem non esse aliquod ex elementis, vel ex corporibus cęlestibus omnino annihilandum, ita ut neque ipsius substantia maneat, neque aliud simile, seu proportionale loco illius producatur. Hæc conclusio solum videtur esse certa de fide quoad cęlum, & terram, quidquid illud sit, quod iis vocibus in scriptura significatur, quãdo dicuntur perpetuo permansura cęlum novum, & terra nova. Nam de aliis corporibus nihil hujusmodi aperte scriptum legimus. Est tamen communior, ac probabilior Theologorum sententia, permansura quatuor elementa sive ejusdem formę, & substantiæ, cujus nunc sunt, sive alterius, & præterea cęlum, quod sit corpus a quatuor elementis distinctum, & sublimius illis. Et probatur primo, quia nomine cęli, & terræ comprehendi solent in scriptura omnia simplicia corpora, ut patet statim in principio Genesis juxta probabiliorem, magisque receptam sententiam. Quæ docet in verbis illis: *In principio creavit Deus cælum, & terram*, nomine *terra*, comprehendi aquam, quia ex utraq; veluti corpus unum conficitur, per *cælum* autem significari expansionem cæterorum corporum lucidorũ, & transparentium: sic ergo intelligendum erit, cum dicuntur futura cęlũ novum, & terra nova. Secundo probatur, quia in scriptura non legimus mundum annihilandum, sed innovandum, & a servitute corruptionis liberandum, ut dicitur ad Rom. 8. propter quod 1. ad Cor. 7. ait idem Paulus: *Præterit figura hujus mundi*, non substantia, ut notarunt Hiero. & Aug. infra citandi. Nomine autẽ mundi, ut dixit Tert. de velandis virgin. cap. 4. *cælum, & quæ in eo sunt sydera, & astra, & terra, & freta, & omnis census elementorũ significantur.* Unde Paul. dicto loco ad Rom. 8. omnẽ creaturã dixit liberandã a servitute corruptionis, ubi non de hominibus, sed de inanimatis corporibus, quę homini serviunt, aperte loquitur. Ergo necesse est, ut per omnẽ creaturã intelligat saltẽ simplicia corpora, ex quibus hic mundus essentialiter constat, & in eis, quasi in semine, cætera continentur, de quibus etiã recte intelligi potest illud Eccles. 3. *Cognovi, quod omnia, quę fecit Deus, ipsa erunt in æternũ.* Ergo juxta modũ loquẽdi Scripturæ mundus hic perpetuo duraturus est, ut constans ex omnibus simplicibus corporibus. Tertio de cęlesti corpore, & de terra omnes consentiunt, quia de iis satis aperte scriptura loquitur, ut dixi. De aere vero probatur necessariũ esse, cum manere, quia nõ est futura inanis, & vacua tota hæc expansio, quę inter terrã & cęlũ interjacet: nec est aliud corpus accommodatius quo repleri possit. Rursus de igne scriptura non dicit, ipsum esse corrumpendum: neque facile fingi potest, cur igne conflagrationis corrumpendus sit, præsertim cum non sint diversæ naturę, ut inferius dicemus. Et accedit Philosophica conjectura, quia ignis est perfectior reliquis elementis, & quodammodo magis incorruptibilis, quia est magis activus, & nobiliorẽ, ac perfectiorẽ locũ occupat: ergo si cętera perseveratura sunt, cur nõ ignis? Atq; similia argumẽta fieri possunt de aqua, tũ quia licet scriptura de illa nihil in specie affirmet, tã-

nica

non neq; etiã negat. Verba enim illa Apoc. 21. *Et mare jã non est*, vel exponi possunt cum Aug. 20. de Civ. c. 16. de illo mari, de quo c. 20. dictum erat: *Et dedit mare mortuos suos*, id est hoc sæculum turbulentum, & procellosum: vel intelligitur de mari, quoad proprias qualitates, & motum maris, ut Ans. D. Th. & alii exponunt, satis servata verbi proprietate. Deniq; potest addi conjectura philosophica, quia si manet unũ contrariorũ: ergo & reliquum: nam hoc spectat ad Universi perfectionem.

Secundo dicendum est, cœlum Empyreum idem omnino post diem judicii permansurum. Hoc a fortiori docent omnes Patres, & Doctores postea referendi. Neque est nobis modo probandum, hoc cęlum existere, sed supponendum ea iis, quæ traduntur in 1. p. q. 66. art. 2. & ex communi cũsensu Theologorum, & aliquorum Patrum. Quo supposito probatur assertio, quia licet velimus omnia citata Scripturæ loca interpretari de cœlo proprie dicto, ut ab elementis distinguitur, & de substantiali ejus immutatione, nihil est, in omnibus illis testimoniis, quod vel probabiliter suadeat hujus cęli corruptionem, vel immutationem. Quia omnia illa satis intelliguntur de cæteris cœlis: præsertim cum scriptura loquatur de cęlo visibili, quod homini notius est, & de Sole, Luna, & stellis, quæ in his cœlis sunt. Præterea, quia licet de aliis cœlis utcunque probabile sit, esse corrumpendos propter aliqua scripturarum testimonia, tamen de hoc cęlo non est id verisimile, quia neq; Scriptura de illo hoc unquam significavit, neq; est consentaneum fini ejus. Creatum est enim non propter usum harum rerum inferiorum, neq; propter earum generationes, & corruptiones conservandas, seu ut sit perpetua Beatorum sedes, quam oportet esse ex se perpetuam, & æternam, sicut est ipsa beatitudo. Unde hic locum non habet conjectura supra adducta ex Theodoreto, scilicet, quod dum homo est in statu corruptionis, non expediat cęlum propter ipsum factum esse incorruptibile: tum quia hoc cęlum non solum factum est propter homines, sed etiam propter Angelos, qui Deo ab initio fere mundi perfruuntur. Tum etiam, quia non est factum propter homines ut viatores, sed ut beatos, qui licet non essent futuri ejus incolæ usque ad Christi ascensionem: tamen ad liberalitatem, & munificentiam Dei spectabat, illud præparare, ac disponere modo beatitudini hominum accommodato. Si enim ab initio paravit carcerem, & ignem diabolo, & sectatoribus ejus, quomodo non magis præparavit cęlestem domum Sanctis suis condignam? Unde merito hanc veritatem confirmare possumus illis verbis Christi: *Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi*. Nam licet intelligi possint de visione beata, vel ęterna vita, tamẽ optime etiam intelliguntur de ipso sensibili loco, in quo Sancti regnant. De quo etiam recte intelligi potest illud 2. ad Cor. 5. *Scimus, quoniã si terrena domus nostra hujus habitationis dissolvatur, quod ædificationem ex Deo habemus, domum non manufactam, æternam in cœlis*.

Ex quibus non solum censeo probari, cęlum illud nõ esse substantialiter immutandum, sed neq; omnino etiã accidentaliter, neque purgandum, neq; innovandum. Hæc omnia probat ratio ex fine hujus corporis deducta: sicut enim Beatorum corpora statim habent omnẽ perfectionem internam gloriæ, ita decet corpus illud, quod statui beatitudinis dicatum est, sẽper habere perfectionẽ illi statui debitam; non est ergo quod immutetur, vel innovetur, neque oportet scripturæ testimonia, quæ de cęlo novo loquuntur, ad illud extendere. Rursus inductione quadam declarari potest, quia illud cęlum non relinquet, aut immutabit suum motum, nullum enim habet, sed quietum semper manet, & manebit: neque indiget purgatione, cum ex sua creatione purissimum sit, & nihil coinquinatum in illud intraverit: denique cum sit lucidissimum, & pulcherrimum, nulla innovatione, vel alteratione eget; ergo nulla mutatio in eo fiet. Dices, indigere purgatione, quia in eo angeli peccarunt. Respondetur incertum hoc esse, quia fortasse Angeli quamdiu fuerunt viatores, non fuerunt in cęlo empyreo, sed in aliquo inferiori corpore, de quo alias. Deinde dicitur, quoniam peccatum angeli fuit mere spirituale, & independens a loco, & corpore externo, ideo non contaminavit illud, quare ea ratione non indigebit purgatione.

Tertio dicendum est, reliqua cęlestia corpora inno-

venda quidem esse, atque immutanda, secundum aliqua accidentia, permansura vero esse eadem numero secundum substantiam. Hanc assertionem constituo solum ut probabiliorem, non ut certã. Prior enim sententia, licet ab scholis rejecta videatur, non tamen potest illi aliqua probabilitas denegari, cum & in sacra scriptura apparens habeat fundamentum, & propter illud a multis ex SS. Patribus approbata videatur. Et D. Aug. qui nostram sententiam maxime tuetur, exponens illa verba Ps. 101. *Ipsi peribunt, tu autem permanebis*, hanc quæstionem attingens sic inquit: *Sunt autẽ & cœli cœlorum superiores in firmamento, sed utrũ & ipsi perituri sint igne, an ii solũ cœli, qui etiã diluvio perierunt, disceptatio est aliquando scrupulosior inter doctos, nec facile, maxime in angustia temporis, explicari potest*, non est itaque res certa. Conclusionem vero positã, ut probabiliorem tenent Scholastici cum Magistro, & D. Th. in 4. d. 47. & 48. qui in hac re potissimum secuti sunt Aug. 20. lib de Civ. c. 14. 16. 18. & 24. In eadẽ vero sententia fuit Hier. Isai. 61. ubi tractans prædicta scripturarum loca, sic concludit: *Ex quo ostenditur, perditionẽ cœlorum non interitum sonare, sed mutationem in melius*, & iterum: *Ex quo perspicuum est, cœlum & terram non perire, & in nihilum redigi, sed in melius commutari*. Atque id latius persequitur c. 65. Isa. ubi adducens illud Ps. 101. *Ipsi peribunt, tu autem permanes, & omnes sicut vestimentũ veterascent, & quasi amictum mutabis eos, & mutabuntur*: concludit: *In quo perspicue demonstratur, perditionem, & interitum non abolitionem in nihil, sed commutationem sonare in melius*; quod postea confirmat aliquibus scripturæ locis, quæ postea tractabimus. Ejusdem sententiæ est D. Gregor. l. 17. Moral. c. 5. ubi exponens illa verba Job. 24. *Humiliabuntur sicut omnia, & auferentur*, dicit, *Cœlum, & terrã auferri, seu transire per eam quam nunc habent imaginẽ: tamen per essentiam sine fine subsistere*. Idem sentit Beda loco superius cit. & lib. de temp. ratione c. 66. ubi locum Petri de cęlo aereo explicat. Item Gennadius de Eccles. dogmat. c. 70. & Primasius in c. 1. Epi. ad Hebr. ubi idem sensit Ambros. sic exponens illa verba: *Ipsi peribunt, tu autem permanes. Pereunt ab eo quod sunt, dum immutantur in melius creatura*. Idem significat in cap. 21. Apoc. Clarius Anselm. ad Hebr. 1. & 12. & Apoc. 20. 21. & Julian. Pomerius lib. 3. Prognost. c. 46. Ex Græcis idem aperte sensit Epiph. hær. 64. citans Proclum, & Methodium, ubi diffuse quæst. tractat, & scripturæ testimonia explicat dicens: *Hic mos est scripturis, ut hanc mundi transmutationem in meliorem ac magis gloriosam restitutionem interitum, ac perditionem dicant, tanquam videlicet prior figura pereat per universorum ad illustriorẽ statum mutationem, nam nulla contrarietas, aut absurditas est in divinis scripturis. Præterit enim figura hujus mundi, & non mundus: dictum est. Sic sane morem habent scriptura, ut perditionem vocent mutationem in meliorẽ, aut pulchriorem prioris formæ*. Idem sentit Irenæus l. 4. contra Hær. c. 6. eodem modo exponens dictum locum Pauli, & alia testimonia, & OEcumenius in collectaneis 2. Petri 3. ubi licet dicat, cęlos esse igne purgandos, de quo statim dicemus, negat tamen secundum substantiã esse immutandos. Potest autem hęc sententia variis modis ex scriptura confirmari. Primo ex illis locis, in quibus cęlorum perpetuitas, & incorruptio *significatur*, Ps. 148. *Ipse dixit, & facta sunt: ipse mandavit, & creata sunt; Statuit ea in sæculum, & in sæculum sæculi, præceptum posuit, & non præteribit*. Quæ verba adeo perspicua sunt, ut non videatur cęlorum perpetuitas clarius posse describi, de qua dicitur Job. 37. *Tu forsitan cum eo fabricatus es cœlos, qui solidissimi quasi ære fusi sunt*. Ac denique maxime in cęlis locum habet illa generalis sententia. *Omnia opera, quæ fecit Deus, perseverant in perpetuum*. Secundo recte argumentatur Hier. loco supra cit. ex illo Isai. 30. *Erit Lux lunæ sicut lux solis, & lux solis erit septempliciter sicut lux septem dierum in die, in quo alligaverit Dominus vulnus populi sui*. Quæ verba optime ibi exponit Hieron. de tempore post secundum Christi adventum. Nam si sol, & luna eo tempore lucidiora futura sunt, supponitur illa, tunc esse duratura, & consequenter reliqua corpora cęlestia, nam eadẽ est omniũ ratio: neque commode hoc exponi potest de alio sole, vel alia luna, alioqui esset manifesta ęquivocatio: nã Propheta utitur his nominibus prout sunt in communi

Hieron. Cœlestia corpora non immutabuntur secundum substantiam

usu, communiter autem usurpantur hæc tanquam nomina singularia significantia tantum hunc solem, & lunam, quæ nunc sunt. Tertio utuntur prædicti Patres præsertim Epiph. & Hier. illo testimonio ad Rom. 8. *Scimus, quod omnis creatura ingemiscit, & parturit usq; adhuc: non solum autem illa, sed & nos ipsi primitias spiritus habentes, & ipsi intra nos gemimus adoptionem filiorum Dei expectantes redemptionem corporis nostri.* Quorum verborum sensus est, sicut non appetimus nostri corporis immutationem, & glorificationem: ita reliquas creaturas potissime cœlos expectare, & ingemiscere suam innovationē & instaurationem; ergo signum est, hanc innovationem non esse futuram per substantialem immutationem, quia si cœli non essent permansuri secundum suam substantiam post illam innovationē, non esset eorum perfectio, sed potius destructio; unde nec expectarēt illā, sed timerent potius. Sicut nos, si non essemus in iisdē corporibus surrecturi, non appeteremus illā immutationem, neque illa posset dici redemptio corporis nostri.

Quarto argumentari possumus ex loco 2. Pet. 3. quod est potissimum prioris sententiæ fundamentum, hoc modo: nam si cœli essent corrumpendi substantialiter, maxime per ignem conflagrationis, de quo Pet. d. Epist. loquitur: sed ignis ille non attinget corpora cœlestia, neque illa potest corrumpere, quod primo Hier. & Aug. supra colligere conantur ex verbis Petri: *Latet enim eos, hoc volentes, quod cœli erant prius, & terra de aqua, & per aquam consistens Dei Verbo, per quæ ille tunc mundus aqua inundatus periit.* In quibus verbis juxta communē expositionem, & planum contextum, necesse est, per cœlos aera significari juxta frequentem usum Scripturæ: sic enim dicuntur volucres cœli, cataractæ cœli, &c. Quod autem hic sit sensus patet primo, quia solum loquitur de hoc mundo inferiori, qui aqua inundatus fuit. Secundo, quia dicit cœlos, & terram de aqua, & per aquam consistere, quod de superioribus cœlis commode exponi non potest, quia illi cœli nullo modo facti sunt ex aqua, cum in principio simul fecerit Deus cœlum, & terram. Hoc enim de solo cœlo Empyreo exponere, & æthereos cœlos, ac stellas ex aqua tanquam ex materia putare procreata, nec philosophicis principiis consentaneum est; nec in Theologia habet aliquod fundamentum. Recte ergo hæc Petri verba de aere exponuntur, vel per aerem, & terram explicando ea, quæ in iis habitant, ut volatilia, quæ sunt veluti ornamentum cœli & ex aquis facta sunt, & similiter plantæ, & alia, quæ ex terra nascuntur, vel in terra habitant, quæ sine aquis consistere non possunt. Vel per aerem, & terram explicando ipsa elementa non secundum substantiam eorum, sed secundum dispositionem aptā ad conservationē viventium, sic enim quodammodo consistunt per aquā, quia & terra discooperta fuit aquis, ut inhabitari posset, & locus ille aere fuit repletus, ut in eo homines & animalia possent vivere. Loquitur ergo Petrus in prædictis verbis de cœlo aereo; ergo de eodem intelligendum est, quod subdit; *Cœli autem, qui nunc sunt, & terra, eodem verbo repositi sunt igni reservati in diem judicii, & perditionis impiorum hominum*; ergo non cœli ætherei, sed aerei illo igne conflagrabunt. Quin potius hinc colligunt Scholastici cum Aug. ignē diei judicii ascensurum usque ad eum locum, quem aquæ diluvii occupaverunt, non tamen ulterius progressurū. Quæ consequutio quamvis non sit evidens, quia ignis est magis activus quā aqua, & natura sua sursum ascendit, cum aqua potius descendat: tamen, cum utraque inundatio tam aquæ, quam ignis non tam fundetur in horum elementorum naturis, quam in divina ordinatione, est valde verisimilis, quia utraque inundatio illum habebit terminum, quem justitia divina præfixit. Significat autem Petrus esse divina voluntate statutum, ac definitum, ut idem mundus, qui aquis diluvii periit, igne judicii ardeat; utriusque enim diluvii causæ sunt peccata hominum, quibus totus hic mundus quodammodo contaminatur; ergo totus sermo D. Petri est de inferiori mundo, quem homines incolunt, atque de cœlo aereo, non æthereo. Sed difficultas est in sequentibus verbis: *Adveniet autem dies Domini ut fur, in quo cœli magno impetu transient, elementa vero calore solvētur, terra autem, & quæ in ipsa sunt opera, exurentur*: ubi cum cœli ab elementis distinguantur, necesse est, superiores cœlos significari. Sed in primis licet hoc gratis concederemus, nihil referret. Quia in his verbis non dicitur hos cœlos esse exurendos, vel corrumpendos, sed solum magno impetu esse transituros, quod non significat substantialem transitum, sed localem, ut satis indicat verbum illud, *magno impetu*. Itaque significat Petrus agitandos esse cœlos velocissimo quodam, & inusitato motu: quod ita ad literam intelligi de superioribus cœlis, nullum est inconveniens. Nec sequitur in prioribus verbis, cœlorum nomine eadem corpora significari, ne videlicet æquivocatio admissa videatur. Quia cœli nomine significatur tota hæc expansio, de qua aliquid interdum dicitur ratione inferioris partis, aliquid ratione superioris, absque æquivocatione. Melius tamen dicitur, etiam in his verbis cœlum significare inferiorem aeris regionem, quæ velocissimo motu rapietur, & accendetur, ut paulo inferius dicitur, quanquam fortasse ille motus futurus sit ex raptu, & motione superiorum cœlorū. Neque obstant sequentia verba: *Elementa vero calore solventur*. Primum, quia licet concedamus, sub elementis comprehendi aerem, nihilominus potuit prius cœlorum nomine significari, quia illi erit proprium velocissimo illo motu cieri: commune autem illi erit cum aliis elementis calore solvi; & ideo unum ei prius tribuitur sub proprio nomine, alterum vero postea sub nomine communi. Sicut paulo post dicitur terra exurenda, & tamen prius comprehensa erat terra sub elementis. Deinde, quia probabilius apparet, elementorum nomine ibi solum significari aquam, & terram. Tum quia vox elementum, & vox Græca, στοιχεῖον, quæ illi respondet, proprie significat quasi primordiale fundamentum; hujusmodi autem sunt aqua & terra respectu totius universi. Tum etiam quia paulo superius distinxerat Petrus cœlos a terra, & aqua. Deniq; juxta hanc expositionem facile intelliguntur alia verba, quæ postea Petrus subjungit: *per quem cœli ardentes solventur, & elementa ignis ardore tabescent*; semper enim de eisdem cœlis loquitur. Igitur ex loco Petri colligi non potest, superiores cœlos igne esse corrumpendos; ergo cum in nullo alio loco scriptura id significet, qui non habeat eandem, vel faciliorē expositionem, ut infra dicemus, nulla ratione id asserendum est. Tum quia cum in aliis locis scriptura significet, cœlos esse perpetuos, hoc modo melius omnia conciliantur: tum etiam quia cum ratione naturali magis consentaneum sit, cœlum esse incorruptibile, & inalterabile virtute ignis, si scriptura non cogit, non est aliquid miraculosum, & supra rationem asserendum. Unde possumus ultimo ratione confirmare assertionē positā; quia vel cœlum est natura sua incorruptibile, ut est magis recepta Philosophorum, & Theologorum sententia, quam multi etiam ex sanctis Patribus approbarunt, & ut alios omittā, est expressa D. Dionysii lib. de div. nom. cap. 4. & ita non potest igni corrumpi; vel est corruptibile natura sua, ut aliis visum est, & sic licet posset ab igne corrumpi, non tamen in meliorē naturam transformari, sed ad summum posset in ignē converti: ostensum est autem cęlos non ita esse immutandos, ut in nihilum vel in deterius commutentur: ergo non corrumpentur actione ignis. Dicunt aliqui, ignem virtute naturali nō posse hanc immutationem in cęlis facere, tamen assumendum esse a Deo ut instrumētum: quia tota hæc conflagratio est effectus divinę vindictę adversus hominum peccata, ignis autem est instrumentum, quo Deus decrevit peccata hominum vindicare. Sed, ut verum sit potuisse Deum id facere, cum nullam involvat contradictionē, tamen sine fundamēto asseritur id facturus: nunc enim nō agimus quid Deus possit efficere, neq; enim dubitamus, quin ad nutum suum possit universum mundum delere; sed agimus quid Deus facturus sit; nō est autem cur asseramus facturum Deum maximum atque inusitatum miraculum sine scripturæ fundamento.

Ignis postremi judicii attinget usque ad locum quem occuparunt aquæ diluvii.

Objectio.

Solutio.

Quapropter ex iis omnibus colligo, non solum non esse cęlos igne corrumpendos, sed nec purgandos, neque alterandos quidem, quanquam OEcumen. & nonnulli alii ex veteribus scriptoribus contrarium sentire videantur: hæc autem est sententia Hieronym. Aug. Greg. Bedæ, & aliorum, locis supra citatis. Probatur autem primo, quia ostensum est ex scriptura non colligi ignem conflagrationis ascensurum ultra totam secundā regionem aeris. Secundo, quia ignis nō potest naturalē actionem habere in cęlum, affirmare autem acturum, ut in-

instru-

ſtrumentum Dei, non habet fundamentum. Tertio, quia in cœlo non ſunt ſordes, quæ purgandæ ſint; eſt enim puriſſimum corpus incapax peregrinarum alterationum, quæ ad corruptionem diſponant, & cum eo miſceri non poſſunt vapores alii, vel ſubſtantiæ, quæ igne conſumendæ ſint. Quod autem apud Job legimus c. 15. *Cœli non ſunt mundi in conſpectu Dei*, nihil obſtat. Quia vel cœli ibi pro angelis ſumantur, vel quod probabilius eſt, ſolum ſignificatur, (ut in eum locum D. Th. notavit) corpora cœleſtia ad Deum comparata non eſſe munda, quia materialia ſunt; ab hac autem imperfectione purgari non poſſunt, cum hæc ſit propria cœlorum natura.

Cœli quomodo non ſint mundi in Dei conſpectu.

Quod vero multi ex ſupra citatis dixerunt, cœlos propter peccatum hominis fuiſſe corruptibiles factos, vel in deterius commutatos, aut contaminatos, falſum eſt, & ſine fundamento dictum, quia nec ſubſtantia cœlorum, nec qualitates immutatæ propter peccatum hominis. Quinimo neque aliorum elementorum, aliarumve rerum, neque ipſius hominis natura, intrinſecas proprietates naturales per peccatum amiſit, ſed ſolum gratuitas, & naturæ ſuperadditas; cœlum autẽ non habuit aliquas qualitates ſuperantes ejus naturam ante peccatum: nulla ergo immutatio intrinſeca ei accedit propter peccatũ hominis, ut ſtatim iterum confirmabo. Denique, quod ajebat Theodoretus, cœlum quidem propter hominis peccatum non fuiſſe immutatum ab ea diſpoſitione, in qua creatum fuit, tamen propter peccatum prævifum, fuiſſe creatum in natura, vel diſpoſitione minus perfecta, quam ſi non fuiſſet futurum peccatum: hoc, inquam, in primis gratis eſt confictum, neque habet ullum fundamentum in ſcriptura, & non eſt conſentaneum rationi divinæ providentiæ. Tum quia ſi primam illius intentionem, ſeu definitionem conſideremus, prius ſtatuit, tales creare cœlos, & in tali diſpoſitione, quam hominis peccatum prævidiſſet. Tum quia ſi reſpiciamus modum operandi divinæ providentiæ, non ſolet propter hominum peccata, aliarum rerum naturas mutare, & præſertim in cauſis univerſalibus, quæ ad univerſi perfectionẽ ſpectant. Neq; aliquid probabilitatis habet illa conjectura, ſcilicet, quod exiſtente homine in ſtatu corruptibili, non decebat, cœlos, qui propter homines facti ſunt, eſſe corruptibiles. Quia cœli non ſunt dati homini pro hoc ſtatu, in domicilium, quod inhabitet, ſed terra, quæ eſt locus corruptionis tali ſtatui proportionatus, cœli autẽ potius facti ſunt, ut juvent hominem ad naturam ſuam perpetuo conſervandam, ſaltem per generationum ſucceſſionem, & ad hunc finem potius oportuit, cœlos eſſe incorruptibiles, & liberos ab omni contagio, & humanis ſordibus: nulla igitur ratione purgatione indigent.

Cœli non ſunt facti corruptibiles propter hominis peccatum.

Sed quæres, an ſaltem ii cœli innovandi ſint. Videtur enim ex dictis ſequi, non eſſe innovandos. Nam ubi ſcriptura promittit cœlum novum, cum terra nova, exponi etiam poteſt de hoc cœlo aereo, quod immediate terram tegit. Petrus enim in dicta epiſtola, poſt verba ſuperius tractata ſubjungit: *Novos vero cœlos, & novam terram ſecundum promiſſa ipſius expectamus*. Ubi de eiſdem cœlis loquitur, de quibus antea mentionẽ fecerat, & de eiſdem exponit loca Iſaiæ. quæ ſine dubio indicat, cum dicit, *ſecundum promiſſa ejus*: atque eadem ratione idem ſenſus accommodandus erit loco Apoc. 21. non eſt ergo cur in cœlis ſuperioribus innovationem aliquam expectemus. Nam quod Iſai. 30. dicitur: *Erit lux lunæ ſicut lux ſolis*, &c. non eſt neceſſe, ut ad ſtatum rerum poſt judicium referatur, multi enim patres illa verba exponũt de tempore legis gratiæ, ut Cyrillus, & alii ibi & Aug. (ſi ipſe eſt auctor quæſt. novi, & veteris teſtamenti) q. 105. qui per lunam Eccleſiam, per ſolem autem Chriſtum intelligunt. Judæi vero hoc referunt ad tempora, in quibus de Syriis, & Babyloniis victoriam reportaturi erant, & explicant per hyperbolem, & metaphoram: nam ſicut ſupra dicebamus, ſolere ſcripturam, cum vult exaggerare magnam aliquam calamitatem, ſeu triſtitiam, dicere, Solem & lunam obſcurari: ita ad ſignificandam magnã aliquam lætitiam dicit, ſolem, & lunã magis lucere, atque ſplendeſcere. Ergo ex ſcriptura non poteſt colligi aliqua cœli innovatio. Et ita Rabbi Moyſes, ut Scholaſtici referunt, negavit hanc cœlorum innovationem: quam ſententiam amplexus eſt Philo in lib. de mundi incorruptibilit. ubi non hanc ſolum, ſed omnem mundi immutationem negare videtur, quanquam ille liber (ut viri docti notarunt) non videatur eſſe Philonis, ſed alicujus Ethnici Philoſophi. Quocirca licet argumentum factum probet non eſſe de fide, cœlum eſſe innovandum per intrinſecam aliquam diſpoſitionem, nihilominus certum eſt, eſſe immutandum aliquomodo ab ea diſpoſitione, in qua nunc eſt. Ceſſabit enim moveri, & perpetuo quieſcet, quia tunc ceſſabit omnis neceſſitas illorum motuum, qui ſolum ſunt in miniſterium hominum, quamdiu generationibus, & corruptionibus ſubjecti ſunt, & hoc ſaltem probat locus ſupra adductus ex Deut. 4. & hanc immutationem ſignificarunt Iſai. & Joann. per metaphorã libri complicati, ut ſupra expoſuimus, & eandẽ docuit Joan. Apoc. 10. dicens, *quia tempus non erat amplius*, de qua re plura dicemus ſectione ſequenti.

Addo præterea cœlum eſſe innovandum per majus quoddam lucis, & claritatis incrementum, ut docuit Hier. Iſa. 30. ad literam, & proprie exponens dicta verba: nam cum ita poſſint iure legi ſine incommodo, non eſt quod ad metaphoras confugiamus. Quam expoſitionem, & ſententiam Theologi ſecuti ſunt, & Lyranus, & Gloſſa ordinaria, ac interlinealis Iſai. 30. Falſo autem addit hæc Gloſſa, augendam eſſe lucem ſolis, & lunæ, quia per peccatum hominis fuerat minorata; hoc enim improbabile eſt, ut conſtat ex dictis, & recte notavit D. Th. in 4. d. 48. q. 2. art. 3. ad 3. & 4. & latius probat Sotus d. 47. q. 2. a. 3. Hoc ergo lucis augmentum non erit connaturale ſoli, aut cœlis, ſed ſupernaturaliter illis addetur ad majorem gloriam, & lætitiam corporum beatorum. Addit vero Richard. d. 48. a. 2. q. 5. hanc lucem emanaturam ad cœlos ex ſplendore corporum beatorum: ſed probabilius videtur, illud lumen divina virtute eſſe efficiendum in corporibus cœleſtibus ſine dependentia a corporibus beatis, alias quoties beatorum corpora magis, vel minus diſtarent a diverſis cœli partibus, magis etiam, vel minus ea illuſtrarent, quod non videtur conſentaneum. Dabitur ergo illa claritas cœlo & aſtris per modum proprietatis intrinſecæ, ac permanentis, ad eum modũ, quo humanis corporibus glorioſis claritas gloriæ tribuetur. Sic enim, & major erit proportio inter locũ, & locatũ, & in ipſiſmet cœlis magis relucebit divina virtus, & quaſi veſtigium quoddam gloriæ, & claritatis illius. Unde tota hæc claritas Solis & Lunæ, & aliorũ cœlorum non erit tunc ſolum propter neceſſitatẽ, & uſum hominum, quia ad hoc ſine dubio ſufficeret claritas corporum beatorum, quomodo dicitur Apoc. 21. civitas illa non egebit Sole, neque Luna, & ſimile quid habetur Iſai. 9. Sed erit ad majorem perfectionẽ, & gloriã beatorum.

Dico quarto, elementa non eſſe omnino corrumpenda quoad ſubſtantiam, ſed eſſe innovanda, ac perficienda. Hæc concluſio minus certa eſt quam præcedens, eſt tamen probabilior, & communior Theologorum in 4. d. 42. ubi D. Th. q. 2. a. 1. q. 1. duas refert opiniones, unam affirmantem, duo elementa, eſſe corrumpenda ſc. aquã, & ignẽ, de qua ſupra dictum eſt: alterã affirmantẽ manſura quidem elementa ſecundum ſubſtantiã: non tamen ſecundum proprias & naturales qualitates, quã etiã reijcit, ut improbabilẽ: quia non eſt veriſimile, in illo perfectiſſimo ſtatu manſura elemẽta intrinſecis perfectionib. naturalib. privata. Præterea, aſſertio poſita fundamentũ habet in omnibus Patribus citatis in tertia concluſione, nam æque loquuntur de toto univerſo, & de elementis, ac cœlis, ut videre licet in Hier. & Auguſt. Anſelm. in Elucidar. Iſidoro l. de doctrina fidei c. 36. Rurſus probari poteſt ex illo Eccleſiaſt. 1. *Terra in æternum ſtat*; & c. 3. *Omnia opera, quæ fecit Deus, perſeverant in æternum*. Item ex illo ad Rom. 8. *Omnis creatura ingemiſcit, & parturit uſque adhuc*. Nam ſi elementa ſecundum ſubſtantiam eſſent interitura, non eſſent ipſa participatura pulchritudinem, gloriam, & incorruptionem illius ſtatus, ſed alia eſſent futura corpora illam gloriam participantia; ergo hæc elementa, quæ nunc ſunt, non ingemiſcerent, nec parturirent ſpectantia illum ſtatum. Deinde argumentor diſcurrendo per ſingula. Nam ſi eſſent ſubſtantialiter corrumpenda, maxime ab igne conflagrationis: ita enim affirmãt, qui oppoſitum ſentiunt. Sed in primis non eſt, cur ignis corrumpat ignẽ, cum ſint ejuſdẽ naturæ, ut poſtea dicemus. Maxime, quia ſi verum eſt, nunc eſſe puriſſimum ignem in ſua ſphæra, illic non pertinget ignis conflagrationis, quia non aſcendet ultra ſecundã regionẽ aeris, ut ex loco Petri ſupra colligebamus

De elementorũ renovatione.

De igne.

mus cum Aug. & Theologis. Quod argumentum, si alicujus momenti est, non solum concludit, illum ignē nō esse corrumpendum, verum neque purgandum. Et quidē merito, quia non magis indigebit purgatione, quam corpora cœlestia. Et hæc ratio æque procedit de aere, quoad supremam partem ejus, quia & illam ignis non attinget: unde nec corrumpet, nec purgabit illam. Cum enim ad illam non ascendant terræ vapores, & communes exhalationes, non habet ea regio impuritatem aliquam, neque contaminantur, ut sic dicam, peccatis hominum incolentium terram. Atque hoc satis est, ut idē elementū aeris, simpliciter manere dicatur, licet fortasse secundū inferiores partes corrumpatur, & postea instauretur, ut explicabimus. *De aqua.* Ad hæc de aqua ex nullo scripturæ loco colligi potest esse corrumpendam: nam, ut Augu. notavit 20. de Civit. c. 16. nullibi scriptum est, totum elementū aquæ esse exsiccandum calore ignis: imo neque alicubi legitur futura aqua nova: sicut terra nova, & cœlum novum. *De terra,* Denique de terra non videtur posse negari, quin secundum aliquas partes eadem numero mansura sit: nam infernus, qui est in centro terræ, perpetuo manebit: ergo & terra illa, quæ est prope centrum. Item quia non est verisimile, ignē illum posse tam brevi penetrare, & consumere totam substantiam terræ, quæ propter densitatē suam difficile immutari potest in interioribus partibus. Quod autem 2. Petri 3. dicitur: *Elementa autem calore solventur*, quod superius de terra, & aqua exposuimus, non significat substantialē corruptionem, sed vehementem commotionem, & alterationē. Nam verbum Græcum λύω, aut Latinū solvo nihil aliud in omni proprietate significant. Unde inferius scribit: *Elementa autem ignis calore tabescent*, quod significat accidentalem mutationem, non substantialem. Denique additur terra, & quæ in ea sunt *opera, exurentur*. Quibus verbis significatur caustio terræ quoad superficiem ejus, & fortasse etiā quoad aliquam partem, quæ ad corruptionem omnium, quæ sunt in terra, & ipsius terræ purgationem sufficiat, nam hoc in rigore significat terræ caustio. Ita enim sæpe in Scriptura dicitur regio aliqua accendi, sive exuri, quandocunque omnia, quæ in ea sunt, concremantur usque ad superficiem terræ. Cum ergo dicat Petrus fore, ut elementa tabescant, vel solvantur, aliæ vero res exurantur, signum est, non esse parem futuram eorum mutationem. Tandē ostensum est, elementa mansura perpetuo post diem judicii; vel igitur manebunt ejusdem speciei, vel alterius: hoc posterius non est verisimile, quia neque est necessarium, neque consentaneum modo loquendi Scripturæ: si autem futura sunt eadē in specie: quid opus est ea substantialiter corrumpi, & iterum produci? Possunt enim purgari, & perfici sine corruptione.

In quo consistat [...] mundi instauratio. Superest vero explicandum, in quo consistat hæc innovatio. Ad quod dicendum est, duo intervenire in hac instauratione: primum est ablatio omnium sordium, quæ sunt præter naturā elementorum: secundum est additio aliquarum rerum, vel qualitatū perficientiū elementa. Quoad primum omnes Theologi d. 47. & 48. docent ad hunc finem esse antecessurā inferioris mundi purgationem, quæ fiet per ignis conflagrationem, quæ satis colligitur ex citato loco Petri, & ex omnib. Patrib. supra citatis, & ex Aug. super Psal. 101. Orig. l. 4. & 5. contra Celsum, ubi dicit & veteres Philosophos Græcos de futura mundi conflagratione scripsisse. *Dubium,* Dices: Quæ sunt hæ sordes, aut quæ immunditia tollenda est ab elementis per hanc conflagrationē, & purgationē? *Solutio,* Theologi in primis hoc explicant mystica quadam ratione, quæ potius in significatione, quam in efficacia videtur consistere. Nam sicut templum, quod peccatis aliquib. contaminatur, & violatur, non est aptum, nec dispositum ad res sacras peragendas, donec ceremoniis externis purificetur, per quā purificationē nulla res physica ab illo templo tollitur, sed exhibetur illud opus in signum reverentiæ, & cujusdam moralis mutationis: ita inquiunt, hunc mundū esse quodammodo hominum peccatis violatum, & ideo, ut transferatur in nobiliorem statum, gloriæ & beatitudini Beatorum accommodatum, oportere, ut per ignem prius transeat, ut ab omni culpæ contagio mundari intelligatur. Ea aqua ratione fit, solum illā mundi partē esse purgandam, quæ in usum mortalium hominum cedit. Secundo hoc explicant Physice, nam quia in ea renovatione liberanda est creatura a servitute corruptionis, ideo necesse est, e medio tolli mixta omnia generabilia & corruptibilia: propter quorum conservationem, generationum successio durat; hoc ergo in primis fiet per hanc ignis purgationem, & actionem. Deinde consequenter fiet, ut omnes substantiæ, vel affectiones extraneæ, quæ elementis, præsertim aquæ, & terræ, admixta sunt, consummentur, & exhalentur. Ut v. g. aquæ maris adeo fervescent, ut salis affectionem, & nimiam densitatē amittant, & si quos fortasse habēt admixtos vapores illos exhalent; fiet etiam tanta aquarum commotio, ut omnia piscium, vel aliarum rerum corpora in eis latentia expellantur, & igni tradantur. Atque hunc ad modum de terræ purgatione, & de aliis rebus judicandū est. Omnia ergo excrementa terræ, & quidquid materiæ superfluum fuerit, partim ignis actione consummentur: partim impetu motus in infernum detrudentur, ut iterum sequenti sectione dicemus. Hujusmodi ergo erit prior pars quasi privativa innovationis mundi.

Elementa erunt lucida post judicium. Quod attinet ad alteram partem innovationis mundi, quæ est positiva per additionem alicujus perfectionis, dicendum est, addendam esse elementis omnibus eximiā quandam claritatem, & lucem, non æqualē, sed proportionatam. Ita docent Sancti Patres supra citati, & optime Chrysost. ep. ad Theod. lapsum, parum ante mediū, & Theologi. Nam terra (inquit D. Th. dist. 48. q. 2. art. 4.) erit lucida, & pervia sicut vitrum in superficie, aqua, sicut cristallus, aer, sicut nunc est cœlum, ignis, sicut nunc sunt luminaria cœli; quæ quidem sententia fundari potest, tum in locis illis Scripturæ, in quibus promittitur, *cœlum novum, & terra nova*: nam sub his corporibus cætera comprehenduntur; tum in Paul. ad Rom. 8. dicente, omnem creaturam participaturā illam gloriæ pulchritudinem: tum in conjectura, quæ ex hoc loco sumitur. Quia sicut in gloria corpus humanum, quod ex elementis constat, perficietur ex conjunctione ad spiritum beatum: ita decet ut totus hic sublunaris, seu elementaris mundus illustretur, & perficiatur ex conjunctione ad cœlestia corpora. Unde facile reddi potest quædam causa hujus claritatis elementorum, scilicet, cœlestia corpora, ac luminaria in quibus tanta fiet lucis accessio, ut ab eis manare possit tota illa claritas usque ad terram. Et quia cœli erunt in perpetua quiete, illuminatio illa semper eadem erit. Et divina providentia fiet, ut quando cœli quiescant, astra omnia ita maneant disposita respectu totius Universi, ut utrumque hemisphæriū, & omnes universi partes perfectissime illustrentur. Ad quod accommodari possunt verba Isaiæ 60. *Non occidet ultra sol tuus, & luna tua ultra non minuetur.* Eadem enim fere de illo statu gloriæ scribit Joannes in Apoc. c. 21. & 22. Neq; in hac sententia est ulla difficultas, quod attinet ad tria superiora elementa, quæ natura sua diaphana sunt; de terra vero etiam est facile, esse illuminandam quoad ultimam superficiem, qua aerem, vel aquam contingit. *Utrum lux sit terræ interiora penetratura* An vero illa lux sit amplius terram penetratura, quoad profundum ejus, incertum est. Nam D. Th. supra solum dicit, quod in superficie erit sicut vitrum, quod posset intelligi quantum ad puritatem, & claritatem ipsius superficiei. *1. Opinio.* Item quia si profunditas terræ futura est perspicua, & pervia oculis, vel id est intelligendū de toto elemento terræ, & hoc non, alioqui damnati ea luce fruentur; vel assignandus erit terminus profunditatis, ad quem illa claritas perveniat, qui non poterit certa ratione assignari, cum non sit major ratio unius partis, quā alterius. Accedit, quod terra cum natura sua sit densa, non est capax luminis, & claritatis in profunditate sua: quamvis autem possit Deus illam illuminare, non videtur necessarium ponere hoc miraculum. Et hæc sententia est probabilis. *2. Opinio.* Nihilominus contraria sententia facile etiā defendi potest, quam D. Th. significat, dicens futuram esse terram perviam sicut vitrum, ad quod aliqui accommodant illud Apoc. 21. *Platea civitatis aurum mundū tanquam vitrum perlucidum.* Item quia fortasse claritas elementorum non proveniet e a sola virtute activa astrorū, sed ex speciali virtute divina, juxta illud Isaiæ 60. *Non erit ibi amplius Sol ad lucendum per diem, nec splendor Lunæ illuminabit te, sed erit tibi Dominus in lucē sempiternam.* Rursum, quia excepto præciso illo loco, qui necessarius est ad pœnas, & tenebras damnatorum, omnia alia decet esse pervia oculis Beatorum, ut eorum claritate, & pulchritudine delectentur, & ad Dei laudem excitentur.

ten.

ſentur. Quin potius ait Paludanus d.48.q.1.in fine, illuminandã eſſe terrã in profundo, uſque ad Limbum puerorum incluſive: quia magna eſſet eorum pœna, ſi in tenebris verſarentur, quia non habebunt tantũ animas ut nunc, ſed etiam corpora: quod quidẽ ſatis veriſimile eſt, ſi poſt reſurrectionem pueri habitaturi ſunt in illo loco.

Sed adhuc ſupererant hic duæ dubitationes: altera de ſitu elementorum poſt diem judicii: altera de mixtis: ſed de iis dicemus commodius in fine Sectionis ſequentis. Fundamenta vero aliarum opinionum inter probandã noſtram ſententiam expedita ſunt. Omnia enim ſcripturarum teſtimonia uno vel altero verbo ſine ulla difficultate exponuntur. Primo enim multa ex illis intelliguntur de cœlo aereo, ut oſtenſum eſt. Secundo, ſi aliqua intelliguntur de ſuperioribus cœlis, exponi poſſunt non de vero interitu, qui eſt per corruptionẽ, ſed de variatione ſtatus & miniſterii. Mutabunt enim cœli ſtatum, quia non exercebunt functiones, & miniſteria, quæ nunc efficiunt, & ſecundum hanc rationem quodammodo perire dicuntur, vel immutari aut renovari, quatenus illuſtriores fient. Tertio interdum ſunt loquutiones hyperbolicæ, & comparativæ, ut eſt illud: *Cœlum & terra tranſibunt, verba autẽ mea non tranſibunt*, id eſt, prius illa deficient, quã verba mea. Aliqui etiam ex Patribus in priori ſententia citatis poſſunt exponi aliquo ex his modis, præſertim duobus prioribus: nonnulli vero contrariã ſententiã ſenſerunt, D. Th. etiã in 4.d.47. conatur exponere Bedã citatum in 2. ſententia, ſed ipſe ſatis ſe expoſuit in poſteriori loco a nobis adducto ex lib. de ratione tẽporũ.

SECTIO III.

Quo ordine, & a quibus cauſis mundi purgatio, & innovatio perficienda ſit.

PRimum omnium veriſimile eſt, poſt reditum Chriſti cum Sanctis in cœlum, ſtatim efficiendũ eſſe, quod Petrus dixit: *Cœli magno impetu tranſient*, quia ille vehemens motus ad inchoandam mundi purgationem excitabitur: hæc autem purgatio incipiet finito judicio, ut ſæpe dictum eſt. Et quamvis neque ex loco Petri, neque alio ſufficienti teſtimonio conſtet, an ille motus futurus ſit in ſolo aere, vel etiam in corporibus cœleſtibus: mihi tamẽ veriſimile apparet, ipſos etiam cœleſtes orbes, qui nunc moventur, eſſe in illo temporis puncto velocius agitandos, ut ſecum cœlos etiam aereos rapiant, & ad universi conflagrationem tum motu, tum etiam influentia, & actione concurrant.

Secundo, hanc commotionẽ conſequetur ignis conflagrationis, ut colligitur ex ſequentibus verbis Petri. *Elementa vero calore ſolventur, terra autem, & quæ in ea ſunt opera exurentur.* Eſt enim ignis aptiſſimum inſtrumentum ad mundi purgationẽ faciendam, tam propter ſuam puritatem, & nobilitatem inter omnia elementa, quam propter activitatem, ut latius D. Th. in 4.d.47. q. 2. ubi tam ipſe, quã reliqui Theologi multa de hoc igne inquirunt. Primum cujus naturæ ſit: deinde ex qua materia, & a quibus cauſis generandus ſit: tertio quantæ magnitudinis futurus ſit: quarto an ordine a nobis poſito venturus ſit; hæc enim omnia adeo ſunt incerta, ut Aug. 20. de Civit. c. 16. a nullo hominum in hac vita ſciri exiſtimet. Lactant. vero l. 7. Inſtit. c. 21. cenſet, ignem inferni eſſe alterius naturæ ab elementari, & illi ſimilem indicat futurum eſſe hunc ignem conflagrationis. Probabilior tamen eſt communis ſententia Theologorum, hunc ignem futurum eſſe ejuſdem rationis cum elementari, quia cũ ſcriptura de igne loquitur, de re nobis nota, quã ſolemus hac voce ſignificare, ſermonẽ habet, alioqui eſſet magna æquivocatio, & vix poſſet a nobis intelligi, & exponi: quia pari ratione cum ait de calore, dicet aliquis, non eſſe futurũ ejuſdẽ rationis, & ſic de aliis rebus. Deinde, quia nulla eſt neceſſitas confingendi alium ignẽ, cũ natura, & proprietates hujus ignis ſint ſatis accommodatæ ad prædictũ effectũ. Et hæc de prima interrogatione.

Qualis ſit futurus ignis conflagrationis.

Ad ſecundam quidam dicunt, ignem, qui eſt in ſua ſphæra, deſcenſurum in terram ad eam purgandam. Sed hoc non placet, tum quia oporteret, illum ignem valde præter naturã moveri, & ſic locus ejus maneret vacuus, aut neceſſe eſſet aerem aſcendere, & omnia permutari. Tum etiam quia ille ignis propter nimiam raritatem fortaſſe non eſt tam aptus ad agendum. Alii dicunt illum ignem inflammaturum aerem ſibi propinquum, atque inflammationem illam ſeu combuſtionem per totum aerem eſſe uſque ad terram diffundendam. Sed hoc etiam eſt nimis violentum, & non neceſſarium, neq; iis, quæ hactenus diximus, conſentaneum. Alii ajunt, fore denuo creandum. Sed non oportet novæ materiæ creationem fingere. Generabitur ergo ex aliqua materia, quæ facile exuri poſſit, ut ex terræ vaporibus, & exhalationibus, aut ſimilibus. Quod vero attinet ad cauſam efficientem illius, D. Th. cenſet, efficiendum eſſe a cauſis naturalibus, divino tamen imperio ſupernaturaliter conjunctis ad illum ignem generandum in terra, vel in ſecunda aeris regione. Quod eſt probabile. Mihi tamen veriſimile eſt, illum ignem, qui anteceſſurus eſt judicium, generandum eſſe in ſecunda aeris regione (ut ſupra dixi) divino imperio ex vaporibus, & exhalationibus, quæ vel ibi erunt, vel ad hunc finem eo aſcendent, ut coram judice ille ignis tanquam e cœlo miſſus deſcendat uſque ad locum, in quo omnes reprobi judicandi ſunt, in quo loco quietus manebit, quamdiu judicium durabit. Finito autem judicio, & aperta terra, ac detruſis in infernum damnatis, ille ignis magno impetu commovebitur, unde fiet ut velociſſime omnia inflammet, & vehementer exardeſcat. Ad quod etiam juvabit vehemens motus cœlorum, & Solis, ac aliorum aſtrorum influentiæ, & fortaſſe etiam concurrent angeli applicantes illi igni materiã ad combuſtionem facile diſpoſitam. Hæ igitur videntur ſufficientes cauſæ generationis hujus ignis.

Tertiæ dubitationi quidam reſpondent, tantam futuram eſſe illius ignis quantitatem, ut univerſum terræ, & aquæ corpus undique ſimul circumdet, & ex omni parte aſcendat ſuper altiſſimos montes ſaltem quantum aquæ diluvii aſcenderunt. Quod eſt probabile propter ea, quæ ſupra diximus exponentes locum Petri, ex Aug. & aliis. Juxta hanc vero ſententiam oportebit dicere, & magnã partem aeris in ignem eſſe convertendam, & finita purgatione mundi illum ignem magna etiam ex parte eſſe corrumpendum, & in aerem commutandum, quæ certe non ſunt magna incommoda. Videtur tamen facilius dici poſſe, non oportere, ut ſimul eodemque tempore totus ille ignis mundum circumſtet, atque inflammet, ſed ſatis eſſe, ut magna ex parte occupet terram, & aſcendat quantum neceſſe fuerit, uſque ad ſecundam aeris regionem, ac deinde veloci motu feratur, & ſucceſſive totam terrã accendat, atque ita totum mundum circumeat, ac purificet, qui modus, & facilis eſt, & conſentaneus loco Petri ſupra tractato. Et hoc fortaſſe ſenſu dixit Ephrem lib. de pœnitentia cap. 4. hunc ignem emanaturum ab ortu Solis, uſque ad occaſum. Nam quia (ut ſupra diximus) Chriſtus a parte Orientali deſcendet, ignis, qui ante illum veniet, merito dici poteſt ab Oriente manare, qui poſtea, ut totum mundum inflammet, uſque ad occidentem deferetur, non tamen ibi ſiſtet, ſed per aliud hæmiſpherium redibit univerſam terram circumdans. Atque ex iis ſatis patet, quid dicendum ſit ad quartam interrogationem: nihil enim addendum ſupereſt iis, quæ præcedenti Diſp. Sect. 1. dicta ſunt.

Quantus futurus ſit ignis conflagrationis.

Tertio per hunc ignem fiet totius terræ exuſtio, & elementorũ purgatio, de qua quomodo, & in quibus corporibus futura ſit, ſatis eſt a nobis explicatum. Solum de mixtis occurrit hic difficultas ſupra omiſſa. Nam hinc ſequitur omnia mixta eſſe comburenda, quod videtur inconveniens: quia vel illa futura ſunt poſtea in mundo innovato, vel non: ſi primum, ergo fruſtra prius corrumpentur, ut poſtea iterum producantur; ſi ſecundum; hoc videtur contra perfectionem mundi, diximus enim ſupra cum Sanctis Patribus, totũ hunc mundum eſſe commutandum in perfectiorem ſtatum; ſed mixta multum pertinent ad perfectionẽ Univerſi: ſunt enim perfectiora corpora, quam elementa: erit ergo Univerſum valde imperfectũ, ſi elementa ſola maneant, & mixta omnia pereant. Et confirmatur primo, quia Paulus ait omnẽ creaturam expectare participationem illius gloriæ, quæ erit in mundo innovato: ergo non ſolum elementa ſed etiam mixta manebunt ſecundum aliqua individua in ſingulis ſpeciebus, ut illum ſtatum participent: cum enim omnia electis miniſtraverint, oportet ut ſuo modo remunerentur, ſicut cœlum, & elemẽta. Confirmatur ſecundo, quia multa ex mixtis pertinent ad ornatum elementorum, ut flo-

Omnia mixta igne peritura.

ut flores & arbores ad pulchritudinem terræ, pisces, & aves ad ornatum aquæ & aeris, & sic de aliis; unde non est dubium, quin possint conferre ad oblectandum Beatorum aspectum. Adde, Anselmum in Elucid. post explicatam superiorum corporum innovationem, sic de terra scribere: *Terra, quæ in gremio suo Domini corpus confovit, tota erit ut paradisus, & quia Sanctorum sanguine est irrigata, odoriferis floribus, rosis, violis immarcescibiliter erit perpetuo decorata.* Et Guillelmus Paris. cujus verba refert Carthus. in 4. d. 48. quamvis dicat animalia, & vegetabilia, ac metalla esse comburenda, & non amplius futura: subdit vero: *De terra quidam ex sapientissimis Christianorum dixerunt, quod graminibus semper virentibus, & immarcescibilibus floribus, ac perpetua amœnitate, instar Paradisi terrestris, sit decoranda.* Ad quam sententiam accommodari possunt illa verba Ps. 103. *Emitte spiritum tuum & creabuntur, & renovabis faciem terræ.* Quæ de renovatione in judicio futura multi interpretantur. In hac re certum in primis est, omnia mixta esse igne comburenda. Nam Petrus satis diserte id affirmat, dicens: *Terra, & omnia, quæ in ea sunt, opera exurentur*; & ita simpliciter intelliguntur ab omnibus expositoribus, & Scholasticis doctoribus quapropter temerarium esset id negare. An vero postea in terræ, vel aliorum elementorum innovatione aliqua mixta iterum sint producenda ad eorum ornatum, & mundi complementum, non est ita certum, neq; videtur omnino improbabilis sententia id affirmans præsertim propter Anselmi authoritatem; & quia sicut multi affirmant futuros in inferno vermes, sulphurem, & alia similia corpora mixta ad corpora damnata crucianda, sic etiam non est incredibile, futura esse aliqua mixta in hoc mundo, ad ejus perfectionem, & ad gloriam accidentalem Beatorum augendam. Nihilominus tamen recedendum non est a communi Theologorum doctrina, in 4. d. 48. ubi D. Th. q. 2. art. 5. Bonav. Richard. Palud. Sot. & reliqui, Henricus quodl. 4. q. 12. & Anton. 4. p. tit. 14. ca. 11. §. 3. negat futura animalia plantas, mineralia, & alia corpora mixta in mundo post ejus instaurationem, quia sunt omnino corruptibilia, in illo autem statu liberabitur creatura a servitute corruptionis, & ideo solum manebunt ea corpora, quæ aliquem ordinem habent ad incorruptionem, ut sunt corpora cœlestia, & elementa, quæ licet nunc secundum partes corrumpantur: tamen secundum se tota sunt incorruptibilia. Dicere autem, plantas, aut animalia esse perficienda dote incorruptionis modo aliquo supernaturali, voluntarium est, & sine fundamento. Unde Greg. Nyss. lib. 1. Philosoph. ca. 3. proprium dicit esse hominis, inter omnia animantia immortalitate donari. *Hoc autem*, ait, *propter immortalitatem animæ assequitur*. Item quia fere omnia mixta referuntur ad usum hominis ratione corporis corruptibilis, qui usus tunc cessabit; propter solum autem aspectum, ejusque oblectationem non erunt necessaria, quia multo pulchrior, & delectabilior aspectus esse poterit in terra eximia claritate, & splendore affecta. Erit enim facile Deo id efficere, cum ea varietate, & pulchritudine, quæ mirum in modum visum delectet. Alioqui etiam propter delectationem odoratus possent in eo statu flores, seu rosæ evelli, & dividi, & contrectari, & alterari, ut melius odorem efflarent, aut multa alia miracula multiplicanda sunt, ut hæ res futuræ sint omnino incorruptibiles. Probabilius ergo videtur, eas non esse futuras, neque aliquid conferre ad perfectionem illius status. Ex quo facile solvuntur rationes dubitandi in contrarium adductæ, de quibus etiam legi potest D. Th. citato loco.

Omnes mundi sordes in infernum detrudentur.

Quarto, finita mundi exustione, omnia excrementa deferentur in infernum simul cum igne, si aliquid illius supervacaneum fuerit in hoc mundo. Ita D. Th. d. 47. q. 2. art. 3. q. 3. ubi dicit, quod in purgatione mundi, quidquid erit turpe, & fœdum in infernum cum reprobis detrudetur, & citat Basilium in id Psal. 28. *Vox Domini intercidentis flammam ignis*, dicentis, crassiores partes illius ignis projiciendas esse in infernum, subtiliores vero, & lucidiores superius remansuras. Atque idem docent reliqui Theologi. Et ratio est clara, quia purgatio mundi ad hunc finem ordinatur, & quia excrementa rejici solent in infimum, & abjectiorem locum. Item, quia universa hæc pœna damnatis debetur. Quocirca verisimile est, illum hiatum terræ, qui ad devorandos reprobos fiet, duraturum quousque mundi purgatio absolvatur, postea vero quam omnia excrementa mundi per illum in infernum detrudentur, occludendum esse, & terram in suam integritatem esse restituendam.

Cœlum post judicium quiescet.

Quinto, finita mundi purgatione, quiescet cœlũ, Sole, & Luna, & reliquis omnibus astris in eo situ ac dispositione manentibus, quæ ad majorem pulchritudinem totius universi conferre videbitur. Tota hæc conclusio colligitur ex dictis in superioribus. Nam quod cœli motus cessaturus sit, omnes Theologi docent in 4. d. 48. ubi D. Th. q. 2. a. 2. & Sect. præced. a nobis fuit sufficienter probatum, & addi potest quod Isaias ait c. 60. *Non occidet ultra sol tuus, & luna tua ultra non minuetur*, quod de tempore beatitudinis exponit Cyrill. lib. 9. in Joan. cap. 46. si autem sol, & luna moverentur, esset in eis occasus. Itẽ addi potest, quod Paul. ait ad Rom. 8. nunc creaturã esse subjectam vanitati, id est, mutationi, ut supra explicuimus: hæc autẽ in corporibus cœlestibus nulla alia esse potest nisi perpetua mutatio, & vicissitudo. Unde Salomon cum Eccles. 1. dixisset, omnia esse vanitati subjecta, hoc ad cœlos applicans, inquit: *Oritur sol, & occidit, & ad locum suum revertitur, ibique renascens gyrat per meridiem, & flectitur ad aquilonem, lustrans universa in circuitu, pergit spiritus, & in circulos suos revertitur.* Ab hac ergo vanitate liberabitur cœlum in die judicii. Per illam enim nihil aliud præstat, quam deservire generationi rerum, & corruptioni. Quando ergo omnis creatura liberabitur a servitute corruptionis, etiam cœlum continuo suo motu illi deservire cessabit. Neq; contra hoc obstat objectio superius indicata, quod illa quies futura sit violenta cœlo, cum motus sit illi naturalis. Nam juxta veriorem Philosophiæ doctrinam, cœlum ex peculiari, ac propria natura non magis postulat motum, quam quietem, sed in ordine ad naturam universalem, seu generalem mundi gubernationem, illud dicitur esse illi magis naturale, quod juxta totius Universi statum, magis consentaneum, magisq; accommodatũ fuerit. Doctrina hæc expressa est S. Th. q. 5. de poten. art. 5. in cor. & ad 6. & ad 12.

Respons. ad Objectionem

Quod autem hæc cessatio futura sit ordine a nobis posito, non est tam certum. Multi enim Theologi sæpe indicant, motum cœli cessaturum ante judicium, statim ac omnes homines morientur, vel saltem in puncto resurrectionis, quod est probabile, quia tunc jam cessabit necessitas generationum, & corruptionum, ad quam cœli motus ordinantur. Nihilominus ordo positus in assertione magis nobis probatur. Primo, quia eadem est ratio de cessatione hujus motus, & de reliqua purgatione, & innovatione mundi, nam hæc est quædam pars illius novitatis, & instaurationis, quam omnes sancti dicunt futurã post judicium. Secundo, quia usque ad illud tempus fient in elementis motiones violentæ, & alterationes, & mixtorũ corruptiones. Tertio, quia nõ expedit ut ante mundi instaurationẽ cesset vicissitudo dierum, ac noctiũ, quæ tunc solum cessabit, *quando Dominus fuerit nobis in lucẽ sempiternã & cõplebuntur dies luctus*, ut dicitur Isai. 60.

Ultimo, finito motu cœli statim fiet innovatio, & illustratio totius mundi tam in cœlis, quam in elementis. Probatur, quia non est, cur amplius illustratio hæc differatur, quia usque ad illud instans differenda est solum, ut mundi purgatio absolvatur. Item illa actio, qua innovandus est mundus, non requirit successionem ex parte agentis, quia erit infinitæ virtutis, neque ex parte actionis, & termini, cum sit quædam illuminatio, & perfectio sine resistentia contrarii; ergo tota illa illustratio in illo instanti perficietur.

Solum superest in hac quæstione explicandum, in quo situ tunc manebunt elementa. Et de igne quidem, & terra nulla est difficultas, quin futuri sint in suis locis supremo, & infimo, quia hoc est illis naturale, & nulla est ratio, ut immutetur. Solum esse potest difficultas, an tota superficies terræ aquis cooperienda sit, an vero pars aliqua futura sit discooperta, & immediate aeri contigua. Sed hæc dubitatio pendet ex alia, quæ in materia de peccato originali proprium habet locum, an post resurrectionem infantes, qui in solo originali peccato decesserunt, habitaturi sint in loco aliquo subterraneo, vel in superficie terræ. Nam si primum dicatur, non est necesse, ut pars terræ maneat discooperta aquis, cum hoc neque ad usum Beatorum, vel ad quempiam alium necessarium

farium sit, & alius ordo sit magis naturalis: si vero dicatur posterius ad usum illorum hominum, videri potest hoc necessarium: hujus ergo quæstionis decisio in illum locum differatur.

SECTIO IV.

Utrum Christus post mundi instaurationem perpetuo sit in cœlis regnaturus.

Difficultas ex Ps. 109.

RAtio dubitandi sumi potest ex verbis illis Ps. 109. *Dixit Dominus Domino meo, sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum*, ubi per sessionem a dextris Dei significatur thronus, ac regia potestas Christi Domini, hæc autem solum dicitur duratura usq; ad illud tempus, in quo ponentur inimici Christi sub pedibus ejus, quod in die judicii complendum est, ut Paulus declarat 1. ad Cor. 15. Responderi potest, illa particula, *Donec*, affirmari Christum sessurum, ejusque imperium duraturum usque ad illud tempus, non tamen negari, post illud tempus per totam æternitatem regnaturum. Est enim hæc phrasis sæpe in sacris literis usitata, ut hæc particula, *Donec*, & similes, adjunctæ propositionibus affirmativis, affirment aliquid de certo tempore, de quo maxime poterat dubitari, non tamen quicquam negent de reliquo tempore, sed respectu illius indefinite sint; vel e contrario adjunctæ propositionibus negativis aliquid negent de tempore, in quo poterat esse dubitatio, non vero affirment quicquam de reliquo tempore, ut latius ex sanctis Patribus supra tradidimus dispu. 5. sect. 3. Quia ergo in præsenti dubitari poterat an Christus esset regnaturus eo tempore, in quo nondum omnes inimici ejus ei subjiciuntur, ideo de hoc potissimum tempore id affirmatur a regio Propheta, non tamen negatur de posteriori tempore, seu æternitate, sed potius ut manifestum supponitur, tunc maxime regnaturum. Quam regulam huic loco accommodant Aug. lib. 83. quæstionum, quæst. 69. Greg. Nazianz. oratione 36. & alii, quos citato loco retuli. Verumtamen hanc responsionem videtur refellere Paul. 1. ad Cor. 15. ubi post verba similia scilicet: *Oportet illum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus ejus*; de reliquo tempore subdit: *Cum autem illi subjecta fuerint omnia, tunc & ipse Filius subjectus erit ei, qui subjecit sibi omnia*; ac si diceret, tunc desinet regnare, & omnino erit subjectus Deo: unde subjungit: *Ut sit Deus omnia in omnibus*; id est, ut Deus in omnibus immediate regnet, & omnes illi subjiciantur.

Quæstio hæc non tam propter difficultatem suam est hoc loco a nobis proposita, quam ut debitum finem huic operi imponamus, breviter attingendo, ac delibando felicem illum statum, quem caput nostrum cum omnibus suis membris in perpetuum possidebit, & ut simul explicemus prædicta verba Pauli, in quibus adeo subobscure illius status rationem describit, ut aliqui occasionem sumpserint dicendi, Christi humanitatem post diem judicii in Divinitatem esse convertendam, & illam subjectionem, de qua Paulus loquitur, nihil aliud esse, quam commutationem substantiæ creatæ in substantiam creatoris, ut Aug. refert 1. de Trinitat. c. 8. Quæ sententia & naturali rationi manifeste contraria est, quia repugnat Divinæ naturæ, ut aliquid in ipsam convertatur, ut in primo tomo latius ostensum est. Et est aperte hæretica, quia Christus in æternum non solum erit Deus, sed etiã homo, resurrexit enim ad vitam immortalem, & immutabilem, & felicitas humanitatis ejus æterna futura est majori ratione, quam beatitudo Angelorum, vel hominum beatorum. Tandem repugnat ipsismet verbis Pauli, nam si filius subjiciendus est Patri, oportet, ut naturam habeat, per quam illi subjici possit.

Christi regnum perpetuũ.

Dicendum est ergo, Christum post judicium perpetuo in cœlis regnaturum, non solum secundum divinitatem, sed etiam secundum humanitatem. Quæ veritas est de fide certa, nam & in variis Scripturæ locis expresse traditur, & ex fidei principiis aperte colligitur. Primum patet Luc. 1. *Et regnabit in domo Jacob in æternum, & regni ejus non erit finis*, & est sermo de Christo homine; & Daniel. 7. *Aspiciebam in visione noctis, & ecce cum nubibus cœli quasi Filius hominis veniebat, & usque ad antiquum dierum pervenit, & in conspectu ejus obtulerunt eum, & dedit ei potestatem, & honorem, & regnum, & omnes populi tribus, & linguæ ipsi servient, potestas ejus, potestas æterna, quæ non auferetur, & regnum ejus, quod non corrumpetur.* Quæ duo testimonia adeo perspicua sunt, ut necesse non sit, plura congerere, in re præsertim manifesta. Secundum patet, quia in Symbolo profitemur vitam æternam, atque beatam, in qua cum Christo regnaturi sumus, multo ergo magis regnabit ipse Christus in æternum. Quanta vero futura sit hujus regni amplitudo, opulentia, majestas, & gloria sæpe in Scripturis sanctis describitur, præsertim ab Isa. cap. 65. & 66. & a Joanne Apoc. 21. & 22. ubi inter alia dicit: *Ecce tabernaculum Dei cum hominibus.* Ubi per tabernaculum Dei humanitatem Christi intelligo, de quo subditur: *Et habitabit cum eis, & ipsi populus ejus erunt, & ipse Deus cum eis erit eorum Deus, & absterget omnẽ lacrymam ab oculis eorum, & mors ultra non erit.* Et postea subditur, in illo regno perpetuo duraturam sedem Dei, & agni. *Et servi* (inquit) *ejus servient illi, & videbunt faciem ejus, & nomen ejus in frontibus eorum*; ac tandem: *Et regnabunt in sæcula sæculorum.* Sed de hac re plura in materia de beatitudine, ubi omnia, quæ ad spiritualem felicitatem hujus regni spectant, explicantur: quæ vero pertinent ad felicitatem corporum in superioribus disputationibus sunt a nobis tradita.

Respons. ad difficultatẽ in principio positam.

Ad difficultatem ergo propositam responsio, quam ibi tradidimus, optima est, quamvis dici etiam possit, verba illa intelligi de ascensione Christi in cœlum, per quam assecutus est, ut ad dexteram Patris sedeat, ut supra diximus: sessurus est autem donec ponantur inimici ejus scabellum pedum ejus, quia usque ad illud tempus non iterum descendet e cœlo. Et hoc sensu concedere possumus illam particulam, *donec*, includere negationem, non quidem durationis regni, sed quietis, ut ita dicam, seu permansionis in cœlo, absque reditu in hunc mundum. Juxta quam expositionem sensus erit, Christum sedisse in cœlo non rediturum in hunc mundum, donec subjiciat sibi inimicos, tunc autem iterum venturum, scilicet, in die judicii: unde non fiet, eum tunc amissurum regnum, & potestatem, sed potius universalius atq; manifestius tunc dominaturum. Aliam expositionem statim tradetur.

Exponitur locus difficilis Pauli 1. ad Cor. 15.

Ad locum Pauli ex 1. Corinth. 15. *Tunc & ipse Filius subjectus erit.* Omisso errore Arianorum, qui ex hoc loco colligebant, Filium esse minorem Patre secundum propriam ejus naturam: duæ sunt expositiones Catholicorum extreme oppositæ. Prima est, illa verba intelligi de Filio secundũ Divinitatem, subjectionem autem non significare obedientiam, seu servitutem, sed solum concordiam voluntatis cum origine a Patre. Ita OEcumen. & Theoph. & Ambros. ibi, & indicat etiam Chrys. hom. 39. Sed non videtur probanda hæc expositio: tum quia videtur valde impropria locutio, nimisque coacta, si ad Divinitatem accommodetur. Tum etiã quia Paulus aperte loquitur de Filio ratione humanitatis, ut ex contextu patet, & ex iis, quæ statim dicemus. Altera expositio est, ut intelligatur hic locus de Christo non in propria persona, sed in corpore suo mystico, quod est Ecclesia. Quia nunc nondum est tota Ecclesia Christi perfecte subjecta Patri: completo vero beatitudinis statu, perfecte subjicitur. Ita exponunt Origen. tract. 30. in Matth. Nazianzen. dicta orat. 36. Cyrill. lib. 10. Thesauri cap. 8. Greg. Nyssen. orat. propria, in qua illa verba Apostoli exponit, & Chrysostomus homil. circa eadem verba, quæ habetur in 3. tomo & Theodor. in commentariis. Hæc vero expositio non videtur commode aptari contextui Pauli: nam distincte loquitur de persona Filii, cui omnia subjecta sunt non ratione corporis mystici, sed ratione sui ipsius, cui corpus mysticum subjectum est: ergo eodem modo loquitur de Christo, cum ait, eum fore Patri subjiciendum. Dicendum est ergo, Paulum quidem loqui de Christo secundum propriam personam, non tamen secundum divinitatem, sed secundum humanam naturam, nam secundum humanam naturã Christus resurrexit, & mortem destruxit, & omnia habet sibi subjecta præter eum, qui omnia sibi subjecit. In hanc expositionem magis inclinat Chrysost. & eandem probat Anselm. D. Th. Primasius, & Sedulius ibi, Ambr. lib. 5. de fide c. 6. Aug. 1. de Trinit. cap. 8. & lib. contra sermonem Arianorum cap. 37. & Epiph. hær. 69. versus finem. Verum difficultas superest in hac expositione,

quia

quia hæc ſubjectio Chriſti hominis ad Deum non fiet de novo poſt reſurrectionem, nunc enim & ſemper ab initio incarnationis Chriſtus eſt ſubjectus Patri; at vero Paulus aliquam novam ſubjectionem ſignificare videtur, quæ poſt judicii diem in Chriſto Domino futura eſt
1. Reſponſio. reſpectu Patris. Ad hoc dupliciter reſpondere poſſumus, primo, negando Paulum ſentire Chriſtum tunc aliter ſubjiciendum eſſe, quam nunc. Sicut enim ſupra dicebamus, cum dicitur, Chriſtus regnaturus donec ad judicandum veniat, non excludi, quin poſtea ſit regnaturus, ſed affirmari tantum quod magis dubium videbatur: ita a contrario, cum dicitur tunc futurus ſubjectus non negatur, quin antea fuerit ſubjectus, ſed affirmatur, etiā tunc futurum, ſeu permanſurum ſubjectum. Quod ideo fortaſſe fecit Paulus, ne infideles homines exiſtimarent, ipſum docere, Chriſtum ut hominem in eo ſtatu non eſſe ſubjiciendum Patri, eo quod de ipſo docuerat aboliturum omnem principatum, & poteſtatem, & omnia illi eſſe
2. Reſponſio. ſubjicienda. Secundo dici poteſt, Paulū ſpiritualiter tribuere illi ſtatui ſubjectionem Chriſti ad Patrem, quia nunc videtur habere Chriſtus ſpecialem modum regendi, & gubernandi homines, & Angelos, horum miniſterio utendo ad illorum ſalutem perficiendam, & in illis gratiam, & varia dona influendo: tunc vero ab hoc opere, & regimine ceſſabit, & in hoc ſolum incumbet, ut ſeipſum, totumque ſuum regnum in Patrem referat. Ut ergo Paulus indicaret differentiam inter illum, & præſentem ſtatum, dicit, tunc fore Chriſtum ſubjicendum Patri, quia tunc huic ſubjectioni tantum vacabit, & ceſſabit, ut ita dicam, ab omnibus exterioribus functionibus: tunc enim ceſſabunt omnia miniſteria, novæ illuminationes in Beatis, accidentalia gaudia de converſionibus peccatorum, & ſimilia, ſed erit quaſi pura quædam contemplatio divina, eodem modo ſtabilis, ac perpetua, qua totus Chriſtus, id eſt, caput cum omnibus membris feretur in Deum, eique ſubjicietur. Et huic expoſitioni optime quadrat ratio ſubjuncta a Paulo: *Et tunc filius erit ſubjectus Patri, ut ſi Deus omnia in omnibus*; id eſt, ut unus Deus in omnibus dominetur, & glorificetur, & omnes in Deo habeant quidquid ſancte, & juſte amare poſſunt, ac deſiderare. Sicut expoſuit Gregor. Nyſſ. lib. de anima, & reſur. dicens: *Cum vita, quam in præſenti tranſigimus, varie a nobis exigatur, multa res ſunt, quarū participes ſumus, ut aeris, loci, cibi, ac potus, & aliarum rerum ad uſum vitæ neceſſariarum, quarū nulla eſt Deus. Beatitudo vero quæ expectatur, nullius quidē harum rerum egena eſt, omnia autē nobis locoque omnium erit divina natura, ad omnem uſū ac neceſſitatē illius vitæ, ſeſe convenienter, & apte imperiens.* Hoc ſignificare ergo viſus eſt Paulus per illam ſubjectionem ad Deum, ſcilicet perfectam quietem in Deo, & ceſſationem ab omni externo miniſterio non ſolum corporali, ſed etiam ſpirituali, quia in eo ſtatu non erit jam tempus (ut ita dicam) inquirendi Deum aut ſibi, aut aliis, ſed tantū fruendi, amandi, & ſubjiciendi ſe illi, quia tunc jā erit ipſe omnia in omnibus. Quæ expoſitio poteſt hoc exemplo declarari. Dicere enim ſolemus, Deum antequam aliquid creaſſet, in ſeipſo manſiſſe, ſeipſo fruentem, atq; ſe ſolo perfecte beatum; eodemque modo, ſi Deus omnia nunc in nihilum redigeret mundumque conſervare, ac gubernare deſineret, diceretur in ſe manſurus, ſeipſo contentus: quo loquendi genere non ſignificamus, eum nunc non habere a ſe haſce perfectiones, ſed ſignificamus præter illas habere veluti externā actionem, & adminiſtrationem, qua ante mundi creationem caruit, & poſtea careret, ſi mundum in nihilum redigeret. Ad hunc ergo modum ait Paulus, Chriſtum poſt judicium futurum ſubjectum Patri, non quia nunc non ſit, ſed quia nunc præter illam ſubjectionem, & conjunctionem cum Deo, ejuſque fruitionem, habet quandam externam adminiſtrationem, a qua in eo ſtatu vacabit. Et hanc expoſitionem indicavit Epiphan. citato loco, atque etiam Theodoratus, neque multum diſcrepat, quod Nazian. dixit prædicta oratione, nunc regnare Chriſtum, nondum plene poſſidentem regnum, ſed acquirentem, magiſque, ac magis ſub imperium ſuum homines quotidie redigentem, quomodo regnabit, donec ponantur inimici ejus ſub pedibus ejus, non vero deinde, quia jam tunc non regnabit acquirendo, ſed pacifice poſſidendo totum regnum. Et regnare in illo nihil aliud erit, quam ſeipſum, totumque ſuum regnum ſumma concordia, ſummo gaudio, ſummaque vitæ tranquillitate Patri ſubjicere. Atque hic erit perpetuus, ac feliciſſimus ſtatus, quem poſt hujus ſeculi conſummationem Chriſtus Dominus habiturus eſt. Ibi ergo noſtræ diſputationis curſus finē habeat, ubi totius vitæ ac myſteriorum Chriſti finis eſt. Cui nos quoque opus hoc noſtrum qualecunq; eſt ſubjiciamus ut quod illius ope, & auxilio perfectum tandem eſt, in ejuſdem, & auguſtiſſimæ Virginis matris cedat honorem, & gloriam. Amen.

F I N I S.

INDEX

INDEX LOCORUM SACRÆ SCRIPTURÆ, QUÆ IN HOC TOMO OBITER VEL EX PROFESSO EXPLICATA SUNT.

Prior numerus paginam indicat; posterior columnam.

Genesis.

1 *FActum est vespere, & mane dies unus*. 408.2.
1 *Crescite, & multiplicamini*. 52.2.
2 *Qua die comederis ex eo, morte morieris*. 481.1.
3 *Inimicitias ponam inter te, & mulierem*. 20.1.
3 *Donec revertaris in terram, de qua assumptus es*. 489.1.
3 *In pulverem reverteris*. ibid.
5 *Non apparuit, quia tulit eum Dominus*. 545.1.
7 *Et Cataractæ cœli apertæ sunt*. 211.1.
8 *Misit corvum, qui non revertebatur, donec siccarentur aquæ*. 48.1.
12 *Accipe eam & vade*. 63.2.
37 *Descendam ad filium meum lugens in infernum*. 365.2.
42 *Deducetis canos meos cum mærore ad inferos*. ibid.
49 *Catulus leonis Juda, &c. quis suscitabit eum, &c*. 402.2.
49 *Fiat Dan coluber in via, cerastes in semita*. 538.1.

Exodus.

3 *Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, &c*. 475.2.
12 *Mensis iste vobis principium mensium primus erit in mensibus anni, &c*. usque ad, *& dies septima eadem festivitate venerabilis*. 336.2. & seq.
12 *Immolate phase*. 340.2.
13 *Sanctifica mihi omne primogenitum, quod aperit vulvam in filiis Israel*. 137.2. 138.1.
19 *In die enim tertia descendet Dominus coram omni plebe*. 402.2.
23 *Non erit in te infœcunda, neque sterilis*. 53.2.
33 *Ostende mihi gloriam tuam, &c. Cum transibit gloria mea, videbis posteriora mea*. 267.1.

Leviticus.

12 *Mulier, si suscepto semine peperit masculum, immunda erit septem, &c*. usque ad *Orabitque pro ea sacerdos, & sic mundabitur*. 137.2. 140.1.
23 *Numerabitis ergo ab altero die sabbathi, &c*. usque ad, *& sic offeretis sacrificium novum*. 409.2.

Numeri.

8 *Omne masculinum adaperiens vulvam, sanctum Domino vocabitur*. 46.1.
12 *Os ad os loquor ad eum in specie, & nõ in ænigmate*. 267.1.

Deuteronomium.

7 *Non erit in te sterilis utriusque sexus, &c*. 53.2.
15 *Indigens, & mendicus non erit inter vos*. 220.1.
15 *Non deerunt pauperes in terra habitationis tuæ & ideo ego præcipio tibi, &c*. ib. 2.
16 *Sed in loco quem elegerit Dominus Deus tuus, ut habitet nomen ejus*. 337.2.
18 *Prophetam de gente tua sicut me suscitabit Dominus* usq; ad *Ego ultor existam*. 179.1. 402.2.
20 *Quis est homo qui spondit uxorem, & non accepit eam*. 63.2.
21 *Maledictus homo qui pendet in ligno*. 294.1.
28 *Erit vita tua pendens ante*. ibid. 2.
32 *Ascende in montem Nebor*. 267.1.
33 *Quasi primogeniti Tauri pulchritudo ejus, & cornua Rhinocerotis cornua illius in ipsis ventilabit gentes usq; ad terminos terræ*. 294.2.
34 *Ascendit Moyses super montem Nebor*. 267.1.

Josue.

3 *Jordanis ripas alvei sui tempore messis impleverat*. 242.1.
4 *Populus autem ascendit de Jordane decima die mensis primi*. ibid.
14 *Adam maximus ibi inter Enacim situs est*. 299.1.

Judicum.

13 *Nazaræus ex utero matris*. 15.1.

Ruth.

3 *Benedicta es a Domino filia, quia priorem misericordiã posteriore superasti*. 175.1.

1. Regum.

28 *Cras tu & filii tui mecum eritis*. 366.1.

3. Regum.

8 *Intulerunt sacerdotes arcam fœderis Domini in locum suum*. 166.2.

2. Paralipom.

30 *Immolaverunt autem Phase decimaquarta die* usq; ad *holocausta in domo Domini*. 338.1.

1. Esdræ.

6 *Fecerunt filii Israel transmigrationis pascha*, usq; ad, *qui reversi fuerant de transmigratione*. 338.1.

Job.

3 *Expectet lucem & non videat, neque ortum surgentis auroræ*. 19.2.
8 *Donec impleatur os tuum risu, & labia tua Jubilo*. 433.2.
14 *Homo, cum dormierit, non resurget, donec atteratur cœlum*. 580.1.
14 *Quis mihi tribuat ut in inferno protegas me*. 366.1.
17 *Si sustinuero, infernus domus mea est*. 378.1.
19 *Scio, quod redemptor meus vivit*. 476.2.
28 *Non adæquabitur ei aurum, vel vitrum*. 439.2.
36 *Non salvat impios, & judicium pauperibus tribuit*. 569.1.

Psalmi.

1 *Ideo non resurgent impii in judicio*. 481.1. 570.2. & seq.
2 *Ego autem constitutus sum Rex a Deo super Syon montem sanctum ejus*. 402.2.
2 *Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te*. ibid.
2 *Postula a me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam*. ibid. & 403.2.
3 *Ego dormivi, & somnum cepi, & exurrexi, quoniam Dominus suscepit me*. 403.1.
9 *Insidiatur in occulto, quasi Leo in spelunca*. 541.2.
15 *A dextris est mihi, ne commovear*. 511.2.
15 *Non derelinquas animã meam in inferno*. 370.2. 379.2.
15 *Nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem*. 378.2. & 370.2.
16 *Igne me examinasti, & non est inventa in me iniquitas*. 565.1.
17 *Dolores inferni circumdederunt me*. 378.1.
18 *In omnem terram exivit sonus eorum*. 553.2.
21 *Deus Deus meus, quare me dereliquisti*. 218.1.
21 *Et dispersa sunt omnia ossa mea*. 295.2.
21 *Foderunt manus meas & pedes meus*. 295.1.
21 *Dinumeraverunt omnia ossa mea*. 295.2.
21 *Diviserunt sibi vestimenta mea*. 219.1.
21 *Vota mea reddam in conspectu timentium eum*. 218.2.
23 *Attollite portas principes vestras, & elevamini portæ æternales*. 379.1.
29 *Ad vesperam demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia*. 411.1.
26 *Quæ utilitas in sanguine meo, dum descendero in corruptionem*. 356.1.
31 *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata*. 573.2.
34 *Congregata sunt super me flagella, & ignoravi*. 290.1.
40 *Homo pacis meæ, in quo speravi, qui edebat panes meos, magnificavit super me supplantationem*. 281.1.
41 *Abyssus abyssum invocat*. 175.1.
44 *Propterea unxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ*. 209.2.
44 *Astitit regina a dextris tuis*. 166.2.
44 *Afferentur Regi virgines post eam*. 57.1.
45 *Sanctificavit tabernaculum suum Altissimus* 19.2.
45 *Afferens bella usque ad finem terræ*. 35.2.
49 *Deus manifeste veniet, Deus noster, & non silebit: ignis in conspectu ejus exardescet*. 565.1.
50 *Dele iniquitatem meam*. 573.2.
50 *Ut justificeris in sermonibus tuis, & vincas cum judicaris*. 574.2.
56 *Misit de cælo, & liberavit me, dedit in opprobrium conculcantes me*. 403.1.

56 Egur-

56 Exurge gloria mea. 411. 1.
67 Ascendisti in altum, cepisti captivitatem, accepisti dona in hominibus. 363. 1.
67 Æthiopia praeveniet manus ejus Deo. 126. 1.
68 Dederunt in escam meam fel, & in siti mea potaverunt me aceto. 306. 2.
71 Descendet sicut pluvia in vellus. 43. 1.
71 Coram illo procident Æthiopes, & inimici ejus terram lingent. 126. 1.
71 Reges Tharsis, & insulae munera offerent: Reges Arabum, & Sabba dona adducent. 124. 2.
71 Dabitur illi de auro Arabiae. 124. 1.
73 Operatus est salutem in medio terrae. 298. 2.
77 Eduxit eos in nube diei. 21. 2.
79 Domine Deus virtutum converte nos, & ostende faciem tuam, & salvi erimus. 178. 1.
85 Gratiam & gloriam dabit Dominus. 373. 2.
87 Factus sum sicut homo sine adjutorio. 354. 1.
87 Posuerunt me in lacu inferiori. 378. 1.
88 Thabor, & Hermon in nomine tuo exultabunt. 268. 2.
88 Inveni David servum meum, &c. & ego primogenitum ponam illum. 403. 1.
88 Thronus ejus sicut Sol. 19. 2.
95 Dicite in gentibus, quia Dominus regnavit a ligno. 294. 2.
96 Ante ipsum praecedet, & inflammabit in circuitu inimicos ejus. 561. 2. 562. 2. & 565. 1.
101 Opera manuum tuarum sunt caeli, ipsi peribunt, tu autem permanebis, &c. 580. 1.
108 Quia astitit a dextris pauperis. 511. 2.
109 Dixit Dominus Domino meo, sede a dextris meis. 509. 2.
109 Dominus a dextris tuis, confregit in die irae suae Reges. 530. 2.
131 De fructu ventris tui ponam super sedem tuam. 9. 1. 11. 1. 42. 2.
131 Paravi lucernam Christo meo. 178. 1.
137 Si sumpsero pennas meas diluculo. 437. 1.
143 Redemisti servum tuum de gladio maligno. 23. 2.
149 Exultabunt sancti in gloria, laetabuntur, &c. 433. 2.

Proverbia.

4 Unigenitus matris suae. 12. 1.
8 Dominus possedit me in initio viarum suarum. 6. 2.
9 Sapientia aedificavit sibi domum, excidit columnas septem. 31. 1. 85. 1.
30 Tria sunt difficilia mihi, & quartum penitus ignoro, viam viri in adolescentia. 43. 1.

Ecclesiastes.

1 Omnia flumina intrant in mare, & mare non redundat. 5. 1. & 153. 2.
11 Si ceciderit lignum, sive ad austrum, sive ad aquilonem, ubi ceciderit, ibi erit. 364. 1.
22 Quodcunque facere potest manus tua, instanter operare, quia nec opus nec ratio, nec sapientia, nec scientia erunt apud inferos. ibid.
22 Mortui vero nihil noverunt amplius, neque habent ultra mercedem. ibid. 2.

Cantica.

2 Surge amica mea, &c. in foraminibus petrae, &c. 427. 2.
3 Quae est ista, quae ascendit de deserto, &c. 5. 1.
3 Egredimini, & videte filiae Sion Regem Salomonem in diademate, quo coronavit illum mater sua, &c. 69. 1.
4 Veni coronaberis. 171. 2.
5 Ego dormio, & cor meum vigilat. 150. 1.

Sapientia.

3 Fulgebunt justi, & tanquam scintillae in arundineto discurrent. 437. 1.
3 Judicabunt nationes, &c. 568. 1.
14 Benedictum lignum per quod fit justitia. 295. 1.
18 Dum medium silentium tenerent omnia. 76. 1.

Ecclesiasticus.

17 Quid lucidius Sole, & hic deficiet. 580. 1.
24 In plenitudine Sanctorum detentio mea. 153. 2.
24 Penetrabo omnes inferiores partes terrae, &c. 378. 2.
44 Henoch translatus est in paradisum ut det gentibus poenitentiam, 547. 1. & 549. 1.
48 Qui receptus est in turbine ignis, &c. lenire iracundiam domini. 548. 2.

Isaias.

1 Cognovit bos possessorem suum & asinus praesepe domini sui. 115. 1.
3 Dominus ad judicium veniet cum senibus populi sui. 528. 2. & alibi.
6 Vidi Dominum sedentem super solium excelsum, & elevatum, 510. 1.
7 Ecce Virgo concipiet, & pariet filium, &c. 3. 1. 44. 2.
8 Accessit ad Prophetissam, & concepit, & peperit filium. 162. 1.
9 Antequam sciat puer vocare patrem suum, & matrem suam, auferetur fortitudo Damasci. 124. 1.
8 Et erit vobis in sanctificationem, usque ad, in vicinam habitantibus Hierusalem. 157. 1.
8 Ecce ego, & pueri mei, quos dedit mihi Dominus. ibid.
9 Populus, qui habitabat in tenebris vidit lucem magnam. 469. 2.
9 Factus est principatus super humerum ejus. 293. 1.
11 Egredietur virga de radice Jesse, & flos de radice ejus ascendet. 2. 2. & 9. 1.
11 Et erit in die illa, adjiciet Dominus secundo manum suam ad populum residuum. 554. 1. 2.
13 Stella caeli, & splendor earum expandent lumen suum. 559. 1.
19 Ascendet Dominus super nubem levem, & ingredietur Ægyptum & commovebuntur simulacra Ægypti. 142. 2.
24 Et erit in die illa, visitabit Dominus super militiam caeli. 372. 2.
24 Congregabitur congregatione unius fascis in lacum, & claudentur ibi in carcere, & post multos dies visitabuntur. ibid.
25 Praecipitabit mortem in sempiternum. 403. 2.
26 Vivent mortui tui, interfecti mei resurgent, &c. 476. 1.
30 Et non faciet avolare a te ultra doctorem tuum. 239. 1.
30 Et erunt oculi tui videntes praeceptorem tuum. ibid.
30 Erit lux Lunae sicut lux Solis. 583. 1.
34 Tabescet omnis militia caelorum, & complicabuntur sicut liber caeli. 561. 1. & 580. 1.
35 Laetabitur deserta, sitiens florebit solitudo quasi lilium. 178. 1.
40 Vox clamantis in deserto, parate viam Domini, &c. 177. 1.
40 Qui sperant in Domino, mutabunt fortitudinem. 437. 1.
43 Ego sum, qui deleo iniquitates tuas. 573. 2.
43 Reduc me in memoriam, & judicemur simul. 574. 2.
45 Mihi curvabitur omne genu. 570. 2.
49 Ecce isti de longe venient, & ecce illi ab Aquilone, & mari, & ecce illi de terra Australi. 125. 2.
50 Induam caelos tenebris. 332. 1.
51 Caeli sicut fumus liquescent, & terra sicut vestimentum atteretur. 580. 1.
53 Ascendet sicut virgultum coram eo, & sicut radix de terra sitienti. 41. 2.
53 Dominus posuit in eo iniquitates omnium nostrum. 290. 1.
55 Feriam vobiscum pactum sempiternum, misericordias David fideles. 403. 1.
60 Ambulabunt gentes in lumine tuo. 124. 2.
60 Inundatio camelorum operiet te &c. 125. 2.
60 Non occidet ultra Sol tuus, & luna tua. 586. 2.
62 Propter Sion non tacebo, usque ad, quod os Domini nominavit. 132. 1.
62 Habitabit juvenis cum Virgine. 64. 1.
63 Quis est iste, qui venit de Edom tinctis vestibus de Bosra. 505. 1.
65 Oblivioni traditae sunt angustiae priores, &c. Ecce enim creo caelos novos, &c. 573. 2.
66 Antequam parturiret, peperit, antequam veniret partus ejus peperit masculum. 112. 2.
66 Et ossa vestra quasi herba germinabunt. 476. 1.
66 Quia ecce Dominus in igne veniet. 562. 2.

Jeremias.

1 Antequam te formarem in utero, novi te, &c. 15. 1. & 550. 2.
7 Non sum locutus cum patribus vestris, & non praecepi eis de verbo holocaustomatum, &c. 338. 1.
11 Mittamus lignum in panem ejus. 272. 1. 294. 2.
15 Dixit Dominus ad me. Si steterint Moyses & Samuel coram me, &c. 364. 2.
15 Occidit ei Sol, cum adhuc esset dies. 332. 1.
22 Non sedebit de semine ejus vir super solium David. 10. 2.
31 Novum creavit Dominus super terram, foemina circundabit virum. 42. 2.
31 Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Israel & domui Juda foedus novum. 114. 1.
31 Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam. ibid.

Ezechiel.

1 Aperti sunt caeli, & vidi visiones Dei. 211. 1.

18 Si impius egerit pœnitentiam omnium iniquitatum ejus non recordabor. 573. 2.
32 Operiam, cum extinctus fueris, cœlos. 559. 2.
35 Suscitabo vobis pastorem servum meum David. 403. 1.
37 Vaticinare: ecce ego aperiam tumulos vestros, &c. usque ad popule meus. 476. 1.

Daniel.

2 Tu rex videbas, & ecce quasi statua una grandis. 537. 1.
7 Quatuor bestiæ grandes ascendebant de mari diversæ inter se. ib.
7 Et ecce oculi qui oculi hominis erant. 535. 1.
7 Aspiciebam, donec throni positi sunt, &c. 567. 2.
7 Judicium sedit, & libri aperti sunt. 576. 2.
7 Millia millium ministrabant ei, &c. 567. 2.
7 Et tres Reges humiliabis. 541. 2.
8 De uno autem ex eis egressum est cornu unum modicum, & factum est grande. 542. 2.
Et erit in templo abominatio desolationis. 543. 1.
9 Deum autem Moazim in loco suo venerabitur. 540. 2.
11 Et mittet manum suam in terras, & terra Ægypti non effugiet. 542. 1.
11 Dominabitur thesaurorum auri. ib.
12 Multi de his, qui dormiunt in terra pulvere, evigilabunt, &c. Qui autem docti fuerint, fulgebunt. 437. 1. 476. 2.

Oseas.

2 Congregabuntur filii Juda, & filii Israel pariter, & ponent sibimet caput unum. 114. 1.
6 Vivificabit nos post duos dies in die tertia suscitabit nos. 409. 1.
11 Ex Ægypto vocavi filium meum. 142. 1.
13 Ero mors tua, o mors, morsus tuus ero, inferne. 382. 1. & 403. 2.

Joel.

2 Et dabo prodigia in cœlo, & in terra, &c. antequā veniat dies, &c. 560. 2.
3 Ecce in diebus illis, & in tempore illo, cum convertero captivitatem Juda, & Hierusalem, congregabo omnes gentes, & educam eas in vallem Josaphat, & disceptabor cum eis. 531. 1. & 555. 1.
3 Quid mihi & vobis Tyrus, & Sidon. 34. 2.

Amos.

6 Ideo prudens in tempore illo tacebit, quia tempus molestum est. 240. 2.
8 Et erit in illa, dicit Dominus, occidet vobis Sol in meridie, & tenebrescere faciam terram in die luminis. 332. 1.

Micheas.

2 Ascendit pandens iter ante eos. 505. 1.
5 Et tu Bethlehem terra Juda, nequaquam minima es in principibus Juda, &c. 114. 1.
6 Ne læteris inimica mea super me, quia cecidi, consurgam. 403. 1.
7 Et aspiciet inimica mea, & operietur confusione. ib.
7 Dies, ut ædificentur maceriæ tuæ, in die illa longe fiet lex. ibid.

Habacuc.

3 Consideravi opera tua, & expavi, in medio duorum animalium cognosceris. 115. 2.
3 Ego autem in Domino gaudebo, & exultabo in Deo Jesu. 134. 2.

Sophonias.

1 Et erit in tempore illo, scrutabor Jerusalē lucernis. 574. 1.
3 Expecta me in die resurrectionis meæ in futurum. 404. 1.

Aggeus.

Adhuc unum modicum est, & ego commovebo cœlum, & terrā, & mare, & aridam, & movebo omnes gentes, & veniet desideratus cunctis gentibus. 122. 2. & 529. 1.

Zacharias.

3 Ostendit mihi Dominus JESUM sacerdotem magnum. 135. 1.
5 Et levaverunt amphoram inter cœlum, & terram, &c. ut ædificetur ei domus in terra Senaar, &c. 542. 1.
9 Tu autem in sanguine testamenti eduxisti vinctos. 363. 1.
11 Appenderunt mercedem meam triginta argenteis. 282. 2.
12 Et aspicient ad me, quem confixerunt. 295. 1. & 576. 1.
13 Quid sunt plagæ istæ in medio manuum tuarum, & dicet, his plagatus sum in domo eorum, qui diligebant me. 295. 1. & 426. 1.

Malachias.

3 Ecce ego mitto Angelum meum, & præparabit viam ante faciem meam. 177. 1.
3 Ecce venit, dicit Dominus exercituum, & quis poterit cogitare diem adventus ejus. 533. 2.
3 Et accedam ad vos in judicio, & ero testis velox maleficis. 578. 2.
4 Orietur sol justitiæ vobis timentibus nomen meum, & sanitas in pennis ejus. 437. 1.
4 Ecce mittam vobis Eliam prophetam antequam veniat dies Domini. 548. 2.

2. Machabæorum.

7 Tibi enim resurrectio ad vitam non erit. 481. 1.

Matthæus.

1 Quod in ea natum est, de Spiritu Sancto est. 42. 2. & 86. 1.
1 Hoc autem totum factum est, ut adimpleretur, quod dictum est a Domino per prophetam dicentem. Ecce virgo in utero habebit. 45. 1.
1 Cum esset desponsata mater Jesu Maria Joseph, &c. 48. 1.
1 Non cognoscebat eam, donec peperit filium suum. ib.
1 Joseph autem vir ejus. 61. 1.
1 Voluit occulte dimittere eam. 62. 2.
1 Joseph fili David, noli timere, &c. 61. 1. 63. 1.
1 Noluit eam traducere. 63. 1.
1 Vocabit nomen ejus Jesum. ipse enim salvum faciet, &c. 134. 2.
2 Ecce Magi ab oriente venerunt. 124. 2. & seq.
2 Apertis thesauris suis. ib.
2 Qui cum recessissent, Angelus Domini apparuit in somnis Joseph, &c. 141. 1.
2 A bimatu, & infra, secundum tempus, quod exquisierat a Magis. 127. 2.
3 Sine modo, sic enim decet nos implere omnem justitiam. 133. 1.
3 Esca autem ejus erat locustæ, & mel sylvestre. 183. 2.
3 Ego a te debeo baptizari, & tu venis ad me? 186. 1.
3 Ego quidem baptizo vos in aqua, ipse vero baptizabit vos in Spiritu Sancto, & igne. 195. 2.
3 Et ecce aperti sunt ei cœli. 211. 1.
3 Et vidit Spiritum descendentem sicut columbam. &c. 211. 2. & seq.
3 Et ecce vox de cœlis dicens: Hic est filius, &c. 213. 2.
3 Cujus non sum dignus calceamenta portare. 224. 1.
3 Appropinquavit enim regnum cœlorum. 363. 2.
4 Si filius Dei es, dic ut lapides isti panes fiant. 226. 1.
4 Tunc JESUS ductus est in desertum a spiritu. 229. 1. & seq. Totum mysterium exponitur.
6 Scit pater vester, quid opus sit vobis, antequam petatis. 48. 1.
8 Non inveni tantam fidem in Israel. 156. 1.
10 Neque duas tunicas, &c. 221. 2.
11 Quid existis in desertum videre? arundinem vento agitatam? 180. 2.
11 Etiam dico vobis, plusquam prophetam. ib.
11 Inter natos mulierum non surrexit major Joanne Baptista. ib.
11 Qui minor est in regno cœlorum, major est illo. 181. 2.
11 Venit Joannes neq; manducans, neq; bibens &c. 221. 2.
11 Tu es qui venturus est, an alium expectamus. 186. 1.
11 Beatus, qui non fuerit scandalizatus in me. 187. 2.
12 Quæ est mater mea. 3. 1.
12 Generatio mala, & adultera signum quærit, &c. 244. 1.
12 Amen dico vobis, quoniam omne verbum otiosum quod locuti fuerint homines, &c. 573. 2.
12 Erit filius hominis in corde terræ tribus diebus. 378. 2
13 Vigilate quia nescitis, qua hora filius hominis veniet. 525. 2.
14 Vespere autem facto, &c. 340. 1.
17 Sunt quidam de hic stantibus, qui non gustabunt mortem, &c. 265. 2.
17 Elias quidem venturus est, & restituet omnia. Dico autem vobis, &c. 548. 2. 549. 1.
19 Amen dico vobis, quod vos qui secuti estis me, &c. sedebitis & vos, &c. 568. 1.
20 Calicem quidem meum bibetis. 550. 2. & 552. 1.
21 Agricolæ autem videntes filium, dixerunt intra se, &c. 258. 1.
21 Baptismus Joannis unde erat, &c. 197. 2.
22 Ego sum Deus Abraham Deus Isaac, &c. 475. 2.
23 Nolite vocare vobis Patrem super terram. 3. 1.
24 Cum videritis abominationem desolationis, &c. 543. 1.
24 Prædicabitur hoc Evangelium in universo orbe. 552. 2.

24 Statim autem post tribulationem illorum dierum, Sol obscurabitur. 558. 1.
24 Sicut fulgur exiit ab Oriente, &c. 562. 2.
24 Tunc parebit signum filii hominis, &c. 561. 2. 558. 2. & 565. 2.
24 Videbunt filium hominis, venientem in nubibus cœli in virtute multa. 587. 1.
25 Media autem nocte clamor factus est. 496. 1.
25 Tunc sedebit super sedem majestatis suæ. 567. 1.
25 Quando te vidimus esurientem, &c. 577. 2.
26 Tristis est anima mea usque ad mortem. 278. 2.
26 Converte gladium tuum, &c. 286. 1.
26 Calicem quem dedit mihi Pater, non vis, ut bibam illum. 311. 2.
26 Prima autem die Azymorum accesserunt discipuli. &c. 338. 2.
26 Erat autem Pascha, & azyma post biduum. 340. 2.
26 Scitis quia post biduum Pascha fiet. 344. 1.
26 Non in die festo ne forte tumultus fieret in populo. ib.
26 Hic est sanguis novi testamenti. 307. 2.
27 Nihil tibi, & justo illi. 34. 2.
27 Acceptam spongiam implevit aceto, & imposuit arundini. 305. 2.
27 Dederunt ei vinum bibere cum felle mistum. 305. 1.
27 Emisit spiritum. 329. 1.
27 Ut quid dereliquisti me. 324. 2. 330. 1.
27 Per diem autem solemnem consueverat Præses. 345. 2.
27 Altera autem die, quæ est post parasceven. 344. 1.
27 A sexta hora tenebræ factæ sunt, &c. 332. 1.
27 Multa corpora sanctorum, qui dormierant, &c. 419. 1.
28 Vespere autem Sabbathi, quæ lucescit in prima Sabbathi. 410. 2.
28 Euntes docete omnes gentes. 554. 1.
28 Et ecce JESUS occurrit illis dicens, Avete: illæ autem accesserunt, & 461. 2.

Marcus.

1 Fuit in deserto Joannes baptizans &c. 192. 1.
1 Ego baptizavi vos aqua: ille vero vos baptizabit Spiritu Sancto. 195. 2.
1 Expulit eum spiritus in deserto. 229. 1.
1 Et tentabatur a Satana. 233. 1.
1 Quid nobis, & tibi Jesu Nazarene? venisti ante tempus, perdere nos. 575. 2.
3 Quæ est mater mea. 35. 1.
6 Sed calceatus sandaliis. 224. 1.
8 Erant, qui m̃ anducaverant quasi quatuor millia. 206. 1.
14 Tristis est anima mea usque ad mortem. 278. 2.
14 Hic est sanguis meus novi testamenti. 307. 2.
14 Primo die Azymorum quando Pascha immolabant. 338. 2. 341. 1.
14 Ubi vis paremus tibi comedere Pascha. 340. 2.
15 Per diem autem festum solebat dimittere eis unum ex vinctis. 345. 2.
15 Et implens spongiam aceto, circumponensque calamo. 305. 2.
15 Da[illegible] bibere myrrathum vinum, & non accepit. 305. 1.
15 Erat autem hora tertia, & crucifixerunt eum. 349. 2.
15 Facta hora sexta tenebræ factæ sunt. 352. 2.
15 Deus meus, ut quid dereliquisti me. 330. 1.
15 Emissa voce magna exspiravit. 329. 1.
16 Valde mane una sabbathorum veniunt ad monumentum orto jam Sole. 408. 2.
16 Viderunt juvenem, &c. qui dicit illis, nolite expavescere. 46[illegible]. 2. 464. 1.
16 Ite dicite discipulis ejus, & Petro. 466. 1.
16 Surgens autem Jesus mane prima sabbathi, apparuit primo Mariæ Magdalenæ. 411. 1.
16 De qua septem dæmonia ejecerat. 458. 1.
16 Ostensus est illis in alia effigie. 421. 1.
16 Post hæc autem duobus ex his ambulantibus. 466. 1.
16 Euntes in mundum universum prædicate Evangelium omni creaturæ. 553. 2.
16 Et sedet a dexteris Dei. 508. 2.

Lucas.

1 Unde hoc mihi, ut veniat mater Domini mei ad me. 2. 2.
1 Quod ex te nascetur Sanctum, vocabitur filius Dei. 3. 1. 87. 2.
1 Spiritus Sanctus superveniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi. 7. 2. 42. 2. 72. 1. 85. 1.
1 Et erexit cornu salutis nobis in Domo David pueri sui. 11. 1.
1 Et Spiritu Sancto replebitur adhuc in utero matris suæ. 15. 1. & 184. 1.
1 Quomodo fiet istud 32. 1. Quoniam virum non cognosco. 55. 1.
1 Exultavit infans cum gaudio, &c. 37. 2.
1 Missus est Angelus Gabriel, &c. 61. 1.
1 Dominus tecum. 71. 2.
1 Ecce concipies, & paries filium. 72. 1.
1 Ecce Ancilla Domini. 75. 2.
1 Ne timeas Maria. 74. 2.
1 Et timor irruit super eum. ib.
1 Et tu puer propheta altissimi vocaberis, &c. 178. 2.
1 Et erit magnus coram Domino. 180. 2.
1 Ipse præcedet ante ipsum in spiritu, & virtute Eliæ. ib.
1 Fuit Sacerdos quidam nomine Zacharias de vice Abia. 182. 2.
2 Simeon dixit ad Mariam matrem ejus. 2. 2.
2 Et tuam ipsius animam pertransibit gladius. 32. 2.
2 Et non cognoverunt parentes ejus. 32. 1.
2 Filii quid fecisti nobis sic. ib.
2 Quid est quod me quærebatis? ib.
2 Ascendit Joseph in Bethlehem, ut profiteretur, &c. 61. 1.
2 Peperit filium suum primogenitum, &c. 113. 1.
2 Hæc descriptio prima facta est a Præside Syriæ Cyrino. 116. 1.
2 Postquam consummati sunt dies octo, &c. 132. 2.
2 Postquam impleti sunt dies purgationis, &c. 137. 2. & seq. explicatur totum mysterium.
2 Et ibant parentes ejus per singulos annos in Jerusalem, &c. 145. 2.
2 Et descendit cum eis, & venit Nazareth, & erat subditus illis. ibid. & seq.
2 Jesus proficiebat sapientia, & ætate, & gratia apud Deum, & homines. 146. 1.
2 Existimantes illum esse in comitatu. 161. 2.
2 Maria autem conservabat omnia verba hæc conferens in corde suo. 157. 1.
2 Et ipsi non intellexerunt. 162. 1.
3 Nesciebatis, quia in his, quæ Patris mei sunt, &c. ib.
3 Ut putabatur filius Joseph. 2. 2.
3 Et ipse Jesus erat incipiens quasi annorum triginta, &c. 205. 2.
3 Ego quidem in aqua baptizo vos, ipse vos baptizabit in Spiritu Sancto. 195. 2.
3 Anno quinto decimo imperii Tiberii Cæsaris. 205. 1.
3 Jesu baptizato, & orante apertum est cœlum. 211. 1. & seq.
3 Et descendit Spiritus Sanctus corporali specie sicut columba in ipsum. 212. 2. & seq.
3 Et vox de cœlo facta est, Tu es filius meus dilectus, &c. 213. 1. & seq.
3 Qui habet duas tunicas, det non habenti. 222. 1.
3 Cujus non sum dignus solvere corrigiam calceamentorum ejus. 224. 1.
3 Sub principibus sacerdotum Anna, & Caipha. 243. 1. & seq.
4 Agebatur a spiritu in desertum. 229. 1.
4 Et tentabatur a diabolo. 233. 1.
4 Jesus autem transiens per medium illorum ibat. 250. 1.
7 Non sinebat ea loqui, quia sciebant ipsum esse Christum. 255. 2.
7 Tu es, qui venturus es, an alium expectamus. 186. 1.
8 Beatus, qui non fuerit scandalizatus in me. 187. 2.
8 Quid mihi & tibi Jesu fili David. 34. 1.
9 Nolite portare saccum, neque peram, neq; calceamenta. 224. 2. & seq.
9 Neminem salutaveritis in via. ib.
10 Beatus venter qui te portavit. 4. 2.
10 Quinimo beati, qui audiunt verbum Dei. ib.
13 Non capit Prophetam perire extra Jerusalem. 298. 2.
16 Lex, & Prophetæ usque ad Joannem. 178. 1.
16 Nunc vero consolatur, tu vero cruciaris. 365. 1.
16 Factum est, ut moreretur mendicus, & portaretur ab angelis, usq; ad, mortuus autem & dives, &c. ib. 2.
17 Media autem nocte clamor factus est. 496. 1.
17 In illa die erunt duo in lecto uno. ib.
21 Nam virtutes cœlorum movebuntur. 558. 1.
22 Exierunt obviam sponso, & sponsæ. 167. 1.

22 Quan-

22 Quando misi vos sine sacculo, & pera, usq; ad, tollat similiter & peram. 225. 1.
22 Et conversus Dominus respexit Petrum. 289. 1.
22 Hic calix novum testamentum est in meo sanguine. 307. 2.
22 Appropinquabat autem dies festus Azymorum, qui dicitur Pascha. 338. 2. & 340. 2.
22 Venit dies Azymorum, in quo necesse erat, occidi Pascha. 344. 1.
22 Et sedeatis super thronos judicantes duodecim tribus Israel. 568. 1.
23 Necesse autem habebat dimittere eis per diem festum unum. 345. 2.
23 Hodie mecum eris in paradiso. 378. 1.
23 Pater dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt. 315. 1.
23 Pater in manus tuas commendo spiritum meum. 309. 1.
23 Et hac dicens exspiravit. 329. 1.
23 Et revertentes paraverunt aromata, & unguenta. 348. 1.
23 Et dies erat parasceves, & sabbathum illucescebat. 347. 1. & 348. 1.
23 Erat autem hora fere sexta, & tenebræ factæ sunt super universam terram. 349. 2.
24 Una autem Sabbathi valde diluculo. 408. 1.
24 Oculi autem eorum tenebantur, ne eum agnoscerent. 421. 1.
24 Et cum manducasset coram eis. 432. 1.
24 Ecce duo viri steterunt secus illas, &c. dixerunt ad illas. &c. 463. 2.
24 Et invenerunt congregatas undecim. 467. 1. 2.
24 Eduxit eos foras in Bethaniam, &c. & recessit ab eis, & ferebatur in cælum. 507. 1.

Joannes.

1 Qui post me venit ante me factus est. 38. 1.
1 Fuit homo missus a Deo, cui nomen erat Joannes, &c. 178. 2.
1 Propheta es tu? & respondit non. 188. 2.
1 Cujus ego non sum dignus, ut solvam corrigiam calceamenti. 224. 1.
1 Et ego nesciebam eum. 186. 1.
1 Sed qui misit me baptizare, usque ad, qui baptizat in Spiritu Sancto. 186. 2.
2 Ego baptizo in aqua. 196. 1.
2 Et erat mater JESU. 2. 2.
2 Quid mihi, & tibi est mulier. 34. 1.
2 Hoc fecit initium signorum JESUS in Cana Galilææ, &c. 146. 2.
3 Nemo ascendit in Cælum, nisi qui descendit de cælo. 497. 2.
3 Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu Sancto. 179. 1.
3 Nondum enim missus fuerat Joannes in carcerem. 198. 1.
3 Qui non credit jam judicatus est. 570. 2.
3 Qui credit in eum non judicatur. 571. 1. & 572. 2.
5 Post hæc erat dies festus Judæorum, & ascendit JESUS Jerosolymam, 242. 1.
5 Omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem filii Dei. 481. 2.
5 Sicut pater suscitat mortuos, & vivificat, sic & filius, quos vult, vivificat. 485. 1.
5 Venit hora, & nunc est, quando mortui audient vocem filii Dei, &c. 493. 2.
5 Nolite mirari hoc, quia venit hora, in qua omnes, qui in monumentis sunt, &c. 494. 2.
5 Pater non judicat quemquam, sed omne judicium dedit filio. 514. 2.
5 Amen dico vobis, non potest filius a se facere quidquam, nisi quod viderit patrem facientem. 515. 1. 2.
5 Pater meus usque modo operatur, & ego operor. ib.
5 Pater enim diligit filium, & omnia demonstrat ei, quæ ipse facit. 515. 2.
3 Et majora his demonstravit ei opera. ib.
5 Potestatem dedit ei judicium facere, quia filius hominis est. 516. 2.
5 Sicut pater habet vitam in semet ipso, sic dedit & filio, &c. 517. 1.
5 Sicut audio, judico, & judicium meum justum est, quia non quæro voluntatem meam, &c. ib.
5 Ego veni in nomine Patris mei, & non accepistis me, si alius venerit, &c. 535. 1. 536. 1.
5 Qui credit in eum, qui misit me, &c. in judicium non venit. 574. 2.
7 Doctrina mea non est mea, sed ejus, qui misit me. 239. 2.
8 Jesus abscondit se, & exivit de templo. 250. 1.
10 Quia Joannes quidem signum fecit nullum. 189. 2.
10 Ego pono animam meam, usq; ad, & iterum sumo eam. 325. 2.
10 Erit unum ovile & unus pastor. 555. 1.
10 Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi. 252. 2.
11 Maria autem erat, quæ unxit pedes Domini, &c. 458. 2.
12 Non veni, ut judicem mundum, sed ut salvificem mundum. 526. 1.
12 Si quis audierit verba mea, & non custodierit, ego non judico eum. ib.
12 Nunc judicium est mundi, nunc princeps hujus mundi ejicietur foras. ib.
13 Ante diem festum paschæ. 343. 1. 341. 2. 345. 2.
13 Et cœna facta. 341. 1.
14 Vado parare vobis locum, usq; ad, & accipiam vos ad me ipsum. 497. 2.
15 Si non venissem, & locutus eis non fuissem, peccatum non haberent, &c. 252. 2.
15 Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent. 251. 1.
16 Cum venerit paraclitus, arguet mundum de peccato, &c. 497. 2.
16 Expedit vobis, ut ego vadam, si enim non abiero, &c. 498. 1.
18 Ego palam locutus sum mundo, & in occulto locutus sum nihil. 237. 3.
18 Ego sum. 285. 1.
18 Nobis non licet interficere quemquam. 312. 2.
18 Et ipsi non introierunt prætorium, ut non contaminarentur, &c. 343. 3. & 346. 1.
19 Ecce filius tuus. 2. 2. & seq. 308. 2.
19 Ecce mater tua. 2. 2. & 308. 2.
19 Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo, &c. 286. 2.
19 Propterea, qui me tradidit tibi, majus peccatum habet. 292. 2.
19 Non haberes potestatem adversum me ullam, nisi tibi datum esset desuper. ib.
19 Illi autem spongiam plenam aceto hyssopo circumponentes, &c. 305. 2.
19 Consummatum est. 376. 1.
19 Et inclinato capite tradidit spiritum. 329. 1.
19 Erat autem parasceve paschæ. 347. 1.
19 Erat enim magnus dies ille Sabbathi. ib. 2.
19 Hora quasi sexta. 349. 2. & 350. 1.
19 Venit autem Nicodemus ferens mixturam Myrrhæ, &c. 355. 1.
19 Sed unus militum lancea latus ejus aperuit. 356. 2.
20 Una autem Sabbathorum Maria Magdalena venit mane cum adhuc tenebræ essent, &c. 407. 1.
20 Maria autem stabat foris, ad monumentum plorans. 460. 2.
20 Noli me tangere, nondum enim ascendi ad Patrem meum. 462. 2.
20 Thomas autem, &c. non erat cum eis. 467. 1.
21 Hoc jam tertio manifestatus est Jesus. 468. 2.
21 Sic eum volo manere, donec veniam quid ad te. 550. 2. & 551. 1.

Acta Apostolorum.

1 Quibus præbuit se ipsum vivum in multis argumentis. 404. 1.
1 Et convescens præcepit eis, ab Jerosolymis ne discederent. 432. 1.
1 Sabbathi habens iter. 282. 2.
1 Et nubes suscepit eum ab oculis eorum. 508. 1.
1 Cumq; intuerentur in cælum, usq; ad illud, sic veniet, &c. 505. 2. & 530. 1.
1 Reversi sunt Hierosolymam, usque ad illud, Sabbathi habens iter. 506. 2.
2 Cum sit hora diei tertia. 352. 2.
2 Quem Deus suscitavit a mortuis, solutis doloribus inferni. 377. 2. & 375. 2.
2 Cum complerentur dies pentecostes. 409. 1.
3 Scio quod per ignorantiam fecistis, sicut & principes vestri. 259. 2.
7 Ecce video cælos apertos, & filium hominis stantem a dextris Dei. 211. 1.

19 *Ipse est, qui constitutus est a Deo judex vivorum, & mortuorum*. 520. 2.

12 *Volens post pascha producere eum populo*. 340. 2.

19 *Sed neque si sit Spiritus Sanctus, novimus*. 195. 1.

19 *Dicens, ut crederent in eum, qui venturus esset post ipsum*. ib. 2.

Ad Romanos.

1 *Factus ex semine David secundum carnem*. 3. 1. & 9. 1. 87. 2.

1 *Qui prædestinatus est filius Dei in virtute secundum spiritum sanctificationis*. 85. 1. *ex resurrectione mortuorum*. 401. 1.

2 *Qui sine lege peccaverunt, sine lege peribunt*. 570. 2.

4 *Mortuus est propter delicta nostra, resurrexit propter justificationem nostram*. 404. 2.

5 *Si unius delicto multi mortui sunt*, usque ad illud, *in plures abundabit*. 373. 2.

5 *Si enim unius delicto mors regnavit per unum, &c.* 477. 1.

5 *Sicut per unum hominem peccatum in mundum intravit, & per peccatum mors*. 479. 1.

8 *Nos autem primitias spiritus habentes*. 66. 1. & 67. 2.

8 *Accepistis spiritum adoptionis filiorum, &c.* 85. 1.

8 *Qui spiritu Dei aguntur, hi sunt filii Dei*. 229. 2.

8 *Proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum*. 311. 2.

8 *Si spiritus ejus, qui suscitavit Christum a mortuis habitat in vobis, &c.* 477. 1.

8 *Scimus, quod omnis creatura ingemiscit, & parturitusque adhuc*. 583. 2.

8 *Expectatio creaturæ revelationem filiorum Dei expectat*. 579. 1.

9 *Verbum abbreviatum fecit Dominus super terram*. 2. 2.

10 *Quis ascendet in cœlum? id est Christum deducere, &c.* 378. 2.

10 *In omnem terram exivit sonus eorum, &c.* 552. 2. & 553. 2.

1. Ad Corinthios.

1 *Quod infirmum est Dei, fortius est hominibus*. 271. 2.

2 *Si cognovissent, numquam Dominum gloriæ crucifixissent*. 356. 2.

3 *Uniuscujusque opus quale sit, ignis probabit*. 562. 2.

5 *Eos qui foris sunt Deus judicabit*. 570. 2.

6 *An nescitis, quoniam angelos judicabimus, &c.* 568. 1.

7 *Præterit figura hujus mundi*. 580. 2.

12 *Posuit Deus in Ecclesia primum Apostolos*. 66. 1.

14 *Mulieres in Ecclesia taceant*. 70. 2.

15 *Prius quod animale deinde quod spirituale*. 13. 1.

15 *Visus est Cephæ, & post hæc undecim, &c.* 51. 1.

15 *In momento, in ictu oculi*. 392. 2.

15 *Si Christus non resurrexit vana est fides vestra*. 400. 2.

15 *Surrexit tertia die secundum scripturas*. 409. 1.

15 *Christus resurrexit a mortuis primitiæ dormientium*. 417. 1.

15 *Unusquisque autem in suo ordine, primitiæ Christus*. ib.

15 *Seminatur in ignobilitate, surget in gloria*. 442. 2.

15 *Caro, & sanguis regnum Dei possidere non possunt*. 437. 1.

15 *Primus homo de terra terrenus, secundus homo de cœlo cœlestis*. 443. 1.

15 *Si Christus prædicatur, quod resurrexit a mortuis, quomodo quidam dicunt, &c.* 476. 2.

15 *Alioquin quid facient, qui baptizantur pro mortuis, &c.* 477. 1.

15 *Ecce mysterium vobis dico, non omnes quidem dormiemus, omnes tamen immutabimur*. 480. 1. & 486. 2.

15 *Mortui resurgent incorrupti, & nos commutabimur*. 479. 2.

15 *Sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes vivificabuntur*. 486. 2.

15 *Sicut portavimus imaginem terreni, &c.* ib.

15 *Oportet autem illum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus ejus*. 510. 2.

15 *Cum autem illi subjecta fuerint omnia, tunc & ipse filius subjectus erit, &c.* ib.

15 *Deinde finis cum tradiderit regnum Deo, & Patri*. 579. 2.

2. Ad Corinthios.

4 *Scientes, quoniam qui suscitavit Jesum, & nos cum Jesu suscitabit, &c.* 476. 2.

5 *Si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt*. 16. 1.

5 *Et si cognovimus Christum secundum carnem, sed jam non novimus*. 402. 1.

5 *Omnes manifestari oportet ante tribunal Christi, &c.* 570. 2. & 572. 1.

Ad Galatas.

1 *Qui me segregavit ex utero matris*. 19. 1.

1 *Alium autem Apostolorum vidi neminem, nisi Jacobum fratrem Domini*. 51. 1.

4 *Misit Deus filium suum factum ex muliere*. 87. 2.

Ad Ephesios.

1 *Secundum divitias gratiæ ejus, quæ superabundavit in nobis, &c.* 66. 1. 67. 1.

2 *Et consedere fecit in cœlis*. 510. 1.

4 *Quod autem ascendit quid est nisi quod descendit prius in inferiores partes terræ*. 378. 2.

4 *Donec occurramus omnes in virum perfectum*. 430. 2.

Ad Philippenses.

2 *Factus obediens, propter quod & Deus exaltavit illum*. 135. 2. & 405. 1.

3 *Reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ*. 442. 2.

Ad Colossenses.

1 *Primogenitus omnis creaturæ*. 416. 2.

1 *Qui est principium primogenitus ex mortuis*. 417. 1.

1 *Quod pervenit ad vos sicut in universo mundo est*. 552. 2.

1. Ad Thessalonicenses.

4 *Nos qui vivimus, qui residui sumus in adventu Domini, &c.* 479. 1.

4 *Ipse Dominus in jussu, & in voce Archangeli, &c.* ib.

4 *Mortui qui in Christo sunt, resurgent primi*. 493. 1.

5 *Dies Domini, sicut fur in nocte, ita veniet, cum dixerint pax, &c.* 558. 2.

2. Ad Thessalonicenses.

1 *In revelatione Domini Jesu cum Angelis virtutis ejus, &c.* 565. 1.

2 *Nisi venerit discessio primo, & revelatus fuerit homo peccati*. 535. 1. 544. 2. 554. 2. & 555. 2.

2 *Non retinetis quod cum adhuc essem apud vos, usque ad illud, nam mysterium jam operatur iniquitatis, &c.* 536. 2. & 538. 2. & 556. 2.

2 *Mittit illis Deus operationem erroris*. 539. 2.

2 *Extollitur supra omne, quod dicitur Deus*. 540. 2.

2 *Ita ut in templo Dei sedeat, tanquam sit Deus*. 542. 2.

2 *Quem Dominus JESUS interficiet spiritu oris sui*. 544. 2.

1. Ad Timotheum.

4 *Exercitatio corporalis ad modicum utilis est, pietas autem ad omnia*. 222. 2.

2. Ad Timotheum.

2 *Si sustinebimus & conregnabimus*. 510. 2.

Ad Hebræos.

1 *Et cum iterum introducit primogenitum in orbem terrarum*. 170. 1. & 528. 2.

1 *Sedet ad dexteram majestatis in excelsis*. 508. 2.

2 *Qui sanctificat, & sanctificantur ex uno omnes*. 88. 1.

2 *Quia pueri communicaverunt carni, & sanguini, & filius Dei participavit eisdem*. ibid.

4 *Habentes pontificem, qui penetravit cœlos*. 506. 1.

7 *Ex Juda ortus est Dominus, ex qua nullus, &c.* 32. 1.

7 *Excelsior cœlis factus*. 506. 1.

8 *Talem habemus pontificem, qui consedit in dextra sedis magnitudinis in excelsis*. 508. 2.

9 *Hoc significante Spiritu Sancto nondum propalatam esse Sanctorum viam*. 363. 1.

9 *Ut appareat nunc vultui Dei pro nobis*. 427. 2.

9 *Statutum est hominibus semel mori, post hoc autem judicium*. 550. 2.

10 *Habentes itaque fratres fiduciam in introitu sanctorum, &c.* 363. 1.

11 *In sempiternum sedet in dextera Dei*. 508. 1.

11 *Juxta fidem defuncti sunt omnes isti, non acceptis repromissionibus, &c.* 363. 1.

11 *Et hi omnes testimonio fidei probati*, usque ad, *ut non sine nobis consummarentur*. 418. 1.

12 *Proposito sibi gaudio sustinuit crucem, &c. atque in dextera Dei sedens, &c.* 508. 2.

1. Petri.

3 *In quo veniens prædicavit his, qui in carcere erant, spiritibus*. 379. 1. & 382. 2.

3 *Increduli fuerant aliquando in diebus Noe*. 383. 1.

3 Chri-

3 *Christus semel pro peccatis mortuus est, usque ad, vivificatus autem spiritu.* 382. 2.
3 *Per resurrectionem Jesu Christi, qui est in dextera Dei.* 508. 1.
4 *Propter hoc enim, & mortuis evangelizatum est, &c.* ib. & 383. 1.
4 *Charitas operit multitudinem peccatorum.* 573. 2.

2. Petri.

1 *Dabo autem operam frequenter habere vos post obitum meum, &c.* 174. 1.
2 *Si Deus Angelis peccantibus non pepercit, &c. tradidit cruciandos in judicium reservari, &c.* 575. 1.
3 *In quo cœli magno impetu transient.* 559. 2.
3 *Cœli autem, qui nunc sunt, & terra eodem verbo repositi sunt igni.* 563. 1.
3 *Elementa calore solventur, &c. Terra autem, & quæ in ea sunt opera exurentur, &c.* ib.

1. Joannis.

4 *Omnis Spiritus, qui solvit Jesum, ex Deo non est, & hic est antichristus.* 536. 2.
5 *Tres sunt, qui testimonium dant in terra, spiritus, aqua, & sanguis.* 357. 2.
5 *Hic est qui venit per aquam & sanguinem Jesus Christus &c.* ib.

Apocalypsis.

1 *Ecce venit cum nubibus, & videbit eum omnis oculus.* 576. 1.
5 *Leo de tribu Juda, radix David.* 9. 1.
6 *Sol factus est niger.* 560. 1.
6 *Et cœlum recessit sicut liber involutus.* 562. 1.
6 *Luna facta est sicut sanguis.* 560. 1.
10 *Quia tempus non erit amplius.* 383. 2.
11 *Apertum est templum Dei in cœlo, & visa est arca testamenti ejus.* 166. 1.
11 *Et dabo duobus testibus meis, & prophetabunt, &c.* 548. 2. & 549. 1.
13 *Et vidi unum de capitibus suis.* 541. 1.
13 *Data est illi potestas in omnem tribum.* 542. 2.
13 *Dicens habitantibus in terra, ut faciant imaginem bestiæ, &c.* 544. 1.
13 *Et faciet omnes pusillos, &c. habere characterem, &c.* ibid.
16 *Et septimus Angelus effudit phialam suam.* 561. 2.
16 *Et quartus Angelus effudit phialam suam in solem, &c.* ibid.
16 *Et terræmotus factus est magnus, &c. & facta est civitas magna in tres partes, &c. & Babylon magna, &c.* 561. 2.
17 *Decem cornua quæ vidisti, &c.* 541. 2.
20 *Et vidi Angelum descendentem de cœlo, &c. & apprehendit draconem, &c. & ligavit eum per annos mille, &c.* 492. 1.
20 *Gog, & Magog.* 543. 2.
20 *Vidi mortuos magnos & pusillos, &c.* 570. 2.
21 *Et libri aperti sunt, & alius liber qui est vitæ.* 576. 1.
21 *Civitas illa non eget sole, neque luna, usque ad, lucerna ejus agnus.* 165. 2.
21 *Vidi cœlum novum, & terram novam.* 579. 1. & 580. 1.
21 *Et mare jam non est.* 580. 1.
21 *Ecce tabernaculum Dei cum hominibus.* 587. 2.

F I N I S.

INDEX RERUM,

QUÆ IN HOC VOLUMINE CONTINENTUR.

Prior numerus paginam indicat; posterior columnam.

A

Abraham.

ABraham cur servi manum poni jusserit sub femore. 87. 2.
In lumbis Abrahæ contentus Christus non seminali ratione, sed corpulenta substantia. 83. 2.
In lumbis Abrahæ Christus non decimatus. *ibid.*
In lumbis Abrahæ qui decimati. *ibid.* De Abrahæ sinu: vide Sinus Abrahæ.

Abstinentia.

Quid, & quotuplex. 222. 1.
Quomodo pertineat ad rationem vel perfectionem virtutis. *ibid.*

Acetum.

Dabatur damnatis apud Judæos in supplicio. 306. 1.
De aceto Christo ad bibendum in passione exhibito, vide, Christi passio.

Actio.

Actio agentis num variari possit, non variata passione patientis. 394. 1.
Actio quæ desiit, redire potest divina virtute. 397. 1.

Actus.

Omnis actus charitatis meritorius augmenti ejusdem charitatis. 152. 2. Ex quo ibi colligitur pulchra ponderatio meritorum B. Virginis.
Augmentum gratiæ quod per actus quis meretur, statim confertur. 153. 1.
Actus ex voto perfectior quam sine illo. 218. 1.
Actus Christi, vide, Christi actus.

Adam.

Quid requiratur ut quis in Adam peccasse dicatur. 15. 2.
Adamo non peccante, posteri in peccato concipi non possent. 18. 1.
Fictitium particulam carnis a peccato immunem in Adamo fuisse. 81. 2.
Quomodo intelligenda lex, quod Adamo peccante, posteri essent originale contracturi. 17. 2.
Homo prius intelligitur filius Adæ, quam filius gratiæ. 18. 1.
Qui peccaverint in Adamo. 83. 2.
Adamus quo die creatus. 199. 2.
Armachanus omnem rerum proprietatem Adamo abstulit. 220. 1.
Adamus sepultus in monte, ubi Christus crucifixus. 299. 2. Et mons ille cur dictus Calvariæ. *ibid.* Collatio peccati Adami cum peccato crucifigentium Christum. 315. 1.

Adoratio.

Alia intrinseca, alia extrinseca. 171. 1.
Adoratio Hyperduliæ quid, & quotuplex. 172. 1.
De Adoratione B. Virginis: vide, Mariæ adoratio.

Aer.

Qua ratione purgandus ac innovandus post diem judicii. 584. 1.

Ætas.

De ætate Christi, vide, Christi ætas.

Affinitas.

Quibus modis contracta inter homines & Deum per mysterium incarnationis. 3. 2.

Afflictio corporis.

De afflictionibus corporis quibus Christus usus, vide, Christi vivendi ratio.
Qua ratione pertineat ad perfectionem virtutis. 222. 1.
Afflictionibus corporis pietas præferenda. *ib.* 2.

Abagarus.

Epistola Christi ad Abagarum incerta. 238. 2.

Agilitas.

De dote agilitatis. V. verb. Dotes.

Agnus Paschalis.

Assabatur in figuram crucis affixus duobus lignis, recto & transverso. 272. 2. Quo tempore immolabatur ac edebatur 339. 1.
Immolatus a Christo ante passionem ritu Judaico. 341. 1.
Quid significatum illa ceremonia, ut agnus paschalis adduceretur in domos die decima, & servaretur ad decimam quartam. *ibid.*
Christus Dominus agnum comedit decima quarta luna ad vesperam. 342. 1.
Sacrificium agni, sacrificii Christi cruenti, & incruenti figura. 343. 1.
Agnum paschalem Judæi eadem nocte qua Christus comederunt. 344. 1.

Angelus.

Cur B. Virgini mysterium Incarnationis ab Angelo nunciatum. 70. 1.
Angelorum ordines officiis distingui. 72. 2.
Visio Angeli secundum substantiam viatori communicari potest. 73. 2.
Angeli supremi perfectior gratia quam ullius creaturæ Christo ac B. Virgine exceptis. 152. 2. Ubi pulchra collatio inter gratiam supremi angeli, & gratiam B. Virginis.
Angeli cognoscere possunt virtute sua alicujus miraculi veritatem. 254. 1.
Cognoverunt a principio incarnationis mysterium. 256. 2. Eisque statim ac creati sunt, propositus est Christus tanquam princeps, ac caput. *ibid.*
Angeli sancti habent gloriam per Christum. 256. 2.
Angeli mali lapsi sunt quia se Christo noluerunt subjicere. *ibid.*
Angelus Christo oranti in horto apparuit. 283. 1.
Circa Angelos sanctos quid operata Christi anima. 381. 1.
Angeli quid operati circa Christi resurrectionem. 406. 1.
Angelorum apparitiones juxta sepulchrum. 464. 1. Ubi conciliantur Evangelistæ.
Angeli quem locum teneant in Cœlo. 500. 2.
Omnes Angeli Christum judicem comitaturi. 568. 2. & in assumptis corporibus lucidissimis. *ibid.*
Angeli num futuri judices cum Christo. 569. 2.
In judicio comparebunt. 575. 1.
Judicandi sunt. *ibid.*

Angelus Gabriel.

Ex infima hierarchia, caput secundi ordinis Archangelorum. 72. 2.
Inferior Michaele. 73. 1.
Supremus inter nuncios. *ibid.*
Gabrielis nomen quid significet. *ibid.*
Idem Gabriel & Virgini apparuit, & Danieli, & Zachariæ. *ibid.*
In specie humana apparuit B. Virgini. *ibid.* 2.
In sua substantia visus est ab eadem Virgine. *ibid.*

Anima.

De anima Christi, vide, Christi anima.
Anima separata potest sursum ascendere propria virtute. 167. 2.
Animæ attentio, quantumvis intensa, non omnino potest impedire actiones vegetativæ partis. 231. 1.
Anima & Spiritus num differant. 332. 2.
Nulla anima beatitudinem assecuta ante Christi mortem. 363. 1.
De iis quæ pertinent ad animas Sanctorum patrum ante Christi adventum, vide, Sinus Abrahæ.
Animarum separatarum status quadruplex: & quadruplex locus illis deputatus. 366. 2.
Anima separata necessario alicubi præsens. *ibid.* etiam cum non operatur. 380. 1.
Anima discedens cum originali & veniali quo in loco sit. 366. 1. 2.
Anima separata quibus modis pati possit. 376. 2.
Anima beata perfectum dominium habet suorum actuum, etiam eorum quos corpore exercet. 439. 1.
Actiones animæ vegetantis quomodo impediantur superioris partis attentione. 231. 1.

Nun-

Nunqusm illas omnino impedit. *ibid.*
Si nimia fit, famem fentire non finit. 232. 1.

Anna.

Mater B. Virginis fterilis ufque ad feneɛtutem. 7. 2.
Non habuit uliam filiam præter B. Virginem, femelque tantom nupfit. 50. 1.

Annas & Caiphas.

De eorum Pontifieatu. 243. 1.

Antichriftus.

Quid figoificetur hoc nomine. 534. 2. Verus homo futurus. *ibid.* 2.
Infignis Chrifti hoftis. 536. 1. Non veniffe. 537. 1. Quandiu regnaturus. 537. 2. Ubi, & ea quibus parentibus nafciturus. 538. 1. De ejus moribus. *ib.* Qua ratione poffidendus a Dæmone. *ib.* Maleficis artibus utetur. 539. 2. Num deferendus a cuftode Angelo. *ib.* 2 Simulute incipiet dum Judæis fuadet Meffiam fe effe. *ib.* Cur Deus permittet hujufmodi hominem a dæmone agi. *ib.* De ejus doctrina. 540. 2. Suadebit Chriftum Dominum nou effe verum Meffiam, *ibid.* legem Mofaycam reftituet cum circumcifione. *ib.* Confinget fe Meffiam effe. *ib.* Deum fe faciet, & ullum Deum non effe fuadebit. *ib.* 2. Quid de idolis fentiet. *ib.* Cujus religionis fectator. *ib.* Atheos tandem futurus. 545. 1. Quid docebit circa moralia. *ib.* quibus artibus fuafurus. *ib.* Infignis Monarcha. *ib.* 2. Ad regnum fraudulenter afcendet. 542. 1. Babylone regnare incipiet. *ib.* Præcipuam fedem Jerofolymis collocabit. *ib.* 2. Acerbius perfequetur Ecclefiam quã ulius unquam temporali, & fpirituali perfecutione. 543. 2. Multos coget a Chrifto recedere. 544. 2. Ecclefiam non extinguet. *ibid.* Ipfe cum miniftris extinguetur virture Chrifti. *ibid.*

Apoftolus & Collegium Apoftolicum.

Apoftoli munus fupremum in Ecclefiu in ordine gratiæ. 66. 1.
Apoftoli non receperunt facramentum Confirmationis quoad fignum vifibile, fed tantum quoad effectum in die Pentecoftes. 151. 1.
Officio & munere Joanne fuperiores, licet forte non fanctitate. 181. 2.
In Apoftolis fomes peccati ablatus non eft. 185. 2.
Poft acceptum Spiritum fanctum nonnunquam venialiter peccaverunt. 185. 1.
Baptizati baptifmo Joannis. 198. 1.
Collegium Apoftolicum, cui Chriftus præfuit, aliquarum rerum dominium habuit. 218. 2.
Quale fuit boc dominium. *ibid.* & 219. 2.
Apoftoli paupertatis votum emiferunt. *ibid.*
Nonnunqoam mendicato vixere. 220. 1.
Calceis ufi, vel fandaliis. 224. 1. & cur ita. *ibid.* 2.
Evidenter cognoverunt Chriftum Meffiam effe evidentia fidem non excludente. 258. 2.
Num peccaverint deferentes Chriftum in horto. 284. 2.

Apparitio.

De apparitione Chrifti poft refurrectionem, vide Chrifti apparitiones, apparitiones Angelorum juxta fepulchrum Chrifti. 463. 2. Et conciliantur Evangeliftæ. 464. 1.

Aqua.

Chriftus cum baptizatus fuit, quid aquis contulerit. 201. 1.
Aqua & fanguis ex latere Chrifti. 357. 1. Quid fignificaruot. *ibidem.*
Num permifta fluxerint. 358. 1.
Qua ratione purganda aqua, & innovanda poft diem judicii. 584. 1.

Arabia.

Triplex. 525. 1.
Arabia felix auri & aromatum ferax. *ibid.* 2.

Arbor.

Sefe inclinavit adorans JESUM Ægyptum ingredientem. 228. 1.

Argenteus.

Quanti æftimetur communiter. 282. 1. Argentei quibus Chriftus venditus, quanti valoris. *ibid.*

Armachanus.

Sine fundamento imponit Chrifto & Adamo neceffitatem fervandi paupertatem. 220. 1.

Afia.

In eam profectu B. Virgo poft Chrifti mortem, Ephefi habituvit. 151. 2.

Athenienfes.

Decimo die poft nativitatem pueris nomen imponebant. 133. 2.

Attentio.

Vide anima in fine.

Avaritia.

Judam movit ut venderet Chriftum. 281. 2.

Auditus.

Quomodo futurus in corpore gloriofo. 434. 2.

Auguftus Cæfar.

Quomodo imperare cœpit: & quandiu imperavit. 206. 2.
Quo tempore Monarcha fuit. *ibid.*
Quot annis Chriftus vixit Augufto imperante. 207. 1.

Aufteritas.

De aufteritate vitæ Chrifti: vide, Chrifti vivendi ratio.
Quid & qua ratione conferat ad perfectionem virtutis. 222. 1.
Ex vitæ aufteritate perfectio vitæ & religionis haudquaquam fumenda. *ibid.* 2.
Pietas & opera mifericordiæ vitæ aufteritati præferenda. *ib.*

Azymorum feftum.

Cur introductum. 340. 2.
Diftinctum a fefto Phafe pafchæ. 337. 1. & de eorum præcepto & differentiis. *ibid. & feq.* late.
Azyma etiam extra Hierofolymam celebrabantur, & quo tempore. 338. 2.

Baptifmi facramentum.

An inftitutum in Chrifti baptifmate. 201. 1.
Baptifmum B. Virgo a filio recepit. 151. 1.
Præceptum de baptifmo fufcipiendo a Chrifto latum, non a Joanne. 178. 2.

Baptifmus Joannis.

Ad legem gratiæ non pertinet: nec in præcepto fuit. 179. 2.
A Deo inftitutus quantum ad ritum. 191. 2. & 197. 2. & cur. 596. 2. Proxima caufa ejus, Joannes. 198. 2.
Cur dictus baptifmus pœnitentiæ. 192. 2. Cur dictus baptifmus Joannis. 198. 1.
Qua ratione dabatur in remiffionem peccatorum. 296. 2.
Confeffio accedentium ad Joannis baptifmum, qualis. 192. 2.
Baptifmus Joannis neque infantibus dabatur neque Gentilibus. 193. 2.
Quo tempore duravit. *ibid.*
Joannes & Chriftus fimul tempore baptizabant. *ibid.*
Materia remota baptifmi Joannis aqua naturalis. 595. 2.
Materia proxima feu effentia illius baptifmi in ufu confiftebat. *ibid.*
Non dabatur fub forma noftri baptifmi. *ibid.* Et verifimilius eft fub nulla baptizaffe. *ibid.* 2.
Tota fubftantia illius baptifmi in exteriori ablutione pofita. 596. 2.
Non contulit gratiam. *ibid.*
Differentiæ inter baptifmum Chrifti & Joannis. *ibid. & feq.* late. Solus Joannes per fe ipfum baptizavit, nec fieri aliter potuit. *ibid.*
Baptifmus Joannis cum ipfius vita extinctus. 598. 1.
Sacramentum novæ legis non fuit: nec veteris, nec proprie ullius, fed præludium ad Sacramentum Baptifmi. 116. 1. 199. 1. 2.
Baptizati a Joanne tenebantur baptizari Chrifti baptifmo poftquam inftitutus ac præceptus eft. 199. 1.
Baptifmo Joannis nonnulli ex Apoftolis baptizati. *ibid.*
Neceffarius non fuit neque ut medium, neque ut præceptum, *ibid.* 2.
Duravit per annum, & paulo amplius. 205. 1.
Quando Chriftus baptizatus baptifmate Joannis. 207. 2.
Reliqua de baptizatione Chrifti, vide, Chrifti baptizati.

Beatitudo.

De beatitudine B. Virginis, vide, Mariæ beatitudo.
Chrifti corpus objectum beatitudinis corporis. 434. 1.
Beatitudo fanctorum, qualis futura poft diem judicii. 587. 1.
De beatitudine corporis, vide corpus gloriofum.

Beatus.

Inferior beatus nonnulla in verbo videre poteft, quæ non videt alius perfectior. 167. 2.
Quibus modis unus beatus alium excedat. 168. 1.
Qui videant in verbo beati. *ibid.*
Multitudo beatorum videt in verbo multitudinem rerum exiftentium in aliqua differentia temporis. *ib.* 2.
Nullus homo beatus fuit ante Chrifti mortem. 365. 1.
Beatus habet perfectum dominium fuorum actuum etiam eorum quos in corpore exercet. 439. 1.
Beatorum corpora æqualia futura non funt. 486. 2.
Quem locum beati teneant in cœlo. *ibid.*

Benedictio.

In modum crucis a Christo iotroducta. 307.2

Bethlehem.

Bethlchem Judæ idem quod Ephrata. 114.1
Alia Betblehem io tribu Zabulon. *ibid.*
Domum panis significat. *ibid.*
Parvum oppidum fuit numero civium, sed magoum dignitate propter Christum in ea natum. *ibid.* Ubi conciliantur Micbæas, & Matthæus.

Blasphemia.

Num majus peccatum sit, quam peccatum crucifigeotium Christum. 312.2

Bonum.

Deus noo permittit malum nisi ob majus bonum. 24.1
Bonum commune præferendum particulari. 240.1

C

Cœna.

Cœnæ Christi apud Simonem leprosum, & Mattham quo die acciderint. Et an diversæ fuerint. 280.2
De cœna Domini ante passionem, vide. verb. passio.
Cœna pura apud Judæos, quæ. 347.1

Cajani.

Hæratici Judam bene egisse Christum veodendo affirmabant. 281.1

Calceus.

Christus & Apostoli calceis usi. 223.2. & 224.2

Canon.

Trullani quantæ authoritatis sint. 112.2

Canticum Magnificat.

A Virgine prolatum spiritu prophetico. 162.1. *& seq.* iisdem verbis quibus a Virgioe prolatum refertur a Luca. *ibid.*
Canonica Scriptura est, & ut relatus a Luca, & ut a Virgine prolatus. *ibid.*

Charitas.

Omnis charitatis actus meritorius augmenti ejusdem charitatis. 152.2
Ex quo sumitur pulchra ponderatio meritorum B. Virginis. *ibid.*
De charitate B. Virginis. vide, Mariæ charitas.

Caro.

De carne Christi. Vide, Christi caro.

Castitas.

De castitate Christi. Vide, Christi castitas.
De castitata B. Virginis. Vide, Mariæ castitas.
Pulchritudo B. Virginis castitatis incentivum. 8.2

Causa.

Causa simpliciter & moralis quid requirat. 310.1
De causis passionis Christi. Vide Chtisti passio.
Character in Christo non fuit. 202.1

Chlamys.

Quid sit. 291.2
Qualis fuerit illa qua Christus per ludibrium indutus fuit. *ibid.*

Christus.

Nunquam purus homo. 3.1
Non est contentus in lumbis Abrabæ, seminali ratione, sed corpulenta substantia. 83.2
Cur dictus Nazareus. 145.1
Mediator Dei & hominum proprie ac perfecte. 174.1
A Dæmonibus cognitus filius Dei. 255.2
Propositus Angelis tanquam princeps illorum ac caput. 257.1
Qua ratione occasio fuit Angelorum ruinæ. *ibid.*
Qua ratione a Judæis cognitus. 258.1. & 259.2
Christus Mariam plus diligit quam Ecclesiam. 154.1

Christi prædestinatio.

Prædestinatus ante prævisionem peccati non solum ut homo sed etiam ut filius Virginis. 6.1

Christi conceptio.

Spiritus sancti virtute facta. 42.2
Quo sensu humana diei possit. 45.2
Tota Trinitas illam operata. Sed Spiritui sancto specialiter tribuitur. 84.2
Qua ratione Christus de Spiritu sancto conceptus dicatur. 85.2. licet non sit Spiritus sancti filius dicendus. 86.2
Christus ea B. Virginis substantia conceptus. 87.2. id est ex purissimis sanguinibus ejus. *ibid.*2. in ejus utero. 88.1. sioe carnis voluptate. 37.1. & 49.1
In Christi conceptione omnia concurrunt necessaria ad maternam geocrationem. 88.2. & 89.1
Num Christi conceptio præcise ea sanguine facta sit sine ullo femime. *ibid.* & 90.2
Num facta ea sanguine menstruo. 89.1. materia fœtus in conceptione Christi immediate transit ex forma sanguinis ad animam rationalem. 97.1
Io Christi conceptione Spiritus sanctus adhibuit totam vim activam quam solet virile semen. 89.2
Num Beata Virgo ad Christi conceptiooem effective concurrerit. 91.2
Christus per potentiam divinam opera viri concipi posset. *ibid.*
Christi conceptio quoad eatrinseca primatie facta. 95.2. non vero quoad eatrinseca & antecedentia, qualia sunt congregatio sanguinis, &c. *ibid.*
Quia hæc ipsa in instanti fieri non repugnaret. 95.1
In primo instanti conceptionis potuit Christus sensibili phantasmate uti. 99.2
Christi cooceptio quo sensu miraculosa, & quo senso naturalis. 105.2
Quando Christus conceptus, B. Virgo in eadem domo cum Joseph babitabat. 62.2
Quarto mense a desponsatione Mariæ Christus natus. 63.2
In utero Virginis novem mensibus integris fuit & quomodo. 115.2

Christi adventus.

Duplex & in quo conveniant & in quo differant, ubi multa ex scriptura & patribus. 528.1
De signis secundi adventus, vide verb Judicium finale.

Christi nativitas.

Sicut flos ea arbore, ita Christus natus ex Virgine. 2.2
Christus de utero Matris eaivit sine ulla virginei corporis dilatatione, immutatione, injuria. 43.1
Nativitas Christi ex Virgine majus miraculum quam resurrectio ex Ambr. 51.2
Christi nativitate Virginis integritas aucta est. *ibid.*
Quomodo Christi corpus de utero Virgiois exiit. *ibid.*
Christi nativitas longe alterius rationis a nativitata cæterorum. 102.1
Christi nativitas suppositum denominat, non afficit, *ibid.*
Christus natus ea Virgine verissime dicitur. *ibid.*2
Christus proprie diei potest bis natus. *ibid.*
Christi nativitas sioe ulla sorde perfecta. 112.2
Cur Christus in Bethlehem natus. 114.1
Cur in diversorio, quodque illud fuerit. *ibid.*2
Quale fuerit diversorium. *ibid.*
Cur in præsepio. 115.1
Inter Bovem & asioum. *ibid.*
Cujus materiæ fuit præsepium. *ibid.*2. hodie Romæ servatur. *ibid.*
Aogelorum manibus Christus susceptus ex utero egrediens. *ibid.*
Quo aono accidit Christi nativitas. *ibid.* quo mense. 116.1. quo die. *ibid.* qua hora. *ibid.*
Consuetudinem celebrandi noctem oativitatis Christi Thelesphorus primus induxit. *ibid.*
Christi nativitas convenienter non est manifestata omnibus. 117.2. sed aliquibus ut mundus disponeretur. 122.2. & quibus. 123.1
Prodigia in Christi nativitate. 122.2
Stella a Magis visa noo fuit factum oativitatis Christi. 129.2

Christi genealogia.

Christus ea familia David, non quia filius adoptivus Josephi, sed quia verus filius filiæ David. 9.1
Genealogiam Christi cur recte Matthæus deduxerit per lineam Joseph. *ibid.*
Genealogia quam Lucas cap. 3. narrat potius ad Christum & Virginem pertinet quam ad Joseph, & late exponit. 10.1
Genealogia Matthæi cap. 1. naturalis respectu Joseph, legalis respectu Christi, e contrario vero genealogia Lucæ. *ib.*2

Christi filiatio.

Christus naturalis filius Virginis. 94.2
Bis filius. 102.2
Filius B. Virginis denominatur per relationem creatam veram ac realem ejusdem rationis cum filiationibus aliorum hominum. 106.2
Non vero relatiooem increatam. 106.1
Christus non duo filii, sed unus filius quamvis duplici relatione referatur ad patrem & matrem. 107.2
Num alii filii plus habeant a matribus, quam Christus a Virgine. 108.1
Relatio filiationis ad B. Virginem num ita completa sit in

Chri-

Christo sicut in aliis filiis. *ibid.*
Discrimen ea parte subjecti inter relationem æternam & temporalem Christi. *ibid.*
In Christo non est relatio filiationis adoptivæ ad Deum. *ib.*2
Relatio filiationis ad Virginem adhuc perseverat in Christo. 109.2
Christus non dicendus filius totius Trinitatis. *ibid.*
Neque Spiritus S. adhuc ratione humanæ conceptionis. 86.2

Christi corpus seu caro.

Substantiam carnis quam Christus sumpsit ex Virgine a verbo nunquam dimissa. 4.2
Caro Christi in similitudinem carnis peccati. 16.1
Christi caro neque in se, neque in parentibus peccato obnoxia. 82.2
Christi caro nubes levis, de qua Isaiæ. 19. 142.2
Christi corpus ante mortem gloriosum non fuit. 264.2. ubi verba Damasceni subobscura exponuntur.
Nec dotem claritatis habuit. 265.2
Perfectum augmentum habuit in hac vita. 430.2
Pulcherrimum fuit. 431.1
Objectum beatitudinis corporis. 434.1

Christi humanitas.

Quo tempore verbo unita. 3.1
Quo sensu a verbo dimissa in Christi morte. 329.1
Esse desiit in morte Christi. *ibid.*2

Christi gratia.

Physice infinita non fuit. 154.2
Quantæ fuerit perfectionis. *ibid.*
Christus in Ecclesia gratiæ fons est, B. Virgo aquæ ductus gratiæ, sancti vero rivuli ex Bernardo. *ibid.*

Christi sanctitas, vel sanctificatio.

Quo sensu Christus ex non sancto sanctus effectus. 98.2
Nec prius tempore nec prius natura fuit homo quam sanctus. *ibid.* ejus humanitas prius natura non tempore. *ibid.*

Christi impeccabilitas.

Christus ut significat Deum hominẽ quocumque ratione concipiatur originale peccatum contrahere non potest. 48.2
In Adam non peccavit. 82.2

Christi dignitas.

Christus Angelis propositus tanquam princeps ac caput. 256.2
Multa quæ ad Christi dignitatem spectant, vide infra verbo ascensio, *& seq.*

Christi manifestatio.

Tres fuerunt pastores quibus Christi nativitas per Angelos manifestata est. 123.1
Quo in loco. *ibid.*
Simoni & Annæ in Templo manifestatus. *ibid.*
Magis manifestatus. *ibid.*
Quidam Magos quibus Christus manifestatus quamplures fuisse existimant. 123.2
Et maleficos fuisse, non Reges. *ibid.*
Sed fuerunt tantum tres. *ibid.*
Et sapientes Astrologi, non malefici. 124.1
Horum nomina & munera. *ibid.*
Verisimile Reges fuisse. *ibid.*
Cur Magi potius quam Reges ab Evangelista dicuntur. *ibid.*2
Ex Arabia Felice venerunt. *ibid.*
Cur obtulerunt illa munera. 125.2
Invenerunt Christum in Bethlehem. 126.2
Adorarunt in eodem loco in quo natus. *ibid.*
Quot diebus Bethlehem pervenerunt. *ibid.*
Qua die contigit adoratio Magorum. 127.2
Quando illis apparuit stella. 128.1
De stella quæ Magis apparuit, vide verbo, stella.
Cur Reges ab stella ducti nihilominus rogarunt de puero. 129.1
Stella a Magis visa Jesu nati factum non fuit. 129.2
Vaticinio Balaam permoti ad sequendam stellam. *ibid.*
Fidem habebant de adventu Messiæ ex majorum traditione juxta Chrysologum. *ibid.*
Præter externum signum stellæ interne illustrati. 131.1
Magistri Judæorum a Christo facti. *ibid.*
Insignis Magorum fides & religio. *ibid.*
Cur eo ordine Christus manifestatus, ut prius Judæis, deinde Gentibus, iterum Judæis. 124.1

Christi circumcisio.

In circumcisione exemplũ obedientię a Christo exhibitũ. 131.1
Non fuit Christus subjectus præcepto circumcisionis per se & ex vi præcepti. 132.1
Sanctum & honestum Christum circumcidi. *ibid.*2
Christi circumcisio non est facta sine speciali revelatione B. Virgini, & Iosepho facta. *ibid.*
Maxime decuit Christum circumcidi & quibus de causis. 133.1
Lapsus Nicephorus asserens Christum in domo Joseph circumcisum. *ibid.*2
In eodem diversorio circumcisus in quo natus. *ibid.*
Præputium Christi a Virgine servatum. *ibid.*

Nomen Iesus.

Propriissime & aptissime convenit Christo non ita aliis, quibus in scriptura Sacra impositum est. 146.2. & 134.1. & in quo consistat hæc proprietas, & num hoc nomen adhuc materialiter aliter alteri fuerit impositum. 134.2
Hoc nomen ipso die circumcisionis impositum divina authoritate. 134.1
Ad B. Virginem præcipue pertinuit Christo nomen imponere, Joseph tamen exclusus non est. *ibid.*
Christus in sacra Scriptura plusquam triginta nominibus appellatur. *ibid.*
Hoc tamen cætera omnia in se continet. *ib.* & 135.2
Cur Christus Jesus appellatus. *ibid.*
Et non Emanuel, ut prædixerat Isaias. *ibid.*

Nomen Christus.

Nomen Christus commune regibus & sacerdotibus, sed Christo per antonomasiam convenit. 134.2
Nomen dignitatis. *ibid.*
Justi & sancti Christi etiam dicuntur, id est, gratia uncti. *ib.*
Significatum hoc nomen in sacra Scriptura, Messiam promissum & regem, & sacerdotem futurum. 135.1

Christi præsentia.

Convenientissimum fuit Christum in templo præsentari ac offerri. 137.2.
Quibus de causis. *ibid.*
Christus non tenebatur hoc præcepto. 138.1. & qua ratione illi applicãda verba legis de masculo aperiente vulvam. *ib.*
Parentes Christi sacrificium pauperum obtulere in præsentatione. 139.2. & cur ita. *ibid.*
Singularis Originis sententia circa B. Virginis oblationem. *ib.*
Alia vide verbo, Mariæ purificatio.

Christi fuga in Ægyptum & reditus.

Quo tempore fugit. 145.1
Cur Christus fugere voluit 141.2. *& seq. late.*
Ad Christi ingressum in Ægyptum idola corruisse incertum. 142.2
Arbor sese flexit ut ingredientem adoraret. 143.1
Latuit Christus in Heliopoli civitate secudũ Anselmũ. 145.1
Quantum commoratus apud Ægyptios. 144.1
Quo anno ætatis rediit Christus. *ib.*
Cur rediit ad Nazareth. *ib.*2
Cum Christus rediit, Archelaus Rex erat in Judæa, Herodes Tetrarcha in Galilæa. *ib.*

Christi vita ante baptismum.

Habitavit in Nazareth cum parentibus. 145.1
Pauperem vitam duxit, non tamen mendicavit, saltem ante prædicationem. *ib.*2.
Communem vitam in exterioribus egit. *ib.*
Duodecimo ætatis anno mansit Jerosolymis cum doctoribus disputans. *ib.* Et cur ita. *ib. & seq.*
Parentibus obediens fuit juvansque in domesticis. 146.1
Fabrilem artem exercuit, etiam solus post mortem Joseph. *ib.* ætate, sapientia, & gratia profecit. *ib. & seq.*
Miracula non fecit ante illud in Cana Galilææ quod primum fuit. *ib.*2

Christi baptizatio.

Christi baptizatio conveniens. 201.1. & cur. *ib.*
Christus suo baptismate nobis profecit. *ib.*
Non oportuit suo baptismate baptizari. 202.1
Neque alio legali aut veteris legis. *ib.*
Christi baptizatio num acciderit eodem die, quo nuptiæ in Cana Galilææ, & Magorum adoratio. 203.1. quo mense & die. *ib.*
Inter Christi baptizationem, & nuptias in Cana annus intercessit. 204.2
Et quid hoc tempore Christus egit. 205.1
Christus anno decimoquinto imperii Tiberii Cæsaris baptizatus. *ib.*
Anno trigesimo ætatis suæ inchoato. *ib.*2. & 206. 2. & cur ea ætate. 205.2. *& seq.*
Post tres, vel quatuor menses, ex quo Joannes baptizare cœpit. 207.1
Cur Cœli aperti cum Christus baptizatur. 208.1. vide verbo, Cœli.

Cur

Cur Spiritus Sanctus super Chistum baptizatum descendit. 209. a
Aliter tunc descendit in Christum quam in Apostolos ac alios. *ibid.*
Qua ratione Christus dicatur Spiritu Sancto unctus in baptismate. 210. 1
Cur in Christi baptismate Spiritus Sanctus in specie columbæ apparuit. *ibid.* Vide verbo, columba.
Cur vox Patris audita. *ibid.* 2. Vide verbo, Vox.
Tria hæc signa ab omnibus qui aderant percepta. 253. 2
In Christi baptismate expressa Trinitatis repræsentatio. 254. 1
Baptismus quo Christus baptizatus non fuit baptismus gratiæ. *ibid.*

Christi conversatio seu vivendi ratio.

Christum inter reliquos homines communem vitam agere conveniens fuit. 216. 2
Et ante baptismum, & cum docere cœpit, & prædicare. *ibid.*
Contemplationi nonnumquam vacabat ab externis cessans. 217. 1
Activam & contemplativam conjunxit. *ibid.*
Non semper exercuit actus ex objecto perfectissimos. *ibid.*
Austerum vitæ genus sequutus non est. 221. 1
Neque illi necessarium fuit. 222. 2
Comparatio modi vivendi Christi cum modo Joannis Baptistæ. 223. 1
Christi vivendi ratio moderatissima magis tamen austera quam blanda. 222. 1
Christi victus. 221. 2
Vestitus. *ibid.*
Tunica Christi inconsutilis. *ibid.*
A Virgine contexta. 303. 2
Nonnunquam eximiæ austeritatis exempla Christus exhibuit. 222. 2
Quibus corporis afflictionibus usus. 223. 1
Calceis usus. 224. 1
Nonnunquam etiam sandaliis. *ibid.* 2

Christi religio.

Religiosum vitæ statum qui per tria vota constituit Christus professus non est. 221. 1
Vitam instituit habentem excellentius quidquid perfectionis est in vita religiosa. *ibid.*
Capax voti fuit. 217. 2
Neque indecens fuisset eum aliquid vovere. *ibid.*
Incertum autem est an quidquam voverit. 218. 1

Christi paupertas.

Christus paupertatem servavit & coluit. 218. 1
Quem modum paupertatis servavit ante baptismum circa usum rerum mobilium & immobilium. *ibid.* 2
Quem post baptismum. *ibid.* & *seq.*
Explicantur loca duorum Pontificum, quæ videntur contraria circa Christi paupertatem. *ibid.*
Votum paupertatis num Christus emiserit? 220. 1
Libere Christus paupertatē exercuit contra Armachanum. *ibid.*
Num Christus aliquando mendicaverit. *ibid.*

Christi dominium.

Christus ratione naturæ & voluntatis humanæ proprii dominii capax. 217. 2
Christi paupertas non exclusit excellens & divinum dominium in omnes creaturas. 218. 1
Quarum rerum dominium habuerit ante baptismum. *ibid.*
& post baptismum. *ibid.* 2
Aliquarum rerum dominium habuit in communi & simul cum discipulis, aliquando in particulari, interdum nihil proprium habuit, sed omni dominio caruit saltem quoad actum, licet non quod professionem. *ibid.* & *seqq.*

Christi castitas.

Christus perpetuam virginitatem servavit. 257. 2
Non constat virginitatem Deo vovisse. *ibid.*

Christi obedientia.

Christus qua ratione obedientiæ præbuit exemplum. 131. 1
Obedientiæ votum non emisit. 257. 2
Parentibus, Principibus, & Rempublicam gubernantibus juxta communem legem obediit. *ibid.*
Christus prima ac præcipua exempla vitæ suæ in virtute obedientiæ constituit. 222. 1

Christi oratio.

Christus oravit in deserto. 230. 1
Et in horto. 283. 1
Et an oratio quantæ efficaciæ. 308. 1

Christi secessus in desertum.

Christus ab Spiritu Sancto in desertum ducitur. 229. 1
Non motu corporali externo & violento, sed interno instinctu, & spirituali motione. *ibid.* 2
Cur secessit in desertum. *ibid.* Ubi multa ex Patribus.

Christi jejunium.

Christus quadraginta diebus jejunavit in deserto. 235. 1 & *cur. ibid.*
Nullum omnino cibum, potumve sumpsit. *ibid.*
Jejunium Christi naturali virtute fieri non potuit. *ibid.*
Supernaturali virtute miraculorum effectrice jejunus permansit. *ibid.* 2
Non esuriit Christus donec jejunii dies expleti. *ibid.*
Quare esurire voluit. *ibid.*
Mysterio non caruit quod tot diebus famem non senserit postea esurierit. 232. 1

Christi tentatio.

Christus cur tentari se permisit. 226. 1
Cur Dæmon tentare ausus Christum Dominum. *ibid.*
Cum Dæmon Christum aggressus verum Deum non noverat. *ibid.*
Dæmoniorum princeps Christum tentavit. *ibid.* 2
Per delectationem seu concupiscentiam tentari Christus non potuit. 227. 1
Christi tentatio expleto jejunio accidit. 231. 1
Num quadragesimo die, vel post quadragesimum acciderit. *ibid.*
Tentationes continuæ acciderunt sine dierum interpolatione. *ibid.* 2
Num aliis tentationibus tentatus sit Christus præter eas quas Evangelistæ narrant. *ibid.*
Christus in deserto tentatus. 233. 1. & *cur. ibid.*
Non omnes tentationes in deserto acciderunt. 233. 2
Secunda tentatio in pinnaculo templi accidit. *ibid.* 2
Tertia in monte excelso. *ibid.*
Quomodo Christus ductus in pinnaculum, & in montem. *ibid.*
Post ultimam tentationem Christus in desertum reducitur. 234. 1
Quæ fuerit materia tentationum Christi. *ibid.*
Quæ malitia in illis latuerit. *ibid.*
Sapientia Christi & virtus in resistendo. *ibid.* 2
Exemplum præbet Christus quomodo tentationes vincendæ. *ibid.*
Quo ordine Christus tentatus. *ibid.*
Qua specie, seu figura Dæmon accessit. *ibid.*
Per externum sermonem tantum tentare potuit. 235. 1

Christi doctrina, & prædicatio.

Christus discipulos congregare cœpit. 235. 2
Cur Christus Judæis potius quam gentibus prædicavit. *ibid.*
Christus non solum Judæorum doctor, sed etiam gentium. *ibid.*
Cur fidei doctrinam ante mortem gentibus prædicari noluit. 236. 1
Quomodo Christus dicatur semper publice docuisse. 237. 1
Cur Christus doctrinam suam scriptis non crediderit. 238. 2
Fueritne Christi epistola ad Abagarum. *ibid.* 2
Christus omnino doctor a Patre missus. 239. 1
Potestas docendi per se Christo convenit ratione unionis hypostaticæ. *ibid.* 2
Angelus etiam illuminare potest. *ibid.*
Facultas docendi major in Christo quam in ulla creatura. *ibid.*
Singulare in Christo quod ita doceat, ut nunquam didicerit. *ibid.*
Excellentia doctrinæ Christi. 240. 1
Prudentissime egit Christus constanter docendo & corripiendo Judæos etiam cum illorum offensione. 241. 1
Tempus prædicationis Christi quantum. 243. 1
Christi prædicatio seclusis etiam miraculis ad fidem obligaret. 251. 2

Christi miracula.

Christus convenientissime miracula fecit. 244. 1
Miraculosæ conversiones a Christo factæ. 249. 2
Miraculosa Christi præsentis occultatio. 250. 1

Mira-

Miracula quæ circa se ipsum operatus est Christus excellentissima. ib. 2.
Justum Christi miraculum in Cana Galilææ. 246. 2.
Christi miracula, altissima media ad ejus doctrinam suadendam. 251. 1. 2.
Simpliciter necessaria non fuerunt, ut ejus doctrina prudenter credi posset. ibid. 2.
Sed quodammodo ad illam confirmandam, & sufficienter proponendam. 252. 1.
Tenerenturne Judæi in Christum credere si miracula non fecisset. ib.
Miracula Christi per se sola sufficientia non erant ad cognoscendum ipsum esse Messiam. ibid.
Conjuncta prophetiis evidenter id ostendebant. ibid.
Similiter conjuncta testimonio ipsius Christi convincere poterant morali evidentia id testificante. ibid.
Christi miraculis convicti sunt dæmones ad credendum illum esse Messiam. 254. 2.
Impediti enim non sunt. ib. 2.
Veritas miraculorum Christi evidenter a dæmone cognita. 255. 1.
De cognitione Christi, quam dæmones habuerunt, vide Verb. dæmon.
De cogitione Christi, quam habuerunt Judæi ratione miraculorum, vide V. Judæus.
Miraculum fuit Christum morti proximum voce magna clamasse. 328. 2.
De miraculis, quæ in Christi morte acciderunt, vide Verb. Prodigium.

Christi transfiguratio.

Christi transfiguratio quid sit. 260. 2.
Claritas Christi in transfiguratione qualis. 261. 2.
Miraculosa fuit. 262. 1.
Non tamen dos corporis gloriosi. ibid.
Unde manaverit. ibid. 2.
Claritas vestium. ibid.
Cur transfiguratus coram aliis. 263. 2.
Cur ex iis alii Christum præcesserunt, alii sequebantur. ib.
Cur fuerint Moyses & Elias potius quam alii. ibid.
Cur coram Petro, Joanne, & Jacobo. ibid.
Christi facies vere sensibiliter splenduit. 264. 1.
Sententia Damasceni de fulgore faciei Christi explicatur. ib.
Sententia Nazianzeni de claritate corporis. Christi explicatur. 265. 1.
Christum transfigurari non aliud fuit, quã corpus ejus eximiæ gloriæ claritate sibi ipsi inhærente, de novo affici. ib. 2.
Illa claritas altioris ordinis, quam claritas solis. ibid.
Corporeis oculis visa ab Apostolis quamvis confortatis. ib.
Tantum fuit in extima superficie corporis Christi. 266. 1.
Totum corpus ea claritate perfusum. ibid.
Vestes Christi quomodo splenduerint. ibid.
Elias vere in propria persona apparuit. ib. 2.
Unde adductus. ibid.
Moysis anima propria corpori conjuncta affuit. 267. 1.
Corpora Moysis & Eliæ splendida etiam apparuerunt. 268. 1.
Quomodo fuerint a Petro cogniti. ibid.
Quo tempore transfiguratio accidit. ibid.
Quo loco. ibid.
Cur in monte Thabor. ibid.
Quo ordine. ibid. 2.
Cur Christus jussit discipulos tacere. ibid.

Cœna Domini.

Cœna Domini ante passionem quo die accidit. 342. 1.
De aliis cœnis apud Simonẽ, &c. vide supra verba, Cœna quid egit statim post cœnam.

Christi testamentum.

Christi testamentum quid sit. 307. 1.
Christus testamentum condidit ante mortem. Non vetus seu temporale, sed novum, & æternum. ibid.
Sententia asserens Christum in cruce testamentum condidisse. ibid.
Ut caput & pontifex Ecclesiæ nullum testamentum condidit pendens in cruce. 308. 1.
Sed in cœna quoad id quod in eo præcipuũ, est quamvis aliqua quæ pertinent ad ejus integritatem aliis temporibus instituerit. ibid.
Ut privatus homo proprie testamentum non condidit. ib.

Christi passio communis.

Christi anima quomodo dicatur passa secundum omnes suas potentias tam inferiores quam superiores. 275. 2.
Christus Dominus veras passiones sustinuit, & non tantum secundum speciem. ibid.
Christus suscepit eas passiones corporis, quas naturali modo ab hominibus pati poterant. 276. 2.
Circa Christi passionem nihil leviter fingendum. 277. 1.
A Deo immediate nihil passus est Christus, neque a dæmone. 335. 2.
Christi passio quo sensu dicatur a Deo præordinata. 298. 1.
Christi passio num fuerit proprie & in rigore sacrificiũ. 316. 2.

Christi dolores.

Christus dolorum genera tot cur perferre voluit. 277. 2.
Christi dolores quo sensu dicantur per se sufficientes ad condignam satisfactionem pro peccatis. 274. 2.
Insignis hæreticorum blasphemia circa Christi dolores & pœnam damni. 276. 1.
Dolores Christi maximi ac vehementes. 277. 1.
Vehementiores ac intensiores quam secundum potentiam ordinariã in homine esse possint. ibidem. 2. Ubi pulchre comparantur dolores Christi cum doloribus martyrum.
Dolor Christi minor quã dolor inferni, aut Purgatorii. 279. 1.

Christi tristitia.

Non fuit tam vehemens in Christo de malis quę passus est, quã in damnatis. 277. 2. Nec objective, nec intensive. ibidem.
Quod non tollit quo minus Christus condigne satisfecerit pro pœnis, quas homines erant subituri. 278. 1.
Christi tristitia omnem aliam, quæ de rebus humanis esse potest, superavit. ib. ubi causæ tantæ tristitiæ recte ponderantur.
Ab his quæ consolari poterant mentem avocabat. ib. 4.
Num Christi tristitia secundum se sufficeret ad illum extinguendum. 281. 2.

Christi venditio.

Christus a Juda venditus. 280. 1.
Quo die. ib. 2.
Cur vendi permissus. 281. 1.
Cur Judæi pecuniis emerint. ibid.
Cur Judas vendiderit. ibid.
Quo pretio venditus. ibid.
Quanti valoris argentei quibus venditus ibidem, & seqq.

Christi sudor sanguineus.

Christus verum sanguinem emisit sudans in horto. 283. 2.
Verba Lucæ Christi sudorem narrantis canonica. ib.
Quid eo sudore significatum. ib. 2.
Absque miraculo accidit ex vi afflictionis internę 284. 1. & explicatur Hilarius: illa sanguinis emissio ex fortitudine & audacia magis quam ex timore provenit aut tristitia. ib.

Christi confortatio.

Christus ab Angelo confortatus. 284. 1.
In forma sensibili & humana Angelus Christo apparuit. ib.
Non est Christus ab Angelo doctus aut illuminatus. ib.
Incertum quis fuerit ille Angelus. ib.

Christus osculo traditus.

Judas osculo Christum tradidit. 284. 1.
Cur Christum osculatus. ibid. 2.
Osculum Judæ prima injuria Christo illata in passione. ib.
In eo actu & Christi patientia & Judæ ingratitudo satis ostensa. ibid.
De aliis quæ ad Judam pertinent vide, verbo, Judas.

Christo comprehensio.

Milites retro cadunt ad Christi verbum. 284. 2.
Cur potius retro quam in faciem. ibid.
Christus a discipulis deseritur. ibid. An peccaverint. ibid.
Quis fuerit ille adolescens, qui fugit relicta sindone. ib.
Christus comprehenditur. 285. 1.
Qua hora noctis. 340. 1.
Petrus servi auriculam abscindit. 285. 1.
Christus abscissam restituit. ibid.
Num Petrus eo facto peccaverit. ibid.

Christi accusationes ante Præsides.

Christus ad Annam primo ducitur. 286. 1. & cur. ib.
Ad Caipham ducitur. ibid.
De alapa & aliis injuriis. ibid.
Cur Christus in faciem percussus pro se respondit. ib. 2.
Ad Pilatum ducitur. ibid.
Et ad Herodem. ibid.

Christus negatus a Petro.

Christus ubi & quoties a Petro negatus. 286. 2. & seqq.
Conciliantur Joannes & Matthæus circa locum negationis. 287. 1.
Conciliantur Evangelistæ circa historiam negationum. ib.

Corpus Christi mortuum idem cum vivo quomodo fuerit. 330. 2.
De prodigiis in Christi morte, vide verbo prodigium.
Christi mors quo anno ætatis ejus accidit. 335. 2. & seq.
Quo mense. 348. 2. Quo die. [illegible] 2.
Qua hora. [illegible] 1.
Christi mors quomodo operata nostram salutem [illegible] 1.

Christi sanguis.

Christi sanguis effusus in passione mansit unitus verbo. 429. 1.
Christi sanguis cum aliis humoribus reassumptus in resurrectione. ibid.
Num fuerit corruptus cum effusus est. ib. 2.
Maneatne adhuc aliqua gutta sanguinis Christi in terris. ib.

Vulnus lateris Christi.

Christi latus lancea perforatum post mortem. 356. 2. & cur. 357. 1.
Cur de costa Adæ dormientis educta figura Ecclesiæ de latere Christi dormientis in cruce formatæ. ib.
Quodnam Christi latus vulneratum. ibid.
Ex Christi latere verus sanguis aquaque manavit. ibidem, & quid in hoc significatum. ibid. 2.
Aqua & sanguis permixta ne fluxerint, an separata. 358. 1.

Causa passionis Christi.

Christus quo sensu dici possit causa suæ passionis. 310. 2.
Causa efficiens passionis quæ. 315. 1.
Pater æternus quo sensu dicatur filium tradidisse. 311. 2.

Effectus passionis Christi.

Christus passione sua homines a peccato liberavit. 320. 2.
Et è potestate diaboli. ibid. & a pœna peccati. 321. 1.
Quomodo passione sua Christus januam regni aperuerit. 322. 2.

Christi anima separata.

Unio verbi ad Christi animam non est destructa per mortem. 327. 2.
Neque in corpore neque extra corpus inferni cruciatus passa. 375. 2. neque purgatorii. 376. 1.
Insignis Calvini & Brentii hæresis refellitur. 375. 1.
Impassibilis fuit ab instanti separationis a corpore. 376. 2.
In triduo aliquibus perfectionibus accidentalis gloriæ caruit, sed proprie nullam pœnam sustinuit. 377. 2.
Quo sensu dicatur Christus fuisse in triduo. 326. 1.

Christi descensus in infernum.

Christi anima in infernum descendit. 378. 2. estque articulus fidei. 380. 2. Conveniens hoc fuisse. 368. 1.
Secundum substantiam ac realem ipsius præsentiam. 379. 1.
Cur ita descendit. 380. 2.
Quo sensu dicatur totus Christus descendisse. 286. 2.
Christi anima quid operata circa Angelos sanctos. 381. 1.
Circa sanctos Patres. ibid. & animas damnatorum. ib. 2.
Circa illas quæ in solo originali discesserunt. ibid. & 382. 1.
Circa animas in purgatorio existentes. 384. 1.
Ad quæ inferorum loca descenderit Christi anima. 385. 1.
Ad sinum Abrahæ. ibid.
Non vero ad locum damnatorum. ib. 2. & quo sensu dicatur in hunc locum descendisse. 369. 1.
Nec ad locum puerorum. ibid. 2. nec ad purgatorium. ib.
Christi anima quo genere motus localis descenderit. 381. 2.
Quantum in inferis commorata. 386. 1. quid causaverit circa ejusdem Christi resurrectionem. 405. 2.
Num simul educta fuerit de inferno Christi anima, & corpus de sepulchro. 371. 1.

Christi corpus emortuum.

Unio verbi ad Christi corpus per mortem destructa non est. 329. 2.
Quomodo fuit idem numero Christi corpus viventis & mortui. 326. 2.
Corpus Christi de cruce deponitur, & quomodo. 358. 2. Josephi & Nicodemi manibus. 359. 1. qua hora. ibid.
Unguentis conditur & ad sepulturam præparatur. ibid.
Cur aromatibus corpus conditum. ibid.
Num aliquid in Christi resurrectione causaverit. 405. 2.

Christi sepulchrum.

Valde conveniens Christi corpus sepulturæ tradi. 370. 2.
Modus sepeliendi Christum conveniens. 361. 2.
Qua hora corpus Christi sepultum. 362. 1.
Corpus Christi non est in sepulchro resolutum in cineres. 355. 2.
Quod divina virtute accidit. 356. 1.
Quot horis in sepulchro fuit. 413. 2.
Num simul corpus de sepulchro, & anima de inferno educta fuerint. 371. 1.
Num vere dicatur Deus jacuisse in sepulchro. 354. 1.
Christi sepulchrum quo sensu nostram salutem operatur. ib.
Sepulchri descriptio. 380. 1.
Ubi Evangelistæ conciliantur circa Angelorũ apparitiones.

Christi ætas.

De ætate Christi variæ sententiæ sanctorum Patrum. 334. 2.
Vixit annis triginta tribus, & tribus mensibus. 335. 2.
Quo anno ætatis Christi accidit miraculum nuptiarum. ibid.
Christus Dominus Augusto adhuc imperante 14. annos integros vixit, & octo menses. 207. 1.
Tiberio vero imperante ante baptismum, annos totidem & menses quinque. ibid.

Christi redemptio.

Christus universalis omnium redemptor. 15. 2.
Qui proprie redimentur. 16. 1. & quid redimere. 318. 2.
Duplex modus redemptionis erigendo & præveniendo. 23. 2.
Quomodo proprium sit Christi redemptoris nomen. 134. 1. 318. 2.
De redemptione beatæ Virginis, vide verbo, Maria.

Christi justitia.

Vera ratio justitiæ intercedere potuit inter Christum & Deũ. 217. 1.

Christi satisfactio.

Vera ratio satisfactionis inter Christum & Deum esse potuit. ibid.

Christi meritum.

Quid Christus nobis meruerit passione sua. 319. 2.
Quomodo hominibus meruerit divinam amicitiam. 321. 2.

Christi intercessio.

Quidquid impetratur a Deo per Christum impetratur. 175. 2.

Christi resurrectio.

Necessaria fuit. 400. 2.
Christus vere, & proprie a mortuis resurrexit. 402. 1. ubi multa ex S. Scriptura: surrexit in vero corpore humano. 404. 1. Eodem numero quod reliquit in cruce. ibid.
Resurrectionis Christi causæ. ibid. 2.
Finalis. ibid. Meritoria. 405. 2.
Efficiens. ibid. instrumentalis. ibid. ministerialis. 406. 1.
Quid Angeli operati circa Christi resurrectionem. ibid.
Christi resurrectio die Dominica accidit. 408. 1.
Quomodo intelligendum Christum die. 3. & post. 3. dies resurrexisse. ib. 2. & 409. 1.
Quomodo intercesserint 50. dies inter diem resurrectionis Christi, & festum Pentecostes. 409. 2.
Resurrectio Christi qua hora accidit. 410. 1. ubi explicantur varia loca Evangelistarum.
Quot horæ fluxerint a morte Christi ad ejus resurrectionem. 411. 2.
Christus qua ratione fuerit primus omnium resurgentium. 416. 2.
Probabilius nonnullos surrexisse cum Christo ad vitam immortalem. 417. 1.
Christi corpus integrum, ac perfectum surrexit. 424. 2.
Etiam cum præputio. 425. 1.
Cum veris cicatricibus. ib. 2.
Cur hujusmodi manserint cicatrices. 427. 2.
Cum quatuor humoribus. 428. 1.
Cum toto sanguine in passione fuso. ib. 2.
Cum magnitudine, & pulchritudine sibi connaturali. 430. 1.
Cum omnibus organis partis vegetativæ ipsiusque facultatibus. 431. 2.
Quamvis actiones non exercuerit. ib. nisi cum comedit. ib.
Cum organis & potentiis sensitivis. ib. 2. & seq.
Cum motu locali. 433. 2. & facultate loquendi. ibid.
Cum actibus omnium sensuum. 434. 1.
Cum variis perfectionibus supernaturalibus. 436. 2.
Cum quatuor dotibus. ib. & quomodo ad has aliæ perfectiones reducantur. 438. 1.
De his quatuor dotibus corporis Christi gloriosi post resurrectionem, vide V. Dotes.
Christi resurrectio manifesta omnibus esse non debuit. 453. 1.
Custodes resurgentem Christum nusquam viderunt. ib.
Cur resurrectio facta absentibus discipulis, secus ascensio. ib. 2.
Christus ubi commoratus post resurrectionem cum nullibi appareat. 455. 1.
Quam vim habuerint argumenta quibus Christus ostendit resurrectionem suam. 471. 2.
Angelorum apparitiones juxta sepulchrum post resurrectionem quo ordine extiterunt. 463. 2. Ubi conciliantur Evangelistæ,

gelistæ, circa has apparitiones.
Christi resurrectio exemplar resurrectionis justorum. 486. 1.
In quo consistat hujusmodi exemplaris causalitas. ibid. 2.
Est etiam exemplar resurrectionis decedentium in originali. 487. 1.
Non vero damnatorum. ib. & seq.
Christi resurrectio exemplar nostræ resurrectionis, etiam quoad terminum a quo. 488. 2. & seq.

Christi apparitiones,

Christus B. Virgini primo apparuit. 456. 1.
Mariæ Magdalenæ apparuit antequam aliis mulieribus, discipulis, & quo ordine. 460. 2.
Quæ, & quot fuerint mulieres, quibus Christus apparuit. 457. 1. ubi multa de Maria Magdalena, Et conciliantur Evangelistæ circa historiam.
Aliis mulieribus simul cum ipsa Magdalena eadem die iterum Christus apparuit. 461. 2.
Christus in die resurrectionis quinquies apparuit. 465. 1.
Tertia apparitio Petro facta. ibid. 2.
Cur mulieribus prius apparuit quam apostolis, ib.
Quarta apparitio duobus discipulis euntibus in Emauntem, 466. 1.
Qui fuerint illi. ibid. 2.
Quinta discipulis congregatis. ibid. & de hac eadem intelligendos esse Joannem & Lucam. ibid. late.
In hac quinta apparitione Spiritum sanctum discipulis datum eum potestate remittendi peccata. 467. 2.
Conciliantur Lucas & Joannes circa numerum ibidem congregatorum. ibid.
Historia resurrectionis & apparitionum recto ordine texitur. ibidem.
Sexta apparitio post octo dies ubi Thomas, &c. 468. 1.
Septima ad mare Tiberiadis. ibid. 2. in qua visibilis Ecclesiæ Monarchia constituta. 469. 1.
Octava in monte Galileæ. ibid. Cur facta in Galilea. ibid.
Nona recumbentibus undecim discipulis, ibid. 2.
Decima in die Ascensionis. ibid.
Aliæ apparitiones præter eas, quæ ab Evangelistis narrantur. 470. 1.
De apparitionibus Christi post Ascensionem. 512. 2.
Num ita apparuit in terris ut interdum non manserit in celo, 513. 3.

Christi ascensio.

Cur facta coram discipulis, non vero resurrectio. 454. 1.
Conveniens fuit. 497. 1.
Quomodo Christus intelligatur ascendisse vel descendisse, ut homo est & ut Deus est. 498. 2.
Christus Dominus vere ascendit in coelum post resurrectionem. 504. 2. Motu successivo. 505. 2.
Ascendit supra superficiem convexam supremi cœli. 506. 1.
Causæ & effectus ascensionis. ibid. 2.
Ex quo loco Christus ascendit. ibid. Quo die & hora. 507. 1.
Christus benedixit discipulis ante ascensum, & qualis fuerit illa benedictio. ibid. 2.
De nube quæ Christum ascendentem suscepit. 508. 1.
Comitatus Christi ascendentis. ibid.
Num aliqui ascenderint cum Christo in corpore & anima. ibid. 1, 2.

Christi locus in cælo, & sessio ad dexteram.

Quem locum Christus teneat in cœlo. 500. 2.
Quomodo dicatur ad dexteram Dei sedere. 508. 2.
Sedere ad dexteram Dei proprie est Christi. 511. 1.
Sanctis proportione tantum convenit. ibid.
Cur honor dexteræ Christo tribuitur. ibid.

Christi regnum.

Christus in æternum regnaturus. 587. 1. & 2.
Regni Christi amplitudo. ibid.

Christi potestas judiciaria.

Christo per appropriationem convenit. 514. 2.
Num filio conveniat secundum divinitatem an secundum humanitatem. ib. & 516. 2.
Cur Christo data judiciaria potestas. 518. 1.
Christi potestas judiciaria ad res omnes se extendit. ibid. 2.
Christo Domino quatenus homini specialis potestas data ad judicium ferendum in his, quæ ad præmium vel pœnam spectant. 520. 1.
Hæc potestas licet secundaria, vera tamen ac propria. ib. 2.
Quo titulo convenit Christo. 521. 1.
Quando illi data. 522. 1.
Num ex meritis. ib.
Objectum hujus potestatis. ibid. 2.
Actus ejus. ibid.
Ab hanc potestatem pertinet non solum judicium ultimum, [illegible]ed judicia divina meritorum viventium. 523. 1.
Ju[illegible] particularia morientium. 525. 1.
E[illegible]ore cœpit Christus exercere hanc potestatem, [illegible]
De iis [illegible] ad Christi finale judicium pertinent, vide, verbum Judicium finale.

Christi secundus adventus ad judicandum.

Vide verbo, judicium finale,

Cibus.

De cibo & poto quo Christus utebatur. Vide, Christi vivendi ratio.
Cibos parare Judæi prohibiti certis temporibus. 345. 1.

Circumcisio.

De circumcisione Christi, vide, Christi circumcisio.
Non licet uti circumsione neq; in exemplum Christi. 131. 1.
Judæi imponebant pueris suis nomina in circucisione. 132. 1.
Christus non fuit subjectus præcepto circumcisionis. 132. 1.
Cur Circumcisio Abrahæ præcepta, ibid.
Quid significabat. ib. & 132. 2.
Circumcisio post Christum mortuum multo tempore licita. ibidem.
Circumcisio ex vi institutionis suæ non conferebat gratiam, sed tantum erat signum ad cujus præsentiam dabatur a Deo. 192. 2.
Num fuerit sacramentum veteris legis. 199. 2.

Cælum.

Cur cœli aperti cum Christus baptizabatur. 208. 1.
Cœlum enim est divisum descendente Spiritu sancto super Christum baptizatum. 211. 1.
Quo sensu aperti dicantur cœli. ibid.
Aperti visi sunt non solum a Christo, sed ab aliis præsentibus. ib.
Cęlum ex sua particulari natura non magis postulat motum, quam quietem. 586. 2.
Non est corrumpendum per innovationem in die judicii. 580. 1. & 581. 1.
Cœlum Empyreũ idem numero mansurum post diem judicii. 581. 1.
Neque accidentaliter immutandum esse. ibid.
Alia cœlestis corpora accidentaliter innovanda. ibid. 2. & 583. 1. Quomodo. ibid. 2. Sed igne alteranda non sunt. 582. 2.
Cœli velocius concitandi ad mundi purgationem. 585. 1.
Quieturi post diem judicii. 586. 2.

Color.

Color & lux nullam repugnantiam inter se dicunt. 435. 1.

Columba.

Cur in specie columbæ Spiritus sanctus apparuerit in Christi baptismate. 210. 1.
Columba pacis præco ex Tertulliano. ibid.
Columba quæ super Christum descendit exterioribus oculis visa. 212. 1.
Non tamen unita Hypostatice Spiritui Sancto. ib.
Non fuit verum animal, sed apparens. ibid.
Post Christum baptizatum apparuit. ib. 2.
Christi capiti insedit ex Optato Milevitano. ibid.

Columna.

De colomna ad quam Christus ligatus flagellis cæsus. 290. 2.
Romæ servatur. ibid.

Conceptio.

De conceptione Christi, vide, Christi conceptio.
De conceptione B. Virginis, vide, Mariæ conceptio.
Num majus miraculum sit Virginem sine viro concipere, quam sterilem ex sterili. 7. 2.
Non repugnat sanctificari aliquem in instanti conceptionis. 17. 1.
Num Deus facere posset ut Adamo non peccante aliquis ejus filius in peccato conciperetur. 18. 1.
Semen quomodo concurrat ad conceptionem fœtus. 88. 2.
Menstrua quomodo concurrerint. 89. 1.
Quæ actiones in conceptione fœtus interveniant, ibid.
Conceptio, & nativitas in quo differant. 101. 1.

Concilium.

Quatuor prima concilia generalia cur congregata. 2. 1.
Quæ concilia de Virgine agant. ib. 2.
Decreta concilii Trullani quam auctoritatem habeant. 112. 1.

Concilium Judæorum contra Christũ quo die coactũ. 280.1

Concio & concionator.

Quædam concionatoribus servanda. 240.1

Concupiscentia.

Beatæ Virginis aspectu sedabantur. 8.2

Confessio.

Accedentium ad Joannis baptismum qualis. 192.2

Confirmatio.

Confirmationis Sacramentum Beata Virgo suscepit quantum ad effectum in die Pentecostes. 251.1

Idem de Apostolis. ibid.

Consanguinitas.

Joseph & Maria quo gradu fuerint consanguinei. 10.1.18.1

Continentia.

Quomodo fuerit in Beata Virgine. 31.1.2

Corpus.

De his, quæ pertinent ad corpus Christi, Vide Verbo, Christus, & seq.

De his, quæ pertinent ad corpus B. Virginis, Vide verbo, Maria, & seq.

Duo corpora in eodem loco penetrare se possunt divina virtute. 449.2

Num seclusa privilegio omnia corpora ante resurrectionem in cineres resolvenda. 489.1

Corpus gloriosum.

De dotibus corporis gloriosi, vide verbo, Dotes.

Corpora gloriosa non sunt omnia æqualia futura corpori Christi. 487.1

Corpus gloriosum quomodo se occultet & manifestet. 431.1

Unde sit palpabile. 402.1.423.2

Non agit necessitate naturæ. 423.2

In corpore glorioso quomodo locutio futura. 433.2

Quomodo visio. ibid. Quomodo auditio. 434.2

Quomodo odoratus. 435.1. Quomodo gustus & tactus. ib. 2

In corpore glorioso quem effectum habeant naturales qualitates. 443.2

Quomodo hujusmodi qualitates naturales corporis gloriosi percipiantur per tactum. 448.1

Corpus gloriosum dividi non potest. 446.1

Corpus damnati.

Quale futurum. 487.2

In aliquibus perfectionibus naturalibus simile erit corpori Christi. ibid. & seq.

Quomodo simul futurum sit possibile & incorruptum. 488.1

Correctio.

Correctio fraterna quando adhibenda, vel non adhibenda. 240.2. Ubi aliqua ex Patribus.

Creatura.

A Deo etiam violentiam pati potest. 248.1. Ubi explicatur Augustinus.

Crux.

Abjectissimum & acerbissimum supplicii genus. 271.2

Longitudo, latitudo & profunditas crucis Christi. 272.1

Figura crucis in veteri testamento. ibid. 2

Agnus Paschalis in figuram crucis assabatur, duobus lignis affixus, recto & transverso. ibid.

Crux insigne & quasi sceptrum Regale imperii Christi. 293.2. Ubi multa præclare ex patribus.

In commendationem crucis & cruciferi. ibid.

Crucis magnitudo & partes. ibid. 2

Crux appaitura in Cœlo in secundo Christi adventu. 566.1

Qualis futura. ibid.

Quando appaitura. ibid. 2. Quandiu duratura. ibid. Quomodo appaitura. ibid.

Culpa.

Non importat culpã, obnoxium esse peccato originali. 18.2

D

Dæmon, vel dæmonium.

Incarnationis Sacramentum omnino ignorat. 58.2

Imo ut illi celaretur nupsit Beata virgo. ibid.

In ea ignorantia perseverabat cum Christum in deserto tentavit. 226.1

Antequam caderet, sciebat Christum venturum. 256.1

Scriptura Sacra Dæmoni non satis nota. 226.2

Princeps Dæmoniorum Christum tentavit. ib. & cur. 226.1

Aliquãdo de divinitate Christi dubius fuit, sed ante ejus mortem naturalem Dei filium agnovit. 255.2

Multo tamen evidentius post resurrectionem. 256.2

Lapsus est, quia Christum ut caput ac Principem venerari noluit. ibid.

Cur Christum agnoscens ejus mortẽ procuraverit. ib. & seq.

Per seipsum torquere Christum permissus non est. 276.2

Decretum.

Decretum, quo statuit Deus, omnes peccaturos in Adam si ipse peccaret quomodo intelligendum. 17.2

Decretum Sixti V. de non disputando de B. Virginis Conceptione quomodo intelligendum. 16.2

Decreta Concilii Trulani quã auctoritatem habeant. 312.2

Densitas.

Ejusdem speciei in omnibus corporibus. 423.2

Descriptio.

Descriptio Cyrini, de qua Lucas cap. 2. quo anno accidit. 116.2. In quo lapsus est Josephus Historiographus. ibid.

Desertum.

De secessu Christi in desertum, Vide verbo, Christi secessus in desertum.

Desperatio.

Ex suo genere majus peccatum quam peccatum crucifigentium Christum. 312.2

Deus.

Per incarnationis mysterium cum hominibus affinitatem contraxit. 3. 2

Non permittit malum nisi ob bonum. 24.1

Creaturæ a Deo possunt violentiam pati. 248.1. Ubi explicatur Augustinus. Num Deus possit concurrere ad miraculum in confirmationem falsitatis. 253.2

Dextera.

Quo sensu Christus dicatur ad dexteram Dei sedere, Vide verbo, Christi locus in Cœlo.

Diabolus.

Vide Verbo, dæmon.

Dies.

Quomodo 40. dies intercesserint inter Dominicam resurrectionis Christi & festum Pentecostes. 409.1

Qua ratione intelligendum sit, quod Christus extiterit in corde terræ tribus diebus, ac tribus noctibus. 414.1

Dies dominicus cur solemnis in Ecclesia. 408.2

Dies lustrici apud Romanos cum nomina pueris imponebantur. 133.2

Discretio spirituum.

Quid sit & quomodo fuerit in B. Virgine. 162.2

Discretio spirituum humilitati debita. 163.1

Quomodo fuerit in Joanne Baptista. 180.2

Diversorium.

Diversorium in quo natus Christus quale. 114.2

Divinitas.

Nata dicenda non est. 102.1

Non est separata a Christi corpore & anima in ejus morte. 324.2

Dolor.

De doloribus Christi, Vide verbum, Christi dolor.

Unde causetur. 113.2

In potentia animæ recipitur, cujus actus vitalis est. 275.1

Magnitudo doloris unde causetur. 279.1

Unde sumat diversitatem specificam. ibid. 2

Dominium.

De dominio Christi, Vide Christi dominium.

An Christus Dominus sub dominio Joseph aliquo modo fuerit. 65.2

Dominium quid. 218.2

Quale dominium habuerint Apostoli. ibid. & 219.1

In rebus usu consumptibilibus quomodo distinguatur usus a dominio. ibid.

Beatus habet perfectum dominium suorum actuum, etiam eorum quos per corpus exercet. 423.2

Dominicus dies.

Vide verbo, dies.

Domus.

De domo Beatæ Virginis, Vide, Mariæ domus, ubi & domus Lauretana est ea, in qua Virgo nuntium accepit.

Donum.

Dona Dei proportionata muneribus ad quæ homines assumuntur. 6.2

Donum linguarum.

Quid sit & quomodo fuerit in B. Virgine. 163.2

In Joanne Baptista non fuit. 189.2

Dotes.

Dos corporis gloriosi quid sit. 262.1

Num sit inhærens qualitas. ibid. 2

Quot sint dotes gloriosi corporis, & quid præstent. 268.2

Dos impassibilitatis in quo consistat. 442.2
Num sit æqualis in omnibus beatis. 446.1
Dos claritatis in quo consistat, 261.1
Diversæ speciei est a claritate solis, & ignis. 441.1
Ordinis supernaturalis est. ibid.
Claritas omnium beatorum corporum ejusdem speciei. ibid.
Quomodo dicatur derivari ex claritatibus animæ. 262.2
In omnibus partibus corporis beati futura. 440.1
Nihilominus corpus ipsum transparens futurum. ibid. 2
Claritas gloriosi corporis ad objectum potentiæ visivæ adhuc corruptibilis pertinet. 442.1. A quo fit. ibid. 2
Dos agilitatis in quo consistat. 446.1.2. & seq.
Ad quos motus deserviat. ibid. late. Unde proveniat. 446.2
A quo producatur. 447.1
Causat etiam in instanti mutationem localem ab uno extremo in alterum sine medio. 449.1
Dos subtilitatis in quo consistat. ibid. 2. & seq.
Possibilem esse late probatur eisdem locis: Beato convenit ratione beatitudinis. 451.2
Num Beati se invicē penetrent per dotē subtilitatis. 452.2
Num partem sui corporis cū potestate penetrare possint. ib.

Dromedarii.

In Arabia nascuntur. 527.1. Velocissimi sunt. ibid.
Magi Dromedariis usi cū ad Christū adorandū venerunt. ib.

E

Elementa.

Qua ratione purganda post finale judicium, 583.2
De situ elementorum post diem judicii, 586.2
De elementis in particulari, Vide sub propriis verbis.

Elias.

De Eliæ apparitione in transfiguratione, Vide verbo Christi transfiguratio.
Corpore, & anima vivus perseverat, 466.2
Elias & Henoch adhuc vivunt. 545.2
Gloriam corporis vel animæ adepti non sunt, 546.1
In statu merendi non sunt, ibid. 2
Confirmati sunt in gratia, ibid.
Inordinatos motus non habent, ibid.
Consolationibus ac illustrationibus maximis gaudent. ibid.
Christum cognoscunt, ibid.
Corporalibus cibis non indigent, 547.1. Quo in loco sint. ib.
Simul degunt inter se conversantes. 548.1
Secundi Christi adventus præcursores futuri, ibid. 2
Cur duo futuri præcursores. ibid.
Per breve tempus hoc officio fungentur, 549.2. Martyrium subituri, ibid.

Ephesinum Concilium.

Pro tuenda B. Virginis dignitate congregatum. 2.1

Ephesum.

Ibi B. Virgo post filii mortem simul cum Joanne Baptista aliquandiu habitavit, 150.1

Ephratam.

Ephratam idem quod Bethlem. 114.1. Fructiferam significat, ibid.

Epistola.

Epistola B. Virginis ad Ignatium incertæ auctoritatis, 162.2
Epistola Christi ad Abagarum incerta. 238.2

Esseni.

Inter Judæos castitatem servabant, 57.2

Essentia divina.

Probabile est clare visam a Moyse, & Paulo in hac vita, 162.2
Quamvis probabilius sit non visam. ibid.
Sed a B. Virgine clare visam in hac vita. 74.2. 159.2

Eva.

De costa Adæ dormientis educta Ecclesiam figurat de latere Christi formatam, 357.1

Evangelium.

Qualis futura Evangelii promulgatio ante diem judicii, Vide verb. judicium.

Extrema unctio.

Num iis tantū conferenda qui aliquando peccaverunt, 151.1 & seq. Num a B. Virgine accepta. ibid.

F

Falsitas.

Num Deus possit specialiter concurrere ad miraculum in confirmationem falsitatis. 252.2

Fames.

Aliquando non sentitur ex nimia attentione animæ. 232.1

Fatum.

Hæreticum est generationes hominum fatali necessitate provenire, 129.2. Stella a Magis visa non fuit fatum pueri Jesu, sed potius ille fatum stellæ. ibid.

Fel.

Quando Christo datum in escā juxta vaticiniū David. 306.2

Femur.

Sub femore cur posita manus servi Abraham. 9.2. & seqq.

Festum.

Quæ festa Ecclesia celebrat in honorem B. Virginis. 170.1
Quæ in honorem Dei Optimi Maximi. ibid.
De quo festo loquitur Joannes c. 5. cum inquit, erat dies festus Judæorum. 241.2. Festum phase, seu Pascha distinctum a festo Azymorum. 337.1. Et de horum festorum præcepto, & differentiis. ibid. De aliis quæ ad hæc festa pertinent. Vide verb. Deum, Azyma. Duos dies festos cōtinēter celebrare nō erat incommodū apud Judæos. 315.1

Fides.

Potest Papa aliquid de fide definire, sine explicita Dei revelatione, &c. Si in Scriptura Sacra expressum non sit. 25.2
Circa B.V. conceptionē nihil adhuc de fide definitum. 26.1

Fides miraculorum.

Quid sit, & quomodo fuerit in B. Virgine, 163.2. & seq.
In Joanne Baptista non fuit, 189.1

Filiatio.

De filiatione Christi. Vide verbo, Christi filiatio.
Num eadem filiatio maneat in eadem natura cum diversa ratione subsistendi, 3.3

Filius.

Quid requiratur ad denominationem filii, 3.3
Homo prius est filius Adæ, quam filius gratiæ, 18.1

Fœmina.

Num active concurrat ad generationem prolis. 87.2. & seq. & 90.1

Fœtus.

Quæ actiones interveniant in generatione fœtus, 89.1
Fœtum in instanti organizari non repugnat, 95.1

Fomes.

Fomes peccati quid. 35.1. Quid sit ligari quid extingui. 36.1
Intrinsece sequitur ex originali culpa, carentiaque originalis justitiæ. 184.2. Apostolis ablatus non est. ibid. Nec Joanni Baptistæ. ibid. In B. Virgine non fuit, 35.1.2

Fons.

Fons olei dicitur Romæ fluxisse nativitatis tempore. 122.1

Forma cadaveris.

Introductam in materiam corporis Christi mortui. 480.2
Verbo divino unita Hypostatice, ibid. & seq.

Frater.

Fratres Christi in Evangelio quid, 48.2. Mariæ Virginis filii non fuerunt. ibid. Neque Josephi, 49.1. Fratres Christi dicuntur propter consanguinitatem veram, vel existimatam, 50.1. Quatuor modis aliqui dicuntur fratres in Sacra Scriptura. ibid. Fratres Christi dicti quo gradu fuerint ejus consanguinei, ibid.

G

Gabriel Angelus.

Vide verbo, Angelus Gabriel.

Genealogia.

De Genealogia Christi, Vide, Christi genealogia.
De Genealogia B. Virginis, Vide, Mariæ genealogia.

Generatio.

Hæreticum, hominum generationes fatali necessitate provenire ex astrorum constellatione. 129.2
Generatio substantialis in materia prima subjectatur. 102.1
Generatio substantialis hominis successive fieri potest divina virtute. 392.2. Alia Vide verbo, conceptio.

Gratia.

De gratia Christi, Vide verbo, Christi gratia.
De gratia B. Virginis, Vide verbo, Mariæ gratia.
Gratiæ dignitas num major sit quā dignitas Matris Dei. 4.2
Homo prius intelligitur filius Adæ, quam filius gratiæ. 18.1
Gratia viatoris intensior esse potest, quā cōprehensoris. 31.2
Gratia habitualis vitæ intrinsece nō mutatur in Patria. ibid.
Confirmatio in gratia in omnibus confirmatis est ejusdem rationis, 33.2
Aliquibus concessum ut operarentur quantū possent per dona gratiæ, 140.1
Augmētū gratiæ quod actibus respōdet statim cōferri, 153.1
Pulchra collatio inter gratiam primi Angeli, & B.V. 152.2
Gratiæ dona statui ac muneri cujusq; accommodātur. 153.2
Fons gratiæ Christus, aquæductus B. Virgo, rivuli cæteri sancti. 15..

Gratia necessaria ad obeundum munus nulli unquam negata, sese major quam munus postulet concepta. 181.2
Sine gratia in hac vita nemo salvatur. 373.2
Infans, qui per martyrium salvatur, quando recipiat gratiam, *ibid.*

Gratia fidei, & miraculorum.

Vide verb. sermo fidei, & verb. fides miraculorum.

Gratia gratis data.

De gratiis gratis datis, Vide sub propriis verbis.
Non dantur propter propriam perfectionem, sed propter utilitatem aliorum. 389.1

H

Heresis, vel heretici, &c.

Hæretici negantes B. Virginem vere matrem Dei. 2.2
Errantes circa stirpem B. Virginis. 8.1
Asserentes errorē esse festū Cōceptionis B.V. celebrare. 25.2
Imponentes B. Virgini gravissima crimina. 35.2
Asserentes Christum e Josepho conceptum. 42.1
Errantes circa Deiparæ Virginitatem. *ibid.* 44.2
Errantes circa Christi fratres. 48.1
Errantes circa propositum Virginitatis B. Mariæ. 52.2
Et similiter circa votum. 54.2
Errantes circa veram Christi nativitatem. 111.2
Asserentes B. V. præcipuam causam nostræ salutis. 173.2
Negantes intercessionem B. Virginis, aliorumque sanctorum pro hominibus. 174.1
Negantes B. Virginem adorandam. 176.1
Errantes circa baptismum Joannis. 197.1
Errantes circa Christi dolores. 267.1
Errantes circa Judæ facinus. 281.1
Negantes Christum vere crucifixum. 294.2
Vere mortuum. 327.2
Errantes circa animam separatam Christi. 375.2
Errantes circa locum inferni. 378.1
Errantes circa resurrectionem Christi. 402.1
Errantes circa corpora resurgentium. 436.1. *& seq.*
Errantes circa generalem resurrectionem. *ibid.* 2
Errantes circa mille annos regni Christi d. Millenarii. 491.2
Errantes circa Christi Ascensionem in Cœlum. 504.1
Errantes circa judiciariam potestatem Christi. 520.1
Errantes circa universale judicium. 526.1
Errantes circa Antichristum. 536.2
Errantes circa adventum Eliæ, & Henoch. 547.2
Errantes circa æternum Christi regnum. 587.1
Quomodo B. Virgo cūctas hæreses interemisse dicitur. 157.1

Helena.

Crucem Domini & clavos invenit. 296.1

Heliopolis.

In ea latuit Christus, cum fugit in Ægyptum. 144.1

Henoch.

Vide verb. Elias.

Hermipolis.

In qua accidit miraculum arboris flectentis se ad ingressum Jesu. 143.1
Habuit templum in quo Christo ingresso idola confracta. *ib.*

Herodes.

Cur turbatus cū omni Jerosolyma ad Magorū advētū. 128.2
Quando cœpit machinari interitum Christi. 141.1
Quando regnare cœpit. 144. 1. Quamdiu regnavit. *ibid.*

Homo.

Aliquem purum hominem esse innocentem ad humanæ naturæ dignitatem pertinuit. 24.1. 414.1

Hora.

Horæ quomodo computabantur apud Hebræos. 351.1
Quot horæ fluxere a Christi morte ad Christi resurrectionem. 413.1
Quot horis jacuit in sepulchro Christi corpus. *ibid.*

Humilitas.

Illi debetur discretio spirituum. 163.1

Hyssopus.

Quid sit. 305. 2. Quomodo spongia hyssopo circumposita ut Christo propinaretur acetum. *ibid.* late.

I

Jacobus.

Fuerint ne tantū duo Jacobi de quibus mētio in Evāgelio. 51.1

Idolum.

Incestum idola Ægypti caruisse ingrediente Jesu. 143.1

Jejunium.

De jejunio Christi, Vide Christi jejunium.
Jejunium instar alarum ad contemplationem. 231.1
Consuetudo jejunandi feria quarta, quia eo die venditus Christus. 280.2
Judæi aliquot diebus jejunabant, ut se præpararent ad esum agni. 239.2

Jephte.

Quidam ejus sacrificium sic intelligunt quod voverit filiæ Virginitatem Deo. 57.1. Verius quod occiderit. 57.2

Jeremias.

Vere mortuus in Ægypto neque in secundo Christi adventu præcursor futurus. 550.1

Jerusalem.

Quomodo dicatur in medio mundi sita. 298.2
Cur Christus in ea passus. 297.2

Jesus.

Vide Christi nomen.

Ignis.

Verus & sensibilis futurus in die judicii. 563.2. Ad quem finem. *ibid.* Num ante vel post judicium futurus. *ibid.* 2
Ejusdem naturæ erit cum elementari. 565.2
Ignis elementaris non est purgandus in die judicii. 583.2
Ignis conflagrationis post diem judicii qualis futurus. 585.1
Ex qua materia fiet. *ibid.* Causæ illius. *ibid.*
Magnitudo illius. *ibid.* 2
Num mixta igne consumenda sint in die judicii, ut amplius non sint. *ibid.*
Ignis supervacuus cum excrementis terræ post diem judicii in infernum detrudendus. 586.1

Ignorantia.

Pravæ dispositionis & privativa. 261.1

Incarnatio.

Per incarnationis mysterium omnes modi affinitatis contracti sunt inter Deum & homines. 3.1
Dæmon incarnationis mysterium omnino ignoravit. 58.2. *& seqq.*
Incarnatio verbi quarto mense post Virginis desponsationem accidit. 63.2
Cur incarnatio Beatæ Virgini annuntiata. 68.2
Incarnatio verbi quo annunciationis instanti accidit. 72.2

Infernum.

In Infernum Christum descendere conveniens. 368.1
Quomodo dicatur totus Christus descēdisse in Infernū. 370.1
Num simul fuerit Christi anima educta de Inferno & corpus de sepulchro. 371.1
Christus secundum animam in Infernum descendit. 378.2
De his, quæ pertinent ad descensum Christi in Infernum, Vide Christi descensus in Infernum.
Num alicui in Inferno existēti inde liberari cōtigerit. 382.1

Infidelitas.

Majus peccatum ex suo genere quam peccatum crucifigentium Christum. 354.1

Interpretatio sermonum.

Quid sit & quomodo fuerit in B. Virgine. 162.2
Quomodo in Beato Joanne Baptista. 164.1

Joachim.

Pater Beatæ Virginis Sacerdos non fuit. 7.2

Joannes Abbas.

Deliciis rerum divinarum intentus non recordabatur an pridem comedisset. 232.1

Joannes Baptista.

Habuit usum rationis in utero matris. 37.2
In cœlo non est minor quā Apostoli secundū Anselm. 67.2
Præcipuæ de Joanne prophetiæ. 177.1
Præcursoris voces signa Judæis adventus Messiæ. *ibid.*
Cur vox appellatur. *ibid.* 2. Cur Angelus. *ibid.*
Figmenta Hæreticorum circa Joannis munus. 178.1
Præcipuum Joannis munus testimonium de Christo perhibere. *ibid.*
Nullo modo ad Joannem pertinuit legem gratiæ ferre, aut novum testamentum condere. *ibid.*
Præceptum de suscipiendo baptismo in lege gratiæ a Joanne latum non est. *ibid. & seq.*
Joannes neq; immutavit neq; approbavit legē veterē. 179.1
Sed ad Evangelium transmisit ex August. *ibid.*
Joannes initium legis novæ & finis antiquæ. *ibid.* 2
Eximiam gratiæ perfectionem consequutus. 180.2
Joannis laudes a Christo prædicatæ. *ibid.*
Vita Joannis in Evangelio descripta. 182.2
Collatio sanctitatis Joannis cum aliorum sanctitate. 180.2
Ubi multa ex Patribus in commendationem Joannis.
B. V. in sanctitate inferior fuit. 181.1

Ex Christi verbis non colligitur Joannem sanctiorem esse omnibus sanctis novi testamenti. ibid. 2
Apostolis inferior fuit munere & officio, ex quo non fit esse inferiorem sanctitate. ibid.
Vitæ genus sine miraculis fecit admirabilem Joannem. ibid.
Præstitit in sanctitate antiquis Patriarchis, & Prophetis. 182.1
Joannis conceptio ab Angelo nuntiata. ibid.
Et ab eodem Angelo a quo Christi conceptio. ibid. 2
In secretiori parte Templi facta. ibid.
Gravissimis verbis & prædicationibus. ibid.
Nomine Divinitus imposito quod gratiam significat. ibid.
Joannes in utero sanctificatus ubi donum Prophetiæ, usum liberi arbitrii, perfectam Christi cognitionem accepit. ibid. & 186.2
A conceptione usque ad nativitatem plurimum in gratia & virtutibus crevit. 182.2
In eremum secessit ab ipsa infantia. ibid.
In deserto Angelica vita Joannis. ibid.
Ubi multa ex Patribus. In spelunca cum matre delituit Herodianæ persequutionis tempore. 183.1
Mortua Elisabeth Angelus Joannis curam suscepit. ibid.
Perfectissimum statum vitæ activæ, & contemplativæ Joannes assequutus. ibid. 2. Ubi multa ex Patribus.
Victus ejus & vestitus. ibid.
Regnū cœlorū primus clare, & distincte enunciavit. 184.1
In peccato originali conceptus. ibid.
Fomiti subjectus, & motibus sensitivi appetitus. ibid. 2
Zona Joannis quid significabat. ibid.
Non caruit omni culpa veniali. ibid. Quamvis probabile sit ex plena deliberatione nunquam peccasse. 185.1
Mortaliter nunquam peccavit. ibid.
In gratia confirmatus in prima sanctificatione. ibid.
Nihil ignoravit ad perfectionē sanctitatis necessariū. 186.1
De facie non novit Christum ante baptismum. ibid. 2
Quo tempore Christum aperte cognovit. 187.1
In illo fuerunt omnes virtutes per se infusæ & Spiritus Sancti dona. 188.1
Vere ac proprie Propheta fuit. ibid. Cur a Christo plusquam Propheta dictus. ibid. Apostolus etiam fuit. ibid.
Gratiæ gratis datæ Joanni. ib. 2. Gratiam miraculorum non habuit. 189.1. Privilegia Joannis. ibid. 2
Excellentem gradum essentialis gloriæ consequutus. ibid.
Ejus anima cum primum discessit e corpore in sinum Abrahæ recepta. ibid. Probabile Joannem a Christo baptizatum. 190.1. Num ad novum testamentum pertineat an ad vetus. 189.2. Triplex Joannis aureola. 190.1
Num Virginitatem voverit. ibid. Trigesimo secundo ætatis anno occisus. ibid. 2. Sebaste sepultus. ibid.
Quo tempore prædicare cœpit. 207.1
Collatio inter vivendi rationem Joannis, & Christi. 221.1
Testimonium Joannis de Christo tale, ut non assentiens peccaret. 351.1

Joannes Evangelista.

Vere mortuus, 551.1. Cum Christo regnat beatus. ibid.
Nondū resurrexit. ib. 2. Licet contrariū sit probabile. ibid.
Non futurus secundi adventus præcursor. ibid.
Martyr habendus. 552.1

Jordanis.

Quo tempore filii Israel Jordanem transierunt. 242.1

Josephus Patriarcha.

Quanti venditus a fratribus. 282.1.2

Josephus sponsus Virginis.

Num sit sufficiens ratio ut dicatur Christus filius David, quod fuerit filius adoptivus Joseph. 9.10
Joseph filius adoptivus Heli Patris Virginis. 10.2
Joseph & Maria quo gradu fuerint consanguinei non constat. 10.1. 11.2
Non fuerunt filii Joseph qui in Evangelio fratres Domini dicuntur. 49.1
Defunctus ante Christi passionem. 62.1. & 64.1
Quo animo fuerit Joseph, uxorem concepisse ratus. 63.1
Qua ætate B. Virginis nupsit. ibid. 2
Incertum fuerit ne faber lignarius an faber ferrarius. 64.2
Dignitas Joseph, quanta. ibid. Et confertur cum dignitate præcursoris & Apostoli. 67.1
Sponsus Deiparæ fuit. 64.2. Per verum matrimonium. 60.2
Pater Christi putatus & appellatus. 61.1
Quæ patris officia erga Christum exercuit. 65.1
Ejus pupillus Christus fuit & adoptivus filius. ibid.
B. Virginis caput fuit, & ipsius Christi quodammodo. ibid. 2
Sanctitas Joseph quanta. 66. 2. Num major fuerit quam Apostolorum. 67.1
Quædam Josephi privilegia incerta. 68.1
Dona scientiæ & sapientiæ Joseph. ibid.
Sepulchrum B. Virginis. 166.1
Probabile anima & corpore cum Christo regnare. 165.2

Josue.

Nomen mutavit cum missus est a Moyse in terram promissionis, Jesusque appellatus. 135.1

Judæi.

Qui in Christum crediderunt cognoverunt illum esse Messiam, & verum Deum. 258.2. Qua conditione. ibid.
Quæ fuerit Judæorum cognitio in Christum non credentium. 259.1.2
Concilium Judæorū contra Christum quando contigit. 280.2
Cur Christum pecuniis emerint. ibid.
Cur a Pilato petierunt ut Christum crucifigeret. 292.2
Apud Judæos acetum, aut vinum damnatis dabatur in supplicio. 305.1
Quibus temporibus Judæi prohibiti parare cibos. 345.1
Judæi aliquot diebus jejunabant, ut se præpararent ad Pascha. 339.2
Judæorum conversio quando consummanda. 554.2
Zonis laneis usi. 183.2

Judas Iscariotes.

De aliquibus, quæ pertinent ad venditionem Christi, Vide verb. Christi venditio.
Osculo Christum tradidit, & cur. 384.1
Quæ peccata in eo actu commiserit. ibid. 2
Peccatum Judæ num majus fuerit quam crucifigentium Christum. 315.1
Christi signa vera esse non credidit secundum Hieron. 284.2

Judicium.

Ad actum judicandi quæ requirantur. 522.1
Judicium discussionis, & condemnatio quid. 572.2
De Christo judice, Vide verbo: Christi potestas judiciaria.

Judicium finale privatum.

Judiciū particulare uniuscujusq; fit statim post mortē. 520.2
Et quo tempore. 524.2. Et quo in loco. 525.2
Qua ratione ad Christum pertineat. 515.2
Num animæ quæ particulari judicio judicantur judicem videant. 525.2

Judicium universale.

Aliquando futurum. 526.2. Quibus de causis. ibid. Quo in loco. 531.1. Quo tempore. 532.1
Constare non potest de die judicii. 533.2
Num ex speciali privilegio alicui sit notus dies judicii. ibid.
Prædicatio Evangelii in toto orbe signum. 554.1
Non omnes hac prædicatione convertendi. ibid.
Nec Judæorum conversio consummanda, sed postea per prædicationem Eliæ, & Henoch. 554.2
Nec simul in omnibus provinciis Evāgeliū predicādū. 555.2
Quo tempore, & ordine universalis Evangelii promulgatio futura. ibid. 2
Eversio Imperii Romani signum instantis judicii. ibid.
Eversio Romanæ urbis num signū sit instantis judicii. 556.1
Signa judicii in cœlo num ante universalem hominum mortem & resurrectionem apparitura. 557.2
Hujusmodi signa qualia futura. 559.2
De signis in elementis & hominibus. 561.2
Ignis verus in die judicii futurus. 563.1
Multa de hoc igne, Vide verb. ignis.
In extremo judicio Christus Dominus etiam per humanitatem judex futurus. 527.2
De cœlo ad terram veniet ad judicandum. 528.1
Qua gloria. 567.1. In nubibus veniet. ibid.
In virtute multa. ibid. Cum Angelis omnibus. ibid.
Sedens in throno. ibid.
Sancti aliqui cum Christo judicabunt. 566.1
Quinam futuri. 569.1
Quomodo cum Christo sessuri. ibid.
Quem actum judicandi exercebunt. ibid.
Num Angeli etiam judices futuri. 570.1
Qui sunt ad judicium vocandi. ibid. 2
Judicium discussionis & damnationis quid? ibid.
Quomodo omnes homines judicandi. 571.1
Quomodo parvuli qui in originali discesserint. ibid. 2
Omniū justorū merita in generali judicio promulgāda. 573.1
Peccata similiter tam venialia, quam mortalia. ibid. 2
Qua ratione sancti judicandi. 574.1

Num

Num Christus judicandus. ibid. 2
Angeli in judicio comparituri. ibid. Et judicandi. 575.2
Judicium finale sensibile futurum quoad mutuam præsentiam judicandorum & judicis. ibid. 2
Reprobi non videbunt dignitatem judicis, sed gloriam humanitatis. 576.1
Non apparebit Christus crucifixus, sed cum insignibus crucifixionis. ibid.
Opera judicandorum tam bona, quam mala omnibus manifestanda. ibid. 2
Partim mentali partim vocali manifestatione. 577.1
Unusquisque particulari sententia judicandus. 578.1
Quæ sententiæ partim mentales erunt, partim sensibiles. ibid.
Deinde generalis ferenda. ibid. 2
Quamdiu duraturũ judicium, & quomodo absolvendũ. ibid.
Finito judicio in cœlum Christus cum electis ascendet. ibid.
Venturus ex Oriente, versus Occidentẽ in cœlũ rediturus. ibid.
Reprobi descendent in infernum. 579.1
Quos hiatu suo terra degluciet. ibid.
Secus de parvulis qui in originali discesserunt. ibid.
Mundus statim post judicium renovandus. ibid.
De renovatione mundi, Vide verb. mundus, cœlum, elementa, ignis, aer, aqua, terra, mixta.

Justitia.

De justitia Christi, Vide, Christi justitia.
Justitia originalis quid. 37.1
Quomodo fuerit in B.V. Vide verb. Mariæ immunitas, &c.

L

Lancea.

Lancea vulneratur Christi corpus post mortẽ. 356.2. & seq.
In quo latere. ibid.

Latro.

Latrones cum Christo crucifixi, & cur. 300.1
Conciliantur Evangelistæ de Latronum improperio. ibid.
An ambo blasphemaverint. ibid.
Fuerint ne clavis affixi. ibid. 2
Quid movit Latronem, ut se ad Christum converteret. ibid. & 301.1
Martyr non fuit neque baptizatus. ibid.
Quid Christus Latroni promiserit dicens: Hodie mecum eris in Paradiso. ibid. 2
Non vidit Deum primum post Christi mortem. ibid.
Num statim ac obiit gloriam adeptus sit. 302.1

Lex.

Lex Judæorũ, ut intra candẽ Tribum matrimonia contraherent, universalis non fuit, & quomodo intelligenda. 9.1
A lege communi nascẽdi in peccato B. Virgo excipiẽda. 83.1
Quomodo intelligenda Lex, in Adam peccante omnes peccaturos. 17.2
In lege veteri præceptũ non fuit castitatem prohibens. 53.2
Num in illa lege melius, & cõsultius Virginitatẽ servare. ib.
In veteri lege multi viri sancti Virginitatem servarunt. 54.1
B. Virgo non fuit in universum libera ab omni veteris legis observatione. 137.1
Lex de solemnitate Azymorum, & phase lata Exod. 12. explicatur. 336.2. & seq.
Lex Exod. 13. de sanctificãdis primogenitis explicatur. 337.2
Lex Levit. 12. de purificatione fœminarum. ibid.
Lex de purificatione fœminarum abrogata, sicut & aliæ cæremoniæ veteres, & quomodo nunc liceat fœminis pueros suos offerre in Templo. 141.1
Joannes Baptista neque immutavit, neque abrogavit veterem legem, neque fuit auctor novæ. 178.2
Lex vetus ante Christum gravida a tempore Joannis cœpit parturire. 180.1
Quomodo lex usque ad Joannem dicitur durasse. ibid.

Libido.

Per libidinem traducitur originale peccatum. 27.2
An sit peccatum, Vide verbo, concupiscentia.

Limbus.

De Limbo sanctorum patrum, Vide sinus Abrahæ.
Num Christus ad Limbum puerorum descenderit. 369.2

Locus.

Quo loco annuntiatio Angelica B. Virgini facta. 76.2
Necesse est, res omnes etiam spirituales alicubi esse præsẽtes & quomodo. 360.1. Etiam cum nihil operantur. 380.2
Loca diversa animabus separatis designata pro diverso statu earundem. 379.2
Animæ descendentes cum originali, & veniali quo in loco recipiantur. ibid.
Non repugnat, duo corpora esse simul quantitative in eodem loco. 451.1

Locutio.

Quomodo futura in corporibus gloriosis. 433.2

Lumen.

Quomodo est actus perspicui in corpore terminato, &c. 440.1

Lux.

Lux, & color nullam repugnantiam inter se dicunt. ibid.

M

Madian, & Epha.

Quæ regiones sint. 125.2

Magi.

Vide verbo, Christi manifestatio.

Malum.

Non permittitur, nisi propter bonum. 24.2
Malum culpæ non potest dici in Christo deificatum. 273.2
Secus de malo pœnæ. ibid.

Maria.

Maria Cleophe eadem fuit, quæ Maria Jacobi. 49.1
Historia in tribus Mariis filiabus Annæ fundamentum non habet. 51.1
Maria soror Moysis cum virgo fuerit. 57.1
Maria Magdalena una tantum fuit. 457.2. Soror scilicet Lazari. 458.1. Peccatrix illa. ibid. A qua Christus septem dæmonia ejecit. ibid. Quæ Domini pedes unxit, cuique Christus primo apparuit. ibid. 2

Maria Deipara.

Scientia de Deipara Maria ad Theologum pertinet. 1.1
Loca S. Scripturæ, quæ ad hanc sententiã conferunt. ibid. 2
Maria in veteri testamento & promissa, & præfigurata. ibid. & seq.
Cur Christus nunquam Mariam commendavit. ibid.
Maria Deipara non ivit ad ungendum Corpus Domini. 49.1
Collatio inter Mariam, & Evam. 154.2
Maria quomodo dicatur, cunctas hæreses interimere. 156.2

Mariæ electio, & prædestinatio.

Maria ab æterno electa ante prævisa merita ad gratiam, gloriam, & dignitatem matris. 6.1
Imo prius ad dignitatem matris, quam ad tantam gratiam, & gloriam. ibid.
Electa in matrem, ante prævisum originale peccatum. ibid.
Ejus electio potius præcessit, quam subsequuta sit alicujus puri hominis prædestinationem. ibid.
Num fuerit prædestinata mater indepẽdẽter a peccato. 7.1

Mariæ conceptio qua ipsa concepta.

Mariæ conceptio orationibus impetrata. 7.2
Parentibus Divinitus prænuntiata. 8.1
Maria naturali modo concepta. ibid. Non sine aliquo miraculo. 7.2. Quo tempore. 8.1
Maria ex vi suæ conceptionis fuit obnoxia originali peccato. 16.1. Et in Adamo peccavit. ibid.
Non est sanctificata ante animationem, neque formaliter in sua anima, neque radicaliter in semine parentum. 17.1
In primo instanti conceptionis potuit ab originali peccato præservari. 17.1. Et præservata est ac sanctificata in illo instanti. 19.1. Neque id derogat redemptioni Christi. 23.2
Quo gradu hoc certum. 26.1
Alia inferius, verb. Mariæ immunitas a peccato.
Pius V. proprium officium conceptionis Mariæ abstulit. 58.2. Et curita. ibid.
Laudabilis consuetudo Parisiensis Academiæ, & Valentianæ in commendationem conceptionis Mariæ. 20.1
Mos celebrandi conceptionem Mariæ in Ecclesia Græca ante mille annos. ibid.
In Ecclesia Latina quando celebrari cœpit. ibid.
Revelationes factæ circa conceptionem B. Mariæ. ibid. 2
Religio instituta in honorem conceptionis B. Mariæ. ibid.
Testimonia Patrũ pro immaculata Mariæ conceptione. 21.1
Opposita explicantur. 22.2
Circa conceptionẽ Mariæ, nihil adhuc de fide definitum. 25.1
Definiri tamen potest ab Ecclesia. ibid.

Mariæ Parentes.

Historia de parentibus Mariæ fide digna. 7.2
Quid velit Augustinus, cum apocrypham vocat. ibid.
Parentes Mariæ nobiles. ibid. Eorum nomina mysterium continent. ib. Mortui sunt post annos undecim, quibus Maria vixit in tẽplo. 60.2. Mariæ parentibus nulla specialis gratia facta, ex qua prolis sanctificatio sequeretur. 17.1

Mariæ genealogia.

Maria ex tribu Juda per familiam David. 8.2. & seq.

Non solum per lineam maternam, sed etiam per paternã. 9.2
Descendit a David per Nathan. 10.1
Et aliunde per Salomonem. ibid.
Aliqua ea parte duxit originem ea Tribu Levi, 12.1
Maria & Joseph quo gradu fuerint cõsanguinei. 10.1. & 11.2

Mariæ nomina.

Mariæ nomen Divinitus acceptum. 8.1. Quid significet. ibid.
Thronus, Thalamus, Tabernaculũ, Tẽplũ Dei appellata. 3.2
Nonnumquam Maria Jesu dicta, 49.1. Nubes levis apud Isaiam vocata. 142.2. Cœlum Dei a Ruperto dicta. 150.1
Apostolorum magistra. 156.2
Mater viventium cur dicta. 168.2

Mariæ Præsentatio.

Maria tertio ætatis suæ anno in Templo præsentata. 60.1
Ibi mansit usque ad nubiles annos. ibid.
Ministerio Angelorum sustentabatur in Templo. ibid.

Mariæ matrimonium.

Mariæ verum matrimonium ratum contraxit cum Joseph. 61.1. Ante incarnationem Verbi. 62.1. Etiam quoad solemnitates accidentales. 63.1. Et quam ob causam. 59.1. 61.2. 62.1
Nupsit Maria paulo post inchoatum decimum quartum ætatis suæ annum. 63.2
Tradita in matrimonium a sacerdotibus templi ex divina inspiratione, ut Joseph custodiret potius quam læderet ejus virginitatem. 64.1

Mariæ annuntiatio.

Cur Mariæ facta. 68.2
Revelatio illa intellectualis fuit, & perfectissima. 74.1. & seqq. Probabile est Mariam postquam consensit, & mysterium Incarnationis, & Deum ipsum in se vidisse. ibid. 2
Nuntiantem Angelum non solum in externa specie, sed in sua etiam substantia cognovit. 73.2
Qualis fuit Mariæ turbatio in Annuntiatione. 74.2
Et unde orta. ibid.
Quo instanti annuntiationis Verbum caro factum. 75.2
Quo anno, mense, die, & hora, annuntiatio facta. 76.1
Quo loco. ibid. In eadem domo cum Josepho cohabitabat Maria Annuntiationis tempore. 62.2
De Angelo nuntiante, Vide Verbo, Angelus Gabriel.

Mariæ conceptio, qua Christum concepit.

Vide verbo, Christi conceptio,

Mariæ Partus.

Vide, Christi nativitas. Et de integritate in partu servata, Vide verb. Mariæ Virginitas.
Maria non sensit tædia gravidarum. 44.1
Quid egerit illis novem mensibus, 111.1
Vere ac proprie peperit Christum, ibid. 2
Et absque dolore. 112.2
Non mere passive se habuit in partu, sed aliquo modo active, ibid. 1
In Maria secundinæ fuerunt, sicut in aliis fœminis. ib. Illas in partu non emisit. 112.2. Quia sine ullis sordibus perfecta res est. ibid. Quomodo disparuerint. 113.1
Partus Mariæ accidit sine ministerio alterius creaturæ, ibid.

Mariæ Purificatio.

Maria post Christum natum usque ad Purificationem in Bethleem mansit. 137.1
Lex imposita fœminis de purificatione quomodo intelligenda. 138.1. Maria servata. 139.1. Quamvis maculam non habuit propter quam purificatione indigeret. 140.1
Neque lege ipsa comprehenderetur. ibid.
Maria in sua purificatione agnum non obtulit: sed par turturum, aut duos pullos columbarum. 139.1. & seq.
Et cur ita. ibid.
Lex de redimendis primogenitis in die purificationis explicatur. 137.2. & seq.
Maria quinque siclis filium redemit. 139.2
Festum purificationis, &c. 140.2
Origenis lapsus circa sacrificium, quod Maria obtulit in sua purificatione. 139.2

Mariæ compassio in Christi morte.

Maria quid passa filio patiente, &c. 359.2
Non est passa eam affectionem, &c. 360.1
Nihil indecorum egit, &c. ibid.
Constantia Mariæ in Christi passione. ibid.
Maria Christo occurrit crucem portanti &c. 294.1
Sed non fuit inter eas mulieres, &c. ibid.
Exterius nullum signum perturbationis edidit: sed modeste, constanterque pertulit omnia. ibid.

Signa amoris Dei erga Mariam.

Vide verbo Mariæ privilegia. Mariæ gratia, Mariæ cognitio, seu scientia, Mariæ dignitas: denique fere omnia, quæ de Maria Deipara dicuntur, huc pertinet.
Deus Mariam plus amat, quã reliquos omnes sanctos. 154.1
Maria magis Christo dilecta, quam reliqua Ecclesiæ pars. ib.
Mariam Christus in cruce pendens Joanni commendat, & cur. 208.2
Etiam propter specialem conjunctionem, quam secundum naturam humanam Christus habebat cum Maria, maximam ejus curam gessit. ibid.
Prima apparitio post resurrectionem Mariæ facta. 456.1

Mariæ mors.

Libellus de transitu Mariæ inscriptus apocryphus, 164.2
Libellus de transitu Mariæ, &c. ibid.
Maria mortem obiit, ibid.
Non vi corporalis morbi, sed vi amoris, &c. 165.1
Mariæ morte charitatis actus, &c. 166.1
Quo anno ætatis mors Mariæ accidit, 165.1
Si Maria moreretur ante filii mortem, &c. 25.1

Mariæ sepulchrum.

Mariæ corpus statim post mortẽ in sepulchro repositũ, 165.2
Mariæ sepulchrum magnis miraculis, &c. ibid.
Situm est inter montes Sion, & Oliveti in valle Josaphat, &c. 166.1

Mariæ resurrectio.

Maria ad gloriosam, & immortalem vitam resurrexit, ibid.
Post triduum. 167.1
Qua certitudine hoc tenendum. ibid.

Mariæ assumptio.

Mariæ post resurrectionem corporis, &c. 166.1
Eodem die, quo resurrexit, 167.1
Insigni Angelorum comitatu. ibid. 2
Occurrente Christo atque in thronum, &c. ibid.
Cur assumpta dicatur ab Angelis. ibid.
Festum assumptionis Mariæ, &c. 166.2

Mariæ beatitudo.

Mariæ anima in corpore mortali beata non fuit. 156.1
Immediate post mortem vidit Deum. 166.1
Imperfectione beatitudinis & homines, & Angelos superat, 167.2
Non solum singulos, sed etiam omnes collective. 169.1
Videt in Verbo, quidquid omnes illi, 167.2
Et quidquid Deus videt, &c. ibid.
In illa fuerunt omnes perfectiones, &c. 169.1
Prædita est aureola Virginum. ibid. Doctorum. ibid. Martyrum. ibid. Excellentius, quam alii martyres. ibid. 2
Habuit perfectissimas corporis dotes. ib. Singularem etiam splendorem, &c. ib. Constituit sub Christo specialẽ, &c. ib.

Mariæ ætas.

Maria, quo anno nupta. 63.2. Quo anno Christum concepit. ibid. Quo anno peperit. 165.1. Quo anno vidit morientem filium. ibid. Quo anno ipsa mortua. ibid. 2

Mariæ corpus.

Mariæ corpus in sua specie maxime perfectum, 8.1
Optimæ complexionis, &c. ibid.
Maria corporis afflictionibus usa. 87.2
Mariæ corpus quodammodo initium humanæ salutis. 167.1

Mariæ anima.

Maria perfectissimam animam sortita. 8.2
Definiri non potest, perfectiorne fuerit, quam anima Adæ, aut Evæ. ibid. De perfectione supernaturali animæ Mariæ, Vide verbo, Mariæ gratia, Sanctitas, &c.

Mariæ immunitas a peccato.

Maria excipienda a communi lege, &c. 13.2
Maria a peccato originali immunis, &c. 24.2
Spiritualiter nunquam mortua, 25.1
Cum filium perdidit, &c. 32.1
Nec venialiter unquam peccavit, 33.1
Mariæ impeccabilitas, &c. ibid. 2
Quo sensu proferebat verba orationis dominicæ: Dimitte nobis debita nostra, 34.1
Actum fomitis nusquam habuit. 35.2
A prima sanctificatione in illa Fomes, &c. 36.2
Maria quomodo tentari potuit. 163.1

Mariæ redemptio.

Maria a Christo redempta. 15.2. Speciali modo, ib. Maria primogenita redemptoris. 23.2. Ejus immunitas a peccato Christi. ibid. Potius venit Christus ad redimendam Mariam, quam alios omnes. 154.2

Maria

Mariæ justitia originalis.
In Maria fuerunt potissimi affectus originalis justitiæ, &c. 37.2
Quo sensu habuerit donum, &c. 17.2
Mariæ sanctitas, & gratia.
Maria tripliciter sanctificata. 16.2
In utero sanctificata. ibid.
Per propriam dispositionem. 41.2. Et qualis illa fuerit, ibid.
Et quid per illam meruerit de condigno. 42.1
Maria gratiæ plenitudinem habuit, &c. a num. 29.2. usque ad 33.1
Maria in gratia crevit ante filii conceptionem. 146.2. Et post conceptionem. 147.1
Quo sensu dicatur, gratiam consummatam in conceptione filii suscepisse. 148.2
Per dona gratiæ quantum possibile, &c. 149.1
Mariæ gratia ex opere operato interdum collata. 150.2
Et quibus modis ac temporibus. ibid.
In filii conceptione excellens, &c. 151.2
Triplex gratiæ plenitudo in Maria, &c. 152.1
Gratia Mariæ in mortis instanti perfectior fuit, &c. ibid.
Quod ex ratione meriti deducitur. ibid. 2
Pulchra collatio inter gratiam Mariæ, &c. ibid.
Probabile est Mariæ gratiam, &c. 153.1
Omnis gratia aliarum creaturarum in Maria perfectissime existit. ibid. 2. & 156.1
Maria aquæductus gratiæ. 154.2
Mariæ gratiæ gratis datæ.
Maria habuit donum prophetiæ, &c. 162.1
Et gratiam interpretationis sermonum. ibid. 2
Discretionem spirituum. ibid. Et gratiam sermonis, seu fidei, 163.1. Et sermonem scientiæ, & sapientiæ. ibid.
Et donum linguarum. ibid. 2
Et gratiam seu fidem miraculorum. ibid.
Et quibus temporibus miracula patravit. ibid. & seq.
Mariæ charitas erga Deum & Proximos.
Mariæ charitas morte fortior fuit. 32.2
Mariæ charitas erga homines, &c. ibid.
Non ex ambitione, sed ex charitate, &c. 34.1
Somnus Mariæ frequentibus charitatis actibus interruptus. 150.2. Sola Maria plus diligebat Deum, &c. 154.2
Actus charitatis, quo Maria diligebat Deum non interruptus per mortem. 166.1
Mariæ fides.
Mariæ fides perfectior, quam fides Adæ. 156.2. Quam fides Abrahæ, quando non dubitans, sed modum quærens, interrogavit: Quomodo fiet istud. 32.2
Non dubitavit in fide cũ dixit: Quomodo fiet istud, &c. ibid.
Mariæ fides in morte filii. ibid.
Maria propter fidei excellentiam, Mater credentium dicitur, 156.1. A principio suæ sanctificationis habuit explicitam fidem Trinitatis, &c. ibid. In perfectione fidei superavit omnes doctores, &c. ibid. 2. Et quare dicatur cunctas hæreses, &c. ibid. Quomodo plus meruit illo actu fidei, quo Angelo nuntianti, &c. 154.1
Mariæ spes.
Virtutem spei habuit in gradu perfectissimo. 31.1
Mariæ Virginitas.
Mariæ Virginitas in Sacra Scriptura significata. 42.2
Et præfigurata. 43.1
A principio usus rationis habuit absolutum propositum. 53.1
Quod etiam in lege veteri melius esse poterat. 53.2
Maria Virginitatem suam, &c. 54.2. Ante filii conceptionem. ibid. Ante matrimonium etiam contractum. 55.2
Non tamen voto solemni. 57.2
Prima fuit quæ Votum Virginitatis emisit, &c. 57.1
Virginitas, & fœcunditas in Maria conjunctæ. 56.2
Maria in filii conceptione Virginitatem non amisit. 44.1
Neque in partu. ibid. 2. Sed potius Christi nativitate, &c. 94.1. Quo sensu Christus Mariæ vulvam aperuit. 93.2
Post partum etiam nulla via, &c. 94.1.2
Mariæ obedientia.
Maria legis observationi subjecta. 137.1
Quando obediendo meruerit. 154.1
Mariæ obedientia erga Deum. 32.2
Filii mortem maxima constantia pertulit. 32.1. & 358.2
Mariæ continentia, & Pœnitentia.
Quomodo fuerint in Maria hæ virtutes. 31.1
Mariæ vita activa, & contemplativa.
Maria semper habuit in Deo fixam mentem. 150.1
Habuit perfectissimos actus vitæ, &c. 149.1
Et quomodo hos actus per totam vitam exercuerit. ibid.
Optimam partem vitæ contemplativæ elegit. 157.2
Mariæ usus Sacramentorum.
Mariæ applicatum illud Sacramentum institutum in remedium originalis. 150.2
Sacramentum Baptismi a filio recepit. 151.1
Sacramentum Eucharistiæ frequenter recepit. ibid.
Et Sacramentum confirmationis, &c. ibid.
Num Sacramentum Extremæ unctionis, &c. ibid.
Num Sacramentum Extremæ unctionis, &c. ibid.
Mariæ cognitio, sapientia, & scientia.
Maria in primo instanti conceptionis, &c. 370.2
Per actum fidei perfectum, &c. 38.1
Et facultas utendi ratione permanens fuit. ibid. 2
Sapientia Mariæ ab Spiritu Sancto, &c. 157.1. Ab Angelis etiam nonnumquam, &c. ibid. Num ab hominibus aliquid divinorum mysteriorum didicerit. ibid.
In sapientia profecit assidua lectione divinarum scripturarum, &c. ibid. 2
Experimento etiam ipsorum effectuum aliqua divina mysteria evidentia naturali, seu morali agnovit. ibid.
Qualis fuerit hujusmodi cognitio. 158.1
Fidei cognitionem non excludebat. ibid.
Habuit scientiam supernaturalem, &c. ibid. 2
Habuit Theologicam scientiam infusam, &c. ibid.
Quo tempore hæc scientia illi infusa. 159.1
Quibus incrementis. ibid.
Non habuit scientiam per se infusam, &c. ibid. 2
Nec scientiam naturalium rerum, &c. 160. 2
Habuit per accidens infusam eam cognitionem rerum naturalium vel moralium, &c. 161.1
Quando illi infusa hujusmodi scientia. ibid.
Numquam habuit errorum, aut ignorantiam pravæ dispositionis. ibid. Non omnia semper scivit. ibid. 2
Admiratio, quomodo fuit in Maria. 162.1
Mariæ revelationes.
Probabile, Mariam in hac vita interdum elevatam ad videndam clare divinam essentiam. 159.2
Extra verbum habuit in hac vita varias revelationes. 160. 1
Ea hora qua filium concepit, &c. ibid.
Post Ascensionem filii frequenter ab illo visitata. ibid.
Qualis cognitio Mariæ in revelationibus cõmunicata. ib. 2
Falso Cedrenus scribit, &c. 61.2
Mariæ dignitas.
Concilium Ephesinum pro tuenda Mariæ dignitate congregatum. 2.1. Maria singulari modo domina, &c. 24.1
Habet speciale jus, & dominium in omnes creaturas. 171.2
Plura in sequenti paragrapho.
Maria Mater Dei.
Contra Nestorium late probatur. 2.2
Vere ac proprie naturalis mater. 305.2
Quamvis in aliquo sẽsu dicatur etiã mater miraculosa. ibid.
Cur Christus Mariam aliquando mulierem vocat, nunquam matrem. ibid.
Maria dici non possit mater Dei, nisi verbum Divinum in ipso instanti conceptionis humanitatem terminasset. 3.2
Ut sit vera Dei mater non est necesse, &c. 4.1
Michael.
Michael Angelus superior Gabriele. 72.2
Miles.
Milites Christi vestimenta dividunt, &c. 302.2
Quid eos moverit. ibid. Divisio quomodo facta. 303.1
Miraculum.
Num majus miraculum sterilem concipere quã Virginẽ. 7.2
Miraculum nativitatis ex Virgine, &c. 51.2
Quæ miracula acciderint ingrediente Jesu Ægyptum. 143.1
Angelus virtute naturali cognoscit miraculi veritatẽ. 254.2
Num justificatio impii sit miraculum. 249.2
Possitne Deus ad miraculum concurrere, &c. 253.2
Plura de miraculis Christi, Vide verb. Christi miracula.
Misericordia.
Misericordia præferenda exercitationi corporis, & vitæ austeritati. 222.2. & seq.
Missa.
Consuetudo celebrandi Missam in nocte nativitatis, &c. 116.2
Mixta.
Omnia comburenda igne post diem judicii. 585.2
Futura ne sint post diem judicii. 586.1

Mors.

De morte Christi, Vide verb. Christi mors. De morte B. Virginis, Vide verb. Mariæ mors.
Ignominiæ, & acerbitas mortis in cruce. 327.1
Mors violenta quid. 334.1

Motus, vel Mutatio.

Non repugnat corpus in instanti localiter mutari. 94.2
Quo genere motus localis descenderit Christus, &c. 381.2
Motus localis triplex. 486.1
Possibile est corpus per mutationem substantialem transire de extremo ad extremum sine medio. 95.1
Motus cœli quando cessaturus, &c. 586.2

Moyses.

Probabile divinam essentiam a Moyse, &c. 160.1
Sed probabilius non visam. ibid.
Vere mortuus est nec reservatur cum Elia. 167.1
Ab Angelo sepultus secundum Epiphanium. ibid. 2
De apparitione Moysis, Vide verb. Christi transfiguratio.
Non est futurus secundi adventus præcursor. 550.1

Mundus.

Mundi purgatio, & renovatio post judicium finale. 579.1
De renovatione mundi, Vide verb. cœlum elementum ignis.
Excrementa mundi in infernum post diem judicii, &c. 583.2
Totius mundi illustratio quando futura, &c. 586.2

Munus.

Vide verb. officium.

Mysterium.

Supernaturalia mysteria quando possint ratione naturali possibilia ostendi. 399.2

N

Nativitas.

De nativitate Christi, Vide verb. Christi nativitas.
Nativitas duplex in utero, & extra uterum. 101.1
Nativitas, & conceptio in quo differant. ibid.
Nativitas quomodo naturæ tribuenda, &c. ibid. 2
Divinitas nata dicenda non est. 102.1
Tres hominis nativitates a Christo nobilitatæ. 201.3

Natura.

Eadem natura cum diversis suppositis sive simul, sive successive unum numero constituit. 108.2
Natura irrationalis unionis Hypostaticæ capax. 212.1

Nazareth.

Christus majorem vitæ partem duxit in Nazareth, Vide Nazarenu victus. 145.1

Nomen.

De nomine Christi, Vide Christi nomen. De nomine B. Mariæ, Vide Mariæ nomen.
Pueris Judæis imponebatur nomen Circumcisionis die octavo. 133.2
Athenienses decima die pueris nomen, &c. ibid.
Romani pueris nono die, puellis octavo. ibid.
Nomen ab ipso Deo alicui imponi speciale privilegium. 134.1
Nomina in Sacra Scriptura aliquibus sunt imposita a Deo, &c. ibid.
Nomen imponere filium Patris, &c. ibid.

Nubes.

Qualis fuerit quæ Christum suscepit ascendentem in cœlum. 508.1
Qualis futura in quibus Christus ad judicandū veniet. 567.2

O

Obedientia.

De obedientia Christi, Vide verb. Christi obedientia.
De obedientia B. Virginis, Vide verb. Mariæ obedientia.
Obedientia majus bonum, &c. 250.2

Obedientialis Potentia.

Obedientialis potentia, Vide, potentia obedientialis.

Oblatio.

De oblatione B. Virginis in sua purificatione, Vide verb. Mariæ purificatio.
De oblatione magorum cum Christum natum adorarunt, Vide verb. Christi manifestatio.

Odium.

Odium Dei magis peccatum quam peccatum crucifigentium Christum. 314.1

Officium, seu munus.

Apostolicum munus supremum in Ecclesia, &c. 46.1
De ns non ,uam dengat ce fariam grati. m, &c. 181.2

Oleum.

Fons olei dicitur Romæ fluxisse, &c. 122.2

Operatio.

Aliquibus concessum, ut operentur quantum possent per dona gratiæ. 149.1

Oratio.

De oratione Christi, Vide verb. Christi Oratio.
Animæ separatæ sanctorum ante Christi mortem, &c. 364.1
Orationes ad hujus modi animas directæ, &c. ibid.
Sanctos directe orare proprium, &c. ibid.
Deus immediate nonnunquam orandus. 176.2

Osculum.

Osculum Judæ. 184.1
Cur Jesum Judas osculo tradidit. ibid. 2

P

Papa.

Potest definire aliquid de fide sine explicita Dei revelatione etiam scriptura non expressum. 25.1

Parasceve.

Quid significet. 347.1

Partus.

De partu B. Virginis, Vide verb. Mariæ partus.
Dolor in partu respondet voluptati in conceptione. 112.2
Partus sine fecundinis naturaliter esse non potest. 113.1

Pascha, seu Phase.

Pascha, seu Phase distinctum festū a festo Azymorū. 337.1
Et de horum festorum præcepto, & differentiis. ib. & seq.
Pascha Judæorum solū Hierosolymis celebrari poterat. 338.1
Quo tempore celebrabatur. ibid. 2
Cur introductum. 340.1. Cur sic appellatum. ibid.

Passio.

De Passione Christi, Vide verb. Christi passio.
Anima separata quibus modis pati possit. 376.2
Actio agentis non variari potest secundum speciem, non variata passione. 394.1

Pastor.

De pastoribus adorantibus Jesum natum, Vide verb. Christi manifestatio.

Paulus.

Probabile essentiam Divinam a Paulo visam in corpore vivente. 160.1. Probabilius non visam. ibid.

Paupertas.

De paupertate Christi, Vide verb. Christi paupertas.
Loca duorum Pontificum explicantur, quæ videntur contraria circa fignandam perfectionem paupertatis. 218.2
Paupertas ad statum perfectionis pertinens qualis. 219.1
Probabile Apostolos votum paupertatis emisisse. ibid. 2

Peccatum.

De his, quæ pertinent ad peccatum Adæ, Vide verb. Adam
Homo in primo instanti creationis peccare non potest. 97.2
Quod erat illud peccatum pro quo feminæ offerebant sacrificium in veteri lege post 40. dies purgationis. 145.1
Carentia actualis peccati infert carentiam originalis secundum Aug. 184.2

Peccatum mortale.

Peccatum crucifigentium Christum quam grave secundum se. 312.2. Quot malitias involvat. ibid.
Peccatum contra Theologicas virtutes majus quam peccatum crucifigentium Christum. ibid.
Post peccatum contra Theologicas virtutes peccatum crucifigentium Christum maximum ex suo genere. ibid.
Comparatur cum blasphemia. ibid.
Ex parte peccantium quam grave fuerit hujusmodi peccatum. 313.1
Num aliquis crucifigentium Christum possit excusari a peccato. ibid.
Collatio peccati crucifigentium Christum cum peccato Judæ tradentis. ibid. 2
Animæ separatæ sanctorum ante Christi mortem peccare non potuerunt. 111. 2. Unde hæc firmitas orta. 364.1
Potestas remittendi peccata quando data discipulis. 366.1

Peccatum originale.

Multa, quæ pertinent ad peccatum originale, Vide verb. Mariæ prædestinatio, Mariæ conceptio, Mariæ immunitas, verb. Adam
Peccatum originale quid ex Dionysio. 23.2
Discrimen inter originale, & actuale quantum ad remissionem. 13.2
Peccatum originale nō inducitur per Physicam actionē. 17.1
Per libidinem traducitur. 17.2
Quomodo intelligenda lex quod Adam peccante posteri essent originale contracturi. 17.2

Quid

Quid sit obnoxium esse peccato originali. 18.1
Ut sic non importat culpam. ibid. 2
Qui in originali discesserunt num fuerunt a Christo liberati ab inferis. 373.2
In originali, & veniali descendentes quo in loco sint. 367.1
Quem statum habituri post universalem resurrectionem, qui modo in originali decedunt. 487.2
Resurrectionis eorum Christus exemplar futurus. ibid.
Aliquam Christi cognitionem habituri. ibid. & 572.1
Quam cognitionem suæ culpæ habituri. 487.2

Peccatum veniale.

Necessario nonnunquam committendum in mortali corpore. 184. 2. & seq.
In originali, & veniali decedentes quo in loco sint. 367.1
A B. Virgine nunquam commissum. 33.1
A Joanne Baptista nonnunquam. 184.2
Et ab Apostolis etiam post acceptum Spiritũ sanctum. 185.1

Penetratio.

Penetratio dimensionũ possibilis late probatur. 449.1. & seq.

Pentecostes.

Quomodo quinquaginta dies intercesserint inter Dominicam resurrectionis, & diem Pentecostes. 410.1

Perfectio.

Perfectio vitæ amplectitur vitam activam, & contemplativam, 149.1
Status perfectionis qualem paupertatem requirat. 136.2
Perfectio vitæ non est ex austeritate mensuranda. 222.2
Unde mensuranda. ibid. & seq.

Permissio.

Deus non permittit mala nisi propter bonum. 24.1
Tentationes sapientissime a Deo permittuntur. 230.2
Quo sensu dicatur Deus facere, quæ permittit. ibid.

Persia.

Reges apud Persas non eligebantur nisi quia magiam didicissent. 124.1. Orientalis est respectu Bethleem. 125.1

Petra.

Petræ scissæ in passione Domini. 334.1

Petrus.

Vide verb. Christi comprehensio, & verb. Christi negatio.

Phantasma.

In primo instanti conceptionis potest esse operatio sensibilis phantasmatis media operatione tactus. 99.2

Phase.

Vide verb. Pasaha.

Pietas.

Præferẽda exercitationi corporali, & austeritati vitæ. 217.2

Pilatus.

Christum morte damnavit iniqua sententia. 292.1
Num potest excusari a peccato. ibid.
Illius peccatum levius peccato Judæorum. ibid. 2
Et quale illud fuerit. ibid.
Non habuit potestatem jurisdictionis in Christum. ibid.
Quam habuit potestatem. ibid.
Quid movit Pilatum, ut crucis titulum poni jusserit. 304.1
Cognoveritne Christum regem esse. ibid.
Quo sensu in titulo regem jussit scribi. ibid.
Cur miratus Christum tam cito obiisse. 328.2

Pœnitentia.

Pœnitentiæ virtus quomodo fuerit in B. Virgine. 31.2

Potentia obedientialis.

Verba Augustini subobscura de potentia obedientiali creaturæ explicantur. 248.1

Potestas.

Remittendi peccata quando data discipulis. 467.1

Præceptum.

Vide verb. lex.

Præcursio.

De præcursore primi adventus Christi, Vide verb. Joannes Baptista.
Præcursores secundi adventus Henoch, & Elias. 548.1
Cur duo præcursores in secundo Christi adventu. 549.1
Non alius futurus præcursor præter Henoch, & Eliam. 551.2

Prædestinatio.

De prædestinatione Christi, Vide verb. Christi prædestinatio.
De prædestinatione B. V. Vide verb. Mariæ prædestinatio.
Prædestinatio omnium electorum ante prævisum originale peccatum. 6.1
Prædestinatorum numerus num Angelis notus. 533.2

Prædicator.

Vide verb. concio, vel concionator.

Præputium.

Præputium Christi a B. Virgine servatum. 133.2
Romæ nunc habetur. 425.2
Christi corpus cum præputio resurrexit. ibid.

Præsepium.

Vide verb. Christi nativitas.

Præsentatio.

Vide Christi Præsentatio, & verb. Mariæ Præsentatio.

Presbyter.

Vide verb. Sacerdos.

Pretium.

De pretio, quo Christus venditus, Vide verb. Christi venditio.
De pretio quo Joseph a fratribus venditus. 299.1

Prodigium.

De prodigiis in Christi nativitate, Vide verb. Christi nativitas.
De prodigiis in Christi morte. 332.1
Tenebræ factæ super universam terram. ibid.
Illa solis defectio in toto orbe accidit. ibid.
Causa defectionis solis. ibid. 2
Quæ miracula intervenerint in ea defectione. ibid.
Velum templi scissum in morte Christi. 333.1
Quid in eo significatum sit. ib. Quod velum scissum. ibid. 2
Terræ motus in morte Christi. ibid.
Quid significabat. ibid. Quibus in locis accidit. 334.1
Petræ scissæ in passione Domini non solum Hierosolymis, sed in aliis locis & regionibus. ibid.
Sepulchra patefacta in morte Christi. ibid. 2. Sed corpora quæ in ipsis jacebant, probabile est non surrexisse usque ad Christi resurrectionem. ibid.
Alia prodigia quæ ab Evangelista non narrantur. ibid.

Proles.

Vide verb. fœtus.

Propheta, vel prophetia.

Prophetia triplex præsentiæ, prædestinationis, & comminationis. 69.1
Prophetias de B. Virgine, Vide sub verb. Mariæ.
De B. Joanne Baptista, Vide verb. Joannes Baptista.
B. Virgo prophetiæ dono prædita. 162.1
Prophetæ apud Judæos sancti dicebantur. 182.1
Celebriores homines veteris testamenti fere omnes prophetæ fuere. ibid. Prophetæ calceis utebantur. 224.1

Pulchritudo.

De pulchritudine corporis Christi, Vide Christi corpus.
De pulchritudine B. Virginis, Vide verb. Virginis corpus.

Purgatio.

De purgatione mundi post judiciũ finale, Vide verb. mundus.

Purgatorium.

Quid Christi anima effecerit circa animas Purgatorii, Vide Christi descensio in Infernum.
Animæ Purgatorii num judicentur statim post mortẽ. 523.2

Purificatio.

De his, quæ pertinent ad Mariæ Purificationem, Vide, Mariæ Purificatio.

Q

Qualitas.

Qualitates primæ quomodo percipiantur per tactum in corpore glorioso. 455.2

Quantitas.

Ejusdem speciei in omnibus corporibus. 430.1

R

Rachel.

Pulchritudo Rachelis figura pulchritudinis B. V. 8.2

Redemptio.

De redemptione qua Christus homines redemit, Vide verb. Christi redemptio.
De redemptione qua B. Virgo redempta, Vide verb. Mariæ redemptio.

Relatio.

De relatione matris quæ est in B. Virgine, Vide verbo, Maria mater Dei.
De relatione filii quæ est in Christo respectu B. Virginis, Vide verbo, Christi filiatio.
Relatio illud subjectum denominat quod denominat fundamentum. 106. 2. Ubi multa de natura relationis.
Relationis filiorum ad parentes, & parentum ad filios manet etiamsi illi desinant si iterum redeant. 109.1

Religio.

De religione Christi, Vide verbo, Christi religio.
Religio late dicta quid. 217.1

Reli-

Religiosæ vitæ perfectio ex austeritate mensuranda non est, quamquam hæc ad talem perfectionem naturæ sit. 222.1
Religiosæ vitæ perfectio unde mensuranda. ibid. & seq.

Resistantia.

Quid & quotuplex. 445.2

Resurrectio.

De resurrectione Christi, Vide verbo, Christi resurrectio.
De resurrectione B. V. Vide verbo, Mariæ resurrectio.
Probabile Joannem Evangelistam resurrexisse in corpore glorioso, 267.1
Probabile eos, qui cum Christo resurrexeront, anima, & corpore gloriosos cum Christo regnare. 457.1
Num aliqui sancti ex his, qui in sancta civitate apparuerunt Christo mortuo surrexerint ante Christi resurrectionem. 334.2
Resurrectio quid, 387.1
In quo differet a recreationa. ibid.
Quibus in rebus locum habeant. ibid.
Resurrectio ut sit vere eadem numero anima necesse est ut redeat. ibid. 2
Num debeat redire eadem numero materia. 388.1
Resurgant ne propriis corporibus, qui communem habuere materiam. 389.1
Resurgantne pueri in majori quantitate. ibid. 2
Num requiratur eadem materia singulorũ membrorũ. ibid.
Num eadem numero unio materiæ cum forma. 390.2
Num eadem accidentia specie, 391.1
Num eadem numero. ibid. 2
Num idem sexus. 392.1
Resurrectio num in instanti futura. ibid. 2
Num specie differat a prima generetione rei. 394.2
Num sit supernaturalis mutatio quoad substantiam, vel quoad modum. 395.1
Divina virtute fieri potest reparatio cujuscumque individui, 397.2
Resurrectio naturæ debita non est. 398.1
Naturali tamen ratione possibilis ostendi potest. 399.2
Quomodo ad fidei articulos pertinet. 400.1
Resurrectio generalis futura, 484.1
Omnes Justi proprie surrecturi. 480.2. Et omnes damnati propter propria peccata. 481.1. Et infantes qui in originali decesserunt, ibid. 2
Causæ generalis resurrectionis. 482.2
Tuba & vox audienda in die resurrectionis. 483.1
Prius resurrectio mortuorum futura quam Christus ad judicandum veniat. ibid. 2
Christi imperium, & Angelicum ministerium resurrectione operebitur. ibid. & 484.2
Quid operaturi Angeli in resurrectione. ibid.
Organizationẽ corporum suscitandorũ Christus efficit. 485.1
Et unionem substantialem animæ cum corpore. ibid.
Quo instrumento. ibid. 2
Malorum etiam resurrectionem Christus causabit. 486.1
Resurrectionis justorum Christus exẽplar perfectissimũ. ibid.
In quo consistat similitudo ad ipsum Christum. ibid. 2
Corpora justorum resurgentium non sunt æqualia future corpori Christi & pulchritudine, & magnitudine. ibid.
In qua ætate justi resurrecturi. 487.1
Resurrectionis infantium decedentium in originali Christus exemplar. ibid.
Non vero proprie resurrectionis damnatorum. ibid.
Christus etiam quoad terminum a quo exemplar nostræ resurrectionis. 489.1
Num seclusa privilegio omnia corpora ante resurrectionem in cineres resolvenda. ibid.
Quo in loco future resurrectio. 490.2
Justorum resurrectio usque ad diem judicii futura non est. 492.1
Resurrectio omnium eodem momento futura. 494.2
Resurrectio generalis horâ matutina future. 496.1
De his, quæ corpori accidunt post resurrectionem, Vide verb. Corpus, & verb. Anima.

Revelatio.

Revelatio pure intellectualis, imaginaria & externa, quomodo se habeant. 74.1
De revelationibus B. Virgini factis, Vide verb. Mariæ revelationes.

Rex.

De Regibus, qui Magi dicuntur, Vide verbo, Christi manifestatio.
Reges apud Persas non eligebantur nisi qui magiam didicissent. 124.1

Roma, vel Romani.

Octavo die post nativitatem imponebant nomina puellis suis, pueris vero nono. 133.2
Reos affigebant Cruci. 295.1
Romanorum Imperium fere usque ad diem judicii duraturum. 556.1
Quomodo tunc extinguendum. ibid. 2
Urbs Romana an delenda ante Antichristum, 557.1

S

Saba.

Regina Saba unde venerit audire sapientiã Salomonis. 115.2
Saba porta ubi sita. ibid.

Sacerdos.

Apud Græcos in Synodo cautum est, ne quis ante trigesimum ætatis annum Sacerdos fieret. 208.2

Sacerdotium.

Leviticum imperfectius quã Sacerdotiũ Melchisedech. 83.1

Sacramentum.

De usu Sacramentorum B. Virginis, Vide verb. Mariæ usus Sacrementorum.
In Sacrementis novæ legis verba instituta ad significandos spirituales eorum effectus. 196.1
In Sacramentis veteris legis non erant verba quæ haberent rationem formæ. ibid.
Ratio formalis Sacramenti, quæ. 200.1

Sacrificium.

Sacrificium Jephte filiam occidentis quale. 57.1
Num Christi passio fuerit proprie Sacrificium. 378.2
Sacrificium agni Paschalis a quo offerebatur. 337.1
Figura fuit Sacrificii Christi cruenti, & incruenti. 343.1

Sanctificatio, vel sanctitas.

De sanctificatione Christi, Vide verb. Christi sanctitas.
De sanctitate B. Virginis, Vide verb. Mariæ sanctitas.
In utero matris qui sanctificati. 15.1
Proles quomodo potest intelligi in parẽtibus sãctificari. 17.1
Non repugnat in primo instanti conceptionis hominem sanctificari, ibid. 2

Sandalium.

Christus, & Apostoli sandaliis usi, 224.1
Sandalium Petri Romæ servatur. ibid. 2
Sandalium Andreæ in Ovetensi civitate. ibid.

Satisfactio.

De satisfactione Christi, Vide verb. Christi satisfactio.
Homo pro homine satisfaciens non dicitur illum redimere. 319.1

Scandalum.

Quando vitandum, vel non vitandum. 240.2
Christus prudentissime fecit docendo veritatem etiam cum Judæorum scandalo. 241.1

Scientia.

De scientia B. Virginis, Vide verb. Mariæ scientia.
Scientia de Christo haberi non potest perfecte sine scientia de B. Virgine. 1.1
Scientia de B. Virgine ad Theologum pertinet. ibid.
Loca Scripturæ quæ ad scientiam de B. Virgine conferunt. ibid. 2
Scientia per se infusa, quid. 158.1
Scientia evidens per se infusa mysteriorum supernaturalium non statui viatoris accommodata. 159.2
Sciẽtia per se infusa potest esse de objectis naturalibus. 160.2

Scriptura.

Scripturæ sacræ dæmoni non satis notæ. 226.2
Loca Scripturæ sacræ, quæ ad scientiam de B. Virgine conferunt. 2.1

Secundina.

Ad quid deserviant. 112.1
Partus naturaliter sine illis esse non potest. 113.1

Semen.

Semen fœmineum num necessarium sit ad generationem prolis. 88.1. & seq. & 90.1. & seq.
Num effective concurrat, vel tantum passive ad generationem. 90.2. & seq.
Christi conceptionem ex semine factam, 88.1. & 90.1

Sententia.

De sententia qua Christus condemnatus, Vide verb. Christi sententia.

Sepulchrum.

De sepulchro Christi, Vide Christi sepulchrum.

De

De sepulebro B. Virginis, Vide Mariæ sepulchrum.
Sepulchra patefacta in Christi morte. 334.1. Quo tempore. ibid. 2
Quibus temporibus probibiti erant Judæi mortuos sepelire. 345.1

Sermo fidei.

Quid sit, & quomodo fuerit in B. Virgine. 163.1
Quomodo in B. Joanne Baptista. 189.1

Sermo sapientia.

Quid sit, & quomodo fuerit in B. Virgine. 163.1
Et quomodo in B. Joanne Baptista. 189.1

Sermo scientia.

Quid sit, & quomodo fuerit in B. Virgine, 163.1
Et quomodo in B. Joanne Baptista, 189.1

Signum.

De signis in morte Christi, Vide verb. prodigium.
De signis ante diem judicii, Vide verb. Judicium finale.

Simon Cyreneus.

Christi crucem bajulat. 293.2

Simon Leprosus.

Cœna Christi apud Simonem Leprosum, de qua Matth. quo die accidit, 280.2
Num eadem fuerit cum ea in qua Martha ministrabat, de qua Joannes scribit. ibid.
Simonem Leprosum quidam existimant fuisse patrem Marthæ, & Lazari, ibid.

Sinus Abrahe.

B. Virgo si moreretur ante filii mortem in sinu Abrahæ reciperetur. 25.1
Animæ separatæ sanctorum in sinu Abrahæ fidem, & spem usque ad Christi mortem retinuerunt. 363.2
Peccare non poterant. 364.1
Unde orta firmitas in bono. ibid.
Mereri non poterant. ibid.
Orare poterant, frequenterque orabant tam pro se, quam pro aliis. ibid. 2
Orationes tunc non fundebantur directe ad hujusmodi animas. ibid.
Carebant omni pœna sensus, imo gaudio afficiebantur. ibid.
Habebant pœnam temporalem damni. 365.1
Cur dictus Abrahæ sinus, ibid. 2
Ubi fuerit sinus Abrahæ. ibid.
Conveniens Christum ad illum descendere. 368.1
Quid Christi anima operata circa animas sanctorum patrum ibidem existentes. 381.1
Quo tempore animæ sanctorum beatæ effectæ. ibid. 2

Sol.

Tres Soles in Hispania visi nativitatis tempore. 122.2
Defectio Solis in toto orbe in Christi morte. 332.1
Causæ hujusmodi defectionis. 333.1

Sors.

De sorte missa super Christi vestimenta, Vide verb. Circunstantia crucifixionis Christi.

Spiritus.

Spiritus, & anima qui differant. 304.1
Spiritus etiam cum non operatur alicubi præsens est. 380.2

Spiritus Sanctus.

Quando datus discipulis cum potestate remittendi peccata. 467.1
Filios Dei constituit, & clamare facit Abba pater. 84.2
De aliis, quæ ad Spiritum Sanctum pertinent, Vide verbo Christi baptizatio, & Christi conceptio.

Spongia.

De spongia oblata Christo in cruce pendenti, Vide verbo Christi potus ex aceto.

Status innocentia.

In statu innocentiæ, quæ erat immortalitatis causa. 394.1
Quæ perfectiones fuerint in B. Virgine ex his, quæ ad statum innocentiæ pertinebant. 37.2

Stella.

Quando Magis apparuit. 127.1
Illa quæ Magis apparuit non fuit aliqua ex cœlestibus. ib. 2
Fuit vero illis illustrior, & clarior. 128.1
Fuit corporeæ naturæ. ibid.
Ex materia aerea elementali. ibid.
Fuit mixtum corpus. ibid.
Cui erat totus splendor naturalis. ibid.
Lux ejus clarissima non tamen perfectior luce Solis. ibid. 2
Num aliis præter Magos visa sit. ibid.
Magos semper comitata. ibid.
Ejus motus naturalis non erat, sed Angelica virtute causatus. ibid.
Quid patres volunt. cum asserunt veram stellam non fuisse, sed invisibilem virtutem. 129.1
Cur Hierosolymis sese occultavit. ibid.
Non fuit fatum Jesum nati. ibid. 2
Hæreticum, hominum generationes fatali necessitate provenire ex constellatione siderum. ibid.

Subsistentia.

Eidem natura cum pluribus subsistentiis simul, vel successive unum, & idem numero constituit. 108.2

Substantia.

Spiritualis etiã cum non operatur alicubi est præsens. 380.2

Subtilitas.

De dote subtilitatis, Vide verbo dotes.

Sudor.

De sudore Christi in horto, Vide verbo, Christi sudor sanguineus.

Suppositum.

Vide verbo persona.

T

Tactus.

Num possit in instanti sentire. 99.2
Qua ratione futurus in corpore glorioso. 435.1
Qualitates primæ quomodo percipiantur per actum in corpore glorioso. ibid. 2

Telesphorus.

Induxit primum consuetudinem celebrandi sacram nativitatis noctem. 109.1

Templum.

In Templo Judæorum locus deputatus, in quo Virgines Deo dicatæ tutæ morantur. 60.1
Ibi usque ad annos nubiles manebant, ibid. 2
Historia de Templo pacis quod dicitur corruisse in nocte nativitatis Domini, falsa. 122.2
Velum Templi Salomonis quotuplex, & quodnam fuerit scissum in morte Christi. 333.1

Tempus.

De Tempore quo Christus prædicavit, Vide verbo Christi doctrina.
Quo Tempore filii Israel transierint Jordanem. 242.1
Quo Tempore messes colliguntur in Judæa. ibid. 2
Quantum Temporis fluxerit a Christi morte ad ejus resurrectionem. 413.2

Tenebra.

Universaliter in toto orbe fuere Christo moriente, & quæ fuerit causa. 332.1
Quæ miracula intervenerint. ibid.

Tentatio.

De tentatione Christi in deserto, Vide verb. Christi tentatio.
Tentatio quomodo sit opus diaboli. 227.1
Quo sensu dicatur Christus venisse ad dissolvendas tentationes. ibid.
Tentatio per delectationem seu concupiscentiam sine peccato esse potest. ibid.
Tentationes Deus sapientissime permittit. 147.1
Quomodo tentationes vincendæ Christi exemplo. 234.2

Terra.

Qua ratione purganda post diem Judicii. 584.2
Num diaphana futura post diem Judicii. ibid.
De terræmotu in Christi morte, Vide verb. prodigium.

Testamentum.

Quid sit. 306.2
Testamentum Dei quid. ibid.
Testamentum novum, & vetus. 307.1
In quo differant. ibid.
Qui sancti ad vetus, vel novum testamentum pertineant. 589.2
De testamento a Christo condito, Vide verbo, Christi testamentum.

Theologia.

Habitus Theologiæ supernaturalis. 159.1

Tiberius Cesar.

Quando imperare cœpit. 207.1
Quot annis vixit Christus ipso imperante. ibid.

Titulus.

De titulo super crucem Christi posito, Vide sub verb. Christus, vel Titulus crucis.

Trajanus.

Non est ab inferis revocatus precibus D. Gregorii. 383.2

Transfiguratio.
De transfiguratione Christi, Vide verb. Christi transfiguratio,
Trinitas.
Expressa fides Trinitatis non est omnibus publice prædicata nisi per Christum, & Apostolos. 195.2
Totius Trinitatis expressa repræsentatio facta, cum Christus baptizatus est. 314.1
Tuba,
Qualis futura in die resurrectionis, 483.1
Tunica,
Tunica inconsutilis Christi a Virgine contexta, 303.1

V

Velum.
De velo Templi Salomonis, Vide verb. Templum.
Verbum Divinum.
Num verbum Divinum assumaret corpus gloriosum non existente peccato. 7.1
Verbum divinum non posset proprie dici filius Virginis, nisi in instanti ipso conceptionis humanitatem terminasset. 3.2
Verbum divinum in triduo ab instanti mortis Christi homo non fuit. 78.3
Vespera,
Quæ tempora vesperæ dicantur, 340.1
Vestales,
Vestales Virgines post aliquod tempus nuptui dabantur, 57,2
Vestis, seu vestitus.
De Veste communi Christi, Vide verb. Christi vivendi ratio,
De Vestibus Christi in transfiguratione, Vide verb. Christi transfiguratio.
De Vestibus quibus Christus indutus in morte passionis per ludibrium, Vide verb. Christi contumelia,
De sorte missa super vestes Christi, Vide sub verb. Christus, vel circumstantiæ crucifixionis.
Viator.
Gratia viatoris intensior esse potest quam comprehensoris. 81.1
Non repugnat viatorem videre Angelum in sua substantia. 73.2
Victus.
De victu communi Christi, Vide verb. Christi conversatio, seu vivendi ratio.
Vinum.
De vino Christo in cruce exhibito, Vide verb. Christi potus ex aceto.
Violentia.
Potest a Deo inferri creaturis, & explicatur Augustin. 248.2
Virginitas.
De Virginitate Christi, Vide verb. Christi castitas.
De Virginitate Virginis, Vide verb. Mariæ virginitas.
Materiale Virginitatis ad corpus pertinet, formale ad animam. 57.2
In quo consistat perfectio virginitatis. ibid.
Visio.
Quomodo exerceatur in corpore glorioso. 434.1
Visio Dei.
Probabile Moysem, & Paulum vidisse aliquando divinam essentiam in hac vita existentes, 160.1
Probabilius non vidisse. ibid.
Quas rerum species aut genera videant Beati in Deo. 168.1
Unusquisque Beatus videt in verbo omnes effectus singulares ad suum statum pertinentes. ibid.
Verisimile multitudinem Beatorum, videre in verbo multitudinem rerũ existentiũ in aliqua differentia temporis, exceptis iis, quæ ad Christum, & ad B.V. spectant. ibid. 2
Vita.
De vita activa, & contemplativa B. Virginis, Vide verb. Mariæ vita activa, & contemplativa.
Perfectus vitæ status activam, & contemplativam vitam amplectitur. 149.3
Exercitia vitæ contemplativæ. 157.2
Ad vitam contemplativam quæ requirantur. 182.2
Vita mixta perfectissima inter omnes vitæ status. 217.1
Quando licet vitam solitariam instituere. 230.2
Virgo.
Num majus miraculum sit manentem Virginem sine viro concipere quam sterilem ex viro sterili. 7.2
Num Virgo manens naturaliter concipere possit. 46.1
Virgines vestales post aliquod tempus nuptui dabantur. 57.2
Virgines aliquot apud Judæos Deo dicabantur, ut simul in templo morarentur usque ad annos nubiles. 60.1.2
Unctio.
Unctiones quibus Christus unctus dicitur ante passionem non plures fuere, sed unica tantum. 459.2
Unio.
Unio animæ rationalis cum corpore successive fieri potest divina virtute. 392.1
Unio Hypostatica.
Quando facta inter humanitatem, & verbum. 3.1
Unio Hypostatica ad partes prius natura facta, quam unio ipsarum partium inter se. 4.1
Non repugnat creaturam affective attingere unionem Hypostaticam ut instrumentum Dei. 91.2
Sanctificatio per gratiam unionis Hypostaticæ, quo sensu dici possit ab eadem Hypostatica unione derivari. 98.2
Natura irrationalis non est incapax unionis Hypostaticæ. 412.1
Ratione unionis Hypostaticæ convenit Christo potestas docendi, & alia excellentia munera. 239.2
Unio verbi ad humanitatem destructa per Christi mortem, & quomodo. 329.1
Votum.
Num Christus aliquod votum emiserit. 217.2
Non esset malum Christum aliquod votum emisisse. ibid.
Num Christus votum paupertatis emiserit. 218.1
Num Virginitatem. ibid.
Obedientiæ votum non emisit. 217.2
B. Virgo virginitatem vovit. 55.1
Imo prima vovit. 57.1
Quamvis non solemniter. 73.1
Votum sub conditione, si Deo placet, dupliciter intelligi potest. 55.1
Voti solemnitas Ecclesiæ auctoritate introducta. 57.2
Votum cur Deo offeratur. 218.1
Actus ex voto perfectior, quam sine voto. ibid.
Vox.
Vox de cœlo audita in Christi baptismate, qualis. 213.1
Ab omnibus qui aderant audita. ibid.
Quomodo vera fuerit. ibid. 2
Vox qua ratione formetur in corpore glorioso. 433.2
Qua ratione audiatur. 434.2
Vox audienda in die generalis Resurrectionis, qualis. 483.2
Vulvam.
Matris vulvam quomodo Christus aperuerit. 138.1

Z

Zacharias.
Joannis Baptistæ pater summus Sacerdos non fuit. 182.2
Zona.
Judæi utebantur Zonis laneis. 183.2
Zona pellicea Joannis Baptistæ quid significabat. 184.3

FINIS.

